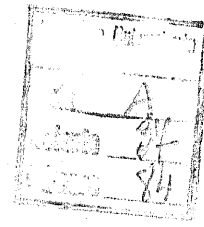

R. 12140

32-2-5

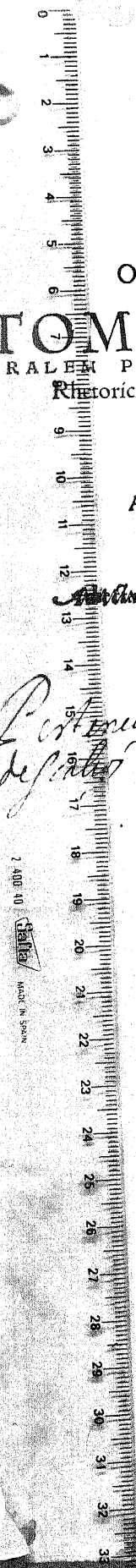
OPERVM ARISTOTELIS
TOMVS TERTIVS. MO-
RALEM PHILOSOPHIAM CONTINENS, VNA CVM
Rhetoricis, ac Poetica. Item quæ spuria sunt, aut quæ extra ordi-
nem librorum Auscultatoriorum habentur.

Appositi quoque hic sunt Metaphysicorum libri XIII.

~~Metaphysicorum libri XIII.~~

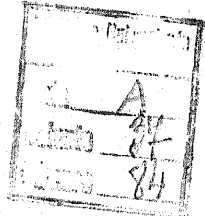
*Exemplum al Comite de mara Monse del Conde de Alca
de Cortes de esta Ciudad de Granada, colto de Diego Leizaola
Bernardino
de la Cruz*

BASILEAE,
M. D. XLVIII.

R. 12140

32-2-5

OPERVM ARISTOTELIS

TOMVS TERTIVS. MO-

RALEM PHILOSOPHIAM CONTINENS, VNA CVM
Rhetoricis, ac Poetica. Item quæ spuria sunt, aut quæ extra ordi-
nem librorum Aucteriorum habentur.

Appositi quoque hic sunt Metaphysicorum libri XIII.

~~Antiquissimus et vetustissimus Codex~~
~~Manuscriptus in Bibliotheca~~

*Pertenec al Conde de masinos del Conde de Alca
de Calatayud de las ciudades de granada, colto a diez y seis de
Bernardino
de la Fonseca.*

BASILEAE,
M. D. XLVIII.

CLARISSIMO VIRO GVILELMO A' SA-
VIGNI, ARMATAE SIMVL ET TO-
gatae militiae ornamento singulari, Hiero-
nymus Gemusæus S. D.

Ræclarius est oraculū hoc, ab homine nostri seculi doctissimo non ita pridem editum, quàm ut aut à quopiam ignorari, aut à nobis silentio præteriri conueniat. Cum nemo, inquit, nec ante Aristotelem, nec post ipsum exortus esse memoretur, in cuius mēte ceu purissimo in speculo lucidius meliusq; & expressius natura rerum tota refulsit, solusq; palmæ huius laudem uir prorsus incomparabilis sic teneat, ut in participationem eius societatemq; neminem omnium admittat: decet equidem, ut quemadmodū ipsa beneficij suis toto cœlo & terra communiter omnibus impertit sese: sic summus utiq; naturæ interpret unus ab omnibus in toto mundo legatur, discat, ametur, celebretur. Hoc illius de Aristotele oraculum est, cui sanè oraculo obtemperandū esse, imò uero promouēdum quoq; id esse ac perficiendum, rectè nostris uisum est. Proinde adornata postremum fuit hæc editio, in quam uersiones hominum doctorum, in opera autoris huius pleraq; quæ ex omnibus scilicet præstantiores uisæ sunt, undique collectas iuxta ordinem suum digessimus. Cætera quoq; quæ male adhuc latina supererant, pro uirili curatum est, ut quoad eius fieri nūc posset, emendarentur. Porro huiusce editionis non minima pars est quæ in hoc tomo continetur, siue molem spectes eius, siue utilitatem, dignitatemq;. Cōtinet enim tractationem de moribus totam, quàm sanè philosophiæ partem, siue dignitate siue utilitate, nulla cæterarum inferiorem esse, rectè arbitrantur. Equidem quod dici solet, pulcherrimarum rerum usus quanto pateat latius, tanto magis admirabiles res ipsas esse. nam & solis globus cum pulcherrimus per se sit, hoc ipso tamen nomine augustior est, quod nulli nō mortalium lucem impertiatur suam. Hæc certè philosophiæ totius pars, latius quàm reliquæ, patet: quæ nulli nō mortalium, nulli non ætati aut terrarum loco sua beneficia non distribuit, amabilem omnibus turamq; tranquillitatem æquitatemq; comparans. Nam per hanc ipsam & initio constitutæ, & stabilitæ postmodum ac seruatæ sunt rerum publicarum omnes formæ. Siquidem ea est, quæ legibus omnib. principia præbet sua, & tanquam fundamenta subdit quædam. Dignitate quoq; hanc cæteris antecelle rephilosophiæ partibus inde constat, quod tanquam finis esse cæterarum disciplinarum uideatur. Finis autem causis ipsam præcedentibus dignitatem omnino habet maiorem, nam ob hunc eæ ipsæ ita comparari initio constitui que solent. Videnturq; reliquæ philosophiæ totius partes in contemplatione positæ, præparamenta quædam solum esse, quibus mens nostra emendata primū, instructaq; ad moralem disciplinam sit paratior. Et hic finis hominis summus quispiam habetur, qui ex animalibus reliquis unus, ut Aristoteles quoque ait, sociale est animal: proinde orationem, qua tum nouas contra here societates, tum ueteres retinere possit, solus habet. Atque ea, tractationi de moribus peculiariter subiecta sunt uniuersa. Sed hæc ita uidentur esse manifesta, ut prolixiorē disputationem minimè postulent. Illud oratione dignius est, & quæstionem forte habet aliquam, cur tam diu obmutuerim, neque uerbum apud te ullū hactenus fecerim, quum istud innumeris quibusdam de causis dudum fecisse oportet.

tuerit. Memini namque, neque enim adhuc excidit, qua clementia humanitateque pri-
 de nostra studia promouerit iuueritque liberalitas tua, & quale mihi otium creauit
 in primo philosophiae tyrocinio uersanti. Sane silentium hoc, neque improbita-
 te ulla, neque culpa omnino mea contigit. Dudum ceptam editionem hanc, ad
 te destinare constitueram: uerum superuenerunt causae pregrauantes & legitime, non
 quae me quidem, sed quae ipsum magis opus, & qui istud in manibus ac sub incu-
 de habebant, remorarentur. Mihi interim uisum est silendum esse, & omnino hanc
 euulgationem expectandam. Neque enim poenitere me uoluit non imprudenter
 semel instituti consilij, praesertim cum non alius autor appareret qui tuo acumi-
 ne ac prudentia dignior esse, imo qui tibi omnino gratior fore quam hic ipse A-
 ristoteles, uideretur. Hunc namque tibi praesertim omnibus placere posse sperabam,
 uel ob materiae praestantiam, in quam hasce disputationes locare solitus est: uel
 quia olim quoque principibus uiris placuit, neque omnino aulae rudis atque im-
 peritus habitus est: uel quod nostri quoque seculi eruditi homines, qualium tu
 fautor esse soles, ac patronus unicus, magno consensu huius admirabilem doctri-
 nam ad astra usque extollunt. Etenim praeter superiorum laudationem, aliam in-
 super ab altero nostrae aetatis praestantissimo uiro nunc audies, a qua inspicien-
 da cognoscendaque diutius te hic non remorabor: solum id praefatus, uti hanc a-
 nimi mei significationem eo fauore ac clementia suscipere uelis, quo er-
 ga bonarum disciplinarum studiosos uti solebas perpetuo.

Vale Basileae, Calendis Februarij, XLII.

De

ARISTOTELIS STAGI-

RITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM LIB.

BER PRIMVS, IOANNE ARGYRO-

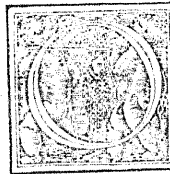
pylo Bizantio interprete.

ARGVMENTVM PRIMI LIBRI.

Arimus docet de bono, quod ipsum omnia appetant. de diuersitate finium. de fine agendorum. quod ciui-
 lis sit facultatis. de auditore morali. de summo bono. quod bene educatum esse oporteat huius discipli-
 ne auditorem. quod felicitas non sit uoluptas, non honor, non uirtus, neque diuitiae. quod non sit idea. de fi-
 ne perfecto. de felicitate et quid sit ipsa. de preceptis quae decet in omni disciplina obseruari. de concor-
 dia dictorum antiquorum cum uera felicitate. de triplici bono, extraneo, corporis, et animi. de externis
 bonis quod felicitati conducit. de modo quo acquiritur felicitas. quod quis in uita dici queat felix. de fortuna. de ipso fe-
 lice. de prosperitatibus et aduersitatibus amicorum, et quomodo pertineant ad defunctos. quod felicitas bonum non sit
 laudabile. de anima, et de duplici parte animae.

De uniuersali boni appetitu, ac finium diuersitate. Cap. I.

MNSARS, omnisque doctrina atque actus, itidem et electio, bonum quod-
 dam appetere uidetur. Quapropter bene ueteres bonum ipsum id esse
 dixerunt, quod omnia appetunt. Finium autem differentia quaedam esse uidetur.
 Quidam enim sunt operationes, quidam praeter has ipsas opera quaedam.
 Atque in quibus, praeter operationes alij quidam sunt fines, in ijs ipsa opera
 sunt operationibus praestabiliora. Cum uero coplures sint actus, et artes
 atque scientiae, sit ut multi sint etiam fines. Medicinae namque finis est san-
 tas: artis extruendarum nauium, nauis: facultas rei militaris, uictoria: et familiaris rei gu-
 bernandae, diuitiae. Quae autem talium sub aliqua una potentia sunt, ut ars conficiendorum
 frenorum, caeteraque omnes instrumentorum equestrium effectrices, sese habent ad facul-
 tatem equestrem, et haec cum illis, omnisque actio bellica ad militarem facultatem, et ad alias
 alias simili modo: in ijs omnibus fines earum quae rationem architecturae subeunt, magis
 sunt expetibiles, quam omnes fines inferiorum: illi namque horum gratia expetuntur. Atque
 nihil interest, siue fines actuum ipsae sint operationes, siue praeter ipsas aliquid aliud, ut in
 dictis facultatibus intueri licet.

Quod unius agibilem finis qui ciuili sit facultatis. Cap. II.

Igitur si quisquam rerum agendarum est finis quem nos propter seipsum, caetera autem
 propter hunc uolumus, neque sit ut omnia propter aliud expetamus (esset enim hoc mo-
 do sine ullo fine progressus, atque hinc nos appetitus inanis esset et uanus) constat, hunc
 talem finem summum bonum, ipsumque optimum esse. Et ad humanam igitur uitam, ma-
 gnam huiusce cognitio opem affert. Nam ut sagittarum signum habentes, magis id quod
 oportet attingere possumus. Quod si ita sit, enitendum est, hunc ipsum finem quid nam
 sit comprehendere, et cuius sit scientiae uel facultatis percipere. Videbitur autem eius
 esse, quae maxime dominatur, maximeque rationem subit architecturae: talem autem sese
 offert ipsa ciuili facultas. haec enim, et quas scientias in ciuitatibus esse, et quales quenasque
 discere, et quousque oportet, instituire solet. Bas praeterea facultates, quae summis afficiun-
 tur honoribus: ut rei militaris rei que familiaris facultatem, ac oratoriam artem huic subesse
 facultati uidemus. Cum igitur caeteris a ciuili scientijs haec utatur, et leges ferat, atque insti-
 tuat quid quisque agere, et a quibus abstinere debeat: huius finis caeterarum omnium facul-
 tatum continet fines. Quo fit, ut hic finis sit bonum ipsum humanum. Quamquam enim
 unius hominis idem et ciuitatis est bonum, ciuitatis tamen comparare conseruareque bo-
 num, maius atque perfectius esse uidetur. Nam amabile est, et si uni soli: maius autem at-
 que diuinius est, si genti ciuitatibus uel acquisitum partumque conseruetur. Haec igitur ap-
 petit haec doctrina, cum sit facultas quaedam ciuili.

De modo procedendi, et auditore morali. Cap. III.

Dicetur autem satis, si declarabitur perinde atque subiecta materia postulat. Ipsum enim
 exactum non est in omnibus simili modo rationibus flagitandum, sicut nec in hisce
 quae per artem conficiuntur. Honesta autem et iusta de quibus ciuili considerat, tantam
 differentiam erroremque habent, ut lege tantum esse uideantur, et non natura. Tale etiam
 quendam errorem habent et ipsa bona, quia compluribus ex ipsis accidunt detrimenta:
 iam enim quidam ob diuitias, quidam ob fortitudinem periere. Amabile igitur de talibus

atque ex talibus dicentes, pingui Minerva figuratque uerum ipsum ostendere, & de ijs quae sunt plerumque atque ex talibus dicentes, talia & concludere. Eodem modo & unumquemque auditorem ea quae dicuntur acceptare oportet. Est enim eruditi, exactum ipsum eate- nus in unoquoque genere flagitare, quatenus fert ipsius rei natura. Simile namque uidetur esse, mathematicum suadentem probare, & ab oratore demonstrationes exigere. Atqui bene quisque iudicat ea quae cognoscit, & ipsorum bonus est iudex. Is ergo in unaquaque re bene iudicat, qui in illa est eruditus: absolute autem, qui est in omnibus eruditus. Quapropter iuuenis civilis disciplinae non est idoneus auditor. est enim rudis actuum uita: ex his autem, & de his ipsae rationes efficiuntur. Praeterea, cum perturbationes sequatur, incassum & sine fructu audiet: quippe cum finis non cognitio sit, sed actio. Interest autem nihil, iuuenis sit aetate, an moribus iuueni similis. Non enim defectus est ob tempus, sed quia uiuit & persequitur singula cum perturbatione: talibus enim inutilis fit ipsa cognitio, perinde atque incontinentibus ipsis. Iis autem qui suas rationi subiiciunt appetitiones, cum rationeque agunt, magnam alferre potest utilitatem. De auditore igitur, & quonam modo rationes sint acceptandae, quidque proponimus, tot exordij loco dicta sunt.

De summo bono, & recta auditoris educatione. Cap. IIII.

Sed nunc repetentes dicamus, cum omnis cognitio atque electio bonum quoddam affe- cteret, quidnam sit id quod civilem appetere dicimus facultatem, & quid id, quod omnium rerum agendarum supremum est bonum. Nomine igitur omnes ferè de ipso consentiunt. Nam & uulgus & elegantes felicitatem inquit esse, atque bene uiuere: bene neque agere & felicem esse, eadem esse putant. De felicitate autem quae nam sit, dissentiunt: & non similiter uulgus, ac sapientes eam assignant. Quidam enim unum quid eorum quae clara manifesta sunt, ipsam esse putant, ut uoluptatem, aut diuitias, aut honorem. Quidam aliquid aliud. Per sepe etiam unus idemque diuersum. nam cum aegrotat, sanitatem: cum pauper est, diuitias, ignorantis uero conscij suae, eos admirantur qui magnum ali- quid & ultra uires ipsorum dicunt. Quidam autem praeter haec plura bona, aliud quod- dam per se esse putabant, quod quidem & his uniuersis ut sint bona, censuere causam esse. Omnes igitur opiniones scrutari, superuacuum est fortasse. Satis autem erit, si eas scruta- bimus quae maxime extant, aut rationem aliquam habere uidentur. Atenim ne latet nos, eas inter sese rationes differre quae a principijs proficiuntur, & quae ad principia per- gunt. Recte enim & Plato dubitabat, atque querebat: utrum a principijs, an ad principia sit ipsa uia: ut in stadio, ad calcem ex ijsce quae praemia ponunt, an contra? Enim uero semper est a notis incipiendum. haec autem duobus modis talia sunt: alia namque sunt nobis, alia sim- pliciter nota: nobis igitur forsitan ex ijs incipiendum est, quae nobis sunt nota. Quocir- ca bene institutum moribus eum esse oportet, qui de honestis & iustis, & omni civili ra- tione est sufficienter auditurus. Est enim principium ex se: atque si hoc satis constet, non o- pus erit ipso cur & quam ob causam est: talis autem, aut habet principia, aut accipere faci- le potest. Cui uero neutrum horum inest, is Hesiodi sententiam audiat huius carmini- bus explicatam:

Optimus ille quidem est, ex sese qui omnia nouit,
Praeceptis quae post & semper sunt meliora.
Is rursus bonus est, paret qui recta momenti:
At qui ex se nescit, cuiquam nec porrigit aures
Ut bona percipiat, demens & inutilis ille est.

Quod felicitas non sit uoluptas, honor, uirtus, aut diuitiae. Cap. V.

Sed nos eodem redeamus unde digressi sumus. Summum enim bonum felicitatemque, non sine ratione ex uiuendi modo uidentur existimare: uulgus quidem & importunissi- mi uoluptatem, quapropter & deditam uoluptatibus uitam amant. Tres enim sunt maxime quae praecellunt: ea quae nunc dicta est, & civilis, & contemplatiua tertia. Vul- gus igitur mancipij simile poenitus esse uidetur, pecorum uitam deligendo. Habet au- tem rationem, quod complures eorum qui sunt in potestatibus constituti, perinde atque Sarnadapalus uiuunt. Elegantes autem & ad agendum idonei, honorem: honos enim, finis ferè civilis est uita. Videtur autem ab eo distare quod quaerimus. nam in ijs potius qui afficiunt, quam in ijs qui afficiuntur honoribus, esse uidetur: summum autem bonum, proprium quid taleque esse uaticinamur, ut auferri facile nequeat. Praeterea, honorem per- sequuntur homines, ut seipos bonos esse credant: itaque a prudentibus, & apud eos qui

qui ipsos cognoscunt, & ob uirtutem, honoribus affici quaerunt. Costat igitur, secundum hos ipsos honore praestantiorum esse uirtutem. Atque forsitan & finem quispiam civilis ui- tae magis hanc esse putauerit: uerum & ipsa uidetur imperfectior esse. Videtur enim posse uirtutem habentem, & dormire, aut non agere quicquam per uitam, & insuper maximis malis, atque aduersa fortuna laborare: eum uero qui ita se habet, nemo felicem dixerit, nisi qui positionem conseruat. Sed haec haec tenus: satis enim de his est & in conuersionibus di- ctum. De contemplatiua autem uita, quam tertiam diximus, in sequentibus consideratio- nem faciemus. Ea uero quae pecunijs incumbit, uiolenta quaedam est uita: ipsa quoque diuitiae, non sunt id quod quaerimus bonum. Utiles enim sunt, & ob aliud quaeri solent. Quapro- pter ea quae prius sunt dicta, potius quispiam fines esse existimauerit: quippe cum propter se expendantur. At neque etiam illa uidentur, quanquam ad ipsa complures factae sunt ratio- nes. Haec igitur missa faciamus.

Quod non sit idea. Cap. VI.

Praestat autem fortasse de uniuersali bono considerare, & quonam modo dicitur du- bitare: quanquam haec quaestio per ardua nobis est, propterea quod amici sunt qui formas ipsas introduxerunt. Verum melius forsitan, & oportere uidebitur, sua quoque, praesertim philosophos, pro ueritatis salute refellere: nam cum ambo sint amici, sanctum est honori ueritatem praeferre. Qui igitur hanc attulerit opinionem, in his rebus non faciebant ideas, in quibus prius & posterius esse dicebant. Idcirco neque numerorum i- deam ponebant, at bonum, & in substantia dicitur, & in quali, & in eo quod est ad ali- quid: atque id quod est per se substantia uere, prius est eo natura quod est ad aliquid. Est enim hoc appendici & accidenti eius quod est, simile. quibus efficitur, ut non sit in omnibus communis quaedam idea. Praeterea, cum bonum aequè ad id quod est dicatur (nam & Propagini in substantia dicitur bonum, ut mens & deus: & in quali, uirtus: & in quanto, mediocre: neque quidem & in relatione, utile: & in tempore, occasio: & in loco, mora: & alia istiusmodi) constat non esse commune quicquam uniuersale ac unum, non enim in omnibus praedicamentis, sed in uno tantummodo diceretur. Praeterea, cum eorum quae unam habent ideam, una sit & scientia, bonorum etiam omnium una scientia quaedam esset: nunc autem plures sunt & eorum quae sub eodem praedicamento sunt colloca, ut temporis: in bello quidem mi- litaris facultas, in aegritudine autem ars medendi: & mediocre, in alimento quidem me- dicina, in laboribus autem ars corporis exercendi: Dubitauerit autem quispiam, quid nam & uelint dicere ipsum quodque, si una & eadem hominis est ratio, & in ipso homine, & in homine. nam quo uterque est homo, hoc differentiam inter sese nullam habebunt. Quod si ita est, neque quo utrunque est bonum. At uero neque quia perpetuum est, ideo magis erit bo- num: si quidem neque diurnum album magis est album, quam unius album diei. Probabilius autem de ipso uidentur dicere Pythagorici, ipsum unum in bonorum serie collocantes. quos secutus uidetur & Speusippus. Sed de his quidem alius erit sermo. In ijs autem quae di- cta sunt, controuersia quaedam uidetur, quod rationes non de omni bono sunt dictae. Di- cuntur autem una specie bona, ea quae amantur per se: ea uero quae haec efficiunt, aut ali- quo modo conseruant, aut contraria prohibent, propter haec ipsa, modoque alio bona di- cuntur. Costat igitur bona bifariam dici, alia per se, alia propter illa. Seiunctis igitur per se bonis, a bonis utilibus, consideremus si ea quae sunt per se, una idea bona dicatur. At quae nam quispiam posuerit per se bona? an ea quae & sine alijs persequimur, quale est sapere, & uidere, & uoluptates nonnullae, atque honores? Haec enim tametsi propter aliud quip- piam persequimur, tamè ex ijs esse posuerit quispiam quae sunt per se bona: an nihil aliud praeter ideam ponendū est. quare forma res quaedam erit inanis. Quod si haec quoque per se sunt bona, eandem in his omnibus, ipsius boni rationem inesse oportebit, perinde atque albedinis ratio eadem est in niue atque cerusa: at honoris, prudentiae, uoluptatis, hoc ipso quo bona sunt, diuersae sunt rationes ac differetes. ipsum ergo bonum non est quid commune una idea. At quo nam modo dicuntur? non enim ijsce similia sunt quae nomine eodem fortuito nun- cupantur. Dicuntur ne igitur, quia sunt ab uno, aut ad unum omnia conferuntur, an com- paratione potius rationum? Etenim ut est in corpore uisus, sic est in anima mens, & aliud item in alio. Sed haec in praesenti forsitan omittenda sunt. nam exacte ipsa discutere, ad a- liam magis spectat philosophiam. Et de idea similiter. Constat enim & si est aliquid u- num bonum quod communiter dicitur, aut separatim quid ipsum per se, non tamen dicitur, aut agi aut acquiri ab homine posse: nunc autem tale quaeritur, Fortasse autem cuiuspiam

melius esse uidebitur cognoscere ipsum, ad ea bona quae possideri ac agi possunt: nam uelut exemplar id habentes, magis ea quae nobis sunt bona sciemus: & si scierimus, assequemur. Haec igitur ratio habet quidem quandam probabilitatem, a scientiis autem discrepare uideat. Vniuersae namque bonum affectantes quoddam, id est quod deest perquirentes, huius praetermittunt cognitionem. Tantam tamen opem uniuersos artifices ignorare, & non perquirere, non est consentaneum rationi. Dubium autem est, & quid nam ad suam artem, aut textori confert, aut fabro, si ipsum scierit bonum: aut quonam modo, uel medicus, uel dux euadet peritior, qui ideam ipsam aspexerit. Neque enim ualitudinem hoc modo medicus, sed hominis, immo uero huius fortasse considerat: quippe cum singulis hominibus medeatur. Sed de his haecenus.

De felicitatis subiecto, substantia, & praecipuis in unaquaque

scientia obseruandis. Cap. VII.

Nunc rursum redeamus ad id quod quaerimus bonum, & quid tandem sit ipsum, inuestigemus. Esse enim aliud in alia actione, & arte uidetur: aliud est enim in medicina, & in re militari, & in caeteris simili modo. Quid igitur unicuique bonum est? an id gratia cuius caetera aguntur? hoc autem in medicina quidem est sanitas: in rei uero militaris facultate, uictoria: & in extruendarum aedium arte, domus: & in alia aliud. In actione etiam omni electione uel, id quod est finis: huius enim gratia caetera omnes agunt. Quare si quis omnium rerum agentium sit finis, is ipsum bonum agendum erit: sin uero plures, hi ipsi. Oratio igitur migrando ad idem accessit: intendendum autem est magis hoc declarare. Cum itaque plures sint fines, & horum quosdam ob alios expetamus, ut diuitias, fistulas, instrumenta: quae omnino per se percipiuntur, non omnes fines esse perfectos. At finem optimum, perfectum quid esse constat: quare si tantum unus perfectus sit finis, is hic erit qui queritur: sin plures, is qui horum est perfectissimus. Eum autem qui per se est expetibilis, perfectiorem eo dicimus esse, qui est propter alium expetendus: & eum qui nunquam ob alium expetitur, is uniuersis qui per se & propter illum etiam expetuntur: & eum igitur perfectum simpliciter, qui per se semper est, & nunquam ob alium expetendus. Talis autem finis, ipsa felicitas maxime esse uidetur. hanc enim propter se ipsam semper, & nunquam ob aliud quicquam expetimus: honorem autem, uoluptatem, mentem, uirtutem denique omnem & propter se expetimus (quippe cum ipsorum unumquodque expeteremus, si nihil inde etiam proveniret) & felicitatis etiam gratia, per haec ipsa felices fore nos arbitramur. Sed illorum gratia felicitate, aut ob aliud prorsus, expetit nemo. Idem & ex sufficientia uidetur accidere. Perfectum namque bonum per se sufficiens est. Sufficiens autem dicimus, non ipsi soli qui uita solitaria agit, sed & parentibus, & natis, et uxori, & amicis omnino, ac ciuibus: quandoquidem homo natura civilis est. Atque sumendus est in his terminus quidam: nam si ad parentes hoc ipsum, & nato rum natos, et amicorum amicos extenderis, in infinitum fiet progressio. Sed de hoc considerandum est postea. Id autem sufficiens esse ponimus, quod solum a caeteris segregatum, expetibilem uitam facit, reique nullius indigentem. Talem autem felicitatem ipsam esse existimamus. Et insuper cum non numeratur cum caeteris, maxime omnium expetibilem: cum numeratur, magis expetibilem cum minimo bonorum esse putamus, augmentum enim bonorum sit id quod adiungitur: id autem semper magis est expetibile, quod maius est bonum. Perfectum igitur quoddam & sufficiens est felicitas, cum sit rerum agendarum omnium finis. Sed forsitan felicitatem quidem summum esse bonum dicere, ab uniuersis conceditur: desideratur autem, ut lucidius, quid nam sit ipsa, dicatur. Hoc igitur fortasse fuerit, si opus hominis caperetur. Ut enim modulatoris, statuarij, caeterorumque artificum, et eorum omnium omnino quorum est opus aliquod actione bonum, & id quod bene sese habet, in ipso opere uidetur consistere: sic & hominis bonum in opere ipsius esse constabit, si sit ipsius aliquod opus. Fabri ne igitur & sutoris opera sunt quaedam, actiones uel: hominis autem nullum est opus, sed est otiosus homo natura? An ut oculi, manus, pedis, & cuiusque omnino partis aliquod opus est: sic & hominis praeter haec omnia quae sunt aliqua quaedam posuerit opus? Quid igitur id fuerit tandem? Vivere enim homini cum plantis commune est, opus autem proprium ipsius hominis quaeritur: segreganda est ergo, nutrimenti augendi que uita. Hanc sentiendi sequitur uita: at ipsam etiam homini, cum equo, ac boue, omnique animali constat esse communem. Restat igitur actiua quaedam uita rationem habentis. Huius autem aliud est ut obediens rationi, aliud ut eam habens atque in-

Excessu qui est intelligens. Sed cum haec etiam bifariam dicatur, ea ponenda est quae est actiua: haec enim magis a uirtute ad ipsam proprie dicitur uita. Est igitur opus hominis operatio animae per rationem, aut non sine ratione: at uero opus huius, ac studiosi huius, idem esse genere dicimus, ut citharcedi, studiosi que cithara.

citharcedi, & hoc in omnibus absolute, operi adiuncta perfectione quae est a propria uirtute. Citharcedi namque opus est, citharam pulsare: studiosi uero, bene pulsare. Eodem modo cum hominis opus, uitam quandam esse ponamus, & hanc ipsam operationem animae, atque actus cum ratione. Studiosi profecto uiri haec ipsa sunt, cum bene recteque fiunt: singula autem bene, per propriam uirtutem efficiuntur. Quae cum ita sint, sit ut bonum humanum animae sit operatio per uirtutem: & si plures sint uirtutes, per optimam nimirum & perfectissimam, & insuper in uita perfecta. Ver enim nec una facit huiusmodi, nec unus dies: & beatus hominem eodem modo, felicem uel, nec unus dies, nec breue ullum efficit tempus. Summum igitur bonum hoc circumscriptum sit modo. Primum namque forsitan, ut figuram quandam describere, postea de pingere ipsum oportet. Videtur autem cuiuslibet esse ea quae bene sunt circumscripta, producere, & explicare atque exponere. Tempusque talium inuentor esse atque adiutor bonus, unde & artium facta sunt incrementa: est enim cuiusuis id quod deest supplere, ac addere. Oportet autem & ea quae supra diximus in memoria habere, & ipsum exactum non in omnibus, eodem modo: sed in singulis, & ut patitur subiecta materia, & eorumque quousque ad doctrinam attinet, flagitare. Nam faber & geometra diuerso modo angulum rectum inquirunt: alter enim, quoad utilis est ad opus, alter quidnam sit, & quale quid, ipsum inquirunt: contemplator enim est ueritatis. Idem modus & in caeteris est seruandus: ne hisce quae instituiimus agere, plura fiant ea quae fines illorum egrediuntur. Nec in omnibus simili modo causa postulanda est, sed sit est in quibusdam, si bene demonstrata fuerint esse, quod quidem & in ipsis principijs sit. Atque hic modus primus est, & principium. Principiorum autem alia inductione, alia sensu, alia assuetudine quadam, alia alio modo perspicuntur. Entendum est autem singula pertractare, ut superte natura percipi possunt: & adhibenda est diligentia ut bene definiantur: nam magnam ad ea quae sequuntur, afferunt opem. Principium enim plus quam dimidium totius esse uidetur: & eorum quae quaeruntur complura, per ipsum manifesta fieri solent.

De dictorum antiquorum cum uera felicitate consensu, ac de triplici

bono ad felicitatem necessario. Cap. VIII.

Considerandum est igitur de ipso, non ex conclusione solum, & is ex quibus est ipsa ratio, sed ex ipsis etiam quae de ipso dicuntur. Vero namque omnia quae competunt, consona sunt: a falso autem citò ipsum discrepat uerum. Cum igitur bona in tria sint diuisa: & alia externa, alia circa animam, alia circa corpus bona dicantur: ea quae sunt circa animam, propriissime maximeque dicimus bona: at actus & operationes animae, circa animam esse ponimus. quare hac opinione cum antiqua, tum a philosophantibus concessa, bene dicitur, finem ipsum actus quosdam & operationes esse. Sic enim sit, ut sit ex ipsis animae bonis, & non ex bonis externis. Consonum est etiam ipsi rationi, & id quod dicitur, felicem inquam, bene uiuere, beneque agere: ferè enim bona quaedam uita bonaque actio dicitur est. Cuncta praeterea quae circa felicitatem quaeruntur, et quod dictum est inesse uidentur: alijs namque uirtus, alijs prudentia, alijs sapientia quaedam, alijs haec, aut horum aliquid quod uoluptate, aut non sine uoluptate felicitas esse uidetur. Sunt & qui externam etiam affluentiam simul accipiunt: atque haec partim multi & antiqui, partim pauci, uiri que dicunt praecleari, quorum neutros tota uia aberrare, sed aliqua ex parte, & in pluribus uera attingere, consentaneum est rationi. Eorum igitur sententiae qui uel omnem, uel aliquam uirtutem, felicitatem asserunt esse, ipsa ratio consona est: huius est enim ea operatio, quae per ipsam efficitur. Intere est autem fortasse non parum, in possessione an in usu & in habitu, an in operatione, summum consistere bonum putare. fieri enim potest, ut habitus quidem & si inest, nullum efficiat bonum: ut in dormiente, uel etiam alio modo quodam otioso facto: ut operatio autem nihil efficiat boni, fieri nequit: qui namque operatur, agere utique necessarium, & bene etiam agere. Atque ut in olympia non hi qui sunt elegantissimi forma praestantissimi que robore, sed ij qui decertant, coronis afficiuntur (ipsorum enim aliqui uincunt) sic & qui bene agunt, eorum quae sunt in uita pulchra bonaque compotes fiunt. Est autem uita ipsorum per se iocunda. Nam uoluptate quidem affici ex his est quae ad animam pertinent, id autem est cuiusque uoluptati, cuius amator dicitur unusquisque: ut equus equorum amator, & spectaculum spectaculorum identidem amatori: eodem modo & amatori iustorum, iusta, & omnino uirtutum amatori, & ea quae per uirtutem efficiuntur. Quae igitur uoluptati sunt uulgo, ea repugnantia sunt, propterea quod non natura talia sunt: sed amatoribus honestatis ea sunt uoluptati, quae sunt natura iocunda. Tales autem

ea sunt actiones, quae a uirtute emanant. quare & his ipsae sunt uoluptati, atque per se ipsas iocundae. Ipsorum igitur uita non indiget uoluptate, tanquam aliqua foris adiungenda: sed habet in se ipsa uoluptatem. Praeter enim ea quae dicta sunt, neque bonus is est qui bonis actionibus non delectatur. Nam neque iustum eum quisque dixerit, qui iustis non gaudet: neque liberalem eum, qui liberalibus actionibus non delectatur: & in ceteris eodem modo. Quod si haec ita sunt, actiones eae quae a uirtute proficiuntur, per se ipsas sunt uoluptati atque iocundae. At uero bonae quoque sunt & etiam pulchrae, atque horum unumquodque maxime ipsis competit, si recte de his ipse iudicat studiosus: iudicat autem, ut est dictum. Optimum ergo & pulcherrimum & iocundissimum est ipsa felicitas. & non se iunguntur haec, perinde atque in illo Deliaeo carmine separantur:

Summe est pulchrum, ex aetrea quod gignitur alma,

Optima si ualeas res est, quod quilibet optat,

Summe est iocundum, si re potiaris amata.

Haec enim operationibus omnia competunt.

Has autem ipsas, aut unam ipsarum quae sit optima, felicitatem ipsam dicimus esse. Videat tamen & externis indigere bonis, ut diximus. Fieri enim non potest, aut non facile fit, ut is res agat praecelaras, cui facultates desunt. Multa namque per amicos, per diuitias, per ciuilem potentiam, tanquam per instrumenta aguntur. Quibusdam autem carentes, ut nobilitate, bona prole, pulchritudine, beatitudinem maculant. Non enim satis ad felicitatem idoneus est, qui penitus est deformis, aut ignobilis, aut solitarius sine prole: & minus etiam fortasse, si cui per prauum sint filij, uel amici, aut boni mortui sint. Ut igitur diximus, uidetur felicitas & talis indigere prosperitatis. Vnde quidam prosperitatem fortunae, quidam uirtutem, felicitatem esse dicunt.

De modo assequenda felicitatis. Cap. IX.

Vnde & dubitatur, utrum disciplina, an assuetudine, an alio quodam modo per exercitium acquiri possit, an aliqua diuina forte, an & ob fortunam proveniat. Si igitur & aliquid aliud deorum est munus hominibus, consentaneum est rationi & felicitatem a dijs ipsis dari: & eo magis, quo ceteris humanis bonis est praestabilis. Verum hoc ad aliam magis considerationem forsitan pertinet. Videtur tamen, & si non a dijs immortalibus mittitur, sed uirtute disciplinae uel quadam uel exercitatione comparatur, diuinissimum esse. Praemium enim finisque uirtutis, optimum & diuinum quoddam atque beatum esse constat. Est praeterea multum commune: fieri namque potest, ut disciplina quadam ac diligentia ab uniuersis ijs comparet, qui nullo principio labefactato, idonei sunt ad consequendam uirtutem. Quod si melius est hoc modo quam ob fortunam felicem esse, recte ita se habere consentaneum est rationi. Si quidem ea quae sunt secundum naturam, ut quae optime se habere possunt, sic se habent suapte natura: & ea similiter, quae per artem conficiuntur, atque a quacumque proueniunt causa: & ea maxime, quae a praestabilissima proficiuntur. Id autem quod maximum atque pulcherrimum est, fortunae ascribere absurdum uidetur imprimis. Patet etiam ex ipsa ratione quod quaeritur. Dicta est enim & operatio animae per uirtutem. Ceterorum autem bonorum, alia insunt necessariis, alia adiuuant, suntque utilia, ut instrumenta: haec & ijs consona sunt quae in principio diximus. Ipsum enim finem facultatis ciuilis optimum ponebamus: haec autem magnam adhibet diligentiam, ut ciues ipsos disponat, bonosque faciat, & ad honestas res agendas idoneos reddat. Merito igitur, nec bouem, nec equum, nec aliud quicquam animantium dicimus felix. Quippe cum fieri nequeat, ut ipsum quicquam talis sit particeps operationis. Hanc autem ob causam neque puer est felix, nondum enim est idoneus ad res tales agendas propter aetatem: qui dicuntur felices, ob spem dicuntur. Est enim opus, ut diximus, & perfecta uirtute, & perfecta etiam uita.

Multa namque mutationes in uita sunt, uariisque fortunae: atque fieri potest, ut is qui maxime bonis abundat, in magnas incidat in senectute calamitates, ut in heroicis de Priamo dicitur. Eum autem qui tali fortuna est usus, & miserabiliter obiit, nemo felicem dicet.

Quod quis in hac uita dicendus sit felix, & quid felix. Cap. X.

Nillus ne igitur homo felix quamdiu uiuit dicendus est, sed Solonis sententia finem spectare oportet: Quod si & ita ponendum est, tum ne felix est, cum e uita decesserit: an id absurdum est penitus, nobis praesertim qui felicitatem operationem quamdam dicimus esse. Quod si mortuum felicem non dicimus, neque Solon id uult: sed tunc dici beatum hominem tutum posse, quia iam est extra omnia mala, calamitatesque: habet quidem & hoc controuersiam quandam, Mortuo namque & bonum malum uideatur aliquid esse: si quidem & ui-

si enim de uide nobis non sicut sit etiam multum commune

& uiuenti, non autem sentienti: ut honores, infamia, & filiorum posteriorumque omnino prosperitates, atque aduersitates. Dubitationem autem & haec afferunt: ei namque qui ad senectutem usque beate uixerit, secundumque rationem decessit, multas circa posteros accidere mutationes contingit: & alios ipsorum esse bonos, uitamque consecutos esse pro dignitate, alios contra. Constat autem & distantibus ad parentes, multis uariisque modis ipsos se habere posse. absurdum igitur est, si defunctus simul etiam mutaretur, & nunc felix fieret, nunc miser: absurdum est etiam, & minime, nec aliquod ad tempus, posteriorum ad parentes res pertinere. Sed redeundum est ad id quod prius est dubitatum: ex illo namque & id quod nunc quaeritur fortasse perspicitur. Si igitur finem spectare oportet, & tunc beatum dicere quemque, non quia beatus tunc est, sed quod prius erat: quomodo non est absurdum, si cum est felix, non uere de ipso dicitur quod inest. Quia uiuentes, dicere beatos ob mutationes nolumus: & quia felicitatem quidem stabile quiddam, nulloque modo facile mutabile esse putamus, fortunam autem in eisdem saepe reuolui: nam si fortunam sequamur, saepe numero felicem ac miserum eundem dicemus, cameleonem quendam ostendentes ipsum felicem esse, ac debilitate collocatum. An fortunam sequi nullo modo est rectum. Non est enim in ipsa bene uel male uiuere situm, sed indiget humana uita ipse, ut diximus. Operationum autem eae quidem quae a uirtute proficiuntur, felicitatis: eae uero quae sunt contrariae, contrarij dominae sunt. Attestatur huic sententiae, & id quod nunc dubitauimus, etenim nullis in operibus humanis tanta est firmitas, quanta est in operationibus hisce quae a uirtute proficiuntur: haec namque stabiliores

& scientibus ipsis esse uidentur. Harum autem ipsarum, eae quae ceteris antecellunt, maxime stabiles sunt, propterea quod in his ipsi beati, & maxime, & continuatissimè uiuunt. Hoc enim simile est causae, ut ipsarum non fiat obliuio. id igitur quod quaeritur competit ipsi felici, & erit talis per uitam: nam semper aut maxime ea aget & contemplantur quae prodeunt a uirtute, fortunamque feret pulcherrime, & omni ex parte concinne ac aequabiliter: quippe qui uere bonus atque quadratus est, sine uituperatione. Cum autem a fortuna multa eueniant, & magnitudine paruitateque differant, parua quidem, siue sint secunda, siue aduersa, constat non facere uitae momentum: grandia uero ac multa, si secunda sint, beatiorem uitam efficiunt: quippe cum ad decoratum sint apta, & usus ipsorum pulcher, studiosusque fiat: si aduersa, premunt, laeduntque uitam beatam: afferunt enim dolores, & multas operationes impediunt. At tamen & in ijs ipsis perluceat ipsa honestas, cum multas quisquam ac magnas aduersitates facile perferat, non ob sensibilitatem, sed quia generosus est atque magnanimus. Quod si operationes dominae sunt (ut diximus) uitae, nemo beatorum fuerit miser. Nunquam enim odiosum quicquam atque improbum aget: eum enim qui uere bonus est, atque prudens, fortunam omnem decorum perferre, pro facultateque rerum semper res pulcherrimas agere: ut & ducem bonum praesentibus uti castris ad optime gerendum bellum, & bonum item futorem ex sibi datis pellibus pulcherrimum conficere calcem, ceterosque omnes identidem artifices, arbitramur. Quae cum ita sint, miser quidem nunquam fuerit ipse felix: beatus tamen non erit, si in Priami calamitates inciderit. Nec igitur uariis, facileque mutabilis erit: neque enim ex felicitate facile aut a quibusuis, sed ab ingentibus & multis aduersitatibus dimouebitur: & ex talibus non in paruo, sed in longo quodam perfectioe tempore rursus fuerit felix, magnas in eo res, praecelarasque nactus.

Quid igitur obstat eum felicem dicere, qui per uirtutem operatur perfectam, & bonis externis satis abundat, non quouis in tempore, sed in uita perfecta? An est addendum, & ita est uicturus, & secundum rationem moriturus: quippe cum futurum quidem incertum sit nobis, felicitatem autem finem, & omnino perfectam omni ex parte ponamus? Quod si ita sit, uiuentium eos quibus ea quae diximus & insunt & inerunt, beatos dicemus: beatos autem homines. Sed de his quidem eousque sit definitum.

Quod posteriorum fortunae ad defunctos pertineant. Cap. XI.

Fortunam autem posteriorum, amicorumque omnium nihil conferre, longe ab amicitiae finibus discedere, & opinionibus contrarium esse uidetur. Cum uero multa sint ea quae eueniunt, uariasque differentias habeant, & alia magis, alia minus conferant: in singula quidem ipsa diuidere, prolixum & infinitum esse constat: sat autem erit fortasse, si de his ipsis uniuersaliter figuram dicitur. Ut igitur aduersitatem earum quae beatis eueniunt, alia pondus alique momentumque habent ad uitam, alia sunt leuiora: sic se habent, & ea quae circa amicos accidunt omnes. Viuentibus autem an mortuis calamitas accidat, multo magis refert, quam res nefandae grauesque agantur, an in tragoeijs recitentur: animaduertenda est igitur

differentia hoc etiam modo: immo uero considerandum forsitan est, si cuiuspiam boni uel mali particeps sint defuncti. Videtur igitur, etiam si quippiam ex his ad ipsos perueniat siue bonum siue contrarium, exile quid ac paruum, aut simpliciter aut illis esse. Si quidem tantum ac tale, ut neque beatos eos efficiat, qui beati non sunt: neque beatitudinem auferat a beatis. Videntur igitur tam prosperitates quam aduersitates amicorum, aliquid defunctis afferre: tale autem ac tantum, ut neque felices infelices, nec aliud quicquam huiusmodi faciat.

Quod felicitas bonum sit honorabile potius quam laudabile. Cap. XII.

His determinatis, de felicitate consideremus, utrum laudabile sit quiddam, an potius honorabile: constat enim potentiam non esse. Omne autem laudabile ex eo laudari uidetur, quia est affectum aliqua qualitate, & aliquo modo sese habet ad aliquid. Iustum enim, & fortem, & bonum omnino uirum, atque uirtute, ob opera laudamus, & actiones. Robustum etiam, idoneumque ad cursum hominem, & ceterorum quemque similiter laudamus, quod affectus est aliqua qualitate, & ad bonum aliquod studiosumque refertur. Id ita esse patet & ex deorum laudibus: nam cum ad nos referuntur, ridiculae sane uidentur. quod quidem ex eo fit, quia laudes (ut diximus) per relationem efficiuntur. Quod si laus talium est, constat optimorum non esse laudem, sed maius aliquod praestabilius uel: quemadmodum & uidetur. Nam & deos beatos felicesque dicimus, & uiros etiam eos qui maxime sunt diuini, & rerum bonarum simili modo. Nemo namque felicitate laudat, ut iustitiam: sed ut diuinitus quiddam praestabilius uel, rem dicit esse beatam. Videtur autem & Eudoxus recte uoluptati primas defendisse partes: id enim (uoluptatem inquam, quae quidem est bonum) non laudari, indicare putabat praestabiliorem ipsam esse rebus laudabilibus uniuersis. Talem autem deum & summum bonum esse dicebat: ad haec enim caetera uniuersa refertur. Etenim laus quidem uirtutis est: hac enim ad res honestas agendas idonei sunt. Commendationes autem operum sunt simili modo, tam corporis quam etiam animae. Verum haec quidem exacte discutere, magis ad eos forsitan pertinet, qui laudandi munere funguntur. Nobis autem perspicuum ex his quae diximus, fuerit, felicitatem ex his esse, quae honorabilia sunt & perfecta. Videtur autem & ex eo sic se habere, quia principium est: caetera enim gratia eius agimus omnes. Principium uero, causamque bonorum, honorabile quiddam & diuinum dicimus esse.

De duplici animae parte, ac uirtutis diuisione. Cap. XIII.

Cum autem felicitas animae quaedam per uirtutem perfecta sit operatio, de uirtute consideremus oportet: hoc enim modo melius fortasse de felicitate etiam contemplantur. Videtur autem & is qui uere ciuilis est, circa hanc maxime elaborare: uult enim ipsos ciues bonos efficere, legibusque obtemperantes. Atque horum exemplum legumatores tum Cretensum, tum Lacedaemoniorum habemus, & si qui alij tales fuerunt. Quod si haec consideratio ciuilis est facultatis, constat inquisitionem hanc perinde ut ab initio proposuimus ac instituiimus, fore. De uirtute autem humana considerandum est: bonum enim humanum, ac felicitatem quae rebus humanam. Virtutem uero humanam dicimus, non eam quae corporis est, sed eam quae animae: nam & felicitatem, operationem animae dicimus. Quae cum ita sint, patet ipsum ciuilem aliqua ex parte de anima scire oportere. Quemadmodum & eum qui curaturus est oculos, totumque corpus, de ipsis scire oportet: & eo magis, quo facultas ciuilis honorabilior est atque praestabilior medicina. Elegantes etiam medici multa plane circa cognitionem corporis tractant. Et ciuilis igitur ipse de anima contempletur oportet. Horum autem gratia, & quod satis est ad ea quae hic quaeruntur: nam ulterius exactius uel considerare, maius est opus, difficilius uel fortasse, quam ea quae proponuntur. Dicuntur autem & in externis sermonibus aliqua de ipsa sufficienter, & utendum est ipsis: ut partium eius aliam ratione uacare, aliam rationem habere. Atque nihil in praesenti refert, distinctae sint haec perinde atque corporis partes, & omne partibile: an ratione quidem sint duae, re uero seiungi non possint: ut in circiferentia sese habent concauum & conuexum. Partis autem ratione uacantis, alia quidem communis est & uegetatiua. Loquor autem de ea quae causa est, ut id quod ipsam habet, nutriatur, incrementumque suscipiat. Tale enim animae potentiam in uniuersis quae nutriuntur, quispiam posuerit & in foetibus, & hanc eandem etiam in perfectis: est enim magis consonum rationi, hanc eandem, quam aliquam aliam ponere. Huius igitur uirtus communis quaedam, & non humana uidetur, nam haec pars & potentia in somnis maxime operatur: bonus autem & malus

us minime in somno discernitur. Quapropter in quibus, a miseris felices in dimidio uitae nihil differre. Hoc autem recte accidit, somnus enim ocium est animae, tam studiosae, quam uitiose, nisi parumper motus proueniant aliqui, atque ita modestorum meliora, quam quorum uis uita liant. Sed de his quidem haecenus: & nutriendi potentia cum expers sit humanae uirtutis, omittenda est. Videtur autem & alia quaedam esse natura animae uacans ratione, aliqua tamen ex parte particeps rationis. Continentis enim & incontinentis rationem, idque animae quod rationem habet, laudare solemus: recte namque & ad optimas res inuitat: in ipsis autem & aliud quid praeter rationem inesse constat, quod quidem repugnat resistitque rationi. Nam ut dissolutae corporis partes, si ad dexteram mouere uelis, in sinistram feruntur: sic plane fit & in anima: ad contrariam enim incontinentium appetitiones feruntur. Verum in corporibus quidem cernimus ea quae ad contrariam partem feruntur, in anima uero non cernimus. Fortasse autem non minus & in anima putandum est esse aliquid praeter rationem, quod huic aduersatur & obstat: dicere uero quo modo est diuersum, nihil refert. Videtur autem & hoc rationis (uti diximus) particeps esse. Partem enim in ipso continente rationi, & in temperante ac forti magis forsitan eidem obtemperat: omnia enim in illis sunt consona rationi. Pars igitur animae ratione uacans, est duplex. Vegetatiua namque, nullo modo rationis est particeps, sed cupiendi uis & omnino appetendi, rationis est quodammodo particeps, ea ratione qua obedit ipsi atque obtemperat: licet & patris, & amicorum, & non ut rerum mathematicarum, dicimus rationem habere. Hanc autem partem ratione uacantem rationi obtemperare, admonitiones, & increpationes & cohortationes etiam indicant. Quod si oportet hanc quoque partem dicere rationem habere, duplex & ea pars erit quae rationem habet, & una quidem proprie, & in seipsa: altera uero ut is qui obtemperat patri. Diuiditur autem & uirtus hac differentia. Virtutum enim alias intellectiuae, alias morales dicimus esse: sapientiam quidem & prudentiam & sagacitatem intellectiuae: liberalitatem autem & temperantiam morales. nam cum de moribus cuiuspiam loquimur, non sapientem illum aut sagacem, sed mitem aut temperatum dicimus esse. Laudamus autem & sapientem ob habitum: at habituum eos qui laudabiles sunt, uirtutes appellare solemus.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHI-

CORVM AD NICOMACHVM LIBER II. IOANNE

Argyropylo Bizantio interprete.

ARGUMENTVM LIBRI.

Secundus haec de uirtute intellectiua, et morali de excessu et defectu, de uoluptate et dolore, de affectu, potentia, et habitu, de mediocritate, de uirtute morali quid sit, de mediocritatum dispositione, de uerecundo, superbo, pudore, ex parte, de indignante, inuidio, maleuolo, de oppositione eorum extremorum inter se, tum ipsorum ad medium, de praecipis quae ad medium ipsum ducunt.

De productione uirtutis intellectiuae, ac moralis. Cap. I.

Cum autem uirtus sit duplex, intellectiua, inquam atque moralis. Intellectiua quidem plurimum ex doctrina generationem habet, & incrementum: quapropter experientia indiget, temporeque. Moralis autem assuetudine comparatur: unde & nomen habuit tale. Ex quo patet, nullam fieri uirtutem morum in nobis natura. Nihil enim eorum quae sunt natura, aliter assuescit, ut lapis, cui quidem natura competit ferri deorsum, nunquam assuescit ferri sursum, non si millies ipsum assuescendi causa quispiam sursum proijceret. Simili modo nec ignis ferri deorsum, nec aliud quicquam aliter quam sibi natura competet assuescet. Neque igitur natura, neque praeter naturam uirtutes in nobis efficiuntur: sed idonei quidem ad ipsas suscipiendas sumus natura. suscipimus autem ipsas, atque perficimur per consuetudinem. Praeterea eorum quae in nobis sunt natura, potentias prius accipimus, deinde reddimus operationes: quod quidem in ipsis sensibus intueri licet. Non enim ex eo quia uidimus uel audiimus saepe, sensus accepimus: sed contra habentes, uti sumus, non uti, accepimus. At uirtutes accipimus operati prius, quemadmodum & in artibus, quae namque postea quam didicerimus facere oportet, ea facientes discimus. aedificatores etenim, aedificantes, & citharocedi, pulsantes citharam fiunt: pari modo iusta agentes, iusti: & modesti, modesti: fortiaque, fortes efficiuntur. Testatur hoc, & id quod in ciuitatibus fieri solet. Legum namque latores ipsos ciues assuesciantes, bonos efficiunt: atque omnis quidem legumlatoris haec est uoluntas: qui uero non bene id faciunt, peccant: atque hoc ipso

re sub. bona, a mala rep. differt. Insuper ex eisdem & per eadem omnis uirtus & ars similiter & fit & corrumpitur. ex eo namque quia pulsant cithara, & boni & mali fiunt citharædi: simili ratione & ædificatores, & ceteri omnes. nam ex eo quia bene ædificant, boni: & ex eo quia male, mali fiunt ædificatores & fabri. Quod nisi ita sese haberet, non esset opus docente, sed omnes boni fieret aut mali. Sic igitur & in uirtutibus, res sese habet. agere enim ea quæ sunt in commerciis hominum, alij iusti, alij iniusti fiunt: agentes etiã ea quæ sunt in terribilibus rebus, timereque assuescentes, aut confidere, alij fortes, alij timidi fiunt. Idem & circa cupiditates & iras euenire uidetur. alij enim temperati ac mites fiunt, alij intemperati ac iracundi: ex eo planè, quia hoc in ipsis aut hoc modo uersantur. Atque, ut breuiter dicam, omnes habitus ex operationibus, similibus fiunt. Quapropter tales quædam operationes reddere oportet: ipsarum namque differentias habitus ipsi sequuntur. Non igitur parum, sed plurimum, quin potius totum refert, sic an non sic homines ab adolescentia consuescant.

Quod uirtus ab excessu & defectu corrumpatur ad mediocres inclinans operationes. Cap. II.

Cum autem præsens tractatio, non cõtemplationis sit, ut ceteræ, gratia, non enim ut sciamus quidam sit uirtus, sed ut efficiamur boni consideramus. nam nulla ipsius esset utilitas: de actibus quonammodo sint agendi, considerare necesse est. Hi namque sunt auctores, ut tales quidam ipsi habitus fiant, quemadmodum diximus. Agere igitur ratione recta commune est, & supponatur: posterius autem de ipso dicitur, & quid est ipsa recta ratio, & quomodo ad ceteras sese habet uirtutes. Illud autem antea cõsuetur oportet, omnem sermonem qui est de rebus agendis, figura & non exactè fieri debere, quemadmodum & ab initio diximus. rationes, inquam, ut materia postulat, semper esse efflagitandas.

Actiones autem, & ea quæ profunt nullam habent stabilitatem, quemadmodum neque salubria ipsa, atque cum talis sit sermo uniuersalis, multo minus is sermo certitudinis habet, qui de singularibus est. nam neque sub artem, neque sub præceptionem ullam cadunt: sed oportet ipsos agentes ea semper considerare, quæ ad tempus accommodantur, quemadmodum & in medicina fit, & in gubernandi etiã arte. Verum & si præsens sermo talis est uti diximus, enitendum est tamen, opem & auxilium ferre. Primum igitur hoc contemplerur oportet, res istiusmodi tales esse, ut à nimio corrumpantur & paucò, ut in uiribus uideamus, ac ualitudine fieri. nam pro rebus, obscuris claris indicijs utamur oportet: nimij namque labores paucique uires corrumpunt. similiter potus, cibi que, tam nimij quam pauci ualitudinem auferunt: moderati uero faciunt, augent, & conseruant. Sic igitur et in fortitudine ac temperantia, ceteris que uirtutibus res sese habet. Qui namque cuncta fugit atque formidat, neque quicquam subire perferreque patitur, is timidus fit: qui nihil omnino timet, sed aggreditur omnia, is audax nimirum efficitur. Simili modo qui uoluptate omni potitur, nec excipit ullam, intemperans: qui cunctas fugit, perinde atque agrestes homines, insensatus euadit. Etenim tam temperantia quam fortitudo, à nimio quidem & paucò corrumpitur, à mediocritate autem conseruatur. Atenim non solum ortus & incrementa, corruptio nes uel ex eisdem & ab eisdem efficiuntur, sed & operationes in eisdem etiam erunt. Nam & in ceteris quæ sunt manifesta magis, res ita sese habere uideat, ut in uiribus: uires enim non tam copia cibi, quam multorum laborum tolerantia, comparantur: & robustus ipse multum sumere cibum, & multos labores tolerare maxime potest. Sic fit & in uirtutibus ipsis, nam abstinendo à uoluptatibus efficiuntur temperati: & facti iam temperati, maxime ab ipsis possumus abstinere. Idem & in fortitudine fit. etenim assuescendo formidolosas res paruipendere, subireque ipsas atque perferre, fortes euadimus: factique fortes, maxime res formidolosas poterimus ferre.

Quod uirtus moralis sit circa uoluptates ac tristitias. Cap. III.

At qui signum habituum sit oportet ea uoluptas quæ ipsis actionibus aduenit, & indentidem dolor. Qui namque à corporis abstinet uoluptatibus, si hoc ipso gaudet, temperans est. sin moleste fert, intemperans. Rursus qui pericula subit & gaudet, aut saltem non dolet, fortis: qui uero dolet, timidus est. Moralis namque uirtus circa uoluptates doloresque uersatur. Ob uoluptatem enim res improbas agimus: ob dolorem uero, res posthabemus honestas. Quapropter homines ab ipsa statim adolescentia, ut inquit Plato, ita institutos esse oportet, ut his gaudeant doleantque, quibus, dolere gaudereque oportet. Hæc est enim educatio, ac eruditio recta. Præterea si uirtutes sunt circa actiones atque

que affectus, omnem uero affectum, & actionem omnem uoluptas sequitur, aut dolor: uirtus ob id ipsum etiam circa uoluptates, doloresque uersatur. Inducant id ira esse & peccata, quippe cum per ipsos fiant dolores: sunt enim medicamenta quædam. Medicamenta autem per contraria fiunt. Præterea omnis habitus animi (ut & antea diximus) ad eas res & in his suam habet naturam, à quibus deterior meliorque efficitur: at ob uoluptates dolores uel, prauus habitus fiunt, ex eo sanè quia persequuntur homines atque fugiunt, aut quas & quos non oportet, aut cum non oportet, aut quemadmodum non oportet, aut quot modis alijs à ratione talia præscribunt. Quapropter & sunt qui definiunt uirtutes, affectuum, ipsas inquit esse uacuitates, tranquillitates uel quædam. Sed non rectè, quia simpliciter dicitur, & non addit ut oportet, & quando oportet, & cetera quæ addunt. Virtus ergo talis sicut ponitur esse facultas, agendi res optimas circa uoluptates atque dolores: uirtus autem contrarium. Puerit autem nobis de ipsis & ex his etiam manifestum. Nam cum tria sint ob quæ quispiam expetit honestum, utile, iocundum: & tria illis contraria ob quæ fugit, turpe, inutile, atque molestum: bonus quidem uir circa hæc omnia rectè agit: malus autem peccat, & maxime circa uoluptatem. Hæc enim & cõmunis est animalibus, & omnia quæ in expetitionem cadunt, comitatur: quippe cum & honestum, & utile, uideatur esse iocundum. Præterea cunctis una cum hominibus ab ipsis incunabilis est enutrita. Quapropter arduum est hunc affectum insitum uitæ extrudere. Iudicamus etiam & actiones ipsas alij magis alij minus, uoluptate atque dolore. Idcirco totum ipsum negotium circa hæc esse necesse est: non enim parum potest ad actus, bene aut malè, gaudere aut dolere. Difficilius est etiã, ut Heraclito placet, uoluptati repugnare quam iræ: at circa difficilius semper & ars fit & uirtus: id enim quod in hoc efficitur bene, præstabilius est. Quare propter hoc etiã, circa uoluptates doloresque totum negotium est & ipsius uirtutis, & ciuilitatis etiam facultatis: qui namque bene his utitur, bonus erit: qui uero malè, malus. Dicitur sit igitur, uirtutem circa uoluptates doloresque uersari: & ex quibus fit, ab ipsis ipsis augeri: & cum non eodem modo fiunt, corrumpi, & circa illa etiam operari ex quibus est orta.

Discrimen inter iusta agere, & iuste agere. Cap. IIII.

Ubitauerit autem quispiam, quonam modo dicimus iusta agentes iustos, & temperatos fieri oportere. Nam si iusta temperataque agunt, iam iusti sunt & temperati: perinde atque si grammatica, musica uel faciunt, grammatici sunt atque musici, an nec in artibus res ita se habet. Fieri namque potest, ut grammaticum aliquod quispiam faciat, & fortuna & alio admonente: at tunc erit grammaticus cum & grammaticum quippiam & grammaticè faciet, id est secundum eam, quæ est in ipso, grammaticam artem. Præterea nec simile in artibus & in uirtutibus est: nam ea quæ ab artibus fiunt, bonum ipsum in seipsis habent. sufficit igitur, si ipsa aliquo modo sese habentia fiant: at ea quæ à uirtutibus proficiunt, non iuste aut temperate agunt, si sint iusta aut temperata: sed si & agens sic sese habens agat, primò quidè si sciens, deinde si eligens propter ipsa, tertio si firmo animo ac immutabili agat. Hæc autem ad habitus quidè ceteros habendos non requirunt præter ipsum scire: ad uirtutes autem scire quidem parum aut nihil potest, cetera uero non parum, sed totum possunt. Quæ quidè & ex eo quia persæpe res iuste temperateque aguntur, proueniunt. Res igitur iustæ temperatæque dicitur, cum sunt tales quales uir iustus ageret aut temperatus. Iustus autem ac temperatus est, non is qui has agit, sed qui sic etiam agit ut iusti temperateque agunt. Rectè igitur dicitur, iustum fieri agentem iusta, et temperatum etiã temperata. Qui uero hæc non agit, nunquam euasurus est bonus. Verum plerique hæc quidem non agunt. Ad sermones autem confugientes, sese philosophari putant, et studiosos hoc fore modo: atque perinde ut agroti faciunt, qui medicos quidem diligenter audiunt, nihil autem eorum agunt quæ præcipiuntur ab illis. Ut igitur illis corpus non bene sese habebit si ita curantur, sic nec his animus planè, si ita philosophantur.

De affectu, potentia, & habitu, & quod habitus

genus uirtutis. Cap. V.

Post hæc autem quidam sit ipsa uirtus cõsideremus oportet. Cum igitur tria sint quæ sunt in anima, affectus, potentia, habitus: horum aliquid ipsam uirtutem esse necesse est. Atque affectus quidè uoco, cupiditatem, iram, metum, fiduciam, inuidiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, emulationem, misericordiam, & ea omnino quæ uoluptas comitatur aut dolor. Potentias autem eas, quibus ad hos affectus suscipiendos idonei dicimur esse: ut quibus, dolere possumus,

Uirtutes ex operatione aut defectione corrumpuntur uno ius ut in bodis n eddeseur, ab excessu & defectu, habent gra et. quod ipse uerit hic et in sequentibus, in unum & parum.

† sunt uirtutes.

uel irasci, uel misereri. At habitus eos, quibus bene uel male nos ad affectus ipsos habemus: ut ad irascendum si uehementer aut remisse simus dispositi, male habemus: si medio criter, bene: & ad caeteros affectus simili modo. Virtutes igitur uiciaeque non sunt affectus. Nam affectibus quidem studiosi uel uiciosi non dicimur, uirtutibus autem & uicijs dicimur. Et ob affectus neque laudamur, neque uituperamur. non enim qui metuit aut irascitur, laudatur: neque qui simpliciter, sed qui modo quodam irascitur, uituperatur. At ob uirtutes uiciaeque laudamur aut uituperamur. Praeterea irascimur quidem & timemus sine electione (uirtutes autem electiones sunt quaedam) aut non sine electione. Insuper affectibus quidem moueri dicimur: uirtutibus autem aut uicijs non moueri, sed aliquo modo disponi. Propter haec eadem neque potentiae sunt. Nam neque boni uel mali dicimur, neque laudamur aut uituperamur, quia possimus simpliciter affici. Et insuper potentes quidem sumus natura: boni uero non efficiuntur aut mali natura, quemadmodum antea diximus. Quod si uirtutes neque affectus sunt, neque potentiae, restat ipsas habitus esse. Quid igitur sit ipsa uirtus, genere diximus.

† *possimus irasci uel timere simpliciter.*

De duplici mediocritate, & uirtutis substantia. Cap. VI.

Portet autem non solum ita dicere, uirtutem habitum esse, sed etiam qualis nam habitus sit. Dicendum est igitur, omnem uirtutem, & id ipsum cuius est uirtus, bene sese habere facere, & opus ipsius reddere bene. Oculi namque uirtus, & oculus, & opus ipsius studiosum facit: quippe cum uideamus uirtute oculi bene. Virtus itidem equi studiosum efficit equum, & bonum ad currendum, portandumque equitem, & expectandum etiam hostem. Quod si id ipsum ita sese habet in omnibus, & uirtus ipsius etiam hominis habitus is erit, a quo bonus efficitur homo, & quo bene suum opus ipse reddet efficietque. Quomodo autem id erit, & antea quidem diximus, & nunc etiam magis patebit, si contemplantur, qualis nam sit ipsius uirtutis natura. In omni itaque re continua diuisibilisque, aliud plus, aliud minus, aliud aequale, uel ex parte ipsius rei, uel respectu nostri accipi potest. Aequale autem, medium est quoddam inter exuperationem atque defectum. Atque rei quidem ipsius medium id esse dico, quod aequale ab extremorum utroque distat. idque est apud omnes unum & idem: respectu autem nostri, quod neque exuperat, neque deficit. idque non est apud omnes unum & idem. Ut si decem sint multa, & duo pauca, sex ipsius rei media capiuntur: aequale namque excedunt & exceduntur. Atque hoc in arithmetica comparatione rationum medium esse constat. At id quod est nostra ex parte medium, non eodem sumendum est modo. Non enim sicui decem quidem minas comedere nimium est, duas autem parum, sex ei minas ludimagister praecipit. Est enim & hoc fortasse nimium ei qui accepturus est, aut parum. Miloni namque parum: incipienti uero sese exercere, nimium est. Simili modo res sese habet in cursu ac in palestra. Hoc igitur modo quibus artifices exuperationem quidem fugit, atque defectum: medium autem quaerit & expetit, non quidem rei, sed quod ad nos medium dicitur. Quod si omnis scientia suum hoc modo bene conficit opus, ad medium ipsum respiciens, & in hoc sua redigens opera. Unde & dici solet: In ijs quae bene sese habent operibus, nec auferri quicquam, nec addi posse: propterea quod bonum ipsum corrumpunt nimium & parum, mediocritas uera conseruat: atque boni artifices ad hoc respicientes, ut diximus, operantur. Virtus autem omni arte exactior est & praestantior, quemadmodum & natura. Ipsa profecto uirtus medijs ipsius est coniectatrix. Loquor autem de morum uirtute: haec enim circa affectus actusque uersatur, in quibus est nimium, & parum, & medium. Fit enim, ut magis & minus quispiam & metuat, & confidat, & cupiat & abhorreat, & irascatur & misereatur, & omnino delectetur ac doleat, & ut oportet. Hoc autem medijs est & optimus, quod est ipsius uirtutis. Similiter circa actus nimium est & parum, & medijs. Virtus autem circa affectus actusque uersatur, in quibus exuperatio quidem peccatum est, & defectus uituperatur: medijs autem laudatur, & recte conficitur. quorum utrumque uirtutis ipsius est. Virtus igitur mediocritas est quaedam, cum sit ipsius medijs coniectatrix. Praeterea peccare quidem multis modis contingit. Malum enim est infiniti, ut Pythagorici putant: bonum uero, finiti: at recte agere, unice. Quapropter & alterum facile, alterum difficile est. Facile quidem, non attingere signum: difficile autem, illud attingere. Et ob hoc igitur, nimium quidem atque parum uicio ascribuntur, mediocritas uero uirtuti. Vno namque modo bonus est, multisque nefandus. Est igitur uirtus habitus electiuius, in mediocritate consistens, ea quae est ad nos definita

† *exuperatio & defectio, ut in bonis uicijs & uirtutibus ita per totum ferè librum.*

nita ratione, & ut definiat ipse prudens. Mediocritas autem duorum est uiciorum, unius per exuperationem, alterius per defectum: & ex eo etiam, quia illa quidem partim deficiunt, partim exuperant id quod oportet, & in affectibus, & in actibus. Virtus autem medium ipsum & inuenit & expetit. Quapropter ipsa uirtus, essentia quidem & ratione quid est dicente, mediocritas est: at optimi respectu & bene sese habentis extremitas.

Non autem omnis actus, nec omnis affectus suscipit mediocritatem. Sunt enim affectus nonnulli qui continuo nomine suo sunt cum prauitate connexi, ut maleuolentia, ut im prudentia, ut inuidentia, & actus identidem, ut adulterium, furtum, homicidium. Haec enim uniuersa, & talia ita dicuntur, quia ipsa sunt praua, sed non exuperationes ipsorum, atque defectus. Circa igitur talia nullum est tempus recte agendi, sed semper delinquitur. Neque fit ut quisquam bene uel male talium quicquam agat, qui cum oportet, & quando, & ut oportet adulterium committendo, sed simpliciter quicquid istorum efficiatur, delinquitur. Simile igitur est & circa iniustitiam, timiditatem & luxuriam, & mediocritatem esse censere, & id quod nimium dicitur & parum, hoc enim modo exuperationis & defectus erit utique mediocritas, & exuperationis exuperatio, & defectus item defectus. Sed ut temperantiae, fortitudinis uel non est exuperatio atque defectus, quia medium ipsum est modo quodam extremum: sic nec illorum est mediocritas nec exuperatio & defectus, sed utcumque agantur, semper delinquitur. Omnino namque nec exuperationis, nec defectus est mediocritas, nec mediocritatis exuperatio & defectus.

* *Mediocris tatem ac exuperationem & defectiorem esse censere*

Mediocris tatem inter duo extrema dispositio. Cap. VII.

At enim id ipsum non solum uniuersaliter dicere, sed ad ipsa singula etiam accommo dare oportet. Sermonum enim eorum qui circa actus uersantur uniuersales quidem magis communes, particulares uero magis sunt ueri. Actus namque circa singula sunt, quibus sermones rationesque consentaneas esse oportet. Haec igitur ex descriptione sumenda sunt. Circa timores itaque fiducias uel, mediocritas quidem est fortitudo. At exuperantium is quidem qui non timendo exuperat, nomine caret. Sunt autem complura quae nominibus uacant. Is autem qui confidendo exuperat, audax est. At is qui timendo quidem exuperat, confidendo autem deficit, timidus. Circa uoluptates atque dolores non omnes quidem, & minus circa dolores, mediocritas quidem est temperantia, exuperatio autem intemperantia. At deficientes circa uoluptates perpauci sunt: quapropter nec his est positum nomen, sed insensati uocentur. Circa dandas capiendasque pecunias mediocritas quidem est liberalitas: nimium atque parum prodigalitas, & illiberalitas: quibus contrarium modo exuperant & deficient homines. Prodigus enim in erogando exuperat, in capiendo deficit. At illiberalis atque auarus in capiendo exuperat, in erogando deficit. Atque de hisce nunc quidem figura loquimur et in summa, hoc ipso contenti: postea uero exactius de ipsis determinabimus. Sunt & aliae circa pecunias dispositiones. & mediocritas quidem est magnificentia. Differt enim hoc a liberali magnificus, quod hic circa magna, ille circa parua uersatur, exuperatio autem ruditas circa decorum atque sordiditas: & defectus circa decorum, pusillitas. atque haec differunt ab ijs quae circa liberalitatem diximus esse, & differentiam posterius explicabimus. Circa honorem & eius oppositum mediocritas quidem est magnanimitas, exuperatio uero lentitudo quaedam, & defectus pusillanimitas dicitur. Ut autem ad magnificentiam sese habere diximus liberalitatem, hoc differentem ab illa quod circa parua uersatur: sic sese habet & ad magnanimitatem (quae quidem circa honorem magnum uersatur) alia quaedam dispositio, quae circa paruum uersatur. Fit enim ut appetatur honor ut oportet, & magis quam oportet, & minus. Atque is qui in honorum exuperat appetitione, ambitiosus uocatur: is autem qui deficit, appetitione uacans honoris, & medius nomine caret. Dispositiones etiam ipsae praeter unam nomine carent: ambitiosi namque ambitio uocatur. Quo circa fit, ut extremi de medio loco decerent: nos quoque medium hunc modo ambitiosum, modo uacantem honoris appetitione uocamus, & nunc ipsum ambitiosum, nunc alterum laudamus. Cur autem id fiat, in sequentibus explanabitur. Nunc de caeteris eundem seruantes modum, dicamus. Est igitur & circa iram mediocritas, & nimium atque parum: atque cum ferè nominibus careant, medium mansuetum dicentes, mediocritatem mansuetudinem appellabimus. extremorum autem is quidem qui exuperat iracundus, & uitium iracundia uocatur. Is uero qui deficit, ira uacans, & defectus, ira uacuitas nuncupetur. Sunt & aliae tres mediocritates, quae tametsi similitudinem quandam & convenientiam inter sese habent, differunt tamen.

B

nem facit. Id autem est uolentium, cuius principium est foris, in quod nihil is qui agit aut patitur, confert: ut si uentus aliquo tulerit, aut homines potestatem habentes. At ea quae maiorum metu malorum, aut ob aliquod bonum aguntur, ut si tyrannus quempiam aliquid turpe iuberet, habens in potestate & parentes & liberos, hac lege, ut si illud agat, illi sint incolumes: si non agat, dispereant: controuersiam habere uidentur, utrum hac inuiti an sponte faciant homines. Tale etiam quid accidit & circa iactus eos, qui in tempestatibus fiunt. Simpliciter enim nemo suas fortunas eijcit sponte, sed omnes propter suam caeterorumque salutem eijciunt, modo sint mentis sanae. tales igitur actus mixti quidem sunt: ipsi autem magis sunt similes, quos sponte homines agunt. Expetuntur enim tum cum aguntur, atque in his actionis in temporis conditione consistit. Et sponte igitur & inuitum unumquemque dicendum est agere cum agit, agit autem sua sponte. Est enim in ipso principium mouendi partes eas quae sunt in huiusmodi actibus instrumenta. At quorum principium est in ipso, ea agere uel non agere in ipso est situm. Talia igitur sua sponte quisque agit, at simpliciter fortassis inuitus: nemo namque talium quicquam per se expeteret unquam. In actibus autem huiusmodi nonnunquam homines & laudantur, cum pro magnis & honestis rebus aliquid turpe ferunt, aut molestum: si uero contra faciunt, uituperantur. Est enim improbi, pro nulla re honesta uel mediocri, res turpissimas ferre. In quibusdam autem laus quidem non fit, sed uenia locum habet, cum ea quae non agere oportet quispiam, egerit ob huiusmodi res quae naturam humanam superant, nemoque perferret. Sunt autem quaedam, ad quae forsitan non licet quenquam esse compulsum, sed potius oportet summa perpeffum tormenta, mortem obire: ridicula namque uidentur ea quae ad necem matris Alcmeonem Euripidis compulerunt. Est autem interdum difficile, quale pro quali sit expetendum, & quid pro quo sustinendum, discernere. Difficilius etiam est, postea quam cognoueris, in sententia permanere. Fit enim plerumque ut ea quidem quae expectantur, molesta: ea uero ad quae coguntur, turpia sint: unde laudantur atque uituperantur ipsi, qui fuerunt aut non fuerunt compulsi. Quae nam igitur dicenda sunt uolenta? An ea quidem simpliciter inuitus quispiam agit, quorum externa est causa, & ipse agens nihil omnino confert? quae uero per se quidem inuitus facit, sed nunc & pro his expetuntur, principiumque est in ipso agente, ea per se quidem inuitus facit, nunc autem & pro his sponte agit: magis autem his similia sunt, quae sua sponte quis agit: actus enim sunt circa ipsa singula, quae quidem sponte facit. Qualia uero pro qualibus expetenda sunt, non facile assignare possumus: quippe cum in ipsis singulis coplures sint differentiae.

Quod si quispiam ideo iocunda & uolenta dixerit esse, quia & extra sunt, & compellunt, omnia erunt eius sententia uolenta: horum enim gratia omnes omnia agunt. Atque qui uolentia inuiti que agunt, ipsi cum dolore: qui ob iocundum, hi cum uoluptate agunt. Est autem ridiculum, externa quempiam accusare, sed non seipsum, qui quidem ab huiusmodi rebus facile capitur: & honestorum quidem se, turpium autem ea quae afferunt uoluptatem censere causam esse. Id igitur uolentum est, cuius principium est foris, nihil prorsus eo conferente, cui uis est illata. Omne autem quod ob ignorationem est actum, non sponte quidem est actum: ab inuito tamen id effectum est omne, pro quo dolet qui egerit, ipsumque poenitentia subit. Qui namque ob ignorationem aliquid egerit, & non fert moleste se illud egisse, sponte quidem sua non egerit quod nesciebat: non tamen erit inuitus, quippe cum non doleat ob id ipsum. Qui igitur ob ignorationem quippiam egerit, si ipsum poeniteat, inuitus fecisse uidetur: si non poeniteat, cum is alius sit, non sponte dicatur egisse: cum enim differat, melius est ut proprium habeat nomen. Atenim haec etiam ipsa, ob ignorationem inquam agere, & ignorantem agere, diuersa sunt. Nam ebrius aut iratus non uidetur ob ignorationem agere, sed ob aliquid eorum quae dicta sunt, non sciens, sed ignorans. Omnis igitur prauus ignorat quae agere oportet, & a quibus est abstinentum: & ob huiusmodi errorem, iniusti homines mali que omnino fiunt. Inuitus autem dicitur quispiam agere, non si ignorat id quod conducit, non enim ea ignoratio quae facta est electione, causa est ut aliquid inuitus quispiam faciat, sed prauitatis. Nec etiam ea quae est uniuersalis (homines enim propter hanc ipsam reprehenduntur) sed ea quae est singulorum, in quibus & circa quae est ipsa actio. In his enim & commiseratio locum habet et uenia, qui namque aliquid eorum ignorat, inuitus agit. Forsitan igitur non ab re fuerit, si quae, & quot sunt ipsa determinabimus. Quis itaque, quid, & circa quid, uel in quo agit nonnunquam

nunquam & quo ut instrumento, & cuius gratia, ut salutis, & quomodo, ut sensum uel uehementer. Omnia igitur haec nemo ignorauerit, modo non sit infans. Patet autem neque ipsum agentem: quo namque modo se ignorabit? Ignorauerit autem quispiam id quod agit: ut dicentes inquit, excidisse sibi, aut nescisse reticenda esse, quemadmodum Aeschylus ipsa arcana caeteris: aut ostendere uolens immisisse, ut qui telum iecit. Putauerit autem quispiam & filium hostem esse: ut Merope putauit: & hastam cuspidem habentem, ea carere: & lapidem, pumicem esse. Et interfecerit quispiam salutis percussum causa, & monstrare uolens (ut faciunt qui manibus extremis luctantur) percusserit. Cum igitur circa haec omnia in quibus est ipse actus, sit ignorantio, qui horum aliquid ignorauit, is inuitus egisse uidetur, & maxime in praecipuis. Haec autem ea uidentur esse, in quibus est ipse actus, & id cuius agitur gratia. Eius igitur quod ab inuito ob ignorationem talem dicitur esse factum, oportet actionem, dolorem insuper, poenitentiamque asferre. Cum autem id inuitus quispiam agat, quod uis, & ob ignorationem agitur: id sua profecto sponte quispiam uidebitur agere, cuius principium est in ipso agente, sciente singula in quibus est ipse actus. Forsitan enim non recte dicitur, ea fieri ab inuitis, quae per iram aut cupiditatem aguntur. Primo namque nulla bellua sponte aget, neque pueri. Deinde utrum nihil eorum sponte agamus, quae cupiditate uel ira agimus: an honesta quidem sponte, turpia uero inuiti. An ridiculum est cum una sit causa? Absurdum est etiam forsitan, ea ab inuitis agi censere, quae oportet appetere. Oportet autem & irasci pro quibusdam, & cupere nonnullas res, ut sanitatem atque disciplinam. Videntur etiam ea quidem quae ab inuitis fiunt, dolorem: ea uero quae cupiditate aguntur, uoluptatem asferre. Praeterea quid inter ea quae per rationem, & quae per iram peccantur, hoc ipso quod ab inuitis aguntur? Etenim fugienda quidem sunt ambo: affectus autem rationis expertes, non minus humani esse uidentur, & actus ipsius hominis ab ira cupiditateque fiunt. Absurdum est igitur haec ab inuitis agi censere.

De electione Cap. II.

Determinatis his, eo inquam, quod sponte, & eo quod inuitus quispiam agit: consequens est, ut de electione dicamus. Ipsa namque uirtuti est familiarissima, & magis quam ipsi actus diiudicat mores atque expendit. Electio itaque sponte quidem nostra uidetur fieri. Non tamen est idem quod illud quod sponte fit: sed quod sponte fit, ad plura sese extendit. Est enim cum pueris & animalibus caeteris nobis commune: electio uero non est communis. Et ea quae a nobis repente fiunt, sponte quidem nostra fieri dicimus, electione uero non dicimus. Qui uero dicunt ipsam esse: cupiditatem, uel iram, uel uoluntatem, uel opinionem quandam, non recte dicunt. Etenim electio non est commune homini cum rationis expertibus: at cupiditas est, & ira. Et incontinens cupiens quidem, non tamen eligens agit. Continens autem contra, eligens quidem, at non cupiens agit. Et cupiditas quidem aduersatur electioni, cupiditati uero cupiditas non repugnat. Cupiditas praeterea iocundi est & molesti, electio uero neque molesti neque iocundi. Ira etiam minus esse uidetur, quippe cum ea quae fiunt ira, minime per electionem fieri uideantur. At uero neque uoluntas est, tametsi finitima haec esse appareat: electio namque non est eorum quae fieri nequeunt. Quod si quis eligere dixerit ea, amens esse uidebitur: uoluntas autem est ut immortalitatis. Et uoluntas quidem est & circa ea quae per ipsum qui uult, nequaquam agerentur: uolumus enim huiusmodi aliquem uincere uel certamen: at eligit talia nemo, sed ea quae per seipsum existimat fore posse. Praeterea uoluntas quidem magis est ipsius finis: electio autem eorum quae ferunt ad finem. ut sani quidem esse uolumus, eligimus autem ea quibus erimus sani: & foelices quidem esse uolumus atque dicimus, eligimus autem, non conuenit dicere: atque omnino in his uersatur electio, quae in nostra sunt potestate. Opinatio quoque non est. Opinatio namque circa uniuersa uidetur esse, nec minus circa aeterna, & ea quae fieri nequeunt, quam circa ea quae nostra in potestate sunt collocata: & falso uero quae diuiditur, non malo bonoque, electio autem huiusmodi magis. Electionem igitur idem esse & opinionem omnino, nemo forsitan dicit. At nec etiam est idem quod opinatio quaedam. Eligendo namque bona uel mala, quales quidem sumus, opinando autem non sumus. Et eligimus quidem capere aliquid, aut fugere, aut aliquid talium.

Opinamur autem quid nam sit, uel cui conferat, uel quo pacto conducat, sed capere aut fugere non nimium opinamur. Et electio quidem laudatur ex eo, quia est eius quod oportet magis, uel quia est recta: opinio uero, ex eo quia est uera. Et eligimus quidem quae maxime scimus esse bona, opinamur autem ea quae non nimium scimus. Videtur praeterea non idem homines eligere optima, atque etiam opinari: sed quidam opinari quidem melius, ob uitium autem non ea quae oportet eligere. Nihil autem refert, si antecedit electionem aut comitetur opinio: non enim id ipsum nunc perscrutamur, sed si idem sit electio quod opinatio quaedam. Quid igitur, aut qualequid est electio, cum nihil sit eorum quae diximus? Videtur itaque sponte quidem a nobis fieri: attamen non omne quod sponte agimus, est eligibile, sed id cuius consultatio antecessit: electio namque cum ratione est atque mente. Subsignificare autem id & nomen uidetur, innuens ipsum ex alijs legibile esse.

De consultatione. Cap. III.

AT est ne de omnibus consultatio, & omne quoduis est consultabile, an de quibusdam non est consultatio? Atque dicendum est forsitan consultabile non id esse de quo quispiam insipiens, uel mente captus, sed id de quo sanæ mentis uir consultauerit. De æternis autem nemo consultat, ut de mundo, uel de communis mensuræ ^{*diametri laterisq; in communis iurabilitate.} diametri laterisq; uacuitate. Sed neque de ijs quae consistunt quidem in motu, semper autem de solstitijs atque exortu. Neque de ijs quae alias aliter sese habent, ut de siccitatibus, imbribus uel. Nec item de ijs quae eueniunt a fortuna, ut de thesauri inuentione. Sed neque de humanis omnibus rebus, nam quos nam modo respublica Scytharum optime gubernaretur, Lacedæmoniorum consultat nemo: nihil enim horum per nos ipsos fieri potest. Consultamus autem de ijs rebus agendis, quae in nostra sunt potestate: hæc enim & restant. Causæ namque uidentur esse, natura, necessitas, fortuna, & mens insuper, ac omne quod per hominem efficit. Hominum autem quisque de ijs consultat, quæ agi per ipsum possunt. Atque circa exactas quidem scientias & sufficientes, non est consultatio, ut de literis, non enim ambigimus quomodo literæ scribendæ sint. Sed de ijs consultamus, quæ fiunt quidem a nobis, non tamen semper eodem modo, ut de agendis per medicinam uel pecuniariam artem: & eo magis in gubernandi facultate, quam in exercendi arte delibamus, quo minus exacta est: & de cæteris simili modo. Atque magis etiam in artibus, quam ipsi scientijs, nam circa ipsas magis ambigimus. Consultatio autem in ijs uersatur, quæ plerumque quidem fieri possunt, incerta tamen sunt, quos nam euenient modo, & in quibus est indeterminatio. Atque cum magnis de rebus deliberare uolumus, assumimus & alios ad consilium, diffidentes nobis ipsis, tanquam non sufficientibus ad id discernendum. Consultamus autem non de finibus, sed de ijs quæ ad fines ipsos perducunt. Nec enim medicus si sanabit, nec orator si persuadebit, nec Reipublicæ gubernator si bene recteque legibus ciuitatem instituet, nec denique cæterorum quisquam de fine deliberat, sed omnes posito quodam fine, quemadmodum, & per quæ fiet ille, considerant. Atque si per plura posse fieri uidetur, per quod illorum facillime optimeque fiet, perquirunt. Sin per unum, quos nam modo per illud fiet: & illud item per quid efficietur considerant: idque faciunt, donec ad primam perueniant causam, quæ quidem in inuentione est ultimum. Qui namque consultat, is querere uidetur, dictoque modo perinde atque designationem lineam resolvere. Non autem omnis perquisitio, consultatio est. Mathematicæ namque perquisitiones non sunt. Omnis autem consultatio est continuo perquisitio. Idque quod ultimum est in resolutione, primum esse constat in generatione: atque si consultantes in aliquid inciderint, quod quidem fieri nequeat, desistunt: ut si sit pecunijs opus, has autem habere non possint. Quod si uideatur fieri posse, tunc agere aggrediuntur. Ea uero dicimus fieri posse, quæ per nos ipsos fieri possunt: nam ea quæ per amicos fiunt, per nos ipsos quodammodo fiunt, quippe cum principium sit in nobis. Quarum autem quandoque quidem instrumenta, quandoque autem usus ipsorum, & in reliquis simili modo. Interdum, per quod, interdum quos nam modo, aut per quem solet queri. Videtur igitur, ut dictum est, homo principium actuum esse, & de ijs esse consilium quæ agi ab ipso possunt, & actus aliorum esse gratia. Finis igitur non consultabilis, sed ea quæ deducunt ad fines. Nec etiam singula, ut si panis sit hoc, uel confectum sit ut

sit ut oportet. hæc enim sensus ipsius sunt. Quod si semper quispiam consultauerit, in infinitum abibit. Consultabile autem, & eligibile idem est. Ipsum tamen eligibile definitum iam est. Quod enim cæteris ex consultatione prætulimus, id eligibile est. Desinit enim tunc demum unusquisque perquirere quos nam agere modo, cum in seipsum principium redigit, & in id simplicius quod antecedit: hoc est enim quod eligit. Patet hoc ita esse & ex uetustissimis rebus publicis quas imitabatur Homerus: quæ namque reges eligerent ea populo renunciabant. Cum igitur ipsum eligibile sit consultabile appetibile ex ijs quæ in nostra sunt potestate: & ipsa electio deliberatiua appetitio rerum erit carum, quæ in nostra sunt potestate, nam simul atque diiudicauimus ex consultatione, affectamus deliberatione. Quid est igitur electio, figura sit dictum, & circa quæ uersatur: & eorum esse quibus ad ipsos fines acceditur.

De uoluntate, & uoluntate affectabili. Cap. IIII.

Voluntatem autem finis quidem ipsius esse, iam paulo ante diximus. Sed uidetur alijs quidem esse ueri boni, alijs apparentis boni. Atque sit sententia quidem eorum qui uerum bonum id esse censent quod est affectabile uoluntate, ut id non sit affectabile uoluntate, quod is qui non recte expetit, uult. Nam si sit, erit & continuo bonum: at erat forte malum. Sententia autem eorum, qui bonum apparens inquirunt esse quod est affectabile uoluntate, ut nihil sit profus quod suapte natura sit affectabile uoluntate, sed id quod unicuique uidetur: at aliud alij uidetur, & repugnantia forte. Quod si hæc non placeant, dicendum est simpliciter quidem & re uera, uerum bonum esse affectabile uoluntate: unicuique uero id quod unicuique uidetur. Studioso igitur id est affectabile uoluntate, quod uere est bonum: uitioso uero, quicquid contigerit. Fiteatur hoc perinde atque in corporibus ipsis, his enim quorum corpora bene sese habent, salubria sunt ea quæ uere talia sunt: ijs autem quorum corpora sunt ægrota, non hæc ipsa, sed alia: similiter & amara ac dulcia, & calida, atque graua, & cætera id genus. Studiosus enim homo recte singula iudicat, & singulis in rebus id ipsi uidetur quod uere est tale. In unoquoque enim habitu sunt propria quaedam honesta atque iucunda: atque in singulis plurimum fortasse præstat uir studiosus in dignoscendis ijs quæ uere talia sunt: propterea quod est ut norma quaedam atque mensura ipsorum. Multitudo uero decipitur ob uoluptatem: ipsa namque bonum quidem non est, bonum tamen esse apparet. Persequuntur igitur ipsam, tanquam bonum: dolorem autem fugiunt, tanquam malum.

De ijs quæ in nostra sunt potestate. Cap. V.

Cum igitur finis quidem sit affectabilis uoluntate, ea uero quibus itur ad finem consultabilia sunt atque eligibilia: sit ut actus ij qui circa hæc uersantur, ab electione proficiantur, nostraque sponte fiant. At operationes uirtutum circa hæc ipsa uersantur: nostra igitur in potestate ipsæ uirtutes, & identidem uitia collocantur. Quibus enim in rebus nostra in potestate situm est agere: in ijs & non agere, & in quibus non agere, in ijs est & agere: quare si agere bonum (quod honestum est) in nobis est situm, & non agere (quod est turpe) in nobis est collocatum. Et si non agere malum (quod est honestum) in nostra est potestate, & agere (quod est turpe) in nobis est situm, quod si in nobis est situm tam honesta quam turpia agere, & simili modo non agere. Hoc autem erat bonos & malos esse. In nobis ergo est situm, nos probos & improbos esse. Dicere autem sua sponte neminem prauum, nec inuitum quemquam beatum esse: alterum falso est simile, alterum uero. Nam beatus quidem nemo est inuitus, sponte autem nostra prauitas comparatur, uel obstandum est ijs quæ modo sunt dicta, & hominem non esse principium est dicendum, neque procreatorem actuum perinde ac liberorum. Quod si hæc uera uidentur, nec in alia ulla principia nostros actus, quam in ea quæ sunt in nobis, reducere possumus. quorum principia sunt in nobis, ea quoque in nobis sunt sita, sponteque a nobis fiunt. Hæc ita esse, testes sunt & priuatim singuli homines, & ipsi legum latores. Nam eos quidem qui praua faciunt, si modo non uel nec ob ignorantiam eam cuius ipsi non fuerunt causa, illa agant, castigant ac puniunt. his autem qui honesta agunt, honores instituant: ut homines partim hortentur, partim prohibeant. At ad ea agenda quæ nec in nostra sunt potestate, nec nostra sponte efficiuntur, nemo profus hortatur: quippe cum uanum sit, persuasum esse cuiuspiam non callere, aut non dolere, aut non esurire, aut quiduis aliud tale: nam nihilominus hæc ipsa patitur. Etenim pro ignora-

tionem etiam ipsa poenas instituunt, si quisquam ignorationis esse sibi causa uideretur: ebrios namque duplici poena afficiendos esse putarunt. principium enim ipsis est: quippe cum in ipsorum sit potestate ebrietatem uitare, quae quidem ignoratio est causa. Putant etiam eos qui aliquid eorum ignorant quae legibus continentur, quae quidem scire oportet, nec sunt difficilia cognita. Similiter & in alijs quaecumque per negligentiam homines ignorare uidentur, ex eo plane, quia in ipsis est non ignorare: est enim in ipsorum potestate diligentiam adhibere, at fortasse tales sunt quidam, ut diligentiam non adhibeant. At ut tales fierent, & iniusti, aut intemperantes: ipsi sunt sane causa dissolutae uiuentes, & res iniustas agentes, & potui, et rebus talibus indulgentes. operationes enim quae sunt circa singula, tales efficiunt. Quod quidem ex ijs patet qui cuius ludu uel actui studerent: perseverant enim in operando. Ignorare igitur ex operationibus quae fiunt circa res singulas, habitus ipsos emergere, nimium hebetis hominis est. Praeterea metas rationis egreditur, iniurias facientem hominem aut intemperatam agentem, nolle se iniustum aut intemperatum esse. Quod si quis ignorans agit ea ex quibus erit iniustus, is sua sponte erit iniustus. Non tamen si uult, cum est iniustus, desinet esse talis, ac iustus erit. Nec enim qui aegrotat, si uult erit sanus: & forte sua sponte aegrotat, si incontinenter uiuebat & praecipua medicorum negligebat. Tunc igitur licebat ipsi non aegrotare: sed postea quam ualitudinem prodidit suam, non licet. Sicut neque sit ut quisquam resumat lapidem quem proiecit, erat tamen in ipso situm, sumere ipsum atque projicere: principium enim erat in ipso. Modo eodem, & iniusto & intemperanti, licebat quidem ab initio talem non fore: quapropter sua sponte est talis. sed postea quam talis est factus, non licet ipsi non esse talem. Non solum autem animi uitia nostra sponte fiunt, sed corporis etiam interdum a nonnullis identidem comparantur. Quos quidem & increpamus. Eos enim qui natura sunt turpes, reprehendit profecto nemo, sed eos qui per inertiam tales atque ocium euaserunt. Idem & circa imbecillitatem euenire constat, & cum quisquam membris est captus: nemo namque exprobat cuiquam ipsum, si sit aut natura, aut aegritudine, aut uulnere caecus, sed potius miseretur. Quod si ebrietate, uel aliquo alio flagitio captus sit oculis, omnes utique carpent, ac increpabunt. Vitia igitur corporis ea quidem quae in nostra sunt potestate, reprehenduntur: ea uero quae non sunt, non increpantur. Haec cum ita sint, & in caeteris ea uitia quae increpantur, nostra in potestate sunt collocata. Sed fortasse quisquam dicet, uniuersos quidem homines id affectare semper, quod bonum apparet, ipsius tamen apparentiae dominos ipsos non esse: sed qualis tandem unusquisque est, talem & finem ipsi uideat. At si habitus ipsius aliquo modo sibi quisque est causa, erit & apparentiae ipse sibi quodammodo causa: si uero nemo est sibi mala agendi causa, sed haec ob ignorationem finis ipsius agit, putans per ea sese summum bonum consecuturum, affectatioque finis non in nostra est potestate: sed ita natum esse oportet, ut habeat quasi uisum, quo quidem recte discernet, & id expetet quod uere est bonum: atque is est ingenio bono, cui id ipsum bene sese habet natura (id enim quod maximum est atque pulcherrimum, & quod fieri non potest ut ab alio accipiat atque discat, habebit qualem dicimus naturalem aptitudinem & ingenitum acumen) atque hoc recte natura bene ortum esse ipsa est habitus perfecta, ueraque natura. Si igitur haec uera sunt, cur magis uirtus sponte nostra quam uicium comparabitur? Ambobus enim similiter tam bono quam malo finis ipse natura aut quouis modo uidetur ac ponitur: caetera autem agunt quouis modo, ea ipsa referentes ad illum. Siue igitur finis non natura tale unicuique uideatur, sed sit aliquid etiam apud ipsum: siue quidem finis sit naturalis, cum sua sponte uir studiosus caetera agat, & uirtus sponte comparatur atque acquiratur, uicium quoque non minus comparabitur sponte. Est enim similiter & malo homini facultas in actibus, etiam si nulla sit in fine potestas. Si igitur, ut dicitur, nostra sponte comparantur uirtutes (ipsorum enim habituum nos ipsi causa quodammodo sumus, finemque talem ex eo ponimus, quia nos tales sumus) uicia quoque sponte ab hominibus acquiruntur: similes enim subeunt modos. Communiter igitur dicitur est de uirtutibus, & genus ipsum figura: mediocritates, inquam, ipsas esse ac habitus, & a quibus fiunt: & principia esse illa per se agendi, nostraque in potestate collocatas esse, & nostra fieri sponte, atque ita ut ipsa recta ratio iubet. Verum non similiter nostra sponte actus ac habitus fiunt. Actuum enim a principio usque ad finem domini sumus, ipsa singula cognoscentes: habituum uero principij. Singulorum autem additio non est nota, quem admodum & in aduersa sit ualitudine, sed nostra sponte ideo fiunt, quia nostra erat in potestate,

† Et homi-
ni namque
lo eadem
competit,
et actuum
et finis re-
spectu.
† Cōcausa.

testate sic, aut non sic agere, atque uti. At nunc repetentes, de singulis dicamus uirtutibus, quae nā sunt, & circa quae uersentur, & quo etiam modo. Ex quibus & illud simul emerget, quot sunt ipsae uirtutes: atque de fortitudine primum dicamus.

De fortitudine & forti. Cap. VI.

Fortitudinem itaque circa metus mediocritatem esse fiduciasque, perspicuum iam euasit. Metuimus autem ea quae terribilia sunt, atque haec simpliciter dicenda sunt mala. Quapropter & ueteres metum definiētes, expectationem inquitunt esse mali. Metuimus igitur omnia mala, ut infamiam, paupertatem, morbos, inimicitias, mortem. At non circa haec omnia uir fortis esse uidetur: sunt enim nonnulla mala, quae quidem metere oportet, & honestum est: & non metuere, turpe. Infamiam namque qui timet, est probus & uerecundus: qui non timet, impudens. Fortis tamen translatione dicitur a quibusdam: quippe cum aliquid simile uideatur habere: est enim & ipse fortis interritus quidam. Paupertatem autem metuere forsitan non oportet, nec morbum, nec omnino quicquam eorum quae nec a uicio, nec a nobis ipsis proueniunt. Nec tamen is est fortis qui haec non metuit, sed hunc etiam fortem similitudine quadam uocamus. Nonnulli enim homines in bellicis quidem periculis metulosi sunt: liberales autem sunt, & ad erogandas pecunias animose se habent. At neque si quis pro filiorum atque uxoris pudicitia timet, aut inuidiam metuit, aut aliquid tale, timidus est. Neque etiam fortis, si cum est uerberibus cadendus commisit. Circa quae igitur terribilia uir fortis uersatur? An circa ea quae sunt maxima? Etenim nemo tolerantior est malorum homine forti. Mors autem maxime omnium est terribile: est enim ultimum uitae, & nihil post homini mortuo aut bonum aut malum esse uidetur. Atenim neque circa omne genus mortis uir fortis est, & habetur. Non enim circa mortem eam quae fit in mari, aut euenit morbis. Circa quam ergo mortem uir fortis erit? an circa eam quae est pulcherrima? Talis autem est ea quae fit in bello: in maximo namque sit & pulcherrimo certe periculo. Eodem accedunt & ipsi honores, qui tum a ciuitatibus, tum a regibus sunt instituti. Is igitur homo fortis proprie dicitur, qui circa honestam mortem, & ea omnia quae repente eueniunt atque afferunt ipsam, interritus est: huiusmodi uero sunt ea quae in bello contingunt. Quinetiam & in mari, & in ipsis morbis uir fortis timore uacat, non tamen ita ut nauae. Fortes enim & de salute sua desperant, & genus tale mortis moleste ferunt: illi uero spe propter experientiam sunt freti. Simul autem & uiriliter fortiterque agunt in quibus uires habent locum, aut honestum est mori: quorum neutrum est in tali genere mortis.

De terribilium diuersitate, & fortitudinis extremis. Cap. VII.

Non est autem idem uniuersis terribile. Et dicimus etiam aliquid esse quod facultatem superat hominis: id igitur unicuique terribile est homini sanae mentis. At ea quae metas facultatis non egrediuntur humanae, magnitudine differunt & intentione remissioneque. Similiter autem & ea in quibus confidimus. Fortis itaque impavidus est ut homo, atque timebit quidem & huiusmodi res formidolosae: uerum ut oportet, & ut dicitur ratio, tolerabit honestatis causa: haec enim ipsius uirtutis est finis. Fit autem ut haec & magis & minus timeant homines: & etiam ut ea quae non terribilia sunt, ut terribilia metuant. Atque delinquitur, cum metuunt aut ea quae non oportet metuere, aut non quemadmodum oportet, aut non quando oportet, aut aliquid tale. Similiter peccatur & circa ea in quibus confidimus. Qui igitur & ea quae oportet, & gratia cuius oportet, & ut oportet, & quando oportet, fert & metuit, & identidem confidit, is homo est fortis. Fortis enim per habitum, & ut ipsa ratio iubet tam patitur, quam etiam agit. Finis autem operationis is est, qui accommodatur habitui: & uiro etiam forti, honestum est ipsa fortitudo. Talis igitur & ipsius est finis. Singula namque suo fine definiuntur. Fortis igitur honestatis causa, subit & agit ea quae ad ipsam fortitudinem pertinent. Exuperantium autem is quidem qui in non metuendo exuperat, nomine caret. Atque dicitur est antea, nominibus complura uacare. At uocari potest insanus quidam uel stupidus, si nihil omnino neque motus terrae, neque fluctus (ut de celtis dicitur) metuat. Sed is qui circa res formidolosae exuperat confidendo, audax est. Videtur autem ipse audax et arrogans esse, & fortitudinis simulator. Qualis igitur est fortis circa res ipsas formidolosae, talis & ipse uideri uult: itaque imitatur illum in quibus potest. Quapropter & complures ipsorum

† pro digni-
tate.

audaces sunt simul & timidi, in his enim audentes, res formidolosas non sustinent. Is autem qui metuendo exuperat, timidus est. nam timet ea quae non oportet, & ut non oportet: & omnia talia ipsum sequuntur. Deficit autem & in confidendo. Sed in doloribus exuperans, magis est manifestus. Meticulosus igitur male sese habet circa spem, quippe cum uniuersa metuat. Fortis uero contra sese habet: confidere namque bene sperantis hominis est. Circa igitur haec uersatur & audax, et meticulosus, & fortis: sed diuerso modo sese habent ad ipsa. illi namque exuperant & deficiunt: at hic mediocriter sese habent, & ut oportet. Et audaces quidem praecipites sunt ante ipsa pericula, & uolunt ea: sed cum in ipsis sunt, tergiversantur. Fortes autem in ipsis quidem operibus feruidi sunt, ante uero quieti. Ut igitur dictum est, fortitudo mediocritas est circa ea quibus confidimus, & ea quae 10 terribilia sunt, in ijs quae diximus. & eligit atque fert ipsa, quia est honestum: & quia est turpe, non subire atque perferre. Mortem autem sibi consciscere ob fugiendam paupertatem, aut amorem, aut molestum aliquid, non fortis est hominis, sed potius timidi. Est enim mollitiei laboriosa fugere, atque non quia res est honesta, appetit mortem, sed quia malum fugit: fortitudo igitur tale aliquid est.

Quod quinque modi fortitudinis non uerae. Cap. VIII.

Dicuntur & aliae fortitudines quinque modis. Atque prima est ipsa ciuilis. Maxime autem similis est, ciues enim ob increpationes quae sunt ex legibus, & probra honores uel pericula subeunt. & propterea fortissimi quidem uidentur esse, apud quos timidi 20 quidem infames sunt, fortes autem afficiuntur honore. Tales & Homerus affert, ut Diomedem ac Hectorem. Dicit enim Hector:

Nam me Polydamas ante omnes ipse reprehendet. & Diomedes:

Inter enim dicit Troianos optimus Hector,

Tyrides metuens puppes confugit ad altas.

Haec autem ex eo maxime similis est ei de qua supra diximus, quia fit ob uirtutem: ob pudorem enim & appetitionem honestae rei, honoris, inquam, & ob fugiendam reprehensionem, quae quidem est turpis. In eodem posuerit quispiam & eos qui compelluntur a magistratibus. Verum deteriores eo sunt, quod non ob pudorem, sed ob metum id faciunt, & fugiunt non rem turpem, sed molestam. Cogunt enim ij qui potestatem habent, ut Hector, 30

Quem procul a pugna trepidantem forte uidebo,

Is canibus fiet, fiet quoque uulturis esca.

Idem faciunt & qui imperant, & si recedunt, uerberibus afficiunt. Et qui ante fossas & huiusmodi loca construunt aciem: omnes enim cogunt. At non necessitate, sed quia res est honesta, fortem esse oportet. Videtur etiam & ipsa singularium rerum peritia fortitudo esse: quapropter & Socrates fortitudinem scientiam esse putauit. Tales autem alij quidem in alijs sunt: in rebus autem bellicis milites. Sunt enim in bello complures res uanae, quae quidem maxime ipsis sunt notae. Atque ideo fortes uidentur, quia quales sunt illae alij nesciunt. Deinde & aduersarios offendere, & se ipsos tueri maxime experientia possunt, & euitare hostis conatus, & illum percutere, cum armis uti possint: & talia habeant, ut & ad faciendum 40 sint & non patiendum aptissimi: quibus efficitur, ut ipsi tanquam aduersus inermes armati, & tanquam aduersus rudes ludimagistri, decerent. etenim in huiusmodi certaminibus, non ij sunt pugnacissimi qui fortissimi sunt, sed ij qui uires amplissimas habent, & optime sese habent corporibus. At uero milites tunc timidi fiunt, cum excrescit periculum, & inferiores sunt copijs ac apparatu: primi namque fugam arripiunt, urbanae uero copiae manent, atque intereunt, quod quidem & in Hermeo accidit. haec namque turpe fugere, & mortem tali saluti praefendam esse censent: illi uero ut superiores ab initio sese obiectant periculis: re autem intellecta fugam arripiunt, mortem magis quam dedecus formidantes. Sed uir fortis non est talis. Atqui iram etiam ad fortitudinem referunt. Fortes enim & ij uidentur, qui ob iram feruntur perinde atque ferae, in eos qui ipsos uulnere 50 affecerunt, quia & fortes concitantur ira. Est enim ira res impetuosissima ad aggredienda pericula. Quapropter & Homerus dixit, Vires iniecit irae. Et animum ira concitauit. Et acuta per nares uis. Et efferebit sanguis. Haec enim uniuersa irae concitatione impetum uel significare uidentur. Fortes igitur ob honestatem agunt, & ipsa ira subministrat: ferae autem ob dolorem, quia namque uulnus acceperunt, uel quia timent: nam si suis in lustris sint, non inuadunt. Non igitur sunt fortes, propterea quod a dolore concitatae ac irae, ad periculum irruunt, nihil providentes malorum, Nam hoc modo & ipsi alini cum esuriunt fortes essent,

essent, non enim a pabulo uerberibus dimouentur. Adulteri quoque propter sibi diuina multa audent. Non igitur fortes sunt qui ob dolorem ac iram ad pericula compelluntur. Maxime autem naturalis ea esse uidetur, quae est ob iram, & esse fortitudo electione sumpta, sineque: & ipsi etiam homines cum irascuntur, dolent: cum ulciscuntur, capiunt uoluptatem. Qui autem propter haec agunt, pugnaces quidem sunt, at non fortes. Non enim ob honestatem agunt, nec ut ratio praecipit, sed ob ipsum affectum. Aliqua tamen ex parte sunt similes fortibus. Nec etiam ij qui sunt spe freti, sunt fortes. nam ex eo quia saepe, multosque uicerunt, fiduciam in periculis habent. Sunt autem similes fortibus, quia utriusque confidunt: sed fortes quidem ob eas res quas paulo antea diximus, illi uero quia se superiores esse putant, & nihil uicissim suscepturos mali. Tale & ipsi ebrii faciunt, sperant enim omnia sibi prospere euenire: cum uero non eueniunt ipsis talia, fugam arripiunt. At uiri fortis erat, res eas quae sunt hominibus et uidentur formidolose, ferre. quia honestum est, ferre: & turpe, non ferre. Quamobrem & magis fortis esse uidetur, subitis potius in terroribus interritum esse ac sine turbatione, quam in prouisis. Est enim ab habitu magis aut minus ex apparatu. nam antea uisa, cogitatione & ratione quispiam eliget: at ea quae repente eueniunt, habitur. Fortes etiam esse uidentur & qui ignorant, & sunt non longe ab ijs, qui spe freti confidunt. Deteriores autem sunt, quantum dignitatis nihil habent, illi autem habent. Quapropter & aliquo tempore manent. Hi uero decepti, si cognouerint, uel suspicati fuerint aliud esse quam putabant, fugiunt. Quod quidem Argiuis contigit, cum in Lacedaemonios tanquam in Syconios incidissent. Dicitum est igitur quales nam sint ipsi fortes, & ij quoque qui fortes esse uidentur.

De proprietatibus fortitudinis. Cap. IX.

Sed quanquam circa fiducias metusque fortitudo uersatur, tamen non simili modo circa utrumque, sed magis circa res formidolosas cernitur. Qui namque non turbatur in hisce, atque se habet circa has ut oportet, magis est fortis quam is, qui circa ea in quibus confiditur, se habet ut oportet. Fortes igitur ex eo dicuntur, quia res (ut dictum est) inferetes dolores tolerant. Idcirco fortitudo dolores affert, & non iniuria laudatur. Difficilius enim est dolores ferre, quam a uoluptatibus abstinere. Enim uero fortitudinis finis iucundus est, uerum ab euenientibus doloribus obscuratur. Ut & in certaminibus fieri solet. nam pugilibus finis quidem ipse iucundus est, gratia cuius certant, corona, inquam, atque honores: sed caedi molestum est, cum sint e carne, doloresque affert & omnis omnino labor. Atque quia haec sunt multa, ideo id gratia cuius certant, cum sit res parua, nihil iucundi uidetur habere. Quod si tale & circa fortitudinem est, mors quidem atque uulnera forti uiro molesta erunt, atque inuito: feret tamen, quod honestum est ea ferre, uel turpe non ferre. Atque quo magis omni uirtuti pollet et foelicior est, eo magis ob mortem sane dolebit. Vir enim talis maxime dignus est uita, maximisque bonis priuatur, id ipsum sciens quod quidem dolorem affert, uerum nihilominus est fortis: & eo magis fortasse, quod honestatem quae est in bello, his anteponit. Nec fit ut omnibus in uirtutibus cum uoluptate operemur, nisi quoad attingitur finis. Nihil autem fortasse uetat, non eos qui tales sunt praestantissimos milites esse, sed eos qui minus quidem sunt fortes, nullum autem aliud bonum 40 habent. hi namque parati sunt sese periculis obiectare, uitamque pro paruo emolumento perdunt. De fortitudine igitur haec tenus dixisse sufficiat. Quid autem est, ex ijs quae diximus non est difficile comprehendere, ac assignare figura.

De temperantia. Cap. X.

Post hanc de temperantia dicamus. Haec namque uirtutes partium earum esse uidentur, quae sunt rationis expertes. Atque temperantiam circa uoluptates mediocritatem esse iam antea diximus, minus enim & non similiter circa dolores uersatur. In eisdem autem & intemperantia est. Sed nunc circa quas est uoluptates determinemus oportet. diuidantur igitur animae atque corporis uoluptates: ut honoris cupiditas, & auaritas disciplinae. Nam tam ambitiosus quam auidus disciplinae eo gaudet, cuius est auidus: & corpus nihil, sed mens potius patitur. Atque ij qui uoluptatibus huiusmodi alliciuntur, nec temperantes, nec intemperantes dicuntur. Pari modo neque qui circa caeteras uoluptates, quae non attribuuntur corpori, occupantur: eos enim qui fabulis, & narrationibus delectantur, & circa talia dies consumunt, uerbosos quidem atque deliros, intemperantes autem non consueuimus appellare. Nec eos etiam, qui pecuniarum uel amicorum causa dolent. Temperantia igitur non circa animae, sed circa corporis uoluptates uersatur,

non tamen & circa has ipsas omnes. Qui nanq; rebus ijs gaudent quæ uisu percipiuntur, ut coloribus, figuris, pictura, nec temperantes nec intemperantes dicuntur: et si uidentur & his homines, & ut oportet, & magis quam oportet, & minus etiam, gaudere. Simili modo neq; qui rebus ijs gaudent, quæ auditu percipiuntur: nemo enim aut eos qui cætu uel histrionis gaudent uoce, plus quam oportet intemperantes, aut eos qui ut oportet eisdem gaudent, temperantes appellat. Nec etiam ij qui circa odores gaudent, nisi per accidens: non enim eos qui malorum, aut rosarum, aut uaporum, sed eos potius qui unguentorum aut epularum odoribus delectantur, intemperantes dicimus esse. His enim intemperantes ex eo gaudent, quia per hos ipsi rerum earum quas cupiunt, recordatio fit. Videre etiam licet & ceteros, cum esuriunt epularum gaudentes odore: at his delectari intemperantis est, quippe cum eius hæc obijciantur cupiditati. At qui neq; cetera animalia uoluptatem, nisi per accidens, per hosce capiunt sensus. Neq; enim odore leporum, sed esu gaudent canes: odor autem sensum ferit. Neq; uoce bouis leo, sed esu: per uocem autem sensit illum esse propinquum, atq; hoc ipso gaudet. Pari modo neq; si uidit aut inuenit, ceruum, aut feram capram, hoc ipso gaudet, sed quia cibum habebit. Circa uoluptates igitur tales temperantia intemperantiaq; uersatur, quæ quidem & ceteris animalibus sunt communes. Quocirca ferules & ferinæ uidentur. Hæc autem sunt, quæ tactu gustuq; suscipiuntur. Atenim & gustu parum intemperantes, uel minime uti uidentur. Gustus enim officium, saporum iudicium est: quod quidem ij faciunt qui uina probant, & epulas condunt: non nimium autem hisce gaudent intemperantes, sed uoluptate quæ fit omnis per tactum, & in esulentis ac poculentis, et in hisce quæ uenera nuncupantur. Quapropter & quidam uoluptatibus deditus epularum, Philoxenus, inquam Eryxius, precatus est, ut longius sibi guttur quam gruis fieret, propterea quod tactu delectabatur. Sensuum igitur maxime communis est is, circa quem intemperantia uersatur. Atq; propterea iure uituperanda est, quod hominibus non ratione qua homines sunt, accidit, sed qua animalia. Talibus igitur gaudere, maximeq; talia consecrari, ferinum est. Etenim liberalissimæ uoluptates quæ per tactum proueniunt, exceptæ sunt: ut ea quæ in ludis ac certaminibus per fricationem caloremq; fiunt. Non enim intemperantis tactus circa uniuersum est corpus, sed circa quasdam corporis partes.

Quod diuersæ sint cupiditatum species. Cap. XI.

Cupiditatum alia communes sunt, alia propriæ atq; adiunctæ. Alimenti nanq; cupiditas, naturalis est: omnes enim cum indigent nutrimento, siccum aut humidum alimentum, & nonnunquam utrumq; cupiunt: cubile etiam cupit, ut inquit Homerus, iuuenis atq; uigens. Non autem omnes tale uel tale, uel eadem cupiunt. quocirca nostrum id ipsum esse uidetur. Habet tamen & aliquid naturale, alios enim alia delectat. & quædam quibusdam magis, quam alia quæcūq; sunt uoluptati. Hæc cum ita sint, in naturalibus quidem cupiditatibus pauci peccant, & ad unum, ad ipsum, inquam, plus. Cū enim quispam quæuis comedit aut bibit donec impleatur superfluo, fit tum rei naturalis exuperatio multitudine: ipsa nanq; naturalis cupiditas, indigentia est repletio. Quapropter hi ferentes circa uentrem dicuntur, quia ultra quam oportet ipsum implent atq; fariunt. Tales autem ij sunt, qui mancipijs sunt perfimiles. At circa proprias cupiditates, complures homines, multisq; modis delinquant. nam cum talium amatores ex eo dicantur, quia uel gaudent quibus non oportet, uel magis quam oportet, ut ipsi multi: uel non ut oportet, in uniuersis intemperantes excedunt: gaudent enim quibusdam quibus non oportet gaudere, quippe cū sint odio digna. Et si talibus quibusdam oportet gaudere, magis illis gaudent quam oportet, & quam ut ipsa gaudet multitudo. Eam igitur exuperationem quæ est circa uoluptates, intemperantiam esse, & uituperabilem constat. Circa uero dolores, non ut in fortitudine, sic in ipsa temperantia fit: ut temperans quidem dicatur quispiam ferendo dolores, intemperans autem non ferendo. Sed intemperans quidem ex eo dicitur, quia dolet magis quam oportet, cum uoluptate non potitur, atq; ipsum dolorem affert ei ipsa uoluptas. Temperans autem ex eo, quia absentia rerum earum quæ efficiunt uoluptatem, non dolet, illisq; abstinet. Intemperans igitur ea omnia quæ afferunt uoluptatem, uel ea quæ maxime concupiscit, et a cupiditate adeo ducitur, ut illa ceteris omnibus anteponat. Quapropter & non adipiscens & cupiens dolet: cupiditas enim est cum dolore. Absurdo autem est perfimile, ob uoluptatem dolere. Atqui deficientes in uoluptatibus, & minus gaudentes homines quam oportet, non nimium fiunt. Non est enim insensibilitas

sensibilitas talis humana. etenim animalia cetera cibos discernunt, & quibusdam quidem gaudent, a quibusdam uero abhorrent. Quod si quis sit cui nullus prorsus est uoluptati, nec ullus ab alio differt, is longe ab homine distat: nomen autem non habuit talis, quia non facile fit. Vir autem temperans in his mediocriter sese habet. Nec enim ijs gaudet, quibus intemperans maxime delectatur, sed potius moleste fert: nec ijs omnino quibus delectari non decet, nec uehementer ullis rebus huiuscemodi delectatur, neq; si absint dolet, neq; cupit, nisi mediocriter semper, nec magis quam oportet: nec quando non oportet, ulla res omnino talis ipsum delectat. Mediocriter autem, & ut oportet, eas res appetit, quæ uoluptate quidem afficiunt, ad sanitatem autem & bonam corporis habitudinem conferunt: & res ceteras uoluptatis effectrices identidem, si nec impedimento sint dictis habitibus corporis, nec honestatis cancellos, nec facultatem metas egrediantur. Nam qui ita sese habet, magis quam dignum est, eiusmodi uoluptates amare uidetur. At temperans non est talis, sed ita sese habet, ut ipsa ratio recta præscribit.

De temperantia extremis. Cap. XII.

Nostra autem sponte, magis intemperantia quam timiditas comparatur. Hæc enim ob uoluptatem, timiditas fit ob dolorem: quorum alterum expetimus, alterum fugimus. Et dolor quidem distrahit, atq; corrumpit naturam eius qui habet ipsum: uoluptas autem nil tale facit. Magis igitur intemperantia nostra sponte, quam timiditas acquiritur. Quapropter & reprehensione magis est digna. Nam ad res afficientes uoluptate, facilius est assuefcere: sunt enim complures tales in uita. Et assuetudo fit sine periculo: in rebus autem formidolosis, contra. Videbitur etiam timiditas non perinde atq; singula, sponte agendi principio subijci. Hæc enim a dolore uacat, sed illa a deo dolore distrahit, ut & arma proijcere, & cetera contra decus agere compellant: quapropter & uiolenta esse uidetur. At intemperantia fit contra: singula nanq; sponte agendi principio, magis subijciuntur, quippe cum intemperans ea percipiat atq; affectet, totum autem minus: nemo enim cupit intemperans esse. Nomen autem intemperantia, & ad puerilia delicta transferimus: habet enim similitudinem quandam. Vtrum autem ab utro dicatur, nihil ad præsentem refert sermone, constat tamen a priore posterius dici, atq; non absurde uidetur esse translatum. Est enim castigandum & temperandum id omne, quod turpia concupiscit, & incrementum suscipit magnum, atq; luxuriat. Tale autem est ipsa cupiditas maxime, atq; puer, nam et pueri cupiditate uiuunt, & in his ipsis maxime uiget appetitio rerum earum, quæ uoluptate afficiunt. Si igitur non obtemperet, neq; subijci patiatur, nimirum effertur. Est enim uoluptatum appetitio insatiabilis, & undiq; ad extremum imprudenti, & ipse cupiditatis actus id quod eiusdem generis est auget. Quod si magnæ sint uehementesq; cupiditates, rationem quoque extrudunt atq; eijciunt. Quamobrem mediocres sint ipsæ & perpaucæ, & rationi non aduersentur oportet. Atq; id quod est tale, obediens, & temperatum, castigatumq; uocamus. Sed ut uiuere puerum sub pædagogii præceptis oportet, sic & cupiendi uis cupere debet, perinde atq; ratio iubet. Idcirco temperantis cupiditatem concordem esse cum ratione oportet: nam utriusq; propositum est honestas. Atq; uir temperans ea cupit quæ cupere oportet, & ut oportet, & quando oportet. Hoc autem modo & ipsa ratio dicitur, hæc igitur sint de temperantia dicta.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM LIBER QVARTVS, Io. Argyropylo Bizantiõ interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

Qvartus hæc de liberalitate, liberali, & prodigo. de magnificentia, magnifico, circa decorum rudi, ac sordido & pusillo. de magnanimitate, magnanimo, lento, & pusillanimo. de modestia, modesto, ambitioso & honoris appetitione uacante. de mansuetudine, mansueto, iracundo, & ira uacuo. de affabilitate, de affabili. de placido. de adulatore, & contentioso. de ueritate. de uerace. de arrogante, dissimulatore, delicto, & multioso. de comitate, de comi. de scurra & rustico. de uerecundia.

De liberalitate, & eius extremis. Cap. I.

Hinceps autem de liberalitate dicamus. Videtur itaq; mediocritas circa pecunias esse: non enim bellicis in rebus ipse uir liberalis, nec in quibus laudatur uir temperans, nec etiam in iudicijs, sed in dandis capiendis ue, & magis in dandis pecunijs laudatur. Atq; pecunias ea dicimus uniuersa, quorum aestimatio mensuratur nūmo. Est autem & circa pecunias exuperatio quidem

prodigalitas, defectus autem, illiberalitas, & illiberalitatem quidem ac atratitiam ipsi semper accommodamus, qui magis quam oportet pecunijs student: prodigaliter autem uero, nec ceteras nonnunquam affirmamus. Nam eos homines qui sunt incontinentes, et ob intemperantiam pecunias profligant, prodigos uocamus. Quapropter tales homines sunt flagitiosissimi, multa namque uita simul habent. At non proprie tali nomine nuncupantur, est enim prodigus, qui malum unum aliquod habet, corrumpere inquam patrimonium: prodigus enim est qui ob seipsum perditur. Videtur autem et patrimonij dissipatio, interitus quidam ipsius esse, propterea quod patrimonio ac facultatibus uiuitur. Hoc igitur modo prodigalitem accipimus. Rebus autem his quarum est aliquis usus, et bene uti et male etiam possumus: at diuitiae res sunt tales. Is autem optime re quauis utitur, qui eam uirtutem habet qua ad rem illam accommodatur: et diuitijs igitur optime is utetur, qui uirtutem eam habet quae ad pecunias attinet. Hic autem est ipse uir liberalis. At qui sumptus quidem, dationeque pecuniarum, est usus earum: acceptio uero conseruatioque, possessio potius esse uidetur. Quocirca uir liberalis est potius dare quibus oportet, quam capere unde oportet, et non capere unde non oportet. Est enim ipsius uirtutis, beneficia potius conferre quam suscipere, et honesta potius agere, quam non agere turpia. Non est autem obscurum, cum das quidem, sequi ut beneficia conferas, honestaque agas: cum capis uero, ut suscipias, aut non turpia agas. Gratia praeterea sequitur eum qui dat, non eum qui non capit. Et laus etiam magis. Facilius est etiam non accipere, quam dare, homines enim multo minus erogant sua, quam non accipiunt aliena. Li quoque qui dant, liberales dicuntur: sed qui non accipiunt, non ob liberalitatem, sed ob iustitiam potius laudantur: qui uero capiunt, non laudantur ualde. Liberales insuper homines, maxime omnium ferè studiosorum amantur, profunt enim: at id consistit in dando. Omnes autem actus uirtutum honesti sunt, & honestatis causa fiunt. Et liberalis igitur honestatis causa dabit, et recte, dabit enim quibus oportet, & quot oportet, & cum oportet: ceteraque omnia obseruabit, quae dandi actum rectum sequuntur. Et etiam cum uoluptate, uel sine ullo dolore. Id enim quod per uirtutem efficitur, afficit uoluptate, aut fit cum indolentia sanè, minime uero affert dolore. At is qui dat quibus non oportet, aut non honestatis gratia, sed ob aliquam aliam causam, non liberalis, sed alius quidam dicitur. Et itidem is qui dando dolet, honestis enim actibus talis pecunias anteponit: quod quidem non est liberalis. At uero neque capiet unde non oportet. Talis enim acceptio, non est eius qui pecunias non magnificat. Nec etiam postulandum propensius erit, facile namque suscipere beneficia, non est hominis beneficia conferentis. Verum unde oportet accipiet, ex proprijs inquam rebus, non quia id ipsum honestum sit, sed quod necessarium ut donare possit. At neque res suas negliget: quippe cum per illas quibusdam affectu opem afferre. Neque quibusuis dabit, ut quibus oportet, & quando, & ubi est honestum, donare possit. Ad hominem praeterea liberalem pertinet imprimis, ut in dando adeo exuperet, ut sibi ipsi pauciora relinquat. est enim liberalis, non ad seipsum respicere. At enim pro facultatibus ipsa liberalitas dicitur. liberalis enim actio, non in multitudinererum quae dantur, sed in habitu dantis consistit: hic autem pro facultatibus erogatur. Nihil igitur prohibet eum magis esse liberalem qui pauciora donat, si modo minores ei sint facultates. Magis autem si liberales sunt, qui non comparant sibi facultates, sed ab alijs acceperunt. Nec enim experti sunt indigentiam, & opera omnes sua amant: ut parentes atque poetas. At uero facile non est, liberalem diuitem esse: quippe cum non sit ad capiendum & conseruandum, sed ad erogandum procliuus. Neque magni per se faciat ipsas pecunias, sed causa dandi. Quapropter et accusatur fortuna, quod homines si qui maxime sunt digni, minime sunt locupletes. Accidit autem id ipsum non sine ratione, fieri enim non potest ut is pecunias habeat, qui non adhibet diligentiam ut paret ipsas, quemadmodum & ceteris in rebus fieri solet, at tamen non dabit quibus non oportet, neque quando non oportet, & de ceteris talibus simili modo. Non enim ageret liberalitatis ipsius lege, & consumptis ad haec ipsa fortunis, ad ea quae oportet, & cum oportet, sumptus facere dareque non posset. Etenim is est, ut paulo ante diximus, liberalis, qui pro facultatibus erogatur, & in quibus oportet: qui uero exuperat, prodigus est. Quocirca tyrannos prodigos non dicimus, non enim facile uidetur esse dando ac erogando, tantam rerum quas habent copiam exuperare. Cum igitur liberalitas mediocritas sit, circa dandas capiendasque pecunias: liberalis dabit in quibus oportet, et quot oportet, tam in parujs quam etiam in magnis, atque cum uoluptate. Et accipiet unde oportet, et quot oportet, nam cum uirtus circa utrumque sit mediocritas, utrumque faciet ut oportet: sequitur enim dationem bonam, talis acceptio. Ea uero quae non est talis, contra-

ria

ria est. Haec igitur quae sequuntur, fiunt in eodem simul: contrariae uero non fiunt. Quod si praeter id quod oportet & bene sese habet, contigerit ipsum pecunias erogare, dolebit sane moderate cum & ut oportet, ad uirtutem enim pertinet, ut pro quibus oportet, & ut oportet, uoluptas fiat ac dolor. Est etiam in rebus pecuniarijs lenis socius ipse uir liberalis. Potest enim iniuriam pati, quando quidem pecunias non multificat, magisque moleste fert, siquid cum oporteret non erogauerit, quam dolet siquid cum non oporteret, erogauerit. Si monidisque sententiam non probat. Prodigus autem & in his ipsis delinquit, nec enim laetatur, nec dolet pro quibus oportet, & ut oportet, atque hoc magis patebit per ea quae deinceps dicemus. Diximus autem exuperationem quidem esse prodigalitem: defectum autem illiberalitatem: & in his duobus, in datione atque acceptione: & sumptum enim in datione ponimus. Prodigalitas igitur in dando quidem, & non in capiendo exuperat, in capiendo autem deficit. At illiberalitas, ac auaritia, deficit quidem in dando, exuperat autem in capiendo, in parujs tamen. Prodigalitem igitur illa duo non nimium simul persistunt. Non est enim facile, nulla ex parte capientem, cunctis donare, cito namque deficiunt patrimonialia priuatorum hominum erogantium, qui quidem & prodigi sunt. Atque talis non paulo melior uidebitur esse illiberali. Et ab aetate enim & ab egestate facile curari, & ad mediocritatem accedere potest. Nam habet ea quae sunt hominis liberalis: dat enim & non accipit, quanquam neutrum facit ut oportet, ac recte quod si ad hoc assuescat, uel aliquo alio modo mutetur, fiet utique liberalis. Etenim dabit quibus oportet, & capiet unde oportet. Quapropter & uidetur non esse moribus prauus, non est enim improbi, nec ingenerosi, tam in dando quam in non capiendo exuperare: stolidi tamen. Qui uero hoc modo est prodigus, multo melior est illiberali atque auaro, cum ob ea quae dicta sunt, tum etiam quia prodigus quidem compluribus prodest: illiberalis autem nemini, ne sibi ipsi quidem. Sed plerique prodigorum, ut dictum est, & accipiunt unde non oportet, & sunt hoc ipso liberales. Ad capiendum autem proni fiunt, quia cupiunt quidem erogare, hoc autem facile nequeunt facere, cum cito facultates ipsis deficiant: itaque ex alienis dare coguntur. Et simul quia nulla est eis honestatis cura, sine ullo discrimine, & undique capiunt, dare namque percipiunt: quod nam autem modo, aut unde, nullum est apud ipsos discrimen. Quapropter nec dationes ipsorum sunt liberales. Non enim sunt honeste, nec honestatis gratia, nec ut oportet efficiuntur. Sed interdum quos oportet esse pauperes, eos diuites faciunt: & ipsi quidem qui moderati sunt moribus, nihil dant: adulatoribus autem multa, aut quampiam aliam afferentibus uoluptatem. Quamobrem & plerique ipsorum intemperantes sunt, nam cum facile erogent, proni sunt & ad sumptus in flagitijs faciendos. Atque quia non ad honestatem uiuunt, ad uoluptates declinant. Prodigus igitur si nullam profusus habeat emendationem, ad haec transgreditur, cura uero diligentiaque adhibita, ad medium, & ad id quod oportet tandem deuenit. At illiberalitas ac auaritia incurabilis est. Etenim & senectus, & imbecillitas omnis, auaros efficit. Estque hominibus insita magis, quam prodigalitas: plerique namque cupidi sunt magis pecuniarum, quam ad dandum procliuus. Extenditur praeterea longe, & plures species subit: complures enim sunt illiberalitatis ac auaritiae modi. Nam cum in duobus hisce consistat, in defectu inquam dandi, & exuperatione accipiendi: non in omnibus inest tota, sed interdum coniungitur, & quidam in capiendo exuperant, quidam in dando deficiunt. Qui namque talibus appellationibus nuncupantur, parci, tenaces, aridi, omnes in dando deficiunt: aliena uero non appetunt, neque accipere uolunt. Quidam enim in dando deficiunt, propter modestiam quandam, turpiumque rerum cautionem. Videntur enim nonnulli, uel saltem aiunt, ob eam rem sua conseruare, ne compellerentur aliquando turpe aliquid agere. Ex his est et ipse cumini sector, & quiuis talis, qui quidem ab exuperatione non dandi cuiquam nomen, habuit tale. Quidam uero ob metum abstinet alienis: quippe cum non facile sit ipsos aliena, & non alios res ipsorum accipere. Itaque nec accipere ipsis, nec dare placet. Quidam autem in capiendo exuperant undique, & quiduis capientes, quales sunt ij, qui operationes illiberales exercent, ut lenones omnes, & omnes tales, & foeneratores, & qui dant parua pro magnis, hi namque omnes, unde non oportet, & quantum non oportet, accipiunt. Communis autem ipsis omnibus esse uidetur, turpis comparatio lucri. Vniuersi namque gratia lucri, & huiusce quidem parui probra sustinent. Eos enim qui grandia unde non oportet, & quae non oportet, accipiunt, ut tyrannos ciuitates expugnantes, & templa spoliantes, non illiberales, sed perniciosos, sed impios, sed iniustos potius appellamus. Aleatores tamen, & fures, atque latrones, illiberales sunt. Turpi enim uersantur in lucro: omnia namque causa quaestus agunt, & sustinent probra. Atque fures quidem capiendi gratia, maxima pericula subeunt:

C 2

aleatores autem ab amicis quibus dare oportet, lucrantur. Vtrique igitur unde non oportet lucrari uolentes, turpi in lucro uersantur, & omnes tales accipiendi actus, illiberales sunt. Merito autem illiberalitas liberalitati contraria dicitur. Nam & maius est malum, quam prodigalitas. & homines magis hac ipsa peccant, quam ea quam diximus, prodigalitate. De liberalitate igitur, & utriusque ipsi contrariis, haec dicta sufficiant.

De magnificentia, & eius extremis. Cap. II.

Sequitur iam ut de magnificentia differamus. Est enim & ipsa uirtus quaedam circa pecunias, non tamen sese extendit ut liberalitas ad omnes pecuniarios actus, sed ad sumptus tantum. Atque in his liberalitatem exuperat magnitudine, nam ut ipsum nomen significat, decens fit per ipsam in magnitudine sumptus. Magnitudo autem est ad aliquid. Non enim idem sumptus, triremis & spectaculorum praefectum decet, decens igitur est & ad ipsum, & in quo, & circa quae fit. Qui uero paruis in rebus, aut mediocribus, pro dignitate sumptus facit, qualis est ille qui dicit, Atque ego saepe dedi peregre uenientibus uliro: non dicitur magnificus, sed is qui in magnis. Nam magnificus quidem liberalis est: at liberalis, non continuo magnificus est. Talis autem habitus defectus quidem, circa decorum pusillitas nuncupatur: exuperatio uero sordiditas, & circa decorum ruditas appellatur, & quot sunt tales, non circa quae oportet exuperantes magnitudine, sed in quibus non oportet, & quae a modo non oportet, quærentes sibi splendorem, de quibus posterius dicemus.

Magnificus autem scienti similis est. Nam decorum ipsum contemparari potest, & magnos concinne facere sumptus. Vt enim in principio diximus, habitus operationibus, & ijs quorum est definitur. Sumptus igitur magnifici, magni sunt & decentes. Talia autem et opera sunt, sic enim magnus erit sumptus, et decens ad opus, ut sumptu quidem opus, opere uero dignus sit, uel etiam exuperet sumptus. At qui magnificus, honestatis causa tales faciet sumptus. Hoc enim omnibus est commune uirtutibus. Et etiam cum uoluptate et sine paruumonia erogando: exacta namque ratio, ad pusillitatem nimirum attinet. Atque potius quoniam nam modo pulcherrimum maximeque decens fuerit ipsum opus, considerabit, quam quanti constiterit, & quoniam nam modo confectum per quam minimos fuerit sumptus. Necesse est igitur ipsum magnificum, liberalem etiam esse. Etenim liberalis sumptus faciet quos oportet, & ut oportet. In his autem est magnum ipsum magnifici, ut magnitudo circa haec, liberalitatis. Et ab aequali sumptu magnificentius faciet opus. Non enim eadem est uirtus rei quae possidetur, & operis. Etenim illa quidem est ea, quae quam plurimo precio digna est & preciosissima, ut aurum, & opus, quod magnum est atque pulchrum: talis enim operis aspectus est admirabilis. At quod est magnificum, est admirabile, uirtus operis, est magnificentia in magnitudine. Impensae uero sunt haec quas dicimus honorabiles: ut ea quae deorum heroumque causa fiunt, dedicationes inquam, & extructiones, ac sacrificia, & ea quae ad rem publicam liberaliter fiunt. Vt si aliquo in loco ludos splendide facere oportere putant, aut praefecturas subire nauium, aut etiam epulum publicum exhibere: atque in uniuersis, ut diximus, & ad agerem habent respectus, quis nam sit, & quas habeat facultates, digna enim his esse oportet, & non solum opus, uerum & ipsum facientem decere. Quocirca pauper non erit magnificus: quippe cum ei non sint ea, quibus multos decorum faciat sumptus: qui uero aggreditur, fatuus est, nam praeter dignitatem facit & id quod oportet. Id uero quod recte sese habet, a uirtute emergit. Decent autem & eos quibus talia antecedunt, aut per se ipsos, aut per maiores, aut per eos ad quos ipsi se referunt propinquitatis aliqua ratione: & nobiles etiam et gloriosos, et quotquot sunt huiusmodi. Haec enim uniuersa amplitudinem habent, et dignitatem. Maxime igitur talis est ipse magnificus, et in talibus impensis uersatur ipsa magnificentia, quemadmodum diximus: et maxima enim & honorabilissima sunt. Et prius uero haec pertinent ad magnificum quae semel fiunt: ut nuptiae, & si quid aliud tale. Et si circa aliquid tota ciuitas, aut qui sunt in dignitatibus, studeant. Et circa hospitum susceptiones, & misiones, & munera. Non enim ad seipsum, sed ad publica sumptus facere magnificus solet: ipsa autem munera simile quid habent ijs quae dijs dedicantur.

Ad magnificum etiam pertinet, & domum a se extructam: ut diuitias decenter habere. Est enim quoddam & haec ornamentum. Et item ijs magis operibus sumptus facere, quae diuturno tempore persistere possunt: haec enim sunt maxime pulchra. Atque in singulis decorum ipsum seruare. Non enim eadem dijs & hominibus, & ad templum atque sepulchrum accommodantur. Est autem unusquisque sumptus magnifici suo in genere magnus, & magnificentissimus quidem is est, qui est magnus in magno: hic autem is, qui est in his magnus.

Et

Et differt magnum quod est in opere, a magno quod est in sumptu. Pila namque pulcherrima, aut pulcherrimus urceus, puerilis quidem muneris magnificentiam habet: precium autem eius pusillum est, atque illiberale. Quapropter magnifici est, quocumque in genere faciat, magnifice facere, tale namque neque facile superari potest, et sese habet ut sumptus dignitas postulat. Talis est igitur ipse magnificus. Is autem qui exuperat, quique sordidus est, sumptus faciendo ultra id quod oportet exuperat, ut est dictum. Nam paruis in rebus multa consumit, et splendorem inconcinne captat, nunc his qui pecunias conferunt ad conuiuia sibi paranda nuptiali apparatu epulum praebens, nunc subministrans comcedis, exhibens in eorum transitu purpuram, ut facere Megarenses consueuerunt, et omnia talia non honestatis, sed offensionis diuitiarum causa facit, et ut admiratione propter haec, ut putat, afficiatur. Atque ubi quidem multos facere sumptus oportet, paruos facit: ubi uero opus est paruis, magnos. Pusillus autem in decoro circa uniuersa deficit, et maximis factis sumptibus in paruis, perdit decorum, et quicquid facit, tarde differendoque facit: consideratque, quoniam nam modo quam minimos faciat sumptus, et etiam queritur, cunctaque maiora quam oportet se facere putat. Sunt igitur hi duo habitus, uitia quidem, non tamen afferunt probra: propterea quod neque detrimento sunt alijs, neque nimium sunt deformes.

De magnanimitate, & eius extremis. Cap. III.

Magnanimitas autem circa magna quidem, uel ex ipso nomine uersari uidetur. Circa quae uero uersatur, primum accipiamus oportet. Atque nihil refert, siue habitum ipsum, siue eum consideremus, qui habitum habet. Itaque magnanimus is est, qui magnis est dignus, et dignum sese magnis censet. Qui namque non pro dignitate hoc facit, stolidus est: at eorum qui praediti sunt uirtute, nemo demens, nemo stolidus est. Is igitur quem diximus, magnanimus est. Qui namque parua meretur, & hinc dignum sese censet, modestus quidem, at non magnanimus est: magnanimitas enim in magnitudine, sicut & pulchritudo, corpore in magno consistit. Parui uero, & formosi quidem sunt & membris apti, sed non pulchri. Is autem qui est indignus, & magnis dignum seipsum censet, lentus est. Non est autem omnis lentus, qui maioribus quam meretur dignum seipsum censet. At is qui se dignum minoribus quam dignus sit opinatur, pusillanimus est, siue magna, siue mediocria mereatur: siue parua quidem, minoribus uero se dignum esse existimet: at maxime uidebitur is, qui magnis est dignus. Quid enim faceret, si tantis non esset dignus? Est igitur ipse magnanimus, magnitudine quidem extremus, ratione autem eius quod oportet medius. Dignum enim eo seipsum censet, quod ad dignitatem suam accommodatur. Illi uero exuperant, & deficient. Quod si magnitudine animi praeditus, magnis se dignum censet, & sit dignus, & maxime maximis, circa unum genus maxime uersabitur ipse. Dignitas autem ad externa dicitur bona. Maximum uero id afferuerint omnes esse, quod dijs ipsis tribuimus, & quod maxime homines qui sunt in dignitate affectant, quodque dari praemium ob res pulcherrimas solet. Talis autem est ipse honor: hoc est enim honorum maximum, sed externorum. Circa igitur & honores, & oppositum eorundem, uersatur ut oportet ipse magnanimus. Et sine etiam ratione, magnanimi circa honores esse uidentur. Viri namque magni maxime se dignos esse honore pro dignitate censent. Sed pusillanimus deficit, tam ad seipsum quam ad ipsius magnanimi dignitatem. Lentos autem respectu quidem sui exuperat, non tamen ipsum magnanimum. Atque magnanimus ipse, cum sit maximis dignus, fuerit optimus sane. Melior enim, maiora semper meretur, & optimus maxima. Eum ergo qui uere magni est animi, bonum esse oportet. Atque magnanimi uidebitur id esse, quod est in unaquaque uirtute magnum. Nulloque modo conuenit magnanimo, pericula fugere ob timorem, aut iniuriam facere. Gratia namque cuius is aget turpia, cui nihil est magni: Singula uero consideranti, magnanimus si non sit bonus, ridiculus omnino uidebitur: nec etiam dignus erit honore, si prauus sit: quippe cum honor praemium sit uirtutis, ac bonis hominibus tribuatur. Videtur igitur ipsa magnitudo animi, tanquam ornamentum quoddam esse uirtutum: nam maiores efficit ipsas, & sine illis ipsa non fit. Quamobrem difficile est, uere magnanimum esse: non enim esse potest, si non omnis probitas adsit. Magnitudo igitur animi maxime circa honores & oppositum uersatur. Atque magnanimus pro ijs quidem honoribus qui & magni sunt, & a studiosis hominibus offeruntur, moderate letabitur, tanquam accommodatos sibi, uel minores etiam adipsi: uirtuti enim cumulatæ nullus dignus honor fieri potest, acceptabit tamen, quia maiora nequeunt exhiberi. Sed eos honores quos cuius homines & paruis tribuunt, paruipendit omnino: non est enim

his dignus. Similiter & id quod est honori contrarium: non enim iure fuerit circa ipsum. Vt igitur dictum est, uir magnanimus maxime circa honores uersatur. Et circa tamē diuitias, & potestates, & omnem prosperitatem aduersitatemque fortunæ, quocumque euenit modo, moderatè sese habebit. Et neque uehementer in prosperitate letabitur, neque nimium in aduersitate dolebit, neque enim circa honorem ita sese habet, qui quidem maximum bonum est. Potestates enim diuitiasque, propter honorem expetuntur; itaque qui hæc habet, per ipsa honoribus affici uolunt. Cui igitur & honor est paruum, huic & cætera parua sunt: quapropter ipsi magnanimi contemptores sunt. Videntur autem & prosperitates fortunæ ad magnanimitatem conducere, nobiles enim & ij qui sunt in potestatibus constituti, uel diuites, digni censentur honore. In excellētia namque consistunt, atque omne bonum quod excellit, dignum est magis honore. Quapropter & talia magis magnanimos faciunt, a quibusdam enim honorantur: re autem uera solus bonus est honorabilis. Atque ij quidem quibus insunt ambo, digni magis honore censentur: qui uero sine uirtute talia bona habent, immeritò se dignos magnis honoribus aestimant, neque magnanimi rectè dicuntur. Non enim sunt hæc sine cumulata uirtute, contemptores autem petulantēque fiunt, nō est enim facile, sine uirtute res moderatè ferre secundas. Atque cum aequaliter ferre nō possint, putentque se cæteris antecellere, illos quidem despiciunt: ipsi uero quicquid cōtigerit, agunt, imitantur enim magnanimum, etsi similes ei non sunt: idque faciunt in quibus possunt. Ea igitur quæ a uirtute proficiscuntur non agunt: despiciunt autem cæteros. Sed magnanimum iure despiciunt, opinatur enim uerè: uulgus autem ut contingit. Non autem parua pericula subit, nec periculorū est cupidus, propterea quod res pauca multifacit, sed subit magna: atque cum in periculo uersatur, uitæ suæ non parcat, quasi non sit dignum omnino uiuere. Est etiam talis, ut beneficia conferat, & pudeat ipsum si suscipiat beneficia. Illud enim superioris est, hoc inferioris, & in retribuendo maiora beneficia conferat: hoc enim modo debitor in super fiet is qui primus contulit, atque suscipiet beneficium. Videtur etiam et eorum quidem meminisse, in quos beneficia contulit: eorum autem non meminisse, a quibus ipse suscepit. Est enim is qui suscepit, inferior eo qui contulit beneficium: ipse uero uult superior esse. Et cum uoluptate quidem audit ea quæ contulit: sine autem uoluptate quidē audit ea quæ ipse accepit. Quapropter & Thetis non enarrat beneficia Ioui, nec Atheniensibus Lacedæmonij quæ contulerunt in illos, sed quæ susceperunt ab illis. Est etiā magnanimum, neminis, aut uix indigere: subministrare autem promptè. Et ad eos quidē homines qui in dignitate sunt constituti, prosperitatibusque utuntur fortunæ, magnum esse: ad mediōs autem, mediocrem. Illos enim superare, difficile est & gloriosum: hos autem, facile, & inter illos quidem gloriari, non est ingenerosum: inter humiles autem, est importunum, quemadmodum uiribus contra imbecillos contendere. Est etiam magnanimum, non audire ea quæ afficiuntur honore, & ubi alij primas occupant partes, & ociosum esse ac tardū, nisi ubi magnus est honos, uel opus, & pauca quidem agendas res aggredi, magnas autē & præclaras. Necessè est etiam, palam ipsum tam odisse quam etiam amare, quippe cum metuētis sit occultare, & magis ipsi curæ ueritatem, quam opinionem esse: & apertè loqui, ac agere: est enim hoc contemptoris. Quapropter utitur libertate: est enim & libertate utē-
tis. Idcirco contemptor est, & etiam uerax, nisi dissimulatione utatur, qua quidem ad multitudinem utitur. Et non posse ad alium uiuere, nisi ad solum amicū: est enim seruire. Qua propter & omnes adulator es, seruiles sunt: & omnes humiles, adultores. Nec est procliuus ad admirandum: nihil enim apud ipsum est magnum. Nec est sibi mali memor illati: nō est enim magnanimum meminisse, præsertim mala, sed potius despiciere. Nec de hominibus loquitur. Etenim neque de seipso, neque de alio dicit: nec enim ut laudetur ipse, nec ut alij reprehendantur, est ipsi curæ. Nec rursus est laudator: idcirco nec maledicus, ne in inimicos quidem, nisi ob contumeliam. De necessarijs præterea rebus uel paruis minime est querulus, nec ad precandum procliuus, est enim studentis circa hæc ita sese habere. Est etiam talis, ut res magis pulchras sineque fructu, quam fructuosas utilesque possideat: est enim magis sufficientis. Insuper ipsius magnanimi motus, tardus esse debet, et uox grauis, et locutio tarda. Non enim properat is qui circa pauca studet, nec est uehemēs qui nihil existimat magnum: acumen autem uocis, & celeritas, propter hæc ipsa fieri solent. Talis est igitur ipse magnanimum. Is autem qui deficit, pusillanimus est: qui uero exuperat, letus. Nec igitur hi mali homines sunt, quippe cum mala non faciunt, sed aberrant. Pusillanimus enim meretur quidem bona, his tamen seipso priuat quibus est dignus. Atque malum quoddam habet, quia bonis se dignum non censet, et seipso ignorat: appeteret enim ea quibus, est dignus, cum

cum sint bona. Non tamen stolidi tales homines, sed pigri potius & sunt, & dicuntur. Talis autem opinatio deteriores ipsos efficit: singuli namque appetunt ea quibus sunt digni. Dimouent sese & a præclaris actibus & officijs, quasi sint indigni, & a bonis externis simili modo. At leniti stolidi sunt, & seipso ignorant, & etiā clare, nam quasi sint digni, res eas aggrediuntur quæ honorantur: deinde redarguuntur. Vestitūque se, & gestu, & similibus ornant, & prosperitates suas manifestas esse uolunt, de ipsis etiā dicunt, ut ob ipsas afficiantur honore. Magnitudini autem animi, pusillanimitas opponitur magis que lenitudo. Fit enim magis, & peior est. Magnitudo igitur animi circa honorem, ut diximus, uersatur.

De modestia, eiusque extremis. Cap. III.

Est etiam circa honores, ut antea diximus, & alia quædam uirtus, quæ quidem perinde sese habet ad animi magnitudinem, atque sese habet ad magnificentiam liberalitas. hæc namque uirtutes ambæ a magnitudine quidem discedunt: circa uero mediocritia paruaque, nos ut oportet disponunt. Atque ut in capiendis dandisque pecunijs mediocritas est, & nimium atque parum: sic & in honorum appetitione fit, ut magis quam oportet, & minus, & unde oportet, & ut oportet, appetantur honores. Reprehendimus enim ambitiosum hominē, atque honoris appetitione uacantem: illum, quia plus quam oportet, & unde non oportet, honorem appetit: hūc, quia ne ob res quidem honestas honoribus affici uult. Interdū autem illum, tanquam uitilem & rei cupidum pulchræ: interdū hunc, tanquam moderatum modo stumque laudamus, quemadmodum & antea diximus. Constat autē, cum pluribus modis quispiam alicuius cupidus rei dicatur, non ad idem nos semper ambitiosum ipsum referre: sed cum laudamus, ad plerisque, quia magis quam plerisque honores cupit. Cum reprehendimus, ad id quod oportet: quia magis quam oportet honores affectat. Cū autē nomine mediocritas uacet, contendere de ipsa tanquam regione uacua uidentur extrema. In quibus uero nimium est atque parum, in ijs est & medium: at honores & magis quam oportet affectantur, & minus: ergo fit ut affectetur, & ut oportet. Laudatur igitur hic habitus, quo ut oportet affectantur honores, cum sit mediocritas circa honorem, nomine uacans. Atque ad ambitionem quidē uacuitas appetitionis honoris, ad uacuitatē autē appetitionis honoris, ambitio: ad utrumque autē utrumque quodammodo esse uidetur, quod quidem & in cæteris esse uirtutibus constat. Extremi autem hic opponuntur, quia mediō nullum est positum nomen.

De mansuetudine, eiusque extremis. Cap. V.

Mansuetudo est quidem mediocratis circa iram. At cum mediū & extrema ferè nō mine uacent, ad mediū quidem mansuetudinem ipsam adducimus, cum ei quod est parum, & nomine uacet, propior sit, quam nimio, quod iracundia quædam dici potest. Etenim affectus quidam est ira: ea uero quæ ipsam efficiunt, multa sunt & diuersa. Is igitur qui pro quibus, & quibus oportet, & ut oportet, & cum oportet, & quanto in tempore oportet irascitur, laudatur. Estque hic mansuetus, si quidem laudatur ipsa mansuetudo. Mansuetus enim ac mitis, perturbatione uacare, & non ab affectu duci, sed pro his & tanto in tempore irasci solet, perinde atque ratio iubet. Peccare autem circa defectum magis uidetur: non est enim uindex ipse mansuetus, sed potius clemens, & ad ueniam propensior dandā. Defectus uero siue sit quædam ira uacuitas, siue aliquid aliud, uituperatur. Qui namque non irascuntur pro quibus oportet, & ut oportet, & cum oportet, & quibus oportet, fatui sunt, nam neque sentire, neque dolere uidentur. Atque qui non irascitur, non est aptus ad uiscendum. Perferre autem contumelias, et suos negligere, seruire est sanè. Exuperatio uero per omnia quidem fit. Nam fit et in quibus non oportet, et pro quibus non oportet, et magis et uelocius, et maiore in tempore quam oportet. Nō tamen uniuersa eidem insunt, quippe cum esse non possit, malum enim et seipsum perdit: et si integrum sit, intolerabile fit. Iracundi igitur citò quidem irascuntur, et quibus non oportet, et magis quam oportet: ad citò desistunt, quod quidem et optimum habent. Hoc autem ideo fit, quia non detinent iram, sed reddunt. Idcirco et manifesti sunt ob celeritatē, deinde cessant. Exuperatione autem sunt celeres, et ad quiduis, et pro quouis iracundi, qui summæ sunt bilis: unde et summæ bilis homines appellantur. Amari autem cum difficultate placantur, et longo tempore sunt sub ira: detinent enim ipsam, sed ubi reddiderint, cessant. Ultio namque ponit iram modum, pro dolore uoluptatem efficiens: quod si hoc non fiat, habent ipsum pondus. Etenim quia non manifestū, nemo persuadet ipsis. Vt in se autē cōcoctio fiat ira, tempore opus est. Sunt autē tales homines et sibi ipsis, et amicis simis per molesti. Insensos autē eos dicimus, qui

pro quibus non oportet, & magis quam oportet, & longiore tempore irascuntur, sine quibus ul-
tione vel poena non reconciliantur. Mansuetudini autem magis exuperationem opponi-
mus. Fit enim magis: quippe cum humanius sit punire, & ipsi insensibili, difficilius sunt ad
uitam simul agendam. Atenim (quod & antea dictum est, & ex his quae dicuntur emergit)
non est facile determinare, quo nam modo, & quibus, & pro quibus, & quanto tempore
irascendum sit, & quousque iratus recte faciat quis, aut peccet. Qui namque parum transgredi-
tur, non reprehenditur, siue ad id quod est nimium declinet, siue parum. Nonnunquam e-
nim deficientes laudamus, mansuetosque uocamus: & ipsos insensos, tanquam aptos ad do-
minandum, uiriles dicimus esse. Facile igitur non est assignare rationem, quantum, & quo-
modo quisquam egressus uituperandus est: in singulis enim & sensu iudicium est. Illud tamen
manifestum, medium quidem habitum, quo quibus oportet, et pro quibus, oportet,
& ut oportet irascimur, & simili modo de ceteris laudabilem esse: extrema uero uitupe-
rantur. Atque si parum distent a medio, leuiter: si plus, magis: si nimium, uehementer carpe-
da sunt. Atque si parum distent a medio, leuiter: si plus, magis: si nimium, uehementer carpe-
da sunt. Constat igitur, habitum medium comparandum esse, ac amplectendum. Sed de
habitibus qui sunt circa iram, satis iam diximus.

Exuperationes uero
& defectio-
nesque uitu-
perandas.

De affabilitate, eiusque extremis. Cap. VI.

IN congressionibus autem & conuictu, & usu communi uerborum ac rerum, quidam
placidi sunt: qui quidem pro uoluptate afferenda, laudant omnia, & nihil aduersantur,
putantes haudquaquam sese molestos cuiquam esse oportere. Quidam contra, in omnibus
aduersantes, neque curam ullam habentes, si dolorem afferant, difficiles contentiosique uocan-
tur. Patet igitur, hos quidem duos habitus esse uituperandos, medium autem inter hos lau-
dandum, quo quidem quisquam ea quae oportet, et ut oportet acceptabit, similiter agere feret.
uerum ipsi nomen nullum est positum. Per similes autem est amicitiae, talis est enim is qui me-
dium hunc habet habitum, qualem probum hominem, amicum dicere solemus sumpta di-
lectione. Sed differt ab amicitia, quod est sine affectu dilectioneque eorum quibus cum is
congregatur qui hunc habitum habet, non enim amore uel odio, sed quia talis est ipse, probat
lingula ut oportet, nam similiter tam ad notos, quam ad ignotos, tam ad familiares, quam
ad non familiares id ipsum agit: in singulis tamen ut conuenit. non enim aequae familiarium
& externorum curam habere, neque dolore similiter eos afflicere oportet. Vniuersaliter igitur
dicitur est, ipsum congregari ut oportet. Respicens autem ad honestatem utilitatemque,
coniectabit, dolorem non afferre, uel delectare, uidetur enim hic circa uoluptates doloresque
eos uersari, qui in congressionibus sunt. Atque quibus uoluptatibus non est honestum ipsi,
uel affert damnum, delectare, eas moleste feret, & eliget dolorem inferre. Et si facienti defor-
mitatem non paruam afferat, aut damnum, oppositio uero paruam dolorem, non probabit,
sed agere feret. Diuerso autem modo cum his qui sunt in dignitatibus, & cum priuatis, & cum
magis minusue notis, & cum aliarum identidem differentiarum hominibus congregietur,
singulis tribuens id quod decet, & per se quidem experiens delectare. Cauens autem dolo-
rem afferre, & sequens ea quae eueniunt, si sint maiora, honestum inquam, & id quod con-
ducit, atque uoluptatis gratia magna quae eueniet, dolorem affert paruam. Talis est igitur ip-
se medius, sed nomen non habet. Is autem qui delectat, si id agit studens esse iocundus, non
ob aliud quicquam, placidus uocatur: si emolumentum causa sit, ut inde sibi proueniat in pe-
cunijs, & in his quae pecunijs comparantur, utilitas, adulator: eum uero qui moleste fert om-
nia, difficilem contentiosumque quendam dicimus esse. Videntur autem extrema inter sese
oppositioem suscipere, quia medium nomine uacat.

De ueritate, eiusque extremis. Cap. VII.

CIRCA eadem ferè uersatur & arrogantiae mediocritas, quae quidem & ipsa nomine ca-
ret: atque non inutile fuerit de his etiam pertractare. Nam & ea magis quae ad mores
pertinent percipiemus, si de singulis fuerit pertractatum. Et uirtutes etiam ipsas, mediocri-
tates esse credemus, si id in omnibus fuerit ita sese habere perspectum. De his igitur qui in con-
uictu ad uoluptatem congregiuntur, atque dolorē, iam diximus: sed nunc de ueracibus, men-
dacibus uel similiter, & in uerbis, & in actibus, & in fictione dicamus. Arrogans itaque
praecleara, & ea quae non insunt, & maiora quam insunt, sibi inesse fingit: dissimulator au-
tem contra, negare quae sibi insunt, aut imminuere solet. At medius cum sit talis, ut unum-
quodque

quodque quale est ipsum, dicat atque ostendat tam uita quam uerbis, est uerax, ea sibi inesse con-
fitendo quae insunt, et neque maiora neque minora. Fit autem, ut horum unumquodque qui-
spiam & alicuius & nullius rei causa faciat. Atque qualis est unusquisque, talia tam dicit quam
agit: & ita uiuit, nisi alicuius gratia agat. Per se autem mendacium quidem improbum est,
& uituperabile: uerum autem, probum ac laudabile. Itaque uerax quidem, cum sit medius,
est laudabilis: mendaces autem ambo uituperabiles sunt, sed arrogantior magis. Atenim de u-
troque dicamus oportere, prius autem de ueraci. Atque non de illo nunc dicimus, qui in sti-
pulationibus, uerum dicit, & in his quae ad iustitiam et iniustitiam pertinent (haec enim ad aliam
uirtutem accommodantur) sed de eo qui in quibus, hoc nihil refert, & in uerbis & in uita ex eo
uera dicit, quia habitu talis est: atque talis aequus & bonus esse uidebitur. Qui namque uerum a-
mat, & in quibus, nil refert, uera dicit, is multo magis uera dicit, in quibus, refert: ut turpe enim
mendacium fugiet, quod & per se fugiebat: talis uero laudabilis est. Magis autem ad de-
fectum ueritatis declinat, hoc enim aequabilis est, propterea quod exuperationes sunt per-
molestae. Sed qui res sibi maiores quam insunt fingit, si nullius causa rei, prauo quidem est
similis: non enim mendacio gauderet, uanus tamen magis, quam malus est. Si alicuius
gratia, si gloriae uel honoris, non nimium est uituperandus, ut arrogans: si argenti & eo-
rum quae ad argentum rediguntur, deformior est. Arrogans autem non in potentia, sed in
electione consistit: habitu namque, quia talis est, arrogans est, sicut & mendax, quidam ipso me-
dacio gaudens, quidam gloriam aut lucrum affectans. Qui igitur gloriae causa sunt arrogan-
tes, ea simulant pro quibus homines laudantur, aut beati esse dicuntur: qui uero gratia lucri,
ea quorum usus ad proximos transit, & quae non inesse latere possunt: fingunt enim se me-
dicos, uel uates egregios. Quapropter plerique talia simulant, ac arroganter sibi assumunt:
sunt enim in ipsis ea quae dicta sint. At dissimulatores, extenuantes sua, elegantiores sunt
moribus: non enim id lucri causa facere uidentur, sed fugientes tumiditatem. Maxime autem hi ne-
gant ea quae sunt praecleara, ut & Socrates faciebat. Sed qui parua manifesta que dissimulat, is
delicati simul, malitiosique dicuntur, & facile sperni possunt. Atque id ipsum arrogantia uide-
tur interdum, qualis est Lacedaemoniorum uestitus. Nam & nimium, et parum ad arrogantiam
pertinet. Sed qui moderate dissimulatioe utitur, nec ea dissimulant quae nimis ante oculos
sunt et extant, gratiosi sunt. Arrogans ueraci opponitur, est enim dissimulatore deterior.

De comitate, eiusque extremis. Cap. VIII.

CVM uero sit et requies in uita, atque in hac ipsa loco sese recreent homines, uidetur et hic
esse quaedam aequalis congressio, et dicendo, et audiendo ea quae oportet, et ut oportet.
Differt autem et dicendo inter tales, et audiendo tales, atque patet etiam in his esse ni-
mium atque parum. Qui igitur in ridiculis exuperant, scurræ sunt ac importuni, affectantes
omnino ridiculum, et magis coniectantes facere risum quam honeste loqui, et non affice-
re cum dolore in quem facere dicunt. Qui uero neque dicerent quicquam ridiculi, neque alios
dicere paterentur, rustici sunt et duri. At is qui cum moderatione iocatur, comis atque urba-
nus uocatur, talem sane, moris iam habitum assecutus, ut ad bene recteque iocandum sese fle-
ctere possit: huiusmodi namque motiones, mores ipsius esse uidentur, atque uti corpora, sic et
ipsi mores, motionibus discernuntur. Cum autem exundet ipsum ridiculum, plurimique ioc-
co, salibus uel magis quam oportet gaudeant, scurræ quoque eodem nomine nuncupantur,
ut gratiosi, elegantes. Sed eos differre atque non parum, ex his quae diximus constat. Acco-
modatur autem huic habitui medio, ipsa dexteritas. Atque ipsius est dextri, ea dicere et au-
dire, quae ad modestum uirum liberalemque accommodantur. Sunt enim quaedam, quae ioc-
co dicere et audire, talem hominem decet. Atque ipsius liberalis iocus et eruditus, a seruilibus ioc-
co rudisque differt. licet hoc tam in antiquis quam in nouis comoedijs intueri. Quibusdam enim
uerborum obscenitas, quibus uisum potius subintellectio, ridiculum erat: atque haec non parum hone-
statis differunt ratione. Is ne igitur dicendus est recte facietis uti, qui dicit ea quae liberum ho-
minem decet: an is, qui est qui audit, dolore non afficit, uel etiam delectat: an et hoc indefinitum est
se constat: Est enim aliud alij odio, et iocundum. Talia autem et audiet: quae namque fert audiendo, ea
uidetur et facere. At non quiduis faciet. Etenim facietiae conuicia quaedam sunt. Et legumla-
tores nonnulla conuicia dicere uentant. Fortasse autem illos et nonnulla prohibere facere dicere
oporteret. Vir itaque graciosus, ac liber, ita sese habebit, quasi sibi ipsi lex sit in ioco. Talis est
igitur ipse medius, siue dexter, siue urbanus, siue comis dicatur. Scurra autem a ridiculo sur-
peratur. Et neque sibi, neque alijs parcat, modo moueat risum, ea que dicit, quorum nihil prorsus
gratiosus ipse diceret: & aliqua tamen ne audiret quidem. Sed rusticus ad tales congressiones inu-

Ne audire
quidem su-
stineret.

tilis est: quippe cum nec ipse quicquā afferat falis, & cum afferunt alij, agrè molesteq̄ ferat. Requies autem & iocus, in uita necessaria sunt. Tres igitur eae sunt quas diximus mediocritates in uita. Sunt autem omnes circa uerborum quorundam actuum uel cōmunem usum, Sed differunt, quod una circa ueritatem, ceterae circa uoluptatē uersantur. Atque harū altera quidem est in ioco, altera autē in congressionibus reliquae uitaē consistit.

De uerecundia. Cap. IX.

DE uerecundia autem ut de aliqua uirtute dicere nō oportet. Est enim affectui magis quā habitui similis. Itaq̄ definitur timore, timorēq̄ dicitur dedecoris quidam. & fit perinde, atq̄ circa res formidolosās timore fieri solet, nam qui uerecūdantur, erubescunt: qui timent mortem, pallefcunt. Vtrunq̄ igitur ad corpus quodammodo accommodatum est, quod quidem magis ad affectum uidetur quā ad habitum pertinere. Non autem ad quamuis aetatem is affectus, sed ad iuuenilem accommodatur. Censem enim eos qui huius aetatis sunt, uerecundos esse oportere, ut cum non sine perturbatione uiuant, multūq̄ ob hoc peccent, a uerecundia prohibeantur delinquere. Atq̄ laudamus quidem eos iuuenes qui sunt uerecundi. Sed nemo ex eo seniore hominem laudabit, quia est uerecundus: nihil enim eorum ipsum oportere censemus agere, pro quibus emergere uerecundia solet. Neq̄ enim homini probo uerecundia competit, quippe cum pro rebus improbis fiat. Non enim sunt res tales agenda. Quod si quaedam reuera, quaedā opinatione sunt turpes, nihil refert: neutrae namq̄ sunt agenda. Quare non est erubescendum. Sed improbi est & talem esse, ut aliquid turpe agat. Probum autem ideo quempiam esse putare, quia ita se habet, ut si turpe quid egerit uerecundetur: absurdum est sanē. Verecundia namq̄ fit pro ijs quae sua sponte quispiam facit: sed nunquam sua sponte uir bonus res agat turpes. Erit autem uerecundia probum, ex suppositione. Nam si egerit, uerecundabitur: hoc autem in ipsis uirtutibus non est. Quod si impudentia, & quempiam non pudere res turpes agentē improbum est, nihilo magis ob id ipsum probum erit, quempiam res turpes agentem erubescere. At uerō neq̄ continentia uirtus est, sed est quaedam permixta. Ostendetur autem de ipsa post paulo: nunc de iustitia dicamus oportet.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM LIBER QVINTVS, IO. ARGYROPYLO BIZANTIO INTERPRETE. ARGVMENTVM LIBRI.

Q uirtus haec de iustitia, de iniustitia, quid iustitia, quid iniustitia, de modis iniusti, de proportionalitate, de iusto distributio, de iusto commutatio, de lucro, de reparatione, de nummo, de indigentia, de iniuria, de iusto ciuili, de iusto herili, de iusto economico, de iusto naturali, de iusto legitimo, de triplici nocumēto, quod alijs irrogatur, de pati iniuria, de equitate & bonitate, de equo & bono, & quid equus & bonus, & de eo quod est iniuriam facere.

De iustitia, & iniustitia, & modis iniusti. Cap. I.

DE iustitia iam & iniustitia cōsideremus oportet, circa quales actus uersentur, & qualis nam mediocritas sit ipsa iustitia, & inter quae iustum ipsum medium est, atq̄ haec consideratio eundem seruet modum doctrinae quo antea dicta considerauimus. Videmus itaq̄ omnes talem habitum dicere iustitiam uel le, quo homines apti sunt ad res iustas agendas, & quo iusta agunt & uolunt iusta. Eodem modo talem habitum & ipsam iniustitiam dicere, quo iniurias agunt homines, resq̄ uolunt iniustas. Quapropter & nobis haec primū in in figura subiiciantur. Non enim in scientijs, & potentijs, atq̄ habitib, res sese habet eodem modo. Eadem namq̄ potentia scientiaq̄ contrariorū est: sed contrarius habitus non est contrariorū. Nepe a sanitate sana duntaxat, & non contraria sunt, dicimus enim quempiam ambulare sanē, cum perinde ambulat atq̄ sanus. Sepe igitur cōtrarius habitus ex cōtrario cognoscitur: sepe etiam habitus ex subiectis. Nam si bona corporis habitudo sit nota, & ipsa mala corporis habitudo sit manifesta, Et ex ijs quae bonam habitudinem efficiunt corporis, ipsa bona habitudo fit nota: et ex ipsa rursum ea quae faciunt ipsam. Si enim habitudo bona sit ipsitas carnis, et malam habitudinem raritatem esse carnis, & id quod efficit habitudinem bonam, efficere spissitatem in carne, necesse est. At uerō plerunq̄ sequitur, si alterū pluribus modis dicitur, & alterū pluribus dicitur: ut si iustum, & ipsum iniustum. Videtur autē tam iustitia q̄ iniustitia pluribus modis dicitur: sed quia propinqua est ipsarum aequiuocatio, latet, & non ita ut ijs quae

ijs quae longè distant, est manifesta. Multum enim talia differunt forma. Patet enim clauem aequiuocè dici, et eam quae sub collo est animalium, et eam qua ostia clauduntur. Sumatur igitur quorū iniustus dicitur modis. Atq̄ uidetur iniustus esse, et qui a legibus exorbitat, et qui plus capit atq̄ iniuus. Quare patet, et iustum esse eum qui legitime facit, et eum qui aequus est. Iustum ergo est quod est legitimum, et quod est aequum: iniustum uerō, quod est contra leges, et quod est iniuuum. Cum autem iniustus, et pluri sit audus, non erit ipse circa omnia bona, sed circa ea duntaxat in quibus consistit prospera fortuna atq̄ aduersa: quae simpliciter quidem semper sunt bona, alicui uerō non semper. Homines autem illa si bi optant, atq̄ persequuntur: at non oportet. Sed optare quidē ea quae sunt simpliciter bona, et sibi ipsis esse bona, expetere autem ea quae sibi ipsis sunt bona, oportet, iniustus autem nō semper plus, sed minus etiam expetit in ijs, quae sunt simpliciter mala. Sed quia uidetur et minus malum quodammodo bonum esse, et plus habendi cupiditas ipsius est boni, fit ut pluri ob id ipsum uideatur audus esse. Est autem iniuus (hoc enim continet, et est commune) et legum transgressor, hoc enim, legum inquam transgressio, id est iniquitas, omnem iniustitiam continet, et est ad iniustitiam omnem commune. Cum autē legum transgressor sit iniustus, qui uerō legitime facit, iustus: constat omnia legitima esse quodammodo iusta. Ea namq̄ quae a facultate ferendarum legum sunt definita, legitima sunt, et horum unumquodq̄ iustum dicimus esse. Ipsae autem leges de omnibus distant, cōiectantes aut communem omnium utilitatem, aut optimorum, aut principum, uel uirtute, uel aliquo alio tali modo. Quare uno modo dicimus iusta ea quae felicitatem, eiusq̄ partes societati ciuili efficiunt, et conseruant. Praecipit autem lex et ea agere quae ad usum pertinent fortem, ut non deserere locum in acie, non fugere, non abijcere arma. Et item ea quae sunt temperantia: ut non committere adulterium, non libidine uti. Et etiam ea quae sunt mansueti: ut non pulsare, non conuicia dicere. Et in ceteris identidem uirtutibus a quibus alia iubens, alia uerans. Recte quidem ea quae recte posita est: deterius autem ea, quae in consulte est exarata. Haec igitur iustitia, perfecta quidem est uirtus: at non absolute, sed ad alium. Atq̄ ob id ipsum iustitia praclarissima praesepit uirtutum esse uidetur. Et neq̄ est hesperus ita, neq̄ lucifer admirabilis. Et pro uerbo dicere consueuimus,

Iustitia in sese uirtutes continet omnes.

30 Atq̄ perfecta maxime uirtus est, quia perfectae uirtutis est usus, idē est ex eo quia non ad se solum, sed ad alium etiam is qui ipsam habet, uti uirtute potest. Cōplures enim in proprijs quidem uti uirtute possunt, sed in ijs quae sunt ad alium nequeunt. Et propterea sententia Biantis illa bene sese habet, Magistratus uirum ostendet, ad alium enim est, & in societate iam ipse magistratus consistit. Ob id autem ipsum & alienum bonū ipsa iustitia sola ex omnibus uirtutibus & habetur & est, cum sit ad alium, agit enim ea quae alij uel principi, uel reipub. conferunt. Pessimus igitur est qui ad seipsum, & ad amicos utitur prauitate. Optimus autem non qui ad seipsum, sed qui ad alium utitur ipsa uirtute: hoc enim est opus difficile. Haec igitur iustitia non pars uirtutis, sed tota est uirtus. Similiter & iniustitia huic cōtraria non uirtus pars, sed totum uicium est. Quid autem interest inter hanc iustitiam & uirtutem, ex ijs quae diximus innotescit: sunt enim idem, esse autem non est idem. Sed quo quidem est ad alium, est iustitia: quo uerō talis est habitus, simpliciter uirtus.

Quid iustitia particularis, & quotuplex. Cap. II.

Q uarimus autem eam iustitiam quae uirtutis est pars: est enim quaedam ut diximus. Et item iniustitiam eam, quae pars uicij quaedam est. Esse autem hanc iniustitiam, hoc indicat signum. Qui namq̄ ceteris uicij operatur, iniuriam quidem facit, at nō plus capit. Ut qui clypeum timiditate protegit, aut qui conuicia ob iracundiam dixit, aut qui nō attulit ob illiberalitatem per pecunias opem. At cum quispiam saepe plus capit, nullo tum eius modi uicio is operatur, nec etiam uniuersis, aliqua autem prauitate. Vituperamus enim illum, atque ob iniustitiam. Est ergo alia quaedam iniustitia, ut pars totius iniustitiae quaedam: & iniustum itidem quoddam, ut pars totius iniusti: quod quidem est praeter legem. Praeterea si quidam lucrandi causa facit adulterium, atque pecunias accipit, quidam erogat, damnumq̄ patitur ob cupiditatem: hic quidem intemperans potius quā pluri audus, ille autem iniustus, sed non intemperans esse uidebitur. Patet ergo talem illum uideri, quia lucratur. Insuper aliae quidem omnes iniuriae, ad aliquod semper uicium rediguntur, ut si commiserit quispiam adulterium, ad intemperantiam: si deseruerit in acie socium, ad timiditatem: si pulsauerit quempiam, ad iracundiam, sed si lucratus fue-

rit, ad nullam aliam prauitatem quam ad iniustitiam ipsam refertur. Quare perspicuum est, praeter totam, aliam esse quandam iniustitiam ut partem uniuocam, quia definitio genere est in eodem, ambae namque id possunt, ut sint ad alium. Verum haec quidem circa honorem uersatur, uel pecunias, uel salutem, uel si quo uno nomine complexi haec uniuersa possumus, & circa uoluptatem quae fit a lucro: illa uero circa omnia ea in quibus studiosus uersatur. Iustitias igitur esse plures, & aliam quandam esse praeter ipsam totam uirtutem, perspicuum iam euasit. Sed quae nam sit et qualis, sumamus deinceps oportet. Determinatum est itaque, iniustum quidem esse quod est contra leges, & quod est iniustum: iustum autem quod est legitimum, & quod est aequum. Iniustitia igitur antea dicta est, a qua proficitur id iniustum, quod contra leges dicimus esse. At cum iniustum & iniustum quod contra leges est, non eadem sint, sed alterum sese habeat ad alterum ut pars se habet ad totum (nam iniustum omne, iniustum quod contra leges, iniustum autem non omne, plus) iniustum etiam & iniustitia, non eadem sunt, sed diuersa ab illis: & haec sunt ut partes, illa ut tota. Haec enim iniustitia, totius est iniustitiae pars, & iustitia iustitiae simili modo. Quare de iustitia quae quidem est pars, & de iniustitia similiter est dicendum, & de iusto etiam & de iniusto. Ea igitur iustitia quae perinde atque tota uirtus est ordinata, & ea iniustitia quae aduersatur illi, quarum altera uirtutis, altera uitij totius ad alium usus est, omittatur. Et iustum id & iniustum quod ad has attinet, patet quo nam sit modo definiendum. Etenim pleraque legitima ea ferre sunt, quae a tota uirtute aguntur. Lex enim iubet uniuscuiusque uirtutis uiuere ratione, & uetat utij cuiusuis uiuere modo. nec non legitima quae ad publicam pertinent disciplinam, ea sunt quae uirtutem totam efficere possunt. Sed de singulorum disciplina, qua quidem uir bonus est absolute, utrum sit ciuilis an ad aliam facultatem pertineat, determinabitur postea. Non est enim idem fortasse, uirum esse bonum, & ciuem bonum. Iustitiae autem eius quae est pars, & eius quod ad ipsam attinet iusti, una quidem species est ea quae in distributione consistit, aut honoris, aut pecuniarum, aut ceterarum rerum quae inter eos diuidi possunt, qui in eadem ciuili societate uersantur, in his enim fit, ut quispiam & non aequum habeat ad alium, & etiam aequum. Alia autem ea, quae in commercijs est hominum emendandis, cuius sunt duae partes. Commercia namque quaedam sua sponte faciunt homines, quaedam inuitis ipsis efficiuntur. Et ea quidem quae sponte faciunt, talia sunt: uenditio, emptio, mutatio, uadimonium, locatio, depositio, mercede conductio, atque propterea sponte haec fieri dicuntur, quod principium ipsum sponte procedit ac agitur. Ea uero quae inuitis hominibus fiunt, aut clandestina sunt: ut furtum, adulterium, ueneficium, lenocinium, seruorum seductio, caedes cum dolo, falsum testimonium. Aut uiolenta, ut uerberatio, uincula, mors, rapinae, membrorum captio, conuicium, contumelia.

De iusto distributio. Cap. III.

Cum autem iniustus sit iniustus, & iniustum iniustum, constat et aliquod medium esse iniqui, atque hoc est ipsum aequum. Quo enim in actu plus est & minus, in eodem est etiam aequum. Si igitur iniustum est iniustum, iustum est aequum. Quod quidem & absque ratione patet omnibus. At cum aequum sit medium, iustum medium quoddam erit: ipsum autem aequum in minimis est duobus. Necessse est igitur ipsum iustum, & medium esse & aequum, & ad aliquid, & quibusdam. Atque quo medium quidem est, hoc aliquorum est, quae quidem plus sunt & minus, quo autem aequum est, duobus est: at quo iustum est, quibusdam est. Ipsum ergo iustum, in minimis quatuor consistat necessse est. Homines enim quibus est iustum duo sunt: & res in quibus, & ipsae duae sunt. Atque eadem est aequitas quibus, atque in quibus. Nam ut sese habent ea in quibus, sic sese habent & illa, sic enim non sunt aequi, non aequa habebunt. Sed hinc pugnae nascuntur, & inquisitiones, atque querelae, cum aequi non aequa, aut aequa non aequi habent ac possunt. Id ita esse, ex eo quod pro dignitate sit, constat. Iustum enim quod in distributionibus est, omnes uno ore pro dignitate quadam oportere esse dicunt. Ipsam tamen dignitatem non eandem omnes inquirunt esse: sed populares quidem, libertatem: pauci uero potentes, opulentiam: nonnulli, nobilitatem: optimates uero, uirtutem. Iustum ergo, rationum quandam comparationem subit. Comparationem namque rationum subire, non absolute numeri solum, sed numerabilis etiam omnino proprium est. Etenim comparatio rationum aequalitas est rationum, & in quatuor minimis est, & seiunctam quidem in quatuor esse constat. An non continua in quatuor est? uno namque termino utitur ut duobus, & bis illum sumit, hoc modo: Ut a sese habeat ad b, sic b sese habeat ad c,

xii.

xii. vi. iij.
a. b. c.

Bis igitur dictum est ipsum b. Quare si b bis positum fuerit, quatuor erunt ea quae comparationem subeunt rationum. Est autem & ipsum iustum in quatuor minimis, & ratio eadem est. Sunt enim seiuncta similiter, & quibus & quae. Erit ergo ut est a terminus ad b terminum, sic c terminus ad terminum d. Ermutato ergo ordine, ut a sese habeat ad c, ita b sese habeat ad d. Quare & totum ad totum, quod quidem distributio ipsa coniungit. Et si ita compositum fuerit, iuste coniungit. Coniunctio igitur a termini cum c, & b cum d, iustum est id quod ad distributionem accommodatur, et est medium eius quod comparationem rationum non subit. Quod enim subit ipsam, medium est, iustum autem subit,

	xij.	vi.	vii.	iij.
Achilles	Ajax	Munus	Achillis	Munus Aiacis
a.	b.	c.	d.	
	xij.		vii.	
	Achilles		Munus Achillis	
20	a.		c.	
	vi.		iij.	
	Ajax		Munus Aiacis	
	b.		d.	

Tale autem rationum comparationem Mathematici Geometricam uocant. In Geometria namque fit, ut & totum ad totum perinde sese habeat, atque ad utrumque sese habeat utrumque. Non est autem continua haec comparatio rationum: non enim fit terminus unus numero, cui & quod. Iustum igitur hoc in comparatione rationum consistit, iniustum autem est id, quod a comparatione rationum exorbitat. Fit igitur aliud plus, aliud minus, quod quidem & in ipsis actionibus accidit. In bonis enim qui iniuriam facit, plus habet: qui iniuriam patitur, minus. In malis autem contra. Boni namque rationem subit, minus malum ad malum minus: minus enim malum magis quam malum est expetibile. At quod expetitur bonum est, & quod magis, malum. Haec est igitur una species iusti.

De iusto commutatio. Cap. IIII.

Restat id iustum quod fit in emendandis commercijs, tam ipsae quae sua sponte faciunt homines, quam ipsae quae inuitis ipsis efficiuntur. Hoc autem aliam habet speciem a priorum. Iustum enim distributum eorum quae communia sunt, in dicta semper comparatione rationum consistit: nam si e pecunijs publicis distributio fiat, eadem erit ratio quam habent inter sese ea, quae in rempublica sunt collata: et iniustum quod huic opponitur, id est quod a comparatione rationum exorbitat. Iustum autem quod est in commercijs, est quidem aequum quoddam, & iniustum, iniustum: sed non illa comparatione rationum, sed Arithmetica. nihil enim refert, si probus prauo detraxerit, an prauus probus: neque si adulterum probus, an prauus commiserit: sed ad differentiam nocenti, lex respicit tantum: & utitur ut aequalibus, si hic iniuriam facit, ille patitur: & si hic nocuit, ille est laesus. Quare iniustum hoc, cum sit iniustum, iudex equare conatur. Nam cum quidem percussus est aut occisus, ille uero percussit aut occidit: passio atque actio diuisa est in partes non aequas, sed ad aequalitatem auferendo lucro damni respectu, nititur redigere iudex. Dicuntur enim haec in talibus absolute dicendo: atque quamquam haec nomina quibusdam accommodata non esse uidentur, ut ei qui percussit, lucrum: & ei qui passus est, damnum: cum mensurata tamen fuerit passio, hoc damnum, illud lucrum uocatur. Quare aequum quidem inter plus et minus, medium est. Lucrum autem atque damnum plus sunt, & minus: contrario modo, plus boni, et minus mali lucrum: contrarium autem damnum, quorum medium est ipsum aequum, quod quidem dicimus esse iustum. Quare iustum emendatiuum, medium est inter damnum & lucrum. Quapropter & cum controuersiam habent, ad iudicem ipsum confugiunt. Ire autem ad iudicem, est ire ad ipsum iustum: iudex enim ut iustum est animatus suapte natura, & quaerit iudicem medium. Et uo-

D

cant nonnulli mediatorē, ut ipsum iustum affecuti, si mediū iustum consequantur. Mediū ergo quod addā est ipsum iustum, siquidē & iudex mediū est. Iudex autē ad æqualitatē redigit. Et perinde atq; si linea in æquales duas partes diuisa, id quo maior pars dimidiū excedit abstulerit, minoriq; addiderit parti, cūq; totū diuisum fuerit duas in partes æquales, tum iustum autē habere, cum æquū acceperint. Aequū autē mediū est, inter maius & minus, in Arithmetica comparatione rationū. Nam si sint duo æqualia, & ablatā ab altero quantumuis partē addideris alteri, talibus durab. excedit partibus alteri: si enim ablata fuisset, et nō addita, una sola parte excederet. Excedit ergo mediū una. et ipsum mediū excedit id a quo est ablatio facta, una. Hoc ergo cognoscemus et quid nā addēdū ab eo sit q plus habet, & quid addendū sit ei qui minus habet. Id em̄ quo mediū excedit, addendū est ei qui minus habet. In autē auferendū a maximo est quo exceditur mediū. Sint æquales lineę tres a b, c d, e f, atq; ab a b, pars auferatur a g, & addatur ipsi lineę e f, sitq; illa h e. Quare tota lineā h e f excedit g b lineā, parte h e, & parte e k. Excedit ergo mediā c d lineā, h e parte.

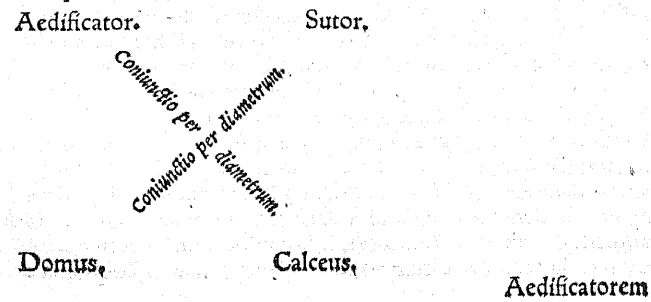

Est autē hoc & in cæteris artibus. Etenim ē medio tollerentur, nisi agens ageret, & quantum, & quale: & patiens pateretur hoc, & tantum & tale. Nomina autem hæc (damnum inquam, & lucrum) ex ijs contrariis quos sua sponte faciunt homines, tracta sunt. Qui enim emendo, utrendo, cæteraq; agendo quæ lege cōcessa sunt, plus habent quā suū, ij lucrari: qui minus quā in principio, ij damnū pati dicuntur. Sed qui neq; plus neq; minus habent, sed sua per se ipsa sunt facta, ij se sua inquit habere, & neq; damnū pati, neq; lucrari. Quare iustum mediū est, inter lucrum quoddam & damnū (quæ sūt inuitis hominibus) æquale inquam, & prius & posterius habere.

De repassione numo, & indigentia. Cap. V.

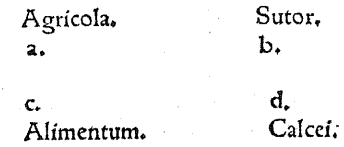
Videtur nonnullis & ipsa repassio simpliciter esse iustum, ut Pythagorici censuerunt, qui quidem absolute definiētes iustū, repassionem esse dicebant. Verū repassio, nec ad distributiuum iustum, nec ad emendatiuum accommodatur. Quamquam eam ipsam & Rhadamanti ipsius iustum asserunt esse,

Si quæ fecerit, hæc etiam patietur & ipse, Iudicium fuerit perrectum, atq; exitus æquus. Per sepe enim discrepat, nam si quis magistratū gerens, percusserit quempiam, nō decet eum reperi. Et si quispiam est qui magistratū gerit percusserit, is non solū reperiendus est, uerū etiam supplicio afficiendus. Præterea multū inter se differunt, id quod sponte, & id quod inuitus quispiam fecit. Sed in societatibus commerciorū, tale iustū (repassio inquam) per cōparationem rationū, & nō per æqualitatē continet ciuitatē. Ciuitas enim tū cōseruatur, cū retributio sit ut cōparatio flagitat rationū. nam homines aut reddere malū querunt: quod nisi faciāt, seruitus esse uidetur: aut retribui sibi bonū, quod nisi fiat, actus dandi beneficiūq; nō fit: at ciuitates his cōseruantur. Quamobrē & Gratiarū templū in ciuitate mediā condūt, ut retributio sit: hoc enim gratiæ propriū est. Nā is qui suscipit, subministrat uicissim ei qui munus cōtulit, & ipse rursus incipiat cōferre oportet. Coniunctio autē quæ per diametru est, facit eā retributionē quæ per cōparationē rationum efficitur. hoc modo: sit Aedificator quidem a, Sutor autē b, Domus in c, & calceus collocetur in d,

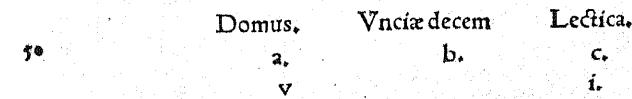

Aedificatorē igitur a futore accipere opus illius, & ipsum illi suū dare oportet. Si igitur primum sit id iustum quod cōparatione rationum est æquū, deinde repassio fuerit, erit quod dicitur: si minus, non erit æquum, neq; constabit societas. Nihil enim prohibet ut minus opus alterius opere præstabilius esse. Hæc igitur, ad æqualitatem redigantur oportet. Est autē hoc & in cæteris artibus. Etenim ē medio tollerentur, nisi agens ageret, & quantum & quale, & patiens pateretur hoc, & tantū & tale. Non enim duobus ex medicis sit societas, sed ex medico atq; agricola, & ex diuersis omnino, ac inæqualibus: uerū hi redigātur ad æqualitatem oportet. Quapropter ea uniuersa quorum est permutatio, inter se comparabilia quodam modo esse oportet. Pro quo nummus in ulum hominū uenit, & sit quodammodo mediū: metitur enim cuncta, quare & nimium atq; parū, quot nam calcei domui uel uictui sunt æquales. Oportet igitur quod est aedificator ad futorem, tot pro domo uel alimento calceos esse: quod si hoc non fuerit, non erit permutatio neq; societas: hoc autē non erit, si nō æqua quodammodo fuerit. oportet ergo aliquo uno mensurari cuncta, sicut & antea diximus. Hoc autē est reuera quidem indigentia ipsa, quæ omnia cōtinet. Nam si non indigeant, aut si nō similiter, non erit permutatio, aut non eadem erit. Nummus autē ex instituto factus est, ut pro indigentia sit. Et propterea nomē hoc habet, quod non natura cōstat, sed lege. Et in nobis est situm, ipsum mutare atq; inutilem facere. Erat igitur tunc repassio cū redacta fuerint ad æqualitatem: ut quod est ad futorem agricola, id sit opus futoris ad agricolę opus. Oportet autem in figuram cōparationis rationem ducere, cum permutare uoluerint: si minus, alterum extremū plus in se habebit & minus. Sed cum habent sua, sic æquales & socij sunt, quia hæc æqualitas in ipsis fieri potest. Atq; sit agricola quidem a, & alimentum c, futore autē b, & opus ipsius quod in æqualitatem iam est redactum, d. Quod si hoc pacto non esset repassio, nō esset sanē societas,

Alterū extremum excelsus habebit utroq;

Ipsam autē indigentia cōtinere, ut quiddam unum, hoc sane declarat. Cum enim aut ambo se se non indigent mutuo, aut aliter, non fit permutatio: sicut fit, cum eius quispiam indiget quod habet ipse: ut uini, pro quo dat ille triticū exportandum. Oportet igitur hæc redigi ad æqualitatem. Quod si nunc non indigeat, nummus quasi uas intercedit pro permutatione futura, si ipsa indigerit fore. Liceat enim oportet hunc afferenti accipere. Patitur igitur idem & ipse. Non enim semper æquale potest: attamen magis ipse persistere solet. Idcirco definitæ sint precio res omnis oportet, sic enim erit permutatio semper: quæ si erit, societas erit. Nummus igitur ut mensura, res ipsas metiendo, redigit ad æqualitatem. Etenim neq; societas fuerit sine permutatione, neq; permutatio sine æqualitate, neq; æqualitas sine communi mēsurā. Atq; re quidem uera fieri nequit, ut ea quæ adeo differunt, conueniant communi mensura: attamen indigentia ratione satisfieri potest. Vnum quid igitur esse oportet, atq; hoc ex suppositione: quapropter nummus uocatur. Hic enim facit, ut omnia mensura conueniant: mensurantur enim omnia nummo. Sit domus quidem a, uncia autem decem b, & lectica collocetur in c. Atq; a quidem dimidiū sit ipsius b, si precium domus quinque uncia sint, aut æquale, c autem, id est lectica, sit pars decima ipsius b. Patet igitur quod lecticæ domui sunt æquales, sunt enim quinque.

Hoc autem modo permutatio erat antequā esset nummus, nihil enim interest siue lecticæ quinque, siue precium quinque lecticarum detur pro domo. Dicitur est igitur quid nam sit iustū atq; iniustū. His autem determinatis, constat iuris actionem mediū inter hæc esse, agere inquam, ac pati iniuriam. Alterum enim est plus habere, alterū minus. Iustitia

autem non eodem modo quo priores virtutes mediocritas est: sed quia medijs est, hoc est equi, iniustitia uero extremorum. Et iustitia quidem est qua iustus dicitur actiuus, electio ne iusti, atque distributiua & sibi ipsi ad alium, ac alij ad alium: non hoc modo ut commodi quidem plus sibi tribuat, & proximo minus, incommodi autem contra: sed aequi, quod ex comparatione rationum exoritur, & alij simili modo ad alium, iniustitia autem contra iniusti. Hoc autem est excessus & defectus commodi uel incommodi, contra comparationem rationum: quapropter iniustitia exuperatio est et defectus, quia est exuperationis & defectus: in se quidem exuperationis eius quod est simpliciter commodum, et defectus eius quod est incommodum. In alijs autem in toto quidem similiter, eius profectio quod a comparatione rationum exorbitat, ut contigerit. Iniuria autem minor quidem est, iniuriam pati: maior autem, iniuriam facere. De iustitia igitur ac iniustitia, quae nam sit utriusque natura, sit dictum hoc modo. Similiter & de iusto uniuersaliter, atque iniusto.

De iniuria, iusto civili, herili, & aconómico. Cap. VI.

Cum uero fieri possit, ut iniuriam quispiam faciat, & nondum sit ipse iniustus, quales nam iniurias quispiam faciens unaquaque iniustitia iam est iniustus, fur inquam, uel adulter, uel latro: An hoc modo nihil intererit? Etenim fieri potest, ut quispiam coeat cum muliere sciens cum qua coit, sed non ob electionis principium, sed ob affectum. Atque iniuriam quidem agit, sed iniustus non est: ueluti neque fur, furatus est tamen: neque adulter, qui aduulterium tamen fecit, & eodem de ceteris modo. Quomodo igitur sese habet ad ipsum iustum repassio, dictum est antea. Oportet autem non latere, iustum quod nunc quaritur id esse, quod est simpliciter iustum, ipsum inquam iustum civile. Hoc autem est inter socios uite, ut sit sufficientia liberorum atque aequalium, aut in comparatione rationum consistens, aut in numero. Quare in quibus hoc non est, inter eos civile iustum non est, sed quoddam iustum & per similitudinem quandam. In ijs enim est iustum, quibus inter se ponitur lex. Lex autem ijs poni solet, in quibus est iniustitia. Iudicium enim diiudicatio est iusti atque iniusti. In quibus uero est iniustitia, in ijs est etiam iniuriam facere: sed non in omnibus est iniustitia in quibus est iniuriam facere. Hoc autem est plus quidem ex simpliciter bonis, minus autem ex simpliciter malis sibi tribuere. Idcirco non sinimus hominem dominari, sed rationem: quia sibi ipsi id facit, & fit tyrannus. Magistratus autem custos est iusti: quod si iusti, & aequi. Atque quia nihil sibi ipsi plus tribuendum esse censet, si est iustus: ex simpliciter enim bono plus sibi non tribuit, nisi comparatione rationum sit ad ipsum accommodatum: ideo alij, non sibi ipsi laborat. At ob id ipsum, alienum bonum inquit iustitia esse, sicut & antea diximus. Merces ergo quaedam tribuenda est ipsi, honos inquam, & praemium: sed quibus haec non sufficiunt, ij sunt tyranni. Herile autem paternumque iustum, non idem, sed his est simile. Non est enim iniustitia ad sua simpliciter. Id autem quod possidetur, & filius quamdiu sit paruus, et non separatus, ut pars ipsius est patris. Se uero nemo uult laedere, quapropter non est ad ipsum iniustitia: neque ergo iustum neque iniustum civile. Est enim lege, atque in his est in quibus lex esse potest. Qui quidem ij sunt, quibus inest aequalitas imperandi atque parendi. Idcirco magis ad uxorem iustum esse uidetur, quam ad filios & ea quae possidentur. Hoc enim est rei familiaris iustum: uerum & hoc aliud est a civili.

De iusto naturali & legitimo. Cap. VII.

Civilis iusti aliud est naturale, aliud legitimum. Et naturale quidem est, quod ubique uim habet eandem, & non quia uidetur uel non uidetur. Legitimum autem quod a principio quidem nihil refert, sic an aliter habeat: cum uero positum fuerit, refert. Quale est, minima captiuos redimi, uel capram dijs sed non duas oues mactare: & etiam ea quae de singulis lege iubentur, ut sacra Brasidae facere: & quae publicis decretis instituuntur. Videntur autem quibusdam omnia talia esse. Propterea quod omne quod natura constat, immobile est, & uim eandem habet ubique, sicut ignis hic, & apud Persas urit: iusta autem moueri uident. Verum hoc non ita sese habet, sed aliquo modo. Atque apud deos quidem nihil uilo modo forsitan est quod ita sese habet. Apud nos autem est quidem aliquid etiam natura constans, mutabile: uerum non omne. At tamen aliud est natura, aliud non natura. Patet autem quid nam eorum quae possunt & aliter se habere natura constat, et quid non, sed lege ac instituto, si ambo mutari similiter possunt. Et ad caetera eadem accommodabitur definitio. Dextra namque manus, ualidior est leua natura. Et tamen fieri potest, ut omnes euadant apti ad utendum manu sinistra perinde ac dextra. Iusta autem ea quae ex instituto sunt & ob utilitatem, similia sunt mensuris. Non enim omnibus in locis aequales sunt uini triticique mensurae:

mensura: sed ubi quidem emunt, maiores sunt, ubi autem uendunt, minores. Simili modo & ea quae non naturalia sunt, sed humana iusta, non eadem sunt ubique. Nam neque respublicae, sed una tantum ubique secundum naturam est ipsa optima. Vnumquodque autem iustum & legitimum, ut uniuersale sese habet ad singula. Etenim ea quae aguntur sunt multa, unumquodque autem illorum est unum: est enim uniuersale. Interest autem inter iniuriam & iniustum, & inter ius & iustum. Iniustum enim est natura, uel instituto. Id autem ipsum cum actum fuerit iniuria est: antea uero quam sit actum, nullo modo est iniuria, sed iniustum: pari modo & ius. Vocatur autem magis iuris actio ipsum commune, ius autem iniuriae emendatio. Quae uero, & quot species uniuscuiusque ipsorum sint, & circa quae uersantur, considerandum est postea.

De triplici nocimento quod alijs irrogatur. Cap. VIII.

Cum autem iusta sint & iniusta ea quae diximus: iniuriam quidem quispiam facit, & eius agit cum ea sua sponte agit: sed cum inuitus, non iniuriam facit, neque ius agit. Agit enim ea quibus accidit ut sint iusta aut iniusta. Iniuria autem atque iuris actio tunc est, cum a sponte agente fit: tunc enim uituperatur, & simul tunc iniuria est. Quare erit quid iniustum quidem, sed nondum iniuria, si non a sponte agente fit factum. Equidem id a sponte agente fieri dico (quemadmodum & prius est dictum) quod quispiam in se situm sciens agit, & non ignorans, neque quae, neque quo, neque gratia cuius: ut quem pulsat, & quo, & gratia cuius, & unumquodque illorum neque per accidens, neque ui: ut si quispiam ui mouens + ma uens ui ma ni alterius ipsum pulsat. num ipsius, alium pulset. Sponte enim ipse tum sua non pulsat, quippe cum non sit in se situm. Fieri etiam potest, ut qui pulsatur sit pater: ipse autem sciat quidem illum hominem esse, uel aliquem eorum qui adsunt, ignoret autem esse patrem. Idem dicendum est & de eo gratia cuius agit, & circa totum etiam actum. Quod igitur ignoratur, aut non ignoratur quidem, non est autem in ipso situm, sed ui fit, id omne agit ab inuito. Et eorum enim quae nobis natura competunt, complura scientes agimus atque patimur, quorum nihil aut nostra sponte, aut inuitis fit nobis: ut senescere aut mori. Est autem in iniustis ac iustis similiter id quod per accidens dicimus. Nam si quispiam depositum inuitus, & ob timorem reddiderit, non est dicendum hunc iustum, aut ius agere, nisi per accidens. Similiter est dicendum & eum iniuriam facere atque iniusta per accidens agere, qui cogitur, atque inuitus non reddit depositum. Eorum autem quae sponte agimus, alia cum electione agimus, alia sine electione. Ea cum electione agimus, quae antecessit deliberatio: ea sine electione, quae non antecessit deliberatio. Cum igitur laesio sit in societatis triplex, tunc sunt cum ignorantia peccata, cum quispiam egerit, aut circa quem, aut quod, aut quo, aut gratia cuius agere non putauit. Nam aut non percutere, aut non hoc, aut non hunc, aut non gratia huiusce putauit: sed accidit id cuius gratia non putauit, ut, non ut uulneraret, sed ut pungeret, aut non quem, aut non modo hoc. Atque cum extra rationem fit laesio, infortunium est: cum non extra rationem, sine tamen uicio, peccatum. Etenim peccat quidem quispiam, cum in ipso est principium causae: aduersa uero fortuna uitur, cum est foris. Cum autem sciens quidem, sed non deliberatione praemissa quispiam laedit, iniuria est: cuius generis ea sunt uniuersa, quae per iram efficiuntur, aliasque animi perturbationes, quae cumque necessario uel natura hominibus accidunt. Haec enim iniuriae sunt. Atque ij qui ob haec nocent ac peccant, iniuriam quidem faciunt, tamen nondum ob haec ipsa sunt iniusti uel prauit: non enim nocent ob prauitatem. Sed cum nocet electione, iniustus est atque prauus. Quapropter perrecte ea quae proficiuntur ab ira, non diiudicantur ex prouidentia fieri. Non enim is incipit qui facit iram, sed is qui prouocauit ad iram. Praeterea non fit in talibus controversia si factum sit nec ne, sed si iure sit factum. Ira namque ob apparentem oriri iniustitiam solet. Non enim de facto perinde atque in commercijs contendunt, ubi necesse est alterum improbum esse, si non id faciat obliuione: sed de re conuenientes, iure an iniuria sit factum disceptant. Qui autem fecit insidias, non ignorat. Quare alter putat iniuriam pati, alter non putat. Quod si electione nocuerit, iniuriam facit. Atque his iam iniurijs est iniustus qui iniuriam facit, cum comparationem rationum aut aequalitatem transgreditur. Pari modo iustus etiam est cum ius agit electione: ius autem agit, si solum sua sponte agit. Eorum autem quae ab inuitis fiunt, alia sunt uenia digna, alia non sunt uenia digna. Nam ea quae non solum ignorantes, sed ob ignorantem etiam faciunt ignoscenda sunt. Sed ea quae faciunt non ob ignorantem, sed ignorantes quidem, ob affectum non naturalem, neque humanum, non sunt uenia digna.

ut ciuitati iniuriam facientem. Praeterea fieri non potest, ut sibi ipsi quisquam iniuriam faciat, ea ratione qua iniustus est qui solum iniuriam facit, & non omnino est uitiosus. Hic enim differt ab illo. Homo namque iniustus, est modo quodam sic prauus, ut ipse iniustus, non ut totam habens prauitatem: quare nec hac iniustitia sibi ipsi quisquam iniuriam facit: nam idem simul ablatum ab aliquo, ac eidem additum esset, quod fieri nequit. Sed semper inter plures iustum atque iniustum esse necesse est. Praeterea qui iniuriam facit, sponte agit, & electione, & prior: qui namque laesus idem uicissim facit, iniuriam facere non uidetur, ipse autem simul eadem patitur, sibi quoque facit. Praeterea sua sponte quisquam iniuriam pateretur. Insuper sine singulis iniurijs, iniuriam facit nemo. At nemo adulterium sua cum uxore committit: nemo parietem confodit suum, nemo res suas furatur. Omnino autem hoc, sibi inquam iniuriam facere, soluitur definitione iniuriam patiendi: sua namque sponte patitur iniuriam nemo. At uero constat, utrunque prauum esse, facer inquam iniuriam, atque pati: alterum enim est plus, alterum minus habere medio. Quod quidem perinde sese habet, atque in medicina quidem quod ad sanitatem, in exercendi autem arte, quod ad habitudinem corporis bonam conducit, peius tamen est iniuriam facere: hoc enim cum uitio est, atque uituperatur. Et uicio uel perfecto & simpliciter, uel propere. Non enim omne quod sponte fit, cum iniustitia est: sed pati iniuriam, sine uitio & iniustitia est. Pati igitur iniuriam, per se quidem minus est malum: per accidens autem nihil prohibet maius esse malum. At non curae est arti, sed dolorem lateris maiorem morbum, quam pedis offensionem esse dicit. Quamquam fieri potest nonnunquam contra per accidens, si euenit, ut quisquam offenso pede, caperetur ab hoste, & trucidaretur. Atqui per translationem atque similitudinem est iustum non sibi ad seipsum, sed suorum quibusdam. Non omne autem iustum, sed herile, uel rei familiaris. His enim rationibus distat ea pars animae quae rationem habet, ab ea parte quae est rationis expertis. Ad quas inspicientibus, ad seipsum iniustitia esse uidetur: propterea quod in his est pati aliquid contra suas appetitiones. Vt igitur est quid iustum magistratum gerenti, & quibus ipse praestit: sic & his etiam esse uidetur. Sed de iustitia quidem, caeterisque morum uirtutibus, hoc sit modo determinatum.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM LIBER VI. IOANNE ARGYROPYLO Bizantio interprete.

ARGUMENTVM LIBRI.

SEXTVS haec: De recta ratione, de duplici uirtute, de partibus animae, & de principijs agendi, de electione, de quintuplici habitu intellectus, de scientia, de arte, de prudentia, & quid sit de intellectu, de sapientia, de partibus prudentiae, de bona consultatione, de sagacitate, de sententia, ad quid sapientia & prudentia proficiunt, de insita uirtute, de connexionione uirtutum ac prudentiae.

De recta ratione, duplici uirtute, & partibus animae. Cap. I.

Um autem antea dictum sit, medium expetendum esse, non quod nimium est atque parum, & medium perinde sese habeat atque recta ratio dicitur: hoc ipsum deinceps diuidamus oportet. In omnibus enim dictis habitibus, quemadmodum & in caeteris est quoddam signum, ad quod is inspiciens qui rationem habet, intendit atque remittit. Est quoque quidam terminus mediocritatis, quas inter exuperationem defectuque dicimus esse, ita sese habentes, ut recta ratio statuit. Atque sermo talis est quidem uerus, non tamen dilucidus: nam & in quibus opera atque cura circa quam uersatur scientia, uerum est dicere, neque nimium neque parum esse elaborandum uel quiescendum, sed mediocriter, & ut ratio recta praescribit. Atqui hoc tantum habet, nihil plus scierit, ut si quisquam dixerit ea esse corpori afferenda quae medicina, & ut is qui hanc habet scientiam, iubet. Quapropter & circa habitus animi non modo uere hoc dictum esse oportet, sed etiam determinatum, quae nam sit ipsa ratio recta et quae eius sit definitio. Virtutes itaque animae superioribus in locis diuisimus. & alias moris, alias mentis diximus esse. Atque de moris quidem uirtutibus iam transegimus. De reliquis uero dicamus oportet, prius hisce de anima declaratis. Duas igitur esse animae partes antea diximus: eam quae rationis est particeps, & eam quae eiudem est expertis. Nunc autem identidem pars ea quae rationem habet est diuidenda. Atque sic suppositum duas esse partes quae sunt participes rationis: una, qua contemplamur ea quorum principia ut aliter

ut aliter sese habeant minime fieri potest: altera qua perspicimus ea, quae aliter sese habere possunt. Ex namque animae partes diuersae sunt genere, quae sunt aptae ad res eas cognoscendas quae genere differunt. Siquidem ipsis inest rerum cognitio similitudine quadam atque accommodatione. Atque harum altera, uis sciendi: altera, uis subducendi rationem, uocet. Consultare namque rationemque subducere, eadem possunt. Nemo autem de istis rebus consultat, quae aliter sese habere non possunt. Quare uis subducendi rationem, una pars eius partis est animae quae rationis est particeps. Sumendum est igitur, quis nam utriusque sit optimus habitus. Hic enim utriusque est uirtus, uirtus autem est ad proprium opus.

De principijs agendi. Cap. II.

TRIA autem sunt in anima, quae habentur agendi ueritatisque principia: sensus, intellectus, appetitus. Atque sensus, nullius est principium actus: quod quidem ex eo patet, quia beluae sensus quidem habent, actionis autem sunt expertes. Est autem id in appetitu persecutio atque fuga, quod est affirmatio negatioque in mente. Quare cum moris quidem uirtus, habitus sit electiuus, electio uero appetitus deliberatiuus: ob haec ipsa, & rationem ueram, & appetitum rectum esse oportet, si electio sit studiosa: atque eadem, illam quidem dicere, hunc autem persequi. Haec igitur mens atque ueritas, actiua est. Mentis autem eius (quae contemplandi, non agendi, neque faciendi principium est) bonum ac malum, uerum est atque falsum. Hoc enim mentis est omnis, opus: sed actiuae mentis ueritas, est consentanea appetitui recto. Electio igitur actus principium est unde est motus, sed non id gratia cuius: appetitus autem, eaque ratio quae alicuius est gratia, electionis principium est. Idcirco neque sine intellectu menteque, neque sine habitu moris, est ipsa electio. Sine namque mente atque more non est actio bona, nec item contraria. Mens autem ipsa nihil mouet, sed ea quae alicuius est gratia, & actiua. Haec enim & effectrici menti praestit: nam omnis qui facit, gratia huius facit, & non est simpliciter finis, sed ad aliquid, & alicuius quod efficitur, sed non id quod agitur: ipsa namque bona actio finis est, & huius est appetitus. Quapropter electio uel intellectus est appetitiuus, uel appetitus intellectiuus, & tale principium est homo. Nulla autem res facta, est eligibilis. Nemo enim eligit illium expugnasse: neque enim de eo quisquam consultat quod factum est, sed de futuro ac contingente: factum autem non contingit non factum esse. Quapropter recte Agatho dixit:

Hoc etiam ipse deus, soloque carere uidetur,
Infectum ut faciat, quod factum est atque peractum.

Opus igitur utriusque partis intellectiuae, ueritas est. Quare quibus habitibus maxime pars utraque uerum dicit, si sunt ambarum uirtutes.

Habituum intellectualium enumeratio, quod sit scientiae obiectum, & quae proprietates. Cap. III.

DE ipsis igitur rursus dicamus oportet, altius initio sumpto. Sint itaque ea quibus uerum anima dicit affirmando, aut negando, numero quinque. Haec autem sunt, ars, scientia, prudentia, sapientia, intellectus. Fieri enim potest, ut falsum existimatione opinioneque dicat. Scientia igitur quidam nam sit, hinc perspicuum est, si exacte dicere oportet, & non similitudines sequi. Omnes enim putamus id quod scimus, aliter sese habere non posse. Quae uero possunt aliter se habere, post contemplationem latent, si sint an non sint: ipsum ergo scibile necessarium est, ergo est aeternum. Quae enim necessarium simpliciter sunt, aeterna sunt omnia. At aeterna, ingenita & incorruptibilia sunt.

Praeterea omnis scientia doceri, & scibile dici posse uidetur. At ex antea notis (ut in resolutione etiam diximus) sit omnis doctrina. Nam alia per inductionem, alia per ratiocinationem efficitur. Atque inductio quidem principium est ipsius uniuersalis. Ratiocinatio autem est ex uniuersalibus. Sunt enim principia ex quibus ipsa ratiocinatio constat, quorum non est ratiocinatio, ergo inductio. Scientia ergo demonstratiuus est habitus, & caetera quae in resolutione determinauimus. Tum enim quisquam scit, cum aliquo modo credit, & sunt ipsi principia nota. Si enim non sint magis quam conclusio nota, per accidens habebit scientiam. De scientia igitur sit hoc modo determinatum.

Eorum autem quæ aliter sese habere possunt, est & aliquid quod sub effectiōnem, & aliquid quod sub actionem cadit. Diuersa uerò sunt effectio atq; actus. De his autem ipsis & exterioribus sermonibus credimus. Quare & habitus qui cum ratione actiuus est diuersus est ab eo habitu qui cum ratione est effectiuus, neq; alterum ab altero contineri neq; enim effectio actus est, neq; actus effectio. Atqui cum extruendarum ædium facultas, ars quædam sit, ac habitus quidam faciendi cum ratione, nullaq; sit ars quæ non sit habitus faciendi cum ratione, nec ullus habitus talis qui non sit ars: fit ut idem sit ars, atq; habitus faciendi uera cum ratione. At uerò circa generationem ars omnis uersatur, & inuentionem, contemplationem uel, quod nam modo fiat eorum aliquid quæ & esse & non esse possunt, & quorū principium non in eo quod efficitur, sed in ipso est faciente. Nam neq; eorum quæ necessariò sunt, uel sunt est ars, neq; eorum quæ sunt secundum naturam: hæc enim in seipsis habent principium ipsum. Cum autem effectio atq; actus diuersa sint, arte effectiōnis esse, non actus necesse est. Atq; circa eadem quodammodo uersatur ars et fortuna, quemadmodum & Agatho dicit,

Quippe ars fortunam, fortunaq; diligit artem.

Ars igitur (ut diximus) habitus est quidam faciendi uera cum ratione. Contrarium autem artis, habitus est faciendi falsa cum ratione, circa id quod sese aliter habere potest.

De prudentia. Cap. V.

De prudentia uerò quæ nam sit percipimus, si cōtemplabimur, quos nam ipsos prudentes dicimus esse. Videtur itaq; prudentis esse, bene consulere posse circa ea quæ sibi sunt bona ac prosunt, non aliqua ex parte, ut quæ nam ad sanitatem uel uires, sed quæ ad bene uiuendum omnino conducant. Argumento est id ita esse, eos etiam qui circa aliquid uersantur, prudentes dici, cum bene ad finem studiosum aliquem excogitauerint ea quorum nulla est ars. Quare & omnino prudens is est, qui ad consultandum est aptus. Consultat autem de ijs nemo, quæ aliter sese habere non possunt, aut de ijs quæ ipse agere nequit. Quare si scientia quidem est cum demonstratiōe (quorum autem principia aliter sese habere possunt, eorum non est demonstratiō, cuncta enim & aliter sese habere possunt) neq; de ijs quæ sunt necessariò, consultatio fieri potest: ipsa prudentia profectò, neq; scientia, neq; ars esse potest. Scientia quidem, quia quod sub actionem cadit, aliter sese habere potest. Ars autem, quod aliud actionis, aliud affectiōnis est genus. Restat ergo, habitum ipsam esse agendi uera cum ratione, circa ea quæ sunt bona homini atq; mala. Finis enim effectiōnis est quid aliud præter ipsam affectiōnem, actionis uerò non semper: est enim ipsa bona actio finis. Quocirca Periclen & uiros tales arbitramur esse prudentes, quia quæ sibi ipsis, & quæ cæteris hominibus, sunt bona, percipere possunt. Esse autem eos tales putamus, quia ad rem familiarem atq; ad rem publicam administrandam sunt apti. Vnde & temperantiam conseruatricem prudentiæ appellamus. Conseruat autem talem existimationem. Voluptas enim & dolor non omnem existimationem corrumpit atque peruertit, non enim hanc, triangulum tres angulos æquales duobus rectis habere, sed eas quæ circa id habentur, quod cadit in actionem. Nam principium quidem rerum agenda rum id est, gratia cuius sunt ipsæ: ei uerò qui corruptus est ob uoluptatem aut dolorem, continuo non uidebitur principium ipsum, ne cuius gratia ac propter hoc ipsum, expectanda esse uniuersa atq; agenda. Vitium enim, principij corruptiuum est. Quare prudentiam habitum esse agendi circa humana bona, uera cum ratione, necesse est. At uerò artis quidem est uirtus, prudentiæ uerò non est. Et in arte quidem qui sua sponte peccat, magis est expectendus: circa uerò prudentiam, minus, quemadmodum & circa uirtutes. Patet igitur, prudentiam uirtutem quandam esse, non artem. Cum autem duæ sint anime partes rationem habentes, alterius erit ipsa prudentia, uirtus: ipsius inquam, opinatiuæ. nam & opinatio circa id uersatur quod aliter sese habere potest, & prudentia ipsa. Atqui neq; habitus est cum ratione solum. Huius indicium est, talis quidem habitus obliuionē esse, prudentiæ uerò non esse.

De intellectu. Cap. VI.

Cum autem scientia existimatio sit de uniuersalibus, & ijs quæ necessariò sunt, sunt que demonstrabilia, scientiæq; omnis principia (est enim ipsa scientia cum ratione principij rei scibilis) nec est scientia, nec ars, nec prudentia. Scientia, quia ipsum

ipsum scibile demonstrabile est. Ars & prudentia, quia in ijs uersantur, quæ sese aliter habere possunt. At neq; sapientia est: est enim sapientis, de quibusdam demonstratiōnem habere. Quod si ea quibus uerum dicimus, & nunquam falsum, in ijs quæ possunt aut nō possunt aliter sese habere, hæc sunt, scientia, prudentia, sapientia, intellectus: horum autem trium habituum nullus esse potest: atq; tres dico, prudentiam, scientiam, sapientiam: Restat intellectum esse principiorum.

De sapientia. Cap. VII.

Sapientiam autem in artibus ijs tribuimus, qui in ipsis sunt exactissimi. Phidiā enim sapientem sculptorem lapidum dicimus, & Polycletem statuarium itidem sapientem. Atq; hic per sapientiam nihil aliud intelligimus, quam ipsius artis uirtutem. At quosdā etiam esse sapientes omnino, non aliqua ex parte, nec aliquid aliud quam sapientes arbitramur, ut in Margite dixit Homerus:

Diuim is munere, nec fessor nec durus arator,
Nec sapiens alia ulla nimirum extitit arte.

Quare constat exactissimam scientiarum ipsam sapientiam esse. Sapientem ergo non solum ea scire quæ ex principijs cognoscuntur, sed etiam circa principia dicere uera oportet. Quare sapientia intellectus est & scientia: & (ut caput habens) * scientia rerū earum quæ summis afficiuntur honoribus. Per absurdum est enim, si quispiam facultatem ciuilem, aut prudentiam studiosissimam esse putet, si non sit homo eorum optimum quæ sunt in mundo. Quod si salubre quidem ac bonum aliud est hominibus, aliud piscibus, album autem & rectum semper est idem: & sapiens omnes idem profectò, prudens uerò diuersum dixerint esse. Quod enim circa seipsum rectè singula percipit, id prudentiam habere dixerint, & huic ipsa commiserint. Quapropter & nonnullas beluas prudentiam habere dicunt, quæ cunq; in sua uita prouidendi uim habere uidentur. Constat autem, eandē nō esse sapientiam & facultatem ciuilem. Nam si eam facultatem sapientiam esse dicent, quæ circa commoda propria uersatur, multæ sanè sapientiæ erunt. Non enim una circa omnium animalium bonum, sed alia atq; alia circa unum quodq; uersatur, nisi de omnibus, quæ sunt, una sit & facultas medendi. Quod si homo præstantissimum esse cæterorum animalium diceretur, nil refert. Etenim homine sunt alia longè diuina natura: ut ea manifestissime, ex quibus ipse constitit mundus. Patet igitur ex ijs quæ diximus, sapientiam scientiam esse, & intellectum eorum quæ honorabilissima sunt natura. Quapropter Anaxagoram, & Thalem, & similes, sapientes quidem at non prudentes inquit esse, cum uideat ipsos propria commoda ignorare. Et superflua quidem, & admiranda & difficilia cognitur, diuinaq; scire ipsos, sed inutilia dicunt, quia non quærunt bona humana. Prudentia autem circa humana uersatur, & in quibus habet consultatio locum: prudentis enim hoc maxime opus dicimus esse, bene inquam, consulere. Consultat autem de ijs nemo, quæ aliter sese habere non possunt, & quorum non est aliquis finis, atq; is ad bonum agendum: is autem ad bene consulendum est simpliciter aptus, qui coniectura quod est homini optimum eorum, quæ cadunt in actionem, excogitando mente capere potest. Neq; prudentia est uniuersalium solum, sed singula etiā oportet cognoscere. Est enim actiua, & actio circa singula ipsa uersatur. Quapropter et nescientes nonnulli, magis quam nonnulli scientes idonei sunt ad agendum, & cæteris ij qui sunt experti. Nam si quispiam sciat leues carnes facile concoqui ac esse salubres: quæ uerò sint leues, ignoret, non efficiet sanitatem. Sed qui scit auium leues esse atq; salubres, ijs efficiet magis. Prudentia autem est actiua. Quare utranq; cognitionem, aut hanc potius habere oportet: fuerit autem quædā & hæc architecturæ subiens rationem.

De partibus prudentiæ. Cap. VIII.

Atqui ciuilis facultas, & prudentia idem est habitus, esse tamen ipsarum non idem est. Eius autem quæ in ciuitate uersatur, ea quidem quæ est ut architectura, prudentia, legum est ferendarum facultas. Quæ uerò in singulis uersatur, ciuilis, nomine cōmuni uocatur: hæc autem est actiua & deliberatiua. Decretum enim in actionem uenit in ultimum. Iccirco rem ciuilem hos solos gerere dicunt: hi nanq; soli agunt, perinde atq; ij qui suis manibus artis conficiunt opus. Videtur autem ea maxime prudentia esse, quæ sibi ipsi quispiam uni quærat ac prospicit bona. Atq; hæc ipso cōmuni nomine prudentia nuncupatur. Illarum autem alia gubernandæ rei familiaris, alia ferendarum

legum facultas, alia civilis uocatur: atque huius est alia deliberativa, alia iudicialis. Cognitionis igitur quaedam species fuerit, ea quae bona sunt sibi scire: sed magnam differentiam habet. Atque, qui sciunt quae sibi ipsi sunt bona, in illis quoque uersantur, prudentes esse uidentur: civiles autem, negotiosi. Quapropter & Euripides dixit:

Qui nanque prudens sum, negotio sine?

Licebat inter milites cui uiuere,

Aequamque partem habere cunctis ex bonis.

Quaerunt enim quod sibi ipsi est bonum, & hoc arbitrantur esse agendum. Ex hac igitur opinione est ortum, prudentes hos esse. Et tamen proprium uniuscuiusque bonum non est fortasse sine rei familiaris gubernatione, atque civilis. Praeterea autem quo nam modo sua cuiusque administranda sit res, non est manifestum, atque considerandum est. Indicatur id quod dicitur illo signo. Geometrae enim iuuenes, & mathematici, ac sapientes in talibus fiunt, prudentes autem fieri non uidentur. Causa autem est, quod & singularium rerum est ipsa prudentia, quae quidem per experientiam nota sunt, iuuenis autem non est expertus: experientiam enim temporis efficit longitudo. Nam & hoc quispiam considerauerit, cur puer mathematicus quidem fieri potest, sapiens autem aut naturalis non potest? An quia mathematica quidem per abstractionem, horum uero principia experientia innotescunt? & haec quidem adolescentes non credunt, sed dicunt: illorum autem definitiones non sunt obscurae. Praeterea peccatum quod fit in consulendo, aut circa uniuersale aut circa singulare fieri solet. Ignorare nanque quispiam potest, aut omnes aquas ponderositas esse prauas, aut hanc ponderosam esse, prudentiam autem non esse scientiam patet: est etiam, ut dictum est, ipsius extremi. Tale enim id, quod cadit in actionem, opponitur igitur intellectui: hic enim est terminorum ratio, quorum non est. Haec autem est ultimi, cuius non est scientia, sed sensus: non priorum quidem, sed qualis est is quo sentimus id quod ultimum in mathematicis est, triangulum esse. Stabatur enim & ibi: sed hic prudentia magis est quam sensus, illius autem est alia species.

De bona consultatione. Cap. IX.

At uero quaerere, ac consultare differunt. Consultare nanque est aliquid quaerere. Oportet autem & bona consultatione quid nam sit accipere, utrum scientia quaedam sit, an opinio, an coniectio bona, an aliquod genus. Scientia igitur non est. Non enim de his quaerunt quae sciunt. At bona consultatio quaedam est consultatio: qui uero consultat, quaerit, rationem que subducit. Atque neque bona coniectio est: ipsa nanque sine ratione, & cito fit. Ad consultationem uero longum temporis spacium adhibetur. Atque aiunt, celeriter quidem deliberata esse agenda, cum mora autem consulendum. Praeterea diuersa sunt solertia, & consultatio bona. Solertia uero bona quaedam est coniectio. At neque opinio ulla est. Sed cum is qui male deliberat, peccet: is autem qui bene consultat, recte deliberet: constat bonam consultationem rectitudinem esse quandam, non autem scientiam, neque opinionem. Scientiam nanque non est rectitudo, quippe cum neque peccatum sit. Opinione uero rectitudo, ueritas est. Et insuper determinatum iam est id omne, cuius est opinio. At uero neque sine ratione est ipsa consultatio bona, deficit ergo a mente. Haec enim nondum est enunciatio. Etenim opinio non inquisitio, sed quaedam iam enunciatio est. Qui uero consultat, siue bene, siue male consulat, quaerit aliquid, rationemque subducit: sed ipsa consultatio bona, consilij quaedam est rectitudo. Quapropter quaerendum est primum, quid nam sit consilium, & circa quid ipsum uersetur. Cum uero multipliciter rectitudo dicatur, constat, non omnem rectitudinem, bonam consultationem esse. Incontinens enim & prauus, id quod uidere proponit, attinget, cogitando, rationemque subducendo. Quare recte quidem consultabit, malum autem magnum existimabit. Bene uero consultasse, bonum quoddam esse constat: talis enim rectitudo consilij, qua bonum quispiam assequi potest, bona est consultatio. At potest quispiam & hoc ratione cinatione falsa attingere, atque id quidem quod facere oportet assequi: non autem per quod oportet, sed falsus medius terminus esse potest. Quare nec ipsa bona est consultatio, qua quispiam adipiscitur id quod oportet, non tamen per quod oportet. Praeterea fieri potest, ut alius longo deliberans tempore id consequatur, alius cito: igitur nec illa bona est consultatio. Sed eadem rectitudo bona est consultatio, qua quispiam ratione conducentis assequitur quod oportet, & ut oportet, & cum oportet. Insuper sit ut & absolute quispiam bene consulat, & ad aliquem finem. Atque bona quidem consul-

consultatio absolute est ea, qua ad eum finem qui est absolute finis, pergitur recte: quaedam autem ea, qua ad aliquem finem. Quod si bene consultare prudentium est, consultatio bona rectitudo est, qua ratione conferentis ad aliquem pergitur finem, cuius ipsa prudentia est existimatio uera.

De sagacitate. Cap. X.

Est autem & ipsa sagacitas, cui contrarium est hebetudo, quibus sagaces dicimus ac hebetes: nec idem omnino quod scientia aut opinio (omnes enim scientes uel opinantes sagaces essent) nec una quaedam scientia, ut aut medicina de sanis, aut geometria circa magnitudines. Neque enim de his est quae sunt semper, & non mouentur, neque de his quae a quouis fiunt, sed de quibus dubitauerit quispiam, aut consultauerit. Quapropter est quidem de his circa quae uersatur prudentia. Non est autem idem sagacitas, & prudentia. Prudentia nanque praecipua est, finis enim ipsius est, quid nam sit agendum aut non agendum praecipere: sagacitas autem uis iudicandi duntaxat. Idem est enim sagacitas, & bona intelligentia: quippe cum sagaces sint & boni intelligentes. Neque autem habere, neque accipere prudentiam, est ipsa sagacitas: sed in opinationis usu ad ea bene iudicanda de quibus est prudentia, alio dicente, consistit: fitque hic perinde atque cum discipulus ea discit ac comprehendit, quae a scientiam tradente praecipuntur.

De sententia. Cap. XI.

Ea uero quae uocatur sententia, qua bene sentientes homines dicimus, sententiamque habere, iudicium est rectum aequi & boni uiri. Cuius hoc iudicium est: bonum enim & aequum uirum ad ignoscendum procliuem dicimus esse, & ueniam in aliquibus dare, bonum & aequum esse. A uenia, sententia est iudicativa recta aequi & boni uiri: recta autem est ea, quae est ipsius ueracis. Omnes autem habitus non sine ratione ad idem tendunt. Nam sententiam, sagacitatem, prudentiam, & mentem ad eisdem afferentes, prudentes illos atque sagaces, & sententiam habere mentemque dicimus. Omnes enim haec potentiae, extremorum sunt ac singularium. Atque idem ea ratione qua est idoneus ad ea iudicanda de quibus est prudens, sagax est, beneque sentiens, aut ad dandam ueniam aptus. Bona enim & equa, omnibus sunt communia bonis, ea ratione qua ad alium tendunt: sunt autem singularia & extrema ea omnia quae agi possunt. Et prudente oportet ipsa cognoscere. Et sagacitas & sententia circa haec ipsa uersantur. Haec autem sunt extrema, & intellectus extremorum est ad partem utraque: etenim primorum terminorum ac extremorum intellectus est, & non ratio. Is quidem ad demonstrationes attinet immobilium terminorum, atque primorum: is autem qui in agendis rebus uersat, extremi & contingetis, atque alterius propositionis. Haec enim principia sunt eius, gratia cuius. Ex singulis enim oris ipsum uniuersale, horum igitur sensum habere oportet: hic autem est intellectus. Quapropter & naturalia haec esse uidentur. Atque sapiens quidem natura est nemo, sententiam autem habet, & sagacitatem & intellectum natura. Signum autem est, nos haec etiam aetates sequi putare: atque haec aetas intellectum & sententiam habet, tanquam causa sit ipsa natura. Quocirca principium & finis est intellectus: ex his enim & de his, ipsae demonstrationes efficiuntur. Quare non minus eorum qui sunt experti, & seniorum uel prudentium & demonstrabilibus sententijs opinionibus uic, quam ipsis demonstrationibus mentem adhibere oportet. Quia nanque iam experientia uisum habent, principia ipsa cernunt. Quid igitur prudentia & sapientia est, & in quibus utraque uersatur, & diuersarum animae partium utraque uirtutem esse, iam diximus.

De utilitate sapientiae atque prudentiae. Cap. XII.

Dubitauerit autem quispiam, ad quid nam habitus hi sint utiles. Nam sapientia quidem nihil eorum contemplatur, ex quibus fuerit homo foelix: nullius enim est generationis. Prudentia autem hoc eequidem habet. Sed cuius nam gratia opus est ipsa, si prudentia quidem est ea quae circa iusta & honesta bonaque homini uersatur: haec autem sunt ea quae uiri boni est agere: atque ipsa sciendo, non magis ad agendum nos sumus idonei, si quidem uirtutes sunt habitus, quemadmodum nec ea sana, quae non efficiunt bonam corporis habitudinem, sed ab ipsa proueniunt: non enim apti sumus ad haec agenda, mendandi artem aut exercendorum corporum facultatem habendo. Quod si non horum gratia sit ponenda prudentia, sed ut studiosi homines fiant, his non fuerit utilis sanè qui iam sunt studiosi. At nec etiam his qui studiosi non sunt, nihil enim refert, siue ipsi habeant, siue alijs habentibus pareant. Atque hoc satis est nobis, quemadmodum & in sanitate,

Nam & si ualere uolumus, medicinam tamen non discimus. Insuper absurdum sanè uidebitur, si prudentia, quæ quidem est inferior sapientia, sit magis domina quam ipsa, magisq; princeps: nam ea quæ agit, dominatur in singulis atq; iubet. De his igitur est dicendum, nunc enim de ipsis dubitauimus tantum. Primum itaq; dicimus has expectandas necessario per se ipsas esse, quippe cum sint partium utrarumq; uirtutes, etiã si neutra ipsarum quicquam efficiat. Deinde & faciunt quidem. At non ut medicina sanitatem, sed ut sanitas, sic sapientia felicitatem: nam cum sit pars totius uirtutis, felicem efficit, ex eo quia habetur ac operatur. Præterea opus ipsum & per prudentiam, & per uirtutem moris efficitur. Etenim uirtus quidem propositum ipsum efficit rectum: prudentia autem ea, quæ in illud perducunt. Quare autem partis animæ quæ quidē est principium uegetandi, nulla est talis uirtus: quippe cum in ipsa sit agere aut nō agere situm. De eo uero quod dictum est, non esse magis aptos ob prudentiam homines ad honesta iustaq; agenda, paulo altius incipiendum est, hoc principio sumpto. Nam ut & iusta agentes, quosdam nondum iustos esse dicimus, ut eos qui faciunt ea quæ legibus sunt instituta inuiti, uel ob ignorationem, uel ob aliquid aliud, & non ob ipsa: & si agunt ea quæ oportet, & quod uirum oportet agere studiosum, sic (ut uidetur) agere singula unumquemq; oportet modo quodam affectum, ut sit homo bonus, ob electionem inquam, & ipsorum gratiam quæ aguntur. Electionem igitur rectam efficit uirtus. Sed ea quæ illius gratia sunt agenda, non sunt ipsius uirtutis, sed ad aliam potentiam spectant. Dicendum autem de ipsis dilucidius est. Est igitur quædam potentia, quam habilitatē uocant. Hæc talis est, ut ea possit agere atq; attingere quæ ad suppositam intentionem conducunt. Si igitur propositum sit honestum, laudabile est: si in improbum, uerutia est. Quapropter & ipsos prudētes habiles, & uersutos dicimus esse. Ipsa uero prudentia non est quidem hæc dicta potentia, non tamen est sine ipsa: habitus autē ipse huic oculo imprimitur animæ. Neq; absq; uirtute sicut diximus, atque constat: rationationes enim agendarum rerum principium habent, cum talis sit ipse finis, & ipsum optimum, quicquid tandem sit illud. Sit autē, uerbi gratia, quiduis: hoc autem non nisi bono uiro uidetur. prauitas enim peruerterit, facitq; ut circa principia rerum agendarū homo fallatur. Quare patet, prudentem neminē esse posse, nisi sit bonus.

De natua uirtute, uirtutum ac prudentiæ connexionē. Cap. XIII.

Considerandum est iterum & de uirtute. Etenim ut prudentia sese habet ad habilitatem, quæ non est idem, sed simile: sic & propriè uirtus sese habet ad naturalem uirtutem. Omnibus enim singuli mores inesse quodammodo natura uidentur. Etenim et iusti natura, fortesq; atq; ad temperantiam nati uidemur: ceteraq; continuo habemus ex ipso ortu. Sed esse tamen querimus aliquid aliud, quod est propriè bonum: & talia modo alio nobis inesse. Pueris enim ac belluis naturales habitus in sunt: at absq; mente nocere uidentur. Atque ut robusto sit in corpore sine oculis se mouente (errat enim uerementer ex eo quia non habet uisum) sic & hic accidit. Si uero mentē acceperint, in agendo differt. Atq; habitus ille similis, tunc erit propriè uirtus. Quare ut in opinatio duæ sunt species, habitus atque prudentia: sic & in morali sunt duæ, una naturalis uirtus, altera propriè uirtus. Atque harum ea quæ est propriè uirtus, non fit sine prudentia. Quapropter inquit uirtutes omnes, prudentias esse. Et Socrates partim rectè quærebat, partim peccabat. Peccabat, quia uirtutes omnes prudentias esse putabat: bene dicebat, quod non esse sine prudentia ipsas aiebat. Hoc autem huius indicium est. etenim nunc omnes cum uirtutē definiunt, dicentes ipsam habitum esse, & afferentes ea circa quæ uersatur, addunt: secundū rectam rationem. At recta est ea, quæ est secundum prudentiam. Videntur igitur omnes uaticinari quodammodo talem habitum esse uirtutem, qui est secundum prudentiam. Oportet autē parūper migrare. Est enim is habitus uirtus, qui non solū est secundum rationē rectā, sed cum recta etiã ratione. Recta autē de talibus ratio ipsa est sanè prudentia. Socrates igitur uirtutes ipsas rationes esse arbitrabatur. Omnes enim scientias esse dicebat: at nos cum ratione esse censemus. Patet igitur ex dictis, fieri non posse, ut sine prudentia sit homo propriè bonus, & absq; morū uirtute prudens. At enim & ea ratio qua quispiã disseruerit separari uirtutes, hinc solui potest. Non enim idē ad omnes suscipiendas aptissimus est ingenio, quare aliam iam accepit, aliam nondū accepit. Hoc enim in naturalibus quidem uirtutibus fieri potest: at in ijs quibus absolute dicitur homo bonus, fieri nequit. Etenim cum prudentia quæ est una, simul inerunt uniuersæ. Constat autē & prudentia opus esse, etiam si non esset actiua: quia partis est uirtus. Et sine prudentia

tia, sineq; uirtute, electionem rectam non fore. altera namq; finem, altera ea quæ sunt ad finem, agere facit. At uero neq; sapientiæ præest, neq; præstabilioris est partis: sicut neque ars medendi præsidet sanitati. Non enim utitur ipsa, sed uidet ut fiat. Illius igitur gratia, non illi, iubet. Præterea simile est ac si quispiam facultatem ciuilem principem esse deorū dicat, propterea quod præcipit de omnibus quæ aguntur in ciuitate.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM LIBER VII. IOANNE

Argyropylo Bizantio interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

Septimus hæc. de heroica uirtute. de continentia. de incontinentia fera. de incontinentia iræ. de differentijs uoluptatū. de uitio humano. de incontinente. de continente. de molli. de constante. de speciebus incontinentiæ. de pertinace. de uoluptate.

De heroica uirtute, continentia, & earum oppositis. Cap. I.

Hæc dicendum est, alio sumpto principio, tres esse species eorum quæ circa mores sunt fugienda: uitium, incontinentiam, feritatem. Atq; contraria quidem duobus manifesta sunt: aliud enim uirtutem, aliud continentiam appellamus. Ad feritatem autem & immanitatem, maxime uirtutem eam conuenit dicere quæ est supra nos, heroicam inquam quandā atq; diuinam. ut Homerus de Hectore, propterea quod eximia bonitate præstabat, dicentem Priamum induxit:

Nec iam hominis sanè mortalis filius ille

Esse uidebatur, sed diuo semine natus.

Quare si ex hominibus ob uirtutis excellentiã dii sunt, ut aũt, talis quidam is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Etenim ut feræ neq; uitium est neq; uirtus, sic neq; deus: sed hoc quidem præstabilius est uirtute, illud autem diuersum quid à uitio genus. At ut raro fit uirū esse diuū, ut appellare Lacones consueuere, cum ualde aliquem admirantur (dicunt enim uir diuus hic est) sic & ferus atq; immanis est inter homines raro. Maxime uero inter nationes Barbaras est. Fiunt autē quidā tales & ob morbos, lesionesq; principij. Et eos etiam homines qui in uitijs exuperant, hac infami cōsueuimus appellatione notare. Sed de tali quidē dispositione, mētio aliqua posterius fiet. De uitio uero prius est dictū. Nunc de incontinentia, mollitie, luxuq; & de continentia atq; constantia est dicendum. Neq; enim ut idem quod uirtus & uitium, neq; ut diuersum genus hæc sunt putanda. Atque ut in cæteris egimus, afferre ea quæ uident oportet, & dubitare primum: deinde omnia quæ probabilia sunt, aut saltem plurima, maximeq; præcipua circa hos affectus ostēdere. Nam si soluantur quidem ea quæ difficultatem afferunt, relinquuntur autem ea quæ probabilia sunt, satis sanè fuerit demonstratum. Videtur itaq; continētia quidem constantiaq; studio sa esse ac laudabilis: incontinentia uero & mollities, praua atq; uituperabilis. & idem esse continens, & in ratione persistēs: & idem etiam incontinens, & rationem egrediēs. Et incontinens quidem, improba, sciens improba esse, agit ob perturbationem: continens autem cupiditates sciens prauas esse, non sequitur ob rationem. Et temperantē quidē continentē esse aiunt atq; constantē. Talem autem alij temperantem esse omnem, alij nullum dicunt. Et item intemperantem incōtinentem esse, & incontinentem intemperantē conclusē nonnunquam diuersos inquit esse. Interdum etiam ipsum prudentem incōtinentem esse non posse: interdum nonnullos homines qui prudentes ac habiles sunt, incontinentes esse dicunt. Præterea incontinentes & iræ, & honoris, & lucri dicuntur. Ea igitur quæ dicuntur hæc sunt.

De continente & incontinente. Cap. II.

Dubitauerit autem quispiam, qui sit, ut recte aliquis existimans agat incontinenter. scientem igitur, inquit quidam, impossibile esse: nam absurdum est, ut arbitrabatur Socrates, si scientia insit, aliud quippiam uincere, & ipsum perinde atque mancipium trahere. Socrates enim omnino contra rationem ipsam pugnat, incontinentiamq; exterminabat. Neminem enim existimantem, præter id quod est optimum agere, sed ob ignorationem dicebat. Hæc igitur sententia ijs aduersatur, quæ manifestè apparent. Atque querere oportet, quis nam in ipsa perturbatione, si ob ignorationem agit, ignorationis sit modus. Constat enim, incontinentem non putare illud esse bonū, antequam

in perturbatione sit constitutus. Sunt autem qui hæc partim concedunt, partim non concedunt. Etenim scientia quidem nihil esse ualidius confitentur: at huic non assentiuntur, neminem agere præter id quod uisum est melius. Quapropter inquirunt, incontinentem à uoluptatibus superari, non scientiam quidem, sed opinionem habentem. At uero si sit opinio, non scientia, neque uehemens existimatio quæ resistit, sed remissa (sicut in ambigentibus) uenia danda est, si non in his persistit aduersus uehementes cupiditates: at prauitatis non est uenia danda: nec aliorum cuiusque quæ uituperabilia sunt. Est ne igitur id quod resistit prudentia? Hæc enim est ualidissima. At est absurdum: erit enim idem prudens atque incontinens simul. Nemo autem dixerit prudentis esse ea sponte agere quæ prauissima sunt. Et insuper demonstratum est antea, prudentem aptum ad agendum esse (est enim quidem extremorum) & ceteras uirtutes habere. Præterea si continens est ex eo quia uehementes ac prauas habet cupiditates, neque temperans continens erit, neque continens temperans. Etenim neque uehementes habere cupiditates neque prauas, est temperantis. At oportet: nam si cupiditates sint bonæ, prauus est habitus ille qui prohibet non sequi. Quare non omnis continentia est studiosa. Sin imbecilles & non prauæ, non est quid egregium, nec etiam magnum quid, si sint prauæ ac imbecilles. præterea si continentia in quauis opinione facit persistere, praua est: ut si & in falsa. Et si incontinentia à quauis opinione dimouet, erit aliqua incontinentia studiosa: quale fecit Neoptolemus apud Sophoclem in Philoctete. Est enim laudabilis, quia non persistit in ijs quæ suaserat Ulysses, ob mentendi dolorem. Præterea captio mentiens, dubitatio est. Quia namque admirabilia præterque opinionem sophistæ inferre uolunt redarguendo, ut cum attigerint, uideantur acuti, ratiocinatio facta, dubitatio fit. Ligatur enim mens cum manere quidem non uult, quia conclusio non placet: procedere autem non potest, quia rationem soluere nequit. Fit autem aliqua ratione ut imprudentia cum incontinentia sit uirtus. Qui namque habet utrumque, contraria ijs quæ existimat, ob incontinentiam agit. Existimat autem bona esse mala, & agere non oportere: quare bona ager & non mala. Præterea qui persuasus agit, uoluptates sequitur atque eligit, melior eo uidebitur esse, qui non ob rationem, sed ob incontinentiam agit. Nam facilius curari potest, quippe cum possit illi dissuaderi. At incontinens obnoxius est ei pro uerbo quo dicimus: Quid insuper bibere opus est, cum strangulat aqua? Etenim si non persuasum esset ipsi ea non agenda esse quæ agit, dissuasum tandem cessasset: nunc uero persuasum est ei, & nihilominus talia agit. Insuper si circa uniuersa continentia sit, atque incontinentia: quis nam sit ille qui est incontinens absolute? Nemo enim habent incontinentias omnes. Dicimus autem quosdam simpliciter incontinentes esse. Tales igitur quædam hac in materia dubitationes emergunt. Horum autem alia tollere, alia relinquere oportet. Dubitationis enim solutio, intentio est.

Quonam pacto continentes agunt. Cap. III.

Primum itaque considerandum est, si incontinentes scientes agant nec ne, & quo nam modo scientes: deinde circa quæ sit incontinens ponendus, & continens: utrum circa uoluptatem omnem atque dolorem, an circa definitas quasdam uoluptates atque dolores. Et utrum idem sit an diuersus, continens atque constans. Similiter & de ceteris quæ ad hanc attinent contemplationem. Est autem considerationis initium, utrum continens & incontinens, ijs circa quæ uersantur differant, an modo. Dico autem sic, utrum incontinens ex eo solum sit incontinens quia circa hæc uersatur, an non: sed ipso modo, an utrisque. Deinde si continentia & incontinentia sint circa uniuersa, nec ne: neque enim circa omnia uersatur is qui est incontinens absolute, sed circa ea circa quæ est intemperans: neque simpliciter sese habet ad illa. Esset enim incontinentia ac intemperantia idem, sed hoc modo. Nam ille quidem eligens ducitur, putans semper oportere persequi uoluptatem præsentem. Incontinens autem non putat quidem, persequitur tamen. Si itaque uera sit opinio, sed non scientia, qua transgredientes incontinenter homines agunt, nihil refert ad rationem. Nonnulli namque eorum qui opinantur non ambigunt, sed arbitrantur exacte se scire. Si igitur opinantes ex eo quia remissè credunt magis quam scientes, contra suam agent existimationem, nihil differret ab opinione scientia. Sunt enim qui non minus opinioni suæ, quam alij scientiæ credunt: ut ex Heraclito patet. Sed cum dupliciter dicatur scire (nam & is qui scientiam quidem habet, non autem utitur ipsa: & is qui utitur, dicitur scire) hæc inter sese differunt: habentem inquam scientiam at non contemplantem, & habentem ac contemplantem agere ea quæ agere non oportet: hoc enim uidetur absurdum. Sed non si agat

non

non contemplando. Præterea cum propositionum duo sint modi, nihil prohibet ut quispiam agat contrarium eius quod scit, si habeat quidem utraque, uniuersali tamen & non particulari propositione utatur. Nam ea quæ aguntur, singularia sunt. Differt autem & ipsum uniuersale: nam aliud est in ipso, aliud in re. Ut omni homini sicca coducunt, & hic est homo: uel siccum est quod est tale. Sed si hoc sit tale, aut non habet, aut non operatur. Magna igitur per hos emergit utique differentia: atque adeo ut hoc quidem modo non absurdum esse, alio uero modo mirabile uideatur. Præterea fit, ut homines scientiam habeant, alio modo quam nuper diximus. Nam in habendo quidem, sed non in utendo differentem cernimus habitum, ut quispiam & habeat quodammodo & non habeat ipsum: qualis est dormiens, & furens, ac ebrius. At hoc modo disponitur ijs qui sunt in perturbationibus constituti: nam ira, & cupiditates ueneræ, ceteraque similia, corpus etiam manifestè permutant, atque nonnullos & in furorem, ac insaniam adigunt. Patet igitur dicendum esse, incontinentes perinde sese habere atque hi sunt affecti. Dicere autem eas sententias quæ à scientia proficiuntur, nullum est signum. Etenim ijs qui sunt in hisce perturbationibus constituti, demonstrationes & carmina dicunt Empedoclis. Et qui primum discunt, nec tunc quidem orationes, sed nondum sciunt: oportet enim ipsorum insideant menti, ad quod tempore opus est. Quare putandum est, ut histriones poemata recitant, sic & incontinenter agentes, sententias dicere. Insuper & hoc modo quispiam naturaliter inspexerit causam. Opinionum enim alia est uniuersalis, alia de singularibus est, quibus iam ipse præstet sensus. Atque cum ex ipsis ratio fuerit una, anima conclusum ipsum in contemplandis quidem dicat, in agendis autem rebus continuo agat necesse est. Nam si omne dulce gustare oportet, & hoc est dulce ut unumquid singularium: is hoc simul & agat qui potest nec prohibetur, necesse est. Cum igitur una quidem uniuersalis inest opinio gustare uetans, alia uero dicit, omne dulce uoluptatem afferre, & hoc esse dulce: hæc autem operatur, atque inest forte cupiditas: illa quidem hoc fugere dicit, cupiditas autem ducit: mouere enim singulas partes potest. Quare fit, ut à ratione quodammodo & opinione incontinenter agatur: non tamen per se contraria, sed per accidens: cupiditas enim rectæ rationi, sed non opinatio aduersatur. Quare & propter hoc, bestia non sunt incontinentes: quia non uniuersalem existimationem, sed singularium imaginationem atque memoriam habent. Quomodo autem soluitur igno ratio, ac rursus sit incontinens, sciens, eadem est ratio, & de ebrio & dormiente, & non est huius propria percuratio: quam quidem à naturalibus audire oportet. Cum autem ultima propositio, rei sit sensibilis opinatio atque actuum domina, hanc incontinens aut non habet dum est in perturbatione: aut sic se habet, ut in habendo non sit scire, sed dicere, perinde atque temulētus Empedoclis carmina profert. Et quia terminus extremus non est uniuersalis, nec ad scientiam ut uniuersalis attinet: atque id accidere uidetur quod Socrates quærebat. Non enim ea, quæ proprie scientia est, præsentè sit perturbatione: nec ipsa ob perturbationem distrahitur, sed sensitua. De his igitur, si sciens inquam, incontinens an non sciens, & quonam modo sciens incontinenter agat, tot à nobis sint dicta.

Circa quæ continens & incontinens uersatur. Cap. IIII.

Utrum autem sit aliquis incontinens absolute, an aliqua ex parte sint omnes, & si sit, in quibus nam sit, dicendum deinceps est. Patet igitur, continentes atque constantes, & incontinentes ac molles, circa uoluptates doloresque uersari. Quoniam autem eorum quæ uoluptatem efficiunt, alia sunt necessaria, alia per se quidem expetibilia sunt, exuperationem autem habent. Atque necessaria quidem dico, quæ ad ipsum pertinent corpus: alimentum, inquam, Veneris usum, & huiusmodi cetera, circa quæ temperantiam intemperantiamque posuimus. Non necessaria uero, per se autem expetibilia, uictorias, honorem, diuitias, & quæ sunt similis generis, quæ bona sunt, & delectant. Eos quidem qui in his præter rectam rationem quæ est in ipsis, exuperant, absolute quidem incontinentes non dicimus, sed hæc addentes: pecuniarum incontinentes, & lucri, & honoris, & iræ dicimus, ut diuersos, & similitudine nomen idem habentes: ut homo qui ludo in Olympico uicit. Communis enim ratio parum ab illius ratione propria differbat: attamen erat diuersa. Atque huius signum est illud: nam incontinentia quidem non solum ut delictum, sed etiam ut quoddam aut simpliciter, aut aliqua ex parte uitium uituperatur: at horum nemo. Eorum autem qui circa corporis uoluptates uersantur, in quibus temperantem intemperantemque ponimus, qui non eligendo, sed præter electionem ac mentem,

E 3

efficientium quidem uoluptatem exuperationes persequitur, dolorem autē inferentium fugit, famis, sitis, estus, frigoris, & omnium quæ ad tactum gustumque pertinentis non additione, circa hæc in se, (ut circa iram) sed absolute solum incontinens dicitur. Cuius hoc indicium est: circa namque has uoluptates, & non circa ullam illarum incontinentes dicuntur. Et propterea in eodem incontinentem ponimus & intemperantem, & continentem ac temperantem: sed illorum neminem, quod circa uoluptates eadem quodammodo doloresque uersantur. Atque sunt quidem hi circa hæc eadem, sed non eodem modo. Sed illi quidem eligunt: hi uero non eligunt. Quapropter potius eum intemperantem dixerimus qui non cupiens, aut remissè exuperationes uoluptatum persequitur, ac medicos fugit dolores, quam hunc qui ob uehementes cupiditates eadem agit. Quid enim faceret ille si cupiditas adueniret ingens, & circa rerum necessariorum indigentiam uehemens dolor? Cum autem cupiditatum ac uoluptatum, alia genere sint honestæ studiosæque, alia non sint. Eorum enim quæ uoluptatem efficiunt, quædam expetibilia sunt natura, quædam hisce contraria, quædam media, quemadmodum prius distinximus, ut pecuniæ lucrû, honor, uictoria: in omnibus talibus atque medijs non ex eo uituperantur homines, quia his afficiuntur, cupiunt atque amant: sed ob modum, & quia exuperant. Quapropter qui præter rationem aut uincuntur aut sequuntur quispian eorum quæ natura sunt honesta & bona, non laudantur: ut ij qui circa honorē magis quam oporteat student, aut erga filios, & parentes. Etenim bona sunt hæc, & laudantur qui circa hæc student. Attamen & est in his exuperatio quædam, si quispiam (ut Niobe) & aduersus deos contenderet, aut sic erga patrem afficeret, ut Satyrus ille qui patris amator appellabatur: insanire namque nimium uidebatur. Circa igitur hæc nulla est prauitas, propterea quod unumquodque per se (ut diximus) natura est expetibile. Exuperationes tamē ipsorum improbæ sunt, ac fugiendæ. Similiter nec incontinentia: etenim incontinentia non solum est fugienda, sed etiam uituperanda. Ob perturbationis autem similitudinē adiungentes singula, incontinentiam circa unumquodque dicunt: ut malum medicum, aut malum histrionem, quem absolute non dicerent malum. Ut igitur neque hic absolute dicitur malus, quia non est uitium quicquam ipsorum, sed rationum cōparatione simile: sic & illic solum existimandum est incontinentiam & continentiam esse, quæ in his est circa quæ temperantia intemperantiaque uersatur. Circa autem iram per similitudinē dicimus. Quapropter & ipsam addentes, incontinentem dicimus iræ, quemadmodum & honoris & lucrû.

Quod circa delectabilia præter naturam non sit incontinentia, & eius duæ sint species. Cap. V.

Cum autem quædam natura uoluptatem efficiant, quorum alia simpliciter, alia generibus animalium uoluptatem, atque hominum afferunt: quædam non natura, sed partim ob morbos, partim ob consuetudinem, partim ob naturas prauas delectant: licet & circa horum singula similes habitus cernere. Dico autem ipsos immanes, ut mulierem illam, quam grauidas rescindentem, foetus deuorare aiunt: aut qualibus ferunt nonnullos circa Pontum efferatos homines delectari: quorum alios inquit crudis, alios humanis carnibus gaudere, alios suos filios in conuiujs comedendos mutuo dare: aut id quod de Phalaride dicitur. Atque hi quidem ferini habitus sunt. Alij autem quibusdam ob morbos & ob insaniam fiunt: ut qui macrauit matrem atque comedit, qui que conserui securum item comedit. Alij sunt ex morbo, uel ex consuetudine: ut euulsiones pilorum, & unguium eus, & carbonum, & terræ, & insuper uenereorum habitus maribus: alijs enim natura, alijs ex consuetudine accidunt: ut ijs qui à pueritia consuecunt. Quibus igitur causa est natura, eos nemo dixerit incontinentes, quemadmodum neque mulieres, quod uenerem non agant sed patientur: pari modo neque eos qui ob consuetudinem, morbos uel habent. Igitur singula quidem hæc habere, extra fines est uitij, quemadmodum et ipsa feritas. Habentem autem uincere aut uinci, non est ea quæ absolute est continentia, aut incontinentia, sed ea quæ per similitudinē dicitur. Quemadmodum & is qui circa iram sic se habet, dicens est cum affectu, & non incontinens absolute. Omne namque uitium exuperans, & dementia, & timiditas, & intemperantia, & acerbitas, aut est ferinum, aut ex morbo. Nam qui talis est natura ut uniuersa formidet, etiam si obstreperit forex, timidus est timiditate ferina. Quidam etiam selem ob morbum pertimescebat. Et dementium qui natura quidem ratione carent, sensuque tantummodo uiuunt, immanes sunt, quales nonnullæ nationes sunt longe habitantium Barbarorum. Qui uero non natura, sed ob morbos aut comitalem aut insaniam, ij sunt morbos. Fieri autem potest, ut horum aliqua quispiam interdum habeat tantum, sed non superetur: ut si Phalaris puerum percipiens comedere, sese detine-

ret, aut ab nefanda libidine abstineret. Fit etiam ut non solum habeat, uerumetiam superetur. Ut igitur & prauitas ea quidem quæ est humana, absolute dicitur prauitas: alia uero cum additione, ferina inquam, aut ex morbo, & non absolute: sic & incontinentia, alia est ferina, alia ex morbo. Absolute autem ea est sola, quæ intemperantia humanæ non egreditur fines. Perspicuum igitur est, incontinentiam & continentiam in ijs esse duntaxat, circa quæ intemperantia temperantiaque uersatur, & in cæteris speciem aliam incontinentiæ: quæ quidem non absolute, sed per translationem, & incontinentia dici solet.

De incontinentia iræ, uoluptatum differentijs, & uitio humano. Cap. VI.

Post hæc autem & minus esse turpem, iræ quam cupiditatum incontinentiam, ostendamus. Ira namque aliqua ex parte & non perfecte rationem audire uidetur: perinde atque ueloces ministri, qui quidem antea quam totum id audirent quod dicitur, excurrunt, deinde in agendo aberrant. Canes etiam antequam considerent si sit amicus, si tantum pulsauerit ostium, latrant. Sic & ira propter caliditatem, celeritatemque nature, audita quidem ratione, non percepto autem auditio, ad ipsam properat ultionem. Ratio namque uel imaginatio contumeliam aut paruipensionem esse ostendit: illa autem ac si ratiocinatione facta conluserit, oportere tali bellum inferre, statim insurgit. At cupiditas, si solum dixerit ratio aut sensus hoc afferre uoluptatem, pergit ad fruendum. Quare ira quidem sequitur quodammodo rationem: cupiditas autem non sequitur: turpior igitur est. Nam incontinentens quidem iræ, à ratione quodammodo uincitur: cupiditatis autem, non à ratione, sed à cupiditate. Præterea magis est ignoscendū, si quispiam naturales appetitiones sequatur: quippe cum & cupiditates tales sequenti, quæ sunt omnibus cōmunes, & quoad cōmunes sunt, uenia magis detur. At ira atque acerbitas magis est naturalis, quam hæc cupiditates quæ exuperant, & quæ non sunt necessaria. Ut qui se excusabat quod patrem pulsaret: & hic enim dixit, suum patrem pulsabat, & ille suum: & hic etiam ostenso puero, cum uir fuerit me pulsabit: est enim nobis gentile. Et qui trahebatur à filio, sistere iubebat in ostio: & se enim patrem eousque traxisse dicebat. Præterea iniusti magis sunt ij qui magis occulte procedunt, ac insidias faciunt. Iracundus igitur non insidias facit, nec ira, sed est manifesta. Cupiditas autem contra, quemadmodum Venerem aiunt: nam ipsam dolos neçtere dicunt: & Homerus balteum ipsi tribuit, in quo fraudem etiam inesse dicit. Fraus quoque inest quæ prudentem persæpe fefellit. Quare si cupiditas magis sit iniusta quam ira, & incontinentia quæ est circa ipsam, turpior erit ea quæ est circa iram, & absolute incontinentia, atque quodammodo uitium. Insuper nemo utitur libidine dolens: sed qui facit per iram, dolens omnis facit: qui uero exequitur libidinem, id facit cum uoluptate. Si igitur ea sunt magis iniusta quibus irasci magis est iustum, & incontinentia profecto quæ fit ob cupiditatem, magis erit iniusta: non est enim in ira libido. Incontinentiam igitur circa cupiditates, turpiorem esse incontinentiam circa iram, & continentiam atque continentiam circa corporis cupiditates uoluptatesque uersari, ex ijs quæ diximus perspicuum euasit. Harum autem ipsarum differentiæ sunt sumendæ. Nam, ut ab initio diximus, alia sunt humanae ac naturales & genere & magnitudine: alia ferinae, aliæ ob labefactum principium atque morbos emergunt. Circa autem harum tantummodo primas, temperantia intemperantiaque uersat. Quapropter et feras nec temperatas nec intemperatas nisi per translationem dicimus, & si quod omnino aliud genus animalium ab illo differt petulantia, coitu, uoracitateque. Non enim habent electionem, nec rationem, sed dimotæ sunt à natura: perinde atque homines ij qui sunt mente capti, atque insani. Feritas autem minus est malum, quam uitium: sed terribilius. Non enim corruptum est id quod est optimum, ut in homine: sed non habet. Fit igitur perinde atque si quispiam inanimatum cum animato compararet, utrum sit peius. Semper enim prauitas eius quod non habet principium, minus nocere potest: at mens est principium. Perinde est igitur atque si quispiam iniustitiam ad iniustum hominem minem compararet. Est enim utrumque aliquo modo peius. Homo namque malus milles plura mala quam fera facere potest.

De continente, incontinente, constante, & molli. Cap. VII.

Fit autem ut circa uoluptates doloresque per tactum gustumque, & cupiditates ac fugas, circa quæ uersari temperantiam & intemperantiam prius est definitum, ita sese habeat quispiam, ut aut superet ab ijs ipsis quæ plerique superant homines, aut superet ea ipsa à quibus

pleriq; uincuntur. Atq; si circa uoluptates ea sese habeat, primo quidem modo inconti-
nens est, secundo autem continens: si circa dolores, primo quidem modo mollis est, se-
cundo autem constans. In horum autem medio plurimorum hominum habitus colloca-
tur, et si ad deteriores magis declinant. Sed quoniam quaedam uoluptates sunt necessariae,
quaedam non necessariae, & usq; ad quendam terminum: exuperationes uero defectusq;
non sunt necessarij. Et simili modo res sese habet & in cupiditatibus atq; doloribus. Qui
uoluptatum exuperationes, aut exuperantes uoluptates ob electionem atq; ob ipsas, &
ob nullam rem aliam inde prouenientem persequitur, intemperans est. Hunc enim non
pœnitere necesse est: quare est incurabilis. Quem nō enim pœnitet, is est incurabilis: qui
uero deficit, oppositus est: at qui inter hos medius collocatur, temperans est. Similiter in-
temperans est & qui non quia uincitur, sed ob electionem dolorē corporis fugit. Eorum
autem qui non eligunt, alius ob uoluptatem, alius ob eius fugam doloris qui a cupidita-
te prouenit, ducitur: quare inter se differunt. Cuilibet enim deterior esse uidebitur, si quis
non cupiens aut remissē quippiam ageret turpe, quam uehementer cupiens: & si non ira-
tus pulsaret, quam concitatus ira. Quid enim ageret, si esset in perturbatione? Quapro-
pter intemperans incontinente deterior est: at eorum quos diximus, alter mollitiē magis
subijcitur speciei, alter est incontinens. Atq; incontinenti quidem continens, molli uero
constans opponitur: constantia namq; in resistendo, continentia uero in superando confi-
sit. Suntq; diuersa, resistere ac superare: sicut nō uinci & uincere. Quapropter & continen-
tia magis quam constantia est expetenda. Qui autem in his quibus pleriq; resistunt, defi-
cit, is mollis est & delicatus (deliciæ namq; sunt molliæ quædā) qui quidem uestem tra-
hit, ne subeat laborem tollendi: & cum imitetur ægrotantem, se non putat miserum esse,
qui misero similis est. Similiter res sese habet & circa continentia & incōtinentiam. Non
est enim mirū, si quis a uehementib; & exuperantibus aut uoluptatib; aut doloribus uinci-
tur: quin ignoscendū est, si resistens uincitur tandē: ut Theodecti poetæ Philoctetes a ser-
pente morsus, aut Carcini Cercyō in Halope: & ut homines ij, qui detinere risum enitētes,
accumulatū illū effundunt, ut accidit Xenophāto. Sed si quis ijs quib; multitudo resistere
potest, succūbit, et nō aduersari potest, nō ob generis naturā aut ob morbū: qualis est mol-
licies quæ regib; Scytharū inest ob genus, & ut mulier a uiri distat natura. Videtur autē &
is qui est ad iocum propensior, intemperans esse: est tamen mollis. Nam iocus relaxatio
est, si quidem requies est: qui uero ad iocum procliuus est, ex ijs est, qui in hac exuperant.
Atqui incontinentiæ alia est temeritas, alia infirmitas. Quidam enim deliberatione facta
non persistunt in ijs quæ statuerunt, ob perturbationem: quidam ex eo quia non consul-
tarunt, a perturbatione ducuntur. Sunt enim qui antē sentientes & prouidētes, ac seipos
rationemq; excitantes, non superantur a perturbatione, siue uoluptatem id quod mouet,
siue dolorem efficiat: perinde atq; pertillati non titillantur. Maximē autem celeres, ac bi-
liosi atra bili, temeraria incontinentia sunt incontinentes: illi enim ob uelocitatem, hi ob
uehementiam non expectant rationem, ex eo quia ipsius sunt imaginationis sequaces.

Discrimen incontinentis ab intemperato. Cap. VIII.

At uero intemperantem quidem non pœnitet, ut est dictū: in electione namq; persi-
sit. Incontinens autem facilis est omnis ad pœnitentiam. Quocirca non ita res sese
habet, ut dubitauimus: sed ille quidem incurabilis, hic autem est curabilis. Vicium enim
morbis est hisce per simile, aqua intercuti inquam, & tibi: incontinentia uero morbo co-
mittiali. Etenim illud continua, hæc non continua est improbitas. Atq; omnino diuersum
est genus incontinentiæ atq; uicij: uicij enim latet, incontinentia uero non latet. Horum
autem ipsorum ij qui ante rationem ducuntur, meliores ijs sunt qui rationem quidem ha-
bent, non autem persistunt in ea: a minore namq; perturbatione uincuntur, & non absq;
deliberatione, ut illi. Incontinens enim similis est ijs qui cito sunt ebrij, & pauco uino, &
pauciore quam pleriq;. Patet igitur, incontinentiam uicium non esse, nisi aliqua ex parte
fortasse: nam hæc quidem est præter electionē, illud autem cum electione. In actionibus
tamen est similitudo, ut Demodocus in Milesios dixit. Milesij namq; insipientes quidem
non sunt, ea tamen faciunt quæ agunt insipientes: & incontinentes iniusti quidem non
sunt, iniuriam tamen faciunt. Cum autē alter sit talis, ut non ex eo, quia est ipsi persuasum,
exuperantes corporis uoluptates præterq; rationē rectam sequatur, illi quidē dissuaderi
facile, huic autem haud facile potest. Principium enim ipsum uirtus quidem conseruat, ut
cum uero corrūpit: id autē gratia cuius principij est in actibus, perinde ut suppositiones
ipsæ

ipsæ in mathematicis: neq; igitur ibi docendorū principiorū est ratio, neq; hic. Sed uirtus
aut naturalis, aut assuetudine parta, causa est opinandi circa principij recte. Talis igitur
homo temperans est: at contrarius est intemperans. Est autem quidam alius ob perturba-
tionem a recta ratione discedens: quem perturbatio ut non agat quidem, ut recta ratio iu-
bet, superat: ut sit autem talis ut ipsi sit persuasum oportere persequi uoluptates liberē, ta-
les non uincit. Atq; hic est incontinens, qui quidem intemperante melior est. Nec est ab-
solutē prauus: cōseruatur enim id in ipso quod est optimum, principium inquam ipsum.
Alius autem est huic contrarius qui persistit, & non ob perturbationem a ratione disce-
dit. Ex his igitur patet, hunc quidem studiosum, illum autem improbum habitum esse.

De continentis & pertinacis conuenientia & differentia. Cap. IX.

Quærendum est autē, utrum is sit incontinens qui quauis in ratione electione ue per-
stat, an is qui in recta persistit. Et utrum is sit incontinens, qui nō permanet in qua-
uis electione ratione ue, an is qui non persistit in ratione falsa, & electione nō recta: quæ-
admodum antea dubitauimus. An per accidens quidem in quauis, per se autem in ratio-
ne uera, rectaq; electione alter perstat, alter non perstat? nam si quispiam hoc ob hoc ex-
petit aut sequitur, per se quidē hoc expetit aut sequitur, per accidens autem ipsum prius.
At quod est per se, id simpliciter esse dicimus: quare fit ut aliquo quidem modo quauis
in opinione, absolutē autem in uera alter perstat, alter non perstat. Sunt autem qui-
dam in opinione persistentes, quos pertinaces appellant: hi non nisi cum difficultate di-
moueri a sua sententia possunt. Et simile quidem quid habent cū continente, sicut & pro-
digus cū liberali, & audax cum confidente. Sunt autē in multis ab illo diuersi: continens
enim non mutat sententiam ob perturbationem atq; cupiditatem: nam cum acciderit, fa-
cilem sese offert recta persuadenti. Illi uero non a ratione mutantur: nam cupiditates cur-
piunt, atq; a uoluptatibus pleriq; ducuntur. Sunt autē ij pertinaces, qui suæ sententiæ
& qui sunt indocti ac rusticij. Atq; suæ sententiæ homines, ob uoluptatē atq; dolorē sunt
pertinaces: gaudēt enim uincentes, si non ē sua sententiā dissuasionē ulla dimoueant, & do-
lent, si sua sint irrita, ut decreta: quare potius sunt incōtinenti q; continenti similes. Sūt
etiā qui nō ob incontinentiā in sententia nō persistunt. Neoptolemus apud Sophocle in
Philoctete quanq; ob uoluptatē nō perstat, sed honestatē. Erat enim honestū illi uera lo-
qui: ab Vlyse aut fuerat illi persuasum mentiri. Etenim nō omnis qui, ppter uoluptatem
quippiā agit, intemperans est, aut prauus, aut incōtinentis: sed qui agit ob turpē. Cum autē
sit & quidā talis, ut minus q; oporteat corporis gaudeat uoluptatib; non persistens in ra-
tione: inter hūc & incōtinentē, medius ipse cōtinens collocat. Incōtinentis enim nō persi-
sit in ratione, quia magis q; oportet uoluptatib; delectatur: hic uero non permanet, quia
minus quam oportet eisdē gaudet. At cōtinens perstat, & ob neutrū sententiā mutat. O-
portet autē si cōtinentia sit studiosum, habitus hos utrosq; cōtrarios, improbos esse, quem
admodū & uident. Sed quia perpaucis alter hominib; inest, raroq; admodū fit temperan-
tia, soli cōtrariū intemperantiæ esse uidetur, sicut & cōtinentia soli incōtinentiæ aduersa-
ri putatur. At uero cum ob similitudinē multa dicant, factū est ut & temperans per simi-
litudinē cōtinens dicatur. Cōtinens enim talis est, ut nihil præter rationem ob uoluptatē
corporis agat: & temperans etiā talis est. Sed ille quidē habet prauas cupiditates: hic autē
non habet. Et hic quidē est talis ut nō delectetur præter rationē: ille uero talis, ut delectet
quidē, sed non ducatur. Similes etiā sunt incontinens & intemperans, qui quidē diuersi
sunt, uterq; enim corporis sequitur uoluptates: sed alter & oportere putat, alter nō putat.

Quod prudentia & incontinentia in eodem simul non sint. Cap. X.

At qui neq; fieri potest ut idem sit prudens atq; incontinens simul. Est enim demon-
stratum, prudentem simul & more studiosum eundem esse. Præterea non solum ex
eo quia sit prudens est, sed ex eo etiam quia idoneus est ad agendum. At incōtinentis non
est idoneus ad agendum: habilem autē nihil prohibet esse incontinentem. Quapropter
& interdū nonnulli prudentes esse uidentur atq; incōtinentes, quia differt habitus a pru-
dentia eo modo quæ supra diximus: & sunt ratione quidē propinqua, electione uero di-
uersa. Nec incōtinentis sese habet ut is qui scit ac cōtemplatur, sed ut is qui dormit aut est
uinolentus: & sponte sua quidē agit, scit enim quodāmodo & quod, & cuius gratia facit.
Malignus tamen nō est: electio nāq; est bona. Quare semimalignus est, & nō iniustus: nō
est enim insidiator, nam ipsorū alter quidem non persistit in his quæ statuit consultando,

Biliofus autem atra bili, nec ad consultandū omnino est aptus. Et similis est igitur incontinens ciuitati, quæ decernat quidem omnia quæ sunt agenda, & leges habeat bonas, sed non utatur, ut Anaxandrides facere dixit:

Vrbs consultabat, leges quæ negligit almas,

Malignus autem ciuitati, quæ legibus quidem utatur, sed prauis. Est autem continentia atq; incontinentia circa id, quod multitudinis exuperat habitum. Alter enim magis, alter minus persistit, quam plurimi possunt. Facilius autem ea curari potest incontinentia, qua biliosi atra bili incōtinenter agunt, quam eorū qui deliberant quidem, sed non persistunt. Et ij facilius curari possunt, qui per assuetudinem, quam ij qui natura incōtinentes sunt. Est enim facilius consuetudinem quam naturam mutare. Ideo enim & consuetudinem mutare difficile est, quia similis est naturæ. quemadmodum & Euenus poeta dixit:

Vsus, longus mos est, ac meditatio crebra,

Hunc tandem assero naturam mortalibus esse.

Quid igitur continentia sit & incontinentia, & quid constantia mollitiæq; & quomodo inter sese habeant habitus hi, iam diximus

De uoluptate. Cap. XI.

Ad ipsum autem civilem philosophum pertinet, de uoluptate contemplari, atq; dolore. Hic enim architectus est finis: ad quem respicientes, unumquodq; aut malū aut bonum simpliciter dicimus. Insuper & necessarium est de ipsis cōsiderare: & uirtutem enim morum & uitium, circa dolores uoluptatesq; posuimus. Et felicitatem plurimi cum uoluptate asserunt esse. Quibusdā igitur nulla uoluptas aut per se, aut per accidens bonum esse uidetur. Non enim idem bonum esse putant ac uoluptatem. Quibusdam nonnullæ quidem bonæ, pleræq; autem prauæ esse uidentur. Sunt & qui tertio censent, & si omnes sunt bonæ, summum tamen bonum uoluptatem esse non posse. Non bonum igitur omnino esse putatur: quia omnis uoluptas generatio est sensibilis ad naturam. Generatio uero nulla genus idem subit, quod fines: nulla enim ædificatio domus est. Præterea uir temperans fugit ipsas uoluptates. Præterea prudens persequitur uacuitatem doloris, non id quod afficit uoluptate. Præterea uoluptates impediunt prudentiæ sunt, atque quo magis hisce quispiam gaudet, eo magis impeditur: ut in uenerea sit uoluptate, nemo namq; dum est in illa, mente quicquam perspicere potest. Præterea ars nulla est uoluptatis: & tamen omne bonū, artis est opus. Insuper & pueri & feræ ipsas uoluptates sequuntur. Nō esse autem omnes studiosas existimatur, quia sunt & turpes atq; infames. Et quia afferunt detrimentum: eorum enim quæ uoluptatem efficiunt nonnulla, pariunt morbos. Ex eo uero uoluptas summum bonum non esse putatur, quia non est finis, sed generatio. Hæc igitur ferè sunt quæ de uoluptate dicuntur.

Improbatio rationum de uoluptate. Cap. XII.

Non effici autem ob ea quæ dicta sunt, ut uoluptas bonū non sit, nec id quod est optimum: ex hisce sanè constabit. Primum namq; cum bonum sit duplex (est enim aliud absolute, aliud alicui bonū) & naturæ, ipse & habitus hæc sequuntur: quare sequuntur & motus, & generationes. Atque earum quæ quàm prauæ uidentur esse, quædam sunt: sed expetibiles huic: quædam nec huic, sed nonnunq; et tempore paruo, expetibiles uero nō sunt: quædā neq; uoluptates sunt, sed uidentur: quæ sunt cū dolore & medicaminis gratia, quales sunt ægrotantium. Præterea cum bonorum aliud sit operatio, aliud habitus: operationes quæ naturalem cōstituunt habitum, per accidens afficiunt uoluptate. Est igitur operatio in cupiditatibus † indigentis habitus atq; naturæ: nam & sine dolore, cupiditate sunt uoluptates, ut operationes contemplandi, non deficiente natura. Signū autem est quod non eisdē gaudent homines, cum repletur, & cum est constituta natura. Sed cum est constituta his, quæ simpliciter afficiunt uoluptate, cum repletur & cōtrarijs: nam & acerbis gaudent & amaris, quorum nihil prorsus aut natura, aut simpliciter afficit uoluptate, quare nec uoluptates. Nam ut ea quæ uoluptatem efficiunt inter sese distant, sic & uoluptates ea quæ ab illis proueniunt. Atqui non necesse est aliquid aliud esse præstabilius uoluptate, ut quidam inquit generationis ipsius finē. Non generationes, neq; cum generatione sunt omnes, sed operationes & finis. Nec eueniunt dum fiunt, sed cū fit usus, nec omnium est finis aliud quicquam, sed earum quæ ducunt ad perfectionem naturæ. Quapropter & nō bene sese habet, uoluptatem dicere generationem esse sensibilem, sed

† resstantis

sed dicendum est potius, operationem eius habitus esse, qui est secundum naturam, & pro hoc sensibilem, sine impedimento. Videtur autem ex eo generatio quædam esse, quia est proprie bonum. Operationem enim generationem esse existimant: est autem diuersum.

At uero si uoluptates esse prauas ex eo censent, quia nonnullæ rerum afferentium uoluptatem morbos efficiunt, idem & in salubribus rebus censent. Nonnullæ namq; ob sunt pecuniariæ rei, hoc igitur modo prauæ sunt ambæ. At non sunt ob id ipsum prauæ: nam obest interdum ad sanitatem & contemplatio. Impedit autem neq; prudentiæ neq; habitū ullum uoluptas ea quæ ab unoquoq; prodit, sed alienæ. Nam ea uoluptates quæ a contemplatione emergunt & disciplina, conferunt potius ad contemplandum, atq; discendum. Id præterea quod dicitur, nullam ullius artis opus uoluptatem esse, cum ratione accidit: nec enim ulla alia operatio artis est, sed potentia: quanquam & unguentaria ars, & coquinaria, uoluptatis esse uidentur. Temperantem autem fugere uoluptatē, & prudentem sequi uacuitatem doloris, pueros deniq; persequi, belluasq; afficientes res uoluptate, eodem omnia modo soluntur. Nam cum uoluptatum, ut dictum est, aliæ sint absolutè bonæ, aliæ non bonæ, tales uoluptates tam pueri quàm beluæ persequuntur: & harū indolentiā prudens, quas cupiditas comitatur, & dolor, quæq; corporis sunt. Hæ namque tales sunt, & harum exuperationes, quibus intemperans, intemperans est. Quapropter has temperans fugit. Nam sunt uoluptates & temperantis.

De uoluptatum speciebus. Cap. XIII.

Atqui malum & ipsum dolorem esse, ac fugiendum conceditur. Alius enim est simpliciter malum: alius aliqua ex parte, ex eo quia affert impedimentum. At cōtrariū fugiendo, quo fugiendum quid est atque malum, est bonum. Igitur uoluptatem bonum quid esse necesse est. Eo namq; modo quo Speusippus soluebat, non conuenit solutio: ut minori maius, & æquali uoluptatem contrarium esse. Non enim sub malo uoluptatem ipsam ut speciem dixerit sub genere collocari. At uero nihil prohibet, uoluptatem aliquam optimum esse, si nonnullæ uoluptates sunt prauæ, quemadmodum & scientiam aliquam, si sunt nonnullæ scientiæ prauæ. Quin potius forsitan & necesse est expetibile esse aliquam summè, si sunt uniuscuiusq; habitus operationes sine impedimento, siue omnis operatio sit felicitas, siue uniuscuiuspiam ipsorum uacans impedimento: hoc autem est uoluptas. Quare sit ut aliqua uoluptas ipsum sit summum bonum, etiam si fortè pleræque uoluptates sint simpliciter prauæ. Atq; ob id ipsum felicem uitam iocundam esse omnes arbitrantur, ne tuncq; ipsam uoluptatem cum felicitate, nō absq; ratione. Nulla namque operatio perfecta est, si impediatur. At felicitas operatio est perfecta. Quapropter felix indiget bonis & corporis & externis, ipsaq; fortuna, quo non impediatur. Qui autem aiunt eum qui rota torquetur, & magnis in calamitatibus est constitutus, felicē esse si modo sit bonus, nihil profecto dicunt, aut sua sponte aut inuiti. Quia uero felix indiget & fortuna, ideo quibusdam fortunæ prosperitas, & felicitas idem esse uidetur: quod nō est ita. Nam & ipsa si exuperet, impedimentum affert, atq; fortasse iure tum non est prosperitas appellanda: definitio enim ipsius, est ad ipsam felicitatem. Illud, etiam belluas hominesq; persequi uoluptatem, indicat ipsam esse quodammodo summum bonum:

Quam populi celebrant, omnino fama perire,

Nulla potest. Sed quoniam eadem natura habitusq; optimus neq; est, neque uidetur, nec uoluptatem eandem omnes sequuntur: uoluptatem tamen omnes sequuntur. Fortasse autem & persequuntur, non eam quam putant neq; quam dicerent, sed eandem: omnia namq; diuinum quid habent natura. Sed corporis uoluptates ex eo sibi nomen hoc uendicarunt, quia sæpissime occurrunt, & omnes sunt ipsarū participes. Solas igitur has esse putant, quia solæ sunt notæ. Patet etiam, nisi uoluptas & operatio sit bonum, felicem uiuere cum uoluptate non posse. Cuius namq; gratia ipsa est opus, si bonum non est. At simul & cum dolore ipsum uiuere contingit. Dolor enim neq; malum est, neque bonum, si neque uoluptas. Cur nam itaq; fugiet? Neq; igitur studiosi ipsius uita iocunda erit, si non sint & operationes ipsius iocundæ.

De corporeis uoluptatibus. Cap. XIII.

De corporeis uoluptatibus considerandū est eis qui dicunt nonnullas uoluptates expetibiles esse ualde, ut honestas: sed non corporis, & in quibus intemperans ipse uersatur. Cur igitur cōtrarij dolores sunt prauis? Malo namq; bonū cōtrariū est. An necessariæ

quia ipsis afferunt uoluptatem. Qui igitur ob utilitatem amant, ob suum diligunt bonum. Et qui ob uoluptatem, ob id quod est ipsis iocundum: & non quo talis est is qui amatur, sed quo est utilis aut iocundus. Per accidens igitur hæc sunt amicitia: nõ enim amat quomodo talis est is qui amatur: sed quo uel bonum aliquod affert, uel uoluptatem. Tales autem amicitia facile dissolui possunt, non permanentibus. ipsis similibus. Nam si non ulterius iocundi sint aut utiles, amare desistunt. Utilitas autem non permanet, sed aliàs aliã fit. Dimoto igitur eo propter quod erant amici, dissoluitur & amicitia: utpote quæ ob illud erat. Maxime autem amicitia talis in senibus fieri uidetur. Huius enim ætatis homines, non uoluptatem, sed utilitatem sequuntur: & in ijs iuuenibus, atq; uiris, qui suæ student utilitati. Tales autem nec multum simul uiuunt. Interdum enim nec sunt iocundi, nec indigent igitur tali congressione, si non sint utiles. Nam eousq; iocundi sunt, quousq; boni consequendi spem habent. Cum his amicitia & hospitalitas ponitur. Iuuenum autem amicitia, ob uoluptatem constat: uiuunt enim cum affectu, & id maxime sequuntur, quod est sibi ipsis iocundum & præsens. At cum mutatur ætas, alia fiunt & ipsa iocunda. Quocirca cito fiunt amici, citoq; desistunt. Nam simul cum eo quod ipsos afficit uoluptate, & amicitia ipsa mutatur: talis uero uoluptatis celeris fit mutatio. Prone sunt etiã ipsi iuuenes ad amores: plurimum enim amatoriam amicitia perturbatione fiunt, & ob uoluptatem. Quapropter amant, & cito desistunt, eadem die propositum sæpe mutant. Hi uolunt totos dies unã uersari, simulq; uiuere: sic enim fit ipsis id quod per amicitiam suam affectant. Bonorum autem amicitia, similitudine uirtute perfecta est amicitia. Hi namq; mutuo sibi bona similiter uolunt, quo boni sunt. Boni uero sunt per seipsum. Atq; ij maxime sunt amici qui bona amicis illorum gratia uolunt: propter seipsum enim ita sese habent, & nõ per accidens. Permanet igitur horum amicitia quamdiu sunt boni. At uirtus res permanens est. Atq; horum uterq; bonus est simpliciter, et amico. Boni enim ipsi, & absolute, & sibi mutuo boni sunt. Et utiles, & iocundi, simili modo. Nam boni, & absolute, & sibi mutuo sunt iocundi. Singulis enim propriæ actiones sunt uoluptatis, & quæ sunt tales. Bonorum autem actiones tales sunt, aut similes. Talis autem amicitia, non sine ratione permanens est: coniunguntur enim in ipsa omnia, quæ in amicis esse oportet. Nam omnis amicitia aut est ob bonum, aut ob uoluptatem, uel simpliciter, uel amanti: uel ob similitudinem quandã. Hæc autem omnia bonorum per seipsum amicitia in sunt. Huic enim similes sunt & cetera. Et id quod est absolute bonum, est & iocundum simpliciter. Maxime igitur hæc sunt amabilia, & amare ac amicitia: in his est maxime & optima amicitia. Sunt autem merito tales amicitia rare: pauci enim sunt tales. Tempore insuper & consuetudine opus est. Secundum enim prouerbiũ, non fit ut mutuo se cognoscant, priusquam simul consumant dictam salis mensuram. Nec igitur fit, ut prius recipiant se, sintq; amici, quam amabilis utriq; uideatur esse atq; credatur uterque. Qui uero ea celeriter inter sese mutuo faciunt, quæ ad amicitiam attinent, uolunt quidem esse amici, sed nõ sunt: nisi sint & amabiles, & id ipsum sciant. Amicitia namq; uoluntas, non amicitia celeriter fit. Hæc igitur & tempore & ceteris perfecta est amicitia, & per hæc omnia sit. Et utriq; similis est ab utroq; quod quidem amicis in sit oportet.

Quod studiosa amicitia proprie dicatur amicitia, alia

uero per accidens. Cap. IIII.

EA uero quæ ob uoluptatem, & ea quæ ob utilitatem est, similitudinem huius habent. Boni namq; & iocundi, & utiles sibi mutuo sunt. Maxime autem & tales amicitia permanent: cum æquale sit ab utrisq; ut uoluntas: & non solum hoc modo, sed etiã ab eodẽ: ut inter factos sit, & nõ inter amatorem ac adamatũ. Hi namq; non delectantur eisdẽ, sed ille quidẽ aspectu gaudet adamatũ, hic autem obsequio amatoris. Desinente uero pulchritudine, amicitia quoq; nonnunquam desinit. Illi namq; aspectus non est iocundus, huic autem obsequium non præstatur. Pleriq; autem in amicitia permanent, si ex consuetudine mores dilexerint, eosdem mores habentes. Sed qui non uoluptatem in amoribus, sed utilitatem commutant: ij & minus sunt amici, & minus permanent. Qui uero sunt ob utilitatem amici, ij simul cum utilitate dissoluitur. Non enim hi sese mutuo, sed utilitatem amabant. Fit igitur ut & prauis prauis, & boni prauis, & neutri quibusuis amici sint ob uoluptatem atq; utilitatem: sed boni soli sunt propter seipsum amici. Mali namq; seipsis non gaudent, nisi utilitas proueniat aliqua. In sola etiam bonorum amicitia, nullum calumniarum locum habet. Non enim facile cuiquã quispiã de eo credere potest, quẽ ipse diuturno tempore comprobauit. In his ipsis est, & sibi mutuo credere, & nunq; iniuriam facere, ceteraq; omnia quæ amicitia

amicitiae ueræ censentur inesse. In ceteris autem amicitia, nihil prohibet ea quæ sunt hisce contraria fieri: interdum namq; homines eos etiam dicere consueuerunt amicos, qui ob utilitatem amant, ut ciuitates (societates enim à ciuitatibus utilitatis gratia fieri uidentur) Et item eos qui se propter uoluptatem mutuo diligunt, ut pueri: nos etiam fortasse tales quidem amicos dicere oportet. Afferere autem species amicitia plures esse, atq; primo quidem & proprie amicitiam eam esse, quæ bonorum est hominum ratione sane qua boni sunt, ceteras autem per similitudinem. Quo namq; bonum quoddam in ipsis est & simile, hoc sunt amici. Id enim quod afficit uoluptate, bonum quoddã ijs est, qui uoluptatem amant. Non autem multum hæc copulantur: nec ijdem ob utilitatem uoluptatemq; fiunt amici. Nam ea quæ per accidens sunt, non nimium coniunguntur. In has autem species amicitia distributa, prauis quidem erunt ob uoluptatem aut utilitatem amici, hac ratione similitudinem subeunt: boni autem sunt propter seipsum amici, ea namq; ratione qua boni sunt. Hi igitur sunt absolute amici: illi uero per accidens, & quia sunt similes his.

Qui dicendi amici, & qui ad amicitiam apti. Cap. V.

UT autem in uirtutibus alij habitu, alij actu boni dicuntur, sic & in amicitia. Amicorum enim alij simul uiuentes gaudent se mutuo, bonaq; cõferunt. Alij dormientes, aut locis seiuicti non operantur quidem, sed ita sese habent, ut operentur amice. Loca namq; non dissoluit amicitiam absolute, sed operationem. Quod si diuturna ab sentia fuerit, amicitia quoq; uidetur obliuionem efficere. Unde dictum est, Taciturnitas amicitias complures dissoluit. At qui neq; senes neq; seueri, uidentur esse ad amicitiam apti. Exigua enim afficiunt uoluptate. Nemo autem conuersari cum eo potest qui dolorem afferat, aut non sit iocundus. Maxime namq; natura uidetur molestiam quidem fugere, oblectamenta autem affectare. Qui uero se quidem mutuo acceptant, non simul autem uiuunt, ij beneuolis magis sunt similes quam amicis. Nihil enim tam proprium est amicorum q; uiuere simul. Nam egentes quidem, utilitatem affectant: simul autem uiuere & ipsi beati. Etenim solitarios quidẽ hos esse minime conuenit. Ut simul autem degant, fieri non potest, nisi sint iocundi eisdẽq; gaudeant: quod quidem amicitia sodalitia uidetur habere. Bonorum igitur amicitia maxime est (ut sæpe diximus) amicitia. Nam amabile quidem id & expectabile esse constat, quod est absolute bonum, aut iocundum: unicuiq; uero, quod ipsi est tale, bono autem propter hæc utraq; bonus. At uero amor quidem similis est affectui, amicitia uero habitui. Amor namq; non minus est ad inanimata. Amici autem amant sese mutuo cum electione: electio uero ab habitu proficiscitur. Et uolunt ijs bona quos amant, illorum gratia, non per affectum, sed habitum: & amantes amicum, id amant quod sibi ipsis est bonum. Vir enim bonus factus amicus, bonum fit ei cui iam amicus est: uterque igitur & id quod sibi bonum est amat, & par reddit uoluntate atq; iocunditate. Dicitur enim amicitia æqualitas. Maxime autem bonorum hæc amicitia in sunt.

In qua amicitia plures possunt esse amici. Cap. VI.

IN seueris autem atq; senibus, tanto minus fit amicitia, quanto difficiliore sunt, & minus congressionibus gaudent. Hæc enim ad amicitiam maxime spectare, & ipsam efficere uidentur. Quocirca iuuenes quidem cito, senes autem non cito fiunt amici: non enim sunt ijs amici, quibus non delectantur. Similiter nec seueri: sed tales beneuoli quidem mutuo sibi sunt: etenim & bona uolunt, & prompti sunt ad necessitates. Amici uero non ualde sunt, propterea quod non simul degunt, neq; sese mutuo delectantur: quæ quidem ad ipsam amicitiam pertinent maxime. Non fit autem ut amicitia perfecta multis quispiam sit amicus, quemadmodum nec ut complures simul adamat: est enim exuperationi similis. Tale autem ad unũ aptum fieri, multos uero eidẽ uehementer placere nõ facile est, fortasse autem nec bonos esse. Oportet autem & experientiam accipere, & consuetudinem fieri, quod quidem est perdifficile. Ob utilitatem autem ac uoluptatem multis placere quis potest: Complures enim sunt tales, & subministraciones manifestæ, breui in tempore fiunt. Harum autem ea magis est similis amicitia, quæ est ob uoluptatem, cum eadem ab utrisque proueniunt, & sese mutuo gaudent aut eisdẽ. Quales sunt iuuenum amicitia. Inest enim magis in his liberalitas. At ea quæ ob utilitatem constat, eorum est hominum qui quaestui uacant. Beati etiam utilibus non indigent, sed iocundis: cum quibusdam enim simul uiuere uolunt, & molestum paruo quidem tempore ferunt: continue uero nemo, nec ipsum bonum toleraret, si dolore ipsum afficeret. quare iocundos quaerunt amicos. Sed forsitan & bonos oportet, cum sint tales & etiam ipsis. Sic enim ipsis inerunt, quæ a

amicis inesse oportet. Qui autem sunt in potestatibus constituti, diuisis uti uidentur amicis. Alij enim sunt ipsis utiles, alij iocundi. Ut autem ambo sit idem, non nimium fit. Neque enim cum uirtute iocundos quaerunt, neque utiles ad honesta: sed facetos quidem quaerunt, uoluptatem appetentes: habiles autem, ut agant ipsum praecipuum. Atque haec homine in eodem non nimium fiunt. Studiosus autem homo, iocundus est simul, ut diximus, atque utilis. Sed talis amicus non fit excedenti, si & non uirtute excedat: sin minus, non aequat, cum rata sit inferior ratione, non nimium autem tales fieri solent. Haec igitur amicitiae dicuntur, in equalitate consistunt. Eadem enim ab utrisque fiunt, & sibi mutuo uolunt: aut aliud pro alio (ut uoluptate pro utilitate) commutant. Dicitur est etiam has minus amicitias esse, minusque permanere. Videtur autem & ob similitudinem dissimilitudinemque eiusdem, & esse amicitiae & non esse: nam similitudine amicitiae quae est ob uirtutem, uidentur amicitiae esse, altera namque uoluptate, altera habet utilitatem: quae quidem insunt & illi. Sed quia illa quidem omni calumnia uacat, & stabilis est, haec uero cito dissoluuntur, alijsque copulibus differunt: non uidentur ob illius similitudinem amicitiae esse.

De amicitia in excellentia. Cap. VII.

Est & alia species amicitiae quae in excellentia consistit: ut amicitia patris ad filium, & omnino senioris ad iuniorum, uirique ad uxorem, & principis omnis ad eos qui ipsi subiacentur. Atque haec inter sese etiam differunt: non est enim eadem amicitia parentibus ad liberos, & principibus ad subditos: nec patri ad filium, & filio ad patrem: nec uiro ad uxorem, & uxori ad uirum. diuersa enim est uniuscuiusque horum uirtus ac opus. Diuersa etiam sunt & ea propter quae amant: diuersi ergo & amores & amicitiae. Atque eadem quidem utriusque ab altero nec fiunt, nec sunt quaerenda. Sed cum liberi quidem ea parentibus tribuunt quae tribuenda sunt genitoribus, parentes autem filijs quae natis tribui debent, ab illis talium & bona est amicitia. Oportet autem & amorem omnibus in amicitijs quae in excellentia consistunt, comparatione fieri rationum. Magis enim amari praestabilior est utiliorque uel, quae amare oportet, & ceterorum unumquemque similiter. Nam cum amor est pro dignitate, tunc fit aliquo modo aequalitas: quod quidem amicitiae esse uidetur. Aequale autem in iustis & in amicitia non similiter sese habet. Est enim in iustis quidem aequale primo, quod est pro dignitate: secundum, quod est in quantitate. In amicitia autem id quidem quod est in quantitate, primo: id autem quod est pro dignitate, secundum. Constat autem, si in uirtute uel uitio uel diuitijs uel in aliqua alia re magna distantia fiat, non enim ulterius sunt amici, nec dignum putant se esse amicos. Maxime autem hoc est manifestum in ipsis dijs immortalibus: hi namque plurimum bonis omnibus antecellunt. Constat autem & in regibus: nec enim his se esse amicos dignum si putant, qui sunt ualde inferiores: nec ite optimis uiris aut sapientissimis, si qui nullius sunt precij. Exacta igitur in talibus non est definitio quousque sint amici: multis enim ablati, adhuc amicitia manet. Quod si nimis fuerint separati, ut a Deo, non permanet. Unde & dubitatur, si amici uelint amicis ea bona quae maxima sunt, ut deos esse. Non enim ulterius erunt ipsis amici: quare nec bona, amici namque bona sunt suis amicis. Quod si bene, bene sit dicitur, amicum amico bona illius gratia uelle: manere oportet, qualiscumque sit ille. Homini autem uolet maxima bona inesse, & fortasse non omnia: sibi enim ipsi maxime quisque uult ipsa bona.

Quod amicitia magis consistat in amari quam amare. Cap. VIII.

Plerique autem ob ambitionem, magis amari quam amare uelle uidentur. Quapropter plerique amant ipsos adulescentes: adulator enim inferior est amicus, aut fingit se talis, & magis amare quam amari. Amari autem propinquum huic esse constat, affici inquam honore: quod quidem plerique affectant. Non per se autem, sed per accidens uidentur honorem appetere. Nam plerique gaudent, cum honorantur ab ijs qui sunt in potestatibus, propter spem: putant enim se si quo indigeant, id ab illis impetraturos. Gaudent igitur ipso honore, ut signo beneficij suscipiendi. Qui autem appetunt a bonis uiris, atque scientibus, honorari, confirmare opinionem eam quam ipsi habent de se affectant. Gaudent igitur quia sunt boni: credentes eorum iudicio qui id dicunt. Amari autem per se gaudent. Quapropter praestabilius ipsum esse quam honorari. Videbitur & amicitia expetenda per se ipsam esse. Videtur autem magis in exhibendo amorem, quam in suscipiendo consistere. Argumento sunt matres, amando gaudentes. Nonnullae namque suos tollendos filios dant, & amant quidem scientes: ut amentur autem ab illis non quaerunt, si utrumque fieri nequeat: sed factis est ipsis, si in prosperitate uidentur illos esse constitutos. Amantque illos, & si illi non possunt ob ignorantem ea quae sunt exhibenda retribuere matri. Cum igitur amicitia magis in amando consistat, & laudetur qui amat amicos, uirtus amicorum uidentur esse, amare. Quare in quibus hoc fit pro dignitate, si stabiles sunt amici: & amicitia talium est stabili. Hoc autem modo &

& qui sunt inaequales, maxime fuerint amici: aequales enim fieri possunt. Aequalitas autem & similitudo est amicitia. Et maxime quidem eorum similitudo, qui similes sunt uirtute, nam cum stabiles per se ipsos sint, & tales inter se sunt: & neque indigent prauis, neque talia subministrant, quin potius prohibent. Est enim honorum hominum neque ipsos delinquere, neque amicos permittere praua subministrare. Pravi autem stabilitatem quidem non habent: quippe cum neque se ipsos similes perseuerent. Breui uero tempore fiunt amici, sua gaudentes mutuo prauitate. Vtiles autem & iocundi permanent magis: permanent enim, quousque uoluptates aut comoda sibi mutuo praestant. Ex contrarijs autem maxime uidetur ea fieri amicitia, quae ob utilitatem afficitur. Nam fit amicus pauper diuiti, ac indoctus scienti. Cuius enim quis indiget, id affectans, aliud affert pro ipso. Huc trahere quispiam & amatorem ac adamatum, & pulchrum ac turpem potest. Quapropter & amatores ridiculi uidentur interdum, dignum esse censentes perinde amari ut amant. At si similiter quidem amabiles sint, amandi sunt fortasse ut censent: si uero nihil amabilis habeant, ridiculum est profecto, sese ut amant amari oportere censere. Fortasse autem neque contrarium per se contrarium appetit, sed per accidens: appetit uero ipsius est medium. Hoc enim est bonum, ueluti sicco, non ut humidum fiat, sed ut accedat ad medium, & calido, & ceteris simili modo. Sed haec quidem missa faciamus: non enim ad hunc locum accommodantur.

De civili amicitia. Cap. IX.

Uidentur autem amicitia, & iustum (ut in principio diximus) circa eadem & in eisdem esse: in omni namque societate iustum aliquid & amicitia esse uidetur. Itaque & amicos appellant simul nauigantes, & commilitones, & ceteros similiter socios. Atque quatenus communicant, eatenus est amicitia: & iustum enim eodem modo. Et proverbium recte ea quae sunt amicorum, communia dicit esse: amicitia namque in communicatione societateque consistit. Atque fratribus quidem sodalibus uel cuncta communia sunt: ceteris autem definita, & alijs plura, alijs pauciora. Et amicitiarum enim aliae magis, aliae minus amicitiae sunt. Differunt autem & iusta: non enim eadem sunt parentibus ad filios, & fratribus inter se, neque sodalibus atque ciuibus, & in ceteris similiter amicitijs. Diuersa igitur sunt & iusta ad horum singulos. Et incrementa suscipiunt, quod sunt ad magis amicos: est enim grauius, sodali quam ciui pecuniam auferre, & fratri quam extraneo opem non ferre, & patri quam quemuis alium pulsare. Crescit autem & iustum cum amicitia simul: quippe cum sint in eisdem, & aequale sese extendant. At uero societates omnes, similes sunt partibus societatis ciuilibus. nam ob utilitatem aliqua conueniunt homines, & aliquid eorum consequuntur, quae ad uitam conferunt. Ciuilibus quoque societas, gratia utilitatis ab initio constituitur permanereque uidetur: hoc enim & latores legum coniectant, & iustum id inquit esse, quod publice prodest. Ceterae igitur societates per partes utilitatem appetunt. Nautae quidem eam quae ex nauigatione provenit, acquisitionem inquam pecuniarum, aut aliquid tale: milites autem eam quae fit ex bello, siue pecuniam, siue uictoriam, siue ciuitatem affectent: eodem modo contribulesque & populares. Nonnullae autem societates gratia uoluptatis consistant, ut eorum qui choros simul exercent, aliaque similia: & eorum qui pecunias conferunt ad conuiuia sibi paranda: haec namque sacrificij conuictusque causa fiunt. Omnes autem haec sub civili societate collocantur: non enim praesens commodum ciuilibus affectat, sed ad omnem uitam. Atque sacrificia & coetus circa haec faciunt, honorem dijs tribuentes, & sibi ipsis quietem praestantes cum uoluptate. Vetusta namque sacrificia conuentusque post frugum perceptionem ut primitiae celebrantur: hoc enim in tempore maxime ocio indulgebant. Societates igitur uniuersae, partes esse ciuilibus manifestum est. Tales autem amicitiae, tales societates sequuntur.

De speciebus reipublicae. Cap. X.

Reipublicae tres sunt species, & totidem etiam transgressiones, & quasi labe illarum. Et illae quidem sunt, regnum, & optimorum potestas: & tertia est ea quae est censibus fit, quam censu potestatem dicere, accommodatum uidetur: plurimi autem remp. appellare consueuerunt. Atque harum optima quidem est regnum, deterrima uero censu potestas. Transgressio autem regni quidem tyrannis est. In utraque enim unus est princeps, sed inter sese plurimum differunt. nam tyrannus quidem suum, rex autem eorum qui ab ipso reguntur, considerat commodum: non est enim rex, nisi sit ex sese sufficiens, & bonis omnibus antecellat. Talis autem nullius indiget rei: non ergo suas ipse, sed eorum qui reguntur utilitates considerat. Qui namque talis non est, forte potius quidam est princeps, quam rex. Tyrannus autem est contraria regno: suum namque bonum sequitur ipse tyrannus. Quo magis patet,

ipsam esse pessimā: pessimū enim id est, quod est contrariū optimo. Fit autē in tyranniden ex regno trāgressio: tyrānis enim eius principatus est prauitas, in quo unus est princeps. Præuus autē rex, fit tyrānus. Ex optimatū uero potestate ad paucorū potentiam fit trāgressio uitio principum, qui res ciuitatis præter dignitatem distribuunt, & cuncta bona sibi uel plurima tribuunt. & magistratus semper eisdem plurimi diuitias facientes: pauci igitur & prauī pro optimis dominantur. Sed ex censu potestate ad popularē fit trāgressio. Sunt enim hæc finitime: nam & cēsu potestas, multitudinis esse solet: & pares sunt omnes qui sunt in cēsu. Minimē uero præuū est popularis potestas: parū enim reip. trāgressio speciei. Res igitur publicæ hoc maxime modo mutātur. Minima enim sic atq; facillima fit ipsarum migratio. Similitudines aut ipsarū & quasi exempla quispiā & in domib. accipere potest. Societas enim patris ad filios, regni præ se fert effigiem. nati nāq; patri sunt curæ. Hinc & Homerus louē patrē appellat. Ipsum nāq; regnū, imperium est suapte natura paternū. Patris autē ad Perlas imperiū tyrannicū est: iuis enim filijs utitur ut seruis. Heri etiā ad seruos tyrannicū est: nam in ipso utilitas agit heri. Atq; hoc quidē rectū esse uideatur: sed Perlarū aberrat: diuersorū enim diuersa sunt imperia. Viri autē & uxoris societas similis est optimatū potestati: pro dignitate nāq; uir præsidet, & in ijs quæ uirū oportet. Quæ uero uxori accommodatur, hæc illi tribuit. Quod si in omnib. uir dominetur, in paucorum potestate mutatur: præter dignitatem enim hoc facit, & nō ea ratione qua præstabilior est. Interdum autem dominantur uxores, ob amplitudinem patrimonij. Non igitur fiunt imperia ob uirtutē, sed ob diuitias & potentiam: perinde atq; in paucorū fit potestate. Fratrum uero societas similis est censu potestati. Sunt enim pares, præter differentiam ætatis. Quocirca si multum ætatibus differant, non fraterna inter ipsos fit amicitia. Popularis autem potestas in ijs maxime habitationibus est, quæ domino carent. Hic enim omnes sunt æquales, & in quibus princeps est imbecillis, & unicuiq; inest potestas.

De amicitia regia, paterna, æconomica, & fraterna. Cap. XI.

In unaquaq; autem republica tantum amicitia constat esse, quantum & iusti. Atq; regis quidem amicitia ad eos qui reguntur, in excellentia beneficij consistit: cōfert enim in eos beneficia, qui ab ipso reguntur. Siquidē cum sit bonus, curā ipsorum habet, quo bene sese habeant: ut ouium pastor. Vnde & Homerus Agamennonem, populorum nūcu paut pastorem. Talis autem est & amicitia paterna: beneficiorum uero magnitudine differt. Est enim essendi causa pater: quod maximum esse certum est. & nutritionis, ac eruditionis. Hæc eadem & cæteris maioribus tribuuntur. Natura nāq; pater filiorum, & auī nepotum, & rex eorum quibus præsidet, imperium obtinet. Hæc autem amicitia in excellentia consistunt, quapropter & honorantur ipsi parentes. Et iustum igitur in his non idem est, sed quod efflagitat dignitas. Sic enim sese habet & amicitia. Et uiri etiā ad uxorem eadem est amicitia, & in optimatum potestate. est enim ut uirtus postulat. Et præstabiliori plus tribuitur boni, & quod unicuiq; accommodatur. Sic autem sese habet & ipsum iustum. At amicitia fratrum similis est sodalitiæ: sunt enim pares atq; æquales ætate. Tales autem eiusdem plerūq; disciplinæ, & eorundem sunt morum. Similis est huic & quæ est in censu potestate. Ciues enim pares esse solent, ac boni. Et quisque nunc dominatur, nunc paret, & æque: sic igitur est in ipsis & amicitia. In transgressionibus autem, quemadmodum & iustum, sic & amicitia exigua est: & minima est in ea quæ est pessima. In tyrannide nāq; nihil aut perparum est amicitia. In quibus enim nihil est commune imperanti atq; parenti, nec amicitia est: nam neq; iustum. Sed tale quidem est, quale est artifici ad instrumentum, et animæ ad corpus, & hero ad seruū. Hæc enim omnia utilitatem quidem ab ijs suscipiunt, qui ipsis utuntur. Sed amicitia non est ad inanimata nec iustum. Quin neque ad bouem uel equum, neque ad seruum ea ratione qua seruus est: non est enim quicquam commune. Seruus enim animatum est instrumentum: instrumentum autem inanimatum est seruus. Ad seruum igitur hoc ipso quo seruus est, non est amicitia, sed quo est homo. Nam omni homini iustum quiddam est ad omnem hominem qui communicare secum legem pactiōemq; potest: quare & amicitia, ratione qua homo est. Perparum igitur & in tyrannide est amicitia atq; iusti: in popularibus autem potestatibus plurimum. complura enim his sunt communia cum sint pares.

De

De amicitia sodalitia & filiali. Cap. XII.

Omnia igitur amicitia (ut dictum est) in societate consistit. Consanguineā autē quispiā se iunxerit ac sodalitiā. Ciuium autē amicitia & contribuliū, et simul nauigantiū, & quotquot sunt tales, magis in societate consistunt. nā stipulatione quasi quadā constare uidentur. Inter has quispiā & hospitalitā collocauerit. Consanguinea uero multiplex est. Pendet autē omnis ex paterna. Parētes enim diligunt natos ut aliquid sui: nati uero parētes, ut aliquid ex illis. Atq; magis sciunt parentes eos qui sunt ex ipsis, quam nati se esse ex illis. Magisq; cōiunctum est id ex quo nati sunt ipsi nato, quam factū ei quod fecit. Est enim ei ex quo est ortū, propriū id quod ex ipso est ortū, ut dens, crinis, & quiduis habenti: nullū autē illorū id ex quo orta sunt, aut minus. Accedit eodem & temporis longitudo. Parentes enim natos continuo diligunt: illi uero parentes, incrementis tempore susceptis, & mentis cōprehensione, uel sensus. Ex his autem patet, & cur magis diligant matres. Parentes igitur natos ut se ipsos amant: qui nāq; ex ipsis sunt orti, sunt quasi ipsi alij separatione. nati uero parentes, ut orti ex illis. Fratres autē sese mutuo diligunt, quod ex eisdē sunt orti. Identitas enim quæ est ad illa, idem inter ipsos facit. Quapropter eundē sanguinem dicunt, & stirpem, & talia. Sunt igitur quodammodo idē & in diuisis. Magnū autē ad amicitiam est, & enutritos simul esse, & ætatis æqualis. Equalis enim æqualē delectat, & ipsi familiares sodales sunt. Et iccirco fraterna amicitia sodalitiæ similis est. Patruelus uero, cæteri q; propinqui, ex his sunt coniuncti, propterea quod sunt ex eisdem. Atq; alij magis, alij minus fiunt ex eo cōiuncti, quia propē est aut distat origo. Amicitia autē quæ filiorū est ad parentes, & hominū ad deos, ut ad bonū est atq; excellens: nam maxima beneficiacōtulerunt. Fuerunt enim essendi causa, & alimentij, ac educationis. Habet autē & uoluptatē & utilitatem talis amicitia magis, quam extraneorū, quanto & uita cōmunior ipsis est. Sunt autē & in fraterna amicitia ea quæ & in sodalitiā sunt, & magis in bonis, & omnino in similibus, quāto cōiuncti sunt magis, atq; ab ortu sese mutuo diligunt, & quanto sunt magis similiū morū, qui ex eisdē sunt orti, & simul nutriti, & similiter eruditi ac eruditi. probatio enim quæ quidem fit tempore, plurima est atq; firmissima. Sunt etiam & cæteris in cōsanguineis ea quæ ad amicitiam attinent, ut rationū cōparatio flagitat. Viro autē & uxori secundū naturā amicitia uidet inesse: homo nāq; natura cōiugale magis est, quā ciuile: quanto prius & necessariū magis est domus, quā ciuitas, & procreatio cōmunior animalibus. Atq; cæterorū quidem animalū, hic societatis est terminus: homines autē cōiugij subeunt non solū procreationis, sed eorū etiā gratia quæ ad ipsam conferunt uitā. Officia nāq; continuo sunt diuisa: atq; alia uiri, alia sunt uxoris. Opē itaq; sibi mutuo ferunt, res proprias in cōmune ponētes. Quapropter hac in amicitia utilitas inest, atq; uoluptas. Erit autē & ob uirtutē etiā amicitia, si boni sint: est enim utriusq; uirtus: atq; hoc ipso gaudebūt. Filij autē parentū uincula sunt, & nexus. Iccirco & citius ij qui carēt liberis, dissoluantur. Filij nāq; bonū est utriusq; commune: ipsum autem commune continet. Querere uero, quonam modo uiro uiuēdum est cum uxore, & omnino amico cum amico, nil aliud est quā querere, quomodo iustum est. Non enim idem iustum uidetur amico ad amicū, nec ad alienum, & sodalem, ac condiscipulum esse.

De duplici iusto, & de compensanda amicitia. Cap. XIII.

Cum autem tres sint amicitia (ut ab initio dictum est) & in unaquaq; alij sint pares & amici, alij impares, nam similiter boni fiunt amici, & præstabilior deteriori: similiter & iocundi, & ob utilitatem etiam in cōmodis pares, & differentes. Pares quidem tam amando, quā cæteris æquales esse oportet: impares autem id reddere, quod excellentiæ ratio flagitat. Fiunt autē in amicitia, quæ utilitatis est gratia, uel sola, uel maxime, incusationes non sine ratione atq; querelæ. Qui nāq; sunt ob uirtutem amici, prompti sunt ad beneficia sibi mutuo conferenda: hoc enim est & uirtutis & amicitia. Atq; cum ad hoc certatim properent, nullæ profus inter ipsos accusationes nec rixæ fiunt. Nemo enim amanti, & beneficiis conferenti succenset: sed si sit gratus, beneficijs respondet. Atque qui in beneficijs conferendis exuperat, cum id assequatur quod cupit, non incusabit amicū. Vterque enim bonum affectat. Nec in ijs quæ ob uoluptatem constant, querelæ nimium fiunt. Nam si simul degere gaudent, fit id simul utriusque quod appetunt. Rīdulus autem uidetur & est, qui non delectantem incusat, cum liceat non conuersari. At in ea quæ utilitatis gratia constat, locum incusationes habent, atque querelæ. Nam cum sese mutuo pro utilitate utantur, semper indigent pluri: & minus quā oportet se.

se habere putant, & queruntur ex eo quia non tot assequuntur quot indigent, cum sint digni. Qui uero conferunt beneficia, nequeunt tot conferre, quot indigent in quos beneficia conferuntur. Videtur autem ut duplex est iustum, aliud sine scripto, aliud lege: sic & eius amicitiae quae utilitatis est gratia, alia moralis, alia legitima esse. Fuit igitur in cufationes tum maximae, cum non per eandem commutatur, atque dissoluitur. Atque legitima quidem est ea quae in definitis consistit: & quaedam est omnino sordida de manu in manu: quaedam liberalior, ad tempus, sed per pactione, quid pro quo. Est autem id quod debet in hac manifestum, & non ambigitur, habet autem dilationem ad amicitiam attinentem. Quapropter apud nonnullos tales non sunt iudicia: sed arbitrantur eos oportere contentos esse, qui fide commutantur. Moraliter autem non in definitis consistit, sed ut amicum quidem munere afficit, aut aliquid aliud in illum confert. Accipere autem dignum esse censet, aequale aut plus: quasi non dederit, sed mutauerit. Atque si non ut commutauit dissolutio fit, in cufabit. Hoc autem ideo accidit, quia omnes uel plurimi, uolunt quidem honesta, anteponunt autem ea quae profunt. Atque honestum quidem est, beneficia conferre, non ut uicissim suscipiantur: utile uero suscipere. Si potest igitur, dignum reddere oportet beneficium eius quae accipit, & sponte quidem: inuitus enim non est faciendus amicus. Ut errore igitur in principio facto, & beneficio a quo accipere non oportebat suscepto (non enim ab amico, nec ob id ipsum id faciente) dissoluere ipsum oportet, ut beneficium pro definitis suscepto, atque polliceri, cum posset reddere. Nam si non posset, nec dignum is qui dedit ipsum suo munere censerit. Quare reddendum est, si habeat facultatem. In principio autem considerandum est, a quonam beneficium, & pro quo confertur, ut pro his suscipiat, aut non suscipiat illud. Existit autem dubitatio, utrum eius qui suscepit utilitate metiri oporteat id quod reddi debet, an eius qui contulit beneficium. Qui namque beneficium acceperunt, extenuantes id ipsum, ea dicunt se cepisse quae parua erant illis, quaeque ab alijs licebat accipere. Illi uero contra, ea quae maxima rerum erant suarum, quaeque ab alijs assequi non poterant, & in periculis aut necessitatibus talibus. An quia amicitia est ob utilitatem, utilitas eius qui beneficium suscepit, mensura est statuenda: Hic est enim qui indiget, & huic fert opem, ut accepturus aequale tantum igitur auxiliu fuit, quantum utilitatis habuit hic. Et reddendum est igitur tantum, quantum ipse consecutus est, uel etiam plus: est enim magis honestum. In amicitijs autem quae sunt ob uirtutem, accusationes quidem non sunt. Mensura autem similis est electio eius qui beneficium contulit. Id enim quod est uirtutis ac moris praecipuum, in electione consistit.

De querelis amicitiae in excellentia, & de abdicatione. Cap. XIII.

At uero dissentiant et in amicitijs quae in excellentia consistunt: nam uterque dignum existimat plus habere. Atque cum hoc non sit, dissoluitur amicitia. Qui namque praestabilior est, plus habere oportere se putat: plus enim tribuendum est bono. Eadem censerit & qui magis utilis est. Si namque quispiam inutilis sit, non aequale inquit ipsum habere oportere: subministrationem enim & non amicitiam fieri dicunt, si non pro dignitate operum ea fuerint quae ab amicitia fiunt. Nam ut in pecuniarum societate plus in capiant qui plures pecunias conferunt, sic arbitrantur & in amicitia fieri oportere. Qui uero eget & qui est inferior, contra: ad amicum namque bonum spectare censet egeribus opem ferre. Quid enim prodest, inquit, amicum esse quempiam studioso uiro aut potenti, si nihil consecutus sit inder? Videtur autem uterque recte censere. Atque plus quidem utriusque est ex amicitia tribuendum, non tamen eiusdem rei. Sed excellenti quidem, honoris: egerenti autem, lucri. Virtutis enim & beneficentiae praemium, honos est: indigentiae uero auxiliu, lucrum. Hoc ita se habere & in rebus publicis constat. Non enim is honoratur, qui nihil boni reipublicae praestat. Id enim quod est publicum, ei tribuitur qui beneficia in rem publicam confert. At honor publicum est. Non enim fit ut simul quisquam pecunias a reipublica atque honorem accipiat: nemo namque fert in omnibus, minus habere. Qui igitur in pecunijs imminuitur, ei honorem tribuunt: qui uero munera suscipit, ei pecunias dant. Quod enim fit pro dignitate, id aequat & conseruat amicitiam, ut est dictum. Sic igitur & si est agendum atque congregiendum, qui impares sunt. Et is qui in pecunijs aut uirtute utilitatem accipit, reddat honorem oportet, id reddendo quod potest. Amicitia namque id exposcit quod fieri potest, non id quod est pro dignitate. Neque enim in omnibus est, ut in honoribus erga deos aut parentes: nemo enim unquam dignum reddere potest. Sed qui quoad potest obsequitur, bonus & aequus esse uidetur. Quapropter constat patrem quidem non licere filio abdicare: filium autem, patri licere. Debentem enim reddere oportet. Ac quicquid egerit, nihil unquam ijs dignum fecerit, quae a patre suscepit. Quare

re semper debet. Quibus autem debetur, potestas est dimittendi: igitur & patri. Simul autem nemo forsitan unquam sese mouere uidetur, nisi ille exuperet prauitate. Nam absque amicitia naturali, humanum est, auxiliu non negare. Illi autem fugiendum est, aut non studendum opem asferre, cum t prauus. Plerique enim suscipere beneficia uolunt, conferre autem nolunt, ac fugiunt ut inutile. Sed de ijs quidem eousque sit dictum.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD NICOMACHVM LIBER NONVS, Io. Argropylo Bizantio interprete.

ARGUMENTVM LIBRI.

Nonus haec: quid amicis debetur, de soluenda amicitia, quomodo se sit habendum ad amicum, de operibus amicitiae, de prauis, de beneuolentia, de concordia, de beneficentia, de amatore sui, de felicitate amicis, de numero, de fortunis, de praecipuo munere amicorum, & fugienda amicitia malorum.

Quae conseruant amicitiam. Cap. I.

Non omnibus autem amicitijs quae sunt dissimiles specie, comparatio rationum aequat atque conseruat amicitiam, ut est dictum: ut & in ciuili societate, futuri pro calciametis, & textori, & ceteris pro dignitate permutatio fit. Atque hic quidem communis habetur mensura, nummus ipse ad quem omnia referuntur, & quo mensurantur. In amatoria autem amicitia interdum amator queritur quod supra modum amans, non uicissim amatur, nihil habens forte amabile. Interdum is qui ad amatur quod cum prius cuncta polliceretur, nunc nihil facit. Fiunt autem talia, cum ille quidem ob uoluptatem ad amatum, hic autem ob utilitatem diligit amatorem: & haec non assunt utriusque. Nam cum propter haec sit amicitia, fit dissolutio, cum ea non fiunt, gratia quorum amabant. Non enim se mutuo amabant, sed ea quae inerant, quae non permanent: quapropter tales & amicitiae sunt. Morum uero amicitia cum per se sit, permanet, ut dictum est. Dissentiunt autem & cum alia fiunt ipsis, & non ea quae appetunt. Est enim simile ac si nihil fieret, cum non id assequitur quod affectat. Quale fecit & qui citharædo pollicebat, quanto melius cantaret, tanto se plura daturu. Postridie uero reposceti promissa, uoluptate reddidisse dixit pro uoluptate. Si igitur uterque hoc affectaret, satis utique haberet. Sin uero ille uoluptate, hic lucri affectabat, & alter habet, alter non habet: non bene sese habet ipsa societate. Quorum enim indiget unusquisque, haec & assequi uult, & horu gratia dabit ea quae habet. Vtrius autem est aestimatione facere, eius ne qui dat, an eius qui primo accipit? Na qui dat, uidet illi permittere, quod quidem & Prothagora fecisse aiunt. Cum enim docuisset ea quae profitebat, discipulu aestimare iubebat, quanti ipsi uiderentur ea quae sciret, & tantum accipiebat. Nonnullis autem in talibus satis est illud,

Sufficiens socio merces sane est statuenda.

Qui uero prius acceperunt argentum, deinde nihil eorum quae promiserunt ob exuperationem promissionum efficiunt, merito in cufantur. Non enim perficiunt ea quae pepigerunt. Hoc autem forsitan sophistae facere compelluntur, quia nemo daret pro ijs quae sciunt argentum. Hi igitur (ea pro quibus acceperunt mercedem, non efficientes) merito accusantur. Eorum autem in quibus subministrationis non fit pactum, qui propter seipos exhibent, in cufationibus carent, ut diximus: talis est enim ea amicitia, quae ob uirtutem conflat. Remuneratioque faciendae est electione: haec enim est amici atque uirtutis. Sic est faciendae & in societate quae fit ob philosophiam. Non enim tantae dignitati pecuniae aequari possunt, nec honos paris unquam fiet momenti. Sed satis est forsitan, ut & ad deos atque parentes, id quod fieri potest. Quod si datio non sit talis, sed pro aliquo, maxime quidem oportet forsitan retributionem fieri, ut utriusque uidetur esse pro dignitate. Si uero hoc non accedit, non solum necessarium, uerum etiam iustum ipsum praehabentem hanc ipsam statuere: nam si quantum hic utilitatis habuit, aut pro quanto uoluptatem expetit, tantum ille receperit, dignam de hoc remunerationem habebit. Etenim in rebus uenalibus ita fieri constat. Et quibusdam in locis sunt leges quae uetant, sponte actorum contractuum iudicia esse, propterea quod oportet unumquemque ad eum qui credidit sic dissolutionem facere, ut societatem contraxit. Putant enim iustius esse statuere cui permissum est, quam eum qui permisit. Etenim plerumque non aequae aestimant qui habent, & qui accipere uolunt. Sura enim cuiusque, & ea quae dat multo uidentur precio digna. Attamen retribu-

tio sit ea, quam statuunt ij qui capiunt, quantitate. Oportet autem fortasse non tanti aestimare quanti uidetur dignum habenti, sed quanti aestimabat antea quam haberet.

Quod singulis pro dignitate sint beneficia rependenda. Cap. II.

Habent autem & talia dubitationē, utrum oporteat omnia patri tribuere, in omnibusque obtemperare: an aegrotanti quidem parendum sit medico: deligenti uero ducem exercitus, deligendus sit rei militaris peritissimus homo. Simili modo, utrum amico sit potius, an studioso subministrandum. Et beneficii reddenda sit gratia, an sodali potius dandū, si utrunque fieri nequeat. Omnia igitur talia exacte determinare, non est facile. Multas enim ac uarias habent differentias, & magnitudine & paruitate, et honestate atque necessitate. Verum non omnia eidem esse tribuenda non est obscurum. Atque beneficia plerumque reddenda sunt potius, quam est largiendum amicis: sicut & mutuū reddendum est potius cui debeas, quam dandum sodali. Fortasse autem neque hoc agendū est semper: ut redemptum a praedonibus, utrum eum qui ipse redemit, redimere uicissim oporteat quicumque is sit: aut non capto quidem, repetenti uero mutuū reddere, an redimere patrem? Videbitur enim patrem potius quam se etiam redimere illum oportere. Debitū igitur, ut diximus, simpliciter est reddendum. Si uero datio honestate aut necessitate excedat, ad hanc ipsa est declinandum. Interdū enim neque est aequum beneficium retribuere: cum alter quidem in studiosum, sciens studiosum esse, contulit beneficium, alter autē illū flagitiosum esse existimat. Nonnunquam enim nec ei qui mutauit uicissim est mutuandum. Nam ille quidem puras se recepturū, bono mutauit uiro: hic autē non sperat a prauo recipere. Siue igitur re uera hoc sic se habeat, non aequalis est dignitas: siue non ita quidem se habeat, putent autem sic se habere, non uidebuntur absurde facere. Quod igitur saepe est dictum, sermones qui de affectibus actibus ue fiunt, perinde habent definitionem, ut ea circa quae sunt. Non eadem igitur uniuersis esse reddenda, neque patri cuncta, quemadmodum neque loci sacra omnia dantur, non est obscurum. Quod si diuersa tribuenda sunt parentibus, & fratribus, & sodalibus, & beneficiis: tribuenda sunt singulis sua, quaeque ad quaeque accommodantur. Sic autem & facere uidentur. Nam ad nuptias uocāt cognatos: genus enim ijs est commune, quare & actus qui circa hoc sunt. Et ad sponsalia etiam maxime cognatos propter idem putant accedere oportere. Videbitur autē parentibus maxime alimentis filios ut debentes, opitulari oportere: & honestius esse, ijs qui causa sunt essendi, quam sibi ipsi subuenire. Honorem etiam ut dijs tribuere oportet, non omnem autem parentibus, neque eundem patri matrique: neque sapientis aut Imperatoris: sed patri paternum, & similiter matri maternum. Omni quoque seniori honor est tribuendus, qui ad aetatem accommodatur, assurgendo, locoque cedendo, & talibus. Sodalibus autē atque fratribus praestanda est libertas, omniumque cōmunitas. Atque cognatis & ijs qui sunt eiusdem tribus, & ciuibus ac ceteris uniuersis semper est enitendum, id quod accommodatur tribuere et comparare, quae insunt singulis ratione familiaritatis, & uirtutis aut utilitatis. Eorum igitur qui generis sunt eiusdem, facile est iudicium: differentium autem est difficilium. Non tamen ob hoc desistendum est: sed ut fieri potest, ita est distinguendum.

Quando soluenda amicitia. Cap. III.

Est etiam dubitatio, si dissoluendae sint amicitiae nec ne, ad eos qui non permanent: an ad eos qui ob utilitatem aut uoluptatem amici sunt, cum haec non habent. Nec est absurdum dissolui: illorum enim erant amici, quibus deficientibus, rationi consonum est, non amare. Incusauerit autem quispiam si ob utilitatem aut uoluptatem amans, ob mores simulat amare. Quod enim superius diximus, plurimae fiunt incusationes inter amicos, cum non similiter optant & sunt amici. Cum igitur quispiam sua se opinione fefellerit, putaueritque ob mores amari, nihil illo tale agente, tum seipsum is accusare debet. Cum uero a simulatione illius deceptus fuerit, tum eum qui decipit iustum est accusare: & magis quam eos qui nummos adulterinos conficiunt, quanto maleficiū ipsum circa praestabilius est. Quod si acceptat ut bonum, factus est autem prauus, atque apparet, est ne amandus? An impossibile est: si quidem non omne quoduis est amabile, sed bonum: neque autem dignum est prauum amicum habere. neque oportet: non enim amatorem prauorum esse oportet, neque similem euadere prauo. Dicitur autem, simile simili esse amicum. Est ne igitur statim amicitia dissoluenda: an non omnis, sed in qua est incurabilis ob prauitatem? Qui autem emendari possunt, ijs magis ferendum est in moribus auxiliū quam in pecunijs, quanto praestabiles sunt, & magis amicitiae proprijs. Nihil autem ab-

surdū

surdū uidebitur facere, qui amicitiam dissoluit: non enim huic aut tali amicus erat. Cū igitur mutatum ad priores mores redigere nequeat, sese ab illo seungit. Quod si alter permaneat, alter magis bonus euadat, multumque uirtute differat, est ne utendum amicus? an fieri nequit? In magna autem distantia maxime manifestum fit, ut in amicitijs quae a ueritate contrahuntur: nam si alter mente permaneat puer, alter in optimū uirum euaserit, quoniam modo fuerint amici? cum neque eadem ipsis placeat, neque eisdem gaudeant, doleantque. Neque enim haec erunt in ipsis. Sine uero his esse amici non possunt. Simul enim ipsos uiuere impossibile est. Atque de his ante diximus. Oportet ne igitur ipsum non secus ad illum sese habere, quam si amicus nunquam fuisset? An factae memoriam consuetudinis habere oportet? Atque ut amicis potius quam alienis arbitramur gratificari oportere: sic & ijs qui fuerunt amici, tribuendum est aliquid ob amicitiam quae antea fuit, cum non ob exuperationem prauitatis est dissolutio facta.

Quae opera amicitiae, & quod non sint prauorum. Cap. IIII.

EA uero quae ad amicos attinent, & quibus amicitiae definiuntur, ex ijs quae ad seipsum quisque facit, profecta esse uidentur. Ponunt enim eum amicum esse, qui uult & agit bona, uel quae uidentur, amici gratia: aut eum qui uult esse uiuereque amicum, gratia ipsius amici: quod quidem matribus ad suos accidit filios, & ijs amicis qui sunt offensi. Quidam autem eum esse dicunt, qui uersantur una cum amico, & eadem expetit: aut eum qui dolet una, atque gaudet cum amico. Maxime autem & hoc matribus accidit. Horum etiam aliquo & amicitiam ipsam definiunt. Vnumquodque autem horum uiro competit erga se bono: & reliquis uero ea ratione, qua tales esse existimant. Videtur autem, ut dictum est, uirtus & studiosus ipse unicuique esse mensura. Hic enim sibi ipsi cōsentaneus est, ac eadem affectat anima omni. Et uult igitur sibi ipsi bona, & quae apparent, ac agit. Est enim uiri boni, bonum agere, & stupisus gratia. Mentis enim causa, quae quidem unusquisque esse uideatur. Et uult etiam se uiuere, saluumque esse: atque id maxime, quo sapit. Est enim bonū homini studioso, esse. Unusquisque autē sibi uult ipsa bona. Factus uero alius, nullus expetit cuncta, illud quod est factum, habere. Habet enim & nunc Deus summum bonū, sed est id quod est ipse. Videtur autem id unusquisque esse quod intelligit: aut maxime atque talis, secū dēgere uult. Libenter enim hoc, cum uoluptateque facit: nam & actarū rerum recordatio per iucunda est, & futurarū spes bona. Talis autem afficit uoluptate. Et insuper contemplationibus mente abundat. Praeterea maxime secum una dolet atque laetatur: idem est enim omnino ipsi molestum, atque iucundum, & non aliā aliud. Est enim sine potentia profusus. Ex eo igitur quia unumquodque ipsorum ad seipsum competit studioso, ad amicum autem sic se habet, ut ad seipsum (amicus enim est alius ipse) & amicitia uideatur horum aliquid esse: & quibus haec insunt, uidentur esse amici. Quærere uero, utrum ad seipsum sit an non sit amicitia, nunc omittamus. Videbitur autem hoc amicitia esse, quo duo uel plura ex ijs habet quae dicta sunt. Et quod maxima amicitia similis est ei quae est ad seipsum. At uero uidentur ea quae dicta sunt et ipsis multis inesse, quamuis sint prauis. An hoc participes ipsorum sunt, quo sibi ipsi placent, & bonos se esse existimant? Nam eorū qui uehementer sunt prauis atque nefarijs, nemini haec insunt, sed nec inesse uidentur: ferē autem neque prauis. Dissident enim secum, & alia quidem cupiunt, alia autem uolunt: ut incontinentes. Nam ijs quae bona sibi uidentur, anteponunt ea quae uoluptate afficiunt, atque nocent. Quidam rursus ob formidinem atque inertiam eas agere res omittunt, quas putant sibi ipsis optimas esse. Qui uero multas res graues atque nefandas egerunt, uitam ob prauitatem odio habent ac fugiunt: sibique mortem consciscunt. Quærunt praeterea alios ipsi flagitiosi quibus cum uersentur, se uero ipsos fugiunt. Nam si sint secum, recordantur multarum grauiumque rerum, & sperant alias tales: si cum alijs autem sint, obliuiscuntur. Atque cum nihil habeant quod sit amabile, nulla re profusus afficiuntur ad seipsos, quae ad amicitiam attinet. Neque igitur una secum gaudent, atque dolent. est enim eorum anima in seditione. Atque interdum ob prauitatem dolet, abstinens a quibusdam, interdum laetatur. Et haec quidem pars huc, illa autem illuc trahit, ut diuellentes. Quod si fieri nequeat, ut doleat simul atque laetetur: at paulo post dolet, quod laetatus fuit, & nollet sibi ipsi illa uoluptati fuisse. Improbū nanque poenitentia sunt referti. Improbū igitur ne erga se quidem amice affectus est, propterea quod nihil habet quod sit amabile. Quod si ita sese habere uehementer est miserum, totis uiribus fugienda est prauitas, & enitendum est bonum esse. Sic enim & ad seipsum habebit amice, & alij amicus poterit esse.

De benevolentia. Cap. V.

Benevolentia autem, amicitiae quidem est similis, non tamen est amicitia. Fit enim benevolentia & ad ignotos, & latens: amicitia uero non fit. Haec autem antea diximus. At nec etiam est amatio. Non enim habet extensionem nec appetitionem: amationem autem haec sequuntur. Et amatio quidem est cum consuetudine: benevolentia autem fit & repente, ut fit & erga certantes: spectantes enim, beneuoli fiunt ipsis, & uolunt bona. Nihil autem agerent simul. Quod enim diximus, repente fiunt beneuoli & leuiter diligunt. Videtur igitur benevolentia principium amicitiae esse, sicut & adamandi, uoluptas ea quae per aspectum efficitur: nemo namque amat si non antea delectatus fuerit forma. Qui uero gaudet forma, non continuo & amat: sed cum absentem desiderat, presentiamque affectat. Sic igitur & amicos impossibile est esse, nisi beneuoli fuerint. Beneuoli uero non continuo & amant. Volunt enim duntaxat ijs bona, quibus beneuoli sunt. Sed nihil agerent simul, neque pro illis molestiam susciperent ullam. Quapropter quispiam per translationem principium ipsam amicitiae dixerit esse. Diuturnam autem factam, & ad consuetudinem accedentem, amicitiam fieri: non eam quidem quae ob utilitatem, neque eam quae ob uoluptatem est: neque enim pro hisce benevolentia fit. Qui namque beneficium accepit, retribuit pro ijs quae accepit benevolentiam, faciens iusta. Qui uero uult aliquem prosperitatem habere, spe commodi alicuius consequendi pro illum, non illi, sed sibi potius beneuolus est, quemadmodum nec amicus si illi propter aliquem usum obsequium praestat. Omnino autem benevolentia ob uirtutem, ac bonitatem aliquam fit, cum cuiuspiam quispiam pulcher, aut fortis, aut aliquid tale uideatur: ut in certantibus diximus.

De concordia. Cap. VI.

At qui concordia etiam ad amicitiam attinet. Quapropter non est eadem opinatio. Haec enim & ijs qui sibi mutuo sunt ignoti, inesse potest. Nec eos qui de quouis sunt eiusdem sententiae, concordantes dicunt: uelut eos qui de caelestibus eadem sentiunt: non enim ad amicitiam pertinet, de his esse concordantes. Sed ciuitates concordantes inquit esse, cum de ijs quae conferunt eadem sentiunt eliguntque, atque agunt ea quae publice uisa sunt. Circa igitur ea quae in actionem ueniunt, concordantes sunt homines, & horum circa ea quae in magnitudine sunt, possuntque utrisque uel omnibus inesse. Ut ciuitates concordantes sunt, cum omnibus uideatur, magistratus esse diligendos, aut societatem cum Laedemonijs in eundem esse, aut magistratum gerere Pittacum, cum uellet et ipse. At cum uterque seipsum uult (ut ij uolunt qui in Phoenissis sunt) seditionem habent. Concordantes enim esse, non est idem utrisque intelligere, quicquid tandem id sit: sed in eodem idem: ut cum & populus, & boni, rempublicam optimates gerere nolunt. Sic enim fit omnibus quod exoptat. Ciuilibus autem amicitia uidetur ipsa concordia esse, sicut & dicitur. Nam circa commoda & ea quae pertinent ad uitam, uersatur. Est autem talis concordia in bonis: nam et se cum quisque horum est concors, & omnes inter se sunt concordantes, quippe cum in eisdem omnino sint. Talium enim uoluntates manent, & non refluunt ut Euripus: uoluntque semper ea quae iusta sunt, & quae profunt. Haec autem & communiter affectant. Prauos uero concordantes esse, impossibile est, nisi breui in tempore, quemadmodum & amicos esse. In rebus quidem utilibus plus, in subeundis uero laboribus subministrationibus uel minus habere percipientes. Unusquisque autem haec sibi uolens, proximum perferatur, et prohibet. Perit enim res ipsa communis, cum ab ipsis non conseruetur. Fit igitur ut in seditione uersentur: & sese quidem uicissim urgentes, quae iusta sunt agere nolunt.

De beneficentia. Cap. VII.

Videntur autem ij qui beneficia contulerunt, magis eos amare in quos beneficia sunt collocata, quam ij qui acceperunt, eos qui contulerunt. Atque ut praeter rationem eueniens, quaeritur. Plurimis igitur uideatur id ex eo fieri, quia hi quidem debent, illis uero debetur. Ut igitur in mutuis, debitores quidem uolunt suos creditores non esse, hi uero de salute quoque debitorum diligentiam adhibent: sic & eos inquit, qui beneficia contulerunt, uelle eos esse erga quos fuere beneficii, ut gratias accepturos: illis uero non esse curam reddendi. Epicharmus igitur fortasse dixerit haec ipsos dicere, aspicientes ad malum. Videtur hoc autem esse humanum: plerique enim immemores sunt, & suscipere potius quam conferre beneficia appetunt. Videbitur autem causa naturalior esse, & non similis ei quae de creditoribus dicitur, Non est enim erga debitores amatio, sed uoluntas, salutis

salutis, recipiendi causa. Sed qui beneficia contulerunt, diligunt atque amant eos qui beneficia acceperunt, & si nulla in re sunt utiles, neque in posterum futuri: quod quidem & artificibus accidit. Magis enim unusquisque proprium amat opus, quam ipse ab opere amaretur, si animae particeps esset. Maxime uero forsitan hoc circa poetas accidit: hi namque diligunt sua poemata supra modum, & perinde atque filios amant. Tali igitur simile est, & id quod faciunt ij qui beneficia contulerunt. Quod enim suscepit beneficium, ipsorum est opus: hoc igitur & amant magis, quam eum qui opus fecit. Huius autem causa est, quod uniuersis est expetibile atque amabile, esse. Sumus autem actus: nam uiuendo sumus atque agendo. Qui igitur fecit, est actus suum quodam modo opus: diligit itaque ipsum opus, quia amat & esse. Hoc autem est naturale. Quod enim est potentia, id opus ipsum actus declarat. Et insuper ei quidem qui contulit beneficium, honestum est id quod egit. Quare gaudet eo in quo est hoc. At ei qui accepit, nihil est honestum in eo qui contulit, nisi conferens, quod quidem minus est iucundum atque amabile. Est autem praesentis quidem operatio, futuri autem spes, facti uero memoria iucunda. Sed iucundissimum est quod est actus, & amabile simili modo. Ei igitur qui contulit beneficium, permanet ipsum opus: diuturnum est enim ipsum honestum. Sed ei qui cepit, transacta est ipsa utilitas, memoriaque honestarum quidem rerum est periuicunda: utilium autem non nimium, aut minus: expectatio uero contra sese habet. Et amare quidem simile est actioni, amari autem passioni. Eos igitur qui circa actum excellunt, sequitur amare, & ea quae ad amicitiam attinent. Praeterea quae facta sunt cum labore, ea magis diligunt omnes: ut & pecunias magis diligunt qui acquisuerunt, quam qui ab alijs acceperunt. At beneficium quidem accipere, sine labore esse constat: beneficium autem conferre, difficile. Propter haec & matres filios magis amant: generatio namque laboriosa est magis, & magis sciunt esse suos. Videbitur autem hoc & ijs accomodatam esse, qui beneficia contulerunt.

De amatore sui. Cap. VIII.

Dubitatur autem & utrum oporteat seipsum amare maxime, an aliquem alium. Incerpant enim eos qui seipsum maxime amant, & ut turpe sui amatores appellat. Atque praeuus quidem, sui gratia cuncta agit, & tanto magis, quanto prauior est. Incusant igitur ipsum, quia nihil nisi sibi agit. Probus autem ob honestatem, & tanto magis, gratiaque amici quanto praestabilior est, sua uero negligit. Ab his autem uerbis non sine ratione ipsa opera discrepant. Nam eum inquit oportere summè amare, quod maxime est amicus. Is autem maxime est amicus, qui uult cui uult bona illius gratia, si nullus etiam scierit. At haec ipsi ad seipsum maxime competunt, & caetera omnia quibus, definiunt amicus. Dicitur enim, ab ipso ea omnia quae ad amicitiam attinent, & ad caeteros peruenire. Eodem accedunt & prouerbia uniuersa: ut, Anima una: &, Amicorum omnia sunt communia: & Amicitia est aequalitas: & Tibiae genu propinquius. Haec enim uniuersa ipsi ad seipsum maxime competunt. Maxime namque amicus est sibi, & se igitur ipsum maxime amare oportet. Dubitatur autem merito, utris oporteat assentiri, cum utrisque uideatur esse credendum. Fortasse igitur tales sermones distinguendi determinandique sunt, quousque & quo nam modo sint ueri. Si itaque sumserimus, quo nam utrisque modo sui amatorem dicunt, fuerit forsitan manifestum. Qui igitur hoc reprehendendum esse existimant, eos amatores sui appellant, qui sibi plus tribuunt in pecunijs & honoribus & uoluptatibus corporis: haec enim ipsa multitudo affectat, & ipsis ut optimis omnino studio incumbit, quapropter & in certamen ueniunt. Qui igitur in hisce plus habere pergunt, ij cupiditatibus & omnino affectibus, eisque parti animae, quae rationis est expers gratificantur. tales autem sunt ipsi multi: iccirco & appellatio orta est ex multitudine, quae quidem est praua: ergo iuste uituperantur ij, qui ita se amant. Non est autem obscurum, uulgus eos qui sibi ipsis talia tribuunt, sui amatores dicere consueuisse. Nam si quis semper studeat agere, iusta maxime omnium, aut temperata, aut quaeuis alia quae a uirtutibus proficiuntur, honestatemque omnino sibi ipsi semper uidebitur atque usurpet, hunc nemo dicit amatorem sui, neque uituperabit. Magis autem uidebitur talis homo sui amator. Nam ea sibi tribuit quae pulcherrima maximeque bona, & gratificatur ei quod sibi plus potissimum, in omnibusque illi obtemperat. Ut autem & ciuitas id esse maxime uideatur quod est potissimum, & alius omnis conuentus, sic & homo. Amator igitur is est maxime sui, qui illud amat, illique gratificatur. Et continens igitur dicitur, & incontinens, quia mens uincit, aut non uincit: propterea quod ipsa est hominum quisque: & egisse ipsi & sua sponte ea uidentur, quae cum ratione maxime egerunt. Non igitur est obscurum,

hoc esse maxime unūquemq; & hoc maxime uirū bonū amare. Quia propter maxime sui est amator, diuersa specie ab eo qui reprehendit, tantūq; differt, quantū uita cū ratione differt, a uita cū perturbatione: et appetitio aut honesti, aut eius qd cōferre uidetur. Qui si omnes ad cōsequendā honestatē, & ad res agendas pulcherrimas decertarent atq; cōtenderent: & omnibus publice ea quæ oportet, & unicuique priuatim maxima bona inessent, si quidem uirtus est tale. Quare bonum quidem hominem, amatorem esse sui oportet: nam & sibi ipsi & cæteris proderit, agēdo honesta. Prauum autē non oportet: et sibi nanq; nocet, & propinquis, affectus prauos sequēdo. Ea igitur que uirū improbus agit, ab ijs discrepant quæ agere oportet: at probus quæ oportet, ea agit. Mens enim omnis id expetit, quod est optimum sibi, & probus obtemperat menti. Atqui uerum est illud quod de studioso dicitur, complura inquam ipsum agere, & amicorum & patriæ gratia, & si opus fuerit mortem obire. Et pecunias enim & honores abiiciet, & ea bona omnino de quibus homines decertant, sibi uendicans honestatem. Expetit enim potius uoluptatem breui tempore uehementem, quam longo leuem: & uitam honestam uno anno, quam quauis multis, & unum actum honestum magnum uel, quam multos & prauos. Atq; ijs qui pro amicis, qui pro patria mortem obeunt, hoc forsitan accidit. Magnā igitur sibi ipsis eligunt honestatem, abiiciuntq; pecunias, ut amici capiant plures: hinc enim amicis facultates, ipse consequitur honestatem, atq; sibi maius tribuit bonum. Eundem & circa honores modum magistratusq; seruabit: nam hæc omnia amico suo concedet: est enim hoc honestum ipsi ac laudabile. Merito igitur studiosus esse uidetur, anteponens omnibus honestatem. Fit etiam ut & res agendas concedat amico, sitq; honestius seipsum fuisse causam ut agat illas amicus, quam si ipse met agat. In uniuersis igitur laudabilibus, ipse studiosus plus honestatis tribuere sibi ipsi uidetur. Sic igitur suis ipsis (uti diximus) amatorem esse oportet: ut ipsi autem multi sunt, non oportet.

De amicis felicitis, & quibus indigeat. Cap. IX.

Est autem controuersia & de ipso felicitate, si indigeat amicis nec ne. Non esse enim inquit ipsis beatis, & ex sese sufficientibus, opus amicis: insunt enim ipsis omnia bona. Cum igitur ex sese sint sibi sufficientes, nullius indigent rei. Amicum autē inquit, cū sit alter ipse, ea afferre amico, quæ ipse per se amicus consequi nequit. Vnde & hanc sententiam dicunt:

Fortuna cum bona est, amicis cur opus?

At absurdum simile est, uniuersa bona tribuentes felicitati, amico ipsi non tribuere, quod externorum bonorum maximum est. Quod si ad amicum conferre potius quam accipere beneficia spectat, atq; ad uirum bonum, uirtutemq; dare beneficia pertinet: magisq; honestum est amicis, quam alienis largiri, beneficiaq; conferre: uir studiosus ijs indigebit profecto, qui dona beneficiaq; sunt accepturi. Quapropter & queritur, utrum prosperis in rebus, an in aduersis opus sit magis amicis: utpote cum & is qui mala fortuna utitur ijs indigeat, qui beneficia conferant: & ijs qui prospera fortuna fruuntur, ijs sit opus apud quos beneficia collocabunt. Est etiam forsitan absurdum, beatum ipsum solitariū facere, nemo enim expetet per se bona cuncta habere: nam homo ciuile animal est, & cum alijs aptum unā uiuere. Hoc igitur competit & felicitati: habet enim ea omnia quæ natura sunt bona. Constat autem, melius esse cum amicis probisq;, quam cum alienis ipsum & quibusuis conuersari. Amicis ergo beato est opus. Qui igitur illi primi dicunt, & qua parte uera loquuntur: an quia uulgus eos amicos esse putat qui utiles sunt? Talibus igitur non indiget ipse beatus, quippe cum ipsi omnia bona insint. Nec etiam ijs qui ob uoluptatem amantur, aut perparum: nam cum sit ipsius uita iucunda, aduentitia non indiget uoluptate. Atq; cum amicis talibus haud indiget, non uidetur indigere amicis. Hoc autem non est forsitan uerum. Nam in principio dictum est, felicitatem operationem esse quandam. Constat autem operationem ipsam fieri, & non ut quandam rem esse quæ possidetur. Quod si felicem esse, in uiuendo ac operando consistit: boni autem operatio studiosa & iucunda per se, ut in initio diximus: resq; propria ex ijs est quæ delectant, atque magis propinquo quam nos ipsos, & actus illorum quam nostros possumus contemplari: studiosorumq; hominū actus si sint amici, iucundi sunt ipsis bonis (habent enim ambo ea quæ sunt natura iucunda) Beatus profecto talibus, indigebit amicis, si expetit actus bonos & proprios contemplari: talesq; sunt ipsius boni, si sit amicus. Arbitrantur autem homines, felicem iucunde uiuere oportere, Solitario igitur difficilis est uita. Nō est enim facile

facile per seipsum semper operari, cū alijs uerō atq; ad alios facile. Erit igitur operatio cōtinua magis, cum sit per se ipsam iucunda. Quod quidem esse circa beatum ipsum oportet. Studiosus enim hoc ipso quo studiosus est, gaudet quidem ijs actibus qui a uirtute proficiuntur. Molestē autem fert eos, qui a uitijs prodeunt: perinde atq; musicus delectatur quidem eleganti cantu, offenditur autem prauo. Fuerit etiam & quaedam uirtutis exercitatio ex cōiunctu bonorū, ut & Theognidi placet. Naturalius autē cōsideratibus, studiosus amicus expetibilis esse natura studioso uidetur: diximus enim id quod est bonum natura, studioso bonum & iucundum esse per se. Definiunt autem ipsum uiuere, animalium quidem, potentia sensus: hominum autem, sensus uel intellectus. Potentia uerō ad operationem reducitur, & ipsum præcipuum in operatione consistit. Ipsum autē uiuere uidetur proprie esse ipsum sentire, uel intelligere. At ipsum uiuere de ijs est, quæ sunt per se bona atq; iucunda: est enim definitū. Definitū autē natura est bonū. Quod uerō natura est bonū, id & bono est bonum, quapropter omnibus iucundū esse uidetur. Non oportet autē uitā sumere prauam atq; corruptam, neq; in doloribus constitutam. Indefinita nanq; est talis, quemadmodum ea quæ insunt ipsi. Eritq; hoc manifestum magis in sequentibus de dolore. Si uerō ipsum uiuere bonum est, & iucundum etiam est, quod uel ex eo uidetur, quia omnes appetunt ipsum, & maxime boni atq; beati. His enim uiuere maxime est expetibile, & horum uita est beatissima. Qui autem uidet, uidere sentit: & qui audit, audire: et qui ambulat, ambulare: & in cæteris similiter est aliquid sentiens nos operari. Sentire uero nos sentire, & intelligere nos intelligere possumus: quod quidem est nos esse. Esse enim, sentire uel intelligere. Sentire autem se uiuere, de ijs est quæ per se sunt iucunda. Vita nanque natura est bonum. Bonum autem sibi quempiam inesse sentire, uoluptate afficit. Ipsum uerō uiuere expetibile est, & maxime bonis: propterea quod esse, bonum est ipsis atq; iucundum. Sentientes enim id quod est per se bonum, uoluptate afficiuntur. At studiosus ut erga seipsum, sic sese habet & ad amicum: amicus enim est alter ipse. Ut igitur seipsum esse, est unicuiq; expetibile: sic & suum amicum esse, uel similiter. Esse autem ideo est expetibile, quia sibi bonum esse ipsum sentit. At talis sensus iucundus per seipsum est. Sentiat ergo & ipsum amicum esse oportet. Hoc autem fieri potest, cum ipso simul uiuendo, & uerba mentem uel commutando. Sic enim in hominibus dici uidetur, simul uiuere: & non, ut in pecoribus, eodem in loco pasci. Si igitur ipsum esse, per se est expetibile uiro beato, cum natura sit bonum atq; iucundum: simile autem est, & amici ipsius esse. Amicus etiā ex ijs est profecto, quæ expetibilia sunt beato. At quod est expetibile beato, id ad sit ipsi oportet, uel egens erit hac parte. Opus est igitur ei qui felix futurus sit, studiosis amicis.

De numero amicorum. Cap. X.

Sunt ne igitur quamplurimi faciendi amici: an, ut de hospitalitate dictum concinne fuisse uidetur,

Hospite ne careas, hospes nec pluribus esto.

Sic & ad amicitiam accommodabitur, neq; sine amicis esse, neq; rursus nimium multos habere amicos. Ad eas igitur amicitias quæ sunt ob utilitatem, et ualde id quod dictū est, accommodatur. Multis enim uicissim subministrare laboriosum est: neq; ad hoc agendum facultates ipsæ sufficiunt. Plures igitur ijs qui sunt ad facultates proprias satis, superuacanei sunt, atq; ad bene uiuendum impedimento: non ergo opus est ipsis. Si quoq; qui comparantur ob uoluptatem sufficiunt pauci, ut in epulis condimentum. At sunt ne studiosi plurimi comparandi? & multitudinis amicorum est quidam numerus, perinde ac ciuitatis? Nec enim decem ex hominibus, ciuitas constare potest, nec etiam est ex centum milibus adhuc ciuitas. Sed quantitas non est forsitan una quaedam determinata, sed omnis ea quæ est mediā inter quasdam multitudines definita. Et amicorum igitur multitudo quaedam est definita. Atq; si fortasse sunt plurimi, cum quibus quispiam uiuere potest: hoc enim ad amicitiam pertinere maxime uidebatur. Fieri autem non posse, ut unā cum multis quispiam uiuat, seq; multis impartiat, non est obscurum. Præterea illos etiam inter sese amicos esse oportet, si simul omnes uicturi sunt. Hoc autem difficile est in multis. Est etiam perdifficile, gaudere familiariter cum multis, atq; dolere. Concurrere enim hæc simul possunt: cum uno inquam dolere, & cum altero gaudere. Forsitan igitur bene est, non querere quamplurimos amicos habere, sed quot ad communem uitam habendam sufficiunt: nec enim posse uidetur multis uehementer amicum esse. quapropter neq; adamare plures: exuperatio enim quaedam amicitiae est, hoc autem est ad unum. Et

uehementer igitur amare, ad paucos erit. Hoc & in ipsis rebus ita se habet. Amicitia namque sodalitia non fiunt multi amici, & quae fama celebrantur inter duos fuisse dicuntur. Qui uero multos amicos habent, & omnibus sese familiariter offerunt, si nemini sunt amici, nisi civiliter, quos et placidos appellant: fit igitur ut civiliter multis sit quispiam amicus, etiam si non sit placidus, sed uere uir probus. Sed ob uirtutem & seipsum amicitia, non est ad multos. Amabile autem est, & paucos inuenire tales.

In qua fortuna sint habendi amici. Cap. XI.

AT utra in fortuna magis opus est amicis, utrum in prospera an in aduersa: In utraque namque quaeruntur: nam & qui fortunam habent aduersam, indigent ope. Et qui sunt in rerum prosperitate, eorum indigent quibus cum uiuant, & in quos beneficia conferant. Volunt enim donare, beneficiaque conferre. Amicos igitur habere necessarium quidem est magis in aduersa fortuna. Quapropter hic utilibus amicis est opus: honestius autem est in prosperitate fortunae. iccirco & bonos quaerunt: in hos enim beneficia conferre, atque cum his una degere magis est expetibile. Est enim & ipsa praesentia amicorum iucunda in utraque fortuna: nam leuantur ipsi dolentes condolentibus ipsis amicis. Quapropter & dubitauerit quispiam, si doloris, ut oneris amici participes fiunt: in hoc quidem non fit, ipsorum autem praesentia cum sit iucunda, condolentibus sensus minuit ipsum dolorem. Verum si ob haec, aut ob aliquid aliud leuatur, missum faciamus. Id quod dictum est euenire sane uidetur. Ipsorum autem praesentia immixta quaedam est. nam accipere quidem amicos, iucundum est, praesertim ei qui calamitatibus premitur, fertque praesidium aliquod aduersus dolores. Consolationem enim ipse amicus & aspectus, & uerbis afferre potest, modo sit dexter. Scit namque mores, quibus gaudet atque dolet: at sentire suas ob aerumnas dolere amicum, affert dolorem. Nam omnes fugiunt se causam doloris esse amicis. Quapropter uiriles quidem natura cauent, ne amici secum condoleant: & si non exuperent in dolentia, dolorem quo illi afficiuntur non ferunt. Atque omnino simul plorantes merentesque non admittunt, quia nec ipsi sunt propensi ad luctus. Mulierculae uero & huiusmodi uiri, gaudent ijs qui una cum ipsis gemunt, & amant eos tanquam amicos, & condolentes. Oportet autem omnibus in rebus praestabiliorem imitari. At amicorum prosperis in rebus praesentia & uoluptate affert omni in actu, & cognitione delectat, quod in ipsis bonis letantur. Quapropter uidebitur oportere in prosperitatibus, quidem prompte uocare amicos. est enim honestum, beneficium esse. In aduersitatibus autem pigre: minime namque facere participes malorum ipsos oportet. Vnde & illud dicitur,

Sat est grauis tristisque si me fors premit.

Maxime tamen uocandi sunt tunc amici, cum parua suscepta molestia multum prodesse possunt: contra autem fortasse congruum est, ad calamitosos quidem ire non uocatum, & prompte. Est enim amici, beneficia conferre, praesertim in eos qui indigent, & anteaque illi requirant. Vtrisque namque honestius atque iucundius est. Ad fortunatos autem prompte quidem accedere ad operandum una cum illis. Est enim adhuc opus amicis: lente autem pro beneficijs consequendis: non est enim honestum utilitatis suae causa properare. Cauenda autem est forsitan opinio iniucunditatis in repellendo: accidit enim nonnunquam. Praesentia igitur amicorum in uniuersis expetibilis est.

De praecipuo munere amicorum, & bonorum & malorum. Cap. XII.

AT est ne, ut adamantibus amabilissimum est ipse aspectus, magisque hunc sensum quam ceteros expetunt, propterea quod per hunc maxime est atque oritur amor: sic & amicis maxime expetibile conuersari, simulque uiuere? Amicitia namque communicatio est. Et ut ad seipsum quisque, sic sese habet & ad amicum: sensus autem cuique de seipso est expetibilis, igitur & de amico. At operatio ipsis in simul uiuendo fit: quare non immerito uiuere simul affectant. Atque quod tandem est singulis esse, uel gratia cuius uiuere expetunt, in eo cum amicis uersari degereque uolunt. Quocirca alij component, alij talorum ludo simul incumbunt, alij simul sese exercent, & una uenantur aut philosophantur, singuli totos dies id simul agentes quod maxime amant. Viuere enim simul cum amicis uolentes, haec faciunt: & ea cum ijs communicant, quibus cum una uiuere expetunt, quae maxime ipsos in uita delectant. Fit igitur amicitia quidem improborum flagitiosa: communicant enim praua, suntque instabiles, & peiores etiam fiunt moribus, similes euadentes. Proborum autem proba, congressionibus suscipiunt incrementa.

Viden-

Videntur etiam tales & praestabiliores euadere, tam agendo quam se mutuo emendando: eliciunt enim ex sese mutuo ea quae placent. Vnde illud dicitur recte:

Disces ex studiosis nimirum optima semper.

Sed haecenus de amicitia. Deinceps de uoluptate dicamus.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHI-

CORVM AD NICOMACHVM LIBER X. IOANNE

Argyropylo Bizantio interprete.

ARGUMENTVM LIBRI.

DECIMVS haec: De uoluptate, de felicitate contemplatiua, de felicitate actiua, quod operatio praecipuum sit, de operis peroratione.

De uoluptate. Cap. I.

Haec sequitur forsitan, ut de uoluptate dicamus. Maximè namque uoluptas nostro generi familiaris est: quapropter erudiunt iuuenes, gubernantes ipsos uoluptate atque dolore. Videtur autem ad consequendam moris uirtutem maximè esse, gaudere ijs quibus oportet, & odisse ea quae oportet. Comitantur enim haec tota in uita momentum & uim ad uirtutem habentia, felicemque uitam. Nam eligunt quidem ea quae uoluptate afficiunt, fugiunt autem quae dolore: talia uero minime praetermittenda sunt, praesertim cum magna de ipsis sit controuersia. Quidam enim summum bonum uoluptatem esse dicunt, quidam contra uehementer prauum: partim forsitan & credentes sic esse, partim putantes ad uitam nostram melius esse, uoluptatem ostendere prauam esse, & si talis non est. Plerique enim propensiores sunt ad ipsam, & uoluptatibus inserviunt. Quamobrem ob contrarium ipsos ducere oportere dicunt: sic enim ad ipsum medium tandem peruenient. Fortasse autem hoc non bene dicitur. Sermones enim qui de affectibus, sunt & actibus, minus creduntur quam opera. Cui igitur ab his discrepat quae sensu percipiuntur, tum sprete ueritatem etiam ipsam interimunt. Qui namque uoluptatem uituperat, is si eam uisus nonnunquam fuerit affectare, ad ipsam inclinari uidetur, ut tale omnem. Distinguere namque non est ipsius multitudinis imperita. Sermones igitur ueri, non solum ad sciendum, sed ad uiuendum etiam perutiles sunt: creduntur enim cum sunt operibus consentanei. Quapropter hortantur eos qui ipsos intelligunt ad ita uiuendum, ut ipsi definiunt. Sed de his haecenus: nunc ea quae de uoluptate dicta sunt, referamus.

Opinio Eudoxi de uoluptate. Cap. II.

Eudoxus itaque uoluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat, uniuersa ipsam affectare, & quae rationem habent, & quae expertia sunt eiusdem. Atque in cunctis quod est expetibile, bonum esse: & quod maxime est expetibile, optimum esse. Vni uersa uero ad idem ferri declarat, omnibus illud optimum esse. Vnūquodque enim id quod est sibi bonum, inuenire dicebat, quod admodum & alimentum. Quod igitur uniuersis est bonum, quodque cuncta affectant, id esse summum bonum aiebat. Huius autem uiri rationes ob moris magis uirtutem, quam propter seipsas credebantur: ualde enim uidebatur esse modestus. Non igitur ut uoluptatis amicus, haec dicere uidebatur, sed quia uere res ita se habet. Non minus autem hoc manifestum esse censebat, & ex contrario: dolorem enim etiam dicebat fugiendum per se omnibus esse: itaque contrarium expetibile esse simili modo. Maximè autem id expetibile esse, quod non ob aliud, neque cuiusquam expetimus gratia. Atque tale ipsam esse sine controuersia uoluptatem: neminem enim interrogas, cuius nam gratia capiat uoluptatem, propterea quod per se ipsam expetibilis est ipsa uoluptas, facereque ipsam quod uis bonum expetibile magis, si illi addatur: ut iustas operationes temperatas uel, & incrementa suscipere bonum ipsum seipso. Videtur autem haec ratio, uoluptatem ostendere bonum esse, & non magis quam aliud bonum. Omne enim bonum expetibilius est cum alio bono, quam solum. Tali itaque ratione & Plato tollit, uoluptatem summum esse bonum. Vitam enim iucundam cum prudentia dicit expetibiliorem esse, quam si sit sola. Quod si mixtum est praestabilius, uoluptatem summum bonum non esse: nullo enim addito, summum bonum se expetibilius fieri. Constat autem, neque aliud quicquam summum esse bonum, quod cum eorum aliquo quae sunt per se bona, expetibilius sit. Quid igitur est tale, cuius & nos participes sumus? nam tale quaeritur bonum. Qui uero negant bonum id esse quod omnia appetunt, si nihil omnino dicunt.

G 3

Quod enim uniuersis uidetur, id esse dicimus: qui autem fidem hanc tollit, non ualde credibilia dicit: nam si ea solum que mente carent, ipsam appetent, esset aliquid quod dicitur: si uero & ea quae prudentiam habent ipsam, affectant, qui fit, ut aliquid dicat: Fortasse autem & in prauis est aliquid naturale bonum praestabilium quam ipsa per se sunt, quod proprium appetit bonum. Non uidetur etiam & de contrario recte dici. Inquiunt enim, non si dolor sit malum, uoluptatem continuo bonum esse. Aduersatur enim & malum malo, & ambo ei quod neutrum est. At haec non male dicunt, non tamen uere in ijs quae sunt dicta. Si enim ambo essent mala, oporteret & fugienda utraque esse: si neutra, neutrum, aut similiter. Nunc uero illum quidem fugere ut malum, hanc autem expetere tanquam bonum uidentur: sic igitur & opponuntur.

Dicentium uoluptatem non esse bonum, confutatio, etsi non omnino expetibilis sit. Cap. III.

AT qui neque si uoluptas non est qualitas, propter hoc bonum non est. Neque enim operationes uirtutis sunt qualitates, neque felicitas ipsa. Dicunt etiam bonum quidem ipsum definitum esse, uoluptatem uero indefinitum, quia suscipit intentionem remissionem uel. Si igitur ex eo qui magis uoluptas minus uel capitur, hoc iudicant: erit idem & circa iustitiam ceteras que omnes uirtutes, quibus manifeste dicunt magis minus uel tales eos esse, qui ipsas habent: nam magis sunt iusti, fortes uel. Et fit, ut & iuste agatur ac temperate, magis & minus. Si in uoluptatibus hoc inquit esse, uideant ne fortasse non dicant causam, si uoluptatum alia sunt non mixta, alia immixta. Quid autem prohibet, ut sanitas quae definita magis est atque minus, sic & uoluptates esse? non enim eadem in cunctis est temperatio, nec una quaedam semper est in eodem. Sed cum remittitur, permanet usque ad aliquem terminum, & differt ex eo quia magis est atque minus: tale igitur & in uoluptate esse potest. Praeterea summum quidem bonum perfectum esse, motiones autem & generationes imperfectas esse ponentes, uoluptatem motionem esse generationem uel ostendere eniuntur. Sed non dicere bene uidentur. Non est enim motus: omni namque motui propria est celeritas tarditas uel, & si non per se ipsum, ut motui ipsius mundi, at ad aliud. At neutrum horum competit uoluptati. Fit enim, ut aliquis cito sit constitutus in uoluptate, quemadmodum & in ira: ut uelociter autem delectetur, non fit, neque ad alium, sed fit ut uelociter ambulet, & accrescat, & omnia id genus. Fit igitur, ut celeriter atque tarde quispiam ad uoluptatem mutetur. At non fit ut hac ipsa celeriter operetur, id est delectetur. Generatio uero quomodo fuerit modo? Etenim non ex quouis fieri quoduis, sed ex quo fit, in id dissolui uidentur. Et cuius generatio esset uoluptas, eius esset corruptio dolor. Dicunt autem dolorem quidem indigentiam eius esse quod est secundum naturam, uoluptatem uero repletionem: hi autem affectus corporis sunt. Si igitur uoluptas repletio eius est quod est secundum naturam, id & uoluptate afficitur, in quo est repletio: corpus ergo capit uoluptatem: at non uidetur. Non est ergo uoluptas repletio, sed dum fit repletio, uoluptate quispiam afficitur: & dum secatur, dolet. Opinio autem haec ex doloribus circa alimentum & uoluptatibus, orta est. Nam indigentes facti, & antea affecti dolore, repletionem capimus uoluptatem. Sed hoc non circa omnes accidit uoluptates, nam sine dolore sunt & ipsae mathematicae uoluptates, & quae per olfactum & auditum fiunt, ac uisum, & species quamplures, ite recordationes uoluptate afficiunt. Cuius igitur haec generationes erunt: nullius enim rei fuerit indigentiae, cuius repletio fuerit. Ad eos autem qui proferunt uoluptates eas quae sunt oblectatione ac improbae, dicere quispiam potest, ea quae tales afferunt uoluptates, non esse iucunda. Non enim si prae dispositis sunt iucunda, putandum est & iocunda simpliciter esse, nisi illis. Quemadmodum neque salubria, aut dulcia, aut amara, quae aegrotantibus, aut alba quae lippis, uidentur. Vel hoc modo dicatur, uoluptates expetibiles quidem esse, non tamen ab illis: quemadmodum & diuitem esse expetibile quidem est, at non ex patriae prodicione: & sanum esse, at non quodcumque edendo. An uoluptates differunt speciebus diuersae namque sunt quae ab honestis rebus, & quae a turpibus, prodeunt, & non fit ut quisque iusti capiat uoluptatem, si non sit iustus: aut musici, si non sit musicus, & in ceteris simili modo. Ostendere autem uidetur & ipse amicus, cum sit ab adulatore diuersus, non esse uoluptatem bonum, aut speciebus uoluptates differre. Hic enim ad bonum, ille ad uoluptatem congregitur. Et ille quidem ut operatur, hunc

hunc autem laudant, ut ad diuersum congregientem. Nemo praeterea expetet ita uiuere, ut mentem habens per uitam pueri, ijs ex rebus capiat uoluptatem quibus pueri maxime delectantur, ut putant: aut gaudere, turpissimum quid faciendo nullum unquam suscepturus dolorem, & quampluribus indulgeremus rebus, etiam si nullam uoluptatem afferrent. Damus enim operam ut uideamus, ut meminerimus, ut sciamus, ut habeamus uirtutes. Quod si necessario haec sequatur uoluptas, nihil refert. Expeteremus enim haec etiam si nulla profors ab ipsis prouentura esset uoluptas. Voluptatem igitur neque summum bonum esse, neque expetibilem omnem, & uoluptates nonnullas esse per se expetibiles, speciebus differentes, aut ea a quibus proueniunt, perspicuum esse constat. Ea igitur quae de uoluptate dolore uel dicuntur, satis sint dicta.

Quid non sit uoluptas, & quomodo operationem perficiat. Cap. III.

Sed quid nam, aut quale sit, magis patebit, si sermonem paulo altius repetemus. Visio enim quouis in tempore perfecta est, nihil enim ipsi deest, quod postea factum species ipsius perficiet. Tali per similes est & ipsa uoluptas, est enim quoddam totum, nulloque in tempore uoluptatem quispiam accipiet, cuius species si maiore tempore fiat, perficietur. Quocirca nec motus est: in tempore enim est omnis motus. Et alicuius etiam finis, ut a difficultate tunc erit perfecta, cum id fecerit quod affectat, in toto tempore, aut in hoc: in partibus autem temporis omnes sunt imperfectae. Et a tota, & inter se diuersae specie sunt: compositio namque lapidum diuersa est ab erectione columnae, & haec rursus, a templi effectione. Et templi quidem est perfecta: nullius enim ad propositum indiget rei. Fundamentorum autem & laquearium imperfecta: est enim utraque pars. Differunt igitur speciebus: & fieri non potest ut quouis in tempore motus speciebus perfectus accipiat, nisi in toto. Similiter res sese habet & in ambulatione & motionibus ceteris, nam si latius motus est, quo quidem ex hoc ad hoc citius: & huius differentiae iuxta speciem, uolatio, ambulatio, saltatio, & talia, motiones sunt quibus ex hoc in hoc similiter itur. Non solum autem in his res sese habet, sed in ipsa etiam ambulatione: termini namque non sunt iidem in stadio toto atque in parte, et in alia atque alia parte, neque idem est, pertranlire lineam hanc & illam: non solum enim lineam, sed etiam in loco collocata pertranlit. Atque haec & illa in diuersis sunt locis. Sed exacte quidem de motu alijs in locis est dictum. Videtur autem non in omni tempore esse perfectus. Sed multi sunt imperfecti speciebus diuersi, siquidem ipsi termini, speciei sunt effectores: at uoluptatis species quouis in tempore est perfecta. Patet igitur uoluptatem & motum diuersa esse, & uoluptatem ex ijs esse quae tota sunt & perfecta. Id & ex eo ita esse constat, quia motus ueri quidem in non tempore nihil potest, uoluptate autem affici potest. Quod enim in ipso nunc est, totum est quoddam. Ex his autem patet, non bene dici, uoluptatem motum esse, uel generationem: non enim omnium haec dicuntur, sed partibilium, & non totorum. Neque enim uisionis, neque puncti, neque unitatis est ignorantia: neque quicquam horum est motus uel generatio. Quare neque uoluptas, est enim quoddam totum. At uero sensus omnis ad sensibile est operatio quaedam: perfecta aut eius qui bene est dispositus ad id quod est pulcherrimum eorum quae ipsi subiiciuntur: tale enim maxime uidetur esse operatio ipsa perfecta. Atque nihil intersit, siue ipse siue id in quo est ipse, operari dicat. In omni quoque genere praestabilissima est eius operatio quod optime dispositum ad id quod est praestabilissimum eorum quae ipsi obijciuntur: haec autem perfectissima est & iucundissima. In omni namque sensu, uoluptas est: & in mente simili modo, contemplatione uel. Iucundissima autem est ea quae est perfectissima: perfectissima autem est ea, quae est eius quae bene sese habet ad id quod est studiosissimum eorum quae cadunt sub ipsam: uoluptas autem perficit operationem. Atque non eodem modo uoluptas perficit, ac sensibile & sensus, si sunt studiosa: quemadmodum neque sanitas medicus uel similiter causae sunt, ut quispiam ualeat. In uno quoque autem sensu uoluptatem fieri constat: dicimus enim uisiones ac auditiones uoluptatem afferre. Constat autem & maxime tum, cum sensus est praestantissimus, & circa tale operatur. Atque cum talia sunt ipsum sensibile et id quod sentit, erit semper uoluptas, si est quod agat et quod patiat. Perficit autem operationem uoluptas non ut habitus, sed ut pullulans quidam finis, perinde atque pulchritudo in ijs qui uigent aetate. Atque quousque ipsum sensibile uel intelligibile & id quod discernit uel contemplatur tale sit quale esse oportet, erit in operatione uoluptas. Nam cum sunt similia ipsum passiuum atque actiuum, & inter se modum habent eundem, idem semper natura fieri solet. Quomodo igitur nemo continue uoluptatem capit, aut defatigatur.

Omnia humana nequeunt continue operari: neque uoluptas igitur continue fit, sequitur enim operationem. Nonnullae autem res cum noue sunt delectant, sed postea non similiter propter haec ipsa. Primo namque inuitatur mens, & circa illas operatur intente, quemadmodum operantur uisu qui incipiunt: deinde non fit talis ipsa operatio, sed neglectior. Quapropter & uoluptas extenuatur ac offuscatur. Putauerit autem quispiam, omnes ideo uoluptatem appetere, quia uiuere etiam omnes affectant. Vita uero quaedam est operatio: atque circa ea quilibet, & ipsa operatur quae & maxime amat: ut musicus quidem, auditur circa cantus: auidus uero discendi, mente circa res contemplandas. Eodem modo & singuli ceterorum. Voluptas autem perficit operationes, & ipsum etiam uiuere quod appetunt. Cum ratione igitur & uoluptate affectant: perficit enim ipsum uiuere uniuscui usque, quod expetibile est. Quarere uero utrum ob uoluptatem uiuere expetamus, an uoluptatem ob uitam, missum in praesentia faciamus. Coniuncta enim haec esse uidentur, & non suscipere separationem. Nam & sine operatione uoluptas non fit, & omnem operationem perficit ipsa uoluptas.

Quod uoluptates inter se specie differant. Cap. V.

Vnde & specie uoluptates differunt. Nam ea quae sunt diuersa specie, a diuersis perfici putamus. Sic enim sunt & ea, quae a natura & ea quae ab arte conficiuntur: ut animalia, arbores, pictura, statua, domus, uas & similia. Similiter igitur & operationes differentes specie a differentibus specie proficiuntur: operationes autem metis ab operationibus sensus, & haec rursus inter se differunt specie: igitur & uoluptates quae ipsas perficiunt. Hoc autem & ex eo patebit, quia unaqueque uoluptas est ei propria operationi, quae perficit: propria enim uoluptas arguet operationem. Qui namque cum uoluptate operatur, singula magis discernunt, atque exactius comprehendunt: ueluti geometrae fiunt, qui geometrica gaudent contemplatione, magisque intelligunt singula. Similiter & qui musicam amant, & qui ad diuini extruendarum delectantur arte, ceterorumque singuli omnes in opere proficiunt proprio, hoc ipso se oblectantes. Voluptates igitur augent operationes. At ea quae augent, propria sunt: quae uero diuersis specie propria sunt, & ipsa diuersa specie sunt. Praeterea magis hoc ex eo uidebitur ita esse, quia uoluptates quae a diuersis sunt, impediunt actiones. Qui namque fistulis delectantur, nequeunt mentem sermonibus adhibere, si quempiam audierint modulantem: magis modulandi gaudentes arte, quam operatione praesentis. Voluptas igitur ea quae a modulandi facultate prodit, operationem quae est circa sermones corrumpit. Hoc idem & in ceteris usu uenit, cum circa duo simul quispiam operatur: operatio namque iocundior alteram excludit: & si multum uoluptate praecellat, magis extrudit, atque adeo ut neque operetur per illam. Quo circa cum uehementer aliqua gaudeamus, non ualde aliud agimus & alia facimus, cum parum nobis alia placent. ut & in spectaculis qui bellaria edunt, id maxime faciunt, cum uiles sunt qui contendunt. Cum igitur propria quidem uoluptas exactas operationes reddat, & diuturniores ac meliores efficiat, alienae uero extenuent atque corrumpant, constat ipsas inter se uehementer distare. Alienae namque uoluptates id ferunt quod proprii dolores efficiunt. Etenim proprii dolores operationes ipsas corrumpunt: ut si huic scribere, illi rationem subducere iniucundum est, atque molestum: hic non scribit, ille rationem non subducit, quippe dolorem cum affectat operatio. Circa igitur operationes contrarium a propriis uoluptatibus accidit & doloribus. Atque uoluptates dolores uel proprii sunt, qui in operatione per se ipsam fiunt. Alienae uero uoluptates simile quid ei facere diximus, quod ipsi dolores efficiunt: corrumpunt enim, & si non similiter, operationes. Cum autem operationes probitate differant atque improbitate, & aliae quidem sint expetendae, aliae uero fugiendae, & aliae neutrae: similiter se habent et uoluptates. Nam unicuique operationi est propria quaedam uoluptas. Quae igitur studiosae propria est, ea & proba: quae uero praua, ea est improba. Etenim & cupiditates honestarum quidem laudabiles sunt, turpium uero uituperabiles. Magis autem propriae sunt operationibus uoluptates, quae sunt in ipsis, quam ipsae cupiditates. Nam haec quidem seiunctae sunt, & temporibus & natura: ille uero propinqua sunt operationibus, atque adeo indistinctae, ut contentio sit, si idem sit operatio & uoluptas. Non tamen ipsa uoluptas mentis esse uidetur operatio neque sensus. Est enim absurdum: sed quia non separatur, idem quibusdam uidetur. Ut igitur operationes sunt diuersae, sic & uoluptates. Differt autem uisu a tactu puritate, & auditu ac odoratus a gustu. Similiter igitur & uoluptates differunt. Et ab his item ea quae sunt mentis. Et haec rursus differentiam inter se suscipiunt. Videtur autem unicuique animalium & propria quaedam esse uoluptas,

uoluptas, sicut & opus: est enim ea quae comitatur operationem. In singula etiam intueri, id ita esse patebit. Alia namque uoluptas est equi, alia canis, alia hominis: quemadmodum & Heraclitus dicit, asinum stramina magis optare quam aurum, asinis enim pabulum auro iocundius est. Voluptates igitur earum, quae sunt diuersorum specie, differunt specie. Eas uero quae sunt eorundem, consentaneum est rationi, diuersas non esse: in hominibus autem mediocriter discrepant. Eadem enim alios dolore afficiunt, alios delectant, & alijs quidem molesta sunt odiosae habentur, alijs uero iocunda ac amabilia. Hoc & in dulcibus accidit. Non enim eadem dulcia febricitanti atque sano uidentur: neque calidum idem infirmo, atque optimam habitudinem habenti uidetur. Similiter & in alijs accidit. In omnibus autem talibus, id esse tale constat quod studioso uidetur. Quod si hoc recte dicitur, quemadmodum & apparet et est, atque uirtus: et bonus hoc ipso quo talis est, omnium est mensura: erunt & uoluptates profecto quae huic uidentur, & iocunda quibus gaudet ipse. Atque non mirum est si ea quae huic molesta sunt, alicui uideantur esse iocunda: multae namque corruptelae deprauationesque hominum fiunt, iocunda autem non sunt, sed his, & ita dispositis. Eas igitur quae sunt sine controuersia turpes, constat non esse dicendum uoluptates esse, nisi corruptis. Barum uero quae probae uidentur esse, qualem aut quam dicendum est hominis esse, aut ex operationibus constat: has enim ipsae uoluptates sequuntur. Siue igitur una sit, siue plures operationes perfecti uiri atque beati, earum uoluptates quae has perficiunt, proprie dicendae sunt hominis uoluptates: ceterae uero secundum, & perparum, quemadmodum & operationes.

Defelicitate. Cap. VI.

De istis autem istis quae ad ipsas uirtutes ac amicitias uoluptatesque pertinent, de felicitate figura dicere restat, quippe cum finem humanarum rerum ipsam esse ponamus. Si igitur ea quae prius sunt dicta repetierimus, operationem sane fecerimus breuiorem. Diximus itaque felicitatem habitum non esse: inesset enim dormienti per uitam, plantarum uita uiuenti, & in calamitatibus maximis constituto. Quod si haec non placent, sed ponendum est potius ipsam operationem esse quandam, ut prius est dictum, & operationum aliae sunt necessariae & ob alia, aliae per se ipsas sunt expetibiles: perspicuum est felicitatem earum aliquam operationum esse, quae sunt per se & non ob aliud expetendae. Felicitas enim nullius indiget rei, sed est ex se sufficiens. Operationes autem earum per se sunt expetibiles, a quibus nihil praeter operationem quaeritur. Tales uero uidentur esse actus illi qui a uirtute proficiuntur: honesta namque studiosaque agere, ex istis est quae per se expetuntur. Et item ludorum illi qui sunt iocundi: non enim ob alia ipsos expetunt. Damna namque potius ex ipsis quam commoda suscipiunt, & corpus & patrimonium negligentes. Confugiunt autem ad talia oblectamenta & plerique eorum qui beati esse dicuntur: quapropter apud tyrannos in pretio habentur illi, qui in talibus oblectamentis sunt dexteri. In istis enim se ipsos praebent iocundos, quae illi affectant, indigent autem talibus. Videtur igitur haec ad felicitatem pertinere, propterea quod hisce uacant homines illi qui sunt in potestatibus constituti. At nullum fortasse signum tales sunt homines: nam nec uirtus in potestatibus, nec intellectus consistit, a quibus operationes studiosae proficiuntur. Nec si illi cum sinceram liberalemque uoluptatem non degustarint, ad corporis confugiunt uoluptates, propterea putandum est has magis expetibiles esse. Et pueri enim quae apud se ipsos in pretio sunt, praestabilissima esse putant. Consentaneum igitur est rationi, ut pueris & uiris diuersa preciosa esse uidentur, sic & prauis & studiosis uideri. Ut igitur saepe dictum est, & preciosa & iocunda sunt ea, quae studioso uiro talia sunt. Vnicuique autem ea est operatio maxime expetibilis, quae ab habitu proprio prodit: & studioso igitur ea quae proficitur a uirtute. Felicitas ergo non in ludo, ioco uel consistit. Etenim absurdum foret humanum finem iocum esse, & negocia multa molestias uel per totam uitam causa iocandi suscipere. Cuncta enim ferunt praeter felicitatem alterius expetimus gratia, haec enim est finis. Studere autem & laborare gratia iocum, stultum profecto nimisque puerile habetur, & est. Iocari uero ut studeas, secundum sententiam Anacharsidis, recte se habet. Locus enim quieti similis est: atque cum continue nequeant homines laborare, indigent quiete. Non est igitur ipsa requies finis, sit enim gratia operationis. At uero uita felix in uirtute consistit. Haec autem uita cum studio est, & in se ipsa, sed non in ioco consistit: atque ea quae studiosa sunt seria uel praestabiliora ridiculis & istis quae ioco fiunt. Et operationem semper melioris & partis, & hominis studiosam magis dicimus esse, melioris uero praestabilior est, & ad felicitatem iam magis attinens. Frui praeterea quibus, & mancipium, uoluptatibus corporis, non minus quam optimus homo potest:

at foelicitatem nemo mancipio tribuet, nisi & uitam tribuerit studiosam. Foelicitas enim non in talibus consistit modis uiuendi, sed in operationibus quae a uirtute proficiuntur, ut prius etiam diximus.

De foelicitate contemplatiua. Cap. VII.

Quod si foelicitas operatio est per uirtutem, consentaneum est rationi, per eam esse quae est praestabilissima: haec autem eius fuerit quod est optimum. Siue igitur mens sit hoc, siue aliquid aliud, quod quidem natura dominari uidetur ac imperare, & animaduersionem habere de honestis diuinisq; rebus, aut quia diuinum & ipsum est, aut quod eorum quae sunt in nobis est diuinissimum, huius operatio per uirtutem propria, ipsa foelicitas fuerit beatitudo, que perfecta. Dicitur est autem, ipsa esse contemplationem. Atque consentaneum hoc et antea dictis, & ueritati uidebitur esse. Haec enim operatio praestabilissima est, quippe cum & mens sit eorum quae in nobis insunt, praestantissimum: & ea circa quae mens uersatur cognoscibilium praestabilissima sint. Est praeterea continua maximem: nam contemplari magis continue quam agere quoduis possumus. Arbitramur praeterea foelicitati uoluptatem admixtam esse oportere. iocundissima autem operationum uirtutum, est ea haud dubie, quae per sapientiam prodit. Itaque philosophia mirabilis tum puritate tum firmitate uoluptates habet: atque consentaneum est rationi, scientibus quam quarentibus oblectamentum ipsum iocundius esse. Ipsa quoque sufficientibus maxime fuerit in contemplatione: nam et sapiens & iustus & ceteri rebus ijs indigent, quae necessariae sunt ad uitam. Sed si satis his talia adsunt, iustus quidem eorum indiget, ad quos & cum quibus egerit iuste: & temperans item ac fortis & singuli ceterorum. At sapiens si solus etiam sit, contemplari potest: & quo sapientior est, eo magis potest. Melius autem fortasse si habeat adiutores: attamen sufficientissimus ipse est. Praeterea propter se ipsam amari sola uidetur: nihil enim ab ipsa sit praeter hoc, contemplatum inquam esse. At cui agimus praeter ipsam actionem, aut plus aliquid aut minus assequimur. Videtur etiam in ocio foelicitas ipsa consistere. Negocia namque suscipimus ut ocium habeamus: & bellum gerimus, ut in pace degamus. Operationes igitur actiuarum uirtutum, ciuilibus aut bellicis in rebus uersatur: actiones autem quae in his fiunt, negotiosae sunt, atque bellicae quidem omnino. Nemo namque bellum expetit gerere, gerendi gratia belli, neque bellum ob bellum parat. Videbitur enim crudelis quidam & sanguinolentus penitus esse, si faciat amicos hostes, ut pugnae caedesque fiant. At & ipsius ciuilibus negotiosa est, & praeter ipsam administrationem potestates comparantur: atque honores, aut foelicitatem sibi ipsi & ciuibus, quae quidem diuersa est a ciuili, quam quaramus ut diuersam. Si igitur ciuilibus quidem & bellicae actiones, ceteris actibus quae a uirtutibus proficiuntur, pulchritudine magnitudineque praecellunt: haec uero negotiosae sunt, atque aliquem finem affectant, & non propter se ipsas sunt expetibiles: mentis autem operatio, & studio antecellit cum contemplatiua sit, & praeter se ipsam nullum affectare penitus finem, habereque uoluptatem propriam, quae quidem operationem ipsam exauget. Sufficientia insuper, ocium, defatigationis uacuitas ut humana, & quae cumque alia uiro tribuuntur beato, per hanc operationem illi inesse uidentur: perfecta foelicitas hominis fuerit haec profecto, sumpta longitudine uitae perfecta: nihil enim foelicitatis est imperfectum. Talis autem uita superat hominis naturam. Non enim hoc ipso quo homo est, ita uiuet, sed quo est quid in ipso diuinum. Quantum igitur hoc ab ipso composito differt, tantum & huius operatio distat ab ea quae a uirtute alia proficiuntur. Quod si mens diuinum ad ipsum hominem est, et uita quae ab hac manat, diuina est, respectu ipsius uitae humanae. Oportet autem, non quemadmodum monent quidam, humana nos sapere, cum simus homines, aut mortalia, cum simus mortales: sed quoad fieri potest, immortales nos ipsos facere, cunctaque efficere, ut ea uita uiuamus, quae ab eo manat, quod est eorum quae in nobis insunt praestabilissimum. Nam tametsi parum est mole, ut tamen & precio multum omnibus antecellit. Videbitur autem & unusquisque hoc esse, si quidem praecipuum est & melius. Absurdum igitur esset, si non sua, sed alicuius alterius expeteret uitam. Id insuper quod dictum est antea, nunc etiam accommodabitur. Quod est enim natura unicuique proprium, id optimum unicuique & iocundissimum est. Et homini igitur ea uita quae ab ipsa proficiuntur mente, si quidem maxime haec est homo: haec ergo est & foelicissima uita.

De foelicitate actiua, ac praecipuo munere actionis. Cap. VIII.

Secundo autem est ea uita, quae a uirtute alia manat. Operationes enim quae ab hac prodeunt, humanae sunt, nam iusta & fortia, & cetera quae a uirtutibus proficiuntur, inter nos ipsos agimus, in commercijs, & necessitatibus, atque actibus communibus, & item

item affectibus unicuique seruantes decorum. haec autem omnia constat esse humana. Nonnulla autem & a corpore prouenire uidentur: & multum uirtus morum, cum affectibus iuncta est. Coniuncta est etiam & prudentia moris uirtuti, & haec prudentia: si principia quidem prudentiae a uirtutibus ipsis emergant, rectum uero moris uirtutum, a prudentia manat. Cum autem haec sese sic habeant, ut a se mutuo pendeant, sintque coniunctae affectibus, circa ipsum compositum fuerint. At compositi uirtutes humanae sunt. Quare & ea uita quae ab ipsis proficiuntur, & foelicitas humana est: mentis autem est separata. Atque tantum de ipsa sit dictum: exacte namque dicere, proposito maius est. Videbitur autem & externa asiluentia perparum, aut minus indigere, quam moralis. Opus enim utriusque necessarium rebus. Atque sit aequum: quanquam circa corpus & res tales, ciuilibis homo magis elaborat (parua enim differentia fuerit) in operationibus autem non mediocriter differat. Etenim liberali quidem, ad liberalitatis operationes exercendas: & iusto ad retributiones, pecuniarum opus erit. Voluntates enim non sunt manifestae. Simulant autem & qui non sunt iusti, agere iuste uelle. Forti autem opus est potentia, si agit aliquid eorum quae a uirtute proficiuntur, & potestate etiam temperanti. Quo namque modo, aut hic, aut ceterorum quisquam manifestus erit? Quae ritur autem, utrum magis proprium sit uirtutis electio, an ipsi actus: quippe cum in utriusque uirtute consistat. Atque constat, in utriusque perfectum ipsum consistere: ad actus autem multis indiget, et quo maiores pulchrioresque sunt, eo pluribus indiget. At contemplanti, nullis huiusmodi rebus ad operationem est opus: quin & ipse impedimento ferre sunt ad contemplationem. Sed hoc ipso quo homo est, atque cum pluribus uiuit, expedit ea agere quae a uirtute proficiuntur: indigebit igitur talibus, ad ea agenda, quae ad hominem spectant. Atque foelicitatem perfectam contemplatiua quandam operationem esse, hinc quoque fuerit manifestum. Deos enim maxime beatos esse putamus, atque foelices. At quosnam actus tribuere oportet, iustos ne? An ridiculi uidebuntur, si commutent & deposita reddant, et huiusmodi cetera agant? At fortes ne, propterea quod formidolosae res sustinent, periculaque subeunt, honestatis ipsius causa? An liberales? at cui nam dabunt? Absurdum est insuper, si nummos etiam habeant, aut aliquid tale. An temperantes? at quid nam fuerint? An laus est importuna, si prauas diu cupiditates non habere dicantur? Ita per omnia discurrenti, cuncta quae sunt circa actus, parua quaedam & non digna dijs immortalibus sane uidentur. At uero uiuere ipsos uniuersi putant, quare & operari. Non enim oportet illos, ut Endymionem aiunt, dormire. Viueti igitur ei, cui actio et multo magis effectio non tribuitur, quid nam aliud praeter contemplationem restat? Quare dei operatio praecellens beatitudine, contemplatiua sine controuersia fuerit. Et humanarum igitur operationum ea homo est summe felix, quae illi maxime est cognata. Signum est, huius & animalia cetera foelicitatis expertia esse, tali penitus operatione priuata. Nam dijs quidem tota est uita beata, talem habentibus operationem: hominibus autem, quo ad ipsos talis operatio beata, talem inest similitudo. At animalium ceterorum nullum prorsus est felix: quippe cum nulla ex parte particeps sit contemplationis. Quousque igitur contemplatio sese extendit, eousque sese extendit & foelicitas ipsa: & quibus contemplatio magis inest, ijs & foelicitas magis inest, non per accidens quidem, sed per ipsam utriusque contemplationem: haec enim per se ipsam est preciosa. Quare foelicitas contemplatio fuerit quaedam. Est autem opus huic & prosperitate externa, cum sit homo. Natura namque ipsa non est ad contemplandum sufficiens, sed & corpus sanum esse oportet, & alimenta, reliquaque famulatum adesse. Non tamen putandum est, multis ac magnis ei opus fore, qui futurus est felix, si fieri non potest ut sit beatus sine bonis externis. Neque enim sufficientia, neque iudicium, neque actus in exuperatione consistit: sed fieri potest, ut & non principes terrae ac maris agant honesta. Etenim a mediocribus foelicitatibus, potest quispiam agere per uirtutem. Atque id clare cernere licet. Priuati namque non minus agere uidentur res bonas, quam qui sunt in potestatibus constituti: immo etiam magis. Satis autem est tot facultates habere: erit enim eius uita felix, qui per ipsam operatur uirtutem. Solon etiam bene fortasse de foelicibus sensit, qui quidem eos esse foelices dixit, qui mediocriter res habuerunt externas, & pulcherrimas res (ut putabat) egere, modestaque uiuere. Fieri enim non potest, ut mediocria possidentes, agant ea quae agere oportet. Videtur autem & Anaxagoras non locupletem neque potentem, foelicem ipsum existimasse, cum dixisset, se non mirari, si quis absurdus multitudini uideatur: haec enim sentiens, res solum externas, his iudicare tantummodo solet. Consentaneae igitur nostris sententiarum & sapientum opiniones sunt: at enim habent quidem & talia quandam fidem, Veritas tamen in ijs quae in actionem ueniunt, ex

operibus iudicatur, & uita. In his enim præcipue certitudo ueritatis consistit. Considerare enim oportet ea quæ antea dicta sunt, ad opera referentes, & uita. Et si consona sunt operibus, accipienda sunt: sin uerò discrepant, uerba sunt tantum putanda. At uerò qui mente operatur, & eam colit, disponitur optimè, is & amicissimus dijs immortalibus est. Nam si dij curam humanarum rerum, ut existimatur, aliquam habent, rationi sanè consentaneum fuerit, ipsos eo gaudere quod est optimum, maximeq; sibi cognatum: hoc autem fuerit ipsa mens: & in eos qui maxime hoc amant atq; honorant, beneficia uicissim cõferre, tanquã curã ijs quæ sibi sunt chara, ac diligentiam adhibentes, & recte beneq; agentes. At constat, hæc omnia maxime sapienti inesse. Amicissimus igitur sapiens ipse dijs immortalibus est. Eundem autem conueniens est & foelicissimum esse. Quare sapiens hoc quoque modo maxime fuerit foelix.

Peroratio operis. Cap. IX.

AT enim si de his, atq; uirtutibus, & insuper de amicitia uoluptatè ue fatis figura diximus, est ne putandum, nostrum propolitum iam finem habere? An, quemadmodum dicitur, non est hoc in rebus agendis finis, perspexisse cognouisseq; singulas, sed potius agere? Nec de uirtute scire sat est, sed enitendum est ipsam habere, ac uti: uel si quo alio modo boni efficiuntur. Si igitur uerba sufficerent, ad faciendos homines bonos, multas iure mercedes secundum Theognidem, atq; magnas afferrent, & comparare ea oportet. Nunc uero iuuenes quidem liberos hortari ac prouocare, moribusq; ingenuis ueracèq; honestatis amatoribus, idoneis ad obtemperandum educatione bona iam factis, persuadere uerba possunt. Vulgus autem ad probitatem incitare nequeunt. non enim sunt tales, ut ob pudorem obtemperent, sed ob metum: nec ut à prauis ob turpitudinem abstineant rebus, sed ob pœnam. Nam quia affectibus uiuunt, persequuntur quidem proprias uoluptates, & ea quæ illas efficiunt: fugiunt autem dolores oppositos. Honestatis autem uoluptatisq; ueræ nullam prorsus habent animaduersionem, quippe cum eas non degustarint. Tales igitur quæ nam uerba traducere moderariq; possent? Fieri enim non potest, aut non facile fit, ut ea uerbis mutentur ac extrudantur, quæ impressa sunt moribus, temporeq; diuturno retenta. Amabile autem est fortasse, si cum omnia essent quibus boni fieri uidemur, participes uirtutis efficiamur. Fieri uerò bonos, alij natura, alij consuetudine, alij doctrina putant. Natura igitur (ut constat) non in nostra est potestate, sed inest ijs hominibus per causam quandam diuinam, qui uerè sunt fortunati. Verba autem perceptiones ue, nõ in omnibus uires habent, sed opus est auditoris animum antea moribus esse cultum ad rectè gaudendum, ac abhorrendum: perinde atq; terrã quæ semina sit nutritura. Qui nanque uiuit cum perturbatione, non audiet ea uerba quæ dehortantur, neq; intelliget. Is uerò qui ita dispositus, fieri potest, ut dissuadenti obtemperet? Omnino autem non uerbis ipsa perturbatio, sed uiccedit. Mores igitur præcedant aliquo modo uirtuti familiares oportet, amantes bonum, atq; abhorrentes à turpi. Difficile autem est, ut ab adolescentia rectè quis ad uirtutem instituat, nõ sub talibus legibus educatus. Modeste nanq; uiuere continentèq; plerisq; hominibus, præsertim & iuuenibus non est iocundum. Quapropter educationem, atq; officia à legibus instituta esse oportet. Non enim dolorẽ afferent, si fuerint consueta. Fortasse autem non sufficit dum sunt adolecentes rectam educationẽ & curam esse adeptos: sed cum oporteat uiros quoq; factos, ipsa agere ac assuescere, & in his & omnino omni in uita legibus est opus, multitudo enim necessitati potius quam rationi, & pœnis quam honestati paret. Iccirco sunt qui legumlatores oportere censent ad uirtutem inuitare, ac prouocare honestatis gratia, propterea quòd ij qui probi sunt, ob consuetudinem præcipue obtemperabunt: aduersus autem inobedientes & hebetiores ingenio, castigationes pœnasq; instituere. At eos qui curari ac emendari nequeunt, extrudere atq; exterminare. Probum enim hominem & ad honestatem uiuentem, rationi obtemperaturum inquit esse: improbum uerò, uoluptatem affectantem, dolore afficiendum esse perinde atq; iumentum. Quapropter & eos dolores afferri oportere dicunt, qui maxime concupitis uoluptatibus aduersantur. Quòd si eum qui bonus futurus sit, bene educatum (ut dictum est) ac moribus bonis assuefactum esse oportet, deinde bonis in exercitijs uiuere, & neq; inuitum, neq; sponte res agere prauas. hæc autem fuerint, si mente aliqua rectoq; ordine uires habente uiuatur. Opus est mète profectò, munere cuius ita hæc euenire possint. Igitur patris quidem præceptio uires non habet, neq; necessitatẽ, neq; ulius omnino unius uiri, nisi sit rex, aut aliquis talis. Lex autem uim habet cogentem, quæ quidem

νῦν ἢ φάσι·
νοῦται ἄρα
τρεῖς μὲν
καὶ παρορ·
μῖνοι τῶν
νέων τὸς ἐν·
λευθέρως ἢ
σχεῖν ἢ
θὸς τὲ εὐχὲ
νὲς καὶ ὡς
ἀλλοῖος φη·
ἀνάλογον
ποιῶσαι αὐ·
κατὰ νόμον
μὲν ἐν τῶν
ἀρετῶν, τὸς
ἢ πολλοὺς
ἀδυνατῶσαι
πρὸς πολλοὺς
καγαθῶν
προστρέφει
σθαι.

quidem est sermo ab aliqua prudentia atq; mente profectus. Et homines quidem eos odisse solent, qui appetitionibus aduersantur, & si rectè id ipsum faciunt. Lex autem non est eis molesta, probitatem iubens. In sola autem Lacedæmoniorũ ciuitate cum alijs paucis curam adhibuisse in educatione atq; officijs legislator uidetur. In pluribus autem ciuitatibus tales res sunt neglectæ. Et ita unusquisq; uiuit, ut sibi placet, ritu Cyclopum filios regens atq; uxorem. Præstabillissimum igitur est, diligentiam rectam ue curam adhibere communem: idq; ipsum facere posse. Quod si negligitur publicè, ad unumquemq; pertinet filios suos atq; amicos ad uirtutem dirigere, uel saltem uelle dirigere. Atq; maxime id ipsum posse uidebitur ex his quæ diximus, idoneus ad leges ferendas factus. Publicas igitur diligentias atq; curas, per leges fieri constat: bonas autem, per studiosas. Nec inter esse quicquam uidetur, scriptæ sint, an non scriptæ: unus, an plures per illas instituatur, ut & in musica, exercitandiq; facultate, & eruditionibus cæteris hoc nihil refert. Nam ut in ciuitatibus leges ac mores, sic & in domibus possunt paterni sermões ac mores: quin etiam magis ob cognationem beneficiaq; collata. Sunt enim ipsi filij iam pridè affectione deuincti, & facile obtemperantes natura. Differunt insuper & instituta priuata à publicis, perinde atq; in medicina. Vniuersaliter enim febricitanti confert inedia & quies, at alicui forsitan non conducit. Magister quoq; ludij non omnibus fortasse pugilibus eandem pugnam imponit. Singula autem magis exactè fieri uidebuntur, adhibita cura diligentiaq; priuata: magis enim id adipiscitur unusquisq; quod congruum est. Atq; optimè quidem in singulis curam ac diligentiam adhibuerit, & medicus & ludimagister, & quiuis alius, qui hoc uniuersale scit: omnibus inquam aut talibus hoc esse accommodatum. Scientiæ enim cõmunis ipsius esse dicuntur, & sunt. Nihil tamè forsitan obstat, quin & is qui scientiæ quidem est expers, exactè autem ea perspexit experiētia, quæ in uno quoq; accidunt, rectam in uno aliquo diligentiam adhibeat atq; curam: quemadmodum & quidam optimi sibi ipsi esse medici uidentur, qui tamen nulli alij possunt opem afferre. Verum non minus forsitan oportere uidebitur, eum qui uult artifex & contemplator euadere, ad uniuersale pergere, atq; illud (ut fieri potest) cognoscere. Dictum est enim, scientias circa hoc ipsum uersari. Fortasse autem & is qui uult sua cura diligentia ue meliores facere siue multos siue paucos, enitatur oportet, ut ad ferendas leges aptus euadat, si boni legibus fieri possumus. Non est enim cuiusuis, quemuis rectè disponere: sed si alicuius est, scientis est. ut in medicina fit, & in cæteris facultatibus, quarum est aliqua cura atque prudentia. Hæc cum ita sint, considerare post hoc oportet, undè nam, & quomodo quispiam legumlator euaserit. An ab ijs qui rempublicam gerunt, quemadmodum & in cæteris facultatibus fieri solet, nam pars ciuilis est ipsa ferendarum legum facultas: an non similiter in ciuili, & ceteris facultatibus fit, & scientijs. Nam in cæteris quidem ijdem tradunt facultates, & per ipsas operantur, ut medici atq; pictores. Res autem ciuiles docere quidem pollicetur ipsi sophistæ: nemo autem ipsorum agit, sed ij qui rempublicam gerunt, qui quidem potentia quadam id agunt, & experiētia potius quam mente. Neq; enim scribunt de talibus, neq; loquuntur: quod tamen præclarius forsitan esset, quam iudiciales orationes uel deliberationes componere. Neq; filios suos, aut amicorum ullos idoneos ad gubernandũ rempublicam efficiunt: erat autem cõsentaneum rationi, si possent. Neq; enim melius quicquam ciuitatibus reliquissent, neque sibi ipsi aut charissimis aliud magis oprassent, quam talia posse. Non tamen parum experientia conferre uidetur: non enim fierent per ciuilem consuetudinem ad gubernandum rempublicam aptiores. Quapropter ijs qui de re ciuili cupiunt scire, experientia insuper opus esse constat. Sophistæ autem ij, qui facultatem hanc profitentur, tradendi uiam ignorant: neq; enim quale quid est, neque circa quæ uersetur, omnino sciunt. Non enim ipsam & oratoriam facultatem idem, neque inferiorem ponent, congregatis ijs legibus quæ sunt probatæ. Fieri enim posse dicunt, ut optimè deligantur: proinde quasi selectio non esset sagacitatis, & iudicare rectè non esset maximum, ut in musicis. Qui namq; sunt in singulis experti, rectè opera iudicant: & quibus, aut quo modo perficiuntur, & quæ sunt his consona, comprehendunt. Inexpertis autem satis est, si non lateat ipsos, bene an malè factum sit opus: ut in pictura. Leges autem operibus similes ciuilibus sunt. Quoniam nam igitur modo quispiã ex his legum fuerit lator, aut eas quæ sunt optimæ iudicauerit? Neq; enim medici ex libris fiunt: & tamen dicere conantur non solum curationes, sed etiam ægrotantes curari posse, & ut curare oportet, habitum uniuersum iusq; distincto. Hæc autem expertis quidẽ utilia: ijs uerò qui scientia carent, inutilia sunt. Et legum igitur forsitan, & rerum publicarum congregationes ijs quidem qui perspicere

H

atq; discernere possunt, quid nam recte sese habet uel contra, aut quae quibus accommo-
dantur, utiles esse possunt. Sed ij qui sine habitu talia tractant, recte quidem iudicare non
possunt, nisi fortuito. Magis aut ad ea comprehendenda fortasse fuerint apti. Cum igitur
nostri maiores ea quae ad facultatem ferendarum legum pertinent sine perfratatione re-
linquerint, nos ipsos illa fortasse praestat considerare. & omnino de republica pertractare
oportet, ut quoad fieri potest ea philosophia perficiatur, quae circa res humanas uersatur.
Primum itaque si quid recte sit a maioribus dictum, id enitatur recensere: deinde ex co-
gregatis rebus publicis considerare, quae nam ciuitates, & rerum publicarum singulas
euerunt atque conseruant. Et quas ob causas aliae recte gubernantur, aliae contra. His
enim perspectis, magis fortasse perceperimus, quae nam sit res publica optima, & quo-
modo unaquaeq; disposita, quibus uel legibus utens ac moribus, bene fuerit constituta. Di-
camus igitur, hinc initio sumpto.

LEONARDI ARETINI IN LIBROS
Politicoꝝ prooemium.

Nter moralis disciplinae precepta quibus humana uita instituitur et docetur, eminentissimum quodam-
modo locum obtinent, quae de ciuitatibus earumq; gubernatione conseruationeq; traduntur. Qui pe di
sciplina huiusmodi omnis, felicitatem hominibus conseruare studet. Felicitatem uero si uni acquirere
praeclarum est, quanto magnificentius erit, uniuersae ciuitati beatitudinem adipiscit. Bonum enim quan-
to lauius patet, tanto diuinius est existimandum. Cumq; homo imbecille sit animal, & quam per se ipsum
non habet sufficientia perfectioneq; ex ciuili societate reportet: nulla profecto conuenientior disciplina homini esse po-
test, qua quid sit ciuitas, & quid res publica, intelligere: et per quae conseruetur intereatq; ciuilis societas, no ignorare. Mi-
hi quidem qui haec ignorat se ipsum pariter ignorare uidetur, ac sapientissimi Dei preceptum despicere. Itaq; & Pla-
to decē illis praeclaris libris, qui sunt ab eo de republica scripti, in hac parte ostendenda docēdaq; plurimum mixus est. Et
Marcus Cicero noster, sex in clytis libris quos de republica scripsit, hanc ipsam materiam est profectus. Et Aristoteles
in hoc uolumine quod nunc in latinum conuertimus, haec ipsa complexus est, tanto quidem nitore & copia et ornata, ut
uere mereatur flumen aureum uocari. Materia igitur huius operis talis est. Conuertendi autē interpretandiq; mihi cau-
sa fuit eadem illa, quae iam decem & octo annis ad conuersionem Eibicorum induxit. Nam cum uiderem hos Aristotelis
libros, qui apud Graecos elegantissimo stilo per scripti sunt, uitio mali interpretis ad ridiculam quandam ineptitudinem
esse redactos, ac praeterea in rebus ipsis errata permulta ac maximi ponderis, laborem suscepi nouae translationis, quod no-
stris hominibus in hac parte prodessem. Quid enim opera ea utilius? quid laude dignius efficere possim? quam ciuibus
meis primum, deinde ceteris qui latina utuntur lingua, ignaris Graecarum litterarum facultatem praebere, ut non per-
aenigmata ac deliramenta interpretationum ineptarum ac falsarum, sed de facie ad faciem possint Aristotelem intue-
ri: & ut ille in graeco scripsit, sic in latino perlegere. Excitauit quoq; me utilitas maxima, quam ex interpretatione Eibi-
corum prouenisse conspexeram. Homines enim ingenue eruditi, quos primo ueteris interpretationis ineptitudo ac bar-
baries a legendo repellat, ita postmodum eos libros complexi sunt, ut in maximam lucem illarum rerum cognitio sit
perducta. Quod idem fore spero in his de quibus nunc agimus Politicoꝝ libris: atq; eo magis, quo haec materia ciui-
lis, & uerba ad exprimendum alia quam in suis disputationibus scholastici utantur, & maiorem quandam efflagitat di-
cendi ornatum. Quae duo interpres nescidum ille conseruare, sed ne suspicari quidem potuit. Aristoteles certe tanta facun-
dia, tanta uarietate & copia, tanta historiarum exemplorūq; emulatione hos libros referat, ut oratorio penē stylo scri-
pti uideantur. Sic enim argumentationes totas interdum explicat, ut cuncta dicendi ornamenta in eas studiose contexta
liceat intueri, nec est in his libris questio ulla paulo uberior, quae tractata ab illo sit absq; rhetorico pigmento aut colo-
re: quorum est si non expressionem, at tamen adumbrationem quandam diligens lector in hac translatione nostra depre-
hendet. Fuit enim Aristoteles studiosissimus eloquentiae, quod artes rhetoricae eius, pluribus uoluminibus explicat, & de-
clarat. Quae sit igitur horum librorum materia, & qua de causa laborem hunc susceperimus, et quales libri ipsi in grae-
co sint, haec praefatos esse sufficiat. Hortamur autem omnes uehementer ad huius operis diligentissimam lectionem, ut po-
te doctrinam uberrimam ac rerum propē innumerabilium cognitionem, & quidem necessariam ad uitam suscepturos.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITI-
CORVM SIVE DE REBUS PUBLICIS LI-
ber primus, Leonardo Aretino interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

In primo haec differuntur: Partes ciuitatis, domus, pagus, ciuitas. Partes rei domesticae quatuor: Con-
iugalit, dominica, paterna, ac uisitata. Coniugalit, uirum & uxorem continet. Dominica, dominum
& seruum. Paterna, patrem, & liberos. Acquisitiua, quatuor hominum uitas: tres simplices, pastor-
iam ex manuetis animalibus, agriculturam ex frugibus, praedatoria ex uenatione & piscatura, et quar-
tam ex duabus pluribus ue simplicibus, compositam. Pars coniugalit & paterna, natura est. Dominica,
quae iam secundum naturam, ut cum est dominus natura, & natura seruus: quaedam praeter naturam, ut cum dominus so-
lum lege dominus est, & seruus, lege seruus. Item acquisitiua quaedam natura, ut quae ex animalium pastu, agricultura

& praedat auium, ferarumq; & piscium prouenit: altera praeter naturam, ut numularia, quae quatuor habet species, mer-
caturam, generationem, mercenariam, caedam et fossitiam. & semper quod secundum naturam est, expetendū & praer-
ferendum: quod autem praeter naturam, illaudabile, fugiendum, aut postponendum. Ex ijs cognoscere licebit, quae do-
mus secundum naturam sint aut magis sint, & quae non sint aut minus sint: & ita quoq; de ciuitatibus. Ceterum ap-
pellatione domini, dominum & heram: serui, seruum & ancillam: patris, utrunq; parentem, patrem uidelicet & ma-
trem intelligimus.

De Ciuitate, gubernatore, partibus, domo, pago. Cap. I.

Quoniam uidemus omnem ciuitatem esse societatem quamdam, & om-
nem societatem boni alicuius gratia constitutam (nam eius gratia quod
bonum uidetur, omnia omnes agunt) patet, quod bonum aliquod om-
nes contendant. Maximē uerō principalissimum omnium quae est prin-
cipalissima, & caeteras omnes complectitur. Est autem haec illa quae ciui-
tas appellatur, & ciuilis societas. Quicumq; uerō putant, gubernatoris,
ciuitatis, & regis patrisq; familias & domini eandē esse rationem, non bene dicunt. mul-
titudine enim & paucitate, sed non specie illorum singulos putant differre: ueluti si pauco-
rum quidem, dominum: si uero plurium, patrem familias: si etiam plurium, gubernato-
rem ciuitatis uel regem, quasi nihil differat magna domus & parua ciuitas, gubernatorq;
ciuitatis & rex, quando quidem ipse praesidet rex: quando uerō secundum rationem talis
scientiae in parte praesidet, & in parte subest gubernator ciuitatis. Sed haec uera non sunt:
quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Ut enim alijs copo-
situm usq; ad incomposita diuideri necessarium est (haec namq; sunt minimae totius particu-
lae) ita ciuitatem ex quibus componitur considerantes, & quomodo illa differant inter
se, & si quid artificij recipiunt, singula ipsorum magis intuebimur. Si quis igitur ab initio
rerum originem inspiciat, ut in alijs, sic & in istis optimē discernet. Primum igitur necesse
est, combinare illos qui non possunt esse nisi simul, ceu marem & foeminam, generationis
causa. Et hoc non ex electione, sed uelut in caeteris animalibus & plantis, naturale est desi-
derium, quale ipsum est tale alterum relinquēdi: imperans uerō natura & parens propter
conseruationē. Nam quod potest mente prospicere, natura imperat, ac dominatur: quod
autem potest corpore hoc facere, paret natura, & seruit. Quapropter domino & seruo id
conferat. Natura igitur distincta sunt foemina & seruus. Nihil enim natura facit tale, quale
statuarij Delphicum gladium ob inopiam, sed unum ad unum. Sic enim optimē instrū-
menta proficiēt, si eorum singula non multis, sed uni deseruiāt. Verum apud Barbaros fo-
mina & seruus eodem gradu habentur. causa uero huius est, quoniam quod naturam do-
minetur non habent, sed sit eorum societas ex seruo & serua. Quamobrem aiunt poetae,
Graecos Barbaris dominari oportere, quod idē sit natura, barbarus & seruus. Ex his dua-
bus igitur societatibus, domus prima, recte q; Hesiodus inquit, domum insprimis, mulie-
remq; & bouem aratore: hos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur socie-
tas secundum naturam constituta, domus est, quos Charundas quidem homofypios, Epi-
menides uerō Cretenensis, homo capnos appellat. Sed quae ex pluribus domibus constitui-
tur societas prima, utilitatis gratia non quotidianae, pagus est. Maximē uerō secundū na-
turam uidetur pagus, propagatio quaedam esse domus eorum quos dicimus coalitos, &
natos esse natorum. Quapropter primō sub regibus ciuitates erant, nunc uero etiam gen-
tes: nam ex his qui suberant regno, processerunt. Omnis autem domus regitur a seniore.
Quare & pagi inde propagati propter consanguinitatem. Et hoc est quod inquit Home-
rus: lura dant singuli natis & uxoribus. sparsim namq; etiam sic antiquitus habitabant. Et
deos ob hoc ipsum putant cuncti regem habere, quoniam & ipsi partim nunc, partim an-
tiquitus sub regibus degebant. Quemadmodum uerō formas humanas dijs attribuunt
homines, sic etiam uitas.

Quid ciuitas, quod homo ciuile sit animal, quod partibus ci-
uitas prior sit. Cap. II.

Quae autem ex pluribus pagis conficitur societas, ciuitas est: quae quidem (ut ita dixe-
rim) totius sufficientiam finem habet, constituta quidem gratia uiuendi, existens
autem bene uiuendi gratia. Quapropter omnis ciuitas natura est, siquidem & primae
societates, nam haec illarum est finis: natura uerō finis est. Quale enim unumquodque
est generationis perfectae, hanc uniuscuiusq; naturam esse dicimus: ceu hominis, equi, do-
mus, Insuper cuius gratia & finis, optimum: sufficientia uerō finis, & optimum. Ex his

igitur patet, ciuitatem esse ex his qui natura sunt, & quod homo natura ciuile est animal. Et qui absque ciuitate est per naturam non per fortunam, aut nequam est, aut potior quam homo: ut ab Homero per contumeliam increpatur: Sine tribu, sine iure, sine domo: nam simul talis est & belli cupidus, ueluti qui nullo retinetur iugo, ut neque uolentia. Ex quo patet, sociale animal esse hominem, magis quam omnis apes, & quam omne gregarium animal. nihil enim (ut diximus) frustra natura facit. Sermonem uero homo habet solus omnium animalium. Nam uox quidem molesti atque iucundi significatio est: quapropter alijs quoque existit animalibus. Hucusque enim natura processit in his, ut sensum habeant iocundi & molesti, & hoc inter se significare possint. At sermo ad hoc datus est nobis, ut ostendamus utilitatem & damnum, atque ita iustum & iniustum. Hoc enim prater cetera animalia hominibus proprium est, ut boni & mali, ac iusti & iniusti, & aliorum huiusmodi sensum habeant soli: horumque societas facit domum & ciuitatem. Et certe secundum naturam prius est ciuitas quam domus, & quam singuli nostrum. Nam totum prius esse quam partem, necessarium est. Perempto enim toto, non erit pes nec manus, nisi æquiuocè: ueluti si quis dicat lapideam. nam corrupta quidem erit talis. Cunctæ quidem opere diffinitæ sunt & potentia, itaque cum amplius non sint tales, non est dicendum illas esse eadem, sed æquiuocas. Esse igitur ciuitatem naturam, & prius quam singuli, manifestum est. Si enim non est sufficiens unusquisque separatus, perinde se habet ac reliquæ partes ad totum. Qui autem in communi societate nequit esse, quicquid nullius indiget propter sufficientiam, nulla pars est ciuitatis: quare aut bestia aut deus. Natura igitur omnibus ad huiusmodi societatem est appetitus. Qui autem primus instituit, maximorum honorum causa fuit. Ut enim perfectione suscepta, optimum cunctorum animalium est homo: ita si alienus fiat à lege & à iudicijs, pessimum est omnium animalium. Sæuissima est enim iniustitia, tenens arma. Homo uero arma tenet per innotam prudentiam atque uirtutem, quibus plurimum ualet in contrarijs uti. Itaque impiissimum & immanissimum est, sine uirtute & ad libidinem cibationemque deterrimum. Iustitia uero ciuile quiddam est, nam ius, ordinatio est ciuilibus societatis: iudicatio autem, iustitia iudicium.

De re familiari, domino seruo, acquisitione, imperandi modis. Cap. III.

Quoniam uero declaratum est, quibus ex partibus sit constituta ciuitas, necessarium uidetur, primum de re domestica dicere: omnis enim ciuitas ex domibus constat. Rei domesticæ rursus partes sunt, ex quibus domus est constituta. Domus autem perficitur ex seruis & liberis. Cum uero prima quæque sint in minutissimis perquirenda, primæ uero ac minutissimæ partes domus existant dominus & seruus, maritus & uxor, pater & filij: de his utique tribus considerandum fuerit, quid unumquodque, & quale esse oportet: hoc est de dominica, de coniugali (nam & ipsa proprio nomine non nominatur) & de paterna disciplina. Sint autem hæc tres quas diximus. Est insuper quædam pars quæ uidetur quibusdam esse disciplina rei familiaris: quibusdam uero maxima eius pars. Loquor autem de illa parte quæ uersatur circa acquirendum: quæ & ipsa quemadmodum se habet, considerandum erit. At primum de seruo & domino dicamus, ut quæ necessaria sunt intueamur, & si quid de his melius comprehendere possimus, quam ea quæ nunc existimantur. Quibusdam porro uidetur scientia quædam esse, dominatio, eademque esse disciplina domestica, & dominatio, gubernatioque ciuilibus & regia: ut in principio diximus. Alijs autem prater naturam uidetur esse dominatio, quoniam natura nihil differat, sed lege dicitur inducitur sit, ut alij liberi sint, alij serui, quapropter neque iustum: uolentum enim. Cum igitur possessio sit pars domus, certe & illa per quæ acquirimus, pars erit domesticæ discipline: nam sine necessarijs impossibile est & uiuere, & bene uiuere. Ut uero in artibus definitis necessarium est subesse propria instrumenta, si opus modo consisti debeat: sic etiã in re familiari. Instrumentorum uero quædam inanimata sunt, quæ dā animata: ueluti gubernatori, nauis quidem inanimata est, qui uero proram regit, animatus. nam minister, in artibus locum instrumenti obtinet. Sic & res possessa, instrumentum est ad uitam: possessio autem, multitudo instrumentorum. & seruus possessum quiddam animatum, & tanquam instrumentum ante instrumenta omnis minister. Si possent enim instrumenta ad iussum uel nutum domini opus suum consistere, quæadmodum Dedali, aut Vulcani tripodas (quos inquit potest spote sua diuinum predictum in certam) sic & pecunias texerent, & plethra cytharā pulsarent: nec

nec architecti sanè ministris, neque domini indigerent seruis. Quæ igitur instrumenta dicuntur, factiua sunt: quod uero possidemus, actiuum est. A peccine quidem enim aliquid sit prater illius usum: à ueste uero atque lectica, usus solus. Præterea cum specie differant facere & agere, & indigeat utrumque instrumentis, necessarium est & illa eandem habere differentiam. Vita certè actio est, & non factio: quapropter seruus, minister est ad actionem. Id autem quod possidetur, dicitur quemadmodum & pars ad totum. Pars enim non solum alterius est pars, sed etiam omnino alterius: similiter & quod possidetur. Quapropter dominus serui est dominus solus, sed illius non est: seruus autem non solum domini seruus, sed omnino illius. Quæ igitur sit natura serui, & quæ potestas, ex his patet. quicunque enim suis proprius non est secundum naturam, sed alterius, homo autem est, hinc natura est seruus. Alterius autem homo, est qui possidetur, homo existens. Res possessa uero instrumentum ad acquirendum actiuum & separabile. Vtrum uero sit aliquis natura talis, uel non, & utrum melius ac iustus sit alicui seruire, uel non, sed omnis seruitus sit prater naturam, considerandum postea erit. Nec sanè difficile est, ratione perspicere, & ex his quæ fiunt cognoscere. Imperare enim & parere, non solum necessarium sunt, uerum etiam utilium. Ac statim ex generatione quædam distincta sunt, alia quidem ad imperandum, alia uero ad parendum: & species multæ & imperantium & parentium sunt. Et semper melius imperium, meliorum parentium est, ceu hominis, quam bestiarum. Nam quod à melioribus perficitur, melius est opus: ubi uero aliud imperat, aliud parat, est aliquid horum opus. Nam quæcumque ex pluribus constant, & unum quid commune fiunt, siue ex continuis siue ex discretis, in omnibus apparet & quod imperat, & quod parat. & hoc ex tota natura inest animali. Nam & in his quæ expertia sunt uitæ, est quoddam imperium instar harmoniæ. Sed hæc forsitan aliena sunt ab ista consideratione. Animal uero constat primum ex anima & corpore: quorum alterum imperat secundum naturam, alterum parat. Oportet autem considerare naturam non in corruptis, sed in his quæ magis se habent secundum naturam. quocirca eum hominem qui & animo & corpore optime dispositus sit, inspicendum: in quo certè id manifestum est. Nam prauorum quidem aut prauè dispositorum, sæpe inuenietur corpus imperare animo, ex eo quia peruersè ac prater naturam se habent. Est igitur (ut dicimus) primum in animali perspicere imperium dominicum & ciuile. Nam animus quidem in corpus, dominicum habet imperium: mens uero in appetitum, ciuile & regium. In quibus clarum est, secundum naturam & utilitatem imperari ab animo corpori: & ab ea parte quæ habet rationem, ei parti quæ subiacet perturbationi. æqualitatem uero ac uicissitudinem omnibus nocere. Rursus in homine & alijs animalibus eodem modo mansueta quidem meliora sunt quam fera: his autem uniuersis melius est ut homini pareant, nam salutem ita recipiunt. Præterea aut masculus & femina, alter melior secundum naturam, altera deterior: & hæc imperans, illa uero parens. Eodemque modo necesse est in cunctis hominibus esse. Quicunque igitur distat tantum, quantum animus à corpore, & homo à bestia, per hunc modum se habet. Quorumcumque est opus in corporis usu, & hoc est in eis potissimum, hi sunt natura serui. Quibus melius est ut imperetur, hoc imperio, quæadmodum in premissis. Est enim natura seruus, qui potest alterius esse: quapropter et alterius est. Et qui tantum paraticeps est rationis, ut sentiat quidem, at non habeat. Nam certa quidem animalia rationem quidem non sentiunt, sed passionibus inserviunt. Vnus etiã uariat parumper: necessarium enim corpori auxiliari sit ab utroque, à seruis uidelicet ac mansuetis animalibus. Vult autem natura, & differentia facit corpora liberorum et seruorum: alia quidem robusta ad necessarios usus, alia uero recta & inutilia ad tales operationes: uerum utilia ad ciuilem uitam. Hæc autem diuisa est in belli opportunitates & pacis. Accidit uero sæpe & contra, hos quidem corpora habere liberorum, illos uero animos. Nam id quidem patet, quod si tantum precellat corpore solus, quantum deorum imagines, reliqui omnes digni apparerent illis seruire. Id si uerum est in corporibus, multo iustius in animo idem putare. Sed non ut corporis, ita & animi pulchritudinem discernere facile. Quod igitur sint secundum naturam alij liberi, alij serui, patet: quibus & seruire prodest, ac iustum est.

De duplici seruo, potentia gubernandi, imperio, dominatione, gubernatione. Cap. IIII.

Quod autem & contradicentes quodam modo rectè dicunt, non difficile fuerit inueniri. Dupliciter enim dicitur seruire & seruus: est enim aliquis secundum leges seruus & seruiens. Nam lex consensio quædam est, per quam bello capta illorum fieri dicuntur, qui ceperunt. Hoc autem ius multi eorum qui circa leges uersantur, accusant, tanquam oratorem qui iniqua decreuerit: quasi sit graue, si eius qui uim afferre potest, & potentia præcellit, seruus fiat, & subditus is qui uim patitur. Et quibusdam hoc modo uidetur, qui-

busdam illo, etiam sapientium. Causa uero ambiguitatis & uariationis sermonum, huiusmodi est, quia quodam modo uirtus freta potentia, uim potest maxime afferre. & semper id quod superat est in excellentia alicuius boni: ex quo fit, ut uis non absque uirtute esse uideatur. Sed circa iustum solum esse ambiguitatem, propter hoc sane, quod alijs quidem bene uolentia uidetur esse iustum, alijs hoc ipsum uidetur iustum, potentiorē dominari. Discordantibus inuicem huiusmodi sermonibus, cum alteri nec ualidum quicquam neque persuasuum contineant, quod non oporteat meliorē secundum uirtutem præesse ac dominari. Omnino usurpantes quidā, ut arbitrantur, aliquod iustum (nam lex iustum quid est) seruitutē quæ ex bello provenit, iustā posuere, & simul non iustam esse aiunt: nam fieri potest ut belli principium nequaquam sit iustum. Et indignū seruire, nemo diceret esse seruū: alioquin continget eos qui nobilissimi uidentur, seruos esse, atque ex seruis, si contingat eos capi atque uendari. Itaque istos non uolūt seruos dicere, sed Barbaros. Atqui cum ista dicunt, nihil querunt aliud quam natura seruos, ut ab initio diximus. necesse est enim dicere aliquos esse, & hos quidem ubique seruos esse, alios uero nusquam. Eodemque modo de nobilitate. ipsos enim non solum apud seipsos nobiles, sed ubique existimant: Barbaros uero domi solū nobiles: quasi existat alia simpliciter nobilitas, alia non simpliciter. ut Theodecti Helena inquit, Ex dijs ab utraque stirpe prognata, quisque appellabit seruū? Sed cum hoc aiunt, nullo alio quam uirtute & uitio diffiniunt seruū & liberū, nobilesque & ignobiles. Putant enim, ut ex hominibus hominem, & ex bestijs bestiam, sic ex bonis bonū generari. Sed natura quidem hoc uult, atamen plerumque non potest. Quod igitur hæc dubitatio habet rationē quandā, & quod sunt alij natura serui, alij liberi, manifestū est. Et quod in quibusdam determinatū est, esse tale aliquid, quibus quod ob id ipsum prodest & iustum est, alium seruire, alium esse liberum, & conuenit alium imperare, alium parere eo imperio quod innatum est, quare & dominari. Quod autem malē, utriusque inutiliter sit. Nam idem prodest toti & parti, & animæ & corpori. At seruus pars quaedam est domini, quasi animata quaedam corporis, sed separata pars. quapropter aliquid est quod simul prodest. & amicitia est seruo & domino inuicem, secundum naturā ita dispositis: illis uero qui secundum legem & per uolentiam, contrariū. Patet autē ex his, quod non idem est dominatio & gubernatio reipublicæ, nec omnes inter se principatus, ut quidā aiunt: nam aliud liberorum secundum naturā, aliud seruorum est. Et in re familiari imperium est unius, nam ab uno regitur omnis domus: in re publica autē, liberorum & æqualium est gubernatio. Dominus ergo non dicitur secundum scientiā, sed quia est talis: eodemque modo & seruus & liber. Scientia uero est & liberalis & seruilis. Seruilis quidem, qualē Syraculis quispiam docebat. nā ibi quidā mercede pueros docebat seruitutē. Fuerit sane etiā copulatum talium disciplina, ceu coquinaria, & alij huius generis famulatus. Sunt enim opera alia honestiora alijs, alia uero necessaria magis: & ut est in proverbio, seruus præ seruo, dominus præ domino. Hæc igitur omnes scientiæ, seruiles sunt. Domini autem scientia est, per quam utitur seruis. nam dominus est, non in possidendo seruos, sed in utendo seruis. Continet autem hæc scientia non magnum aliquid, neque gloriosum. Quare enim seruum scire facere oportet, illum oportet scire iubere. Quapropter quibuscumque est facultas à laboribus cessandi, tuncariis quidem hunc honorem suscipit: ipsi autem reipublicæ administrandæ, aut studijs philosophiæ intendunt. Acquirendi uero disciplina, alia est ab utraque istarum: ceu bellica quaedam iusta, aut uenatica. De seruo igitur & domino in hunc modum determinatum sit.

De possessione, acquisitione, hominum uitis, ueris diuitijs. Cap. V.

Totaliter autē de uniuersa possessione & de acquisitione intuebimur secundum antecedentem modum, quando quidem et seruus possessionis erat pars. Primum igitur dubitaret utique aliquis, utrum illa disciplina quæ ad acquirendum spectat, idem sit quod facultas rei familiaris, uel pars aliqua eius, uel ministra. Et si ministra, utrum quemadmodum pectinaria textoriæ, aut quemadmodum æraria, statuariæ: non enim eodem modo subministrant, sed altera quidem organa præbet, altera materiam. Dico autem materiam ceu id quod subiacet, ex quo aliquod perficitur opus, ceu textori lana, statuario es. Quod quidem igitur non sit eadem rei familiaris disciplina illi, quæ pertinet ad acquirendum, manifestum est. Nam huius quidem præparare est, illius uero uti. Quare enim utitur his quæ sunt in domo, nisi rei familiaris disciplina? Sed utrum sit eius pars uel alia species, dubitationem habet. Nam si est diligētis patrisfamilias, uidere quomodo pecuniæ & possessiones, assint, possessio autem & pecuniæ multas complectuntur partes: itaque primum dubitatio est, agricultur.

agricultura utrum pars aliqua sit illius acquirendi disciplinæ, an aliud quoddam genus: & omnino circa alimentum cura & acquisitio. Atqui species alimentandi multæ sunt, quapropter & uitæ plures sunt animalium, & hominum: non enim fieri potest, ut uiuatur sine alimento. Itaque diuersitates alimentorum, diuersas fecerunt animalium uitas: nam ferarum quidem aliæ gregales sunt, aliæ solitariae, ut hoc uel illo modo illis conducit ad uitam. quoniam aliæ uiuis animalibus, aliæ fructibus, aliæ cunctis pascuntur. Quare ad facultatem uictus atque delectum, ipsarum uitas natura distinxit. Cum uero non idem cuiusque dulce sit secundum naturam, sed alijs alia: & illarum quæ animalia, & illarum quæ fructus comedunt, uitæ inter se differunt: hoc idem est in hominibus. Differunt enim multæ eorum uitæ: nam pigerrimi qui sunt, pastorem uitam sequuntur, quoniam à mansuetis animalibus, sine labore educatio ipsis provenit ociosis. Cumque sit necesse mutare locum animalibus, & ipsi coguntur unam sequi: quasi agriculturam quandam uitam colentes. Alij uero ex præda uiuunt: & præda quidem alia alij: ceu alij uenantes, alij piscantes, ut qui paludes, & ista gna, & flumina, & mare accolunt. Alij ab auibus & feris. Sed maxima pars hominum à terra uiuit, & à fructibus non syluestribus. Vitæ igitur ferè tot sunt, quot secundum propriam & innatam habent operationem, nec per commutationem & commercia sibi præparant alimentum: pastoralis, agricultura, prædatoria, piscatoria, uenatoria. Sunt & qui ista miscentes, iucundè uiuant, suppletentes deficientem uitam qua deficiens est, ut sufficientia asit: ceu pastorem simul quidam & prædatoriam, alij uero agriculturam & uenationem. Eodem modo & circa alias, ut indigentia compellit, in hunc modum degunt. Talis igitur acquisitio ab ipsa uidetur natura hominibus data, ut statim post genituram, sic etiam ad perfectionem deductis: nam ab ipso generationis initio quaedam animalium simul expriment tantum alimentum, ut sufficiat donec possit sibi ipsi acquirere quod generatum est: ut quæcumque ex putredine uel ex ouis gignuntur. Quæ uero pariunt uiuentia, alimentum habent in seipsis, ad naturam educationem usque ad tempus quoddam, quam lactis naturam dicimus. Quare similiter est de perfectis quoque existimandum, plantasque animalium esse gratia, & cætera animalia hominum causa. Mansueta quidem propter utilitatem & cibum: fera uero (& si non omnia, at plurima illorum) propter cibum, & alia adiumenta, ut & uestis ac cætera instrumenta ex illis fiant. Si igitur natura nihil neque imperfectum facit, neque frustra, manifestum est, illa omnium hominum gratia fecisse naturam. Quapropter & bellica secundum naturam quodammodo acquisitiua erit. Nam & uenatoria pars illius est, qua uti oportet contra bestias, & contra eos homines qui ad parendum nati sunt, nec uolunt parere: quia natura id bellum iustum existit. Vna igitur acquirendi species secundum naturam, pars est rei familiaris: quam oportet subesse iam, aut illam parare, quo ea subsint quorum est comparatio rerum in uita necessariorum & utilium ad societatem ciuitatis & domus. Et uidentur ueræ quidem diuitiæ ex his constare. Nam sufficientia huius possessionis ad uitam honorum non infinita est: ut Solon poetico more dicebat, Diuitiarum nullus est finis constitutus hominibus. At certè constitutus est, ut in alijs artibus, Nullum enim instrumentum cuiusquam artis, infinitum est, neque multitudinem, neque magnitudinem. Diuitiæ autem sunt multitudo instrumentorum rei familiaris & reipublicæ. Quod igitur sit aliqua acquisitio secundum naturam patribusfamilias & gubernatoribus reipublicæ, & propter quam causam, patet.

De numularia acquisitione, quod sit præter naturam, & quod differat

à cura rei familiaris. Cap. VI.

Et aliud genus acquirendi quod maxime uocatur, & merito uocari debet, pecuniarium, in quo nullus finis esse uidetur diuitiarum et possessionis, quod esse unum cum illo specie de quo supra diximus, plerique crediderunt, propter uiciniam. Sed neque est idem, neque ab illo ualde remotum. Est enim alterum illorum secundum naturam, alterum non secundum naturam, sed magis secundum peritiam & artem. De quo dicere sic exordiamur. Cuiusque enim quæ possidetur rei duplex est usus, uterque uero secundum ipsam rem, sed non similiter: uerum alter proprius, alter non proprius rei: ceu calcei quidem est calceatio, & ueditio: uterque enim usus calcei est. nam qui calceum indigentem uendit pro pecunia uel cibo, utitur calceo qua calceus est, sed non secundum proprium usum. Non enim commutationis gratia factus est calceus. Eodem modo se habet in alijs rebus quas possidemus. Est enim permutatio in omnibus, coepta quidem ab initio ex eo quod est secundum naturam, quod alij plura quam opus sit, alij pauciora habeant homines. Ex quo manifestum est, pecuniariam non esse secundum naturam eius, quæ pertinet ad acquirendum. Quoad enim ipsi sufficeret, agricultur.

necessarium erat permutationem fecisse. In prima igitur societate, id est in domo, manifestum est nihil opus esse illius, sed iam maiori existente societate. Alij enim illorum communiter habebant omnia. Alij separatim multa rursus & alia, quorum secundum indigentiam necesse erat permutationem facere. Quemadmodum adhuc faciunt Barbarorum nationes multae, alia pro alijs dantes, recipientesque: utilia enim pro utilibus tradunt, ultra uero nihil: ceu uinum pro tritico, & ceteris talibus. Huiusmodi ergo permutatio neque praeter naturam est, neque ad amplificationem patrimonij pertinet, cum sit in supplementum indigentiae secundum naturam. Ex hac tamen, illa processit secundum rationem. Nam cum a remotioribus quaereretur auxilium, importando illa quibus indigebant, & exportando illa quibus abundabant, necessario numi introductus est usus. Non enim faciliter deferri possunt singula ad uitam necessaria. Quare ad permutationes faciendas, tale aliquid commutandi facile ad uitam: ceu ferrum, & argentum, & si quid aliud tale. Primum simpliciter definitum quantitate & pondere, postmodum uero etiam signo impressum, quo a mensura liberi essent, nam signum positum est, ad quantitatem demonstrandam. Reperto igitur numo, ex necessaria permutatione, alia species acquirendi emerit numularia. Primum forsan simpliciter, postea per experientiam artificiosior, unde, & quomodo permutando, plurimum faciat lucrum. Quapropter uidetur numularia maxime circa quaestum pecuniarum uersari, & illius esse opus, pone discernere, unde proueniat multitudo pecuniarum. Numerorum enim & diuitiarum effectiua est. nam & diuitias plerumque ponunt esse multitudinem pecuniae, ex eo uidelicet quod circa illam intendunt pecuniaria & quaestuaria. Contra uero interdum futile quiddam uidentur munus & lex omnino, & nequaquam secundum naturam. Quoniam mutatis ijs qui utuntur, nullius precij aut utilitatis est ad aliquod necessarium: & locuples numis, penuriam patietur necessarij alimentij. Atque absurdum est, tales esse diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire possit. ut de Mida fabulis, traditur, cui propter insatiabilitatem desiderij, quicquid apponebatur fiebat aurum. Quamobrem quaerunt diuitias alias, & aliam acquirendi rationem. Et recte quidem. Est enim alia acquirendi ratio, & diuitiae secundum naturam. Et haec quidem rei familiaris disciplina. Illa uero pecuniaria, pecuniarum effectiua non simpliciter, sed per ipsarum pecuniarum commutationem. Et uidetur circa numum ista uersari, nam numus primum est & ultimum in commutatione. Et infinitae sunt huiusmodi diuitiae, quae ab hac ratione rei augendae proficiuntur. Ut enim medicina sanitatis in infinitum est, & unaquaeque ars finis in infinitum: nam quam maxime uolunt illum efficere. Eorum uero quae sunt ad finem, non in infinitum, finis enim extremum omnibus: sic & huius rationis augendae rei, non est finis terminus. Finis autem tales diuitiae, & pecuniarum possessio, sed rei familiaris, non augendae rei est finis. Non enim hoc est rei familiaris opus. Quapropter in hac uidetur necessarium, ut sit finis omnium diuitiarum: sed contra uideo fieri. Omnes enim in infinitum augent, qui pecunijs student. Causa uero huius est, illarum propinquitas. Variatur enim usus eiusdem rei, cum sit utriusque acquisitionis: ipsius enim usus acquisitionis, sed non secundum idem. Achuius quidem, alius finis, illius uero amplificationis. Quare uidetur quibusdam hoc esse rei familiaris opus, & perseverant, existimantes oportere aut conseruare, aut augere pecuniam in infinitum. Causa uero est huius dispositionis, studium uiuendi, sed non bene uiuendi. Cum ergo cupiditas in infinitum extendatur, illa quoque quae efficiunt infinita, cupiunt. Sed qui bene uiuere student, ad fruitionem corporis diuitias quaerunt. Unde cum hoc quoque in acquisitione consistere uideatur, omnis eorum cura circa acquirendum est. Et altera augendi species hinc processit, cum enim fructio modum excedat, illam adhibet quae huiusmodi excessum adimplere possit: & si per hanc acquirendi speciem nequeant parare, per aliam causam efficere conantur, unaquaeque freti potentia non secundum naturam. Fortitudinis enim non est pecuniam parare, sed fiduciam animi: neque rei militaris, aut medicinae: sed illius quidem uictoriam, huius uero sanitatem. At illi cuncta ad pecuniam conuertunt, quasi hic sit finis: ad finem uero cuncta oportet tendere. De illa igitur acquirendi specie quae necessaria non est, & quae nam ea sit, & propter quam causam illa indigemus, diximus. Et de illa quae necessaria est, quod altera ab illa, & disciplina rei familiaris, secundum naturam, circa alimentum nec infinita sicut illa, sed finem habens,

De

De acquisitione necessaria, medicina, numularia, & speciebus eius. Cap. VII.

EX hoc patet id de quo ab initio dubitabatur, utrum gubernatoris domus & ciuitatis sit acquirere uel non, sed oporteat prius esse acquisitum. Sicut enim homines non faciunt res publica, sed factos a natura suscipiens, utitur illis: sic & alimentum oportet naturam praebere, aut a terra, aut a mari, aut alio quopiam. Sed quemadmodum haec administranda sunt, ad gubernatorem pertinet domus. Neque enim textoriae est, lanas facere, sed factis uti, & discernere qualis sit bona & apta, & mala & inepta. Enim uero dubitaret utique aliquis, cur ea diligentia quae ad acquirendum pertinet, pars rei familiaris sit, medicina uero non sit eius pars? Atqui sanam esse familiam oportet, quemadmodum & uictum habere, aut aliud quiddam necessarium. Sed cum sit ut patrisfamilias & gubernatoris de salute prouidere, sit etiam ut non, sed medicata etiam de pecunijs est ut patrisfamilias: est etiam ut non, sed ut lucro inseruiens. Maxime uero (ut prius dictum est) natura oportet haec existere: naturae enim opus est, alimentum genito praebere. Cuius enim ex quo generatur, ex eo alimentum relinquitur. Itaque secundum naturam est parandi studium omnibus ex fructibus & animalibus. Cum uero & hoc sit duplex, ut diximus, & altera pecuniaria, altera disciplina rei familiaris: & haec quidem necessaria & laudabilis, illa uero translata et merito improbanda, quia non secundum naturam, sed ab hominibus acquirit: rationabilissimè habetur odio ipsa numularia: quoniam a numo ipso facit acquisitionem, & non ad quod inductus est. Commutationis enim causa numus inductus fuit, foenus autem se ipsum maius facit. Unde & nomen uenit, quoniam illa quae pariuntur, similia sunt gignentibus: in foenore autem, numus numum parit. Quare maxime praeter naturam est hic acquirendi modus. Quoniam uero quae ad cognitionem pertinebant, determinauimus sufficienter, illa quae ad usum pertinent, discutienda sunt. Cuncta enim haec consideratio nem habent liberalem, experientiam uero necessariam. Sunt autem circa acquirendum partes utiles, rerum ipsarum quae acquirendae sunt peritiam habere quae optima sunt, & ubi, & quomodo: ceu quales equi comparandi sunt, quales boues aut pecudes: eodem modo in alijs animalibus. Oportet enim peritum esse, quae istorum potissima, & ubi, & qualia: nam alia alibi potiora gignuntur. Deinde agriculturae, eiusque specierum: ut nudi, soli, & constiti, & apium, & aliorum animalium, natatiliu tum uolatiliu, ex quibus sit utilitas prouentura. maxime igitur propriae acquisitionis istae sunt partes, & prima. Eius uero quae per translationem dicitur, potissima pars est mercatura. Et huius partes tres, nauigatio, deuectio, negociatio. Differunt autem haec inter se, cum alia securiora sint, alia fructuosiora. Secunda pars est foeneratio. Tertia mercenaria: & huius alia uilium artium, alia sine arte, solo corpore ministrante. Est & quarta acquirendi species, media inter hanc & primam (habet enim partem eius quae est secundum naturam, & partem eius quae per translationem dicitur) Et est in his omnibus quae a terra, & ab his quae terrae sunt: non a fructibus, sed ab utilibus, ceu sylua caedua: & omni metallica, nam multae sunt metallorum species. Haec rursus multas complectitur partes. De singulis horum in genere dictum est nunc. In specie uero de his dicere utile quidem foret ad opera conficienda, sed graue nimis, in his edocendis persistere. Sunt enim operationes illae artificiosissimae, in quibus minimum est fortunae: illae sortidissimae, in quibus maxime inquinatur corpus. Illae seruilissimae, in quibus corporis est usus plurimum: illae uero ignobilissimae, in quibus minimum requiritur uirtutis. Cum uero sit a quibusdam de his scriptum, ut a Charete Pario, & Apollodoro Lemnio de cultu agrorum tam nudorum quam conuitorum, & similiter ab alijs, de alijs: ea quidem consideret, cui cura est, praecpta. Etiam quaedam a frugum patribus familias dicta colligere oportet. Haec enim cuncta utilia sunt his qui augere patrimonium curant. Quale est illud Thaletis Milefij (id enim consideratio quaedam est ad acquirendum) sed illi quidem attributum propter sapientiam: est autem uniuersale quiddam, cui cum obijceretur philosophiae studium propter inopiam, quasi inutile & infructuosum, prospexisse illi ferunt per astrologiam, oliuarum ubertatem futuram. Cumque coegisset pauxillum pecuniarum, hyeme adhuc uigente, emptionem olei fecisse in Mileto et in Chio pro paruo admodum precio, utpote nemine plus offerente, arrasque dedisse. Cum itaque postea tempus uenisset, multis subito quaerentibus, uendidisse oleum, quanti ipse uoluit, ac magnam uim pecuniarum inde superlucratum, ostendisse amicis, per facile esse philosophis ditari si uellent, sed hoc non esse illis curae. Thales igitur in hunc modum dicitur sapientiam suam ostendisse. Est autem (ut diximus) uniuersalis hic quaerendi modus, si quis possit sibi soli uenditionem

comparare. Quapropter ciuitates quaedam hunc faciunt quaestum, cum indigent pecunijs: uenditionem enim sibi solis referuat. In Sicilia quida[m] cu[m] apud eum pecunia reposita esset, ferri quicquid erat ex ferrarijs emit: postea uero mercatoribus illuc accedentibus uendebat solus, non magnum excessum precij faciens: sed tamen ita, ut pro quinquaginta talentis, centum conficeret. Hoc itaq[ue] sentiens Dionysius, pecunias quidem illi non abstulit, sed amplius Syraculis morari uetuit, ut qui reditus reperisset suis rebus inutiles. Iste uidit aliquid tale, quale Thales uiderat. Vterq[ue] enim sibi soli uenditione[m] parauit. Hoc est utile uidere etiam in republica. Nam ciuitates pecunijs indigent, & huiusmodi quaestibus, quemadmodum domus, sed & magis. Quamobrem in republica quidam huic soli parti intendunt.

De partibus rei domesticæ, differentia, uirtutibus mulieris, serui, pueri,

imperantis, parentis, artificum, & causa. Cap. VIII.

QUONIAM uero tres erant partes rei domesticæ: una dominica, de qua supra diximus: alia paterna, tertia coniugalis. nam & uxori praestit & filijs, tanquam liberis quidem ambobus: sed non eodem imperij modo: sed uxori quidem ciuilitate, filijs autem regie. Masculus enim quam foemina natura principalior est, nisi alicubi contra naturam conspicerit: & quod antiquius est & perfectum, iuniore & imperfecto. In ciuilibus igitur principatibus plerumq[ue] commutatur is qui praestit, & is qui subest. Nam & quales esse uolunt secundum naturam, nec quicquam differre. Attamen cum hic quidem praestit, ille uero subest: requirit differentiam, & figuris, & sermonibus & honoribus, ut Amalthis inquit, de pedum Iotore. Enim uero masculus ad foeminam semper ita se habet. Filiorum autem imperium est regium. Quod enim genuit, quodq[ue] per amicitiam praestit & per atatem, id ipsum est idem quod species quaedam regij imperij. Ideo bene Homerus de Ioue inquit, Hominum pater atq[ue] deorum: sic appellans horum omnium regem. Natura enim excellere regem oportet, genere autem esse eundem. quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum. Manifestum ergo est, quod plus studij domesticæ disciplinae est circa homines, quam circa possessionem inanimatorum: & circa horum uirtutes, quam circa uirtutes possessionis, quas diuitias appellamus: & circa liberos magis, quam circa seruos. Primum igitur de seruis dubitauerit quispiam, utrum praeter ministeria & corporalia opera, sit aliqua uirtus serui excellentior: puta modestia, & fortitudo, & iustitia, & alij huiusmodi habitus. Vel non sit ulla, praeter corporalia ministeria. Ambiguitatem sane id utraq[ue] ex parte habet. nam siue sit aliqua, excellentiores erunt serui quam liberi: siue non est aliqua (cum sint homines rationis participes) absurdum uidebitur. Eadem est ferè quaestio, de muliere & puero: utrum & horum sint uirtutes: & oporteat mulierem esse modestam, & fortem, & iustam. & an puer sit intemperans & modestus, an non. Et uniuersaliter id quaerendum est, de natura imperantis & parentis, utrum eadem uirtus, an alia. Si enim oportet utrosq[ue] participes esse uirtutis, cur tandem alter imperare debet, alter parere penitus? non enim secundum magis & minus possunt differre. Nam imperare & parere specie differunt, & non secundum magis & minus: sin uero alium oportet, alium non admirabile est. Nam si imperans non erit temperatus & iustus, quomodo bene imperabit? Sin is cui imperatur, quomodo bene parebit? Intemperatus enim & timidus, nihil faciet ut oportet. Constat igitur, oportere utrosq[ue] habere uirtutem, sed in ipsa uirtute esse differentiam, quemadmodum in ijs, quae natura obediunt, id aperte in animo inspicitur: est enim in animo quod natura imperat, & quod parat, quorum diuersam censemus esse uirtutem, & ut rationem habentis, & irrationalis. Patet igitur, eodem modo se habere in alijs. Quare plerumq[ue] sunt natura imperantia & parentia. Alio enim modo liber praestit seruo, & masculus foeminae, & uir puero: & omnibus insunt partibus animae, sed differentiae insunt. Seruus enim omnino non habet liberandi arbitrium: mulier uero habet quidem, sed inualidum: puer autem habet, sed imperfectum. Eodem igitur modo se habere necesse est & circa morales uirtutes. Putandum est autem, omnes participes esse oportere: sed non eodem modo, sed quantum cuiq[ue] opus est. Ex quo fit, ut is qui imperat, perfectam uirtutem habere debeat moralem (nam eius opus est simpliciter praecipiens ac praesidens: ratio autem praecipit atq[ue] praesidet) aliorum uero unusquisq[ue] quantum sibi competit. Quare patet, uirtutem moralem esse omnium supra dictorum. Nec eadem temperantia mulieris & uiri, neq[ue] fortitudo, neq[ue] iustitia, ut Socrates putabat: sed haec quidem iubens fortitudo, illa uero obediens: eodem modo & in alijs. Patet autem id magis particulariter considerantibus. Nam qui uniuersaliter dicunt, quod bene se habere animus, uirtus est, & recte agere, aut aliquid tale, seipso

seipso decipiunt. Multo enim melius dicunt, qui enumerant uirtutes, quemadmodum Gorgias, qui ita diffinit. Quapropter oportet sicut poeta de muliere dixit, ita censere in omnibus. Mulieri decus affert taciturnitas, sed non ita uiro. Cum uero puer sit imperfectus, patet, quod et huius uirtus non ipsius ad seipsum est, sed ad perfectum & ducere: similiter & serui ad dominum. Posuimus autem seruum esse utilem ad necessaria, quapropter patet, ipsum uirtute indigere parua, & tanta ut neq[ue] propter intemperantiam, neq[ue] propter timiditatem in operibus deficiat. Dubitabit uero aliquis, si uerum est quod nunc diximus, utrum artifices oportet habere uirtutem. Nam sepe propter intemperantiam deficiunt in operibus, an hoc longè differt? Nam seruus quidem adhaeret nobis communionem uitae: ille autem remotior est, & tantum sibi competit uirtutis, quantum seruitutis. Vilis enim artifex, determinatam quandam habet seruitutem. Et seruus est secundum naturam: sed nemo tutor ut alius opifex. Patet ergo, quod huius quidem uirtutis causam esse oporteat, dominum seruo, non eum qui doctrinam habet in operibus dominicam. Quapropter non bene dicunt, qui seruos spoliant ratione, dicentes, praecipio uti duxat. Admonendi sunt enim magis serui quam pueri. Et de his in hunc modum determinatum sit. De uiri autem & mulieris, filiorumq[ue] & patris uirtute, & conuersatione ad inuicem, quid recte uel contra, & quomodo oportet, hoc quidem facere, ab illo autem abstinere, in his quae in republica conspiciuntur, necesse est intueri. Nam cum omnis domus sit ciuitatis pars, illi autem domus, partis autem uirtus ad totum respicere debeat: necessarium est respicienti ad rem publicam, filios uxoresq[ue] instituere: siquidem refert ad rectam institutionem rei publicae, pueros & mulieres esse bene institutos. Enim uero referat necessarium est: nam mulieres media pars sunt hominum liberorum, ex pueris autem sumuntur qui rem publicam gubernent. Quare cum de his determinatum sit, de reliquis autem in alijs sit dicendum, omisis propositis, tanquam finem habentibus, alio sumpto principio differamus: ac primum illa discutiamus quae tradita sunt de optimo ciuitatis statu.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITI-

CORVM SIVE DE REBUS CIVILIBVS LIBER
secundus, Leonardo Aretino interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

IN hoc secundo discutuntur haec: Prima & optima respublica Socratis, secunda respublica Socratis, respublica Phalaee, respublica Hippodami, respublica Licurgi, respublica Minois, comparatio harum inter se, respublica Solonis, & qui de rebus publicis scripserunt. prima respublica Socratis nullorum. Secunda Magnesium. Phalea Carthaginiensium. Licurgi, Lacedaemoniorum. Minois, Cretenesium. Solonis, Athenensium. Et prima respublica Socratis sunt haec, unitas ciuitatis, Socratica communitas mulierum & natorum, communitas rerum.

De optima republica Socratis, differente multitudine,

aequalitate, sufficientia. Cap. I.

QUONIAM proposuimus considerationem facere de ciuili societate, quae sit optima omnium ijs qui possunt uiuere maxime ad uotum: oportet alias quoq[ue] considerare respublicas, quibus utuntur ciuitates aliquae earum quae bene legibus instituta uidentur. Et si aliae ab aliquibus scriptae, quae bene se habere uideantur, ut recta institutio utilitasq[ue] appareat, nec putetur esse ad ostentationem & superfluitatem, quaerere aliud quippiam praeter illas: sed quia illae non bene se habent, ideo hunc laborem a nobis esse susceptum. Incipiendum est autem ab eo, quod est secundum naturam huius considerationis principium. Necessarium quidem est, aut omnia esse communia inter ciues, aut nulla, aut quaedam. Enim uero nulla esse communia, impossibile constat esse, cum ciuitas sit communitio quaedam. Ac primo necesse est, locum esse communem: nam locus quaedam paritas est unius ciuitatis, ciues autem socij unius ciuitatis. Sed utrum melius fuerit in bene instituta republica, quaecumq[ue] recipere communionem possunt, ea omnia esse communia: an quaedam communia esse, quaedam non esse? nam fieri posset, ut filij, ut uxores, & res quae praesidentur communes essent, quemadmodum in Platonis republica. Ibi enim Socrates inquit, oportere communes esse filios, & mulieres, & facultates. Id uero uerum praestat ita fieri ut nunc sit, uel secundum legem illam in republica scriptam.

† *Αρχή της πολιτείας*

94

Continet porro & † alias turbationes permultas ista mulierum communio: et id propter quod censuit legem hanc esse ferendam, nō uidetur consequi ex rationibus. Præterea ad finem, quem inquit oportere ciuitati existere (ut nunc quidem dictum est) impossibile. Quomodo autem distinguere oporteat, nihil ab eo determinatū est. dico autem, ut quod una uidelicet sit ciuitas tota, tanquam id sit maxime optimum: suscipit enim hanc suppositionem Socrates. Atqui constat, quod ea si procedat ut una fiat, magis ciuitas nō erit. Est enim ciuitas multitudo quædam secundum naturam: quæ dum sit una, magis domus erit ex ciuitate, & homo ex domo. Vnam enim magis domum cōsemus esse quam ciuitatem, & hominem unum quam domum: quare etiam si posset quispiam hoc facere, tamen non esset faciendum, quia perimit ciuitatem. Nec solum ex multitudine hominum constat ciuitas, uerum etiam ex eorum multitudine, qui specie differunt: non sit enim ciuitas ex similibus. Aliud enim ad bellum confœderatio quam ciuitas. Illa enim quantitate prodest, & si eadem sit specie, cum auxiliij gratia fiat: ceu si pōdus magis attrahat. Differt autem & eo modo ciuitas à gente, quando per pagos diuisa non sit multitudo, sed quemadmodū Arcades. Ex quibus autem unum fieri oportet, specie differunt: quapropter æquale repensum ciuitatem conseruat, ut in Ethicis dictum est prius, quoniam inter liberos & æquales necessarium est hoc esse: nam omnes simul magistratum gerere impossibile est: sed aut per annum, aut per aliam præfinitionem, & tempus. Atq; isto modo fit, ut omnes gerant magistratum: ceu si mutarētur sutores & fabri, nec semper ijdem sutores ac fabri essent. Cum uerò melius sit ita se habere ea quæ sunt circa societatem ciuilem, manifestum est melius fore, si ijdem semper magistratum gererent, modò id fieri posset. Sed in quibus hoc fieri nequit, propterea quod omnes natura sunt pares: simul est iustum (siue bonum siue prauum sit gerere magistratum) ut omnes huius muneris participes fiant † & in eo imitari uicissim æquales, cedendo inuicem alios alijs, *ut pote qui ex principio sunt æquales*. Nam alij regunt, alij reguntur in parte, tanquam si ipsi alij fiant. Eodem modo illorum qui regunt, alij alios gerunt magistratus. Patet igitur ex his, quod nō recipitur, sic unam aptam esse ciuitatē, ceu dicunt quidam: & quod maximum fore commo- dum ciuitatibus dicebatur, id interimit ciuitates. Atqui singulorum bonum, singula conseruat. Patet etiam alio modo, quod querere nimijū unire ciuitatem, non est melius. Domus enim magis sufficiens est, quam homo unus: ciuitas autem, quam domus. Et uult quidem tum esse ciuitas, cum habet sufficientiam multorum societas. Si igitur magis expetendum est quod magis sufficientiam habet: certè & minus unum, eo quod est magis, expetibilius est.

† *ὅτι τῶν τοῦ ἀλλοτρίου ἀπολαύσειν οὐδὲν ἔστιν ἀδίκον, ἀλλὰ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τὸν ἑαυτοῦ οἶκον.*

De republica Socratis, eiusq; improbatio. Cap. II.

ENimvero nec si optimum sit, unum quam maxime esse ciuitatem, tamen id demonstrare non uidetur ex sermone, si omnes dicant suum & non suum: hoc enim Socrates putat signum esse ciuitatis perfectæ unitatē. Atenim uerbū Omnes, duplex est. Si igitur tanquam singuli, forsan esset magis, quod efficere uult Socrates. Singuli enim eundē filium suum dicerent, & mulierem eandem, & de facultatibus, & de quibusuis alijs alia eodem modo. Nunc autem non ita dicunt, qui communibus utuntur mulieribus & filijs: sed omnes quidem, at non ut singuli ipsorum. Eodemq; modo de facultatibus, omnes quidem, sed non ut singuli eorum. Quod igitur aberratio quædam sit in uerbo Omnes, manifestum est. nam & utraq; & imparia, & paria dicit propter duplicitatem. Et in sermonibus positū, litigiosos facit syllogismos. Quare hoc ipsum, Omnes dicere, uno quidem modo bonum est, sed nequaquam possibile: alio autem modo nihil consentaneum. Habet præterea quod dicitur, no cumentum aliud. Quod enim multorum commune est, in eo minima adhibetur diligentia. Nam de proprijs maxime curant homines, de communibus autem minus, quam quantum singulis competit. Tanquam enim alio curante, ab alijs negliguntur. Quemadmodum in seruilibus ministris, famulantes multi interdum deterius inseruiunt, quam pauci. Fiunt autem unicuiq; ciuium mille filij: et hi non ut singulorum, sed ut cuiusuis, quiuis similiter est filius. Quare omnes similiter negligent. Præterea isto modo singuli suum dicent bene agentem aut male, † quotiescunq; cōtinget numero. Puta: meus est aut illius, hoc modo dicens de singulis ex mille, uel ex quot ciuitas sit: & hoc dubitās. Nam incertum est cui contigerit genuisse filium, & saluum esse genitum. Atqui utrū præstat sic dicere suum, ita uocātes unumquemq; duorum millium, & decem millium: an magis ut nunc in ciuitatibus suum uocant, hic quidem filium suum, ille fratrem suum, ille nepotem suum, aut per aliam quandam coniunctionem & ex consanguinitate uel familiaritate,

† *ὅτι τῶν τοῦ ἀλλοτρίου ἀπολαύσειν οὐδὲν ἔστιν ἀδίκον, ἀλλὰ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τὸν ἑαυτοῦ οἶκον.*

tate, & affinitate sui primum, uel suorum. & præterea alterum sodalem, alterum contribulem: Præstat enim esse proprium nepotem, quam illo modo filium. Quinimo nec uitari quidem potest, quin agnoscantur à quibusdam fratres & filij & patres & matres: nā per similitudines natorum ad parentes necessariū est ut fidem recipiāt de sese inuicem. Quod tradit scriptores quidam, populis superioris Lybiæ euenire. Habere enim mulieres communes, filios tamen partiri inter se secundum similitudines natorum. Sunt enim mulieres quædam, & animalia, ceu equi & boues, quorum ea natura est, ut simillimos genitoribus edant foetus: ut equa illa apud Pharfaliam, iusta nuncupata. Et præterea huiusmodi molestias non facile erit uitari ab ijs qui eam statuunt communitatem, puta, plagas et neces partim uoluntarias, partim inuoluntarias, & rixas, & iurgia, quæ nephas est committere aduersus parentes & propinquos, magis quam aduersus extraneos. Sed frequētius illa euenire necesse est, ubi ignorant quam ubi sciunt. Et ea si contingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignorantibus uerò non possunt. Illud etiam absurdum, quod qui filios communes fecerunt, coire solij amantes uetuerunt, amare uerò non uetuerunt, nec alios usus, quos esse patri ad filios, & fratri ad fratrem, omnium deformissimum est: cū & amare solum, absurdum, etiam non aliam ob causam coitionem illorū uetuisse, nisi quia nimia uoluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius, aut fratres, ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis prodesse, ut agricolis communes sint mulieres & filij, quam custodibus. Minus enim erit amicitia si communes sint nati & mulieres. Enim uero tales sint quibus imperantur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res nouas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessarium est, ex huiusmodi lege, quam ea quorum causa optimas leges esse oportet, & quam id cuius gratia Socrates cenfer ita institutum de natis & mulieribus. Amicitiam enim putamus maximum esse bonum ciuitatibus. Nam sic minime seditionibus agitabuntur. Et unam esse ciuitatē laudat maxime Socrates, quod & uidetur, & ipse inquit esse amicitia opus: ut in amatorio sermone scimus dicentem Aristophanem, Propter eximiam amantium cupiditatem, applicari simul, & ex duobus fieri unum. Hic ergo necessarium est, ambos corruptos esse, uel unum. At in ciuitatibus necesse est amicitiam infirmam fluxamq; fieri propter huiusmodi communitatem: & minime dicere suum, aut filium patrem: aut patrem filium. Vt enim † parum mellis multa in aqua diffusum, insensibilem facit mixtionem: sic accidit communitatem istam, nequaquam necessariā in tali republica, à nominibus extimantibus uel patrem ut filij, uel filium ut patris uel fratres inuicem, exilem profectò beneuolentiam efficere. Duo enim sunt quæ faciunt homines curam habere & amare, proprium scilicet, et affectio, quorum neutrum sit necesse est in huiusmodi republica. Insuper translatio illa natorum ex agricolis & artificibus in custodes, & ex his in illos, magnam cōtinet difficultatem, quemadmodum tandem fiet: & cognoscant necesse est dantes et transferentes, qui bus quos dedant. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta, rixas & plagas, & amores & cædes. Nam non amplius appellāt custodes fratres & filios, & patres & matres, qui alijs ciuibus deditur: & rursus qui ex custodibus, alijs ciuibus, ut tale caueant aliquid perpetrare propter consanguinitatem. De communitate igitur natorum & mulierum, determinatum sit in hunc modum.

De communitate facultatum, & nonnullis incommodis rempublicam Socraticam sequentibus. Cap. III.

His consequens est de rebus quæ possidentur considerare, quomodo sit constitutum illis, qui in optima republica uersari debeant: utrum communes esse debeant, uel non communes. Hoc seorsum determinandum est, nec simul cum his quæ de natis & mulieribus constituantur. Dico autem circa res, utrū & si sunt nati mulieresq; separatim, quemadmodū nunc sint omnibus, præstet tamen res esse communes & usus: puta, utrum præstet fundos proprios esse, fructus uerò in commune conferre, quod apud quasdam fit gentes. Vel contra, solum quidem commune esse, & communiter coli: fructus autem partiri in proprios usus: quod etiam facere dicuntur quidam Barbarorum. Vel & fundos & fructus esse communes. Si ergo alij forent agricolæ, alius esset modus, & facilior: sed cū ipsi sibi laborent, ea quæ ad possessiones attinent, plures præbebunt difficultates. Nam si in fruendo & laborando non sint pares, necesse est inculcationes existant, contra fruentes quidem & consumentes multa: parum uero laborantes, ab his qui minus consumunt, & multum laborant. Omnino autem conuictus, & communitas rerum humanarum

Cōmunitas Platonis.

μικροδου

omnium difficilis est, & maxime in his rebus. Probant autem eorum qui unā peregrinantur societates, quorum plerique ferē dissident inter se, de parvis uilibusque rebus offensi: nos quoque ministris illis plurimum irascimur, quibus maxime utimur ad circulare famulatu. Communes igitur habere res, has & huiusmodi alias continet difficultates. Eo autē modo quo nunc fit, si insuper moribus & moderatione legum rectarum honestetur, non parū distabit. Habebit enim utriusque comoda. Dico autem utriusque, uidelicet eius quod communes sint res, & eius quod propriae. Oportet enim omnino ut res sint propriae, sed quodammodo communes. Curā enim diuisae, inculcationes non parient, immo proficiēt, utpote ad proprium unoquoque sedulo incumbente. At uerō per uirtutē erunt ad usum (ut est in prouerbio) quae sunt amicorū cōmunia. Est autem etiam nunc quibusdā in ciuitatibus in hunc modū subscriptū, ne putetur impossibile: & praecipue in ijs quae bene gubernantur, aliqua sunt, aliqua esse possunt. Propria enim sua quisque possidens, partim utilia facit amicis, partim utitur cōmunibus. ut in Lacedaemone seruis utuntur uicissim, tanquam forent uniuersiuicis: & praeterea equis, & canibus, & uehiculis. Patet igitur, esse melius ut propriae sint res, sed usu facere illas communes: quemadmodum autem hoc fiat, legislatoris erit prouisio. Est sanē inenarrabile, quantum intersit ad uoluptatem, considerare aliquid esse proprium sui. Non enim frustra quisque ad seipsum amicitiam habet: est uerō id naturale. Sed cum amatio sui reprehenditur, non illud reprehenditur quia se amet, sed quia magis quam oportet se amat: quemadmodum amatio pecuniarū. nam amant omnes, ut ita dixerim, talia. Atqui & largiri, & opē ferre amicis, & hospitibus & familiaribus, dulcissimū est: quod fit, si propriae sint facultates. Haec autem non contingunt illis, qui nimis unam efficiunt ciuitatē. Et praeterea duarū uirtutum opera manifestē tollunt: temperantiae erga mulieres alienas, ab his enim laudabile est se ob temperantiam abstinere: & liberalitatis circa res possessas, neque enim discerni poterit liberalis, neque liberalem operationē faciet ullam: nam in usu earum rerum quas ipsi possidemus, liberalis est opus. Illiusmodi itaque legis positio, faciem habet apparentem, & humana uideri possit. auditor enim libenter recipit, putans fore mirabilem quandam amicitiam omnibus erga omnes: praesertim cum quis incommoda accusat rerū publicarum, nunc prouenientia ex eo, quia non sint communes omnium facultates, ceu litigia ex contractibus, falsorum testiū accusationes, diuitum adulationes: quorum nihil fit propter proprietatem, sed propter improbitatem. Cū etiā res in communi possidentes, rerumque utentes communionē, multo magis inter se litigare uideamus, quam eos qui separatim possident: sed uidemus uel paucos qui in commune degant, magis dissidere, quam multi quorū propria quisque sua habeat, si conferamus utrosque. Insuper aequum erat referre, non solum quantis malis priuabantur, si communitatem rerum habebunt, sed etiam quantis bonis. Videtur autem omnino impossibilis esse illa uita. Causam uero Socrati huius erroris putandum est fuisse, suppositionē non rectā. Oportet enim quodammodo unam esse ciuitatem & domum, sed non penitus. Est enim, quod si procedat, non erit ciuitas. Est etiā quod, erit quidē propē, ut non sit ciuitas, deterior ciuitas: uelut si quis concentū faciat uniuocū, & uersum pedem unū. Sed oportet cum sit multitudo (ut prius diximus) per disciplinā, communem & unam efficere. Et qui disciplinā sit adhibiturus, uolens per illā studiosam facere ciuitatem, absurdum est si per talia quaedam instituentem putet, ac nō per mores, & per philosophiam, & per leges: ueluti seruorum iumentorumque possessionem in Lacedaemone, & comestationem in Creta legislator communem induxit. Neque illud sanē ignorandum est, quia oportet ad longum temporis ac multos annos inspicere, in quibus haudquaquā poterit latere, an rectē se habeant. Ferme enim omnia inuenta sunt quidē: sed alia non inducta, alia ab expertis repudiata. Maxime autem id apparet, si quis per opera inspiciat rempublicam sic institutam, non aliter enim poterit fecisse ciuitatem, nisi separet illa atque distinguat, partim in comestationes, partim in genera, partim in tribus. Itaque nihil aliud cōtingit lege prouisum esse, nisi ut custodes agros non colant, quod nūc Lacedaemonij facere coeprant. Modus uerō totius reipublicae quis futurus sit in commune degētibus, neque Socrates ipse inquit, neque dictu facile est. Atqui multitudo ciuitatis, diuersorum ciuium est multitudo, de quibus nihil determinatum est, an & agricolis communes esse facultates oportet, uel proprias singulorum. Praeterea, utrum mulieres et pueros proprios uel communes. Si enim eodem modo communia sunt omnia omnium, quid different ista ab illis custodibus: uel quid plus accedet sustinentibus eorum imperium, uel quam ob causam imperium sustinebūt: nisi forte praetexunt aliquid tale quale Cretenses, qui caetera omnia seruis permittentes, gymnasia solum illis uertuerunt,

παρὸς ἀλλήλους.

καὶ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων.

διὰ τὴν ἀνάγκην.

τοὺς πολίτας.

σοφιστικῶς.

uerunt, & armorum possessionem. Quod si ut in alijs ciuitatibus, ita apud illos talia erūt, quis modus erit communitatis: necesse est enim duas ciuitates in una esse ciuitate, & eas inter se contrarias: facit enim alios quidem custodes, quasi in praesidio constitutos, alios agricolos & artifices, & caeteros ciues. Litigia uero, & iurgia, & quaecumque alia mala ciuitatibus prouenire inquit, omnia prouenient etiam istis. quāquam dicit Socrates fore, ut non multum legibus indigeant, propter disciplinam, ueluti circa res urbanas, & circa forum, & alijs huiusmodi legibus, tribuēs solum disciplinam custodibus. Insuper dominos facit suarū rerum agricolos, ac tollere permittit. At multo magis putandum est fore illos graues & insolentes, quā illas quae apud quosdam sunt iloteias, & penestreas & duleias. Enim uero siue necessaria sint haec similiter, siue non, nihil nunc quidem determinatum est, neque de cōsequentijs, quae sit eorum administratio, & disciplina, & leges quaedam. Est autem neque facile reperire, neque parū referens, quales hos esse oporteat ad conseruandā custodum cōmunionem. Atqui si mulieres faciet cōmunes, facultates uerō proprias, quis curā habebit rei domesticae, ut agriculturae uiri, quamuis sint communes facultates, & agricolarum mulieres? Absurdum etiam ex bestijs facere similitudinem, quod cōueniat eadem exercere mulieres quae uiri, ad quos rei domesticae cura nequaquam pertinet. Periculosa est insuper magistratuū constitutio, quam sic facit Socrates ut semper sint iudē. At hoc seditionis est causa, etiam apud illos qui nullam possident dignitatem: quid ergo apud bellicosos & animosos uiros? Quod autem ipsi necessarium sit, eosdem semper magistratos facere, patet. Non enim aliorum modo, & modo aliorum miscetur animis diuinum illud aurum, sed semper eisdem. Inquit autem quibusdam statim a genitura aurum misceri, quibusdam argentum, aēs uero & ferrum illis qui artifices futuri sunt, aut agricolae. Praeterea custodibus felicitatem auferens, totā inquit ciuitatem facere beatam oportet legislatorem. At impossibile est totā esse beatam, nisi aut plurimā, aut omnes partes, aut quaedā habeant felicitatem. Non enim eorundē est felicitas, quorū & par. fit enim ut inlit toti, est nulli partium, at felicitatem impossibile est. Quod si custodes non erunt felices, qui tandem alij: non enim artifices quidem, neque uulgus. Illa igitur respublica de qua Socrates locutus est, has continet difficultates, & alias his non minores.

De republica Platonis, quae a Socrate secunda respublica dicitur. Cap. IIII.

Fermē autem similiter circa leges quoque se habet postea scriptas: quapropter & de illa reipublicae parte hic cogitare parum, melius erit. Etenim in republica de paucis admodū determinauit Socrates, ut de mulierum & natorum communitate, & de rebus possessis, ac de institutione reipublicae. Diuisit enim in duas partes multitudinem habitantium: in agricolos, & propulsores belli. Tertiam ex ijs fecit eos qui consultant ac deliberant, & in quibus summa reipublicae consistit autoritas. Agricola uerō & artifices, utrum nullius magistratus an alicuius participes sint, & utrum arma possidere debeant & unā pugnare, nihil determinauit: sed mulieres censet unā pugnare debere, ac disciplinam habere eandem quam custodes. Caetera uerō extraneis peregit sermonibus, & disciplinam custodum quale esse illam oporteret. Legum autem maxima quidem pars, leges existunt publicae: pauca uerō de republica dixit. Quam dum pergit communiorem facere, paulatim circumagat in aliam rempublicam. Praeter communitatem enim mulierum & rerū possessarum, caetera eadem utriusque attribuit. Nam & disciplinā eandem, & ut abstinentes uiuant ab operibus necessarijs. Et de comestationibus eodem modo: praeterquam quod hic existimat, mulierum quoque comestationes esse debere: & hanc mille habentium arma, illam uero quinque milium. Superfluum ergo quiddam, & comptum, & nouum, & dubitatum omnes Socratis habent sermones: sed cuncta rectē, forsā difficile. Nam etiam multitudo illa de qua nunc dicebatur, latere non oportet, cum tanta sit quod Babyloniam, aut alia quadam infinita regione indigebit, ex qua ociosorum quinque milia cum mulierum ac ministrantium multiplici turba alantur. Suppositiones quidem sunt pro arbitrio faciendae, non tamen impossibiles. Dicitur autem, debere legislatorem ad duo respicere in ferenda lege, ad regionem & homines. Addendum est, & ad uicina loca, si oportet ciuilibiter uiuere ciuitatem. Nō solum enim necessarium est ipsam talibus uti ad bellū armis, quae utilia sint in sua regione, uerum etiā quae in aliena. Quod si quis huiusmodi non recipit utilitā, neque priuatim, neque publicē, nihilominus tamen oportet terribilē esse hostibus, nō uentibus solum in regionē, uerum etiā abeuntibus. De modo quoque rerū possidendarū uidendū est, ne forsā melius sit aliter diffinire & clarius. Tantas, inquit, possidere oportet.

διναί.

ὅτι δεῖσθαι τὰς, inquit ἀγαθῶν, καὶ τῶν κακῶν, καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν τῶν πολιτῶν.

ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἵκναι τὴν ἀνάγκην, ἡ δὲ ἀνάγκη, ἡ δὲ ἀνάγκη, ἡ δὲ ἀνάγκη.

plus ueritatis est enim exemplum est mathefi patitur.

ποιοῦντες τὰς πόλεις.

νόμους.

μήτε τὸν διὰ τὸν βίον, μήτε τὸν νόμον τῆς πόλεως.

apparet. tet, ut modeste uiuatur: perinde ac si dicat, ut bene uiuatur. Verum hoc est nimis generale: & est modeste uiuere, grumnose tamen. At melius est dicere, modeste & liberaliter. Separatim enim utrunque: alterum enim luxuriae accommodabitur, alterum difficultati. Cum solae huiusmodi uirtutes habitus sint circa usum facultatum nostrarum: puta, patrimonio mansueti uel fortiter uti non dicimur, at modeste & liberaliter dicimur. Quare necessarium est circa illud istas uersari uirtutes. Absurdum quoque est, cum facultates adaequauerit, de ciuium multitudine nihil determinare, sed indefinitam relinquere multitudinem filiorum, quasi sufficienter adaequatam, propter sterilitates, quotcumque contingant. Quod uidetur nunc quoque euenire in ciuitatibus. Sed opus est ut aliam certitudinem tunc habeat quam nunc. Nam nunc quidem nemo dubitat, eo quod in singulos diuisae sunt facultates in quam tamcumque multitudinem. Tunc uero cum sint indiuisae, necessarium dispares nihil habere siue pauciores sint multitudine siue plures. Magis autem putaret quis oportere determinatum esse modum procreandorum filiorum, quam facultatum, ut non plures quam determinatum sit, procreari oporteat. Et numerus definiendus est respectu habito ad fortunas, si contingat decedere aliquos, & ad defectum procreandi caeterorum. Pratermittere autem id, ut in plerisque ciuitatibus, necesse est egestatis sit causa ciuibus. Egestas uero seditiones & delicta parit. Itaque Phidon Corinthius, unus ex uetustis legumlatoribus, famulias censuit aequales permanere debere, & ciuium multitudinem, quamuis fortitiones habebant prius omnes iniquas secundum magnitudinem: at in his legibus contrarium est. Verum de his quemadmodum statuendum putemus, postea erit dicendum.

Omissum est etiam in illis legibus, quemadmodum differant praesides a subiectis. Inquit enim, oportere, quemadmodum ex alio lanae filum ducitur quam lini, sic & eos qui praesunt, se habere debere ad eos qui sub sunt. Cum uero totam substantiam augeri dixerit usque ad quincuplum, quare hoc utique non erit in regione usque ad aliquid? Videndum est etiam, ne aedificiorum diuisio non prosit ad rem familiarem. Duas enim cuiusque domos attribuit: at difficile est duas habitare domos. Tota uero constitutio uult esse neque plebis gubernatio, neque paucorum potentium, sed horum media quam uocant rempublicam. Est enim ex istis qui arma ferunt. Si igitur ut communissimam omnium hanc ciuitatibus constituit rempublicam, recte forsitan dixit: sin ut optimam rempublicam, non recte. Forsan enim Lacedaemoniorum rempublicam quis magis probabit, uel aliam quamdam magis optimam. Sunt qui dicant optimatium rempublicam ex omni genere gubernationum admixtam esse debere: atque ob id Lacedaemoniorum laudant rempublicam, constare quidem illam ex paucorum potentia, ite ex uno principe et populari statu affirmant: ponentes regem illorum pro unius gubernatione, senatum uero pro paucorum potentia: ephoros autem pro statu populari, quoniam Ephori ipsi ex plebe sumuntur, alij Ephoratum quidem tyrannidem putant, sed populariter regi per comessationes & alium quotidianum uictum. Sed in his legibus dictum est, optimam rempublicam ex populari statu constare debere, ac ex tyrannide. Quas aut non reponat quis omnino inter species rerum publicarum, aut determinans, omnium esse fateatur. Melius ergo dicunt qui plures commiserunt, nam quae ex pluribus constat rempublica, melior est. Deinde nihil uidetur habere ex unius gubernatione, sed ex paucorum potentia ac populari statu: uerum ad paucorum potentiam inclinare magis, quod patet ex magistratuum creatione. Nam quod ex delectis fortitio fiat, commune est utrisque: sed quod necesse sit ditiores concionem habere, & magistratus creare, uel aliud quippiam huiusmodi publicorum negotiorum facere, alios uero praeteriti: id paucorum potentiae est. Insuper conari ut plures ex diuitibus ad dignitates sumantur, & ad maximas quidem ex maximo censu, paucorum potentia est, & senatus assumptio. Assumuntur enim cuncti ex necessitate, sed ex primo censu, postea totidem ex secundo, postea ex tertio: uerum non omnes necesse erat ex tertio uel quarto assumi. Ex quarto autem quartis, solis necesse est primis & secundis. Postea ex his aequalem ex singulis censibus numerum esse sumendum inquit. Erunt itaque plures & potentiores qui ex maximo censu sumuntur, propterea quia ex plebe quidam non sumuntur, quia necesse non est. Quod igitur non gubernatione plebis, ac unius principatu constabit huiusmodi rempublica, ex his patet. Patet etiam postea cum de ea specie reipublicae tractabimus. Habet etiam circa magistratuum creationem, quod ex delectis deligantur, periculosum quippiam. Nam si aliqui conspirare uelint etiam medio numero, semper secundum hominum uoluntatem fiet assumptio. In legibus igitur illa rempublica ita se habet.

De

De Phalea, quae Carthaginensium est, republica. Cap. V.

Sicut uero & aliae quaedam respublicae tum idiotarum, tum philosophorum, & in admiratione ipsarum uersantium. Omnes autem haec propinquiores sunt illis secundum quas nunc regunt, quam istae duae. Nullus enim neque de communitate filiorum, neque de mulieribus talem aliquam introduxit nouitatem, neque etiam de sceminarum commessationibus, sed a necessarijs magis inchoant. Videtur quibusdam maximum, ut de patrimonio recte constitutur: nam hinc seditiones oriri cunctas asserunt. Quamobrem Phaleas Carthaginensis ante omnia de hac parte constituit. inquit enim, patrimonia ciuium aequalia esse debere. Hoc autem per facile factum esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur. Postquam uero condita foret, difficilius quidem: attamen satis mature adaequari posse, si diuites dotes dent, neque accipiant: pauperes autem contra, accipiant dotes, & non tradant. Plato autem in legibus suis usque ad aliquid censuit esse permittendum. Nam supra quincuplum eius quod foret minimum, nemini licere ciuium possidere: ut prius diximus. Sed oportet ne id quidem latere legislatores, quod certe nunc latet, quod qui patrimonio modum imponit, debet etiam filiorum numero modum imponere. Nam si excedat multitudo filiorum patrimonio facultatem, necessarium erit legem abrogare: & sine illa abrogatione, improba lex erit, quoniam ex diuitibus pauperes facit. Oportet ergo, ne tales seditioni efficiantur. Quod igitur ualet aliquid in republica patrimoniorum exaequatio, & ueterum aliqui uidentur cognouisse, ut Solon constituit: & apud alios lege cauetur, ut non quantum quisque uelit, sed quantum lex permittit agri possideant: eadem quoque ratione patrimonia sua alienare leges uetant. Ut est apud Locros lege cautum, ne quis patrimonium alienare possit, nisi euidentem calamitatem ostenderit superuenisse. Praeterea ut antiquae haereditates conseruentur. Quod sublatum apud Leucada, ualde populare eorum ciuitatem effecit: non enim amplius euenit, ex taxatione census ad magistratus assumi. Sed & aequalitatem quidem patrimoniorum constituit. Verum haec aut ita magna esse, ut deliciarum liceat: aut ita exigua, ut tenuiter uictum agant. Patet igitur, non sufficere patrimonia exaequata fuisse a legislatore, sed medium coniectandum esse. Praeterea si quis mediocria statuatur omnibus, patrimonia, nulla utilitas est. Magis enim cupiditates adaequandae sunt quam patrimonia. Hoc autem fieri non potest, nisi sufficienter disciplina ciuibus adhibita per leges. Sed forsitan responderet Phaleas, hoc ipsum se dicere. Censet enim horum duorum aequalitatem ciuitatibus inesse debere, patrimonij scilicet ac disciplinae. Sed quae tandem haec disciplina sit, exprimendum fuit. Et unam eandemque esse, nihil prodest, nam fieri potest, ut sit una eademque disciplina: uerum eiusmodi, per quam cupiditas fieri pecuniarum, aut honoris, aut utriusque. Insuper seditiones oriuntur, non solum ob patrimoniorum, uerum etiam ob honorum inaequalitates: et hoc diuersum in utroque. Nam multitudo quidem grauius fert inaequalitatem patrimoniorum, praestantes autem uiri honorum aequalitatem. Unde illud natum est, Honori incumbit tam ignauus quam bonus. Non solum uero homines propter necessaria iniuriantur, quorum remedia putant adaequationem patrimoniorum, ne spoliarent alios propter frigus, aut propter famem: uerum etiam ut gaudeant, neque concupiscant. Nam si maiorem habeant necessariorum cupiditatem, ob huius medelam iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solum, uerum etiam si concupiscant, ut molestia careant, & uoluptate fruantur. Quod igitur horum trium remedium est: his quidem exiguum patrimonium & opificium, illis autem temperantia. Tertium uero, si quis uelit per illa delectari, non aliunde quam a philosophia quarat remedium. Nam caeterae quidem hominibus egent, cum iniurias inferunt plurimum propter superflua, non propter necessaria, puta tyrannidem inuadunt, non ut frigus repellant. Quae propter honos maximus habetur non ei qui furem occiderit, sed ei qui tyrannum. Itaque Phaleas paruis duntaxat iniurijs hac sua reipublicae constitutione succurrit. Praeterea multa statuere pergit, per quae ad seipsum recte instituti erunt: sed oportebat quoque ad finitimos, & peregrinos omnes. Necesse est ergo constituta esse rempublicam ad bellicum robur, de quo ille nil dixit. Eodem modo de facultatibus. Tantas enim esse oportet, ut non solum ad ciuium usum, uerum etiam ad pericula externa sufficiant. Quare nec ita magnas esse debent, ut finitimi potentiores concupiscant, quibus resisti non possit. Nec rursus ita paruas, ut cum paribus, & similibus bellum nequeat sustinere. Ille igitur determinauit. Oportet autem neque id latere, quantas facultates habere cōducatur. Fortē recta determinatio fuerit, tantas esse debere, ut lucrum superantibus bello afferre non possint, sed ita quasi nihil superacquirant.

Quare Eubulvis considerare iussit Autophradatē cum Atarnea obsidere uellet, cogitaret ut quanto tempore circa expugnationem eius loci distineretur, ac existimaret huius temporis iacturam: uelle enim pro minori precio iam tunc Atarnea relinquere. Quae cum dixisset, Autophradatem in sententiam traxit, & obsidionem praetermittere fecit. Habet igitur utilitatem exaequatio patrimoniorum inter ciues, ne inde seditiones oriantur: uerum (ut ita dixerim) non admodum magnam, nam & praestantiores cōqueri possent, quasi ipsi plus habere debeant. Ex quo fit ut ipsi saepe insurgant, ac seditiones concitent. Praeterea improbitas hominum insatiabilis est. & primò quidem sufficere dicunt pauca atq; minima: mox uerò ubi illa sunt consecuti, plura appetunt semper, quousq; in infinitū procedant. Infinita est enim cupiditatis natura, ad cuius expletionem plurimi uiuunt. Horū igitur principium est magis, quàm patrimoniorū exaequatio, ciuitatē sic instituire, ut boni quidem uiri plus quàm sibi competat habere non querant: improbi autem & si queant, habere non possint. Hoc autem fiet, si inferiores sint, nec iniuriam patiantur. Nec uerò in hac ipsa exaequatione patrimoniorum recte est ab eo dispositum, cum fundos & agros exaequet solum: sed sint seruorum quoq; armatorumq; & pecuniarum diuitiā, & apparatus ingēs earum rerum quas suppellectilem uocitamus. An igitur horum omnium exaequatio quaerenda est, uel moderatio quaedam medio crīs, an cuncta omittēda? Videtur autem ex ipsarū legum positione, ciuitatem exiguam constituere: si quidem artifices omnes publici erunt, nec multitudinem augebunt ciuitatis. Sed certē publicos esse eos qui publica faciunt opera, oportet. quemadmodum & Epidannij, & Diophantus quandoque Athenis constituit. De Phalae igitur republica ferē ex his deprehendi potest, si quid ab eo sit bene dictum, uel non bene.

De Hippodami, & Milesiorum republica. Cap. VI.

Hippodamus autē Euryphontis, Milesius, qui & ciuitatum diuisionē inuenit, & Piraeum abscondit, cum esset in caetera quoq; uita morosior propter gloriae cupiditatē, usq; adeo, ut quibusdam uideretur superfluus capillorum prolixitate & ornatur sumptuosus: praeterea uelut uili quidem, sed admodum sacro, non in hyeme solū, uerum etiā in aestate. Studiosus autem de omni natura esse uolens, primus omnium qui nō in republica uer fati essent, aggressus est aliquid dicere de optimo ciuitatis statu. Constituit autem ciuitatem multitudinem decem milium, in tres diuisam partes. Faciebat enim unam partem artifices, alteram agricolas, tertiam, propulsores belli atq; arma tenentes. Diuisit quoq; regionem in tres partes, ut esset pars una sacra, alia publica, tertia priuata. Vnde cultus dijs fieret, sacra. Vnde uerò propulsores belli alerentur, publica. Quae autem agricolarum foret, priuata. Legum quoq; tres esse species solum putabat. De quibus uerò iudicia fierent, totidem esse numero, iniuriam, damnum, caedem. Ponebat quoq; unum iudiciū principale, ad quod omnia male iudicata reuocarentur. Idq; constituebat ex senibus quibusdam delectis. Sententias uerò in iudicijs non calculis ferendas esse censebat, sed unumquemq; iudicem tabellam afferre in qua scriberet, si condemnaret simpliciter, sententiam: si absolueret simpliciter, uacuum: si partim condemnaret partim absolueret, id ipsum definire. Nam ut nunc quidem fit, non recte prouisum à lege existimabat, quia cogantur homines aut hoc aut illud iudicantes, peierare. Ferebat quoq; legem de ijs qui utile quispiam ciuitati reperissent, ut honoribus afficerentur. Filios autem eorum qui pro patria bellando occubissent, ex publico alendos esse: quasi id non prius fuerit lege prouisum, nam est nunc Athenis ea lex, & in alijs quibusdam ciuitatibus. Magistratum uerò omnium electiones populo attribuit. Populum autem faciebat, tria illa genera ciuium. Qui uerò delecti essent, eos rerum publicarum curam habere debere, item hospitalium, & pillarium. Plurima igitur ac maximè digna memoratu in Hippodami constitutione ista sunt. Sed primo dubitabit aliquis de partitione ciuium. Nam & artifices, & agricolae, & qui arma tenent omnes in reipublicae communiōe uersantur. Verum agricolae quidem arma non habent: artifices autem neq; arma neq; agros. Itaq; sunt quodammodo serui eorum qui habent arma. Participes igitur esse omnium honorum impossibile est, cū sit quidem necessarium, ex ijs qui habent arma, constitui belli duces, & custodes ciuium, & principalissimos (ut ita dixerim) magistratus. Quod si participes non sint reipublicae, quomodo bono animo esse poterunt in republica? Enim uero potentiores esse oportet illos qui arma tenent ambabus partibus. Id autem nō facile est, nisi multitudine exuperēt. Quod si hoc erit, quid opus est alijs participes esse reipublicae, & suffragia magistratuum habere? Praeterea,

Praeterea, agricolae quod utilitatis afferunt ciuitati: Artifices enim esse necessarium est: nam omnis ciuitas artificibus indiget, & possunt proficere ex artibus, quemadmodum in alijs ciuitatibus. Sed agricolae si habentibus arma uictū parāt, merito foret pars aliqua ciuitatis. At illic priuatum habent, priuatumq; colunt. Insuper autē publicos agros, ex quibus propulsores belli uictū habere oportet, si ipsi idē colant, nō esset aliud agricola, aliud propulsor belli, qd legislator esse uult. Sin alij quidā ab agricolis & propulsoribus, quartū erit membrū ciuitatis nullius particeps, sed alienū à reipub. Quod si quis dicat eosdē agricolas, et proprios colere et publicos agros: primò fructuū multitudo nō sufficeret, ex quibus singuli binis domibus habent, ministrare. deinde quam obrem nō statim ex eis agris, pro seq; alimēta sumant, & propulsoribus exhibeāt: haec sanè omnia magnā continent turbationem. Nec de iudicio quoq; recte se habet lex, qua iudicandū putat cū distinctioe, lite simpliciter scripta, ita ut ex iudice fiat arbiter. Hoc enim in cōpromisso in plures factis recipi (cōferit enim inter se de sententiā ferenda) sed in iudicijs nō recipi: immo legulatores pleriq; cōtra statuit, ne iudices inter se colloquant. Deinde quomodo non erit litigiosa sententiā cū iudex nō putat tantū deberi quantū peti. Nam si petitor uiginti minas postulabat, iudicū autē unus decē iudicet, alter quinq;, alter quatuor, et hoc modo diuidat, & alij in totū condemnēt, alij in nihilū: quis erit modus sententiā cōcordandarū? Praeterea nemo peierare cogit simpliciter condemnantē uel absoluentē, si simpliciter petatur. Nō enim cū absoluit, nihil debere iudicet, sed uiginti minas nō debere. At ille peierat, qui cum putet uiginti minas nō deberi, tamen cōdemnat. De eo autē, quod inuenientibus aliquid cōmodū ciuitati, honores tribuēdi sunt, non est tutū lege cauere: sed apparentiā solū probabilē habet. Cōtinet enim calumnias, & motū forsan reipublicae. Sed incidit haec in alia quaestione & considerationē aliā, utrum damnosum sit uel utile ciuitatibus, leges patrias mutare, si sit alia melior. Quae propter nō est facile, dicto statim assentiri, si quidē non cōducit mutare. Fieri autē potest, ut inducat aut legem, aut reipub. dissolutio, tanq; cōmune bonū. Sed cū in hanc mentionem inciderimus, etiā pauca de eo pstringenda sunt. Habet enim, ut diximus, dubitationem: & melius uideri potest, ut mutationē recipiant. Nam alijs quidē scientijs hoc p̄d est: ceu si medicina ab institutis patrijs mutet, & gymnastica, & alię artes atq; facultates. Quartū cum una ponēda sit ciuili disciplina, patet in ea quoq; eandē rationē esse tenēdam. Probari autē hoc dicit aliquis, & in ipsis rebus: antiquas enim leges nimīū rudes esse & barbaras: armati si quidem ferro incedebāt Graeci, & uxores emebāt inuicem: & quęcunq; uetusta iura alicubi extāt penitus rudia sunt: ceu apud Cumas de cede lex est, si accusator multos testes inducat ex agnatis, p̄prijis, reum esse caedis cōtra quem probat. Querūt autē omnino nō patriū, sed bonum omnes. Putandūq; est, p̄ficos illos homines, siue ex terra geniti fuerint, siue ex corruptione aliqua seruari, fuisse ignaros & imprudētes, quod de terra natis dicitur, ut absurdū sit in eorū opinionib. persistere uelle. Praeterea neq; leges scriptę meliores sunt, si sunt immutabiles. Ut enim in alijs artibus, sic etiā circa ciuilem cōstitutionē impossibile est singula ad minimū usq; scriptis cōprehendere. Necessē est enim ut generaliter scribantur: at illa quae agunt, particularia sunt. Ex his ergo uidet, & quāsdā leges, et quādoq; esse mutādas. Alio autē modo cōsiderantibus, cauendū uidet esse maximē. Cū enim utilitatis quidē accessio parua sit, assuescere uerò facilius leges mutare, im. p̄bandū. cōstat, errata quāda esse tolleranda, & legumlatorū & magistratū: nō enim tantū p̄derit qui corrigere perget, quantū nocebit assuescētia superiorib. nō parendi. Mendax & de artib. exemplū: neq; enim simile est mutare artē atq; legem. nam lex nullā uim habet ut ipsi pareatur, nisi ex more. Mos autē non fit nisi tēporis longitudine. Quare facilius mutare leges ex praesentibus, in alias nouas, infirmam facere est uim legis. Praeterea si mutandę sunt leges, utrū omnes, & in omni reipublica, an non? & utrū à quocunq; aut quibusdā? In his enim magna est differentia. Quapropter nunc quidē omittamus cōsiderationē hanc, nam aliorum est temporum.

De Lacedaemoniorum republica. Cap. VII.

DE Lacedaemoniorū autem republica & Cretensium, ferē autem & de aliorum rebus publicis, duo sunt consideranda. Vnum, si quid recte uel non recte ad optimam cōstitutionem in illis sit ordinatum: alterum, si quid ad suppositionem & modum aduersantis ab illis reipublicae. Quod igitur necessarium est in bene constituenda, necessarium ad esse facultatem, omnes fatentur: sed quemadmodum id futurum sit, non facile est comprehendere, nam & Penestiae Thessalorū multoties in ipsos Thessalos insurrexerunt. Et Ilotes Lacedaemoniorū in casibus eorum aduersis, nunquam insidari desisterunt, uerū apud Cretenses nihil adhuc tale accidit. Causa forsitan est, quia uicinae ciuitates,

quamvis inuicem bellū gerant, tamen earū nulla rebelles recipit: quoniam id nō conducit, quando & ipsa Periceos habent. At Lacedaemoniorū finitimi omnes inimici erant, Argiui, Messenij & Archades, nam & Thessalis ab initio rebellarūt, dum cū finitimis Achaeis & cum Perrabis & Magnesijs gererent bellum. Videtur autem & si nihil aliud, attamen hoc ipsum esse perdifficile, quemadmodū cum eis sit conuersandū. Nam si remissē erga illos te geras, superbiunt illi quidē, ac se pares dominantibus existimāt: sin asperē tractentur, insidiantur, atq; odio habent. Patet igitur, non reperire optimū modū eos, quib; ista contingunt circa subiectos. Præterea lenitas in mulieres, & ad propositū reipub. nocet, & ad directionem ciuitatis. Ut enim domus pars sunt uir & uxor, ita & ciuitatem bifariam diuidi censendū est, in uirōrū multitudinem ac mulierū. Quocirca in quacūq; rep. male prouisum est circa mulieres, in ea putandum est medietatem ciuitatis esse neglectā: quod ibi contingit. Volens enim legislator totam ciuitatem esse duram ac laborū patientem, in uiris quidem id fecisse constat, in mulieribus aut non fecisse. Viuum enim molli- ter, ac in omnem licentiam dissolutā. Itaq; necessariū in tali repub. diuitias haberi in precio, præsertim cū uiri sint mulieribus obnoxij: quod accidit omnibus ferme militarib; bellicolisq; gentibus, præterquam Celtis, aut si qui alij coitū masculorū palam receperunt. Videtur autē qui primus fabulatus est, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse, quoniam omnes huiuscemodi homines prouisi sunt ad Venerea, illisq; obnoxij. Itaq; apud Lacedaemonios hoc fuit, multaq; in eorū principatu a mulieribus administrabantur. Etenim quid refert, utri mulieres ipsa gubernent, an eos qui gubernant a mulieribus gubernari? Idem enim accidit. Cumq; insolentia ad nullū obsequiū utilis sit, nisi forte ad bellū, maximē nocua etiam ad hoc ipsum Laconū mulieres erant. Patefecerunt hoc in Thebanorū aduentu: non enim magis utiles præstiterunt se quam aliarū ciuitatū mulieres, sed turbam inferebant magis quam hostes. Ab initio igitur rationabiliter contigisse Lacedaemonijs uidetur in mulieres indulgentia, cum per militiā multū abessent, Argiuis primō, mox Archadibus & Messenijs bellum inferentes. Exercentes enim seipsos, legulatori præstabant assurefactos propter militarem uitam: multas enim cōtinet uirtutis partes. Mulieres autē fertur Lycurgus deducere conatus ad leges: at ubi repugnabant, abstinuisse. Causa igitur factorū hæc sunt: itaq; & huius peccati. Sed nos nō id consideremus, cui uenia danda sit, uel non danda: sed, rectum ne sit an non rectū. Quæ porro circa mulieres non bene se habent, uidentur (ut diximus antē) non solū ipsa per se indecentiā quandam facere in republica, sed impellere quoq; ad cupiditatem pecuniæ. Post illa enim quæ nunc dicta sunt, tuentes in æqualem rerū possessionem quis reprehendat? Nam eorū qui busdā hoc euenit, ut magnam nimirū opulentiā haberent: alij uerō, ut penitus exiguam, quapropter ad paucos deueniunt agri. Hoc autem ex eo accidit, quia male fuerat lege prouisum, emere enim, aut uendere quod habeas, fecit non honestum. recte id quidem: sed donare, ac testamento relinquere concessit. Atque idem accidat necesse est, per hunc modum & illum. Sunt enim mulierum ferē ex quinque partibus totius regionis duæ, multis hæredib; institutis, & traditione dotiū magnarū. At qui melius erat, aut nullā, aut paruam, aut mediocrem esse constitutam. Nunc autem licet donare est ex testamento cui cūq; etiam si nullo instituto hærede decesserit. Ex quo factū est, ut regio sufficiens mille & quingentos equites alere, pediti uerō triginta millia, ne mille quidem totos habeat. Probauit autem res ipsa, prae apud illos in hac parte fuisse prouisum: quoniam una plaga suscepta, ciuitas ea corruit, nec ultra pertulit ob hominū paucitatem. Aiunt etiā, p̄ tempora priorū regū, nouos homines p̄ multos donatos, ob numerū ciuiū qui bello dimi- nuerant adaugendū: & aiunt fuisse quandoq; Spartianis decem millia, et tamen siue sint ista uera, siue nō sint, melius est per adæquationē possessionū replere hominib; ciuitatem. Contraria etiā quodāmodo est huic prouisioni lex illa circa prolem. uolens enim legulatur quam plurimos fore Spartiatas, inducit ad multitudinē procreandam. Est enim lex, qui tres genuerit filios, eum esse immunē a custodia: qui uerō quatuor, immunē esse ab omnibus. At qui patet, quod si multi gignantur, regio sic distributa, necessariū est multos fieri pauperes. Atenim & quæ circa ephoros constituta sunt, prae se habent. Hic enim magistratus maximarū apud illos rerū potestatem habet. Sumunt autē ex plebe omnes, ut multoties cōtingat homines ualde pauperes in hac potestate constitui, qui propter egestatem uenales fiunt. Ostenderūt id & saepe prius, & nunc in Andrijs. Corrupti enim pecuniā quidā, quantū in se fuit, totā rep. euerterunt: & propter eius magistratus & nimirū potestatem, ac tyrannidē parem, reges ipsos populares fieri compulerant, ut in hac quoq; parte respub-

lica.

lica laederetur. Popularis enim status ex optimate resultauit. Continet tamen rempublicam magistratus iste: acquiescit enim plebs ex eo quia maximū magistratus capax est. Itaque siue per legislatorem, siue per fortunam euenit hic, utiliter se habet rebus. Oportet enim rempub. quæ duratura sit, uelle, ut omnes ciuitatis partes consent, atq; in statu suo permanent. Reges ergo propter honorem suum ita se habebunt. Præstantes autem uiri propter senatum: nam ea dignitas uirtutis est præmium: plebs autem propter ephoriā, nam constituitur ex omnibus. Sed oportebat hunc magistratum suum quidem ex omnibus, non tamen per hunc modum per quem nunc fit: est enim nimirū puerile. Præterea autem et iudicandi demagnis rebus potestatem habent homines cōtingentes. Itaq; melius foret non secundum propriam mentem eos iudicare, sed secundum literas & leges. Est etiā ephororū uita nequaquā cōueniens proposito ciuitatis: nam ephori quidem molliter uiuunt: in ceteris autem tanta asperitas est uitæ, ut nequeant homines illam perferre, sed clam transgredientes legem, uoluptatibus fruuntur. Senatorum quoq; potestas non recte apud illos constituta est: nam quod sint uiri boni ac sufficienter ad uirtutē eruditi, dicet forsitan aliquis ciuitati conducere. enim uero quod per omnem uitam magis de rebus decernendi potestatem habeant, periculosum est: est enim ut corporis, sic etiam & ciuitatis senectus. Per hunc autē modū eruditus, ut & legislator ipse diffidat, tanquā nō bonis uiris nequaquam tutum. Videtur autē hi qui in hac potestate constituti sunt, largiendi gratificandiq; permultam facultatē habere: quapropter melius erat eos rationi reddendē subiectos esse, nunc autē nō sunt. Videtur autē ephororum magistratus omnes alios magistratus corrigere. In hoc autē nimirū certē illis permissum, & non per hunc modum dicimus rationem reddere oportere. Insuper creatio ipsa senatorū quam per suffragia faciunt, perleuis est. Ac ipsum petere qui eligendus sit, non recte se habet. Oportet enim & uolentem et non uolentem ad magistratum assumere, si dignus sit eo magistratu: nunc autem idem facere in hoc uidetur legislator, quod in alia republica. Ambitiosos enim faciens ciues, illis utitur ad senatorum delectum. Nemo enim magistratum petet nisi honoris sit affectator. atque pleraque eorū quæ homines iniuste faciūt, per ambitionem & auaritiā committuntur. De regia uerō potestate, utrum melius sit eam in ciuitatibus existere, nec ne alia foret disputatio. Attamen melius (non ut nunc quidem) sed pro uita ciuiūq; regis iudicare. Quod autem ne ipse quidē legislator credit se facere bonos & honestos, manifestum est. Diffidit enim quasi non sint ad sufficientiam boni uiri. Itaq; legatos simul mittebant inimicos, ac salutē ciuitatis esse putabant, seditiones regum. Nō bene etiā circa comestationes, quæ illi Phiditia nominant, cōstitutum est ab initio. Oportebat enim magis ex publico esse conuentum, quemadmodum in Creta. sed apud Lacedaemonios unusquisq; cōferre habet, et si sunt quidā longē pauperrimi, qui huiusmodi sumptū nequeant sufferre. Ex quo fit, ut legulatori contra eueniat, quæ ipse uoluerit. Voluit enim ciuitatē populare facere per comestationes: sed cōtra accidit, cum nō sit facile pauperibus comestationū particeps esse. More enim maiorū sic apud eos diffinit, ut qui comestationū particeps esse nequeat, is ad reip. gubernationem nō admittatur. Legem uerō quæ est circa præfectos classis, & alij quidam improbarunt. Et recte quidem. Est enim seditionis causa: nam cū reges sint belli duces, præfectura illa perpetua ferē alterū est imperiū: & sic suppositioni legislatoris succenseri potest, quod et Plato in legib; suis cēsurit. Ad partē enim uirtutis tota ordinatio illarū legū contendit, scilicet bellica. Hæc autē utilis ad uictoriā consequendam: itaq; salui erant bellum gerentes, peribant uerō ubi rerum potiti essent: quoniam nec ocium agere, nec quicquam aliud exercere sciebant præstabilius, quam rem militarem. Illud quoq; erratum non sane minus, quod putant bona illa quæ ad bellum pertinent, ex uirtute magis quam ex uitio fieri. & in hoc quidem recte: sed quod hæc potiora q̄ uirtutē ipsam putant, in hoc nō recte. Male etiā circa pecunias publicas cōstitutū apud illos est, quia neq; in publico habet quicq;: et magna bella gerere coacti, pecunias egrē cōferunt. Nam quia Spartiarum est plurimum agri, non examinant inuicem collationes: & euenit legulatori contra quam commodū est, publice inopiā, priuatim auaritiā inducere. De Lacedaemoniorum igitur republica hæcenus dictum sit: nam hæc sunt quæ maxime quis reprehendat.

De Cretensium republica. Cap. VIII.

Cretensium uerō respublica huic finitima est. Habet autem quædam non deterius, sed plurima minus nitide. Videtur autem & fertur Lacedaemoniorum respublica in-

pluribus imitata Cretensem. Vetus autem pleraque rudiora sunt nouis. Ferunt enim Lycurgum post dimissam Carilli regis tutelam, cum longo tempore peregrinaretur, in Creta plurimum fuisse diuersatum propter cognationem. Erant enim Lycii Lacedaemoniorum coloni: susceperant autem ij qui in eam coloniam uenerant instituta legum, tunc in antiquis habitatoribus obtinentia. Quapropter & nunc Perioeci eodem modo illis legibus uiruntur, quomodo eas Minos constituit primus. Videtur autem haec insula ad principatum Graeciae esse nata, ac praecclare sita. Cuncto namque imminet mari, cum ferè Graeci omnes circum mare sint politi. Abest enim hinc modicum à Peloponneso: illinc uerò ab Asia loco qui circa Triopium est & Rhodum. Quare imperium maris obtinuit Minos, ac insularum alias subegit, alias uerò dudum incultas habitari fecit. Tandem Siciliam aggressus, circa Camerinam defunctus est. Habet autem cõuenientiam Cretica institutio cum Laonica. Agriculturam exercent apud hos quidem Eilota, apud illos uerò Perioeci. Et comessationes sunt apud utrosque, & antiquitus nuncupabant Lacedaemonij non Phiditia, sed Andria, quemadmodum Cretes. Ex quo palam est, inde provenisse. Insuper autem & reip. institutio. Ephori namque eandem uim habent, quam in Creta hi qui Cosmi appellantur, nisi quod Ephori quinque sunt, Cosmi autem decem. Senatores autem pares sunt senatoribus, quos uocant Cretes cõsiliū. Regia autem potestas fuit primò apud Cretas: postea illam sustulerunt, imperio in bello ad Cosmos translato. Concio autem omnibus communis est, sed aliam nullam habet auctoritatem, quam ea comprobandi quae à senatoribus & Cosmis fuerint ante decreta. Quae igitur de comessationibus cõstituta sunt, melius apud Cretas quam apud Lacedaemonios habent. Nam apud Lacedaemonios unusquisque certum quid in singula capita taxatum soluit: quod nisi faciat, à re repellitur, ut prius diximus: at in Creta communis est. Ex cunctis enim quae à terra proueniunt uel armentis, ex publicis, & his quae afferunt Perioeci, diuisio fit, ut pars una ad deorum cultum, & ad publica onera, pars ad comessationes deputetur. Ac ita ex publico educant omnes, et mulieres & pueros, & uiros. Ad temperantiam autem cibi, quasi utilis sit, multa legislator philosophatus est. Et de mulierum diuortijs, de earum congregatione ad uiros, ne superfluum pariant multitudinem, prospexit. Quod utrum prauè uel non prauè constitutum sit, aliud erit considerandi tempus. Sed quod circa comessationes melius prouisum sit apud Cretas, quam apud Lacedaemonios, manifestum est: at circa Cosmos deterius quàm circa ephoros. Quod enim mali habet ephorum magistratus, idem & in illis est: sumuntur enim quiuis. Sed quod in his prodest reipublice, illic non est. Nam hic quia ex omnibus assumptio est, particeps populus amplissimi magistratus, uult manere rempublicam. Illic autem non ex omnibus sumuntur Cosmi, sed ex quibusdam familijs, & senatores ex ijs qui Cosmi iam fuerunt. De quibus idem dici potest, quod de ijs quae apud Lacedaemonios fiunt. Nam esse liberum magistratum atque perpetuum, maius est munus quam dignitas eorum mereatur: & non secundum legem scriptam iudicare, sed secundum quod sibi uideretur, periculosum est. Quiescere autem plebem non participantem, nullum signum est bene cõstituta ciuitatis. Nec quicquam susceptionis est Cosmis quemadmodum ephoris, abeuntque per insulam longè à condendentibus. Medicina uerò quam huic delicto adhibent, ridicula est: nec ciuili, sed tyrannica. Saepenumero enim aut collegae illorum, aut priuati homines insurgentes, per seditionem Cosmos expellunt. Licet etiam Cosmis seipsos magistratu abdicare. Enimuero haec omnia praestabat lege fieri, quam pro hominum uoluntate. Non enim secura est regula. Omnium uerò deterrimum est, potentum depositio: quam tam saepe concitant, cum sententias dare nolunt. per quam manifestum est, habere eam institutionem aliquid reipub. sed non esse rempublicam, at potentatum magis. Consueuerunt autem concitata plebe & amicis, ad unius arbitrium rem deferre, seditionesque & praelia inter se miscere. At uerò id quid differt ab eo, quod tandem ea ciuitas non sit, dissoluta ciuili societate. Est autem periculosus hic reipublicae status, si qui uelint, possintque inuadere. Sed, ut supra diximus, seruat propter locum, qui omnes aduenas procul excludit. Itaque Perioeci manent Cretenfibus. Verum llores persaepe à Lacedaemonijs defecere. Non enim erat in Creta potentatus ullus externus: sed nuperrime bellum peregrinum irrupit in eam insulam, quod patefecit imbecillitatem legum suarum. De hac igitur rep. haec dixisse sufficiat.

Superiorum rerum publicarum comparatio. Cap. IX.

Videtur etiam Carthaginensium respublica bene constituta, multaque habere praeter alias, quaedam uerò maxime similia Lacedaemonijs. Tres enim istae respublicae quo-

*διουκον
τινδ.*

quodammodo inter se proxime sunt, multumque distant ab alijs, Cretica dico, & Laconica & Carthaginensis. Multaque in ipsis prouisa sunt recte. Signum autem est reip. bene instituta, quod populus in suo permaneat loco, neque seditionem ullam (quod dictu dignum sit) unquam fecit, neque tyrannum. Continet autem similia Lacedaemoniorum reipublice. Comessationes quidem sodalitorum, Phiditjs: centum autem & quatuor uirorum potestas ephoris, praeterquam quod non deterior. nam illi & ex contingentibus sunt. Hanc autem potestatem suscipiunt optimates. Imperator uerò & senatus, conueniunt Lacedaemoniorum regibus & senibus. Melius autem quod imperatorem non secundum genus, neque ex uili & praecellenti magis eligunt quàm secundum uirtutem. Nam qui magnam habent potestatem, si ipsi nullius precij sint, multum nocent, nocueruntque iam Lacedaemoniorum ciuitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgressionem, communia sunt omnibus, antedictis. Sed quantum ad intentionem optimatum attinet, & reip. quaedam ad popularem statum magis declinat, quaedam ad paucorum potentiam. Nam referendi quidem ad populum, aut non referendi aliqua, imperatores una cum senatu domini sunt, si omnes concordent: si non concordent, populus ipsorum dominus est. Quaecumque autem retulerint magistratus, de his non approbandi modo illorum sententias potestas permittitur populo, uerum etiam pro arbitrio constituendi prouidentibus, & cuius contradicere relatis illorum licet: quod non est in alijs rebus publicis. Quinquarium uerò, qui multarum ac magnarum rerum potestatem habet, ab illis eligi: & centumuiratum hos eligere, qui est maximus magistratus, & hos longiori tempore quam alios imperium retinere (nam & perfuncti magistratu imperant, & designati ad magistratum) ad paucorum potentiam spectat. Esse autem sine mercede, & sine electione quae sorte fit, optimatum est ponendum, et si quid aliud tale. Iudicia quoque omnia à cunctis magistratibus iudicari, & non ab alijs alia, ut apud Lacedaemonios. Transgreditur autem maxime ab optimatibus ad paucorum potentiam institutio Carthaginensium secundum aliquam intelligentiam: in eo etiam multi comprobant: non solum enim optimos, uerum etiam ditissimos consent in magistratibus esse ponendos: quasi impossibile sit, qui egenus existat, eum bene magistratum gerere, aut quietem optare. Si igitur sumere diuitem, paucorum potentia est, per uirtutem autem, optimatum: ista quaedam esset species tertia per quam constituta est apud Carthaginenses respublica. Creant enim magistratus ad haec duo respicientes, et praesertim maximos, ut imperatores et duces bellorum. Putandum autem est, huiusmodi excessum ab optimatibus, esse errorem legis coditoris: quem ab initio prauidisse ualde necessarium fuit, ut optimi ualere quietem agere, neque indecorum facere, non solum in magistratu, sed etiam in uita priuata. Quod si inspicere oportet ad opes gratia quietis, prauum est, maximos magistratus esse uenales, imperium & belli ducatum: haec enim lex preciosas magis facit diuitias quam uirtutes, ac ciuitatem totam ad studium pecuniarum conuertit. Nam quicquid apud ciuitatis principes habetur in precio, necessarium est et aliorum ciuium opinionem subsequi. Vbi autem non maxime honoratur uirtus, ibi non est possibile firmum optimorum esse in rep. statum. Assuescere uerò ad lucra rationabile est, quando per largitionem adipiscuntur dignitates. Absurdum est enim, si pauper quidem aliquis, uerum bonae mentis lucrari uelit: improbius autem non uelit, cum sumptus fecerit. Quo circa oportet eos qui possunt optimè gerere magistratum, assumere ad magistratum: probabiliusque fuisset si autor legis opulentiam praestantiu uiro- rum abiecisset, ac eorum qui in magistratu forent quieti prospexisset. Prauum etiam uideri potest, plures magistratus ab uno homine geri, quod in honore est apud Carthaginenses. Vnicum enim ab uno optimè perficitur opus: hoc autem ut fieret, prouidendum fuit à legumlatore: neque cogendum, eundem tibi cinem esse atque sutorem. Quare ubi non parua est ciuitas, magis ciuile est, ut plures sint participes magistratum, magisque populare. Communius enim, ut diximus, & melius singula conficiuntur atque celerius. Patet autem hoc in bellicis reb. & nauticis. In his enim ambobus per omnes (ut ita dixerim) transit imperare & parere. Sed cum ad paucorum potentiam uergat resp. eorum, optimè illud effugiunt, ut semper aliqua plebis pars daretur, ad oppida mittentes. per hoc illi arbitrantur, ac certe efficiunt statum ciuitatis permanere. Sed hoc est fortunae opus: oportebat uerò non per fortunam sine seditionibus esse, sed per legislatorem id fieri: nunc autem si diuisa fortuna incidat, & plebs à gubernatoribus secedat, nullum est remedium legis ad quietem adhibendum. Lacedaemoniorum igitur & Cretenfium & Carthaginensium respublicae, quae merito habentur insigniores, in hunc modum se habent.

Βασινος

*εἰ μὴ παρὰ
το γένος
προβίαιον
ἐπιτακῶν
ναυαβέτης.*

Eorum autem qui de republica aliquid tradiderunt, quidam nunquam uersati sunt in gubernatione ciuitatis, sed in priuata uita ociofi uixerunt: de quibus si quid dignū relatu fuit, supra diximus. Quidā autē legislatores fuere, gubernaueruntque uel in proprijs ciuitatib. uel in alienis. Et horū quidā solūmodo legū autores fuere, quidam etiā reip. consti-
 tuendā, ueluti Lycurgus & Solon: hi em leges & remp. condidere. Lycurgus quidē Lacedæmonijs, ut dictū est: Solon autem Atheniensibus. Existimant autem quidam, Solonem legislatorem fuisse præclarum. Nam & paucorum potentiam sustulisse, quæ nimis intemperans erat, et plebem à seruitute liberasse, ac statū popularem in patria constituisse: optimeque rempublicam temperasse. nam esse consilium Areopagi, paucorum gubernationis est: delectus uerò magistratū, optimatum: iudiciā uerò, populare. Sed uidetur Solon illa duo (cum essent prius) non sustulisse, consilium Areopagi, & magistratuum delectus: at populum asseruisse, iudicijs ex omnibus constitutis. Quapropter quidam illi succēsent, quod alterum dissoluerit, cum auctoritatem omnem ad iudiciū traduxerit, quod per sortitionem est. nam cum hoc inualuit, tanquam tyranno gratificātes populo, in eum qui nunc est popularem statum rempublicam redegerunt. Et consilium Areopagi Ephialtes inhibuit, & Pericles, iudicijs uerò salaria Pericles in duxit: ac per hunc modum uniusquisque eorū qui apud plebem posse uoluerunt, populi uim augere perseverauerunt, donec in istam quæ nunc est, licentiam peruenit. Apparet autem hoc non tam Solonis uoluntate quam casu euenisse. Nauali enim potentia aduersus Medos uictor populus, maiora de sese sapere coepit: & accesserunt patroni seditiosi, cōtra bonos & modestos ciues, qui remp. gubernabāt. Cū uideatur quidē Solon eam quæ maximè necessaria fuit potestatem populo tradidisse, ut magistratus crearet, & malefacta corrigeret, nisi em populus hanc habeat potestatem, seruus erit & inimicus. At magistratus omnes constituit ex nobilib. ac locupletibus, ex censu quingentorum modiorum & iugerum: tertium ex equitibus: quartum ex opificibus fordidis, quibus nullum magistratus assequendi ius erat. Fuerunt etiam legum positores Zaleucus apud Locros occidentales: & Charondas Catanienis ciuibus suis, cæterisque ciuitatibus Chalcidicis, quæ sunt circa Italiā & Siciliā. Tentant uerò quidam inducere, quasi Onomacritus fuerit primus legum ferendarū peritus. Hunc uerò exercitātū in Creta, cum esset Locris: profectum autem ad Thaletem, per artem diuinationis, eius familiarem fuisse. Thaletis autem auditores fuisse Lycurgū & Zaleucum, Zaleuci autem Charondam: sed qui ista dicunt, tempora non supputant. Fuit etiam Philolaus Corinthius, legumlator Thebanis. Erat autem Philolaus ex familia Bacchiadum, amicus uerò Dioclis, qui in olympijs uicit. Sed ubi ille ciuitatem deseruit, commotus ob amorem matris Alciones, Thebas migravit. Atque ibi ambo defuncti sunt, monstranturque etiam nunc illorum sepulchra, quæ ab inuicem facile spectant: uerū ita constituta, ut ex Dioclis quidem sepulchro non sit prospectus in Corinthium agrum ob animi infectiōnem, ex Philolai autem sit prospectus. Habitarūt igitur ob huiusmodi causam apud Thebanos, legesque illis Philolaus descripsit. Et de alijs quibusdam, & de sobole procreanda: quas illi leges Proletarias appellant. Et hoc est præcipue ab illo prouisum, ut numerus hereditatum conseruetur. Charondæ autem nihil est proprium, nisi iudiciā falsorum testium. Primus enim de his legem posuit: diligentia autem & claritate etiam elegantior quam hi qui nunc sunt legum conditores. Philolai proprium est, patrimoniorum disparitas. Platonis autem, mulierum & natorum & patrimoniorum communitas, & comessationes foeminarum: & præterea lex circa ebrietatem, ut reges conuiuiorum sobrii sint: & in rebus bellicis exercitatio, per quam ambidextri fiant: cum oporteat non alteram manum utilē, alteram inutilem habere. Draconis quoque leges sunt, sed iam constituta republica leges tulit. Proprium autem Draconis est nihil quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinem poenarum. Fuit quoque Pittacus legum conditor, sed non in republica uersatus. Lex est propria illius, ebrios si quem pulsauerint, maiori poena damnari, quam si sobrii fecissent. quod enim plures delinquant ebrii quam sobrii, non ad id respexit, quod magis esse debeat ebrijs uenia, sed ad utilitatem. Fuit etiam Androdamus Reginus, legum conditor Chalcidenibus qui sunt in Thracia, de homicidio & hereditatibus: nihil tamen huius proprium referre quis potest. De his ergo rebus publicis quæ principales sunt, & de his quæ sunt ab aliquibus scriptæ, in hunc modum cognouisse sufficiat,

constituise
popularem
statum.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM SIVE DE REBUS PUBLICIS AD NICOMACHUM, Liber tertius, Io. Argyropylo Bizantio interprete.

ARGUMENTVM LIBRI

10 **Q**uæ in tertio exponuntur hæc sunt: Cuius respublica, dominans in republica, cui gubernatio sit committenda, præ excellentia unius, regia gubernatio, de ciue, quid sit ciuis, quando sit eadem ciuitas, an eadem sit uirtus boni uiri & boni ciuis, de republica, quid sit respublica, quot sint & quæ respublicæ, quo ad & quantum iusti paucorū potentia et popularis gubernationis.

De ciuitate, ciue, de ijs qui ciuitate donati sunt, magistratibus, de iustis & iniustis ciuibus. Cap. I.

Quæ de republica considerat, quæ sit unaqueque, & qualis, serè prima illa consideratio occurrit, uidere quid sit ciuitas. Nam ea nonnunquam in cōtrouersiam uenit, cum alij dicant à ciuitate factum: alij nō à ciuitate, sed à potentibus quibusdam, uel à tyranno. † Gubernatoris autem reipublicæ, ac legum positores totum negociū uersari uidemus circa ciuitatem. Est autem respublica, eorum qui in ciuitate degunt institutio. Cum uerò sit ciuitas compositum quiddam, quemadmodum alia tota ex pluribus partibus cōsistentia, manifestum est, primò de ciue esse perquirendum. Nam ciuitas est ciuium multitudo quædam: quare & quem oporteat ciuem uocari, & qui sit ciuis, est cōsiderandum: nam & de ciue sepe contenditur, nec eundem omnes esse fatentur ciuem: & qui in populari ciuitate ciuis est, persepe in paucorum gubernatione non erit ciuis. Eos igitur qui alio quodam modo appellationem sortiuntur, ceu eos qui ciuitate donati sunt, omittamus. Nec habitatio ciuem facit: nam isto modo † peregrini qui circa nos habitāt, & serui, ciues essent. Nec rursus qui fori ac iudicij ius habent: nam hoc existit etiam illis qui simul contrahunt, cum per contractum forum sortiantur, quanquam multis in locis peregrini ne id quidem perfecte habeant, sed necesse est ut patronum accipiant: ex quo fit, ut imperfectè quodammodo sint fori iudiciorum participes: sed ut pueri nondum ætate perfecti, & senes ob ætatem à muneribus publicis uacantes, non simpliciter ciues dicendi sunt, sed quodammodo ciues. At nos quærimus eum qui simpliciter ciuis dicatur, nec habeat aliquam adiūctionem quæ restringat & corrigat: cum & de infamibus & de exulibus eodem modo, ut supra, dicitur & responderi potest. Ciuis simpliciter nulla alia re diffinitur magis, quam participatione potestatis publicæ iudicandi & † decernendi. Potestates autem aliæ sunt determinatæ secundum tempus, ita ut non liceat interdum, nec semel eandem habere, aut per alia temporum spacia. Aliæ sunt indeterminatæ, ceu illius qui in concione deliberat, & qui iudicat: quanquam fortasse diceret aliquis, tales non esse in potestate constitutos. At qui iudicium foret, † qui de maximis rebus deliberant & decernunt, eos potestatem dicere nō habere. Sed nihil referat, cum de nomine sit quæstio: est enim absque nomine publica potestas iudicantis decernentisque in concione: sed sit diffinitionis gratia indeterminata potestas. Pominus autem eos esse ciues, qui huius potestatis unā cum alijs participes sunt. Maxime igitur proprie ciuis, super omnes alios qui ciues dicuntur, serè talis est. Nec latere nos debet, quod in rebus quarum subiecta differunt specie, & aliud eorum est primum, aliud secundum, aliud consequens, aut omnino nihil est (qua talia sunt) commune, aut uix, Respublicas autem uidemus specie differre, & alias esse posteriores, alias priores. Quæ enim aberrauerunt ac prolapsæ sunt, necesse est ut posteriores sint integris, & incorruptis. Quomodo autem dicamus eas labi, postea patebit. Quare ciuem quoque esse alium atque alium, necesse est secundum differentiam rerum publicarum. Itaque ille de quo diximus, in populari quidem statu maximè est ciuis: in alijs uerò speciebus esse quidem potest, nō tamen necesse est. In quibusdam enim ciuitatibus nec populus est, nec concionis usus, sed † senatum habent & iudiciā. Ut apud Lacedæmonios de contractibus cognoscunt hi qui ephori nuncupantur, alij alios: de cæde autem, senatus, & forsitan alius magistratus de alijs: eodemque modo apud Carthaginienses, de omnibus quidem causis magistratus quidam cognoscunt. Sed recipit correctionem quandam diffinitio ciuis, quod in alijs rebus publicis non est indeterminata illa potestas, quæ in concione decernit & iudicat, sed determinata secundum iurisdictionem. Horum enim aut omnibus, aut quibusdam concessum est deliberare ac iudicare,

ARI.

re, uel de omnibus uel de quibusdam. Quis igitur sit ciuis, ex his patet. Cui enimabilitas est participandi potestatis publicae deliberatiuae & iudicialis, hic ciuem esse dicimus eius ciuitatis. Ciuitatem uero talium multitudinem, quae ipsa per se sufficiens sit, ut simpliciter dixerim, ad uiuendum. Consueuerunt autem eum etiam dicere ciuem, qui ex duobus ciuibus ortus sit, & non ex altero solum: ceu ex patre & mare. Alij uero magis ultra requirunt, ceu auos, & proauos, uel plures. His ita diffinitis ciuilibus & succincte, dubitant quidam, tertius ille aut quartus quomodo erit ciuis. Gorgias quidem Leontinus partim dubitans fortasse, partim ludens, inquit: Quemadmodum mortaria sunt illa quae a factoribus mortariorum fiunt, sic Larissaeos esse qui ab artificibus eorum fiunt; esse namque aliquos Larissaeorum factores, est autem simplex: si enim participarent administrationis reipublicae secundum determinationem iam dictam, essent utique ciues. Etenim neque possibile, congruere diffinitionem illam primis conditoribus aut habitatoribus, ut ex patre matreque ciuibus sint exorti. Sed forsitan de eo magis dubitari potest, cum facta mutatione recipiuntur quidam ad communionem reipublicae, quemadmodum Athenis fecit Clisthenes post tyrannorum electionem. Complures enim in tribus descripsit peregrinos, & seruos & inquilinos: de quibus dubitari potest, non quis ciuis, sed an iuste uel iniuste. Atque de eo insuper quis dubitabit, an si non iuste ciuis, ne ciuis sit: quasi idem ualeat iniustus & falsus. Sed cum uideamus quosdam iniuste se in magistratibus gerere, quos tamen magistratus esse dicimus, sed nequaquam iuste: ciuis autem potestate quadam diffinitus sit (nam qui particeps est talis potestatis, est ciuis, ut diximus) patet quod hos quoque ciues esse dicendum est. Iuste autem uel iniuste, pertinet ad primam illam quaestionem, in qua quaeritur, nunquid a ciuitate factum sit uel non a ciuitate: ceu cum ex paucorum potentia uel tyrannide, ad populari statum sit mutatio. Tunc enim neque mutuatam pecuniam soluere quidam uolunt, quasi non ciuitas eam suscipiat, sed tyrannus: nec alia huiusmodi permulta, quasi reipublica uia utilitatis constat, non publica utilitate. Si igitur per hunc modum quadam in populari statu fiunt, esse similiter dicendum est, huius ciuitatis acta, & paucorum potentiae et tyrannidis.

συμβολαίη
διαφέρει
νους βόλον
τις

De identitate ciuitatis. An si ciuium multitudo in alium locum migret, et si contra fiat, eadem futura sit ciuitas quae prius esset. De magnitudine urbis, quantum esse conueniat. An liceat pactum mutare, reipublicae speciem mutata: ueluti si quis debeat centum aureos, an retinere possit citra iniquum, si mutata sit reipublica in aliam formam.

Caput II.

Uidetur autem proprius huius quaestionis locus, quomodo aliquando dicamus, ciuitatem esse eandem & non eandem, sed aliam. Potissimum igitur inuestigatio dubitationis huius est circa locum & homines. Fieri enim potest, ut separetur locus & homines, & alios alibi habitare: sed haec leuior est dubitatio, nam cum euidenter dicatur ciuitas, per facilius est huiusmodi quaestio. Similiter quoque eorum qui eundem inhabitant locum, quoad dicendum sit unam esse ciuitatem. Non enim moenibus id diffinitur: liceret enim Peloponnesum totam unis moenibus circumdari, talis fortasse est Babylon, quae capta cum esset ab hostibus, ferunt partem aliquam eius ciuitatis tertia die nondum aliquid sensisse. Similiter & quaecumque alia, magis habet circumscriptionem gentis quam ciuitatis. Sed huius quaestionis alio loco utilis erit consideratio. Nam de magnitudine ciuitatis, & quantum esse utile sit, & utrum unam uel plures, latere non debet ciuilem hominem. At manentibus eisdem habitatoribus eodem loco, utrum quoad sit idem genus habitantium eandem esse ciuitatem, dicendum sit, quamuis semper alij intereant, alij oriantur, ut & flumina solemus eadem dicere, & fontes eisdem, quamuis semper unda noua superueniat ac defluat: an homines dicendum sit eosdem esse propter eandem causam, sed ciuitatem aliam? Nam si ciuitas est societas quaedam (societas autem ciuium est) uariata reipublicae gubernandae forma, & alia effecta: necessarium utique uideretur, ciuitatem quoque non eandem permanere, ut & chorum alium esse dicimus dum tragicus est, quam dum comicus, & si iidem sint homines, eodemque item modo, omnem aliam societatem & compositionem, si species compositionis alia fiat: ceu harmoniam earundem uocum aliam esse dicimus, & modum Doricam, modum Phrygiam uocamus. Id si ita est, patet quod maxime dicendum est, eandem ciuitatem, ad rempublicam respicientes. Nomine autem uocari alio, aut eodem licet, eisdem habitantibus eandem, uel alijs penitus hominibus. Vtrum autem iustum sit reddere pecuniam mutuo sumptam mutata reipublicae gubernandae specie, an non iustum, alia est dubitatio.

ἀλλὰ διὰ
οὐ διαφέρει
ἢ μὴ διαφέρει
εἰς ἄλλαν
ἢ εἰς ἄλλαν
ταύτων ἢ
ἀλλοίων ἢ
πολλῶν.

De uirtute absolute uiri boni, & boni ciuis, num sit eadem, an altera. De uirtute eius qui praest, & qui paret. An opifices sint ciues dicendi. Cap. III.

His uero quae nunc dicta sunt, consequens est uidere, utrum eadem sit uirtus boni uiri, & boni ciuis, an non eadem. Atque si hoc est perquirendum, prius de uirtute ciuis sub compendio considerare oportet. Ut igitur naua unus aliquis est eorum qui sunt in communi societate, ita & ciuem dicimus. Nautarum uero, quanquam dissimiles sint secundum potentiam (nam alter est remex, alter gubernator, alter proram dirigens, alter alteram huiusmodi appellationem habens) patet quod expressissimus unius cuiusque sermo, proprius erit illius uirtutis. Similiter autem & commune quiddam conuenit omnibus: Salus enim & conseruatio nauigationis, commune est omnium opus: ad hoc enim unusquisque eorum intendit, sic igitur & ciuibus, licet dissimiles sint, opus est conseruatio communis societatis: societas uero est reipublica. Quapropter necesse est, uirtutem esse ciuis ad rempublicam. Siquidem igitur plures sunt rerum publicarum species, patet non esse recipiendum, ut studiosi ciuis una sit uirtus, eaque perfecta: ut uiri boni perfecta est uirtus. Quod igitur fieri possit, ut ciuis studiosus non possideat uirtutem illam per quam dicitur uir bonus, manifestum est. Quinetiam & alio modo inquirentibus peruenire licet ad eandem rationem circa optimam rempublicam. Nam si impossibile est ex omnibus studiosis esse ciuitatem, & oportet singulos opus suum benefacere, hoc autem a uirtute, sit uero impossibile similes esse ciues omnes, nequaquam una esset uirtus ciuis & uiri boni. Nam uirtutem studiosi ciuis, omnibus esse oportet: sic enim optima foret ciuitas utique. At uiri boni uirtutem, impossibile est omnibus esse: nisi necessarium sit in studiosa ciuitate ciues omnes esse uiros bonos. Praeterea cum ex dissimilibus constet ciuitas, ut animal ex anima & corpore: anima uero ipsa, ex ratione & appetitu: & domus, ex uiro & uxore: & acquisitio, ex domino & seruo. Eodem modo cum ciuitas ex his omnibus, ac praeterea ex alijs dissimilibus constet speciebus, necesse est non unam esse ciuium omnium uirtutem, quemadmodum nec chorum agentium, & supremi & assistentis. Quod igitur non eadem simpliciter, ex his patet. Sed an erit alicuius eadem uirtus, ciuis studiosi & uiri boni? Dicimus utique, studiosum in magistratu bonum esse atque prudentem. Ciuilem autem hominem necessarium est esse prudentem, & statim aliam esse disciplinam praesidentis aiunt quidam: ut patet in regum filijs, qui ad eum bellicamque disciplinam in adolescentia eruduntur. & Euripides inquit, Non mihi speciosa, sed ea quorum ciuitas indiget: tanquam sit praesidentis disciplina quaedam. Si autem est eadem uirtus praesidentis boni, ac uiri boni, ciuis autem est & qui regitur: non eadem uirtus simpliciter esset ciuis & uiri boni, sed tamen cuiusdam ciuis. Non enim eadem uirtus est eius qui praesidet & ciuis. Et ob hoc forsitan Iason inquit, grauius ferre si non regnaret, quasi nesciret priuatum esse. Sed nihilominus laudandum est, posse imperare & parere: ac praecleari ciuis uirtus est, posse praesse & subesse laudabiliter. Si ergo uirtutem boni uiri posuimus praesidentem, ciuis autem utranque: non utique fuerint ambae similiter laude dignae. Cum ergo aliquando uideatur utraque, sed non eadem, & eum qui imperat eum qui paret addiscere debere, ciuem autem utraque scire, & participare ambarum: quid sequatur, deprehendere quis potest. Est enim praesidentia dominatiua: hac uero in his quae necessaria uocantur scire facere, nequaquam necessarium est ei qui praesidet, sed uti magis, aliterum uero seruire est, dico autem alterum, posse exhibere ministeria. Seruorum autem species plures, cum sint ministeria plura, quorum partem unam obtinent manuales: hi sunt, ut nomen significat, qui ex manibus uiuunt, in quibus sunt opifices. Quapropter apud quosdam antiquitus, huiusmodi homines excludebantur a reipublica honoribus, antequam populus extremus fieret. Haec igitur officia eorum qui ita subsunt, neque rectorem discere oportet, neque eum qui in reipublica uersatur, neque bonum ciuem, nisi fortasse quandoque sui ipsius priuatum gratia. Non enim amplius contingeret, esse alterum dominum, alterum seruum: sed est praesidentia quaedam, per quam praest similibus genere, & liberis hominibus, & hanc dicimus esse ciuilem praesidentiam, quam eum qui praest didicisse parendum oportet, ceu praefectum equitum esse, cum ipse prius sub alio esset: & exercitum ducere, cum ipse prius in exercitu per inferiores militiae gradus ductus sit. Quamobrem recte dicitur, neminem bene imperare posse, qui non prius sub imperio fuerit. Sed horum diuersa est uirtus, & oportet bonum ciuem scire ac posse praesse & subesse. Et haec uirtus ciuis, scire recte se habere in utraque parte: & boni uiri, utraque, quanquam alia est species eius temperantiae & iustitiae quae praest: nam eius qui subest, ac liber est, non una perfectio fuerit uirtus ac

boni uiri; ut puta iustitia, alias species habet cum praest, alias cum subest. Quemadmodum uiri & mulieris, alia temperantia & fortitudo. Nam uideretur utiq; timidus esse uir, si ita fortis esset ut foemina fortis. Et mulier inhonesta uideretur, si sic honesta foret ut uir honestus. Administratio quoq; domus, alia mulieris, alia uiri; nam uiri est acquirere, mulieris seruire. Prudentia uero propria uirtus est praesidentis. Nam ceterae quidem uirtutes uidentur communes, tam eorum qui praesunt, quam eorum qui subsunt. At prudentia non est uirtus eius qui subsit, sed opinio uera. Qui enim subest, ut is est, qui fistulam facit: qui uero praest, ut is qui utitur fistula. Vtrū igitur eadem sit uirtus uiri boni, & ciuis studiosi, uel alia: & quomodo eadem, & quomodo alia, ex his patet. Restat adhuc una dubitatio circa ciuem. Vtrum reuera ciuis sit is solum, cui participatio est publicae potestatis: an opifices etiam ac mercenarij sint ciues nuncupandi; nam si ponamus hos quoq; esse ciues qui magistratum sint expertes, nequaquam possibile est uniuscuiusq; ciuis talem esse uirtutem. Si uero nullus horum est ciuis, in qua parte sunt huiusmodi homines reponendae? Neq; enim in eorum ministrorum loco qui nobiscum habitant, neq; rursus ut peregrini.

An secundum hanc rationem nihil dicemus euenire absurdum? neq; enim serui supra dictorum quicquam, neq; liberi. Illud autem uerum, quod non omnes illi dicendi sunt ciues, sine quibus ciuitas esse non potest, cum neq; pueri ita ciues sunt, ut uiri; sed hi quidem simpliciter, illi uero ex suppositione. ciues enim sunt, sed imperfecti. Verulius quidem temporibus apud quosdam opifices erant serui, aut peregrini. Quapropter etiam nunc pleriq; tales sunt. Optima quidem ciuitas, nunquam opificem faciet ciuem. Quod si hi ciues, ciuis autem uirtus quam diximus, dicendum est, non esse cuiusq; ciuis, neq; liberi modo, sed eorum qui a ministerijs necessarijs sunt alieni, necessario uero qui uni ministrant, seruus est; qui autem publicae, uiles & sordidi. Patebit autem hinc parum adhuc considerantibus, quemadmodum in his res se habeat, hoc enim quod diximus, id ostendit. Cum enim plures sint rerum publicarum species, plures quoq; species ciuium sint necesse est, ac maxime eorum ciuium qui subsunt. Itaq; in quadam republica opifices & sordidi ciues erunt. In quibusdam uero, impossibile est ut ciues sint, puta in optimatum gubernatione, si qua illa est in qua secundum uirtutem dantur honores, & secundum dignitatem, neq; enim uirtutem exercere potest qui uilibus opificibus occupatus est. In paucorum quoq; gubernatione tenues homines ad rempublicam non recipiuntur; ex magno enim censu ad honores reipublicae peruenitur. Artifices tamen ad hanc speciem peruenire possunt, etsi sordidi sint, quoniam plerumq; diuitijs abundant. Apud Thebanos lex fuit, ut nemo habilis esset ad honores reipublicae suscipiendos, nisi decem annis a mercatura destitisset. In multis autem rebus publicis attrahuntur lege ad ciuitatem etiam peregrini. Est etiam lex in quibusdam ciuitatibus, ut satis sit ex matre ciue esse genitum; & spurios quaedam recipiunt. Atq; propter defectum legitimorum ciuium tales ciues faciunt; paucitate enim hominum inducti, his utitur legibus. Quod si abundant multitudinem, paulatim excludunt; primo libertini generis homines, deinde eos qui ex matre solummodo ciues sint; nec nisi ex utroq; parente natos ciues, pro ciuibus habent. Quod igitur plures sint species ciuium, ex his patet; & quod maxime dicitur ciuis ille, qui habilis sit ad honores suscipiendos, ut Homerus inquit; sed ubi id occultum est ex deceptione habitatorum, tanquam inhonoratum quendam repositum, repellunt; ut inquilinus enim est & aduena, qui honores capere non potest. Vtrum igitur alia an eadem uirtus sit, per quam est uir bonus & ciuis studiosus, patet ex supra dictis, quod cuiusdam ciuitatis idem, cuiusdam uero alius, & ille non omnis, sed qui praest reipublicae & potestatem habet, aut solus aut cum alijs gubernationem exercens.

Definitio reipublicae. De speciebus imperij quod in re familiari sit.

Quod et ciuilia et publica imperia ad bonum totius ciuitatis tendere oporteat. Ex quibus sequitur, quae sint reipublicae simpliciter iustae, et quae non sint, sed lapsae. Cap. IIII.

His ita determinatis, uidendum iam est, utrum una sit reipublica, an plures. Et si plures, quae, & quot, & quae nam differentiae earum sint. Est autem reipublica, ordinatio ciuitatis & circa magistratus alios, & maxime circa id quod summam in ciuitate habeat autoritatem, & si sit omnium principallissimum. Principallissimum autem est id, quod ubiq; gubernat & regit ciuitatem, ceu in populari quidem, populus; in paucorum uero potentia, pauci. Dicimus autem & rempublicam aliam esse ab istis, eodemq; modo dicemus de alijs. Supponendum est primo cuius gratia ciuitas sit constituta, & quot sint gubernandi species ciu

ca hominem, & circa uitae societatem. In superioribus libris ubi de gubernatione rei domesticae, ac de domino & seruo determinauimus, dictum est, natura esse hominem ciuile animal ac sociale, ex quo fit, ut si etiam nihil indigeant mutuo auxilio, nihilominus affectent uitae societatem. Quinetiam & communis utilitas coniungit eos, in quantum confert singulis partem bene uiuendi. Maximè igitur hic est finis & publicè omnibus, & priuatim; Congregantur etiam ipsius uitae gratia, forsitan enim inest sibi aliqua particula honesti, & continet ciuilem societatem, etiam uiuendi gratia solum, si non molestiae in uita admodum exuperent. Patet autem quod tolerant homines multa aspera, propter uiuendi cupiditatem, ut existente in eo quadam naturali dulcedine. Atqui & modos imperij facile est diuidere, cum saepe sit de his a nobis in externis sermonibus determinatum. Dominatio enim licet reuera utilis existat natura seruo, et natura domino; nihilominus imperat pro domini utilitate, pro utilitate autem serui contingenter; neq; enim fieri potest, ut seruo deficiente seruetur dominatio. Filiorum uero imperium, & uxoris, & domus totius, quam uocamus rei familiaris gubernationem, aut gratia est eorum qui gubernantur, aut gratia alicuius quod sit utriusq; commune. Gratia eorum qui gubernantur, ut uideamus & alias artes, ceu medicinam & gymnasticam illorum quibus imperatur utilitatem quaerere. Continenter tamen & eorum qui praecipunt, esse potest; nihil quippe uetat, magistrum ipsum gymnasij esse unum eorum qui exercentur, quemadmodum gubernator semper est unus ex his qui sunt in nauis. Magister igitur gymnasij & gubernator, considerant semper eorum utilitatem quos gubernant; sed quando horum unus est, per accidens ipse quoq; suscipit utilitatem, hic quidem naua, ille autem unus eorum qui gymnasio exercentur. Quapropter ciuilia quoq; imperia, cum sint secundum aequalitatem ciuium constituta, & secundum paritatem, uicissim exigunt ea gerere: primū quae natura fert, censentes inuicem munera subire, & considerare uicissim quoddam illius bonum; quemadmodum ille prius dum praesefet considerauit utilitatem istius; nunc autem ratione commodorum ex reipublicae gubernatione prouenientium, uolunt continuo in potestate esse, uelut si semper contingeret magistratum gerentibus ex uoletudinarijs ante, sanos degere, nam forsitan ita magistratus amplecterentur. Constat igitur, quod quaecunq; reipublicae ad communem utilitatem intendunt, haec certe rectae sunt secundum simpliciter iustum. Quaecunq; uero ad propriam eorum qui praesunt utilitatem solum, aberrant quidem, suntq; omnes rectorum rerum publicarum transgressiones & labes. gubernantur enim quasi a dominis, ciuitas autem est liberorum societas.

De diuisione rerum publicarum et definitionibus, et de earum

transgressionibus. Cap. V.

His determinatis, consequens est reipublicas considerare, quot sunt & quae, & primò quidem eas quae sunt rectae; nam labes earum ex illis patescunt. Cum uero gubernatio ciuitatis & regimen idem significant, regimen autem est potestas ciuitatis; necesse est potestatem huiusmodi aut penes unum esse, aut penes paucos, aut penes multos. Quando igitur unus, uel pauci uel multi communem utilitatem in gubernatione sequuntur, has esse rectas rerum publicarum species necesse est. Quando autem ad propriam utilitatem uel unius, uel paucorum, uel multitudinis gubernatur, transgressiones sunt & labes. Aut enim dicendum est non esse ciues, aut ad participationem utilitatis sunt recipiendi. Vocare autem consueuimus, cum unus ad utilitatem communem respiciens gubernat regiam potestatem. Cum uero pauci gubernant, plures tamen uno, optimatum gubernationem; uel ex eo quia optimi praesunt, uel ex eo quia ad optimum publicum administrant. Cum autem multitudo gubernat ad communem utilitatem, uocatur communi nomine rerum publicarum omnium, Reipublica. Cōtingit autem rationabiliter, unum enim excellere secundum uirtutem aut paucos datur; ut uero multitudo excellat ad omnem uirtutem, difficile est, sed maxime ad bellicam; haec enim in multitudine fit. Quare in hac reipublicae specie principalissimum ac potentissimum est, id in quo robur belli consistit, & in his ipsi illi sunt qui sunt in possessione armorum. Prolabuntur uero ac transgrediuntur huiusmodi species, ex regia quidem gubernatione, in tyrannidem; ex optimatibus uero, in paucorum potentiam; ex republica autem, in popularem statum. Tyrannidem enim esse dicimus, dominatum unius ad proprium commodum intendentis. Paucorum autem potentiam, cum ad opulentorum commodum gubernatur, Popularem autem statum, cum ad commodum egenorum. Harum enim nulla ad communem utilitatem respicit. Oportet autem paulo

uberius explicare quæ sit unaquæque istarum: habent enim dubitationes quasdam. Philosophantis enim circa singulorum disciplinam, & non solum ad agendum ueritatis, proprium est nihil negligere neque prætermittere, sed demonstrare in singulis ueritatem. Tyrannidem enim esse diximus unius dominationem, ciuili societati præsentis, paucorum autem potentiam, quando rempublicam tenent opulenti & diuites. Popularem uero gubernationem, cum tenues homines & non possidentes diuitias, gubernant. Prima igitur dubitatio est circa diffinitionem. Nam si plures sint opulenti & diuites, ac rempublicam teneant; popularis autem gubernatio sit, cum multitudo regit. Eodemque modo, si cubi contingat inopes esse pauciores quam opulenti, sed potentiores, ac rempublicam teneant: & ubi pauci rempublicam obtinent, paucorum potentiam nuncupamus: non recte uidentur istæ diffinitiones esse positæ. Enim uero si quis adiungens opulentiam quidem paucitatem, inopiæ uero multitudinem, sic appellet rerumpublicarum species, ut dicat paucorum potentiam esse, in qua gubernationem reipublicæ habent opulenti, numero pauci; popularem uero, in qua inopes rempublicam tenent multi existentes, aliam habet dubitationem. Quas enim dicemus eas respublicas, eam uidelicet in qua plures opulenti, & eam in qua pauciores inopes gubernant: siquidem nullæ sunt aliæ respublicæ præter supra dictas. Videtur igitur ratio ista offendere, quod paucos esse uel multos qui gubernant, contingens est, aliud paucorum potentiam, alterum populari: propterea quod ubique accidit, ut pauci sint opulenti, multi uero inopes. Ex quo fit, ut huiusmodi causæ non faciant differentiam: sed in eo differat popularis gubernatio à paucorum potentia, quod alibi opulenti, alibi inopes rempublicam obtinent. Necessariumque est, ubique per opes ac diuitias præsentis siue hi pauciores sint, siue plures, hanc esse speciem illam que uocatur paucorum potentia: ubique autem inopes, hanc esse popularem gubernationem. Sed accidit (ut diximus) hos quidem paucos esse, illos uero multos: opibus enim ac diuitijs pauci abundant: libertatis tantum omnes participes sunt, propter quas causas contendunt utriusque de republica.

De iusto simpliciter, quod neque sit in paucorum gubernatione, neque in populari, sed tantum ne quid. De fine ciuitatis, uirtute et uitio.
Cap. VI.

SVmendum est prius, quos terminos esse dicunt paucorum potentiam & popularis gubernationis, & quid sit iustum in utraque, omnes enim attingunt iustum quoddam, sed usque ad aliquid, & aiunt non omne iustum proprie, puta, uidetur æqualitas iustum quiddam esse, & est: sed non omnibus, at æqualibus. Et inæqualitas uidetur iustum esse, & est quidem, sed non omnibus, at inæqualibus. Alij uero hoc auferunt, uidelicet quibus, & male iudicant: causa uero est, quia de seipsis iudicium fit. Qui uero de proprijs iudicant, ut plurimum non recti sunt iudices. Itaque cum iustum aliquibus, & diuisum sit eodem modo in rebus & personis, ut diximus in Ethicis, æqualitatem rei consistuntur, sed de personis contendunt maxime ob id (quod dictum est) quia de seipsis non recte iudicant. Denique quia usque ad aliquid utriusque eorum iustum quiddam dicentes, putant se dicere simpliciter iustum: illi enim si in aliquo sint superiores, ceu opibus & diuitijs, alios omnino putant impares esse. Hi uero si in aliquo sint pares, puta libertate, omnino putant esse pares. Cæterum quod est principalissimum, non dicunt. Si enim possessionum gratia societatem inuissent atque unam conuenissent, tantum caperent ciuitatis quantum possessionis. Itaque ratio illa ualeret, quæ est paucorum potentiam, qui aiunt non esse iustum, ut qui unum contulit tantum, participet de centum minis, quantum is qui contulit omne reliquum, neque de ijs quæ ab initio, neque ijs quæ postea superueniant. Quod si non uiuendi solum gratia, sed magis bene uiuendi: nam sic seruatorum & aliorum animalium ciuitas esse posset, quod non est ex eo, quia felicitatis non sunt capacia, nec uiuendi secundum electionem: neque societatis gratia bellicæ, ne à quoquam iniuria afficiantur: neque propter commercia ac mutuum utilitatem, nam sic Tusci & Carthaginenses, & omnes ij quibus est commercium inuicem, tanquam ciues essent unius ciuitatis: sunt nempe illis foedera circa res importandas & pacta, ne iniuria afficiantur, & scripturæ circa mutuum bellorum societatem. Sed neque magistratus communes his deputati sunt, uerum alij apud alios: nec quales esse oportet, alteri de alteris cogitant: neque ut nemo eorum iniustus sit, qui sub foedere comprehenduntur, neque ut prauitatem nullam habeant, sed solum ut non inuicem se iniuria affi-

afficiant. Atenim de uirtute ac uitio publice cogitant, quicumque curam habent bene in situendi ciuitatem. Ex quo manifestum est, de uirtute curam esse habendam ei, quæ reuera ciuitas sit nominanda non orationis gratia: nam sit communicatio societas aliorum ad bellum, loco solum differens ab alijs socijs longè existentibus, & lex pactio, ut ait Lycophrone sophista, fideiussor inuicem iustorum, sed non talis, ut bonos & iustos ciues efficiat: Et quod ita se habeat, patet, nam si quis coniungat loca in unum, ut Megarensum Corinthiorumque ciuitates sese inuicem contingant moenibus, nihilominus una non erit ciuitas, nec si simul coniugia ineanit: quanquam hoc unum sit de his communibus quæ proprie sunt ciuitatum. Eodemque modo si qui habitent separati quidem, non tamen ita longè ut nequeant simul communicare, legesque habeant, iniuriam sibi inuicem in commercijs prohibendi: ceu si unus faber, alter agricola, alter futor, alter aliquis huiusmodi foret, essentque hi decem milia numero, nec alia eis forent communionones, nisi talium rerum, puta contractuum & bellorum confederationes, nec sic quidem ciuitas adhuc foret, propter quam utique causam? Non enim quia non propinqua sit communicatio, nam si in unum conuenirent ita communicantes, unusquisque tamen utatur propria domo ut ciuitate, ac sibi ipsi ut confederati auxilium ferant contra iniurias solum, ne sic quidem ciuitas esse uideretur recte considerantibus. Si quidem eodem modo conuersarentur simul, coniunctim & separati. Ex quo patet, quod ciuitas non est communicatio loci, & non iniuriandi sibi ipsi, & commercij gratia. Sed ista quidem ut assint necessarium est, si quidem futura sit ciuitas: nec tamen si ista assint omnia, ciuitas adhuc erit. At bene uiuendi societas & domibus & generibus, uitæ perfectæ gratia & per se sufficientis: hoc tamen non erit nisi uno eodemque loco habitantibus, & coniugia simul inuentibus. propter quod propinquitates in ciuitatibus extiterunt, & sodalitia, & sacra, & conuersationes familiarum: idque est amicitia opus, nam simul uiuendi electio, amicitia est. Finis est igitur ciuitatis, bene uiuere: illa uero, gratia finis. Ciuitas autem est generum pagorumque societas, uitæ perfectæ ac per se sufficientis. Hoc est (ut diximus) bene ac beate uiuere. Bene igitur agendi gratia ponendum est esse ciuilem societatem, non autem gratia simul uiuendi. Quapropter quicumque plus conferunt ad huiusmodi societatem, his plus iuris competit in ciuitate, quam his qui libertate ac genere pares sunt, uel maiores, sed ciuili uirtute sunt impares: & quam ijs qui diuitijs superant, sed uirtute superantur. Quod igitur omnes qui de republica contendunt partem aliquam iusti dicunt, manifestum est ex supra dictis.

Quid oporteat dominari, summamque autoritatem in ciuitate tenere, an inopum multitudinem, aut opulentos, an æquos et bonos, aut regem, aut tyrannum. De repetitionis rationibus, et an multitudinem eius functionis participem esse oporteat. Cap. VII.

EST autem dubitatio, quid oporteat dominans esse in ciuitate, nunquid populum, an eos qui diuitias habent, an bonos & æquos, uel unum qui sit optimus omnium, uel tyrannum? Verum hæc omnia uidentur habere difficultatem. Quid enim inopes quia plures sint, si partiantur ea quæ sunt opulentorum, hoc non iniustum est: decreuerunt enim qui potestatem habent. Iniuria igitur summa, quæ tandem dicenda est? Rursusque omnibus acceptis, si plures ea sibi tribuant quæ sunt paucorum, constat quod ciuitatem corrumpunt. At qui uirtus nunquam corrumpit id quod eam habet: neque iustum, ciuitatis corruptiuum est. Ex quo patet, legem istam non posse iustam esse. Præterea illa quoque quæ facta fuerint à tyranno, necessarium foret iusta esse omnia. Vim enim adfert propter potestatem, ut multitudo diuitibus. Sed an paucos & opulentos iustum est dominari, an ergo si & illi hoc agant, & rapinas exerceant, auferantque multitudinis bona, hoc ne erit iustum? & cætera ergo. Hæc igitur omnia constat esse praua, & non iusta. Verum bonos & æquos dominari oportet, autoritatemque habere omnium. Ergo alij omnes cum magistratus non capiunt, in honore manebunt: nam honores quidem magistratus, potestatesque appellamus, quos si boni semper habeant, necessarium est alios excludi ab honoribus, reipublicæ. Sed nunquid unus qui sit optimus, dominari debet? Atenim hoc etiā grauius est, quonia plures erunt ab honoribus exclusi. Sed forsitan dicet aliquis, legem dominari debere non autem hominem, in quem cadunt animi perturbationes. Si igitur sit lex quidam, sed uel ad paucorum potestatem, uel ad multitudinis fauorē declinans, quid tandem refert in his de quibus dubitatum est: eueniet enim eadem quæ

suprà dicta sunt. De his igitur sit alius quidem sermo. Quod autem magis penes multos debeat esse potestas, quam penes paucos, licet optimos, uidetur solui posse, & quandam habere dubitationem, imo fortè ueritatem. Nam si plures sint, quorum unusquisque non sit studiosus, tamen fieri potest, ut in unum convenientes, omnes meliores sint quam illi, non ut singuli, sed ut omnes. Quemadmodum cœna in qua plures conferunt, quam ea quæ ex unius erogatione fit. Nam cum plures sint, unusquisque partem habet uirtutis ac prudentiæ, ac fiunt in unum collati; quasi homo unus qui multos pedes habeat, multasque manus, multosque sensus, & eodem modo circa mores & intelligentiam. Quapropter melius iudicant multi & in musica, & in poetarum operibus: alij enim aliud, & cuncti cuncta discernunt. Sed in hoc differunt studiosi uiri ab unoquoque aliorum ex multitudine: quemadmodum de coros à non decoris aiunt, & picta artificiose à ueris, eo quod seorsum distincta, in unum colliguntur. cum si separatio fiat, pulchrius se habebit, huius quidam picti, oculus: alterius uero cuiusdam, alia particula. Si igitur de omni populo omnique multitudine recipitur, hanc esse differentiam multitudinis ad paucos studiosos, incertum est, imo per Iouem certum, quod de quibusdam est impossibile. Nam eadem ratio de bestiis esset. Quanquam quid differunt quidam, ut dixerim, à bestiis: sed de aliqua multitudine nihil uerat quod dictum est esse uerum. Quapropter dubitationem illam priorem, per ista soluere quis potest, ac similiter aliam subsequenter? Quorum oporteat potestatem habere liberos homines ac multitudinem ciuium: quales sunt quicumque neque opes habent, neque uirtutis ullam estimationem. Etenim permittere istis magnos magistratus, nequaquam est tutum, propter iniustitiam & ignorantiam, per quas quibusdam iniuriarum, in quibusdam errarent. Rursus uerò excludere illos penitus ab honoribus, periculosum esset. Cui enim multitudo inopum est in ciuitate, eademque ab honoribus exclusa, necesse est eam ciuitatem esse plenam hostium reipublicæ. Restat igitur, ut ad consultandum & decernendum isti recipiantur. Quapropter & Solon, & alij quidam eorum qui leges condidit, huiusmodi homines ad repetendas gestorum rationes, & ad suffragia electionesque magistratuum admittunt: solis autem ut magistratus committantur, nequaquam permittunt. Dum enim cum alijs unam decernunt, atque consultant, capiunt omnes simul sufficientem sensum, & permixti melioribus profunt reipublicæ. Quemadmodum non purum alimentum unam cum puro totum facit utilius, quam paucum: separatim uerò unusquisque imperfectus est ad iudicandum. Sed habet dubitationem huiusmodi ordinatio reipublicæ. Primum, quia uideretur eiusdem esse hominis, scire iudicare quis rectè medelam attulit, qui ipse sciat etiam mederi, ac sanitatem ægrotantibus afferre. hic autem est medicus. Eodem modo de alijs facultatibus & artibus. Ut enim medicum rationem suæ medelæ apud alios medicos reddere oportet, ita & alios apud similes. Medicus autem est ille qui agit, & ille qui præcipit & ostendit, & tertio loco ille qui à pueritia expertus est circa artem. Sunt enim quidam tales in cunctis (ut ita dixerim) artibus. Tribuimus uerò iudicium non minus expertis quam scientibus. Deinde & circa electione eodem se uidetur modo habere. Nam rectè eligere, scientis est opus: ceu geometram in geometria, & gubernatorè in nauigatione. etsi enim in quibusdam operibus & artibus concurrunt alij quidam ignorantes, non tamen melius iudicant quam scientes. Itaque secundum hanc rationem, autoritas multitudini danda non esset, neque in electionibus magistratuum, neque in rationibus administratorum reposcendis. Atenim forsitan hæc omnia non bene dicuntur, etiam propter superiorem sermonem, si sit multitudo non nimis seruilis. Erit enim unusquisque deterior iudex, quam hi qui sciunt: ueruntamen simul omnes, uel melius iudicabunt, uel non deterius, & de quibusdam quidem non solum is qui fecerit rectè iudicat, & qui habent artem, puta domum, non solum is intelligit & iudicat qui fecit, sed melius is qui utitur: utitur autem paterfamilias. Et de temone gubernator, non faber: & de epulis conuiuia, non coquus. Hoc igitur dubium per hunc modum uidetur sufficienter solui. Est & alia dubitatio cum hac annexa, quia inconveniens uidetur, ut deteriores quia sunt, maiorum rerum habeant potestatem, quam probi. Rationes uerò administratorum à magistratibus reposcere, & magistratus ipsos deligere maximum est. quæ duo in quibusdam ciuitatibus (ut dictum est) à populo fiunt. Concio enim talium omnium domina est. atque concionis quidam participes sunt, & deliberant, decernunt exigui celsus homines, & cuiusque ætatis: quæsturam uerò & præturam & maximos magistratus suscipiunt ex censu magno atque ætate. Questio illa potest eodem modo solui, nam forsitan id se rectè habet: neque enim iudex, neque consultor, neque is qui in concione existit, dominatur, sed iudicium & senatus & populus. Illorum uerò unusquisque est particula istorum, dico autem particulam, consultorè, conciona-

μεναιολο
μείνος μόφι
τις η
πύλο

cionatorem, & iudicem: itaque iuste domina maiorum est, multitudo. Ex multis enim populus constat, & senatus, & iudicium, maiorque census est uniuersorum quam singulorum per se, & quam illorum paucorum qui magnos suscipiunt magistratus. Hæc igitur in hunc modum terminata sunt. Prima uerò illa quæstio manifestum facit, nihil ad eò, ut leges rectè positas, debere dominari. Illum autem qui reipublicæ præest, siue unus hic sit, siue plures, debere in his potestatem habere in quibus leges expressè cauere non possunt: ex eo, quia non facile sit, generali sermone singulos casus comprehendere. Quas tamen leges rectè positas dicamus, nondum apparet: sed adhuc superest anterior dubitatio. Atque tales esse leges, quales sunt reipublicæ, necessarium est: prauas uel studiosas, iustas uel iniustas. & hoc unum manifestum est, oportere ad speciem reipublicæ leges esse accommodatas. Quod si ita sit, patet, quod leges illas quæ ad rectas gubernationes accommodatæ sunt, necesse est esse iustas: illas uero quæ ad earum labes, esse non iustas.

Quod finis politica disciplina, ceterarum facultatum finibus sit præstantior. Quod opus sit ciuitati nobilibus, opulentis, iustitia, uirtute bellica. De legislatore, utrum ad meliorum an plurium utilitatem respicere debeat.
Cap. VIII.

Cum uero in cunctis scientijs & artibus finis sit bonum, maximum autem & maximum in principalissima omnium: hæc autem est ciuilis potestas, est autem ciuile bonum, iustum, id autem, communis utilitas: uidetur autem omnibus æquum, quoddam esse iustum, & usque ad aliquid consentiunt philosophicis rationibus, in quibus determinatum est de moralibus, quid enim & quibus iustum, & oportere paribus par existere. Quorum certè paritas, & quorum imparitas sit, oportet non latere, habet enim id dubitationem, & philosophiam ciuilem. Forsitan enim diceret aliquis, secundum omnis boni præminentiam oportere impariter magistratus tribuere, si in alijs non differant, sed pares sint. Differentibus enim aliud esse iustum, & quod sit secundum dignitatem. Atqui si hoc uerum sit, erit & secundum colorem, & secundum magnitudinem, & secundum unum quodque bonorum plus tribuendum de ciuili iusto illis qui superexcellunt: hoc quidem falsum est: quod patet in alijs scientijs & artibus. Paribus enim fistulatores quatum ad artem, danda non est prærogatiua fistularum illi qui sit nobilior, nihil enim melius caneret: sed oportet his qui in opere ipso superexcellunt, tribuere fistularum prærogatiuam. Quod si nondum patet quod dicimus, etiam magis deducitibus erit manifestum, nam si erit aliquis excellens fistularia arte, inferior tamen nobilitate generis uel forma, & si maius quodlibet illorum est bonum quam fistularia (dico autem nobilitatem & formam) & secundum proportionem fistulariæ sunt anteposenda, tamen huic dandæ sunt meliores fistula: oportet enim in opus ipsum prærogatiuum conferre: diuitiarum uerò & nobilitatis respectus nihil confert. Præterea, secundum istam rationem, omne bonum ad omne bonum esset utique comparabile. Nam si magis aliqua magnitudo, & certè omnino magnitudo comparabilis foret & ad diuitias & ad libertatem. Itaque si magis hic excelleret magnitudine quam ille uirtute, & magis superemineret omnino magnitudo uirtuti, essent omnia conferenda. Quanto enim magnitudo huius illum superaret, tanto constaret esse parem. Cum uerò hoc sit impossibile, patet quod in rebus ciuilibus, non secundum omnem imparitatem de magistratibus rectè contendunt. Si enim sint hi quidem tardi, illi autem ueloces, nihil ob hoc oportet alios plus, alios minus habere: sed in gymniciis certaminibus horum excellentia honorem capit. At ex quibus constat ciuitas, in his est necesse contentiones cadere. Quapropter rationabiliter sibi arrogat honorem nobiles & ingenui, & opulenti: oportet enim ingenuos esse, & censum habere ad onera perferenda. Non enim ciuitas esse potest ex pauperibus omnibus, quemadmodum nec ex seruis. At si hæc requiruntur, patet quod & iustitia & uirtus bellica requiruntur: sine his enim stare ciuitas non potest. Hoc tamen interest, quod sine primis illis ciuitas esse non potest: sine his autem, non bene permanere. Ad hoc igitur ut sit ciuitas, uideri possunt uel omnia, uel quædam istorum rectè sibi honores uendicare. Ad uitam tamen optimam, disciplina & uirtus iustissime sibi uendicare honores utique uiderentur, ut supra dictum est. Cum uerò nec omnium par habere debeant qui in uno aliquo sint pares, nec impar, impares secundum unum: necessarium est, omnes huiusmodi rerum publicarum transgressiones esse, & labes. Dictum uero est prius, quia inter se quodammodo omnes iuste contendunt, simpliciter autem non omnes iuste. Opulenti quidem,

dem, quod plus regionis possident: regio autem commune quiddam. Præterea in commercijs magis creditur eis ut plurimum. Ingeniū autem & nobiles, quasi propè inter se: ciues enim magis generosiores quàm ingenerosi: nobilitas aut apud omnes in honore habetur. Insuper consentaneum est, ex melioribus ortos esse meliores: est enim generis uirtus nobilitas. Similiter quoque dicimus, uirtutem meritò contentionem inducere. Sociabile enim uirtutem dicimus esse iustitiam, quam cæteræ omnes uirtutes necessariò consequuntur, atque & plures ad pauciores, nam & potentiores & ditiores & meliores sunt, ut susceptis pluribus ad pauciores. An ergo si omnes isti forent in una ciuitate, ceu boni, & diuites & nobiles, essetque alia multitudo populū: utrum in dubio ueniret, quibus gubernatio reipublice foret tribuenda, an non esset dubium? In unaquaque igitur republica earum quas diximus, indubitatum est iudicium, qui nam debeant gubernare. Principatibus enim inter se differunt: ceu aliqua quatenus per diuites sunt, alia quatenus per uirtuosos, & aliarum unaqueque eodem modo. Sed considerandum est, quando circa idem tempus ista existunt, quomodo sit determinandum. Nempe si uirtuosi sint in ciuitate admodum pauci, quomodo est agendum. An considerare oportet, si pauci ad opus gubernandi rempublicam sufficiant, an tot esse oporteat, ut ex his ciuitas constet? Est autem dubitatio quedam in cunctis qui de honoribus in republica contendunt. Nam qui uel propter diuitias, uel propter genus gubernationem sibi tribuendam putant, nihil iuste dicere uiderentur, sequeretur enim, ut si quis unus omnium ditissimus foret, is eodem iure gubernare alios omnes deberet. Eodem modo qui nobilitate antecelleret, eorum gubernator esset, qui cū ipsi sint ingenui, de honore contendunt. Hoc idem forsan contingeret in optimatum gubernatione circa uirtutem. Si quis enim unus probitate antecellat alijs qui in eadem republica uersentur, hunc dominari oportebit secundum illam rationem. Ergo si & multitudinem dominari oportet ex eo, quia potentior est quàm pauci, & si unus, uel plures uno, pauciores tamen quàm multitudo, potentiores sint alijs: hos oportebit gubernare potius quàm multitudinem. Hæc itaque omnia uidentur ostendere, quod harum determinationum nulla est recta secundum quam censent sibi quisque gubernationem esse tribuendam, cæteros uerò omnes sub eorum gubernatione esse debere. Nam profectò & ad eos qui per uirtutem sibi arrogant gubernandi autoritatem, & ad eos qui per diuitias, respondere posset multitudo iustum sermonem. Nihil enim uetat multitudinem, quandoque meliorem esse quàm pauci ac ditiores, non secundum singulos, sed secundum uniuersos. Ex quo ad quaestionem illam quam afferunt nonnulli, per hunc modum responderi potest. Quærunt enim, ad quid respicere legis conditor debeat in legibus rectissimè constituendis, utrum ad meliorum, an ad plurimum utilitatem: quando contingat quod modò diximus. Rectum quidem accipiendum est æquè. Aequè uero rectum, ad totius ciuitatis utilitatem, & ad communem ciuium. Ciuis autem communiter, qui particeps est imperandi & parendi, licet alius secundum unamquamque speciem rerum publicarum. Secundum autem optimam speciem, qui potest & eligit parere & imperare, ad uitam secundum uirtutem degendam.

An unus is qui cæteris omnibus uirtute superior sit, ponendus sit pars ciuitatis. De ostracismo et usu. De optima republica, quomodo se gerat erga unum illum excellentem uirtute. Cap. IX.

Quod si unus sit usque adeò superexcellens uirtute, uel plures quàm unus, nec tamen tot numero ut implere ciuitatem possint, ut neque comparanda sit aliorum omnium uirtus, neque facultas gerendi rempublicam ad hanc, plurium si plures sint, uel unius tantum si unus: non amplius hi ponendi sunt ciuitatis pars. Fieret enim illis iniuria, si pariter atque alij censeantur, cum sint usque adeò superiores secundum uirtutem ac ciuilem potentiam. Putandum est enim, talem uirum, tanquam deum in hominibus esse. Ex quo manifestum est, positionem legum necessariam esse circa æquales genere & potentia. Sed in illos tales non est lex, ipsi enim lex sunt. Etenim ridiculus foret qui illos legi subijcere conaretur. Dicerent enim fortasse, quemadmodum de leone scribit Aristhenes: concionantibus lepisculis, ac cæsentibus, æquum omnes habere debere. Quapropter à ciuitatibus que populariter reguntur, Ostracismus repertus est. hæc siquidem ciuitates æqualitatem maxime complectuntur. Itaque qui superexcellere uidentur, uel propter diuitias, uel propter amicos, uel propter aliquam aliam ciuilem potentiam, extra ciuitatem relegatur ad tempus ali quod terminatum. Tradunt etiã fabulæ, ob huiusmodi causam Herculem ab Argonautis fuisse relictum: non enim unam cum alijs nauem regere illum uoluisse, ut nimium superexcellerentem

lentem inter nauigantes. Quapropter qui uituperant tyrannidem & consilium Pericandri Thrasibulo datum, non simpliciter existimandi sunt rectè dicere. Ferunt etiam Pericandri nihil respondisse ei, qui consilij petendi causa ad ipsum missus fuerat, sed supereminentes spiritus demetendo, segetem ad aquas se. cuius causam cum non intelligeret nuncius, ac factum ab eo narraret, intellexisse Thrasibulū, quod oportebat supereminentes ciues auferre. Hoc autem nec prodest solum tyrannis, nec solum faciunt tyranni: sed & in paucorum potentia, & in populari statu similiter se habet. Ostracismus enim eandem quodammodo uim habet, tollendo eos qui supereminent, & in exilium pellendo. Hoc idem & in ciuitatibus & in gentibus faciunt qui dominantur, uelut Athenienses circa Samios & Chios & Lesbios. Quamprimum enim imperium firmiter habuerunt, eos in multis pellendarunt contra fœderis æquitatem. Persarum autem rex Medos & Assyrios, & alios qui magnum aliquid de seipsis sapiebant ob imperium prius habitum, sæpe contriuit. Quæstio autem proposita, circa omnes est rerum publicarum species uniuersaliter, & quæ sunt rectæ: nam illæ quæ transgrediuntur, ad propriam respicientes utilitatē, hoc agunt. Quinimo & illæ quæ ad commune respiciunt bonum, eodem modo se habent. Patet hoc in alijs quoque artibus et scientijs, neque enim pictor pedem mensuram excedentem, animal habere pateretur, quamuis pulcherrimus ille pes esset: neque faber, proram aut aliam partem mensuram, siue in choro esse. Itaque ob hoc quidem nil prohibet eos qui domini sunt, & conuenire cum ciuitatibus, si propriæ dominationis gratia quæ ciuitatibus utilis sit, id agant. Quare secundum eas, quas confitemur superexcellencias, quædam habet utilitatem ratio illa per quam Ostracismus fuit repertus. Melius tamen foret sic ab initio per legis conditorem prouideri, ut republica non indigeret tali medicina. Secundo autem loco, siquid tale accidat, conandum est talem aliquo remedio corrigere: quod tamen factum non est à ciuitatibus. Non enim respexerunt ad commodum publicum, sed per seditionem usi sunt ciuili pullione. In his igitur speciebus gubernandi, quæ lapsæ sunt, quod ad priuatum commodum pertinet ac iustum est, patet, forsan autem non simpliciter iustum: & hoc est manifestum. Sed in optima republica magna habetur dubitatio, non per excellentiam aliorum bonorum, ceu uirium & diuitiarum & amicitiarum, sed si quis excellat uirtute, quid de eo sit faciendum? Non enim dicendum est, ut talis uir sit de ciuitate pellendus: atqui neque gubernationi aliorum talis uir erit subijciendus. Perinde enim est, ac si qui Iouem gubernare uelint, potestatem diuidentes. Restat ergo, ut uideatur, naturam huius talem esse, ut omnes sponte sua illi parere debeant. Itaque huiusmodi quidem homines, esse reges perpetuos in ciuitatibus.

De republica regia, et an magis expediat loco recto gubernando quàm cætera forma de regum speciebus. Cap. X.

Forsan uerò post hæc congruum fuerit considerare de regia gubernatione. Diximus enim hanc esse unam ex rectis speciebus rerum publicarum. Considerandum est autem, utrum conducat ciuitati & regioni, quam rectè gubernari oporteat, regem habere an non, sed alia quædam species gubernandi magis conducat: an quibusdam conducat, quibusdam non. Ante omnia uero distinguendum est, an sit unum genus eorum, uel differentias habeant plures. Et facile est intueri quod plura genera sunt. Nec est omnium regum modus unus potestatis. In Lacedæmoniorum enim republica uidetur rex esse maxime secundum leges, neque enim potestatem habet omnium: sed cum egreditur extra regionem, imperium habet eorum quæ pertinent ad bellum. Præterea sacrificia, deorumque cerimoniarum ei commissa sunt. Hæc igitur regia potestas, est quasi autoritatem belli perpetuam habere: uitæ enim necesse quæ alicuius non habet potestatem, nisi dum bellum gerit, ut etiam apud antiquos fuisse uidetur: quod ostendit Homerus, nam Agamemnon in concionibus, maledictis & iurgijs uexabatur: sed cū à concione digressus, in praelio erat, occidendi habebat potestatem. Itaque, inquit, quem ego procul à pugna fugientem confexero, non sibi sat erit fugere carnes & aues: nam penes me occidendi potestas. Vna ergo species regni, est autoritas belli perpetua: & quandoque per genus, quandoque per electionem huiusmodi regnum obtinetur. Est & alia insuper monarchiæ species, qualia sunt apud quosdam Barbaros regna, uim habentia proximam tyrannidi, licet sint legitima, & secundum morem parta. Ob id enim quia magis aptæ sunt natura ad seruendum nationes Barbarorum quàm Græcorum, & eorum qui incolunt Asiam quæ eorum qui Europam, perferunt & seruire iugum æquo animo. Et ob hoc tyrannica sunt huiusmodi regna: sed habent securitatē, quia more & legibus, consistunt.

Et ea de causa custodiam habent regiam, non tyrannicam. Reges enim à ciuibus custodit̃ur; tyranni uerò, ab externis mercede conductis. Et reges secundum leges, et uolentibus; tyranni uerò inuitis dominantur. Itaq; alteri à ciuibus custodiuntur, alteri contra ciues custodiam parant. Sunt igitur hæc de quibus dictum est, duæ species monarchiæ. Tertia est species, ut antiquitus in Græcia fuere quos uocabant Aesymnetas. Est autem hæc, ut simpliciter dicamus, electiua tyrannis, differens à Barbarica: non eo quòd nò legitime, sed eo quòd non consuetè. Potestas autem huiusmodi, aut uiuente eo durabat, aut tempore quodam præfinito, uel rebus gestis finiebatur. qualem elegerunt quandoq; Mitilænæi Pittacũ aduersus exules suos, quibus præerant Antimenides & Alcæus poeta, ostendit hoc Alcæus in quodam loco suorum carminum: increpat enim, quod Pittacum, hominem obscuri generis, laboranti ciuitati præfecerint, tyrannum plausu frequentates. Huiusmodi igitur species quia tyrannicæ sunt, dominationem habent: quæ uerò electiue sunt, & uolentium, regiar. Quarta species regni est, quales erant heroicis temporibus, spontaneæ, & secundum morem & legem, propter beneficia enim à patribus collata in populos, uel per artes, uel per bellum, uel per congregationem in unum, uel propter acquisitionem regionis, delatum fuit eis regnum de populorum uoluntate & successoribus. Id erat secundum morẽ. Hi & imperium habebant belli, & rei diuinæ cultum exercebant, nisi talia essent sacrificia quæ sacerdotium requirerent; & præterea de controuersijs iudicabant. & hoc faciebant alij iureiurando præfinito, alij sine iureiurando: erat autem illis iusiurandum, per sceptri eleuationem. Veteres igitur illi reges antiquis temporibus, ciuitates, & gentes, & nationes externas continuo gubernabant; postea uerò, partim ipsis regibus dimittentibus, partim multitudine detrectante, illud solum in quibusdam ciuitatibus relictum est regibus, ut ceremoniarum erga deos haberent facultatem, ac belli duces in externis essent.

videtur.

De eisdem regum speciebus, mutato ordine. Ex quibus quatuor non omnium curam habent. prima, heroica, altera arbarica, quæ ex more patrio dominatio est quedam, tertia, electiua, tyrannis. Athenienses appellant Aesymneticam. quarta, Laconica, & est ducendi belli perpetuum imperium. quinta, cum unus omnium habet imperium, tanquam pater in domo: ex his potissimum speciem regni habent; postrema due. Hinc questio fit, utra harum magis conducat ciuitatibus, utrum magis expediat rem publicam ab uno optimo regi, an à legibus. Et quibus in rebus lex non prouidere potest, aut non bene potest, an uni uiro optimo rectius committatur potestas faciendi, an multis.

Item de regis stipatoribus quedam. Cap. XI.

Regiar ergo potestatis tot sunt species, quatuor uidelicet. Vna, qualis erat temporibus heroum, uolentium scilicet, & in quibusdam determinatis rebus. Dux enim belli; & iudex controuersiarum erat rex, & dominus ceremoniarum erga deos. Altera erat Barbarica, ex progenie scilicet, dominatio secundum leges. Tertia, quam Aesymnetiam uocant, quam esse diximus electiuam tyrannidem. Quarta Laconica, ea autem est, ut simpliciter dicam, imperium belli in quodam genere perpetuum. Ista quidem igitur per hunc modum inter se differunt. Quinta est species regni, quando unus omnium habet potestatem, quæ admodum unaquæq; gens, & ciuitas unaquæq; publicè ordinata, ad exemplar gubernationis domus. Ut enim gubernatio patrisfamilias est regia quedam potestas domi; ita regia potestas est ciuitatis et gētis unius, aut plurium, quasi domestica quedam gubernatio. Ferè autem duæ sunt regni species, de quibus considerationem facere expedit. Vna hæc de qua diximus, altera Laconica: nam aliarum pleræq; inter has mediæ sunt. Pauciorum enim domina, quam omnimoda potestas regia: plurium uerò quam Laconica. Itaq; cōsideratio ferè circa duo uersatur. Vnum, conducat ne ciuitatibus perpetuum belli ducem habere; & hunc uel per genus, uel per electionem. Alterum, conducat ne unum habere potestatem omnium, an non: De duce igitur belli considerare ad leges potius pertinet, quam ad aliquam speciem reipublicæ. nam in omni republica id cadere potest. Quare dimittamus hanc primam partem. De rege autem, quoniam hæc est gubernandi legitima species, considerare oportet, & dubitationes quæ in ea cadūt percurrere. Caput uerò huius quæstionis est, utrum expediat magis ab optimo homine regi, uel ab optimis legibus gubernari. Qui gubernationem hominis præferunt, aiunt leges solum uniuersaliter prouidere, nò autem de singulis quæ accidunt iubere, itaq; in quacumq; arte literis præcipere, fatuum esse. Et in Aegypto post tertiam diem mouere licet medicis; quòd si prius, periculo id agunt suo. Pater ergo propter eandem causam, non esse per literas & leges optimam gubernationem. Atqui & illam adesse oportet gubernantibus uniuersalem rationem. Et melius certe cui non adest turbatio aliqua omnino, quam cui naturaliter inest. Hac autem turbatione lex caret, mens uerò humana non caret. Sed forsàn dicit aliquis, quod per huiusmodi ratio-

ratio-

rationem probabilius deliberabit circa singula. Quod igitur necesse sit ipsum legis conditorem esse, ac leges poni, manifestum est: sed non inuolabiles, quatenus transgrediuntur. Nam in ceteris quidè inuolabiles esse oportet. At de quibuscūq; lex aut prouidere nò potest omnino, aut non bene prouidere: utrum in his uni uiro optimo danda sit potestas, an multis: Etenim nunc plures simul cognoscunt de causis, & deliberant, & iudicant. Sunt autem huiusmodi iudicia de singularibus. Et cum unusquisq; per se fortasse deficiat, ciuitas autem ex multitudine constat. ut conuiuium ad quod plures conferunt, melius est quàm una atq; simplex mensa: sic iudicia multorum saepe meliora sunt quàm uniuscuiusq;. Præterea multitudo minus subiacet corruptioni, quemadmodũ aquæ magna congeries: sic etiã plures quàm pauci, incorruptibiles sunt. At cum unus iudicat, si ira uel alia huiusmodi perturbatio uincat, necessariũ est iudiciũ corrumpi: sed in multitudine, difficile foret omnes irasci, atq; errare. Sit multitudo liberorũ hominum qui nihil agant præter legem, nisi in quibus lex ipsa necessariò deficiat, quòd si hoc, nò facile in pluribus, si plures sint boni uiri & ciues: utrũ corruptior erit unus in gubernando, an cum erũt plures, & boni omnes: an patet quòd plures? Enim uero plures inter se factionibus contendunt, unus autem non contendit. Sed aduersus hoc forsàn ponendũ est, quòd studiosi uiri sunt omnes, ut ille unus. Si ergo pluriũ, gubernatio, bonorum autè uiroũ omnium, optimatiũ dicitur, unius autem, regnũ: optabilius esset ciuitatibus ab optimis gubernari, quam à rege, et si cum potestate, & si sine potestate sit imperiũ, modò reperiri queant plures similiter. Et ob hoc forsàn rex ab initio reperitus est, quòd difficile erat uiros plures excellentē uirtute reperiri, præsertim cum tunc ciuitates paruæ forent. Præterea ob beneficia accepta regem creauere, quòd opus est bonorum uiroũ: sed cum postea contingeret ut plures pari uirtute reperirentur, non amplius tolerarunt regem, sed cōmune quiddam quærentes, reipublicas cōstituere. Cum uerò deteriores facti, lucrũ sibi quærentes ex gubernatione reipublicæ, paucorum hinc potentia exorta fuisse credendũ est. Honorabant enim diuitias, ex his uerò in tyrannides trãsiere: ex tyrãnis rursus ad plebẽ. semper enim ad pauciores redigentes, propter quæstus cupiditatẽ, multitudinẽ corroborauerunt, ut tandem insurgens multitudo, ad popularem statũ ciuitates redegerit. Factis insuper maioribus ciuitatibus, nò facile est aliam quàm popularem gubernandi specie remanere. Sin autem quis ponat, optimum esse ciuitatibus à rege gubernari, quomodo fiet in filijs: Vtrũ per genus erit successio: at si natorũ qualescunq;, perniciosum est. Sed non relinquet regnũ huiusmodi natis rex, cum id in sua sit potestate. At nò facile iam est in hoc fidẽ habere. Arduũ enim ac maioris uirtutis, quam secundum humanã naturã. Questio est etiã, utrum habere debeat qui regnaturus est, circa se potentia quandã, qua possit compellere non parẽs: uel quomodo gubernationem exercebit. Si enim habeat potestatem à legibus concessam, & nihil ex uoluntate sua faciat præter leges, tamen necessaria erit sibi potentia, per quã leges tueri queat. Forsàn quidem de huiusmodi rege nò difficile est determinare. nam oportet ipsum uires habere, sed tales ut uno quoq; separatim & simul pluribus potentior sit, populo tamen sit impotentior. ut antiqui solebant custodias ciuitati dare cum aliquem ciuitati præfessent, quem Aesymnetam uocitabant uel tyrannum. Et Dionysio postulanti circa se habere aliquos custodiarum causa, consuluit quidam Syracusanis, tot esse dandos.

De potestate regia quæ unius est omnium habentis potestatem, quòd non sit secundum, neq; in ciuitate libera dominari debeat, sed potius legem. Quæ multitudo sit apta regno, & quæ alijs rebus publicis. Cap. XII.

Verũ de eo rege qui cuncta ex uoluntate sua gerit, consideratio nunc est facienda. Nam ille qui secundum leges dicitur rex, non facit (ut diximus) regiar gubernationis specie. quia in cunctis rebus publicis cadere potest, ut sit quidam ducendo exercitui cum ciuitas bellum gerit, perpetuò præfectus: puta in populari statu, & optimatiũ gubernatione, pluresq; autoritatẽ uni cōmittit belli gerendi. Est autẽ talis quædã deputatio apud Doraciũ, & apud Sypõtinus, licet apud Sypõtinus paulo cōstrictior. Sed regia illa potestas plenissima, per quã rex omnia ex uoluntate sua gubernat, uidet quibusdã nò esse secundum naturã, ut unus omnium dominus sit ciuiũ, cum ex similib. ciuitas constat: nam similibus natura, idẽ ius esse necessarium est, & eandem dignitatem secundum naturam. Quare ut parem habere impares alimoniam, aut uestem, nocuum est corporibus: ita et in honoribus res se habet. Similiter ergo & in æqualem inæqualibus, ex quo nò magis præesse quam subesse iustum est, & per uicissitudinem eodẽ modo. & hæc iam lex: nam in rebus ordo, stitutio lex est. Melius est igitur ut lex dominetur, quam aliquis ciuiũ, eademq; ista ratio.

L

ne si quos praesse oportet, ita sunt praesciendi, ut custodes legum atque ministri. necesse est enim esse aliquos magistratus cum potestate, sed non unum hunc esse debere aut in civium paritate. Quaecumque tamen videtur per legem quidem terminari non posse, per hominem vero cognosci posse, prudenter cauis lex adiungit, caetera iustissima intentione iudicari debere per eos qui iudicij praesunt. Ac insuper emendare permittit, quid videatur, conatibus, ut melius disponatur quam sicut iacet. Qui igitur legem praesse iubet, videntur iubere deum praesse & leges: qui autem hominem iubet praesse, adiungit & bestiam: libido quippe talis est, atque obliquos agit etiam viros optimos qui sunt in potestate: ex quo mens absque appetitu lex est.

Videtur autem de artibus falsum esse exemplum, quod secundum literas medicari unum esse: meliusque fore, si possiditibus arte utamur. nam illi quidem nihil contra rationem per amicitiam agunt, sed recusant mercedem accipere cum sanos fecerint. At in magistratibus multa per affectionem & gratiam confueverunt delinquere: cum si de fide medici timeretur, ac suspicio foret, ne suscepto ab inimicis precio necare vellet, tunc ex literis curam magis optaremus. At qui aegrotantes medici, alios ad se medicos uocant, & magistri palaestrae, alios magistratos: quasi nequeant verum discernere qui de proprijs iudicant, & in affectu constituti sunt. Quare manifestum est, quod iustum quaerentes, medium quaerunt. Lex enim medium est. Praeterea ualdiores, & de ualdioribus rebus leges, sunt illae quae ex moribus pueniunt, quae ex literis. Quare si minus fallitur homo magistratum gerens quam hi qui secundum literas, non tamen, quam hi qui secundum consuetudinem: atqui nec facile est unum discernere, opus erit ergo, ut plures sint sub eo iudicantes. Itaque quid refert hoc, statim ab initio providere, uel expectare ut ipse unus alij ista committat. Insuper quod prius dicebatur, si quidem uir studiosus, quoniam melior sit, praesse debet, uno autem duo boni meliores sunt. Hoc enim est quod Homerus ait, Duo simul euntes. Et optatio Agamemnonis: Utinam tales mihi decem consultores adessent. Sunt autem etiam nunc magistratus cum potestate iudicandi de quibusdam, ceu iudex de quibus lex providere non potest: nam de quibus lex determinare potest, nemo dubitaret. Sed cum quaedam comprehendendi legibus possint, quaedam non possint, & haec sunt illa quae dubitationem & quaestionem faciunt: utrum melius sit ab optima lege, an ab optimo uiro gubernari? Nam quae in consultatione ueniunt, de eisdem ferri legem impossibile est. Non igitur hoc autem, quod necessarium sit hominem in huiusmodi rebus iudicare: sed quod non unum solum, sed plures. Iudicat enim unusquisque in magistratu bene, si sit eruditus primo a lege. Forasan uero absurdum uideri posset, si melius cernat duobus oculis, & duabus auribus audiat, & duobus pedibus duabusque manibus agat, quam plures pluribus: cum & nunc quidem reges & tyranni, oculos plures sibi comparent & aures & manus & pedes, praesciendo amicos, & curatione rerum eis committendo, qui nisi sint amici, non faciunt secundum illorum intentionem: si uero sint, amici sunt, & status illorum & personarum: amicus autem par & similis. Quare si eos ceteri praesciendos, certe pares ac similes gubernationi praesse censet oportere. Quae igitur contedentes contra regiam gubernationem autem, ferre ista sunt. Sed haec forsan in quibusdam ita se habent, in quibusdam autem non ita. Est enim quiddam natura dominabile, aliud regibile, aliud populare, & iustum, & utile. Tyrannicum uero non est secundum naturam, nec ulla aliarum gubernationum quae rectam transgrediuntur formam. haec enim sunt praeter naturam. Sed ex his quae dicta sunt patet, quod in similibus & paribus nec utile est neque iustum, ut unus sit dominus omnium: neque si non sint leges, sed tanquam ipse sit lex: neque si sint leges, neque bonus bonorum, neque non bonorum non bonus, neque si secundum uirtutem sit melior nisi per quendam modum. Quis autem iste sit modus, dicendum est. Diximus uero aliquantulum & ante. Et primo determinandum est, quid congruat regi, quid optimatibus, quid reipublicae. Regibus congruit huiusmodi multitudo, quae natura apta sit ferre genus praestans uirtute ad principatum civilem. Optimatibus uero congruens est multitudo liberorum, quae nata sit ad ferendum gubernationem eorum qui sunt secundum uirtutem primarij. Ad civilem gubernationem autem reipublicae congruit ea multitudo, in qua populus innascitur bellicus, qui gubernari possit & gubernare secundum leges & aequitatem, impartiens tenuioribus honores & magistratus. Quando igitur aut totum genus, aut inter alios unum aliquem ita uirtute praecellere contingat, ut unius ipsius uirtus maior sit aliorum omnium uirtute, tunc iustum est hoc esse regium genus, & omnium dominari, & hunc unum esse regem. Ut enim dictum est prius, non solum id habet iustitiam quam praefere solent rerumpublicarum institutores, & qui optimatum, & qui paucorum potentiam, & qui popularis. Omnes enim secundum excellentiam tribuunt, sed excellentiam non eandem, sed secundum prius dicta, neque interficere, neque in exilium agere,

gere, neque relegare hunc posse decet, neque dignari ut per uices gubernet: non enim natura sit, ut pars superet totum: habenti uero tantam excellentiam hoc accidit. Restat ergo ut huic suadenti pareatur, & potestatem eum habere non per uices, sed simpliciter. De regia igitur gubernatione, & quas differentias habeat, & utrum utile sit ciuitatibus uel non, & quibus & quomodo, in hunc modum determinatum sit. Cum uero tres dixerimus esse rectas gubernandi species, harum uero necessarium est eam esse optimam quae ab optimis gubernetur. Talis autem est, in qua contingit, aut unum aliquem omnium, aut genus totum, aut multitudinem uirtute praestantem gubernare eos, qui gubernari ualeant ad eam uitam quae sit maxime expetenda. & in primis libris ostensum sit, necessarium esse, ut sit eadem uirtus boni uiri & ciuis optimae ciuitatis: patet quod eodem modo & per eadem sit uir bonus, & ciuitatem statueret quis ab optimis gubernari, uel a rege. Itaque eadem ferre disciplina & iidem mores facient studiosum uirum, qui faciunt civilem & regium. His determinatis, conandum iam erit de optima republica dicere, quemadmodum fiat, & quomodo constituitur. Nam necesse est, de illa conuenientem considerationem facere.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITI-

CORVM SIVE DE REBUS PVBLCIS LIB.

ber quartus, Leonardo Aretino interprete,

ARGUMENTVM LIBRI.

In quarto haec exponuntur: Legislator, species rerumpublicarum, apta multitudo, uasamenta, partes reipublicae. De speciebus rerumpublicarum, quae sint, quae sit diuersitas. Partes, & species popularis gubernationis, species paucorum, species optimatum. Quid sit sensu potestas, modi mixtionis qui sint, modi tyrannidis, quae sit optima reipublica. De partibus reipublicae: consilia, magistratus, iudicia.

De optima reipublica, & pertinentibus ad legislatorem. Cap. I.

In cunctis artibus & scijs quae non circa partem, sed circa genus aliquod perfecte existunt, unius est considerare, quid cuique conueniat generi: ceu exercitatio corporis qualis quali conueniat, & quae sit optima. Optime enim natura disposito et optime distributo, optimam conuenire necessarium est: & quae plurimis, una omnibus, etenim hoc gymnasticum est. Praeterea uero si quis non exactum illum cupiat habitum & scientiam circa certamina, nihilominus magistri gymnasiolorum est, hanc potentiam preparare: eodemque modo in medicina, & in fabricatione nauium, & uestitu, & in omni alio artificio uidemus contingere. Quare manifestum est, quod eiusdem est scientiae uidere quae sit optima reipublica, & qualis maxime ad uotum foret, nullo externorum eam impediante, & quae quibus conueniat. Nam plures optimam assequi, forsan impossibile est. Itaque & ea quae sit simpliciter optima, & ea quae quantum fieri potest, optima, latere non debet legis conditor, ac uere civilem hominem. Ac praeterea tertia quae sit ex suppositione. Nam oportet datam quoque considerare posse, quemadmodum ab initio constituitur, & constituta seruetur quam plurimum tempore. Dico autem ceu si cui ciuitati contigerit, neque optimam gubernationem habere, neque necessaria illi adesse, neque illis quae assint recte uti, sed alij deterioribus. Praeter haec autem omnia, eam gubernationem quae omnibus maxime congruat ciuitatibus nosse oportet: ut tradunt plurimi eorum qui de republica tractant. Et si de alijs recte dicant, de utilibus certe aberrant: non solum enim optimam reipublicam considerare oportet, sed etiam illam quae in usum cadere possit, & quae sit facilior & communior omnibus. Nunc autem alij supremam quaerunt solum, multis adminiculis indigentem: alij magis communem aliquam tradunt, tollentesque eas quae in usu sunt, Laconicam uel aliam quandam commendant. At enim oportet talem institutionem reipublicae inducere, ut uelint ac possint homines ex his quae sibi assunt, facilliter eam recipere. Nam est non minus difficile corrigere reipublicam iam institutam, quam ab initio instituire: quemadmodum & post discere, quam ab initio didicisse. Quapropter non solum his quae libris scriptae sunt rebuspublicis, uerum etiam illis quae reuera existunt, auxiliari posse decet civilem hominem, ut diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quot sint species earum. Nam nunc quidam putant unam esse popularem, & unam paucorum potentem: quod non est uerum. Itaque oportet non latere differentias omnium, & quot sint, & quotupliciter componantur. Leges etiam simul cum his consideranda erunt, quae sunt optimae, & quae conueniant unicuique gubernationi. Sunt enim leges omnes ad reipublicam accommodanda, non autem reipublica ad legem. Est namque reipublica

institutio ciuitatis circa magistratus honoresque publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas autoritasque summa debeat consistere, & qui sit finis cuiusque societatis. Leges autem earum uariæ sunt, per quas modus reipublice gubernandæ significatur, secundum quas debeant illi qui sunt in potestate imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, quod necessarium est differentias & numerum tenere singularum rerum publicarum, etiam ad legum positiones. Neque enim fieri potest, ut eadem leges utiles sint paucorum potentia, ac popularibus omnibus: siquidem plures sunt, & non una popularis potestas, neque una duntaxat paucorum potentia.

De speciebus rerum publicarum, transgressionibus, censu potestate. De

ijs quæ à civili uiro sint exquirenda. Cap. 11.

Cum uero in præcedentibus dictum sit à nobis, tres esse rerum publicarum species rectas, Regnum, Optimatam, & eam quæ appellatur Respublica: ac tres earum transgressiones & laces, cum regnum in tyrannidem, optimorum autem gubernatio in paucorum potentiam, respublica autem in popularem statum labatur. Et de optimatum gubernatione & regia sit dictum. Nam de optima respublica considerare idem est, ac de illis dicere. uult enim utraq; illarum per uirtutem, cæteris opportunius concurrentibus consistere: & insuper quid inter se differant regia potestas, & optimorum gubernatio, & quando regia gubernatio putanda sit, determinauimus. Restat nunc, ut de illa quæ appellatur respublica dicamus, & de cæteris gubernandi formis, ut de paucorum potentia, ac de populari statu, & de tyrânide. Patet igitur, harum transgressionum quæ deterrimæ sit, quæ uero secunda: necesse est enim primæ & diuinissimæ transgressionem esse deterrimam. Regiam quippe gubernationem necesse est, aut nomen habere solum, cum non sit, aut propter magnam illius qui regit excellentiam, esse. Ex quo fit, tyrannidem deterrimam existere, ac plurimum à recta specie gubernandi abesse. Secundo autem loco, paucorum potentiam, nam optimorum gubernatio multum ab hac specie distat. Maximè uero mediocrem, esse popularem statum. Fuit & prius quidam, qui isto modo tradidit, non tamen in idem aspiciens nobiscum. Ille enim existimabat, specierum omnium, quæ rectæ sanæ essent, uelut paucorum potentia & aliarum, deterrimam esse popularem: improbarum uero optimam. Nos autem eas quæ transgrediuntur, aberrare omnes dicimus: nec paucorum potentia, quod melior sit altera quam altera, recte dicitur, sed quod minus improba. Verum de his nunc discutere omittamus. Est à nobis primò distinguendum, quot sint differentia rerum publicarum, siquid plures sunt species popularis gubernationis ac paucorum. Deinde quæ communissima & optabilissima sit post optimam reipublicam, & si qua contingit alia ad optimatum naturam declinans recte constituta, & quamplurimis congruens ciuitatibus, quæ nam ista sit: deinde aliarum, quæ à quibus expetenda. Forsan enim quibusdam necessaria est popularis gubernatio magis quam paucorum potentia: quibusdam uero hæc magis quam illa. Deinde quemadmodum dispositum esse conueniat, illum, qui uelit has gubernationes recipere. Dico autem popularem secundum singulas species, ac rursus paucorum potentiam. Tandem uero omnium istarum cum facta fuerit breuiter mentio, conandum erit referre, quæ nam laces, & quæ conseruationes sint rerum publicarum, & communiter omnium, & particulariter uniuscuiusque, & per quas causas illa maximè euenire contingat.

Quod causa diuersitatum rerum publicarum sit diuersitas partium ciuitatum: sunt di-

uites et pauperes, bellicosi et imbelles, nobiles ignobiles, opifices, mercatores, agricole, et id genus. Quod pri-
sci falso opinantur duas esse respublicas, præcipue optimatum et paucorum potentiam: ad has, cæte-
ras reduci. Et quæ sit propria de rebus publicis sententia. Cap. 111.

Vt igitur sint plures rerum publicarum species, illa est causa, quod cuiusque ciuitatis partes sint plures. Videmus enim primò, ex domibus constare ciuitatem. Deinde rursus ex hac multitudine alios esse diuites, alios pauperes, alios medios. Diuitumque & pauperum, partem esse bellicam, partem imbellem. Et rursus ex parte be partem agrorum cultura deditam uidemus, partem mercaturæ, partem opificijs & sordidis ministerijs. Nobilitatis quoque differentia sunt secundum opulentiam, & magnitudinem census. Sunt enim alij equites: quod munus nemo faciliter supportare potest, nisi sit diues. Itaque antiquis temporibus quæcunque ciuitates equestris potentia excellerebant, in his paucorum potentia gubernabat. Equitatu autem bella contra finitimos exercebant: ceu Eretrenses & Chalcidenses & Magnesi, qui sunt super Maxædro, & alia plures Asiaticarum ciuitatum. Præterea sunt alia quæ iuxta diuitias nobilitatis differentia: quosdam enim genus, quosdam uirtus

uirtus extollit. & si quid aliud tale ciuitatis partem esse oporteat, dictum est ubi de optimatibus tractauimus. ibi nanque distinximus, ex quot partibus, necessarius omnis constat ciuitas: & hæc quidē partes quādoque concurrunt omnes ad reipublicam gubernandam, quādoque plures. Patet igitur, quod necesse est plures respublicas esse inter se differentes specie. Nam & hæc partes earum, inter se specie differunt. Respublica est institutio gubernatorum. Hæc uero distribuunt omnes, uel secundum potentiam eorum qui participes sunt, uel secundum aliquam æquitatem communem. Dico autem, ueluti tenuiorum, & opulentiorum, uel communem aliquam amborum. Necessarium est ergo respublicas tot esse, quot sunt institutiones circa earum supereminencias, & secundum differentiam partium. Maximè uero duæ uidentur esse, quemadmodum de uentis dici solet, alios quidem esse boreales, alios australes, cæteros autē uentos horum esse excessus: sic etiā respublicas duas esse, popularem scilicet & paucorum potentiam. Nam optimates, speciem esse paucorum potentium posuere: & eam quæ uocatur respublica, dicebant esse popularem, quemadmodum de uentis zephyrum quidem borealem, eorum autem australem. Eodemque modo in harmonijs, ut quidam tradunt, nam & in illis posuerunt duas species, unam Doricam, alteram Phrygiā: cæteras uero omnes, uel ad Doricam uel ad Phrygiam referri. Maximè quidem igitur consueuerunt de rebus publicis sic existimare. Sed certè uerius ac melius est ut nos diuisimus: duarum uel unius recte constitutæ cæteras esse transgressores, & aliquas esse præbeere temperatæ harmoniæ, alias uero ipsius optimæ reipublice, ad paucorum uero potentiam inclinatæ quæ duriores sunt ac magis uiolentæ: quæ uero remissæ & molles, ad popularem statum.

De definitione popularis gubernationis. Quod plures sint modi & species rerum publicarum quàm quæ expertæ sint, et causæ cognoscuntur ex numeratione partium ciuitatis, quas recenset, uelut nobilitatem, ac plebis, species popularis gubernationis nascuntur quinque. Cap. 1111.

Nec uero popularis ita simpliciter ponenda, ut quidam ponunt, ubi multitudo dominatur: nam & in paucorum potentijs, & ubique maior pars præualet. Etenim si essent uniuersi mille trecenti, & horum mille forent opulenti, neque partem gubernationis darent trecentis illis pauperibus ingenuis, ac in cæteris paribus, nemo certè diceret hanc esse popularem. Eodemque modo, si pauci quidem inopes in ciuitate plus possent quam multi & opulenti, nec honores illis impartirentur: nemo utique diceret hanc esse speciem, quæ appellatur paucorum potentium. Potius itaque dicendum fuerit, popularem quidem esse, cum penes ingenuos homines est gubernatio: paucorum autem potentium, cum penes opulentos. Sed contingit ut alteri multi sint, alteri pauci. Plerique enim ingenui sunt, rari uero diuites. Etenim si magistratus, honoresque publici secundum magnitudinem distribuere tur, ut in Aethiopia quidam tradunt fieri, uel secundum pulchritudinem, paucorum esset gubernatio, cum parua sit multitudo magnorum & formosorum. Veruntamen non isto modo fit respublicas istas determinasse: sed cum plures sint partes & multitudinis & paucorum potentium, adhuc referendum est, ut neque ingenui pauci existentes plures, neque multitudo ingenuis dominetur, ut in Apollonia quæ est in Ionio & Thera. In utraque enim istarum urbium honores dignitatesque erant illorum, qui nobilitate præstabant, & qui primi in eas colonias uenerant, qui erant pauci: non autem ditium, licet multitudine diuitum superaret populum, ut in Colophone antiquitus: ibi enim possidebat magna patrimonium multitudo, antequam bellum gererent aduersus Indos. Sed est multitudinis quedam gubernatio, quando ingenui homines & inopes multi existunt, gubernant reipublicam: paucorum uero potentium, quādo opulenti & nobiliores pauci uelites gubernant. Quod igitur plures sint rerum publicarum species, & quibus de causis patet. Quamobrè uero plures sint, quàm illæ quas dictum erat, & quæ nam istæ sint, & propter quid, deinceps dicemus, principio unde prius assumpto. Fatemur enim non unam partem, sed plures, omnem habere ciuitatem. Ut igitur si animalis uellemus species capere, primò segregamus id, quod necessarium sit animal omne habere, seu quaedam sensoriorum, & quod cibum cōficiat atque receperit, puta os & uentrè, & præterea illas quibus mouentur partes. Si itaque tot species solum, harum uero differentie forent: dico autem ceu oris genera plura, & uentris & sensoriorum, & præterea earum quibus mouentur partium: harum coniugationis numerus necessariò efficeret plura genera animalium. non enim fieri potest, ut id animal habeat plures differentias oris, sic etiā neque aurium. Itaque quando susceptæ fuerint omnes combinationes istorum, facient species animalis: & tot quidem species, quot coniugationes sunt partium necessariorum. Eodem modo de rebus publicis: ciuitates enim non ex

una, sed ex multis partibus constat, ut sapientius dictum est. Vna quaedam pars est circa alimenta multitudo, quos agricolas dicimus: altera uero pars circa ministeria, seu artifices, sine quibus uitas habitari non potest. Harum uero artium alie sunt necessariae, alie ad delicias pertinent, & ad uitae cultum. Tertia pars est forensis multitudo, quae circa emendum uendendumque, & circa mercaturam & numulariam uersat. Quarta pars, mercenarij. Quinta, propulsores belli, quae quidem pars non minus necessaria est ciuitati quam aliqua superior, aduersus inuadentes, si uelint tueri libertatem. Impossibile est enim ut quae ciuitas uocari mereatur, sit natura serua. Per se enim sufficiens ciuitas: seruus autem non per se sufficiens est. Quapropter in libris de Republica ornate quidem hoc, sed non sufficenter dictum est a Socrate. Inquit enim, ex quatuor maxime necessarijs ciuitate consistere. Hos autem esse, textorem, agricolam, coriarij, aedificatorem: rursus uero adiungit, quasi illa non sufficiat, fabricum ferrarij & pastorem, & insuper negociatorem, & numularij: & haec omnia complent primam ciuitatem. Quasi uero ciuitas omnis necessariorū gratia sit constituta, ac non magis gratia honesti: & quasi aequae indigeat coriarijs, & agricolis: propulsores autem belli non primam faciunt partem, antequam aucta regione, ac uicinis coactis, ad bellum deueniat. Atqui & in quatuor illis, et in quocumque communicatibus, necessarium est esse aliquem qui ius dicat ac decernat. Siquidem ergo animam quis ponat animalis esse partem magis quam corpus, & ciuitatum magis talia ponendum est esse partes, quam ea quae pertinent ad necessarium usum: propulsores belli uidebunt ac iustitiae iudicarij exhibitores, ac praeterea consultores, quae est ciuilijs prudentiae opus. Et hoc siue separatim existat quibusdam, siue eisdem, nihil refert ad hunc sermonem. Nam & in armis esse, & agros colere, saepe contingit eisdem. Quare si haec & illa ponenda sunt ciuitatis esse partes, manifestum est, quod et propulsores belli, pars necessaria sunt ciuitatis. Septima pars est eorum qui magna patrimonialia habentes, reipublicae onera sustinent, quos opulentos uocamus. Octaua eorum qui publicam operam exhibent, & qui in magistratibus gerendis occupati existunt. Ciuitas enim absque magistratibus esse non potest. Necessarium igitur est, esse quosdam qui magistratus gerere ualeant, & hoc munus sustinere uel perpetuo, uel ad tempus. Reliqua uero sunt illa de quibus supra determinauimus, in consulendo, & ius litiganti in ciuitate reddendo uerari. Si igitur haec ciuitatibus adesse oportet, recteque fieri & iuste, necessarium est esse aliquos qui uirtutem habeant rerum ciuilijs. Ceteras ergo potentias eisdem adesse posse uidentur pluribus, seu eisdem esse propulsores belli, & agricolas, & artifices: & praeterea consultores, & iudicantes. Arrogant quoque sibi uirtutem cuncti, & multifariam se idoneos existimant ad gubernandum. Verum pauperes ac diuites eisdem esse, impossibile est. Quapropter he partes praecipuae uidentur esse ciuitatis, inopes scilicet & opulenti. Et praeterea ex eo, quod ut plurimum alij pauciores sunt, alij multi, maxime omnium contrariae inter se partes istae apparent. Itaque & reipublicae secundum earum praualentiam constituerunt: ac diuisi uidentur, scilicet popularis, & paucorum potentia. Sed quae sint plures, et ob quas causas, dictum est prius. Quod uero & popularis ipsius species sint plures, & paucorum potentium, ostendemus. Pater autem hoc ex his quae dicta sunt: nam & in plebe & in nobilitate plura sunt genera. Plebis quidem una species, agricolae: alia artifices: alia, negociatores qui emendis uendendisque rebus intendunt: alia circa non maritimam. & horum alij bellatores, alij mercatores, alij nautae, & alij piscatores. multis enim in locis horum omnium turba ingens, ut piscatores Taranti & Bizanti: naturalis multitudo, Athenis: mercatores, in Aegina & Chio: portiores, in Tenedo. insuper manuales & paruas facultates habentes, qui otiosi esse non possunt. Praeterea qui non ex utroque parte ciues sunt, liberi tamen homines: & si qua huiusmodi plebeiiorum hominum species altera. Nobilitas uero, diuitiae, genus, uirtus, disciplina, & his similia, quae dicuntur secundum eandem differentiam. Popularis igitur prima species dicitur maxime secundum equalitatem. Vult enim lex huius popularis pares esse diuites & pauperes: nec alteros plus posse, alteros minus, sed utrosque esse aequales. siquidem maxime liber est in populi statu, ut putant quidam: & aequalitas certe esse maxime pariter omnibus, reipublicae participatibus. Cum uero populus sit multitudo, & id obtineat quod pluribus uideatur, necesse est ut haec sit popularis gubernatio. Vna igitur species popularis est haec. Alia uero species, ut magistratus, honoresque in republica secundum censum patrimoniorum, & eum quidem paruum, tribuantur. ita ut qui tanta possidet, habilis sit ad honores reipublicae suscipiendos: qui uero non possidet, sit inhabilis. Alia species popularis est, ut omnibus omnino ciuib. habilis sit, modo non sint aliqua ex causa obnoxij, dominetur autem lex. Alia species popularis est, ut omnes omnino habiles sint ad magistratus gerendos, modo sint ciues, & dominetur lex. Alia species eodem modo, nisi quod non lex dominatur, sed multitudo. Hoc autem fit, quando populi decreta praualent legibus.

Accidit

Accidit uero ob praepotentes quosdam, qui populum ducunt. Nam in rebus publicis in quibus dominatur lex, praepotens aliquis non fit qui populum ducat, sed optimi ciuium reipublicam gubernant. At ubi leges non dominantur, ibi ductores populi oriuntur. Solus enim populus regit, compositus unus ex pluribus: multitudo enim auctoritatem dominandi habet, non ut singuli, sed ut omnes. Homerus autem cum dicit non esse bonum ut plures regant, utrum de hac dicit, uel de illa cum plures gubernant ut singuli, incertum est. Talis ergo populus, utpote absolutam potestatem habens, dominari solus quaerit, nec ulli legi subesse: efficiturque dominator: itaque assentatores eius, in pretio habentur. Et est huiusmodi populus in gubernatione sua tyranno persimilis. Iidem nempe mores, & utroque magis meliores deprimuntur: & decreta huius populi perinde sunt, ut tyranni praepcepta. Et ductores suos quoque huius populi, sunt uelut adultores illi qui circa tyrannos uersantur: & utrisque apud utrosque potentia par tam adulatoribus penes tyrannum, quam ductoribus suorum quoque populi apud ipsum populum. Hi autem sunt, ut decreta legis infringant, & ad uoluntatem populi cuncta referantur. Contingit autem illis fieri potentes ex eo, quia populus dominatur omnium: ipsi autem uoluntatem populi maxime ducunt, quoniam fides a populo eis adhibetur. Praeterea qui de magistratibus queruntur, ad iudicium populi negocia referunt: populus autem gratanter audit eorum prouocationes, per huncmodum magistratus irritantur omnes. Merito autem deprehendere uidentur, qui dicunt huiusmodi populari non esse legitimam reipublicae speciem. Vbi enim leges non praualent, non est reipublica. Nam lex dominari omnibus debet, in particularibus autem magistratus & reipublicae prouidere. Itaque si est popularis una specierum reipublicae, clarum est, quod talis gubernatio in qua decretis cuncta efficiunt, non est proprie popularis. Nullum enim decretum recipit esse uniuersale. De popularis igitur speciebus in hunc modum determinatum sit.

Quod quatuor sint species paucorum gubernationis: & de permixtis gubernationibus. Cap. V.

Paucorum uero gubernationis species una est, in qua magnum habentes censum, ad gubernationem reipublicae recipiuntur: atque ita magnum, ut tenues homines ad eum peruenire non possint: is uero qui tanta possidet, habilis sit ad reipublicam gerendam. Alia species est, cum a paruo censu est habilitas, & eliguntur ipsi eos qui desunt. Si igitur ex omnibus hoc faciunt, uidentur hoc esse potius optimatum, in uero ex paruo numero, paucorum potentia. Alia species est, cum filius patri succedit. Quarta species, cum hoc sit quod modo diximus, ut lex non dominetur, sed illi qui regunt. Et haec species in paucorum gubernatione, ut est tyrannis in monarchia, & ut est in populi statu, ultima illa species de qua diximus: & uocant huiusmodi speciem, paucorum potentiam. Gubernationis igitur paucorum haec species sunt. Nec latere nos debet, quod multis locis accidit reipublicae secundum leges non sit popularis, more tamen & gestione populariter gubernari. Similiter autem e conuerso apud alios contingit reipublicam secundum leges esse popularem, moribus tamen & gestione ad paucorum gubernationem magis referri. Contingit autem hoc maxime post mutationem rerum publicarum: non enim statim mutantur, sed contenti sunt homines ab initio parua accessione potentiae. Itaque leges quidem manent ut prius erant, praualent tamen qui reipublicam mutauerunt.

De speciebus popularis & paucorum potentiae, & causis earum. Cap. VI.

Quod autem tot sint popularis & paucorum gubernationis species, ex his patet. Necesse est enim aut omnes partes populi, quas supra enumerauimus, reipublicae gubernationem habere, aut quasdam habere, quasdam non habere. Cum igitur agricola & mediocria possidentes, reipublicam gubernant, secundum leges est gubernatio. Vnum enim ex opera sua quaerere habent, nec otiosi esse possunt: itaque lege constituta, solummodo de necessarijs conditionibus intendunt. alij autem recipi ad reipublicam licet, cum tanta possidebunt quantam determinat lex. Omnino enim non licere omnibus, paucorum potentia est. Otiosi autem eum qui non redditus habeat, impossibile. Haec igitur est una species popularis gubernationis. Altera uero species est, ob adhibitam electionem: nam omnibus reipublicae participare licere, qui prohibiti non sint per genus, ut possint tamen in otio esse. Quapropter in huiusmodi quidem populari administratione leges praualent & gubernantur, quia redditus non est. Tertia species est, omnibus omnino licere reipublicae gerere, qui liberi sint, non tamen licere ob supradictam causam. Quare necessarium in hac quoque lege dominari,

Quarta uerò species est illa, quæ posteris temporibus in ciuitatibus esse cœpit. Maioribus enim factis ciuitatibus quam ab initio fuerant, & redditibus facultatibusq; abundantibus, participant omnes reipublicæ propter multitudinis præualentiam. Versanturq; in reipublica gubernanda, ex eo quia possunt ociosi esse etiam inopes, mercedem capientes: maximeq; hominum multitudo ociosa est. Non enim cura reifamiliaris propriæ eos impedit, quæ diuites ita occupat, ut sæpe à communionibus absint, & à iudicijs. Ex quo fit, ut multitudo pauperum dominetur in reipublica, non autem leges. Species igitur popularis gubernationis totæ tales sunt ob necessitates supra dictas. Paucorum autem gubernationis prima species est, quando plures habent patrimonia, sed non admodum ampla. Faciunt enim potestatem participandi ei qui tanta possidet: & propter multitudinē eorum qui ad rempublicam recipiuntur, necesse est nō hominem, sed legem dominari. Quanto enim magis distant à monarchia, neq; tam amplas habent facultates, ut eos negligendo occidari ualeant, neq; ita exiguas, ut à ciuitate uictū quarant: necesse est, ut legem uelint dominari, non autē ipsos. Quod si pauciores sint qui possident patrimonia, siquidem plura quam prius secunda species fit gubernationis paucorum. Magis potentes, plus habere se dignos putant. Quapropter ipsi sumunt ex alijs, qui ad rempublicam se conferunt. Præterea quia nondum ita robusti sunt, ut absq; lege gubernare possint, legem huiusmodi posuere. Quod si eò deueniat, ut ipsi pauciores numero maiores facultates habeant, tertia cumulatio fit gubernationis paucorum. Ipsi enim per se magistratus & imperia retinent, secundum legem iubentem, ut parentum defunctorum loco filij succedant. Quod si magis etiam subnixi sint opibus & amicitijs, propè est talis potentia ad monarchiam: & dominantur homines, non autem lex. & hæc est quarta species gubernationis paucorum, correspondens ultimæ speciei popularis.

Quod Plato reipublicas in quinque species digesserit libro de Reipublica,

ea, quæ quatuor sint aristocratie optimatum uel potentie species. Cap. VII.

Sunt insuper duo alia genera rerumpublicarum, præter eas in quibus aut multitudo, aut pauci gubernant: quarum alteram aiunt omnes speciem esse unam ex quatuor. Dicunt autem eas quatuor, monarchiam, paucorum gubernationem, popularem, & optimatam. Est & quinta, quam communi nomine omnium appellant Rempublicam. Sed quia non hæpfit, later numerare uolentes: & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solū, ut Plato in libris de Reipublica facit. Optimatæ igitur se rectè habet appellare illam, de qua tractauimus in primis libris. Quæ enim ab optimis uiris simpliciter per uirtutem est gubernatio reipublicæ, & non ad suppositionem quandam bonorum uirorum, eam solū iustum est optimatam appellare: in sola enim ista simpliciter idem est uir bonus & ciuis. In alijs autem boni sunt ad speciem gubernandi suam. Sunt tamen quædam, quæ differentiam habeant à paucorum gubernatione (& appellantur optimates) & ab ea quæ uocatur Reipublica, ubi non solū respectu diuitiarū, sed etiam respectu uirtutis ad gubernationem reipublicæ sumuntur. Hæc reipublica differt ab illis, & naturam optimatis sapere uidentur. Nam in his ciuitatibus non faciunt publicè curam uirtutis: sunt tamen quidam præstantiores, qui uidentur esse boni uiri. Vbi ergo reipublica respicit ad diuitias, & ad uirtutem, & ad populum, ut est apud Carthaginienses, ea naturam optimatum sapere uidentur. Et ubi ad duo illorum solū, ut Lacedæmoniorū ad uirtutem & ad populum: & est hæc mixtura popularis ac uirtutis. Optimatum igitur post illam primam optimam rempublicam gubernandi formam, hæc duæ species sunt. Et tertia, quæcumq; illius quæ appellatur Reipublica, inueniant ad paucorum gubernationem.

De ea quæ nomine generis Reipublica peculiariter appellatur. Quid

sit ea, quam sensu potestatem dicunt. De bonis legibus quomodo sint. De finibus optimatis, popularis, & paucorum potentie. Cap. VIII.

Reliquum est, ut de ea quæ appellatur Reipublica, dicamus, & de tyrannide. Ordinauimus autem ipsam nos, cum prius non esset neq; hæc transgressio, neq; illæ de quibus modo diximus, optimates: quia re uera omnes aberrant à rectissimâ gubernandi forma. Postmodum cum istis numerantur, & sunt harum transgressiones & lates: ut in superioribus circa principium diximus. Merito autem postremo loco tyrannidem reseruauimus, propterea quod ista minimè est reipublica. Nostra uerò materia est de reipublica tractare. Quæ igitur de causâ sic ordinauimus, dictū est. Nunc autem est à nobis de illa quæ communi

communi nomine appellatur Reipublica, ostendendum: nam clarius eius uis apparebit post determinationem eorum quæ ad paucorum gubernationem, & ad popularem spectabant. Est enim reipublica (ut simpliciter dicamus) mixtura paucorum gubernationis ac popularis. Consueuerunt autem eas quæ inclinant ad popularem, uocare reipublicas: eas uerò quæ ad paucorum gubernationem, uocare optimates, ex eo, quia opulentioribus doctrina atq; nobilitas magis adesse consueuerunt. Præterea qui diuitias habent, ea uidentur habere, propter quæ ceteri iniurias faciunt: unde & honestos, & bonos, & nobiles istos appellant. Cum ergo optimatum gubernatio uelit excellentiam tribuere optimis ciuibus, & paucorum gubernationem esse dicat ex bonis & honestis magis, uidentur impossibile quæ ciuitas non ab improbis, sed ab optimis gubernetur, eam non bene gubernari. Eodemq; modo quæ leges nō habeat bonas, gubernari ab optimatibus. Habere autem leges bonas, non id est si rectè sint positæ, nec eis pareatur. Itaq; una rectè legū institutio putanda est, legibus parere: altera, ut rectè sint leges positæ, quibus parere oportet. Fieri enim potest ut pareant ciues malè positæ legibus. Id autem dupliciter accidit: aut enim optimis quantum datur ipsis, aut simpliciter optimis. Videtur autem optimatum esse, maxime honores tribuere secundum uirtutem. Finis enim optimatum, uirtus: paucorum uerò gubernationis, diuitiæ: popularis autem, libertas. Quod autem pluribus uidentur, commune est omnium: nam in paucorū & multitudinis gubernatione, & in optimorum, quod uidentur maiori parti eorū qui in reipub. uersantur, id obtinet. In plerisque igitur ciuitatibus, hæc species gubernandi reipublica uocatur. Sola enim mixtio coniecturâ facit opulentorum & inopum, diuitiarum & libertatis. Ferè enim apud plurimos, illi & qui diuitijs pollent, bonorum & honestorum locum obtinere uidentur. Cum uerò tria sint quæ circa æqualitatem reipublicæ cõtendant, libertas, diuitiæ, uirtus (nam quartum illud quæ appellat nobilitas, duobus consequens est: nobilitas enim est antiquæ diuitiæ, & uirtus) manifestum est, quod duorū mixtura, diuitum & pauperum, est reipublica appellanda: trium uerò, optimatum gubernatio maxime aliarum, præter illam ueram & primam.

Quod igitur sint alia reipublicæ præter monarchiam & popularem, & paucorum potentia, dictū est. Et quales istæ, & in quo differant inter se, & optimatū gubernatio, & aliæ species quæ ad optimates declinant, & quomodo nō longè distant inter se, manifestū est.

Quo pacto ea quæ reipublica appellatur, constituatur ex paucorum potentia

& populari, quamuis specie differat, & de modis mixtionis. Cap. IX.

Quomodo autē fiat præter popularem & paucorū potentia illa quæ appellat reipub. & quo in ordine reponenda sit, deinceps dicemus. Et simul apparebit, quibus diffiniant popularem & paucorum gubernationem. Sumenda est enim horum distinctio. Postea ex his, ab utraq; tanquam regulam sumentes, componere oportet. Sunt autem diffinitiones tres compositionis ac mixturæ. Aut enim ambo sumenda quorum utraq; leges ponunt, ceu circa iudicia. In paucorum enim potentia, diuitibus pœnam constituunt nisi iudicando assint: pauperibus uerò mercedem nullam. In popularibus autem, pauperibus mercedem: diuitibus autem pœnam nullam. Commune ac medium istorum ambo hæc, itaq; & ciuile: mixtum est enim ex ambobus. Vnus igitur modus hic est combinationis. Alius autem, medium capere eorū quæ ad utrisq; iubentur, ceu concionarij, hic quidem à nullo censu uel exiguo penitus, illi uero à magno censu: commune certe neutrum, sed medium utriusque census. Tertius uero ex duobus iusis. Hoc quidem ex populari lege: imo autem ex paucorum gubernatione. Dico autem tale aliquid, ut uidentur quidem, magistratus fortiri: paucorum autem, popularis gubernationis, eligere: & popularis non ex censu tribuere, paucorum autem, ex censu. Optimatum igitur ac ciuile, ab utraq; utriusq; accipere: ex paucorum quidem gubernatione, electiuos facere magistratus: populari autem, sumere non per censum. Modus igitur admiscendi talis. Bene autem admiscuisse popularem & paucorum gubernationem finis est, quando eadem reipublica dici potest popularis, & paucorum gubernatio. Patet enim hoc accidere dicentibus eas bene esse commixtas. Accidit hoc etiam medio. Conspicitur nanque in eo utrunque extremorum: quod contingit Lacedæmoniorum reipublica. Sunt enim permulti, qui aggrediuntur dicere eam esse popularem, propterea quod populariter complura in illa sunt constituta: ceu præmium circa educationem puerorum. Pari modo diuitum filij educantur, & pauperum: & erudiuntur per eum modum, per quem ualeant pauperum filij erudiri: similiter quæ in sequenti ætate cum uiri facti sunt, in illo non magis

conspicuis diues quam pauper. Cibi quoque idem utrisque in comestationibus. Vestitu etiam tali diuites utantur, qualem & pauperum quiuis habere potest. Præterea, duorum maximorum magistratuum, alterum eligit populus, alterum gerit: senatores enim per populum eliguntur, ephori autem ex popularibus constituuntur. Alij uero dicunt esse illam paucorum gubernationem, quoniam multa habeat quæ paucorum potentiam afferunt: ceu omnes dignitates per electionem conferri, per sortem uero nullam: & insuper apud paucos potestatem esse necandi, & in exiliū pellendi, ac cætera huiusmodi permulta. Oportet enim in republica bene temperata utrumque uideri inesse, & neutrum. Et conseruari per seipsum, non aliunde: & per seipsam, non per alios multos extraneos, qui uelint. nam & prauæ reipublicæ hoc potest contingere: sed nec uelle quidem gubernationem alteram quoquomodo partium ciuitatis omnino. Quemadmodum igitur oporteat rempublicam constituere, & similiter illas quæ appellantur optimates, dictum est.

De tyrannide, & modis tyrannidis. Cap. X.

Restat nunc de tyrannide dicamus. Non quod multis uerbis indigeat, sed ut habeat in hoc tractatu locū suum, quando quidē hanc quoque posuimus partem esse alij publicæ gubernationis. De regno igitur determinauimus in superioribus libris, ubi tractatum est à nobis, nunquid regis gubernatio utilis foret ciuitatibus, an inutilis: & quando, & unde constituere oportet, & quomodo. Tyrannidis uero species duas ibidem distinximus, propterea quod earū potentia quodammodo alteratur ad regiam gubernationē, ex eo quia ambæ potestates istæ sunt secundum leges, nam & apud Barbarorum quosdā eliguntur aliqui ad gubernandum soli, cum absoluta omnimodaque potestate. Et apud Græcos olim eodē modo quidem eligebant, qui soli gubernarent, quos uocabant Aesymnetas. Habebant uero hæc inter se differentias quasdā. Erant enim regie ex eo, quia secundum leges, & eo quia uolentibus imperabant: tyrannicæ autem ex eo, quia pro arbitrio dominationem exercebant. Tertia species tyrannidis, quæ maximè proprie uidetur id nomen habere, opposita est regie potestati absolute. Nam necesse est tyrannidē, illā monarchiā esse, quæ nullis subiaceat legibus, & dominet per uim æqualibus, ac respiciat ad propriam utilitatem, non ad utilitatem subditorum. Quapropter inuoluntaria est, cum nemo liber sponte sua ferat huiusmodi seruitutem. Species igitur tyrannidis tot, & tales sunt.

De optima republica, partibus ciuitatis, mediocritate, excessu atque defectu. Cap. XI.

Quæ uero sit optima reipublica, & quæ uita optima pluribus ciuitatibus, & hominibus, neque per uirtutem iudicant quæ supra uulgus emergat, neque per doctrinā quæ ingenio indiget & adiumentis externis, neque per gubernationem quæ ad uotum fiat: sed uitam eam probant, quam plurimi consequi possint: & gubernationem eam, quam plurimæ ciuitates ualeant recipere, nam quas uocant optimates, de quibus modo diximus, partim exterius cadunt plurimis ciuitatibus, partim appropinquant illi quæ. Respublica uocatur. Quamobrem de ambabus tanquam una sit, dicendum est. Iudicium autem de omnibus istis ex eisdem principijs est. Si enim rectè dictum fuit in Ethicis, uitam beatam esse secundum uirtutem non impeditam, uirtutem autem ipsam esse mediocritatem: necesse est mediā esse uitam optimā eius, quam singuli adipisci ualeant, mediocritatis, & has omnes diffinitiones necesse est esse circa ciuitatis uirtutem, uitium, & rempublicā. Est enim respublica uita quædam ciuitatis. In cunctis autem ciuitatibus, partes sunt tres: nam alij diuitijs excellent, alij paupertate nimia deprimuntur, alij sunt inter hos medijs. Cum igitur confelsi simus mediocritatē, & mediū esse optimū, palam, quod bonorū fortunæ mediocritas possessio, est optima omnium existimanda. Hæc enim facilis est ad obedientiam mandatorum. At enim si modum excedant in alterutram partem (ceui si forma, si uiribus, si nobilitate generis, si diuitijs uel ijs contrarijs, ceui si paupertate nimia, si imbecillitate egregia, si ignominia multa) difficile est ut rationi obediāt. Fiunt enim istorū alij superbi & delinquentes aperte in rebus magnis: alij occultè prauis, et in rebus exiguis fraudatores. Iniuriæ uero inferuntur quandoque per contumeliā, quandoque per dolum. Insuper hi minime circa gubernationem reipublicæ afficiuntur, minimeque consulunt. Hæc autem utraq; damnosa sunt ciuitatibus. Præterea qui bonis fortunæ superabundant, ceui opibus, diuitijs, amicis, & alijs huiusmodi, nec imperium cuiusque pati uolunt, neque sciunt, & hoc statim domitorum natis existit: propter delicias enim ne in scholis quidē præceptoribus, obedire cōsueverunt.

runt. Qui autem eorum sunt in indigentia nimia constituti, deiecto nimis animo, uilesque existunt. Ex quo fit, ut magistratum gerere nesciant, sed ad parendum seruiliter sint apti: illi uero sibi imperari nullo modo patiuntur, sed ipsi alijs tanquam domini, uolunt imperare. Efficitur ergo seruorum & dominorum ciuitas, non autem liberorum: & aliorum inuidentium, aliorum spernentium: quod plurimum abest ab amicitia & ciuili societate. Nam societas amicabile quiddam est: cum inimicis enim ne uia quidem communicare uolunt homines. Vult quidem ciuitas ex partibus ac similibus esse, quantum maxime id fieri potest. Hoc autem maxime existit medijs. Itaque necessariò fit, ut huiusmodi ciuitas optime gubernetur, ex quibus diximus natura constare ciuitatem. Conseruantur quoque in ciuitatibus istis maxime cæterorum ciuium. Neque enim aliena concupiscunt, ut faciunt pauperes: neque eorum bona cupiuntur ab alijs, ut accidit diuitibus: & quia neque insidiantur alijs, neque alij ipsis, sine periculo degunt. Quapropter bene optauit Phocylides multa mediocribus optima, mediocris esse uolens in ciuitate. Patet igitur, quod ciuili societas optima est, quæ per mediocres fit: easque ciuitates recipere, ut optime gubernentur, in quibus mediocres plurimi sunt, ac plus possunt maxime quidem ambabus, uel saltem altera parte. Hæc enim addita, præualere facit, & prohibet contrarios excessus fieri. Quapropter ualde optandum est, ut in republica uersantur, facultates habeant mediocres, ac sufficientes. Nam ubi alij nimis multa possident, alij nihil, uel plebs infima insurgit, uel paucorum potentia illa extrema, uel tyrannus propter utrumque excessum. Ex populari enim statu nimium superbo, & ex paucorum potentia, ad tyrannidem deuenitur. ex mediocribus autem ac propè paribus, multominus: cuius rei causam postea, ubi de mutationibus, tractabitur, dicemus. Quod autem mediā sit optima, manifestum est: sola enim seditionibus caret. Vbi enim permultum est mediocre, minimū seditiones & discordiæ ciuium innascuntur: magnæque ciuitates ob hanc ipsam causam minus seditionibus subiacent, quia magna in his est mediocriū hominū multitudo. Paruas autem ciuitates facile est in duas partes diuidi omnes, ita ut nihil medium relinquatur, & ferè cuncti uel inopes sunt uel opulenti. Populares quæque gubernationes tutiores sunt & diuturniores, quam paucorum potentia propter medios. Plures enim sunt, & magis honoris participant in populari gubernatione, quam paucorū. nam quando sine his multitudo inops plus potest, male res se habent, ac citò pereunt. Signum uero huius putandū est, quod qui optime leges condiderunt, ex mediocribus ciuibus fuere. nam & Solon huiusmodi fuit, ut apparet ex eius carminibus. Et Lycurgus (non enim erat rex) & Charondas, & plurimi aliorum. Patet autem ex his, & quia plurimæ reipublicæ aut populares sunt, aut paucorum gubernationes. Quod enim in his frequenter pauci sunt medijs, semper qui præualent (siue hi sint qui facultates habent, siue populares qui medium transcendunt) per se ipsos gubernationem agunt. Itaque aut multitudo populū insurgit, aut paucorum potentia. Præterea, ex eo quia seditiones fiunt & pugnae inter multitudinem & opulentos, quibuscumque uincere contingit, hi neque communem amplius habent rempublicam neque æqualem: sed quasi uictoriæ præmiū reportant, rempublicam obtinere: & alteri popularem statum, alteri paucorum potentiam faciunt. Præterea qui principatum Græciæ habuerunt, hi ad propriam respicientes rempublicam, aut popularem statum in ciuitatibus constituerunt, aut paucorum gubernationem: non ad ciuitatum illarum commoda respicientes, sed ad sua. Atque ita per istas causas effectum est, ut uel nunquam mediocriū illa gubernatio extiterit, uel admodum raro, et apud paucos. Vnus enim uir consensit solus ex ijs qui antiquitus in principatu fuere, hunc gubernandi modum constituere. Iamque in ciuitatibus, consuetudo obtinuit, non uelle æquale, sed aut imperare querere, aut uictos obedire. Quæ igitur optima sit respublica, & quam ob causam, ex his patet. De alijs autem, cum plures populares, & plures paucorum gubernationes esse dixerimus, quæ prima ponenda sit, & quæ secunda, & quæ deinceps potior sit aut deterior, determinata optima, non erit difficile intueri. Necesse est enim esse meliorē, quæ proxime huic accedit: deteriores uero, quæ plurimū distat à medio, nisi ad suppositionē quis iudicet. Dico autem ad suppositionē, quia multoties alia reipublicæ forma eligibiliori existente, nihil uetat aliam quibusdam magis utilem esse.

Quæ multitudo apta sit ad popularem aut paucorū gubernationē, quod accusandi sint qui optimatem rempublicam instituentes, auctoritatem omnem ducibus tribuunt. Cap. XII.

Quæ autem respublica quibus, & qualis qualibus conferat, consequens est tractare. Sed capiendum prius est uniuersaliter de cunctis, Oportet enim partem illam ciui-

tatis, quæ rempublicam stare uult, potentio- rem esse, quàm illa pars quæ non uult repu- blicam manere. Est autem ciuitas ex quali & quanto. Dico autem quale, ceu libertatem, diuitias, disciplinam, nobilitatem: quantum uero, ceu multitudinē populī præualemē. Fieri autem potest, ut quale existat unī ciuitatis parti, alteri uero quantum: ceu maiorem esse numerum ignobilium quàm nobilium, & pauperum quàm diuitem: neq; tamen tan- tum superare quantitate, quantum superari qualitate. propter hoc ad inuicem conferen- da sunt. Vbi ergo superat pauperum multitudo eam quam diximus proportionē, hic po- pularis gubernatio exoritur, ac species singulæ popularis status, secundum multitudinis exuperantiam, ceu si agricolarum multitudo plus possit, prima species: si multitudo te- nuiorum ac mercenariorum, ultima species: & sic de alijs quæ sunt harum mediæ. Vbi au- tem ea pars in qua sunt opulenti & nobiles, superat qualitate, quàm deficiat quantitate, hic paucorum potentia gubernatio exoritur: ac eodem modo singulæ species huius se- cundum exuperantiam istiusmodi hominum. Debet autem qui legem ponit in republi- ca, semper ad medios respicere. Siue enim ad paucorum gubernationem dirigantur le- ges, de medijs est coniectandum: siue ad popularem statum, hos respicere debent. Vbi e- nim mediocrium superat multitudo, uel utrunq; extremum, uel alterum tantum, hæc res- publica recipit stabilitatem. Non enim est metus, ne quandoq; diuites cum pauperibus conspirent contra mediocres: nunquam enim alteri seruire alteris uellent. Quod si com- muniorem aliquam quærunt, nullam aliam quàm istam reperirent, nam per uices guber- nare non paterentur, propter diffidentiam quæ inter eos existit. In cunctis uero locis arbi- ter est fidelissimus, arbiter autem medius: quantoq; melior est gubernatio temperata, tan- to durabilior. Aberrant etiam pleriq; illorum, qui optimates reipublicæ gubernationes efficere uolunt, non solum in tribuendo nimium diuitibus, uerum etiam in excludendo plebem. Necessè est enim procedente tempore, ex falsis bonis uerum malum euenire. Di- uitum enim cupiditates plus habendi, magis destruunt rempublicam, quàm multitudinis,

Quæ leges dolo sint excogitatae ad paucorum gubernationem, ac po- pulo prætexuntur in speciem. Item in populari gubernatione uic versa. Cur antiqua ciuita- tum gubernatio cum regia fuerit primò, in paucorum deinde potentiam, po- stremo in popularem statum sit mutata. Cap. XIII.

Sunt autem illa circa quæ simulant, ac fallaciter prætexunt ad populum, quinque nume- ro: concio, magistratus, iudicia, armatura, exercitatio. Circa concionem quidem, lice- re omnibus adesse: sed poena appositæ diuitibus, si non adsint, uel maiorem quàm multitu- dini. Circa magistratus autem, non licere his qui censum habent magnū, renuciare ma- gistratui: pauperibus autem licere. Circa iudicia uero, poenæ esse diuitibus nisi iudicent, pauperibus autem impunitatem: aut illis magnam, his paruam poenam, ut est in Charon- dæ legibus. Quibusdā uero locis, omnibus licet descriptis, in concionibus iudicijq; ad- esse. Quod si descripti sint, & non exerceant, in poenas incidunt permagnas, ut metu poe- næ uitent descriptionem, neq; iudicia neq; conciones exerceant. Eodem modo circa ar- ma & circa gymnasia legibus statuerunt. Pauperibus enim licet non habere arma: diuitibus autem poena constituta est, nisi habeant. Et si gymnasio se non exerceant pauperes, nulla poena est: diuitibus autem est poena, ut alij metu poenæ se exercere compellantur, alij qui nullam formident poenam, non faciant. Hæc igitur paucorū potentia sunt machinamen- ta. In populari autem statu, contra hæc alia excogitant. Pauperibus enim salaria statuunt concionantibus atq; iudicantibus: diuitibus autem nullam poenam imponunt. Itaq; ma- nifestum est, si quis uelit iuste hæc temperare, quod oportet utrinq; assumere. Et illis qui- dem salaria constituere, his autem poenam. Sic enim omnes comunicarent. Nam illo qui- dem modo respublica fit alterorum solum. Oportet quidem rempublicam esse ex ijs solum qui arma possident. Censum autem magnitudo diffiniri simpliciter non potest: sed consi- derata qualitate, attinet maximum (ut qui participant republica, sint plures quàm ij qui non participant) hunc instituere. Volunt enim pauperes & honorum expertes quietem agere, si neq; contumelia eos quis afficiat, neq; bona illis auferat. Sed hoc non facile. Non semper contingit, ut qui rempublicam gubernant, sint mites & humani: & consueuerunt quoties bellum est, grauius ferre, nisi suscipiant alimenta. nam sunt egeni: & si quis ali- menta porrigat, cupiunt bellum. Apud quosdā gubernatio reipublicæ existit, non in ijs qui ad armaturam sunt habiles, sed in ijs qui exercebant arma. In Malienisibus quidem gu- bernatio reipublicæ erat in istis, & magistratum creabant ex ijs qui militabant. Primaq; respublica apud Græcos constituta est ex his qui bellum gerebant, postea quam desierunt regna,

regna, ab initio quidem ex equitibus, nam robur belli tunc in equitibus habebatur: pedi- tatus enim nisi ordo ac disciplina assit, inutilis est. huiusmodi autē disciplina & ordo, anti- quis illis temporibus nondum erat: ex quo fiebat, ut in equitatu robur belli haberetur. Sed auctis ciuitatibus quæ in armis potentiam habebant, plures ad communionem rei- publicæ recepti sunt, ex quo factum est, ut quas nunc respublicas uocamus, tunc popula- ris status diceretur. Fuerat enim antiqua ciuitatum gubernatio rationabiliter paucorum, & regia, propter paucitatem enim hominum, non erat magnus numerus mediocrium. Itaq; pauci cū essent multitudine & institutione, magis ferebāt ab alijs gubernari. Quam igitur ob causam plures sunt rerumpublicarum formæ, & quamobrem præter eas quæ dicuntur alia sint (neq; enim popularis gubernationis una est species, nec aliarum simi- liter) ac præterea quæ differentia sint inter eas, & quare accidat, & insuper quæ sit optima respublica, & ut plurimum dici possit, & aliarum qualis qualibus congruat, dictum est.

De partibus reipublicæ, consilij, magistratibus, iudicijs, de consultandi potestate, & membris eius. Cap. XIII.

Rursus autē & cōmuniter & separatim de unaquaq; dicemus, eorum quæ post hoc se- quuntur, cōuenienti sumpto principio. Sunt ergo tres partes omnium rerumpub. in singulis, quarum studiosus legis positor considerare debet utilitatem: quibus bene se ha- bentibus, necesse est rempublicam bene se habere, & gubernandi formas inter se differre in eo quod singulæ istarum differunt. Harum trium partiū una est quæ uersatur in publi- cis consilij. Altera in magistratibus, hoc est, quos esse oportet, & quam potestatem habe- re, & quemadmodū debeant creari. Tertia pars in iudicijs consistit. Ea pars quæ consulit, autoritatem habet de bello & pace, de societate belli ineunda uel dissoluenda, de legibus ferendis uel abrogandis, de morte, de exilio, de publicatione honorū, & rationibus repo- scendis. Necessè est enim uel omnibus ciuibus hæc omnia decernenda tribuere, uel qui- busdam: ceu unī cuiusdam magistratui, aut uniuersalibus, uel alijs alia: uel quædam illorum omnibus, quædam quibusdam. Omnes igitur & de omnibus, populare est. Talem enim æqualitatem affeçtat populus. Sunt autē plures huiusmodi. Vnus, si singulariter & non simul omnes, ut est in rep. Teleclei Milelij, et in alijs reb' usq; deliberant magistratus simul collecti: ad magistratum uero uadunt omnes singulatim ex tribubus & partibus etiā mi- nutis, donec transeat per omnes. Congregatur autem populus solummodo pro legibus ferendis, & pro his quæ pertinent ad reipublicæ statum, & pro ijs audiendis quæ à magi- stratibus nunciuntur. Alius modus est, omnes simul conuenire, aut solummodo ad magi- stratus creandos & ad ferendas leges, & pro bello uel pace, & ad rationes reposcendas: in cæteris uero, eos qui magistratum gerunt decernere ad singula deputatos, uel per ele- ctionem uel per sortem. Alius modus est, ut ad magistratus creandos, & ad rationes de- poscendas conueniant omnes ciues, & ad deliberationem belli suscipiendī, uel societatis ineundæ: cætera uero magistratus exaquantur per electionē creati, quod fieri potest. Ta- lia uero sunt quot exercere necessariū est eos qui sciunt. Quartus modus est, ut omnes de omnibus conuenientes deliberent: magistratus uero de nullo statuunt, sed tamen primo loco sententiam dicant, quemadmodum fit in extrema illa gubernatione populari quam in paucorum gubernatione specie illi uiolentæ, & in gubernatione unius, tyrannidī cor- respondere diximus. Hi ergo modi populares omnes. Quosdam uero de omnibus pau- corū potentia. Habet autem & hoc differentias plures. Quando enim à mediocri censu fiat assumptio, & multi assumentur propter eam census mediocritatem, & quæ lex uetāt, non moueant, sed sequantur, & liceat acquirenti censum, habere: paucorum est huiusmo- di gubernatio, sed tamen ciuili, propter eius mediocritatem. Quando uero non omnes participes sunt, sed qui eliguntur, & secundum leges gubernant, ut prius paucorum po- tentia est. Quando autem ipsi se eligunt qui deliberandi autoritatem habent, & quando filius patri succedit, ac domini sunt legum, necesse est huiusmodi gubernationē esse pau- corum potentiam. Sed quando aliquorum aliqui, ceu cum de bello & pace, & repetendis rationibus uniuersi, de alijs autem magistratus electi, uel sorte assumpti, optimatū id est, uel eius quæ appellatur respublica. Quod si de quibusdam electi, de quibusdam uero sor- titi: & sortiti, uel simpliciter, uel ex prælati, uel communiter electi ac sortiti: partim opti- matum est, partim reipub. ipsius. Distinguitur ergo ea pars quæ in consulendo delibera- do ue consistit in hunc modum pro natura rerumpublicarū: & administratur unaquaq; respublica secundum huiusmodi terminationem. Confert autem & gubernationi illi,

quæ nunc maximè uidetur esse popularis (dico autem ei in qua populus dominus est etiã legi in deliberando, ac melius disponendo) hoc idem facere in cõmunibus, quod fit circa iudicia in paucorum potentia. Imponunt enim pœnam illis quos iudicare uolunt, ut iudicent. Populares uerò mercedem statuunt pauperibus. Confert & hoc idem circa conciones agere: melius enim deliberabunt, si omnes consilio intersint, populus quidem cū nobilioribus, isti autem cum populo. Confert etiam per electionem assumi eos, qui deliberaturi sunt, uel per sortem æqualiter ex partibus ciuitatis. Confert etiam si plurimum excellat multitudo plebis eos qui sunt in gubernanda republica peritiores, uel non omnibus mercedem tribuere, sed quantum respondet numero nobilitatis, uel sortiri plures. In paucorum uerò gubernationibus, aut eligere quosdam ex multitudine, aut tale aliquid constituit, quale est in quibusdam ciuitatibus quos appellant præconsultores ac legum custodes: ac de his solummodo rebus ad consilium referre, de quibus isti antè deliberauerint. Per hunc enim modum populus interueniet in deliberando, nec tollere quicquã de re pub. ualebit. Insuper aut illa decernere poterit populus, aut nihil contrariũ illis quæ proponuntur: uel considerandi quidem omnes participes facere, deliberandi uerò magistratibus potestatem relinquere. Et oppositum eius facere, quod fit in populari statu. Populi enim decretum in cõdemnando ratum non fit, sed ad magistratus rursus referatur. Quod contra fit in popularibus, magistratus enim absoluenti, domini sunt omnino: cõdemnandi uerò non, sed ad populum habetur recursus: De consultando igitur & deliberando, eiusque potestate, in hunc modum determinatum sit.

De magistratibus, qui proprii sunt, qui necessarii. De magistratum constitutione à quibus, ex quibus, & quo pacto sit faciendã. Cap. XV.

Consequens his est, circa magistratus distinguere: habet enim & hæc pars differentias multas. Quotque magistratus esse, & quarum rerum autoritatẽ habere oporteat, et pro quo tempore singulos (nam alij semestres, alij breuiiores, alij annuos, alij diuturniores statuunt magistratus) & utrum oportet esse perpetuos, an ad lōgum tempus, an neutrum, an multoties eosdem, aut non eundem bis, sed tantum semel, & præterea circa constitutum magistratus, ex quibus oportet creari, & à quibus, & quomodo. De his enim omnibus oportet posse distinguere, quot modis fieri posset, & qui quibus conferant gubernationibus respub. Est autem nec hoc quidem facile determinare, quales magistratus sunt nuncupandi: indiget enim ciuili societas multis presidentibus. Quapropter nõ omnes qui uel eliguntur uel assumuntur sorte, sunt magistratus existimandi, utpote sacerdotes: hoc enim aliud quiddam ponendũ est à ciuilibus magistratibus, præterea qui pompas dicunt, & præcones, & legati qui eligunt. Huiusmodi enim curæ ciuiles, aut omniũ ciuũ sunt ad unam actionem, puta dux eorũ qui militant: aut secundum partem, ut mulierum puerorumque curatores: alia dispensatiua: sæpe enim eliguntur quidam ad distribuendam annonam: alia ministratiua, ad quas si opulenti eligant, substituunt seruos. Maximè uerò, ut simpliciter illi sunt magistratus appellandi, quibus datũ est deliberare de quibusdã, et statuere, & maximè hoc extremũ. nam iubere imperiosius est. Verũ ista quantum ad usũ nihil differunt, ut ita dixerim: nondũ enim determinata est huiusmodi de nomine cõtrouersia. Habet aut quandã aliã intellectuã considerationẽ, quales magistratus, & quot necessarii sunt ciuitati: & quales necessarii quidẽ, inutiles uerò ad bonã reip. gubernationẽ, magis utique quispiã dubitabit, & ad omnẽ remp. & præsertim ad paruas ciuitates. Nam in magnis quidẽ licet, & debent singuli magistratus ad singula opera deputari. Sufficit cõ multitudo ciuũ ad magistratus gerendos: & alios cõ intermissione magna temporis, alios semel duntaxat gerunt. Meliusque singula curantur, quàm si in multis cura nostra distrahatur. Sed in paruís ciuitatibus necesse est in paucos, magistratus plures conferre. nam cum sit paucitas hominum, nõ facile est multos in magistratibus esse. Qui enim postea forent successores horum: indiget quandoque magistratibus, eisdẽ, & legibus, paruã magnãque ciuitates: nisi quod hæc quidẽ sæpe indigent eisdẽ, illis uerò multo tẽpore intermisso id accidit. Quapropter nihil phibet multas simul curas illis demandare: nõ enim se impediunt. Et propter hominũ paucitatẽ necessarii sunt magistratus quidã, quasi luminaria obeliscis imposita. Si ergo dicere possumus, quot necessarii sunt omni ciuitati, & quot nõ necessarii quidẽ, sed opportuni: facile quis scies ista, cõiungat, quales cõiungere cõgruat in unũ magistratũ. Debet etiã hoc nõ latuisse, quales cõueniant secundũ locum magistratus plurimum curam habere, & qualis ubique unũ magistratũ potestatem habere: ceu honestatis, utrum

utrum in foro præfectum annonæ, & aliũ alibi, aut ubique eundem: & utrum secundum ne gociã partiendum est, an secundum personas: dico autem, ceu utrũ curam honestatis, aliũ puerorum, & aliũ mulierum. Et in rebus publicis, utrũ differunt secundũ unamquamque & magistratũ genus, uel nihil, ceu in populari statu, & paucorum gubernatione, & optimatũ, & monarchia, utrum idem sunt magistratus potestatem habentes, sed nõ ex æqualibus, aut similibus, sed alij in alijs. ueluti in optimatibus quidem, ex hominibus doctis: in paucorum aut potentia, ex opulentis: in populari statu, ex ingenuis. Vel existant quidam secundum istas differentias magistratum, & alicubi conferat eosdẽ esse, alicubi diuersos. Alicubi enim congruit magnos esse, alicubi paruos eosdem magistratus. Veruntamen sunt aliqui proprii, ceu eorum qui antè deliberant: hæc enim potestas non est popularis: consilium uerò populare. oportet enim esse aliquid tale, cui cura sit populũ consilio præuenire, ne ociosus sit. Hi autem si pauci sunt numero, paucorum potentia est. Est autem necesse, ut illi sint pauci qui antè deliberant: itaque paucorum potentia est. sed ubi sunt ambo hi magistratus, illi qui antè deliberant, consiliarijs constituunt: consiliarius enim popularis: qui uerò antè uenit in consulendo & deliberando, paucorum potentia. Dissoluitur etiam potestas consilij in huiusmodi gubernationibus, in quibus populus ipse conueniens de omnibus constituit: hoc autem accidere consueuit, cum est utilitas quædam aut merces constituta his qui in contentionem conueniunt. Ociosi enim conueniunt persæpe, & de cunctis ipsi statuunt. Qui aut puerorum curam habent, & qui mulierũ, et si quis alter est qui potestatem habet & curam huiusmodi, optimatum id est et non populare. Fieri enim non potest, ut prohibere pauperũ mulieres alterius sit quæ paucorum potentia, cū mulieres ipsorũ in delicijs uiuant. Sed de his quidẽ eatenus dixisse nõc satis sit. De constituendis autem magistratibus, conandũ est iam transigere. cõsistunt autem differentia in tribus definitionibus: quibus cõpositis, necesse est omnes modos esse comprehensos: unũ ex tribus est, qui sint illi qui magistratus cõstituant: alterũ, ex quibus cõstituitur: tertium, per quem modũ. Cuiusque uerò istorũ differentie sunt tres: aut em ciues omnes cõstituant, aut quidã, uel ex omnibus, uel per quibusdã determinatis: ceu per sensum uel per genus, uel per uirtutem, uel per aliud quiddã tale: quale apud Megarenses, ex his qui unã cum populo ad bella coniuncti redierunt. Et hoc aut per electionem, aut per sortem. Rursus autem hæc simul conduplicata, dico autem hæc, ceu quosdam aliqui, quosdam omnes, & quidam ex omnibus, & quidam ex quibusdam, & quidam electione, quidam sorte. Vniuscuiusque istorũ differentia modi erũt quatuor: aut enim omnes ex omnibus per electionẽ, aut omnes ex omnibus per sortem. Et uel ex cunctis, uel quasi diuisim per tribus & conuentus & societates, quousque transeat per uniuersos ciues: aut semper ex omnibus, & partim sic, partim illo modo. Rursus uerò si pauci sunt illi qui constituunt magistratus, aut ex omnibus per electionem, aut ex omnibus per sortem, aut ex quibusdã per electionẽ, aut ex quibusdã per sortem, uel partim isto modo, partim illo. Dico autem que dam ex omnibus per electionẽ, quãdã per sortem: atque ita duodecim modi efficiuntur seorsum, duobus conduplicatis. Horũ aut duæ cõstitutiones sunt populares: hoc est, omnes ex omnibus electione uel sorte, uel partim sorte, partim electione. At enim non omnes si mul, sed ex omnibus cõstituere, uel ex quibusdã, uel sorte, uel electione, uel utroque modo: aut partim ex omnibus, partim ex quibusdã utroque modo. Dico aut utroque modo, partim sorte, partim electione: illius speciei est, quæ appellatur respública. Quosdam uerò ex omnibus constituere partim electione, partim sorte, aut utroque modo, hos quidẽ sorte, illos autem electione, paucorum potentia est, multoque magis si utroque: sed quosdã ex omnibus, quosdam ex quibusdam, ciuile optimatum: uel quosdã electione, quosdam sorte, quosdam uerò ex quibusdam, paucorum potentia, etiam si per sortẽ fiat uel nõ fiat: & quosdam ex quibusdã utroque modo, quosdam aut ex omnibus, & ex quibusdã omnes per electionem, optimatum. Modi igitur circa magistratus tot sunt, & distinguuntur ita secundũ rerũ publicarũ formas. Qui aut quibus conducant, & quomodo cõstitutiones eorũ faciendæ sunt unã cum potestatibus magistratum, & qui sint hi, manifestũ erit. Dico aut potestatem magistratus, ceu circa redditus autoritatem habere, & circa custodiam: alia enim potestatis species, quemadmodum circa bellũ & circa contractus forenses.

De iudicijs, & eorũ speciebus, & de modis iudiciorũ. Cap. XVI.

Reliquum ex tribus est, de iudicijs dicere. Capiendi uerò sunt istorum modi per eandem uiam: est enim differentia iudiciorũ in tribus terminis, ex quibus, et de quibus, &

quomodo. Dico autem Ex quibus, utrū ex omnibus, uel ex quibusdam. De quibus, quorū species iudiciorū. Quomodo, utrum per sortem uel per electionem. Primò igitur distinguamus quā sint iudiciorū species. Sunt autē octo: unū, rationes reposcere. Alterū, si publice quis cui iniuriatus sit, aliud, quot ad statum ciuitatis pertinent. quartum, ex magistratib. & priuatis hominibus quęcunq; circa poenas uersantur. quintum, de priuatis contractib. habentibus magnitudinem. Ac præterea de homicidijs, & peregrinis. Homicidij rursus species, siue in ipsis iudicijs, siue in alijs ex prouidentia fecerit uel inuisus: et quotcunque confitemur quidem factum, sed de iure controuersiam facimus: & quod pro homicidio exulantibus circa reatum statuuntur: ut Athenis dicitur, & quod in pheati iudicium. Contingunt autem talia & in omni tempore pauca, & in magnis ciuitatibus. De peregrinis autem una pars est, si peregrinus contra peregrinum agat: altera, si peregrinus contra ciuem. Et insuper ultra hæc omnia, de paruis rebus cognitio, quæ dragmas quinque aut non excedant aut parum. Oportet enim & de his ius dici, nec incidit in iudiciorum multitudinem. Sed omittamus de his, & de homicidijs & de peregrinis: dicamus autē de ciuilibus, in quibus si non rectè iudicetur, seditiones ac rerum public. motus, gignuntur. Necessè est enim uel omnes de omnibus supra dictis iudicare electione uel sorte: uel omnes de omnibus partim sorte, partim electione: uel de quibusdam eorum aliquos partim sorte, partim electione assumptos. Hi ergo modi sunt quatuor. Totidem alteri, qui secundum partem. Rursus enim ex quibus, & qui iudicant de omnibus per electionem: aut ex quibus de omnibus per sortem, uel partim sorte, partim electione: uel quædam iudicia de eisdem ex fortitis & electis. Isti ergo, ut dictum est, sunt modi in prædictis. Insuper eadem conduplicata, ut quædam ex omnibus, quædam ex quibusdam, quædam ex utrisq; ceu si eiusdem iudicij essent, alij ex omnibus, alij ex quibusdam: & uel per sortem, uel per electionem, uel ex ambabus. Quot igitur modi iudiciorū esse possunt, dictum est. Horum autem prima, popularia sunt, quæcunq; ex omnibus uel de omnibus. Secunda, paucorum potentium, quæcunq; ex quibusdam de omnibus. Tertia optimatū, & ciuilia, quæcunq; partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM SIVE DE REBUS PVBLCIS LIBRI QUINTVS, Leonardo Aretino interprete.

CORVM SIVE DE REBUS PVBLCIS LIBRI

ber quintus, Leonardo Aretino interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

In quinto hæc: Mutationes rerum publicarum, medela, durationes, de mutationib. & medelis, in æqualitate, seditiones, cause seditionū, medela, mutationes popularis gubernationis, mutationes paucorū potentie, mutationes optimatū, medela, magistratus seruandæ reip. aptus, mutationes regni, medela regni, & retentio tyrannidis.

De causis mutationum rerum publicarum, & de earum in æqualitate & æqualitate, & iusto & stabilitate. Cap. I.

DE alijs quidē omnibus, de quib. dicere proposuimus, ferè dictum est: ex quibus autem mutantur res publicæ, & quot ea sint et qualia, & quę nam sint singularum rerum public. corruptiones & labe, & ex qualibus in quales maxime mutant: præterea, quæ remedia generaliter & specialiter cuiusq; & per quæ maxime conseruari possit unaquæq; rerū publicarū, considerandū deinceps erit. Oportet autē prius illud principium assumere, quod plures sunt formæ rerum public. Et in his consistunt quidem omnes iustitiam & conuenientem æquitatem, sed aberrant ab ea, ut est antè dictum. nam populus constat ex ijs, qui cum sint secundū quid pares, putant se simpliciter pares. Paucorum uerò potentia ex ijs, qui cum præstant aliqua re, se in cunctis præstare arbitrantur: opibus enim superantes, simpliciter existimant superare. Deinde uerò illi quasi pares existentes in cunctis, dignum putant se parem portionem habere: hi autem quasi superiores sint, maiora sibi competere arbitrantur: maius enim in æquale. Habent uerò omnes aliquid iustum, sed simpliciter aberrant. Et ob eam causam quando non pro opinione sua utriq; reportent de republica, seditiones concitant. Omnium uerò iustissimè hoc facerent, qui uirtute præcellunt, qui tamen minime omnium id faciunt: nam his simpliciter rationabile est, ut soli præferantur. Sunt autē quidā, qui præstantes genere, plus habere se dignos putant. uidentur nobiles esse illi, quorum maiores uirtute & diuitijs præditi fuerunt. Hinc principia & fontes, ut ita dixerim, seditionū oriuntur. Quapro-

Quapropter mutationes merito fiunt, quandoq; ex præsentis status ad alium, ceu ex populari gubernatione ad paucorū potentiam: uel ad popularem ex paucis, uel ad rempub. & optimatem ex illis, uel ad illas ex istis. Quandoque præsentem gubernandi formam non querunt mutare, sed in ea permanentes, pro se illam suscipiunt, ut paucorū potentiam, uel monarchiam. Insuper circa magis & minus: ceu uel paucorū potentiam existentem magis extendere uel cohercere, uel popularem statum ampliare uel restringere. Eodem modo de alijs speciebus ampliandis uel restringendis, uel in parte aliqua reipublice mouenda, ceu magistratū quendam de nouo inducere, uel remouere: ut apud Lacedæmonios ferunt Lylandrum tentasse regiam potestatem tollere: & Pausaniam, regem, ephoros. & Epidanni mutata est respublica in parte, cū pro tribuū præfectis, senatores creauerunt. Apud Elienses uerò necessarium est illorum etiam qui uersantur in republica dignitates inuadere, quando creatur magistratus aliquis. Paucorum autem potentia erat in hac re. quod unus solus ad magistratum sumebatur. Vbiq; enim propter inæqualitatem oritur seditio: disparibus tamen non existit proportio. perpetua enim potestas regia iniqua foret, si esset in partibus: omnino enim quærentes æquum, in seditiones incidunt. Atenim duplex est æquum, unum numero, alterum dignitate: numero quidem, ceu multitudine ac magnitudine idem, & æquum. Dignitate autem dico, id quod est secundum rationem: ceu tria excedunt duo secundum æqualem numerum, & hæc, unum. Dico autē quatuor excedere duo, & hæc unum: æqua enim pars duo ex quatuor, & unum duorum: ambo enim medietates. Patentes autem simpliciter esse iustū id, quod est secundum dignitatem, contendunt, ut prius dictū est. Alij quia si in aliquo sint pares, se penitus pares existimant: alij quia si in aliquo præstant, in cunctis se superare arbitrantur. Quamobrè diuæ præcipue fiunt gubernandi formæ, populus scilicet, & paucorum potentia: nobilitatem enim ac uirtutem in uerbis quidem omnes ferè usurpāt. Atenim qui reuera nobiles ac boni sint, nusq; centum reperiuntur, diuites aut multis in locis. Simpliciter omnino secundū alterutrum statum æqualitatem, improbum est: patet autem, ex eo quod contingit: nulla enim huiusmodi rerum publicarū recipit stabilitatem. Causa uerò huius, quia impossibile est ex primo errore in principio commisso, non euenire ad extremū aliquid malū. Quare opus est partim arithmetica æquitate uti, partim ea quæ est secundum dignitatem. Veruntamen tutior est ac minus seditioni subiacet popularis gubernatio, quam paucorū. Nam in paucorum gubernatione diuæ gignuntur seditiones: una inter seipos, alia ad populū. In gubernationibus autem populū, una tantū seditio fit, ad paucorū potentiam. Ipsi uerò inter se, quod quidem dignū dictū sit, non accidit seditio populū. Insuper mediocriū hominum gubernatio, propinquior est populari gubernationi, quam illi quæ paucorum: quæ quidem est magis tuta, quam aliqua huiusmodi rerum publicarum.

De seditionibus paucorum & popularium: & primò, quo pacto affecti seditiones moueant: deinde quarum rerum gratia, postremo quæ sint principia & cause seditionum inter ciues. Cap. II.

CVM uerò consideremus quibus de causis seditiones mutationesq; rerum publicarū ceuenerint, capiendæ sunt primò uniuersaliter principia, & causæ earum: sunt autem fere tria, de quib. primò succinctè determinandū est. Videre enim oportet, quæadmodū dispositi ad seditiones deueniunt, & quarum rerum gratia, & tertio quæ sunt initia ciuiliū turbationum ac seditionū inter ciues. Quod quidem igitur disponantur ad res nouas appetendas, illa est potissima causa de qua iam diximus, quia alij pares esse uolūt his qui plus possunt, & nisi hoc sit, non acquiescunt: alij uerò se præstare dignos putantes, indignè ferunt, nisi plus habeant. Hæc autem quandoq; iuste cupiuntur, quandoq; iniuste. Inferiores quidem ut pares sint, res nouas exoptant: & pares qui sunt, ut præstant. Quemadmodum igitur dispositi sint qui res nouas querunt, dictum est. Res autem pro quibus cōtendunt sunt, lucrum, & honor, atq; his contraria: dedecus enim & damnū uel ipsoꝝ uel amicorū fugientes, seditiones agunt. Causæ uerò ac principia motus unde ipsi disponuntur, & pro ijs de quibus diximus, sunt ut septem, sunt etiam ut plura: quorū duo sunt eadē cum illis quæ dicta sunt, non tamen eodem modo. propter lucrū enim & propter honorē irritantur inuicem: non ut acquirant sibi ipsis, sed quia uidēt alios partim iniuste, partim iuste plus habere. Insuper propter contumeliam, propter metū, propter præpotentiam, propter contemptū, propter incrementum excessuum: & alio modo propter uerecundiam, propter negligentiam, propter pusillitatem, propter imparitatem.

Quo pacto causae seditionum praedictae sint causae. Cap. III.

EX quibus contumelia & lucrum, quae habeant vim, & quae seditionum causas, ferè est manifestum. Superbia enim & auaritia eorum qui gubernant, homines prouocant contra se, & contra statum eius reipublicae quae ista fieri patiatur. Auaritia uero quandoque ex priuatis rebus fit, quandoque ex publicis. De honore etiam clarum est, & quid ualeat, & quomodo causa sit contendendi. Ipsi enim inhonorati & alios honoratos cernentes, seditionem aggrediuntur. Haec autem iniuste quidem fiunt, cum praeter dignitatem honorantur quidam uel inhonorantur: iuste uero, cum secundum dignitatem. Propter praepotentiam autem, quando maior sit & potentior, uel unus, uel plures, quam secundum dignitatem & potentiam reipublicae. Consiuevit enim ex talibus fieri unius dominatio, uel gubernatio uiolenta. Qua propter quibusdam in locis Ostracismo utuntur, ceu Argis & Athenis. at qui melius erat ab initio prouidere, ne in huiusmodi potentiam augeri homines permitterentur, quam post contra auctos remedium quaerere. Propter metum uero ad seditionem deueniunt, qui poenas formidant ob maleficia commissa: & hi contra quos paratur uiolentia, praenire uolentes, prius quam malum patiantur. ut apud Rhodum nobilitas contra plebem insurrexit metu iudiciorum quae sibi parabantur. Propter contemptum uero ad seditiones deueniunt, ceu in paucorum potentia, quando plures sunt illi qui a republica excluduntur: potentiores enim se putant. Et in populari statu, opulenti contemnentem inordinationem & incuriam eorum qui gubernant. ceu apud Thebanos post pugnam in Onophytis commissam, mala gubernatione popularis status interijt. Et in Megarenibus, ceu per inordinationem & negligentiam magistratum superati sunt. & Syraculis ante Gelonis tyrannidem, & Rhodi populus antequam contra insurgeretur. Fiunt etiam propter incrementum mutationes rerum publicarum. Ut enim corpus ex partibus suis constat, & oportet eas simul pro modo quantum suo crescere ut convenientia permaneat, ac nisi hoc fiat, corrumpitur: ceu quando pes quatuor cubitorum sit, ceterum uero corpus duarum palmarum longitudinem habeat. Interdum uero & in alterius animalis figuram transfret, si non solum quantitate, uerum etiam qualitate immoderatum fieret incrementum: ita & ciuitas ex partibus constat, quarum interdum aliqua paulatim subcrefcit, ceu egenorum hominum multitudo in popularibus gubernationibus. & rebus publicis. Contingit uero quandoque id per fortunam, uel ut apud Tarentum cum superati praelio ab Iapygenibus, nobilitatis magnam partem amisissent (fuit autem id praelium paulo post id tempus quo Medii Graeciam in uascerunt) ad popularem statum ex republica est facta mutatio. Et Argiui post caedem suorum in Hebdoma a Cleomenie Spartiata factam, coacti sunt in quilibet quosdam ad rempub. recipere. Et Athenis cum terra male pugnaretur aduersus Lacedaemonios, nobilitas atenuata est, cum ex descripto submittere se ad bellum cogeretur. Contingit autem hoc & in popularibus gubernationibus: rarius tamen. pluribus enim diuitibus existens, uel diuitibus in pluribus auctis, mutatio fit in paucorum potentiam. Mutantur etiam respublicae absque seditione propter uerecundiam: ut in Herca. Cum enim per electionem sumere magistratus solerent, postea sortiti sunt, ex eo quod electiones eorum in homines turpes. pudendosque cadebant. Et propter negligentiam, quando sinunt ad summam potestatem eos assumi qui non sunt amici status eorum: per quem quidem modum apud Horem euerfa est paucorum gubernatio per Heracleodorum, qui magistratum nactus, gubernationem ciuitatis ex paucorum potentia ad popularem statum traduxit. Insuper propter pusillitatem. Dico autem pusillitatem, quando laet paulatim subcrefcens reip. mutatio, quae ad magnitudinem latenter euadit si negligatur. quemadmodum apud Ambraciotas a paruo censu prius erant magistratus, tandem uero a nullo: quasi nihil aut prope foret inter partem et nihil. Seditiones quoque concitat peregrinitas, donec in eandem simul conspirationem deuenierit: ut enim non ex quauis multitudine constituitur ciuitas, ita etiam neque in quouis tempore. Quapropter quicumque adhuc in quilibet susceperunt uel aduenas, omnes ferè seditionibus iactati sunt. ceu apud Sybarim una cum Troezeniis incoluerunt Achaei. Postea maiorem in numerum crefcetes Achei, Troezenios pepulerunt. Vnde pollutio illa exorta est Sybaritis, & Thurijs. Idem fecerunt Sybaritae contra eos qui illos receperant: nam plus habere uolentes, quasi de suis agris pulsati sunt. Et apud Bizantium peregrini in oppressionem ciuium coiurati, cognita re, praelio & armis expulsi sunt. Et Antissaei exules ex Chio susceptos, tandem armis deiecere coacti sunt. Zancleii uero qui Samios receperunt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apollionatae quoque sunt in Ponto, incolis receptis, seditione agitati sunt, et Syracusani post tyrannos expulsos cum

cum hospites & conductos milites fecissent ciues, in seditionem & praelium inciderunt. Et Amphipolitae receptis Chalcidensium colonis, pulsi tandem ab illis sunt ferè omnes. Seditionem autem concitant: in paucorum quidem potentia, multitudo indignè ferens quod cum ipsi sint pares, non pariter honorantur. In populari uero statu nobilitas, quod par fiat ceteris, cum ipsi sint praestantiores. Incidunt etiam quandoque in seditionem ciuitates propter situm, quando talis est locus, ut non ad unam eandemque gubernationem sit aptus. ut Clazomenijs accidit qui in Chyro habitant, contra eos qui habitant in insula. Et Colophonijs erga Notios. Athenis quoque non eodem modo: sed multo magis populares sunt qui in Pyraeo habitant, quam qui in urbe. Ut enim in praelijs transitus fossarum etiam si ad modum paruae sint interrumpit ordines militum: ita & in ciuitate diffidentia omnis uideretur diffinitionem facere. Maxime forsitan diffident uirtus & uitium. Deinde paupertas & diuitiae, & alia magis quam alia: quarum una est illa de qua diximus.

De medelis & documentis circa seditiones. Cap. IIII.

Oriuntur autem seditiones non pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna proueniunt. maxime etiam parue corroborantur, quando in principalibus fiunt, ut contigit Syracusanis antiquitus. Mutatus est enim ciuitatis status propter duos adulescentes, qui in magistratu constituti, similitudinem inter se habuerunt ex amatoriam causa: altero enim absente, alter puerum quem amabat sibi conciliauit. at ille reuersus, cum id grauiter ferret, uxorem illius habere studuit. ex hoc omnes qui uersabantur in republica, diuerso fauore diuerterunt. Quamobrem ab istis principijs cauendum est diligenter, ac dissoluedae statim sunt eorum discordiae qui multum in republica possunt. In principio enim peccatur. Principium autem dicitur esse dimidium totius. Itaque paruum in principio erratum, correspondens est ad alias partes. Omnino enim excellentium uirorum discordiae, totam posse trahunt ciuitatem. Et contigit apud Hestiaeam post popularem statum. Duobus enim fratribus de diuisione patrimonij contententibus, unus eorum qui erat pauperior, quasi non exhibente altero fratre bona omnia, neque thesaurum quem pater inuenerat proferente, querebatur, ac populum in suos fauores pertraxerat. Alter uero qui diuitijs pollebat, locupletes sibi adiuuauerat. Et in Delphis ex fauore partium, contentione exorta, principium fuit seditionum omnium, quae postea fuerunt in ea ciuitate secuta. hic enim cum sibi triste augurium incidisset, ut uenit ad sponsam, suscipere illam noluit. parentes uero puellae quasi spreti atque contempti, sacrorum quiddam eo sacrificante iniecerunt, atque ut sacrilegum accusantes, capite damnari fecerunt. Mitylenae quoque seditio ex hereditate coorta, magnorum malorum fuit origo: indeque bellum Atheniensibus contra Mitylenaeos susceptum, in quo urbs eorum a Pachete duce capta fuit. Timophane enim quodam opulento homine uita functo, cum duae filiae superstites fuissent, Doxandrus quidam dari illas filias in matrimonium concupiscit. quod cum assequi non potuisset, alios sibi praelatos dolens, res nouas moliri aggressus, Atheniensibus quibus erat publice hospes, bellum suscipere persuasit. Et apud Phocenses seditio exorta est ex hereditate inter Mnaseam Mnafonis patrem, & Eurthyrcatem Onomarchi. haec seditio Phocensibus initium fuit eius belli quod Sacrum appellauerunt. Mutatus est etiam Epidamni ciuitatis status ex nuptijs. Desponderat enim quis filiam. cum uero pater sponsi magistratum gerens, illi multa irrogasset, quasi despectus, omnes qui praesenti ciuitatis statui in sensu erant, per factionem ad se recipit. Fiunt etiam mutationes & in paucorum potentia, & in populari statu, & in ea quae appellatur respublica, ex eo quod aliquod collegium uel alia pars ciuitatis fama sit uel augmentum maiorem in modum consecuta. ut apud Athenienses, Areopagi consilium per tempora belli Persarum fama consecutum, reipublicae gubernandi formam seueriorem uidetur fecisse. Et rursus naualis turba, quod causa uictoriae Salaminensi bello fuisse uidebatur, & ob eam uictoriae principatum maris acquisisse ciuitati, popularem statum magis asseruit. Et apud Argiuos nobilitas, quae in praelio contra Lacedaemonios apud Mantiniam urbem commisso, magnam fama consecuta erat, popularem statum delere tetrauit. Et apud Syracusanos multitudo urbana, quod causa uictoriae belli aduersus Athenienses uidebatur fuisse. rempub. mutauit ad popularem statum. Et apud Chalcidenses, quod simul cum nobilitate ad opprimendum Phocum tyrannum plebs insurrexisset, statim reipub. gubernationem suscepit. Et apud Ambraciam eodem modo, populus una cum aggressoribus Perianthro tyranno expulso, in seipsum gubernationem coertit. Et omnino hoc latere non oportet, quod qui potentiae causa fuerunt, siue priuati homines, siue collegia publica, siue tribus, siue et pars aliqua ciuitatis, siue quaecumque multitudo,

seditionem commouent. aut enim qui honori illorū inuident seditionem faciunt, aut ipsi propter praeualentiam, par habere cum ceteris non acquiescunt. Mouetur quoque res publica quando partes illae ciuitatis, quae contrariae uidentur esse, pacificatur (ceu diuites & plebs) medium aut parum aut nihil omnino sit. Si enim quaeuis pars ita robusta fiat, ut ad illam quae praedominabatur proximè accedat, non tolerat posthac discrimina subire. Quapropter & qui uirtute praecellunt, nullam (ut ita dixerim) faciunt seditionem: pauci enim sunt, alij uerò permulti. Vniuersaliter ergo in cunctis rebus publicis ipsius initia causa seditionum ac mutationum, in hunc modum sunt. Mutatur autē res publica quando que per uim, quandoque per dolum. Per uim autem aut statim, aut postea compellendo: nam & fraus duplex est. Nonnunquam enim decepti ab initio, sua demum sponte recipiunt alium gubernandi modum: deinde postea uolenter conseruant, ut accidit cum Perfarū dringenti illi Atheniensium rem publicam susceperunt. Affirmantes enim quod Perfarū rex pecunias ad bellum contra Lacedaemonios subministraret, ac in eo mentiti, nihilominus postea ut retinere gubernationem conati sunt. Interdum autem ab initio persuadentes, ac postea rursus persuasis sponte ac uolentibus retinent gubernationem. Simpliciter ergo circa omnes res publicas, ex his quae dicta sunt contingit mutationes fieri.

De mutationibus popularis gubernationis, & earum modis. Cap. V.

Sed oportet in unaquaque specie rerum publicarum, hoc idem considerare. Popularis ergo status, maximè recipit mutationes, propter eorum hominum perfidiam, qui sunt quasi duces in populo. Hi enim priuatim egregium quemque calumniando, cōspirare eos simul compellunt. Cogit enim in unum communis motus etiam eos, qui prius erant inimicissimi: publicè uero multitudinem iritant, & hoc ferè ubique in hunc modum fieri uideamus. Nam & apud Comum popularis status interijt, ob prauitatem eorum qui populum ducebant: nobilitas enim conspiratione facta, regimen ciuitatis arripuit. Et apud Rhodum. Impositis enim pecunijs quae conductis militibus soluerentur, potentes quidam in populo pro se eas retinebant, eratque id impedimento, quo minus ea redderentur quae praefectis debebantur triennium. praefecti autem classis, cum pecunias non haberent, ac nihilominus nauigare ex lege cogerentur, ueriti poenam iudicij, conspirationem inierunt ad popularem statum euertendum. Apud Heracleam quoque populus oppressus est ea de causa. Potentes enim quidam in populo, illatis iniurijs nobilitatem expulerunt. Illi uerò postea conspirantes, & in unum conuenientes, in urbem reuersi, populum oppresserunt. Nec multo dissimiliter apud Megarenses popularis status interijt. Ductores enim populi, quo pecunias per bonorum publicationem haberent, multos è nobilitate pepulerant, ut tandem facta sit permagna exulum multitudo. Exules ergo in unum cōuenientes, praelio superarunt: oppressoque populo, paucorum potentiam constituerunt. Contigit hoc idem apud Cumas in populari statu, quem destruxit Trasimachus: & apud alios ferè quis inspicat mutationes eodem modo contigisse. Interdum enim ut gratificentur iniuriates, nobilitatem conspirare faciunt, uel patrimonia aequè diuidentes, uel redditus muneribus publicis subijcientes. Interdum uerò calumniantes, ut bona opulentorū publicari faciāt. Vetus quidem temporibus, quando idem erat potens in populo ac belli dux, populares res in tyrannidem mutabantur. & profecto antiquorum tyrānorum, plurimi ex popularibus hominibus facti sunt. Causa uerò cur tunc fierent, non aut nunc, illa est, quod tunc qui in populo maximè poterant, erant ex his qui bello gerendo praeficiebantur: nondum enim dicendi peritiam habebant, nunc aut rhetorica arte superueniente, qui dicendi facultatem habent, populos ducunt quidem: sed quia imperiti sunt rerum bellicarum, tyrannidem inuadere non audent, nisi ubi parū aliquid tale incidit. Tyrannides certè frequentius fiebant prius, quam nunc: & propter magnas potestates quibusdam commissas, ceu Mileti ex consulari. Multarum enim ac magnarum rerum potestatem habebat cōsul. Ac etiam ob id, quia tunc urbes non erant magnae, sed rure homines habitabant ocium agētes, praeterquam ab agris, qui autem patroni erant in populis, cum uiri militares essent, tyrannidem inuadebant: idque agebant omnes, praestita sibi prius fide à populo, quae acquirere batur ex inimicitia aduersus opulētos, ut Athenis Pisistratus per factionē cōtra Pediacos susceptā, & Megaris Theagenes armentis opulentorum occisis quae iuxta flumen repererat pascētia. & Dionysius accusans Daphnaeum & diuites, meruit tyrannidem Syracusis obtinere, propter inimicitiam nobilitatis sibi fide à populo praestita, quasi popularis esset. Mutantur etiam res publicae, ex consuetā gubernatione in ultimam speciem popularitatis.

ἀλλ' οὐ μὲν
ἴσοις ἀπομιμνήσκου
ἀπορ. ἀδ.

tatis. Cum enim per electionem sunt magistratus, non tamen à censu: eligit autem populus ambientes populum, magistratum gratia, eò rem deducunt, ut sit populus dominus etiam legum. Remedium autem ne hoc omnino fiat, uel ut minus fiat, illud est, ut tribus quidem magistratum eligant, non populus uniuersus. Popularium igitur statuum mutationes ferè omnes, per has fiunt causas.

De mutationibus paucorum potentiae, & earum modis. Cap. VI.

Paucorum autē gubernationes mutantur, per duos maximè modos manifestissimos. Vnum, si iniurijs afficiant multitudinem: quilibet enim patronus sufficit, & maximè si ex numero paucorum dux aliquis existat, quemadmodum in Naxo Lygdamis, qui tyrannidem postea inuasis. Habet autem etiam ex alijs, initium seditionis, differentias. quandoque enim ab ipsis opulentis, qui non honorantur magistratibus, fit dissolutio, cum pauci sint illi, qui dignitates usurpant: ut in Massaliensibus, & in Histrio, & apud Heracleam, & in alijs ciuitatibus accidit. Nam qui honores non susceperant, res nouas moliri non cessabant, donec ipsi quoque honorarentur: primò quidem seniores ex fratribus, deinde iuniores. Quibusdam enim locis non simul ad rem publicam gubernandam recipiuntur filius & pater. Alicubi uerò frater senior ac iunior: & illic quidem paucorum potentia ciuili facta est. In Histrio autem ad populum recidit. In Heraclea uero à paucioribus ad sexcentos deuenit. Mutata est & Gnidi paucorum potentia, seditione inter nobilitatem ipsam coorta, ex eo quod pars eorum ab honoribus excluderetur: siquidem pater filium impediēbat, & frater fratrem, nec nisi qui senior foret, honorabatur. Insurgens enim populus per illorum discordiam, ac ducem nactus ex ipsa nobilitate, peruicit: imbecillissimum aduersa pars erat. Et apud Erythrienses, in paucorum gubernatione regiarum urbium, antiquis temporibus, licet diligenter curarent qui in gubernatione illarum uersabantur, tamen quia perpauci erant, non tulit populus, sed rem publicam mutauit. Mutantur etiam paucorum gubernationes ex seipsis, propter factiones ipsorum qui plus posse apud populum uolunt. Hoc autem dupliciter fit: quandoque enim sibi asciscunt & coniungunt alios ex ipso numero paucorum, ut Athenis in triginta illis fecit Charicles, & in quadringentis Phrynichus. Quandoque uerò ipsi qui sunt ex paucorum numero uendicāt sibi plebem, ut apud Larissam nobilitas plebem colebat, ex eo quia per plebem fiebat electio magistratus illius, qui custodia reipublice uocabatur, et in quibuscunque gubernationibus paucorum, non illi ipsi eligunt ad magistratus qui & gerere illos possunt, sed ex censibus magnis tribuuntur, uel ex aliquo corpore: electio tamen eorū per ciues fit aut per plebem, ut Abidi. Et ubi iudicia non sunt ex his qui rem publicam gubernant, colendo plebem, quod eorum suffragia promereantur, rem publicam mutāt, ut apud Heracleam contigit quae est in Ponto, quod idem accidit, quando in gubernatione paucorum quidam existentes, ad pauciores etiam rem publicam trahunt: pares enim ceteris esse quarentes, compelluntur populum in sui auxiliū adhibere. Fiunt etiam mutationes in gubernatione paucorū, quando prodigaliter uiuentes qui gubernant, per luxuriam patrimonia consumpserunt. Opant enim res nouas huiusmodi homines, tyrannidemque uel sibi ipsi uel alteri affectant: quemadmodum Hipar Dionysium Syracusis, & Amphipoli Cleotimus Chalcidenses colonos superinduxit: & cum uenissent, seditionem cum illis contra diuites fecit. Et in Aegina qui negocium id Chariti Atheniensi fecerat, res nouas molitus est propter huiusmodi causam. Hi ergo homines consumptis patrimonijs, aut res nouas commouēt, aut rem publicam furtis expilant. Itaque seditiones aut ab ipsis aut ab illis concitantur qui eorum furta non tolerant, ut Apolloniae quae est in Ponto accidit. Concors uerò si sit paucorum gubernatio, ex seipsa non facile interijt. Huius signū est apud Pharsalū urbē reipub. status: pauci siquidem in ea ciuitate gubernatores, multorū sunt domini, quia ipsi inter se rectè ac debito more se gerunt. Euertuntur etiā, quando in paucorū gubernatione aliā paucorū gubernationem efficiunt: id est, quando eorū ad quos pertinet gubernatio reipublice qui pauci sunt, selectio quaedam fit, neque habilitas est omnibus ad maximos magistratus dignitatesque posse assumi, quod apud Elidem urbem quandoque contigit. Nam cum paucorū esset gubernatio reipublice, admodum pauci eorum ad senatoriū ordinem, quae erat perpetua dignitas, peruenire poterāt, ob id quod erat potentissimū hic ordo, ac persimilis Lacedaemoniorū senatori. Fit autem mutatio gubernationis paucorum & in bello, & in pace. In bello quidem, quod populo dissidentes, cōducto milite uti compelluntur: & qui illis praeficitur, saepe tyrannus euadit: ut Corinthi Timophanes, quod si plures praeficiuntur, ipsi sibi

potentiam parant. Interdum uerò ista formidantes qui regunt, populū recipiunt ad reipublicā cōmunionem, quoniam necessitas cogit populo uti. In pace autē propter diffidentiam quam inter se habent, conductis militibus custodiam tradūt, praeferuntq; illis uirum aliquem qui ad neutrā partem magis inclinare uideatur: at iste saepe fit dominus partis utriusq; quod accidit in Larissa urbe Leucadenisibus, qui circa Samū rempubl. tenentibus: & apud Abidū tempore sodalitatū, quarum una Ephinadi. Oriuntur etiam seditiones per exclusionem aliorū ab alijs factam eorū ipsorum qui sunt in paucorum gubernatione, quando de nuptijs, uel de iudicijs cōcertant, quemadmodū de nuptijs supra diximus. In Erethria paucorum gubernatio equitum sublata est per Diagoram, qui affectus iniuria fuerat ex nuptijs. Ex iudicio autem apud Heracleā seditio extitit, & Thebis ob adulterij iudiciū. At qui utroq; in loco non iniusta fuerat accusatio, sed per factionem poena nimis exasperata. Apud Heracleā quidem aduersus Eutionem, Thebis uerò aduersus Archiūt: quem inimici peruincentes, in foro ligari, ac ceruicem eius annulo ferreo includi fecerunt. Saepe etiam paucorum gubernationes dissolutae fuerunt ob nimiam dominationem, non probantibus quibusdā ex ipsis qui gubernabant, huiusmodi excessum: ut accidit his qui apud Gnidum & apud Chium per paucorum potentiam gubernabant. Fiunt etiam casu mutationes illis quae uocantur Respublicae, & gubernationes paucorū, ubicunq; a censu sumuntur ad deliberandum, & iudicandum, & ceteros magistratus. Saepe enim constitutus primo censu ad praesens tempus, ut participant in paucorū quidem gubernatione pauci, in republica uero medij: foelicitate aliqua superueniente, uel per pacem, uel per aliam causam contingit easdem possessiones multo maioris precij fieri: itaq; omnes efficiuntur habiles ad cunctos reipublicae gradus, dignitatesq; suscipiendas. idēq; contingit interdum sensim & latenter, interdum celerius. Paucorum igitur gubernationes mutantur & seditionem recipiunt, per huiusmodi causas. Omnino & popularis status & paucorum potentiae conuertuntur interdum, non in contrarias species, sed in eas quae sunt proprii generis, ceu ex institutis popularibus & paucorum, in ipsa propria: & ex illis rursus in ista.

De mutationibus optimatum potentiae, & earum modis. Cap. VII.

In optimatibus autem seditiones fiunt, interdum quidem ex eo quod pauci sunt honorum participes, quod in paucorum gubernatione diximus seditionem mouere. Nā & optimatum gubernatio, quemadmodum paucorum est: in utraq; enim pauci gubernant. non tamen propter idem pauci, cum uideatur propterea optimatum gubernatio esse paucorum, maxime uerò id accidere necesse est, quando fuerit multitudo saliter sentientium, quasi similis secundum uirtutem, uelut apud Lacedaemonios ij qui Partheniae nuncupabantur (ex similibus enim erat) quae deprehensos res nouas moliri, in coloniam Tarentū miserunt: uel quando aliqui inhonorantur, cum sint magni, & nihilo inferiores uirtute quā illi qui honores capiunt, quemadmodum Lisander a regibus: uel quando uir fortis & magni animi non sit particeps honorum, quemadmodum Cinadon ille qui coniuratione facta per Agefilai tempora, Spartiatis opprimere tentauit. Praeterea cum alij paupertate nimia premuntur, alij diuitijs abundant: quod maxime in bello contingit, & accidit hoc Lacedaemonijs in Messenēsi bello. Ostēdit hoc Tyrtaeus poeta in illo carmine, quod inscribitur *ἐπιθυμία*, exhausti enim quidam per id bellum ac pauperes facti, censebant agros quae portione ciuibus esse diuidendos. Insuper si quis magnus & potens, etiam maior fieri ac solus dominari uelit, ut apud Lacedaemonios uidetur Pausanias ille fecisse, qui dux belli aduersus Medos fuit: & apud Carthaginienses Hanno. Dissoluuntur autem maxime & reipublicae & optimatum gubernationes, propter transgressionem iustitiae in ipsis factam. Huius autem origo est, non bene temperatam simul esse ac permixtam, in republica quidem popularem gubernationem & paucorū: in optimatibus uerò, ista simul atq; uirtutem: maximeq; illa duo, popularem dico atq; paucorum. Haec enim & reipublicae conantur miscere, & multae illarum quae optimates uocantur: differunt enim optimates ab illis quae appellantur reipublicae in hoc, & ob id sunt aliae earum minus, aliae magis durabiles. Illas enim quae magis declinant ad paucorum potentiam, optimates appellant: illas uerò quae ad multitudinem, reipublicas uocāt. Quapropter tutiores sunt istae, quam aliae. Fortius enim est id quod plus est, ac magis acquiescunt aequum habentes. Qui uerò diuitijs abundant, si reipublica excellentiam eis tribuat, contumelia ceteros afficere pergunt, nec par habentes, conq; uiescunt. Penitus enim ad quancunque speciem declinet gubernatio

gubernatio ciuitatis, in eam transmutatur, utriusq; sum augentibus: uelut reipublica ad populū, optimates ad paucorum potentiam: uel in contraria, ceu optimatū gubernatio in popularem, tanquam enim iniuriam patientes, in contrariū trahunt, qui magis sunt inopes: reipublica uerò, in paucorum potentiam transmutatur. Solum enim stabile est secundum dignitatem aequum, & habere sua quae sunt. Contigit uerò id quod modò diximus in Thurijs, quod enim a maiore censu erat magistratus, in minorem facta est mutatio, & in plures gubernatores, & quia agros totos possidebat nobilitas contra legem, nam gubernatio eius ciuitatis erat ipsorum, itaq; plus habere poterant. At populus bello exercitatus, ac potētiore effectu quam illorum custodes, nobilitatem compulit agros qui contra legem tenebantur, dimittere. Insuper quia omnes optimatum species ad paucorum potentiam declinant, nobilitas in illis plus habet, uelut apud Lacedaemonios, opes et diuitie in paucis sunt, ac magnā licentiam habet nobilitas faciendi quodlibet, & cui uelit gratificandi. Quae causa fuit, ut Locrorū ciuitas interiret, propter Dionysij clientelas: quod non corrigisset in populari statu, neq; in ea optimatum gubernatione, quae optimē mixta & temperata fuisset. Maxime uerò latent optimatum gubernationes, paulatim sese dissoluentes, quod quidem dictū est prius uniuersaliter, de omnibus rebus publicis: idēq; inter causas mutationis, minuta paruitas appellatur. Quādo enim omittunt aliquid ex his quae ad reipublicam pertinent, ac deinde aliud paulo maius facilius mouent, quousq; totam moueant reipublice formam: quod in Thurijs accidit. Cum enim legem haberent, per quam non nisi intermisso quinqueennio praetura gerere licebat: iuniores quidem rei militaris periti, & apud multitudinem famam habentes, cum ceteros, qui in rebus gerendis uersabatur, spernerent, ac facilius se consecuturos arbitrarentur, legem totam illam tollere aggressi sunt, lata altera lege, ut liceret continē eosdem praetores esse. At enim magistratus qui praerat suffragijs (appellabantur uero consultores) commoti prius ad resistendum, tamen postea destiterunt, putantes, quamuis hac una lege soluta, tamen ceteras esse permāsuras. Postea uero prohibere uolentes, ne aliae mouerentur, nihil proficere ualuerunt: sed mutata est eorum reipublica in potentiam eorum, qui nouas res aggrediebantur. Dissoluuntur uerò cunctae reipublicae interdum per seipsas, interdum per externam causam, quando contraria gubernatio sit uel propē uel longē quidem, sed admodum potēs, quod quidem contigit Atheniensibus & Lacedaemonijs. Atheniensis enim ubiq; potentiam paucorum, Lacedaemonij uero ubiq; popularem statum euerterunt. Vnde igitur rerum publicarum mutationes, seditionesq; exoriantur, ferē dictum est:

De conseruatione rerum publicarum modi uiginti. Cap. VIII.

De conseruatione autem earum, & communiter & seorsum de uniuscuiusq; conseruatione est ut dicamus. Illud ergo ante omnia patet, quod si sciamus per quae corrumpuntur reipublicae, sciamus etiam per quae conseruantur. Contrariorum enim contrarij effectus. Corruptioni autem, conseruatio est contraria. In illis igitur rebus publicis quae laudabiliter permixtae ac temperatae sunt, illud est diligenter obseruandum, ne quid ex legibus institutisq; moueatur, maximeq; ab eo cauendum, quod paulatim repit: latet enim corruptio, quia non tanta simul fit: decipiturq; mens ab illis, ut sopherica illa ratio, si unū quodque pusillum, & omnia hoc autem est ut sit, & est ut non: totum enim & omnia non pusillum, sed composita ex pusillis. Vna igitur custodia, aduersus hoc principium est opponenda. Deinde non confidere his quae finguntur quodammodo, & adumbrantur ad populū: reprobantur enim ex ipsis operibus. Qualia uerò dicamus rerum publicarū figmenta, superius est ostensum. Intueri licet quasdam reipublicas, durare non solum ex optimatibus, uerum etiam ex paucorum potentijs, non quia per se ipsae stabiles sint, sed quia hi qui gubernant, recte se gerunt, tam erga eos qui sunt extra reipublicā, quam erga eos qui in reipublicae gubernatione uersantur: erga eos quidem qui non participes sunt gubernationis, non afficiendo ipsos iniurijs, ac praestantiores ipsorū ad participationē reipublice recipiendo, cupidusq; honoris nō deprimendo, neq; multitudinem suis cōmodis fraudando. Erga illos uero qui socij in gubernanda reipub. sunt, humanē inuicē ac populariter se gerendo, aequalitas enim illa quae in populari statu affectatur, ea in similibus non solum iusta est, uerum etiam utilis. Quamobrem si plures sint in gubernatione reipublicae constituti, eis permulta popularium institutorū utilia sunt: ceu semestres esse magistratus, ut omnes qui similes sunt adipisci ualeant: sunt enim tanquam populus quidam illi, qui inter se pares ac similes sunt: itaque in illis frequenter existunt, uelut duces

quidam populi, ut prius diximus. Deinde minus in potestatis incidit, paucorum gubernationes & optimates: non enim similiter facile est latere male agentem in breui tempore magistratus, & in longo. Nam ob hoc, in paucorum gubernationibus, & popularibus, tyrannides fiunt: aut enim hi qui maximi sunt in utraque, tyrannidem inuadunt (hic ductores populi, ibi potentes) uel qui maximos gerunt magistratus, quando longo tempore durant. Conferuntur autem respublicae, non solum ex eo quia procul sint a periculis, uerum etiam interdum quia propinqua sunt. Homines enim formidantes, uigilantius intendunt ad rei publicae custodiam. Itaque oportet eos qui rempublicam saluam esse uolunt, formidines quasdam parare ut caueant, neque dissoluant quasi nocturnam quandam custodiam, reipublicae obseruationem: & quod longe abest, propinquum facere. Etiam nobilium contentiones seditionesque, per leges quoque oportet custodire conari: & qui extra contentiones sunt eos ante capere: tanquam malum ab initio exoriens cognoscere non cuiusuis sit, sed ciuilibus uiri. Ad mutationes uero quae propter censum fiunt, ex paucorum potentia atque ex republica, quando contingit hoc, manentibus eisdem censibus, aut pecuniarum copia facta, utile est considerare uniuersum totius ciuitatis censum, ac praesens tempus ad praeteritum conferre. nam in quibusdam ciuitatibus census agitur annuatim: in maioribus uero per triennium aut quinquennium, & si multiplicatus sit, ac multo maior factus quam prius erat ille, secundum quem statuta fuerat reipublicae gubernandae habilitas, lege providere, ut census uel augeatur uel relaxetur: siquidem excedat, augeatur secundum multiplicationem: si uero deficiat, relaxetur ac minor fiat census taxatio. In paucorum enim gubernationibus, & in rebus publicis nisi hoc fiat, hic paucorum gubernatio, ibi potentia nimia insurget. Illo autem modo ex republica quidem popularis status, ex paucorum uero gubernatione respublica, aut populus. Commune autem est & in populari, & in paucorum gubernatione & in omni republica, neque augere nimium quenquam supra modum, sed magis conari paruos & longi temporis honores praebere, quam confestim magnos. Corruptur enim: nec cuiusuis est hominis prosperitatem ferre. Quod si accumulatae dati sint alicui honores, non sunt simul omnes postea auferendi, sed paulatim.

Maxime uero lege ita providere conandum est, ne nimium sit excessiua potentia, neque amicorum, neque pecuniarum. Quod sit ita contingat, per absentiam remouendae sunt huiusmodi hominum clientelae. Cum uero ex privatae uitae uita, res nouae orientur, magistratus constituendus est quidam, qui sit quasi in specula ad mores ciuium intuentes, ne quis ita uiuat, ut reipublicae nocere possit. In populari quidem statu, ne alienae uiuat a popularitate: in paucorum autem potentia, ne alienae a natura eius gubernationis. Eodem modo de alijs speciebus rerum publicarum. Et si quid exultet prosperitateque sit elatum in ciuitate, per partes obseruare propter easdem causas. Cuius remedium est, semper contrarijs partibus magistratus & res praestandas committere. Contrarias partes uoco, ceu praestantes uiros multitudini: & diuites, pauperibus. Conandumque est, uel admiscere pauperes cum diuitibus, uel medios augere: hi enim dissoluent seditiones ob imparitatem procedentes. Maximum uero illud est in omni republica & legibus, & cetera omni diligentia constituendum, ne ex magistratibus lucra proueniant. Id autem maxime in paucorum gubernatione est obseruandum: leuius enim ferunt populi, qui ab republica excluduntur, quinimo gaudent, quod sua agere non impediuntur. At si existiment eos qui magistratus gerunt ex republica ditari, duplicem capiunt molestiam, & quod ab honore excluduntur, & quod a lucro. Vnicuique uero contingit simul existere popularem statum & optimatum, si ita quis instituat: foret enim, ut & nobiles & plebei haberent quae utrique uellent. Licere enim omnibus rempublicam gerere, populare est: magistratus uero a nobilibus teneri, optimatum. hoc autem accidit, quando ex magistratibus non prouenient lucra. Pauperes enim magistratus non uolent, si nil insit lucri, sed potius suis rebus proprijs intendere: diuites autem quia non indigent ex republica lucrari, magistratus gerent. atque ita continget egenis quidem ditari ob operam rebus suis impensam, nobilibus uero non subijci cuiusque. Ad hoc autem ut non subripiantur pecuniae publicae, aditio fiat pecuniarum praesentibus ciuibus omnibus, & descriptae per societates, & ordines, & tribus deponantur. Quod uero magistratus sint abque lucro, statuendi per legem sunt honores ijs qui optime se gesserunt. Oportet autem in populari statu diuitibus parcere: ac non modo possessiones eorum non auferre, sed ne fructus quidem earum, quod in quibusdam ciuitatibus imprudenter fit. Melius etiam est uolentibus prohibere, ne munera illa subeant quae sint magni sumptus, ac nullius utilitatis, ceu choros exhibere & ludos et faces instaurare, &

rum, & cetera huiusmodi munera. In paucorum uero gubernatione, cura est pauperum suscipienda diligenter, & officia quibus sunt salaria constituta, istis tradenda: & si quis diuitum eos contumelia affecerit, maior poena est constituenda, quam si ipsi inter se idem fecissent. Et successio in haereditatibus per cognationem sit non per donationem: nec ualeat quisquam plures haereditates capere, sed unam solummodo. Per hunc enim modum magis aequales erunt facultates, & egenorum permulti ad abundantiam traducuntur. Utile est & in populari statu, & in paucorum gubernatione, aliorum uel aequalitate uel praestantiam tribuere his qui minus participant reipublicae: in populari quidem, diuitibus: in paucorum uero gubernatione, egenis, exceptis tamen his magistratibus in quibus ius autoritasque reipublicae consistit. hi enim solis ijs qui sunt ex republica, committi debent.

Quas condiciones habere oporteat eos qui principales magistratus gerunt:

et praecipuis quibus popularis status aut paucorum potentia seruentur. Cap. I X.

Tria uero debent habere illi qui principales magistratus sunt suscepturi. Primum ut ament praesentem ciuitatis statum. Deinde, ut habeant potentiam maximam, ad ea exequenda quae magistratus requirit. Tertium, ut habeant uirtutem & iusticiam in unaquaque republica, ad ipsam rempublicam. Nisi enim iustum idem sit in cunctis rebus publicis, necesse foret & iustitiae esse differentias. Habet autem dubitationem, quando haec omnia non concurrunt in eodem, quemadmodum sumere oportet, ceu si sit quidam aptus ad rem militarem, si autem ille idem improbus, nec reipublicae amator: alter uero iustus & amator, sed ad rem militarem non aptus, cuius facienda sit electio. Videtur inspicendum esse ad duo, cuius magis participent omnes, & cuius minus. Quia propter rem militari quidem ad peritiam magis quam ad probitatem est respiciendum. Pauciores enim sunt rei militaris periti, plures uero probitatis. Contra uero in custodia & administratione ararum, plus enim probitatis requirit, quam quantum habeant multi: scientia uero huius communis est omnibus. Dubitari enim potest, si potentia adsit reipublicae & amicitia, quid opus est uirtute? sufficient enim illa duo ad reipublicae utilitatem. An quia fieri potest, ut duo illa habentes, sint imtemperantes. Itaque ut sibi ipsis non obtemperant scientes & amantes seipsos, sic etiam erga rempublicam nihil uetat ita se habere quodammodo. Simpliciter autem quaecumque in legibus prodesse diximus, cuncta illam rempublicam seruant. Et quod saepe iam diximus, maximum fundamentum est; custodire ut potentior sit ea pars quae rempublicam saluam esse uelit, quam illa quae nolit. Praeter haec autem omnia, latere non oportet, quod modo latet, eas respublicas quae transgrediuntur medium. Multa enim quae popularia uidentur, popularem statum dissolunt: multa etiam quae paucorum esse uidentur, dissolunt gubernationem. Qui uero existimant hanc esse unam uirtutem, trahunt ad excessum, ignorantes, quod quemadmodum natus si excedit rectitudinem laudabilem, ad aquilinum esse uel sumum, sed tamen adhuc pulchritudinem ac gratiam retinet: at si quis magis trahat ad excessum, primo quidem abiicit congruentem mensuram partis: tandem uero ita disponitur, ut non natus appareat propter superexcessum ac defectum contrarium. Eodem modo & de alijs partibus. Contingit autem hoc & circa alias gubernationes. nam paucorum quidem potentiam, & popularem, sufficienter se habere contingit, etsi transgrediantur ab optimo statu: quod si quis intendat magis utranque earum, deteriore primam faciet rempublicam, tandem uero neque rempublicam esse. Quapropter non ignorari oportet a legis conditore ac ciuili homine, qualia popularia seruent populi statum, & qualia paucorum apparentia, euertant paucorum gubernationem: neutra enim istarum uidentur stare posse absque opulentia & multitudine. Sed quando adaequatio fiat facultatum, aliam necesse est esse rempublicam. Itaque dissoluentes leges quae sunt circa excessum, dissolunt respublicas. Aberrant uero & in populari statu, & in paucorum gubernatione. In populari quidem, ductores populi, ut multitudinem dominam legum efficiant. ob id enim faciunt semper ciuitatem opulentis repugnantem: at oportebat contrarium uideri semper dicere pro opulentis. In paucorum uero gubernatione pro populo, eos qui rempublicam gubernant, & contra iurare quam nunciarent. In quibusdam enim ciuitatibus nunciurant: Populum odio habebit, & consilio annitat ut male habeat. Expedit autem simulare ac fingere contrarium, atque ita iuramentum concipere: Non afficiam populum iniurijs. Maximum autem omnium quae dicta sunt, ad reipublicam

delicijs uitam agere. Et Seutes Thracius, cum esset dux exercitus Amadoci. Quidam uero huiusmodi plurimum gratia insurgunt, ceu propter contemptum & propter lucrum: uelut contra Ariobarzanem Mithridates. Maxime uero propter hanc causam insurgunt ij, qui sunt natura ^{degenas.} superbi, & honorem habent ex rebus bellicis apud dominantes & principes. fortitudo enim potentiam habens, superbia est: per quas ambas quasi facilius superari eos aggrediuntur. Eorum uero qui ob honoris cupiditatem insurgunt, alius modus est causae, ultra iam dictos. Non enim ut quidam, tyrannos inuadunt spe magnorum commodorum magnorumque bonorum quos in illis cernunt, inducunt: sic & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediuntur. Sed illi quidem ut ea sibi arripiant, quae in tyrannis admirantur: hi autem, ut ex re gesta memorabili atque egregia famam ac celebritatem nominis consequantur, non dominationem acquirere uolentes, sed gloriam. Sunt tamen per pauci qui ob hanc causam moueantur. Constituendum est enim, sibi uiuendum non esse nisi rem confecerint. Quibus adesse oportet Dionis propositum, non facile quidem ut fiat in multis. Ille enim cum paucis militibus contra Dionysium profectus, ait, quantumcumque progredi possit, satis id sibi fore, ut si uel parum terrae illius inualisset, pulchrum iam sibi mori existimaret. Corruptuntur autem tyrannides, uno quidem modo, ut unaquaeque aliarum rerum publicarum ab extra, si aliqua sit contraria res publica robustior. Nam uoluntas quidem aderit, propter contrarietatem electionis: quae autem uolunt, omnes efficiunt, modo possint. Contrariae uero sunt gubernationes, populus quidem tyrannidum secundum Hesiodum, ut sigulo sigulus: nam gubernatio populi illa postrema, tyrannis est. Regia uero potestas, & optimatum gubernatio, propter contrarietatem gubernandi. Quapropter Lacedaemonij multas euerterunt tyrannides, & Syracusani per id tempus, quo res publica eorum recte gubernabatur. Alio autem modo corruptuntur, cum in seipsum se ditionem habent, quemadmodum circa Gelonem factum est, & nunc circa Dionysium. Gelonis enim filium Thrasybulus Hieronis frater, per illecebras & uoluptates traducebat ut ipse dominaretur. Domestici uero ac necessarii per factionem repugnabant, ut non tyrannis omnino dissolueretur, sed Thrasybulus. Verum alij inter haec conspirantes, eam occasione nacti, ipsos omnes pepulerunt. Dionysium autem Dion, contra eum copijs ductis cum esset affinis, suscepto populo illum pepulit, ipse uero interfectus est. Cunctae uero sint causae propter quas maxime contra tyrannos insurgunt, odium scilicet, & contemptus: odium quidem existat oportet in tyrannos: ex contemptu autem plurimae sunt euerfiones. Huius uero signum fuerit, quod plerique eorum qui dominationes adepti sunt, eas usque ad extremum seruauerunt: sed qui ab illis susceperunt, confestim, ut ita dixerim, perierunt omnes. In uoluptatibus enim uiuentes, efficiuntur facile contemnedi, ac multas praebent occasiones opprimendi sui. Particulam uero quandam odij, debemus iram existimare: nam quodammodo earundem rerum causa existit. & est interdum ira efficacior quam odium: uehementius enim insurgunt, quia perturbatio illa non utitur ratione. Maxime uero contingit ut ira deferant, qui contumelia fuerunt affecti, per quam quidem causam & Pisistratidarum deleta est tyrannis, & multae aliarum. Sed odium magis ratione uititur. Nam ira cum dolore fit, quare non facile ratione uititur: odium uero, sine dolore. Ut autem summam dicamus, quotcumque causas diximus paucorum potentiae illius postremae & nimiae, ac popularis gubernationis extremae, totidem & tyrannidis causas esse, ponendum est. nam & haec sunt tyrannides quaedam. Regnum autem ab his, quae extra sunt, minimum corrumpitur, quapropter & diuturnius est: ex se autem ipso ut plurimum everti contingit. Corruptitur autem duobus modis: uno, si seditio oriatur inter eos qui participes sunt regni: alio modo, si tyrannice gubernare pergant, uolentes esse domini plurimum, & contra legem. Non fiunt nunc amplius regna, sed si qua fiunt, monarchiae & tyrannides magis sunt, ob id, quia regnum spontanea gubernatio est, at maiorum dominum. At plurimi pares sunt, neque usque adeo praecellentes, ut ad magnitudinem dignitatemque huius gradus se possint attollere. Atque ex eo fit, ut sponte illi non pareatur. quod si deceptio quis aut ui dominetur, iam apparet hanc esse tyrannidem. In regnis autem illis in quibus succeditur per genus, ponendum est corruptionis esse causam ultra illas, quae supra sunt dictae, quod plerumque contemnedi homines succedunt in regnum: & quod cum non habeant potentiam tyrannicam, sed regiam, superbiunt. Est enim facilis delectio regis, si enim nolint, statim non erit rex: at tyrannus etiam nolentium est.

Corruptuntur ergo gubernationes unius, per has & huiusmodi causas,

Per

Per quae regna seruantur, & quibus modis retineantur tyrannides. Cap. XI.

Seruantur autem simpliciter loquendo, ex contrarijs. Singulariter autem loquendo sper deductionem illarum, ad mediocrem modum: quanto enim paucorum est potestas omnis, tanto maiori tempore necesse est eam durare. Nam & ipsi qui regunt minus superbiunt, magisque moderati fiunt: et illi qui reguntur, inuident minus. Propter hoc enim & apud Molossos longo tempore durauerunt reges, & apud Lacedaemonios, quod ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et postea Theopompus ad mediocritatem magis illam deducens, ephoros superaddidit: potestate quidem minuens, sed tempore augens regiam autoritatem, ut faceret eam quodammodo non minorem, sed maiorem. ut ad uxorem respodisse ferunt dicentem, An non erubesceret, quod filijs minorem potestatem regiam derelinqueret, quam a parentibus ipse accepisset. Non profecto inquit: nam relinquo eis durabiliorem. Tyrannides uero seruantur duobus modis inter se contrarijs. Quorum alter est is, quem per successionem traditum plurimi tyrannorum obseruant. Horum autem multa constituisse ferunt Perian drum Corinthium. Multa etiam ex gubernatione Persarum est assumere. Sunt autem haec illa perniciosa, quae supra retulimus omni conatu a tyrannis fieri, quod dominationem retineant: ueluti potentiores decerpere, & sapientes perimere. Et neque comestationes permittere, neque sodalitates, neque disciplinam, neque aliud quicquam tale, sed omnia cauere, unde confueuerint oriri inter ciues intelligentia & fides. Et neque scholas, neque conuentus aliquos scholasticos fieri concedere: & omnia facere, ex quibus ciues inter se quammaxime incogniti sint. Cognitio enim fidem generat inter ipsos. Et satellites eius apparere semper, ac uersari foris, quo minus latere possit quid quisque agat, assuecantque animum submittere perferitatem continuam: & alia quaecumque talia Persica & barbarica, tyrannidis sunt. Cuncta enim idem possunt. Et ne lateant, conari, quaecumque quis dixerit aut fecerit, sed esse exploratores, quemadmodum Syracusis hi qui traductores nuncupabantur, & auricularij, quos submittebat Hieron ubicunque foret congregatio aliqua uel conuersatio. Minus enim audent qui haec timent: & si audeant, minus latere possunt. Calumniari quoque inuicem, & committere amicos cum amicis, & plebem cum nobilitate, & diuites inter seipsum, & subditos ad paupertatem redigere, tyrannica est prauitatis: ut neque sumptus fiat in custodia, & illi quotidianis molestijs occupati, uacare non possint ad consilia contra tyrannos inuenda. Exemplum huius sunt pyramides Aegypti, & donaria Cypselidarum & olympi aedificatio ad Pisistratidis facta, & Policratis opera circa Samum. Haec enim omnia fuerunt instituta, ad ocium ad quietem populorum tollendam, & ad inducendam paupertatem per tributorum pensionem: ut etiam Syracusis factum est. Dionysio enim eam ciuitatem tenente, contigit Syracusanos in quinque annorum tempore cunctas facultates suas in soluendis tributis consumpsisse. Studet etiam bellum concitare tyrannus, ut negocijs occupentur ciues, et indigentia ducis continuo detineantur. Et regnum quidem per amicos seruat. Tyranni autem est, maxime amicis diffidere, quasi uelint omnes, possint autem maxime amici eum subuere. Et quae fiunt circa ultimam popularem gubernationem, tyrannica sunt omnia: ut potentia mulierum domi, quod reuelent uirorum secreta, & manumissio seruorum, eadem de causa. Non enim insidiantur serui & mulieres tyranno. & si prospere degant, necesse est beneuolos fore, & erga tyrannidem, & erga popularem statum: nam & populus dominus esse uult. Ex quo fit, ut adultores apud utrosque in honore habeantur. Est enim qui populum colit & ducit, populi adulator: tyrannorum uero, qui assentando conuersatur, quod est opus adulatoris. Nam propter hoc prauos amicos habent tyranni, quod adulationibus gaudent. Id autem nemo faceret qui mentem haberet libero homine dignam: sed amant boni uiri, uel non adulantur, & utiles prauis ad praua: clauus enim clauo, ut dicitur proverbium. Nullo quidem honesto nulloque libero delecta ri, tyrannicum est: se enim solum esse talem putat tyrannus. Qui autem subditorum uel honestati studet uel libertati, minueret excellentiam & praeminentiam tyranni uidentur. Oderunt ergo illos tyranni, tanquam euerfores potestatis suae. Peregrinos etiam in conuiuia & familiarem usum magis recipere quam ciues, tyrannorum est: quasi illos quidem habeant hostes, hos uero non aduersantes. Haec & huiusmodi a tyrannis fiunt pro dominatione retinenda, nec quicquam omittunt prauitatis. Sunt autem (ut ita dixerim) haec omnia tribus speciebus comprehensa: tria enim coniectat tyrannus. Vnum, ut animos imminuat ciuium: nemo enim paruus animi contra tyrannum insurgit. Secundum, ut ciues inter se dif-

N 3

fidentes reddat: non eueritur enim tyrannus, nisi civium aliqui inter se fidē habeāt. quapropter & honos viros persequitur quasi pestiferos & aduersarios dominationi suę, non solū quia nō acquiescūt in seruitute uiuere, uerum etiā quia fides eis & inter se, & ab alijs plurima adhibetur. neq; accusant alios, neq; ipsi inter se accusantur. Tertium, impotentia agēdi: nemo enim sibi impossibilia aggreditur: itaq; neq; tyrannidem tollere, si potentia desit. Ad quos ergo fines referantur tyrannorum consilia, tres isti sunt. Ad has enim suppositiones, tyrannica redigi possunt uniuersa, partim ne confidant inter se ciues, partim ut potentia eis desit, partim ut pusillanimit efficiantur. Vnus ergo modus quo utuntur tyranni, talis est. Alter uero modus contrariam istis quę dicta sunt diligentiam facit. Est autem deprehendere ipsum, ex regnorum corruptione. ut enim regi modus corruptionis unus est, gubernationem ipsam regiam magis reducere ad tyrannicam: ita tyrannidis conseruatio est, ad regiam gubernationē magis eam referre, unū solummodo custodientem, ut potentiam retineat, per quam non modo uolentibus, uerum etiam nolentibus dominari possit. Nam si hanc abiciat, simul abicit & tyrannum esse. Sed hoc tanquam suppositionem quandam manere oportet. Cetera uero partim facere, partim quam optime simulare, ut regia gubernatio uideatur. Primum enim uideri communium commodorum curam habere, non effundentem largitiones tantas ut ciues moleste ferant, quando quidem ab illis capitur operantibus ac laborantibus in sua tenuitate (donant uero scortis & peregrinis & histrionibus effuse) rationem reddentem eorū quę acceperit & expenderit, quod iam factum est a quibusdam tyrannis. Sic enim administrans, nō tyrānus uidebitur, sed legitimus gubernator. Nec erit ei formidandū, ne quandoq; sibi desint pecunię, cum sit dominus ciuitatis, sed dispergentibus tyrānis ex propria domo. Et p̄dest hoc magis q̄ relinquere cōgregatas: minus enim custodes ipsi contra tyrannū insurgent. Sunt autē formidabiliores absentibus † tyranni qui custodiunt, quā ciues. Nam illi quidem assunt, hi autem remanent. Deinde redditus & impensas apparare oportet, tum gratia diligētis administrationis, tum etiam ut si quādo foret opus illis, uti possit ad belli necessitates, omninoq; seipsum præbere custodem & quæstorē, non ut suarū pecuniarum, sed ut communium & publicarū. Et uideri uelle non asperū, sed cū grauitate honestum: & talē, ut eum nō timeant obuij, sed magis reuerentur. Hoc autē nō facile eum assequi, qui foret contemnendus. Quapropter opus est, ut si non aliarum uirtutum, at saltem ciuiliū eum curam habere, ac talem de seipso opinionem asserre. Insuper non solum ipsum uideri nulli protinus ciuium contumeliam facere †, sed etiam nemini illorum qui circa eum sunt eodem modo se habere mulieres suas erga cæteras mulieres. Nam & per cōtumelias mulierum, permultę iam tyrannides perierunt. Et circa uoluptates corporis contrarium facere, q̄ nunc faciant quidam tyranni. Non solum enim statim ab aurora id agunt, conuiuuntq; per dies plures, uerum etiam apparere uolunt alijs quod ita faciāt, ut tanquam felices beatosq; admirentur. Sed in talibus maxima erit moderatio adhibēda, uel saltem uideantur illa fugere. Non enim faciliter inuadi potest, nec faciliter contemni qui sobrius sit: sed qui ebrius: neq; qui uigilet, sed qui dormiat. Contrariumq; agendum est supradictorum ferē omnium. Corroboranda enim & ornāda ciuitas est ab eo, tanquam a curatore ac non tyranno. Videri etiam oportet ipsum erga religionem deorum affici uehementer. Minus etiam formidabunt populi, ne quid contra iustitiam fiat, si religioni deditum illum existimabunt, ac deorum timorem habere: minus que contra illum audebunt insurgere, quasi deos habeat * propitios & fauentes. Veruntamen oportet sine improbitate talem uideri. Atque eos uiros qui aliqua in re laudabiliter se gesserint, honorare, ita ut non existiment unquam se magis honorari a ciuibus suis, in libertate degentibus, potuisse. Hos autem honores ipsemet tribuere debet tyrannus: pœnas uero & animaduersiones per alios infligere, per magistratus uidelicet & iudicia. Communis uero custodia omnis dominationis unius est, neminem unum præ cæteris magnum facere, sed plures: nam se inuicem custodient. Quod si quem extollere oporteat, non tamen eum qui sit moribus audax. nam huiusmodi homines, aptissimi sunt ad inuadendū circa res omnes. Si uero cuiusquam potentia minuenda est, modicę, ac non uno simul impetu, omnis potestas est auferenda. Insuper ab omni contumelia abstinendum, præcipue tamē a duabus: ne in corpus flagris, ne uel in ætatem libidine insultum agat. Maximeq; id cauendum in illis hominibus, qui honorem magnificiunt. Nam in pecuniis illatam iniuriam, auari homines grauius ferunt: in honorem uero illatam, & qui boni sunt uiri, & qui honorem magnificiunt, permoleste patiuntur. Quapropter aut non huiusmodi hominum opera uten-

ομοθυμῶν

μήτε υἱοῦ μήτε
 πατρὸς, ad.

ομοθυμῶν
 κινδύες.

dum est, aut animaduersiones in illos patrio more, ac sine ulla cōtumelia sunt faciendę. In ætatem uero ex amore sit conuersatio, non ex licentia. Deniq; hoc dedecoris, omnino impensione maiorum honorum est redimendum. Eorum autem qui ad uim inferendam contra corpus tyranni insurgunt, illi sunt formidandi & cauendi, qui ita dispositi sunt, ut amplius uiuere nō curent cum occiderint. Quapropter maxime cauendum est ab his, qui uel seipfos, uel eos quos habebant charissimos, cōtumelia affectos putant: sine ulla enim cura proprię salutis irruunt, qui per indignationem & iram aggrediuntur. Quemadmodum & Heraclitus inquit, durum esse dicens pugnare aduersus iram: uita enim id emi. Cum uero ciuitates ex duabus constent partibus, ex inopibus scilicet & opulentis, maxime quidem de utriusq; partis salute cogitandum est ab eo qui gubernat, & alteros ab alteris nulla iniuria affici. Quicumq; tamen eorum sint potentiores, hi præcipue sunt a gubernatione uendicandi, ac uelut proprij efficiendi. Nam si hoc extiterit, neq; seruorum liberationem facere compelleretur tyrannus, neq; arma adimere: altera namq; pars tyranni potentia adiuncta, sufficiens erit ad superandum eos qui contra insurgere uellent. Superfluum autem, particulariter dicere de omnibus istis. Intentio enim manifesta est quod oportet non tyrannicum, sed tanquam patremfamilias & regem esse putari ab illis, qui sub eo sunt: nec pro se capientem, sed pro communis utilitatis cautela & cura: & medio critatem in uita sequi, non excessus. Præterea egregios uiros per familiaritatem sibi coniungere: plebem uero ac multitudinem, per fauorem & gratiam in obsequio retinere. Ex his enim necesse est non solum dominationem eius esse pulchriorem, & optabiliorem, ex eo quia melioribus imperet & non abiectis, neq; affectis, neq; ex eo quod ipse neq; odio sit neq; formidetur, uerum etiam ex eo quod longiorem & durabiliorem eius dominationem fore contingat. Insuper moribus talem esse, ut uel recte se habeat ad uirtutem, uel semihonus quidam sit: & non malus, sed semimalus.

Quę formę rerum publicarum minimū durant, ueluti tyrannis

est. De Platonis obscuro, et reprobatione Socratis. Cap. XII.

Atqui omnium gubernationum breuissimē durare solent paucorum potentia & tyrannis. Quippe illa illa quę plurimo durauit tempore Orthagorę & filiorum, quę apud Sicyonios tyrannidem habere, ad centesimum usq; annum peruenit. Durationis uero causa fuit, quod medio critate quadam erga subditos utebantur, multaq; legibus seruientes agebant: & qui aptus rei militari fuit Clisthenes, non facile contemnendus habebatur. Plurimum uero conuersatione & usu familiari fauorem & gratiam hominū acquirerebant. Fertur enim Clisthenes coronasse iudicē, qui uictoria illius contradixerat. Asumt quidam huius iudicis statuam esse illam, qui in foro sedet. Pisistratus quoque fertur, aliquando apud consilium Ariopagi citatus, iudicium subisse. Secunda uero apud Corinthum Cypselidarum tyrannis, nam ea durauit annis tribus & septuaginta & mensibus sex. Cypselus enim ipse tyrannidem exercuit annis triginta. Periandrus uero quadraginta quatuor. Psammetichus autem Gordij annis tribus. Causa uero curationis eadē fuit. Cum enim popularis esset Cypselus, ac gratia apud multitudinem præualeret: sine ulla corporis custodia in dominatione perseuerauit. Periandrus autem eius filius, magis tyrannicę se gessit: sed uir erat bello egregius. Tertia, Pisistratidarum Athenis, hæc autem non fuit continua: bis enim tyrannide pulsus fuit Pisistratus. Itaque ex annis triginta tribus, solum annis septem & decem tyrannidem exercuit: filij uero eius, annis decem & octo: atque ita omnes simul anni fuerunt quinque & triginta. Ex reliquis uero, illa quę apud Syracusas fuit Hieronis & Gelonis, sed non longa fuit: hæc annis enim non amplius quā duo de uiginti durauit. Gelon enim septem annis cum tyrannidem exercuisset, octauo defunctus est: Hieron autem decem. Thralibulus uero mense decimo excidit. Cæterarum uero tyrannidum pleręq; breui tempore durauerunt omnes. Quę igitur sint tam circa gubernationes plurium quā circa gubernationē unius solius, per quę & corrumpantur illę & seruentur, ferē dictum est. In republica uero Platonis Socrates de mutationibus loquit, nec tamen recte. Illius enim reipublicę quę est optima atq; prima, mutatio nulla propria assignatur. Inquit enim causam esse mutationis, quia sic natura comparatum sit, ut nihil permaneat, sed in ambitu quodam temporis mutationem recipiat. Esse uero principium horum inquit, quorū sequitertius cubus quinario coniugatus duas exhibet harmonias. Inquiens, quādo numerus diagrammatis huius efficiatur solidus: utpote natura producente prauos, & meliores disciplina: hoc ergo forsan inquit non male. Fieri enim potest, ut sint aliqui quos disciplina institui ac bonos fieri uiros, impossibile est.

Sed hæc non propria mutatio foret illius reipublicæ, quam optimã esse uult, magis quam aliarum omnium, & uniuersorũ quæ fiunt, & ex tempore per quod inquit omnia mutari, & quæ non simul incipiunt, simul quoque mutantur: ceu si pridie mutationis facta essent, si multo forte mutantur. Præterea quam ob causam ex illa transit ad Lacedæmoniorum reipublicã? Sæpius enim in contraria transeunt reipublicæ omnes, quam in ea quæ sint propinqua. Eadẽ ratio est de alijs quoque mutationibus. Ex Laconica enim, inquit, mutatio fit ad paucorũ potentia: ex ista uerò, ad popularem statũ: ex illo rursus ad tyrannidẽ. At qui [†] *mutatio* & contrario mutantur: ceu ex populari in paucorũ potentiam, & magis quidem [†] quam tyrannidem. Præterea tyrannidis utrũ mutatio sit uel non sit, nil dicit propter quam causam, nec in quã reipublicæ speciem transit. Huius uerò causa est, quod non facilliter dicere ualebat: indefinitũ enim. Nam secundum eum oportebat in primam & optimã: sic enim utiq; fieret continuo circulus. Sed mutatur in tyrannidẽ tyrannidis, ut ea quæ apud Sicyonios ex Myronis tyrãide in Clifthenis. Et in paucorũ potentiam, ut illa quæ in Chalcide fuit Anticleontis: & in popularem statũ, ut illa quæ Gelonis fuit Syraculis. Et in optimates, ut illa quæ Charilæ apud Lacedæmonios & Carthagineses. Et in tyrannidẽ fit mutatio ex paucorũ potentia, ut in Sicilia plurimæ uetustarũ. In Leontinis in Panatiũ tyrannidem, & apud Gelã in Cleandri, & apud Regium in Anaxilæ: & in alijs cõpluribus ciuitatibus eodem modo. Absurdũ etiam, putare in paucorũ potentiam ideo transire, quia homines cupidi & pecuniarũ studiosi in magistratibus uersantur: ac non quia plurimi diuitijs superabundantes, non iustum existimant, par habere in ciuitate eos qui non habent facultates, & eos qui habent. In multisq; paucorum potentijs non licet pecunias quarere, sed leges sunt prohibentes. apud Carthaginem autem, quæ populariter gubernatur, pecunijs student, nec tamen adhuc mutati sunt. Absurdum etiam dicere, esse duas ciuitates sub paucorum gubernatione, opulentorũ & inopum. Quid enim aliud huic formæ quam Laconicæ accidit, uel alteri cuiuscunq; ubi non omnes æqualia possideant, aut non omnes æqualiter sint boni uiri? Nullo autem pauperiore facto, nihilominus ex paucorum mutantur gubernatione ad popularem statũ, si plures sint inopes: & ex populari in paucorum potentiam, si potentiores sint opulenti quam multitudo: & alteri negligant, alteri intendant. Cumq; plures sint causæ, ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, sed unam solum, quod prodigaliter uiuentes, usuris confecti pauperes efficiuntur. Quasi uerò fuerint omnes ab initio diuites, uel plurimi eorum: sed hoc falsum. At quando ipsorũ potentium quidam patrimonija consumpserint, res nouas moluntur: quando autem alij, nil graue accidit, & mutantur nihilo magis in popularem statum, quam in aliam speciem gubernationis. Insuper uerò & si honores unã cum alijs non capiant, si iniurias inferant, si contumelijs afficiant, seditiones oriuntur & mutationes in reipublica. Fiant etiã, si nulla dissipatione patrimonij intercesserit, ex eo quod liceat quicquid uolunt, efficere: cuius rei causam esse ferunt, nimiam libertatem. Cumq; plures sint paucorum, plures etiam populũ gubernationes, tanquam utraq; una sit, mutationes assignat Socrates.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM SIVE DE REBUS PVBLCIS LIBER sextus, Leonardo Aretino interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

In sexto hæc exponuntur: Populares gubernationes, paucorum potentie magistratus. De popularibus gubernationibus, quibus multitudinibus conueniant, finis, & popularitati peculiaria, æquum populare, quæ optima popularis, & quæ leges, præcepta. De paucorum gubernationibus, species, partes multitudinis & documenta.

Quod quæ rebus publicis, paucorum potentijs & popularibus gubernationibus conueniant, considerandum sit. Cap. I.

Not igitur sint differentia, & quales eius quod deliberandi habet potestatem, & in quo summa reipublicæ consistit, & circa magistratum ordinationem, & de iudicijs, & qualia ad qualem ordinentur reipublicam, & præterea de corruptionibus & conseruationibus rerum publicarum ex quibus proueniant, & quas ob causas, dictum est prius. Sed cum plures sint species popularis, & similiter aliarum gubernationum, de illis si quid restat, non peius fuerit cõsiderare, ac simul unicuiq; earũ proprium & cõuenientem modum

modum reddere: ac præterea considerare coniunctiones simul ipsorum modorum. Nam eorum coniunctio parit rerum publicarum uarietatem: ut & optimatum gubernationes ad paucorum declinent potentiam, & reipublicæ magis populares existant. Dico autem coniunctiones, quas considerare oportet, & nunc usq; consideratæ non sunt: ceu si pars illa quæ in deliberando uersatur, & illa quæ circa electiones magistratuum consistit, ita instituta sit, ut conferat paucorum potentia: aut quæ circa deliberandum, ad paucorum potentiam. quæ autem circa electiones ad optimatum gubernationem magis declinet, uel per alium quendam modum, non omnia instituta sint reipub. congruentia. Qualis igitur popularis quali cõgruat ciuitati, & qualis paucorum potentia, quali multitudini, & aliarum gubernationum quæ quibus conferat, dictum est prius, ueruntamen oportet fieri manifestum, non solum quænam istarum gubernationum optima sit ciuitatibus, sed etiã quomodo constituendæ sint & istæ, & aliæ, breuiter est explicandum. Et primò de populari dicemus: Nam per hanc etiã de contraria illius gubernatione patebit. Hæc est autẽ quam uocant quidam paucorum potentiam. Capienda sunt autẽ ad hanc disciplinã cuncta popularia, & quæ uidentur popularium esse sequacia. ex his enim simul positis, resultant species gubernationis popularis: & plures esse eas quam unam & differentes continget. Duæ sunt causæ, per quas plures existunt populares: primũ illa quæ dicta est prius, quia inter populos differentia est: sunt enim alij agricolæ, alij opifices, alij ministri: quorũ primi à secundis, & tertij ab utrisq; non in eo modo differunt quod melior aut deterior popularis status, uerũ etiam in eo quod non idem sit. Secunda uerò causa est de qua nunc dicimus: quæ enim popularẽ statũ sequuntur, ac uidentur esse propria ipsius, cõiuncta simul faciunt uarietate. Nam alicui pauciora cõsequẽtia sunt, alicui plura, alicui omnia. Utile uerò horũ singula cognoscere, & ad constituendum quam uelit quis, & ad corrigendum. Quærun enim qui reipublicam instituant cuncta, quæ illi propria & conuenientia sint, in unum colligere ad propositum suum: sed aberrant dum hoc faciunt, ut supra dictum est à nobis, ubi de corruptionibus rerum publicarum tractauimus. Nunc autem dignitates & mores, & quæ flagitent, dicemus.

Quis sit finis popularis gubernationis, & de quibusdam popularium gubernationum peculiaribus. Cap. II.

Propositum igitur popularis reipublicæ, est libertas. Hoc enim dicere consueuerunt, quasi in hac solummodo reipublica libertatem querentes. Ad hanc enim respicere dicunt, omnem popularem statum. Libertatis uero ipsius pars una in eo consistit, ut per uices imperent & pareant: nam iustum populare, est æquum habere secundum numerum, non secundum dignitatem. Ex quo fit, ut secundum hoc iustum multitudo ex necessitate dominetur. Et quicquid decreuerit populus, id esse ratum, & id esse iustum. Aiunt enim oportere, ut unusquisque ciuium æquum habeat, sicut que ita contingit in popularibus gubernationibus inopes plus posse, quam opulentos: plures enim sunt: & id obtinet, quod pluribus uideatur. Vnum igitur libertatis signum hoc est, quod ponunt omnes popularis reipublicæ finem. Alterum uerò, uiuere ut quisq; uelit. Hoc enim aiunt opus esse libertatis: si quidem serui est, uiuere non ut uult. hic est igitur secundus popularis reipublicæ finis. Hinc profectum est, nemini potissimum subesse uelle. Quod si hoc non datur, at saltem per uices subesse ac præesse: idq; pertinet ad libertatem quæ est secundum æquum. His præsuppositis ac tali existente principio, popularia huiusmodi sunt. Sumi ad magistratus omnes ex omnibus, ac præesse omnes unicuiq; & unumquemq; uicissim omnibus. Per sortem tribuere magistratus, uel omnes penitus, uel illos saltem qui non peritia indigent & arte. A nullo censu esse magistratus uel saltem à minimo. Non nisi semel eundem magistratũ ab aliquo geri posse, uel perrarò, & paucos, exceptis his qui uersantur in bello. Parui temporis esse magistratus, uel omnes uel quot recipiunt, iudicare omnes, & ex omnibus, & de omnibus, uel de plurimis & maximis & principalissimis, puta de corrigendo, & de reipub. & de priuatis contractibus. Et concionẽ esse omnium dominã, magistratum uero nullius: aut dominam esse concionem rerum maximarum, magistratũ uerò minimarum. Inter magistratus autem popularissimum est cõsiliũ, ubi non omnibus est mercedis facultas: nam tunc quidem adimũt & huius magistratus potentiam. Ad se enim reducit iudicia cuncta populus mercede abundans, ut diximus supra, ubi de hac parte tractauimus. Deinde mercedem capere potissimum quidem omnes, concionem, iudicia, magistratus: uel saltem magistratus & iudicia & cõsiliũ, & conciones principales:

uel eos magistratus, quos necesse est in eadem simul esse comestatione. Præterea cum paucorum gubernatio, genere & diuitijs & eruditione diffiniatur, uidentur quæ popularitatis sunt, contraria esse, ignobilitas, inopia, fordidū opificium. Præterea potestatem nullam perpetuam esse: quod si reliqua sit aliqua ex antiqua mutatione, illius auferre potentiam, & ex electione ad fortē reducere. Hæc igitur omnia communia sunt gubernationum popularium. Contingūt autem ex eo iusto, quod fatentur esse populare. Hoc est æquum habere omnes secundum numerum, quod maximè uidetur esse popularis status & populi. Aequum est enim, cum nihilo magis gubernant diuites quàm pauperes, nec soli potestatem habent, sed omnes ex æquo secundum numerum. Sic enim demum exstant mant paritatem in republica esse ac libertatem.

Quo pacto in populari gubernatione census partiendi sint, ut seruetur æquale iustum populare. Cap. III.

Sed queritur post hæc, quemadmodum habebūt æquum: utrum oportet partiri in mille eos census qui sunt quingentorum, & mille æqualiter posse quingentis: uel non sic ponere oportet istam paritatem: uel partiri quidem sic, deinde ex quingentis pares accipiem & ex mille, hos potestatem habere partitionum & iudiciorum. Vtrum igitur resp. ista iustissima est secundū populare iustum, uel magis illa quæ secundum multitudinem? Atunt enim populares, id esse iustum quod uidetur utriq; pluribus: potentes uero, quod uidetur his qui plus possident. Pro multitudine enim facultatum aiunt esse statuendum. Sed habent hæc utraque imparitatem & iniustitiam. Si enim quod pauci tyrannis est. Nam si unus habeat plura quàm alij opulenti, secundū paucorum iustum, is solus dignus est qui gubernet. Si uero quod plures secundum numerū, iniuriabuntur, publicantes bona opulentorum ac paucorum, ut superius dictum est. Quæ igitur sit æqualitas quam ambo profitentur, considerandum est ex his quæ utriq; diffiniunt iusta. Inquiunt enim, quicquid uideatur maiori parti ciuium, id oportere esse ratum. Sit quidem hoc, attamen non penitus: sed cum duæ partes sint ex quibus ciuitas constat, diuites scilicet & pauperes, quod ambabus uideatur aut pluribus, id ratum sit: quod si contraria uideantur, quod pluribus & habentibus maiorem censum. Pura si alij decem, alij uiginti: uideatur autem diuitum sex, pauperum uero quindecim, accedant uerò pauperibus quatuor diuitum, diuitibus autem quinque pauperum. Quorum cunctus census exuperat, connumeratis ambabus utriq; id ratum sit. Quod si forsitan æquales esse contigerit, cōmunem esse hanc ambiguitatem putandum est, ut nunc accidit, si utriq; paria suffragia concionis sint, aut pares in iudicio sententiæ. Nam aut sorte dirimendū est, aut aliud quiddam huiusmodi agendum. Sed de æquo & iusto quanquam sit admodum difficile in illis reperiri ueritatem, tamen facilius est fortiri quàm persuadere ijs qui plus habere possunt. Semper enim qui imbecilliores sunt, æquum & iustum quærunt: sed qui plus possunt, ista non curant.

De quatuor speciebus popularium, ad quos pertineant, de earum legibus atq; uisamentis. Cap. IIII.

Cum uero quatuor sint gubernationes populares, optima est illa quam primo gradu posuimus, ut superioribus libris dictum est. Eadem quoq; antiquissima omnium. Dico autem primam secundum distinctionem populorum: nam optimus populus est ille, qui ex agricolis constat. Itaq; & popularis status effici datur, ubi multitudo ab agricultura uiuit uel pascuo: negotiosa quidem, quia nondum multum habet. Ex quo fit, ut raro concionem agant. Cum enim laborandum sit illis circa necessaria ad uictū, operibus destinantur suis, & aliena non appetunt. Dulciusq; illis est opus facere, quàm in republica uersari, nisi magna in gubernando sint emolumenta suscipiendi. Pleriq; enim magis lucrū appetunt quàm honorem. Signum huius est, quod tyrannides antiquitus pertulerunt, et nunc paucorum potentiam perferunt, modò suam rem agere illis permittatur, neque diripiuntur quæ habent. Citò namq; alij eorū diuites efficiuntur, alij egere desistunt. Præterea si quæ cupido honorum eis inest, facile adimpletur per potestatem quam in concionibus habent creandi magistratus, & corrigendi delicta. Nam in quibusdam ciuitatibus, & si nō eligit populus magistratus, sed quidam per partes deputati ex omnibus, ut apud Mantinæ: tamen satis esse putant, quod cōsulendi deliberandiq; habent potestatem. Ac putandū est, hanc esse tanq; formā aliquā popularis gubernationis, ut fuit quādoq; apud Mantinæ. Quapropter utile est prius dictæ populari gubernationi, & ita consuetudo fuit, eligere

eligere quidem magistratus & corrigere & iudicare omnis. Magistratus autem maximos geri per eos qui electi sint, & a censibus maioribus maiores, uel a censibus nullum, sed per eos qui possunt. Necesse est autem cum ita gubernantur respublicæ, eas bene gubernari. Nam magistratus semper ab optimis gerentur, populo ita uolente, neq; præstantioribus inuideate. Nobilibus aut ipsi & præstantibus hic gradus sufficet. Non enim suberūt alijs deterioribus. Ipsi uerò magistratus gerent iuste, quia pœnam formidabunt, quoniam corrigere ad alios pertinet. Compesci enim, ac non licere facere quicquid quis uelit, utile est. Nam licentia agendi quod quisque uelit, custodire non potest ingenitam unicuique hominum prauitatem. Itaque necesse est illud euenire, quod optimum est in rebus publicis, ut magistratus a præstantioribus gerantur, sine ulla populi diminutione. Quod igitur hæc popularium gubernationum est optima, patet: & qua de causa, quia ob talem aliquem esse populum. Ad constituendum autem populum agricolam, tum leges quædam antiquitus apud multos latæ, utilissimæ sunt: tum illud uniuersaliter, ne liceat cuiquam habere plus agrī quàm mensuram certam, uel aliquo loco ad oppidum & ciuitatem. Erat antiquitus in multis ciuitatibus lege cautū, non licere uenditionem facere bonorum primæ hereditatis. Est etiam lex quam dicunt Oxili fuisse, ne liceat cuiquam fœnerari super aliqua fundi parte quam quis haberet. Dirigere etiam id oportet Aphycolorum lege: est enim utilis ad id quod dicimus. Illi enim quanquam sint permulti, possideant autem exiguam regionem, tamen omnes agricolæ sunt: quoniam præcia constitutæ sunt ut totarum possessionum, sed per tales partes diuidentes, ut etiam pauperes facilius eas præcij superare possint. Post agriculturalum multitudinem optimus est populus ubi pastores sunt, & uiuunt ex animalibus. In multis uero hæc cum agricultura conuenientiam habet. Vtriq; enim corporibus exercitati, ad bellicas expeditiones utilissimi sunt, ac potentes sub dio consistere. Cæteræ uero multitudines quasi omnes, ex quibus alij status populares constant, multo quàm hi deterioribus sunt. Nam opificum quidem ac forensium & mercenariorum uilis est uita, nullumq; uirtutis opus eorum quæ tractat multitudo. & insuper quia huiusmodi genus hominum, circa forum urbemq; ut ita dixerim, assidue hæret, facilius conciones agit: at agricolæ quia sparsim habitant per agros, neq; in unum coeunt facilius, neq; similiter indigent huiusmodi congregatione. Quibus uero contingit situm regionis talem esse, ut longè distent ab urbe, in ijs facile est popularem statum laudabilem constituere ac rempublicam. Vi enim ipsa cōpellitur multitudo, quasi colonias per agros efficere. Quare et si forensis turba sit, tamen conciones in populari statu non facit absq; multitudine illa quæ per agros habitat. Quomodo ergo constituenda sit optima illa ac prima popularis gubernatio, dictū est: patet etiam quomodo alia. Subsequenter enim est descendendū, & deterior semper multitudo separanda. Postremā uero speciem, quia omnis multitudo ad illam recipitur, neque cuiuscunq; ciuitatis est eam perferre, neque facile permanere eam nisi legibus & moribus bene stabilitam. A quibus uerò labefactari contingat, & hanc & alias respublicas ferè, dictum est prius in plurimis. Sed ad constituendam hanc popularem gubernationem, & ad populum roborandum, consueuerunt præidentes, ad populum recipere complures, ac ciues efficere non solum legitimos, uerum etiam spurios ex quouis ciue, id est, siue ex patre siue ex matre. Omne etiam hoc huic populo magis conueniens est. Consueuerunt igitur ij qui populos ducūt, ita constituere. Oportet tamen id facere, quoad exuperet nobilium medioremq; multitudinem, neq; ultra progredi. Nam si transcendunt, turbatiorem efficiunt rempublicam, ac nobilitatem exasperando magis iritant: quæ causa seditionis fuit apud Cyrenem. Paruum enim inconueniens, conuiuendo transigitur: magnum uerò, in oculis hæret. Insuper talia cōstitutā utilia sunt ad popularem statum huiusmodi, & ad populi corroborationem, qualia Clisthenes Athenis fecit, quo populi gubernationem auget: & apud Cyrenem, qui populum constituerunt. Tribus enim aliæ constituendæ sunt plures & sodalitates priuatorum sacrorum redigendæ sunt ad pauca & publica. Et cuncta diligenter excogitanda, quo quàm maxime omnes simul admisceant familiaritates, conuersationesq; primæ diligantur. Præterea tyrannica machinamenta omnia uidentur esse popularia: ceu licentia seruorum, & mulierum, & puerorum, ut sine metu uiuant ut uelint: permulti enim huiusmodi statum ciuitatis amabunt, cum plerisque dulcius sit dissolute uiuere, quàm modeste.

νόη δ' αὐτῶν
μέχρι τῆς συμφορῆς
ῥοῦα.

Ad populares institutiones praecepta. Cap. V.

ἔστι δ' ἔργον τοῦ νομοθέτου καὶ τῶν βουλευσίων οὐκ ἴσως τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ὅπως οὐκ ἔστι καὶ μὲν νομ.

Est autem opus legis politoris, & eorum qui uolunt statum aliquem talem consistere. Nam ut constitutur talis status, non magnum negocium est: neque solum, sed magis ut feruetur. Vno enim, uel duobus, uel tribus diebus permanere quomodocumque gubernantibus, haud difficile est. Quapropter opus est ex his quas supra retulimus conseruationibus, & corruptelis rerum publicarum, cautelam assumere, cauendo illa quae corruptiua sunt, ac leges tales ponendo, & sine scripto, & scriptas, quae conseruationes status maxime comprehendant. neque putare id esse populare, neque paucorum potentiae, quod efficiat ciuitatem maxime a multis uel a paucis gubernari: sed quod quamplurimum tempus. At nunc ij qui sunt potentes in populis, gratificantes multitudini, multa populariter agunt per publicationes honorum in iudicijs factas. Quare oportet eos qui curam salutis habent reipublicae, contra moliri, leges ponendo, ut damnatorum bona sacra sint, & non in publicum, sed in sacrum referantur. Haec enim lex nihilominus iniurias compefcer: nam poena eadem erit. Populus autem minus cupide damnabit, cum nihil sit utilitatis ex damnatione suscepturus. Insuper publicas accusationes quam rarissimas facere, magna poena constituta aduersus eos qui falso accusarint. Non enim populares in iudicium uocari consueuerunt, sed nobiles. Oportet autem erga statum reipublicae quantum fieri potest, omnis reddere beneuolos: quod si id fieri nequeat, saltem conari, ne hostes existiment eos qui gubernant. Cum uero postremae illae species gubernationum popularium in multitudine consistant, ac difficile sit, ut concionibus uacare possint sine alicuius mercedis susceptione: ad hoc autem nisi redditus habeat ciuitas, maxime inimicum est praestantibus uiris. Nam ex tributo & publicatione bonorum, & ex iudiciorum improbitate, necesse est prouenire, quod multas iam popularium reipublicas subuerit. Vbi ergo publici redditus non sunt, facere oportet conciones raras, & iudicia magna quidem, sed paucis diebus duratura. Hoc autem confert ad illud, quod non formidabunt impensas opulenti, si diuites non capiant mercedem iudicij, sed pauperes. Confert etiam ad recte iudicandum multo magis, nam qui magna patrimonialia habent, multis diebus abesse nolunt a rebus suis: modicum uero abesse tempus, non moleste ferunt. Vbi uero sunt redditus publici, non id facere, quod nunc magni quidam in populo faciunt: superflua enim diuidunt, ac simul capiunt, moxque rursum indigent eisdem. Est enim pauperibus, ceu uas perforatum huiusmodi emolumentum. Sed oportet eum qui uere popularis sit, uidere, ne multitudo pauperie nimia prematur. nam egestas prauam reddit populii gubernationem. Conandum est igitur ingeniose, ut abundantia adsit diuturna: nam id prodest etiam diuitibus. Congregantes uero illa quae ex redditibus proueniunt, simul omnia egenis tribuere oportet: praesertim si quis possit tantum congregare, quantum sat est ad agelli comparationem, uel saltem ad facultatem negociandi, & agrum colendi. Et si non omnibus possibile, at secundum tribus, aut partem aliam id facere. In hoc autem ad necessarios conuentus, mercedem diuites conferre, cupidus inanium munerum. Per talem aliquem modum Carthaginenses gubernantes, amicam retinent populum: semper enim quosdam a populo mittentes in aliquas gubernationes, eos diuites faciunt. Gratiuorum uero, ac mentem habentium nobilitate, & est suscipere egenos, & occasionem praebentes, conuertere ad res agendas. Recte quoque se habet Tarentinorum exemplum imitari: illi enim iumenta facientes communia ad pauperum usum, beneuolam per hunc modum sibi plebem constituunt. Magistratus insuper omnes duplices faciunt, ut sint alij per electionem, alij per sortem. Quo enim populus capiat, per sortem: quo autem melius gubernetur, per electionem. Est autem hoc facere etiam in uno eodemque magistratu, ut alij sorte, alij electione ad eum gerendum assumantur. Quemadmodum ergo oporteat gubernationes multitudinis instituere, dictum est.

De speciebus paucorum potentiae, ordinatione census ex populo assumendi, quae paucorum gubernationes potiores, & quae deterrima. Cap. VI.

ἡ τιμωρία, ὅπως, possessio nes.

De paucorum quoque gubernationibus quomodo agendum sit, patet ferè ex eisdem. Nam per contrarium agendum est in omni paucorum gubernatione, ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem, reputando optimam illam ac summam ceterarum gubernationem paucorum & primam. Haec autem propinqua illi quae Respublica nuncupatur, in qua oportet census diuidere, & alios minores, alios maiores facere. Minores quidem, a quibus necessarii magistratus capiuntur: maiores uero, a quibus capiuntur ij magistratus, qui sunt principales. Et qui tantum adepti fuerint censum, habiles sint ad

republicam gerendam: afferente populo tantam multitudinem per ipsum censum, ut cum illa potentiores sint qui gubernant reipublicam, quam illi qui non gubernant. Semper autem ex meliori populo capiendi sunt illi, qui ad societatem reipublicae recipiuntur. Similiter autem in ea gubernatione paucorum quae sequitur, intendentes, parumper est instituendum. In ea uero quae opposita est extremae popularitati, quae est paucorum potentia, tyrannidi per similes, quanto deterrima est, tanto maiori opus est custodia. Ut enim corpora bene disposita ad sanitatem, & nauigia bene instructa ad nauigandum, multos ferunt errores, nec ob eos succumbunt: ualetudinaria autem corpora, & nauigia parum firma, nauisque instructa prauis, ne paruos quidem ferunt errores: ita rerum publicarum eae quae deterrimae sunt, plurima indigent custodia. Populares igitur gubernationes, per multitudinem hominum omnino seruantur: hoc enim opponitur ad illud iustum, quod est seruandum dignitatem. Paucorum uero potentium contra: uidelicet per rectam ordinationem oportet assequi firmitatem.

Quod partes multitudinis praeicipuae sint quatuor, & quae sint: ac totidem sint partes utiles ad bellum, & praecepta ad paucorum potentias. Cap. VII.

Cum uero sint multitudinis potissimum partes quatuor, agricolae, artifices, negocia-tores, mercenarij: quatuor etiam utiles ad bellum, equites, pedites grauis armaturae, expediti leuis, & turba naualis. Vbi contingit regionem esse ad equitatum aptam, ibi locum habet aptissimum, paucorum potentia illa summa. Nam conseruatio habitatorum ab equitibus prouenit. Equos uero nutrire, eorum est qui magnas habent facultates. Vbi autem regio ad peditatum est apta, alteram speciem affectat paucorum potentiae. Nam grauis armatura, diuturnum est magis quam pauperum. Expediti autem leues & nauica turba, a plebe est omnis. Nunc autem ubi talis turba multa est, quando seditio fit, deterius certant. Sed oportet huius medicinam capere a belli ducibus, qui ad equitum ac peditum robur, expeditos leuis armaturae solent coniungere: & cum his superant populi in seditionibus opulentos. Nam leues & expediti, contra equites & contra grauis armaturae pedites facile pugnant. Instituire igitur potentiam istam, contra seipos est instituere. Sed oportet diuisis aetatibus, cum alij seniores, alij iuniores existant, in iuuenili adhuc aetate constitutos filios suos erudire ad leues & expeditas operationes: delectos quidem ex pueris, athletas esse ipsos operationum. Concessio autem reipublicae populo facienda est, uel cum ad censum peruenerint, ut dictum prius est, uel, ut faciunt Thebani, cum certum tempus a mercatura & huiusmodi exercitijs desisterint. uel, ut apud Massilia, iudicio facto, qui digni sint ad reipublicam recipi, & qui excludi. Praeterea dignitatibus his quae sunt principalissimae, quas suscipere oportet eos qui in reipublicae gubernatione uersantur, adiungenda sunt onera publica. ut populus sponte sua eas nolit, & ueniam habeat illis qui huiusmodi magistratus suscipiunt, utpote mercedem permagnam pro ea dignitate soluentibus. Congruit autem cum huiusmodi magistratus ineunt, & sacra magnificentissime facere, & publica quaedam aedificia ad usum populi construere: ut multitudo cernens urbem ornari tum muneribus erga deos, tum aedibus ad usum publicum, libenter aspiciat potestatem statuum ciuitatis. Continget etiam, praestantibus uiris haec esse monumenta suae largitatis. Sed hoc non fit nunc per eos homines qui magni sunt in paucorum potentia, sed contrarium. Lucrum enim quaerunt non minus quam honorem. Itaque dici potest recte, hos esse populares status prauos. Quomodo igitur instituendae sint, & paucorum gubernationes, & multitudinis, in hunc modum determinatum sit.

De magistratibus & eorum speciebus, & quibus rebus praeficiendi sint. Cap. VIII.

Consequens est circa magistratus uidere diligenter, quot hi sint, & quales, & quibus de rebus, ut supra dictum est. Sunt enim quidam magistratus, sine quibus ciuitas esse se non potest: sunt etiam quidam ad cultum ornatumque pertinentes, sine quibus bene habitari ciuitas non ualet. Praeterea necessarium est et in paruis quidem ciuitatibus, pauciores esse magistratus: in magnis autem plures, ut prius ostendimus. Quales ergo congruat simul coniungere, & quales separare, non debet esse clam. Primum ergo cura rerum necessarium, ut in foro assint uenianturque. Super qua quidem cura, magistratus quidem est constituendus, cuius officium sit circa contractus & circa honestatem. Nam cunctis ferè ciuitatibus necessarium est, emptiones uenditionesque fieri inuicem pro usu rerum necessariorum. Et haec facultas maxima & expeditissima est ad eandem sufficientiam consequendam, cuius

gratia in unam uidentur conuenisse reipublicae societatem. Altera uero cura huic consumpta ac propinqua est circa urbem, de publicis priuatisque rebus, de aedificatione decenti, de uiarum conseruatione ac directione, de finibus regendis ut sine querela sint, & de similibus. Vocant autem huiusmodi magistratum aedilitatem. Partes eius uero sunt plures, ut magnis ciuitatibus aliae super alias incidunt. Ceu moenibus reficiendis praefecti, & fontium curatores, & portuum conseruatores. Alia uero est cura & quidem necessaria, atque huic propinqua: nam de eisdem rebus, caeterum non in urbe, sed extra urbem in agro uersatur. Vocant autem huiusmodi magistratum alij diffinitores, alij custodes agrorum. Hae igitur procurationes sunt tres. Est & alius magistratus ad quem redditus publici referuntur, qui apud eos conseruati, mox distribuuntur ad singulas opportunitates: uocant uero istos receptores & quaestores. Alter uero magistratus est, apud quem praescribi oportet priuatos contractus, & sententias iudicum, apud quos etiam postulationes uocationesque in ius praescribi debent. Quibusdam in locis huiusmodi magistratum diuidunt in partes plures, sed est una eademque autoritas istorum omnium, appellantque eos qui hunc magistratum gerunt, tum praefectos, tum memoriales, uel similibus nuncupationibus. Qui uero post hunc sequitur, summè necessarius est, ac difficillimus omnium magistratum. Uersatur autem circa executiones eorum qui damnati sunt, & circa eorum poenas ac custodias. Est autem grauis huiusmodi administratio propter multas quae inde proueniunt inimicitias. Itaque nisi magna emolumenta ex eo capiuntur, gerere illum omnes recusant: & si gerant, secundum leges facere non tolerant. Sed est necessaria res, nam nihil profest iudicia aut sententiae, nisi forent qui eas executioni mandarent. Quare si haec desint, communio inter se ciuium permanere non potest. Praterca melius est non unum hunc esse magistratum, sed partiri in plures, ut alij de alijs iudicia exequantur. Et circa actiones eodem modo conandum est distinguere, adhuc etiam magistratus alios alijsexequendis, & nouorum magis nouos; & praesentium alio condemnante, alij sunt qui exigant, ceu praetores urbani, aediliu condemnationes, ac rursus istoru alij. Quanto enim minus inimicitiaru sit illis qui executioni demandant, tanto magis res sine suscipient. Si sint ergo iidem qui condemnant & qui condemnationes exigunt, duplex contrahitur odium: in omnibus aut eisdem, cunctis inimicu est. Multis etiam locis separatur ille qui custodit reos, ab illo qui animaduertit in eos, ut Athenis illi qui undecim uiri nuncupantur. Quapropter melius est hunc quoque diuidere magistratum, & quasi adumbrare & mitigare. Est enim necessarius non minus quam superior. Contingitque in eo, ut uiri boni maxime uitent hoc officiu: prauos autem nequaquam tutum sit ei praeficere, cum ipsi potius indigeant custodia & carcere, quam alios debeant custodire. Itaque oportet hoc non unu esse officiu, neque continuo ab isdem fieri: sed ubi est aliquis iuniorum ordo, aut custodi, aut magistratu, deputandi sunt pro tempore alij atque alij qui horum officioru suscipiant curam. Hos ergo magistratus tanquam summè necessarios, ponendu est esse primo. Post hos autem alij sunt magistratus, nec sanè minus necessarii, & maioris quidem dignitatis, nam plurima indigent experientia & fide. Tales uero sunt circa custodia urbis, & circa illa omnia quae ordinantur ad bellicas expeditiones. Opus est enim & in pace & in bello permultis, nam & moenia ciuitatis curanda tuendaque sunt, & disquisitiones descriptionesque ciuium agenda. Alicubi ergo super his plures sunt magistratus, alicubi pauciores: ueluti in paruis quidem urbibus unus super omnibus: appellat uero hos praetores uel consules. Insuper si sint equites, aut pedites, aut sagittarii, aut turba naualis, super uno quoque eorum praefecti quidem statuuntur, appellaturque praefecti equitu, praefecti legionu, praefecti nauales: & seorsum sub his, praefectus triremis, praefectus cohortis, tribunus militu, & alia huiusmodi particularia. Totu uero una quaedam species est, procuratio scilicet rerum bellicaru. Et erga huiusmodi magistratu, res hoc modo se habet. Cum uero quidam magistratu & si non omnes pertractent multa negotioru publicoru, necesse est esse aliu magistratu, qui rationes repetat atque corrigat, ipse uero nihil tractet. Vocat uero hos alij correptores, alij rationales, alij scrutatores, alij procuratores. Prater hos uero omnes magistratus unus est maxime principalissimus omnium, idem enim plerumque habet finem & introductionem, qui praesidet multitudini ubi populus dominatur. Oportet autem id quod cogit, summam habere in republica autoritatem. Appellat uero quibusdam in locis praconsultores, ex eo, quia ante deliberant: ubi uero multitudo est, consiliu magis. Ciuitatum igitur magistratus ferè tot alij sunt. Alia species curationis est circa rem diuinam, ceu sacerdotes, & editu circa templa, ut conseruentur quae sunt, & erigantur ruinosae aedificia, & caetera omnia quae

quae pertinent ad diuinum cultum. Euenit autem alicubi curam hanc esse unam, ut in paruis ciuitatibus. Alicubi uero plures separatas a sacerdotio, ut sacrificulu, ac aditu, & custodes sacrarum pecuniarum. Huic consequens est illa quae circa sacrificia publica, quotcumque sacerdotibus lex non committit, sed ex publico fiunt. Vocant autem eos qui istis praesunt, alij reges sacrorum, alij pontifices maximos. Necessaria ergo officia sunt circa haec, ut illa repetamus: circa rem diuinam, circa rem bellicam, circa redditus publicos & impensas, circa forum, circa urbem & portus & regionem, insuper circa iudicia, & contractus, postulationes, & executiones, & custodias, & super rationibus, & disquisitionibus, & super correctionibus eoru quae quis gesserit in magistratu: & finaliter, circa consilia rerum communium. Proprie autem earum ciuitatum quae magis pacatae atque tranquillae sunt, curam facere de mulierum disciplina, de legibus seruandis, de disciplina iuuentutis, de gymnasio rum gubernatione. Praterca de ludis gymnasticis ac musicis, & si qua alia huiusmodi spectacula contingit fieri. Horum uero quaedam manifeste sunt non popularia, ueluti disciplina mulierum & puerorum: nam pauperibus, necesse est uti mulieribus & pueris tanquam ministris, quoniam seruos non habent. Cumque tres sint magistratus per quos assumunt quidam summas potestates, conseruatores legum, & praconsultores, & consiliu: conseruatores legum, optimatum magistratus est: praconsultores uero, paucoru potentia: consiliu autem, populare. De magistratibus ergo, ut in figura, ferè dictu est omnibus.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITI-

CORVM SIVE DE REBUS PUBLICIS LIBER SEPTIMUS, Leonardo Aretino interprete.

ARGUMENTVM LIBRI.

IN septimo haec exponuntur: Optima respublica absolute, regio, ciues, ciuitas, institutio, natura. De optima republica: ca: ciuitas beata, uita adiuua & contemplatiua, uirtus. De regione: quantitas, conditio, communitio maris. De ciuibus: qualitas, ciuitati necessaria, qui participant & quibus. De ciuitate: distributio, urbs, commessationum loca. De institutione: cognitio finis, disciplina imperantium, disciplina contemplatiua. De natura: procreatio liberorum, uirtus, & disciplina puerorum, beata ciuitas.

De optima republica, & ciuitate beata. Cap. I.

DE optima republica recte querere uolenti, necessarium est prius determinare, quae uita sit maxime expetenda: nam si id ignotum sit, necesse est & optimam rempublicam ignorari. Optime enim agere consentaneu est, qui sub optima reipublica disciplina regitur, ex his quae sibi assint, nisi quid accidat praeter rationem. Quare primo statuendum est, quae uita sit cunctis, ut ita dixerim, maxime optata. Deinde, utrum publice & priuatim eadem sit, an alia. Putantes igitur multa sufficienter esse dicta de optima uita, etiam in externis sermonibus, & nunc illis utendum censemus. Nempe aduersus hanc diuisionem nemo utique refragabitur, quod tria cum sint bonorum genera, externa, corporis, et animi: ista omnia adesse felici homini oportet. nemo enim felicem diceret eum, qui nullam partem fortitudinis habeat, neque temperantiae, neque iustitiae, neque prudentiae, sed timentem etiam circumuolantes muscas: temperantem uero, a nulla penitus edendi bibendique extrema cupiditate, gratia quadrantis unius dilectissimos interficientem. Similiter & mente tam stultum atque ignarum, quasi puerum quendam uel insanu. Sed ista quidem sic, ut dicta sunt, omnes concederent, discordent tamen in quanto atque excessu. Nam uirtutis quidam satis habere se putant quantum eumque habeant: diuitiarum uero atque pecuniae, potentiaque & fama, & huiusmodi omnium infinitum excessum sequuntur. Atenim nos illis dicemus, quia facile est de his etiam per opera, ipsam fidem suscipere, cernentes quia homines acquirunt & conseruant non uirtutes externis bonis, sed externa uirtutibus. Ipsaque beata uita, siue in gaudio posita est, siue in uirtute, siue in ambobus, magis existit moribus & intellectu in excessu ornatis, mediocria uero externa possidentibus, quam his qui in externis plura possident quam opus sit, & qui in illis deficiunt. Quinetiam ratione licet hoc intueri: nam externa quidem bona finem habent tanquam instrumentu quoddam. Omne autem utile tale est, ut excessus uel noceat habenti, uel certe nil prosit. At bona animi, quae magis excedunt, tanto magis utilia sunt: siquidem non solum honesti, uerum etiam utilis ap-

pellationem tribuere illis oportet. Omninoque patet, quod sequi dicemus dispositionem optimam cuiusque rei ad inuicem, secundum excessum distantiae illorum quorum dicimus eas esse dispositiones. Quare si est anima preciosior corpore & pecunijs, & simpliciter, & nobis: necessarium est & dispositionem utriusque optimam eodem modo illis correspondere. Insuper animi gratia illa expeti nata sunt: & ita recte sentientes, expetere omnes oportet, non autem animum gratia illorum. Quod igitur felicitatis tantum unicuique contingit, quantum uirtutis atque prudentiae, & quantum secundum has operatur, confesum nobis existat, teste deo fretis, dicente, felicem esse atque beatum non per aliquid externorum, sed per seipsum, quia talis est secundum naturam. Cum & bonam fortunam aliud esse quam felicitatem, propter hanc necessarium est, nam externorum quidem bonorum causa est fortuna & casus: at iustus & temperatus nemo a fortuna est, neque per fortunam. Consequens uero est, & isdem rationibus consentaneum, ciuitatem quoque beatam esse quae optima sit, & quae bene agat. Impossibile autem bene agere eos, qui bona non agant. nulla uero bona actio est neque uiri neque ciuitatis, sine uirtute atque prudentia. Fortitudo autem et iustitia & prudentia ciuitatis, eandem habent uim ac formam ipsae, secundum quas unusquisque hominum dicitur iustus, & prudens, & temperatus. Haec haec tenus praemissa sunt: neque enim non attingere illa possibile fuit, neque omnino omnes eorum rationes explicare. Nam alterius oculus ista sunt. Nunc autem supponatur nobis, quod uita optima & priuatum unicuique, & publice ciuibus est cum uirtute, intantum externis facultatibus adiuta, ut actiones uirtuosas conficere possit. Sed de his nunc praetermissis, postea considerandum erit, si quis forsitan dictis non acquiescit.

Quod eadem sit felicitas ac optima uita singulorum hominum & ciuitatis.

utra uita sit preferenda, contemplatiuae, an quae in ciuili societate uersatur, de optima reipub. dispositione, placitis aliorum, & officio legislatoris. Cap. II.

Vtrum autem eadem sit dicenda felicitas singulorum hominum & ciuitatis, uel non eadem, reliquum est uidere. Manifestum uero & hoc, omnes enim faterentur esse eandem, nam quicumque in diuitijs beatam uitam posuerunt, hi ciuitatem quoque totam, si opus lenta sit, beatam fatebuntur. Et quicumque tyrannicam uitam alij praeferrunt, hi ciuitatem late dominantem beatissimam esse dicent. Qui uero id unum per uirtutem recepit, is & ciuitatem beatiorē dicit, si sit studiosior. Sed haec iam duo sunt, quae indigent consideratione: unum, nunquid uita illa praeferrenda sit, quae uersatur in republica & in communi societate: an potius uita peregrina, & a ciuili societate remota. Praeterea quae speciem reipub. & quae dispositionem ciuitatis optimam putare debemus, siue ab omnibus expetenda sit communitas ciuitatis, siue a quibusdam non, sed tamen a pluribus. Cum uero ciuilibus intelligentiae & speculationis hoc sit opus (non autem circa unum quodque expetendum) praeferramus & nos hanc considerationem: nam illud quidem extra propositum esset, hoc autem secundum propositum huius investigationis. Quod igitur necessarium sit illam esse optimam reipub. per cuius institutionem unusquisque optime agat & beate uiuat, manifestum est. Sed dubitatur etiam ab ipsis, qui uitam cum uirtute maxime eligendam putant: utrum uita ciuilibus & actiua sit praeferrenda, an potius illa uita quae sit ab omnibus externis soluta, ceu contemplatiua, quae solam putant quidam esse sapientis. Ferre enim has duas uitas, praestantissimi ad uirtutem homines antepone uidentur, & antiqui, & recentes. Dico autem duas, ciuilem & philosophicam. Sed refert non parum, utrum hoc uel illo modo ueritas se habet. necesse est enim illi qui recte sapit, ad melius propositum se disponere, & priuatum unumquemque hominem, & publicam ciuitatem. Putant quidam in gubernando alios, si cum dominatu fiat, iniuriam esse summam: si ciuilitate, cessare quidem iniuriam, sed impediri uitae tranquillitatem. Alij uero contra haec, omnino putant ciuilem & actiuam uitam sola esse uiri. In singulis enim uirtutibus nulli esse maiorem operandi facultatem, quam his qui in reipub. gubernatione uersantur. Sunt etiam qui alij dominari, & tyrannicum reip. modum, putant solum esse beatum. Et in quibusdam ciuitatibus hic est finis legum, ut finitimis dominantur. Itaque cum pleraque constituta passim, ut ita dixerim, iaceant apud plurimos: tamen si quid unum leges respiciunt, id coniectant omnes, ut ciuitas dominetur. Sicut in Lacedaemone & Creta, ad bellum ferre ordinata est disciplina iuuentutis, et legum multitudo. Praeterea apud gentes omnes quae possunt praeualere, huiusmodi honoratur potentia: ceu apud Scythas & Persas, & Thraces & Gallos. Quibusdam enim leges sunt ad huiusmodi prouocantes uirtutem: ut apud Carthaginenses ferunt ornatum annulorum accipere, pro numero expeditionum in quibus militauerint. Fuit etiam quandoque in Macedonia lex, eum qui nullum hostem interfecisset, capistro cingi. Apud Scythas uero non licebat solenibus

nibus epulis pateram circumlatam accipere ei, qui nullum occidisset hostem. Apud Hiberos quoque pugnacem gentem, tot obeliscos erigere circa sepulchrum mos est, quot homines ex numero hostium necauerit. Et alia apud alios sunt huiusmodi complura, legibus aut moribus constituta. Atqui uideretur forsitan nimis absurdum esse, si quis considerare uelit, an hoc propositum esse debeat eius, qui legibus instituit ciuitatem, providere scilicet, ut illa dominetur finitimis, & uolentibus & inuitis. Quomodo enim id ciuile, aut lege faciendum, quod ne legitimum quidem est: neque enim legitimum, non solum iustum, uerum etiam iniuste dominari: subdere uero est, & non iustum. Atqui nec in alijs scientijs ita uidemus. Nec enim medici, neque gubernatoris est, uel persuadere aegrotis & nautis, uel uim afferre. Sed plerique uidentur existimare, ciuilem disciplinam esse dominari: & quod in seipsos fieri nollent, hoc in alios facere non erubescunt. Ipsi pro se iustitiam quaerunt, pro alijs uero nulla eis iustitiae cura est. Hoc autem absurdum, nisi tales sint natura, ut alter dominari debeat, alter non. Quod si est ita, non est conandum omnibus dominari, sed illis dumtaxat qui dominabiles sunt. Sicut nec uenari homines ad mensam uel sacrificium, sed illud quod uenabile est. Est autem uenabile omne animal, quod sit natura ferum et esui aptum. Enim uero fieri potest, ut sit ciuitas una seorsum per seipsam beata, uidelicet si gubernetur recte. Nam potest esse sita in loco penitus separato, & legibus uti laudabilibus: cuius reipublicae constitutio, non ad bellum, neque ad superandum hostes sit. Patet igitur, quod rei bellicae studia bona sunt existimanda, sed ut non finis supremus, sed gratia illius. Si diuosi autem legum positores est considerare urbem, ac naturam hominum, & omnem aliam communionem uitae laudabilis, quo participent, quantum fieri potest, felicitatem. Differentia tamen erit in quibusdam constituendis: & hoc pertinet ad eandem disciplinam quae est de legibus ponendis uidere, si qui sunt finitimi populi, qualia ad quales exercenda sint, & quemadmodum cum singulis conuersandum. Verum de hoc postea suo loco considerationem faciemus, ad quem finem debeat optima reipub. constitutio tendere.

De controuersia in usu uirtutis, dominatu, & praestantia

uite contemplatiuae. Cap. III.

AD contentes autem uitam cum uirtute esse maxime recipiendam, sed contentes de illius usu, dicendum est nobis. Sunt enim qui despiciunt magistratus ciuitatis, putantes ingenui hominis esse, aliam uitam quam ciuilem, & omnibus praeferrendam: alij uero hanc optimam putant. Impossibile enim, nihil agentem bene agere. Bene autem agere ac felicem esse, idem est. Vtriusque eorum quaedam dicunt recte, & quaedam non recte. Nam liberi quidem hominis uitam meliorem esse, quam in dominando occupati, uerum est. Nihil enim egregium est, seruo uti in quantum seruus: iustus enim domini in rebus necessarijs, nihil habet decorum. At putare omnem gubernationem esse dominationem, nequaquam est uerum. Non enim minus distat liberorum gubernatio a dominatione seruorum, quam distat natura liber a natura seruo, de quo sufficienter superioribus libris determinatum fuit. Sed laudare magis nihil agere quam agere, non est rectum: nam felicitas, actio est. Praeterea multorum & praecclarorum finem habent, iustorum temperatorumque actiones. Quinimo respondebit fortasse aliquis, quod potestatem habere optimum esset: sic enim plurimas ac pulcherrimas res agere posset. Itaque is qui dominus agendi esse potest, hanc facultatem dimittere alijs non debet, sed sibi arripere, & neque filium patris, neque parentem filij, neque amicum amici hac in parte rationem habere: nam quod optimum sit, id nobis ipsis ad sciendum debemus: optimum autem est bene agere. Hoc illi forsitan recte dicerent, si modo existeret afferentibus ac uiolantibus illud, quod esset omnium maxime optatum: sed fortassis id fieri non potest, falsoque hoc supponunt. Non enim amplius bonas actiones illas esse contingit, nisi tantum ipse praestet, quantum uir mulieri, & pater filijs, & dominus seruo. Quare is qui uiolaret, nihil tantum proficeret postea, quantum iam a uirtute ista recessit: paribus enim honestum & iustum in parte, hoc enim iustum ac par: non par autem paribus, & non simile similibus, praeter naturam est. Nihil autem bonum, quod sit praeter naturam. Quapropter & si alius quidem sit melior secundum uirtutem, & secundum potentiam actiuam in rebus optimis, hunc sequi honestum est, & huic parere iustum. Sed oportet illi non uirtutem solum, uerum etiam potentiam existere per quam sit actiuus. Quod si haec uera sunt, & felicitas in bene agendo est reponenda: & publica totius ciuitatis, & priuatum singulorum uita illa erit optima, quae sit actiua. Veruntamen actiuam non est necessarium esse ad alios, quemadmodum quidam putant: neque eas meditationes solum esse actiuas, quae gra-

tia eorum sunt quae ex agendo proueniunt, sed multo magis quae in seipsis perfecte sunt, ac suis ipsarum gratia sunt contemplationes & meditationes: bene agere enim finis est, quare & actio quaedam. Maxime autem proprie dicimus agere etiam externis actionibus eos, qui intelligentia & cogitatione operibus praesunt, ut architecti. Quinimo neque sine actione esse necessarium est eas ciuitates quae positae sint in solitudine, & ita uiuere eligentes. Fieri enim potest, ut partibus inter se agere contingat: multae enim communicationes ad inuicem sunt partibus ciuitatis. Similiter autem hoc existit unicuique homini. Vix enim deus bene se haberet, & mundus totus, quibus non sunt actiones externae praeter proprias ipsorum. Quod igitur necessarium sit eandem esse uitam optimam prouentim unicuique hominum, & publice ciuitatibus & hominibus, manifestum est.

Quanta debeat esse multitudo ciuitatis, quanta regio, & urbs ipsa. Cap. III.

Cum uero ista nunc praemissa sint, ac de alijs rebus publicis fuerit prius a nobis consideratum, de reliquis dicendi initium faciamus: quales aliquas suppositiones esse oportet pro ea ciuitate, quae maxime secundum uotum sit constitutionem susceptura. Neque enim fieri potest ut optima sit respublica, nisi opportunae sint facultates. Ex quo necesse est multa praesupponere quasi optantes, esse tamen nullum eorum impossibile. Dico autem ceu de multitudine ciuium ac de regione. Ut enim ceteris artificibus, puta textori & nauiculario, materiam subesse oportet aptam ad officium, nam quanto melior haec existit, tanto id quod fit ex arte, erit praeclearius: sic & gubernatori reipublicae & legum positori, oportet propriam subesse materiam apte se habentem. Est autem ciuili facultatis primo uidere de multitudine hominum, quam multos & quales natura esse oportet. De regione quoque eodem modo, & quanta & qualis esse debet. Putant plerique magnam esse debere beatam ciuitatem. Id & si uerum est, ignorare tamen uidetur qualis magna & qualis parua dicenda sit ciuitas, existimant enim magnam, ex numero habitantium: sed oportet non tantum ad numerum, sed magis ad potentiam respicere. Est enim ciuitatis opus quoddam. Quare quae maxime id efficere potest, hanc existimandum esse maximam ciuitatem: ceu Hippocratem, non hominem, sed medicum quis diceret esse maiorem quam alium, qui magnitudine corporis eum excedat. Quinimo si ex multitudine iudicandum sit, non ex quavis multitudine id est existimandum: necesse est enim forsitan in ciuitatibus esse seruatorum, & inquilinorum, & hospitem grandem numerum: sed ex ijs qui sunt pars ciuitatis, & ex quibus ciuitas constat, horum enim praecellens multitudo, signum est magnae ciuitatis. Ex qua uero ciuitate operarij quidem permulti exeunt, bellatores autem pauci, hanc impossibile est esse magnam: non enim idem est magna ciuitas, & populosa. Quia etiam re & effectu patet, quia difficile est, & forsitan impossibile, ut quae nimium populosa sit ciuitas, optime gubernetur. Earum certe quae bene gubernari dicuntur, nullam uidemus in populosam multitudinem esse diffusam. Patet etiam ex rationum fide, nam lex ordinatio quaedam est, & bona legis positionem necessarium est esse bonam ordinationem: at multitudo nimium magna, non potest recipere ordinationem. Diuinae enim potentiae id opus esset, quae & hoc totum continet, cum & bonum quidem in multitudine ac magnitudine consueuit fieri. Quapropter & ciuitatem illam, cuius cum magnitudine dictus terminus existit, optimam esse necesse est. Sed est quaedam mensura magnitudinis ciuitati, quemadmodum & aliorum omnium animalium, plantarum, instrumentorum. nam horum singula, neque parua nimium, neque magnitudine excessiua, sua potentia retinebunt: sed aut destituta erunt omnino a natura, uel male se habebunt. Ceu nauis unius palmae, non erit penitus nauis, neque duorum stadiorum: sed si processerit ad aliquam magnitudinem, quandoque propter paruitatem male faciet navigationem, quandoque propter excessum: ita & ciuitas, si ex nimium paucis sit, non est per se sufficiens: si ex nimium multis, sufficiens quidem in necessarijs erit ut gens, sed non ut ciuitas. Respublicam enim non facile est in illis constitui: nam quis dux esset tam excessiuae multitudinis, aut quis praeco non stentorius? Quocirca necesse est primam esse ciuitatem illam, quae ex ea multitudine constat, quae multitudo prima per seipsam sufficiens sit ad bene uiuendum in ciuili societate. Recipitur uero, ut ea quae multitudinem hanc excedit, sit maior ciuitas: sed hoc non est, ut diximus, infinitum. Quae uero sit huius excessus determinatio, ex operibus intelligi faciliter potest: sunt enim actus ciuitatis, imperantium atque parentium. Imperantis quidem opus est iudicare, ac iudicare. Ad iudicandum uero secundum iustitiam, & ad magistratus demandandos secundum dignitatem, necessarium est ut seiuicem cognoscant ciues quales

quales sint. Quare ubi hoc non fieri contingit, necesse est ut male res procedant circa magistratus demandandos, & circa iudicia. In utroque certe horum, nequaquam est temere procedendum: quod in nimia multitudine manifeste contingit. Insuper hospitibus & inquilinis facile est ad rem, aspirare, cum non difficile sit in tanta hominum multitudine latere. Patet igitur quod est optima determinatio ciuitatis, ut sit maximus multitudinis excessus, quae sit per se sufficiens ad uiuendum, & facile inter se cognosci possit. De magnitudine ergo ciuitatis determinatum sit in hunc modum.

Optimae regionis, & de urbis situ & commoditate conditiones nouem. Cap. V.

De regione autem eadem ferè dici possunt, nam qualis esse debeat, clarum est, quod sufficientissimam omnes laudabunt. Hanc autem necesse est feracem esse omnium: nam omnia in seipsa habere, & nullius indigere, sufficientis est. Multitudinem uero ac magnitudinem tantam, ut queat habitatores ociosos nutrire, liberaliter simul temperate que uiuent. Hoc autem utrum bene uel non bene dicatur, postea diligentius erit considerandum, ubi de possessionibus & facultatibus mentionem fieri contingeret, qualiter & quemadmodum se habere erga usum oportet. Per multam enim circa considerationem istam dubitationes cadunt, propter trahentes in utraque partem uitae excessum, alios ad tenuitatem, alios ad largitatem. Formam uero regionis non est difficile praescribere, credendum est in quibusdam, rei militaris peritis asserentibus talem esse oportere, ut ab hostibus quidem non facile inuadi possit, ciuibus autem facilis sit in aliena egressio. Praeterea ut hominum multitudinem facile inter se cognosci posse diximus oportere: sic etiam regio sit subiecta conspectui, id est, ut cognosci & succurri faciliter possit. Urbis autem situs, si formanda nobis illa est secundum uotum oportune, & ad terram & ad mare debet iacere. Vna iam determinatio praemissa est, oportere ad auxilia ferenda communem esse locorum omnium aptitudinem. Vnde de quoque afferenda altera, ad importationem fructuum. Praeterea ad lignorum materiam: & si quid aliud simile officium regio in se habeat, facilem aduectionem.

An communio maris & turba nautica ciuitatibus recte institutis expedit, an damno sit. Cap. VI.

Communio autem maris, utrum utilis sit ciuitatibus uel damnofa, permulta sunt disceptationes, nam & frequentare aduenas quosdam alienis educatos legibus, inuolupte putant ad rectam ciuitatis disciplinam. Et turbam popularem multiplicari ex usu maris transmittentibus ac recipientibus negociatorum multitudinem, contrarium esse dicunt recte ciuim institutioni. Quod igitur, si ista non contingant, melius sit & ad securitatem et ad copiam rerum necessariorum, communionem maris habere urbem & regionem, non est obscurum, nam ad facilius ferendum hostes, per opportuna facultas succurrendi auxiliandique suis terra & mari esse debet, & ad nocendum inuadentibus, si non utrinque possibile, at altera ex parte magis existit ambarum participantibus. Et quae apud eos non exiunt, importari: & quae superabundant deportari, ex necessarijs sunt. Sibi enim ipsi mercedem cabilem, non alijs ciuitatem esse oportet. Qui autem omnibus mercatum apud se preberent, in faciant questus cupiditate. Quod si non expedit ciuitati hanc cupiditatem habere, neque mercatum certe huiusmodi debet recipere. Nam & nunc quidem uidemus, multis regionibus & ciuitatibus stationes ac portus opportune iacere, ut neque intra urbem sint, neque ualde distantes, muris que circundari, & alijs huiusmodi munitionibus. Clarum est enim, quod si quid boni proueniet ex tali comunione, ciuitas id bonum suscipiet: si aliquid mali, cauere ab eo facile erit per leges iubentes ac determinantes, quos oportet & quos non oporteat inuicem admisceri. De nauali autem potentia, quod melius sit eam habere usque ad aliquam quantitatem, manifestum est: non solum enim sibi ipsi, sed & finitimis quibusdam oportet & auxiliari posse, & esse terrori, quemadmodum terra, sic etiam mari. Magnitudo autem & multitudo huius potentiae, ad mores ciuitatis erit accommodanda. Nam si ea fuerit ciuitas, quae magnam praestantiam auctoritatem que habere consueuerit, necessarium erit hanc potentiam rebus esse conformem. Turbam uero nauticam, & huiusmodi hominum multitudinem, non necessarium est ciuitatibus existere. Nulla enim ciuitatis pars, huiusmodi homines esse debent. Nam pugnatore qui naues conscendunt, ingenui sunt homines. Terra quoque militare consueti, hi praesunt nauali turbae, & imperant. Existente uero multitudine tenuis fortunae hominum, qui circa nos habitant, & agricolarum qui in regione rem rusticam exercent,

necessariū est abundantia esse nautarū. Videmus etiam nunc istud fieri in quibusdam ciuitatibus. ceu Heracleota multas implent triremes, urbem possidentes magis exiguam q̄ ceteri. De regione igitur & portibus, & urbibus, & mari & nauali potentia, in hunc modum determinatum sit. De multitudine quoq; ciuitatis, quam determinationem habere decet, prius dixeramus.

Ciues bene institutæ ciuitatis, quos legumlator ad uirtutem instituat, ingeniosos et animosos esse oportere. De laudibus Græcorum, et quales esse deceat urbis custodes. Cap. VII.

Nunc autem quales natura ciues esse oportet, à nobis dicitur. Forfan uerò id deprehendit quis, si inspiciat ad ciuitates Græcorum, quæ bene gubernari dicuntur: & ad totum terrarum orbem, ut à gentibus uarijs incolitur. Nam quæ frigidas regiones incolunt gentes, & quæ per Europam, animo quidem abundant, ingenij uerò & artificij parum habent: quapropter in libertate magis perseuerant. disciplinam uero reipublicæ difficulter recipiunt, ac finitimis dominari non possunt. Quæ uerò Asiam incolunt, ingenio & arte abundant, sed animositatem non habent: propter quod & parere dominantibus, & seruire perseuerant. At Græcorum genus, ut mediam regionem locorum sortitū est, sic etiam amborum est particeps: nam & animosum, & ingeniosum est. Ex quo fit, ut in libertate degat, & disciplinam reipublicæ optimè recipiat, & unius reipublicæ constitutionem sortitum, imperare omnibus possit. Eandem quoq; differentiam habent Græcorum gentes inter se: quædam enim habent naturam ad unum illorum, quædam uerò permixtæ ac temperatæ sunt ad utranque illarum potentiarum. Patet igitur, quod oportet & intelligentiam & uigorem animi natura existere illis, qui futuri sint idonei, quos legumlator ad uirtutem instituat. Nam quod custodibus aiunt quidam opus esse, ut beneuoli sint erga notos, erga ignotos uerò infesti: uigor animi est, qui beneuolentiam facit. Illa est enim potentia animæ, per quam amamus ac beneuoli sumus. cuius rei signum est, quod magis iritatur animus contra familiares & amicos, quam contra ignotos, si contempum se putet. Quapropter Archilochus rectè cum amicos incusaret, ad animum loquitur, inquit: Non tu quidem ab amicis lanceis transfixus es? Quod dominatur, & quod libertatem seruat, ab hac potentia animi existit. Dominus enim, & inuictus est animus. Nec bene se habet dicere, quod aduersus ignotos debent esse infesti: nam aduersus neminem, tales esse oportet. neque sunt magnanimi homines natura infesti, nisi contra iniuriantes. Hoc autem magis contra notos familiaresq; patiuntur, si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit: à quibus enim deberi sibi beneficium expectant, ab eisdem non solum priuari beneficio, sed insuper lædi se putant. Vnde in pro uerbio dicitur, Fratrum cōtentiones & iræ sunt acerbissima. & Qui se nimium amant, hi senium oderunt. De hominibus igitur qui in reipublica futuri sint, & quot esse oportet, & quales natura, & de regione quantam, & qualem, ferè determinatū est. non enim eadem certitudo quaerenda est, in his quæ per rationes, & in his quæ fiunt per sensum.

Quod non omnia quibus ciuitas stare nequeat, sint eius partes: & quæ sint opera illi necessaria, et de partibus ciuitatis. Cap. VIII.

Cum uerò ut aliorum secundū naturā consistentiū, non hæc sint partes totius consistentiæ, sine quibus totum esse non potest: palam quod nec ciuitatis ponendum est esse partes, quæcunq; ciuitatibus existere necessariò oportet, nec alterius cuiusq; communio nis, ex qua fit unum aliquod genus. Vnum enim quid & commune esse debet communiantibus, siue æquale, siue inæquale suscipiant, ceu siue alimentum id sit, siue agri quantitas, siue aliud tale. sed quando hoc gratia huius, hoc autem non gratia, nihil in his commune: sed aut huic quidem facere, huic autem accipere. Dico autem uelut organo omni ad id opus quod fit & opificibus. Domui enim ad aedificatorem nihil est quod fiat cōmune, sed est domus gratia aedificatorum ars. Quapropter possessione quidem indiget ciuitas, nulla tamen pars ciuitatis est possessio. Multa uero animata sunt possessionis partes. Ciuitas autem cōmunio quædam est similiū, gratia uitæ, ut maximè fieri potest, optimæ. Cum uero sit felicitas optimum, ipsa autem, uirtutis operatio, & usus quidam perfectus: contingat autem ita, ut aliqui illius recipiant participationem, alij parum aut nihil: manifestum est, quod hæc est causa quare ciuitatis species & differentie existunt, pluresq; rerū publicarum forme. Per alium enim modum, & alijs uijs singuli hoc appetentes, & alios uiuendi modos fecerunt, & alias reipublice disciplinas. Considerandū est, quot sint illa

sine

sine quibus ciuitas esse non potest. Nam quas dicimus esse ciuitatis partes, eas necessariū est in istis subesse. Capiedus est igitur operū numerus: ex his enim id apparebit. Primum igitur debent existere alimenta. Deinde artes: multis enim instrumentis indiget uita. Tertium arma: nam qui simul in communiōe uiuunt, necessariū est in ipsis habere arma, quibus & magistratibus parere inobedientes compellantur, & quibus uis propulset externa. Præterea pecuniarū habendarum facultas quædam, quo illas habere possint, & ad proprias indigentias, et ad bellum. Quintum ac primū, circa rem diuinam cultus, quod uocant sacrificium. Sextum, quod est omnium summe necessarium, iudicium pro utilitate & iustitia contrahentium. Hæc sunt igitur opera, quibus indiget ciuitas omnis. est enim ciuitas multitudo non quæcunq;, sed illa quæ ad uitam per se sufficiens sit, ut diximus. Si uerò aliquid horum deficiat, impossibile est simpliciter per se esse sufficientem huiusmodi societatem. Necessariū est ergo, his operibus ciuitatē constare. Esse igitur oportet multitudinem agriculturalum, qui uictum conferant: & artifices, & pugnatōres, & locupletes, & sacerdotes, & iudices necessariorum atq; utilium.

An omnes qui in reipublica uersantur his operibus omnibus participare possint, an in unoquoq; supra dictorum sex operum, alij ex ijs qui in rebus publicis uersantur ponendi sint, an quedam horum operum, quibusdā propria sint, alia uerò cōmunia esse sit necesse. Cap. IX.

His determinatis, reliquum est considerare, utrum omnes communicare debent horum omnium (fieri enim potest, ut ijdem ipsi sint & agricolæ & artifices & consultores & iudicantes) uel in unoquoq; opere supra dictorum alios ponendum est: uel quædam esse propria, quædam uerò cōmunia necessarium est. Sed non in omni reipublica hoc, ut diximus, contingit. Nam fieri potest, ut omnes participent omnium, & non omnes omnium, sed quidam quorundā: hæc enim faciunt rerumpub. uarietatem. Nam in populari quidem participant omnes omnium: in paucorum autem potentia contrarium est. Cum autem cōsideratio nostra sit de optima reipublica, ea uerò est per quam ciuitas esset maximè felix, felicitatem autem quod sine uirtute impossibile est existere, primò diximus. Manifestum est ex his, quod in ciuitate quæ optimè gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter, ac non ad suppositionem, neque artifices, neque mercatores ciues esse oportet. Vt his est enim huiusmodi uita, & uirtuti aduersa. Nec certè agricolas esse oportet eos, qui futuri sint ciues: opus est enim quiete & ocio ad uirtutem comparandam, & ad reipublicæ gerendam. Cum uerò hi super sint qui bello intendunt, & qui consultant de utilibus, et iudicant de iustis & non iustis, qui quidem maximè uidentur partes ciuitatis: utrum & hos esse alios ponendum sit, uel eisdem hominibus ambas partes tribuendum? Clarum est, quod quodam modo eisdem, & quodam modo alijs: qua enim alterius uigoris utrunq; opus, & alterū prudentia, alterū uirtutibus indiget alijs: qua uerò impossibile est, eos qui afferre uim & prohibere hos possunt, subiectionem pati semper, eisdem. qui enim armorū domini sunt, ijdem etiam sunt domini status, uel mutationis reipublicæ. Restat igitur, ut eisdem quidem ambobus reipublica tradatur: non simul quidem, sed ut natura fert. Vires quidem in iunioribus sunt, prudentia uerò in senibus. sic inter eos distribui commodum est, & iustum esse uidetur. Habebit enim hæc distributio id quod est secundum dignitatē. Atqui possessiones quoq; circa hos esse oportet. Necesse est enim facultates ad esse ciuibus: hi autem sunt ciues. nam turba quidem urbana uilium ministrorū, nulla pars est ciuitatis, nec aliud genus quodcunq;, quod non sit uirtutis effector. Patet hoc ex eo quod præmissimus. Felicitas enim necesse est per uirtutem fiat: felicem uerò dicere ciuitatem debemus, non ad partem aliquam eius respicientes, sed ad omnes ciues. Manifestum igitur quod horum esse possessiones oportet: si quidem nec, esse est agricolas esse seruos, uel barbaros, uel ministros. Reliquum est ex his qui supra numerati sunt, genus sacerdotū esse, quorum institutio manifesta est. Neq; enim agricola, neq; artifex, neq; uiliū exercitiorum quisq; sacerdos est deputandus: honos enim dijs est à ciuibus impendendus. Sed cū distincti sint ciues in partes duas, hoc est, in eos qui arma tenent, & in eos qui cōsultant, & decens sit, dijs cultum exhibere, & requiem suscipere eos qui pro tempore in his laborauerunt ac defessi sunt, his utiq; esset sacrorum cura demandanda. Quæ sint igitur sine quibus ciuitas stare non potest, & quot sint ciuitatis partes, dictum sit. Agricolas enim & artifices & omne ministerium ciuitatibus existere, necessarium est. Sed partes ciuitatis sunt, qui arma tenent, & qui consultant, & separatim est unumquodque istorū: hoc quidem semper, hoc uerò secundum partem,

Quomodo distribuenda sit ciuitas, de comessationibus, partitione regionis, cultoribus & agricolis. Cap. X.

Videtur autem non nunc, neque paulo ante hoc notum fuisse his, qui de republica philosophantur, quod per genera sit ciuitas distinguenda, & pugnatorum genus aliud esse, aliud agrorum. Nam & in Aegypto usque ad hoc tempus, in hunc modum se habet, & in Creta: in Aegypto quidem Sesostris legem ferente, in Creta uero, Minos. Antiqua uidetur etiam comessationum institutio, quod in Creta factum est Minos regnante: sed multo prius hoc in Italia quam in Creta constitutum fuit. Tradunt enim periti homines illorum locorum, fuisse Italiam quendam Oenotriam regem, a quo mutato nomine pro Oenotris Itali sunt uocati, oramque illam maritimam Europae quae est inter Scyllaticum & Laeticum sinum (distant uero haec loca inter se meridiei iter) Italiae nomen primo coepisse. Hunc ergo Italum, tradunt agriculturam Oenotris docuisse, cum prius essent pastores uagi, ac palantes: illisque leges posuisse, & comessationes instituisse primum. Quapropter etiam nunc quidam illorum populorum comessationibus utuntur, & legibus quibusdam ab illo positis. Incolebant autem eam Italiae partem, quae ad Tyrrheniam uersa est, Opici, qui nunc Ausonij nominantur. Alteram uero partem quae ad Iapygiam & Ionium pertinet, incolebant Chaones Syrtim appellatam: & ipsi quoque ab Oenotris orti. Inuentio igitur comessationum, hinc primum extitit. Diuisio autem ciuitatis per genera apud Aegyptum inccepit. Sesostratis enim multis temporibus, ante fuit quam Minos in Creta regnaret. Et alia ferè credendum est eodem modo inuenta fuisse multoties in longo tempore, immo uero infinities. Nam quae necessaria sunt ad usum uitae, indigentiam ipsam docuisse rationabile est: & illis repertis, addita postmodum facta fuisse, ad expolitiorem uiuendi formam. Quod eodem modo in constitutione rerum publicarum, accidisse credendum est. Esse uero cuncta uetusta signum est, quod Aegyptij (quorum antiquitas maxima putatur) leges habuerunt, & ciuilem institutionem. Quapropter utendum est iis quae sufficienter tradita sunt, & quae deficiunt reperire conandum. Quod igitur agri & possessiones eorum esse debent qui arma tenent, quique partes sunt ciuitatis, dictum est: & qua de causa cultores illarum alios esse oportet, & quanta & qualis debet esse regio. De distributione uero ipsius regionis, & qui, & quales debent esse cultores, dicendum est, quando quidem neque communes omnium censemus esse debere possessiones, ut quidam tradidere: sed usu amicabilem communes fieri, neque deesse ulli ciuium alimenta. De comessationibus uidetur quoque omnibus utile esse, ut assint bene institutis ciuitatibus. Quam uero ob causam nobis quoque idem uideatur, postea dicemus. Oportet autem ciues uniuersos ad earum communionem admitti. At non facile est, ut qui pauperes sint, contribuere statutam pensionem ex proprio possint, & ceteram domum gubernare. Praeterea in sacrificijs cultuque deorum, sumptus communes esse debent totius ciuitatis. Est igitur necessarium in duas partes regionem diuidere: & aliam esse publicam, aliam priuatorum. Vtraque illarum partium rursus diuidenda est. Illius namque partis quam publicam esse debere diximus, una pars deorum cultui deputanda est, altera uero ad comessationem impensam. Rursus uero priuati agri pars una ad proprias necessitates est deputanda, altera uero ad ciuitatem: ut duabus fortibus utrinque distributis, amborum locorum omnes participes sint. Aequum enim & iustum ita se habet, & ad finitima bella concordantius. Vbi enim hic modus non seruatur, alij facilliter prosiliunt ad finitimum inimicitias, alij nimium illas refugiunt, & contra dignitatem. Quamobrem apud quosdam lex est, ut qui agros habent uicinos, hi non admittantur ad consilium belli aduersus illos suscipiendi, quasi ob priuatam sui causam recte consilium dare non ualentes. Agrorum igitur per hunc modum facienda partitio est, ob causas ante dictas. Cultores autem ipsi maxime quidem, si secundum uotum optandum est, serui esse debent: neque omnes unius generis, neque animo elati. Ita & ad faciendum opus utiles forent, & nihil noui ab eis metueretur. Secundo autem loco barbari ministri, natura similes his quos supra diximus. Horum autem in priuatis quidem agris et ipsi priuatorum dominorum sint: in publicis uero, publici. Quem admodum autem seruis utendum sit, & quare melius est omnibus seruis praemium libertatis esse propositum, postea dicemus.

De situ urbis, locis rebus publicis accommodatis, priuatis aedibus, muris, ornatu ciuitatis. Cap. XI.

Urbis autem quod terra marisque particeps esse debet, & quod ad totam regionem similiter debet esse communis quantum fieri potest, dictum est prius. Ipsius autem ad seipsam optan-

optandum est positionem fortiri, ad quatuor respicientes. Primum ad sanitatem: ad orientem enim solem conuertere urbes, & ad eos uentos qui inde perflant, salubriores sunt. Secundo loco quae sunt secundum boream sita. haec namque sunt ad hyberna potiores. In reliquis uero, ut ad ciuiles res & ad bellicas opportunè se habeat, ad bellicas quidem, ut facilis sit ciuibus in aliena egressio: hostibus autem difficilis aditus, ac difficilis circumdatio. Aquarum autem & stagnorum abundantiam habeat, maxime naturalem: quod si naturalis deficiat, ex aqua pluvia cisternae & lacus, qui magnam uim aquarum suscipiant, comparentur, ita ut deesse aqua, si quando obsiderentur, nunquam possit. Sed cum oporteat de sanitate habitantium curam habere, hoc autem sit primum in situ & qualitate loci, secundum in aquarum salubrium usu: in ea quoque re est diligentia merito adhibenda. Quibus enim plurimum & frequentissimè utimur ad corpus, ea plurimum importat ad sanitatem. Aquarum autem & uentorum potentia, talem habent naturam. Quapropter in ciuitatibus que rectè sapiunt, distinguendus est aquarum usus, si non omnes sunt pares, nec abundantia sit earum aquarum, ut aliae seorsim aquae ad cibum & potum, aliae ad aliam indigentiam deputentur. Loca autem munita, non pariter cunctis ciuitatibus utilia sunt. ut puta, arx ad dominationem unius, uel paucorum: in populari uero uiuendi modo, aequalitas loci: in optimatum uero gubernatione, neutrum istorum, sed magis loci plures ardui. Priuatorum autem domorum forma, gratior & commodior ad ceteras res existimatur secundum nouiorem istum Hippodami morem. Sed ad securitatem tutelamque ciuitatis utilior erat antiquorum aedificatio. habent enim illorum aedificia inextricabiles aditus, ex quibus nisi consueti euadere uix possunt: & inscrutabiles latebras, si qui aggredierentur, ex quo utriusque horum participare debent. Potest enim hoc fieri, si quis ita disponat, ut solent agricolae illos, quos uocant qui dam uinearum tramites. Et ceteram urbem non facere penetrabilem, sed partes quasdam & loca. Sic enim ad securitatem & ad ornatum se bene habebit. Moenia uero qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus illis quae uirtutem possideant, nimium praesertim loquuntur: & hoc uident per experientiam reprobatum in iis ciuitatibus, quae sibi ita ad gloriam iactabant. Est enim ad pares ac non multo excedentes multitudinem, non satis decorum per moenia seruari uelle: sed cum aliquando contingat, & fieri possit, ut multo maior hominum multitudo & maiori uirtute superueniant, si saluos esse oportet, neque perire, neque contumelias affici, firmissimam munitionem murorum putandum est opportunissimam esse in bello: praesertim hoc tempore, in quo tormenta & machinae ad oblationes urbium, cum omni subtilitate sunt adinuenta. Simile est enim ciuitatem non circumdandam moenibus censere, & regionem facilem ad inuadendum quaerere, & deijcere montuosa loca, & priuatis domibus non circumdare parietes, quasi uiles futuri sint habitatores. Atqui ne id quidem latere oportet, quod qui moenibus circumdantur, eis licet in utraque partem uti urbibus: & tanquam muros habentibus, & tanquam non habentibus. sed eis qui moenia non habent, non licet. Si ergo per hunc modum se habet, non solum moenia circumdanda sunt urbi, uerum etiam curandum, ut & ad ornatum ciuitatis se habeant decenter, & ad bellicas opportunitates, tum alias, tum ad illas quae nunc repertae sunt. Ut enim aggressoribus cura est quibus modis uincant, ita quaedam iam reperta sunt, quaedam inuestigare atque philosophari oportet eos qui defendunt. Principio enim non aggrediuntur eos qui bene se praeprauerunt, expugnare.

De aedibus sacris, fortis & locis comessationum, cuiusmodi esse deceat. Cap. XII.

Cum uero multitudo ciuium in comessationes distributa esse debeat, moenia uero sint praesidijs quibusdam, & turribus per opportuna loca interpositis munienda: clarum est, quod res exigat aliquas comessationum, in illis praesidijs collocari. Et haec qui dem per hunc utique modum uidentur constituenda. Aedes uero deorum, ac principalissime magistratuum comessationes, idoneum locum habere debent & eundem. + sacra
50 quotcumque lex non separat, aut responsum oraculi. Esset autem talis locus quisquis sit, per eminentiam haberet, & ad edendam uirtutem sufficienter, & ad uicinas partes ciuitatis excellentem. Decet autem sub hunc locum constructionem fore esse talem, qualis est in Thesalia eius quod liberum uocant: id est, quod debet esse purum ab omni mercatu: & neque opifices, neque agricolas, neque alios ullos tales illi appropinquare, nisi a magistratibus uocarentur. Esset uero hic locus gratior, si & gymnasia seniorum in eo sint constituta. Decet enim secundum aetates distribui hunc ornatum, & in iunioribus magistratus quosdam uersari, seniores autem magistratibus assistere. Praesentia enim

Quomodo distribuenda sit ciuitas, de comestationibus, partitione regionis, cultoribus et agricolis. Cap. X.

Videtur autem non nunc, neque paulo ante hoc notum fuisse his, qui de republica philosophantur, quod per genera sit ciuitas distinguenda, & pugnatorum genus aliud esse, aliud agricolarum. Nam & in Aegypto usque ad hoc tempus, in hunc modum se habet, & in Creta: in Aegypto quidem Sesostris legem ferente, in Creta uero, Minos. Antiqua uidetur etiam comestationum institutio, quod in Creta factum est Minos regnante: sed multo prius hoc in Italia quam in Creta constitutum fuit. Tradunt enim periti homines illorum locorum, fuisse Italiam quendam Oenotriae regem, a quo mutato nomine pro Oenotris Itali sunt uocitati, oramque illam maritimam Europae quae est inter Scyllaticum & Laeticum sinum (distant uero haec loca inter se meridiei iter) Italiae nomen primum coepisse. Hunc ergo Italum, tradunt agriculturam Oenotros docuisse, cum prius essent pastores uagii, ac palantes: illisque leges posuisse, & comestationes instituisse primum. Quapropter etiam nunc quidam illorum populorum comestationibus utuntur, & legibus quibusdam ab illo positis. Incolebant autem eam Italiae partem, quae ad Tyrreniam uersa est, Opici, qui nunc Aufonij nominantur. Alteram uero partem quae ad Iapygiam & Ionium pertinet, incolebant Chaones Syrtim appellatam: & ipsi quoque ab Oenotris orti. Inuentio igitur comestationum, hinc primum extitit. Diuisio autem ciuitatis per genera apud Aegyptum inccepit. Sesostratis enim multis temporibus, ante fuit quam Minos in Creta regnaret. Et alia ferè credendum est eodem modo inuenta fuisse multoties in longo tempore, immo uero infinities. Nam quae necessaria sunt ad usum uitae, indigentiam ipsam docuisse rationabile est: & illis repertis, addita menta postmodum facta fuisse, ad expolitiorem uiuendi formam. Quod eodem modo in constitutione rerum publicarum, accidisse credendum est. Esse uero cuncta uetusta signum est, quod Aegyptij (quorum antiquitas maxima putatur) leges habuerunt, & ciuilem institutionem. Quapropter utendum est his quae sufficienter tradita sunt, & quae deficiunt reperire conandum. Quod igitur agri & possessiones eorum esse debent qui arma tenent, quique partes sunt ciuitatis, dictum est: & qua de causa cultores illarum alios esse oportet, & quanta & qualis debet esse regio. De distributione uero ipsius regionis, & qui, & quales debent esse cultores, dicendum est, quando quidem neque communes omnium censemus esse debere possessiones, ut quidam tradidere: sed usum amicabili communem fieri, neque deesse ulli ciuium alimenta. De comestationibus uidetur quoque omnibus utile esse, ut assint bene institutis ciuitatibus. Quam uero ob causam nobis quoque idem uideatur, postea dicemus. Oportet autem ciues uniuersos ad earum communionem admitti. At non facile est, ut qui pauperes sint, contribuere statutam pensionem ex proprio possint, & ceteram domum gubernare. Praeterea in sacrificijs cultusque deorum, sumptus communes esse debent totius ciuitatis. Est igitur necessarium in duas partes regionem diuidere: & aliam esse publicam, aliam priuatorum. Vtraque illarum partium rursus diuidenda est. Illius namque partis quam publicam esse debere diximus, una pars deorum cultui deputanda est, altera uero ad comestationum impensam. Rursus uero priuati agri pars una ad proprias necessitates est deputanda, altera uero ad ciuitatem: ut duabus fortibus utrinque distributis, amborum locorum omnes participes sint. Aequum enim & iustum ita se habet, & ad finitima bella concordantius. Vbi enim hic modus non seruatur, alij facilliter prosiliunt ad finitimorum inimicitias, alij nimium illas refugiunt, & contra dignitatem. Quamobrem apud quosdam lex est, ut qui agros habent uicinos, hi non admittantur ad consilium belli aduersus illos suscipiendi, quasi ob priuatam sui causam recte consilium dare non ualentes. Agrorum igitur per hunc modum facienda partitio est, ob causas ante dictas. Cultores autem ipsi maxime quidem, si secundum uotum optandum est, serui esse debent: neque omnes unius generis, neque animo elati. Ita & ad faciendum opus utiles forent, & nihil noui ab eis metueretur. Secundo autem loco barbari ministri, natura similes his quos supra diximus. Horum autem in priuatis quidem agris et ipsi priuatorum dominorum sint: in publicis uero, publici. Quem admodum autem seruis utendum sit, & quare melius est omnibus seruis praemium libertatis esse propositum, postea dicemus.

De situ urbis, locis rebus publicis accommodatis, priuatis aedibus, muris, ornatu ciuitatis. Cap. XI.

Urbis autem quod terra marisque participes esse debet, & quod ad totam regionem similiter debet esse communis quantum fieri potest, dictum est prius. Ipsius autem ad se ipsam optan-

optandum est positionem fortiri, ad quatuor respicientes. Primum ad sanitatem: ad orientem enim solem conuersae urbes, & ad eos uentos qui inde perflant, salubriores sunt. Secundo loco quae sunt secundum boream sitae. haec namque sunt ad hyberna potiores. In reliquis uero, ut ad ciuiles res & ad bellicas opportunè se habeat, ad bellicas quidem, ut facilis sit ciuibus in aliena egressio: hostibus autem difficilis aditus, ac difficilis circumdatio. Aquarum autem & stagnorum abundantiam habeat, maximè naturalem: quod si naturalis deficiat, ex aqua pluuia cisternae & lacus, qui magnam uim aquarum suscipiant, comparentur, ita ut deesse aqua, si quando obsiderentur, nunquam possit. Sed cum oporteat de sanitate habitantium curam habere, hoc autem sit primum in situ & qualitate loci, secundum in aquarum salubrius usu: in ea quoque re est diligentia merito adhibenda. Quibus enim plurimum & frequentissimè utimur ad corpus, ea plurimum importat ad sanitatem. Aquarum autem & uentorum potentia, talem habent naturam. Quapropter in ciuitatibus quoque rectè sapiunt, distinguendum est aquarum usus, si non omnes sunt pares, nec abundantia sit earum aquarum, ut aliae seorsim aquae ad cibum & potum, aliae ad aliam indigentiam deputentur. Loca autem munita, non pariter cunctis ciuitatibus utilia sunt, ut puta, arx ad dominationem unius, uel paucorum: in populari uero uiuendi modo, aequalitas loci: in optimatum uero gubernatione, neutrum istorum, sed magis loci plures ardui. Priuatorum autem domorum forma, gratior & commodior ad ceteras res existimatur secundum nouiorem istum Hippodamium morem. Sed ad securitatem tutelamque ciuitatis utilior erat antiquorum aedificatio, habent enim illorum aedificia inextricabiles aditus, ex quibus nisi conuerti euaudere uix possunt: & inscrutabiles latebras, si qui aggredierentur, ex quo utriusque horum participare debent. Potest enim hoc fieri, si quis ita disponat, ut solent agricolae illos, quos uocant quidam uinearum tramites. Et ceteram urbem non facere penetrabilem, sed partes quasdam & loca. Sic enim ad securitatem & ad ornatum se bene habebit. Moenia uero qui dicunt non oportere adesse ciuitatibus illis quae uirtutem possideant, nimium prae se loquuntur: & hoc uident per experientiam reprobatum in his ciuitatibus, quae sibi id ad gloriam iactabant. Est enim ad pares ac non multo excedentes multitudinem, non satis decorum per moenia seruari uelle: sed cum aliquando contingat, & fieri possit, ut multo maior hominum multitudo & maiori uirtute superueniant, si saluos esse oportet, neque perire, neque contumelijs affici, firmissimam munitiorem murorum putandum est opportunissimam esse in bello: praesertim hoc tempore, in quo tormenta & machinae ad obliuiones urbium, cum omni subtilitate sunt adinuenta. Simile est enim ciuitatem non circumdandam moenibus censere, & regionem facilem ad inuadendum quaerere, & deinceps remouiosa loca, & priuatis domibus non circumdare parietes, quasi uiles futuri sint habitatores. Atqui ne id quidem latere oportet, quod qui moenibus circumdantur, eis licet in utraque partem uti urbibus: & tanquam muros habentibus, & tanquam non habentibus. sed eis qui moenia non habent, non licet. Si ergo per hunc modum se habet, non solum moenia circumdanda sunt urbi, uerum etiam curandum, ut & ad ornatum ciuitatis se habeant decenter, & ad bellicas opportunitates, tum alias, tum ad illas quae nunc repertae sunt. Ut enim aggressoribus cura est quibus modis uincant, ita quaedam iam reperta sunt, quae deum inuestigare atque philosophari oportet eos qui defendunt. Principio enim non aggrediuntur eos qui bene se praeparauerunt, expugnare.

De aedibus sacris, foris et locis comestationum, cuiusmodi esse deceat. Cap. XII.

Cum uero multitudo ciuium in comestationes distributa esse debeat, moenia uero sint praesidijs quibusdam, & turribus per opportuna loca interpositis munienda: clarum est, quod res exigit aliquas comestationum, in illis praesidijs collocari. Et haec quidem per hunc utique modum uidentur constituenda. Aedes uero deorum, ac principalissime magistratuum comestationes, idoneum locum habere debent & eundem. ^{δσα μὲν τὰ ἱερὰ ἔργα ὁ νόμος ἀποδοῖκε τὰ χροῖα ἢ τοῖς μαντέοις ἄλλο πύθιον.} [†] sacra quocumque lex non separat, aut responsum oraculi. Esset autem talis locus quisquis supereminentiam haberet, & ad edendam uirtutem sufficienter, & ad uicinas partes ciuitatis excellenter. Decet autem sub hunc locum constructionem fori esse talem, qualis est in Thesaliam eius quod liberum uocant: id est, quod debet esse purum ab omni mercatu: & neque opifices, neque agricolas, neque alios ullos tales illi appropinquare, nisi a magistratibus uocarentur. Esset uero hic locus gratior, si & gymnasia seniorum in eo sint constituta. Decet enim secundum aetates distribui hunc ornatum, & in iunioribus magistratus quosdam uersari, seniores autem magistratibus assistere. Praesentia enim

magistratum ante oculos posita, gignit ueram reuerentiam, liberalemque pudorem. Venalium autem rerum aliud forum esse debet, & alio loco situm, accessu facile, quod & a terra & a mari facilis sit importatio omnium. Cum uero multitudo ciuium diuisa sit in sacerdotes & magistratus, decens est, sacerdotibus circa aedes sacras esse comessationes institutas. Magistratum autem quicumque de contractibus ius dicunt, & qui de accusationibus cognoscunt, & qui circa uocationes in ius, & aliam huiusmodi administrationem intendunt: & insuper qui aedilitatis & urbanarum rerum curam gerunt, iuxta forum in loco celebri, communique sunt comessationes statuendae. Talis est locus illius fori, in quo necessaria uenduntur. Nam alterum illud fori superiori loco situm, debere esse diximus otiosum, hoc autem ad negotia rerum deputari. Hunc eundem ordinem in regione quoque imitandum esse dicimus. Sunt enim magistratus quidam apud rusticos, quos alij custodes, alij rectores appellant, quibus & loca ad custodiam regionis, & comessationes sunt ipsidem in locis constituendae. Templum quoque per agros distributa esse debent, partim dijs, partim heribus. Sed immorari nunc circa ista superfluum est, cum sint illa non difficilia cognita, sed magis factu. Dicere enim, uoti est: euenire autem, fortunae. Quapropter circa talia insisterem, ad praesens omittamus.

De recta intentione finis, & medijs, de felicitate, & acribus uirtutis, de externis, de quibus homines sunt studiosi, & qualitate ciuium. Cap. XIII.

DE Republica autem ipsa, ex quibus & qualibus constare debet ciuitas quae beata sit futura, & recte gubernari, dicendum est. Duo sunt, in quibus omnis commendatio bene agendi consistit: unum, ut propositum ac finis agendi recte subiaceat: aliud, ut eas, quae ad illum finem ferant, actiones inueniamus. Fieri enim potest, ut & concordent haec inter se, & discordent. nam quandoque illud ad quod intenditur, recte iacet: sed in actionibus per quas illo potiri credimus, aberratur. Quandoque autem omnia ad finem diriguntur, sed finis ipse est praeuolatus. Quandoque etiam in utroque est error, ueluti circa medicinam. Neque enim quale aliquid esse oportet sanum corpus, recte iudicat interdum: neque ad subiectum sibi finem opera diriguntur. Oportet autem in artibus, & scientiis haec utraque obtineri, finem, & eas quae sunt ad finem actiones. Quod igitur bene uiuere, ac felices esse omnes cupiunt, manifestum est. Sed alijs potestas est adipiscendi, alijs non, propter fortunam aliquam, uel naturam. Opus est enim adiuuentis quibusdam ad bene uiuendum: minoribus quidem illis, qui melius dispositi sunt: maioribus autem, qui peius. Alij uero, statim non recte quaerunt felicitatem cum possint. Cum autem propositum nostrum sit, optimam rem publicam uidere: ea uero est, per quam ciuitas optimè gubernetur, optimè autem gubernatur, si felicitatem maxime recipiat: manifestum est, quod quid sit felicitas, latere non debet. Diximus autem in Ethicis, si modo illorum librorum utilitas ulla est, operationem esse & usum uirtutis perfectum, & hunc non ex suppositione, sed simpliciter. Dico autem ex suppositione, quae necessaria sunt: simpliciter autem, quod in seipso commendationem habet. ueluti circa res iustas iudicare, punire, supplicio afficere, a uirtute quidem est, sed ex necessitate, & commendationemque habet ex compulsionem: eligibilis namque foret nullo tali indigere, neque hominem neque ciuitatem. Atenim ad honores & opes, simpliciter sunt optimae actiones: nam alterum quidem illud mali alicuius electio est, haec autem contra. Effectio enim honorum sunt, & generationes. Studiosus enim uir, & paupertate & morbo & alijs fortunae aduersitatibus laudabiliter utitur: ueruntamen felicitas in contrarijs existit, nam & hoc determinatum fuit in Ethicorum libris, quod talis est studiosus, cui per uirtutem bona, sunt simpliciter bona, patet autem, quod & usus istos necessariū est studiosos & bonos esse simpliciter. Quapropter existimant homines, externa bona causam esse felicitatis, ceu si quis bene pulsandi causam putat esse lyram magis quam artem. Necessariū est ergo ex his quae dicta sunt, alia subesse, alia parere legis positorem: ex quo secundum uotum optamus constitutionem ciuitatis in his, quorum domina est fortuna. Dominam enim illam posuimus. Sed studiosam esse ciuitatem, non est fortunae opus, sed scientiae, ac electionis. At studiosa ciuitas est, ut ciues qui in republ. uersantur, sint studiosi: nobis autem omnes ciues participes sunt reipublicae. Hoc igitur considerandum est, quo modo fiant studiosi. Nam si contingat omnes esse studiosos, non autem singulos ciuium, sic foret optabilis. sequitur enim ad singulos esse, & omnes esse. At qui boni quidem & studiosi sunt propter tria. Sunt autem haec tria, natura, mos & ratio. Etenim nasci oportet primum, ceu hominem, & non aliud animal, & sic qualem aliquem secundum corpus & animam. Quaedam etiam nasci nulla

nulla utilitas est, mores enim mutari faciunt: nam aliqua per naturam ad utrumque apta, per mores ad peius uel ad melius conuertuntur. Caetera igitur animalia maxime uiuunt secundum naturam: parum uero aliquid & secundum mores. Homo autem & secundum rationem: solus enim rationem habet. Ita oportet haec simul concordare. Multa enim praeter mores, & praeter naturam agunt homines propter rationem, si per suadeatur, melius esse aliter agere. Natura igitur quales esse oportet eos qui legum positori sint parituri, determinatum est prius: reliquum opus est iam disciplinae. Quaedam assuescendo discuntur, quaedam audiendo.

10 An eosdem esse oporteat, qui parent & qui imperant, an alios: & num per totam uitam, an uero alios. & de disciplina qualis amborum esse debeat, de uirtute eorum an sit eadem, de partibus animae, de errore circa fines, quodque ab antiquis legislatoribus non recte finis constitueretur in determinatione aut diuisionibus, & quis tandem is sit. Cap. XIII.

CVM uero omnis societas ciuiliis constet ex imperantibus & parantibus, hoc iam considerandum est: utrum alios esse oportet qui imperant, & alios qui parant, an eosdem per uitam. Patet enim, quod & disciplina secundum hanc diuisionem sequi debet. Si ergo tantum differrent alteri ab alijs, quantum dii & heroes ab hominibus differre putantur, ut primo statim corpore, ac postea animo longè antecellerent, ac manifestè indubitataque appareret eorum supereminetia: clarum est, quod semper eosdem istos melius foret imperare, alios uero parare. Sed cum facile non sit hoc reperire, nec sit (ut apud Indos Scylax esse ait) reges tantum a populis differre: manifestum est, quod propter multas causas necessarium est, ut omnes similiter participes sint uicissim imperandi & parandi: aequum enim idem similibus. Et difficile est stare reipublicam, quae constituta sit praeter iustitiam: cum illis enim qui ab imperando excluderentur, concurrent omnes qui sunt in regione, statum mutare cupientes. & tantam esse multitudinem in reipublicae gubernatione, ut sit potentior istis, unum aliquid impossibile est. Atenim quod oportet eos qui in magistratu sunt differre a subiectis, indubitabile est. Quomodo ergo haec futura sint, & quomodo participant, considerare debet legislator, ut prius diximus. Natura enim ostendit, quemadmodum haec distinguenda sunt. Facit enim eosdem genere, alios iuniores, alios seniores: quorum alteri debent parere gubernantibus, alteri gubernare. Indignatur autem nemo, propter aetatem maiori concedere, nec putat illum cui cedit potiore esse se: praesertim cum & ipse, quando ad id aetatis peruenierit, eundem honorem sit recepturus. Est ergo, ut eosdem esse dicere eos qui parent & imperant, est etiam ut diuersos. itaque & disciplinam ut eandem dicere necesse est, & ut diuersam. Qui enim imperare uelit recte, oportere aiunt, prius sub imperio fuisse. Imperium uero, ut in primis libris dictum fuit, aut gratia imperantis est, aut gratia subiectorum. Horum alterum, seruum esse diximus: alterum, liberorum. Mandatorum uero quaedam inter se differunt, non in agendo, sed in cuius gratia. Quapropter multa quae uidentur esse ministrorum opera & adolescentium, liberis hominibus, pulchrum est ministrare. Ad pulchrum enim & non pulchrum non tantum differunt actiones propter seipsas, quantum in fine & gratia cuius. Cum uero ciuis & praesidentis eandem uirtutem esse dixerimus quae optimi uiri, & eundem prius parere debere, postea imperare: hoc utique erit legum positori intuentium laborandumque, ut boni uiri efficiantur, & per quae exercitia, & quis finis optimae uitae. Diuersae autem sunt duae partes animae, quarum altera rationem per se habet, altera non habet quidem per se, ueruntamen rationi obtemperare potest: quarum diximus esse uirtutes illas, per quas uir bonus dicitur quodammodo. Sed in utraque istarum magis est finis: qui ita diuidunt ut nos facimus, his ambiguum non est, quomodo sit dicendum: semper enim deterius melioris gratia est. Patet hoc in his quae sunt secundum artem, & in his quae sunt secundum naturam. Melius autem illud, quod rationem habet. Diuiditur autem dupliciter, ut nos consueuimus diuidere. Est enim ratio alia actiua, alia contemplatiua. Sic ergo necesse est & hanc partem diuidere, & actiones clarum est quod correspondenter se habere dicemus. Et oportet eas actiones quae sunt meliores secundum naturam, magis expectandas esse ab illis qui consequi possunt, aut omnia, aut illa duo. Semper enim cuique id est maxime expectandum, cuius potiri est summum. Diuisa est autem uita in negotium & otium, bellumque & pacem. Et agibillimum quaedam sunt necessaria & utilia, quaedam honesta. In quibus necesse est eandem esse optionem, & partibus animae, & ipsarum actionibus, bellum quidem gratia pacis, negotium autem gratia otij: necessaria & utilia, gratia

honestorum. Ad cuncta igitur hæc aspiciere debet, qui legem ponit, & ad partes anime, & ad illarum actiones: magis uero ad ea quæ meliora sunt, & finis. Eodem modo & circa uitas & rerum diuisiones. Possit enim oportet & in negotio uersari, & in bello: præferenda tamen est pax & otium: necessaria & utilia posse agere, præferenda sunt tamen honesta. Itaque ad hæc tanquam ad signa, & pueri adhuc existentes, & alia ætates quæ indigent, per disciplinam sunt dirigendi. Nam qui nunc Græcorum recte gubernari uidentur, & legumlatores qui eas respublicas instituerunt, neque ad optimi finem uidentur aspexisse, neque ad omnes uirtutes disciplinam & leges direxerunt: sed onerosè declinauerunt ad illas uirtutes, quæ uidentur utiles, ac plus habere faciunt. Similiter quoque posteriorum quidam scriptores, opinionem suam eandem ostenderunt. laudantes enim Lacedæmoniorum rem publicam, & commendant legislatoris eius propositum, quod omnia ad potentiam & ad bellum direxerit: quæ & per rationem refelli possunt, & per facta ipsa nunc reprobata sunt. Ut enim plurimi hominum dominari late cupiunt, quoniam exinde multa proueniunt fortunæ commoda: sic Thibron admirari laudareque uidetur Lacedæmoniorum legumlatorem, & quicumque alter de republica illorum scripsit, quod propter exercitacionem eorum ad pericula, multorum dominationem sibi compararunt. Atqui patet, quod cum non habeant nunc dominationem Lacedæmonij, nec foelices amplius essent, nec legumlator eorum bonus. Insuper illud ridiculum, si permanentes in legibus eius, nulloque impediēte illis legibus uti, amiserunt bene uiuere. Non recte uero suscipiunt neque de dominatione, ad quam intendisse legislatores ostendunt. nam imperium libero rum melius est ac magis ex uirtute, quam dominari ut seruis. Præterea non per hoc ciuitas foelix est existimanda, neque legislator laudandus, quod uincere docuerit, & finitimis dominari: hæc enim magnum continent nocumentum, nam aduersus ciues hoc agere qui poterit, & ciuitati suæ dominari quæret. De quo accusant Lacedæmonij Pausaniam, licet in tanta dignitate constituti. Nec sanè aliqua huiusmodi ratio est aut lex ciuili, neque uilis neque uera: eadē enim optima & priuatim & publice, legumlatorē inducere oportet in animos hominum. Neque exercitatio rerum bellicarum ob id est meditanda, ut in seruitutem adigant immerentes: sed primum ne ipsi seruire alijs compellantur, deinde ut imperium querant gratia utilitatis subiectorum, non ante omnia dominationem. Tertio, ut eius dominentur, qui seruire sunt digni. Quod autem oporteat legis positorem studere, ut prouisio sua circa res bellicas & circa alias institutiones ad otium & ad pacem referatur, id at testatur, quod plerumque talium ciuitatum bellum gerentes conseruantur: sed cum dominationem adeptæ sunt, destruantur: splendorem enim ueluti ferrum per pacem amittunt. Causa huius est legum positor, qui non ita instituit, ut in ocio stare possint.

*Virtutem contemplatiuam ad optimam rempublicam pertinere, quibus uirtutibus
et ad negotium, et in bello, et in pace, et ad otium sit opus, et à quo primum
institutio sit faciendâ. Cap. XV.*

Cum ergo idem finis esse uideatur publicè & priuatim hominibus, & eandem distinctionem esse necesse sit uiro optimo & optimæ reipublicæ: manifestum est, oportere uirtutes eas quæ ad otium spectant, illi existere. Finis est enim (ut sæpe iam diximus) belli, pax: negotij, otium. Sunt autem utiles ad otium & quietem uirtutes, quarum opus in ocio est, & quarum in negotio. Oportet autem multa negotiorum nobis existere, ut liceat in ocio esse. Quapropter temperatam ciuitatem esse oportet, ac fortem et patientem. nam, ut est in prouerbio, nullum otium seruis. Qui uero non possunt fortiter pericula subire, serui sunt inuadentium. Fortitudine igitur & constantia opus est ad negotium: philosophia uero, ad otium. Temperantia autem & iustitia, in utroque tempore: sed magis in pace & ocio. Nam bellum quidem ipsum cogit homines esse iustos ac temperatos: fortunæ autem prosperæ fruitio, & otium cum pace, petulantes magis facit. Multa igitur iustitia multaque temperantia indigent hi, qui in optimo statu constituti uidentur, & in fruitione omnium rerum quæ beatos facere putantur. ueluti si qui sunt, ut poetæ tradunt, in beatorum insulis. Maxime enim hi philosophia, & temperantia & iustitia indigerent, quanto magis ociosi sunt, in abundantia talium bonorum. Qua igitur de causa beata & studiosa futura ciuitas his indigeat uirtutibus, manifestum est. Turpe est enim, non posse frui bonis: sed in negotijs quidē & bello, uiros probos uideri, in ocio autē & pace, seruales. Quæ obrem oportet, non quemadmodum Lacedæmoniorum ciuitas, uirtutem exercere. Illi enim non eo ab alijs differunt, quod non putent eadem maxima bona quæ cæteri, sed eo quod prouenire illa existimant magis per aliquam uirtutem. Cum uero maiora sint hæc

bona

bona quam ea quæ belli, & fruitio eorū quam uirtutum. & quia illius gratia, manifestum ex his. Quomodo autem, & per quæ id erit, utique considerandum. Diximus supra diuidentes, quod natura, & more, & ratione indigemus. Ex his autem quales aliquos natura esse oportet, determinauimus. Restat uidere, utrum ratione prius an moribus sit eruditio faciendâ. Hæc enim simul concordare debent optima concordatione. Contingit enim rationem aberrare ab optima suppositione, & similes per mores duci. Clarum est hoc primum quidem quemadmodum in alijs, quod generatio est à principio, & finis à principio aliquo alterius finis. Ratio autem nobis & mens naturæ finis: quare ad hæc, generationem ac morum institutionem parare oportet. Deinde ut anima et corpus duo sunt, ita quoque duas uidemus esse animæ partes: unam irrationalem, alteram quæ habet rationem. Habitus quoque earum duos, quorum alter est appetitio, alter mens. Ut autem corpus in generatione antecedit animam, sic pars irrationalis antecedit eam partem quæ habet rationem. Patet id in pueris, quibus statim ira & uoluntas & concupiscentia existit: at ratio et mens, procedente ætate in illis fieri natæ sunt. Quapropter corporis curam necesse est prius suscipere, quam animi, deinde appetitus, qui gratia mentis, curam uero corporis, qui gratia animi. Si ergo ab initio prouidendum est à legis positore, ut optima sint corpora eorum qui educantur: primo quidem circa coniugia prouidere debet, qua ætate & cuiusmodi existente, sint in matrimonium copulandi.

*Ut legislator instituens coniugalem societatem, inspiciat aptam ætatem utriusque
ad generationem: ut filij nec nimium distent ab ætate parentum, ut diu habeant superstitis: nec nimium uicini sint ætati eorum, ne per id minor sit reuerentia. quo tempore aptius contrahatur matrimonium, et quod magis ad generationem de corporis habitudine natorum qualem esse sit decentissimum, de prægnantium diætâ, de orbis foetibus, de multitudinē gignendorum. quod ætatis tempus ad procreationem magis idoneum, de iuteratendo alieno concubitu. Cap. XVI.*

Hoc autem instituet legis positor, inspiciens ad ipsos, & ad uitæ tempus, ut ætatibus in idem concurrant, nec discrepet gignendi potentia. Viro enim adhuc generare potente, si mulier ipsa concipere non possit: uel muliere quidem ad concipiendū apta, si uir ipse non possit, lites ac discordiæ inter eos oriuntur. Ad filiorum quoque susceptionem est inspiciendum, ne nimis distent ab ætate paterna: quoniam nec ipsi senioribus gratiam referre ullam possunt, nec parentes filijs adfumenta præstare. Nec etiam nimis proximi ad ætatem paternam accedere debent filij. habet enim hoc turbationem non paruum: cum neque tanta sit reuerentia huiusmodi filij erga genitores, utpote quasi æqualibus: & circa gubernationem domus, querelæ ex ista quali paritate soleant prouenire. Insuper quod dicere incipientes huc digressi fuimus, ut corpora natorum sint secundum legis positorem uoluntatem: ferè quidem hæc omnia proueniunt per unam diligentiam. Nam cum sit finis gignendi, ut plurimum uiris quidē septuagesimus annus, mulieribus autem quinquagesimus: ita coniugandi ab initio sunt, ut ætatibus ad hunc finem concurrant. Est autē adolescentium coniunctio improba ad filiorum procreationem. In cunctis enim animalibus iuueniles partus imperfecti sunt, & foeminae crebrius quam mares, & parua corporis forma gignuntur. Quocirca necesse est hoc idem in hominibus prouenire. Huius autem coniectura fuerit, quod in quibuscumque ciuitatibus consuetudo est adolescentes mares puellasque coniugari, in eisdem inutilia ac pusilla hominum corpora existunt. In partu quoque laborat magis puellæ, ac pereunt plures. Ex quo responsum oraculi Troezenijs datum quidam existimant, ob istam causam: quasi multis pereuntibus propter immaturitatem nuptiarum, non propter fructuum collectionem. Ad continentiam quoque utile est nuptias fieri seriores: intemptiores enim esse uidentur, cum puellæ ueneri assuescunt. At masculorum corpora crescere impediuntur, si adhuc augente semine, consuetudinē ineant: nam huius terminus quilibet, aliam, osum, quam esse uidetur, quem non multo excedit amplius. Quapropter puellas quidem circa ætatem decem & octo annorum nuptui tradere congruit: masculos autem circiter ætate, sex & triginta. In hoc enim tempore, & uigentibus corporibus coniungentur, ac procedente tempore simul apte desinent procreare posse. Et filiorum susceptio partim erit ab initio eis ætate uigentibus adhuc, si recte procedat statim generatio: partim iam uergentibus ad annum septuagesimum. Quibus igitur ætatibus coniugata sint faciendâ, dictum sit. Tempus autem anni ut nunc multi obseruant, recte per hyemem aptius ad nuptias esse uidetur. Sed consideranda sunt in procreatione liberorum, quæ à medicis & quæ à phisicis traduntur. Medici autem tempora corporum sufficienter ostendunt: phisici autem de spiritibus borealia magis quam australia laudant. Quæ autem

P 2

corpora maxime utilia sint, magis dicendum esset ubi disciplina liberorum tractatur. Summatim uero sat fuerit nunc dixisse, neque enim athletarum habitudo utilis foret ad ciuilem habitum, neque ad sanitatem & procreationem liberorum: nec rursus humilis & imbecilla nimium, sed media istarum laboriosam enim habitudinem habere oportet: exercitiam uero laboribus non uolentis, neque ad unum laborem solum ut athletarum habitudo, sed ad liberalia opera. Haec autem similiter uiris mulieribusque existere debent. Praegnantes quoque mulieres curam habere corporum oportet, non pigrescentes, neque subtili utentes alimonia, hoc autem facile est legum positori providere, si iubeat singulis diebus iter quoddam facere debere ad deorum sacra, mulieres quae sortitae sint concipiendi honorem. Menses tamen contra quam corpus, in tranquillitate est traducenda. Quae nisi fiunt, ab ea quae continet, capere uidentur: quemadmodum illa quae nascuntur a terra. Circa expositionem autem uel educationem filiorum lex sit, nihil orbatum natura fore educandum. In alijs uero, si mores institutioque ciuitatis prohibeant natos exponere, ac multitudo tanta prolis alicui contigerit, ut duplicatus sit filiorum numerus (nam is diffinitus esse debet) ad multitudinem nimiam euitandam, anteuenire oportet ut non concipiantur. Nam postquam concepti sunt, & sensum aut uitam acceperint, nefas est attingere eos. Cum uero determinationem dare conueniat, determinemus. Seniorum enim foetus quemadmodum iuniorum imperfecti sunt, & corporibus & intellectibus: senescentium quoque foetus sunt inrobusti. Quapropter illud maxime tempus probandum est, in quo maxime intelligentia uiget in nobis. Id autem esset in plurimis, circiter annum quinquagesimum: ut poetarum quidam dixerunt, septenario numero aetate dimetientes. Itaque qui quatuor aut quinque annis haec aetatem excesserint, derelinquere debent in aperto procreandi studium, ac de cetero uel sanitate, uel alterius huiusmodi causa concubitum facere uideri. Coitus uero omnis alterius quam coniugis, penitus sit interdictus, quandoquidem sit, & appelletur coniunx. Quod si quis deprehendatur contra facere per tempus procreationis, dignam pro delicto poenam reportet.

De uictu & institutione puerorum. Cap. XVII.

Uicepsis autem filijs, multum referre putandum est ad corporis robur, quali uictu nutriantur. Apparet uero ex caeteris animalibus, & ex gentibus quibus cura est affidua bellicae habitudinis, nutrimentum lactis maxime proprium esse corporibus: abstemium autem magis, propter aegritudines. Et praeterea motus quoscumque in ea aetate fieri datur, conferunt. Ne membra uero ob teneritudinem distorta fiant, utuntur adhuc gentes aliquae organa quibusdam & machinis, quae corpus a talibus illa sum conferuant. Conferunt etiam statim a pueritia frigori assuescere. Hoc enim & ad sanitatem, & ad res bellicas utile est. Quapropter apud multos barbarorum consuetudo est, uel gelido amne natos immergere, uel parua ueste amicti, ut faciunt Galli. Ad cuncta enim ad quae possibile est, statim ab initio melius est assuescere. Est autem apta puerorum natura ob eorum calorem, ad frigus exerceri. Circa primam igitur aetatem haec & huiusmodi diligentia est adhibenda. Sequenti uero aetate usque ad annos quinque, quia nondum ad disciplinam aliquam sunt ad mouendi, neque labores perferre cogendi, ne crescere impediuntur, motus solummodo quosdam suscipere debent, quod pigritiam corporis euitent: qui motus praeparandi sunt illis, & per alios actus, & per ludum. Ludi uero ipsi, neque illiberales neque laboriosi esse debent, neque remissi. Quas autem narrationes & fabulas illa aetate pueri audire debeant, cura sit his qui pueris publice praeficiuntur: cuncta enim talia, ad conuersationes postea futuras accommodanda sunt. Itaque ludi ut plurimum tales esse debent, ut sint imitationes eorum quae postea serio erunt faciendae. Cohibitiones uero puerorum, & interruptiones ploratus, qui legibus prohibent, non recte faciunt: sunt enim utiles ad augmentum, cum sint quodammodo exercitationes corporum. Spiritus enim compressio facit robur laborantibus, quod contingit etiam pueris ploratum cohibentibus. Providendum est ab his quibus puerorum cura publice commissa est circa huiusmodi educationem, & alia, & ut quam minime cum seruis uersentur: haec enim aetas usque ad annos septem, necessarium est ut domi alatur. Rationabile est ergo, praecipue in hac aetate, ut ab auditu & visu seruilium rerum absint. Omnino igitur obscenitas uerborum per legislatorem exterminanda est de ciuitate. Ex turpiter enim loquendi licentia, sequitur & turpiter facere. Potissimum igitur statim a pueris, neque dicant, neque audiant quicquam turpe. Si quis uero dicere aut facere quicquam prohibitorum deprehensus fuerit, is si liber sit, sed

sed nondum in conuentum comestatorum dignatus assumi, honore prohibeatur, & uerberibus castigetur. Sed si sit maioris aetatis, seruili infamia afficiatur. Cum uero dicere quicquam interdixerimus, clarum est quod & aspicere aut picturas, aut actus deformes prohibemus. Sit igitur cura magistratibus, nullam neque picturam neque statuam esse talium rerum imitatrix, nisi apud deos quosdam, quibus etiam lasciuia mos tribuit: apud hos permittet lex iam homines factos pro se & filijs & uxoribus sacra facere. Iuniores autem neque iam borum neque tragœdiarum spectatores esse sinat, nisi cum ad eam peruenerint aetatem, ut in comestationibus una cum alijs sedere, & potus etiam participes esse possunt. Et ab huiusmodi labe infantes, disciplina omnes praestabit. Nos quidem nunc cursim ista attingimus: postea uero insistentes oportebit determinare magis, siue oportet, siue non oportet primo quaerentes, & quomodo: sed in praesenti mentionem de his facere necessarium fuit. Foritan enim non male circa hoc censebat Theodorus tragœdiarum actor: nulli enim unquam concedere uoluit, ut ante se ageret, neque ex uilibus etiam histrionibus: quali magis faueant auditores illis quos primo audierint. Contingit hoc idem in conuersationibus hominum & rerum: omnium enim prima nos magis delectant. Quapropter oportet a pueris omnia turpia procul remouere, & maxime quaecumque habent in se uel obscenitatem uel improbitatem. Transactis uero annis quinque, in duobus usque ad septem oportet iam disciplinas spectare quas addiscere eos oportet. Dura aut sunt aetates in quas necessarium est disciplinas diuidere. Una, post septimum annum usque ad pubertatem. Altera, a pubertate usque ad annum uigesimum primum. Nam qui hebdomadibus diuidunt aetates, ut plurimum non dicunt bene. Itaque sequenda est naturalis distinctio. Omnis enim ars & disciplina implere uult id quod deest nature. Primum igitur uidentum est, si faciendae sit institutio quaedam circa pueros. Deinde, si utile sit, publice curam eorum suscipere, uel magis priuatim, quomodo nunc sit in plurimis ciuitatibus. Tercio, qualem haec esse curam oportet.

ARISTOTELIS STAGIRITAE POLITICORVM SIVE DE REBUS PUBLICIS LIBER OCTAUIVS, Leonardo Aretino interprete.

ARGVMENTVM LIBRI.

In octauo haec insunt: Mos, disciplina, mens, quibus moribus disciplinisque instruendi animi sint iuuentutis.

Quod facienda sit institutio circa pueros, & illam publice esse suscipiendam atque ad reipublicae formam, non priuatim: nam unquamque reipublicam optime conseruant mores proprii, ueluti mos popularis, reipublicam populi, & quamque institutionem publice elegantius fieri. Cap. I.

Quod igitur a legis positore maxime intendendum sit circa disciplinam iuuentutis, nemo utique dubitabit: nam id quidem neglectum in ciuitatibus, affert reipublicae detrimentum. Oportet enim ad singula gubernandi genera, disciplinam accommodari. Nam mos uniuscuiusque proprius, consueuit & seruire reipublicam, & ab initio constituere, seu popularis mos, popularem: & paucorum potentiae accommodatus mos, eam quae consistit in paucorum gubernatione. Semper autem melior mos, causa est melioris reipublicae. Praeterea in cunctis facultatibus & artibus sunt quaedam, ad quae erudiri prius oportet, & assuescere ad earum opera: itaque manifestum est, quod & ad uirtutis actiones. Cum uero unus sit finis ciuitati toti, clarum est, oportere disciplinam quoque esse unam & eandem omnium: & huius curam esse publicam & non priuatam, quemadmodum nunc unusquisque curam habet suorum filiorum, priuatimque docet & priuatam disciplinam, prout ei uidetur. Sed oportet publicorum publice exercitationem fieri, & simul non debet quisque ciuis se suum existimare, sed omnes ciuitatis. Particula enim ciuitatis unusquisque est: cura uero singularum particularum, respicere nata est ad curam totius. Laudari possunt in hoc Lacedaemonij: nam plurimam circa pueros diligentiam faciunt, & quidem publice. Quod igitur lege providendum sit circa disciplinam iuuentutis, & hoc publice faciendum, patet.

Qualis esse debeat institutio puerorum: quodque non omnium quae ad reipublicam sint necessaria, non enim exercitiorum & operum uilium, quod liberalium disciplinarum quantum sat est & ad finem liberalem. Cap. II.

Quae nam uero ista sit disciplina, & quomodo tradenda, latere non debet. Nam nunc quidem in ambiguo est, neque eadem omnes censent iuuentutem addiscere debere,

neque ad uirtutem, neque ad uitam optimam. neque conspicuum est, utrum per intelligentiam magis deceat, uel per animi morem. Impedimentorum quoque respectus, confidit rationem disciplinæ conturbat: cum manifestum non sit, utrum exercitatio nostra accommodanda sit ad ea quæ sunt utilia ad uitam, uel ad ea quæ tendunt ad uirtutem, uel ad ea quæ ad maiorem quendam superfluumque pertinent apparatus. Hæc enim omnia pariter quosdam suscipere. De his quoque quæ ad uirtutem tendunt, nihil confessum existit. Etenim uirtutem non eandem omnes statim honorant. Ex quo fit, ut discordent circa illius exercitacionem. Quod igitur ex utilibus necessaria sint addiscenda, manifestum est. Quod autem non omnia, distinguuntibus liberalia opera ab illiberalibus, patebit, illa talia esse recipienda, quæ cum utilia sint, faciunt exercitacionem habentem non uilis exercitatorum operatorem. Vile autem exercitacionem putandum, & ars & disciplina, quæcunque corpus aut animum aut mentem liberi hominis, ad usum & opera uirtutis inutilem reddunt. Itaque & artes illæ quæ deterius disponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia, sordida nuncupamus. Mentem enim occupatam & uilem reddunt. Sunt etiam quædam ex liberalibus scientijs, quas usque ad aliquid discere honestum sit: penitus uero sese illis tradere, ac ad extremum usque profecti uelle, nocumētis illis (quæ supra diximus) obnoxios facit. Sed refert plurimum, cuius gratia quis agat, uel discat. Nam si gratia sui uel amicorum, uel propter uirtutem, non est illiberalis: qui uero id ipsum agit propter alios, sapere utique uidebitur illiberaliter ac sordide agere. Disciplinæ igitur illæ de quibus diximus, ad utramque partem se habent.

Ex his quæ mentem ornant quatuor discenda sunt pueris, grammatica, gymnastica, musica, pictoria, quod ocium negotio sit præferendum, & disciplina illius disciplinis huius musica ad ocium, literæ indifferentes, gymnastica & pictoria ad negotium. Cap. III.

Sunt autem ferè quatuor, quas discere iuuenes consueuerunt: literas, gymnasticam, musicam: addunt uero quidam, figurandi peritiã. Literas quidem & figuracionem, tanquam utiles & ualde expedientes ad uitam: gymnasticam uero, tanquam pertinentem ad fortitudinem: de musica uero ambigitur. Nam nunc quidem plurimi uoluptatis gratia illam addiscunt. Veteres autem inter disciplinas eam collocauerunt, ex eo quod natura quærit (ut sepe dictum est) non solum in negotio rectè, uerumetiam in ocio laudabiliter posse uersari. Hoc enim principium est omnium, ut rursus de illo dicamus. Si enim utroque opus est, magis autem expetendum est ocium quam negotium: nec id quidem in ioco. nam sic necesse foret iocum esse finem uitæ: quod si sit impossibile, & magis in negotijs utendum est ioco. Nam qui laborant, indigent relaxatione: & huius gratia est iocus. negotia uero sunt cum labore & conatu: & propterea oportet iocum adhibere, qui tanquam medicinam eo tempore afferat. Nam relaxatio est huiusmodi motus animi, & requies per uoluptatem. Ocium autem ipsum uidetur in se uoluptatem habere, & felicitatem & uitam beatam: & hoc non negotiosis, sed ociosis existit. Nam qui negociatur, aliquid gratia negociatur, quod sibi desit. Felicitas autem finis est, quam non cum dolore, sed cum uoluptate esse omnes putant. Hæc tamen uoluptatem non eandem omnes posuerunt, sed secundum se unusquisque, & secundum suum habitum: optimus tamè optimam, & eam quæ sit ab honestissimis. Itaque manifestum est, quod oportet ad ocium quoque degendum addiscere quædam, & erudiri: & has eruditiones ac disciplinas sui ipsarum esse gratia. Illas uero quæ ad negotium, tanquam necessarias, & gratia illorum. Quapropter musicam antiqui inter disciplinas collocauerunt, non tanquam rem necessariam, nihil enim habet tale: neque tanquam uilem, ut literæ ad lucrum, & ad rem familiarem, & ad studia, & ad ciuiles actiones complurimas. Videtur quoque figurandi peritiã utilis esse ad iudicandum melius artificum opera, neque ut gymnastica, ad sanitatem & robur: nihil enim horum uideamus ex musica fieri. Restat ergo quod ad degendum in ocio, ad quod & apparet eam adhiberi: quam enim putat degentiam esse ingenuorum hominum, in ea constituunt. Quapropter Homerus in poemate suo ita inquit: Sed quale est uocari ad mensam opiparè paratam? Deinde nominans quosdam alios, subdit: Et cytharædum qui omnis demulceat. Et alio loco ait Ulysses, Optimam esse degendi rationem quando lætis omnibus comitibus audiunt cytharædum, sedentes per ordinem. Quod igitur sit disciplina quædam, quam non ut uilem, neque ut necessariam docendi sunt filijs, sed ut liberalem & honestam, manifestum est. Vtrum autem una sit numero, an plures, & quæ nam istæ, & quomodo, posterius dicetur. Nunc tantum id præmissum sit, quod apud antiquos habemus testimonium ex his discipli-

disciplinis quas diximus. Musica enim hoc manifestat. Ac etiam de utilibus quod aliqua addiscere pueros oportet, non modò propter utilitatem, ut patet in literis: uerumetiam propter multas disciplinas alias, quæ per literas addiscuntur. Similiter uero figurandi peritiã, non ut in uenundando emendoque uasa non decipiantur, sed potius, quia contemplari facit pulchritudinem corporum. Quærere uero utilitatem ubique, minime congruit magnanimis & ingenuis hominibus. Cum uero manifestum sit, utrum moribus an ratione sit disciplina tradenda, & an circa corpus primò uel circa mentem: patet ex his, quod adolentes gymnastica & pædōtricia sunt tradendi: quarum altera, qualem aliquam facit habitudinem corporis, altera operationes.

De gymnastica, & puerorum exercendorum disciplina. Cap. IIII.

Nunc autem quæ ciuitates curam habere puerorum maximè uidentur, partim athletarum habitudinem inducere student, in quo deformant corpora, ac augmentacionem eorum impediunt. Lacones uero in hoc quidem non errant, sed efferatos laboribus reddunt adolentes, quasi hoc utile sit maximè ad fortitudinem. Atqui, ut iam sæpius diximus, neque ad unam uirtutem, neque ad hanc maximè respiciendum est ab eo qui curam facit institutionis. Et si ad hanc, non tamen consequuntur: neque enim alijs in animalibus, neque in gentibus uideamus fortitudinem adesse maxime efferatis, sed potius mansuetioribus & leoninis moribus. Multæque sunt gentes quæ ad cædes hominum, & ad eorum commessionem insultant, ut circa Pontum Achæi & Heniochi: & ex mediterraneis aliæ gentes similiter his, uel magis: quæ quidem gentes clanculum per insidias latrocinantur: ad bellica tamen opera nihil ualent. Præterea scimus Lacones dum ipsi soli exercebantur, præstitisse cæteris: nunc autem, esse alijs inferiores. Non enim ob id præstabant quod uirtutem exercebant, sed quod ipsi exercitati contra non exercitatos pugnabant. Itaque honestas ac non feritas est in certaminibus præferenda. Neque enim lupus, neque alia bestia, honestum periculum pugnando subiret, sed magis uir bonus. Qui uero adolentes in hæc nimium tradunt, & in necessarijs absque disciplina dimittunt, uerè illos sordidos reddunt. Ad unum enim opus reipublicæ utiles faciunt, & illud ipsum deterius, ut ratio ostendit. Oportet autem non ex prioribus operibus, sed ex his quæ nunc sunt iudicare. Nam nunc quidem illi qui repugnant, disciplinam habent: tunc uero non habebant. Quod igitur utendum sit gymnastica, & quomodo utendum, confessum existat. Usque enim ad pubertatem leuiiores exercitaciones sunt adhibendæ, absque uictu illo uiolento & laboribus coactis, ne corpora crescere impediatur. Signum erit non paruum, quod ita contingat: quia inter eos qui Olympia uicerunt, duo uel tres tantum reperuntur, qui iidem adolentes & uiri sint uictoriam consecuti: propterea quod per exercitaciones pueris adhibitas, sublata sit uis ac robur a uiolentis laboribus. Post pubertatem uero cum annis tribus ad alia perdiscenda intenderint, tunc congruit & laboribus & uictu necessario illos occupare. Nam simul mente & corpore laborare non oportet, cum se inuicem impedire nata sint, labor quidem corporis, mentem: mentis autem, corpus.

De musica pulchra disceptatio Cap. V.

De musica uero dubia quædam posuimus antea, & nunc rectum erit illa resumere, ut tanquam consentanea fiat rationibus, quas quis de ea dicens ostendat. Neque enim facile est demonstrare, quam potentiam habeat, neque cuius gratia illam adipisci oportet, utrum solatiij causa & quietis, quemadmodum somnus & potus. Nam hæc per se ipsa non sunt honesta, sed iocunda, et simul cessare curas faciunt, ut inquit Euripides. Quapropter instituant in illa, & utuntur cunctis istis similiter, somno, & potu, & musica. In his quoque salutationem posuerunt. An magis putandum est, ad uirtutem tendere musicam, ut potentem, quemadmodum gymnastica tale aliquod corpus reddit, sic & musicam talem aliquem morem efficere, assuefacientem posse rectè lætari? An ad degendi rationem aliquid confert, & ad prudentiam? Nam hoc tertium ponendum est ex his quæ dicuntur. Quod igitur oporteat pueros non solatiij gratia discere, manifestum est: non enim solantur discentes: nam cum labore est disciplina. Atqui nec degendi rationem pueris, neque illi a tati congruit attribui. Nulli enim imperfecto competit perfectio. Sed forsitan uidebitur puerorum studium solatiij esse gratia uiris factis & perfectis. Quod si hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos addiscere: ac non potius, instar Persarum Medorumque regum, per alios idem facientes uoluptatis ac disciplinæ participes fieri? Etenim necesse est melius perfici ab his,

qui hoc opus suum fecerunt & artem, quam ab his qui tanto solum tempore in eo laborauerunt, quanto addiscunt. Quod si oportet in his eos laborare, similiter & circa epularum apparatus oportebit utique eos addiscere: quod est absurdum. Eadem quoque dubitatio cadit, si possit mores facere meliores: quid enim opus est eos hanc addiscere, ac non ex alijs audientes recte laetari, & iudicare posse, quemadmodum Lacones: Illi enim quanquam non didicerint, possunt tamen recte iudicare, ut aiunt, quae sit bona, uel non bona melodia. Eademque ratio foret ad solatium, & ad rationem degendi otij, libero hominem dignam. quid enim oportet eos discere, ac non alijs utentibus frui? Considerare hoc licet ex opinione quam habemus de dijs. non enim Iupiter cantat, aut citharam pulsatur secundum poetas: immo illos qui talia faciunt, appellamus uiles: & opus illud, non uiri, neque sobrii, sed iocantis. At enim de his postea erit considerandum. Prima uero questio est, utrum musica sit in ioco reponenda, uel non. & quid potest efficere de his tribus in dubitatione propositis: utrum disciplinam, an solatium, an rationem otij degendi? Rationabiliter quidem ad omnia instituitur, & uidetur omnium particeps. nam et iocus, gratia quietis est, ac quietem necesse est esse iocundam. Est enim medicina molestiae illius, quae per labores suscipitur. & ratio degendi otij non solum honestatem habere debet, uerum etiam uoluptatem. Felicitas enim ex ambabus istis est. Musicam uero omnes fatemur esse ex iocundissimis, siue nuda sit, siue cum modulatione. Inquit profecto & Musaeus, Carmen dulcissimam rem esse mortalibus. Quapropter & ad coetus familiarum, & ad uitam in otio degendam, rationabiliter illam recipiunt, ut potentem laetitiam afferre. unde & ex hoc quis intelligat illam pueris esse perdiscendam. Quaecumque enim iocunda sunt, atque eadem innocua, non solum congruunt ad finem, uerum etiam ad quietem. Cum uero contingat hominibus perarrare esse in fine, per sepe autem cessent & utantur iocis, non ob aliud modum, sed etiam ob delectationem: utile foret requiescere in his, quae ab illa proueniunt uoluptatibus. Contingit autem hominibus, fecisse iocos finem, cum & habeat fortasse finis uoluptatem quandam, sed non quamcumque. Quaescentes uero istam, accipiunt hanc pro illa, ex eo quod cum fine agendi similitudinem habent. nam finis gratia nullius futuri expetitur. & tales uoluptates nullius futuri gratia, sed gratia eorum quae antecesserunt, laborum scilicet & molestiarum. Per quam igitur causam quaerunt felicitatem fieri, per huiusmodi uoluptates, hanc utique aliquis rationabiliter existimet causam. De communiione autem musicae non per hanc solum, sed etiam quia utilis sit ad cessationes, ut uidetur: nec per eas modum, sed insuper quaerendum, num aliquando aliud ex ea proueniat. Preciosior quidem natura eius est, quam secundum eum usum, de quo supra dicitur. Et oportet non solum ab ipsa uoluptatem capere, quam participant omnes secundum sensum: habet enim musica naturalem uoluptatem, per quam illius usus cunctis aetatibus cunctisque moribus est acceptus: sed uidere, si quo modo ad mores, extenditur, & ad animum. Id autem patebit, si aliquando tales aliqui secundum mores, per illam efficiamur. At qui quod efficiamur, per Olympi moderationem manifestum est. ea namque abstrahit animum, & quodammodo rapit: raptus uero & abstractio animae, circa morem affectio est. Praeterea audientes representationes, omnes afficiuntur etiam sine melodijs & uersibus. Cum uero contigerit musicam esse delectabilem, uirtutem autem esse circa laetandum recte, & amare & odisse: oportet profecto addiscere & assue fieri ad nullam rem adeo, ut ad iudicandum recte, & ad gaudendum mansuetis moribus, & laudabilibus operibus. Sunt autem in rhythmis & melodijs similitudines maxime penes ueras naturas irae, & mansuetudinis, ac fortitudinis, & temperantiae, & contrariorum his, & aliorum omnium quae ad mores pertinent. patet id ex effectu. mutamus enim animum talia audientes. Mos autem dolendi ac laetandi in similibus, prope est ut erga ueritatem eodem modo se habeat. Ceu si quis gaudet, imaginem alicuius uidentis, non propter aliam causam, sed propter formam ipsam: necessarium est huic & aspectum ipsum illius, cuius imaginem contemplatur, esse iocundum. Contigit autem in alijs quidem sensibilibus, nullam existere similitudinem esse morum: ut in his quae tactu uel gustu percipiuntur. In his etiam quae uisu, admodum parum: figurae enim sunt talia, sed ad modicum. & omnes huiusmodi sensus participant. Insuper non sunt haec similitudines morum, sed signa magis, quae sunt figurae & colores morum: & sunt haec a corpore in passionibus. Attamen quantum refert circa horum uisionem, oportet pueros non figuras inspicere Pausonias, sed Polygnotis: & si quis alter pictor uel statuarius, sit moralis. At in melodijs ipsis sunt imitationes morum, & hoc est manifestum. statim enim harmoniarum distincta est natura, ita ut qui audiunt, aliter disponantur, nec eodem modo se habeant ad unam.

unamquamque ipsarum: sed ad quaedam flebiliter & contracte magis, puta ad eam quae appellatur Lydia mixta: ad quaedam uero mollius secundum mentem, ceu ad illas quae sunt remissae: ad aliam uero medio critere & compositae plurimum, ut uidetur Dorica facere sola omnium harmoniarum. Phrygia uero distrahit ac rapit animum, & quasi extra se ponit: hoc enim recte dicunt, qui circa huiusmodi disciplinam philosophantur. Capiunt enim uerborum testimonia ex rebus ipsis. Eodem modo se habet circa rhythmos. Alij enim morem continent grauius, alij concitant: alij uiolentiores afferunt motus, alij liberaliores. Ex his igitur patet, quod musica possunt animi morem aliquem facere. Quod si hoc potest musica, clarum est quod ad puerorum disciplinam est adhibenda, & in ea pueri sunt instituendi. Congruit autem naturae huiusmodi disciplina: nam pueri propter aetatem nihil ferunt sponte, quod non habeat in se iocunditatem Musica uero ex his est quae sunt iocunda secundum naturam. Et uidetur cognitio quaedam esse nobis cum harmonijs & rhythmis. Quapropter multi sapientum dixerunt, alij quidem animum esse harmoniam, alij uero, habere harmoniam.

Sententia propria de musica, quod liberis ciuium aliquo tenus discenda

sit, et canendo, et manibus pulsando: et quousque. Cap. VI.

Utrum autem addiscere eos oportet cantando & manibus agendo, uel non, quemadmodum prius dubitatum est, nunc erit dicendum. Non est obscurum, interesse multum ad hoc, ut efficiamur aliquales, si quis operum ipse sit particeps: nempe impossibile est, uel certe admodum difficile, ut qui opera ipsa non tractat, perite ualeat iudicare. Et simul opus est, ut pueri habeat exercitationem aliquam: & Archita tabella recte reperta est, quam pueris dant, ut in ea occupati, illa quae sunt domi non frangant. Nescit enim pueritia quiescere. Hic est ergo infantibus conueniens ludus. Disciplina uero maioribus, tanquam tabella quaedam. Quod igitur docendi sint musicam, ita ut in opere ipso uersentur, ex ipsis patet. Quid autem deceat uel non deceat secundum aetates, non difficile est determinare, ac respondere uituperatoribus, uile huiusmodi exercitium esse dicentibus. Primum igitur, cum iudicandi causa sint haec opera perdiscenda, oportet in pueritia illis operam dare. in maiori uero aetate, exercitationem dimittere: tantummodo autem iudicare posse per disciplinam adeptam, ac laetari recte. Vituperatoribus autem, qui aiunt sordidos ac uiles musicam facere, non difficile est respondere, si consideremus quousque illi opera danda sit ab his, qui ad uirtutem ciuilem erudiuntur: & quae melodiae quae uel rhythmi sint addiscendi: & praeterea quibus instrumentis percipiatur. Nam in eo quidem plurimum refert, consistit quae in his obiectioibus solutio: nihil enim uetat, modos quosdam musicae illud quod aiunt efficere. Clarum est igitur, oportere disciplinam eius neque impedimentum afferre ceteris operationibus, neque corpus efficere inutile ad bellicas ciuilemque exercitationes. Ad usum quidem iam, ad disciplinas uero postea. Erit autem hoc, si neque in illis laborabunt quae ad certa artificia pertinent, neque circa admirabilia quaedam & superflua, quae in certamina prius & de certaminibus in doctrinam uenerunt: sed eousque, ut gaudere ualeant probabilibus melodijs & rhythmis, & non communi sensu musicae solum ut animalia quaedam, & turba seniorum ac puerorum. Patet etiam ex his, quibus instrumentis sit utendum: neque enim tibiae sunt in disciplina recipiendae, nec aliud artificiosum instrumentum, ut cithara, & siquid aliud tale: sed quaecumque faciunt auditores bonos, uel musicae disciplinae, uel alterius. Insuper tibia non est morale, sed potius suscitatum & concitatum. Itaque ad huiusmodi tempora est utendum illa, in quibus spectacula magis purificationem patiuntur, quam disciplinam. Adiuugamus autem & illud, quod contrarium disciplinae efficit, impediens rationem, uti tibiae sonus. Quapropter bene reprobauerunt illarum usum antiqui, licet prius usi fuissent. Studiosiores enim facti propter diuitias, & animosiores ad uirtutem, post uictoriam contra Medos habitam, ac ex rebus gestis magnam de se opinantes, disciplinam omnium arripuerunt, non iudicando, sed experientes. Quapropter tibiae quoque usus tunc receptus est. Nam & apud Lacedaemonios quidam qui ludos exhibebat, ipsemet tibijs modos fecit. & Athenis eousque in consuetudinem uenit, ut ferè ingenui omnes addiscerent: quod patet ex tabula a Thralippo posita, cum ludos pro tribu sua dedit. Postea uero in desuetudinem abiit, & improbare coepta est, cum iam melius per experientiam iudicare possent, quid ad uirtutem pertineret, & quid non. Eodem quoque modo permulta instrumentorum antiquorum improbata sunt, ueluti pectades & barbiti, & quae ad uoluntatem audientium intendebant, heptagona, & trigona, & sambuca, & cuncta quae indigent perita manuum gestulatione.

Rationabiliterq; illud se habet, quod antiqui de tibijs fabulantur. aiunt enim Mineruam repertricem, tibijs abiectis ob deformitatem oris. Atqui non male, se habet dicere, fecisse hoc deam, deformitate oris infensam: sed tamen multo magis ob id, quia nihil confert tibijs usus ad intelligentiam & mentem, cum scientia & ars Mineruæ sit attributa. Cum uero instrumentorum & operis probauerimus artificiosam disciplinam: artificiosam uero illam posuimus quæ uersatur in certaminibus, in illis enim qui agit, non propria uirtutis gratia agit, sed ut audientes delectet, et onerosa quidem delectatione. Quapropter non ingenui hominis censemus esse huiuscemodi opus, sed per uiles ac sordidos contingit illud fieri: nam finis cuius gratia faciunt, improbus est, cum spectator onerosus existens, modo hoc modo illud exigere cōsueuit: ita ut artifices quoq; placere studentes, illiusmodi efficiantur, & corpora similiter propter motus.

Utrum ad musicam disciplinam omnibus harmonijs sit utendum, & omnibus rhythmis an distinguendū sit. Utrum ijs qui operā disciplinæ discendæ nauant, eandem determinationē ponamus, an quandam aliam. Et cum musicæ pars una in melodia melodijsq; uersatur, altera in rhythmis, utra alteri sit præferenda. Cap. V. 11.

Considerandum est autem, utrum omnibus utendum sit harmonijs & omnibus rhythmis, an distinguendū. Deinde, utrum illis qui eruditionis causa laborant eandē distinctionem tribuamus, an tertium quiddam aliud. Quoniam uidemus musicam esse per melodiam & rhythmos, horum utrunq; latere non debet, quam uim habeat ad doctrinā: utrum præferenda sit ea pars quæ in melodijs consistit, an ea quæ in rhythmis. Putans igitur multa de his esse dicta recte à musicis quibusdam, qui nunc sunt, & à philosophis qui peritiam habent huius disciplinæ, discussionem & examen singularum partium illis dimittimus qui perquirere uolent. nos autem solummodo in genere de ipsis dicamus. Cum illa probetur à nobis melodiarum diuisio quam faciunt quidam philosophi, quod alia sunt morales, alia effectiua, alia abstractiua, ponentes naturam earum ad singula istorum: nam & doctrinæ gratia, & purificationis (Quid autem purificationem intelligamus, nunc simpliciter, alia uero diligentius in his quæ de poetis scribimus, dicetur). Tertio gratia degendi ocij, quietisq; causa, & remissionis curarum. Patet omnibus harmonijs esse utendum, sed non eodem modo: uerum ad doctrinam quidem moralibus est utendum maxime: ad auditionem uero, alio pulsante, effectiuis & abstractiuis. Nam affectio illa quæ contingit circa animos quorundam uehementer, in cunctis existit. Differt autem secundum magis & minus: ceu miseratio & metus. & præterea abstractio animi: nam per hunc motum, deuoti & supplices quidam fiunt. Videmus autem & sacris melodijs ita affici, quando utuntur expiantibus animam carminibus, quasi medicina fretis & purificatione. Hoc idem euenire necessum est ijs qui commiseratione, & qui motu, & qui alijs affectibus detinentur & alijs, quatenus cuique talia contingant: fieriq; in omnibus purificationem quandam & leuationem cum uoluptate. Similiter autem carmina purificatiua, lætitiā afferunt innocuam hominibus. Quapropter talibus harmonijs, & talibus carminibus spectandi sunt hi, qui theatralem musicam tractant certatores. Sed cum spectator sit duplex, alter ingenuus & doctus, alter uilis & indoctus, ex opificibus turba que urbana: his quoque accommodanda sunt certamina & spectacula, ad cessationem & requietem. Ut enim illorum animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarum & melodiarum distortionem sunt quædam, illæ quæ sunt uehementes & infractæ. Delectat uero singulos id quod suæ naturæ sit aptum. Quamobrè licentia permittenda est his, qui de arte musica certant in theatro, ut ad huiusmodi spectatorem, tali genere utantur musicæ. Ad doctrinā uero, moralibus melodijs est utendū, & talibus harmonijs, qualis est Dorica, ut supra diximus. Recipienda est & alia quæcunq; nobis suadet, qui in philosophia musicaq; uersantur. Socrates uero in libris de Repu. non recte Phrygiā tantummodo adiungit ad Doricā, licet improbens tibiā ex instrumentis. Habet eandem uim Phrygia in harmonijs, quam habet tibia in instrumentis. Am hæc enim concitat animos, & in affectus impellunt. Ostendit hoc poësis. Tota enim bacchantio, et tota huiusmodi concitatio maxime omnium instrumentorum, per tibijs fit. Harmonia uero Phrygia maxime hunc modum habet, ceu Dithyrambus manifeste uidetur esse Phrygius. Cuius quidem rei plura afferunt argumenta, qui circa huiusmodi rerum intel-

intelligentiam uacant. Et inter cætera illud, quod Philoxenus aggressus Doricè facere Dithyrambos in fabulis, non potuit: sed uicillius naturæ tractatus fuit ad Phrygiam harmoniam, quæ maxime illis congruebat. Doricam autem fatentur omnem constantem esse ac firmam, moremque summopere continere uirilem. Præterea cum medium extremorum sumendum esse diximus, Dorica autem hanc habet naturam ad alias harmonias: manifestum est, quod Doricam præ cæteris decens est iuniores addiscere. Sed duo consideranda sunt: unum, quid possit: alterum, quid deceat. nam possibilia quisq; aggredi & conuenientia sibi debet. Sunt autem hæc distincta ætatibus, ceu defessis iam tempore. non facile est alti spiritus cantilenas canere: sed talibus subiicit natura remissas. Ex quo Socratem in hoc quoque merito reprehendunt quidam ex his, qui circa musicam uersantur, quod remissiores harmonias improbauit ad doctrinā, quasi uinolentas accipiens eas non secundum uinolentiam naturā: nam uinolentia magis debacchari facit, sed defessas. Quare & ad futurā gratiā seniorum, opus est huiuscemodi harmonias attingere, & huiuscemodi melodias. Præterea si qua est talis harmoniarum, quæ cōueniat puerorum ætati, ex eo quia possit ornatum simul doctrinæq; afferre: quod Lydia maxime omnium harmoniarum habere uidetur: manifestum, quod hæc tres determinationes sunt in doctrina faciendæ: sed medium, possibile ac decens.

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISSIMI, IN LIBROS OECONOMICORVM Aristotelis ad Cosmum Medicen Florentinum, Præfatio.

Reciosa sunt interdum parui corporis munuscula, quod lapilli gemmaeq; testantur. Et homines nonnumquam pusilli, grandioribus præualent, ut de Tydeo scribit Homerus, à quo breui & exiguo, omnes certaminibus longè superatos fuisse tradit. Staius quoque, Homerum, credo, secutus, de eodem inquit. Maior in exiguo regnabat corpore uirtus. Tu igitur Cosme dulcissime, hoc quicquid est libelli ob paginæ breuitatem nequaquam despexeris: pusillum quidem est, at uiribus amplum, et precio dignum. Quod ego per has ferias & Græco interpretatus, non immerito, ut mihi uideor, tibi potissimum destinavi. Cui enim rectius de gubernatione exercitus præcipi potest, quam illi qui exercitum habet? Cui rursus de rei familiaris administratione, quam ei qui rem amplam possidet, & tueri illam cum laude gliscit, & augere cum dignitate? Licet ergo per te multum sapias, & à patre tuo uiro sapientissimo, quotidie audire possis, operæ precium tamen erit quod de rei familiaris tradiderint excellentissima philosophorum ingenia, cognouisse. Ut enim medicinae sanitas, ita rei familiaris diuitias finem esse constat. Sunt uero utiles diuitiæ, cum & ornamento sint possidentibus, & ad uirtutem exercendam suppedient facultatem. Profunt etiam natis, qui facilius per illas ad honores dignitatesq; subleuantur. Nam quorum uirtutibus obstat res angusta domi, haud facile emergunt, ut poetæ nostri dicat sententia. Quare cum nostri, tum multorum multo magis charitate, illarum amplificatione, quoad honeste possumus, studendum est, quoniam à philosophis in bonis numerantur, et ad felicitatem pertinere creduntur. Tu igitur harum præcepta rerum in hoc libello Aristotelis leges, quem ego non solum transfuli e Græco, ut maxime consonum esse putauit, uerum etiam explanationem quandam obscurorum uerborum adiunxi, quod tibi legenti dulcior esset. Primum igitur, illud præmittendum est, duas philosophiæ esse partes: quarum altera in cognitione rerum, altera in agendo uersatur. Prima serè pars illa pertinet, quorum finis est ipsa cognitio. A diua uero, præcepta uite continet: quæ scire parum est, nisi deducas in actum. Ea uero præcepta diuiduntur trifariam: aut enim circa mores nos instruunt, aut circa rem familiarem, aut circa rem publicam. Harum primam, ethicam. Secundam, oeconomicam. Tertiam, politicam Græci appellant. Nos, ut opinor, nostris uocabulis uti magis decet quam alienis. Nunc ad textum Aristotelis ueniamus.

ARISTOTELIS STAGIRITAE OECONOMICORVM SIVE DE REBUS DOMESTICIS
liber primus, Leonardo Aretino interprete.
ARGUMENTVM LIBRI.

In primo libro hæc exponuntur: primum, differentia, conuenientia, & ordo politicæ disciplinæ & oeconomicæ. Deinde, partes domus, & acquisitio. Coniugalis societas, leges uiri ad uxorem, leges domini ad seruos. Oeconomici leges. Hæc ex capitibus continetur, quorum maxime quartum, quintum & sextum, officia rei familiaris continet: primum autem secundum & tertium, rem familiarem exponunt.

Quomodo differant & conueniant inter se politica & oeconomicæ, & quis earum sit ordo. Cap. I.

Res familiaris & respublica inter se differunt, non solum quantum domus & ciuitas (hæc enim sunt eorum subiecta) uerum etiam illo, quod in republica quidem plures imperant, in re familiari uero unus duntaxat est imperator & rector. Quædam enim artes distinguuntur, nec est eiusdem, fecisse, ac factu uti, quemadmodum lyra & fistulis: sed

reipublicae disciplinae est, civitatem ab initio constituisse, & constituta bene uti. Itaque patet etiam esse rei familiaris, parare domum, & illa uti. Civitas quidem est multitudo domorum, agro & pecunijs sufficienter abundans ad bene vivendum. Id autem ex eo patet, quod si compotes horum esse nequeunt, societas soluitur. Insuper huius gratia in unum coeunt, cuius autem gratia unum quodque est, & fit, & substantia ipsius haec existit. Itaque patet, priorem esse rem familiarem quam rempublicam, nam & opus illius est: pars enim civitatis est domus. Considerandum est igitur de re familiari, quod sit illius opus.

De partibus domus, & unde sit sumenda possessio. Cap. II.

Domus quidem partes sunt, homo & possessio. Quoniam vero primum in minimis natura cuiusque inspicitur, in domo quoque se habet ita, quare secundum Hesiodum hoc adesse conuenit: domicilium in primis, mulieremque, & bouem aratorem. Alterum enim primum in uictu est, alterum in liberis. Itaque oportet ea quae ad uxorem spectant, recte disposuisse, hoc est prouidisse, ut talis sit qualis esse debeat. Possessionis autem prima cura est, ea quae secundum naturam: secundum naturam uero potissima est agricultura. Secundo loco, omnia quae sunt a terra, seu metallorum, aut si qua alia huiusmodi. Sed agricultura praecipue, quoniam iusta: non enim ab hominibus, nec uolentibus, ut cauponaria & mercenariae: nec ab inuitis quaerit, quemadmodum bellicae artes. Et est earum rerum quae sunt secundum naturam: natura enim omnis educatio est a matre, quare & hominibus a terra. Prodest etiam haec plurimum ad fortitudinem, non enim, quemadmodum uiles artium, corpora eneruat, sed talia facit, ut & sub dio consistere, & tolerare laborem ualeant, & aduersus hostes pericula capessere. Soli enim hi res suas extra munitiones habent,

Quod uiri & mulieris societas secundum naturam sit, & necessaria,

& quod multa commoda contineat. Cap. III.

Sed eius diligentiae quae est circa homines, prima sunt partes circa uxorem. Societas enim est maxime secundum naturam mari & foeminae. Praemissum est enim a nobis et alijs locis, desiderare naturam multa efficere talia, ueluti unum quodque animalium. est enim impossibile, foeminam sine mare, aut mare sine foemina hoc adimplere: quare eorum societas necessitate constituta est. Enim uero in caeteris animalibus absque ratione id fit, & in quantum natura capacia sunt, & procreandi gratia solum. In cicuribus autem & prudentioribus distinguitur magis. Apparent enim in his magis mutua auxilia, & dilectiones, & cooperationes. Maximeque in homine id conspicitur, quod non essendi causa solum, uerum etiam bene essendi mas & foemina ope mutua coniunguntur, filiosque procreant: non solum ut id naturae tributum ferant, uerum etiam ut commoda exinde suscipiant. Valentes enim ipsi, imbecilles suos labore tuentur & alunt: mox imbecilles ob sensum facti, a ualentibus eadem reportant. Et simul natura per hunc circuitum adimplet sempiternitatem: ex quo secundum numerum non potest, at secundum speciem. Sic enim diuina prouidentia utriusque natura ordinata est, uiri scilicet & mulieris ad societatem. Tendunt enim eorum omnia in idem utilitatis, licet contraria quaedam uideantur. Alterum enim robustum facit, alterum imbecillius, ut hoc quidem ob timorem cautius, illud uero propter fortitudinem pugnatius esset: & alterum parat foris, alterum parta domi conseruat. Ad operis uero effectiorem, alterum sedulitatem intra limen agit, ad externam uero peruagationem imbecillum. Alterum ad sedulitatem deterius est, ad motum autem ualentius. Circa prolem autem, generatio quidem propria est, utilitas uero communis: alterius enim nutrire est, alterius erudire.

Leges uiri ad uxorem. Cap. IIII.

Primum igitur leges sint uiro ad uxorem, ut ab iniuria cesset: sic enim nec ipse iniuriam patietur. Hoc enim & communis lex inducit, ut Pythagorici dicunt, quemadmodum seruam a lare abductam quamminime decet uideri iniuria afficere. Est autem uiri iniuria, extranarum mulierum coitus. De congressionis uero usu, lex sit. In usu uero, ut neque desit praesentibus, nec absentibus impotens sit acquiescere: sed ita assuescitur, ut sufficere se habeat in praesentia & absentia. Recte uero se habet & illud Hesiodi, puellam accipere oportere, ut gratis moribus eam imbuerere possis: diuersitates enim morum, nequaquam sunt ad dilectionem aptae. Circa ornatum uero, quemadmodum in moribus fictionem esse non decet, si simul appropinquare debent, sic etiam nec in corpore, nam illa quae per ornatum fiunt, nihil differunt ab histrionum usu, tragodiae in scena agentium,

Leges

Leges domini ad seruos.

Cap. V.

Possessionum autem prima quidem, ac maxime necessaria est illa, quae optima & principalissima: id est autem homo: Quapropter oportet primo seruos parare studiosos. Seruorum autem species duae: curator, & opifex. Cum uero cernamus, quod disciplinae tales aliquos faciunt iuuenes, necessarium est, postquam paruueris, imbueri illos quibus liberalia officia fuerint committenda. Cum seruis autem uersetur ita, ut neque superbos esse sinat, neque abiectos. Et liberalioribus quidem honorem, opificibus uero cibum abunde tribuat. Et quoniam uini potus, etiam liberos ad insolentiam impellit, & apud multas nationes ingenui quoque ab illo se abstinent, ut Carthaginenses dum militant: patet, quod uini aut nihil, aut ualde raro seruis tradendum est. Tria uero cum sint, opus, cibus & castigatio: cibus quidem sine castigatione & opere, petulantem reddit: opus uero & castigatio sine cibo, uiolenta res est, & infirmum facit seruum, restat igitur, ut opus faciendum illi tribuat, & cibum sufficientem, sine mercede enim dominandum non putant: merces autem serui, cibus est. Verum ut alij deteriores fiunt, quando nec melioribus tribuitur melius, neque praemia sunt uirtutis & uitij proposita, sic etiam serui. Quapropter oportet considerationem habere, ac indulgere illis, & permittere singula secundum merita: & cibum, & uestem, & quietem, & castigationem uerbo & opere, medicorum artem imitantes, in medicina loco prospicientes, quod quidem cibus medicina non est, propter continuationem.

20 Genera uero seruorum ad opus faciendum optima essent, neque timida, neque fortia nimis: in utrisque enim peccatum est, nam & nimis timidi non ferunt laborem, & ferocibus non commodum imperatur. Oportet quoque finem omnibus esse terminatum: est enim iustum simul & utile, libertatem esse propositam. Libenter enim labores subibunt, si & propositum praemium conspexerint, & tempus diffinitum. Sunt etiam procreatis filijs, tanquam obliuibus obligandi. Nec plures habendi eiusdem generis, quemadmodum in ciuitatibus. Sacra quoque & largiores epulae seruorum gratia magis facienda, quam liberorum. Plura enim ipsi habent, quorum utique gratia talia instituta sunt.

Leges Oeconomi.

Cap. VI.

Quatuor habere oportet patrem familias circa pecunias, nam & quaerere posse conuenit, & quaesita ueri: alioquin nulla quaerendi foret utilitas. Nam cribro haurire nihil aliud est, quam (quod dici solet) terebratum uas. Esse praeterea talem, ut et ornari praesentibus, & frui sciat: horum enim gratia habere illas expedit. Distingueda quidem sunt singula, & plura habenda fructuosa quam infructuosa, & negotia sic sequestranda, ut omnium simul periculum non subeat. Circa tuendum autem quaesita, utiles sunt Persicae & Laconicae, utiles etiam Attica dispensatio: uendentes enim emunt. Et penoris institutio, non est in exilioribus administrationibus. Est autem Persica, ipsum omnia iubere, omniaque inspicere. Et quod de Dionysio inquit Dyon: Nullus enim parem curam habet alienorum & suorum. Itaque quaecumque per ipsum geri possunt, circa illa cum diligentia intendat. In quo Persa simul & Libyci dictum recte se habet. Persa enim rogatus, Quid equum maxime pinguem faceret: Oculus domini, respondit. Libycus uero rogatus, Quod sterquilinum agro foret optimum: Domini, inquit, uestigia. Sunt igitur inspicenda negotia diligenter uiro, inspicenda etiam ab uxore, prout inter eos distinctae sunt cura. Et hoc faciendum est, in exilioribus quidem administrationibus raro, in grandioribus autem, quorum cura alijs committitur, saepe. Nisi enim quis bonum exemplum de se praebuerit, imitationem diligentiae habiturum non existimant, neque in re familiari, neque in alijs: quoniam impossibile sit, non diligentis domini diligentes esse uicarios. Cum uero haec ad uirtutem honesta sint, & ad rem familiarem utilia, expensici decet prius dominum quam seruum, & cubitum ire posterius, nec unquam incustoditam esse domum: quemadmodum nec urbem, quando opus est, neque die, neque nocte. Et ante lucem surgere: quod & ad sanitatem, & ad curam rei familiaris, & ad studium philosophiae prodest quamplurimum. In paruis igitur administrationibus Attica regula circa fructus utendum est: in magnis uero, distinctio facienda est eorum quae in annum, & eorum quae in singulos menses consumere oportet.

Eodemque modo in instrumentis separanda sunt ea, quorum usus quotidianus est, ab his quae raro sunt usui. Haec tradenda sunt ijs, quibus negotia commiseris. Accerto tempore inspectio eorum facienda erit, ut non lateat, quid saluum sit, quid ue perierit. Aedes quoque ita parandae sunt, ut & rerum possessarum, & salubritatis, commoditatisque rationem habeamus. Rerum possessarum dico, seu fructuum & uestium, quales hi conducant: et fructuum,

Q *stuum,*

rum, quales aridis & quales liquidis, & aliarum rerum; & quales animatis, & quales inanimatis, feruisq; & liberis, maribusq; & foeminis, ciuibus et peregrinis. Commoditatis uero & salubritatis, ut aestate quidem uentorum afflatum, hyeme uero solem recipiat, Essent autem tales, si uerso borea fuerint, nec aequaliter lata. Videtur quoq; in magnis domibus utilis esse ianitor, qui sit ad caetera inhabilis, pro obseruatione importandorum & exportatorum. Ad rectum uero usum instrumentorum illud Laconicum ualet, Singula suo loco iacere: sic enim parata, non requirentur.

ARISTOTELIS STAGIRITAE OECO-
NOMICORVM SIVE DE REBUS DOMESTICIS
liber secundus, Leonardo Aretino interprete,
ARGVMENTVM LIBRI.

Quae sint leges probae matris, familiae, item leges probi uiri ad coniugem, testimonia & exempla ex Homero. 104
stremum, probi uiri & mulieris bonae inter se mutuo leges quae sint.

Leges probae mulieris. Cap. I.

Probam mulierem omnibus quae sunt intus dominari oportet, curaq; habere omnium secundum praescriptas leges. Non permittentem ququam ingredi, sine praecipio uiri, ueritatem maxime uerba, quae de mulierum corruptela circumferuntur. Et si quid intus accidat, ut sibi notum sit soli; & si quod malum ab ingredientibus comitatur, ut penes uirum sit culpa. Dominam uero impensarum ad festos dies, quos permiserit uir. Sumptu & uestitu & apparatu minori etiam utatur, quam leges permiserint ciuitatis: considerans, quod nec uestimentorum nitor, nec excellentia formae, nec auri magnitudo tantum ualet ad mulieris laudem, quantum modestia in rebus, ac studium honeste decoreq; uiuendi. Etenim omnis huiusmodi ornatus animi optabilis est, multoq; firmiter ad senectutem usq; ueras laudes sibi natisq; afferre. Se igitur ipsam in his uirtutibus, inanimet mulier, pergatq; laudabiliter rebus praesse. Nam uiro quidem indecens uidetur ea scire, quae intra aedes fiunt: in caeteris uero omnibus parere mulier uiro contendat. Nec audiens quicquam de republica, nec tractans quicquam eorum quae ad connubia spectare uidentur: sed cum tempus poscet, aut filias tradere nuptui, aut nurus accipere, obediat penitus in his uiro, atq; sic una deliberet, ut sententiam uiri sequatur, intelligens non ita turpe uiro esse quicquam eorum quae domi sunt facere, sicut mulieri quae foris perquirere. Existimare autem debet mulier bene composita, mores uiri esse legem suam uirgine ipsam sibi a deo, per conunctionem matrimonij atq; consortij. Quos siquidem aequo ferat animo, perfacile reget domum: sin contra, difficilior. Quapropter decet non solum in prosperis rebus, sed etiam in fortuna, unanimum se uirum praestare & inservire uelle, uerum etiam in aduersis. Si sit in rebus defectus, uel corporis aegrotatio, uel alienatio mentis, aequo ferat animo, & obsequatur: nisi forte turpe aliquid sit, uel indignum. Nec si quid perturbatione animi uir deliquerit, memoriter seruet, sed aegritudini ignorantiaq; adscribat. Nam quanto in his diligentius obsequatur, tanto sibi maiorem gratiam habebit, cum ab aegritudine fuerit liberatus: & si iubenti aliquid turpe non paruerit, melius recognoscet ad sanitatem reuersus. Quapropter ab his cauere debet mulier. In alijs autem multo magis obtemperare, quam si empti uenisset in domum. Magno enim precio empti fuit, societate uitae, & procreatione liberorum: quibus nec maius, nec sanctius quicquam esse potest. Praeterea si cum fortunato uixisset uiro, non usque adeo uirtus eius illustrata esset. Non est sane parum, secundis rebus bene uti: attamen aduersas moderate perferre, multo maius est existimandum. Nam in magnis calamitatibus & iniurijs, nihil abiectione facere, celsi est animi. Precandum est igitur, ne quid tale accidat uiro: quod si quid accidat aduersi, putare debet, hinc optimam sibi laudem, si recte se gesserit, prouenturam, secum ipsa reperens, quia nec Alceste tantam sibi gloriam comparasset, nec Penelope tot tantasq; meruisset laudes, si cum fortunatis uiris uixissent: uerum Admeti & Ulyssis aduersitates, parauerunt illis memoriam sempiternam. In aduersitate uero enim uirorum suorum fidem ac iustitiam erga illos seruantes, gloriam non immerito sunt consecutae. Nam prosperitatis quidem facile est reperire participes: aduersitatis uero, nisi optime sint mulieres, participes esse renuunt. Ob quae omnia, multo magis decet uirum in honore habere, nec illum contemnere: si sacra pudicitia, & opes, animositatis filiae secundum

dum Orpheum, Herculem non sequantur. Mulier igitur huiusmodi sese moribus ac legibus custodire debet.

Leges uiri ad uxorem. Cap. II.

Vir autem uice uersa, leges sibi reperiat ad uxoris usum, quae tanquam filiorum, uitaq; sociata, in uiri domum peruenit, natos relicta, genitorum, uiri suiq; nomina habituros, quibus quid sanctius esse potest? aut circa quae magis studeret uir sanae mentis, quam ex optima laudabilissimaq; muliere filios procreare, senectutis pastores quasi optimos, ac reuerentes, patris matrisq; custodes, ac totius domus seruatores? Educati siquidem recte a parentibus per sanctos & iustos mores, boni merito euadent: contra uero si fiat, sentient detrimentum, nisi enim parentes exemplum uitae filijs praestent, euidentem excusationis causam erga se illis relinquunt: ac timendum est, ne contempti a filijs, quasi non bene uixerint, in senectute deserantur. Quapropter nihil praetermittendum est, quod ad uxoris pertinent disciplinam, ut ex qua, quam maxime fieri potest optima, filios generet. Nam agricola quidem nihil omittit, quod semen in optima terra, ac maxime exulta ferat, sperans ita demum fructus optimos inde se recepturum. At si qua uis imminet, mori praeliando magis uult aduersus hostes, quam illius uastationem pati. & huiusmodi mors laudatur maxime. Cum ergo tanta adhibeatur cura pro corporis esca, quid pro liberis, & matre educatrice? nonne protinus omne studium fuerit adhibendum? Hoc enim solo, hominum conditio mortalium, per successionem sempiternitatem consequitur: omniaq; parentum uota huc tendunt. Quamobrem qui ista negligit, & deos ipsos uidetur negligere. Propter deos igitur, quibus praesentibus sacra fecit, & uxorem duxit, ac multo magis se post parentes, uxori tradidit ad honorem. Maximus autem honor est sobriae mulieri, si cernat uirum suum obseruantem sibi castitatem, nec de ulla muliere magis cogitantem, sed praeter ceteris omnibus hanc, & suam & fidam sibi existimantem. Tanto enim magis studebit mulier se talem praestare, quanto se cognouerit fideliter atque iuste a uiro diligi. Ergo prudentem ignorare non decet, qui parentibus, qui uero uxori et filijs honores conueniant: ut tribuens unicuique quae sua sunt, iustus & sanctus habeatur. Pergrauiter enim uniusquisque fert, honore suo priuari: nec si aliena quis per multa tribuat, contentus erit, si sua sibi auferantur. Nihil uero magis suum est uxori, nec magis illi a uiro praestandum, quam sancta & intemerata societas. Quapropter non decet hominem sanae mentis, ubicunq; contigerit semen exponere, ne de uilibus & iniquis, similes liberis legitimis procreentur. Ex quo & uxor honore suo priuatur, & filijs iniuria fit, ac sibi pro his omnibus dedecus incumbit. Appropinquandum uero est uxori cum magna temperantia atque modestia: sitq; pudor in uerbis: in operibus uero fas atque honestas: in conuersatione, fides & moderatio. Parua quidem peccata, etsi uoluntaria fuerint, ignoscendo: si quid uero per ignorantiam deliquerit, commonefaciendo. Nec metum incutiat sine uerecundia & pudore: haec enim meretricibus ad moechos pati decet. At uero cum uerecundia & pudore iusta diligere & timere, id ingenuae est mulieris erga proprium uirum. Duplex est enim timoris species: una, cum reuerentia & pudore, qua utuntur ad patres filij modesti, & ciues bene morati ad bene uolos gubernatores. Altera cum inimicitia & odio, sicut serui ad dominos, & ciues ad tyrannos iniustos & iniquos. Ex his quoque omnibus meliora eligens, uxorem sibi conciliet, ac fidelem probamq; efficiat, ut siue praesens sit uir, siue absens, non minus uti lis sit, quam si semper adesset, tanquam rerum communium curator. Et quando uir abest, ut sentiat uxor nullum sibi, neq; meliorem neq; commodiorem, neq; magis suum esse, qm uirum. Ostendatq; hoc ab ipso initio, ad commune bonum semper intendens, quamuis puella sit, ac noua in talibus.

Testimonia superiorum praceptorum ex Homero. Cap. III.

Et si ipse sibi maxime dominetur, optimus totius uitae rector existet, & uxorem talibus uti docebit. Nam neq; amorem, neq; timorem absq; uerecundia laudauit Homerus, sed ubiq; amare praecipit cum modestia & pudore. Eo quidem modo Helenam timere Priamum inquit, ita dicentem:

O metuende mihi semper, semperq; tremende, Chare socer.

Nihil aliud dicens, quam eam cum pudore diligere. Rursus uero Ulysses ad Nausicam inquit: Te mulier ualde equidem admiror, & metuo. Censet autem Homerus, uirum & uxorem sic inuicem se habere debere: nam nemo deteriorē se admiratur, ac ueretur. Sed huius-

modi affectus accidunt inuicem melioribus, & natura benignis, minoribus etiam sapientia, ad se meliores. Hunc animum Vlysses erga Penelopen gerens, absens licet, nihil deliquit. Agamemnon autem propter Chriseidem, erga propriam peccauit uxorem, ausus dicere in concione Graecorum, Captiuam mulierem, nec natura praestantem, immo (ut plane dixerim) Barbaram, in nullo Clytemnestra deteriore esse, ex qua cum liberis haberet, non recte sese gerere uisus est. Quomodo enim recte, qui antequam sciret, qualis erga se foret, uel ductam sibi illam coniunxerat. At Vlysses, rogante Atlantis filia, ut secum maneret, ac sempiternitatem pollicente, ne ob id quidem proderet uoluit uxoris affectum, & amorem & fidem: maximum sibi supplicium arbitratus, si malus dum esset, immortalitatem haberet. Cum Circe etiam manere noluit, quanquam insuper sociorum salutem pollicente: immo respondit, nihil sibi dulcius uideri posse, quam patriam incultam & asperam. Magisq; optauit mortalem uxorem filiumq; uidere, quam fieri ipsum immortalem. Sic ille firmam stabilemq; uxori fidem seruabat, pro quibus merito ab uxore eadem reportabat. In oratione quoq; illa quam habuit ad Nausican, apparet Poetam maxime probare uiri et uxoris pudicam societatem. precatus est enim deos, ut darent illi uirum, & familiam, & unanimitatem cum uiro, non quamlibet, sed honestam. Inquit enim: Nihil melius esse posse hominibus, quam si concordia uoluntate uir & uxor domum gubernaret. Et hic igitur, ut patet, laudat Poeta unanimitatem mutuam uiri & uxoris, non eam quidem quae circa improba obsequia, sed eam quae animo & prudentia iuste coniuncta est. nam uoluntate domum gubernare, hoc designat. Idem etiam inquit, quod cum huiusmodi inter uirum et uxorem uiget concordia, inimici quidem eorum anguntur plurimum, amici uero permagna suscipiunt gaudia. quem tanquam uera dicentem probant. Nam uiro quidem atq; uxore circa res optimas concordia studio uacantibus, necesse est utriusq; animos idem sentire. Deinde propter concordiam potentes facti, & inimicis spem auferunt, & amicis profunt: quod si ipsi dissideant, amici quoq; dissidebunt, & infirmitatem ipsi sentient maxime.

Communes leges uiri & uxoris. Cap. IIII.

ITaq; manifeste praecipit Poeta, uirum & uxorem in his quae improba & impudica sunt, sibi inuicem consentire nequaquam debere: in his uero, quae, quam maxime fieri potest, pudica sunt & iusta, concorditer sibi inuicem inseruire: studentes primò quidem curam uxorem parentibus exhibere, uir quidem uxoris parentibus nò minus, quam propriis: uxor autem uiri. Deinde filiorum, & amicorum, & rerum, domusq; totius tanquam communis, curam habeant, seipos studio & diligentia superare certantes, ut quisq; plurimorum sit autor & causa, meliorq; existat & iustior: deposita quidem superbia, industria uero suscepta, cum benignitate & mansuetudine gubernantes, ut cum ad senectam perueniant, deposito administrationis onere, & concupiscentijs liberati, possint & sibi ipsis inter se, ac filijs suis rationem reddere, uter eorum magis profecerit in familiae gubernatione: ac statim scire, aut per fortunam malum, aut per uirtutem, bonum. In quibus qui superauerit, maximum praemium à dijs consequitur, ut Pindarus inquit: Dulce enim sibi cor, & spes mortalium, multiplicem alit uoluntatem. Secundum uero, à filijs in senectutem feliciter educari. Quapropter & priuatim & publice decet eum qui uita gerit, ad omnes deos hominesq; respicere, multumq; & ad uxorem & ad filios & parentes.

Finis libri Oeconomicorum secundi.

DE LIBRO QUI APUD GRAECOS HODIE SECVNDVS Oeconomicorum inscribitur, nonnulla.

Plutarchus in uita Aristotelis duos tantum libros Oeconomicorum adscribit qui sint Aristotelici, quos supra ex interpretatione Aretini adposuimus eo ordine quo uides. Est tamen aduertendum, qui apud Aretinum est secundus, eum apud Graecos hodie, ut sunt excusi codices, desiderari: atq; sub appellatione secundi sibi iungitur alius ab eo quem ipse inscribit. Quapropter, siue omnia quae praecessere ad unum librum pertineant, quem Plutarchus primum Oeconomicum dicat, quauis Aretinus ab eo separet atq; proprium librum faciat, quae inscribit secundum, ut is tandem secundus sit, quae Graeca exemplaria habent, siue recte facta sit ab Aretino diuisio, sequens uero locum habere non debeat inter Oeconomica, nobis certe operae praecipuum fuit Aretini partitione se qui. Nam illi praeterquam quod magnam partem praceptorum continent, quae ad priuatam institutionem pertinent, ut & titulus ipse rei priuae est, ac qui sequitur publicus quispian sit liber, dignitate etiam ac maiestate longe inferior esse uidetur, quam superiores. Quare illum non adponimus in hunc locum, sed post eam institutionem moralium, quae ad eundem demum inscribitur, locatum reperies. Titulus est, Oeconomicorum publicorum, id est dispensationum, cum adiectione, ne tres libri Oeconomicorum uideantur esse. Videtur profecto indignum esse qui locum habeat post tam sancta praecipia.

pta, quibus est plenus uterq; Oeconomicus. Insuper etiam ordo eius magnopere pugnat cum ratione docendi qua uisus Aristoteles, iuxta quam uniuersalia praecipia praemittit singularium rerum contemplationi, quemadmodum in Ethicis licet uidere, si ad Politica fiat comparatio.

GEORGIVS VALLA PLACENTINVS, CLARISSIMO EQVITI AVRA- to, & utroq; iure consulto iusto Leliano, iusto Senatori Veronenfi S.D. aeternam.

Nomen iuste tuum singulare, lenitas praecipua tuae erga me beneuolentiae, crebro abs te repetita memoria, mei in te mutui amoris pignus aliquid sibi certe uisa est deponere. Et proinde uolutari id animo mihi, nihil quod tibi gratius, nec quod à me posset exhiberi succurrat antiquius, quam ut diductis ac iam praefectis ad amicitiam nostram foribus, magnis Ethicis Aristotelis animi in ipsa nostri artius reuincti teneretur. Siquidem ei quem magno amore prosequerem, quicq; magnus amplissimo uirtutis exurgeret fastigio, cui mediocritas nedum parua sordescere uideretur, magna profecto mittenda iure censuimus. Cum porro Ethica nihil nisi de aequo & bono edisserant, hoc est in medijs iustitiae uersentur penetrantibus: ubi gentium, quo uel in loco sedem potuere sibi firmiorem constantioremq; uendicare, quam apud eum, qui genere, qui nomine proprio diceretur iustus, qui re ipsa iustus, atque adeo optimus haberetur. Proinde cum nec Aristoteles apud quenquam alium magis de iusto optet disputare, nec opus de aequo & bono usquam malit esse, quam apud tam multipliciter iustum: in ea confirmatus est animus noster sententia, ut tibi potissimum Magna ista ethica censuerit destinanda. Haec nimirum cum nuper explicari à me profecerentur, haesitauimus parummodo, quod comperit habere emus, tunc esse nescio quem ipsa iam pridem Latina facere. Eum cum exploratum habuissemus, nec graeca nec nostra nouisse, mali interpretis more uerbum uerbo reddere studuisse, ac sensus Aristotelicos, quod fieri necesse fuit, multa obruisse caligine: eumq; nostra peregrinis respondentia uerba ignorasse, Graecis abutendo aliam adhuc legentibus nubem non exiguam offudisse, deniq; Barbaris rusticisq; dictionibus opus totum consudisse, ut non tam tradidisse uobis Aristotelem, quam plane iugulasse uideatur, adeo ut omnes ab eius auerterit lectione: cum alioquin sit eiusmodi opusculum mirifica quadam grauitate nec minus acumine refertum, ut uel doctissimum quemq; ad sese potuerit allecare. Ipsum itaq; in situ & squalore haesus iacuisse dolentes, in hominum conspectu adducendum esse putauimus, si non quibus meritis fuerat pallijs prodire amicum, non tamen, ut remur, sordidissimis. Ideo autem id, quo multorum ex tuo hospitio aliorum, nedum tuo, non minus liberali ac sapienti quam iucundo fruere tur colloquio. Nec ipsum penituerit Aristotelem, in ea hospitium nactum esse ciuitate, unde olim Latino eloquio tanquam saluberrimae effulserint stellae, ut Catullus, ut Vitruuius, ut Plinius: ita pleriq; alij nostra quoq; etate, Domitius Calderinus, iam sanctus uita. At uiui, Benedictus, qui iam pridem Venetijs rhetor insignis, Alexander Benedictus, eloquio & doctrina medicus, primas tenens: in multis quoq; alijs floret Verona ingenijs. Nec praeterea paeniteat tantum philosophum in ista clarissima ciuitate hospitem acceptum esse Iustorum domo, quae nobilitate antiqua illustris, operibus laetissima, dignitate florens, & uirtutum culmine omnibus conspicua. postremo penes iustum, qui in ea splendida familia tanquam iubar doctrina eminet, senatoria grauitate renitet, prudentia sapiens, iustitia integer, cumctis uirtutibus clarior quam uelis uerbis explicari posse uideatur. Tu pariter iuste mi optime, hunc philosophum, ut soles doctos omnes, ita amplectere, loquentemq; audias, ut tuo hospitio tuoq; colloquio, sicut fore non dubito, praedicet nihil benignius, nihil humanius, & ubi quae loquetur, accuratius intentiusq; auscultetur, esse nupiam. Ego autem ut se mihi concedidit, ita ipsum tibi committo, commendoq;.

ARISTOTELIS STAGIRITAE MAGNORVM MORALIVM LIBER PRIMVS, Georgio Valla Placentino interprete.

De bono, in communi. Cap. I.

Noniam de pertinentibus ad mores dicere constituimus, primum cuiusnam rei pars sit mos, ducimus considerandum. Ut igitur paucis absoluam, non rei alius uidetur pars esse, quam ciuilibis. Atqui ciuilibus in rebus, citra quempiam qualem esse, effici nihil potest, qualem, inquam, ut studiosum esse, ac probum: studiosum porro esse, idem quod uirtutes habere. Quod si quispiam ciuilibus in rebus solers esse debeat, eundem moris studiosum esse oportet. Apparet itaq; rei ciuilibis, omne negotium quod circa mores est, partem esse atq; principium: ut in totum iure mihi uideatur habere appellationem, negotium atq; tractatio, non morale, sed ciuilem. Expedi itaq; (ut est uidere) de uirtute primum dicere, & quid sit, & ex quibus constet: nec enim ferè utile fuerit, uirtutem quidem nosse: ut uero sit, ac ex quibus, negligere, quando quidem ex quibus sit coniectare, simulq; nosse uolumus, ac huiusmodi nos esse, nedum ut norimus quid sit, considerandum. At nequaquam facere poterimus, nisi ex quibus, & quomodo sit percalluerimus. Scire igitur quid sit uirtus, necesse est: si quidem & ex quibus sit, & quomodo, scitu haudquaquam facile est, ignoran

Q 3

triquid sit, quemadmodum in scientiis. Verum, ne latere quidem nos oportet, si qui de his prius differere. Primum igitur Pythagoras de uirtute dicere adgressus est, quanquam non recte; uirtutes siquidem ad numeros referendo, suam uirtutem non fecit inspectionem; nec enim iustitia est numerus pariter par. Cui succedens Socrates, de hac re melius pleraque differuit, sed ne ipse quidem recte; quoniam uirtutes, scientias efficiat: quod fieri nullo modo potest. Cunctae siquidem scientiae, cum ratione: atqui ratio, in solo animae gignitur intellectu. Quocirca uirtutes omnes, in animae parte rationali efficiantur necesse est. Euenit itaque, ut qui uirtutes scientias faciat, irrationalem animae partem extinguat: quod faciendo, affectum ac morem perimat. Quamobrem non recte hoc modo uirtutes amplexus est. Postea demum Plato animam in partem quae teneret rationem, & in eam quae esset rationis expertus, recte distribuit, reddiditque suas utriusque uirtutes, quatenus haec, probet; reliqua uero neutiquam recte, quando quidem uirtutem cum tractatione quae de bono per se esset, admiscuit, non equidem recte, quia non peculiare, & suum, neque enim de eo quod est, ac de uero differentem, de uirtute dicere oportuit: illi siquidem nihil est cum hoc commune. Tanta igitur illi & hoc modo amplexi sunt. Deinceps ergo nobis coniectandum, quid nam de his dicendum fuerit. Intuendum igitur est in primis, scientiae omnis atque facultatis finem esse aliquem, idque per se bonum, nulla siquidem scientia, facultas nulla, mali causa est. Quod si facultatum omnium bonus est finis, non dubium, quin etiam optima sit optimus. Atqui ciuilibus, optima est facultas: igitur ipsius finis bonus. De bono itaque (ut uidetur) nobis dicendum est. At de bono non in uniuersum, sed nobis bono: neque enim deorum bonum agendum est, quemadmodum de eo alia habenda fuerit oratio, & consideratio nunc sit aliena. De nobis itaque bono, dicendum est. De quo sane differendum in primis est, quoniam dicatur modo: neque enim simplex atque unum est, quando quidem dicitur bonum, aut quod in uno quoque est optimum: id uero sua parte natura deligibile: aut cuius participatione alia sunt bona: id nimirum idea boni est. An igitur de boni idea loqui oportet, an non? Atqui commune quod est in bonis omnibus, aliud ab ipsa idea uideri debet, siquidem separabile id per se est, quod idea commune uero, in cunctis existit, non utique idem quod separabile: nec enim unquam separabile, & per se agnata uim habens, in cunctis fuerit. Nunquid igitur de hoc nobis differendum bono, quod in omnibus existit, aut non? quid ita? nempe quoniam id commune est, ut diffinitio & inductio. Diffinitio enim oportet cuiuslibet referre essentiam, seu bonum seu malum sit, seu quiduis aliud. Refert certe diffinitio, ut eiusmodi bonum in uniuersum est, non quatenus ipsum per se deligibile. Verum quod in cunctis existit, diffinitioni est simile: diffinitio certe ait bonum esse quippiam, quod neque scientia, neque facultas ulla dicit, neque enim finem suum asserit bonum esse. Verum id alterius est inspicere facultatis, quando quidem neque medicus, neque aedificator refert, hic quidem sanitatem esse bonam, ille uero domum: sed hic quidem quod sanitatem praetendat, & quemadmodum faciat: ille uero, domum. Non dubium igitur, quin ne rei ciuili quidem de communi bono dicendum sit: una siquidem & haec reliquarum scientiarum est. Atqui hoc nullius est dicere aut facultatis, aut scientiae, ut de fine: ne quidem igitur rei ciuilibus, quod de communi bono est dicere eo, quod per diffinitionem est: uerum enim uero neque de eo, quod per inductionem commune. Quid ita? quod cum uoluerimus particulariter aliquod bonum demonstrare, aut diffinitione demonstramus, ut ratio eadem congruat ei quod per se bonum, & ei quod bonum esse demonstrare uoluerimus. Aut inductione, sicut cum uelimus magnanimitatem bonum esse demonstrare, dicimus: Nimirum iustitia bonum est, & fortitudo, ac omnino uirtutes, magnanimitas autem uirtus est: ergo & magnanimitas bonum. Non igitur de communi per inductionem bono, rei ciuilibus dicendum est, quod eadem contingere non possunt huic, & per diffinitionem communi bono: nam quod bonum, hinc etiam dicit. Manifestum igitur, de optimo bono dicendum esse, eoque quod nobis optimum sit. In totum autem uiderit quispiam, non unius esse scientiae aut facultatis, de uniuersali bono considerare. Cur ita? nempe quod bonum, est in omnibus praedicamentis: nam in quo, in quali, in quanto, in ad aliquid, ac prorsus in omnibus. Caeterum quando bonum in medicina, medicus nouit: at in gubernatoria, gubernator: & in singulis singuli. Quando secandum quidem sit, nouit medicus: at quando nauigandum, gubernator. In qualibet utique quando bonum, quiuis quod propter se cognouerit, neque enim medicus, quod in gubernatoria bonum quando cognouerit: neque gubernator,

nator, quod in medicina. Ne igitur quidem hoc modo de communi bono dicendum est: si quidem quando, in cunctis commune est. Similiter etiam quod ad aliquid bonum, ac quod in alijs praedicamentis, commune est omnibus. Atqui nullius est facultatis, aut scientiae, dicere de eo bono quod in unaquaque est, ne igitur quidem rei ciuilibus est, dicere de communi bono: de bono igitur, ac de optimo, atque nobis optimo. Caeterum eum qui uelit quippiam demonstrare, minime apertis non oportet exemplis uti: sed ubi obscura aperienda sunt, manifestis, ac in eis quae sub intelligentiam cadunt, sensibilibus: ea siquidem sunt apertissima. Cum igitur de bono dicere quispiam tentauerit, de idea neutiquam dicendum est: tamen si de idea dicendum existimem, ubi de bono dicant. Aiunt namque, de maxime bono esse differendum. At id, unum quodque praecipue tale est, ut praecipue sit bonum idea, ut opinatur. Huiusmodi certe oratio fortassis uera: uerum neutiquam ciuilibus scientia uel facultas (de qua in praesentia nobis est oratio) de hoc per se bono, sed nobis bono. Nulla siquidem scientia aut facultas de fine loquitur, quod sit bonum: & proinde, ne quidem res ciuilibus: ideo non de bono, quod iuxta ideam est loquitur. Verum, fortassis ait, hoc per se bono utendum esse principio, ab eo progrediendo ad singula. In quo ne ita quidem recte, Expedi siquidem, sua cuiuslibet sumere principia. Absurdum enim sit, uolenti ostendere triangulum duobus rectis aequales habere angulos, sumere principium eiusmodi: Anima immortalis est, neque enim hoc proprium. Oportet siquidem principium, suum esse eius rei qua de agatur, atque coniunctum, nunc uero, absque hoc quod anima sit immortalis, demonstrauerit quispiam, duobus rectis aequales habere triangulum. Idem & de bonis est inspicere alia citra ideam boni: proinde proprium non est huius per se boni principium. Ac ne quidem Socrates recte scientias, uirtutes faciebat. Is enim, nihil incallum & temere esse arbitratus est. Ex eo autem quod est uirtutes esse scientias, ei eueniebat uirtutes esse frustra. Quid ita? In scientiis nimirum contingit pariter nosse scientiam quid est, & scitum esse, nam si quis norit quid sit medicina, is confestim est medicus: similiter etiam in alijs scientiis. At in uirtutibus non idem est. Neque enim si quis nouerit quid sit iustitia, continuo etiam iustus est: itidem & in alijs. Euenit igitur, & temere uirtutes esse, & non esse scientias.

Quot modis bonum.

Cap. II.

AT quoniam de his nobis differendum est, annitatur bonum dicere, quot dicatur modis. Sunt nimirum bonorum alia honorabilia, laudabilia alia, potentiae alia. Honorabile huiusmodi dico, quod diuinum, quod melius, ut anima mensque est: quod antiquius, quod principium, & alia id genus. Honorabilia certe, in quibus honor, talia siquidem omnia honor comes consequitur: igitur etiam uirtus honorabile bonum est, quando ab ipsa probus quispiam gignitur: is namque in uirtutis penetrat habitum. At laudabilia, ut uirtutes: ab ipsarum namque actionibus laus emergit. Quae uero potentiae, ut dominatio, opulentia, robur, pulchritudo: ipsae namque bonus bene, ut malus male uti potuerit. Ideo etiam potentiae eiusmodi bona nuncupantur: bona certe sunt, usu siquidem ipsorum boni, non utique mali approbantur. Id genus nimirum bonis euenit, ortus causam ipsorum esse fortunam, a fortuna namque & opulentia, & dominatus est, & quaecumque prorsus in potestatis ordine perueniunt. Reliquum porro ac quartum inter bona, est salubre: etiam bonum efficiens, sicut exercitum sanitatis, ac si id genus est aliud. Verum aliam quoque subeunt bona distributione: ut, Bonorum quaedam prorsus & omnifaria sunt eligibilia, quaedam uero non, ueluti iustitia alique uirtutes, omnifaria & omnino sunt eligibiles: at robur, & opulentia, potentiaque, & id genus alia, neque omnifaria, neque omnino. Rursus quoque aliter: Bonorum alia sunt fines, alia non, quem admodum sanitas quidem, finis, atque sanitatis causa, neutiquam finis est. Et quaecumque ita habent, eorum semper finis melior: ut sanitas melior quam quae salubria, in totumque prorsus id melius, cuius gratia sunt & alia. Rursus ipsorum finium, praestat semper qui perfectus est imperfecto. Est nimirum perfectus, cuius accessu nullo amplius nobis opus est. Imperfectus autem, cuius aduentu alium desideramus, quemadmodum iustitia duntaxat aduentu plura desideramus: at felicitatis accessu, nulla re amplius nobis opus est. Is ergo nobis optimus quem desideramus, qui finis perfectus, absolutus namque finis, bonum est, nec non finis bonum. Hinc igitur, quo nam modo optimum considerandum est, nuncquid eo modo ut ipsum quoque recenseamus, an id uidebitur alienum? Siquidem optimum, finis est perfectus, ac perfectus finis (ut paucis absoluam) nil aliud quam felicitas esse uidetur. Ex multis porro bonis, felicitatem constare comprobatur. Quod si optimum coniectans, ipsum quoque

cum alijs annumeres, ipsum se melius esse constabit, siquidem optimum erit. Vt salubria ponendo & sanitatem, consideres quid nam horum omnium optimum, nempe sanitas, quod si horum optimum est, id se quoque melius, quod admodum absurdum est: non igitur optimum ita coniectandum. Sed an id quodammodo fuerit, ut absque se, nunquid hoc esset absurdum: nam felicitas ex quibusdam constata bonis est, hoc est, ex quibus constat bonis; an sic optimum considerare, fuerit alienum? neque enim est quicquam aliud ab his felicitas, uerum haec ipsa. An ita quispiam recte concernens, optimum considerauerit, sicut ipsam felicitatem quae ex his sit bonis, diuidens erga alia quae in ipsa collecta non sunt. Ita optimum considerans, recte considerauerit. Caeterum non est simplex, quod nunc querimus, optimum: ut dicat quispiam, optimum cunctorum bonorum, in unum concretorum, esse prudentiam. Verum hoc ferè modo, non querendum est optimum bonum: perfectum siquidem querimus bonum. At prudentia sola, neuiquam perfectum: non igitur hoc optimum quod querimus, neque indagamus optimum.

*Alia diuisio bonorum.**Cap. III.*

Præterea aliam admittunt bona sectionem, sunt siquidem bonorum alia in anima, ut uirtutes: alia in corpore, ut sanitas, uenustas: alia externa, opulentia, dominatus, honor, eisi quid est huiusmodi. At horum quae in anima sunt, optima. Quae porro in anima definita sunt bona, trifariam distribuuntur: in prudentiam, in uirtutem, & in uoluptatem. Post hoc igitur (quod profitemur omnes) etiam finis uidetur bonorum, idemque absolutissimum esse felicitas: quod sanè fatemur esse in bene agendo, ac bene uiuendo. Caeterum finis simplex non est, sed duplex, quorundam enim est finis ipsa actio, ususque: sicut uisus. Est nimirum usus optabilior habitus: finis autem, usus. Nemo siquidem uelit uisum habere ad non spectandum, sed coniectandum. Idem de auditu, caeterisque dicendum. Proinde quorum usus & habitus est, semper melius & optabilius eorum est usus habitus: usus enim & actio, finis, cum sit propter usum ipse habitus. Post id si considerauerit quispiam in cunctis scientijs, intuebitur non aliam esse considerationem in extruenda domo, quam in proba domo, sed utrobique suppetere aedificatoriam, & cuius effector aedificator: ut cuius sit uirtus, eiusdem sit effector. Idem in alijs omnibus par est coniectare.

*Virtutem in anima esse.**Cap. IIII.*

Præterea intuemur, alia re nulla, quam anima, nos uiuere: in anima autem est uirtus. Idem certè fatemur facere animam, animaeque uirtutem. Caeterum uirtus, in unoquoque cuius est uirtus idem facit: at anima, etiam alia. Atqui anima uiuimus: ob animae itaque uirtutem, bene uiuimus. Caeterum bene uiuere, & bene agere, nihil aliud dicimus, quam felicem esse: ergo & feliciter agere & felicitas, in uiuendo est. Verum bene uiuere, est in uiuendo ex uirtutibus: hoc igitur est finis, & felicitas & optimum. In usu itaque sit necesse est & actione, felicitas: nam quorum habitus ususque est, usus & actio, finis. Atqui animae uirtus est habitus, & actio est usus ipsius, eorumque quae sub electionem cadunt. Ergo finis, ipsius actio ususque fuerit. Felicitas igitur in uiuendo ex uirtutibus sit, necesse est. Quoniam igitur optimum bonum est felicitas, & haec ipsa finis: actione uiuendo ex uirtutibus, felices fuerimus, optimumque bonum habuerimus. Cum igitur sit felicitas bonum perfectum ac finis, nos latere non oportet, id in aetate perfecta esse. Non enim in puero, quia nec puer dici felix potest, sed uiro: is namque perfectus. Et ne quidem in tempore imperfecto, sed perfecto. Perfectum fuerit utique tempus, quandiu homo uiuere poterit. Rectè namque à multis dicitur, felicem in longissimo uitae tempore esse iudicandum: ut opus sit, perfectum esse, & in tempore perfecto, & in homine. Quod autem sit actio, hinc quispiam poterit intueri. In somnis namque (ut inter uiuendum si quispiam dormiat) eiusmodi nolim talem dicere esse felicem. ipsi quidem existit uiuere, sed eidem ex uirtutibus (quod erat ex actione) uiuere non existit. Rursum quod mox dicendum, non admodum quae diximus participare, & ne quidem ab ipsis longè abesse uidebitur: quippe quod animae portio quaedam esse putetur qua alimur, quam altricem appellamus. Iure profecto ita: siquidem lapides alii non posse intuemur: & proinde non dubium, quin sit alii animatorum: quod si animatorum, causa est anima. Atque animae talium partium nulla, alendi fuerit causa, quales sunt rationalis, uel irascibilis, uel concupiscibilis, sed alia quaedam præter has: & ei nullum magis peculiare possumus nomen, quam alentis accommodare. Dicit fortassis quispiam,

quispiam, nunquid ex hac quoque parte, animae uirtus est? nam si fuerit, non dubium quin etiam eadem agere opus sit, perfectae quidem uirtutis actio, felicitas est. At nunquid eius sit uel non sit uirtus, alia fuerit oratio. Quae si fuerit, huius non est actio, nam in huiusmodi parte impulsus esse non uidetur, quae igni uidetur esse consimilis, cui quicquid immerse ris, absumeret: at si non obieceris, ne quidem ad capiendum impellitur. Ita haec habet pars animae, ut si alimentum obiecias, alit: si minus, ne quidem ad alendum commoueatur, & proinde ne quidem actio, cuius non est commotio. Proinde haec pars ad felicitatem capessendam nihil coadiuuat. Deinceps igitur, quid sit uirtus dicendum: quandoquidem eius actio, felicitas est. Vt paucis itaque absoluam, uirtus habitus est optimum. Verum non satis forte sit ita simpliciter loqui, sed euidentiùs fuerit diffiniendum.

*Diuisio animae.**Cap. V.*

Primum igitur de anima in qua exoritur, non quid sit anima (alia siquidem eius rei consideratio) sed ut quodammodo distribuatur, dicendum est. Anima nimirum, ut receptum est, in duas partes distribuitur: in eam quae rationem habet, & quae rationis experta est. Ex ea parte quae habet rationem, exoritur prudentia, solertia, sapientia, ingenium, memoria, & id genus alia. At ex parte rationis experte, quae uirtutes appellantur, temperantia, fortitudo, iustitia, & quaeuis alia, quas ex moribus ducimus esse laudabiles: ex his namque consequi laudem dicimus. Et ab eis quae à ratione dimanant, nemo laudatur: nec enim quod sapiens, nec quod prudens, nec profusus ex huiusmodi aliquo quispiam laudatus accedit. Neque porro rationis experte, quatenus ad se suggerendum idoneum est: suggeritque ei quod obtinet rationem. Est nempe moralis uirtus, quae ab excessu defectuque corrumpitur. Quod autem tam defectus quam excessus corrumpat, ex eis est uidere quae ad mores pertinent. Utendum sanè in rebus incertis, testimonijs certis est. Confestim namque in exercitijs hoc uiderit quispiam, quae si excedant, robur affligunt: si deficient, eodem modo habent. Idem in potu ciboque euenit. Affluentibus enim, sanitas absumitur: idem fit, & subductis, quae si moderata fuerint, corporis firmitudinem custodiunt atque sanitatem. His consimile euenit in temperantia & fortitudine, reliquisque uirtutibus. Nam si quempiam eouisue feceris intrepidum, ut ne quidem deos metuat, iam non fortis, sed demens fuerit: si cuncta formidantem, meticulosus. Fortis ergo erit, qui neque omnia metuet, neque nihil. Haec igitur tam augmentum quam labefaciunt uirtutem, nimis namque metus, & omnes, labefaciunt: itidem qui de re nulla metu commouentur. Atqui circa metus, est fortitudo: mediciores itaque metus, fortitudinem locupletant. Ab eisdem igitur, tam amplificatur quam labefacitur fortitudo: ex metu namque ita afficiuntur. Idem de caeteris dicendum uirtutibus.

*In quibus sit uirtus collocata.**Cap. VI.*

Uirtus, non his modo uirtutem quispiam diffinierit, sed etiam aegritudine & uoluptate. Nam uoluptate alleciti, improba factitamus: aegritudini autem succumbentes, ab honestis deficimus. Alioqui non est uirtutem & uitium admittere circa aegritudinem & uoluptatem. Inter uoluptates igitur & aegritudines uirtus collocatur. Virtus porro moralis hinc cognomen habet, si modo uelimus ex literis ueritate excutere: dicendum erit siquidem appellatur, quod ex mora assuescat. Idque certum, quod uirtus nulla quae ex parte oriatur irrationali, ex natura nascatur. Siquidem eorum quae natura sunt, nihil est quod assuetudine aliud euadat. Velut lapis, grauiusque profusus omnia, quae ferendi deorsum uim agnatam habent: si à quouis sursum uersus sapius iactari assuescant, nunquam tamen sursum attollentur, sed semper deorsum cadent. Idem de caeteris est intelligendum.

*De his quae in anima.**Cap. VII.*

Præterea, qui uelit quid sit uirtus, discere, scire expedit, quae nam demum in anima procreentur. Sunt autem haec huiusmodi, affectus, potentiae, habitus. Et proinde non dubium, quin horum quaedam sit uirtus. Affectus igitur sunt, ira, metus, odium, cupido, liuor, miseratio: talia comitari consueuerunt, aegritudo & uoluptas. Potentiae autem quibus affici dicimus: nempe unde possumus excan-

*ἡδὺς ἀπὸ
τῆς ἐθῶς μὴ
ἐκτοῦ ἐν ἡ-
αὐ pulchre
fit, ut lati-
ne uoces
cum gra-
uis consen-
tiant.*

descere, egrescere, miserescere, & alia huiusmodi. At habitus sunt, unde erga hæc habemus bene, uel male, sicut ad exandescendum. si namq; supra modum iracunde, male in ira habemus: si in quibus expedit, prorsus ad iram non commouemur: ita quoq; male in ira habemus. Mediocriter itaq; habendo, ut neq; supra modum commoueamur, neq; prorsus si mus incommobiles: tum si ita habeamus, recte affecti sumus. In similibus quoq; alijs idem intelligendum. Iracundum namq; & bene, in medio iræ et ad iram incommobilitatis positum est. Simile est in iactantia & dissimulatione, plura namq; quam ad sint sibi arrogare, iactantia est: minus uero, dissimulationis. Inter hæc igitur medium, est ueritas.

De habitu. Cap. VIII.

Idem in cæteris omnibus est intelligendum. Id enim proprium ipsius est habitus, ut bene uel male ue erga hæc habeat. Bene in ijs habere, fuerit neq; excedere, neq; deficere. Erga medium itaq; istorum unde laudandi accedimus, habitus est, sicut male, erga excessum & defectum. Quandoquidem igitur harum perturbationum, uirtus est medium: perturbationes autem sunt ægritudines & uoluptates, aut non citra ægritudinem uel uoluptatem: uirtus certe est circa ægritudines uel uoluptates. id quod hinc certum. Sūt nimirum etiam affectus alij, ut uidebitur cuiuspiam, in quibus non in excessu & defectu aliquo est uirtus: uel ut adulterium, & adulter, nec enim magis est talis, qui ingenuas constuprarit. Cæterum & hoc, & siquid aliud huiusmodi est, quod a uoluptate comprehenditur quæ per intemperantiã, uel etiam quod in defectu quodq; in excessu, sub uituperationem cadit.

Quid medietati opponatur. Cap. IX.

Deinceps igitur fuerit sane dictu necessarium, quid nam demum medietati aduersetur, excessus ne an defectus. Nam quibusdam medietatibus defectus opponitur, ut nonnullis excessus: sicut fortitudini, neutiquam excessus existens audacia, sed quæ defectus est timiditas. temperantiæ uero intemperantiã & incommobilitas circa uoluptates: non utiq; quæ defectus est incommobilitas opponitur, sed intemperantiã, quæ excessus est. Sunt nimirum utraq; tam excessus quam defectus medietati opposita: medietas siquidem excessu inferior, sed defectu superior. Ideo etiam prodigi, liberales esse illiberales aiunt: contra illiberales, prodigos uocant. Audaces uero & petulantes, fortes nominant timidos, ut timidi, fortes, petulantes & furibundos dicendos putant. Duabus itaq; de causis, duxerit mus medietati opponendum esse excessum atq; defectum: quippe quod e re ipsa licet nobis considerare, utrum potius extremorum ad medium propius accedat, propinquior ne liberalitati sit prodigalitas, an avaritia: longinquior certe fuerit avaritia. Atqui a medio quæ magis absunt, magis opposita existimantur. e re itaq; ipsa, defectum magis opponi apparet. Est etiam & aliter uidere, ut ad quæ mentem magis pronam habemus, ea medio sint magis contraria, uelut ad intemperantiã nati sumus proniores, quam ad decus capeffendum: quamobrem si additamentum potius ad ea fiat ad quæ sumus proniores, ad quæ sit additamentum, ea sunt magis contraria. Atqui proniores ad intemperantiã sumus, quam ad decus capeffendum: magis ergo excessus medietati contrarius intemperantiã: siquidem intemperantiã est excessus. Quid demum sit uirtus, hinc nobis liceret intueri. medietas siquidem affectuum quædam esse uidetur. Proinde qui uelit moribus comprobari, ei affectuum medietas est quæ uis constituenda: & proinde probum esse, operosum atq; difficile est. Quandoquidem in unoquoq; medium capere operosum est. Velut circulum describere, cuius obuium est: at in ipso medium capere, arduum. Itidem & excandescere quidem facile, nec non contrarium huic: at mediocriter habere, arduum. In totum autem in quauis perturbatione est uidere, quod medium ambiat, esse facile: medium uero unde laudemur, arduum: ideo etiam raro probus. Quoniam de uirtute dictum est, deinceps fuerit considerandum, possit ea adesse nobis nec ne. Verum, quemadmodum Socrates dixit, in nobis non est probos uel malos esse. Quandoquidem si quis roget quemuis, uelit ne iustus esse, an iniustus: nemo delegerit iniustitiam. itidem de fortitudine & timiditate, reliquisq; uirtutibus semper eodem modo. Inde non dubium, quin si mali sint aliqui, non spontanei sint mali, & perinde ne quidem probi. Hæc ratio neutiquam uera, nam cur demum legislator mala facere non permittit, at honesta & proba iubet: & in malis quidem multam infligit delinquentibus: in rebus autem honestis, nisi honesta peregerint: alioqui iniquum fuerit, ubi in nobis non sit, hoc legum conditores facere. Cæterum, ut uidetur, in nobis est, probos & improbos esse: item laudes & uituperationes id quoq; attestantur. Virtutem

tem namq; laus, uirtus autem uituperatio consequitur: atqui laus & uituperatio, non inuis attribuitur. Manifestum igitur hoc modo, in nostro arbitrio esse bona malaq; facere. Collationem uero huiusmodi proferebant, uolentes demonstrare, ultroneum non esse. Quid namq; est, inquit ebant, quod ægrotantes squalidos nemo uituperat. At hoc minime uerum: tales namq; reprehendimus, cum suæ ægritudinis ipsos causam esse cognouerimus, quodq; male habent corpus, ut pote id uoluntarium esse: apparet nimirum, in uitio & uirtute esse uoluntarium.

Quod omnia talia ex talibus principijs. Cap. X.

Ursus hinc etiam potuerit quispiam euidentius intueri, quod omnis natura eius est essentia procreatrix, qualis ipsa est: ueluti stirpes, & animalia, nam utraq; gignunt, ex principijsq; producunt, ut arbor ex semine: id namq; principium est. Quod porro principia consequitur, ita habet. Ut enim habuerint principia, ita quæ de principijs ortum ducunt, perspicue autem licet hoc in geometria magis intueri. ubi cum aliqua lumpferis principia, ut ea habuerint, ita etiam quæ ipsa consequuntur. Velut si triangulum duobus rectis æquales habet angulos, quadratum quoq; quatuor angulis rectis habeat, necesse est. Et si triangulum secus, ita etiam & quadratum commutabitur: ex altera parte enim ei respondet. Esti quadratum quatuor angulis rectis æquales non habuerit angulos, ne quidem triangulum duobus rectis habeat æquales.

Apertissima huius loci enarratio. Cap. XI.

Triangulum namq; (siue discretam siue continuam spectes quantitatem) figurarum est omnium principium: ideo in ipsam cæteræ omnes resoluuntur, cum ipsa non in aliam quam in sese redeat. Cum ergo quadrangula sequatur statim triangula, in bina saltem triangula resoluatur necesse est: cumq; triangulum tres habeat angulos æquales duobus rectis, quadrangulum (quippe quod in bina triangula resoluatur) quatuor angulos quatuor rectis æquales habeat necesse est: hoc modo ab angulo ad angulum ducta diagono, siue parallelogramum siue non, nam trapezium & trapezoides parallelogramum non est, nempe huiusmodi.

Quod hominis sit agere solum. Cap. XII.

Idem igitur atq; consimiliter, de homine quoq; intelligendum. Nam cum sit homo progeneticis essentia, ex principijs quibusdam atq; actionibus quibus efficit, homo progenerans est. Nam quid aliud: neq; enim inanimatum aliquod efficere dicimus, neq; etiã animatorum citra hominem quicquam. Manifestum igitur, actionum hominem esse progenitorem. Proinde quoniam actiones commutari intuemur, nec eadem unquam agimus, suntq; actiones ex aliquibus progenitæ principijs: manifestum, quandoquidem actiones immutantur, etiam actionum immutari principia a quibus sunt, quemadmodum collatione ostendimus geometrica. Atqui actionis tam bonæ quam malæ principium, est propositum & uoluntas, & quicquid ad rationem tendit. Non dubium igitur, quin hæc quoque commutentur, sponte namque actiones immutamus, & perinde etiam principium atque propositum: nam hæc sponte fit mutatio. Proinde non dubium, quin in nobis sit, & probos & malos esse. Fortè hic quispiam occurrerit, quandoquidem inest iustum probumq; esse, ero si uolero omnium probissimus. Id fieri nullo modo potest, cur nam? quoniam non hoc in corpore gignitur. Neque enim si quispiam uoluerit corporis curam habere, omnium optimum habebit corpus, nam opus est non curam modo intendere, uerum etiam natura honestum & bonum corpus esse: melius certe habebit corpus, non tamen esset omnium optimum. Idem de anima intelligendum est, neque enim iuxta propositum suum erit omnium probissimus, nisi etiam natura extiterit: melior quidem certe erit.

De appetitibus tribus generibus. Cap. XIII.

Quoniam igitur probum esse in nobis apparet, consequens dictu necessarium uidetur de spontaneo differere, quid nam sit spontaneum: ad uirtutem namque capeffendam, dominantissimum est spontaneum. In totum uero dicendum est spontaneum, quod non coacti agimus. Verum de hoc: magis adhuc perspicue differendum est, nempe ad id quod agimus, aliquis exurgit nobis appetitus, atqui tres sunt appetitus species, cupiditas, furor, uoluntas. Primum igitur actionem quæ a cupiditate oritur,

ducimus coniectandam, ultronea ne, an inuita sit. Inuita ne utique esse uideri debet. Cur ita, & unde id? nempe quod quæcūq; inuita agimus, coacti facimus necesse est. Atqui ubi subest agentibus aliqua necessitas, ægrimonia consequetur: uerum ex cupiditate agentes, uoluptas comitatur. Proinde hoc pacto non erit ex cupiditate agere quippiam inuito animo, sed ultroneo. Cæterum ratio est alia, quæ ab incontinentia huic aduersatur, nemo enim, inquit, sponte mala peragit, qui sciat mala esse: uerum qui incontinens est, scit ea esse improba: agit tamen, ac ex cupiditate illectus agit: non ergo spontaneus, coactus ergo est.

Hinc porro eadem nos oppugnabit oratio, nam si ex cupiditate, non ex necessitate: cupiditatem enim uoluptas comes consequitur. Sed quæ ex uoluptate, non possis dicere ex necessitate. Alioquin non dubium est, quin incontinens, sponte incontinentia agat, quandoquidem qui afficitur iniuria, ulro afficiunt iniuria: atqui incontinentes, iniusti sunt atque iniuria afficiunt. Incontinens ergo in incontinentiam sponte delabitur.

Socratica argumentatio de continenti & incontinenti. Cap. XIII.

Verum enim uero alia iterum ratio aduersatur, non esse ultroneum affirmas. Contingens siquidem laudatur, quod sponte quæ ex continentia sunt agat: at laudatur in eis, quæ sponte fiunt. Quod si ex cupiditate ultroneum est, quod cupiditati aduersatur, inuitum erit. sed continens contra cupiditatem insurgit. Contingens ergo, non spontaneus fuerit continens: Verum hoc non uidetur: non ergo id quod ex cupiditate est, uoluntarium est. Rursum idem est in eis quæ ex furore, eadem namque huic (quas & de cupiditate diximus) rationes conueniunt, & perinde ambiguitatem faciunt: ita siquidem est, quod ad incontinentem continentemque pertinet. Restat species residua appetituum (ut in distributione posuimus) uoluntas, ut an sit spontanea, coniectemus. Atqui incontinentes, quatenus impelluntur, eatenus uolunt, agunt igitur incontinentes mala, uolentes: sponte nimirum nemo mala agit, ubi sciat esse mala. Neque incontinens mala agit, uolens mala agere, non ergo spontaneus: ne quidem igitur uoluntas est spontanea. Hæc planè perimit oratio incontinentiam, & incontinentem, nam si non spontaneus, ne quidem uituperabilis. at est uituperabilis incontinens: spontaneus ergo: uoluntas igitur spontanea. Cum sint itaque contrariæ quædam rationes, magis perspicue de spontaneo differendum est.

De uit & necessitate. Cap. XV.

Præsertimque de uit & necessitate dicendum fuerit: uis enim etiam in carentibus anima. Singulis namque inanimatis, suus est locus attributus, igni quidem supra, terræ autem in terra: est nimirum uiolari, sursum lapidem ferri, ignem uero deorsum. Est etiam animal uiolari, ut equum recta uia decurrentem, præoccupatum uertere aliorum. Quibuscunque igitur exterior est causa, aliquid contra naturam, aut præterquam uolunt, faciendi, cogi dicimus facere que faciunt: at quibus ipsis inest causa, hos nequaquam cogi dicimus. Neque incontinens negauerit se malum esse: uerum à cupiditate agendi mala se coactum. Violenti igitur hæc nobis erit diffinitio. Quorum agendi causa, à qua cogatur, fuerit externa, uis est: quorum autem interior, ac in ipsis causa est, nequaquam uis.

De necessitate. Cap. XVI.

Rursum de necessitate necessarioque dicendum. Necessarium non omnino, neque in omni dicendum est: quemadmodum sunt quæcūque causa uoluptatis agimus. Nam si qui spiam dicat se à uoluptate coactum, quod amici mulierem uitari, fuerit alienum. Nec enim in omni necessarium est, sed in extrinsecus aduenientibus. Ut si offendatur quispiam à rerum necessitate coactus, maius aliud quippiam deuitare, hoc modo: In agrum propera re coactus sum, nisi foedatum uelim agrum inuenire. In huiusmodi itaque est necessarium.

Quotupliciter unitum & spontaneum. Cap. XVII.

At quoniam in nullo est impulsu spontaneum, reliquum est, ut sit ex animi sententia. Inuitum enim est, quod ex necessitate utique efficitur: & tertio loco, quod non sit ex animi sententia, quod planè ex his quæ fiunt certum est. Nam cum quis aliquem ceciderit, occiderit uel, aut eiusmodi aliquid effecerit, horum nihil præuidens, eum dicimus inuitum fecisse: quippe quod ultroneum, in animaduertendo esse facileprehendatur. Velut olim mulierem atunt quandam poculum exhibuisse cuidam amatorium, dein eo poculo hominem mortuum concidisse, eam uero mulierem in Areopagum perfugisse, quam præsentem

tem non alia de causa liberarunt, quam quod non id præuidens effecisset. Amoris siquidem cupiditate obcæcata, in eo fuerat hallucinata, & proinde ne utique spontanea eius poculi amatorij uisa fuerat exhibitio: quandoquidem non ea mente dederat, ut perderet hominem. Inde igitur in id quod ex animi sententia sit, cadit uoluntarium.

De proposito. Cap. XVIII.

Reliquum præterea est, ut propositum delectumque consideremus, sit ne appetitus, nec ne. Appetitus namque in cæteris quoque gignitur animalibus: propositum uero, non, si quidem cum ratione propositum est, at ratio nulli alij deputatur animali: non igitur fuerit appetitus. Verum nunquid uoluntas: an ne id quidem? Voluntas namque eorum etiam est, quæ fieri non possunt, uelut uolumus quidem esse immortales: at id nobis non proponimus, deligimusque. Rursum propositum finis non est, sed ad finem. sicut nemo proponit sanescere, sed quæ ad sanitatem tendunt proponimus, de ambulando, cursitando. At fines uolumus: bene enim ualere uolumus. Hinc certum est, non idem esse uoluntatem & propositum. Verum ita habere uidetur propositum, ut eius est appellatio: ut hoc pro illo ponimus, atque deligimus, sicut optimum pro deteriore, quod in nostra sit optio: & proinde deligi, suum esse uideatur. Quod si horum nihil est propositum, nunquid quod ex animi sententia, id in proposito est: aut ne id quidem? Multa enim intelligimus & opinamur ex animi sententia. Nunquid igitur quæ intelligimus, ea etiam proponimus, aut non? Saepè siquidem intelligimus de Indis, at nequaquam proponimus, atque deligimus: non ergo mentis sententia, propositum. Quoniam igitur horum nihil est propositum, suntque hæc animæ insita: aliquorum conuenientium, coeuntiumque, propositum esse necesse est. Quoniam igitur est, quemadmodum paulo antè memorauimus, bonorum ad finem tendentium delectus, atque propositum, non utique finis. Ac est eorum quæ in nostra potestate sunt, & eorum quæ nobis diuersam ingerant ratiocinationem, hoc ne, an hoc deligendum: non dubium quin prius opus sit ea ipsa intelligere, & in consilium uocare. Cumque nobis intelligētibus quod præstare uideatur, tum ad agendum aliquis insurgat impulsus, id agendo, ex proposito agere dicimus. Quod si propositum, appetitus quidam est, in consilium deueniens cum animi sententia, non est spontaneum, quod deligibile. Spote enim agimus multa, antequam intelligamus atque consultemus, sicut sedendo, exurgendo, & id genus alia faciendo: sponte quidem, sed citra intelligentiam. Non ergo spontaneum, deligibile: sed deligibile, spontaneum, si quid enim agere consultantes proposuerimus, sponte agimus.

Existunt uero ex conditoribus legum nonnulli, qui spontaneum & ex proposito definiant, planeque distinguant, minoresque spontaneis, quam à proposito agentibus multas insistant. Est igitur propositum in eis quæ sub actionem cadunt: & eis ipsis, in quibus, nostrum sit agere & non agere, & ita, uel non ita: & in quibus, propter quid est capere. Verum propter quod, simplex non est. In Geometria siquidem cum quis dixerit quadratum quatuor rectis æquales habere, & percunctatur propter quid: occurrit, quia etiam triangulum duobus rectis æquales habet. In his igitur, ex definito principio sibi propter quid assumpserunt: at in eis quæ sub actionem cadunt, in quibus est propositum, non ita: nullum siquidem ponitur definitum, sed si quis exquirat, cur hoc fecisti? quoniam non erat aliter ut facerem, uel quoniam ita melius. Ex ipsis uenientibus (qualiacūque apparuerint esse meliora) delectus sumitur, & ob ea ipsa, quam obrem etiam in huiusmodi est consilium capere, ut expeditur: at in scientijs, nequaquam. Nemo siquidem, quemadmodum scribere opus sit nomen Archiclis, inquit consilium: quia quo pacto scribendum nomen Archiclis, est iam definitum, mendum igitur non in intelligentia gignitur, sed in scribendi actione positum. In quibus certè non est in intelligentia error, ne de eis quidem inquit consilium: sed in quibus iam ut expedit optimum est, inde mendum procreatur. Atqui in eis quæ sub actionem cadunt, optimum est: & in quibus duplex mendum. Delinquimus igitur tam in eis quæ sub actionem cadunt, quam ex uirtutibus pariter. Virtutem enim coniectantes, per agnata nobis itinera hallucinamur: est siquidem in defectu excessusque hallucinatio. In horum utrumlibet deferimur uoluptate & ægrimonia: quandoquidem ex uoluptate in mala delabimur, ut ex ægrimonia honesta fugitamus.

De animi sententia. Cap. XIX.

Rursum autem est, non quemadmodum sensus, animi sententia. Velut uisu non poterit quicquam aliud quam uidere, non auditur aliud quam audire. Itidem neque consulta

mus, nunquid audiendum auditu, an uidentum: at animi sententia non huiusmodi, sed id & alia potest efficere: ob hoc, sibi iam existit consultari. Est igitur in bonorum delectu, non in fine, delictum. Huic certe omnes astipulantur sententiae, ut sanitate esse bonum: uerum quae ad finem sunt, uelut, expediat ne sanitati hoc comesse, an non. Facit igitur plurimum in his ad hallucinandum uoluptas, & aegrimonia: hanc siquidem amplectimur, illam uero fugimus. Quoniam igitur distribuimus, in quo, & quomodo sit delictum: reliquum est ut intueamur, cuius nam rei sit uirtus coniectrix, finis ne, an ad finem, uelut honesti ne, an ad honestum. Quo pacto scientia: utrum aedificatoriae scientiae finis, speciose proponendi, an quae ad finem spectandi? Nam si hoc speciose proponetur, sicut pulchram domum efficere, ac quae ad hoc, non alius quisquam inueniet neque exhibebit, quam aedificator. Idem in alijs quoque omnibus scientijs. Eodem modo igitur in uirtute habere uidebitur, ut ad finem potius ipsius tendat consideratio: recte nimirum proposuerit quae ad finem sunt, & ex quibus finis constet, nec quisquam alius exhibebit inuenietque quae ad finem expediant, iureque hoc uirtus proposuerit, quibus in rebus optimi principium est, unumquodque quod efficiat, & proponat. Nihil igitur uirtute melius, quandoquidem huius causa etiam sunt alia, atque ad ipsum principium est, eius causa magis sunt quae ad idem. At finis principio alii cui assimulatur, & eius causa est unumquoduis: uerum id erit modo aliquo. Proinde certum ut etiam in uirtute (quandoquidem causa est optima) ipsam magis finis esse coniectricem, quam quae ad finem sunt.

*Finis uirtutis honestum.**Cap. XX.*

AT qui uirtutis finis, est honestum: honesti ergo magis coniectrix est uirtus, quam ex quibus constet: sunt nempe haec ipsius. At in uniuersum uideri potest alienum: quandoquidem in pictura si quisquam fortassis egregius fuerit imitator, non tamen laudandus accedet, nisi optimam imitandi habuerit intentionem. Virtutis demum id omnino est, sibi honestum proponere. Dixerit quisquam, cur ita, num actionem meliorem esse dixerimus, quam uirtutem ipsam: at nunc, an ex quo actio est, id uirtuti utpote honestius attribuiamus: an in quo non est actio: ita. At qui nunc idem dicimus, habitu actionem esse meliorem. Alij nanque probum inspicientes, ab actione iudicant, quod non possint cuiuslibet quomodo habeat iudicare propositum. Nam si foret singulorum nosse sententiam, qualis erga honestatem esset, etiam circa actionem probus esse uideri potuerat. Denique quoniam affectuum quasdam recensuimus medietates, circa quos affectus uersentur, hinc nobis dicendum est.

*De fortitudine.**Cap. XXI.*

CVm igitur sit fortitudo circa audaciam ac metum, considerandum fuerit, circa cuiusmodi metus atque audacias. Nunquid igitur, si quisquam metuat ne rem disperdat suam, is timidus: si circa haec sit audax, fortis, an ne? Idem si quis formidat solum, aut audeat, neque metulosum fatendum est esse metuentem, neque fortem non metuentem: num igitur in eiusmodi metibus & audacijs fuerit fortitudo? At ne quidem in talibus, cuiusmodi si quis tonitrus & fulmina non metuat, uel quiduis aliud supra hominem horrendum fuerit, non iam fortis, sed furens. In metibus itaque & audacijs humanis est fortitudo: in eis inquam, quae ceteri metuant, aut omnes, in quibus qui audeat, fuerit fortis. His itaque definitis, constituendum fuerit (quandoquidem multis in rebus fortes dici possunt) qualis sit fortis. Est enim ab experientia fortis aliquis, uelut milites. Isti siquidem ab experientia didicerunt in huiusmodi loco, uel huiusmodi tempore, uel rebus ita habitibus, fieri non posse ut malum subeat. & proinde qui haec nouerit, & ea de causa ingruentes hostes sustinuerit, non fortis: nam si horum nihil extiterit, non tolerauerit. Proinde ab experientia fortes dicendi non sunt. Neque Socrates recte aiebat, fortitudinem esse scientiam, quandoquidem ex consuetudine scientia capiens experientiam, efficitur scientia. At ab experientia tolerantes, nequam fatemur, planeque negamus fortes esse, non igitur fortitudo fuerit scientia. Rursus sunt quoque fortes ab experientiae contrario. Inexperiti siquidem eorum quae eueniant, ab ea rerum nulla experientia sunt intrapidi: & ne hos quidem fortes esse dixerim. Sunt porro qui fortes a perturbationibus existimentur, uelut amantes, aut lymphatici, at ne hos quidem fortes dicere oportet: quandoquidem si ab ipsis affectus auferatur, non erunt amplius fortes. Fortem siquidem, perpetuo forte esse oportet: & proinde ne feræ quidem, ut fures, dici fortes possunt, quod succumbant, ingemantque percussae. Neque fortem ob perturbationem dicere conuenit. Est uicissim fortitudo alia quae ciuili existimatur, uelut si qui ciuium

uium pudore offusi, tolerant pericula ut fortes existimentur, quemadmodum (uerbi causa) Homerus Hectora dicentem inducit:

Polydamas uereor me carpat in agmine primus,

ideo pugnantem esse existimat. At ne quidem haec dicenda fortitudo: in istorum enim singulis eadem congruet diffinitio. Quo namque ablato non perdurat fortitudo, efficere fortem non potest: ut si pudorem, unde fortis erat, abstuleris. Sunt item & aliter fortes existimati, ob spem, bonique expectationem. At ne hos quidem dicere fortes possis: quandoquidem tales ac in talibus fortes dicere, uidebitur alienum. Proinde in nullis huiusmodi, fortitudo collocanda est. Qualis igitur, & quis nam fortis sit, hinc considerandum. Ac ut paucis abcoluam, qui nulla iam supra dicta causa fortis est, uerum quod id honestum esse censeat, idque faciat, seu aliqua, seu nulla oblata fuerit occasio. Neque tamen prorsus citra perturbationem impulsuque gignitur fortitudo. Expediit uero impulsuum habere rationem, honesti causa, ad intrepidè periclitandum. Qui hoc modo, is erit fortis: ac circa haec fortitudo. Nec uero intrepidus esse oportet, ita ut cum forti fuerit occursum, in totum nihil metuatur: nec enim talis fortis, cui prorsus nihil est horrendum: ita namque etiam lapis, & reliqua inanima fuerint fortia. Ceterum metuendum quidem, sed tolerandum: nam si nihil metuens toleret, neutriquam fortis. Item (ut etiam paulo ante de metu atque periculo differuimus) non omne, sed essentia quadam delectum intelligimus. Neque item in fortuito, & quouis tempore: uerum in quo & metus, & plura imminet pericula. Nam si quis decimo post anno futurum non metuerit periculum, quo nam pacto fortis: sunt enim, quod longe absint, fiducia pleni: qui si fuerint proximi, moriantur metu. Haec denique fortitudo, & hic fortis.

*De temperantia.**Cap. XXII.*

Temperantia, est intemperantiae & incommobilitatis circa uoluptates medietas. Nam temperantia, ac prorsus uirtus omnis, habitus est optimus, at optimus habitus, optimi est: optimum uero, inter excessum defectumque medium, quandoquidem utrinque prominēt uituperandi, tam excessu quam defectu. Proinde si optimum medium, & temperantia inter intemperantiam & incommobilitatem est quaedam medietas: horum itaque fuerit quaedam medietas temperantia, quae circa uoluptates & aegrimonias uersatur: non tamen omnes, & quae circa omnia. Neque enim si quisquam picturae aut statuae uel huiusmodi alterius oblectetur aspectu, erit iam intemperans. Similiter ne quidem audiendo, aut olfaciendo: sed in eis uoluptatibus quae in tactu sint & gustu. Neque temperans circa eiusmodi, ut a nulla tali capiatur uoluptate: nam tum incommobilis, planeque sensu carens fuerit. Verum qui oblectetur, non agatur in ipsorum excessum, ita fruens, ne quid faciat operosum, totusque agendo ab honestate pendeat, non agendo qui equam nisi modeste. Nam quicumque ab excessu talium uoluptatum abstinerit, uel metus uel cuiuspiam alterius rei causa, temperans non est. Neque enim cetera animalia (praeter hominem) dicimus temperantia, quod ab ipsis ratio absit, qua honestum deligimus. Omnis siquidem uirtus honesti est, & ad honestum tendit, proinde erit temperantia circa uoluptates & aegrimonias, easque in tactu gustusque progenitas. Demum consequens est, ut de mansuetudine dicamus, & quid, & in quibus sit.

*De mansuetudine.**Cap. XXIII.*

Mansuetudo igitur est inter iracundiam, & iracundiae cessationem. In totumque existimantur uirtutes, medietates esse. Quod autem sint medietates, hinc facile quis dixerit. Nam si quod optimum, in medietate est collocatum: estque uirtus, habitus optimus, atque optimum est medium: uirtus ergo sit medium necesse est. Quod sane certum singula considerantibus. Nam quia iracundus est, qui usquequaque & plurimum excandescit, ac eiusmodi sub reprehensionem cadens: nec decet usquequaque excandescere omnibus, & omnino semper. Neque contra ita habere, ut cuiquam nunquam: is nanque incommobilis sub reprehensionem cadit. Cum igitur tam is qui ad excessum, quam qui ad defectum peruenit, sub reprehensionem cadat: qui horum medius fuerit, mansuetus ac laudabilis.

Neque enim ab ira deficiens, neque item excedens in ipsa, laudabilis: sed qui mediocriter in his habet, is mansuetus: harumque perturbationum medietas, mansuetudo.

De liberalitate. Cap. XXIII.

Liberalitas autem, est inter prodigalitatē & auaritiā medietas collocata. Verfantur autem huiusmodi perturbationes circa pecunias. Prodigus nanque est, qui ubi non decet impendit, & plura quam deceat, & cum minime deceat: auarus ei contrarius, non impendit ubi decet, & quantum decuerit, & quando decuerit. Vtrique sub reprehensionem cadunt: unus quidem deficiendo, alter uero excedendo. Liberalis ergo quandoquidem laudabilis est, medium inter hos tenet locum. Quis nam demum: nepe qui ubi decet, & quantum decet, impendit.

Species auaritiæ. Cap. XXV.

Sunt autem plures auaritiæ species: sicut eorum quos nugiuendulos appellamus, cuminiq; emptores: necnon turpilucri, & paruiloqui, qui omnes auaritiæ succumbunt. Malum nanque, multiplex: at bonum, solistimum. Quemadmodum sanitas quidem simplex, sed multiformis morbus: itidem uirtus simplex, cum sit uirtutum tamen multiforme. Cuncti siquidem memorati, ob pecuniam sub uituperationem cadunt. Vtrum igitur liberalis est, pecuniam nancisci, & comparare, an non: neque enim ullius alterius est uirtutis. Nam neque fortitudinis est, arma fabricare, sed alterius: uerum ipse est accipere, eisq; recte uti. Idem de temperantia, ceterisque dicendum. at ne quidem liberalitatis, sed pecuniam incutientis.

De magnanimitate. Cap. XXVI.

Magnanimitas, est insolentia & pusillanimitatis medietas, & circa honorem in honorantiamq; uersatur: & honorem quidem non a multis, sed a probis attributum, qui ei præcipue conueniat. Probi nanque, periti iudices, recte honorabunt. Honorari itaque se, qui dignus honore fuerit, potius uolet ab his qui ipsum cognouerint. Neque enim de omni honore fuerit, sed optimo magnanimitas: honorabile bonum, & ordinem obtinens principatus. Iure igitur despecti & improbi, magnis rebus se dignos opinati, ac subinde honorandos, dicuntur insolentes: qui uero sese summittunt, & magis quam par est abijciunt, pusillanimi. Horum igitur medius, qui non se ita abijcit ut minore quam sit par honore uelit honestari, neque rursum maiore quam deceat, neque omni: is demum est magnanimus. Et proinde certum est, magnanimitatem esse insolentia & pusillanimitatis medietatem.

De magnificentia. Cap. XXVII.

Magnificentiā, est iactationis & uilitatis medietas. Versatur autem magnificentia circa sumptus, quos magnificum facere par est. Quicunq; igitur ubi non expedit sumptum facit, gloriosus iactabundusq; est, ut si quis sodales ita epulo accipiat, ac si nuptias faciat, is gloriosus, talis nanque est, qui quo tempore non expedit suam indicat affluentiam. Huic contrarius est uilis: qui ubi oportet, magnifice non impendit, nec facit ut nuptiarum dignitas expostulat sumptum, sed ibi deest: is nimirum uilis. At magnificentia uel ex ipso nomine nobis potest qualis sit innotescere, opportuno nanque tempore magnifice factum, recte magnificentia nomen assequetur. Magnificentia igitur fuerit, quandoquidem laudabilis, inter excessum defectumq; circa sumptus idoneos quaedam medietas. Sunt & nonnullis plures magnificentia existimata: uelut dicentibus, Magnifice sese infert, & huiusmodi alia magnificentia, non propria, sed a translatione nomen inuenientes. Nec enim in illis magnificentia, sed in eis quæ diximus.

De indignatione. Cap. XXVIII.

Indignatio est inuidentiæ & maleuolentiæ medietas: ambæ enim istæ sub uituperatione cadunt: at indignabundus, laudabilis. Est autem indignatio, quaedam ægritoniae bonis, quæ indigno alicui aliquo pacto euenerunt. Indignabundus, qui in huiusmodi tristatur: idemq; rursus tristetur, si quem uiderit indignè malis afflictatum. ac demum indignatio & indignabundus, talis. Cui contrarius est inuidens: quippe qui tristabitur, cum quempiam prorsus siue dignum siue indignum bene agere uiderit. Cui similiter maleuolus par est, quippe qui lætatur quod quis male agat, siue dignus siue indignus sit. Nec indignabundus eiusmodi, uerum inter hos medius.

De

De grauitate. Cap. XXIX.

Grauitas est inter morositatem & delectationem medium, quæ circa conuersationes. Morosus nanque est eiusmodi, ut nullius conuersatione aut colloquio capiat, sed (ut nomen ipsius indicat) a suo more: nam morosus, quasi aliorum mores improbens, sibiq; placens, est nominatus. Delectator autem talis, ut omnium uelit habere conuersationem, & omnino, & omnifariam: horum neuter laudabilis. At grauis, in medio istorum, laudabilis. Neque enim erga omnes, sed erga meritos: non erga neminem, sed erga hos ipsos consuescit.

De uerecundia. Cap. XXX.

Verecundia est inter impudentiam & stuporem medietas, in actionibus colloquiiq; constituta. Impudens est, qui ubique, & in omnes loquitur, & omnia utcumque euenierint. At stupidus seu attonitus, huic contrarius, & cuncta & cunctos uertus, tam agendo quam dicendo solertiae expertus: talis est, qui in cunctis obstupescit. At uerecundia & uerecundus, inter hæc medium tenet locum. Neq; enim cuncta, & omnino (ut impudens) & dicit & agit: neq; porro (ut attonitus) in omni, & omnino trepidabit: uerum aget loque turq; ubi, & quæ, & quando expedit.

De urbanitate. Cap. XXXI.

Vrbanitas, est scurrilitatis & rusticitatis medietas, in salibusq; committitur. Scurra siquidem est, qui cuncta, & omnino incessendum esse existimat. Rusticus uero, qui neque incessere uult, neque recte incessum iri existimat, sed excandescit. Urbanus, qui inter hos medius, neq; omnes, neq; omnino incessens, neq; item ipse agrestis, ac durus. At erit duobus ferè modis urbanus: nam & moderate incessere percalluerit, & aliorum iaculationem tolerabit. Ita nimirum urbanus atq; urbanitas.

De amicitia. Cap. XXXII.

Amicitiā inter assentationem & inimicitiam medietas, in actione sermoneq; uersatur. Assentator nanque est, qui plura quam sit par, adliatq; cuiuspiam, arrogat, at in sensu inimicus, qui derogat etiam quæ adliat: quorum neuter iure laudandus accedit. Inter quos medius est amicus, quippe qui nec plura præsentibus cuiquam astruit, neq; quæ minime conueniant, laudauerit: neq; e contrario imminuet, neq; omnino aduersabitur, præterquam existimetur tribuendum. Huiusmodi igitur est amicus.

De ueritate. Cap. XXXIII.

Veritas inter dissimulationem & iactationem media est, quæ in oratione uersatur, non omni. Gloriosus nimirum est, qui plura quam adliat sibi arrogat, aut scire fingit quæ non nouerit. Huic contrarius dissimulator, pauciora & minora esse sua simulans, quæq; nouit diffidetur, occultatq; quæ cognoscit. Neutrum horum facit uerus: neque enim plura, neque pauciora quam quæ sibi affuerint, confinget: sed ea demum & esse sibi & scire dicit, quæ teneat. Sint denique hæc ipsæ uirtutes, an secus, alia fuerit consideratio. At quod medietates iam memoratorum, hinc certum est, quod qui ad hæc uiuunt, laudibus exornantur.

De iustitia. Cap. XXXIII.

Consequitur ut iam de iustitia dicamus, quid sit, & in quibus, & circa quæ, si prius tamen quid sit iustum exposuerimus. Est sanè iustum duplex: unum quidem, ex lege, iusta siquidem perhibent, quæ lex iubet: at lex fortia & temperata nos facere iubet, prorsusq; cuncta quæ ex uirtutibus ducuntur. Et proinde iustitiam, perfectam quandam esse uirtutem dicunt. nam si iusta sunt quæ lex facere præscribit, lex autem quæ ex omnibus uirtutibus sunt mandat: qui igitur ex lege iustis obtemperat, perfectam nanciscitur probitatem. Proinde iustus & iustitia, uirtus quaedam perfecta est. Vnum itaque quoddam iustum in his, & circa hæc. Verumenim uero non id iustum, neq; circa hæc peruestigamus iustitiam. Hoc nanque modo iusta, quatenus per sese à iusto sunt. nam temperans & fortis & continens, per sese est eiusmodi. Sed iustum indagamus quod ad alterum refertur, aliud sanè quam quod dictum est ex lege iustum. nam non est per sese esse iustum, quod

R 3

inuria, proinde ne incontinens quidem ipse, sese sponte affecerit iniuria. Ceterum hinc fortassis ambigat quispiam, nunquid accidat, ut sibi quisquam inferat iniuriam. In incontinentem si quidem iniectis consideratione, uideatur contingere, hoc nempe modo, si quae agenda lex iubet, ea sunt iusta: qui non agit ea, iniuste facit: ac si erga quem agendum iubeat, ne utquam erga eundem id egerit, ipsum afficit iniuria. Lex certe temperantem esse iubet, rem suam non oblitmare, corpus procurare, ac id genus alia. Qui ergo haec non peragit, se afficit iniuria: quandoquidem erga alium neminem, talium est affectio iniuriarum. At qui haec nunquam uera extiterint, ut contingat se quempiam afficere iniuria. Contingente enim qui potest, ut eodem tempore plus quispiam habeat, & minus, ut simul sponte & inuito agat quicquam: si quidem qui afficit iniuria, quatenus afficit, plus admittit: iniuria affectus, quatenus afficitur, minus. quod si ipse sibi infert iniuriam, contigerit ut per idem tempus plus idem habeat, & minus. uerum hoc fieri non potest: non ergo se quispiam affecerit iniuria. Rursus qui afficit iniuria, sponte facit iniuriam: at affectus iniuria, inuitus fert iniuriam, proinde si contingat se quempiam afficere iniuria, contigerit simul & inuito & sponte quicquam agere. Id autem fieri non potest: ne quidem igitur ita contigerit, sibi quenquam inferre iniuriam. Rursus si considerauerit quispiam particulares iniurias, nemo sit qui non facit iniuriam, aut deposito fraudando, aut adulterium committendo, aut furando, aut aliquod eiusmodi iniuriae genus particulatim admittendo, nec tamen qui spiam se unquam deposito fraudauit, neque suam adulterio uitauit uxorem, neque sibi furatus est. Quod si in huiusmodi est afficere iniuria, neque contingit horum quicquam aduersum se facere iniuriam: si secus, ea non fuerit ciuili iniuria, sed domus administrationis, planeque familiaris. Anima siquidem in plures distributa partes, unam habet suam quidem deteriolem, alteram uero meliorem: proinde si quid in anima procreetur iniuriam, id partium aduersum se inuicem est. Familiarem porro iniuriam distribuimus in deteriolem ac meliorem, ut fiat aduersum se iustum, & iniustum. Verum id nos non coniectamus, sed ciuile: & proinde in id genus iniurijs, quas nos demum peruestigamus, ne utquam contingit ut se quisquam afficiat iniuria. At insuper, uter afficit iniuria, & in utro iniuria est: in eo ne qui utcumque iniuste possideat, an iudicante atque distribuyente, ueluti in certaminibus. Enim uero qui praemium a praeside atque haec iudicante accepit, non ipse facit iniuriam, tamen ei iniuste tributum est: sed qui tulit iudicium, maleque attribuit, is afficit iniuria. Estque ubi idem afficiat iniuria, & ubi non, nam quatenus uere, & ut iusti natura postulabat, non iudicauit, eatenus afficit iniuria: quatenus uero eidem iustum esse uisum est, ne utquam afficit iniuria. Quoniam de uirtutibus, & quae sint, & in quibus, & circa quae, iam dictum est: de singulisque, quemadmodum, si recta agamus ratione, sit optimum: ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, est, ut si quis dixerit sanitatem fieri optimum, salubria exhibendo. id utique minus apertum & proinde apertio mihi quae sint salubria. Idem ualet in ratione, & tam quid sit ratio, quam quae sit recta ratio, nosse.

De duplici uisus, & utriusque habitu.

Cap. XXXV.

Fermè fuerit necessarium, primum, in quo ratio gignitur, considerare. Paucis equidem de anima antea locuti, diximus animae partem esse quae habeat rationem. Ea, inquam, pars una animae habens rationem, in duas est partes distributa: quarum una quidem consultatrix, altera autem scientiae indagatrix. Quae quod inter se inuicem distinguantur, ex subiectis facile fuerit intueri. Nam quemadmodum inter se inuicem differunt colores, & succus, & sonus, & odor, itidem alios ipsis sensus natura accommodauit: sonum namque auditu, succum gustu cognoscimus, & colorem uisu: similiter caetera eodem modo expedit coniectare. Quod porro alia sint subiecta, alias quoque esse animae partes manifestum est, quibus illa cognoscimus. Aliud siquidem intellectuale est, & sensibile aliud: atqui subiecta illa anima deprehendimus. Alia ergo pars fuerit quae circa sensibilia, & alia quae circa intellectibilia: consultatrix autem circa sensibilia in motu que uersatur, atque prorsus circa omnia quae in ortu interitumque sunt. Nam consultamus de eis quae in nostra sunt potestate agendi ac non agendi, delectu circa quae consilium ac propositum est agendi. Haec nimirum sensibilia, in motuque ad permutandum: proinde pars animae ex ratione propositrix atque delectrix, sensibilis. His itaque definitis, deinceps de ueritate dicendum fuerit, quoniam de ipsa nobis est sermo, ut que uerum habeat coniectemur. Est profecto scientia, prudentia, mens, sapientia, existimatio, & circa quod unumquodque istorum sit. Scientia igitur, circa id quod sub scientiam cadit: quod

quod cum demonstratione ac ratione est explicatum. Prudentia uero, circa ea quae sub actionem cadunt: in quibus delectus euitatioque, & in nobis agere ac non agere est. Nimirum facientium & agentium, non idem facile & actile. Nam factibile, praeter facturam finis superest alius: sicut domificatio praeter aedificationem (cum sit domus effectrix) ipsius finis, praeter facturam, domus est. Itidem in officina (ita enim nobis libet appellare quam technicam Graeci uocant) alijsque facturis. At in eis quae sub actionem cadunt (practica uocant Graeci) praeter actionem, nullus est alius finis, ut praeter cytharæ modulatum, finis non est alius: sed id est finis, exercitium & actio. Circa actionem itaque, & quae in agendo posita sunt, prudentia: circa facturam & quae in faciendo posita sunt, ars: si quidem in faciendo potius quam agendo, est artem exercere, proinde fuerit prudentia, deligendi & agendi quae in nostra sunt potestate, habitus, tendente ad commodum ipsa quoque actione. Prudentia uirtus est, non (ut facile est intueri) scientia, laudandi siquidem sunt prudentes: at laus, uirtutis. Item scientiae quidem omnis uirtus est: at prudentiae, uirtus non est: sed, ut apparet, id ipsum quiddam, uirtus est. Mens porro, est circa principia intellectibilia. Scientia uero eorum quae sunt cum demonstratione, atqui principia sunt indemonstrabilia: & perinde non circa principia scientia est, sed mens. Sapientia porro ex scientia menteque consistit, est namque sapientia circa principia, ipsa quoque mentis particeps. At quatenus circa ea quae post principia sunt, cum demonstratione, scientiae est particeps: & perinde non dubium, quin sapientia ex mente scientiaque consuetur. Proinde circa ea uersabitur, circa quae mens atque scientia. Existimatio est, qua in omnibus ferimur ancipites, ea ne ita, an secus. Sed utrum prudentia & sapientia idem est, an non? Sapientia enim est circa ea quae cum demonstratione, quaeque semper ita habent: prudentia non de talibus, sed de his quae sunt in permutatione, quemadmodum rectum inflexum ue, & cauum, & talia quae sunt eiusmodi, at conferentia, eo non habent modo ut non inter se inuicem permulentur: sed permulantur, ut nunc hoc conferat, quod cras non conferet: & huic liceat, huic autem non: atque hoc modo conferat. Atqui circa ea quae conferunt, prudentia est, non sapientia. Differunt ergo inter se prudentia atque sapientia. Vtrum sapientia uirtus est, an non? Hinc perspicuum est ex ipsa certe prudentia, uirtutem esse. Nam si uirtus est prudentia, partis nempe alterius (ut diximus) quae ex ratione sunt, estque prudentia quam sapientia deterior, circa deteriora enim uersatur: quandoquidem sapientia circa eternum diuinumque, ut diximus, cum prudentia de hominis sit commoda. Quare si quod deterius, uirtus est: equum etiam fuerit, quod melius est, esse uirtutem: non dubium igitur, quin sapientia sit uirtus. Quid est, aut circa quod industria: est nempe industria, in quibus & prudentia, circa ea quae sub actionem cadunt. Industrios siquidem dicitur, quatenus consulere recte aliquid, iudicare, ac perspicere potuerit circa pusilla: in pusillisque, eius iudicium est. Igitur industria atque industrius, prudentiae & prudentis pars, nec citra haec: neque enim industrium a prudente separauerit. Idem profecto & in astutia existimandum est. Nam astutia & astutus non est quidem prudentia neque prudens: quinimo prudens, astutus, & ideo astutia sibi quodammodo asciscit prudentiam. Ceterum astutus etiam malus dicitur, quemadmodum Mentor astutus quidem fuisse uisus est, non etiam prudens. Prudentis namque & prudentiae est, optima expetere, eaque semper sibi proponere, atque actitare: at astutia & astuti fuerit, coniectare ex quibus nam demum fiant singula quae sub actionem cadunt, & quae exhibenda. Astutus in eiusmodi, ac circa talia esse uideatur. Dubitauerit quispiam, & admirari potuerit, quod locuti de moribus deque ciuili negotio, de sapientia dicamus: nempe primum de hac re non uideatur esse aliena consideratio, si (ut diximus) est uirtus. Item philosophi est, de his demum coniectare, quaecumque in eodem fuerint. At necessarium, cum de his quae in anima loquimur, de omnibus dicere, atqui est in anima sapientia: proinde alienum non fuerit de anima quoque dicere. Quemadmodum uero habet astutia ad prudentiam, ita de cunctis uirtutibus haberi putandum est, uelut inquam, sunt uirtutes, quae natura sint singulis ingenitae tanquam impulsus quidam ad fortia, ac iusta, in unoquoque citra rationem: nec non de singulis erga eiusmodi possis cognoscere. Sunt autem tam consuetudine, quam proposito. At quae cum ratione sunt, uelut temperantia aut fortitudo, quatenus sunt uirtutes ut ingenitae, laudabiles. Naturalis igitur uirtus ea ipsa quae citra rationem, a ratione parum separata & a laude parum deficiens, rationi & proposito adiunctam perfectam efficit uirtutem: ideo etiam cum ratione exercetur. Nec citra rationem est ad uirtutem naturalis impulsus: neque rursus ratio atque propositum admodum perficitur, ut sit uirtus citra impulsus naturalem. Ideo non recte

*διὸ καὶ οὐκ
ἐπιπέτῃ ποῦς
τῆς φρονήσεως
ἢ διὰ τὸ
καὶ τὸ τοῦ
καὶ τοῦ καὶ
καὶ τοῦ καὶ*

Socrates sentiebat, cum diceret, uirtutem esse rationes, proficeret siquidem nihil agendo fortia atq; iusta, qui nesciret, ac rationi non proponeret: & proinde uirtutem rationem esse, non recte aiebat. Sed qui nunc, melius. Nam iuxta rectam rationem honesta agere, uirtutem esse perhibent. At ne ita quidem recte agerent siquidem quispiam iusta, nullo proposito honestorum, nulla cognitione, sed irrationali aliquo impulsu. Recte hæc, & iuxta rectam rationem, uelut, inquam, recta iusserit ratio, ita agat, cæterum huiusmodi tamen actio ne utiquam sub laudem cadit. Sed melius, ut nos definimus, cum ratione impulsu esse ad honestatem: hoc nanque, uirtus etiam sub laudem cadit. Vtrum prudentia uirtus, an non? ambigere nanque quispiam potuerit. Verum enim uero hinc esse uirtutem certum fuerit. Nam si iustitia & fortitudo, cæteræq; uirtutes, quod honestorum quæ sub actionem cadunt, laudabiles accidant, non dubium, quin prudentia quoque eorum sit quæ sub laudem cadunt, quæ que in uirtutis ordinem ueniunt. Nam ad quæ fortitudo agenda commouetur, in eadem etiam prudentia, in totumq; ut ipsa præscribit: ita etiam agit fortitudo. Proinde si hæc sub laudem cadit, ea faciendo quæ præscriperit prudentia, etiam sine controuersa prudentia sub laudem cadit, uirtusq; est. Vtrum prudentia sub actionem cadit, an non? licuerit hinc nosse cuius, spectando scientias, quemadmodum ædificaturam. Est nanque in ædificatura, ut dici solet, unus quidem quispiam architecton græcè (quem nos tum architectum tum opificem nominamus) cui sumministrat sese ædificator, is, domus est faber: est sanè architectus seu opifex, cuius præscripto ad domum extruendam se faber accingit. Idem in reliquis fabrilibus habet, in quibus est architectus, & eius cuiusuis minister faber, & architectus erit, & huius ipsius faber ac minister. Si igitur eodem modo etiam in uirtutibus habet, quod æquum ac rationale, etiam prudentia sub actionem cadit. Quandoquidem uirtutes omnes sub actionem cadunt, quarum prudentia tanquam architectus quidam est: quandoquidem ut ipsa præscriperit, ita uirtutes, & qui ex uirtutibus agunt. Cum igitur uirtutes sub actionem cadant, etiam sub actionem cadet prudentia. Vtrum omnibus quæ in anima, hæc imperat, ut censetur, pariterq; ambigitur, an secus. Melioribus certe, ut sapientia est, imperare uideri par non est, sed ea, ut dici solet, cuncta procurat, præscribensq; domina est. Cæterum forsitan ut in ædibus habet, atriensis: is nanque præest omnibus, dispensatq; omnia, sed nondum idem imperat omnibus, uerum domino ocium parat, ne is præpeditus rerum domesticarum necessitate, dissoluatur, quo minus honesti quippiam et officiosi agat: ita atque similiter prudentia, tanquam sapientia quidam atriensis, ei ocium parat, ut suum peragat opus, affectus cohibendo, eosq; temperando.

ARISTOTELIS STAGIRITAE MA-

GNORVM MORALIVM LIBER SECVNDVS,

Georgio Valla Placentino interprete,

De æquitate. Cap. I.

Post ea quæ tradidimus, par uidetur, ut de æquitate differamus, quidq; sit, & in quibus, & circa qualia. Est nimirum æquitas & æquus, qui descripta legibus iusta diminuit ac moderatur, nam quæ legislator particulariter examinat ad unguem definire non potest, sed in uniuersum loquitur, hic in eisdem intercedens, deligit quæ legislator particulariter quidem definire uolebat, uerum ei facere non licuit. Eiusmodi certe æquus, non omnino iuxta diminuens: quandoquidem quæ natura ac uerè iusta sunt, non diminuit, sed ea duntaxat quæ legislator deseruit, cum explere non posset.

De modestia. Cap. II.

Modestia ac modestus, est circa quæ & æquitas: nempe circa iusta, quæ omnia à legislatore, non satis ad unguem definita sunt, ut iudex inueniatur eorum, quæ legislator omittit: certoq; cognoscit à legislatore prætermissa quæ iusta sunt, is modestus est. Itaq; non citra æquitatem, modestia, iudicare siquidem, modesti, agere uerò, ad iudiciumq; perducere, equi fuerit.

De

De promptitudine. Cap. III.

Promptitudo est, circa quæ & prudentia, nempe circa ea quæ sub actionem cadunt: quippe quæ circa propositum & euitationem. Est sanè non citra prudentiam, nam prudentia horum sub actionem cadens est: at promptitudo, habitus seu affectio, uel quiduis huiusmodi, instructio optimorum & commodissimorum, eorum quæ sub actionem cadant. Et perinde promptitudinis ea uideri non debent, quæ fortuito quoquo modo eueniant. Nam quibus ratio deest, quod optimum sit considerans, ubi quoquo modo eueniat aliquid, hunc promptum ne utiquam dixeris, sed fortunatum. Nam quæ officia citra iudicantis rationem fuerint, felicitates æquum est appellare. Sed non ne iusti est, colloquio & conuersatione æquale cui libet attribuere, ut (inquam) qualis fuerit quilibet, talem effectum assequi, an non. Id certe assentatoris, & delectantis esse, planè uideatur. Cæterum iuxta cuiusque dignitatem attribuere colloquium ac conuersationem, id iusti & probi omnino esse uidebitur. Dubitare etiam forte quispiam potuerit, an iniuriam inferre, sit offendere sponte & scienter, & quempiam, & ut, & qua de causa. Est autem nocumentum & iniuria, de bonis ac circa bona: afferens ergo iniuriam & iniustus, cognouerit & qualia bona, & qualia mala sint. Id autem ac talia percallere, prudentis atque prudentia est. Hoc modo fuerit absurdum, ut bonum ingens prudentia, comiteretur iniustum. An existimandum non est, ut iniustum prudentia comiteretur? Neque enim coniecat iniustus ac simpliciter, & eidem bonum iudicare non potest, uerum hallucinatur: cum prudentia suum sit, id inspicere ex sententia posse. Idem ut in medicina aliud est quod simpliciter salubre intuemur, quodq; sanitatem efficiat: quod ueratrum, & elaterium, & sectiones, & exustiones salubres sint, sanitatemq; prædant. Nec tamen ut hæc omnes, ita medicina habemus scientiam: non enim particulare nouimus bonum, ut nouit medicus cuiuspiam hoc bonum, & quando, & qualiter affecto: in quo demum medicina scientia est. Salubria igitur simpliciter cognoscens, necdum tamen continuo nos medicina comitatur scientia. Idem iniustus. Quod igitur simpliciter est bonum, & tyrannis, & dominatus, & imperium nouit: uerum, sibi ne bonum an secus, uel quando, uel quomodo affecto, ne utiquam nouit, id quod est in primis prudentia: & proinde iniusti comes, non est prudentia. Bona siquidem deligit quibus afferat iniuriam, quæ certe bona simpliciter, non ipsi sunt bona, quandoquidem opulentia & dominatus simpliciter bonum est, ipsi certe non fortassis bonum, nam qui imperat rerum copia affluens, multa sibi amicisq; nequiter facit, quando iure uti dominatu non potest. Hinc ambigendum, considerandumq; uidetur, si ne aduersus nequam iniuria, nec ne? Nam si in offensione iniuria est, & in priuatione bonorum offensio, ne utiquam uideri potest offendere. Si quidem quæ sibi esse bona arbitratur, bona non sunt: nam dominatus & opulentia nequam hominem offendunt, quod ipsis recte uti non possit. Proinde si quæ aduentantia offendunt, ea bona abstulerit, afficere non uidetur iniuria. Multis eiusmodi oratio uidebitur admirabilis. Omnes siquidem opinantur, se posse dominatu, & imperio, & opulentia uti, ne utiquam recte coniectantes: quod ex legislatore certum est. Legis nanque lator non omnibus suadet imperare, uerum (ut dictum est) cui ætas, cui copia non defuerit ad dominandum: non autem omnem posse imperare. Quod si quispiam indignetur se carere imperio atque gubernatione, dixerit quispiam: Neque tibi ea est anima, unde imperare gubernareq; possis. Corpore quidem cernimus aliquos sanescere non posse, simpliciter sibi bona exhibendo: at ne languori succumbat corpus, uolens conualescere, aquam prius & inediam exhibet. Ita qui nequam habuerit animam, ne quippiam mali exerceat, ei opulentia & imperium & dominatus, & omnino alia id genus, sunt auferenda, quanto mobilior, mutabiliorq; est corpore anima. Nam quemadmodum improbum corpus quispiam fortitus, uictum debet sibi adhibere idoneum: ita improbam animam nactus, se uiuendo reddere debet idoneum ad quæ memorauimus, deuitanda. Hoc etiam ambiguum esse potest, ut cum non sit aliter agere fortiter quam iuste, quando natura quis uideatur acturus. In naturalibus quippe uirtutibus, solum dicebamus impulsu sine ratione ad honestatem esse oportere. Ita nimirum est delectus in ratione, quodq; rationem habeat, ut pariter capiat, & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus, quæ cum prudentia foret: non utique ad honestum citra naturalem impulsu, neque uirtus uirtuti aduersabitur. agnatum nanque habet atque insitum, ut rationi obtemperet, ut ipsa præscribit, ut quo agit,

eò declinet: qui nanq; sibi proponit, melior. Et ne quidem alia sine prudentia uirtutes sunt, neq; prudentia absq; reliquis uirtutibus perfecta: uerum inuicem sese coadiuant, comitant prudentiam. At nihilominus addubitet quispiam, nunquid ita in uirtutibus habeat, quemadmodum in reliquis bonis quæ externa, quæ que in corpore. Hæc nanque cum fuerint eximia, deteriores efficiunt: sicut opum affluentia elatos facit & truculentos; itidem reliqua bona, dominatus, honor, pulchritudo, magnitudo. Nunquid igitur & in uirtute ita habet, ut si cuiuspiam iustitia uel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior, an non? Cæterum à uirtute quidem honor gignitur, qui cum ingens fuerit, deteriores facit: & perinde uirtus fecerit deteriores, cum maior euaserit. An id neuti quum uerum? quando quidem etsi sunt multa alia uirtutis opera, quemadmodum sunt: id etiam in primis est, ut qui eis bonis muniatur, eisdem recte uti possit. Si demum probus, aduentante ei uel honore uel ingenti dominatu, ipsis non utetur, neuti quum fuerit probus: neq; honor, neq; imperium, probum fecerit deteriores: & perinde ne quidem uirtus. In totum autem, quoniam à principio nobis determinatum est, uirtutes esse medietates: quoq; magis sit uirtus, eo magis erit medietas. Proinde quo sublimior uirtus euadet accedetq; ad magnitudinē, non deteriores, sed meliores efficiet: medietas nanq; inter excessum defectumq;, perturbationum erat medietas. Atq; hæc igitur hæc tenus.

De continentia & incontinentia.

Cap. IIII.

DEinceps aliud nobis sumendum est principium, de continentia incontinentiaq; dicitur. Quemadmodum fuerit alienum, has in uirtutum uitiolorumq; numerum redigere: ita de his futurum sermonem, alienum uisum iri necesse est. Nec enim hæc uirtus cæteris par est. In alijs siquidem eodem tendunt tam ratio quam perturbationes, nec inuicem sibi aduersantur: at in hac, se inuicem oppugnant ratio & affectus. Sunt nimirum in anima unde mali esse dicamur, tria: uitium, incontinentia, feritas. De uitio igitur ac uirtute quid sit, ac in quibus, à nobis supra dictum est: modò de incontinentia ac feritate dicendum.

De feritate.

Cap. V.

Est autem feritas, quoddam uitium exuberans, cum eousq; nequam prorsus quempiam intuemur, ut ipsum non hominem, sed feram esse dicamus: sicut & uitium ipsum, feritatem. Huic uirtus opposita, nominis expers est: quippe quod eiusmodi supra hominem, tanquam heroica quadam ac diuina. Eo certè hæc uirtus nominis expers, quòd dei uirtus nulla. Præstantior siquidem omni uirtute deus, ac non uirtute probus: nam tum uirtus, sit deo melior, ideo nominis expers hæc uirtus, quæ feritatis uitio opposita est. Desiderat nimirum diuina, & supra hominem, tali uitio obiectari: quod quemadmodum feritas uitiū hominem excedens euadit, ita ei opposita uirtus.

De incontinentia & continentia.

Cap. VI.

DE incontinentia & continentia dicitur, expedit nobis quæ ambiguos & contrarios sermones admittunt, significare: ut ex dubijs orationibus considerando & exquirēdo ueritatem, ad id quod perspicendum est perueniamus. nam tum demum ita uerum scrutari poterimus. Senex igitur Socrates tollebat prorsus, ac negabat esse incontinentiam, dicendo, neminem esse qui mala facienda, sciens esse mala, deligeret. At qui incontinentens, uidetur sciens mala deligere: agi nanque à perturbatione. Hac ratione incontinentiam esse non existimauit, nequaquam recte. Alienum nanque sit, hac ratione persuasos, quod factum est persuasibiliter extinguere. Incontinentes siquidem sunt homines, & itidem malorum periti: ueruntamen ea perpetrant. Quoniam igitur incontinentia est, nunquid incontinentens aliquam habet peritiam, qua inspiciat exquiratq; mala? At id non uisum fuerit cuiuspiam: quandoquidem alienum sit, quod in nobis potentissimum firmissimumq; est, ut ab aliquo superari: siquidem scientia, omnium quæ in nobis, firmissima, & nulli est obnoxia uiolentia. proinde hæc ratio aduersatur, quo minus credatur esse scientia. Cæterum nunquid scientia quidem non est, sed opinio: at si habet incontinentens opinionem, uituperandus non accedet. Nam si mali aliquid, non admodum præuidens planeq; cognoscens, sed opinatus agat, uenia dignus uideatur, quod uoluptate agendi mala, non admodum mala esse cognouerit, sed tantum fuerit opinatus. At

At quos uenia dignos esse censemus, eos neuti quum reprehēdimus, & perinde si opinio nem habet incontinentens, uituperandus non erit: at qui uituperandus est. Huiusmodi rationes ambiguitatem abijciunt. Quando quidem qui scientiam esse negauerunt, absurdum quiddam euenire compellunt: & qui ne opinionem quidem, pariter alia euenire ostendunt. Verum & dubitauerit hic quispiam, quòd uia temperans, & continens esse uideatur, temperanti ne futura sint uehementes cupiditates? quòd si continens erit, uehementibus agi cupiditatibus opus fuerit: neq; enim continentem dixeris, qui mediocres compefcat cupiditates. Quòd si uehementes cupiditates non habeat, ne quidem temperans erit: neq; enim temperans, qui nullo modo agitur à cupiditatibus. Ambiguitatem quoque talia mouent. Contingit siquidem exinde rationibus, incontinentem quandoq; fore laudabilem, & uituperabilem continentem. Sit nanque quispiam, inquit, ratiocinio hallucinatus, ut ratiocinanti, quæ honesta sint, mala uideantur, ac cupiditate ad honesta ducatur. Ratio quippe agere non permittit: at cupiditate allectus, aget. atqui talis, est incontinentens. Aget ergo honesta: cupiditas nanque in talia adducit, sed ratio prohibebit: ratiocinio siquidem honestorum hallucinabatur. Is igitur incontinentens quidem erit, ueruntamen laudabilis: nam quatenus honesta peragit, laudabilis: absurdum id profectò euenit. Rursus hallucinetur interim ratiocinio, & honesta ei minime honesta esse uideantur: at cupiditate ad honesta ducatur. Continens nimirum est concupiscens quidem, sed non peragens id ob rationem. Itaque ratiocinio hallucinatus honestorum, prohibebitur agere quæ concupiscit: prohibebitur ergo honesta agere, ad hæc siquidem adduxit cupiditas. Verum cum honesta agere oportuerit, non agens, uituperandus accedit. Ergo continens quadoq; erit uituperandus: id quod ualde dictum absurdum contigerit. Incontinentia & incontinentens, in cunctis & circa cuncta, sicut circa pecunias, & honorem, & iram & gloriā: nam circa hæc omnia existimantur uel esse non esse incontinentes. Verum circa quid sit definita incontinentia, ad dubitauerit quispiam. Hæc igitur sunt quæ faciunt dubitationem. At ambiguitates soluere, necesse est. Primum igitur quæ de scientia habita est dubitatio, ita diluenda uideatur: nimirum, esse absurdum, scientiam habere, & ipsam eijcere uel intercidere. Eadem de opinione fuerit oratio: nihil siquidem refert, sit ne opinio, an scientia. Nam si uehemens fuerit opinio, quatenus stabilis est & credulitate inconcussa, à scientia non differt, credendo ita habere, ut existimant, si habeant opinionem: sicut Heraclitus Ephesius talem habuit, de quibus opinabatur, opinionem. Alienum utiq; nihil incontinenti, siue habeat scientiam siue opinionem, qua dicimus flagitium aliquod committere. Est quippe scire duplex: unum quidem, habere scientiam, nam tum demum scire quempiam dicimus eam rem, cuius teneat scientiam. Alterum uero, ipsam exercere scientiam. Incontinentens igitur est, qui honestorum tenet scientiam, sed eam non exercet. Cum igitur hac non exerceret scientiam, nihil eueniet alienū, committere flagitiū ipsum qui teneat scientiam: est enim quemadmodum in dormientibus. Isti siquidem cum habeant scientiam, multa tamē in somnis molesta & perpetrāt & peperiuntur: neq; enim scientia tum exercetur. Idem est de incontinentente, euenit siquidem ut dormienti, non exercere scientiam: & proinde soluitur dubitatio: fuerat siquidem dubitatum, nunquid scientiam incontinentens eijciat, eaque intercidat, quando quidem utrunq; uidebatur absurdum. Cæterum hinc fuerit rursus manifestum, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri syllogismum propositionibus: earumq; primam uniuersalem, secundam, quæ sub illa, particularem. ueluti, Scio omnem hominem febricitatem sanum facere, atqui hic febricitat: scio igitur hunc sanum facere. Est ergo uniuersali quidem scientia, scio deputatū: alteri uero particulari, non est igitur, ut etiam tum scientiam habenti fiat hallucinatio, uelut hominem febricitantem sanum facere. si hic itaq; febricitat, quem non nouerim. Itidem igitur de incontinentente qui habeat scientiam, idem error eueniet. Contigerit enim incontinentem in uniuersum habere scientiam, ut talia sunt improba, & perniciofa: nec tamen hæc ipsa, particulatim nosse improba. Proinde ita habendo scientiam, aberrabit: quando quidem in uniuersum habet, non etiam particulariter. Non itaq; hoc modo fuerit alienum, ut incontinentens habendo scientiam, mali aliquid agat. est enim sicut in ebrijs: à quibus cum excessit ebrietas, & ad sese redierunt, non excidit ipsis ratio, nec quidem scientia quæ sub ebrietate delituerat, fueratq; prostrata: deinde ab ebrietate immunis, rursus sit qui prius erat. Ita habet incontinentens, perturbatio enim cohibendo ratiocinium sepelit: cum uero à perturbatione fuerit liberatus, ut qui ebrius, rursus in sese redit. Est & quædam alia de incontinentente, quæ dubitationem faciebat, oratio, ubi laus

incontinentem sequebatur aliquando, & continētem uituperatio. Quod neutiq; euenit. Neque enim continens aut incontinens qui ratione falsus est, sed qui recta institutus ratione, qua tam mala quam bona discernit. Incontinens quidem, qui & eiusmodi ratione non persuasus est: sed continens, qui persuasus, ab ipsis non agitur cupiditatibus. Neque enim cuiuscq; uidetur patrem cadere, turpe esse: sed qui cadere concupiscit, & abstinet, *alias non uidetur* is continens est. Proinde si in ijs neq; continentia neque incontinentia, ne quidem laudabilis fuerit incontinentia: ut neq; uituperabilis continentia, quemadmodum uidebatur. Sunt nimirum incontinentiarum alia quidem ualitudinaria, naturales alia. Ualitudinaria eiusmodi, ut eorum qui discernunt capillos, & manducant. Quod si quispiam huic imperet uoluptati, non continuo laudabilis est: neq; uituperabilis, quatenus non imperat, aut non admodum probabilis. Naturales autem, ut in iudicio conuictum olim aiunt filium quod patrem cecidisset, defendisse, quod is patrem quoq; suum cecidisset, aufugissetq;. Naturale etenim in iudicibus fuisse crimen uisum est. Quod si quis a cadendo patre se continuerit, non continuo laudabilis. et ne nos quidem eiusmodi nunc incontinentias & continentias quaerimus, sed quibus uituperandi accedunt, atq; simpliciter laudandi. Bonorum certe quaedam sunt externa, ut opulenta, dominatus, honor, amicitia, gloria: quaedam circa corpus necessaria, ut tactus & gustus. Qui ergo circa haec incontinens, is incontinens simpliciter esse uideatur, & ut corporalis: & quam quaerimus incontinentiam, circa haec esse uidebitur. Ambiguitur quoq;, circa quid nam sit incontinentia. Circa honorem, non est simpliciter incontinens. Laudatur enim quodammodo, qui circa honorem incontinens: nam honoris amans uidetur. In totum autem dicimus, & in eiusmodi ponendo incontinentem, circa honorem aut gloriam aut iram esse incontinentem. Verum simpliciter incontinenti non accommodamus circa quae, ut ei adsit manifestum aliquod sine appositione eius circa quod sit. Est enim ferē circa uoluptates & aegritudines corporis, incontinens. Hinc manifestum est, circa haec uersari incontinentiam. Nam quoniam incontinens uituperabilis, subiecta esse oportet uituperabilia. Honor igitur, & gloria, & dominatus & pecunia, & circa quaecunq; talia dicuntur incontinentes, sub uituperatione non cadunt: at corporis uoluptates, uituperandae. Ideo non iniuria qui circa has magis quam sit par uersatur, is incontinens prorsus dicitur. Verum quoniam incontinentiarum quae circa alia uersari dicuntur: quae circa iram, maxime reprehendenda incontinentia. Vtrum magis reprehendenda est quae circa iram, an quae circa uoluptates? Est igitur quae circa iram incontinentia, similis pueri ad subministrandum promptis. Hi namq; cum dixerit dominus, Cedo mihi, promptitudine erecti, anteq; audierint quid sit subministrandum, inter suggerendum hallucinantur. saepe enim liber fuit exhibendus, & graphium dedere: itidem incontinens irae succumbit. Cum primum enim audierit uerbum, quod quispiam affecit iniuria, ira ad ulciscendum insultat, neutiquam patiens audire, expediat ne an non, uel non ita uehementer. Huiusmodi igitur ad iram impulsus, quae irae deputatur incontinentia, non admodum uidetur incessenda. At ad uoluptatem impulsus, sub reprehensionem cadit. Sunt namque distincta in ipsa, ob rationem quaecunq; auerit ne agatur aliquid: & tamen praeter rationem agitur. Ideo magis est quam per iram reprehendenda, incontinentia uoluptatis: quando quidem per iram incontinentia, aegritudo est: nemo siquidem stomachatus non aegrescit. At ex concupiscentia, cum uoluptate. Idcirco magis uituperabilis, quod ex uoluptate incontinentia, abesse a conuicio non uidetur. Vtrum uero tolerantia & continentia idem est, an non? nam continentia necnon continens circa uoluptates est, ipsas coercendo: at tolerantia circa aegritudines. siquidem patiens ac sustinens aegritudines, is tolerans est. Rursus incontinentia & mollicies, idem non est. Mollicies siquidem & mollis, est succumbens laboribus: non certe omnibus, sed quos alius aliquis necessariū duxerit sustinendos. Incontinens uero, qui uoluptates sustinere non possit, sed remollescens ab eis agatur. Est porro quispiam intemperans appellatus: nūquid igitur intemperans, idem quod incontinens, atq; ipse idem incontinens, quod intemperans? Nempe intemperans eiusmodi est, ut quae agit, eadem & optima & commodissima sibi esse arbitretur: nec ullam habet rationem, quae eius uideatur aduersari uoluptatibus. At incontinens habet rationem, quae aduersatur ei quatenus cupiditate agitur. Vter autē curatu facilius, intemperans, an incontinens? Certē intemperans curatu facilius uideatur. nam si ratio ei aduenerit, quae mala esse doceat, ipse non operabitur: at incontinenti non deest ratio, & tamen agit mala: proinde huiusmodi incurabilis esse uidebitur. Ceterum utrum detur afficitur, cui nihil adest boni, nec quod per illud existit, quam ille cui quod honore praecel-

praeclit, male affectum est: Est nimirum incontinens, qui bonum obtinet, rectam rationem cum intemperans non habeat. Cum ergo ratio utriusque principatum obtineat, incontinentis honoratissimum principium praesto est, quod ab intemperante abest. Ergo incontinente intemperans deterius habet. Rursus, ut supra mentionem fecimus de feritatis uitio, non est ipsum in fera spectare, sed in homine. Feritatis siquidem nomen adeptum est id uitium, ob singularem improbitatem. Sed cur in fera nihil: nempe quod improbum in fera principium non sit? est siquidem ratio principium. Quis uero improbius flagitiosiorq; fuerit, incertum est, Leone, an Dyonisius, an Phalaris, an Clearchus, uel horum quispiam insignis cuiusdam immanitatis. Certum autem est, malum in his principium, illustra facinora coniectasse: at in fera nullum prorsus est initium. Ita igitur improbum est in ipso intemperante principium. Nam quatenus quae mala sunt committit, etiam ratio ei astipulatur, cōsetq; ea esse peragenda, quia improbum in ipso est principium. At in incontinente, sanum principium est: ut hinc melior incontinens intemperante esse uideatur. Sunt etiam incontinentiae binae species: una quidem prorumpens, & improuisa, & confestim proueniens. uelut cum speciosam uiderimus mulierē, & confestim afficiamur, & ab affectu erumpit impulsus ad aliquid perpetrandum, quod fortasse non expediat. Altera uero, uelut quaedam imbecillitas, quae cum ratione insurgit auertente. Prior igitur non admodum sub reprehensionem cadere uidebitur: quando quidem etiam uirtutis studiosis potest euenire, calidis & ingeniosis. Secunda autem, frigidis & melancholicis: tales nimirum reprehendendi. Rursus uideas aliquem praecoccupantem, quod speciosa mulier obiciatur, non affici. Conuenit igitur se cohibere. Nam qui eiusmodi ratione praueuerit, ex obuia uisione incontinens non commouebitur, nec turpe quicquam aget. Verum qui ratione cognouerit indecens aliquid, ad idē uoluptate delabatur & remollescit, is multo magis reprehendendus. Neque enim probus unquam, eiusmodi fuerit incontinens: ratio namq; praueuens se, non permiserit: dux siquidem ea, in ipso probus existit. Cui non obtemperat improbus, sed uoluptati deditus & remollescit, quodammodo effeminatur. Vtrum uero temperans sit continens, quod supra fecimus ambiguum, nunc differamus. Est igitur temperans, & continens: nam continens, non solum est praesentes cupiditates cohibens, uerum etiam talis, ut si nullae adsint cupiditates, ita instructus, ut eas possit cohibere. Est autem temperans, qui nullas habeat cupiditates, & aduersum ipsas rectam rationem. Proinde temperantem continens comitatur, eritq; temperans cōtinens: siquidem temperans non afficitur, continens uero afficitur quidem, sed cōpescit affectus quatenus afficitur. temperanti autem istorum est neutrum: ideo continens temperans non est. Vtrum intemperans incontinens, an incontinens intemperans, aut neuter alterum comitatur? incontinens enim est, cuius ratio perturbationes oppugnat: at intemperans, non huiusmodi, sed qui mala agit: simulq; incontinens astipulantem habet rationem. Non itaq; intemperans qualis incontinens: neq; incontinens, qualis intemperans. Praeterea improbius incontinente est intemperans. Curatu enim difficiliora quae naturalia, quam quae ex consuetudine gignuntur. ob hoc siquidem ualida esse uidetur consuetudo, quod naturae insideat. Intemperans igitur eiusmodi, cuiusmodi quispiam natura est: ob hoc & hac de causa, in ipso improba ratio est. Neque talis est incontinens, quia ne quidem ratio eiusmodi, non proba. Oportuit namq; ipsam esse improbam, si foret natura, qualis est improbus. Incontinens igitur, consuetudine malus esse uidebitur, ut natura, intemperans. Curatu namq; longē difficilius intemperans, quando quidem consuetudo, consuetudine exploditur: at natura a nemine extrudi potest. Vtrum autem cum sit incontinens eiusmodi, ut norit & non cedat rationi, sitq; prudens huiusmodi, ut recta ratione singula perpendat, acciderit ut incontinens sit prudens, an non? Ex his enim quae dicta sunt, ambigere quispiam potuerit. Verum si quae a nobis antea dicta sunt, suscipere uoluerimus, non erit prudens incontinens. Dicebamus namque prudentem esse, non cui recta ratio modo inesset, uerum etiam quae ex ratione optima uideretur: & perinde incontinens, non fuerit prudens. Ceterum talis, astutus quidem est: distribuimus siquidem paulo ante astutum a prudente, ut inter se differret: interim unus quidem circa haec solers, alter uero non solers. Astutum igitur incontinentem esse contingit: neque enim solers, circa quae & astutus. Prudentem uero, incontinentem esse non contingit.

Post hæc de uoluptate differendum est, cum de felicitate sit nobis oratio. Felicitatem arbitrantur omnes, aut uoluptatem esse & uitam delectabilem, aut non citra uoluptatem. Nempe uoluptatem urgentes, nec inter bona enumerandam esse existimantes, ipsam citra ægritudinem esse uoluerunt: sine ægritudine esse igitur, uicinum uoluptati est. Quapropter de uoluptate quoque dicendum, non modo quia etiam alij ita arbitrantur, uerum etiam quod nobis de uoluptate dicere necessarium esse censeamus. Nam cum de felicitate nobis sit oratio, felicitatemque definierimus, planeque dixerimus in uita perfecta esse uirtutis actionem, sit que uirtus circa uoluptatem & ægritudinem: de uoluptate dicere necesse est, quando quidem circa uoluptatem non est felicitas. Primum itaque dicemus, quod nonnulli ferunt, uoluptatem in numerum bonorum non uenire existimantes: aiunt namque, primo ortum esse uoluptatem. At ortum, quiddam imperfectum: bonum porro, imperfecti locum nunquam obtinere. Secundo loco, uoluptates esse quasdam improbas: at improbitatem, nunquam bonum admittere. Rursus, quod gignatur in omnibus. Nam & malo & improbo, & fera & cicuri deputatur: at bonum malis ammisceri, nefas, & ne quidem multis commune est. Quodque non potentissimum, uoluptas: at bonum, potentissimum. Quodque honesta agendi sit impedimentum: nam quod honesta agere prohibeat, bonum qui potest esse: Primum igitur primo occurrendum de ortu, ratioque diluenda, quod neutiquam uera sit. Est igitur in primis non omnis uoluptas, ortus. Nam quæ ab inspiciendo uoluptas gignitur, ortus non est: nec quæ ab audiendo & olfaciando. Neque enim ex egestate procreata quemadmodum in alijs, ut ex comedendo, uel bibendo. Hæc namque ex egestate, & redundantia fiunt, aut saturando egestatem, aut redundantiam auferendo, ideo ortus esse uidentur. At egestas & redundantia, ægritudo: igitur ægritudo hic, ubi ortus uoluptatis. Atqui in spectando & audiendo & olfaciando, non est ut ægritudo antecedit: nemo si quidem spectando delectatus, aut olfaciando, prius testatus est. Itidem in animi sententia inspicienti delectatio est, citra præcedentem ægritudinem: & perinde fuerit uoluptas aliqua, quæ ortus non est. Quod si uoluptas, ut eorum dicitur oratio, ideo bonum non est, quia ortus, estque uoluptas aliqua, quæ ortus non est: fuerit utique bonum uoluptas. Atqui in totum nulla est uoluptas, ortus: nam neque quæ a comedendo & bibendo uoluptates, ortus dici possunt. Verum hallucinantur, qui has uoluptates ortus esse perhibent. putant siquidem, quoniam prolatis rebus gignitur uoluptas, ob hoc ortus esse, sed non est: quandoquidem est pars animæ quædam, qua oblectamur, simul prolatis quibus indigebamus rebus, ea pars animæ quatenus exercetur & mouetur, oblectatur. At qui motus ipsius & exercitium, uoluptas est: quod cum prolatis rebus ea pars animæ exerceatur: aut propter ipsius actionem, ortum esse censent uoluptate, quod certa sit rerum prolatio, animæ tamen pars, incerta, perinde atque si quis hominem esse opinetur corpus, quod id sub sensum cadat, non autem animam: uerum est anima. Itidem & in hoc est: nam que pars quædam animæ qua oblectamur, quæ simulatque prolata sunt, exercetur: ideo nulla uoluptas est ortus. Verum & conuersio (inquiunt) in naturam, quæ sub sensum cadit, nam non conuertentibus sese in naturam, uoluptas est: si quidem conuertendo nature egestatem, sit eius exaturatio. At (ut diximus) est, ut nulla egestate fiat oblectatio. Si quidem egestas, ægritudo: at citra ægritudinem, dicimus oblectari. & perinde non fuerit uoluptas, egestatis conuersio: indignum namque in huiusmodi uoluptatibus nihil. Proinde si ideo quod ortus est, uoluptas bonum esse non existimetur, nullaque est uoluptas ortus: bonum utique fuerit uoluptas. Sed propterea quod non omnis (inquiunt) uoluptas bonum, quispiam id deprehenderit, hoc pacto. Nam quia bonum in omnibus dicitur esse prædicamentis, nempe in essentia, et in ad aliquid, & in quanto, et quando, ac in totum in omnibus: illud quoque manifestum, per omnia uoluptatem aliquam comitari. Proinde quia in omnibus prædicamentis est bonum, etiam uoluptas fuerit bonum. Et perinde quoniam in his quidem per se bona, etiam uoluptas fuerit per se bonum. atqui a bonis uoluptas est: bonum ergo fuerit omnis uoluptas. Simul certum hinc, etiam differre inter se specie uoluptates, quando quidem differunt etiam prædicamenta in quibus est uoluptas. Neque enim est, quemadmodum in scientijs, ut grammatica uel quæcunque alia, nam si habeat quis splendide grammaticam, itidem afficitur qui sub ea grammatica grammaticus, eo modo quo & alius qui habeat grammaticam: & propterea non differunt grammaticæ, quæ in splendido, quæque in obscuro. At in uoluptate, non ita: nam quæ ex ebrietate uoluptas, & quæ ex

copu.

copulatu, non eodem modo afficiunt: quamobrem specie inter se distingui uidebuntur uoluptates. Ceterum quia sunt & malæ uoluptates, etiam ob hoc uoluptas bonum non esse uidebatur. At id, uoluptatis minime proprium iudicium est, sed naturæ atque scientiæ. Nam est & natura mala, sicut uermium & crabronum, ac prorsus uilium animalium: nec tamen ob hoc, natura malorum. Eodem modo habent & malæ scientiæ, sicut sedentariæ: nec tamen ob hoc, malum scientia est, sed genere bonum tam scientia quam natura. Nam quemadmodum statuarius inspiciendus non est, qualis quispiam sit, ex eo quod euenit male exerceri, sed quod bene: ita ne quidem scientiam naturam uel, aut quippiam aliud, quale sit ex malis, sed ex probis. Itidem ergo, uoluptas quoque genere bonum est. Quod uero sint & malæ uoluptates, ne nos quidem latet. Nam etiam sunt diuersæ naturæ animalium, bona & mala. sicut hominis quidem, bona: lupi uero uel cuiusuis alterius fera, mala. Similiter equi natura altera quam hominis, & asini, & canis. At uoluptas conuersio ex eo quod contra naturam, in naturam cuiuslibet suam: proinde & hoc fuerit suauissimum improba naturæ. Atqui improba naturæ improba uoluptas est: neque enim equo quod homini, & ne quidem alijs: at quoniam diuersæ naturæ, sunt diuersæ quoque uoluptates. Nam uoluptas conuersio est, & conuersio (inquiunt) in natura insidet. Proinde & malæ naturæ mala conuersio est, ut proba proba. Qui porro uoluptatem probam esse contendunt, eo afficiuntur modo, quo qui nescientes nectar, deos uinum potare existimant, nihilque esse eiusmodi peculiare putant: ex inscitia in id delabuntur. His similes sunt, qui cunctas uoluptates ortus esse asserunt, & neutiquam bonum. Nam quod alias uoluptates ignorent præter eas quæ corporis sunt, eas ducunt ortus esse, nec bonas, in uniuersum non rentur uoluptatem esse bonum. Quoniam igitur est uoluptas, & conuersæ naturæ & conuertentis: conuersæ quidem, ex egestate ad expletionem: conuertentis autem, quæ a uisu & auditu, & id genus alijs: meliores fuerint conuertentis naturæ actiones. uoluptates namque utriusque modo dictæ, sunt actiones. Proinde non dubium, quin a uisu uoluptates & auditu & intelligentia, sint loge optimæ. Cumque sub corpus cadunt, ab exaturatione procreantur. Rursus id dicebatur, quod ne quidem bonum: siquidem quod in omnibus sit & commune omnibus, non bonum. Id certe in honoris cupido & honoris cupiditate, magis proprium est: honoris siquidem cupidus, solus uult habere, & illo ceteros anteire. Uoluptatem igitur, si ipsam per se bonum esse oporteat, esse ne eiusmodi conuenit, an non? Atqui etiam contrarius modo: ob id namque bonum esse uideatur, quod cuncta expetant: agnatum enim cunctis, bonum expetere. Et proinde si cuncta uoluptatem expetant, genere bonum fuerit uoluptas. Rursus quod sit impedimentum uoluptas, ipsam bonum esse negauerunt: impedimentum esse a sferendo, quod non recte uideantur conderare. Neque enim ad res transigendas est impedimentum: si qua sit alia, impedimentum: ut ebrietatis uoluptas, agere inhibuerit. Cæterum ita etiam scientia scientiæ fuerit impedimentum: nam non est, ut simul utranque exerceas. Sed cur non bonum scientiæ, si uoluptatem ex scientia excitari: & utrum impedimentum sit, an ne? Cæterum multo magis ager uoluptas: namque ad magis agendum, inde suscitata impellit: quia probum faciendo, agit quæ ex uirtute, & ea suauiter agit. Nunquid multo etiam magis quæ ad actionem pertineant, exercebit? Ac si oblectatus egerit, probus erit: si tristatus honesta prosequatur, non probus: ægrimoniam namque in eis quæ ex necessitate, est. Proinde si quispiam ægrescat honesta prosequendo, coactus peragit: qui autem a necessitate agere compellitur, non probus. Cæterum non est ut non tristetur uel oblectetur, quæ ad uirtutem pertineant prosequendo, nec aliquod mediū est. Cur: nempe quod uirtus in affectu, affectus uero in ægritudine & uoluptate, nec quicquam in medio positum est. Non dubium igitur, quin uirtus cum ægritudine uel uoluptate sit. Si quis igitur mæstus honesta prosequatur, non bonus: proinde non fuerit uirtus cum ægrimoniam: cum uoluptate ergo. Tantum ergo abest impedimentum, ut etiam ad agendum exhortetur. In totumque non contingit, ut sit citra uoluptatem quod ab ipsa procreatur. Alia fuit oratio, quod nulla scientia faciat uoluptatem. Ne id quidem uerum est: conuiuiorum namque structores, & coronarum, nec non unguentarij, uoluptatis sunt effectores. Cæterum alijs scientijs non est uoluptas ut finis, sed cum uoluptate, ne citra uoluptatem: est igitur etiam scientia uoluptatis effectrix. Rursus etiam aliter dicebatur, quod non optimū. Verum hoc modo atque hac ratione, singulas iteris perditum uirtutes. Si quidem fortitudo, optimum non est. Nunquid igitur ob hoc non bonum: an id absurdum sit? itidem & in alijs, quod uoluptas quia non optimum, non esse uideatur bonum. Dubitauerit autem quispiam, per uirtutes transiens huiusmodi, ut quia ratio

quandoque imperat affectibus (de continente enim hoc dicebamus) & econverso affectus imperant rationi, ut evenit incontinentibus: quia (inquam) expers rationis pars anime, uitium admittendo, imperat rationi bene dispositae (talis siquidem incontinentis) & ratio similiter mala: quamobrem ipsa quoque bene dispositis perturbationibus imperabit, suam uirtutem continentibus. Hoc si ita, euenerit abuti uirtute. Improbam namque ratione affectus, uirtutem usurpando, ipsa abuteretur. Hoc nimirum absurdum evenire uidebitur. Tali sane dubitationi, facile ex eis quae a nobis ante de uirtute dicta sunt, est occurrere atque refellere. Tum demum namque uirtutem esse dicebamus, cum ratio bene affecta, perturbationibus suam uirtutem habentibus fuerit moderata, necnon perturbationes rationi consentaneae. Ita namque affecta, inter se inuicem consentient, ut ratio quod optimum sit semper praescribat: perturbationes uero facile bene dispositae, id exequantur quod ratio perscripserit. Si ratio igitur male fuerit affecta, perturbationes uero bene, non fuerit uirtus deficiente ratione: nam ex utroque uirtus. Proinde non contigerit uirtute abuti. Simpliciter uero non (quemadmodum alij opinantur) dux, ratio uirtutis est atque principium, sed potius perturbationes. Ad honestum namque impulsus quendam oportet primo innasci irrationalem, qui producat: atque ita postremo rationem esse discernentem, atque constituentem. quod sane uiderit quispiam ex pueris, & rationis expertibus animantibus. In his namque sine ratione, perturbationum impulsus exoriuntur primo ad honestum: mox posterior adueniens ratio & constituens, honesta agere exhortatur. Sed non si a ratione ad honesta ceperit principium, perturbationes consentientes comitantur, uerum saepe numero controuersantur. Quamobrem potius conuenit perturbationem ad uirtutem anteire bene affectam, quam rationem.

De fortuna. Cap. VIII.

Interea dicendum de prospera fortuna est, posteaquam de felicitate nobis est oratio. Arbitrantur namque multi, felicem uitam, fortunam esse, uel non esse citra fortunam. Et forte non iniuria: absque enim exteris bonis, quorum domina fortuna est, felicem esse non contingit. Idcirco de secunda fortuna nobis dicendum, necnon quis prorsus sit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primum igitur ad haec quispiam accedens, spectansque, dubitauerit, quandoquidem non dixerit quis, fortunam esse, ut natura est. Semper enim causa cuius est natura, eius ut plurimum eodem modo est effectrix: at fortuna nunquam, uerum temere & sine ordine, ac ut fors tulerit. Ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur, ubi neque mens ulla, neque recta ratio est. nam ubi id, nihilominus est quidquam ordinatum, ac est semper eodem modo: non ita fortuna. Idcirco ubi mens plurima ac ratio, ibi fortuna minima: ubi plurima fortuna, ibi mens perexigua. At nunquid secunda fortuna est, ut deorum quaedam cura, an id minime uideri debet? talium siquidem dominum praeficimus deum, ut bona malaque meritis distribuat. At fortuna, & quae a fortuna, tam uere esse ut fors tulerit sunt. Quod si huiusmodi distributori deo ascripserimus, malum ipsum iudicem faciemus, neque iustum, id nefas deo deputare. Caeterum praeter haec, ad nihil aliud fortunam quispiam ordinari. Proinde non dubium, quin horum aliquid sit: mens certe ac ratio nec non scientia, prorsus alienum ab hoc esse uideatur. Praeterea neque cura, neque beneuolentia que a deo, uideatur esse felicitas, quoniam malis attribuitur. Atqui deum malorum curam habere, fas non est. Reliquum igitur, & maxime peculiare prosperae fortunae, natura est: est nimirum prosperitas, ipsa quoque fortuna, in his quae in nobis non sunt, neque eorum quorum ipsi sumus domini, quaeque possimus efficere. Ideo iustum quatenus iustum, nemo fortunatum dicit: & ne quidem fortem, nec prorsus quenquam alium uirtute praeditum. In nobis siquidem est, haec habere uel non habere. Sedenim in talibus magis peculiare, ac suum, dicimus fortunam & prosperitatem. Ingenuum namque dicimus fortunatum, ac prorsus cui talia bona extiterint, quorum ipse nequiquam dominus est: ueruntamen ne hinc quidem proprie prosperitas diceretur. Est tamen fortunatus saepenumero dicitur, nam praeter alicuius considerationem, cum & alicui bonum aliquod agere contigerit, dicimus fortunatum: & eum cui iure infligi damnum debuerat, eiusmodi hominem lucrum facientem, dicimus fortunatum. Est igitur prosperitas, in agendo bonum aliquod praeter rationem, & in non subeundo, ut debuit, malo. Caeterum potius ac magis peculiare, in bono capiēdo prosperitas uideatur. Siquidem bonum capere, per sese fortunatum quiddam esse uideatur: malum uero non subire, ex casu fortunatum. Est igitur prosperitas rationis expertis. Natura namque fortunatus est, qui sine ratione ad bona impellitur, eaque consequitur: id uero natura est.

est. Nam anima inest huiusmodi a natura, quo sine ratione impellamur ad ea unde bene habemus: eousque, ut si quis roget ita habentem, Cur nam id tibi ita libet agere? Nescio, inquit, sed libet. Simile propemodum lymphaticis: siquidem lymphatici citra rationem ad aliquid agendum impelluntur. Prosperitatem uero, suo ac peculiari nomine appellare non habemus: uerum ipsam saepe dicimus esse causam. At haec causa, a nomine alienum quiddam est: quoniam causa & cuius est causa, aliud est: & citra impulsus bona consequentem causa, causa dicta est: ut malum non subire, uel porro minime animo deputatum, bonum capere, nancisci quoque bonum, est profecto huiusmodi prosperitas ab illa distincta, uidetur quoque haec ex rerum fieri interuentu, ex casu quoque prosperitas. & perinde tametsi est huiusmodi prosperitas, non tamen ad felicitatem talis (inquam) prosperitas fuerit peculiaris: cuius in ipso impulsus, principium bonorum est & assuetudinis. Quoniam igitur est felicitas non sine bonis externis, & quae a prosperitate (ut iam dudum dicebamus) oriuntur, felicitatem coadiuuant. De prosperitate igitur haec tenus.

De honesta probitate. Cap. IX.

Quoniam de singulis particulatim diximus, reliquum iam fuerit, ut in totum componendo singula accunulemus. Est igitur non male nomen impositum in consummato proba, honesta probitas. Honestus & bonus namque dicitur, cum perfecte probus, siquidem uirtutis bonum, & honestum fatentur: sicut iustum, honestum & bonum aiunt, fortem, temperantem, ac profus uirtutum omnium. Quoniam igitur in duo distribuitur, ut alia quidem honesta, alia uero bona dicamus: & bonorum, alia quidem simpliciter bona, alia uero non. honesta porro, ut uirtutes & uirtutum actiones: bona certe, dominatum, opulentiam, gloriam, honorem, & id genus alia. Est igitur honestus & bonus, apud quem simpliciter bona, sunt bona, & simpliciter honesta, honesta sunt: talis namque honestus & bonus. Sed apud quem simpliciter bona, non sunt bona, is neque honestus & bonus: sicut ne quidem bene u. lere uideatur, cui simpliciter salubria, non sint salubria. Nam si opulentia, & dominatus adueniendo quippiam offenderint, optanda non fuere: sed talia quae non offendant, sibi esse optauerint. Qui autem talis sit, qualis correptus ex bonis, ne ei adsint, ne quidem honestus ac bonus esse uideatur. Sed cui per se bona omnia, bona sint, nec ab ipsis absumatur, ut ab opulentia & dominatu, is honestus & bonus.

De recta ratione. Cap. X.

De eo quod est, ex uirtutibus recte agere, nequiquam satis absolute dictum est. Nam dicebamus, ex recta ratione agendum esse. uerum ignarus interrogauerit id fortassis quispiam, ex recta ratione quid nam sit, & ubi recta ratio? Est nimirum ex recta ratione agere, cum anima pars irrationalis non prohibuerit rationalem, suam exercere actionem: tum demum enim ex recta ratione erit actio. Quoniam animae partem unam quidem deteriorem habemus, alteram meliorem: semper deteriorem melioris causa obtinemus. Sicut in corpore & anima, corpus animae causa habere dicimur: cum ita habuerit, ne praepediatur, sed ita coniungatur: & confluat ad animae opus perficiendum. Quandoquidem deterius melioris est causa, ita ut se cum meliore exerceat. Cum igitur affectus mentis non inhibuerit suum opus exercere, an non tum ex recta ratione fuerit? Ita propemodum. Verum fortassis dixerit quispiam, quomodo affectus habuerint, cum non impediantur: ac quando nam ita habebunt, ut non prohibeantur? Nescio: quippe dictum nequiquam facile est. Neque enim medicus, quando dixerit febricitanti, ptisanam proferendam: at quo pacto, febricitare sentiam? Cum (inquit) impalluisse uideris, at pallecentem quomodo sciero? hinc occurrit medicus. Si non habes ex te (inquiens) ut talia sentias, non habeo amplius quid dicam. Hoc pacto de alijs, communis huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dinoscendis: aliquid namque per sese sensu oportet conijcere. Quae porro & hoc fortassis quispiam, Nunquid re ipsa ista cognoscens, ero continuo felix? nam sunt qui opinentur. Hoc certe est huiusmodi, ut caeterarum scientiarum nulla, discenti uisum praebet & actionem, sed habitum duntaxat: ita ne quidem hic, haec sciendo usum tradit. Felicitas enim est (ut fatemur) actio, non habitus. Neque enim sciendo ex quibus consistet felicitas, sed ex utendo his. Atqui horum usus & actio est: nec est praesentis tractationis hoc tradere: quandoquidem neque ulla alia quaequam scientia usum tradit, sed habitum.

De amicitia. Cap. XI.

Verum enim uero inter cuncta huiusmodi, nobis de amicitia dicere necesse est, quid sit, & in quibus, & circa quid: quandoquidem ad omnem uitam ipsam tendere perspicimus, & omni tempore bonum esse, quo ad foelicitatem complectendum. Primum igitur uidebitur melius, percurrere ac excutere quae ambigua sunt. Nam est in primis amicitia in similibus, ut uidetur, ac dici solet: siquidem graculus (inquiunt) graculo asidet, semperque deus simile agit ad simile. dicitur quoque canis semper in eadem tegula dormire. Interrogatus fertur Empedocles, cur nam canis semper in eadem dormiat tegula, dixisse, quoniam simile canis habet tegulae, & perinde ob similitudinem eod tendere. Alijs porro uisum est, potius in contrarijs gigni amicitiam: amat siquidem imbrem terra (inquiunt) cum solum exaruit, quippe quod (inquiunt) contrarium contrario uelit conciliari. At in similibus nihil fieri contingit: siquidem simile, ut aiunt, simili non eget. actalia iacentur. Iterum, utrum operosum est amicum fieri, an facile: uelut assentatores confestim assentiuntur, nec amici sunt, ut esse uidentur. Dubitauerit in his quoque quispiam, num fuerit probus malo amicus, an ne? Amicitia siquidem in fide & constantia: at malus ne utique talis. An malus malo amicus, ne id quidem? Primum igitur definiendum, qualem consideremus amicitiam. Est namque (ut opinantur) amicitia etiam erga deum, atque inanimata, ne utique recte. Amicitiam namque hic esse dicimus, ubi amor reciprocus: at erga deum amicitia, ne utique reciproca, & ne quidem amare suscipit. Alienum namque fuerit, si quispiam dixerit louem amare. At ne quidem ab inanimatis amore esse contingeret reciproca: amor tamen erga inanimata est, ut uinum uel huiusmodi aliud. Ideo non erga deum quarimus amicitiam, neque erga inanimata: sed erga animata, atque erga ea, in quibus sit amare mutuum. Quod si quis deinceps consideret, quid sit amabile, uidentur esse igitur non quicquam aliud quam per se bonum. Aliud nempe est amabile, & aliud amandum, quemadmodum consultabile & consultandum: utriusque enim bonum inest. Ita etiam amabile quidem, simpliciter bonum: amandum uero, eodem modo bonum. Iterum amandum quidem, etiam amabile: at amabile, non idem est quod amandum. Hinc igitur & hac de causa est ambiguitas, num probus malo sit amicus, an ne? Conectitur namque quodam modo per se bono, sibi bonum: & amandum, amabile. Habetur autem & consequitur bonum, iocundum esse, & commodum. Proborum igitur amicitia est, cum se mutuo amauerint: amant autem se inuicem, quatenus amabiles: & amabiles, quatenus boni, non igitur probus, inquit, malo, erit amicus. At qui erit, quandoquidem per se bonum, comitatur commodum & iucundum. si malus est qui suauis, hac de causa amicus: rursus quatenus commodus, eate nus amicus. Verum non erit ex amabili eiusmodi amicitia, siquidem amabile, bonum est: at qui malus, non amabilis, non ergo propter amabile, sed propter amandum. Sunt namque ab uniuersali amicitia, quae in ipsis probis est, haec quoque amicitiae quae ex iucundo, & quae ex comodo. Qui ergo propter iucundum amicus, non tenet propter bonum amicitiam: neque qui propter commodum. At qui sunt haec amicitiae, quae propter bonum, quae propter iucundum, quae propter commodum, nec tamen eadem, & ne quidem prorsus inter se inuicem alienae, sed ab eodem quodammodo dicuntur: uelut medicum cultellum dicimus, medicum hominem, & medicam scientiam. Haec non similiter dicuntur: sed cultellus quod ad medicinam utilis sit, medicus dicitur: at homo, quod sanitatem faciat: scientia uero, quod sit causa atque principium. Idem & amicitiae non itidem dicuntur: quippe quae proborum, propter bonum, & quae propter iucundum, & quae propter commodum. Neque dicitur aequiuoce: uerum non sunt eadem circa haec quodammodo, ac ex eisdem. Quod si quis dicat, qui propter iucundum amat, ei amicus non est, quandoquidem non propter bonum amicus est: is in amicitiam proborum demigrat, quae ex his omnibus constat, quippe ex bono & iucundo, & ex comodo. proinde non est uere ex illa amicitia amicus, quae propter iucundum, uel propter commodum. Vtrum igitur erit probus probo amicus, an non? siquidem non eget (inquit) similis simili. Haec nimirum oratio, propter commodum indagat amicitiam: nam quatenus alter altero indiget, eatenus sunt amici, quatenus propter commodum conciliantur. Cum aliter definiatur quae propter commodum amicitia, & quae propter uirtutem, & quae propter uoluptatem: aequum utique hoc multo magis amicos esse, qui uirtute conciliantur: cuncta siquidem ipsis bona existunt, & iucundum & commodum. Caeterum etiam probus malo: nam quatenus fortassis iucundus est, eatenus etiam amicus. Et malus malo: nam quatenus idem forte ipsis commodum, eatenus amici sunt. Fieri namque intuemur, cum idem fuerit

fuerit commodum, eos ob commodum conciliari. Proinde nihil prohibet, etiam malis ali quod commodum esse. Constantissima igitur, ac stabilissima & honestissima, quae inest probis amicitia: quippe quod propter uirtutem, ac per se bonum. Nam uirtus incommutabilis, & quae per eam conciliatur amicitia constantissima est. At quae ex comodo, stabilis non est amicitia: quippe quae cum comodo elabitur. Similiter etiam quae propter uoluptatem. Optimorum igitur amicitia, quae per uirtutem excitata est: multorum autem, quae commodum, & quae propter uoluptatem, in oneribus quoque obueniunt. Contingit autem etiam in dignari cum malis amicis, pariterque admirari. Est uero non absurdum, cum amicitia principum ceperit uoluptatem, propter quod amici sunt, itidem et commodum: simul enim atque haec deficiunt, ne utique etiam perdurauerit amicitia. At saepe perstat quidem amicitia, uerum abusus amico est: ideo indignatur, neque id iniuria: non enim propter uirtutem cum hoc tibi fuerat conciliata: ut alienum non uideatur, nihil esse ex uirtute. Quamobrem non recte indignantur, qui amicitiam per uoluptatem conciliarunt, quod existiment ipsam per uirtutem duraturam, quod fieri non potest: non enim quae propter uoluptatem & commodum, ex uirtute est. Voluptate igitur conciliati, non recte uirtutem quaerunt. Neque enim comitatur uoluptatem & commodum aliquod, uirtus: sed contra, ea ambo uirtutem consequuntur. Alienum enim, nisi bonos putare sibi fore iucundos: quandoquidem mali (ut inquit Euripides) ipsi sibi sunt iucundi, quippe quod prauus prauo congruat. Nec enim uoluptatem uirtus comes consequitur, sed uirtutem uoluptas comitatur. Vtrum uero etiam oportet in amicitia proborum esse uoluptatem, an non? Alienum enim non uideri oportere: nam si ab ipsis inter se inuicem auferas suauitatem, alios ad confutescendum in uita, iucundos amicos adeunt. Nam ad simul uiuendum nihil maius est, quam iucundos esse. Quamobrem alienum est, non arbitrari, probos maxime simul inuicem uitam agere. Id uero citra iucundum non est: expedit ergo (ut uidetur) his maxime iucundis esse. Quoniam distributae sunt in tres amicitiae species, in hisque ambigebatur, utrum in ipsa aequabilitate amicitia esset, an in eo quod esset inaequabile. Est igitur in utroque: nam proborum, per similitudinem perfecta amicitia est: at quae per dissimilitudinem, ea quae propter commodum. Nam eo modo copioso pauper, ob inopiam eorum quibus affluit diues, amicus est: ac eadem de causa, malus probo. Siquidem propter uirtutis inopiam, a quo sibi optulatum iri putat, ei ob hoc amicus est. Fit igitur propter commodum inter dissimiles amicitia. Hac de causa dixit Euripides: Amat imbrem terra, cum solum exarefcit. His, utpote contrarijs, amicitia ob commodum exoritur. Nam si libeat maxime contraria facere inter se inuicem utilia, ut ignem & aquam componendo, ignis si desit humor, absumitur, quem sibi attrahit tanquam alimentum: tantum quidem, ut non succumbat: nam si superarit humor, ignis absumitur: si uero moderatus, conferet. Non dubium igitur, quin in maxime contrarijs, ob commodum sit amicitia. Deducuntur autem amicitiae omnes, tam ipsa aequitate quam inaequalitate, in tres distributae species. Est autem in cunctis contentio inter se inuicem amicitijs, cum nequaquam similiter amauerint, uel fecerint, uel suppetuerint, uel cum id genus aliquid. Etenim cum unus quidem uehementer facit, alter uero deficit: in deficiendo inclamatio est, atque inculatio. Praeterea in quibus idem est amicitiae finis: ut si utriusque propter commodum inter se inuicem amici conciliantur, aut propter iucundum, aut propter uirtutem defectus, qui ab altero exploratus ac certus est. Si igitur plura tu mihi bona contuleris, quam ego tibi, non ambigo quin tu de me bene meritus, a me plus amari debeas: ubi autem non hac amicitia amici fuerimus, ibi maiores differentiae. Defectus siquidem ab utroque incertus. Vt si propter uoluptatem unus quidem sit amicus, & propter commodum alter, inde oritur ambiguitas. Neque enim qui commodum excedit, uoluptatem censet dignam quae comodo rependatur: nec qui uoluptate superat, dignam gratiam in ipso comodo se existimat accipere. Idcirco in eiusmodi amicitijs, magis exoriuntur differentiae. Qui uero ex inaequalitate amici sunt, nempe excedentes opibus, uel alio huiusmodi aliquo: non sibi censent amandum esse, sed ab inferioribus amari oportere existimant. At amare melius est quam amari, siquidem amare, uoluptatis actio quaedam est, & bonum: ab eo autem quod amatur, nulla actio est: nempe cognoscere, melius quam cognosci. cognosci enim & amari, etiam in carentibus anima existit: at cognoscere & amare in rebus animatis. Rursus, beneficium esse melius, quam secus. Qui amat, quatenus amat, beneficus est: amatus uero, quatenus amatur, non. Sed homines honoris cupiditate incensi, amari quam amare malunt: quod quatenus amantur, uideantur praecellere: amatus siquidem, uoluptate, uel copia, uel uirtute pra-

cellit: at honoris cupidus, eminentiam affectat, & qui excellunt, sibi non amandum esse arbitrantur, quod in quibus excedunt, amantibus rependi opinantur. Item ipsi sunt deteriores illi: ob hoc non censent amare debere, sed amari. Sed qui egenus pecuniarum, aut uoluptatum, aut uirtutis, is affluentem suspicit & amat, quod ea consequatur, aut se consequitur opinetur. Sunt autem & alia ex consimili affectu conciliatae amicitiae, & ex eo, quod cupiam bona uelint: in quibus non est cuncta haec comprehendens facta amicitia. Nam saepenumero alij bona uolumus, attamen cum alio uitam agere malimus: utrum hoc amicitiae dicere oportet, an consummatae amicitiae: nempe per uirtutem, affectus, in ea siquidem amicitia haec insunt cuncta. Nam cum alio nemine uitam agere libuerit: siquidem iucundum, & commodum, & uirtus inest probo: cui bona in primis uoluerimus, & cum ipso uiuere & bene uiuere, & non cum quoquam alio magis. Nunquid sibi & erga se amicitia, an non id nunc omittamus, dicemus postea. Sedenim nobis ipsis cuncta uolumus, nempe nobiscum uiuere, uitamque ducere una uolumus: id ferè etiam necessarium: & bene uiuere, & uiuere, ac bonum uelle, non cuiquam alij magis. Rursus similitum affectuosi in primis sumus nobis ipsis: nam si labamur, uel in huiusmodi aliquid decidamus, confestim tristamur. Hac de causa, uideatur erga se sibi amicitia. Talia quidem certè, ut in similitudine affectionem, & bene uiuere, & id genus alia, aut erga nos ipsos dicimus referre amicitiam, aut in eam quae perfecta sit: in ambabus enim sunt haec omnia: nempe una uita agere, & esse uelle, & bene esse, ac caetera omnia in his sunt. Rursus uideatur ferè in quibus iustum est, in eisdem esse amicitia: quamobrem quot iustorum sunt species, totidem & amicorum. Iustum certè est, & hospiti erga ciuem, & seruo erga dominum, & ciui erga ciuem, & filio erga patrem, & uxori erga uirum: & quaecumque simpliciter alia conciliationes & amicitiae, sunt in horum singulis. Amicitiarum uero, hospitalis ualidissima uideatur: neque enim ullus est communis, de quo ambigatur, finis, ut inter ciues: siquidem ambigunt propter excessum inter se inuicem, nec amici permanent. Nunc demum illud dicendum est, utrum erga se sit amicitia, nec ne. Quoniam igitur perspicimus (ut paulo antè dicebamus) quod ex singularibus nobis ipsi imprimis uelimus, nempe bona, & esse, & bene esse, & similitum affectantissimi nobis sumus, & nobiscum uiuere praecipue malimus. Quod si ex singularibus cognoscitur amicitia, singularia uero nobis ipsis esse uelimus: non dubium, quin ita erga nos sit amicitia, quemadmodum & iniuriam erga nos ipsos esse dicebamus. Nam quoniam alter quidem afficiens iniuria, alter uero affectus iniuria, unus & idem est: tamen ipsorum quisque, & ob hoc, ne quidem esse uidebatur ad se ipsum iniuria. Est nimirum (ut dicebamus, in anime partibus considerationem iactantes) quandoquidem est uidere, cum plures non consentiunt, tum aduersum se esse iniuriam. Ita igitur hic, erga se esse uideatur amicitia. Nam quoniam amicus est (ut famur, cum demum uoluerimus impense amicum dicere) una mea & huius anima est. At quando animae plures sunt partes, tum una fuerit anima, cum erga se inuicem consenserint ratio & perturbationes, ita nanque una erit, perinde atque si una facta sit, erit erga se amicitia. Haec autem erga se, erit in bono amicitia, quandoquidem in eo solo animae partes bene inter se inuicem habent, quando inter se non differunt: quoniam malus nunquam sibi amicus est: se nanque semper oppugnat. Nempe incontinens cum quid per uoluptatem nequiter egerit, mox poenitentia affligitur, ac se excruciat. Itidem & in alijs uitijs malus habet, sese oppugnando, ac sibi aduersando. Est autem amicitia etiam in ipsa aequalitate: ut sociorum, per aequalitatem numero, & potestate boni. Neuter siquidem ipsorum debet altero plus sibi accipere, neque numero bonorum, neque potestate, neque magnitudine, sed ex aequali habere socij aliqui cupiunt. At per aequalitatem, patris erga filium, & subditi & imperantis, & potioris & deterioris, & uxoris & uiri, est consideratio: ac simpliciter, ubicumque inter potiorum & deteriorum in amicitia ordo intercessit: haec nanque est ex ratione, in disparitate amicitia. Neque enim unquam aequale ullus ex bono dabit, si meliori deteriorique dederit, sed maius semper ei qui excedat. Id quippe est quodammodo ratione aequale, cum minus bonum capit deterior, eo qui melior est.

De affinitate. Cap. XII.

Amicitiarum omnium quae iam memoratae sunt, in primis cognatus est amor, qui in affinitate, eaque ex patre in filium. Et cur nam pater filium magis amat, quam filius patrem: utrum (ut nonnulli inter multos rectè aiunt) quod pater beneficus erga filium sit, quod que filius de patre benemeritus sit? Haec igitur causa in amicitia per commodum conciliata esse uidebitur. Quemadmodum & quae per scientiam spectatur, ita quodammodo

modo hic habebit. Dico autem perinde ut est. Est igitur idem finis atque actio, neque aliud aliquid praeter actionem, finis: ut tibicini eadem actio, atque finis: perflare enim tibias, ei & finis & actio est. Non autem aedificationi: nam praeter actionem alius est finis.

Est igitur amicitia, actio quaedam: nec finis alius est praeter actionem in amando, sed illud idem. Pater igitur semper magis quoquo modo fatagit, ob hoc quod eius factio sit filius: id quod in alijs cernimus. Omnes siquidem erga quod ipsi effecerunt, sunt quodammodo beneuoli: pater igitur filio, utpote suae factioni, bona uult, memoria speque adductus: ideo magis filium pater diligit, quam filius patrem. Expedi autem iam dictas & existimatas amicitias existimare, sint ne amicitiae, ut beneuolentia uideatur ne amicitia. Simpliciter igitur beneuolentia, ne utiquam amicitia esse uideatur. Si quidem frequenter multis, aut uidendo aut audiendo aliquid de aliquo bono, beneuoli efficiamur: an tum etiam amici, an ne? neque enim si quispiam Dario apud Persas existenti beneuolus (quemadmodum erat fortassis) fuerit, confestim etiam erga Dariū illi fuerit amicitia. At amicitiae beneuolentia quandoque initium esse uidebitur. Fiat nempe beneuolentia amicitia, si uoluntatem acciuerit qui bona potest prestare, ei praestandi in quo sit beneuolentia. Moris certe beneuolentia est, & erga morem. Nemo siquidem aut uino, aut cuiquam alij inanimato suauis bono, beneuolus esse perhibetur, sed si quis morum studiosus, erga ipsum beneuolentia. Neque citra amicitiam beneuolentia, sed in eodem, ut amicitia esse uideatur. Concordia autem est confinis amicitiae, si proprie modo dictam accipias concordiam: nam si quis Empedocli astipuletur, arbitreturque sicut ille, esse elementa, nunquid concors erit Empedocli, an ne? uel si quid aliud tale. Primum certè non est concordia in eis quae sub intelligentiam, sed quae sub actionem cadunt: & in his qui idem non cognouerunt, sed si cum hoc, intelligendi idem delectum habeant, circa quae pariter intelligunt. Nam si ambo dominari cognouerunt, hic quidem se, ille uero se, nunquid sunt concordēs, an non? Caeterum si ego me uelim imperare, & ille me, iam concordēs hoc pacto sumus. Est nimirum concordis, esse in eis quae sub actionem cadant, cum eiusdem uoluntate. Circa statum igitur dominantis, in eisdem quae sub actionem cadant, proprie dicitur esse concordia.

De amicitia erga se. Cap. XIII.

Verum quoniam est (ut diximus) sua alicuius erga se amicitia, utrum probus sese amabit, an ne? est certe se amans, qui sua de causa agit omnia, ubi modo aliqua suggeratur utilitas. Malus igitur sui amans erit: sua enim de causa agit omnia: probus uero, non. Hac enim de causa est probus, quod alterius causa id agat: & proinde sui amans non est. Atqui omnes ad bona prosiliunt, opinanturque sua in primis esse oportere: idque praecipue manifestum est ex opulētia ac dominatu. Probus igitur alij haec statuet, nec ut officiosum in primis sibi: sed si alium uiderit qui his commode magis uti possit, facile concesserit. Alij hoc inscitia quadam non facient: neque enim opinantur talibus bonis abusu: uel etiam ob honoris cupiditatem imperant. Probus uero horum neutrum efficiet: & proinde ne quidem propter eiusmodi bona, sui amans erit: uerum si honestas postularit, id enim solum ne mini alij concesserit: at comoda & iucunda cesserit. Itaque in delectu honestatis, sui amans erit: at ubi commodum ac iam dicta uoluptas affectabitur, improbus erit, non bonus.

Quo modo probus sese diligit. Cap. XIII.

Vtrum probus sese maxime amabit, an non? est certè, ubi sese maxime amabit, est ubi non. Nam cum dicimus, probum bona cedere, quae ad utilitatem tendant, amicos magis quam se amicum amauerit: ita: utrum haec amico concedens, sibi honestatem ac commodat, eoque modo ista concedit. Est igitur ubi amicum se magis diligit, estque ubi sese maxime. In ipso nanque commodo, amicum: at ubi honestum & bonum, ipse sese maxime diligit: sibi enim quae sunt honestissima uendicat. Est igitur boni etiam amans, nec sui amans: nam si solum sese amat, quod bonus. Malus autem sui amans est: neque enim habet quapropter se amet, sicut honestum aliquid: sed citra haec, ipse quatenus ipse est, sese amabit: & proinde hac de causa proprie sui amans diceretur.

De eo quod sibi satis. Cap. XIV.

Dicendum de eo quod sibi satis, & non altero indigens: utrum qui sibi satis, egebit amicitia, an ne? nempe ipse sibi satis erit etiam ob hoc. Si quidem etiam poetae talia iactitant: Cum daemon bene dederit, quid amicis opus est? Vnde etiam gignitur inopia, *ἀνοπία*

utrum qui cuncta habeat bona, quiq; sibi satis sit, amicis egebit? an tum etiam maxime Cui enim bene faciet, aut quo cum uitam ducet? neque enim solus deget. Quod si his opus erit, neque contingunt hæc citra amicitiam, qui sibi satis est, egebit amicitia. Quæ igitur in sermonibus consueta capi similitudo ex deo, neque illic recte, neque hic fuerit utilis. Neque enim si deus sibi satis, nec ullo indigens, ob hoc etiam nos nullo indigebimus. Est nimirum iactatus de deo huiusmodi sermo. Nam quoniam bona cuncta obtinet deus, ac sibi satis est, quid faciet? neque enim dormiet. Inspiciet aliquid, inquiunt: id namque pulcherrimum, & maxime peculiare. Quid igitur inspiciet? nam si quicquam aliud inspiciet, id erit melius: hoc uero absurdum est, ut se quicquam melius habeat deus. Ipse igitur sese inspiciet: at hoc delirum. Nam homini qui sese suspiciat, utpote attonito, inclamamus. Quid igitur deus inspiciat, omittamus. neque de eo, quod sibi deus satis sit, consideremus, sed de homine: utrum qui sibi satis sit, is egeat amicitia, nec ne? Quod si quis amicum spectans, uiderit quid sit, & qualis amicus, talis qualis alter ego esse, tum uehementer amicum facies: quemadmodum dictum est, Hic alter Hercules, alter amicus ego. Quoniam igitur difficillimum est (quemadmodum quidam dixerunt sapientes) sese cognoscere, & suauissimum (nam se nosse, iucundum) ex nobis ipsis certe nos non possumus inspiciere. Quod autem non nos possumus, hinc certum, quod alijs inclamamus, nec nobis cogniti, quod eadem faciamus. Id uero sit, aut quia bene uolumus nobis, aut propter affectum: at nobis hæc, ad recte iudicandum obstant plerisque. Quemadmodum igitur si uelimus ipsi nostram spectare faciem, in speculo obtuemur: itidem esse cum nos cognoscere uouerimus, amicum spectantes nosse poterimus. est siquidem (ut diximus) amicus alter ego. Quod si iucundum est se nosse, idq; scire non est sine altero amico, opus erit amicitia, qui sibi satis sit, ut se cognoscat. Rursus etiam si honestum (ut est) benefacere, cum qui a fortuna bona obtineat, cui benefaciet? quo cum uitam ager? non enim solus deget: nam uitam ducere cum alio, & iucundum & necessarium est. Quod si hæc honesta & iucunda, necnon necessaria, & hæc sine amicitia esse non possunt, opus erit amicitia, qui sibi satis sit.

De multorum amicitia. Cap. XVI.

UTrum multos habere amicos expedit, an paucos. Neque profectò multos (ut paucis absolua) neque paucos oportet, nam si multi erunt, amorem in singulos distribuere, erit operosum. In cunctis siquidem alijs imbecilla natura nostra, in plurima peruenire non potest. Neq; enim uis diutissime possimus, sed si plus mediocritate inuiteris, ob imbecillam naturam deficit: nec auditu, neque alijs eiusmodi omnibus. Quod igitur amare non possit, deficit: iusq; fuerit ut inclametur coarguaturq;, quod amicus sit, nec amet. cæterum hac ratione esse non postulat amicitia. Rursus si multi, nunquam incore desierint, inter multos namque par est, ut aliquod semper accidat infortunium, unde tritari necesse sit. Neque porro paucos, unum uel duos esse expedit: sed inter parum & multum, ut tempus, atq; ad amandum satis sit impulsus.

† μή φιλοῦν γὰρ
ἀλλ' ἢ τῷ λό-
γῳ. ἢ ἢ φιλοῦν
πῶτο βέλτεται.
† ἀλλὰ συμμέ-
τρος τῷ καιρῷ
τῆ αὐτοῦ ἡμεῖς
πρὸς τὸ φιλοῦν.

Quomodo amico utendum sit. Cap. XVII.

DEinceps considerandum fuerit, quomodo utendum sit amico. Est profectò non in omni amicitia coniectatio, sed in qua se inuicem maxime amici obiurgant. Atqui non in alijs eodem modo se obiurgant: sicut in ea quæ patris erga filium eadem non est inclamatio, ut par fuerit nonnullis, quemadmodum ego tibi & tu mihi: quod si non hic tam uehemens fuerit inclamatio. At in amicis inæqualibus non est par: est uero patris erga filium amicitia, in minime æquali. Itidem uxoris erga uirum, aut uernæ erga dominum, prorsusq; deterioris & melioris. In eiusmodi non erunt inclamationes, sed ubi pares amici: & in ipsa amicitia talis erit obiurgatio. Proinde considerandum, quo pacto utendum amico fuerit, in ea deum amicitia, quæ inter pares fuerit conciliata.

SECUNDI LIBRI MAGNORVM MORALIUM Aristotelis finis.

AD

Visum nobis est non paruum operæ precium fore, si libros morales ad Eudemum Latinos uobis inter cætera exhiberemus, aduersus sententiam quorundam arbitantium, illorum librorum doctrinam superuacaneam esse, ut quæ in moralibus ad Nicomachum, atque in ijs quæ Magna inscribuntur, grauius atque copiose absoluta sit: ac proinde contententium, hosce libros Aristotelis non esse, tanquam sæpius de re eadem scripturus non fuerit. Quibus ita occurrendum fuerit. Primum, quod non sit superuacaneum, de rebus omnium pulcherrimis, maximeq; ad uitam necessarijs sæpe deseruisse: præcipue eo seculo quo in scholis haberentur scriptores quidam, non tam ad rem publicam idonei, quam apud multos plausibiles. Quid fuerit inquietus in rebus, quam bonorum communitio? Et quid absurdius quam uxorum? Quæ propter ipsam præceptis multifariam additis conueniebat illorum libros e manibus hominum excutere. Sed et solitum fuisse Aristotelem, quæ rudijs primùm atque simplicius tradidisset, exactius subinde expolire: uelut in Physica auscultatione octauus, easdem quæstiones habet quas liber septimus, sed exactius atq; grauius disputatas. Neque uero ob id priora negliguntur, quod quæ postrema sunt, magis exactam doctrinam habent. Quin peculiari quædam utilitas percipitur, primum propositis ijs quæ rudijs sunt, et itcirco a commodatiora præparandis animis ad exactiorem consequentium expositionem. Quæ ratione consentaneum est, reuocatis ijsdem sub incudem, priora nihilominus à maioribus seruata fuisse. Et hic liber non est à ratione Aristotelica alienus, siue modum docendi species, siue sententiarum grauitate. Ceterum tanquam argumenti loco huc affiximus institutionem Leonardi Aretini in eosdem libros, quo lectoris animus fiat instructior ad ipsum autorem cognoscendum.

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISSIMI, INTRODUCTIO IN ETHICA ARISTOTELIS, QUÆ EUEDEMI INSCRIBUNTUR.

I ut uiuendi Galeote, sic etiã bene uiuendi cura nobis esset, infinitos penè labores, quibus stultitia estuat humana, tanquã superfluos & infanos fugiendos longè, omittendosq; putaremus. Nunc aut noster error ab eo manat, quod sine proposito sine uiuimus: & uelut in tenebris cæcutientes, nõ tam per callem aliquem prospectum & certum, quam per oblatam nobis semitam fortuito ambulamus, ut sæpe quod nostri ferant gressus, nec ipsi quid sciamus edicere. Itaq; & conatus sæpe nos pœnitet nostri: & sequentes pariter allequutiq; torquemur, nihil solidi nanciscentes, in quo stulta hominum appetitio cõquiescat. Est enim ueri boni à natura nobis ingenerata cupido: uerum cõfusa illa quid atq; incerta, fallacibusq; opinionibus tanquam tenebris quibusdam obducta, quibus occæcati atq; decepti, per deuia oberramus. Sed aduersus hanc humani generis cæcitatem & tenebras, opem à philosophia petendū est. Quæ si fortè nos dignata, lumen suum admo-uerit, hanc omnem, quæ nos turbat, caliginem dissipabit, ueramq; uiuendi uiam à fallaci discernet. Equidē meminī primis ab annis, studiosum te philosophiæ fuisse: uerum illius quæ ad naturam pertinet indagacionem, quæ etsi est sublimis atque excellens, tamen minus habet utilitatis ad uitam, quam ista quæ ad mores hominū uirtutesq; descendit: nisi fortè instructor erit ad bene uiuendū, qui pruina, & niues, & iridis colores quemadmodū fiant, didicerit. quod nihil amplius utilitatis habet, quam si illa nunquam didicisset. Emendatior erit eius quoq; uita, cui aues & pisces noti sunt, quam si omnino essent incogniti. similia his sunt cætera, quæ in illa traduntur. Habēt enim splendorem cognitionis eximium, uita autem utilitatem non habent. At uero hæc altera philosophia tota, ut ita dixerim, de re nostra est. Itaq; qui huius cognitione omissa, philosophiæ intendunt, hi alenum quodammodo negociū agere uidentur, suum omittente. Ego igitur Galeote, uehementer quidem te ad hæc studia reuoco. Quid enim pulchrius nobili uiro, & uirtutum ab ipsa natura amatori, & intelligentia rationeq; præstanti, quam ea discere per quæ ad casum uiuere desistat, suas ipse uias actusq; discernat? Sed utrum ista cohortatione contenti, non ultra scribemus? uel quasi persuaso iam tibi, ad demus aliquid introductionis causa? Hoc ego potius esse reor. Neq; enim inuitantis est tepidè agere, sed rem ipsam ad quã inuitat, ultro offerre. Referam igitur sermonem habitum à me nuper cum Marcellino famulari meo. Nam cū ille domū ad me salutandi gratia uenisset, reperissetq; fortè leccitantem, post prima illa amicorū cõsueta, cum uterq; cõsedisset: Et quid libri hoc est, inquit, quod modo erat in manibus? Aristotelis inquam, liber est ad Eudemum. Tria sunt enim, ut au diuissis te credo, huius philosophi uolumina de moribus scripta. Vnum ad hunc quem modo dixi. Alterum ad Nicomachum filium. Tertium quod inscribitur Magnorum moralium. Etsi eadem omnium uis est, tamen alibi enodatus, alibi remissius res ipsæ tractantur. Recte, inquit. A tenim opportune facta à te huiusce rei mentio est. Aueo enim iam pridem qui sit huius disciplinæ progressus, & quasi uiam cognoscere: nec antehac data mihi fa-

cultas est, à te de hoc ipso, arbitratus meo percūctandū. Nunc uerò quia, ut uideo, ociosus es, ostende quæso, de moribus disciplina quid nobis polliceatur. Quid me rogas, in qua, ac non potius ipse tu, uel nostrorū uel græcorū, à quibus ista traduntur, scripta lectitas? Græcè, inquit, nescio, latina uerò ista nostratia, ut tibi uerum fatear, legentem me, conantemq; nō admodū iuuant. Coniecto enim esse talia, ut institutū potius erudire, q̄ rudem instituire ab initio possint. Tu qui græco de fonte (ut ait Flaccus) hausisti, quæso mihi ex pone, hæc de moribus disciplina quid eius sectatoribus reprobant. Non munusculum, inquam, neq; lucellū, sed rem maximā præstantissimamq; omnīū: beatos facere homines modò sibi ipsi nō desint, sed agendo & operando illius præcepta iustaq; sequantur. Et quis nō excitetur, inquit, tanta spe proposita? Ardeo me hercule, iam nūc illius initiari facris. Quare agedū, ede quid præcipit. Longū, inquam, id quidem & insigne est. Caput tamē ac summa omnīū, ut bene uiuas. Id uerò non de mensa, sed de mente sumitur. Sed quoniā id te cupere animaduerto, & adiuuari digna est hæc cupiditas tua, conemur tale aliquid tibi tradere, quale Græci ἰσχυροῦς appellant: id est, quasi introductionem, ac euentū quandā eius disciplinæ, quo paratior ad illam percipiendā queas accedere. ac dicere equidem iam ordiar: tu uero si quid inter dicendum ambigis, interpella. Prima igitur huius disciplinæ consideratio mihi uideri solet: an quid sit extremum, & finis in rebus humanis, ad quem omnia quæ agimus, referri oporteat. Secunda, quid sit extremū. Tertia, quibus rebus ad id perueniatur. His enim cognitīs, & totius uitæ rationem, quemadmodū dirigenda sit, cognoscemus. Quæ enim actionū nostrarū ad uerū finem referuntur, eas & frugi & laudabiles dicimus: quæ uerò fallaci opinione aberrant, eas uituperamus atq; repellimus. Vt autē de his dicere incipiam, conspicuum est, plures in rebus fines esse humanis, aliosq; sub alijs contineri. Finem autem appello, cuius gratia quid agimus. Exemplo quoq; hoc ipsum faciamus illustrius. Parat quis nauem nauigandi causa: nauigat autem, quo pecunias acquirat: acquirere autē uult, quo opulentior fiat. Hanc ipsam opulentiam alterius gratia cupit, uel honoris, uel potentia, uel ut nullius indigeat. Hic igitur uidet tot esse fines, quot sunt actus, aliosq; subesse alijs. Idem est in ceteris operationibus nostris. Semper enim nostra de fine in finē graditur quidē, proceditq; intētio. Nec est dubiū, quin superior finis preciosior sit, cum illius gratia inferiores appetantur. Illud præterea cōstat, nos omnia quæ agimus, boni gratia agere. Ex quo fit, ut idem sit finis, & bonum. Sed ancuncta alterius gratia uolumus, & nec ubi consistit appetitio nostra? uel est aliquis extremus & ultimus finis, ad quem cum tandem peruentū fuerit, appetitio conquiescit: Fatendum est esse aliquem, ne si forte negemus, irrita & stulta probetur cupiditas nostra, & in infinitū progressio, & multa perabsurda exinde consequantur. Id ergo extremū, si modò est aliquid, quod esse plane cōstitendum est, necesse est esse tale, nulla ut externa illecebra, sed ipsum per se sua ui nos incendat & rapiat in cupiditatem sui, quod propter se expetatur semper, & nunquam propter aliud, ad quod referantur omnia, ipsum autem nulquā. Erit igitur hoc, summus finis, & summū bonum. nam finem & bonum idem esse docuimus. Erit quoq; principium, & causa. Inde si quidem motus est, cū eius gratia omnia omnes agant. Intelligere mihi uideor, inquit, ac probe tenere: quare ad alia, si tibi uideri, progrediare. Age nunc, inquam, hic quid sit extremus finis, uideamus: hoc enim secundo erat loco in quæstione propositum. De nomine quidem (inquit Aristoteles) apud omnes conuenit. Felicitatem enim uulgus eruditq; appellant. Sed ipsa felicitas quid tandem sit, de eo sanè inter se discrepant, nec idem uulgus sapientesq; tradiderunt. Atenim ne sapientes quidem: nulla enim unquam de re fuit inter philosophos tanta contentio. Nam alij uoluptatem esse id extremum & ultimum, quod per se ipsum expetitur, et cuius causa cætera agimus, assueuerant. Esse quidem id insitum mentibus nostris, ut omnia faciamus atq; patiamur, quo postea in gaudio & lætitia, cōtenti & quieti uiuere possimus. Ea autem est summa & mera uoluptas. Ex quo fit, ut principia uel appetendi aliquid uel fugiendi, à uoluptate doloreq; proficisci uideantur. Quare & ipsas quidem uirtutes, ideo censent ab hominibus exerceri debere, quia effectrices sint plurimarum uoluptatū. Contraq; cum delictorū scelerūq; cōscientia nos uexet & angat, tum inanes cupiditates, quarum stultorū omnis uita referta est, sollicitent mentes, & quietas esse nequaquam permittant. Itaque eum esse sapientis delectū aiunt, ut prætermittendis minoribus, sibi maiores cōparent uoluptates, & doloribus paruis susceptis, maiores grauioresq; repellant. In hac ferme sententia Eudoxus & Aristippus & Epicurus fuisse: et si eorum alius plus, alius minus tribuerit corporis uoluptatibus. His adijciendus est Democritus qui obscure quidem ac uerbo

ac uerbo penè insolēti εὐδαιμονίαν summum bonum esse dixit, quasi tranquillitatem quandā animi, omni molestia uacantis. Alij uerò in usu uirtutis felicitatem posuere, atq; ex eo beatam cōstare uitam censent. Esse enim quoddam propriū hominis opus, ad quod ad agendum natus sit. Id autem non esse uiuere, quia commune sit etiam plantis: non sensum habere, quia commune sit etiam brutis: sed uiam & actus secundum rationem. qua qui bene excellenterq; utitur, is proprium opus ad quod natus sit, bene absoluat, eum que bene uiuere ac bene agere: in eoq; situm esse summum illud hominis, quod quærimus, bonum. In hac ferme opinione Aristoteles & Theophrastus, & ceteri omnes Peripatetici fuisse. Sed cum quæreretur, Nunquid foret hæc uita in potestate sapiētis: id est, an sibi ipsi per uirtutem hanc præstare uitā uir bonus possit, multæ difficultates suboriri uidebantur. Fieri enim potest, ut sapiens, & bonus uir, & omnibus uirtutibus instructus atq; ornatus, in exilium, in orbitatem, in egestatem detrudatur, amissa patria, ablato patrimonio, filijs propinquisq; necatis. Præterea ut in carcerem tyranni, ut in equuleū, ut in supplicia grauiā & miseranda incidat. Hunc igitur quanquam uirtutibus abundantem, tamen beatū dicere tantis in malis quis potest? Quòd si ita est, nec uirtus ipsa satis uidetur ad beate uiuendum. Ob hæc ij de quibus loquor philosophi, tria bonorum genera distinxerūt: animi, corporis, externa. Felicitatem in bonis animi reponunt, quæ sunt maxima ac præcipua bona. Corporis autem, et externa, adesse homini oportere aiunt, nō ut illa ex sese beatam cōficiant uitam, sed ut ne operationes uirtutis, in quibus beata uita consistit, impediantur. Etenim supplicij doloribusq; affectum corpus, neque contemplari quicquā, nec agere permittunt: & egestas exiliumq; multa impediunt, cum tanquam instrumenta desint ad agendum. Quid ergo, miser erit sapiens in ijs quæ supra enumerauimus malis? Certe nō miser. Habitus enim uirtutis, illū ab hac infami appellatione defendit. Sed nec etiam beatum in tantis calamitatibus nuncupabo. Beata enim uita omnis optabilis est, & plena gaudiorum. hæc uerò calamitosa, nequaquam optabilis: nec beata igitur. Hæc Peripateticorum ferme est de summo bono, uitaq; beata sententia. Nec est dubium, quin & si parum, tamen aliquid fortunæ tribuatur. Itaq; Zeno, quiq; à Zenone sunt Stoici (rigidi nempe homines & seueri) aliter de summo bono opinati sunt. Negant enim quicq; esse bonum præter honestum, in eoq; consistere uitam beatam affirmant. Honestum autē est, quod bene, & laudabiliter, & ex uirtute fit. Vt enim quod timidè, quod libidinose, quod abiecte agitur, turpe dicitur, ac dedecoris plenum est: sic quod fortiter, quod conuenter, quod ex dignitate agitur, honestum, decorum, pulchrum nuncupamus. Corporis autem & fortunæ commoda, negant esse bona: contraq; illorum incommoda, negant mala esse. Virtutem enim satis esse ad beate uiuendum putant: neque carcere, neque tormentis, neq; doloribus ullis, aut egestate exilio ue beatam uitam impediri. Virum enim sapientem, ac uerè fortem, magno inuictorū animo totum ex seipso pendere, nec humanos casus, neq; fortunæ minas expauescere, nec illis, si accidant, unquam frangi: nō enim exilium, nec paupertatem, nec dolores, mala esse sapienti. Quoniam ut nihil bonum, præter id quod honestum & cum uirtute sit: sic etiam nihil malum, nisi quod turpiter & cum uitio sit: quod in sapientem cadere nequaquam potest. Quòd si fortunam metuat quis, nunquam erit beatus, cum et si non facta, attamen faciendā formido illius mutabilitatis sollicitum reddat. Hæc ferme est, ni fallor, Stoicæ disciplinæ forma: nescio an uera, sed certe mascula atque robusta. Percurri tibi sententias omnes de summo bono, quæ tandem cognitu dignè uideantur: de quibus scire uelim, quid tandem existimes. Ego ne, inquit, Fatebor tibi quid mihi acciderit. Singulis dum à te referebantur me totum addixi. Nam uoluptate, & uacuitate doloris, quæ prima fuit sententia, nihil optabilius uisum est. Quid enim beatius aut esse, aut excogitari possit, quam uita gaudiorum plena, omni molestia detracta? Aut quid deorum immortalium uitæ similis imaginari possumus: qui cum sint uerè felices atque beati, hoc beatitatis instar nobis mortalibus reliquisse uidentur. Rursus uerò cum ad uirtutis splendorem oculos erexi, uictus excellentiæ laude, usq; adeo cōtempli equidē ac posthabui uoluptatē, ut etiā molestijs & dolorib. cōparandam eam beatitudinem existimarem. Corporis uerò cōmoda, externamq; rerū prosperitatē, quasi necessariam in bonis imponebam. Ecce alteri exurgētes, negant quicquam tale in bonis habendum, dantq; homini potestatem seipsum per se in beatitudinē ascribendi: quo quid optabilius esse potest? ita cum omnes ad se trahāt, ambiguus sum, quid maxime partem recipiendum. Non est mirum inquam, si tibi horum singuli probantur. Nam uulgus quidem philosophorum qui absurda dicebant, iam pridē auditores scholæ ipse respue-

runt. Illæ restant disciplinæ quæ aliquid dicere uideantur: quæ etsi uerbis pugnent, *re-
ta-*
men & effectu proximæ sunt. Quomodo proximæ, inquit? an potest quicquam esse
distantius? Attende, inquam, an tibi proximitatem hanc satis probare uideor. Primum
enim Stoici à Peripateticis quid differunt? utriusque profectò beatæ uitæ dominam, effectri
cemque, uirtutem consentiunt. In hoc ferè totum est: & qui in uno hoc consentiunt, uix in
alijs dissentire possunt. Nam de corporis externisque commodis, quæ alijs bona appellant,
alijs non bona, id non refert, quantum quisque illis tribuerit: si non plus his quam illis de uer-
bo differentia est, non autem de re: quòd alteros usitatum uerbum delectat, alteros no-
uum. Quæ enim hi bona & mala, illi præposita & reiecta appellant. De fortunæ modò
tormentis, doloribusque corporis diuersitas est, & quidem non magna. Peripatetici enim
non à quibusuis calamitatibus depelli uitam beatam putant, sed ab ingentibus & mul-
tis. Et hæc ipsa si accidat sapienti, nequaquam eum fieri miserum dicunt. Stoici uero etiam
in his ipsis calamitatibus beatum asserunt. Vides ergo quam parum intersit inter hos du-
arum sectarum magistris. Quinetiam uoluptatis patroni, non multum ab his discedunt.
Fœlicitas enim abique uoluptate esse non potest: adeò non implicata est illi & annexa uo-
luptas, ut separari nequeat. Nomen certè ipsum quo beatitas designatur, à gaudente a-
pud græcos tractum est, quasi uita quædam gaudiosa. Actio uero uirtutis, scientia que &
contemplatio, conscientia denique ipsa recte factorum, immensas quasdam continet uo-
luptates: ut dubium fiat, an hæc propter illam, an illa propter hæc expetatur. Clamat enim
Epicurus ipse, non posse cum uoluptate uiui, nisi iuste, temperate, prudenterque uiuatur. 20
nec rursus iuste, temperate, prudenter, nisi cum uoluptate. Ita cum tres sint philosophorū
sectæ, omnes profectò aut idem, aut prope, de summo bono dicere uidentur. Quare non
multum tibi formidandum est, ut dum alteros sectaris, ab alteris contingat te abscedere
longius. Perquam gratum mihi est, inquit, hanc, ut ita dixerim, conciliationem philo-
sophorum audisse. Nec placuit modòrua de hisce rebus disputatio, uerum etiam placuit
inquietam mentem, cui nam potissimum inhæreret, hasitantem. Sed restat iam tibi ter-
tia illa pars, quum, sit ne finis aliquis extremus & summus, & quis sit conspexerimus, ut
nunc, quibus rebus ad illud ueniatur, ostendas. Tutè, inquam, ipse uiam non ex supe-
rioribus dictis iam hinc discernis? Discerno, inquit. Virtutes enim beatæ uitæ dominas
effectricesque consentio. Sed tamen de his ipsis audire percipio. Audi igitur, inquam, &
si non ad uiuum referre propositum est, sed & quantum ad euidentiā nunc fat erit, bre-
uiter discursu perstringere. Hoc ipsum, inquit, nunc postulo. De singulis uero si ambi-
gam, alias. Quum per uirtutes ad beatam uitam perueniatur (ab his enim honestas, uo-
luptasque uera existit) de uirtutibus ipse dicere aggrediar. Atque illud primum à nobis
intelligendum est, uirtutem omnem esse affectionem animi constantem, quem com-
muni nomine habitum uocant. Ut enim equum sic à natura generatum uidemus, ut &
currere, & in gyrum flecti, & portare equitem possit: hæc tamen ipse non perfecte agit,
nisi cum domitus & exercitatus est, atque ita assuefactus, ut illa bene et scienter agat: tum
enim perfectum quoddam habere uidetur: sic & homo à natura aptus, per exercitationem
& assuetudinem, habitum iustitiæ & temperantiæ, ceterarumque uirtutum nanciscitur, 40
ut tunc demum perfectum ab usu sit, quod à natura fuerit inchoatum. Et de uirtute qui-
dem omni, in hunc ferè modum accipiendum est, habitum scilicet esse animi, exercitatio-
ne usu que acquisitum, ut peritè & scienter opus suum perficiat. Virtutum uero ipsarum
prima partitio est, ut alię sint moris, alię intellectus. Conueniunt in eo, quod omnes
sunt habitus. Differunt autem, quia morales fiunt in ea parte animi, que non habet
rationem: intellectiue autem, in ea parte que rationem habet. Præterea morales uir-
tutes, mediocritates quædam sunt inter excessum & defectum. Intellectiue autem ex-
cessum non habent, nec sunt mediocritates. Insuper morales, circa affectus & actus:
intellectiue circa ueri deprehensionem magis uersantur. Sunt uero intellectiue uir-
tutes quinque,

Sapientia. Scientia. Prudentia. Intelligentia. Ars.

Moralium autem maior est numerus. Ut enim affectus sunt humani, qui nos inflentur
& ducunt, ita uirtutes aduersus hos oppositę resistunt. Ex quo fit, ut morales quidem uir-
tutes omnes circa difficile arduumque uersentur. Difficile est enim libidines quasi freno
compescere, difficile iracundiam tenere, difficile auaritiā coercere. Idem est de alijs
affectibus nostris. Ad que enim proni natura sumus, aduersus illa uirtutes opponun-
tur. Nil agas timide, dicit uirtus, nil intemperanter, nil auare, nil iracunde, nil inique, nil
abiecte.

abiecte. Grande potius quiddam tibi propositum sit. Et si adsint facultates, magnificentia
splendeat. Honores uero ita prosequere, ut declines ambitionem. Veritas & in omni ser-
mone & in omni uita luceat. Præterea caue, ne te uirtutis specie decipiat uitium. Incon-
sulta audacia, fortitudo non est, sed temeritas & uesania. Tanquam est in uitio qui non timen-
da formidat, quam qui timenda omnino non expauescit. Sit timor in periculis: ita tamen,
si perferenda sint, ut ratio superet, uincatque terrorem. At graue est uulnera excipere, gra-
ue mortem obire. Sint sane ista, si ita uis, etiam grauisima: tamē incidunt tempora, in qui-
bus honesta mors turpi fuerit uitæ à sapiente præferenda: & uulnera per gloriam excipe-
re præstet, quam per ignominiam corpus integrum seruare. Hinc fortitudo illa mirabilis
existit, speciosissima profectò uirtus, oratorum campus, quæ tanto fauore hominum ex-
cepta est, ut etiam defunctorum statuas uideamus ferè habitu militari: quasi præclarū sit,
hoc potissimum genere laudis in uita claruisse. Commune certè uirtutis nomen, fortitu-
do sola in suam propriam appellationem conuertit: nec sanè immeritò. Virtus enim à ui-
ro dicitur. Vir autem constans aliquid, & pugnam designare uidetur. Itaque illud in prom-
ptu est. Si uiri estis, id est, si fortes. Et Cæsar milites increpans, inquit, sese non tantum uir-
tutem in milite desiderare, quantum modestiam: uirtutem haud dubiè pro fortitudine po-
nens. Itaque ut in multis alijs, ita in hoc præclaris Græci quam nos. Fortitudinem enim illi
ἀνδρίαν uocant, id importat (ut uerbum de uerbo exprimam) uiriliteriam. Nam temperantia
cōmunis quidem est, nec uiri solum, sed etiam mulieris: fortitudo autem, propria uiri est.
20 Versatur autem temperantia circa libidines compescendas: atque ut fortitudo à fuga nos
reuocat, sic temperantia ab insequendo coeret: ut quo dammodo inter se contrariæ, una
ad prælium cohortari, alia receptui canere uideatur. Est autem temperantia circa eas uo-
luptates, quæ nobis communes sunt cum cæteris animantibus. Ex quo non proprie illæ
quidem hominis uoluptates, sed magis serules bestialesque habentur. Dicimus de affecti-
bus animi in metu & libidine. Quid? auaritiæ non ne arduum est frenum imponere? ad-
uersus quam immoderationem uirtus est, quam dicimus liberalitatem. Ea est mediocri-
tas quædam in acquirendis erogandisque pecunijs, remota quidem ab auaritiæ fordibus,
remota etiam à prodigalitate amentia. Auari enim est, nimia acquirendi cupiditas, & re-
missior quam oportet, expendendi cura. Hæc autem duo contraria in prodigo: nam &
30 dissolutus in acquirendo, & profusus in largiendo est. Horum medius liberalis, ubi &
quando, & quantum capiendum erogandumque sit, tenet, & rationem secutus, habitum
iam ista agendi ex usu contraxit. Sed ut circa pecuniarum cupiditatem liberalitas, sic &
circa cupiditatem honorum alia quædam uirtus existit, ambitioni contraria, nomen ue-
rò nequaquam sortita. Sunt enim quidam plus quam oportet honoribus inhiantes, quos
dicimus ambitiosos. hi ferè idem in honoribus faciunt, quod auari in pecunijs cōparan-
dis. Alij, & quos honestè consequi possunt honores, abiectione quadam animi præter-
mittunt. Inter hæc uitia, uirtus est quædam intellecta quidem apertè, sed non apertè no-
minata. Atenim & liberalitati, & huic uirtuti quæ est circa honores, duæ præclarissimæ
uirtutes coniunctæ sunt, magnificentia & magnanimitas. quarum magnificentia, subli-
40 mior quædam liberalitas est circa sumptus ingentes & magnos: ut si quis ad usum popu-
li theatrum ædificet, aut ludos exhibeat Megalenses, aut gladiatorum munus, aut epulæ
publicum. Hæc enim & huiusmodi, que priuatum supra modum excedunt, splendorem
quendam habent eximium, nec liberalia modò, sed etiam magnifica dicuntur. Magnifi-
centia igitur ad liberalitatem talis est. Eodemque modo magnanimitas ad illam aliam uir-
tutem, que circa honores uersatur. Est enim ferè eadem, nisi quod magnitudine animi
propositoque sublimi excedit: ut si maximis dignus sit, maximos sibi honores arrogare non
uereatur. Proxima est mansuetudo, & ipsa quoque aduersus cupiditatem constituta, non pe-
cuniarum, nec honorum, sed uindictarum. Est enim ira ulciscendi cupiditas, cui resistit
mansuetudo, ne plus minus uel equo efferatur. Huius excessus, iracundia: defectus uero,
50 segnitias: utraq; in uitio. Mediocritas uero laudabilis, que & pro quibus, & aduersum
quos, & quantum oportet, irascitur. Hic ille, sublati in me oculos, quasi admiraretur: Me-
diocritatem, inquit, istam ceterę quidem uirtutes que adhuc à te commemoratę sunt, rectè
suscepisse uidebantur. Mansuetudo autem, admiror, si hanc suscipiat mediocritatem. Iam
enim, si hoc fatemur, illud quoque confitendum erit, iram quandam esse laudabilem, de quo
(ut tibi uerum fatear) ualde equidem subsisto. Quas uero causas ambigēdi habeam, si non
tibi mea hæc interpellatio molesta sit, exprimere conabor. Tu uero, inquam, arbitratu tuo.
Non enim mei causa sermo hic institutus est, sed tui. Puto igitur, inquit, nullam iram esse

laudabilem: quod si non laudabilis, neque cum uirtute, quando omnis uirtus laudabilis est: uirtus enim excellentiam & prestantiam dicit. Nihil uero est omnium, quod non absque ira melius faciant homines, quam irati. Quid enim est ira, nisi ebullitio quaedam & concitatio, maturo stabiliq; consilio & tranquillitati rationis aduersa? Itaque non alia tam crebro poenitenda hominibus incidunt, quam illa quae per iram geruntur. Nam recta quidem illa ratio, qua nulla carere uirtus potest, sedationem animi serenitatemq; requirit. Ira uero perturbat & concitat, ut non solum mentis iudicium, sed corporis etiam laudabilem statum peruertat illa quidem, atque detorqueat. Furentes oculi, & tremantia labra, uerba interrupta atq; infracta, iactatio brachiorum insana, progressio amens. haec autem (ut pace tua dixerim) furori propiora mihi uidentur, quam uirtuti. Atque per absurdum est, rectam quidem rationem in uirtutibus dominari dicere: iram uero, quae nos a recta ratione dimouet, in uirtutibus aliquando fateri esse: & hunc seruaturum esse modum in rebus agendis credere, qui in seipso modum non seruat. Videntur porro & sapientes uiri, hoc ipsum quod modo dixi, apertissime testificari. Sunt enim, ut uidemus, libri complures aduersus iram ab illis conscripti. Qui uero contra irascentiam scripserit, nemo adhuc, quod equidem sciam, repertus est: quasi non irascentia laudabile sit, irascentia uero uitiosum.

Quod si iram nunquam esse laudabilem constat, sequitur, ut mediocritas nulla eius sit, sed omnem penitus huiusmodi perturbationem animi esse improbandam. Tum ego, Non ignoro, inquam, ista ita dici solere ab istis qui contra Peripateticos disputant: sed tamen refert quid quisq; sentiat. Quæris, num excaudescant istam uehementemq; iracundiam probem? Negabo quidem, atque detestabor. Quid enim amentius: quid furori similis? Quæris rursum, num irascentiam, & segnitiam omni tempore laudem? Hanc rursus in uitio ducam, atque reprehendam. Etenim peto abs te, si feruus parentem uerberet tuum, aut si filia uirgini uim afferat, num tu hæc aspiciens, animo tranquillo esse debeas? uel potius motu quodam animi ad infringendum illius contumeliam insurgere? Respondebit profecto pietas ipsa, & ratio, reprehendendum esse te, nisi pro tanta parentis filia que iniuria indignationem suscipias, & ad uindictam cum acritate quadam uehementiori perciteris. Quid enim, quæso, agat filius, contumeliam parentis indignam cernens? Stabit credo eodem animo atque uultu quo fuerat prius, nec eum charissimam & coniunctissimam iniuria commouebit. Et quis non hunc detestetur atque reprehendat? Ita fit, ut ira quaedam nonnunquam laudabilis sit, & non irascentia, in uitio reputatur. Videtur porro neque sensum neque mentem habere, qui usque adeo hebes atque dissolutus est, ut neque doleat, neque grauiter ferat, cum patriæ, cum parentibus, cum filiis, cum cæteris quos charissimos habere debemus, contumeliam inferuntur. Neque sane uerum est quod dixisti, nihil esse omnium, quod non absque ira melius fiat. Iuuant enim interdum, & certe decent stimuli quidam & motus animi uehementiores pro indignitate flagitij non immerito suscepti, qui nos ad pietatem fortitudinemque impellunt. Nam quod ais, neminem adhuc contra irascentiam scripsisse, ignorare mihi Aristotelem uideris, qui ubique scriptorum suorum segnitiam & irascentiam istam magnopere damnat. Itaque ut tu iracundum illum furentem, sic ego dissolutum hunc & segnem, mente capto assimilabo, qui nec sentire, nec curare, nec affici ulla re uideatur. Sed hæc satis. Ad reliqua instituti operis reuertamur. Diximus de mansuetudine, atque illius extremis. In uita autem & conuersatione multi peccant. Nam reperiuntur quidam contentiosi, displicentes, duri, difficiles, inhumani: contraq; alij, adulescentes, placendi studio omnia assentantes. Hæc utraque uitanda sunt. Media uero inter hæc uirtus est amicitia similis, procul ab assentatione, procul a contentiosa asperitate. Eodemque modo & ostentationem & ironiam in uita & conuersatione abesse conuenit: quarum altera, in plus, fictio est, altera, in minus. Grauitas uero, harum mediocritas est, sed ab ostentatione remotior. Cum autem sit in uita cessatio quaedam atque remissio (neque enim continuo laborare homo potest) solationum quaedam moderatio est. Nam si omnem refugas iucunditatem, rusticus sis: si autem iocundi arripas occasionem, ita ut nec honestati, nec dignitati parcas, modo risum mouere possis, scurra. Inter hæc moderatio, est quaedam uirtus, quae ab his extremis reducta, comitas appellatur. Sic ter gemina sunt uitia in conuersatione hominum uitanda, ne aduersatores odiosi, ne uerius placentes adulescentes simus: ne fingamus ostentando, ne uerius minuendo ironia utamur: ne procul ab omni iocunditate, ne uerius ridiculi homines

scurra

scurraq; habeamur. Iustitia uero duplex est. Vna perfecta, quae omnem complectitur uirtutem. Altera singularis, in æquitate reposita. Aequitas autem est, ut ne plus commodi, ne ue minus incommodi suscipiatur. Hic ille: Patere quæso, inquit, parumper, & in hoc loco interpellari te. Cupio enim, nisi molestum sit, quamobrem perfectam uirtutem iustitiam dixeris, intelligere. An forsitan alia, de quibus supra dixisti uirtutibus, perfectæ non sunt, ne fortitudo quidem illa, quam tu multis uerbis ornasti: quod si illæ perfectæ, cur huic perfectionem potius attribuas quam illis, non planè intelligo.

Iure tu quidem ambigis, inquam. Sed non omnia possunt in hoc tanto ac tam præcipiti discursu explicari, lamq; a nobis dictum est, non esse propositi nostri, ut ad uiuum singulari recenseamus: sed tanquam introductores aliqui, euidenciam quandam & prægustationem rerum in præsentia tradere. Quod tamen de perfecta requiris uirtute: scire debes, bifariam dici perfectam. Vno quidem modo, ut inchoatæ opponitur, nec enim est dubium, nos ad iustitiam, & temperantiam, & fortitudinem, & liberalitatem quodammodo natura aptos produci: usus tamē & assuetudo, exercitatioq; ipsa (ut de aequo diximus) ita nos afficit, ut tunc iam perfectum ab usu sit, quod a natura fuerat inchoatum. Isto quidem modo omnis moralis uirtus perfecta est, neq; minus alia quam ipsa iustitia. Alio modo perfecta uirtus dicitur, quae omnem omnino uirtutem continet & complectitur. Talis uero est iustitia illa, de qua primò diximus. Est enim secundum leges observatio quaedam. Leges autem cunctarum uirtutum opera iubent, & uitiorum omnium facinora uetant. Nam & quæ sunt continentia: ut, non committas adulterium, non flagitium facies: & quæ sunt fortitudinis, ut, non fugies in acie, non desereres locum, non arma abijcies: & quæ sunt mansuetudinis: ut, non iurgia dixeris, non pullabis, non contumelia afficies: & sic de alijs uirtutibus & uitijis, illas iubendo, & ista uetando. Quæ uero a legibus proficiscuntur, iusta sunt. Itaque illa pars iustitiæ quæ est legis custos & obseruatrix, uniuersalis quaedam est, & usum omnium uirtutum in se continet. Atq; ideo perfecta dicitur, quod nullius uirtutis usus illi desit, quasi completa quædā & absoluta uirtus. Alia uero iustitiæ pars, quam in æquitate repositam diximus, particularis est, ut non plus commodi, neue minus incommodi suscipiamus. Est igitur iustitia duplex. Vna uniuersalis uirtus, altera singularis. Prima est illa splendida de qua Euripides inquit, Neq; lucifer, neq; hesperus est ita mirabilis. Altera uero non plus ferme laudis in se habet, q̄ una cæterarū uirtutū. Mihi quidem, inquit, hæc pericula fuere, & madaui memorie quæ dixisti. Sed nunc quod reliquū est, intellectu uas uirtutes expecto. Vnū adhuc restat, inquit, quod ignorare te nolo: postea ad intellectu uas trāsibimus. Quid est, inquit? De continentia, inquit, & incōtinentia dicere: quæ res difficultatem habet, & plerosq; fallit, & utilitatem non cōtemnendam eius cognitio affert. Continentia igitur, non est illa quidem uirtus, sed finitimum quoddam & proximum. Ostensum est enim prius, omnem uirtutem esse habitum: continentia uero habitus non est. itaque nec uirtus dici potest. Versantur autem continentia & incōtinentia in his, in quibus temperantia & intemperantia. Abstinet quis a iucunditate sensuum indebita: si diu hoc egerit, in habitū transit, & tunc demū uirtute lucet intemperantiæ. Antè uero quàm constitutus sit habitus, in ipsis operibus continētia est. Itaq; & dolens abstinet cōtinens, nec satis firmus est aduersus cupiditatem. Eodem modo incōtinens, nondum habitum uitij contraxit, itaque rationem discernit, & principium tenet: superatur tamen ab affectu, & in uitijis quodammodo captiuus adducitur. De quo recte poeta inquit, Video meliora, probosq; deteriora sequor. At intemperans in habitu uitij constitutus, nec rationem iam, nec principium tenet: atq; ita corruptus est, ut peruersa natura rerum, malum quidem bonum arbitretur, bonum autem malum. Itaq; eligens facit intemperans, incōtinens uero nequaquā eligens, quia rationem intelligit: sed tamen trahitur uolentia cupiditatis, quæ in eo quidē est omni ratione potentior. Habes nunc de continentia & incōtinentia, quæ breuiter dici potuerunt. Hæc eadem utilia sunt & in cæteris uirtutibus, ut habitū electio nemq; in illis recognoscas. Vitiosus enim omnis, qui habitum uitij iam confecit, lumē cognitionis principiumq; amisit. Quamobrem malo gaudet, quia id bonum putat. Qui uero nondum habitum effecit, se quidem malè agere intelligit, pugnatq; simul affectus & ratio, atq; modo hæc, modo illa peruincit. Placet igitur inter uirtutē & uitium, medias affectiones quasdam, nondum satis stabilitas, ut modo ad hanc, modo ad illud inflectantur.

Nunc uero, quoniam de moralibus satis dictum, intellectu uas uirtutes breuiter uideamus, quarum nempe discussio prolixitatem exigit, breuitas autem suscepti operis, compendium flagitat. Tanquam igitur digito illas monstrantes, notare tatum singulas illarū

contenti erimus. Quoties ergo de uirtute propria loquimur, siue illa moralis siue intellectuua sit, de animi uirtute, non autem corporis, loqui nos intelligendum est. Ipsius uero animi partes sunt duae: una rationalis, altera non habens rationem. Et rursum quae rationem non habet, partim est uegetatiua, expers omnino rationis, quam plantis etiam inesse constat: partim appetitiua, cupiditatis & metus, & affectionum omnium capax. quae et si rationem non habet, audiens tamen est parens que rationi. Haec est enim illa pars animi nostri, quam increpamus errantem, quam coercemus elatam, quam excitamus iacentem, quam consolamur afflictam. Hanc nos dirigimus, & rationi obtemperare compellimus. In hac demum parte uirtus moralis fit, quae est habitus animi per assuetudinem acquisitus, ut mediocritatem quandam in affectibus seruet. Irrationalis igitur pars animi duplex est, ut ostendimus. Rationalis uero etiam duplex. Nam eius una pars consultatiua est, altera scientifica. Consultamus enim de iis quae aliter esse possunt: scimus uero ea, quae aliter esse non possunt: quapropter neque in consultationem possunt cadere. In hac itaque rationali parte animi, uirtutes intellectiuae fiunt: atque ut ista diuiditur, sic illae distinguuntur. Quinque uero esse numero intellectiuas uirtutes supra diximus. Inter quas prudentia nobis prima occurrit, cum superioribus, quas retulimus, uirtutibus ferè coniuncta. Et enim in rebus agendis recta illa ratio, quae moralibus moderatur uirtutibus, quaeque extrema fugiens in mediocritate quadam laudabili consistere facit, nihil aliud quam prudentia est. Ex quo fit, ut nulla moralium uirtutum absque prudentia esse possit. Versatur autem prudentia in his rebus, quae non semper eodem modo fiunt, sed aliàs aliter: in quibus etiam consilium & electio locum habent. Nam de ceteris, & impossibilibus aliter se habere, frustra quis aut consultat, aut eligit. Itaque & consilium & electio à prudentia est, resque agenda omnes à consilio electioneque pendunt. Videtur autem electio, non alijs ferè ullis quam homini conuenire. Nam neque bestijs, quae sunt infra hominem: quoniam ratione careant. Neque rursum deo: quoniam ille puro intuitu singula discernens, nulla de re ambigere potest. At consilium & electio de re dubia est. Dicitur autem electio, quod pluribus in consultatione propositis unum eligatur, id est, suscipiatur. Fit autem hoc, cum pluribus propositis commodis, id quod uidetur maximum potissimumque, assumimus: aut cum pluribus propositis incommodis, minimè malum recipimus. Haec autem & tempus & accidentia variant, & rerum experientia consilium dirigit. Prudentia igitur de his est, quae aliter esse possunt. Scientia uero contra de his est rebus, quae semper eodem modo sunt, & aliter esse non possunt: principia tamen non tractat, sed ab illis iam cognitis discurrit. Intelligentia uero principiorum est, & circa illa uersatur: at sapientia utraque completitur. nam & de principijs, & de his quae à principijs manant, iudicat et discernit. Itaque rectè diffinita est, humanarum rerum diuinarumque cognitio.

Operaeclaram suppellectilem, inquit, & quasi diuinam quandam intelligentiae syluam: quae enim uel audita serenant animum, quid gustatae receptaeque efficiant? Restat ars, inquam, quae in eodem genere quo prudentia, uersatur. Sed in eo differt, quod ars in faciendo est, prudentia in agendo. Enim uero cum plures sint uirtutes, ut diximus, constat alias ad ociosam uitam in contemplatione repositam, alias ad negociosam & ciuilem esse aptiores. Sapientia enim, scientia & intelligentia, contemplatiuum alunt: prudentia uero, in omni actione dominatur. Vtraque sanè uita, laudes commendationesque proprias habet. contemplatiua quidem, diuinius plane atque clarior: actiua uero, in communi utilitate praestantior. Itaque uel in priuata uel publica re, quaecumque excellenter & cum laude, quaeque pro utilitate aut nostra, aut patriae, aut hominum nobis clarissimorum agimus, ea quidem omnia à prudentia ab his uirtutibus quae sunt cum prudentia copulatae, descendunt. Sed illud ante omnia intelligendum est, nisi bonus sit uir, prudenter esse neminem posse. Est enim prudentia, uera existimatio circa utilitatem. Vera autem existimatio incorrupta est. Tales uero ipsae res, quales reuera sunt, nisi bono uiro uideri non possunt. Improborum siquidem hominum iudicia perinde sunt, ut a grotatium gustus, qui nulla ferè in re uerum saporem agnoscunt. Itaque nihil est omnium, cui magis officiant uitia morum, quam prudentiae. Scelestus enim & flagitiosus homo, ueras mathematicae demonstrationes, & physicae notitiam retinebit: ad prudentiae uero opera, omnino caecatur, & lumen ueritatis in hac una amittit. At qui constat, & hunc nihil uelle nisi bonum: at in illo ipso caligant oculi, quod bona putat, quae bona non sunt. Videmus alios tyrannidi inbian-tes, alij rapinas fraudesque meditantur, mœchi uero isti, & pederastae, quid est quod pro libidine explenda non praetermittant? His si forte deus aliquis cupiditatem illam morbumque animi

animi euellat, ac uiri boni mentem iudiciumque infundat, tanquam resipiscentes lumenque recipientes, quantis in tenebris uersati sint, recognoscent, suumque ipsi maxime detestabuntur errorem. Proposita etenim nobis in omni uita foelicitas est, eiusque cupido nobis inge-rita. Ad hanc non per uitia & libidines, quae nec laudem in se habent ullam, nec quietare animum possunt, sed per uirtutes modestiamque ascenditur. Bono igitur uiro, re-atum expeditumque iter est ad foelicitatem. Solus enim hic non fallitur, neque aberrat. Itaque is solus bene uiuit, & bene agit: malus autem contra. Si ergo beati esse uolumus, operam demus ut boni simus, uirtutesque exerceamus.

FINIS INTRODVCTIONIS IN EVDEMIA ARISTOTELIS, per Leonardum Aretinum.

ARISTOTELIS STAGIRITAE ETHICORVM AD EVDEMV M LIBER PRIMVS.

VI numinis sententiam in Delo edisserit, uestibulo templi inscripta sit: Non in eodem omnia conuenire, Bonum, Honestum & lucundum. Nam iustitiae quidem cultum, rem esse pulcherrimam, sanitatem praestantissimam, rei uero amatae consecutionem, suauissimam. Quod nos nequaquam concesserimus. Felicitas enim cum optima sit & pulcherrima, eadem etiam iucundissima existit. Ceterum inter considerationes uarias, quae in unaquaque re naturaeque excutienda negocium faciunt, & contemplatione egent, aliae ad cognoscendum tantum pertinent, aliae uero ad acquisitionem, & negocia spectant. Quamobrem quae in sola contemplatione posita sunt, opportuno tempore (id quod methodi proprium munus est) à nobis pertractabuntur. Ante omnia uero considerandum, in quo nam uita beata consistat, & quo pacto ad eam perueniatur. Vtrum, quemadmodum homines parui, magni, & colore differentes, sic, quibus nomen beatorum contigit, natura fiant: an per disciplinam, uelut certam eodestinatam scientiam: an per exercitationem. Haud enim pauca, neque natura, nec arte aliqua, sed consuetudine sola parantur, ut mala malis, bona bonis. Aut nullo quidem horum modorum, sed aut dei alicuius adflatu, quod fanatico furore correptis, aut numine instinctis accidit: aut etiam fortuna. plurimi enim felicitatem idem quod secundam fortunam esse arbitrantur. Patet igitur, beatitudinem euenire uel per haec omnia, uel quadam uel unum aliquid. Nam ad haec principia referuntur omnes rerum generationes. Ac ab intelligentia profectae actiones, ad eas quae à scientia fluunt transferri queant. Porro bene beate que uiuere, in tribus maxime rebus consistit, ijs nempe quae potissimum expetuntur. Nam prudentiam alij, alij uirtutem, alij uero uoluptatem ut summum aliquid eligunt: contendunt que inter se, de harum magnitudine & potestate, quae nam ad felicitatis consecutionem uim adferat uberiolem. Vnde fit, ut quidam prudentiam uirtuti, alij prudentiae uirtutem, nonnulli utriusque uoluptatem anteponant. Quocirca ad bene beateque uiuendum, quidam unum ex his, alij duo, nonnulli omnia requirunt. Et qui de his praecipiant, aiunt omnibus scopum quendam rectè uiuendi propositum esse, qui modo ex electione uiuere iam queant, ut sunt honor, gloria, opes, eruditio: quem spectans quisque, omnes actiones peragit. Quapropter uita proposita sine carens, insignis stultitiae argumentum est. In primis uero apud sese quisque, nec temerarie, nec segniter constituere debet, qua nam parte beata uita consistat, & quid sit quo sine nemini ea contingat. Neque enim sanum esse, & id quo sine nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari non debent. Ita nec rectè uiuere idem cum eo est, contra quod id nemo consequatur. Quod idem etiam in alijs innumeris obseruatur. Sunt autem causa eiusmodi, non equidem uitae, sanitatis ue propriae, sed communes (ut sic loquar)

omnium habitum & operationum. Nam absque respiratione, neque uigilia nec motus, nec bonum aut malum in uniuersum ullum subsistit. Alia uero propria sunt magis uniuersumque naturae, quas ignorare non conueniat. Neque enim ex aequo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendam faciunt, carnum elus, atque cibo ingesto deambulatio. Atque haec sunt quae difficultatem controuersiamque pariunt, dum quid sit recte uiuere, & unde contingat homini, inquiritur. Nam id, quo sine nemo queat beatus esse, nonnulli felicitatis partem existimant. Verum omnes omnium de his opiniones persequi, superuacuum sit, quando & aegrotis, ac deliris & pueris quaedam uideantur quae nemo sanae mentis in quaestionem posuerit. Ratione enim opus non est: sed his quidem, aetate prouectiore, qua corrigatur iudicium, illis uero punitione politicae medicae uel: quae dolori inferendo, plagis uim habet haud minorem. Similiter & uulgi, de rebus omnibus ferè pronunciantis, obmittenda sententia est. absurdum quippe ratione cum ijs contendere, qui non rationem, sed multam mereantur. Porro cum in omni negotio quaestiones orientur, patet etiam de uita excellentissima dubitationes opinionisque occurrere, quas sit expendere operae precium: controuertentium enim argumentis, rationes contrariae demonstrantur. Ignorare insuper haudquaquam conuenit sub tractationis principium, ea quibus omnis consideratio destinatur, scilicet e quibus bene recteque uiuere, contingat: beatè enim parcius dicere conuenit, ob spem quae in singulis à bonis honestisque uiris percipi solet. Nam si uel in fortuitis, uel ijs quae natura eueniunt, sita est uitae honestas commoditasque, spes eius praecidatur multis: quippe qui frustra eò cura sedulitateque enitantur, siue id quod in ipsis est, siue studium actionemque spectes. Verum si in operatione penes ipsum positam, & in eo qualis quisque sit bene uiuere constituatur, & communius & diuinius bonum fuerit: illud quidem quia pluribus participare liceat, hoc, quod operationes huiusmodi uel illiusmodi formare habeat necessum. Equidem quae de his ambiguntur & disputantur, perspicua pleraque fuerint, si constiterit, quid uerè tandem felicitatem oporteat appellare. An pro animo, hoc uel illo pacto disposito, ut quidam sapientes ueteresque existimarunt, definire eam conueniat: an uero pro totius hominis statu, aut operationum potius qualitate & modo. Distinctis autem inter sese uitae conditionibus & studiis, felicitatem nonnulli haudquaquam in eis collocant, sed necessariorum gratia tantum expetunt, cuiusmodi sunt artes odiosae, ut appellantur, & quaestuariae. Odiosas autem uoco gloriae tantum destinatas, mechanicas autem uoco sellularias & mercenarias. Quaestuarias autem foro cauponisque artibus comparatas. Ergo cum ad uitam bene beateque transigendam tria (ut supra diximus) uel potissima bonorum genera ordinata sint, uirtus, prudentia & uoluptas: totidem etiam uitae genera enasci constat, quas omnes, mentis saltem compotes, adipisci & sectari cupiant: nempe ciuile, philosophicum & uoluptuarium. Philosophus enim prudentiam contemplationem que ueritatis, ciuilem actiones honestas, eas, inquam, quae à uirtute proficiuntur, uoluptuarium uero corporis uoluptates expetit: quapropter, ut supra dictum est, alium quam priores felicem beatum que arbitratur. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodam interrogatus, quem nam beatissimum iudicaret: Nullum, inquit, ex ijs quos existimas, sed qui à felicitate alienissimus tibi uideatur. Animaduertat enim, nisi magnum, pulchrum, aut diuitem, neminem felicis adpellatione dignum illi censerit, cum contra sibi felices beati que haberentur, qui iustis honestisque actionibus tranquille incumbere, diuina que aliqua contemplatione participarent. Ceterum cum recta sincera que iudicatio de rebus, difficultate ubique plena sit, tum in primis de ijs, quae obuia omniumque cognitioni exposita uulgi arbitratur, ut quid in uita expetendum sit, quo uel comparato, plenam cupiditatem consequantur. Multa quippe mortalium uitam circumstant, & molestant faciunt & acerbam: ut sunt morbi, dolorum intentio, tempestates: ut si haec consideranti optio à principio detur, non nasci, potius quam haec experiri uelint. Qua conditione uita puerilis est, ad quam nemo prudens, etiam si queat, redierit. Ac multa quidem, uel uoluptatis dolorum que expertia, uel inhonestis saltem uoluptatibus iuncta, eiusmodi sunt, ut non esse omnino, quam uiuere, melius iudicetur. Ac in uniuersum, si congeras cuncta quae uel agunt uel patiuntur homines non uolentes (quia nec ipsius gratia) adiectis infinitis temporum spatiis, nihilo tamen magis uiuere quam non uiuere eligatur. Eodem pacto neque ob cibi uenerisque uoluptates, si reliquis destituta fuerit, quas uel cognitio uel uisus, aut sensus quispiam alius suppeditarit, nemo, nisi seruire mactipium,

ptum, magnopere sibi uitam exoptandam iudicabit. Patet enim à bruto ita affectum hominem nihil distare, adeo ut hos Aegyptius, quem ut Apin colunt, hos monarchas multis modis antecellat. Eadem ratio est de somni uoluptate. Quid enim refert, siue à prima natiuitatis die ad ultimam usque, mille annis aut circiter somno profundo stertas, an uitam plantae uiuas: illae enim eadem propemodum qua infantes uita participant. Nam & hi ut primum in utero concepti sunt, excrescunt quidem, sed uelut iugi somno sopiti. Vnde constat, nequaquam nostrae cognitioni expositum, quid rectum illud bonum que in uita fiet. Quocirca Anaxagoras, ambigentem quendam sciscitantemque, quare uiuere potius quam non uiuere expetendum esset, iussit coelum mundi que totius constitutio nem & ordinem contueri. Sentiens uitae cupiditatem, non nisi scientiae alicuius gratia laudabilem esse. Ceterum qui Sardanapalum aut Smindyriden Sybaritam, aut alium quem cunque uitae uoluptuariae indulgentem, beatum praedicant, hi in latando felicitatem posuisse uidentur. Rursum alij reperiuntur, qui nec prudentiam nec corporis uoluptates, actionibus à uirtute praetulerint: quippe quas non gloriae alicuius gratia sectantur, tum etiam, cum felicitatem minimè consequuntur. Sed & multis ciuilibus appellatio non contingit: nam nec reuera ciuiles sunt, qui honestas per se actiones expetunt, cum plerique alij habendi studio, & gratia diuitiarum uitam eiusmodi capessant. Inde manifestum est, felicitatem ad tria uitae genera transferri: ciuile, philosophicum, & uoluptuarium. neque clam est, quae harum circa corporis uoluptates consumetur, quae item qualisque sit, tum quo pacto fiat, ut non sit necessum, quae sint, sed num ad felicitatem, & quo pacto conferat, perquirere. Item, an uoluptates honestas uitae applicare oporteat, an alio pacto quoquam inter sese communicent. Sunt enim & uoluptates aliae, quibus in rationibus colligendis beatum non absque dolore tantum, sed iucundè etiam uiuere arbitrantur. Verum de his postea dicitur. Virtutis uero prudentiaeque naturam excutiemus quae sit, & utrum beatae uitae partes existant, uel ipsae, uel operationes ab ipsis profectae. Iunguntur enim felicitati, si non ab omnibus, certè ab insignioribus & precio aliquo dignis. Socrates igitur senex ille, finem summum ponit homini, uirtutis cognitionem, & quid sit iustitia, quid fortitudo, & quae pars reliqua eius, inquirat. Et rectè id, quando scientias uirtutes omnes arbitratur, ut iuxta hunc, nosse iustitiam & iustum esse, coincidant: quemadmodum & geometriam architectonicamque didicisse, & geometram architectum que esse. Quocirca, non quo pacto, & ex quibus fiat, sed quid sit uirtus, uestigat. Id quod in scientijs contemplatiuis usu uenit, neque enim aliud est astrologiae, geometriae, physiologiaeque officium, quam ut naturam subiectarum rerum norint & intelligant. Sedenim ad eas ipsas, nihil obstat, ad res necessarias multas utiles nobis frugiferasque fieri. Verum alius est actiuis scientijs, alius cognitioni contemplationisque finis propositus, ut sanitas medicinae, recta iuris legumque constitutio, politicae. Ergo cum res quidem honestas cognoscere pulchrum sit, in uirtutis tamen consideratione, non tam quid sit, quam e quibus petatur, cognoscendum est. Neque enim scire, quid sit fortitudo, magnopere, sed fortes esse potius uolumus: non scire iustitiam, sed iusti esse: quemadmodum fieri esse beneque habere, quam quid sanitatem habere: bonumque habitum habere praestat, quam quid habitum bonus sit, cognoscere. Probationem uero horum omnium colligere per rationes oportet, adhibitis testimonijs exemplisque apparentibus. Potentissimum uero est in omni probatione, confessum omnibus testimonio proposito firmare posse: si id nequeas, omnino uel aliquam uerisimilitudinem adferre. residet enim penes omnes aliqua ueritatis confessio, quae nostris confirmandis queant adduci. Nam & ea quae uerè quidem, sed minus aperte dicuntur, perspicua fiunt, si confusa notioribus commutaris. rationes porro in unaquaque methodo uel philosophice, uel secus adhibentur: quae etiam in politicis, haud superuacue ita accommodantur, ut non solum, quid, sed quare quid (quod philosophi est proprium) intelligatur. Qua in re animaduersio accurata requiritur. Quia enim philosophicam apparet nihil, si nihil appareat dicere, ignorantes saepe in rationes peregrinas incidunt, tractationes que inanes aduocant: id que uel per ignorantiam, uel etiam insolentiam, qua sit, ut nonnunquam periti, rebus que agendis idonei, ab eiusmodi uincantur, qui haec nec intelligant, nec in agendo industria ulla ualeant. Cuius rei causa est incitia. Quae in unaquaque re, nihil est aliud quam inopia iudicij, qua rei propriae omnes rationes à peregrinis distinguantur. Rectè uero habet, si causae rationem, rem que demonstratam studiose discusse-

ris. Tum (ut modò dictum est) non solum certis rationibus, sed apparentibus sepe potius insistere oportet, animumque advertere. Nam eas nisi queas solvere, uiolenter ad fidem habendam pertraheris. Quocirca sepe quidem id quod demonstratur ratione, uerum existit quidem, sed non ea ex causa quae forte adfertur: nam & ex falsis uera colliguntur, quae admodum in Analyticis ostenditur. Haec praefari à primis obscurioribusque exoritur, ad manifestiora progrediemur, quid sit felicitas uestigaturi. Quae omnium quidem consensus inter humana bona, maximum est & praestantissimum. Humana adijcio, quia excellentiori fortasse cuidam congruat, ut deo alicui. Nam reliqua animantia homine inferiora, humanus appellationis prorsus sunt expertia. Neque enim felix dicitur equus, auis, piscis, aut aliud quodcunque animantis genus, nisi fortè naturae bonitate praestanti diuinaque re aliqua fruatur, unde nomen hoc trahat. sed alia quadam bonorum participatione aliud alio commodus incommodius uel uiuit: quod ad eum modum habere deinceps excutietur. Nunc uerò dicamus, quod bona alia sunt homini agibilia, quaedam non. Id ita intelligas: quod ut entia quaedam motu careant, ita etiam bona nonnulla: atque haec fortasse natura sunt praestantissima. Alia uerò agibilia quidem, sed agibilia praestantioribus homine. Quia uerò agibile bifariam dicitur (nam & quorum gratia agimus, & quae propter illa actione participat, ut sanitas & diuitiae, quaeque horum gratia fiunt, salubria quaestuarialiaque inter agibilia connumeramus) patet & felicitatem inter agibilia homini praestantissimum dicendum esse. Itaque considerandum quod sit optimum illud, quoties modis dicatur. Id tribus potissimum opinionibus constat. Omnium enim bonorum excellentissimum inquitur ipsum bonum. Ipsum autem bonum esse, quod & primum sit & alijs suae bonitatis causa: quorum utrumque ideae boni competit. Vtrumque dico, & primum esse, & causam bonorum quibus adfuerit, iuxta hanc enim bona maxime dici, ut quae participatione, similitudineque huius primi boni, reuera bona & ipsa existant. Sublato enim participante, ideam participatiam quae auferri: quippe quae ex eius participatione nomen boni sortiuntur. Primum autem eum habere modum ad posterius, ut bonum ipsum boni idea sit, quae ut reliquae à participantibus separatur. Verum huius opinionis consideratio, alterius exercitationis est, & loquacis magis. Refellentes enim communesque rationes, nulla alia scientia subsistunt. Porro si breuiter haec dicere conuenit, pronunciamus primum, ideam non boni solum, sed cuiuscunque alterius, inutiliter contentioseque affirmari. Plurimi autem modi sunt, tum peruagatarum populariumque, tum philosophicarum rationum quibus haec inquisitio fieri solet. Deinde si maxime ideam, atque boni ideam conceperint, nihil tamen id uel ad uitam honestam, uel actiones contulerit. Quoties enim ens, toties & bonum dicitur. Quemadmodum enim ens (ut alibi quoque ostensum) significat quid sit res, aut qualis, nonnunquam quantitas, aut quando: & praeterea in eo ponatur interdum quod moueatur, aliquando uerò quod moueat: sic & bonum in singulis his ordinibus conspicitur. Substantia enim mentem & deum, qualitas iustum, quantitas mediocre, quando tempus & opportunitatem, motus docentem docentemque complectitur, ergo ut ens non unum est in praedictis consideratum, & ita nec bonum: & proinde neque una scientia est entis & boni. Sed & nec conformia inter sese ad eandem considerationem pertinent, ut tempus & mediocritas: sed alia aliud tempus, alia aliam mediocritatem spectant. Ut opportunitas mediocritasque in alimento, quas medicina & gymnastice: circa actiones uerò bellicas, ars militaris: & sic alia de alijs tradit docetque, multo itaque minus, ipsum bonum una aliqua scientia comprehendi queat. Praeterea in quibus prius & posterius fuerit, eis communem quandam ideam & separabilem nequeas constituere. Sic enim sit aliquid primo, prius enim & commune & separabile est, eo quod ablato communi, necesse sit & primum tolli. Vt si duplum multiplicium primum est, non licet multiplex communiter praedicatum separari, quippe quod duplo prius est, siquidem ideam communem esse contendas: perinde enim fiat, ac si commune illud separabile reddas. Nam si iustitia bona est, & fortitudo erit. Praeterea considerandum, quid nam uocent ipsum bonum. Ipsum quidem adiectum eo uidetur, ut communem rationem intelligas rationem, quae quid aliud est, quam aeternum & inseparabile. Vtrum album diebus multis nihilo magis album est quam quod uno. Quapropter commune bonum idem cum idea censei non debet: omnibus enim inest commune. Rursum uerò ostendendum, quo nam pacto in praesentiarum bonum demonstrat. Nunc equidem confessa bona demonstrat, ex ijs penes quae bona residere in confesso est. Ex numeris, quod iustitia & sanitas bonum. Ordines enim & numeri sunt, ut numeris unitatibusque inesse bonum affirmetur, cum unum ipsum bonum sit. Verum ex confessis, ut sanitate, robore, mode-

re, modestia, adstruere oportet, & in immobilibus magis honestum esse (omnia enim haec, ordo quidam & quies) quod si sic habet, alia utique magis bona sunt: quippe quae haec intra sese complectantur. Verum haud germana demonstratione probatur, unum esse ipsum bonum, quod numeri concupiscant. Non enim adpetere manifestè dicuntur, sed simpliciter admodum concupiscantiam etiam dicunt, quam quo pacto quis tribuat uita expertibus. Itaque operae precium est, circa haec non nihil occupari, neque committere, ut citra rationem transmittantur, quae ratione adhibita non difficulter persuadeantur: ut affirmare, omnia entia bonum aliquid adpetere. Verum id quidem: unum quodque enim proprium bonum expetit, oculus uisum, corpus sanitatem, sic etiam reliqua. Verum non esse ipsum bonum, eiusmodi dubitationes habet, & quod politica inuile esse: proprium enim bonum uidetur, quemadmodum & in alijs, ut gymnasticae bona habitudo, praeterea etiam quod in ratione descriptum. Aut enim nulli boni species, aut omnibus ex aequo utilis est. Porro non agibile, similiter neque commune bonum, neque ipsum bonum est. Si namque mediocri bono inlit, nihil operabitur. Neque enim quomodocunque medicina in quolibet operabitur, sed ut sanitas acquiratur: similiter & reliquae artes singulae. Verum quot modis dicatur bonum, & quod in eo sit pulchrum, & quod agibile, illud uerò non agibile, eiusmodi autem bonum est id cuius gratia: ex immobilibus autem non liquebit, quod neque commune, neque ipsum bonum quod quaeritur, idea boni existat. Illud enim immobile est, non agibile: hoc uerò mobile, sed nihilo tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, tanquam finis est praestantissimum, primumque omnium, tum causa inferiorum, quo circa rerum homini agibilibus ipsum bonum finis, subiectus scilicet omnium restrict, politicae, oeconomicae, prudentiaeque. Qui habitus ab alijs quidem differunt, eo quod eiusmodi sunt: uerum a se inuicem quomodo distinguantur, post explicabitur. Ceterum finem causam inferioribus esse, ostendit ratio, qua finem definiens, reliqua eo bona demonstramus, quod finis causa existant. Velut sanum ut sit corpus, quia causa est aliqua, ea utique ad ipsum conferunt: porro sanum esse, tanquam causa mouens sanitatis est, quaeque ut alij bono sanitas sit, facit. Praeterea neque hoc monstratur, sanitatem bonam esse scilicet, nisi aut sophista, non medicus est is qui ea de re disputat. Hi enim in aliena harena sese iactando, cauillantur. Neque ullius artis principium monstratur. Id uerò quod homini ut finis bonum est, cum omnium quae quidem possunt ab homine fieri, sit praestantissimum, uidendum praestantissimum quoties dicatur: siquidem hoc praestantissimum est, initium disputationis aliud sumentibus erit.

EVDEMIORVM ARISTOTELIS LIBRI
PRIMI FINIS.

ARISTOTELIS EVDEMIORVM
LIBER SECVNDVS.

Post haec autem in sequentibus aliud principium constituunt. Omnia enim bona aut extra nos sunt, aut in animo posita sunt: praestantiora autem, animi bona, quemadmodum & peruulgata oratione distinguimus. Prudentia enim, uirtus & uoluptas, in animo sunt, quorum aut nonnulla, aut omnia fines omnibus esse uidentur. Animi autem bona, alia habitus & potentiae sunt, alia operationes & motus. Quibus ita positis, & de uirtute fateamur, praestantissimam dispositionem esse, aut habitum, aut potentiam singulorum, quorum usus aliquis opus uel extiterit. Id inductione manifestum fiat. Quemadmodum enim uesti & opus aliquod & usum assignamus, praestantissimumque eius habitum uirtutem dicimus: sic & de animo sentiendum. Est enim aliquod eius opus, praestantiorisque habitus praestantius opus: & ut sese habitus ad inuicem, ita actiones ab ipsis profectae habent: ac opus uniuscuiusque, finis. Vnde manifestum est, opus habitum praestare: finis enim qua finis, utique excellentissimum est, quando & supra coeclum, finem, & ultimum, & optimum esse, utpote cuius gratia cuncta fiant. Patet igitur, opus habitum dispositionemque excellere. Verum opus bifariam dicitur. In alijs enim ab usu diuersum est, ut aedificatoria, domus, non aedificatio, medicinae sanitas non sanatio, neque medicatio. In alijs uerò, usus opusque non distat: ut uisus uisio, mathematicaeque scientiae speculatio, quo circa necessum, ut quorum opus in usu consistat, usum habitum praestare. His ita determinatis, dicimus opus negotij etiam uirtutis opus esse: uerum non eodem pacto, ut futoriae futioisque calceus. Et siquidem futoriae, bonique futoris uirtus est aliqua, opus erit ipsius, bonus accommodatusque cal-

ceus: eodē modo & in reliquis. Nam & animae opus est, uitā rebus inferre: eius uerō usus, uigilia: quandoquidem somnus desidia quaedā est & quies. Quapropter cum opus unum atq; idem sit necessariō, animae uirtutisq; opus fuerit, uita cōposita & honesta: id uerō bonum angustius, quod felicitatem supra uocauimus: erat enim ea praestantissima nobis. Porro fines in animo constituti, bona excellentissima sunt. Ipse uerō habitus, & actus, quia est melior dispositione operatio, erit & optimi habitus optima etiam operatio. Virtus autem optimus habitus est, quocirca operatio à uirtute siue anima profecta, praestantissimum bonum est. Cumq; felicitatem praestantissimū illud esse constet, erit ea animae excellentis operatio. Haec igitur perfectum quippiam est, uita uerō & perfecta & imperfecta, similiter & uirtus: quippe quod alia integra sit totaq; alia uerō particula tantum. Vnde & imperfectio ¹⁰ felicitas quid. rum quoq; imperfecta operatio est. Quo ostenditur, Felicitatem esse, uitae perfectae, & secundum perfectam uirtutem operationem. Atq; hoc in definitione genus recte constitutum esse, testatur communis omnium consensus, qui bene agere, beneq; uiuere, quod felicitatem beatumq; esse censent. Quorū unum quodq; usus est & operatio, uitaq; & actio: actiua enim uita¹ usibus etiam comparata est. Nam faber frenā omni aetate felicitatem cōstare posse dicimus. Quocirca frivola est Solonis sententia, negantis, uiuum ullum beatum esse, nisi ubi finem attigerit. Nihil quippe imperfectum felix esse potest, cum integrū non sit. Deinde laudes uirtutis, actionibus earumq; encomijs impenduntur, & coronantur, nō qui uincere quidem possint nec uincant tamen, sed uictores. Sed & iudicium, quo qualis quisq; sit constituitur ex operibus, spectat. Praeterea ob id non laudari felicitas solet, quia reliqua uel partes eius existunt, uel per eam fiunt, aut ad ipsam referuntur: quamobrem aliud est praedicatio, aliud laus, aliud item encomium. Encomium enim oratio est, facta cuiusq; singularia exponens. Laus uerō uniuersalia celebrans. Praedicatio autem, finem intendit. Vnde manifestum redditur, interdum quo de conuertitur, quare media uita² parte, boni honestiq; prauos nihil antecellant: nihil enim discriminis inter dormientes est. Somnus enim est uita³ ocium, non operatio: quapropter nutritiuae partis uirtus, quemadmodum nec corporis pars totius uirtutis nequaquam censerī debet, eo quod in somno uim suam uberius exerat, agatq; nutritiua facultas, cum contra sensitua, concupiscensq; dormientibus sint imperfectiores, quatenus motu nō participant: phantasia uerō, nisi morbo, aut alio quopiam malo praepedita fuerint, sapientū efficaciores. Verū quia uirtus animae est, non accidentariē, de hac considerandum deinceps studiosius erit. Sunt enim humanae animae duae partes, quarum utraq; ratione participat, sed non eodem modo: altera enim ut imperio, altera uerō ut obsequentiā auscultationiq; nata, si quid praeterea fuerit rationis expers, praemitatur. Neque uero refert, in partes ne diuidi anima queat, an nequeat. sunt enim illi facultates diuersae, tum illae etiam quas memorauimus supra. Quemadmodum in curua superuicie concuum conuexumq; separari non possunt, item in eadem rectum & album: quamquam rectum est, quod album non est, nisi per accidens, substantia sit eiusdem licet. Ita si quae pars animae praeterea adscribitur, obmittitur, ut naturale. Humanae nanque animae haec partes propriae sunt, quocirca nec nutritiua, nec concupiscibilis facultas, existimari hominis propria debet. Ex naturae enim humanae conditione, necessum est rationem, ac rerum agendarum principium, tum operandi potentiam inesse. Porro quia ratio non imperat rationi, sed affectionibus & cupiditati: oportet & has quoq; partes assignari: & quemadmodum bona habitudo ex singulis corporis uirtutibus constat, ita & animae uirtus quatenus finis, & singulis conflatur. Virtutis uero duae species sunt, moralis alia, alia intellectiua: neq; enim iustos tantum, sed etiam intelligentes sapientesq; laudamus, quia uirtutem eius uel opus laudibus celebrari supra ostendimus. Haec uerō cum non operentur ipse quidem, operationes tamen uirtutū existunt. Quia uerō intellectiuae partes cum ratione sunt, à parte rationem habente uindicantur, quae imperium obtinet in anima, nempe quae ratione participat. Morales uero, irrationalis quidem partis sunt, sed quae necessariō sequitur dicentem. Neque enim interroganti, cuiusmodi sit moribus aliquis, respondemus: Sapiens & callidus, & mansuetus aut confidens. His itaque consequens, ut de uirtute morali, primum quid sit, & quae eius partes, consideretur: ad haec enim etiam reducuntur ea, per quae fiunt. Oportet autem inquisitionem, quemadmodum in alijs, ita fieri, ut prius cōstet quod omnes quaerunt, & proinde per ea quae uerē quidem, sed nō perspicue dicuntur, ea quae uera sunt & perspicua colligere. Perinde enim se haec uestigatio habet, ac si sanitatem finire, dispositionem corporis optimam instituat: & Coriscum illum, qui in foro sedet, nigerrimum esse dicamus. Quid enim sit alterutrum horum, ignoramus: proinde quod quid sit utrumq; cognoscatur, operae precium est quo pacto habeat, praenouisse. Primum igitur constituat, praestantissimam actionem à praestantissimis uirtutibus produci, & in singulis quid optimum sit efficere, idq; ab uniuscuiusq; uirtute. Vt è laboribus commodis nutritiōq; idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine uerō optima, optima etiam elaborant homines. Deinde omnem dispositionem ex ipsdem, hoc uel illo pacto illatis nasci & corrumpi, uelut sanitas ex laboribus, alimento, & temporibus, quae inductione patent. Proinde & uirtus, nascens à motibus animae praestantissimis, & unde animae affectiones, operaq; praestantissima proueniunt, ab ipsdem aliquo modo & fit, & laeditur: ad ea uerō usus ipsius à quibus augetur & labefactatur, circa quae & rectissime uitam disponit. Caeterum circa iucunda tristitiaq; uirtutem uersari argumento sunt punitiones, quae ut medicationis uice per contraria usurpantur in alijs, ita per haec quoq; fiunt. Patet igitur, uirtutem moralem circa iucunda tristitiaq; uersari. Quoniam uerō mos, ut nomen indicat, à consuetudine incrementum capit (Adiuescit enim operatrix facultas exercitatione non naturali, ut hoc uel illo pacto moueat, etsi inanimatorum id non contingat, nemo enim lapidem quamlibet crebro sursum factum, itidem facere, nisi uel extrinsecus adhibita uidit) recte morem animae iuxta imperantem rationem uocari, ac potentia qualitatem sequi dicimus. Neq; uerō praetereundum est, iuxta quas animae affectiones quales quidam mores dicantur: iuxta potentias uerō passionum, à quibus passiuī, iuxtaq; habitus modum erga affectus, dicuntur mores uel affecti aliquo modo, uel passionibus minime obnoxij. Caeterum diuisio constituitur deinceps ex affectuum potentiarumq; & habituum animae enumeratione. Voco autem affectus, iram, metum, uerecundiam, cupiditatem, & in uniuersum, quae per se uoluptas tristitia uel sensitua sequitur: & secundum haec quidē qualitas nulla formatur, sed afficiuntur homines iuxta potentias. Voco autem potentias, quibus fit, ut commotē aliquid agere dicamur: ut iracundus, stupidus, amoribus deditus, uerecundus, impudens. Habitus uerō sunt, quibus efficitur, ut haec secundum rationem nobis insint, aut contrarium: ut fortitudo, modestia, timor, intemperantia: Quibus ita determinatis, constituendum in omni continuo diuisibilitq; excessum, defectum, mediumq; reperiri, atq; haec uel mutuo ad se inuicem, uel nostri respectu: ut gymnastica, medicina, aedificatoria, gubernatoria, & quaecunq; actiones aliae, siue iuxta scientiam institutae, siue scientiae expertes, aut artificiosae, siue inartificiosae: motus enim continuum quidpiam est, actio uero motus. In omnibus uerō scientia & ratio, medium nostri respectu, & quid optimum sit praecipit: idq; passim habitum gignit praestantissimum, quod etiam inductione & ratione probari potest. Contraria enim contrarijs pugnant, extrema uerō & medijs & sibi: medium enim utrunlibet est ad utrunlibet: ut aequale minore quidem maius, maiore uerō minus existit. Itaque necessarium est, uirtutem moralem circa media quaedam uersari, & medium quidpiam uirtutem esse. Restat igitur ut dicatur, cuiusmodi medietas uirtus sit, & circa quae uersetur media. Quae omnia dilucidius exemplis, uelut in tabula adumbrabimus. Sumatur enim iracundia, doloris carentia, mansuetudo, confidentia, timor, fortitudo, impudentia, stupor uerecundia, intemperantia, sine sensu uita, modestia. Nam oppositum modestiae, quod hic *αὐτοδυσία* uocamus, nomine uero caret. Vindicta, Lucrum, damnum, iustum. Prodigalitas, sordes, liberalitas, lactantia dissimulatio, ueritas. Adulatio, odium, amicitia, Placendi studium, contumacia, grauitas. Mollities, afflictio, tolerantia. Ostentatio inepta, pusillanimitas, magnanimitas. Profusio sumptuosa, illiberalitas, magnificentia. Versutia, stultitia, prudentia. Haec atque eiusmodi affectiones animis accidunt, ac ab excessu defectuq; nomen acquirunt. Iracundus enim dicitur, qui uehementius, & citius, & ob plura quam deceat excandescit. Dolore autem uacans deficit, in quibus, & quando, & quomodo conueniebat. Confidens, qui non metuit nec quae decebat, nec quando, nec quomodo. Timidus uerō, qui metuit quae non conuenit, nec quando, nec quo modo. Similiter & intemperans cupiditatibusq; indulgens, & qui modum nesciat, in re quacunque tandem. Sensu uerō humano caret, qui nec quantum expedit, nec secundum naturam concupiscit, sed omnis affectionis, ad instar lapidis, expers est. Lucri cupidus, qui unde quaeque questum aucupatur. Negligentes uerō, aut nusquam aut à paucis certo conquirunt, lactabundus, plura quam possideat ostentat. Dissimulator, pauciora. Assentator, plura quam deceat laudat; odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad uoluptatem comparat orationem, placendi studiosus: uerum qui egrē aut pauca ad gratiam dicit, contumax appellatur. & qui nullum dolorem, etiam si expedit sustinet, mollis: qui uero omnem, proprio quidem

gerrimum esse dicamus. Quid enim sit alterutrum horum, ignoramus: proinde quod quid sit utrumq; cognoscatur, operae precium est quo pacto habeat, praenouisse. Primum igitur constituat, praestantissimam actionem à praestantissimis uirtutibus produci, & in singulis quid optimum sit efficere, idq; ab uniuscuiusq; uirtute. Vt è laboribus commodis nutritiōq; idoneo, bona habitudo oritur, ex habitudine uerō optima, optima etiam elaborant homines. Deinde omnem dispositionem ex ipsdem, hoc uel illo pacto illatis nasci & corrumpi, uelut sanitas ex laboribus, alimento, & temporibus, quae inductione patent. Proinde & uirtus, nascens à motibus animae praestantissimis, & unde animae affectiones, operaq; praestantissima proueniunt, ab ipsdem aliquo modo & fit, & laeditur: ad ea uerō usus ipsius à quibus augetur & labefactatur, circa quae & rectissime uitam disponit. Caeterum circa iucunda tristitiaq; uirtutem uersari argumento sunt punitiones, quae ut medicationis uice per contraria usurpantur in alijs, ita per haec quoq; fiunt. Patet igitur, uirtutem moralem circa iucunda tristitiaq; uersari. Quoniam uerō mos, ut nomen indicat, à consuetudine incrementum capit (Adiuescit enim operatrix facultas exercitatione non naturali, ut hoc uel illo pacto moueat, etsi inanimatorum id non contingat, nemo enim lapidem quamlibet crebro sursum factum, itidem facere, nisi uel extrinsecus adhibita uidit) recte morem animae iuxta imperantem rationem uocari, ac potentia qualitatem sequi dicimus. Neq; uerō praetereundum est, iuxta quas animae affectiones quales quidam mores dicantur: iuxta potentias uerō passionum, à quibus passiuī, iuxtaq; habitus modum erga affectus, dicuntur mores uel affecti aliquo modo, uel passionibus minime obnoxij. Caeterum diuisio constituitur deinceps ex affectuum potentiarumq; & habituum animae enumeratione. Voco autem affectus, iram, metum, uerecundiam, cupiditatem, & in uniuersum, quae per se uoluptas tristitia uel sensitua sequitur: & secundum haec quidē qualitas nulla formatur, sed afficiuntur homines iuxta potentias. Voco autem potentias, quibus fit, ut commotē aliquid agere dicamur: ut iracundus, stupidus, amoribus deditus, uerecundus, impudens. Habitus uerō sunt, quibus efficitur, ut haec secundum rationem nobis insint, aut contrarium: ut fortitudo, modestia, timor, intemperantia: Quibus ita determinatis, constituendum in omni continuo diuisibilitq; excessum, defectum, mediumq; reperiri, atq; haec uel mutuo ad se inuicem, uel nostri respectu: ut gymnastica, medicina, aedificatoria, gubernatoria, & quaecunq; actiones aliae, siue iuxta scientiam institutae, siue scientiae expertes, aut artificiosae, siue inartificiosae: motus enim continuum quidpiam est, actio uero motus. In omnibus uerō scientia & ratio, medium nostri respectu, & quid optimum sit praecipit: idq; passim habitum gignit praestantissimum, quod etiam inductione & ratione probari potest. Contraria enim contrarijs pugnant, extrema uerō & medijs & sibi: medium enim utrunlibet est ad utrunlibet: ut aequale minore quidem maius, maiore uerō minus existit. Itaque necessarium est, uirtutem moralem circa media quaedam uersari, & medium quidpiam uirtutem esse. Restat igitur ut dicatur, cuiusmodi medietas uirtus sit, & circa quae uersetur media. Quae omnia dilucidius exemplis, uelut in tabula adumbrabimus. Sumatur enim iracundia, doloris carentia, mansuetudo, confidentia, timor, fortitudo, impudentia, stupor uerecundia, intemperantia, sine sensu uita, modestia. Nam oppositum modestiae, quod hic *αὐτοδυσία* uocamus, nomine uero caret. Vindicta, Lucrum, damnum, iustum. Prodigalitas, sordes, liberalitas, lactantia dissimulatio, ueritas. Adulatio, odium, amicitia, Placendi studium, contumacia, grauitas. Mollities, afflictio, tolerantia. Ostentatio inepta, pusillanimitas, magnanimitas. Profusio sumptuosa, illiberalitas, magnificentia. Versutia, stultitia, prudentia. Haec atque eiusmodi affectiones animis accidunt, ac ab excessu defectuq; nomen acquirunt. Iracundus enim dicitur, qui uehementius, & citius, & ob plura quam deceat excandescit. Dolore autem uacans deficit, in quibus, & quando, & quomodo conueniebat. Confidens, qui non metuit nec quae decebat, nec quando, nec quomodo. Timidus uerō, qui metuit quae non conuenit, nec quando, nec quo modo. Similiter & intemperans cupiditatibusq; indulgens, & qui modum nesciat, in re quacunque tandem. Sensu uerō humano caret, qui nec quantum expedit, nec secundum naturam concupiscit, sed omnis affectionis, ad instar lapidis, expers est. Lucri cupidus, qui unde quaeque questum aucupatur. Negligentes uerō, aut nusquam aut à paucis certo conquirunt, lactabundus, plura quam possideat ostentat. Dissimulator, pauciora. Assentator, plura quam deceat laudat; odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad uoluptatem comparat orationem, placendi studiosus: uerum qui egrē aut pauca ad gratiam dicit, contumax appellatur. & qui nullum dolorem, etiam si expedit sustinet, mollis: qui uero omnem, proprio quidem

& simplici nomine caret, sed translato, obduratus, grummosus, miserisq; natus dicitur. Ostantator ineptus, qui pluribus se dignum arbitratur quam deceat. Pusillanimus, qui paucioribus. Profusus, qui omnibus sumptibus excedit; illiberalis qui omnibus parcat. Similiter & parcus & prodigus: hic enim excedit erogando modum, alter eum non attingit. Versutus, in omnibus & undequaq; alios in utilitatis captione antevertit. Stolidus uero, etiam istic cessat ubi non oportebat. Inuidus, ob successum plus quam deceat angitur; nam & dignorum successibus adfliguntur tales. Contrarius huic, nomine caret, is scilicet qui spectans indignorum successum, nihil commouetur tamen, sed expeditus est, securusq; alienorum, perinde ac solent qui uentri tantum inserviunt; ille uero, difficilis est ob inuidiam morbum. Quae uero in singulis ita habeant per accidens, superuacuum est determinare. Nulla enim scientia, uel contemplatiua, uel actiua, ea ratiocinando, agendo uel iugunt; haec enim contra deceptiones artium logicas adferuntur. Quocirca simpliciter haec determinata nobis sufficiant, accuratius deinceps pertractanda, ubi de oppositis inter se habitibus disputabitur. Affectuum uero eiusmodi species, ex eo nomen trahunt, quod aut iuxta excessum temporis, aut secundum quod magis quidque est, aut relatione ad aliquid differant, in quibus affectus exteruntur. Animo nanque praecipue dicitur, eo quod citius quam oporteat prorumpat. Sauius uero & immanis, eo quod uiolentius prorumpat. Acerbus uero, quod irascendi caperet occasionem. Percussor uero & contumeliosus, a punitionibus ex ira profectus. Delicati autem, gulosi, uiolentiq; eo quod utroque alimentum genere nimis & praeter rationem deliniuntur. Caterum ignorari non oportet, quando quo modo pro uberiore passione capitur, id quibusdam ex his non competere. Ut adulter non ex eo uocatur, quia magis soleat coniugatis misceri: sed malitia eius facti quaedam expenditur, simul namq; & passio, & talem esse, iunguntur, nec segregatur etiam ab eiusmodi contumelia. Vnde saepe controuertitur, an qui congressus sit, etiam adulterium commiserit: ut puta, si ignorans aut coactus fecerit: & qui percusserit, etiam contumeliosus sit; atq; eodem pacto in reliquis. His ita peractis, non praetereundum, quod duae cum sint animae partes, uirtutes etiam iuxta easdem distingui, aliae enim rationalis partis contemplatiuae, quarum opus est ueritatis inquisitio, uel quomodo habeat, aut generatur; aliae uero partis irrationalis, cupiditatibusq; obnoxiae. Non enim si in partes diuidi anima queat, idcirco omnes eius cupiditate participat. Mores uero honestos aut prauos, elucere necessum in dolorum uoluptatumq; fuga, aut persecutione: id quod ex diuisionibus affectuum, potentiarum, habituumq; patet. potentiae enim & habitus affectionum sunt: ipsi uero affectus, dolore uoluntateq; finiuntur. Itaque & ex his & superioribus constat, omnes uirtutes morales circa dolores uoluptatesq; uersari. Omnis enim animi uoluptas, in ea intendit, quibus meliores deteriores uel reddimur. Etenim in dolorum ac uoluptatum fuga & persecutione, tum prauos fieri mores manifestum est, quando nec ut oportet, nec quas oportet persequuntur ac fugiunt. ideoq; promptum illud omnibus est, ut animum in uoluptatibus & tristitijs imperturbate ac tranquille consistentem, uirtutem esse definiant, contrarietateq; de uitio loquantur. Quandoquidem autem uirtutem, iam liquet habitum eiusmodi esse quo & effectiui optimorum reddantur homines, ut optime etiam ad ea disponantur (optimum enim praestantissimum illud est secundum rectam rationem, medium nempe nostri respectu, excessus defectusq;) necessum est uirtutem moralem mediocritatem in re qualibet esse, aut in uoluptatibus doloribusq; & in iucundis ac tristibus circa media quaedam uersari. Mediocritas uero illa interdum in uoluptatibus consistit, in istis enim & excessus & defectus: interdum in doloribus; nonnunquam in utrisque, excessus enim sit, uel nimis iucundis laetando, uel tristibus nimis dolendo, idq; uel simpliciter, uel termini communitate respectu: ut cum non uelut uulgus, sed uir bonus, quemadmodum decet, commouetur. Quia uero habitus quidam est, iuxta quem in eadem re hic quidem ad excessum, alius uero ad defectum prolatur: necessum est, ut quemadmodum haec & sibi ipsis & medio contraria sunt, sic etiam habitus & sibi inuicem & uirtutibus pugnare. Contingit autem antitheses alibi quidem omnes iuxta perspicuas esse, alibi uero in excessibus, alibi in defectu magis. Causa autem contrarietatis eius est, quia non qui, & quae semper, inaequaliter similiterue admodum. Sed qui nunc quidem ab excessu, nunc autem a defectu citius transit ad medium, is contrarius magis uidetur. Quemadmodum in corporibus laborando quidem excedere, quam deficere, edendo uero deficere, quam excedere, salubrius est. Itaq; & defectus rerum earum: hinc in qua, qui his in exercitationibus sunt, similiter habent. Pro ratione q; hac, aut magis, aut minus conducibiles dicuntur, ut nunc quidem qui laborum, nunc

nunc qui continentiae stabilitatisq; studiosiores sunt, apti magis sanitati uideantur. Et contra, cum a mediocri & ab eo quod ratio probat disceditur, nunc quidem ignauus ille laborumq; fugiens, non autem ambo, nunc uero luxu perditus, et non famelicus ille defectu deterior dicitur. Id uero euenit, quod natura non in omnibus aequaliter a medio distat: laboribus enim minus quam uoluptatibus capimur. Quae similiter circa animam habent. Contraria uero constituimus, habitum in quo magis excedunt, & in quem uulgus inclinatur: alter uero latet perinde ac non existat prorsus, quia enim contingit rarius, non sentitur. Ita enim iram mansuetudini opponimus, & iracundum mansueto. Nam etsi excessus contingat in mansuetudine exercenda, siue admittenda reconciliatione, siue non irascendo cum sis caesus alapis, pauci tamen eiusmodi reperiuntur, omnibus in alterum extremum propensis, ira namq; minime solet esse blanda. Posteaquam igitur habitus circa quamlibet passionem, ac excessus defectusq;, & contrarios habitus, quos habent secundum rectam rationem homines enumerauimus: superest, ut quid sit recta ratio, cuiusue termini respectu medium uocandum sit, exponatur. Manifestum uero, omnes uirtutes morales omniaq; uitia, circa uoluptaria tristitiaq; excessus quosdam esse atque defectus. Voluptates autem a memoratis habitibus, affectionibusq; fiunt: uerum optimus habitus rei cuiusq; medius existit. Vnde patet, uirtutes aut omnes, aut quasdam in mediocritate sitas esse. Quapropter aliud principium considerationi sequenti constituatur. Etenim substantiae omnes secundum naturam principia quaedam sunt, & possunt singulae multa eius generis progignere, ut homo hominem et animal, in uniuersum alia animalia, plantaq; plantas. Praeter haec uero solus omnium animantium homo, actionum quarundam principium est: quippe quod praeter hunc nullum agere praeterea dicitur. Sedenim ea propria uocantur, e quibus primum motus proficiscuntur: iustissime uero omnium, e quibus aliter nihil queat producti, cuiusmodi penes deum sunt. Immobilia autem, ut in mathematicis, non per se quidem, sed similitudine quadam principia appellantur. Hic enim ipso principio laesato, labefieri omnes quae ab illo principio fluxere demonstrationes oportet, cum ipse inter se demonstrationes altera alteram tantisper non evertunt, quantisper illa communis hypothesis, unde lucem istam habent, non evertitur. Homo igitur motus cuiusdam principium est, non actio motus est. Quia uero principium, quemadmodum & in alijs, eorum quae per ipsum sunt fiuntq; causa existit, ut in demonstrationibus: ita hic quoque peniculare ea conuenit. Nam si habente trigono duos rectos, necessum est tetragonum quatuor rectis constare: manifestum est, quod trigonus duos rectos habens, causa eius existat. Verum si quid in trigono mutaris, necessarium est & in tetragono mutas, ut si tres habuerunt sex, & si quatuor octo. Sin uero non mutas, ut illud, ita hoc quoque habeat necesse est. Id ita necessario euenire, ex Analyticis patet: uerum in praesentiarum in tantillum neque dicere accurate, neque non dicere conuenit. Nam si nulla alia triangulo causa est, cur ita habeat, id ipsum principium erit, & causa qua reliqua adstruantur. Quocirca si quaedam sunt eiusmodi, ut etiam contra habere possint, necessarium etiam principia sunt eiusmodi, nam ex necessarijs nihil nisi necessarium concluditur: quae uero a nobis oriuntur, etiam contrarietate euenire possunt. Equidem quae penes homines sunt, pleraque eius generis comperitur, atque ipsi talium etiam principia existunt. Quarum igitur cunq; actio num principium & dominus homo constituitur, ea patet fieri & non fieri posse, & in sua etiam manu esse, qui fiant uel non fiant: ut puta quorum ipse dominus est, ut uel sint, uel non sint. Quae uero in ipso sita sunt, ut faciat uel non faciat, eorum utiq; causa existit. Quoniam autem uirtus ac uitium, & utrorumque effectus, hi quidem laudantur, illi uero uituperantur: uituperantur autem laudanturq; non quae a necessitate uel natura uel fortuna insunt, sed quorum ipsi causa sumus: quorum uero alij causa sunt, eorundem etiam laus uel nota erit: manifestum, uirtute ac uitium circa eiusmodi uersari, quorum causa quisque est & actionis principium. Quocirca discernendum, quorum causa, quarumq; actionum principium homo existat. Etenim confitemur omnes, uoluntariorum tantum & eorum que electionem admittunt, neque a uolentibus deliberatoq; suscipiuntur, causam quemque esse: inuoluntariorum uero nequaquam. unde satis constat, uoluntariorum tantum uirtutem esse ac uitium. Idcirco quid uoluntarium, ac inuoluntarium sit, cum uirtus his uitiumq; describantur, considerandum erit. E tribus uero his unum existere uidetur, aut iuxta cupiditatem, aut electionem, aut intelligentiam. Nam uoluntarium secundum haec aliquid est, inuoluntarium uero praeter haec aliquid. Porro cupiditas in tres partes distribuitur, consultationem, irascentiam & cupiditatem, itaque haec distinguenda sunt, & primum qui

dem secundum cupiditatem. Omne enim quod iuxta cupiditatem est, uoluntarium utique iudicatur: nam inuoluntarium omne uiolentum uidetur, & si uiolentum sit, etiam acerbum erit, omne scilicet quod coacti faciunt aut patiuntur: quemadmodum Eucnus inquit, Omnem rem necessariam molestam esse. Itaque si quid molestum, idem etiam uiolentum erit, & contra. Quicquid uero praeter cupiditatem est, id omne dolorem infert: iucundorum enim cupiditas est. Itaque uiolenta etiam inuoluntaria sunt, & proinde quae secundum cupiditatem eadem uoluntaria: haec enim inter se inuicem sunt contraria. Porro omnis malitia reddit deterior em. Intemperantia autem malitia quaedam est, ut uidetur. Intemperans, qui praeter rationem sequitur cupiditates, uolens igitur faciet, et uoluntarium iuxta cupiditatem. Absurdum enim sit, intemperantes redditos, iustiores fore. Ex his igitur uoluntarium secundum cupiditatem iudicari queat, ex alijs uero contrarium. Quicquid enim sit uoluntarium, id fit a uolente, quodque a uolente: id uoluntarium. Nemo autem uult, quod malum esse norit. Verum intemperans non quae uult facit: siquidem intemperanter agere, est ex cupiditate id quod optimum quis arbitratur, agere. Vnde uolentem nolentemque eundem agere contingeret: quod est impossibile. Continens uero iustius agit incontinente. Nam continentia uirtus est, & proinde iustiores efficit sui studiosos. Tum uero exercetur, cum contra cupiditatem, secundum rationem uiuitur. Quocirca iuste, quemadmodum & prae agere, uoluntarium est: utraque enim uoluntaria apparent: & necessum si alterum uoluntarium sit, etiam alterum esse: quod uero praeter cupiditatem sit, uoluntarium. Idem igitur uolens aget, & non uolens. Sic etiam propemodum sese de ira habet. Nam continentia & incontinentia, quemadmodum circa cupiditatem, ita circa iram quoque uersari uidentur. Nam quod ira repugnat, triste est, & uiolenta eius cohibitio, itaque si uiolenta etiam inuoluntaria, & quod secundum iram sit uoluntarium. Videtur & Heraclitus, uim irae contuens, repressioem eius per molestiam attestari. Difficile enim, inquit, irae resistere est, anima enim fruatur, animoque indulget ira. Sin impossibile, eundem quippiam nolentem uolentemque unum idem facere, magis uoluntarium est quod a uoluntate, quam cupiditate, aut irascentia fit: argumento est, quod multa facimus etiam absque ira & cupiditate. Superest igitur, ut an quod uolunt homines, idem sit uoluntarium, consideretur, uidetur namque & id impossibile, quando et supra constitutum est, malitiam reddere iniustiores: ac intemperantia quidem malitia est. Contrarium uero usu uenit, eo quod nemo quae mala arbitratur, uelit: quae tamen facit intemperans. Itaque si iniuria afficere spontaneum est, id autem ex uoluntate: ergo intemperans factus non iniustus, sed temperante priore illo iustior erit: quod est impossibile. Voluntarium igitur non esse quod iuxta cupiditatem sit, neque inuoluntarium, quod contra cupiditatem sit, patet. Sed & neque id quod secundum electionem, ex iisdem manifestum est. Nam quod ab electione sit, demonstratum est inuoluntarium non esse: sed magis quod quisque uult, id uoluntarium. Verum contingit etiam non uolentem, tamen spontaneum aliquid agere: atque solum id est demonstratum. Multa in super repentino motu facimus: eligit autem repente nemo. Etenim si tritum horum aliquod uoluntarium est, necessarium erit aut secundum cupiditatem, aut electionem, aut intellectum. Ex quibus cum duo priora non sint, relinquitur, ut in eo quod contemplando quis, agat situm uoluntarium illud dicamus. Ceterum paululum progressi oratione, finem tractatu de uoluntario inuoluntarioque imponemus. Eorum enim quae ui aut non ui eueniunt, consideratio prioribus cognata est ac propria. Omne enim uiolentum, inuoluntarium. Quocirca de uiolento considerandum est, quid sit, quod uero pacto ad uoluntarium inuoluntarium habeat. Videtur autem uiolentum necessarium, uis & necessitas uoluntario, persuasionisque in rebus agendis, opponi. In uniuersum autem, uiolentum necessitatemque etiam inanimatis assignamus. Nam & ignem ui, coactumque deorsum ferri, cernimus. Verum quando secundum naturam propriumque impetum fertur, nec uiolentia, nec uoluntarium subest, sed nomine caret antithesis, uerum cum praeter haec contingunt, ut dicimus fieri. Eodem pacto & animalia & inanimata ui multa cum facere tum pati animaduertuntur, quando scilicet praeter naturalem impetum ab externo aliquo mouentur. Quod in anima quidem expertibus simplex est: sed in animatis saepe simplex, ut in quibus non semper ratio cupiditasque consonant. Acceteris quidem animalibus, quemadmodum & inanimatis, uiolentum simplex est, quippe quae cupiditati (nam ea uiuunt) ratione minime contrarium habeant: homini uero ambo insunt, certa quaedam aetate, ea scilicet quae rebus per rationem

tionem agendis idonea est. neque enim uel puerum uel feram agere dicimus. Proinde cum uiolentum omne molestum esse, nec ui quisquam, sed gaudens agere uideatur, magna de temperante intemperanteque controuersia oritur, eo quod uterque contrarios intra se impetus sentiens, agit. Vnde temperantem ui se ipsum a suauum cupiditate abstraxisse aiunt: dolet enim luctans cum resistente cupiditate. Intemperans autem ui, praeter rationem rapitur, minus tamen affligitur: nam cupiditati laetus indulget, quippe qui suauibus intendit: quocirca non ui, sed uolens agit, quia dolore uacat. Porro persuasio uiolentiae necessitatemque opponitur: temperans uero ea seclatur, de quibus persuasus est, non ui, sed uolens. Nam cupiditas citra persuasionem trahit, quippe quae ratione caret. Quod igitur in soli ui inuitique facere uideantur, quamque ob causam, scilicet ob similitudinem, qua & inanimata agere dicimus, expoluimus haecenus. Sedenim si & quod in determinatione positum illic fuerat, adiciatur, soluitur quod dictum est. Quando igitur foris quippiam praeter impetum, intrinsecum mouerit sedarum, ut id fieri asseueramus: quando uero secus, non ui. In temperante autem intemperanteque, insitus impetus ducit (utrumque enim habet) & neuter ui & coactus, sed uolens uterque agit. Nam principium quod foris est praeter naturalem impetum, siue moueat, siue motum impediatur, necessitatem uocamus: ut si quis manu, & uoluntate & cupiditate retinentis arrepta, percutiat alium. Verum si intrinsecus principium fuerit, uis non est: quandoquidem & uoluptas inest & cupiditas, que statim a natiuitate in omnibus deprehenditur. Atque his uere duobus a natura quippiam inesse determinamus, eo scilicet quod a natiuitate statim a natiuitate inest: & quod generatione existente, facile consequimur, ut senectus, canities, ac alia id genus. Itaque non secundum naturam facit alteruter, sed secundum naturam simpliciter: sed non eandem. Quae actionibus igitur de temperante intemperanteque, utrum ui & non uolens agat, aut uterque, aut ut simul inuitique ambo: & si uis uoluntaria sit, num uolentes simul nolentesque agant, ex dictis haecenus occurrendum. Verum & aliter ui coactique agere dicuntur, non dissentientibus inter se mutuo ratione & cupiditate, quando scilicet id faciunt, quod molestum quidem & friuolum iudicant, sed neglectum, damnum aut mortem inferat: haec enim omnes, aut coactos facere aiunt, aut non, faciunt autem omnes: nam obmittere quidem licet, sed ferendum in commodum. Verum ex his alia quidem uiolenta, alia uero non uiolenta, forte quis dixerit. Quaecumque enim eorum per quae uel facere penes ipsum est, etiam si non uolens facit, tamen & facere sponte dicitur, & non ui: quae uero penes ipsum non sunt, ut quodammodo, sed non simpliciter fieri dicuntur, eo quod non illud ipsum eligit, sed alicuius gratia agit. Verum ex his est quoddam discrimen. Nam ridiculus fuerit, si ut contactus quis uitaret, occidisset alterum, ut se id coactum que fecisset dicat: maius enim acerbius que malum oportet, non facienti propositum sit. Sic enim coactus, & non ui faciet, scilicet quando malum boni gratia, uel ob maioris mali repulsionem agit, idque inuitus. Neque enim penes ipsum haec sunt: quocirca & amorem & iras quasdam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria connumerant, quia uiolenta nimis & supra naturam sunt. Vnde & ueniam merentur, eo quod ui cogere naturam soleant. Sed & magis ui, inuite que facere uidetur, qui facit, ne uehementius aut leuiter doleat, uel etiam ne gaudeat. Nam ad ipsam refertur uniuersum, quod ferendo natura est. Verum quae neque naturalis cupiditatis, nec rationis sunt, non debet penes ipsum esse censerit: quamobrem phanatici, & qui futura praedicunt, quamlibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipsos esse asseueramus, neque ut faciant quae fecerunt, neque ut dicant quae dixerunt. Sed & nec per cupiditatem. Itaque & intellectus quidam affectus que, aut actiones, secundum eiusmodi rationes & intelligentias in nostra potestate non sunt. Sed quemadmodum Philolaus inquit, Rationes quaedam sunt nobis potentiores. Ergo uoluntario ac inuoluntario consideratio, eorum quae ui eueniunt, tractatu iungenda est: atque haec ita sint inter sese distincta. Nam qui spontaneum maxime interpellant, in se coactos dicunt, ut in eam animi sententiam uenirent. Et quia finem id iam habet, & uoluntarium, nec cupiditate nec electione terminatum est, reliquum est, ut ea quae iuxta intellectum sunt, determinentur. Videtur autem inuoluntario contrarium esse uoluntarium, & quod cuiusque gratia sciens quis facit. Interdum enim nouit quod pater sit, non tamen quod occidat, sed seruet potius: ut Peliades petebat quidem poculum, sed ut amatorium et uino plenum id uero uenenum erat Ignorans autem quem, cui, et

quid, ex ignorantia, non per accidens agere dicitur. Quod autem ab ignorante talis sit, involuntarium est: ergo voluntarium contrarium est. Quae igitur penes ipsum sunt, ut facere obmittat, facit non ignorans & per se, ea utique voluntaria sunt, & voluntarium id ipsum est: quae uero ignorans, & ex eo quod ignorat, ea inuitus facit. Porro quia scire & intelligere bifariam capiuntur, uel ut habeatur, uel ut usurpetur scientia, qui habens non utitur, interdum ignorans merito dicitur, interdum uero nequaquam, uelut si per negligentiam non utatur. Similiter & is uituperetur, qui uel facilitum uel necessarium peritiam, & per negligentiam, aut dolorem aliquem, uoluptatemque non uestiget. Haec loco huic inferenda uidebantur. De uoluntario igitur & inuoluntario hoc modo determinatum sit. De electione uero deinceps dicemus, expositis primùm nonnullis quaestionibus. Ambigat enim fortasse quis, in quo genere oriantur, tum in quali constituenda sint aut eadem ne aut diuersa sint uoluntarium & inuoluntarium. Maximè uero quidam asseuerant, & querenti etiam ita forte uideri queat, electionem ex duobus his alterum esse, scilicet aut opinionem aut appetitum: utraque enim consentanea uidentur. Verum appetitum non esse, patet ex eo, quod tum aut uoluntatem, aut cupiditatem, aut iram esse necessum sit: nemo quippe nisi horum aliquid patiens appetit. Ira porro cupiditasque etiam feris inest, electio uero nequaquam: & tamen quibus haec ambo insunt, multa absque ira cupiditateque eligunt: sed dum passionibus adhaerent, non eligunt, sed tolerant. Praeterea cupiditati utraque semper dolor iungitur, multa uero nos absque dolore eligimus. Voluntas insuper & electio idem non sunt: uolunt enim interdum etiam ea homines, quae impossibilia norunt: ut omnibus hominibus imperare, immortalè esse, id quod nemo sciens impossibile, elegerit: & in uniuersum, quae & si non per se, sed sibi tamè impossibilia uel factu uel obmissu norit: unde manifestum, electionem esse rerum penes nos sitarum. Similiter clarum, nec opinionem esse, neque simpliciter, si quis aliquid putet: cum eligibile eiusmodi quid sit, quod uiribus nostris pareat. Multa uero opinione concipiunt, quae penes nos non sunt, ut diametrum cõmensurabilem. Porro nec uera est nec falsa electio, sed & nec rerum penes nos sitarum opinio, qua faciendum aliquid uel non faciendum arbitramur. Commune uero id est, de opinione & uoluntate. Nemo enim finem sed ea quae fini consequendo conferunt eligit: quemadmodum nemo sanum esse, sed ambulare, sedere, sanitatis gratia. Neque felicitate potiri quisquam eligit, sed quaestus studium & periculationes, felicitatis adipsam gratia. Et in uniuersum, declarat semper eligens, quod, cuiusue gratia eligat: est enim aliud id cuius gratia, & quod gratia alterius eligit. uult autem maxime finem: ut in precio & sanum esse, feliciter beateque uiuere. Itaque patet, aliam & opinionis et uoluntatis rationem esse: uoluntas etenim & opinio maxime finem spectat, quod non facit electio. Ergo electionem patet, nec uoluntatem, nec opinionem, nec simpliciter ullam animi perceptionem esse: quo simul elucet, & quid sit, quidue ab his differat, ac ut se ad uoluntarium habeat. Porro possibilitium esse, aut non esse, alia eiusmodi sunt, ut de his suscipiatur deliberatio, alia uero ut non suscipiatur. Quorum enim generatio penes nos non est, etiam si fieri non fieri possint: sed quae uel natura uel alijs ex causis fiunt, de his sciens nemo consultare instituat. Verum quae non tantum fieri non fieri possunt, sed in consultationem etiam uenire solent, ea sunt quae pro arbitrio facere non facere possumus, quapropter non de remotis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nam illa ad nos non spectant. hoc uero fieri nequit. Sed & nec de omnibus quae a nobis queant fieri. Vnde manifestum, nec opinione simpliciter electionem esse, eligibilia uero etiam agibilia rerum scilicet penes nos existentium. Proinde miretur forte quis, quo pacto medici, quae scientia complectuntur, in deliberationem ponant, cum id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat, quod aut ratiocinando, aut sensu error omnis comitatur, quorum utrumque in medicina contingit: in grammaticis uero iuxta sensum & actionem quam spectant, in infinitum progrediuntur. Quoniam igitur neque opinio, neque uoluntas est electio, est certe uelut utrumque, & non ambo. Ex improuiso enim nemo eligit, sed cum faciendum uidetur, conspiratque uoluntas: quae cum ambo eligenti insint, utroque constabit electio. Considerandum autem, quomodo insint haec, idque ex ipso nomine primùm. Nam electio non simpliciter est, sed alterius ad alterum. Vnde considerationem consiliumque requirit, & proinde ex opinione consultatiua constituetur. Neque enim de fine, qui rebus omnibus quidam propositus est, sed de his quae ad finem, suscipitur consultatio. Id uero omnes consultamus, donec ad nos transtulerimus generationis principium. Quod si nemo eligit, nisi re prius consulta, expensaque, melius sit an deterius: uolunt

uolunt autem quae possibilia nobis sunt, non quae ad finem, erit electio, cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. Enim uero omnes quae eligimus, eadem uolumus, nec tamen quae uolumus, omnia eligimus. Porro deliberatiua facultatem uoco, cuius principium est consultatio, quae & concupiscit, id quod utile decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni aetati aut homini electio inest, eo quod nec consultare, nec causam quare quid eueniat, iudicare queat. Opinatio tamen, faciendum ne quippiam sit, nihil uetat pluribus inesse, sed ratione perspicere, nequaquam. Anima enim pars deliberatiua, rationes causasque uestigat. Nam si cuius gratia, una ex causis existit (nam quare quid, causa est, neque cuius gratia quid est: aut sit hoc causam dicimus esse: ut profectionis facultatum comportatio, quando quidem eius gratia proficiuntur) constat eos qui proposito sine carent, consultationi parum idoneos esse. Quapropter cum quis facit aut negligit, quae penes nos sunt ut faciamus uel non faciamus, idque non ignoranter, uolens utique aut facit aut non facit. Ceterum multa eiusmodi citra consultationem praecogitationemque agimus. Vnde necessum, omne eligibile uoluntarium esse, non autem uoluntarium statim eligibile: item quae ex electione fiunt, omnia uoluntaria sunt, non autem uoluntaria omnia iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones recte, in uoluntarias, inuoluntarias & consultatas distribui: quae etsi non sint accurata, ueritatem tamen modo aliquo attingunt: uerum deinceps de his in tractatu de iustis. Electionem igitur nec uoluntatem simpliciter, nec opinionem esse patet, sed opinionem cum appetitione, quando ex consultatio ne concurrunt. Et quia consultantes omnes gratia alicuius consultant, & scopum habent praefixum certum, quoniam respiciunt utile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est & fundamentum, quemadmodum in contemplatiuis scientijs hypotheses: de quibus breuiter sub principium uerum in Analyticis accurate differuimus. Ceterum consideratio de his quae ad finem ducunt, partim artificiosa, partim uero inartificialis apud omnes est: ut bellum gerant nec ne, his quibus hoc in consultatione est. Obuium autem magis est, quapropter id est, cuius gratia consultatio existit, ut opes, ut uoluptas, aut aliquid aliud huiusmodi, quodcumque finis est uice: nam consulit, quisquis consilium capit, ut finem recte ne perspexerit constitueritque: tendit enim eò consulendo, quomodo hic finis in ipsum adducatur, uel quomodo ipse perducatur in finem possit. Finis autem semper natura bonus est, de quo & partimulariter consultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorum metatione, quibus finis propositus est bonus, id scilicet, quod simpliciter optimus. Verum quod praeter naturam est, ex aliqua peruersitate, non id quidem uere, sed apparens bonum est, cuius rei causa est, quod entium quorundam usus, non nisi his quibus facta natura sunt, applicari potest: ut sunt uisibilia, neque enim uidere licet, quorum uisio non sit, neque audire quorum nulla auditio. Sed per scientiam etiam, ea quorum scientia non est, possunt fieri. Neque enim aequaliter sanitatis morbi eadem est scientia, sed illius quidem, iuxta, huius autem praeter naturam. Sic & uoluntas secundum quidem naturam boni est, praeter naturam uero, mali: & uult natura quidem bonum, praeter naturam uero, & ex mentis quadam euerfione, malum. Verum cuiusque corruptio euerfioque, non in quodlibet, sed in contraria et media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quolibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria quae iuxta scientiam opponuntur, necessum est, & errorem & electionem a medio ad contraria ferri. Porro contraria sunt, medium, maius & minus, eo quod iucundum & triste sic habeant, ut ab anima iucundum quidem bonum iudicetur, iucundius uero melius, & triste malum, tristius & deterius: unde patet, circa uoluptates & dolores, uirtutes uitiaque uersari: circa eligibilia namque consistunt. Electio autem circa bonum, malum, & apparentia, quae natura sunt uoluptas & dolor, uersatur. Quoniam igitur ipsa uirtus moralis ipsa mediocritas est, omnisque circa uoluptates & dolores uersatur, uirtutum autem circa excessum & defectum, & ea profus, in quibus etiam uirtus consistit: necessum est, uirtutem moralem, electiua esse mediocritatis, quo ad nos, in iucundis & tristibus, iuxta quae qualis quisque moribus dicitur, dolens gaudens ue. Dulce namque siue amarum diligens, non qualis quidam moribus dicitur. Quibus ita determinatis, dispiciatur, utrum uirtus electionem reddat non peccabilem, finemque rectum, nempe ut cuius gratia debeat, tantum eligat: an, ut nonnullis uidetur, rationem absoluat, id quod temperantiam dicimus, quippe quae rationem non euertit. Sedenim uirtus & temperantia discernuntur ab inuicem, de quibus post erit dicendi locus. Quibus enim cumque rationem rectam praestare uirtus uidetur, id causa existit: cuiusmodi etiam temperantia. Ceterum eam laudabilem esse, praemis dubitationibus ostendetur. Porro scopum

quidem licet esse rectum, uerum in ijs quæ ad scopum aberrare. Rursum scopo etiam falso proposito, in ijs quæ ad ipsum tendunt recte habere: interdum uero utraque fallunt. Vtrum igitur uirtus scopum, an ea quæ ad scopum, regit: asseueramus autem scopum a uirtute constituit: quocirca nec collectione, nec ratione aliqua hæc demonstrabuntur, sed ut principium hoc positum nobis esto. Neque enim medicus considerat, an esse sanum, sed utrum deambulare, an non deambulare oporteat. Neque gymnaſtes, an bene habere, sed utrum luctari uel non luctari expediat. Similiter neque alia ulla circa finem occupatur. Quem admodum enim in contemplatiuis, hypotheses principiorum locum obtinent, sic & effectiuis finis, & principium est & hypothesis. Quoniam si hoc sanum esse conuenit, necessum est hoc esse, si quidem illud expectes, quemadmodum isthic, si triangulo duo recti, necessum est hoc consequi. Cogitationis igitur principium finis est: actionis uero, cogitantis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio causa est, aut uirtus: si ratio non fuerit, per uirtutem finis, non quæ sunt ad finem, constituetur. Finis autem est id cuius gratia: omnis enim delectio alicuius est de aliquo. cuius igitur gratia medium est, eius causa uirtus, quæ id cuius gratia eligit. Verum quæ deceant, consecutio alterius est facultatis, quæ id cuius gratia eligit. Non enim ipsius est electio, sed eius quod ipsius gratia: quidem finis gratia agere oportet. Verum ut finis rectus præfigatur, electionis munus est, cuius causa est uirtus: quocirca qualis quisque sit ex electione, iudicamus non quid, sed cuius gratia faciat, expedites. Similiter & uirtus contrariorum gratia electionem efficit. Nam si quis, cum in potestate sua sit, bonum agere malumque obmittere, agat contrarium: necessum est, hunc honesti studiosum haudquaquam esse. Itaque uirtus & uicium uoluntaria sunt, cum nulla necessitas ad mala perpetranda cogat. Inuoluntaria enim cum turpia sint, non uituperantur tamen, contraque bona non inuoluntaria, sed uoluntaria laudantur. Postremo, omnes laudantes uituperantesque, electionem magis quam facta intuemur, etiam si uirtute sit eligibilior operatio. Faciunt item mala quidam coacti, sed eligit ea nemo. Sed & quia difficile, electionem cuiusmodi sit perspicere, idcirco ex operibus qualis quisque sit, iudicare necessum habemus. Itaque eligibilior actio, sed laudabilior electio. Expolitis igitur hæc eueniunt, & consentanea sunt apparentibus.

FINIS SECVNDI LIBRI.

ARISTOTELIS ETHICORVM

AD EVDEMVM LIBER TERTIVS.

Mediocritas igitur esse in uirtutibus, easque electiuas, & contraria earum uicia, quæque sint, uniuersaliter dictum est. Singulatim uero unamquamque persequentes, primum de fortitudine dicemus. ferè enim apud omnes in confesso est, & fortem circa terribilia uersari, & fortitudinem unam esse uirtutibus esse. Distinximus autem in tabula superiore, utrum confidentia & fortitudo, cum aliquo pacto sibi inuicem opponantur, etiam inter se contraria sint. Vnde manifestum, qui ab ijs habitibus nomen habent, etiam inter sese inuicem opponi, quemadmodum timidus: nam is magis quam deceat timere, minus uero audere dicitur. Et confidens, qui ipse quoque ex eo quod huiusmodi sit, minus scilicet quam deceat timens, magisque quam deceat audens, nomen trahit: unde & audax ab audacia denominatur. Quocirca cum fortitudini sit circa timores audaciamque habitus præstantissimus: decet uero, nec ut audaces, qui in nonnullis deficiunt, in alijs uero excedunt, agere, neque timidorum instar, quia etiam ipsi in eodem peccant: non eodem tamen, sed contrario modo, audendo enim deficiunt, timendo uero excedunt: manifestum est, mediam audaciae timiditatisque dispositionem fortitudinem esse: is enim habitus optimus. Videtur autem fortis metu uacare ut plurimum, timidus autem metui obnoxius esse. Ethic quidem multa, pauca, magnaque & parua metuit, idque uehementer & cito: ille uero contra, aut profusus non, aut leuiter, ægrè, & raro, & non nisi magna. Ethic quidem uehementer terribilia sustinet: ille uero nec leuiter quidem horrida. Quæ igitur sustinet fortis primum, sibi ne an alteri terribilia? Etenim si alteri terribilia sufficit, nihil uideatur magnificum, fortem esse: sin uero sibi ipsi, necessum est non nisi magna & horrida terrorem incutere. Itaque si terribilia uehementer, uehementis: sin leuiter, infirmus etiam metus fuerit. Vnde contingit, fortem multos magnosque terrores formidare. Verum uidetur timidus contrarie fortitudo præparare, ut in eo quod aut nihil aut pauca timeat, easque leuiter & ægrè. Sedenim horribile, quemadmodum & iucundum & bonum bifariam dicitur: alia enim simpliciter, alia

alia uero cuiusdam iucunda bonaque uocantur non simpliciter, ac contra praua & minime iucunda. Quemadmodum quæ prauis utilia sunt, & quæ iucunda pueris, quæ pueri sunt: sic etiam terribilia alia simpliciter, alia uero alicui. Quæ igitur timidus metuit, quia timidus, nemini terribilia sunt. Alia rursum leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcunque naturæ humanæ horribilia sunt, ea simpliciter terribilia uocamus: fortis uero ad hæc intrepidè habet, sustinetque eiusmodi. Quæ partim ipsum usque terrent, partim uero non. Quæ enim homo est, terribilia illi quoque sunt, quæ uero fortis, non sunt, aut certe leniter, aut nequaquam. Terribilia tamen dicuntur, quæ a plerisque timeri solent: quocirca hic habitus laudatur. Quemadmodum enim robusti sanique appellantur, non ut illi nonnullis laboribus frangantur, aut hi nullo excessu debilitentur, sed ex eo, quod uel profusus non turbantur, aut simpliciter aut leniter, a quibus multi & plerique. Valetudinarij enim & infirmi & timidi communibus uulgaribusque passionibus afficiuntur, sed citius uehementiusque quam solent multi præterea, quibus multi afficiuntur, ea uel non profusus uel leniter ipsos tangunt. Quaritur autem, num forti nihil sit terribile, neque metuat quicquam, an nihil ueret, pro eo ac dictum est, ipsum quoque timere: fortitudo enim rationem sequitur, ratio uero honesta capescere iubet. Quocirca qui non per hanc sustinet, is aut stupidus est, aut confidens. Verum qui ob honestum tantum non metuit, solus fortis est. Timidus igitur quæ non decet metuit, audax uero in quibus non oportet, audet, fortis uero in utroque agit quod decet: & proin medius existit. Nam quæ ratio dicitur, ea & metuit & sustinet. Quæ magna, acerba, interitumque inferentia, nisi sint honesta, subire haud iubet. Audax uero etiam non iubente ipsa subit: timidus uero ne si iubeat quidem: solus autem fortis ipsius iussu obtemperat. Species autem fortitudinis quinque sunt numero. Eadem enim cum sustineant, non tamen easdem ob causas. Vnde una ciuilis, quam uerecundia parit, altera militaris, ex peritia ususque rerum perfecta, non quemadmodum dixit Socrates, ut horribilia, sed ut auxilia horribilium cognoscantur. Tertia per ignorantiam & imperitiam, uelut est puerorum insanorumque fortitudo, quæ hi horribilia sustinent, illi uero serpentes manibusprehendunt. Alia rursum ex spe nascitur, quæ laute conuiuati ebriique pericula suscipiunt, nam uinum spes solet addere. Postremo alia ex affectuum impotentia, rationis expertis, ut amore ira uel accensorem. Nam siue amet quis, audax potius quam timidus erit, multaque pericula sustinebit, uelut qui in Metaponto tyrannum occidit, & in Creta fabulas recitauit: siue ira commoueatur, nam extra se rapitur animus. Vnde & feræ syluestres fortes dicuntur, nec sunt tamen. Concitata enim sunt eiusmodi, non concitata, quemadmodum & audaces inæquales sunt uehementer. Maxime autem naturalis est ab ira profecta fortitudo: inuicta enim ira, quapropter & pueri optime pugnant. Ciuilis autem propter legem existit. Cæterum harum nulla secundum ueritatem comparata est: ad cohortationes tamen in periculis, usum adferunt hæc omnia non mediocrem. De horribilibus igitur cum simpliciter iam dixerimus, non ab re fuerit, de his fusius determinare. In uniuersum igitur horribilia dicuntur, metus effectiua, ea scilicet quæ dolorem inferunt corruptiuum. Nam quibus alia afflictio incidit, alium etiam dolorem, diuersumque affectum, non metum parit. Nam qui molestiam aliquam prospicit, uelut eam qua inuidi aut æmuli, aut pudore suffusi affliguntur, aliud nomen sortiuntur, eo quod metus eorum tantum malorum est, quorum natura interitum uidetur inferre. Quocirca nonnulli quamlibet molles, fortes tamen sunt in quibusdam: & nonnulli duri ac tolerantiores, timidi. Videtur enim propemodum proprium fortitudinis munus esse, circa mortem eiusque acerbiter recte affici. Nam si algorem quis & calorem, pro eo ac ratio dicitur, sustinet, cum a periculo absint, uerum ad mortem mollis sit & timidus, non ob aliud, nisi ob interitum, alius uero ad eadem quidem mollis, erga mortem autem intrepidus: ille quidem timidus, hic autem fortis iudicari sanè queat. Periculum nanque ijs constare terribilibus tantum dicitur, quæ in propinquo habent eiusmodi interitus effectiua. Apparet autem periculum quando propè cernitur. Terribilia igitur circa quæ uersari fortis afolet, dicta iam nobis sunt, eo quod appetentia, effectiua doloris corruptiuus oportet, nec procul, sed in propinquo apparere, nec magnitudine humanæ uirtutis proportionem excedere. Quædam enim necessum est, omnibus terribilia uideantur, omnesque percellant. Nihil enim uetat, quo minus, quemadmodum calida frigidaque & alia quædam, corporis humani habitus uiresque superant: ita animi affectionibus nonnullis opprimamur. Timidi enim & audaces secundum habitus decipiuntur: illis enim non horribilia, horribilia tamen uidentur, & quæ leuiter metuenda sunt, uehementer audaci

audaci uerò contrarium, horribilia animosa uidentur, & quæ uehementèr, leuiter; uero autem forti uera horribilia maximè. Quocirca nec si quis ignoranter pericula sustineat, fortis est; uelut qui sulmen ex insania ferat illatum, ac si cognoscat quantum sit periculum, ex iræ impetu agat, quemadmodum si Celtæ, sumptis armis occurrant fluctibus: cuiusmodi furiosa fortitudo, profus Barbarorum est. Nonnulli uerò ob alias uoluptates pericula sustinent; nam & ira uoluptatem habet quandam, cum spe nempe ultionis fumentæ. Verum nec sic ob eiusmodi, nec ob alias uoluptates, malorum uel grauiorum fugam mortem obeat, iustus quisquam propterea meritò dicatur. Nam si mori iucundum sit, sæpe per intemperantiam morentur lasciu. Quemadmodum & hodie, cum ipsa quidem morte minimè, sed inferentibus eam suauibus existentibus sit, ut quidam per incontinentiam certum sibi concilient interitum, non ignari etiam certam mortem propositam; quo ex genere nullus fortis uideatur. Neque si quis dolore fugiens (quod solent multi) mortem accersat, fortis fuerit. Quemadmodum enim Agathon inquit, Praui homines qui doloribus uicti, mortem eligunt. Veluti Chironem fabulæ perhibent, ob dolorem ulceris mortem optasse, licet immortalē. Non procul ab his distant qui ex peritia pericula sustinent, id quod plerique solent militantes. Id namque contrarium Socratis sententiæ, opinantis, scientiam fortitudinem esse: neque enim quia nouerint horribilia, qui super mucronibus iaculorum ingredi didicerunt, id ausi sunt, sed quia præsidia contra læsionem explorata habent. Neque enim qui audacius pugnant, idcirco fortes sunt: quemadmodum nec robur, nec diuitia, iuxta Theognim, fortitudinem gignunt. Vir enim, ut inquit, paupertate domatur omnis. Manifestè quidam cum timidi sint, pericula tamen sustinent propter experientiam, idque quod periculum non esse arbitrentur, cum paratum noscant præsidium. Argumento est, quod cum præsidium habere non putant, malis iam imminentibus retrocedunt. Inter omnes igitur parteis, ea uidetur uirtuti proxima quæ ex uerecundia nascitur fortitudo. Quemadmodum & Homerus Hectorē scribit, periculum obisse uerecundia impulsū; Hectorē uerecundia cepit, primus namque Polydamas me reprehenderit. Atque ea est quam diximus ciuile. Cæterum uera neque hæc est, neque alia ex his ulla, sed furori similis est ferarū, quæ impetu feruntur. Neque enim uel ob ignominiam, uel ex ira, uel quod non morituros se arbitrentur, aut quod facultatibus præseruatiuis instructi sint, sustinere horribilia opinor. Nam ita nihil horribile esse iudicant. Et quoniam uirtus omnis electiua est, neque, ut supra diximus, quod omnia gratia alicuius, eius nempe quod honestum est, huius instinctu eligatur, patet fortitudinē, quia uirtus est, horribilia, gratia alicuius, sustinenda docere. Neque ex ignorantia, ut quæ iudicium format, neque ob uoluptatem, sed ob solam honestatem. Quoniam si non sit honestum, sed furiosum, quia turpe, id nequaquam suffert. Circa quæ igitur uersetur fortitudinis mediocritas, & quorum sit, & propter quid, & horribilia quam uim habeant, satis in præsentiarū explanatione uidetur. Porro de temperantia & intemperantia deinceps disserere conabimur. Intemperans autem multifariam dicitur: interdum enim quando non est castigatum nec emendatum, quemadmodum incastratum dicimus, quod castratus non sit: quorum castrari nonnulla possunt, alia non possunt. (Dicimus enim incastratum, & quod castrari non possit, & quod cum possit, non sit tamen castratum) sic & intemperans dicitur, uel quod temperiem castigationemque natura non admittat, uel quod admittat quidem, sed nunquam sit castigatum: ueluti puer in ijs peccatis quæ rectè moderatur temperans. Iuxta eam enim intemperiem homines intemperantes dicuntur. Rursum & id intemperans dicitur, quod uel ægrè, uel non omnino castigatione ulla emendari queat. Quia cum multifariam dicatur intemperantia, patet circa uoluptates quasdam & dolores uersari, tum quod ex dispositione circa eas uaria & à se inuicem & ab alijs homines differant. Prius autem descripsimus, quo pacto intemperantiam appellatione transferamus, nam eos qui nullo sensu erga eas commouentur, insensatos alij, nonnulli aliud nomen imponunt. Verum non est nota hæc affectio neque uulgaris, eo quod magis in alterā partem peccetur, & quod congenitus sit omnibus iucundorum eiusmodi sensus & delinitio. Huiusmodi autem sunt quos comici inducunt agrestes homines, qui nec moderata quidem necessariaque uoluptate miscnt. Et quia temperans circa uoluptates uersatur, necessum est etiam cupiditates quasdam illi propositas esse. Itaque quæ sint ista, explicare oportet. Neque enim circa omnes cupiditates, omniaque suauia, uersatur temperans, sed opinione quidem circa sensibilia duo, gustabile scilicet & tangibile: reuera autem circa tangibilia tamen. Nam circa uoluptatem, quæ citra Veneris cupiditatē, pulchrorum; aut dolorem, qui turpium aspectu nascitur,

nascitur, aut eam quæ ex auditione suauiter consonantium, aut secus, aut quæ olfactu fragrantium aut foetidorum provenit, non uersatur temperans, neque enim uel patiendo, uel non patiendo, dicitur intemperans. Siue igitur quis aut pulchrā statuā, aut equū, aut hominē cernat, uel suauiter audiat canentē, nec bibere, nec edere, nec Veneri indulgere uelit, sed pulchra quidem uidere, & canentem audire, is intemperans non uideatur, quemadmodum nec Syrenum cantibus deliniti. Sed circa duo hæc sensibilia uersatur, quæ & reliquorum animantium sensibus incurrentia, dolorem uoluptatem uel sciunt: ea scilicet quæ gustu tactu uel sentiuntur. Cæterum quæ reliquis sensibus suauia existunt, nullum ferè illis sensum mouent: ut circa proportionum pulchritudinis contuitionem nihil magnopere moueri uidentur. Sed & nec auscultationibus sonorum ritèque consonantium, neque suauiter aut grauius olentibus, licet omnes sensus acutius percillant. Sed & odoribus ijs gaudent maximè, qui per accidens, non per sese oblectant. Dico autem per se, quibus gaudeamus nec sperantes, nec recordantes aliud, uelut cibi aut potus: nam ob aliam, hoc est edendi bibendique uoluptatem, ijs gaudeamus: per se uerò, ut est lucorum & florum. Quocirca scitè Stratonicus dixit, illa quidem pulchre, hæc uerò suauiter fragrare. Et quia gustabile aliquod, non omnem uoluptatem ferè attingunt, nec quantum extremo lingue apice, sed quantum toto gutture sentiuntur. Quapropter gulones, non optant linguam longam, sed quemadmodum Philoxenus ex Hyride, uulturis guttur. Itaque circa tangibilia, ut simpliciter dicam, intemperantia est constituenda, circa ea quæ etiam intemperans uersatur, nam uinolentia, edacitas, luxuria, crapula, etiam omnia eiusmodi, circa sensus prædictos sunt, quas in parteis intemperantia diuiditur. Verum qui uisu, auditione, olfactuque excedit, non dicitur intemperans, citraque ignominiam tales errores uituperamus; & profus circa quæ non dicuntur continentes. Incontinentes uerò, nec temperantes sunt nec intemperantes. Insensatus igitur aut quocumque alio nomine appellare conueniat, qui in omnibus deficiat, quibus solent plerumque omnes participare atque latari. Verum qui excedit, intemperans est. Omnes enim his & natura gaudent, & aliquo etiam modo concupiscunt, nec tamen sunt, uel dicuntur intemperantes. Etenim consecuti, excedunt magis quam oporteat, gaudent: non consecuti, magis quam oporteat, dolendo. Sed nec dolore etiam uocantes dicuntur. Non enim deficiunt gaudento dolendo uel, sed magis excedunt. Quia igitur circa hæc est excessus defectusque, manifestum quod et mediocritas, qui habitus optimus est, & utriusque contrarius. Itaque temperantia habitus præstantissimus circa quæ intemperans uersatur, quæ in dictis iucundis sensibilibus tenens medium, insensibilitatis intemperantiaque mediocritas existit. Excessus uerò intemperantia est. Defectus autem nomine caret, aut supra positas appellationes sortitur. Accuratus uerò deinceps de iucundorum genere pertractabitur, ubi de continentia incontinentiaque agemus. Eodem pacto de mansuetudine rigiditateque sentiendum est. Nam & mansuetum, qualem quendam esse erga dolorem ex ira profectum cernimus. Supra enim iracundo, rigido & agresti (omnia enim hæc sunt dispositionis eiusdem) seruilem & insensatum opposuimus, eo quod ita uocentur, quotquot non moueantur ad iram quibus oporteat: sed lacesiti, faciles humilesque sese præbeant ad contemptum: opposita enim sibi inuicem sunt; celeriter & ægrè, leniter & uehementer, & dolor, quem iram dicimus, longo tempore durans, ei qui breui. Quoniam uerò, quemadmodum & in alijs, hic quoque excessus defectusque repetitur, rigidus enim est eiusmodi, qui citius magis, longio reque tempore, tamen nec quando, nec quibus oportet, ac in multis afficitur: seruilis autem contrarius quispiam est. Medius autem inter inæqualitatem consistit. & quia uterque habitus uitiosus est, patet, medium horum æquanimitem esse: neque enim præcurrit, aut excedit, neque quibus non oportet irascitur, nec quibus oportet, non irascitur. Quocirca cum & mansuetudo circa easdem affectiones uersetur habitus optimus, erit & mansuetudo mediocritas quadam: & mansuetus inter rigidum seruilemque medius. Sunt porro & magnanimitas, & magnificentia & liberalitas, mediocritates. Liberalitas enim circa acquisitionem amissionemque facultatum uersatur. Nam qui omni acquisitione gaudet, omni amissione dolet, utrumque magis quam oportet, illiberalis est: qui utrumque minus quam oportet, prodigus. Qui uerò ut oportet utrumque, liberalis, ut oportet, hic, uelut in alijs etiam, expono, quemadmodum recta ratio dicitur, & quia illi quidem in excessu defectusque sunt. Nam ubi extrema sunt, isthic & mediū, quod præstantissimū est, in quaque specie, & unum necessum, & liberalitatē, inter prodigalitatē illiberalitatemque circa facultatū acquisitionem & amissionē, mediam consistere. Bisariam autem facultates quæstuaris uocamus.

mus. Alia enim per se est facultatum possessio, uelut calcei & uestis. Alia uero per accedens: nec tamen ita, ut si quis lance calcei uice utatur, sed uelut emptio, conductioque mercenaria: emuntur enim & calcei. Pecuniae autem cupidus praestatur quatuor accidentario, circa numerisatum possessionem occupatur. Illiberalis uero & prodigus, circa accidentarium lucrandi modum. Nam ille quidem in acquisitione naturali, augmentum quaerit. Prodigus uero in necessarijs deficit. Liberalis autem ex abundanti copia largitur. Species uero harum differre dicuntur, eo quod magis & minus circa particulas ostendunt, ut illiberalis, parcus, sordidus, turpis lucri cupidus. Parcus enim eo quod non erogat, dicitur. Turpis autem lucri cupidus, quod omnia corrodatur. Sordidus, qui uehementer in exiguis obnititur. Deceptor uero depilatorque, qui iniustus ex illiberalitate est. Ita contra prodigorum, hic quidem cautus est, qui inordinate consumit: ille uero inconsideratus, qui in eo quem ferre dicitur ratio, durare dolore non potest. De magnanimitate autem, ex ijs quae de magnanimitate dicta sunt, determinare oportet, eo quod ut in alijs iuxta affinitatem & similitudinem, quoad latent progredi conuenit. Ita & de magnanimitate tractantibus idem usuuenit, quocirca non nunquam contrarij eadem affectant: quemadmodum prodigus & liberalis, perfractus & grauis, audax & fortis. Circa eadem enim uersantur, & cognati sunt aliquouosque. Nam & audax & fortis pericula sustinet, sed hic quidem sic, ille uero aliter: quae plurimum inter se distant. Dicimus autem magnanimum iuxta nominis etymon, uelut uis & magnitudine animi instructum. Itaque & grauis & magnifico similis uideatur: quandoquidem omnes uirtutes quadammodo sectatur. Nam recte iudicio, de rebus maximis pariter & infimis bonis, pollere, laudabile est. Videntur autem ea magna esse, quae optimo habitu instructus prosequitur circa eiusmodi scilicet iucunda. Magnanimitas uero est praestantissima. Iudicat autem in unoquoque maius & minus recte iuxta sapientis uirtutisque praescriptum: unde uel ipsa omnes uirtutes, uel ipsam omnes consequuntur. Praeterea contemptus dicitur magnanimitas. Singulae uero uirtutes, rerum praeter rationem magnarum sunt contemptrices, ut fortitudo periculorum: id enim magnum inter turpia deputat, & neque multitudinem omnem iudicat formidandam. Et intemperans, uoluptates: liberalis, opes multas magnasque spernit. id quod magnanimitas esse uidetur, eo quod in paucis occupatur: atque haec magna sunt, eo quod nec cuiuslibet iudicio spectat. Magis quippe magnanimitas spectat quid uni sapienti probetur, quam multitudinem, & uulgo. Quemadmodum ad Agathonem dixit Anthiphon, maligne defensionem laudantem. Neglectus enim, propria maxime affectio magnanimitas. Porro nec uita, nec opum, quibus studere magnopere uidentur homines, curam gerit, sed tamen honoris. Itaque & dolet ignominia affectus, & indigni subiectus imperio: gaudet autem principatum assecutus, unde contraria uidentur. Nam circa honores occupari, & quae uulgo sentiat de se continere, non sunt consentanea. quocirca accuratius haec discutere oportet. Nam honor exiguus & magnus bifariam capiuntur: aut enim a multis is & uulgaribus, aut ab illustribus ille contingit: qui rursus pro re, in qua euenit, differt. Magnus enim non solum honorantium multitudinem aut qualitate, aut precio aestimatur, sed ueritate, unde & principatus & reliqua praecleara, & studio digna bona censentur, quae reuera eximia existunt. Quocirca nulla uirtus magnitudine caret, qua & amplificare, & ius reddere uidetur in quibus fuerit. Sed enim & inter ceteras uirtutes magnanimitas eminet, quare peculiari uocabulo hac praeditus, magnanimitas appellatur. Quoniam uero bona alia honorabilia sunt, alia uero, ut supra determinauimus: ex quibus alia ex uero eximia, alia parua sunt: quibus nonnulli cum digni sint, se ipsos dignos etiam arbitrantur: in iisdem solet elucere magnanimitas. Quae diuisariam uero haec discernuntur. Nam & dignum esse ijs, & se dignum ijs iudicare contingit interdum. Interdum uero & mediocribus dignum, ijs quoque se dignum iudicare. Nonnunquam uero econuerso, utralibet haec ad se inuicem componuntur. Nam cum exiguis aliquis dignus, magnis atque honorabilibus se dignum arbitrat, alius maximis dignus, paruis se dignum existimat: prior quidem hic est exiguis dignus, magna que affectans, uituperationem meretur. dedecens enim id est, ac minime honestum, praeter dignitatem quippiam consequi. Verum & is uituperandus, qui praesenti honore dignus, eum tamen auersetur. Restat iam utriusque horum contrarius, qui cum rebus magnis dignus sit, se ipsum etiam dignum arbitretur: hic laudabilis, & inter hos medius est. Et quia circa honoris electionem fruitionemque, circa honorabilia reliqua bona, dispositio est praestantissima magnanimitas, & quemadmodum ostendimus, non circa utilia occupatur, ac ipsa mediocritas cum primis laudabilis: manifestum, etiam magnanimitatem esse quandam

dam mediocritatem. Contrariorum autem, hoc, quod diximus, indignus cum sit, maximis se dignum tamen arbitretur, lentitudo est: tales quippe lentos dicimus, qui magna uendunt, cum non insint. Verum ubi dignus, magnis se indignum censet, pusillanimitas appellatur. Pusillanimitas enim est, qui praecleara meritis, ijs se indignum iudicat. Itaque magnanimitatem necessum est mediocritatem esse, inter pusillanimitatem & lentitudinem. Porro quartus ex his neque omnino uituperatione dignus, neque magnanimitas, in nulla re magni quippiam consecutus. Neque enim uel dignus existit, uel ita de se ipso censet: quapropter non est contrarius. Nam etsi plane contraria inter se uideantur, magnis dignum magna, & paruis dignum exigua deberi sibi arbitrari: contraria tamen non sunt, eo quod hic reprehensione careat, quandoquidem ex rationis instinctu agit, & eadem quae magnanimitas naturae conditione, cum uterque quibus dignus est, se dignum arbitrat. Magnanimitas ex ijs, quibus dignus est se dignum censet. Pusillanimitas uero cum magna insint ei bona honorabilia, si eis se indignum iudicat: quid faceret, si paruis dignus esset, aut igitur magnis se dignum iudicans, lentus, aut pauciorum. Quocirca nemo pusillanimitas dixerit, qui iniquissimum tantum, se non imperio dignum censet, sedque subiciat: uerum qui honesto loco natus sit, imperiumque rem magnam iudicabit. Magnificus autem non ex qualibet operatione, electione uel dicitur, sed ex sumptibus, nisi forte per translationem ita uocetur: absque sumptu enim magnificentia non est. Nam *μεγαλοφ*, id est, decens, in ornatu: ornatus uero, non in quibuslibet, sed in necessarium excessu consistit. Verum qui in magno sumptu decentem magnitudinem eligit, eamque mediocritatem cum eiusmodi uoluptate expetit, magnificus est. Qui uero amplius quam par sit, & praeter modum, is nomine caret, tametsi quandam affinitatem inter sese habent, quos uocant ineptos & prodigos. Nam qui opulentus dilecti hominis nuptijs sumptus suppeditat, eum apparatus se decere arbitrat. Qui frugales paucaque desiderantes excipienti conueniat, paruificus. Verum qui nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriam, neque pro autoritate peculiari aliqua, prodigo similis uidetur. Verum qui pro dignitate iuxtaque rationem id facit, magnificus est: decorum enim iuxta dignitatem est, quandoquidem nihil praeter dignitatem decet: nam decorum esse oportet. Et decentis est agere iuxta dignitatem, & quod deceat, & circa quid deceat: aliud enim decorum est circa familiaris, aliud circa amati nuptias, atque ipsi etiam in tantum, aut eiusmodi: ut spectaculum, Cimonem non Themistoclem, quod humilior fortuna haecenus esset, decere aiebat: ille uero, cui qualiscunque sit dignitas perinde est, nullus est horum. De liberalitate uero similiter se habet. Nam liberalis aliquis est, quando liber: & fere etiam sic caetera circa mores, uel laudabilia uel uituperabilia. Nam alia excessus, alia defectus, alia uero mediocritates sunt passurae. Quemadmodum inuidus, & alienis malis gaudens: iuxta hos enim habitus dicitur: inuidus quidem angit dignorum successu, hic uero in eadem passione nomine carere: sed ei affectioni obnoxius, notus est, gaudento indignorum uel casibus uel successibus, item & dignorum laetando. Medius uero inter hos est, indignabundus, & quod ueteres *μεγαλοφ* uocant, a dolendo, ob indignorum successum. Quapropter & Nemesin deam esse arbitrantur. Verecundia mediocritas est inter imprudentiam & stuporem. Nam qui nullam de se existimationem moratur, impudens: qui omnes, stupidus: qui uero apparentes quaedam modestie, uerecundus. Amicitia uero medium inter inimicitiam & adulationem, nam qui omnibus pro cupiditate sua iucunde congregatur, adulator est: qui uero uoluptatem omnem uitat, odiosus: uerum qui nec sectatur, nec refugit omnem uoluptatem, sed quod optimum uidetur in congressu obseruat, amicus est. Grauitas uero mediocritas est inter contumaciam, & placendi studium. Nam qui nihil in conuictu alteri largitur, sed contemnit, contumax: qui uero omnia, omnibusque se subicit, placendi studiosus est: qui uero alia quidem largitur, alia non, grauis appellatur. Verus autem & simplex, quem rigidi uocant, inter dissimulatorem & iactabundum, medius est. Nam qui sua deteriora mentitur quam sunt, idque non ignorans, dissimulator: qui uero maiora praedicat, iactabundus est: uerum qui ut habeat exponit, uerus, & iuxta Homerum, sapiens appellatur. Et in uniuersum, hic quidem ueri, ille falsi amator est. Porro urbanitas mediocritas est, & urbanus inter rusticum & scurrum medius. Quemadmodum enim circa alimentum uorax & terius differunt, quod ille nihil, aut pauca, aut aegre admittat: hic uero, facile omnia: sic rusticus habet ad importunum, ac scurrum. Nam ille ridiculum nihil aut aegre admittit, hic uero omnia, & prompte, & sua uiter: uerum neutrum ita decet, sed quaedam admittenda ioca, quaedam non, idque iuxta rationem: quod facit urbanus, ratio est in prom-

ptu, quandoquidem & eiusmodi est urbanitas, non quem æquissimū habitum & mediocritatem laudabilem uocat, extrema uero uituperabilia sunt. Duplex autem urbanitas est, alia enim quæ ridiculis gaudet, iocisque etiam in ipsum scommate iactis, alia quæ iocos lususque per exhibere alijs potest. Diuersa quidem a se uicem, sed mediocritates ambæ. Nam qui & exhibere iocum alijs potest quo afficiatur sincerè iudicans, & qui in se dictum ferre ridiculum, inter importunū & frigidum medius est. Quæ determinatio melior est, quam si illuso, quomodocumque affecto, molestum esse quod dicitur asseratur: quippe quod magis placere, ea moderatione prædito conueniat: hic enim rectè iudicat. Cæterum omnes hæc mediocritates etsi laudabiles sunt, non tamen uirtutes dici debent, neque earum contraria, uitia, quippe quod hæc omnia, ex affectionum diuisione, carere electione constat: unaquæque enim harum affectio quædam est. Et quia naturalis est, ad naturales etiam uirtutes refertur. Naturales enim quodammodo uirtutes hæc sunt, ut ex sequentibus patebit, cum prudentia: unde & inuidia, iniustitia (nam ad alium spectant actiones ab ipsa profectæ) & indignatio iustitiæ, uerecundia modestiæ ad censentur, quocirca & eo in genere modestiam definiunt. Verus autem & uanus eiusmodi, ut ille sapiens, hic stultus sit: uerum medium magis extremis contrarium est, quam ipsa sibi, eo quod illud cum neutro iungatur, & sic hæc uero frequenter. Suntque nonnunquam timido audaces, ac partim prodigi, partim illiberales, & prorsus uitiose inæquales. Nam cum rectè inæquales sunt, medijs existunt: medio namque extrema aliquo modo insunt. Verum contrarietates non uidentur extremis, similiter iuxta medium ambæ inesse. Interdum enim iuxta defectum, aliquando iuxta excessum insunt, quorum causa sunt, duo illa supra commemorata. Paucitas erga iucunda infensorum & quod contrarium magis esse uidetur, in quo magis peccatur. Tertium uero, quod rarius, minus contrarium uidetur: ut audacia ad fortitudinem, & prodigalitas ad liberalitatem. De reliquis igitur uirtutibus laudabilibus serè dictum est: itaque de iustitia deinceps dicendum erit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

ETHICORVM AD EUDEMVM LIBER QVARTVS.

De iustitia uero & iniustitia considerandum erit circa quas actiones ueretur, & cuiusmodi mediocritas iustitia, & quorū sit mediū iustum ipsum: atque hæc, eadem ratione & uia, qua superiora, excutiemus. Cernimus autem hunc habitum ab omnibus ita appellari, ut à quo iustorum effectiui sint, & ex quo iuxta uelint & agant: & ad eundem modum de iniustitia, qua iniqua & uolunt & agunt. Quocirca primum hæc nobis uelut in summa præmissa sint. Neque enim eo pacto habitus, quo scientiæ facultatesque habent, facultas enim & scientia contrariorum eadem esse uidentur: habitus autem contrariorum non idem: ut à sanitate non fiunt contraria, sed salubria tantum, dicimus enim quod sanè ingreditur, quando ut sanus ingreditur. Frequenter igitur à contrario habitu contrarius cognoscitur, frequenterque ipsi habitus à contrarijs. Nam si bona habitudo conspicua est, & mala manifesta erit: & ex bene habentibus bona habitudo, & ex ea bonam habitudinem induentia, eluceant. Nam si bona habitudo densitas est carnis, necessum malam habitudinem, raritatem eiusdem esse. Et proinde quod bonam habitudinem efficit, idem corpulentia effectuum est. Contigit autem ut plurimum, si alterum multipliciter dicatur, & alterū dici: ut si iniustum, etiam iniustitia. Et quanquam æqui uoce dici uideatur iustitia & iniustitia, sed quia æqui uocatio eorum est propinqua, later, nec ut in longè distantibus magis manifesta, in quibus differentia iuxta formam plurima, quemadmodum & clauis æqui uoce dicitur, & is qui ceruicibus animalium subest, & qua fores occluduntur. Dispicitur igitur quot modis iniustus dicatur, uidetur namque legis transgressor, etiam iniustus esse: idem & iniquus fraudator. Contra igitur iustus erit iuris obseruator, & æquus. Iustum igitur legitimum & æquale, iniustum uero illegitimum & inæquale. Cæterum circumscripserunt alieni, iniustus est, non circa omnia bona, sed in quibus successus est & infortunium: quæ simpliciter quidem bona sunt, ac cuidam non semper, quæ homines uoto exoptare & persequi solent, etsi potius quæ simpliciter bona sunt, etiam sibi ut bona sint, debeant optare: quæ uero ipsi bona, eligere. Iniustus autem non semper amplius, sed frequenter etiam minus eligit

eligit in simpliciter malis. Sed quia uidetur quod non malum est, quodammodo bonum esse, ac circa bonum nascitur circumscripserunt alterius: ideo etiam circumscripserunt esse iniustus uidetur: est etenim iniustus, id namque & commune, & præter legem obrinet, quandoquidem legis transgressor, & inæqualitas, commune quippiam omnis iniustitiæ, eamque omnem completitur. Et quia legis transgressor iniustus est, & legitimus iustus, patet, omnia legitima aliquo modo iusta esse. Nam quæ legis constitutione existunt legitima, ac horum unumquodque iustum dicitur. Leges autem de omnibus decernunt, respicientes quod utile uel omnibus, uel optimis, uel potentibus fuerit, uel alio aliquo pacto. Itaque iusta quidem nunc uocamus, felicitatis ad civilem communicationem spectantis, eiusque partium effectiua & conseruatiua. Præcipit autem & fortis, ut uiri præstetur officium: ut, non deserendos ordines, non fugiendum, non arma abijcienda. & temperantis: ut, non committendum adulterium, non contumelia quenquam afficiendum, & mansueti: ut, non cædendum, nec maledicendum. Ac ad eundem modum in reliquis uel uirtutibus uel uitijs, alia iubet, alia ueritat bene constituta lex: minus uero id præstat, temerè in cōsulteque lata. Proinde iustitia perfecta quidem uirtus est, sed alterum spectat, unde non raro omnium reliquarum uirtutum esse præstantissima uidetur: ac ut in pro uerbio dicitur, Nec hesperus nec lucifer ita sunt mirabiles. Iustitia etenim simul omnes cæteras uirtutes complectit, ipsaque maxime est absoluta, quod & uirtutis perfectæ usibus deseruiat, & quod hæc præditus, uirtute etiā erga aliū uti potest non erga seipsum tantū, quod multis usu uenit, qui cum in rebus suis obseruare queant, in actionibus erga alios nequeant. Quocirca rectè habet Biantis dictum, Imperiū uirū declarare: eo quod alijs qui præest, in cōmunicatione quadā & negocijs cū alijs uersatur. Quam ob causam inter cæteras uirtutes alienum quoddam bonum uidetur iustitia, usibus nempe aliorum destinata. Nam quæ alijs cōmodant, facit, utpote suo uel principi, uel consorti. Vnde pessimus sit necessum est, qui & erga se & alios nequitiam exercet: optimus autem, non qui erga se, sed alios uirtutem exerat: id namque difficillimum. Quare iustitia, tota uirtus, non eius pars est: & contraria illi iniustitia, tota nequitia, non pars est. Verum quid à iustitia uirtus differat, ex superioribus patet. Est enim ipsa quidem eadem: uerum esse ipsum, non idem. Nam ipsa quidem iniustitia alium respicit, habitus uero simpliciter uirtus est. Cæterum nos iustitiam particularem uirtutem uestigamus: nam quædam est eiusmodi, ut loqui solemus, eodem pacto & iniustitia particularis. Argumento est, quod iuxta cæteras quidem nequitias agens, iniuriam quidem inferat, nec tamen alium circumscribat: uelut qui scutum ob timorem abijcit, uel ex sauitia maledicit, aut opem negat pecuniariam, ob illiberalitatem. Verum qui circumscribit alium, non iuxta omnes, sed & frequenter iuxta nullam harum, & ex improbitate quadam agit: iuxta iniustitiam enim uituperamus. Itaque alia quædam iniustitia est ueluti pars totius: & quidpiam iniustum, pars totius iniusti, eius quod est præter legem. Præterea si alius quidem lucri gratia adulterium committit, & quæstum inde facit, alius autem erogat, & passo damno: hic quidem intemperans potius, quam alienis inhians, iudicari queat: ille uero iniustus, intemperans autem nequaquam, eo quod ob lucri gratiam. Præterea in quolibet maleficio relatio quædam fit ad nequitiam aliquam: ut si adulterium commisit, ad intemperantiam: si duce[m] deseruit, ad timorem: si percussit, ad iram: si quæstum captarit, ad malitiam nullam, sed iniustitiam tantum. Quam ob rem manifestum, si iniustitia aliqua particularis, præter generalem, synonyma extiterit, eam definitione eadem describi, eo quod utriusque facultas ad alium pertineat: uerum illius quidem circa honorem, aut opes, aut salutem, aut si quo nomine alio hæc cuncta simul queamus complecti, idque ob uoluptatem ex lucro manantem uersatur: huius uero circa omnia in quibus & uir bonus occupatur. Patet igitur, plures esse iustitias, & præter generalem uirtutem, aliam quandam. Verum quæ sit, aut qualis, nunc explicandum erit. Determinatum autem est, iniustum quod præter legem est, & inæquale: iustum autem, legitimum & æquale. iuxta legis enim transgressionem iniustitia (de qua diximus) est ad alium. Quoniam uero inæquale & illegitimum non idem, sed plus est, ac alterum ut pars ad totum, ac omne amplius inæquale existit, inæquale uero non omne amplius: nec iniustitia nec iniustum eadem erunt, sed diuersa ab illis. Nam alia ut partes, alia uero ut totum: hæc enim iniustitia totius pars est, similiter & iustitia iustitiæ. Itaque de particulari iustitia iustoque dicendum erit. Iustitia igitur & iniustitia iuxta generalem uirtutem constituta, quæ totius est usus, ad alium pertinet: quæ uero malitiæ est, prætermittatur. Ac iustum iniustumque iuxta has determinanda nobis sunt. Legitima enim pleraque à uirtute uniuersali promanarunt. Nam & singulas uirtutes capeffendas, & improbitatem quan-

que euitandam, lex præcipit, uirtutis autem generalis effectiua, legitima sunt, quæ ad disciplinam communem legibus sancta sunt. Verum de ea quæ ad singulos spectat, iuxta quam simpliciter uir bonus est, utrum civilis, an alterius uirtutis sit, deinceps determinandum erit, fortasse enim non idem fuerit, quod uiro bono, & omni civili congruat. Verum iustitia particularis, iuxtaque eam iusti, una species est, quæ in honorum aut facultatum distributione consistit, aut aliorum quæ diuidi inter coniunctos ciuili societate possunt. Inter eos enim alium alio plus minus ue, aut æquale habere contingit. Vnum autem est in contractibus sincerum incorruptumque iustum, cuius partes duæ sunt. Delictorum uera alia uoluntaria sunt, alia inuoluntaria. Voluntaria quidem, ut emptio, uenditio, usura, sponso, usus, depositum, conductio; inde scilicet, quod principium contractuum uoluntarium sit. Inuoluntariorum uero alia quidem sunt clancularia: ut furtum, adulterium, ueneficium, stuprum, insidie, & occulta cædes, falsum testimonium. Violentia uero & coacta: flagella, uincula, mors, rapina, mutilatio, accusatio, cõuicia. Et quia iniustus inæqualis est, & iniustum inæquale, patet, quod eius medium æquale dicatur: nam in quacunq; transgressione magis est & minus, in eadem & æquale & inæquale reperitur. Si igitur iniustum inæquale, iustum æquale erit id quod circa rationem omnibus ita uideatur. Cumque æquale medium sit, ac iustum medium, atque ipsum quidem æquale ad minus in duobus consistat, necessum est, iustum & medium esse, & æquale aliquibus esse, & ad aliquid, quatenus quorundam medium est: ea uero sunt maius & minus. Quatenus uero æquale duobus, iustum autem erat quibusdam; unde cõsequitur, iustum ad minus ad quatuor referri. Duo enim sunt, quibus iustum euenit, duo item in quibus res ipsæ: atque eadem æqualitas erit, quibus, & in quibus. Quemadmodum enim habent quæ in quibus dicuntur, sic etiam illa: uelut si non æquales, non æqualia habeant. Hinc enim certamina & accusationes, quando uel non æqualia æquales, uel non æquales æqualia possident & depascuntur, id quod ex formula secundum dignitatem, patet. Iustum enim in distributione, omnes secundum dignitatem obseruandum consentitur. Verum dignitatem alij aliter æstimant. Democratæ enim libertatem, oligarchicæ diuitias, optimates uirtutem. Est igitur iustum proportionabile, quod non unitate, sed numero constat. Proportio enim æqualitas est rationalis, ad minus in quatuor considerata. Itaque manifestum est, & diuisam & continuam proportionem in quatuor mēbris cõsistere, uno enim bis utitur, ac bis dicit: ut quemadmodum a ad b, sic b ad c, ubi b bis dicitur. Itaque si b bis sumit, quatuor proportionabilia emergunt. Quocirca & iustum quatuor ad minimum constat, cuius ratio eadem. Similiter enim ut priora diuiditur, erit igitur quemadmodum a terminus ad b, sic c ad d, permutatum igitur ut a ad c, sic b ad d, & totum ad totum, id erat, quod non conduplicabat. Verum ita compositum, merito conduplicat. Coniunctio igitur terminorum a ad c, & b ad d, iustum est in distributione, & medium iustum, hoc est proportionabile. itaque proportionabile medium est, iustum uero proportionabile. Vocant hanc proportionem geometricam mathematici, ut quæ in geometria eueniat: & totum ad totum, quemadmodum alterum ad alterum. Verum non est continua proportio. Neque enim sit æquale numero cui & quod. Iustum igitur hoc est proportionabile, iniustum uero præter proportionem. Itaque proportionabile hoc quidem plus, illud uero minus habet, id quod in actionibus etiam contingit. Nam qui infert iniuriam, plus: qui patitur, minus habet boni. In malo uero è conuerso. nam in ratione etiam est minus malum, erga maius collatum, cum minus malum maiore sit eligibilis: eligibile uero bonum, & eligibilis maius bonum, hæc igitur una iustitiæ species est. Altera uero una itidem, correctiua, in commercijs uel uoluntarijs uel inuoluntarijs incidens: quæ iusti species a priorè diuersa est. Nam communium distributiva, semper iuxta diuisionem proportionem consistit. Nam si ex publicis facultatibus distributio fiat, iuxta rationem eandem erit, quam habent ad se inuicem prius inducta: atque iniustum iusto huic oppositum, præter proportionem est. Quod uero in commercijs consistit iustum, æquale quippiam est: iniustum uero inæquale: uerum non iuxta eam, sed iuxta arithmetica proportionem. neque enim refert, si frugi aliquis prauum spoliarit, aut prauus frugi hominem: nec, an frugi uel prauus adulterium commiserit: sed damni diuersitatem solum lex spectat, ac ipsis ut æqualibus utitur: ut, uter intulerit, aut passus sit iniuriam, & uter dederit damnum, aut acceperit. Itaque id iniustum inæquale, æquare iudex conatur. Nam si hic quidem percusserit, ille laeserit aut occiderit, alius mortuus fuerit, diuiduntur in æqualia, passio & illatio: uerum damno æquare conabitur, auferens de lucro. In his enim (ut simpliciter dicam) nomine destituti alio, lucrum uocant, uelut percipienti, & damnum patienti. Verum cum admetiuntur passio-

passionem, appellatur illud quidem damnum, hoc uero lucrum. Itaque in plus minusque, medium est æquale. Inter lucrum uero & damnum, illud minus, hoc plus est contrariè, illud cum plus boni, & minus mali habet, lucrum est: contrarium uero, damnum: quorum medium æquale, quod iustum esse dicimus. quocirca correctiuum iustum, medium lucri damnique fuerit. Vnde & contouertentes ad iudicem confugiunt: quod nihil est nisi ad iustum ire: quippe qui uelut iustum animatum uult esse. Iudicem igitur medium quærunt, quem nonnulli medio iustum uocant, tanquam si iustum, etiam medium consequantur. medium ergo, si quidem iudex est: ut si in linea inæqualiter secta, particulam, qua maior pars medietatem excedit, minori apponat. Ac quando totum in duo æqua secatur, tamen illud ipsum habere dicuntur, quando scilicet æquale accipiunt, quod inter maius & minus medium est, iuxta arithmetica proportionem. Vnde & *διναυον* appellatur, quod *διναυον*, hoc est, duobus æquis constat, uelut si quis *διναυον* appellet. Atque inde etiam *διναυον*, id est, iudex dicitur. Nam si quis duobus æqualibus, alteri demat, quod alteri addat, duobus his alter excedet. Nam si auferatur solum alteri quod alteri non addatur, uno tantum superabit medium: uno enim a medio relinquatur tantum is cui ademptum est, quo cognoscitur, quid demere plus habenti, quid uero addere inferiori oporteat. Nam quo medium excedit, id alteri adijciendum est: & quo exceditur, demere a maiore. Verbi gratia, æquales sint aa, bb, cc, sibi inuicem: ac ab a auferatur a e, adijciaturque c d ad c c: itaque totum d c c excedit ea ipso c d, itaque & b b excedet eo quod est c d. Euenit idem etiam in reliquis artibus: quippe interirent, nisi faciens: tale & tantum faceret: itidem & patiens, tantum & tale pateretur. Porro damni & lucri appellatio, ex uoluntario contractu orta sunt. Plus enim habere quam pro facultatibus proprijs, lucrari: sed minus quam a principio possidere, damnum pati. Vnde emptio uel uenditionemque etiam in reliquis lex constituit. Verum cum neque minus habent, sed sua cuique eueniunt, tamen sua habere, nec damnum pati, neque lucrari dicuntur. Quocirca lucri ac damni medium quoddam iustum est, eo quod præter uoluntarium actum, ante & post æquale habet.

Reliqua deinceps usque ad septimum librum, ordine & ad uerbum inuenies in Ethicis ad Nicomachum, libro quinto, capite quinto, usque ad librum octauum.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

ETHICORVM AD EVDENVVM LIBER SEPTIMVS.

De amicitia, quid sit, & quale sit, quis item amicus: ac utrum simpliciter tantum dicatur amicitia, an multifariam: & si multifariam, quomodo nam modis: insuper quo pacto sit amico utendum, quid uel iustum amicum, nihilominus excutienda nobis sunt, quam ea quæ de moribus circa honesta eligibiliaque traduntur. Nam inter ciuilia officia uel potissimum est, amicitias inter se hominum mutuas conciliare. Eamque ob causam uirtutem uicem exitere dicimus, quod amici esse nequeunt, qui mutuis inter se iniurijs consistantur. Præterea iustum iniustumque, maxime circa amicos uersari omnes confitemur. Et sane uidetur uir bonus etiam amicus, ac amicitia moralis quidam habitus: ut si iniuria quis cauere instituat, homines inuicem reddat amicos, eo quod veri amici nunquam mutuo, quemadmodum & iusti, inferant iniuriam. quocirca aut idem prorsus, aut cognata inter se, amicitia iustitiaque existunt. Præterea inter bona præstantissima reputamus, paratum esse amicum: & malum grauissimum, solitudinem, amicorumque carentiam interpretamur: quod omnis uita, spontaneaque hominum conuersatio his consistet, quæ cum familiaribus aut cognatis, aut alijs nobiscum degentibus uel liberis uel parentibus uel uxore transigitur. Et propria quidem iusta, quæ ad amicos spectant, solum ad nos pertinent: uerum quæ lege constituta, non equidem nos, sed alios respiciunt. Verum multa ambigi circa amicitiam solent. Primum quidem quod foris assumitur, ut plerumque dicitur. Videtur enim nonnullis, simile simili amicum esse: unde natum est quod fertur, Deus

similem semper adducit ad simile. etenim graculus ad graculū, & fur furem cognoscit, & lupus lupum. Sed & phisologi uniuersam naturam rerum describentes, principium hoc constituunt, similia ad similia cōtendere. Quocirca & Empedocles canem femellam ficiit incubere aiebat, ob similitudinē, quam cum eo plurimā haberet. Atq; hi quidem ad hunc modum amicum definiunt, alij uerō contrariū contrario amicum asserunt. amabilia enim desiderabiliaq; omnibus amica sunt: & siccum humida, non sicca appetit. unde & terra pluuiam optare dicitur, & rerum omnium mutationē gratam esse: ea uerō in contrarium fit. Et simile simili inimicum, & figulus (quod dicitur) odit figulum. Insuper & animantia quibus ex eodem uictus suppetit, hostilia inuicē sunt. Opiniones igitur hae tantum distant ab ijs, quae simile amicum, & contrarium inimicum censent. Minus certē semper ei quod plus est, hostile existit, inimicitiamq; dies exorditur. Præterea & loca inter se distata, contrariorum sunt: amicitia enim cōtrahere uidetur. Alij uerō contraria amica putant, & Heraclitus increpat poetam dicentē, quod līs inter deos & homines pereat. Neq; enim harmoniam consistere inquit, citra acutum & grauem sonum: neq; animalia absq; mare & foemina duobus contrarijs. Quae duae opiniones de amicitia, sunt in uniuersum plurimum discrepantes: uerū alia magis cognatae sunt, & propriae apparentium. alijs enim uidetur inter prauos amicitiam constare non posse, sed inter bonos tantum: alijs contra absurdum uidetur, si mater liberos non amare asseratur, cum & inter bruta, amicitia intercedat tanta, ut etiam pro sobole sua mori non recusent. Alij tantum utile amicum arbitrantur. argumento illis est, quod omnes id prosequuntur, inutilia uerō abijciunt. Vnde Socrates senex ille saluam projiciens, & capillos unguesq; praescindens, particulas se inutiles omnes abijcere dicebat, & postremō etiam corpus ipsum cum mortuum fuerit, & quod nullis porro uisibus accommodari queat: uerum ubi usui est, uelut in Aegypto, referuant, quae omnia contraria inter se maximē uidentur. Nam inutile simili, & contrarietas similitudini, ac contrarium inutilissimum contrario suo maximē repugnat: quippe quod contrarij sit contrarium corruptiuum. Insuper uidetur alijs quidem facile amicos comparare, alijs uero rarissimum hunc cognoscere, quoniam citra successum non contingit. Cum foelicibus amicitiam omnes captant: uerū alij, ne in iisdem quidem infortunijs persistentibus, credendum iudicant: quippe qui fallacia quadam, fictaq; cum calamitosis conuersione, bonorum amicitia se se inlinrent. Sed adducendus etiam postremus, qui & opinio-
nes de his rectissime exponit, & dubitationes contrarietatesq; soluit, quod sit, dum apposite explicantur, quae uidentur contraria. Eiusmodi enim ratio maxime apparentibus consonat. Contingit autem oppositiones manere, quando quod dictum est, uerum sumptum fuerit: interdum uero secus. Dubitationē autem habet, utrum iucundum ac bonum id sit, quod ametur. Nam si id maxime concupiscimus, erit eiusmodi, potissimum amor. Neque enim amator dicitur, qui non amet semper. Et cupiditas semper ad iucunda fertur. Nam & iucundum, quod uolumus bonum amamus. uerum aliud est iucundum ac bonum: de quibus & alijs cognatis determinare conabimur, his principijs cōstitutis. Quae cupiditate aut uoluntate appetuntur, aut bona sunt, aut apparentia bona. Quapropter & iucundum concupiscibile est, quia apprensibile bonum: quippe quod alijs bonum iudicetur, alijs appareat
tantū, etiam si non iudicetur, neque enim in eadem animae parte sunt, phātaia. Patet igitur, amicum & bonum & iucundum esse: quo determinato, altera iam hypothesis praemittenda. Bonorum enim alia simpliciter bona sunt, alia alicui, non simpliciter atque eadem simpliciter & bona, simpliciterq; iucunda. Nam quae sano corpori conducunt, simpliciter corpori bona: quae uero laboranti tantum, non simpliciter appellamus, uelut sunt remedia & sectiones. Similiter & iucunda simpliciter uocamus, quae integrum sanumq; corpus oblectant: ut in clara luce, non in tenebris cernere, uerum laboranti ex oculis contrarium. Et uinum iucundius esse iudicatur non linguae ex uinolentia corruptae, quae ne infusum quidem acetum discernat, sed sensui sincero. Similiter & in ijs quae animam spectant, non quae pueris aut bestijs, sed cordatis probantur. utrorumq; igitur memores, haec eligimus. Et quemadmodum pueri ac bestiae habent ad cordatum, sic prauus stolidusq; ad moderatum & sapientem: ijs uero iucunda sunt, quae iuxta habitus incidunt, quae sunt bona & honesta. Quia uero bona multifariam dicuntur, aliud enim quia tale sit, aliud quia utile ac frugiferum: sic & iucundū aliud simpliciter, ac bonū simpliciter, aliud uero quod alicui uideatur bonū: quemadmodū in inanimatis contingit, ob singula haec aliquid ametur, & eligatur: ut hominē amant aliū quod uirtute praeditus, aliū quia bonus & frugiferus, alium quia iucundus ob uoluptatē. Amicus autē sit, quādo amatus redamat, neq; id ignoratur ab ipsis.
Quocirca

Quocirca necessum tres amicitiae species esse: neq; iuxta unum aliquid omnes, neq; ut unus generis species, neq; omnino aequiuocē dicantur. ad unam enim quandam primamq; referuntur: quemadmodum medicinale, ad animam medicinalem & corpus, atq; insuper etiam instrumentum & opus. Sed proprie primum, per quod ratio eius nobis inest: uelut instrumentum medicinale, quo medicus utitur, nec tamen instrumenti ratio, medici rationi inest: quocirca in omnibus primum illud quaeritur. Et quia primum uniuersale est, uniuersaliter etiam capitur quod fallit: itaq; & de amicitia non possunt omnia apparentia redire. Ratione enim una minus congruente, non arbitrantur ceteras amicitias esse. Alia uerō sunt quidem, sed non similiter: alia uerō cum prima non conueniunt, ut uniuersalis: siquidem prima fuerit, neque alias esse amicitias inquirunt. Verū, ut modō dictum est, multae amicitiae species sunt, quoniam tripliciter dici amicitiam determinauimus, cum alia ob uirtutem, alia ob utilitatem, alia ob iucunditatem oriri dicatur. Et sanē quae commodorum gratia nata est, plerorumq; est amicitia, qui se inuicem, quia utiles, diligere solent.

ἡδὴν ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τοῦ σώματος ἀνεμείχεται.

Et nondum Athenienses cognouerunt Megareses. Quae uerō ob uoluptatem contrahitur, iuuenum est: mutatis enim pro aetate moribus, etiam iucundum mutant. Quae uerō a uirtute proficiscitur, optimorum, unde manifestum est, primam amicitiam esse, quae bonorum est mutuus erga se inuicem amor, mutuaq; electio. Amicum enim est amatum amantem, amicusq; item redamans amato. Ea igitur sola inter homines est, quippe qui soli electionem sentiunt. Ceterae autem etiam feris inter se sunt, ubi etiam aliqua mediocris elucet utilitas. Atq; ita etiam cicura homini, & alia alijs amica sunt: quemadmodū regulus autis crocodilo, Herodoto teste: quemadmodum uares de cōfessibus transitionibusq; loquuntur. Et mali malos, cum ob utilitatem, tum ob iucunditatem amant: neq; tamen amicos fatentur, cum primae sint expertes: quippe quod prauus iniuriam prauē inferat. quod amicitiae legibus repugnat. Alij itidem amant citra amicitiam primam, quos tamen reliquas colere nihil uetat, ob uoluptatem enim incontinentes, seipsos suspectos habēt, nec ab iniuria mutua abstinent. Quocirca nec ob uoluptatem se mutuo amantes, dici amici debent: quando accuratē disquirentibus planē primam non esse constat. illa enim firma est amicitia, haec uerō prout haecenus diximus, non illa quidem, sed ab illa profecta. Quapropter ut illo tantum pacto amicus esse asseratur, cogere, est apparentia absurdaq; dicere. Nam iuxta rationem communem, quandam affirmare omnes amicitias licet. Superest igitur, ut prima tantum amicitia uocetur: inter dū uerō etiam omnes: neq; ut aequiuocē, neq; ad seipsas quomodo docunq; habentes, neq; iuxta unam speciem, sed potius ad unum aliquod relatas. & quia simpliciter bonū iucundumq; idem & simul est, nisi quid obsteret: & primus uerus, & simpliciter amicus (nam talis propter seipsum eligibilis, idq; necessario, quemadmodum enim propter se bona quispiam appetit, sic & ipsum talem eligi oportet) uerus autem amicus etiam iucundus est simpliciter: uidetur igitur quomodo docunq; amicus iucundus esse. Verū magis de his determinandum, utrum quod ipsi, an quod simpliciter bonum amicum sit,
& utrum actu amare cum uoluptate, unde & amabile iucundū, an non: haec enim ad idem reducenda sunt. & quod non ipsi bonum fuerit, non etiam ad id ipsum pertinet. Atq; hoc ipsum est quod quaeritur, sic esse bona, quae simpliciter bona sunt. Eligibile enim est simpliciter bonum: ipsi uerō, quod ipsi bonum: quae conuenire oportet. Et uirtus una talem efficit: & ciuilis facultas etiam, quibus haec non insunt, ingignit, modō iam antē accommodatus & homo existat. Naturaliter enim ei bona sunt, quae simpliciter bona. Similiter & uir pro foemina, & stupidus pro praedito indole, ob dulce uerō, necesse est quae pulchra sunt, sint & dulcia, ubi uerō dissonant haec, iam non prorsus bonum: nam intemperantia interuenire potest. Cum enim honestum iucundumq; disconueniunt, in affectionibus intemperantia est. Quia cum prima amicitia est secundum uirtutem, erunt & ipsi simpliciter boni: non quia utiles, sed alio quopiam modo: quandoquidem bifariam, huic & simpliciter bonum capitur. & similiter quemadmodum in conducibili & habitibus, ubi aliud est simpliciter conducibile, & honestum, uelut se exercitatio ad medicationem habet. Itaque & habitus hominis uirtus. Sit igitur homo ex rebus natura praestantibus. Nam uirtus natura praestantis simpliciter, alterius uerō alicuius nequaquam, sed huic bonum dicitur. Eadem quoq; ratio dulcis est. Hinc igitur uehigandum, utrū absq; uoluntate sit amicitia, quid ue differat, & in utro amare consistat: & utrū bonus esse etiā non iucundus queat, sed non propter id ipsum tamē. Amor igitur cum dicitur bifariam, qui actu est, eo quod bonū

iudicat, non absque uoluptate esse apparet, patet autem, quemadmodum in scientia rerum, cognatae contemplationes disciplinarum specie sua facile intelliguntur, ita etiam familiarium recognitiones expeditae sunt, cuius rei ratio eadem in utroque est. Natura igitur simpliciter bonum, & simpliciter iucundum: & quibus bonum, ipsi dem etiam iucundum est. Quapropter similia similibus mox gaudent, & homini homo iucundissimus. Et quia imperfecta ea conditione sunt, etiam absoluta eiusmodi erunt. Est autem uir bonus perfectus. Siquidem ergo amare actu mutuae familiaritatis & notitiae, electio cum uoluptate est. Scilicet & amicitia prorsus simpliciter bonorum & iucundorum, quia bona iucunda sunt, mutua electio. Atque ea amicitia habitus, ex quo eiusmodi electio proficitur. Nam opus eius, actus est, qui non extra, sed in ipso amante consistit, cum potentia extra, uel in alio insit, uel diuersum saltem existat. Quocirca in amante, non in amato gaudium est. Amari enim amabilis rei, illud uero etiam amicitiae actus est, & animati tantum, cum prius etiam inanimatis competat, quando & ea quoque diliguntur. Et quia amare actus est gaudere amato, quatenus amatum, & amicus etiam est, qui amatur uicissim, erit amicus amico non qua musculus uel medicus. Voluptas igitur ab ipso percepta, qua amicus, proprie amica uoluptas appellatur, ipsum enim diligit non ob aliud quidpiam: quamobrem nisi eo quatenus bonus est delectatur, non fuerit amicitia prima. Neque rem ullam interuenientem obstare decet, ut bonum ipsum non delectet. Itaque etiam si graue olentia fuerit aliqua, obliterare, & mentis industriam amplecti uerus amicus solet. Hanc igitur primam amicitiam esse omnes consentunt: aliae uero propter hanc, & aliquo modo uidentur, & in controuersiam ueniunt. Constantiam enim quandam habere amicitia uidetur, ac sola ea constans est, nam pronuntiatum a grauibus est, constans id esse, quod non cito fiat, neque facile dissoluatur: caetera iudicio sincero uocant. Porro nec citra fidem consistit amicitia firma: ea uero experimentum requirit, ut inquit Theognis. Neque enim uiri mulieris uementem cognoueris in periculo, uelut de ui mentis sumpto. Eodem pacto & nec tempus requirit amicus: quia etiam amici ante contractam amicitiam propendent, & sibi inuicem omnia officia praestant, putantur uelle, sed re ipsa amici esse. Verum quemadmodum in caeteris, ita hic quoque usu uenit, quemadmodum enim sani non sunt statim qui id uelint, ita nec amici, qui esse uolunt. Argumēto est, quod facile tales nondum assumpto experimento, ita nec calumnia circumueniantur, quod experimentum quibus in rebus habent, in his facile se calumnia non praebent: in quibus autem non habent, persuadeantur, si coniecturas calumniator adhibeat. Simul uero patet, nec inter prauos amicitiam constare posse: quippe qui iniqui sunt, & nemini sese committunt, ex seipsis alios metuentes. Unde & boni facilius decipiuntur, nisi ea periclitatione diffidant. Etenim praua natura, bona amico praefert, neque quisquam amicum magis quam res amat, nam tales, amici non sunt: repugnant enim legi amicitiae, amicorum communia omnia afferent: quando quidem amicus rebus ipsis preferendus est, non amicis res. Unde prima amicitia inter paucos incidit, eo quod difficile sit multorum capere experimentum: quando quidem non omnibus, quemadmodum oportebat, possis conuiuere. Neque ex aequo de ueste & amico deliberare conuenit. Equidem quod inter duo melius extiterit, eligeret, mentis saltē corpus. Et quo est usus olim ut detriore, non praefereat ei quod iudicet melius. In amicitia autē non facile pro uetere amico, incognitum assumet. Neque enim absque experimento est & unius diei amicus: quapropter in prouerbio abijt, Salis modius. Simul autē non eo tantum quod simpliciter bonus quispiam sit, ad amicitiam sufficit, sed ut etiam tibi sit amicus. Bonus enim quisque dicitur simpliciter, eo quod bonus est: amicus autē, qui alteri bonus. Simpliciter autē bonus, amicusque, in quo utraque ista concurrunt. Itaque quod simpliciter bonum alteri, hoc quāquam non simpliciter bono: alteri uero bonus, eo quod utilis, amare autē unā multos, & ipsum hunc amorē auertere, impossibile erga plures operari. In his autē constat recte dici, amicitiam constantium honorum esse, quemadmodum felicitas sufficientium: etenim natura, non facultates, firmitatem habet. Verum multo rectius uirtutē naturae esse affirmatur, & tempus amantē indicare, infortuniaque magis quam successus. In illis enim uerē declaratur quod dicitur. Communia amicorum omnia: quippe qui soli bonis malisque natura, circa infortunia & successus in quibus consistunt, hominem praefert, uel ut illa sint, alia uero non sint. Successus autem arguit non ueros amicos, & ad utilitatem tantum comparatos: tempus uero utroque, neque enim utilis statim amicus est, uerum suauis & iucundus. Sed nec qui statim, suauis simpliciter est: quando perinde ut uino ciboque partim suauitas, partim uero celeritas percipitur, uerum mediocri tempore

pore suauitatem uoluptatemque amittit, sic etiam hominibus usu uenit. Nam quod simpliciter iucundum est, sine temporeque determinari debet. Fateatur autem & uulgus, dulce uocans non solum quod compererunt, sed ueluti cum bibunt, cumque adhuc in manibus potulum est. Non enim id inde dulce est, quia compererit aliquis, sed quia non frequenter bibit, ac quia primum decipitur. Prima igitur amicitia, a qua caeterae nomen trahunt, secundum uirtutem est, iuxtaque eius delectationem, uelut dictum est prius. Reliquae enim inter pueros brutaque, & prauos contingunt. Unde pro uerbo dicitur, Aequalis aequalem delectat, & Malus malo iucundē conuiuuit, nam & prauum nonnunquam se mutuo oblectant, non quatenus prauum, nec quatenus neutrum, sed quatenus uel ambo (exempli gratia) streperum: uel hic quidem streperus, ille uero parcus: quatenusque bonum aliquod omnes habent, eatenus congruunt sibi. Praeterea utiles sibi etiam hos esse contingit, non quidem simpliciter, sed institutis. Sic etiam bono uiro amicū malum esse contingit, nempe ad institutum aliquod utilem: ut malus boni uiri instituto, quale bonus habet, inseruiat. Bonus intemperanti qui dem ad illud quod habet institutum, malo autem ad id quod iuxta naturam existit. Valenteque bona simpliciter quidem simpliciter, illi uero ex hypothesi, nempe quatenus aut paupertati aut morbis confert, idque bonorum simplicium causa: quemadmodum & pharmacum bibit, non enim bibere uult ipsum, sed huius mali pellendi gratia uult. Praeterea amici hi esse possunt inuicem, qualiter & ij sunt, qui boni non sunt. Iucundus enim esse potest, non quatenus malus, sed quatenus aliquid commune habet: ut si sit musculus, insuper quatenus unum quiddam est omnibus, quod ferre possis: ideo quidem ad colloquium apti, boni habeantur: aut quatenus denique unicuique congruant: aliquid enim boni omnes habent. Tres igitur haec species amicitiae sunt, & in his omnibus iuxta aequalitatem quodammodo amicitia appellatur. Nam & amici secundum uirtutem, in aequalitate quadam uirtutis sibi inuicem amicitia. Alia porro in his differentia secundum excessum: uelut est dei erga hominem uirtus (id enim aliud amicitiae genus est) & in uniuersum uelut principis erga subditum, quem admodum & iustum aliud est: proportione enim aequale, numero uero minime. Quo in genere sunt pater erga filium, & beneficus erga beneficia passum. In ijs uero ipsis discrimina quaedam elucet, quando alia est patris erga filium ratio, & uiri erga uxorem: haec quidem ut principis erga subditum, illa uero ut benefici erga beneficia passum. In ijs autem prorsus non, aut certe non similiter redamare contingit. Ridiculum enim fuerit, si quis deo exprobraret, si non pro eo ac ab hominibus amatur, uicissim ipse diligat: aut principis, quod non aequalem amorem subditis praestet. Imperanti enim ut ametur, non ut amet, aut certe alio pacto conuenit. Verum oblectatione nihil est discriminis, siue ut in opulento, erga facultates domesticas, & sobolem suam, uel ut egens erga id quo potitur. Quocirca similiter se habet in amicis qui ob utilitatem, & qui ob delectationem conciliantur. Nam hi quidem iuxta aequalitatem, illi uero iuxta excessum amici sunt. proin quemadmodum illi exposulant, si non ex aequo utiles sint, ac beneficijs respondeant: sic hi etiam ob delectationem, quod in amatorijs usu uenit, ubi per saepe ex eiusmodi causis rixae suboriuntur, ignorante scilicet eo qui amat, rationem esse diuersam in ijs quae animi promptitudinē spectant, quocirca contentionis causam amatus se meminisse arbitratur. haec (inquit) non diceret amans, ex eo scilicet quod rationem eandem esse existimat. Cum igitur tres amicitiae species sint, secundum uirtutem, secundum utilitatem, & secundum uoluptatem, rursus haec in duo distinguuntur. Aliae enim iuxta aequalitatem, aliae iuxta excessum sunt: amicitiae quidem utraque, amici uero iuxta aequalitatem tantum. Absurdum enim sit, amicum uocare uirum puerum, eo quod amet & ametur. Nam etsi excellentem uirum amari alicubi conuenit, si tamen redamet ipse, ut dedecus improperatur, ut qui amet indignum. Nam dignitate quadam aequalitateque ponderatur amicitia. Quaedam igitur ex aetate delectu, quaedam uero ex uirtutis, generis, aut alio quopiam, indigna aequali amore sunt. Semper autē ab eccellente, siue utilitate, siue iucunditate, siue uirtute spectes, aut nullus aut minor amor requiri debet. Verum in mediocribus excessibus merito controuersiae oriuntur, paruum enim nonnunquam minime debet robore aestimari: ueluti non ligni, sed aurei uasis pondus praeualet. Atqui paruum illud homines perperam iudicant, quibus domesticum bonum magnum uidentur, quia propinquum: alienum uero exiguum, quia remotum. Cumque excessus interuenit, ne tamen quidem inquirunt, quo modo, ac an similiter redamari oporteat, perinde si quis amorem a deo reposcat. Manifestum est igitur, amicos in aequalitate quadam consistere: redamare autem licere, ut amici non sint. Neque uero obscurum est, quia homines amicitiam iuxta excessum, ei quae ad aequalitatem comparata est, antepo-

nant: eo scilicet, quia & excellentia & amore potiuntur. quocirca nonnullis assentator amico gratior est, quippe qui utrumque cui adulatur uidetur adstruere, ac sunt ferè ambrosiosi tales: nam in admiratione esse, excellentiæ cuiusdam speciem habet. Natura autè alij amatorij, alij uerò ambrosiosi nascuntur. Amatorius quidem, qui magis oblectatur amando, quam dum amatur. Ambrosiosus autem magis amari & in admiratione esse cupit, excellentiæ amicus: alter uerò uoluptatis, quam percipit amando. Nam in actu necessarii amas est: redamari autem per accidens contingit, & latere potest: amans autem non potest. Et est amicitia hoc peculiare, ut amare potius, quam amari cupiant. amari uerò, iuxta id quod amabile fuerit, contingit. Argumento est, quod amicus, si non contingat utrumque, cognoscere uult magis quam cognosci, uelut in excessibus summis faciunt foeminae. Ut Andromache Antiphonis, quæ cognosci uelle uidetur ipsius gratia, utque bono aliquo afficiatur, non afficiat: cognoscere uerò, afficiendi amandique gratia. Quocirca in amorem etiam erga mortuos persistentes laudamus, quippe qui cognoscant, non cognoscantur. Plures igitur modos amicitiae esse, & quot, tres nempe: item quod amari & amici differant, qui iuxta aequalitatem, & qui iuxta excessum amici sunt in uitam, dictum est. Quia uerò amicus etiam uni uersaliter dicitur, uelut principio, adductis extrarijs quibusdam opinionibus, ostendimus (nam alij simile, alij contrarium amicum pronunciant) dicendum etiam de his est, quo pacto habeant erga expositas haecenus amicitias. Simile autem tam ad iucundum quam bonum refertur. Bonum enim simplex est, malum uerò multiplex, & bonus similis sibi semper, neque mores mutat: prauus autem & stultus, sibi dispar est mane & uespero. Quocirca nisi inter se paciscantur mali, amici sibi inuicem non erunt, sed dissiliunt: quæ amicitia minime firma est. Quare eatenus simile amicum est, dum simile bonum sit. Interdum autem iuxta uoluptatem consistit: similibus enim eadem iucunda sunt, & natura quodque cuique iucundum est. Unde & uoces, & habitudines, & conuersationes, cognatis inter se suauissimi solent esse, cum hominibus, tum caeteris animantibus. atque hac possunt etiam prauis inuicem diligere, & malis malo iucunde conuiuere. Contrarium autem contrario amicum, quemadmodum utile: nam quod sibi simile, id inutile est, quapropter dominus seruo, & seruus domino indiget, & uir foeminaque inter sese mutuo. Ac iucundum & desiderabile, contrarium, ut utile, non quæ in fine, sed quæ ut ad finem. Nam ubi consequutus est quod concupiebat, in fine quidem iam est, sed contrarium non concupiscit: ueluti calidum, ipsum frigidum. Porro & contrarij bonique amicitia quaedam est: se inuicem enim per media desiderant, ut symbola, non ut ex ambobus unum medium fiat. Per accidens autem contrarij desiderium est, per se autè, mediocritatis: neque enim se inuicem, sed mediū concupiscunt contraria. Nimum enim argentes, ad mediū reducuntur, cum calefiunt, & calentes, cum frigesunt. Similiter & in reliquis. Sin uerò non semper flagrauit cupiditas, non in medio erit, sed gaudebit natura iucundis citra cupiditatem in medio constitutus. Alij uerò omnibus quæ naturalem habitudinem egrediuntur: quæ species etiam inanimatis competit. Amare autem contingit, quando fuerit in animatis: quocirca nonnunquam dissimilibus gaudent, uelut austeri facietis, irritabiles ad iram tardis, ut qui à se inuicem ad mediū reducuntur. Per accidens igitur, uelut ostensum est, contraria amica propter bonum sunt. Quot igitur species amicitiae sint, & quæ differentiae, iuxta quas discernuntur amantes ac amati, idque sic ut amici absque illo uocentur, dictum est haecenus. Verum an sibi quisquam ipsi esse amicus queat, uelut investigationem uberiorem requirit. Nonnullis enim uidetur, sibi quisque amicus esse maxime: qui eodem utentes canone, amicitias erga alios etiam iudicant: uerum secundum rationes, iuxtaque ea quæ amicis censentur inexistere, partim repugnant, partim uerò similia esse uidentur. Quodammodo enim iuxta analogiam hæc amicitia est, simpliciter uerò nequaquam: eo quod amari ac amare in distinctis duobus consistat, iuxta quæ magis hic sibi amicus est: uelut in continente & in incontinente dictum est, qui idem uolens nolensque agit, quando partes aliquo ad se inuicem pacto habent. Ac ratione habent hæc omnia eandem, num qui sibi amicus est, etiam inimicus sit, aut iniuria num se quisquam afficiat. Quæ omnia in duobus distinctim considerantur, aut enim anima duplex quidpiam est, aut hæc distincta non consistit: uerum ab habitudine erga seipsum pendet, uelut etiam reliqui amandi modi determinati, iuxta quos rationes exquirere has solemus, uidetur enim amicus esse, qui alicui uel uerè bona, uel quæ arbitretur bona, alij euenire cupiat, non sui, sed alterius gratia. Alio uerò modo quo conuiuere optat ob ipsam conuersationem tantum, non ob aliud quidpiam: ueluti patres liberis quidem bona optant, sed alij conuiuunt tamen: quæ inter se inuicem omnia pugnant. ille enim si non quod sibi, hic autem si

tem si non quod est. Alij uerò conuiuendi desiderium non ad amorem referunt, condolare quoque dolenti, non ob aliud quippiam nos dilectionem uocabimus. solent enim serui ita erga dominos condolare, qui aegrotantes plerumque sunt morosiores, non ob ipsos qui dem, & uero affectu, uelut matres solent liberis, & aues nonnullæ una cum enitentibus similiter dolore affligi. Amicus enim non solum amico condolare uel maxime studet, sed simili etiam conturbatione affici, ueluti simul cum sitiente sitire: alioquin enim non fuerit coniunctissimus. Eadem quoque in gaudento ratio: amicitia enim est, non ob aliud quidpiam, sed ipsum tantum gaudere. præterea eiusmodi de amicitia dicuntur, ut æqualitas quædam sit amor: nec una tantum amicitia iungantur ueri amici, sed cuncta hæc simul conserantur in unum: bona enim cupit alteri uerus amicus. Quemadmodum & nemo sibi ipsi ob aliud quidpiam benefacit, neque ob gratiam: neque indicat quod fecit, quatenus unus est. Nam qui amorem patefacit, non amare quidem, sed uelle amare uidetur. Itaque & simul esse, & conuiuere, congruere, condolare, absque se mutuo ne uiuere quidem posse, (una enim anima sunt) sed commori, unius illius ueræque amicitia est. Sic enim unus ille habet, ac sibi in hunc modum conuiuere. Omniaque hæc in bono conspirant, in prauo autem dissentunt, uelut in incontinente, unde & aduersus aliquando ipse sibi existit. Quatenus uerò quisque unus est, indiuisibilis ac per omnia desiderabilis sibi est: quales boni sunt, & secundum uirtutem amici. Malus autem non unus, sed multi, & die eadem uarius, & importunus ipse sibi. Quamobrem recte cuiusque erga seipsum amicitia, ad boni probatamque amicitiam reducitur, quia enim sibi ipsi & similis est & commodus ac unus insuper, utique etiam amicus sibi est & desiderabilis, qualis est secundum naturam: contra uerò prauus. Porro bonus sibi nihil exprobrat, incontinentis instar: nec posterior prioribus succenset, uelut mutabiles: neque prior posteriori, uelut leues uanisque solent. Præterea qui simpliciter bonus est, quærit ut ipse etiam sibi amicus existat, quemadmodum & dictum est supra, duo in sese complexi, quæ ad amicitiam mutuam propendeant, quæ disiungere sit impossibile, quo circa in homine amicitia erga seipsum constare posse uidetur, non etiam in reliquis animantibus. Neque enim equus sibi ipsi amicus est, neque pueri, donec electionem per ætatem consequantur: iam tum enim puer pro cupiditate seipso dissentit. Cognatorum amicitia similis uidetur ea quæ cuique est erga seipsum, quando quidem neutrum à se queas distinguere: & si maxime differant, cognati tamen illi sunt, ac unus ille quoad uixerit. Quot igitur modis amare dicatur, quodque omnes amicitia ad unam primam reducantur, ex dictis patet. Proprium uerò huius considerationis fuerit, de concordia beneuolentiaque disquirere: quæ alijs eadem, alijs uerò absque se mutuo non esse uidentur. Est autem beneuolentia cum amicitia neque prorsus idem, nec planè diuersum, nam amicitia tribus modis distincta, neque in ea quæ utile, neque ea quæ uoluptatem spectat, consistit. siue enim utilitatem uolunt, non ob illum, sed se, hanc cupiunt. Videtur autem beneuolentia quemadmodum & amicitia, non beneuolentis esse, sed eius cui is bene uult. Si in iucundo amicitiam constituas, beneuolentiam etiam inanimatis tribues. Quapropter beneuolentia circa moralem amicitiam consistit. uerum beneuolentiam tantum est uoluntas: amici uerò, ut quod uult præstet etiam. Ac amicitia omnis principium est beneuolentia, ac omnis quidem amicus beneuolus, non contra omnis beneuolus amicus. Incipienti enim similis beneuolus est: unde & amicitia principium, non amicitia appellatur. Caeterum & consentire amici uidentur, & consentientes inter se concordareque amici esse. uerum non circa omnia amica uersatur concordia, sed circa res concordibus propositas, quæque ad conuictum mutuum conducant. nec iuxta cogitationem cupiditatemque tantum: concupiscere enim contraria licet, ueluti in incontinente hæc ipsa quoque sibi repugnant. Neque oportet simul pro electionis, simul & cupiditatis instinctu, constare concordiam: quippe quæ bonorum est tantum, prauis autem eadem eligentes & appetentes, ipsi sibi incomodant. Videtur autè concordia, quemadmodum et amicitia, non dici simpliciter: uerum alia prima quædam, & natura recta, qua mali concordare esse nequeunt: alia qua etiam prauis inter sese conspirant, quando pro electione sua cupiditateque res succedunt: quodque concupiscunt & eligunt, eiusmodi sit oportet, quo potiri ambo queant. Nam si eas res appetant, quæ nequeant ambobus contingere, certamen oritur: cum contra inter sese concordare non soleant contendere. Est autem concordia, eadem de principatu, subiectioneque, electio & uoluntas: non alterutrius, sed publici boni gratia, quocirca amicitia quædam ciuilis concordia est. De concordia igitur beneuolentiaque hæc dicta sint. Dubitatur autem, quia magis amantes dicantur, qui ipsos affectos, quam qui affecti seip-

fons facientes reddant, cum uideatur contrarium iustum esse, quod crediderit quis ob uti-
 le quidpiam, & quia commodare ei contingit. Alium enim iuari, alium uero impendere
 decet. Neque id tantum est, sed natura etiam eligibilior est actio: rationemque prorsus ean-
 dem habet opus & actio: & qui beneficium accipit, opus est beneficentis. quocirca &
 in animantibus peculiare in generando, natosque conseruando studium est. Et magis pa-
 rentes sobolem suam diligunt, quam diligantur uicissim ipsi: & effusiore charitate hanc
 matres complectuntur, quam patres. ac nati itidem magis ex se genitos, quam genitores amant: quia
 praestantissima est actio. & matres effusius quam patres amant, quia magis suum opus esse libe-
 ros arbitrantur: & quia opus difficultate definiunt: magis utique generando mater affligi-
 tur. De amicitia igitur quae unicuique est erga se, quaeque in pluribus uersatur, hoc pacto de-
 terminatum sit. Videtur autem iustum aequale quidpiam esse, & amicitia in aequalitate qua-
 dam consistere: nisi frustra dicatur, amatoria est aequalitas. Porro omnes politicae iusti quae-
 dam species sunt: communicatio enim quaedam est: & commune omne ex iusto confla-
 tur. Quocirca haec omnia, amicitia, iusto, & communicatione, quis diiudicabit, ac discrimi-
 na quidem tenuia habet. Et quia similiter habet anima ad corpus, ut artifex ad instrumen-
 tum, & seruus ad dominum: horum quidem nulla communicatio est, quia duo non sunt,
 sed illud quidem unum: & quod unius, nullum: neque diuisibile utriusque bonum, sed ambo-
 rum unius, cuius gratia est. Corpus enim instrumentum est congenitum, & seruus domi-
 ni uelut particula & instrumentum separabile: instrumentum autem, uelut seruus inani-
 matus. Reliquae autem communicationes sunt, aut particula communicationum ciuita-
 tis, uelut contributum est, & quae uocatur orgiorum, partitorea quaestuariae respub. Verum
 ciuitates omnes communicationibus quibusdam continentur, & rectae & transgressoriae.
 Quemadmodum in harmoniis, sic in ciuitatibus usu uenit, quae in regia quidem, parentis
 est: in aristocratia, uelut uiri et uxoris: simplici autem repub. fratrum, excessus autem in his,
 tyrannis, oligarchia & plebs. & iusta quidem totidem sunt. Quemadmodum uero aequa-
 le aliud quidem numero est, aliud proportionem: sic & iusti & amicitiae communicationis
 species sunt, secundum numerum quidem, ut socialis amicitia: nam ipsa definitione ter-
 minatur, secundum proportionem uero, aristocratia, optima & regia. Neque enim idem prin-
 cipi subditioque iustum est, sed secundum proportionem. Sic & amicitia similiter patris &
 filij: neque ab similibus in communicationibus ratio. Amicitiae autem sunt, naturalis, socialis,
 communicatiua, & quae politica adpellatur. Et naturalis quidem multas species habet: a-
 lia quidem ut fratrum, alia ut patris & filiorum: illa iuxta proportionem, haec uero secun-
 dum numerum, propinqua enim socialis est, in qua singuli dignitate participant. Politi-
 ca autem maxime ad utilitatem comparata est, nam quia sibi per se non sufficiunt, conue-
 nire uidentur & conuictus mutui gratia: sola autem ciuiliis, & quae in illa transgressio com-
 mittitur, non solum ut amicitiae sunt, sed ut amici, iuxta eas inter sese communicant. aliae
 uero iuxta excessum: potissimum uero iustum in utilium amicitia consistit, eo quod hoc
 ipsum ciuile iustum existat, alio enim pacto terra & ars simul conueniunt, non communis
 alicuius (nam ut organum & anima) sed utentis gratia: contingitque ut eam in diuitiam id
 instrumentum consequatur, quae ad opus iuste conueniat, ut cuius gratia existit, ac in tere-
 bro id ipsum dupliciter: praestantior enim actus est perforatio ipsa: & in hac quidem spe-
 cie corpus & seruus, uelut dictum est prius. Quererere igitur, quo pacto amico conui-
 uendum sit, ipsum est iustum querere. Nam in uniuersum omne iustum ad amicum perti-
 net: iustum enim aliquibus & inter sese, mutuo communicantibus iustum est. & amicus
 communis est, alius genere, alius uero uitae ratione. Homo enim solus non solum ciuile,
 sed oeconomicum animal est: & non ut caetera aliquando se alteri, aut uiro, aut mulieri
 coniungens, aliquando uero fugitans & latitans: sed communicabile animans homo est
 erga ea, quibus cum naturalis cognatio illi intercedit. quocirca & communicatio & ius-
 tum quodpiam erit, etiam si urbs non sit. Nam & domus & amicitia quaedam est. Serui
 equidem & domini, uelut artis & instrumentorum animae & corporis communicatio est,
 uerum nec amicitiae neque iustitiae sunt, sed proportionale quidpiam: quemadmodum & sa-
 lubre non iustum est, sed proportionale. Mulieris autem & uiri amicitia, uelut utile quod-
 dam, & communicatio: patris uero & filij, uelut dei erga hominem, & benefici erga acci-
 pientem, & in uniuersum natura imperantis ad natura subiectum, fratrum autem ad se in-
 uicem, maxime secundum aequalitatem est socialis. Neque enim spiritus huic est demonstra-
 tus: ambobus autem pater iupiter uocatus est meus princeps. haec enim a querentibus
 aequale dicuntur. Quocirca in domo primum fons & principium amicitiae ciuitatisque
 iusti

iusti oritur. Quia uero tres amicitiae species numerantur, iuxta uirtutem, iuxta utilitatem,
 iuxtaque iucundum, singulae haec in duo distribuuntur: quandoquidem unaquaeque harum
 & secundum excessum, & secundum aequalitatem existit. Iustum autem circa has ex con-
 trouersis patet. nam in eo quod est iuxta excessum, proportionem quaeritur, non simplici-
 ter, sed excellens conuersim proportionale erga inferiorem flagitat: sic quod ab inferiore
 fit, in idem tendit. unde ita inter se disponuntur haec, uelut imperans ad subditum: sin mi-
 nus, numero aequale quaeretur, quemadmodum & in reliquis communicationibus usum
 uenit, ubi interdum numero, interdum proportionem aequale postulantur. Nam si aequale
 numero argentum illatum fuerit, id aequali numero distinguunt: sin uero numero non ae-
 quale fuerit, proportionale erit. Excellens uero contrariae conuertit proportionale, iux-
 taque diametrum iungit. Ac sic quidem uideatur inferior reddi excedens, & ministerium pu-
 blicum fuerit amicitia & communicatio. quocirca aliquo alio aequare, & proportionale
 reddere conuenit, honore scilicet, qui deo natura principi tribuitur a subiectis. Sed & lu-
 crum aequare cum honore conuenit. Ac amicitia quidem ad aequalitatem constituta ciuiliis
 est. Ciuiliis autem utilitati destinata est: & quemadmodum urbes, sic etiam ciues sibi inui-
 cem amici existunt. Et eodem modo non cognoscuntur ab Atheniensibus Megareses,
 ac ciues ipsi, nisi inuicem utiles fuerint: uerum ex manu in manum haec amicitia est. Porro
 hic & praeses est & subditus, non naturale nec regium, sed quod in parte consistit: neque eius
 gratia ut beneficiat deus, sed ut aequalitas sit boni ac muneris honorarij. Ad aequalitatem
 autem prorsus comparata esse uult ciuiliis amicitia. Caeterum utilis amicitiae duae species
 sunt: alia enim legalis est, alia moralis. ac respicit ciuiliis in aequalitate & rem ipsam, quem
 admodum ementes & uendentes: unde dicitur, merces uiro amico. Quando igitur ex pa-
 cto conuenitur, ciuiliis est legalisque amicitia: uerum cum rem arbitrio committunt, ad mo-
 ralem amicitiam accedit, & socialis. quocirca potissimum in hac amicitia expositio est,
 eo quod praeter naturam. Reliquae enim amicitiae sunt, & quae utilitatem spectat, & quae est
 secundum uirtutem. Nonnulli uero utraque complecti uolunt, & quidem utilitatis gratia
 consuetudinem cum alio habent. Moralem autem faciunt ut moderati: proinde fidem ha-
 bentes legitimam non faciunt. Nam inter tres istas, utilis illa expositio habet fre-
 quentiores. Virtus enim accusationis expers est: suaves autem, habentes erogantesque con-
 ciliantur: utiles autem non facile in gratiam redeunt, nisi legitime atque ut socios decet in-
 ter sese congregiantur. Inter utiles autem amicitias, legitima ipsa quoque criminatione ua-
 eat. pecunia enim de controuersis decidit legitima, qua & aequale mensuratur. Moralis
 autem uoluntaria conuentio est, quocirca lex alibi ita conuenientibus posita est, quae in con-
 tractibus uoluntariis utrum recte habeat, non interponitur. bonis enim inter sese iustum
 nullum est: hi uero ut boni, etiam contrahentibus. Licet autem in hac amicitia, utrinque
 accusationes anticipatas fieri, quoniam pacto utrinque utantur, quando iuxta mores, non le-
 gitime fidem habent. ac dubium quidem, utrumnam modo iustum iudicare conueniat, an
 respectu rei praestitae, quanta sit & qualis, an accipientis. Contingit enim interdum, quod in-
 quit Theognis: Tibi quidem dea id paruū est, mihi uero ingens. nam contrarium euenire
 potest, uelut etiam in oratione ait: Tibi quidem lusus sit, quod mihi mortem adferat. Hinc igitur
 tur accusationes petuntur. nam ille quidem repetit officium, ut qui rem magnam praestiterit, cum
 adesset egenti: aut si quid aliud dicat, allatum quantum quidem potuerit, sed quod illi expedie-
 bat. hic autem contra, quantum illi par fuisset, non quantum sibi commodasset. interdum uero tras-
 sumpta expositio conuertitur: ille enim quantum ipsi contigit, hic uero quam ma-
 gnum pro facultatibus praestiterit. uelut si in periculo constitutus, ille drachmae precio ad-
 iutus sit: hic quidem periculi, alius uero argenti magnitudinem reputabit, uelut in retribu-
 tione pecuniae fieri solet: nam & hic de his controuertitur. Nam alius ut tum, hic uero ut in
 praesentiarum res est, nisi conciliet, iudicandum arbitrat. Ciuiliis igitur amicitia conuentio-
 nem et rem ipsam intuetur, moralis autem ad electionem respicit. quocirca iustum hoc magis
 est, & iustitia inter amicos usurpata contentiois causa. Vnde honestior amicitia, moralis
 utilis autem, necessaria magis. Equidem nonnulli moralem amicitiam praeseferunt, uerum
 ubi quid aduersum experiuntur, declarant sese diuersos. Nam quidam ex honorum faculta-
 tumque copia, honestum persequuntur: quapropter & honestiori rei amicitia quaedam est.
 Quocirca manifestum ut haec distinguenda sunt. Nam si morales amici sunt, ad electionem
 spectandum est, num aequale uel secus, alteri sit ab altero postulandum: uerum si utilita-
 tis mutuae gratia conueniunt, & ciuiles quantum quisque commodarit, expenditur. Quod si
 hic quidem ex more, ille uero ex utili statuatur, non pulchrum quidem, sed factum necessarium.

tamen, ut boni id consulamus, similiter & in altero: ut quia moraliter quidem de rebus non iudicat, at nihil simulat, in amicitia tamen contentus alter in talem amicum incidisse sit. Moralem igitur secundum electionem esse patet, quoniam et si magnis beneficiis acceptis uel ob facultatum penuriam non rependit, sed quantum potuit praestitit, recte habet. Atque ita deus pro facultatum modulo nostrarum sacrificia aestimat, uerum ementi, ac mutuo ad usuram danti, nisi amplius istinc prouenturum pollicere, non suffecerit. Vnde multae accusationes in amicos oriuntur, nisi iustum illud puro iudicio prospiciatur: difficile enim est ad unum quidem exquirere, quae non recta se inuicem spectant, uelut inter amantes usuuenit. Vbi alius ob conuiuendi uoluptatem complectitur alium, ille uero ipsum propter utilitatem. Verum quando is amor refrigescit, alio superueniente aliquo fit alius, ac tum inter sese ratiocinantur, uelut Python & Pammenes altercabantur. & in uniuersum quae praceptoris erga discipulum ratio est. Neque enim scientiam & facultates uno aliquo metiri conuenit. Ac uelut Prodicus medicus erga mercedem maligne persoluentem, & citharcedus & rex: hic enim ut iucundo, ille uero ut utili conuersatur. Et quia persolueri beneficium oportet, iucundum seipsum exhibet, & ad hilaritatem provocat, sic uicissim ille alia promittit. Quo autem pacto haec diiudicanda sint, etiam hinc manifestum sit. Nam utique hoc loco uno quopiam haec mensuranda sunt, uerum non termino, sed ratione: proportio enim mensuranda est, quemadmodum & ciuilibis communicatio solet. Nam quo pacto inter agricolam futoremque communicatio constabit, nisi ex proportione aequetur opera? Nam qui non eodem respectu ad inuicem agunt, mensuram habent proportionem: uelut si hic quidem sapientiam, alter uero pro sapientia pecuniam a diuite postulet. Deinde uero quid datum sit, considerandum erit. Nam si alter ex acervo minori partem dederit, ille uero ex maiore non multiplicem, iniuria utique afficit. Ac recurrit quidem hoc loco prima controuersia, an ut utiles conuenire seipsos affirmandum sit, alter iuxta aliam quampiam amicitiam. Porro discutiendum, an bono iuxta uirtutem amico praestandum sit beneficium & auxilium, an retribuenti facultatibusque instructo. Quod idem problema est prorsus, an amico potius quam uiro bono sit benefaciendum. Et si quidem amicus idem etiam uir bonus fuerit, non sit difficile iudicare, nisi fortasse quis alterum amplifcet, alterum uero imminuat, amicitiae uehementiam tribuens, bonitati uero mediocritatem: sin secus fiat, multae quaestiones oriuntur. Velut si hic quidem erat, non erit autem: ille autem erit, sed nondum. Vel hic quidem factus est, non est tamen, uel est, non erat, neque erit: uerum id laboriosius fuerit. Quocirca nihil dicit Euripides, scribens, rationem rectam adferri, ubi merces rationis inferatur, opera illis operum uice praebuit: nec omnia patri conueniunt, sed & matri alia, quamlibet sit praestantior pater. Neque enim loui sacrificantur omnia, neque omnes honores, sed quosdam admittit. Fortasse igitur sunt, quae utili praestare oporteat, alia rursum quae bono: nempe cui non alimentum & necessaria proprie competant, conuiuere enim illi oportet. Et quoniam uiuere recte decet, ei praestanda non quae ipse, sed utilis largiatur: uerum qui id facit, praeter quam decet omni amato idem praestant. Neque iusta sunt, quae in orationibus amicitiae definitiones constituuntur. Et si enim omnes amicitiam exprimant, non tamen eandem determinant. Vtili enim competit uelle alteri bona, & beneficienti. Nec tamen haec amicitiae definitio id uere exprimit, sed alij esse, alij uero conuiuere assignatur: ei uero qui uoluptarius amicus est, communis dolor, communisque latitia tribuitur. Atque omnes quidem haec definitiones amicitiam quandam ostendunt: nulla uero proprie unam exprimit. Nec singulae singulis amicitiae congruunt, etiam si uideantur. Velut electio est existendi, quae & ei quidem secundum excessum & facienti competit, qui suo operi id existere uult, ac eroganti utique conuenit, & ut sit, & ut retribuat. Verum non huic, sed iucundo conuiuere decet. Nonnulli autem amici se inuicem iniuria afficiunt.

Considerandum autem est de sufficientiae amicitiaeque conditione, quo pacto habeant ad se inuicem ipsarum facultates. Quae erant enim forte quispiam, num per omnia sufficienti amicus sit, cum quae uir bonus sufficientissimus & una cum uirtute beatus, quid habeat opus amico: neque enim uel utilibus, uel prouidis, uel alieno conuictu sufficientem opus habet, quippe qui abunde sibi ipsi conuiuere adesseque possit. Veluti deus qui cum nulla re egeat, nec amico etiam opus habet. Quocirca & homo beatissimus minime omnium eget amico, nisi quatenus impossibile est ex sese sibi sufficientem esse. Vnde necessum est optime uiuenti amicos paucissimos esse, neque comparandis amicis operam illos dare, sed eligere non utiles tantum, sed ad mutuum conuictum etiam suauis. Atque hinc sane per-

perspicuum euadit, nec usus, nec utilitatis gratia, sed propter uirtutem tantum uerum amicum esse. Nam cum re nulla egemus, tum magis omnes, suis etiam bonis fruituros, magisque in quos conferat, quam a quibus accipiant beneficia quaerunt. Et accuratiore iudicio pollemus rerum copia affluentes quam egeni, magisque tamen amicos conuictui idoneos requirimus. De hac autem quaestione considerandum est, utrum aliud quidem recte dicatur, aliud uero lateat propter parabolam. Manifestum equidem id quidem, sumentibus quid uiuere actu sit. Atque ut finis, patet enim id esse sentire & cognoscere: quocirca et conuiuere est simul sentire & cognoscere. Verum idem sentire & cognoscere, cuique maxime expetitur, ob cognitam omnibus uiuendi cupiditatem, ac uirtute cognitionem quandam disponit. Verum si quis detrahat haec, & cognitionem constituat ipsam per se & non per se (id equidem latebit, uelut in oratione scriptum est, re ipsa tamen licet non latere) nihil referat si alium pro seipso cognoscat: sed quod simile uiuere alium pro seipso diuersum est. rationabile autem est, suum cognoscere & sentire eligibile esse. quocirca coniungere haec duo in oratione oportet, uiuere & eligibile, et quod bonum ex his constat, quando id inest eadem natura participantibus. Quoniam igitur in eiusmodi serie, altera semper in alterius ordine continetur, & cognoscibile utique eligibile est, & ut in summa communicatio determinata natura: quocirca idem uelle sentire, est eundem talem quendam esse uelle. Et quoniam non secundum nos ipsos horum unumquodque sumus, sed participatione facultatum sentiendo cognoscendoque (sentiens enim sensibilis redditur, ut iuxta hoc, ut secundum prius sentit qua & cuius, & cognoscibilis redditur cognoscens) eodem pacto & uiuere semper uolumus ob iuge cognoscendi desiderium: hoc est, quia & ipse cognoscibile quidpiam esse cupit, electionem esse cupit. Electionem autem conuictus stultum forte quispiam iudicabit. In congressibus primum etiam animalium ceterorum, ut simul edere, simul bibere, quid enim aut in communi, aut seorsim, sermonem conferre differat. Deinde etiam sermone communicare, cuiuslibet est. Adde quod qui amicus idoneus est, discere uideri non uult. Docentis enim amicus non est, quando similitudo quaedam est amicitia, sed uidetur tamen. Equidem suauis bonum omnes cum amicis communicamus, quantum scilicet quodque suauitatis adijcit, & qua praestantissima quisque possit. Ex his autem alia uoluptatem corporalem, alia musicam, alia physicam contemplationem habent. Audacia porro congregiendi amicos decet. Vnde quidam inquit, labor, sunt procul amici: quocirca uoluptate allata non disinctos esse oportuit. Vnde amor maxime, ut uidetur, amicitiae similis: bene enim uiuere amor cupit, non equidem quam oportuit potissimum, sed iuxta sensus. ratio ergo illa dubitando proferit: ipsum autem opus sic contigisse uidetur. Vnde patet, haec ambigentem nobis imponere. Veritas autem hinc consideratur, amicus enim esse uult, ut proverbium habet: Alter Hercules, & alter ipse. Atqui diuulsus est: difficileque quae ab uno discesserunt, unum esse. Atqui iuxta naturam quidam quae cognitissima est, similis est: iuxta corpus uero diuersus, ac etiam iuxta animam diuersus est, iuxtaque partes animae diuersus: nihilominus idem indiuisusque amicus esse uult. Itaque amicum sentire, seipsum quodammodo sentire necessario est, cognoscereque: ac si quid molestum amico incidit, in eo collatari ac conuiuere amico, sine dubio iucundum est. accidit enim, ut illius sensus aliquis nobis simul ingeratur, praesertim si qua diuina uoluptas est. Causa uero huius est, quia suauis est semper in meliore bono sese contemplari. Hoc autem nunc quidem affectus, nunc uero negotium, nunc aliquid aliud est, in quo bene uiuere & amico sit possibile. Conuiuere igitur oportere, idque maxime uelle omnes, tum beatissimum optimumque, potissimum talem esse. Verum quod ex ratione id non eluxerit & rationabiliter, id consecutum sit, ex uere dictis, utputa compositione collationis, in promptu solutio est, quod eiusmodi non sit, ut amico egeat aut similem requirat, non reputabit pari ratione uir bonus. Neque enim in hunc modum Deus habet, ut qui pro sua excellentia nihil praeter seipsum cogitat: Nobis autem bonum aliunde euenit, unde & necessum habemus multos amicos conquirere, cum ipse bonum sit. Simul autem amicum esse nullum uti multi amici, recte utrunque affirmatur. Quia enim multis conuiuere licet, simul etiam sentire nobiscum quam plurimos utique gratissimum sit. Rursum quia difficile in paucioribus, necessum est actum in mutua sensatione consistere. Non solum multos comparare arduum est, sed etiam comparatis tui. Et interdum quidem abesse amatum uolumus prosperè degentem: interdum uero participare isdem, simul cum eo quod amicum gratumque esse cupimus. Nam cum bonum obuenit, eo utique omnes participare uolunt.

non obueniente autem, secus. Et quemadmodum Herculem mater potius deum esse uolebat, quam unā cum ipsa manentem, Euristeo mercenariam operam locare. Sic enim diceret, & quem Lacon Dieterio irrisit. Vocantem fortē, dum tempestate affligeretur, iubens Castorem & Pollucem implorare. Videtur enim amantis esse, a molestorum participatione arcere, alterius autem, simul eadem sustinere uelle: quocirca utraque rationabiliter eueniunt. Nihil enim decet amico tam acerbum iudicari, ut non teneat priores iucunditate amicus. Videtur tamen non malum ipsius expetendum, quando satis est ipsos adfligi: unde & participationem eiusmodi uerant, sed ne uideantur sua spectare, in que amici perturbatione lætitiā affectare. Sed & leuius mala tolerantur cum non soli ferunt. Et quia eligibile est, & ut bonum nobis contingat, & ut simul potest iatur amicus, patet, quod simul in minore bono uersari, quodammodo eligibile sit, aut cum maiore seorsim. Et quia incertum est quantum, iuxta simul illud distinguuntur, ac simul quidem omnibus participatione amicum est, quemadmodum & simul conuiuari iucundius aiunt hæc habentes, alij autem contra non uolunt. Quoniam hyperbolas quis probauerit contentibus, in perturbatione magna simul communicandum: in successu autem magno, seorsim agendum. Similiter etiam circa infortunia: interdum enim amicos præsto esse uolumus, neque dolere, quando scilicet nihil sine nobis amplius effecturi. Interdum uero iucundissimum præsto esse, id quod ob prædicta contingit: quando quidem natura afflictum, & in mala habitudine constitutum uidere, non minus quam in nobis ipsis refugimus: gaudentem autem iucundum que & non dolentem amicum, uelut rem multo suauissimam intuemur, propter causam prædictam. Quocirca utrumlibet horum fuerit, magis suauem uoluntatem, ut uel adesse uel non adesse propensionem reddit, id que in deterioribus ex eadem causa. Maxime enim cupiunt amicos non felices esse. Sed & nec in aduersis cruciari: quocirca nonnunquam simul quos amant interimunt. Matus enim id est quam si proprium sentiat malum, quemadmodum & recordantes in quo successu uixerunt, magis quam si perpetuò se malè habiturum arbitretur. Dubitat autem quis, an amico quolibet, & ad quæcunque idoneus est, & aliter etiam uti liceat, ut oculo ad uidendum aut eo distorto peruersè, ac ut unum duo esse appareat intueri. Ambo igitur illa, & oculus & quod oculi est reuera, & per se sunt, alterum uero per accidens. Quemadmodum & in cibo esus & uomitio, ac uelut & error. Nam qui uolens non recte scribit, ignorantia uti solet, ueluti qui conuersis membrorum officijs pedibus manuum, & manibus (quod solent saltatriculæ) pedum uice utuntur. quæ ratio omnium etiam præstantissima est scientiarum, atque ita iustitiā ut iniustitia licet usurpare, uelut qui ex iustitia iniusta agit, perinde ut qui imperita & stolidi ex scientia. Verum si id impossibile, manifestum est, uirtutes non esse scientias, quando non licet ex scientia ignorare, sed errare tantum, eadem que ex ignorantia facere: nec minus tamen ex iustitia & iniustitia quidpiam agit. Sedenim quando prudentia scientia est, & uerum quidpiam idē faciet ea: liceat enim studio a prudentia desipere in hisdem, quibus & stolidus. Verum si simplex cuiusque, quatenus quidquid est, usus fuerit, etiam ita agentes fecerint sapienter. In cæteris igitur scientijs alia quædam princeps est, quæ alimenta ministrat. Et principis rursus illius alia quædam, non tamen scientia uel intellectus: sed nec uirtus, ut qua utitur, quando temperantis uirtus etiam subditi uirtutem sibi usurpat. Quid igitur est, an ut intemperantia, uitium irrationalis animæ partis, & quoniam pacto intemperans mente præditus fuerit. Verum præualens euerit mentem, rationaturque contraria. †

Et si uirtus quidem in illo, in ratione uero ignorantia resideat, ubi reliquæ iam uendicantur: sic etiam licet iustitia iuste quoque malè que, & prudentia stultè abuti, unde contraria eueniant. Absurdum enim, si quod in rationali parte uitium insidens, euersa ratione ignorantiam inducat. Virtus autem inexistentem in ratione stultitiam non euerit hanc, rectumque de rebus iudicium format. Rursus autem prudentia rationalem partem occupans, ex irrationali intemperantia sublata, moderatas actiones efficit, id quod continentia uidetur proprium. Itaque licet ab ignorantia prudenter, aliterque a prudentia imprudenter rebus uti, quod in cæterarum nulla euenire cernimus. Velut cum medicinam & grammaticam nutrit intemperantia. † Inustus enim omnia quæ & iustus potest, & in uniuersum potentia inest impotentia. Quocirca simul prudentes, & bonæ eorum etiam cæteræ habitudines, & corpus firmum, quando nihil fortius prudentia est. Verum quod scientiam dixit, non rectè habet: uirtus enim est, non scientia,

scientia, & genus diuersum. * Quoniam uero non prudētia solum successum uirtutemque efficit, sed fortunatos etiam bene agere, tanquam fortuna secunda prosperos gignente successus, affirmamus, quæ eadem etiam scientiæ sunt. Considerandum igitur, natura ne fortunatus ac infortunatus sit, an secus, & quo pacto res habeat. Fortunatos enim quosdam esse cernimus: & stulti in multis, quorum scilicet fortuna domina est, prospere agunt. quando quidem & quæ arte administrantur, fortunam admittant, in militia & gubernatoria. Vtrum igitur ab habitudine aliqua successibus eiusmodi conficiendis, aut non idonei homines fiunt? Nunc equidem naturæ id quidem assignant, in quibusdam quæ tales quosdam efficit, quibus & a natiuitate statim tale quippiam ingignit. ut uelut cæcissis, nigrisque oculis, certa aliqua forma inter se distinguuntur: sic fortunati & infortunati. Tales enim non per prudentiam prospere agere inde manifestum est, quia non irrationalis prudentia est, sed ratione prædita, qua res administrat, eam sibi adscribere illi nequeunt, quippe quod horum fortuna causa existat. Vt cunque etiam pateat, circa alios stupidos non esse: neque enim id absurdum. quemadmodum Hippocratem cum geometer esset præstantissimus, in cæteris tamen imperitum stupidumque fuisse constat, qui pecuniæ plurimum amisit, ob stultitiam Bisantijs *πυθηκοσόλογοι*. Sed & in nonnullis prospere agunt stolidi. & non raro: uelut in arte nauium gubernatrice. peritissimi etiam parum secundam fortunam experiuntur, ac uelut in alexia actu, alius nihil, alius multum lucratur: quam felicitatem uel naturæ beneficio accepit, uel, ut inquirunt, beneuolentiæ Dei, qua etiam in exilio & eiectione benignitatem fortunæ experitur, non secus ac malè compacta nauis relictus sæpe agitur, non per se quidem, sed quia peritum gubernatorem nacta. Sic enim fortunatus ille genium secundum, gubernatorem habet. Sedenim absurdum est, talem a deo genio ue diligi, non præstantissimum potius sapientissimum que. Quapropter si necessum est, aut natura, aut intellectu, aut procuratione diuina, fortunam secundam contingere, & neutro posteriorū eueniat: naturæ itaque ea prosperitas fuerit assignanda. Verum natura, uel rerum semper sic se, uel ut plurimum habentium causa est: contra autem, fortuna. Si igitur quod præter rationem euenit, fortunæ esse uidetur, perque fortunam homines fortunati dicuntur: non equidem natura causa fuerit, ut quæ, uelut dictum, semper aut ut plurimum sic se habentibus, adscribitur. Aut in super talis uel uoto potitur uel frustra: quemadmodum casibus cui non fortuna, sed natura quo minus cernat acutè, causa existat. Quocirca non fortunatus, sed bona natura præditus dicitur. quocirca sic de his dicendū est, ut quos fortunatos dicimus non fortunæ beneficio id esse asseramus: unde nec fortuna tunc etiam sunt, fortunæ namque bona sunt, quorum ipsa est causa. Sic rursus querit, an fortuna sit in uniuersum aliqua, uel cui sit, an, non sit etiā unde. Atqui necessum est, & esse fortunam, et causam esse. Vnde & bonorum quorundam & malorum causa fuerit. Etenim si excipienda hæc sint, & nihil assignandum fortunæ, sed alij cuiuspiam causæ, non tamen quare hanc non cernimus, fortunam causam esse affirmamus. Quocirca definiētes fortunam, causam proportionalem hominis rationi cinationi constitunt, tanquam sit quædam natura. Verum hæc iam alia quæstio fuerit, quando quidem quos cernimus semel prospera ufos fortuna, quare non rursus, & rursus: idem enim eius causa. Non igitur est fortuna, neque aliud etiam quidpiam indeterminatorum infinitorumque contingat: erit enim bonum & malum. Scientia uero non erit eius per imperitiā. Quando & quidam fortunati didicerunt, aut omnes scientiæ (quod Socrates dixit) scientiæ sint. Quid igitur uetat, quo minus cuiusdam ex ordine, non quod oporteat, contingat, sed uelut fortes, procul sint iaciēde. Quid enim aut, num impetus in anima non sunt: atqui alij a ratione, alij a cupiditate (qui & priores) proficiscuntur: siquidem naturalis est per cupiditatem iucundæ rei appetitus, ac natura omnia ad bonum festinant. Quod si quidam bene nati sunt, & uelut cantionis imperiti, & citra rationem ferantur, ut dicat natura, ac concupiscant, quod, quando, & quo pacto oportuit, prospereque agunt, & consequantur stolidi præterque rationem, eadem quæ harum rerum preceptores: tales utique fortunati censendi sunt, quotquot scilicet præter rationem plurimum prospere agunt. Natura igitur quidam fortunati sint, siquidem multifariam dicitur secunda fortuna: alia enim ex impetu, & præelectione fiunt, alia uero secus, & prorsus contrarium. nam & malè ratiocinati uidentur bene agentes, & secunda tamen fortuna ufos cōfitemur, ac rursus quidem in illis cum uoluerint, at minus bonum acceperint, & licet quidem isti per naturam ut prosperitate cōsequantur: nam impetus animi cupiditasque quo oportebat delata, successu est ufa: ratiocinatio autem stulta, quam fortuna dum prospere adflat, ex his quorum causa existit, non rectam expellit. Interdum uero per cupiditatem quis

malè ratiocinatus aduersam expertus est. In cæteris autem quo pacto iuxta appetitus cupiditatisq; ingenuitatem successus erit. Verum hic successus & fortuna duplex, quæ istæ eadem, et plures prosperitates. Quia uerò præter omnes ratiocinationes rectas sciētiasq; quosdam fortuna secunda adfluente uidemus, manifestū est, aliam quampiam successus causam esse. prior autē ista prosperitas, aut non est, aut quæ oportuit cōcupiuit, cūq; ratiocinatio humana desit, non fuerit ipsius: neq; enim prorsus rationis expertus, nec naturalis est cupiditas, sed ab aliquo corrumpitur. Secunda igitur fortuna in ijs, ubi præter rationem ipsa causa existit, locum habet. Id uerò improuisum, nam præter scientiā, præterq; uniuersale, nec tamen à fortuna profectum uidetur: uerum propter hoc uidetur. Quocirca hæc quidem ratio non probatur, naturale esse uti secūda fortuna, sed potius quod non omnes quibus secunda fortuna uidetur adfluere, id ex fortuna, sed ex natura habeant: neq; nullius esse causam fortunam demonstrat, sed non omnium quorum existimatur. Quæret forsan quispiam, an fortuna eius ipsius causa sit, ut quid, & quando oporteat concupiscatur, aut sic omnium erit: nam & cognoscendi consultandiq;. Neq; enim consultans consultauit, & hoc consultauit, sed principium est quoddam: neq; cogitans cogitauit, id prius cogitare, atq; in infinitum eiusmodi fiat progressio. Neq; igitur considerandi iunctum principium, neq; cōsultandi cōsiliū. Quid igitur aliud nisi fortuna: quocirca à fortuna omnia proficiscuntur, & quoddam est principium, extra quod aliud nullum reperitur. Ipsa autē (quæritur) cuiusmodi facultate instructa efficere eiusmodi queat: quod perinde est, ac si principium motus in anima quid sit, inquiratur. Patet autem sic esse, quemadmodum in uniuerso est deus, & uicissim cuncta in illo: mouentur enim omnia ab inexistente in nobis numine. Rationis autem non ratio, sed præstantius quidpiam est principium. Quid autem scientia præstantius est, nisi deus? Virtus enim organum intellectus est: quocirca ueteres dixerunt foelicēs ex fortuna, qui irrationabiles ad recte agendum impellerentur, nec uelle ipsis confert: principium enim habent & intellectu & uoluntate præstantius. Alij uerò rationem habent, illud uerò non habet. Quales sunt enthusiastæ. hoc enim non possunt hi, quippe qui sine ratione feruntur. Itaq; horum qui prudentes sapientesq; sunt, celeris est uaticinatio & durabilis, qui non à ratione profectam esse suspicari debemus. Sed alij experimento, alij consuetudine, speculando utuntur. Item hi quorum est ratio soluta. Itaque & melancholicæ recta ualde subita que insomnia habent. Patet autem, quod species foelicitatis duæ sunt. altera diuina: ideoq; qui foelix est, numine adiutum aliquid fecisse dicunt: is autem est, qui aliquid iuxta impetum diuinum facit. alter est, qui aliquid præter hunc impetum facit. Irrationales uerò ambo: ac illa frequens magis foelicitas est, ista frequens minus. Siggillatim igitur de unaquaque uirtute determinatum est prius. Quia uerò seorsim ipsarum uim distinximus, etiam de uirtute, quam probitatem uocamus, dicendum erit. Singulas igitur habere reliquas, qui huius appellationem sit constituturus, necessum esse patet: nam neque in cæteris aliter id ueniat usur. Nemo enim toto corpore sanus sit, parte autem nulla: sed necessum aut omnes, aut certè præstantissimas recte habere: non dissimilis etiam in toto ratio. Bono enim esse a honesto simul & bono licet, non ipsius solum nominibus, sed rerum ipsarum differentia participant. Omnium enim bonorum sunt, ipsi per se suiq; gratia eligibiles; & inter hos honesta quoque, quæ per se ipsa omnia laudabilia sunt. Ut enim ipsa, ita actiones ab ipsis profectæ laudari solent: actiones enim & modesti, ipsa que modestia celebratur, non etiam sanitas: nam nec opus eius, quando nec quod fortiter fit, laudabile est, tamen bona hæc confiteamur. Similiter autem id etiam in cæteris per inductionem manifestum est. Bonus enim est, qui natura bonis egregie sit instructus: præstantissima enim omniaq; sui desiderio excitantia bona sunt. Honor, diuitiæ, corporis uirtus, facultates, natura quidem sunt bona, sed noxia nonnullis ob habituum corruptionem. Neque enim uel stultus, uel iniustus, uel intemperans aliquid ex eorum possessione commodum referat, quemadmodum nec æger ex sani hominis alimento, neque infirmus mutilus uel ex sani integriq; hominis ornatu. Honestus autem bonusq; dicitur, & ex eo quod honesta bona per se ipsa insunt illi. Et eo quod bonorum, idq; ipsorum gratia effectiuus existat: honesta autem sunt uirtutes, opera que ab ipsis profectæ. Sed & habitudo quædam ciuilis est, qualem & Lacones habent, & alij simili ingenio habent, ita comparata. Sunt enim qui uirtutem non esse sequeundam putent, nisi natura bonorum gratia. Quocirca uiri boni sunt, quod ijs natura bona inexistant. Verum istam probitatem non sunt nati: neque enim honesta per se illis sunt, sed boni honestiq; esse eligunt: neq; id tantum, sed & quæ non honesta natura, boni tamen

tamen naturā, honestorum loco illis habentur. Honestæ enim sunt, cum eius gratia faciunt eliguntq; honesta, uel quod honesto bonoq; natura bona, honesta sunt. Honestum enim iustum est, id uerò secundum diuinitatem censetur: hic autem ijs utiq; dignum existit, sed & decens honestum. Decentia autē illi sunt, nobilitas, diuitiæ, potentia: quocirca honesto bonoq; ea quoq; honesta utilia sunt, quæ in alijs discoueniunt. Neq; enim simpliciter bona eis bona sunt, bono autē honesta bonaq;, quippe qui multas honestas actiones per ea cōficiat. Verū qui uirtutes aternari rerū gratia complectēdas arbitrat, per accidens honesta facit: quocirca uirtus perfecta est probitas. Porro de uoluptate qualis & quo pacto sit, tum quod alia simpliciter iucunda sint honestaq;, alia uerò simpliciter bona iucundaq;, neque uoluptas nisi in actione nascitur. Quocirca simpliciter beatus iucundissimè uiuit. Neque id temerè homines arbitrantur, ad quem referens sanum corpus iudicat, & cuius respectu aliquousque progrediendo, sanum sit efficiendum corpus, non etiam si plus sit minus uel: sic & uiro bono circa actiones electionesq; natura bonorum non laudabilium tamen, terminum quendam & de habitudine, & de electione ac fuga, uel paucitatis uel copiae diuitiarum, deq; successibus constituere oportuit. In prioribus quidem ostensum est, ut ratio dicat: quod idem est ac si quis dicat, se alimento sumendo omnia obseruare, ut medicina ac ratio dicat: quod uerum quidem, sed parum manifestum est. Oportuit igitur iuxta quod imperat, iuxtaq; habitudinem & actionem imperantis uitam instituire, uelut seruus iuxta domini, singulaq; iuxta continentem suum principatum. Quando quidem & homo ex imperante subditoq; constituitur, ac unumquodque necessum habet ad principis sui mores accommodare. Is autem duplex est: aliter enim medicina, aliter sanitas imperat, & huic illa destinatur. Sic & in contempta tuis principatus habet. Neque enim iubendo deus imperat, sed cuius gratia prudentia est. Quod uerò alicuius gratia iubet, in alijs determinatum est, quoniam ille nullo eget. Quæ igitur electio possessioq; natura bonorum uel corporis, uel amicorum, uel reliquorum, considerare maxime deum facit, præstantissima est, atque hic terminus est pulcherrimus. Quæ uerò uel ob defectum, uel ob excessum considerare colere que deum permittit minimè, ea est pessima. atque sic quidem res habet animæ, & is terminus eius præstantissimus est, minimum, inquam, alteram irrationalemq; animæ partem sentire, quatenus talis est. Qui igitur terminus, & quæ meta uirtutum sit, & quis simpliciter bonorum omnium, quæq; nos possidemus scopus, hunc in modum sit dictum.

IN LIBRVM OECONOMICORVM PVBLICORVM, QVI APVD GRÆCOS HODIE SECVNDVS OECONOMIΩV INSCRIPTVS HABETUR, RAPHAELIS VOLATERRANI ARGVMENTVM.

In hoc libro dicit Aristoteles, optimum œconomum non igitur esse debere moris locorum circa quæ negociatur, sed natura ingeniosum, mente uerò iustum ac laboriosum. Oeconomie omnino quatuor, regia, satrapica, politica, & priuata. Regia autem prouentus species quatuor: circa metam, circa importata & exportata, uti sunt portoria: circa sumptus, quum compendio sunt, ac res uice pecunie dantur: estimationeq;, ubi expedit magis quam numeratio impensæ fiant. Satrapice prouentus species sex: ex terra, quam decimam uocant: ex locorum, ubi dominatur metallicis: ex terra & agro nascentibus: ex mercatoribus: ex pasturis decima item appellata: sexta ex alijs uarijs. Tertia economie species politica, id est, ciuitatis. Huius uectigal optimum, ex ijs quæ in loco proprio gignuntur deinde à mercatoribus: post hæc dea τὰν ἐγγυαδίων. Quarta & ultima priuati hominis: quæ quidē anomala, id est, absq; norma existit, quod nō ad unā tantū intentionē illi œconomia exerceatur. Est insuper omnium minima, ob breues prouentus & expensas. Huius optimū uectigal ex terra primū, id est, agricultura, quæ omnium parens est. Hinc enim, magis secundū naturā res nobis acquiruntur, deinde ex reb. alijs: tertium ex argento: præter autē omnia, parcere superfluis, & ne maiores sint prouentibus expense. Post hæc profequitur Aristot. cōnumerare populos et reges, qui caliditate nouas artes uectigalis et rei paratæ sibi inuenerūt. Bizanti pharmacopolarū & sumbulorū, eorumq; qui miranda faciunt, & his similia artium, tertiam partem publico dare iusserunt. Item existente lege, non esse ciuem, nisi ex utroq; parente ciue natū, concessere triginta minas tribuenti, ciuem esse, tantum ex altero. Antisthenes Atheniensis in magna Atheniensium necessitate consuluit, ut Dionysius quæ magna expensæ celebrare consueuerunt, superferent, ac Dionysio uouerent anno futuro duplicia fieri. Cypsellus tyrannus Corinthius, uouens Ioui offerre bona Corinthiorū, si ipsorum potiretur, decimas tantum eorum possessionum in annos decem dari iussit: quo modo & uoto satisfecit, & eorum substantiam ex magna parte seruauit. Lydamus Naueus cum exulum bona nullus emere auderet, ipsis exulibus possessiones reddidit: suppellectilem uerò resq; preciosas si que ad

rant, esse uendit, seu alij, descripto nomine. Hippas Atheniensis tyrannus in augendo uectigali mixta cogitauit: ut qui domos haberent prominentes & uiam occupantes, praeterea portas extra aperientes, quod erat honoris, uendit dominis. Monetam quoque iustis minori commutari: quam a se coactam, rursum in pristinam estimationem reduxit. Nauarchis & Demarchis publicis officij & muneribus uacare permisit, si pecuniam tribuissent. Idem cuilibet in sacrificio Palladis uolenti, unum obolum imperauit. Idem & cuilibet puero nascenti fecit. Lampfaceni indigentes pecunia, multa coegerunt nauigia frumenti priuatorum, uendideruntq; plaris quam illi constituerant: atque hoc modo precium iam constitutum dominis reddiderunt, reliquum ipsi sibi retinuerunt. Lacedaemonij Tebniensibus amicis pecuniam in reditu patriae rogantibus, iusserunt seruos & ueterina unam diem ieiunare, in pensam hanc dare Tebniensibus. Cyziceni tumultuantes, ac populo diuitibus praualente, cum militibus pecuniam deberent in penuria statuerunt, ut omnes diuites capti ac damnati capite, tantum exilio plecterentur, si pecunia se redemissent. Chij legem tulerunt, ut debita priuatorum omnia publice describerentur, eaq; exegerunt in patriae necessitate, creditoribusq; foenus quousque sortem redderent, exoluerunt Cordaulus magister equitum Mausoli regis, iter faciens per regni fines, donis plurimis & diuersis, etiam porcis, uitis, ac his similibus cumulatus, munera nominaq; dantium iussit scribi, dantibusq; mandauit ea nutriri donec usus tempus adueniret. Idem finxit regem uelle comas incidere, quod his opus haberet: effecti, ut inuentus quae studebat come & elegantiae, data pecunia cum eo transigeret, edictumq; uitaret. Aristoteles Rhodius, praefectus Phoenisium, uidens in duas partes multitudinem diuisam, alteri adhaerens parti, dixit, alteram multa ipsi promississe uti positiretur alterius: se autem noluisse auscultare, quod beneuolentior huic esset. Hoc illi audientes obtulerunt ei quod uoluit: eodem modo & cum altera egit deinde parte, post haec inuicem eos conciliauit. Clacomenij debentes militibus uiginti talenta, a diuitibus ea receperunt, datis totidem talentis ex ferrea moneta, quam percussissent. Selymbriani indigentes pecunia, lege prohibente triticum exportari, & fame existente circa, ipsi autem frumento abundantes, constituere priuatos dari ciuitati frumentum certo precio, sibi reseruato quantum in annum satis esset, deinde precium terminantes, potestatemq; extrahendi facientes, pecunia simul & frumenti usu abundauerunt. Dionysius Syracusanus uolens cogere pecuniam, finxit Cere rem sibi apparentem iussisse omnem ornatum muliebrem offerri in templo: itaque prius ipse suarum obtulit, deinde idem facere ceteras coegit, ne dea ipsis, tanquam sacrilegis iraseretur: demum coacta omnia ipse abstulit, tanquam a dea mutuatus. Peracto aliquanto tempore, mulieribus ornatum recuperare uolentibus, pristinum permisit, si certum aurum deae offerrent. Idem describi iussit orphanorum substantiam, & qui illam detinerent: eoq; modo usus ea est donec illi ad etatem uenissent. Idem Rheginis captis atque direptis permisit libertatem, si certum auri numerum publice atque priuatim ei darent. itaque illi hac spe solliciti, reliquum quod occultauerant, promiserunt, eiq; dederunt: ille nihilo magis promissis stetit, aut eos liberauit. Menendae cum aduersus Olympios dimicaret, abundantes seruis & indigentes pecunia, iusserunt ciues, mare & foemina tantum seruis sibi retentis, reliquorum usum ciuitati praerent. Timotheus Atheniensis bellum gerens aduersus Olympios, deficiente argento, es incisum militibus diuisit, iussitq; pro argento usum in exercitu praerere, mercatoribus autem alio proficiscentibus edixit, ex eadem moneta spolia emere, pro quibus argentum reportarent. Idem expugnans Samum, fructus ex agricultura omnes eis uendit, qui militum stipendijs suppeditauerunt. Didales Persa militibus tumultuantibus, ac stipendia postulanti in exercitu, in concione dixit, et non deesse pecuniam, uerum in quodam loco quem nominauit, esse, finxitq; iumenta plura onerata argento atque connecta, dein unum tantum cum argento, disco aperto, praemisit. Quod conspicatus exercitus, in spem uenit: at ille inquit minime exoluere stipendium oportere, donec Amazum peruenissent, quod tendebat, eratq; iter plurimum dierum, ac hyemale. atque hoc modo usus est interim exercitu, tantum necessaria praebendo. Iphicrates Atheniensis Cotyi Thraci congreganti exercitum, in pecunia inopia consuluit imperare subditis, ut quilibet tres tritici modios pro eo sereret: ex quo ille magnam uim frumenti congregans, cum mercatoribus pecunia commutauit. Cotys, idem rogauit Corymbios pecuniam mutuam in congregando exercitu: quod negantes iterum rogauit, mitterent aliquos ciues, quibus ipse custodiam quarundam arcium & oppidorum, uti fidelioribus tradere uolebat: quo facto, eos ciues in custodia detinuit, donec coegit eos mutuum quod rogauerat dare. Cleomenes Alexandrus Aegypti satrapa, cum ex suis quidam per Nilum nauigans, a crocodilo esset arreptus, sacerdotes eius loci postulauit, ut ob ultionem hos uenarentur: illi qui sacros habent crocodilos, magna ui pecuniae sese ab hac inuisionem redemerunt. Alexander Macedo uolens prope Pharum ciuitatem habitari, illucq; emporium quod Canobi erat, una cum sacerdotibus transferri, illi ne hoc cogerentur, pecunia transfugerunt. Stabelbus rex Mysorum, debens stipendium militibus, duces eorum congregauit, monuitq; non amplius priuatis opus habere, sed duabus. Itaque stipendium quod militibus debebat, eis se recepit daturum, modo missos faciant milites: quod illis facientibus, ac procedente tempore stipendium petentibus, respondit: neq; tibicinem sine choro, neq; duces sine exercitu, aliquid utilitatis adferre: iussit igitur illos discedere. Huiusmodi ergo Aristoteles exempla connumerat, quibus profectio nostrorum ingenia minime cedunt, si consideremus quae principes quaeque genera molantur. Ut alia omittam: quae Xistius, quae Innocentius pontifices noua in urbe collegia commenti sunt, unde breuem utilitatem praeposuerunt decori atq; libertati curiae sempiternae? Quid Laurentius Medices Florentiae, inuentis albis quadrantibus quae portorij penderentur? Quid Neapoli Ferdinandus rex, in belli necessitate chartea moneta iussa rebus commutari? Deniq; tot impudentissime non solum populis, sed sacerdotibus quotidie imperatae pecuniae? Stobaeus in collectaneis sapientum dicta de oeconomia breuissima ponit. Solon dicebat, domum honestam sibi uideri, in qua res possesse, neque possidentibus iniuste, neque custodientibus difficiles, neque augentibus poenitende sint. Bias, in qua talis est dominus, qualis extra per legem. Thales, in qua ita probe sint omnia disposita, ut plurimum in ea uacare domino liceat. Critobulus, in qua dominus plures habeat sui amantes, quam timentes. Pittacus, in qua superfluorum nihil requirens, & necessarium nihil indigens dominus. Chilo, quae maxime imperio similis sit ciuitatis. Musonius maxime uituperat in oeconomia superfluos sumptus luxumq; ac uasa argentea, aurea triclinia, lectos eburneos, cedrina mensas: praeterea plures quam

res quam oporteat seruos & ancillas, & pulas item sumptuosiores: quibus rebus non solum inepti efficiuntur, sed iniusti & auari, quum pro his comparare multas oporteat opes, ac uectigal magnum, quod nisi per iniustitiam quari non potest. Dea licij insuper longe tolerabiliorem morbum esse dicit, quod is corpus tantum corrumpat, ille uero corpus animamq; inficiant. Antiphon ita rem oeconomiam describit, ut uxorem uelit domui rebusq; domesticis coferendis praeparandisq; praesentia autem foris in agro, in foro, in repub. Bernardus noster non inutilem & ipse de oeconomia tractatum edidit, ubi praesentia copiose quidem familiam, circa tamen delicias, iubet. Reliqua uero ac pulcherrima in hac disciplina qui cupiat uideri, cum ad Xenophontis oeconomicum, quem conuerti, relegamus. Officia domestica apud ueteres fuerant: dispensator, condus, pronus, atrienfis, cocus, dulciarius, qui confectiones praeparabat: structor, qui conuiuia: chironomon, qui obsonium in repositorijs secabat. Luuentalis: Spectas chironomonta uolanti cultello praegustator, qui libabat, praeterea medicus, iedra-lepta, qui unguentis aut pharmacis praeparandis praerat, domino siue lauanti siue aegrotanti: id nunc officium aromatarij usurpant. cubicularius, a poculis, a memoria, ab epistolis, a libellis, a studijs, uetiarius, lanitor, anagnostes, designatoris erat & publicus & priuatus principum, qui nunc cerimoniarum magister. In marmore Romae, C. Verres Eros designator Caesaris Augusti & in Plauto, Surge designator. Loca enim & in ludis, & in funeribus, cuiq; consuebat. Horatius, Designatorem decorat funebribus atris: quantum omnes designatorem legunt, quod male omnino putauerim. designare namq; aliquid, est mente disponere, ut Terentius de adulescente, Quid nunc non designauit is mali: seu etiam aliquid in edificando ordinare. ut Liuius, Loca theatri designauit.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

OECONOMIARVM LIBER SECVNDVS,

Iacobo Stapulense interprete.

20

Um quispiam debet aliqua debito modo dispensare, locorum circa quae negotiatur minime debet inexpertus esse, sed suapte natura ingeniosus, & sponte laborum patiens atq; iustus: quaecunq; enim harum defuerit partium, complura peccabit, circa id quod sibi parat negocium. Dispensationes autem sunt quatuor, ut est rudi Minerua diuidere (nam alias cum his coincidere comperimus) regia, satrapica quae & praefectoria: ciuilibus & priuata. Harum autem maxima & simplicissima, regia est. maxime euarians & facillima, ciuilibus minima autem itidem & admodum uaria, priuata. promiscua quidem illis multa esse necessarium est, at quaecunq; maxime per se unicuique earum accidunt, illa nos considerare oportet. Primum igitur consideremus regiam: est autem ipsa potens omnino, species habens quatuor: circa numum, circa ea quae exportanda sunt, circa ea quae sunt inferenda, & circa sumptus. Horum autem unumquodq; ut circa numum dico, qualis, & quado multo precio, aut uili faciendus. Circa autem inferendaq; quando & qualia a praefectis in regno, ut rex ipse utilitate suscipiat, disponenda sunt. Circa autem sumptus, quales dispartendi, & quando: & utrum erogandi numi ad ipsos sumptus parandos, aut ea potius quae numo comparantur. Secundo autem loco praetoriam consideremus. eius uero species sunt sex: prouentuum a terra: ab ijs quae in regione peculiararia nascuntur: ab emporijs: a tributis: a pascuis, & a ceteris alijs. Harum autem specierum prima & optima ea est, quae a terra suscipit prouentum. haec autem est, quam ij quidem oblationem, illi uero decimam appellant. Secunda autem est, quae ab ijs quae regioni peculiararia sunt prouenit. aliquo enim in loco peculiare est aurum, alibi argentum, alibi aes, alibi autem quodcuque fieri contingat. Tertia uero est, quae ab emporijs & mercatu rerum prouenit. Quarta, quae fit a tributis aurum rerum quae terra profert, aliquo precio comparandarum. Quinta uero, quae a pecoribus & frugibus, quae & decima uocatur. Sexta porro, quae est ab alijs a capite & manu nuncupata, quod capitatum aut pro dignitate manuatim exigatur. Tertio uero loco ciuilem dispensationem discutiamus. Huius autem optimus prouentus est is, qui est a peculiaribus earum rerum quae in regione proueniunt. deinde ij qui ab emporijs, & mercibus quae in limitibus regionis & circum circa habitantibus afferuntur. Quarto autem & ultimo loco ea inspicienda est, quae est priuatae curae. Haec autem est irregularis, ob id ipsum, quod non decet eam ad unam intentionem dispensare. minima uero propter id est, quia prouentus & imperitiae in ea modicae fiunt. Huius autem optimus prouentus, qui a terra prouenit: secundus autem is, qui ex ijs quae aliorum culpa negliguntur, suscipitur: tertius autem is, qui a numo. Praeter autem haec, quod omnibus communitur curandum est dispensationibus, & quod perquirere par est, id minime superuacaneum putetur. Maxime autem hoc pacto, si sumptus non maiores ipsis

Quibus instrum
dum esse oportet
negociantem.
Dispensatio-
num diuisio &
accidentia.

prouentibus fiant. At uerò quoniam diuisiones attulimus, post hoc rursus intelligendum, utrum prouincia, aut ciuitas circa quam negociamur, habeat ea quae diuisimus, aut pluri-
 ma horum afferre possit, atque his utendum. Haec igitur circa oeconomicas, id est, dispen-
 sationes atque partes earum diximus. Quaecumque uerò nonnulli priorum fecerunt, faculta-
 te rerum potius, quam arte aliqua illa profecti sunt. quorum quae enarratu digna esse cen-
 semus, colligimus. neque enim hanc historiam inutilem arbitramur futuram. Fieri enim po-
 test, ut quispiam is accomodet, qualiacumque ipse efficienda susceperit. Cypsellus Co-
 rinthius uouit loui, si dominus ciuitatis fieret, quae Corinthiorum essent, omnia se oblatu-
 rum. Potitus autem dominio, praecipit eos describi. Cum autem descripti fuissent, decimam
 partem à singulo quoque suscepit: at uerò ex reliquis partibus praecipit ut operaretur. Ex
 acto subinde anno, idem quoque fecit. Quare euenit, ut in decem annis ille cuncta habuerit,
 quaecumque sacrificaturum se uouerat: Corinthij autem reliqua possederint. Lygdamis Na-
 xius expellens profugos, quia nullus eorum res nisi uili mercari uoluit, eisdem profugis
 uendidit, & sacra & reliqua ipsorum quaecumque in officinis imperfecta relicta erant, et-
 iam uendidit eisdem & aliorum cuiuslibet uolenti, ita tamen ut describeretur ementis no-
 men. Porro Byzantij indigentes pecunijs, templa publica uendiderunt, & fructifera
 aliquo tempore, infructifera uerò perpetuò, & ea quae ad societates, & ad patriam perti-
 nebant, & quaecumque in locis priuatis iacebant: emebant enim carè. Quorum erat & a-
 lia possessio, & aliarum rerum quaecumque erant societatis publicae, aut circa gymna-
 sium, aut forum, aut portum, aut ubicumque quis quippiam uendebat, & capturae maris,
 & uenditionis salinarum, & admirandarum rerum, artificumque, & uatum, & pharmaca
 uendentium, & aliorum consimilium modorum, tertiam quidem partem rei perfectae con-
 tribuere ordinarunt, & numerum commutationem uni camporiae mensurae commiserunt:
 & penes nullum alterum potestas erat aut dare aut accipere: sin minus, rerum suarum pri-
 uatione multabatur. Cum lex ipsis esset, ne quis admitteretur ciuis, qui non esset ex ip-
 sorum utroque ciue: ipsi pecuniarum indigentia sanxerunt, eum qui ex uno ipsorum esset,
 soluendo libras triginta, fore ciuem. In rei frumentariae inopia, facti inopes pecuniarum,
 reduxerunt naues ex Ponto. Tempore autem facto, mercatoribus molestè ferentibus, tri-
 butum dederunt illis foenus sesquidecimum, uendentes etiam statuerunt ultra precium
 dare totius partem decimam. At uerò cum nonnulli incolarum foenerati fuissent super pos-
 sessionibus suis, decreto statuerunt, ut quicumque tertiam debiti partem afferre uellet, libe-
 re possessionem suam haberet. Hippia Atheniensis eminētias superiorum tabulatorum
 in uis publicis, & ascensus, & praerustiones, & portas quae aperiebantur foris, uende-
 bat. Comparabant igitur quorum possessiones erant: sicque collectae sunt pecuniae multa.
 Numum insuper qui Atheniensibus in usu erat, fecit improbum: & precium ponens,
 iussit ad se ferri. Cum autem conuenissent ad signandam pecuniam nouo charactere, dedit
 idem argentum. Quicumque etiam nauis praefecturam habere, uel tributatum, uel impen-
 sas suppeditare, aut aliquam aliam publicam curam gerere deberent, precium ponens mo-
 deratum, praecipiebat, ut is qui uellet id precij persolvere, describeretur inter publicos
 administratores. Sacerdoti praeterea Palladis, quae degebat Aropoli, praecipit pro quo-
 libet mortuo mensuram afferre ordeis, & alteram mensuram tritici, & obolum unum: at-
 que simili modo pro quolibet puerulo nato illud idem fieri iubebat. Athenienses in Po-
 tidia habitantes, cum pecunijs ad parandum bellum indigerent, insituerunt, ut omni-
 um facultates describerentur, quae apud unumquemque in populo confusae inordina-
 taeque erant: sed & quo in loco unaquaque possessio erat, ut pauperes possent erogare, cui
 autem possessio deerat, corpus condemnabatur. Itaque ab illis quod descriptum fuerat,
 unusquisque ciuitati saluum afferebat. Antisseus etiam, cum ciuitas indigeret pecu-
 nijs, & ciues consueuissent splendide celebrare Dionysia, in quibus uaria & multa con-
 sumebant quotannis, atque praeparabant: appropinquante hac festiuitate, persuasit illis, ut
 Baccho uouerent duplicia is, quae nuper collegerant, sequenti anno se daturos, illa autem
 congregantes, uicinis urbibus uenderent, quae cum ita fecissent, ipsi collectae sunt pecu-
 niae ad eorum usum non modicae. Lampasceni cum expectarent triremes multas ad se
 uenturas, & modium farinae quatuor drachmis ueniret, praeeperunt ut emptoribus uen-
 derent modium sex drachmis, & olei choe mensuram drachmis quatuor ac tribus obolis,
 & uini & aliarum rerum precia similiter posuerunt, antiquum autem precium priuati reci-
 piebant, at quod plus erat ultraque precium, ciuitas: quare pecunijs abundauit. Heraclio-
 ta mittentes naues quadraginta tyrannis qui erant in Bosphoro, non habentes pecunia-
 rum

rum copiam, comparauerunt à mercatoribus uniuersum triticum, & oleum & uinum &
 alias merces, & tempus definierunt, in quo ipsi precium essent persoluturi: mercatoribus
 autem probe uisum est ut non ad mensuram distribuerent, sed simul onera expedirent: il-
 lis autem quod ubi semel dedissent, nihil amplius de mercede esset praestandum: uerum
 considerauerunt empta, & uinum unum dispensatorem in unaquaque nauium constitue-
 runt, cum autem peruenerunt ad locum hostium, milites ab eis comparabant omnia: cum
 uerò prius aggregatum fuisset argentum, dederunt ducibus nauium, duces autem rursus
 mercedem soluerunt. quo factum est, ut argentum eis non defecerit, quousque ad propria
 remeassent. Lacedaemonij Samijs rogitantibus, pecuniam eis ad regressum dari, consi-
 lio decreuerunt, unam diem & se & seruos & animalia ieiunare, & quantum expendisset
 quisque, tantum dare Samijs. Carthaginenses frequentibus in ciuitate apud ipsos factis
 peregrinis, mercedem debentes quam dissoluere non poterant, proclamari fecerunt: si
 quis ciuium uel inquilinorum praedam habet ex ciuitate aut ex priuato, aut habere uult,
 describatur: descriptis autem compluribus, miserunt naues quae ad nauigabant Pontum,
 rationabili praetextu, ad praedandum, statueruntque tempus, in quo rationem pro ipsis di-
 cebant se reddituros. collectis autem compluribus pecunijs milites dimiserunt, & pro pra-
 edam exigentia diuiserunt: & si qua erant ex iniusta praeda, ciuitas ex prouentibus resti-
 tuit. Cyzicenis etiam ad inuicem dissidentibus, obtinuit populus: & diuitibus captis,
 qui debebant pecuniam militibus, statuerunt non interimere captos, sed ubi pecuniam
 dedissent, expellere. Chij etiam cum illis esset lex, describi debita in publico, & pecu-
 nia indigerent, statuerunt ut debitores quidem ciuitati debita assignarent, ciuitas uerò
 dereditibus usuras foeneratoribus dissolueret, quousque ad antiquum ditesceret mo-
 rem. Mausolus Cariae tyrannus, mittente rege ad eum pro tributo, congregans ditis-
 simos regionis, dicebat, regem poscere tributum, se autem non esse soluendo. praeparati
 autem ex industria uiri, pollicebantur ei quandam summam, quam quisque allaturus es-
 set. His autem hoc agentibus, ditiores partim uerecundia mori, partim uerò timētes, mul-
 to plura quam illi promiserunt, atque obtulerunt. Iterum pecuniarum egens, in concio-
 ne uocatis Mylassensibus, inquit, metropolim (cum sua esset ciuitas) muris immunitam
 esse, regem autem aduersus eum bellum decernere: qua de causa iubebat unumquemque
 Mylassensium, immodicam afferre pecuniam, asserens se, & eos qui attulissent, & reli-
 qua eorum bona seruatorum. Quae ubi oblata fuere, multa sibi coaceruauit pecuniam: at
 inquit, deo non uiderur, in praesenti moenia aedificanda esse. Condalus Mausoli pra-
 fectus, quando ei per regionem proficiscenti offerebat quispiam aut ouem aut porcum
 aut uitulum, describebat dantem, & tempus, praecipiebatque, ut in domum reduceret, nu-
 triretque quousque reuerteretur: at uerò cum tempus satis illi effluxisse uideretur, com-
 putans & quod nutriendum dederat, & quicquid fructus inde prouenerat, repetebat.
 Arborum autem quaecumque porrigerentur aut deciderent in publicas regiasque uias,
 usum fructum uendebat. Militum si quis moriebatur, elationem corporis drachma
 uendebat, & hinc quoque simul argentum percipiebat: simulque neque eum fallere duces
 poterant, cum quispiam militum e uita demigraret. Intuens etiam Lycios amantes cae-
 sariem ferre, dixit, epistolas huc uenisse à rege, quae iuberent mittendas esse comas ad
 proscomia: igitur sibi iniunctum esse à Mausolo, ut detonderet eos: ueruntamen si uel-
 lent capitatum taxam aliquam dare, se à Graecia comas transmissurum. quilibet dede-
 runt: sicque plurima pecunia à numerosa turba collecta est. Aristoteles Rhodius Pho-
 reae princeps, pecunijs indigens, uidens duas esse factiones Phoreorum, alteram partem
 seditionis secreto allocutus, dixit, alios sibi uelle pecuniam dare, ut illis negocia ciuitatis
 committeret, ipse autem malle ab ipsis accipere, atque eis ciuitatis administrationem trade-
 re. Quae audientes, illico pecuniam quantum praecipit, in promptu dedere. At uerò ille rur-
 sus alijs ostendit, quae ab his acceperat, qui dixerunt se non minus daturos: sumens autem
 ab utrisque, conciliauit eos inuicem. Conspiciens etiam ciues multas inter se agitare
 causas, magnasque longo ex tempore iniurias, quae per bellum illis obtigerant, iudicium
 statuens edixit, quicumque definito tempore non essent sententiam assecuti, legem posu-
 isse, non ulterius fore praeteritorum delictorum iudicia: tunc autem à multis offerentibus
 pecuniam propter breuitatem temporis, & obtinendam iustitiam, multis etiam multa
 offerentibus ut prolongaret tempus, à singulis suscipiens, immodicam congestit pecuni-
 am. Clazomenij in frumenti penuria pecunia indigentes, statuerunt, ut si qui priuato-
 rum haberent oleum, mutuarent ciuitati ad foenus (nascitur enim hic fructus multus in
 Z

regione) quibus mutuantes nauigia, miserunt ad emporia unde ipsis ueniret triticum, habito pacto, de precio olei. Insuper debentes militibus stipendium uiginti talenta, & dare non ualentes, pendeabant foenus ducibus annue quatuor talenta. Cum autem antiquo debito nihil deduceretur, sed semper frustra consumerent, percusserunt nummum ferreum qui argenti haberet rationem uiginti talentorum: deinde dantes ditissimis ciuitatis cuiuslibet suo ordine, argentum ab illis receperunt æquale, quare privati habuerunt ad quotidianos usus impensas, & ciuitas à debito liberata: secundum uero ex prouentibus illis foenus restituerunt, semper diuidentes unicuique in parte dabant, illi autem ferreos numos reportabant. Selibriani pecunia laborantes indigentia, (lege apud eos posita, cum in fame constituti fuissent, non educendum esse triticum) apud eos autem uetus triticum abundaret, statuerunt priuatos ciuitati dare triticum, determinato precio, uno quoque retinente ad annui uictus sufficientiam, deinde statuētes precium quod illis restituisse habere uidebatur, unicuique educere uolenti uendidit. Abydeni propter seditionem regione facta uacua, & accolis nihil eis porrigentibus, quia adhuc deberent, statuerunt ut quicumque uellent, foenerarent agricolis, quo terram colerent, sic ipsis primis allatio ex frugibus fieret, alijs autem ex reliquis. Ephesij cum pecunijs egerent, legem posuere, ut mulieres aurum non gestarent: quantum uero impræsentiarum haberent, mutarent ciuitati. Pro columnis etiam quæ erant in templo, statuerunt argentum esse soluendum: eius autem qui soluisset nomen esse scribendum, perinde ac si obtulisset. Dionysius Syracusanus uolens pecunias congregare, concionem faciens, dixit, apparuisse sibi Cererem, iussisseque ut mulierum ornatum in templum deferret: se uero mulierum quæ apud ipsum sunt, ornatum obtulisse, atque hoc idem facere ceteros hortabatur, ne qua forte indignatio à dea exuscitaretur. Qui autem negligeret, reum fore sacrilegij: afferentibus autem cunctis quæ habebant, quisque propter deam & propter illum sacrificas, deæ ornatum abstulit, tanquam à dea mutuans. Elapsò insuper tempore, cum mulieres rursus ornatum ferrent, præcepit, ut ea quæ uellet aurum ferre, ordinata quadam in templo offerret. Debens etiam triremes extruere, agnoscens sibi opus esse pecunia, concionem uocans, inquit, quandam sibi ciuitatem tradi, ad quam opus erat pecunijs, precarique ciues ut quisque sibi duos stateres mitteret. intermittens autem duos aut tres dies, tanquam in tradenda ciuitate error contigisset, ciues laudans reddidit unicuique quod miserat: id autem agens, ciues in gratia fouit. postea uero arbitrantes, quod eam accepturus esset, rursus miserunt, ille uero suscipiens, ad nauis extructionem aptauit. Cum rursus non abundaret argento, nummum percussit è stanno, & concionem uocans, multa super laudato nummo dixit. Illi uero decreuerunt, quamuis etiam nollent, ut quisque haberet tanquam argentum, non autem tanquam stannum. Cum rursus pecunijs egeret, rogabat ciues ut ei contribuerent: illi autem responderunt, se non habere. Extrahens igitur Dionysius uasa quæ apud ipsum erant, uendebat, quasi id ob indigentiam faciens, Syracusij autem ementibus, describatur quid unusquisque comparasset: postquam autem precium suscepit, iussit unum quemque uas afferre quod emisset. Cum etiam ciues propter tributum pecora non nutrirerent, dixit, quod ei tanta sufficerent: uolentes autem nunc acquirere, immunes fore à tributo: multis autem cito multa comparantibus armenta, tanquam habituri ea essent absque tributo, opportunum id esse ratus, aestimare præcepit, imposuitque tributum. Hac igitur deceptione indignati ciues, illa iugulantes uendebat: ille uero contra id statuit, quod in die occidi oporteret. At illi iterum in sacrificijs immolabant: ille uero uetuit, ne foeminam sacris immolarent. Rursus pecunijs egens, iussit apud se describi pecunias, quotquot essent familiae orphanorum. Descriptis autem cunctis, illorum bonis abutebatur, quousque ad ætatem quisque peruenisset. Cui cepisset Rhegium, conuocato populo, dixit quam ob causam ab eo iuste capti essent, nunc tamen impensas quas in belli usum consumpserat percipiens, & insuper ab unoquoque minas tres, absolueret eos. Rhegienes uero quacunque absconderant, in apertum eduxerunt: & egeni à ditioribus & peregrinis mutuo accipientes, conflagrunt summam quam præceperat: quam ab ipsis accipiens, nihilominus omnium corpora uendidit, et cunctam suppellectilem, uniuersaque bona, siue occulta siue aperta, diripuit. A ciuibus etiam accipiens pecunias, ea lege ut illas restitueret, cum ab eo repeterent, iussit ad se afferri quantum quisque possideret argenti, alioqui mortem multam indixit. Delato autem argento, nummum percussit nouo caractere, deditque drachmam, duarum drachmarum ualore: sicque debitum penes ipsum remansit. In Tyrrheniam autem centum nauibus adnauigans, accepit è sacello Leucote, id est, albæ deæ, aurum quoque & argentum multum, aliumque apparatus immodicum.

Cognoscens

Cognoscens etiam quod nauæ quamplurima haberent, proclamationem fieri fecit, ut quisque dimidium eorum quæ haberet, deferret ad ipsum, aliud dimidium habiturus: non afferenti autem, statuit pro multa mortem. Arbitrantes igitur nauæ, si ferrent dimidia, reliqua se habituros, secure attulere: posteaquam uero illa accepit, præcepit rursus, ut alia afferrent dimidia. Mnedei, ijs quæ à portibus, & alijs uectigalibus proueniebant, utebatur ad gubernationem ciuitatis, ex tributis autem quæ ex terra & familijs proueniebant, nihil operabantur, sed obseruabant eos qui illa haberent: & cum necessitas pecuniarum ingrueret, reddebant ijs qui deberent. Lucrabatur igitur ex præterito tempore, pecunijs absque foenore utentes. Bellum item suscipientes aduersus Olynthios, cum illis pecuniæ deessent, at adessent mancipia, statuerunt, ut relictis cuiuslibet ciuium mare & foemina, cætera ad usum ciuitatis uenderent, tanquam in priuatorum exhibitione pecunias commodarent. Callistratus in Macedonia cum prouentus portus ut plurimum uiginti talentis aestimaretur, modum inuenit ut duplum conficeret. nam & conspiciens eos qui emebant semper euadere ditiores, cum oporteret eos dare fideiussores uiginti talentorum, proclamari fecit, quicumque emere uellet, constitueret fideiussores tertiae partis, solueret autem quisque quantum se posse sibi suaderet. Timotheus Atheniensis bellum gerens aduersus Olynthios, argento egens, signauit æs, & dedit militibus: illis autem ægre ferentibus, dixit: quod illo æque uenderent, emerentque omnes, ab ijs qui uendunt atque emunt: ipsis autem mercatoribus ante indicauit, ut quisquis æs illud accepisset, illo rursus emeret ea quæ in regione uenderentur, & spolia quæ afferentur. Quod si apud eos æs remaneret, portarent ad ipsum, recepturi denique aris loco argenti. Circa etiam Corcyram bellum exercens, exiliter satisfaciens militibus, petentibus quidem stipendium, inobedientibus, & ad inimicos deficere se uelle afferentibus, cœtum congregauit, ac dixit, non posse propter hyemem ad se peruenire argentum, cum tanta esset illi copia. Quapropter solutionem trium mensium, quam prius soluerat, se illis dono dare. At uero illi suspicantes, nunquam Timotheum tanta munera eis dare, nisi reuera ab eo expectarentur pecuniæ, quæ uerunt à petendo stipendio, donec uoto potitus est. Obsidens item Samum, fructus & ea quæ in agris erant uendidit Samijs: quare pecunia satis abundauit ad stipendia militum. Cum commeatus necessariorumque ad uictum in exercitu esset raritas ob aduenientes, prohibuit ne uenderent triticum farina comminutum, neque minorem mensuram modio, neque quippiam liquidorum minus quam metretæ mensura. principes itaque ordinum & manipulares comparantes omnia simul, dederunt militibus: aduenientes autem sumebant uictui necessaria: cum autem discederent, si quid residuum fuisset, principibus ordinum, manipulorum que uendebant: atque ita euenit, ipsos milites abundare uictuum copia, sufficientique comeatu. Didales Persa milites habens, ex ijs quæ indies ex bello conquirere poterat, illis dabat. Non habens autem nummos quos elargiretur illis stipendia poscentibus, ubi aduenit tempus quod illi uisum est accommodum, tale quippiam machinatus est. conuocans cœtum: Ne credatis, inquit, me pecuniarum penuria laborare, imò in quodam prædio mihi sufficiens copia est, & pariter locum indicauit, atque discedens illuc profectus est. cum uero loco uicinus esset, præcessit, & quæcunque in templis erant argentea uasa, diripuit: præparauitque multos tanquam argentum onusti deferrent, & uasa illa illis ostendens ibat. At qui uidentes milites, rati cuncta quæ ferebantur esse argentum, confidebant se stipendium percepturos: ille uero dixit oportere eos usque ad Amison peruenire, illicque se stipendia percipere: erat autem plurimum dierum iter ad Amison, & tempus hyemis. sicque illo tempore exercitu abusus est, solum illis commeatum præbens, cum in exercitu & artifices & cauponarios, & commutantes haberet, quorum opera aut nihil aut perparum indigeret. Chabrias Atheniensis, Thao Aegyptiorum regi gerenti bellum, & pecunijs indigenti consuluit, ut aliquis diceret sacerdotibus oportere & uirorum & mulierum multitudinem sacris initiatorum submouere, propter impensam. audientes autem sacerdotes, & sacerdotium penes se manere uolentes singuli propriam dedere pecuniam. post autem à cunctis quam accepit, iussit illis præcipi, decimam partem expensarum quas prius in templo faciebant, & reliquorum, regi mutuare, quousque finem bello imposuisset. Ab unaquaque colonia præcepit omnes quippiam determinatum afferre: & ab unoquoque corpore similiter, ex frumento etiam quod uendebatur, à uendente & emente, præter precium, pro modio percipiebat obolū. ab unaquaque naue, & officina, & unoquoque opus aliquod exercentium, decimam partem operis. Illis autem qui ex regione debebant sub eo militare, præcepit afferre, si quis aut auri aut argenti quip-

Z 2

piam non signati haberet: cum uerò plurimi attulissent, illo ipse utebatur, mutuantes autem præfectis classium commisit, ut de ijs quæ abundarent apud eos, illis redderent.

Iphicrates Atheniensis, Coty parante exercitum, effecit hoc pacto ut compararet pecuniam. Præcipit hominibus quibus præerat, seminare sibi tres modios tritici: quo facto, collegit tritici ingentem multitudinem: quam ad emporia mittens, uendidit, obtinuitque pecuniam. Cotys Thrax petebat à Pirinthijs sibi mutuò dari pecunias, quo firum congregaret exercitum: Pirinthij uerò illi dare recusarunt, tunc eos rogauit ut uiros è ciuibus illi darent, ad custodiam quorundam castrorum, quatenus militum opera qui nunc illa custodiunt, uti posset: illi uerò illico id fecerunt, arbitantes se futuros locorum dominos, missos autem Cotys in custodia tenuit, præcepitque eam pecuniam dari, quam ab illis mutuò petierat. Mentor filius, Hermiam capiens, & prædia eius obtinens, dimisit eosdem curatores in regione, qui fuerant ab Hermia constituti, cum uerò securi iam essent, quæcunque absconderant, secum accepere. Mentor uerò omnes capiens, diripuit uniuersa quæ habebant. Memnon Rhodius qui Lampasci dominabatur, pecunijs egens, scripsit ditissimis Lampascenorum, ut aliquam magnam argenti summam ei conficerent, quam recepturi essent ab alijs ciuibus, quibus commissum erat illam afferre. atqui cum illis alij ciues afferrent, iussit eandem sibi mutuò dari, usque ad certum tempus, in quo eam illis redderet. Rursus pecunijs indigens, precatus est eos ut illi darent, quas ex protentiibus eius mox recepturi essent. Illi autem attulerunt, quia citò prouentuum receptio futura erat: at ubi ea quæ prouentuum erant missa sunt, sibi illis opus esse dixit, se uerò postea conflatum aes, dissolutum ire cum usuris. A militantibus etiam auferbat solutiones & stipendia sex dierum in anno, quos dicebat exemptos: dicens, his diebus neque custodiam illis ullam esse, neque itineris expeditionem: neque ipse impensas faceret. Ante id tempus dabat militibus stipendia secunda die à nono mense: à primo quidem mense præteribant dies tres, à sequenti quinque, & ita usque ad tricesimum diem: sicque in anno mensem unum à militibus iterum auferbat. Charidemus Orites habens quadam prædia in Aeolide, cum aduersus eum militaret Artabazus, pecunijs indigebat ad militares copias, primùm quidem exhibuerunt illi, postmodum uerò se non amplius habere quod exhiberent, dixerunt. Charidemus autem consiciens prædium esse opulentissimum, præcepit, si quid haberent pecuniae, aut suppellectilem preciosam, mitterent in aliud prædium, & daret eis conductum custodum. simul autem & ipse hoc facere uidebatur, suaque in prædium aliud mittere. Obsequentibus igitur illi hominibus, postquam haud admodum ab urbe abfuerint, scrutatus est quæ habebant, & cepit quibuscunque indigebat: illos autem rursus in urbem remisit. Proclamari etiam fecit in ciuitatibus quibus domina batur, neminem domi arma tenere, alioqui multari argento, quod per præconem indicabatur. Quod subinde negligere uisus est, & nullam eius rei curam gerere: homines autem arbitantes proclamationem illam sibi uanè fuisse factam, habebant singuli per regionem arma quæ prius possederant. At ille repente explorationem domorum faciens, apud quos arma sunt reperta, indicta poenae multam dederunt. Philoxenus quidam Macedo præfectus Cariae, pecunijs indigens, se debere Dionysia celebrare dicebat, scribebatque ad eos qui maximè fructibus abundabant, ut festi essent apparatus, eis præcipiens quæ essent apparanda. Videns autem eos grauius ferre, misit aliquos, interrogans, quid dare uellent, & absoluerentur ab huiusmodi ministerio. At illi multo plura quam se censabant exposituros, uelle dare dixerunt, ut non uexentur, & à proprijs abesse non cogantur. Ab his igitur capiens quod dederunt, ad alios rursus scribebat, donec percepit quod ipse uolebat ex ijs, quæ apud illos erant. Euases Syrus Aegyptiorum præfectus, sentiens nomarchas qui sub ipso erant, debere rebellare, uocauit eos ad tribunalia, & omnes suspendere fecit: præcepitque, ut familiaribus eorum diceretur, eos in carcere detineri. Vnusquisque igitur affinium, pro unoquoque sollicitus erat, ut captiuos pecunijs redimeret. Ille uerò pro unoquoque pasciscens, & quæ pacta erant accipiens, singulis mortuum reddidit. Cleomenes Alexandrinus præfectus Aegypti, ingenti fame alijs in locis facta, in Aegypto autem re mediocriter se habente, uetuit educationem tritici. Nomarchis autem causantibus se non posse tributa soluere, nisi educerent, educere permisit: sed permultum tritico imposuit tributum, ita ut pauco educto tritico, multum illi contigerit recipere tributum. quo factum est, ut nomarchæ à suo destiterint proposito. Transfretans autem Nomon, ubi crocodilus pro deo habetur, unus puerorum suorum raptus est. Aduocans igitur sacerdotes, dixit, se qui prior iniuria

iniuria affectus esset, uolunt iri in crocodilos: itaque præcepit uenari eos, & ab aquis extrahi crocodilum. Sacerdotes uerò, ut deus eorum non haberetur contemptui, congregarunt quantum auri potuerunt, & illi dederunt: sicque ab incepto destitit. Alexandro regem mandante Cleomeni, ut sibi construeret urbem ad Pharon, & emporium quod prius erat in Canopo, illi constitueret: ipse nauigauit in Canopum ad sacerdotes, & eos qui illic diuitias haberent, & se ad hoc uenisse dixit, ut eos deduceret colonos. Sacerdotes autem & accolæ afferentes pecuniam, dederunt illi, ut eos & emporium illis in regione relinquat: accipiens autem, tunc quoque discessit. Porro transfretans cum essent sibi parata quæcunque erant necessaria ad ædificationem, petijt ab eis pecuniam, quæ longè multitudine excedebat, tanti autem interesse sibi emporium illud esse, & non hic: cum autem dicerent, se dare non posse, transfigrare eos fecit. Quosdam etiam ad merces comparandas mittens, & sentiens eos bene emisse, at conuenisse ut ei deberent ratiocinio precium supputare, ille ad notos ementium dicebat, se audiuisse eos merces supra precium comparasse quod præceperat, & simul eorum cum simulata iracundia, arguebat inscitiam. Illi autem hæc audientes, dicebant, non decere eum credere quippiam obloquentibus in eos, priusquam ipsi ueniant, & rationem ei reddant. atque cum emptores uenissent, illi recitarunt eis quæ audierant à Cleomene: ij uerò uolentes illis & Cleomeni rem ostendere, præcia retulerunt, quibus emerant. Cum triticum in regione ueniret decem drachmis, uocans operatores, interrogauit, Quomodo uoluit ipsi laborasse? inquit se uelle illi, etiam minoris quam quanti mercatoribus uendere: illud autem iussit, ut tanti ipsi darent, quanti alijs uendebant. Atqui mox statuit precium tritici triginta & duas drachmas, atque ita uendebat. Accersens etiam sacerdotes, dixit, enormem impensam in regione ad sacrificia fieri: quare oportere aliqua sacrificiorum, & multitudinem sacerdotum tollere. Porro sacerdotes & quisque priuati & communiter sacras pecunias dedere, arbitantes ipsum id reuera facere uelle, & optabat quisque sacrificium apud se fieri, & regionis esse sacerdos. Antimenides Rhodius princeps factus ab Alexandro, super uia dimidium, circa Babylonem, hoc pacto pecunias confluuit. Cum antiquitus in Babylonia lex fuisset, omnium quæ inferebantur decimam soluere, & nullus illa lege ueteretur, obseruauit præfectos omnes approbatos, & milites non paucos, & senes, & alios artifices accersitos inferentes bona propria peregrinando, & multa illis allata dona, & secundum legem positam decimam exegit. Rursus mancipia quæ erant in exercitu, præbens, iussit eum qui uellet, describere quod uellet: debere autem pro anno octo drachmas deponere. Quod si desiceret seruus, reportaret precium quod descriptum fuerat. Descriptis igitur compluribus mancipijs, non paucum argentum utilitati fuit: si autem aliquod mancipiorum defecisset, iussit præfectum sub cuius præfectura fuisset, exercitum conseruando, precium domino eius restituere. Ophelas Olynthius constituens curatorem super pascuis Arthriditem, cum accessissent ad eum nomarchæ loci illius, dixerunt se uelle illi multo plura dare: præcabantur autem, ut mutaret curatorem, quem constituerat: interrogauit eos, si contribuere possent, quæ pollicebantur: affirmantibus ipsis, curatorem in officio dimisit: quæ autem ipsi promiserant tributa, exigij præcepit: ergo nec curatorem quem instituerat spernere uisus est, nec illos ad maiora tributa, quam ipsi statuerant, soluenda coegisse. Pythocles Atheniensis consuluit Atheniensibus, plumbum ex Tyrijs accipere, qui in ciuitate priuati essent, eo quo uendebant precio duarum drachmarum: deinde statuit illis precium sex drachmarum, sicque uendebat. Charibrias, cum electi sufficerent ad implendas naues centum & uiginti, esset autem ei opus solum sexaginta nauibus, præcepit ijs qui ex sexaginta nauibus eius quæ remanebant nauigaturi erant, ad bimestre annonam ministrare, aut ipsos nauigare: ipsi uerò malentes proprijs rebus incumbere, dederunt ea quæ præcepit. Antimenes thesauros qui per uias regias continebantur, iussit præfectos implere secundum legem regionis. cum uerò exercitus aut turba alia absque rege indiguisset, uendebat ea quæ erant ex thesauris, aliquem ad eos mittens. Cleomenes appropinquante nouæ lunationis tempore, cum ingrueret necessitas stipendia militibus persoluere, nauigauit ex industria. Procedente autem mense stipendia persoluit, ac resumpsit nauigationem: postea uerò incepto mense, solutionem differebat usque ad lunam silentem: milites autem quia nuper recepissent stipendia, quietè se habebat. Ille uerò in anno mensem unum prorogans, semper mensis mercedem auferbat. Stabelbius Mison, militibus stipendia debens, conuocans duces, dixit illis: nullo pacto se priuatis indigere militibus, sed ducibus: cum uerò sibi

opus esset, mitteret eos, dans eorum cuilibet argentum, ad colligendos externos. Stipendia autem quae illis debebat, ducibus ipsis pollicebatur se dare: praecipit igitur unumquemque dimittere extraneos e regione. Duces itaque arbitantes pecuniam illam suam fore, remiserunt milites, ut praeeperat. paruo autem exacto tempore, cum mercedem poscerent, eos conuocans, dixit, neque tibicinem sine chorea, neque duces sine militibus ad quicquam utiles esse. Quare praecipiebat, ut e regione discederent. Dionysius facella circuibat, sicubi uideret positam boni daemoneis mensam auream aut argenteam, & auferre praecipiebat. & quaecumque statuae quippiam praetendere uidebantur, auferri iubebat: dicens. Quodcumque accipio, tollere praecipium. uestimenta etiam aurea, & coronas aureas statuarum tollebat, dicens, se & leuiores & accommodatiora daturum: & subinde illis albiculos amictus, albiculasque circumponebat coronas.

VIRTUTVM EXACTIOR DIVISIO PER SYMONEM

Grynæum.

Virtutum quatuor diuisionem non membratim persequi, sed a certo principio paucis deducere, proprium est. Et quidem quatuor esse prima uirtutum genera, quibus mens humana uelut anchoris quatuor, aduersus omnes animi tempestates regatur, uetus doctissimorum hominum consensus est, etiam eorum qui de religione uera uerissime senserunt. Id igitur in communi rerum prius, mox in propria hominis formula spectemus. Omnis ergo natura res, et substantiam habet aliquam, in qua uersatur, et in seipso secundum quam intelligitur ac iudicatur uirtus. Ut enim nisi subiecta in re operatio non cernitur, ut nusquam nisi in oculo uisio: ita nisi in operatione intelligi que cuiusque rei uirtus ac praestantia sit, non potest, ut nusquam nisi in uisendo, uisus perspicacia. Quod si uirtutem qualibet in re agendi et munere suo fungendi rectitudinem uocamus, et rectum est quicquid ab instituto fine non errat, finis autem sua cuiusque rei consummatio est: id certe uirtus erit, in consummationem sui quod quicque agendo fertur. Intelligendum est autem, unamquamque naturam in rerum medium sic expositam esse, ut hinc quidem infesta et inimica, inde idonea ac congruentia sibi circumposita habeat: in quorum congressu ut omnis operatio consumitur, sic uirtus omnis spectatur, dum unaqueque rerum constituere sibi imperium convenientium conseruatione et repugnantium amolitione conatur. Itaque tanquam in certamen et emulationem omnes natura res positae ac commissae ab opifice, ad communem uniuersi salutem esse uidemus: ut in coetrayi propulsione, et conuenientis coniunctione uis rerum uirtusque, omnis uersetur. Quae si ita habent, et si uirtutis descriptio haec uera est, omnisque ut operatio naturae sic uirtus inter contraria uersatur, prima certe uirtutum unicuique rei fuerit, quae cumque conuenientis inconuenientisque notatione uiam agendi praetendat ac praemunit rebus quidam boni malique, sui sensus, ac iudicium minime fallax. Quo sublato, quia in utrumque iam aequae fertur, et idonei idoneique sibi discrimen nullum tenet, ceteras uirtutes cadere necesse est. Quem enim in agendo conatum adhibeamus, ubi quid agendum sit, nemo est qui docet. Prima igitur haec unaquaque, in re naturalis operationis ueluti directio ac uirtus esto, conuenientis repugnantisque sibi natura certum iudicium habere, ut antequam quicquam agitur, sequi res agendo commoditatem suam norit. Proxima, qua in praescripta praemonstrataque, ac recta secundum naturam uia, iam cognita sic insitit, ut ab infesto resistenteque sibi non statim depellatur. Nam quia consistendum omnibus natura cum contrario suo est, siue sustinendi eius uis nulla rei suppetit, locum id sibi non repulsum facit, et superat: itaque rei iam operatio debilitata, agendo prodesse sibi non potest, siue nimis in contrarium auidè inuadit, non tam arcendo quam uehementiore hostis congressu seipsum uiolando, sibi ipsi res agendo incommodat, quorum utrumque uirtuti pugnat, quae ei in quo est prodesse tantum, non etiam obesse nouit. Haec uirtus ab illa priore sic pendet, ut quam firmiter a bono suo iudicium est, quam acutus solersque conuenientis sensus, tam firmiter ad bonum ingressus sit. Inflammata ferri animalia cupiditatis impetu uidemus: at illam pro magnitudine apprehensi perphantasiam boni inardescere constat. Duae itaque, iam in omni naturae operatione rite progrediente uirtutes necessario intelligimus. Sed quia tam mali quam boni non ueri species a praescripta naturae uia subducit, etiam in conueniente quae procliuatatem naturae moderetur ac sistat, necessaria unicuique rei uirtus tertia est. Siue enim conueniente sibi ignauius et oscitanter mouetur, utilitatem suam stipes et fatua natura negligit: siue nimis hoc accenditur et rapitur, cupiditate eius praecipitata, comoda ex re capis incommodum: quorum utrumque non solum non uirtus, sed intolerabilis naturae infestitia est. Porro autem et haec ab illa prima, rationeque eadem oritur. Sed iam in utrumque bene instructam naturam, hoc est ita comparatam, ut quorsumcumque agendo fertur, quantum in ipsa est, ueri suum officium possit, quomodo non recta uocemus? Quod quidem iustitiae nomen antequam superiores illae inter se conspirant uirtutes, rei nulli potest competere. Ergo substantia quaedam primum omnibus reliquis subiecta est: et per se substantia, ad tuitionem sui unicuique naturae facultas, est in seipso uirtus et modus, qua ut ferè se res tueatur sola sit: est apti idoneique sibi iudicium, uirtus prima: est arcendi contrarij uis, uirtus secunda: est amplectendi idonei uis, uirtus tertia: est his ita comparatae rectitudo iam naturae, uirtus communis quarta. Haec in omnibus naturae rebus eodem pacto habent: ac ut in toto corpore, ita qualibet corporis naturalis in parte, institutio una eademque, haec naturae inuenitur. Substantia sua res omnis bona est, operatione bona mala

na mala fieri, uirtute tantum bona, uitio tantum mala esse potest. Tolle primam, in exitum aequè ac salutem suam per infestitiam res tendit: tolle secundam, frustra quoquam tendit, semper occurrentem ob hostem ab itinere instituto per ignauiam reuocessura: tolle tertiam, frustra quoquam tendit, semper ob occurrentem amicum uia oblitura. Vnamquamuis harum trium tolle, rectè ad tuitionem sui, et rerum commercium comparatum est nihil. Contra da primam, accincta res ad commercium naturae est, et negociandi uiam tenet: da secundam, in ea progreditur, et quantum in ipsa est ab infesto non interpellatur: da tertiam, nusquam seipsam remorabitur in idoneo: da haec omnia, rectè natura quaeque habet. Quatuor haec neque substantia, neque ipsius obsequia, sed quaedam substantia nobilitas et praestantia sunt. una uirtus unicuique ad tuitionem sui concessa, nomina diuersa pro rerum in quas egit uarietate et modo, sumens. Nam ut quaeque praestantissima substantia est, sic eius est obsequia potentissima: et ut obsequia est potentissima, sic conuenientis et inconuenientis sensum acutissime seruat. Sed ut quicquid de reb. extra se positis amicis inimicisque perfectissime iudicat, sic iustitiam optime ad tuendum se utetur. Equidè et hoc intelligendum est, in seriem naturae unamquamque rem insertam, uel in suprapositum sibi proximèque ante se praesertim, uel in infrapositum suffectumque sibi respicere: et illinc quidem uim uirtutis ueram omnem haurire, huc uerò omnem exonerare et reddere, meliorisque et superioris se consortio tantum in officio res permanere: inde diuulsas, uirtutem statim amittere. Docent planta, quae solis: animalia, quae hominum: ingenia, quae artium: mentes, quae spiritus uel sola consummantur, et in finem ducuntur suum. Et haec quidem momenta sic in omni natura impressa sunt, ut in pessime dispositis simulachra et umbræ uirtutum quaedam extent. At uera uirtus sola praestantioris se ductu sine suo potitur: cum cetera omnia, concessis natura facultatibus, uirtute destituta, in exitum suum tendant. Videmus in superatis morbo corporibus, uim omnem contra seipsam naturam conuertere. Formulam hanc ad naturam iam nostram transferre paucis licet. Est rationalis anima uirtutum omnium et capax, et stragulum omnium: est animae obsequia, secundum quam intelligitur uirtus, omnia cum ratione faciendi. est obsequia aliqua rectitudo ac uirtus, id efficiens, ut secundum rationem anima rationalis omnia agendo, in exitum suum minime tendere, sed tueri sese, et bonum sibi non malum asciscere possit. Est uirtutum eius prima, rationis intelligentiaeque lux, id est, uera ueri sui boni cognitio, cuius praesidio contra omnia sese tueatur. Est secunda rationis de uero suo bono immota, etiam si acerbus maxime sensus repugnet sententia. Est tertia rationis de uero suo bono immota, etiam si suauitas sensuum maxime diuersum doceat sententia. Est quarta ex his iam consurgens, rationis totius rectitudo ac iustitia. Quatuor nomina, res ac uirtus una. Praeclareque scriptura luci fidei sine errore in uerum et aeternum bonum suum intuenti, uirtutum omnium uim ueram tribuit. Haec fides in rebus iudicandis, uerum iudicium: in sustinendis malis non ueris, de uero suo malo, ueri iudicij constantia: in contentendis non ueris bonis, de uero suo bono, iudicij eiusdem firmitas et robur est. Quibus uirtutibus qui sic instructus est, ferri incitarique, in quenquam contra fas et ius minime potest: et quem nec commodum, nec incommodum abducit a recto, in omni uite commercio, uir erit rectus iustusque. Vna igitur uis fidei in eadem scriptura sapientiae, prudentiae, sortitudinis, sobrietatis, iustitiaeque, ac uirtutum omnium nomen frequentissime capit. Vmbratilis uirtus, in natura hominum communiter omnium inest: sed uera superioris commercio inuecta. Quo nam enim pacto uis non diuina est, quaecumque in consortium, Dei mentem adducit: qui finis utique hominis est. Itaque cum de uirtutibus legunt, et in uirtutibus exempla inuadunt iuuenes, ueram uirtutem fidem, uirtutum simulachra reliqua omnia esse meminere. Nulla in plantis uis est, quae facere possit sola frugifera, de caelo solisque beneficio uis omnis nascendi datur. Nulla in homine uis est, qua finem suum consequi sine superioris adminiculo sola possit: luce de caelo bona uera mentibus hominum inscribi sic oportet, ut eorum desiderio quae uera non sunt, coeternant. Stet igitur hoc, ut si nec plantis incrementum sine tacito numinis aspiratu consensuque datur, omnem omnium rerum uirtutem, et uigorem ueri diuini numinis esse. De uera igitur uirtute, ac prima eius in genera quatuor sectione, mouere haec lectorem paucis operae precium duxi. Reliqua sunt ab autoribus suis perfectè tradita.

ARISTOTELIS DE VIRTUTIBVS LIBELLVS, SIMONE

Grynæo interprete.

Virtutum et uitiorum diuisio.

Verumadmodum uehere laudibus quae pulchra sunt, sic quae sunt turpia conuicijs proscindere, par est. Sed inter pulchra quidem, uirtutes inter turpia uerò, uitia primum tenent. Laudari uerò non ipsa modo uirtus, sed causae quoque, et comites fructusque, et opus omne uirtutis, ut contra reprehendi contraria debent. Cum autem animae partes, qualiter opinatur Plato, tres sint: qua de agendis mittendisque dispicitur, prudentia: qua sustinentur infesta, mansuetudo ac robur: qua asciscendis idoneis cupiditas regitur, sobrietas ac continentia: communesque partium omnium harum, iustitia, liberalitas ac magnanimitas: totidem rerum earundem opposita uitia, in dispiciendo recto, stultitia: in arcendo infesto, ferociam et ignauiam: in asciscendo idoneo, proteruitatem ac incontinentiam: communesque partium earum omnium iniustitiam et illiberalitatem, animique paruitatem esse oportet.

Z 4 Quid

Quid unaquaeque uirtus sit.

Prudentia igitur, rationalis animi partis uirtus est, qua ea quae ad felicitatem suam tendunt dispicientes, sibi comparant.

Manfuetudo uero, incitabilis ad uindictam animi partis uirtus est, quam per aegre ad iram concitantur.

Fortitudo uero, incitabilis ad uindictam animi partis uirtus est, qua per aegre terribus mortem minantibus concutiuntur.

Sobrietas uero, pronae ad cupiditatem partis uirtus est: qua fit, ut in fruendis rebus sic uersentur, prauas ut omnino uoluptates ne appetant.

Continentia uero, pronae ad cupiditatem animi retinaculum est, per quam in fruendis rebus prauas ad uoluptates incitantem cupiditatem ratione sistunt, ac continent.

Iustitia uero, uirtus animi, qua tribuitur quod cuique est par.

Liberalitas autem, animi uirtus est, erogare quatenus honestum est, parata.

Magnanimitas uero, uirtus animi, qua ferre fortunam infortuniumque, nomen & ignominiam potest.

Quid unumquodque uitium sit.

Sultitia, rationis est uitium ac morbus, infelicis uitae totius causa.

Iracundia, incitabilis ad uindictam partis uitium, unde procliuiter ire concedunt.

Timiditas, incitabilis ad uindictam partis uitium, quo terroribus facile concutiuntur, praesertim interitum minantibus.

Proteruitas ac lasciuia, pronae ad cupiendum partis uitium est, quo prauas uoluptates deligunt.

Incontinentia, pronae ad cupiendum partis uitium est, quo fit, ut contra rationem auidè cupita, tamen turpium ad uoluptatum illecebras ducentia, amplectimur, attrahimusque.

Iniustitia uero, uitium animi est, quo amplius quam par sit, qualibet in re habere, pollereque uolunt.

Illiberalitas autem, uitium, quo lucrum undicumque oblatum sectantur.

Puillitas autem paruitasque animi, uitium est, per quod fit, ut neque fortunam, neque infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre possint.

Quid sit unicuique uirtuti suum.

Ac prudentiae quidem est, & consilium capere, & bona malaque discernere, & petenda fugiendaue in uita omnia iudicare, & bonis iis, quae quidem concessa nobis natura sunt, praclare uti, & rectè cum hominibus congregari, & opportunitatem rerum cerere, & rationem, orationemque sagaciter adhibere, & eorum quae esse nobis possunt usui omnium experimentum scientiamque tenere. Ipsa uero memoria, experientiaque, & industria, aut a prudentia proficiuntur, aut comes eius unaquaeque earum existit. Aut experimentum, & memoria quidem, concurrentes coadiutricesque causae: industria uero, & in dando consilio felicitas, partes prudentiae sunt iudicandae.

Manfuetudinis est autem, criminationes calumniasque et contemptus moderate ferre, ac ad uindictam celeriter non tendere, minimeque ad iram praecipitem esse: & cum nec in suauibus, nec irritabilibus moribus sit, placidum, stabilemque animum retinere.

At fortitudinis est, imperculso mortis ad minas animo esse, alacritatemque difficilibus in rebus seruare, & ad subeunda pericula animis abundare, magisque praclare mori, quam turpiter uiuere, seruarique cupere: autoremque uictoriae existere. Ad haec, laborare, durareque cum uelle cupereque, tum posse, fortitudinis est. Hanc & animositas, & generositas, & fiducia, & audacia, tum & sedulitas, & tolerantia sequuntur.

Sobrietatis autem, siue moderationis, uoluptatum corporearum illecebras minime mirari, nullaque turpis illecebrae delinitione duci, ac etiam licitis utendi rebus securitatem suspectam habere: & non magis cum ampliter, quam cum mediocriter suppetit, animum uitamque laxare est. Comes sobrietatis, quaedam ordinis conseruatio, & rerum mundicia, & uerecundia, & cautio est.

Continentiae uero, ratione cupiditatem turpes ad illecebras uoluptates que clementem, compescere, & animo aduersus naturalium rerum defectiones perturbationes que constanti esse ac durabili.

Iustitiae uero, eius quod par dignumque quoque sit, qualibet in re rationem habere, & mores ac

res ac instituta patria, scriptasque leges conseruare, ueritatem ubicunque refert dicere, pactaque custodire.

Prima uero iustitia est, qua Deo: proxima, qua diuis: tertia deinde, qua patriae paribusque: postrema, qua uita iam functis debitum suumque cuique officium praestamus. Inter quas, pietas, aut pars iustitiae, aut ipsam consequens iustitiam est. Iustitiam uero, & sanctitatem, & ueritatem, & fides, & ipsum prauitatis totius odium consequitur.

Liberalitatis est, animo tali comparatum esse, ut opes suas honestas ad res erogare, utque in expendendo necessarias ad res abundare, tum ut subsidio sicubi maxime referat esse, contraque ut inde unde non decet, minime accipere uelis. Liberalis autem uir, etiam uestes ac habitationem mundam amabit: saepeque superuacuas, honestas modo, ac haud infraue oblectationem habentes res, licet ipsi non magno usui futuras, comparabit. quale est, animantia aut iucundum, aut mirabile quippiam praeserentia alere. Comes huius, quaedam in moribus remissio, facilitasque & humanitas: tum ad misericordiam, ad amicitiam, ad hospitalitatem, ad omneque praclarum propensio & amor est.

Magnanimitatis autem, flantem resflantemque fortunam, nomen & ignominiam praclare ferre: ac neque uoluptatem, neque clientelam, neque potestatem, neque uictorias eas que certando parantur mirari: sed aliquod in animo profundum, ac ueluti pondus habere est.

Est autem magnanimus is, qui nec uiuere faciat plurimi, nec uitam ipsam uehementer amet: sed simplici quodam animo generosoque cum sit, ferre iniuriam absque uindictae studio potest. Comes huius, simplicitas est & ueritas.

Quid unicuique sit uitio suum.

Sultitiae uero proprium, praue de rebus iudicare, praue que consulere, praue praesentibus cum rebus congregari conflictari que, praue de iis rebus, quae in uita bonae maiestatis que uersantur, sentire est. Comites eius, inscitia, impotentia, ineptitudo sunt, ac obliuio.

Iracundiae uero tria sunt genera: excandescencia, amarulencia, & quaedam ex offensa torpescencia. Est autem iracundi hominis, contempiones, imminutiones uel sui, uel minimas ferre minime posse, sed ad uindictam multaque statim tendere. itaque & uerbo, & re qualibet ad iram perfacile moueri. Consequitur hanc, concitatis mobilibusque in uniuersum ut moribus reddat homines, tum leuissimas ut res cura sua dignas maxime iudicet, eas que propter ut turbetur: quos quidem mores nec constanter, nec diu, sed subito ac momento patitur, sustinetque iracundia.

Timiditatis autem est, ab undecunque uenientibus terroribus commoueri facile, iis praesertim, quae uel mortem ipsam corpori, uel aliquam corpoream orbitatem minentur: tum qualitercunque superesse seruari que, quam praclare oppetere, satius durcere. Sequitur hanc animi mollitia, inuiritas que, & inertia, ac lucis huius, uitae que tuendae nimia cupiditas. Subest autem quaedam huic cautio: mores que eius alienos esse a contentione uidemus.

Proteruitatis autem, perniciosarum turpium que uoluptatum illecebras sectari est, eos que qui his dediti sunt, felices maxime esse putare, risu que & salibus & facetiis gaudere abundare que, denique cum rebus tum uerbis supinum ac dissolutum esse. Comites huius, confusio, & imprudentia, & inuenustas, & negligentia, & contemptus, & dissolutio sunt.

Incontinentiae uero est, uoluptatum illecebras ratione prohibente, & his non potiri nihilominus uelle: cum que recta honesta que quae sunt, esse faciendae statuas, ea uoluptatis ergo deferere. Comes incontinentiae, mollitia, poenitentiaque est, & omnia ferre, quae proteruitatem sequuntur.

Iustitiae uero genera tria reperiantur, impietas, arrogantia, contumelia. Impietas quidem erga deos uiuos que, aut etiam erga mortuos, tum erga parentes & patriam, rectum non seruans. Arrogantia uero, circa contractus commercium que uita, supra quam merita est praepollere uolens. Contumelia uero, uoluptatem sibi sic seruens, in probrum ac dedecus alios ut ducat, recteque de ea sic Euenes: Tametsi nil sibi comodet, inquit, iniuria, gaudet tamen. Iniquitatis est uero, mores ritus que patrios prauaricari, legibus & auctoritati publicae subesse non uelle, mentiri etiam ac peferare, pactaque transgredi, & fidem fallere. Hanc calumnia iactantiaque ac humanitatis simulatio, & peruersitas, dolusque malus sequuntur.

Illiberalitatis quoque genera tria sunt, turpitudinum, parcitas, & tenacitas. Turpitudinum, quo quaerere lucrumque ex re qualibet facere non pudet, plurisque lucrum, quam ignominia est. Parcitas autem, qua honestas necessariasque ad res nostras minime sustinemus impendere. Tenacitas autem, qua impendunt quidem, tenuiter uero maligneque adeo, plus ut incommodent, dum sumptus in tempore non faciunt. Illiberalitatis est, maximi pecuniam facere, inque faciendo lucro probum nullum inesse putare. Mercenaria haec seruilisque ac fordida uita, ab omnique honorum studio ac liberalitate aliena est. qua usu nobis uenit, ut nostris in rationibus quidem angustia circumdemur: in studiis uero ac uoluntatibus ueluti pondus, ac molem obiectam habeamus: ac omnino pusillitas ac deiectione ingenerositasque animi, ac humanitatis totius odium, nos ut consequatur.

Pusillitas autem, neque fortunam, nec infortunium, neque nomen, nec ignominiam ferre posse est: sed honore subeunte tumescere, uanumque ac leuem reddi: fortuna uero uel paululum aspirante, continuo extolli. Ignominiam autem ne minimam quidem sustinere posse: repulsam uero frustrationemque quantumuis exiguam, infortunium ingens esse iudicare, omnemque eam lachrymis prosequi, ac aegre uelut impositum pondus gestare. Denique talis pusillus homo est, qui omnem neglectum sui, etiam qui per ignorantiam obliuionemque evenit, iniuriam ac contumeliam nominet. Hanc angustia, querimoniaque, & diffidentia, & depressio quaedam animi sequitur.

Quid in uniuersum uirtuti sit suum.

In uniuersum autem animus rite compositus ut sit, placidusque ac moderatis & suis motibus ut feratur, omnesque per partes ipsius (quas tres esse diximus) uelut harmonia, ut consonet efficere, uirtutis est. Itaque reipublice similis uirtuosus animi status esse uideatur. Est uero uirtutis & hoc, beneficiis dignos afficere, bonos amicitia sua dignari: tum nec poene nec uindictae cupidum, sed misericordem clementemque, ac ueniam concedere paratum esse. Comites uirtutis, probitas, aequitas, candor, spes bona, & id genus alia sunt: qualis est familiarium, amicorum, sociorum, hospitem, hominum denique eorum bonorum, praesertim amor. Quae quidem laudatorum de numero sunt omnia. Vitium uero, contrariis per omnia praeditum est moribus.

ARISTOTELIS DE VIRTUTIBVS LIBELLI,
Simone Grynaeo interprete, finis.

ARISTOTELIS DE VIRTUTIBVS LIBELLVS, ALEXANDRO CHAMAIL- IARDO interprete.

Laudabilia quidem sunt, honesta: uituperabilia uero, turpia. Et quidem in honestis principem locum obtinent uirtutes: in turpibus autem, uitia. Laudabilia porro sunt, & causa uirtutum, & quae uirtutes consequuntur, & quae exoriuntur ab ijs, & opera ipsarum: uituperabilia uero, contraria. Quum autem anima secundum Platonem, in tres distribuatur partes. Rationalis quidem uirtus est, prudentia: animosae autem, mansuetudo, & fortitudo: cupidae uero, temperantia & continentia: totius autem animae, iustitia, liberalitas, & animi magnitudo. Vitium uero est, rationalis quidem, imprudentia: animosae uero, iracundia & ignauia: cupidae autem, intemperantia & incontinentia: totius uero animae, iniustitia, illiberalitas, & animi paruitas.

Prudentia.

Est autem prudentia uirtus animae rationalis, ea preparans, quae ad felicitatem spectant.

Mansuetudo.

Mansuetudo uero uirtus est animosae, qua qui praediti sunt, difficulter ira concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo autem uirtus est animosae, per quam non facile mortis metu percelluntur.

Tempe-

Temperantia.

Temperantia uero est uirtus appetentis, per quam a malarum uoluptatum appetentia redduntur alieni.

Continentia.

Continentia autem uirtus est cupidae, qua cupiditatem quae in malas fert uoluptates, ratione inhibent.

Iustitia.

Iustitia uero est uirtus animae, eius distributiuam, quod quisque meruit.

Liberalitas.

Liberalitas autem est uirtus animae, honestorum sumptuum ministra.

Magnanimitas.

Magnanimitas autem est uirtus animae, per quam ferre possunt utranque fortunam, honorem & ignominiam.

Imprudencia.

Imprudencia uero est uitium rationalis, male uiuendi causa.

Iracundia.

Iracundia autem uitium est animosae, per quod fiunt ad iram praecipites.

Ignauia.

Ignauia autem uitium est animosae, per quod periculis, & maxime mortis conseruantur.

Intemperantia.

Intemperantia autem uitium est appetentis, per quod amplectuntur malas uoluptates.

De incontinentia quidem nihil, sic autem potes definire:

Incontinentia.

Incontinentia uero uitium est cupidae, per quod stoliditate huc illucque cupiditate circumagunt, impellentem ad malarum uoluptatum delectationes.

Iniustitia.

Iniustitia uero est uitium animae, per quod circumscriptores fiunt praeter dignitatem.

Auaritia.

Auaritia autem est uitium animae, per quod appetunt unde quaeque lucrum.

Pusillanimitas.

Pusillanimitas autem uitium est animae, per quod neutram possunt fortunam ferre, nec honorem, nec ignominiam.

Prudentia.

Prudentiae autem est, consilium agitare, discernere bona & mala, & omnia quae sunt in uita sequenda & fugienda: honeste uti omnibus bonis, cum alijs recte uersari, prospicere occasiones, solerter uerbis & rebus uti, experientiam habere utilium omnium. Memoria autem, peritia, & solertia, uel manant a prudentia, uel prudentiae sunt affectae, aut partim prudentiae adiuuacula, ut experientia & memoria: partim tanquam prudentiae partes, ut consilium & solertia.

Mansuetudinis.

Mansuetudinis autem est, posse ferre moderate obiecta crimina, & contemptus, nec celeriter rapi in ultiones, nec esse de facili mobilem ad iras: esse autem moribus, comem & mitem, & ingenio esse quieto & stabili.

Fortitudinis.

Fortitudinis uero est, inconcussam a mortis metibus, & constantem in malis, & intrepidum ad pericula esse, & malle honeste mori quam turpiter seruari, & uictoriae causam praestare. Praeterea autem fortitudinis est, & laborare, & in animo instituere, et posse. Accedit autem fortitudini & audacia, & animi praestantia, & fiducia, & confidentia: adhuc industria & tolerantia.

Temperantiae.

Temperantiae autem est, nihil mirari corporis uoluptates, & cuiusuis foedae uoluptatis & delectationis minime appetentem, & timere etiam iustam licentiam, & intentum esse in uita rationem similiter in paruis & magnis. Affectatur autem temperantiae ordo, moderatio, pudor, reuerentia.

Continentiæ.

Continentiæ autem est, posse cohibere ratione cupiditatem, ferentem ad malas delectationes & voluptates, & pati, & tolerare pro natura indigentia & ægritudinis.

Iustitiæ.

Iustitiæ autem est, distributum esse eius quod est secundum cuiuscumque dignitatem, & tueri patrias consuetudines & instituta: & seruare scriptas leges, & ueridicum esse in conuentionibus. Est autem prima iustitiarum, aduersus deos: proxima, in dæmonas: deinde, in patriam & parentes: deinde, erga defunctos. In quibus est pietas, uel pars iustitiæ, uel eius comes. Sectatur autem iustitiam & sanctitas, & ueritas, & fides, & uitiorum odium.

Liberalitatis.

Liberalitatis autem est, erogare pecunias in laudabilia, & largitio ad honestos sumptus faciendos, & præsto esse ad auxilium in aduersa fortuna, & non accipere unde non oportet. Est autem liberalis, & circa indumenta nitidus, & circa habitationem: est & instructor permagnarum rerum, & elegantium: & oblectationem habentium, nulla commodi ducta ratione: est et alter animalium, mirum quid aut suaue habentium. Comitatur autem liberalitatem morum facilitas, & comitas, & humanitas: & esse misericordem, & erga amicos beneuolum, & hospitem, & honesti studiosum.

Magnanimitatis.

Magnanimitatis autem est, pulchre ferre & felicitatem & infelicitatem, & honorem, & ignominiam, & non admirari neque delicias, neque clientelas, neque potestates, neque uictorias gymnicas: habere autem quandam animi altitudinem & magnitudinem. Est autem magnanimus, neque uitam magnificiens, neque uitæ amans: simplex porro moribus, et generosus, iniuria potens lacessiri, & non uindex. Sequitur autem magnanimitatem simplicitas & ueritas.

Imprudentiæ.

Imprudentiæ autem est, iudicare peruerse de rebus, deliberare perperam, uti nequire presentibus bonis, in falsam adduci opinionem, de his quæ ad uitam sunt bona & honesta. Sectatur autem imprudentiam inscitia, incontinentia, rusticitas, obliuio.

Iracundiæ.

Iracundiæ autem sunt species tres, excandescencia, saeuitia & uecordia. Est autem iracundi, non posse ferre foedas contemptiones, neque immunitiones: esse autem plagosum, & uindictæ cupidum, & de facili ad iram facto uerbo ue quouis moueri. Assuetatur autem iracundiam morositas, & inconstantia, & sordida illiberalitas, & de paruis angri, & ab ipsidem derepentē affici, & per breue tempus.

Ignauia.

Ignauia autem est, quouis metu facile percelli, & mortis maximæ, & noxarum corporis: & arbitrari præstabilius esse quomodo cumque seruari, quam pulchre mortem obire. Comitatur autem ignauiam mollities, effœminatio, torpor, uitæ studium. Subest etiam quedam timiditas, & contentiōnis detrectatio.

Intemperantiæ.

Intemperantiæ autem est, sequi delectationes uoluptatum noxiarum & turpium, & arbitrari maximè felices eos esse, qui in huiusmodi uoluptatibus uersantur: & facetū esse, & dicacem, & urbanū, & uersutum, tam in uerbis quam rebus. Sectatur autem intemperantiæ ordinis perturbatio, impudentia, confusio, incuria, negligentia, dissolutio.

Incontinentiæ.

Incontinentiæ autem est, prohibente ratione, delectationes uoluptatum sectari, et ducere præstabilius esse, non frui ipsis, frui autem nihilominus: & opinari quidem oportere facere, & pulchra & conferentia, abhorreere tamen ab ipsis propter uoluptates. Est autem comes incontinentiæ mollities, & poenitentia, & plura eiusmodi, quæ intemperantiæ comitantur.

Iniustitiæ.

Iniustitiæ autem sunt species tres, impietas, auaritia, immanior improbitas. Impietas quidem est aduersus deos, & dæmones, & circa defunctos, & circa parentes, & circa patriam. Auaritia autem circa commercia, præter dignitatem eligens præcipuum. Immanior autem improbitas est, per quam uoluptates sibi comparant, ludibrio alios habentes: unde Euenes de ea dicit, Quæ lucrum captans, nil tamē ipsa nocet. Est autē iniustitiæ, patria uiolare

uiolare & instituta & iura, nec parere legibus, nec magistratibus, mentiri, peierare, transgredi conuentiones, & fidem fallere. Comitem autem iniustitiæ se addit calumnia, iactantia, humanitatis assimulatio, malignitas, calliditas.

Auaritiæ.

Auaritiæ autem species sunt tres: turpis quaestus, tenacitas, illiberalitas. Turpis quaestus quidem, per quem ditescere quaerunt undecumque, & lucrum quam pudorem pluris faciunt: Tenacitas autem, per quam sumptui parcent, & impensæ in re honesta. Illiberalitas autem est, per quam expendunt quidem, minutatim autem male, & plus iacture facientes, nullo scilicet habito temporis delectu. Est autē auaritiæ, plurimi facere pecunias, nec id probum putare quod quaestuosum sit. Vita mercenaria, & seruilis, & sordida, à munificencia & liberalitate aliena. Consequuntur autem illiberalitatem, sordes, ægrimonia, pusillanimitas, humilitas, immo destia, ignobilitas, hominum odium.

Pusillanimitatis.

Pusillanimitatis autem est, neque honorem, neque ignominiam, neque felicitatem, neque infortunia posse ferre, sed honoratum quidem tumescere, & leui successu prospero auctum efferri & subsultare, ignominiam autem ne minimam quidem ferre posse. Aberratio porro est, infortunium non diiudicare magnum: conqueri uerò de omnibus, & ægro animo ferre, præterea autem talis est pusillanimus, ut omnes neglectus, contumeliam uocet & ignominiam, etiam per imprudentiam, uel obliuionem admissos. Comitatur autem pusillanimitatem sordes, querimonia, diffidentia, humilitas.

In uniuersum autem uirtutis quidem est, facere studiosum & probum affectum in animo, quietis & constitutis motibus utentem, omnibus ex partibus consonantem: quapropter uidetur instituti atque rationis boni animi esse honestus affectus. Est porro uirtutis, & beneficij dignos afficere, & diligere bonos: & neque ad sumendas poenas, neque ad uindictam, ardentem esse animo, sed clementi, placido, & misericordi. Affecla est autem uirtutis, benignitas, æquitas, animi candor, spes bona, & quæ eiusdem sunt generis, ueluti familiarium studiosum & amicorum esse, sociabilem, hospitem, humanum, elegantem se exhibere, quæ utique omnia laudabilem sunt: utique autem, contraria.

IN RHETORICAM ARISTOTELIS AD THEODOCTEN ISAGOGE,

per Symonem Grynæum.

Ribus in locis uniuersitas rerum cernitur: in hoc uiuo cæli terræque, & recte mundi uocati opere: mox ubi uelut in speculo reuelat, mente: denique in oratione, hoc est, mentem hominum representante imagine. Nam nec extramundū est, si quid rerū est: nec in mente, mūdo altero, quicquam est quod non reliceat, nec quicquam concipiente potest, quod in oratione hominum non ueretur. Noua igitur mirandaque uis orationis est, naturæ spectaculum omne, qualiter animo menteque conceptum est, per orationem ceu uiuam quandam picturam, in eius qui te audit mentem et animum, tanquam tabellam, uis uerborum coloribus transferendi transferendi que, sic ut is qui audit sui, tui, uerborumque ac orationis oblitus, animi sensu in ipsas per orationem res: totus transferatur transferaturque. Vna eademque, & quidē angusta facultas, quorsumcumque adhibetur. Itaque stultē faciunt, hanc qui infinita præceptorum turba spargunt. Eius prima in concipiendo mente, secunda in exprimendo uerbis, tertia in conformando auditoribus rem uis ueratur. Cætera enim omnia ciuilibus facultatis, non huius sunt: morum humanorum, institutorumque, ciuiliū, ac historiarum omnium, antiquitatisque, totius, ac etiam rerum naturæ cognitio, unde uelut è fonte diuite uis hæc dicendi manat. In concipienda re non magna difficultas est, uigiles modo, attentique naturæ rerum ac negotiorum humanorum uim & momenta spectare obseruareque, & in animū diligenter reponere uelimus: qui fors, ut iam diximus, eloquentiæ solus est. Res enim omnes in animo non stupido uestigia quædam sui, sensusque, uiuos natura relinquunt: quos si quis presentes notet, præteritos iam facili reuocabit: & his excitatus, nouas sibi rerum imagines formasque, quantum poscit usus, confinget. In exprimendo magna procliuitas est, si sint res conceptæ, ac impressæ bene, & si spectator, obseruator, arbiter & iudex rerum animus oratoris bonus sit. Lingua enim & os, & uultus & omnia pro habitu mentis mouentur. Itaque non uerborū, ut stulti putant, sed mentis uis elocutio est, ac regula hic breuis datur: pro statu mentis dicturum, primum bene mentem institueret: deinde in hanc rati per dum in linguā, in os, in oculos, in manus expresse totaque referatur, incumbere. In conformatione plurimum difficultatis est. hæc enim est, de qua præcepta tam infinita traduntur. Variare enim locum, tempus, personas, causas, momentaque rerum in immensum uidemus. Itaque cum superiora duo facultatis propria sint, hoc usus est in super exercitationis ciuilibus cuiusdam infinitæ. Pars igitur hæc in congressu hominum, ciuiliūque consuetudine & luce ab ineunte ætate discenda est. Nos uero accommodare prius eloquentiam, si dijs placet, seculo nostro studiosos cogimus, quam eloquentiam ipsam tradamus. Tria hæc si Cicero uerbis totidem notauit, quid, quo, quicque loco, & quomodo dicatur, uidentium oratori esse. Facit idem hic Aristoteles, de primo primo, de conformatione secundo, de expressione tertio libro tradens.

Georgij Trapezontij in tres Rhetoricorum Aristotelis ad Theodecten libros à se translato, præfatio.

GEORGII TRAPEZUNTII AD PAPAE THESAURIUM prologus in tres Rhetoricorum Aristotelis libros ad Theodecten, a se tralatos.

Libros Rhetoricorum Aristotelis quos e Graeca lingua in Latinam nuper traduxi, tuo potissimum nomini dedicavi. Est enim liber caeteris ferè Aristotelis libris omnibus longè utilior, ijs praesertim qui multo rum magnorū negotiorum onera subeunt: adeo ut facile animum inducere lector possit, aut multa se de rebus humanis hinc didicisse: aut quæ prius experiendo didicerat, cuncta hinc recognovisse. Mirum enim est, sic ipsum omnia de moribus hominum per diuersas aetates atq; fortunas prudenter inuenisse, distinctè explicasse, ornate cōscripsisse, ut nihil ab eo praetermissum esse uideatur: nec secreta naturæ solùm, ut summus omnium philosophus, sed abditas quoq; hominum mentes, motusq; reconditos nō iniuria percepisse putet, quod ita esse tu ipse legendo iudicabis, nam ad alias laudes uirtutis humanitatisq; tuæ hæc etiam accedit, quod inter tot occupationes laboresq; tuos, legendi quoq; ratio tibi habeatur. Vnde fit, ut qui docti sunt, aut esse uidentur, eos omnes complectaris ac foueas. Sed de laudibus tuis dabitur tempus aliàs. Hunc uerò librum nomini tuo traduxi: quoniam quum tuorum in me beneficiorum magnitudinem confidero, plus me tibi debere inuenio, quam possim aut facultate, aut ingenio, aut dicendi copia debitam gratiam referre: quippe qui & magna mihi contulisti, et nulla re alia quam insita tibi humanitate commorus contulisti. Quare non esse à me alienum putavi, si uolo is esse quem tu me esse uoluisti: & si referre nullo pacto possim, aliquid tamen efficere, quo gratum animum meum ostenderem. Suscipias ergo Reuerende mi pater translationis meæ munusculum, & tibi recipienti pulcherrimum, & mihi offerenti ornatisimum.

ARISTOTELIS STAGIRITAE RHETORICORVM AD THEODECTEN LIBER primus, Georgio Trapezuntio interprete.

Quod de eisdem sint rhetorica & dialectica, quodq; qui ante ipsum de rhetorica scripserunt, non rectè tractauerunt, & de utilitate eius. Cap. I.

Artis opus, cuiusque rei causam nosse.

Vis huius artis improbabilis cognitione. Affectus praeterrem.

Lesbia regula

Rhetorica dialecticæ equi pollet: nam de ijs utraq; est, quæ omnium quodammodo communia, & nullius determinatæ sciētiae esse cognoscuntur. Quapropter omnes etiam utriusque aliquo modo participes sunt: quippe omnes aliquouersq; tum querere ac reddere rationem, tum defendere & accusare conantur. Verum multi hæc temerè, nonnulli exercitatione ac habitu faciunt. Quæ quoniam utroq; fieri modo possunt, patet, quod possunt & in certam rationem ac uiam redigi, cum eius causam inspicere possimus. quod tam qui exercitatione, tam qui naturæ ductu sponteq; sua dicunt, quod uolunt adipiscuntur: id uerò artis esse officium, omnes rectè concedent. Quicumq; igitur eloquentiæ artes ad praesens usq; composuerūt, parua ipsius particulam adinuerunt. Nam cum fidem facere, artificiosum tantummodo sit, caetera uerò accedant: ijs de enthymematibus, quæ persuasioni sunt nerui, nihil dicunt: de ijs autem quæ praeter rem sunt, plurima pertrahant. Indignatio enim, misericordia, ira, caeteriq; animi affectus, non de ipsa re sunt, sed commouendi iudicis causa. Quare si, quemadmodum in nonnullis ciuitatibus fieri solent, maximeq; in ijs quæ bonis legibus gubernantur, sic in omnibus quoq; iudicijs esset, nihil profectò haberent quod dicerēt. Nam omnes oportere legibus esse ita cōstitutum arbitrantur, partim etiā uruntur, ac prohibent praeter rem quicquid dicere, ut Ariopagitarum est id ita putantes. Nō enim oportet in iram aut inuidiā aut misericordiā impellendo, à recto iudicem flectere, ne similes ei simus, qui eam qua usurus sit regulam, prius inflectit. Ad hæc quoq; perspicuum est, nihil ad litigantem pertinere, nisi ut ostēdat, res sit nec ne, &

& factum ne sit, an non. Si uerò magnū aut paruum, iustum aut iniustum, quæ legislator non determinauit, ea nō à litigantibus accipere, sed per seipsum iudicem scire oportet. Maxime igitur conuenit, ut quæ rectè positæ sunt leges, cuncta ipsæ explicent quæ explicari queant, & quàm minima iudicibus relinquant. Primum, quia unum aut paucos prudentes qui leges ferre aut iudicare possint, facilius est inuenire quàm multos. Deinde, quoniam longi temporis consideratione leges feruntur, iudicia breuissimè conficiuntur, difficile est ut bene à iudicibus iustum & conducibile distribuatur. Illud autem omnium maximū est, quod legislatoris iudicium non de singulis, nec de presentibus, sed de uersalibus & de futuris est: senator uerò & iudex de presentibus iam determinatisq; iudicat. Vnde fit, ut cum & ament & oderint, sua quoq; utilitas connexa sit, non satis queant ueritatem perspicere: sed propria uel uoluptas, uel dolor, iudicia sua obumbret. Quare minimam caeterarum rerum potestatem iudici tribuendam dicimus: factum uerò esse, aut non factum, & fore, aut non fore, esse quoq; uel non esse: hæc omnia, cum non possit lator legis providere, iudicibus relinquenda necessariò sunt. Quæ, quoniam sic se habent, patet, cum de exordio, narratione, caeterisq; particulis, quid habere debeant praecipiant, aliena remotaq; ipsos praecipere. Nihil enim aliud ij agunt nisi iudicem, quomodo cunq; afficiant: de artificibus autem probationibus nihil afferunt: quod est, ut ostēdant, unde quispiam enthymematici fieri possit. Idcirco etiam cum eadem sit uia & ratio deliberationis & iudicij: cūq; melior, ac ciuitatibus utilior deliberatiua præceptio sit, quàm iudicialis: de illa nihil, de hac plurima tradere conantur. Minus enim in deliberationibus conducit praeter rem dicere, minus quæ insidiarum deliberatio habet, quàm forensis contentio, cum sit communis: hic enim de singulis quæ uidet iudicaturus est. Itaq; nihil aliud demonstrare oportet, nisi quod sic se habeat, ut is qui consulit affirmat. In iudicialibus autem id non satisfacit. Nam cum de alienis rebus iudicium sit, utilis est auditorum præparatio, qui rem suam cōsiderantes, ac ad gratiam audientes, largiuntur litigantibus operam, non iudicant. Quapropter multis quoq; in locis (ut iam diximus) ne praeter rem quicquam dicatur, in iudicio cautum est legibus. In consultatione uerò id ipsi iudices exactè obseruant. Verum quoniam perspicuum est, artificiosam uiam & rationem in persuadendo cōsistere, persuasionemq; quandam esse demonstrationem (tunc enim uehementer credimus, cum demonstratum esse putauerimus) enthymema quoq; rhetoricam esse demonstrationem: quod (ut simpliciter dicam) præcipuū est in persuasione: idq; esse syllogismum quendam, & de quolibet syllogismo dialecticā, uel uniuersam, uel partem eius quandā considerare: patet, eum qui ex quibus, & quomodo syllogismus fiat, optimè possit perspicere, maxime enthymaticum esse. insuper qui hoc etiā teneat, quibus de rebus enthymemata sint, quidq; à logico syllogismo differat. Eiusdē enim uirtutis est, & ueri & uersimilis cōsideratio. Atq; etiā homines satis ad ueritatē nati sunt, & ut plurimum ueritatem consequuntur. Quamobrem qui probabilia facile coniectura consequitur, is & ad ueritatem similiter se habet. Perspicuum igitur est, quæ praeter rem sunt artes, ab alijs quoq; traditas esse, quamq; ob rem ad iudiciales magis præceptiones declinarunt. Utilis autem rhetorica est, tum quoniam uera & iustitia meliora secundū naturam sunt, quàm contraria, ita ut nisi decenter iudicia fiant, necesse sit in eis uinci quod uituperatione dignum est: tum quia ne si certissimam quidē habeamus scientiam, facile est nonnullis per eam persuadere: impossibile nāq; id est. cum enim disciplina ratio ad scientiam sit ita necessaria (ut etiā in Topicis dicebamus cum de colloquutione cum multis diceremus) fides & oratio ex communibus faciēda est. Præterea oportet, ut, sicut & in syllogismis, persuadere contraria possimus, nō utraq; faciemus (nam mala faciēda non sunt) sed ne nos lateant quomodo se habeāt, & ut cum alijs non iuste utantur ratione, soluere possimus. Aliarum igitur artium nulla de contrarijs ratiocinatur, sed dialectica & rhetorica id solæ faciūt. nam utraq; similiter de contrarijs est, quamnis nō similiter subiectæ res se habent, sed semper uera præstantioraq; secundū naturam, melius possit colliguntur, aut (ut simpliciter dicā) credibilia sunt. Ad hæc absurdū est, si nō possit corpore sibi praesidio esse, turpe sit, oratione uerò non sit, quod hominibus magis est propriū, q; usum corporis. Sed q; magna inferat incōmoda qui ui hac orationis iniuste utitur, id certè omnium bonorum, praeterquam uirtutis, & maxime præstantissimorum, ut ueritatis, sanitatis, diuitiarū, imperij cōmune est. Nam his omnibus maxime quisq; proderit, cum iuste utatur: & lædet, cum iniuste. Quod igitur non sit unius cuiusdam ac determinati generis rhetorica, sed sicut dialectica, et quod utilius, expositū est: quodq; opus eius non est persuadere, sed posse quæ in lingulis credibilia sunt perspicere, ueluti etiā in caeteris ar-

Discrimen inter legem & iudicem.

Legum necessitas & usus.

Colligit iam.

Quare maluerint ueteres de iudicarijs quæ deliberatiuis causis præcepta tradere.

Utilitas Rhetorice.

Quid ab alijs partibus differat Rhet. & Dialect.

Orationis usus

Officium Rhetoricæ.

tibus uniuersis. Nec enim medicinæ est sanitatē inducere, sed quoad usq; possibile sit, ad hoc usq; perducere, cum possibile sit etiā eos qui nullo possunt pacto sanari, bene tamen curare. Præterea quod eiusdem sit tam quod credibile est, quā quod credibile uidet, per spicere, ut dialecticæ tam syllogismum, quā apparentem syllogismum. Cauillator enim non uiribus, sed electione, hic uerò tam scientia quā electione orator erit. ibi electione quidem, cauillator, dialectus autem non electione, sed uiribus. Sed iam de ratione ipsa dicendi conabimur exponere, quo pacto, & ex quibus propositū assequi poterimus. Rursus igitur ceu ab initio desinientes ipsam quid sit, reliqua dicamus.

Quid sit rhetorica, quod eius subiectum, quomodo se ad dialecticam habeat,

ex quibus rebus principalibus oratio conficiatur. Cap. I.

Rhetoricen ad nullum determinatum genus alligari. Artificialium probationū diuisio.

ad uerba.

stabilitatem.

λογικη.

Quibus rebus opus sit oratori futuro.

Rhetoricæ dialecticæ & politicæ germen.

Quibus argumentationū generibus utatur Rhetor. et Dialect.

lect.

It ergo rhetorica, uis qua quod in una quacq; re probabile est, perspicit. Nullius enim alterius artis id officium est. Nam singulæ artes circa id quod eis subiectum est, doctrinales persuadentesq; sunt, ueluti medicina circa id quod sanari ægrotareq; possit. Geometrica, circa passiones quæ magnitudinibus accidunt. Arithmetica, circa numerum: & similitè reliquæ artes & scientiæ. Rhetorica uerò, quæ de re data, ut ita dicā, credibilia sunt, perspicere posse uidetur. Quocirca etiam dicimus nō in genere quodam determinato hanc artem uersari. Probationum uerò aliarum arte, alia artificiosa. Sine arte illas appello, quæ non à nobis excogitantur, sed in causa extiterunt prius, & sponte suppetunt, ut testes, ciuitatus, scripta. Artificiosas uerò, quæ ratione ac uia à nobis excogitari possunt, itaq; ipsarū alij uti oportet, alias inuenire. Harum igitur quæ ratione parantur persuasionum genera sunt tria. Nam alia sunt in moribus, eius qui dicit, alia in auditore modo quodam afficiendo, alia in ratione ipsa cum demonstramus, aut demonstrare uideamur. Propter mores igitur credunt, cum sic dicitur oratio, ut fide dignus qui dicit uideatur. Nam probis & magis & facilius de omnibus simpliciter credimus. In quibus uero rebus certitudo ea non est, in ijs quoniam diuersis agimur opinionibus, etiam omnino: uerum id etiam non quoniam præopinatus quis fuerit talem quendam eum esse qui dicit, sed quia talibus in oratione moribus usus sit, oportet euenire. Nam probitas dicentis non (ut quidam eorum reliquerunt qui artes scripserunt) nihil affert ad probandum, sed ferè (ut breui absoluā) præcipuā mores faciunt fidem. Propter seipso autem auditores credunt, cum oratione in affectum impelluntur. Non enim similiter iudicium reddimus cum dolemus, & cum lætamur, & cum diligimus, & cum odimus. Qua de re sola qui nunc artes scribunt, præcipere conantur. de quibus singulis explanabimus cum de affectibus dicemus. Rationibus aut in fidem auditores inducimus, cum uerum aut uerisimile ex probabilibus, quæ in uno quoq; sunt, esse demonstramus. Verum quoniam fides his sit, patet hæc tria esse capiunda: ut scilicet facultatē rationandi habeamus, ut mores ac uirtutes consideremus, & tertiu, ut de affectibus quid unusquisq; sit, & quale quid, & ex quibus, nascitur, & quo pacto. Itaq; efficitur, rhetoricam quasi propaginem esse dialecticæ, & eius negocij quod circa mores est: quod cum de affectibus sit, æquum est ut ciuile appelletur. Quapropter & rhetorica ipsa, & qui eam adepti sunt, uel ignorantia, uel arrogantia, uel alijs causis quibus homines perturbantur, ipsius quoq; ciuilibus potestatē cōsecutos se arbitrant. Particula enim dialecticæ quæ dā est ad similitudinem lacru, ut principiō diximus. Neutra enim earū de re determinata quomodo se habeat scientia est: sed facultates quæ dā sunt inueniendarum rationum. De ipsarum igitur uis, & quo pacto altera se ad alterā habeat, satis ferè dictum est. Eorum autem quibus probamus (ut & cetero altera se ad alterā habeat, satis ferè dictum est. Eorum autem quibus probamus (ut & cetero

rō de his ipsis explanatus determinabimus. Nam cum credibile, cuiusdam credibile sit, & aliud quidē per se ipsum illico sit credibile atq; probabile, aliud quoniam probari per talia uideatur: cumq; ars nulla consideret singularia, ut medicina qui Socrati aut Calliæ salubre sit, sed qui tali, uel talibus: id enim artificiosum est: singularia autē infinita sunt, & scientia neque uerū contineri: nec rhetorica utiq; qd cuiq; credibile est cōsiderabit, utputa qui Socrati aut Hippia, sed quid talibus, ueluti & dialectica. Vtitur enim & ipsa syllogismo, non ex quibuscunq; cum deliris quoq; nonnulla uideantur: sed dialectica ex ijs quæ illis uidentur quibus cū sit disputatio & ratione egēt: rhetorica ex ijs quæ in consultationē uenire solent, utputa cōtingentibus. Huius em officiu de ijs est, de quibus cōsultamus, & artē non habemus: & apud huiusmodi auditores qui nequeāt per plura intelligere, nec ex remotis ratiocinari. Consultamus autē de ijs quæ uidentur utroq; posse pacto fieri. Nam de ijs quæ aliter fieri aut fore aut se habere non possunt, nemo uelit sic existimare, cum non aliter sic cōsultari possit. Est autem possibile ratiocinari atq; colligere, alia quidem ex ijs quæ prius syllogismo collecta sunt: alia uerò ex ijs quæ syllogismo quidē collecta nō sunt, syllogismo autē indigent, eo q non sint pbabilia, quorū necessariō quæ dā huiusmodi sunt, ut ea iudex ppter prolixitatē (simplex enim esse supponit) nō bene cōsequatur. Quædam nō credibilia, quoniam nec sunt ex cōcessis, nec ex probabilibus. Quare necesse est tam enthymema q exemplū de ijs esse, quæ ut plurimū aliter quoq; possunt se habere: exemplum quidē, inductionem: enthymema uerò, syllogismū, & ex paucis, ac sepe paucioribus q ea sunt ex quibus cōstat primus syllogismus. Nam si quid eorū perspicuū est, id dicendū nō est. Ipse nāq; auditor id ex seipso affert: ut Lacedæmonius eo certamine uicit, quo coronā meruit: sufficit dicere, Olympia. Quod aut qui Olympia uincit, coronæ, nō est opus apponere: cum qui id ignoret, sit nemo. Verum quoniam pauca eorū ex quibus rhetorici cōstant syllogismi, necessaria sunt, cū plurima de quibus iudicia & deliberationes sunt, aliter qq; possint se habere. quæ nāq; agūt, de ijs cōsulūt atq; deliberāt, quorū nihil (ut uno uerbo dicam) necessariū est: ea uero quæ ut plurimū accidunt, quæq; possibilia sunt, necesse est ut ex alijs huiusmodi per syllogismū cōprobentur, necessaria quoq; ex necessarijs, quod in Resolutiuis aperte à nobis explanatū est: patet ea ex quibus, enthymemata fluūt, quæ dā fore necessaria, plurima uerò huiusmodi, ut ferè semper soleāt fieri. Fluūt aut enthymemata ex pbabilibus & signis: quare horū alterum alteri idem esse necesse est. Probabile nanq; est quod ferè semper solet fieri: uerū nō simpliciter (ut quidā definiunt) sed quod, cū de ijs quid sit quæ aliter se possunt habere, sic se habet ad illud ad quod est probabile, sicut uniuersale ad particulare. Signorū autē aliud ita se habet ut singulare quiddā ad uniuersale: aliud ut uniuersale quiddā ad particulare. Horū quoddā necessariū est quod τενελογικον uocatur: Signorum diuisio quod autem nō necessarium, id secundū hanc differentiā innominatū est. Necessaria uerò si uero appello, ex quibus syllogismus cōstituitur: quocirca & argumentū dicitur. Nam cum τενελογικον non possint soluere quod dictū est, tunc putāt argumentū esse allatū, quasi demonstratū sit atq; conclusum. Signū enim & conclusio idem est secundū ueterē linguā. Signū igitur quod est tanq; singulare ad uniuersale, huiusmodi est, ut si quis signum diceret esse omnes sapiētes iustos esse, quoniam Socrates cum eset sapiens, iustus erat. Id igitur signū est, quod soluitur etiā si uerum sit. Nō enim potest syllogismo colligi. Sin autē dixeris quempiam ægrotare, quoniam febricitet: aut peperisse, quoniam lac habeat: id iam necessariū, & solum ex signis argumentū est, cum solum (si uerum est) insolubile sit. Quod uerò quasi uniuersale se habet ad particulare, huiusmodi est, ut si quis febricitare hominē dicat, et eius signum esse, quod crebro respiret, solubile autē et hoc est, etiā si uerum sit. Possibile nanq; est etiā si febre nō agitetur, crebro tamē anhelare. Quid igit probabile, quid signū, quid argumentū sit, quidq; inter se differāt, & nunc dictū est: & in Resolutiuis de ijs, & quemadmodū alia eorū syllogismo colligantur, alia non, explanatus demonstratū est. Exemplū autē quid sit, & quid inductio sit, & in quibus, uerū inductio, dictū est. Est em neq; ut pars ad totū, neq; ut totū ad partē, neq; ut totū ad totum: sed ut pars ad partē, simile ad simile, quādo utraq; sub eodē genere sunt, sed alterū altero magis perspicuū, hoc pacto: Per insidias Dionysius ad tyrannidē præsiditū petit. Nam & Pisistratus ad tyrannidē per insidias petijt præsiditū, quod cum impetrasset, tyrānide ciuitatē oppressit. Et Theagenes in Megaris, alij etiā quos id fecisse sciunt, omnes exemplū Dionysij fiunt, quæ nondū sciunt idcirco petere. Quæ omnia sub eodē sunt uniuersali: Qui præsiditū petit, insidiosē tyrānide affectat. Ex quibus ergo sint quæ demonstratiuā fidem facere conantur, dictum est. Inter enthymemata uero non mediocris illa est differentia, maximeq; omnibus penē ignota, quæ

Præcepta artificia uniuersalia. Probabiliter rhetoricū quid differat à dialect.

Probabile quid.

Signorum diuisio.

Argumentū.

Argumentū.

Argumentū.

Exemplum.

Loci generales

Loci proprii cuiusq; generis

est etiam in dialectica syllogismorum uia & ratione. Nam quaedam eorum secundum rhetoricam sunt: ut & syllogismorum secundum dialecticam uiam ac rationem, quaedam secundum alias artes atq; facultates, quarum aliae sunt, aliae nondum comprehensae sunt: quapropter auditores quoque latent, magisque possunt alio modo tangentes commodius elabi. Verum quod dicimus, apertius erit, si pluribus explanabitur. Voco igitur dialecticos, & rhetoricos syllogismos, eos quorum locos dicimus. Hi autem sunt, qui communiter de iustis, physicis, civilibus, & de multis specie differentibus sunt, ueluti maioris & minoris locus. Non enim ex hoc magis ratiocinari uel enthymema inferre poterimus de iustis aut physicis, quam de quocumque alio, quamuis haec specie differant. Propria uero, quaecumque ex his sunt quae circa unamquamque speciem & genus propositionum sunt. Sunt enim propositiones de physicis, ex quibus nec enthymema, nec syllogismus de moralibus est: & de his aliae, ex quibus non erit syllogismus de physicis: eodemque modo de ceteris. Et illa quidem nullo in genere facient prudentem, cum non sint circa subiectum ullum. Ex his uero si diligentius quisquam propositiones deligat, faciet ignoras aliquamquam dialecticam ac rhetoricam scientiam. Nam si principia forte habebit, non amplius rhetorica uel dialectica, sed illa erit cuius principia possidebit. Enthymematum autem plura ex his generibus emanant, quae particularium sunt atque propriorum, ex communibus uero pauciora. Quemadmodum ergo in Topicis, sic etiam hic enthymematum species ac loci ex quibus sumendum est, distribuendi sunt. Voco autem species, proprias uniuscuiusque generis propositiones: locos uero, qui similiter omnium ex aequo communes sunt. Primum igitur de speciebus dicemus, si prius genera rhetorice cognouerimus: ut cum distribuerimus, quot sint, eorum elementa propositionesque seorsum inuestigemus.

De tribus generibus causarum, & finibus ipsorum. Cap. III.

Quoniam igitur tria sunt auditorum genera, tria quoque numero rhetoricae genera sunt. Nam cum ex tribus oratio constituitur, ex eo qui dicit, de quo dicit, & ad quem, id est, auditorem, penes quem etiam finis est: quem necesse est aut spectatorem esse, aut iudicem: & iudicem aut praeteritorum aut futurorum, qui de futuris iudicat, senator: qui de praeteritis, iudex: qui uero de facultate, spectator est. Quare necessario tria sunt dicendi genera: deliberatiuum, iudiciale, demonstratiuum. Est autem deliberatiuae orationis, aliud suasio, aliud dissuasio. Nam semper & qui priuatim consulunt, & qui publice concionantur, horum alterum aggreduuntur. Iudicialis, aliud accusatio, aliud defensio: horum enim alterutrum occupant litigantes. Demonstratiuae, aliud laus, aliud uituperatio. Horum autem unicuique tempus accommodatur: Consulenti, futurum. De futuris enim consulit, aut suadens, aut dissuadens. Litiganti, praeteritum. Nam de praeteritis semper alius accusat, alius defendit. Demonstranti autem praecipue tempus praesens. Nam omnes secundum ea quae praesentia sunt, laudant aut, uituperant: sed utuntur etiam ad haec plerumque praeteritis, in memoriam illa reducentes, futura quoque de eis conijciantes. Unicuique etiam horum finis alius est. Cumque tres sint, fines etiam tres sunt consulenti utile, aut contra. Nam qui suadet, quasi ad melius hortat. Qui autem dissuadet, quasi ad peiore dehortatur. Cetera uero aut iustum aut iniustum, aut honestum uel turpe, ad haec assumunt: litiganti iustum & iniustum. Cetera uero etiam haec ad haec assumunt. Laudanti & uituperanti, honestum & turpe. Sed hi quoque ad haec caetera referunt. Quod uero dictus unicuique finis est, signo illud est, quod de ceteris interdum quidam non ambigunt, ut puta qui causam dicit, quod factum non sit, aut quod non obfuerit. Quaedamque nullam facit quaestionem. Quod uero iniuriatus fuerit, nunquam confitebitur. Non enim esset opus lite. Similiter etiam qui consulunt, caetera saepe concedunt. Quod uero ad inutilia hortentur, aut ab utilibus dehortentur, nunquam concedent. Sed utrum non iniustum sit, finitimos ac eos qui non iniurietur, seruitute premere, saepe non curant. Eodem modo & qui laudant, aut uituperant, non animaduertunt, utrum utilia gessit, an contra: sed saepius etiam laudi dant, quoniam ut praclare gereret, parui propria duxit utilitate. Laudant enim Achillem quod Patrocli sodalis ultionem susceperit, cum sciret parui se de hac causa uicturum: cui mors huiuscemodi pulchrior, uita uero utilis fuit. Ex dictis ergo patet, necessarium esse de his prius propositiones habere. Argumeta namque, & probabilia, & similiter signa, rhetoricae propositiones sunt. Nam syllogismus uniuersaliter ex propositionibus est: enthymema uero syllogismus est ex dictis constans propositionibus. Verum quoniam impossibile est, ut quae impossibilia facti sunt, ac item quae non fuerunt, aut futura non sunt, ea uel facta iam, uel faciunda sint: necesse est tam consulenti quam litiganti & demonstranti habere propositiones de possibili & impossibili, & utrum factum sit an non, & si erit uel non. Praeterea cum omnes siue laudent

Officium singulorum generum

Tempus

Finis

Ratio

Argumenta

Loci de possibili

li, impossibili

& necessario

laudent aut uituperent, siue suadeant aut dissuadeant, siue accusent aut defendant, non solum quae diximus, uerum etiam quod conferens aut noceus sit, quod honestum uel turpe, quod iustum uel iniustum, & haec omnia magna uel parua sint, aut per se ipsa, aut ad inuicem comparata offendere conentur: perspicuum est, quod opus sit de magnitudine quoque ac paruitate, & de maiore & minore, tam de uniuersali quam de unoquoque propositiones habere: ut puta quid maius aut minus bonum, & quae maior aut minor iniuria, & iure factum: eodemque modo de ceteris. De quibus igitur propositiones accipiende sunt, diximus. Nunc uero seorsum de unoquoque istorum distribuendum est. Et primum de quibus deliberatio est, deinde de quibus demonstrationes, tertio de quibus iudicia.

De quibus deliberatio esse solet. Cap. IIII.

Primum igitur tenendum est, non de omnibus bonis aut malis consiliariu consilium, sed de his quae possunt fieri, & non fieri: de his autem quae necessario sunt, aut erunt, aut quae impossibile est esse uel fieri, nulla deliberatio est. Sed neque de cunctis contingentibus. Sunt enim quaedam a natura, quaedam a fortuna bona: quae quamuis contingentia sint, possintque fieri & non fieri, nihil tamen a dea confert deliberatio. Hinc patet de his esse consultationem, quaecumque referri ad nos nata sunt, quorumque origo & causa in nobis est. Nam ad hoc uel quae deliberamus, quousque possimus, ne an non possimus agere, inuenimus. Verum certius singula enumerare, ac in species ea omnia redigere, secundumque ueritatem in quantum possibile est determinare, de quibus consilia fieri consueuerunt, non est praesentis temporis: non est enim artis rhetoricae, sed altioris ac uerioris. Sed tamen multo plura nunc ipsa propria theoremata concedantur. Nam quod iam diximus, uerum est, rhetoricam scilicet ex resolutiua scientia, & ea civili quae de moribus est, compositam esse, similemque esse partim dialecticae, partim orationi sophisticae. Si quis autem aut hanc, aut dialecticam, non ut facultates, sed ut scientias instruere ac docere conatur, is naturam earum hoc transitu interire uideretur, cum non solum in orationis, sed in quarundam subiectarum rerum scientias redigat. Attamen quaecumque distribuere operae precium est, & civili scientiae considerationem relinquunt, etiam nunc dicamus. Nam maxima de quibus omnes consultant, & quae deliberantes concionantur, quinque ferere numero sunt: de opibus, de bello ac pace, de regionis locorum custodia, de his quae inferuntur uel efferuntur, de legumlatione. Qui ergo de opibus consulere constituit, eum oportet ciuitatis reditus qui sint, & quot sint, percipisse: ut si quis neglectus sit, restituat: & si quis tenuior sit, amplificet. Praeterea expensas ciuitatis omnes: ut quae inutilis sit, demat: & quae profusior, cogat ad modicum. Non enim solum rerum accessiones, uerum etiam expensarum attenuationes reddunt ditiores. Quae non usu solum, quem de nostris habemus rebus, conspiciere possumus, sed necessarium est ad dicendum de his sententiam eorum etiam quae alij adinuerunt, peritum esse. De bello autem & pace qui dicit, is ciuitatis copias non ignorabit, quatae in praesentia sunt, & quae magnae fore possunt, & ad haec quales quaedam sunt quas modo habemus, & quales quas habituri sumus. Praeterea quomodo, & quae bella ciuitas gessit. Haec igitur scire oportet, nec solum suae ciuitatis, sed finitum morum etiam, ac eorum maxime aduersus quos bellum suscipiendum opinaris: ut pax cum melioribus habeat, & in ipsis sit cum minoribus, belligerare. Copias etiam, similes ne, an dissimiles sint. Nam haec quoque parte meliores quidam aut imbecilliores esse possunt. Sed maxime ad haec pertinet bellorum euentus, non modo ciuitatis suae, uerum etiam aliarum, quomodo exierint perspexisse. Similia enim a similibus fieri consueuerunt. Praeterea non oportet ignorare, quo pacto regio custodiatur, sed tam multitudinis custodiam, quam qualitatis non esse nesciam. Locorum quoque ubi sint praesidia collocanda: quod impossibile est, nisi regionem optime noueris, ut si minora sint praesidia, augeant: sin uero superuacua, omnino tollantur, & loca opportuna magis custodiantur. Ad haec quam magna impensa ciuitati ad uictum sufficiat, & quae a proprijs agris colligatur, & quae afferatur aliunde. Item quas res efferre, quas inferre opus sit, ut ad huiusmodi homines foedera sint atque pacta. Ad duo enim genera hominum sine crimine conseruanda, ciuitas est: ad meliores, & ad eos qui ad praedicta conducunt. Sed cum horum omnium cognitio multum ad ciuitatem tutandam pertineat, tum uero non minimum est legumlationis esse sagacem. Nam salus ciuitatis in legibus sita est. Quare necessarium est scire, quot rerum publicarum genera sunt, quaeque unicuique conferunt, & quibus extingui solent tam contra rursus, quam secundis. Dico autem secundis extingui, quoniam praeter optimam rem, caeterae omnes & intentione & remissione corrumunt, ut popularis status non modo cum remittitur, imbecillior ita redditur ut tandem ad potentiam paucorum deueniat: sed etiam cum uehementer incenditur: ueluti a quilibet uel sumi, non solum ad mediocritatem perueniunt cum remittitur,

Consultatio de facultatibus.

De bello & pace.

Praestationibus inferioribus. Superioribus. De regionis custodia.

De legislatione.

sed ualde huiusmodi facta lima aut aquilina sic nasum afficiunt, ut ne nasus quidem esse uideatur. Verum ad legum lationem utile maxime est, tum ex preteritis, quis reipub. status conducatur perspicere, tum aliorum quoque scire conditionem, & quae quibus conueniant, non ignorare. Ita patet, ad ferendas quidem leges, peregrinationes quibus multarum gentium leges cognoscere poteris, esse peritiles: ad publica uero consilia, diligenter perscriptarum gestarum historiam, quae omnia ciuilibus scientiae, non rhetoricae officia sunt. De his igitur quae oporteat eum habere, qui de rebus maximis dicitur sententiam esse, tot dicta sunt. Verum ex quibus tam de his quam de alijs suadere aut dissuadere conueniat, rursum dicamus.

De felicitate ac fine deliberantium. Cap. V.

Erre autem & unicuique priuatim, & publice omnibus finis quidam est quem conuenienter, alia persequuntur, alia fugiunt. Is uero est (ut uno uerbo dicam) felicitas, aut eius particulae. quare exempli gratia exponamus, quid sit (ut simpliciter dicam) felicitas, & quae sint eius particulae. De hac enim, & de his quae ad hanc conferunt, de eius quoque contrarijs frustrationes dissuasionesque ab omnibus suscipiuntur. Nam quae aut ipsam, aut particularum eius quampiam efficiunt, aut maiorem reddunt, faciunda: quae uero interimunt uel impediunt, uel contraria faciunt, ea minime faciunda sunt. Sit ergo felicitas, fortuna secunda cum

Felicitas quid. uirtute, uel per se sufficientia uita, uel uita tuta & iucundissima, uel possessionum facultas, & corporis uires, cum factiua, conseruatiua, amplificatiuaque horum uirtute. Omnes enim ferunt unum quiddam istorum, aut plura, felicitatem esse fatentur. Quod si huiusmodi quid felicitas sit, necesse est partes ipsius esse nobilitatem, multorum atque honorum gratiam, diuitias, bonorum liberorum & multorum procreationem, commodam senectutem, praeter ea corporis com-

Felicitatis partes. moda, ueluti sanitatem, formam, uires, proceritatem, robur ad certandum, gloriam, honorem, prosperitatem, uirtutem, ac partes eius, prudentiam, fortitudinem, iustitiam, temperantiam. Sic enim sufficientissimus quispiam erit, si sibi absint quaeque in ipso, & quae extra sunt bona, cum praeter haec alia non sint. Sunt autem in ipso, quae in anima, & quae in corpore sunt. Extra uero nobilitas, amici, pecuniae, honores. Ad haec oportere arbitramur, potentiam & fortunam non esse, hoc namque pacto uita erit tutissima. Sed dicamus similiter, quid sit horum unumquodque. Nobilitas igitur generis ac ciuitatis est, indigenas aut uetustissimos esse, & primos

Nobilitas. duces illustres, multos quoque ex ea genere in rebus quae expetuntur, preclaros extitisse. Priuata uero nobilitas, aut a uiris aut a mulieribus est, legitimaque ab eis procreatio. Erunt in ciuitate, sic in priuata quoque nobilitate, aut uirtute, aut diuitijs, aut alia re laudata primos claros fuisse. Multos quoque famulos ex ea genere uiros & mulieres iuniores ac seniores fuisse. Probitas uero liberorum ac multitudo quae sit, perspicuum est. Publice id ita accipitur, si multa sit

Liberi. iuuentus, ac bona. Et bona tum commodis corporis, ut proceritate, forma, uiribus, certadirebore: tum animi uirtutibus, ut temperantia & fortitudine. Haec namque iuuentum uirtutes sunt. Priuatim uero, si proprii liberi tam mares quam foeminae, & multi et probi sunt. Est autem foeminarum

Uxor. uirtus, corporis quidem forma, & proceritas: animi uero, pudicitia, & operandi studium absque *sedulitas* illiberalitate. Oportet igitur et priuatim et publice tam uiris quam foeminis singula horum adesse, nam quibuslibet haud bene sunt mulieres (sicuti Lacedaemonijs) si media penes felicitatis parte priuatur. Diuitiarum uero partes sunt nummi, agri, praedia, supellex, animalia bruta,

Diuitiae. mancipia multitudine, magnitudine pulchritudineque excellentia. quae omnia firma, amoenae, utilia esse nimirum debent. Sunt igitur utilia, quae magis frugifera sunt: amoenae, quibus frui queas. Et frugifera sunt, ex quibus reditus capimus: quibus uero fruimur, ex his nihil magis praeter usum consequimur. Firmorum autem ita definitio, ut hic & sic possideas, ut & usus eius, & retinenda alienandaque proprietatis potestas in teipso sit. Alienationem porro dico, cum donare atque uendere possis. In summa, diuitiae esse, in utrodo magis quam in possidendo consistit: ut uterque enim operatio est, possessio uero ipsae diuitiae sunt. Gloria uero est, cum uirtuosus

Gloria. a cunctis existimatur, aut id habere putatur, quod omnes, uel plures, uel probi, uel prudentes expetunt: honor autem est existimationis beneficia iudicium. Honoratur ergo maxime,

Honor. atque merito, qui beneficia contulerunt: deinde qui conferre queant. Beneficentia uero illa primas partes habet, quae salutis est causa, & ut sumus: secundas uero, quae diuitiarum, uel alterius boni, quod uel omnino, uel hic, uel aliquando non facile acquiruntur. Nam multi honorem assequuti sunt, quauis parua praebuerint: sed modus profuit, atque occasio. Honoris uero partes

Honoris partes. sunt, sacra, memorations, decantationes carminum, aut soluta orationis ad laudem recitatio, praemia, delubra, uel primi confessus, sepulchra, imagines, publici uictus. Ad haec etiam barbara, ut inclinari, loco cedere, munera quoque: sed alia apud alios honoratiora. Est autem munus, rei alicuius donatio, ac honoris signum. Quapropter tam aeris auidi quam ambitiosi

ambitiosi donari cupiunt, cum id donatio habeat quod utriusque appetunt. Nam & res est quam auari desiderant, & honorem affert, quem ambitiosi expetunt. Corporis uero uirtus est sanitas, ut scilicet corpore penes inagrotabili ad labores utaris. Nam qui sic sani sunt, ut Herodicus fertur, eos nemo sanitate gratia felices putabit. Nam ille ut sanus esset, quibus homines utuntur, his omnibus aut plurimis abstinebat. Pulchritudo autem alia in aetate est. Nam iuuenis pulcher est, cui commodum ad subeundos & cursus, & uolentiae labores, corpus est, aspectusque insuper iucundum. Quocirca Pentathli formosissimi sunt: cum & ad uim, & ad uelocitatem simul praestantissimi sunt. Vir uero pulcher est, qui & labores bellicos sustinere queat: & ita iucundus aspectu est, ut simul quoque dum uideatur, terreat. Senex autem, cuius ad necessarios labores corpus satisfacit: cumque nihil eorum habeat quae senectus infert incommoda, facile sine dolore conseruatur. Vires autem sunt, quibus possis quod mouere cupias, ita mouere ut uelis. Mouemus autem trahentes, aut pellentes, aut eleuantes, aut deicientes, aut comprimentes. Quare robustus, uel cunctis uel quibusdam horum robustus est. Magnitudinis uero ea uirtus est, qua in longum, uel in latum plurimis ita praestet, ut propter magnitudinem motiones corporis non retardentur. Corporis autem certatiua uirtus, ex magnitudine, robore, uelocitateque constat. Velox namque robustus est. Qui enim potest pedes quodam proijcere modo, citoque ac longe mouere, cursor. Qui utriusque, is pancratiasta. Qui omnibus, is pentathlus. Senectus uero bona est, quae cum tarde inuadit, etiam dolores non infert. Nam tam qui cito consensuit quam qui tarde, sed non absque dolore, incommoda utitur senectute. Verum id & corporis est, & fortunae. Nam & qui ualitudinarius est & non robustus: cum facile patiat ac doleat, uita breuioris sit, non est felix. Est autem etiam sine robore ac sanitate uis quaedam alia uita longioris. Multi enim absque uirtutibus corporis diu uiuunt. Sed impraesentiarum exacta horum inquisitio inutilis est. Quid autem multorum ac proborum amicitia sit, amici definitione ostendetur. Est igitur amicus, qui quae amico bona fore putat, ea propter ipsum agit amicum. Cui ergo multi huiusmodi, is multorum: cui etiam uiri probi, is proborum amicus est. Secunda uero fortuna est, cum omnia uel plurima uel maxima bona eorum quorum ipsa fortuna causa est, forte eueniant, atque permaneant. Est autem fortuna, causa quorundam artificialium, & multorum inartificialium: quae quanquam a natura sunt, possunt etiam praeter naturam esse, ut sanitatis ars est causa, pulchritudinis ac proceritatis natura. Et omnino ea bona sunt a fortuna, in quibus inuidia est. Verum eorum quoque bonorum quae praeter rationem accidunt, fortuna causa est, ut si cum ceteri fratres deformes sint, solus formosus sit. Vel si cum ceteri thesaurum non uiderint, solus aspexerit. Vel si cum proximus sagitta interierit, is ne tactus quidem sit. Vel si solus non uenerit, cum semper solitus: & qui non solebat, semel tunc uenerit, & occisi sint. Nam haec omnia fortunatorum esse uidentur. De uirtute uero de animi, quoniam ad laudes is locus maxime accommodatur, cum de demonstratio dicemus, tunc determinabimus.

De utili ac bono. Cap. VI.

De quibus igitur nobis uelut futuris uel praesentibus conueniendum est, siue suadentibus, siue dissuadentibus, iam aperuimus. Contraria enim suadentibus, dissuadentes habent. Verum quoniam dicenti sententiam, finis utilitatis propositus est, nec de fine, sed de his quae ad finem sunt, consulit, quae sunt quae in rebus gerendis conducunt: quoniamque utile bonum est, quasi elementa quadam de bono ac utili simpliciter sumenda sunt. Sit ergo bonum, quod sui ipsius gratia est expetendum, & id cuius gratia aliud quiddam appetimus, & quod omnia appetunt, uel quae sensum habent omnia, uel quae intellectum habent, aut si habent. Et quicquid intellectus unicuique tribuerit, & quicquid qui de singulis est intellectus tribuit, id unicuique bonum est: & id quod cum ad sit, bene afficitur cui ad est, satisque habet, & sufficiens per se ipsum. Praeterea quod haec efficit aut conseruat, & id quo haec consequuntur, & quo horum arcem contraria, & quae corrumpunt. Consequuntur autem dupliciter: aut simul, aut postea, ut ad discendum scire, sed postea: sanitatem uero uita, simul. Efficientia uero tripliciter: ut sanitatis quaedam, ut sanum esse, quaedam ut cibus, quaedam ut exercitatio. namque plerumque sanitatem efficit. His ita determinatis, acquisitiones honorum, & malorum abiectiones necessarium bonae sunt. has enim, ne malum habeas, simul consequitur: illas uero, ut bonum adipiscaris postea. Maioris quoque boni pro minore, & minoris mali pro maiore acceptio. Nam quae minus excedit a maiore, id illi acquisitio, huius abiectionis est. Virtutes etiam necesse est bonum esse, cum bene his afficiatur qui habent, & effectiuae atque actiuae bonorum sunt. Verum de singulis, & quae

Sanitas.
Vide Plat. lib. 3. de repub.

Pulchritudo iuuenis.
Viri.

Senis.
Vis.

Robur.
Magnitudo.

Vis athletica.
Senectus comoda.

Longeuitas.
Amicitia multorum.

Fortuna bona qua.

Elementa boni & utilis.

1 2
3 4
5 6 7

8
9 10 11
12 13 14 15

16 17
18 19
Bona confissa.

& quales, separatim tractandum. Voluptatem quoque esse bonum constat, cum animalia ipsam secundum naturam appetant. Quare iucunda ac speciosa, bona esse necessarium est. Nam illa uoluptatis efficientia sunt, & ex speciosis quaedam delectant, quaedam expetibilia per se ipsa sunt. Ut uero sigillatim dicamus, haec bona esse necesse est: felicitatem quidem, cum per se ipsam expetibilis sit, atque sufficiens, multaque gratia huius appetimus, iustitiam, fortitudinem, modestiam, magnanimitatem, magnificentiam, ceterosque huiusmodi habitus, qui animi uirtutes sunt. Praeterea sanitatem, formam, & huiusmodi. Corporis namque uirtutes haec sunt, & effectiua multorum: ueluti sanitas, & uiuendi, & uoluptatis. Idcirco multis quoque optimum esse uidetur, cum horum duorum, quae praecipua sunt, causa sit, uiuendi scilicet ac uoluptatis. Ad haec diuitias. Possidendi enim haec uirtus est, & multorum effectiua. Amicum quoque, ac amicitiam. Nam amicus expetibile per se ac multorum effectiuum est. Item honorem ac gloriam. iucunda enim sunt, & effectiua multorum, ac ut plurimum ea uere inesse ostendunt, propter quae fiunt. Dicendi etiam atque agendi uirtutem. Nam omnia haec bonorum effectiua sunt. Similiter ingenium, memoriam, discendi facilitatem, mentis praestantiam, & quae huiusmodi sunt. Bonorum enim effectiua omnes haec facultates sunt. Eodemque modo scientias omnes ac artes, & uiuere ipsum. Nam etiam si nihil aliud bonum inde sequeretur, per se ipsum tamen expetendum est. Ad haec iustum ipsum, quoniam publice conducit. Haec ferme sunt quae apud omnes bona esse constat. Ea uero de quibus dubitatur, ex his bonum esse ratiocinabimur. Cuius contrarium malum est, & cuius contrarium inimicis conducit: id bonum est. Verbi gratia, si timidos nos esse, hostibus maxime conducit, fortitudo nobis utilissima est. Et omnino quod inimici optant, aut quo gaudent, huius contrarium nobis utile est. Unde illud excogitatum Homero est: Profecto Priamus laetabitur. Sunt autem non semper haec, sed plerumque bona: cum nihil obstat interdum unum ac idem aduersariis & nobis conferre. Unde & cum eadem res utrisque incommodo sit, pro uerbo dici solet, Conciliant homines mala. Item quod modicum est, id bonum. nam quod maius est quam oporteat, id malum est. Et cuius gratia multos pertulerunt labores, aut multa consumperunt. Jam enim bonum id apparet, ac ut finis, & quidem multorum existimatur: finis uero bonus est. Hinc illud Homero dictum est, Ast Priamo gloriam. Et illud, Turpeque, diu trahere moram. Pro uerbum quoque hinc, In ianua urceum. Ad haec, quod multi expetunt, cuiusque causa bella suscipi uidentur. Nam quod omnes expetunt, id bonum, multi uero quasi omnes appetunt. Item laudabile. Nemo enim laudat quod bonum non est. Et quod inimici ac prauis laudant, id est, amicis dant. Quasi enim omnes iam laudant, cum uel illi qui male ex eo effecti sunt, laudant. Quo enim perspicue bonum est, idcirco plures laudare uidentur: ueluti etiam si prauis, quos amici uituperant: & si boni, quos inimici laudibus ornant. Quapropter conuictatum in Simonidem Corinthii sibi putarunt, quod cecinerit, non conuictum cum Corinthiis illum. Item quod prudentium ac bonorum uirorum quispiam uel foeminarum praetulit, ut Ulysses Minerua: Helenam Theseus: Alexandrum Deae: Achillem Homerus. Ac uniuersaliter quaecumque eligibilia sunt. Eligunt enim ac agunt quae dicta sunt, & quae inimicis obstant, ac amicis profunt. Item possibilia, quae duplicia sunt, quae uix fierent, & quae facile. Facilia uero sunt, quae uel sine dolore, uel tempore breui fiunt. Difficile enim, aut dolore, aut magnitudine temporis diffinitur. Item si ut optantur. Optant autem ut nihil mali, aut bono minus. Quod erit, si aut latere possunt, ne puniantur, aut poena parua sit. Item quae sua, & quae nemo, & quae ultra necessarium usum sunt. Sic namque honorem magis consequuntur. Item quae opinionum existimationis cuiusque de se congruunt, cuiusmodi sunt, quae sibi ex genere pertinere, aut uiribus suis conuenire, & quae deesse sibi, parua licet sint arbitrantur. Nec enim idcirco minus haec agere optant. Item quae a quouis obiri queant: possibilia enim haec, sicuti facilia. Facilia factu autem putantur, quae omnes aut plures, aut pares aut minores gesserunt. Item quae amicis grata, & inimicis molesta. Item quaecumque eligunt quos singulares ducunt. Item ea quorum usum habent, & ad quae apti natura sunt: haec enim facilius se gesturos omnes arbitrantur. Item quae nemo improbus: haec enim laudantur magis. Item quae cupiunt. nam haec & iucunda & meliora uidentur. Item ea uelut quibus maxime afficitur, ut bellicosus uictoria, ambitiosus honore, auarus pecunia: eodemque modo ceteri. De bono igitur ac utili, ex his faciunda fides est.

De maiore & minore. Cap. VIII.

Verum quoniam sepe numero quid utile sit concedentes, quid magis conferat quae dem, de maiore nunc bono ac magis utili dicendum uidetur. Sit igitur excedens quidem, quod tantum, & amplius. Excessum uero, quod inest, & maius quidem & plus semper ad minus. Magnum uero, ac paruum, & multum ac paucum, ad multorum magnitudinem. Magnum igitur excedens est. Cui autem deficit, id paruum: multum quoque ac paucum, eodem modo. Quoniam ergo bonum dicimus quod non alterius, sed sui ipsius gratia est expetibile, & quod appetunt omnes, & quod quaecumque mentem aut prudentiam habent, expeterent, & efficiens, ac conseruans, uel id ad quod haec consequuntur: id uero cuius gratia, finis est: is namque est, gratia cuius cetera. quoniam etiam id ipsi bonum, quod sic ad ipsum dispositum est: necesse est, plura uno ac paucioribus, uno ac paucioribus, conumeratis, maius esse bonum, excedit enim: quod uero inest, excedit. Itē si maximum a maximo excedit, ipsa quoque ab ipsis: quod si ipsa ab ipsis, maximum quoque a maximo, ut si uir maximus maior est quam foemina maxima, omnino quoque uiri foeminis maiores, & si omnino maiores sunt foeminis uiri, uir quoque maximus maxima foemina maior. Excessus enim generum & eorum quae in generibus maxima sunt, proportionabiliter se habent. Item cum quippiam ex aliquo sequitur, & hoc ex illo non sequitur: sequitur autem aut simul, aut potest, aut potestate. nam usus eius quod sequitur, in altero est. Sequitur autem simul, quod si sanus est, uiuat: ex hoc uero illud non sequitur. Scire uero ex discere postea sequitur. Sed potestate ad sacrilegium furtum sequitur. Nam qui rem sacram abstulit, priuatam quoque abstulisset. Praeterea illa maiora sunt, quae eandem rem maiore excedunt, cum necesse sit ipsum quoque maius excedi. Ad haec quae maioris boni efficientia sunt, ipsa quoque maiora sunt. Id enim erat effectiuum esse maioris. Illud quoque cuius efficiens maius eodem modo. Nam si salubre iucundo eligibilis maius quoque bonum, sanitas uoluptate quoque maior. Item quod per se expetibile est, eo eligibilis est quod non per se, ut uires salubribus rebus, cum haec non sui gratia, illa sui gratia, quae boni ratio erat, expetantur. Item si alterum finis sit, alterum non: hoc enim alterius gratia est, illud sui, ut exerceri ad sanitatem se habet. Item quod minus alio aut alijs indiget: est enim sufficientius. Indiget autem minus, quod paucioribus aut facilioribus indiget: & cum hoc absque illo aut non sit, aut fieri non possit, illud uero absque hoc fieri possit. Nam cum sufficientius sit quod non indiget, maius bonum uidetur. Item si unum principium est, alterum non est. Et si causa unum, alterum non propter eandem causam. Nam sine principio, aut causa, impossibile est esse aut fieri. Cumque duo principia diuersorum sint, quod a maiore principio est, maius est: & quod a maiore causa, similiter: & e conuerso, duorum principiorum aut causarum, quod maioris principium aut causa, maius est. Ex dictis itaque utrumque maius esse. Quod si alterum principium est alterum, non illud maius uidebitur, & hoc etiam quod principium non est. Nam finis maius est, & tamen principium non est: ut accusando Leodamas ad Callistratum, dixit eum qui consuluit magis peccasse, quam qui fecerit: quoniam non esset factum, nisi consultum fuisset. Chabrias uero, eum qui gessit, peccasse magis quam qui consuluit. Non enim factum esset, nisi fuisset qui faceret. Huius enim gratia consulunt, ut agant scilicet. Praeterea quod rarius est, eo magis quod abundantius, ut aurum ferro: inutilius enim ferrum. aurum namque maior possessio, quoniam difficilius inuenitur. Alia uero consideratione, quod abundat magis, id maius est: quoniam eo in pluribus utimur. Rarum namque a frequentiori exceditur: unde dicitur, Aquam esse optimam. Et summam, difficultiora facilioribus, quoniam rariora sunt. Et faciliora difficultioribus, consideratione, alia: quoniam habeantur cum uolumus. Praeterea cuius contrarium maius. Item cuius priuatio maior. Item uirtus non uirtute, & uicium non uicio maius: cum illa fines sint, haec non sint. Item quorum opera pulchriora uel deformiora, ipsa quoque maiora. Item quorum uitia & uirtutes maiores sunt, eorum quoque opera maiora sunt. Si quidem sicut causae principiaque se habent, sic & effectus: & sicut effectus, sic & causa se & principia. Praeterea quorum excessus eligibilior aut pulchrior, ueluti bona oculorum acie uti, eligibilis, quam olfactu bono. nam & uisus olfactu eligibilior. Et similiter amicorum esse studiosum, pulchrius, quam pecuniarum. Quare studia quoque in amicos, pecuniarum studio, & contra rerum meliorum excessus meliores sunt, & pulchriorum pulchriores. Praeterea quorum cupiditas melior, aut laudabilior. Maiorum namque rerum maior appetitio est, & propter id ipsum meliorum laudabiliorumque cupiditates laudabiliores melioresque sunt. Praeterea quorum scientiae pulchriores sunt, magisque expetunt, ipsae quoque res pulchriores sunt, & magis expetunt. Nam sicut scientia, sic & ipsa ueritas, Vnaqueque

autem quod suum est præcipit. Eadem etiam de causa rerum quæ magis expetuntur, ac pulchriorum scientiæ, proportionaliter se habent. Præterea quod ceterent, aut quod iam de creuerunt prudentes uel omnes, uel multi, uel plures, uel præstantes maius esse bonum, id necessarium est aut simpliciter ita se habere, aut in quantum secundum prudentiam iudicarunt. Id autem etiam cum alijs commune est, nam & quid, & quantum, & quale sic se habet, ut scientia prudentiæq; iudicaret. Verum id ad bona retulimus, quoniam bonum id definitum est, quod unaquæq; res expeteret, si haberet prudentiam. Quare patet, id esse maius, quod ita prudentia iudicat. Item quod melioribus, aut simpliciter inest aut quatenus meliores: ut fortitudo uiribus corporis. Præterea quod melior aut simpliciter eligeret, ut qua melior, aut iniuriam potius pati, quam inferre, nam illud iustior profectio eligeret. Præterea iucundius, quam minus iucundum: uoluptatem enim omnia insequuntur, & ipsius iucundi gratia appetunt. His enim bonum ac finis definitur. Iucundius autem, quod a dolore magis abest, & quod longiori tempore iucundum est, & quod melius est minus bono: bonum enim ipsum uel iucundum est, uel quod per se expetibile est. Præterea quorum aut sibi, aut amicis causa esse mallent, ea maior bona: quæcunq; uero minime, ea maiora sunt mala. Præterea diuturniora ipsa quæ minus diuturna sunt, & stabiliora instabilioribus, nam usus illorum quidem tempore, horum uero uoluntate superat, nam rei stabilis usus præsto magis est cum uolueris. Præterea quæcunq; a similibus casibus atq; coniugatis consequuntur: ueluti si quod fortiter fit, pulchrius ac eligibilius fit, quam quod modeste. Fortitudo quoq; pulchrior, quam modestia: forte enim esse, melius quam modeste. Item quod omnes expetunt, eo quod non omnes: & quod plures, eo quod pauciores. bonum enim id erat, quod omnes appetunt. Quare maius etiam, quod magis appetunt: & quod inimici litigio expetunt, aut qui iudicant, aut qui iudicium sententiâ subeunt. Nam illud ita est, ut omnes dicerent: hoc, ut qui potius, & qui sciunt. Et interdum etiâ quo participant omnes, id maius, uituperabile namq; est, si non participes. Interdum uero, quo aut nemo aut pauci: id enim rarius. Præterea quæ laudabiliora sunt: pulchriora enim. Et quorum maiora sunt præcia, ipsa quoq; similiter, nam præcium ueluti dignitas quædam est. Et quorum iactura maior. Præterea quæ ipsa maiora sunt, quæ aut certe maiora sunt, aut uidentur. Hæc cum in partes diuiduntur, multo maiora uidentur: plurimum enim apparet excessus. Quare poeta quoque persuasisse Meleagro ait uxorem, ut in prælium exiret, enumerantem quot accidant urbe capta hominibus mala: sternuntur populi, ignis concernat urbem hostilis, trahuntur ab hostibus liberi, & arcibus succinctæ mulieres. Præterea superpositio & exaggeratio, ut apud Epicharmum, partim eadem de causa, qua diuisio: magnum enim ostendit excessum exaggeratio, partim quoniam principium atq; causa rerum magnarum uidetur. Verum quoniam id maius est, quod rarius est atque difficilius: occasiones quoq; ac ætates, loca, tempora, uires, maiores res reddunt. Nam si ultra uires, si præter ætatem, si præter ceteros, si sic, uel hic, uel tunc: pulchritudinis, aut bonitatis, aut iustitiæ, uel oppositorum magnitudinem habebit. Vnde elogiū quoq; in eum qui Olympiâ uicit. Habens prius in humeris asperam asyllum, ex Argis pisces afferbam. Hinc Iphicrates quoq; seipsum laudabat, dicens ex quibus ea fuerunt. Præterea natiuum acq; uisum: difficilius enim. Quare poeta quoq; dicit per seipsum didicisse. Præterea rei magnæ pars maxima, ueluti Pericles in funebri ait oratione: Ita ciuitatem iuuentute ablata deformem, ut annus, si uer ab eo remoueretur. Præterea quæ in maiore inopia necessitateq; requiruntur, uelut quæ in senectute, ac morbo. Præterea de duobus, quod fini proprius est. Præterea quod idem, & simpliciter ualet. Præterea possibile melius, quam impossibile: cum illud in ipso sit, hoc non sit. Præterea quæ in fine uitæ: finis namque magis sunt ea quæ prope finem. Præterea quæ ad ueritatem pertinent, magis quam quæ ad opinionem. Definitur autem id quod ad opinionem & gloriam sit, hoc pacto: Quod ab eo non eligeretur, quid id occultum fore putaret. Vnde accipere quam facere beneficium, eligibilius esse uidetur. Illud enim, uel si nemo sciat te accepisse, profectio eliges: hoc, si occultum futurum est te contulisse, non uideris electurus. Præterea ea quæ magis esse quam uideri uolunt: ad ueritatem enim magis. Quapropter iustitiâ quoq; aiunt parum quid esse, quoniam eligibilius uideri quam esse: at sanè esse, non ita. Insuper quod ad plura utile, ueluti ad uiuendum, & ad bene uiuendum, & ad agendum honesta, & ad uoluptatem. Quapropter diuitiæ ac bona ualetudo maxima esse uidentur, cum omnia hæc possideant. Ad hæc quod sit absq; dolore. Quod uoluptatem etiam affert: uno enim plura meliora. Quare cum & uoluptas & indolentia bona sint, duo in unum composita totum maius efficiunt.

† duras cili-
cellas

efficiunt. Item quæ cum assint non latent, quam quæ latent. Ad ueritatem enim illa tendunt. Ita maius est bonum, diuitem esse, quam uideri. Præterea quod charum est, & alijs solum. Quocirca non pari iactura lufci quis oculum eruet, & eius qui duos habet. Charum enim & unicum lufcus amisit. Ex quibus igitur tam suadendo quam dissuadendo fidem facimus, fere dictum est.

De rerum numero & formis. Cap. VIII.

Cæterum ad persuadendum beneq; consulendum illud est omnium maximum atque firmissimum, ut rerum pub. species omnes pernoscamus, & qui mores, quæ leges, quæ commoda unicuiq; sint, distinguamus. Cunctis enim utilitas persuadet. Utile autem est, quod ciuitatem conseruat, & tutatur. Ad hæc præcipui in repub. cuiusq; ratio & sententia rata est, principantes uero distinctione ciuitatum distribuuntur: tot enim sunt præcipue res, quot ciuitates. Quare cum quatuor rerum pub. forme sint, populi, paucorum, optimatum, unius imperium: quod præest in unaquaque ac iudicat, uel pars aliqua eius, uel uniuersum erit. Populi igitur gubernatio est respub. in qua sorte magistratus declaratur. Paucorum uero potestas, in qua censu. Optimatum autem, in qua imperant qui disciplina excellunt. Appello autem disciplinam, quæ legibus posita est. Nam qui legibus semper obtemperant, ij optimates uidentur, ac in huiusmodi ciuitate gerendarum rerum principatu potuntur: a quibus, et nomen ea forma sortita est. Monarchia uero est (ut uel nomen ipsum ostendit) in qua unus omnium dominus est. Hæc ordine quodam constituta regnū: inordinata uero, tyrannia appellatur. Cum igitur ea eligantur quæ ad finem sunt, non oportet uniuscuiusq; finem ignorare. Popularis ergo status finis est libertas. Paucorum uero, diuitiæ. Optimatum autem, quæ ad disciplinam & leges pertinent. Tyrannidis uero, custodia. Quare patet ad hos fines uniuscuiusq; mores & commoda, & quæ legibus constituta sunt, esse diuidenda: siquidem ad hos referentes eligunt. Verum quoniam non solum rationibus, sed etiam oratione affecta & morata fidem facimus (credimus enim eo facilius, quo qualis quidam orator uidetur: id est, si uir bonus, si beneuolus, aut utrunque, non oportebit ciuitatum nos ignorare mores. Probantur enim uniuscuiusq; mores, si ad reipublicæ mores accommodantur: ij autem reperientur ex iisdem. Ex uoluntate enim ac electione mores aperiantur: uoluntas uero ac electio ad finem refertur. Quæcunq; igitur uel futura, uel præsentia suadentibus expetenda sunt, & ex quibus de utili fidem facimus, adhæc de ciuitatum moribus ac institutis, item quæ quibus, & quo pacto inuenimus, quantum ad præsens opus est, dictum est. Diligentius uero de his in Politicis explanauimus.

De honesto ac laudabili, quæ ad demonstratiuum genus

pertinent. Cap. IX.

Nunc autem de uirtute ac uitio, honesto ac turpi dicamus: laudantes enim ac uituperantes hæc intendunt. Continget etiam si de ijs dicemus, illa simul aperire, quibus quales quidem moribus putabimur: quod secundo loco fidem facere diximus. Ex eisdem enim, & de nobis, et de alijs, uirtutis opinionem facere poterimus. Verum quoniam accidit ioco uel serio, laudare sæpe non solum solum hominem aut deum, sed etiam inanimata, aliorumq; animalium quodlibet: de ijs quoq; propositiones eodem modo accipiendæ. Quare ueluti exempli gratia hæc etiam percurramus. Honestum igitur est, quod cum propter se eligibile sit, laudabile est: aut quod cum bonum sit, idcirco iucundum est, quoniam bonum. Quod sic est, necesse est uirtutem honestum esse. Nam cum sit bonum, laudabilis quoque est. Est autem uirtus, ut uidetur, uis quædam productiua, aut conseruatiua rerum bonarum. Item uis benefaciendi multa ac magna, & omnia in omnibus. Huius partes iustitia, fortitudo, modestia, magnificencia, magnanimitas, liberalitas, mansuetudo, prudentia, sapientia. Necesse autem est, siquidem uirtus benefaciendi uis est, maximas esse uirtutes, quæ plurimum alijs conferunt. Quapropter iustos ac fortes maxime laudant: cum alij bello, alij etiam in pace utiles hominibus sint. deinde liberales: non enim contendunt de pecunijs, sed largiuntur eas, quas summo opere ceteri cupiunt. Iustitia igitur est uirtus, qua singuli sua secundum leges possident. Iniustitia est, per quam aliena contra leges retinēt. Fortitudo est, per quam actiui bonarum rerum, ut leges iubent, in periculis sumus: estq; legibus administratiua obtemperatiuaq;. Huius contrarium timor est. Temperantia uirtus est, per quam uoluptatibus corporis, pro ea ac lex præcipit, afficimur. Intemperantia, contrarium. Liberalitas est pecunijs benefactiua. Illiberalitas, contrarium. Magnanimitas

Bb

est magnorum beneficiorum effectiua uirtus. Magnificencia est uirtus magnitudinis sumptuum effectiua. Harum contraria modicitas, & pusillanimitas. Prudentia est mentis uirtus, qua de malis ac bonis quae ad felicitatem pertinent, bene possumus consulere. De uirtute igitur ac uirtute uniuersaliter, & de partibus, satis in praesentiarum dictum est: de ceteris autem non est difficile perspicere. Perspicuum enim est, & uirtutis effectiua, quoniam ad uirtutem, & quae a uirtute fiunt, laudabilia esse. Huiusmodi autem sunt indicia uirtutis et opera. Quoniam ergo indicia & similia quaecumque sunt boni uiri opera uel passiones, laudabilia sunt: necesse est, quaecumque fortitudinis opera, uel indicia sunt aut fortiter gesta sunt, haec omnia laudabilia esse. Iusta quoque similiter, & quae iuste facta sunt, sed passiones nequaquam. Nam in hac una uirtute non semper quod iuste fit, honestum est. Cum enim damnantur, turpe magis est, si iuste fit, quam si iniuste: eodemque modo in reliquis uirtutibus. Item ea, quorum praemium honor est, omnia laudabilia sunt. Et ea magis quorum honor est, quam ea quorum pecunia. Item quaecumque eligibile non sui quispiam gratia gerit. Et quae simpliciter bona sunt, ut quaecumque pro patria quispiam facit, sua contemnens. Et quae natura bona sunt, & quae bona, sed non sibi: Nam quae sibi, sui gratia facit. Et quaecumque mortuum magis consequuntur quam uiuum, nam quae uiuos consequuntur, ea sui gratia facere magis uidentur. Item, quaecumque opera laudis fiunt gratia, nam haec minus sui gratia sunt. Item, quae non sibi, sed alijs utilitati sunt, & benefactoribus magis. Iustum enim & beneficia, quoniam in alios. Item his opposita, quibus aut dicentes aut facientes, aut dicturi, aut facturi, erubescunt. Turpia enim uerecundantur & dicentes, & facientes, & facturi, quemadmodum Alcaeo dicenti: Vellem tibi aliquid dicere, sed pudor impedit. Sappho respondit, Si bona laudabilia cuperes, nec lingua aliquid turpe dicere meditareris: nullus oculos pudor retineret. Item, ea de quibus certant intrepide. Sic enim his bonis maxime afficiuntur, quae ad gloriam ducunt. Item, uirtutes ac opera eorum qui natura excellunt, laudabiliores: ueluti uiri magis quam mulieris. Et quibus alijs magis fruuntur quam ipsi. Quam obrem iustum, et iustitia laudantur. Item, inimicos ulcisci potius quam reconciliari. Nam malum pro malo reddere iustum est: & iustum omne laudabile. Et adhuc fortis est, inuictum esse, quare uictoria & honor laudabili sunt. Nam etiam si inutilia sint, eligibilitatem sunt, & uirtutem eximiam ostendunt. Item memorationes ac monumenta. Et quae magis ac magis, magis autem quae ad defunctum consequuntur. Et quibus honos maior connectitur. Item quae superuacanea sunt, & soli insunt, laudabiliora: digniora enim memorantur. Item, non fragi fera praedia: liberius namque id magis. Singulorum quoque propria laudabilia sunt: & quaecumque indicia eorum sunt, quae apud eos quibus cum uiuis, laudantur: ueluti apud Laconas comam nutrire, laudabile est. Nam quoniam non est facile seruire aliquod opus lacere crinitum hominem, libertatis id apud eos indicium est. Item, nulla uti arte fabrilis. Liberum namque non uiuere ad alium. Ea quoque accipienda sunt, quae honestis propinqua sunt, tanquam ad laudem uel uituperationem conferentia: ut si moderatum, ac mitioris animi, timidum & insidiatorem appelles: et insensatum, frugi: et mansuetum, eum qui dolorem animi non sentit. Et hoc modo a consequentibus ad optimum semper: ut puta iracundum ac furiosum, simplicem & arrogantem, magnificum atque grauem. Eos quoque qui excedunt, quasi uirtuosi essent, ut ferocem fortem esse, prodigum liberalem, nam & pluribus ita uidetur, & apparentem ex causa potest habere rationem. Nam si ubi necesse non est, pericula suscipit: multo magis uidebitur in re honesta ac laudabili: & si in quoslibet profusus, quanto magis in amicos. Virtutis enim eximie est, cum ceteris benefacere. Oportet etiam apud quos laudamus, considerare: sicut Socrates dicere solebat, non esse difficile Athenienses apud Athenienses laudare. Et quod apud singulos honori est, id oportet affirmare: ut apud Scythas, apud Laconas, apud philosophos: ac uniuersaliter honorabile asserere oportet quod honestum sit. Propinqua enim esse uidentur. Item, quaecumque ut conueniens est: ueluti si maioribus digna & rebus antea gestis. Ad honestatem namque ac felicitatem pertinet honoris accessio. Aut etiam si praeter id quod conueniens est, ad melius atque honestius: ut si quis utitur secunda fortuna, is moderatus sit: & qui aduersa, is magnanimus. Aut si cum ad maiora conscendit, frugi tamen magis ac facilius sit: quale illud est Hiphicratis: O quae sunt ex quibus, & illius qui deicit olympia, Qui prius duras ferebam in humeris clitellas. Et illud Simonidis, Cuius mulieris pater ac maritus tyrannorum fratres fuerunt. Verum quoniam laus ex operationibus, uirtuosisque proprium, electione agere: ita dicendum, ut ostendatur electione ipsum gessisse quae gesserit. Quam

Affinia uirtutum.

Quam ad rem confert, ut sepius fecisse demonstretur. Quare quae casu aut fortuna facta sunt, consilio ac iudicio attribuenda. Nam si multa similiaque connectuntur, uirtutis atque iudicij uidebuntur esse indicium. Cum uero laus sit, magnitudinem uirtutis ostendens oratio, oportet operationes quod eiusmodi sint, extollere. Encomium uero operum est absque personis. Ea uero quae afferuntur extra, ut fidem faciant dicuntur, ut nobilitas, doctrina. Verisimile namque est, bonum esse ex bonis, et sic educatum eiusmodi esse. Laudamus ergo eos qui fecerunt, quoniam facta signa sunt habitus. Nam etiam cum qui non fecit, laudaremus, si talem crederemus. Beatio uero & felicitatio ipsis quidem eadem, his autem non eadem: sed ut felicitas uirtutem, sic continet haec felicitatis. Habent autem communem speciem laudes cum deliberatione. Nam quae in admonendo dices, ea dictione orationis commutata laudem constituunt. Cum ergo habeas quae agenda sunt, & qualem quendam esse oporteat: haec quasi admonendo dicta, uerbis commutanda transponendaque sunt. Ut in admonitione consilioque fit: Non oportet secunda fortuna considerare nisi mihi, sed ijs quae a seipso sunt. In laude sic: Non secunda fortuna, sed seipso plurimum considerabat. Quas ob res laudando quid admoneas, & consulendo, quid laudes considera, & oportet necessaria dictione utaris, cum tam prohibens quam non prohibens commutaueris. Utaris autem & eorum quae amplificat pluribus, ut si solus, si primus, aut cum paucis, aut quod maxime factum est. Laudabilia enim haec omnia. Praeterea quod ex tempore atque occasione est, quae sunt praeter quam conuenit. Ad haec, si sepius eandem rem gestit, magnum namque id, nec a fortuna, sed ab eo ipso profectum uidetur. Si quibus ad uirtutem inflammamur, & quibus honoramur, haec ab eo inuenta constitutaque sunt. Si primus omnium laudatus est: sicut Hippolochus et Harmodius ac Aristogiton in foro statue primam positae. & in contrarijs similiter. Quod si ex eo ipso non facile aduenire potes, alijs compara. Quod Socrates ex consuetudine declamandi faciebat. Sed oportet illis tribus comparare. Amplificat enim id, maximeque laudabile est, cum uirtuosis melior ostendatur. Ceterum amplificatio merito in laudes incidit: excellentia enim est, & excellere laudabile. Quapropter cum excessus ipse uirtutem ostendere uideatur: etsi non illustribus, attamen alijs comparandum. Et generibus igitur omni orationi communibus amplificatio demonstrationi accommodatior. Nam cum res gestas quasi certas accipiant: reliquum est, ut magnitudinem eis ac ornamentum afferant. Exempla uero deliberatiuis aptiora sunt. Ex praeteritis enim futura conijciantes, iudicamus. Enthymemata autem iudicialibus magis conueniunt. Nam quod factum est, & causam quare factum est, suscipit, & probationem patitur, quoniam incertum est. Ex quibus, igitur laus ac uituperatio ferme omnis: & ad quae nam respicientes laudare ac uituperare oportet, & ex quibus commendationes & opprobria fluant: haec sunt. Nam horum contraria non latent: uituperatio autem ex contrarijs est.

De accusatione & defensione. Cap. X.

Nunc de accusatione ac defensione, ex quibus, & quot ratiocinationes faciundae sunt, dicendum uidetur. Tria igitur sumenda sunt. Primum, quot, & quorum gratia iniuriam inferunt. Deinde, quomodo affecti. Tertium, quales, et quomodo se habentes. Si ergo iniuriam primum definierimus, de reliquis deinceps explicabimus. Sit ergo iniuriarum, sponte leges officere. Legum autem alia propria, alia communis. Propriam dicimus, quae ciues scripta utuntur: communem uero, qua nulla etiam scripta non sunt, apud omnes tamen ualere uidentur. Sponte autem facimus, quaecumque scientes & non coacti facimus. Quae igitur sponte facimus, non omnia eligimus: quae autem eligimus, omnia cognoscimus. nemo enim ignorat quae eligit. Ea uero quibus officere, ac praua praeter leges committere statuunt, improbitas sunt & intemperantia. Si enim uitium habeant unum, aut plura, in quo improbi sunt, in eo etiam iniusti: ueluti prodigus in pecunijs: intemperatus in uoluptatibus corporis, mollis in delictis, timidus in periculis. Deserit enim periculorum socios propter timorem. Ambitiosus etiam propter honores iniustus est, iracundus propter iram, contentiosus cupiditate uictoriae, acerbus propter ultionem, stultus, quoniam circa bonum & iustum decipitur: eodemque modo ceteri, unusquisque in suo subiecto. Verum haec partim ex ijs quae de uirtutibus dicta sunt, perspicua sunt: partim ex ijs quae de affectibus dicuntur, patebunt. Quare reliquum est, ut cuius gratia, quomodoque se habentes, & quibus iniuriantur, tractemus. Primum ergo diuidentes dicimus, quae sunt quae appetimus, & qualia sunt quae ut fugiamus, iniuriam facere conamur. Perspicuum enim

iniustitia uniuersalis

Factorum
omnium
causae.

est, considerandū esse accusatori, quot & quae reo insunt ex ijs, quae omnes appetunt qui iniuria ceteros afficiunt: defensori autem, quae & quot eorum non insunt. Quae igitur agunt, alia omnes propter seipsos agunt, alia non propter seipsos: & istorum, alia casu, alia necessitate. Horum etiam quaedam ui, quaedam natura. Quare quaecumque non propter se ipsos faciunt, aut casu, aut natura, aut ui faciunt. Quaecumque autem propter seipsos, quorum scilicet ipsi causa sunt, alia propter consuetudinem agunt, alia propter appetitum. Et horum quaedam appetitu rationali, quaedam irrationali. Nam uoluntas appetitus est boni cum ratione. Nullus enim aliquid uult, nisi cum bonum esse putauerit. Appetitiones uero irrationabiles, ira & cupiditas. Quare quaecumque homines agunt, septem eos de causis agere oportet: fortuna, ui naturae, consuetudine, ratione, ira, cupiditate. Neque oportet secundum aetatem aut habitus, aut talia quaedam ea quae aguntur, distinguere. Nam si accidit, ut iracundi aut cupidi iuuenes sint, non tamē propter aetatem agunt quae agunt, sed propter cupiditatem ac iram. Neque diuites ac pauperes propter diuitias & paupertatem: sed accidit, ut pauperes propter egestatem pecunias cupiant, diuites uero propter licentias uoluptates non necessarias. Itaque etiam non propter diuitias aut egestatem agunt, sed propter cupiditatem. Eodem modo iusti & iniusti ceterique qui secundum habitus agere dicuntur, propter haec omnia agent. Nam aut propter rationem, aut propter affectum. Sed quidam moribus & affectibus bonis, quidam contra. Accidit autem ut ad hos quidem habitus alia, ad illos uero alia consequantur. Forsitan enim statim modestum propter modestiam ipsam tam opiniones quam cupiditates probae circa uoluptates consequuntur. At immodestum circa easdem ipsas contrariae. Quapropter huiusmodi diuisionibus superfedendum est, & considerandū quae quos sequi soleant. Nam si albus, aut niger, aut magnus, aut paruus, nihil ex eis cosequitur: si aut iuuenis, aut senex, aut iustus, aut iniustus, iam inter se differunt. et omnino quaecumque accidentium mores hominum differentes efficiunt: ut si quis diuitem se aut inopem putat, & felicem aut infelicem, id ipsum uero nonnullam faciet differentiam: sed de his postea. Nunc de alijs dicamus. Fortuna igitur fiunt, quaecumque ita fiunt, ut cum eorum causa indeterminabilis sit: nec huius gratia, nec semper, nec ut plurimum, nec ordine fiunt.

Fortuna.

Natura.

Quae omnia fortunae ipsius definitione patent. Natura fiunt quae causam & ordinem in seipsis habent: nam aut semper, aut ut plurimum sic eueniunt. Nam quae praeter naturam fiunt, ea utrum secundum quandam naturam, an alia causa fiant, non oportet inquirere: quamuis etiam fortuna causa horum esse uideatur. Vi autem, quaecumque per cupiditatem ac rationem per ipsos agentes fiunt. Consuetudine uero, quaecumque ideo faciunt, quoniam saepe fecerunt. Ratione autem, quae cum sint ex bonis iam dictis, conferreque uideantur uel ut finis, uel ut ad finem, propter utilitatem aguntur. Nam quaedam intemperantes etiam agunt utilia: uerum non propter utilitatem, sed propter uoluptatem. Ira uero fiunt, quibus ulciscimur. Differunt autem poena, et ultio. Nam poena, eius qui patitur gratia fit. Ultio uero eius qui facit, ut expleatur. Verum ex quibus ira sit, ex ijs quae de affectibus dicemus patebit. Cupiditate autem aguntur quaecumque iucunda uidentur. Verum & consuetudo, & ea in quibus assueti sumus, iucunda sunt. Nam multa etiam eorum quae natura iucunda non sunt, cum uoluptate faciunt qui assueti sunt. Quare ut breuiter dicam, quaecumque propter seipsos agunt, omnia uel bona sunt, uel bona esse uidentur: & aut iucunda, aut uidentur iucunda. Verum quoniam quae propter seipsos agunt, haec sponte agunt: non sponte autem, quae non propter seipsos, omnia quae uolentes agunt, bona erunt, uel apparentia bona, & aut iucunda, aut apparentia iucunda. Ponimus autem malorum etiam, uel apparentium malorum refectionem, aut minoris pro maiore assumptionem in bonorum numero, cum eligibilia quodammodo sint. Et similiter, doloris et apparentis doloris reiectionem, aut minoris pro maiore assumptionem in iucundis numeramus. Quare quot & qualia utilia sint aut iucunda, sumendum est. Sed cum de utilibus, quando de deliberatione tractabamus satis dictum sit, de iucundis in praesentiarum agamus. Oportet autem definitiones has sufficientes putare, si ita se habent, ut de uno quoque neque obscure sint, neque exacte. Superponatur igitur nobis, uoluptatem esse motum animi quendam, et affectionem totam simul & sensibilibiter in naturam proficiscentem, dolorem uero contrarium.

De iucundis. Cap. XI.

Quare si hoc uoluptas sit, patet id iucundum esse, quod dictam affectionem efficit: triste uero ac dolorosum, uel eius corruptiuum, uel contrariae affectionis effectiuum. Ita iucundum necessarium est, tam quod secundum naturam, ut plurimum proficiscitur, ac maxime

ac maxime cum quae natura fiunt, iam naturam suam & consuetudinem consecuta sunt. Quod enim uisatum est, quali iam innatum esset, gignitur. Nam cum saepe ipsum ipsi semper propinquum sit, & ipsius quidem semper natura sit, ipsius uero saepe consuetudo naturae consuetudo similis est, & quod uolentium non est: uis enim praeter naturam est. Itaque tristis necessitas est, recteque dicitur, uolentium omne natura dolorum efficere. Quare cura, seria, animi intentiones, tristia sunt. necessitudine enim ac ui fiunt, nisi qui faciunt, affucti sunt. Horum uero contraria iucunda sunt. Idcirco desidia, iocus, quies, accubationes, somnus, in iucundis sunt, cum nihil eorum ui fiat. Praeterea cuius cupiditas inest, omne iucundum. Nam cupiditas iucunda appetitio est. Cupiditatum autem aliae sine ratione sunt, aliae cum ratione. Irrationales dico, quas ex nulla cogitatione cupiunt: quales sunt quae natura esse dicuntur, ut quae sunt per corpus, ueluti alimentum sitis & fames. Est autem in singulis etiam alimentum speciebus cupiditas, & in gustabilibus atque ueneris, & uniuersaliter in tangibilibus, & in olfactu odoris, & in auditu atque uisu. Rationales uero, cum quaedam persuasi cupiunt. Nam multa et expetere, et possidere cupiunt cum audierint, persuasique fuerint. Verum quoniam uoluptate frui tum est, cum aliquo sensu afficimur, imaginatioque sensus quidam est debilis, & recordantem, ac sperantem eius rei sequitur imaginatio, quam recordatur, ac sperat. quoniam igitur haec ita sunt, patet, uoluptates inesse recordantibus ualde atque sperantibus, siquidem & sensus. Quare necessarium est, iucunda omnia, uel in sentiendo praesentia esse, uel in recolendo praeterita, uel in sperando futura. Si quidem praesentia sentimus, praeterita meminimus, futura speramus. Quae igitur meminimus, iucunda sunt, nec solū quae cum aderant, uoluptatem afferebant, uerum etiam nonnulla eorum quae dolorum, si post illa bonum ac laudabile quid habeamus. Hinc illud dictum est, iucundum est seruato meminisse periculi. Et illud. Latatur enim uir post labores, cum multa tulisse, multaque gessisse recordatur. Cuius causa est, quoniam malum etiam non habere, iucundum est. Eorum autem quae in spe sunt, quaecumque delectationem aut utilitatem afferre non paruum cum assunt, aut sine dolore iuuare uidentur: & omnino quaecumque cum assunt, delectationi sunt: ea, inquam, omnia sperantibus quoque ac recordantibus ut plurimum iucunda sunt. Idcirco irasci quoque iucundum. Vnde Homerus etiam dixit de ira, quod defluente melle multo sit dulcior. Nemo enim illis irascitur, quos ulcisci putat impossibile. Illis etiam qui potentia excedunt, aut non irascuntur, aut minus irascuntur. Adhuc ingentes quoque cupiditates uoluptates quaedam consequitur. Nam quum se assequutos meminierint, aut sperent assequuturos, uoluptate quadam afficiuntur: ueluti qui febricitant, siti oppressi, memoriae habentes quod biberint, sperantesque se bibituros, gaudent. Similiter amantes cum alloquantur, aut scribant, aut quicquam aliud faciant ad eum quem absentem amant, gaudent. In omnibus namque his quasi sentire putant eum quem amant, cum eius recordentur. Idcirco amoris initium omnibus est, si non solum cum adest laetantur, sed absentes etiam memoriam tenentes amant. Idcirco etiam cum moesti sunt, quoniam non adest, & in luctu et in fletu inest quaedam uoluptas. Moeror enim in eo est, quod non adest: uoluptas autem, quod recordentur, ac illum quodammodo uideant, & quae agebat, & qualis erat. Vnde illud dictum est: Sic fatus flendi cunctis immisit amorem. Ulcisci etiam iucundum est. Nam quod si non assequeris, triste: si assequeris, id iucundum est. Et punire delectabile est. Id enim adipisci iucundum, cuius frustratio est tristis. Qui uero irascuntur, magnopere dolent non ult: sperantes autem, gaudent. Vincere quoque iucundum est, nec contentiosis solum, sed omnibus. Excessus namque imaginatio sit: cuius rei omnes aut moderate, aut magis etiam quam oporteat cupidi sunt. Verum quoniam iucundum uincere est, ludos etiam omnes, qui pugnae aut contentiosis speciem habent, iucundos esse necesse est (saepe namque in ipsis uictoria inest) ut tesseras, aleam, pilam, tabulam, ludos quoque liberos similiter. Nam eorum alij iucundi fiunt, si quis assuescit: alij statim iucundi, ut uenatio, & omnis bestiarum persecutio. Vbi enim certatio est, ibi uictoria quoque est. Quapropter forum disputationesque assuetis atque potentibus iucunda. Honor etiam atque gloria iucundissimum est. Fit enim unicuique imaginatio talem se esse, ac uirtuosum, praesertim cum is asserant quos non existimat mentiri, quales domestici potius sunt quam alieni: deinde familiares ac noti, & ciues potius quam peregrini: et qui sunt, potius quam futuri, prudentes potius quam fatui, & multi quam pauci. Hos enim ueraciter predicare uerisimilius est quam oppositos. Nulla enim cura est, ut ab ijs quisquam nimium quos despici, ueluti a pueris, aut a bestijs honor aut gloria conquiratur: non, inquam, ipsius gloriae, sed forsitan cuiusdam alterius gratia. Amicus quoque iucundum est, nam & amare iucundum. Nullus enim uinum

amat, qui uino non lætatur. Auari etiam iucundū: imaginatio enim hic quoque fit bonum sibi inesse, quod qui sentiunt, omnes cupiunt. Admirationem etiam esse, iucundū, quoniam & honorari. Assentationibus quoque aures præbere. Ideo etiam adulator iucundū. Nam & admirari, & amare uidetur. Idem etiam sapius agere, iucundum. Consuetudo nanque iucunda erat. Varietas quoque ac uicissitudo iucunda. In naturam enim mutatio fit. Quodcunque autem uno modo semper se habet, constitutum atque fixi habitus satiatur generat. Unde dictū est, uicissitudinem rerum omnium iucundam esse. Idcirco etiā quæ intervallo temporis magno uidentur, iucunda sunt, tam res quam homines. Mutatio enim præsentium fit. Et simile etiam est quod magno temporis intervallo interposito fit. Discere quoque & admirari, iucundum ut plurimum est. In admirando enim dicendi cupiditas inest. Quare admirabile, desiderabile est. In discendo autem reditus inest in naturam. Beneficium etiā tam conferre, quam accipere, ex iucundis est. Nam qui recipit, quod cupit adipiscitur. Qui autem confert, habet abundantem ipsa quæ uterque appetit. Verum quoniam bene mereri iucundum est, idcirco subuenire quoque propinquis, & manca supplere, suauis hominibus est. Et quoniam discere, atque admirari, iucundum: necesse est ut quæ imitatione assequuti sumus, iucunda sint: ut pingendi atque fingendi artes, & poetica similiter, omne que quod imitatione fit, etiam iucundū id non sit quod imitantur. Non enim illo lætantur, sed quoniam rationationem faciunt, quod hoc illud est, quare aliquid discere accidit. Euadere quoque a periculis, tanto iucundius, quanto propius periculo. Admirabilia enim omnia hæc sunt. Et quoniam quod secundum naturam est, iucundum est, omnia que genere inter se coniuncta, secundum naturam sunt: idcirco ut plurimum quæ similia sunt, ac genere coniuncta, iucunda sunt: ut homo homini, equus equo, a dolenscens adolescenti. Hinc & prouerbia celebrata sunt, quod æqualis æqualem delectat, quodque semper à simili simile amatur, & quod belua beluam cognoscit, & quod semper merula ad merulam, & quæcunque huiusmodi. Verum quoniam quod simile, & eiusdem generis est, sibi ipsi iucundum est, idque maximè unusquisque ad seipsum habet: necesse est omnes, alios plus, alios minus seipsum amare. Nam omnia illa unicuique ad seipsum maximè insunt. Quod si omnes seipsum amant, sua quoque unicuique iucunda esse necesse est: ut opera, orationes. Quare assentatorum ut plurimum atque amatorum amici sunt, ambitiosi quoque, ac liberorum amore uicti: nam liberi, opera sua sunt. Manca quoque supplere, iucundum: quoniam opus iam suum fit. Et quoniam principari iucundissimū est, idcirco sapientem esse iucundum esse uidetur. Nam sapere, principantis est. Sapientia autem multarum ac mirabilium rerum scientia est. Præterea, quoniam ut plurimum ambitiosi sunt, necesse est, in epare etque alios, iucundum esse. Item in quo unusquisque sibi optimus esse uidetur, in eo uersari: ut Euripides ait, in id adducitur, magnā diei partem ei attribuēs, ut ipse seipso fruatur, cum sit optimus. Insuper cum ludus ac iocus ex iucundis sint: remissio quoque omnis, ac risus, & ridicula, iucunda necessariō sunt, & homines, & uerba, & opera. Sed de ridiculis in ipsa quæ de arte poetica dicta sunt, determinatū est. Verum de iucundis hæc dicta sunt. Dolorem autem inferentia, ex contrariis horum patet. Quorum igitur gratia iniuriantur, hæc sunt.

Quomodo se habentes, & quibus iniuriantur. Cap. XII.

Nunc autem quomodo se habentes, & quibus, exponamus. Ipsi ergo tum rem gerit possibilem arbitrantur, & sibi possibilem, siue celare sperent, siue deprehensos non duros poenas: aut duros quidem, sed minus sibi uel suis futurū supplicium quam emolumentum. Verum quæ possibilis, quæ que impossibilia uideantur, posterius explanabitur. Communia enim sunt omnibus rhetoricæ partibus. Ipsi autem posse se absque damno iniuriari arbitrantur, si orationis copiam habeant, si actiui sint, si multis in certaminibus experti, si amicis abundant, si diuites sunt, aut ipsi maximè, aut saltem si huiusmodi sibi amici, aut ministri, aut socij sint. Nam hæc propter & celare, et facere, et non dare poenas possunt. Præterea si amici sunt ipsi qui iniuriam perpetiuntur, aut iudicibus. Nam & amici nec observant iniuriantes amicos, & reconciliari malunt, quam accusare: & iudices ipsi gratificantur quos amant, & aut omnino absolunt, aut parui condemnant. Celare autem facilius possunt, partim qui ad ipsa crimina incommodi sunt, ut si imbecillus pulsasse hominem accusetur, aut inops aut deformis adulterij. Et quæ in aperto, & ante oculos posita sunt. Nam quæ nemo putat, nemo seruat. Et quæ tot & tanta sunt, ut ea nullus: nam & hæc minimè observantur. Omnes enim homines, quibus usitatissimæ iniuriæ sunt, ab eis cauent: ueluti etiam à morbis qui solent inuadere. Quo autem nondum aliquis laborauit, ab eo nemo cauet. Partim ij quibus inimicus nullus est, aut plurimi. Alij enim celaturos

celaturos se putant, quod non obseruentur, alij quod non uideantur aggressuri fuisse, cum obseruentur. Habentque defensionem hanc, quod non fuissent aggressuri. Partim quos uel mores, uel affectio, uel locus commodè celant. Partim ij qui si non celare potuerint, propellere omnino iudicium possunt, aut in longius prorogare, aut iudices corrumpere. Partim ij qui si pecunia damnabuntur, uel solutioni superfedere possunt, aut in longius producere, uel ob inopiam nihil habeant quod perdant. Partim quibus emolumenta quidem uel aperte adueniunt, uel magna, uel de propinquo: damna uero econtra, uel occulta, uel parua, uel de longe. Partim quibus maior est utilitas, quam ut par supplicium excogitari queat: quod tyrannis cōsequuta uidetur. Partim quibuscunque iniuriæ lucra quidem sunt, condemnationes autem opprobria solum. Et contra quibus iniuriæ quidem laudis quodammodo sunt: ut si alicui simul contigerit parentem ulcisci, ueluti Xenoni. Condemnationes uero, aut exilij, aut pecuniæ, aut alterius huiusmodi. Iniuriantur enim utriusque, siue hoc siue illo se pacto habeant: sed non ut ijdem ipsi sunt, uerum ut oppositi in moribus. Partim qui sæpe aut celarunt, aut condemnati non sunt. Item quibus sapius aggressis parum successit. Sunt enim nonnulli tales in iniuriando, quales in re bellica qui iterum atque iterum pugnas inceptant. Præterea qui uoluptatem aut lucrum statim assequuntur, dolorem aut damnum postea: quales incontinentes sunt. Inest enim incontinentia circa omnia quæ appetuntur. Et contra qui dolorem aut damnum statim perpetiuntur, uoluptatem uero aut emolumentum postea, & tardius. Continentes enim ac solertiores hæc persequuntur. Partim qui uideri possunt, uel fortuna, uel necessitudine, uel natura, uel consuetudine fecisse: & in summa errasse, sed non iniuriatos fuisse. Partim qui ius suum haud aliter obtinere possunt, partim qui egerint. Sunt autem egentes dupliciter. Nam aut necessarii, ut inopes: aut superuacanei, ut diuites. Partim qui præclari aut infames sunt. Alij quoniam non uidebuntur. Alij quoniam non magis uidebuntur. Ac ipsi quidem sic se habentes aggressiuntur. Iniuria uero afficiunt hos, & in his. Primum habentes ea quibus ipsi egeant, uel ut necessitatem expleant, uel ut abundant, uel ut fruantur. Deinde tam longè absentes, quam propè. Ab alijs nanque citò auferunt, ab alijs tardius puniuntur: ueluti qui Carthaginensibus furantur. Præterea non obseruantes, neque cauentes, sed credulos. Nam omnes hos celare facile. Ad hæc negligentes: nam ulcisci diligentis est. Verecundos etiam, non enim pugnant de lucro. Hos quoque, qui affecti à multis iniuria, non curarunt de ultione. Nam (ut trito prouerbio dicitur) Mysorum præda sunt. Insuper eos quos nunquam, & quos sapius. Utriusque enim incauti: illi quod nunquam, ij quod non amplius. Item eos qui aduersis rumoribus uel opprimuntur, uel facile possunt opprimi. Nam ij nec uolunt, cum timeant iudices: nec persuadere queunt: cuiusmodi sunt & quos multi oderunt, & quibus multi inuident. Item, aduersus quos causam habuerunt, uel ex ipsi, uel ex parentibus, uel ex amicis: qui malè aut fecerunt, aut facturi erant, uel sibi, uel parentibus, uel ipsi qui sibi curæ sunt, sicuti prouerbio fertur. Improbitas prætextum querit. Item, amicos atque inimicos: alios nanque facile, alios iucundè. Item eos qui amicos non habent. Item eos, qui nec ad dicendum, nec ad faciendum multum ualent. Nam ij aut ulcisci negligunt, aut reconciliantur, aut non ad finem usque persequuntur. Præterea quibus inutile est, dum iudicia & compensationem expectant, tempus consumere: quales sunt aduenæ ac opifices, qui iniuriantes sibi paruo absoluunt, & facile cessant. Præterea eos, qui aut ipsi alijs sæpe iniuriam intulerunt, aut iniuria talia fecerunt, qualia patiuntur. Nam id non uidetur ferè iniuria, cum tale quid perpeffus quispiam sit, quale ipse est solitus facere: ut si quis contumeliari solitum uerberauerit, uel eos qui malè aut fecerunt, aut uoluerunt, aut facturi sunt. Nam & uoluptatem id & laudem habet: nec ferè iniuria esse uidetur. Item eos quorum iniuria uel amicis, uel dominis, uel in summa quibus ipsi uiuunt, grata uidetur. Item eos à quibus sperant ueniam se consecuturos. Præterea eos de quibus conquesti sunt & alienati suspectique: ut Calippus in Dionem fecit. Hæc enim quasi iniuria careant, speciem habent. Præterea eos quos etiam si ipsi dimitterent, ab alijs tamen opprimerentur: quasi non sit amplius possibile consilium adhiberi, ut Aenesidemus ad Gelonem, cum ab eo Cotabia oppidum depopulatum fuisset, scripsisse fertur, quod scilicet eum urbem illam depopulaturum paulò præuenisset. Præterea eos quibus iniuriari poterunt iuste agere multa, quasi facile refarturi, ut Iason Thessalus dixit opus esse in quibusdam iniuriari, ut iure quoque multa facere possis. Item ea facilius committunt, quæ omnes aut multi faciunt. Veniam enim se consecuturos in his putant. Item ea quæ celari ubique commodius possunt: qua-

lia sunt quae citò consumuntur, ut edulia: uel facile figura, colore, complexione immutantur: uel quae celari ubiq; possunt. Et quae facile portantur, & paruis in locis reconduntur. Item ea quorum similia multa iniurijs possidebat: & quae perpeffum dicere pudet: ut uxorum adulteria, contumeliasq; sui, uel liberorum. Et in quibus qui accusat, litium studio sus uidetur: qualia sunt parua, & in quibus uenia dari solet. Ac quomodo se habentes iniuriantur, & quomodo, & cur, hec ferè sunt.

De iniuria iureq; factis. Cap. XIII.

Sed iniuria, iureq; facta omnia distinguamus, hinc primùm incipientes. Determinantur itaque iusta atq; iniusta primùm duabus legibus, deinde quibus fiunt, dupliciter. Legem autem dico, alteram propriam esse, alteram communem. Et propriam quidem quae singulis inter se ipsis determinata est. Est hanc, aliam scriptam, aliam non. Communem uero quae secundum naturam est. Est enim quoddam natura iustum, & iniustum: quod omnes uaticinantur, etiam si nulla inter se societas aut pactio sit: quale Antigone apud Sophoclem dicere uidetur, cum iustum esse asserat, sepulturæ Polynicen tradere. Non enim, inquit, nunc aut nudius tertius, uerùm semper id uiget, nemo que scit ex quo ita constitutum est. Et ut Empedocles dicit de non interficiendis animatis. Non enim id apud quosdam iustum, apud quosdam uerò iniustum: sed apud omnes, inquit, legitimum, ac per ethera latum terras que iacentes constitutum est. Et ut Alcidas etiam in Meseiaco dicit. Quibus autem determinata sunt, dupliciter determinata sunt. Nam aut ad communem societatem, aut ad unum supremum societatis agenda, aut non agenda spectant. Idcirco dupliciter etiam iure ac iniuria facere possumus. Nam aut unum ac certum, aut ciuitatem laedimus. Qui enim adulteratur, aut hominem caedit, certum quendam laedit: qui uerò militiam deserit, ciuitatem. Cum igitur quae iniuste fiunt, omnia ita bipartitò distribuuntur, si prius quid sit iniuriam pati, repetierimus, cætera dicemus. Iniuriam pati ergo est, cum à uolentibus iniusta inferuntur. Iniuriari enim uoluntarium esse iam definitum est. Verùm quoniam necesse est eum qui iniuste patitur, laedi, neque sponte laedi: læsionesq; ex ijs quae iam diximus, patent (bona enim & mala prius diuisa sunt, uoluntaria etiam dictum est ea esse quae scientes faciunt) necesse est, peccata omnia uel ad ciuitatem, uel ad priuatos spectare: & hæc aut à nesciente aut inuito, & à uolente atque sciente fieri. Et horum quaedam electione, quaedam affectu. Ac de his quidem in tractatu de affectibus explanabitur. Quae uerò eligunt, & quomodo se habentes, iam explanatum est. Verùm quoniam saepe concedentes fecisse, aut intentionem accusatoris nomen que facti negant, aut id de quo est intentio, ut cepisse, sed non furatum fuisse: uerberasse, sed non contumeliatum esse: fuisse unà, sed non adulteratum fuisse: aut furatum esse, sed non commisisse sacrilegium: non enim rem diuinam attigisse: aut sustulisse, sed non publica: aut collocutum cum hostibus fuisse, sed non prodidisse: propterea oportebit etiam quid furtum sit, quid contumelia, quid adulterium, determinare: ut siue esse, siue non esse iustum uelimus ostendere, facere queamus. Nam de omnibus his quaestio est, utrum iniustus sit, & improbus, an non. Est enim in electione improbitas atque iniuria: & huiusmodi nomina elegisse ostendunt, ueluti contumelia, furtum. Nec enim si uerberauit, statim contumelia afficit: sed si alicuius gratia, ut si aut ignominia afficiendi alium, aut uoluptatis suae. Nec si clam accepit, statim furatus est: sed si ut alteri damnum, sibi utilitatem afferret: similiterq; de alijs. Quoniam uerò duae iustorum atque iniustorum partes erant (quaedam enim scripta, quaedam non scripta) de ijs quidem de quibus leges scribunt, dictum est: ea uerò quae scripta non sunt, bipartitò distribuimus. Nam alia sunt per excessum uirtutis, aut uitij: in quibus uituperationes, honores, infamiae, donationesq; sunt: ueluti gratiam & habere, & referre benemerito, paratum esse amicis, cætera que huiusmodi. Alia legum scriptarum defectus: nam æquum & bonum, iustum esse uidetur. Aequum autem & bonum est, quod praeter legem scriptam iustum est. Id que accidit partim uolentibus, partim inuitis legumlatoribus. Inuitis quidem, cum se effugerit: uolentibus autem, & cum nequeant determinare, sed necesse sit uniuersaliter dicere, quòd non ita, sed ut plurimum. Et cum determinatio propter infinitatem facilis non sit, ut si ferro percussit, quanto, & quali quodam, tempus enim deerit enumeranti. Si ergo, de quo determinari non potest, de eo lex ferenda est, necessariò simpliciter dicendum. Quare si cum annullatus sit, manum extollat uel percutiat: lege quidem scripta reus est, & iniuriatus est: uerè autem non est iniuriatus:

De statu de finitimo.

De equo & bono.

iniuriatus: & id est æquum ac bonum. Si ergo quod dictum est, æquum ac bonum est, patet æquum etiam esse, ne tanti errores fiant, quanti iniuria: nec quae aduersa fortuna eueniunt, tanti, quanti errores. Dicuntur autem aduersa fieri fortuna, quaecumq; cum praeter opinionem fiant, non fiunt ex prauitate. Errore autem cum nec praeter opinionem, nec ex prauitate. Iniuria uerò, cum non praeter opinionem, & ex prauitate. Nam quae cupiditate fiunt, ex prauitate fiunt. Aequum etiam est, rebus humanis ad ignoscendum commoueri, & non legem, sed legis scriptorem, ac non uerba, sed sententiam spectare: nec factum, sed uoluntatem: nec partem, sed totum: nec quis nunc, sed quis semper, aut ferè semper fuerit, considera, & meminisse bonorum magis quae in se collata sunt, quam malorum, & eorum bonorum magis quae recepit, quam quae fecit: & non iniquo animo iniuriam ferre: & oratione disceptare potius uelle, quam re: & in arbitrium magis, quam in forum uelle descendere. Nam arbiter ad æquum & bonum, & iudex ad legem spectat. Et hac de causa arbiter eligitur, ut æquum & bonum praeualeat, Ac de æquo & bono sic determinatum sit.

De maiore ac minore iniuria. Cap. XIII.

Iniuria uerò maior, quae à maiore proficiscitur iniquitate. Quocirca, quae minima sunt crimina, maxima interdum uidentur: ut Menalopum Callistratus accusabat, quòd templi custodes decepisset, tria q; uascula e sacris minimi ponderis sustulisset. Contra uerò est in ipsa iustitia. Hæc autem ita sunt, quoniam uiribus excedunt. Nam qui sacra uascula parui ponderis furatus est, is quauis in re peccabit. Interdum igitur sic magna iniuria, interdum ex magnitudine damni aestimatur, ut illa cui nullum potest supplicium exquiri, sed omnis poena minor inuenitur, & cui remedium afferri non potest. Acerbum enim atque inauditum. Et in qua non potest qui passus est, poenam sumere, cum res nullum remedium patiatur. Nam ultio atque poena, remedium est. Et si qui perpeffus est, turpitudinem ferre non potuit. Maiore namq; supplicio, qui fecit dignus est. ut Sophocles cum Euctemonis causam ageret, ac ille non ferens contumeliam, seipsum interemisset: non aestimare se contumeliam minoris inquit, quam quanti qui passus est aestimauit. Et si solus, aut primus fecit, aut si pauci admodum eo crimine contaminati sunt. Idem etiam sapius peccare, permagnum. Similiter maximè is peccat, cuius causa quaerantur ac excogitentur quae prohibeant, ut supplicia, & cruciatus: sicut ij, propter quos carcer exaedicatus est. Et apud Argiuos pecunia is multatur, propter quem lex posita est. Maius etiam est, quod beluarum magis est: & quod ex praemeditatione, magis: & quod qui audient, timent magis quam misereantur. Amplificantia uerò illa sunt, quòd multa iusta euerit, aut contempnit, iusiurandum, datam dexteram, hospitium, fidem, affinitates. Multorum namque criminum exaggeratio fit. Ad hæc, non parum ibi peccare, ubi puniuntur iniusti: quòd falsi testes faciunt. Vbi enim non peccabunt, qui uel apud iudices peccant? Praeterea ea maiora, in quibus turpitudine maior. Summa etiam iniuria, si eum laedit qui de se bene meritus est. Plura namq; peccat, quòd non benefacit, & quòd malè. Is etiam uituperandus, qui iustitiam secundum leges scriptas solummodo seruat. Melior enim qui non coactus iustus est. Scripta uerò coacti seruant, sed non coacti minimè. Alio etiam modo qui praeter scripta facit. Nam qui ea committit quae leges prohibent, & de quibus supplicia sunt: is multo magis committet, de quibus nullum supplicium est. De iniuria igitur maiore uel minore dictum est.

De inartificiali fide. Cap. XV.

De fide autem quae inartificialis dicitur, deinceps dicendum: propria enim iudicialium causarum. Sunt igitur quae fidem huiusmodi faciunt quinque numero: leges, testes, pacta, quaestiones, iusiurandum. Primùm autem de legibus, quo pacto si lex scripta aduersus nos sit, communi tunc lege utendum sit, dicamus. Patet ergo, si lex scripta aduersus nos sit, communi tunc lege utendum esse, & æquo ac bono tanquam iustioribus, & quòd optima sententia uti, hoc est, ne utaris scriptis in omnibus: & quòd æquum, & bonum idem permaneat semper, & nunquam immutetur, sed ne communis lex, cum secundum naturam sit: ius uerò scriptum sapius. Unde dictum est in Antigone Sophoclis, fecisse se praeter Creontis legem, sed non praeter illam non scriptam. Non enim nunc aut nudius tertius, sed semper. Hanc ergo ego non curabam hominis, uerùm nullius legem. Et quòd iustum, uerum quid est atque utile:

Infortunium quid. Error. Iniuria.

Seipsum affligens.

Contra legem scriptam.

sed non id quod uidetur. Quare quae scripta est, lex non est, cum legis opus non faciat. Et quod iudex quasi argenti atque auri cognitor est, ut uere iustum ab adulterato discernat. Et quod melioris est uiri, non scriptis potius quam scriptis uti, & in eis permanere. Et si alij, quae probetur legi, aut sibi ipsi contraria est: ueluti si altera esse iubeat firma quaecunque inter se pacti sunt, cum altera ueret, ne aduersus leges pangant. Et si ambigua, ut uerere inspicere liceat, quam ad partem iustum, ad quam utile accommodabitur: ac ita demum ipsa uti. Et si res de quibus lex lata est, non similiter se habeant, lex autem ita: tunc uero id ipsum significandum est, ostendendumque, sibi ipsi eam repugnare. Sin uero lex scripta rebus conueniat, tunc optima sententia dicendum, non esse legem positam, ut praeter leges iudices, sed ne ignorando quod leges uolunt, peieres. Et quod nemo eligit quod simpliciter bonum est, sed omnes quod sibi. Et quod non differat, uel nullas esse leges, uel non uti. Et quod etiam in moribus non conferat aduersus medicum cauillari: quamuis non tantum medici error officiat, quantum si obaudire principibus assuescimus. Et quod probatae leges id maxime uerant, ne quis se legibus prudentiorem uelit ostendere. Ac de legibus quidem sic determinatum sit. Testes autem alij ueteres, alij iuniores. Et horum cum alijs periculum commune est, alij omnino extra periculum sunt. Veteres igitur dico, poetas, caeterosque claros, quorum sententiae approbantur, sicuti Homerote de Salamine Athenienses usi sunt. Tenedij quoque nuper aduersus Sigiensis Periarandro Corinthio, & Leophron in Critiam Solonis usus est elegijs, ut ostenderet iam ex prisca temporibus domum eius impudicam fuisse. Non enim scripsisset Solon, Flauo Critiae dicendum mihi est, ut patri auscultet. Hi ergo testes de praeteritis sunt: de futuris uero oraculorum etiam interpretes. ut Themistocles, quod muri lignei, nauali utendum esse pugna moneant. Praeterea prouerbium quoque (ut dictum est) testimonium quoddam est. ueluti si quis cum consulat, senem non esse in amicitia suscipiendum, prouerbium huic attestari dicat, quo fertur, Nunquam beneficium in fene collocandum. Cum uero liberos cum parentibus interficiendos, Fatuus, qui patre caeso liberis pepercit. Iuniorum etiam qui clari sunt, sententiae litigantibus conferunt: sicuti Eubulus in iudicio, Platonium quiddam aduersus Chareta protulit, quod Plato in Archibium dixit, increuisse iam propter illum in ciuitate, ut prauos se omnes esse fateantur. Et quibuscunque commune periculum est, si mentiri uiderentur. Verum ij de huiusmodi solummodo testes sunt, factum ne sit, an non, & utrum sit, an non: de qualitate uero minime: ut puta si iustum, si iniustum: utile, an inutile. Prisci autem etiam de qualitate. Nam cum corrumpi non possint, fide dignissimi sunt. Qui ergo testes non habet, ijs praesidijs utetur, quod ex probabilibus iudicandum sit. Id enim est optima sententia iudicare, quod pecunia corrumpi probabilis non possint, quod falsi nunquam testimonij crimine accusentur. Qui autem habet, aduersus non habentem his utetur, quod ad ferendam sententiam probabilis non sufficiant: quod testibus nunquam opus esset, si ratione res satis cognosci posset. Sunt autem testimonia uel de nobis, uel de aduersarijs: & alia de re, alia de moribus. Quare patet, testimonij conferentis inopiam nunquam futuram. Erit namque de re quidem uel pro nobis, uel contra aduersarios: de moribus autem, de bonitate nostra, uel de aduersariorum nequitia. Caetera uero de testibus, amicis, aut inimicis, aut neutris, uel probis, uel improbis, uel neutris, ac de quibuscunque alijs huiusmodi testium differentijs, ex ijs locis quaerendum, ex quibus enthymemata etiam ipsa manant. De pactis autem is orationis usus est, ut augeas, aut extenuas, & uel credibilia uel incredibilia ostendas. Nam si pro nobis sunt, credibilia & uera: sin pro aduersarijs, contra. Qui ergo probabilis uel contra ostendere uult, ea considerabit, quae de testibus diximus. Nam ex qualitate eorum qui in pactis conscripti sunt, aut qui seruare ea debent, credibilia uel contra sunt. Cum uero conceditur pactum sic intercessisse: si pro nobis est, amplificatione utendum. Pactum enim lex quaedam de particulari est, ac leges quidem non approbantur a pactis. Pacta uero cum legitima sint, a legibus comprobantur. Et omnino lex ipsa pactum quoddam est. Quare qui non credit, euertitque pactum, leges euertit. Praeterea commutationes rerum ultro ac citro. Similiter quae uoluntaria sunt, pactis ut plurimum facimus. Quare si quis pacta infirmat, is usum hominum inter se penitus euertit. Caetera uero hanc ad rem accommodata, facilia intellectu sunt. Sin autem pro aduersarijs sunt, primum omnia quae in legem contrariam quispiam dicet, accommodari possunt. Est enim absurdum, si legibus, cum non recte, sed iniuste, ac dolo malo latoris positas cognouerimus, non stabimus: & pactis

pactis necessario stabimus. Deinde si iudex iusti distributor est, non est considerandum quod iustum est, sed quod iustius. Et iustum quidem nec deceptione, nec necessitate ueriti potest, quoniam innatum sit. Pacta uero & a deceptis, & a coactis fiunt. Ad haec perspicendum, si pacta alicui legum uel scriptarum, uel non scriptarum, si iustis, si honestis, ac demum si alij pacto priori uel posteriori contradicunt. Nam aut priora uera sunt, & posteriora falsa: aut recte se habent posteriora, sed priora sefellerunt. Itaque altero istorum ex re nostra autemur. Denique altius inspicendum, si aliquo modo iudicibus inutilia sunt: caeteraque huiusmodi. facilia namque inuentu similiter sunt. Quaestiones autem, testimonia quaedam sunt, uidenturque fidem facere, quoniam cogunt: quas non est difficile percipere, ac ea quae hinc inueniri dicique possunt, conspiciere. Nam si pro nobis sunt, amplificatione utendum est, quod ex testimonij sola haec uera sint: sin uero aduersus nos, & pro aduersarijs, dissoluemus quae uera sunt, de uniuerso genere quaestionum differentes. Nam qui coguntur, non minus falsa dicunt quam uera: & tum tolerantes, uera occultant: tum falsa dicentes, credunt se citius euasuros. Sed oportet haec exemplis comprobare, quae ipsis iudicibus non ignorentur. De iureiurando autem quadripartito distribuere possumus. Nam aut offert, & suscipit, aut neutrum, aut alterutrum: id est, aut offert, sed non suscipit: aut suscipit, sed non offert. Praeterea de ijs ipsis aliter si iam iuratum est, & sic uel ab hoc, uel ab illo, non offerre igitur se dicet, quoniam homines cum ab eis pecunia petitur, facile peierant: & quoniam qui iurauit, non reddit: qui non iurauit, eum facilius condemnari putant: & quoniam minus periculum, iudicibus causam committere, cum his credat, illi minime. Non suscipit uero, quoniam pro pecunia iusiurandum est. Et cum sit melius aliqua de causa prauum esse, quam de nulla: iurasset profecto si prauus esset. nam iurando habebit, non iurando non habebit. Quare non ne peieret, sed propter uirtutem non suscipit. His consentaneum illud Xenophanis, non parem esse hanc prouocationem impio ad pium, sed similem, ac si robustus ad inferendum suscipiendumque iustum imbecillum prouocaret. Qui suscipit, quod non aduersarijs, sed sibi ipsi ueritatem tribuit. Illud quoque Xenophanis conuertendo, dicet par esse si impius offerat, & pius suscipiat. Graue esse repellere iuratos, cum iudices eadem de re uelint sententiam ferre. Qui offert, pium affirmabit esse, ut dijs uelis committere: praeterea non esse opus aduersario alijs iudicibus, cum sibi ipsi iudicium permittatur. Ad haec, iniquum esse iusiurandum repellere, cum eadem de re alios uelit iurare. Quoniam igitur per singula quid dicendum sit, aperuimus, patet etiam in coniunctis: ut si suscipit, & nolit offerre: aut si offert, & non suscipit: aut si offert, simul & suscipit: aut neutrum. Nam cum haec ex illis coniungantur, horum etiam rationes, & rationibus illorum coniungi necesse est. Quod si ab aduersario quispiam deceptus est, patet id periurium non esse. Iniuria enim ex uoluntarijs est, & periurium iniuria est: cuncta uero quae uel deceptione sunt, inuoluntaria. Hinc colligitur, quid peierare sit. Est enim mente, sed non ore. Quod si iam ab aduersario iuratum sit, omnia dicemus eum conuerrere, qui non seruat quae iurauit. Nam idcirco legibus etiam utimur prius iurantes. Et cum iudices, dignum putemus, ut uos iudicando ea seruetis quae iurastis, ipsi non seruabimus: caeteraque iusmodi, quae amplificando quispiam dicet. Verum de comprobatione inartificiali tot dicta sunt.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

RHETORICORVM AD THEODECTEM

LIBER SECVNDVS.

Quod auditores afficiendi sunt. Cap. I.

X quibus igitur suadere ac dissuadere, uituperare ac laudare, accusare ac defendere oporteat, & quae ad faciendam in eis fide opinionem et propositiones conducunt, haec sunt. De his enim & ex his, ut seorsum de quoquoque genere orationis tractemus, enthymemata ducuntur. Verum quoniam iudicij causa rhetorica est, na et in deliberationibus iudicatur, & in foro iudicium est: necesse est, non solum dare opera ut oratio fide digna, demonstratiuaque sit, sed ut ipse quoque, ac iudex, qualis quidam efficiatur. Nam id in consilijs praecipue, deinde & in iudicijs ad fidem faciendam plurimum

pertinet, ut qualis quidam uideatur qui dicit, puteturque ab auditoribus affectus quodam modo erga ipsos esse. Ad hæc, ut & ipsi auditores affecti quodammodo sint. Verum contenti magis confert ut ipse qualis quidam esse uideatur. Auditoris autem affectus litiganti utilior. Non enim eadem iudicibus uidentur cum diligant & cum oderint, nec iratis & quietis: sed uel omnia diuersa, uel magnitudine diuersa. Nam reus aut nullam aut paruum fecisse iniuriam amanti uideatur: contra uero ei qui oderit: cupienti autem, speranti, si quod dicitur futurum, iucundum sit, & fore, & bonum fore uideatur. Contra uero ei uideatur qui aspernatur atque desperat. Ut igitur dicentes ipsi fide digni uideantur, tres causæ sunt. Tria enim sunt quæ præter demonstrationem fidem faciunt, prudentia, uirtus, beneuolentia. Nam qui dicunt aut consulant, uel propter hæc omnia, uel propter aliquid horum fallunt. Aut enim propter stultitiam non recte opinantur: aut recte sentientes, propter improbitatem non dicunt ut sentiunt: aut quamuis recte sentiant, uirtuosi quoque sunt, tamen cum beneuoli non sint, facile creduntur sponte non optime consulere. Hæc igitur sunt quare fallunt, & præterea nihil. Quare necesse est, si quis omnia hæc uideatur habere, fide dignum esse apud audientes. Verum unde prudentes ac uirtuosi uideri poterunt, ex ijs quæ de uirtutibus dicta sunt, sumendum est. Nam ex eisdem tam alium quam seipsum huiusmodi quispiam efficiet. De beneuolentia uero et amore, ac uniuersaliter de affectibus nunc dicendum. Affectus igitur sunt, quibus homines commoti, differenter iudicant. quid, quos quidem affectus uoluptas aut dolor consequitur, ut ira, misericordia, timor, cæteraque huiusmodi, & his opposita. Sed oportet quæ circa unumquemque sunt, in tria distribuere: ueluti quæ circa iram, quomodo affecti irascuntur, quibus irasci soleant, qualibus in rebus. Nam si unum horum aut duo, & non omnia habeamus, non erit nobis possibile in ira audientis impellere. Similiter quoque in alijs. Ac sicut in superioribus propositiones ipsas conscripsimus, sic in his quoque faciemus, distribuentes ut diximus.

De ira. Cap. II.

It ergo ira apparentis ultionis appetitus cum dolore, propter apparentem immerito uel in se uel in suos contemptum. Quoniam igitur id ira est, necesse est cum quis irascitur, cuiusdam semper ex singulis irasci: ut Cleoni, sed non homini: & quoniam ei uel suorum alicui aliquid fecit, uel facturus erat. Et ad omnem iram quamdam sequi uoluptatem, propter speram ultionis. Iucundum enim est si quis putat ea se consequuturum, quæ expetit: ne mo enim quæ sibi uidentur impossibilia, expetit. Quare iratus possibilia sibi expetit. Itaque recte illud de ira dictum est, quod defluente melle dulcior, in uirorum pectoribus gliscit. Consequitur enim uoluptas etiam quædam & propter hæc quæ diximus, & quoniam in ulciscendi cogitatione immoratur: quæ imaginatio uoluptatem similem ei efficit, quæ in somnijs accidit. Quoniam uero contemptus est actus opinionis in id quod nihil dignum æstimatur (mala enim & bona, quæque ad ea tendunt, non parui facimus, sed ea nihili pendimus quæ aut nulla sunt, aut minima) tres contemptus partes erunt, despectus, uexatio, contumelia: nam & despiciens contemnit. Quæ enim nihili ducunt, hæc despiciunt. Contemnant autem rei digna nullius. Et quis detrahit, contemnere uideatur. Est enim detrahitio, cum alicuius uoluntati quispiam impedimento est, non ut sibi quicquam, sed ne illi. Quoniam ergo nihil sibi querit, ideo contemnit: quod inde patet, quod sibi nec obfuturum existimat (nam si putaret, timeret, & non contemneret) nec in re de qua curandum sit, profuturum: daret enim operam ut ab eo diligeretur. Et qui contumeliatur, similiter contemnit. Contumelia enim est damno atque dolore in ijs afficere in quibus turpe patenti est: non ut aliud quoddam sibi fiat quam quod factum est, sed ut uoluptate afficiatur. Qui enim par pari reddunt, non contumeliantur, sed ulciscuntur. Est autem uoluptatis contumeliantibus causa, quod arbitrentur male faciendo eis, magis excellere. Quapropter iuvenes & diuites contumeliantes sunt: longè nanque putant contumeliando excellere. Contumelia autem uituperatio propria: contemnit enim qui uituperat. Num quod nullius rei dignum est, nullius est precij, neque boni, neque mali. Propterea iratus Achilles dicit, Nullius existimarunt: meum nanque honorem abstulit ipse, ac me priuauit, ut quendam nullius precij exulem. quasi hæc propter irascatur. Multi enim fieri se oportere arbitrantur à minoribus genere, potentia, uirtute, ac omnino in quo multum excellent, ut diues in pecunijs pauperem superat, & orator in oratione, uerborum in opem, & princeps subditum, & qui se principatu dignum putat, dignum seruire. Unde dictum est, Animus autem magnus est in regibus diuis. Et illud, Sed iram etiam postea seruat, ut ulciscatur, Molestè nanque

nanque ferunt, quoniam excedunt. Ad hæc à quibus oportebat gratiam referri. Hi autem sunt quibus aut benefecit ipse, uel suorum aliquis, uel propter ipsum, & aut uult, aut iam uoluit. Ex his igitur patet, quomodo se habentes irascuntur, & quibus, & quas ob res. Nam ipsi quidem quando dolent. Nam qui dolet, aliquid expetit, siue in oppositum quis se obijciat, ueluti sitienti ne bibat, siue non. Ex opposito idem uideatur facere: & siue contra faciat quispiam, siue non adiuuet, siue aliud quoddam perturbet: omnibus, cum sic se habeat, irascatur. Quapropter ægrotantes, pauperes, amantes, scientes, ac uniuersaliter cupientes & non assequentes, iracundi sunt, ac facile incendantur, primum quidem ac maxime aduersus eos qui propter præsentem fortunam se contemnunt: ueluti ægrotus eos qui propter morbum, pauper eos qui propter pecuniam, militans eos qui propter militiam, amans eos qui propter amores, ac in cæteris similiter. Præparatur enim quilibet ut unicuique irascatur, à turbatione quæ in ipso est. Deinde si forte opposita expectabat. Maiorem enim infert dolorem, quod magnum est, & præter opinionem: quemadmodum etiam delectati præter opinionem factum sit quod optant. Hinc tempora quoque ac dispositiones & ætates patent quæ nam aptiores ad iram sint, & qui facile mobiles ad iram, & quædo, & ubi. Et quo in his magis sunt, eo etiam magis mobiles sunt. Ipsi ergo sic se habentes, facile mobiles ad iram sunt. Irascuntur autem deridentibus primum, & subannantibus, atque contumeliantibus: omnes enim contemnunt. Deinde ijs qui ita officiant, ut contumelia causa facere uideantur. Huiusmodi autem facta sunt, quæ neque alicuius rei gratia, et in utilia sunt factis. Hæc enim contumelia causa fieri uidentur. Præterea maledicentibus aut uilipendentibus ea quibus ipsi maxime student: ut qui philosophia gloriatur, philosophiam: qui forma, formam contemnentibus: ac in cæteris similiter. Longè uero magis in his irascuntur, si suspicati fuerint non esse in eis uel penitus, uel non ualde, uel opinione hominum ea in quibus increpantur. Cum uero uehementer sibi ea inesse putant, non perturbantur. Ad hæc amicis magis quam inimicis: putant enim oportere magis ab illis sibi benefieri, quam non, & assuetis honorare ac multi facere, si non similiter erga ipsos se habeant: paruipendi enim ab his arbitrantur. Idem faciunt etiam si qui non remunerant, nec æqualia reddunt. Et opposita facientibus, si minores sunt. Nam si omnes contemnere uidentur, hi quidem quasi minores, illi uero quasi à minoribus. Et ijs maxime, qui nullius opinionis sunt, si contemnunt. Nam & suppositum est, iram esse cum quis immerito contemnitur. Et par est ne à minoribus maiores contemnantur. Amicis autem si non benedicunt, aut faciunt: ac multo magis si contra uel dicunt uel faciunt, & si non animaduertunt egere ipsos: sicuti & Plexippus Antiphontis Meleagro. Nam cum quæ nobis curæ sunt, non latent: contemptus signum est non animaduertere. Et ijs qui in aduersa sua fortuna gestiant, aut omnino contenti esse uideantur, Nam uel inimicitiarum uel contemptus id signum est. Et ijs qui non curant in dolore intulerunt. Quæ de re malorum nuncijs etiam irascuntur. Et ijs qui uel audiunt, uel oculis mala eorum cernunt: quippe cum aut contemnentibus, aut inimicis simili uideantur. Amici enim condolent, ac omnes qui sua mala considerant, dolent. Præterea ijs qui apud hos quandoque contemnunt, apud quos honorari cupiunt quos admirantur, quibus mirabiles uideri cupiunt quos uerentur. Et demum apud illos qui eos uerentur. Apud hos homines si quis contemnat, ei ualde irascuntur. Et ijs qui eos contemnant, quibus nisi succurrant, turpe est: ut parentes, liberos, uxores, subditos. Et ingratis. Contemnant enim qui non agunt ut par est. Et illudentibus studia sua apud studiosos. Nempe illud ex contemptu proficiscitur. Et ijs qui cum in cæteros liberales sint, erga se non sunt. Contemni enim uideatur, cum solus indignus iudicatus sit. Ad hæc omnia, obliuio quoque iram efficit, ueluti & nominum, quamuis res minima sit: quippe cum ipsa quoque signum esse contemptus uideatur. proficiscitur enim ex negligentia: negligentia uero contemptus est. Quibus igitur irascuntur, qualiterque se habentes, & quas ob res, dictum est. Patet autem, opus esse ut oratione tales orator præparando efficiat, quales sunt qui ad irascendum sunt apti aduersariosque ijs rebus reos, propter quas irascuntur, ac tales, quales quibus irascuntur.

De mansuetudine.

Cap. III.

Verum quoniam irasci, & mansuetum esse, contraria sunt, & ira mansuetudini contrarium: dicendum nunc est, quomodo se habentes mansueti sunt, & quibus, & quas ob res. Sit igitur mansuetudo, depressio iræ, atque sedatio. Si ergo contemnentibus irascuntur, contemptusque uoluntarius est: manifestum est, ijs qui nihil horum faciunt, aut inuiti faciunt, aut huiusmodi uidentur, mansuetos ac mites esse, & ijs qui contra uellent, quam fecerunt.

rint: & omnibus qui in se ipsos etiā huiusmodi sunt: cum nemo seipsum contēnere uideatur. Et ijs quos poenitet, & latentur. Nam quasi poenas sumpserint, quod dolent factum, cessant ab ira. Huius signum in punitione seruorum sumere possumus. Negantes enim atque contradicentes multo magis punimus: cum uerò iure se puniri fateantur, cessamus ab ira. Cuius causa est, quoniam manifesta negare, impudentia est: impudentia uero contemptio est atque despectus. Quare quos ualde despiciamus, eos non ueremur. Præterea ijs qui humiliter se gerunt, neque contradicunt iratis. Videntur enim minores se fateri: minores uero metuunt: & metuentes nullus contēnit. Quod autem humilitate ira sedatur, canes quoque ostendunt, qui sedentes non mordent. Et ijs qui studiosi erga studiosos sunt. nō enim contemnit, sed multifleri uidentur. Et ijs qui maiora largiti sunt, & rogantibus atque deprecantibus: humiliores enim. Et ijs qui nec contumeliatōres, nec subfannatores, nec contemptores, aut nullius, aut non bonorum, aut non talium quales ipsi. Vniuersaliter uerò ex contrarijs miti-gantia cōsideranda sunt, præter ijs quos timēt, & quos uerentur. Nā quādiu sic se habent, nō irascuntur. Impossibile enim est timere simul atque irasci. Ad hæc ijs qui irā cōcitati fecerunt, aut non irascuntur, aut minus irascuntur. Non enim uidentur contemptu fecisse: quippe cum nullus iratus contemnat. Est enim contemptus absque dolore: ira uerò non sine dolore. His etiam qui ipsos uerentur. Præterea qui modo se contrario habent, quā qui irascuntur, eos patet mites esse: ueluti in ludo, in ioco, in die festo, in felicitate, in successu, in consummatione, ac in totum in non dolendo, & in laudabili uoluptate, ac spe honesta. Insuper eos qui iam diu est ex quo perturbati fuerūt. Sedat enim iram tempus. Sedat autem etiam maiorem hominis iram, sumptum ab alio prius supplicium. Quocirca recte Philocrates cum ei quidam dixisset, Cur te irata plebi non purgas? nondum, inquit, oportunum. Quando igitur? Cum alium, inquit, condemnatum uidero. Mansuescunt enim cum iram in alium effuderint, quod Ergophilus contigit: quem quamuis magis in eum furerent, quā in Callisthenem, quoniam tamen pridie Callisthenem morte damnarant, facile absoluerunt. Si præterea maiora incommoda passi sunt qui deliquerūt, quā irati eos affectissent. Quasi enim supplicium sumpsisse arbitrantur. Ad hæc si intulisse ipsi putant in iuriam, ac ideo non iniuria uexari, non enim ex iure factio aut dictio ira profiscitur. Cum ergo immeritò uexari arbitrantur (quod ita erat) oratione castigandi sunt. Quare uel serui sic castigati minus moleste ferunt cum puniuntur. Item si ignoraturos putant quod propter ipsos, atque pro ijs quæ passi sunt. Ut enim ex definitione patet, ira in singulos est. Quare recte dictum est a poeta, Ulysem dic urbium expugnatorem, quasi non ultus, nisi a quo, & quamobrem, cognouisset. Quare nec cæteris qui non sentiunt, irascuntur: nec de functis, quasi iam extrema passi, nec dolituri, nec cognituri sint, quod irati cupiunt. Quapropter probe poeta cum Achillis iram sedare uellet, quā in Hectorē iam mortuum gerebat, dixit, Surdam enim terram iratus uexas. Iam ergo patet, si sedare iram uolumus, ex his locis ita dicendum esse, ut & auditores huiusmodi faciamus: & quibus irascuntur, eos aut timendos, aut uerendos, aut gratos, aut inuitos fecisse, aut factum dolentes offendamus.

De amicitia, & amore, & eorum contrarijs.

Cap. IIII.

Q Vos autem amant, aut oderunt, amicitiam & amare ipsum prius definientes, dicamus. Sit igitur amare, uelle alicui quæ bona putat, illius, non sui gratia: eorūque actuum esse in quantum potest. Amicus autem est, qui amat & redamatur. Itaque amicos se putant, qui sic se ad inuicem habere putant. His ita suppositis eum qui & in bonis congratulatur, & in dolore condoleat, non alia de causa nisi illius, amicum esse necesse est, omnes enim gaudent si ut uolunt fit: si contra, dolent. Quare dolores ac uoluptates, uoluntatis signum sunt. Præterea quibus iam eadem bona ac mala sunt, & qui eisdem amici, & qui eisdem inimici. Nam his eadem uelle necesse est. Qui uero eadem sibi ac alij uult, hac ipsa de causa illi amicus esse uidentur. Amant etiam eos, qui uel benefecerunt aut ipsis, & ijs qui sibi curæ sunt: præsertim si magna, si libenter, si temporibus huiusmodi, suisque gratia: uel quoscunque benefaciendi uoluntatem habere opinantur. Insuper amicorum amicos, & amantes quos ipsi amant, & amatos ab ijs qui a se ipsis amantur, & eisdem inimicos, & eos qui oderunt quos ipsi odio habent, & inimicos inimicorum. Nam his omnibus eadem esse bona & sibi uidentur: quare bona ipsis uolunt, quod erat amici. Ad hæc beneficos in pecunia & salute, quocirca liberales ac fortes colunt: iustos quoque.

quoque. Tales autem esse putant, eos qui non aliunde uiuunt, quales qui ab operando, horumque qui ab agricultura, aliorum uero opifices maximè. Modestos etiam, quoniam non iniusti, & propterea etiam non curiosos. Et eos quibus amici esse uolunt, si uelle uidentur: quales sunt qui uirtute excellunt, & clari uel apud omnes, uel apud optimos, uel apud eos quos ipsi admirantur, & in ijs in quibus ipsos admirantur. Præterea iucundos in consuetudine diurna, quales sunt faciles, & neque peccata redarguentes, neque contentiosi, neque pertinaces. Omnes enim hi pugnaces sunt. Pugnantes uerò non eadem, sed opposita uelle uidentur. Ad hæc tam illudere quā sufferre apti. Ad eadem enim utriusque tendunt amici, cum & illud & illudere apte possint. Item eos qui præsentia bona laudant, & ea maximè quæ ipsi timent amittere. Mundos quoque facie, uelste, tota uita, & non exprobrantes nec errores, nec beneficia, utriusque enim arguendi cupidus. Item eos qui maleficia obliuiscuntur, quoniam crimina memoria non teneant, sed facile reconcilientur. Nam quales erga cæteros esse putamus, tales etiam in nos futuros arbitramur. Item non maledicos, & tam aliorum quā sua mala ignorantes: sed non bona. Id enim agere, boni est. Præterea non contradicentes irascentibus, aut studiose quicquam agentibus, pugnaces enim qui sic faciunt. Et eos qui erga nos sic affecti sunt, ut nos admirentur, uirtuososque putent, nobisque gaudent, ac ita maximè ijs in rebus affecti sunt, in quibus magnopere uolumus studiosi, admirationeque digni ac iucundi uideri. Præterea similes, eademque profitentes, nisi turbent, & nisi eadem ex re uitæ sublimitate consequantur. Hoc enim pacto illud fieret, Figulus figulo. Eadem etiam cupientes, si possibile sit simul ipsos participare: quod si non, idem Hesiodicum similiter sequitur. Eos præterea qui ita se habent erga nos, ut non uereantur quæ ad ostentationem faciunt ipsis detegere, nequaquam interim ut leues contemnent. Et eos quos pudet uere cogitata scelera admitti, uel apud ipsos detegere. Et eos apud quos iactabundi sunt: & eos quos æmulatores, sed non inuidos habere uellent, aut amant, aut illis amici esse uellent. Et quibus bona cooperantur, ne sibi ipsis maiora eueniant mala. Item eos qui absentes similiter atque præsentem diligunt. Quocirca qui in defunctos huiusmodi sunt, hos cuncti amant. Et uniuersaliter studiosos nimium in amicos, neque derelinqentes. Nam ex omnibus bonis boni amici summopere diliguntur. Et eos qui nihil eis fingunt, neque dissimulant, cuiusmodi sunt qui uel mala sua nobis aperiant, dictum enim est, non uereri homines, si apud amicos, quæ ad gloriam. Si ergo qui ueretur, non amat, qui non ueretur, amanti similis est. Præterea non timendos, & quibus confidimus. Nullus enim amat quem metuit. Sunt autem amicitiae species, sodalitiū, familiaritas, propinquitas, & quæcumque huiusmodi. Amicitiam uerò efficiunt gratia, etsi feceris non rogatus, & nō significaris cum feceris: sic enim ipsius causa uideris, & non ob aliud fecisse. De inimicitia autem & odisse, patet ex contrarijs esse perspicuum. Huius efficientia sunt, ira, detractio, calumniā. Sed ira ex ijs est quæ ad seipsum pertinent. Inimicitia uerò, etiam sine illis. Nam si talem esse suspicabimur, odimus. Præterea ira semper in singulos, ut Socratem, Calliam: odium uerò etiam in genera. Omnes namque calumniāntem atque furem oderunt, & alterum tempore sanabile, alterum non. Ad hæc ira dolorem inferre cupit: odium uerò affligere potius. nam qui irascitur, cognoscit uult: hic uerò non curat. Sunt autem cuncta quæ dolorem faciunt, sensibilia. Quæ uero maxime uitia sunt, ea minime sunt sensibilia, ueluti iniustitia, & amentia. Non enim infert dolorem præsentia uitij. Itaque alterum cum dolore est, alterum absque dolore. Dolet enim qui irascitur: qui odit, non dolet. Et ille multis modis miserebitur, hic nullo pacto. Nam ille inuicem dolere ipsum uult, cui irascitur: hic uerò non esse quem odit. Ex his igitur patet, quod sit possibile inimicos atque amicos & cum sint ostendere, & cum non sint facere, & cum se esse significant, dissoluere. Et uel propter iram uel propter inimicitiam dubios, utraque in partem uelut impellere. Quare autem timeant, & quæ, quomodoque habentes, nunc erit manifestum.

De timore, & eius contrario.

Cap. V.

S It ergo timor, ex imaginatione futuri mali corruptiui, aut dolorem inferentis, perturbatio quædam, aut dolor. Non enim cuncta timemus mala: ut si erit iniustus, aut tardus: sed quæcumque uel magnos dolores uel corruptiones adducunt. Et ea quæ non longe absunt, sed prope uidentur, ut iam impendeant. Remota namque nimium, non timent. Omnes enim sciunt se morituros: uerum quoniam non prope, idcirco non curant. Si ergo id timor est, necesse est ea terribilia timendaque esse, quæcumque ingentes uidentur habere uires corrumpendi, aut ita nocendi, ut nocumētum ad ingentem tendat dolorem. Quare signa

quoque istorum timenda, proprie namque ostendunt esse quod timetur. Id uero periculum est. Est enim periculum, timendae rei appropinquatio. Talia uero sunt, inimicitia & ira potentium quippiam facere. Nam cum non lateat uelle ac posse ipsos, proprie iam ad faciendum sunt. Item iniustitia uires habens. Eo enim quod uelit iniustus, iniustus est. Virtus quoque si contumeliosis afficitur, uiresque habeat. Pater enim quod uult, cum semper impropere. Potest enim nunc & timor potentium quicquam facere. Nam in praeparatione quoque huiusmodi homines esse necesse est. At quoniam plures lucro seruiunt, timendique in periculis sunt, idcirco in potestate alterius esse timorem inferre, ut plurimum natum est. Quare conscij quempiam perperam fecisse, timentur, ne aut dicant, aut deserant. Praeterea potentes semper iniuriari, illis terribiles qui possunt iniurijs affici. Homines namque ut plurimum cum possint iniuriantur. Ad haec qui passi iniuriam sunt, aut pati se putant, semper enim opportunitatem expectant. Qui etiam iniuriam intulerunt, si uires habeant, terribiles, timentes ne contra referatur quod terribile ac timendum esse suppositum erat. Et qui de eisdem certant, cum utriusque simul eadem esse non possunt. hi enim semper pugnant. Et qui a maioribus timentur, etiam a minoribus, cum possint minoribus magis quam maioribus obesse. Et quos maiores timent, & qui maiores interemerunt; & qui minores quam ipsi sunt aggrediuntur, eadem de causa. Nam aut iam terribiles, aut cum creuerint. Praeterea ex affectis iniuria, & inimicis, ac aduersarijs, non qui acuta ira sunt, atque minaces, sed tranquillissimi simulatores, uersuti: latent enim qui proprie. Quare nunquam timendum quod procul. Cuncta uero quae timorem inferre possunt, terribiliora sunt, si cum errauerint, non possint corrigi, uerum aut omnino impossibilis sit correctio, aut non in seipsis, sed in aduersarijs. Item ea in quibus auxilia non sunt, aut non facile sunt. Ac (ut simpliciter dicam) terribilia timendaque sunt, quae cum in alios fiant, aut imminant, miserabilia sunt. Terribilia igitur, & quae timemus, haec ferè maxima sunt. Quomodo uero affecti timemus, nunc dicamus. Si ergo timor est cum expectatione corruptivae passionis, manifestum est, neminem timere cum arbitretur nihil se passurum; nec ea quae non putat pati; nec eos a quibus non putat nec tunc quando non putat. Quare necessarium est eos timere qui se aliquid passuros arbitrantur, et ab ijs, & haec, & tunc. Non putant autem quicquam posse pati, nec qui ampla in fortuna sunt: qui idcirco contumeliosiores, contemptores, ac audaces sunt. Tales uero efficiunt diuitiae, uires, potentia, amicorum multitudo. Nec qui iam perpeffos omnia se grauiam putant, qui spe extincta, malis immortui sunt: ueluti extremè torti. Sed opus est salutis subesse spem, pro quo luctantur. Cuius signum, quod timor ad consulendum inducit, nemo enim de re consulit de qua nulla spes apparet. Quare opus est, quando melius sit auditores in timorem inducere, tales ipsos reddere, ut credant se pati posse, cum & alij maiores passi sint: similes quoque aut pati, aut passos ostendemus, & ab ijs a quibus non putabant, & haec, & tunc cum non putabant. Ac quoniam patet quid timor sit, & quid timendum, & quomodo se habentes singuli timeant, ex his etiam manifestum est, quid confidere sit, & in quibus homines confidant, & quo pacto confidentes affecti sunt. Ut enim fiducia timori contrarium est, sic id quo confidimus, ei quod timemus. Quare spes est simul cum imaginatione rerum salutarium, quod proprie ad sunt, cum terribilia uel non sint, uel longè absint. Sunt autem in quibus confidendum est, & pericula, cum longè absint: & secunda, cum proprie ad sunt. Correctiones quoque si sunt, & praesidia uel multa, uel magna, uel utrunque. Item si neque affecti iniurijs sint, si aduersarij omnino non sint, aut non habeant potentiam: aut si habeant, amici sint, uel benemeriti de nobis, uel de quibus nos benemeriti. Item confert si plures in eisdem sunt, aut meliores, aut utrunque. Ipsi uero fidentes sunt, si ita se habeant, ut multa gessisse se putent: & non periclitasse, si sapius in pericula deuenierint, & euaferint. Dupliciter enim impasibiles homines solent fieri, aut quod experti non sunt, aut quod auxilium habeant: ueluti in periculis marinis & qui in experti tempestatum sunt, confidunt de futuris: & qui opitulari sibi possunt, quoniam experti. Praeterea si non terribile periculum sit, aut minoribus, & quibus meliores se putant. Putant autem ijs se meliores, quos ipsos uel eorum pares aut etiam meliores superarunt. Si plura & maiora sibi inesse arbitrantur, quibus cum excedant, timendi sunt. Ea sunt pecuniae magnitudo, corporum uires, opes regionis & amicorum, apparatus quoque bellici, aut omnes, aut maximi. Si neminem iniurijs affecerunt, aut non multos, aut non tales quales metuerent. Et uniuersaliter si ipsi in deos sunt: & tam ad caetera quae dijs attribuntur bene se habeant, quam ad omnia & oracula. Habet & ira confidentiam. non afficere autem iniurijs, sed affici, irae affectiuum est. Porro deus iniuria uexatis opitulari creditur. Ad haec cum praeventes, uel nihil

nihil se passuros, sed mala facile se correcturos arbitrantur. Vnde de terribilibus, & de ijs quibus confidunt, dictum est.

De uerecundia, & inuerecundia.

Cap. VI.

Qua autem uerecundentur, & quae non, & quos, & quomodo se habentes, hinc plenum erit. Sit igitur uerecundia, dolor quidam atque perturbatio ex malis aut praesentibus, aut praeteritis, aut futuris, quae infamiam inferant. Inuerecundia uero, contemptus quidam eorum, atque impasibilitas. Si ergo id uerecundia est, necesse est in ijs malis erubescere, quae uel ipsis, uel ijs qui sibi curae sunt, dedecori esse uidentur: qualia sunt quae a uitio proficiscuntur, ut scutum amittere, aut fugere, quoniam è metu, negare depositum, quoniam ex iniustitia. Commiseri quibus non oportet, uel ubi non oportet, uel quando non oportet, quoniam ex libidine. Praeterea lucra ex paruis assequi, aut a turpibus, aut ab impotentibus, ueluti a pauperibus uel defunctis. Vnde pro uerbum quoque illud est, Vel mortuo tributum auferre: quoniam ab auaritia & illiberalitate. Ad haec non opitulari pecunia cum possis, aut minus quam possis, & iuari ab ijs quibus minor facultas est. Et mutuo accipere, cum petere uidearis, & petere cum exigere, & exigere cum petere, & laudare ut petas. Nec minus his, petere, & non consequi. Haec enim omnia illiberalitatis indicia sunt: praesentem autem laudare, adulationis. Item si bona nimis laudes, & praua delinias. Ad haec si uehementius dolenti condoles, caeteraque huiusmodi. Cuncta enim adulationis sunt signa. Ad haec si labores non feras, quos aut seniores, aut qui in delicijs uiuunt, aut qui maiore sunt in potestate, ac uniuersaliter imbecilliores. Omnia enim molliciei haec signa. Praeterea alio beneficia suscipere, & sepius quae tu benefeceris, exprobrare. Haec enim omnia pusillanimitatis deiectionisque signa sunt. De se quoque multa dicere ac polliceri, & aliena sua esse praedicare: arrogantis enim. Eodemque modo in caeteris morum uitijs, opera, signa, comparia. Turpia enim sunt, & effectiua uerecundiae. Ad haec eorum esse bonorum expertem, de quibus omnes, aut pares omnes, aut plurimi participant. Pares uero dico, eiusdem gentis, ciuitatis, aetatis, propinquitatis, & uniuersaliter in aequalitate constitutos. Turpe namque si non participes, ueluti de disciplina, & in tantum, similiterque alijs. Quae omnia maiorem inferunt ignominiam, si eorum in causa sis, siue praeteritorum, siue praesentium, siue futurorum. Patientes autem, aut passi, aut passuri quaecumque in ignominia atque opprobria ducunt, uerecundantur, quae sunt quae ad ministeria pertinent, uel corporis, uel operum turpium, quae uituperationem pariunt: & quae quidem ad libidinem pertinent uoluntaria & inuoluntaria. Quae uero ad uim, inuoluntaria. Ignauiae enim timiditatisque, sufferre ac per peti, & non se defendere. Quae igitur uerecundantur, haec atque alia talia sunt. Verum quoniam uerecundia imaginatio est de ignominia, & de hac sui gratia, sed non propter euentus, nemoque de opinione curat, nisi propter opinantes: eos uerecundari necesse est, quos multum faciunt. Multi autem faciunt admirantes, & quos admirantur, & quos de se admirari uel lent, & a quibus honorari cupiunt, & quorum opinionem non contemnunt, mirari de se hos uolunt. Mirantur autem eos qui aut bonorum honorabilium quicquam habent, aut earum rerum domini sunt, quas ipsi uehementer cupiunt, ut amantes ad pares quidem gloriuntur: prudentes uero tanquam ueraces magnificiunt, quales sunt senes, aut docti. Uerecundantur praeterea tam quae oculis cernuntur, quam quae in propatulo sunt. Vnde pro uerbum quoque fertur, Pudorem in oculis esse. Idcirco semper affuturos magis uerecundantur, & obseruantes ipsos: quoniam utriusque praesentis oculis. Et eos qui eidem turpitudini non sunt obnoxij. Persuadent enim sibi errantes contraria illis uideri: Et eos qui non facile ignoscunt. Non enim indignamur cum alij ea faciunt quae nos ipsi. Quare si non faciunt, patet quod indignamur. Et eos qui ad multos libenter efferre solent quae ceperunt. Nihil enim inter est inter non uideri, & non efferri. Huiusmodi autem sunt & iniurijs oppressi, quoniam obseruant: & maledici. Nam si etiam innocentibus, multo magis nocentibus. Et eos qui uel tam in peccatis aliorum agere uidentur: quales sunt qui omnia irridere solent, ut satyrici, & comoedi. Maledici enim, ac libenter efferentes. Ad haec quos nihil unquam frustra rogarunt. Quasi enim admiratione sui affectos illos putant. Idcirco eos quoque qui nunc primum aliquid rogarunt, uerecundantur, quoniam nondum quicquam ab ipsis petierunt: quales sunt & qui modo uolunt amorem alicuius sibi conciliare. Quae enim optima sunt, perpexerunt. Ideo probè Syracusanis respondit Euripides: Et ueteres familiares, si nullius rei conscij sunt. Pudet igitur homines non dictarum solummodo rerum, sed etiam signorum, ut non solum rem ueneram agentes, uerum etiam uenerae signa: nec solum turpiter facie-

res, sed dicentes quoque. Similiter non solum praedictos uerecundantur, sed eis etiam significaturos, ut seruos atque amicos eorum. Omnino autem non pudet nec eorum de quibus communis opinio est quod uere non dicant. Unde neminem bestiarum puerorumque pudet. Nec ob eandem res apud notos & ignotos pudet. Sed apud notos in his quae ad ueritatem pertinere uidentur, apud ignotos uero in his quae ad legem. Ipsi autem si affectu erubescunt. Primum si quidem tales ad eos sunt, quales esse diximus quos uerecundantur. Erant autem hi, aut quos admirantur, aut qui ipsos admirentur, aut quibus uellent admirationi esse, aut quorum in realiqua egerent, quam non assequentur si erunt infames. Hi omnes sunt quos supra diximus in oculis, sicuti Cydia cum de Samo ob diuisionem agrorum ageretur, ad populum dixit. Rogabat enim Athenienses ut circumfate Graecos omnes fingerent, nec quasi audituros solum, uerum etiam iam uidentes decretum suum. Vel si propè illi sunt, uel si sensuri sunt. Idcirco cum in aduersa fortuna sunt, nunquam uellent ab aemulis uideri. Admirari enim de aemulis solent. Praeterea cum res gestas habeant quas contaminare uidentur, aut suas, aut maiorum, ac aliorum quibus cum nonnulla sit ipsis necessitudo, & omnino pro quibus ipsos puderet, quales sunt quos iam significauimus. Et qui ad ipsos quocumque modo pertinent, quorum doctores aut consiliarij fuerunt: etsi qui alij huiusmodi sunt, quos sibi honorificos putant. Multa enim cum propter illos pudeat, & faciunt, & non faciunt. Item cum uisum iri necesse sit, in aperto que uersari, uerecundi magis propter conscientiam sunt. Hinc poeta quoque Antipho ad supplicium à Dionysio missus, cum eos uidisset qui secum morituri erant, capita uelasse per portas exeuntes: Quid ita faciem, inquit, occultatis? An ne cras quispiam horum uos uideat? Ac de pudore quidem haec. De impudentia uero patet ex contrarijs esse inueniendum.

De gratia. Cap. VII.

Gratiam autem quibus habent, & de quibus, & qualiter se habentes, si gratiam quid sit definiemus, manifestum erit. Sit igitur gratia, per quam dicuntur roganti gratis aliquid facere: non pro re aliqua, nec ut sibi quicquam qui faciunt subueniant, sed ut cui faciunt. Magna uero erit, aut quia rogantes egeant nimium, aut quia magna & difficilia rogant, aut quia in temporibus huiusmodi, aut quia solus, aut quia primus, aut quia maximè. Rogationes autem appetitiones sunt: harumque maximè, quae tristitiam habent, cum aliter sit, quales sunt cupiditates, ut amores, & in afflictionibus corporis, & in periculis. Periclitans enim cupit, similiter & dolens. Quas ob res qui in paupertate ac in exilio adsunt, etiam si parua contulerunt, tamen propter petitionis magnitudinem atque tempora grati sunt: ut ille qui in Lycio fiscellam dedit. Oportet igitur in his maximè subuenisse: quod si non, at in aequalibus, uel maioribus. Quare si manifestum est, quando, & in quibus gratia sit, & qualiter habentibus: patet hinc esse demonstrandum, alios uel esse uel fuisse in huiusmodi inopia & dolore, alios in ea inopia succurrisse tale quid facientes. Patet etiam hinc, quibus locis tollere gratiam possumus, ac odiosos ostendere. Nam aut quoniam sui causa faciunt, aut fecerunt quod est minimè gratiosum, aut quoniam forte incidit ut facerent, aut quoniam coacti fecerunt, aut quoniam reddiderunt, non dederunt, siue sciuerunt, siue non. Vtrocumque enim modo sui ipsius gratia fiunt. Quare nec sic ulla erit gratia. Considerandum autem per praedicamenta omnia: gratia enim est, uel quia hoc, uel quia tantum, uel tale, uel quando, uel ubi. Signum uero, si minus non fecit, et si inimicis, uel hęc, uel aequalia, uel maiora: patet enim nec ista nostri causa facta esse, aut si praua cognouerit. Nemo enim rogare de prauis fatetur. Ac de gratia quidem quo pacto facta, uel non facta est, dictum sit, quae uero miseraabilia sint, & quorum miserentur, & qualiter ipsi se habentes, modò dicamus.

De commiseratione. Cap. VIII.

Sit ergo commiseratio, dolor quidam ex apparente malo corruptiuo, ac dolorem inferente in non dignum pati: quod ipse putabit se pati etiam posse uel suorum aliquem, idque sic, ut propinquum uideatur. Palam enim miseraturus sit, eum huiusmodi esse oportet, ut putare possit aut in se, aut suorum aliquem mali quicquam competere posse, malumque huiusmodi, quale definiendo diximus, aut idem, aut simile. Quapropter nec omnino perditum miserentur: nihil enim se amplius passuros arbitrantur, ultima iam passi. Nec qui se felices esse credunt, sed contumeliantur. Nam si omnia sibi bona adesse opinentur, nihil se mali pati posse profecto existimant: cum id quoque ex bonis sit. Sic autem se habent, ut se

posse pati putent, qui iam pertulerunt, ac euaserunt. Senes etiam, tum quia prudentes sunt, tum quia experiti, & imbecilliores, ac timidiores. Docti quoque: nam rectè ratiocinantur. Praeterea qui parentes habent, aut liberos, aut uxores. Sua enim haec, & possibilia pati propter illa quae dicta sunt. Item qui non sunt in fortitudinis affectu, ut puta in ira, uel fiducia. Non enim faciunt hi de futuro rationem. Similiter qui in contumeliandi affectu sunt. Nam & hi nihil se passuros arbitrantur. Semper ergo inter hos medijs. Sed nec rursus qui ualde timeant. Non enim miserentur qui perterriti sunt, cum perturbatione propria moueantur. Praeterea qui putant probos quosdam esse. Nam qui neminem probum esse ducit, omnes malo dignos existimabit. Ac uniuersaliter cum sic se habet, ut possit talia uel recordari aut sibi aut suis accidisse, uel timere futura sibi, aut suis. Qualiter igitur se habentes miserentur, dictum est. Miseraabilia uero quae sint, patet ex definitione. Sunt enim quaecumque ex his quae dolorem inferunt, corruptiua sunt, & quaecumque possunt interire. Similiter omnia mala quorum fortuna est causa, si magnitudinem habeant. Sunt autem corruptiua, dolorisque effectiua, mortes, uerba, corporis afflictiones, senectus, morbi, cibi inopia. Mala uero quorum fortuna est causa, haec sunt: si neminem habeas amicum, aut quam paucissimos: quare diuelli quoque à socijs atque amicis miserabile est. Praeterea turpitudine, imbecillitas, mancum esse: et si unde oportebat bonum quippiam contigisse, inde malum acciderit: et si sapius tale: et si cum iam passus sit, bonum quoddam collatum est, ut quae Diopithi à rege missa sunt, quae ipso iam mortuo delata sunt. Et si nullum bonum contigerit: aut si contigerit nulla eius fruitio quod affuit. Miseraabilia igitur haec atque huiusmodi sunt. Miserantur autem notos, nisi ualde propinqui atque sui sint. Nam erga hos sic se habent, quemadmodum & in seipos. Quare Amasis quoque cum ad mortem filius duceretur, non effudit lachrymas, ut fertur: at cum amicum mendicare aspexisset, effudit, est enim hoc miserabile, illud terribile. Terribile enim aliud à miserabili est, & ipsius commiserationis expulsiuum, ac ideo aduersario saepius utile. Praeterea miserantur cum terribile appropinquat. Similium quoque miserentur secundum aetates, mores, habitus, dignitatem & genus. In omnibus enim his sibi quoque damnatum dari posse maximè uidetur. Illud enim oportet uniuersaliter sumere, quod quaecumque sibi ipsis timeant, his, cum in alios fiant, in miserationem impelluntur. Quoniam uero afflictiones tunc miserae sunt, cum oculis cernuntur: quae autem mille annis antea fuerunt, uel futurae sunt, etiam si timeant, aut memoriae habeant, uel omnino non misereantur, uel non similiter: necesse esse, qui motu corporis, uoce, ueste, ac uniuersim actione simulata talia consequuntur, eos esse miseraiores. Efficiunt enim hi, ut ante oculos esse malum uideatur, siue quasi futurum, siue quasi praeteritum. Ad haec quoque nuper facta sunt, aut citò futura, haec eadem de causa miseraabilia sunt. Signa quoque ac facta, ut uestes eorum qui passi sunt, caeteraque huiusmodi, & uerba cum iam morentur, ac maximè si magno in his temporibus animo fuerunt: Nam haec omnia quoniam propinquiora uidentur, ac ante oculos calamitates ponunt, simulque indignos fuisse ostendunt, miserationem mouent.

De indignatione. Cap. IX.

Miserationi autem maximè id opponitur, quod indignari nuncupant. Dolere namque propter res aduersas quae indignè illatae sint, illi quodammodo est oppositum, ab eisdemque proficitur moribus, quod est rebus secundis indignè collatis dolere. Sunt quoque perturbationes haec bonorum ambae morum. Oportet enim condolerè cum quis indignè uexetur, similiterque propter illos indignari. Nam quod praeter dignitatem sit, tam iustum est: ac idcirco dijs quoque ipsis indignatio attribuitur. Sed inuidia etiam eodem miserationi opponi modo uideri poterit, quasi proximum idemque sit cum indignatione. Sed aliud est, nam & inuidia dolor perturbans est propter res secundas, sed non indigni, uerum aequalis atque similis. Indignatio uero eorum est, qui non propter sese, si quid forte contingat, sed propter proximum conturbantur. Oportet enim, ut inquitur, omnibus ex aequo distribuere. Nam si propterea dolor atque perturbatio inest, quoniam ab alterius felicitate mali quicquam sibi futurum sit, non erit amplius uel indignatio, uel inuidia, sed timor. Perspicuum autem est, contrarias ad haec sequi affectiones. Nam qui dolet, quoniam non digni uexentur, is uoluptate afficietur, aut certe non dolebit, cum illis contrarij uexentur: ueluti cum parricidae ac scelerati puniuntur, nemo probus dolebit, cum oporteat eorum gaude-

diēntes. Et uehementer quidem cupiunt, cessant autem citò. Voluntates enim acutas habent, & non magnas, ueluti aegrotantium sitis, aut fames. Ad hæc, ad irascēdum apti sunt, & acutæ iræ, potentesq; appetitiones sequi. Vincuntur autem ira, quoniam ex ambitione contemni non patiuntur, sed moleste ferunt, cum putant iniuriam sibi fieri. Ambitiosi etiam sunt, imò contentiosi. Excedere namq; iuuentus cupit; & uictoria, excessus quidā est. Sunt autem horum uel duorum magis quàm pecuniarum studiosi: pecuniarum studiosi minimè: non enim adhuc inopiæ periculum fecerunt, sicut elogium Pittaci in Amphiarum continet. Nec malitiosi, sed simplices. Nondum enim uerfutas multas inspexerunt. Creduli etiam sunt, quoniam nondum in multis decepti. Spei quoq; bonæ. Sic enim à natura per calidi iuuenes sunt, quemadmodum qui uino pleni sunt. Et simul quoniam nondum in multis aberrarunt. Viuunt igitur maximè spe. Spes enim futuri est, memoria uero præteriti. Ac iuuenibus futurum quidem multum restat, præteritū autem breue est. Nam primo diē nihil meminisse putant, sperare uero cuncta. Qua de causā ut facile quoq; decipiantur, idonei sunt, quoniam facile sperant. Fortiores etiam, quoniam facile irascitur, & bene sperant. Quorum alterum ne timeant, alterum ut confidant facit. Nam neq; cum irascitur quispiam timet; & cum boni aliquid sperat, cōfidit. Præterea uerecūdi. Nondū enim alia esse honesta existimant, sed lege simplicitateq; naturæ solum instituti. Magnanimi quoque. Nam nec unquam uita ipsos deiecit, sed periculorum expertes sunt. Et dignum se magnis putare, magnanimitatis est, id uero bene sperantis. In agendo autem, honesta potius eligunt quàm utilia. Moribus enim à natura tributis uiuunt magis quàm ratiocinatione. Ratiocinatio autem utilium est, uirtus uero honesti. Amicorum quoq; studiosi sunt atque sodalium, multo magis quàm cæteræ atates. Gaudent namq; in conuiuendo, nō dumq; ad utilitatem aliquid iudicant; quare nec amicos. Omnia etiam nimis, uehementiusq; peccāt, contra Chilonis dictum. Nimis enim agunt in omnibus, nimis amant, nimis oderunt. Cætera omnia similiter. Scire quoq; omnia putant, atq; affirmant; quod etiam causa est ut omnia nimis. Iniurias etiam in contumeliā faciunt, nō in malignitatem. Ad commiserationē quoq; parati, quoniam probos ac bonos omnes arbitratur. Sua enim simplicitate ceteros metiuntur, itaq; indigna ipsos pati facile credūt. Rursi etiam student; idcirco & dicaces sunt. Dicacitas enim castigata, contumelia est. Iuuenum igitur mores tales sunt.

De affectibus & habitibus senum. Cap. XIII.

Seniores autem, ac atate prouecti, horum serè contrarios mores, ut plurimum habent. Nam quoniam multos iam annos uixerunt, & errauerunt in pluribus, deceptiq; fuerunt, ac insuper quoniam rerum plurimæ uitiosæ sunt, neq; affirmant quicquam, & multo minoris cuncta existimant, quàm oporteat. Sciunt autem nihil, sed ambigentes, semper forsā ac fortassis addunt, & sic omnia dicūt: firmiter uero nihil. Malitiosi quoq; sunt. Malitia uero est, in peiorem cuncta partem suspicari. Suspiciosi namq; sunt, quoniam increduli. Increduli uero, quoniam experti. Quapropter neq; amant, neq; oderūt nimium, sed secundum Biantis præceptū & amant ut osuri, & oderunt ut amaturi. Præterea pusillanimitas, uitæq; ductu deiecti, nullum enim magnū, neq; superuacaneū, sed quæ ad uitam necessaria sunt, cupiunt. Illiberales etiam sunt, quoniam substantia unum ex necessarijs est: si multq; quoniam experti non ignorant difficilem quidem esse acquisitionem, iacturam uero facilem. Ad hæc timidi sunt, & ad pertimescendum cuncta parati: cōtrario enim modo quàm iuuenes dispositi sunt: sunt enim frigidi, cum illi calidi sint. Itaq; senectus uiam timori præparauit. Timor enim frigiditas quædam est. Viræ quoq; cupidi sunt, ac maximè in extremo diē. Cupiditas enim, rei absentis est, & cuius egent, id summopere cupiunt. Accusandi quoq; studiosi magis quàm oporteat, quoniam seipos maxime amāt, uelutiq; ad utile, non ad honestum, magis quàm oporteat, quoniam seipos maxime amāt, uelutiq; ad utile, non ad honestum, magis quàm oporteat. Inuerecūdi quoq; magis quàm uerecūdi. Nam quoniam non similiter de honesto atq; utili curant, existimationem contemunt. Malæ quoq; spei sunt, tum propter experientiam, quoniam plurimæ rerum uitiosæ sunt, multaq; ad peius tandem deueniunt, tum propter timiditatem. Viuuntq; memoria magis quàm spe. Nam futurum breue sibi est, præteritum multum. Spes autem futurorū est, memoria uero præteritorum. Quod causam etiam loquacitatis sibi affert, perseverant enim præterita narrantes, quoniam recordantes uoluptate afficiuntur. Ira uero acuta quidem est, sed infirma. Cupiditates quoq; aliæ defecerunt, aliæ infirmæ sunt. Quare neque cupidi sunt, neq; secundum cupiditates, sed secundum lucrum actiui. Idcirco ad modestiam quo-

que apti grandes natu uidentur. Nam & cupiditates deferuerunt, & ipsi lucro seruiunt, uiuuntq; magis ratione, quàm moribus. Nam ratiocinatio utilitatis est, mores autem uirtutis. Iniurias uero non in contumeliā, sed ad iniuriandum faciunt. Ad commiserationē præterea parati sunt, sed nō ea de causā qua iuuenes, nam iuuenes ex humanitate, senes autem ex imbecillitate. Omnia enim impendēre sibi putant, propeq; esse ut patiantur. Id uero aptitudo ad commiserationem erat. Vnde queruli sunt, non dicaces, neq; faceti. Contrarij enim sunt querulus atq; facetus. Iuuenum igitur ac senum mores huiusmodi sunt. Quare cum omnes orationem probent quæ moribus suis accommodetur, atq; eis similis sit, nō latet, quomodo usus oratione tam ipse quàm oratio huiusmodi uidebitur.

De moribus ætatis mediæ. Cap. XIII.

Constantis uero mores ætatis inter hos uersabuntur, utrorumq; fugientes excessum, & neq; ualde confidentes, quod ferocitatis est; neq; timentes ualde, sed bene se habentes ad utrumq;. Nec increduli omnibus sunt, sed secundum solummodo ueritatem iudicāt. Nec parci, nec prodigi, sed accommodati rebus sunt. Similiter se ad iram quoq; ac cupiditatem habent. Suntq; modesti cum fortitudine, & fortes cum modestia; nam hæc in iuuenibus atq; senibus diuisa sunt. Iuuenes enim fortes ac immodesti sunt; senes uero, modesti ac timidi. Verum (ut uniuersaliter dicam) quæcunq; iuuentus atq; senectus seorsum ex utilibus habent, hæc & uiri habent; in quibuscunq; uero illi excedunt aut deficiunt, hæc in uiris commode ac mediocriter sunt. Viget autem corpus quidem à trigésimo ætatis anno ad trigésimum quintum; anima uero usq; undequinquaginta. De iuuentute igitur, & senectute, ac uirilī ætate, quorum morum unaquæq; sit, hæc dicta sint.

De moribus nobilium. Cap. XV.

De moribus autem qui fortunæ bonis quales quidam efficiantur, deinceps dicamus. Nobilitatis igitur mores sunt, ut ambitiosior sit qui nobilior est. Nam omnes cum quid ad sit, ad id solent coaceruare. Nobilitas uero, quædam maiorum claritas est. Præterea nobiles ad contemnendos maiorum suorum similes parati sunt. Nam ea quæ iam diu gesta sunt, honorabilia sunt, ad iactationemq; aptiora, quàm quæ nuper facta. Est autē nobile secundum uirtutem generis. Generosum uero secundum quod non recedit è natura: quod non cōtingit ut plurimum nobilibus, sed multi humiles atq; deiecti sunt. Est autem etiam in uirorum generibus fertilitas quædam, sicut in agris aliquando; ac interdum si genus bonum fuerit, uiri præstantes generantur; rursumq; genus deiectum, deueniunt autem ingentosa quidē genera in mores furiosos magis, ut qui ab Alcibiade, quiq; à superiore Dionysio sunt. Quieta uero in segnicie, ueluti qui à Cimone, Pericle, ac Socrate sunt.

De moribus diuitem. Cap. XVI.

Mores autem qui diuitias comitantur, facile omnes perspicere possunt. Contumelia-tores namq; sunt ac superbi, qui possessione opum perturbantur, nam quasi omnia bona possideant, sic afficiuntur. Sunt enim quasi precium aliorum, diuitiæ, quibus eorum dignitas æstimatur: ac idcirco cuncta uidētur emi posse diuitijs. Delicati etiam sunt, sibiq; plurimum arrogantes. Illud propter delicias, ac felicitatis ostentationem, hoc quoniam omnes in eo uersari soliti sunt, quod ipsi amant ac admirantur; & quoniam quæ ipsi, ea cæteros quoq; putent æmulari. Nec iniuria sic affecti sunt, cum multi sint qui habentium auxilio egeant. Vnde à Simonide quoq; de diuitibus ac sapientibus ad Hieronis uxore dictum est, cum interrogasset, utrum melius, esse diuitem, an sapientem; Sapientes enim, inquit, in diuitum ianuis uideo. Ad hæc quoniam dignos se arbitratur principatu: ea enim habent, quorum gratia dignum putant se cæteris dominari. Ac (ut in summa dicam) diuitiarum mores, amantis simul atq; felicitis mores sunt. Sed interest inter locupletatorum nuper mores, & iam diu diuitem. Magis enim mala omnia insunt nuper locupletatis, peioraq; in ipsis sunt. Nam nuper ditatus, ueluti nō castigatus habet diuitias. Præterea iniurias non ex malignitate, sed aliās ex contumelia, aliās ex intemperantia faciunt, ueluti uirgis credere, & adulterari.

De moribus potentium & fortunatorum. Cap. XVII.

Similiter autem potentia quoq; omnes penè mores in aperto sunt, partim enim eosdem habent quos diuitia, partim etiam meliores. Sunt enim potentes secundum mores,

ambitiosi, ac uiriores quam diuites, eo quod operationes eas expectant, quas ipsis propter potentiam gerere licet. Diligentes quoque magis. Nam coacti quae potentiae sunt considerare, in cura sunt. Honestiores etiam quam morosiores, moderantur enim sibi, cum propter honores coram alijs iurant. Est autem honestas mollis compositaque morositas. Et si iniuriantur, non in paruis, sed in magnis iniuriantur. Secunda uero fortuna dictorum morum habent secundum partes: ad has enim tendunt, quae secunda uidentur fortuna contingunt fortuna. Superbi ergo magis & minus rationales propter secundam fortunam sunt, quamuis mos melior hanc fortunam unus sequitur. Sunt enim erga deum pii, afficiunturque quodammodo ad ipsum propter bona quae sibi a fortuna praebentur, credentes. De moribus igitur aetatum & fortunae dictum est. Contraria enim horum ex contrarijs manifesta sunt, ueluti pauperis, infortunati, ac impotentis mores.

Quod sunt quaedam omnibus generibus communia. Cap. XVIII.

Verum quoniam probabilis orationis usus ad iudicium spectat, nam quae iam scitimus ac iudicauimus, nulla eget amplius oratione: ac quoniam etsi quis cum suadeat ad unum, oratione utatur, ut admonentes aut hortantes faciunt, nihilominus ille unus iudex est. Nam cui persuadendum est, is (ut simpliciter dicam) iudex est, & siue ad litigantes, siue ad causam quispian in deliberando dicat, similiter: uti namque oratione necesse est, & contraria euertere, ad quae tanquam in aduersarium orationem facit. Eodemque modo in demonstratiuis. Nam ad spectatam quasi ad iudicem oratio componitur, ac uniuersaliter solus est ut simpliciter iudex, qui in ciuili certamine quaerita iudicat. Nam & de quibus litigant, & de quibus consultant, omnia quomodo se habeant, inquiruntur. Quoniamque de ciuitatum moribus dictum iam prius est in deliberatiuo, fit ut determinatum iam sit quo pacto, & quibus, moratam orationem faciemus. Et quoniam alius quidem in unoquoque orationis genere finis erat, ac de omnibus opinioniones propositionesque sumptae sunt ex quibus deliberantes, demonstrantes, litigantes fidem faciunt, & ad haec quoniam ex quibus, moratam affectamque orationem facere possibile sit, determinatum est: restat iam ut de communibus tractemus. In oratione igitur omnibus necessarium est, ut possibile atque impossibile utantur, alijsque quod fuit, alijsque quae sint res habiturae euentum, conentur ostendere. Magnitudo quoque omni orationi communis est. Omnes enim siue suadeant aut dissuadeant, siue laudent aut uituperent, siue accusent aut defendant, amplificatione atque attenuatione utuntur. Quibus determinatis, de enthymematibus communiter atque exemplis conabimur dicere: ut quae restant apponentes, quod ab initio intendimus, consequamur. Est autem ex communibus, amplificatio demonstratiuo accommodatissima, praeteritum uero iudiciali, possibile autem & futurum deliberatiuo: ut dictum est.

De possibili & impossibili. Cap. XIX.

Primum igitur de possibilibus & impossibilibus dicamus. Si ergo contrarium uel esse uel fieri possibile sit, contrarium quoque possibile profecto esse uidebitur: ut si sanari hominem possibile est, erit etiam aegrotare. Ea enim contrariorum potentia est, quatenus sunt contraria. Item si simile possibile est, erit & dissimile. Praeterea si quod difficilius est, possibile est, & quod facilius etiam. Insuper si studiosum aut pulchrum fieri possibile, omnino quoque fieri possibile. Nam difficilius est pulchrum fieri domum, quam domum. Item, cuius principium fieri possibile, huius & finis possibilis. Nihil enim eorum fit, neque incipit fieri, quae impossibilia sunt: ut commensurabilem esse diametrum, nec fieri unquam incipit, nec iam fit. Et conuersum: cuius finis, huius etiam principium. cuncta enim ex principio sunt. Ad haec si quod substantia posterius est, aut generatione, id fieri possibile, & prius quoque, uelut si uirum fieri possibile, & puerum quoque, hoc namque fit prius. Quod si puerum, & uirum etiam: principium enim illud. Praeterea quorum amor aut cupido secundum naturam est. Nemo enim amat impossibilia, nec ea cupit ut plurimum. Insuper ea quorum est ars aut scientia, & esse & fieri possibile est. Item ea quorum generationis principium in ijs est quos uel cogere possumus, uel persuadere, ij uero sunt, quibus aut meliores sumus, aut domini, aut amici. Ad haec, quorum partes posibles, & totum, & quorum totum, partes quoque ut plurimum. Nam si lacinia & manica, caeteraque partes fieri possunt, & uestis quoque tota. Et si tota uestis, lacinia quoque atque manica. Praeterea si uniuersum genus ex possibilibus, species quoque fieri possibilis, & si species, genus quoque: ut si nauem fieri possibile,

triremem etiam. Et si triremem, nauem quoque. Praeterea si alterum eorum quae nata sunt ad inuicem referri, alterum quoque: ut si duplum, medium etiam: & si medium, duplum quoque. Praeterea si absque arte ac praeparatione possibile quippiam fieri, id multo magis arte ac cura fieri possibile. Hinc apud Agathonem dictum est: Atqui quae uos fortuna facitis, haec nobis arte necessitateque sunt. Et quod peioribus, aut minoribus, aut imprudencioribus, possibile, id contrarijs horum multo magis, ut Isocrates dixit graue esse, si quod Euthymius didicit, ipse non poterit inuenire. De impossibilibus autem palam quod ex contrarijs istorum sunt. Si uero factum sit, aut non, ex his considerandum primum, si quod minus fieri natum est, id factum est: & quod magis natum, id quoque factum. Deinde, si quod posterius fieri solet, factum est, & quod prius: ut si oblitus est, didicit aliquando. Praeterea si & uolebat, & poterat, fecit. Nam omnes si possunt cum uoluerint, agunt. Nihil enim impedimento est, si uolebat etiam, & extraneorum nihil impediebat. Et si poterat, & cupiebat. Et si poterat, & delectabatur. Nam quibus delectantur, ea ut plurimum si possunt efficiunt. Improbi quidem ex intemperantia, probi uero quoniam proba desiderant. Et si facturus erat, & fecit. Probabile namque fecisse, ipsum quod facturus erat. Et si facta sunt quaecumque nata sunt ante aliquid fieri, aut illius gratia: ut si coruscavit, tonuit. Et si tentauit, etiam fecit. Ad haec si facta sunt quaecumque posterius nata sunt, uel id cuius gratia fuerit, prius quoque & hoc huius gratia ante hoc factum est: ut si tonuit, etiam coruscavit. & si fecit, etiam tentauit. Horum autem omnium alia necessaria sunt, alia ut plurimum ita se habent. Ex contrarijs autem istorum patet si factum non sit. De futuro quoque manifestum ex eisdem est. Nam & quod in posteritate & uoluntate est, erit. Et quod in cupiditate, ira, cogitationeque, est simul cum potestate. Propter haec similiter. Praeterea si est in appetitione faciendi, uel cura, nam ut plurimum sapius sunt quae curae sunt, quam quae non sunt. Et si iam facta sunt quae prius fieri nata sunt, ut si nubibus coelum obtegatur, uerisimile est ut pluat. Et si quod huius gratia factum est, uerisimile, ut hoc quoque fiat: ut si fundamenta iacta sunt, fiet domus. De amplificatione autem, ac attenuatione rerum, maiorisque atque minoris, & omnino magnarum atque paruorum, ex ijs quae iam diximus, manifestum. Dictum est enim in deliberatiuo, & de honorum magnitudine, & de maiore simpliciter. Quare si in unoquoque causarum genere bonum est finis, ut puta utile, honestum ac iustum: perspicuum est, horum omnibus amplificationes esse sumendas. Quare uero praeter haec quicquam de magnitudine simpliciter ac excessu, id est uerba incassum effundere. Singularia enim ad usum praestantiora uniuersalibus sunt. Ac de possibili quidem ac impossibili, & factum ne sit, an non sit, & erit, an non erit: praeterea de amplificatione & attenuatione rerum haec dicta sunt.

De exemplo.

Cap. XX.

Restat autem de fide communiter dicere, quoniam de proprijs iam dictum est. Est autem communis fides genere duplex: exemplum, & enthymema. Nam sententia pars enthymematis est. Primum igitur de exemplo dicamus: quoniam inductioni simile est. Inductio autem principium. Exemplorum ergo species duae sunt. Altera, si res praeteritas dicis: altera, si ipse fingis. Et huius aliud similitudo, aliud apologi, sicut Aesopi, & Libyci. Exemplum igitur tale quid est, ut si quispiam dicat oportere apparatus aduersus regem fieri, qui faciat ne potiatur Aegypto. Nam si Darius non prius traiecit, quam Aegyptum cepit, & cum cepisset, statim traiecit: is quoque si ceperit, traiecit. Quare non est ipsi permitenda Aegyptus. Similitudo uero Socratica est, ut si quis dicat non oportere magistratus sortiri, simile namque esse si quis athletas sortiat, non eos qui certare possint, sed qui forte euenierint: aut si e nauis sorte gubernatorem constituat. Quasi uero sorte potius quam scientia constituendus sit. Apologus talis est Stesichori ad Phalarim, & Aesopi pro Demogoro. Nam Stesichorus cum Himeraei Phalarim plena potestate imperatorem, constituisset, custodesque corporis daturi essent, postquam alia disseruit, apologum eis dixit: Equus, inquit, prae solus obtinebat: quorum cum ceruus adueniens pascua deuastasset, de ultiione cerui equus hominem consuluit, si una secum poenas posset ex ceruo sumere. At ille, facile, inquit, si frenum patieris, & ego in te hastam tenens, ascendero, acceperit equus conditionem, ascendit in ipsum homo. Ita pro ultiione homini equus seruit. Quobrem & uos (inquit) caute, ne cum uelitis hostem ulcisci, idem quod equus patiamini, frenum iam recepistis, quod imperatorem dictatorem constituisistis. Si uero custodiam quoque dederitis, ac ascendere permiseritis, seruetis profecto Phalaridi. Aesopus autem cum in Samo primatem quendam populicapitis accersitum defenderet, dixit uulpem cum fluium transiret, in foream deci-

Epilogus
omnium quae
hactenus di-
spicata
sunt.

Quae factum
probat:

Coniectura.

Species exem-
plorum.

Similitudo.

Apologus.

disse, eiq; longo ibi tempore, cum exire non posset, afflictæ, multas caninas muscas infesse, eam transiens aspexit hericius, misertusq; rogauit, si uellet ut ab ea caninas muscas euelleret, cumque ipsa negasset, causam miratus quærebat, tunc illa, iam, inquit, hæc saturata parum sanguinis trahunt, quod si has tu excuties, famascentes uenient alia: quæ quod mihi sanguinis restat, totum ebibent. Sic igitur, dixit, uobis quoque uiri Samij nihil iam ille locupletatus officit. Si uerò hunc interimetis, pauperes alij locum eius occupabunt, qui ciuitatis pecuniam facile furando consumunt. Huiusmodi ergo apologi ad populum maximè accommodati sunt, habentq; hanc præstantiam, cum difficile sit res præteritas similes inuenire, apologos facillimum est fingere. Nanque opus est hoc modo inuenire, ut & similitudines, modò possis quod simile est perspicere, quod philosophia facile præstat. Non est igitur difficile apologos inuenire. Verum ad consultationem res gestæ multo utiliores sunt. Nam ut plurimum futura præteritis similia sunt. Exemplis igitur, si quidem non habeas enthymemata, quasi demonstrationibus utendum. Si uerò habeas, quasi testimonijs post enthymemata in perorationibus. Cum enim præponuntur, similia inductionibus sunt; inductio autem orationi oratoria, præterquam in paucis, non est idonea. Postposita uerò, testimonijs assimilantur. Testis autem ubique ad fidem utilis. Præterea præponenti multa dicere necesse est; postponenti autem unum etiam sufficit. Nam testis probus uel unus satisfacit. Quot igitur species exemplorum sint, & quo pacto, & quando ipsis utendum, dictum est.

De sententiâ.

Cap. XXI.

Sententiâ quid

DE sententijs autem adhibendis, si quid sententiâ sit dixerimus, facile patebit quibus de rebus, & quando, & quibus consentaneum est in oratione sententijs uti. Sententiâ igitur est non de singularibus, ut qualis quidem Iphicrates sit, sed de uniuersali enunciatio: nec de omnibus uniuersalibus, ut rectum obliquo contrarium esse: sed de quibuscunque operationes sunt, quæ ad agendum eligenda uel fugienda sunt. Quare quoniam enthymemata syllogismi de istis sunt, tam conclusiones enthymematum quam principia syllogismo semoto sententiæ ferè sunt, ut illud: Oportet prudentem uirum non nimium in sapientia liberos erudire. Id igitur sententiâ est: cui si causa quam obrem accesserit, totum enthymema erit. Nam ad octium quod habent, perniciosam etiam sibi hominum inuidiam attrahunt. Et illud, Non est qui felix omnibus in rebus sit, & Nullus hominum liber est. Nam aut pecuniæ aut fortunæ seruit. Si ergo sententiâ est quod diximus: quatuor sententiæ species esse necesse est. Nam aut cum ratione erit, aut sine ratione. Quæ igitur egent demonstratione, cum ratione sunt. Quæcunque uerò nihil mirum continent, absque ratione. Quarum alia necessariò, quoniam ratione præsciuntur, non egent, ut illud: Bene ualere, præstantissimum hominibus est, ut nobis uidetur. Id enim ita iam multis uidetur. Alia simul cum dicantur, patent perspicenti: ut illud, Nemo amator est, qui non semper amet. Earum uerò quæ cum ratione sunt, alia pars enthymematis sunt: ut, Oportet prudentem uirum esse. Alia enthymematica quidem sunt, enthymematis autem pars non sunt: quæ maximè probantur. Huiusmodi autem sunt, in quibuscunque causa inest, ut in illo: Iram immortalem, cum sis mortalis, non serua. Nam quod ira seruanda semper non sit, sententiâ est; adiectum uerò, Cum sis mortalis, quam ob rem significat, cui simile est, Mortalia mortalem, non immortalia curare oportet. Perspicuum igitur est, quot sint sententiæ species, & quibus unaquæque rebus accommodetur. Rebus enim ambigujs aut nouis, & præter opinionem accommodabitur, sed aut ratione preposita sententiâ utemur concludendo: ut si quis dicat, Ego igitur, quoniam nec inuidiosum nec ociosum esse concludit, non oportere doceri assero. Aut hoc preposito, reliqua postponemus. Quæ uerò etsi præter opinionem non uideantur, sunt tamen incerta, ea rotundissimè dicentur, si quam ob rem preposueris, quibus etiam Laconica dicta accommodantur, & ænigmata: ut si quis dicat, quod Sesi chorus apud Locros dixit, Non oportere contumeliatos esse, ne cicadæ humo canant. Sententiâs autem dicere, ætate prouectis maximè congruit. de rebus, inquam, quarum quis usum habet. Nam qui tantus non est, eum dedecet sententiâs dicere, sicuti fabulas. Qui autem de ijs quorum usum non habet, is ineptus atque indoctus est. Signum huius sufficiens, quod agrestes maximè sententiârum fictores sunt, facileq; enunciant. Vniuersaliter autem proferre quod uniuersale non est, conuentioni ac amplificationi conuenit, & in his aut cum incipias, aut cum iam demonstraueris, Verum peruulgatis etiam sententijs atque communibus utendum est, si utiles sunt. Nam quoniam commu-

Sententiârum species quatuor.

Ænigmata.

commu-

communes sunt, quasi omnes ita concedant, rectè se habere uidentur, ut hortanti ad subeunda pericula: inauspicato, Vna est auis optima, pro patria pugnare, cunq; pauciores sint, Martem esse communem. Et ad occidendos inimicorum liberos nihil iniuriantes: Stolidus, qui cum patrem occiderit, liberis pepercit. Propterea prouerbiorum nonnullæ sententiæ quoque sunt, & quasi testimonia: sicut, Atticus aduena. Oportet autem sententiâs tunc uel contra peruulgata dicere, Peruulgata uerò dico, ut, Cognosce te ipsum, & Nihil nimis. Cum aut meliores poterunt mores uideri, aut ex perturbatione dicitur. Ex perturbatione quidem, si quis iratus dicat falsum esse quod oporteat se ipsum cognoscere. Nam hic si se ipsum cognouisset, nunquam magistratum petisset. Mores uerò meliores, quod non oporteat sic amare, ut fertur, quasi osurus sis: sed potius odisse quasi amatorem. Opus est autem ut cum habitu uoluntatem ostendas. Si uerò non ratio statim afferenda est, ut si aut hoc pacto dicas. Quod amare oporteat non ut fertur, sed quasi semper amaturum. Insidiatoris enim illud est, aut sic: Non enim probatur mihi quod fertur. Nam amicum uerum sic oportet amare, quasi semper amaturus sis. Sed neque illud, Nihil nimis: cum oporteat nimis odisse saltem improbos. afferunt autem orationi uires magnas sententiæ, partim quia maximè per eas auditores capiuntur. Gaudent enim si quis uniuersaliter dicens, in eas opiniones fortè deueniat, quas illi particulariter habent. Quod autem dico, hinc erit manifestum, & simul quo pacto ipsas uenari conueniat. Nam sententiâ, ut dictum est, uniuersalis enunciatio est. Gaudent autem cum id uniuersaliter dicitur, quod particulariter ipsi opinantur. ut si quis uicinos aut liberos prauos habeat, gratum profectò illud sibi uidebitur, Nihil uicino molestius, uel, Nihil procreatione liberorum stultius. Quare coniectura primum sequendum est quod præopinatur, deinde in uniuersum de ipso dicendum. Hic igitur unus sententiæ usus est. Alter, & melior, quod moratam facit orationem. Affecta enim oratio est, qua dicentis uoluntas apparet: quod omnis sententiâ ideo facit, quoniam qui eam dicit, uniuersaliter de eligibilibus enunciat. Quare si sententiæ probæ sunt, faciunt, ut proborum qui dicit morum uideatur. Verum de sententiâ, & quid est, & quot eius species, & quando his utendum, quamq; utilitatem afferat, hæc dicta sint.

De enthymematibus.

Cap. XXII.

30

Nunc uerò de enthymematibus primum uniuersaliter quo pacto quærendum sit dicamus: deinde locos exponemus. Alia enim utriusque horum species est. Quod igitur enthymema syllogismus quidam sit, dictum est prius, & quomodo syllogismus, & in quo à dialecticis differat. Non enim de longe, nec omnia sumentem oportet colligere. Nam alterum propter prolixitatem obscuritatis est, alterum quoniam manifesta dicuntur, nugationis. Et hæc causa est ut apud uulgos probabiliores indocti sint, ueluti etiam poetæ alunt, concinnius rudes in uulgo dicere. Communia enim afferunt atque uniuersalia. Illi uerò ex quibus sciunt & proxima. Non ergo ex omnibus quæ uidentur, dicendum, sed ex certis, aut ipsis iudicibus, aut ijs quos multifaciunt. Idq; quoniam sicut aut omnibus aut plurimis perspicuum esse uideatur. Nec solum ex necessarijs colligendum, sed etiam ex ijs quæ ut plurimum sunt. Primum ergo id nobis sumendum est, quod, de quo generetur, dicere atque ratiocinari oportet, siue syllogismo ciuili, siue quocunque alio, necessarium est, quæ in eo sunt uel cuncta, uel saltem aliqua tenere. Nam si nihil habes, unde colligas non habebis. Quo enim pacto, bellandum ne sit an non, Atheniensibus consulere poteris, nisi quæ sint ipsorum copiarum teneas, utrum nauales, an pedestres, an utrunque, & quantæ: uectigalia etiam quæ sint, aut socij, aut hostes, & ad hæc quæ bella gesserunt, & quomodo, cæteraquæ huiusmodi? Laudare quoque quomodo poteris, nisi habeas naualem apud Salamina pugnam, & prælium apud Marathona, uel quæ pro Herculis nepotibus gesta sunt, uel alia huiusmodi. Omnes enim ex ijs bonis quæ alij cui adsunt, uel adesse uidentur, laudant. Similiter etiam uituperant ex contrarijs perspicientes si quid tale in ipsis est aut esse uideatur: ut puta quoniam Græcos in seruitutem redegerunt, & Aeginetas & Potideatas qui cum eis aduersus barbarum pugnarunt, præclarequæ gesserunt, sibi subiecerunt, & si quid huiusmodi erratum in ipsis est. Eodem modo accusantes quoque ac defendentes, ex ijs quæ sunt, & accusant & defendunt. Nihil autem differt de Atheniensibus aut de Lacedæmonijs, & uel de homine uel de deo id ipsum agere. Nam si Achilli consuleres, aut si eum laudares uel uituperares uel defenderes, quæ sunt, aut quæ uidentur esse sumeres, ut ex eis diceres laudans aut uituperans, si

Propria cuiusque propositi tenenda.

quid honestum aut turpe sibi gestum est: accusans uero aut defendens, si quid iustum aut iniustum: consulens autem, si quid utile inest aut noxium. Similiter ijs de quacunq; re alia, ut de iustitia, utrum bonum an non, ex his quae in iustitia sunt, aut in bono, uerum quoniam & ita omnes ostendere uideamus, sed ex ijs quae in unoquoque sunt sumere oportet, idq; recta connectendi ratione adhibita: perspicuum enim, quod impossibile sit aliter demonstrare. Patet igitur necessarium esse, sicut in Topicis primum, ut electa de possibilibus atque opportunissimis circa unumquodque habeantur: quae uero subito incidunt eodem pacto quaeramus, respicientes non in indefinita, sed in ea quae in illis sunt de quibus habetur oratio: ut praeterea plurima & proxima rebus circumscribenda sint. Nam quato plura eorum quae in re sunt teneas, tanto facilius demonstrabis. Et quanto propinquiora, tanto propria magis, ac minus communia. Communia uero dicimus, ut si Achillem laudes, quoniam homo, quoniam semideus, quoniam in Troianos traiecit: haec enim alijs multis insunt. Quare non Achillem magis quam Diomedem laudas. Propria uero, quae nemini quam Achilli contigerunt, ut quoniam Hectora, qui Troianorum erat fortissimus, interfecit, & Cygnum, qui cum esset inuulnerabilis, omnes ne descenderent e nauibus inhibebat, & quoniam adolescens, nec iureiurando adstrictus militauit, caeteraq; huiusmodi. Vnus igitur eligendus modus, primusq; is locus est. Nunc uero enthymematum elementa dicamus. Elementum autem enthymematum atque locum, idem dico. Sed prius de ijs dicamus, de quibus necesse est prius dicere. Sunt enim enthymematum species duae. Nam quaedam quod sit, uel non sit, approbatiua sunt: quaedam *λεγμα* graece appellantur: id latine dicere possumus, redarguendi potestatem habentia, differuntq; sicut in dialecticis syllogismus & elenchus. Est autem approbatiuum quidem enthymema, cum ex concessis colligitur. Elencticum uero, cum repugnantia colliguntur. Ferè igitur nobis in unoquoque genere utili atque necessario loci dicti sunt. Quare quibus enthymemata ex locis elicienda sunt, de bono aut malo, honesto aut turpi, iusto aut iniusto, de proprijs etiam affectibus, eodem modo sumpti sunt nobis iam prius loci ex quibus. Verum nunc alio modo de omnibus communiter sumamus, atque dicamus qui approbatiui, quiq; elenctici sunt, annotantes eos etiam qui sunt apparentium enthymematum, quae tamen non sunt enthymemata, quoniam nec syllogismi, quibus explicatis, de obiectionibus solutionibusq; dicemus unde enthymemata elicienda sunt.

De locis enthymematum.

Cap. XXIII.

Locus ex contrarijs.

Vnus igitur approbatiuorum locus ex contrarijs est. Nam inspicere oportet, si contrario contrarium confirmanti quidem inest, consutanti autem si non inest, ut temperantiam bonum esse, quoniam intemperantia malum, ut in Messeniaca: Nam si bellum horum malorum causa est, per pacem haec emendabimus. Item quod si non ijs qui inuiti obfuerunt, irasci par est: nec ijs qui coacti profuerunt, gratia est habenda. Item quod si multa est hominibus credibilia sint, falsa tamen sunt: contrarium quoque credendum est, multa quamuis mortalibus incredibilia sint, uera tamen esse. Alius ex similibus casibus. Similiter nanque esse & non esse oportet: ut si dicas non omne iustum bonum esse, nam quicquid est iuste, id bene esset: nunc uero iuste mori, non est appetibile. Alius ex ijs quae adiuuicem. Nam si alteri iuste ac bene agere inest, alteri pati inerit. Et si imperasse, etiam fecisse: ut de publicanis Diomedon publicanorum princeps: Nam si uobis locare turpe non est, nec nobis conducere. Nam si qui passus est, iuste ac bene id passus est: ergo & qui fecit: & si qui fecit, ergo & qui passus est. Sed potest in hoc cauillatio fieri. Nam si iuste occisus est, iuste passus est, sed forte non abs te. Quare seorsum perspicendum si patiens dignus fuit qui passus est, & facere qui fecit: deinde utendum quomocunq; congruit. Nam interdum id dissonat, nihilq; prohibet: ueluti & Alcmaeon apud Theodetem, + Matrem uero tuam nemo mortalium oderat. Ait autem respondens, Sed distinguentes considerare oportet. Interrogante uero Alpheiboea cur illam quidem morte dignam iudicarunt, se uero iniuria interfecisse. Et ueluti iudicium de Demosthene, & eorum qui Nicanora interemerunt. Nam quoniam iure interfecisse iudicati sunt, iure caesus indicatus est. Et ut de interfecto Thebis, de quo iudicium fieri uolebat, si occidi dignus erat, quasi non sit contra ius eum occidere, qui iure caesus est. Alius ex eo quod magis & minus, ut, Nec dii quidem omnes sciunt, quo nam pacto homines? Id enim est, si cui magis inesse deberet, non inest: nec cui minus. Illud uero, uicinos ab eo uerberari, a quo uel pater

Ex coniugatis. Ex conexis uel relatiuis.

Fallacia ex hoc loco, ob personarum uel relikuarum circumstantiarum complexum.

Ita ut aliquis nomine sororis. Locus Comparationis.

pater ipse, ex eo quod si minus est, et maius est, utruq; ostendere opus sit, siue quod sit, siue quod non. Praeterea si neq; magis neq; minus. Vnde dictum est, Tuus pater, cum liberos amiserit, miserabilis est: Oeneus uero non est, qui filium amisit totius Graeciae praclarissimum. Et si Theus iniuriatus non est, neq; Alexander, & si nec Tindarida, nec Alexander, & Patroclum Hector, & Achillem Alexander, & si caeteri artifices prauum non sunt, nec philosophi. Et si duces prauum non sunt, quia saepe superantur, nec sophistae. Et si oportet priuatos existimationis uestrae curam habere, & uos Graecorum existimationis. Alius a temporis consideratione, ut Iphicrates pro Hamodio. Et si statuam petenti antequam faceret dedissetis, pore nunc cum fecerit, non dabitis: Num igitur accepturi quidem pollicemini: cum uero accepturitis, tunc aufertis: Et rursus ad illud, An Thebani Philippum in Atticam patientur pertranfire, si antequam auxilium eis aduersus Phocenses tulerit, petijset, sponderent profecto. Incredibile igitur, si quia prodidit ac fidem praestitit, idcirco transitum ei esse negaturos. Alius ex ijs quae quispiam dixit, in se ipsum reiecit. Sed modus differt, ut Iphicrates in Teucro aduersus Aristophotna fecit: nam cum Aristophon, si proderet naues pecunia, rogatus, negasset, intulit deinde: Tu qui Aristophon es, non prodidisses: ergo uero, qui sum Iphicrates, prodidissim. Oportet autem ut magis ille facturus uideatur. Nam aliter ridiculum uidebitur: ut si aduersus Aristidem accusantem id quispiam dixerit. Verum ad detrahendum accusatori fidem: omnino enim accusator defensore melior esse uult. Ad id igitur uniuersaliter reprobandum is locus est, quod alius quispiam facere reprehendat quae ipse uel non facit, uel non faceret: aut facere hortetur quae uel non facit ipse, uel non faceret. Alius ex definitione, ut si dicas, daemonium nihil est aliud, nisi deus, aut dei opus. Atqui si quis putat dei opus esse, hunc putare necesse est deos quoque esse, & sicut Iphicrates dixit generosissimum eum esse, qui optimus est, nihil enim Harmodio & Aristogitoni generosum erat, antequam generose gesserant. Et quod propinquior ipse, nam gesta mea Harmodij atque Aristogitonis gestis propinquiora sunt, quam tua. Et ut in Alexandro, Omnes profecto concedemus non unius fruitionem corporis impuros cupere. Id etiam quod Socrates dixit, nolle ad Archelaum proficisci, turpe nanque similiter aiebat esse, si beneficio affectus non possis referre, quemadmodum si maleficio. Omnes enim isti cum defuerint, acceperint quid sit, tunc, de quo dicunt, ratiocinantur. Alius ex eo quod multipliciter: ut in Topicis de eo quod recte. Alius ex partitione, ut puta si omnestrium causa iniuriantur, aut huius, aut istius, aut illius rei gratia, & propter haec quidem impossibile, propter tertium autem neque ipsi dicunt. Alius ex inductione, ut ex Peperethia, quod mulieres ubique de liberis uere discernunt. Nam tum Athenis Mantiae oratori ambigenti de filio mater asseruit: tum Thebis Ismenia & Stilbone ambigentibus, Ismeniae filium esse. Dodonis confirmauit, ac idcirco Thessali eum Ismeniae filium putarunt. Rursus ex Theodectis lege. Qui de alienis equis paruam curam habuerunt, ijs suos non tradunt. Neque ijs qui naues alienas euerterunt, aliquis tradit suam. Si ergo id ita in omnibus sit, ijs etiam qui aliorum salutem neglexerunt, in custodiam sui utendum non est. Et ut Alcidas: Omnes, inquit, quomocunq; sapientes honorant. Nam Parij Archilochum, quamquam eos uituperasset, honorarunt. Et Chij Homerum, quamquam ciuis suus non esset. Et Mitylenae Sappho, quamuis foemina fuerit. Et Lacedemonij quamquam minime philosophorum studiosi sunt, Chilonem tamen in senatorum suorum ordinem redegerunt. Itali quoque Pythagoram, Lampfaceni uero Anaxagoram, etsi peregrinus esset, magnifice tamen sepelierunt, & ad hunc usque diem uenerantur. Athenienses etiam quousque Solonis legibus utebantur, beati fuerunt, & Lacedaemonij Lycurgi legibus usi. Thebis quoque qui praesuerunt, philosophi erant, & ciuitas erat in felicitate. Alius ex iudicato, aut eodem, aut simili, aut contrario, praesertim si omnes & semper, aut si saltem plurimi, aut sapientes & ij uel omnes, uel clariores, aut etiam si ipsi iudices, uel qui ipsi grati sunt, uel ij aduersus quos iudicare non possunt, domini: uel aduersus quos iudicare turpe sit, ut dii, pater, doctor: ueluti Antocles dixit in Mixidemida: Si furis, quae sunt deae, suffecit poenas in Ariopago dare, Mixidemida uero minime. Aut sicuti Sappho, Malum esse mortem, dii nanque, nisi sic iudicassent, morentur. Aut sicut Aristippus ad Platonem arrogantem, ut putabat. Atqui sodalis noster, inquit, nihil tale, de Socrate dicens, Hegesippus quoque oraculo prius in Olympo usus, Delphis postea quarebat ab Apolline, si quae patri, eadem quoque sibi uideantur: quasi turpe sit contradicere. Socrates etiam de Helena scribit pulcherrimam fuisse, si quidem Theseus ita iudicauit. Et de Alexandro, quem dii praeposuerunt: Euagoram quoque uirtute praclarum fuisse, quod

Conon cum in calamitatem incidisset, relictis ceteris, Euagoram solum petijt. Alius a partibus, sicuti in Topicis, quae mouet anima. Nam haec, aut illa. Exemplum hoc sit ex Socrate Theodectis, Quod ille sacrum non pie coluit: quos deos despexit quos ciuitas deos esse arbitretur? Alius quoniam in pluribus accidat ut bonum quid, aut malum inde consequatur, a consequentibus suadere uel dissuadere, accusare uel defendere, laudare uel uituperare; ut, Eruditionem inuidia malum consequitur, sapientiam bonum. Quare non oportet erudiri, ne habeamus inuidos. Aut oportet: sapientem enim esse oportet. Hic locus cum de duobus oppositis suadendum uel dissuadendum sit, hoc modo de utrisque dicere, quomodo exposuimus. Differt autem, quoniam ibi quae forte oblata sunt, opponuntur, hic uero contraria: ut sacerdos quidam filium uetabat ad populum orationem habere. Nam si iniusta suades (inquit) dii: si uero iusta, homines te odio habebunt. Imò uero habenda est ad populum oratio. Nam si iniusta, homines: sin uero iusta dicam, dii me amabunt. Hoc autem idem est illi prouerbio, quo fertur oleum ac salem emi oportere. Et commutatio quidem est, cum ad utrunque duorum contrariorum bonum ac malum consequuntur, alterum alteri contrarium. Alius quoniam non eadem occulte atque aperte laudant, sed aperte quidem quae iusta sunt, atque honesta maxime, occulte autem malum, quae conferunt, dare operam, ut ex his alterum colligatur. Nam hic locus, eorum quae praeter opinionem sunt, principalissimus est. Alius quoniam ita ex proportione conueniat ut Iphicrates cum censores filium eius puerum adhuc aetate, quoniam statura longus erat, ciuitatis onera ferre cogere: Si longos ex pueris, inquit, uiros putabunt, breues ex uiris, pueros esse profecto censebunt. Et Theodectis in lege: Cum tributa pendentes, ueluti Strabaca & Charidemum, propter probitatem ciues faciatis, non expelletis eos ex ciuitate, qui in tributarios nefanda commiserunt. Alius a consequenti, si idem sit, quod & a quibus consequitur, eadem sint: ut Xenophanes dicebat similiter eos impios esse, qui deos asserant factos, quemadmodum eos qui morituros affirmant, cum utrinque accidat deos aliquando non esse. Omnino autem quod ex utroque accidit, quasi semper idem capiatur, iudicaturi autem estis, non de Socrate, sed professione, an philosophandum sit. Et quod dare terram, & aquam: id seruire sit. Et communis esse participem pacis, id est, iusta facere. Sumendum autem alterum quod accommodatius est. Alius ex eo quod non idem ab eisdem semper eligitur, sed oppositum prius aut posterius, ueluti hoc enthymema: Si exulantes pugnabamus ut reduceremur: reducti sponte exulabimus ne pugnemus. Aliquando enim pugnare ut domi essent eligebant, aliquando non esse domi, ne pugnarent. Alius, si cuius gratia id factum non sit, huius gratia esse, aut factum fuisse dicere: ut si quis afferat cuiuspiam aliquid, ut cum abstulerit doleat. Vnde illud dictum est: Multis non ex beneuolentia deus ingentes praestat prosperitates, uerum ut nobiliores suae fiant calamitates. Et illud Antiphontis ex Meleagro: Non ut feram occiderent, sed ut de uirtute testes Meleagro ad Graciam essent uniuersam. Et Theodectis ex Aiace, quod Diomedes non ut honoraret elegit Ulysses, sed ut minor esset, ac sequeretur. Possibile nanque est huius gratia fecisse. Alius litigantibus & consulentibus communis, ut suaforia & dissuasoria consideres, & ea quorum gratia uel agunt, uel fugiunt, haec enim sunt quae si insunt, agendum est: ut puta si possibile, si utile, si facile aut sibi, aut amicis, uel si nouum damnum illaturum inimicis, aut si iactura minor est emolumento. Ex his enim suadent, ex contrarijs autem dissuadent. Ex his etiam ipsi & accusant, & defendunt quidem ex dissuasorijs, accusant uero ex suaforijs. Est autem hic locus, Pamphili atque Calippi ars uniuersa. Alius, ex ijs quae fieri quidem uidemus: incredibilia uero sunt, quoniam non credentur nisi aut essent, aut propè essent, & quam maxime, nam aut quae sunt, aut quae probabilia sunt, credunt. Si ergo nec credibilia, nec probabilia, uera profecto sunt. Non enim quoniam probabilia, ideo credibilia sic uidentur, ut Androclij Pytheo leges reprehendenti exhiberunt, quoniam dixit lege opus esse legibus, quae ipsas corrigat: nam & sale piscibus. Non enim probabile nec credibile uidetur, cum in mari enutriantur, salis egere: oliuaceis quoque oleo, quamuis non credibile oleo ea egere, ex quibus oleum gignitur.

Elenciticus locus Alius elenciticus, quo repugnantia considerantur, partim in aduersario, si quid tempore, factis, oratione repugnat, hoc pacto. Deinde dicit uos amare qui cum triginta uiris conuiscit, partim in seipso, sic: Deinde litigiosum me ait, litem uero ullam me unquam suscepisse non potest ostendere. Partim & in seipso & in aduersario, hoc modo: Et iste quidem nihil unquam mutuo dedit, ego autem pro multis etiam uestrum solui. Alius cum res aut homi-

homines suspecti sint, uel uideantur causam eius afferre quod suspicionem facit. Est enim aliquid quare ita uidetur: ut cum reprehenderetur quaedam de filio, nam quoniam osculabatur adolescentem, impudica esse uidebatur. Causa dicta soluit suspicionem. Et ut in Aiace apud Theodectem aduersus Aiace Vlysses dicit, quod cum sit Aiace fortior, tamen non uideatur. Alius a causa si est quod sit etiam illud, quod causam sequitur, si non est, nec causa sit. Simul enim causa, & id cuius causa, & absque causa nihil est. ut Leo domas se defendens, accusante Thrasybulo dixit quod in arce quidem constitutus infamiae notatus, respondit, Si ita esset, non se pulsatum a triginta fuisse, sibi enim magis propter odium in plebem susceptum triginta uiri crederent. Alius, considerare si possibile erat, aut est melius, quod consulit, aut facit, aut fecit. Perspicuum nanque, si sic se habent, quod non facit, cum nemo uolens ac sciens mala eligat, quod quidem falsum nonnunquam est. Nam saepe manifestatur postea melius aliter fuisse, quod prius non erat manifestum. Alius, considerare si quid factis contrarium facturi sint, ut Xenophanes lugentibus Eleatis, acrogantibus an Matuta sacrificarent, consulebat, si deam putabant, ne lugerent: sin hominem, ne ipsi sacrificarent. Alius a perperam factis accusare uel defendere, ut in Medea Carcini, hi quidem accusant, quod filios Medea interemerit, quoniam non apparent. Errauit enim Medea emissione filiorum, haec autem se defendit, quod non filios, sed Iasonem interfecerit. Id nanque nisi fecisset, peccasset. Siquidem & alterum fecisset. Hic autem locus ac enthymematis species tota Theodori prior ars est. Alius a nomine, ut Sophocles, aperte Sidero nomenque ipsum ferens. Et ut in deorum consueuerunt laudibus dicere, Et ut Conon Thrasybulum appellabat, Herodicus quoque in Thrasymachum dicit, Semper tu Thrasymachus es. Et in Polum, Semper Polus es. Et de Dracone legumlatore, quod leges illa non hominis essent, sed Draconis. Erant enim durae. Et apud Euripidem Hecuba in Venerem: Nomen quoque tibi recte inditum, dea enim es amentiae praefecta. Et Charemon Pentheus a futura calamitate appellatus. Laudantur autem ex enthymematibus, elencitica magis quam demonstratiua. Nam & breuis contrariorum collectio, est enthymema elenciticum, & auditori quae inter se conferuntur, lucidiora sunt. Ex omnibus uero enthymematibus tam ad demonstrandum quam ad redarguendum accommodatis, ijs maxime plaudunt, quae & audientes statim cum inciperis, percipiunt. Ipsi enim secum gaudent quod prauididerint, & quae ita consequuntur, ut non nisi postea quam dicta sunt intelligantur.

De apparentium enthymematum locis. Cap. XXIII.

Verum quoniam possibile est alium esse syllogismum, alium non esse, sed uideri: necesse est, ut enthymema quoque aliud enthymema sit, aliud non sit, sed uideatur. Siquidem enthymema syllogismus quidam est: loci autem enthymematum quae non sunt, sed uidentur, hi sunt. Primus penes dictionem: & huius quidem una pars, ut & in dialectica est, cum non ratiocinatus conclusionem tandem infert: Non est hoc, & hoc, est ergo necesse hoc atque hoc esse. Nam quod in enthymematibus conuolutum atque per opposita dictum est, id uidetur enthymema. Dicitio enim huiusmodi capax enthymematis est: uideturque id esse penes figuram dictionis. Est autem utile ad dicendum dictione syllogistica, multorum syllogismorum capita dicere, hoc pacto: Qui illos seruauit, qui nostros uultus est, qui Graecos liberauit. quorum unumquodque ex alijs demonstratum est, sed simul collecta aliquid facere uidentur. Alter uero penes aequiuocationem, ut si *μυς* laudandus diceretur, quoniam mysteria inde dicantur, quae sacrorum omnium maxime sunt ueneranda, uel initium optimum esse, unde initiati appellantur. Aut si quis cum canem laudet, de coelesti simul dicat, aut de Pane, quoniam Pindarus ait: O felix, quoniam magnum dei canem atque uatum coelestes appellant. Aut si nullum esse canem decori est, canem esse dedecori est. Et si dicas Mercurium omnium deorum esse liberalissimum, cum solis communis Mercurius uocetur. & si existimatione optimum esse dicas, quia uiri probi non pecunia digni, sed existimatione digni sunt. Nam existimatione dignum non simpliciter dicitur. Alius, si quae seiuuncta sunt, coniunctim; aut quae coniuncta, seiuunctim dicitur. Nam quoniam idem esse uidetur, cum saepe idem non sit: utrum utilius, id faciendum. Est autem haec Euthydemij praecipio: ut scire quia tritemis in Pyraeo sit. Quilibet enim id nouit. Et quod qui elementa scit, carmen quoque sciat: idem enim est. Et quoniam si duplici ualutinarium, nec simplex salubre. Nam si duo bona sunt, quomodo eorum alterum malum?

Quod ita dictum elencticum est, sic uero demonstratiuum. Non enim possibile est duo esse bona, quorum unum malum sit. Omnino autem hic locus cauillatorius est. Rursum quod in Thrasibulum Polycrates dixit, quod triginta tyrannos deposuit, coniungit enim. Vel quod in Oreste Theodectis est ex seiuunctione, iustum, eam quae maritum occiderit, mori: & patris ultionem a filio fieri par est. Ergo haec facta sunt: quae si coniunxeris, non forte amplius iustum. Id autem ex defectu esse potest. Non enim dixit a quo. Alius amplificatione confirmare aut refutare. Quod fit, si antequam demonstraues quod feceris, rem amplifices. Efficat enim ut uideatur uel quod non fecerit, quando qui causam dicit, amplificat: uel quod fecerit, quando accusator indignatur. Quare enthymema non est, falso enim colligit auditor factum ab eo esse aut non esse, cum demonstratum sit: Alius ex signo. Nam id nihil colligit: ut si quis dicit amores ciuitatibus conducere. Nam Harmodij & Aristogitonis amores Hipparchi destruxerunt tyrannidem. Aut sic: Furatur Dionysius, prauus enim est. Nihil enim colligit, cum non sit omnis prauus fur, sed omnis fur prauus. Alius per accidens, sicuti Polycrates de muribus dicit quod auxilium tulissent, arcuum chordas rodentes. Aut si quis dicat optimum esse in coenam uocari. Nam Achilles cum apud Tenedum uocatus non esset, fuit iratus Achuis. Constat autem illum quasi neglectum concitatum fuisse. Quod inde accidit, quod uocatus non fuit. Alius penes consequens, hoc pacto. Alexander magnanimus fuit: Despexit enim multorum contumeliam, & apud Idam secum conuersabatur. Nam quia tales magnanimi sunt, magnanimus etiam is uidebitur. Item exornat se delicate, noctuq; circumerrat: adulter ergo. His simile, quod in templis inopes & cantant, & saluunt, & quod exultibus licet, ubicunque uolunt habitare. Nam cum his qui felices esse uidentur, haec adsint, & ij quibus assunt, felices putabuntur. Sed in modo differunt: quapropter etiam in defectum incidunt. Alius pedes non causam ut causam, hoc pacto: Quia simul, aut post hoc, factum est. Capiunt enim post hoc quasi propter hoc, & maxime qui rempublicam gerunt, ut Demades Demosthenis administrationem omnium malorum causam esse dicebat, quoniam post illam bellum euenit. Alius penes defectum eius, quod est quomodo & quomodo, hoc pacto: Non iniuria Helenam abstulit Alexander, cum eligenti a patre daretur. Non enim semper, sed semel, ad hoc enim usque in potestate patris erat. Vel sic, Ingens contumelia est liberos homines pulsare. Non enim omnino, sed cum non inceperint, manus inferre. Ad haec, sicut in contentiosis penes simpliciter, & non simpliciter, sed quoddam sit apparens syllogismus, ut in dialcticis, quod non ens, ens est. Nam non ens ens, est non ens. Et quod scitur ignotum: scitur enim ignotum quod ignotum sit. Sic etiam in rhetoricis apparens est enthymema penes probabile, non simpliciter, sed probabile quoddam. Id uero est non uniuersaliter, ut Agathon quoque dicit: Fortè quis illud probabile putet, multa mortalibus esse non probabilia. Fit enim hoc praeter probabile, quare id etiam probabile, quod est praeter probabile. Si uero sic, erit probabile quod est non probabile. Verum ut in contentiosis secundum quid, aut ad aliquid, aut quomodo non additum deceptionem facit, ita & hic, quoniam probabile sit non simpliciter, sed quoddam: quo ex loco ars Coracis composita est. Nam siue suspectus non sit, ut si pulsationis imbellis homo accusetur, non enim probabile id: siue suspectus, quoniam robustus: nec id etiam probabile, quoniam probabile uideri poterat: & similiter in alijs: nam uel suspectus uel non suspectus erit necessario, utraque profectò probabilia uidentur. Sed alterum probabile est, alterum non simpliciter, sed ut dictum est. Inferiorem quoque rationem superiorem facere hoc ipsum est. Hinc iure homines Protagorae professionem non ferebant, falsum enim profitebatur, non uerum. Sed apparens probabile nec in arte ulla, sed in rhetorica, & contentiosa. Sed de enthymematibus tam de ijs quae sunt, quam de apparentibus, dictum est. Nunc de solutionibus dicendum uidetur.

De solutionibus,

Cap. XXV.

Soluimus autem uel aliud enthymemata contra opponentes, uel obiectionem inferentes. Cum igitur aliud opponimus, patet quod ex eisdem possumus dicere locis. Syllogismi enim ex probabilibus sunt: probabilia uero multa inter se contraria sunt. Obiectiones autem, sicut in Topicis, quatuor ex locis inueniuntur. Sunt enim aut ex eodem, aut ex simili, aut ex contrario, aut ex iudicatis. Ex eodem, ut si enthymema esset de amore, quoniam bonus: obiectione duplex est. Nam uel uniuersaliter dices omnem indigentiam malum esse, uel secundum partem, quod optimi, neque pessimi amores

dicerent, nisi etiam mali essent amores. Ex contrario autem obiectione ducitur: ut si cum enthymema esset, Probum uirum amicis bene facere: ac, nec improbos omnibus male facere, responderes. Ex simili uero, hoc pacto sit enthymema: Maleficio affecti semper oderunt. At, inquires, beneficio affecti non semper amant. Iudicata uero ea dicimus, quae clarissimorum uirorum iudicio comprobata sunt. Sit enthymema, quod oporteat ebrijs ignoscere, quum ignorantibus peccent. Obiectione: Non ergo Pittachus laude dignus esset, qui maiore poenas in legibus sumi de illis scripsit qui uino peccant. Verum quoniam ex ijs quatuor omnia enthymemata sunt, probabili, exemplo, argumento, signo, & sunt ex probabilibus quidem, quae colliguntur ex ijs quae ut plurimum aut sunt, aut esse uidentur: ab exemplo autem, quae per inductionem ex uno uel pluribus similibus, cum uniuersale corporis, & particularia, ratiocinatione collegeris. Ex argumento autem sunt quae ex ijs inferuntur quae necessario indicio sunt. Ex signo uero, cum per uniuersale aut singulare, siue sit, siue non, collegeris. Quoniam igitur probabile non semper, sed ut plurimum uerum est, perspicuum est, possibile semper esse, huiusmodi enthymemata soluere obiectione allata. Quae quidem non semper uera, sed apparens solutio est. Nam qui obicit, non dissoluit uerisimilitudinem, sed non esse necessariam probat. Quare semper coningit defendentem magis quam accusantem abundare, propter hanc deceptionem. Nam cum accusator per probabilia confirmet, semperque quod ut plurimum est obiectionem habeat, non enim esse, probabile, sed semper, ac necessarium: non est eadem solutio, quod non sit probabile, & quod non sit necessarium. Itaque iudex deceptus putat, si ita solutum est, aut probabile non esse, aut sibi non iudicandum ut dicebamus. Sed non ex necessarijs tantum iudicandum est, uerum etiam ex probabilibus. Id enim est optima sententia iudicare. Quare non fatiscit cum soluat probetque non esse necessarium: sed soluendum est, quod non probabile: quod eueniet, si obiectione magis ut plurimum est. Dupliciter autem potest huiusmodi esse: aut tempore, aut rebus ipsis. Firmissima uero est, si utriusque. Nam quod sapienter sit, id magis probabile est. Refutantur autem & signa, & quae ex signis sunt enthymemata, etiam si uera sunt, ut prius dictum est. nullum enim signum syllogismo colligit, ut nobis ex Analyticis patuit. Contra exempla uero eadem quae contra probabilia est dissolutio. Nam si quid habemus, nec si solutum est, sed quod non sit necessarium, & aut plura, aut sapienter, aliter. In uero & plura & sapienter, sic pugnandum, aut non esse simile id de quo agitur, aut non similiter, quandamque inesse differentiam. Argumenta uero sunt & quae ex argumentis enthymemata, non possunt solui, quod syllogismo non colligant: quod etiam ex Resolutiuis patuit. Quare restat probare quod ita sit ut dicitur. Quod si patet ita esse, & argumentum esse, insolubile iam id redditur, cum omnia per demonstrationem facta sint certiora.

De amplificatione & attenuatione.

Cap. XXVI.

Amplificatio autem & attenuatio non est enthymematis elementum. Idem enim elementum dico, & locum. Nam elementum a locus est, in quem multa incidunt enthymemata. Amplificatio autem & attenuatio enthymemata sunt, ad ostendendum magnum esse uel paruum, quemadmodum bonum quoque ac malum, iustum ac iniustum, & aliorum quodlibet. Haec uero sunt omnia de quibus syllogismi aut enthymemata sunt. Quare si nihil horum locus enthymematis est, nec amplificatio, ac attenuatio. Verum nec refutatio enthymemata species quaedam est alia, quam affirmatiua sunt. Patet namque quod refutat, aut obiectionem inferens, aut probans. Probans autem quod oppositum est, ut si factum unus esse ostendit, alter factum non esse. Quod si factum non esse ille, factum esse hic ostendet. Quamobrem non erit haec differentia, cum eisdem utriusque utantur. Enthymemata autem afferunt quod sit, aut non sit. Obiectione etiam non est enthymema, sed, sicut in Topicis, opinionem quandam dicere, unde perspicuum fiat uel quod non colligit syllogismo, uel quod falsum quiddam assumpsit. Sed de exemplo, de sententia, de enthymematibus, ac omnino de rebus unde inueniuntur, & quomodo inuentas dissoluemus, haec nobis dicta sint.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

RHETORICORVM AD THEODECTEN
LIBER TERTIVS.

De partibus rhetoricæ.

Cap. I.

Erùm quoniam tria in oratione requiruntur: primum unde fiat fides, alterum de eloquutione, tertium de ordine partium orationis: ac de fide iam dictum est, ex quibus, & ex quot, quod ex tribus, & cur tot solum: nam aut quia ipsi qui iudicant, quodammodo affecti sunt, aut quia quales quosdam eos qui dicunt arbitrantur, aut quia quod demonstratum est, omnibus persuadetur: & hoc explanatum, unde enthymemata inveniuntur: sunt enim species enthymematum & loci: sequitur nunc, ut de elocutione dicamus. Non enim sufficit, si habeas quæ dicenda sunt, sed necesse est ea ut oportet dicere, quod plurimum confert ut oratio qualis quædam esse uideatur. Primum igitur quaesitum est, quod natura primum est, unde res ipsæ credibilitatem habeant: deinde quo pacto in dictione ponendæ sunt. Tertio, quod uires quidem habet ingentes, sed nondum explicatum quomodo præ-nunciandum. Nam uel in tragœdiam atque comœdiam tardius accessit. Ipsi enim poëtae tragœdias olim pronuntiabant, quare manifestum est, id etiam in rhetorica ita esse, quemadmodum in re poëtica: quod & alij quidam tractarunt, & Glaucus Teius. Est autem pronuntiatio in uoce, quo pacto ipsa in singulis affectibus utendū sit, ueluti quando magna, quando parua, quando mediocri, & accentibus quomodo, sicut acuto, graui, mediocri. Et quibus in uno quoque numeris. Tria enim sunt quæ considerant, magnitudo, harmonia, numerus. Præmia ergo ex certaminibus ipsi penes ferunt. Verum sicut in poëticis certaminibus plus ipsi poëtae possunt actores, sic & in ciuilibus propter ciuitatum deprauationem. Sed nondum de ipsa ars composita est. Nam & de elocutione tardius acceptum: uideturque parum honestum esse, si bene examines: sed tamen cum rhetorica eiusque præceptio ad opinionem spectet, non quod recte se habeat, sed quia necessarium, non est negligendum. Iustum enim est, nihil plus in oratione querere, quam ne aut dolore aut uoluptate afficias. Ita cum par sit ipsis rebus certare, cætera præter demonstrationes superuacua sunt. Veruntamen nimium faciunt, ut dictum est, propter auditorum prauitatem. Verum elocutio ipsa habet parum quid in docendo semper necessarium. Refert enim ad significandum sic aut sic dicere, quantum non tantum. Verum hæc omnia concepta animi imago sunt, & auditorem respiciunt: quapropter nemo geometriam sic docet. Nam elocutio quæ solis uerbis fit, siquidem recte sit, id facit quod & pronuntiatio. Cœperunt autem parum de ipsa quidam dicere, ueluti Thrasyachus de commiserationis pronuntiatione: sed est nature, aptum esse & ad agendum, & minus artificiosum, quam cætera: elocutio autem artificiosa. quocirca qui id facere possunt rhetores, ipsi quoque sicut & pronuntiantibus præmia posita sunt. Nam orationes scriptæ uehementiores propter eloquutionem uidentur, quam propter sententias. Cœperunt igitur, sicuti natura postulat, id primo poëtae mouere. Nam ipsa nomina imitationes sunt. Est autem & uox nobis ad imitandum omnium particularum aptissima. Quapropter artes quoque constitutæ sunt, rhapsodia, & histrionica, & alia huiusmodi. Ac quoniam poëtae res frivolas dicentes, propter dictionem uidebantur gloriam consequuti, idcirco poëtica primo suscepta est dicitio, qualis est Gorgiæ. Et ad præfens usque multi minus docti hos optime dicere arbitrantur. Id uero ita non est, sed alia orationis, alia poësis dicitio est. Quod inde etiam ostenditur, quod nec ipsi qui tragœdias faciunt, illo modo amplius utuntur: uerum sicut ex tetrametris ad iambicum transgressi sunt, quoniam metrorum omnium id orationi simillimum est: sic quæcunque nomina præter consuetudinem sunt, ea neglexerunt: & quibus præfati exornabant, & in præsentiarum etiam qui hexametra componunt, prætermiserunt. Quam ob rem risu dignum est, eos imitari, qui non amplius illo modo utuntur. Quare perspicuum est, non omnia quæ de dictione dici possunt, nobis esse examinanda, sed de ea qua dicimus. de illa uero dictum est in ijs quæ de arte poëtica tractauimus: ibi ergo perspicatur.

Actio etiam in scripta oratione

De eloquutione.

Cap. II.

Eloquutionis igitur huius uirtus diluciditate definiatur: quod ita esse illud signi est, quoniam

quoniam nisi oratio significet, non habebit opus suum. Et quoniam nec defectam & humilem, nec rerum dignitatem excedere, sed accommodatam esse oportet. Poëtica quoque forte non humilis, sed orationi non accommodata est. Dilucidam autem reddunt orationem, quæ propria sunt, siue nomina, siue uerba: non defectam uero, sed ornatam, reliqua de quibus in arte poëtica diximus. Nam inusitata grauiorem reddunt orationem. Quod enim ad peregrinos atque aduenas patimur, id etiam ipsum ad dictionem sustinemus. Quocirca inusitata sunt adhibenda. hæc enim ex omnibus admiramur. Mirabile autem omne iucundum est. In metro igitur multa id faciunt, commodeque ibi dicuntur. Nam tam res quam personæ de quibus habetur oratio, excellentiores sunt. in oratione uero soluta, cum causa minor sit, multo paucioribus utendum. Nam ibi quoque si seruus aut adulescens ornatiores diceret, aut de paruus, indecorum esset. Quanquam etiam in his extenuatio, iusque & amplitudo decori est. quare oportet id facientes latere, ne fictæ dicere uideantur, sed genuinæ: hoc enim uerisimilem facit orationem, illud autem contrarium. Nam tanquam insidiantia uituperantur, quemadmodum & uina mixta. Quod Theodorius ad aliorum habet histrionum. Illa enim, eius ipsius qui dicit esse uidetur, hæc alienæ. Celantur autem facile, si quis ex consueta communi dictione eligens componat, quod Euripides facit, & primum monstrauit. Cum autem nominibus atque uerbis confiter oratio, cunque nominum tot sint genera, quot in arte poëtica dicta sunt, ex ijs præfatis quædam, & compositis atque iteratis nominibus & fictiis raro & paucis in locis utendum. Sed ubi, dicemus postea, causa quoque dicta est: ad maius enim quam decorum est, orationem extollunt. Propria uero & congrua translatio soluta orationis eloquutioni conueniunt. Cuius signum est, quod solum his omnes utuntur. Omnes enim translationibus & congruis atque proprijs colloquuntur. Quare patet, si quis hæc recte componat, quod oratio & clara, & præfata uidebitur: & cur præfata, latebit, quæ orationis oratoriae uirtus erat. Nominum uero quæ sunt æquiuoca, cauillatori conferunt. æquiuocationibus enim fraudem parat. Quæ uero synonyma sunt, poëtae. Dico autem propria & synonyma, ut proficisci acire: nam hæc ambo & propria & synonyma sunt ad inuicem. Quid autem unum quodque horum sit, & quot translationis genera sint, & quod plurimum tam in re poëtica quam in soluta oratione translationes possint, in arte poëtica, ut diximus, dictum est. Tanto autem magis in ipsis oratori est elaborandum, quanto pauciora præfata soluta oratio habet, quam metrica. Sed dilucidum quoque iucundum ac præfatum maxime affert translatio: neque est accipere ipsum ab aliquo. Sunt autem epitheta & translationes accommodatæ ad inuicem dicenda, quod ex proportione fieri: aliter indecorum uidebitur. Nam contraria simul collata maxime apparent. Considerandum igitur ut iuueni purpureum, sic seni quid conuenit. Non enim eadem utrique decora est uestis. Ad hæc, cum laudare uelis, a melioribus: cum uituperare, a peioribus. Eorum quæ in genere sunt, ducenda translatio est: ueluti si quoniam in eodem genere contraria sunt, mendicantem flagitare dices, ei flagitantem mendicare. nam quoniam petitiones ambo sunt, licet quod diximus facere: sicut etiam Iphicrates dixit Calliam mitragyrtem, id est, stipem flagitantem, sed non daduchum, dixit autem non fuisse ipsum inuitatum, non enim mitragyrtem ipsum appellasset, sed daduchum: nam cum utraq; in diuinis sint, alterum laudabile, alterum illaudabile est. Sic etiam Dionysij adulescentes, artifices seipso appellabant: hæc autem ambo metaphora, hæc quidem fordidantium, hæc autem contrarium, & prædones quidem seipso acquisite uocant nunc. Quapropter licebit etiam dicere iniuriatum errasse, & errantem iniuriari, furatum quoque & accepisse, & rapuisse. Quod uero Telephus apud Euripidem dicit, præfere remis, & in Mysiam abitus, indecorum est, nam regnare, cum dignitatem rerum excedat: non igitur recte est facta hæc metaphora. Fit autem in syllabis quoque error, cum suauis non fuerint: ueluti Dionysius Chalceus in elegijs poësim clamorem Calliopes appellat, nam utraq; uoces sunt. Translatio autem per non significantes uoces frivola est. Prætera non longè petenda, sed a propinquis, & ijs quæ eiusdem generis sunt, & innominata per translationem ita nominare oportet, ut cum dicta sint, pateat esse propinqua, ut in illo comparato ænigmate: Aereum uidi uirum ignitum, uiro conglutinatum, res enim innominata est: sed ambo additio quædam sunt. conglutinationem igitur, ipsius cucurbitæ adhesionem dixit. Et profecto in comprobatis ænigmatibus commodas possumus inuenire translationes. nam cum ænigmatice orationi translationes congruunt, manifestum est, probè, ac ex probis esse translatum. Pulchritudo autem nominis, ut Lycimnius, in sono, aut in significato: & è diuerso turpitudine quoque similiter.

Metaphoræ delectus.

Abitus pro nauigans, nimis seruire est.

Ænigmata etiam metaphoris idonea.

De imagine. Cap. III.

Mago etiam translatio est, parum enim à translatione differt. Nam cum Achillē ut leonem irruisse poeta dicit, imago est: cum uero leonem, translatio. Nam quoniam uterque uiribus excellit, Achillem traducendo leonem appellauit. Accommodantur autem imagines orationi etiam solutæ, sed rarius: poeticum enim id est, ducuntur uero sicut trāslationes, ab eis differentes eo quod dictum est. Sunt igitur imagines in soluta oratione, ut apud Androtionem in Idria, similem ipsum esse canibus uinctis. Nam illæ quicquid incidit mordent, & Idria ex uinculis solutum infestum esse. Et ut Theodamas Archidamū Euxeno geometriam ignorantē conferebat, & ex proportione. Erit enim Euxenus Archidamus geometricus. Et in republica Platonis: Qui mortuos spoliant eos canibus similes esse, quæ lapides mordent, & proficientes non tangunt. Et ut Demosthenes in plebem, gubernatori similem ipsam esse, robusto quidem, sed subcuruo. Illud quoque in carmina poetarum, formosis absque pulchritudine similia esse: nam & illi cum defloruerint, & hæc soluto numero longè alia quam fuerint esse uidentur. Et Pericles in Samios, similes ipsos esse pueris, qui panem accipiunt, sed plorantes. Et in Bœotios, quod ilicibus similes essent. Nam ilices inter se ipsas frangi atque dirumpi, & Bœotios aduersus se ipsos. Item Demosthenes in plebem, quod similes ex navigatione nauis laborantibus sit. Et Democrates oratores nutricibus conferebat, quæ deglutientes cibum, salua pueros inungit. Antisthenes etiam Cephisodotum tenuem thuri parem esse dixit, quoniam periens lactificat. Nam hæc omnia & ut imagines, & ut translationes dicere licet. Quare quæcumque ut translationes dicta probantur, omnia etiam imagines erunt, & imagines translationes erunt ratione indigentes. Verum oportet translationem quæ ex proportione ducitur ad utramque partem, & in ijs quæ sunt eiusdem generis, reddere: ut si phiala Liberi patris scutum est, commodè quoque scutum ipsum Martis phiala dicetur. Oratio igitur ex ijs componitur.

De latinitate. Cap. V.

Initium autem eloquutionis latinitas est: quæ in quinque fundatur. Primum in coniunctionibus, cum sicuti flagitant prius aut posterius altera reddi ad alteram, sic collocantur: ueluti ad ipsum quidem, uero uel autem consequitur. Oportet autem ita eas collocare, ut facile memoria teneantur, & neque longo interuallo redire, neque coniunctionem aliam prius quam necessariam reddere: quod tamen, quamuis rarius, commodè fit, hoc pacto: Ego uero postea quam mihi nunciatum est (uenit enim Cleo rogans atque orans) profectus sum, mecum eos accipiens. Nam hic multæ ante redditionem interiectæ sunt coniunctiones. Quod si longior interpositio fiat, obscura erit oratio. Primum igitur coniunctiones bene disponantur. Deinde proprijs dicendum uocabulis, & non per circuitiones. Tertio non ambiguit, nisi consulto ita quispiam faciat: quod faciunt qui cum nihil habent dicere, aliquid tamen se dicere simulant: ut in poesi fit, & Empedocles facit. Decipit enim circuitio, cum crebra sit, ac ita auditores afficiuntur, sicut multi cum ambigua oracula audiunt, annunt. Croesus cum Halin traiecerit, magnum delebit principatum, & omnino quoniam minor committitur error, idcirco rem in genere, qui uaticinantur, dicunt. Dicit enim forte aliquis uerum magis in ludo paria uel imparia dicens, quam quot: & magis quod hoc erit, quam quando. Quocirca aruspices non determinant quando. Hæc ergo omnia hisque similia fugienda, nisi quis studio faciat. Quarto, ut Protagoras nomina generum distribuebat, masculina, feminina, instrumenta. Nam hæc quoque rectè oportet reddere. Sic progressa, collocataque præcessit. Quinto, ut multa, & pauca, & unum rectè dicantur, ut, Illi profecti, hominem pulsarunt. Vniuersaliter autem oportet legibile esse quod scriptum est, & dictu facile, quod idem est. Id autem multæ coniunctiones longæ que redditiones non habent, nec ea quæ non facile distinguuntur: ueluti quæ Heraclitus scripsit: quæ quoniam non patet, priorī ne an posteriori quicquam accommodetur, distinguere arduum est. ueluti statim in ipso initio libri, Rationis quæ uerè est, & immutabilis, semper, imprudentes homines sunt. dubium enim est, utri semper attribuendum sit. Præterea incongrua sit oratio, cum non reddideris, nisi coniunxeris utriusque congruentia, ut sonum aut colorem uidere quidem commune non est, sentire uero. Obscurum autem etiam cum dicis non apponendo, sed multa inferendo, hoc pacto: Constitui enim, cum tecum hæc atque hæc & sic colloquutus essem, proficisci. Sed non hoc pacto: Constitui enim proficisci, si hæc & sic colloquutus essem.

Ee

& ad hæc tertium, quod cauillatoriam soluit rationem. Non enim (ut dixi Brisson) nemo turpiter loquitur cum hoc pro illo dixit, si quid dicit, hocce significat inuicem, nam id falsum est, cum aliud alio magis proprium sit, & similitus, & aptius ut rem ante oculos ponat. Præterea non similiter se habens proprium & translātū significat, quare uel sic aliud alio pulchrius & turpius existimandum, nam utraq; honestum ac turpe significant, sed non in quantum honestum, atque in quantum turpe: aut hæc quidē sic, ut rem honestam turpem uel significet, contraque hæc ita sit, sed hæc tamen magis, exprimit rem turpem quam turpis est, alia minus. Translationes uero à pulchris transferendæ aut uoce, aut potestate, aut uisu, aut alio quodam sensu, differt autem, & melius dicitur aurora rosea, quam phœnicia, uel multo ineptius, rubea. In epithetis etiā adiectiones tam à malo uel turpi facere possumus. ut turpius dicitur matricida, quam parricida: rursum à meliore, ut ultor parentis. & Simonides cum sibi non multum afferebat qui mulabus uicis, nolebat carmē componere, quasi moleste ferret in laudem mularum id facere: cum uero multum attulit, componebat, Equorum saluete uentipedum filia, atque asinorum etiam filia erant. Ad hæc illud ipsum diminutione consequi licet, est autem diminutio quæ tam bonum quam malum minus ostendit, ut in Babylonis Aristophanes mordaciter dicit pro auro, aurulum: pro ueste, uesticula: pro conuicio, conuiciolum: pro egrotatio, egrotatiuncula. Cautum autem esse oportet, & in utrisque seruari mediocritatem.

De frigidis.

Cap. III.

Rigida uero in dictione sunt quadrupliciter. In nominibus compositis, ut Lycophron, Multifacies coelos, magni cervicis terræ, litus angustoportum. Et, ut Gorgias appellabat, mendici musus adulator, & periuros, atque prohibiuros. Et, ut Alcidas, referta animum uiribus, & faciem facta ignicolor, & promptitudinem ipsorum putauit fore finiferam, & orationis uim finiferam constituit, & purpurocolor Thessali pauimentum. Nam omnia hæc propter compositionem poetica uidentur. Hæc quidem una causa est. Altera, prisca nimium uti, ut Lycophron: Xerxes dico uir montis instar, & Schiron uir uastus. Et Alcidas ludicrum poësi, & ipsam naturæ stoliditatem, & ardenti mentis ira exacerbatum. Tertium in epithetis, cum aut longis, aut alienis, aut frequentioribus utimur. In poësi enim decet album lac dicere, in oratione uero soluta nonnulla in decora sunt, & nonnulla si crebrius ponantur, arguunt ac patefaciunt modum poeticum. Sed quoniam opus est ipsis uti (tollunt enim quod usitatissimum est, & faciunt ut eloquutio grauior uideatur) habenda est mediocritatis cura, ne petus efficiant, quam si frustra dicerentur. Nam malè dicere illi efficitur, ijs non bene. Idcirco quæ scripsit Alcidas, frigida uidentur. Non enim quasi bellarijs, sed quasi cibarijs utitur epithetis, ualde crebris ac patētibus, & amplioribus quam res postulat. Non enim sudorem dicit, sed sudorem humidum: nec in Isthmia, sed in Isthmiorum solennitate: nec leges, sed ciuitatum leges: nec curribundus, sed impetu animi curribundus: nec auditorium, sed naturæ auditorium, & tristem sollicitudinē animi nec gratiæ, sed plebeie gratiæ cōditor, & gubernator audiētium uoluptatis: nec ramis, sed syluæ ramis occuluit: nec corpus tegebat, sed pudenda corporis. Et honorabilem animi cupiditatem: quod simul & compositum & epitheton est. Sic igitur poëma, & sic prauitatis adinuerunt excessum. Nam qui poetice dicunt, propter indecorum ridicula & frigida constringunt atque componunt, & ad hæc obscura propter nugationem. Qui enim, quantum auditor intelligat, tamen interponit, diluciditatem obscuratē dissoluit. Utimur autē compositis, cum & res inominata sit, & dicitio ad compositionē apta, ut *ἄνεμος*, quod si crebrius sit, omnino poeticum est. Quare composita dicitio dithyrambicus est perutilis. Inflatum nanque isti sunt. Prisca uero Heroicis: dignitatem enim ac magnitudinem affert. Translatio autem iambicis, quibus nunc utuntur, ut dictum est. Ad hæc in translationibus quarto frigiditas sit, cum non conueniant, aut quoniam ridiculæ, quibus comici utuntur: aut quoniam inflatè nimis ac tragicidæ, aut quoniam obscuræ, quia remotiores, ut Gorgias: Virides res atque exanguis, quas turpiter seminasti, & perperam messuisti, hoc enim ualde poeticum est. Et ut etiam Alcidas philosophiam uallum legum atque fossam appellat, Odyssæam uero pulcherrimum humanæ uitæ speculum, nihilque tale poësi ludicrum afferens. Cuncta hæc parum credibilia, propter ea quæ dicta sunt. Illud autem Gorgia in hirundinem, cum super eum uolans sterces emisserit, optimè ac tragicidè dictum est, dixit enim, Turpe est hoc ó Philomena. Hoc quidem aui dictū, turpe non sit: uerum ad uirginem, turpissimū. Rectè igitur obiurgauit, quoniam non quod est dixit, sed quod fuerat iam olim.

Epithetorum
delectus.

De amplitudine elocutionis. Cap. VI.

Elocutionis uero amplitudinem hæc faciunt, si ratione, nominis loco utaris, ueluti si non circulum, sed superficiem dicas in qua medium ab extremis æqualiter undiq; distat: cuius contrarium ad breuitatem confert, si pro ratione nomen. Similiter si turpe, aut indecorum. Nam si rationi turpitudine inest, nomen: si uero nominis, rationem dices. Si traslationibus & epithetis significes, modo ne ut poeticum genus incidas. Si multa pro uno ponas, ut poetæ faciunt. Nam & si unum uelint significare portum, dicunt tamen, Portus in Achiuos. Si non connectendo dices, uxoris nostræ, uxoris tuæ. E contra uero breuiter nostræ tuæq; uxoris. Item si cum coniunctione dices. Sin uero breuiter, absq; coniunctione, sed non in connexa, hoc pacto: Et profectus, & alloquutus illum sum, profectus, alloquutus illum sum. Præterea si quæ non sunt, ea dices. Quod de Teumesso facit Antimachus: Modicus quidam uetrosus collis. In infinitum enim sic amplificatio fit tam in bonis, quam in malis. Est igitur in utroq; conducibile si quomodo non habet dices. Quæ ex re uerba etiam poetæ deducunt, ut illud, harmoniam infidem, & Alyram: priuatiua enim inferunt: quod maxime in translationibus quæ ex proportionibus sumuntur, probari solet, ut si quis tubam esse dicat cantum infidem.

De decore in eloquentia. Cap. VII.

Decorum autem erit in elocutione, si affecta erit, & morata, & rebus accommodata. Accommodata uero erit, si non sit humilis in rebus magnis, nec in paruis ampla, neque humili uerbo inlit ornatus: comica enim uidetur, ut apud Cleophontem, Venerabilis tu. Affecta uero, ut cum contumeliamur iratorum dicto: cum impia turpiaq; dicuntur, moleste quasi & caute dicere: cum laudabilia, cum admiratione: cum miserabilia, humiliter: & in alijs similiter. Hæc enim accommodata dictio rem uerisimilem reddit. Nam cum auditores sic se habere homines in huiusmodi rebus considerent, decipiuntur. Quare quanquam non ita sit ut orator dicit, putant tamen sic esse. Similiterq; semper audientes afficiuntur, ac ille qui affectus dicit, etiam si non uere dicat. Quocirca multi clamantes terrent auditores. Verum comprobatio quoq; a signis, morata est: sequitur enim, si accommodata est, genera singula atq; habitus. Dico autem genus, ætate, sexu, natione, ut puer, uir, senex, fœmina, uir, Lacedæmonius, Thessalus. Habitum autem, secundum quem qualis quidam in uiuendo est. Non enim secūdm omnem habitum uita qualis quædam est. Si igitur habitui uerba accommodantur, moratum dicendi faciet genus. Non enim eadē nec eodem modo indoctus et doctus dicet. Verum auditores ea quoq; re afficiuntur quæ scriptores nimium utuntur. Quis nescit quæ nemo ignorat? Nam cum sic dicitur, quasi uereatur auditor ne solus ignarus eius rei sit quam omnes sciunt, annuit: porro quando sit opportunum uel importunum conformare orationem, in omnibus generibus perspiciet facile orator: uerum in omni excessu illud remedio est quod uulgò fertur, Ne quid nimis. Oportet enim ut quisq; seipsum castiget: sic enim fit, ut quod dicitur, uerum esse uideatur. Nec tamen dicentem latebit, quid sit quod faciat. Præterea si omnibus simul congruentibus utaris: sic enim auditor decipitur. Dico autem ueluti si aspera uerba sint, quæ ad hoc genus pertinent, uocem ac uultum, ac cætera non oportet esse dura. Quod si obseruetur, euadet perspicuus unusquisq; character. Sin uero hoc quidem adhibuerit, illud uero nō, latebit industria. Si ergo asperè dicuntur lenia, & aspera leniter, nullam habent uerisimilitudinem. Composita uero uerba si plura sunt, & epitheta, & inusitata, ex affectu dicenti congruunt. Ignoscimus enim irato si malum quid inauditum, monstrificum, montisq; instar dicat, & tunc maxime quando iam commouit auditores laude ac uituperatione, odio aut amore. Quod Isocrates in panegyrico facit circa finem: Fama uero atq; sententia, & si qui passim sunt. Similia enim dicunt omnes commoti: quare similiter dispositi hæc libenter audiunt. Idcirco poesi quoq; congruunt. Videtur enim incitari poesis quoniam furor aguntur. Aut ergo sic oportet, aut illudendo, sicuti Gorgias faciebat, & sicut se habent quæ in Phædro sunt.

De numero. Cap. VIII.

Figura igitur orationis illa maxime probatur, quæ nec metrica est, nec sine numero. Alterum enim non uerisimile fit, cum factum esse uideatur, nimis longè a communi dicendi ratione discedit, cum expectationem faciat, mox idem recursurum. Sicut etiam præcones pueri præueniunt, illudq; præoccupant, quem procuratorem eligat, qui Cleonem manumittit.

manumittit. Alterum quod sine numero est, interminatum est. Verum terminari quidem oportet orationem, sed non metro. Infinitum enim nec iucundum nec cognoscibile est. Omnia uero numero terminantur. Numerus autem figuræ eloquentionis rhythmus est, cuius mensuræ decisiones sunt. Quare numerum quidem habebit oratio, metrum uero non habebit, nec poema sit: numerum quoq; non omnino exquisitum: quod erit si ad aliquid usq; inlit. Numerorum autem heroicus, amplius, elegans, & egēs harmoniæ. Iambicus uero ipsa oratio multorum est. Idcirco ex omnibus metris iambica ex tempore maxime dicunt. Sed opus est ampliorem orationem facere, ac uulgò alienam. Trochaicus autem tripidius aptior: quod ita esse, tetrametra ostendunt. Restat etiam pæan, quo quasi secreto à Thrasymacho incipientes utebantur, sed nesciebant dicere quis esset. Tertius autē est pæan, qui & ex prædictis constat. Sunt enim tria ad duo, cum alter illorum unum ad unum sit, alter duo ad unum. His igitur proportionibus sesquitercia constat: & hæc est pæan. Reliqui igitur & propter ea quæ dicta sunt, & quoniam metrici, omittantur. Pæan uero sumendus, in quo solo ex dictis numeris metrum non constat, quare maxime latet. Impræfentiarum itaq; uno pæane incipientes etiam utuntur. Sed oportet exitum à principio differre. Nam cum sint duo inter se opposita pæanis genera, unum in quo prima producta est, quam tres breues sequuntur, Delogena Diana filia Iouis, principijs congruit, sicut & utuntur. Alterum e contra, in quo tres præcedunt breues, ultima uero producit. Post terras & aquas Oceanumq; rapit atra nox. Is igitur exitum facit incommodum. Nam breuis cum imperfecta sit, mancum facit, si ultima est. Oportet igitur producta dissepere, ut finis manifestus sit, non propter scriptorem, nec propter compositionem, sed propter numerum. Quod igitur non sine numero, sed numerosam oportet esse orationem, & qui sonorum faciunt numerum, & quo pacto dispositi, dictum est.

De pendente oratione ac eius contraria. Cap. IX.

Necessarium autem est uel pendentem esse orationem, ipsaq; coniunctione unam, ut qui in dithyrambicis ambitus sunt, uel conuolutam, & priscorum poetarū antistrophis similem. Pendens igitur compositio ac prisca Herodoti est atq; Thurijs, qua priores quidem omnes, nunc uero non multi utuntur. Dico autem pendentem, quæ nullum per se habet exitum: nisi res quæ dicitur, in exitum peruenerit: quæ infrauis est, quoniam infinita. Omnes enim finem conspiciere uolunt. Quocirca etiam in calce expirant, ac resoluuntur. Non enim fatigantur, cum calcē prospiciant. Pendens igitur talis compositio est. Conuoluta uero, quæ circuitibus effertur. Circuitum autē, id est græcè περιόδον, appello compositionem quæ ipsa per seipsam principiū habeat & finem, magnitudinemq; mediocritatis quæ compositio sua atq; dilucida est: sua uis quidem, quoniam interminato contraria est, & quoniam semper aliquid se habere auditor putat, cum sibi aliquid semper terminatū sit. Nā cum nihil præuideatur nec expediatur, iniucunda compositio est. Dilucida uero, quoniam memoria facile retineatur, quod habet quoniam circuitus compositio numerosa est: quæ res omnium aptissima est ut facile memoria teneatur. Quapropter carmina omnes melius recordantur, quam solutam orationem. Numerum namq; habent, quo mensurantur. Oportet autē ut sensus quoq; in circuitu concludatur, nec incidatur, sicut iambici Sophoclis uersus, Calidon hæc est terra Peloponnesiacæ telluris. Contrariū namq; contingit suspicari: ut in eo quod modo diximus, Calidone in Peloponneso esse. Circuitus autem alius ex membris constat, alius supinus est. Ex membris constare dicitur, cū oratio absoluta sit, & distincta, facilisq; respirationis, non in ipso intervallo, ut qui modo dictus est circuitus, sed totus: membrū uero est altera eius particula. Supinū autem dicimus, qui uno membro constat. Verū oportet, ne tam membra, quam circuitus ipsi aut manci sint, aut longi. Parua enim quasi impingere auditorē faciunt. Nā necesse est quando ad longius & mediocritatem prospiciat, nec sibi terminum præfixerit, cū subito intervallo retrahatur, quasi illusione ex repulsionem fieri. Longiora uero sic auditorem relinquunt, sicut qui calcē prætereunt, deambulantes relinquunt. Circuitus longus omnino sit suspensioni similis. Illud itaque fit quod Chius Democritus in Melampodem qui pro antistrophis suspensionem fecit, mordaciter dixit: Is uir malū alij struens, sibi ipsi malum fabricatus est. Longa enim suspensio facienti pessima: quod commode in longimēbris quoq; dicere possumus. Qui uero breuimembres nimis sunt, circuitus non sunt: præcipitem enim agunt auditorē. Dictio autē quæ in membro est, alia opposita est, alia nō opposita. Nō opposita quidē, hoc pacto: Sep numero eos miratus sum, qui festos dies celebrent, & agones gymnicos instituerunt.

Opposita uerò, cum in utroque membro aut contrarium ad contrarium refertur, aut idem contrarijs adiungitur, hoc pacto: Vtrisque utilitatem attulerunt, & ipsi qui remanserunt, & ipsi qui sequuti sunt. Nam illis plura quam domi habebant, conquisierunt, his sufficientia domi reliquerunt. Contraria uerò est remansio sequutioni, sufficiens pluribus. Quare pecunia indigentibus, & absumere uolentibus, absumptio acquisitioni opponitur. Item accidit etiam saepius ut stolidi feliciter, prudentes infeliciter agant: quia illi mox quidem uirtuosis dignificati sunt: non multo autem posterius principatum maris acceperunt. Item nauigauit per terras, pedibus iuit per maria. Hellepontum enim coniunxit, Atho montem effodit. Item natura ciues, lege ciuitates priuantur. Nam ipsorum alij miserè interierunt, alij turpiter exularunt. Item turpe est cum priuatim Barbaris in famulatu utamur, multos sociorum ipsis publicè seruietes negligere. Item, Aut uiuos amplifices, aut mortuos derelinquas. Item quod ad Pitholaum aliquis dixit, & ad Lycophronem in praetorio: Isti nos domi quidem seruietes uendebant, postea autem quam uenerunt ad nos, empti sunt. In his enim omnibus quod diximus fit. Estque suauis huiusmodi dictio, uel quoniam contraria patent aperte, multoque magis cum ad se ipsa breui referuntur: uel quoniam oratio syllogismo similis uidetur. Elèchus enim oppositorum collectio est: huiusmodi autem oratio contentio dicitur. Compar uerò, cum membra aequalia sunt. Assimulatio autem est, cum ultima utriusque membris similia sunt. Idque necessario uel incipiendo, uel desinendo. Et incipiendo quidem in nominibus, semper sic: Ager erat, qui ager esse dicebatur. Desinendo uerò in ultimis syllabis uel uerbi, uel nominis, aut etiam in integra dictione. Ac in uerbi quidem ultima syllaba quod similiter desinens dicitur, sic: Putarunt eum bene fecisse, & eum ipsum causam fuisse. In nominis autem quod similiter cadens appellatur, hoc modo: Erat in cogitatione maxima, & in spe minima. In uerbo autem integro, quam conuersionem appellamus, hoc pacto: Dignus est insigniri aere, non dignus est aere. At tu & uiuo dicebas male, & nunc in mortuum scribis male. Concurrunt autem in idem nonnunquam contentio, compar, & similiter desinens. Circuituum uerò principia in Theodecticis enumerata ferè sunt. Sed contentiones falsae quoque inueniuntur, ut apud Epicharmum: Interdum quidem ego illorum eram, interdum uerò apud illos ego.

De urbanis. Cap. X.

Verum quoniam de his iam demonstratum est: nunc unde urbana ducantur, & ea maxime quae probantur, dicendum est. Nam posse facere, dicere, aut ingeniosi est, aut exercitati: docere autem, doctrinae huius. Quare nobis dicenda enumerandaque sunt, id in initium surmentibus. Facilitate discere ac intelligere, natura omnibus est suauis, uerba uerò aliquid significant. Quare quaecumque ex uerbis facile nobis ingerunt disciplinam, haec suauissima sunt. Prisca igitur ac aliarum gentium non intelliguntur: propria uerò ac nostratia scimus. Translatio autem id maxime facit. Nam cum senectutem quis stipulam dixerit, disciplinam per senectutem cognitionemque fecit: quoniam utraque defloruerunt. Verum poetarum etiam imagines id ipsum faciunt. Unde illis uti urbanum esse uidetur, cum sit imago, ut iam dictum est, translatio additione differens: quare minus suauis, quoniam longior: & non dicit hoc illud esse, quare nec animus id querit. Necesse igitur est, tam dictionem quam entymemata ea urbana esse, quae uelocem nobis cognitionem faciunt. Idcirco nec quae uulgaria sunt, ex entymematibus comprobantur. Dicimus autem uulgaria, quae cuiuslibet patent, nec quicquam habent quod in eis quaerere oporteat. Nec quaecumque dicta ignorantur, sed quoruncumque cognitio uel simul primum incidunt fit, uel etiam si prius non erat, non multo post mens ea consequitur. Sic enim quasi disciplinatio fit, illo autem modo neutrum. Verum haec atque huiusmodi entymemata propter sententiam comprobantur: propter dictionem autem, dicendi quidem figura si per oppositionem dicuntur, hoc modo: Quam communem alijs pacem, eam suis bellum putabant. Opponitur enim bellum paci. Verbis uerò, si translatio inest orationi, nec aliena: difficilis enim haec intellectu est, nec uulgaris: non enim mouet. Praeterea si praec oculis rem ponit quasi agatur. Cernere enim magis possumus quae aguntur, quam futura. Et ad haec tria consideranda sunt: translatio, oppositio, principium. Cum autem quatuor translationes sint, maxime quae secundum proportionem sunt, comprobantur. Ut Pericles de iuuenibus qui in bello perierunt, dixit sic iuuentutem esse ciuitate admissam, ueluti si quis uer tollat ex anno. Et Leptines de Lacedaemonijs, non permissuros ut Graecia lusca fiat. & Cephisodotus cum Chares Olynthiaci belli rationem reddere festinaret, grauiter ferebat, dicens, in laqueo ab eo plebem teneri, cui ratio reddenda

reddenda est. Idem in Euboeam Athenienses exhortans, sumptis necessarijs dixit oportere Miltiadae sententiam exire. Et Iphicrates cum inducias cum Epidaurensibus, & regionem maritimam Athenienses fecissent, moleste tulit, dixitque neruos bellis ipsis esse incisos. Et Pericles Aeginam dixit tollendam Piraei pestem. Et Esion Graeciam in Siciliam effuderunt. Translatio enim id, & ante oculos. Item ut Graecia clamet. Nam & id modo quodam ante oculos translatio est. Et Cephisodotus, cauendum esse ne consilia concursus fiant. Et Isocrates in diem festum concurrentes. Et in funebri, quod dignum esset in sepultura eorum qui apud Salamina ceciderunt, Graeciam crines incidere, quoniam una cum uirtute ipsorum libertas quoque sepelatur: translatio esset, & ante oculos. Sed quoniam una cum uirtute libertatem dixit: quaedam habet oppositionem. Et Iphicrates: Via enim est mihi orationis per medias res gestas Charetis. Translatio enim ex proportionem est. Et illud, per medias, ante oculos ponit. Et qui dicit pericula ipsa exhortari ut in periculis succurramus, ante oculos transfert. Et quod deus in anima lumen intellectus accendit. utraque enim significanter dicta sunt. Nec bella dissoluimus, sed in posterum reijcimus: utrumque enim futurum, & reiectio, & huiusmodi pax. Item conditionis pacis trophaea sunt multo clariora, quam quae in praelijs constituntur, cum haec pro uno praelio feliciter gesto, ille pro totius belli dispositione. Nam utraque signa uictoriae sunt. Item magnas uituperatione hominum poenas dant ciuitates. Poena enim iustum quoddam damnum est. Dicitur igitur est, urbanitates ex translatione per proportionem dici, cum ante oculos ponant.

Quid sit ante oculos ponere. Cap. XI.

Sed nunc dicendum est quid est quod dicimus ante oculos, & quid facientibus emerget. Praec oculis igitur ponunt, quaecumque significanter geri aliquid ostendunt. Nam si quis bonum uirum quadratum dicit, translatione usus est: utrumque enim perfectum est. Sed haec translatio nihil gerentem significat. Illa uerò significat in florentissimo statu, ut illud: At Graeci iam liberi iubilantes pedibus. Nam iubilare, & translatio & actio est: uelocitatem enim ostendit. Et ueluti Homerus saepius facit, dum inanimata ut animata gerere dicit per translationem. In omnibus igitur si significanter aliquid geri ostendas, comprobatur, ut in istis: Acrisus in campos lapis impudens ferebatur. Item, hastaque uolabat. Itaque, uolare ardebat. Itaque, fixoque in terra corpore, saturari cupiebant. Item, At mucro per pectus ruens traiecit. Nam in his omnibus quasi animata gerere aliquid uidentur. Impudentia enim, & ruere, & caetera, actiones sunt, quae omnia per translationem ex proportionem poeta coniunxit. Sic enim lapis se habet ad Sisyphum, ut impudens ad eum quem impudenter uexat. Verum haec in imaginibus etiam comprobatis de rebus inanimatis facit. Curui fluctus albescentes. Moueri enim ac uiuere cuncta ostendit. Actio autem haec, mutatio est. Oportet autem, ut iam dictum est, a propinquis & apertis transferre: quale in philosophia quoque simile est, quod uel in multo diuersis perspicere ingeniosi est atque solertis, ut Archytas dixit idem esse praetorem ac aram: quoniam ad utrumque refugit qui iniuriam patitur. At si quis dicat, anchoram & suspensorium idem esse. Sunt enim idem quid ambo, sed differunt in eo quod inferius atque desuper. Aut exaequatas esse ciuitates. Idem enim est in his quae multum differunt inter se, apparitione & potestate, quicquid est aequale. Sunt autem urbanitates etiam per translationem ex deceptione. Manifestius autem fit quod dicit, quoniam contra opinabatur, uideturque animus dicere: Ita uere est, ego uerò errabam. Apophthegmata etiam ex eo quod non dicunt, id quod ostendunt, urbana sunt. ut illud Stesichori, quod eis cicadae humi canent. Eademque de causa quae comprobantur aenigmata, iucunda sunt: disciplinatio enim inest. Dicitur etiam translatio, ut Theodorus dicit, cum noua dicuntur: quod fit cum praeter opinionem fit, nec ut ille dicit, si ad priorem opinionem conseras. Verum quemadmodum in ridiculis quae deprauata sunt, & in salibus, qui ex literarum quadam sunt deprauatione: decipitur enim auditor & in metris, cum non consequatur oratio ut auditor putabat. Ibat autem in pedibus habens ulcera. Auditor autem opinabatur calceos ducturum: simul enim haec dum dicuntur, aperiri oportet. Quod uero deprauatione fit, aliud facit quam dicit, ut illud Theodori aduersus citharcedum Nicone, Turbat te: dissimulauit enim uelle dicere, quod te decipiat. Id enim turbat significat: at ille quoniam ex Thracia ipsum esse sciebat, aliud dicebat. Quocirca discenti iucundum. Sic & in urbanis atque facetis, uelut apud Isocratem, principatum maris non esse principium malorum: uel ut apud Isocratem, principatum ciuitatis principium esse malorum.

Quod enim non putabatur dicitur, id dixit. Imperium enim principium dicere, nihil habet egregium, & ἀγχι, non quem dixerat reddidit, sed aliud. Quae omnia tunc probantur, cum per aequiuocationem uel translationem nomen affertur, et commodè si fiat repetitio nominis secundo loco. Nec oportet hospitem semper esse hospitem. Et illud Anaxandride quod in primis fertur: Bonum est mori antequam morte dignum quid facias. Idem est enim ac si dicas: Dignum est mori antequam sis dignus mori. Genus igitur dictionis in istis idem est: uerum quanto breuius, & per oppositionem dicta sunt, tanto magis probantur. Cuius rei causa est, quia promptius contraria ex contrariis discimus: & quoniam paucis, ideo citius. Oportet autem semper aut ad quem dicitur, aut quod rectè dicitur, significari, si quod dicitur, & uerum est, & non uulgare. Separantur enim haec nonnunquam, hoc pacto: Mori oportet nihil peccantem. Nam id non est urbanè dictum. nec id, Dignum oportet dignam uxorem ducere. Sed si utraq; simul habeat, hoc modo. Dignum enim tunc mori, cum non sis dignus mori. Quanto autem plura continebit, tanto urbanius uidetur: ut si & uerba per translationem sint, & translatio huiusmodi, & si compositio comparitasque insit, & si geri uideatur. Imagines quoque, sicut & in superioribus dictum est, translationes quodammodo sunt, & laudantur. Nam aut ex duobus constant, sicut & translatio per proportionem: ueluti dicimus clypeum Martis phialam, & arcum Iyam infidem. Sic igitur cum dicimus, non simplex fit: cum uerò dicimus arcum Iyam, aut clypeum phialam, simplex. Fingunt enim imagines sic, ueluti simiae catatrici, aut lupo ad calcar madefacto. Vtraque enim contrahuntur. Probè uerò dicitur cum translatio insit. Possimus enim clypeum phialam Martis alsimilare, & ruinam uesti lacerae serui: & Niceratus, Philocteten esse à Praty moris lacera tum: ita enim contulit Thrasymachus cum à Praty dictum uidisset Niceratum, uersus barbaturum adhuc atque squalidum decantantem. In quibus maximè poetae excidunt, cum non rectè uel imagine fuerint: sin probè, celebrantur, ueluti Philamon cum Coryco contendens dixit, Veluti apium tortuosa crura gerit. Et sunt omnia haec imagines, quas translationes esse, iam saepe dictum est. Proverbia quoque translationes ex specie sunt: ut si quis ut boni aliquid consequatur, id adducat unde damnum illatum sit: ut Carpathius inquit leporem. Vtriusque enim quod dictum est accidit. Verum unde urbana dicuntur, & cur, causa ferè dicta est. Sunt autem probatae quoque causae superlationes per translationem, ut in ulceribus plenum quiddam dixi. Putaui enim ipsum plenam moris fiscellam esse. Nam ulcus rubrum quiddam est, imò ualde rubrum. Cum uerò dicitur sicuti hoc atque hoc, superlatio est, modo quodam dicendi differens, ut illud, Philamon esse Coryco pugnat. Putaui autem ipsum Philamonem esse Coryco pugnantem, ueluti apium crura esse tortuosa. Putaui enim non crura, sed apia eum gerere sic tortuosa. Sunt autem etiam superlationes pueriles, quoniam uehemèntiam significant. Quocirca Irati maximè ita dicunt, Ne si mihi tot daret, quot arena & puluis. Item, Atridae uerò Agamemnonis filiam non ducam, etiam si aurea cum Venere de pulchritudine certaret. Ipsamque uincat opere, caesis oculis Mineruam. Vtuntur autem hoc modo maximè Attici oratores: sed seni sic dicere indecorum est.

De diuersis dicendi generibus. Cap. XII.

Oportet autem non ignorare, non eandem unicuique generi eloquutionem congruere. Non enim eadem est historica, & concertatiua: nec deliberatiua, & iudicialis. Vtriusque autem necesse est scire, alterum ut latine dicere scias, alterum ne cum alijs significare uelis, tacere cogaris: quod patiuntur qui scribere nesciunt. Historica igitur dictionis est, quae maximè propria & elaborata est. Concertatiua uerò, quae maximè simulata est. Cuius duo genera sunt. Nam altera morata est, altera affecta. Quapropter & histriones huiusmodi fabulas eligunt, poetae quoque hos & tales. Tolerantur uerò qui legi digni sunt, ut Chereimon (est enim exquisitus ut historicus) & Lycimnius ex dithyrambicis. Cumque conferuntur, historici quidem in certaminibus angusti, oratores autem boni, cum legantur, agrestes uidentur. Causa uerò est seorsim, quoniam certamini congruunt. Quam ob causam simulata haec cum actione remota suum non reddant officium, stolidiora uidentur: ueluti asyndeta. & ea quibus saepius idè dicitur, rectè in historia reprobantur. At uerò in contentione oratores utuntur. Simulata enim sunt. Est autem necessarium commutare cum idem dicis. Nam id uiam prebet actioni, hoc modo: Is est qui uestra furatus est, is qui uos decepit, is qui denique uos prodere conatus est. Quod Philemon histrio faciebat in Alexandridae gerontomania, quando cumque Rhadamanthus aut Palamedes introducitur. Et

Et in praefatione Porum, ego ac ego saepius repetit. Nam si quis haec non rectè effingat moribus, fit, ut qui truncum in comedia portant, ridiculus. Et articulos similiter, Veni, offendi, supplicauit. Opus enim est actione, nec ut unum dicere, nec eodem modo, & eadem uocis intentione dicere. Præterea asyndeta breuiasque dissoluta proprium quiddam habent. In eodem enim tempore multa dicere uidentur. Nam cum coniunctio multa faciat unum: patet e contra, quod unum erit multa, si tolletur. Quare amplificat: Veni, dixi, supplicauit, sed despexit quae dixi, quae approbaui. Id Homerus quoque facit in illo: Nireus ab Syme, Nireus Aglaiae, Nireus qui formosissimus. Nam cum de aliquo multa dicuntur, necesse est quoque multoties dici. Quare si multoties, multa quoque uidentur. Amplificauit igitur semel eius recordatus propter deceptionem, mentionemque nullibi amplius fecit, cum & in enumeratione postrema eius meminerit. Deliberatiua uerò eloquutio adumbratio, ni atque pictura omnino similis est. Nam quanto maior populus sit, tanto longius spectat. Quapropter quae exquisita sunt, superuacua magis, peioraque in utrisque uidentur. Iudicialis autem exquisitior, multoque magis si apud unum iudicem. Minimè namque id est in rhetorici. Nam quòd ad rem pertinet, breuis est: aliena uerò & concertatio absunt, quare iudicium purum est. Quapropter nec idem in omnibus his comprobantur oratores: sed ubi actionis plurimum, ibi minimum est exquisita eloquutionis. Id uerò ubi uoce, ac maxime ubi magna opus est. Demonstratiua uerò dictionis, historica maximè, cuius opus lectio, post hanc iudicialis. Superuacuum uerò est, eloquutionem in iucundam & in magnificam diuidere. Nam cur id magis, quam in liberalem & modestam, & in alias morum uirtutes? Quae enim dicta sunt, ea iucundam faciunt, si quidem eloquutionis uirtus rectè definita est. Cuius enim gratia non humilem, sed dilucidam atque decentem oportet esse: Nam si loquax est, non est dilucida. Sed nec etià si breuis. Patet igitur, mediocritatem commodam esse. Iucundam quoque faciunt quae dicta sunt, si trita & prisca bene collocentur, & numerus & uerisimilitudo ita ut decet. Ac de dictione quidè, ac eloquutione, & cõmuniter de omni, & seorsum de singulorum generum dictione est: restat modò de ordine dicere.

De partibus orationis. Cap. XIII.

Sunt igitur duae orationis partes. Necesse enim est primò rem exponere, de qua deinde demonstrare. Idcirco non demonstrare cum exposueris, uel demonstrare re non proposita, impossibile. Nam & qui demonstrat, aliquid demonstrat: & qui exponit, demonstrandi gratia exponit. Horum autem alterum propositio est: alterum fides, ueluti si quis diuidat, ac dicat alterum esse problema, alterum demonstrationem. Nunc autem ridiculose diuidunt. Nam narratio iudicialis solè orationis est. Demonstratiuae autem & deliberatiuae quomodo potest esse narratio, qualis ab his dicitur: aut quae in aduersarium feruntur, aut demonstrationum enumeratio: Prooemium uerò & collatio, & replicatio, tunc in conuentionibus fiunt, cum controuersia insit. Nam accusatio atque defensio saepe, uerum non ita deliberatio. Sed epilodus adhuc neque iudiciali omni: ueluti si breuis oratio est, aut si res memoratu facilis. Accidit enim ei, ut prolixitatem imminuat. Quare partes necessariae, propositio & fides. Propria itaque haec: quae autem communes, prooemium, propositio, persuasio, & epilodus. Nam quae in aduersarium feruntur, ad fidem faciendam dicuntur. Collatio uerò, suorum amplificatio est. Quare pars quaedam est eorum quae fidem faciunt. Demonstrat enim aliquid qui confert: sed exordium nequaquam, nec enumeratio, sed in memoriam reducit. Quare si quis haec ita diuidit, ut Theodori auditores faciebant, erit aliud, narratio, & aliud, praenarratio, & aliud, supernarratio, elenchus quoque ac superelenchus. Sed oportet, cum speciem quandam dicas ac differentiam, tunc nomen imponere. Aliter, inane ac nugatorium est: ueluti Lycimnius in arte facit, corroborationem appellans, & aberrationem, & ramos.

De exordio. Cap. XIII.

Exordium igitur est orationis initium, sicuti in poesi prologus, & in lyrae pulsatione praesudium. Omnia enim haec initia sunt, & quasi uiae adsequentia praeparatio. Pulsationis igitur praesudium demonstratiuo exordio simile est. Nam quemadmodum qui fistula canunt, quod cantaturi sunt, id praecantatum suauit inuitatione coniunxerunt: sic in demonstratiua oratione scribendum est. Quicquid enim uelis, oportet cum statim praedixeris, producere atque coniungere: id quae omnes ita faciunt. Cuius exemplum Isocratica in Helenam orationis exordium. Nihil enim contentiosius

sermonibus & Helenæ commune est. Et simul si digredietur, par est, ne tota oratio eiusdem sit speciei. Fluunt autem demonstratiuorum exordia ex laude aut uituperatione. ut Gorgias in Olympiaca oratione, Admiratione dignum apud multos est ò Græci. Laudat enim eos qui celebres solennitates constituerunt. Isocrates uerò uituperat, quoniam uirtutem corporis muneribus preciosoq; aestimarunt, prudentiæ autem nullum certamen posuerunt. Et à consilio, ut si quis diceret, probos uiros colendos esse, ac ideo Aristidem laudare, non eos qui nec probantur, nec improbantur: sed eos qui cum probi sint, latent, ut Alexander Priami. Hic enim consilium. Præterea ex iudicialibus exordijs. Id autem est ex ijs quæ ad auditorem sunt, si aut de re noua, præter que opinionem habeatur oratio, aut de difficili, aut de peruulgata, ut ignoscendum sit, ut Choerilus dicit: Nunc uerò cum omnia sorte distributa sint. Demonstratiuæ igitur orationis exordia ex his sunt: ex laude, ex uituperatione, ex adhortatione, ex dehortatione, ex ijs quæ ad auditorem sunt: necesseq; est, uel aliena, uel propria esse quæ uia orationi faciunt. Iudicialia uerò exordia idè possunt, quod fabularum prætationes, & poësis exordia. Sed dithyrambicorum demonstratiuis similia sunt: ut illud, Propter te, atq; munera tua, imò prædas. In orationibus autem atque poësi futuræ orationis monstrations sunt, ut audientes non sint suspensi, sed præficiant qua de re habetur oratio. Nam quòd indeterminatum est, in errorem adducit. Qui ergo principium quasi in manum dedit, is facit ut auditor retentus, orationem sequatur. Propterea poeta dixit: Iram pande mihi. Dic mihi Musa uirum: & Dux mihi Musa sis, quò nam pacto ex Asiatica tellure bellum in Europam ingens irrupit. Tragici quoq; fabulam significant, quamuis non statim, ut Euripides. In prologo significant: sicut & Sophocles, Mihi pater Polybius erat. Comœdia etiam eodem modo. Exordij ergo id proprium opus est, maxime que necessarium, finem ostendere ipsum, cuius gratia oratio habetur. Quare si patet, & res parua sit, non est utendum exordio. Cætera uerò genera quibus utuntur, remedia calumniarum & communia sunt, quæ uel ab ipso dicente ducuntur, uel ab auditore, uel à rebus, uel ab aduersarijs. A nobis igitur, & ab aduersario petuntur, quæcunq; ad calumniam uel faciendam, uel soluendam pertinent: sed non in eodem loco. Nam qui defendit, primum ad calumniam respondet. Qui uerò accusat, in peroratione inuehitur, nec causa latet. Necesse nanque est defendenti, quæ impedimento sunt, primum dissoluere: calumnianti uerò in peroratione id facere, ut audientes melius meminerint. Auditor autem disponitur, si ad beneuolentiam, uel ad iram prouocatur, & interdum si attentus sit, aut contra contemnens. Non tamen semper conducit attentum facere: multi nanque conantur ad risum deducere. Ad docilitatem igitur omnia refert, & si quis ita uult etiam, ut probus uideatur: his enim magis attendunt. Attenti ergo fiunt rebus magnis, suis, nouis, iucundis. Quare faciendum, ut de his oratio esse uideatur. Ad contemnendum uerò aptos faciemus, si rem dicemus paruam, si doloris effectiuam, si nihil ad eos pertinere. Non oportet autem ignorare, extra orationem hæc esse omnia. Ad prauum enim dicuntur auditorem, qui quæ sunt extra rem, libenter audit. Nam si talis non est, non est opus exordio, nisi ut res summam dicatur. Est autem omnium partium communis attentio. Vbi enim magis remittuntur quam in principijs: Quare ridiculus qui so- lum in principio collocat, quando maxime omnes attentè audiunt. Vbiunque igitur opus erit, dicendum, Animaduertite quæso: nam hæc res non est magis mea quam uestra. uel, Dicam enim uobis nouum atque inauditum crimen, uel rem ita mirabilem. Id uerò est, ut Prodicus dixit, cum ad somnium auditores deferuntur, pecuniam inter ipsos spargere. Quod uerò ad auditorem, non in quantum auditor, patet. Nam omnes uel calumniantur uel à timore se in exordijs dissolunt. Dicam ò rex. Qui uerò rem turpem habent, aut habere uidentur, his ubiuis immorari confert magis quam in re. Quapropter etiam serui non respondent ad interrogata: sed quæ circa illa sunt, ea dicunt & exordiantur. Vnde autem beneuoli fiant, & de huiusmodi cæteris dictum est. Verum quoniam probe dicitur: Ad Phaeacas mihi præsta Pallas amicam miserabilem que uenire: hæc duo summo- pere spectanda sunt. In demonstratiuis autem faciendum, ut auditor collaudari, aut se ipsum, aut genus, aut studia sua putet, uel alio quodam modo. Nam quòd Socrates in fine nebris dixit, non esse difficile laudare Athenienses apud Athenienses, sed apud Lacedæmonios: id uerum est. Deliberatiuæ autem orationis exordia, ex iudicialibus rationibus fluunt: nam propria minime habet. Nam cum de quo sciunt, dicatur, non eget res exordio, nisi aut propter seipsum, aut propter aduersarios: aut si non tantum quantum uult, sed uel minus uel minus arbitrantur. Quas ob res uel calumniandum, uel dissoluendum est, & aut

& aut amplificandum, aut attenuandum. Horum igitur causa exordio in deliberatiuis opus est, aut etiam ornatus causa, quoniam manca uidentur, nisi habeant: qualis Gorgiæ laudatio in Elios. Nam cum nihil prædixerit, neque commouerit, illico erupit: Elis ciuitas felix.

Loci ad dissoluendam calumniam. Cap. XV.

AD dissoluendam uerò calumniam unus quidem locus, unde quispiam turpem existimationem propulsaret. Nihil enim differt, siue quis inuectus est, siue non, sed tacita resideat in auditorum animis suspicio: quare id uniuersale. Alius locus, ut illata crimina depellas, aut quòd non sunt, aut quòd nocua non sunt, aut non huic, aut non tanta, aut non iniusta, aut non magna, aut non turpia, aut non habentia magnitudinem. De his enim quaestio, ut Iphicrates aduersus Nausicratem, fecisse se quod ille dicebat, & nocuisse, sed non fecisse iniuriam. Aut aliud alij opponendum, hoc pacto: Nocuum, sed honestum: dolore inferens, sed utile: cæteraq; huiusmodi. Alius locus, quòd error, uel aduersa fortuna, uel necessitudo fuit: sicut Sophocles dixit, timere se non ut accusator dixit, ut senex uideatur, sed inuitus. Non enim uellet se annos octoginta natum. Præterea finem pro fine opponere: Noluit nocere, sed hoc uoluit. Et fecisse quidem id de quo accusatur, nocuum uerò accidisse. Par autem odio me haberi, si ut sic eueniret, fecissem. Alius deprehensus in eo crimine calumniator uel nunc, uel aliàs, et aut ipse, aut propinquorum aliquis. Alius, si alij quoq; inuoluuntur, quos aduersarij non esse reos concedunt, ut puta, Si adulter mundus est: et hic ergo. Alius, si alios quoque calumniatus est, aut si alius ipsum, aut si absque calumnia credebantur, ueluti & ipse nunc, qui tamen extra id crimen erant. Alius calumniari calumniantem. Cur enim cum ipse parum credat, huius uerba creduntur? Alius, si iudicium factum est, ueluti Euripides aduersus Hygiæontem in Antidosi accusantem impietatis, quod scripserit peierandum esse, cum dicat: Lingua iurauit, mens uerò minime respondit, iniuriam facere Hygiæontem, cum iudicia Dionysiaci certaminis in forum ducat. ibi enim causam dixisse, dicturumq; si accusare uoluerit. Alius accusatorem accusando: ut puta quòd alia iudicia quaerit, quòd de rebus non credit. Communis autem utriusq; è singulis est, ueluti Vlysses in Teucrum, quòd propinquus esset Priamo. Soror enim Hesionæ, ille uerò, ac pater Telamon, Priami hostis: tu autem etiam exploratores non prodidisti. Alius accusatoris proprius, cum parum laudat, ut magis uituperet, magnum breuiter: aut cum multa bona præposuit, ut unum quod ad rem pertineat, uituperet, quales sunt qui artificiosissimi atq; iniustusissimi sunt. Nam per res bonas nocere conantur, cum malis eas permiscentes. Commune autem dissoluenti cum calumniatore, quoniam contingit idem multorum gratia factum esse, ut hic deprauando ad peius accipiat, dissoluens autem ad melius, hoc pacto Diomedes Vlysses elegit, alter dicet, quoniam uirum fortem putabat, alter, non ideo, sed solum ne cœcitatorem haberet tanquam ignauum. Ac de calumnia hæc dicta sint.

De narratione. Cap. XVI.

NARRATIO autem in demonstratiuis continua non est, sed in partes diuisa. Nam oportet exponere res gestas, ex quibus oratio constituitur. Constituitur autem oratio partim ex eo quod artificiale non est, non enim est rerum gestarum orator causa, partim ex eo quod est artificiosum. Id uerò est, cum ostendunt quòd sit, præsertim si incredibile uidetur, aut quale, aut quantum, aut hæc omnia. Quas ob res non semper oportet continuo enarrare, difficile enim est memoria tenere quæ sic demonstrantur: sed ex his fortis, ex his prudens aut iustus ostendetur. Nam hæc oratio explicatior est, illa uerò multiplicatior, atq; multiplex, & minime plana. Oportet autem cum res notæ sint, in memoriam eas solummodo breuiter reducere. Nam multis narratione opus non est: ueluti si Achillem laudes, cuius res gestas omnes perceperunt: cognitis rebus tantum uti oportebit. Verum si Critiam laudaturus sis, cum non multi res eius teneant, narrare necesse est. Cum igitur laus sit, magnitudinem uirtutis ostendens oratio: tales res gestas fuisse demonstrandum. Laus igitur rerum gestarum est. Quæ uerò extra sunt, sicut nobilitas ac educatio, ad faciendam fidem adhibentur. Verisimile nanque est, probum ex probis, & bene educatum in bonum uirum eruisse. Quapropter & qui gesserunt, eos laudamus, et operationes ipsius actionis signa esse ducimus. Verum quoniam laudaremus, etiam si non gesserit, si talem esse nobis persuaserimus, beatio & felicitatio ipsis quidem eadè, his uerò non eadè, sed sicut uirtutis felicitas,

sic hæc felicitatio continet. Habet autem laus non nihil cum consilio commune. Nam quæ consulendo admoneres, hæc commutata oratione laudem conficiunt. Quare cum habeas quæ agere, qualemque esse oporteat, admonendoque id explicaveris: mutanda uersandaque oratio est, ut laudem efficiat, ueluti cum dicas: Non oportet à fortuna, neque extrinsecus, sed intrinsecus, atque à seipso pendere. Hanc compositione in orationis admonitione sic in laudem uertes: Non enim à fortuna, neque extrinsecus, sed intrinsecus, atque à seipso ille pendebat. Quare laudaturus, quid consuleres, & consulturus, quid laudares considera, orationemque ita uersa, ut nunc quidem quod prohibet, nunc uero quod non prohibet, commutes.

Modum narrationi, nisi mediocritate preter scribi non posse.

Qui uero breuem esse asserunt narrationem oportere, ridiculi sunt: ueluti qui interroganti pistori, durum ne an mollem pinset: quid, inquit, est ne impossibile bene pinset? Oportet enim non esse longam narrationem, nec exordium, nec quæ fidem faciunt: bene dicere tamen, quod est oratoris proprium, nec in longo, nec in breui est, sed in mediocri. Id uero est, si ea dicas, quæ rem significanter exponant, id est, quæ possint efficere, ut uel factum esse, uel iniuria factum esse, uel damno fuisse, uel tantam rem esse quantam uelis, credat auditor. Aduersarij autem horum contraria. Annectenda uero narrationi sunt, quæcunque uel uirtutes tuas, uel aduersarij uitia subostendunt, uel auditoribus iucunda sunt: ut si diceres: At ego semper consulebam quod iustum acpium est, non esse deferendos liberos: hic autem reclamabat, Vbiunque ipse esset, ibi facile alios sibi liberos futuros: ceteraque huiusmodi, quæ dicit Herodotus transfugas Aegyptijs respondisse. Defensori igitur breuior semper narratio, & per quæstiones, aut factum non esse, aut non iniuria, aut non damno fuisse, aut non tantum. Non enim à quæstione recedendum, nisi quid ad illam conducatur: ut si factum esset, non esset tamen iniuria factum. Ad hæc, quæ gesta non sunt, si commiserationem aut indignationem faciunt, perinde ut gesta narranda. Huius exemplum Alcinoi apologus, quod ad Penelopen in sexaginta esset annis factus. Et Phaylli circulus, & in Oeneum præfatio. Oportet autem narrationem maxime moratam atque affectam esse. Quod facile faciemus, si non ignorabimus quid sit, quod moratam orationem efficiat. Primum igitur est, si ita dicas, ut qualis sit animus hominis, subappareat. Morata autem oratio, qualis quædam ideo est, quod uoluntas atque electio qualis quædam est, huic uero inest qualitas propter finem. Idcirco mathematica oratio affecta esse non potest: quoniam cum cuius gratia non habeat, nulla in ea subapparet electio. Socratica uero quoniam de talibus est, morata est. Moratam igitur orationem efficiunt, quæ mores hominis consequuntur: ut si dicas, Hæc ambulando uociferabatur. Ostendit enim audacem hominem, atque agrestem. Item, si non ita ut ratione persuasus, quod multi nunc faciunt, sed ut appetitione. Elegisti, ego uero malui quod utilissimum erat, aut quod optimum, est enim illud prudētis, utilia persequi: hoc uiri boni, honestum preponere. Quod si parum credibile, quod dicis uideretur, ratio afferenda: ut Antigone apud Sophoclem facit, cum persuadere uelit fratrem se uiro atque filijs anteponere: uiro enim ac filijs amissis, Alios facile forsitan habebis: frater uero, si parentes obierunt, nunquam tibi nasciturus est. Verum si nulla succurrit ratio, illud dicere poteris, non ignorare te parum credibilia hæc uideri, & tamen audacius dicere, quoniam natura huiusmodi sis. Minus autem auditori credibile uidetur, si aliud præter utile nos agere ostēdimus. Præterea si ea narrando expones, quæ affectus mouent, eorumque consequentia, & præcipue quæ auditores non ignorant, & aut tibi, aut illi insunt, hoc modo: Hic autem cum me illulisset, abiit. Et ut de Cratylo Aeschynes, quod ore personans, manusque quassans, & intonuit, manuque minatus est. Verisimile enim hæc orationem faciunt: quoniam quæ non ignorantur ab auditoribus, hæc eorum signa fiunt quæ nesciunt: huiusmodi uero plurima Homerus nobis suppeditabit. Ast anus, inquit, faciem manibus retinebat. Nam qui lachrymas effundere inceptant, manibus oculos attingunt. Post hæc illico te qualem quendam uideri latenter facias. Quod facile fieri posse inde patet, quod de nouarum rerum nuncijs, quamuis eos minime cognoscimus, ut tamen orationis, quales nam sint, suspicamur. Est autem multis in locis narratio, & nonnunquam in ipso principio: in deliberatione uero idcirco narratio non incidit, quoniam de futuris rebus narrandum non est. Et cum incidit, rerum iam gestarum est, quibus, aut deprimendo aut efferendo, auditores concitantur, ut illarum memoria de futuris melius consulant. Verum tunc officium consiliarij non adhibetur. Quod si quid minus credibile narratur, dicere statim causam, aut polliceri oportet: ut in Oedipode Carcinii locastæ, cum is interrogaret, qui filium quærebat, semper promittit, Similiter apud Sophoclem Aemon.

Vbi narrandum.

De confirmatione. Cap. XVII.

Quæ uero fidem faciunt, ea uim demonstrandi, quoad eius fieri potest, continent. Et cum quatuor quæstiones sint, si factum est, si obfuit, si tantum, si iure, semper ad id quod in iudicio quaeritur, accommodanda demonstratio est: eodemque modo etiam si de faciendo aut non faciendo quaestio est, aut quod non nocuerit huic, aut non tantum, aut merito, & id genus alia. Neque nos fugiat, quod in hac una quaestione alterum esse prauum necesse est. Non enim ut si qui de iure aut iniuria quaerent, ignorantio causa est, quare in hoc, non in cæteris immorandum est. In demonstratione uero, quod honeste aut utiliter gesserit, ut plurimum amplificatio fiet. Nam res quidem ipsæ cum credi debeant, raro, neque nisi cum uel incredibiles uideantur, uel alius causam habeat, solent demonstrari. In deliberatione autem, aut non futura quæ dicis, respondebit quisquam, aut si futura concedet: tamen, uel non iusta, uel utilia, uel non tanta fore asseuerabit: erit que illud maxime perspicuum, si quid præter rem falsò dicat, id enim signo erit, cetera quoque ipsum mentiri. Præterea scire oportet, sic exempla deliberationibus maxime accommodari, ut iudicia libus enthymemata. Nam cum sit omnis deliberatio de futuris, à præteritis per exemplum de ipsis necesse est dicere. iudicia uero de iam factis aut non factis sunt: quæ demonstrationem idcirco habent, quoniam & necessitatem habent: præterea enim necessitatem iam habent. Non oportet autem enthymemata continere dicere, sed alijs permiscere, ne aliud alij officiat. Est etiam quantitatis terminus quidam, ut Homerus quoque ostendit, Amicem quoniam tot dixisti, quod sapiens uir attulisset, tot inquit, non eiusmodi. Nec enthymematis cum cetera tibi probanda, ne tibi necesse sit ex ignotioribus notiora confirmare, quod philosophi phantia nonnullis accidit. Nec cum affectus mouendi sunt, enthymemate utaris, ne quoniam motus qui simul sunt, alter alterum excutiat, uel ambo cõcidant, uel remissiores redantur, aut affectus excutiantur, aut frustra sit allatum enthymema. Nec cum moratam orationem efficere uelis, enthymema quaeras. Nam demonstratio nec animos mouet, nec electionem habet. Sententijs autem tam in narratione, quam in concertatione utendum est. Plurimum enim afficiunt, moratamque orationem reddunt, hoc modo: Comisi ego hæc illi, quamuis scirem omnibus credendum non esse. Et cum affectu sic: nec tamen, etiam uexatus iniuria sum me poenitet, præsertim cum uideam huic lucrū, mihi ius superesse. Verum deliberatio iudiciali causa multo difficilior est: primum, quia illa futurorum, hæc præteritorum est, quæ uaticinantibus saltem (ut Epimenides Cretensis dicere solebat) certiora sunt. Is enim diuinationem futurorum respuebat, præteritorum quæ occulta erant, solum amplexabatur. Deinde quia cum leges iudicialibus supponantur, principium afferunt, unde inueniendi facultas præberet. Ad hæc, quia non habet multa diuersoria, ut puta in aduersarium, aut de ipso, aut auditoris in affectum impellendi, quod minime adhibendum est, nisi digrediat. Idque per dubitationem faciendum: ut Athenienses oratores factitant, & Isocrates. Accusat enim in consulendo, ut Lacedæmonios in Panegyrica, & Chæta in sociali oratione. In demonstrationibus autem, exterioribus laudibus amplior efficienda oratio est. Quod Isocrates facit, aliquid extrâ semper adducens. Id uero est quod Gorgias dicere solitus erat, quod uidelicet nunquam sibi deesset oratio. Nam si de Achille dicendum est, inquit, Peleam laudabo, deinde & Aeacem, postremò Iouem. Eodemque modo si fortitudinem: aut quoniam hæc atque hæc faciat, quod tale quid est: aut quoniam talis quædam est. Cum igitur demonstrationibus non eges, tunc & moratæ, & demonstrando erit tibi dicendum. Cum uero enthymemata non succurrunt, tunc morata maxime tibi erit oratio. Quæ res idcirco bonum uirum magis decet, quod malit ipse probus uideri, quam demonstrationes sibi esse certiores. Ex enthymematibus uero quæ redarguunt, magis præstant, quam quæ demonstrant. Nam quia contraria ex collatione magis cognoscunt, idcirco quæ redarguunt, acrius inferuntur. Cum uero iam aduersarij locos aggredimur, non in alia parte, sed in faciunda fide adhuc uersamur, ac alios obijciedo, alios argumendo dissoluimus. Sunt autem tam in consilio quam in iudicio nostra primum collocanda, deinde aduersariorū cum contempione quadam refutanda. Quod si multiplex et uaria est aduersariorū oratio, primum cõfutabimus: ut Callistratus in consulatione Messeniaca fecit: quod primò quæ dicere aduersarij possent, cõfutatis, sua deinde posuit. Si uero secundus dices, refutandum tibi prius erit soluendo, ac contra arguendo, et maxime si aduersarius persuasisse uideret. Nam quemadmodum infamem hominem animus aspiciat, sic oratio neque contentis, si bene dixisse aduersarius uideat. Quare auditor uel omnium, uel plurimorum, uel firmissimorum, uel saltem cõsultatū facilius infirmatione preparatas aures nostris dabit.

Enthymematis quatenus utendum.

Collatio generum inter se.

credibilia et putabit: ut illud, primum dijs propugnabo. Nam ego lunonem. Primum enim quod honestissimum erat, aggressus est. Verum hæc de fide dicta sint. Cum autem morata utimur oratione, quoniam quæ de nobis dicimus, aut inuidiam prouocant, aut longam orationem efficiunt, aut objectionem patiuntur: quæ uerò de alijs uel contumeliosa, uel agrestia uidentur: quoniam ergo hæc incommoda consequuntur, alium oportet dicentem introducere. Quod Isocrates in Philippo & in Antiodosi facit. Et ut Archilochus uituperat, cum patrem de filia fingat in iambo dicere: Quid non mortales pro pecunijs facturos credimus? aut quid non deieratos? Sophocles quoque pro Antigone aduersus patrem introducit, ut alij dicere uideantur. Varia etiam oratione utendum, ut nunc entymemata in sententias, nunc sententia in entymemata commodè immutentur, hoc pacto: Conciliari maxime tunc oportet, cum felix sis: sic enim ex sententia rem tuam conficias. Hanc sententiam sic in entymema uertemus: Nam si oportet cum tibi maxime confert, tunc conciliari: nunc id agendum, cum secunda nobis cuncta procedat. Sed de his satis. Nunc de occasione interrogandi dicendum uidentur.

De occasione interrogandi. Cap. XVIII.

Primum igitur tunc maxime interrogandum, cum ex duobus alterum iam ipse aduersarius protulit, ut altero per interrogationem adducto, absurdum quid consequatur: ut à Pericle de salutis sacrificijs interrogatum Lamponem ferunt respondisse, nefas esse non initiatum audire, Periclemque percontatum si ipse sciret. Cumque annueret, & quomodo dixisse, cum initiatus non sis. Deinde cum propositionum alia manifesta sit, aliam duros aduersarios non ambigis: tum etiam necesse non est eam propositionem que manifesta est, interrogando proponere, sed conclusionem inferre: uelut Socrates cum Melitus diceret non arbitrari ipsum deos esse. At qui, inquit, demonia esse quædam fateor. Quod ille cum affirmasset interrogauit, an demones deorum filij essent, uel saltem diuinum quiddam. Quo dato. Est igitur, intulit, qui deorum quidem filios esse, deos uerò non esse arbitretur. Præterea cum uel contraria, uel præter opinionem dicere aduersarium demonstraturus mus. Quarto cum non possit soluere, nisi cauillatorio modo respondeat. Nam si sic respondit, esse quodammodo, & quodammodo non esse, aut hæc quidem sic, illa uerò non: aut aliquando sic, aliquando non, turbantur dubitantes. Aliter igitur nec ponendum quidem est. Nam si instabit, uictus iam uidebitur. Non enim poterit propter auditoris imbecillitatem de multis simul interrogare. Quapropter entymemata quoque ipsa quam maxime conuoluenda sunt. In respondendo autem si ambigua sunt, non statim soluere, sed prius ratione distinguere oportet. Sin uerò contraria uidentur, statim pro responsione inferenda solutio antea quam consequenter aliud interroget aut ratiocinetur. Nec enim difficile est in quo ratio sit perspicere. Cæterum ex Topicis tam hoc quam solutiones nobis patebunt. Præterea si concludendo conclusionem, interrogationem facit, causa dicenda est: ut Sophocles à Pisandro interrogatus, si sibi quoque ut cæteris consiliarijs uisum fuit quadringentos uiros constituere, respondit: An hæc improba tibi non uidebantur? At ille, Tu ergo hæc improba comprobasti. Ita, dixit: nec enim erant meliora. Et ut Lacedæmonius quidam censuræ rationem reddens, interrogatusque, si iure sibi cæteri perempti uiderentur, dixit, Ergo tu eadē istis censuisti? At ille, Ergo tu quoque iure peribis. Minime, inquit, Nam illi corrupti pecunia hæc iudicauerunt: ego uerò nequaquam, sed sententia. Quapropter nec rursus post conclusionem interrogandum est, nec iteratò conclusionem ipsam, si non multum ueritatis habet. Quoniam uerò ridiculorum quoque usus in certaminibus est, oportereque Gorgias rectè dicebat, aduersariorū seria risu præuertere, & risum serijs: explanatumque in ijs quæ de re poetica dicta sunt, quot ridiculorū genera sint, quorū alia liberis congruunt, alia non: inde que rei conuenient, orator assumet. Est autem illud scurrilitate libero magis idonea. Nam qui illa utitur, sui: scurra uerò alterius gratia loquitur.

De peroratione. Cap. XIX.

Peroratio autem ex quatuor constat: ex ijs quæ faciunt ut bene de nobis, malè de aduersarijs auditor sentiat. Quæ amplificandæ aut extenuandæ. Quibus in affectus auditor impellitur. Quibus in memoriam dictorum reducitur. Natura enim fit, ut cum te quidem ueracem, aduersarium uerò mendacem ostenderit: tunc uel laudes, uel uituperes, et omnino supermoliaris. Est autem horum duorum alterum considerandum, aut quod is semper bonus, aut simpliciter: ille uerò quod his infestus, aut simpliciter. Vnde

Vnde uerò tales boni aut infesti fiant, iam dicti sunt loci. Post hæc autem natura duce, quod iam demonstratum est, aut amplificandum, aut attenuandum est. Opus enim est, ut que facta sunt, pateant priusquam ipsorum quantitas explicetur. Nam & corporum incrementum ex præexistentijs est. Vnde autem amplificandum attenuandumque sit, iam pridem expositi loci nobis sunt. Postea uerò cum iam & qualia sint, & quanta sint, patefactum est, in affectus auditor impellendus est: qui sunt commiseratio, indignatio, ira, odium, inuidia, amulatio, contentio: quorum etiam loci iam dicti sunt. quare illud iam restat, ut prædicta in memoriam reducantur, quod sic conuenit facere, sicut in exordijs non rectè præcipiunt faciendum. Nam ut facilia intellectu sint, sæpius idem dicere iubent. Verum ibi quidem res summam dicenda, ne auditores de quo sit iudicium ignorent. Hic uerò ea quibus demonstratum est, per capita repetenda. Initium autem repetitionis, quando perfoluit iam quæ pollicitus est, quare & quæ dicenda erant, & de quo dicendum. Repetuntur autem per collationem eorum quæ ab aduersario dicta sunt. Conferuntur igitur aut quæ de eodem ambo, aut quæ non opposita dixerunt. Sed hic quidem hæc de hoc, ego uerò hæc, & propter hæc. Aut per illusionem: ut puta, Et hæc quidem hic: ego uerò hæc, atque hæc. Et sic, Quid iste nunc faceret si hæc atque hæc demonstrasset, & non illa? Aut per interrogationem: Quid non demonstratum? Et contra, Quid ab isto demonstratum est? Aut igitur sic, aut per collationem, aut ordine quo dicta sunt prius tura. Et rursus, Si ita uis, quæ aduersarij dixerunt seorsum. finis uerò dissoluta maxime, atque per articulum oratio idonea est, ut peroratio non oratio sit. Dixi, Audistis, Habetis, ludicate.

Rhetoricorum ad Theodectem finis.

FRANCISCI PHILELPHI PRÆFATIO IN ARISTOTELIS RHETORICAM AD ALEXANDRUM REGEM.

Vm superiore anno Bononiæ docerem, clarissime pater, quod ea in urbe nemini maioribus aut honoribus aut premijs unquam contingit, coepere nonnulli & nobiles & magni uiri dare operam Græcis literis, qui per quæ iam animaduertissent, si secus facerent, ne non per dignitate ad latinum eloquium eniterentur. Quare cum Aristotelis præcepta illa his Græcè legerem, que de ciuilibus causis ad Alexandrum regem cum pro auctoris more doctissime, tum, ut semper, disertissime scripta sunt, summis à nobis precibus contenderunt id efficere, ut ea latine loquerentur. Censebant enim prudentes uiri, quod longe plus & utilitatis & ornamenti ex his latinis à me factis, quoniam & illi latine loqui quam Græcè mallent, quam si Græca essent, assequerentur. Non enim eò Græcas literas tantopere omnes discere studemus, quod his apud Athenienses Byzantios ue utamur, sed ut illarum subsidio atque ductu, latinam literaturam atque eloquentiam melius teneamus & lautius. Præterea nescio quo pacto, qui minus & diu & multum Græcos codices pertractarint, & sese illis totos dederint, nusquam incredibilem illum ac prope diuinum lactei græcorum eloquij leporem atque dulcedinem, neque apud oratores, neque apud poetas, neque apud philosophos percipiunt: quo fit, ut nostri ferè omnes qui aures delinere concupierint, malint initio Græca latine, quam eadem græcè lectitare: ignorantibus hi quidem & utilius admodum fore uolentibus græca discere, ut græcæ uoces græcè concentus illorum auribus die noctuque obstrepant: & quemadmodum grauitate Latinos græcis, ita nobis suauitate illos & quadam quasi dictionis ambrosia ac nectare mirum in modum antecellere. Id igitur ita familiaribus à me illis efflagitantibus, obstinatissime refragari coepi, tum quia uidebam rem à nobis peti cum sua natura difficilem (est enim in arte uerbum sæpius e uerbo exprimendum: quod ne absurdè fiat, laboris nonnunquam maximus, interdum autem propter sermonis uel dissimilitudinem uel angustias, uoti est) tum quia non eo me pollere ingenio usu ue intelligerem, qui maiestatem Aristotelicæ dictionis latinæ interpretationis filo exprimerem. Proinde nolebam aut ineptus apud aliquos aut temerarius iudicari. Sic igitur pro uirili parte refragantibus nobis, clarus uir, mihique amissimus, & tui nominis eximius prædicator Albertus, is qui per id temporis Bononiæ quæstorem pro summo pontifice gerebat, idem coepit, quod illi antea consueffem, studiosissime à nobis contendere. Qui tamen pro suo iure omnia apud me potest, eo tamen facilius persuasit, quod unam hanc rem fore diceret, qua præcipue gratificari mansuetudini tuæ quirem. Aiebat enim te unum esse, qui pro regia ista & innata tibi animi magnificentiæ ge-

nerositateque, & inaudito quodam splendore, magnitudineque ingenij, cum reliquis omnibus illustres disciplinas, insignesque uirtutes maximi penderes tum hasce elegantiores artes in primis. Id mihi uir ille & amicus & grauis persuasit haud difficulter, utpote quae uera loqui non minus nosse quam uelle, iam pridem animaduertissem. Quod quidem cum alijs multis rebus de illo expertus sum, tum in ijs laudibus quas de tua felici & augusta illa Bononiensi legatione dies noctesque praedicabat, eas enim ita ponebat ante oculos, ut nihil postea Bononiensium reip. acciderit, quod non multo ante impendere uel lapides ipsi prauidissent. Et profecto si tua sequi uestigia quibus ea res erat in manu, uoluissent, neque ipsi excidissent, neque tanta tamque praecleara urbs in tantas calamitates aeternasque decidisset. Sed de his alijs. Cum hanc igitur translationem non ingratam tibi futuram intelligerem, ut amicissimo homini morem gererem, id est, ut me ipsum tuo nomini cum Alberto meo dedicarem, oblitus sum nostri: omnia uincit amor, rem difficilissimam, & meis imparum uiribus sum aggressus. Audentes fortuna iuuat. Potuit Homericus ille Ajax Hectora, quem neque Ulysses, neque Nestor in praedium prouocantem excepisset, sola audacia & aggredi, & singulari certamine superare. potuit & Troas idem ab incensis iam nauibus, fulis Achiuis omnibus, arcere. Potuerimus fortassis etiam nos, etsi minus orationis Aristotelicae nitorem, at ipsa certe sensa latinis uerbis explicare. Verum ne id unum omiserim, nos a Fabio Quintiliano nonnullis in dictionibus interpretatione discrepasse, idque non inconsulto factitatum: ut quod ille *δχιμωριον*, uerbum est uerbo exprimens, concionale genus, & *προματ'αλμ'ι* praesumptionem dixerit, nos usitatore uocabulo deliberatiuum, & praerogationem non absurde (ut arbitror) exprimere maluimus. Sic & alia pleraque in ueniri contigerit, nam quamuis perdoctus ille quidem & acutus uir fuit, ueluti certe est, uoluit tamen in nonnullis uerbis & rebus magis se sui quam Ciceronis similem dici. Nos autem & M. Tullij, & Horatij Flacci, & Eusebij, Hieronymi, qui latinissimi simul & eloquentissimi extiterunt, testimonio & auctoritate freti, in id maxime studemus, ut quae a Graecis transferimus, nihil aliud, quoad eius rei fieri possit, quam latinitatem sapiant. Proinde & hoc praesentis operis ad numerum charactera ac figuram pro uirili parte traduximus. Suspiciens igitur praesens hoc quicquid est munusculi magnifice pater: quod, siquidem autorem ipsum tecum reputes Aristotelem, non te minus e regia profapia genito magnanimo principe, quam Alexandro Macedonum rege dignum existimes. Si uero nostram in te obseruantiam, si nostram in Albertum & in praeclearam omnem Albertorū familiam dilectionem amoremque consideres, & eximium certe id, in primisque deuotum. Ceterum si hisce te rebus delectari intellexero, efficies ut propediem huic quasi praedidio maiora fortasse quaedam ualentioraque certamina subnectam. Interea uero hunc Aristotelem lectitabis inueberisque magna ex parte quae a maioribus nostris de bene dicendi scientia & tradita uobis & relicta sunt, ab Aristotelico fonte praecipua illa quae emanauisse. Qua quidem ex re eo magis eorum impudentia miranda est, qui cum se Aristotelicos dici uolunt, & loquendo & scribendo absurdissimi simul & infantissimi plane reperiuntur.

ARISTOTELES ALEXANDRO REGI S. D.

Quoniam tuis literis factus certior, nonnullos saepe ad nos misisse, qui ut ciuiliū causarum praecipua ad te praescriberem, a me peterent. Ego uero haud negligentia quidem ulla in hoc usque tempus rem distuli, sed ut quaererem ita diligenter de his ad te scribere, ut alius certe nemo qui hisce in rebus elaborasset, diligentius unquam scripserit. Haec igitur recte mihi fuerat sententia. Nam quemadmodum uestium decore atque magnificentia ceteris hominibus praestare maxime studeas, ita etiam dicendi inuentionem, ac uim eam ut accipias nitendum est, quae pulcherrima sit, apprimèque praeclearissima. Longè enim pulchrius est, ac regale magis, animo esse bene constituto, quam habitum corporis uestibus ornatum pulchris intueri. Absurdum enim est, eum qui rerum gestarum gloria ceteris antecellat, uidere humillimis quibusdam in dicendo cedere, praesertim cum non sis nescius, eos qui in populari principatu uersentur, res omnes ad populum: qui uero sub unius imperij ductu constituti sint, ad rationem orationemque referre. Quemadmodum liberae ciuitates communis lex, quae ad honestissimum aliquem finem ducat, dirigere consueuerit: eodem etiam modo & oratio tua queat eos quos imperio tenes, ad id agere quod conducibile sit, & utile. etenim lex (ut ita dixerim) oratio quaedam est, quae communi ciuitati consensu definita iubet, quo pacto

quo unumquodque agendum sit. Accedit ad rem quod neque tibi obscurum existimo, fore nos laudibus eos perinde atque honestos & fortes proiequi, qui & ratione utuntur, & omnia ea duce agere pergunt. qui uero absque ratione & oratione quicquam faciunt, tanquam atroces immanesque adimus. Qua quidem re factum est, ut & malos eorum uirtutum ostendentes male affecerimus, & bonos, eorum uirtutem declarantes, quasi beatos, admirandos, imitandosque uoluerimus. Sicque et quomodo futuras calamitates euitaremus, bonis que instantibus frueremur, adinuenimus. Proinde & imminentes difficultates effugimus, & absentes utilitates comparauimus. Nam ueluti uita quae nulli incertori subiacet, eligenda, ita prudens est oratio deligenda, neque id te praetereat oportebit, quod hominum plurimis, alijs quidem lex ipsa, alijs uero tua tum uita, tum oratio exemplo datur. Ut cunctis igitur, tum Graecis, tum Barbaris antecelas, omni tibi studio annitendum est: quo his qui uersantur in his exemplis, ita horum imitationem per uirtutis elementa pulchre effingant, ut haud sibi deteriora consulant, sed eius se participes et fieri cupiant & exoptent. Rerum est praeterea humanarum augustissimum, consultatione uti, quare nec in sua peruacaneis uulgaribus rebus studium tibi terendum est, sed pro uirili potius parte elaborandum, ut ipsam bellè consultantem perdisceas & teneas. Quis enim sanae mentis dubitarit, si quis inconsulto quid egerit, amentiae quidem: sin autem ratione duce, sapientiae signum esse? Intueri etiam licet eos omnes qui optima inter Graecos rep. utuntur, oratione prius quam rebus conuenire, item que apud eos qui inter Barbaros dignitate praesistant, orationem rebus anteire, quippe qui probe norint, eam que ratione orationemque per spectio utilitatis cognitioque sit, esse quandam salutis arcem: & eiusmodi certe arcem, quae non manu facta, uerum & inexpugnabilis quidem sit, in primisque secura opinanda. Sed ue reor hac de re pluribus ad te scribere, ne fortassis ostentare me ipsum uideat, hisce praesertim in rebus quae probatione non indigent, sed plane patent & in promptu sunt omnibus. Quamobrem haec omnia missa faciens, illa dixerim solum, de quibus in omnem uitam dicendum est: hoc unum esse quo ceteris animalibus praestamus, praeclearum quoddam ab immortali Deo adepti uideamur. Nam siquidem & cupiditate & ira & alijs humilicemodi affectionibus utuntur, etiam reliqua quaeque animalia, oratione autem homoduntaxat, absurdum profecto maxime omnium cedat, si qua una re bestijs antecellimus, eam bene uiuendi ducem praer negligentia reliquerimus. Proinde te iam pridem sua sponte incitatum etiam atque etiam hortor, ut dicendi philosophiam omni studio complectare. nam ueluti corpus bona ualitudine, ita & animus disciplina eruditionemque seruetur. huius enim ductu haudquaquam tibi in rebus gerendis aberrare contigerit, quin potius omnia (ut ita dicam) quae tibi iam parata sunt bona, plane tuebere. Quod si praeterea oculis uidere, iucundum est: animi luminibus cernere, penitusque perspicere, admirabile certe plurimum. Rursus autem quemadmodum imperator sui est seruator exercitus, ita etiam eloquentia, quae sapientiae coniuncta sit, humanae est uitae gubernatrix. Sed haec omnia atque his similia operae precium puto, ut missa hoc tempore faciamus. Monuisti autem tuis literis, ne quis omnino mortalium hunc librum accipiat, quippe qui non sis nescius, sicuti parentes quos ex se genuerint, magis quam ij quibus suppositi sunt, partus amare solent: eodemque modo ij qui praeclearum aliquid ex se inuenerint, maiore ad id studio afficiuntur, quam quibus eo uti contigerit. Non secus enim pro inuentis atque pro liberis emori periclitentur: enim uero ij quos Paris uocant sophistae, quoniam nihil ipsi pro inerti quadam negligentia pariunt, ne diligunt quidem, sed acceptis pecunijs ab se dimittunt. Hanc igitur ob rem te uehementer moneo & exhortor, ita haec dicendi praecipua serues atque tueare, ut cum et ipsa adulescunt, nullius opibus uiolentur, sed honeste tecum decoqueat una uiuant: & cum in adultam aetatem euaserint, immortalem gloriam nanciscantur. Adsumpsimus autem (sicuti nobis Nicanor exposuit) si quid hisce de rebus apud ceteros artis scriptores expolitum elimatumque inuenimus. Impendes autem operam etiam hisce duobus libris, quorum alter meus est, eas continens artes, quas ad Theodecten scripteram: alter autem est Coracis. Reliqua uero omnia quae siue ad ciuilia praecipua, siue ad iudicialia pertinent, separatim hoc in libro scripta sunt: quapropter ex hisce ad te commentarijs ad ea consequenda abunde tibi adiumenta suppetent. Vale,

De genere deliberatiuum.

Ria sunt genera civilium causarum, deliberatiuum, demonstratiuum, iudiciale. horum autem species sunt septem, suasio, dissuasio, laus, uituperatio, accusatio, defensio, & quaestio aut ipsa secundum sese, aut ad aliud. Species igitur in quibus omnis versatur oratio, haec sunt numero. his autem utimur & in consultatione civilium, & apud iudices, & circa alicuius certae personae dictionem: de quibus quidem omnibus ita poterimus apte dicere, si ligillatim uniuscuiusque speciei uim & usum & exercitationem numero comprehenderit. Et primum quidem de suasionibus est dissuasionibusque dicendum. ipsarum enim usus in demonstratiuo deliberatiuoque genere locum in primis habet, ut igitur summam dixerim, suasio est, ad aliquid eligendum aut dicendum agendum uel exhortatio. Dissuasio uero, ne quid eligatur, aut dicatur, agatur uel, dehortatio. His autem ita definitis, suasio ostendat oportet haec ad quae exhortatur, & iusta, & legitima, & utilia, & honesta, & iucunda, & facilia factu esse: quod si minus id poterit, demonstrandum erit cum ad laboriosa & graua quaedam exhortatur, haec factu & possibilia esse, & quam necessaria. dissuasor autem ex contrarijs dehortetur oportet, ut neque iustum, neque legitimum, neque utile, neque honestum, neque iucundum, neque factu possibile hoc sit, uel saltem & laboriosissimum id esse, & minime necessarium. Omnes autem actiones harum utriusque sunt causarum participes: quare dubitandum non est, quin oratio harum alteram contineat. Quae igitur suadentes dissuadentesque desiderare conueniat, haec sunt. Definire autem iam aggrediar unumquodque horum quid sit: demonstrabiturque unde ea nobis in dicendo suppeditent. Iustum igitur est, hominum plurimorum non scripta consuetudo, honesta turpiaque determinans, id uero est, honorare parentes, amicis benefacere, & beneficijs gratiam referre. haec enim & his similia non iubent scriptae leges hominibus faciunda, sed consuetudine non scripta, & communi quadam lege legitimum sit. iusta igitur haec sunt. Lex autem est, communis ciuitatis consensus, qui scriptis praeceperit quomodo unumquodque agendum sit. Utile uero est, praesentium bonorum conseruatio, aut absentium comparatio, aut malorum instantium propulsatio, aut futurorum incommodorum inhibitio. Hoc autem diuidas oportet, priuatis quidem hominibus in corpus, & animum, & res extrinsecas. corpori enim est utile robur, formae dignitas, bona ualitudo: animo uero fortitudo, sapientia, iustitia. Extrinsecas uero sunt amici, pecuniae, possessiones. His autem contraria inutilia sunt. Ciuitati autem utilia talia quaedam sunt: concordia, uires ad bellum, pecuniae & prouentuum copia, sociorum uirtus atque multitudo, ac summam reliqua his similia utilia esse ducimus: quae uero his contraria sunt, inutilia. Honesti uero sunt, ex quibus splendor aliquis atque illustris honos in eo qui aliquid gesserint, emanaturus sit. Iucunda autem, quae afficiunt gaudio. Facilia uero sunt, quae breui tempore et minimo labore impensaque absoluntur. Possibilia autem, quaecumque fieri natura possunt. Necessaria uero, quae ut fiant, arbitrij nostri non est, sed tanquam ex diuina quadam aut humana necessitate omnino sunt. Iusta igitur & legitima, & utilia, & honesta, & iucunda, facilia & possibilia, & necessaria haec sunt. De his autem dicere abunde poterimus, & ex antedictis, & his similibus, & ipsis contrarijs, & ab ijs quae iudicata sunt, aut a dijs immortalibus, aut a claris hominibus, aut a iudicibus, aut ab aduersarijs nostris. Cuiusmodi igitur iustum esset, declarauimus: simile autem iusto est huiusmodi. nam quemadmodum iustum existimamus obtemperare parentibus, itidem conuenit filios parentum res gestas imitari, & ueluti beneficijs benefacere iustum est, ita & ijs a quibus mali nihil suscepimus, iusto simile est non nocere. Hoc igitur modo simile iusto capiendum est. Ex contrarijs autem opus est exemplum ipsum perspicuum faciamus. Nam ueluti iustum est in eos animaduertere qui aliquid perperam patrauerint, ita ijs qui nos beneficio fouerint, referre gratiam decet. Id autem iustum quod ab aliquibus claris uiris iudicatum fuerit, sic erit accipiendum: Verum neque nos soli odio hostes insequimur, maloque afficimus, sed & Athenienses, & Lacedaemonij iustum esse iudicant inimicos multare. Iustum igitur hoc modo crebra exercitatione accipies. Legitimum uero quale etiam ipsum sit, ante a nobis definitum est. Oportet autem ubi uisum sit, ut is qui sententiam dicit, legem etiam adsumat: deinde simile legi scriptae. esset uero huiusmodi. Nam sicut legumlator maximis animaduersionibus fures plectendos uoluit, ita & seductores maximopere sunt multandi. Etenim hi furantur eius quem deceperint hominis mentem: & ueluti legumlator haeredes

haeredes eos statuit qui genere proximi ijs essent qui sine filijs interissent: eodem modo & huius pecuniarum rerumque liberti me nunc dominum fieri decet. nam cum ijs qui ipsum liberarint, haec luce orbatis, proximi ipse sum cognatione, iustus certe sum qui illius res omnes dominio teneam. Legitimo ergo simile adsumitur hoc modo. Contrarium uero sic: Siquidem lex prohibet publica priuatim distribuere, perspicuum est, eos qui illa distribuunt, iniuria omnes afficere a legumlatore iudicatos. nam si eos leges ornari iubent qui honeste rebus communibus iusteq; praesuisissent, nequaquam obscurum est, quin & publicarum rerum dissipatores multa dignos existiment. Ex contrarijs igitur ita legitimum clarum sit, ex iudicatis autem hoc modo. Neque ipse solum praesentem legem harum causa rerum a legumlatore positam dico, sed etiam antea ipsi iudices auctore Lyfittida aequae atque nunc a me dicitur, sententiam de hac re protulere. Legitimum igitur hoc modo tractantes, multipliciter demonstrabimus. Utile autem quale sit, antea definiuimus. Assumendum est autem in dicendo etiam si quid ex utili inciderit: eodemque modo tractandum quemadmodum in iusto legitimoque tradidimus: & sic crebris in locis ostendendum. Effet autem utile simile huiusmodi. Sicuti namque in bello conducit eos qui plurima ualent animi magnitudine, primos in acie ordinare: eodem modo in rebus, permagna utilitati est, prudentissimos multitudini iustissimosque praesesse, & quemadmodum hominibus in bona ualitudine cauere ne in aduersam incidant utile est: ita etiam pacatis urbibus, concordiaque utentibus conducibile est, sese ab omni seditione custodiant. Similia ergo utilia hoc modo crebro tractanda sunt. Ex contrarijs autem utile sic perspicuum sit. Nam si conducit eos ciues qui aequi & boni sunt, honoribus prosequi, ita punire improbos, utilitatis plurimum adfert: & si quidem inutile est nos solos aduersus Thebanos bellum gerere, utile erit ut Lacedaemonios socios nobis adfiscamus, itaque aduersum illos belligeremus. Ex contrarijs igitur sic utile clarum efficit. Utile uero a claris uiris iudicatum hoc pacto adsumes: Nam & Lacedaemonij ubi Athenienses bello superassent, usui sibi fore existimauerunt ne eorum urbem in praedam uerterent: & Athenienses rursus cum possent Spartam funditus euertere, conducere sibi arbitrati sunt, si Lacedaemonij superessent. Er iustum quidem & legitimum & utile sic tibi tractandum est. Honestum uero & facile & iucundum & possibile & necessarium, quomodo & hac superiora te tractare conueniet, & de his quidem & hisce dicere commode poterimus.

Q V A E S I N T C O N S V L T A N D A.

Rvris autem definiemus, quantum & quale, & quid tum in curia, tum in concione consulabimus. nam si horum singula plane tenuerimus, res ipsae pro unaquaque nobis consultatione uerba suppeditabunt. Communes autem species quas diu ante nouerimus, facile in unamquamque causam inducere poterimus: quapropter ea sunt nobis diuidenda de quibus uulgo consultant omnes. Ut summam ergo dixerimus, ea de quibus orationem habemus, propositiones septem sunt numero. necesse enim est nos & consultare, & orare tum in senatu, tum apud populum, aut de sacrificijs, aut de legibus, aut de apparatu civilium, aut de societatibus ac foederibus aduersus alias urbes, aut de bellis, aut de pace, aut de pecuniarum prouentibus. haec igitur propositiones sunt de quibus omnis est nobis & consultatio, & oratio. Harum autem unamquamque diuidamus, considerare musque quibus modis oratione in his utendum fuerit. De sacrificijs autem abunde dicere necesse est. Aut enim dicimus praesenti in statu ea seruanda esse, aut ut magnificentius, aut ut in his humiliter quodammodo agendum sit. Cum igitur dixerimus in praesenti statu ea seruanda esse, causas inueniemus, ex iusto quidem dicentes, iniustum apud omnes esse, praeter consuetudines patrias quicquam agere, quodque omnia uaticina hominibus iubent patrio more sacrificia esse faciunda, & quod eorum qui urbes primo condiderunt, & templa dijs immortalibus erexere, diuini cultus maxime sunt diuque obseruandi. Ex utilia autem dicemus, quod ad rei pecuniarum impensam aut priuatim aut publice conducet ubi pro patrio more sacrificijs sit indultum, & quod ad ciuium audentiam ea res confert non mediocriter: quippe quod grauioris armaturae peditibus equitibusque ac uelutibus ludos celebrantibus, ciues ea ambitione delectati audentiores fient. Ab honesto autem dicemus, si hoc modo celebritates pulchras spectari contigerit. A iucunditate uero, si & uarietas quaedam circa deorum sacrificia ad spectandum accesserit. A possibili autem, si in eiusmodi ludis nihil fiat neque parum, neque minus. Cum igitur in rebus diu constitutis consultatio nobis habetur, cum hac tractamus, operae precium est de antedictis,

aut de horum similibus consideremus, & ea pro rei natura edoceamus. Cum uero confitemur ut ad splendidiorē quendam apparatus sacrificia traducantur, eae sunt causae nobis adferendae, quibus merito consuetudines patrias mouere uideamur, dicentes, adde praesentibus quicquam, id haud esse soluere, sed augere potius res antea constitutas ac firmatas: deinde quod & consentaneum sit, deos immortales beneuolentiores in eos esse a quibus magis uenerentur. item quod neque maiores ipsi eundem semper modum in sacrificijs obseruabant, sed pro tempore, proque secundis rebus & priuatim & publice deorum cultum legibus sanciebant: postea uero quod ueluti in caeteris rebus omnibus consueuimus, ita & respublica. atque priuatas domos administramus. Dicas enim, opus est, si qua ex his ita constitutis utilitas ciuitati, aut splendor aut uoluptas futura est, quae quidem omnia ita tractabis, ueluti in superioribus dictum est. Cum ad humiliter exhortamur, primum quidem temporibus est accommodanda oratio, dicendumque quibus in rebus deterius nunc habeant quam antea habuissent: deinde uero quod ne consentaneum quidem sit, Deos sacrificantium sumptibus, sed pietate potius gaudere. item quod eos qui supra uires quicquam faciunt, & dii & homines quam stultissimos iudicant. demum uero quod nec in hominum arbitrijs publici sumptus modo, uerum & in secundis aduersis que rebus existunt. Has igitur causas & harum similes in sacrificiorum propositionibus habebimus. Ut autem & quae ad optimum sacrificium pertinent sciamus, & exponere & sancire hoc etiam definiam. Est enim id unum omnium quidem optimum sacrificium quod aduersus Deos pie ac diuine, ad sumptus uero moderate, ad bellum autem utiliter, ad spectacula uero splendide habuerit. Aduersus autem deos habebit pie, si patriae consuetudines institutaque non soluantur: moderate uero ad sumptus, si non quaecunque ad pompam missa fuerint, consumantur. Ad bellum autem utiliter, si equites & milites una compositi ludos agant: ad spectacula uero splendide, si & auro, & ijs huiusmodi rebus quae haud consumuntur, magnifice quis utitur. Quae igitur aduersus deos seruanda sunt, perpulchre ex his constituemus. Ex ijs uero quae antea dixerimus, plane scire poterimus, quibus modis oratio de unoquoque sacrificandi genere haberi possit. De legibus autem deque constitutione ciuili rursus eodem modo tractemus. Etenim leges sunt, ut summatim dixerim, ciuitatis publici consensus, qui scriptis terminant atque imperant, quid unumquodque agendum sit. Eae uero leges colendae sunt quibus magistratus parui quidem ac multi ex sortitione, id quod seditione uacat, maxime autem ex totius multitudinis suffragijs in populari principatibus designentur. ita enim & ipse populus, quoniam in ipso sit eos donare honoribus quos uoluerit, haudquaquam accipientibus inuidebit, & clariores magis magisque probitati studebunt, utpote qui intelligant usui sibi futurum, apud ciues se probari. Quae igitur circa comitia in populari dominatu sanciri oporteat, haec sunt. Quae uero ad reliquam administrationem pertinent, sigillatim exponere operosum admodum fuerit. Verum ut breuiter dixerim, id obseruari oportet, ut multitudini leges impedimento sint, ne locupletum rei insidientur, diuites autem indicant ut ultro ad publica ministeria munificentissimi sint. Hoc autem assequi poterunt, si locupletes pro ea quam in publicum munificentiam exhibent, statutis quibusdam honoribus ab ipsis legibus donentur, sique & agricolae pauperibus, & nauium gubernatores uectoribus anteponant. sic enim & locupletes non inuiti reip. inseruiant, & plebes non calumniae, sed ministerijs studebunt. Opus est praeterea in conditis legibus seueritatem inesse, quae neque agrum ad egestatem redigere, neque morientium substantias publicare fas sit: & magnos ijs cruciatus inscribere qui haec obseruare neglexerint. Decet autem aliquem ijs honestum sepulturae locum ante urbem publice dari, qui pro patria bellando perissent, & eorum filios ad pubertatem usque publicis alimentis enutriri. huiusmodi igitur leges in populari principatu ferendae sunt. In oligarchijs uero, quae paucorum dominatu administrantur, magistratus aequae sunt in omnes illius ordinis uiros distribuendi legibus. Horum autem plurimi quidem ex sortitione, maximi uero magistratus occulto suffragio, & iureiurando, & magna cum diligentia atque studio decernendi sunt. in eos autem qui ulla in ciues uti contumelia perrexerint, maxima sunt poenae constituendae: plebs namque non ita aegre patitur quod magistratibus caret, quam grauiter & moleste fert quod afficitur contumelia. Ciuium autem controuersias per breui dissoluere, neque in tempus trahere conuenit. Neque uulgus in urbem ex agro est congregandum, nam ex huiusmodi conuentibus plebes turbantur, paucorumque principatus rescindunt. Ut paucis igitur

tur dixerim, debent in popularibus principatibus leges cohibere plebem, ne locupletiorum bonis inhiant insidienturque: in paucorum uero principatibus, auertere illos qui rempublicam gerunt, & ab imbecillorum contumelijs, & a calumnijs insimulationibusque in ciues. Quae igitur & in legibus, & in omni constitutione ciuili desideranda obseruandaque sunt, ex his cognosces. Is autem orator qui quicquam lege suadere uoluerit, haec ostendat oportet aequalem esse ciuibus, & reliquis legibus consentaneam, ciuitatique conducibilem ad quietem, et concordiam maxime, uel ad ciuium probitatem, aut ad publica tributa, aut ad ipsius reipublicae gloriam, aut ad urbis potentiam, aut ad aliud huiusmodi aliquid usui cedere. Aduersarius uero primum considerabit, an minus lex illa communis sit omnibus, deinde an reliquis legibus non consentiat, sed aduersetur potius quodammodo. praeterea an ad horum quae antea dicta sunt conductura sit nihil, sed contra nocitura potius. De legibus igitur, deque constitutione ciuili ex his & contendendo & orando nobis factilius aditus fiet. De socijs autem, deque aduersus alias urbes foederibus dicere incipiemus. Foedera igitur atque eorum ordines necesse est publicis conuentionibus fiant. socij uero pro ea temporum sunt conditione faciendi, cum aliqui suis uiribus infirmi sunt, aut bellum aliquod uideatur impendere, aut eo est cum aliquibus ineunda societas, quod bello quosdam a se defecturos putant. Haec igitur sunt causae hisque consimiles quibus plures nobis adsciscimus socios. Necesse est autem cum ineundam societatem persuadere uolueris, eam maxime tempestiuam ostendas, declares que eos socios apprimere iustitiam colere, & bene antea rempublicam affecisse, esseque potentissimos, & in proximo residere: quod si minus haec omnia potueris, quae suberunt, oratione complectere. Cum autem societatem dissuaseras, primum ostendas oportet, haud nunc eam facere opus esse, deinde quod neque hi iusti sunt, postea uero quod & male nos prius affecerint: in id minus poterimus, dicemus eos a nobis porro habitare, neque facultatem his esse quod nobis opportunè ad sine auxilio. Ex his igitur hisque similibus, circa faciendas aut non faciendas societates, & dissuadendi suadendique usum facile cognoscemus. Rursus autem & pacis & belli faciendi maxima nobis argumenta capiuntur. Causae itaque bellandi aduersus aliquos sunt huiusmodi: Par autem est de ijs tempestiue nunc ultionem capiamus, qui nos antea iniuria lacesserunt: ut nunc iniuria prouocati, pro nobis ipsis, aut pro cognatis, aut pro ijs qui benefici erga nos fuerint, aut quod auxilio sumus iniuste affectis socijs, aut publica pro utilitate, aut ad gloriam, aut ad opes, aut ad uires, aut ad aliud quippiam huiusmodi bellum suscipiamus. Cum igitur ad bellum uoluerimus auditores exhortari, debemus ex his causis, quam plurimas dicendo complecti, ac demum demonstrare eorum plurima quibus bellantes superiores fiant, ipsis auditoribus adesse. Superiores etenim omnes fiunt aut deorum beneuolentia, quam bonam fortunam appellauerimus: aut corporum multitudine atque robore, aut pecuniarum affluentia, atque imperatoris prudentia, aut uirtute sociorum, aut opportunitate locorum. Ex his igitur & similibus quae maxime rei congruant, bellum sumi oportere exhortabimur, aduersariorum partes deprimendo, nostras autem augendo atque amplificando. Quod si futurum bellum impedire studuerimus, primum eae causae inueniendae sunt, quibus demonstretur aut omnino, aut nullam, aut paruas humilesque molestias afferrí, quibus ad bellum rapiamur. Deinde quod bellum minime conducit: erit que percurrendum, quae hominibus bello soleant accidere calamitates. Ad hoc item ostendendum, quae uictoriam solent in bellando efficere, ea hostibus magis adesse. Haec autem sunt quae paulo antea commemorauimus. Futurum itaque bellum ex ijs rebus dissuademus. Quod si ab instanti bello quiescendum esse cohortabimur, siquidem consulto res superiores fuerint, hoc ipsum primum dicendum erit, decere eos qui mente ualent, haud opperiri quod ad casum eant, sed cum uincunt, pacem faciendam ijs esse. Deinde quoniam ea belli natura sit, & plerisque ex eis qui secunda in eo fortuna primum usi sunt, ad postremum perdant: pacis uero contra, ut & uictos seruet, & uictoribus rerum bello adeptarum fructum adferat: exponendum etiam erit, eas quae in bello cum multae, tum uariae mutationes fieri solent. Qui ergo superiores in bello fuerint, ex huiusmodi rationibus ad pacem exhortabimur: eos autem quibus aduersae in bello res extiterint, tum ex ipsis casibus exhortamur: tum uero a quibus iniuriam antea susceperint, suis calamitatibus admoniti irritare eos ne pergant: tum ex ijs periculis quae antea quam pacem noluisent, perpessi fuerint: tum denique quod satius partem aliquam suarum fortunarum potioribus ipsis cedere, quam bello periculose decernere, quo ipsi una cum sua re pereant.

Summatim autem id sciamus oportet, tunc solere omnes homines bellum inuicem solere uere cum aut iusta hostes rogare arbitrentur, aut cum aduersus socios ulla fuerit exorta contentio, aut bello defatigati sint, aut aduersarios timuerint, aut ipsi inter sese dissideant. Quam ob rem quae ex his omnibus atque horum similibus commo-datissima in rem fuerint colligens, quam facillime & de bello poteris, et de pace differere. Reliquum est, ut de pecunijs comparandis iam sequamur. Primum igitur considerandum erit, si quid ex urbis possessionibus neglectum est, quod neque redditum afferat, neque dijs immortalibus dedicatum sit: ueluti sunt quidam publici loci iam neglecti, ex quibus aliquis prouentus, ubi ij priuatis hominibus aut uenditi, aut mercede exculti fuerint, ciuitati fiat. huiusmodi namque census omnium maxime communis est semper: quod si nihil sit huiusmodi, necesse erit pro singulorum copijs tributa inferantur: ut pauperibus quidem indictum sit corpora, locupletibus autem pecunias, opificibus uero arma praestent aduersum pericula. Summatim autem oportet eum qui de huiusmodi prouentibus narret, dicere eos aequales ciuibus, & diuturnos ac magnos esse: hostibus autem fecus. Propositiones igitur de quibus in deliberatio uerba faciemus, & harum partes de quibus operatione & suadendo & dissuadendo constituemus, ex antedictis cognoscemus. Rursum autem propositiones de laudatiua uituperatiuaque specie deinceps dicere aggrediemur.

De genere demonstratiuo.

Laudatiua igitur species (ut compendio utar) est & uoluntatum & rerum gestarum, & uerborum illustrium amplificatio, & eorum quae absint accommodatio: uituperatiua autem contra, illustrium horum extenuatio, obscurorum uero exaggeratio. Et digna quidem laude ea sunt quae iusta, quae legitima, quae utilia, quae honesta, quae iucunda, quae facilia facti sunt: quae quidem omnia cuiusmodi sint, & quo pacto ijs abunde utamur, in superioribus dictum est. Oportet autem eum qui laudat, oratione ostendat in hoc seu homine, seu in reb. huius aliquid inesse, quod aut ipse gesserit, aut per ipsum manarit, aut ex hoc contigerit, aut huiusmodi gratia factum fuerit, aut quod sine hoc patratum non sit. Eodem uero modo & uituperator ostendat oportet horum contraria inesse in illo quem uituperatum uelit. Quod ex hoc contigerit, hoc modo: Ex studiosa corporis exercitatione uictoriae contingunt, & ex ocio in aegrotationem inciditur, item ex philosophiae studio homines circa prudentiam sunt acriores, & ex negligentia sunt rerum necessariorum indigentes. Quod huiusmodi gratia factum fuerit, hoc modo: Ut a ciuibus coronentur, permultos labores, permultaque pericula mortales perferunt: et ut ijs quos diligunt gratificentur, aliud curant nihil. Quod autem sine hoc patratum non sit, hoc modo: Neque sine nauis naualium pugnarum uictoriae, neque sine potu ebrietates fiunt, Haec autem atque ijs similia perinde ut superiora percurreres, & laudare, & uituperare abunde poteris. Amplificationes uero extenuationesque ac talia simul quoque hoc modo tractabit. Primum quidem ostendes (ueluti modò docebamus) ab hoc multa uel bona effecta esse. Vnus igitur amplificandi modus hic est. Secundus autem modus est, cum iudicatum aliquid transfers, si quid laudes, bonum: sin autem uituperes, malum: deinde conferras oportet quod abs te dictum sit, & adiuicem compares, ex tuis maxima, ex aduersarij uero dictis minima enarrando, & hoc modo magnum illud iudicatum ostendas. Tertius modus est, ut ad illud quod abs te dictum est, minimum quid ex ijs quae sub eandem speciem cadunt compares: sic enim quod abs te dicitur, maius apparebit: ueluti mediocri statura homines maiores apparent cum ad minores comparantur. Amplificare autem poteris hoc modo: Si magnum sit hoc bonum iudicatum, magnum appareat malum necesse est, ubi contrarium huic aliquid narraueris. Eodem uero modo si magnum malum existimatur, ubi huic contrarium dixeris, magnum bonum apparebit. Amplificabis autem & hoc pacto uel bona, uel mala, si eum gradatim ostenderis, quod praemeditatus iam diu fuerit, quod de industria multa gerere aggressus sit, quod permultum tempus gesserit, quibus cum nemo alius, quod post hos post quos alius nemo, quod sponte, quod ex sententia: quod si omnes pariter atque hic fecerimus, profecto bene beatè que, aut contra male misereque uixerimus. Oportet autem & consequenti continuatione uti, & rem alteram tanquam in alteram properando amplificare, hoc modo: Cuius uero amici cura sunt, hunc rectè consentaneum est suos etiam colere parentes: qui autem suos parentes colit, hic profecto uolet etiam patriae benefacere. Summatim autem, si militarum, siue bonarum, siue malarum rerum eum causam ostenderis, eam magne uideantur necesse est.

est. Considerandum est etiam qualis res ipsa uidebitur, eam suis partibus diuidendo, simillatimque narrando, quaeque maior uisa fuerit, eam hoc modo explicare conueniet. Amplificando igitur ubi hoc pacto tractaueris, & plurimas facies & maximas. Extenuabis autem in dicendo & bona & mala, si contrario modo tractaueris, sicuti in magnis dixeramus, & tum maxime, cum nullius eum rei autorem demonstraris: uel si id minus, quod minimarum & paruissimarum. Quomodo igitur & laudando & uituperando amplificabimus atque extenuabimus quaecumque uoluerimus, scire ex ijs poterimus. Amplificationum autem causarum in alijs quoque speciebus utiles sunt: sed plurima ipsarum uis in laudationibus uituperationibus que consistit, de quibus quidem ex antedictis plane adiuumenta nobis suppeditabimus.

De genere iudiciali.

Rursum autem simili modo accusandi defendendi que speciem, quae circa iudicalem uersatur causam, quibusque rebus constat, & quomodo ijs uti conueniat, diuidamus. Accusatio quidem est (ut breuiter dixerim) iniuriarum delictorum que expositio. Defensio autem est, delictorum & iniuriarum, quae uel in accusatione, uel in suspensionem uenerint dissolutio. Cum utraque uero species hanc uim habeat, accusatori quidem dicendum est, quando quidem improbitatis aduersarios criminetur, eorum facinora, & iniusta, & iniqua esse, ac ciuium multitudini perniciofa: cum uero stultitiae criminetur, quod & ipsi agenti inutilia ea sunt & turpia & iniucunda, & quae perfici nullo pacto queant. haec & ijs similes aduersus improbos uanosque, argumentationes sunt. Est praeterea & hoc accusatori obseruandū, aduersus cuiusmodi crimina supplicia sunt a legibus constituta, & circa quae ipsi iudices multas definiunt. Cum lex itaque poenam definerit, hoc est dumtaxat accusatori considerandum, ut demonstret facinus patratum esse, cum iudices autem crimen admissum sciunt, crimina illa quaeque aduersariorumque delicta augeri conuenit, ac maxime quidem demonstrari sponte illum & de industria, non forte quadam, sed dedita uehemeter opera, iniuriam intulisse, quod si minus hoc fieri abs te potuerit, putasque potius ab aduersario demonstratum iri, se modò deliquisse, aut quod haec agere pro bene meditato sibi, minus prosperè successerit, debes ueniae apud auditores aditum intercludere, iniquens nequaquam aduersarios decere, ut post gestum negocium se imprudenter errauisse dicant, sed ante potius uereri que gerat. Deinde, quod quauis ille imprudenter gesserit, aut ei aduersè successerit, oportet ipsum tam ob casus atque imprudentiam longè multare magis, quam qui horum neutrum perpetrasset. Praeterea quod etiam legislator eos qui imprudenter delinquerent, non poenae immunes, sed iudicio obnoxios fecit, ne omnibus errando noceant. Dicendum est etiam, quod si talia respondentem admiserint, nonnullos sunt habituri ad iniuriam quam promptissimos, nacti namque occasionem, quaecumque uoluerint efficiant: si uero aberrauerint, rem in fortunam reijcientes, supplicio se liberabunt. Accusatores igitur ex huiusmodi rebus ueniae locus auferendus est, sicuti antea dictum est. Multorum malorum causa, aduersariorum facinora per exaggerationes demonstranda sunt. Species igitur accusandi perficitur ex his partibus. Defendendi autem species tribus praecipuis constat. Aut enim defensori ostendendum est, se nihil eorum, quorum accusatur patrauisse: aut si cogatur fateri, enitendum est, ut gestum a se negocium & legitimum & iustum, & honestum, & publicae utilitati usui esse ostendat. si hoc autem ostendere nequiterit, aut in imprudentiam, aut in fortunam gesta negocia conferens, & iacturas ab his profectas quam minimas ostendens, ut sibi ignoscatur operam dabit. Iniuriam autem & imprudentiam, & casum ita definias, quod ex meditatione mali sit quippiam, id iniuriam ponere, iniquens oportere poenas maximas in huiusmodi rebus capere. quod uero per ignorantiam detrimenti quid agitur, imprudentiam esse dicendum est: quod autem non sponte, sed aliena potius uis aut fortuna quadam nihil eorum quae rectis consilijs administrata sunt perficit, casum esse ponendum est. diciturque iniuriam inferre, malorum esse hominum proprium: imprudenter uero delinquere, & circa rem gerendam aduersam fortunam pati, non esse sibi priuatum modò, sed commune & ipsorum iudicium, & aliorum quorumque hominum. Coactus autem ex huiusmodi causis quid fateri, ut tibi ignoscatur precabere, & ut per imprudentiam casumque delinquere tibi cum auditoribus ipsis commune esse ostendas, studebis.

Oportet autem defensores undique intueri, quibus in criminibus leges supplicia iussere, iudices uero ipsi pecuniis puniunt. Et cum lex supplicia iusserit, demonstrandum erit, aut omnino nihil patrauisse, aut legitime iusteque fecisse: cum iudices uero constituti fuerint punitionis aestimatores, rursus eodem modo haud dicendum est quod haec non egerit, sed elaborandum est potius, ut ostendat se paruo detrimento aduersariū affectisse, & inuitum deliquisse. Ex his igitur atque similibus, accusando defendendoque uerba suppeditabimus; reliquum est, ut iam quaestiones speciem pertractemus.

De quaestione.

VT igitur summam dixerim, quaestio est uoluntatum uel rerum uerborum ue ad inuicem aut ad aliam dissentientem uitam demonstratio. Oportet autem quaerentem quaerere, si cubi aut uerbum eius quem quaeret, aut actiones, aut uoluntates inter se discrepant, praecipuum uero hoc sit. Considerandum erit in praeterito tempore, si cui quis antea amicus cum esset, rursus inimicus, & iterum huic ipsi amicus effectus fuerit, aut aliud quid contrarium, aut quod petulantiam & flagitium ferat, gesserit, gesturus ue sit, si quando ipsi detur occasio, quod antea actis rebus eius contrarium sit: identidem quoque intueri, si quid dicendo contrarium nunc ipsi dicit, quae prius ab eo dicta fuerint, aut si quid ipsi quae dicuntur, aut quae antea dicta sunt contrarium dixerit. Eodemque modo si quid dicere uoluit ipsi contrarium quae ab ipso ante dicta sunt, aut uelit opportunitate oblata: identidem uero assumenda sunt etiam ad alia praecleara studia eius qui quaerit uitae contrarietates. Quaerendi ergo speciem si hoc pacto tractaris, nullum relinquas quaestiones modum. Harum autem omnium specierum quas superius partiti sumus, oportet etiam diuisim qualibet pro commo uti: & una ipsarum proprietates commiscere: haec namque differentias habent maximas: enim uero communis earum est ad inuicem usus, & idem quod & hominum species patiuntur: hi namque partim similes sunt, partim uero dissimiles tum aspectibus, tum etiam sensibus. Sic autem determinatis speciebus, rursus quibus indigent, communiter enumerabimus, & quomodo his uti conueniat, quaeremus.

Quae communia sunt omnibus generibus.

Primum igitur & iustum, & legitimum, & utile, & honestum, & iucundum, reliquaque deinceps quemadmodum ab initio sum partitus, speciebus omnibus sunt communia: ueruntamen in suadendo maxime his utimur. Secundo autem loco amplificationes extenuationesque praeteris omnibus utiles sunt: harum uero usus in laudem ac uituperationem maxime cadunt. Demum autem probationes sunt, quibus etiam circa omnes causas partes utendum est, in accusationibus tamen defensionibusque quam utilissimae sunt. his namque plurimae controuersiae indigent. Sunt praeterea & praecipua, & postulara, & iterationes & orationis prolixitas, & prolixitatis modus, & breuitas, & interpretatio: haec enim & his similia speciebus omnibus sunt communia. Quonia igitur de iusto & legitimo, ac de his similibus prius determinauimus, & eorum usum enarrauimus, & de amplificationibus quoque extenuationibusque diximus, iam de alijs declarabimus.

De probationibus.

VT igitur a probationibus primum incipiamus, duo sunt earum genera: sunt enim aliae quidem ex ipsis uerbis & negocijs & hominibus, aliae uero appositae sunt ipsi quaeque dicuntur, & quae geruntur. nam icota, & exempla, & coniecturae, & commentationes, & sententiae, & ligna, & argumenta, & probationes ex ipsis uerbis, & hominibus, & negocijs sunt: appositae autem probationes, testes, iuramenta, & quaestiones existunt. Opus est autem harum unamquamque probationum intelligere qualis sit, & unde idonea in eam uerba abunde nobis suppetent, & quid demum eae inuicem differunt. Icos igitur, quod probabilem propositionem dicimus, illud est, quod cum dixeris auditoribus, in mentibus eius exempla tenent. Dico autem, ueluti si quis inquit uelle patriam magnam esse, & necessarios rebus secundis uti, aduersis autem inimicos: atque his similia summam probabilia uideantur. Quilibet enim auditorum qui huiusmodi desiderijs teneatur, ipse sibi de hisce de quae similibus rebus conscius est: quam obrem hoc nobis in dicendo semper suadendum est, si rei de qua loquimur conscius auditorum perceperimus: hisce enim rebus par est credere eos maxime, Vis ergo probabilis

bilis est huiusmodi. ipsum uero in tres distribuemus species. Vna quidem est, quae eas perturbationes accusando aut defendendo uerbis comprehendit, quibus homines natura afficiuntur: ueluti si quem aliqui floccipenderint, aut timuerint, aut eandem rem saepissime fecerint, aut iterum uoluptate, uel dolore, uel libidine affecti fuerint, aut cupiditate uacarent, aut diuitijs abundarint, aut aliam huiusmodi perturbationem, siue animis, siue corporibus, siue aliquo illorum sensuum, quibus homines afficiuntur, passi fuerint. haec namque & his similia, quae communes sunt humani ingenij perturbationes, auditoribus nota sunt. Quae igitur secundum naturam hominibus fieri consueuerunt, quaeque dicendo comprehendenda dicimus, sunt huiusmodi. Altera uero probabilis pars est mos, quem pro consuetudine singuli facimus. Tertia uero species lucrum est. nam saepe lucradi gratia nature uim adferentes, consuetudo mores inducimus. His autem ita determinatis, in suadendo quidem ac dissuadendo demonstrare pro quaeritis oportet, ut hoc negocium ad quod ipse exhortamur uel cui aduersamur, ita sit sicuti a nobis dicitur, uelut ea, quae huic negotio similia sunt, hoc modo fiant quo nos dicimus, aut plurima, aut omnia. Contra res igitur, hoc pacto probabile est capiendum: contra homines uero, in accusationibus quidem, si potueris demonstrabis aduersarium hoc idem negocium saepe antea patrauisse: sin id minus poteris, huic similia demonstrato. ostendere autem elabora, quod haec facere, conductibile ei fuerat. Hominum autem plurimi, quoniam ipsi utile omnibus rebus anteponunt, itidem etiam alios omnia gerere huiusmodi genera facile putant. siquidem igitur ab ipsis aduersarijs probabile capere potueris, ita illud inducito: sin id minus quaueris, a similibus tibi quae homines consueuerunt, inferenda sunt. Dico autem ut huiusmodi, iuuenis est quem accusas, quae ipsi qui id aetatis sunt agunt, haec ipsum fecisse dicito. nam pro similitudine etiam quae aduersus hunc dicuntur, facillime credentur. Eodemque modo si eius socios tales ostenderis, qualem hunc esse dicis. Etenim ob eam quae huic cum illis consuetudo est, uidebitur ipsi eadem rebus indulgere, quibus amici solent. Itaque probabile accusatoribus hoc pacto tractandum est. Defensores autem maxime ostendant oportet, ut minime prorsus omnium quicquam antea earum rerum quarum insimulantur, neque ipsi, neque amicorum aliquis, neque ipsorum similitum quis unquam egerit, ut que nihil in ipsis utilitatis consequi potuisset. Quod si liquidum sit, hoc idem te antea patrauisse, causam in aetatem reijcies, & aliquam huiusmodi aliam afferes causam, qua tunc non absurde erraueris. Dic autem, nec ea tempestate dum haec gesseras conduxisse tibi, nec etiam nunc conducere potuisse. Sin autem nihil huiusmodi abs te patratum sit, sed ex tuis amicis aliqui talia quaedam fecerint, dicendum est, haudquaquam iustum esse te ab illis calumnia affici, eritque demonstrandum, eorum socios qui tibi consuetudine iuncti sunt, & moderatos & honestos esse. sic enim insimulationem ambiguam reddes. Quod si similitum aliquos demonstrarint eadem patrauisse, absurdum esse inquires, si propterea quod alij quidam deliquisse appareant, creditum eant te eorum aliquid quibus in iudicium accesseris, factitasse. siquidem igitur insiciatus fueris haud ea fecisse quorum accusaris, sic te per probabilia respondere oportet. Ita namque accusationis uerisimilitudinem infirmabis. Si uero fateri compellaris, ex multorum consuetudine similitudinem negocijs tuis uindica, & maxime, inquires, ut plurimi uel potius omnes & hoc, & similia agant, sicuti etiam abs te factitatum sit. Quod si hoc demonstrari nequeat, confugiendum est ad casum, & ad imprudentiam, & ut tibi ignoscatur enitendum, omnesque hominum perturbationes quibus ratione deficiunt, complectenda, haec autem sunt, amor, ira, uinolentia, ambitio, & ipsi similia. Itaque ipsi praecipuis probabile pulcherrime tractabimus.

De exemplis.

Exempla autem sunt res his quae factae sunt similes, & his de quibus nunc loquimur contrariae. his uero utendum est, cum quod ipse affirmas, ubi minus uerisimile sit, id te perspicuum facturum dicas. nam si minus fidei per probabile praestetur, ubi didicerint rem aliam ei similem de qua loqueris, ita habuisse, ut a te dicitur, magis crediderint uerbis tuis. Sunt autem exemplorum duo genera. res namque partim ratione, partim praeter rationem fiunt. quae uero ratione fiunt, facile creduntur: quae autem praeter rationem non creduntur. Dico autem sicuti si quis ait diuites esse pauperibus iustiores, adducit quae iustas aliquas uirorum diuitum actiones, huiusmodi exempla secundum rationem uidentur esse: plurimi enim putant diuites pauperibus iustiores. Quod si quis rursus enunciet, diuitum quosdam ob pecunias iniuriam intulisse, eo usus exemplo, quod

præter rationem sit, planè efficiat, quo locupletibus fidei minus adhibeatur. Identidem etiam, si quis earum rerum exemplum afferat, quæ rationi similes sunt. Quoniam Lacedæmonij quandoq; ut Athenienses freti essent magna sociorum manu, hostes expugnauerunt. & sic auditoribus suadet socios multos esse faciundos. Huiusmodi ergo exèpla secundum rationem sunt: omnes enim existimant in bellis multitudinem non parum momenti ad uictoriam ferre. Si quis autem ostendere uoluerit, non hanc esse uiuendi causam, earum rerum utatur exemplis, quæ præter rationem factæ fuerint, inquit: Ut Athenarum exules cum quinquaginta primū uiri duntaxat & tribu assumpta etiam aduersus eos qui admodum plures in urbe fuerant, quanquam Lacedæmonijs socijs utebantur, bello in urbem redire. Thebani autem Lacedæmonijs atq; omnibus propè Peloponnesijs in Bœotiam impetum facientibus, hi soli ad Leuctra commisso prælio, Lacedæmoniorum uires perfregere. Dion uerò Syracusanus cum militibus tribus milibus Syracusas nauigas, Dionysium longè maiore uisum debellauit. Itidem autem & Corinthij, cum in Syracusanorum auxilium nouem triremibus issent, Carthaginienses, qui centum & quinquaginta nauibus in Syracusanorum portus applicuissent, atq; urbem omnem præter arcem haberent, nihilo tamen minus expugnauerunt. Summatim uerò hæc, atq; ijs similia, quæ præter rationem sint gesta, ea in consultationes improbare consueuere, quæ pro ratione fiunt. Exemplorum igitur natura est huiusmodi. His uerò utroq; modo utendū est. Nam cum res quæ ratione fiunt, dixerimus, ostendemus ut plurimū hoc pacto negocia perfici. Cum autem quæ præter rationem fiunt, loquimur, afferemus quæcunq; temeritate uidentur facta, rectissimo fine conclusa. Cum aduersa autē hæc dixerint, oportet ostendere hæc perinde ac fortunato casu aliquo accidisse: eritq; dicendū eiusmodi res quam rarissimè contigisse: quæ uerò à te narrarentur, quam sæpissimè. Exemplis igitur ita uti cōuenit. Enim uero cum ea quæ nulla ratione sunt facta, in mediū attulerimus, opus est eorum quam plurima complectamur, dicamusq; nihil ea magis quam hæc fieri consueuisse. Exemplis uerò non ex ijs solū, uerum etiam ex contrarijs est utendū: sicuti si ostēderis auarè quosdam usos socijs, & propter ea ipsorum solutam amicitiam, & asseras. Nos uerò si æqualiter ac pro commodis erga ipsos rem gesserimus, societatem multum temporis seruabimus. & iterum, si quos alios, quoniam imparati descendissent in bellum, deuictos superatosq; ostendas, ita dixeris, si instructi bellum aggredi uoluerimus, meliores certè spes de uictoria habuerimus, multa uerò assumes exempla tum ex præteritis, tum etiam ex instantibus negocijs. plurimæ namque res partim similes, partim dissimiles inuicem sunt. Quam obrem ob id causæ exemplis abundabimus, & quæ ab alijs dicuntur, haud difficile refellemus. Exemplorum ergo genera, & quomodo ijs uti oporteat, & unde multa capienda sunt, ex antedictis cognoscere possumus.

De coniecturis.

Coniecturæ autem sunt, quæcunq; hisce rebus, de quibus omnis habetur dictio, repugnarint, & quibus ipsa sibi oratio aduersatur: auditorum enim plurimi ijs contrarietibus quæ dicendo agendo uel contingunt, coniectant sani inesse nihil neq; in dictis, neq; in factis quidem. Multas autem capies coniecturas, intuens siue ipsa sibi aduersarij contradicit oratio, siue res ipsa est dictioni contraria. Coniecturæ igitur huiusmodi sunt, & ita uti ubertim poteris.

De commentationibus.

Commentationes uerò sunt non eæ modò, quæ orationi atq; negotio aduersantur, sed & alijs rebus omnibus. Assumes autem multas, easq; tractabis quemadmodum in querendi specie dictum est. Considerabis etiam, sicubi ipsa sibi dissentit oratio, aut si gesta negocia iustis, aut legi, aut utili, aut honesto, aut possibili, aut facili, aut probabili, aut mori dicentis, aut rerum consuetudini aduersatur. Huiusmodi igitur cōmentationes sunt contra aduersarios assumendæ: his uerò contrariæ pro nobis dicendæ sunt, quippe qui ostendamus & negocia, & uerba nostra iniustis, & ex legibus, & inutilibus, & improborum hominum moribus, & summatim ijs qui nequam censentur, maximè aduersarij. Oportet autem harum singulas breuiter, & nominibus quam paucissimis eloqui. Commentationibus igitur hoc modo copiosissimè uti optimeq; poterimus.

De sententiis.

Sententiæ uerò (ut summatim dicam) est aduersus res omnes opinionis propriæ declaratio. Sententiarum autem duo genera sunt: alterum quidem incredibile, alterum uerò incredibile.

incredibile. Cum ergo incredibile dixeris, nullæ sunt reddendæ causæ. Nam neq; quod dicitur ignoratur, neq; non creditur quidem. Cum uerò incredibile dixeris, causæ paucis sunt dicendæ, ut & dicacitatem & incredulitatem effugias. Sententiæ autem eæ semper afferendæ sunt, quæ sint rebus præsentibus quam consentaneæ, ne quod dicitur, inconcinnum, uiolentum uel appareat. Eas autem multas faciemus, aut ex propria natura, aut ex superlatione, aut ex similitudine. Sententiæ autem ex propria natura huiusmodi sunt: Nemo mea sententiæ, rerum imperitus, grauis imperator esse potest. Altera autem talis est: Prudentium uirorum certè est, ex rerum præteritarum exemplis operam dare, ut in consulta effugiant errata. Ex propria igitur natura huiusmodi sententiæ faciemus. Ex superlatione uerò tales: Acerbiora mihi uidentur fures quam latrones admittere. Nam hi clanculum, hi uerò palam pecunias eripiunt. Sententiæ igitur ex superlatione hoc modo multas faciemus. Ex similitudine autem sunt huiusmodi: Qui pecunias auferunt, idem faciunt mea sententiæ, quod hi solent qui urbes produnt: utriq; enim crediti, iniuria credentes afficiunt. Alia uerò huiusmodi est: Videntur mihi aduersarij tyrannos planè imitari. Nam etiam illi quarum ipsi rerum iniurias alijs faciunt, pœnas dare indignum putant: quæ autem alijs crimini dant, uehementissimè horum causa illos cruciant. & hi, si quidem ipsi aliquid mihi debent, haud reddunt: si quid uerò ijs ego debeo, & id, & cœnora restitui sibi decere arbitrantur. Sententijs igitur ita tractando, affatim abundabimus.

De signo.

Signum uerò est, alterius aliud, non quoduis cuiusuis, neq; omnis omne, sed quod aut ante fuerit, aut in ipso negotio, aut post fieri consueuerit. Est autem signum, & factum, non facti solum, sed & non facti. Identidem uerò & non factum non solum non facti, uerum & facti. Signa uerò efficiunt alia quidem opinionem, alia uerò scientiam. Id autem pulcherrimum est, quod scientiam efficit: secundo autem loco, quod opinionem maximè uerisimilem operatur. Signorum autem copia nobis ubertim erit (ut summatim dicam) ex eorum singulis quæ dicuntur, quæ geruntur, quæ uidentur, pro unoquoque assumendo, tum ex magnitudine, tum ex paruitate eorum quæ nobis mala bona uel contingunt, item ex testimonijs, & testificatis, ex nostris, ex aduersariorum fautoribus, ex ipsiis illis, ex prouocationibus, ex temporibus, ex alijs multis. Hinc igitur signorum multitudinem abundabimus.

De argumento.

Argumentum autem est (sic enim elenchon interpretamur) quod aliter habere non potest atque ipsi dicimus. Assumitur autem ex natura necessarijs, ut nos dicimus, aut aduersarijs: & ex ijs quæ natura fieri aut possunt, aut non possunt sicuti aduersarij dicunt. Natura igitur necessarium est, sicuti uiuos cibus indigere, & ijs similia. Ut uerò nos dicimus, necessarium est affectos uerberibus ea consiteri quæ cædentes iusserint. Natura autem fieri non potest, puellū argenti tantum furto subripuisse, quantum ferre nequeat, & id ferentem abijsse. Ut autem aduersarij dicat, fieri non poterit, siquidem dixerit quibus temporibus Athenis debiti tabellas nos fecisse: ipsi autem possumus auditoribus demonstrare. ut, Ea tempestate ad aliam quandam urbem aberamus. Argumenta igitur ex ijs atque similib. faciemus. Prorsus uerò & ex ipsa conditione, & ex negocijs, & ex alijs probationes omnes transegimus. Consideremus etiam, quid item inuicem eæ differunt.

De probabili & differentijs.

Probabile igitur ab exemplo hoc differt, quod probabilis ipsi auditores notionem habent, exempla uerò ex contrarijs & ex similibus fieri possunt. Coniecturæ autem solum ex dictionibus actionibusq; contrarijs constant. Verum commentatio à coniectura hanc habet differentiam, quod coniectura quidem circa dictionem actionemque contrarietas quædam est, commentatio uerò & circa reliquas species contrarietates excipit: aut, quod & coniecturam non est in nobis assumere, nisi circa res & uerba repugnantia quædam fuerit: commentatio uerò è multis locis trahi dicendo potest. Sententiæ autem à commentationibus differunt, quod eæ solum ex contrarijs constant: sententiæ uerò & cum repugnantijs, & simpliciter ipsas secundum sese ostendere possunt. Signa autem à sententijs & ab omnibus antedictis hanc habent differentiam, quod reliqua quidem omnia opinionem faciunt apud auditores: signorum autem quædam, ut etiam perspicue hi cognoscant efficiunt. item quod ex reliquis nequaquam contigerit, ut

flabit inopiam, cuius non ego quidem, sed huius mos erit causa. Et rursus, Audio ipsum & hoc illudque dictum. In superiore ergo oratione, quae aduersarij dicturi uideantur, sic praecipue occupando & soluere & infirmare oportet: etenim tamen firmissima sunt quorum insimulamur, non itidem magna ijs, qui iam antea audierint, uidentur. Quod si secundae in dicendo partes nobis datae fuerint, & aduersarij quae dicturi sumus praecipue occupant, ea rursus contra anticipando, ita a nobis soluenda sunt. Hic autem nedium multa de me mentitus apud uos fuerit, sed certo sciens sese a me redargutum iri, meam orationem occupando calumnie dedit, ne ea quam oranti sibi praestiteratis, in me audiendo attentione sitis: uel ne ipse orationem habeam apud uos ob eam quam hic de me prius calumniam habuerit: sed plane puto oportere uos meam dictionem ex me ipso potius quam ex aduersario meo cognoscere: & si haec ab eo sunt prius dicendo insimulata, quas non mediocres dixerim esse coniecturas, eum nihil nunc sani dicitare. Utitur autem & Euripides in Philoctete pulcherrime hac specie hoc modo. Dicemus ipsi licet, & hic nostram putet iam perdidisse dictionem, suggerens iniuriam fecisse. Verum ex me meas res dicere, sese pandet hic de se loquens. Quemadmodum igitur praecipue occupationibus & erga iudices & erga aduersarios sit utendum, ex his sciemus.

De postulatis.

Postulata uero in orationibus sunt, quae ab auditoribus oratores postulant: horum autem alia sunt iusta, alia uero iniusta. Iustum quidem postulatum est, per quod ijs quae loquimur, attentionem praestari, ac benigne audiri petimus. Iniustum uero, quo secutum leges nos iurari, ac nihil praeter leges in nos decerni, & casibus ignoscendum postulamus. Siquidem postulatum praeter leges fuerit, iniustum: si uero secundum leges fuerit, iustum dicitur. Postulata igitur sunt huiusmodi: ipsorum autem differentias diuisimus, quo iustum et iniustum postulat dignoscens, non inepte ijs uti possimus, & ne nos aduersarij lateant cum iniustum quicquam a iudicibus flagitant. Et de ijs quidem & ex antedictis scire poterimus.

De iteratione.

Iteratio autem est breuis admonitio, ea uero utendum est tum circa partium, tum circa totius orationis exitum. Iterabimus autem summam, uel ratiocinando, uel interrogando, uel enumerando, uel eligendo. Ipsorum autem unumquodque quale sit demonstrabo, ratiocinari igitur est huiusmodi: ambigo autem ipse quidem quid hi fecerint, nisi uos plane antea reliquissent: arguebatur autem aduersus hanc urbem nostram cum exercitui processisset: nihil uero eorum unquam quae sponderent, factitauerunt. itaque ratiocinari est huiusmodi. Enumerare autem tale est. Demonstrauit autem ipsos qui priores societatem soluere, qui primum nos sunt adorti, quo tempore aduersus Lacedaemonios bellum gerebamus, quibus maxime studere urbem nostram in praedam uertere, enumerare igitur est huiusmodi. Ex electione autem admonere est huiusmodi: Recordari oportet contigisse nobis, ut posteaquam societatem cum ijs iniuimus, nihil unquam mali ab hostibus passi sumus. Nam cum saepe numero nobis auxilio uenissent, Lacedaemonios, qui nostrum agrum deuastrarent, propulsauerunt: multas etiam pecunias, etiam hoc tempore ad nos deferunt. Ex electione igitur hoc modo admonemus, ex interrogatione uero hoc modo: Libenter autem ex istis quaererem, quid uobis pro conuentis haud soluunt: neque enim indigentes se dicere audeant, quippe qui tantum pecuniarum ex hoc solo quotannis accepisse demonstrantur. Neque dixerint quidem multum aris circa rempublicam consumpsisse. Prorsus enim minores impensas, quam reliqui omnes insulani pertulere. Ex interrogationibus igitur hoc pacto tractabimus. Ironia uero, quam tum simulandi, tum dissimulandi cauillationem uocamus, est cum aliud dicimus, & aliud dicere simulamus. Eius autem forma sit huiusmodi, ut in antedictis breuiter commorando persistam: nequaquam uero dicere oportet, mea sententia, ut hi qui multa se bona factitasse praedicant, malis plurimis ciuitatem affecerint: nos uero qui ab ijs ingratitude carpinur, & ijs auxilio saepe fuerimus, & iniuriam nemini intulerimus. Cum igitur aliquid simulamus omittere, eo quod breuiter dicimus, hoc pacto admonemus. Res uero contrarijs nominibus appellare ita fit: Hi quidem probi uiri multorum malorum focij extitere, nos autem ignaui plurimorum fuimus honorum autores. Ex ijs igitur breuiter admonentes iterationibus utemur, et circa singularum partium & circa totius orationis exitum.

Defa

De facitjs & prolixitate orationis.

Vnde autem facitjs dicendum, & pro arbitrio orationis prolixitate utendum sit, rursus exponemus. Hic igitur facitjs dicendi locus est, siquidem commentationes totas mediasue dixerimus: ita ut quod reliquum est, medium auditores ipsi comprehendant, quo locis & sententijs uti conuenit. Opus est autem in totam orationem facitias haec dispartiamus, uerbaque commutemus, neque easdem semper, in eandemque sententiam frequentes afferamus: & hoc pacto nostra comis apparebit oratio. Qui uero dicendi prolixitate uti uoluerit, opus est rem diuidat, & quae qualibet in parte insint, quaeque naturam sapiant, edoceat, eorumque usum omnem, tum proprium, tum communem, & ipsas causas enarret. Quod si longiorem quoque uoluerimus orationem efficere, pluribus nominibus circa singula utendum est: eritque singulis in orationis partibus iterandum, & iterationem ipsam paucis absoluendum: in fine uero orationis haec omnia, de quibus sigillatim dixeras, congestim ponas, ac de rebus omnibus dicas conuenit. Hoc igitur modo prolixiores reddi orationes poterunt. Qui autem dicendi uoluerit breuitate uti, oportet totum negotium uno uocabulo complectatur, et hoc maxime quod in ipsa re breuissimum insit. Opus est etiam paucis uti copulis, plurima uero coniungere: nominibus ita uti, ut una dictio duabus seruiat rebus, eritque frequens illa iteratio e partibus amouenda, & in orationum duntaxat finibus iterandum. Et hoc quidem modo breues poterimus orationes efficere. Quod si mediocritate uti in dicendo uolueris, partium maxime diligens, de hisce uerba facias oportet. Est etiam medijs utendum nominibus, quae scilicet neque longissima, neque breuissima, neque multa de aliqua una re sint, sed mediocria potius. Oportet & epilogos ex intermedijs partibus neque omnino auferri, neque ubique rursus inferri. Sed quae maxime auditoribus nota esse uolueris, in ijs maxime ad finem iterationibus uti conuenit. Ex hisce igitur quantum docunq; libuerit, prolixitate uti in dicendo quibimus. Quod si facitiam uolueris orationem scribere, per maxime tibi obseruandum est, ut uerborum mores hominibus similes queas reddere. Id autem efficies, si qui magni, qui curiosi, qui mediocres sunt mores, consideraris. De ijs igitur poteris hac uia cognoscere: de nominum uero compositione iam de clarabimus. est enim etiam hoc apprime necessarium.

Primum igitur figurae nominum sunt tres, simplex, composita, & translata. Eodem etiam modo positiones sunt tres: una quidem quae uocalem in connexionibus terminat, & uocali incipit. Secunda uero quae a muta incipiens, in mutam desinit. Tertia autem, quae mutas uocalibus iungit. Item ordines sunt quatuor, quorum unus similia nomina aut inuicem collocat, aut dispergit: alius uero, qui eisdem rationibus utitur, aut inuicem mutat: tertius uero, qui uno multisue nominibus rem appellat: quartus autem ordo est, quo gesta negotia nominamus, aut praeterimus. Quo igitur pacto pulcherrimae orationis filum texendum sit, nunc edocebimus.

De nominum compositione.

Primum quidem interpretationem ipsam in duas partes distribuere, deinde conuenit dilucide dicere. In duas uero partes interpretationem distribuimus hisce modis: uno, quod ipse potest & hoc, & aliud, secundo, quod hic quidem haud potest, alius autem potest, tertio, quod hic & hoc & aliud potest, quarto, quod neque ipse neque alius potest, quinto, quod ipse quidem potest, alter uero non potest, sexto, quod ipse quidem alterum potest, alius uero non potest alterum. horum autem unumquodque ex hisce perspicias. Quod etenim ipse potest & hoc & aliud, huiusmodi est. Ego autem non harum duntaxat rerum autor uobis extiti, uerum & Timotheo, qui aduersus uos esset expeditiones ducturus, impedimento fui. Quod uero hic non potest, alter autem potest, tale est. Ipse quidem non potest est qui pro uobis legatione fungatur: hic uero qui Spartatarum ciuitati amicus est, facillime apud eos quae uultis queat efficere. Quod hic autem potest, & hoc & aliud, est huiusmodi. Non autem in bellis solum hic se robustissimum & fortissimum praestitit, sed & consilijs ciuium cedit nemini. Quod autem neque ipse neque alius potest, tale est. Neque ipse parua munitus manu hostes queat, neque alius quisquam ciuium expugnare. Quod uero ille potest, ipse autem nequit, est huiusmodi, nempe, hic corporis ualet uiribus, ego uero sum corpore imbecillus. Quod autem ipse aliud potest, ille uero non potest aliud, huiusmodi est equidem: Ipse qui clauo & gubernaculis praesim ualeo, hic autem neque qui remouatur potest est. Figuras igitur interpretandi duas partes facies, hoc modo omnibus in

Gg

demonstreris, te morte multatū iri. Sin autem accusatores minus in causa persistat, eadem oportet uti coniectura, quoniam falsam de nobis calumniam derulissent, desistunt causa: non enim consentaneum uidebitur, nolle eos iudicium capere, qui ueram accusationem detulerint. Vsq; uero in calumnias acerrime est inuehendū, dicendūq; quam trux et communis, & multorum malorum causa. Ostendatur quoq; oportet, permultos iam iniuste per calumniam perisse, item monendum, stultum esse, eos qui de republica consultant, non quae ab omnibus dicuntur audire, et quod utile sit animo uoluntate, sed aliquorum insinuationibus commoueri. Commonefacias autem atq; pollicearis oportet, ea te de quibus consulere sis pollicitus, et iusta, et utilia, et honesta demonstraturū. Eos igitur quorum ex praeterito tempore calumnia delata sit, conuenit hoc pacto insimulationes in consultationibus soluere. Ex praesenti uero tempore oratoribus calumniam solet asferre, primum quidem etas ipsa, nam siue omnino iuuenis, siue senior concionatur, auditores moleste ferunt. Huic enim nondū incipere, illi uero iam quiescere decorū esse putant. Deinde si crebro orationē habere consueuerit. Hic enim importunus uidetur esse. Et si nunquam antea orationem habuerit. Nam et hic alicuius priuati commodi gratia praeter consuetudinem uidetur concionari. Ex praesenti igitur tempore huiusmodi poterunt in illum insimulationes fieri, qui apud concionem orauerit: sed causa de his asferatur necesse. A iuniore quidem ex consultantium inopia, et ex eo quod suum esse potissimum uidetur: quemadmodum si dixerō de ludicro lampadarchia, uel de gymnasio, uel de armis, aut de equis, aut de re bellica. Horū enim non minima pars adheret iuueni. Dicendum est autem, quod tamen si nondū iuuenis per aetatem prudens esse potest, uerū natura & diligentia quadam certe potest. Ostendendum est etiā, qui aliquid imprudenter gesserit, aduersum calum sibi priuatim dari: assecuto uero communem esse utilitatem cum reliquis. Iuuenis igitur ex his atq; similibus argumentabitur. Senior autem, argumentabitur & ab inopia consultantium, & a facultate sua: praeterea & a magnitudine & nouitate periculis, & ab alijs huiusmodi rebus. Crebro autem dictionē habere consuetus, ab experientia argumentabitur, & ab eo quod turpe sit non eum sententiam nunc dicere, qui antea consueuerit. Non autem consuetus, argumentabitur tum a periculis magnitudine, tum ab eo quod necesse omnino sit eum qui ciuitatis est particeps, de his quae in praesentia aguntur, sententiam dicere. Eas igitur insimulationes quae in concionibus circa hominē fiunt, hoc pacto refellere studebimus. Fiant autē circa rem, cum quis nihil neq; his a quibus nulla simus iniuria laesit, neq; his qui fortiores potentioresq; sunt, pernosendum esse consultat, aut pacem turpem fieri persuadet, aut circa Deorum immortalium sacrificia quam minimos effici sumptus monet aut huiusmodi quicquā narrat. Oportet autem in huiusmodi rebus praecognitione prius ad auditores uti, quarū causam aut in necessitate, aut in fortunam, aut in tempora, aut in aliquod commodū referamus, dicamusq; non consultantibus quidem esse, sed rebus potius huiusmodi causam adscribendum. Hoc igitur modo eas quae circa rem sunt insimulationes, a consultantibus remouebimus. Oratio uero ipsa in concionibus solet insimulari, cum aut prolixē, aut nimis priscē, aut minus probabiliter dicatur. Et si quidem longa fuerit, in rerum multitudinem causa est referenda: si prisca sit, doceatur oportet nunc ipsam tempestiuam esse. Sin autem minus probabilis sit, pollicearis oportet eam te ueram in dicendi progressu demonstraturū. Consultationes igitur ex his rebus principio constituemus. Quo uero utamur ordine, animaduerti conuenit. Si quidem nulla prorsus insimulatio sit, neq; nobis, neq; orationi, neq; ipsi rei, a propositione continuo est inchoandum. A tentē autem quae dicuntur, humaneq; audire ad postremum exhortabimur. Sin uero aliqua sumus ab illis qui ante dixerūt, insimulatione praeventi, post anticipatam auditorum opinionem, eorum quorum insimulati fuerimus & responsiones & causas breuiter in mediū deferentes, ita proponemus, & auditores ad attentionem exhortabimur. Exordia quidem in consultationibus hoc modo sunt constituenda:

De narratione.

Postea uero necesse est aut res gestas a nobis renunciari, referriue, aut res praesentes diuidendo exponi, aut quae futurae sunt iam praedici. Cum igitur de legatione sit nobis renunciantū, omnia quae dicta fuerint, dilucidē narrare oportet, quod primum quidem grauitatē oratio praeseferat: haec enim renunciatio solum erit, nullaq; alia orationis figura incidet. Deinde si quidem nobis ex sententia minus res contigerit, non ulla id negligentia nostra, sed alia quadam causa accidisse auditores existiment. Sin uero ex sententia contigerit, non casu aliquo, sed nostra diligentia & industria id factum opinentur. Haec autē eo facilius credunt,

credunt, si quoniam gestioni negotiorum nequaquam interfuerint, nostram in oratione negligentiam, promptitudinēq; perspexerint, utpote qui nihil omittamus, sed unum quodq; quam accuratissimē referimus. Cum igitur legationem renunciemus his causis, singula quae quo pacto gesta fuerint, renuntiari oportet. Cum uero ipsi concionantes aliquid praeteritum narrauerimus, siue etiam praesentia exponamus, siue praedicamus futura, necesse est ut unum quodq; horum, & breuiter, & dilucidē, & non sine probabilitate faciamus: dilucidē quidem, ut quae dicuntur, comprehendī queat: breuiter autem, quo quae dicta fuerint memoriae auditores teneant. Probabiliter uero, ne ipsi auditores priusquam probationibus atq; iuris partibus nostram orationem confirmauerimus, nostras iam narrationes falsas esse reprobent. Dilucidē igitur exponemus, aut a nominibus, aut a negocijs. A negocijs quidem, si non ea perturbatē exponamus, sed rerum ac temporū ordinem seruemus, reliqua uero deinceps collocemus: & si neq; eo de quo dicere coeperimus, relicto negotio, in rem aliam transeamus. A negocijs igitur hoc modo dilucidē narrauerimus. A nominibus uero, si quam maxime idoneis rerum nominibus negocia appellemus, & si non ambiguis utamur, neq; perturbatē ipsa collocemus, sed usq; coherentia deinceps ordinemus. Dilucidē igitur exponemus, si haec diligēter obseruauerimus. Breuiter uero narrare poterimus, si tum ex negocijs, tum ex nominibus, ea remouerimus, quae non sint dictu necessaria: & ea solum complectemur, sine quibus obscura reddetur oratio. Et breuiter quidem hoc modo exponemus. Probabiliter autem a nobis narrabitur, si ad ea negotia quae minus uerisimilia uidentur, causas attulerimus, quibus illa non absurde gesta uideantur: si qua uero omnino in credibilia contigerint, ea relinquamus necesse est. Sin autem necessaria sunt quae dicantur, ea te scire ostendas oportet, sed ad confutationis partem, quia cum illa implicata sint, dicenda referuare, orationisq; progressu id te uerum demonstraturū polliceri, ea usus argumenta, quod quae prius abs te dicta fuerint, ea prius uera iustaq; demonstrare, quam aliud huiusmodi quicquam uelis. Et hoc quidem modo his quae minus uerisimilia sunt medebimur. Ut autem summam unā omnia complectamur, & renūtiando, & exponēdo, & praedicando, ex his omnibus, quae ante diximus, dilucidas, breues, & probabiles narrationes faciemus:

De ordine narrationum.

As autem tripliciter ordinabimus. Nam si quidem ea de quibus dicimus, pauca sint aut auditoribus cognita, exordio narrationem coniungemus, ne pars haec separatim posita breuis admodum fiat. Cum uero negotia & permulta & incognita sint, ad unum quodq; coniunctas narrationes faciemus, easq; iustas & utiles & honestas ostendemus, quod non modō in narrandis rebus occupati simplicē & non uarietate quadam insignem orationē faciamus, uerū & auditorum animos capiamus: sin autē negotia mediocria, & minime nota sint, opus est, uel renunciationem, uel expositionem, uel praedictionem in exordio uno & eodem quasi corpore collocemus. Hoc autem faciemus, si a rerum initio ad extremum usq; narrando prosequamur, et nihil aliud complectamur, sed ipsa negotia expedite declaremus. Quemadmodū igitur in exordio narrationes ordinandae sunt, ita scire poterimus.

De confirmatione.

Deinceps autem confirmatio sequatur necesse est, per quam praenarrata negotia ex probationibus & iustis, & utilibus, sicuti nos demonstraturos polliciti sumus, confirmabimus. Cum igitur coniunctas narrationes facere oportet, probationes in consultationibus quam commodissime ducuntur a rerum consuetudine, ab exemplo, a commemoratione, & ab ea quae de oratore sit apud omnes opinio. Utendū est etiā &, si qua ex alijs probationū partibus incidit, ea uero sic sunt collocandae. Primum quidem dicentis opinio, sin id minus poterimus, rerum consuetudines ordinabimus, demonstrabimusq; & haec quae dicimus, uel & his similia hoc modo fieri consueuerunt: deinde uero exempla adferemus, & si qua est cum his quae a nobis dicuntur, similitudinem adducemus: ea autem exempla capiamus oportet, quae tum rei congruant, tum ipsis auditoribus, uel loco, uel tempore sint proxima: si autem secus sint, debemus ex alijs quae maxima & notissima sint accipere: post haec uero sententijs utendum est. Oportet autem eas partes quibus probabilia & exempla tractata fuerint, in fine commentationibus & sententijs terminemus. Et probationes quidem hoc modo ad negotiorum confirmationem adducemus. Si uero narratis rebus continuo sit fides adhibita, probationes ipsas relinquemus, & a iustis, & legitimis, & utilibus, & honestis, & iucundis, & facilis, & possibilis, & necessarijs partibus antedicta negotia confirmabimus. Et si quidem iustum inest, id primum collocabi-

mus, & per hoc, per quod huic simile, & per contrarium, & per iudicatum iustum enarrabimus, & similia his iustis de quibus loqueris, exempla sunt afferenda. Habebis autem permulta exempla tum ex his quae priuatim apud singulos iusta existimantur, tum etiam ex his quae in ipsa urbe ubi orationem habes, tum demum ex his quae in alijs urbibus iusta duci solent. Cum uero haec omnia hoc modo percurreres narrauerimus, in ipsiusque iusti sine sententias commentationesque moderatas & sibi inuicem dissimiles attulerimus, siquidem ea pars longa sit, eiusque meminisse uoluerimus, paucis iterabimus: sin autem mediocris sit, commemoreturque tunc ubi eam finierimus, aliam quoque partem adiungemus. est autem id huiusmodi: Quod iustum quidem est auxiliu nos ferre Syracusanis, satis ex ijs quae dicta sunt demonstratum existimo: quod autem etiam id nobis conducturum sit, enitar edocere. Et cum rursus eodem modo ut de iusto facitaras, utile percurreris, & eius extremam partem uel breuiter iterando, uel finiendo abfolueris, itidem aliam partem quaecumque tibi in manu fuerit, adsiuge. Hoc igitur modo aliam alij partem addere, & orationem cōtexere opus est. Cum haec uero omnia profecutus fueris, quibus ea quae persuades, confirmare queas, oportet in his de omnibus summam cum commentationibus, & sententiarum coloribusque demonstrare, non ea efficere, & iniustum, & perniciosum, et turpe, et triste admodum fore: contra uero summam addendum est, & iustum et utile, honestu uoluptuosumque futurum, si haec ad quae eos exhortaris effecerint. Vbi uero iam factis abundeque sententiarum grauitate usus fueris, quae persuades, conclusione terminabis, & hoc quidem modo quae proposita fuerint confirmabimus. Post hanc autem partem de praecipitatione dicere aggrediemur.

De praecipitatione.

Est autem praecipitatio, eorum locorum qui contra tuam dictionem haberi possent, praecipitans reprehensio. Oportet autem quae ab aduersarijs dicuntur extenuare, tua uero amplificare, uel uti superius in amplificandi tractatu audieras. Opus est etiam conferas unum uni, cum tuum scilicet maius sit: et plura pluribus, et unum multis, et multa unum: sic secundum omnem speciem uarietate debemus uti, nostra quidem augendo, aduersariorum autem infirmando atque deprimendo. Et hoc quidem modo praecipitationibus utemur: haec autem ubi fuerimus profecuti, iterationibus, exitu terminabimus, coloresque antedictos ratiocinationis uel enumerationis, aut electionis, aut interrogationis, aut ironiae assumemus.

Suadendi species.

Quod si adferendum aliquibus, auxiliu suaserimus, siue priuatis hominibus, siue urbibus, paucis dicere conueniet, et si qua his in auditores, siue amicitia, siue gratia, siue misericordia precesserit, in medium referre congruum erit, maxime enim omnes his auxiliu esse uolunt, qui tali animo in eos fuerint: diligunt enim eos a quibus uel ab ipsis, uel ipsorum amicis aliquid beneficii siue ipsi, siue alij qui eis curae sunt, uel opportunè suscepisse, uel suscipere, uel susceptu ire crediderint: his autem habet gratias, qui siue ipsi, siue ipsorum amici aut in eos, aut in eorum necessarios boni quippiam opportunè uel contulisse, uel conferre, collaturum putentur. Si horum igitur aliquid unum incidat, id breuiter doceamus, & ad misericordiam redigamus oportet. Id autem affatim facere poterimus, si cognouerimus solere omnes in eos misericordiam moueri, quos familiariter, erga se animo esse opinentur, aut indignos calamitate suspicantur. Haec autem in ijs esse ostendes, quos misericordia dignos uelis demonstrare: estque demonstrandum eos inique passos, uel pati, uel passuros ubi minus his auxiliu auditores fuerint: sin uero haec in illis non sunt, demonstrabis eos omnium bonorum inopes esse, quorum ceteri omnes aut plurimi sint participes, qui nihil unquam boni uel nacti fuerint, uel nanciscantur nacturi ue sint, nisi auditores hoc tempore ad misericordiam moueantur. Ex his igitur auditores ad misericordiam inducemus. Dissuadere autem ex contrarijs locis poterimus, eodemque modo exordiemur, & narrabimus, et probationibus, utemur, auditoribusque ostendemus, quae face re aggrediuntur, esse et praeter leges, et iniusta, perniciose, et turpia, et tristia, et impossibilia, et difficilia, ac minime necessaria. In dissuadendo uero idem dispositionis modus seruabit, qui etiam in suadendo: quae obrere qui ultrò dissuadet, disponere ita poterunt, qui uero aliorum suasionibus, contradicere uoluerint, primum quidem ea in exordio proponere debent, quibus sint contradicuntur: in reliquis uero singulatim est exordium: post singula uero praedictorum exordia, est secundum unum quodque propositum maxime demonstrandum, minime omnium ea esse ad quae aduersarius exhortetur, neque iusta, neque quae ea sequuntur. Hoc autem facies, ut ostendas uel iniusta esse quae ille narrat, uel inutilia, uel his similia, aut iustis contraria, aut utilibus, aut his quae talia esse iudicantur: eodem quoque modo et cetera quae inciderint, tractare debebis. Optimus igitur dissuadendi modus hic est. Quod si minus hoc facere commode potueris, ex eo quod

quod reliqueris genere dissuadere orando poteris: ut siquidem aduersarius iustum esse ostenderit, tu uel turpe esse uel inutile uel difficile uel impossibile uel aliud quiduis huiusmodi enitere demonstrare: sin utile aduersarius esse ostenderit, iniustum ipse, & si quid aliud oportu ad id habueris, demonstrabis: tua praeterea augendo, et aduersarij deprimendo facies quemadmodum in suasionibus dictum est. Decet eodem quoque modo sententias commentationesque afferre, praecipitationesque refellere, ac breuiter ad exitu iterare. Praeterea quoque in suasionibus ostendendum est, aut eos quibus auxiliu ferendum suademus, horum amici esse, quos ad id faciendum exhortamur, aut hoc, gratias his deberi qui deprecantur: quibus uero auxiliu ferre dissuaserimus, eos uel ira, uel inuidia, uel odio dignos ostendemus. In odium quidem adducemus, si ab illis aut ipsos auditores, auditorumue amicos, aut alios qui his curae sint, mali quippiam inique passos demonstrabimus. In iram autem rapiemus, si uel auditores ipsos, uel ipsorum amicos, uel alios qui his sunt curae, indignè neglectos, iniuriarum affectos ostendemus. In inuidiam uero contrahemus, si summam indignè fortunatos extitisse, aut esse, aut fore: uel si nullius unquam boni fuisse inopes, aut esse aut futuros: uel si nunquam malorum quippiam passos, aut pati, aut passuros demonstrabimus. Inuidiam igitur & odium atque iram hoc modo concitabimus: beneuolentiam uero & gratiam & misericordiam ex his poterimus comparare, quae in suasionibus dicta sunt. Eas autem ex antedictis omnibus contexere ordinareque poterimus. Species igitur suadendi & qualis ipsa sit, & ex quibus constet, & quomodo ea utendum sit, ex ijs siquidem cognoscimus.

Laudandi uituperandique species.

Rursum autem laudandi uituperandique speciem deinceps consideremus. Cum in hoc genere exordiri uoluerimus, propositiones primum ordinamus, in simulationesque dissoluimus itidem atque in suadendo. Ad attentionem uero exhortamur tum ex his quae in consultationibus dicta sunt, tum ex eo quod mirabilia illustraque dicamus: ut aequitate nostram, eorumque quos uel laudamus uel uituperamus, facinora demonstremus. In huiusmodi enim causis ut plurimum non disceptationis, sed ostentationis potius causa orationem habere consueuimus. Primum autem exordia eodem modo constituemus, qui in deliberatio a nobis genere demonstratus est. Post exordium uero partiri debemus & ea quae extra uirtutem sunt, & ea quae in ipsa uirtute bona considerantur: hoc modo externa quidem bona in bonam ualitudinem & robur, & formae dignitatem, & diuitias, uirtutem uero in sapientiam, iustitiam, & fortitudinem, illustresque disciplinas distribuimus. Horum autem quae in uirtute posita locataque sunt, iure laudantur, extraria autem subducuntur. Robustos namque & pulchros & nobiles atque locupletes nequaquam laudare, sed dicere beatos conuenit. His autem diligenter consideratis, post exordia de genere primum dictionem ordinabimus. Hoc enim primum hominibus ac reliquis animalibus clarum inest, uel obscurum. Proinde recte quidem aut hominem aut aliud tale animal ex genere commemorabimus. Cum uero aut affectum, aut rem, aut orationem possessionem ue laudare uoluerimus, continuo ex ijs quae honesta adsumt, non absurde laudabimus. A genere autem laudare ita conuenit. Si quidem progenitores insignes fuerint, debemus omnes ab initio ad eum usque quem laudatum uolumus, resumere, & in singulis progenitoribus clarum aliquid summam apponere. Quod si primi industrii insignesque fuerint, reliquos uero nihil oratione dignum gessisse contigerit, primos quidem illos eodem modo prosequemur, ignauos autem atque degeneres omitemus, ea uel uillatione, quod propter maiorum multitudinem nolimus auditoribus orationis longitudine graues efficere: praesertim cum nemini sit obscurum, qui ex bonis clarisque parentibus nati sunt, eos consentaneè fieri suis maioribus non dissimiles. Sin autem ueteres progenitores obscuri fuerint, qui uero proxime extiterunt illustres, ab ijs est laus generis capienda, dicendumque, ut de illis quidem longam repetere quandam orationem superuacuum admodum fuerit. Sed si eorum laudes referantur, qui proximi ijs qui laudantur extitissent, plane & hi quoque boni probique uiri ostendentur, quodque perspicuum sit horum maiores industrios quosdam insignesque extitisse. Haec namque uerisimile uideri, huiusmodi homines honestos & bonos esse qui ex improbis progenitoribus nati essent. Vbi uero nullus maiorum sit splendor, dices ipsum in se generosum esse, colligesque eos omnes in genue natos esse qui ingentiam sibi uirtutem habent, & eos alijs quoque omnibus longe antecellere, qui suos progenitores laudant: permultos enim qui ex claris maioribus nati essent, degeneres extitisse: addesque, quod de huius nunc et non de progenitorum praconijs agatur. Eodem autem modo in uituperationibus origo generis in improbos & maiores referenda est. Et ita lau-

dando ac uituperando, quæ ad genus pertinent, ordinabimus. Et si quid illi de quo loquimur, præclarum fortuna cesserit, hoc duntaxat tuebimur, ut ea quæ ætati conueniunt enarremus: & id quidem haud prolixè. pueri namque tam suo ingenio quam eorum qui ipsis præ fuerint diligentia, honesti pudicique sunt. Quare breuis de ijs est habenda oratio. Cum autem hunc modum percurreris, habita ad posterum commentatione atque sententia, debes hanc partem in adolescentis ætatem terminare. Et propositione deinde facta, aut eius qui laudatur, res gestas, aut mores, aut studia amplificabis, quemadmodum ab initio in demonstratione genere prius diximus. Exponesque ab hoc quæ ipse laudas, cum esset hac ætate, aut per hunc, aut per studiū, aut ex hoc, aut huius gratia tum hoc illud præclarū facinus gestum fuisse. Oportet & cæterorum quoque iuuenum præclara facinora colligendo conferre: & huius longè ijs maiora esse ostendere, illorum quidem quæ minima sunt, huius autem quem tu laudas, quæ maxima sunt enarrando. Conuenit autem & quæ apud alios res illustres parum pro dignitate collata fuerint, eas abs te dicendo itidem magnas demonstrari. Et semper res ita comparando augendæ & exornandæ sunt, ut, Vbi, & quis iuuenis ita philosophus unquam fuit, qui uel senior magnum adeo incrementum habuerit? Et qui adeo robuste gymnasiolorum labores perferret, uehementer is philosophiæ studium & industriam adamabit. Et hoc quidem modo similitudine & collatione usi, amplificabimus. Cum uero quæ circa ætatem adolescentis considerantur, absoluerimus, in fine huius partis sententias commentationesque locabimus, aut quæ dicta sunt breuiter iterantes, aut ad postremam partem sinientes. Rursus ubi proposuerimus quæ gesta sint ab ipso uiro quem laudamus, de iusticia primum dicere aggrediemur: quam eodem modo ut in superioribus exornantes, ad prudentiam, si fuerit, descendemus. Et hanc eodem quoque modo absoluentes, fortitudinem si fuerit, proponemus. Quam eadem amplificationis ratione item percurrentes, cum ipsius finem partis attigerimus, & omnia genera persecuti sumus, summam quæ antedicta fuerint, iterantes, exitum uel sententia uel commentatione toti orationi apponemus. Congruet autem laudibus, nominibus etiam multis circa unum quodque uti, & splendendam facere dictionem, atque magnificam. Eodem quoque modo cum de nequam hominibus oratio nobis erit, uituperationes constituemus. Oportet autem nullis in eum utamur cauillis quem carpimus, sed ipsius duntaxat uitam enarremus. Sermones enim longè magis quam iocosæ oburgationes atque cauilla & auditoribus persuadent, & ægrotudine quos uituperamus afficiunt. Nam huiusmodi quidem sales ad ideam uel substantiam referuntur: sermones uero sunt ingeniorum morumque ueluti imagines. Cauendum est etiam, ne res turpes nominibus appelles turpibus. Id enim adfert grauitati calumniam. Sed quæ huiusmodi sunt, tanquam per ænigma significabimus, & altorum rerum nominibus rem ipsam manifestabimus. Debemus autem in uituperationibus ironia uti, & in ijs aduersarium deridere, quibus ille maxime exultat: & priuatim quidem paucisque presentibus eum dehonefate. In uulgus autem & multitudinem communes maxime uituperationes maledicere. Vituperationes uero eodem modo poterimus quo etiam & præconia, & augere & extenuare. Itaque harum specierum ex ijs quæ superius dicta sunt, usum omnem intelligemus.

Accusationis questionisque præcepta.

Reliquum est, ut accusandi quærendique præcepta peragamus, quæ rursus, quemadmodum in iudiciali genere dictum est, componemus, ordinabimus, percurrerimus. Primum igitur in exordii rem de qua fit accusatio, uel defensio, proponemus, ut etiam in alijs præmissis speciebus. Ad attentionem autem ab iisdem locis exhortabimur, quos in suadendo dissuadendoque docuimus. Item etiam de beneuolentia idem quoque modus seruandus erit, qui in deliberatio genere præmissus est. Nam is cui auditores beneuoli sunt, ex præterito, aut presentis tempore, & is, ne calumnia affectus sit, ad eos iritandos uel in se, uel in rem ipsam, uel in orationem, beneuolentiam captabit eodem modo, ut illic docuimus. Is uero in quæ neque beneuoli auditores, neque insensu fuerint, beneuolentiam captare poterit ex præterito presentis uel tempore, uel per seipsum, uel per rem, uel per orationem. Ille autem qui apud auditores calumnie obnoxius factus fuerit, partim mixtim, partim priuatim beneuolentiam captabit. Hic igitur modus erit per quem beneuolentia comparabitur. Enim uero hi, aduersus quos neque bono neque malo animo auditores fuerint, paucis sunt laudandi, et aduersarij uituperandi. Oportet autem eos ab ijs laudare quæ uidentur maxime auditorum interesse (dico autem ciuitatis studiosum, amicorum obseruatorem, gratum, misericordem, & similia) ad uersarios autem ab ijs uituperare quibus auditores ad iram iritantur. Hac autem sunt, ciuitatis

tatis inimicus, amicorum hostis, ingratus, immittis, & huiusmodi. Opus est etiam laude iudices delentire, quod iusti iudices grauesque sunt. Aduersariorum præterea defectus sicubi tibi minores extiterint, siue ad dicendum, siue ad agendum, siue ad aliud quicquam quod in disceptatione uersetur, erit oratione complectendi: & iustum præterea, & legitimum, & utile, & quæ deinceps sequuntur, inducenda. Cum iudices igitur neque bono neque malo animo in nos fuerint, ex ijs beneuolentiam captabimus. Si quis uero in calumnia sit, idque ex præterito tempore, & circa orationem, scire ex antedictis poterimus, quo pacto insimulationes soluere oporteat. Quod si ex presentis tempore calumnia fuerit, necesse est circa ipsum hominem eam fieri: aut si ineptus presentis controversiæ, aut si criminibus subcontrarius, aut si pro confesso

accusationi obnoxius uideatur. Ineptus quidem fuerit, si aut iunior aut senior pro alio disceptet. Subcontrarius uero esset, si quis robustus imbecillum uerberationis accuset, aut si quis contumeliosus contumeliæ temperantem insimulet, aut si quis admodum pauper hominem ditissimum pecuniarum egenus in iudicium deuocet: itaque huiusmodi homines subcontrarij criminibus sunt. Pro confesso autem erit, si quis fortis robustusque existens, ab infirmo & imbecillo uerberationis accusetur, aut si quis fur existimatus, furti reus in iudicium arcessatur. Ut autem omnia uno complectamur uerbo, hi quorum moribus similis est hominum opinio, uidebuntur criminibus esse obnoxij. Circa ipsum igitur hominem ex instanti tempore calumniæ huiusmodi fieri poterunt: circa rem autem eæ contingent, si quid aduersus domesticos amicos, aut aduersus hospites, aut in suos, uel de prauis, uel de turpibus rebus negotia adferat: hæc enim infamiam disceptationibus afferunt. Quæ admodum igitur eas insimulationes sumus dissoluturi, deinceps ostendam. Duo esse communia in omnibus elementa existimo: alterum quidem, ut quibus rebus correctur os iudices aduersarios putes, his eos præueniens corripias: alterum uero est, si res in aduersarios quidem maxime, si in id minus, in alios quodam transferas, ea usus cauillatione, quod non ex sententia tua, sed ab aduersarijs coactus in certamen descenderis. In unquamque uero calumniam hæc argumentari conuenit, iunior quidem causabitur aut seniorum aut amicorum qui pro se disceptent solitudinem, aut criminum magnitudinem, aut temporis præscriptionem, aut rerum multitudinem, aut aliud quid huiusmodi. Si uero habueris pro alio dictionem, dicendum erit, te amicitie gratia aduocatum fieri, aut aduersarij motu inimicitijs, aut quia negocijs interfueris, aut ob utilitatem publicam, aut quia is cui patronus uenis, & ab omnibus est desertus, & iniuria premitur. Quod si crimini pro confesso obnoxius, uel subcontrarius accusationi effici uideatur, cum præoccupatione utendum est: tum etiam dicendum, ut neque iustum, neque legitimum, neque utile sit ex opinione ac suspitione ferre prius sententiam, quam res fuerit audita. Quæ igitur circa ipsum hominem sunt, hoc pacto insimulationes diluemus: eas uero quæ circa rem sunt, ita repellemus. Causam in aduersarium reijciemus, uel si maledictum ei crimini demus, uel si iniuriam aut cupiditatem, aut pertinaciam, aut iram prætedamus, quod nullo alio modo ius consequi possibile possit. Priuatas igitur calumnias apud iudices ita diluemus: communes uero omnibus speciebus soluere poterimus, quemadmodum in superioribus dictum est. Exordia uero in genere iudiciali eodem modo collocabimus, sicuti etiam in deliberatio. Eadem etiam ratione narrationes exordio coniungemus, quas uel particulatim probabiles esse iustasque ostendemus, aut ipsas separatim tanquam in unum corpus ordinabimus. Deinde uero erit confirmatio, quam, si quidem rebus ipsi aduersarij contradixerint, ex probationibus: si autem consenserint, ex iustis & utilibus & his similibus confirmare debemus. Collocanda sunt ex probationibus primum quidem testimonia, & si quæ nobis ex questionibus confessiones fuerint. Demum uero si nullo modo uerisimilia ea fuerint, sententij & commentationibus: si autem non omnino uerisimilia, probabilis, demum explis, & coniecturis, & signis, & argumentis, demum uero commentationibus & sententijs confirmare debemus. quod si uerisimilia fuerint, probationes quidem omittimus, iustis autem quemadmodum in antedictis utemur. Et hoc quidem modo confirmabimus. Post confirmationem autem ubi ea quæ in aduersarios sunt collocauerimus, præoccupabimus eas res quas uerisimile fuerit aduersarios dicuros. et si quidem aduersarij rem negarint, probationes illas à nobis dictas amplificabimus: quas uero illi dicturi sunt, reprehendemus, & extenuabimus. Si uero fateantur & legitima & iusta esse quæ secundum scriptas leges à nobis inductas ostēderimus, enitendum est ut his simul leges quas & iustas & honestas & conducibiles uniuersæ Reip. plures iudicant, tales etiam eas esse ostēdamus: quas autem aduersarij induxerunt, eas contra habere demonstramus: quod si minus commode hæc dici quierint, iudices commonefaciendi sunt, eos non de lege, sed de re iudicare: quodque iurati sint secundum leges latas sententiam latum ire, & doceas haud hoc,

tempore decere leges, sed in constitutis diebus eas ferre. Sed si cōtigerit rem his legibus agitari quæ iniquæ esse uideantur, dicendum erit, non legem rem huiusmodi, uerum iniquitatem esse: cum lex quidem ad utilitatem feratur, hæc autē afferat ciuitati perniciē. Dicendum etiam erit, haud contra leges facturos, si huic legi contrariā sententiā tulerint, sed leges potius laturos, ne sit improbis iniquisq; decretis utendum. Oportet autē ad id collectionem afferre, quod nulla lex prohibet reip. benefacere: sed improbas leges autoritate priuare, aliud nihil esse, quàm ciuitatem beneficio donare. Quascunq; igitur ex his legibus quæ nullam ambiguitatem continent, habuerimus, ex talibus præuenientes, abunde contradicere poterimus. De ambiguis uero legibus si iudices ita senserint, ut tibi expedit, oportet hæc demonstrare: quod si iudex dicat quemadmodū aduersarij, cōdocefaciendus est, legulato-rem non hoc sensisse quod ab illo dicitur, quodq; conducit ipsis iudicibus legem ita dicere. Verum si nullo modo possis in contrariā sententiā cōmutare, ostende aliud nihil posse contrariam legem dicere, atq; ipse dicas. Et quo quidem pacto oporteat uti legibus, ex his quæ diximus abundabis. Summatim uero si peccasse omnino fateantur, & ex iusti tamen & legitimi partibus defensionē parent: ex his ea sunt cōsultatione præuenienda, quæ dicitur illi uideantur: sin autem peccasse fateantur, & sibi tamen ignofci postularint, sic talia oportet cōsultare. Primū quidem dicendū erit, deterioris esse moris, quodq; tunc illi crimen in imprudentiā reijciunt, cum se deprehensos intuentur: proinde si huic ignofcitis, alios item omnes supplicijs atq; cruciatibus liberabitis. Dic etiā & illud, si eos qui peccasse confitentur, absoluetis, quo pacto inficientes cōdemnabitis: Dicendū etiam erit, & si imprudenter errauit, non tamen decet me ob huius imprudentiā detrimento affici. Præterea dicitur: Cum neq; legumlator imprudēter delinquentibus ignofcit, eō neq; a iudicibus qui secundum leges iudicant, ignofci iure potest. Ex his igitur atq; similibus eos qui sibi secundū postulant, cōsultare poterimus: sic uti etiā ab initio exposuimus. Ut compendio autem utar, quæcunq; sint aduersarij dicturi & ad probationem, & ad iuris sui partes afferendas, & ad ueniam postulandam, ex antedictis præoccupabimus. Post hanc autem causam tota est oratio per enumerationē summatim repetenda, & breuiter (si fieri potest) iudicū animi in aduersarios quidem, uel ad odium, uel ad iram, uel ad inuidiā, in nos autem ad beneuolentiam, uel gratiā, uel misericordiā cōmouendi. Quibus autem rebus hoc fiat, in deliberatiuo genere, in suasionibus & dissuasionibus diximus: ac rursus in defensionis specie ad finem percurreremus. Orationis igitur principiū in iudiciali genere, si quidem accutemur, ita cōponemus & ordinabimus: si uero defendamus, exordium quemadmodū & in accusando constituemus. Eas autem res quarū accusamur, quibusq; accusator scientiā auditoribus fecerit, relinquemus: quibus uero opinionem reliquerit, hæc ubi post exordium proposuerimus, dissoluemus: testesq; & quæstiones & iuramenta refellemus, quemadmodum antea audisti. Et si quidem res credibiles fuerint, poterimus ipsarum responsionē in eius quod relictiū sit locū transferre. Quod si testes per quæstiones fidem fecerint, aut in orationem, aut in negotium, aut in quocunq; aliud fuerit in aduersarijs maxime uerisimile, ipsorum est responsio transferenda. Si uero aut contra utilitatem publicam, aut contra consuetudinē accusator te fecisse criminetur, debes defendere id maxime esse utile, quod ab eo crimini datur: uel si id minus potueris, dices ut neq; abs te, neq; ab his qui tibi sint similes, aut quod non hoc modo huiusmodi res geri cōsueuerit. Probabile igitur ita solues. Exemplum uero debes primū si potes, demonstrare id haudquaquam esse criminationi simile, uel aliud tibi ex contrarijs præter uerisimilitudinē exemplum ferendum esse. Coniecturam autem potes cōsultare, si dicas quibus causis contraria significare cōtigerit. Sententias uero atq; cōmentationes aut improbables aut ambiguas ostendas oportet. Signa autem non eius solum cuius ipse sis accusatus, sed rerum plurimarum signa esse ostende: & ea quidem quæ ab aduersarijs dicta fuerint, in contrariū aut ambiguū cōuertentes poterimus hoc modo improbare. Si uero quorū nos accusator criminatur, ea fecisse fateamur, idq; ex iusti & legitimi partibus defendere pergamus, magis legitimas res nostras, iustioresq; demonstrare elaborabimus. Quod si minus cōmodē fieri potuerit, ad imprudentiā casumq; defugiemus, iacturasq; paruas esse ostendemus, & ignoscendū nobis esse arguentabimur, demonstrantes quā omnium quidem hominū per imprudentiam delinquere commune sit: sed afficere iniuria, improborum esse proprium. Dices etiā & æquum & bonum esse, & iustum, & conducibile his ignoscere qui per imprudentiam deliquerint: ne minem enim omnium scire si quid aliquando sibi huiusmodi euenturū sit. Ostendendum est etiā, si quid aduersarius ipse aberrauerit, & ueniā tamen consecutus sit. Post hæc ea præoccupa-

occupationes sequuntur quæ ab aduersarijs dictæ sunt. Harum igitur alias satis superq; a rebus ipsis soluere poterimus. Sed si calumniatur scriptas nos orationes recitare, aut quod eas recitemus meditari, aut mercede cōductos patronos fieri, ad hæc talia cōtraueniamus oportet, dissimulandoq; dicamus, minime omnium lege prohiberi, aut se scripta, aut illum non scripta loqui: lege nanq; talia patrare nō permitti, loqui uerò ut quisq; uelit, facile sinī. Dicendū quoq; erit, usq; adeo aduersarij delicta uel ipsius eius sententiā permagna esse, ut existimet me nunquam dignē in se accusando satisfacere posse, nisi quæ diciturus essem, & antea scriberem, ac multū temporis meditatū sim. Ad scriptarū igitur orationū calūnias sic occurrere poterimus. Si uerò dixerint nos discere meditariq; dicendi facultatem, confitebimur id quidem, dicemusq;: Nos quidē quos ais discere, neq; calumniatores, neq; cōtentiosi certe sumus. Tu uerò qui oratoriā tenes, cum hoc tempore, tum sæpe alias nos calumnijs circūuenire deprehensus es. Quare cōducere ciuibus uidetur, ut & ille oratoriā discat. Non enim sic malū neq; insimulatore eum fore. Eodem quoq; modo si quis nos mercede cōductos causarū patronos dicat, & fatebimur, & cauillabimur, huiusq; rei auctorem, accusatorē nostrū ac reliquos omnes demonstrabimus. Mercedū autē species diuidemus, dicemusq; alios pecunijs, alios gratis, alios supplicijs, alios honoribus aduocatos assistere. Te igitur gratis id obire muneris ostendet aduersariū uerò dicit, ne paruo quidē pretio aduocati assistere. Eum nanq; ut aliquid argenti iniuste capiat, nō autem ne persoluat, in iudiciū ire. Idem quoq; modus seruandus est, si quis nos aut aliquos edocere dixerit, qui cōtrauersijs apud iudices utatur, ut iudiciales orationes cōscribere. Nam & alios omnes ostendes pro uiribus adiumento amicis esse, & docendo quidem, & consulendo: & artificiosissimē in huiusmodi rebus occurrere. Oportet autē & circa interrogationes atq; responsiones, quotquot in huiusmodi speciebus inciderint, ne nos negligētia ulla capiat, sed quæ respondeo, concedantur, quæq; negentur, sunt consideranda. Concessiones igitur sunt huiusmodi: Mihi filii enecasti, enecauit equidē: nam ille in me prius dirinxit gladiū. Filium mihi pulsasti: pulsauit equidē: iniuria enim in me prius manus iniecit. Mihi caput confregisti: confregit equidem, nam noctu impetū in meam fecisti domū. Tales igitur cōcessiones legibus freti non nunquā facimus. Huiusmodi uerò negationes legē declinant, Mihi filium occidisti: non ego quidem, sed lex occidit. Hæc autem omnia ita oportet respondere, cum duarū legum altera iubet hoc faciendū, altera nō uetet. Quæ igitur in aduersarios dicenda sunt, ex his omnibus colliges. Post hæc autem eorū quæ antē dixerimus iteratione, breuis est admonitio adhibenda. Ea uerò est utilis omni tempore: quā obrem & singulis in speciebus eiteratione utendum est. Verum in accusationibus maxime & defensionibus ea congruit. Idem quoq; in suasionibus atq; dissuasionibus. Neq; solū ea hic cōmemorare quæ antē dixerimus, quemadmodum in laudando & uituperando, uerum etiam animos iudicum in beneuolentiam nostrā conciliare, & in aduersarios concitare debemus. Hanc uerò iterationem in orationis partibus postremam constituimus: hæc enim facit ut reminiscaris summatim quæ dicta sunt enumerando, aut ratiocinando, aut interrogando, tua quidem quæ optima sunt: aduersariorum autem, quæ nequissima: si quidem interrogationis figura uti uoueris. cuiusmodi autem unū quodque horum sit, ex ijs cognoscere possumus quæ superius dicta sunt. In beneuolentiā uerò nostram iudices cōciliabimus, & in aduersarios concitabimus ex ijs beneficijs, ut etiā in deliberatiuo genere summatim ostendimus, quibus nos aut amici nostri ipsos a quibus iniuriā suscipimus, ipsorū ue necessarios, seu iudices ipsos, uel eos qui eis curæ sunt, siue affecerimus, siue afficiamus, siue sumus affecturi: & si ipsis dixerimus nunc tempus esse referendarū pro susceptis beneficijs gratiarum. Etsi eos in cōmiserationem, si opus fuerit, adduxerimus. Hoc autem eō faciemus, quod nostram in auditores beneuolentiā demonstramus, et quā indignē ob ea quæ male passi fuerimus aut patimur, passuri ue sumus, miseria premimur, nisi hi nobis adiumento fuerint. Si uerò nihil nobis absit huiusmodi, cōmemorabimus qui bonis priuati fuerimus, aut priuamur, aut priuabimur, ubi iudices nos neglexerint, seu ut nunquam boni quippiam nacti fuerimus, aut nanciscimur, aut nacturi sumus, nisi ab ijs auxiliū meruerimus. Ex his nanque commiseratione nos dignos constituemus, & auditores nobis cōciliabimus. Aduersarios uerò calumnijs circūuentos in inuidiā & odium apud auditores ex horum contrarijs adducemus, cum ostenderimus ab ijs, aut horum amicis auditores ipsos ipsorum ue necessarios mali quippiam indignē passos, aut pati, aut passuros. Ex huiusmodi enim rebus ad odium & iram in aduersarios rapiuntur. Sin autem hæc fieri cōmodē nequauerint, ea in unum redigemus, quibus auditores in aduersarios ad inuidiā concitemus. Inuidia nanq;

propinqua est odio: his autem summam inuidebitur, si eos indigne fortunatos, & ab auditoribus animo alienos ostenderit, percurrentes quam multa bona iniuste passuri fuerint, aut patiuntur, passuri ue sunt. Aut quam nunquam nullius boni indiguerint, uel indigent, uel indigebunt: aut quam in nihil unquam mali inciderint, seu incidunt, seu incident, nisi nunc a iudicibus puniantur. Ex his igitur rebus auditorum nobis animos ad beneuolentiam in conclusionibus constituere, & in aduersarios contra commouere poterimus. Ex omnibus uero supradictis accusationes defensionesque quam apulsius ordinabimus.

De quaestione speciebus.

Quarendi autem species separatim quidem ipsa raro constituitur, sed alijs speciebus commiscetur, & aduersus contradictiones maxime est utilis. Veruntamen ne huius nos ordo lateat, si quando uel oratio, uel uita hominum, aut actio, aut ciuitatis administratio quaerenda coringeret, idem etiam hac de parte summam percurram. Est igitur quaerentibus eodem quasi modo exordium, sicuti etiam calumnia circumuentos oportere docuimus. Quare cum idoneas in principijs causas attulerimus quibus id recte facere uideamur, ita ad quaerendum ueniamus. Causae autem congruent in ciuilibus quidem conuentibus, quod aut contentione quadam, quin potius ne auditores lateat, id facimus: demum quod nobis hi prius molesti fuerint. In priuatis uero uel inimicitias, uel paruas eorum qui queruntur consuetudines, uel in eos ipsos beneuolentiam, uel ut quae agunt remittentes, non amplius haec faciant, proferre oportebit. In publicis autem, si legitimum, & iustum, & publicam utilitatem proferemus. Ex ijs autem & his similibus exordio constituto, ac singulis deinceps propositis, aut dictis, aut gestis, aut cogitatis quaeremus, eaque demonstrabimus, & iustis, & legitimis, & priuatis, & publicis utilitatibus aduersari. Et omnia demum considerabimus, si quo in loco ipsa sibi uel moribus proborum hominum, officijs ue dissentiant. Sed ne in singulis enarrandis longiore utamur oratione, quo pluribus illustri studiorum aut rerum, aut uerborum, aut consuetudinum res eorum quos quaerimus, aduersari ostenderimus, eo ipsos obscuriores apud auditores constituemus. Opus est autem non tristi & acerbo quodam, sed miti mansuetoque uultu quaeramus. Hoc enim modo uerisimiliores reddentur apud auditores habitae orationes, & oratores ipsi nullum de se relinquent insimulationi locum. Vbi uero diligenter omnia quaeris, atque amplificaueris, orationis exitum breui iteratione terminabis, & ut eorum quae dicta fuerint auditores reminiscantur efficias. Has igitur species ubi hoc pacto constituerimus, pulcherrime ipsis uti poterimus.

Peroratio antedictorum omnium per enumerationem & amplificationem.

Opus est praeterea orando & scribendo in id quam maxime enitatur elaboremusque, ut pro rerum natura uerba commodemus, & ita nosmetipsos trita consuetudine ijs cuius exerceamus, ut eorum usus nobis in proptu sit, atque ut ex arte quidem dicere possimus, tum in priuatis publicisque disceptationibus, tum ijs etiam in sermonibus, quos aduersus alios habuerimus, plurima hinc & artificiosissima adiumenta suscipiemus. Elaborandum est etiam ut non circa uerba orator duntaxat, uerum etiam circa uitam, quam antedictis speciebus exornet atque magnificet, suam diligentiam omnem studiumque accommodet. Nam uitae compositio & ad suadendum, & ad boni & aequi uiri existimationem adipiscendam conducit plurimum. Primum igitur diuidenda sunt secundum omnem disciplinae distributionem, quid primum, quid secundum, quid tertium, quid quartum tractandum sit. Demum ea tibi sunt praeparanda, quae circa auditores attenduntur, de quibus in exordijs docuimus. Enim uero beneuolentiam a persona tua captare poteris, si promissis insistas, & eosdem amicos in omnem uitam tuam, neque in alijs actionibus inconstans esse, sed iisdem semper uti uideare. Attenti autem fient auditores, si his in negotijs uerferis, quae & magna & honesta sunt, multisque conducant. Cum uero beneuolos auditores reddideris, ubi ad negotiorum expositionem abs te deuentum est, quaecumque propulsationem malorum, honorum autem continent exhibitionem, facile apud illos admittuntur: quaecumque uero secus sunt, reijciuntur. Sed pro celeri, & aperta, & uerisimili narratione haec sunt tibi faciunda. Celeriter autem absolues, si non omnia uolueris simul agere, sed prius primum, & quod reliquum est deinceps. Dilucide uero, si non statim relicta actione in alias res prius transferis quam illam absolueris. Verisimiliter autem, si nihil a tuo more alienum agas: item si non eosdem fixeris & inimicos tibi & amicos esse. Ex his autem probationibus eas assumemus, de quibus ita scientiam ad perficienda negotia tenemus, ut eam alijs interpretari & explicare possimus.

mus. De quibus autem scientiam non habemus, eas prout saepius accidere solent, adsumemus: tutissimum namque in huiusmodi rebus egeris, si consuetudinem sequi uolueris. In certamine uero contra aduersarios, si quidem oratione contenditur, ex ijs quae dicta sunt, nostram confirmationem faciemus. Sin uero contra tribus hoc faciemus, si secundum leges & non scriptas & scriptas, cum testibus quam optimis, ac tempore praefinito eos confecerimus. Ex conclusione uero eorum quae dicta fuerint, reminisci auditores faciemus, si quae gesta sunt, summam rursus dicemus. Ex his autem quae agimus, ita comonebimus, quando cunque eadem negotia uel similia prioribus tractemus. Beneuoli autem nobis erunt auditores, si ea gesserimus quibus aliquid beneficii suscepisse, aut suscipere, aut suscepturi uidebuntur. Magnas autem res geremus, si ea negotia tractauerimus quae multorum sint honorum causa. Hoc igitur modo quae ad uitam pertinent, praeparanda sunt: ex priore autem instituto circa orationem est exercitatio adhibenda. Sacrificia uero, uti praemissum est, faciemus ad deos quidem pie, ad sumptus autem moderate, ad spectacula uero splendide, ad ciues autem utiliter. Et aduersus immortales quidem deos ea habebunt pie, si patrio more sacrificemus: ad sumptus autem moderate, si non quaecumque missa fuerint, ab his qui sumptibus praesunt consumantur: ad spectacula uero splendide, si magnifico sint apparatu constituta: ad ciues autem utiliter, si & equites, & grauioris armaturae pedites belle instructi pompam celebrent. Quae igitur hoc modo mortales in Deos fecerint, pie. Eos autem amicos comparabimus, qui sint nobis moribus non dissimiles, & quibus eadem quae etiam nobis conducant: & quibus magnis in rebus communis nobiscum fortuna sit: talis enim amicitia perdurat maxime. Socios autem eos facere debemus, qui & iustissimi sint, & non mediocri ualent potentia, & in proximo habitent: hostes autem faciemus, qui horum sint contrarij. Suscipiendum autem bellum in eos est qui remp, aut eius siue amicos siue socios iniuria uiolare molunt. Praesidia autem habeamus oportet, aut nostra, aut sociorum, aut hospitum causa: & primum quidem nostra, demum sociorum, tertio uero hospitum. De tributis autem, id quidem est optimum quod a priuatis prouentibus ac possessionibus proficitur: secundum uero a censibus: tertium autem a pauperibus, qui sua corpora ministerijs praebent, ab opificibus autem arma, a locupletibus uero pecunia. De administratione autem reipub. popularis quidem principatus est optimus, in quo leges optimatibus honores distribuunt, plebs uero neque dandis priuatis suffragijs, neque ferendis quidem sententijs: proxima uero illa est, in qua leges a ditioribus affici contumelia plebem non sinunt. Principatus autem paucorum duo sunt generata: aut enim est ex amicitia & societate quadam, aut a censibus. Necessae autem est socios faciamus, cum ciues minus ex se potentes sunt, qui tum solum, tum oppida tueantur, aut hostibus repugnent. Est autem societas omittenda, cum aut eam facere non sit opus, aut socij longe a nobis distent, neque potentes sint qui opportunè adsint. Ciuis autem bonus est, qui amicos ciuitati utilissimos comparat, inimicos uero & paucissimos, & infirmissimos, quicquid sine ulla priuatorum, honorum publicatione prouentus comparat, quam plurimos: & qui sese iustissimum praebens, eos in quaestionem agit qui rerum, aliquid per iniustitiam uiolant. Largitionibus uero utuntur omnes, aut quoniam aliquid inde sperant commodorum, aut quo susceptorum beneficiorum gratiam referant. Obsequuntur autem omnes aut lucri, aut honoris, aut uoluptatis, aut timoris gratia. Commutationibus uero utuntur omnes aut sponte, aut inuite: omnes enim actiones aut uis, aut suasionem, aut fraude, aut occasione perficiuntur. In bello autem uincit aut fortuna, aut corporum multitudinem, robustitatem ue, aut pecuniarum copia, aut opportunitate locorum, aut uirtute sociorum, aut consilio & calliditate imperatoris. Socios uero derelinquendos putant, aut maiore utilitate, aut belli solutione. Iuste autem agere est communes sequi utilitatis consuetudines, parere legibus, priuataque pacta seruare. Conducit autem corpori quidem bona habitudo, & formae dignitas, aut uires, & bona ualētudo: animo uero sapientia, prudentia, fortitudo, temperantia, iustitia. His autem utrisque, pecuniae & amici. Inutilia uero sunt horum contraria, plurimum uero utilitatis adest bonorum ciuium multitudo.

ARISTOTELIS STA

GIRITAE POETICA ALEXANDRO PACCIO

PATRICIO FLORENTINO INTERPRETE.

De poetica, eiusque generibus, quam facultatem singula habeant, & quo pacto, ut recte poetis se habeat, componi fabulas oporteat: ex quot etiam, quibusque partibus constet: de omnibus item, quae cumque ad hanc viam & rationem pertinent, dicamus in initio secundum naturam sumpto, primum a primis. Epopeia sane, tragoediaeque poetis, comedia insuper, ac Dithyrambica, tum pleraque illarum quas ad tibias citharas uel accommodamus, omnes prorsus in hoc uno conveniunt, ut imitatio sint. Tribus autem differunt inter se, aut quod genere diversis imitantur, aut quod res diversas, aut quod modo diverso, minimeque secundum eandem rationem. Ut enim coloribus atque figuris pleraque quaedam imitantur, hi quidem arte, consuetudine illi, nonnulli etiam uoce: ita quoque & in dicitis artibus accidit: etenim omnes imitationem exercent, numero dico, sermone, harmonia, hisque uel separatim, uel promiscue: uerbi gratia, Harmonia simul & numero tantum utuntur illae, quae ad tibias, quae uel ad citharas pertinent: tum si quae aliae sint quae facultatem huiusmodi sortiuntur, ut est illa fistularum. Numero uero ipso seorsum ab harmonia imitari, saltantium est: quando quidem hi gesticulationis numerosa uarietate, mores, perturbationes, actionesque imitantur. Nudis autem sermonibus, siue metris solummodo Epopeia utitur, metrorum quidem haecenus siue mixtis aliquibus inter se, siue generis eiusdem aliquid. Nam quod Sophronis & Xenarchi mimis commune dicamus, sermonibusque Socraticis, aliud prorsus habemus nihil: nec item si quis trimetris, elegis, alijs uel talibus aliquibus imitationem fecerit. Quamquam homines ipsi metro fingere adiungentes, elegorum fictores hos, hexametrorum illos nominant: non quidem secundum imitationem, sed communiter secundum metrum poetas ipsos appellantes. Etenim si quid medicum, harmonicum uel ueris efferunt, hac sane ratione appellare consueuerunt. Homero quoque, atque Empedocli, nihil plane praeter metrum commune est: quam obrem legitimus quidem ille poeta, hic physicus potius quam poeta, merito uocandus est. Similiter quoque si quis metra permiscens uniuersa, imitationem tamen fecerit, ut ipse Charemon, qui Hippocentaurum omnifariam numerorum mixtum centonem edidit, non iam poeta appellandus. De his igitur per hunc modum determinatum sit. Sunt uero qui his omnibus promiscue utantur, numero dico, harmonia, metro, ut Dithyramborum, mimorum uel poetis: tragoedia insuper atque comedia, quae tamen hoc differunt, quod illae quidem simul omnibus, haec uero particulatim utuntur. Has igitur artium differentias dico, in quibus imitatio fit. Quoniam uero qui imitantur, agentes ipsos imitantur: hos autem uel probos, uel improbos esse oportet, ut quos duntaxat ferre semper ipsi mores concomitentur (etenim per uirtutum atque uirtutem moribus omnes differunt) necesse est (quod etiam pictores faciunt) uel meliores, uel similes, uel deteriores imitari. Polygnotus quidem meliores, Pauson deteriores, Dionysius uero similes effingebat. Ex quo liquido apparet, imitationum superdicatarum unamquamque tales differentias sortiri, planeque diuersam euadere, quod res diuersas ad hunc modum imitentur: etenim tum in saltatione, tum in tibiarum cithararum uel modulatione, huiusmodi dissimilitudines fieri contingit. Similiter quoque & quae circa sermones & nuda carmina uersantur: exempli gratia, Homerus praestantes effingit, Cleophon similes: Hegemon uero ille Thasius (qui primus parodias scripsit) nec non Nicocharis qui Deliadem, uel les. Pari ratione & qui per Dithyrambos, & mimos, ut fatuos & Cyclopas Timotheus & Philoxenus, utique imitantur. Qua etiam dissimilitudine tragoediam a comedia differre dicimus: haec enim humiliores, illa uero praestantiores quam qui modo sunt. Tertia praeterea in his differentia est, quo quisque modo singula imitentur: fieri enim potest, ut eiusdem eadem, diuersa tamen ratione imitemur: aliquando quidem narrantes nos, idque modo alienam personam induti, (quod Homerus facit) modo ut ipse ipsi non mutati: aliquando uero quasi negociantes omnes, & agentes introducentes. Atque in his plane tribus differentijs (ut a principio diximus) imitatio est, quibus uidelicet, quae, & quomodo. Quo sane fit, ut ab Homero Sophocles alio quo pacto in imitatione non discrepet, quod uterque praestantes imitentur: nec item ab Aristophane, quod uterque negotiatus & agens, unde Aristophanes, id est, actus ipsos, nonnulli ab agentium imitatione appellari dicunt. Quam obrem tragoediam atque comediam Dorianes libi uendi-

uendicant, comedia quidem Megarenses, tam hi qui hic sunt, ut eo tempore inuentam, quo populari administratione eorum res publica regeretur, quam qui ex Sicilia: siquidem ab his poeta Epicharmus prodijt, multo sane prior Chonnida atque Magnete. Tragoedia uero quidam in Peloponneso: eiusque rei indicium illi uocabula esse uolunt, cum ipsi quidem *καμῆς* uicos appellari dicant, Athenienses uero *ἀμύς*, quasi comedos, non a *καμῆς*, hoc est, comedando, sed tanquam errantes per comas, id est uicos, in urbe despectui habitos, dicitos existimant: rursus hi quidem facere *ἀμύς*, Athenienses uero *καμῆς* dicunt. Ac de imitationis haecenus differentijs, quot uidelicet, & quales, haec dicta sunt. Caeterum a duabus causis, & quidem naturalibus, uidetur Poetica habuisse originem. Nam & insitum est a natura hominibus a pueris imitari: & differunt a caeteris animantibus, tum quod aptissimi ad imitationem sunt, tum quod primas disciplinas imitando acquirunt: & unusquisque iuxta imitationibus gaudet. Cuius rei quod in operibus accidit, argumentum sit. Etenim quae ipsi cum molestia aspiciunt, eorum imagines affabrefactas gaudentes intuemur, ut ferarum forma truculentarum, cadauerum uel. Huius uero ratio sit, quod non solum philosophis, sed etiam caeteris mortalibus addiscere iucundissimum est, quanquam modicum in hoc hi communicent: ideoque huiusmodi imagines insipientes gaudent, quoniam ex illarum contemplatione accidunt, ut & discant unquamque, & in eis, quod hoc ipsum sit illud, probe ratio cinetur: alioqui si ueras formas neutiquam inuiderent, nullam omnino uoluptatem preberet imitatio, praeterquam uel opificio, uel colore, uel tali aliqua ratione. Cum uero nobis natura insita sit imitatio, harmonia, numerus (metra enim numeri partes esse, satis apparet) ab initio ad haec maxime facti, ea paulatim promouentes ex ipsis quidem extemporarijs Poeticam genuerunt: in diuersa uero abiit pro uniuscuiusque natura. Ut enim actiones honestas digniores, talisqueque fortunae imitabimur: ita praeuas humiliores, sane primum conuictis agentes, quemadmodum superiores hymnis laudationibus uel. Ante uero Homerum nullum omnino tale poemata habemus, tametsi plura extitisse credere par est. Extat autem ipsius Homeri (ut ab eo initium sumamus) Margites, & huiusmodi similia: quibus insuper, quod maxime congruet, iambicum metrum accessit: iambicumque propterea nunc appellatur, quod his plerumque numeris ueteres *ἰαμβίκοι*, id est conuictari inuicem soliti sint. E ueteribus aliqui Heroici, aliqui iambici poetae extiterunt. At uero ipse Homerus, quemadmodum praecipue heroicis fuit (solum enim hic non modo recte, sed actionum imitationibus referta poemata condidit) sic etiam comediae normam primum tradidit, non quidem probris, sed ridiculis in actuum forma collatis. Et sane similis in Margite ratio: hic enim ita se ad comediae habet, ut ad tragoediae Ilias atque Odyssa. Alij uero pro uniuscuiusque ingenio impulsu, ad alteram tantum poeticae huius partem animam applicuerunt: sicque nonnulli loco iamborum comici, nonnulli loco hexametrorum tragici, ut qui circa sublimiore honorem uel dicendi characterem uersati sunt, tragoediae doctores extiterunt. An uero tragoedia, quatenus attinet ad ipsa genera, satis adhuc sit absoluta, nec ne, cum id per se iudicando, tum ad theatra referendo, alia considerandi ratio est. Cum igitur a principio rudes essent, planeque informes tragoedia atque comedia, illa quidem ab ijs qui Dithyrambum, haec autem (quantum se ipsa aperiebat) ab ijs qui phallica producerunt, quae nostra etiam tempore in urbibus non paucis in consuetudinem ex lege recepta sunt, paulatim auctae fuerunt. Sicque tragoedia diuersis mutationibus uariata, quoad proprios numeros impleat, tandem quietuit. Tunc enim histrionum numerum, ex uno uidelicet in duos, Aeschylus primus auxit, & ea quae circa chorum sunt, imminuit, sermonemque primarium partium instituit: quos Sophocles ipse cum scenae ornatu ad tertias usque produxit. Ad haec ad magnitudinem ab exiguis fabulis, & ab ridicula dictione satyris exclusis, ad grauem habitum prouecta, sero tandem quietuit, senariumque metrum ex octonario adoptauit: hoc enim antea metro utebatur, quod sic satyrica magisque saltatoria poetis esset. Itaque elocutioni iam constituta, natura ipsa proprium adinuenit metrum. Maxime enim sermonibus aptum alternis iambicum esse, argumento sit, quod in differendo plurimi sane iambi, rarissima uero hexametra mutuo in sermone a nobis proficiscuntur: licet etiam colloqui ipsius harmoniam excedentibus. Ad haec epistodia quoque plura, caeteraque, ut singula exornata fuisse dicuntur. De his igitur satis: nimis enim fortasse operosum sit, in singulis immorari. Comedia autem est (ut diximus) peiorum quidem imitatio, non tamen secundum omne uitij genus: quanquam ridiculum a turpi proficiscitur. Ridiculum enim aliquo pacto peccatum est, & turpitudine sine dolore, minimeque noxia: perinde ac ridicula statim appareat deformis facies, distorta, sine dolore. Igitur de promotione tragoediae, & per quos, satis constat. secus uero de comedia: siquidem in initio, quae parum studiosos habuerit, sero enim ab Archonte comedorum chorus, ut quisque sese obtulisset, inductus est. Eius uero professores, ubi iam aliquam speciem praese tulit, memorantur. Quis autem perfo-

nas, prologos, hystriōnū multitudinem, ceteraq; huiusmodi prouulerit, prorsus obscurum. Ceterū confingere fabulas, quod quidē a Sicilia primū manauit, Epicharmus & Phormis coeperunt; sicuti quoq; ex Atheniensibus Crates, iambica prorsus ratione omīssa, in uniuersum sermones, uel fabulas confinxit. Itaq; tragœdiæ Epopœia duntaxat similes esse apparet, quod metrico sermone præstantiū imitatio est, hoc differt, quod simplici utitur metro, quodq; enarratio est, longitudine præterea, quoniā tragœdiæ quidē intra unius potissimum solis, uel paulo plus minus uel periodū actio est, quādoquidē Epopœia temporis spacio non uiget: qua sanē libertate in tragœdijs, perinde ac in hexametris, a principio usi sunt. Circa uero partes, ut hæc ambæ in aliquibus inter se non discrepant: ita propriæ nullæ atq; peculiare huius sunt. Quo fit, ut qui de tragœdiæ uirtute ac uitio diiudicare nouerit, idē quoq; & de hexametris nouerit: siquidē quæ hexametrorū sunt, in tragœdia prorsus inesse apparet: quæ uero tragœdiæ, in his nō omnino. De hexametri igitur imitatione atq; comœdiæ, post dicemus. nūc autē de tragœdiæ: cuius essentiæ definitionē, ueluti iam enatā, ex his quæ dicta sunt iterū sumentes, hanc esse dicimus. Tragœdia est imitatio actionis illustris, absolutæ, magnitudinē habentis, sermone suauī, separatim singulis generibus in partibus agentibus, nō per enarrationē, per misericordiā uerō atq; terrore, perurbationes huiusmodi purgans. Sermonē suauē appello, in quo numerus, harmonia, & melos inest: id uerō separatim genere distinctū, cum metro tantū quædā absoluatur, quædā rursus melodia. Quoniā uerō tota imitatio in actione uersatur, primū quidē apparatus ipsū, partem tragœdiæ ponere necesse est: mox melodiā, & dictionē: utpote ex quibus imitationē conficiant. dictionē appello, illā quidē metrorū cōpositionem: melodiā: cuius omnino uis per se ipsa satis apparet. Sed quoniā actionis imitatio est, agiturq; ab agentibus quibusdam, quos tum moribus, tum sententiā tales esse omnino oportet, sicuti quoq; & actiones aliquas esse tales dicimus: manifestū est harū actionū duas esse causas, sententiā & mores, per quas planē uel uoti cōpotes, uel minimē cōpotes omnes fiunt. Ad hæc actionis imitatio fabula est. Fabulā uerō rerū ipsam cōpositionem appello: mores, secundū quod agētes tales esse dicimus: sententiā, ex quocunq; dicentes uel aliquid declarant, uel mentem propriam aperiunt. Necesse est igitur cuiuslibet tragœdiæ sex esse partes, secundum quas talis esse nuncupetur. Hæc uerō sunt, fabula, mores, dictionē, sententiā, apparatus, melodia. Quarū duæ ad ea pertinent, quibus imitantur: una tantū ad id, quo pacto imitatur: ceteræ uerō tres ad ea, quæ imitantur: præter has, nulla. His itaq; illorū non pauci partibus (ut sic dixerim) utuntur: etenim & apparatus totum ipsū cōtinet, mores uidelicet, fabulā, dictionem, melodiā, sententiāq; similiter. Horū uerō maximū est, rerum constitutio: cum nō hominū imitatio sit tragœdia, sed actionis atq; uitæ, tum felicitatis infelicitatis uel. Quippe felicitas ab actione pendet: finisq; ipse, actio quædam est, nō qualitas. Aliqui uerō per mores fiunt tales: at per ipsas actiones, sanē felices uel infelices. Non ergo ut imitentur mores, in actione uersantur: sed per actiones, mores complectuntur. Quapropter actiones, & fabulā, tragœdiæ finis esse dicuntur. omnium autem maximum, finis est: etenim sine actione tragœdia quidem fieri nō potest, sine moribus potest, siquidem iuniorū non pauca, morum expertes inueniuntur. Tum poëtarū plerique tales omnino sunt, ut etiā ex pictoribus Zeuximā Polygnoto differre dicimus. Polygnotus enim morum optimus expressor fuit: contra, Zeuxidis pictura mores minimē referre uidebatur. Si quis præterea ordine moratos sermones, dictiones, sententiāq; bene formatas afferat, non quidē penitus negotiū, quod est ipsius tragœdiæ propriū, assequetur: id quod illa tragœdia multo melius præstiterit, quæ talibus utitur, perinde ac secundo loco necessarijs, cum iam fabulam rerumq; contextum habuerit. Ad hæc, quibus maximē mortalium animos tragœdia delectat, Fabulæ quidē partes peripetia, id est, euentus in contrariū, & agnitiones sunt. Eius præterea rei signū est, quod qui cōficere aggrediuntur, exactū illud nō antequam dicione atq; moribus attingere, quàm actiones cōstituerint: id quod ueteres poëtarū sermō omnes facere cōsueuerunt. Est igitur principū, ac uelut anima tragœdiæ, fabulā: secundo uero loco, mores. In quo etiam picturæ similis esse apparet: si quis enim fucis pulcherrimis tabulam fuscā illinat, non æque sanē delectabit, ac si imaginem albo tantū distinxerit. Itaq; actionis imitatio est, tunc per hanc potissimum agentium. Tertio sequitur sententiā: hæc autē est, posse explicare, quæ instant atque quadrant: id quod in soluta oratione facultatis ciuilibis atq; Rhetoricæ propriū munus est. Sanē ueteres ciuilibiter dicentes cōstingebant, nostri uero rhetorice. Mos uero talis est, quo uidelicet qualis uoluntas sit in his rebus, in quibus non satis liquet, scietur ne quid, an fugiat ipse dicēs, declaratur: quo fit, ut sermones interdū moribus careāt, in his

in his uersatur, quæ quomodo aliquid est, uel non est, ostendunt, uel uniuersē enunciant. Quarto, Sermonum dictionē. Appello autem, quemadmodū diximus a principio, Dictionem, per uerba sensus explicationem: id quod in metris æque ac in soluta oratione eandem uim habet. Reliquarū uerō quinque partium sic: Melodia suauissima est, ut spectaculum gratissimum: quod tamen nec artificiosum est, nec ipsius Poëticæ propriū: siquidem tragœdiæ uirtus extra quoq; scenam, ac sine hystriōnibus consistit. Ad hæc ars struendorū apparatus propria magis chorago, quàm poësis est. His absolutis, deinceps dicendū, qualem omnino esse deceat rerum contextum: hoc enim primū, maximū in tragœdia est: propositūq; semel nobis, tragœdiam imitationem esse actionis perfectæ, totiusq; magnitudinem quidem aliquam habentis: siquidē & totum datur magnitudinē carens: totum uerō est, quod principū, mediū atq; finem habet. Principū illud esse dicimus, quod nō necessariō post aliud est: contra, quod posterius aliquid esse, uel fieri natū est. Finem, huic contrariū, illud ipsum, quod post aliud natū est, esse necessariō, uel plerūq; Mediū, quod aliquo posterius, aliquo prius est. Decet autem ritē cōtextas fabulas minimē temere undelibet inuitū sumere, necitem temerē ubilibet terminari: uti uerō semper supradictis partibus. Ad hæc pulchrum siue animal, siue quodcunq; ex aliquibus cōpositum, non ordine tantū, uerum etiā congruenti magnitudinē cōstare debet: siquidē ex magnitudinē ordineq; pulchrū oritur. Nam sicuti fieri non potest, ut per exiguū omnino animal, pulchrū appareat: quandoquidem quæ in insensibilis tēpore speculatio fit, confunditur: pari ratione nec illud, quod omnino sit permagnū: ipsa enim speculatio simul fieri non potest: illudq; totum, & unum ē contemplantiū cōsideratione potius elabatur. Quapropter sicuti tum in corporibus, tum in animantibus magnitudinē inesse decet, eam dico quam probē oculis usurpamus: ita & in fabulis longitudo inerit, quam quidē memoria facile cōplectamur. Longitudinis autem præfinitio, quantū ad ipsos ludos, planēq; ad sensum spectat, minimē artis est. Etenim si in ludis haberi centū tragœdiarū opus fuerit, utiq; ad clesydram, ut olim nō semel facta tum dicunt, haberi poterunt. Quæ uerō secundū actionis naturam fuerit, illa quidem semper, quæ longius protrahetur, donec tota simul in aperto sit, in magnitudinē quidē decentior erit. Ut autem simpliciter præfiniamus, quantam esse fabulam uel deceat, uel necesse sit: cum sanē dicimus legitimū huic fore magnitudinis terminū, cum siue ad commodā fortunam ex incommoda, siue ex commoda ad incommodam perpetua serie mutata fuerit. Vna namq; est fabula: non autem, ut nōnulli putant, si circa unū aliquem sit. Multa enim, minimēq; determinata genere accidunt, ex quibus sanē quædam nullū constitunt unū: simili ratione unius multæ actiones sunt, ex quibus una nunquam actio fiet. Quapropter omnes hi peccasse uidentur poëtae, quicunq; uel Heracleida, uel Theseida, ceteraq; id genus poemata cōfingere: ut qui, unus cū sit Hercules, unā quoq; ipsius debere fabulā existimauerint. Homerū uerō, qui ut in alijs etiā excellit, ita in hoc quoq; siue id artis, siue nature fuerit, oculatissimū fuisse apparet: quandoquidē Odysseā confingens, non sanē cuncta quæ Vlysi acciderūt, in eam cōpegit: uerbi gratia, fauciū fuisse in Parnaso, in ducū collectione simulasse in sania: quorū cum alterū eueniret, minimē necessariū fuit, uel uerisimile, 40 euenisse alterū: quippe qui unā duntaxat actionē, qualem dicimus, Odysseā uidelicet, itēq; Iliadē constituit. Decet igitur, quemadmodū una unius imitatio est, in alijs imitatricibus artibus: ita & fabulā, uidelicet quæ actionis imitatio sit, unius eiusdemq; integræ esse: sicq; rerū inter se partes coherere, ut ne ulla quidē uel transferri, uel subtrahi queat, quin totū illud uarietur, planēq; immutetur. Quod enim uel additū, uel subtractū, totum nō immutare uidetur, nulla quoq; eius erit pars. Sanē constat ex supradictis, non poëtae esse, facta ipsa propria narrare: sed quemadmodū uel geri quiuerint: uel uerisimile, uel omnino necessariū fuerit. Haud enim historicū atq; poëtā, carmē & soluta oratio designat: quippe (quod aliqui facile factu sit) si Herodoti historia carminibus pāgatur, æque nihilominus ac prius sine carmine, erit historia: sed hoc differunt, quod hic quidē res gestas, ille ut geri potuerūt exponit. Quo fit, ut sapiētius atq; præstantius poësis historia sit: siquidem illa circa ipsum uniuersale plurimum uersetur: hæc uerō singulare sectatur. Est autem uniuersale, quæ cui conueniat, dicere uel facere, uerisimiliter quidem, seu necessariō: id quod spectat poësis, cum nomina imponat: contra singulare, quid ipse Alcibiades fecerit, tulerit uel. Iam uerō & apud Comicos id manifestum: ut qui fabulas ex uerisimilibus constituentes, nomina interim pro arbitrio comminiscantur: non quidem ipsa singularia, quemadmodum iam borum compositiones facere solent, in tragœdia autē uera nomina retinentur: cuius ratio est, quoniā credibile quidē illud est, quod fieri potest: quæ uerō nondū facta fuisse scimus,

fieri quidem posse parū credimus: quæ uerò facta, fieri certò potuisse ambigit nemo: nam si fieri nequiuissent, nunquam profectò extitissent. Cum tamen tragœdiarum aliqua, sanè ex notis nominibus, uno uel duobus ad summum assumptis, reliqua deinceps confingant: aliqua rursus, quemadmodum Agathonis flos, planè omnia, in quo, tametsi cum nominibus res ipsa pariter confingantur, nihilominus delectant. Quare non omnino querendum est, ut uulgatae fabulae, in quibus Tragœdiæ sunt, ad unguem retineantur, idem quærere ridiculū esset: quandoquidem illæ etiam sic notæ, paucis quidem cum notæ sint, iuxta tamen cunctos delectant. Ex his igitur patet, poetam fabularum magis quam carminum esse poetam, ut qui semper circa imitationem uersetur: actiones uerò imitatur. Si igitur & in ea quoque, quæ uerè prius fuere, fingendo incidat, non propterea à poeta discedet: quandoquidem ex his quæ gesta sunt, aliqua quidem eiusmodi esse nihil prohibet, cuiusmodi uel extitisse uerisimile sit, uel certè fieri potuerint: secundum quæ sanè horum poeta fuerit. Cæterum simplicium fabularum, actionum uel, episodicae quidem teterrimæ. Episodicam appello, in qua non uerisimiliter, neque necessariò mutua episodiana neantur: sunt autem hæc tum ab ineptis uariis suo uitio, tum à probatis quoque histrionū gratia. Etenim in huiusmodi certaminibus, dum fabulas plus æquo sapenū numero producunt, legitimum ordinem pervertere coguntur. Quoniam autem imitatio non tantum perfectæ actionis, uerum etiam miserabilium, terribilium uel est: hæc autem maximè talia erunt, potissimumque pollebunt, quotiescunque per se ipsa inuicem admiranda illa accident: nimirum hoc pacto admirabile magis sese offert, quam si à casu, uel à fortuna proficisci appareat. Siquidem in his etiam, quæ à fortuna proueniunt, illa quidem maximam admirationem præ se ferunt, quæ ueluti suo prope impulsu prouenire uideantur, ut in Argo Mityi statua, quæ super insperantem collapsa, autorem Mityi necis interfecit. Eiusmodi enim hæc sunt, ut non temere facta esse opinemur: ideoque pulcherrimas tales fabulas euadere necesse est. Fabularum alia simplices, alia implexæ: quemadmodum & actiones, quarum imitationes sunt ipsæ fabulae, talem illis speciem præ se ferunt. Simplicem actionem uoco, in qua quidem (ut definitum est) cōtinua una, absque peripetia, agnitione uel, agendo fit mutatio: implexam, quæ uel agnitione, uel peripetia, uel etiā utraq. Hæc uerò in ipso rerum contextu ita astruenda sunt, ut ex his quæ prius acta fuerint, necessariò sequi, aut certè uerisimiliter agi uideantur. Multum enim differt, fiant hæc per hæc, an ex his. Peripetia est eorum quæ aguntur, quemadmodum dictū est, in contrariū mutatio: id autē (sicuti docuimus) aut uerisimiliter, aut necessariò fit, ut in Oedipode: accessit enim ille delectaturus Oedipodem, eundemque parentis incestandæ timore liberaturus: quis autem esset ubi ostendit, contrariū effecit, in Lynceō quoque ductus ille quidem est, ueluti mox immolandus: Danaus cōtra subssecutus, ut immolaret: sed accidit ex his quæ patrata sunt, ut hic necesse, ille salutē sit assecutus. Agnitiō est (ut etiā ex nomine liquet) ex ignorantia in notitiā, ad amicitia, uel inimicitia illorum mutatio, qui seu felices, seu infelices determinantur: pulcherrima autem fit, si cum peripetia fuerit: ut in Oedipode. Sunt profectò & alia agnitiones: nam tum inanimatorum, tum quorūcumque, ut accidit, fiunt: si quādo (ut dictū est) euenit, ut si quid patrarit quis, uel non patrarit, agnoscamus: illa tamen, quæ potissimum à fabula, quæ uel ab actione pendet, est, quam diximus. Etenim huiusmodi agnitiō, atque peripetia, uel misericordia, uel metū parabit: receptū autem est, actionem imitationem esse Tragœdiā: fortunatumque insuper seu miserum fieri ex his contigerit. Quoniam uerò agnitiō, quorundā agnitiō est, alia quidē alterius ad alium tantum fit, cum quis hic sit, illi notus est: alia rursus mutua indiget notitia, ut Iphigenia ex epistolæ illius missione ab Oreste quidē agnita, ut tamen ipsum agnosceret, alia quoque agnitione opus fuit. Partes igitur hæc fabulae duæ habentur, agnitiō & peripetia: tertia superest perturbatio: nam de peripetia & agnitione satis diximus. Perturbatio uerò actio est lætifera, seu dolore plena, ueluti cum neces, cruciatus, uulnera, cæteraque generis huius palam fiunt. Cæterū Tragœdiæ partes, quibus tanquā formis uti nos oportet, superius exposuimus, secundum uerò quantitatem discretā, atque in quas secetur, singillatim hæc sunt: Prologus, Episodium, Exodus, Choricum, Choricū uerò alterum mobile, alterum stabile: sanè cunctis hæc omnibus communia, propria uerò ea, quæ ad scenam pertinent, & cōmuni. Prologus est pars tragœdiæ iusta, ante chori ingressum. Episodium pars item iusta Tragœdiæ, inter choricos perpetuos cantus. Exodus iusta pars tragœdiæ, postquam nullus deinceps est chori cantus. Choricū uerò ingressus, chori integri prima locutio. Stabile, sine Trochæo & Anapæsto cantus. Commus siue, planctus, est luctus chori communis cum ijs, qui in scena sunt. Partes igitur tragœdiæ, quæ quasi formæ habendæ sunt,

sunt, superius explicauimus: rursus secundum quantitatem discretam, & in quas secetur, singulatim quoque diximus: deinceps uerò, quæ fabulas texentes sectari, contra quæ uitare oporteat, tum uerò à quibus locis tragœdiæ ipsius opus ducatur, supradictis addendum. Quoniam igitur tragœdiæ pulcherrimæ cōpositio, non quidem simplex esse debet, sed implexa eademque terribilium miserabilium uel imitatrix (id quod profectò imitationis huiusmodi proprium est) primum quidem satis apparet minime decere, bonos & æquos uiros ex felicibus infelices factos in scenā afferre: ut quod terrifici miserand. uel nihil habeat, sed celesti: pari que ratione ab aduersa fortuna ad secundā prouectos, prauos effingere: hoc enim omnium à tragœdiā maximè alienū, ut quod rerum quæ requiruntur, expers omnino sit, humanitatis dico, nedum terrifici, atque miserabilis: sed nec omnino improbos ex secunda fortuna in aduersam lapsos, quandoquidem talis cōpositio, quæ alioqui humanitatem præ se ferre potest, miserandi aut terrifici planè nihil habet. Ut enim immerentis calamitas misericordiam excitat, ita terror à simili incutitur. Quocirca cum nec miserandi, nec terrifici quicquam ab his proueniat: reliquū est, ut ad hæc maximè idoneus is habeatur, qui medijs inter tales sit. Is autem erit, qui nec uirtute, nec iusticia antecellat, minimeque per uitium prauitatem uel, in ipsam felicitatem lapsus fuerit, uerū humano quodam errore, ex magna quidem existimatione atque felicitate: quemadmodū Oedipus, Thyestes, cæteri que ex huiusmodi generibus illustres uiri. Necessè est igitur pulchrā fabulā constare magis ex uno hoc genere, quam ex duplici, ut non ulli putant: cuius quidē ex miseria ad felicitatē mutatio non sit, sed cōtra ex felicitate ad miseriam, errore sanè non leui: minime uerò per dedecus, ex illo quidem uirorū, de quo dictū est, genere: quod uel potius ad meliores, quam ad deteriores spectet. Huius autem rei indicium sit, usus: etenim iam inde ab initio poetæ, quascunque nauci essent fabulas, admittebant: nunc autem pulcherrimæ circa paucas omnino familias cōponuntur, ut sunt Alcæonīs, Oedipodis, Orestis, Meleagri, Thyestis, Telephi, cæterorumque generis huiusmodi: quibus uel facinora quidem grauiā perpetrasse, uel ipsos tulisse contigit. Erit igitur pulcherrima illa tragœdiā, quæ ex huiusmodi cōpositione constiterit. Quamobrē illi quidem decipiuntur ob id ipsum, quo Euripidem dānant, ut qui in tragœdijs suis illud obseruet, earūque plures in infelicitate terminentur: id quod omnino, ut diximus, ex arte est. Argumento uerò illud sit maximo, quod in scenis, atque adeo in certaminibus, hæc si rectè recitentur, maximè quidē tragicæ apparent. Euripidesque ipse, tametsi aliqua partū rectè dispense, omnium tamen poetarū maximè tragicus uideri potest. Secūdo loco sequitur: quæ à nonnullis in primo collocatur, illa ex duplici genere cōpositio: quo ex ordine Odyssæa est: ut quæ diuersa ratione, partim ex præstantioribus personis, partim ex humilioribus cōstet: huic sanè primas tribuit theatralis imperitia: quippe uates hanc aurā sequuntur, cōponentes quidem ad uota spectatorū. Cæterū uoluptas illa non tragœdiæ, sed comœdiæ propria est: in hac enim si qui uelut Orestes & Aegisthus, secundū fabulā inimici fuerint, recōciliata tandē inter se amicitia, neuterque ab altero obrutatus discedet. Terrificum uerò illud atque miserandū, cum ab apparatu scenæ proficiscitur, tum à rerū cōpositione: id quod multo præstātius, meliorisque uatis est. Sic enim fabulā cōtexuisse oportet, ut etiā sub lato spectaculo, quis que geri cōtingerit percipiens, planè exhorreat misereatur: uel quibus apprimè duobus, qui fabulā Oedipodis cognouerit, afficiet. Illud autē quod ad spectaculū pertinet, minus sanè operosum est, & impendio indiget: proinde, qui non terrificū illud, sed portentosum duntaxat spectaculo exhibent, alieni prorsus à tragœdiā habendi sunt: quippe delectatio non omnifaria à tragœdiā, sed quæ tantū propria ei fuerit, querenda est. Quoniam autē à timore, misericordia uel talem delectationē per imitationē poeta parare debet, satis quidē apparet: in ipsis rebus id esse inserendū. De rebus itaque cōtingentibus, que terrifici, que uel miserabilis specie allaturæ sint, deinceps dicere aggrediamur. Necessè autem est huiusmodi actiones, uel amicorū inuicē, hostiū, siue etiā neutrorū esse. Itaque si hostis hostē obrutet, obrutaturus ue sit, nequaquam miserabile illud, præterquam necis ipso affectu assequitur: idque sequetur, si inter neutros id accidat. Perturbationes uerò ipsæ, quādo eueniunt inter necessarios, ueluti si frater fratrem, filius patrem, mater filium, filius matrem uel necaturus sit, aut etiā tale quid facinus patret, patruus uel sit, captandæ sunt. Proinde receptas fabulas mutare non licet: uerbi gratia, Clytemnestram ab Oreste extinctā, Eriphilem ab Alcæone: quas sanè inuenire, atque susceptis iam rectè uti oportet. Id autem quod diximus rectè exactius declarandū. Fit enim interdū sic ipsa actio, quod antiqui obseruabant, perinde ac ab scitibus, & agnoscitibus: ut Euripides fecit, qui filios necantē Medeā induxit, sit etiā ab ignorantibus quidē uim facinoris, agnitis uerò mox necessitudinē qua-

ludio indicaverit: ceterū non pauci egregiē neccentes, ineptē solvunt. Oportet autē ab utraque parte plausum iugiter excitare: illudque cum primis cauere, ne contextū epopeiæ proprium, in tragœdia confingamus. talem uerò esse dicimus, qui complures contineat fabulas: exempli gratia, si quis totum illud Iliadis, unica uelit completi fabula. sibi etenim propter poematis longitudinem, partes ipse congruentem suscipiunt magnitudinē: in actibus, uerò multo præter id, quod susceptum negotium exposcit, longiores euaderēt. Cuius rei signum id esse potest, quod hi qui totum Ilij excidium simul composuere, ac non potius singulas separatim partes, sicuti Euripides Medeam, uel Niobem (quod Aeschylus minime obseruauit) uel prorsus cadunt, uel certē infeliciter certāt. siquidem propter id unū cecidit Agathon, tamen si tum in peripetijis, tum in simplicibus actionibus, hi quidem suum mirabiliter propositum assequantur. Etenim tragicum atque humanum est, cum sapiens idemque prauus, ueluti Sisyphus, deceptus fuerit, siue fortis, idemque iniustus superatus, uerū simile enim est, ut Agathon asserit. quandoquidem multa præter ipsum uerisimile acciderent, à uerisimili non discrepat. Chori summam penes unum duntaxat ex histrionibus esse oportet, totiusque partem esse, uti autē concertationibus, non sicut apud Euripidem, sed sicut apud Sophoclem, reliquis uero concessa potius ea sint, quæ ad susceptam pertinet fabulam, quam quæ ad aliam tragœdiam: quapropter intercalare concinnunt. Huiusmodi sanè reinitū, primum ab Agathone sumptum. Atqui quid nam differt inter canere, intercalare, locutionem uel illā, quæ aliud ex alio necit, integrumque episodū? lam uerò cum de his omnibus dixerimus, reliquū est, ut de Dictione atque Sententia agamus, tamen si de sententia in ijs, quos de Rhetorica scripsimus libris, ut quod eius uice & rationis magis proprium sit, differuimus. Ad sententiam ea omnia pertinent, quæcunque oratione adstruere oportet: cuius partes erūt, ostendere, soluere, perturbationes preparari, sicuti misericordiam, timorē, iram, ceteraque huius generis: ad hæc, exaggerare ac diminuere. Cōstat autē si prædictarum partium rebus accommodata afferre oportere, cum uidelicet uel miserabilia, uel gratia, uel mira, uel uerisimilia astruenda sunt, in quibus tamē hæc habēda distinctio est, quod aliqua quidē nullo doctrinæ adminiculo apparere necesse est, aliqua uerò, sermone ipso dicentē preparari, ac ut etiam sermonis euenire. Quod enim dicentis munus esset, si non quidē sermonis uel, grata esse uideretur? Circa Dictionē unum quidem speculationis est genus: de figuris uidelicet ipsius, quod quidem ad histrionicā, atque ad eum qui huiusmodi arti præsit, pertinet. exempli gratia: quid sit mandatū, quid præces, quid narratio, quid minime: quid interrogatio, quid responsio, ceteraque id genus. Quandoquidem præter horū peritiā, ignoratiōem uel, nulla quidē accusatiō, quæ digna sit studio, ad poeticam refertur. Nam quis, obsecro, in his peccatum esse suspicetur, quæ Protagoras accufat? si quis uidelicet, dum precari se existimet, interim præcipiat: hoc pacto: Iram pande dea. quando quidē (inquit ille) iubere aliquid fieri, uel non fieri, præceptum est. Quapropter facessat hæc consideratio perinde ac alterius facultatis, non autem Poeticæ propria. Dictionis uniuersæ partes hæc sunt. Elementum, syllaba, coniunctio, nomen, uerbum, articulus, casus, oratio. Elementum, indiuidua dicitur uox: non quidem omnis, sed illa tantum, ex qua suapte natura intelligibilis uox constitui potest: quandoquidem & in diuisibiles sunt ferarum uoces, quarum sanè nullam elementum dicimus. hæc uocalis, siue semiuocalis, aut etiam muta appellatur. Vocalis, quæ sine ulla prorsus adiectione, sonū, qui exaudiri possit, reddit. Semiuocalis, quæ non sine adiectione, ut σ, ρ . Muta, quæ cum adiectione, per se nullū omnino sonū reddit: adiuncta uero his, quæ aliquā uocē reddūt, exaudiri potest, ut γ & δ . hæc differunt inter se, figura oris, locis, aspiratione, tenuitate, longitudine, breuitate, acumine: præterea, grauitate, inflexiōe: de quibus sanè in his, quæ ad metra pertinet, cōsideratio propria est. Syllaba uox est nihil penitus significans. cōposita ex muta, & uocē aliquo pacto habēte. nam $\gamma\rho$ etiā absque α , syllaba est: & cū α , ueluti $\gamma\rho\alpha$. sed harū differētiās examinare, metricæ artis est. Cōiunctio, uox est minime significans: quæ nec impedit, nec efficit aliquam uocem significare, apta quidem ex pluribus uocibus. cōponi, extremitate atque medio orationis cōgruens: quā quidē in initio orationis suapte natura ponimur minime cōuenit: ut $\mu\delta$, $\eta\tau\omega\iota$ $\delta\lambda\iota$: siue uox per se quidem minime significans, ex pluribus uocibus unā, apta uerò, uocē unam significantē reddere. Articulus, uox est minime significans, quæ uel principium orationis, uel finem, uel separationem ostendit: quemadmodum $\phi\eta\mu\iota$, $\pi\epsilon\rho\iota$, & alia: siue uox, minime quidē significans, quæ nec impedit, nec efficit aliquā uocem significare, aptā ex pluribus uocibus componi, tam extremis quam medijs coherentis.

rens. Nomen composita uox est, significans sine tempore: cuius aliqua per se pars nihil significat. nam & in compositis sic obseruamus, ut nullum per se separatim significet: ut in $\theta\epsilon\sigma\delta\omega\lambda\omega\phi\omega$, in quo $\theta\omega\sigma\phi\omega$ minime significat. Verbum composita uox est, significans cum tempore: cuius (quemadmodum de nomine diximus) nulla per se pars separata significat. Etenim homo, siue album, nequaquā cum tempore significat: ambulat uero, uel ambulauit cum tempore significat: illud quidem præsens, hoc præteritum. Casuum, qui tum ad nomen, tum ad uerbum pertinent, hic quidem significans est secundum huius, uel huic, & quæcunque talia: ille uero secundum unum uel plura, ut homines uel homo: itemque alius secundum personarum modos, quatenus interrogant, siue iubent. uerbi gratia: ambulauit, & ambula. quæ quidem eiusdem generis sunt casus uerbi. Oratio uox est significans, composita: cuius partes quædam separatæ, aliquid omnino significant. quanquā enim nō omnis oratio ex nominibus & uerbis constat, ut hominis ipsius definitio: siquidem sine uerbis etiam constare potest: omnino tamen aliquas significantes partes habebit, ut in hac oratione, Ambulat Cleon, illud Cleon significans est. Duobus uero modis una dicit oratio: aut enim significans unum per se est, aut additis cōiunctionibus, uerbi gratia, Ilias quidem una erit cōiunctionibus oratio, nominis uero definitio unum significat. Nominis generum aliquod est simplex, simplex autem uoco, quod ex minime significantibus, constituitur, aliquod duplex, cuius aliud quidē ex significantibus, ac minime significantibus, compositur: aliud ex significantibus omnino. Triplex insuper ac quadruplex nomē esse potest, quemadmodum multa: Megaliorum $\epsilon\rho\mu\omega\kappa\alpha\iota\phi\omega\lambda\omega$. Omne autem nomen aut est proprium, aut ab alia lingua, aut translatio, aut ornatus, aut fictū, aut productum, aut subtractum, aut commutatū. Proprium uoco, quod omnibus in usu est. Ab alia lingua, quod aliquibus duntaxat, ex quo patet, huiusmodi atque proprium fieri posse, ut in idem quandoque recidant: minime tamen eisdem, ut $\sigma\gamma\lambda\omega\mu\omega\gamma$, id est, lanceola, quod Cyprijs quidē proprium, nobis uero ab illorū lingua. Traslatio est nominis alieni illatio, uel à genere ad speciem, uel à specie ad genus, uel à specie ad speciem, aut etiā secundum aliquod quod proportionem respondeat. A genere ad speciem uoco: ut, Stetit hæc mihi nauis: etenim in portu esse, stare aliquod est, à specie ad genus, ut, Ipse decem peperit iam millia commoda Vlysses: decē millia enim multa sunt, quo sanè uocabulo pro multo utitur. A specie ad speciem: Abstulit ære animā, immittit: ære, abscedit. hoc enim loco auferre pro abscondere, & abscondere pro auferre usurpauit: quod utrumque subtrahere aliquod sit. Proportione uero respondens dixerim, quando aliquod secundum ad primum simili ratione se habeat, qua quarum ad tertium, sumit enim uel loco secundi quartum, uel quarti secundum: interdumque addunt, pro quo dicitur, ad quod est, exempli causa: Simili ratione se habet phiala ad Bacchum, qua scutum ad Martem, dicit igitur, & phialā scutum Bacchi, & scutum phialam Martis. Rursus, ad diem uespera ratione se habet, qua ad uitam senium, itaque dicit, uesperam diē senium, & senium uesperam uitæ: uel, sicut Empedocles, occasum uitæ. Licet autē quibusdam nomen proportionem respondens inditum non sit, nihilo tamen secius simili ratione dicitur: quemadmodum frugē quidē proficere, serere dicimus: proficere uero à sole flammā, nominis est expers: cum tamē ita ad solis flammam hoc se habeat, quemadmodum serere ad frugem, ideoque sol dicitur, fator diuinitus ignis. Licet autem huiusmodi translationis modo uti, & alio quoque, cum uidelicet nomina uerimus alienū quippiam, aliquid eius propriū ab eodem remouentes: ut si quis appellare uolens phialam, dixerit scutum, non Martis, sed Bacchi. Fictum est, quod à nemine usurpatū, à poeta ponitur: cuiusmodi hæc esse apparet, ut Cornua ramos, & sacerdotem custodem. Productum atque subtractum: productum uidelicet quod longiore uocali utatur, quam sit eius propria, siue etiam adiectam syllabam asciuerit. Subtractum, quod aliquo siue peculiari, siue adiecto mutilum sit, exempli gratia: productum $\pi\acute{o}\lambda\iota\omega$, $\pi\acute{o}\lambda\iota\omega$, $\pi\eta\lambda\acute{\epsilon}\delta\iota\omega$, $\pi\eta\lambda\eta\acute{\iota}\delta\iota\omega$ dicimus. Subtractum, ut $\kappa\epsilon\rho\iota$ & $\delta\omega$: atque etiam cum una ex geminis sit, ut per $\epsilon\eta\sigma$, id est, suæ. Cōmutatum, cuius in denominatione alia quidē remanet pars, aliqua uero additur: uelut, Dexteriorem secundū mammam, pro dextrā. Nominū præterea sunt aliqua masculina, aliqua foeminea, aliqua media. Mascula, quæcunque in ν & ρ desinunt, & in cunctas, quæ à $\pi\chi$ mutis, componuntur: sunt enim omnino duæ, ν & ρ . Foeminea, quæcunque in uocales suapte natura longas, quales sunt ι & ω , desinunt: productas insuper in α , quo fit ut hæc numero sint equales illis, in quas masculina & foeminea desinunt. ν enim & ρ non diuerse sunt. sanè nullum nomen in mutā definit, sed nec in uocalem breuem: in ι uerò, tria tantū $\mu\lambda\iota$, $\kappa\acute{o}\mu\iota$, $\pi\epsilon\tau\epsilon\rho\iota$, in u quinque, $\pi\acute{o}\nu$, $\nu\acute{\alpha}\pi\upsilon$, $\gamma\acute{o}\nu$, $\delta\acute{\alpha}\rho\upsilon$, $\acute{\epsilon}\tau\upsilon$. Media in hæc, insuperque in ν & ρ .

Dictionis autem uirtus, ut perspicua sit, non tamen humilis, quae igitur ex proprijs nominibus constabit, maxime perspicua erit, humilis tamen, exemplum sit Cleophonis, Sthele-
 nisq; poesis: illa ueneranda & omne profus plebeium excludens, quae peregrinis utetur uocabulis. Peregrinum uoco uarietatem linguarum, translationem, extensionem, tum quod cumque a proprio alienum est, uerum si quis haec omnia simul congerat, uel aenigma efficiet, uel barbarissimum: aenigma quidem, si translationes; barbarissimum uero, si linguas. Aenigmati forma ea erit, oratio scilicet, quae ex minime congruentibus inter se constat, hoc ita q; per nominum compositionem effici minime potest, per translationem uero potest: ut, Vidi igne atq; are uirum uiro inhaerentem unum; caetera q; id genus, quemadmodum quoq; ex linguarum uarietate barbarissimus, quapropter aliquo pacto hic admiscetur. Proinde sicut illud non triuiale, ac minime humile, lingua, translatio, ornatus, caetera que dicitur species parant: ita proprium perspicuitatem, Ceterum non minimam conferre uidentur partem ad dictionis perspicuitatem, & ad uulgare excludendum, productiones, concisiones, nominumq; imutationes: quandoquidem id quod praeter usum communem fit, quatenus a proprio diuersum est, illud minime plebeium efficit: quatenus uero cum usu communi conuenit, claritatem. Quapropter errant non parum, qui huiusmodi dictionis genus accusant, quiq; Poetam ipsum incesse audent: id quod priscus Euclides fecit, quasi facile quis constringat, si ei, dum iam bos conferebat, in ipsa dictione nomina quantum libet extendere liceat: quemadmodum *ἡ τὴν ἀρετὴν ἀπομαρτυροῦσα βασιλευσάντα, ἢ καὶ γυναικῶν ἢ κείνῳ ἀβελήθρονον*, itaque ridiculus esse apparet, qui hoc dicendi modo usus est. Atqui mensura aequè omnibus partibus regula est, nam si quis translationibus, linguis, caeteris que huius generis uel indecenter, uel affectatè usus fuerit, pari ratione ridicula struxerit. Quantum uero concinnitas in carmine polleat, uel ex eo consideretur, quòd loco nominum ad mensuram in oratione comparatorum a uarietate linguarum, translationum, caeterorumq; generis huiusmodi, si quis proprias appellationes posuerit, ueram nos attulisse rationem inficias non iuerit, id quod Aeschylus, atq; Euripides in eodem faciendo iambo pariter uersatum exemplo apparet, nam cum hic unum duntaxat nomen lingua non trita loco proprii immutauerit, tam pulcher apparuit, quam ille abiectus est uisus, etenim in Philoctete Aeschylus sic locutus est, Mei pedis carnè exedit phagedena: ipse uero Euripides loco exedit, epulatur apposuit. Ad haec, Nunc aut paruus me existēs turpis ineptus: uerbi gratia, si quis ferens magis propria, id ineptus immutauerit: hoc pacto, Debilis informis me existēs, exiguusq; itemq;. Indignum currum, & exiguas dapes: dicatq; currum prauum, et prauas dapes: rursusq; pro Iones uociferantur, Iones clamant, Ariphades praeterea carpebat tragædos, perinde ac in tragædis suis his uterentur, quae in communi sermone diceret nemo: ut *ἀλοῦν ἀπο*, pro ἀπὸ δόμων, id est, domib; ab, pro ab domibus: & *σὶ δὲ* pro σὶ, id est, sui; & *ἡ* pro αὐτῶν, id est, ipsum: & *ἀχιλλῶος πῆξι* pro *περὶ ἀχιλλῶος*, id est, Achille de, pro de Achille, caetera q; huiusmodi: prorsus ignorans, quod haec omnia dum proprium uisat, plebeam interim dictionem effugiunt. Caeterum magni negotij est, in supradictis singulis a decenti non discedere, minimeq; abuti compositis nominibus, linguisq;. Cum primis uero deceter uisitationibus, maxime est arduum: id quod non aliunde quaesitum sit oportet, uerfatissq; ingenij indolem praeseferat. Etenim recte quid transferre, simile aliquod illius cõtemplari est. Duplicita uero nomina ut maximum in modum Dithyrambis quadrant, sic Heroicis linguarum uarietas, Iambicisq; translationes, quanquam Heroicis quidem supradicta omnia ualde usui sunt: Iambicis uero, quod maxime colloquia aemulentur, cuncta illa conueniunt nomina, quibus ritè quis in ipso sermone utatur, sunt autem haec propria, metaphorica, ornata. De tragædia igitur, deq; ad actionem accommodata actione, satis hactenus a nobis haec dicta sint. De narratiua uero & per numeros imitatione, quod ipsa quoque fabulae, non secus ac in tragædis actus, consistere debeant, pariterq; circa unam, eamq; integram atq; perfectam actionem uersari, principio scilicet, medio, fine que constantem, a qua sanè, uelut ab integro quopiam animali, uoluptas quadam peculiaris profisciscatur, omnino manifestum est: itemq; quod historij uisitationis dissimiles esse debeant, quae quidem non unius tantum actionis praebent notitiam necesse est, sed temporis unius omnium sanè, quaecunq; in eo tam circa unum q; plures contingere, eodem scilicet modo, quo singula quaeq; inter se (ut casu euenit) se habent, uerbi causa: circa idem tempus nauale bellum in Salamina, preliumq; Carthaginensium in Sicilia, quae minime quidem in eundem exitum spectant. Ita quoq; in sequentibus temporibus, dum alterum interdum post alterum fit, quibus unus non est exitus, id quod ferè poetarum non pauci efficere solent. Quamobrem, quem

quemadmodum superius diximus, ob id etiam praeter caeteris diuinus Homerus uideri iure debet, quod bellum quidem alioqui principio, medio, fineq; constans totum scribere minime est aggressus: siquidem uel nimis magnum euasurum, atq; adeo perceptu difficile existimauit: uel si ad iustam magnitudinem perstrinxisset, inculcatum nimia uarietate futurum, nunc uero eius rectè una duntaxat parte suscepta, pluribus in ea episodij usus est: sicuti nauium catalogo, alijsq; episodij, quibus poesi ipsam locupletissimam reddidit. Alij uero circa uirum unum, tempusq; duntaxat unum uersantur, sed actionem ipsam multimembrem constituunt: quemadmodum qui Cypriaca, & Iliadem paruam conscripsit. Verum enim uero Ilias simul atq; Odyssæa una tantum tragædia, duabus ad summum claudipossunt: contra Cypriaca non nisi pluribus, tum paruam Ilias ex octo amplius constat: ut sunt armorum iudicium, Philoctetes, Neoptolemus, Eurypylus, Emèdicatione, Laetæna, Ilij excidium, Reditus, Sinon, Troiades. Iisdem praeterea generibus Epopœia, quibus tragædia constat, est necesse, etenim uel simplicem, uel complicatam, uel moralem, uel patheticam hanc esse oportet. Cui totidem, eademq; partes, praeter harmoniam, & apparatus respondent: ut quae peripetij, agnitionibus, affectibus, adhuc etiam sententia & dictione, egregijs quidem omnibus indigere uideatur: quibus sanè cunctis & ante alios, & plenissime Homerus uates utitur, siquidem utroque poemate haec omnia complexus est. Ut enim Ilias simplex, atq; patheticum continet genus, sic Odyssæa complicatum, ut quae agnitionibus, constat, et per totum morata sit: ad haec quoque dictione atque sententia, caeteris mirum in modum uatibus antecellit. Differt autem epopœia contextus a tragico, longitudine metroq; itaque longitudinis praefinitio sit, de qua nobis satis est dictum, ut principium, simulq; finis conspici queat, hoc autem fuerit, si contextus ipsi, ueteribus quidem minores erunt: plures uero tragædias ad unam auditionem dispositas complectentur. Quippe proprium epopœia est, posse plurimum in magnitudinem excrecere: id quod assequi tragædia non potest, quandoquidem haec plura simul facta imitari nequit, sed id solummodo, quod in scena tunc, atque adeo penes histriones est: contra in epopœia, ut quae mera enarratio sit, plures ueluti partes transactas conglutinari permixtum est, quibus sanè perinde ac sibi proprijs, poematis ipsius quasi grauidus augetur uterus. Quapropter hac praerogatiua cum polleat, tum facilem ad magnificentiam aditum habet, tum ad auditorem subinde leuandum, neq; dissimilibus episodij cuncta ad peragendum, Etenim episodiorum uniformitas, ut quae cito satietatem afferre soleat, in causa est, cur tragædia ad finem festinet. Heroicum uero carmen ex ipsa quidem experientia congruens esse apparuit. Etenim, si quis alio quolibet metri genere, pluribus uel inter se mixtis, enarratiuam facere imitationem aggressus fuerit, praeter ipsum decens factum uideri poterit, quandoquidem numerorum omnium stabilissimum atque turgidissimum Heroicum est, quo sanè sit, ut linguas atque translationes potissimum admittat, nam motus ipse enarratiuus praeter cunctis alijs excellens est, iam uero atque octonarj mobiles quidem sunt: uerum ut hi saltationibus, sic agendis rebus illi aptissimifunt. Ad haec illud etiam magis absurdum, si quis, ut ipse Chæremon, hos miscuerit. Quare longum contextum alio, praeter quam heroico metro, ritè panget nemo: nimirum id congruere (sicuti diximus) natura docet. Proin uates Homerus in hoc quoque, quemadmodum & in caeteris, praecipua laude dignus est: quandoquidem omnium unus quid ipsum deceat poetam, minime ignorat. Decet autem hunc, ex persona sua pauca dicere, quod in eo imitator non sit. Itaq; uates alij, dum hoc studio semper certant, pauca interim, paucisq; in locis imitatione assequuntur: contra Homerus pauca admodum praefatus, modo uirum, modo multerem, interdum mores aliquos inducit, nihil enim unquam non moratum, at semper moribus praepollens, quodcunq; constringit. Sanè conuenit tragædiae ipsum praebere mirandum, magis autem epopœia, quod uidelicet proportione respondet, ideoq; mirandum maxime huic conuenit: quoniam in ea ad ipsum agentem minime respicimus. Porro, si quis illa, quae de persecutione in Hectorem sunt, in scenam afferat, utiq; ridicula apparere fecerit, nam & illos stare, & hunc abnuere uidere esset, quod prorsus in ipsis carminibus latet. Caeterum mirandum ipsum per se esse id gratum, argumento sit: quod omnes huiusmodi aliquid dum nunciant, ueluti dicturi in gratiam, id semper exaggerant, Homerus uero praecipue alios docuit, quo pacto mendacium ipsum dici oporteret: quod profecto paralogismus est. Existimant enim homines, cum hoc ipso existente, siue factio, hoc ipsum fiat, si posterus sit, etiam prius esse, uel fieri: quod quidem mendacium est, sed ob id sanè mendacium primum est, quod alio quopiam existente, hoc idem esse uel sic

ri necesse sit: si quidem cum hoc esse uerum sciat anima nostra, paralogismo colligit, etiam primum esse uerum. Cuius exemplum ex Niptris sumi potest. itemque fieri que neutquam possunt, modo uerisimilia sint, potius quidem eligenda esse, quam quae minima uerisimilia, licet fieri possint. Sermones quoque ipsos adeo non ex parte rationis expertum constitui debere, ut etiam nihil, quod non summa ratione praeditum sit, contineret: si uero secus fiat, extra ipsam fabulationem saltem sit, exempli gratia: ignorantia Oedipodis, quo pacto Laus occubuerit, non autem in actibus: sicut in Electra Pythiorum nuntiatio: itemque in Myllis, ex Tegea, mutus ut loqueretur, profectus in Mysiam est, quapropter locutus fuisse dicere, fabula quidem ridicula esset, etenim a principio eiusmodi constituta non sunt, at si semel constituta fuerint, & ita sint receptae, eas admitti quamuis absurdas, probabilius erit, quandoquidem illa etiam in Odyssaea circa Ulyssis expositionem rationis expertia sunt: que quidem nullo pacto toleranda apparent, si haec eadem non bonus aliquis poeta confirmasset. nunc uero diuersis bonis absurdum illustras, sicut ipsum poeta reddit. Caterum in dictione, ociosis in partibus, maxime elaborandum, secus autem in his quae moribus, quaeque sententia polleant, quandoquidem ipsa ualde luminosa dictione, tum mores, tum sententiam, quae quidem per se satis conspicua sunt, obumbrare solet. Caterum dubitationes ac solutiones, ex quot uidelicet quibus uel generibus constant, ita considerantibus manifesta fient. Etenim cum imitator poeta sit, sicuti quoque pictor, uel alius imaginum designator, eorum semper unum aliquid, quae tria numero sunt, imitari necesse est: qualia uidelicet fuerint siue sunt, uel qualia dicuntur uidentur ue, uel qualia esse oportet. haec autem dictione tum per linguas, tum per translationes enunciantur. Multae enim dictionis ipsius affectiones sunt, quas poetis indulgemus. Ad haec non eadem est recitatio ciuili facultatis, quae poetica: sed nec alterius ullius artis, praeterquam poeticae. Huius uero peccatum omnino duplex est, alterum per se, alterum per accidens, itaque quod ad imitandum non imitabile sibi proposuerit, per se huius peccatum erit, proponere uero non recte, per accidens. Quemadmodum utrunque dextrum latus equum promouentem, aut secundum unamquamque artem peccatum, uerbi gratia: secundum medicinam aliam uel quamlibet artem, aut etiam si quae fieri nequeunt, con finguntur. Qualiacunque igitur haec fuerint, minime quidem per se huius peccata dicimus, quo sit, ut obiectiones in quaestionibus, si quis ad haec respexerit, soluturus sit. Ac primum quidem, tamen peccemus semper in his quae secundum artem sunt, si quae fieri nequeunt, con fingamus: recte tum id factum se habebit, si propterea eiusdem finem affecti fuerimus. dicitur enim eius finis, uerbi causa, si hoc pacto, uel id magis stupendum fuerit, uel aliqua ipsius pars huiusmodi reddatur. Exemplum sit, illa in Hectorem persecutio, si ergo finem magis, minus uel assequi contigerit, peccatum uero in his quae circa artem sunt fuerit: nequaquam satis recte id fiet, quippe si fieri potest, nullo pacto peccandum est. Praeter ea uel est in his peccatum, quae secundum artem sunt, uel quae secundum aliquod accidens. leuius enim fuerit, si ceruam cornua non habere ignorauerit, quam si non bona imitatione descriperit. Ad haec, si quis ex parum ueris arguatur, at certe qualia esse decet, solutio sit: id quod Sophocles dixit, se quidem homines, quales esse oporteret, effingere: Euripides autem, quales essent. Quod si neutro soluendum sit modo, at certe ita esse dicuntur: respondendum erit, uelut in his, quae ad ipsos pertinent deos, fortasse enim sic dicere, neque meliorem in modum, neque secundum ueritatem fuerit, sed tamen ita contigit, ut Xenophanes ait, ferunt haec, quamquam non meliorem fortasse id modum, nihilominus ita se habere: uelut illud, quod de armis perhibetur, Recte quam solo praefixa hasta. Sic enim eo tempore moris erat, ut nunc etiam apud Illyrios. An uero recte, uel non recte a quoquam siue dicatur, siue fiat, si quis inquirere uelit, non modo id ipsum factum dictum ue considerare, debet, utrum laudabile an prauum sit: uerum etiam ad agentem dicentem uel respicere, ad quem uidelicet, uel quando, uel cui, uel gratia cuius, uerbi causa: boni maioris gratia ut fiat, mali maioris, ne fiat. Sunt etiam aliqua, quae si ad dictionem ipsam respexeris, licet soluere. Verbi gratia: lingua, ut Principio sane *εργα*, nam ea uox *εργα* forte non multos, sed custodes significat. ac de Dolone: Turpis erat specie, non quod esset corpore male compacto, uerum turpi facie, nam uocabulum *δυσωπλος* pulchra facie aliquid Cretenses uocant: & illud *ζυγότροπος* propinabat, haud enim *ζυγότροπος* eo in loco pro mero, quo ebriosis gaudent, sed pro frequenter accipitur. Per translationem insuper: ut iamque Deos alios per nos hominesque tenebat insignes galea somnus, tum illud quoque, Si quando Troiae ad campos sua lumina uertant: ut etiam tibiarum fistularumque uocem. Sane pro multis, omnes per translationem dicimus. Omne enim aliquid multum est.

&

& *οὐδὲ δμωγος*, id est, sola expers, similiter per translationem, illud enim quod notissimum est, unicum & solum dicimus. Soluimus praeterea ratione accentus, ut Hippas Thasius illud, *Αἰθλοῦ δὲ οἶ*, id est, Nos uero damus, *οἶ* enim articulus est, cui si circumflexum addideris accentum, pronomen sibi significat. Quin & illud quoque, *δὲ κατὰ πύθου δμωγος*, id est, hymbre minus marcet, *δ* enim, quae negatiua particula est, si circumflexum cum aspiratione sumperit, aliud sonat, per diuisionem quoque, quemadmodum apud Empedoclem: Nata sed haec subito mortali corpore uidi, Ante immortali quam animantia feligeretur, item per amphibologiam, Plurima praeterijt nox, Illud enim *πλῆθος* amphibologium est, per consuetudinem quoque dictionis, ut illud *κακράμδιον*, id est, mixtum: quod ad uinum pertinere receptum est. Unde & illud, Ocrea quae fuerat stanno confecta recentis, & *καλπίσας*, quae uox aliqui fabros ararios significans, pro ferrarijs sumitur. Iuxta quod etiam Ganymedes a uino, minister Iouis appellatur, cum tamen Dii ipsi uinum non bibant: id quod per translationem dici neutquam potest. Quando autem in nomine contrarietas inesse significationis uidetur, considerandum sane, quotuplex est eius circa id de quo agitur, significatio, quemadmodum, Huic spicula ferrea cum prohibebat, Etenim eo in loco *εργα*, quod aliqui inharebat significat, pro prohibebat accipitur. Quotuplex uero illud, expenditur hoc ferme pacto: maxime uero si quis contraria, e regione disposita suscipiat, siue ut inquit Glaucos, Quoniam sine ratione aliqua praesumunt, ipsi quidem ueluti iamiam pronunciatu ratiocinantur: qualis pro arbitrio locuti, tamen eorum opinioni contrarium insit, redargunt, quo in genere sunt illa, quae de Icario perhibentur. Si quidem Laconem hunc extitisse existimant: ideoque sequi absurdum, eundem quidem Laedamona Telemachum in eum minime incidisse: cum tamen id fortasse se habeat, quemadmodum Cephalenses dicunt, qui quidem duxisse apud se uxorem Ulysses dicitant, Icadiumque esse, non Icarium. Hoc autem in genere peccatum, est uerisimilis dubitatio. In summa, quod fieri nequit, uel ad ipsam Poesim, uel ad meliorem eius modum, siue etiam ad famam referendum est. Quantum uero ad poesim attinet, credibile potius, licet fieri non queat, eligendum est, quam incredibile, licet queat. Huiusmodi autem sint, cuiusmodi pinxit Zeuxis: potiusque in melius declinent. Exemplar enim ipsum superare oportet: & ad illa, quae praeter rationem dicunt esse, sic respondendum: tum, quod aliquando sine ratione non sunt. Verisimile enim fieri aliqua praeter id, quod uerisimile est. Caetera ita dicta contraria sic exploranda, quemadmodum in sermonibus elenchi, si idem, & ad idem, & eodem modo: sicuti dicentem ipsum, aut ad ea quae ipse dicit, aut quae prudens aliquis supponeret. Recte enim id increpatur, quod siue rationis est expers, siue probitatis: cum uidelicet nulla necessitate cogente, praeter rationem aliquo quis utatur: sicut Euripides Aegisthi nequitia, & in Oreste, Menelai. Tales itaque obiectiones ex quinque generibus proueniunt. Etenim uel sicut illa quae fieri nequeunt, uel quae rationis expertia, uel quae leuentia, uel quia contraria, uel praeter artis rectam normam existunt. Solutiones autem ex dictis iam enumeratis consideranda sunt omnino duodecim. Vtrum uero melior, epopoeica imitatio sit, an tragica, dubitare aliquis poterit. Etenim si illa melior, quae minus inuidiosa, huiusmodi sane est, quae ad meliores sit spectatores: manifestum quidem, quod illa quae cuncta imitari uult, magis inuidiosa est: ut quae parum sentientes, nisi multo motu moueantur, excitare debeat. Id quod inepti tibicines efficere solent: qui, cum discum imitari oporteat, seipsum in gyrum agunt: Scyllamque dum modulant, chori principem trahunt. Itaque tragedia talis est: unde priores illi iuniores se pro histrionibus habebant, siquidem Myniscus uelut in eo nimium Calippidem, simiam appellabat, talis que propemodum de Pindaro opinio erat. Ut autem hi ad illos se habent, ita quoque integra ars ad epopoeiam. Hanc igitur sicuti praestantiorum spectatorum esse dicunt, histrionica arte minime indigentium: ita ignarorum tragediam, quae quoniam inuidiosa, ideo deterior esse apparet. Primum igitur huiusmodi accusatio non poeticae, sed histrionicae est, nam & iudiciorum officio, tum qui hexametros recitat, quod Solistratus faciebat, utitur: tum qui hos concinit, quod Mnasiltheus Opuntius. Deinde non omnes motus sunt improbandi, sicuti nec saltationes: sed imperitorum tantum, quibus & ipse tunc arguebatur Callipides, & nunc etiam aliqui: perinde ac minime liberales foeminas imitentur. Ad haec tragedia sine motu, quemadmodum & epopoeia, conficitur: ut quae ex lectione quoque, qualis omnino sit, manifeste apparcat. Itaque si in ceteris est praestantior, illud sibi quasi minus necessarium esse plane dicimus. Omnibus

insuper quaecumque epopœia continet, abunde pollet. nam & numeris utitur, & quæ non modica pars habenda est, musica quoque & apparatus. Ex quibus sanè uoluptates ipsa, manifestissimè percipiuntur; nec non in agnitione, cæterisq; actionibus euidentissima est, & ambitu minori poetice imitationis finem assequitur. id enim uberiorem uoluptatem præbet, quod quæ per longum temporis periodum sparsa habentur, breuiori collecta gyro perfiringit, exempli gratia: Si quis Sophocleum Oedipodem tot in carmina, quot Ilias continet, distribuerit. Ad hæc epopœicam imitationem, qualiscunq; fuerit non unam omnino esse argumento sit, quod ex hac, qualiscunq; fuerit, tragœdia semper plures exeunt, quare si unam isti fabulam composuerint, necesse est eam uel breuem nimis, instarq; muris caudæ apparere: uel si ad iustæ mensuræ longitudinem produxerint, quasi uinum dilutissimum, quod si plures, uerbi gratia, si ex pluribus actionibus commixtam, profecto non unam: qualem Iliadem & Odyseam, plures quidem huiusmodi continentes partes, quæ alioqui per se ipsas etiam magnitudinem habent: tamen huiusmodi poemata tum optime quantum fieri potest constituta sint, tum etiam quam maximè unius actionis imitatio. Stigitur tragœdia non modo in his omnibus præcellit, sed artis quoque opificiò (quippe non quamlibet uoluptatem, uerum quam diximus, præstare debet) sanè liquet meliorem hanc esse, multo quidem perfectius epopœia finem assequentem. De tragœdia igitur, & epopœia, deq; earum generibus, atq; partibus, quot etiam quibusq; differunt, de causis insolutionibus, satis hæc tenus à nobis hæc dicta sint.

FINIS POETICAE.

IN METAPHYSICA ARISTOTELIS
ISAGOGE, PER RAPHAEL M VOLATERRANVM.

Raphael Musæusq; ac longo post hos interuallo Pythagoras, Plato, eiusq; temporis homines qui theologia am attigerunt, ut tradit Herodorus, ab Aegyptijs hæuere sacerdotibus, quibus multa ob sapientiam ac uirtutem abstinentiam de diuinitate manifesta fuisse. Arist. deinde longè in hoc genere Platone inferior, ut qui potius logica aut philosophia partes, quam theologia sit excutus, plurima à Platonis reselluntur, nonnulla etiam ab eius adfertore Auicenna, qui et ipse in hoc genere scripsit. Theophrastus quoq; paruù de hoc edidit uocatum, cuius meminit Nicolaus Damascenus, dicitq; magnum ad ipsius disciplinae Isagogen esse, licet latuisse uideatur Andronicum et Hermippum, qui in eius libris hunc non connumerant. Visus etiam et ipse Cicero post Timæum conuersum, aliquid et supra naturam conscribere in libris de Fato, de Diuinatione, et Natura deorum. At nostri diligētius omnia ueriusq; interpellantes, eò rem deduxerunt, ac dialecticis epicherematis physicisq; argumentationibus munterunt, ut per naturam id quod est supra naturam penè monstrauerint, nec tam fidei quam experimentis quodammodo rationibusq; ad ardua nostri dogmatis reprehendenda sit locus. Hanc itaque summis digitis locos distinguendo principales attingam, si prius libros Aristotelicos in uniuersum ac summam repetam. Primò nanque honeste scientia dignitatem exequitur, ac quemadmodum ipsius habitum sensuum experimentis consequamur. Secundo, quando scientia de ente ac ueritate simpliciter est, infert, quod ueritas uno modo facilis, altero uerò difficilis, difficultasq; interdum ex parte materia: quod quomodo sit uerum, in quarto libro declarat. Tertiò dicit hanc sententiam esse theoreticam, quod profecto nequaquam liquet, nisi nouerimus quid à praxi theoretica differat. De qua quidem lib. 6. differitur. Quapropter hic tractatus eò differitur. Præterea XXXVIII. quæstiones enumerat, quas paulatim in libris sequentibus soluit. Quintò differit, quod ueritas nequaquam nisi si per causam liquet. Et quoniam non omnes facile cognosci possunt, nisi in infinitum progrediamur, probat quod in nullo genere causæ in infinitum proceditur: de quibus omnibus agitur lib. 12. ubi tractatur de causa prima, efficiente, et forma, et fine. Hic præterea de ente dicere incipit, ac proprietatibus eius, quæ cum eo conuertuntur (quæ transcendentia nostri uocant) præsertim de uno. De reliquis uerò, et maximè de uero et bono agitur in VI. Quinto proprietates enti subiectis ponit, quæ sunt X. genera, ubi differitur non tam de potestate illarum, quam aliorum uerborum ad illas, siue primo, siue secundo loco pertinentium. Quod profecto sit ad deprehendenda significata, quæ ad Metaphysicam pertinent. Ex his autem quedam excludit à Metaphysicæ scientia, uidelicet ens rationis, quod nihilominus uerum significet per propositiones constitutas ex uerbis priuatiuis, ut cū dicitur cæcitas. Et hoc agit lib. 6. In quo quoniam sit de huiusmodi ente mæcio, ex consequente differit de uero, quod cum ente conuertitur, et item de bono. De naturis entium disputat, quorum aliquæ sunt substantiæ, aliquæ accidentia. Sed quando accidens à substantia dependet, tam quoad esse, quam quoad cognitionem, ideo si quis substantiam indagauerit, illico accidentis naturam nosse poterit. Eapropter de substantia tantum uestigat in hoc opere. Communis est autem omni substantiæ definitio, quæ Arist. quod quid est esse, nostri uerò theologi quidditatè appellant, per quæ talis est substantia, ut deus deitate sit deus, quemadmodum dicitur, et homo humanitate homo: ac de his differit lib. 7. declarando quæ sint ea quæ requiruntur ad quod quid est, et quomodo se id habeat. Et id cuius est quod quid est, tam in substantiis compositis quam simplicibus, non tamen separatim de aliquo, sed generatim et in uniuersum de ipso loquendo. Substantiarum uerò aliquæ sunt cum materia et corruptibiles, ut physica corpora: aliquæ incorruptibiles, ut cælestia: nonnulla citra materiam, ut

sint ea quæ corruptibiles, ut intelligentia seu mentes. De primis agitur libro octauo, sanè declarando, quod à materia et forma componuntur, et quo nam modo hæc inter se et ad compositum habeant: libro nono, de proprietatibus, siue, ut nostri uocant theologi, passionibus, quæ in omni ente reperiuntur, sed in aliqua tantum parte, uidelicet de energia et potentia. Nam in substantiis circa materiam, ita est energia quod non est potentia. In substantiis uerò cum materia utrunq; existit. In decimo differit de quadam alia proprietate distincta, uidelicet de eodem et diuerso, et de his quæ ea consequuntur, id est, de oppositionibus. In undecimo priuatiu non edit tractatum, sed tantum superius enarrata in epilogum colligit. In duodecimo de substantiis æternis differit, siue sint corporeæ, siue in corporeæ. Et hoc firmè modo substantias omnes absoluit, ac per illas etiam accidentia quæ substantiam consequuntur: ex quo ens omne tractatur, quod Metaphysicæ subiectum est. Ens enim quod nomen è Quintiliano in unitate donatur, quæ ens, ut ait Nicephorus Gregoras, huius discipline dicitur subiectum, quod rerum ac artium omnium definitiones, naturas, ac proprietates per se considerat, nec septimam regionem aliquam seu limitem habeat: quemadmodum nec dialectica, nec rhetorica, sed hæc ut aptè tantum atque adpositè de omnibus loquatur: dialectica uerò, ut Metaphysicæ ad ueritatem deprehendam instrumentum. Reliquæ item artes ens non in uniuersum, sed ex parte comprehendunt: ut Physica ens corporeum, Arithmetica numeros, Musica sonos, Geometria magnitudines, Astrologia sphaeras, et quæ sunt in caelo. Ens insuper, ut quædoq; definit et in partes diducit, est quod cuncta appellatur, et in quod omnium simplicia et composita resoluitur. Eius diuisio quadruplex, mobile et immobile, ratione, et re energia et potestate, id est, diuersum. Mobile rursus corpus seu corruptibile, ut physicum: seu incorruptibile, ut cælum, Physica tractat. Immobile uerò perpetuum Metaphysica. Ens ratioe ab eadè tanquàm minimè uerum reicitur, quod tantum mente ac ratione percipitur, re autem nequaquam subsistat, de quo supra dixi. Re autem ens duplici exprimitur modo: generali per ea quæ uocant transcendentia, quæ proprietates sunt entis æquales, etymis tantum diuersis. Ens in primis, quod primus sit omnium conceptus, et in eos cetera resoluantur. Res ab effectu et essentia. Vnum à sui diuisione ac integritate. Aliquid ab aliorum diuisione, uerum quod mentis cogitationi ac cognitioni respondeat. Veritas enim quadruplex. Aut orationis est, quam mentis ueritas metitur, quæ et ipsa rerum naturalium ueritate illustratur: hæc postremò ab ipsa summa et cuncta metente ueritate, quæ deus appellatur. uerum autem quod enti est, æquale, his omnibus supra dictis commune est, uelut hominibus et beluis animal. Verum et falsum Aristoteles in mente ponit, bonum autem et malum in rebus. Bonum item seu bonitas quadruplex: aut ex essentia ipsa et natura, quæ omnia quæ sunt impertuntur, et hoc cum ente conuertitur: aut quod ex accidente et naturæ, et animi, et gratiæ prouenit. Decem quoq; genera his supra dictis non quidem æquiparantur, sed subiiciuntur: quorum prima substantia tantum, reliqua accidentia, de quibus separatim nulla est sciètia. Substantia non item, quam in hoc lib. contedit ante omnia declarare, ut hæc percepta, facillè illa dignoscant: quapropter hanc ens proprie uocat, nouem uerò uniuersalia entia æquiuocè appellat, quod in earetine at esse, nec ab ea prorsus diuidi ualeant, neq; solum nominis, sed et rei sint participia. Medicus enim liber, et medica experientia, et medicum pharmacum, ac arte medica omnia dicta, non solum nomen cum ea communicat, sed eundem finem, hoc est, sanitatem. Sic et nouem categoriæ à substantia entia dictæ non simpliciter, non solum nomen cum ipsa substantia communicant, sed etiam rem. Nulla enim substantia absq; his omnino simpliciter est: hæc nanq; omnia substantiæ sunt aliquid. Tanta igitur entis siue essendi uis est, ut etiam non ens esse non ens dicatur, et sub ente ueniat. Stigitur ens et unum est et idem, et non aliud, haud aliter quam causa et principium se consequendo. unum autem homo et ens homo secundum diuisionem duplicatam, et non aliud quid demonstrat, unum item est homo, et est homo uidelicet ex eodem et simili, et altero et dissimili, quod eiusdem sit scientiæ opposita considerare. Musica nanq; est concinnum et in concinnum, et eiusdem sensus opposita sentire, quapropter non solum simile, aut unum, sed etiam dissimile aut plura, eiusdem fuerint disciplinae. Substantia igitur, id est, ueritas et ueritas, id est, substantia idem scire, diuersum modo ac ratione quadam. Eius diuisio duplex: simplex et compositum, prima et secunda. Per secundam species notantur, quæ uniuersalia dicuntur. In prima singulare continetur et indiuiduum: quo nomine tantum ex Latinis Capella utitur, uocaturq; suppositum, subiectum, hypostasis, persona, hoc aliquid. At hypostasis quamquam omne singulare in genere essentiæ Græci uocant, usurpatum tamen in eo tantum supposito, quod rationis est particeps: sicut et persona, quæ propter hyperochen tam deo quam angelis et omnibus conuenit. Sed et primam substantiam præter hunc modum Albertus et deum ipsum inteligit, et genus supremum inter prædicamenta. Altera substantiæ diuisio, simplex et compositum: simplex nulla est præter deum, reliqua composita: omnia diuersa tamen compositione, aut ex materia et forma, ut corpora physica: aut energia et potestate, ut ex esse et essentia. Et ex quo est, et quod est, qualis in angelis compositio dicitur. Compositum uerò ex subiecto, et accidente tam in substantiis incorporeis, quam corporeis dicitur. Hoc igitur modo Arist. substantiæ in prædicamentis appellat, non extremâ sed mediâ, quæ nec contrariâ habet, neq; magis et minus. Igitur de extremis et partibus substantiæ hoc modo diuisis loquemur, ac primùm de materia. Hæc ex qua, in qua, et circa quâ appellat. Ex qua naturalis et artificialis, ut elementa materia mixtorum in naturalibus. Elementorum uerò materia prima, quæ dicitur hyle, de qua in physica satis dixi. Et hæc proprie non tam substantia, quam pars substantiæ. In arte perfecta est substantia: ut ens siue domus: materia, ferrum et lapides. In qua est, ipsum corpus in quo sit anima. Circa quâ dicitur potestatis obiectum, ut usus color, et sciètia subiectum, ut physica corpus mobile. Forma uerò essentialis anima est, quæ quod pars existat substantiæ, partis forma dicitur, tribuitq; aut esse, aut uiuere, aut sentire, aut intelligere, aut hæc omnia, ut homini. Præter hanc et alij forma dicitur modis, ut entelechiam non tribuens, sed habens existentia et perfectione, quod non sit è duobus saltem principijs substantiæ composita, ut angelus et deus. Ac quæ refert angelum, in genere substantiæ ponitur. Deus enim extra genus omne. Tertio modo dicitur ipsa rei natura citra materiam considerata, ut humanitas ex homine, nigrities ex nigro: poniturq; in eo genere in quo est illud, cuius est forma. Quarto modo dicitur quoduis accidens, quod causa quidem existendi per se non est, sed ex parte: ut scientia in homine, siue albedo. Quin et ea quæ re non sunt, sed tantum mente concepta, forma appellari consueuerunt. Postremò forma quantitas est, modo quodam subiectum circumscribens: quæ ad quartam pertinet speciem qualitatis. Energia siue actus, et potestas, siue potentia, tertia entis diuisio, quamquam non in

omni ente. Nam quamvis nil sit pr. eter deum quod non ex utraque constet, sunt tamen quaedam quae entelechia dicuntur, perfectionem in se habentes: ut deus, angelus, anima. Quaedam circa perfectionem quas energias appellant, quae sunt motus omnes: perfectiones tamen in mouentibus, imperfectae in motis. Est insuper prima & secunda triplici quidem modo: primum ratione ipsius dei, quem actum primum & purum appellant. Ceteri omnes secundum eum. Deinde ex energiarum successione in eodem genere seu specie, ut in triplici intellectus actione secundum Aristotelem. Postremo energia prima est ipsa forma, ut in homine scientia: energia secundum ipsum officium, uidelicet scire intelligere, sicuti monstrat liber de Anima. Potestas item plurifariam agens & patiens, posse uidelicet mouere & moueri, amare & amari. Paties rursus aut ratione accidentis in subiecto, aut formae in materia prima. Energia quidem coniuncta est potestati, ratione tantum distincta, cum idem numero ens respiciat: ut homo absolutus, energia est homo & potentia, qua potens fuit esse homo, sui principij producentis aut conseruantis ratione. Remota est ab energia, cum diuersum numero ens continet, ut se men potestate homo. Et sic diuisa re sunt. Aut etiam sicuti energiam primam & secundam dicimus, eodem modo potestatem primam, quae remota & imperfecta est, ut semper potestate homo. & secundam, ut in eadem subiecto, ac propinquam & facultate paratam ad agendum, ut ignis potestate urens, qui nondum urit. De quibus in phisicis loquuti sumus. Sunt item potestates naturales tam sensus quam rationis, quae in tertia locantur specie qualitatis. Inter entia quoque idem & diuersum posuit Arist. Et quod hoc consequitur oppositum. De quibus differit lib. 10. unum, idem, simul, indistinctum communi dicuntur uocabulo. Est enim eadem differentium essentia, sicuti simile eadem differentium qualitas, & aequale eadem differentium quantitas. Quomodo contra diuersum, aliud, differens, oppositum, discretum, alterum, duo diuersitatem omnia significant. Entia & essentia omnis est contrarijs ad unum & plura deducuntur: unum in statu & quiete, plura in motu: ut ex forma & priuatione, id est, ente & non ente: siue id esse sit materia & forma, siue energia et potestate. Ea demum ratio mouit Pythagoram, ut unum & duo, id est, numeros inter essentiam & rerum principia referret, quae monada & diada appellauit. Quapropter quodlibet est, qua unum est. Dissoluta enim unitate, non est. Et hoc demum modo unum entium comparatur, absolutam rei indistinctionem continens. Cum uero tantum quantitatis indistinctionem praeseferat, principium est numeri. Tertio uero, ut ait Dionysius, nulla est multitudo citra unitatem. Nam multa partibus, sunt unum toto. Multa accidentibus, unum subiecto. Multa numero, unum specie. Multa specie, unum genere. Multa denique potestate, unum energia: ut omne continuum quod in infinitum diuisi potest. Reperitur tamen in diuisibile & natura indistinctum, ut ipsa est unitas, & nota quae est principium lineae, & nunc in tempore. Praeterea ipse deus, quoniam ut ait in 10. lib. quod simplicissimum est, mensura est in quolibet genere. Totidem modis diuersum seu differens dicitur. Est quoque differentia rei & rationis. Dicitur enim re aliquid tripliciter differre: numero, specie, genere. Quaedam enim uera sunt, & re differunt, ut species inter se, asinus uidelicet & homo. Quaedam minime uero, nec re differunt, ut genus & species. Nonnulla uero, & item cogitatione differunt: ut homo & animal. Vturpatur autem cogitatio siue ratio in hac parte pro animi conceptu extrarem, uel in re, quae tamen res ipsa non sit. Extrarem, ut si quis chymeram quae nusquam est, mente fuerit contemplatus. In re, ut si quis in hominis meditatione speciem conceperit, aut casum genitium. Sequitur, ex his oppositum uidere numero quadruplex, aut ratione comparationis, ut relatio, seu remotionis oppositum triplici de causa: aut enim remoto nihil omnino relinquit, ut negatio: aut subiectum relinquit, ut priuatio: aut certe subiectum & genus, ut contrarium. Quocirca quaedam dicuntur opposita cum medio, quaedam citra medium, contradictoria in primis maxima oppositionum ac remotissima est, sensusque retinet conditiones, quod extrema omni medio careant tam generis quam subiecti: quod sint extra genus, ut de ente & non ente: quod alterum extremorum sit aliquid positum, quod negatio sit absoluta, non alicuius determinatae rei aut subiecti: quod extrema nequeant esse idem uel simul: quod sit unum & eiusdem, secundum idem, respectu eiusdem subiecti, & in eodem tempore. Priuationis oppositum totidem habet cautiones, quod medio careat sui generis, quod alterum extremorum aliquid ponat, quod extrema non sint idem neque simul, in quibus tribus cum contradictione conuenit. Ceterum quod habet medium subiecti, quod extrema sint in genere, quod denique sit aptum illud habere quod ponit: pro suis specie, loco, & tempore. Contrariorum quoque cautiones: quod opposita contraria non sint idem, neque simul, in quo cum utroque conuenit praedictorum: quod extrema possint uicissim in eodem subiecto inesse, nisi alterum insit a natura: quod extrema sint in eodem genere: quod alterum extremorum habeat rationem habitus, in quibus cum priuatione conuenit: quod utrumque extremum positionem faciat. Latiori autem modo contraria secundum Arist. sunt in diuerso subiecto: ut ignis & aqua. Aut quando potestate contraria sunt, ut sanans & debilitans. Aut in potestate ipsorum contrariorum agentia uel patientia: ut calorificum, & frigorificum, aut calefacile uel refrigerabile. Relatiua quatuor cautiones: quod careant medio sui generis & subiecti: quod alterum oppositorum ponat, reliquum destruat: quoniam posita se ponunt, & perempta se perimunt: quod in relatione re constat, non idem sit, in quo conuenit cum alijs tribus. At in relatione rationis possunt idem esse sicut in relatione identitatis. Sed quando ad relationem uenimus, plusculum in eo immorandum, praesertim cum Aristoteles in XI. Metaphysicae eam minime praetereat. Definitio ipsius in praecipuis generum est huiusmodi: Ad aliquid sunt, quaecumque ipsum quod sunt aliorum dicuntur esse, uel quomodo libet aliter ad aliud: hoc Latini Graecique enarratores sic declarant, ut in casu genitio, & alijs etiam casibus relatio fieri possit, ut pater filij pater: uel ablatiu, ut maius minore maius. Sunt & relatiua re quidem appellata & per se: ut quod simpliciter in propria fuerint & natura & categoria, ut pater, duplum. Ex accidente sunt rationis, non in propria, sed categoria, ut scientia est in prima specie qualitatis: tamen quoniam refertur seibile, quo ad relationem est in genere relationis, quamuis secundum quosdam non idem poni debeat. Sunt item relatiuae excellentiae, ut dominus: subiectiois, ut seruus: aequalitatis, ut amicus. Arist. in Metaphysica VI. relationem in quantitate ponit: ut duplum, tripulum. Praeterea in actione & passione: siue secundum actum agentem & patientem: ut calorificum ad frigorificum refertur. Potestate & energia, ut calefaciens ad calefactum. Posuit item in qualitate, non tamen explicite: quoniam qualitas non est aliud nisi secundum quod accipitur ratione potestatis agentis uel patientis: uel ratione quantitatis, sicut dicitur aliquid albius alio. Et sicuti dicitur, Socrates albus est similis Platoni albo, referre uidetur potius quam ad albedinis quantitatem. Reliqua uero accidentium genera potius consequuntur, quam creare possint relationem: ut ubi aliqua relationem

tionem ad locum, positionem partium refert. Habitus relationem habentis ad habitum. Sed & Theologi nostri relationem in essentia ponunt: & hoc tantum in diuinit, quatuor modis. Primo, cum proprium nomen ad aliquid refertur, ut pater. Deinde relatio, quae consequitur, uel causatur relationem: ut generatio et generans. Tertio, quae implicite claudit in se relationem, ut trinitas, haec personas includit distinctas. Postremo, quando pro relatiua ponitur, ut deus. Sunt item alia quaedam inter se diuersa & opposita sub ente, quae oportet exprimere: ut prius & posterius, necessarium & contingens, totum & pars, magis & minus, quae deinceps paulatim explicabo. Prius & posterius dicitur ratione ordinis alicuius & principij, ut quantitate, in cognitione, in eo quod existit. In quanto continuo tripliciter: ratione loci, ut ignis prior aere ratione temporis, ut praeteritum prius futuro: ratione motus in rebus naturalibus, ut puer prior uiro: in quanto discreto, in quo est prior medio, respectu pollicis: in cognitione secundum rationem uniuersalia sunt propria particularibus, & simplicia compositis: in cogitatione secundum sensum secus, nisi ex accidente. Nam ex accidente notius est sensibus uniuersale, non tamen per abstractionem ut magis commune. Sicut pueri qui omnes homines ab initio patres uocant, postea distinguunt: ut intellectui contra ex accidente et indirecte est notius particulare. In eo quod existit prius tripliciter. Ratione communitatis, ut priora sunt quae possunt esse sine alijs: ut animal prius homine. Ratione analogica. Tertio ratione diuisionis entis in energiam & potestatem: si secundum energiam, contra. Nam partes non incipiunt esse in energia, nisi toto absoluto. Aristoteles uero ponit quartum modum, cum sunt duo conuertibilia, & unum sit alterius causa, ut pater. Postremo species omnes, quae sub genere comprehenduntur & diuiduntur, sunt oppositae differentiae. Quae magis & minus recipiant uidentur. In primis quantitatibus id conuenit. Quantitas enim duplex: prima dimensionis, cui maius conuenit & non magis: ut maius robur, maior latitudo, longitudo. Et quantitas uirtutis, quae est de qualitatis genere, ac per alterationem augetur, aut conuenit magis, ut magis abusus: nam magis in alteratione dicitur, maius in augmento. Deum extensio ad dimensionis, intentio uero & remissio ad uirtutis pertinet quantitatem, Formis quoque rerum abstractis in genere accidentium maius conuenit, ut maior albedo. Concretis uero magis, ut magis albus. Est insuper Metaphysici, quomodo totum & partes dicantur, uel signare. Sex enim traduntur modi. Totum in primis quoddam, quod perfectionis dicitur, carens partibus: ut Deus, angelus, nota in linea. Totum essentiae, quod plura contineat unam constituentia rem: ut homo, cuius partes essentiales dicuntur. Totum integritatis, quod plura continet: integrum constituentia: modo continuationis in toto continuo, ut contiguatio, uel colligatio, uel aceruus. Totum potestatis, quod habet diuersas potestates re discretas a sua essentia: ut animal habet uisum & auditum & reliqua. Totum uniuersale, quod plures continet partes subiectas: non re, sed ratione diuisas: ut est genus, ut animal: uel species, ut homo, eius per subiectionem dicuntur partes, totum numeri, quum numerus plura numerata comprehendit, ut duodenarius. De necessario autem & contingente inter se oppositis, recte perspicimus, si causas considerabimus quae attinguntur in phisica. Necessitas duplex: simplex & hypothetica. Simplex est illud quod a priori causa necessario dependet, ut hominem mortalem esse, quod elementis compositum: quod quandoque a forma dependet, sicuti exemplum supra dictum: quandoque a materia, ut animal mortale. Necessarium est positione siue hypothetico, est: si hoc fieri debet, illud habere oportet, ut si ensis fieri debet, ferrum est necessarium. Et hoc totum causam finalem significat, quod in naturalibus uideri licet. Qui enim finem naturae ademerit ac omnia temere posuere, necessarium simpliciter existimauerunt: ut in constructione domus, lapides deorsum cadentes, natura ferri, ligna uero sursum, tanquam leuia dixere. Sic homines membra fortuita, nullamque ob causam facta: ad suam utilitatem accommodauisse. Aristoteles uero simplicem necessitatem in hypotesi esse negat, naturamque dicit ob formam non contra factam: necessitate uero in materia esse, non in forma. In Mathematicis idem esse, sed diuerso modo. Si sunt priora, sunt & posteriora: ut si est triangulus reclusus, tres ergo angulos duobus reclusis aequales habet. In naturalibus autem si posteriora sunt, & priora: ut homo est mundum ob eum creati necessarium fuit. In se autem & in ordine ad effectum necessaria sunt causa, sicuti motus caeli, respectu eclipsium & aliorum effectuum, quae praesistentia in causis, sunt quoddam futurum: non contingens quidem, sed necessarium. Quaedam autem sunt causa non necessaria: saltem comparatione ad sua effectum. & huiusmodi dicuntur futura, contingentia dum sic in causis suis praesistent. Et haec aut frequenter, ut hominem pentadactylum esse: aut raro, ut hominem sodientem inuenire thesaurum: aut in horum medio, ut legere & non legere. Rursus in his quae frequenter eueniunt, natura & ens dominatur, quoniam natura in proprijs effectis plerumque superat: rara enim portenta, & ars proprium finem plerumque adsequitur. In ijs autem quae inter sepe & raro, electio dominatur: in nobis enim est legere et non legere. Raro autem contingens fortuna & casus est. Fortuna, cum secundum electionem nostram sunt: ut sodientem thesaurum inuenire. causa est fortuna ex accidente inueniendi. Casus autem, in ijs quae secundum naturam, non autem secundum electionem eueniunt: ut casu tecti, supprimitur: terrae motu terram scindi: fulmine teci. Quapropter contingens in finitum est: potest enim & potest non fieri. Necessarium, dicit Auicenna, nullum ab extrinsecus impediamentum: contingens uero raramque, plura impediamenta extrinsecus. Potest idem contingens & necessarium esse, ut Socratem mori diuina prouidentia iustioneque, necessarium: contingens uero, Atheniensium iussu.

IN METAPHYSICA ARISTOTELIS ISAGOGES, PER RAPHAELEM VOLATERRANVM, FINIS.

BESSARIONIS EPISCOPI THVSCVLANI S. R. ECCLESIAE CARDINALIS DIGNISSIMI, IN METAPHYSICORUM ARISTOTELIS translationem, ad Alphonsum serenissimum Aragonum Regem, & utriusque Siciliae Principem inuictissimum PRAEFATIO.

Agnum illum Alexandrum Macedonem, inclyte atque inuictissime princeps, editionem Metaphysicorum Aristotelis, quibus ap-
 primè eruditus fuerat, iniquo animo tulisse memoria prodiderunt. 10
 cuius ei rationem in literis, quas ad præceptorem suum Aristotelem
 dedit, facile expressit, quòd scilicet doctrina ac sapientia potius quam armis uiri
 busq; anteire cæteros cupiebat. Et quidem meritò, cum illud hominis, hoc ani-
 malis: illud ingenij, hoc corporis sit uirtus. Hunc tu rex sapientissime imitatus, ne
 que armis solum, ac tot tantisq; uictorijs, quibus immortalis tibi gloriam com-
 parasti, contentus, literis quoq; modò diuinis, modò gentilibus, & his cum ad sa-
 pientiam, tum ad eloquentiam conducentibus, non in pace solum, uerum etiam
 in medio bellorum feruore incumbis: et ita incumbis, ut cum summis in armis
 sis, summūq; in militari locū teneas, dubiū sit huiusmodi reb. studētibus, quò- 20
 nā magis excellas, armis ne an sciētia, potētia an sapiētia. Cuius rei argumentum
 est, quod me ut librū Metaphysicorū Aristotelis tibi latinum facerem, efflagita-
 sti: & ita efflagitasti, ut ego tanti principis tam honesto desiderio uictus, oblitus
 fuerim meipsum, et tantam rem aggressus sim. quam ueteres aggressi latini, quid
 fecerint, quò ue modo in latinum uerterint, aliorum sit iudicium. Ita certè uer-
 terunt, ut opus fuerit et sanctissimum, ac clementissimum dominū Nicolaum,
 Quintum P. M. qui omnis sciētiae, omnis diuinæ humanæq; sapiētiae doctis-
 simus, in Apostolicam sedē conscēdit. quicq; ut loco & dignitate, ita philosophia, 30
 theologia, et omni optimarum scientiarum genere principatum obtinet, uiros
 eligere utriusque linguæ peritos, qui omnes ferè Aristotelis libros denuò in lati-
 num uerterent, orationem et maiestatem tuam ante illius in Apostolicum tribu-
 nal assumptionem à nobis petere, ut hunc, de quo loquimur, librum latinum fa-
 ceremus, quem iandiu à me perfectum, tuę sacrę maiestati Rex inclyte, dedicaui.
 Hunc, qualiscunque erit, cum tua serenitas hilari uultu acceperit, non dubito cæ-
 teris quoque ob autoritatem et dignitatem tuam, acceptum gratumq;
 futurum. Vale feliciter Rex inuictissime. 40

ARISTOTELIS STA-
 GIRITAE METAPHYSICORVM LIBER PRI-
 MVS, BESSARIONE CARDINALE NICENO, ET PATRI-
 archa Constantinopolitano, interprete.

CAPVT I.

MNES homines natura scire desiderant. signum autem est, sensuum
 dilectio, nam & absque usu propter seipsos amantur. Præ cæteris au-
 tem, qui per oculos sit: non enim ut agamus solum, uerum etiam
 nil acturi, ipsum uidere præ omnibus alijs (ut ita dicam) eligimus.
 Causa autem est, quòd sensuum hic uel maxime nos cognoscere
 quicquam facit, multas que differentias manifestat. Natura itaque
 animalia sensum habentia fiunt: à sensu uerò quibusdam eorum non
 innascitur memoria, quibusdam uerò innascitur, & ob hoc alia prudentia, alia disci-
 plinarum

plinarum capaciora sunt, quam illa quæ memorare non possunt. Prudentia quidem absq;
 eo quod discant, quæcunq; scilicet audire sonos non possunt, ut apes, & si quod animalium
 genus simile est. Discunt autem quæcunq; unā cum memoria, hunc quoq; sensum habent.
 Cætera igitur phantasijs ac memorijs uiuunt, experientia uerò parum participant. Huma-
 num autem genus, arte etiam ac ratiocinationibus, fit autem ex memoria, experientia ho-
 minibus, multæ etenim eiusdem rei memoriæ, unius experientia uim efficiunt. Quare ex-
 perientia penè simile quid sciētiae ac arti esse uidetur, per experientiam autem ars & sci-
 entia hominibus efficitur: experientia enim (ut rectè ait Polus) artem efficit, imperitia uerò
 casum. Fit autem ars, cum è multis experimentalibus cōceptibus, una de similibus uni-
 10 uersalis opinio fiat. opinari etenim, quod Calliæ hoc morbo laboranti hoc conduxit, simi-
 liter Socrati, ac sigillatim alijs multis, experientia: quod autem omnibus huiusmodi se-
 cundū unam speciem determinatis hoc morbo laborantibus conduxit, utpote phlegmati-
 cis, aut cholericis, aut æstu febricitantibus, hoc artis proprium est. Ad agendum itaq; nil
 uidetur experientia differre ab arte, quinimò uidemus expertos magis id quod intendit
 consequi, quam illos qui rationem absq; experientia tenent. causa uero est, quod experien-
 tia singularium, ars autem uniuersalium cognitio est, actiones autem, ac generationes om-
 nes, circa singulare sunt: non enim hominem nisi per accidens sanat, qui medetur, sed Cal-
 liam, aut Socratem, aut alium quempiam eorum qui sic dicuntur, cui accidit homini esse.
 Si quis itaq; rationem absq; experientia teneat, & uniuersale quidem cognoscat, quod au-
 20 tem sub eo particulare est ignoret, sæpenumero errabit à sanando. id enim magis sanabile
 est, quod singulare est. Nihilominus scire & cognoscere magis arti, quam experientia ar-
 bitramur inesse, ac eos qui artem tenent, quam eos qui experientiam habent, sapientiores
 esse putamus, eo quòd sapientia propter sciētiam magis omnes sequitur. hoc autem, quo-
 niam illi quidem sciunt causam, hi uero minime, experti etenim sciunt quidem quod est,
 propter quid autem nesciunt: illi uero, propter quid, & causam cognoscunt. Quare & eos
 qui in quacq; re architecti sunt, honorabiliores & doctiores, ac eis qui manibus operantur
 sapientiores putamus, quoniam causas eorum quæ fiunt, sciunt: illi uero, sicut & quædam
 inanimata, faciunt quidem, sed nescientia faciunt ea quæ faciunt, ut ignis comburit, sed in
 animata natura quadam, horum singula faciunt: manibus laborantes, propter consuetudi-
 30 nem. Tanquam sapientiores sint, non prout actui sunt, sed prout rationem habent, cau-
 sasq; cognoscunt. Et prorsus signum scientis est, posse docere. Quam ob rem, magis artem
 quam experientiam, sciētiam esse putamus: illi enim possunt, hi uero minime possunt do-
 cere. Præterea sensum nullum putamus, sapientiam esse, tamen si singularium hæc maxime
 proprię cognitiones sunt, de nullo tamē dicunt propter quid: ut propter quid calidus ignis,
 reusolū quod calidus. Primum itaq; cuiuscunq; artis supra communis sensus inuentorē,
 non solum quoniam utile esset quod inuentum erat, uerum etiam ut sapientem, & cæteris
 præstantem (ut uerisimile est) homines admirabantur. Cum autem plures artes inuenien-
 tur, quarum alia ad necessaria, alia ad degendum essent, semper tales sapientiores illis pu-
 40 tamus, quòd eorum sciētiae non ad utilitatem essent. Quod fit, ut huiusmodi iam omni-
 bus institutis, illa sapientiarum, quæ neq; ad degendum uoluptariè, neq; ad necessaria con-
 ducunt, inuentæ sint, & in illis locis primò, ubi uocabant, quare circa Aegyptum, mathe-
 maticæ artes constitutæ sunt: illic enim gens sacerdotum uacare permissa est. Dicitur autē
 in Moralibus est, quæ nam sit artis & sciētiae differentia, ac cæterorum quæ eiusdem gene-
 ris sunt. Cuius autem gratia nunc sermonem facimus, illud est, quod appellatam sapienti-
 am circa primas causas, & principia, omnes arbitrantur uersari. Quare (ut dictum est pri-
 us) expertus quidem sensum quemcunq; habentibus, sapientior esse uidetur: artifex uero ex-
 pertis, architectus etiam manibus laborante, speculatiui autem factiuis. Quod igitur sapi-
 entia circa aliquas causas, & principia, sciētia sit, patet.

CAPVT II.

10 QVONIAM autem hanc sciētiam quarimus, hoc utiq; fuerit considerandum, circa
 quales causas, & qualia principia sciētia, sapientia est, si itaque repetat quisquam,
 quas de sapiente opiniones habemus, fortassis ex hoc magis appareat. Primò igitur opina-
 mur, sapientem maxime omnia ut possibile est scire, non habentem singulariter eorum
 sciētia. Deinde illum qui difficiliora, neq; scitu facilia homini cognoscere possit, sapien-
 tem existimamus: sentire enim, omnibus commune est. Quamobrem facile, & neutiquā
 sapiens est. Item illum qui certior, ac magis docere ualens, causas reddat, sapientem in om-
 ni sciētia esse. Scientiarum quoq; illā, quæ gratia sui ipsius, & propter ipsum scire, quam
 Kk illam

illam, quæ aliorum gratia eligenda sit, magis sapientiam esse. Et principalem quam ei subministrantem, potius sapientiam esse: non enim ut sapienti præcipiatur, sed ut ille præcipiat: nec ut ille ab altero, sed ut ab eo minus sapienti suadeatur, decet. Opiniones itaque tales ac tot de sapientia & sapientibus habemus. Horum autem hoc quidem, omnia inquam scire, illi qui maxime uniuersalem scientiam habeat, necesse est inesse: hic enim quodam modo omnia subiecta scit. Ferè autè & difficillima hominibus cognita sunt ea, quæ maxime uniuersalia sunt, siquidem remotissima sunt à sensibus. Scientiarum autè illa certiores sunt, quæ maxime primorum sunt: nam quæ sunt ex paucioribus, certiores ipsæ sunt, quæ ex additione dicuntur, ut Arithmetica quam Geometria. At uerò illa magis docet, quæ causas speculatur: ipsæ enim docent, qui causam singulorum dicunt. Intelligere autem, & scire eorum ipsorum gratia, illi præcipue scientiæ inest quæ eius est, quod maxime scibile est: qui enim scire eius ipsius gratia eligit, eam quæ maxime scientia est præcipue eligit: talis autem est eius, quod maxime scibile: maxime autem scibilia sunt ipsa prima & causa: propter hæc enim, & ex his cætera cognoscuntur, sed non hæc per subiecta. Principalissima autè scientiarum, & principalior subministrante est, quæ cognoscat id, ob quod quodque agendum sit, hoc autem est bonum cuiusque, & uniuersaliter quod in omni natura optimū est. Ex omnibus itaque dictis in eandem scientiam cadit, quod queritur nomē: oportet etenim primorum principiorū & causarum eam speculatiuā esse: nam & bonū, & cuius gratia, una de causis est. Quod autem non factiua, etiam ex primis philosophantibus patet: propter admirationē enim, & nunc & primò incoeperunt homines philosophari: à principio quidē admirando ea quæ de dubitandis faciliora erant, deinde paulatim ulterius procedentes, etiam de maioribus dubitando: ut de passionibus lunæ, & eorum quæ circa solē & stellas fiunt, ac de generatione uniuersi. Qui uerò dubitat & admiratur, putat se ignorare: quare philosophus amator fabularū quodammodo est, eo quod fabula ex mirandis constat. Quare si propter fugam ignorantia philosophati sunt, patet quod causa cognoscendi, & nullius usus gratia ipsum scire prosequerentur. testatur autem id ipsum, quod contigit: ferè enim omnibus inuentis, quæ ad necessaria & facilitatē, ac ad degendū conducant, huiusmodi prudentia queri cœpta est. Patet itaque, quod ob aliam nullam utilitatē querimus, sed quemadmodū dicimus, liber homo de eo qui suipius & non alterius gratia est, ita & hæc sola scientiarū libera est: siquidē sola hæc, sui ipsius gratia est. Quare merito nō humana eius possessio putabitur: natura etenim hominū in plerisque serua est. Quapropter secundū Simonidem, deus utique solus hæc habet dignitatē: hominē uerò indignū non querere illā, quæ sibi conuenit scientiā, quod si quid poetæ dicunt, & natura comparatum est, ut diuinitas inuideat: in hoc maxime id uerisimile est contingere, et infelices omnes esse, qui altiora se querunt. Sed nec diuinā naturam inuidā esse conuenit: poetæ (secundū proverbiū) multa mentiuntur. Nec aliā quam huiusmodi, decet honorabiliorē putare: quæ enim diuinissima, eadem etiā honorabilissima est. Talis uerò huiusmodi dicitur utique fuerit: nam & illa, quam maxime deus habeat, diuina scientiarū est, & si qua est, quæ diuinorum sit: hæc autē sola, utrunque cōsecuta est. deus etenim tum causa omnibus, esse uidetur, tum quoddā principium, & talē aut solus aut præcipue deus habet. Cæteræ itaque omnes magis ea necessarie sunt, nulla uerò melior. Oportet autē quodammodo eius ordinē, in contrarium nobis inquisitionē, quæ à principio fiebat, constitui. Incipiunt etenim omnes (ut diximus) ab admiratione, an sic se habeat: sicut de prestigiosis, quæ per se ipsa mouentur, illi qui nondū speculati sunt causam: aut de solstitiis, aut de diametri incommensurabilitate: admirabile enim omnibus uidetur, si quid, cum non sit minimum, non mensuretur: decet autem in contrarium, & in melius (secundum proverbiū) consummare: quemadmodū in his sit cum discant: nil enim magis uir geometricus admiretur, quam si diameter commensurabilis fieret. Quæ nam igitur natura eius scientiæ quæ queritur, & quæ intentio, quam debet questio, & totus tractatus consequi, dictum est.

CAPVT III.

CVm autē manifestū sit, quod primarum causarū oportet scientiā accipere (tū enim scire unū quodque dicimus, cū primā causam nos nosse arbitramur) causæ uerò quadrifaria dicantur: quarū unam quidē causam dicimus esse substantiā, & quod quid erat esse. nā ipsum quare, primū refertur ad rationē ultimā: causa autē & principium, ipsum quare primū: unā uerò materiā, & subiectū: tertiam autē, unde principium motus: quartā uerò oppositā ei causam, & cuius gratia, & bonum: hoc enim finis totius motus & generationis est. de

his autem omnibus & si satis in De naturalibus speculatum sit, nihilominus tamen illos quoque, qui ante nos ad entium percrutationē uenerunt, & de ueritate philosophati sunt, asiscamus. Patet etenim, quod illi etiam principia aliqua, & causas dicunt. Proderit itaque profectō huic tractatui nunc, si illa breuiter repetemus: aut enim aliud causæ genus inuenimus, aut certè magis illis credemus quæ nunc dictæ sunt. Plurimi igitur eorū qui primo philosophati sunt, solas illas existimarunt omnium esse principia, quæ in materie specie sunt: ex quo enim omnia entia sunt, & ex quo primo fiūt, et ad quod ultimū corrumpuntur, substantia quidem permanente, mutata uerò passionibus, hoc elementum, & hoc omnium entium esse principium aiunt: & ob hoc nihil fieri, neque corrumpi opinantur, tanquā huiusmodi natura semper conseruata: quemadmodū neque Socrate, quando formosus, aut mulicus efficitur, simpliciter fieri dicimus: neque cum istos habitus amittat, corrumpi eo quod subiectū ipsum Socrates permanet. Ita & cæterorū, nihil: oportet enim aliquā naturam aut unam, aut plures esse, e quibus cætera fiunt, illa conseruata: pluralitatem tamen & speciem huius principij, non eandē omnes dicunt. Sed Thales quidē huiusmodi philosophiæ princeps aquam ait esse. Quare terrā quoque, super aquā asserēbat esse. Fortassis hanc habuit opinionē, quia nutritiū omnium humidū esse uidebat, ipsum quoque calidum ex eo factum, eoque animal uiuere: ex quo autē fit, id esse principium omnium. propter hoc igitur hanc habuit opinionē. & quoniam cunctorū semina, naturā humidam sortita sunt: aqua uerò naturæ principium humidis est. Sunt autē quidam, qui etiam antiquissimos illos, & nimis à præsentī generatione remotos, & primos theologizantes sic arbitrantur de natura sensisse. Oceanum namque, & Tethyn generationis parentes esse cecinerunt: iusturandum quoque deorum, aquam esse, Stygem ab ipsis poetis appellatam: honorabilissimum enim, quod antiquissimū est: iusturandum autē, honorabilissimū est. Si igitur antiqua ista & uetusta de natura opinio est, fortasse non est manifestum. Thales tamen hunc in modū de prima causa dicitur asseruisse. Hipponem etenim nemo dignabitur cum istis connumerare, propter intellectus eius simplicitatem. Anaximenes autem, & Diogenes, aerē priorem aqua, & maxime simplicium corporum principium statuunt. Hippasus autem Metapontinus, & Heraclitus Ephesius, ignem. Empedocles autem, quatuor, unā cum prædictis superaddens etiam terram quartum: hæc enim semper permanere, nec fieri nisi pluralitate & paucitate coniuncta, & disiuncta in unum, & ex uno. Anaxagoras autem Clazomenius, ætate quidem illo superior, operibus uerò inferior, infinita dicit esse principia: ferè enim omnia quæ consimilium partium sunt, ut aquam, uel ignem, ita fieri, & corrumpi ait coniunctione, & disiunctione solum: aliter uerò nec fieri, neque corrumpi, sed perpetua permanere. Ex his itaque solam quis causam illam, quæ in materie specie dicitur, putabit: hoc autem modo precedentibus, ipsa res eos duxit, & coegit ulterius querere. Nam & si quā maxime omnis corruptio & generatio ex aliquo, ut ex uno, aut ex pluribus sit, cur hoc accidit, & quæ causa est: non enim ipsum subiectum sese mutari facit, ut puta, dico quod neque lignum, neque æs causa est, ut utrunque eorum mutetur: neque lignum quidem lectum, æs uerò statuam facit, sed aliud quippiam mutationis causa est: hoc autem querere, aliud principium querere est: perinde atque id quod nos unde principium motus dicimus. Qui igitur omnino à principio istam uiam attigerunt, unumque esse subiectum asseruerunt, nil difficultatis sibi ipsis reliquerunt: uerum qui dam eorum, qui unum constituerunt, quasi deuicti ab hac quaestione, ipsum unum immobile dicunt esse, naturamque totam non solum secundum generationem & corruptionem (hoc enim uetus est, & cui omnes consenserunt) sed etiam secundum reliquam omnem transmutationem: & hoc eorum est proprium. illorum igitur qui unum solum esse dixerunt ipsum uniuersum, nulli contigit talem inspicere causam, nisi fortassis Parmenidi: & huic eatenus, quatenus non solum unam, uerum etiam duas quodam modo ponit causas esse, illis uerò qui plura faciunt, magis accidit dicere: ut puta illis qui calidum, aut frigidum, aut ignem, et terrā: utitur igne, tanquā motiuam habēte naturā: aqua uerò et terra, & huiusmodi, e contrario. Post hos autē, & huiusmodi principia tanquā nō sufficientia, ut etenim naturā generarent, rursus ab ipsa ueritate (ut diximus) coacti, illud quod sequitur quaesierunt principium. ut enim entia bene se partim habeant, partim fiant, nec ignem fortassis, nec terrā, nec aliud huiusmodi quicquam uerisimile est causam esse, nec illos uerisimile est arbitrari: nec rursus, casui et fortunæ tantam attribuere rem, probè se habet. Quare qui ut animalibus, ita in natura intellectum inesse causam mundi, totiusque ordinis dixerat, quasi sobrius comparatus ad antiquiores uana dicentes, apparuit. istas autem ra-

tiones qui palam attigit, Anaxagoram fuisse scimus: attamen Hermotimus Clazomenius dicitur causam prius dixisse. Qui igitur ita arbitrati sunt, principium existentium posuerunt simul tam causam ipsius bene, quam illam unde motus existentibus inest.

CAPVT III.

Suspicaretur autem aliquis Hesiodum primum hoc quaesivisse, & si quis alius amorem aut desiderium in existentibus, ut principium (ait) posuit, sicuti Parmenides. etenim is universi generationem monstrando, primum quidem inter omnes deos, amorem produxit. Hesiodus vero, ante omnia fuisse chaos, deinde terram spaciosam, atque amorem, qui inter omnes immortales elucet: tanquam opportunum sit, ut in existentibus, aliqua causa insit quae res ipsas moveat atque coniungat. Hos autem quomodo ordinare oportet, quis scilicet eorum primus sit, liceat posterius iudicare. Cum autem contraria quoque bonis inesse naturae apparent, nec loquum ordo & pulchritudo, verum etiam inordinatio & turpe, pluraque mala quam bona, & turpia quam pulchra, ideo alius quidam amicitiam introduxit & contentione, utrumque utriusque horum causam: si quis enim sequatur & secundum sententiam accipiat, non secundum ea quae balbutiens Empedocles dicit, inveniet amicitiam quidem honorum causam esse, contentionem vero malorum. Quare si quis dicat quodam modo dicere, & primum Empedoclem dicere malum & bonum esse principia, fortasse bene inquiet: si quidem bonorum omnium causa ipsum bonum, ac malorum ipsum malum est. Hi quidem (ut diximus) et hucusque duas causas, quas nos in De naturalibus, determinavimus, attigerunt, materiam & unde motus: obscurum tamen, & non clare, sed quemadmodum in exercitiis in praefatio faciunt: etenim illic circueuntes egregias plerumque plagas infligunt: sed nec illi ex scientia, nec isti videntur scire quid dicant. Ferè etenim nullo modo videntur his uti, nisi paulum quiddam: nam & Anaxagoras, tanquam machina utitur intellectu ad mundi generationem: & cum dubitat propter quam causam necessarium est, tunc eum attrahit: in ceteris vero, magis cetera omnia quam intellectum causam eorum quae fiunt, ponit. Et Empedocles plus quidem isto causis utitur, neque sufficienter tamen, neque in his reperit, quod sequitur: multis enim in locis apud eum amicitiam quidem disiungit, contentio vero coniungit: cum enim in elementa per contentione universum dissolvitur, tunc ignis in unum coalescit, & ceterorum elementorum unum quoque. Cum autem rursus per amicitiam in unum conveniant, necesse est iterum particulas uniuscuiusque separari. Empedocles itaque praeter alios antiquiores, primus hanc causam dividens introduxit: nec unum motus principium, sed diversa fecit, & contraria: & ad haec, elementa, quae in materiae specie dicuntur, quatuor esse primus asseruit, non tamen eis ut quatuor utitur, sed tanquam duo essent sola, igne quidem per se ipsum: oppositis vero, terra, aere, & aqua, tanquam una natura. comprehendat autem quisquam id ipsum ex eius carminibus. contemplanis. Is igitur (ut diximus) ita & tot principia asseruit. Leucippus vero, ac eius familiaris Democritus: elementa quidem plenum & vacuum esse aiunt, dicentes hoc quidem ens, hoc vero non ens: & rursus, ens quidem plenum & solidum, non ens autem vacuum & rarum. Quare nihilo magis ipsum ens, quam ipsum non ens esse aiunt, quia neque vacuum quam corpus: haec autem causas existentium, ut materiam, esse, & quemadmodum qui unum faciunt substantiam substantiam, cetera passionibus eius generant rarum & densum, passionum statuentes principia: simili modo hi quoque differentias causas ceterorum aiunt esse. has autem tres esse dicunt, figuram, ordinem & situm: differre etenim ens aiunt duntaxat rursus, diathige, & trope: quorum rursus quidem, figura: diathige vero, ordo: trope autem, situs est. differat autem A ab N, figura. A N vero ab N A, ordine. Z autem ab N, situ. De motu vero unde, vel quomodo existentibus inest, & hi perinde, atque alij per negligentiam omiserunt. Hactenus itaque de duabus causis, ut dicebamus, videtur quaesitum a prioribus fuisse.

CAPVT V.

Inter hos vero, & ante istos qui appellati Pythagorici, primi mathematicis operam dederunt, illa praeponebant, & in eis nutriti, eorum principia entium quoque cunctorum esse putarunt principia. cum autem numeri priores his natura sint, in numeris vero plures similitudines, tum ad existentia, tum ad ea quae fiunt, quam in igne, in terra, & in aqua inesse viderent (talibus etenim, ut puta numerorum passio iustitia, talis vero anima & intellectus: alia vero tempus, ceterarum quoque, ut ita dicam, unaquaeque similiter) item cum harmoniarum in numeris inspicere rationes: cum itaque cetera quidem viderentur in omnibus numeris assimilari, numeri vero totius naturae primi, numerorum elementa entium quoque cunctorum elementa esse putarunt, totumque coelum harmoniam & numerum

numerum esse, & illa quidem, quae de numeris & harmonijs consentanea passionibus & partibus coeli ac universi dispositioni monstrare poterant, colligentes, applicabant, quod si quid alicubi deerat, supplebant, ut totus eius tractatus consentaneus esset: dico autem veluti quoniam denarius perfectus esse videatur, totamque numerorum naturam comprehendere, ideo & ea quae in coelo feruntur, decem esse aiunt: cum vero novem solummodo sint, quae manifeste apparent, decimam oppositam terram faciunt. Determinatum autem est a nobis alibi de his, magis exquisitè: sed cuius gratia haec repetimus, haec est: ut & ab his etiam accipiamus, quae ponunt esse principia, & quomodo in dictas causas incidunt. Apparent etenim isti numerum existimare, principium esse, ut materiam existentibus, & ut passiones ac habitus: numeri autem elementa, par & impar: quorum alterum finitum, alterum infinitum: unum vero ex ambobus his esse: par etenim & impar esse: numerum autem, ex uno: numeros vero, ut dictum est, totum coelum. Horum autem alij decem aiunt inter se coordinata esse principia, finitum, infinitum: impar, par: unum, plura: dextrum, sinistrum: masculinum, foemininum: quiescens, motum: rectum, curvum, lumen, tenebras: bonum, malum: quadratum, longius altero latere. Quemadmodum etiam Alcmaeo Crotoniates putasse videtur: & aut iste ab illis, aut illi ab isto hanc mutuati sunt opinionem: fuit etenim etiam Alcmaeo Pythagore iam senioris: asseruit autem istis similiter, in duo namque plerumque humanas res ait distinguere, contrarietates, dicens: non tamen (ut illi) distingas, sed quascunque, ut puta album & nigrum: dulce, amarum: bonum, malum: parvum, magnum: is itaque indistinctum de reliquis effudit sermonem. Pythagorici vero quot etiam & quae sunt contrarietates, asseruerunt. Ex ambobus igitur his tantum accipere est, quod contraria principia entium sunt. Quot autem, & quae illa sint, ex ceteris solum: verum quomodo illa ad dictas causas applicentur, clare quidem ab eis non est determinatum. videntur tamen, ut in materiae specie ponere elementa: ex his enim tanquam intrinsecis constare ac fingi substantiam aiunt. Veterum itaque, ac plura elementa naturae dicentium mentem ex his satis speculari licet. Sunt autem qui de universo, tanquam si una natura esset, ita asseruerunt: non tamen modo eodem omnes: neque eius quod bene, neque eius quod secundum naturam est: in praesenti itaque causarum consideratione, nullo modo convenit sermo de eis. Non enim, ut quidam physicorum, unum supponentes ipsum ens, nihilominus ex uno tanquam ex materia generent, sed alio modo hi dicunt: illi enim, cum generent universum, addunt tamen motum: hi vero immobile esse aiunt. Attamen aliquatenus praesenti perscrutationi proprium est. Parmenides etenim unum secundum rationem attigisse videtur. Melissus vero, secundum materiam: quare & id ille quidem finitum, hic vero infinitum ait esse. Xenophanes autem, quanquam prior istis unum posuerat (nam Parmenides, eius auditor fuisse dicitur) nihil tamen clarum dixit, & neutrius horum naturam attigisse videtur: sed ad totum coelum respiciens, ipsum unum ait esse deum. Hi igitur, ut diximus, de praesenti quaestione omittendi: duo quidem, & penitus tanquam paululum agrestiores Xenophanes atque Melissus. Parmenides vero magis vidisse, quae dixit, videtur: quod enim est praeter ipsum ens ipsum non ens nihil iudicans esse, necessarium unum putat ipsum ens esse & nihil aliud, de quo clarius in de naturalibus diximus. Coactus vero illa, quae apparent sequi, & unum ratione, plura vero secundum sensum putans esse, duas causas rursus, ac duo principia ponit, calidum & frigidum, velut ignem et terram dicens. Horum autem alterum, calidum scilicet cum ente, alterum vero cum non ente collocat. Ex dictis itaque ac ab illis qui rationi incubuerunt sapientibus ista accepimus. a primis quidem & corporale principium: aqua namque & ignis, & similia corpora sunt: & horum a quibusdam plura corporalia principia: utriusque tamen ista ut in materiae specie ponentibus, ceteris vero & hanc causam, & cum ista, etiam unde motus statuentibus: & hanc, a quibusdam unam, a quibusdam duas. Vsq; ad Italicos igitur & absque illis, mediocriter ceteri de eis dixerunt: nisi quod, ut diximus, duabus causis usi sunt: & harum alteram, unde motus quidam unam, quidam duas faciunt. Pythagorici vero duo quidem eodem modo dixerunt principia. Tantum autem addiderunt, quod proprium eorum est, quod finitum, & infinitum & unum non putarunt ullas alias esse naturas, ut puta ignem aut terram aut aliud simile: sed ipsum infinitum, & ipsum unum substantiam horum esse, de quibus praedicantur. Quare & numerum, substantiam omnium esse. In hunc itaque modum & de his asseruerunt, & de ipso quid est, inceperunt quidem dicere & definire, sed valde simpliciter tractarunt: definebant namque perfunctione, & cui primo dicta definitio inesset, hoc esse substantiam rei putarunt. perinde ac si quis putaret idem esse duplum, & dualitatem,

quoniam primum dualitati duplum inest: sed non est idem fortassis, duplo & dualitati esse: quod si non, ipsum unum erit multa, quod illis quoque accidat. A prioribus quidem, & cæteris hæc demum licet accipere.

CAPVT VI.

Post dictas uero philosophias disciplina Platonis superuenit, in plerisque quidem istos secuta, quædam autem etiam propria ultra Italicorum habens philosophiam. Cum Cratillo nanque ex recenti conuersatus & Heracliti opinionibus assuetus, tanquam omnibus sensibilibus semper defluentibus, & de eis non existente scientia: hæc quidem etiam postea ita arbitratus est. Cum uero Socrates de moralibus quidem tractaret, de tota uero natura nihil, in his tamen uniuersale quæreret, & primus mentem ad definitiones applicaret, illum ob hoc laudans, putauit de alijs & non de aliquo sensibilibus hoc fieri: impossibile enim definitionem communem cuiuspiam sensibilibus esse, quæ semper mutantur: & sic talia entium ideas appellauit. sensibilia uero præter hæc & secundum hæc, omnia dici: secundum participationem nanque, hæc multa uniuersorum esse speciebus æquiuoca: participationem uero, secundum nomen solum mutauit. Pythagorici etenim imitatione numerorum, aiunt entia esse. Plato uero nomen mutando, participatione, participationem uero, aut imitationem specierum quænam sit, communiter quærerere omiserunt. Item præter sensibilia & species mathematicas res, ait medias esse à sensibilibus quidem differentes, eò quod perpetuæ & immobiles sunt, à speciebus uero, eò quod illæ quidem multæ, quædam similes sunt, species uero ipsa, unaqueque sola: & quoniam species causæ cæteris, illarum elementa omnium putauit entium elementa esse: & ut materiam quidem magnum & paruum esse principia, tanquam uero substantiam ipsum unum, ex illis enim participatione ipsius unius species numeros esse: ipsum tamen unam substantiam esse, & non aliquid aliud, dici unum esse, quemadmodum Pythagorici: dicebat numeros quoque causas cæteris substantiæ esse, similiter atque illi: Sed pro infinito tanquam uno, dualitatem facere, infinitum uero ex magno & paruo, hoc eius proprium est. Item is quidem numeros præter sensibilia, illi uero numeros ipsas res esse aiunt, & mathematica in medio horum non ponebant. Ipsum igitur unum & numeros præter res facere, & non, ut Pythagorici, & introductio specierum, propter eam, quæ in orationibus fit perscrutationem, euenit. Priores enim dialecticæ expertes fuerunt: dualitatem uero facere alteram naturam, propterea quod numeri præter primos, ex ea aptissimè uelut ex quadam effigie generantur, atque accidit contra. non enim uerissimile est ita fieri, nunc etenim ex materia multa faciunt. species uero semen generat solum: apparet autem ex una materia, una mensa: qui uero speciem inducit, quæ una est, multas facit. Similiter autem & masculus ad feminam se habet: hæc etenim ex uno congressu adimpletur, masculus uero multas implet. at ista imitationes illorum principiorum sunt. Plato igitur de propositis quæstionibus ita determinauit. Patet autem ex dictis, quod duabus causis utitur solum, ea, quæ ipsius quid est, & ea, quæ secundum materiam: species enim cæteris ipsius quid sint, speciebus uero ipsum unum & quæ subiecta materia de qua species. ille quidem de sensibilibus, illud uero in speciebus unum dicitur, quia dualitas hæc est, magnum & paruum. Item ipsius bene ipsiusque malè causam elementis attribuit, utrisque utranque: quod etiam primorum quosdam philosophorum Empedoclem, & Anaxagoram magis dicimus quæsiuisse. Breuiter igitur, & summam percurramus, qui nam & quomodo locuti sunt de principijs & ipsa ueritate. Tantum enim ex eis habemus quod eorum quæ de principio & causa dixerunt, nemo quicquam præter ea, quæ in de naturalibus determinata sunt, dixerit: sed omnes obscure quidem illa, tamen aliquatenus uisi sunt attingere. quidam enim ut materiam principium ponunt, siue unam siue plures supponant: & siue corpus siue incorpoream ponant, ut Plato magnum & paruum dicens. Italici infinitum. Empedocles ignem, terram, aquam & aerem. Anaxagoras uero, infinitatem similium partium: hi igitur omnes talem causam perstrinxerunt, & ad hæc quicumque aerem, aut ignem, aut aquam, aut igne quidè densius, aere uero tenuius: etenim tale quidam dixerunt primum elementum esse. hi igitur hanc attingerunt causam solam. Alij uero quidam unde principium motus, quicumque scilicet amicitiam & contentionem, intellectum, aut amorem principium faciunt. Ipsum uero quod quid erat esse & substantiam clarè quidem nullus assignauit. Maxime uero dicunt qui species ponunt: nec enim ut materiam sensibilibus species, & ea quæ in speciebus sunt, neque tanquam illinc principium motus fieret, putant, immobilitatis enim causa & quietis, magis

magis eis esse aiunt: sed quod quid erat esse unicuique cæterorum species attribuunt. speciebus autem ipsum unum. Ipsum uero, cuius gratia actiones, mutationes, & motus quodam modo quidem dicunt causam, non autem ita dicunt, ut aptum esse natum est: qui enim intellectum, aut amicitiam dicunt, tanquam bonum quoddam hæc ponunt, non tamen tanquam horum causa, quicquam existentium aut sit, aut fiat, sed tanquam ex his motus eorum essent, ita dicunt. Similiter & qui unum uel ens esse hanc naturam aiunt, substantiæ quidem causam esse dicunt, non tamen huius causa, aut esse, aut fieri. Quare contingit eius quodammodo dicere & negare bonum esse tale: non enim simpliciter, sed secundum accidens dicunt. Quod igitur de causis, & quot & quales sint, rectè determinatum sit, testari nobis etiam isti omnes uidentur, cum non possint aliam attingere causam: & ad hæc quod principia, aut ita omnia, authorum aliquo modo quærenda sint, patet. Quo uero pacto horum quisque dixerit, quo modo de principijs se res habet, dubitatio nes, quæ contingere possunt de his ipsis, deinceps percurramus.

CAPVT VII.

Quicumque igitur uniuersum unum & unam quandam esse naturam, ut materiam ponunt, & hanc corporalem & magnitudinem habentem, patet quod multipliciter errant: corporum enim, elementa solum ponunt, incorporeorum uero minime, cum etiam incorporea sint: cumque de generatione & corruptione causas dicere conarentur & de natura omnium rationes reddere, motus causam perimunt. Item substantiam nullius causam ponendo, nec ipsum quid est, & ad hæc facile simplicium corporum quodcumque principium esse (terra excepta) non considerantes, mutuum inter ea generationem quoquo modo ponunt. dico autem ignem, terram, aquam, & aerem: quædam enim coniunctione, quædam uero disjunctione inuicem fiunt: hoc uero ad hoc, ut prius & posterius sit, multum differt: id etenim apparere possit maxime omnium elementale, ex quo primo coniunctione fiunt: tale uero illud fuerit profecto, quod partium minutissimarum subtilissimisque corporum sit. Quicumque igne principium statuunt, maxime conuenienter huic rationi dicent: tale aut ceterorum quoque quicquam fateretur elementum corporum esse. Quare nemo posteriorum, qui unum ponebant, terram elementum existimauerat, scilicet propter partium magnitudinem. Tria uero quodcumque elementorum habuit auctorem aliquem: quidam enim ignem, quidam aquam, quidam aerem, hoc autem esse. At cur non dicunt & terram, ut multi hominum: omnia etenim terra esse dicunt. Helioidus quoque primam corporum terram ait esse, tam uulgare & publicam accidit hæc opinionem esse. Secundum hanc itaque rationem si quis aut quicquam horum excepto igne, dicat aut aere quidem densius, aqua uero tenuius hoc ponant, non rectè profecto inquit. Quod si id generatione posterius, natura prius sit, quod uero digestum & coniunctum generatione posterius sit, contrarium his esset utique: aqua quidem aere prior, terra uero hac ipsa aqua. De his igitur, qui unam (qualem diximus) causam ponunt, hæc dicta sint. Id ipsum autem & si quis hæc plura ponit: ut Empedocles quatuor corpora ait esse materiam: & huic enim partim eadem, partim propria necesse est accidere: nam & quod inuicem fiunt, uidemus, tanquam non semper igne & terra manente eodem corpore. Dicitur autem de eis in de naturalibus est, de quo causa mouentium: unum an duo ponenda sint, neque rectè, neque irrationabiliter omnino arbitrandum est dictum fuisse: et simpliciter alterationem auferant necesse est qui ita dicunt: non enim ex calido frigidum, nec ex frigido calidum erit, quid nam ipsa contraria patiantur & quænam una natura sit, quæ ignis & aqua fiat: quod ille minime inquit. Anaxagoram uero si quis putat duo dicere elementa, maxime secundum rationem arbitrabitur, quam ille quidem ipse non digessit. necessario tamen sequetur eos qui eam inferrerent. quando quidem aliter absurdum sit dicere, à principio omnia mista est, tum quoniam accidit immista oportere antea esse, tum quoniam non est natura aptum quodcumque cuiuscumque misceri. Et ad hæc, quoniam passionem & accidentia separant à substantijs: eorum enim est mixtio & separatio. Si quis tamē sequatur, digerens unam cum eo quod dicere uult, fortassis uideretur quædam noua dicere: quando enim nil erat separatim, patet quod nil erat uere de illa substantia dicendum. dico autem quod neque album, neque nigrum, aut fuscum, aut alium calorem, sed quod calore uacans necessario esset: alioqui nanque aliquem horum calorum haberet. similiter etiam sine sapore: eadem ratione nec aliud quicquam similitum. nec enim quale quid possibile est, illud esse, neque quantum, neque quid: specierum enim quæ in parte dicuntur alique ei sanè inessent. hoc uero impossibile si mista sint omnia: essent enim iam separata. ait autem omnia esse mista, intellectu accepto: hunc uero solum impermixtum, & purum. Ex his uero accidit principia dicere & ipsum unum (hoc enim simplex & im-

permissum) & alterum tanquam ens, quale indeterminatum ponimus ante quam determinetur, & aliqua participet specie. Quare dicitur quidem, neque recte, neque clare: uult aut simile quiddam & ipsi, quae posterius dicunt, & ipsi, quae nunc magis apparent. uerum haec quidem illarum, quae circa generationem & corruptionem & motum sunt rationum, propriae sunt solum: ferè enim de tali substantia, & principia, & causas uestigant solum. quicunque uerò de cunctis quidem entibus speculantur, entium autem quaedam sensibilia, quaedam non sensibilia ponunt, manifestum est, quod de utriusque generibus perscrutantur. Quare magis immoretur quispiam de ipsis, quid bene, quid uel non bene dicant, ad eorum, quae nobis proposita sunt, inquisitionem. Qui itaque Pythagorici appellantur, principijs quidem, & elementis, alieniori modo quam physiologi, utuntur: causa uerò est, quoniam ea non ex sensibilibus acceperunt. Entium enim quae mathematica sunt, sine motu sunt, praeter illa, quae circa astrologiam sunt: disputant tamen & tractant omnia de natura. etenim generant caelum, & circa eius passiones, partes, & opera: obseruant quod sequitur, & principia, & causas in eis consumunt, tanquam caeteris physicis conuenientes, quod illud est ens, quodque est, quodcunque sensibile est, & quod continet id, quod uocatur caelum. Causas uerò & principia, sicut diximus, sufficientia (ut dicunt) etiam usque ad superiora entium transcendere, & magis quam de natura, rationibus conuenientia. Ex quo uerò modo motus erit, finito & infinito, & pari & impari solum suppositis, nihil aiunt: aut quomodo possibile est, sine motu & mutatione generationem & corruptionem esse, aut actiones eorum, quae in caelo feruntur. Item, siue quis eis concedat ex his magnitudinem esse, siue monstretur hoc, quomodo tamen quaedam corporum leuia, quaedam grauitatem habentia erunt: e quibus supponunt & aiunt nil magis quam de mathematicis corporibus, de sensibilibus dicunt. quare de igne, aqua, aut de huiusmodi caeteris corporibus nihil dixerunt, tanquam nil de sensibilibus proprium dicentes. Item quomodo passiones quidem numeri, & ipsum numerum, putandum causas eorum esse quae sunt à principio, ac de nouo in caelo sunt, numerum uerò alium praeter hunc numerum, ex quo mundus constat, nullum esse: Cum enim in hac quidem parte opinio eis & tempus sit, paululum uerò desursum & deorsum iniuria, & disiunctio, aut mistio, probationem autem afferant, quod horum quidem unum quodque numerus est, contingit autem in hunc locum multitudinem iam constitutarum magnitudinem esse, eo quod passiones sequuntur singula loca. uerum isse est idem numerus, qui in caelo, quem oportet accipere, quod horum unum quodque est: an praeter istum, alter? Plato etenim alium esse ait: at ille quoque numeros putat, & illa esse, & horum causas: sed intelligibiles quidem causas, hos uerò sensibiles. De Pythagoricis itaque, praetermitamus modò: sufficit enim in tantum eos attigisse. Qui uerò ponunt ideas primum quidem, cum quaerent horum existentium causas habere, caetera aequalia his numero attulerunt: uelut si quis numerare uolens, cum quidem pauciora existant, arbitretur non posse, plura uerò ea faciat, & ita numeret. ferè etenim species aequales aut non pauciores ipsi sunt, ex quibus dum de eis causas quaerent, ad illas processerunt. nam secundum unum quodque aequiuocum quid est, & praeter substantias: caeterorum quoque in multis est unum, & in his, & in sempiternis. Item quibus modis ostenditur quod species sunt, secundum nullum eorum apparet: e quibusdam namque non est necesse fieri syllogismum: e quibusdam uerò etiam quorum non putamus, horum species sunt: secundum namque rationes quae ex scientijs, species erunt omnium, quorum scientiae sunt. secundum uerò unum in multis, & negationum: at secundum quod intelligitur quippiam eo corrupto, etiam corruptibile: si quidem quicquid est horum phantasma. Insuper rationum, quae magis certae sunt quaedam quidem eorum, quae ad aliquid sunt, ideas faciunt, quorum non dicimus esse per se genus: quaedam uerò, tertium hominem dicunt: & simpliciter haec de speciebus rationes illa perimunt, quae magis esse quam ipsas ideas esse uolunt, qui dicunt species. Accidunt enim non dualitatem esse primam, sed numerum, & quod ad aliquid, eo quod per se est: & cuncta quaecumque cum quidam sequerentur, de ideis opiniones, aduersati principijs sunt. Item secundum existimationem, secundum quam esse dicimus ideas, non solum substantiarum, sed de caeteris etiam aliorum species erunt. etenim unus conceptus non solum de substantijs, sed de caeteris etiam est: & scientiae non solum substantiae, sed etiam aliorum sunt: & caetera huiusmodi accidunt infinita. Secundum uerò necessitatem, & opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solum esse ideas. non enim secundum accidens participatio earum est, sed eatenus oportet uniuscuiusque participem esse, quatenus dicitur non de subiecto, dico autem, ut si quid ipsi duplo participat, hoc etiam eterno participat, sed

sed secundum accidens: accidit enim duplo, aeterno esse: quare species substantia erunt: haec autem hic, & ibi substantia significant. An quicquam erit dicere esse aliquid praeter has, unum in multis: Et si eadem species est idearum, & participantium erit aliquid commune. cur enim magis incorruptibilibus, dualitatibus, & pluribus quidem, sed aeternis, dualitatem esse unum & ideam, sit, quam in hac & quadam? Et si non est eadem species, aequiuocatio erit profecto, & simile ac si quis et Calliam & lignum hominem appellarit, quorum nullam inspicit communicationem. Potissimum uerò dubitabit aliquis, quid nam species conferant sempiternis sensibilibus, aut illis quae fiunt & corrumpuntur: nec enim motus, nec alicuius transmutationis eis causae sunt. At nec ad scientiam aliorum profunt, nec enim horum illae substantia sunt: in his etenim essent, nec ad esse, cum non inlit participantibus. Ita etenim fortassis causae putabuntur esse, ut album mistum albo. Sed ista ratio facile redargui potest, quam Anaxagoras prius, Eudoxus uerò posterius, & quidam alij dixerunt. facile enim est multa & impossibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex speciebus caetera sunt, secundum ullum illorum modorum qui dici solent. Dicere uerò exemplaria eas esse, & caetera eis participare, uaniloquia & metaphoras poeticas dicere est. Quod enim est, quod agit ad ideas inspiciens? Possibile enim est & esse & fieri quodcunque simile, etiam non ad illius imaginem: quare & existente Socrate, & non existente, fiet utique qualis Socrates est: similiter autem etiam si Socrates sempiternus esset. At eiusdem erunt plura exemplaria: ergo etiam species, ueluti hominis, animal & bipes, simul autem & idealis homo. Item non solum sensibilibus exemplaria species erunt, uerum etiam ipsarum (ut puta genus, tanquam genus) specierum: quare idem erit exemplar & imago. Item uideri possit impossibile esse separatam substantiam, & cuius est substantia: quare quomodo idea, cum rerum substantiae sunt, separatae fuerint? in Phaedone ita dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri species causae sunt: quanquam speciebus existentibus, non tamen participantia fiunt, si non sit quod moueat. At multa alia fiunt, uelut domus, aut annulus, quorum non dicimus esse species: quare patet posse contingere caetera quoque & esse, & fieri, etiam propter tales causas, quales eorum quae nunc dicta sunt. Item si species numeri sunt, quomodo erunt causae: utrum quoniam ipsa entia, sunt diuersi numeri? ut puta hic quidem numerus homo, hic uerò Socrates, hic autem Callias? Cur igitur illi his causae sunt? etenim si hi quidem aeterni, hi uerò non, nihil differt. Quod si quoniam proportionibus numerorum haec, aut consonantia, patet quod unum quiddam erit, quorum proportionibus sunt: si igitur hoc materia est, manifestum est, quod ipsi etiam numeri proportionibus cufusque alterius ad alterum erunt: dico autem, ut si Callias proportio est, in numeris ignis, terrae, aquae, et aeris, & ipse homo aliquorum aliorum subiectorum erit. & idea numerus, ac etiam ipse idealis homo, siue aliquis numerus sit, siue non, erit tamen proportio in numeris aliquorum, & non numerus: & propterea nullus erit numerus. Item e multis numeris unus numerus sit, ex speciebus uerò, quomodo species una? Quod si nec ex his, sed ex numerabilibus, ut ex decem milibus, quomodo se habent unitates? siue enim eiusdem speciei sunt, multa inconuenientia sequentur: siue non eiusdem speciei, nec eadem inuicem, nec caetera omnes omnibus, in quo different, cum imparsibiles sint? haec enim non rationabilia sunt, nec intellectioni consentanea. Item necesse est aliud quiddam numeri genus ponere, circa quod arithmetica & omnia quae media dicuntur a quibusdam: quae, quomodo, aut ex quibus principijs sunt, aut cur ista sunt: quae media illorum & horum erunt? Item unitates, quae in dualitate sunt, utraque ex aliqua priore dualitate: at hoc impossibile est. Item cur unum est numerus collectus? Item ad haec quae dicta sunt, si unitates differentes sunt, oportet ita dicere, sicut quicumque quatuor aut duo dicunt elementa. etenim horum singuli non dicunt elementum quod commune est, ut puta corpus, sed ignem & terram, siue communem, quid sit corpus, siue non: nunc autem dicitur, ac si unum ita esset (ut ignis, aut aqua) similium partium: quod si ita sit, numeri non erunt substantiae. Sed si ipsum unum aliquid est, & hoc principium est, patet quod unum multipliciter dicitur: aliter namque impossibile est. uolentes autem substantiam referre ad principia, longitudines quidem ex longo & breui, ponunt ex quodam paruo & magno: planum uerò, ex lato et stricto: corpus autem, ex alto et humili. At quomodo aut planum habebit lineam, aut solidum lineam, aut planum? aliud namque genus latum & strictum, altum & humile. quemadmodum igitur neque numerus est in eis, eo quod multum & paucum ab his aliud est: ita manifestum est, quod nec aliud quicquam superiorum inferioribus inerit. at uerò nec

latum, genus alti est. etenim corpus, esset planum quid. Item puncta, ex quo insunt (at horum generi aduerfabatur Plato) tanquam existenti dogmati geometrico: sed nomina-
bat principium lineæ, hoc uero sapius ponebat lineas indiuisibiles. atqui necesse est, ha-
rum aliquem esse terminum. Quare ex qua ratione lineæ est, punctum quoque est. Et
simpliciter cum sapientia sit, de manifestis causam querere, hanc quidem pratermissimus:
nihil enim de causa dicimus, unde principium transmutationis: substantiam uero eorum
dicere putantes, alias substantias esse dicimus. Quomodo uero illæ horum substantia,
in casum dicimus: participare nanque (ut prius diximus) nihil est. Nec illam etiam, quam
scientijs esse causam uidemus, propter quas omnis intellectus, & omnis natura facit: nec
ullam causam, quam unam de principijs esse dicimus, ipse species attingunt: sed qui hac
ætate sunt, ijs mathemata facta sunt philosophia, quamuis dicant aliorum gratia ea opor-
tere tractare. Item subiectam substantiam, ut materiam magis mathematicam quis pro-
fecto putauerit, ac magis prædicari, & differentiam substantiæ ac materiæ esse, ueluti ma-
gnum & paruum; sicuti aiunt Physiologi rarum & densum, primas subiecti dicentes has
differentias esse: hæc etenim excessus quidam, & defectus sunt. De motu autem, si hæc
quidem motus erunt, patet quod species mouebuntur. Quod si non, unde euenit? tota
etenim de natura consideratio perit. Et quod facile probare uidetur, quod omnia, unum,
non sit: expositione etenim, non fiunt omnia unum. Sed ipsum unum si quis concedat
omnia, nec hoc quidem, nisi quis uniuersale concedat esse genus: hoc autem in quibus-
dam impossibile: nullam autem rationem habent, nec illæ quæ post numeros, longitudi-
nes, plana & solida sunt, nec quomodo sunt, aut futura sunt, nec siquam uim habent. hæc
enim nec species possibile est esse, non enim sunt numeri: nec mediæ, mathematica enim
illa sunt: nec corruptilia, sed rursus quartum aliud quoddam hoc genus apparet. Et sim-
pliciter elementa querere entium non diuidendo, cum multipliciter dicantur, impossi-
bile est inuenire: præsertim cum hoc modo querant, ex quibus elementis est: ex qui-
bus enim ipsum agere, aut ipsum rectum, non est accipere: quod si est, substantia-
rum solum esse potest. Quare aut querere, aut putare habere omnium existen-
tium elementa, non est uerum: quomodo uero aliquis cunctorum elementa discet? ma-
nifestum est enim, quod non est possibile quicquam eum cognoscere prius: quemadmo-
dum enim ille qui geometriam discit, aliqua quidem præcise contingit, quorum uero
illa scientia est, & quæ docendus est nihil præcise, ita & in cæteris. Quare si qua cunctorum
est scientia (ut quidam aiunt) nihil profecto is præcognoscere possit: atqui omnis
disciplina per præcognita aut omnia, aut aliqua est: & aut per demonstrationem, aut per
definitiones: ex quibus enim definitio est, illa præcognoscere oportet, ac nota esse: simi-
liter & quæ per inductionem. At si innata nobis est, mirum est quomodo nos fugit, opti-
mam scientiarum habentes. Item quo pacto quis cognoscat, ex quibus est, & quomo-
do manifestum erit? etenim hoc habet ambiguitatem. Dubitabit enim quispiam, sicuti
& de quibusdam syllabis, quidam enim syllabam *s m a*, ex *s & m*, & *a* aiunt esse: quidam
uero alium sonum esse dicunt, & nullum ex notis. Item quorum sensus est, ea quomodo
quis noscet sensum non habens? atqui oportet: siquidem eadem cunctorum elementa
sunt, ex quibus sicuti compositæ uoces ex proprijs sunt elementis. Quod igitur illas,
quæ in De naturalibus dictæ sunt, causas cuncti querere uideantur, & præter illas nullam
aliam dicere habeamus, ex illis quæ dicta sunt, prius patet: sed eas obscure dixerunt. quo-
dam modo enim omnes dictæ sunt prius, quodam modo minime: balbutienti enim assi-
milata fuit prima philosophia de omnibus, tanquam in principijs noua existens. nam
& Empedocles, os ait esse rationem: hoc autem est, quod quid erat esse, & rei substantia.
At uero similiter necesse est etiam carnis, cæterorumque singulorum esse rationem, aut nihil
esse: propter hoc enim & caro, & os, cæterorumque unumquodque est: & non propter mate-
riam quam ille ignem, terram, aquam & aerem ait: sed hæc altero dicente necessario
consensisse profecto, clarè tamen non dixit. De his igitur & antea manifestum est: quod
cunq; autem de his quispiam dubitauerit, rursus repetamus, fortassis
etenim ex eis aliquid facultatis habebimus
ad futuras dubitationes.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIB. II.

CAPVT PRIMVM.

Speculatio de ueritate, partim difficilis, partim facilis est: signū autē, quod
neq; satis eam aliquis consequitur, neq; aberrant omnes ab ea: sed quisq;
aliquid de natura dicit, & singuli quidem nil aut parū ei addunt, ex omni-
bus uero collectis aliqua magnitudo sit. Quare si ita se uideretur habere,
ut in prouerbio dicimus, quis aberrabit à ianua? hoc modo profecto faci-
lis esset: totum autem & partem habere non posse, hoc eius difficultatem
ostendit. Cum uero difficultas duobus sit modis, fortassis causa eius nō rebus, sed nobis
ipsis inest: quemadmodū enim uespertilionū oculi ad lumen diei se habent, ita & intelle-
ctus animæ nostræ ad ea quæ manifestissima omnium sunt. Verum nō solū illis agendæ sunt
gratiæ quorū opinionibus quis acquiescet, sed illis qui superficie tenus dixerūt: conferūt
enim aliquid etiā isti: habitum nanq; nostrū exercuerunt. Si enim Timotheus nō fuisset,
multum melodiæ nequaquā habuissimus: si tamen Phrynis non extitisset, ne Timotheus
quidem simili modo & de illis est, qui de ueritate asseruerunt: à quibusdam enim aliquas
accepimus opiniones: quidam uero, ut hi fierent, causa fuerunt. Rectè autē se habet, philo-
sophiam, scientiā ueritatis appellare. speculatiuæ etenim finis ueritas: practica autē, opus.
etenim si quo modo se habent, considerant, nō causam per se, sed ad aliquid, & eo in tem-
pore practici speculantur. Nescimus aut uerum absq; causa: unū quodq; uero id ipsum ma-
ximè aliorum est, secundū quod alijs uniuocatio inest: ut puta ignis calidissimum, etenim
cæteris hic est caliditatis causa. Quare uerissimum etiam est id, quod posterioribus ut ue-
ra sint, causa est. Propter quod principia semper existentium, necesse est uerissima esse:
nec enim aliquando uera, nec illis ut sint aliquid aliud causa est, sed illa cæteris. Quare ut
secundum esse unumquodq; se habet, ita etiam secundum ueritatem.

CAPVT II.

At uero quod est principium aliquid, neq; sunt infinitæ entium causæ, neq; in rectum,
neq; secundū speciem patet. nec enim ut ex materia, hoc ex hoc potest esse infinitū,
ut carnē ex terra, terrā ex aere, aerem ex igne, & hoc nō stare. Nec unde principium motus:
ueluti hominē quidē ab aere moueri, hūc uero à sole, solē autē à cōtentione, & huius nullū
esse finem. Similiter nec cuius causa in infinitū progredi potest: ut deambulationem qui-
dem sanitatis causa, illā uero felicitatis, felicitatē uero alterius, & ita semper aliud alterius
gratia esse. Similiter autē & de eo quod quid erat esse. Mediorū sanè, quorū extrā aliquid
ultimū & primum est, necesse est quod prius est, causam esse eorū quæ post illud sunt: si e-
nim dicere nos oportuerit quid triū causa est, primū dicemus: non enim ultimū (nullius
enim, quod ultimū est) neq; mediū: unius enim, nil enim differt unum an plura sint, nec
infinita: infinitorum quidem hoc modo, & simpliciter infiniti omnes partes mediæ sunt
similiter huc usq;. Quare si primū nihil est, omnino nulla causa est. Et neq; deorsum possi-
bile est in infinitum descendere, cum id quod sursum uersus principium habet, ut ex igne
quidem aquam, ex hac uero terram, & ita semper aliud quoddam genus fieri. Duplīter
enim hoc ex hoc fit, nō ut hoc post hoc dicitur: ut ex Isthmijs ludis olympiaci, sed ut aut
ex puero mutato uir, aut ut ex aqua aer, uerū enim uero ut ex puero quidem uirū fieri dici-
mus, tanq; ex eo quod fiebat, id quod factum est: aut quod perfectū est ex eo quod perfi-
ciebatur: semper etenim est aliquid mediū, ut inter esse & non esse generatio: ita quod fit
inter existens, & non existens, qui autē discit, fit sciens: & hoc est quod dicitur, quod fit ex
discente sciens: ut aut tanquā ex aere aqua, corrupto altero. Quare illa quidem non refle-
ctitur in utro, nec fit puer ex uiro: nō enim fit ex generatione quod fit, sed post generatio-
nē est. sic em̄ dies ex diluculo, quoniā post hoc est: quare nec diluculū ex die, cætera uero
reflectuntur. Vt roq; tamen modo impossibile est in infinitū progredi, illorum enim cū me-
dia sint, necesse est finē esse. hæc aut inuicem reflectuntur: alterius enim corruptio, alterius
generatio est. Simul autem impossibile est primum corrupti, cum sempiternum sit.
Cum enim generatio non sit infinita sursum uersus, necesse est non esse sempiternum il-
lud, quo primo corrupto quicquam factū est. Item ipsum, cuius causa finis. tale autem est
quod non est alterius gratia, sed eius causa cætera. quare si tale erit ultimū, non erit infini-

tum, quod si nihil tale, non erit ipsum, cuius causa, sed qui faciunt infinitum, latet eos, quod boni naturam auferunt, at nullus inciperet agere quicquam, si non esset peruentus ad finem, necessit intellectus in huiusmodi, alicuius enim causa agit, quicunque intellectum habet, hoc namque terminus est: finis uero ipse terminus, at uero nec quod quid erat esse, reduci ad aliam definitionem ratione abundantem contingit. Semper etenim prior, magis est; posterior uero, non est, cuius autem primum non est, nec quod sequitur est. Item ipsum scire perimunt, qui ita dicunt, non enim possibile est scire, antequam ad indiuidua deueniatur, & ipsum cognoscere non est, quae enim ita infinita sunt, quomodo intelligere contingit? Nec enim simile delinea est, quae secundum diuisiones quidem non stat: intelligere uero non potest, nisi sistat, quare non numerabit diuisiones, qui infinitam pertransit. Sed etiam materiam necesse est in eo quod mouetur, intelligere: at nulli est esse infinito, quod si non, non infinitum est infinito esse. Quod etiam si species causarum infinite multitudine essent, nec homo modo esset ipsum cognoscere, tunc enim scire putamus, cum causas cognoscimus: infinitum uero secundum additionem, non est in tempore finito pertransire.

Caput III.

Auscultationes autem, secundum consuetudines accidunt, quemadmodum enim conseruimus, ita iudicamus dici debere: & quae praeter haec, non apparent similia, sed quia non conseruimus, ignotiora, & magis peregrina: consuetum etenim notius est. Quantam uero uim consuetudo habeat, leges declarant, in quibus fabulosa ac puerilia plus possunt propter consuetudinem, quam si cognosceremus ea. Aliqui igitur, nisi mathematicae loquentem, non admittunt: quidam uero non nisi exemplis utentem. Quidam autem dignum ducunt, ut testis producat aliquis poeta. Et quidam caetera omnia uolunt. Quosdam uero tacet certitudinis, aut propterea quod non possunt sequi, aut propter curiositatem, habet enim certitudo tale aliquid: quare ut in contractibus, ita & in orationibus illiberale esse quibusdam apparet. Quapropter oportet institutum esse, quomodo singula admittenda sunt, quoniam absurdum est, simul scientiam, & modum scientiae quaerere: neutrum autem facile accipere est. Certitudinem uero mathematicam non oportet in cunctis quaerere, sed in iis quae non habent materiam. Quare non est naturalis modus: tota enim natura, forte habet materiam. Quam ob rem considerandum est primum, quid nam natura sit, sic enim & de quo naturalis scientia est, manifestum erit: & utrum unius scientiae, an plurimum est, causas & principia speculari.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIB. III.

CAPVT PRIMVM.

A illam, quae quaeritur, scientiam, necesse est in primis nos percurrere, de quibus primo dubitandum est, haec autem sunt, & quaecumque de eis aliter quidam existimant, & si quid ultra haec praetermissum sit. Est autem operae praecipuum, aliquid facultatis habere uolentibus, bene dubitare, nam posterior facultas, solutio eorum est quae ante dubitata fuerunt. Soluere autem non est, cum nodus ignoretur, sed intellectus haesitatio, manifestum hoc de re facit, quatenus enim dubitat, eatenus simile quiddam ligatis patitur, utroque namque modo impossibile est ad ulteriora procedere. Quare omnes primo difficultates speculari par est, & horum gratia: & propterea quod illi qui quaerunt, nisi primo dubitent, similes illis sunt, qui quo nã ire oporteat ignorant, & adhuc neque utrum inuenierint, quod quaeritur, an non, cognoscere possunt, finis etenim his quidem non est manifestus, illi autem, qui antea dubitauerit, patescit. Item melius se habere necesse est illum ad iudicandum, qui tanquam aduersarios, omnes utrinque rationes oppositas audiat. Est autem prima dubitatio de iis quae in prooemio quoque dubitauimus, utrum unius aut multarum scientiarum sit causas speculari. Et utrum prima substantiae principia, solum huius sit scientiae considerare: an etiam de principijs, ex quibus omnes demonstrant, utputa, utrum contingit unum & idem simul affirmare & negare, an non, & de caeteris huiusmodi. Quod si circa substantiam est, utrum una, an plures circa omnes sint: & si plures, utrum omnes inter se affines, an aliquas earum sapientias, nonnullas aliquid aliud appellandum sit: & hoc etiam ipsum necessarium est, ut quaeratur, utrum sensibiles substantias esse duntaxat dicendum sit, an praeter

praeter has etiam alias. Et utrum unum an plura substantiarum genera sint: ueluti qui species, quicquid mathematica harum, & sensibilibus media faciunt. Et de his igitur (ut dicimus) considerandum est. Et utrum circa substantias solum speculatio sit, an etiam circa ea quae per se substantijs accidunt. Et ad haec de eodem & diuerso, simili & dissimili, & contrarietate, & de priori & posteriori, & caeteris cunctis huiusmodi, de quibus dialectici considerare conantur, ex probabilibus solum perscrutantes, cuius est de his omnibus speculari. Item quaecumque per se, eisdem ipsis accidunt, & non solum quid horum unumquodque est, sed etiam utrum uni contrarium. Et utrum ipsa genera sint principia, & elementa, an illa in quae diuiduntur, quae insunt singula. Et si ipsa genera, utrum quae ultima de indiuiduis praedicantur, an priora: utputa, utrum animal uel homo principium, & magis quam singularia sit. Potissimum uero quaerendum & tractandum est aliqua praeter materiam causa per se, an non, & haec separata, an non, & utrum una, an plures numero, & utrum est aliquid praeter cunctum (dico autem cunctum, cum quicquam de materia praedicatur) an nihil, an quorundam quidem sit, quorundam uero non: & quae nam entium talia sint. Item principia, utrum numero, an specie definita sint. Et quae in rationibus, & quae in subiecto, & utrum corruptibilem & incorruptibilem, eadem an diuersa. Et utrum incorruptibilia omnia, an corruptibilem & incorruptibilia. Item quod omnium difficillimum est, & maximam ambiguitatem habet, utrum unum & ens (ut Pythagorici, & Plato dicebant) non aliud est quicquam, sed entium substantia, an non, sed aliud quid subiectum: ut Empedocles amicitiam ait, alius uero quidam ignem, etiam alius aquam, aut aërem. Et utrum principia uniuersalia sint, an tanquam singularia rerum, & potentia, an actu. Item utrum aliter an secundum motum: & haec enim multam dubitationem praebere queant. Et ad haec utrum numeri, longitudo, figurae, & puncta, substantiae quaedam sint, an non: & si substantiae, utrum separata a sensibilibus, an in eis. De his enim omnibus non modo inuenire ueritatem difficile, uerum neque bene ratione dubitare facile est.

Caput II.

Primum itaque de quibus primo diximus, utrum unius in plurium scientiarum sit omnia causarum genera speculari: unius enim scientiae, quomodo esset principia (cum non sint contraria) cognoscere: Item multis entium, non omnibus, omnia insunt: quo namque modo possibile est motus principium in immobilibus esse, aut boni naturam? Siquidem omne quodcumque per se, & propter suam ipsius naturam bonum sit, finis est, & ita causa, quoniam illius gratia caetera & sunt, & sunt: finis autem & cuius causa actionis cuiusdam finis sit, omnes sane actiones cum motu. Quare in immobilibus non contingere queat hoc principium esse: non autem esse contingat quicquam per se bonum: unde in mathematicis, nihil per hanc causam probatur, nec est aliqua demonstratio: quare eius quod melius, aut peius, & omnino alicuius, talium nemo mentionem facit. Quapropter quidam sophistarum (ut Aristippus) spernebat eas: in alijs enim artibus, ac ipsis etiam illiberalibus, ut in fabrilibus, & coriariis, inquebat, cur melius, aut peius, de omnibus dici: mathematicas autem, nullam de bonis & malis rationem facere. Ac si plures sunt causarum scientiae, & alia alius principijs, quam earum dicendum, eam esse quae quaeritur: aut quis illorum qui eas habent, rem quae quaeritur maxime sciet: contingit enim eidem, omnes modos causarum inesse: utputa domus, unde quidem motus, ars & faber: cuius uero causa, opus: materia autem, terra, & lapides: species uero, definitio. Ex ijs itaque, quae ab antiquis determinata sunt, quae scientiarum appellanda sit sapientia, rationabile uideatur unamquamque ita appellandam esse. Verum quatenus principalissima, & honorabilissima, & cui caeteras scientias tanquam ancillas non contradicere decet, illa est ipsius finis, & boni: huius enim causa, caetera. Quatenus uero primarum causarum, & eius quod maxime scibile definita est esse, ipsa utique substantia fuerit. Cum enim multipliciter sit idem scire magis quidem illum scire dicimus, qui rem quidam sit, ipso esse cognoscat, quam illum qui ipso non esse. Istorum autem ipsorum alterum altero magis, & maxime illum qui quid est, non uero illum qui quantum, aut quale, aut quid agere, siue quid pati natura aptus est. Item & in caeteris tunc scire unumquodque eorum etiam quorum demonstrationes sunt arbitramur, cum quid est sciamus, utputa quid est tetragonismus, quod inuentio media: similiter & de caeteris. Circa generationem autem, & actiones, totamque transmutationem, cum sciamus motus principium: hoc autem aliud, & finis oppositum est. Quare alterius esse scientiae uideatur, harum causarum unamquamque speculari. At uero & de principijs demonstratiuis, utrum unius scientiae

an plurimum sunt, ambiguum est: dico autem demonstratiua, opiniones communes, ex quibus omnes demonstrant; ut puta quod necesse est omne aut affirmare, aut negare; & quod impossibile est, simul esse & non esse: & quaecumque aliae similes propositiones sunt utrum una istarum, ac substantiae scientia est, an diuersa: quod si non una, utra dicenda est illa esse, quae nunc quaeritur: Vnius itaque non est rationabile esse, cur geometrae magis quam curiuscumque proprium sit de his speculari, si itaque aequaliter quidem cuiuscumque est, de omnibus uero non contingit, sicuti nec caeterarum, ita nec illius quae cognoscit substantias, proprium est, de eis cognoscere. Et ad haec, quomodo eorum scientia erit? quid enim horum quodque est, nunc quoque cognoscimus: utuntur namque eis caeterae etiam artes, tanquam cognitae. Quod si demonstratiua de eis est, oportebit aliquod genus subiectum esse, & aliquas passiones, & aliquas eorum dignitates esse: de omnibus enim demonstrationem esse, impossibile est: si quidem necesse est ex quibusdam & circa quippiam, & quorundam demonstrationem esse. Quare accidit cunctorum quae demonstrantur, unum quoddam genus esse, omnes enim demonstratiuae utuntur dignitatibus. At uero si altera quae de substantia, & illa quae de his, utra earum principalior, & prior: uniuersaliter enim & maxime principia omnium, dignitates sunt: & si non est philosophi, cuius alterius erit de eis uerum & falsum speculari: Et omnino utrum una omnium substantiarum, an plures scientiae sunt? si igitur non una, cuius substantiae haec scientia erit ponenda: unam autem omnium esse non est rationabile, etenim demonstratiua una, de omnibus accidentibus esset, si quidem omnis demonstratiua, ea quae per se circa aliquod subiectum accidunt, speculari ex communibus opinionibus. Circa itaque idem genus, per se accidentia eiusdem est speculari ex eisdem opinionibus. Circa enim quod est unius, & ex quibus unius, siue eiusdem, siue alterius, unde & accidentia, aut haec speculari, aut ex his una. Item utrum circa substantias solum speculatio est, an etiam circa accidentia eis: dico autem, ut puta si solidum quaedam substantia est, ac lineae, & plana, utrum eiusdem scientiae est, ista cognoscere, & quae circa unum quodque genus accidunt, de quibus mathematicae demonstrant, an alterius? Si enim eiusdem, demonstratiua quaedam erit etiam quae substantiae, non uidetur autem ipsius quid est, demonstratio esse. Quod si alterius, quae erit quae speculari circa substantiam accidentia: hoc enim difficillimum reddere est. Item utrum sensibiles solum substantias esse dicendum est, an praeter istas etiam alias: & utrum unum, an plura substantiarum genera sunt, ut si qui dicunt species & media, circa quae mathematicas aiunt scientias esse? Quomodo igitur dicimus species causas, & substantias per se ipsas esse, in superioribus sermonibus dictum est. Cum uero multiplicem difficultatem habeant, non minus est inconueniens dicere quidem esse quaedam naturas praeter eas quae in coelo sunt, illas uero easdem quas & sensibiles ponere, nisi quod illa quidem sempiterna, haec uero corruptibilia. Idealem namque hominem & idealem equum, & sanitatem aiunt, & nihil aliud simile: quid illis facientes, qui dicunt quidem esse deos, sed formae similis hominibus, nec enim isti aliud faciebant, nisi homines sempiternos, nec illi species, nisi sensibilia sempiterna. Item si quis praeter species, sensibilia ponat media, multas dubitationes habebit, patet etenim quod similiter & lineae praeter etiam ipsas sensibiles erunt, & aliorum generum singula. Quare cum astrologia una earum sit, erit & coelum aliquod praeter sensibile coelum, & sol, & luna, & caetera similiter quae in coelo sunt. At quomodo credendum est talibus? nam immobile, non est rationabile esse, mobile autem, & omnino est impossibile. Similiter & de quibus perspectiua tractat, & quae in mathematicis harmonica, & haec enim impossibile est praeter sensibilia esse, propter similes causas. si enim sensibilia sunt, media & sensus, patet quod animalia etiam erunt eorum mediorum, & quidem corruptibilium. Dubitauerit autem aliquis, circa quae entia oporteat has scientias quaerere. si enim in hoc differret solum a geometria, Geodesia, quod haec quidem eorum est, quae sentimus, illa uero non sensibile est, patet quod praeter medicinam erit aliqua scientia, & praeter quancunque aliarum, inter ipsam medicinam & hanc medicinam. at quomodo possibile est? etenim etiam salubria quaedam essent, praeter sensibilia, & ipsum salubre, simul autem nec hoc uerum est, quod Geodesia sensibile & corruptibile magnitudinum sit, corrumpetur enim, illis corruptis. At neque sensibile magnitudinem, neque circa hoc coelum astrologia esset, nec enim sensibiles lineae tales sunt, quales geometria dicit, nil enim sensibile, ita rectum atque rotundum, tangit enim circulus regulam, non secundum punctum, sed sicut Protagoras dicebat redarguens geometras, nec motus, nec reuolutiones coeli similes, de quibus astrologia rationes facit, neque puncta eadem naturam, quam stellae habent. Sunt autem

autem quidam dicentes, esse quidem haec, quae specierum & sensibilem media dicuntur, non tamen a sensibilibus separata, sed in eis quos quae impossibilia sequuntur, omnia quidem enumerare longi sermonis esset, sufficit autem talia speculari, non enim de his solum, ut ita se habeant, rationabile est, sed patet, quod etiam species contingeret in sensibilibus esse, eiusdem enim rationis utraque haec sunt. Item duo solida in eodem loco necesse esset esse, & non esse immobilia, in sensibilibus existentia motis. Et omnino cuius causa quis ponet quidem esse ea, esse inquam in sensibilibus: eadem enim, quae praedicta sunt, absurda sequentur, erit namque aliud quoddam coelum praeter coelum: nisi quod non separatum, sed in eodem loco, quod impossibilis est.

CAPVT III.

Magna itaque tam de his dubitatio est, quoniam modo ponendo, ueritatem consequemur, quam de principiis, unde oporteat genera existimare elementa, & principia, an illa magis, ex quibus insitis quicquam primum est, ut uocis elementa, & principia uidentur ea esse, ex quibus primo omnes uoces compositae sunt, sed non uox in communi, & figurarum ea dicimus elementa, quorum demonstrationes in aliarum aut omnium, aut plurimum demonstrationibus insunt. Item etiam corporum, & qui plura dicunt elementa esse, & qui unum, ex quibus componuntur, & ex quibus constant, principia esse aiunt, ut Empedocles ignem, & aquam, & quae cum eis sunt, elementa ait esse, ex quibus insitis existentia fiunt, sed non ea, ut genera entium ponit. Et adhuc si quis caeterorum quodque naturam uelit considerare, ueluti lectum ex quibus partibus & quomodo compositus est, tunc eius naturam cognoscit. Ex his itaque rationibus, non essent principia, genera entium. Cum autem singula cognoscamus per definitiones, principia uero definitionum genera sunt, necesse est definitorum etiam principia genera esse. Et si entium habere scientiam est ipsam habere specierum, scientiam secundum quas etiam dicuntur, specierum principia, ipsa genera sunt. Videntur autem quidam etiam eorum, qui elementa entium ipsum unum, aut ens, aut magnum, aut paruum dicunt, tanquam generibus eis uti. Aut uero non possibile est utroque modo principia dicere, ratio namque substantiae, una: diuersa uero erit, quae sit per genera definitio, & quae dicitur ex quibus insitis. Et ad haec, & si quam maxime ipsa genera principia sunt, utrum prima generum arbitrandum sit esse principia, an ultima, quae de indiuiduis praedicantur: etenim hoc dubitatur. Si enim quoniam uniuersalia, magis principia sunt, patet quod summa generum (haec enim de omnibus dicuntur) tot sane principia entium erunt, quot prima generum sunt. Quare & ipsum ens & ipsum unum, principia & substantiae erunt: haec enim de omnibus maxime entibus dicuntur. Non est autem possibile, neque ipsum unum entium esse genus, neque ipsum ens, necesse etenim est uniuscuiusque generis differentias & esse, & unamquamque unam esse, impossibile uero est, aut species generis de propriis differentiis praedicari, aut genus esse absque suis speciebus. Quare si unum uel ens genus est, nulla differentia, nec unum nec ens erit, at si non genera, nec principia erunt: si quidem genera principia sunt. Item etiam media cum differentiis collecta, erunt genera usque ad indiuidua, nunc autem quaedam uidentur, quaedam uero non uidentur, & adhuc, differentiae magis principia, quam genera. si igitur istae etiam principia insitit (ut ita dicam) principia sunt, & maxime si quis primum genus principium ponat. At uero & si principalis species, magis ipsum unum est (unum autem est, quod indiuisibile est, omne uero diuisibile, aut secundum quantum, aut secundum speciem, prius autem, quod secundum speciem est, genera autem, magis diuisibilia in species) unum erit profecto, quod ultimo praedicatur, non enim est homo, genus singularium hominum. Item in quibus prius & posterius est, non est possibile quod de his dicitur, aliquid praeter haec esse. Ut puta si dualitas numerorum est prima, non erit aliquis numerus, praeter species numerorum: similiter neque figurae praeter species figurarum, quod si non horum, multo minus aliorum erunt genera praeter species, horum enim maxime uidentur genera esse, in indiuiduis uero, non est hoc quidem prius, hoc uero posterius. Item ubicumque hoc quidem melius, hoc uero deterius est, semper prius est quod melius est, quare nihil horum genus esset. Ex his itaque magis apparent, quae de indiuiduis praedicantur, quam genera esse principia. Rursus tamen quomodo oporteat ista existimare principia, non est facile dictu, principium enim & causam esse oportet praeter res, quarum principium est, & posse esse separatum ab eis, tale quid autem esse praeter singulare, cur quisquam opinaretur, nisi quoniam uniuersaliter, & de omnibus praedicatur: at si propter hoc quae magis uniuersalia sunt, magis ponenda principia sunt: quare prima genera, utique principia sunt.

Et autem consequens his, & ad speculandum omnium difficillima, maximeque neces-
saria dubitatio, de qua praesens sit sermo, si etenim non est quicquam praeter singula-
ria, singularia uero infinita sunt, quomodo possibile est infinitorum habere scientiam? qua-
tenus enim unum quid, & idem, & quatenus uniuersale quid est, eatenus omnia cognoscimus,
at si hoc necesse est, & oportet aliquid praeter singularia esse, necesse erit, ut genera
aut ultima, aut prima sint praeter singularia, hoc autem quod impossibile sit, paulo ante
dubitauimus. Item, si quam maxime aliquid est praeter cunctum, cum quicquam de
materia praedicetur, utrum si species est, praeter omnia esse aliquid oporteat, an praeter ali-
qua esse, & praeter aliqua non esse, an praeter nullum? Si igitur nihil praeter singularia est,
nihil intelligibile erit, sed omnia sensibilia, & scientia, nullius erit, nisi quis sensum dicat
scientiam esse. Item, nihil esset sempiternum, nec immobile: sensibilia enim omnia cor-
rumpuntur, & in motu sunt. At si nihil est sempiternum, neque generationem esse pos-
sibile est, necesse est enim aliquid esse id quod fit, & ex quo fit, & ultimum horum ingeni-
tum esse, si quidem stat, & ex non ente fieri impossibile est. Item generatione & motu po-
ssibile est, ut finis etiam sit, nec enim infinitus est aliquis motus, sed cuiusque est finis,
& fieri non est possibile, quod factum esse impossibile sit, quod autem factum est, necesse
est ut sit, cum primo factum est. Item si materia est, propterea quod ingenta est, multo magis
rationabile est, ipsam substantiam esse, cum illa existat, ut haec sit, si enim ne haec erit,
nec illa, nihil erit omnino, quod si hoc impossibile est, necesse est, ut forma, & species ali-
quid praeter cunctum sit. Si autem rursus hoc aliquis ponet, dubium est, de quibus hoc po-
net, & de quibus non, quod enim de omnibus non est possibile, patet, non enim pone-
mus aliquam esse domum, praeter domos singulares. Et ad haec utrum una erit omnium
substantia, ut puta hominum. Sed absurdum est, non enim unum essent omnia, quorum
substantia una, sed multa atque diuersa, sed hoc etiam conueniens est. Simul autem quo-
modo materia unumquodque horum est, & est cunctum haecambo? Item de principiis
hoc etiam aliquis dubitabit, nam si specie sunt unum, nihil erit numero unum, nec ipsum
unum, & ipsum ens. Ipsumque scire quomodo erit, si non aliquid unum in omnibus erit?
At uero si numero unum, quodque principiorum unum, & non, ut in sensibilibus, alia
aliorum, ut puta huius syllabae cum specie sit eadem, etiam principia specie eadem sunt, et-
enim haec, numero alia sunt, quod si non ita, sed principia entium numero sunt unum, non
erit praeter elementa aliquid aliud, numero unum dicere, aut singulare, nihil differt, ita enim
singulare dicimus, quod unum numero est: uniuersale uero, quod in his, quemadmo-
dum si uocis elementa, eo quod unum numero est, determinata essent, necesse esset tot
omnes litteras esse, quot elementa, cum non essent duo, aut plura eadem. Nihil autem mi-
nor dubitatio & posterioribus & prioribus praetermissa est, utrum earum corruptibilium
& incorruptibilium principia sint, an diuersa, si enim eadem sunt, quomodo haec quidem
incorruptibilia, haec uero corruptibilia sunt, & propter quam causam? Quicumque igitur
circa tempora Hesiodi fuerunt, & cuncti theologi, solum quoad sibi persuaderent, curae
habuerunt, nos autem contempserunt, cum enim principia deos facerent, & ex dijs suis
se dicerent, quaecumque gustarunt nectar & ambrosiam, mortalia dicunt fuisse, manife-
stum autem est, quod sibi ipsis haec nomina cognita dicentes, talesque afferentes causas,
supra uires nostras dixerunt, nam si uoluptatis gratia ea attigerunt, nequaquam sunt ipsius
esse causa nectar & ambrosia, quod si ipsius esse gratia, quomodo essent sempiterni, cum
alimento indigerent? Sed de ijs quae fabulose & sophisticè dicuntur, non est dignum ac-
curate considerare. Ab illis uero, qui per demonstrationem dicunt, petere oportet, ac in-
terrogare, cur cum ex eisdem sint, haec quidem entium sempiterna natura sunt, haec uero
corrumpuntur? cum autem neque dicant causam, neque rationabile sit ita se habere, pa-
tet quod non sunt eorum eadem principia, neque causa. Empedocles nanque, quem quis
maxime sibi ipsi putauerit consona dicere, is quoque idem passus est, ponit enim quoddam
principium corruptionis causam, contentionem, nihilominus tamen & haec uideatur ge-
nerare, praeter ipsum unum, cuncta enim alia ex hac sunt, praeter deum, dicit enim, ex
quibus omnia quae erant, quae sunt, quaeque in posterum erunt, orta sunt: ac arbores, & uiri,
ac mulieres, ferae, alitesque, & pisces in aqua nutriti, ac dii longaeui. At etiam absque his,
patet, nam si non inesset in rebus contentio, unum omnia (ut ait) essent, cum enim con-
ueniant, tunc extrema statuitur contentio. Vnde & accidit ei, felicissimum Deum minus
sapientem ceteris esse: non enim cognoscit omnia elementa, contentionem nanque non
habet.

habet, cognitio autem similis simili: terra enim (ait) terram inspicimus, aquam uero aqua,
ac amicitia amicitiam, & contentionem contentione pernitiosa. Sed unde sermo digressus
est, hoc est manifestum, quod accidit ei, contentionem non magis corruptionis quam ipsius
esse, causam esse, similiter nec amicitiam, ipsius esse, cum enim congreget in unum, corrup-
pit cetera, & simul ipsius transmutationis nullam causam dicit, nisi quod ita natura aptum
est, cum enim ait, Magna contentio in membris nutrita fuit, ac ad honores ascendit tempo-
re perfecto, quod eis cum alternū sit, amplum praecessit iusiurandum, tanquam necesse sit
quidem transmutari, causam tamen necessariò nullam manifestat, tantum tamen sibi ipsi
consentaneè dicit, quod non facit haec quidem entium corruptibilia, haec uero incorrupti-
bilia, sed omnia corruptibilia praeter elementa. Quae autem dicitur nunc dubitatio est, cur
si omnia ex eisdem sunt, haec quidem sunt, haec uero non? Quod igitur non sint eadem
principia, haec demum dicta sint. Quod si diuersa principia sunt, una quidem dubitatio est,
utrum incorruptibilia etiam ista erunt, an corruptibilia, si enim corruptibilia, patet quod
necesse est ea quoque ex aliquibus esse, omnia enim, in illa, ex quibus sunt, corrumpuntur.
Quare accidit principiorum alia esse principia priora, hoc autem impossibile, siue statur,
siue in infinitum progreditur. Item, si principia adimentur, corruptibilia quomodo erunt?
Quod si incorruptibilia sunt, cur ex his quidem, cum incorruptibilia sint, corruptibilia e-
runt, ex alteris uero incorruptibilia? hoc enim non est rationabile: sed, aut impossibile est,
aut multis indiget rationibus. Item, nemo conatus est alia ostendere, sed eadem omnium
principia dicunt, & quod primo dubitatum est, tanquam parum quiddam putantes, praeter-
tereunt. Omnibus autem, & ad speculandum difficillimum, & ad cognoscendam uerita-
tem, maxime necessarium est, utrum ipsum ens, & ipsum substantiae entium sint, & non a-
liquid aliud utrumque eorum sit, sed hoc unum, illud uero ens sit. An oportet quidam sit
ipsum ens, & ipsum unum quærere, tanquam altera natura subiecta? quidam enim illo,
quidam uero hoc modo putant naturam habere, Plato nanque ac Pythagorici, non esse a-
liud quid ipsum ens, nec ipsum unum aiebant, sed hoc eorum naturam esse, tanquam sub-
stantia idem, unum, & ens esset. Qui autem de natura tractarunt, ut Empedocles, tanquam
in magis cognitum reducens, dicit quod unum est ens, uideri nanque possit dicere hoc a-
micitiam esse, causa enim haec omnibus est, ut unum sint, alij uero ignem, & alij aërem a-
iunt ipsum unum, unum, & ipsum ens esse, ex quo entia & esse & facta esse. Similiter, & qui
plura elementa ponunt: necesse enim & his est tot esse dicere ipsum ens, & ipsum unum,
quot aiunt principia esse. Accipit autem, quod si quis non ponat esse aliquam substantiam
ipsum unum, & ipsum ens, nec aliorum uniuersalium quicquam esse, haec enim uniuersa-
lia maxime omnium sunt. Quod si non est aliquid ipsum ens, & ipsum unum, multo mi-
nus quicquam aliorum sit, praeter ea quae singularia dicuntur. Item si ipsum unum non sit
substantia, patet quod nec numerus erit tanquam natura alia separata ab entibus: numerus
enim, unitas, unitas uerum unum quid est. Quod si quid est ipsum unum & ipsum ens, ne-
cesse est eorum substantiam esse unum & ens, non enim aliquid aliud uniuersaliter praedi-
catur: sed eadem ipsa, At uero si quid erit ipsum ens, & ipsum unum, magna dubitatio est,
quomodo nam modo aliquid aliud praeter haec erit, dico autem quomodo entia erunt plura uno,
quod enim aliud ab ente est, non est, quare secundum Parmenidis rationem, necesse est ac-
cidere omnia entia, esse unum, & hoc esse ens. Vtroque autem modo difficile est, siue ens
unum non sit substantia, siue ipsum unum sit, impossibile est numerum esse substantiam,
& quare quidem si non sit, dictum est prius. Si autem sit, eadem ac de ente dubitatio est, ex
quo enim & praeter ipsum unum, erit aliud unum, necesse profecto est nihil esse, omnia ue-
ro entia, aut unum, aut plura, quorum unumquodque unum est. Item si ipsum unum in-
diuisibile, secundum quidem Zenonis positionem, nihil utique fuerit, quod enim neque
additum neque demptum facit aliquid maius, id non esse entium aiunt, tanquam ens ma-
gnitudo sit: & si magnitudo, corporalis, haec nanque omniuaque ens, cetera uero quo-
dam modo quidem addita, facient maius, quodam modo uero, ut nihil, superficies, & linea
faciens, punctum uero & unitas, minime. Sed cum ipse moleste speculetur, ac contingat a-
liquid indiuisibile esse, sic ad illum habetur aliqua responsio, huiusmodi nanque aditum
non maius, sed plus efficit. Sed quomodo ex uno tali, aut pluribus magnitudo erit? Simi-
le nanque est, ac si dicatur ex punctis lineam esse. Quod si quis ita putat, ut quemadmodum
quidam dicunt, ex ipso uno, & alio quodam non uno, numerus fiat, nihilo minus autem
quaerendum est, cur & quomodo, quandoque numerus, quandoque magnitudo erit, quod

fit, si ipsum non unum, inaequalitas ac eadem natura erat: nec enim apparet quò pacto ex uno, & ista: neq; quo pacto ex aliquo numero & ista, magnitudines fieri queant.

CAPVT V.

His autem consequens dubitatio est, utrum numeri: & corpora superficies & puncta aliqua substantiae sint, an non. Si enim non sunt, fugit nos quid nam ipsum ens, & quae enim substantiae sint: passiones enim & motus & quae ad aliquid sunt, ipseque dispositiones ac proportionem, nullius substantiam significare uidentur: cuncta etenim de aliquo subiecto dicuntur, nihilque horum ipsum quid est. Quae uero maxime substantiam uideantur significare, sunt, aqua, terra, & ignis, ex quibus composita corpora consistunt, horum caliditates quidem & frigiditates & huiuscemodi passiones, non substantiae sunt: corpus uero solum, quod haec patitur, permanet tanquam aliquod ens & aliqua existens substantia. At uero corpus minus est substantia, quam superficies, & superficies quam linea, & linea quam unitas & punctum, his enim corpus definitur, & haec quidem uidentur posse sine corpore esse, corpus uero absque his impossibile esse. Quare plures quidem, & antiquiores, substantiam quidem & ens, putabant esse corpus, caetera uero huius passionum: ut & principia corporum, entium essent principia. posteriores uero & illis sapientiores habiti, numeros. Quemadmodum itaque diximus, si haec non sunt substantiae, nulla substantia nec aliquod ens omnino est, quae enim eis accidunt, non conuenit entia nominare. At si hoc idem conceditur, quod longitudines & puncta magis quam corpora substantiae sint: at qualia corpora haec sint, non uidemus (in sensibilibus nanque impossibile est esse) non erit profectio ulla substantia. Item uidentur haec omnia, dimensiones corporis esse, hoc quidem ad latitudinem, hoc uero ad profunditatem, illud uero ad longitudinem. Et ad haec similiter inest in solido quaecunque figura. Quare si nec in lapide Mercurius, nec in cubo dimidium cubi, sicut determinatum, ergo nec superficies, nam si quaecunque, & ea profectio sit, quae dimidium determinat, eadem autem ratio & de linea, puncto, & unitate est. Quare si corpus maxime substantia est, haec autem corpore magis, haec uero non sint, neque substantiae quaedam sint, fugiet nos profectio quid nam sit ens, quae uero entium substantia est. Ad haec enim quae dicta sunt, etiam quae circa generationem & corruptionem accidunt, inconuenientia. Videtur enim substantia cum ante non sit, nunc sit: aut cum antea sit, postea non, haec pati: fieri scilicet, atque corrumpi, at puncta, lineas, & superficies, neque fieri, neque corrumpi contingit, cum quandoque sint, quandoque uero non sint, cum enim tangant, aut diuidantur corpora, quandoque una cum simul tangunt, quandoque duae cum diuiduntur, sunt, quare neque iam compositis, sed corruptis sunt, & diuisis sunt, cum antea non essent, punctum nanque indiuisibile non est diuisum in duo. Caeterum si generantur & corrumpuntur, ex aliquo sunt. Similiter autem se habet & circa nunc quod est in tempore, nec hoc enim contingit generari & corrumpi, sed tamen aliud esse semper uidetur, cum non substantia aliqua sit, patet autem quod etiam circa puncta, lineas, & superficies, similiter se habet: eadem enim ratio est, cuncta nanque similiter aut fines, aut diuisiones sunt.

CAPVT VI.

Omnino autem aliquis dubitabit, quare oportet alia quaedam praeter sensibilia & media quaerere, utputa eas quas ponimus, species. Si enim propterea quod mathematica quidem ab istis quae hic sunt, alio quodam differunt, in eo sane quod plura eiusdem speciei sunt, nihil differunt, & ideo non erunt eorum principia numero determinata, sicuti etiam hic literarum numero quidem non sunt omnium principia determinata, sed speciei: nisi quis, huius syllabae, & huius uocis accipiat, harum enim numero etiam determinata erunt. Similiter etiam de medijs, infinita etenim etiam illic sunt quae eiusdem speciei sunt, quare si praeter sensibilia & mathematica non sint alia quaedam, qualia dicunt quidam species esse, non erit una numero & specie substantia, nec entium principia aliqua numero aliquot, sed specie erunt. Si itaque hoc necessarium est, & species propterea necesse est esse, etenim quanquam non bene declarent qui haec dicunt, hoc tamen est quod uolunt, & necesse est eis hoc dicere, quod specierum una quaeque substantia quaedam sit, & nulla secundum accidens. At uero si ponemus species esse, & principia unum numero, non specie esse diximus quae impossibilia necesse est accidere. His autem prope est dubitare, utrum potentia, an alio quodam modo elementa sint: si enim alio quodam modo, erit aliquid aliud principijs prius, potentia nanque prior illa causa est, non est autem necesse, ut omne, quod poterit

potentia est illo modo se habeat. Quod si elementa potentia sunt, contingit nihil entium esse, possibile enim est esse, etiam quod nondum est, sit enim quod non est, sed nihil eorum sit, quae esse impossibilia sunt. Et his itaque de principijs dubitationibus necesse est dubitare. Et utrum uniuersalia sint, an (ut dicimus) singularia, si enim uniuersalia, non erunt substantiae, nihil enim communium, quod quid, sed quale quid significant. Sed substantia, quod quid. Quod si quod communiter praedicatur quod quid sit & exponi possit, multa animalia erunt ipse Socrates, & homo, & animal, si singula quidem quod quid & unum significant. Si igitur principia uniuersalia sunt, haec accidunt. Quod si non uniuersalia sint, sed ut ipsa singularia, non erunt scibilia, ipsius enim uniuersalis, omnium scientiae sunt, quare erunt alia principia priora de principijs uniuersaliter praedicata, si sint quidem eorum futura scientia.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIBER

QUARTVS.

CAPVT PRIMVM.

Let quaedam scientia quae speculatur ens, prout ens est, & quae ei per se insunt, haec autem nulli earum quae in parte dicuntur eadem est: nulla nanque caeterarum uniuersaliter de ente prout ens est, considerant, sed etiam aliquam partem abscondentes, quod ei accidit: speculantur ut mathematicae scientiae. Cum autem principia & supremas causas quaeramus, patet quod alicuius naturae per se necesse est eas esse. si igitur illi etiam, qui entium elementa quaerunt, ista principia quaerebant, necesse est etiam elementa entis, non secundum accidens esse, sed prout entia sunt. Quare nobis quoque entis, prout entis, primas causas accipiendum est.

CAPVT II.

Ens autem multipliciter quidem dicitur, uerum ad unum unamque quandam naturam, & non aequiuoce: sed quemadmodum omne sanum ad sanitatem, quoddam eod quod conseruat: quoddam, eo quod facit: quoddam eod quod signum sanitatis: quoddam uero, capax eius est, & medicinale, ad medicinam, quoddam enim eo, quod habet medicinam, medicinale dicitur: quoddam propterea quod natura aptum ad eam sit, quoddam propterea quod opus medicinae sit, eodem modo caetera quoque accipimus, ita & ens multipliciter quidem dicitur, sed totum ad unum principium, quaedam enim, quoniam substantiae, entiae, entia dicuntur, quaedam, quoniam passiones substantiae: quaedam, quoniam uia ad substantiam, aut corruptiones, aut priuationes, aut qualitates, aut effectiua, aut generatiua substantiae, siue eorum, quae ad substantiam dicuntur, aut ad aliquorum ex his negationes aut substantias. Quare & ipsum non ens, esse non ens dicimus. Quemadmodum igitur sanorum omnium una scientia est, ita & de caeteris est, non enim solum eorum quae secundum unum dicuntur, uerum etiam eorum quae ad unam naturam dicuntur, unius scientiae est speculari, etenim haec etiam quodammodo secundum unum dicuntur. Patet itaque unius esse, & entia prout entia speculari, ubique autem proprie primi, & ex quo caetera pendent, & propter quod dicuntur, scientia, quod si hoc substantia est, oportet profectio, ut substantiarum principia & causas philosophus habeat. Omnes autem generis & sensus unus unius, & scientia, ueluti grammatica una existens omnes uoces speculari. Quare entis quoque quot species sunt, & species specierum speculari, unius scientiae genere est. Si itaque ens, & unum idem ac una natura sunt, propterea quod se inuicem sequuntur, quemadmodum principium & causa, non quod una ratione significantur, nihil quidem refert si etiam similiter putabimus, quinimo magis proderit, idem enim unus homo, & ens homo, & non significat diuersum aliquod secundum dictionem repetitam, id est homo, & homo, & unus homo. Patet autem quod non separatur ens,

nec in generatione, nec in corruptione; similiter & de uno. Quare manifestum est, quod additio in his idem significat, & quod unum nihil aliud est, praeter ens. Item, cuiusque substantia unum est, non secundum accidens, similiter & ipsum ens, quoduis. Quare quot unius species, totidem & entis sunt, de quibus ipsum quid est speculari, eiusdem genere, scientiae est, dico autem, ut puta, de eodem & simili, ceterisque huiusmodi, ferè autem omnia contraria, ad hoc principium reducuntur. Considerata sunt autem haec bis in electione contrariorum, totque philosophiae partes sunt, quot substantiae. Quare necesse est, ut aliqua earum prima, & alia sequens sit, sunt autem subinde habentia genera, ipsum unum & ens, quare etiam scientiae sequentur ista, philosophus nanque est, ut ille, qui mathematicus dicitur, & haec enim habet partes, ac prima quaedam, & secunda scientia est, ceterae quoque consequenter, in mathematicis. Ceterum unius est opposita speculari, uni uero opponitur pluralitas, negationem uero & priuationem unius est speculari, propterea quod utroque modo unum speculari id, cuius est negatio aut priuatio, siue quae simpliciter dicitur, quod non inest illi, siue alicui generi; ibi siquidem uni differentia est, praeter illud, quod in negatione, negatio nanque absentia illius est, in priuatione uero, & subiecta quaedam natura fit, de qua priuatio dicitur, uni autem pluralitas opponitur. Quare etiam praedictis opposita, diuersum, dissimile, & inaequale, & quaecunque alia, quae aut secundum eadem dicuntur, aut secundum pluralitatem & unitatem cognoscere, dictae scientiae est, ex quibus unum quiddam est scilicet, contrarietas contrarietas enim differentia quaedam; differentia uero, diuersitas. Quare cum unum multipliciter dicatur, haec quoque multipliciter quid dicitur, unius tamen est cuncta cognoscere, non enim si multipliciter, ideo alterius, sed si neque secundum unum, neque ad unum rationes reducuntur, tunc alterius, cum autem ad primum cuncta reducuntur, ut puta quo cunque unum dicuntur ad primum unum; similiter de eodem, & diuerso, & contrariis dicendum se habere. Quapropter diuidendo quoties singula dicuntur, sic attribuendum est ad primum in unoquoque praedicamento, quomodo ad illud dicitur: quaedam, eo quod habent illud; quaedam, eo quod faciunt; quaedam secundum alios huiusmodi modos dicuntur. Manifestum itaque, quod in dubitationibus dictum est, unius esse, tam de his, quam de substantia rationem habere, hoc autem unum erat eorum, quae in dubitationibus diximus. Et philosophi est de omnibus posse speculari, si enim non philosophi, quis erit, qui considerabit; si idem Socrates, & Socrates sedens; aut si unum, uni contrarium; aut quid est contrarium, aut quoties dicitur? Similiter de ceteris quoque huiusmodi. Cum itaque unius prout unius, & entis prout entis, haec per se passionem sunt, & non prout numeri aut lineae, aut ignis, patet quod illius scientiae est, & quid est cognoscere, & accidentia eis, & non in hoc errant, qui de his considerant, tanquam non philosophantes, sed quoniam substantia, de qua nihil sciunt, prior est, nam quemadmodum & numeri, prout numerus est, propriae passionem sunt, ut imparitas, paritas, commensuratio, aequalitas, excessus, defectus, & haec tum absolutis, tum mutuo relatis insunt numeris; similiter solido, & immobili, & mobili, & leui, & graui aliqua propria sunt, ita & entis prout ens est, quaedam propria sunt, & haec sunt, de quibus ueritatem considerare philosophi est. Signum autem est, quod dialectici & sophistae eandem quidem quam philosophi, subeunt figuram: sophistica enim, apparens solum sapientia est, dialectici quoque de omnibus disputant, ens uero commune omnibus est, disputant autem de his, scilicet, eo quod haec propria philosophiae sunt, circa idem enim genus, sophistica & dialectica uersatur cum philosophia, uerum philosophia, ab hac quidem modo potestatis, ab illa uero electione uitae differt, dialectica autem est tentatiua, de quibus philosophia est cognitua, sophistica uero apparens, existens uero minime. Item contrariorum altera coordinatio priuatio est, & cuncta ad ens & non ens, & unum & pluralitatem reducuntur, ut puta status quid unius est, motus uero pluralitatis, entia uero & substantia ferè cuncti concedunt ex contrariis compositam esse, omnes etenim principia aiunt esse contraria, quidam, par & impar; quidam calidum & frigidum; quidam finem & infinitum; quidam amicitiam & contentionem, cetera quoque omnia, uidentur reducta ad unum, & pluralitatem. Accipiatur autem reductio a nobis, in primis principia, & omnino, & quae ab alijs in hac tanquam in genera cadunt. Manifestum itaque ex his etiam est, quod unius scientiae est ens, prout ens est, speculari, cuncta etenim, aut contraria, aut ex contrariis, principia uero contrariorum, unum est pluralitas, haec autem, unius scientiae, siue secundum unum dicantur, siue non: sicut fortassis, & ueritas se habet. Et quamuis unum multipliciter dicatur, ad primum tamen cetera

cetera reducuntur, & contraria, similiter. Ac propterea & si ens, aut unum non est uniuersale, & idem in omnibus, aut separatim, sicuti fortassis non est, haec nihilo minus ad unum, illa uero consequenter. Et propterea non est geometra, quid contrarium, aut perfectum aut unum, aut ens, aut idem, aut diuersum sit, speculari, nisi ex supposito. Quod igitur unius scientiae est ens, prout ens est, & quae ei prout entis insunt speculari manifestum est, & quod non solum substantiarum, uerum etiam eorum quae substantijs insunt, eadem speculariua est, ac illorum quae dicta sunt, & de priori & posteriori, & genere & specie, & toto & parte, ceterisque huiusmodi.

CAPVT III.

Dicendum autem est, utrum unius, an alterius scientiae est, de hisce quae in thematibus dignitates nominantur, & de substantia speculari; patet utique quod unius est, & eius, quae philosophi est, consideratio, omnibus enim entibus insunt, sed non alicui generi separatim ab alijs, & omnes quidem utuntur, quia entis sunt, unumquodque autem genus, ens. At eatenus utuntur, quatenus eis satis est, hoc autem est, quantum illud continet genus, de quo demonstrationes afferunt. Quare cum pateat, quod prout entia sunt, eis insunt (hoc nanque eis commune est) illius de his speculariua est, cuius est, de ente prout ens est cognoscere. Propter quod nemo eorum qui particulariter considerant, conatur aliquid de eis, siue quatenus uera, siue non, dicere, nec enim geometra, nec arithmeticus, sed naturalium quidam merito hoc facientes, soli nanque putabant, & de tota natura, & de ente considerare, cum autem aliquis adhuc superior naturali sit (natura nanque unum quoddam entis genus est) illius uniuersalis, & circa primam substantiam speculari, profecto fuerit de his etiam consideratio, est autem physica, sapientia quaedam, sed non prima. Quaecunque uero, quidam eorum, qui de ueritate dicunt, quo nam modo oporteat admitti, dicere conantur, propter ignorantiam Analyticorum hoc faciunt, oportet enim accedere, haec edocum; sed nequaquam, dum audiunt, quaerere. Quod itaque philosophi, & eius qui de tota substantia, quoad natura fert, speculari, etiam de principijs syllogisticis est considerare, manifestum est, decet autem illum qui maxime circa quodque genus cognoscat, ut dicere habeat certissima rei principia, quare & illum qui de entibus, prout entibus, omnium certissima: hic autem est philosophus. Omnium autem certissimum principium est circa quod impossibile est, mentiri, notissimum etenim ut huiusmodi sit, necesse est, circa nanque illa quae non cognoscunt, decipiuntur omnes. Et non ex suppositione, quod enim necesse est illum habere, qui quoduis entium intelligat, hoc non est suppositio, quod autem cognoscere illum necesse est, qui aliquid cognoscat, necesse est, ut ueniat habens illud. Quod igitur tale principium omnium certissimum est, patet. Quid autem illud sit, deinceps dicamus, idem enim simul inesse & non inesse eidem & secundum idem, impossibile est, & quaecunque alia annotaremus, sint ad logicas difficultates annotata, hoc autem omnium est principiorum certissimum; habet etenim dictam annotationem. Impossibile nanque est, quempiam idem putare esse & non esse, quemadmodum quidam Heraclitum dicere arbitrabantur, non enim necesse est quaecunque quis dicat, ea etiam putare, quod si non contingit inesse eidem contraria, annotentur autem a nobis etiam huic propositioni consueta: contraria uero opinio opinionem est, quae contradictionis est, patet itaque, quod impossibile est simul eundem idem arbitrari esse & non esse, simul etenim haberet opiniones contrarias, qui de ea re haberetur mendax. Quare omnes demonstrationes ad hanc ultimam opinionem reducunt, natura etenim haec ceterarum quoque dignitatum omnium principium est.

CAPVT IIII.

Sunt autem quidam, qui (ut diximus) ipsi quoque dicunt contingere idem esse, & non esse, & ita arbitrari, utuntur autem hac oratione multi quoque eorum qui de natura tractant, nos autem nunc accepimus, tanquam impossibile sit, de eodem simul esse & non esse, & per hoc monstrauimus, quod certissimum hoc cunctorum principiorum est. Conantur autem quidam hoc quoque probare, propter ignorantiam, Est etenim ignorantia, nescire quorum oportet quaerere demonstrationem, & quorum non; etenim omnino impossibile est, omnium esse demonstrationem, in infinitum nanque progrediretur; quare nec hoc modo esset demonstratio. Si autem aliquorum non oportet quaerere demonstrationem, quod magis principium esse tale iudicarent, dicere non haberent. Est autem etiam de hoc demonstrare, redarguendo quod impossibile est;

dummodo aliquid dicat, qui dubitat. Quod si nihil, ridiculum est querere rationem ad eum qui nullius habet rationem, quatenus nullam habet rationem: similis namque plantæ talis est, prout talis est. Demonstrare uero redarguendo, dico differre a demonstratione, quia qui demonstraret, uideretur querere quod a principio, cum aliter huiusce causa sit redargutio, & non demonstratio. Principium uere ad hæc omnia, non petere ut aut esse aliquid, aut non esse dicat: hoc enim fortassis aliquis esse putaret, quod a principio petere, sed aliquid significare & sibi ipsi & alteri, hoc enim necesse est, si quidem aliquid dicat. Quod si non, tali non esset sermo, nec sibi ad seipsum, nec ad alium. si autem aliquis hoc concedat, erit demonstratio, iam enim erit aliquid determinatum, attamen non qui demonstrat, sed qui sustinet, causa est, tollens enim orationem, sustinet orationem. Primo igitur manifestum est hoc ipsum uerum esse, quod nomen esse hoc, aut non esse significat. Quare non utriusque omne ita & non ita, se habet: Item si homo unum significat, sit autem hoc animal bipes, dico autem unum significare hoc, si hoc est homo: si quid homo sit, homo est homini esse. Nihil autem differt, etiã si plura quis significare dicat, solum sint determinata, imponeretur etenim cuiuslibet orationi aliud nomen, dico autem, ut puta si non dicat hominẽ unum significare, sed multa, quorum unius quidẽ una oratio, animal bipes: sint autem ceteræ quoque plures, determinate uero numero, imponeretur etenim propriũ nomen secundum quãque orationẽ. Quod si non poneretur, sed infinita significare dicat, manifestũ est: quod nõ esset oratio, non unũ enim significare, nihil est significare, nominibus uero nõ significantibus, perit ipsa uera disputatio, & ad inuicẽ, & ad seipsum: nihil enim intelligere contingit, nihil unum intelligentes, quod si contingit, imponetur nomen huic rei, unum. Nomen itaque ut a principio dictum est, sit aliquid significans, & unum significans. Non potest igitur homini esse significare id, quod non esse homini, si homo quidem non solum de uno, sed etiam unum significat. Non enim hoc dicimus unum significare, quod de uno, hoc enim modo, musicum etiam & album & homo, unum significarent, quare unum, omnia erunt: uniuoca namque, & non erit esse & non esse idem, nisi secundum æquiuocationem: sicuti si quem nos hominem nominamus, alij non hominem uocant, quod autem dubitatur, non est hoc si contingit simul idem esse, & non esse hominem nomine, sed re, si autem non alterum significat homo & non homo, patet quod nec non esse homini ab eo quod est esse homini, quare homini esse, erit non homini esse: unum namque erit, hoc enim significat unum esse, sicuti tunica & uestis, si ratio una, si autem erit unum, unum significat homini esse, & non homini, uerum monstratum est, quod aliud significat, si quid est uerum dicere, quod homo sit, animal esse bipes, hoc enim erat, quod significabat homo, si autem necesse est, non potest idem non esse animal bipes, hoc namque significat ipsum necesse esse, quod impossibile est, non esse hominem, non contingit ergo simul uerum esse, idem dicere hominem esse, & non esse hominem. Eadem ratio est & de non esse hominem, homini namque esse & non esse homini, diuersum significat. Si quidem & album esse & hominem esse, diuersum, multo enim magis, illud opponitur, quare diuersum significat, si autem album alij quis dicat unum & idem significare, rursus idem dicemus, quod & antea dictum est, quod omnia unum sunt, & non solum opposita. Quod si hoc non contingit, accidit quod dictum est, si ad interrogatum respondeat, si uero simpliciter interrogante, addat etiam negationes, non responderet ad interrogatum, nihil enim prohibet idem & hominẽ & album, & alia infinita multitudine esse, attamen interroganti si uere est dicere hoc hominem esse an non, id respondendum est, quod unum significat, & non addendum quod & album & magnum, impossibile namque est, accidentia, cum infinita sint, percurrere, aut igitur omnia percurrat, aut nullum. Similiter & si infinites idem esset homo, & non homo, interrogatus si homo est, non debet unã cum eo, quod simul etiam non homo est respondere, nisi certa quoque quæcunq; accidunt, quæcunq; homo est, aut non est respondeat, quod autem si non fecerit, non disputat. Et qui hoc dicunt, omnino perimunt substantiam, & quod quid erat esse, necesse est namque eis dicere omnia accidere, & ipsum homini esse, aut animal esse non esse, si enim quicquam erit ipsum homini esse, hoc non erit non homini esse, aut non esse homini, tamen hæc sunt eius negationes, unum namque erat, quod significabat, & hoc erat alicuius substantia, substantiam uero significare, est quod non est ei esse aliud quippiam, si autem ipsum homini esse, est ei ipsum non homini esse, aut non esse homini, aliud erit. Quare necesse est eis dicere, quod nullius talis ratio erit, sed omnia secundum accidens: hoc enim substantia & accidens differunt, albedo etenim homini accidit, quoniam est quidem albus, sed non est ipsa albedo. Si omnia secundum accidens

accidens dicuntur, nihil erit primum uniuersale, si autem accidens semper de aliquo subiecto significat prædicationem, necesse est in infinitum progredi, sed impossibile est, plura enim quam duo, non conueniunt, accidens enim nõ est accidenti accidens, nisi quia utriusque eidem accidit, dico autem, ueluti album est musicum, & hoc album, quoniam utriusque homini accidit, sed nõ ita Socrates musicus, quoniam utriusque alicui alteri accidit. Cum itaque quædam ita quædam aliter accidentia dicantur, quæcunq; ita dicuntur ut album Socrati, nõ possunt infinita sursum uersus esse, ut Socrati: albo alterum aliquod quoque accidens, non enim fit unum, quod ex omnibus: nec albo aliquid aliud accidens erit, ut puta musicũ, non enim magis hoc illi, quam illud huic accidit. Et ad hæc distinctum est, quod quædam ita accidunt, quædam ut musicum Socrati, quotcunq; uero hoc modo, non accidenti accidit accidens, sed quotcunq; illo modo, quare non omnia secundum accidens dicentur, erit ergo aliquid tanquam substantiam significans, quod si est, monstratum est quod impossibile est simul contradictiones prædicari. Item contra dictiones simul ueræ de eodem omnes, patet quod omnia erunt unum: erit etenim idem & triremis, & paries, & homo, si de omni contingit quicquam affirmare aut negare, sicuti illis necesse, qui Protagoræ opinionem sequuntur, si enim cuiquam uideatur homo non esse triremis, patet quod non erit triremis, sed etiam est, si contradictio quidem uera est. Et certe sit quod Anaxagoras aiebat, simul omnes res esse, ita ut nihil uere unum sit, in definitum itaque uidentur dicere: & putantes de ente tractare, de non ente dicunt, quod enim potentia, & non actu est, illud est indefinitum, at uero dicenda est eis de omni, aut affirmatio, aut negatio: inconueniens namque est, si cui sua quidem negatio inerit, alterius uero quod non inest ei, non inerit, dico autem, ut puta si uerum est dicere de homine, quod non est homo, manifestum est, quod etiam non triremis est, si affirmatio igitur, necesse est etiam negationem inesse, quod si affirmatio non inest, negatio tamen inerit, magis quam que ipsius est, si igitur & illa inest, inerit triremis negatio, & si hæc, etiam affirmatio. Hæc igitur eis accidunt, qui hanc orationem dicunt, & quod non est necesse aut affirmare aut negare, nam si uerum est quod homo & non homo, patet quod homo, nec non homo erit, duorum enim duæ negationes, quod si illa ex utriusque una, & hæc una profecto proposita esset. Item aut in omnibus ita se habet, & est album, & non album, & ens & non ens: & circa ceteras affirmationes & negationes simili modo, aut non: sed circa aliquas, circa uero aliquas non. Et si non circa omnes, istæ utique certæ essent, quod si circa omnes rursus, ac de quibuscunq; est affirmare, etiam negare est, & de quibuscunq; negare etiam affirmare: aut de quibus quidem est affirmare, etiam negare est: de quibuscunq; uero negare, non de omnibus est affirmare, & si ita esset, aliquid utique pro certo non ens, & hæc firma opinio, quod si ipsum non esse, certum quid & notum est, notior erit opposita affirmatio. Quod si quodcunq; est negare, similiter etiam affirmare necesse sit, aut uerum est diuidendo dicere, ut puta album, & rursus quod non album, aut non, Et si non est uerum diuidendo dicere, neque dicit hæc, nihilque prorsus sunt illa sanè quæ non sunt, quo loquentur, aut ambulabunt: Et, ut etiam antea dictum est, omnia unum erunt: & homo, deus, triremis, ac eorum contradictoria idem erunt. Quod si de quocunq; similiter, nihil aliud ab alio differret, nam si differret, hoc uerum & proprium erit, similiter autem & si diuidentem uera dicere contingit, quod dictum est accidit, & ad hæc, quod omnes uera dicerent, omnesque mentirentur, ipseque seipsum mentiri concederet, simul autem manifestum est, quod de nullo est ad eum consideratio, nihil enim dicit, neque enim ita, neque non ita ait, sed ita & non ita. Et rursus his ambobus negationem, quod nec ita, neque non ita, nam si non, esset aliquid utique determinatum. Item si cum affirmatio uera sit, negatio falsa, & cum hæc uera sit, affirmatio falsa est, nõ sit simul idẽ affirmare & negare uerẽ, sed dicent fortassis, hoc esse, quod a principio positum est. Item utrum ille quidem, qui quanque rem aut aliquo modo se habere existimat, aut non se habere mentitur, qui uero ambo, uerum dicit: nam si uerum dicit, quid aliud quod dicitur est, nisi quod talis natura entium est? Quod si non iste, sed ille magis dicit uerum, qui illo modo existimat, iam aliquo modo se haberent existentia, & hoc uerum esset: & non simul etiam, non uerum. Quod si cuncti similiter & mentuntur & uerum dicunt, nec loqui nec dicere quicquam tali homini possibile est, simul enim eadem, & non eadem dicit, quod si nihil existimat, sed similiter arbitratur & non arbitratur, quid nam differatã plantis? Unde & maxime manifestum est, quod nemo nec ceterorum, nec eorum qui hanc orationem dicunt, ita affectus est, cur enim Megara uadit, & non quiescit ire putans: nec innoxia diluculo ad puteum, aut ad præcipitium aliquid pergit: sed uidetur ueritus, tanquam

non similiter non bonum, & bonum esse putās cadere in illa. patet itaq; quod hoc quidem melius esse putat, illud uerò minime: si autem hoc, necesse est, ut & hoc quidem hominem, illud uerò non hominem, & hoc quidem dulce, illud uerò non dulce putet. non enim equaliter omnia quærit, & putat, cum melius esse bibere aquam, aut hominem uisitare arbitrat, deinde quærat ea: attamen oportebat, si similiter eadem essent homo & non homo, sed (ut dictum est) nemo est qui non uideatur aliqua ueritas, aliqua non. Quare uidetur, quod omnes arbitrantur simpliciter se habere (etsi non circa omnia) talem circa melius, & deterius: quod si non scientes, sed opinantes, multo magis curandum esset de ueritate, sicuti & infirmo existenti quàm sano, de sanitate: opinās namq; ad scientem, non sanē ad ueritatem dispositus est. Item etsi quàm maximè omnia ita, & non ita se habeant, attamen ipsum magis & minus inest entium naturæ: non enim similiter paria esse duo ac tria dicemus, nec eodem modo mentitus est, qui quatuor esse putet quinque, aut qui mille: si itaque non similiter, patet quod alter minus: quare magis uerum dicit, si igitur quod magis est, propinquius est, profectò erit aliquid uerum, cui propinquius est quod magis uerum est: quod si nō est, at iam saltem aliquid est certius & uerius: & ita ab illa intemperata oratione remoti erimus, quæ prohibet quicquam mente determinare.

Caput V.

EX eadem uerò opinione Protagoræ quoq; oratio est: & similiter est necesse, ipsas ambas aut esse, aut non esse: si enim omnia, de quibus opinantur, quæq; apparent, uera sint, necesse est omnia simul uera & falsa esse: si quidem multi cōtraria inuicem opinantur, ac eos qui nō opinantur eadem, quæ ipsi mentiri putant, quare necesse est idem esse & non esse: quod si est, necesse est omnia, de quibus opinantur, uera esse. opposita namq; opinantur qui mentiuntur, & qui uerum dicunt: si igitur ea quæ sunt, ita se habent, uerum omnes dicunt. Quod itaq; ambæ orationes ex eadem mente sint, patet. Non est autem idem omnes conueniendi modus. Quidam enim per suasionem, quidam uerò ut indigent. Quicunq; namq; propterea quod dubitent, ita existimant, ita existimantur: non enim ad sermonem, sed ad mentem eorum obuiatio est: quicunq; uerò sermonis gratia dicunt, horum sanatio, redargutio est: & eius sermonis qui in uoce, & eius qui in nominibus. Aduenit autē illis qui dubitant, hæc opinio, à sensibilibus, illa quidem, qua dicitur, simul contradictoria & contraria esse, uidentibus ex eodem contraria fieri, si igitur non est possibile quod non est fieri, præextitit similiter utrunq; ens: sicut Anaxagoras omne in omnimodice ri ait, atq; Democritus: etenim hic quoq; uacuum & plenum similiter in quacunque parte esse, atq; horum hoc quidem ens, hoc uerò non ens esse. Ad illos itaque, qui ex his ita arbitrantur, dicemus quod quodammodo quidem uerè dicunt, quodammodo uerò ignorant, ens namq; dupliciter dicitur, quare aliquo modo quidem possibile est aliquid ex non ente fieri, aliquo uerò modo non est: simulq; idem ens, & non ens esse, sed non secundum idem ens: potentia namque contingit, simul idem contraria esse, actu uerò minime. Item eos efflagitabimus aliam quoq; substantiam entium existimare, cui neq; motus, neque corruptio, neque omnino generatio inest. Similiter autem ueritas in ijs quoq; quæ apparent, quibusdam ex sensibilibus aduenit, at enim uerum non pluralitate, neq; paucitate iudicari censere debent: idem autem quibusdam gustantibus dulce, quibusdam amarum esse uidetur. Quare si omnes ægrotarent, aut omnes insanirent, duo uerò uel tres sani, aut mentis cōpotes essent, hi utique uideri possent ægrotare ac insanire, cæteri uerò minime. Item multis aliorum animalium contraria apparerent quàm nobis, ac nostrum cuiq; nō eadem ad seipsum semper secundum sensum apparent. Qualia igitur horum uera uel falsa, nō est manifestū, nihilominus enim magis hæc quàm illa uera sunt, sed æqualiter, propter quod Democritus aut nihil esse uerum, aut nobis ignotū esse ait. Et simpliciter propterea, quod sensum quidem prudentiam putant: hanc uerò alterationem esse, quod secundum sensum apparet, necessariò uerum aiunt. Ex his enim & Empedocles, & Democritus, cæterorum quoq; singuli, talibus opinionibus irretiti sunt. Empedocles etenim habitu mutato, prudentiam quoque mutari ait: ad præsens namq; prudentia hominibus augetur. In alijs quoq; dicit, quod quatenus alterantur, eatenus semper etiam altera sapere eis affuit. Parmenides quoque eodem asserit modo, ut enim cuique complexio membrorum flexibilitatem se habet, ita intellectus hominibus adest, idem namque est, quod sapit membrorum natura hominibus, & omnibus, & omni, quod enim plus est, intelligentia est. Anaxagoræ autem sententia, ipsa quoque à quodam suorum necessariorum memoria tradita est, quod talia

eis entia erunt, qualia ea esse putarint. Homerum etiam talem aiunt opinionem habere uideri: quippe qui faciat Hectorem, cum à uulnere insaniret, facere, aliud sapientem, tanquam & insanientes saperent quidem, sed non eadem. Patet itaq; quod si utraque prudentia est, entia quoque simul ita & non ita se habent. Quare ex difficillimum quod sequitur est, si enim qui maximè possibile uerum uident, ij autem sunt qui maximè illud quærunt, et amant, ij tales opiniones habent, & talem de ueritate sententiam ferunt, quomodo non secordia illis sit, qui philosophari conantur: nam quærere ueritatem, non esset nisi uolucres persequi. Causa uero huius opinionis his fuit, quia ueritatem quidem de entibus considerabant, entia uero sola arbitrati sunt sensibilia esse. In his autem, magna indeterminati natura inest, & eius quod ita ens est, ut prædiximus. Quare uerissimiliter quidem, sed non uerè dicunt, ita enim magis conuenit dicere, quàm ut Epicharmus in Xenophanem. Ita cum hæc omnem naturam moueri uiderent, de eo autem, quod mutatur, nihil uerificari, circa illud quod omnino mutatur, nihil uerificari posse putabant. Ex hac enim existimatione, summa illa eorum opinio pullulauit, qui se Heraclitum sequi affirmabant, qualem & Cratylus habebat, qui tandem nihil putabat dicere oportere, sed solum digitum mouebat, & Heraclitum, quod bis dixisset in eundem fluuium non esse intrare, reprehendebat: ipse enim existimabat, ne semel quidem. Nos autem ad hanc etiam rationem dicemus, quod id quod mutatur, cum mutatur, habet aliquam ueritatem, non esse putare. Athoc etiam ambiguum est, abiciens enim habet aliquid eius quod abijcit, ac necesse est, aliquid etiam eius quod fit, esse, & simpliciter si corrumpitur, erit aliquid ens, & si fit, necesse est esse, ex quo fit, & à quo generatur, & hoc non esse in infinitum. Sed his omissis, illa dicamus quod nō est idem secundum quantitatem, et secundum qualitatem transmutari. detur itaq; non permanere secundum quantitatem, attamen secundum speciem omnia cognoscimus. Item dignum est reprehendere eos, qui ita arbitrantur, quoniam cum & ipsorum sensibilibus pauciora numero ita se habere uiderent, de toto tamen cœlo similiter senserunt. hic enim, qui circa nos est, solum sensibilem locum, in corruptione & generatione est, qui nulla (ut ita dicam) uniuersi pars est, unde iustius fuisset propter illa, ista etiam absoluisse, quàm propter ista, illa condemnasse. Item manifestum est, quod ad istos eadem dicemus, quæ olim dicta sunt, quod enim est immobilis quædam natura, ostendendum, & persuadendum est eis. At accidit eis qui simul dicunt esse, & non esse, magis dicere quiescere cuncta, quàm moueri, non enim est, in quo quicquam moueretur: nam omnia omnibus insunt. De ueritate uerò, quod non omne quod apparet, uerum sit, primo quidem neque sensus proprii fallax est: sed phantasia non est idem, quod sensus. Deinde admiratione dignum est, si hoc dubitant, utrum tantæ sint magnitudines, talesq; colores, quales eminus, an quales cominus apparent, & utrum qualia sanis, an qualia ægrotantibus: et grauiora utrum qualia debilibus, an qualia robustis: & uera, utrum qualia dormientibus, an qualia uigilantibus. Quod enim non abitantur, patet, nemo etenim si noctu existimet se Athenis esse, cum in Libya sit, ad Ariopagum uadit. Item de futuro (ut Plato quoque ait) non est profectò similiter certa medici & ignari opinio: utputa, de futuro sano, aut non futuro. Item ipsismet sensibus, non est similiter certus qui alieni est, & qui proprii: nec illius qui prope est, & ipsiusmet, sed de colore quidem uisus, non gustus: de sapore gustus, & non uisus, quorum nullus unquam ait eodem tempore circa idem simul ita, & non ita se habere. at nec in alio tempore circa passionem dubitarint, sed circa illud cui passio accidit, dico autem, ueluti idem quidem uinum, aut ipsum mutatum, aut corpore mutato, uideri possit quandoque dulce, quandoque non dulce: sed non ipsum dulce cum quale est, sit, unquam mutatum est, sed semper uerificatur de eo. & quod futurum est dulce, necessariò tale est, attamen omnes illæ orationes hoc perimunt: & quemadmodum substantiam non esse ullius, ita nec quicquam necessariò esse, necessarium enim non contingit aliter & aliter se habere. Quare si quid necessariò est, non ita, & non ita habebit, & simpliciter si sensibile solum esset, nihil esset profectò, cum animata non essent. sensus namque non esset, neque sensibilia: itaque neque sensationes esse fortassis uerum esset, sentientis enim hæc passio est, ipsa subiecta, quæ sensum faciunt, non esse etiam absque sensu, hoc impossibile est. sensus namque non ipse est sui ipsius, sed est aliquid aliud etiam præter sensum, quod necesse est prius sensu esse, mouens enim, natura prius est moto, & si ad se inuicem dicuntur ipsa eadem, nihil minus.

Sunt autem quidam eorum quibus de his persuasum est, quibus has orationes solum dicunt, qui dubitant, quærunt etenim, quis eum qui sanus est, & omnino qui circa singula rectè iudicari, examinet. Tales autem dubitationes similes sunt, ac si quis dubitaret, uerum dormimus nunc, an uigilamus, tales namque cunctæ dubitationes, idem possunt: de omnibus etenim hi dignum ducunt rationem esse: principium nanque (& hoc per demonstrationem) accipere quærunt. Quod autem non est eis persuasum, ex eorum actionibus manifeste apparet: sed (ut diximus) iste eorum affectus est: rationem nanque eorum quærunt, quorum non est ratio: demonstrationis enim principium, non est demonstratio. His quidem facile hoc persuadetur: non enim est difficile perceptur, qui uero in oratione solum uim quærunt, impossibile quærunt: contraria namque dicere dignum censent, mox contraria dicentes. Si autem non sunt omnia ad aliquid, sed quædam ipsa per se ipsa sunt, non erit utique uerum omne quod apparet: apparet enim, alicui est apparet: quare qui dicit omnia uera, quæ apparet esse, omnia entia facit ad aliquid. Quare obseruandum est ijs qui uim in oratione quærunt, simulque reddere orationem dignum ducunt, quod non apparet est, sed quod apparet, cui apparet, & quando apparet, & quatenus, & quomodo. Quod si reddant quidem orationem, non tamen ita reddant, accidet eis quamprimum contraria dicere: potest etenim eidem secundum uisum quidem mel apparere, gustu autem non: & cum oculi duo sint, si sint dissimiles, non eadem utriusque uisui. Cæterum ad eos qui propter olim dictas causas, quod apparet uerum esse dicunt, & ob hoc omnia similiter esse falsa & uera, nec sanè omnibus eadem apparere, nec eadem semper eadem, sed plerumque contraria, etiam eodem tempore: tactus etenim duo dicit in digitorum uariatione, uisus autem unum, sed neque eodem sensu, & secundum idem, & eodem modo, & in eodem tempore: quare hoc esset uerum profectò. Sed ob hoc fortassis ijs qui non propter dubitationem, sed orationis gratia dicunt, necesse est dicere, quod hoc non sit uerum, sed huic uerum: & (ut antea dictum est) necesse est, ad aliquid, & ad opinionem, & ad sensum omnia facere: quare nec factum est, nec erit quicquam, si nemo prius ordinatus sit, quod si factum fuit, aut erit, patet quod non ad opinionem omnia sunt. Item si unum ad unum determinatum, & si idem est, & dimidiè, & æquale, non tamen ad duplum, quod æquale est: ad opinionem itaque, si idem est homo & quod opinatum est, non est homo quod opinatur, sed quod opinatum est. Quod si unum quodque ad illud erit quod opinatur, infinita specie quod opinatur erit. Quod igitur omnium certissima opinio est, non esse simul ueras oppositas dictiones, & quid illis qui sic dicunt accadat, & cur ita dicunt, hæc demum dicta sint. Cum uero impossibile sit contradictionem simul de eodem uerificari, patet quod neque contraria simul eidem inesse contingit: contrarium enim alterum non minus priuatio est: substantiæ uero priuatio, negatio à quodam determinato genere est: si impossibile itaque est simul affirmare, & negare uerè, impossibile est etiam contraria simul inesse: sed aut ambo secundum aliquid, aut alterum secundum aliquid, alterum simpliciter.

CAPVT VII.

At uerò nec inter contradictionem possibile est quicquam medium esse, sed necesse est dicere, aut negare quum quodcunque de uno: manifestum autem est primo quidem definiens, quid uerum, quid uerè falsum est: dicere nanque ens non esse, aut hoc esse, falsum ens autem, & non ens non esse, uerum est. Quare & qui dicit esse, aut non esse, uerum dicet, aut mentietur: sed nec ens, dicitur non esse, aut esse, nec non ens. Item medium inter contradictionem, aut erit quemadmodum fuscum inter album & nigrum, aut quemadmodum neutrum inter hominem & equum: si itaque ita est, non mutabitur profectò, ex non bono nanque in bonum mutatur, ex hoc in non bonum: nunc uero semper apparet: non enim est mutatio, ad opposita & media, quod si est medium, etiam sic aliqua erit in album non ex non albo generatio: nunc autem non uidetur. Item omne intellectuale, aut intelligibile, mens aut affirmat, aut negat, hoc uero ex definitione patet, cum uerum dicat, aut mentietur: cum enim sic componens dicat, aut neget, uerum dicit: cum uero sic mentietur. Idem in omnibus contradictionibus esse oportet, nisi orationis gratia dicatur, quare neque uerum dicet aliquis, neque non uerum, & præter ens & non ens: quare etiam præter generationem & corruptionem, transmutatio aliqua erit. Item in quibuscunque generibus negatio contrarium inducit, in his etiam erit, ut puta in numeris nec impar, nec non impar, numerus: sed impossibile est, ex definitione autem est manifestum. Item in infinitum procedet, & entia non solè sesquialtera, sed etiam plura erunt, rursus nanque hoc negare, erit

erit ad affirmationem et negationem: & hoc quicquam erit, substantia nanque eius est alia quædam. Item cum aliquo interrogante an album est, dicat quod non, nihil aliud negauit nisi ipsum esse: ipsum uero non esse, negatio est, aduenit autem quibusdam opinio ista, sicuti ceteræ quoque præter communem opinionem sunt, cum enim non possint argumenta contentiosa soluere, cedunt orationi, assentiuntque uerum esse quod syllogisatum est. Quidam itaque ob talem causam dicunt, quidam uerò, propterea quod omnium causam quærunt, principium uerò ad hos omnes ex definitione, fit autem definitio ex eo, quod necessarium est aliquid eos significare, ratio enim, cuius signum est nomen, definitio fit. Videtur autem Heracliti quidem opinio, omnia esse, & non esse, dicens uera omnia facere. Anaxagoræ uerò, esse aliquid contradictionis medium, quare omnia falsa. Cum enim miscentur, neque bonum, neque non bonum est, illud mistum, quare nihil est dicere uerum.

CAPVT VIII.

His autem determinatis, manifestum est, quod illa quoque quæ uno modo, & de omnibus dicuntur, impossibile est esse, ut quidam aiunt, quidam nullum dicentes uerum esse, nihil enim prohibere ita cuncta esse aiunt, uti diametrum commenturabilem esse: quidam uero omnia uera: ferè enim rationes eorum, eademque, quæ & Heracliti sunt, qui enim dicit, quod omnia uera, & omnia falsa, etiam separatim utranque harum orationum dicit, quare si hæc impossibilia sunt, illa quoque impossibilia esse necesse est. Item patet quod contradictiones sunt, quas non possibile est simul ueras esse, neque falsas. Et si id uideri possit magis contingere ex iam dictis, ad has tamen omnes rationes petere oportet, ut in superioribus sermonibus dictum est, non si sit aliquid, aut non sit, sed si aliquid significat, quare ex definitione disputandum est, accipientibus quid uerum, quid uerè falsum significat. Si autem nihil aliud est quam quod uerum est affirmare, aut quod negare falsum est, impossibile est omnia falsa esse: necesse est enim alteram contradictionis partem, ueram esse. Item si omne aut affirmare, aut negare necesse est, impossibile est utraque falsa esse, altera enim contradictionis pars, falsa est. Accidit autem (quod etiam publice fertur) his omnibus orationibus eas seipsas perimere, quæ enim omnia uera dicit, contrariam quoque sibi orationem ueram facit, quare suam ipsius non ueram: contraria nanque, dicit eam non esse ueram: qua uerò omnia falsa, et hæc seipsam, quod si excipiant illa quidem contrariam, quod sola non uera est, hæc uerò seipsam, quod sola non falsa, nihilo minus infinitas accidet eis petere orationes ueras et falsas: qui enim dicit ueram orationem esse ueram, consentit huic quod uera est: hoc uerò in infinitum procedet. Clarum autem est quod nec illi qui omnia quiescere dicunt, uerum dicunt, nec qui omnia moueri: etenim si omnia quidem quiescunt, semper eadem uera & falsa erunt: apparet autem hoc transmutari, qui enim hoc dicit aliquando ipse non erat, & rursus non erit. Si uero omnia mouentur, nihil erit uerum: cuncta ergo falsa, sed demonstratum est, impossibile esse. Item necesse est, ens transmutari: ex aliquo nanque ad aliquid transmutatio. At uerò nec omnia quiescunt, aut mouentur aliquando, semper uero nihil. Est enim quiddam, quod semper mouet ea quæ mouentur: & primum mouens, ipsum immobile est.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIB. V.

CAPVT PRIMVM.

Pincipium hoc quidem dicitur, illud rei, à quo quis primum mouetur: ut puta magnitudinis, & uia, hinc quidem hoc principium est. Ex opposito uerò aliud principium est illud, unde quodque optime fiat, ut doctrinæ, non à primo, ac rei principio, aliquando inchoandum est, sed unde quis facilius discat. Aliud autem, à quo primo insito fit: ut nauis, carina, & domus, fundamentum: animalium quoque quidam cor, quidam cerebrum, quidam quodcunque tale contingit, putant. Aliud uero, à quo primo non insito fit, & à quo primo natura aptus est motus & transmutatio inchoari: ut proles ex patre & matre, & bellum ex contumelia. Aliud porro id, ad cuius electionem mouentur, quæ mouentur, & mutantur, quæ mutatur: quemadmodum ciuitatem principatus, potentia, regna, & tyrannides,

principia dicuntur: etiam artes, & ex his maxime architectonica. Item unde primum res cognita est, illud quoque principum rei dicitur: utputa, demonstrationum suppositiones. Toties autem, causae quoque dicuntur: omnes namque causae, principia. Omnibus igitur principijs commune est, esse primum, unde aut est, aut fit, aut cognoscitur, horum uero quaedam intrinsecus, quaedam extrinsecus sunt. Quare natura quoque principium est, & elementum, mens etiam & electio, & substantia, & quod cuius causa. multis etenim & cognitiones, & motus principium ipsum bonum, & malum.

CAPVT II.

CAusa uero uno modo dicitur, ex qua insita aliquid fit, ut aes, statuae, & argentum, pariter, et horum genera. Alio uero, species & exemplar, haec autem est ratio eius, quod quid erat esse, & horum genera, ut ipsius diapason, duo ad unum; & simpliciter, numerus, & partes, quae in ratione sunt. Item, unde principium mutationis primum, aut quietis: ut qui consuluit, causa; & pater proles, & simpliciter faciens eius quod factum est, & transmutatum transmutati. Item, ut finis: haec autem est cuius causa, ut ambulandi sanitas; propter quid enim ambulat, dicimus ut sanetur; & cum ita dicamus, putamus causam reddidisse, & quaecumque inter illud mouens, & finem, media fiunt: ut sanitatis, attenuatio, purgatio, medicamenta, aut instrumenta: omnia etenim haec finis gratia sunt: differunt uero ab inuicem, eo quod haec quidem instrumenta, illa uero ut opera sunt. Causae itaque feretoties dicuntur. At cum multifariam causae dicantur, accidit multas quoque eiusdem non secundum accidens causas esse: ut statuae, & ars statuaria, & ipsum aes non secundum aliud quippiam, sed prout statua est: non tamen eodem modo, sed hoc quidem ut materia, illa uero ut unde motus. Et inuicem causas esse: ut laborare, bonae habitudinis; haec uero, laborandi: non tamen eodem modo: sed haec quidem ut finis, illud uero principium motus. Item, idem aliquando contrariorum causa est: quod enim cum adfit, alicuius causa est: idem cum absit, causam contrarij nonnunquam dicimus: ut absentiam gubernatoris, naufragij: cuius praesentia, salutis causa erat: ambae autem & praesentia & priuatio, tanquam mouentes causae sunt. Omnes autem nunc dictae causae, in quatuor incidunt manifestissimos modos: elementa etenim syllabarum, & materia factorum, & ignis, & terra, & omnia huiusmodi corporum, partes quoque totius, & suppositiones conclusionis, causae sunt, ut ex quo. Harum uero haec quidem tanquam subiectum, ut partes: haec uero tanquam quod quid erat esse, ut totum, & compositio, & species. Semen uero, & medicus, & consiliator, & simpliciter efficiens, omnia unde transmutationis aut status principium. Caetera uero, tanquam finis, & bonum aliorum: quod enim cuius causa, optimum, & finis aliorum uult esse, nil autem differat, bonum id, an apparens bonum dicatur. Haec itaque causae, ac tot species sunt modi autem causarum, numero quidem multi sunt, in pauciores autem reducuntur. Dicuntur etenim causae etiam earum quae eiusdem speciei sunt, multipliciter, prius uidelicet & posterius alia, quam alia: sanitatis, medicus, & artifex, & ipsius diapason, duplum & numerus: & illa semper, quae continent quodcumque particularium. Item ut ipsum accidens, & eorum genera, ut statuae, aliter Polycletus, & aliter statuarius, quia accidit statuario Polycleto esse: & ea quae continent accidens, ut homo causa statuae: aut simpliciter animal, quoniam Polycletus homo, homo autem animal est. Est autem accidentium quoque aliud alio remotius, & propinquius, utputa, si albus, & musicus dicantur statuae, causa, & non solum Polycletus, aut homo. Praeter omnes autem, quae propriae dicuntur, quae uero secundum accidens, aliae ut potentia dicuntur, aliae ut agentes, ut aedificij extruendi aedificator, aut aedificans aedificator. Similiter autem illae quoque dicuntur de ijs, quorum causae sunt, ut huius statuae, aut simpliciter imaginis, aut huius aeris, aut eris, aut simpliciter materiae: de accidentibus similiter. Item haec & ille, coniunctae dicuntur, utputa non Polycletus, nec statuarius, sed Polycletus, statuarius. Attamen haec omnes, multitudine quidem sex sunt: dicuntur autem dupliciter, aut enim ut singulare, aut ut genus eius, aut ut accidens, aut genus accidentis, aut ut coniunctae, aut simpliciter dictae, item tanquam agentes, aut secundum potentiam. Differunt autem, eo quod agentes quidem & singulares simul sunt, & non sunt tam ipsae, quam illa quorum causae sunt, ueluti hic medicans, huic conualescenti, & hic aedificator, huic quod aedificatur. Quod uero secundum potentiam, non semper, corrumpitur enim simul domus, & aedificator.

CAPVT III.

Elementum dicitur, ex quo componitur primo in existenti indiuisibili specie in aliam speciem, ut uocis elementa, ex quibus componitur uox. Et in qua ultima, diuiditur.

illa uero non amplius in alias uoces ab ipsis specie diuersas: sed & si diuidantur, particulae tamen eorum eiusdem speciei sunt, ut aquae particula, aqua: sed non syllabae. Similiter etiam corporum elementa dicunt, ea dicentes ultima, in quae corpora diuiduntur. Illa uero, non amplius in alia specie differentia corpora. & siue unum, siue plura huiusmodi sunt, haec elementa aiunt. Similiter autem figurationum quoque elementa dicuntur, ac simpliciter demonstrationum. Primae enim demonstrationes, quae in pluribus demonstrationibus insunt, haec elementa demonstrationum dicuntur: sunt autem tales, primi ex tribus per unum medium syllogismi. Hinc autem metaphoricè appellant etiam elementum, quod unum & paruum existens, ad plura utile fit. Quare & paruum, & simplex, & indiuisibile, elementum dicitur. Unde & euenit, quae & maxime uniuersalia sunt, elementa esse: quoniam cum unquodque eorum unum & simplex sit, in multis, aut omnibus, aut quam plurimis inest. Et unum, & punctum, principia esse uidetur. Cum itaque illa quae genera uocantur, uniuersalia & indiuisibilia sint (una enim est ipsorum ratio) genera quidam dicunt elementa, & magis quam differentiam, quoniam genus magis uniuersale est. Cuiusque enim differentia inest, genus quoque sequitur illud, cui uero genus, non utique differentia. Omnibus uero comune est, illud cuiusque esse elementum, quod primum cuique inest.

CAPVT IIII.

Natura uero dicitur uno quidem modo nascentium generatio: ut si quis producta uoce dicat Y. Alio uero, ex quo primo in existente generatur, quod gignitur. Item unde primus motus in unoquoque eorum quae natura sunt, in eo secundum quod ipsum est, nasci autem dicuntur, quaecumque incrementum per aliud habent, tangendo, & connascendo, aut adnascendo, sicuti embriones. Differt autem connascentia a tactu, hic enim nihil aliud praeter tactum necesse est esse, in connascentibus uero est quiddam unum in ambobus idem, quod propter id quod se contingant, ut connascentur, & unum secundum continuationem, & quantitatem, non secundum qualitatem sint. Item natura dicitur, quo primo in ordinato existente, & immobili ex sua potentia, aut est aut fit aliquid eorum, quae natura sunt: ut statuae uasorumque aeneorum, aes, natura dicitur: ligneorum uero, lignum, similiter autem & de caeteris, ex his enim unumquodque est, prima materia salua. hoc enim modo, & eorum quae natura sunt, elementa dicunt esse naturam. quidam ignem, quidam terram, quidam aërem, quidam aquam, quidam aliquid aliud tale dicentes. & quidam aliqua horum, quidam uero haec omnia. Alio item modo, natura dicitur substantia eorum quae natura sunt, sicuti qui dicunt, naturam esse primam compositionem: aut, sicut Empedocles dicit, quod nullius entium natura est, sed mistio solum, & mistorum permutatio est, natura uero ab hominibus nominatur. Quare & quaecumque natura sunt, aut fiunt, iam existente, ex quo aptum est fieri, aut esse, nondum dicimus naturam habere, si speciem & formam non habeat. Natura igitur, quod ex ambobus his est: ut animalia, & partes eorum. Natura uero haec, prima materia: & haec dupliciter, aut quae ad ipsum prima, aut simpliciter prima: utputa operum aeneorum, ad ipsa quidem aes primum, simpliciter autem, aqua fortassis, si omnia quidem liquabilia aqua. Haec species, & substantia. haec autem est generationis finis. Metaphoricè uero, omnino omnis substantia, natura propter hanc dicitur: quoniam & natura, est aliqua substantia. Ex dictis itaque prima, & quae proprie dicitur natura, est substantia eorum in seipsis, ut ipsa sunt, motus principium habent, materia enim eo quod huius est susceptiua, dicitur natura: generationes autem, ac ipsum nasci, eo quod ab hac motus sunt, principium quoque motus eorum quae natura sunt, haec est insita quodammodo aut potentia, aut actu.

CAPVT V.

Necessarium dicitur, sine quo non contingit uiuere, tanquam concausa: ut respirare, & alimentum animali necessarium est, impossibile enim est, absque his animal esse. Et sine quibus, bonum non contingit aut esse, aut fieri, siue aliquid mali repellere, aut eo priuari: ut bibere potionem medicaram, necessarium est, ut non aegrotet: & in Aeginam nauigare, ut pecuniam recipiat. Item uiolentum, & uis, hoc autem est, quod praeter propositum & electionem obstat, & prohibet, uiolentum enim, necessarium dicitur, quare etiam triste, ut Euenus quoque ait, omnis namque necessaria res, tristis est, & uis, necessitas quaedam est, quemadmodum Sophocles dicit, Etiam uis me cogit

hæc facere, & recte, necessitas uidetur ineuitabile quiddam esse: contrarium enim uoluntario, & secundum cogitationem motui est. Item, quod non contingit aliter se habere, necesse dicimus, ita se habere. Et secundum hoc necessarium, cætera quoque omnia dicuntur quodam modo necessaria. Nam & ipsum necessarium aut agere, aut pati, tunc dicitur, cum non contingat propter illud, quod uim infert, secundum propositum fieri: tanquam illa existente necessitate, propter quam non contingit aliter. & in eis, quæ concussa uiuendi, & boni sunt, similiter. Cum enim non contingat, hic quidem ipsum bonum, hic uero ipsum uiuere, & esse sine quibusdam, hæc necessaria, & hæc causa necessitas quædam est. Item demonstratio, necessariorum est, quoniam non contingit aliter se habere, si similiter demonstratum est. huius uero causæ ipsa prima, si impossibile est aliter se habere, ex quibus fit syllogismus. Quorundam itaque alia est causa, ut necessaria sint: quorundam uero nihil, sed propter hæc, alia necessario sunt. Quare & proprie necessarium est, quod simplex est: hoc enim non potest multipliciter se habere, quapropter nec aliter & aliter: etenim multipliciter se haberet. Si igitur aliqua perpetua & immobilia sunt, nihil in eis uolentum, aut præter naturam est.

CAPVT VI.

VNum dicitur uno modo secundum accidens, altero per se, secundum accidens, quidem, Coriscus & musicus, & Coriscus musicus. Idem enim est dicere Coriscus & musicus, & Coriscus musicus: & musicum & iustum, & musicus iustus Coriscus. Cuncta enim hæc unum dicuntur secundum accidens, iustum quidem & musicum, quoniam uni substantiæ accidunt, musicum uero & Coriscus, quoniam alterum alteri accidit. Similiter etiam quodam modo musicus Coriscus, cum Corisco unum est, quoniam altera partium earum quæ in oratione sunt, alteri accidit: utputa musicum Corisco, & musicus Coriscus, iusto Corisco, quoniam utriusque pars una eidem uni accidit. nihil enim differt, aut Corisco musicum accidere, aut isti hoc, similiter autem, tam si de genere, quam si de aliquo uniuersalium nominum accidens dicatur: utputa, quod idem homo, & musicus homo, aut enim homini, qui una est substantia, musicum accidit: aut quoniam ambo alicui singularium accidunt, ueluti Corisco, non tamen eodem modo ambo insunt: sed hoc quidem, ut genus fortassis, & ut in substantia: illud uero ut habitus, aut passio substantiæ. Quæcumque itaque secundum accidens unum dicuntur, hoc modo dicuntur. Illorum uero quæ per se unum dicuntur, hæc quidem dicuntur eo, quod continua sunt: ut facis, uinculo: & ligna, uisco, linea quoque, etiam si curva sit, sed continua, una dicitur: sicuti partium etiam unaquæque, crus, & brachium. Ex his autem ipsis, illa magis unum sunt, quæ natura, quam arte continua sunt. Continuum uero dicitur, cuius unus per se motus, & non potest aliter esse, unus uero, qui indiuisibilis, indiuisibilis autem, secundum tempus. Secundum se autem continua, quæcumque non tactu unum sunt, si enim pones inuicem tangentia ligna, non dices ea unum, neque lignum, neque corpus, nec aliquid continuum esse: igitur & illa quæcumque omnino continua sunt, unum dicuntur, etiam si habeant flexionem, & adhuc magis, quæ non habent: ut tibia aut femur, quam crus, quoniam contingit, unum non esse motum cruris, & recta magis, quam curva, unum est, curuam uero, & angulum habentem, & unam, & non unam dicimus: quoniam contingit, & non simul eius motum, & simul esse, recte uero, semper simul, nullaque particula magnitudinem habens, hæc quidem quiescit, hæc uero mouetur, quemadmodum curuæ. Alio item modo unum dicitur, cum subiectum sit specie, indifferens autem, quorum species indiuisibilis secundum sensum est. Subiectum uero, aut primum, aut ultimum ad finem. Etenim uinum unum, & aqua una dicitur, quatenus indiuisibilis secundum speciem est. Liqueoresque omnes, ut oleum, uinum, & liquabilia, unum dicuntur, quoniam omnium ultimum subiectum idem est. aqua namque & aer, hæc omnia sunt. Dicuntur autem unum, & quorum unum genus differens, oppositis differentijs: ut homo, equus, canis, unum quid, quoniam omnia animalia. Et quodam simili modo, sicuti materia una. Hæc autem quandoque quidem, ita unum dicuntur, quandoque uero superiore genere, quod idem dicitur, si ultimæ generis species sunt, illa autem superiora ipsis: utputa triangulus duorum æqualium laterum, una & eadem figura cum triangulo trium æqualium laterum est: ambo etenim trianguli, sed non

non idem trianguli. Item unum ea dicuntur, quorum ratio, quod quid erat esse dicens, indiuisibilis ad aliam est, quid erat esse rei significantem, ipsa enim per seipsam omnis ratio, diuisibilis, sic enim & auctum, & diminutum unum est, quoniam ratio una. quemadmodum in superficiebus est ipsius speciei una. Et omnino quorumcunque intellectio, quæ quod quid erat esse intelligit, indiuisibilis est, neque separare potest nec tempore, nec loco, nec ratione, hæc maxime unum sunt, & horum quæcumque substantiæ sunt. Uniuersaliter namque quotcumque non habent diuisionem, quatenus non habent, eatenus unum dicuntur. utputa si prout homo non habet diuisionem, unus est homo: quod si pro ut animal, unum animal: quod si prout magnitudo, una magnitudo. Plurima itaque unum dicuntur, eo quod aliquid unum aut agunt, aut patiuntur, aut habent, aut ad aliquid unum sunt. Quæ uero primo unum dicuntur, illa sunt, quorum substantia una: una uero, aut continuatione, aut specie, aut ratione, numeramus etenim tanquam plura, aut quæ non continua sunt, quorum species non est una, aut quorum ratio non est una. Item est quidem, ut quotcumque dicamus continuitate unum esse, modo quantum, & continuum sit, est autem ut non aliquid totum sit: hoc autem, si non habeant speciem unam, non enim dicemus similiter unum (cum uiderimus partes calceamenti quomodocunque compositas) propter continuitatem: sed si ita, ut calceamentum sit, ac quandam speciem habeat, tunc unum. Quare maxime linearum circuli ea una est, quoniam tota & perfecta est: uni autem esse, principium est alicui numero esse, prima enim mensura principium est, quo namque primo cognoscimus, hæc prima cuiusque generis mensura. Principium itaque scibilis circa unum quodque, ipsum unum, non est autem idem in cunctis generibus unum, sed hic quidem diesis, hic uero uocalis aut muta, grauitatis autem, aliud: & motus, aliud, ubique autem, ipsum unum aut quantitate, aut specie indiuisibile. Illud igitur, quod secundum quantum, & prout quantum indiuisibile est, quod quidem omnino, & sine positione est, dicitur unitas: quod uero omnino, et positionem habens, punctum, quod autem secundum unum, linea: quod uero secundum duo, superficies: quod autem omnino, & in tria secundum quantum diuisibile, corpus, & conuerso, in duo quidem diuisibile, superficies est: quod uero in unum, linea, quod autem nequaquam secundum quantitatem diuisibile est, punctum & unitas est, quæ quidem sine positione, unitas: quod uero habet positionem, punctum. Item alia numero, alia genere, alia specie, alia analogice unum sunt. Numero quidem, quorum materia una: specie uero, quorum ratio una: genere autem, quorum eadem prædicationis figura: secundum analogiam uero, quæcumque se habent, ut ad aliud. Semper autem posteriora sequuntur præcedentia, utputa quæcumque numero, specie quoque unum sunt: quæcumque uero specie, non etiam numero, sed genere cuncta unum sunt, quæcumque etiam specie: quæcumque autem genere, non omnia specie, sed secundum analogiam, quæcumque uero analogia unum, non omnia genere. Manifestum autem etiam est, quod multa quoque uni oppositè dicuntur, quædam enim eo quod non sint continua, quædam uero eo quod diuisibile secundum speciem materiam habeant, aut primam, aut ultimam: quædam autem eo quod rationes, quod quid erat esse dicentes, plures sint.

CAPVT VII.

ENs dicitur aliud secundum accidens, aliud per se, secundum accidens quidem, ut iustum musicus esse dicimus, & hominem musicum, ac musicum hominem similiter dicentes, ac cum dicimus musicum ædificare, quia accidit ædificatori musico esse, aut musico ædificatori, hoc etenim hoc esse dicere, significat hoc huic accidere, ita igitur de ijs quæ dicta sunt, cum hominem dicimus musicum esse, et musicum hominem, aut album musicum, siue hunc album, hoc quidem, quoniam ambo eidem accidunt: illud uero, quoniam enti accidit. Hoc autem musicum hominem, quoniam huic musicum accidit, ita etiam dicitur album esse, quoniam cui accidit, illud est. Quæ igitur secundum accidens esse dicuntur, ita dicuntur, aut quoniam eidem enti ambo insunt, aut illi enti inest: aut quoniam ipsum inest, cui inest, de quo ipsum prædicatur, per se uero esse dicuntur, quæcumque significant prædicationis figuras, quoties enim dicuntur, toties ipsum esse significant, cum ergo eorū quæ prædicantur, quædam ipsum quid esse significant, quædam quale, quædam quantum, quædam ad aliquid, quædam facere, aut pati, quædam ubi, quædam quando, horū cuique idem ipsum esse signifi-

cat. nihil enim differt: homo conualefcens est, aut homo conualefcit. & homo ambulans uel incedens est, aut homo ambulat, uel incedit: similiter in alijs quoque. Item ipsum esse, & ipsum est, significat, quod uerum est: ipsum uero non esse, quod non uerum, sed falsum, similiter, tam in affirmatione, quam in negatione, ut puta, quod Socrates musicus est, quoniam uerum hoc est: aut quoniam Socrates non albus, quoniam uerum. Quod autem diameter non sit incommensurabilis, quoniam falsum est. Item ipsum esse, & ipsum ens, quoddam eorum quae dicta sunt, potentia dici posse significat, quoddam actum, uidens etenim dicimus esse, & quod potentia, ut dicitur, uidet, & quod actum, ipsum quoque sciens similiter, & quod potest uti scientia, & quod iam utitur, ac etiam quiescens, tum illud cui iam inest quies, tum quod quiescere potest, similiter autem in substantijs, etenim Mercurium in lapide dicimus esse, & lineam medietatem, ac triticum, quod nondum maturum est, quando uero possibile, & quando non, in alijs determinandum est.

CAPVT VIII.

Substantia dicuntur & simplicia corpora, ut terra, ignis, aqua, & quae talia sunt, & uniuersaliter corpora, & quae ex his consistunt animalia: & daemonia, ac eorum particulae, haec uero omnia dicuntur substantia, quoniam non dicuntur de subiecto, sed de eis caetera. Alio uero modo quodcunque fuerit causa existentiae, talibusque inexistentis, quae non dicuntur de subiecto, ut anima animali. Item quaecunque particulae insitae sint in talibus, definiens, & quod quid significantes, quibus peremptis, totum perimitur: ut superficie, corpus, ut quidam aiunt, & linea, superficies: & uniuersaliter, numerus uidetur quibusdam talis esse (eo etenim perempto, nihil esse) & omnia terminare. Item quod quid erat esse, cuius ratio definitio est, & hoc uniuersumque substantia dicitur. Accidit igitur duobus modis substantiam dici, & ipsum ultimum subiectum, quod non dicitur de alio: & id, quod cum quod quid sit, etiam separabile fuerit, tale uero cuiusque forma & species.

CAPVT IX.

Eadem uero, quaedam secundum accidens dicuntur: ut album, & musicum idem, quoniam eidem accidunt, ac homo & musicum, quoniam alterum alteri accidit. musicus uero homo, quoniam musicum, homini accidit, utrique uero hoc, & huic utrunque illorum, etenim homini musico, & homo & musicum idem dicitur, & his illud, quare omnia haec uniuersaliter non dicuntur, non enim est uerum dicere, quod omnis homo idem & musicum: uniuersalia nanque per se existunt, accidentia uero non per se, sed de singularibus simpliciter: idem enim uidetur Socrates, & Socrates musicus esse. Socrates enim, non de multis, quare non dicitur omnis Socrates, sicuti omnis homo. Quedam igitur ita dicuntur eadem, quaedam uero per se, sicuti & unum, etenim quorum materia, aut specie aut numero una, eadem dicuntur, & quorum substantia, una. Quare patet, quod identitas unitas quaedam essentiae est, aut plurimum, aut cum ut pluribus utatur, ut puta cum dicat ipsum sibi ipsi idem, ut duobus enim ipso utitur. Diuersa uero dicuntur, quorum aut species plures, aut materia, aut ratio substantiae, & omnino, diuersum dicitur oppositè ad id, quod idem dicitur. Differentia uero dicuntur, quaecunque diuersa sunt, cum idem quid sint, modo non sint idem numero, sed aut specie, aut genere, aut proportione. Item, quorum diuersum genus, & contraria, & quaecunque diuersitatem in substantia habent, Similia dicuntur & quae idem passa sunt, & quae plura eadem quam diuersa, passa sunt, & quorum qualitas una, ac secundum quaecunque contrariorum alteri contingit, id quod plura his aut magis propria habet, simile illi est. Oppositè uero, similibus dissimilia dicuntur.

CAPVT X.

Opposita dicuntur, contradictio, contraria, ad aliquid, priuatio & habitus, & ea, ex quibus, & in quae ultima: ut generationes & corruptiones, & quaecunque susceptio amborum, non contingit simul adesse, haec opponi dicuntur aut ipsa, aut ex quibus sunt, fuscum nanque & album, simul eidem non insunt, quare ea, ex quibus sunt, opponuntur ipsis. Contraria dicuntur: quae non possunt simul eidem adesse, cum eorum sint, quae secundum genus differunt, & quae plurimum differunt, cum in eodem genere sint, quae uero plurimum differunt, cum in eodem susceptio sint, ac etiam quae plurimum differunt,

differunt, cum eorum sint quae sub eadem potentia sunt, & quorum differentia maxima, aut simpliciter, aut secundum genus, aut secundum speciem. Caetera uero contraria dicuntur, quaedam eo quod talia habent, quaedam eo quod susceptio talium sunt, quaedam eo quod actiua aut passiuua talium sunt, aut agentia, aut patientia, aut abiectioes, aut sumptiones, aut habitus, aut priuationes sunt horum, aut talium. Cum autem unum & ens multipliciter dicatur, necesse est, ut caetera quoque, quaecunque secundum haec dicuntur, sequantur: quare & idem, & diuersum, & contrarium, ut secundum unumquodque praedicamentum diuersum sit. Diuersa uero specie dicuntur, quaecunque cum eiusdem sint generis, non sunt subalterna: & quaecunque cum in eodem genere sint, differentiam habent: & quaecunque in substantia contrarietatem habent. Contraria quoque diuersa specie inuicem sunt, aut omnia, aut quae primo dicuntur, & quorum in ultima generis specieratione diuersae: ut homo & equus, indiuidua generis, rationes uero eorum diuersae: & quaecunque, cum in eadem substantia sint, differentiam habent, Eadem uero specie sunt, quaecunque his oppositè dicuntur.

CAPVT XI.

Priora & posteriora dicuntur, uno quidem modo tanquam aliquo primo & principio in quoque genere existente, quod propinquius est principio cuiusdam determinato aut simpliciter, & natura, aut ad aliquid, aut ubi, aut ab aliquibus, ut puta quaedam secundum locum, eo quod propinquiora sunt alicui loco natura determinato, medio uidelicet, aut ultimo, aut ad quodcunque: quod uero remotius, est posterius. Quedam, secundum tempus, aliqua enim, quod remotiora a nunc sunt: ut de eis quae facta sunt, quae enim in Troia fuerunt, priora sunt ijs quae apud Mediam facta sunt, quoniam remotius a nunc distant, aliqua uero eo, quod propinquiora ipsi nunc sunt: ut de futuris, prius enim festum, quod apud Nemeam futurum est, quam quod apud Delphos, quoniam, propinquius ipsi nunc est, ut principio, & primo ipso nunc, posito. Quedam secundum motum, quod enim propinquius primo mouente est, prius est, ut puer uiro: etenim quoddam & hoc simpliciter principium est. Quedam secundum potentiam: quod enim excellit potentia, & fortius est, prius est, tale uero est, cuius electionem, ut alterum, & quod posterius est, sequatur necesse est, ita ut non mouente, illo non: & mouente, moueatur, electio enim principium est. Quedam secundum ordinem, haec uero sunt, quaecunque ab aliquo uno determinato proportionaliter distant: ut in tripodijs, qui secundum locum obtinet, prior est eo qui tertium tenet, & paranete, quam neta: illic enim tripodij ductor, hic uero media principium est, haec itaque hoc modo priora dicuntur. Alio uero modo, quod cognitione prius, tanquam & simpliciter prius, horum autem aliter ea quae secundum rationem, atque ea quae secundum sensum, secundum enim rationem, uniuersalia priora: secundum uero sensum, singularia, & secundum rationem, accidens, toto prius: ut musicum, homine musico, non enim erit ratio tota absque parte, tametsi non contingit musicum esse, si non sit aliquis musicus. Item priora dicuntur, passiones priorum: ut rectitudo, leuitate, istud enim linea per se passio, hoc uero superficies: quaedam igitur ita priora & posteriora dicuntur. Quedam uero secundum naturam, & substantiam, quaecunque contingunt absque alijs esse: ista uero sine illis minime, qua diuisione usus est Plato. Cum autem ipsum esse multipliciter dicatur, primo quidem subiectum est prius, propter quod substantia prior. Deinde aliter quae secundum potentiam, & quae secundum actum, quaedam enim secundum potentiam priora sunt, quaedam uero secundum actum: ueluti secundum potentiam quidem, dimidia quam tota: & particula, quam totum: & materia, quam substantia, secundum actum uero, posterior: dissoluto etenim, secundum actum erit, quodam modo igitur omnia quaecunque prius, & posterius dicuntur, secundum haec dicuntur: quaedam enim secundum generationem, contingit absque alijs esse: ut totum, partibus, quaedam uero secundum corruptionem, ut pars: toto, similiter etiam caetera.

CAPVT XII.

Potentia dicitur, quaedam quidem principium motus, aut transmutationis in altero, aut prout alterum est: ut aedificatiua potentia est, quae non inest in aedificato: sed ars medendi cum sit potentia, inest tamen in eo qui sanatur, sed non prout sanatur, quaedam igitur omnino principium transmutationis aut motus dicitur, potentia in altero, aut prout alterum est. Quedam uero ab altero, aut prout alterum est, secundum quam profectio, quod patitur, aliquid patitur, quandoque igitur, si quid quodcunque pati possibile

possibile est, dicimus illud posse pati, quandoque uerò non secundum omnem passionem, sed si ad melius. Item qua eius, quod bene, quippiam efficiatur, aut secundum electionem, aliquando enim eos qui solum ambulauerunt, aut dixerunt, non autem bene, nec ut proposuerunt, non dicimus posse dicere, aut ambulare; similiter quoque de pati. Item quicumque habitus secundum quos impossibilia omnino, aut immutabilia sint, aut non facile ad deterius moueantur, potentiae dicuntur. franguntur nanque, & conteruntur, & flectuntur, & omnino corrumpuntur, non propter posse, sed propter non posse, & in aliquo deficere. impassibilia uerò à talibus sunt, quae propter potentiam & posse, & aliquatenus se habere, uix et parum patiuntur. Cum autem potentia tot modis dicatur, potens quoque uno quidem modo dicitur, quod motus, aut transmutationis principium habet, etenim secundum modum potens quid est in altero, aut prout alterum est. Alio uerò, si quid eius aliud talem potentiam habet. Alio uerò, si quid ad quodcumque transmutetur, siue in peius, siue in melius, potentiam habeat, etenim quod corrumpitur, uidetur possibile esse corrumpi, aliter non corrumpetur, si impossibile esset. nunc autem, habet quandam dispositionem, causam & principium huiusmodi passionis, quandoque enim propterea quod habet, quandoque propterea quod priuatur, tale uidetur esse. Quod si priuatio, habitus quodam modo est. omnia propterea quod habent, profectò aliquid erunt. æquiuocè autem dicimus, ipsum ens, quare propterea quod habet habitum quendam, & principium, possibile est. & propterea quod habet huius priuationem, si possibile est priuationem habere. Alio autem modo, propterea quod non habet eius potentiam, aut principium in altero, aut prout alterum, corruptiuam. Item hæc omnia, aut eo quod solum contingant hæc fieri, aut non fieri, aut eo quod bene, etenim inanimatis etiam talis potentia inest, ut instrumentis, aliquam enim posse sonare lyram, aiunt: aliquam minime, si non bene sonans est. Impotentia uero potentiae priuatio est, & quaedam talis principij ablatio, quale diximus, aut omnino, aut ab eo qui natura aptus est habere, aut & cum natura aptus sit habere, non enim similiter dicunt impossibile esse, puerum generare, & uirum eunuchum. Item utriusque potentie est impotentia opposita, & ei quae solum motiua, & ei quae bene motiua est. Impossibilia quoque quaedam secundum hanc impotentiam dicuntur, quaedam alio modo: uel possibile impossibile quidem, cuius contrariū necessariò uerum est. ueluti diametrum commensurabilem esse, impossibile est: quoniam falsum huiusmodi est, & cuius contrarium non solum uerum, sed necessariò quoque est, ut incommensurabilis sit, commensurabile igitur non solum falsum, sed necessariò etiam falsum est. Ipsum uerò possibile huic contrarium, cum non sit necessarium, contrariū falsum esse, ut sedere hominem, possibile est: non enim necessariò non sedere falsum est. possibile itaque uno quidem modo significat, ut dictum est, quod non necessariò falsum est: alio uerò, ipsum uerum esse. alio autem, contingens uerum esse, metaphoricè autem, quae in geometria potentia dicitur. hæc igitur possibilia, non secundum potentiam. Quae autem dicuntur, omnia ad primam unam dicuntur, hæc autem, est principium transmutationis in altero, prout alterum est, caetera nanque possibilia dicuntur, quaedam eo quod eorum aliquid talem potentiam habet, quaedam eo quod non habent, quaedam eo quod sic habent. Similiter etiam impossibilia. Quare propria primae potentiae definitio profectò erit, principium transmutatiuum in altero, prout alterum est.

CAPVT X.

Quantum dicitur, quod insita diuisibile, quorum utrunque aut singula unum quid, & quod quid apta sunt esse. Multitudo igitur, quantum quid, si numerabilis est: magnitudo uerò, si mensurabilis. Dicitur autem multitudo quidem, quae potentia diuisibilis est in non continua, magnitudo uerò, quae non in continua. Magnitudinis autem, quae quidem ad unum continua est longitudo. Quae uerò ad duo, latitudo. Quae autem ad tria, profunditas est. Horum autem multitudo quidem finita, numerus. Longitudo uerò, linea. Latitudo autem, superficies. Profunditas uerò, corpus est. Item alia, per se quanta quaedam dicuntur, alia, secundum accidens. utputa linea quidem, quantum quiddam per se est: musicum uerò, secundum accidens. Eorum uero quae per se sunt, quaedam secundum substantiam sunt, ut linea quantum quiddam (in definitione nanque quod quid est dicenti, quantum quiddam inest) quaedam passiones & habitus huiusmodi substantiae sunt, ut multum & paucum, longum & breue, latum & strictum, profundum & humile, graue et leue, et caetera quoque huiusmodi, sunt autem magni etiam & parui, maius et minus, tam secundum se, quam ad seinutem dicta, quanti per se passiones, transferuntur autem & ad

ad alia ista nomina. Eorum autem quae secundum accidens dicuntur quanta, quoddam ita dicitur, ut praedictum est, quod musicum, & album quantum est: eo quod illud cui insunt, quantum quid est, quaedam, motus & tempus: & hæc enim quanta quaedam & continua dicuntur, eo quod illa diuisibilia sunt, quorum hæc sunt passiones. dico autem non quod mouetur, sed quo motus est: etenim quoniam illud quantum est, & motio est quanta; tempus autem, propter illam.

CAPVT XIII.

Vale dicitur uno modo, differentia substantiae: utputa quale animal homo, quoniam bipes: equus uerò, quadrupes: & circulus qualis quaedam figura, quoniam absque angulis est, tanquam differentia, quae secundum substantiam qualitas sit, uno itaque modo: qualitas dicitur substantiae differentia alio ut immobilis & mathematica: ueluti numeri, quales quidam sunt: ut qui compositi, & non solum qui ad unum sunt, sed ij quorum imitatio superficies, & solidum: hi autem sunt, qui quoties quanti, aut quoties quanti quoties, & omnino quod in substantia praeter quantum existit: substantia nanque cuiusque est, quod semel, utputa ipsorum sex, non qui bis uel ter, sed qui semel: sex enim semel, sex sunt. Item quaecumque substantiarum, quae mouentur, passiones, ut caliditas & frigiditas, albedo & nigredo, grauitas & leuitas, & quaecumque similia secundum quae dicuntur alterari corpora, ipsis mutatis. Item, secundum uirtutem & malitiam, & omnino bonum & malum: Ferè itaque secundum duos modos dici possit ipsum quale, & horum unum maxime proprium: prima etenim qualitas, substantiae differentia est, huius autem pars, & quae in numeris qualitas est, etenim differentia quaedam substantiarum est, sed non aut eorum quae mouentur, aut non prout mouentur. hæc autem, passiones eorum quae mouentur, prout mouentur sunt, & motuum & differentiae, uirtus autem & malitia, passionum quaedam partes sunt: differentias enim motus & actionis quaedam manifestant, secundum quas bene uel male agunt, aut patiuntur, ea quae in motu sunt: quod enim hoc modo potest moueri, aut agere, bonum: quod uero illo modo & contrario, malum. maxime autem bonum & malum significant qualitatem in illis quae animata sunt, & illis maxime quae habent electionem.

CAPVT XV.

Ad aliquid dicuntur quaedam, ut duplum ad dimidiam, triplum ad tertiam partem: simpliciter multiplex, ad multiplicati partem: & excedens, ad excessum. Quaedam uel calefactiuum ad calefactibile, & seciuum ad secabile, simpliciter actiuum ad passiuum. Quaedam ut mensurabile ad mensuram, & scibile ad scientiam, & sensibile ad sensum. Dicuntur autem prima secundum numerum, aut simpliciter, aut determinate ad eos, aut ad unum: utputa, duplum quidem ad unum, numerus determinatus: multiplex uero secundum numerum, ad unum non tamen determinatum, ut hunc uel hunc, sesquialterum uero ad subsequalterum secundum numerum, ad numerum determinatum, superpartiens autem ad suppartientem secundum indeterminatum, sicuti multiplex ad unum: excedens autem ad excessum, omnino indeterminatum secundum numerum: numerus enim commensurabilis, secundum uero incommensurabilem numerum dicitur. excedens enim ad excessum tantum est, & ultra: hoc uero indeterminatum est. quodcumque enim contingit, est aut æquale, aut non æquale, hæc itaque ad aliquid omnia secundum numerum dicuntur, & numeri passiones sunt. Et adhuc æquale, simili, & idem secundum alium modum. Secundum unum etenim omnia dicuntur, eadem enim sunt, quorum substantia una. Similia uerò, quorum qualitas una. Aequalia autem, quorum quantitas una: ipsum uero unum, numeri principium, & mensura: unde hæc omnia ad aliquid dicuntur, secundum numerum quidem, non tamen eodem modo. Actiua uero & passiuua, secundum actiuam & passiuam potentiam, & potentiarum actiones: utputa calefactiuum ad calefactibile, quoniam possunt: & rursus calefacti ad id quod calefit, & secas ad id quod secatur, ut agētia. Eorum autem quae secundum numerum sunt, non sunt actiones, nisi quemadmodum in alijs dictum est, sed secundum motum actiones non existunt. Eorum uero quae secundum potentiam, etiam secundum tempora iam dicuntur ad aliquid: ueluti quod fecit, ad id quod factum est: id quod factum est, ad id quod faciendum est, sic enim pater quoque filij pater dicitur: hoc enim fecit, at illud passum quid est. Item quaedam secundum priuationem potentiae, ut impossibile: & quaecumque ita dicuntur, ut inuisibile. Quaecumque igitur secundum numerum & potentiam ad aliquid dicuntur, cuncta sunt ad aliquid, eo quod ipsum quod est alterius, dicitur ipsum quod

quod est, sed non eo quod aliud ad illud mensurabile, & scibile, & intelligibile, eo quod aliud ad illud dicitur. Nam intelligibile significat, quod eius est intellectus. Non est autem intellectus ad illud, cuius intellectus est. idem enim profecto bis dictum esset: similiter & usus cuiusdam est usus, non cuius est usus (est uerum est hoc dicere) sed ad colorem, aut aliquid aliud tale; illo uero modo bis idem diceretur, quod usus est cuius est usus. Eorum igitur quae per se ad aliquid dicitur, quaedam ita dicuntur, quaedam si genera eorum talia sunt; ut puta medendi ars eorum est, quae ad aliquid sunt, quoniam genus eius scientia uidetur eorū esse, quae ad aliquid sunt. Item secundū quae ad aliquid dicuntur, ea quae illa habent; ut aequalitas, quoniam ipsum aequale; & similitudo, quoniam & ipsum simile. Aliqua uero secundū accidens dicuntur; ut homo aliquid, quoniam accidit ei duplo esse, hoc autem eorū est quae ad aliquid sunt; aut album, si eidem accidit duplo & albo esse.

CAPVT XVI.

Perfectum dicitur uno quidem modo, extra quod non est ullam accipere particulam; ut puta, tempus ipsum uniuersumque perfectum est, extra quod non est ullum accipere tempus, quod pars huius temporis sit. Et quod secundum uirtutē, et quod est eius quod bene, non habens excessum ad genus: ut perfectus musicus, & perfectus tibicen, cum secundum propriae uirtutis speciem in nullo deficient. ita etiam in malis, metaphoricē dicimus calumniatorem perfectum, & furem perfectum, quoniam etiam bonos eos appellamus; ut puta furem bonum, & calumniatorem bonum. Virtus quoque, quaedam perfectio est: unumquodque namque tunc perfectum est, cuncta quoque substantia tunc perfecta, cum secundū speciem propriae uirtutis nulla desit particula magnitudinis naturalis. Item, quibus finis studiosus est, ea perfecta dicuntur: etenim secundum quod habent finem, perfecta dicuntur. Quare cum finis ultimorum quippiam est, ad parua quoque transferentes dicimus perfecte interemptum esse, & perfecte corruptum esse, cum nil corruptionis aut mali desit, sed in ultimo sit: propter quod & mors metaphoricē dicitur finis, quoniam ultima: finis autem, & quod cuius gratia, ultimum. Quaecunque igitur per se perfecta dicuntur, toties dicuntur: quaedam eo quod secundum bene, in nullo deficient, nec habent in aliquo genere excessum, nec est quicquam extra; caetera uero iam secundum ipsa, eo quod aut aliquid tale faciunt, aut habent, aut conueniunt, aut tali, aut aliquo alio modo ad ea, quae primo dicta sunt, perfecta dicuntur.

CAPVT XVII.

Terminus dicitur, quod ultimum cuiusque est, extra quod nihil est accipere primum, & intra quod omnia primum. Et quod magnitudinis species, aut magnitudinem habentis. Et cuiusque finis: tale uero est, ad quod motus & actus, non a quo. Quandoque autem ambo, a quo, & ad quod. Et cuius causa, et substantia uniuersumque, ac quod quid erat esse unicuique: cognitionis enim hoc terminus est: quod si cognitionis, rei quoque est. Quare patet, quod quoties dicitur principium, toties etiam terminus, & amplius: principium namque terminus quidem, sed non omnis terminus principium.

CAPVT XVIII.

Secundum quod multipliciter dicitur, uno modo, species & substantia cuiusque rei; ut secundū quod bonus, ipsum bonum. Alio, in quo primo fieri aptum est, ut color in superficie: quod igitur primo dictum est secundum quod, ipsa species est: secundo uero tanquam cuiusque materia, & primum cuiusque subiectum. Et omnino ipsum secundum quod toties dictum erit, quoties dicitur causa: secundum quod enim uenit, aut qua causa uenit, dicitur & secundum quod paralogizatum, siue syllogizatum est, & quae syllogismi siue paralogismi causa est. Item secundum quod dicitur, quod secundum positionem est, secundum quod stetit, aut secundum quod uadit: etenim haec omnia positionem & locum significant. Quare et secundū se, multipliciter ut dicatur necesse est: uno namque modo secundum se, est quod erat esse cuiuslibet: ut Callias, & quod quid erat esse Callia. Alio uero, quaecumque in eo quod quid est insunt, ut puta Callias, secundum se animal est, in ratione enim, animal inest: Callias enim quoddam animal est. Item si in seipso primo suscepit, aut in aliquo fuit: ut puta, superficies alba secundum se; & homo, secundum se uiuens, anima namque pars quaedam hominis est, in qua prima ipsum uiuere est. Item cuius non est aliqua alia causa, hominis namque multae causae sunt, animal, bipes: attamen secundū se homo est homo. Item quaecumque soli, prout soli, insunt. Quare quod separatum est, secundum se est.

Caput

CAPVT XIX.

Dispositio dicitur ordo partes habentis, aut secundum locum, aut secundum potentiam, aut secundum speciem, positionem enim quandam esse oportet, sicut ipsum etiam dispositionis nomen significat.

CAPVT XX.

Habitus autem dicitur uno modo tanquam quidam habentis, & habiti actus, sicut actio quaedam aut motus, nam cum hoc quidem efficit, illud uero fit, est media effectio. Ita & habentis uestem & uestis habitae, est medius habitus. Hunc itaque habitum, quod non contingit habere, manifestum est, in infinitum enim progredetur, si habiti esset habitum habere. Alio modo habitus dicitur dispositio secundum quam bene uel male disponitur dispositum, & aut secundum se, aut ad aliud: ut sanitas, quidam habitus est: dispositio etenim, talis est. Item habitus dicitur, si particula talis dispositionis sit. Quare partium quoque uirtus, quidam habitus est.

CAPVT XXI.

Passio dicitur, uno quidem modo qualitas, secundum quam alterari contingit, ut album & nigrum, dulce & amarum, grauitas & leuitas, & quaecunque alia similia. Alio modo, horum actiones & iam alterationes. Item harum magis, quae noxiae alterationes & motus, & maxime quae tristes & noxiae sunt. Item calamitatum & tristium magnitudines, passiones dicuntur.

CAPVT XXII.

Privatio dicitur uno modo, si non habeat aliquid eorum quae apta sunt haberi etiam si ipsum non sit natura aptum habere, ut planta dicitur oculis priuari. Alio modo, si cum aut ipsum, aut genus eius aptum habere sit, non habeat, ut puta, aliter caecus homo uisu priuatur, & aliter talpa, haec quidem secundum genus, ille uero secundum se. Item si cum aptum sit, & quando sit aptum habere, non habeat: caecitas namque priuatio quaedam est, caecus autem non secundum omnem aetatem, sed si in qua aptus est habere, non habet. Similiter si in quo, & secundum quod, & ad quod, & quemadmodum natura aptus sit, non habeat. Item uolenta cuiusque ablatio, priuatio dicitur, & quoties negationes ab IN, uel simili negatione incipientes dicuntur, toties etiam priuationes dicuntur, inaequale namque dicitur, eo quod non habeat aequalitatem, aptum existens habere. Inuisibile uero, eo quod non habeat omnino colorem, & quod exiguum, & impes, eo quod & non habeat omnino pedes, & quod debiles. Item cum parum quid habeat, ut cum dicimus oliuam exossem, hoc autem est, eo quod exile quiddam habet. Item, cum non facile, aut non bene: ut infecabile, non solum eo quod non fecetur, sed etiam eo quod non facile, nec bene. Item, cum omnino non habeat, caecus namque dicitur non qui unoculus est, sed qui utriusque oculi uisu caret. Quare non omnis, bonus uel malus, aut iustus uel iniustus, sed etiam intermedium est.

CAPVT XXIII.

Habere, multipliciter dicitur: uno modo cum quid secundum suam naturam aut furum impetum agat: quare dicitur, quod febris hominem habet, & tyranni ciuitates, & induti uestem. Alio modo, in quo quid tanquam susceptiuo existit: ut aes, habet statuam speciem, & corpus agritudinem. Alio modo, ut continens ea quae contenta sunt, in quo namque contentum quiddam est, haberi ab eo dicitur, ut uas habere humidum dicimus; & urbem, homines: & nauem nautas: sic & totum, partes habet. Item quod prohibet aliquid secundum suum impetum moueri aut agere, habere dicitur hoc ipsum: ut & columna, imposita onerat; & ut poetae Atlantem faciunt coelum habere, tanquam nisi ipse teneat, calurum super terram, ut quidam Physiologorum tradunt: hoc autem modo & continens dicitur quae continet habere, tanquam separaretur secundum suum impetum unumquodque. In aliquo etiam esse, similiter & consequenter sicuti habere dicitur.

CAPVT XXIII.

Ex aliquo esse, uno modo dicitur ex quo, ut ex materia est: & hoc dupliciter, aut secundum primum genus, aut secundum ultimam speciem: ut puta, omnia liquabilia quodam modo quidem ex aqua sunt, quodam modo uero, ex aere statua est. Vno modo dicitur, ex primo mouente principio, ut ex quo pugna: ex conuictio, quia hoc pugnae principium. Vno modo, ex composito, ex materia & forma: sicuti ex toto, partes & uer-

Nn

420
sus, ex iliade: & lapides ex domo, finis namq; est forma; perfectum uerò, quod habet finem. Quaedam uerò tanquam ex parte species, ut homo ex bipede: & syllaba, ex elemento: aliter namq; hoc atq; statua ex aere; ex sensibili namq; materia, composita substantia est, species quoq; ex speciei materia. Quaedam itaq; ita dicuntur, Quaedam, si quis horum modorum secundum aliquam partem sit: ut ex patre & matre proles & ex terra plantæ: quia ex aliqua eorum parte. Vno modo post, quod tempore: ut ex die nox, & ex sereno tempestas: quoniam hoc post illud, horum autem quaedam eo quòd habent mutuam transmutationem, ita dicuntur, sicuti & quæ nunc dicta sunt, quaedam, eo quòd solum secundum tempus consequuntur: ut ex æquinoctio facta est nauigatio, quoniam post æquinoctium facta est: & ex dionysijs thargelia, quia post dionysia.

CAPVT XXV.

Pars dicitur uno quidem modo, in quod quoquo modo quantum diuidi potest: semper enim quod à quâto prout quantum aufertur, pars illius dicitur, ut duo, pars trium quodam modo dicitur. Alio modo, ex ijs ea duntaxat quæ metiuntur: quare, duo quodam modo quidem sunt pars trium, quodam modo uerò non. Item in quæ species absq; quanto diuidi potest, hæc quoq; partes eius dicuntur: quare species, generis aiunt partes esse. Item in quæ aliquid diuiditur, aut ex quibus totum componitur, aut ipsa species, aut quod speciem habet: ut sphaeræ æneæ, & ænei cubi, & ipsum æs pars, hoc autem est materia, in qua species: & angulus, pars. Item quæ in ratione unumquodq; significante sunt, hæc quoque pars totius sunt: quare genus, pars etiã speciei dicitur, aliter uerò species, generis pars est.

CAPVT XXVI.

Totum dicitur, cuius nulla pars eorum abest, ex quibus totum natura dicitur. Et quod continet contenta, ut unum quid illa sint. hoc autem, dupliciter: aut enim ut unum quodque unum: aut ut ex his, illud unum, ipsum enim uniuersale, & quod omnino, ut totum quippiam ens dicitur, sic est: uniuersale ut multa continens, hoc eo quod de singulis prædicatur: & unum, omnia sunt singula. ut homo equus, deus, quoniam omnia animalia. Cæterum continuum & finitum, cum è pluribus in suis unum quid sit maximè quidem potentia, non actu: horum autem ipsorum magis quæ natura, quam arte talia sunt: sicut & de uno dicimus, tanquam totalitas unitas quaedam sit. Item cum quantum habeat principium, medium, & ultimum, quorumcunque positio non facit differentiam, omne dicitur: quorumcunque uerò facit, totum: quæ autem ambo facere contingit, & omne & totum: sunt autem hæc, quorum natura quidem eadem manet in transpositione, forma uerò minimè, ut cæra, & uestis: etenim totum & omne, dicuntur, ambo namq; habent: aqua uerò, & quæcunque humida, ac numerus, omne quidem dicuntur, totus uerò numerus, totaq; aqua, non dicuntur nisi metaphoricè: omnia uerò dicuntur, de quibus omne tanquam de uno, de his omnia ut de diuisis, omnis hic numerus, omnes hæc unitates.

CAPVT XXVII.

Mutilum dicitur quantorum non quodcunque, sed ut diuisibile. Et totum illud sit, oportet: duo etenim non sunt mutila, altero ablato uno: non enim æquale mutilamen, & reliquum unquam est. Nec omnino numerus ullus: substantiam namq; manere oportet, 40 si calix mutilus, adhuc oportet esse calicem, numerus uerò, non amplius idem. Et adhuc etiam partium dissimilariū sunt, nec hæc omnia: numerus etenim est, ut etiam dissimilares habeat partes, utputa binarium & ternarium. Cæterum nihil omnino eorum, quorum positio differentiam non facit, mutilum est, ut aqua uel ignis: sed oportet talia esse, quæ secundum substantiam positionem habent. Item continua: harmonia namque & ex partibus dissimilariū est, & positionem habet, mutila autem non fit. Et adhuc nec illa, quæ tota sunt cuiuscunque particula priuatione, mutila sunt: non enim oportet, nec quæ principales ipsius substantiæ, nec ubicunque existentes: ut si perforetur calix, non mutilus, sed si anfa, aut extremum aliquod: homo quoq; nō si carnem, aut splenem, sed si extremitatem, & hanc non omnem, sed quæ tota ablata, non habeat generationem: quare calui, non mutili.

CAPVT XXVIII.

Genus dicitur hoc quidem, si generatio eorum, quæ speciem eandem habent, continua sit. utputa dicitur, quousq; genus hominū sit, quia donec eorum generatio continua sit. Hoc uerò, à quo sint primo ad esse mouente, ita enim Græci, genere: alij uerò Iones dicuntur, eo quòd illi quidem à Græco, hi uerò à Ione primo generante sunt, & magis qui à generante, quam qui à materia: dicuntur etenim à fœmina genere, ut à Pyrrha. Item ut superficies, figurarum superficialium genus: & solidum, solidarum, quæq; enim figura-

rum,

rum hæc quidem superficies talis, illa uerò solidum tale: hoc autem, quod subiectum differentis est. Item, ut in rationibus quod primum inest, quod dicitur in eo quod quid, hoc genus, cuius differentia dicuntur qualitates. Genus itaque toties dicitur, hoc quidem secundum uenerationem continua eiusdem speciei, hoc uerò secundum primum mouens eiusdem speciei, hoc autem ut materia: cuius enim differentia & qualitas est, hoc est subiectum quod dicimus materiam. Diuersa autem genere, quorum primum subiectum diuersum est, & non resoluitur alterum in alterum, nec ambo in idem, utputa species & materia, diuersa genere. Et quæcunque secundum diuersam figuram prædicationis entis dicuntur: quædam enim entium quid est significant, quædam autem quale quid, quædam ut prius diuisum: nec enim hæc resoluntur in inuicem, nec in unum quiddam.

CAPVT XXIX.

Falsum dicitur uno modo, ut res falsa, & huius hoc quidem eo quod non componitur: aut quòd impossibile sic componi, quemadmodum dicitur diametrum esse commensurabilem, aut ire sedere, horum enim illud quidem semper, hoc uerò aliquando falsum est: sic enim non entia hæc. Alia uerò, quæcunque sunt quidem entia, apta tamen natura sunt apparere, aut non qualia sunt, aut quæ non sunt, ut umbra, picturæ, & insomnia, hæc enim sunt quidem aliquid, sed non sunt ea quorum faciunt phantasia, res itaque falsæ sic dicuntur, aut eo quòd non sunt, aut eo quòd phantasia ab eis facta non entis est. Ratio uerò falsa, prout falsa est, quæ non entium est. unde omnis ratio, falsa alterius est, quam 20 eius cuius est uera, utputa quæ circuli, falsa trianguli: cuiusque uerò ratio, quodam modo quidem una quæ est eius quod quid erat esse, quodam modo uerò multæ: quoniam idem quodam modo est ipsum, & ipsum passum, ut Socrates, & Socrates musicus: falsa uerò ratio nullius est simpliciter ratio. quare Aristhenes in scite putabat, nihil ducens dignum dici, nisi propria ratione unum de re una, ex quibus accidebat non esse contradicere, ferè autem neque mentiri, est autem unumquodque dicere, non solum sua ratione, sed etiam ea quæ alterius est, & falsè quidem omnino, quodam autem modo etiam uerè: quemadmodum octo, dupla sunt ratione dualitatis, quædam igitur ita falsa dicuntur. Homo uerò falsus, qui promptus tales eligit orationes, non propter aliquid aliud, sed propter id ipsum, & qui alijs talium orationum causa: quemadmodum res falsas esse dicimus, quæ falsam phantasia faciunt. unde oratio quæ apud Hippiam est, sophistica est, quod idem sit mendax & uerax. eum namq; qui potest mentiri, accipit ut mēdacem, hic uerò sapiens & prudens est, item eum qui sponte prauus est, meliorem ait, hoc autem falsum, per inductionem accipit, qui enim sponte claudicat, melior est eo qui inuitus, claudicare dicens pro imitari, nam si claudus sponte, esset peior fortassis, quemadmodum in moribus, ita & in hoc esset.

CAPVT XXX.

Accidens dicitur, quod inest alicui. Et quod uerum est dicere, non tamen neque necessario, nec ut plurimum. utputa si quis pro planta fodiens fossam, inuenit thesaurum, hoc itaque accidens fuit fodienti fossam, thesaurum inuenire, nec enim necessario hoc ex hoc, aut post hoc, nec ut plurimum, si quis plātet, thesaurum inuenit. Musicus quoque fuerit quispiam albus, sed cum nec necessario, nec ut plurimum hoc fiat, accidens ipsum dicimus: cum igitur sit existens aliquid, & alicui, & horum quædam etiam alicubi, & quandoque quod utcunque existit quidem, sed non propter id, hoc aut nunc, aut hic accidens erit, nec ulla causa determinata accidentis est, sed quæcunque contingit. hæc autem, indeterminata: ut abire in Aeginam accidit, si non propter hoc euenit, ut illuc iret, sed à tempestate pulsus, aut à latronibus captus, fuit igitur, & est ipsum accidens, sed secundum se, sed non secundum alterum: tempestas enim causa, ut iret, quò non nauigabat, hoc autem erat Aegina. Dicitur etiam aliter accidens, ut quæcunque existunt in unoquoque secundum se, non existentia in substantia, ut triangulo duos rectos habere, & hæc quidem contingit sempiterna esse, illorum uerò nihil, ratio autem huius in alijs.

Nn 2

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIBER

SEXTVS.

CAPVT PRIMVM.

Principia & causae entium quaruntur, & patet quod prout entia sunt. Est enim aliqua sanitatis bonaeque habitudinis causa. mathematicorum quoque principia, elementa, & causae sunt, & simpliciter omnis intellectualis scientia, siue aliquo modo intellectu participans circa causas, & principia, aut certiora, aut simpliciora est, attamen haec omnes circa unum quid, & quoddam genus circumscribentes, de eo tractant: sed non de ente simpliciter, nec prout ens est, neque ipsius quid est ullam rationem faciunt, sed ex hoc quaedam sensu illud manifestum facientes, quaedam suppositione ipsum quid est accipientes, consequenter ea quae per se generi insunt circa quod sunt, aut magis necessario, aut debilius demonstrant. Quare manifestum est, non esse demonstrationem substantiae, ipsius uel quid est ex ipsa inductione, sed alium aliquem manifestationis modum. Similiter autem nec si est, aut non est genus circa quod tractant, quicquam dicunt, eo quod eiusdem intelligentiae est, & ipsum quid est manifestare, & si est hoc. Cum autem physica etiam circa quoddam entis genus scientia sit (etenim circa talem substantiam est, in qua principium est motus, & status qui in ea est) patet, quod nec actiua, nec factiua est, factiuarum etenim in faciente principium est, aut intellectus, aut ars, aut aliqua potentia, actiuarum uero, in agente electio, idem enim agibile & eligibile. Quare si omnis intellectus aut actiuus, aut factiuus, aut speculatiuus est, physica speculatiua quaedam profectio est, sed speculatiua circa tale ens, quod possibile moueri, & circa substantiam secundum rationem ut plurimum inseparabilem, solum est. Oportet autem, ut non lateat, quomodo ipsum quid erat esse, & ratio sit, nam absque hoc quaerere, nihil est facere, sed definitorum igitur, & ipsorum quid est, quaedam quidem ita sunt, ut ipsum simum: quaedam, ut ipsum concuum, differunt autem haec, quoniam simum quidem una acceptum est, cum materia, est enim simum, concuum uero, concuum uero absque materia sensibili. Si cum ista igitur physica ita ut simum dicuntur, ut natus, oculus, facies, caro, os, & omnino animal, folium, radix, cortex, omnino planta (nullius enim eorum ratio absque motu, sed semper habet materiam) manifestum est, quomodo in physicis oportet ipsum quid est quaerere: & definire, & cur etiam de quaedam anima speculari, physici est, quaecumque non sine materia. Quod igitur physica speculatiua est, ex his patet. Sed & mathematica speculatiua est, uerum si immobilium & separabilium, adhuc non est manifestum: quod autem aliqua mathematica, prout immobilia, & prout separabilia sunt speculatur, dilucidum est. Quod si quippiam est immobile, & perpetuum, & separabile, patet quod speculatiua est cognoscere, & non physica (de mobilibus namque quibusdam physica est, nec mathematica, sed prioris ambabus, physica etenim circa inseparabilia quidem, sed non immobilia: mathematica uero nonnulla sunt circa immobilia quidem, non tamen separabilia fortasse, sed ut materia, prima uero etiam circa separabilia, & immobilia. Necessesse autem est, omnes quidem causas perpetuas esse, maxime uero has: haec etenim causae manifestius diuinorum sunt. Quare tres utique erunt speculatiuae philosophiae, mathematica, physica, theologia, manifestum est enim, quod sicubi diuinum existit, in tali natura existit. Et honorabilissimam oportet circa honorabilissimum genus esse, speculatiua itaque alijs scientijs praeponeadae sunt, haec uero speculatiuis. Dubitauerit etenim aliquis, utrum prima philosophia uniuersalis sit, an circa aliquod genus, & unam naturam, non enim idem modus est, atque in mathematicis, sed geometria quidem & astrologia, circa quandam naturam sunt: illa uero uniuersaliter omnibus communis est, si igitur non est aliqua alia substantia, praeter eas quae natura consistunt, physica profectio prima scientia est. Quod si est aliqua substantia immobilis, haec prior, & philosophia prima, & uniuersalis sic, quod prima, & de ente prout ens est, ac quid est, & quae ei insunt, prout ens est, speculati, huius est.

Caput

CAPVT II.

Sed cum ens illud, quod simpliciter dicitur, multipliciter dicatur, quorum unum quidem erat quod secundum accidens, aliud uero quod ut uerum, & non ens ut falsum, praeter haec autem sunt praedicationis figurae, ut quid, quale, quantum, ubi, quando, & si quid aliud hoc modo significat: item praeter haec omnia, quod potentia, & actu. Cum itaque ens multipliciter dicatur, primo de eo quod secundum accidens est, dicendum, quod nulla circa illud speculatio est. Signum autem, quod nulli scientiae curae est illud, neque actiuae, neque factiuae, neque speculatiuae, nec enim qui facit domum, facit simul quae accidunt domui factae: infinita namque sunt, quibusdam enim delectabilem, quibusdam noxiam, quibusdam utilem, nihil prohibet factam esse, & (ut ita dicam) ob eas res omnes esse factam, quarum nullius factiua est, aedificatiua simili modo: nec geometria ea quae ita figuris accidunt, speculatur, nec si diuersus, triangulus, & triangulus duos rectos habens, & hoc rationabiliter contingit, nam quasi nomine solum, ipsum accidens est. Quare Plato non male quodammodo circa Sophisticam, ipsum non ens applicuit, sophisticarum etenim rationes, circa accidens, ut ita dicam, maxime omnium sunt, utrum diuersum an idem, musicum & grammaticum, & musicus Coriscus, ac Coriscus, & si omne quod est, non autem semper, factum est, quare si musicus existens grammaticus factus est, & grammaticus factus est, & grammaticus, existens musicus, & quaecumque aliae orationum, tales sint. Videtur etenim accidens, propinquum quiddam esse non enti, hoc autem ex his etiam orationibus manifestum est, eorum etenim quae alio modo se habent, est generatio & corruptio, eorum autem quae secundum accidens, non est. Attamen dicendum est amplius de accidente, quoad possibile est, quae nam eius natura sit, & ob quam causam est: simul autem patebit, & cur eius scientia non est. Cum igitur in entibus sint quaedam semper similiter se habentia, & ex necessitate, non ea quae secundum uim dicitur, sed quam dicimus, eo quod non contingit aliter, quaedam ex necessitate quidem non sunt, nec semper, sed ut plurimum, hoc principium & huius causa est, ut accidens sit, quodcumque enim non semper, neque ut plurimum est, hoc dicimus accidens esse, ut puta, si sub cane tempestas & frigus factum fuerit, hoc dicimus accidisse, non si aestus, aut calor, quoniam hoc quidem semper, aut ut plurimum: illud uero, non, hominem quoque album esse, accidit, nec enim semper, nec ut plurimum: animal uero, non secundum accidens. & fabrum sanitatem fecisse, accidens est: quoniam non est aptus ad sanitatem faciendam faber, sed medicus, uerum accidit, fabrum esse medicum, cocus etiam uoluptati intentus facit quicquam salubre, sed non secundum pulmentariam, unde dicimus, quod accidit, & quodammodo quidem facit, simpliciter uero minime, illorum etenim aliae quandoque factiuae potentiae sunt: horum uero nulla ars, nullaque potentia determinata est, eorum enim quae secundum accidens aut sunt, aut fiunt, causa quoque secundum accidens est, Quare cum non omnia ex necessitate, & semper aut sint aut fiat, sed multa ut plurimum, necesse est esse, quod secundum accidens est, ut puta, nec semper, nec ut plurimum albus musicus est, cum autem aliquando fiat, secundum accidens erit, quod si non, cuncta ex necessitate erunt. Quare materia erit causa contingens eius quod aliter accidit, quam illud quod ut plurimum est, principium autem hoc sumendum est, utrum nihil est, quod nec semper, nec ut plurimum, an hoc impossibile: Praeter haec igitur, aliquid est quod utcumque contingit, & secundum accidens, sed utrum, quod ut plurimum, quod ut semper nulli inest, an aliqua sunt sempiterna, de his sane posterius considerandum est. Quod autem non est accidentis scientia, patet, omnis enim scientia eius est, quod aut semper, aut plurimum est, quomodo enim discet, aut alium docebit: oportet enim ut determinantur, aut per semper, aut per ut plurimum, ut puta, febricitanti, proficuum melioratum est ut plurimum, quod uero praeter hoc est, non habebit dicere quando non, ut in nouilunio, nam etiam in nouilunio, aut semper, aut ut plurimum, accidens uero, praeter haec est. Quid itaque accidens est, & ob quam causam, & quod non est eius scientia, dictum est. Quod autem sint principia & causae generabiles & corruptibiles, absque eo quod generentur & corrumpantur, manifestum est. Etenim si non hoc, ex necessitate omnia erunt, si eius quod generatur & corrumpitur, non secundum accidens causam aliquam necesse sit esse, utrum enim erit hoc, an non, si hoc, fiet, si uero non, minime, hoc uero, si aliud, & hoc modo uidelicet (tempore semper dempto a tempore finito) deuenies usque ad nunc, quare hic morietur aegritudine, aut uel, si exiuerit, hoc autem, si aliud, & sic deueniet ad id, quod nunc est, aut aliquid eorum quae facta sunt: ut puta

Nn 3

ta, si situerit, hoc uerò, si comederit acuta, hoc uerò, aut est, aut non, quare necessario morietur, aut non morietur, similiter & si quis ad iam facta ascenderit, eadem ratio est: iam enim hoc, in aliquo est: dico autem quod factum est: ex necessitate ergo erunt omnia futura, ut mori, uiuentem: iam enim aliquid factum est, ut puta contraria, in eodem corpore, sed si ægritudine aut uis, nondum: sed si hoc factum fuerit, patet igitur, quod usque ad aliquid uadit principium, hoc uerò non amplius ad aliud, erit igitur hoc eius quod utcumque contingit, causa generationis eius nulla. Sed in quale principium, & qualem causam talis reductio est, utrum ut ad materiam, an ut ad cuius gratia, an ut ad mouens, maxime considerandum est. De eo itaque quod secundum accidens est, dimittatur, determinatum enim sufficienter est. Quod autem tanquam uerum ens, & non ens, ut falsum, quoniam circa compositionem & diuisionem est, & omnino circa partitionem contradictionis (uerum etenim affirmationem in composito habet, negationem uerò in diuiso, falsum uerò huius partitionis contradictionem) quo autem modo quod simul, aut quod separatim est intelligere accidit, alia ratio est: dico autem quod simul, & quod separatim, ut non consequenter, sed ut unum quid fiat, non enim est falsum & uerum in rebus (ut quod bonum, uerum: quod uerò malum, falsum) sed in mente: quæ uerò circa simplicia, & circa ea quæ quid sunt, non quidem sunt in mente: quæcumque igitur speculari oportet circa id quod ita ens & non ens est, posterius perscrutandum est, cum autem compositio, & diuisio in mente, non in rebus sit, quod profecto ita est: diuersum à propriè dictis, ens est: aut enim quod quid est, aut quod quale, aut quod quantum, aut si quid aliud copulat, aut diuidit, mens. Quod autem tanquam accidens, & ut uerum ens omittendum est: causa enim illius quidem determinata: huius uerò, mentis aliqua passio: & ambo circa reliquum entis genus, & non extra ostendunt esse aliquam entis naturam. Propter quod, hæc quidem prætereantur. Considerandæ autem sunt ipsius entis causæ, & principia, prout ens est: manifestum autem est in ijs quæ determinauimus de eo, quoties unumquodque dicitur, quod ens multipliciter dicitur.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIBER

SEPTIMVS.

CAPVT PRIMVM.

Ns multipliciter dicitur, quemadmodum in ijs quæ de quoties, prius diuisimus. Significat enim aliud quid est, & quod quid, aliud uerò quod quale, aut quantum, aut singula aliorum quæ ita prædicantur. Cum autem ens toties dicatur, patet primum horum ens esse ipsum quid est, quodque substantiam significat, cum enim si dicimus quale quippiam hoc, aut bonum dicimus, aut malum: sed non tricubitum, aut hominem: cum autem quid est, non album, nec calidum, nec tricubitum, sed hominem aut deum: cætera uerò entia dicuntur, eo quod entis propriè dicti quædam sunt quantitates, quædam qualitates, quædam passiones, quædam aliquid aliud tale. Vnde dubitauerit aliquis, utrum ipsum ambulare, & sanum esse, ac sedere, & unumquodque horum, ens an non ens est, similiter & de quocumque cæterorum similium, nihil enim horum est per se natura aptum, neque possibile à substantia separari: sed magis, si quidem ambulans entium aliquid, & sedens, & sanum: hæc autem magis entia apparent, quoniam subiectum eis determinatum est: hoc autem substantia & singulare est, quod in tali prædicatione apparet: bonum enim, aut sedens, absque hoc non dicitur, patet igitur, quod propter hanc, illorum quoque singula sunt. Quare quod primum est ens, & non aliquod ens, sed simpliciter ens, substantia. Multis quidem modis primum dicitur: attamen substantia & ratione, & cognitione, & tempore, & natura, omnium primum est, aliorum enim categorematum nullum est separabile, sed hæc sola, ratione quoque hoc primum: necesse est enim in cuiusque ratione inesse rationem substantiæ, scire etiam tunc putamus unumquodque magis, cum quid est homo, aut ignis sciamus: quàm quale, aut quantum, aut ubi, nam & horum ipsorum tunc unum quodque

quodque scimus, cum quid est ipsum quale, aut ipsum quantum sciamus. Quod quoque tam olim quàm tunc & semper quæritur, semperque dubitatur quid nam ipsum ens sit: hoc est, quæ nam substantia est: hoc enim quidam unum aiunt esse, quidam plura quàm unum: & quidam finita, quidam uerò infinita. Quare nobis quoque maxime & primum, & solum (ut ita dicam) de ente hoc pacto, quid nam sit, speculandum est.

CAPVT II.

Videtur autem substantia existere, manifestissimè quidem in corporibus, quare animal, & plantas, & eorum partes substantias esse dicimus, ac naturalia corpora, ut ignem, aquam, & terram, cæterorum quoque singula, & quæcumque aut horum partes, aut ex his sunt, aut partibus, aut omnibus: ut cælum, & eius partes, sydera, luna, & sol. utrum autem hæc solæ substantiæ sint, an etiam aliæ, an harum quidem nulla, sed aliæque aliæ, considerandum est. Videtur autem quibusdam, corporis terminos, ut superficiem, lineam, punctum & unitatem substantias esse, & magis quàm corpus & solidum. Item præter sensibilia, quidam non putant aliquid esse tale: quidam plura, & quæ magis sempiterna sunt, sicuti Plato, & ipsas species, & mathematica, duas substantias: tertiam uerò, sensibilem corporum substantiam. Speusippus uerò etiam plures substantias ab uno incipiens, & principia cuiusque substantiæ, aliud numerorum, aliud magnitudinum: deinde animæ, & hoc modo extendit substantias. Quidam autem, species quidem & numeros eandem habere naturam aiunt, cætera uerò sequentia, lineas & superficies, usque ad cæli substantiam, & sensibilia. De his igitur quid bene, quid uerò non bene dicatur, & quæ substantiæ sint, & utrum aliquæ præter sensibiles sint, nec ne, & hæc quomodo sint, & utrum est aliqua separata substantia, & cur, & quomodo, an nulla præter sensibiles, perscrutandum est, descripta primò substantia, quid nam sit.

CAPVT III.

Dicitur autem substantia, si non pluribus, saltem quatuor modis, maxime etenim quod erat esse, & uniuersale, & genus, substantia cuiusque esse uidetur: & quantum, subiectum autem est, de quo cætera dicuntur: illud uerò non amplius de alio. Quare primò de eo determinandum est: maxime nanque substantia, subiectum primum esse uidetur. Tale uerò, quodam modo quidem materia dicitur, quodam modo uerò formatum uerò, quod ex his est: dico autem materiam quidem, ut æs: formam autem, figuram ideæ: quod uerò ex his est, totam statuam: unde si species prior materia est, & magis ens, illud quoque quod ex ambobus est, prius erit ob similem rationem. Nunc itaque quid nam substantia sit, quasi in figura dictum est, quod non de subiecto, sed de quo cætera. Oportet autem, non ita solum: non enim sufficiens est: & hoc nanque ipsum, non est manifestum: Et item, materia substantia est, nam si hæc non est substantia, quæ alia esset, fugeret nos, demptis etenim cæteris, nihil aliud remanere uidetur: cætera nanque, passiones corporum, & effectiones, & potentiæ sunt, longitudo uerò, latitudo, & profunditas, & quantitates quædam, sed non substantiæ sunt: quantitas etenim non est substantia, sed magis cui hæc ipsa primò insunt, illud est substantia: enim uero ablata longitudine, latitudine, & profunditate, nihil uidemus reliquum, nisi siquid est, quod ab eis determinetur: ut ita considerantibus, materiam solam necesse sit apparere substantiam, dico autem materiam, quæ per se ipsam, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud quippiam dicitur, quibus ens determinatur, est enim quid, de quo singula horum prædicantur: cui esse, ac cuique prædicationum, diuersum est, cætera nanque de substantia prædicantur: hæc uerò, de materia. Quare quod ultimum est per se, neque quid, neque quantum, nec aliquid aliud est, neque etiam negationes: etenim hæc quoque secundum accidens erunt, ex his itaque specularibus, accidit substantiam esse materiam. At impossibile est: etenim separabile, & quod quid esse, uidentur maxime inesse substantiæ: propter quod species, & quod ex ambobus, uidetur esse substantia magis quàm materia. At illa substantia quæ ex ambobus, dico autem quæ ex materia & forma est, omittenda est, posterior enim, & manifesta est, manifesta uerò, quodammodo etiam ipsa materia. At de tertia, considerandum est, hæc enim maxime dubitabilis, conceditur autem, quasdam esse substantias sensibilem: quare in his primum quærendum est.

Nn 4

Cum autem in principio diuiserimus quot modis substantiam determinamus, ac horum unum quiddam esse uideatur, quod quid erat esse, de eo considerandum est, prodest etenim transcendere ad notius. ita nanque disciplina fit omnibus, per minus nota natura, ad magis nota. & hoc opus est, ut in actibus ex eis, quæ cuique sunt bona facere, quæ simpliciter bona sunt, sint cuique bona, ita ex sibi notioribus, quæ natura nota sunt sibi facere nota, quæ autem singulis nota, & prima, sæpenumero parum nota sunt, & parum aut nihil entis participant, attamen ex eis quæ parum nota, sibi tamen nota sunt, conandum est cognoscere, quæ simpliciter nota sunt, per hæc ipsa (ut dictum est) transcendentibus. At primò quædam de eo logicè dicemus, quod illud est, quod quid erat esse unumquodque, quod secundum se dicitur, etenim tibi esse, non est musico esse; non enim secundum te ipsum musicus es. quod ergo, secundum te ipsum, nec tamen hoc totum, nec enim illud, quod ita secundum se est, ut superficies alba; quoniam superficies esse, non est albo esse. At uerò, nec quod ex ambobus est superficies alba esse. Quare? quoniam hæc inest in qua ergo ratione ipsum dicente, non inest ipsum, hæc ratio eius, quod quid erat esse cuique. Quare si superficies alba esse, est superficies laui esse albo, & laui esse unū & idē est. Cum autē secundū cætera quoque prædicamenta cōposita sint (est etenim aliquod subiectū cuique, ut qualitati, & quantitati, & quando, & ubi, & motui) perferendum est utrum est ratio eius quod quid erat esse cuique horum, & utrum inest etiam his ipsum quod quid erat: ut homini albo, quid erat albo homini. sit autem nomen eius, uestis: quid est uesti esse? at uerò, nec eorum est, quæ secundum se dicuntur, an hoc non secundum se dupliciter dicitur? & huius, est hoc quidem ex additione, istud uerò non, hoc enim dicitur, eo quod ipsum, quod definitur, alteri adicitur, utputa, si albo esse, definiens dicit albi hominis rationem: istud uerò eo, quod aliud ipsi, ut si uestis album hominem significat, ille uerò definit uestem ut album, quod autem est albus homo, est album quidem: non tamen quid erat esse albo homini, sed uesti esse. Vtrum quod quid erat esse, est quid, aut simpliciter, an non? ipsum enim quod quid erat esse, est ipsum quid erat esse, cum uerò aliud de alio dicatur, non est ipsum quod quid, ut homo albus, non est quod quid, si ipsum quidem quod quid, substantiis solis inest. quare quod quid erat esse illorum est, quorumcumque ratio est definitio. Definitio autem est, non si nomen idem, quod oratio significet (omnes etenim sermones, definitiones essent, erit nanque nomen idem cuiusque sermoni, quare & Illas definitio erit) sed si primi alicuius sit, talia uerò sunt, quæcunque dicuntur, non eo quod aliud de alio dicatur, non ergo ulli eorum, quæ non sunt species generis, inest quod quid erat esse, sed his solum, hæc enim uidentur, non secundum participationem & passionem, nec ut accidens dicit. Sed oratio quidem cuiusque etiam aliorum erit quid significat, si nomen sit, quod hoc huic inest, aut pro simplici oratione, certior, definitio uerò non erit, neque quod quid erat esse. An definitio quoque ut & ipsum quid est, multipliciter dicitur? etenim ipsum quid est, uno quidem modo substantiam & quod quid significat: alio uerò, singula eorum quæ prædicantur, quantitatem, qualitatem, & quæcunque cætera talia sunt, quemadmodum enim est ipsum **E S T** inest quidem omnibus, non tamen similiter, sed huic quidem primo, illis uerò consequenter: ita & quod quid est, simpliciter substantiæ, cæteris uerò quodam modo, etenim interrogare possumus, quid est ipsum quale, quare & ipsum quale est eorum, quorum est quid est, non tamen simpliciter: sed sicut de non ente logicè quidam aiunt esse ipsum non ens, non simpliciter, sed non ens, ita & ipsum quale, oportet igitur & considerare, quomodo de quocumque dicere decet, non tamen magis, quam quomodo se habet, quare nunc quoque cum manifestum, quod dicitur, sit, ipsum etiam quod quid erat esse similiter inest: primò quidem & simpliciter substantiæ, deinde cæteris: sicut & ipsum quid, est non simpliciter quid erat esse, sed qualitati aut quantitati quid erat esse. Oportet etenim, aut æquiuocè ista esse, aut cum additione uel ablatione, sicut & quod non scibile, scibile. nam rectius est neque æquiuocè dicere, neque eodem modo: sed quemadmodum medicinale, eo quod ad idem quidem & unum, non autem idem & unum, non tamen etiam æquiuocè: nullum etenim medicinale corpus, opus & uas dicitur æquiuocè, neque secundum unum, sed ad unum: sed hæc quidem quomodocumque dicere quis uelit, nihil distat. Illud autem manifestum est, quod quæ primò & simpliciter definitio, & quod quid erat esse, substantiarum

tiarum est: at cæterorum quoque similiter est, non tamen primò. Non enim est necesse, si hoc ponamus, huius definitionem esse quodcunque oratione idem significat, sed quod aliqua oratione: hoc autem si unius sit, non continuatione sicuti Illas, aut quæcunque coniunctione, sed si quoties dicitur unum. Vnum autem dicitur, sicuti & ens: ens autem quoddam, ipsum quod quid, quoddam quantum quoddam quale, quid significat. Quare & alibi hominis erit oratio & definitio, alio uerò modo, & alibi & substantiæ.

Habet autem dubitationem, si quis non dicat definitionem esse eam, quæ ex additione ne sit, orationem: cuius erit definitio non simplicium, sed copulatum? ex additione enim necesse est manifestare, dico autem, utputa est nasus, & concauitas, & simitas, quod ex ambobus dicitur: eo quod hoc, in hoc, & non secundum accidens, neque concauitas, neque simitas, passio nali, sed secundum se, nec ut album Calliæ, aut homini, quoniam Callias albus, cui accidit homini esse, sed ut masculinum animal, & æquale quanto, & cuncta quæ per se esse dicuntur, hæc sunt in quibus inest aut ratio, aut nomen eius cuius hæc passio est, & non contingit separatim ostendere, sicuti album absque homine contingit, sed non fœmininum, abique animali, quare istorum, quod quid erat esse, & definitio, aut nullus est, aut si est: aliter est quam quemadmodū diximus, Est autem alia quoque de eis dubitatio, si enim idem simus nasus & concauus nasus, idem erit simum & concauum, quod si non, propterea quod impossibile est dicere simum absque ipsa re cuius per se passio est, & simum erit concauitas in naso, nasum simum aut non est dicere, aut bis idem erit dictum, nasus nasus concauus, nasus nanque simus nasus, nasus cōcauus erit, propter quod inconueniens est talibus inesse, quod quid erat esse: quod si non, in infinitum progredietur, naso nanque, naso simo aliud inest, Patet igitur, quod solius substantiæ definitio est, si enim & cæterorum quoque prædicamentorum necesse ex additione esse, ut qualitatis, & imparis: non enim sine numero, nec huius, quod est fœmininum, sine animali, ex additione autem dico, in quibus accidit bis idem dicere, sicut in illis, quod si hoc uerum est, neque copulatum erit: utpote, numeri imparis. Sed later, quod nunc non accuratè dicuntur orationes, si autem & istorum sunt definitiones, aut alio modo sunt, (aut sicuti dictum est) multipliciter est dicendum definitionem, & quod quid erat, esse. Quare quodam modo quidem nullius erit definitio, nullique inest quod quid erat esse, nisi substantiis, quodammodo uerò erit. Quod igitur definitio est ipsius quid erat esse oratio, & quod quid erat esse, aut substantiarum solum est, aut maximè primò & simpliciter, manifestum est.

Vtrum autem idem est, an aliud ipsum quid erat esse, & unumquodque, perferendum, proderit etenim aliquid ad considerationem de substantia, nam & unumquodque non uidetur aliud esse à sua substantia, & ipsum quid erat esse, dicitur esse uniuscuiusque substantia, De his igitur quæ secundum accidens dicuntur, uideri possit aliud esse. utputa albus homo aliud est, & albo homini esse, si enim idem homini esse, & albo homini idem: idem nanque homo, & albus homo, ut aiunt, quare & albo homini, & homini. An non necesse est quæcunque secundum accidens, eadem esse? non enim extrema, similiter eadem fiunt, sed fortassis illud uideatur accidere, extrema eadem secundum accidens fieri: utputa, albo esse, & musico esse. Videtur autem minime, de his autem quæ per se dicuntur, semper necesse est eadem esse, ut si quæ substantiæ sunt, quibus diuersæ substantiæ non sunt, nec aliæ naturæ priores, quales aiunt aliqui esse ideas, si enim erit aliud ipsum bonum, & bono esse: & animal, & animali esse, & enti, ipsum ens, erunt & aliæ substantiæ, & naturæ, ac ideæ, præter eas quæ dicuntur, & illæ priores substantiæ, si ipsum quod quid erat esse, substantiæ est. Et si absolutæ ab se inuicem, harum quidem non erit scientia, illæ uerò non erunt entia: dico autem absolutè, si nec ipsi bono esse esse bono: nec huic, esse bonum, scientia nanque cuiusque hæc est, quod quid erat illi esse & de bono, & de cæteris similiter se habet. Vnde si neque ipsi bono esse bonum: nec ipsi enti ens, nec ipsi uni unum, similiter autem omnia sunt, certè nihil est quod quid erat esse, quare si nec ipsi enti ens, nec aliorum alicui, Item cui non inest bono esse, non bonum est, necesse est igitur, unum esse bonum & bono esse, & honestum & honesto esse, quæcunque non per aliud dicuntur, sed prima & per se, etenim hoc sufficiens est si existit, etiam si non sint species, fortassis autē magis, si species sint, Simul autem patet etiam,

quod si idæ sint, quales eas quidem aiunt, quod etiam non erit subiectum substantia, has enim substantias quidem necesse est non de subiecto quidem esse: essent enim secundum participationem, ex his itaq; rationibus unum & idem est non secundum accidens ipsum unumquodque, & quod quid erat esse, & quod scire unumquodque, hoc est ipsum quid erat esse, scire, quare secundum expositionem necesse est unum quiddam, ambo esse. Quod autem secundum accidens dicitur, ut musicum, aut album, propterea quod duplex significat, non est uerum dicere, quod idem sit, quod quid erat esse: & ipsum etenim cui accidit album, & accidens: quare quoddammodo quidem est, quodammodo uero non est idem, quod quid erat esse & ipsum: homini namque, & albo homini, non est idem: passione uero, idem. Absurdum autem apparet, & si quis unicuique ipsorum quid erat esse, nomen imponat, erit namque etiam præter illud, aliud quod quid erat esse equo: at uero quid prohibet nunc quoque euestigio esse quædam quid erat esse, si substantia quidem est, quod quid erat esse? enim uero non solum unum, sed ratio etiam eorum eadem, ut ex dictis patet: non enim secundum accidens unum uni esse, & ipsum unum. Item si aliud erit, in infinitum procedet. etenim hoc quidem erit, quid erat esse uni esse: illud uero, uerum. Quare de illis quoque eadem ratio erit. Quod igitur de primis & quæ per se dicuntur, unicuique esse & unumquodque idem, & unum est, patet. Sophisticæ autem ad hanc positionem redargutiones, manifestum est quod eadem solutione soluantur: & si idem Socrates, & Socrati esse, nihil enim differt, nec ex quibus aliquis interrogauerit, nec ex quibus soluens obtinuerit. Quo igitur modo idem cuique est, quod quid erat esse, & quomodo non idem, dictum est.

CAPVT VII.

Eorum autem quæ fiunt, quædam natura, quædam arte, quædam à casu fiunt: omnia uero quæ fiunt, & ab aliquo & ex aliquo, ac aliquid fiunt, aliquid uero dico, secundum quodq; prædicamentum, aut enim hoc, aut quantum, aut quale, aut ubi, generationes uero naturales quidem hæ eorum sunt, quorum generatio ex natura est, ex quo autem fit, ea est quam materiam dicimus, à quo uero quippiam, eorum est quæ natura sunt, ipsum autem aliquid, homo aut planta, aut quicquam aliud similitum, quæ maxime dicimus substantias esse. Cuncta uero quæ aut natura, aut arte fiunt, habent materiam, possibile enim est esse, & non esse, eorum unumquodque. Hoc autem cuique materia. Vniuersaliter uero, & id ex quo natura, & illud per quod natura, quod enim fit, habet naturam, ut planta, aut animal. Et à quo, natura quæ secundum speciem dicitur, quæ eiusdem speciei est: hæc autem, in alio est. homo namque hominem generat, sic igitur fiunt, quæ ob naturam fiunt, cæteræ uero generationes, dicuntur effectiones. Omnes autem effectiones, aut ab arte, aut à potestate, aut ab intellectu, harum autem quædam etiam à casu fiunt, & à fortuna, perinde atque in ijs quæ à natura fiunt, quædam enim & illic, eadem & ex semine, & absque semine fiunt, de his itaq; postea considerandum est, ab arte autem fiunt, quorum species in anima, speciem autem dico, ipsum quid erat esse unicuique, & primam substantiam. Etenim contrariorum quodammodo eadem species est, priuationis namque substantia, opposita substantia: ut sanitas ægritudinis, illius enim absentia ostenditur ægritudo, sanitas uero est ratio quæ in anima & in scientia est, fit itaque sanum, ita intelligente, cum hoc sanitas sit, necesse est si sanitas erit hoc, fieri: ut puta, æqualitatem, quod si hoc, caliditatem, & ita semper intelligit, donec redigat in illud, quod ipse potest ultimum facere: deinde motus qui iam post hæc sit, affectio ad sanitatem appellatur. Quare quodam modo ex sanitate sanitatem accidit fieri, & domum ex domo. Quæ sine materia, eam quæ habet materiam: ars enim medendi & ædificandi, est species sanitatis & domus. dico autem substantiam absque materia, quod quid erat esse. Generationum autem, & motuum hæc quidem intellectio, hæc uero effectio uocatur: quæ quidem à principio & specie, intellectio: quæ uero ab ultimo, ipsius intellectio est effectio: similiter autem & in cæteris medijs unumquodque fit, dico autem: ut puta, si conualescet, oportet adæquari. Quid igitur est adæquari? hoc autem erit, si calefiat: hoc autem quid est? hoc quidem: hoc autem potestate inest, hoc uero iam in ipso est. Faciens igitur, & unde conualescendi motus incipit, si ab arte, species est, in anima: quod si à casu, ab eo quod est faciendi principium illi qui ab arte facit: sicuti fortassis & in medendo principium à calefaciendo fit: hoc autem facit fricatione: calor itaque in corpore, aut pars sanitatis, aut sequitur eum aliquid tale quod est pars sanitatis, aut plura: hoc autem ultimum faciens, & quod ita pars est sanitatis, & domus, & aliorum, ut lapides. Quare quemadmodum dicitur

dicitur, impossibile est fieri, si nihil præexistat: quod sanæ pars ex necessitate exisset, patet: materia namque pars: inest etiam hæc, & fit. Sed utrum eorum etiam est, quæ in ratione utroque quidem modo dicimus multos circulos quidam nam sint, & materiam dicentes, quod æs, & speciem quod talis figura, & hoc est genus, in quo primo ponitur. æneus autem circulus, habet in ipsa ratione materiam. Ex quo uero tanquam materia fiunt aliqua, dicitur, cum fit non illud, sed illiusmodi, ut statua, non lapis, sed lapidea, homo autem conualescens, non dicitur illud, ex quo causa uero est, quia fieri contingit ex priuatione, & subiecto, quod dicimus materiam: ut puta, & homo & ægrotus fit sanus, magis tamen dicitur ex priuatione fieri, ueluti ex ægrotato sanus, quam ex homine: quare sanus, ægrotus quidem non dicitur, sed homo, & sanus. Quorum uero priuatio incerta & innominata est, ut in ære cuiuscumque figuræ, aut in lateribus & lignis domus, ex his non dicuntur fieri, sicuti illic ex ægrotato, quare sicut nec ubi ex quo, hoc non dicitur illud: nec hic, statua lignum: sed derivatiue dicitur lignea, non lignum, & ænea non æs, & lapidea, & non lapis: & domus lateritia, sed non lateres: cum neque tanquam ex ligno fit statua, aut ex lateribus domus (si quis accuratè inspexerit) profecto simpliciter dicitur: propterea quod oporteat fieri, mutato ex quo, sed non permanente: propter hoc igitur, sic dicitur.

CAPVT VIII.

Cum autem & ab aliquo fiat, quod fit (hoc autem dico, unde generationis principium est) & ex aliquo, fit autem hoc non priuatio, sed materia (iam enim determinatū est, quæ admodum hoc dicimus) & quod fit, hoc autem est, aut sphaera, aut circulus, aut quodcumque cæterorum euenit, sicuti neque subiectum facit ipsum æs, ita neque sphaeram, nisi secundum accidens, quia ænea sphaera, sphaera est: illam autem non facit, hoc aliquid enim facere, ex omnino subiecto, hoc facere est, dico autem quod æs facere rotundum, non est ipsum rotundum, aut sphaeram facere, sed aliquid aliud, ut puta speciem hanc in alio, si enim facit, ex aliquo alio profecto facit: hoc enim supponebatur, ut puta facere æneam sphaeram. hoc autem ita, quia ex eo quod æs, hoc facit quod sphaera est, si igitur & hoc ipsum facit, patet quod similiter faciet, & generationes in infinitum procedet. Manifestum igitur est, quod neque species fit, aut quodcumque nominare oportet formam, quæ in sensibili est, nec est eius generatio, nec est hæc, ipsum quid erat esse: hoc enim est quod in alio fit, aut ab arte, aut à natura, aut potentia, æneam uero sphaeram, esse facit, facit namque ex ære & sphaera: in hoc enim hanc speciem facit: & hoc est sphaera ænea, hoc autem sphaeræ esse, eius uero, quod est sphaeræ, esse, omnino si generatio est, ex aliquo aliquid erit, oportebit namque diuisibile semper esse, quod fit, & esse hoc quidem hoc illud uero, hoc dico autem, quod hoc quidem materiam, illud uero speciem, si itaque sphaera est figura, quæ à medio equalis est, huius hoc quidem est, in quo erit, quod facit: illud autem, in illo, totum uero quod factum est, ut puta ipsa ænea sphaera. Manifestum igitur ex dictis est, quod illud quidem, quod ut species, aut substantia dicitur, non fit, copulatio uero, quæ secundum hanc dicitur, fit & quod in omni, quod fit, materia inest: & est hoc quidem hoc, illud uero hoc. Vtrum igitur est aliqua sphaera præter has, an domus præter lateres: an nec factum fuisset unquam, si ita esset quod quid, sed quoniam tale significat: hoc autem & terminatum non est, sed facit, & generat ex hoc tale & cum generatum est, est hoc tale: totum autem hoc, Callias aut Socrates est, sicuti sphaera ænea hæc, homo uero, & animal sicuti sphaera ænea simpliciter. Patet ergo quod specierum causæ (quemadmodum quidam dicere solent species) si aliqua sunt, præter singularia, ad generationes & substantias nihil profunt: nec sunt propter has, substantiæ secundum se, in quibusdam etenim etiam manifestum est, quod generans tale est, quale quod generatur: non tamen idem, nec unum numero, sed unum specie, ut in naturalibus, (homo namque hominem generat) nisi quid præter naturam fiat, ut equus mulum: & hæc quoque similiter, quod enim est commune equo & asino, non est nominatum propinquissimum genus: fuerint autem ambo fortassis, uti mulus. Quare patet, quod non oportet tanquam exemplar speciem ponere: in his etenim maxime quererentur, hæc enim maxime substantiæ sunt: sed generans sufficiens est ut faciat, & causa sit speciei esse in materia: tota uero iam talis species, in his carnibus & ossibus, Callias & Socrates: & diuersa quidem, propter materiam (diuersa etenim) idem autem specie: indiuisibilis namque species est.

CAPVT IX.

Dbitauerit autem aliquis, cur quædam & arte & casu fiunt, ut sanitas: quædam autem minimè, ut domus. Causa uero est, quod horum quidem materia, quæ principium gene-

rationis est, cum faciens sit & factum aliquid eorum quæ ab arte sunt, in qua est aliqua pars rei, quædam talis ut à seipsa moueatur, quædam non: & huius, quædam sic possibilis est, quædam impossibilis: multa nanque possibilia quidem à seipsis moueri, sed non sic: ut puta saltare, quorumcunque itaque talis materia est, ut lapides (impossibile est sic moueri, nisi ab alio: sic tamen certè est) & ignis: propterea quædam non erunt absque eo qui habet artem, quædam erunt, ab ijs enim mouebuntur quæ non habent quidem artem, moueri uerò possunt ipsæmet, aut ab alijs non habentibus artem, aut ex parte. Manifestum autem est ex ijs quæ dicta sunt, & quod quodammodo omnia fiunt ex uniuerso, quemadmodum quæ natura sunt, aut ex parte uniuoca, ut domus ex domo, aut ab intellectu: ars enim species est, at ex parte, aut habente aliquam partem, si non secundum accidens fiat: causa enim faciendi prima secundum se pars: calor enim in motu, calorem in corpore fecit. Hic uerò aut sanitas est, aut pars, aut sequitur eum aliqua sanitatis pars, aut ipsa sanitas. Quare & dicitur facere, quia illud quod sequitur & cui accidit calor, sanitatem efficit. Quare sicut in syllogismis omnium principium substantia est (ex ipso enim quid est, syllogismi sunt) hic etiam generationes, Similiter se habent & quæ natura constituta sunt: semen nanque facit, sicut ea quæ ab arte sunt: habet etenim potestate speciem, & à quo semen est, quodammodo uniuocum (non enim omnia ita oportet quarere, sicuti ex homine homo: etenim mulier ex uiro, unde mulus non ex mulo) sed si non læsura fuerit. Quæcunque uerò quorum materia potest & à seipsa moueri, eo motu quo semen mouet, à casu, sicuti bi sunt: quorum autem non, hæc impossibilia sunt aliter fieri, quam ex ipsis. Non autem de substantia solum ostendit ratio non fieri speciem, sed de omnibus primis: similiter communis ratio est, ut puta quantitate, qualitate, & alijs prædicamentis: fit enim, ut puta ænea sphaera, sed non sphaera, nec æs, & in ære fit: semper nanque oportet præexistere materiam, & speciem: ita & de quid est, & de qualitate, & quantitate & alijs prædicamentis similiter: non enim fit qualitas, sed quale lignum: nec quantitas, sed quantum lignum, aut animal. Cæterum ex his, proprium substantiæ accipere est: quod necesse est præexistere semper aliam substantiam actu existentem, quæ facit, ut puta animal si animal sit, quale uero aut quantum, non est necesse, nisi potentia solum.

CAPVT X.

Utrum autem definitio oratio sit, omnis autem oratio partes habeat, ac sicuti oratio ad partem similiter & pars orationis ad partem rei se habeat, dubitatur utrum oportet partium orationem inesse in oratione totius, an non, in quibusdam enim uidentur inesse, in quibusdam uerò non: circuli enim ratio non habet rationem incisionum, ratio uerò syllabæ habet rationem elementorum: atqui circulus diuiditur in incisiones, sicuti syllaba in elementa. Item autem si partes priores sint toto, recti autem acutus est pars, & digitus animalis, prior erit acutus recto, & digitus homine, uidentur tamen ista esse priora, ratione nanque, dicuntur ex istis: & eo quod sint absque inuicem, priora sunt. An multis modis dicitur pars: Quorum unus modus secundum quantum mensurans, sed hæc quidem prætermittatur: ex quibus uerò substantia tanquam ex partibus est, hoc considerandum est. Si igitur hoc quidem materia est, hoc uerò species, hoc uerò ex his, & substantia est materia, & species, & quod ex his: quodam modo quidem materia etiam pars alicuius dicitur, quodammodo uerò non, quandoquidem ex quibus ratio speciei, ut puta concauitatis, non est pars caro. hæc enim materia, in qua fit: limitatis autem pars aliqua est, & totius quidem statuæ, pars, est: eius autem, quod ut species dicitur statuæ, minimè: dicendum enim specie, & quatenus speciem habet, unūquodque: materiale uerò nunquam secundum se dicendum. (Quare circuli quidem ratio non habet eam quæ incisionum ratio est, sed syllabæ eam, quæ elementorum est, quia elementa rationis, partes sunt speciei, & non materia, incisiones uerò horum sic partes tanquam materia, in quibus adueniunt, propinquoiores tamen speciei, quam æs, cum in ære rotunditas fiat. Quodammodo uerò nec elementa cuncta, in ratione syllabæ inerunt, ut puta, hæc cærea, aut quæ in ære sunt: iam enim etiam hæc syllaba pars sunt, tanquam materia sensibilis, etenim linea non si diuisa in medietates, corrumpitur, aut homo, in ossa, & ueruos, & carnes: propter hoc & ita ex his sunt tanquam ex ijs quæ sunt partes substantiæ, uerum tanquam ex materia, & totius quidem sunt partes, speciei uerò & cuius ratio, minimè. Propter hoc, nec in rationibus: quorundam itaque inerit talium partium ratio, quorundam uerò non oportet inesse, nisi sint simul sumpti: propter hoc enim, non nullæ ex ijs tanquam principijs sunt, in quas corrumpuntur, quædam uerò non sunt. Quæcunque igitur simul sumpta species & materia sunt, ut simū, aut genus circulus, illa sanè in hæc

in hæc corrumpuntur, quæcunque non simul cum materia sumuntur, sed absque materia, ut rationes speciei solum, hæc profectò non corrumpuntur, aut penitus, aut nequaquam ita. Quare illorum quidem principia & partes, quæ in eis sunt, species uero neque partes, neque principia huiusmodi: & propterea lutea statua in lutum corrumpitur, & sphaera in æs, & Callias in carnem & ossa: item et circulus in incisiones, est enim aliquid, quod cum materia sumitur: æquiuocè nanque dicitur circulus, & qui simpliciter dicitur, & singuli, propterea quod singulis non sit proprium nomen. Dicta itaque nunc quoque ueritas est, adhuc tamen dilucidius dicamus repetentes: quæcunque enim rationis partes, & in quas diuiditur ratio, hæc priores, aut omnes, aut aliqua: ratio uerò recti non diuiditur in acuti rationem, sed acuti in rectum: utitur nanque recto, qui definit acutum: minor etenim recto, acutus. Similiter autem circulus, & semicirculus sese habent, semicirculus nanque circulo definitur: & digitus, toto: talis enim hominis pars, digitus. Quare quæcunque quidem partes ut materia, & in quas diuiditur ut in materiam, posteriores: quæcunque uerò ut rationis, et secundum rationem substantiæ, priores aut omnes, aut aliqua. Quoniam uerò animalium anima (hoc enim substantia animati) secundum rationem & speciem substantia, & quod erat esse tali corpori, cuiuscunque nanque pars, si probè definiatur, non sine eo opere definitur, quod sensu non existet, sanè partes eius priores, aut omnes, aut aliqua: toto animali: & de unoquoque similiter: corpus uerò, & eius partes, posteriores hac substantia: & diuiditur in eas ut in materiam, non ipsa substantia, sed totum. Tota itaque quodam modo quidem priores sunt hæc, quodam modo uerò non, quandoquidem nec esse possunt separata: non enim qui quomodoque se habet, digitus animalis est: sed æquiuocus qui mortuus est, quædã uerò simul, quæcunque principales, et in qua prima, ratio & substantia: ut puta, si hæc cor, aut cerebrum est: nihil enim differt, utra talis sit, homo uerò, & equus, & quæ ita se habent, in singularibus sunt: uniuersale uerò substantia non est, sed totum quiddam ex hac ratione & hac materia tanquam uniuersali: singulare uerò ex ultima materia, iam Socrates est: & de cæteris, similiter. Pars itaque etiam speciei est (speciem autem dico, quod quid erat esse) & ipsius totius, quod ex specie, & ipsa materia est: sed rationis partes, quæ speciei solum sunt: ratio uerò, est ipsius uniuersalis, circulo nanque esse & circulus, & anima & anima, idem est: totius uerò circuli huius, & singularium alicuius sensibilis aut intelligibilis (dico autem intelligibiles quidem, ut mathematicos: sensibiles uerò, ut æneos, & ligneos) horum inquam non est definitio, sed intellectio aut sensu cognoscuntur: cum uerò ab actu, non est manifestum utrum sint aliquando, an non sint, tamen semper dicuntur & cognoscuntur uniuersali ratione: materia uerò per seipsam incognita, materia uerò quædam sensibilis, quædam intelligibilis. Sensibilis quidem, ut æs & lignum, & quæcunque mobilis materia: intelligibilis uerò, quæ in sensibilibus existit, non prout sensibilia, ut puta ipsa mathematica. De toto igitur, & parte, ac priore, & posteriore quomodo se habeant, dictum est. Ad interrogationem uerò necesse est occurrere, cum quis interrogaret, utrum rectus, & circulus, & animal priora, an in quas diuiduntur, & ex quibus sunt, partes, quod non simpliciter, nam etiam si animal est, aut animatum, aut unumquodque, aut uniuersumque, & circulus circulo esse, & rectus recto esse, substantia quoque recti, aliquid quidem & aliquo posterius dicendum est, ut puta ijs quæ in ratione, & aliquo recto: etenim qui cum materia æneus rectus, & qui in singularibus lineis: qui uerò absque materia ijs quæ in ratione sunt posterior, partibus uerò, quæ in singulari sunt prior est, simpliciter autem non est dicendum: & si diuersa est, & non est anima animal: sic etiam quædam dicendum, quædam non dicendum, ut dictum est.

CAPVT XI.

Merito autem dubitatur etiam quæ nam speciei sint partes, quæ uerò non, sed eius quod simul sumitur, cum & hoc non existente manifesto, non sit definire unumquodque, uniuersalis etenim & speciei definitio est, quæ igitur partium ut materia sunt, & quæ non, si non sint manifestæ, nec ratio rei manifesta erit. Quæcumque igitur apparent aduenientia in diuersis specie, ut circulus in ære, ligno, & lapide, hæc quidem manifesta esse uidentur: quoniam nihil substantiæ circuli æs, neque lapis est: propterea quod ab eis separatur, quæ uerò non uidentur separari, nihil quidem prohibet similiter his se habere: quemadmodum si circuli omnes uiderentur ænei, nihil enim minus æs non sit ipsius speciei: difficile tamen est, hoc mente auferre: ut puta species hominis semper in carnibus et ossibus & talibus partibus apparet, utrum igitur sint hæc partes speciei & rationis, an non, sed materia: uerum quoniam non adueniunt etiam in alijs, non possumus separare. Cum

autem hoc uideatur quidem contingere: quando uero non est manifestum, quidam etiam de circulo, & triangulo dubitant, tanquam non deceat lineis & continuo definiri: sed haec omnia similiter dici, sicuti carnes, aut ossa hominis, & aes, & lapis circuli, & cuncta referunt ad numeros & lineas ratione, eamque duorum esse dicunt. Eorum etiam qui ideas dicunt, quidam ipsam lineam dualitate, quidam lineae speciem, quaedam etenim eadem esse, speciem & cuius species, utputa dualitatis & dualitatis speciem. in linea uero non est. Accidit itaque & unam multorum speciem esse, quorum species uidetur diuersa, quod etiam Pythagoricis accidebat, & contingit unam omnium facere ipsam speciem, caetera uero non species, at hoc modo unum omnia erunt. Quod itaque habent aliquam dubitationem ea quae circa definitiones sunt, & quam ob causam, dictum est, quare cuncta ita reducere & auferre materiam, superuacaneum est, quaedam namque fortasse, hoc in hoc sunt, aut sic haec habentia. Et comparatio de animali, quam iunior Socrates dicere solebat, non bene se habet, abducit enim a uero, & opinari facit tanquam contingeret hominem sine partibus esse, quemadmodum absque aere circulum. hoc autem, non est simile, etenim sensibile quiddam fortassis animal est, absque motu definire non est. Quare neque sine partibus, quodam modo se habentibus: non enim omnino pars hominis est manus, sed illa quae potest opus perficere: quare animata existens, non animata uero non est pars. Circa mathematica uero, cur rationes non sunt partes rationum? ut circuli, semicirculi? haec enim non sunt sensibilia: an nihil refert? erit namque quorundam etiam non sensibile materia, & omnis quod non est, quid erat esse: circuli itaque uniuersalis quidem non erunt, singularium uero erunt haec partes, ut prius dictum est: est etenim materia, quaedam sensibilis, quaedam intellectualis, manifestum autem est, quod anima quidem substantia prima, corpus uero materia: homo uero uel animal, quod ex ambobus, ut uniuersale, Socrates uero & Coriscus, anima quidem, duplex: hi enim ut animam dicent, illi autem ut ipsum totum, quod si simpliciter anima haec, & hoc corpus, quemadmodum uniuersale, etiam & singulare. Vtrum autem praeter materiam, huiuscemodi substantiarum sit aliqua alia, & oporteat quaerere substantiam eorum aliquam aliam, utputa numeros, aut aliquid tale, posterius considerandum est, huius enim gratia & de sensibilibus substantiis definire tentamus, quandoquidem quodam modo physicae & secundae philosophiae opus est, ea quae circa sensibiles substantias speculatio est, non enim solum de materia physicum cognoscere oportet, sed etiam de ea, quae secundum rationem, & magis. In definitionibus uero, quo modo partes, quae in ratione sunt, & cur una ratio, definitio (patet etenim quod res una) res autem quo modo una partes habens, postea considerandum est. Quid igitur est, quod quid erat esse, & quomodo ipsum per se ipsum, uniuersaliter de omni dictum est, & cur quorundam ratio ipsius quid erat esse habet definiti partes, quorundam non, & quod in ratione quidem substantiae, quae ita partes sunt ut materia, non inerunt: non enim sunt illius substantiae partes, sed totius. Huius uero est quodammodo ratio, & non est, cum materia namque non est, indefinitum etenim, secundum primam autem substantiam, est ut hominis, animae ratio. substantia enim est species, quae inest, ex qua & materia tota dicitur substantia, ut concauitas: ex hac enim & naso, simus nasus, & similitas est, bis namque in his inerat nasus, in tota uero substantia, ut naso limo aut Callia, inest etiam materia. Et quod quid erat esse, & unum quodque in quibusdam quidem idem est, ut in primis substantiis, utputa curuitas & curuitati esse, si prima est. dico autem primam, quae non dicitur eo quod aliud in alio sit, & subiecto ut materia. Quaecumque uero ut materia, uel ut simul cum materia sumpta sunt, non idem, neque secundum accidens, ut unum Socrates & musicum, haec enim secundum accidens, eadem sunt.

CAPVT XII.

Nunc autem primo dicamus, quatenus in Analyticis definitio non est dicta, dubitationem, quare unum est definitum, cuius rationem definitionem esse dicimus, ut hominis animal bipes (sit namque eius ratio) cur igitur hoc unum est, non autem multa, animal & bipes? homo enim & album, multa quidem sunt, cum non insint alterum alteri, unum uero cum insint, & subiectum, ut homo, aliquid patitur, tunc enim albus homo unum sit, & est, hic uero non est alterum alterius particeps, genus etenim non uidetur particeps esse differentiarum, simul namque contrariorum, idem participaret, differentiae namque contrariae, quibus genus differt, quod si etiam participat, eadem ratio est, si differentiae quidem plures sunt, ut gressuum, bipes, implume. Cur enim unum, sed non multa sunt haec: non

non enim quia insunt, sic enim ex omnibus erit unum: sed quia oportet unum esse, quaecumque in definitione sunt, definitio namque ratio quaedam una, & substantia est, quare unius cuiuspiam oportet ipsam esse rationem, etenim substantia, unum quiddam & quod quid, ut dicimus, significat. Oportet autem primo considerare de his, quae secundum diuisiones sunt, definitionibus, nihil enim aliud in definitione est, nisi (quod primum dicitur) genus & differentiae, caetera uero genera sunt, & ipsum primum, & post hoc, quae comprehenduntur differentiae, utputa ipsum primum, est animal, consequens uero, animal bipes, & rursus animal bipes implume, similiter etiam si per plura dicatur, & omnino nihil differt per multa an per pauca dicatur, neque utique per pauciora quam duo, duorum uero hoc quidem genus, hoc uero differentia: utputa huius, animal bipes, animal quidem genus, differentia uero alterum, si igitur genus simpliciter non est praeter eas, quae ut generis species sunt, aut si est quidem, sed tanquam materia est (uox namque genus & materia, differentiae autem species, nam elementa quoque ex hac faciunt) manifestum est, quod definitio est ex differentijs ratio. At uero oportet etiam diuidi differentia differentia, utputa animalis differentia est, ut pedes habere, rursus animalis pedes habentis differentiam scire oportet, prout, pedes habet, quare non est dicendum, pedes habentis aliud plumiferum, aliud implume, si bene dicatur (uerum quia non potest, faciet hoc) sed si aliud fiffos, aliud non fiffos pedes habens, haec enim pedis differentiae sunt, fiffio namque pedum aliqua peditas est, & sic semper procedi uult, donec ad indifferentia deueniatur, tum autem tot pedis species erunt, quot differentiae, & pedes habentia animalia, aequalia differentijs, si igitur haec ita se habeant, manifestum est quod ultima differentia, rei substantia erit, & definitio, nec sane oportet crebro eadem in definitionibus dicere, superfluum namque est. Accidit autem hoc, cum enim animal pedes habens, bipes dicat, nihil aliud dixit, nisi animal pedes habens, duos pedes habens, & si hoc propria diuisione diuidat, crebro & aequaliter, ac differentias dicet, si igitur differentiae differentia fiat, una quae ultima est, erit species & substantia, si autem secundum accidens, ut si diuidat, habentis pedes aliud album, aliud nigrum, tot quot sunt sectiones, Quare manifestum est, quod definitio est ratio, quae ex differentijs est, & ex harum ultima secundum rectum, patet autem hoc, si quis transponat tales definitiones (utputa hominis) dicens animal bipes, habens pedes, superfluum enim est habens pedes, dicto bipede, ordo uero non est in substantia, quo namque modo intelligere oportet, hoc quidem prius, illud uero posterius: De his igitur definitionibus quae secundum diuisiones sunt, quales quaedam sunt, haec tenus dicta sint.

CAPVT XIII.

CVm autem de substantia consideratio sit, rursus redeamus: dicitur autem sicuti subiectum substantia esse, & quod quid erat esse, & quod ex his, & uniuersale, De duobus itaque dictum est, etenim de quid erat esse quod ex his, et uniuersale, De duobus itaque dictum est, etenim de quid erat esse, et de subiecto, quod dupliciter, subijcitur aut quod quid existens, ut animal passionibus, aut ut materia actui, Videtur autem etiam uniuersale causa quibusdam esse maxime, ac esse principium ipsum uniuersale, quare de hoc etiam tractemus, Videtur namque impossibile, substantiam esse quodcumque eorum quae uniuersaliter dicuntur: prima namque substantia uniuscuiusque, quae propria cuiusque est, quae alij non inest: uniuersale uero commune, hoc enim dicitur uniuersale, quod pluribus natura aptum est inesse: cuius igitur hoc erit substantia? aut enim omnium, aut nullius: omnium uero non est possibile, unius autem si erit, caetera quoque hoc erunt: quorum enim substantia una, & quod quid erat esse unum, ipsa quoque unum sunt. Item substantia dicitur, quod non de subiecto, uniuersale uero de subiecto aliquo dicitur semper, Sed utrum ita quidem non contingit, ut quod quid erat esse? in ipso autem inest: utputa animal in homine, & equo, patet igitur, quod erit aliqua eius ratio: differt autem nihil, si non omnium ratio est eorum quae in substantia sunt, etenim nihil minus hoc erit substantia alicuius: ut homo hominis, in quo existit: quare iterum idem accidit: erit enim substantia, illius substantia ut animal speciei in qua ut proprium existit, item impossibile ac inconueniens est ipsum, quid & substantiam esse, si ex aliquibus, non ex substantijs: nec ex eo quod quid est, sed ex quali, prius namque non substantia, & quale erit, nec generatione substantia: & quod quid, quod impossibile est: nec ratione enim, nec tempore, nec generatione possibile est passiones priores substantia esse, essent namque separabiles. Item, Socrati substantia, inerat substantia, quare duobus erit substantia, & omnino si homo, & quaecumque ita dicuntur, substantia est, accidit nihil eorum quae in ratione sunt alicuius substantiam esse, nec sine ipsis existere, nec

in alio, dico autem, utputa non esse aliquid animal præter aliqua, nec ullum aliud eorum quæ in ratione sunt. Ex his itaque considerantibus patet, nihil eorum quæ uniuersaliter existunt, substantiam esse, nihilque eorum quæ communiter prædicantur, quod quid, sed tale significare, quod si non, & alia multa accidunt, ac tertius homo, item sic quoque patet, impossibile enim est substantiam ex substantiis esse, quæ sic insunt, ut actu. quæ enim duo sic actu sunt, nunquam unum actu sunt, sed si potentia duo sunt, erunt unum, ut duplum, ex duobus dimidijs potentia: actus nanque separat. Quare si substantia unum, non erit ex substantiis inexistentibus: & secundum hunc modum, quem recte Democritus dicit: impossibile enim ait esse ex duobus unum, aut ex uno duo fieri: magnitudines namque induisibiles substantias facit. Patet igitur, quod similiter & de numero se habebit, si numerus quidem compositio unitatum est, ut à quibusdam dicitur: aut enim non est unum dualitas, aut non inest in ea unitas actu. habet autem quod accidit, dubitationem: si enim nec ex uniuersalibus possibile est ullam substantiam esse, propterea quod tale, & non quod quid significat, nec ex substantiis actu contingit ullam substantiam esse compositam, quicquam incompositum erit profecto omnis substantia: quare neque ratio ullius substantiæ erit. At cunctis uidetur, & iam dictum est, aut solius substantiæ, aut maxime definitionem esse: nunc uero ne huius: nullius igitur definitio erit. An quodam modo quidem erit, quodam modo uero non? manifestum autem quod dicitur, magis erit ex posterioribus.

CAPVT XIII.

EX his autem ipsis id etiam patet, quod accidit illis qui ideas pariter substantias & separatas esse dicunt: & pariter ex genere & differentiis faciunt speciem. Si enim species & animal in homine sunt, aut equo, aut unum & idem numero sunt, aut alterum: ratione namque patet quod unum, eandem enim exhibebit rationem, qui dicit in utroque. Si itaque aliquis homo est ipsum per se, quod quid & separatum, necesse est ut etiam illa, ex quibus (sicuti animal & bipes) quod quid significant, & separata ac substantiæ sint: quare & ipsum animal, si idem igitur, & unum quiddam etiam in equo, sicuti tu tibi ipsi, quo modo in separatim existentibus idem erit? & cur non etiam absque seipso erit animal hoc? Deinde si participabit quiddam bipede & multipede, impossibile quiddam accidit, contraria namque simul inerunt ipsi uni, & huic quidem enti, sin minus, quis modus est, cum aliquis dicat, animal & bipes aut progressiuum esse? Sed fortassis componuntur, & tangunt aut miscentur. At cuncta inconuenientia sunt. Sed diuersum in unoque est, infinita igitur (ut ita dicam) erunt, quorum substantia animal est, non enim secundum accidens ex animali homo est. Item multa erit ipsum animal. Nam & substantia animal est, quod in unoquoque est: non enim secundum aliud dicitur. Quod si non, ex illo erit homo & genus eius, illud. Ac item omnia, ex quibus homo, idea. Non igitur alterius quidem idea erit, alterius uero substantia? impossibile namque est: ipsum uero animal erit unum quodque eorum, quæ in animalibus sunt. Item ex aliquo hoc ipso erit, & quomodo est ex ipso animali? aut quomodo est possibile esse animal, quod hoc ipsum substantia est, præter ipsum animal? Item in sensibilibus & hæc accidunt, & his absurdiora. Quod si impossibile est ita se habere, patet, quod est eorum idea ita, ut quidam aiunt.

CAPVT XV.

CVm autem substantia altera sit ipsum scilicet totum, & ratio, dico autem, quod illa quidem ita substantia, cum materia simul accepta ratio: hæc uero ratio simpliciter. Quæcunque igitur illo modo dicuntur, eorum quidem est corruptio. Nam & generatio, rationis autem non est, ita ut corrumpatur, nec enim generatio est (non enim fit domui esse, sed huic domui) sed absque generatione & corruptione sunt, & non sunt, ostensum est enim quod nullus hæc generat, neque facit. Propterea etiam substantiarum sensibilibus singularium, neque definitio, neque demonstratio est, eo quod habet materiam, cuius natura talis est, ut esse & non esse contingat: quare corruptibilia sunt omnia singularia earum. Si igitur demonstratio & definitio scientifica necessariorum est, et non contingit sicuti neque scientiam, quandoque scientiam, quandoque ignorantiam esse, sed quod tale est, opinio est: ita neque demonstrationem, neque definitionem, sed opinio est eius quod contingit & aliter se habere. patet, quod neque demonstratio, neque definitio eorum est. corruptibilia namque non sunt manifesta ipsi, qui scientiam habent, cum à sensu abscesserint: & rationibus eisdem in animo saluis, non erit amplius neque definitio, neque demonstratio. Quare cum quis eorum quæ ad definitionem, quicquam singularium definiat, oportet non ignorare, quod semper perimendum est. Non enim contingit definire,

git definire. Nec ullam ideam esse definire, singularium enim (ut aiunt) idea est, & separata. Necessarium autem, ex nominibus rationem esse. Nomen uero non faciet, qui definit. ignotum enim erit. quæ uero posita sunt, omnibus communia sunt, necesse est igitur, & alijs talia inesse. Et si quis te definiat, animal dicit gracile, aut album, aut aliquid aliud quod & in alio sit, sit. Quod si quis dicat, nihil prohibere separatim quidem omnia multis, simul uero huic soli inesse primum quidem quod etiam ambobus, ut animal bipes, animal et bipedi, et hoc in sempiternis quidem etiam necesse est esse, cum priores existant, & partes compositi. At uero etiam separabilia, si hoc quidem, quod homo, separabile. nam aut nullum, aut ambo: si igitur nullum, non erit genus præter species: quod si erit, erit etiam differentia. Deinde quoniam priora ipsa esse, hæc sanè non uicissim perimuntur. Deinde si ex ideis ideæ, minus profecto composita sunt ex quibus. Item de multis oportebit etiam illa prædicari, ex quibus idea, ut animal & bipes. Quod si non, quomodo scietur? erit namque alia idea, quam impossibile est de pluribus prædicari, quam de uno. non uidetur autem, sed omnis idea uidetur esse participabilis. Quemadmodum igitur dictum est, latet, quod impossibile est in perpetuis definire: maxime uero quæcunque unica sunt, ut sol, aut luna, non solum enim in hoc peccant, quod talia addunt, quibus ablati adhuc erit sol, utputa quod circuit terram, aut quod nocte absconditur (si enim steterit, aut non apparuerit, non erit amplius sol) sed inconueniens est, si non. sol enim substantiam quandam significat. Item quæcunque in alio contingunt, ueluti si alter fiat talis, patet, quod erit sol. communis ergo ratio, at sol singularium erat, sicut Cleon, aut Socrates. Caterum cur nemo eorum definitionem profert ideæ? fiet enim profecto manifestum tentantibus, uerum esse, quod nunc dictum est.

CAPVT XVI.

MANifestum autem est, quod etiam eorum quæ uidentur esse substantiæ, plures potentia & partes animalium sunt, nihil enim eorum separatum est, cum autem separarentur, tum etiam ut materia omnia, terra, ignis, & aer, nihil enim eorum unum est, sed quasi cumulus, ante quam digerantur, & ex eis unum fiat. Maxime autem aliquis animalium partes putauerit, & animæ propinquas ambas fieri, ut sint & actu, & potentia, eo quod principia motus ab aliquo, in iuncturis habent. Quare quædam animalia, diuisa uiuunt, sed tamen potentia omnia erunt, cum unum & continuum fuerit natura, sed non ut aut copulatione, tale nanque lætio est. Cum autem unum dicatur, sicuti & ens, & substantia unius una, & quorum una numero unum numero, manifestum quod neque unum, neque ens contingit substantiam esse rerum, sicuti neque elemento esse, aut principio. Sed quærimus, quid ergo principium, ut ad notiora referamus: magis igitur his substantia est ens & unum, quam principium & elementum & causa: sed necdum ista, si nec aliud quidem commune ullum substantia est, nulli enim inest substantia, nisi sibi ipsi & habenti eam, cuius substantia est: item ipsum unum, in pluribus non erit simul, commune uero simul in pluribus est, quare patet, quod nihil uniuersalium separatim præter singularia est. Sed qui species dicunt, partim recte dicunt, separantes eas si substantiæ quidem sunt: partim non recte, quoniam unam in multis speciem dicunt. Causa uero est, quod non habent reddere quam tales incorruptæ substantiæ præter singulares & sensibiles sint. Faciunt igitur eisdem specie ipsi, quæ sunt corruptibiles (has enim cognoscimus) ipsum hominem et ipsum equum, addentes uocabulum ipsum sensibilibus. Attamen etiam si non uideremus alia, nihil minus (ut puto) essent substantiæ perpetuæ, præter eas quas nos sciremus. Quare nunc quoque si non habeamus quæ nam sint, necesse tamen fortassis fuerit aliquas esse. Quod igitur nec eorum quicquam, quæ uniuersalia dicuntur, substantia sit, nec ulla sit substantia, ex substantiis patet.

CAPVT XVII.

Quid uero & quale quid substantiam dicere oporteat, rursus aliud quasi principium facientes, dicamus, fortassis enim ex his erit manifestum de illa quoque substantia, quæ est separata à sensibilibus substantiis. Cum igitur substantia principium & causa quædam sit, hinc est procedendum. Quæritur uero ipsum propter quid, semper sic: propter quid, aliud alij alicui inest, quærere namque propter quid musicus homo est, certe quærere est, quod dictum est, propter quod homo musicus est, aut aliud. Quærere igitur propter quid ipsum est ipsum, nihil est quærere. Oportet enim ipsum quod, & ipsum esse, existere manifesta entia. dico autem, utputa quod luna patitur eclipsim. ipsius autem quod id ipsum, non nisi una ratio, unaque causa in omnibus (propter quid homo est

homo, aut musicus musicus) si quis dicat, quod unumquodque ad seipsum indivisibile est. hoc autem erat unum esse. sed hoc, & commune de omnibus, & breve est. Quæ rata autem aliquis, propter quid homo, animal tale quoddam est. hoc igitur manifestum est, quod non querit propter quid is, qui est homo, homo est. aliquid ergo de aliquo querit, propter quid inest, quod autem inest, oportet manifestum esse. si enim non ita, nihil querit, utputa propter quid tonat? quia sonus in nubibus fit. ita nanque aliud de alio est, quod queritur, & propter quid hæc, utputa lateres & lapides, domus sunt manifestum ita que & est, quod causam querit. hæc autem est quod quid erat esse, ut logicè dicam, quæ in quibusdam quidem, est cuius gratia, utputa fortassis, in domo & lecto. In quibusdam uero, quod primum mouit, causa nanque, etiam hoc, sed talis quidem causa queritur, dum quippiam fit, uel corrumpitur, altera uero, etiam dum est. Latet autem præcipue, quod queritur, in ijs quæ non de alijs dicuntur (utputa queritur homo quid est) eo quod simpliciter dicitur, neque determinatur quod hæc uel hoc. Oportet igitur rectè disponentes querere: quod si non, commune fit eius quod nihil est querere, & eius quod aliquid querere. Cum autem & habere & existere ipsum esse oporteat, manifestum est, quod propter quid est, ipsam materiam querit, utputa, hæc sunt domus: propter quid? quia hæc existunt, quod erat domui esse, & homo hoc, aut corpus hoc tale habens, quare? causa materiæ queritur. hæc autem est species, qua aliquid est, hæc autem, est substantia. Patet itaque, quod de simplicibus non est aliqua quæstio, neque doctrina, sed alius talium quæstionis modus. Cum uero quod ex aliquo compositum, ita ut unum totum sit, nõ est ut cumulus, sed ut syllaba, syllaba uero non est ipsa elementa, nec idem B & A, nec caro, ignis & terra: dissolutis nanque, hæc quidem amplius non sunt, ut caro & syllaba, elementa uero, ignis & terra, sunt: tergo syllaba aliquid, non solum elementa, uocalis & muta, sed etiam aliquid aliud, & caro, non solū ignis & terra, aut calidum & frigidū, sed etiam aliquid aliud: Si igitur necesse est illud quoque, aut elementum, aut ex elementis esse, si elementum quidem, rursus eadem ratio erit. ex hoc enim & igne & terra erit caro, & item alio, quare in infinitum progredietur, si uero ex elemento, patet quod non ex uno, sed ex pluribus quam id ipsum, erit, quare iterum de hoc eandem rationem dicemus, quam de carne, aut syllaba. Videatur autem esse aliquid tale, & non elementū, ac causam: sed hoc carnem, hoc uero syllabam esse, similiter & de cæteris. Substantia uero cuiusque quidem, hoc, hoc: nam prima ipsius esse causa est, cum autem quædam non substantiæ rerum sint, sed quæcunque substantiæ secundum naturam & natura constitutæ sint, uideri possit profectò aliquid quibus hæc quoque natura substantia esse, quæ non elementum, sed principium est, elementum autem est, in quod existens diuiditur ut materiam utputa syllabæ, ipsum A & B.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIB. VIII.

CAPVT PRIMVM.

Lixi igitur quæ dicta sunt, colligere oportet, ac congregando summam finem imponere. Dictum autem est, quod substantiarum cause principia, & elementa queruntur. Substantiæ uero quædam, ab omnibus concessæ sunt, de quibusdam separatim enunciauerunt quidam, concessæ quidem, quæ naturales sunt: ut ignis, terra, aqua, & cætera simplicia corpora, deinde planta, & partes earum: animalia, & partes eorum, & tandem cælum, & partes cœli. separatim autem, substantias quidam esse dicunt species, & mathematica. alias uero accidit ex orationibus substantias esse, quod quid erat esse, & subiectum. Item aliter genus magis quam species, & uniuersale quam singularia. Vniuersali uero & generi, ideæ quoque copulantur, eadem nanque ratione substantiæ uidentur esse. Cum autem quod quid erat esse substantia, huius autem ratio, definitio, ideo de definitione, & de secundum se determinatum est. Quoniam uero definitio oratio, oratio autem partes habet, necesse quoque de parte erat uidere, quæ nam substantiæ partes, & quæ non, & si hæc, definitionis quoque esse oportet. Item etiam, nec uniuersale substantia est, neque genus. De ideis uero & mathematicis, posterius considerandum est, etenim præter sensibiles substantias, has quidem esse dicunt. Nunc uero de concessis substantijs tractemus: hæc autem sunt, quæ sensibiles

sensibiles sunt, sensibiles uero cunctæ substantiæ, materiam habent. Est autem substantia, id ipsum quod subijcitur: aliter quidem materia, & aliter ratio. materiam autem dico, quæ non quod quid actus sit, potentia est: quod quid aliter autem, ratio & forma: quod cum sit, quod quid ratione separabile est. tertium uero, quod ex his est, cuius generatio solius, & corruptio est, & separabile simpliciter, earum enim substantiarum, quæ secundum rationem, quædam sunt separabiles, quædam uero non. Quod autem materia quoque substantia est, patet, in cunctis nanque oppositis transmutationibus, est aliquid transmutationis subiectum: utputa secundum locum, quod nunc hic, rursus alibi. & secundum augmentationem, quod nunc tantum, rursus minus aut maius, & secundum alterationem, quod nunc sanum, rursus ægrum, similiter autem & secundum substantiam, quod nunc in generatione, rursus in corruptione, & nunc quidem subiectum, ut quod quid: rursus autem subiectum, ut secundum priuationem. Et sequuntur hanc etiam aliæ transmutationes: cæterarum uero aut unam, aut duas, hæc non sequitur, non enim est necesse, si quid materiam habet localem, hoc generabilem etiam & corruptibilem habere, uerum quæ inter simpliciter fieri, & non simpliciter differentia sit, in Phylis dictum est.

CAPVT II.

Cum autem quædam ut subiecta & ut materia, concedatur substantia, hæc autem est quæ potentia est, restat illam quæ ut actus substantia sensibilem est, quæ nam sit dicere. Democritus igitur tres differentias esse uidetur existimare: subiectum enim corpus, materiam, unum & idem, differre autem, aut rhytmo, quod est figura: aut trope, quod est situs: aut diathige, quod est ordo. Videntur autem multæ differentiæ esse: utputa quædam compositione dicuntur materiæ, sicuti quæcunque mistura, quemadmodum melicratum: quædam clauo, ut arca: quædam ligamine, ut fascis: quædam glutine, ut liber: quædam pluribus ex his: quædam positione, ut limen & superliminare, hæc enim, eo quod modo quodam sita sint, differunt, quædam tempore, ut cœna & prandium: quædam loco, ut uenti, quædam sensibilem passionibus: ut duritie & mollitie, & densitate & raritate, & sic citate & humidate. & quædam quibusdam ex his, quædam omnibus his, & simpliciter, quædam redundantia, quædam defectu. Quare patet, quod & ipsum est, toties dicitur, limen enim est, quoniam ita sitū est, & esse, sic ipsum poni significat, & glaciem esse, sic densari, quorundam uero esse, & his omnibus definitur, eo quod quædam miscentur, quædam temperantur, quædam ligantur, quædam densantur, quædam cæteris differentiis ueruntur, sicuti manus aut pes. Accipienda igitur genera differentiarum, hæc enim principia existentia erunt, ut quæ in magis & minus, aut denso & raro, & cæteris talibus, cuncta etenim hæc, redundantia & defectus sunt, quod si quid figura, aut leuitate, aut asperitate, omnia recto & curuo, his uero esse, erit misceri, opposito autem modo, non esse. Manifestum igitur ex his est, quod si substantia causa est ut unumquodque sit, in his querendum est, quæ nam ut horum singula sint, causa est. Substantia itaque nihil horum est, neque combinatum, attamen proportionale in unoquoque: & quemadmodum in substantijs quod de materia prædicatur, ipse actus est, & in alijs definitionibus maxime: utputa, si limen oportebit definire, lignum aut lapidem sic positum dicemus: & domum, lateres, aut ligna sic posita (an etiam, & cuius causa in quibusdam est?) si uero glaciem, aquam congelatam, aut sic densatam: consonantia uero est acuti & grauis mistio talis, eodem autem modo & in cæteris. Manifestum itaque ex his est, quod actus alius alterius materiæ & ratio, quorundam enim compositio, quorundam mistio, quorundam aliquid aliud eorum quæ dicta sunt. Quare eorum qui definiunt, hi quidem qui dicunt quid est domus, quod lapides, lateres, ligna, potentia domum dicunt: materia enim hæc sunt, qui uero, uas conseruatiuum rerum & corporum, aut aliquid aliud tale addentes, actum dicunt, qui porro hæc ambo componunt, tertiam, & quæ ex his est substantiam (uidetur etenim ea quidem, quæ ex differentiis ratio sit, speciei & actus esse: quæ uero ex his quæ insunt, materiæ magis) similiter & quas Archytas approbat definitiones, etenim simul utriusque sunt, utputa quid est serenitas? quies in multitudine aeris, materia quidem aer, actus uero & substantia quies. Quid est tranquillitas? maris planities, subiectum quidem, ut materia, mare: actus uero & forma, planities. Manifestum itaque ex dictis est, quæ nam sensibilis substantia, & quomodo sit, etenim hæc quidem ut materia, hæc autem ut forma, quoniam actus: tertia uero ex his.

CAPVT III.

Oportet autem non ignorare, quod aliquando latet, utrum nomen compositam substantiam significet, an actum & formam, ut puta domus, utrum est signum communis, quod operimentum est ex lapidibus et lateribus sic positum: an actus et speciei, quod est operimentum, & linea, utrum dualitas in longitudine, an quod dualitas, & animal, utrum anima in corpore, an anima; hæc enim, substantia & actus alicuius corporis. erit autem utique in utrisque animal, non ut una ratione dictum, sed ut ad unum. Sed hæc ad aliud quidem aliquid conferunt, ad quaestionem autem substantiæ sensibilis nihil. etenim, quod quid erat esse speciei & actui est, anima nanque & animæ esse, idem est, homini uero & homo, non idem, nisi & anima homo dicatur. sic autem alicui quidem, alicui uero non. Non uidetur itaque rebus, quod syllaba ex elementis & compositione sit, neque domus, lateres, & compositio, & hoc recte. compositio enim & mistio, non ex ijs quorum est compositio aut mistio. Similiter nec aliorum ullum: ut puta limen positione, non ex limine positio, sed magis istud ex illa, nec homo, est ipsum animal & bipes (sed aliquid esse oportet, quod præter hæc est) si hæc materia sunt, sed nec elementum, nec ex elementis, sed substantia, quod materiam auferentes dicunt. Si itaque hoc ipsius esse causa, & hoc substantia, ipsam substantiam utique non dicerent, necesse autem est, aut sempiternam hanc esse, aut corruptibilem absque eo quod corrumpatur & factam esse absque eo quod fiat, ostensum autem est, & declaratum in alijs, quod speciem nullus facit, neque generatur, sed efficitur, hoc: sit autem quod ex his. Si uero corruptibilem substantiam sunt separata, nondum est manifestum, nisi quod quorundam non contingit, patet, ut ea quæ non possunt præter particularia esse, ut domum aut uas, fortassis nec substantiæ sunt hæc ipsa, nec aliorum quicquam quæcunque non natura consistunt, naturam etenim solam profecto quis ponet eam, quæ in corruptibilibus est substantiam. Quare dubitatio qua Antisthenici, & hoc pacto pariter indocti dubitabant, habet aliquid temporis, ut soluitur, quod non est ipsum quid est definire (definitionem enim longum esse sermonem) sed quale quid est, contingit etiam docere, quemadmodum argentum quid est, non, quod autem, quale stannum. Ut tamen substantiæ, est quidem, cuius contingit definitionem & rationem esse, ut puta, composita, siue sensibilis, siue intellectualis sit. ex quibus autem hoc primis, non est, si quidem aliquid de aliquo significat ratio definitiua. & oportet hoc quidem ut materiam, illud uero formam esse. Manifestum autem hoc etiam est, quod si aliquo modo substantiæ numeri sunt, ita sunt: & non, quemadmodum quidam dicunt, unitatum, nam & definitio, numerus quidam est, diuisibilis etenim, & in diuisibilibus, non enim infinitæ rationes, numerus uero, tale quid est, & quemadmodum de numero, ablato aut addito aliquo, ex quibus numerus est, non est amplius idem numerus, sed diuersus, etiam si minimum auferatur, aut addatur: ita nec definitio, nec ipsum quid erat esse, erat amplius ablato aliquo aut addito, & numerum oportet aliquid esse quo unus, quod nunc non habent dicere quo unus, si unus est, an enim non est, sed quasi congeries: aut si est, dicendum est quidnam illud sit, quod unum ex multis facit, & definitio una est. Similiter autem ne hanc dicere habent, & hoc merito accidit, eiusdem enim rationis & substantia est, ut unum, non (ut quidam aiunt) ut unita quædam existens, aut punctum, sed actus & natura quædam unaquæque, & quemadmodum nec numerus habet magis & minus, ita neque substantia, quæ secundum speciem est: sed si est quidem, ea est quæ secundum materiam est. De generatione igitur ac corruptione dictarum substantiarum, quomodo accidit, quoque modo, impossibile est: de quo reductione ad numerum, hæc tenus determinatum sit.

CAPVT IIII.

De materiali uero substantia oportet non latere, quod & si ex eodem omnia primo, aut eisdem tanquam primis, & eadem sit materia ut principium illis quæ fiunt, est tamen quædam cuiusque propria: flegmatis prima materia, ipsa dulcia aut pinguis, cholerae uero, amara, aut aliqua alia, fortassis autem hæc ex eodem, fiunt autem plures materiæ eiusdem, cum alterius altera sit, ut puta, flegma ex pingui & dulci, si pingue ex dulci, ex cholera uero esse, ob resolutionem cholerae in primam materiam. Dupliciter enim hoc ex hoc, aut quoniam ex eo quod præcedet, aut quoniam ex eo quod resolutum fuerit in principium. Contingit autem una existente materia, diuersa fieri propter mouentem causam, ut ex ligno, sit arca & lectus. Quorundam autem diuersa materia necessario: diuersis existentibus: ut puta, ferra nunquam fiet ex ligno, nec est hoc in causa mouente, non enim faciet ferram ex lana, aut ligno, si autem idem contingit ex alia materia facere, patet quod principium & ars, quæ est

est mouens, eadem est, etenim si materia diuersa & mouens, & ipsum quod factum est. Cum itaque quisquam quaenam sit causa quaeratur, quoniam multipliciter causæ dicuntur, omnes contingentes causas dicere oportet: ut puta hominis, quæ causa ut materia, nonne menstrua: quæ uero ut mouens, utrum sperma: quæ uero ut species, quod quid erat esse: quæ autem ut huius causa, finis & fortassis autem hæc ambæ, eadem sunt. Oportet autem proximas causas dicere, quæ materia, non ignem uel terram, sed propriam. In naturalibus igitur & generabilibus substantijs, necesse est ita procedere, si quis recte procedet, si quidem hæc totæ causæ sunt: & oportet causas cognoscere. De naturalibus autem, aut perpetuis substantijs, alia ratio est, fortassis etenim quædam non habent materiam, aut non talem, sed solum quæ secundum locum mobilis est. Nec quæcunque natura quidem, non autem sunt substantiæ, his materia est: sed quod subijcitur, substantia, ut puta, quæ causa eclipsis, quæ materia: non enim est, sed luna est, quæ patitur, quæ causa ut mouens, atque corrumpens lumen: terra, cuius uero causa: forsan non est, quæ uero ut species: definitio, sed non manifesta definitio, nisi cum ipsa causa sit: ut puta, quid eclipsis: priuatio luminis, si uero addatur, a terra in medio interposita, hæc est cum ipsa causa definitio. De somno uero non est manifestum quid est primum, quod patitur, sed nunquid animal: ita, attamen hoc secundum aliquid, & quid primum, cor, an aliquid aliud: deinde, a quo: deinde, quæ passio, quæ illius & non totius: quia talis immobilitas, ita: sed hæc, eo quod aliquid patitur ipsum primum.

CAPVT V.

Cum autem quædam absque generatione & corruptione sint, & non sint, ut puta puritas si sint quidem, & omnino species & formæ (non enim albedo sit, sed lignum album, si ex aliquo & aliquid sit omne, quod sit) profecto non omnia contraria fiunt uicissim, sed aliter albus homo ex nigro homine, & albedo ex nigredine, nec omnium materia est, sed quorūcunque generatio, & transmutatio inuicem sunt, quæcunque uero absque eo quod transmutentur sunt, aut non, horum materia non est. Habet autem dubitationem, quo nam modo ad contraria cuiusque materia se habeat: ut puta, si corpus potentia sanum, contrarium uero sanitati infirmitas, utrum ambo potentia & aqua, potentia, uinum & acetum, an huius quidem secundum habitum & secundum speciem, materia est, illius uero secundum corruptionem & priuationem præter naturam. At quædam dubitatio est, cur uinum non sit materia acetum, neque potentia acetum, tamen si fiat ex eo acetum: & uiuens potentia mortuus, an non, sed secundum accidens corruptiones. Ipsa uero animalis materia, secundum corruptionem mortui potentia & materia, aqua quoque acetum est, fiunt etenim ex illis, quemadmodum ex die nox, & quæcunque ita inuicem transmutantur, ad materiam oportet redire, ut puta si ex mortuo animal, primum ad materiam: deinde, animal, & acetum, ad aquam: deinde, uinum.

CAPVT VI.

De dubitatione autem dicta, & circa definitiones, & circa numeros, quæ causa est ut unum sint: omnium nanque quæcunque plures partes habent, & non est totum quasi coaceruatio, sed ipsum totum est aliquid aliud præter partes, est aliqua causa, nam & in corporibus quibusdam, tactus est causa, ut unum sint in quibusdam uero uiscositas, aut aliqua alia talis passio definitio, uero oratio est una non coniunctione ut Ilias, sed eo quod unus est, quid est igitur quod hominem facit unum, & cur unum & non multa sunt animal & bipes, præsertim si (quemadmodum quidam dicunt) sit quid ipsum animal, & ipsum bipes: cur enim non illa, homo est, & erunt secundum participationem homines, non hominis unus, sed sudorum, animalis & bipedis: & omnino profecto, homo non erit unum, sed plura, animal & bipes. Manifestum itaque est, quod ita quidem tractantibus (ut solent definire & dicere non) est possibile reddere rationem, & soluere dubitationem. Quod si quemadmodum dicimus, hoc quidem materia, hoc uero forma est, & hoc quidem potentia, hoc uero actu, profecto non uidetur amplius dubitatio esse quod quaeritur, etenim dubitatio est eadem, ac sic definitio uestis esset æs rotundum: esset etenim hoc nomen, rationis signum, quare quod quaeritur est, quæ nam causa sit, ut rotundum & æs unum sint, amplius uero non apparet dubitatio, quoniam hoc quidem materia, illud uero forma est. Quæ igitur huius causa est, ut quod potentia est, actu sit in quibuscunque generatio est, præter illud quod fecit: nulla enim alia causa est, ut actu sphaera sit, quæ potentia sphaera erat: sed hoc erat, ipsum quid erat esse utriusque. Est autem materia;

teria quaedam intellectualis, quaedam sensibilis, & semper rationis hoc quidem materia, hoc uero actus est, ut circulus, figura plana. Quaecunque uero neque intellectualem, neque sensibilem materiam habent, statim unum quiddam esse, unumquodque est, quemadmodum ipsum ens, hoc quidem hoc, hoc quale, quantum: quare non inest in definitionibus nec ens, nec unum, & ipsum quid erat esse, statim unum quiddam est, quemadmodum & ens quiddam. Propterea non aliqua alia causa ulli istorum, ut unum sint, nec ut ens quiddam sint, statim etenim unumquodque est ens quiddam, & unum quiddam, non ut in genere in ente & uno, nec tanquam sint separata praeter particularia. Ob hanc autem dubitationem, quidam participationem aiunt, & causam quandam participationis, & quidnam sit illud participare dubitant. Quidam copulam animae (sicuti Lycophron ait) scientiam esse ipsius scire & animae. Quidam compositionem aut coniunctionem animae, cum corpore, ipsum uiuere. At tamen eadem de omnibus ratio erit, & enim ipsum sanum esse, aut copula, aut compositio, aut coniunctio animae & sanitatis erit. & aes esse triangulum, compositio aeris & trianguli, & album esse, compositio superficies & albedinis. causa uero est, quoniam potentia & actus rationem quaerunt unientem, & differentiam, est autem (ut dictum est) ultima materia: & hoc potentia, hoc quidem actus. Quare simile est quaerere quidnam unius causa sit, & ut unum sit, unum enim quiddam, unumquodque & quod potentia, & quod actus, unum quodammodo est. Quare nulla alia causa est, nisi si quid fuit, tanquam ex potentia in actum mouens. Quaecunque uero non habent materiam, cuncta simpliciter entia sunt ipsum quid.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIB. IX.

CAPVT PRIMVM.

DE primo itaque ente, & ad quod caeterae omnes entis praedicationes referuntur, hoc est de substantia, dictum est, nam secundum substantiae rationem caetera dicuntur entia, quantum, & quale, ac caetera quae ita dicuntur: cuncta etenim habebunt substantiae rationem, ut in primis sermonibus differimus. Cum autem ens dicatur, hoc quidem quid, aut quantitas, aut qualitas, hoc uero secundum potentiam & entelechiam, ac actum, determinemus etiam de potentia & entelechia. Et primo de potentia, ea quidem, quae dicitur maxime proprie, non sane est utilis ad quod nunc uolumus, potentia namque & actus in plus est, quam illa quae secundum motum solum dicuntur. Sed cum de ea dixerimus in determinationibus de actu, ostendemus etiam de alijs. Quod igitur multipliciter potentia & posse dicatur, determinatum est a nobis in alijs. Harum uero quaecunque quidem aequiuoce dicuntur potentiae, praetermittatur: quaedam etenim similitudine quadam dicuntur, ut in geometria & possibilibus, ac impossibilibus dicimus, eo quod quodam modo sint, aut non sint. Quaecunque uero ad eandem speciem omnes, aliqua principia sunt, & ad unam primam dicuntur, quae est principium transmutationis in alio prout aliud est: aliqua enim est patiendi potentia, quae in ipso patiente principium est transmutationis passiuae ab alio prout aliud est: aliqua uero, habitus impossibilitatis, quae in deterius est: & corruptionis, quae est ab alio prout aliud est, principium transmutatio: in his enim omnibus definitionibus, in est prima potentiae ratio. Rursus autem haec potentiae dicuntur, aut ipsius faciendi solum, aut patiendi, ut ipsius bene. Quare in harum quoque rationibus, quodam modo insunt priorum potentiarum rationes. Manifestum igitur est, quod quodam modo quidem una est ipsius facere & pati potentia (potens enim est, et eo quod ipsum habeat patiendi potentiam, et eo quod aliud ab eo) quodam modo uero alia. Haec autem in patiente est: propterea enim quod habet aliquod principium, & quod materia aliquod principium est, patitur quod patitur, & aliud ab alio. pingue namque combustibile est: cedens uero, sic pressibile: et similiter. Hec uero, in faciente: ut puta, calidum, & aedificatiua, hoc quidem in calefacturo, haec uero in aedificatiua. Propter quod nullum prout conaturale factum, ipsum a se ipso patitur: unum etenim, & non aliud est. At impotentia quoque et impotens, atque quae tali potentiae contraria est, priuatio est. Quare eiusdem potentia, impotentia quoque omnis. Priuatio autem multifaria dicitur, etenim quod non habet, & quod natura aptum est, si non habet, aut omnino, aut cum natura aptum

aptum sit, aut sic ut puta omnino, aut quomocunque, in quibusdam autem si natura apta habere, ut non habeant, priuari ea dicimus.

CAPVT II.

CVM autem quaedam in inanimatis talia principia insunt, quaedam uero in animatis; & in anima, & in anima ea parte quae rationem habet, patet quod potentiarum quoque quaedam irrationales, quaedam cum ratione erunt. Quare omnes artes & factiuae scientiae, potentiae sunt: principia enim transmutatiua in alio, pro ut aliud est. Et quae quidem cum ratione omnes, eadem contrariorum sunt: irrationales uero, una unius, ut calidum, ipsius calefaciendi solius; medicandi uero potentia, infirmitatis & sanitatis, causa uero est, quia scientia ratio: ratio autem eadem, manifestat & rem & priuationem, quod non similiter: & quodam modo quidem amborum est, quodam modo uero eius magis quod existit. Quare necesse est tales etiam scientias esse quidem contrariorum: esse uero huius quidem per se ipsas, illius uero non per se ipsas, etenim ratio huius quidem secundum seipsam, huius uero quodam modo secundum accidens. negatione enim & sublatione, manifestat contrarium. prima namque priuatio, contrarium est: haec autem alterius demptio est. Sed quoniam contraria non sunt in eodem, scientia uero potentia, eo quod habet rationem, anima quoque motus principium habet (salubre quidem sanitatem solum facit, & calefactiuum caliditatem, & frigefactiuum frigiditatem, sciens autem ambo: ratio enim amborum quidem est, non tamen similiter, & in anima, quae motus principium habet) ambo profecto ex eodem mouebit principio, ad idem coniungens. Quare quae secundum rationem potentia sunt, contraria ipsi faciunt, quae absque ratione potentia sunt: unum namque principium, continetur ratione. Manifestum autem est, quod & ipsius bene potentiam, sequitur solius faciendi aut patiendi potentia: hanc uero illa non semper, qui enim benefaciat, necesse est ut etiam faciat: qui uero solum facit, non necessario & benefaciat.

CAPVT III.

SUNT autem quidam, ut Megarici, qui dicunt tunc solum posse cum agat: cum uero non agat, non posse: ut puta, eum qui non aedificat, aedificare non posse: sed aedificantem, cum aedificat: similiter quoque & de caeteris. Quibus quae inconuenientia accidunt, non est difficile uidere: patet namque, quod nec aedificator erit, si non aedificat. aedificatori enim esse, ipsum posse aedificare est: similiter autem & de alijs artibus, si igitur impossibile est huiusmodi artes habere, nisi quandoque discat, & accipiat: & non habere, nisi amittat aliquando (aut enim obliuione, aut quadam passione aut tempore: non enim re corrupta semper namque est) cum cessauerit, non habebit artem: rursus autem statim aedificabit, quomodo accipiens. Et inanimata etiam similiter: nec enim frigidum, neque calidum, neque dulce, nec omnino ullum sensibile erit non sentientibus: quare Protagorae opinionem accidet eis dicere. At qui nec sensum aliquid habebit, si non sentia, aut operetur: si igitur caecus est, quod non habet uisum, natura tamen aptum, & quando aptum, & item prout natura aptum est habere, ijdem sapius in eodem die caeci & surdi erunt. Item si impossibile id est, quod priuatus potentia quod non sit, impossibile est fieri: quod uero impossibile est fieri, qui dicit esse, aut futurum esse, mentietur: impossibile enim hoc significabat. Vnde illae orationes, & motum & generationem perimunt: semper etenim & quod stat, stabit, & quod sedet, sedebit: si enim sedet, non surget: impossibile namque erit surgere, quod non est possibile surgere. Quod si non est possibile ista dicere, manifestum autem est, quod potentia & actus aliud & aliud est: illae uero orationes idem faciunt, potentiam & actum: propter quod non parum quiddam quaerunt perimere. Quare contingit possibile quidem esse quiddam, non esse autem: & possibile non esse, esse uero: in caeteris quoque praedicamentis, quicquam possibile ambulare, non ambulare: & possibile non ambulare, ambulare. Hoc autem possibile est, cui si illius insint actus, cuius potentiam habere dicitur, nihil impossibile erit: dico autem, ut si possibile sedere est, ut sedere contingit huic si extiterit ipsum sedere, nil impossibile erit: et si moueri quicquam, aut mouere, aut stare, aut sisti, aut esse, aut fieri, aut non esse, aut non fieri, similiter. Nomen uero actus qui ad entelechiam annexitur, aduenit etiam in alijs, maxime ex motibus: uidetur etenim maxime, motus, actus esse. Quare, non entibus, non attribuit ipsum moueri, sed alias quasdam praedicationes, ut puta intelligibilia, & desiderabilia esse, ipsa non entia, non autem mota: hoc autem, quia cum non sint quia cum actu, erunt actu: non enim, quaedam potentia sunt: non autem sunt, quoniam entelechia non sunt.

CAPVT IIII.

SI autem possibile est, quod dictum est quatenus sequitur, manifestum est, quod non potest uerum esse dicere, quod possibile quidem est hoc, non tamen erit: alioqui quænam impossibilia sint, hoc modo fugiunt nos. dico autem, ut si quis dicat posse diametrum commensurari, non tamen commensurabitur, non cogitans quidnam impossibile sit: quia nihil prohibet aliquid possibile existens, aut esse, aut fieri, non esse, nec futurum esse. Attamen ex ijs quæ posita sunt, illud necessarîo sequitur: quia si supponamus esse, aut factum esse, quod non quidem est, possibile autem est, nihil impossibile erit, at accidet quidem; commensurari enim, impossibile est. Enim uero non est idem falsum & impossibile; te nanque nuncitare falsum quidem, sed non impossibile est. Simul autem manifestum est, quod si A existente, necesse est B esse, ita etiam A existente possibile esse, necesse est B quoque possibile esse, nam si non est possibile esse, nihil prohibet non esse possibile esse: si itaque A, possibile, cum igitur A, nihil impossibile esse, si ponetur ipsum A, nihil impossibile esse accedit, at tum ipsum B necesse est esse: attamen impossibile erat. Sit igitur impossibile: quod si impossibile, necesse est A esse; necesse est autem B esse, sed erat A, possibile: ergo, etiam B, si igitur A possibile sit, B etiam possibile erit: si ita quidem se habebant, ut A existente, necesse sit etiam B esse, si itaque sic se habentibus A B, non ita possibile sit B, nec ipsum B se habebit ut positum est, & si A possibile existente, necesse est B possibile esse: si A est, necesse est B etiam esse, possibile nanque esse, necessarîo B esse si A possibile, hoc significat, si A sit, & quando, & sicuti erat possibile esse, illud quoque tunc & ita necesse esse.

CAPVT V.

CVM autem omnium potentiarum, quædam natura nobis insita sint, ut sensuum: quædam consuetudine, ut tibijs canendi: quædam doctrina ut artium, has quidem necesse est eos qui primo operati sunt, habere, quæcunque scilicet consuetudine & ratione: quæcunque uerò non tales, sed patendi potentia sunt, non est necesse. Quoniam uero quod potest, aliquid potest, & aliquando, & aliquo modo, & quæcunque alia necesse est adesse in definitione, & quædam quidem ratione possunt mouere, & potentia eorum cum ratione, quædam uerò irrationalia, & potentia irrationalia: & illas quidem necesse est in animato esse, has uero in ambobus, huiuscemodi quidem potentias necesse est, ut cum (quoad possint) actiuum & passiuum approximent, hoc quidem faciat, illud uerò patiatur, illas uero non est necesse: hæ enim omnes, una unius factiua, illæ uerò contrariorum. Quare simul ne faciet contraria: hoc uerò impossibile est. Necesse est igitur, aliud quiddam esse, quod dominetur: dico autem, siue appetitum, siue electionem: quodcunque enim appetat, principaliter hoc faciet, cum quoad possit, proximet passiuo. Quare omne secundum rationem potens, necesse est, ut cum appetat id, cuius potentiam habet, & uti habet, hoc faciat, habet autem passiuo præsentem, et sic se habente, facere: sin minus, facere non poterit, nullo enim intrinsicus prohibente, separationem faciendo, nihil opus amplius est: potentiam enim habet, ut eius quod est potestate faciendi, at non quomodocunque, sed aliquo modo se habentibus, a quibus separabuntur etiam extrinsecus prohibentia: remouentur enim hæc eorum quædam, quæ in definitione assunt. Quare nec si simul uelit aut desideret duo, aut contraria facere, faciet: non enim ita potentiam eorum simul habet, nec est potentia simul faciendi: at quorum est, ita faciet.

CAPVT VI.

CVM autem de potentia, quæ secundum motum dicitur, dictum sit, de actu determine- mus, quid nam actus, & quale quid sit, etenim possibile quoque simul manifestum erit, si diuiserimus, quod non solum hoc dicimus possibile, quod natura aptum sit aliud mouere, aut moueri ab alio, aut simpliciter, aut quodam modo, sed etiam aliter, propter admodum dicimus potestate, dicimus autem potestate, ut in ligno Mercurium, et in tota dimidia eo quod auferrî possit, & scientem etiam illum, qui non speculatur: modo speculari possit, est autem hoc actu (manifestum autem quod dicere uolumus, per inductionem in singularibus, & non oportet omnium definitionem querere, sed etiam quod proportionale est, conspiciere) quoniam ut ædificans ad ædificatiuum, et uigilans ad dormiens, et uidens ad conuiuens, habet tamen uisum, & segregatum a materia ad materiam, & elaboratum ad inelaboratum; huius autem differentia alteri parti actus applicatus sit, alteri uerò possibile, Dicuntur autem actu non

non omnia similiter, sed proportionaliter, ut hoc, in hoc, aut ad hoc: ita illud in illo, aut ad illud in illo, aut ad illud, quædam enim, ut motus ad potentiam, quæ, ut substantia ad aliquam materiam. Aliter autem infinitum & uacuum, & quæcunque huiuscemodi quàm pleræque entium potentia & actu dicuntur, ut quam uidens, ambulans, & uisum, etenim hæc quidem contingunt, & si impliciter & quandoque uera esse, uisum enim, hoc quidem quoniam uidetur, hoc uerò quoniam uideri possibile est, infinitum uerò non ita potentia est, ut actu futurum separatum: sed de cognitione: etenim potentia esse hunc actum attribuit diuisioni, ne deficiat, non autem ut separet. Quid nam igitur, & quale quid sit, quod actu est, & his, & huiusmodi, manifestum nobis sit.

CAPVT VII.

QUANDO autem potentia unumquodque est & quando non, determinandum est, non enim quandoocunque, ut puta, terra ne homo est potentia, an non: sed magis cum iam fuerit sperma: nec hoc adhuc fortassis, quemadmodum nec a medicina quodcunque utique sanetur, nec a fortuna, sed aliquid est, quod possibile est, & hoc, potentia sanum. Determinatio uerò eius, quod potentia ens est, cum a mente actu fit, est, quando quod uult, fiat, nullo eorum quæ extrinsecus sunt prohibente. ibi enim in eo qui sanatur, est, cum nihil eorum quæ in eo sunt, prohibeat, similiter autem & domus potentia, si nihil eorum, quæ in ea re & in materia sunt, ut domus fiat, prohibeat, nec est, quod aut addatur, aut tollatur, aut mutetur, hoc est potentia domus, similiter autem de cæteris, quorum extrinsecus generationis principium, & quorum in habente ipso, quæcunque nullo exteriori prohibente, per se ipsa erunt, quale, sperma nondum est, oportet nanque in alio esse & transmutari, cum autem iam per suum principium tale fuerit, hoc iam potentia est, illud uerò altero principio indiget, quemadmodum terra, nondum est potentia statua: transmutata nanque æserit. Videtur autem esse, quod dicimus, non hoc, sed illiusmodi, ut arca, non lignum, sed lignea, neque lignum terra, sed terreum. Rursus terra, si sic, non aliud, sed quod illiusmodi, ipsum semper potentia, simpliciter posterius est, ut arca, neque terra, neque terra, sed lignea, hoc enim, potentia arca, & materia arcæ hæc, simpliciter quidem, eius, quod simpliciter est, huius autem, hoc lignum. Quod si est aliquid primum, quod non secundum aliud dicitur, illiusmodi: hoc prima materia, ut puta, si terra aerea, aer uerò non ignis prima materia est, tanquam quod, quid, & substantia, hoc enim uniuersale & subiectum differt eo, quod est, quod quid esse, aut non esse, ut puta, quod subijcitur passionibus, homo, corpus, & animat passio uerò, musicum, & album, dicitur autem musica adueniente, illud non musica, sed musicum, & homo, non albedo, sed album, nec ambulatio, neque motus sed ambulans, aut motum: sic quod illiusmodi, quæcunque igitur ita, ultimum substantia est, quæcunque autem non ita, sed species aliqua, & quod quid est, quod prædicatur, ultimum materia & substantia materialis est. Et recte sane accedit, illiusmodi dici secundum materiam, et passiones, ambo etenim in determinata sunt, Quando igitur dicendum est potentia, & quando non, dictum est.

CAPVT VIII.

QUONIAM autem quot modis dicatur, prius determinatum est, manifestum est, quod actus prius potentia est, dico autem non solum illa potentia determinata, quæ dicitur principium transmutationum in alio, prout aliud est: sed prorsus omni motiuo & statiuo principio, etenim natura, in eodem fit, in eodem enim genere, cum ipsa potentia, principium enim motiuum, non tamen in alio, sed in ipso, prout ipsum, omni itaque tali, prior est actus, & ratione, & substantia, tempore uerò quodam modo quidem est, quodam modo uerò non, Quod autem ratione prior, patet, potens enim est, quod primo potest, propterea, quod contingit operari, ut puta, ædificatiuum, quod potest ædificare: & uisuum, quod potest uidere: & uisibile, quod potest uideri, eadem autem de cæteris quoque ratio est, quare necesse, ut ratio præcedat & notitia, notitiam. Tempore autem prius, sic, quod idem specie agit prius, numero uerò non, dico autem hoc, quod eo quidem homine qui actu iam est, et frumento, & uidente prior tempore, materia, & sperma, & uisuum est, quæ potentia quidem homo, & frumentum, & uidens sunt: actu uerò, nondum, sed his alia tempore priora actu ens a actu existentia, e quibus hæc facta fuerunt, semper etenim, eo quod potentia est, fit, actu ens, ab actu existente, ut homo ex homine, musicus ex musico, semper aliquo primo mouente, mouens autem, actu iam est, Dicitur autem in sermonibus de substantia habitis, quod omne quod fit ex aliquo, aliquid & ab aliquo fit, & hoc specie idem, Quare uidetur impossibile, esse ædificatorem, qui nihil ædificauerit: aut citharædum, qui nihil citharizauerit, qui enim discit citharizare, citharizando discit citharizare, similiter etiam alij, Vnde

argumentatio oriebatur, quod aliquis non habens scientiam faciet id, cuius scientia, qui nancq̄ dicit, non habet. Sed quoniam eius quod fit, aliquid factum est, & eius quod aliquo modo mouetur, aliquid motum est (hoc autem in die motu manifestum est) dicens quoque necesse fortasse est aliquid scientiae habere. At ex hoc quoque patet quod actus prior potentia, & gubernatione, & tempore est.

CAPVT IX.

AT uerò substantia etiam, primò quidem quia quæ generatione posteriora, specie & substantia priora sunt, ut uir, puero, & homo, spermate, illud enim, iam habet speciem, hoc uerò non. Et quoniam omne quod ad principium & finem progreditur, etenim cuius causa principium est, generatio uerò finis gratia, finis uerò, actus, & huius gratia, potentia sumitur, non enim ut uisum habeant, animalia uident, sed ut uideant, uisum habent, similiter etiam aedificatiuam, ut aedificent, & speculatiuam, ut speculentur, non ut speculatiuam habeant speculantur, nisi qui exercitantur, hi uerò non speculantur, sed aut sic, aut quia non indigent speculari. Item materia est potentia, quia progredi potest ad speciem, cum uerò actu, tunc in specie est, similiter etiam de cæteris, & quorum motio finis, Quare quemadmodum docentes, cum discipulum offendant operantem, putant imposuisse finem, similiter etiam natura, si enim nō ita fit, erit Mercurius Passonis, nō enim erit manifestum, an intra uel extra sit scientia: quemadmodum etiam ille, opus enim, finis, operatio uerò, opus, unde nomen operatio, dicitur ab opere, & tendit ad perfectionem. Cum autem quorundam quidem ultimum sit usus, ut uisus uisio, & nihil præter hanc aliud à uisu fiat opus, à quibusdam uerò fiat aliud, ut ab aedificatiua domus præter aedificationem, nihilominus tamen illic quidem finis, hic uero magis finis potentia est, aedificatio nancq̄ in aedificato simul & fit & est cū domo. Quorūcūq̄ itaq̄ aliud quiddā præter usum est id quod fit, horum actus in eo quod fit, est, ut aedificatio, in eo quod aedificatur, & contextio in eo quod contextitur: similiter & de alijs, & omnino motus in moto. Quorum uerò non est aliud quoddam opus præter actionem, in ipsismet actio est, ut uisio, in uidente, & speculatio in speculante, & uita in anima. Quare felicitas etiam, uita nancq̄ quaedam est. Unde patet, quod substantia & species, actus est, & secundum hanc igitur rationem manifestū est, quod prior substantia actus, quàm potentia. Et quemadmodum diximus, tempore semper præcedit actus, alius ante alium, usq̄ ad eum qui est primo mouentis, ueruntamen etiam magis principaliter, aeterna enim priora corruptibilibus substantia sunt: nihil uerò potentia, aeternum est, ratio autem hæc, omnis potentia simul contradictionis est, quod enim non est possibile esse, non inerit alicui, omne uerò possibile, contingit non agere, quod igitur est possibile esse, contingit esse & non esse, quod uerò est possibile non esse, contingit non esse, quod autē contingit non esse, corruptibile est, aut simpliciter, aut hoc ipsum quod dicitur, contingere nō esse, siue secundum locum, siue secundum quantum, siue secundum quale, simpliciter uerò, quod secundum substantiam. Nihil igitur simpliciter incorruptibile, simpliciter potentia est, secundum aliquid autem, nihil prohibet, aut quale, aut ubi, Actus ne ergo omnia: Nec eorum quæ necessario sunt, licet hæc prima, si enim ipsa non essent, nihil esset profecto, nec si quis motus aeternus, aut si quid aeternum motum est, esse. Quæcundum potentiam motum, nisi unde, quo huius autem materiam nihil prohibet esse. Quare semper agit sol & stellæ, totumq̄ coelum, neque timendum ne quando stet, quod metunt quidam physici, non enim fatigantur, cum hoc faciunt, eo quod motus eis non est circa contradictionis potentiam (quemadmodum corruptibilibus) ita ut laboriosa eis sit motus continuatio, substantia nancq̄ materia, & potentia existens non actu, huius causa est. Imitantur autem incorruptibilia, illa entia, quæ transmutantur ut terra, & ignis, etenim semper hæc agunt, secundum se enim & in seipsis, habent motum. Cætera uero omnes potentia ut determinatum est, contradictionis sunt (quod enim potest sic mouere, potest etiam non sic) quæcūq̄ scilicet secundum rationem. Irrationales uerò, eo ipso quod adsunt & absunt, contradictionis erunt eadem. Si igitur aliqua naturæ siue substantiæ tales sunt, quales dicunt in sermonibus ideas, multo magis sciens aliquid erit, quàm ipsa scientia, & motum quàm motus: illa enim magis actus, hæc uerò horum potentia. Quod igitur actus prior, & potentia, & omni transmutatiuo principio est, patet.

CAPVT X.

Quod autem melior ac præstantior quàm ipsa bona potentia actus sit, ex his patet, quæcūque enim secundum posse dicuntur, idem est potens contraria, quod dicitur posse sanum esse, idem est etiam agrotans, & simul eadem potentia est sanum & egrotum

tum esse, & quiescere, & moueri, & extruere & destruere, extrui & destrui, posse itaq̄ contraria, simul esse, contraria uero simul esse, impossibile est, ut sanum & agrotum esse: quare necesse est unum eorum bonum esse, ipsum autem posse utrunque simul, aut neutrum: actus igitur melior. Necesse autem est etiam in malis, finem & actum deteriore potentia esse, etenim potens est idem, ambo contraria. Patet igitur, quod malum non est præter res, malum nancq̄ natura posterioris potentia est. Non igitur quicquam in ijs quæ à principio & quæ perpetua sunt, malum est, neq̄ corruptum, etenim corruptio de malis est.

CAPVT XI.

Figuræ quoq̄ actus inueniuntur, diuidentes nancq̄ inueniunt: quod si diuisæ essent, manifestæ essent: nunc autem insunt potentia. Cur triangulum duo rectis: Quia qui circa unum punctum anguli, duobus rectis æquales sunt, si igitur qui circa latus est, educeretur, uidentur mox esse manifestum. Cur in semicirculo uniuersaliter rectus: Quia si tres, æquales: & qui basis est, duo: & qui ex medio supra stat rectus, uidenti manifestum erit ei, qui illud sciat. Quare patet quod quæ potentia sunt, redacta in actum, inueniuntur, causa autem est, quia intellectio est actus: quare ex actu, potentia, & ob hoc agendo cognoscunt, posterior nancq̄ generatione est, qui secundum numerum actus est.

CAPVT XII.

Cum autem ens & non ens, dicatur quoddam quidem secundum figuras prædicamentorum: quoddam autem secundum potentiam, aut actum horum, aut contraria: quoddam uerò maxime proprie ens uerum aut falsum: hoc autem in reb, est compositione, uel diuisione. Quamobrem uerum dicit, qui diuisum diuidi, & compositum componi putat, falsum autem, qui contraria quàm res se habeant, aut quando sunt, aut non sunt. Quare quod uerum aut falsum dicitur, quid profecto hoc dicimus, considerandum est, non enim propterea quod nos te uere putamus album esse, tu albus es: sed propterea quod tu albus es, nos qui dicimus, uerum dicimus. Si quædam itaq̄ semper composita & impossibilia diuidi, quædam uerò semper diuisa & impossibilia componi sunt, quædam uerò contingit contraria esse (esse quidem est componi, & unum esse: non esse uerò, non componi, sed plura esse) ergo circa contingentia quidem, eadem sit falsa & uera opinio, & eadē oratio: & contingit quandoque ueram, quandoq̄ falsam esse. Circa uerò impossibilia aliter se habere, non fit quandoque uerum, quandoque falsum, sed hæc semper uera & falsa sunt. Circa incomposita uerò, quid esse aut non esse, & uerum & falsum. Non enim est compositum, ut sit quidem si componatur, non sit autem si diuisum sit (sicuti album lignum, aut diametrum incommensurabilem esse) nec uerū & falsum, similiter etiam in illis erit. An quemadmodum neque uerum est idem in his, ita nec ipsum esse: Certè illud quidem uerum, hoc uero falsum est. Attingere nancq̄ ac dicere, uerum est, non enim est idem affirmatio & dictio, non attingere uerò, est ignorare. Non est profecto decipi circa quod quid est, nisi secundum accidens, similiter autem est, circa non compositas substantias, non enim est decipi. Et cunctæ sunt actus, non potentia, generantur etenim profecto, ac corrūperentur, nunc autem ipsum ens non fit, neque corrumpitur, ex aliquo enim utique generatur. Quæcūque itaque sunt uerè ipsum esse quid, & actus, circa hæc non est decipi, sed aut intelligere, aut non. Verum quod quid est, de eis queritur, si talia sint an non, esse uero, ut uerum est: & non esse, ut falsum, unum quidem si componitur, uerum: si uero non componitur, falsum, unum uero si est quidem ens, sic est, si uero non ita, non est, uerū autem, intelligere hæc, falsum uero, non est deceptio, sed ignorantia: non qualis cæcitas est, etenim cæcitas quidem, sicuti si omnino non haberet aliquis intelligendi potentiam. Manifestum autem est, quod neque de immobilibus deceptio est secundum quando, si quis immobilia putet, ut puta si triangulum non putet mutari, non opinabitur modo duos rectos habere, modo non mutaretur: etenim uerum aliquid quidem, aliquid uero non: ut puta, partem numerum, primum nullum esse, aut quosdam quidem, quosdam uero non, quo ad numerum autem, circa unum, nec hoc, non amplius enim: quædam uero non putabit, sed uerum dicit, aut falsum, tanquam ita semper se habeat.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIB. X.

CAPVT PRIMVM.

QUOD unum multis dicatur modis, in diuisione de quoties, dictum est prius. Cum autē multipliciter dicatur, primorū & eorū quę secundū se non secundum accidens dicuntur unū, quatuor in summa modi sunt. Et ipsum nanq; contiuū aut simpliciter, aut maximē, quod natura, & non ita, neq; ligatione, & horū illud magis unū & prius, cuius motus indiuisibilior & magis simplex est. Itē tale etiam magis est, quod totum est, aliamq; formā & speciem habes, & maximē quodcunq; natura tale sit, & non ut quemadmodum quæcunq; aut glutine, aut clauo, aut coniunctione, at habeat in se, quod causa ei sit ut continuum sit: tale uero est, cui unus motus loco & tēpore indiuisibilis sit. Quare manifestū est, quod si quid natura motionis primæ principū habet primū (dico autē, lationis circulationem) id prima magnitudo una, quædā itaq; ita unū, aut contiuū, aut totū sunt. Quædā autē, quorū una ratio est, talia uero, quorū intellectio una: talia autē quorū indiuisibilis, indiuisibilis uero, eius est quod aut specie, aut numero indiuisibile est: numero igitur indiuisibile, est singulare, specie uero cognoscibili & scientia. Quare unū utiq; erit primum, quod substantijs, ut unū sint, causa est. Toties igitur dicitur unū, quod natura contiuū est, totum, singulare & uniuersale. hæc autē omnia unū sunt, eo quod quorundam intellectio, aut ratio, indiuisibilis est. Oportet autem considerare, quod non est eodem modo accipiendū, cum dicatur, quæ unum dicuntur, & quid est unū esse, quæ ueratio eius est. unū etenim toties dicitur, & unū quodc; eorū cui aliquis horū modorū insit, unū erit. Esse autē, quædā quidē alicui horū erit, quædā uero alteri, quod & magis propinquū nomini est, illa uero, potētia, quemadmodū si de elemēto & causa oporteat dicere, & de ipsis rebus determinādo, & nominis definitionē reddēdo, ignis etenim quodāmodo quidē est elemētū (fortassis uero secundū se etiā ipsum infinitū, aut aliquid aliud tale) quodā modo uerō minime est, non enim est idē, igni & elemēto esse, sed tanq; res quædā & natura, ignis elemētum est, nomē autē significat, q; hoc ei cōpetat, quod ex eo tanq; ex primo inexistēte aliquid sit, ita & de causa & uno, & cūctis huiuscemodi. Propter quod unū esse, est indiuisibile esse ipsum reuera ens & inseparabile, aut loco, aut specie, aut mente, aut toto atq; determinato.

CAPVT II.

Maximē autem mensuram esse cuiusq; generis primū, & maximē propriē quantitatis, hinc etenim ad alia aduenit, mensura enim id est quo quantum: cognoscitur autem quantum ut quantum, aut uno aut numero, omnis uero numerus, uno. Quare omne quantum, prout quantum, uno cognoscitur. & quo primo hoc cognoscitur, ipsum unum, propter quod, unum principium est numeri, prout numerus est. Hinc autem & in alijs id dicitur mensura, quo primo unum quodc; cognoscitur, & cuiusq; mensura unum est in longitudine, in latitudine, in profunditate, in grauitate, in celeritate. Grauitas enim & celeritas, communis est in contrarijs, duplex enim & unum quodc; horū est, ut grauitas: & quæ quantumcunq; ponderis habet, & quæ excedit pondere: & celeritas, quæ quantumcunq; motum habet, & quæ excedit in motu, etenim est aliqua tardā celeritas, & leuis grauitas. In his itaque omnibus, mensura & principium unum quiddam & indiuisibile est, nam & in lineis utuntur pedali tanquam indiuisibili, ubiq; etenim mensurā, unum quiddam et in diuisibile quærunt, hoc autē simplex, aut quali, aut quanto, ubi itaq; uidetur non esse aut auferendum, aut addendum, illa certa mensura est. Quare numeri certissima est, unitatem enim ponunt, quæ omnino indiuisibilis est, in cæteris uero imitantur huiuscemodi, ex stadio nanq; & talento, ac semper a maiore magis profectō latebit & additū aliquid & demptum, quā ex minore. Quare a quo primo secundū sensū nō cōtingit, hoc omnes mensuram & humidorū, & siccorū, & grauis & leuis faciūt, & tūc putant cognoscere quantū, cū per hanc mensurā sciāt, ac etiā motū, simplici & uelocissimo motū, minimū enim tēpus, hic habet. Quapropter in astrologia, tale unū, principū & mensura est, motū enim equalē & uelocissimū cœli supponūt, ad quem cæteros iudicāt, & in musica, diesis, quia minimū, & in uoce elemētū, & hæc omnia, ita unū quiddā nō ut cōmune quiddā unū, sed ut prædictū est.

CAPVT III.

Non semper autem mensura, numero unum est, uerum aliquando plura: ut puta dieses duæ, quæ non secundum auditum, sed in rationibus sunt, & uoces plures, quibus mensuramus: & diameter, duobus mensuratur, & laus, & omnes magnitudines.

Sic igitur mensura omnium unum est, quia cognoscimus ex quibus substantia est quantum aut speciem diuidetes. Et propterea unum indiuisibile est, quia singulorū quorumcunq; indiuisibile est, non tamen omnia similiter indiuisibilia sunt (ut pes & unitas) sed hoc quidem omnino, illud uerō uult ad inuisibilia secundum sensum, ut iam dictū est, fortassis etenim omne continuum diuisibile est. Semper autem mensura congenia est, magnitudinum nanq; magnitudo, & secundum unum quodc; longitudinis longitudo, latitudinis latitudo, uocum uox, grauitatis grauitas, unitas unitatum. ita enim accipere oportet, & non quod numerum numerus. At oporteret, si similiter, non tamen similiter cēset, sed ac si unitatum unitates & non unitatem cēset esse mensuram, numerus enim unitatum est multitudo. At scientiam quoq; & sensum, mensuram rerum dicimus esse, propterea quia per ea aliquid cognoscimus. At qui mensurantur magis quā mensurent, sed accidit nobis, ac si alio nos mensurante cognosceremus quantū nam sumus, eorū toties nobis cubitalis mēsurā admota est. Protagoras autem hominem, ait, mensuram esse cunctorum, perinde ac si scientem aut sentientem diceret, istos autem, quia habent, ille quidem scientiam, hic uero sensum, quæ dicimus obiectorum mensuras esse, nihil itaq; dicentes, superfluum aliquid dicere uidentur. Quod itaq; uni esse (maximē secundum nomē, quod determinant) mēsurā quædam est, maximē propriē quantitatis, deinde qualitatis manifestum est, tale autem erit, si hoc quidem secundum quantitatem: hoc uerō secundum qualitatem indiuisibile sit. Quare unum, aut simpliciter, aut prout est unum, indiuisibile est.

CAPVT IIII.

Secundum substantiam autem & naturam, quonam modo se habeat, quærendum est, quemadmodum in dubitationibus tractauimus quid nam unum sit, & quomodo de eo opinari oportet, utrum ut ipsum unum substantia sit, quemadmodum Pythagorici dixerunt prius & Plato posterius, an magis aliqua subijcitur natura & quo modo oporteat notius dici, et an magis, sicuti physici: illorum enim quidam amicitiam ipsum unum ait esse, quidam aerem, quidam infinitum. Si autem nihil uniuersaliū possibile est substantiam esse, quemadmodum in sermonibus de substantia & de ente habitis dictum est, nec hoc ipsum, ut unum quid præter multa, substantiam esse possibile est (commune nāq;) sed ut prædicatio solum, patet, quod nec ipsum unū, ens enim & unum, & uniuersaliter maximē de omnibus prædicatur. Quare neq; genera, naturæ quædam & substantiæ a cæteris separabiles sunt, nec ipsum unum genus cōtingit esse, neq; substantiam propter easdem causas, propter quas nec ens, adhuc autem similiter in omnibus necesse est se habere, dicuntur autem æqualiter, ens & unum. Quare cum in qualitibus sit aliquid ipsum unum & aliqua natura, similiter autem & in quantitatibus, manifestum est, quod omnino quærēdum est, quid nam unum sit, sicuti quid ens, tanquam non sufficiens sit, quod hoc ipsum eius natura sit: at uerō in coloribus est unus color, ut puta, album, deinde alij ex hoc & nigro fieri uidentur, nigrum autem priuatio albi est, sicuti tenebræ lucis, hæc autem lucis priuatio sunt. Quare si entia colores essent, aliquis profectō numerus entia essent, sed quorum & patet, quod colorum & ipsum unum, esset utiq; aliquid unum, ut puta albū, similiter si entia modulationes essent, numerus essent profectō, attamē dieleos, & non esset numerus substantia, & eorum non ipsum unum esset aliquid, cuius substantia non ipsum unum, sed diesis: similiter autem & in sonis elementorum essent entia profectō numerus, & ipsum unum elementum uocale, & si figuræ linearum reclarum, figurarum profectō numerus essent, & ipsum unum, triangulum, eadem uero ratio & in cæteris generibus est. Quare si cum in passionibus, qualitibus, quantitatibus, ac in motu numeri sint, & unum quoddam in omnibus, & ipse numerus aliquorum sit, & ipsum unum aliquid unum, non autem hoc ipsum substantia eius sit, necesse est, ut etiam in substantijs sic se habeat, similiter nanq; in omnibus se habet. Quot igitur in omni genere ipsum unum aliqua natura est, et quod nullius hoc ipsum natura est, patet, quemadmodum enim in coloribus ipsum unum unus color quærendus est, ita & in substantia una substantia ipsum unum. Quod autem idem quodam modo significat unum & ens, patet etiam ex eo quod æqualiter sequitur prædicamenta, & in nullo est, nec in quid est, nec in quale, sed similiter se habet sicuti ens & ex eo quod in prædicatione unus homo, non addit aliquid aliud quā homo: sicut nec ipsum esse, præter quid est, aut quale, aut quantum, & uni esse, est unicuiq; esse.

CAPVT V.

Opponuntur autem unum & multa multis modis, quorum uno unum & multitudo, ut indiuisibile & diuisibile, quod enim aut diuisum aut diuisibile est, multitudo quæ

dam dicitur: quod uero indiuisibile, aut non diuisum, unum. Cum autem oppositio-
 nes quatuor sint modis, horum alius secundum priuationem dicitur: contraria erunt
 profecto, & neque ut contradictio, nec ut ea quae ad aliquid dicuntur. Dicitur autem
 ex contrario ipsum unum, & significatur ex diuisibili indiuisibile, eo quod magis
 multitudo & indiuisibile sensibile est. Quare multitudo, ratione prior quam indiuisi-
 bile propter sensum est. Item unius quidem est (quemadmodum & in diuisione contrario-
 rum descripsimus) idem, simile, & aequale. multitudinis uero diuersum, dissimile & ine-
 quale est. Cum autem idem multipliciter dicatur, uno quidem modo secundum numerum, quod
 quandoque dicimus ipsum: hoc uero, si ratione & numero unum sit: ut puta tu tibi ipsi et spe-
 cie & materia unum. Item si primae substantiae ratio una sit: ut aequales lineae rectae eadem,
 & equalia, & equalium angulorum quadrata, tamen si plura sint, equalitas tamen in eis est uni-
 tas. Similia uero, si cum non sint eadem simpliciter, nec secundum substantiam subiectam in differe-
 rentia, secundum speciem eadem sint, quemadmodum maius quadratum minori simile est, & si
 neque inaequales. haec enim similes quidem, uerum non eodem simpliciter sunt. Quaedam uero, si
 cum eandem specie habeant, in quibus magis & minus sit, neque magis, neque minus sit. Quaedam
 autem, si eadem & una specie passio sit: ut ualde album & minus, similia esse aiunt, quia una
 species eorum est. Quaedam uero si plura habet eadem quae diuersa, aut simpliciter, aut quae in prom-
 ptu sunt: ut stannum argenteum, quae auro. aurum uero igni, prout flauus & rufus est. Quare manife-
 stum est, quod diuersum & dissimile multipliciter dicitur, aliudque & idem oppositum. Unde
 omne ad omne, aut idem, aut aliud est, hoc uero, nisi sit & materia, & ratio una (quare tu &
 propinquus, diuersum) tertium autem sicuti illa, quae in mathematicis sunt. Diuersum igitur
 aut idem, ideo omne ad omne dicitur, quod quaeque unum & ens dicitur, non est enim contra-
 dictio ipsius eiusdem. Quare non dicitur de non entibus (at non idem dicitur) sed de omnibus enti-
 bus, aut enim unum, aut non unum natura aptum ens, & unum esse, diuersum igitur & idem, i-
 ta opponuntur. Differentia uero & diuersitas, aliud est, diuersum namque, & illud a quo diuer-
 sum, non est necesse aliquo esse diuersum, omne etenim quodcunque sit ens, aut idem, aut
 diuersum est, differens uero ab aliquo, aliquo differens est. Quare necesse est aliquid idem esse,
 quo differunt, hoc uero idem, aut genus aut species est, omne namque differens, aut genere, aut
 specie differt, genere, quorum non est communis materia, neque mutua generatio, ut puta,
 quorum alia praedicationis figura est, specie uero, quorum idem genus, dicitur autem genus,
 quoambo quae differunt secundum substantiam idem dicuntur. Contraria uero, differen-
 tia, & contrarietas quaedam differentia est. Quod autem recte supponimus, ex inductione
 patet, cuncta enim differre uidentur, & non solum recte diuersa esse, sed quaedam secundum ge-
 nus diuersa, quaedam in eadem praedicationis coordinatione. Quare et quae eadem specie,
 in eodem genere sunt, determinatum autem in alijs est, quae eadem aut diuersa genere sunt,

CAPVT VI.

Cum autem contingat inuicem differre, quae differunt, & plus & minus, est etiam quae-
 dam maxima differentia, & hanc dico contrarietatem. Quod autem maxima differen-
 tia est, manifestum est ex inductione, quae enim genere differunt, non habent ad se mutuo
 uiam, sed plus distant, & non conueniunt: illis uero quae specie differunt, generationes ex
 contrarijs tanquam ex ultimis sunt, distantia uero ultimarum maxima est; quae etiam con-
 trariorum. At qui quod maximum est in quoque genere, perfectum est, etenim maximum est,
 cuius non est excessus, perfectum uero, extra quod non est possibile aliquid habere, finem
 namque habet perfecta differentia, quemadmodum cetera perfecta dicuntur, eo quod ha-
 beant finem, extra finem autem nihil est, ultimum enim in re omni est, & continet, quare
 nihil extra finem est, nec indiget aliquo quod perfectum est. Quod igitur contrarietas est
 differentia perfecta, ex his patet. Cum autem multipliciter dicantur contraria, ita perfectum
 sequitur, sicuti eis inest esse contrarijs, His autem existentibus, patet quod non contin-
 git unum plura contraria esse, nec enim ultimo ulterius aliquid erit, nec unius distantiae
 plura quam duo ultima, & omnino si contrarietas differentia est, differentia uero duo-
 rum est, ergo & ipsa perfecta. Necesse autem alias contrariorum definitiones ueras esse:
 etenim plurimum differt perfecta differentia, namque non esse aliquid sumendum extra ea,
 quae & genere differunt & specie, ostensum est, quia ad ea quae extra genus sunt, non est
 differentia, horum autem, haec maxima est. Et quae in eodem genere plurimum differunt,
 contraria sunt, maxima enim horum differentia est, quae perfecta est. Et quae in eodem susceptiuo
 plurimum differunt, contraria sunt, materia enim eadem contrarijs. Et quae sub eadem potentia pluri-
 mum differunt, etenim scientia circa unum eorum genus, una, in quibus perfecta differentia, maxima est.

CAPVT VII.

PRima uero contrarietas habitus & priuatio est: non tamen omnis priuatio (multiplici-
 ter enim priuatio dicitur) sed quaecumque perfecta sit. Cetera uero contraria, secundum
 haec dicuntur, quaedam eo quod habeant, quaedam eo quod faciant, aut factua sint, quaedam eo
 quod accipiant, abijciant haec, ut alia contraria. Si opponuntur itaque contradictio, priuatio,
 contrarietas, & ad aliquid, horum autem primum contradictio, contradictionis uero ni-
 hil medium est, contrariorum autem contingit: patet quod non idem est contradictio &
 contraria. Priuatio uero quaedam contradictio est, aut enim, quod omnino impossibile
 est habere: aut quod, cum natura aptum habere sit, non habeat, priuatum est, aut totali-
 ter, aut modo quodam determinatum, multipliciter enim hoc (ut in alijs diuisum a nobis
 est) dicimus. Quare priuatio quaedam contradictio est, aut impossibilitas determinata, si-
 ue simul accepta cum susceptiuo. Ideo contradictionis quidem non est medium, sed priua-
 tionis alicuius est, omne enim, aut aequale, aut non aequale, aequale uero, aut inaequale, non om-
 ne, nisi solum in susceptiuo aequalitatis. Si itaque generationes ipsi materiae ex contrarijs (sicut
 autem aut ex specie, & habitu speciei, aut ex aliqua priuatione speciei & formae) patet quod om-
 nis quidem contrarietas, priuatio est, priuatio uero non omnis fortasse contrarietas est, cau-
 sa uero est, quia multipliciter priuari contingit, quod priuatum est, a quibus enim ultimis trans-
 mutationes, haec contraria sunt, hoc autem & per inductionem manifestum est, omnis namque contra-
 rietas habet alterius contrariorum priuationem, uerum non omnia similiter. Inequalitas enim
 aequalitatis, dissimilitudo uero similitudinis, uirtutum autem uirtutis. Differt autem, ut dictum est,
 etenim hoc quidem, si solum priuatum sit: hoc uero, si sit aut quando, aut in aliquo, ut puta in
 aliqua gate, aut in principali, aut omnino. Ideo horum quidem est aliquid medium: & est
 nec bonus homo, nec malus, illorum uero non est, sed necesse est esse parem uel imparem.
 Praeterea quaedam habent subiectum determinatum, quaedam non. Quare manifestum est,
 quod semper alterum contrariorum secundum priuationem dicitur. Sufficit uero etiam
 si prima & genera contrariorum, ut puta unum & multa, cetera enim ad haec reducuntur.

CAPVT VIII.

Cum autem unum unum contrarium sit, dubitauerit quisquam, quoniam modo unum &
 multa opponuntur, & aequale magno & paruo, ipsum enim utrum semper in opposi-
 tione dicimus: ut puta, utrum album an nigrum, utrum album & non album, utrum uero ho-
 mo an album, non dicimus, nisi ex suppositione, & quereutes: ut puta utrum Cleo uenit, an So-
 crates. Sed hoc in nullo genere necesse est. Verum hoc quoque illic aduenit, sola namque opposi-
 ta non contingunt simul esse, quod & hic utitur, in eo quod est uter uenit, nam si simul contin-
 geret, ridicula esset interrogatio, quod si etiam ita: similiter etiam in oppositione cadit, ad unum,
 aut multa, ut puta utrum ambo uenerunt, an alter, si sane ipsius utrum, questio semper in opposi-
 tis sit. Dicitur autem utrum maius an minus, an aequale, quae namque aequalis ad haec oppositio est: nec
 alteri soli contrarium, nec ambobus est, cur enim magis maiori, quam minori. Praeterea, in-
 aequali aequale contrarium, quare in pluribus, quam uno erit, quod si inaequale idem ambo-
 bus simul significat, erit quidem ambobus oppositum. Et dubitatio iuuat illos, qui dicunt inae-
 quale dualitatem esse, uerum accidit unum duobus, contrarium esse, quod impossibile est. Item aequa-
 le quidem medium magnum & paruum uidentur, contrarietas uero neque media uidetur, neque ex de-
 finitione possibile est, non enim esset perfecta, si alicuius media esset, sed magis, semper ali-
 quid sui ipsius medium habet, restat itaque, aut ut negatione opponi, aut ut priuatione, alteri-
 us igitur non contingit (cur enim magis magnum quam paruum) amborum ergo priuatiua negatio, i-
 deo ipsum utrum ad ambo, non ad alterum solum dicitur, ut puta, utrum maius an aequale, uel utrum
 aequale an minus sed tria, semper, non autem priuatio, necesse est, etenim non omne, quod
 non maius aut minus aequale est, sed in quibus, apta, natura sunt illa esse. Est igitur aequale,
 quod cum nec magnum, nec paruum sit, natura tamen aptum est magnum aut paruum esse, & ambo-
 bus tanquam priuatiua negatio opponitur, ideo & medium est, & quod nec bonum, nec malum
 est, ambobus opponitur, uerum in omnino determinatum est, multipliciter namque utrumque dicitur, & sus-
 ceptiuum non est unum, sed magis, quod nec album, neque nigrum, neque tamen hoc dicitur
 unum, sed determinati quodammodo colores sunt, de quibus priuatiue haec negatio dicitur,
 necesse est enim, aut fuscum, aut pallidum, aut huiusmodi aliquid aliud determinatum
 esse. Quare non recte reprehendunt, qui similiter putant omnia dici, ut calcei & manus me-
 dium sit, quod neque calceus, neque manus est: quandoquidem et quod nec bonum nec malum
 est boni & mali, ac si omnium esset aliquid medium. Verum non est necesse, ut hoc acci-
 dat, etenim haec negatio simul oppositorum est, & quorum aliquid medium, ac aliqua

distancia, natura apta est esse, illorum autem non est differentia, in alio enim genere ea sunt, quorum simul erant negationes, quare quod subijcitur, non est unum.

CAPVT IX.

Similiter autem de uno & multis quispiam dubitare possit, etenim si multa uni simpliciter opponuntur, accidunt quedam impossibilia, unum etenim paucum aut pauca erit, multa etenim paucis opponuntur. Præterea duo sunt multa (si quidem duplex, multiplex) dicitur autem duplū à duobus, quare ipsum unum, paucum erit, ad quid enim ipsa duo dicerentur multa, nisi ad unum & paucum? nihil namque est minus. Præterea, si ut in longitudo inelongum & breue, ita in multitudine multum & paucum, & quodcumque sit multum & multa rursus, quæ multa etiam multum, nisi forte in continuo facile terminabili differat, quod paucum est, quedam multitudo erit, quare ipsum unum multitudo quedam est, si quidem & paucum, hoc uero esse est, si ipsa duo multa sunt. Verum fortassis multa dicuntur quidem, sicuti & multum, sed ut differens (ueluti aqua) multum, multa uero ninimè, sed quæcumque diuisibilia sunt, in his dicuntur, uno quidem modo, si qua multitudo sit, excessum, aut simpliciter aut ad aliquid habens, paucumque simpliciter, multitudo defectum habens, hoc uero ut numerus, qui solum uni opponitur, ita enim dicimus unum aut multa, quemadmodum si quis dicat unum & ipsa una, aut album & ipsa alba & mensurata ad mensuram & mensuratum. sic & multiplicia dicuntur: multa namque unusquisque uno numerus, quia multa una, & quia unusquisque mensurabilis, & tanquam uni non paucum, oppositum. Hoc itaque modo multa sunt & ipsa duo, tanquam uero multitudo, aut ad aliquid, aut simpliciter excessum habens, non sunt, sed prima, simpliciter uero sunt pauca ipsa duo, multitudo namque est prima, defectum habens. Quare non recte fuerit dicens Anaxagoras, quod simul cunctæ res erant, multitudine & paruitate infinitæ, decebat namque pro paruitate dicere, & paucitate, non enim infinitæ, cum paucum, non propter unum (ut quidam aiunt) sed propter duo. Opponuntur autem unum & multa, quæ in numeris, ut mensura mensurato, hæc uero, ut ea quæ ad aliquid. Quæcumque eorum quæ ad aliquid non secundum se dicuntur (distinctum autem à nobis in alijs est, quod ea quæ ad aliquid dupliciter dicuntur) quedam ut contraria, quedam ut scientia ad scibile, eo quod ad aliquid aliud dicitur ad ipsum; unum uero, aliquo minus esse, ut puta duobus, nihil prohibet; non enim si minus est, etiam paucum est multitudo autem quasi genus numeri est, numerus etenim est multitudo uno mensurabilis. Et quodam modo unum & numerus opponuntur; non ut contraria, sed (quemadmodum dictum est) ut quedam eorum quæ ad aliquid, quatenus enim hoc quidem mensura, illud uero mensurabile, eatenus opponuntur. Ideo non omne quod unum sit, numerus est, ut puta, si quid indiuisibile sit. Cum autem similiter dicatur scientia ad scibile, non similiter assignatur, uideri namque possit scientia quidem mensura esse, scibile uero quod mensuratur. Accidit autem, omnem quidem scientiam scibile esse, scibile non omne scientiam esse, eo quod modo quodam scientia scibili mensuratur. Multitudo autem neque paucum contraria est, sed huic multum tanquam excedens multitudinem excessum multitudini, nec uni omnino, sed hoc quod idem (ut dictum est) quod diuisibile, hoc indiuisibile, tanquam ad aliquid, quemadmodum scientia scibili, si fuerit numerus: unum uero mensura est.

CAPVT X.

Cum uero contrariorum contingat aliquid medium esse, & quorundam sit, necesse est contrarijs media esse, omnia enim media, & illa quorum media sunt, in eodem genere sunt, media namque illa dicimus, in quæ necesse est, primo transmutari, quod transmutatur, ut puta si ab hypate in netem paulatim pertranscat, prius ad medios sonos ueniet, & in coloribus, si ex albo ad nigrum ueniat, prius ad puniceum & fuscum, quam ad nigrum ueniet, similiter autem & in alijs. Transmutari uero ex alio genere in aliud genus, non est nisi secundum accidens, ut ex colore in figuram, necesse igitur, ut media & sibi inuicem, & quorum media sunt, in eodem genere sint. At uero omnia aliorum oppositorum sunt, ex his namque solis, per se transmutari est, quare impossibile est, media esse non oppositorum, esset namque profecto transmutatio etiam ex non oppositis. Oppositorum uero contradictionis quidem nullum est medium, hoc enim est contradictio oppositio, cuius cum nihil habeat medium, cuiusque altera pars adest, cæterorum uero, quedam ad aliquid, quedam priuatio, quedam contraria sunt. Eorum uero quæ ad aliquid, quæcumque non sunt contraria, non habent medium, causa uero, quia non in eodem genere sunt, quid namque scientiæ & scibilis medium? uerum magni & parui est, quod si media in eodem genere sunt (ut ostensum est) & contrariorum media, necesse est ea ex his contrarijs componi: aut enim erit aliquod genus eorum

eorum, aut nullum, & si genus quidem ita erit, ut aliquid prius contrarijs sit, differentia priores contraria erit, quæ faciunt contrarias species, tanquam generis, ex genere namque & differentia, species sunt, ut puta si album & nigrum contraria sunt, est autem illud segregatiuus color, hoc uero congregatiuus, hæc differentia congregatiuum & segregatiuum, priores, quare priora in uicem contraria sunt, at uero quæ contraria differentia sunt, magis contraria sunt, cætera quoque & media, ex genere & differentijs erunt, ut puta quicumque colores medijs inter album & nigrum sunt, hos oportet ut & ex genere dicantur (est autem genus color) & ex quibusdam differentijs, hæc uero non erunt prima contraria, quod si secus, unumquodque aut album aut nigrum erit, ergo alia, media igitur primorum contrariorum hæc erunt, primæ uero differentia, segregatiuum & congregatiuum. Quare hoc primum querendum est, quæcumque contraria non in genere, ex quo media eorum: quæ enim in eodem genere sunt, necesse est ut aut ex incoppositis genere componantur, aut incopposita sit, Et quidam contraria inuicem incopposita, propterea quod principia sunt. Media uero, aut omnia, aut nullum, Ex contrarijs uero, aliquid sit, quare erit in hoc transmutatio, ante quæ in illa, utroque enim, et magis & minus erit, medijs igitur contrariorum hoc etiam erit, Ergo cætera quoque media, composita sunt, id enim quod uno minus, altero magis est, compositum ex illis quodam modo est, quorum uno minus, altero magis dicitur esse. Cui uero contrariorum alia priora eiusdem generis non sint, omnia media profecto ex contrarijs erunt, quare & omnia inferiora, tum contraria, tum media, ex primis contrarijs erunt, Et quidem quæcuncta media in eodem genere, & contrariorum media sint, ac ex contrarijs componantur, patet.

CAPVT XI.

Diuersum autem specie ab aliquo, diuersum aliquid est, & hoc, ambobus inesse oportet, ut si animali specie diuersum, ambo animalia, necesse est igitur in eodem genere esse, quæ specie diuersa sunt, huiusmodi enim appello genus, quo unum & idem ambo dicuntur, non secundum accidens differentiam habens, siue ut materia existens, siue ut aliter, etenim non solum commune oportet existere, ut ambo animalia, uerum etiam utriusque diuersum hoc ipsum animal, ut hoc quidem equum, hoc uero hominem, quare hoc commune, diuersum specie uicissim est, erit itaque secundum se, hoc quidem tale quid animal, hoc uero tale quid: ut hoc quidem equus, hoc uero homo. Necesse igitur, hæc differentiam generis diuersitatem esse, dico namque differentiam generis diuersitatem, quæ diuersum hoc ipsum facit, Contrarietas igitur hæc erit, patet autem ex inductione, cuncta namque oppositis diuiduntur, & quod contraria in eodem genere sunt, ostensum est, contrarietas enim, perfecta differentia erat, Omnis uero specie differentia ab aliquo, aliquid, quare hoc & idem & genus in ambobus, ideo in eadem coordinatione prædicationis, sunt omnia contraria quæcumque non genere differunt, & inuicem maximè diuersa, perfecta namque differentia, et simul inuicem non sunt, differentia ergo, contrarietas est, Hoc enim est diuersa specie esse, quod cum in eodem genere sint, contrarietatem habent, indiuidua existentia, eadem autem specie, quæcumque contrarietatem non habent, indiuidua existentia, in diuisione namque, & in medijs sunt contrarietates, ante quæ ad indiuidua deueniunt, Quare manifestum est, quod ad id quod uocatur genus, nec eadem, neque diuersa specie ulla, quæ ut generis species conueniunt, materia namque negatione ostenditur, genus uero, materia eius est, cuius genus dicitur, non ut quod Heraclidarum, sed ut quod est in natura, Nec ad ea quæ non in eodem genere sunt, sed ab illis genere different, specie uero ab his quæ in eodem genere sunt, etenim differentiam necesse est esse contrarietatem eius, a quo specie differat, hæc autem his solis inest, quæ in eodem genere sunt.

CAPVT XII.

Ubiabit autem quispiam, cur mulier à uiro non specie differat, cum mas & foemina contraria existant, differentia uero contrarietas sit, neque diuersum specie animal masculinum & foemininum, cum tamè hæc differentia per se animalis sit, & non ut albedo & nigredo, sed quatenus animal & masculinum & foemininum in sint: Hæc autem dubitatio ferè eadem est, & cur hæc quidem contrarietas diuersa specie faciat, hæc uero non; ut gressibile, & uolucere, albedo uero & nigredo non, an quoniam illa quidem propriæ passionis generis sunt, hæc uero ninimè: & cum illud quidem ratio, hoc uero materia sit, quæcumque in ratione contrarietates sunt, specie differentia faciunt: quæcumque uero in coassumpto materia, ninimè faciunt, Quare hominis albedo, uel nigredo non facit, nec hominis albi ad hominem nigrum secundum specie differentia est, etiam si unum nomen ponatur, homo namque, ut materia est, materia uero non facit differentiam: non enim hominis species, sunt homines, Quare & si carnes, & ossa, ex quibus hic & hic est, diuersa sint, attamen totum diuersum quidem, specie uero non est diuersum, quoniam in ratione non est contrarietas, hoc autem est ultimum indiuiduum, Callias uero, ratio cum materia est, & albus homo, quoniam Callias albus, per accidens igitur homo est albus, nec æneus, & ligneus circulus, siue triangulus æneus, & circulus ligneus, ob materiam specie differunt:

sed quoniam in ratione contrarietas inest. Vtrum autem materia non facit diuersa specie, cum quodam modo diuersa sit, an aliquo modo facit: cur enim hic equus ab hoc homine diuersus specie, cum rationes eorum cum materia sint: an quoniam in ratione contrarietas inest: et enim hominis albi, & equi nigri, specie diuersitas est, non tamē prout hic quidem albus, hic uero niger, siquidem & si ambo albi essent, nihil minus specie diuersi essent. Masculinum & foemininum, proprie quidem animalis passiones sunt, sed non secundum substantiam, uerum in materia, & corpore. quare idem sperma aliquam passionem passum, aut foemina, aut mas sit. Quid igitur sit specie diuersum esse, & cur quaedam specie differant, quaedam non, dictum est.

CAPVT XIII.

Utrum uero contraria, specie diuersa sint, corruptibile autem & incorruptibile contraria sunt (priuatio namque, determinata impotentia) necesse est diuersum genere esse corruptibile & incorruptibile. nunc autem igitur de his uniuersalibus nominibus diximus. Videtur autem non esse necesse quodcumque corruptibile & incorruptibile, diuersa specie esse: quemadmodum nec album & nigrum, idem enim contingit & simul esse, modo uniuersalium sit, sicuti homo profecto esse possit & albus & niger, & singularium, fuerit sane idem (non simul) & albus, & niger, tametsi album nigro contrarium sit. Verum contrariorum quaedam secundum accidens quibusdam insunt, ut ea quae nunc dicta sunt, ac alia multa: quaedam impossibile est, quorum est corruptibile & incorruptibile, nihil enim secundum accidens corruptibile est, accidens namque contingit non esse, corruptibile uero eorum est quae necessario insunt ijs quibus insunt, aut unum & idem corruptibile & incorruptibile erit, si contingit non inesse ei corruptibile, aut substantiam igitur, aut in substantia cuique corruptibile, necesse est corruptibile esse, eadem autem ratio & de incorruptibili est, eorum enim ambo sunt, quae necessario insunt, prout igitur & secundum quod primum hoc quidem corruptibile, corruptibile, illud uero incorruptibile, oppositionem habent. quare necesse est genere diuersa esse. Manifestum itaque est, quod non contingit tales species esse, quales quidam aiunt, erit namque & hic quidem corruptibilis, ille uero incorruptibilis, quamuis species eadem specie cum particularibus esse dicatur, & non aequiuocae, quae uero genere diuersa sunt, plus distant quam quae specie.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIB. XI.

CAPVT PRIMVM.

Vod itaque sapientia scientia quaedam circa principia est, patet ex primis, in quibus ad ea quae ab alijs de principijs dicta fuerunt, dubitatum est. Ambigat autem quispiam, utrum ipsam sapientiam par sit unam esse scientiam, an plures, si enim unam, una certe semper contrariorum est, at principia contraria non sunt, quod si non unam, quales has ponere oportet. Item demonstratiua principia speculari, utrum unius est, an plurium, nam si unius, cur huius magis quam cuiuscunque, quod si plurium, quales has ponere oportet. Praeterea, utrum omnium substantiarum, an non, nam si non omnium, difficile erit qualium nam sit reddere, si autem omnium una, incertum est, quoniam modo contingit plurimum eandem scientiam esse. Praeterea utrum circa substantias solum, an etiam circa accidentia, si enim circa accidentia demonstratio est, circa substantias non est, quod si altera, quae nam utraque & utraque sapientia sit, demonstratiua quidem sapientia, quae circa accidentia est, an uero quae circa ipsa prima, quae substantiarum est. At nec circa causas, quae in naturalibus dictae sunt, quae quae uerimus, scientia ponenda est: neque enim circa ipsum, cuius causa, tale enim est bonum, hoc uero in agendis & ijs quae sunt in motu, existit, & hoc primum mouet, tale namque finis est, in immobilibus uero, primum mouens non est. Et omnino dubitationem habet, utrum circa sensibiles substantias est, quae nunc quaeritur, scientia, an non: sed circa alias quaspiam, etenim si circa alias, aut circa species erit profectio, aut circa mathematica, quod autem species non sunt, manifestum est. Attamen etiam si quis eas ponat esse, dubitationem habet cur non: ita se habet de ceteris, quorum species sunt, quemadmodum de mathematicis: dico autem, quod mathematica quidem media ponunt specierum & sensibilem esse, quasi tertia quaedam praeter species & ea quae hic sunt: at tertius homo non est, nec equus, praeter ipsum & particulares. Quod si, ut aiunt, non sunt, circa quaelia ponendum est quod mathematicus tractet: non enim circa ea quae hic sunt: nihil enim horum

horum tale est, quale mathematicae scientiae quaerunt. At uero nec circa mathematica est, quae nunc quaeritur: scientia nihil enim horum separatum est. Verum nec sensibilem substantiarum, corruptibiles namque sunt. Est omnino dubitare aliquis possit qualis nam scientia sit, de mathematicorum materia dubitare, nec enim naturalis, eod quod circa ea quae in se principium motus & quietis habent, omnes naturalis intentio est. Nec illius quae de demonstratione, & scientia tractat, circa namque id ipsum genus, considerationem facit. Restat itaque philosophiam propositam, de hisce rebus tractare. Dubitauerit autem quispiam profectio, si haec quae quaeritur scientia, ponenda sit circa principia, quae a quibusdam elementa uocantur. haec autem omnes inesse compositis ponunt. At magis uideatur uniuersalium eam oportere esse, quae quaeritur scientia, omnis enim ratio, omnis scientia, uniuersalium non ultimorum est, quare sic erit utique primorum generum, haec autem sane fuerint ens, & unum, haec enim maxime putantur cuncta entia continere, & maxime principijs assimilari, eod quod natura, prima sunt, corruptis namque eis, simul caetera quoque pereunt, omne enim, ens & unum. Quatenus autem necesse est, ut differentiae participet his, si quis haec genera ponat, nulla uero differentia participat genere, hoc pacto non uideatur ea genera ponere, neque principia. Itē si magis principium est, quod simplicius, quod minus tale sit, ultima uero eorum, quae ex genere sunt simpliciora, quae genera sunt (haec enim individua sunt, genera uero, in plures species, & differentes diuiduntur) magis species, quam genera uideantur principium esse, quatenus uero species simul cum generibus, pereunt, genera magis assimilantur principijs, principium namque est, quod cointerimit. Haec utique & huiusmodi alia sunt quae dubitationem habent.

CAPVT II.

Item, utrum ponendum est quicquam praeter particularia, an non: sed horum est, quae quaeritur, scientia, at haec infinita sunt, quae uero praeter singularia sunt, aut genera, aut species sunt. neutrius autem horum quae quaeritur, scientia est, cur enim hoc impossibile sit, dictum est. Etenim omnino haesitationem habet, utrum arbitrandum sit aliquam separatam substantiam praeter sensibiles substantias, & has quae hic sunt, an non, sed illa essentia, & circa illa sapientiam uersari, quaerere namque uidemur aliam quandam, & hoc est nobis propositum, dico autem uidere si quid per se separabile sit, & in nullo sensibili existens. Itē si praeter sensibiles substantias est aliqua alia substantia, praeter quales sensibiles ea ponenda esset, cur enim magis praeter homines, quam praeter equos, aut alia animalia, aut omnino etiam inanimata, ponenda sit: at his sensibilibus & corruptilibus substantijs alias sempiternas equales ponere, profecto extra rationem eadem uideretur. Quod si id, quod nunc quaeritur principium, non est a corporibus separabile, quod aliud magis, quam materiam quis ponet: at haec, actu quidem non est, potentia uero est. Magis itaque ac principalius ea uideatur esse principium, species & forma, uerum haec quoque corruptibilis est, quare omnino, non est perpetua substantia, & per se separabilis. Sed hoc inconueniens est, uideretur namque esse, ac ab ipsis maxime gratia praeditis quaeritur, tanquam sit tale principium, ac talis substantia, quonam pacto ordo erit, non existente aliquo perpetuo separato, ac permanente: item si est aliqua substantia, & principium natura tale, quale nunc quaerimus, & hoc omnibus unum, & idem, perpetuis atque corruptilibus dubitationem habet, cur cum idem principium sit, quaedam, quae sub illo principio sunt, aeterna sunt, quaedam non, & hoc enim inconueniens est, si aliud quidem corruptibile principium, aliud aeternorum est. Si etiam corruptibile, aeternum est, similiter dubitabimus: cur enim in principio aeterno existente, non sint aeterna quae sub aeterno sunt: corruptibile uero existente, aliud quoddam huius principium sit, & illius aliud, & hoc in infinitum procedet. Quod si quis rursus (quae maxime uidentur immobilia principia esse) ens & unum ponat, primo quidem nisi quod quid & substantiam utrumque eorum significet, quomodo separabilia & per se ipsa erunt: talia namque prima & aeterna principia quaerimus. Quod si substantia, & quod quid utrumque eorum significet, omnia entia substantiae sunt, cum de omnibus, ens praedicatur, de quibusdam uero etiam unum, cuncta uero entia substantia esse, falsum est. Item illis, qui primum principium ipsum unum aiunt, & hoc substantiam esse, ex uno uero, & materia, primo numerum generant, & hunc substantiam esse dicunt, quomodo contingit uerum esse, quod dicitur: dualitatem namque, & ceterorum compositorum numerorum unum quemque, quoniam modo unum intelligere oportet: de hoc enim nec dicunt aliquid, nec ut dicant facile est. Si quis uero lineas, aut quae has sequuntur (dico autem primas superficies) principia esse ponat, haec non substantiae separabiles, uerum decisiones & diuisiones, illae quidem superficierum, haec uero corporum, puncta uero linearum sunt, & etiam ipsarum earundem termini, haec autem omnia, in alijs sunt, & nihil separabile

est. Item quonam modo arbitrandum sit, unius & puncti substantiam esse: omnis nanque substantia, generatio est, puncti uero, minimè. punctum enim diuisio est. Præbet autem dubitationem hoc etiam, quod omnis quidem scientia uniuersalium est, & eius, quod tale est, substantiam uero non esse uniuersalium, sed magis ipsum, quod quid & separabile. quare si scientia circa principia est, quonam modo arbitrandum sit principium substantiam esse? Item, utrum est aliquid præter cunctum: dico autem materiam, & quod cum ea est, an non: nam si non est, quæ in materia sunt, omnia corruptibilia sunt, quod si est aliquid, species & forma profecto fuerit, hoc itaque, in quibus est, in quibus uero non est, difficile determinare est, in quibusdam enim manifestum est non esse speciem separabilem, ut puta domo. Item principia, utrum specie an numero eadè sint, si enim numero unum, omnia erunt eadem, 10

CAPVT III.

Cum autem philosophi scientia sit entis prout ens uniuersaliter, & non secundum partem, ens uero multipliciter, & non secundum unum modum dicatur, si æquiuoce, & non secundum aliquid commune dicitur, non est sub una scientia. talium enim non est unum genus, quod si secundum aliquid commune, erit utique sub una scientia. Videtur autem prædicto modo dici, quemadmodum medicatum & salubre, etenim utrumque horum multipliciter dicitur, dicitur namque hoc modo unumquodque eorum, eo quod ille quidem ad medicandi scientiam quodam modo referatur, hoc uero ad sanitatem, hoc uero aliter: unumquodque uero ad idem, medicatiuus namque sermo, & cultellus, dicitur, eo quod ille quidem à medicandi scientia, hic uero ei utilis, similiter et salubre, hoc enim, quia sanita- 10 tis significatiuum, hoc uero, quoniam factiuum, idem autem modus & de cæteris est, eodè autè modo, & omne ens dicitur, eo namque quod entis prout ens est, passio, aut habitus, aut dispositio, aut motus, aut aliquid huiuscemodi sit, dicitur ens unumquodque eorum. Cum autem omnis entis ad unum quid & commune reductio fiat, contrarietatum quoque singularia ad primas differentias & contrarietates entis reducuntur, siue multitudo & unum, siue similitudo & dissimilitudo primæ sunt entis differentia, siue aliqua alia, sint autè hæ speculatione perceptæ. Nihil autem interest, ad ens uel ad unum, entis reductionem fieri, Etenim si non idem, sed aliud sit, attamen conuertitur, & ipsum enim unum, quodam modo ens, & ipsum ens, unum est. Cum autem unius & eiusdem scientia sit cuncta contraria speculari, unumquodque autem horum secundum priuationem dicatur (licet de quibusdam, quorum 20 aliquid intermedium est, quemadmodum iustus & iniustus, dubitaret quispiam quonam modo secundum priuationem dicantur) circa hæc omnia sanè priuatio ponenda, non totius rationis, sed ultimæ speciei, ut puta si iustus est secundum habitum quandam legibus obtemperans, iniustus non erit omnino tota ratione priuatus, circa uero obedientiam legum deficiens, aliquo pacto: & ob hoc ei priuatio inerit, eodem autem modo et de alijs. Quemadmodum mathematicus circa abstracta speculatur (tollendo namque omnia sensibilia, ita speculatur: ut puta gravitatem & leuitatem, duritiem & contrarium, item autem caliditatem & frigiditatem, & cæteras sensibiles contrarietates) solum uero dimittit quantum & continuum, horum quidem ad unum, horum uero ad duo: horum autem ad tria: & passiones eorum prout quanta & continua sunt, non prout aliquid aliud speculatur, & horum 40 quidem situs ad inuicem considerat, & ea, quæ eis insunt, horum uero commensurationes, & incommensurationes, horum autem rationes: attamen in unam omnium, & eandem scientiam ponimus geometriam, eodè modo etiam circa ens se habet, quæ enim ei prout ens est accidunt, & eius prout ens, contrarietates, non est alterius scientia, quàm philosophia speculari, physica namque speculationem de eis, non prout entia, sed prout motu participant, attribueri queat quispiam, dialectica uero & sophistica, de ijs, quæ accidunt quidem entibus sunt, uerum non prout entia sunt, nec circa ipsum ens prout ens est, unde restat, philosophum esse circa prædicta, speculatiuum prout entia sunt. Cum uero & omne ens secundum unum quid, et commune dicatur, multipliciter dictum: contraria quoque eodem modo (ad primas namque contrarietates, & differentias entis reducuntur) huiuscemodi uero possibile sit sub una scientia esse, soluetur profecto dubitatio à principio dicta, dico autem in qua dubitatur, quonam modo multorum & genere differentium una quædam scientia erit. Cum autem mathematicus propriè specialiter communibus utatur, horum quoque principia speculari, primæ philosophiæ profecto erit, quod enim ab æqualibus, demptis æqualibus, equalia sunt quæ restant, commune quidem omnibus quantis est, mathematica uero accipiens, circa quandam suæ materiæ partem speculatur, circa lineas, aut angulos, aut numeros, aut aliquid cæterorum quantorum, non tamen prout entia, sed prout

ut unumquodque horum ad unum, uel duo, uel tria continuum est: philosophia uero, de particularibus quidem, pro ut unicuique horum aliquid accidit, non considerat: circa uero ens prout ens, unumquodque horum speculatur. Eodem autem modo circa etiam naturalem scientiam se habet, quo mathematica: physica namque accidentia & principia entium pro ut mouentur, & non pro ut entia sunt, speculatur. primam uero scientiam horum diximus esse, pro ut ipsa subiecta entia sunt, & non pro ut aliquid aliud. Propter quod & illam, & mathematicam scientiam, sapientiæ partes esse ponendum est.

CAPVT IIII.

Est autem aliquod in entibus principium, circa quod dicere, falsum non erit, sed necesse est semper contrarium facere: dico autem uerum dicere, ut puta, quod non contingit idem secundum unum & idem tempus esse, & non esse: & cætera eodem, atque hæc opposita, & de his talibus, simpliciter quidem demonstratio non est, ad aliquem autem est: non est enim ex certiore principio syllogismum ipsius eiusdem facere: quod esse oportet, si simpliciter demonstrare esset. ad illum uero qui dicit locutiones oppositas, accipiendum est ab eo qui monstrat hoc falsum esse, aliquid tale, quod idem erit quidem ei, quod non contingit secundum unum & idem tempus, idem esse & non esse: non autem appareat idem esse, sic enim solummodo demonstratur ad eum, qui dicat oppositas locutiones de eodem uerificari. Qui autem sermonem inuicem communicaturi sunt, oportet ut aliquatenus inuicem intelligant: hoc enim non factum, quomodo erit eis inuicem sermonis communicatio: Oportet igitur nominum unumquodque notum esse, & aliquid significare, nec multa, sed unum. Quod si plura significet, manifestare ad quod eorum nomen fert. Qui igitur dicit esse hoc, & non esse hoc ipsum quod omnino esse dicit, non dicit: quare id quod nomen significat, id ipsum non significare dicit, hoc autem impossibile est, unde si quidem significat aliquid, hoc scilicet esse hoc, impossibile est contradictionem de eodem uerificari. Item si nomen aliquid significat, & hoc uerificatur, oportet hoc necessario esse: quod uero necessario est, non contingit tunc non esse: oppositas ergo non est possibile locutiones de eodè uerificari. Itè si nihil magis affirmatio, quàm negatio uerificatur: qui dicit hominè, uel non hominè, nihil magis uerum dicit, attamen uideri potest, quod si hominè non equum esse dicat, aut magis, aut non minus uerum dicere, quàm si non hominè: 30 unde etià si eundem dicit equum esse, uerum dicit: oppositas enim similiter erit ueras esse. Accidit igitur, eundem & hominem & equum esse, aut cæterorum animalium aliquid. Harum sanè nulla est simpliciter demonstratio: uerum ad eum qui hæc ponit, demonstratio est. Facile autem & ipsum Heraclitum quispiam hoc modo interrogans, concedere cogeret: nunquam possibile esse oppositas locutiones de eodem uerificari: nunc uero, cum se ipsum quidam diceret, non intelligeret, hanc opinionem habuit. Simpliciter autè si hoc, quod ab eo dicitur, uerum est, nec hoc ipsum uerum erit, scilicet (inquã, quod contingit, idem secundum unum & idem tempus esse) quemadmodum enim & ipsis diuisis nihil magis affirmatio quàm negatio uerificatur, eodem modo simul utroque ac complexo, ac si una quædam affirmatio esset, nihil magis negatio quàm totum tanquã 40 in affirmatione positum uerificabitur. Item si nihil est uerè asserere, id etiam ipsum falsum erit dicere, assertionem nullam ueram esse, quod si aliquid sit, soluetur profecto, quod ab illis dicitur, qui ad huiuscemodi instant, & qui totaliter ipsum disputare perimunt. Simile autem dictis est, & quod à Protagora dictum est: & ille namque omnium rerum mensuram hominem aiebat esse, nihil aliud dicens, nisi quod id quod unicuique apparet, hoc etiam indubitato esse: hoc autè posito, idem accidit esse, & non esse, & malum & bonum esse, & cætera quæ secundum oppositas locutiones dicuntur. Propterea quod plerumque his quidè hoc apparet, istis uero contrarium esse bonum: mensuram autem esse, quod unicuique apparet.

CAPVT V.

Soluetur autem hæc dubitatio, uiso unde huius opinionis principium uenit: uidetur etenim quibusdam quidem ex physicorum opinione sumpsisse principium: quibusdam uero ex eo, quod non omnes eadem de eisdem cognoscant: sed quibusdam hoc apparere delectabile, quibusdam contrarium: nihil enim ex non ente fieri, omne uero ex ente, ferè omnium physicorum est dogma. Cum igitur non album ex perfecte albo fiat, & minimè ex non albo: nunc uero factum non album, si fieret ex non ente albo, quod sit, non album fieret profecto ex non ente secundum illos, si non erat idem album & non album. Non est autem difficile hæc dubitationem soluere, dictum est enim in Naturalibus, quomodo ex non ente, & quomodo ex ente fiant quæ fiunt. At similiter utriusque opinionibus, 50

ac phantasijs eorum, qui sibi ex aduerso addubitant, attendere stolidum est: manifestum est enim, quod alteros eorum necesse est falsum dicere. Hoc etiam ex illis patet quæ secundum sensum sunt: nunquam enim idem quibusdam dulce, quibusdam contrarium apparet, non corruptis & laesis alteris organo sensus, & iudicatio prædictorum saporum: hoc autem ita se habente, alteros quidem putandum mensuram esse, alteros uero minime. Similiter autem & de bono & malo, & turpi, & alijs huiuscemodi dico: nam non ponere esse, nisi ea quæ apparent, nihil differt ab iis qui digitum uisui supponentes, ex uno duo apparere faciunt, ac duo esse putant, propterea quod tot apparent, & rursus unum: illis namque qui uisum non mouent, unum apparet quod unum est. Simpliciter autem inconueniens est ex eo, quod præsentia uidentur mutabilia, & nunquam in eisdem permanentia, ex hoc de ueritate iudicare: oportet enim ex eis quæ semper similiter se habent, nullamque mutationem faciunt, ueritatem uenari. talia uero sunt, quæ per mundum: hæc enim non quandoque quidem talia, rursus autem alia apparent, uerum semper eadem, nullius mutationis participantia. Præterea si motus & aliquid motum est, omne uero ex aliquo in aliquid quod mouetur, oportet igitur quod mouetur esse in eo ex quo mouetur, & non esse in eo, & ad hoc moueri, ac esse in eo, aut contradictionem non uerificari secundum eos. At si secundum quantum præsentia fluunt & mouentur, & hoc aliquis ponat: quauis uerum non sit, cur secundum quale non manent? Videntur autem haud minime ea quæ secundum contradictionem sunt, de eodem prædicare, ex eo quod putant quantum in corporibus non manere: propterea quod idem & quatuor cubitorum est, & non est substantia uero, secundum quale: hoc enim determinata nature: quantum uero, indeterminate est. Item cur cum hunc cibum præcipiat medicus, sumunt: quid namque magis hoc panis, quam non panis sit? quare nihil differt comedere, uel non comedere: nunc uero tanquam uerum dicente circa id ipsum, & hoc cibo existente, qui præceptus fuit, sumunt illum. At non oportebat, cum nulla natura in sensibilibus firmiter maneat, sed omnes semper fluant ac moueantur, item si semper quidem alteremur, & nunquam iidem permaneamus, quid mirum si nunquam nobis eadem apparent, quemadmodum etiam ægrotis? etenim his eo quod non similiter dispositus habitus eorum sit, ut cum sani erant, non ea apparent similia quæ secundum sensus: cum ipsa quidem sensibilia nullam mutationem propter hoc participant, diuersas tamen ægrotis, & non eadem sensationes faciunt. Eodem igitur modo fortasse necesse est se habere, si dicta mutatio sit. Quod si non mutamur, sed iidem permaneamus, sit aliquid perfectio permanens. Ad eos igitur qui ex oratione prædictas dubitationes habent, non est facile dissolueri si nil ponant, nec huius orationem querant: hoc enim modo omnis oratio omnisque demonstratio sit. si enim nihil ponunt ipsum disputare, & omnino orationem perimunt: quare ad eos quidem non est sermo. Ad illos uero qui hæsitant, facile est ex iam traditis dubitationibus obuiare, & ea dissolueri quæ faciunt in eis dubitationem: ut ex prædictis patet. Quare manifestum est ex his, quod non est possibile locutiones oppositas de eodem, uno & eodem tempore uerificari: nec ipsa contraria, cum omnis contrarietas secundum priuationem dicatur: hoc autem patebit, resolutentibus ad principium rationes contrariorum. Similiter nec mediorum quicquam possibile est de uno & eodem prædicari: si enim album sit aliquid subiectum, dicentes illud nec nigrum, nec falsum dicemus: accidet enim illud album esse & non esse: alterum enim complexorum de eo uerificabitur: hoc autem est, albi contradictio. Neque igitur secundum Heracitum dicentibus, uera dicere possibile est: neque secundum Anaxagoram aliter accidet, contraria de eodem prædicari: cum enim in omni re, dicat omnis rei partem esse, non magis dicit esse dulce quam amarum, aut quamcumque ceterarum contrarietatum, si omnia quidem non solū in omni potentia, uerum etiam actu, & se uicem in se sunt. Similiter autem nec omnes locutiones falsas, nec ueras possibile est esse, tum propter alias multas difficultates, quæ ob hæc positionem eueniunt: tum etiam quoniam si cunctæ falsæ sint, nec cum hoc ipsum aliquis dicet, uerum dicet: si autem ueræ, cum omnes falsas dicet, non falsum dicet.

CAPVT VI.

Omnia autem scientia, circa unum quodque eorum quæ sub ea scibilia sunt, principia quædam & causas querit: ut medicatiua & exercitatiua, ac singulæ affectiuarum, uel mathematicarum: harum etenim unaquæque circa quoddam circumscriptum genus, tanquam existens & ens, non tamen prout ens est, tractat. Sed hæc alia quædam scientia præter illas scientias est: dicarum uero scientiarum unaquæque, accipiens aliquo modo ipsum quid est in uno quoque genere, cætera uel debilius, uel exactius conatur ostendere. Accipiunt autem ipsum quid est, quædam per sensum, quædam supponentes: unde ex hac inductione

ductione patet, substantiæ & ipsius quid est, demonstrationem non esse. Cum autem sit aliqua de natura scientia, patet quod & a practica, & ab effectiua diuersa erit: effectiua namque in faciente, non in eo quod fit, motus principium est: & hoc, aut ars quædam, aut alia uis est. Similiter & practica, non in eo quod agitur, sed magis in agentibus motus est: physica uero scientia circa ea quæ in se ipsis habent motus, principium est. Quod itaque neque practica, neque effectiua, sed speculatiua esse naturalem scientiam necesse sit, ex his patet: in unum namque horum genus eam cadere necesse est. Cum uero unicuique scientiarum necesse sit aliquo modo ipsum quid est scire, & hoc ut principio uti, oportet non latere quomodo nam modo definiendum physico sit, quo uero modo substantiæ ratio sumenda sit: utrum ut simum, an magis ut concuum. horum enim simi quidem ratio unã cum materia rei dicitur, concui uero absque materia. simitas namque in naso sit, & ideo ratio quoque eius cum eo dicitur: simum enim est nasus concuus. manifestum est igitur, etiam carnis & oculi, cæterarumque partium rationem cum materia reddendam esse. Cum autem quædam sit entis scientia prout ens & separabile est, considerandum est utrum eam eandem cum physica ponendum sit, an magis aliam. physica sanè circa ea est quæ motus principium in se ipsis habent: mathematica uero, speculatiua quidem est, & hæc quædam circa manentia, non tamen separabilia. Circa separabile igitur ens, & immobile, alia præter has ambas scientia est: si aliqua quidem talis substantia est, dico autem separabilis, & immobilis, quod tentabimus ostendere: & si qua talis in entibus natura sit, illic profecto diuinitas erit, & hoc erit primum & principale principium. Patet igitur tria genera speculatiuarum esse scientiarum, physicam, mathematicam, theologiam. Optimum igitur speculatiuarum quidem scientiarum genus, harum sanè ipsarum ea quæ ultimo dicta est: circa namque honorabilissimum entium est: unaquæque uero melior aut deterior dicitur, secundum proprium scibile. Dubitauerit autem quispiam, utrum entis prout ens est, scientiam uniuersaliter ponere oportet, an non: mathematicarum etenim unaquæque, circa unum quoddam determinatum genus est: uniuersalis uero, communis de omnibus est. Si itaque naturales substantiæ primæ sint entium, ipsa quoque naturalis scientia, prima scientiarum erit: quod si alia natura atque substantia separabilis & immobilis est, necesse est ut scientia quoque eius alia sit, & naturali prior, & uniuersalis prior.

CAPVT VII.

Cum autem simpliciter ens pluribus esse modis dicatur, quorum unus est, qui secundum accidens dicitur esse, primo de ente hoc pacto considerandum est. Quod igitur nulla scientiarum que tradite sunt, circa accidens ueretur, patet: nec enim ars ædificatoria, quidam nam illis qui usuri sunt domo accidit, considerat: ut puta si anxie, uel e contrario habitabunt: neque textura, neque futura, quod uero proprium sibi ipsi est, solum unaquæque istarum scientiarum considerat: hoc autem finis proprius est, neque quatenus musicum et grammaticum, nec quod is qui musicus est, factus grammaticus simul ambo erit, cum prius non esset: quod autem cum non semper esset, est, hoc fiebat: quare simul musicus et grammaticus fiebat. Hoc autem nulla earum quæ certe scientie sunt, querit, præter sophisticam. hæc enim sola circa accidens ueratur. Quare non male Plato ait, cum dixit sophisticam circa non ens immorari. Quod autem nec sit possibile accidentis scientiam esse, manifestum erit, si uidere conabimur quidnam accidens sit. omne itaque dicimus, quoddam quidem semper, & ex necessitate esse, (ex necessitate autem non ea dico, quæ secundum uolentiam dicitur, sed qua in demonstrationibus utimur) quoddam uero ut plurimum, quoddam autem nec ut plurimum, nec semper & ex necessitate, sed ut contingit, ut puta sub cane fiat frigus: sed hoc nec ut semper ex necessitate, nec ut plurimum sit, quandoque tamen accidet: accidens ergo est quod fit quidem, non semper tamen, nec ex necessitate, nec ut plurimum. Quid itaque accidens sit, dictum est. Cur uero non sit huiuscemodis scientia, patet: omnis namque scientia eius est, quod semper aut plurimum est: accidens uero in neutro horum est. Quod autem entis secundum accidens non sint causæ & principia talia, qualia per se entis, manifestum est: essent enim omnia ex necessitate, nam si hoc existere, hoc erit, et hoc, hoc (atque id non ut contingit, sed ex necessitate) illud quoque ex necessitate erit, cuius hoc causa erat, usque ad ultimum dictum causarum. hoc uero secundum accidens erat: quare ex necessitate omnia erunt, & de entibus auferetur, tum quod ad utrumlibet se habet, tum ipsum contingere & fieri, & non fieri. At & si causa non ut ens, sed ut ea quæ fit, supponatur, eadem accidit: omne namque ex necessitate fiet, etenim crastina eclipsis fiet, si hoc fiat: hoc uero, si aliud quiddam, & hoc, si aliud: & hoc itaque modo, si ab eo tempore finito, quod a nunc est usque ad cras, dematur tempus, deueniet aliquando ad existens: quare cum hoc sit, cuncta quæ sequuntur, ex necessitate profecto fient, unde ex necessitate omnia fient. Quoddam

autem ut uerū, et non secundū accidens est ens, quod est in mentis cōplexione, et passio in ea: quare circa illud quod ita est ens, non querūtur principia, uerū circa id quod extra et separabile ens est. Quoddā uerō non necessariū, sed infinitū: dico autē, quod secundū accidens est: huius uerō inordinatæ & infinitæ causæ sunt. Ipsum uerō alicuius gratia in eis est, quæ à natura aut à mente fiunt: fortuna uerō est, cū aliquid horum secundū accidens fiat. Quemadmodū enim & ens quoddā per se, quoddā secundū accidens est, ita & causa: fortuna uerō, secundū accidens causa est in eis, quæ secundū electionē alicuius gratia fiunt. Quare circa idem fortuna & mens: electio nanq; absente mente non est. Causæ uerō, quibus ea fiant quæ à fortuna sunt, indeterminatæ sunt: quare humane cogitationi incertæ sunt: & causa per accidens est, simpliciter uerō nullius. Bona uerō fortuna & mala dicitur, id eum bonum aliquid aut malum euenit: fors fortuna uerō & infortunium circa magnitudines horum. Cum autē nihil secundum accidens prius ijs sit, quæ secundum se sunt, nec igitur causæ. Si itaq; fortuna, aut casus coeli causa est prior, mens & natura causa erit.

CAPVT VII.

Est autē hoc quidē, actū solum: illud uerō, potentia: hoc autē, potentia & actū: hoc quidem ens, illud uerō quantū, hoc autē ceterorū aliquid. Non est autē motus præter res: mutatur enim semper secundū entis prædicationes: cōmune autē nihil in his in ulla prædicatione. unū quodq; uerō dupliciter omnibus inest, uelut hoc. nā hoc ut fortuna, hoc uerō ut priuatio: ac secundū qualitatem hoc albū, illud nigrū: secundū quantitatem hoc perfectū, illud imperfectū. eodē modo & secundū lationē: nā hoc sursum, illud deorsum, aut leue aut graue. Quare motus & mutationis tot sunt species, quot entis. Cum autē unū quodq; genus in actū et potentia diuidatur, actū eius quod potentia est prout tale est, dico esse motum. Quod autē uera dicimus, hinc cōstat: cum enim ædificabile prout tale, ipsum dicimus esse actū quatenus ædificatur, & hoc est ædificatio: similiter eruditio, curatio, uolutatio, ambulatio, saltatio, senescentia, ac incrementa. Accidit autē moueri, cum actus ipse fuerit, & neq; prius neq; posterius. actus autē eius quod est potentia, cū actū ens agat, non prout ipsum, sed prout mobile motus est: dico autē prout, sic, nam es potentia est statua, nō tamē actus aeris prout as motus est: non enim idē est aer esse, & alicui potentie. Quod si idē esset simpliciter, ac secundū rationē, esset perfectio aeris actus, motus quidā: at non est idem, quod & in contrarijs patet. si quidē posse sanari, posseq; ægrotare, non est idē: alioqui & sanari & ægrotare idē foret. subiectū uerō quod sanabile aut ægrotabile est, siue humor, siue sanguis, unū idēq; est. Cū non sit igitur idē, sicut nec color ac uisibile idē est, constat motū esse actū rei possibilis prout possibilis est. Quod igitur ipse est, & quod tunc contingit moueri, cū actus ipse sit, & quod nec antē nec post, manifestū est. nam cōtingit unumquodq; aliquando quidē operari, aliquādo minimē: uelut ædificabile, prout ædificabile: & ædificabilis, prout ædificabilis, actus ædificatio est: aut enim hoc ædificatio in ædificabili actus ut domus. at ubi domus sit, non ultra ædificabile erit: ædificatio uerō eius est, quod ædificabile est: necesse itaq; ædificationē, actū esse: ædificatio uerō motus quidā est, eadēq; in ceteris motibus ratio est. Quod uerō hæc sint rectē dicta, ex his quoq; constat, quæ alij de ipso referunt: tū ex eo, quod nō facile est ipsum aliter definire. nec enim licebit cuiquā in alio genere eū collocare. Et patet ex ijs etiā quæ alij protulerunt. quidā enim alteritatē inæqualitatē, & ipsum nō ens, quorū nullū necesse est moueri: at neq; mutatio hæc neq; ex his potius quam ex oppositis est. Causa uerō propter quam in his motū statuerūt, ea est, quod indefinito quiddā uidetur esse motus. alterius uerō coordinationis principia, utpote priuatiua indefinita sunt. nam nec quod quid, nec tale, nec aliorū prædicamentorū ullū ipsorum est. Quod uerō motus indefinitus esse uideatur, ea est causa, quod neq; inter ea quæ sunt potentia entia, nec quæ secundū actū, ponere ipsum est. nec enim quod potest quantū esse, moueri necessariū est, nec actū quantum. At motus actus quidā esse uidetur, quanquā imperfectus causa uerō est, quod imperfectū est possibile cuius actus est. quāobrem difficile ipsum cōprehendere, quid nā sit. nā aut in priuationē necessariō reponetur, aut in potentia, aut in actum simplicē. horum autē nullum uidetur cōtingere posse: superest igitur quod dictū est, esse & actū, & non actum, qui dictus est: qui & si difficilis cognitū sit, tamē contigit esse. Simul & illud perspicuū est, motum esse in moto, actus enim eius est à motiua. Neq; alius est motiui actus: oportet enim utriusq; actū esse. nam motiuum est, eo quod possit moueri uerō, eo quod operetur. uerū actiui est ipsius mobilis: eo dē itaq; modo unus utriusq; actus, quemadmodū eadē distantia ad duo unius, & ad unū duorum, ascensus quoq; ac descensus, at esse, non est unū. ita etiā in mouente, & in moto.

Caput

CAPVT IX.

Infinītum uerō est, aut quod impossibile est pertransire, eo quod non sit aptum permeari, quemadmodū uox inuisibilis: aut quod transitum habet in consummabilē, aut quod uix, aut quod natura aptum est habere, nequaquam tamen transitum aut finem habet. Item secundum oppositionem, aut ablationem, aut ambo. Separatum sanē ipsum quicquam esse impossibile est: nam si nec magnitudo, nec multitudo est, sed infinitum substantia eius est, & non accidens indiuisibile erit. siquidem diuisibile, ac magnitudo, aut multitudo est: quod si est indiuisibile, non est infinitum, nisi quemadmodum uox inuisibilis est: uerū nec sic aiunt, nec nos sic querimus, sed tanquam impermeabile. Præterea quod nā modo cōtinget esse per seipsum infinitū, si nec numerus, nec magnitudo sit, quorum infinitum passio est: Præterea si secundum accidens, non esset sanē uerum elementum, prout infinitum passio est: sicuti nec inuisibilis locationis, tamen uox inuisibilis est. Quod autem infinitum non potest esse actū, patet: erit nanque quæq; pars eius infinita quæ accipitur: nam infinito esse, atque infinitum, idem, siquidem infinitum substantia, & non de subiecto sit. aut igitur inuisibile, aut per infinita diuisibile, si partibile est: uerum multa infinita, idem esse impossibile est, quemadmodum enim aeris aer pars, ita & infinitum infinitū, si substantia & principium sit: impartibile igitur & indiuisibile est. uerū hoc impossibile actū esse ens infinitum: necessarium enim quantum esse, secundum accidens igitur existit. at hoc modo dictum est, nō posse principium esse, uerū id potius cui accidit, numerum uel par esse: sed hæc fortasse inquisitio uniuersalis est. Quod uerō in sensibilibus non est, hinc constat. nam si est corporis ratio hoc, esse superficie definitum, non sanē fuerit infinitum corpus, nec intelligibile, nec sensibile. Cæterum nec numerus ita est tanquam separatus, atque infinitus quippe cum numerus, aut quod habeat numerum, numerabile sit. Quod si physice potius contemplerur, ex his patet, neque enim compositum, neque simplex poterit esse: compositum nanque non erit corpus, si finita quidem sunt multitudinem elementa: oportet nanq; contraria æquari, nec esse unum eorum infinitum. nam & si quantumuis inferior sit alterius corporis uirtus, corruptetur finitum ab infinito: nec possibile est unumquodque esse finitum, si corpus quidem est, quod undecunq; habet dimensionem. infinitum uerō quod infinitē distat: quare infinitū corpus undecunq; infinitum erit. Nec uerō unum & simplex cōtingit infinitum esse corpus: nec (ut quidam aiunt) præter elementa, unde hæc generant. tale nanque corpus præter elementa non est. nam cuncta ex quibus sunt, in ea etiam resoluntur: hoc uerō non uidetur, præter simplicia corpora. Neq; ignis, neq; aliud ullum elementorum: etenim absq; eo quod aliquod horum infinitum, impossibile est uniuersum, & si finitum sit, aut esse, aut fieri aliquod eorum unum: ut Heraclitus dicit, omnia quandoq; ignem fieri. Eadem ratio & de uno est: quod faciunt præter elementa physici. omne enim ex contrario in contrarium, uelut ex calido in frigidum transit. Item corpus sensibile alicubi est, idēq; partis ac totius locus, uelut terræ: quare si uniforme sit, aut immobile erit, aut semper pelletur. hoc uerō impossibile est: quid enim deorsum potius quam sursum, aut usquā, uelut si gleba sit, quod mouebit, aut ubi manebit? locus em̄ congeni corporis illius, infinitus est: cōtinebit igitur totū locū. At quomodo? Quæ igitur māsio, motusq; eius? An ubiq; manebit? Nō mouebitur ergo. An ubiq; mouebit? Non ergo stabit. Quod si uniuersum dissimile sit, loca quoq; dissimilia erunt: ac primū quidē non unū uniuersi corpus, nisi tactū: deinde aut finita erunt hæc, aut infinita specie. finita quidem impossibile. nam quædā infinita erūt, quædā minimē, si totū infinitū sit: uelut ignis, aut aqua. at hoc erit cōtrarijs corruptio. Quod si infinita ac simplicia, loca quoque infinita, & elementa infinita erunt. Quod si est impossibile, loca quoque finita sint, totū item necessariō finitū erit. Et omnino impossibile infinitū esse corpus, & locū corporis. si omne quidē corpus sensibile, aut grauitatem habet aut leuitatē. aut enim ad mediū, aut sursum mouebitur: uerū impossibile, infinitum aut totū, aut mediū, aut quodcunq; passum esse: quo enim modo diuides, aut quo pacto infinitū hoc quidē sursum fuerit, hoc uerō deorsum, aut extremū, aut mediū? Omne enim corpus sensibile. in loco uerō species, sex: in corpore uerō infinito hæc esse nō possunt. & simpliciter, si impossibile est locū infinitū esse, corpus quoq; impossibile est. quod em̄ in loco est, id alicubi est. hoc uerō aut sursum, aut deorsum, aut aliquid ceterorum significat, quorū unū quodq; terminus quidā est. Infinitū uerō nō idē in magnitudine, motu & tēpore, tanquā una quædā natura, sed ipsum posterius secundū prius dicit, uelut motus secundū magnitudinē sup̄ quā sit motus: aut alteratio, aut augmentatio: tēpus uerō ppter motū.

Qq 3

Permutatur uerò, quod permutatur, hoc quidem secundum accidens, ueluti cum dicitur mutari, ut quæ secundum partem dicuntur: sanatur namque corpus, quoniam oculus. Est præterea, quod per se primum mouetur, & hoc est per se mobile. Et item de mouente quoque eodem modo: mouet namque quoddam per accidens, quoddam secundum partem, quoddam per se. Et rursus aliquid quod primo mouet: et est aliquid quod mouetur. Item tempus, in quo: ac præterea, ex quo: demum & ad quod. species uero passionum ac loci, ad quæ mouentur mota, ea immota sunt: ueluti scientia & calor. est uerò motus, non caliditas, sed calefactio. Mutatio autem non per accidens haudquaquam in omnibus est, sed in contrariis ac medijs, atque etiam in contradictione, cuius rei fides in inductione est. Mutatur autem quod mutatur, aut ex subiecto in subiectum, aut ex non subiecto in non subiectum, aut ex subiecto in non subiectum, aut ex non subiecto in subiectum: aio autem subiectum, quod affirmatione explanatur. Quare necesse est tres mutationes esse: illa enim quæ ex non subiecto in non subiectum, non est mutatio: nec enim contraria, neque contradictio est, quia neque oppositio. Mutatio igitur ex non subiecto in subiectum, secundum contradictionem generatio est: quæ quidem simpliciter, simplex: quæ uerò cuiusdam, quædam. at quæ de subiecto in non subiectum, corruptio: quæ simpliciter, simplex: quæ cuiusdam, quædam. Si itaque non ens multifariam dicitur, & nec quod secundum compositionem aut diuisionem dicitur, moueri contingit, nec item quod secundum potentiam, quod oppositum est ei quidem quod simpliciter est (non album enim, aut non bonum, contingit nihilominus secundum accidens moueri, esse namque homo potest, non album) quod uerò simpliciter non hoc, id nequaquam: nam impossibile est non ens moueri: si igitur hoc, & generationem motum esse. sit enim non ens, nam est maximum secundum accidens sit, attamen uerum est dicere de eo quod simpliciter sit, quod est non ens. Eodem modo igitur & quiescere. Hæc itaque omnia accidunt absurda, si quicquid mouetur, in loco est: non ens uerò in loco non est, esset enim usquam. Nec corruptio igitur motus, siquidem motui motus aut quies contrarium est: corruptio uerò generationi est contraria. At cum omnis motus mutatio quædam sit, mutationes uerò tres quæ dictæ sunt, harum uerò quæ secundum generationem & corruptionem minime sit motus (sunt autem illæ secundum contradictionem) necesse ex subiecto in subiectum mutationem solam, motum esse, subiecta uerò, aut contraria, aut media: nam & priuatio contrarium esse ponatur, quandoquidem et affirmatio declaratur, ueluti nudum, cæcum, & nigrum. Si igitur prædicamenta, substantia, qualitate, loco, facere, pati, ad aliquid, & quantitate diuidantur, tres esse motus necesse est, qualis, quanti, & loci, secundum uerò substantiam, minime: propterea quod substantiæ nihil contrarium est, nec eius quod ad aliquid: etenim altero mutato, uerificatur alterum nullatenus mutatum: quare secundum accidens, horum motus erit. Nec præterea agentis, aut patientis, neque omnino moti, ac mouentis: cum non sit motionis motus, nec generationis generatio, nec denique mutationis mutatio. Bifariam enim contingit motionis motum esse: nam aut tanquam subiecti, ut homo mouetur, quia ex albo in nigrum mouetur. quare sic etiam motus: aut calefit, aut frigescit, aut loco transfertur, aut crescit: id uerò impossibile est, cum motus non sit aliquod subiectorum. Aut eo quod aliud quoddam subiectum, ex mutatione in aliam speciem mutetur: ut homo ex morbo in sanitatem, at nec hoc possibile, præterquam per accidens (omnis namque motus in aliud ex alio mutatio est: & generatio item ac corruptio, eodem modo: ueruntamen quæ ex oppositis sic aut sic, non sunt motus) alioqui simul ex sanitate in morbum mutatur, atque ex ea ipsa mutatione in aliam. constat itaque, quod cum ægrotauerit, in quamuis mutatus erit: contingit enim quiescere, ac præterea non semper in quamcunque, & illa quoque ex aliquo in aliud quiddam erit. Quare opposita erit conualescentia: uerum ex accidenti, ut ex reminiscencia in obliuionem mutatur, quia id cui inest, quandoque in scientiam, quandoque in sanitatem mutatur. In infinitum præterea procedet, si mutationis mutatio & generationis generatio fuerit, necesse igitur & priorem fore, si posterior fuerit: ut si simplex aliquando fiebat generatio, illud quoque quod fiebat, simpliciter fiebat. quare nondum erat quod simpliciter fiebat, sed quod sit aliquid, aut quod iam fiebat: si igitur hoc etiam aliquando fiebat, cur nondum erat, quod tunc fiebat: cum uerò in infinitis non sit aliquid primum, non erit primum: quam obrem neque consequens erit: nec fieri igitur, nec moueri, nec mutare quicquam, possibile est.

est. Eiusdem præterea motus contrarius, atque quies, generatioque & corruptio: quare quod sit, cum factum fuerit, quod sit, tunc corrumpitur. nec enim statim cum fiat, nec post, nam esse opus est quod corrumpitur. Item necesse materiam subesse ei, quod sit, & mutatur: quæ sanè erit uelut alterabile quiddam, aut corpus, aut anima. ita quiddam etiã eius quod sit, aut motus, aut generatio. & aliquid item ad hoc mouetur: nam opus est aliquid huius ex hoc in hoc, quod motus non est, esse motum. Quo nam igitur modo? Non erit doctrina doctrinæ: quare neque generatio generationis. Cum uerò neque substantiæ, nec ad aliquid, neque faciendi ac patiendi, superest secundum quale, & quantum, & ubi, motum duntaxat esse. quandoquidem in horum singulis contrarietas est: quale autem dico, non quod in substantia (siquidem differentia, quale est) uerum passiuum quale, quod dicitur res aut pati aut impassibilis esse. Immobile autem est, & quod omnino impossibile est moueri, & quod in multo tempore uix mouetur, aut quod tardè incipit: & quod natum quidem est moueri, non possit autem, quando natum est, & ubi, & quomodo: quod sanè inter immobilia solum uoco quiescere: contraria enim quies motui. Quare priuato erit susceptiui.

Simul secundum locum esse dicuntur, quæ in uno loco primo sunt. Et separata, quæ in diuerso. Tangi autem, quorum extrema sunt simul. Medium, in quod natum est prius uenire quod mutatur, quam ad quod ultimum mutatur, secundum naturam continue mutatum. Contrarium secundum locum, quod secundum rectitudinem plurimum distat. Consequens est, cuius principium sequentis, aut solo sit, aut specie, aut aliquo quodam modo definito: atque illius, cuius est consequens, nihil est medium eorum quæ in eodem genere sunt. uelut linea lineæ, aut unitas unitatis, aut domus ipsius domus: aliud uerò medium esse nihil prohibet. Consequens namque, alicuius consequens, ac quoddam posterius est: non enim unum consequens duorum, neque nouilunium consequens secundæ. Attiguum uerò, quod consequens tangit. Cæterum cum omnis mutatio in oppositis sit, hæc uerò contraria, ac contradictio, contradictionis uerò nihil medium est, constat quod medium in contrariis est. Continuum sanè quoddam attiguum aut tangens est: dicitur uerò continuum cum idem sunt, atque unus, utriusque termini, quibus tangunt & se continent. Quare patet in his esse continuum, ex quibus, unum quiddam natum est secundum contactum fieri: quod consequens primum sit, constat. consequens namque non tangit: hoc uerò consequens est, & si continuum est, tangit. quod si tangit, nondum continuum est: in quibus uerò non est tactus, in his non est coherentia. Quare non est punctum idem unitati: nam illorum est tactio, harum uerò minime. sed consequenter, & illorum quidem est aliquid intermedium, harum uerò minime.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

Speculatio nobis de substantia est, siquidem substantiarum principia & causæ quaruntur. etenim siue totum aliquid uniuersum est, substantia prima pars est: siue ex consequenti, hoc quoque modo primum est substantia: deinde quale, postea quantum. At simul (ut ita dicam) nec entia sunt ista simpliciter, uerum qualitates & motus: quemadmodum non album, & non rectum. dicimus namque hæc quoque esse, ueluti est non album. Præterea cæterorum nullum separabile est. At hoc idem re ipsa testantur antiquiores: quippe qui principia elementa, et causas substantiæ quærebant. Recentiores uerò, uniuersalia magis ponunt esse substantias: genera namque uniuersalia sunt, quæ asserunt magis principia, atque substantias esse, propterea quod logicè querunt. antiquiores uerò, singularia (ut ignem & terram) non autem corpus commune.

Verum substantiæ tres sunt. una sensibilis, cuius quædam sempiterna, quædam corruptibilis, quam omnes concedunt, ueluti plantæ & animalia. Sempiterna uerò (cuius elementa siue unum, siue multa sint, accipere necesse est) alia immobilis, quam aliqui separabilem aiunt esse, quidam in duo diuidentes, quidam in unam ponentes naturam tam species quam mathematica, quidam ex his mathematica solum, illæ itaque philosophi naturalis, cum motu namque sunt: ista aut alterius est, si nullum eis commune principium est. sensibilis uerò substantia, mutabilis est. Si itaque ex oppositis aut medijs mutatio sit.

oppositis uerò non omnibus (album non ex uoce, uerù ex contrario) necesse est aliquid subesse, quod in contrarietatem mutetur: non enim contraria transmutantur. Præterea hoc quidem permanet, contrarium uerò non permanet: est igitur aliquid tertium præter contraria, ipsa materia. Si itaque transmutationes sunt quatuor, aut secundum ipsum quid, aut secundum quale, aut quantum, aut ubi: ac generatio simplex & corruptio, quæ secundum quod fit: augmentatio & diminutio, quæ secundum quantum: alteratio quæ secundum passionem, latio uerò quæ secundum locum, profectò in cōtrarietates in uno, quoque mutationes sunt: necesse est igitur mutari materiam, quæ ambo possit. Cum autem duplex sit ens, omne mutatur ex potentia ente in actu ens, ut ex potentia albo in actu album: eodem autem modo & de augmentatione & diminutione. Quare non solum per accidens ex non ente fieri contingit, sed etiam ex ente omnia fiunt: uerù potentia quidem ente, actu uerò ex non ente. Et hoc est Anaxagoræ unum: melius nanque quam cuncta simul, & quam mistura Empedoclis, ac Anaximandri. & ut Democritus quoque ait, simul omnia potentia erant, actu uerò minime: quare materiam tetigerunt. Cuncta uerò quæcunque mutantur, materiam habent, sed diuersam. nam & ipsorum sempiternorum quæcunque non sunt generabilia, sed latio mobilis: attamen non generabilis, sed unde, quò. Dubitare uerò quispiam possit, ex quo non ente generatio fiat: tripliciter enim non ens dicitur. Si igitur quippiam est potentia (ueruntamen non ex quo cunque) sed cū alteri ex altero. Nec id sufficit, quod simul omnes res erant, quia differunt materia. cur enim infinita facta fuissent, & non unum, cum intellectus unus sit: quare si materia una, illud actu fuisset factum, cuius materia potentia erat. Tres itaque causæ, & tria principia: duo quidem ipsa contrarietas, cuius hoc quidem ratio & species, hoc uerò priuatio, tertium uerò materia.

CAPVT III.

Post hæc ostendendum est, quod neque materia fit, neque species: dico autem extrema. omne enim quod transmutatur, aliquid est, & ab aliquo in aliquo transmutatur: ab aliquo quidem primo mouente, in quo uerò materia: in quod autem, speciem in infinitum itaque procedet, si non solum æs rotundum fiat, uerum ipsum rotundum, aut æs: quare necesse est stare. Deinde quod aliquid est, qualibet substantia est, quæ ab uniuoco fit. Quædam enim natura substantiæ sunt, quædam autem alia: aut enim natura, aut arte, aut fortuna, aut casu fiunt. sed ars quidem principium in alio, natura uerò principium in ipso: homo nanque hominem generat: cæteræ causæ priuationes horum sunt. Substantiæ uerò tres: quædam materia, quæ quod quid est eo ipso quod apparet, quæcunque enim tactu non coadherentia sunt, materia & subiectum sunt: quædam uerò natura, quod quid, & quidam habitus ad quem: tertia item, quæ ex ijs quæ singularis est, ut Socrates, aut Callias. In quibus igitur, quod quid non est præter compositam substantiam (ut domus forma, non nisi ab ipsa arte) nec est generatio aut corruptio eorum, uerum alio modo sunt, & non sunt, tum domus quæ absque materia, tum sanitas, & omne quod secundum artem est: sed si quidem sunt, in ijs sunt quæ natura fiunt. Propter quod non male Plato dixit, quod species eorum sunt quæ natura sunt: si quidem species sunt alia ab his: ut sunt ignis, caro, caput. cuncta nanque materia sunt, & maxime eius substantiæ quæ est ultima. Causæ itaque mouentes, tanquam antea ortæ existunt: quæ uerò ut ratio, simul sunt. cum enim sanus sit homo, tunc etiam sanitas est: & formæ æneæ sphaeræ, simul atque æneæ sphaera. Si autem aliquid posterius permanet, considerandum est, in quibusdam enim nihil prohibet, ueluti si anima tale sit, non omnis, sed intellectus, omnem nanque fortassis impossibile est. Manifestum itaque est, quod præter hæc non oportet ideas esse. homo nanque hominem generat, singularis aliquem. similiter etiam in artibus: medendi enim ars ratio sanitatis est.

CAPVT IIII.

Causæ uerò, atque principia, quodam quidem modo alia aliorum sunt, quodam uerò modo non: si quis uniuersaliter dicat, & secundum analogiam, omnium eadem. Dubitare nanque quispiam possit, utrum alia, an eadem principia & elementa substantiarum sint, & eorum quæ ad aliquid sunt: & eodem modo in quolibet prædicamento. At absurdum est, si omnium eadem sunt. ex eisdem enim erit ad aliquid & substantia: quid igitur hoc erit præter enim substantiam, & alia quæ prædicantur, nihil commune est, prius aut elementum est, quam ea quorum est elementum. At uerò nec substantia eorum quæ ad aliquid sunt, elementum est: nec aliud horum substantiæ. Item quo modo continget omnium eadem esse elementa? nullum enim elementorum idem esse

esse ei, quod ex elementis componitur: ueluti ipsi B A, ipsum B & ipsum A. neque sane ullum intellectuale, ut unum uel ens elementum est. hæc enim unicuique compositorum insunt: nullum igitur eorum, neque substantia, nec ad aliquid erit: at necessarium est, non sunt ergo omnium eadem elementa. An (ut diximus) quodam modo quidem sunt, quodam modo uerò non: ueluti fortassis corporum sensibilium, calidum tanquam species, & alio modo frigidum, ut priuatio: materia uerò, quod primo per se potentia hæc erat. substantiæ uerò, tum hæc, tum ea ex ijs quorum hæc principia sunt: aut si quid ex frigido & calido fit unum, ut caro aut os, necesse profectò est aliud ab his esse illud quod factum est: horum itaque eadem elementa atque principia sunt, alia uerò aliorum. Omnium uerò ita quidem dicere non est, sed analogicè: quemadmodum si quis dicat, quod principia sunt tria, species, priuatio, et materia. uerum unumquodque horum, circa unumquodque genus aliud est: ut in coloribus, album, nigrum, superficies, lumē, tenebræ, aer: ex his uerò, dies & nox. Cum uerò ille non solum quæ insunt causæ sint, uerum etiam ex ijs quæ extrinseca sunt illud quod mouet, patet, quod aliud est principium, aliud elementum. ambo uerò causæ sunt: & principium in hæc diuiditur: quod autem ut mouens uel sistens est, principium quoddam, & substantia est. Quare elementa quidem analogicè tria, causæ uerò atque principia quatuor: aliud uerò in alio, & prima causa, ut mouens in alio alia: sanitas, morbus, corpus, mouens, ars medendi. species inordinatio talis lateres, mouens ædificatiua: & nimirum in hæc diuiditur principium. Cum autem mouens in naturalibus quidem homo, in ijs uerò quæ a mente fiunt, ipsa species uel contrarium sit, modo quodam tres profectò causæ erunt, alio uerò modo quatuor: sanitas nanque quodam modo est ars medendi: & ædificatiua, species domus: & homo hominem generat: præter hæc item cuncta mouens, tanquam omnium primum.

CAPVT V.

Cum autem quædam separabilia, quædam inseparabilia sint, illa sunt substantiæ: propter quod hæc omnium causæ sunt. si quidem absque substantiis passiones & motus non sunt: deinde hæc erunt, anima fortassis & corpus aut intellectus appetitus, & corpus. Item alio modo, analogicè principia sunt eadem, ut actus & potentia. uerum hæc etiam in alijs alia, & alio modo sunt: in quibusdam enim, idem quandoque actu, quandoque potentia est: ut uinum, aut caro, aut homo (at hæc in prædictas causas cadunt. actus nanque est species, si separabilis sit) item quod ex ambobus: priuatio etiam ut tenebræ, aut ægrotrans: potentia autem, materia: hoc nanque est, quod ambo fieri potest. Aliter autem actu, potentiaque differunt, quorum non eadem materia est, quorum non eadem species, sed diuersa est: ueluti hominis causa elementa, ignis, & terra, & materia, & propria species: & si quid aliud extrinsecus est, ut pater: & præter hæc, sol, & obliquus circulus, quæ nec materia, nec species, nec priuatio, nec eiusdem speciei sunt, uerum mouentia. Præterea uidere oportet, quod quædam est uniuersaliter dicere, quædam minime. Omnium itaque prima principia, quod actu primum, & aliud quod potentia. At illa quæ uniuersalia dicimus, non sunt: singulare nanque, principium eorum est quæ singularia sunt. homo enim hominis uniuersalis, profectò nullus est: uerum Peleus, Achillis: tui autem, pater. & hoc quidam sit B, ipsius B, A & ipsum B, omnino ipsius B, A simpliciter. deinde species eæ, quæ substantiarum sunt: uerum aliorum alia causæ, ac elementa, ut dictum est. ueruntamen eorum quæ non in eodem genere sunt colorum, sonorum, substantiarum, quantitatis, eo quod analogon: eorum quoque, quæ in eadem specie sunt diuersa, non specie. sed quoniam singularium aliud, & tua materia, & species, & quod mouit, & species, ac mea materia: uniuersali uerò ratione, eadem. Quæstio igitur quæ nam principia, siue elementa substantiarum, ad aliquid & qualitatem sint, & utrum eadem an diuersa, patet, quod cum multipliciter dicantur, uniuersaliterque sunt. at si diuidantur, non eadem, sed diuersa, nisi quod alio modo eadem: analogicè nanque eadem, quia materia, species, priuatio, mouens. ac illo modo substantiarum causæ, quasi omnium causæ sunt: quia peremptis, perimuntur. Præterea quod primum, actu est: illo uerò modo, alia prima, quæcunque contraria, quæ nec ut genera, neque multipliciter dicuntur, item & materiæ. Quæ itaque sensibilium principia sunt, & quot, quo uerò modo eadem & diuersa, dictum est.

CAPVT VI.

Cum uerò tres sint substantiæ, duæ quidem naturales, alia autem immobilis, de hac est dicendum, quod necesse est perpetuam aliquam & immobilem substantiam esse.

etenim substantiæ primæ entium sunt: & si cunctæ corruptibiles, omnia corruptibilia sunt, at impossibile est aut generari motum, aut corrumpi: nam semper erat, neque tempus, cum non sit possibile prius & posterius esse, tempore non existente: motus sane ita continuus est, sicuti & tempus: aut enim idem, aut quædam ipsius motus passio est. motus uero non est continuus præter hunc qui secundum locum, & hunc qui circularis est. at uero si motuum aut effectuum est, non autem operans aliquid, non est motus: possibile namque est non operari, quod potentiam habeat: nulla igitur utilitas erit, ne quidem si perpetuas substantias faciamus, quemadmodum qui faciunt species: nisi aliquod principium inlit, quod mutare possit. Non igitur sufficiat illa quidem nec alia substantia, præter species: nam si non operabitur, motus non erit: nec item si operabitur quidem. substantia uero eius potentia sit: non enim erit perpetuus motus. quod enim potentia est, contingit non esse. oportet igitur esse tale principium, cuius substantia actus sit. Item has oportet esse substantias, absque materia: sempiternas enim esse oportet, si aliquid quidem æternum est. actus igitur sunt, at qui dubitum est: nam omne quidem agens posse quoque uidetur, potens uero non omne agere: quare potentia erit prior. Verum si hoc ita sit, nihil entium erit: contingit enim posse quidem esse, nondum uero esse. at si ut theologi, qui ex nocte cuncta generant: siue ut physici dicunt, omnes res simul erant, idem impossibile erit. quo namque modo mouebuntur, si nulla erit actus causa: non enim ipsa materia seipsam mouebit, uerum opifex uirtus, neque menstrua, neque terra, uerum femina, atque humanum semen. Propter quod quidam faciunt semper actum, ueluti Leucippus & Plato, cum semper esse motum dicant: cur uero, uel quem, non aiunt: nec cur sic, nec causam. nihil enim suscipere de quo mouetur, sed oportet ut semper aliquid præexistat: sicuti nunc, natura quidem hoc modo: uel etiam ab intellectu, aut ab aliquo alio hoc modo: deinde quisnam primus sit, differt enim quammaxime. At neque Platoni possibile est dicere id, quod quandoque putat principium esse, quod seipsum mouet: posterior enim pariter celo est anima, ut ait. Arbitrari itaque potentiam actus priorem, quodammodo quidem bene est, quodammodo uero minime: dictum autem est, quo modo. Quod autem actus sit prior, Anaxagoras testatur: intellectus namque actus est: & Empedocles amicitiam & contentione ponens, & qui semper esse motum aiunt, ut Leucippus. Quare non erat tempore infinito chaos, aut nox: uerum semper eadem circuitione, aut aliter, si actus quidem prior potentia. Si uero semper idem circuitione, oportet ut aliquid semper similiter operando permaneat. Quod si futura est generatio & corruptio aliud operans, aliter & aliter esse oportet. Necessè igitur est hoc quidem modo, illud secundum se operari, hoc uero secundum aliud: aut igitur secundum diuersum, aut secundum primum. necessè autem est ut secundum hoc: hoc namque rursus, & sibi & illi causa est. Dignius ergo est, quod primum est: hoc namque ut semper similiter se habeat, causa erat: ut uero aliter, aliud: ut autem semper aliter, ambo scilicet. Patet igitur, quod motus quoque ita se habent. cur igitur alia querere oportet principia?

CAPVT VII.

Cum uero & ita contingat (& si non sic, ex nocte & simul omnibus & ex non ente) hæc profectio soluentur: & aliquid, quod semper incessabili motu mouetur. hic uero, circularis est: & hoc non solum ratione, uerum etiam opere patet. Quare æternum est profectio primum celum: estque aliquid quod mouet. Cum uero id quod mouetur & mouet, medium sit, est etiam aliquid quod non motum mouet, quod æternum, substantia & actus est. Hoc autem modo, concupiscibile & intelligibile mouet, non motum. horum autem prima eadem sunt: desiderabile namque quod apparet bonum: primum uero uoluntate affectabile, quod est bonum. magis uero appetimus, quia uidetur, quam uideatur, quia appetimus: principium uero intellectio, ac intellectus ab intelligibili mouetur. Intelligibile uero, alter ordo est, qui per se ipsum est: & huius substantia prima, atque huiusce quæ simplex & secundum actum est. Est autem unum & simplex, non idem. si quidem unum significat mensuram: simplex uero, quomodo se habeat ipsum. At uero bonum quoque, & quod per se eligibile est, in eodem ordine sunt: & semper primum est optimum, aut analogum. Quod uero cuius gratia in immobilibus sit, ipsa diuisio manifestat: est enim id, cuius gratia alicui eorum, quorum hoc quidem est, hoc uero non est: mouet itaque, ut quod amatur: quod mouetur autem, cetera mouet. At si quid mouetur, contingit etiam aliter se habere. Quare si latio prima etiam actus est, quo mouetur, hoc modo contin-

contingit aliter se habere secundum locum, quamuis non secundum substantiam. Cum autem aliquid sit mouens, ipsum immobile existens, actu ens: hoc nullo modo contingit aliter se habere: latio namque prima mutationum est: huius autem quæ circularis est, hanc autem illud mouet. Ex necessitate itaque, est ens: & prout necessitas, bene est. & sic, principium necessarium namque, toties dicitur, quoddam uel, quia præter inclinationem: quoddam, sine quo non bene esset: quoddam quod non aliter contingit se habere, sed simpliciter est: à tali ergo principio, tum celum, tum natura dependet. Degentia uero (qualis nobis pauco tempore) optima illi est, si quidem ita semper illud est: nobis autem profectio id impossibile est: quoniam & delectatio actus huius est. Et ob hoc uigilatio, sensus, intellectio, maxime delectabile est: spes autem ac memoria, propter hæc. Ipsa uero intellectio secundum se, eius est quod secundum se optimum est: & quæ maxime est eius quod maxime est. se ipsum uero intellectus intelligit assumptione intelligibilis: intelligibilis namque fit attingens & intelligens, ita ut idem intellectus & intelligibile sit. susceptiuum enim intelligibilis & substantia, intellectus est: operatur autem, habens. Quare istud magis quam illud, est id diuinum quod intellectus uidetur habere, & speculatio optimum & maxime delectabile est. Si igitur ita bene se habet deus semper, ut nos aliquando, admirabile est: quod si magis, adhuc admirabilius est, at ita se habet. Cæterum, uita quoque profectio inexistit: si quidem intellectus operatio uita est, ille uero est actus: actus uero per se illius uita optima & perpetua est. Dicimus itaque deum sempiternum optimumque uiuens esse. Quare uita & æuum continuum & æternum deo inest: hoc enim est deus. Quicumque uero (ut Pythagorici & Speusippus putant) optimum & pulcherrimum non esse in principio, eo quod plantarum quoque ac animalium principia causa quidem sunt: bonum uero & perfectum in his esse, quæ ex his sunt, non recte putant. Sperma namque ex alijs prioribus perfectis est: neque sperma primum est, sed quod perfectum est: ueluti hominem dicere quispiam possit priorem spermate esse, non illum qui eo generatur, sed alium, ex quo ipsum sperma est. Quod itaque est quædam æterna immobilisque substantia, & a sensibilibus separata, constat ex dictis. Ostensum autem est, quod nec ullam magnitudinem possibile est hanc substantiam habere, uerum impartibilis indiuisibilisque est. nam infinito tempore mouet, nihil uero finitum infinitam potentiam habet. cum uero omnis magnitudo aut infinita, aut finita sit, finitam, quidem propter hoc non haberet magnitudinem: infinitam uero, quoniam omnino nulla est infinito magnitudo. At uero & quoniam quid impasibile, & immutabile est: omnes namque reliqui motus, posteriores eo sunt, qui secundum locum est. Et quidem hæc propter quid hoc se habeant modo, dilucida sunt.

CAPVT VIII.

Vtrum autem una sit ponenda talis substantia, an plures, & quot, non oportet nos latere, sed meminisse quoque aliorum sententias, quod de pluralitate nihil, quod dictu egregium sit, dixerunt. De ideis namque opinio nullam accommodatam considerationem habet: numeros namque dicunt ideas, qui dicunt ideas esse: de numeris uero quandoque ut de infinitis aiunt, quandoque tanquam usque ad denarium determinatis: qua uero de causa tanta numerorum pluralis sit, nihil cum diligentia demonstratiua dicitur. Nobis uero ex præsuppositis atque determinatis dicendum est. Principium enim ac primum entium, tum per se, tum per accidens, immobile est: mouens autem primo, sempiterno & uno motu. Cum uero quod mouetur, necesse sit ab aliquo moueri (primumque mouens immobile per se esse) ac motu æterno ab æterno moueri, & uno ab uno, uidemusque præter simplicem lationem torius quam dicimus primam substantiam & immobilem mouere, & cæteras etiam lationes quæ errantium sunt, sempiternas esse (sempiternum namque & irrequiescibile circulare corpus est: monstratum autem est de his in physicis) necesse est harum quoque lationum unamquamque à per se immobili & æterna substantia moueri. nam & stellarum natura perpetua substantia quædam existens: & quod mouet perpetuum, & prius est moto: & quod prius substantia est, substantia sit necesse est. Constat itaque necesse esse, tot substantias esse natura perpetuas, & per se immobiles, ac absque magnitudine, ob causam prius dictam. Quod igitur substantiæ sunt, & harum quæ nam prima, quæ uel secunda, secundum eum ordinem quem & lationes siderum habent, patet. Pluralitatem uero lationum, ex peculiarissima philosophia mathematicarum scientiarum, uidelicet ex astrologia, considerandum est: hæc enim de substantia sensibili quidem, ac sempiterna speculatur: cæteræ uero de nulla quidem substantia, ueluti quæ circa numeros, atque quæ circa geometriam. Et quidem quod plures sint eorum

quæ feruntur lationes, manifestum etiam est ipsi qui parum attigerunt: pluribus enim quam una, errantium astrorum unumquodque fertur. Quod uero hæc sint, nunc quidem nos ea quæ quidam mathematicorum aiunt, intelligendi gratia dicimus, & ut aliquam determinatam mente pluralitatem percipiamus. Deinceps quædam quidem nos ipsos querere decet, quædam autem à quaerentibus sciscitari, si quid præter ea, quæ nunc dicta sunt, ipsi uideatur, qui circa hæc uersantur, diligere quidem utrosque, adherere uero certioribus. Eudoxus igitur Solis & Lunæ utriusque lationem in tribus posuit sphaeris esse: quarum primam quidem eam esse quæ non errantium stellarum. Secundam uero, secundum id quod per medium zodiacum. Tertiam porro, secundum eum qui in latitudine zodiaci obliquatur: in maiori autem latitudine obliquari eum, secundum quem Luna fertur, quam secundum quem Sol. Errantium uero stellarum uniuscuiusque in quatuor sphaeris: quarum primam quidem & secundam, eandem illis esse. etenim quæ non errantium est, eam illam esse quæ omnes fert: at eam quæ sub ipsa ordinata est, ac quæ secundum zodiacum lationem habet, communem omnibus esse. tertiæ uero, omnium polos in eo quod per medium zodiacum esse. quartæ autem lationem, secundum eum qui obliquatus ad medium eius est: esse uero tertiæ sphaeræ polos, aliarum quidem proprios, Veneris autem et Mercurij, eosdem. At Calippus situm quidem sphaerarum eundem Eudoxo ponebat, hoc est distantiarum ordinem: pluralitatem etiam stellæ quidem Iouis ac Saturni, eandem illi attribuebat. Soli uero & Lunæ duas adhuc putabat sphaeras addendas esse, si quis eorum quæ sensibiliter apparent, causas assignare debeat. cæteris uero errantium, unicuique unam: necesse uero esse si debent omnes simul posita, quæ apparent, reddere secundum unamquamque errantium alteras sphaeras, una pauciores esse quæ reuoluant, & ad idem positione, semper primam eius astri sphaeram quod inferius ordinatum est, constituant: hoc enim modo solum contingit errantium lationem omnia facere. Cum igitur in quibus ipsa quidem feruntur sphaeris, hæc quidem octo, hæc uero uiginti quinque sint, harum sane illas solas non oportet reuolui in quibus fertur, quod infime ordinatum est: quæ quidem duarum primarum sphaeras reuoluunt, sex erunt: quæ uero posteriorum quatuor, sedecim: cunctarum uerum numerus, tum earum quæ ferunt, tum quæ reuoluunt eas, quinquaginta quinque. quod si Lunæ & Soli non addat aliquis, quos diximus, motus omnes sphaeræ, erunt septem & quadraginta. Pluralitas itaque sphaerarum tanta sit. Quare substantias quoque & principia tum immobilia, tum sensibilia, tot rationabiliter arbitrandum est esse: quod enim necessarium est, relinquatur potentioribus dicendum. Quod si nullam lationem possibile est esse, quæ non ordinetur ad lationem stelle, omnem item naturam omnemque substantiam impassibilem & per se, arbitrari oportet optimum sortitâ finem esse, nulla profectio præter has alia natura erit, sed hunc necesse est numerum substantiarum esse. si etenim aliæ sunt, utique mouebunt, cum lationis finis sint. Sed esse alias lationes præter dictas, impossibile est: hoc autem ex ipsis quæ feruntur, rationabile est accipere, si enim omne quod fert, eius gratia quod fertur, suapte natura est, omnisque latio alicuius quod fertur, est nulla latio, sui gratia erit profectio, nec alterius lationis, uerum stellarum causa. Si namque latio lationis causa erit, illam quoque oportebit aliarum gratia esse. Quare cum non sit processus in infinitum, finis omnis lationis erit diuinorum corporum aliquod, quæ in cælo feruntur. Quod autem cælum sit unum, manifestum est: si enim plures essent cæli, ut homines, principium uniuscuiusque erit specie unum, numero multa; at quæcumque multa numero, materiam habent: una etenim et eadem multorum ratio est, ueluti hominis. Socrates uero, unus: ipsum uero quid erat esse primum, non habet materiam, cum actus sit: unum ergo tum ratione, tum numero, primum mouens immobile ens est: id etiam igitur, quod semper continuoque mouetur: unum ergo tantum cælum est. Tradita autem sunt quædam à maioribus nostris, et admodum antiquis, ac in fabulæ figura posterioribus, relicta, quod hi dii sint, uniuersamque naturam diuinum contineat. Cætera uero fabulose ad multitudinis persuasionem, & ad legum ac eius quod conferat opportunitatem, iam allata sunt. hominiformes namque, ac aliorum animalium nonnullis similes eos dicunt, ac alia consequentia & similia ipsi quæ dicta sunt: quorum si quis ipsum solum primum separando accipiat, quod deos arbitrabantur primas substantias esse, diuine profectio dictum putabit, & (ut uerisimile est) sapius quaque arte & philosophia, quoad possibile fuit inuenta corruptaque, rursus has illorum opiniones quasi quædam reliquas, nunc utque saluatas esse. Paterna itaque ac priorum opinio, in tantum nobis manifesta sit.

Caput

CAPVT IX.

EA uero quæ circa mentem sunt, quasdam dubitationes habent. uidetur enim eorum quæ apparent, quid diuinissimum esse: quo uero modo se habens talis erit, difficultates quasdam habet. siue enim nihil intelligat, sed ita se habeat, ut dormiens, quid nam præcellens erit: siue intelligat, huius uero aliud sit principale (non enim id, quod est eius substantia, intellectio erit, sed potentia) profectio non erit optima substantia. si quidem eo quod intelligit, ei honorabilitas inest. Præterea siue mens, siue intellectio eius substantia sit, quid intelligit: aut enim ipsa seipsam, aut aliquid aliud: quod si aliud, aut idem semper, aut aliud. Vtrum autem differt aliquid, an nihil intelligere bonum, uel quodcumque? An uero de quibusdam ipsam etiam & cogitare absurdum est? Manifestum itaque est, quod illud intelligit, quod diuinissimum, honorabilissimumque est. Neque mutatur in deterius: namque mutatio fieret, ac motus, quod huiusmodi iam esset. Primum igitur si non est intellectio, sed potentia, rationabile est, laboriosam ei continuationem intelligendi esse: deinde de dilucidum, quod aliquid aliud honorabilius esset quam mens, id scilicet quod intelligitur. Et intelligere profectio, ac intellectio, & quod pessimum intelligenti inerit: quare sciendum hoc sit. Etenim quædam melius est non uidere quam uidere: alioqui non fuerit, quod optimum, intellectio. Seipsam ergo intelligit, si est quidem, quod optimum est: & est intellectio, intellectio intellectio. At uidetur semper alterius esse, tum scientia, tum sensus & opinio, ac mens: si uero ipsius, præter necessitatem. Si aliud præterea intelligere, aliud intelligit sit, secundum quod horum inest ei bene esse, quando quidem non est idem intellectio intellectio. An in quibusdam scientia est ipsa res: in effectiuis quidem absque materia, substantia, & ipsum quid erat esse: in speculatiuis uero, ratio, res, & intellectio. Cum igitur non sit diuersum ab eo quod intelligitur & intellectus, quæcumque non habent materiam, idem erunt ac intellectio, una eius quod intelligitur. Item restat dubitatio, utrum compositum sit, quod intelligitur, mutaretur etenim in partibus totius. An omne non habens materiam indiuisibile est: quemadmodum humanus intellectus: an compositorum, se in aliquo tempore habet, nam non bene esse habet in hoc, aut in hoc: uerum in toto quoddam, quod optimum est, aliud ab eo existens: sic autem ipsa sui ipsius intellectio, per totum aeternum se habet.

CAPVT X.

PERSCRUTANDUM autem etiam hoc, quod nam modo natura uniuersi habeat ipsum bonum, & ipsum optimum: utrum separatim quiddam, & ipsum an per se, an ipso ordine, an utroque modo, quemadmodum exercitus: etenim bene esse eius, in ordine, & dux ipse est, ac magis ipse: non enim ipse propter ordinem, uerum ordo propter ipsum est. Cuncta autem coordinata quodam modo sunt, uerum non similiter & natantia & uolatilia, & plantæ: nec ita se habent, ut sit ullum alteri ad alterum, sed sunt ad quippiam, ad unum namque coordinata sunt omnia. Verum quemadmodum in domo liberis quidem minime licet quodcumque facere, sed ea omnia, aut plurima, quæ ordinata sunt: mancipijs uero & bestijs parum, quod ad commune conferat, sed ut plurimum quodcumque contingit (tale namque principium cuiusque eorum natura est) dico autem pariformiter, quod necesse est omnia in discrimen uenire: & alia ita sunt, quibus omnia communicant ad uniuersum complendum. Quæcumque uero impossibilia, siue absurda aliter dicentibus accidunt, quæ uel dicunt gratiosius dicentes, ac in quibus minime dubitationes sunt, non decet nos latere: omnes namque ex contrarijs omnia faciunt. At non recte id omnia, neque id ex contrarijs. Quibus autem contraria insunt, quod nam modo ex contrarijs erunt, non dicunt: quando quidem contraria, impassibilia sunt à se inuicem. A nobis autem rationi consentaneæ hoc soluitur, cum aliquid tertium sit. Quidam uero alterum contrarium materiam faciunt, quemadmodum qui inæquale æquali, aut unum multa. Soluitur autem etiam hoc eodem modo: nam materia una nulli contrarium est. Item cuncta participabunt malo præter ipsum unum: alterum namque elementorum, ipsum malum est. at alij, neque principia, bonum & malum, quanquam in omnibus maxime ipsum principium ipsum bonum sit. Quidam autem hoc quidem recte, quod principium: quo uero modo ipsum bonum principium sit, utrum ut finis, an ut mouens, an ut species, non dicunt. Empedocles quoque absurdè amicitiam facit bonum, cum hæc principium sit, & ut mouens (si quidem congregat) & ut materia, nam misti pars est. At si etiam eidem accidat, & ut materiae principio esse, & ut mouenti, ipsum tamen esse, non idem est: secundum quod igitur horum amicitia est? Inconueniens item est, contentionem in corruptibilem

Rr

esse, cum hæc ipsa mali natura sit. Anaxagoras autem bonum ponit principium, ut mo-
uens: mens enim mouet, uerum alicuius gratia mouet. Quare alteri nisi sit, ut nos dicimus:
ars enim medendi, quodam modo sanitas est. Inconueniens etiam est, quod non fecerit aliquid
bono, mentisq; contrarium. Porro nulli eorum qui ponunt contraria, utuntur contrarijs, si quæ
inquirere non pigeat: & cur quædam corruptibilia, quædam incorruptibilia, nemo dicit,
omnia namque entia, ex eisdem principijs faciunt. Præterea, quidam ex non ente faciunt
entia: quidam ut hoc non cogantur unum, cuncta faciunt. cur item semper generatio erit,
quidam generatiois causa sit, dicit nemo. At tamen illis qui duo principia faciunt, aliud prin-
cipaliter principium necesse est esse, tum illis qui species. quia aliud principaliter prin-
cipium est: cur enim participauit, aut participat? Et alijs quidem necesse est sapientia, ac no-
bilissimæ scientiæ aliquid contrarium ponere esse, nobis uero minime: nihil enim est pri-
mo contrarium: quandoquidem cuncta contraria materiam habent, & potentia hæc sunt.
contraria uero ignorantia, ad contrarium: primo autem nihil contrarium est. Præterea, si
non erunt alia præter sensibilia, non erit principium, ordo, generatio, ipsa cœlestia, sed sem-
per principij principium, ut theologis, physicisq; cunctis. Si autem erunt species aut nu-
meri, nullius causæ erunt: si uero, non saltem ipsius motus: quo namque item modo ex non
habentibus magnitudinem, magnitudo continuumque erit: numerus namque non faciet con-
tinuum, neque ut mouens, neque ut species. Caterum nihil contrariorum erit ipsum & facti-
uum & motiuum: alio qui contingere sanè possit non esse. uerumenim uero & facere po-
sterius quam potentia est. Entia ergo non erunt sempiterna: attamen sunt, interimendum
igitur aliquid horum est: hoc autem aliquo pacto dictum est. Item quomodo numeri
unum, aut anima, aut corpus, & omnino species et res, nemo aliquid dicit, nec dicere pos-
sit, nisi (ut nos, dicat, quod ut mouens faciat. Qui uero dicunt mathematicum numerum
primum, & ita semper aliam attigunt substantiam, ac alia cuiusque principia, inconspirantem uni-
uersi substantiam faciunt (nihil enim altera alteri cõfert, siue sit, siue non sit) & principia mul-
ta, at entia uolunt malè gubernari. non est bonum pluralitas principiatum, unus ergo princeps,

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIB. XIII.

CAPVT PRIMVM.

De sensibiliũ itaque substantia, quæ nam sit, dictum est in traditione qui-
dem naturalium de materia, posterius uero de actu. cum autem hæc de-
sideratio sit, utrum præter sensibiles substantias aliqua sit immobilis &
æterna nec ne, & si sit, quæ nam sit: quæ ab alijs dicuntur, primo specu-
landum est, ut tum si quid non rectè dicant, non simus eisdem conscijs:
tum si quod nobis & illis commune dogma sit, hoc separatim non con-
tra nos grauiter feramus. sufficiens enim erit, si quis quædam melius dicat, quædam non
deterius. Duæ autem de his opiniones sunt. Quidam etenim ipsa mathematica substan-
tias esse aiunt, ut numeros, lineas, & quæ his eiusdem generis sunt. Et rursus ideas. Cum
autem quidam ideas, numerosq; mathematicos duo genera faciant, quidam unam ambo-
rum naturam, quidam autem alij mathematicas tantum substantias esse dicant: primum
quidem de mathematicis considerandum est, nullam aliam eis addendo naturam, ueluti
utrum ideae sint nec ne, & utrum principia substantiaque entium an non. uerum tantum, ut
de mathematicis, utrum sint, an non sint: & si sint, quomodo nam modo sint. deinde postea seor-
sum de ipsis ideis simpliciter, at aliquantulum legis gratia: diuulgata namque plurima sunt,
etiam in exterioribus rationibus. Præterea ad illam considerationem, oportet maiorem
sermonis partem attendere, cum de his considerationibus, utrum substantia, principiaque
entium numeri ac ideae sint: post enim ideas, hæc tertia consideratio restat. Necesse au-
tem, si mathematica sunt, aut in sensibilibus ea esse, quemadmodum aliqui dicunt: aut a
sensibilibus separata, & hoc etiam modo quidam aiunt: aut si neutro modo sunt, at alio
modo sunt. Quare dubitatio nobis non de ipso esse erit, uerum de modo.

CAPVT II.

Et quidem quod sensibilibus ea esse impossibile est, quodque simul fictitia ratio est, di-
ctum sanè in dubitationibus est, quod simul duo solida esse impossibile est. Item
quod eiusdem rationis est, cæteras quoque potentias & naturas in sensibilibus esse,
ac nullam separatam: hæc itaque prius dicta sunt. Verum ad hæc etiam constat,
quod

quod impossibile esset quodcumque corpus diuidi. diuideretur enim secundum superficiem,
& hæc secundum lineam, & ista secundum punctum. quare si punctum, impossibile est di-
uidere etiam lineam: quod si hanc, cætera quoque. Quid igitur differt aut has esse tales na-
turas, aut non esse quidem in eis tales naturas: idem nanque accidet. diuisis enim sensibi-
libus diuidentur, aut nec ipse sensibiles. At nec separatas esse tales naturas possibile est.
Nam si erunt præter sensibilia solida separata ab his diuersa, priora que sensibilibus, patet
quod etiam præter superficies, alias necesse est esse superficies separatas, puncta quoque
& lineas: quandoquidem eadem ratio est. Quod si hæc rursus præter mathematici soli-
di superficies, lineas & puncta, alia separata: siquidem incomposita, priora compositis
sunt. & si sensibilibus priora sunt corpora non sensibilia, eadem ratione superficiebus e-
tiam, quæ in solidis immobilibus sunt, priores sunt ea, quæ per se ipsas existunt. Quare
aliae sunt hæc, tum superficies, tum lineæ ab ijs, quæ simul cum separatis solidis sunt: hæc
nanque simul cum mathematicis solidis, ille uero eis priores sunt. rursus illarum superfi-
cierum lineæ erunt, quibus priores alias oportebit eadem ratione lineas punctaque esse: &
eorum quæ in prioribus lineis, alia puncta priora, quibus non erunt amplius alia priora.
at absurda sanè coaceruatio sit: accidet nanque solida quidem, unica præter sensibilia esse:
superficies uero triplices præter sensibiles, illæ scilicet præter sensibiles, quæ in mathema-
ticis sunt solidis, quæque præter eas quæ in his sunt: lineæ autem quadruplices, puncta aut
quinquipla. Quare circa qualia horum, mathematicæ scientiæ erunt: non enim circa super-
ficies lineas & puncta, quæ in immobili solido sunt: quandoquidem semper scientia circa
priora est. Eadem ratio de numeris quoque: præter enim quælibet puncta, alia unitates
erunt: ac præter quælibet entia sensibilia, deinde præter intelligibilia, quare numerorum
mathematicorum infinita genera erunt. Item quomodo nam modo, quæ in dubitationibus enu-
merauimus, soluere possunt: etenim ea circa quæ Astrologia est, simili modo præter sen-
sibilia sunt, ac circa quæ Geometria, esse uero cœlum & partes eius, quomodo nam modo pos-
sibile est, aut aliud quodcumque motum habens: similiter autem perspectivæ & harmoni-
cæ obiecta: erit nanque, uox & uisus præter sensibilia, & particularia. Quare patet, quod
alij sensus etiam, aliaque sensibilia sunt: cur enim magis illa quam ista: quod si hæc sunt, ani-
malia quoque erunt, siquidem & sensus. Item quædam a mathematicis uniuersaliter præ-
ter has substantias scribuntur: erit igitur hæc quoque alia quædam substantia separata, ac
media inter ideas: ac media quæ nec numerus, nec puncta, nec magnitudo, nec tempus
sit, quod si hoc impossibile est, constat quoque illa impossibile esse a sensibilibus separata.
Et omnino contrarium, tum uero, tum ei quod existimari solitum est, accidet. Si quis ita
esse mathematica ponat, ut quædam naturas separatas, necesse profectò est propterea qui-
dem quod ita se habeant, priores sensibilibus magnitudinibus esse: secundum autem ue-
ritatem posteriores: siquidem imperfecta magnitudo generatione prior, substantia poste-
rior sit, ut inanimatum animato. Item quo & quando magnitudines mathematicæ unum
erunt, quæ quidem interdum animæ, aut parti animæ, aut alicui, quæ particeps est ratio-
nis insunt: quod si non, multa erunt, ac dissoluentur. Illis uero (cum diuisibiles, quantæque
sint) quid nam causæ est ut unum sint, coniunctæque mancant: Item ipse etiam generatio-
nes hoc manifestant, quandoquidem quod primum est, ad longitudinem, deinde ad lati-
tudinem, & tandem ad profunditatem fit, ac finem nactum est. si itaque substantia prius,
quod generatione posterius est, corpus profectò tum superficie, tum longitudine prius
erit: & hac ratione perfectum magis atque totum, quia sit animatum. Linea uero, siue super-
ficies, quomodo nam modo animata erit: supra nanque nostros sensus hæc certè postulatio erit.
Item corpus quidem substantia quædam sit, quippe quod iam perfectionem quodam mo-
do habet, lineæ uero quomodo nam modo substantiæ erunt: nec enim ut species & forma que-
dam, ueluti si anima sit, quod tale est: nec ut materia, ueluti corpus: nihil enim ex lineis, ne-
que ex superficiebus, neque punctis uidetur consistere posse: atqui si qua materialis substan-
tia esset, hoc pati posse profectò uideretur. Ratione itaque prior sit, non tamen omnia que-
cumque ratione priora, substantia quoque priora sunt: substantia namque priora, quæcumque sepa-
rata excedunt essentia. ratione uero ijs, quorum rationes ex rationibus. hæc autem non
sunt simul: si enim passionibus non sint præter substantias, ueluti quiddam motum, uel albu,
homine albo, secundum rationem albedo prior est, non secundum substantiam. non enim
potest separata esse, uerum semper unam cum toto est: dico autem, totum hominem album.
Quare manifestum est, neque prius esse quod ex ablatione est: neque posterius, quod ex ap-
positione est, ex appositione namque ipsa albedine, albus homo dicitur. Quod igitur nec

substantiæ sint magis quam corpora, nec essentia sensibilibus priora sint, uerū sola ratio, nec usquam esse separata possibile esse, satis dictum est. Cum uerò nec in sensibilibus ea esse contingat, manifestum est, quòd aut omnino non sunt, aut modo quodam sunt, & ob hoc non simpliciter sunt, multipliciter nanque ipsum esse dicimus.

CAPVT III.

Quemadmodum enim uniuersalia in mathematicis non sunt de separatis præter magnitudines numerosq; uerum de his, quanquam non quatenus talia, ut magnitudinem habeant, aut diuisibilia sint, patet, quod etiam de magnitudinibus sensibilibus, rationes & demonstrationes sunt: uerum non prout sensibiles, sed prout tales sunt. quemadmodum enim prout mota solum multæ rationes sunt, absque eo quod quid sit unum, quodque eorum, ac eis accidentium consideretur, & non est necesse propterea idem aliquid motum à sensibilibus separatim esse, uel in eis aliquam naturam segregatam esse: ita de motis etiam erunt rationes, atque scientiæ, non tamen quatenus mota, uerum quatenus corpora tantum, & rursus prout superficies tantum, & prout longitudines tantum, et quatenus diuisibilia & quatenus indiuisibilia situm habentia, & prout indiuisibilia tantum. Quare cum simpliciter uerum sit dicere, non solum separabilia, sed & non separabilia esse ueluti mota, & mathematica: quia etiam qualia dicunt, uerum est simpliciter dicere & talia esse: & quemadmodum cæteras scientias simpliciter uerum est dicere huius esse, non eius quod ei accidat. ueluti albi (si salubre album sit) uerum prout salubre est ac illius, cuius unaquæque est, si salubris salubre, si uerò hominis prout homo est: ita & geometriam. Non si accidit sensibilis esse quorum est, non est autem eorum, prout sensibilis sunt, non erunt sensibilium mathematicæ scientiæ: non profectò propter hæc aliorum separatorum erunt. Multa uerò per se rebus accidunt, prout unum quodque talium est: quoniam & quatenus foemininum animal, & quatenus masculinum, propriè sunt passionis: & si non est quicquam foemininum, neq; masculinum separatorum animalium. Quare etiam prout longitudines solum, & prout superficies: & quanto de prioribus ratione ac simplicioribus, tanto magis id certitudinem habet. hoc autem simplex est, quare absque magnitudine magis q̄ cum magnitudine, & maxime absq; motu: quod si habet motum, primum maxime: siquidem hic simplicissimus est, & huius qui regularis est. Eadem ratio de harmonica, & perspectiua est: neutra nanque prout uisus, uel prout uox speculatur, uerum prout lineæ, & numeri. ad hæc, propriæ illorum passionis sunt: mechanica quoq; similiter. Quare si quis ab accidentibus separet, ac de eis aliquid, quatenus talia sunt, consideret, minime propter hoc mentietur: quemadmodum nec cum in terra describat, ac eam quæ pedalis non est, pedalem dicat. non enim in propositionibus falsitas inest. Optime uerò ita unum quodque profectò considerabit, si quis separans ponat, quod non est separatim, quod arithmeticus geometraq; facit: unum etenim & indiuisum est homo, prout homo, ille uerò posuit unum indiuisum: deinde speculatus est, si quid homini prout indiuisus est, accidit. at geometra nec prout homo, nec prout indiuisus, uerum prout solida, quæ certè (etiam tamen si nullibi erat indiuisus) inerant ei: patet, quod etiam absque his contingit ei posse inesse. Quare propter hoc non malè geometra dicunt, & de entibus differunt, & entia sunt: duplex enim est ens, hoc quidem actus, hoc uerò materia. Cum autem bonum & pulchrum differant (siquidem illud semper in operatione, pulchrum uero etiam in immobilibus est) qui dicunt mathematicas scientias nihil de bono uel pulchro dicere, falsum dicunt, dicunt etenim, & maxime ostendunt: nam etsi non nominant, cum tamen opera & rationes ostendunt, non ne dicunt de eis: pulchri nanque maxime species sunt, ordo, commensuratio, & definitum, quæ maxime ostendunt mathematicæ scientiæ. Et cum hæc multorum causæ esse appareant (dico autem ueluti ordo & definitum) patet, quod etiam similem causam, quæ ut bonum causa est, quodam modo dicant: magis autem aperte in alijs dicimus. De mathematicis igitur, & quod entia sunt, & quomodo entia, & quoquo modo priora, & quomodo non priora, tot dicta sint.

CAPVT IIII.

De ideis autem primo ipsam quæ de idea est opinionem considerandum, ad numerorum naturam nihil confortij habentem: sed quemadmodum opinati sunt à principio, qui primi ideas esse dixerunt. Accidit uerò de ideis opinio illis, qui dixerunt propterea quod de ueritate adhæserant Heracliti rationibus, tanquam omnia sensibilis semper fluant. Quare si qua cuiuspiam scientia, prudentiaq; erit, oportet alias quasdam naturas permanentes esse, præter sensibiles: non enim fluentium esse scientiam. Cum uerò Socrates

crates circa morales uirtutes uacaret, & de his uniuersaliter definire primus quereretur, (naturalia enim parumper Democritus tetigerat solū, & aliquatenus calidum & frigidū definirat: Pythagorici etiam prius de quibusdam paucis, quorum rationes ad numeros reducebant, ueluti quid est tempus, aut iustum, aut nuptiæ) ille sanè rationabiliter quærebat ipsum quid est: syllogizare enim quærebat. syllogismū uerò principū est ipsum quid est: nondum enim tunc erat uis dialectica, unde & possent absque eo ipso quid est, contraria considerare, utrum contrariorum eadem scientia esset. Duo nanque sunt, quæ Socrati iure proprio attribuat quispiam, inductiuas orationes, & definitionem uniuersalis: hæc enim ambo circa principium scientiæ sunt. At Socrates quidem uniuersalia non ponebat separata, nec definitiones: quidam uerò separarunt, ac talia entium ideas appellarunt. quare serè accidebat eis eadem ratione, omnium, quæ uniuersaliter dicuntur, ideas esse. ac simile est, sicuti si quis numerare uolens, cum quidem pauciora existant, arbitretur non posse: cum uerò plura faciat, numeret, plures etenim (ut ita dicam) species sunt, quam sensibilia particularia: de quibus cū causas quærerent, ex his ad illas processerunt. nā & secundum unum quodq; eiusdē nominis sunt, & præter substantias: cæterorum quoque in multis est unum, & in his sempiternis. Cæterum quibus modis ostenditur, quod species sunt, secundū nullum horum apparet è quibusdam, nanq; nō est necesse fieri syllogismū: è quibusdam uerò, etiam quorum non putant, horum species fiunt. Secundū nanq; rationes, quæ ex scientijs, species erunt omnium, quorum scientiæ sunt: secundum uerò unum in multis, etiam negationum: & secundum quod intelligimus aliquid eius quod corruptū est, etiam corruptibilium: siquidem horum aliqua cōceptio est. Insuper quedā rationum eorum etiam quæ ad aliquid sunt (quippe cum exactissime sint) ideas faciunt, quorū non dicimus esse per se genus. Quædam etiam tertium hominem dicunt. Et simpliciter hæc de speciebus rationes, illa perimunt, quæ magis quam ipsas ideas esse uolunt, qui species dicunt. Accidit enim non esse prius dualitatem, sed numerum, & eo quod est aliquid etiam id, quod per se est: & cuncta quæcumq; cum quibusdā sequerentur de ideis opiniones, ad uera facere principijs. Item secundū existimationē, secundum quam dicunt ideas esse, nō solum substantiarū, uerum etiam multorum aliorū species erunt: etenim unus conceptus, non solum de substantijs, sed de non substantijs etiam est. Et scientiæ non solum substantiæ erunt: & alia id genus accidunt infinita. Secundum uerò necessitatem et opiniones de eis, si species participabiles sunt, necesse est substantiarum solum esse ideas. non enim secundum accidens participatio earum est, sed eatenus unaquæq; participare est, quatenus dicitur non de subiecto. dico autem, ut si quid ipso duplo participat, hoc etiam æterno participat, sed secundum accidens: accidit enim duplo æternum esse, quare species substantia erunt. hæc autem hic & ibi substantiam significant: an aliquid erit dicere esse præter hæc, ipsum quid unum in multis: etsi eadem quidem species est idearum, & participantium, erit aliquid commune: cur enim magis de corruptibilibus dualitatibus, & pluribus quidem, sed æternis, dualitas unum & idem sit, quam de hac & aliqua? quod si non est eadem species, æquiuoca erit profectò, & simile ac si quis Calliam & lignum homines appellarit, nullam inspiciens communicationē eorum. Si autem cætera quidem, communes uidelicet rationes speciebus conuenire ponemus, ueluti ad ipsum circulum figuram planam, & cæteras rationis partes, & quod ei cuius est apponatur, cōsiderandum est, ne omnino unum hoc sit: cui nanq; apponetur: medio, an plano, an cunctis? Omnia enim quæ in substantia sunt, ideas sunt, ut animal & bipes. Item patet, quod ipsum quoq; necesse est quid esse, ueluti planum naturam quandam, quæ omnibus speciebus ut genus inerit.

CAPVT V.

Potissimum uerò quispiam dubitabit, quid nam species conferant, aut sempiternis sensibilium, aut illis quæ fiunt & corrumpuntur: nec enim motus, nec alicuius transmutationis eis ipsis causæ sunt. at nec ad scientiam aliorum profunt: nec enim horum illæ substantiæ sunt. in his etenim essent. Nec ad esse: quippe cum non insint participantibus. Ita etenim fortassis causæ putabuntur esse, ut album mistum albo. Sed ista ratio facile reargui potest, quam Anaxagoras prior, Eudoxus uerò posterior dubitans, et alij quidam dixerunt: facile enim est multa & impossibilia ad hanc opinionem congerere. At nec ex speciebus cætera sunt secundum ullum illorum modorum, qui dici solent. dicere uerò exemplaria eas esse, & cætera eis participare, uana & figmenta poetica est dicere: quid enim est quod agit, ad ideas inspiciens? Possibile enim est, & esse, & fieri quodcumque.

etiam non ex imagine. Quare & existente Socrate, & non existente, fiet utique quale Socrates est. Similiter etiam dilucidum, si Socrates sempiternus esset: & eiusdem erunt plura exemplaria. quare & species, ut puta hominis, animal, & bipes, simul autem & idealis homo. Item non solum sensibilem exemplaria species erunt: uerumetiam ipsarum, ut puta genus specierum, quæ ut generis sunt: quare idem erit exemplar & imago. Item uideretur impossibile, esse separatam substantiam, & id cuius substantia. Quamobrem quo modo ideæ, cum rerum substantiæ sint, separatæ erunt: In Phædone uerò hoc modo dicitur, quod tum ipsius esse, tum ipsius fieri, species causæ sunt. attamen quamuis species existant, non fiunt, si non sit qui moueat: at multa alia fiunt, ut domus & annulus, quorum non dicunt species esse. Quare patet cætera quoque, quorum aiunt ideæ esse, posse & esse & fieri propter tales causas, quales eorum sunt quæ nunc dicta sunt, & non propter species. sed de ideis quidem & hoc modo & per alias tum magis dialécticas, tum certiores rationes, multa iam consideratis similia congregari possunt.

CAPVT VI.

Quam autem de his determinatum sit, decet rursus, quæ circa numeros illis accidunt, qui eos substantias separatas dicunt, ac entium causas primas speculari. Necessè uerò est, si numerus quædam natura est, nec est alia quædam eius substantia, sed hoc ipsum, ut quidam aiunt, aut quoddam eius primum esse, quoddam consequens, quod sit secundum, quodque specie diuersum: & hoc aut in unitatibus confessim existit, & est quæcunque unitas cuique unitati incomparabilis: aut sunt confessim consequenter omnes, & quæcunque quibuscunque combinabiles, qualem aiunt mathematicum numerum esse, (in mathematico enim nulla unitas alia ab alia differt) aut quædam combinabiles, quædam non: ueluti si post unum est prima dualitas, deinde trinitas, & sic alius numerus. Sunt autem unitates in uno quoque numero, ueluti quæ in prima dualitate sunt, inuicem combinabiles, & quæ in prima trinitate sunt, inuicem: & ita in cæteris numeris. Quæ uerò in ipsa dualitate, incomparabiles eis quæ in ipsa trinitate sunt: & similiter de alijs consequentibus numeris. Ideo mathematicus quidem numeratur post unum duo, cum anteriori uno aliud unum, tria quoque cum his duobus aliud unum: & reliquus quidem similiter. iste uerò post unum, duo alia absque primo uno, & trinitas absque dualitate. similiter autem & reliquus numerus: aut igitur quendam numerorum esse oportet, qualis primus dictus est, quendam autem qualem mathematici dicunt, tertium uerò qualis ultimo dictus est. Item istos numeros aut separatos à rebus esse, aut non separatos, sed in ipsis sensibilibus: non autem ita ut prius considerabamus, sed ut ex numeris inexistantibus ipsis sensibilibus, aut quendam eorum esse, hi sunt necessarij soli. At hi etiam, qui dicunt ipsum unum principium, substantiam, ac elementum omnium esse, & ex hoc & alio quodam numerum esse, ferè singuli horum aliquem modorum dixerunt, præterquam quod omnes unitates incombinabiles sint, & rationaliter accidit: non enim contingit alium modum esse, præter eos qui dicti sunt. Quidam itaque ambos numeros esse aiunt: illum quidem qui prius & posterior habet ideæ: mathematicum uerò, præter ideæ & sensibilia, ac ambos à sensibilibus separatos. Quidam mathematicum solum numerum esse primum entium, ac à sensibilibus separatum. Pythagorici quoque unum ipsum mathematicum, uerum non separatum, sed ex eo sensibiles substantias constare dicunt. totum enim cælum ex numeris construunt, præter id quod non ex monadicis: sed unitates existimant habere magnitudinem. Quo autem modo primum unum consistit magnitudinem habens, dubitare uidentur. Alius autem quidam primum numerum, ipsum specierum unum esse: alij uerò ipsum mathematicum, hunc eundem esse. Simili modo etiam circa longitudines, & plana, & solida. quidam enim, alia esse mathematica, & alia quæ post ideæ. Eorum uerò qui aliter dicunt, quidam mathematica, & mathematicæ dicunt, quicunque ideæ non faciunt numeros, nec esse ideæ aiunt. quidam mathematica, non mathematicæ. non enim secari omnem magnitudinem in magnitudines, neque quæcunque unitates dualitatem esse. monadicos autem numeros esse ponunt omnes, præter Pythagoricos, quicunque unum elementum, atque principium entium aiunt esse: illi enim habentia magnitudinem aiunt, ut prius dictum est. Quot igitur modis contingat de eis dici, quodque omnes modi dicti sint, ex his manifestum est. Sunt autem cuncta quidem impossibilia, magis uerò fortassis altera alteris,

uerò fortassis altera alteris,

Caput

CAPVT VII.

Primo itaque considerandum est, utrum combinabiles sint unitates, an incombinabiles. Quod si incombinabiles, quo nam modo, ut diuisimus: est enim quæcunque cuiuscunque unitati incombinabilem esse. est autem eas, quæ in ipsa dualitate sunt, ad eas quæ in ipsa trinitate: & sic eas quæ in uno quoque numero primo sunt, incombinabiles inuicem esse. Si omnes igitur unitates combinabiles & indifferentes sint, mathematicus numerus sit, & unus solus: neque contingit ideæ numeros esse. qualis namque numerus idealis homo, aut animal, aut aliqua alia specierum erit: Idea namque una uniuscuiuscunque ueluti ipsius hominis una, & ipsius animalis alia una: hi uerò similes & indifferentes indefiniti. Quare nihil magis hæc trinitas ipse idealis homo erit, quam quæcunque. Quod si ideæ non sunt numeri, nec omnino possibile est eas esse: ex quibus namque principijs ideæ erunt: numerus enim ex uno & dualitate indeterminata est. ac principia et elementa ipsius numeri dicuntur, neque ea contingit aut priora, aut posteriora numeris ordinare. Si uerò unitates incombinabiles sunt, & ita incombinabiles, ut quæcunque cuiuscunque, nec mathematicum hunc contingit esse numerum. mathematicus namque, ex indifferentibus est: & quæ de eo ostenduntur, tanquam in tali conueniunt, nec hunc esse specierum: non enim erit dualitas prima, ex uno & indeterminata dualitate. Deinde consequentes numeri, ut dicitur, dualitas, trinitas, quaternitas: simul etenim quæ sunt in prima dualitate unitates, generantur. siue quemadmodum qui prius dixit, ex inæqualibus (factis namque æqualibus fiebant) siue aliter. Deinde si altera unitas prior altera erit, dualitate etiam, quæ ex his sit, prior erit: cum enim aliquid sit, quoddam prius, quoddam posterius: & quod ex his, hoc quidem prius, illo uerò posterius est. Item cum primum quidem ipsum unum sit, deinde cæterorum aliquod unum, secundum uerò post illud, & rursus tertium, quod secundum est post secundum, tertium erit post primum, unum. Quare priores profecto erunt unitates, quam numeri, qui eas complectuntur: ueluti in dualitate erit tertia unitas, antè quam tria sint. & in trinitate, quarta & quinta, antè quam hi numeri sint. At nemo eorum hoc modo dixit unitates incombinabiles: uerò secundum quidè principia eorum, ita esse rationale est: secundum aut ueritatem, impossibile est. etenim unitates priores & posteriores esse, rationale est, si & quædam quidem prima unitas est, unumque primum: & dualitates similiter, si & prima quidem dualitas est: post namque primum, rationale & necessarium est. secundum quiddam esse: & si secundum, tertium, & ita cætera consequenter. Simul uerò utrunque dicere, unitatemque primam post unam esse, atque secundam et primam dualitatem, impossibile est. hi uerò unitatem quidem & unum primum faciunt, secundum uerò & tertium nequaquam: ac dualitatem primam, secundam uerò & tertiam minimè. Constat autem, quod si omnes unitates incombinabiles sunt, non contingit dualitatem ipsam esse, ac trinitatem, & sic cæteros numeros: siue namque sint unitates indifferentes, siue differetes singulæ à singulis, necesse est numerum numerari per additionem: ueluti binarium, ad unum uno alio addito: ternarium quoque, alio uno ad duo appposito, & simili modo quaternarium. Quare cum ita sint, impossibile est numerorum esse generationem, quemadmodum ex dualitate & unitate generant. binarius namque, pars ternarij sit: & hic, quaternarij. eodem autem modo & in consequentibus, accidit. At ex primo binario, indeterminatoque binario, fiebat quaternarius, duo binarij præter ipsum binarium. quod si non, pars erit ipse binarius. alter uerò adhuc erit unus binarius: et binarius erit ex ipso uno, et alio uno. Quod si est, non est possibile alterum elementum esse indeterminatum binarium. unam enim unitatem generant, sed non determinatum binarium. Item præter ipsum ternarium, ipsumque binarium, quomodo erunt alij ternarij & binarij: quo uero modo ex prioribus & posterioribus unitatibus componuntur? hæc enim omnia & si ita sunt, & impossibile esset esse primum binarium, deinde ipsum ternarium. at necesse est, postquam unum quidem & indeterminatus binarius elementa erunt. quod si quæ accidunt impossibilia sunt, hæc quoque principia impossibile est esse. si itaque unitates quæcunque à quibuscunque differant, hæc & alia huiuscemodi necessario accidunt. Si autem quæ quidem in alio differentes sunt, quæ uerò in eodem numero indifferentes inuicem solæ, non pauciora difficultatem ingenerentia, hoc quoque modo accidunt: ueluti in ipso denario, decem unitates sunt. componit autem denarius tum ex his, tum ex duobus quaternarijs. cum uerò ipse denarius non sit quicunque numerus, nec ex quibuscunque quaternarijs componatur, sicuti nec unitatibus, necesse est unitates quæ in hoc denario sunt, differre. nam si non differant, nec quaternarij differant, ex quibus denarius est: cum uerò differant, unitates quoque differant. si igitur differant, utrum non erit quaternarij alij, sed hi duo tan-

Rr 4

fur dum item est denarij quidem ideam esse, undenarij autem non, neque sequentium numerorum. Item & sunt & fiunt quaedam, quorum species non sunt, unde qua de causa non sunt illorum species, non sunt ergo species causae. Item inconueniens est, si numerus usque ad denarium magis quid ens, & ipsius denarij species, tamen si huius quidem non sit generatio tanquam unius, illius tamen sit, tentant autem, tanquam si is qui ad denarium usque est, perfectus, numerus sit: generat porro quae sequuntur, ueluti uacuum proportionem abundans, caeteraque huiusmodi, infra denarium, quaedam quidem principijs attribuit, puta motum, stationem, bonum, malum, alia uero, numeris ideo unum, impar est: si enim in ternario, quomodo quaternarius impar? Magnitudinem item, & quaecumque similia quousque quanta: ueluti prima linea indiuisibilis, deinde dualitas, deinde haec etiam ad denarium usque. Item si numerus separatus est, dubitauerit quispiam utrum unum prius, an ternarius & binarius, quatenus enim numerus compositus est, unum est: quatenus uero uniuersale & species, prior numerus est, unaquaeque enim unitatum pars numeri, ut materia est: ille uero, ut species, ac quodam quidem modo rectus prior acuto, quia & in ratione definita positus est: quodam uero modo acutus, quia pars est, ac in hunc diuiditur, tanquam igitur materia, acutus, elementum, & unitas, prius, ut uero secundum speciem, & eam quae secundum rationem est, substantiam, rectus, actotum quod ex materia & specie: quod enim ambo est, propinquius est specie, & ei cuius ratio est, generatione uero posteriorius. Quo igitur modo ipsum unum, principium est? quia non est diuisibile autem, sed indiuisibile, tum uniuersale, tum particulare, et elementum: uerum alio modo, illud quidem secundum rationem, hoc uero secundum tempus. Vtro itaque modo ipsum unum est principium: ut enim dictum est, & rectus acuto, & iste illo prior esse uidetur, & uterque unius, utroque igitur modo, ipsum unum faciunt principium: at impossibile, hoc enim ut species & substantia, hoc uero ut pars & materia: est namque quodammodo unum, utrunque secundum ueritatem quidem potentia. Si quidem unum quid est numerus, & non acutus, sed aliud ex alijs (ut aiunt) unitatibus, actu sane non est utraque unitas, causa uero erroris, qui accidit, quia simul ex mathematicis & uniuersalibus rationibus uenabantur, ita ut ex illis quidem tanquam punctum posuerint ipsum unum & principium, unitas enim, punctum sine positione est: quemadmodum igitur quidam ex minimo entia composuerunt, ita et isti: quare unitas efficitur numerorum materia, simulque dualitate prior, rursusque posterior, tanquam dualitate existente toto quodam & uno, & specie, ex eo uero, quod uniuersale querebant praedicatum unum, ut ita & parte dixerunt: at simul haec eide inesse, impossibile est. Quod si ipsum unum solum sine positione esse oportet (in nullo enim differt, nisi quod principium est, et dualitas quidem diuisibilis, unitas uero non) similior erit profecto ipsi unitas, si autem unitas, illud quoque unitati quam dualitati, ea quoque de re utraque unitas prior dualitate erit, an non dicunt: generant sane denarium primo. Item si dualitas ipsa unum quid est, ac ipsa trinitas, ambo dualitas: ex quo igitur haec dualitas?

CAPVT IX.

Dabitur autem quispiam, quod cum tactus quidem in numeris minime sit, consequentibus quidem ijs quarumcunque non est aliquid mediū unitatibus, ueluti ijs quae in dualitate ternario ue sunt, utrum consequens sint ipsi uni, an non, et utrum dualitas prior est ijs quae sequuntur, an quaecumque unitatem. Simili modo haec difficultates de posterioribus etiam numero generibus, linea, plano, & corpore accidunt. Quidam enim ex magni & parui speciebus faciunt (ueluti ex longo quidam, & breui) longitudines: ex lato uero & stricto, plana: ex profundo autem & humili, moles. haec autem magni & parui species sunt, principium uero quod secundum ipsum unum est. Alij ea quae eorum sunt, aliter posuerunt. At etiam in his infinita uidentur impossibilia & fictitia, & omnibus rationabilibus contraria: absoluta namque ab inuicem accidit ea esse. si principia etiam non consequuntur, ut sit latum & strictum, longum & breue, at si hoc erit, planum erit, linea & solidum planum. Anguli item et figurae & huiusmodi, quo nam modo assignabuntur: idemque accidit, quod eis quae circa numerum, haec namque magnitudinis sunt passiones, non ex his magnitudo, quemadmodum nec ex recto & curuo longitudo, nec ex laeui & aspero solida. His autem omnibus commune, quod in speciebus quae sunt ut generis dubitare accidit, cum quis uniuersalia ponat: utrum animal ipsum, an animal, an alterum ab ipso animali, hoc namque si sit non separatū, nullam dubitationem faciet: si uero sit, quemadmodum qui haec dicunt separatam ab uno & numeris, non est facile soluere: si non facile, dicere oportet quod impossibile est, cum enim unum, quis in dualitate intelligat, & omnino in numero, utrum ipsum

ipsum quid, an aliud intelligit? Quidam itaque ex tali materia magnitudines generant, quidam ex puncto (punctum autem eis non unum, sed quale unum esse uidetur) & altera materia qualis est multitudo, sed non multitudo: de quibus nihil minus eadem accidit dubitare. Nam si materia una est, idem linea, planum, & solidum sunt: ex eisdem enim unum & idem erit. Quod si materiae plures, & altera quidem linea, altera plani, altera solidi, aut sequuntur inuicem, aut non: quare hoc etiam modo eadem accidit. planum etenim, aut non habebit lineam, aut linea erit. Item quo quidem modo contingit ex uno & multitudine numerum esse, nihil dicere conantur: quomodo cunque autem dicant, eadem difficultates accidunt, quae illis quoque, qui ex uno, & indeterminata dualitate dicebant. Quidam namque ex eo quod uniuersaliter praedicatur, & nulla multitudine numerum generat: quidam ex aliqua multitudine, prima tamen: dualitatem namque primam multitudinem esse. Quare (ut ita dicam) nihil differunt, sed eadem dubitationes sequuntur siue mistio sit, aut positio, aut temperamentum, aut generatio, & quaecumque alia similia. Maxime autem aliquis inquirat, si una sit quaeque unitas, ex quo nam est: non enim erit unaquaeque ipsum unum, necesse autem est, aut ex ipso uno & multitudine esse, aut ex parte multitudinis: atqui multitudinem dicere unitatem esse, impossibile est, cum indiuisibilis sit. Quod autem ex parte sit, alias habet multas difficultates: unam quamque enim partium, aut indiuisibilem, aut multitudinem necesse est esse, ac unitatem diuisibilem, & ipsum unum, ac multitudinem non esse elementum, quando quidem unaquaeque unitas non est multitudine, ac utroque. Item qui hoc dicit, nihil aliud quam alium numerum facit: multitudo namque, indiuisibilem numerus est. Item quaerendum etiam ab eis qui sic dicunt, utrum numerus infinitus an finitus sit: erat namque ut apparet, multitudo quoque finita, ex qua & uno sunt unitates finitae, aliudque est ipsa multitudo, multitudoque infinita: qualis itaque multitudo, et unum est elementum. Similiter autem de puncto quoque aliquis quaereret, ac elemento, ex quo faciunt magnitudines, non enim unum solum punctum hoc est: ex quo namque unum quodque aliorum punctorum (non enim ex quadam demensione, ipsoque puncto) At uero nec partes diuisibiles esse contingit partes dimensionis, quemadmodum multitudinis, ex quibus unitates: numerus namque ex indiuisilibus componitur, magnitudines uero minime. Haec itaque omnia, caeteraque similia manifestant, quod impossibile sit numerum ac magnitudines separatas esse. Praeterea quod ipsi primi de numeris discordant, signum est, ipsas res, cum non sint uere, ipsis praebere confusionem. Quidam enim, qui mathematica tantum faciunt praeter sensibilia, cum uiderent difficultatem atque fictionem circa species, destiterunt a numero ideali, ac mathematicum fecerunt. Quidam uero, cum species simul & numeros facere uellent, neque uiderent quomodo si quis haec principia ponat, mathematicus numerus praeter idealem esset, eundem idealem ac mathematicum numerum fecerunt ratione, quia autem opere sublatus est mathematicus, proprias profecto & non mathematicas suppositiones dicunt. Qui uero primus species & numeros esse posuit, species & mathematica esse rationabiliter separauit: quare accidit omnes secundum quid recte dicere, omnino uero non recte: ac ipsi etiam fatentur non eadem, sed contraria dicentes, causa uero est, quod suppositiones atque principia falsa sunt: difficile autem est (ut ait Epicharmus) ex non bene praesuppositis, bene dicere, cum primum enim aliquand dicitur, confestim apparet non bene dictum. Sed de numeris quidem sufficiant, quae dubitata & quae determinata sunt: cuiusque namque persuasum est, magis ei ex pluribus persuasum fuerit: ut autem illi persuadeatur, cui non est persuasum, nihil magis. De primis uero principijs, primisque causis & elementis, quaecumque quidem dicunt, qui de sola sensibili substantia determinant, quaedam in naturalibus dicta sunt, quaedam non sunt praesentis scientiae. Quaecumque uero aiunt, qui dicunt praeter sensibiles esse alias substantias, consequens est dictis speculari. Cum igitur quidam ideas ac numeros tales esse dicant, elementaque eorum elementa principiaque entium esse, considerandum de his, quid & quomodo nam modo dicunt, uerum qui numeros tantum & hos mathematicos faciunt, posterioribus examinanda sunt. Eorum autem qui ponunt ideas, simul quispiam & modum profecto uiderit, & dubitationem quae de eis sit: simul namque uniuersales substantias faciunt ideas, & rursus ut separatas & singularem: haec uero quod non contingant, dubitatum est prius. Causa uero eis qui uniuersales ideas dicunt, ut eas in idem coniungant, fuit, quia sensibilibus non faciebant easdem substantias, singularia etenim, quae in sensibilibus fluere putabant, nec aliquid horum manere: uniuersale autem praeter haec, tum esse, tum aliud quid esse. Hoc autem (ut anrea dicebamus) mouit quidem Socrates propter definitiones, non tamen a singularibus separa-

uit: & hoc recte intellexit, non separans, constat autem ex operibus: etenim absque uniuersalibus quidem non est accipere scientiam: separare autem, causa difficultatum, quae circa ideas accidunt, est. Quidam uero tanquam necessarium sit, si substantiae quaedam praeter sensibiles & fluentes erunt, separatas esse (alias quidem non habebant) eas sane quae uniuersales dicuntur: ut ferè accidat, easdem naturas uniuersales, ac particulares esse, at haec ipsa per se ipsam erit difficultas eorum, de quibus dictum est.

CAPVT X.

Quod uero & ijs qui dicunt ideas, & ijs qui non dicunt, aliquam dubitationem habet, quod & a principio in dubitationem dictum est prius, modo dicamus. Nam si quis substantias non ponat esse separatas, & hoc modo sicuti entium singularia dicuntur, perimet substantiam quemadmodum dicere uolumus. Quod si quis substantias separatas ponat, quomodo principia earum & elementa ponet? si singulare nanque & uniuersale, tot erunt entia, quod elementa, neque scibilia elementa. sint etenim syllabae quidem, quae in uoce sunt substantiae: elementa uero earum, elementa substantiarum: necesse autem est BA, & unam quaque syllabarum unam esse, si non uniuersaliter quidem & specie eadem, sed una numero unaquaque, & quod quid, nec equiuocum. Item ipsum quod est unum quodque, unum ponunt: quod si syllabae, ita illa quoque ex quibus sunt: non erunt igitur plura A quam unum, nec aliorum elementorum ullum secundum eandem rationem, secundum quam nec aliarum syllabarum eadem altera & altera, at uero si hoc, praeter elementa non erunt alia entia, sed solum elementa: nec item erunt scibilia elementa, cum non sint uniuersalia, scientia uero uniuersalium sit, constat uero ex demonstrationibus, ac definitionibus, non enim fit syllogismus, quod hic triangulus duobus rectis, nisi si quod omnis, duo recti: nec quod hic homo animal, nisi quod omnis homo animal, at uero si principia uniuersalia sunt, aut etiam substantiae quae ex his sunt uniuersales sunt, erit non substantia prior substantia: uniuersale nanque non est substantia. elementum uero & principium uniuersale est: est autem elementum & principium prius ijs, quibus principium & elementum est. Haec itaque omnia rationabiliter accidunt, tum cum ex elementis ideas faciunt, tum cum praeter eas ideas substantiasque, quae eandem speciem habent, unum quid se paratum esse censent, quod si nihil prohibet, quemadmodum in uocis elementis multa A, multa que B esse, nihilque praeter multa ipsa A, ipsaque B esse, erunt ob hoc infinitae similes syllabae. Quod autem omnis scientia uniuersalium sit, quam obrem necesse sit tum entium principia uniuersalia esse, tum non esse separatas substantias, hoc plus quam alia praedicta maxime dubitationem habet. At quodam quidem modo uerum quod dicitur est, quodam autem modo non uerum. Scientia nanque, sicut & ipsum scire, duplex est: quorum aliud potentia, aliud actu est. potentia igitur cum sit tanquam materia ipsius uniuersalis ac indefinita, uniuersalis indefinitaque est, actus uero determinatus & determinatus, cum quod quid, huiusque aliquid sit: uerum per accidens uidet uisus colorem uniuersalem, eo quod hic color quem uidet, color est: quod & grammaticus hoc A speculatur, alpha est. Nam si necesse est principia uniuersalia esse, necesse est illa quoque ex his uniuersalia esse, quemadmodum in demonstrationibus est: quod quidem si ita est, nihil erit separatum, ne substantia quidem, sed constat, quod quodammodo quidem scientia uniuersalis est, quodam modo uero minime.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

METAPHYSICORVM LIB. XIII.

CAPVT PRIMVM.

Haec itaque substantia tot dicta sint: omnes uero, quemadmodum in naturalibus, similiter etiam circa immobiles substantias, principia contraria faciunt. Si autem nullis principijs possit prius aliquid esse, impossibile erit profecto principium aliquid aliud existens, principium esse. ueluti si quis dicat album esse principium non prout aliud, sed prout album, esse tamen de subiecto, et aliquid aliud existens album esse, aliud sane prius erit, at uero cuncta ex contrarijs sunt tanquam cuiusdam subiecti: necesse ergo est, maxime hoc contrarijs inesse, semper igitur cuncta contraria de subiecto sunt, & nullum est separabile. Ceterum quemadmodum apparet, ratioque testat, nihil substantiae contrarium est: nullum ergo contrarium omnium proprium principium est, sed alterum. Quidam uero alterum contrarium materiam faciunt, quidam, uni scilicet aequali inaequale, quasi hoc natura multitudinis sit, quidam

quidam, uni multitudinem, generantur enim numeri a quibusdam ex dualitate inaequalis, magno ac paruo, a quodam ex multitudine, ambobus tamen ab substantia unius, etenim qui inaequale & unum dicit elementa, inaequale uero ex magno & paruo dualitatem, tanquam unum sint, inaequale & magnum & paruum dicit, nec determinat quod ratione, numero uero minime, at uero principia etiam quae elementa uocant, non bene assignant. Cum autem quidam magnum & paruum pariter cum uno haec tria numerorum elementa dicunt, duo quidem materiam, unum uero formam. Quidam uero multum & paucum: quia magnum & paruum magnitudini magis secundum naturam peculiaris sunt. Alij autem, quod magis uniuersale in his, excedens & excessum. At nullum istorum aliquid differt (ut ita dicam) quoad quaedam quae accidunt, nisi ad logicas tantum difficultates, a quibus cauent, propterea quod alij quoque logicas afferunt demonstrationes, eiusdem tamen rationis est excedens & excessum: at non magnum & paruum, principia esse ac numerum dualitate priorem ex elementis ponere, ambo nanque magis uniuersalia sunt, at illud quidem dicunt, hoc uero minime. Quidam uero alterum & aliud ad unum opponunt, alij autem multitudinem & unum. Si igitur entia (ut uolunt) ex contrarijs sunt, uni uero aut nihil contrariorum, aut si est, multitudo est, & inaequale aequali, & alterum, eidem: etiam aliud, eidem. Maxime quidem qui unum opponunt multitudini, aliqua opinione nituntur, nec hi tamen sufficienter, unum etenim erit paucum, quandoquidem multitudo paucitati, multum uero paucum opponitur. Vnum uero, quod mensuram significet, manifestum est, ac in cunctis est aliquid aliud suppositum, ueluti in harmonia, diesis: in magnitudine digitus aut pes, aut aliquid simile, & in rhythmis, gradus aut syllaba, similiter in grauitate, pondus aliquod determinatum est, ac eodem modo de omnibus, in qualitatibus, quale quid, in quantitatibus, quantum quid, mensura enim indiuisibile, quaedam secundum speciem, quaedam secundum sensum, tanquam unum non sit aliqua per se substantia, & hoc rationabiliter, unum nanque significat, quod mensura cuiusdam multitudinis est, ac numerus, multitudo mensurata, & multitudo mensurarum. Quare rationabiliter unum non est numerus, neque enim mensura, mensura. Verum tam mensura quam unum, principium est. Oportet autem ut mensura semper idem cum omnibus sit, ueluti si equus mensura, equis: & si homo, hominibus, quod si homo & equus ac deus, animal, numerus quoque eorum sortassis animalia erit, si autem homo & album, ac ambulans, minime quidem horum numerus est, eo quod eidem, unumque secundum numerum omnia insunt, at tamen numerus horum generum erit, aut alicuius alterius similis appellationis. Qui uero inaequale ut unum quid, dualitatem autem indeterminatam ex magno paruoque faciunt, uehementer longe tum ab apparentibus tum a possibilibus dicunt, passiones nanque magis haec & accidentia, quam subiecta numeris & magnitudinibus sunt, multum namque & paucum numeri, ac magnum & paruum magnitudinis, sicuti par & impar, laeue & asperum, rectum & curuum. Praeterea ad hunc quoque errorem, etiam necesse est magnum & paruum, & quaecumque similia, ab aliquo esse. Ad aliquid uero minime praedicamentorum omnium, natura quaedam aut substantia est, ac posterior tum quali, tum quanto, & quaedam quantipassio (ut dictum est) sed non materia, aut aliquid aliud quam omnino commune ad aliquid, partibusque eius & speciebus, nihil enim est nec magnum, nec paruum, nec multum, nec paucum, nec omnino ad aliquid, quod non aliquid aliud existens, multum aut paucum, aut magnum aut paruum, aut quod ad aliquid est. Quod autem ad aliquid, minime aliqua substantia, aut ens aliquid sit, signum est, quod eius solum est generatio, neque corruptio, neque motus, quemadmodum secundum quantum augmentatio & diminutio, secundum quale alteratio, secundum locum latitudo, secundum substantiam simplex generatio & corruptio. At secundum ad aliquid, minime: absque enim quod moueatur, quandoque minus, quandoque minus, aut aequale erit, alterum secundum quantum moto. Necesse item est cuiusque materiam esse, quod potentia tale est: quare etiam substantiae est, ad aliquid uero, neque potentia, neque actu substantia est, inconueniens itaque est, imò impossibile, substantiae elementum facere, non substantiam, ac prius, posteriora namque omnia praedicamenta sunt. Itaque elementa non praedicantur de ijs, quorum elementa sunt. Multum uero & paucum, seorsum & simul praedicantur de numero, ac longum & breue de linea, planumque latum & strictum est. Quod si quae multitudo est, cuius semper ipsum paucum sit, ut dualitas (nam si eius multum sit, unum profecto paucum erit) & si multum simpliciter, nimirum erit ueluti denarius multum: & si hoc pacto non est plus quam dena millia. Quo igitur modo ita ex paucum multoque numerus erit: aut enim ambo praedicari oportebat, aut neutrum, nunc uero alterum tantum praedicatur.

Simpliciter autem considerandum est, utrum possibile sit aeterna ex elementis componi: materiam namque habebunt, omne namque, quod ex elementis est, compositum est. Si itaque necesse sit, ex quo quid est (siue semper sit, siue factum sit) ex eo fieri: omne uero fiat ex eo quod potentia est id, quod sit (nec enim ex impossibili factum fuisse, nec esset) quod uero possibile est, contingit ut & quis agat, & non, numerum quoque (et si quae maxime semper sit) aut quodcumque aliud materiam habens, contingat profectio non esse: haud secus & quod unum diem habet, & quod annos quocumque, si uero sic, & tempus cum tantum sit, ut cuius non est terminus, non erunt ergo aeterna, siquidem quod contingit non esse, non est aeternum, quemadmodum in alijs tractatum est. Quod si uerum uniuersaliter est, quod nunc dicitur, nullam substantiam aeternam esse, si non sit actu: elementa uero materia substantiae sint, nullius profectio aeternae substantiae elementa erunt, ex quibus inexistentibus sit. Sunt autem quidam, qui dualitatem quidem in determinata una cum uno faciunt elementum, inaequale uero haud ab re spernunt: propter impossibilia, quae accidunt, a quibus tot solum de difficultatibus ademptae sunt, quocumque necesse est illis accidere, qui inaequale & ad aliquid faciunt elementum, quocumque uero praeter hanc opinionem sunt, has illis quoque necesse est accidere, siue idealem numerum, siue mathematicum ex eis faciunt. Multae igitur causae sunt, quare in has causas lapsi sunt, maxime uero ea quae ob antiquitatem dubitatio est. uidebatur namque eis omnia entia fore unum scilicet ipsum ens, nisi si quis soluat, consentaneae etiam Parmenidis rationi incedat oportet, nunquam enim hoc, ullo modo, esse non ens. Verum necesse esse ostendere, quod non ens sit, hoc namque modo ex ente & aliquo alio entia fore, si multa sunt, profectio in primis quidem, si ens multipliciter dicitur, quoddam enim, quia substantiam significat: quoddam, quia quale: quoddam, quia quantum: & reliqua quoque praedicamenta, quale igitur unum omnia entia erunt, si non erit non ens: utrum substantiae, an passiones, & alia quoque similiter, an cunctae: & erit unum hoc, & tale, & tantum, & alia quaecumque unum quid significant. At inconueniens est, imo uero impossibile, unam aliquam naturam factam causam, & huius entis & eiusdem entis sit quoddam hoc, quoddam tale, quoddam tantum, quoddam uero ubi. Deinde ex quali non ente, ac ente entia? Multipliciter enim, & quod non ens, sicuti etiam ens, etenim quod non hominem significat, non esse hoc, quod non rectum autem, non esse tale, quod non tricubitum uero, non esse tantum, ex quali igitur ente, & non ente, multa entia erunt? Vult itaque falsum & hanc naturam non ens dicere, ex quo & ente multa entia, quae de re dicebat, quod oportebat aliquid falsum supponere: quemadmodum geometra, pedalem esse, quae non sit pedalis. At impossibile est haec ita se habere, nec enim geometraeulum supponunt falsum, non enim id in syllogismo, propositio est, neque entia fiunt ex ita non ente, neque corrumpuntur, uerum quoniam non ens quod secundum casus dicitur, aequae ac praedicamenta dicitur, praeter haec autem non ens dicitur, quod ut falsum, ac id quod secundum potentiam, ex hoc generatio est, ex non homine: potentia uero homine, homo: & ex non albo, potentia uero albo, album, similiter, siue unum quid, siue multa fiant. Videtur autem quaestio, quomodo ens, quod secundum substantias dicitur, multa sit, cum profectio numeri, longitudines, & corpora, ea sint quae generantur. Inconueniens itaque est, quo modo quidem ens, quod quid est, multa sit quaerere: non autem quo modo, aut qualia aut quanta, non enim indeterminata dualitas, nec magnum & paruum causa est, ut duo alba, aut multi colores, aut sapores, aut figurae sint, numeri namque, haec etiam erunt, ac unitates. At uero si haec considerassent, uiderent profectio, quid etiam in eis causae est, eadem enim & proportionalis causa est, ipsa enim transcensio, causa, & id quod quaebebant, enti & uni oppositum, ex quo & his entia facerent, causa fuit, ut ad aliquid & inaequale supponerent, quod ne contrarium, neque negatio illorum est, sed una natura entium, quemadmodum quid & quale. Oportebat igitur hoc etiam quaerere, quoniam modo ad aliquid multa esset, & non unum. Nunc uero quo quidem modo multae unitates praeter primum unum, quaeritur: quo modo uero multa inaequalia, minime. Quamuis utuntur & dicunt magnum, parum, multum, paucum, ex quibus numeri: longum, breue, ex quibus longitudo: latum, strictum, ex quibus planum: profundum, humile, ex quibus moles: etiam adhuc plures species eius dicunt, quod ad aliquid est, quid igitur his causae est ut multa sint: Necesse itaque est quemadmodum dicimus) uniuersum supponere potentia ens, nam & ille qui haec dixerat, hoc quoque commonstrauit, quod aliquid potentia sit ens, hocque substantia: non ens autem per se ipsum,

se ipsum, uidelicet quia ad aliquid, ac si diceret, tale quod neque potentia est unum, aut ens, neque unius, aut entis negatio est, uerum unum quid entium est, at multo magis (ut dictum est) si quaesisset, quoniam modo entia multa sunt, non quae in eodem praedicamento, quo modo multae substantiae, aut multa qualia quaerendo, uerum quo modo multa entia, quaedam namque substantiae, quaedam passiones, quaedam ad aliquid sunt. In alijs igitur praedicamentis habet aliam etiam quandam considerationem, quoniam modo multa sunt. Etenim propterea quod non sunt separabilia, eo quod subiectum multa sit, & est, qualia quoque multa sunt, & quanta. & quamuis oportet uniuersum generi aliquam esse materiam, separabilem tamen a substantijs impossibile est. In ijs autem quae quod quid sunt, habet quandam rationem quomodo multa ipsum, quid sunt, si non quid erunt, & quod quid, & quaedam talis natura, haec uere dubitatio illinc magis est, quomodo multae actu substantiae, & non una. At uero si non idem sit hoc & quantum, non dicitur quomodo: & cur entia multa sunt, sed quo modo & quare multa quanta. Omnis namque numerus quantum quid significat, & unitas non est nisi mensura: quia ea, quae secundum quantum indiuisibilis est. Si igitur quantum, & quod quid est alterum, non dicitur, quod quid est, ex quo, neque quomodo multa, si autem idem, multas sustinet contradictiones, qui haec dicit. Suggestere autem quispiam de numeris etiam considerationem possit, unde nam sit accipienda fides, quod sint, apud eum namque, qui ponit ideas, praebent quandam entibus causam, siquidem unusquisque numerorum idea quaedam est: idea sane ceteris ut sint, quomodocumque causa est. Sit enim hoc eis suppositum. Illi uero, qui hoc quidem modo non putet, propterea quod uideat difficultates, quae circa ideas existunt, ita ut propter haec eas non faciat numeros, faciat uero numerum mathematicum, unde credendum est, quod talis numerus sit, ac quod quicquam ceteris utilis: nullius namque, nec ille ait, qui dicit eum esse, uerum ut quandam ipsam per se existentem naturam esse dicit, nec apparet eum causam esse, quando quidem omnia arithmetorum theoremata, etiam de sensibilibus (ut dictum est) erunt.

CAPVT III.

Qui igitur ponunt ideas esse, ac numeros eas esse: dicere tentant, quomodo, & quae de causa sint, eo quod secundum expositionem cuiusque unum quid praeter multa accipiunt unum quodque. At uero quoniam haec neque necessaria, neque possibilia sunt, neque numerum propter haec esse, asserendum est. Pythagorici uero, eo quod multas numerorum passiones sensibilibus inesse corporibus uidebant, numeros quidem esse entia fecerunt, non tamen separatos, uerum ex numeris entia. Cur autem: quoniam numerorum passiones in harmonia sunt, & in coelo, ceterisque multis. Illi uero qui mathematicum solum numerum esse dicunt, nihil tale secundum suppositiones dicere contingit, uerum quod non erunt de eis scientia, dicebatur, nos autem dicimus esse, quemadmodum diximus prius. Et patet, quod mathematica non sunt separata, si enim separata essent, non inessent corporibus passiones eorum. Pythagorici uero secundum tale, nullius culpabiles existunt. At secundum quod naturalia corpora ex numeris faciunt, ex non habentibus grauitatem uel leuitatem, grauitatem & leuitatem habentia, uidentur de alio coelo, corporibusque alijs, non autem de sensibilibus dicere. Qui uero faciunt separatam, eo quod dignitates, non sunt in sensibilibus, quodque uera sunt quae dicuntur, & animae ad blandiuntur, & esse existimant, & separata esse, similiter quoque & magnitudines mathematicas. Ad dilucidum est, quod oratio quoque contraria dicit contraria: & quod iam dubitatum est soluitur ab illis hoc pacto sciscitantibus, quam ob causam, si nullatenus ea sensibilibus inessent, passiones eorum in ipsis sensibilibus sint: Sunt autem quidam, qui ex hoc quod termini, extremaque sunt, punctum lineae, haec superficiei, ista stolidi putant debere tales naturas ex necessitate esse. Oportet igitur & hanc rationem considerare, ne nimium debilis sit. Nec enim substantiae sunt extrema, imo omnia haec termini. Cum & ambulationis, & omnino motus aliquis terminus sit, is ne igitur est quod quid, & substantia quaedam: at absurdum est. At uero est, sensibilia sane omnia erunt, in his namque esse, ratio dixit, cur igitur separata erunt? Item inquirere quispiam, qui non admodum facilis sit ad credendum, de omni quidem numero, & mathematicis, hoc ipsum quod nihil conferant in uicem priora posterioribus, nam & numero non existente, nihil minus magnitudines erunt illis, qui mathematica solum esse aiunt, & his non existentibus, anima & corpora sensibilia. Ex ijs uero quae apparent, non uidetur natura inconnexa, quemadmodum uitiosa traegodia. Qui uero ponunt ideas, hoc quidem eos fugit, ex materia namque & numero faciunt

magnitudines, ex binario quidem longitudines, ex ternario uero fortassis plana. Ex qua ternario, solida, aut ex alijs numeris, nihil enim inter est, sed utrum haec erunt ideae: aut quis modus earum est, quid ue conferunt entibus? Nihil profecto, quemadmodum neque mathematica, nec ista conferunt. at uero nec ullum theorema de eis est, nisi quis uelit mathematica motum efficere, ac proprias quasdam opiniones facere, non est autem difficile, eos qui quascunque suppositiones sumunt, prolixum quippiam facere, atque connectere. hi quidem hoc modo mathematica ideis annexentes, peccant. Primi autem duos numeros facientes, tum idealem, tum mathematicum, nullo modo dixerunt, nec dicere habeant, quomodo, uel ex quo mathematicus erit, faciunt enim eum medium inter idealem, & sensibilem. Si enim ex magno & paruo, idem erit illi, qui idearum est. Verum ex alio quodam magno, & paruo, magnitudines sane facit, si autem aliud quoddam dicit, plura elementa dicit. Et si principium utriusque unum quid est, commune quid in his, id unum erit. At quaerendum est, quomodo haec multa unum sint. Et simul secundum eum, aliter quam ex uno, & indeterminata dualitate, numerum fieri impossibile est. Haec itaque omnia irrationabilia sunt, ac ipsa sibi ipsis & bene ratione utentibus compugnant. Videtur in eis esse longus Simonidis sermo, sit nanque longus sermo, quemadmodum is qui seruorum est, cum nihil sanum dicant, ipsa quoque elementa magnum & paruum, uidentur conqueri, quod extrahuntur, non possint enim ullo modo generare numerum, nisi eum qui ab uno duplicatur. Inconueniens etiam est, immo impossibile generationem quoque eorum facere, cum perpetui sint. Vtrum autem Pythagorici faciant an non faciant generationem, nihil dubitandum est. manifeste namque dicunt, quod uno constituto, siue ex planis, siue ex colore, siue ex semine, siue ex quibus egerit dicere, confestim infinito propinquissimum trahebatur, terminabaturque a termino. Verum quoniam de mundi factura, ac naturaliter haec dicere uolunt, deccns erat aliquid eos de natura inuestigare, a praesenti uero uia discedere.

CAPVT IIII.

Quærimus namque principia, quæ in immobilibus sunt: quare talium numerorum generationem considerare oportet. Imparis itaque generationem non dicunt, quasi uidelicet paris generatio sit. Parem uero, primo ex inaequalibus magno & paruo æquatis quidem constiturunt. Necessè itaque est, prius esse ipsis inaequalitatem, quam ipsum adæquari. si autem semper adæquata fuissent, non fuissent inaequalia prius, ipso enim semper nihil est prius, quare patet, quod non contemplandi gratia faciunt generationem numerorum. Habet autem dubitationem, & a bene dubitante reprehensionem, quoniam modo ad bonum atque pulchrum, elementa, principiaque se habent: dubitationem quidem hanc, utrum aliquod istorum tale sit, quale uolumus ipsum ideale bonum, & optimum dicere, an non, sed posterius genita sint. A quibusdam enim recentioribus theologis concessum esse uidetur, qui non aiunt, nisi quod entium natura procedente, bonum quoque ac pulchrum apparet, hoc uero faciunt, ueram ueritatis difficultatem, quæ accidit dicentibus, quemadmodum quidam ipsum unum, principium, difficultas autem est, non quoniam principio bonum tanquam insitum attribuerunt, uerum propterea quod ipsum posuerunt principium, & principium ut elementum, numerum quoque ex uno. Poeta uero antiqui similiter quomodo regnare, eo & principia esse aiunt, non enim primos, ueluti noctem, & coelum, aut chaos, aut etiam oceanum, sed Iouem. At uero his quidem, eo quod mutant entium principes, talia accidere accidit: quia si quidem eorum qui misisti fuerunt, nec omnia fabulose dicunt (ut Pherecydes, & alij quidam) primum generans optimum ponunt, ac etiam Magi, & posteriorum quoque sapientum, ut Empedocles & Anaxagoras: cum hic quidem amicitiam, ille uero intellectum principium fecerit. Eorum uero qui immobiles substantias esse dicunt, quidam ipsum unum, ipsum bonum esse aiunt, substantiam tamen eius ipsum unum maximè putabant esse. Dubitatio quidem haec est, utro modo dicendum est. Mirabile autem est, si primo, & perpetuo, ac sibi ipsi sufficientissimo, hoc ipsum primum, per se sufficientia, & salus, non sit tanquam bonum, enim uero propter nihil aliud incorruptibile, uel sibi sufficiens est, nisi quoniam bene se habet. Quare dicere quidem principium tale esse, rationi consentaneum est uerum esse, hoc uero esse, ipsum unum. Aut si non hoc, elementum, & numerorum elementum esse impossibile est, accidit enim multa difficultas, quam cum quidam fugerent, qui unum quidem fatebantur primum principium esse, ac elementum, ipsius tamè mathematici numeri

numeri abnegarunt. cuncta namque unitates, re uera sunt aliquid bonum, & magna bonorum erit abundantia. Item si species numeri, omnes species ipsum bonum aliquid. At uero cuiuscunque uelit, ponat quis ideas esse, siquidem bonorum solum ideae, non erunt substantia. Quod si etiam substantiarum cuncta animalia, & plantæ bona sunt, & etiam participantia. Haec itaque inconuenientia accidunt. Et ad haec, contrarium elementum (siue multitudo, inaequale & magnum, & paruum sit) ipsum malum erit. Quare quidam fugiebat bonum uni copulare, tanquam necesse sit, cum generatio sit ex contrarijs, naturam multitudinis malum esse, quidam, inaequale mali naturam dicunt. accidit igitur omnia entia, praeter unum, quod est ipsum unum, malo participare, & numeros eo magis puro participare, quam magnitudines: & malum, locum esse boni, ac participare & appetere corruptiuum, contrarium namque corruptiuum contrarij est. At si, quemadmodum dicebamus, quod materia est id quod potentia unumquodque, ueluti ipsius actus ignis: quod est potentia ignis: malum erit, ipsum potentia bonum, haec igitur omnia accidunt quoddam quidem, quia omne principium faciunt elementum: quoddam, quia contraria principia: quoddam, quia ipsum unum principium: quoddam, quia numeros primas substantias separabiles, ac species.

CAPVT V.

Sigitur tum non ponere bonum inter principia, tum ita ponere impossibile est, constat, quod non rectè assignantur principia, necque primæ substantiæ. At etiam nec is rectè putat, qui uniuersi principia, animalium plantarumque principio assimilat: quia ex indeterminatis ac imperfectis, semper perfectiora, & ideo etiam in primis ita se habere aiunt, ut necens aliquid sit ipsum unum. Verum etiam hic perfecta principia sunt, ex quibus haec sunt, homo enim hominem generat, nec sperma primum est. Absurdum item est, locum simul cum solidis mathematicis facere, locus namque singularium proprius, quare loco separabilia sunt: mathematica uero non sunt alicubi. At insuper dicere quidem, quod alicubi erunt, quid uero locus sit, non absurdum est. Decebat uero eos, qui entia dicebant esse ex elementis, primaque entium numeros diuidere, qualiter aliud ex alio sit: & ita dicere, quoniam modo numerus ex principijs sit. Vtrum mixtionem? At non est omne miscibile, quod & sit, alterum non erit separabile, unum ipsum, nec altera natura, neque uolunt. At compositionem, dicent, ut syllabam? Sed situm necesse est esse: & qui intelligit, seorsum intelliget unum, & multitudinem. Hoc igitur numerus erit, unitas & multitudo, aut unum, & inaequale. Et cum id quod est ex aliquibus esse, est quidem ut ex ijs que insunt: est uero ut non, utro nam modo numerus est? Sic enim ut ex ijs quæ insunt, non sunt nisi ea quorum generatio est. Sed tanquam a spermate erit? At non possibile ab indivisibili aliquid abire. Verum fortassis tanquam ut ex contrario non permanente? At quæcunque ita sunt, ex alio quoque quodam permanente sunt. Cum autem unum quidam quidem ut contrarium multitudini, quidam uero inaequali ponat, uno ut æquali utens, tanquam ex contrarijs erit numerus profecto, est igitur quippiam aliud, ex quo permanente, & altero est, aut factus est. Praeterea cur cætera quidem, quæcunque ex contrarijs sunt, aut ea quibus contraria sunt, corrumpuntur: numerus uero, & si ex omni sit, minimè de hoc enim nihil dicitur, quamuis contrarium, tam quod inest, quam quod non inest, corrumpat, ut contentio mixturam, attamen non oportebat: non enim est illi contraria. Nihil autem determinatum est, qualiter numeri substantiarum & existentia, causa sunt: utrum ut termini, ueluti puncta magnitudinum, & ut Eurytus ordinabat, haec numerus huius puta, hic quidem hominis, hic uero equi, quemadmodum illi qui numeros ad figuras, triangulum, & quadratum reducunt, ita plantarum formas supputationum calculis assimilans. An quoniam ratio, & symphonia numerorum, similiter etiam homo, & aliorum unumquodque? At passiones, qualiter sunt numeri, album, dulce, & calidum. Quod ue numeri ueri non sint substantia, neque causa formæ, patet, substantia namque ratio est, numerus uero materia, ueluti carnis, aut ossis numerus substantia, sic tria ipsius ignis, terræ uero duo: & semper numerus quicumque fuerit, aliquorum est, uel igneus, uel terrenus, uel monadicus, uerum substantia tantum, ad tantum esse secundum mixtionem, hoc sane non est numerus, sed ratio mixtionis numerorum corporalium, aut quorumcunque. Nec igitur eo quod faciat, causa numerus est, nec omnino numerus monadicus, aut materia, aut ratio, & species rerum est: sed nec quidem ut id, quod cuius causa.

Dubitauerit autem aliquis, quid nam sit illud bene, quod à numeris, si missi in numero rationali, aut impari sit, nunc etenim nihil salubrius, ter tria, si melicratum sit mixtum, sed magis proderit fortassis, si in nulla proportione sit, & aquosum, aut si in numero sit purum. Item rationes missionū, in additione numerorum, non in numeris sunt. ueluti tria ad duo, non ter duo, idem enim genus esse oportet, in multiplicationibus. Quare ipso A, mensurare oportet ordinem, in quo A B G, & ipso D, eum in quo D E Z. quare eodem omnia, erit igitur ipsius ignis B E G Z, & aquę numerus bis tria. Si autem necesse est omnia numero participare, necesse est multa eadē accidere, & numerū eundē huic, & alij se. Vtrum igitur hoc est causa, & propter hoc res est, an id immanifestum? ueluti est quidam solis, ac rursus lunę latiorum numerus, & uitę uniuscuiusque animalium. Quid igitur prohibet, quosdam eorum quadratos esse, quosdam cubos, & æquales, alios duplos? Nihil enim prohibet, sed necesse est in hos conuerti, si omnia numero participabant, & quę differunt, contingebat sub eodem numero cadere. Quare si quibusdam idem accidens acciderit, eadem inuicem illa erunt, eandem habentia numeri speciem, puta, Sol & Luna, eadem. Sed propter quid causę eadem? septem quidem uocales, septem autem chordę, aut harmonię, septem uerō pleiades, in septem autem quaedam emittunt dentes, quaedam uerō non, septem etiam qui ad Thebas, utrum igitur quoniam talis quidam numerus suapte natura aptus est, ideo aut illi fuerunt septem, aut pleiades septenarum stellarum est? an hi quidem propter portas, aut aliam quandam causam? Illam uerō nos ita numeramus, uisam autem duodecim, quidam autem plures, nam ξ symphonias autē esse, & quoniam illę tres, hæc quoque tria, quod autem mille talia sint, nemo curat. ipsi enim γ & ϵ esse possit unum signum. Si autem quoniam duplum aliorum unumquodq; aliud uerō minime, causa quidem est, quia cum tria loca sint, unum in unoquoque infertur ipsi σ , propterea tria tantum sunt, sed non quoniam consonantię tres, nam plures consonantię sunt, hęc uerō non amplius possunt. Similes uerō hi quoque sunt antiquis Homeris, qui paruas similitudines uident, magnas uerō non uident. Dicunt autem quidam, quod multa talia sunt, ueluti ipsę medię, quaedam nouem, quaedam octo; & carmen, decē & septem his esse æquale numero, ascendit autem in dextro quidem nouē syllabis, in sinistro uerō octo. & quod æqualis distantia tam in literis α ad ω , quam in tibijs à grauisimo bombo ad acutissimam neten, cuius numerus æqualitas est omnimodę cœli melodię. Videri autem non decet talia. nam nullus dubitaret neque dicere, nec inuenire in perpetuis, quoniam & in corruptibilibus, utrum quę in numeris naturę laudata, & quę his contraria, ac omnino quę in mathematicis, ut quidam dicunt, & causas naturę faciunt, uidentur hoc modo considerantes fugere, secundum nullum enim modum eorū qui circa principia determinati sunt, ulla eorum causa est. Ut tamen manifestū faciunt, quod ipsum bene est, & quod de coordinatione ipsius boni est impar, rectum, æquale, quę quorundam numerorum sunt potentię (simul nanq; anni tempora, & talis numerus) & cetera, quę cunque colligunt, ex theorematibus mathematicis hanc potentię omnia habent. Quare assimilantur causalibus accidentibus, sunt enim accidentia quidem, sed convenientia inuicem omnia, unum autem, quod proportionale est. In unaquaque enim entis prædicatione est, quod proportionale est, ut rectum in longitudine, ita in latitudine æquale, in numero uerō fortassis impar, in colore autem album. Præterea harmonicorum, atque similitum non sunt causa numeri, qui in speciebus. Illi nanque æquales, ab inuicem specie differunt, etenim ipsę quoque unitates, quare propter hæc non sunt faciendę species. Quę igitur accidunt hæc, & alia, etiam his plura si colligerentur, uideretur id indicio esse multis malę affici circa generationem eorum, & nullo modo posse connecti, eo quod mathematica non sint à sensibilibus (ut quidam dicunt) separata, nec ipsa quidem sint principia.

METAPHYSICORVM ARISTOTELIS FINIS.

IN

IN LIBRVM DE MVNDO AD ALEXANDRVM EISAGOGE. PER SIMONEM GRYNÆVM.

Dicitur 10 Græci uocant, cum sifa partibus res, lateq; patens, in angustum redigitur, ac sub conspectum unius omnis datur: quod sit, cum singulorum tractatione missa, capita tantum recensemus: rem in omnibus disciplinis scis quam necessariam. Neq; enim singula nosse sat est, nisi quo modo & qua necessitate inter se cohererint, ac totum illud quo nam pacto efficiunt, uidemus: quomodo in omni disputatione animus festinat, fines rei propositę comprehendere, totamq; rationibus suis circumscribere uolens. Sic enim natura fit, ut cum omnia uideris, uidere cupias uniuersa: quasi tum tandem singula recte cernantur, um cernitur suo quidq; in loco. Præterea ut in animante refulsa membra uim nullam habent, sic in cogitatis rebus, extra totius comparationem considerata partes, nihil sanè magnificum ad noitiā solidiorem afferunt. Itaq; sunt exempla disciplinarum omnium multa. Geographi regiones primum singulas memorabilibus rebus omnibus, mox uniuersas præcipuis tantum in suis sub cōspectum dant. Isthic patriam quicque suam, hic & patrię in terra mundoq; situm uidet: tum quę gentes, quam coherant, quam late & quam maxime in partem habitetur. Atque adeo sine totius consideratione percipi nihil potest, ut orbis terrę etiam per singula descriptio, nisi cœli situ continctio, inutilis fuerit. Ergo totam & terrę & cœli faciem contulerunt, ut quod præcipuum in ea re fuit, & quod festinabat animus, cuiusq; in mundo loci situs perscētē teneatur. Ac tum tandem terrarum comparatio imita fuit, ubi quem in uniuerso quęq; haberent locum, constitisset. Eiusdem rationis hic libellus est, & σ scilicet naturę rerum. Auuabat, arbitror, postquam rimatus omnes naturę angulos scrupulose disputatione fuisset, ac de metallis, plantis, animalibus, elementis, & in professionibus, quas uocant, sublimioribus, cœlo item, terraq; disseruisset, emens laboris itinerisq; summam inire, & peregrinationem totam sub oculos ponere, quo suo iam quidq; in loco cerneretur, ac reputatio quaedam totius animo relinqueretur, ut posita mundi medio, firmataq; pondere suo tellus, ueluti sinu genus omne animalium foueret: ut circumfusa maria, & rebus omnibus insusus aer mundi spiritus, inmensis inter cœlum terraq; spacijs, campum nubibus, uentis, tonitruis, fulminibus, huiusque generis rebus præbens, agitur: ut ether incorruptibili natura, mundo corruptibili uelut corpori coherens, non solum motu, sed uel tacita discurrerent per se globorū & factū animet uergeteq; omnia. Libelli igitur dispositio sic habet. Est principio exordium, in quo philosophia, cui mundi considerationem omnem debemus, laus continetur: ab animi $\tau\alpha\upsilon\epsilon\upsilon\sigma\sigma\omega\upsilon\upsilon\tau\omega\upsilon$ celsitudine, præclarisq; conatibus, & uera in hominum genus beneficentię sumpta. Hinc propositio est, quatenus nunc quidem de omni natura sit tractandum: & nūcupatio, hortatione ad philosophandum, & Alexandri laudibus mixta. Post, sequitur ipsum iam institutum, rerum naturę omnium nomenclatura, & recensio perpetua: nihil è tanta diuersitate mundoq; rerum, quam estimationem tacitam legentium animis relinquemus. Atque hæc hæcenus altera libelli totius pars est. Pars altera, mundi machinam quamq; maximam, & uix ulla cogitatione humana concipiendam opus, opificis comparatione in angustum iam redigit, & ab illius maiestate minutum reddit. docens, cum tale sit, tantumq; nulla prorsus illius occupatione summis æquę & infimis rebus uniuersum administrari.

ARISTOTELIS DE MVNDO LIBER, AD ALEXANDRVM REGEM MACEDONIA, Petro Alcyonio interprete.

Dicitur 40 Philosophia sæpenumero Alexander uisa est mihi res quedā sacra, & planè diuina, potissimum in ijs, quibus illa sola ad res contemplandas elata cognoscere studuit, quę in illis uerè haberentur, cumq; alij propter sublimitatem & magnitudinem ab eadem ipsa re procul recederent, illa eiusmodi negocium nihil reformidauit, nec seipsam rerum honestissimarum intelligentia indignam censuit: imò earum ipsarum disciplinam sibi ipsi cognitam, & in primis naturę suę consentaneam existimauit. Nam cum minus corpori liceret in cœlestem emigrare sedem, & relicta terra ipsum cœlum inspicere, quod olim demones Aloide facere cogitarunt, animus post mentem beneficio Philosophię duces sibi assumptam, per omnia transit, peregreq; profectus est: cumq; in uiam quandā, ex qua nullam lassitudinem sensurus foret, ingressus esset, quę locorum intervallo plurimum inter se discreta essent, cogitatione una comprehendit. Ac paruo quidem, ut arbitror, negotio ea, quibus cum naturę cognitione tenebatur, nouit, & diuina mentis acie percepit, mortalibus que prælagiuit. qua in re consultum omnibus uoluit, quoad ipsidem ipsis integrum erat, partem earum rerum liberius capere, quas preciosas ipsa possideret. Ad misericordiam igitur inducere, abiecti demissi que animi eorum, qui aut certi loci naturam, aut unius urbis situm, aut fluminis magnitudinem, aut montis

amicentiam accuratè nobis describant, quod nonnullos fecisse constat, memoria prode-
 teis tum Ossam, tum Nysam, tum specum Coryceum, & quamuis aliam rem nominatim,
 cum rerum leuissimarum admiratione obstupescit uideantur, & nomine explicationis
 rei parua sibi plurimum sumant & arrogant. quod quidem propterea ipsidem usiuenit,
 quod ad res omnino potiores contemplandas, nunquam se conuerterint: mundi inquam,
 & eorum quae in mundo maxima sunt, nam si, ut res ferebat, haec obseruassent, nihil om-
 nino studij in reliquis admirandis posuissent. imò haec ipsa omnia leuia fuissent uisa, & ad
 illorum praestantiam nulla penitus laude digna. Itaque nos etiam ipsi haec omnia scriptura
 persequemur, & quantum facultas tulerit, de iisdem ipsis ut de rebus diuinis & planè sacris,
 disputa bimus: id est de natura, de positione, de motu rei cuiusque. Nam te, ut ducem om-
 nium longè praestantissimum decet, maximarum rerum commentarios euoluere, & prae-
 sidio philosophiae munitum, nihil quod tenue sit, animo uersare, sed eiusdem philosophiae
 muneribus egregios duntaxat honestare.

Mundus igitur est coagmentatio ex caelo, terra, & reliquis rebus, quarum natura illis
 continetur. Sed aliter etiam nominari exprimiq; potest. Mundus est rerum omnium
 ordo, ornataq; descriptio, quae tum à dijs, tum per deos custodiatur. Media eiusdem mun-
 di pars, cum immota & fixa quiescat, terrae uitae datricis possessio facta est, quae quidem ho-
 spitium, & cuiuscq; animalium generis matrem se praebet. Infima pars uniuersa, & usque-
 quaque finita circumscribitur. Summa, quae eadem deorum domicilium patet, caelum
 est appellatum: quod quidem diuinorum corporum habetur plenum, quae sidera ap-
 pellare consueuimus. Idem quoque sempiterno incitatum motu, una in orbem circun-
 uentione cum his omnibus absque intermissione replicatur. Cum autem uniuersum coe-
 lum, & mundus forma sit globosa, & perenni perpetua que motione conuertatur, ut de-
 monstrauius, duo signa necessario sunt, quae omni motu carent, quaeq; è diuerso inter
 se constituta, solida, & concreta quiescunt, globum que sustinent, uelut ille qui in torno
 uersatur: atque circum eadem signa uniuersus conuertitur mundus. Itaq; in orbem is cir-
 cumfleuitur, illaq; uertices dicuntur, per quos, si conceperimus directam lineam, quem
 nonnulli Axin uocant, dimetiens mundi erit linea, quae terram tenebit mediam: uerti-
 ces autem, extrema. Sed cum duo hi uertices nullo motu cieantur, alter conspicuus sem-
 per, & illustris super caput est, qui item ad septentriones Arcticus nominatur: alter An-
 tarciticus, qui perpetuis terrae tenebris offusus, ad Austrum spectat. Naturam caeli, &
 siderum *αἰθέρα* appellamus, non quia etiam si multo igni constet, possit *αἰθέρα*, hoc est
 ardere, ut nonnulli memoriae prodiderunt, qui certè magno errore ducti rem talem
 commenti sunt, quae plurimum ab igni secreta sit, ac libera: uerum quod in orbem a-
 gitata uideatur *αἰθέρα*, id est perpetuo cursu rapi, cum & elementum à quatuor reliquis
 diuersum habeatur, & nullam fati malignitatem subeat, res que diuina planè sit. Itaq; è
 siderum, quae comprehenduntur, alia fixa cum uniuerso torquentur caelo in ipsidem rece-
 pta locis: quorum orbis medius est, qui signifer uocatur, qui que obliquus, per partes
 tamen in duodecim signorum loca distributus, per Solstitialem Brumalem que cir-
 cum ambitur. Alia cum uaga sint, profectò nec ad motum eadem celeritate, qua supe-
 riora, nec inter se similem agendum, apta sunt, sed pro diuersitate orbium diuersum, ut
 aliud eorū propius, aliud excelcius, & sublimius existat. Multitudinè quidem eorū, quae
 fixa, ab omniq; erratione libera sunt, nulla indagine cōsequi possumus, quanq; simplici to-
 tius caeli imagine motus conficiat suos. Sed uaga & errantia cum summam ad septem re-
 ducantur, totidem assignantur orbibus, ita proximo ordine dispositis, ut altior semper hu-
 milioris magnitudinem excedat, & septem illa inter se cōtenta, omnia à globo, cui inerran-
 tia adherent, omnino comprehendantur. At orbis in quo uersatur Phænon, qui etiam Sa-
 turnus dicitur, suo situ ei semper cōiungitur. Infra autem hunc Iouis, siue stella fertur, quae
 Phaeton uocatur. Huic uerò proximum inferiorem orbem tenet Pyroeis, quae stella Hercu-
 lis & Martis appellatur. Infra hanc Stilbon, quod numen Mercurij quidam uocant, cum
 non desint qui Apollinis dicant. Hoc excipit Phosphoros, quam partim stellam Veneris,
 partim Iunonis nominant. Deinde solis, citima luna, quae usq; in terram procumbit. Ae-
 there tum diuina corpora, tum conuersionis constantia & ordo cōtinetur. Post etheriam,
 eandemq; diuinam naturam, quam rato niti ordine probauimus, & neq; commutari, neq;
 affici posse, succedit natura, quae si uniuersitatem spectes, afficitur & mutatur, & (ut rem
 complectar uniuersam) mortalis est, ipsiusq; fati uim sentit. Atque huius ipsius prima
 habetur natura ea, quae tenuis ac flammulenta est, quae que ab aetheria natura propter
 eius

eius magnitudinè & in motu celeritatem fomites adipiscitur. In ea autem parte, quae mul-
 to igni tenetur, & nullo ordine cohiberi dicitur, Fulgores prosiliunt, flammæ in morem
 iaculi euiuantur, & quae trabes, & foueae crinitae dici solent, tum affixae, tum plerun-
 que restinctae uiuantur. Deinde aer suffunditur, qui quidem suapte natura multa caligi-
 ne & gelu afficitur, & ob motum splendorem simul & ardorem contrahens, magis splen-
 descit, & tepescit. In hoc nimirum, cum facultate praeditus sit patibili, & omnem in par-
 tem mutabili, nubes coguntur: imbres, niues, pruinae decidunt. Flatus uentorum, &
 uorticum, atq; etiam tonitrua, fulgura, delapsus fulminum, & immerse caliginis con-
 globationes sunt. Post hanc aeris naturam terra, & mare fixum quiescit. Terra uario stir-
 pium & animalium genere abundat, fontibusq; & fluuijs scatet, alijs quidem per terram
 sese uolutatibus, alijs uerò in mare prorumpentibus. Varietate item praedita est, quam
 infinita colorum genera, montesq; in cellissima iuga elati, & syluae materia, quae altis ra-
 dicibus nititur, densae induxerunt, & urbes amplificauerunt, quas homo animalium om-
 nium longè sapientissimus, in insulis & continenti exaedificauit. Frequens hominum
 sermo orbem terrae in insulas, & continentem diuidit, nec satis compertum habet, uni-
 uersum orbem unam planè insulam esse, quae mari circumdetur, cui Atlantici nomen
 indiderunt. Verisimile autem est, multas quoque alias sedere insulas, quae longè contra-
 rij obuersae fretis, sitae sint. aliae quidem illa ipsa maiores, sed aliae minores, quae certè
 omnes, ea una excepta, nobis minimè uisae sunt. Quod enim nostri maris insulis, si cum
 his maribus comparatur, euenit: idem quoque orbem terrae, quem incolimus, si ad ma-
 re Atlanticum respicias, euenire affirmamus. Multae etiam aliae, praeter uniuerso mari enu-
 merantur insulae. Quaedam enim magnae sunt, quae uastis circumfundantur maribus.
 Uniuersa autem humoris uis, & natura, per quosdam terre specus exstans, cum quasi per
 formationem extulisset loca ea, quae habitari dicimus, post spirabilem praecipue naturam
 constat: postquam media maximè parte mundi, terra uniuersa in infimo fixa, & compres-
 sa, tum immota, tum inconcussa, stabilisq; constitit. Et hoc quidem omne id est, quod in
 mundo infimum uocamus. Cum autem haec quinque elementa in totidem tractibus ad
 speciem rotundae figure locentur, & semper maius capax minoris sit, terra aq; & aqua aeris,
 aer ignis, ignis etheris, uniuersum constituere mundum, atque summam quidem
 partem deorum domicilium iudicauerunt: infimam animalium, quae cotidiano ortu pro-
 deant. Ac humens quidem huius pars ea est, quam fluuios, aquarum scaturigines, & ma-
 ria uocare consueuimus. arida, quam tellurem continentem, & insulas nominauimus.
 Insulae aliae ample patent, qualem uniuersum terrarum orbem diximus. aliae etiam multae
 uastis circumfusae maribus sitae sunt. aliae paruae, quae cum interno mari sparsae sint, nobis
 ex omnium numero exstant. In his, quae memoria dignae sint, ponuntur, Sicilia, Sardinia,
 Corsica, Creta, Euboea, Cyprus, Lesbos, aliae minores, quarum aliae Sporades, aliae Cyclades,
 aliae diuersis uocantur nominibus. Mare, quod extra habitabilem & cultam terram
 patet, Atlanticum uocatur. & qui nos circumfluit Oceanus, quiq; ad occidentem angusto
 admodum ore per columnas Herculis effusus, in internum mare, quasi in portum irrum-
 pit. paulum uerò in latum exspaciens refunditur uastus sinus, mutuis complexibus fun-
 gens: & alibi per angustas fauces sese patefacit, alibi se iterum latius effundit. Principio
 igitur fama celebratur, ipsum à Columnis Herculis nauigantibus bipertitò sinuari, dextror-
 sum in Syrtes, quarum alteram magnam, alteram paruam dicunt: sinistrorsum non ita
 sese in sinum colligens, tria maria constituit, Sardinium, Gallicum, Adriaticum: & post haec
 Siculum, obliquum tamè, inde Creticum, cui parte alia iungitur Aegyptium, & Pamphy-
 lium, & Syriacum: alia Aegeum, & Myrtoon. Pontus tamen his ipsis opponitur, in mul-
 tas diffusus parteis, cuius quidem inimiti recessus Meotis uocantur, sed pars que ad Helle-
 spontum exterior fertur, in Propontida coit. Ad ortum item solis Oceanus influens Indi-
 co, Persicoq; sinu patefacto, & mari rubro proximo complexo, sese aperit. In alterum ue-
 rò cornu cum per angustas & proceras ceruices porrigitur, Hyrcano, Caspioq; termina-
 to, iterum late expanditur, id autem quod ultra hoc est, altum supra Meotida paludem oc-
 cupat locum. Dein modicè ultra Scythias, & Galliam, terram lambit eam, que ad sinum
 Gallicum & columnas Herculis exposita est, extra quas Oceanus ipse terras alluit, in quo
 quidem duae amplissimae insulae cognomento Britannicae sedent, Albion, & Ierna,
 quae omnia superiorum magnitudinem excedunt, & ultra Galliam iacent, quibus qui-
 dem minores sunt, Taprobane, ultra Indos orbem terrarum obuersa: & Phebol, ita enim

490
 appellatur, in sinu Arabico sita. Item, non pauca, quamuis parua circum Britannicas & Hispaniam sunt, quae orbem hunc terrae ambiunt, quam insulam iam diximus, cuius quidem latitudo parte continentis maxima paulo minus 40. m. stad. patet, ut memoriae prodiderit qui de situ orbis accuratè scripserunt. Longitudo autem colligitur circiter 70. m. stad. ad summum. Diuiditur in Europam, Asiam, Africam. Europa ea intelligitur, cuius fines per ambitum constituantur Herculis columnae, atque ponti recessus, & mare Hyrcanum, per quod terra angusta in Pontum procurrit, nonnulli post eandem terram angustam Tanain fluium statuerunt. Asia ab eadem terra angusta, & mari Hyrcano ad alteram angustam terram pertinet, quae media inter sinum Arabicum, & internum mare iacet: contineturque ab eodem mari, & oceano circum alluente. non desunt qui à Tanai ad ostia Nili fines Asiae proferant. Africa ab angusta Arabiae terra usque ad columnas Herculis protenditur, quidam à Nilo principium sumendum censent, & Aegypti partem, quae Nili hostijs circumflua est, quidam iuris Asiae, quidam Africae faciunt: & alij eam pro insignibus habent insulis, alij semper finitimis contribuunt locis. Terrae, marisque natura, & situs, quem orbem terrae appellare consueuimus, ita propolitus sit, nunc scriptura persequemur quae in eo memoratu digna existant, quaeque opera ei adscribantur, qua institutione necessaria summatim exponuntur. Ex eodem igitur terrarum orbe duo halituum genera assidue in summum aera efferuntur, quae quidem tenuibus consistunt partibus, & omnino in aspectum non ueniunt, nisi quid eiusmodi ad orientem habeatur, talis enim generis halitus cum per fluitos, & aquarum scatebras euehantur, conspici possunt. Quae ex terra respirat, sicca & siccata est: quae ex humore, huda ac euaporosa. Ex hac concretae redduntur nebulae, rores, & gelu genera, nubes, imbres, aut nimbi, niues, grandines, ex sicca, uenti & diuersa tempestatum genera, tonitrua, fulgurationes, accensi turbines, fulmina, & caetera, quae cum hisce congnatione iunguntur. Nebula, euaporosus quidam halitus est, unde nulla mittatur aqua, quae inquam nebula crassior aere constat, sed nube rarior: concreuit uel è raritate, quae nubium initium dat, uel è reliqua eius parte. aduersa illi statuitur serenitas, quae quidem nihil aliud est, quam aer: omnes tum nebulae, tum nubes expers. Ros est humor è sudo serenoque caelo, qui concrecione sua tenui deferatur. Gelu aqua uniuersa ex puro serenoque caelo densata. Pruina ros concretus, rori pruina, ros dimidia parte congelatus, nubes euaporosa crassitudo, quae contorta hymbris producendi uim habet. humber gignitur ex compressu nubis amplioris. Differentijs totidem discrepat, quot attritus nubis, & confrictus, nam si leuis sit, tenuis admodum spargit guttas: sin uehemens, pleniores. Haec humoris genera imbres uocantur, nimbo quidem maiores, ita tamen ut assidue per terram delatae contorsiones adsint. Nix oritur per nubium coactarum percussum, quae quidem à mutatione in aquam facta, eliduntur, spumofam, albamque niuem naturam elisus facit: gelatus autem in clusi humoris, qui nondum effluxerit, aut raruerit, frigus inducit. Eadem nix si uehemens & conferta decidat, niphetos dicitur. Grando gignitur per niuem decidentem conuersam, quae pondus ex obstructu in uelociores delapsam ceperit, pro magnitudine autem percussionum quae edantur, tum maiores, tum uolentiores deturbantur. Et haec quidem res ex humentis aspiratione suapte natura decidere apta sunt, sed ex sicca ita à frigore impulsata, ut fluere possit, uentus erumpit. Et certè is nihil aliud est, quam aer multus, & confertus, qui fluat, atque ille simul spiritus etiam dicitur. Spiritus item natura animata, & foecunda nominatur, quae in animalibus & stirpibus per omnia meat, de qua ut nunc uerba faciamus, nulla praescribit necessitas. Ventos appellamus spiritus, qui in aere flant. Auras halitus, qui ex humore deferantur. Venti qui ex huda terra spirant, Apogei dicuntur: qui ex sinibus, Encolpiae. Qui ex fluuijs & paludibus afflant, proportionem illis ipsis respondent, qui autem per nubem diruptam oriuntur, & in seipsos crassitudinem dissipant, procellae uocantur: ut Exhydriae, qui cum aqua post illam repente dirupta inferuntur. Ab oriente qui continentis afflant, Vulturis uocantur, aquilones ab septentrionibus, fauonij ab occasu, austrum à meridie. Ex uulturis Caecias dicitur, qui quidem ab solstitiali ortus loco spirat, subsolanus ab aequinoctialis, Vulturinus ab hybernis. Ex obuensis Fauonij à solstitiali occasu Caurus mittitur, quem nonnulli Olympiam, nonnulli Iapyga nominant. Fauonius ab aequinoctiali, Africus ab hyberno. Ex aquilonum genere, qui Cecian consequitur, Aquilo dicitur. Septentrionarius, qui à uertice dein per meridiem spirat: Thracia, qui post Caurum, eundem nonnulli Cecian uocant. Ex austrorum genere Ausser uocatur, qui quidem ex occulto nobis uertice illatus, cum Septentrionario quasi colluctatur. Euronotus medius est inter Vulturinum & Austrum, qui uero altera ex parte loci medium

medium tenet inter Liba & Notum, id est Africum & Austrum, alijs pro Libanoto, alijs pro Libophoenice est. Ventorum etiam alij recta spirant, quales sentiuntur qui è directio ante flant, alij per flexus mittuntur, qualis Caecias, alij hyeme uigent, ut austrum, alij aestate, ut Etesiae, qui commissione tenentur eorum qui tum à septentrionibus ingruunt, tum Fauonij habentur. Orinthij uerni quidem sunt, sed Aquilonij genere. De uehementibus flatibus Catagis est spiritus, qui supernè decumbat, & quidem repente. Thyella, hoc est tempestas, uolentus est spiritus, qui repentino allidat motu. Lelaps, & Strobilus, qui de infima in summam uertitur partem. Anaphyema terrae quoque spiritus est, in excelsum sublatus per uaporem, qui uel ex alto, uel ex loco qui discesserit, erumpit. At cum circumactus magnopere torquetur, tum pro terrestri turbine accenso habetur. Qui autem spiritus in nube densa & huda tortus, & foras per se coherentes nubium obstructus discedit, sonitum magnum & crepitum edit, quem Tonitru dicunt, uel uti aqua spiritus uehementer agitata, qui in nube perfringenda ignuerit, & corruscarit, Fulgur dicitur, quod quidem tamen ante tonitru emicat, tamen post illud editur, quoniam id quod auditur, ab eo quod cernitur, suapte natura preuerti aptum est, cum alterum uel è longinquo aspiciatur, alterum postquam auribus admotum est, praesertim cum id ipsum omnia celeritate praestet sua, de signo autem id quod ualde igneum est, cum id quod magnopere stabile est, tardius in ictu ad aures peruenit, res igitur coruscans igni concepto per uim usque ad terram decurrens, fulmen uocatur, quod si dimidia parte ignescat, & alias uehemens & confertum demittatur, Turbo accensus dicitur: si omnino igni calet, Vortex, atque horum quoduis in terram decumbens: Scepton nominatur. Fulmina quoque similitudine, formaque ardenti sunt, Plolenta dicuntur: quae celeriter transcurreunt, Argete: Helicia, quae specie linearum deferuntur: Scepta, quae cunctaque ad quippiam allidunt. Eorum quoque ex aere nobis obuersantur, ut frictim haec attingantur, alia apparent, alia substant, ad alterum genus pertinent Arquus, Virge, & reliqua id genus, ad alterum fulgores, stellae, quae aut transcurreunt, aut crines passos habent, & quae his ipsis si milia sunt. Arquus est imago secuti uel solis, uel lunae in nube, quae huda & caua sit, & quae ad uisionem perpetuo extenta, quasi in speculo aspiciatur per orbis complexum. Virga est recta Arquus species. Corona item species est splendoris, qui colucens ex sidere emicet. Differt ab Arquo, quod is aduerso sole & luna apparet, illa quod nullum non sidus redimat, Fulgor autem uniuersi ignis accensio est in aere. Fulgorum alij in iaculi morem euibrantur, alij certo loco fixi permanent. Iaculatio est ignis ortus, cum ex confrictu in aere incitetur, & imaginem longitudinis ob uelocitatem reddat. Firmitas est oblonga absque impulsu intentio, & quasi sideris fluor, quod si altera parte latior explicetur, Crinita uocatur. Fulgores alij saepenumero diu quiescunt, alij continuo restinguuntur. Multa quoque alia imaginum genera licet aspiciere, faces, trabes, dolia, foueas, quae omnia id genus appellationis sortiuntur ex eiusmodi rerum similitudine, atque eorum alia ad occidentem, alia ad orientem, alia ad utranque regionem spectantur, raro ad Septentriones & Austrum, omnia tamen minus consistunt, nihil enim tale firmum semper apparuisse, literarum monumentis testatum habemus. Quae ad aerem pertinent, haec sunt.

40 Continet etiam terra in seipsa multos fontes, ut aquae, ita spiritus, & ignis, quorum alij sub terra conditi minus uidentur, cum non pauci respirent, & flatus edant, ut in Lipara, Aetna, & Aeoli insulis: qui item fontes in morem annuum saepe fluunt, & uel ignescens eijciunt ferrum: nonnulli etiam sub terra ijs proximi, ex quibus aqua scaturit, illos calfaciunt, & nunc tepidae aquarum scatebrae erumpunt, nunc feruentissimae, nunc modice temperatae, atque etiam per multa spirituum genera plerisque in locis terrae ostia patefacta sunt, quorum quidem spirituum, alij aduentanteis furore instigant, alij in ediam tolerare faciunt, alij uaticinari, ut in Delphis, & in Lebadia, alij ex toto conficiunt & perdunt, ut in Phrygia. Accidit item saepenumero, ut cognatus flatus modice temperatus, in abditos terrae meatus impulsus, & de proprijs laribus dimotus, multa quassarit loca. Nec minus frequenter magna copia extrinsecus coactus, in terrae cauernis quasi implicatus, & exitu prohibitus, uolenter terram concussit, ut erumperet, quo in tempore id euenit, quod motum terrae appellare consueuimus. Itaque alij in obliquum quatientes mucronatis angulis, Epiclinite uocantur, alij sursum & deorsum succutientes rectis angulis, quos Braetas appellant. Qui uero in cauis consistunt partibus, Chasmaticae dicuntur, qui hiatus aperiant, & terram discindunt, Rhegae nominantur. Horum quidam halitus etiam emittunt, quidam saxa, quidam lutum, quidam non ante uisos indicant fontes, quidam una agitatione labefactant & subuertunt: tales dicuntur Oste: quidam uibrant in utranque partem

inclinatio facta, & id quod tremat quassatu, dirigunt. Tales Palmatae nominantur. Con-
sternatio quae afferitur, similis est tremoris. Terrae motus aliquando in mugitus conuertun-
tur, quotiescunque terram quatunt cum sono, plerumque etiam terra sine motu mugit, cum
spiritus ad motum ciendum satis non est: implicitus autem in ea non sine uiolento impetu
frangitur. Spiritus item subeuntes in unum corpus simul coalescunt, opera humoris in ter-
ra abdit. Quaedam in mari proportione cum illis ipsis consentiunt, ut hiatus, aut disces-
siones, & proluuies, quae modo inundationem reuocant, modo effundunt, quod in Heli-
ce & Bura factum dicitur, plerumque etiam in mari ignis sufflat, fontes primum scaturiunt,
fluij erumpunt, arbores enascuntur. Vortices aquarum ad proportionem flatus accom-
modantur, quorum alij medio in mari, alij in Euripis, alij in fretis aguntur. Multe-
tiam aestus, & aquarum inundationes, & decessiones fieri dicuntur ad lunae cursum sta-
tis temporibus. Atque ut in summa rem proponam, operum similitudines non sine ratione
excitantur, elementis inter se concretis in aere, terra & mari. Ac per partes quidem
ortus efficitur, & interitus inuehitur, cum uniuersitas nec nativa, nec mortalis sit.

Atqui non defuerunt qui mirantur, quo modo si mundus ex principijs contrarijs com-
pactus & coagmentatus est, siccis, humidis, frigidis, calidis, iam pridem in interitum dela-
psus non sit, perinde, ac si qui mirarentur, qua ratione ciuitas incolum statu permaneat,
quae tamen constituta sit ex diuersis hominum generibus, egentium et diuitem, iuuenum
& senum, imbecillum & ualentum, improborum & proborum. Sed ignorant hoc maxima
admiratione dignum in ciuili concordia: quippe cum hac in re ex multis unus, ex dissimi-
libus similis efficitur status, ubi omnium rerum natura & fortuna adest. Ac forte quidem
natura ad contraria miro fertur desiderio, atque concentum ex his facit, non ut ex simili-
bus, ut cum mare foeminae continxit, certe tum non utriusque sexus prolem ad cognatae
naturae prolem aggregauit, imò non per contrarias res, sed per similes primam instituit
coniunctionem. Ars item ad imitationem naturae sese componens, hoc idem uidetur praes-
tare, nam in pictura cum naturae coloris albi, nigri, lutei, rubri confunditur, tabellae pro-
positis exemplaribus similes redduntur. In musica cum soni acuti, graues, stabiles, breues
diuersis in uocibus miscentur, unus perficitur concentus. Grammaticae cum ex literis par-
tim uocalibus, partim mutis concretionem quandam effecisset, ab ipsidem uniuersam dedu-
xit artem. Atque hoc idem est, quod etiam apud Heraclitum reperitur, qui obscuri cogno-
men meruit, si inter se, nquit, crispa & recta, utile & inutile, consonum & absonum con-
iunxeris, ex uniuersis unum, ex uno uniuersa prodibunt. Ita rerum omnium constitutio-
nem, caeli inquam & terrae uniuersae mundi concretionem principiorum maxime contra-
riorum uno exornauit atque instruxit concentu. uis enim quaedam per omnia dimanans
& transiens, siccitatem humori, calorem frigori, leue graui, commistum & rectum rotun-
do, terramque omnem, mare, aethera, solem, lunam, & uniuersum exornauit coelum, cum
mundum fabricata esset ex diuersis & nullo pacto immixtibus, aere, terra, igni, aqua, &
imagine una, quae globos comprehendit, atque etiam maxime contrarias naturas in eo ad mu-
tuam coegit conuenientiam, & per haec salutem peperit uniuerso, cuius quidem causa est
elementorum consensus, & quasi mutua conspiratio, huius autem aequa partitio & quae-
dam plane facultas, qua nihil aliud alio praestat. grauis enim equalem habent renisum le-
uium, & calida aliorum, quando natura exemplo maiorum doceat aequabilitatem ad con-
seruandam concordiam mirabiliter esse accommodatam. concordia uero est omnium pa-
rentis, atque adeo pulcherrimi mundi. Et quae nam quae natura praestantior hac fuerit: si par-
tem dederis, illius nimirum pars erit: id autem quod pulchrum est, totum illius cognomi-
ne est: atque id quod dispositum & constans habetur, ab ipso mundo ornari dicitur. Quid
item singulare unquam poterit aequari caelesti ordini, & uolubilitati: cum sidera & sol &
luna conuertantur exactissima norma de alio in aliud seculum. Quae enim unquam talis
erit certa constantia, qualem pulchra tempora, eademque rerum omnium procreatrix ser-
uant: certo ordine estatem, hyemem, noctes diesque in exitum mensis & anni reuocantia,
Quae etiam ipse ille mundus amplitudine est summus, motu incitatissimus, splendore ful-
gentissimus, nec uetustescens, nec occidens unquam. Idem genera animalium aquatiliam,
pedestrium, & uolucrum distinxit, & suis ipsius conuersionibus uiuendi tempora prescri-
psit. Huius quidem beneficio uniuersa animalia tum spiranti, tum animantur, huius est,
quod rerum nouitates admirationem parientes ratio certoque ordine perficiantur. Cum ue-
ro cuiusque generis uenti agitent, & coelitus flumina decidant, & rapide tempestates effun-
dantur, ac propterea huius exprimitur, igneum emicet ac diffusetur, nimirum mundus
uni-

uniuersum ipsum inter sese consentire facit, & recte omnia constituit. Terra multiplici fa-
rorum genere uirens, & scatebris aquarum affluens, & uestigijs animalium pressa certis tem-
poribus omnia procreando, alendo & suscipiendo, & infinita rerum genera & opera pro-
ducendo, naturam nihil uetustescens aequae custodit, quanquam terrae motionibus concutitur,
& profluuie obruatur, & per partes exuratur. Cōstat enim haec omnia ab honesta re & bo-
na emanantia, salutem ei praestare sempiternam, atque cum eadem ipsa terra concutitur, spiritus illapsi
excurrunt, per dirupta & hiantia loca exhalantes, ut paulo ante memorauimus. Pluujs item
aquis munda facta, quicquid pestilens est, eluitur. Auris etiam afflata, partes quae abditiores
sunt, quaeque supra eam existant, puriores euadunt, & integriores. Atqui flammam etiam id
quod multo gelu coactum est, plenum reddunt: gelu autem genera flamas remittunt, & per par-
tes, alia gignuntur, alia uirent, alia occidunt. Et rerum quidem ortus ipsos adstringunt occa-
sus, occidens autem ortus leuioribus efficitur: una uero ex omnibus parts salus propagatur,
cum res illae aduerso, eodemque mutuo conatu confliscuntur, & modo superantes, modo su-
perate, uniuersum in omnium seculorum posteritatem ab interitu uindictent. Reliquum
est, ut summam differamus de causa, quae omnia continet, eadem disputandi ratione ser-
uata, quam in alijs secuti sumus, nam quasi flagitium esset in disputatione rerum mundi, non
accurata quidem, sed tanquam disciplina per formulam tradita, praeterire id quod summum in
mundo habetur. Itaque uetus fama est, & quidem hereditaria mortalium omnium, uniuersa a
Deo, & per Deum nobis esse constituta. Nec uero ulla natura per se sufficit orbata salute,
quam ille ferat: quapropter ueteres nonnulli adducti sunt, ut dicerent haec omnia deorum esse
plena, id est quae oculis obuerfantur, quae fama & auditione accipiuntur, quae denique omni
alio sensu comprehenduntur, cum uerba eiusmodi accommodent, quae diuinam quidem potestati
conueniant, sed ab illius natura longe aliena sint. Deus enim sine dubio seruator omnium
est, & parens eorum quae in mundo conficiantur: non quod labores sustineat, quales animal,
quod quidem in opere uersatur, & deinde labore deficit: sed quod uiribus utatur indefectis,
quarum beneficio assequitur, quae procul etiam amandata uideatur. Itaque ipse ille Deus sum-
mam & principem adeptus est sedem: atque ob eam rem sublimis appellationem meruit, resi-
detque (ut poeta ait) summum in uertice uniuersi caeli. Proximum corpus uirtute eiusdem in pri-
mo fruitur: deinde id quod consequitur, eademque dispositionis ratio in omnibus usque ad
nostra loca seruatur. Quocirca terra, & quae in terra habentur, cum maxime distent a diuinam
utilitatis gratia, infirma, & nulla conciliatione, aut societate coniuncta sunt: imò uero multis
in perturbationibus uersari uidentur. Sed tamen quatenus diuinum numen ad omnia transi-
re aptum est, & nostra aequae succedunt, quae autem supra nos continentur, pro ratione propin-
quitate aut longinquitate illius, maiorem aut minorem capiunt utilitatem. Itaque rectius est
iudicare, quod etiam conueniens, & Deo maxime decorum intelligitur, in caelo uirtutem esse
constitutam, & plurimum remotis, ut uno uerbo rem absoluam, & omnibus in uniuersum
salutem afferre, quam penetrare, & eo frequenter accedere, ubi nec honeste, nec libe-
raliter ipsa per se conficeret, quae apud nos essent. Hoc etiam minus conuenit hominum
duci, ut uilissimo cuique negotio conficiendo praesit: exercitus inquam imperatori, uel ciuitatis
principi, uel patri familiaris, cum oportuerit stragulum illigare, & alio sordidore fungi mur-
nere. Quod etiam in locis, quae imperio magni Persarum Regis parent, non uilissimum ali-
quod mancipium fecerit: sed proponatur augusta, ut referunt, species Cambyse, uel Xerxae,
uel Darij, quae ad summam uenerandam maiestatis amplitudinem ornata sit. Nam fama ce-
lebrantur illi uel in Susis, uel in Ecbatanis commorari nemini uili, admirandam quandam re-
giam incolentes, quae quidem auro sit illustris, & electo ac ebore fulgeat, nec desint fores
multae, & continua: uestibula ite magno passuum numero inter se disiuncta, ualuis aeneis,
magnisque parietibus firmanur. Atque hunc apparatus extram ornatiorem reddunt primores
homines, magna florentes existimatione, quorum alij ipsum regem stipant, ut satellites & mi-
nistri: alij septorum custodes, ianitores, & exploratores dicuntur, ita ut Rex ipse dominus &
deus appellatus omnia uideat, omnia audiat. Praeter hos alij constituuntur, Quaestores, uel
Diribitores potius, praefecti bellorum, ac uenationum, & qui praesunt accipiendis muneribus,
quique reliqua curant negotia, ut usus postulat. Vniuersum autem imperium Asiae, ab occi-
dente Helleponto, ab oriente Indis terminatum, gerendum susceperunt duces, praesides, re-
ges, serui magni Regis, qui a pedibus de die sunt, exploratores, nuntij, excubatores, specula-
rum custodes. Talis est mundus, potissimum quotiescunque e speculis uicissim ignem alij alijs
esserunt ex ultimis imperij finibus usque ad Sus, & Ecbatana, ut eodem die rex omnia quae
in Asia gerantur, cognoscat, ac propterea existimare debemus, magni regis praestantiam ad
Tt

omnia continentis Dei maiestatem tanto minus perfectā esse, quanto illa est, si conferatur cum imbecillo & nequissimo homine. Quapropter si nihil ad decus eius pertineret se Xerxen uideri, & omnia prestare, & quaecumque uoluerit conficere, rebusque gerendis praesesse, multo magis illiberale hoc ipsi Deo fuerit; immo grauius, & decentius existimabimus, ipsum constitutum esse summo in loco, & uirtutem eius per uniuersum orbem diffundi, solem & lunam uersare, & caelum totum conuerrere, auctoremque esse salutis rerum, quae terra contineantur. Nihil enim opus est illi excogitatis machinationibus, & aliorum ministerio; quod tamen nostri ordinis principibus euenit, qui quidem propter imbecillitatem uirium, multorum desiderant auxilia. immo uero id ipsum maxime diuinum erat, ut comode, simplici que motu multiplicia rerum genera perficeret. Nos secus, quam magnorum operum artifices, qui unius instrumenti impulsu multa, uariaque opera dissoluunt. Ita etiam qui chordis ductis rerum imagines diuersas ante oculos ponunt, postquam unam duxerint chordam, faciunt ut & ceruices animalis, & manus, & humeri, & oculi moueantur: interdum etiam uniuersi corporis partes apta moderatione idem praestant. Nec aliter natura diuina de simplici quodam rei primae motu uirtutem proximis largitur, atque de ijs iterum ad remotiora, quoad per uniuersum transeat; aliud enim ab alio motum, & hoc rursus aliud uidetur agitare cum mundo. Et cum omnia suo quodque apparatu instructum opere fungantur, non una eademque uia ad id patet omnibus, sed diuersa, & aliquando contraria. Atqui cum prima admodum ciendum quasi remissio praestaretur, uelut si ex uase simul aut pilam, aut tesseram, aut conum, aut cylindrum eieceris, nimirum quoduis eorum pro forma, qua conditum est, mouebitur: aut sane si pariter aquatile animal, aut terrestre, aut uolucres, ex sinu effuderis, certe perspicuum omnibus erit, natatili saltando in suum contendere locum; terrestre suos mores & leges serpendo sequi; aerium ex terra sublatum uolatu praepes abire, cum princeps causa cuique generi propriam & suam reddat felicitatem. Eadem uel in mundo probatur ratio: cum enim simplex uniuersi caeli conuersio die atque nocte terminetur, diuersae omnium rerum traiectiones conficiuntur. Et quamuis unius globi complexu contineantur, alia tamen celerius, alia tardius mouentur pro magnitudine intervallo, & sui cuiusque habitus. Luna enim mense accretionem suscipiens, & diminutionem, ad defectum perpetuus proprium lustrat orbem. Sol anno uertente, Phosphoros, id est lucifer, & qui Mercurius dicitur, pari Solis tempore cursus conficiunt suos. Illorum 30 spacio Pyroeis duplo maiore, huius ipsius Iupiter secuplo; inferioris autem Saturnus summus duplo semis. Sed cum unus fiat concentus ex omnibus quae in caelo concinunt, & concurrunt, ex uno constituitur, & in unum desinit. Vniuersum autem recte *νοσμήν*, hoc est ornatum, non *ἀνοσμήν*, hoc est ornatus defectum appellaueris. Et quemadmodum in canentium conuentibus, cum praecentor auspicatur, conuentus omnis concinit uirorum & foeminarum diuersis uocibus, acutis & grauius quae suauem unum & modulatum pariant sonum: ita de Deo, qui uniuersi procuracionem habet, sentiendum est. Sidera enim, & uniuersum caelum perpetuo motu conuertitur ab eo, qui princeps omnium suo nomine appellatur, ex motu quem instituit. Verum sol omnia cernens duos ingressus persequitur, altero diei & noctis tempora praestituens ortu & occasu, altero quatuor anni tempora reuocans: ultro quidem septentrionalis proficiscens, sed retrò australis. Imbres pro tempore oriuntur, & uenti & rores concrescunt, atque etiam opera conficiuntur in partibus omnibus mundum continentibus ob principem generationis causam. Haec sequuntur fluuiorum eruptiones, maris tumores, arborum pullulationes, fructuum maturitates, animalium semina, nutritio omnium, actio, uigor, & diminutio, cum & suus cuiusque habitus & praeparatio ad id, ut diximus, adsumendum afferat maximum. Itaque cum omnium auctor & dux, qui quidem sola ratione cernitur, signum dederit naturae, quae inter caelum & terram defertur, uniuersa tum in orbibus tum in finibus suis motu cietur perpetuo, nunc sese occultans, nunc sese aperiens infinitis rerum generibus detectis, & iterum obiectis, quae quidem ab uno emanarunt principio. Quod factum non dissimile est ijs quae belli tempore acciderent solent, ut enim clasicum quis cecinerit, militum alius percepto sono scutum capit, alius thorace uestitur, alius ocreis uel galea uel amplo balteo se munit, alius equo aptat frenam, alius currum conscendit, alius signum ex tessera dat. Iam uero qui turmam praefert, confestim ad eam se confert: qui instruendo ordini, munus obit suum. Eques ad cornu procedit, leuis armaturae miles ad suum contendit locum. Omnia in unius legati potestate sunt, quae tamen ex praescripto Imperatoris, penes quem summa rei est, administrantur. Eodem sane modo de uniuerso cogitandum est nam cum omnia ab una ui dirigantur, quae cuique

prae-

praecipua sunt, & propria conficiuntur: atque eadem ipsa uis nec apparet, nec sui uiuendi copiam facit, quod quidem nec illam quin agat, impedit, nec assensionem nostram ab ea ipsa re cohibet. Anima enim, cuius beneficio uiuimus, & urbes & domos possidemus, quamquam sub aspectum non cadat, officijs tamen sese aspiciendam praebet, cum omnia uitae ornamenta ab ea excogitata & disposita sint, & mirabiliter contineantur. Terrae arationes, & sationes, artis commenta, seruandarum legum ratio, reipublicae decora, populige, longinqua bella, pax. Haec de Deo etiam cogitanda sunt: qui quidem uiribus acerrimus est, specie eximius, uita immortalis, uirtute praestantissimus. Quare cum uniuersa mortali naturae minus cernatur, ex ipsis nimirum operibus satis perspicitur, nam omnes aëris, terrae, aquae res, Dei opera dicere poteris: Dei inquam, qui mundum continet, ex quo (ut naturae interpretis Empedocles cecinit)

Omnia quae fuerant, quae sunt, quaeque ipsa sequentur,

Plantarum genus, atque hominum generosa propago,

Atque ferae, uolucres, pisces in fluctibus alti.

Uidetur etiam optimè, quamquam parua sit res, mundus comparari posse cum lapillis, qui umbilici dicuntur, in fornicibus: hi enim medij collocati, si utriusque partis dispositionem consideres, quodam quasi concentu & ordine omnem fornicis faciem seruant immotam. Fertur etiam statuarius Phidia, cum in arce Athenarum simulachrum Palladis dicaturus esset, in medio clypeo suam ipsius faciem effinxisse, & tam exacto, abstrusoque artificio in statuam inclusisse, & conformasse, ut si quis eam eradere, tollereque uoluisset, uniuersum statuae habitum necessario peruersurus & labefecturus esset. Hac eadem ratione Deus in mundo est, cum rerum omnium concentum contineat, earumque ipsarum salutem praestet: sed non medius est, ubi terra & turbidus iste locus, uerum summus praestit, & purus in puro consistit loco, quem rite *ὀψωνίον*, hoc est caelum appellamus: *ὀψωνίον* inquam, quod super *ὀψωνίον*, id est montes existat. Olympion, quia torus splendeat, & omnis nubis ac inordinatae motionis expers sit, non tamen apud nos per tempestates, & uentorum uim eiusmodi habetur, id, quod etiam de re superiore Poeta Homerus inquit,

Apparet Diuum numen, sedesque quiete,

Quas neque concutiunt uenti, nec nubila nimbis

Aspergunt, neque nix acri concreta pruina

Canas cadens uiolat, semperque innubilis aether

Integrit, & largo diffusus lumine ridet.

Ad stipulatur etiam uiuētes omnes, quippe qui Deo summum attribuunt locum, omnes enim deprecantur ad caelum manus tollimus. Recte etiam hac ipsa ratione illud pronunciatum est, Iupiter obtinuit caelum altis nubibus exstans.

Propterea quae praestantissima etiam sensibus obuerrantur, eundem tenent locum, Sidera, Sol, & Luna. Coelestia enim sola perpetuum, suumque seruantia ordinem, magno ornatu disposita sunt, & nunquam variantur: cuius quidem naturae terrena expertia agnoscuntur, quando quidem haec omnia cum facile mutantur, magnopere variantur, & afficiuntur.

nam uiolenti motus non pauca terrae loca interruperunt, discedereque fecerunt. Hymbrum etiam uis repente effusa profluuium egit, fluctuum cursus & recurus, plerumque continentem mare, & mare continentem reddiderunt. Tempestates & uortices aliquando urbes totas euerterunt. Exustiones & flammæ aliae caelitus ante delapsae, ut aiunt Phaethontis tempore, ad occidentem solem regiones totas combusserunt; aliae ab occidente ex ipsa terra eruperunt, ut in Aetna, fornacibus diruptis, quae per terram more magni lapidis deuolute sunt. Quo in periculo piū genus hominum, quod egregie diuinum coluit numen, magnos suae pietatis fructus percepit, nam ab impetu illaesi relicti sunt, quoniam parentes senectute affectos humeris gestassent suis, illosque incolumis praestitissent. Cum autem praeter illos tantam ignis flumen laberetur, diuisum est, & rem unam huc, alteram illuc conuertit, atque iuuenes una cum parentibus illaesos, tutosque praestitit. Ad summam, quod in nauis gubernator, in curru auriga, in choro praecentor, in ciuitate lex, in exercitu imperator, hoc idem in mundo est Deus: nisi quod illis ipsis principatus laboriosus, perturbatus, & anxius est; Deo autem expers omnis molestia, laboris, nullamque corpori afferens imbecillitatem. Nam cum in re immobili colloccetur, omnia quod uult mouet, arbitraturque suo in diuersis rerum generibus & naturis uersat, ut in ciuitate: lex quae quidem cum in animis hominum, qui eam seruant, sit immobilis, omnem rem publicam temperat, & moderatur: eamque seruaturi magistratus in suggestus prodeunt, legum conditores sua conscendunt tribunalia, concionatores & consiliarij in accom-

Tt 2

modatum ueniunt confessum. Alius in Prytaneum contendit, ut uictus cotidiani copias accipiat: alius ad iudices, ut defendat: alius in uincula conijcitur, ut pereat. Epulae quoque dantur statis temporibus, & annui celebrantur conuentus, Dijs sacra obeuntur, cultus in Heroas, & inferiae manibus dantur. Atque cum alia ab alijs uel ex unius iussu, uel ex constanti libertate obeantur, quae recte instituta sunt, conseruantur:

Urbes simul suffitibus totae scitent, Simulque cantu personant, & luctibus.

Ita existimandum de magna urbe: de mundo hoc loquor. Deus enim lex est aequabiliter in nos fusa, nec correctionem, nec transpositionem ullam recipiens, praestantior & firmitior ijs omnibus, ut existimo, quae in tabulis descriptae continentur. Cum autem extra omnem motum, & quidem recte ducis fungatur officio, totus coeli ac terrae moderator in opere est, qui etiam in naturas omnes per sua semina, quae in stirpes & animalia communiter & separatim effundit, partitus est. Vites enim & palmae, persae, dulces ficus, & oleae, ut poeta ait, & illa omnino, quae tamen si steriles uiuunt, alios tamen ex se praebent usus, platani, pini, bui, &

Quales Alnus, populus, & bene odora cupressus. Item quae autumnno fructus ferunt fructus, cum alias aegre seruari possint, Punica, tum pirus, & malus pulcherrima fructu.

Animalium alia fera, alia cicura sunt, alia in aere, alia in terra, alia in aqua pascentia gignuntur, & uiuent, & occidunt, diuinis parentia decretis, nam serpente quodque per terram pascitur, ut ait Heraclitus. Cum autem sit unus, multis signatur nominibus: quippe qui nomina fortitur ex ipsis operibus, quibus maxime utitur. Vocant ipsum Ζην, hoc est uiuificum, & Αθη, hoc est Iouem, alternis utentes nominibus, ut uel eum designemus, per quem uiuamus, Saturni, temporisque appellatio eidem ipsi redditur, quod ex seculo sine carente in aliud regat. Praesens fulgurum, tonitruum, sereni iudicij caeli, aetheris, fulminum, hymbrium: fructuum, urbiu, diei natalis, ualli, concordiae, patriae, societatis, amicitiae, hospitalitatis, militis, tropaeorum, expiationis, astutiae insectationis, placationis, leporis, partim ab ijs uocatur, partim ab eorum ipsorum communione, quod etiam poetae canunt. Recte quoque dicitur salutis & libertatis auctor, & (ut generatim rem proponam) caelestis, & terrenus, uniuersae naturae, ac fortunae cognominis est: quippe cum auctor sit rerum omnium: qua propter quae in carmine apud Orpheum sunt, admodum scite referuntur. Nec uero putauerim aliud necessitatem dici debere, quam hunc ipsum, immobilem inquam statum. Himarmenen uocant, id est fatum, ab ἄρμη, hoc est connectere, & procedere sine impedimento. Pepromenen, a πρὸ πρῶτου, id est circumscripti omnia: & quia nihil in rerum natura sit, quod in infinitum excurrat. Moeran, id est parcam, a μετρίῳ, hoc est partitam esse. Nemelin a facta unicuique dianemeli, id est, distributione. Adrastrin, quia causa sit immutabilis secundum naturam. Aelan dicunt, ut αἰὲς ὄσσην, hoc est, semper statum obtinentem suum. Parce item pensa in hoc neant: siquidem tres enumerantur, pro ratione temporum partitae. Pensi enim fusus modo perfectus, modo uersatur. Dispositae sunt per tempora, ut praeterito una adscribatur, quae Atropos dicitur, quoniam praeterita omnia incommutabilia sunt. Futuro Lachesis: omnia enim naturali terminantur exitu. Instanti Clotho: quippe quae conficiat, & sua cuique neat. Fili autem recte, & ordine ducitur: haec omnia nihil aliud sunt, nisi Deus, ut apud Platonem est diuinitus scriptum. Itaque Deus, ut ueteri fama celebratur, cum principium, finem, & media rerum omnium teneat, recta penetrat, secundum naturam ingrediens. Ad illum ipsum comes adiuncta est Uitis, quae diuinae legis praeuaticatores uindicat. cuius sane, qui beatus & felix futurus est, iam inde a primis uitae rudimentis particeps fuit.

LIBRI DE MUNDO FINIS.

IN MECHANICA EISAGOGE, PER ANGLVM POLITIANVM.

Mechanicae quidem, ut Heron Pappusque declarant, altera pars rationalis est, quae numerorum, mensurarum, siderum, naturaeque rationibus perficitur: altera χεραργικη, cui uel maxime artes illae, arariae, edificationis, materiariae, picturaeque adnunculantur. Huius autem partes, manganaria, per quam pondera immensa, minima uel tolluntur in altum: συζωνοποιητικη, quae facile aquas antlijs extrahit: σφραγοποιητικη, quae bellis accommodata instrumenta fabricatur, arietes, testudines, turres ambulatores, helepolis, sambucis, exostras,

exostras, tollentes, & quaecumque graeco uocabulo πολεμικη uocantur, tormentorumque uaria genera, quae libris Aetheni, Bitonis, Heronis, Pappi, Philonis, Apollodori continentur, ut Latinos omiserim. Mox & quae θεωρητικη, cuius exempla sunt hydraulica organa, quaeque per se uentorum flatu resonant: quod uas ἀναρῶμετρον uocabant: & quod uoces autem uariarum exprimit: & quod indidem merum, mox dilutum uinum, mox aquam calidam, mox frigidam, copia seruauit: uicissim fundit. & siphones extinguendis incendijs & medicinales cucurbitulae sine ministerio cutem praehendentes, & pila sponte saltantes, & lucerna suas ipsa producentis stupas, & animal quod a fructore dum secatur in mensa bibit interim, crepitumque suo quodam & uoce stitenti representat imaginem: milleque alia id genus quae breuitatis studio praeterimus. Haec igitur ut in capita quaedam conferantur, aut ponderibus utitur, & spiritu, quorum praeponderatio mouet, equilibrium sibi, sicuti etiam Timeus definit: aut neruis & funiculis animatos quasi tractus ac motus imitatur: aut circa illa quae subnatet aquis, aut item circa aquarum uertitur horologia: quorum quidem generum primum docet in Pneumaticis Heron, alterum idem in Automatis & Ζυγijs, quartum rursus in Hydrijs, tertium uero in Ochumenis Archimedes. Est in eadem Mechanicae serie, quae centrobarica pars dicitur, ex qua reliquae pendere dicuntur: & sphaeropoeia, qualis illa Archimedeae, Claudiani laudata uersibus. Suppledit eadem architecturae quoque scissorias, tractiles & spirituales machinas.

ARISTOTELIS STAGIRITAE QUESTIONES MECHANICAE, NICOLAO LEONICENO INTERPRETE.

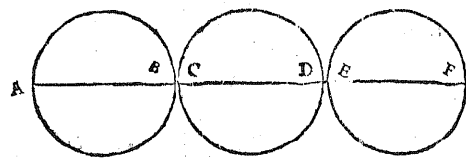
Miraculo sunt ea quidem, quae natura contingunt, quorum ignorantur causae: illa uero, quae praeter naturam, quaecumque ad hominum utilitatem arte fiunt. In multis enim natura ei quod nobis usui esse potest, contrarium facit. Natura etenim eundem semper habet modum, & simpliciter: utile autem multifariam commutatur: quando igitur quippiam praeter naturam oportuerit facere, difficultate sua haelitationem praestat, arteque in diget. Quam ob rem eam artis partem, quae huiusmodi succurrit difficultatibus, Mechanicam appellamus, quemadmodum enim Antipho scribit poeta, sic se res habet, arte enim superamus ea, a quibus natura uincimur. Huiusmodi autem in quibus & minora superant maiora, & quaecumque momentum paruum habent, magna mouent pondera: & omnia ferè illa quae Mechanica nuncupamus problemata. Sunt autem haec neque naturalibus omnino quaestionibus eadem, neque seiugata ualde uerum mathematicarum contemplationum naturaliumque communia.

De numero autem eorum quae hoc in genere dubitantur, illa esse dicuntur, quae circa uectem fiunt: absurdum enim esse uidetur, magnum moueri pondus ab exigua uirtute, cum pluri praesertim pondere: quod enim sine uecte quispiam mouere non potest, id ipsum ponderis citius mouet uectis ad illud pondus adiungens. Omnium autem huiusmodi causa principium habet circulus. Istud uero ratione contingit: ex admirabili etenim mirandum accidere quippiam, non est absurdum. Maxime autem est admirandum simul contraria fieri. Circulus uero ex huiusmodi est constitutus. Statim ex commoto effectus est, & manente, quorum natura ad se inuicem est contraria, quam ob rem isthaec cernentes, minus admirari conuenit contingentes in illo contrarietates. In primis enim lineae illi quae circuli orbem amplectitur, nullam habenti latitudinem, contraria quodammodo inesse apparent, concauum scilicet, & curuum: haec autem eo a se inuicem distant modo, quo magnum & paruum: illorum etenim mediū est aequale, horum uero rectum: quapropter cum ad se inuicem commutantur, illa quidem prius aequalia fieri necesse est, quam extremorum utrumlibet: lineam uero, rectam, quando ex curva concaua, aut ex huiusmodi rursus curva fit & circularis. Vnum quidem igitur istuc absurdum inest circulo. Alterum autem, quod simul contrarijs mouetur motionibus: simul enim ad anteriorem mouetur locum, & ad posteriorem. Et ea quae circulum describit linea, eodem se habet modo. Ex quo enim incipit loco illius extremum, ad eundem rursus redit: illa enim continuo commota, extremum rursus efficitur primum: quam ob rem manifestum quod inde mutatum est: quapropter (ut dictum est prius) non est inconueniens ipsum miraculorum omnium esse principium. Ea igitur quae circa libram fiunt, ad circulum referuntur: quae uero circa uectem, ad ipsam libram: alia autem ferè omnia, quae circa mechanicas sunt motiones,

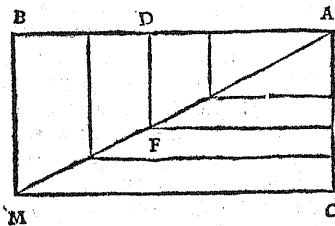
Circuli simul duobus contrarijs mouerimotibus.

ad uertem. Præterea etiam, quoniam unica existente, quæ ex centro est linea, nullum aliud alij, quæ in illa sunt punctorum æqua uelocitate feratur, sed citius semper quod à manente termino est remotius, pleraque miraculorum accidunt in circuli motionibus: de quibus in ijs quæ posthac adducentur quæstionibus erit manifestum.

Quoniam autem secundum contrarias simul motiones mouetur circulus, & alterum quidem diametri extremum, ubi A, in antè mouetur: alterum uerò, ubi B, ad retro, efficiunt nonnulli ut ab unica motione multi contrariò simul moueantur circuli: quemadmodum sunt illi quos in locis proponunt sacris, æneos & fereos fabricantes orbiculos. Si enim AB circulum alter contigerit circulus, in quo CD: mota circuli, in quo AB, diametro in antè, mouebitur CD ad retro, diametro circuli ubi est A, circa idem mota. In contrarium igitur mouebitur circulus, ubi CD, ad illum ubi AB. Et rursus ipse contiguus, ubi EF, in contrarium sibi ipsi mouebit, propter eandem causam. Eodem etiam modo si plures fuerint, idem facient uno solo commoto. Hanc igitur in circulo existentem animaduertentes naturam architecti, instrumentum fabricant celantes principium, ut machinæ solum manifestum sit illud, quod admirationem præstat, causa uerò lateat.

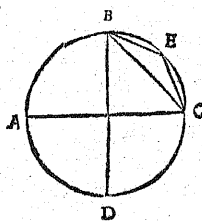

In primis igitur, quæ accidunt circa libram, dubitare faciunt, quam nam ob causam exactiores minoribus maiores sunt libræ. huius autem rei principium est, quamobrem in ipso circulo quæ plus à centro distat linea, eadem uel commota citius feratur, quam illa quæ minus distat. Citius enim bifariam dicitur. Siue enim in minori tempore æqualem pertransit locum, citius fecisse dicimus: seu in æquali maiorem. Maior autem in æquali tempore maiorem describit circulum, qui enim extrâ est, maior eo qui intus est. Horum autem causa, quoniam duas fertur lationes ea quæ circulum describit linea, quandoquidem igitur in proportione fertur aliqua id quod fertur, super rectam ferri necesse: & hæc diameter efficitur figuræ, quam faciunt illæ quæ in huiusmodi proportione coaptantur lineæ. Sit enim proportio secundum quam latum fertur, quam habet AB ad AC, & A quidem feratur uersus B, AB uerò subterferatur uersus MC, latum autem sit A quidem ad D, ubi autem est AB, uersus E. Quoniam igitur lationis erat proportio, quam AB habet ad AC, necesse est, & AD ad AE hanc habere proportionem. Simile igitur est proportione paruum quadrilaterum maiori: quamobrem & eadem illorum est diameter: & A erit ad F. Eodem etiam ostendetur modo, ubicunque latio deprehendatur. Semper enim supra diametrum erit. Manifestum igitur, quod id quod secundum diametrum duabus fertur lationibus, necessariò secundum laterum proportionem fertur. Si enim secundum aliam quampiam, non feratur secundum diametrum. Si autem in nulla feratur proportio secundum duas lationes nullo in tempore, rectam esse lationem est impossibile. Sit enim recta: Posita igitur hac pro diametro, & circum repletis lateribus, illud quod fertur, secundum laterum proportionem ferri necesse est. hoc enim demonstratū est prius. Non igitur recta efficiet, id quod secundum nullam proportionem in nullo fertur tempore.

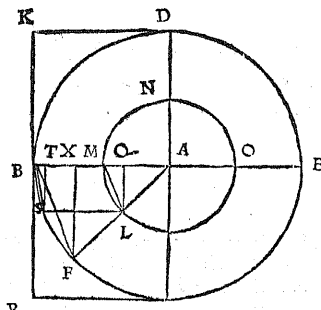
Hoc usq; ad id, re. † Si autem secundum quampiam feratur proportionem, & in tempore quoquam, hoc Per ea quæ re= necesse est tempus rectam esse lationem, per ea quæ retrò sunt dicta sunt, etc. Quamobrem circulare est id, quod secundum nullam proportionem nullo in tempore duas fertur lationes.

Quod quidem igitur ea quæ circulum describit, duas simul fertur lationes, manifestū est cum ex istis, tum quia secundum rectam lata, ad perpendicularum peruenit, ut sit rursus ipsa à centro perpendicularum. Sit circulus ABCD, extremum ubi est B, feratur ad ipsum D, peruenit sanè aliquando ad ipsum C. Si quidem igitur in pro-

in proportione feratur, quam habet BE, EC: fertur utiq; secundum diametrum, ubi BC. Nunc autem quoniam in nulla proportione, in circumferentia certè fertur ubi BEC.

Si autem duobus ab eadem potentia latis, hoc quidè plus repellatur, illud uerò minus, rationi consentaneum est tardius moueri id quod plus repellitur, eo quod repellitur minus: quod uidetur accidere maiori & minori illarum quæ ex centro circulos describunt: Quoniam enim propius est manenti, eius quæ minor est, extremum, quam id quod est maioris, ueluti retractū in contrarium ad mediū, tardius fertur minoris extremum. Omni quidem igitur circulum describenti istuc accidit: ferturq; eam quæ secundum naturam est lationem, secundum circumferentiam illam uerò quæ præter naturam, in transversum, & secundum centrum: maiorem autem semper eam quæ præter naturam est, ipsa minor fertur, quia enim centro est uicinior, quod retrahit, uincitur magis. Quod autem magis, quod præter naturam est, mouetur ipsa minor, quam maior illarum, quæ ex centro circulos describunt, ex ijs est manifestū. Sit circulus, ubi BCDE: & alter in hoc minor, ubi MNOP, circa idem centrum A, & projiciantur diametri in magno quidè, in quibus CDBE, in minori uerò ipsæ MO, NP, & altera parte longius quadratū suppleatur DKRC.

si quidem AB circulum describens, ad id peruenit unde est egressa, manifestū est quod ad ipsam fertur AB. Similiter etiam AM ad ipsam AM perueniet. Tardius autè fertur AM, quam AB, quemadmodum dictum est: quia maior sit repulso, & magis retrahitur AM. Ducatur igitur ipsa ALF, & ab ipso L perpendicularum ad ipsam AB, ipsa LQ in minore circulo. Et rursus ab L ducatur iuxta AB, LS, & ST, ad ipsam AB perpendicularum, & ipsa FX. Ipsa igitur ubi sunt ST, & LQ, æquales: ipsa ergo BT minor est, quam MQ, æquales enim rectæ lineæ in æqualibus coniectæ circulis perpendicularares diametro, minorem diametri rescant sectionem in maioribus circulis. Est autem ipsa ST æqualis ipsi LQ. In quanto autem tempore ipsa AL ipsam ML lata est, in tanto temporis spacio in maiori circulo maiorem, quam sit BS, latum erit extremum ipsius BA.

Latio quidem igitur secundum naturam æqualis: ea autem quæ præter naturam est minor, uidelicet BT, quam MQ. Oportet autem proportionabiliter esse, sicut quod est secundum naturam, ad id quod est secundum naturam: ita quod est præter naturam, ad id quod est præter naturam.

Maiorem igitur circumferentiam pertransiit, quam sit ipsa SB. Necesse autem est ipsam FB in hoc tempore pertransisse. Hic enim erit quando proportionabiliter utrinque accidit quod est præter naturam, ad id quod est secundum naturam. Si igitur maius est, quod est secundum naturam in maiori: & quod est præter naturam, magis utiq; hic coincidet uno modo: ita quod B sit latum per ipsam BF in tanto tempore, in quo M punctum per ipsam ML. Hic enim secundum naturam quidem signo B sit XF. Est enim ab ipso F perpendicularum. Præter naturam uerò ad ipsam XB. Est autem quemadmodum FX ad XB, sic LQ ad MQ. Manifestum autem, si coniunguntur ab ipsa B M ad FL.

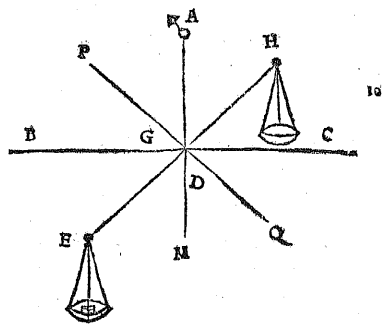
Si autem minor aut maior quam sit FB erit, illa quam latum est B, non similiter erit: neque proportionabile in utrisque quod est secundum naturam, ad id quod est præter naturam. Quam igitur ob causam ab eadem potentia celerius fertur id quod plus à centro distat punctum, ex ijs quæ dicta sunt, est manifestum.

QVÆSTIONES.

CVr autem maiores libræ exactiores sunt minoribus, palam est ex ijs. Spartum enim fit centrum: id namq; manet, quod autem libræ utrinq; est, exeuntes à centro. Ab eodem igitur pondere citius moueri necesse est extremum libræ, quo plus à sparto discesserit. Et nonnulla quidem in paruis libris imposita non manifesta sensui sunt pondera: in magnis autem manifesta. Nihil enim prohibet minorem moueri magnitudinem, quam ut uisioni sit manifesta. In magna autem libra idem pondus uisibile efficit magnitudo. Quædam uerò manifesta quidem sunt in utrisque, sed multo magis in minoribus, quoniam multo maior inclinatio sit magnitudo ab eodem pondere in maioribus. quamobrem

machinantur ij qui purpuram uendunt, ut pendendo defraudent, tum ad medium spartum non ponentes, tum plumbum in alterutram libe partem infundentes, aut ligni quod ad radicem uergebat, in eam quam defferri uolunt partem constituentes: aut si nodum habuerit, ligni enim grauior illa est pars, in qua est radix, nodus uero radix quadam est.

II Cur siquidem sursum fuerit spartum, quando deorsum lato pondere quispiam id amouet, rursus ascendit libra: si autem deorsum constitutum fuerit, non ascendit, sed manet? An quia sursum quidem sparto existente, plus librae extra perpendicularum sit: spartum enim est perpendicularum: quare necesse est deorsum ferri id quod plus est, donec ascendat, quae bifariam libram diuidit, ad ipsum perpendicularum, cum onus incumbat ad librae partem sursum raptam. Sit libra recta ubi B C, spartum autem A D. Hoc igitur deorsum proiecto perpendicularum erit, ubi A D M. Si igitur in ipso B ponatur onus, B quidem erit ubi E, C autem ubi H, quamobrem ea quae bifariam libram secat, primo quidem erit D M ipsius perpendiculari: incumbente autem onere erit D G, quare librae ipsius, ubi E H, quod extra perpendicularum est A M, ubi est P Q, maius est dimidio. Si igitur amouetur onus ab ipso E, necesse est deorsum ferri H, minus enim est E. Si quidem igitur sursum habuerit spartum, rursus propter hoc ascendit libra. Si autem deorsum fuerit id quod substat, contrarium facit. Plus enim dimidio fit librae, quae deorsum est pars, quam quod perpendicularum secet: quapropter non ascendit. Eleuata enim pars leuior est. Sit libra recta ubi N G: perpendicularum autem K L M. Bifariam igitur secatur K G. Imposito autem onere in ipso N, erit quidem N ubi O, ipsum autem G ubi R, K L autem ubi L P. Quare maius est K O, quam L R, ipso P K L. Et ablato igitur onere, necesse est manere, incumbit enim ceu onus excessus medietatis eius ubi est F.

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

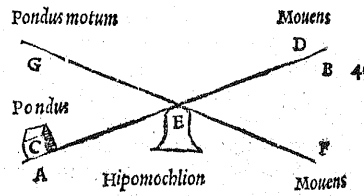
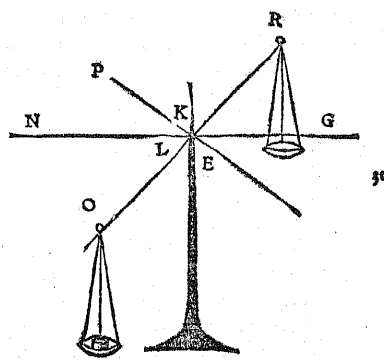
91

92

93

94

95

III Cur exiguae uires (quemadmodum a principio dictum est) uecte, magna mouent pondera, uectis insuper onus accipientes? cum facilius sit, minorem mouere grauitate: minor autem est sine uecte, an quoniam ipse uectis est in causa libra existens, spartum inferne habens, in inaequalia diuisa, hypomochlion enim est spartum, ambo nancq; stant ut centrum, quoniam autem ab aequali pondere celerius mouetur maior earum quae a centro sunt: duo uero pondera, quod mouet, & quod mouetur: quod igitur motum pondus ad mouens, longitudo patitur ad longitudinem, semper autem quanto ab hypomochlio distabit magis, tanto facilius mouebit. Causa autem est, quae retro commemorata est: quoniam quae plus a centro distat, maiorem describit circulum: quare ab eadem potentia plus separabitur mouens illud, quod plus ab hypomochlio distabit. Sit uectis ubi A B, pondus ubi C, quod mouet autem ubi D, hypomochlion ubi E, quod autem ubi est D, mouens ubi F, motum autem ubi C, pondus, ubi G.

Cur ij qui in nauis medio sunt remiges, maximè nauem mouent? an quia remus uectis est, hypomochlion autem sit scalmus: stat enim ille: pondus uero mare est, quod propellit remus: uectis autem mouens ipse est remex. Sæper autem plus mouet ponderis, quanto magis ab hypomochlio distabit quicunq; id mouet, maior enim ita fit, quae ex centro. Scalmus autem hypomochlion existens, centrū est. In medio autem nauis plurimū remi intus est: illa enim parte latissima est nauis: quare maior utrinq; remi pars utrorūq; nauis parietū intrinsecus est. Mouet autem nauis, quoniam appellente ad mare remo, extremū illius quod intus est, in ante promouet, nauem ue-

uem uero scalmio alligatam simul promoueri contingit, quod remi extremū, ubi enim plurimum maris diuidit remus, eo maximè propelli necesse est, plurimū autem diuidit, ubi pars plurima remi a scalmio est. Et eam ob causam remiges, qui in media sunt nauis, mouet illam maximè. Maxima enim remi pars a scalmio in nauis medio intus est.

Cur paruum existens gubernaculum, & in extremo nauigio, tantas habet uires, ut ab exiguo remone: & ab hominis unius uiribus alioquin modicè utētis, magnæ nauigiorum moueantur moles? an quoniam gubernaculum uectis est, onus autem mare, gubernator uero mouens est? Non autem secundū latitudinem, ueluti remus, mare accipit gubernaculum: non enim in ante nauigium mouet, sed ipsum commotum mare accipiens inclinatur obliquè. Quoniam enim pondus est mare, contrario innixum modo nauem inclinatur. Hypomochlion enim in contrarium uersatur: mare uero anterius, & illud exterius: illud autem sequitur nauis, quoniam illi est alligata. Et remus quidem secundum latitudinem onus propellens, & ab eodem repulsus, in rectum propellit: gubernaculum autem ut obliquum iacet, hincinde in obliquū motionem facit. In extremo autem, & non in medio iacet, quoniam mouenti facillimum est ab extremo motum mouere. Prima enim pars celerrimè fertur: & quoniam quemadmodum in ijs quae feruntur, in fine deficit latitudo, sic ipsius continui in fine imbecillissima est latitudo. Imbecillissima autem ad expellendum est facilis. Propter hæc igitur in puppi gubernaculum ponitur: nec minus, quoniam parua ibi motione facta, multo maius interuallum fit in ultimo. Quia equalis angulus semper maiorem spectat: tantoq; magis, quanto maiores fuerint illae quae continent. Ex ijs etiam manifestum est, quam ob causam magis in contrarium procedit nauigium, quam remi ipsius palmula. eadem enim magnitudo iisdem mota uiribus, in aere plus quam in aqua progreditur. Sit enim A B remus, C uero scalmus. A autem in nauigio sit remi principium, B uero in mari palmula. Si igitur A ubi D translaturum est, non erit B ubi E, æqualis enim B E ipsi A D, æquale igitur translaturum erit, sed erat minus: erit igitur ubi est F, minor enim B F ipsa A D, quare ipsa G F, ipsa D G. Similes enim sunt trianguli. Stans autem erit medium, ubi est C. In contrarium enim ipsi quod in mari est, extremo uidelicet B procedit, ubi extremū in nauigio est A. Non procederet autem ubi est D, nisi commoueretur nauigium, & eo transferretur, ubi remi est principium. Id ipsum etiam facit gubernaculum, nisi quod (ut dictum est retro) nihil nauigio ad id quod in ante est confert, sed solum puppim in obliquum pellit, ubi quicunq; fuerit: in contrarium enim eo modo uergit prora. Vbi igitur applicatum est gubernaculum, id oportet rei motæ ceu quoddam intelligere medium: & quemadmodum scalmus remo. Medium autem procedit secundum quod gubernaculum transfertur. Si quidem introrsus agit, & puppis eo transfertur: prora uero ad contrarium uergit. In eodem enim existente prora, totum transfertur nauigium.

Cur quanto antenna sublimior fuerit, iisdem uelis, & uento eodem celerius feruntur nauigia? An quia malus quidem sit uectis, hypomochlion uero, mali sedes in qua collocatur: pondus autem, quod moueri debet, ipsum nauigium: mouens uero is qui uela tendit spiritus? Si igitur quanto remotius fuerit hypomochlion, facilius eadem potentia & citius idem mouet pondus, altius certe sublata antenna uelum a mali sede quae hypomochlion est, remotius faciens, id efficiet.

Cur quando ex puppi nauigare uoluerint, non flante ex puppi uento, uel quidē partem, quae ad gubernatorē uergit, constringunt: illa uero quae prora uersus est, pedē faciētes relaxant? An quia retrahere quidē multo existēte uento gubernaculū non potest: pauco autē potest, quae constringit? Propellit quidē igitur ipse uetus: in puppim uero illū

uem uero scalmio alligatam simul promoueri contingit, quod remi extremū, ubi enim plurimum maris diuidit remus, eo maximè propelli necesse est, plurimū autem diuidit, ubi pars plurima remi a scalmio est. Et eam ob causam remiges, qui in media sunt nauis, mouet illam maximè. Maxima enim remi pars a scalmio in nauis medio intus est.

Cur paruum existens gubernaculum, & in extremo nauigio, tantas habet uires, ut ab exiguo remone: & ab hominis unius uiribus alioquin modicè utētis, magnæ nauigiorum moueantur moles? an quoniam gubernaculum uectis est, onus autem mare, gubernator uero mouens est? Non autem secundū latitudinem, ueluti remus, mare accipit gubernaculum: non enim in ante nauigium mouet, sed ipsum commotum mare accipiens inclinatur obliquè. Quoniam enim pondus est mare, contrario innixum modo nauem inclinatur. Hypomochlion enim in contrarium uersatur: mare uero anterius, & illud exterius: illud autem sequitur nauis, quoniam illi est alligata. Et remus quidem secundum latitudinem onus propellens, & ab eodem repulsus, in rectum propellit: gubernaculum autem ut obliquum iacet, hincinde in obliquū motionem facit. In extremo autem, & non in medio iacet, quoniam mouenti facillimum est ab extremo motum mouere. Prima enim pars celerrimè fertur: & quoniam quemadmodum in ijs quae feruntur, in fine deficit latitudo, sic ipsius continui in fine imbecillissima est latitudo. Imbecillissima autem ad expellendum est facilis. Propter hæc igitur in puppi gubernaculum ponitur: nec minus, quoniam parua ibi motione facta, multo maius interuallum fit in ultimo. Quia equalis angulus semper maiorem spectat: tantoq; magis, quanto maiores fuerint illae quae continent. Ex ijs etiam manifestum est, quam ob causam magis in contrarium procedit nauigium, quam remi ipsius palmula. eadem enim magnitudo iisdem mota uiribus, in aere plus quam in aqua progreditur. Sit enim A B remus, C uero scalmus. A autem in nauigio sit remi principium, B uero in mari palmula. Si igitur A ubi D translaturum est, non erit B ubi E, æqualis enim B E ipsi A D, æquale igitur translaturum erit, sed erat minus: erit igitur ubi est F, minor enim B F ipsa A D, quare ipsa G F, ipsa D G. Similes enim sunt trianguli. Stans autem erit medium, ubi est C. In contrarium enim ipsi quod in mari est, extremo uidelicet B procedit, ubi extremū in nauigio est A. Non procederet autem ubi est D, nisi commoueretur nauigium, & eo transferretur, ubi remi est principium. Id ipsum etiam facit gubernaculum, nisi quod (ut dictum est retro) nihil nauigio ad id quod in ante est confert, sed solum puppim in obliquum pellit, ubi quicunq; fuerit: in contrarium enim eo modo uergit prora. Vbi igitur applicatum est gubernaculum, id oportet rei motæ ceu quoddam intelligere medium: & quemadmodum scalmus remo. Medium autem procedit secundum quod gubernaculum transfertur. Si quidem introrsus agit, & puppis eo transfertur: prora uero ad contrarium uergit. In eodem enim existente prora, totum transfertur nauigium.

Cur quanto antenna sublimior fuerit, iisdem uelis, & uento eodem celerius feruntur nauigia? An quia malus quidem sit uectis, hypomochlion uero, mali sedes in qua collocatur: pondus autem, quod moueri debet, ipsum nauigium: mouens uero is qui uela tendit spiritus? Si igitur quanto remotius fuerit hypomochlion, facilius eadem potentia & citius idem mouet pondus, altius certe sublata antenna uelum a mali sede quae hypomochlion est, remotius faciens, id efficiet.

Cur quando ex puppi nauigare uoluerint, non flante ex puppi uento, uel quidē partem, quae ad gubernatorē uergit, constringunt: illa uero quae prora uersus est, pedē faciētes relaxant? An quia retrahere quidē multo existēte uento gubernaculū non potest: pauco autē potest, quae constringit? Propellit quidē igitur ipse uetus: in puppim uero illū

uem uero scalmio alligatam simul promoueri contingit, quod remi extremū, ubi enim plurimum maris diuidit remus, eo maximè propelli necesse est, plurimū autem diuidit, ubi pars plurima remi a scalmio est. Et eam ob causam remiges, qui in media sunt nauis, mouet illam maximè. Maxima enim remi pars a scalmio in nauis medio intus est.

Cur paruum existens gubernaculum, & in extremo nauigio, tantas habet uires, ut ab exiguo remone: & ab hominis unius uiribus alioquin modicè utētis, magnæ nauigiorum moueantur moles? an quoniam gubernaculum uectis est, onus autem mare, gubernator uero mouens est? Non autem secundū latitudinem, ueluti remus, mare accipit gubernaculum: non enim in ante nauigium mouet, sed ipsum commotum mare accipiens inclinatur obliquè. Quoniam enim pondus est mare, contrario innixum modo nauem inclinatur. Hypomochlion enim in contrarium uersatur: mare uero anterius, & illud exterius: illud autem sequitur nauis, quoniam illi est alligata. Et remus quidem secundum latitudinem onus propellens, & ab eodem repulsus, in rectum propellit: gubernaculum autem ut obliquum iacet, hincinde in obliquū motionem facit. In extremo autem, & non in medio iacet, quoniam mouenti facillimum est ab extremo motum mouere. Prima enim pars celerrimè fertur: & quoniam quemadmodum in ijs quae feruntur, in fine deficit latitudo, sic ipsius continui in fine imbecillissima est latitudo. Imbecillissima autem ad expellendum est facilis. Propter hæc igitur in puppi gubernaculum ponitur: nec minus, quoniam parua ibi motione facta, multo maius interuallum fit in ultimo. Quia equalis angulus semper maiorem spectat: tantoq; magis, quanto maiores fuerint illae quae continent. Ex ijs etiam manifestum est, quam ob causam magis in contrarium procedit nauigium, quam remi ipsius palmula. eadem enim magnitudo iisdem mota uiribus, in aere plus quam in aqua progreditur. Sit enim A B remus, C uero scalmus. A autem in nauigio sit remi principium, B uero in mari palmula. Si igitur A ubi D translaturum est, non erit B ubi E, æqualis enim B E ipsi A D, æquale igitur translaturum erit, sed erat minus: erit igitur ubi est F, minor enim B F ipsa A D, quare ipsa G F, ipsa D G. Similes enim sunt trianguli. Stans autem erit medium, ubi est C. In contrarium enim ipsi quod in mari est, extremo uidelicet B procedit, ubi extremū in nauigio est A. Non procederet autem ubi est D, nisi commoueretur nauigium, & eo transferretur, ubi remi est principium. Id ipsum etiam facit gubernaculum, nisi quod (ut dictum est retro) nihil nauigio ad id quod in ante est confert, sed solum puppim in obliquum pellit, ubi quicunq; fuerit: in contrarium enim eo modo uergit prora. Vbi igitur applicatum est gubernaculum, id oportet rei motæ ceu quoddam intelligere medium: & quemadmodum scalmus remo. Medium autem procedit secundum quod gubernaculum transfertur. Si quidem introrsus agit, & puppis eo transfertur: prora uero ad contrarium uergit. In eodem enim existente prora, totum transfertur nauigium.

Cur quanto antenna sublimior fuerit, iisdem uelis, & uento eodem celerius feruntur nauigia? An quia malus quidem sit uectis, hypomochlion uero, mali sedes in qua collocatur: pondus autem, quod moueri debet, ipsum nauigium: mouens uero is qui uela tendit spiritus? Si igitur quanto remotius fuerit hypomochlion, facilius eadem potentia & citius idem mouet pondus, altius certe sublata antenna uelum a mali sede quae hypomochlion est, remotius faciens, id efficiet.

Cur quando ex puppi nauigare uoluerint, non flante ex puppi uento, uel quidē partem, quae ad gubernatorē uergit, constringunt: illa uero quae prora uersus est, pedē faciētes relaxant? An quia retrahere quidē multo existēte uento gubernaculū non potest: pauco autē potest, quae constringit? Propellit quidē igitur ipse uetus: in puppim uero illū

uem uero scalmio alligatam simul promoueri contingit, quod remi extremū, ubi enim plurimum maris diuidit remus, eo maximè propelli necesse est, plurimū autem diuidit, ubi pars plurima remi a scalmio est. Et eam ob causam remiges, qui in media sunt nauis, mouet illam maximè. Maxima enim remi pars a scalmio in nauis medio intus est.

Cur paruum existens gubernaculum, & in extremo nauigio, tantas habet uires, ut ab exiguo remone: & ab hominis unius uiribus alioquin modicè utētis, magnæ nauigiorum moueantur moles? an quoniam gubernaculum uectis est, onus autem mare, gubernator uero mouens est? Non autem secundū latitudinem, ueluti remus, mare accipit gubernaculum: non enim in ante nauigium mouet, sed ipsum commotum mare accipiens inclinatur obliquè. Quoniam enim pondus est mare, contrario innixum modo nauem inclinatur. Hypomochlion enim in contrarium uersatur: mare uero anterius, & illud exterius: illud autem sequitur nauis, quoniam illi est alligata. Et remus quidem secundum latitudinem onus propellens, & ab eodem repulsus, in rectum propellit: gubernaculum autem ut obliquum iacet, hincinde in obliquū motionem facit. In extremo autem, & non in medio iacet, quoniam mouenti facillimum est ab extremo motum mouere. Prima enim pars celerrimè fertur: & quoniam quemadmodum in ijs quae feruntur, in fine deficit latitudo, sic ipsius continui in fine imbecillissima est latitudo. Imbecillissima autem ad expellendum est facilis. Propter hæc igitur in puppi gubernaculum ponitur: nec minus, quoniam parua ibi motione facta, multo maius interuallum fit in ultimo. Quia equalis angulus semper maiorem spectat: tantoq; magis, quanto maiores fuerint illae quae continent. Ex ijs etiam manifestum est, quam ob causam magis in contrarium procedit nauigium, quam remi ipsius palmula. eadem enim magnitudo iisdem mota uiribus, in aere plus quam in aqua progreditur. Sit enim A B remus, C uero scalmus. A autem in nauigio sit remi principium, B uero in mari palmula. Si igitur A ubi D translaturum est, non erit B ubi E, æqualis enim B E ipsi A D, æquale igitur translaturum erit, sed erat minus: erit igitur ubi est F, minor enim B F ipsa A D, quare ipsa G F, ipsa D G. Similes enim sunt trianguli. Stans autem erit medium, ubi est C. In contrarium enim ipsi quod in mari est, extremo uidelicet B procedit, ubi extremū in nauigio est A. Non procederet autem ubi est D, nisi commoueretur nauigium, & eo transferretur, ubi remi est principium. Id ipsum etiam facit gubernaculum, nisi quod (ut dictum est retro) nihil nauigio ad id quod in ante est confert, sed solum puppim in obliquum pellit, ubi quicunq; fuerit: in contrarium enim eo modo uergit prora. Vbi igitur applicatum est gubernaculum, id oportet rei motæ ceu quoddam intelligere medium: & quemadmodum scalmus remo. Medium autem procedit secundum quod gubernaculum transfertur. Si quidem introrsus agit, & puppis eo transfertur: prora uero ad contrarium uergit. In eodem enim existente prora, totum transfertur nauigium.

Cur quanto antenna sublimior fuerit, iisdem uelis, & uento eodem celerius feruntur nauigia? An quia malus quidem sit uectis, hypomochlion uero, mali sedes in qua collocatur: pondus autem, quod moueri debet, ipsum nauigium: mouens uero is qui uela tendit spiritus? Si igitur quanto remotius fuerit hypomochlion, facilius eadem potentia & citius idem mouet pondus, altius certe sublata antenna uelum a mali sede quae hypomochlion est, remotius faciens, id efficiet.

Cur quando ex puppi nauigare uoluerint, non flante ex puppi uento, uel quidē partem, quae ad gubernatorē uergit, constringunt: illa uero quae prora uersus est, pedē faciētes relaxant? An quia retrahere quidē multo existēte uento gubernaculū non potest: pauco autē potest, quae constringit? Propellit quidē igitur ipse uetus: in puppim uero illū

uem uero scalmio alligatam simul promoueri contingit, quod remi extremū, ubi enim plurimum maris diuidit remus, eo maximè propelli necesse est, plurimū autem diuidit, ubi pars plurima remi a scalmio est. Et eam ob causam remiges, qui in media sunt nauis, mouet illam maximè. Maxima enim remi pars a scalmio in nauis medio intus est.

Cur paruum existens gubernaculum, & in extremo nauigio, tantas habet uires, ut ab exiguo remone: & ab hominis unius uiribus alioquin modicè utētis, magnæ nauigiorum moueantur moles? an quoniam gubernaculum uectis est, onus autem mare, gubernator uero mouens est? Non autem secundū latitudinem, ueluti remus, mare accipit gubernaculum: non enim in ante nauigium mouet, sed ipsum commotum mare accipiens inclinatur obliquè. Quoniam enim pondus est mare, contrario innixum modo nauem inclinatur. Hypomochlion enim in contrarium uersatur: mare uero anterius, & illud exterius: illud autem sequitur nauis, quoniam illi est alligata. Et remus quidem secundum latitudinem onus propellens, & ab eodem repulsus, in rectum propellit: gubernaculum autem ut obliquum iacet, hincinde in obliquū motionem facit. In extremo autem, & non in medio iacet, quoniam mouenti facillimum est ab extremo motum mouere. Prima enim pars celerrimè fertur: & quoniam quemadmodum in ijs quae feruntur, in fine deficit latitudo, sic ipsius continui in fine imbecillissima est latitudo. Imbecillissima autem ad expellendum est facilis. Propter hæc igitur in puppi gubernaculum ponitur: nec minus, quoniam parua ibi motione facta, multo maius interuallum fit in ultimo. Quia equalis angulus semper maiorem spectat: tantoq; magis, quanto maiores fuerint illae quae continent. Ex ijs etiam manifestum est, quam ob causam magis in contrarium procedit nauigium, quam remi ipsius palmula. eadem enim magnitudo iisdem mota uiribus, in aere plus quam in aqua progreditur. Sit enim A B remus, C uero scalmus. A autem in nauigio sit remi principium, B uero in mari palmula. Si igitur A ubi D translaturum est, non erit B ubi E, æqualis enim B E ipsi A D, æquale igitur translaturum erit, sed erat minus: erit igitur ubi est F, minor enim B F ipsa A D, quare ipsa G F, ipsa D G. Similes enim sunt trianguli. Stans autem erit medium, ubi est C. In contrarium enim ipsi quod in mari est, extremo uidelicet B procedit, ubi extremū in nauigio est A. Non procederet autem ubi est D, nisi commoueretur nauigium, & eo transferretur, ubi remi est principium. Id ipsum etiam facit gubernaculum, nisi quod (ut dictum est retro) nihil nauigio ad id quod in ante est confert, sed solum puppim in obliquum pellit, ubi quicunq; fuerit: in contrarium enim eo modo uergit prora. Vbi igitur applicatum est gubernaculum, id oportet rei motæ ceu quoddam intelligere medium: & quemadmodum scalmus remo. Medium autem procedit secundum quod gubernaculum transfertur. Si quidem introrsus agit, & puppis eo transfertur: prora uero ad contrarium uergit. In eodem enim existente prora, totum transfertur nauigium.

Cur quanto antenna sublimior fuerit, iisdem uelis, & uento eodem celerius feruntur nauigia? An quia malus quidem sit uectis, hypomochlion uero, mali sedes in qua collocatur: pondus autem, quod moueri debet, ipsum nauigium: mouens uero is qui uela tendit spiritus? Si igitur quanto remotius fuerit hypomochlion, facilius eadem potentia & citius idem mouet pondus, altius certe sublata antenna uelum a mali sede quae hypomochlion est, remotius faciens, id efficiet.

Cur quando ex puppi nauigare uoluerint, non flante ex puppi uento, uel quidē partem, quae ad gubernatorē uergit, constringunt: illa uero quae prora uersus est, pedē faciētes relaxant? An quia retrahere quidē multo existēte uento gubernaculū non potest: pauco autē potest, quae constringit? Propellit quidē igitur ipse uetus: in puppim uero illū

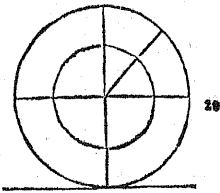
uem uero scalmio alligatam simul promoueri contingit, quod remi extremū, ubi enim plurimum maris diuidit remus, eo maximè propelli necesse est, plurimū autem diuidit, ubi pars plurima remi a scalmio est. Et eam ob causam remiges, qui in media sunt nauis, mouet illam maximè. Maxima enim remi pars a scalmio in nauis medio intus est.

Cur paruum existens gubernaculum, & in extremo nauigio, tantas habet uires, ut ab exiguo remone: & ab hominis unius uiribus alioquin modicè utētis, magnæ nauigiorum moueantur moles? an quoniam gubernaculum uectis est, onus autem mare, gubernator uero mouens est? Non autem secundū latitudinem, ueluti remus, mare accipit gubernaculum: non enim in ante nauigium mouet, sed ipsum commotum mare accipiens inclinatur obliquè. Quoniam enim pondus est mare, contrario innixum modo nauem inclinatur. Hypomochlion enim in contrarium uersatur: mare uero anterius, & illud exterius: illud autem sequitur nauis, quoniam illi est alligata. Et remus quidem secundum latitudinem onus propellens, & ab eodem repulsus, in rectum propellit: gubernaculum autem ut obliquum iacet, hincinde in obliquū motionem facit. In extremo autem, & non in medio iacet, quoniam mouenti facillimum est ab extremo motum mouere. Prima enim pars celerrimè fertur: & quoniam quemadmodum in ijs quae feruntur, in fine deficit latitudo, sic ipsius continui in fine imbecillissima est latitudo. Imbecillissima autem ad expellendum est facilis. Propter hæc igitur in puppi gubernaculum ponitur: nec minus, quoniam parua ibi motione facta, multo maius interuallum fit in ultimo. Quia equalis angulus semper maiorem spectat: tantoq; magis, quanto maiores fuerint illae quae continent. Ex ijs etiam manifestum est, quam ob causam magis in contrarium procedit nauigium, quam remi ipsius palmula. eadem enim magnitudo iisdem mota uiribus, in aere plus quam in aqua progreditur. Sit enim A B remus, C uero scalmus. A autem in nauigio sit remi principium, B uero in mari palmula. Si igitur A ubi D translaturum est, non erit B ubi E, æqualis enim B E ipsi A D, æquale igitur translaturum erit, sed erat minus: erit igitur ubi est F, minor enim B F ipsa A D, quare ipsa G F, ipsa D G. Similes enim sunt trianguli. Stans autem erit medium, ubi est C. In contrarium enim ipsi quod in mari est, extremo uidelicet B procedit, ubi extremū in nauigio est A. Non procederet autem ubi est D, nisi commoueretur nauigium, & eo transferretur, ubi remi est principium. Id ipsum etiam facit gubernaculum, nisi quod (ut dictum est retro) nihil nauigio

30
constituit gubernaculum retrahens, & mare compellens: simul & nauæ ipsi cum vento contendunt: in contrariam enim se reclinant partem.

Cur ex figurarum genere quæcunq; rotundæ sunt & circinatæ, facilius mouentur? Tri-
fariam autem circulum rotari contingit, aut enim secundum absidem centro simul moto,
quemadmodum palustri uertitur rota: aut circa manens centrum, ueluti trochleæ stante cen-
tro, aut in pavimento manente centro, sicut figuli rota conuertitur: an celerrima quidem
huiusmodi sunt, quoniam parua sui parte planum contingunt, ueluti circulus secundum
punctum, quoniam non offensat: a terra enim semotus est angulus. Præterea etiam cui
obuiam sunt corpori, id rursus secundum pusillum tangunt. Si autem rectilineum esset,
rectitudine sua multum plani contingeret. Ad hæc, quod nutat pondus, eod motor mouet.

10
Cum igitur ad rectum super plano circuli fuerit diameter, planum secundum punctum con-
tingente circulo æquale utrinq; pondus determinat diameter. Cum autem mouetur, plus
illico, ad quod mouetur, ceu inde nutas, ab impellente facilius in ante mouetur: quod enim
unumquodq; uergit, mouetur ex facili. Si quidem difficulter ad contrarium nutus sui mo-
uetur modum, Præterea nonnulli attumant quod circuli linea in
perpeti uersatur motu, quemadmodum manentia propter con-
trariū nixum manent: sicut maioribus contingit circulis ad mino-
res. Celerius enim ab æquali mouentur potentia maiore circuli,
mouentq; onera, quoniam circuli maioris angulus ad minoris
angulum circuli nutum habet quendam: & sicut diameter ad dia-
metrum, ita maior circulus ad minorem, infiniti autem sunt mi-
nores. Si autem ad alterum nutum habet circulus, similiter est be-
ne mobilis. Et aliam sanè habet inclinationem circulus, & ea quæ
à circulo mouentur, licet planitiem abside non contingat, sed aut
iuxta planitiem, aut ueluti trocleæ. Etenim hoc se habentes modo facillimè mouentur, &
onera commouent. An non quia parua sui portione cum tangit, tum offensat circulus, sed
aliam ob causam? ea autem est, quæ dicta est prius, quod circulus scilicet ex duabus effectus
est latioribus: quam ob rem illarum altera pro nutu semper habet, & ueluti continuo mo-
tum illum mouent quicunq; mouent, quando secundum circumferentiam illum moue-
runt: latam enim ipsam mouent. Eam quidem igitur quæ in obliquū est motionem, ipsum
impellit mouens: secundum uero illam quæ super diametrum est, seipsum mouet circulus.

IX Cur ea quæ per maiores circulos tolluntur & trahuntur, facilius & citius moueri cōtin-
git, ueluti maioribus trocleis quàm minoribus, & scythalis similiter? An quoniam quanto
maior fuerit illa quæ à centro est, in equali tēpore maius mouetur spatium? Quamobrè equa-
li inexistēte onere, idem faciet: quemadmodum diximus maiores libras minoribus exactio-
res esse. Spartū enim in illis centrū est: libræ autē utrinq; partes, quæ ex cētro sunt, existunt.

X Cur facilius quando sine pondere est, mouetur libra, quàm cum pondus habet? Simi-
litq; modo rota, et huiusmodi quippiam, quod grauius quidem est, maius autem minore &
leuiore? An quia non solum in contrarium, quod graue est, sed in obliquum etiam difficul-
ter mouetur? In contrarium enim ei ad quod uergit onus, mouere difficile est: quod autem
uergit, est facile: in obliquum autem haudquaquam uergit.

XI Cur super scythalas facilius portantur onera, quàm super currus, cum tamen ij magnas
habeant rotas, illæ uerò pusillas? An quoniam in scythalis nulla est offensatio, in curribus au-
tem axis est, ad quem offensant. Desuper enim illum premunt, & à lateribus, quod autem
est in scythalis, ad isthæc duo mouetur, & infernè substrato spacio, & onere superimposito.
In utrisq; enim ijs reuoluitur locus circulus, & motus impellitur.

XII Cur longius feruntur missilia funda, quàm manu missa, cum alioquin protector manu
magis pondus comprehendat, quàm cum illud suspendit? Præterea sic quidem duo mouet
pōdera, fundæ uidelicet, & missilis: illo autē modo solū missile. An quia in funda quidem
commotum missile funditor proijcit? Fundam enim circulo subinde rotans, id iaculatur:
ex manu autem, à quiete est inicitū, omnia autem cum in motu sunt, quàm cum quiescunt,
facilius mouentur. An & eam ob causam est: sed nec minus etiam, quia in fundæ usu ma-
nus quidem fit centrum, funda uerò quod à centro exit? Quanto autem productius fuerit
id quod à centro est, tantū citius mouet. Iactus autē qui manu fit, fundæ respectu breuis est.

XIII Cur circa idem iugum maiores collopes facilius, quàm minores mouentur: & item suc-
culæ quæ graciliores sunt, ab eadē uī, q̄ crassiores? An quia succula quidē & iugū centrum
est: prominētes autē longitudines, eæ quæ sunt à cētro? Celerius autē & plus mouetur quæ
maiorum

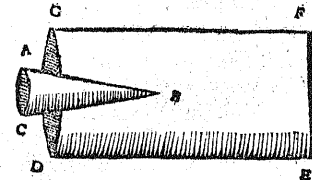
maiorum sunt circulorum, ab eadem uī, quàm quæ minorū: ab eadem etiam uī plus tranf-
fertur id extremum, quod longius à centro distat. Quam ob rem ad iugum quidem instrū-
menta faciūt collopes, quibus facilius uersant: in gracilibus autem succulis plus fit id quod
extra lignum est: hoc autem id efficitur, quod à centro exit.

Cur eiusdem magnitudinis lignum facilius genu frangitur, si quispiam æquè diductis
manibus extrema comprehendens fregerit, quàm si iuxta genu: & si terræ illud applicans
pede superimposito, manu longè diducta confregerit, quàm propè? An quia ibi quidem
genu centrum est, hic uerò ipse pes. Quanto autem remotius à centro, fuerit facilius moue-
tur quodcunq;. Moueri autem quod frangitur, necesse est.

10 Cur eæ quæ circa littora appellantur crocæ, rotunda sunt figura, cum alioquin à prin-
cipio ex magnis sint lapidibus, ostreis uē? An quia ea quæ plus recedunt à medio in mo-
tionibus, feruntur celerius? Medium enim fit centrum: interuallum uerò, ea quæ à centro.
Semper autem maior ab æquali motione maiorem describit circulum. Quod autem ma-
ius in æquali pertransit tempore, celerius fertur. Quæ autem celerius ex æquali feruntur
spacio, uehementius impetunt, quæ autem magis impetunt, impetuntur & magis, quam
ob rem ea quæ plus à medio distant, confringi necesse est: id autem cum patiantur, rotun-
da fieri est necessarium. Crocis autem propter maris motum, quoniam simul cum illo agi-
tantur, in perpeti esse accidit motione, eoque uersatas modo semper offensare, id autem ipsis
maximè extremis contingere partibus est necesse.

10 Cur quanto longiora sunt ligna, tanto imbecilliora sunt: & si tollantur, inflectuntur
magis: tametsi quod breue quidem est, ceu bicubitum, fuerit tenuē: quod uerò cubitorum
centum, crassum? An quia & uectis, & onus, & hypomochlion, in leuando ipsa fit ligni
proceritas? Prior namq; illius pars ceu hypomochlion fit: quod uerò in extremo est, pon-
dus. Quam ob rem quanto extensius fuerit id quod ab hypomochlio est, tanto inflecti ne-
cesse est magis. Quo enim plus ab hypomochlio distat, eod magis incuruari necesse est. Ne-
cessariò igitur extrema uectis eleuantur. Si igitur flexilis fuerit uectis, ipsum inflecti magis
cum extollitur necesse est: quod longis accidit lignis: in breuibus autem quod ultimum
est, quiescenti hypomochlio deprope fit.

Cur à paruo existente cuneo, magna scinduntur pondera, & corporū moles, ualidaq;
fit impressio? An quia cuneus duo sunt uectes, sibi inuicem contrarij? Vterq; autem &
pondus habet, & hypomochlion, quod diuellit & comprimit. Plagæ quinetiam ipsius la-
tio pondus quod percutit & mouet, magnum facit, & quoniam motum mouet, ipsa cele-
ritate ualentius fit. Paruo autem existente uecte,
magnæ illum consequuntur uires: quam ob rem
ultra magnitudinis decentiam latet mouens. Sit
cuneus ubi A B C, quod uerò cuneo scinditur,
D E F G, uectis igitur fit ipsa A B, pondus uerò
ipsius B inferior pars, hypomochlion autē D G.
huic autē cōtrarij uectis B C, Percussa igit A C,
40 utroq; illorū utitur uecte. Scindit enim ipsum B.

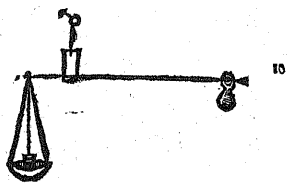

Cur si quispiam trochleas componens duas in
tignis duobus ad se inuicem iunctis, contrario ad trochleas modo circulo funem circundu-
xerit, cuius alterum quidem caput tignorū appendatur alteri, alterum uerò trochleis sit
innixum, & à funis inicitio trahere cœperit, magna trahit pōdera, licet imbecillium fuerit ut-
rum? An quia idem pondus à minori potentia si mouetur, uecte medio trāsfertur magis,
quàm à manu? trochlea autē idem uecti facit, quam ob rem si una facilius trahet, & ab uni-
co tractu multo grauius trahet, quàm facere possit manus, id ipsum duæ trochleæ plus
quàm in dupla uelocitate leuabunt. Minus enim altera trahit, quàm si ipsa per seipsam tra-
heret, quādo circa alteram iniectus fuerit funis: illa namq; minus etiā pōdus efficit. Paritq;
modo si ad plures iniectus fuerit funis in paucis trochleis, multa fit differentia: quam ob re-
à prima pondere quatuor minas trahente, ab ultima trahi multo minus. Et in re aedificato-
ria facilius magna mouent pondera: traducunt enim ab una trochlea ad aliam, & rursus
ab illa ad succulas & uectes. Hoc autem idem est, ac si multas facerent trochleas.

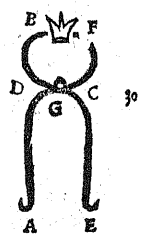
Cur si quis super lignū magnā imponat securim, desuperq; illi magnū adijciat pondus,
ligni quippia quod curandū sit nō diuidit: si uerò securim extollēs percutiat, illud scindit,
cum alioquin multo minus habeat ponderis id quod percutit, quàm id quod superiacet &
premit: an quia omnia cū motu fiunt: & graue ipsum, grauitatis magis assumit motū, dum

mouetur, quam dum quiescit. Incumbens igitur connatam graui motionem, non mouetur, motum uero & secundum hanc mouetur, & secundum eam quae est percussio: praeterea securis ipsa efficitur cuneus; paruus autem existens cuneus, magna diuidit, cum ex duobus sit uectibus, contrario ad sese inuicem modo constitutis.

XX Cur statera qua carnes ponderantur, paruo appendiculo magna trutinat onera, cum alioquin tota dimidiata existat libra? ubi enim onus imponitur, solum suspenditur lanx; in altera uero parte sola est statera. An quia simul libram & uectem ipsam contingit esse stateram? libram quidem, ubi spartorum quodcumque statera sit centrum, in altera enim parte lancem, in altera autem pro lance aequipondij appendiculum habet quod librae incumbit; ceu si quis alteram apponeret lancem, & illi pondus imponeret. Manifestum enim quod tantundem trahit ponderis, ei quod in altera iacet lance. Quemadmodum autem si una libra multae sint librae, sic talia insunt sparta multa in eiusmodi libra; quorum uniuscuiusque quod intrinsecus est ad appendiculum, statera est dimidium; & omnino istuc libra est, unam quidem habens lancem, in qua pondus appenditur; alteram uero ubi in statera aequipondium. Quam ob rem appendiculum ad alteram sui partem est statera. Huiusmodi autem existens, multae sunt librae; totaeque, quot fuerint sparta. Semper autem quod lanci propinquius est spartum, appensoque oneri maius trahit pondus; quoniam sit quidem omnis statera in uersus uectis; hypomochlion namque unumquodque spartum superne existens, pondus uero id quod lanci inest. Quanto autem productior uectis fuerit longitudo ab ipso hypomochlio, tanto ibi quidem facilius mouet; hic autem aequilibrium facit, pondusque statera trutinat, quod ad aequipondij uergit appendiculum.

XXI Cur medici facilius dentes extrahunt dentiforciis onere adiecto, quam si sola utantur manu? An quia ex manu magis quam ex dentiforcepe lubricus elabitur dens; an ferro id potius accidit, quam digitis, quoniam undique dentem non comprehendunt; quod mollis digitorum facit caro; adharet enim & complectitur magis. An quia dentiforceps duo sunt contrarij uectes, unicum habens hypomochlion, eius scilicet instrumenti connexionem? Hoc igitur ad extractionem utuntur organo, ut facilius moueant. Sit dentiforcepis alterum quidem extremum, ubi est A, alterum autem quod extrahit, B, uectis autem, ubi A D F, alter uero uectis, ubi B C E, hypomochlion autem, C G D, connexio uero, ubi G, dens autem, pondus, utroque igitur B & F simul comprehendentes mouent; quando autem commotus fuerit, facilius manu trahitur quam instrumento.

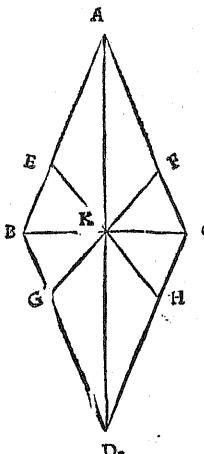

XXII Cur nuces absque ictu facile confringunt instrumentis, quae ad eum sunt usum? Multum enim aufertur uirium, motionis scilicet & uolentiae. Praeterea duro & graui comprimens instrumento, citius confringet quam ligneo & leui. An quia sic utrinque a duobus comprimitur uectibus ipsa nux; a uectibus autem facile diuelluntur onera; id enim instrumentum ex duobus componitur uectibus, idem habentibus hypomochlion, connexionem uidelicet ipsam ubi est A. Quemadmodum igitur fuere diducitae secundum extrema motis CD, ipsae FE; sic a parua facilliter potentia conducuntur. Quod igitur cum percussione fecisset pondus, id ualentiores illa EC & FD uectes efficiunt. Elevatione enim in contrarium elati & comprimentes, frangunt ubi est K. Hanc etiam ob causam quanto uicinius fuerit K ipsum A, confringitur celerius; quanto enim ab hypomochlio plus distat uectis, facilius & plus mouet ab eadem potentia. Est igitur A quidem hypomochlion; ipsa autem D A F, uectis; & item ipsa C A E. Quanto igitur ipsum K uicinius fuerit angulo ipsius A, tanto uicinius fuerit angulo ipsius A, tanto uicinius sit connexioni ubi est A. Hoc autem est hypomochlion. Ab eadem igitur potentia applicante FE, plus extolli necesse est. Quamobrem quoniam ex contrario est eleuatio, necesse est magis comprimi; quod autem comprimitur magis, citius frangitur.

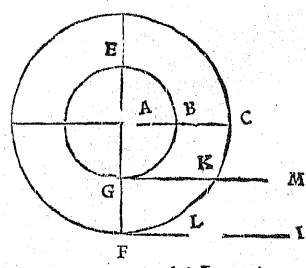

Cur si duo extrema in rhombo puncta duabus ferantur lationibus, haud quaqua equale utrunque eorum pertransit rectam, sed multo plus alterum? Idem autem est sermo, cur quod super latus fertur, minus pertransit quam ipsum latus; illud enim diametrum minor est, hoc uero

uerò maius latus. Et hoc quidem unica, illud uero duabus fertur lationibus. Feratur enim ex ipsa AB, A quidem ad ipsum B, B uero ad ipsum D eadem celeritate. Feratur autem & ipsa AB in ipsa AC, iuxta CD eadem celeritate cum illis. Necessesse igitur est, A quidem in ipsa AD diametro ferri, B uero in ipsa BC, & utranque simul pertransisse, & ipsam AB ipsum latus AC, latum enim sit ipsum A ipsam AE, AB autem ipsam AF, & proiecta sit FG iuxta ipsum AB, & ab ipso E similiter repleatur. Simile igitur sit quod repletum est, ipsi toti, aequalis igitur AF ipsi AE, ipsa autem AB ipsam AF lata erit, in diametro igitur erit secundum K. Et semper necesse est ipsum ferri secundum diametrum. & simul AB latus pertransit latus AC, & ipsum A diametrum pertransit AD. Similiter etiam demonstrabitur & ipsum B in ipsa BC diametro latum, equalis enim est ipsa BE ipsi BG. Repleto igitur ab ipso G quod intus est, toti est simile, & ipsum B in ipsa diametro erit secundum laterum connexionem. Et simul latus pertransit latus, & B ipsum BC diametrum. Simul igitur A multo plus ipsa AB pertransit, & ipsum latus minus latus eadem lata celeritate; & ipsum latus maiore quam B pertransiuit una latum latione. Quanto enim acutior fuerit rhombus, diameter quidem minor sit, A C autem maior; latus uero ipsius BC minus. Absurdum est enim (ut dictum est) id quod duabus fertur lationibus, aliquando ferri tardius illo quod fertur unica; & utrisque positis aequali uelocitate punctis, alterum pertransire maiore, causa autem est, quoniam ei quod ab obtuso fertur angulo, ambegere contrariae sunt lationes, & illa secundum quam ipsum fertur & illa secundum quam ipsum a latere defertur. Et autem quod ab acuto fertur, accidit ut ad idem feratur, adiuuat enim quae ipsius est lateris, illam quae est super diametrum. Et quanto hunc quidem acutiorem feceris, illum uero obtusum magis; haec quidem tardior erit, illa uero celerior. Haec quidem igitur magis contrariae sunt, quoniam obtusior sit angulus; illae uero ad idem magis, quoniam lineae coarctantur, ipsum enim A ferre ad idem fertur secundum ambas lationes. coadiuuatur igitur altera; & quanto sane acutior fuerit angulus, tanto magis ipsum A ad contrarium, ipsum enim ad B fertur. Latus autem defert ipsum ad D. Et quanto sane obtusior fuerit angulus, magis contrariae sunt lationes. Rectior enim efficitur linea. Si autem omnino recta fieret, penitus utique essent contrariae. Latus uero secundum unicum latum lationem, a nullo praepeditur, rationabiliter igitur maiorem pertransit.

Dubitatur, quam ob causam maior circulus equalem minori circulo conuoluitur lineam, quando circa idem centrum fuerint positi; seorsum autem reuoluti, quemadmodum alterius magnitudinem se habet ad alterius, sic & illorum ad se inuicem sunt lineae. Praeterea uno & eodem utrisque existente centro, aliquando quidem tanta sit linea quam conuoluuntur, quantam minor per se conuoluitur circulus, quandoque uero quantam maior, quod quidem igitur maiorem conuoluit maior, manifestum est, angulus enim sensu uidetur esse cuiusque circumferentia propriae diametri, maioris circuli maior, minoris minor; quare eandem habebunt proportionem secundum sensum ad se lineae, secundum quas fuerint conuoluti. Verum enim uero quod etiam aequalem conuoluuntur, quando circa idem fuerint positi, centrum, manifestum est; & sic sunt aliquando quidem aequales lineae secundum quam maior conuoluitur circulus, aliquando uero secundum quam minor. Sit enim circulus maior quidem ubi D F C, minor uero ubi E G B, utrisque autem centrum A. Et quae quidem per se magnus conuoluitur, sit ubi F I, quam uero per se minor, ubi G K, aequalis A F. Si igitur minorem mouero idem mouens centrum, ubi A, maior autem sit annexus; quando igitur A B fuerit recta ad ipsam G K, simul & A C sit recta ad ipsam F I, quamobrem aequalem semper translata erit, ipsam quidem G K, ubi est G B circumferentia; ipsam uero F I, quae est ubi F C. Si autem quanta pars aequalem conuoluitur, manifestum est quod totus circulus toti circulo aequalis conuoluetur, quare quando B G linea ad ipsum per-

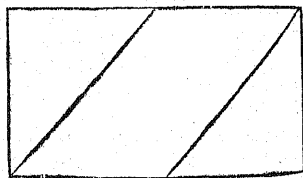

Vu

uenierit K, & ipsa FC circūferentia erit in ipsa CL, & uniuersus erit conuolutus circulus. Similiq; modo si magnū mouero, illi parū annectens, eodē existēte centro; simul cū AC ipsa AB perpendiculū & recta erit; hęc quidē ad ipsam FI, illa uerō ad GM. Quāobrem quādo hęc quidē æqualem ipsi GM pertransierit, illa uerō ipsi FI, & rursum facta fuerit recta ipsa FA ad ipsam FL, & ipsa AC rursum recta, uelut a principio erant in ipsis MI. Hoc autē neq; aliqua intercedente mora maioris ad minorē, ut scilicet per aliquod tēporis spaciū staret in eodem puncto, neq; transiliente minore aliquod punctū maiorē quidē æqualem minori pertransire, hunc autē maiori, absurdū est. Præterea unica etiam semper existente motione, centrū motum interdū quidē magnā, nonnunquam uerō minorem conuerti, admirandū est. Idem enim celeritate eadem latum, æqualem natū hoc est pertransire; eadem autem celeritate utroq; modo æqualem licet mouere. Principiū autem sumendum est circa istorū causam, quod eadem potentia & æqualis hanc quidē tardius mouet magnitudinem, illam uerō celerius. Si enim fuerit quippiā, quod a seipso moueri natū nō sit, si simul & illud moueri quod natum est moueri, tardius mouebitur quā si ipsum per se moueretur. Et si quidē natum fuerit moueri, non simul autem moueatur, similiter se habebit. Et impossibile certē est, plus moueri quā mouens, non enim suam ipsius mouetur motionem. Sit igitur circulus maior ubi A, minor autē ubi B, si minor maiorem impellet non reuolutū ex se, manifestū est quod tantum ipsius rectē maior pertransit, quantū est impulsus. Tantum autem est impulsus, quantū paruus est motus, æqualem igitur ipsius rectē pertransierunt. Necessē igitur est si reuolutus minor maiorē impellet, reuolui simul cum impulsione: tantū autem quantū minor reuolutus est, si nihil ipse sui ipsius motione mouetur. Quomodo enim, & quantū mouit, tantum motū esse necesse est, quod mouetur ab illo. Sed profectō paruus circulus tantū seipsum circulariter mouit, quantū est pedalis quantitas (tantū enim sit id quod motus est) & magnus igitur tantū motus erit. Similiq; modo si magnus paruū mouebit, motus erit paruus quemadmodū maior. Per se autē motus istorum utrumlibet, siue celeriter, seu tardē eadē uelocitate, statim quantum maior natus est circumferri lineam, quod difficultatē facit, quod non similiter faciunt quādo fuerint connecti, hoc autem est, si alter ab altero moueatur, non quā natus est, neq; peculiarē motionem. Nihil enim refert circumponere & annectare, aut coniungere utrumlibet alteri. Similiter enim quādo hęc quidē mouer, ille uerō mouetur ab isto: quantū utiq; mouerit alter, tantum alter mouebitur. Quandoquidē igitur adiacens mouerit, aut propensus, non semper conuoluitur: quando uerō circa idem positi fuerint centrū, alterum ab altero semper conuolui necesse est. Sed nihilominus nō suam ipsius motionē mouetur alter, sed ueluti nullam haberet motionē; & si habuerit, illa autē non utatur, tantundē accidit. Quādoquidē igitur magnus mouerit sibi alligatū paruū, paruus mouetur quantū ille; quādo autem paruus, rursus magnus quantū ille; separatus autē uterq; seipsum mouet. Quod autē eodē existente centro, & mouente eadē uelocitate, accidit in æqualem illos pertransire lineam, paralogismo philosophice utitur is, qui dubitat, idem enim ambobus est centrū, uerum per accidens, ueluti musicum & album, esse enim utriusq; circuli centro non eodem utitur. Quandoquidē igitur mouens fuerit paruus, ut illius centrū & principium: quando uerō magnus, ut illius, non igitur idem simpliciter mouet, sed est quomodo.

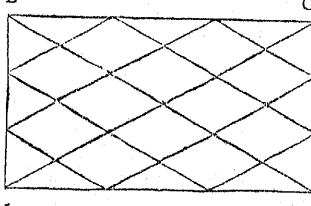
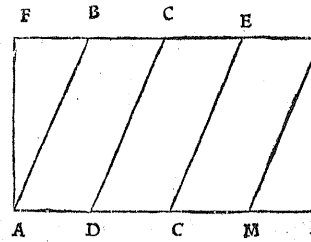
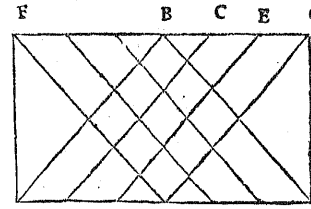
XXXV Cur lectulorum spondas secundum duplam faciunt proportionem, hanc quidem sex

pedum, uel paulo ampliorē, illam uerō trium: cui ue non secundum diametrum illos testibus extendunt. An tantos quidem magnitudine faciunt, ut corporibus sint proportionem habentes: fiunt enim sic secundum spondas dupli, longitudine quidem cubitorum quatuor, latitudine uerō duorum. Extendunt autem illos non secundum diametrum, sed ex opposito, ut & ligna minus distrahatur. Celerrimē enim scinduntur secundum naturam diuisa, & eodem modo distenta laborant maximē. Amplius, quoniam opus est ut restes pōdus ferre possint, sic certē pondere imposito minus laborabunt si transuersum, quā si obliquē extendantur. Præterea hoc etiam modo minus absumitur restium. Sit enim lectulus AFGK, & bifariam diuidatur ipsa FG secundum B, æqualia certē foramina sunt in ipsa FB, & in ipsa FA, latera enim sunt æqualia, nam totum FG duplum est. Extendunt autem, ut descriptum est, ab ipso A ad ipsum B, ita ubi est C, ita est D, ita ubi H, postea ubi E, & eodem semper modo donec ad angulum peruenerint alium.

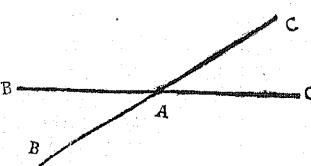
Duo

Duo enim anguli rectis habent capita, æquales autem sunt restes secundū curuaturas, uidelicet AB & BC, ipsis CD & DH. & alia simili se habent modo, quoniam eadem demonstratio: ipsa enim AB æqualis est ipsi HE, æqualia enim sunt latera spacij BG, MA, & foramina æquē distāt. ipsa autē BG æqualis est ipsi MA. Angulus enim B æqualis est angulo G. In æqualibus enim hic quidem intus, ille uerō extra: & B quidē est semirectus, est enim FB æqualis ipsi FA. Et angulus ubi F, rectus est. B autē angulus æqualis ei ubi est G: quoniam quadratū altera parte longius, duplū est, & ad mediū est curuatura: quamobrem AD ipsi EG est æqualis: huic uerō ipsa HM. Similiq; modo demonstrantur alia, quoniam æquales sunt duæ, quæ secundū curuaturas sunt, duabus. Quare manifestū est, quod tot sunt restes in lectulo, quot sunt quatuor, sicut AB. Quanta autē foraminū est multitudo in ipso FG latere, & in eius dimidiō FB est medietas. Quamobrem in dimidiato lectulo tantæ restium magnitudines erunt, quantū est AB. multitudinē uerō tot, quot in BG sunt foramina. Hoc autem nihil refert dicere, quā quot sunt in ipsis AF & BF simul sumptis. Si autē secundum diametrum extendantur restes, quemadmodum se habet in lectulo ABCD, dimidia non tot sunt, quot amborū latera FAFG, æqualia autem quot in ipsis FB, FA, sunt foramina. Maiores autem sunt ipsæ AF, BF, duæ existentes, quā AB. Quare restis in tantum maior, quantum ambo latera diametro sunt maiora.

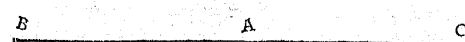

XVI

Cur difficilius est longa ligna ab extremo super humeros ferre, quā secundum mediū, æquali existente pondere: an quia uibrato ligno ipsum extremum prohibet ferre, uibratione magis retrahens lationem. An quoniam licet nihil inflectatur, neq; multam habeat longitudinem, difficilius tamen ad ferendum est ab extremo, quoniam facilius ex medio eleuatur quā ab extremo, & ideo sic ferre est facilius. Causa autem, quoniam secundum mediū quidem eleuatio ligno semper sese inuicem suspendunt extrema, & altera pars altera bene subleuat. Medium enim ueluti centrum fit, ubi habet is qui eleuat, aut fert. Extremorū igitur utrunq; deorsum uergens, sursum suspēditur, quod si ab extremo eleuetur, aut feratur, nō sanē facit: sed uniuersum pondus ad unum uergit mediū, quo eleuatur aut fertur. Sit mediū ubi A, extrema B, C. Eleuatio igitur aut portatio secundum A, ipsum quidem B deorsum nutans, sursum eleuat C: ipsum autem C deorsum nutans, B sursum eleuat, ambo autem sursum eleuata hoc faciunt.

Cur si ualde procerum fuerit idem pondus, difficilius super humeros gestatur, etiam si medium quispiā illud ferat, quā si breuius sit: quod enim dudū dictū est, causa nō est: sed uibratio nunc est causa. Quando enim productius fuerit, uibratur extrema: quamobrem contingit portante difficilius gestare. Vibrationis autē causa est, quoniam ab eadē motione magis transferuntur extrema, quāto procerius fuerit lignū. Humerus quidē sit centrū ubi A, manet enim is, ipse autem AB, A

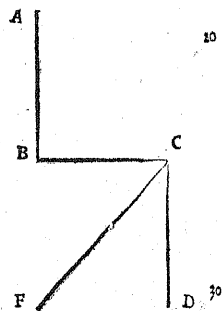
C, quæ sunt ex centro, quāto autem maius fuerit id quod ex centro est, siue A B, seu A C, plus transfertur spacij. Demonstratum autem est hoc prius.

Cur iuxta puteos celonia faciunt eo quo uisuntur modo: ligno enim plūbi adiungunt pondus, cū alioquin uas ipsum & plenū & uacū pondus habeat. An quoniam duobus temporibus hauriendi diuiso opere, (intingere enim oportet, & id sursum trahere) continget demittere quidē uacū facilius, trahere uerō plenū difficulter. Commodū igitur est paulo

tardius illud demittere, cum multo leuius effectū sustollatur pondus; id autē facit in extre-
mo celonio adiunctū plumbū, aut lapis. Demittenti quidē maius sit pondus, quā si solū
modo uacū oporteret demittere: cum uerē plenū fuerit, sursum id rapit plumbū, aut quic
quid illi ponderis inerit. Quamobrem faciliora hoc modo ambo sunt, quā illo.

XXXIX Cur quādo super ligno aut huiusmodi quopiā duo portauerint homines aequale pōdus,
non similiter premuntur, si ad unū non declinet pōdus, sed magis quāto uicinus fuerit ge-
stantibus; an quoniā uectis quidē lignū efficitur, pondus uerō hypomochlion: qui autem
propior est pōderi ex ijs qui illud gestant, id quod mouetur; alter uerō portantiū, quod mo-
uet; quāto igitur plus distat à pōdere, tanto facilius mouet, & alterū premit magis inferius,
ueluti cōtranitēte pōdere imposito quod hypomochlion factū est. Si autē in medio inerit
pōdus, nihilo magis alter alteri sit pōdus, aut mouet; sed eodē modo alteri alter sit pondus.

XXX Cur surgentes omnes, femori crus ad acutū constituentes angulū, & ihoraci similiter se-
mur, surgūt: quod si nō, haudquaquā surgere poterunt; an quia id quod aequale est, quie-
tis ubiq; est causa; rectus autē angulus aequalitatis est, stationēq; facit; quamobrem ad simi-
les fertur angulos ipsi terrā circūferentia: non enim quod ad rectū est ipsi pauimento; an
quoniā surgens sit rectus, stantē uerō necesse est perpendiculū esse ad terrā; si quidē igitur
ad rectum debet esse, hoc autē est caput secundū pedes habere, & fieri oportet cum surgit.
Quādo quidem igitur fuerit sedens, secundum parallelum pedes habet & caput, & non in
una aequali. Caput sit A, thorax AB, femur BC, crura CD. Ad re-
ctū autē sit & thorax, ubi AB, ipsi femori, & cruri femur sic seden-
te: quamobrē eo se habentē modo surgere est impossibile; necesse
autē est crus reclinare, pedēq; cōstituire sub capite. Hoc autē erit,
si CD fiet ubi CF, & simul surgere cōtinget, & in eadē aequali ha-
bere caput et pedes. Ipsa autē CF acutū facit angulū ad ipsam BC.

XXXI Cur facilius mouetur cōmotum, quā manens; ueluti currus
citius cōmotos agitant, quā moueri incipientes; an quia difficilli-
mum est pondus mouere quod in contrariū mouetur, aufert enim
quiddā ex motoris potētia, licet multo sit uelocior. necesse namq;
est tardiorē esse impulsione illius quod repellitur. Secundo autem
loco, si quiesuerit; resistit enim ipsum quiescens. Quod autē moue-
tur, ad id ipsum, ad quod impellitur, impellentī simile facit, ceu si
quispiam mouentis potētiam & celeritatem auget, quod enim ab illo pateretur, utique
ipsum facit ex se commotum.

XXXII Cur ea quae projiciuntur, cessant à latiore; an quia impellens desinit potētia, uel pro-
pter retractionē, uel propter rei proiectae inclinationem, quādo ea ualentior fuerit, quā
projicientis uires; aut isthac ambigere principium relinquens, absurdum est.

XXXIII Cur quippiam non peculiarem sibi fertur lationem, impulsore alioquin non cōsequen-
ter; an uidelicet quoniā primum id efficit ut alterum impellat, illudq; rursum ut alterum.
Cessat autē quando non potest amplius facere primum impellens id quod fertur, ut impel-
lat, & quādo ipsius lati grauitas nutu suo declinat magis, q̄ impellentis in antē sit potētia.

XXXIII Cur neq; parua ualde, neq; magna longē projici queunt, sed cōmensurationem quan-
dam illa habere oportet ad id quod projicit; an quia necesse est quod projicitur & impelli-
tur, contraniti ei unde impellitur, quod autē magnitudine sua nihil cedit, aut imbecillitate
nihil cōtranititur, nō efficit proiectionē, neq; impulsione. Quod enim multo impellentis
excedit uires, haudquaquam cedit: quod uerō multo est imbecillius, nihil cōtranititur. An
quia tantū fertur id quod fertur, quantū aëris mouerit ad profundū; quod autē nō moue-
tur, neq; mouebit quippiā, accidit autē illis ambo isthac habere. Valde enim magnū, & ual-
de paruum, ceu nō mota existunt; alterum namq; nihil mouet, alterū uerō nihil mouetur.

XXXV Cur ea quae in uorticosis feruntur aquis, ad mediū tandē aguntur omnia; an quia magni-
tudine habet quodcūq; fertur; quamobrem illius extrema in duobus sunt circulis, hoc qui-
dem minori, illo uerō maiori: quare maior distrahit, quoniā celerius fertur, & tranuersum
impellit illud ad minorē. Quoniā autē id quod fertur, latitudinē habet, & iste rursum idem
efficit, & ad interiorē propellit, donec ad mediū perueniat. An quia quod fertur, similise
habet modo ad omnes circulos propter mediū; Medium enim in uno quocq; circulo equa-
liter distat, an quia quorū quidē circumacta aqua latio non superior propter magnitudi-
nem, sed grauitate sua circuli celeritatem excellunt, ea necesse est relinqui, & tardius ferri;
tardius autē minor circulus fertur, nō idem enim in tēpore aequali magnus cum paruo re-
uoluitur

uoluitur circulus, quando circa idem fuerint mediū. Quamobrem in minori circulo reli-
qui est necesse, donec ad mediū perueniant. Quorumcūq; autem superior à principio
fuerit latio, ea finiēns idem efficit. Oportet enim hunc quidem statim, alterum uerō celeri-
tate superare grauitatem, quamobrem ad interiorē semper circulum relinquetur quod-
cumq;, necesse enim est quod nō superatur, aut in exteriori, aut in interiori moueri. In illo
autem in quo est, impossibile est ferri, quod non superatur; adhuc uerō minus in exteriori;
celerior enim exterioris circuli est latio. Restat igitur, ut id quod non superatur, ad interio-
rem transferatur, semper autem unumquodq; proficit, ut non superetur. Quo-
niam uerō peruenire ad mediū, finem quidem efficit ut quippiam
moueat, stat autem solummodo ipsum centrum, ad hoc
sanē omnia congregari necesse est.

MECHANICARVM QVAESTIONVM ARISTOTELIS FINIS.

ARISTOTELIS LI-

BER DE INSECABILIBVS LINEIS,

Iacobo Scheckio interprete.

Vm Parmenides ens unum, & excepto ente reliquorum nihil esse, ut
quae non entia rite appellari possint, disputādo assereret, eo uidetur in
hac sententia perstitisse, ne si ens multa cōcederet existere, ipsum quo-
que nō ens in rerum naturam induceret. Ita enim ait, omnia quae sunt
quoad esse dicuntur, unū sunt, cum in ea ratione qua ens dicuntur con-
ueniant; multa uerō essent, & nō ens unū, si quidē aliud quiddā quā
ens de his praedicaretur, atqui ab ente aliud diuersumq; nihil est, exce-
pto non ente, ipsum igitur non ens existere oportet, si praeter ens aliud quiddā esse dicatur.
Quamobrem ens cum ratio eius sit una, ita de caeteris praedicabitur, ut causa ipsius omnia
unum quiddā (ens scilicet) existimentur, cum excluso ente nihil neq; esse neq; cogitari pos-
sit. Proinde quo uacuum in rerū naturā ne induceretur, quod reuera nō est ens, multitudi-
nem ac numerositatē rerū inficiari maluerunt, quo enim entia discernerentur, uacū à phy-
siologis, praesertim uerō Pythagoricis inducebatur antiquitus. Atq; istius quidē hominis
opinionem cum Platonici Xenocraticiq; assensu essent, incogitāter admodū, his argumentis
fidem dederunt; illis uerō qui sectione indefinēti, ac infinita partitione eius quod est, atq;
unū reputatur, multa esse demonstrant, adeoq; planū facere uidentur, simpliciter unū non
esse quod ens appellatur, si secari illud ac diuidi queat, quemadmodū Parmenides ac Ze-
non sunt arbitrati, ut in Platonis Parmenide uidere est; his in quā Plato & Xenocrates con-
tradictes, impartibiles quāsdā magnitudines cōfinxerunt, quibus ut essentiae ratio pro-
priē tribueretur, ita cum essentia impartibilis unitas coniuncta foret, minimē uerō diuisio-
nem, quā essentiae tribuerent. Aristoteles certē cum multis alijs in libris hanc opinio-
nem refellit, quod scilicet insecabiles nullae sunt magnitudines, sed diuidi omnes sine exce-
ptione posse, ut in 3° *φυσικῶν* libro, cum inquit, nō difficile admodū esse lineas insecabiles re-
sistere, tum uerō atq; in primis in libro quē de Generatione corruptioneq; memorie prodit
dit, ex professo illi opinioni cōtradicens, suā hac de re omnē opinionem exposuit, qua sta-
tuere uidetur, quālibet magnitudinē diuidi ad infinitū usq; posse, infinitū uerō illud cuius-
modi sit, in physicis ostendit, cum potētia, nō actu infinitū hoc asserit, etenim diuisio talis
si finiri possit aliquādo, eā cōsistere aliquando, ac cessare oportebit, nec quicquā quod pro-
pterea diuidi possit peresse. In hac quidē praesenti tractatione peculiari quadā & singu-
lari disputatione de hisce rebus disserit, in primis more dialēctico aduersariorū argumenta
proponens, nam cū ad alia utilis dialēctica sit, tum uerō aptissima est, qua differens in utran-
que partē, quod magis uerisimile existat indagare queat. Sunt ne igitur, inquit, lineae in-
secabiles, aut magnitudines quae p̄iā; quarū sunt quaedā duplicē habentes protensionē, ut su-
perficies: quaedā tribus patēt intervalis, ut corporeae magnitudines, nam superioribus dua-
bus dimensionibus tertia haec sp̄situdinē addit; in summa, magnitudo quaeritur, an sit ali-
qua insecabilis quemadmodū opinantur quidā. Hac proposita quaestione primō argumen-
ta in mediū affert, quibus insecabiles quāitates tueri quidā conātur, quorū illud primū est.
Similiter in rebus, ut paucitas cum paruitate, ita multitudo cū grāditate deprehēditur, qua

propter si in paruo sectiones infinitae (quemadmodum Aristot. inquit) admittuntur, futurum est, ut res ea pauca paruaque dici nequeat, sed potius multa magnaque appelletur. quomodo enim paucum illud dici queat, cum infinitis partibus disceptum dissectumque sit? aut qui parua res erit, quae infinitas sectiones suscipere possit? quocirca pauca paruaque aut nulla erunt, sed magna omnia & multa, aut quatuor haec erunt eadem: aut si uerum esse neutrum existimandum sit, magnitudines impartibiles esse necesse fuerit, quae appellationem hanc fortiantur, paruitatis scilicet paucitatisque, ut quae in exiliora seipsis diuelli amplius nequeat, & in seipsis plures diuisiones admittere. Dicunt etiam aliter, quod si infinitas sectiones magnam pariter & paruum partem sint idonea, nec magnam plures, pauciores uero paruum ac minores partes obtinebit, quia differre magnam & paruum inter se dicemus, necesse igitur impertem magnitudinem existere, cuius respectu magnam plures habeat eiusmodi, paruum uero pauciores possideat, nec multitudine aequales cum his, quae in magno includuntur. & illud quidem ab absurdo ductum est argumentum. Attamen quod si ideae quaedam sunt, quemadmodum is qui haec asserere conatur sentit, & non hominis aut bouis solum, sed lineae etiam ac superficiei, ac corporis erunt ideae, necesse est, cum lineae quaedam sit idea, eam priorum reliquis numero differetibus lineis existere, quae nomen ac definitionem uniuocam obtinent, pro eo ut isti etiam qui ideas astruunt, non inficiantur, at enim partes toto priores existimantur, quocirca & haec lineae idea secabilis reputari debet, & si quidem non in partes infinitas, in numero certe finitas diuidi necesse erit, quod nec isti negare in animum inducent, priores igitur huiusmodi lineae partes fuerint, quae idea statuitur, quam sit ipsa linea cuius partes esse dicuntur, enim uero diuidi eam posse cum sit linea, omnes consentiunt philosophi, cum quantitas omnis sit secabilis. erunt igitur huiusmodi lineae partes priores quam ipsa tota sit, ac prima haec linea & non ex alijs enata, cum idea sit, dicitur. Mirari uero possit fortasse quispiam, quid rationi huic autoritatis ex eo accedat, si primam lineam, quae idea dicitur reliquam, in partes non infinitas, sed finitas diuidi posse contendunt. An quod convenientius multoque aptius hoc dici uideatur, si in partes finitas quantitate secari concedant, protinus enim ex his partibus finitis magis appositi continuam lineam architectari uidebuntur, nam is qui in partes infinitas lineam diuidi posse asserit, eadem ratione ex infinitis etiam componi eandem affirmabit, principia autem finita rerum omnium potius uidentur constituenda, quam infinitorum neque scientia sit ulla, neque apta coagmentatio. Aut dicendum fortasse hoc modo est, haec Aristotelis uerba aduersus ideas instituta, quibus eas generatim refelleret, ut si quantitates ideae sint, eas instar linearum diuidi posse, ita quae ex his coalescunt figurae, scilicet *το ἀποσπρίγων* & *ἀποσπρίγων*, nata *ἐκ τῶν ἀποσπρίμων*, & omnino fore ut superficies qualibet, corpusque quodcumque secari posse uideatur. *ἰσο* autem infecabiles, & *ἀπὸ τῶν* ponit ideas. Licet autem aliter etiam respondere, Platonicos cum ideas harum rerum statuunt, eos uoluisse eo ipso quod nominarent ideas non secabiles, sed in diuiduas quantitates quasdam constituere, ut *τὸ ἀποσπρίμων* posita idea, necesse illi non esset & hanc admittere quod diuidi apta esset, eoque factum immobilitas huius *ἰσο* *ἀπὸ τῶν*, id est patientia carentia tolleretur, quemadmodum de ideis omnibus sentiunt, quoque magis primam hanc lineam infecabilem representarent, hoc argumento ufos arbitrandum, & si hoc modo alterum argumentum intelligatur, non omnino pessimimum uidebitur. Tertium est, si corpora quaedam sunt elementa, elementis uero prius nihil, partes autem toto priores, infecabilia sane erunt elementa, ut ignis & reliqua, propterea ne prius aliquid ipsis elementis statuatur: nam si diuidi possent, partes priores elementorum, quam ipsa tota elementa uideri possent. Ex quo sequitur illud, ut non modo res intelligibiles, quemadmodum Deus, & intelligentia, sint indiuiduae substantiae, sed in rebus etiam corporeis, & sensibilibus quiddam sit quod diuidi nequeat, ut elementum, ut *ἀποσπρίγων*, *ἀποσπρίγων*, & quorsum haec (dicat fortasse aliquis) quid ad praesens pertinebunt, quod isti probare moliuntur magnitudines non infinitas, sed finitas sectione diduci posse, quare dicatur illud, & cuius gratia hoc argumentum utantur mox planum faciat. Isti quidem non modo ideam indiuiduam infecabilemque posuerunt, sed elementa quoque ut ignem, & reliqua, uel potius *το ἀποσπρίγων* & *ἀποσπρίγων*, & ex eo conuincere uoluerunt, non modo non omne corpus infinita partitione disseccari, sed simpliciter quaedam corpora infecabilia, elementa enim cum sint corpora non diuidi posse, quod non primis his corporibus priora constituantur quaedam, scilicet partes toto priores. syllogismus autem demonstratiuus uidetur. Principiorum non sunt principia, ut partes totius: elementa sunt principia: quare eorum alia non erunt principia, ut partes totius, quare in partes non diuidi poterunt ulla. Maior per hypothesein ita sumi queat, cum disunctione. Haec corpora diuidi possunt, aut non diuidi: si diuidi possunt, ergo partes toto priores, & ita primis erit prius aliquid;

quid: elementa autem prima sunt, diuidi igitur in partes non possunt, infecabilia igitur. Syllogismus est in tertio modo hypothetice, qui sublato altero, statuit alterum. Quartum Zenonis est, cum inquit fieri non posse, ut tempore finito infinita quispiam attingat cum mouetur: ut hora una si quis stadium transeat, quod si stadium secari in partes infinitas possit, attinget, qui stadium pertranstulit tempore finito, puncta infinita. Aliter quoque hanc diuisionem infinitam destrueri conatur, prius (inquit) necesse est quam totum transeas spacium, dimidium per ambulare, prius uero quam hoc dimidium absoluas, huius rursus dimidium permeabis antea, & iterum huius, ita ut diuisio haec in dimidia nunquam desinat. Proinde cum infinita pertranseat, tempore finito, quod super linea mouetur, & celerius tempore aequali plus spacium conficiat. Peracius enim quod mouetur (ut in Physicis expositum est) aequali tempore maius interuallum, minori tempore aequale & interdum maius absoluit: motus animi, qui uelocissimus est qualibet diuisione percipiens numerabit, nam hoc modo moueri dici solet, futurum me hercle est, ut finito tempore infinita enumeret, at si impossibile hoc sit, erit profecto linea infecabilis quaedam. Aliud argumentum a mathematicis ductum est, etenim si detur symmetra, id est commensurabiles esse lineas, necesse fuerit infecabilem quandam lineam existere. Symmetra enim lineae dicuntur, quae lineae eadem mensurantur, quaecumque igitur symmetrae, haec mensuram talem capiunt omnes, erit itaque longitudo quaequam qua mensurabuntur omnes, quam infecabilem esse necesse est, si quidem ea secari possit, partes haec mensuram admittent respectu totius, nam partes symmetrae sunt toti, habebunt igitur partes & totum mensuram communem ex definitione symmetri, & rursus haec ipsa mensura diuidetur, & simili ratione alia uestigabitur mensura, & huius iterum alia, quae progressio nunquam cessatura est: quo fiet, ut non una mensura omnium symmetrarum linearum dari queat, erunt enim hoc modo infinitae mensurae, sed symmetras omnes habere unam mensuram constat, stabitur igitur in una aliqua prima, quae infecabilis erit, & cuius multiplicatione omnes symmetrae compositae erunt. Idem quoque (inquiunt) accidit in superficiebus, non modo in lineis, ex quibus describuntur figurae, omnes figurae etenim huiusmodi ex rationalibus, ut uocant, lineis progengerantur, sunt autem rationales, siue ut Graeci uocant, *ῥητὰ*, ad quas recte si comparantur, innumerabiles, uel symmetrae, uel asymmetrae nominantur, ad seipsas: uicissim uero uel symmetrae sunt, uel non sunt, uel potentia solum symmetrae, omnes autem figurae ab eiusmodi lineis productae symmetrae existunt, quae ob causam & haec communi quaedam superficie mensurabuntur, & similis ratio in his erit quae in lineis ponitur esse, & eodem modo mensura indiuidua, ut non solum oporteat lineam infecabilem, sed superficiem quoque eiusmodi existere. quod uero omnia non omnibus symmetrae sint, ea diuisio ostendit, quae est in binomijs: ut in 10. Eucl. pro. 42. ostenditur dilucidum, quo in loco inquit geometra, binomium uno dumtaxat puncto in nomina diuidi: quae quomodo intelligi debeant, mox explicabimus. Inquiunt autem, si quae mensura secundum certam lineam & definitam diuisa sit, neque *ῥητὴ*, neque *ἄλογον* fore, quemadmodum sit apotome ex binomijs sumpta, secundum seipsas enim nullam habentur eiusmodi naturam: ad alias enim comparatas fore & dici consueuisse *ῥητὰ*, *ἰσο* *ἀλόγου*. In primis uero declarandum hoc loco est, quid *ῥητὸν*, quid *ἄλογον*, quid *σύμμετρον*, quae uel *ἀνόμητα*, deinde argumenti uim demonstrabimus. Symmetrae quantitates dicuntur, quae quantitate eadem mensurantur, siue quae proportionem obtinent inter se collatae, sicuti numerus ad numerum, ut 16 ad 24, communis enim mensura quaternarius est. Asymmetrae uero nominantur, quarum nulla communis mensura constat. & in numeris quidem *ἀνόμητρον* nullo modo secundum latitudinem, quemadmodum in superficiebus deprehenditur, nam tamen si nullus eos numerus communis mensuret, unitas tamen aliquoties repetita utrosque mensurabit, quo fit ut eiusmodi numeri cum reliquis omnibus respectu unitatis dici queant *σύμμετρον*. Primi autem Pythagorici in magnitudine rationem & modum *ῥητὸν* *ἀνομήτρον* repperunt, ob diuisionem quae in his ad infinitum usque pergit. Lineae uero rectae symmetrae dicuntur longitudine simul, & potentia: uel potentia solum, non autem longitudine, si quidem longitudine commensurari queant, potentia quoque symmetras esse necesse est: uicissim autem & e regione non oportet. Res autem melius isthoc exemplo liquebit, esto linea sex unitatibus designata, altera quatuor, erunt sane duae illae symmetrae secundum longitudinem. Metitur enim mensura communis, binarius scilicet numerus, uel linea quae duas unitates in se continet. Illa etiam lineae efficere magnitudines ac superficies possunt, ac potentia in seipsis superficies commensurabiles includunt. Senarius enim in se reductus efficit 36, quaternarius uero in seipsum decem & sex procreat. Atqui 36 & 16 symmetra esse constat, adeoque quaternario mensurari, quae uero potentia

Lib. 6. phys.
Argumentum a celeritate et tarditate motus.
Numerare est moueri, moueri enim per infinita, ergo tempore finito numerare infinita contingit, falsum experientia probat.

commensurantur, non protinus longitudine etiam comensurabiles existunt, quam rationem diameter & costa eiusdem quadrati dilucide ostendunt. Est igitur secundum nouenarium descriptum quadratum, quod sane diametrum obtinebit, ut quadratum ex ea descriptum duplam habeat proportionem ad quadratum cuius est diameter, siue ad lateris quadratum, quocirca quadrata quidem symmetra habebuntur. nam duplum ad dimidium duplum esse nemo inficiabitur. lineas uero ipsas lateris scilicet ad diametrum incommensurabiles longitudine esse necesse fuerit, quanquam potestate sint symmetrae. possunt enim haec lineae in ipsas ducte symmetra quadrata producere, quorum unum ad alterum se proportione dupla habeat. Si uero quispiam contentiosus asserens, dicat eas lineas non potentia duntaxat, sed longitudine etiam symmetras, is absurditatem hanc uitare non quibit, quin imparem numerum, scilicet aequalem statuatur pari, scilicet. nam nemo nescius est partem dimidiatam esse 8. Porro ex latere in se ducto, ut antea diximus, quadratum alterum subduplum maioris creabatur. minus itaque quadratum hoc, dimidium maioris quadrati sortietur, scilicet: minus uero quadratum nouenario censebatur numero. si igitur & 9 pro eodem & aequales haberi debent, quod magna absurditate laborare cernis. quod si diametri quadratum a costa quae diametro commensurabilis sit generari dicatur, ut si lateris sit ternarius, diametros autem quaternarius, hoc etenim modo lineae commensurabuntur etiam longitudine, efficietur quod a diametro producit tetragonum sedecim: erit me hercle is numerus & duplus ad octo, & rursus ad nouem duplus. nam quadratum lateris nouenarius est, quo duplo maior superficies quadrati ex diametro producta geometricis demonstrationibus ostenditur: rursusque sit ut par numerus aequalis impari necessario statuatur, quod ut absurdum, ita impossibile esse uidetur. Porro autem proposita una quapiam linea, qualiscumque ea sit, ad quam reliquae si comparentur uel symmetrae inueniantur longitudine & potentia, aut potentia solum, uel asymmetrae, eiusmodi linea a Geometricis *ῥητὴ* appellatur, quasi signum propositum quoddam dicas, & confessum. nam quae confessa & definita sunt, *ῥητὰ* uocare solemus. ut cum dicimus *ὅτι ῥητὴς συμφορίας*, id est, constitutis & descriptis concentibus illud tamen nomen cuiusmodi quoddam usurpant Geometrae. quaecumque igitur proposita linea fuerit, haec *ῥητὴ* dici consuevit: & quae illi symmetrae existunt, siue longitudine, siue potentia, siue utroque modo, *ῥητὰ* appellatur, quae uero ad eam sunt asymmetri, *ἄλογος*, inquit, Geometres uocentur, & quod a proposita rationali describitur quadratum rationale, uel ut Graeci *ῥητὸν*. quae uero illi quadrato commensurantur, alia quadrata respectu eiusdem *ῥητὰ* dici solent, asymmetra uero, illi *ἄλογα* nominant. Symmetron igitur & asymmetron in magnitudine natura existunt, *ῥητὸν* uero & *ἄλογον* positione, ut exempli gratia, proposita cuiusdam lineae hanc statuamus esse *ῥητὴν*, ut symmetron: illam uero *ἄλογον*, ut asymmetron: & rursus hanc *ῥητὴν* respectu alterius *ἄλογου* esse, & *ἄλογον* respectu alterius *ῥητῆς* pronunciamus. Inquit autem Geometres, linea ex duobus nominibus composita, siue ex duobus rationalibus, siue confessis, secundum unicum tantummodo punctum diuidi potest in sua nomina. Eiusmodi itaque *ῥητὰ* potentia tantum sunt symmetrae, cuiusmodi lineae communem mensuram qua utraque mensurentur, non habent: cum tantum hoc assequantur, quae longitudine quoque symmetrae existunt, non solum potentia. quocirca non quaelibet cuiuslibet commensuratur, sed haec quidem oblata cupiam & longitudine, & potentia symmetros cernitur: alteri fortasse potentia solum symmetros existit, ut in sectionibus binomialium accidere consuevit, & comparatione lateris ad diametrum, eiusmodi enim lineae cum longitudine sint asymmetrae, quadrata tamen earum symmetra esse constat, quas lineas Euclides *ῥητὰς* appellat, quaedam uero ad quasdam collatae, neque longitudine, neque potentia symmetrae sunt, quas uocat *ἄλογους*. Cum itaque ex duobus nominibus composita linea, uno tantum signo, aut puncto diuidi queat, ita ut ambae *ῥητὰς* dici possint, & potentia symmetrae: quolibet autem puncto alio secari nequeat, ut *ῥητὰς* partes istius lineae dicantur, sequi uidetur, binomium eiusmodi ex insecabilibus compositum, eiusque unam duntaxat diuisionem existere, qua lineae efficiuntur duae mensurae eorum quadratorum, quae ex ipsis producuntur, quae ipsa quoque symmetra existunt, quorum mensurae etiam sunt insecabiles, ut modo ostendimus. etenim si diuidatur mensura secundum lineam certam & definitam, ea neque *ῥητὴ* neque *ἄλογος* erit, si ipsam per se contentis, dicuntur enim mensurae ac lineae hoc modo, nominationesque tales obtinent respectu aliarum. Concludunt uero ex his, atque inferunt ita, cum linea composita ex duobus nominibus, in uno solum puncto diuidi queat, quo lineae efficiuntur *ῥητὰς*, & potentia comensurabiles, alio uero puncto nullo diuidi possit, sequitur ut binominum ex impertibus compositum sit lineis.

Argur

Argumentum hoc plane sophisticum est, non enim si linea in rationes aliquas, aut proportionem diuidi apta non sit, propterea simpliciter etiam indiuidua reputari debet, aut insecabile esse necesse est omni ex parte. Haec sunt quae philosophus de aduersariorum sententia exposuit, cui contradicere, & quantum fieri potest, eadem refutare argumenta nititur. Primum omnium inquit, id quod infinitas sectiones admittit non eo modo magnam paruamque dici debere, quo illi putat, dicimus uero & pronunciamus locum & magnitudinem, & quaecumque de genere continuo sunt parua, in nonnullis etiam paucitatis nomine usurpamus ut his quibus hoc nomen proprie quadrat, quando scilicet determinata quantitate continuam ostendere lubet, ut in tempore & paruam, & paucum temporis dicere consueuimus, ut paucum tempus duas horas, aut tres aut quatuordecim. non uero (inquit) excludimur propter paruitatem a diuisione continui, potentia enim qua diuidi quantitas quaelibet continua potest, etiam illi paruo inerit. Praeterea si composita linea quatenus lineae existunt, in puncto diuidi posse dicatur, quanquam paruam esse praedicetur de insecabilibus quod statim obijciunt, nihilominus puncta tamen huic infinita insunt potentia: quod necesse est ut ipsi quoque fateatur, cum lineae omnia puncta inesse concedunt. haec uero atomos lineae, sit lineae: qua igitur ratione linea existit, ea non minus habebit puncta potentia infinita, quam quaelibet aliarum quae compositae dicuntur, quod si punctis praedita sit, secundum quaelibet etiam proportionem eam diuidere licet, quemadmodum quaelibet non insecabilis diuidi potest. Ad haec constat magnam ex paruam quibusdam componi: ut autem ex his quibusdam uidetur, atoma & impertia parua nominari debent. Vel ut alterius huius sectionis hominibus arridet, paruam dicitur quod sectiones subit definitas. at quae ab illis, quid tandem magnum erit, si magnam aliquod in pauca quaedam insecabilia diuidi accidat, totum autem quodlibet magni instar diuiditur, quaelectum tandem totum istud appelletur. ad partes enim suas comparatum, magnam dicitur, melius autem dici uidetur magnam esse, quod infinitarum sectionum sit capax: paruam uero, quod finita diuisione consumatur, infinita autem eiusmodi impertia insecabilia erunt parua, aliquando etiam non protinus in haec atoma parua, sed parua, quae diuidi rursus poterunt numero quidem illa finita dissecabitur, quarum partium quaelibet pro natura eorum quae parua dicuntur, rursus secabitur in partes finitas. Nam paruum definitum ita est quod secaretur in partes finitas, rursus uero partes huius paruam in alias, rursus haec in alias, necesse enim illud est: siquidem si in minima infinita magnam totum secari necesse sit, parua autem per hypothesein semper diuidentur, quoniam definita sunt mediante diuisione, & hoc modo etiam necesse fuerit diuisionem infinitam non definire. Manifestum igitur est rationem paruam magnamque in eo non constare, quod paruam definitas obtineat partes, magnum uero indefinitas subeat diuisiones: ita ut prope illi, qui hoc pacto definiunt, minimum illud & insecabile abijcere repudiareque uideantur, cum ne paruam quidem hoc ausint appellare, siquidem quemadmodum ostendimus, paruam omne secabile existat: paruam enim minus quiddam esse semper poterit, etiam paruam finitis sectionibus diuidi concedatur, nihilominus paruam si minus semper capiatur, diuisionem nunquam cessabit, at uero si quis propterea quod in numeris, quod paucum dicitur, finitam diuisionem obtineat, eo modo definienda quoque in lineis paruitate existimet, perridicule is arbitrabitur. in numeris enim ex insecabilibus unitatibus coagmentatio fit, atque in his principium quoddam est, & paucitas, definita uero super stadio, definito tempore quippiam, super infinitis, infinita quoque attingens res ut moueatur necesse fuerit, & praeterea si quod celerius mouetur tempore aequali maius spacium conficit quam tardius, motio uero animi celerrima perniciosissimaque est, quae aliud tamen nihil sit, quam numeratio: numerabit igitur tempore finito, infinita. Zenon id quod potentia est, in id quod actu dicitur transmutans, absurda haec conclusit. Hoc philosophus ita dissoluit, inquit: Non finito tempore, infinitas partes stadii, id quod super eo fertur, contingit, sed fertur quoque tempore infinito, nam quo pacto stadii, eodem tempore quoque infinitum dicitur, atque finitum: & quemadmodum tempus finitum est ob extrema quibus clauditur, ita longitudo quoque stadii: & quemadmodum tempus diuisionis gratia infinitum appellari consuevit, ita magnitudo etiam infinita dicitur ob diuisionem. Zenon ita paralogismo usus, aliter finitatem temporis, aliter stadii accepisse uidetur. Tempus enim quod est ab ortu solis usque ad occasum, cum quemadmodum longitudo, secabile sit, in partes infinitas, finitum sumit esse propter terminos, non uero ad modum similem stadii quoque extremis finitum constituitur. Proinde etiam inquit philosophus, numerare non est ita singulas percurrere partes magnitudinis percensendo, si forte quis putet animi quodlibet infinitarum partium attingere: qui enim posset fieri, ut tantillo tempore actu infinita attingeret? Motio enim animi non ita continua est, neque in subiecto aliquo continuo,

quemadmodum quod loco ciatur. & tamen si concedatur animū moueri modo quodā, tamen motus is numeratio non esset, cum sit enumeratio non continua, sed quiete etiam quadam intercedente progrediatur. sed admodum ridiculum est, cum rationem soluere quampiam non possis, se imbecillitati ingenij mancipare, & infirmitate animorū incitatos, in grauiiores errores immergi. Quod uerò dicitur de symmetris lineis: ternariū enim, nisi quis dualitatem forte dixerit uel unitatem, non appellamus numeros, sed principia numerorum, hanc imparium, illam uerò parium. Numerus etiam quilibet finitas habet diuisiones, in magnitudine uerò res non ita habet, nam eam partiri in partes infinitas possumus, quemadmodum numerum infinita accumulatione augere, unde in numeris paucitas est definita, multitudo infinita, in magnitudine uastitas determinata, nam cuiuscūq; rei certa & definita magnitudo est, neq; maius corpus caelo esse possit, paruitas autem indefinita. & hęc quidem philosophi sunt responsa aduersus primum epicherema. Alterum argumentum fuit, quod sumebatur ratione idearum, eas enim cum magnitudines quasdam esse dicunt, indiuiduas fecerunt, quo principijs istis, & primis prius nihil statueretur, partes harum scilicet. Inquit igitur eos, qui inter ideas collocant infecabiles lineas, exiliorem non minus astruūt, inanioremq; sententiam afferūt proposita, quam nos refellere conamur: nam eo ipso quo confirmare propositum nituntur, ea demoliri ipsa & tollere ē medio uidentur, nam ratione hac consistere ideae non possunt. uocat autem *ἐλαττω ἀξιωμα* Aristot. quod incredibile alicui uideatur: putatur enim uerius infecabiles quasdam magnitudines, quam ideas esse. Velle igitur in credibiliore sententia, quod uerisimilius est astruere, perquam absurdum uidetur: & eo quidem magis, cum per ea quae aliquo modo probabilia existunt, id quod impendit incredibile uideatur refellere, nos existimemus. certē his quoq; concessis, ideas tolli necesse est, quoniam quidem cum ideae magnitudines quasdam sint, diuidi posse necesse fariū fuerit eadem, quā ob causam neq; immobiles erunt, neq; *ἀπαθείς*, quae admodum idearum autores statuerunt. Contra argumentum tertium instat philosophus quod ita habet, elementa magnitudines quasdam esse, eas uerò si dissectari possint, tum principiorū fore principia alia, nempe partes elementorum, totis elementis: atq; horum opinionem hoc modo refutat Arist. inquitens leuiculum esse: corporeorum elementorum infecabilia quasdam statuere, tamen si uerò nonnulli hoc modo declarare uideantur moliri conariq; id tamē quod a principio est propositum non probare, sed petere uidentur, multo enim magis, quod id petere uidentur quod probandum esset, uidentur propterea confirmare magnitudinem quamlibet ac corpus secabile existere uastitatis ratione, distentionisq; respectu. Quomodo autem quod a principio est petere uidentur? quoniam illo quaesito proposito, an corpus quodlibet secari queat, an uerò quoddam sit infecabile, isti homines quasi confessum sit, confessim ad elementa confugiunt, dicentes, ecce tibi elementa sunt corpora, & ea indiuidua, quare & aliae quasdam magnitudines esse possunt, quae cum ita defendunt, nihil consecuti uidentur aliud esse, quam ea corpora quae ipsi uocant atoma, suo ipsorum argumento secabilia demonstrant, cum ad probationem ea assumāt, quae sine controuersia diuidua ostendi possint ab istis quibus corporibus secabilibus demonstratis, eadem ratio in reliquis etiam haberi uideatur infinita sectionis in magnitudine: nullo autem negotio infecabilitas elementorum refellit: nec ratione, sed sensu duntaxat fides quaerenda, sensum enim deserre, & eo relicto rationem quaerere, ut absurdum, ita perquam ridiculū apparet, qua per ueritate pleriq; capti, & uiri, & eius quod deceret, nullam rationem perceperunt: ut Parmendes quoq; qui ens unum assererat: & Zenon, qui motum negabat, & complures alij sunt hallucinati. Quartum epicherema Zenonis est, quo ipse usus est motum respiciens. Si inquit diuidi stadium in partes infinitas queat, moneat eas communi quadam mensura uniuersas dimetiri nos posse, admodum sophisticum uidetur, nec hypotheses quae in geometria statuuntur illud me hercle admittunt: neque enim uero supponunt ad hunc modum, neque commodum etiam est ut illud concedant. Ad haec contraria uidentur, omnem lineam symmetram fieri, deinde statuere quarumlibet non fieri, sed esse mensurabilem linearum mensuram. Quocirca ridicula admodum sunt quae sentiunt, & quibus demonstrationes conficere se putant, nam his neque litigiosam, neque sophisticam rationem effugiunt, etenim propter infirmitatem probationum minimē potest oratio illorum hominum, uel absurda quae contra proferuntur, uel redargutiones contradictionesq; euitare. Mathematici sanē linearum quae commensurantur, communem statuunt esse mensuram: sed eam non indiuiduam concedunt, sed eiusmodi quampiam, quae & ipsa possit alteri cuiquam commensurabilis existere, accepta alia communi quadam am-

ἐπιπέδου ἢ ἑξ ἄλλο
 καὶ ἀπὸ τῆς ἀπείρου. in
 2. lib. priorum
 refol.

barum mensura. Etenim nouem cum triginta sex mensuret, unūq; & octoginta, priorem quidē secundū quaternariū, alterū secundū nouenariū, nihil impedit quo minus nouem & cum 21 commensuretur, cum ternariis utrorūq; communis existat mensura, illius quidē secundum ternariū, huius uerò secundū septenariū. Linea uerò quaelibet ad quāsdā commensurabilis, ad alias uerò quāsdā asymmetros reputatur. quapropter non uerē dicitur, quaelibet quibuslibet commensurabilis esse, aut omnes mensura communi inter se comparari, cum constat, has rationes ualere nihil, nec concludi ex his indiuiduas esse lineas. Porro autem ex his quae a mathematicis dicuntur, demonstranturq;, liquere euidentissimē poterit, quas ipsorum rationes, nisi probabilioribus nos opponamus pugnemusq; argumentis, refellere non debemus. Si enim linea sit infecabilis, & recta, nimirum illi definitio utriusq; quadrabit & lineae & rectae: definitio autem impartibile utriusq; conuenire nequit, cum propterea quod ea neq; medium quorundam esse queat, tum quod neq; ipsa in se medium possideat. Nam linea infecabilis quomodo tandem cur longitudo, & sine latitudine, quum ipsa infecabilis existens, intra superficiem dari nequeat. Quemadmodū enim punctum in medio duarum linearum potentia est, cum una & continua linea adhuc existat duae illae potentia: cum uerò actu diuisa in puncto fuerit, tum punctum actu secundum diuisionem constituitur: ita quoq; linea duas continens superficies, cum actu superficies dissecta fuerit, & duae superficies actu constitutae sint, linea sanē actu existens, actu diuisionem factam monstrabit. ea uerò cum posita sit atomos, & dimensionis expertis, quo pacto medium fuerit inter superficies duas quae ratione latitudinis diuiduntur? Necesse itaq; fuerit, cum superficies in partes duas cadat, eam dissectionem propter lineam accidere, atq; isto modo ratione infecabilis etiam lineae dissecabitur superficies, aut si respectu atomae lineae superficies non diuidi possit, sequitur etiam ut superficies duae ne coniungi quidem secundum illam possint: quod tamen cum primis lineae naturam nō obscure indicat, neq; proinde diuisionē sustinebit ipsa etiam cum sit atomos, quae conditioni linearum ambo repugnant. Definitio quoq; huic non quadrabit, si indiuidua recta linea statuatur, recta enim est, cuius medium extremis adiunctum aequalibiliter est. Praeterea secaturum est lineas omnes esse symmetras, quae enim ratio differentiae assignabitur, hanc infecabilem uenam mensurare, alteram uerò non posse mensurare, cum enim impartibilis existat omnibus ceu mensura, ex aequo accommodabitur, siue actu, siue potentia solum commensurabiles sint. Tertio, cum ex datis tribus lineis triangulus constari queat, etiam ex tribus atomis triangulus componetur: in quolibet uerò aequilatero cathetus ducta in mediam cadit, ac in partes duas dissecat, sed fieri hoc non possit, si impartibilis foret linea, intermediam enim lineam indiuidua non admittit. Quarto, linea eiusmodi atomos addita alteri compositam maiorem non efficiet: nam infecabilia accumulata molem non attollunt, nec granditatem efficiunt. Quinto, ex impartilibus duobus continuum nullum procreatur, quoniam continua linea plura semper duobus infecabilibus obtinet. Futurum autem esset ut praeter infecabilem hanc, nulla etiam reliquarum penitus linea continua existeret: quod falsum cum sit, necesse etiam fuerit indiuiduam lineam nullam statuere. Sexto, linea omnis aut finita aut infinita est, atomos certē, ut sit finita oportet: quare & fines possidebit, finis autem nullus quam ipsamet sibi fuerit, quod absurdum est: aut fines si obtineat, diuidi poterit, aliud enim finis, & id cuius finis dicitur, aut profectio linea dicitur esse quaedam, neq; finita, neq; infinita. Septimo: Non qualibet in linea punctum erit, nam in ea quae diuisionē respuit, nullum inerit, quod si in indiuidua linea nullū insit punctum, in nulla profectio altariū punctum designari queat: nam reliquae ex his componuntur. Octauo, aut nihil inter puncta duo, aut omnino lineam interuenire oportet, in linea uerò qualibet plura uno puncta designari possunt, quare inter puncta duo atomos linea poni non poterit, impartibilitas enim soli puncto undiquaq; propria uidetur. Nono: Quadratum omne partibile, ex lineolis uerò eiusmodi quadratum impartibile conficietur, quod perquam absurdum deprehenditur, cum quadratum ut superficies & secundum latitudinem & longitudinem protendatur, quapropter diuidi poterit, sed quod a quatuor impartilibus lineolis circumscribitur, quo pacto tandem partitionem sustinebit? quare lineas etiam posse diuidi in hoc quadrato constat. Decimo: finis ac terminus lineae est punctum, quod terminatur autem linea ipsa est: punctum quidem eo quod finis impartibilis existit, quare lineam cum finis ipsa non sit, sed cui finis accidit, partibilem esse necesse est, quod si lineam finem lineae alterius contendat quispiam, deprehendetur linea quampiam maior alte-

ra ratione ac respectu puncti, siquidem linea & hæc insecabilis pro termino constituitur, linea uero quælibet, altera quacumque si maior dicatur, secundum lineam maior dicitur: si uero insit illi quocumque indiuiduè, (quæ ut terminus alterius lineæ posita est) punctum quo terminatur (nam continuarum linearum terminus idem est) sequitur ut finis ac terminus totius lineæ non sit impartibilis. nam secundum hypothesein hæc insecabilis terminus alterius, rursum ipsa etiam puncto terminari asseritur, quod mehercle tantum abest ut cum ratione cõsentiat, ut nihil magis ab ea uideatur abhorrere. Omnino autem his concessis, punctum à linea nihil differre uidebitur, nam excepto nomine, peculiare linea eiusmodi à puncti natura nihil obtinebit. Undecimo: Mox secuturum est ut & superficies, & corpus quoddam insecabile concedatur: quoniam altero cõcesso, protinus reliquum dari oportet. quoniam alterum respectu alterius diuisionis capax dicitur, ut corpus respectu superficiei, & superficies ratione lineæ: corpus autem cum tres habeat dimensiones, insecabile omne existere necesse fuerit, quare lineam quamlibet partibilem esse oportet. Duodecimo: Si linea, & tempus quoddam impartibile est, sed quæ in tempore insecabilia statuantur sunt instantia, & nunc ipsa, quare tempus etiam ex instantibus cõflabitur, sed tempus ex instantibus non componitur: alioqui enim sibi mutuo coaptata essent, sed non possunt ullo modo coherescere, cum non consistant, quare nec puncta sibi continua dici possunt: quam ob causam composita impartibilia magnitudinem nullam efficiunt, quoniam congesta hæc maiorem locum non occupabunt, linea quidem lineæ addita planitiem maiorem non efficiet, quocumque numero tandem congereris: ita quocumque res habeat, si puncta infinita congeras, amplius spacium hæc non occupabunt, cum ne locus quidem ullus secundum se punctis attribuat, quocirca magnitudo cõtinaua nulla ex impartibus attolletur, nec puncta cõficiunt lineam, neque instantia tempus constituent. Decimotertio: Si linea sit ex punctis ut quidam dicunt, punctum puncto coherescere necesse fuerit: sed punctum cum insecabile sit, connecti cum alio nequit, quod enim connectitur cum altero, aut ut totum cum toto, aut pars cum parte coniungitur, aut ut parte aliqua cum toto coheret, sed partem linea non habet: quare eo modo non coheret & apta puncta sunt inter sese, quod si totum toti alteri puncto connexum statuas, unum planè & insecabile fuerit quod ex utrisque componetur, Decimoquarto: Quo pacto efficiuntur altera recta, altera circularis lineæ: nam neque quo ad coaptationem, neque quo ad puncta differentia ulla erit inter rectam & circulem, impartibile enim si attingat impartibile, totum cum toto coniungi necesse est: an potius minime atoma coherere inter sese posse dicendum est? Constat autem lineas specie differre hæc inter se, coaptationis uero nulla differentia: quare ex impartibilium connexione linea nulla constabit, alioqui eandem rectam & circulem fateri adigeremur, sequitur igitur, ut ex atomis compositio nulla existat. Decimoquinto: Si uerum esset quod isti asserunt, tum resoluti omnia in puncta necesse foret, nam corpora in superficies, hæc uero in lineas quæ porro distraherentur, ac discernerentur in puncta, quare merito rerum omnium elementa statuerentur puncta esse. Ex his itaque oppido quam conspicuè est, lineam neque ex punctis componi, adhæc lineam nullam impartibilem existere, quin potius infinita sectione diuidi quam libet posse, punctum sanè cum finis sit lineæ, est minimum quiddam, linea uero minima nulla est, sed data quacumque, minor designari potest semper diuidua. Quemadmodum itaque quod in ædificio minimum est, nec quicquam illi quod ad rationem structuræ pertinet adfert, pars ipsius nullo modo dicitur: ita similiter in reliquis etiam res habeat. Quid enim quæso te ad spheram adijcit, seu albo seu atro colore depicta sit? quid statua auctior erit siue à dextera siue sinistra oppidi parte eam locatam dixeris: ita nec quod minimum est lineæ ullum momentum attulerit, punctum scilicet, nam id substantiæ lineæ prorsus addit nihil, quamobrem quod minimum quiddam appellatur, ea appellatio lineæ non quadrabit, in ipsa uero id quod punctum & terminus nuncupatur, rectè minimum appellari poterit, nihil scilicet lineæ adferens, ex quo sequitur, lineam indiuiduam nullam existere,

Argumentum
à tempore.

Argumentum
à loco.

LIBRI DE LINEIS INSECABILIBVS FINIS.

Vam operosum sit de coloribus agere, & quam sinuosa sit ea materia quæ colores pertrahat, nemo profecto intelligit, nisi qui se priuatim in illa exercuerit. Tanta enim est colorum multitudo, tam multiplex coagmentatio, tam lubrici transitus, ut non aliunde Arcefilas commodius suam illam *anaxagoræ* probauerit. Cicero uarietatem proprie in coloribus nasci, hincin alienum migrare existimauit. Certè non alibi natura copiosius, aut maiore laetitia opes suas commendauit. Metalla, gemmas, marmora, flores, astra, omnia denique quæ progeniunt, suis etiam coloribus distinxit: ut uenia debeat, si quis in tam numerosa rerum sylua caligauerit. Vergilius Marcellus solas colorum nuncupationes ex floribus pollicitus, quum rem cominus fuisset aggressus, cognouit multo esse facilius rem tam operosam polliceri, quam præstare. Difficultate itaque uictus, in causa amplius pronunciat. Quare præclara omnia in genio hortamur, ut assidue in tam eximia naturæ speculatione uersentur. Quo enim res est difficilior, hoc erit gloriosius rei difficultatè periculis. Quod uero ad hunc libellum pertinet, eum arbitramur ex duobus, quos Aristoteles scripsisse testatur Laertius, in unum coaluisse. Sanè phrasim & obscuritatem, quasi sepiam atramentum, multis locis aspersum, non multum abest à uernacula Aristotelis consuetudine: id quod fortè mihi uideri potuit, qui ueluti in prociatibus hanc operam transegi, unius tantum exemplaris præsidio adutus: ut gratia ultra sim habiturus, si quis in hæc caliginem, quam uel culpa ingenij, uel necessitate coactus parum extersi, faces aliquando inuenerit. Bene uale.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE COLORIBVS LIBER.

COELIO CALCAGNINO INTERPRETE.

X coloribus hi simplices sunt, quicunque elementorum naturam consequuntur, ignis puta, aeris, aque, terræ. Nam aer & aqua suo pte ingenio alba sunt: ignis contra & sol flauo colore censentur, terra rursum natura sua alba est: intinctionis autem causa sese multicolorè ostendit. Id cõfessum facit cinis. Adusto enim humido tincturæ opifice, albus redditur cinis: sed non planè albus, quod fumo scilicet intingatur, qui niger existit, ob id & lixiuu flauum efficitur, eo scilicet quod flammè est & nigrum: in aquam colorè inuehente. Atqui niger color consequit elementa, quoties inuicè comutantur. Reliqui autem, medijs scilicet colores, exijs facile intelligi possunt, reciproca admixtione superueniente. Lucis autem deliquio fit obscuritas. Tribus præterea modis niger color nobis occurrit: uel quum planè quod uidetur, sua natura nigrum est: uel quum ab ijs quæ uisilia sunt, nulla omnino lux ad usum deferat, quod enim non uidetur, quum locus ambiens uideatur, speciem præbet nigri. Occurrunt & alia omnia huiuscemodii nigra, à quibus & rara & exigua lux resilit: ob id & nigrae apparent umbræ. Eodem modo aqua nigrescit exasperata, & fluctibus percita, quum scilicet mare inhorruerit: lacescit enim & incitata superficie ei, paucis in eam radijs incidentibus, luce iam diuisa ac dispersa, umbrosum ipsum nigrum se offert. Nubes etiã quum egregie densa est, eadè ratione nigra existimatur: ob hæc & cum ijs aqua & aer, non penetrante omnino luce, nigrae itidem uidentur, quum profunditatem habeant, ob id quod rari admodum replodantur radij: siquidem lucem, quæ in ipsis est, intercurrentes particulae omnes nigrae uidentur, obscuritatis gratia. Quod autem obscuritas non sit color, sed lucis priuatio, haud sanè difficile est ex alijs multis cognoscere: tum ex eo præcipue, quod non est intelligi, quanta aut quali forma obscuritas sub sensum cadat, ceu solent reliqua uisilia. Quod autem lux ignis color sit, ex hoc persuasum esse potest, quod nullus alius præter hunc ignis color inuenitur: & ob id solus hic per se uisilis existit, cum cetera uisilia euadunt huius beneficio. Illud uero dignum animaduersione, nonnulla esse ab igne diuersa, quæque ignis naturam non habeant, & ea tamen lucem reddere. Et si igitur ignis color lux sit, non tamen ignis solus color est. Nulli quippe alteri possimus ignis aspectum ferre acceptum, nisi luci: sicuti & omnium aliorum corporum, quæ corporum imaginem præferunt. Tunc uero nigrum colorem effici usui uenit, quum aer & aqua igne adusta sunt: propter quod & omnia adusta nigrescunt, sicut ligna & carbones extincto iam igne. Eodem modo nigrescit fumus exhalans è laterculo fictili, quum insitum laterculo humidum secernitur & aduritur. Eadem ratio reddit fumum qui à pinguis adiposisque prouenit, nigerrimum, oleo puta, pice, tæda: quod hæc maxime adurantur, continuasque partes faciant. Nigra quocumque illa fiunt, per quæ aqua effluit, quum primò irrigatis ac perlutis humidum exiccatur: quod in tectorijs parietum est animaduerti. Pari pacto et aquatici lapides musco contacti primò, mox arefcentes, atrum colorem con-

XX

trahunt. Ex coloribus igitur tot sunt ac tales, qui simplices uocantur. At reliqui ex horum sunt temperamento, prout maior minor ue fuerit admixtio. Atque ita multas uariasque reddunt colorum species, secundum plus & minus, id est, prout intensiores remissiores ue fuerint admixtiones, quale est puniceum & purpureum. Dicitur autem temperamento exemplum sit album & nigrum, quae comixta imaginem praebent medij illius quod *φαιον* Graeci, nos pullum siue fuscum appellare possumus. Proinde & nigrum & umbrosum luci permixtum, puniceum ostendit. Si enim nigrum ei admisceatur quae a sole uel ab igne emanat luci, puniceum semper reddi intuemur: & nigra omnia simul ac incensa sunt, in puniceum abeunt colore. Nam et fumide flammae & carbones donec accensi sunt, puniceum colore habent. At purpureum illud floridum atque illustre euadit, si id mediocri albo umbrosoque, tenues & iam fracti solis radij contemperent. Proinde in ortiua & occidua parte aer purpureum colore induit, tunc quum sol uel occidit, uel emergit: quod eo tempore infirmi admodum atque imbecilles radij, obscurum aerem percillant. Quin & mare purpureum sese offert, quum sublatis fluctibus secundum impulsum inclinationemque maris inuibrantur: infirmi enim solis radij ad maris subsidientiam conuertuntur: extensa enim atque explicata certo modo ad lucem, purpureum colore reddunt, quod si minor lux affuserit, in *ζοφερον*, id est obscurum abit, quem & Graeci *ἄσπερον*, id est opacum appellant, quod si liberaliter nigro primae notae conditum fuerit, puniceum euadit: quod si floridum & coruscans fuerit, in flammeum transmutatur. Nam quod dicimus, secundum mutuum temperamentum colorum diuersitatem effici: ita accipiendum est, ceu si dicamus, ex subiecto et aspectui nostro proposito colore, mixtionem fieri. Nec tamen ob id parem omnium generationem fieri putandum est: est enim proprium colorum munus, non simpliciter, sed ad aliquam mixtorum rationem habere. habent siquidem ad quempiam commixtorum respectum: quemadmodum simplicia, quatenus simplicia sunt, inuicem atque inter se respectum habent. Neque enim clarum & perspicuum est, eodem in omnibus utendum esse apparatu: quum enim de purpurei uel puniceo temperamento uerba facimus, necesse est ex his permixtis & diuersum colorem facientibus, persimilem generationem enarrare, nec tamen eandem speciem et apparentiam tribuere, quapropter assumendum ac prospiciendum est temperamentum ex eo qui praecessit apparatu: sicuti quum color *διωκτός*, id est uinosus efficitur, si splendor aereus puro ac minime diluto nigro eodemque coruscanti contemperetur: quales botyrorum acini, quorum plane color cenopus, id est, uinosus agnoscitur, quum maturescunt. Nam deinde nigrescentes puniceum habent, quem postmodum in purpureum commutant. Dignum autem est obseruatione, omnes colorum differentias ad eum modum fieri, quem subscripsimus, ex motu enim & transitu coloris in colorem dum commiscuntur, differentiae uariantur, & similitudinem accipiunt secundum id quod se offert aspectui: atque ita in unoquoque commixtionem exaquant, ex multis unum colorum concentum reddentes, ita ut nullus cernatur, cernantur tamen omnes, per partes confusas ac permixtas, ex qua quidem concretione & contemperacione, una species unusque prospectus euadit, qui colorum multitudinem in unam imaginem coalescenti fidem facit. Oportet autem haec omnia in disquisitionem uocare, non ut pictores uocant, hos colores simul atterentes, sed ex his quae dicta sunt, rationem habentes refractorum radiorum, qui ad inuicem iaciuntur & collimant: sic enim quempiam possit ex praescripto naturae colorum temperamento spectare. Ad ueritatem autem certasque similitudines deprehendendas, oportet habere cognitae ac perspectae procreationes, & colorum ipsorum natales: atqui horum causam optimam dicimus lucem solis, lucem ignis, aerem praeterea & aquam. Nam haec plus aut minus contemperata, omnes, ut ita dicam, colores perficiunt. Eadem indagine & aliorum colorum, qui radijs permiscuntur, imaginem & similitudinem explorari oportet: quando quidem & carbones, & fumus, & arugo, & sulphur, & pennae autem contemperatae, haec quidem cum radijs solis, haec uero cum splendore ignis, multas ac uarias faciunt colorum commutationes. Sunt & quae a concoctione ac maturitate consideranda sunt: qualia quae fiunt in plantis, in fructibus, in capillis & pennis auium, & ceteris alijs huiusmodi. At illud neminem latere debet, multiformem & infinitam illam colorum multitudinem quot modis fieri contingat. Eius rei hanc causam obseruauimus, quod a luce & umbris, inaequales & sine ratione constant temperaturae. Nam lux & umbrae, secundum plus & minus, uarias inuehunt differentias: ut primo secundum seipsas, mox admixtae coloribus, colorum commutationes efficiant: uel in eo quod comixta, et multitudine et facultatibus differunt: uel quod non habeant eandem

eandem rationes proportionalesque. siquidem et ipsum purpureum secundum seipsum multas habet differentias: sic & puniceum & album, & aliorum unum quodque, item secundum maius & minus, item secundum mutuam inter se admixtionem, eorumque sinceritatem. Facit praeterea differentiam prout luminosum ac nitidum mixtum ipsum fuerit: aut ex contrario squalidum, ac sine lumine. Nihil enim est aliud *ὑπὸ σελήνῃ*, id est nitidum ac refulgens, nisi luminis quaedam collectio & delitas. Species uero auri emergit, quum xanthum, id est, flauum & solare, bene condensatum entescit. ob id colla columbarum & pluuiarum stillae, colore uisuntur aureo, tunc quum lux repercutitur. Sunt etiam quaedam, quae laeuigata attritu & arcana quadam facultate, alios atque alios induunt colores: sicut argentum perfrictum, & aurum & aes & ferrum. Quaedam etiam lapidum genera, differentes faciunt colores: ceu qui nigri existentes albas inducunt lineas. Eius rei causa est, quod istorum omnium constitutio ab ipsis incunabulis ex paruis adeo densisque ac nigris constat particulis: ab ipsa autem quae fit dum primum generantur tinctura, contingit aliam coloris speciem admittere. Hic autem color ab his attritus ac deciduus, non amplius auream speciem aut aream, aut omnino alium quempiam habet colorem, sed plane niger est, quod porum ac meatuum illic perumpantur ac scindantur inter perfricandum, dum atteruntur, per quos tinctura penetrauit. Contingit & hanc ipsam diuersitatem colorum natura fieri. primogenio enim colore nondum nobis cognito, quum tinctura in attritu conuellatur ac dissipetur euenit, ut ipsum qui ipsis inest colorem perspiciamus. Quapropter & omnia se offerunt nigra, dum perfricantur, prout horum quodlibet aequabile est ac laeuigatum: sicut in lapide qui *βέτανος* a Graecis, a nostris coticula dicitur, qui insitum in ipso colorem, nigrum uidelicet, abijcit: assumit autem rursus ingentium ab ipsa usque origine colorem perspicuum, illud quod in tinctura est, ex contractu & continuatione. Ceterum & quae igni aduruntur, aut dissoluntur, aut liquefiunt, plures mutuuntur colores: quorum fumus tenuis & aereus, horum & colores umbrosi, sicut quum fumus exhalat a sulphure & aruginosis aeramentis, & ab his quae cunque densa sunt & laeuigata: ut argentum, at in ceteris, quae cunque illa sunt quae umbrosos colores habent, eadem laeuorem participant: sicuti aqua, nebula, & auium pennae: quippe haec propter fulgures radios ue illabentes & laeuorem, aliter alias contemperatos, differentes colores inuehunt: sicuti & obscuritas uarios colores inferre solet. at nos nullum colorem purum spectamus, qualis plane est, sed omnes permixtos, atque alijs confusos. Nam etsi nulli aliorum colorum miscetur, fulgoribus lucis & umbris tamen confunduntur, & a se diuersa neque prorsus qualia sunt apparent: ob id quae in umbra spectantur, quaeque in luce, quaeque in sole, quaeque in inteno aut molli fulgore & secundum uarias inclinationes hoc aut illo modo se habentia, secundum alias differentias diuersa apparent. Fulgores etiam qui ab igne, luna, lychnisque proueniunt, quod haec illa ue lux in unoquoque uariet, diuersos colores imprimunt. Adde etiam, quum uaria ad inuicem facta est colorum permixtio, ob mutuum illum inter se respectum atque responsum, uario modo coloratur. Lux enim quando illapsa, ex nonnullis colore mutatur, & nunc puniceum, nunc herbaceum fit coloris: & quum temperamentum in alium quempiam colorem incidit, & ab eo rursus contemperatur, aliam quoque quampiam coloris moderationem permixtionemque admittit. Et dum hoc patitur, continue quidem id patitur, sed ita, ut sensum fugiat: interdum etiam ad sensum usque peruenit, tunc scilicet, quum ex multis coloribus confusis, unus aliquis longe alios exuperans, sensum ipsum facit & conciet. Quare & per aquam res aquae specie plurimum apparent: & quae in speculis similes habentia colores, colore speculorum apparent: id quod & circa aerem putandum est euenire. ex tribus itaque mixtos colores omnes constare certum est: ex luce primum, & ex his per quae lux apparet, ceu ex aqua & aere: tertio ex subiectis coloribus, a quibus lucem reflecti ac repercuti contingit. Atqui album & diaphanes, quod nos perspicuum dicimus, quoties quidem rarum est, colore maxime aereo se ostendit. Quod si in his est quae densa sunt, in omnibus his quaedam occurrit obscuritas ceu caligo, sicuti in aqua & uitro, aere etiam quum densior est: radijs enim ob densitatem & crassitudinem undequaque deficientibus, non possumus quae in ipsis penitiora sunt, perspicere. Aer quidem prope inspectus, nullum uidetur colorem habere: nam propter raritatem a fulgore peruenitur, ab eo diuisus ac secretus. Est enim fulgor densior, & per aerem perspicuus: qui in profundo perspectus, ex proximo colore uidetur cyaneo, raritatis gratia, quae enim parte lux deficit, eadem aer caligine disinctus, coloris cyanei representatur. densa autem in morem aquae, albissimum omnium colore contrahit. omnia uero quae intinguntur, ab his quae intingunt, colore mutuantur. Multa autem floribus, multa terra nascentibus,

multa radicibus intinguntur. quin et corticibus, lignis & folijs & seminibus: multa etiam terra, multa spuma, multa & sutorio atramento, quam Graeci melanteriam uocant: nonnulla etiam quae animalium liquore intinguntur, sicuti purpureus color purpura, quae inter murices censetur. His adde, quaedam uino, quaedam fumo, quaedam calce, quaedam mari colorem trahere: ceu marinorum capillamenta. haec enim omnia mari ruffescunt, & in uniuersum omnia, quaecumque proprios ac uernaculos colores habent. semper enim quum hi omnes colores ui humidus et calidi simul coeunt in eorum quae intinguntur meatus, exarescentes deinde ab illis colores assumunt. ob id saepe colores florum eluuntur, exporis seu meatibus effluentes. Multas etiam faciunt ipsae constipationes, et in intentione differentias: multas etiam commixtiones & affectus intinctorum, quae *καθ' ἑαυτὰ* dicuntur: sicuti et de crassi, id est contemperacione, superius dictum est. Imbuuntur etiam quaedam nigro colore uellera, neque tamen similiter colore hoc nitescunt: causa est, quod uellera meatus, ingredientibus colorum meatibus intinguntur, pilorum autem interualla tincturam nullam recipiant. At quae alba sunt, atque inuicem coloribus obnoxia, omnia splendidos flores uideri faciunt: ex aduerso autem nigra, umbrosos & obscuros uideri faciunt. ob id color ille qui *ἀσπιδιος* dicitur, ex nigris magis quam albis efflorescit: sic enim purior et magis eximius apparet flos ipsis permixtus, quod fit ob ipsius nigri fulgorem. secundum enim hoc idem interiectum meatuum interuallum, ob exiguitatem & tenuitatem non uideatur, sicuti neque stannum aeri admixtum, neque aliorum huiusmodi aliud quicquam: colores uero eorum quae intinguntur, transmutantur ob eas quas diximus causas. Quod autem capilli & pennae & flores & fructus & plantae omnes una cum maturitate uarias induunt mutationes, ex multis perspicuum est. Sunt & nonnulla singulis plantarum, colorum principia: & qualia illa sint, & ex qualibus mutationes suscipiant, & quas ob causas talia patiantur, & si quas alias dubitationes contingat illa consequi, de his omnibus ex ea quam instituimus indagare considerandum est nobis. In omnibus autem plantis principium colorum est qui herbaceus dicitur. Nam germina & folia & fructus uel semina gignuntur in ipsis auspicijs herbacea, id quod etiam animaduerti potest ex aquis compluentibus: ubi enim plusculum temporis consistit aqua, rursus exarescens, colore fit herbaceo. Ratio ne autem euenit, & hunc primum in omnibus ex terra nascentibus colorem consistere: siquidem omnes aquae uetustescentes, a principio sane uirides fiunt, solis radijs admixtae: mox autem nigrescunt: rursus uiridi permixtae, coloris fiunt herbacei. Nam humidum, ut praefati sumus, sponte naturae suae uetustescens & exarescens, nigrescit: sicut in cisternis seu aquarum conceptaculis tectoria, ex ijs enim quaecumque sunt sub aqua, haec omnia atricoloris efficiuntur: quod dum exarescunt, humidum exhalet, & in aerem dissipatur: quicquid autem exhaustum soli exponitur, in herbaceum colorem abit, ea causa quod flauum nigro permiscetur. hoc idem, humido magis ac largius nigrescente, herbacei fit coloris: eoque copiosius saturatur, & uiride colorem concipit probe ad porri exemplum. Quod etiam est in causa, ut in omnibus rami germina aetate confecta multo nigrioris coloris uisuntur, quam quae noua sunt & adhuc pubescentia. flauiores enim hi sunt, quod nondum in ipsis humidum nigrescat. horum enim quum sit tardius incrementum, insidiatque diutius humiditas, quoniam humidum ipsum exhalans uehementer nigrescit, ex eo uiride fit & porracei coloris, utpote nigro eoque sincero permixtum. at in ijs omnibus in quibus humidum non permiscetur solis radijs, albus color incolumis manet: nisi forte humidum diuturnitate temporis & exarescacione prius nigrum euaserit. Haec ratio est, cur plantarum omnium partes quae a terra extant, ab initio uirides sunt: quae autem terrae proximae, aut certe sub terra, quales sunt caules seu scapi & radices, albae sunt: sic & germina quae terrae uiciniora sunt. Quod si in ambitu terra amoueatur, passimque refodiatur, omnes quidem primo, ut dictum est, herbaceum colorem quasi a libero caelo foenerantur, tum ob humorem qui per germina in eas partes effluit, eamque coloris naturam imprimit, tum quod celeriter idem humor in fructuum incrementum absumatur. quum uero non amplius augentur & incalescunt, ob id quod calidum iam non queat peruenire alimento affluente, sed uice uersa potius ab humido calor absumatur, & fructus omnes maturentur, concocta humiditate, quae in ipsis fructibus est, a solis & aeris calore, hic fructus assumunt a plantis colorem, sicuti quae intinguntur a floribus: propter id paulatim colorantur, eorumque illi maxime qui ad solem ac teporem expositi sunt: quare & eorum colores una cum tempore ac tempessitate uitate permutant. Quum enim primo sint omnes herbacei coloris, ad maturitatem deinde profecti, uariant in eum qui eorum naturae consentaneus est color, Nam & albi & nigri

gri & phaei, id est obscuri, flauis etiam & nigricantis coloris, quin & umbratici efficiuntur, et propemodum omnia suscipiunt colorum discrimina. Quoniam autem plurimi colores fiunt pluribus inuicem admixtis, ita ut unus fiat ex omnibus cinnus, illud quoque liquet, in plantis opus esse eadem fieri temperameta. Nam propter earum humorem perfluentem & per se ipsas corruatum, omnes suscipiunt colorum facultates, & hoc circa fructuum maturationes: & a sole & ab aeris calore excocto, omnes pro ingenio suae naturae consistunt colores, hi quidem ocyus, illi uero tardius: uelut contingit circa tincturam purpurae, quum illam atterunt atque exprimunt, omnem ex ea humiditate eliquant eliciuntque, quam deinde effusam in cortinis percoquunt: & primo quidem nullus omnino certus color in tinctura perspicitur. eius rei causa est, quod unusquisque ipsorum colorum, dum humor magis ac magis excoquitur, imò uero & illis ipsi qui in cortinis permixti sunt colores, multas paulatim acuarias suscipiunt differentias: nam & nigrum & album & *ἀσπιδιος*, id est obscurum, et aerium denique omnes reddunt, qui una excocti sunt. Propter temperamentum ergo nondum per se constitutum, nullus ex alijs coloribus certus est atque perspicuus. Atqui hoc idem quoque euenit in fructibus: in multis enim quia non omnes simul fiunt colorum maturitates seu concoctiones, sed alij prius, alij posterius consistunt colores, idcirco ex alio in alium mutationes fiunt: sicut in botrijs & phoenicibus, id est palmulis: isti enim aliquando primo puniceo apparent: nigrum autem in se ipso consistente, tum in colore uini transmutant, ac demum fiunt cyanei siue caerulei, quum iam puniceus multa ac pura nigredine permiscetur. qui enim posterius succedunt colores, quum exuperant, pristinos colores immutant: quod in nigris fructibus praecipue manifestum est. nam eorum plerique ferme, ut superius diximus, ab initio quidem ex herbaceo colore immigrantes, sensim in puniceum transeunt, fiuntque rufi: sed festinè rursus transmigrant ex rufo & puro nigro, quod in huiusmodi insitum est. Declarant & hoc uitae & uellera & folia: omnium enim huiusmodi colores nigri, quod plurimum insit in ipsis huiusmodi color. Nam et illud quoque confessum est, quod ob id fructus nigri et utrumque colorem participant: horum enim omnium succus uinosus est. Colores autem qui sunt in ipsis natalibus nigri, successu temporis puniceo fiunt: siquidem pauimenta quae stillis ac defluxionibus subiecta sunt, & omnino ubi contingit uel medio cre aquarum profluuium fieri, locis praesertim opacis, omnia haec, inquam, ex eo qui herbaceus primum fuit, in puniceum colorem transeunt, pauimentumque illud ita coloratur, ac si sanguis recens in id perfluxerit, secundum rationem loci, secundum quam herbaceus color maturitatem concoctionemque suscipiat. demum & hic idem niger admodum fit & caeruleus: quod in fructibus contingit. quod uero posterioribus coloribus aduenientibus, priores exuperantur & cedant, & color fructuum transmutetur, uel ex ijs facile est cognoscere. Nam & mali puniceae fructus, & rosarum folia, ab initio quidem alba sunt, demum succo iam uetustescente, ex maturitate pallefcunt, & rursus commutant colorem in purpureum ac puniceum: & haec quoque plures in seipsis colores habent, sicut & in pauere liquor, in olea amurca: siquidem haec primum fit alba, ceu mali puniceae fructus: quum autem inalbere desierit, rursus in puniceum colorem transmigrat: denique multo nigro permixtus in caeruleum abit. ob eam causam & papaueris folia, haec quidem in superiori parte sunt puniceo coloris, quod in ipsis concoctio & maturitas ocyus fiat: haec autem ab ipsis initijs nigra, hoc in eis colore iam exuperante, sicuti et in fructu: nam postremo fit niger. In quibuscunque autem plantis unus est & singularis color, albus scilicet uel niger, puniceus uel purpureus, horum omnium fructus permanent, eandem semper coloris naturam seruantes, quum semel ex herbaceo in alium colorem migrauerint. Atqui flores in nonnullis fructibus concolores esse contingit, sicut in malo punicea uidemus, in qua fructus aequè ac flos puniceo coloris est: in nonnullis autem permultum inter se differunt colore: sicut in lauro atque hedera. utriusque enim flos xanthus, id est flauus est, fructus uero niger. puniceus autem est & fructus mali quam *μυλαῖον* uocant: huius enim flos albus, non sine admixtione purpurae: at eius fructus est flauus. Rursus papaueris puniceus quidem flos est, at fructus hic quidem niger, ille autem albus, prout insit illis succi alijs atque alijs temporibus. ad maturitatem peruenerint: quod facile ex multis cognosci potest. etenim alij atque alij fructus, ut dictum est, multas differentias capiunt una cum maturitate, & in colore, & in odore, & in succo: haec enim causa est, cur uarij ac differentes odores & succi & in floribus & in fructibusprehendantur. Amplius hoc magis elucescit ipsis in floribus: in ijs enim ipsis eiusdem saepe folij pars nigra, pars punicea: quorundam etiam pars haec alba, illa purpurea. Neque hoc minus in iride planum est: multas enim habet & huius flos in seipso uae

rietates, prout eius etiam uariae sunt concoctionis differentiae: sicut & botryorum, quum
 eos iam mitescere contingit: ob id & florum omnium fastigia plurimum concoquuntur
 & mitescunt. haec autem initio multo minus coloris habent: propemodum enim quorum
 dam quasi aduritur humidum, priusquam ad iustam & propriam concoctionem perue-
 niat, proinde quorundam florum colores permanent, fructus autem concocti transmutantur,
 florum enim colores propter paucitatem alimentii cito mitescunt & maturitatem accipiunt,
 ac fructus ob multitudinem humoris, una cum maturitate in omnes transmutatur suae na-
 turae consentaneos colores: id quod clarum & illustre est, prout antea dictum est, in tinctoriis
 rursus floribus: (Flores nunc appello, optimam atque ardentissimam purpurae partem.) Quum
 enim a principio tinctorum *diuarias*, hoc est sanguinarias purpuras, ex quibus preciosus
 ille liquor tingendis uestibus natus elicatur, summittunt, eas orphnias, id est obscuras &
 nigras & aerei coloris fieri uidemus, quum uero flos abunde concoctus fuerit, bene flori-
 dum illud purpureum & splendidum efficitur. Proinde necesse est florum colores ex equo
 & colore fructuum in uarios habitus se commutare: & hos quidem colores, qui secun-
 dum naturam sunt, exuperare: hos autem deliquium pati, prout horum aut illorum perfe-
 cta aut imperfecta sit concoctio. Verè itaque colligimus, flores fructusque differre. Cate-
 rum multi plurimarum arborum flores postremo xanthi, id est flauii fiunt, deficiente enim
 alimento, ad id perueniunt, ut exarescant priusquam commutent colorem in eum, qui eo-
 rum naturae proprius & uernaculus est, ob id & quidam fructus defluentes ac decidui co-
 lore xanthi, id est flauii efficiuntur, ea causa, quod horum concoctio ac digestio primum ab
 alimento destituatur. Eodem praeterea modo sese habet frumentum, & reliqua quae exter-
 ra producuntur: nam haec demum flauescunt. Humidum enim illis innatum non ultra ni-
 grescens, quoniam cito exarescit, coloris immutationem efficit. nigrum enim uiridi con-
 fectum, ut antea diximus, herbageum euadit. Quum uero nigrum semper exolescat, fiatque
 imbecillius, rursus colorem paulatim transmutat in uiride: postremo uero flauum efficitur.
 Eadem ratione *ῥαπανά*, id est raphani syluestris folia, & portulacae, & aliorum quorundam
 ad maturitatem perducta, puniceo coloris fiunt: praeter nonnulla ex his quae cito arefcunt,
 eademque in flauum colorem abeunt. Cuius rei causa est, quod ante concoctionem alimen-
 to destituuntur. Est igitur admodum rationi consentaneum, plantarum et huminascentium
 multas differentias incidere, sed non in his tantum: nam & pili & pennae et coria equorum,
 bouum, auium, et aliorum omnium animalium, modo alba, modo fusca, modo rufa, nigra
 etiam aliquando eandem ob causam fieri contingit. Alba quidem, quum adhuc humidum
 ex maturitate proprium ac domesticum habens colorem, arefactum est. Nigra uero ex con-
 trario, quando in ipso ortu superuacaneus color humidus: sicuti in alijs omnibus iam an-
 tiquatur, et tempore confectus ob humoris copiam nigrescit. Cuiusmodi enim huiusmo-
 di & cutis et corium nigredinem accipit. Fusca autem et rufa et flaua, alijsque coloribus pre-
 dita, quotquot ad ariditatem perueniunt, priusquam humidum in ipsis absolute & ex alle
 in nigrum colorem commutetur. In quibus autem haec praeter ordinem & incondite eue-
 niunt, eorum etiam huiusmodi colores euariant, propterea in uniuersum uidemus & co-
 ria & corpora mutuis uicibus ita se consequi, ut colore respondeant. Nam et hominum ru-
 forum *ῥιζοματὰ λευκώματα*, hoc est pili alborufi sunt, id est albo rufoque commixti: nigro-
 rum autem nigri. & particulatim quicquid in corpore album efflorescit, ibidem ex natu-
 ra loci omnes albi pili suffruticant, sicuti in animalibus quae uaria sunt, eodem modo pili
 omnes, omnesque pinnae coria consequuntur: & haec secundum partem, haec secundum cor-
 pus tantum eueniunt. Sed ad eundem modum sese habent unguulae, chelae, rostra, et cor-
 nua. Nam haec omnia in nigris nigra, in albis alba spectantur. Cuius rei causa est, quod in
 his omnibus alimentum per corium in exteriorem ambitum profluit. Quod autem haec
 uera et legitima causa sit, haud sanè difficile est ex multis perspicere: siquidem puerorum
 omnium capita dum parui sunt, rufa existunt ab initio, quod euenit ob paucitatem elemen-
 ti. Quod idem ex eo probatur, quod ob eandem causam imbecilles rarique sunt capilli: quin-
 etiam breues puerulis omnibus ab initio gignuntur, procedente autem aetate nigrescunt,
 tunc quum capilli rursus colorem trahunt ex multitudine defluentis alimentii. Quod eo-
 dem modo contingit circa pubem & barbam, quando primum incipiunt pubescere &
 barbam emittere: quarum utraque in ipsis exordijs cito rufescit, ob paucitatem humidita-
 tis, quae et in pube exarescit: quum autem eundem in locum copiosius alimentum demana-
 re coeperit, rursus nigrescunt. Sunt & pili, qui in corpore rufi plurimum temporis manent,
 ob inopiam alimentii: quoniam secundum tempus, quo augentur, & hos similiter contin-
 git.

git nigrescere: sicut hoc idem euenit tam pilis pubis, quam capitis. Hoc autem ex eo liquet,
 quod quaecumque longiores habent pilos, ut plurimum ea parte quae corpori proxima est,
 nigriores habent, quia parte autem in fastigium exurgunt, flauescunt magis: quales ouium,
 equorum, & hominum. illa enim pilorum pars ob alimentii paucitatem in eam defluentis, cito
 exarescit. Eodem modo & nigrarum auium pinnae, quae corpori uiciniore sunt, caeteris
 omnibus sunt nigriores: at quae in summo, flauiores. Ad eundem modum se habet & quae
 circa collum, & omnino quaecumque parcius habent alimentum: quod hinc facile patet, quod
 omnia sub perfectionis tempus, quumque iam propè absoluta sunt, pilos transmutant, &
 rufa efficiuntur: quoniam alimento rursus deficiente, celeriter siccescunt. denique alba prius
 sunt quam humor nigrescat, insito in ipsis alimento iam excocto. Sed hoc maxime omnium
 in iumentis manifestum est, omnium enim pili albi fiunt. Nam quum partes non possint
 ex aequo alimentum attrahere, ob caloris imbecillitatem, humidum cito exarescens fit al-
 bum, eademque causa partes temporibus finitimae omnium maxime canescunt: & in uni-
 uersum, circa loca infirma & laborantia hoc euenit. Praeterea & circa haec loca in primis
 in hunc colorem fit mutatio, quum propriam naturam immutauerint. Nam & lepus iam
 factus est candidus: aliquando etiam niger uisus est: & ceruus & ursus, & cum istis aequè
 coturnix & perdix et hirundo: quando enim a primis natalibus, huiusmodi infirma gignuntur,
 ob inopiam alimentii in tempestiue ac praeproperè maturefcentia, alba fiunt. Sic & pueri
 quidam protinus capita habent albicantia, & cilia & supercilia, quod caeteris appetente
 senio contingit: idque indubitate propter infirmitatem paucitatemque alimentii: hoc enim,
 hoc illud est, quod caniciem inuehit. Proinde animalia alba plerumque omnia infirmiora sunt
 quam nigra. Nam haec antequam absolutum incrementum capessant, propter parcitatem
 tenuitatemque alimentii iam matura, alba efficiuntur, eo more quo solent fructus, quotquot
 laborare & aegrotare contigerit. hi enim multum ante tempus ob imbecillitatem maturef-
 cunt. Quaecumque autem fiunt alba, multum a caeteris differunt: sicut equi & canes. huius-
 modi autem omnia transmutant eum qui secundum naturam est colorem, in albu: quod
 non aliunde quam ab inopia alimentii prouenit, humidum enim in huiusmodi non uetustes-
 cens, sed absumptum ab augmento, atrum efficitur: plurima enim sunt ex ijs & humida et
 infrugifera, ratione boni nutrimenti: ob id non commutant pilos in colorem albu. quod
 ex eo perspectum est, quoniam nigra antequam canescant, rufa euadunt, alimento in illis
 deficiente & plus nimio iam excocto: quae demum postea exalbescunt. Sedenim nonnulli
 suspicantur nigra omnia fieri, ea causa, quod eorum alimentum a calido aduratur, sicuti
 sanguinem, & aliorum unumquodque, qua in re falluntur. Quaedam enim animalia pro-
 tinus & ab ipsis usque incunabulis nigra nascuntur: sicut canes, capellae, boues, & in uniuersum
 omnia quorum pili & coria a primis usque in initijs alimentum habent. Procedente autem aetate,
 minus nigrum colorem defendunt. Quod non sic decebat: siquidem omnium tales esse pi-
 los in ipso aetatis uigore par fuit, tunc quum in ipsis etiam plurimum calor uiget: atque ita omnia
 potius a principio canescere. Multo enim imbecillior ab initio omnium calor est, quam eo
 tempore, quo eorum pili incipiunt inalbescere. Perspicuum & hoc est in ijs quae alba sunt, ex ijs
 enim quaedam protinus sunt colore candidissimo, quaecumque scilicet eorum plurimum habent a
 principio alimentum, neque insitus illi humor ante tempus exarescit: quae progressu deinde aetatis
ῥαυτὰ, id est flaua euadunt, parciore scilicet alimentum postmodum in ijs defluente. Quae autem in
 ipsis quidem crepundijs flaua fiunt, postquam ad aetatis summum uigorem perueniunt, can-
 didissima: sicut & auium colores rursus transmutantur, alimento in ipsis deficiente, et id sa-
 ne patet: omnia enim haec circa collum etiam flauescunt, & omnino omnia quae in ipsis ra-
 rescunt, alimento in ipsis deficiente. Sed & hoc quoque planum est: sicut enim rufum in albu
 commutatur, & nigrum rursus in rufum, eodem pacto & album & flauum. Contingit autem
 tem & hoc in plantis: nonnullae enim ex posteriore concoctione iterum recurrunt in prio-
 rem, et hoc praecipue in malo punica compertum est, et hoc ipsum ab initio: acini enim fi-
 unt puniceo, item et folia, ob paucitatem concocti elementii: posterius autem rursus in her-
 baceum colorem transmutantur, multo alimento defluente, quum concoctio non potest eo-
 dem modo peruenire: postremo, alimento iam concocto, rursus fit color puniceus. Ut
 autem in uniuersum dicamus et de aliorum pilis et pennis, omnia commutationes accipi-
 unt: haec quidem (ut dictum est) alimento in ipsis deficiente, haec autem ex aduerso redun-
 dante, propter quod alia alijs temporibus aetatis candidissimos aut nigerrimos habent pi-
 los, siquidem et coruorum pennae postremo in colorem flauum transmutantur, quum sci-
 licet ab alimento destituuntur. Ex pilis autem nullus neque puniceum, neque purpureum, ne-

que prasinum seu viridem, neque omnino alium huiusmodi colorem habent: quoniam omnes huiusmodi colores fiunt, admixto ipsis solis splendore. Pili autem etiamnum humidis, in carnis colore mutationes contingunt, & ipsi nullam admixtionem capiunt: id autem manifestum est. ex pennis enim quae generantur à principio, nulla eo modo fit, quo pili fiunt. Sed autum quaecumque uariae sunt, omnes (ut ita dicam) nigrae spectantur: sicut pavo & columba & hirundo: posterius autem tales omnes uarietates assumunt, quum ipsarum concoctio iam extra corpus fit, tum in pennis, tum in uaginis. quare euenit, sicut & ipsis plantis, horum scilicet concoctione extra corpus fieri: siquidem & reliqua animalium tam aquatilia quam reptilia, cochylia etiam, omnifarias capiunt colorum formas, tunc quum multa in ipsis sit concoctio. Et ex his quidem quae dicta sunt, possit quispiam colorum speculationem agnoscere.

LIBRI DE COLORIBVS FINIS.

ARISTOTELIS STAGIRITAE PHYSIOGNOMICON LIBER.

INCERTO INTERPRETE.

Quod animae sequuntur corpora, & ipsae secundum se ipsas non sunt im-
passibiles à motibus corporis, id manifestum fit ualde in ebrietatibus &
egritudinibus: multum namque animae mutatae uidentur à passionibus
corporis. Et est contrarium quod corpus compatitur passionibus animae,
manifestum circa amores, & timores, & tristitias, & delectationes. Am-
plius autem & in his quae natura fiunt, magis utique aliquis conspiciet,
quod corpus & anima ita se habent, connaturalia, ut fiant causae plurimarum passionum ad in-
tuitum. Nunquam enim animal factum uel generatum est tale, quod formam haberet alterius ani-
malis, animam uero alterius: sed semper eiusdem corpus & animam. Quare necessarium est
cōsequi tali corpori, talem formam. Amplius autem & scientes circa unumquodque animalium
ex forma possunt considerare: equites equos, & uenatores canes. Si autem haec
uera fuerit, semper autem haec uera sunt, erit sane ars quae primum physionomia. Priores
itaque physionomones, iuxta tres modos adgressi sunt hanc disciplinam, quisque iuxta
unum. Alij quidem ex generibus animalium physionomizant, ponentes secundum
unumquodque genus figuram quandam animalis, & speciei animam. Alij autem in ta-
libus corpori similem habent corpus & animam similem putabant. Alij autem quidam
hoc quidem faciebant, non ex omnibus autem animalibus experiebantur, sed distingue-
bant ex ipso genere hominum secundum gentes, quaecumque differunt secundum u-
sus & mores: ut Aegypti, & Thraces, & Scythae. Similiter electionem signorum facie-
bant. Quidam autem ex moribus à parentibus, quales mores dispositionem sequan-
tur. Sequitur autem unicuique mos, iracundo, timido, coeunti, & in unaquaque aliarum
passionum. Licet autem secundum omnes modos hos physionomia exercere. Et adhuc secun-
dum alios, & electionem signorum dissimiliter fieri. Hi quidem igitur iuxta mores solum
physionomizant: primum quidem quod quidam non solum cum sint, mores qui sunt in
facie eosdem habent: ut fortis & inuerecundus eosdem habent, animabus uel intellectibus,
multum separantur. Secundo autem, quod secundum quaedam tempora mores non eos-
dem, sed aliorum habent. tristibus enim existentibus, quandoque contingit diem delectabi-
liter ducere, & morem accipere qui est hilaris: & est contrarium hilarem contristari, ut mos qui
erat in facie permutetur. Adhuc cum his, de paucis utique semper apparentibus coniectu-
ram quis accipiat. Qui autem ex feris physionomizant, non recte electionem signorum faciunt:
non enim est utique dicere percurrere formam uniuscuiusque animalium, quod quicumque uni simi-
lis huic corpore erit, & anima similis erit. Primum enim, ut simpliciter dicam, nullus utique ui-
debit hominem ita similem bestiae, sed assimilantem in aliquo. adhuc autem cum his, animalia
pauca quaedam propria habent signa, multa uero communia. quare si quis similis fuerit
non secundum proprium, sed secundum commune aliquid, quo pacto magis iste leoni quam
ceruo similior dicetur. Merito enim propria signa proprium quid significare, communia
autem commune. communia ergo signo nihil utique manifestabunt physionomizanti. Si autem ali-
quis propria uniuscuiusque ferarum elegerit, non utique habebit assignare cuius sunt haec si-
gna.

gna. Merito enim proprii, proprium. Nihil autem proprium animalium physionomoni-
zatorum, in anima habebit utique aliquis accipere: neque enim forte solum leonum, sed alia
multa: neque timidum lepus, sed & alia infinita. Si ergo neque communia eligenti manife-
stum aliquid fit, neque secundum propria, non utique erit unumquodque animalium aspi-
cere, sed ex hominibus electionem facere oportet patientibus eandem passionem. ut si for-
tis inspiciat aliquis signa, fortia animalium in unum accipientem, oportet perscrutari, quae
passiones his quidem omnibus insunt, aliorum autem animalium nulli accidant. Si enim
ita quis elegerit, quod eadem sunt signa fortitudinis, praedictis animalibus non solum for-
titudinis communem inesse passionem eorum quae sunt in intellectu, sed & alia quaedam,
sic utique dubitabit, utrum fortitudinis aut alterius signa sint. Sed oportet ex pluribus eligi
animalibus, & non habentibus ullam passionem communem manifestam, cuius utique
signa respicias. Quaecumque itaque signorum mansua sunt, aliquid mansuum signant.
Quae autem adueniunt atque discedunt & deficiunt, quomodo utique signum uerum erit
non manentis in anima. Si quidem enim mansuum adueniens, & deficiens signum quis
suscipiet: contingeret utique ipsum quidem uerum esse, non tamen conueniens, si non per-
petuo sequatur rem. Quaecumque autem passiones factae in anima, non in aliquo permutant
signa quae sunt in corpore, quibus utitur physionomon: non erunt huiusmodi cognitio-
nes arti. ut quae sunt circa oppositiones & scientias, medicum aut citharoedum non con-
tingit cognoscere. nam addiscens aliquam disciplinam, nullum mutat signorum quibus
utitur physionomon. Oportet ergo determinare circa qualia quaedam est physionomo-
nia, quoniam non circa omnia, & ex quibus singula signa accipiantur: deinde consequen-
ter de manifestissimis circa unum quodque manifestare. Physionomia ergo est sicut &
nomen ipsius dicit, de naturalibus passionibus quae sunt in anima, & accidentibus, quaecum-
que adueniunt & transmutant signa physionomizata. Qualia autem haec sunt, poste-
rius declarabitur. Nunc autem dicam ex quibus generibus signa accipiuntur, & sint om-
nia. Ex motibus enim physionomizant, & ex figuris, et coloribus, & ex moribus ap-
parentibus in facie, et ex leuitate, et ex uoce, & ex carne, et ex partibus, & ex figura totius
corporis. Vniuersaliter quidem huiusmodi sunt, quae dicunt physionomones de omni-
bus generibus, signa. Si quidem igitur immanifestus aut non designatiuus foret talis tran-
situs, sufficiebant praedicta. Nunc autem fortasse melius est unumquodque de singulis,
quaecumque manifesta de physionomizatis certius explanare, enumerantem cuiusmo-
di signa referantur ad singula, quaecumque scilicet ex praedictis manifesta non fuerit.

De coloribus.

Colores ergo significant, acuti quidem calidum et sanguineum: albi cum rubore, bo-
nam indolem: quando in leui corpore accidit hic color.

De pilis.

Pili autem molles quidem, timidum: duri autem, fortem. Hoc autem signum sumptum
est ex omnibus animalibus, timidissimum enim est certus, lepus, ouis, et pilum mollissimum
habent: fortissimum autem, leo, aper, et pilum durissimum habent. Est autem et in auibus
hoc idem uidere. Vniuersaliter enim quaecumque quidem habent duram pennam fortes: quae
cumque autem mollem, timidum: et particulariter est hoc quidem uidere in coturnicibus et in
gallis, similiter autem et in generibus hominum hoc idem accidit. Quicumque enim apud
septentrionem habitant, fortes sunt, et durorum pilorum. Qui autem apud meridiem, timi-
di, et mollem pilum habent. Pilositas autem quae est circa uentrem, loquacitatem signifi-
cat: hoc autem refertur ad genus auium. Proprium enim auis est eorum quae sunt circa cor-
pus, pilositas quae circa uentrem est: eorum autem quae sunt circa intellectum, loquacitas.

De carne.

Caro autem dura quidem, et habitus boni, insensibilem significant: mollis autem et in-
geniosum, et instabilem: nisi in forti corpore, et habenti extremitates fortes hoc accidit.

De motu.

Motus autem tardi quidem, mollem intellectum: acuti uero, calidum.

De uoce.

In uoce autem, grauis quidem et intensa, fortem: acuta autem et remissa, timidum.

Regulae physionomiae.

Figura autem et passiones quae apparent in facie, secundum similitudines accipiuntur
passionibus: quatenus enim dum patitur, aliquid fit, ut si hoc habet, quando aliquis irasci-
tur, irascibile signum eiusdem generis. Mas autem foemina maior est, et fortior, et extrema
corporis fortiora et crassiora et habitus melioris, et potiora secundum omnes uirtutes.

Modi physionomie.

Signis autem quæ sunt in partibus corporis, fortiora sunt ea quæ accipiuntur manifesta in moribus: & secundum motus & figuras. Omnino autem, uni quidem signorum credere stultum est. Quando autem plura conveniunt quæ sunt in uno, magis utique conveniet, ut quis accipiat vera esse signa. Est autem alius etiam modus, secundum quem aliquis physionomizet. Nullus tamen aggressus est. Vt si necesse sit iracundum & tristem & parvum, secundum morem invidum esse: & si non sint invidi signa, ex illis autem prioribus contingat utique physionomoni & invidum invenire. Maxime quidem, quando talis proprius modus fuerit philosophantis, posse enim quibusdam existentibus necessarium esse, proprium putamus philosophiæ: quod contrarium est huic quandoque, iuxta passiones physionomizare & mala, ¹⁰

De uoce.

Secundum passionem intendens quispiam, acutam putavit duplicem ob causam iracundi uocem ponendam esse. Indignatus enim & iratus distendere consuevit uocem, & acute loquitur: qui autem remissus stat, remittit uocem, & grauius loquitur. Rursum autem animalium, fortia quidem grauis uocis sunt, timida autem acuta uocis: leo quidem & taurus & canis latrabilis, & gallorum qui sunt boni animi, grauius uociferantur. Ceruus autem & lepus, acuta uocis sunt. Sed forte & in his melius est, non eo quod ipsorum uox est acuta & grauis, fortem aut timidum ponere: sed arbitrandum est, fortem quidem fortis, remissam autem & imbecillam timidam. Est autem potissimum, quando signa non sunt confessa, sed subcontrariantia, nihil ponere, nisi sint discrepantium inter se alia credibilia alij. ²⁰ Et maxime quidem in specie, sed non in tota genera referre decet: similia enim sunt quaesito. Non enim totum genus hominum physionomizamus, sed quaedam sunt in genere.

Signa fortis corporis.

Pili duri, figura corporis erecta, ossa & costae & extrema corporis fortia & magna, & uenter amplus & contractus ad se: armi lati et distantes, nec ualde colligati, nec omnino dissoluti: collum forte, non uehementer carnosum, pectus carnosum & latum, coxa contracta: pecten deorsum contractum, oculus charopus, nec ualde expansus, nec omnino clausus, squa lidior color in corpore, acuta frons, recta, non magna: gena neque leuis, neque omnino rugosa.

Signa timidi.

Pili molles, corpore inclinatus, non erectus, quæ sunt sub umbilico sursum tracta, circa faciem subcroceus, oculi imbecilles & mobiles, & extrema corporis imbecilla, & crura parua, manus longæ & subtiles, lumbi autem parui & imbecilles, figura contenta in motibus: non uehemens, sed supinus & stupefactibilis: mos qui est in facie, mobilis, sollicitus.

Ingeniosi signa.

Caro humidior & mollior, non boni habitus, neque ualde pinguis: quæ sunt circa musculos scapularum & collum, macriora: & quæ sunt circa faciem, incolligata: quæ sunt circa musculos scapularum, & inferiora, remissa: bene soluta, quæ sunt circa costas & secundum dorsum non carnosus: corpus album mixto rubore, & purum: cutis subtilis: pili non ualde duri, nec ualde nigri: oculus charopus, humidus. ⁴⁰

Insensati signa.

Quæ sunt circa collum & crura, carnosæ, complexa & colligata: cotyle rotunda: musculi scapularum, sursum expansi: frons magna, circularis, carnosæ: oculus croceus, crura circa talum grossa, rotunda: mandibula magna carnosæ, lumbi carnosæ, crura longa, collum grossum, facies carnosæ, sublonga satis: motus autem & figuram & morem qui apparet in facie, secundum similitudines accipit.

Inuerecundi signa.

Oculus apertus et splendidus, palpebrae sanguineæ & crassæ, & parum curuus. musculi scapularum sursum eleuati, figura non recta, sed parum prona. In motibus autem acutus, rubeus corpore, color sanguineus, facies rotunda, pectus sursum tractum.

Moderati signa.

In motibus tardus, & loquens tarde: uox tarda, plena, spiritus mitis: oculus hilaris, non splendidus: niger, neque ualde apertus, neque omnino clausus, palpebrizans tarde, oculorum enim qui celeriter palpebrizant, hi quidem timidum, hi uero calidum signant.

Animosi signa.

Frons bene magna & carnosæ & leuis, quæ sunt circa oculos uidentur humiliora, & facies somnolentior, neque intense aspiciens, neque remissa: in motibus tardus erit, & remissus figura: & more qui est in facie, non præceps, sed uidetur bonus.

Inanimos.

Inanimosi signa.

Rugosæ facies & macri oculi contracti, simul autem & contracta oculorum, duo signa fiant, hoc quidem molle & foemininum, aliud uero demissum & pauidum: in figura humilis, & motibus remissus.

Signa cinædi.

Oculus contractus, genu flexibilis, inclinatio capitis ad dextram, motus manuum supini & dissoluti, & ambulationes duplices, hæc quidem circumclinantis, alia uero tenentis lumbos, & oculorum circumspectiones, qualis utique fuerit Dionysius sophista.

Signa auari.

Facies remissus, nigri coloris, macer, quæ sunt circa faciem quasi abrasa. facies rugosa, non carnosus, recti crinis & nigri. ¹⁰

Signa iracundi.

Rectus corpore, figura bene latus, animosus, subrufus, scapulae distantes, & magnæ et latæ, extrema magna & fortia, leuis & circa pectus & circa bubones, barbatus probe: capillorum ambitus floridus, deorsum tendens.

Signa mansueti.

Fortis specie, bene carnosus, caro humida, multa, bonæ magnitudinis, & commensuratus, figura curuus, curuus capillorum sursum uulsus.

Eorum qui sunt aliorum reprehenses.

Oculi sunt rugosi, somnolenta facies de more uidetur: quæ circa faciem sunt & oculi, pinguis. ²⁰

Puffillanini.

Paruorum membrorum, & paruorum articulorum, macer, & paruorum oculorum, & paruæ faciei, qualis fuerit Leucadius Corinthius.

Ludi amantes.

Iusto breuiorem cubitum habent, gaudent uictoria.

Amatores contumeliarum.

Quibuscumque est superius labium eleuatum, & specie proni sunt, & rubicundi.

Misericores.

Misericores sunt, quicumque sunt albi coloris, et puri, & habent oculos quasi pingues, & nares deorsum distantes, & semper plorant. Iidem etiam amatores sunt mulierum, & gignitores foeminarum, & circa mores interrogabundi, & semper memores & ingeniosi, callidi: horum autem signa dicta sunt. misericors, est sapiens, & timidus, & moderatus: immisericos, & insipiens & uerecundus.

Signa uoracis.

Voraces sunt hi, quibus id quod est ab umbilico ad pectus, maius est: aut quod inde est usque ad collum.

Signa luxuriosi.

Qui est albi coloris, & pilosus, rectis capillis & crassis, & nigris, & tempora pilosa, oculus pinguis & lasciuus.

Somnolenti signa.

Amatores autem somni sunt, qui habent superiora maiora: calidi, habentes carnem boni habitus, eleganti specie, hirsuti circa uentrem.

Signa memoris.

Qui habent superiora maiora, scita & carnosæ magis.

De signis particulariter.

Uidetur autem mihi anima & corpus compati ad inuicem, & animæ habitus alteratus simul alterat corporis formam, & iterum forma corporis alterata simul alterat animæ habitum. Quando enim animæ est tristari & lætari, manifestum est quod tristes obscuræ faciei sunt, gaudentes autem hilaris. Si quidem igitur anima dissoluta, formam quæ est in corpore adhuc existere contigerit, sanè & ita anima et corpus compatibilia forent, quauis conferentes ad inuicem non forent. nunc autem manifestum, quod utrumque sese consequitur. Maxime id ex hoc manifestum fiat. Mania uidetur esse circa animam: et medici medicinis purgantes corpus, et diætiis utentes in ipsis, permutant animam à mania. Curationibus autem corporis, simul & corporis forma soluit, et anima à mania permutat. Quoniam igitur utrumque soluitur, palam sit quoniam conferunt ad inuicem. Manifestum insuper est quod uirtutibus animæ, similes corporis formæ sunt: quare erunt omnia similia in animalibus, eiusdem cuiuspiam declaratiua. Multa autem animalia sunt, & quæ operantur, hæc quidem proprie passiones uniuscuiusque sexus animalium sunt, alitæ uero communes, in proprijs igitur operibus animæ, proprie passiones

secundum corpus, in communibus autem communes. Communes quidem sunt, iniuria, & quæ est circa uenera excessus: laceratarum & uilium communis est iniuria, porcorum & asinorum habitus qui est circa uenera masticando coeunt. Proprium autem est, in canibus quidem contumeliosum: in asinis autem, non triste. Quomodo igitur commune quidem & proprium conuenit distingui, dictum est. Opus autem est multa consuetudine, si quis debet esse sufficiens ad dicendum singula de his. Quoniam enim ea quæ uidentur in corporibus, dicuntur referri ad similitudinem quæ sunt ab animalibus & ab actibus: et differentie quidem alia à caliditate & frigiditate sunt. Sunt enim horum quædam apparentium in corporibus parua differentia utentia, & eodem nomine appellata: ut pallores qui sunt à rumoribus, & qui à laboribus: hi enim eodem nomine utuntur, ut differentiam parua habeant inter se, parua autem differentia existente non facile est cognoscere: sed ex consuetudine formæ, apparentem quidem assumere conuenientiam oportet. Est autem optimus modus & citissimus, qui est ab apparente conuenientia, & contingit ita eo modo utentem multa cognoscere: & non solum uniuersaliter utile est, sed ad electionem signorum singularium. electorum enim quodque decere oportet tale, ut quod eligitur uult. Amplius autem secundum electionem signorum, & syllogismo quo uti oportet est, ubicunque contingat, adiungentes conuenientibus conuenientia: ut si inuerecundus erit & paruiloquus, & fur utique erit & illiberalis: & fur quidem consequens inuerecundiam & paruiloquium, illiberalis. In talibus igitur quibusque oportet hoc modo secundum conuenientiam fieri methodum. Nunc autem primum tentabo genera animalium distinguere, & quæ ipsorum conuenit permutari, ut sint fortia & timida, & iusta & iniusta. Distinguendum autem animalium genus in duas formas, in masculinam & in foemininam, adiungentem passiones conuenientes unicuique formæ. Sunt enim similia. Et quæ conamur nutrire, ferarum mansuetæ magis, & molliores secundum animas foeminae maribus sunt, minus autem fortes, uerum nutrimenta & assuetudinem manuum recipientes magis. Quare existentes tales, erunt alicubi minus iracundæ maribus. Manifestum autem id ex nobis alicui est: quoniam cum ira uincimur, difficulter prudentes & maxime fortes sumus ad nihilum ueniendum. ferimur autem ad uiolentiam inferendam, & patrandum ad quodcumque ira impulerit. Videntur autem mihi magis malefica fieri foemina masculis, & proteruora, & minus defensiva. Foeminae igitur, & quæ circa nos nutriuntur, ualde manifesta sunt. Quæ uero sunt circa syluam, omnes continentur pastores & uenatores, quod talia sunt qualia sunt dicta. At uero & hoc manifestum est, quod singularium in uno quoque genere, foemina mare minoris capitis, & angustioris faciei, & subtilioris colli sit, & pectora imbecilliora habeant, & minorum laterum sunt, foemora autem magis cariosa maribus, genua mollia, & crura subtilia habent. Pedes uero pulchriores, & formam totius corporis molliorem quam fortiolem. Minus neruosa autem sunt, & molliora, prædita humidioribus carnibus. Masculina autem his omnibus contraria habentia, natura sunt fortiolem, & iustiolem genere: foemina autem est timidior, & iniustior natura. His ita se habentibus, uidetur leo omnium perfectissimum in assumendo maris formam.

De leone mare.

Leo enim habet os magnū, faciem autem quadratam, non ualde osseam: superiorem mandibulam non eminentem, sed æqualiter pendentē deorsum: nasum autem magis crassum quam subtilē: oculos scarpos, concavos, non ualde rotundos, neque ualde proterfos. magnitudinem uero moderatam, supercilium magnum: frontem quadratam, ex medio subcauam. ad supercilia autem & nasum sub fronte uelut nubes superstat: supra frontem, iuxta nasum, habet pilos inclinatos: caput moderatum, collum bene longitudinis, grossum, innodatū, crinibus flauis, non planis, neque ualde crispis: quæ sunt circa iucturam spatularum, spaciose magis quam coniuncta. scapulas fortes, & pectus iuuenile: & metafrenon latum, robustis lateribus fultum. femora non cariosa, nec coxas, crura fortia & neruosa: gressum iuuenilem, & totum corpus articulatum & neruosum, neque ualde humidum, neque durum. ambulat autem tardē, magnificē incedens, & mouens se in spatulis cum ambulat: talis est secundum ea quæ sunt circa corpus. Quæ autem circa animam, datiuum & liberale, magnanimum, & amans uictoriae, & mansuetū, iniustum, & amans eorum cum quibus uersetur.

De pardali foemina.

Pardalis autem, fortibus esse uilis, foeminae formæ magis est nisi secundum crura: his autem operatur, & aliquod opus fortitudinis facit. Habet faciem paruam, os magnū, oculos paruos, albos, concavos, eosdem autem superficiales: frontem longam, aures rotundas

das magis quam planas, collum longum ualde, pectus expers laterum, & longum dorsum, femora cariosa & coxas, quæ uero sunt circa ilia & uentrem, leuia magis. Color autem uarius, & torum non articulatum, & absque mensura est. Forma corporis talis est. In his autem quæ secundum animam, pusillum est & fraudulentum, & omnino dicere dolum. Animalium igitur quæ uidentur fortia, conuenientia assumpta animalia, masculinae formæ & foemininae dicta sunt. Alia autem qualia sunt facile est utique pertransire. Quæcumque autem ad phyllionomonisandum inspicere conueniet ab animalibus, in electione signorum dicetur. Electio autem signorum quæ est secundum homines, sic accipitur.

De pedibus.

Quibuscumque pedes bene nati, & magni, articulati & neruosi, fortes sunt secundum ea quæ sunt in anima, reducentur ad masculinum genus, quicumque autem pedes paruos, strictos, inarticulatos habent, delectabiliores autem uisu quam fortiores, molles sunt secundum ea quæ sunt in anima, referuntur ad foemininum genus: quibus pedum digiti curui, inuerecundi, & quibus unguis curui, referuntur ad aues curuorum unguis, quibus pedum digiti coniuncti sunt, stercorosi, referuntur ad ortygas strictorum pedum in lacubus degentes.

De talis pedum.

Quibuscumque ea quæ circa talos sunt neruosa & articulata, fortes secundum animam, referuntur ad masculinum genus. Quicumque autem sunt talis carnosus & inarticulatus, molles secundum animam, referuntur ad foemininum genus.

De cruribus.

Quicumque cura habent articulata & neruosa & robusta, fortes secundum animam, referuntur ad masculinum genus, quicumque crura subtilia, neruosaque habent, luxuriosi referuntur ad aues, quicumque crura superflua habent, & sunt parum dirupta, odibiles & inuerecundi, referuntur ad apparentem decentiam, qui sunt secundum genua plani, cingedi, referuntur ad apparentem conuenientiam.

De coxis.

Qui habent coxas osseas & neruosas, fortes sunt, referuntur ad masculinum genus. qui habent coxas ossulentas, & superfluas, molles sunt, & referuntur ad foemininum genus.

De pectine.

Quicumque pecten osseum, acutum habent, sunt fortes, qui carnosum & pinguem habent, molles, qui autem habent modicam carnem, siccam, deliicatam, mali moris sunt: referuntur ad simias.

De lumbis.

Quicumque autem bene lumbosi sunt, amatores ferarum: referuntur ad canes & leones: uidebit utique aliquis & canes ualde uenaticos, lumbosos esse.

De uentre.

Quibus ea quæ sunt circa uentrem, pinguia, bene fortes, referuntur ad masculinum quicumque autem non pingues, molles, referuntur ad indecentiam.

De spina, uel dorso.

Qui spinam magnam & bene fortem habent, fortes sunt anima: referuntur ad masculinum. Qui autem spinam strictam & imbecillem habent, molles, referuntur ad foemininum genus.

De costis.

Quicumque autem robustis lateribus, fortes sunt secundum animam, referuntur ad masculinum genus, qui autem non bene costati, molles sunt secundum animam, referuntur ad foemininum genus. quicumque ex lateribus circumducti, sunt sicuti inflati loquaces, & stultiloqui, referuntur ad boues, uel ranas.

De umbilico.

Quicumque autem maius habent quod ab umbilico est usque ad extremum pectoris, eo quod est ab extremitate pectoris usque ad collum, uoraces & insensibiles. Voraces quidem, quoniam uentrem magnum habent, quo appetunt cibum: Insensibiles autem, quia angustum locum habent sensus, atque in arctum redactum, ab eo qui recipit cibum, ita ut sensus grauentur propter repletiones ciborum, aut indigentiam.

De pectore.

Quicumque autem pectus magnum habent, & articulatum fortes, sunt secundum animam, referuntur ad masculinum.

De metafreno.

Quicumque autem metafrenon habent magnum & bene carnosum & articulatum, fortes sunt secundum animam, referuntur ad masculinum. Quicumque autem imbecille, & non carnosum, & inarticulatum, molles sunt secundum animam: referuntur ad foemininum.

Ad idem.

Quibuscunque autem metafrenon curuum est ualde, musculique ad pectus coacti, mali moris sunt, referuntur ad apparentem convenientiam, quia pereunt antrorsum, convenientia uideri. Quicunque autem metafrenon eminentes habent, gloriosi, & non intelligentes: referuntur ad equos. Quoniam autem neque curuum uehementer oportet esse, neque concauum metafrenon, quaerendum bene nati.

De epomide.

Quibuscunque ceruix articulis eminentibus, & scapulae fortes sunt secundum animam, referuntur ad masculos, quibus ceruix imbecillis & inarticulata, molles sunt secundum animam, referuntur ad foemina. Haec dico, quae dixi de pedibus & coxis.

De scapulis.

Quibuscunque autem scapulae bene solutae sunt, liberales sunt secundum animam, referuntur ad apparentem, quia conuenit apparenti formae liberalitas, quibus uero difficulter solubiles, conuulsae, illiberales, referuntur ad apparentem convenientiam.

De his quae sunt circa clauem colli.

Quibuscunque autem ea quae sunt circa clauem colli bene solubilia, sensibiles, nam bene solubilibus existentibus quae sunt circa clauem facile motum sensum recipiunt, quibus uero quae circa clauem sunt, conclusa sunt, insensibiles, difficulter enim solubilibus existentibus his quae circa clauem, impotentes sunt recipere motum sensum.

De collo.

Qui collum grossum habent, fortes sunt secundum animam: referuntur ad masculos, qui autem habent subtile, imbecilles sunt: referuntur ad foeminas, quibuscunque collum grossum & carnosum, iracundi: referuntur ad iracundos ut tauros, quibuscunque autem est bene magnum, non ualde grossum, magnanimi, referuntur ad leones, quibus est longum subtile, timidi sunt: referuntur ad ceruos, quibus autem breue ualde, dolosi & insidiatores: referuntur ad lupos.

De labijs.

Quibus sunt labia subtilia & in extremitatibus laxa, ita ut superius labium ad inferius protendatur ad coniunctionem labiorum, magnanimi sunt: referuntur ad leones, uidebit utique aliquis hic & in magnis & fortibus canibus, quibus labia subtilia, dura circa dentes caninos, super eminentes, qui ita habent, ignobiles: referuntur ad sues, qui autem grossa labia habent, & superius inferius propendens, fatui, referuntur ad asinos, quicunque autem superius labium & gingiuae praeminentia habent, amatores sunt contumeliarum: referuntur ad canes.

De naso.

Quicunque autem nasum extremum grossum habent, rathymi sunt, id est, facilem animum habent ad concipiendum: referuntur ad boues, qui autem nasum in extremitate grossum habent, insensibiles sunt, referuntur ad sues, qui nasum extremum acutum habent, difficulter irascibiles sunt: referuntur ad canes, qui nasum habent rotundum & obtusum, magnanimi: referuntur ad leones, qui uero nasum extremum subtilem habent, auiculares, qui habent a fronte mox curuum, inuerecundi sunt: referuntur ad coruos, quicunque autem aquilum habent, articulatam a fronte, magnanimi: referuntur ad aquilam. Quicunque autem concauum habent, & frontem rotundam, & rursum eminentes rotundum, luxuriosi: referuntur ad gallos, qui uero simum, luxuriosi, referuntur ad ceruos, quibuscunque nares sunt apertae, iracundi: referuntur ad passionem quae fit in ira.

De facie.

Quicunque faciem carnosam habent, rathymi, id est, facilem concupiscibiles sunt, referuntur ad boues, qui faciem macilentam habent, solliciti: qui autem carnosam, timidi: referuntur ad facies asino & ceruo similes, qui ualde paruam habent, pusillanimi: referuntur ad catum & ad simiam, quibus facies magna, tardi: referuntur ad asinos & boues, qui uero neque paruam neque magnam, oportet esse medios, habitus utique horum medius erit conueniens, quibus autem facies uidetur paruifica, illiberales sunt, referuntur ad apparentiam.

De oculis.

Quibus autem ab oculis tanquam uesiculae dependent, amatores uini sunt: referuntur ad passionem, quibus uehementer cadunt quae ante oculos apparent, ut uesiculae, amatores somni: referuntur ad passionem, item ex somno surgentibus dependent quae sunt in oculis, quicunque oculos paruos habent, pusillanimi, referuntur ad apparentiam & simiam, quicunque uero habent oculos magnos, referuntur ad boues, igitur bene natum oportet neque magnos neque paruos habere oculos, qui uero concauos habent, malefici, reducuntur ad

ad simiam, quicunque habent oculos eminentes, fatui: referuntur ad apparentiam, & asinos, quoniam autem neque eminentium oculorum, neque concauorum oportet esse, medius utique habitus praestabit. Quibuscunque autem oculi sunt parum concaui, magnanimi: reducuntur ad leones, quibus uero plus, mansueti: referuntur ad boues.

De fronte.

Quicunque frontem paruam habent, in disciplinabiles: referuntur ad sues, qui autem magnam ualde, tardi: referuntur ad boues, qui rotundam habent, insensati: referuntur ad asinos, qui autem minus planam habent, sagaces: referuntur ad canes, quicunque quadratam & moderatam frontem habent, magnanimi: referuntur ad leones, quicunque autem collectam habent, adulatores: referuntur ad passionem quae fit, id in canibus uidebit quispiam, qui cum blandiuntur contractam habent frontem, quicunque autem nebulosam, audaces: referuntur ad taurum & leonem, quando autem nebulosus habitus audaciam significat, tranquillitas autem adulationem, medius habitus utique horum bene decenter se habet, quicunque tristem habent frontem, moesti: referuntur ad passionem, quoniam moesti tristem habent faciem, qui autem demissam, lamentabundi sunt: referuntur ad passiones, quia lugentes demissae sunt frontis.

De capite.

Quicunque autem habent magnum caput, sensati: referuntur ad canes, qui uero paruam, insensati: referuntur ad asinos, qui habent capita pineata, inuerecundi: referuntur ad habentes ungues curuos,

De auribus.

Quicunque aures paruas habent, simiales sunt: quicunque autem magnas, asinini, uidebit utique aliquis & canum optimos moderatas aures habere.

De coloribus.

Qui ualde nigri sunt, timidi: referuntur ad Aegyptios & Aethiopes, ualde autem albi, timidi sunt: referuntur ad mulieres, color autem qui confert ad fortitudinem, medium horum oportet esse, flauus, magni animi sunt: referuntur ad leones, Rubei, ualde astuti: referuntur ad uulpes, Pallidi, colore turbati, timidi sunt: referuntur ad passionem quae fit ex timore, qui autem sunt melles coloris, sunt frigidi, frigida autem mobilia difficulter, mobilibus autem difficulter existentibus his quae iuxta sunt corpus, erunt utique tardi, quibus color ruber est, acuti sunt: quoniam omnia quae sunt secundum corpus, a motu calefacta, erubescunt, quibus color flammeus est, maniaci: quia ea quae sunt in corpore uehementer calefacta, flammeum colorem habent, qui autem sunt extreme calefacti, maniaci utique sunt, quibus autem est flammeus color circa pectus, difficilis ira sunt: referuntur ad passionem, Iratis namque superaccenduntur ea quae sunt circa pectus, quibus autem circa collum & tempora uenae distensa sunt, difficilis ira: referuntur ad passionem, quia iratis haec accidunt, quibus facies supererubescens est, uerecundi sunt: referuntur ad passionem, quia uerecundatis supererubescit facies, quibus genae supererubescunt, amatores sunt uini: referuntur ad passionem, quia ebrijs supererubescunt genae, quibus autem oculi supererubescunt, extra se feruntur ob iram: referuntur ad passionem, quia qui ab ira efferuntur, erubescunt oculis, quibus autem oculi ualde nigri, timidi: niger enim color ualde, uidetur timiditatem significare, qui autem non sunt ualde nigri, sed declinant ad flauum colorem, boni animi sunt, quibus autem oculi glauci, aut albi, timidi sunt: uisus est albus color timiditatem significare, qui autem non sunt glauci, sed charopi, boni animi sunt: referuntur ad leones & aquilas, qui autem uino colore similes sunt, stolidi sunt: referuntur ad capras, quibus ignei sunt oculi, inuerecundi: referuntur ad canes, qui autem oculos discoloratos habent & turbatos, timidi: referuntur ad passionem, quia qui timuerint, pallidi sunt colore non aequaliter, quicunque oculos lucentes habent, luxuriosi: referuntur ad coruos & gallos.

De pilositate tibarum, & aliarum partium.

Qui tibias pilosas habent, ueneri sunt: referuntur ad hircos, qui autem ea quae sunt circa pectus & uentrem ualde pilosa habent, nunquam in eisdem perseuerant: referuntur ad aues, quia ea pectus & uentrem ualde pilosa habent, qui pectora habent ualde nuda, uel non pilosa, inuerecundi sunt: referuntur ad mulieres, quoniam igitur non oportet ualde pilosa esse, neque nuda, medius habitus est optimus, quicunque humeros pilosos habent, nunquam in eisdem perseuerant: referuntur ad aues, qui dorsum habent pilosum ualde, inuerecundi sunt: referuntur ad bestias, quicunque autem collum retro pilosum habent, liberales sunt: referuntur ad leones, qui autem mentum habent acutum, boni animi: referuntur

ad canes, quicunq; habent supercilia coniuncta, tristes sunt: referuntur ad similitudines passionis, qui supercilia diuisa habent ante nasum, & extensa usq; ad tempora, fati sunt: referuntur ad porcos, qui erectos pilos habent in capite, timidi: referuntur ad passiones, quia timentibus eriguntur, qui capillos multum crispas habent, timidi: referuntur ad Aethiopias, quoniam igitur & rigentes & uehementer crispi timiditatem ferunt: qui in extremitate sunt crispi ad bonum animum referuntur: referuntur autem & ad leonem, quid frontis quod est ante caput eleuatum habent, liberales sunt: referuntur ad leones, qui in capite adnatos habent capillos ad frontem iuxta nasum, sunt liberales: referuntur ad decentem apparentiam.

De gestulatione manuum.

De manus & cubiti & brachij motu, eadem referuntur, qui humeris rectis, tensis insulant, galeangones: referuntur ad equos, qui scapulis mouentur curui, sunt elati: referuntur ad leones, qui pedibus inuersis ambulantes & cruribus, foemini: referuntur ad mulieres, qui uero corporibus circumtorquentes se & fricantes, adulatores sunt: referuntur ad passiones, inclinati autem ad dextram in ambulando, cinædi sunt: referuntur ad apparentem decentiam, quicunque oculos habent bene mobiles, acuti, rapaces: referuntur ad accipitres, qui palpebrizant, timidi: quia in oculis prima mouentur, qui oculos frequenti tempore mouentes, tincturam albuginis in oculo uelut immotam habent, intellectui. Si enim in quopiam intellectio uehementer fiat, in ea stat & uisus.

De uoce.

Qui uoce admodum magna uociferantur grauius, iniuriosi: referuntur ad asinos. Quicunque autem uocant à graui incipientes, & finiunt in acutum, iracundi & lugentes: referuntur ad boues, & ad decentiam uocis, quicunque autem uocibus acutis, mollibus acurpris loquuntur, cinædi: referuntur ad mulieres, & ad decentiam, quicunq; grauius uocant, magnum ac perplexum: reducuntur ad fortes canes, & decentiam, quicunq; molliter sine contentione uocant, mansueti: referuntur ad oues, quicunque uocant acutè & fortiter, iracundi: referuntur ad capras.

De paruis corpore & magnis.

Parui ualde, acuti sunt: motu enim sanguinis paruorum locum continente, motiones quoq; ualde uelociter, accedunt ad sapere. Qui autem sunt ualde magni, tardi. Motu enim sanguinis magnum locum continente, motus tardè accedunt ad sapere. Quicunque autem paruorum siccis carnibus utuntur, aut & coloribus, aut quæ per caliditatem corporibus superfluunt, nihil perficiunt. Existente enim in motu paruo, & ueloci propter igneum, nunquam secundum idem est sapere: sed aliud in alio prius, quam excedens perficiat. Quicunque magnorum humidis carnibus utentes, aut coloribus qui propter frigiditatem innascuntur, nihil perficiunt, existente enim motu in magno loco & tardo, per frigiditatem non permittit aliquid accedere ad sapere, quicunque autem paruorum humidis carnibus utuntur, & coloribus propter frigiditatem, fiunt perfectiui. Existente enim motu in paruo, difficulter mobile complexionis commensurationem præbuit primum perficere, quicunque magnorum duris carnibus utuntur, & coloribus per caliditatem, fiunt perfectiui & sensitiui: existente enim latione in loco magna, & tarda propter frigiditatem, nihil conducet accedens ad sapere. Qui uero magni duris carnibus utuntur, & coloribus propter caliditatem, fiunt perfectiui & sensitiui, magnitudinis enim superabundantiam, & carniū & coloris caliditas acquisiuit, quare commensuratum esse ad perficiendum. Excedentia igitur corporum magnitudinibus, aut paruitudinibus deficientia, quomodo perfecta sunt, & quomodo imperfecta, dictum est. Media autem natura horum ad sensus optima & perfectissima, quibus utique supponitur inesse. Motus enim non multi existentes, facilius ad mentem accedunt, nec etiam paulatim existentes procedunt: quare perfectissimam & ad perficiendum quæ fuerint proposita, & ad sentiendum, oportet moderatam esse magnitudinem.

De commensuratis & incommensuratis.

Incommensurati, astuti uel dolosi: referuntur ad passionem, & ad foemina. si enim qui incommensurati sunt, astuti sunt: commensurati utique erunt simul & iusti, & fortes. Relationem autem commensurationis ad corporum bonam motionem & bonam natiuitatem reducere oportet, sed non ad formam maris, sicut in principio dictum est. Bene se habet autem, & omnia signa quæcunque prædicta sunt, referre ad apparentem convenientiam, & in masculum & in foemina. Hæc enim perfectissima

10

20

50

diuisione diuisa sunt, & demonstratum est quod masculus est foemina iustior & fortior, & uniuersaliter dicere, melior. In omni autem electione signorum, alia alijs signis magis declarant manifestè subiectum. Manifestissima autem quæ in principalibus locis fiunt, principalissimus autem locus est, qui est circa oculos, & frontem, & caput, & faciem. Secundus autem, qui est circa pectus & scapulas, consequenter circa crura & pedes, qui autem circa uentrem, minimus. Omnino autem, ut sic dicam, ista loca manifestissima signa præbent, in quibus & sapientiæ plurimæ decor apparet.

ARISTOTELIS DE PHYSIONIMIA FINIS.

ARISTOTELIS STAGIRITAE DE MIRABILIBVS

AVSCVLATIONIBVS LIBER.

NPæoniæmôt e Hefeno, qui Pœnicam Medicamq; regionem terminat, feram quandam, alibi Bolinthum, à Pæonibus uero Monepon uocatam, inueniri tradunt: quæ omni quidem natura ad boni similitudinem accedat proximè, differat uero ÷ magnitudine & robore, ac iuba in super. Est enim ea à ceruice illi uelut equo admodum promissa, atq; uertice ad usq; oculos depedens. Cornua autem non quemadmodum bobus, sed adunca, in se inflexa, mucronibus deorsum uersus aures porrectis, magnitudine tam ampla, ut singula plus semisextario capiant: colore maximè atro & relucente, perinde ac rasa, decorataq;. Tergus distentum, locum octo accubantium occupat. Percussa fugit, nec nisi cursu delassata subsistit. Carnem habet gustu gratissimam, Calcibus sese tuetur, & alui profluuie, quam ad passuum etiam quatuor spacium projicit (nam ea egerendi forma frequenter utitur) seruentem adeo, ut canum qua pertingat pilos absumat. Verum concitata tantum hebra, non etiam quiescentis stercora eam uim habent. Imminente partu, simul pluribus collectis, enituntur ad uoliores, inq; circum egerunt, ac se quasi uallo circumdant & munit. largam enim quandam eius fini copiam hoc genus animantis reijcere solet.

In Arabia aiunt, camelos non inire matres suas: sed etiam si quis cogat, non patiuntur. Porro curatorem admissario aliquando destitutum, operam matrem submisisse pullo: qui est coitum (ut uidetur) absoluit, paulo tamen post eum hominem moribus necauit.

Cuculos in Helice inquit generaturos, non nidificare, sed in palumbium aut turturum nidis parere, sed & nec incubare, nec excludere, neque nutrire. Verum natum iam pullum (singulos enim edit tantum) nutritum que, reliquos suos coalumnos è nido deturbare: quippe qui ad tantum roboris pulchritudinisq; excrecat, ut & reliquis facile sit superior, & nutricem quoque in sese conuertat, quæ specie eius exultans, in eijsociendis suis fert opem.

Capræ Creticæ sagittis percussæ, quærunt, ut adparet, dictamum, istinc proueniens, curius passu tela è corpore eijciunt.

Cruos Achaicos, aiunt cornua amissuros, loca difficilia, & quæ inueniri nequeant petere: propterea quod armis destituti, tueri se nequeant: tum ob dolorem quem ex auulforum cornuum uestigijs sentiunt, ubi & enatam gerentes hæderam, plurimos uisos esse.

In Armenia uenenum quoddam nasci aiunt, quod pardalium uocant, id uenatores lanæ illitum ubi uisus est pardus abijciunt. Qui si ex eo degustauerit, humana excrementa remedio quærunt. Quocirca uenatores uasculo imposita, ex arbore suspendunt, ut assultatione frequenti fracta uiribus, lassataq; bestia, domari queat.

In Aegypto aiunt, Crocodilis hiantibus trochilos aues dentes expurgare, carunculis quæ in rostris hærent exelis, atq; hoc uelut gratum officium cum uoluptate admittere, nec ullo pacto nocere.

In Cephalenia non bibunt capræ diebus singulis, ut uidetur, pro reliquorum quadrupedum more, sed ad flantem auram conuersè hiantesq;, hausto uento reficiuntur.

In Siria inquit inter syluestres equos, unum præire armento, ubi si iunior aliquis equam initurus conscenderit, ducem in dignari: & hunc tantisper dum comprehendat persequi, defixoq; morsu uerenda euellere.

Testudines aiunt, quando serpentem deglutierunt, mox origanum insuper uorare, id nisi promptum statim inueniant, interire. Multosq; ruri ageres cum id experiri uellent, capta opportunitate, origanum euulsam quarenti praeripuisse, eoq; animans in ipsorum conspectu subito interisse.

Viueris aiunt genitalia esse, reliquis animalibus plurimum absimilia, quod ipsis quomodocunq; affectis sint, instar osium firma duraq;. Singulare stranguria laborantibus, remedium, si rasa tritaq; exhibeantur.

Picum martium arbores scandere ferunt, quemadmodum Ascalaphum, tam resupinum quam pronum, depasciq; uermiculos: quos adeo uestigat auidè, ut totos stipites tundendo perforet.

Pelecinos aiunt, conchas fluuiatiles uorare, multitudinemq; ingestam mox uomere: ac eo quod esui est, uesci, ceterum à testa abstinere.

Circa Cyllenen Arcadiae, merulas candidas gigni tradunt, quod alibi nusquam contingat, uocesq; uarias sonare. Luna lucente progredi, interdum uero quantolibet studio aduigiletur, deprehendi non posse.

A quibusdam fertur, mel Anthinum, ut uocant, circa Melum Cnidumq; nasci, odore quidem suauis, sed neuitquam durabile id erithacam fieri.

Circa Cappadociam aiunt locis quibusdam mella citra fauos comportari, olei instar crassa:

Stephan. et huc locum citat.

In Trapezunti urbe, ea quae in Ponto sita est, mel ferunt è buxis produci graueolentissimum, quod sanos quidem mentis loco moueat, aegros uero, perculososque eiusmodi stupore sanet.

In Lydia aiunt ex arboribus mella copiosa colligi, unde pastillos absq; cera indigenae conficiunt, duritia tanta, ut nisi uehementiore attritu nihil inde possit.

Fit & in Thracia mel non perinde solidum, sed harenosum. Ceterum mella omnia concreta eandem crassitatem seruant, diuersam ab aqua & liquidis reliquis. Reliqua enim omnia concreta nonnihil siccescunt, attenuanturq;.

Chalcidica herba, & amygdala ad mella conficienda usum praebent maximum. Tum etiam augere foetum uehementer dicuntur.

Apes aiunt ex unguentis inebriari, neque odorem ferre posse. Itaque redolentes unguenta à ceteris uapulare.

Illyrios ferunt, quos Taulantios uocant, ex mellis uina reddere, fauos enim aqua superfusa exprimunt, ac simul ahenò ad mediam usque partem incoctam, primum fictilibus infundunt, iam tum dulcissimam: dehinc uasis ligneis referunt in multa tempora, donec per omnia uini saporem contrahat, cetera potus dulcis & syncerus. Ea uero industria in Graecia aliquando paratum ferunt, ut à uino uetere nihil differret. Verum mixtionem deinceps perquisitam explorari non potuisse.

Circa Thessalia tantam serpentum copiam generari memorant, ut à ciconijs nisi tollantur, inhabitabilis desertaq; reddatur regio: quocirca & has uenerantur incolae, & lege ne quis noceat cauetur, homicidij poena transgressori constituta.

Videntur laminam construere, no fundere, quod alij solent.

Eodem pacto Lacedaemonem ferunt, serpentibus adeo refertam quondam, ut ob anno ne penuriam, his uice alimenterum uteretur Lacones, unde & à Pythia dicitur uocatos.

In Cypro insula Metas aiunt ferrum deuorare.

Aiunt & Chalybas, in iuxta sita parua insula, aurum comportatum construere peculiari praesertim omnibus studio, quocirca in metallis, ut uidetur, effossum secant.

Fertur ex Suis in Mediam iter facientibus statione altera, immensam scorpionum multitudinem generari. Quocirca transiens aliquando istac Persarum rex, triduo ibidem haesit, suisq; omnibus scorpionum uenationem imperauit, praemio ijs qui captorum numero excelleret proposito.

In Cyrene aiunt non unum tantum muscarum genus reperiri, sed plura, formisq; & colore distincta. latifrontes enim alias uelut mustelas, alias uiperis similes esse, quas & Echidnas uocant.

In Sicilia ferunt aqua uorticem esse, in quem merfae aues, reliqua ue animantia suffocata, uitae restituantur.

In Scythis quos Gelones uocant, Tarandus reperitur haud frequens, colorem mutat pro locorum in quibus extiterit uarietate, & proinde raro capitur. Nam & arborum & locorum, & in uniuersum omnium quibus adpropinquarit, calorem reddit. Er quod admiratione cum primis dignum est, habitus non solum corporis uariis, quod etiam cum

cum chameleon illi commune est, sed etiam uillo datur. Magnitudo ei, quae boui: caput ceruino simile.

Ferunt in Abydo quendam mente destitutum, in theatrum progressum uacuum, multosq; dies illic diligenter, tanquam in eo essent histriones, applausisse, acclamasseq; admirabundè: ceterum mente recepta, dixit, suauis se nunquam atq; eo tempore uixisse.

Tarenti aiunt cauponem noctu quidem insanisse, interdum uero uina uendidisse: sed & clauiculam domus suae in zona ita conseruasse, ut quamlibet multis surripere conantibus nunquam tamen amiserit.

In Lipara insula, aiunt quidam terram reperiri, qua si ollam obruas, quicquid inficias lixetur.

In Media Pittancie, regione Persidis, ignes quidam iugiter aestuant: illi quidem modicè, hi autem uehementer, flamma pura lucenteq; efflagrantes, locis utique planis, non acell uibus. Quamobrem & rex Persarum istic coquinas extruxit, Conspicui sunt hi quidè diu noctuq;, alij uero in Pamphilia noctu tantum.

Aiunt circa Aetniam, iuxta colles Apolloniatis petram esse, in qua latens ignis non apparet quidem, sed superinfuso oleo exardescat.

Aetniam uocat Steph.

Ferunt extra columnas Herculis incendia, alia quidem iugi flamma omniq; tempore flagrare, alia autem noctu tantum, ut Periplus scribit, similem & in Lippara, conspicuum

quidem ignem, lucentemq;, sed noctu tantum. Aiunt & in Pitheculis insulis aestuaria esse, ignea quidem ui, feruentiq; supra modum ardore, nec tamen flammam mittere. Porro alterum in Lipara inquit Xenophanes, interdum annis sexdecim prorsus extingui, decimo septimo rursum redire.

Ferunt circa Lydiam ignes emergere immensos, diebusq; septem ardere. Cum primis uero admiratione dignum est, quod circa Sicilia craterem inquit, ignium emicantium latitudinem stadia quadraginta patere, altitudine autem uix ad tria usq; tolli.

In Thracia aiunt lapidem quem Spinum uocant, dissectum ardere: compositumq; rursus, quemadmodum & Smarillum, aqua perfusum accendi, utrinq; non absimilem Maritiam quoque ostendere.

Circa Philippos in Macedonia, ferunt metalla inueniri, quorum ramenta crescant dissecta, aurumq; manifestò producant.

Aiunt & in Cypro, circa Tyrriam quam uocant, ferrum natura aequè miranda prouenire. Quod in minuta frustra concisum, feritur: deinde aqua perfusum, augetur, surgitque ut colligi queat.

In Mylo insula, ferunt effoslas terrae cauernas, alia succrescente humo rursum compleri.

Circa Paeonia dicunt, crebris imbribus, terra liquefacta, aurum, quod apyrum uocant, inueniri.

In Paeonia ferunt, adeo fertile auro solum esse, ut plurimis pondus minam excedens reperitur sit. Ex eo regi exhibent glebas duas, quorum altera duas, altera tres libras appendat: atq; eas aiunt mensae principali apponi, primumq; ex eis cibum degustari.

Aiunt & in Baetris, Ozum fluuium glebulas auri plurimas ferre, similiter & in Theodoronte, circa littora ebullire aurum, & aluco quoq; deferrì.

In Pieria Macedoniae fertur aurum non signatum, in quatuor terrae hiatus defossum esse à regibus priscis, ex quorum uno auri lamina palmi magnitudine excreuerit.

Fertur autem peculiaris quaedam generatio esse ferri Chalybici Mysiniq;, ut quod ex sabulo fluuiorum comportatum, alij simpliciter lotum in fornace excoqui, alij illam etiam ex lotura frequentiore subsidentem hypostasin iniici, simulq; igni purgari tradunt, adiecto Pyrimacho lapide, qui istic plurimus reperitur, hoc genus ferri alij est multo nitidius, & nisi unis tantum ignibus unaq; fornace purgetur, argento simile redditur. Solum hoc est impermixtum, ceterum minime prouenit copiose.

Aiunt & apud Indos, aes adeo splendidum, purum, syncerumq; reperiri, ut colore & specie nequaquam ab auro discerni queat, unde & inter Darij pocula cados quosdam esse, qui nisi olfactus iudicio ab auro distare non cognoscantur.

Stannum ferunt Celticum, multo quam plumbum citius liquefieri: argumento est, quod etiam in aquis soluat, & colore inficiat quaecunq; attingit.

Sed & ex frigidibus liquefcit, calore scilicet ex congelatione intrinsecus ob mollitiem incluso, & coactò.

In Pantheo olea est, quam Callistephanum uocant, omnia folia reliquis oliuis contraria

forma producens. Quippe quæ supinam, non pronam partem habeat uiridiorum, ramos mittit quemadmodum myrtus, unde & sumpta plātula, Hercules in Olympiis oleam plantauit, athletis coronas suppeditantem, distat ab Iliis fluuio stadiis sexaginta, muro circumiecto munita. Ac ne quis tangat, grandis poena cauetur. Hinc & Elei decerptum surculum, in Olympio campo plantarunt, ut uictores inde coronis donarentur.

In Metallis Lydiæ circa Pergamum, quæ quondam extruxerat Croesus, accidit, ut cum bello orto opifices in ea confugissent, obstructio ab hostibus exitu, suffocati sint, uerum longo post temporum interuallo, apertis rursum repurgatisque metallis, inuenta sunt amphoræ, aliæque id genus uasa quæ ad manuarios usus adhibuerant, repleta humore quodam & in lapides indurata, & iuxta etiam ossa humana.

Lacus Ascanij aquas, ferunt adeo nitrosas esse, ut uestibus in hunc intinctis, alia lotionem nulla sit opus: diffluere uero, si quis diutius paulo immerferit.

Fretum inter Siciliam & Italiam unâ cum Luna intumescit & subsidet. Porro in prato iuxta uiam quæ Syracusas ducit, fons est, neque amplius, neque aqua larga scaturiens: ad quem cum turba numerosa confluxisset, auctus, subito præbuit aquarum abunde liberalem copiam.

Est & fons in Palice Siciliae, amplitudine decaclini. Aquas ad sex cubitorum altitudinem eijcit, ut in undaturus planiciem omnem uideatur, uerum eodem loco diffuens consistit: porro iurjurando hic facer haberi solet. Quæ enim cumque liber, tabellæ inscribunt, inque fontem abijciunt, ea si uero iureiurando confirmetur, natas in superficie tabula, testabitur: in se cus, uelut potere depressa, eripitur ex oculis, igneque corripitur periurus. Quocirca fidei uisorem capit sacerdos, qui iusta nominis uindicta sacrum execrandumque si peierarit, asportet.

Demonestus Carthaginensium insula à Demonefo primo cultore nomē traxit, ubi cœruleum metallum reperitur, & chryfocolla ad aurum uenas pulcherrima, oculisque medicandis cum primis utilis. Sed & aë natans ibidem est, stagno passibus duobus in mare portectio, unde conflata statua sunt in Sicyone uetusto Apollinis templo, inque Pheneo, orichalcei appellantur, inscriptione eiusmodi insignita, Hercules Amphitryoniades Heli capta constituit. Eadem duce foemina, cuius parentem necarat Augiam, occupauit. Fossiles metalli huius uisum reddunt acutissimo, & si palpebris forte careant, tum nascuntur, Quapropter simul aë cineremque Phrygium oculis medicandis adhibent.

Eodem loco spelunca est, quam Glaphyram uocant, in qua columnæ ex guttis destillantibus excreuerunt: id quod apparet, quæ ex imo pavimento tolluntur, ubi spaciū etiam angustissimum.

Ex aquilarum paribus alternis haliaëtus & aquila nascuntur, quoad par eiusdem generis coniugabile nascatur. Ex haliaëtis fulica, ex his accipitres uulturesque generantur. Verum uultures non diuersum genus, sed grandes rursum uultures gignunt, eosque steriles: indicio est, quod uulturis magni nidus nemini mortalium uisus sit.

Stupenda uis apud Indos plumbi conspecta est. liquefactum enim si aquæ frigida infundatur, exilire traditur.

Aes Monossæ cum splendidior candore eminere ferunt, non adiecto stanno, sed terra quadam istinc nascente simul incoctum. Atque eius adtemperaturæ primum inuentorem celata arte neminem docuisse, & proinde priorum temporum aramenta ijs in locis posterioribus longè præstantiora deprehensa.

Aiunt in Ponto autum quoddam genus reperiri, quæ non egerant, sineque sensu doloris non deplumentur solum, sed obelisco etiam suffigantur. Verum ex ignis admoti calore sensum cieri.

Apes solstitia denunciarē uidentur, suo ad labores egressu: quod & Melitopolis certo argumento est, quippe quæ tum quietem agant. Videntur & cicadæ post solstitia demum canere. Echinum à cibo abstinere ad annum usque euolutum tradunt.

Stellionem cum exuuias more serpentum reijcit, mox conuersum, deuorare aiunt: obseruari enim à medicis solitum, ob usum quem in epilepsia curatione præclarum habent.

Ursæ adipem aiunt hyeme, quo tempore somno indulgent, frigore concretam, excrecere, supraque uasa quibus reposita fuerit, tolli.

In Cyrene ranas mutas & sine uoce aiunt esse, & in Macedonia Ematheolicis subibus solidas ungulas esse.

In Cappadocia ferunt mulas fecundas esse, & in Creta alnos fructum ferre.

Circa Babylonem aiunt quidam in cauernis aquosis pisciculos latere: uerum arefacto flumine, ad aras passum prodire, alarum subsidio, caudæque motu, ceterum sugere persequentes,

quentes, caputque humomersum, reliquo corpore tegere, quod multi insequendo irritando que explorarunt: caput habent ranæ marinæ simile, reliquum corpus gobio, branchias uero piscibus alijs.

Heracleæ piscium genus aiunt esse, intra terræ cauernulas defossum, maximè circa flumina, locaque humidiora. Verum arescentibus ijs locis, primum contrahi aiunt: mox inualescente siccitate, humorem in syluas usque persequi, donec eo quoque destituantur. Itaque latibulis uel mediocriter udis ferarum instar hærere, immotas, defixasque, ceterum si ante superuenientes aquas effodiantur, moueri.

In Paphlagonia pisces autem in terram defoscos, aiunt, uirtute præstantes, etiam si necaque in proximo appareant, neque illabantur flumina, sed sola nudaque terra patiantur.

Ceruos in Epiro dextrum cornu abijcetes aiunt defodere, rebus multis utile.

Phocam aiunt captum uomere coagulum, efficax epilepticis pharmacum.

Ligam ferunt caudam studiose contegere, cum ad alios usus, tum maximè sphragidis conficiendis idoneam.

Fertur circa Italiam, in Cyrceo monte, letale uenenum nasci, tanta uis, ut sumptum mox pilis corpus totum nudet, ac soluat adeo membra cuncta, ut uelut liquefacta cadaverum speciem miserabilem tota superficie præbeat. Hoc ferunt Pemestium, Gaïumque, Cleonymo Spartiate insidiatos esse, uerum deprehensos, examinatosque, à Tarquinij supplicio affectos.

In Diomedæa insula, maris Adriatici, ferunt templum quoddam & admirandum, & religione sacrum, ab auibus in circulum obsideri, magnitudine uastis rostris & prælongis, & turgidis. Qui Græcis quidem accedentibus, quietem agant: ceterum Barbaris, qui accollunt, uentibus, subuolant, ac pedibus rostrisque capita eorum lacerent, in fluctibusque multis uulneribus interimant. Fabulantur has quondam ex socijs Diomedis extitisse, circaque eam insulam factio naufragio, ducem amisisse, ab Aeneo gentium illarum rege dolo necatum.

In Ombricis insulis aiunt pecora annis singulis ternos partus edere, terramque multiplicem ferentibus frugem reddere. Sed & mulieres fecundas uehementer, ut quæ raro unos, sed plerumque geminos aut ternos enitantur.

In Eletridis insulis, maris Adriatici sinu, duæ statuae recumbentes uidentur, ad formam priscam elaboratae: stannea altera, altera uero aërea, Dædali opus, ut existimatur, monumentumque rerum ijs temporibus gestarum, quibus ipse Minoa ex Sicilia Cretaque fugiens, ad hæc loca apulit. Insulae ab Eridano præterlabente effusa traduntur. Præterea & lacus iuxta flumen est, aqua calida feruens, tum odorem adeo exhalans foetidum, ut & armentis aquandis inutilis sit, & aues etiam super uolantes necet. In hunc & Phaetonta fulmine ictum delapsam fabulantur incolæ. Ambitus est in circulum haud minor ducentorum stadiorum. Tum populi arbores in eo frequentes: unde quod uocamus electrum, destillat, gummi simile, eo quod ad instar lapidis indurescat. Collectum autem ab incolis, in Greciam deportatur. In has ergo insulas deuenisse Dædalum, occupasseque ferunt, & imaginem in una suam, in altera Icarij filij constituisse. Verum soluentibus iam Græcis, Argosque excidentibus, Dædali statuam uelut fuga sibi consulentem, in Icarum insulam miraculose abijisse.

In Aethna Siciliae monte est, ut inquirunt, spelunca, quam circa florum omnigena copia crescit omni tempore, tum uiolis immensum quoddam spaciū obtegatur. Quæ finitima loca adeo fragrantia sua replent, ut occupati hac suauitate odoris uenatici canes, lepores ue stigare nequeant. Ac sub eodem hiatu obscurum quoddam antrum latet, quo Proserpinam rapuisse Pluto fertur, triticumque reperitur, nec domestico quo utuntur, neque alij importato simile, sed peculiari proprietate insignet: quo argumento contendunt illi primū omnium triticum conspectum esse: & proinde Cererem etiam sibi, ut apud se natam, uendicant.

In Creta lupos, urfos, uiperas, aliasque id genus noxias feras nullas nasci dicunt, louis beneficio, qui istis natus perhibetur.

Extra colinas Herculis aiunt in mari, à Carthaginensibus, insulam fertilē desertamque inuentam, ut que tam syluarum copia que fluminibus nauigationi idoneis abundet, cum reliquis fructibus floreat uehementer, distans à continente pluriū dierum itinere: in qua cum Carthaginenses quidam ob solam fertilitatem conubia agitare ac habitare coepissent, ferunt præsides, ne quis deinceps insulam ingrederetur, poena capitis interdixisse, incolasque eiecisse, ne coitione (si habitari istis pergeret) facta, insule principatum consequerentur, Carthaginenses ea felicitatis parte priuari.

Ex Italia ferunt utam ad usque Celtas Gallos & Celtiberos protendi, Heracleam uocant, in qua & Græci & indigene transeunt, ab incolis obseruantur, ne quid ijs male forte accidat, quippe quod poenas ijs pendunt, damnatumque lege sarciant, in quorum finibus datum fuerit,

Apud Celtas uenenum reperiri tradunt, quod Xenicum ipsi appellant, tanta celeritate inficiens necansque, ut uenatores Celtæ cum ceruum iaculo tincto percusserint, festinato adcurrant, carnem que uulneratam exeant, ne ueneno promeante animal putrefiat, alimentumque in uulnere caro reddatur. Verum inuentum huic antipharmacum corticem quercinam, aut, ut uolunt alij, folium quod *καρχηνιον* ab ipsis appellatur: inde nimirum, quod obseruatione compertum sit, coruum ex gustato ueneno male affectum, herbam eam adhiisse, moxque ut glutiuisset, doloribus liberatum esse.

In Iberia aiunt combustis aliquando a pastoribus syluis, calentesque ex ignibus terra, manifestum argentum defluxisse. Cumque postmodum terramotus superuenissent, eruptis hauribus magnam copiam argenti simul collectam, atque inde etiam Massiliensibus prouentus non uulgares obtigisse.

In Gymnasijs insulis, quæ ad Iberiam sitæ sunt, post septem illas maximæ, aiunt oleum non ex oliuis, sed e terebintho magna copia reddi, ad usus omnes accommodatum. Porro ipsos Iberos in mulieres adeo pronos, ut pro uno femineo corpore, quatuor aut quinque mascula cum mercatoribus commutent. Quocirca Carthaginensibus militantes, stipendia in foeminarum coemptionem tantum impendunt, quum possidere istuc argentum non liceat. Hinc orta receptaque lege, quod Hercules aliquando bellum Hispaniæ intulisset, diuitijs incolarum inuitatus.

In sinibus Massiliensium circa Ligusticam, lacus esse fertur, qui ebulliens effususque piscium multitudinem immensam, uerique fidem superantem eiciat. Cæterum flantibus Etesijs tantum puluerem concitari, ut coaceruata in lacum humo sicca, superficiem obtegat, inque formam redigat areæ: unde indigenis licet pertusa siccitate in triuijs quotcunque libitum est, pisces citra negocium eximere.

Quidam Ligustorum adeo dextrè solerterque fundam agitare feruntur, ut conspectis auiibus singulas ictibus singulis destinent, tanquam certi momento omnes casuras.

Peculiare autem est huic genti, quod mulieres opus facientes, pariunt: lotoque infante, ad farculum mox, fossionemque redeunt, ac alia obeunt munia puerperis minime usitata.

Admiracione & hoc apud Ligys dignum est, quod fluuius quidam fertur cursum in sublimè attolli, adeo ut ex opposito stantes, nequeant conspici.

In Hetruria ferunt insulam esse, quam Thalsam hodie uocant, in qua ærifodina est, unde æs eruitur, omne scilicet illud ex quo istuc ærea uasa conflantur, deficere autem, nec reddere quicquam aliquandiu, cæterum temporum procursum, non esse, ut antè, sed ferrum prouenire, id nempe quo etiamnum utuntur: Popanium incolæ uocant.

In Hetruria urbem ferunt, quam Cenaream uocant, supra modum munitam esse: quippe cuius medium tumulus occupat, ad triginta stadiorum altitudinem surgens, & omnigena materie & aquis abundans. Vnde metuens sibi a tyrannide populus, feruos manu missos summæ rerum in annum præficit: quo euoluto, alios eiusdem sortis surrogat.

In Cuma circa oram Italiæ ferunt thalamum subterraneum Sibyllæ fatidicæ esse, eius scilicet quæ ætate quilibet prouecta uirginitatem seruasse impollutam traditur. Erithræa fuit hæc, sed a quibusdam Italiæ incolis Cumana, ab alijs uero Melachræna nuncupatur. Locum hunc a Leucadijs occupatum aiunt. Porro circa Cumam fluuium esse inquitunt (Ceres ab ipsis appellatur) in quem iacta, quæcunque fuerint enascantur, ac postremo in lapidè indurescant.

Alcistheni Sybaritæ uellem tradunt, tanta magnificentia confectam esse, ut cum in Lacinia Iunonis panegyri, ad quam tota confluere solet Italia, proposuisset spectandam, omnium oculos a reliquis in se conuerterit. Hanc aiunt Carthaginensibus emptam a Dionysio seniore tum regnante, centum uiginti talentorum precio, purpurea erat tota, amplitudine quindecim cubitorum, animalculis intertextis distincta, supernè quidem Sufis, infernè uerò Persicis. In medio autem, Iupiter, Iuno, Themis, Minerua, Apollo, Venus elucebant: ad latera Antisthenes, utrinque autem Sibaris.

Circa Iapygiam promontorium, ubi inter Herculem Gygantesque depugnatam fabule testantur, fontem esse tradunt, qui cruore defluens, ea parte mare in nauigabile reddat fetoris grauitate. Ferunt & passim etiam in Italia Hercules monumeta extare, iuxta uias quas ille transiuit, & circa Iapygiæ Pondsia uestigia eius apparere, quæ nequeas pedibus, calcare.

Sed in eadem insula lapis inuenitur plaustrali magnitudine, quem Hercules sublatum transiuisse fertur, digito uno mobilis.

In Orchomenia Boeotiæ urbe uulpeculam uisam tradunt, quæ cum canem persequentem fugiens, ad subterraneum meatum decurrisset, simul ingressus ille, latransque, sonitum

edit

edidit, perinde ut in patenti campo resonantem. Vnde uenatores numinis aliquid residue illic arbitrati, aditu erupto, ingressi sunt ipsi quoque, illucescenteque per hiatus, ceu fenestras lumine, oculis etiam reliqua subiecta sunt, quæ regressi, magistratibus exposuerunt.

In Sardinia insula struaturas ferunt esse antiquorum, uetusto Grecorum more compositas, & cum alia plura eximia, tum tholos rhythmis innumeris exornatos, existimantur ab Iolao Iphicis filio omnes extractæ: qui Thesphradibus Herculis nepotibus assumptis, ad ea loca traiecit occupaturus, quippe qui ob cognationem Hæreulis cui tum totus parebat occidens, ea iure aliquo ad se pertinere arbitrabatur.

Ichniuisa primum appellata est, a uestigij, ut uidetur, humani similitudine. felicem olim rebus omnibus & fertilem maximè fuisse perhibent. Aristeum enim, quem agrum colendi peritissimum fuisse scriptores rerum testantur, præfuisse primum tradunt, antea a multis magnisque auiibus occupatæ. Verum hodie non est ea fertilitate amplius, quod Carthaginenses rerum potiti, omnes fructus alimento idoneos extirparunt: capitique poena cauerunt, ne quis incola rursum ferere fruges tentaret.

In Lypara insula Aeolica sepulchrum aiunt esse, circa quod cum etiam alia prodigiosa eueniant, tum id quod ea loca securè tutoque nemini accedere liceat, uno ore perhibent. Sonitum enim tympanorum cymbalorumque, & risum cum strepitu plaususque manuum audiri manifesto. Cæterum cum primis monströse id quoque circa antrum accidit, quod antelucano quidam ebrius somno illic oppressus triduum totum cubauit, quæritusque a familiaribus quarto demum die repertus est, qui mortuum rati, ad proprium monumentum extulerunt, dum que iusta iam pro more celebrarent, ex improviso surrexit, quæ que obtigissent exposuit. Quæ & si ad fabulam propius quam ueræ fidem accedere uideantur, non potuit tamen de locis his scribens, tacitus præterire.

Circa Cumam Italiæ, lacum esse ferunt, quem Aornon uocant, forma circulari, profunditateque immensa, tumulis undequaque septum, trium ad minus stadiorum altitudine. Cuius cætera nihil habeat magnoperè admiratione dignum, mirandum tamen hoc fortasse, quod circumpositis undequaque & super incumbentibus densissimis arboribus, non cernas uilum in lacu natans folium, qua puritate sui admirationem merito ciet.

Circa Epirum autem istinc non ita procul distantem calidas aquas passim scaturire ferunt, unde locus Pyriphlegethon appellatur. Cæterum a uem nullam istac transuolare, uanè asseritur, cum cygnos eo loci haud paucos agere compertum sit.

Circa Italiam Syrenes insulae sunt, in summo freti uertice, eius nempe quod situm est ad porrectum in mare locum, inter alluètes sinus, qui & Cumam cingit, & Possidoniam diuidit: hi ab accolis studiose muneribus sacrificijsque coluntur, & sacra quoque ipsarum aedes monstrantur. Porro nomina recedentes, Parthenopen unam, alteram Leucosiam, tertiam Ligiam uocant.

Iuxta Mentoricen & Istram mons fertur esse quem Delphium uocant, fastigio altissimo, quod conscendentes qui ad Adriam habitant, pontum ac media interualla, quæque in illis geruntur contueri possunt: quod mercatum confluentes passim mercatores, Pötici Thalia, Chia ac Lesbia uina, Adriatici uero Corcyrenses amphoras coemunt.

Ferunt & Istrum ex Hercynia sylua profluentem diuidi, partimque in Pontum, partim uero in Adriam decurrere: cuius rei argumentum non hoc tempore primum, sed a prisca usque seculis extat. Aras enim eo loci ab Iasone positas ostendunt. Ferunt & insuper hoc indicio esse, quod ea loca in nauigabilia sint, quando Iasoni iuxta Cyaneas ingressum, extituerit è ponto fuisse per Istrum compertum est. Et quod simul memoratur, præternauigare Planctas, ut appellat, insulas, nisi istinc soluissent, non potuisse, cæterum in Agialia ad mare Thyrrhenum, cum alia monumenta Aristeorum, tum id quod ad Calculos uocant, monstratur. Nam ad litus calculos inuenire perhibent coloris uarij, tum scilicet ex destillationibus liquorum quibus ungebantur, coloratos. Tales enim nec antè, nec post ea tempora inuentos. Sed enim & alia sunt non obscura indicia, non fuisse transitum illis, per Symplegadas, testante scilicet id poeta eius loci indigena. Nam cum periculi magnitudinem exprimere contenderet, declarat hæc loca nauigationi minime peruia extitisse:

ἀλλὰ θ' ὄμω τῶν ἀκρίσει νεῶν, καὶ σάματ' αὐτῶν,

κύμα δ' ἄλλο φρεῖσαι, πρὸς τ' ἄλοιο θύελλας.

Circa igitur Cyaneas non uidetur ignis emitti, sed iuxta fretum quo Sicilia ab Italia distinguitur, ab utraque parte euaporatio, tum quod insula continuè ipsa flagrat, tum quod flamme Aethnæ sepe totam regionem permeant.

In Tarento solent interdum parentari Atridis, Aeacidis, Tydidisque, & Laertiadis: Aga

memnoniadis autem, seorsimq; die constituta alia sacrificia agere, quibus mulieribus immolata sagere, lege interdicatur. Est & templum apud ipsos Achillis. Ferunt hunc locum olim Ionibus obtinentibus Plion uocatum esse: uerum postquam a Tarentinis inhabitari ceptus est, Heracliam. Ceterum iam inde remotius a primis incolis Sigium appellatum.

Apud Sibaritas aiunt Philoctetem coli, qui ex Troia profugus inhabitauit, quae uocantur mollia Crotoniatis, distantia a Troia, ut ferunt, centum uiginti stadijs, ac Herculis arcus in Apollinis Halij templo consecrauit, quos per uim a Crotoniatis in Apolloniu tralatos ferunt. Aiunt ijs in locis mortuum esse auxilia ferentem Rhodijs, qui cum Tlepolemo ad ea loca delati, contra incolas depugnant.

Circa Italiam quam Calabriam uocant, iuxta Metapontum aiunt Mineruae Graecae templum extare, inq; eo Epei qui & nomen imposuit, instrumenta reposita quae ad equi Duriani fabricam comparat. Minerua enim in somnis uisam haec ut opera consecraret, flagitasse: cumq; exitus difficultate impediretur, loca implicitum enauigare nō potuisse. Unde Mineruae Graecae hodie sanum appellatur.

Ferunt & circa Daunia locum templum esse Mineruae Achaicae, in quo secures graecae armaq; cum Diomedis tum sociorum eius collocata sint. Aiunt & istic canes esse, qui uenientes Graecos iniuria nulla impetant, sed tanquam familiarissimis blandiantur. Porro omnes Daunij accolaeq; tam uiri quam foeminae atratis tantum uestibus utuntur, ea nimium de causa, quod Troianae mulieres dum captivae ad ea loca essent ductae, metuentes ne grauem seruitutem sub mulieribus Graecis experiretur (nam tum ea loca inhabitabant) naues incenderunt, tum ut iugum seruis effugerent, tum ut uiros manendi necessitate imposita detinerent. Unde recte a Poeta dictum est, Pepla trahentes, profundisq; sinibus, illas uidere, ut apparet, istic licet.

In Peucetinis Dianae templum est, in quo locatum est celebre illud aereum fertum, inscriptione hac insignitum, Diomedes Diana. id fabulantur ab eo collo ceruino applicitum accreuisse, itaque deinceps hoc pacto inuentum ab Agathocle Siculorum rege, in Iouis templum locatum.

In Peloro Siciliae promontorio tanta copia provenit crocus, ut a quibusdam etiam inquitinis Graecis flos cuiusmodi sit haud internoscatur. curribus magnis hunc comportant, quibus libitum est. Tum uero strata ex eo, scenasq; construunt.

Polycritus rerum Sicularum scriptor, loco mediterraneo stagnum esse ait ambitu suo secutum nihil excedens, aqua resplendente quidem, sed turbulentiore nonnihil, in quem si quis lauandi gratia ingrediatur, in latum extendi. Quod si iteret, amplius dilatari, adeo ut amplificatum spacium quinquaginta etiam uiros capiat. Verum ad eam iam mensuram diffusum ex imo intumescere, corporaq; lauatum in sublimē rapta foras in pauimentum sternere, ac mox ad ueteris angustiae spacium contrahi. Atque id non solum humanis corporibus, sed quadrupedibus etiam ingressis usuuenire perhibent.

In Carthagenensium ditone ferunt montem Comium cum omnigena rerum materia, tum in primis uarietatis floribus referunt esse. Unde contingit loca sua uolentia participant, uiatoribus respirationem gratissimam reddunt. Iuxta autem fontem oleo fluentem esse, ac odore, cedri guttis non abssimili. Verum, ut inquitunt, tantum imperitos naturae eius oportet accedere, quibus adeo copiose scaturit oleum, ut hauriri etiam queat. Iuxta eum fontem sponte natam petram ferunt iusta magnitudine, ex qua ferunt caloribus grauius, ignis flammam exilire, hyeme autem aquae uoraginem effundi. Sic & duos coruos ad Iouis templum assiduos extitisse, neq; alio usquam euolasse tradunt.

Fertur & circa Scythas Medosq; Thraciae fluuium, quem Pontum uocant, lapides deferre ardentis, contraria omnino natura prunis ligneis, quippe qui agitati sufflatiq; restinguantur, aquis autem respersi exardescant, resplendantq;. Ceterum uitis, quemadmodum bitumini, adeo grauis foetor est, ut reptilia penitus omnia e locis ijs abigat.

Esse aiunt apud illos locum quendam non exiguum, ad minus stadiorum uiginti amplitudine, ubi hordeū provenit, quod nulli animantium generi nisi homini tantū sit esuri. Nam equi bouesq; ab eo abstinent, tum etiam canes & sues uitant, ut ne excrementa quidē hominum hordeo uescientium degustent: quippe quae ipsis uorata certum interitum adferant.

In Scotulis Thessaliae fonticulum esse aiunt, unde aqua desluens uulnera couulsioneq; cum hominum tum iumentorum sanat: ligna q; iniecta si fissa non etiam coacta fuerint, glutinat & coniungit.

Circa Thraciam quae supra Amphipolim sita est, rem monstruosam & mirabilem iam ante ignaris

ignaris uideri tradit. Egredientes enim pueri ex pagis agrisq; finitimis ope accipitru aucupatur. locū enim opportunū nacti, accipitres nomine appellatos aduocant, qui statim ad uocem auditā parent, praedaeq; agētes, in uepres iuxta irruunt, ubi sustib. ligneis aues percutiunt pueri & apprehendunt. Quinetiā, quod magis fortassis mirere, accipitres comprehensas a se aues aucupibus desiciunt. Vicissim tamen patrem praedae aliquam ipsis pueri impartiuntur.

Porro mirandū & hoc, quod circa Venetias euenire narratur. Cum enim regionē innumerabiles graduloru myriades frequenter infestēt, sementē in ea ex agris depascētes, ferunt Venetos sub aduentū horū ad cōfinia loca omnis generis frugū semina, uelut diuūm donaria projicere, quibus degustatis, graculi uelut hostiū incursum mox superuenturo subsistunt.

In Chalcide Thraciae urbe iuxta Olynthū, aiunt locū esse, quē Cantharolethron uocant, paulo area maiorē, quē reliqua quidē animantia ingrediuntur illaesa, cancri uero nequaq;: quippe qui ingressi, oberrantes in eo, fame exanimantur. Apud Cyclopas Thracenses fons est aqua conspectui quidem lymphida, alijsq; similis: uerum haustus ab animante, subito necat.

Aiunt & in Bisaltoru regione bina iecinora in captis leporibus ostendi, locūq; iugeri magnitudine esse, in quem animantia ingressa pereunt. Est & templū istic Dionysij, ornatum magnitudineq; eximiu, in quo dū festa solēnia sacrificiaq; celebrantur, si fertilitatē eius anni pollicetur deus, fulgorē agnis emicare ingentē, ac circa templū agentib. conspicuū fieri. Ceterū sterilitatē uenturā denūciari, si tenebrae quēadmodū & reliquis noctib. locū occupēt. In Elide gdficiū est (ut ferunt) stadijs distās octo ab urbe, in q; collocant tres Dionysio

lebetes uacue, uocatisq; peregrinis quibus scrutari haec libeat, ianuarū claustra sigillis obfignat, quae deinde referat. Porro ingressi lebetes uino plenas cernunt, pauimēto parietib. omnibus integris & illeis, ut artis dolosae suspicio facile obeffe uideatur. Aiunt & apud eos ipsos miluos esse, qui carnes quidē in foro rapiant, ceterū inuiolatas nō tāgūt. In Coronaa Boetiae urbe talpae nec uiuere, nec terrā fodere possunt, magna alioquin copia per totā Boetiam redundat. In Colubris Arcadiae ferūt fontē esse, in quo mures terrestres natate, ut tamq; degere soleat, atq; idē etiā in Lapsaco cōtingere. In Cranone Thessaliae urbe duos esse tantū coruos ferūt, qui seipsos quidē alio trāserūt: ceterū alios totidē ex se natos relinquunt.

In Apollonia quae iuxta regionē Adāticā sita est, nasci aiunt bitumē picēq; instar aquarū e terra subsilientiu, solo eo quod atra magis dēfiorq; proveniat, Macedoniceq; absimilē. Nec procul istinc ferunt accolē ignē iugiter ardere, loco minime amplo, ut qui pentaclini spaciu cōplectatur, unde odor sulphuris aluminisq; redditur, crescitq; & circa hūc herba altissima, & quod magis mirere, arbores excelē nō plus quatuor passib. istinc distātes. Flagrat autē continuē circa Lyciā & Megarā Peloponēsi urbē. Ferūt & in Illvrijs iumētū & bis in annos singulos, & pleraq; geminos, multa ternos & quaternos parere: nonnulla etiā quinos aut plures simul progignere, lacteq; diurno tres semisextarios implere. Tū galinas nō semel tantū, sed bis ter ue indies singulos oua edere. Ferūtur boues esse maximī, t

Itaq; igni collatum nihil differre. Atq; hoc arcanū tempore nō exiguo cerni, ignē enimestate tota emitti, aquā uero omni tempore. De Siculo freto cum alij cōplures scribāt, tum hic stupendā in eo rē euenire, inquit. Tyrreni enim maris estū strepitu ingenti utriq; cum

Siciliae, tum Italiae oram, quā Regiū uocāt, ferire, delatūq; ex mari uasto in angustias postremo concludi, atq; ibi fluctū sublimē tolli, sonitu magno spacioq; altissimo, ut procul distantibus cōspicua sit haec aquarū ebullitio, utputa alba & spumosa, nec similis maris incremento. Haec ut incredibiliter narratur, ita cōtueri oculis nemo sustinet. Interdū enim diffusi rursus ex collisione mutua estus, adeo profundū ac horribilē aspectū necessariō intuentib. prebent, ut nōnulli praetimore animi impotētes, uelut offusa oculis tenebra concidāt. Postq; uero ad alterutrā partē fluctus allisi sublatiq; ad litus supremū, denuo in subiectū mare de uolūtatur, tum magno rugitu, cum uorticib. & immēsis et crebris ex imo fūdo ebullit, inq; gyrū eleuatur, & omnigenos etiā colores reddit. Interdū enim ater, nōnunquā coeruleus, frequenter purpureus apparet. Ceterū cursum ac immensitatē fluxus refluxusq;, ne reptilia quidē uel audire uel uidere sustinet, quocirca ad radices montiū iuxta confugiūt. Tempestate autē desinēte, in sublimē efferuntur uoragines, specie relucente uaria, turbibusq; ac motib. uentorū, aut ingentiū serpentū spiris nō abssimiles. Aiunt Athenēsiibus templum Cereris Eleusinae extruētibus, porrectā e petris columnā aereā inuentā, cui inscriptū erat, Deropes hoc sepulchrū: quam alij Musaei uxorē, alij uero Triptolemi matrē fuisse perhibēt.

Iuxta Aeolias insulas, ut uocāt, unam ferūt palmis arborib. abundantē, nomē ex eo traxisse, ut Phenicusa appellaretur. Itaq; falso Calisthenes asserit a Phoenicibus Syriā littoralē incolentibus, arbori nomen hoc inditum. Verum a Graecis aiunt quidā Phoenices

appellatos, quod primi maria nauigantes, quocumq; appellerent, omnes necarēt. Sed et Pe
 ræborum lingua φοινίκαι trucidare significat. Circa Hyparam urbem dicitur columna
 uetus reperta esse insignita inscriptione literis uetustis composita. Quas Acarnanes, cum
 ea cūsus esset explorare cuperēt, Athenas miserunt quosdam allatuos, qui dum per Bœo
 tiam iter faciunt, casu missionis causam aduenis quibusdam detegūt, à quib. Thebas ad Is
 menū, quod uocant, adducuntur, eo quod istuc monumentū literis similib, conscriptū cer
 neretur, sed & rhythmos etiā, donarijs insculptos literis nō ab similibus, quas à peritis earū
 edocti, legēdo propositā inscriptionem assecuti sunt, his scilicet carminibus compositam,

ἡρακλῆος τε μῦθος τε λυθῆρα τῶν περὶ αἰῶνα
 πηδουωίας ἀγγίλλω ἐλάου, ἥδ' ἐρύθειαι ἀγῶν
 τὰς δ' ἐδάμασσε πῶθ' ἰασοφάεσσα θεᾶ, διδόμενοι τέκνον
 τῶδ' ἀγῶνι δάμαρνον
 τυμφοχρῆτος δρῦθι δὴ τὸδ' ἔδνα πῶδ' ὄν
 μεταμόσσωφ Ὀλίας φηγῶν ὡσὸ σκιδρᾶ.

Hoc epigrammate patet, eum locum Erythum appellatum, quod istinc boues, non ex E
 rythia deduxerit, Neque enim uspiam uel iuxta Libyam, uel Hispaniam, nomen Erythia
 extare ferunt. In Vtica Libyæ nasci simum fossilem aiunt trium passuum profunditate,
 aspectu albū, et minimè firmum, sed similem uiscosissimo glutino; qui in solem prolatus a
 deo indurecit, ut nihil à Pario lapide differat, quo cum animalcula mascula poliuntur.

Primos Phœnices ferunt, cum Tartessum nauigassent, tantā argenti uim oleo alijsq; nau
 ticis sordibus commutatam esse, ut nec capere naues, nec ferre possent, quocirca coactos
 sub discessum, cum cætera quibus utebantur, tum anchors etiā ex argento conflare.

Phœnices aiunt qui Gadiram inhabitant, dum ultra columnas Herculis nauigarent,
 uento subfolano impulsos, ad regiones quasdam applicuisse, uelut algaq; plenas, quæ estib.
 maris rigātur, exūdationibus uero prorsus obruuntur aquis. Thunorum copiam istuc in
 numerabilē inueniri tradunt, magnitudine densitateq; incredibili, quos salfos uasis impo
 sitos Carthaginem deportant, unde soli non euehūtur, sed ob singularem bonitatē plane
 absumuntur. In Pedasia Caria urbe Ioui sacrificiū peragitur, quo aiunt caprā missam (quæ
 admiratione dignū) stadijs septuaginta ex Pedaso per turbā frequentē, quæ spectare solet,
 progredi, neq; inturbari, aut à uia declinare, quodq; reliquis gētib, magis stupendū est,
 cornua heminas quatuor capere. In Illyrijs qui † Aridæi uocantur iuxta Autoritarū cō
 finia montē magnū, & in propinquo uallē esse inquit, unde aqua profilit copiosa, nō equi
 dem omni tēpore, sed uere tantū, quam interdū uasi infusam seruāt, noctu sub diu consisti
 tuunt. Quod dū ita sit sex diebus, ultimo congelatur, ac sal omniū præstantissimū efficitur.

Studiosè hoc ob pecorum copiam potissimum facere obseruant. Neq; enim ad eos sal im
 portatur, tum quod à mari longius habitant, & à commercijs sunt alieniores. Qui tamē ob
 pecora cū primis opus habent, interitura, nisi bis in singulos annos eo reficiantur. In Ar
 go genus locustæ ferunt esse (Scorpiomachū uocāt) quod uiso scorpione statim pugna ac
 cingitur, ipso uicissim se opponēte. Itaq; unde quaq; circumcurrēns stridore assultat, contrā
 aculeū ille, eodem loco uelut in gyrū actus, ubiq; ostendit, donec auidius forte ac nimis e
 ductū totum amittat. Quocirca aduolās bestiola, uelut exarmatū iam deuorat. Scorpionū
 ictibus, hæc statim comesta, medetur. Vespas ferunt in Naxo, si serpēte gustato, quorū ca
 ro pergrata est illis, aculeum infixerint alicui, tātos dolores excitare, ut tolerabiliores uide
 antur ictus serpentū. Scythicū uenenū quo sagittæ inficiūtur, ex uisera parari aiūt. Ob
 seruāt enim Scythæ parietes, & captas mox diebus aliquot liquefaciūt; cumq; satis compu
 truisse uidētur, infundūt ollulæ humanū sanguinē, quā in sterquilinio defossam cooperiūt.
 Ac ubi putridus iam is quoq; apparet, liquorē supernatantē aquosum miscēt cruore uipe
 ræ, præfensq; & letale hoc pacto uenenū reddūt. In Curio Cypri urbe, serpentū quoddā
 genus esse uim habens aspidi Aegyptio nō ab similē, nisi quod hyeme morsus huius sunt
 inefficaces, siue ob aliā quampiā causam, siue quod à motū languidū ex frigore redditur,
 & postremo prorsus collabitur nisi calore reficiatur. In Ceo aiūt genus esse Achardi, cui
 30 ius spina qui uulnerāt, intereūt. In Mysia uero urforū quoddā genus albū esse aiūt, quod
 inter uenandū canes flatu infectos putrefacit, eodēq; modo & reliquarū ferarū carnē esui
 inuilit reddīt. Verū ubi iam instāt canes et uenatores, phlegmate utrorūq; faciē conspuūt,
 quod pertinaciter hærens, suffocat & excæcat. In Arabia genus est Hyenarum ser
 pentum. id cum prospexerit feram † tam forte gluten ut corpus mouere nequeant.

In Syria animal esse aiūt, quod Leonicidū uocant, eo enim ingesto, leones exanimantur.

Volent.

Al. Jota apollinis

Volentes non tangūt, sed fugiunt. Verum uenatores ut farinam candidam decoctam ani
 malibus reliquis aspergunt, quæ gustata subitō necant; urinam leonibus grauant. Fe
 runtur & uultures ex unguentorum odore exanimari, si qui uel ungantur ipsi, uel un
 cta uorent, & scarabeis ex rosarum odore itidem euenire. Et in Sicilia & in Italia aiunt
 felium morsum letalem, nec ut apud nos & leuem & imbecillē, & muscarum genus quod
 morsu necet, ad quæ deuolarit. In Mesopotamia Syriae & in Istrunte aiunt serpentes
 quosdam exiguos nasci, qui indigenas non lædant, aduenas uero uehementer infestent.

Circa uero Euphratem maximè id accidere inquit, ubi plurimi circa fluminis littora
 conspiciuntur, qui in partem utramq; deuolui solent, ut cum uespere ceterius littus occu
 pent, illucescēte luce, ultra flumen uideantur; ac Syros quidem non lædunt, sed Græcis mi
 nime parcunt. In Thessalia ferunt sacrum serpentem non solum morsu, sed etiam con
 tactu reliquos omnes perdere. Quocirca cum apparet, aut uox tantum auditur (quod raro
 contingit) serpentes ac uiperæ, tum reliquæ etiam feræ omnes diffugiunt, magnitudine
 est nō perinde uasta, sed moderata. Aiūt, in Teno urbe ipsum à muliere è medio sublatū
 in hunc modum: Primum circulum descripsit fœmina, quem incantationibus habitis unā
 cum filio ingressa, ac uocem bestia imitata est, qua recinente accedēteq; obdormiscere cœ
 pit, magisq; iam adpropinquante, somno abstinere nō potuit; quocirca filius matrem pul
 sauit (ita præcipiente ipsa) minatus, si obdormiret, utriq; certum imminere interitum, ue
 rum si perimeret, ac bestiam abducere posset, saluos fore. Itaq; circulum
 ingressus serpens, statim exanimatus est.

FINIS MIRABILIVM AVSVLTATIONVM ARISTOTELIS.

ARISTOTELIS STA
 GIRITAE DE PLANTIS LIBER PRIMVS.

Ita & in animalibus & in plantis esse deprehensa est; in animalibus qui
 dem patens & manifesta, in plantis uero occultior, nec adeo euidens. Ad
 huiusce igitur confirmationem, multam inquisitionem præcelisse est ne
 cesse. Neq; enim constat, habeant ne plantæ animam appetendiq; faculta
 tem, doloris item & uoluptatis & rerum discretionis. Anaxagoras itaq;
 & Empedocles desiderio eas duci aiunt, sentire item, ac tristitia uolupta
 teq; affici affirmant. Et Anaxagoras quidem animalia ipsas esse, & uoluptate ac dolore mo
 veri docuit, è foliorum scilicet destituitio, & ex incremento istud colligens. Empedocles ue
 ro sexum his admixtum esse arbitratus est. Eodem modo Plato quoq;, appetitu solum illas
 duci, ob uehementem scilicet facultatis altricis necessitatem, affirmabat. Quod si cōstet eas
 uoluptate ac dolore affici, tum sentire quoq; rationi erit consentaneum: & ubi hoc consti
 terit, tum appetitu quoq; duci, siquidem somno reficiūtur, & uigilijs excitātur, rationi con
 sentaneum erit. Ad eundem modum si quæramus an spiritum ducant, & sexuum mix
 tionem habeant, an contrā sit, multam super hoc ambiguitatem & quæstionem prolixam
 excitabimus. Verum talia omisisse, neque singulorum inquisitioni, quæ operæ precium
 habeant nullum, instituisse rectius fuerit. Sunt autem qui animas habere plantas affirma
 runt, quia scilicet gignere eas conspexissent, aliq;, & incrementum suscipere: itē uirescere,
 quæ iuuētus quædam ipsarum sit, rursusq; senio dissolui. & quod nullum inanimatorum
 isthec cum plantis habeat communia. Proinde ubi eiusmodi quædam plantis adesse ani
 maduerissent, appetitu quoq; duci eas existimarunt. Nos autem quæ manifesta sunt pri
 mum, deinde quæ latentia, persequamur. Dicimus itaq;, si quid alatur, idem quoq; appeti
 tu duci, & uoluptate afficitur, per saturitatem: dolore autem, per famem. Et absq; sensu af
 fectiones illæ non fiunt. Paradoxa igitur est, quam uis non adeo temere erret, eius intentio,
 30 qui plantis sensum appetitūq; tribuendum esse ita existimauit. Anaxagoras, Democri
 tus & Empedocles mentem quoq; & cognitionem eis inesse affirmarunt. At nos talia tan
 quam falsa repudiātes, sano insistamus sermone. Affirmamus igitur, quod neq; appetitum
 plantæ habeant, nec sensum. Appetitus enim non aliūdequā è sensu est. Neq; igitur sen
 sum in his deprehendimus, neq; partem quæ sentiat, nec eius similitudinem: & neque spe
 ciem definitam, nec quidpiam ad hanc consequens, neq; motum localem, neq; uiam ad sen
 sile aliquod. Et neq; signum quodpiam, quo iudicari possit sensum ijs inesse, ut signa ha
 bentur quibus ali sciuntur, & incrementum omnino accipere deprehenduntur. Neq; ue
 Z z

ro ita a nobis hoc constitueretur, nisi altricem aut ricemque facultatem partes esse animae cognitum foret. Proinde cum talem quandam huius animae partem continere planta deprehendatur, necessarium sit ut animam quoque habere eam statuamus. At cum sensu careat, sensibilem ipsam non esse, nequaquam non est admittendum. Sensus enim illustranda vitae causa est, vis altricis uero, auclionis rei uiuentis est causa. Haec differentiae hoc in loco procedunt, quod intelligi nequeat ut in eodem, inter uitam eiusque priuationem medium inueniatur aliquod. Sed dicat quispiam, quod cum planta animata sit, animal quoque eandem esse: id quod nos nequaquam affirmamus. Etenim difficile est plantae functionem attribuere, reddere uel animae functioni, quae in animali habetur. Quod enim plantae uitae ita inesse negat, est id ipsum quod non sentiat. Sunt autem animalia quoque nonnulla cognitione carentia. Quia uero natura uitam animalis per mortem corrupens, suo in genere eandem rursus per generationem conseruat, proforsus consentaneum rationi non est, ut inter animatum inanimatumque medium aliud quoddam constitutum. Scimus autem, quod concilia animalia sint cognitione carentia, quae propter plantae sunt, & animalia. Solus ergo sensus causa est, per quam haec animalia dicantur, nam genera speciebus suis nomina dant, & definitiones. species uero suis indiuiduis, nomina, debetque genus ex uina & communi causa, quae sit in multis, esse, non ex multis. Caterum ratio causa per quam genus asstruitur, non cuius est manifesta. Rursus autem, sunt animalia, quae sexu foemineo carent, alia itidem quae non generant, alia rursus motum nullum habentia. Sunt praeterea diuersorum colorum alia, quemadmodum alia quae partem sibi dissimilem edunt, alia rursus terra crescunt, aut arboribus. Quod igitur in animalis uita principium est, quod nam aliud, praeter nobile studium animal quod coelum, solem, stellas & planetas circueit. Quae extra scilicet haec ambiguitatem sunt, & sunt impatibilia, nam sensus, cognoscendum passio est. Sciendum est autem, quod plantae motum ex sese non habent, sunt enim terrae, affixae. Ipsa uero terra immota est. Ratiocinandum itaque fuerit, unde nam huius uita accedat, ut & ipsas faciamus sensum habere. Neque enim rem communem aliquam habent haec. Dicimus ergo, quod animalium uitae communis causa, sensus est, is discretionem facit inter uitam mortemque medium. Coelum autem, quia functionem habet nobiliorem multo dignioremque nostra, procul ab hisce distans est. Est itaque necesse, ut perfectum animal & diminutum, commune aliquid habeat, & is est uita scopus. Proinde ubi haec abfuerit, ab eiusmodi nominibus quibus recedat oportet, quia medium non est. Sed uita medium est. Quod enim est inanimatum, id animam non habet, neque ex ipsius partibus habet aliquam. Planta uero, ex eorum numero non habetur quae carent anima, nam in ipsa portio quaedam animae habetur, animal tamen non est, quia sensum non habet. Prodit autem de uita ad non uitam paulatim, ut singula quoque. Possimus autem alio quoque modo dicere quod animata sit planta, neque dicamus inanimata esse. & si quid animam habeat, sensum tamen habere non dicimus. Nam res quae alitur, absque anima non est, & animal omne animam habet, sed planta imperfecta res est. Rursus animal membra habet definita, planta indefinita, & materia habet planta propria motui qui inest ipsi. Rursusque dicere possumus plantas animam habere, nam ea est quae motus in ipsis efficit. At desiderium & qui loco sit motus, absque sensu non sunt. Sic alimentum trahere, a principio naturali est, & id ipsum commune animali ac plantae est. Neque cum attractione cibi, sensus ullo modo iunctus sit necesse est. Nam quae alitur uniuersa, duabus alimentis qualitibus solum habent opus, caliditate frigiditateque, et proinde alimento humido indiget ac sicco. At caliditas frigiditasque in cibis reperiuntur siccis ac humidis. Et neutra ex hisce naturis a pari suo se iungitur. Idcirco enim primo alimentum continuu alenti est factum, usque ad ipsam corruptionis horam, debetque eorum uti anima ac planta tali, quale est ipsorum utriusque. Perferuntur itaque istud quoque, quod in oratione nostra praecessit, de plantae appetitu, & de eius motu, animaque propria, etsi quid ab ea in spiritum resoluatur. Anaxagoras enim, illas spiritum habere affirmauit, & quo nam modo siquidem inuenimus animalia non pauca spiritum non habentia. Praeterea exacte deprehendimus, neque dormire plantas, neque uigilare, uigilia enim non aliunde quam ex effectu sensus est: somnus autem, eiusdem est debilitas. nec inuenitur aliquid horum in rebus hisce, quae dum horis omnibus, iuxta dispositionem eandem alantur, in natura tamen sua nihil sentiant. Et dum alitur animal, ascendit uapor ab alimento ad caput, indeque proforsus dormire ipsum contingit. Vbi uero absumptus fuerit qui ad cerebrum ascenderat uapor, redit uigilia. Porro in quibusdam animalibus uapor hic multus, quae tamen parum dormiunt, ut in camelo contingit & ceruo & cossimilibus, praeter cerebri scilicet siccitate & meatuum angustia. Et somnus, motus statio est, haec autem rei motus est quies. Quod autem maxime propriissimeque in hac scientia inquirendum est, id Empedocles dixit: an scilicet in plantis sexus foemininus masculinusque reperiantur, aut an species

species ex hisce duobus sexibus commixta. Dicimus itaque quod masculus cum gignit, in aliud gignit, foemina uero cum gignit, gignit ab alio, suntque ambo separati a se inuicem. Cum itaque in plantis reperiatur quod unaquaqueque species masculum genus habeat & foemellum: & omnino quod masculum est asperius est ac durius rigidiusque, foemellum debilius & foecundius. Quarendum rursus est, inueniantur ne haec duo genera simul commixta in plantis esse, ut Empedocles dicit. Id quod ego sane ita habere non arbitror. Nam quae res permiscetur, primo simplices in sese esse debent, ut scilicet per se sit masculus, & per se foemina, deinde commisceantur. Et commixtio non erit, nisi per propriam generationem. Inuenta igitur fuit in plantis ante mixtionem suam, mixtio quae efficiens quoque & patiens causa in una hora esse debeat. Verum non inuenitur masculinitas foemininitasque, in ulla planta coniuncta: & si hoc ita esset, tum planta animalis esset perfectior. At quo pacto id esse queat, quando animal non indiget in generatione sua re quae extrinseca? At planta haec temporibus anni indiget, nam sole opus habet, & temperamento, & uere plurimum, & multo etiam magis hieme indiget quo tempore foras pullulat. Est autem initium quoque plantarum alimentum terra quoddam, & rursus aliud fructuum generationis a sole est. Sed & Anaxagoras dixit, quod earum humiditas terra est. Idcirco ad Lechinium aiebat, quod terra mater esset plantarum, sol pater. Caterum masculi in plantis sexus & foemelli alio quodam modo imaginari debemus, uelut quod plantae semen in praegnatione simile sit animalium quae in commixtione maris & foeminae consistit. Et sicut in ouo uis est dum pullus gignitur, unde alimentum quoque eius est usque ad ipsam complementi horam & exitum ab ea, quando foemella pullum una in hora exponit: sic & plantae semen habet. Rursus ait Empedocles, quod plantae, licet pullos non generent, quia res quae nascitur non nisi ex natura seminis nascitur, & quod sit quod remanet ex eo in principio, cibus radicis & nascens mouet se statim. Sic itaque in mixtione masculinorum & foeminarum plantarum existimare debemus, sicut & animalium, quia plantarum mixtio quoque in dispositione quadam est. Sed in animali quoniam sexus miscetur, uires quoque sexuum quae prius erant separatae, commiscetur, prodijtque ex ambobus illis res una quaedam, id quod in plantis non fit. Non enim ubi genera eorumque facultates fuerint commixta, postmodum separatim habentur. Si igitur natura masculum cum foemina miscuit, recte processit, quia non inuenimus functionem in plantis aliquam praeter fructuum generationem: neque animal separatum est a foemella, nisi quibus horis non congregatur. Et hoc fit ob multas eius actiones, scientiasque. Sunt autem qui putent plantas completas esse & integras, uitamque ipsarum duarum facultatum gratia esse, quae in sunt ipsis, ob alimentum scilicet idoneum & longitudinem suae durationis, temporis item quo frondet fructumque edit ipsarum uita. conuertiturque ad illas earum uiuentis, neque fit in eis superfluum aliquid. Planta somno non indiget ob multas causas, quia in terram posita est, etque alligata: nec motum in sese, nec terminum finitum in suis partibus habet, & neque sensum nec motum habet uoluntarium, nec animam perfectam, sed portionem partis animae habet magis. Et planta propter plantam creata non est, sed propter animal. Et si dixeris quod planta cibo uili indiget ac malo, & si tali indigeat, multum tamen stabili et continuo, et nec facile dissolubili. Et si ita constat quod planta praestantius quiddam supra animal habeat, necesse est ut res inanimatae rebus, animatis sint nobiliores. Sed animalis opus nobilius est ac melius, quam opera plantae uniuersa. Et alioqui in animali reperimus uirtutes omnes quae sunt in plantis, & multas insuper alias, non autem uicissim. Rursus ait Empedocles, quod plantae generationem habent in mundo, diminuto tamen et non suis modis perfecto absolutoque, & quod eo completo animal non generabitur, qui sermo aptus non est, quando mundus totus est, ac sempiternus, & animalia generare cessauit nunquam, ac plantas, et omnis generis species alias. In omni autem plantarum specie calor est & humor naturalis, qui ubi absumptus fuerit, ualetudinē incurrit plantae, & senescit, intereuntque & marcescunt. Haec alij corruptionem dicunt, alij non. Quaedam arbores succum habent ut resinam, & gummi, & myrrham & thus & thymiam. Aliae nodos habent & uenas ac uentre & lignum & corticem, & medullam intra se, quaedam ut plurimum e cortice sunt. Aliae fructus sub cortice est, inter ipsum scilicet, & lignum. Et partes arborum aliae sunt simplices, ut humor qui in ipsis inuenitur, & nodi & uena, aliae ex hisce compositae sunt partes, ut rami & uirga & folia. Haec uero omnia non in plantis omnibus reperiuntur: nam aliae & has partes habent, et alias, uelut radices, uirgas, folia, ramos, flores, germina, & corticem eum qui fructus circumdat. Et ut in animalis membra sunt partium similia, ita & in plantis. Et quae uis plantae partes compositae coagmentatae uel membrum animalium similes sunt. Et cortex plantae, iuxta suae naturae modum, cuti animalis similis est. Nodi quoque illius neruorum qui

sunt in animali, similitudinē habēt. Eodē modo quē in ipso sunt partes ceterę. Et diuidūtur harum partū nōnullę in partes quodā modo dissimilares, alię in similes partes, ueluti scilicet in luto, qđ uno modo per terrā tantū diuiditur, modo alio per elementa. Sic pulmo et caro diuidūtur primō, & sunt eorū partes caro ac pulmo, & alio modo per elemēta diuidūtur. Eodē modo plantarū radices diuisionē accipiūt. Verū in aliā manū nō diuiditur manus, nec in radicem aliā radix, nec folia in folia alia. In his itaq; radicib; & folijs, compositio est. Fructuum quoq; alij ex partibus paucis compositi sunt, alij ex multis, ut oliuā, illę enim corticem habent & carnem & testam ac semē. & fructuum alij tria uelamenta habēt. Semina uero omnia ē duobus corticibus sunt. Et partes plantarum sunt, quas diximus. Ceterum summa præsentis orationis intentio est, determinare has plantarū partes et uelamenta, earumq; differentias, id quod admodum est difficile. In primis uero ipsarum essentia definiere, & colorem & durationis tempus, impressionis item, quę illis accidere solent. Præterea quod non habent plantę mores animę, nec affectum animalis affectui similem. Quod si iuxta proportionem, animalis partes cum plantę partibus proposuerimus, extendetur oratio hæc, & fortasse neq; percurrere singula licebit, ut insignioribus uniuersas suis differentijs plantarum partes recensamus: quia pars rei cuiusq; de genere eius proprio, deq; substantia ipsius propria est. Et quando generabitur plantę species, remanebit in propria sua dispositione, nisi longa infirmitate quapiam ex eadem dispositione sua exciderit. E floribus & fructibus & folijs plantarum alia toto anno sunt, alia uerō non sunt, nec remanent: ut cortex, & corpus a re abiciente ipsum ob aliquam causam decidens. Hęc in planta non remanent, quia multoties ab ipsa decidūt partes multę non finite, ut pili hominis & ungues, sed pro illis nascuntur partes alię, uel eo ipso in loco quo exciderunt, uel in alio extra illū. Et iam palam est, quod partes plantę non sunt definite, sint ne partes nec ne, sed indefinitę solum sunt. Nobis uerō absurdum uidetur affirmare, res quaspiam cum quibus crescit animal & completur, non esse ipsius partes, sed esse ceu folia sunt, & eiusmodi quę in plantis habentur alia, quanquam definita non sint tales animalis partes. & si paulatim decidant, ut cornua ceruis solent, & comę animalibus quibusdam, & pilis alijs quę sese per hyemem caueris occultant, & sub terram cadunt, licet inquam passionem talem habeant similem folijs deciduis. Loquendum itaq; nobis de ijs rebus est, quas primum tradidimus, & exordienda enumeratio partium est plantarum, quę proprię sint, & quę communes. Item earundem differentiarum. Dicimus igitur, quod in plantarum partibus magna diuersitas inest, in multitudine & paucitate, magnitudine & paruitate, in fortitudine & debilitate q;. Id autem fit, quia humor qui in magnis arborib; est, in quibusdam est ut lac, ut in ficibus; in quibusdam similis est picę liquidę, uelut humor qui in uite est: in alijs est originalis, ut in origono & in planta, quam opigaida dicunt. Item planta est, quę partes siccas habet, alia quę humidas. Rursus alia est, partes habens discretas, & nec similes nec æquales. Alię rursus partes similes ad inuicem habent, inæquales autem: quędam æquales habent partes, dissimiles autem, & neq; locus in his est definitus. Differentia uerō plantarum in suis partibus cognoscuntur pulchre, ut & figurę ipsarum tum ē colore tum ē raritate ac spissitudine, asperitate ac lenitate, tum alijs omnibus quę ipsis accidunt differentijs, in æqualitate scilicet, & augmento naturali, in decremento, in magnitudine ac paruitate. Et alia non est unius modi, sed differentias multas habet, quemadmodum prædiximus. Et plantarum alię super folijs fructus producunt suos, quędam sub folijs. Et aliarum fructus a stipite suo suspēsus est, aliarū ē radice, uelut arbores Aegypti quas dicunt margaritas. Item aliarum fructus in medio sunt earum, quarundam uerō fructus & folia & nodi indisereta sunt. Et quarundam folia ad inuicem similia sunt, quarundam non sunt. Et alię ramos habent æquales, alię tales non habent. Sunt etiam quas partes nominabimus in plantis omnibus, quę a rationem scilicet accipiunt & appositionem: ueluti radix est, & uirgę, & stipites & rami. & hæc mēbro-rum in animalibus similitudinem habent, partes ceteras omnes continentium. Et radix quędam plantę media est inter plantam & alimentum: & uocamus eam non radicem solum, sed & uitę causam, quod uitam plantis adducat. Et stipites plantę est, quę sola ē terra nascitur, & staturę hominis est similis. Surculi sunt, qui ē radice arboris pullulant, rami uerō qui supra furculos nascuntur. nec reperiuntur in omnibus plantis hæc. Plantarum rursus habentium ramos, alię sunt perpetuę, alię non sunt, sed in singulos annos durant. Item plantę sunt nec ramos habentes, nec folia, ut fungi & tubera. Et rami qui in arboribus nascuntur, ut & cortices & ligna & medullę, non aliunde quā ex humore arborum nascuntur.

scuntur. Vocant medullam arboris, alij matricem, alij uiscera, quidam uerō cor. Hęc autem ut & uenę & caro totius arboris ē quatuor elementis sunt. Partes quoque sæpe reperiuntur ad folia gignerida & flores, idoneę: sic uirgę breues quędam sunt ad foliorum procreationem aptę, uelut in salicibus. Quędam præter flores fructus quoque in arboribus, & quęcumq; alia ē semine nascuntur, quęq; ipsa ambiunt. Plantarum item alię arbores sunt, alię inter arbores & herbas media, & frutices dicuntur, alię herbę sunt, alię holera. Et plantę ferē omnes sub hæc nomina cadunt. Sunt item arbores, quę ē supra radice stipitem habent, & nascuntur ex eo rami multi, ut oleę & ficis: alię non habent. Sunt & plantę inter arbores & herbas minutas media, quę frutices dicuntur, in radicibus suis multos ramos habentes, ut quę dicuntur uirgulta & rubus. Holera sunt, quę multos stipites habent ex una radice, & ramos multos, ut rura, & caulis, & eiusmodi. Sunt & herbę quę stipitem ē radice sua non habent, sed folia mox producunt. Quędam omni anno nascuntur & arescunt, ut triticum & similia. Neque possumus hæc omnia nouisse, nisi per similitudines & exempla, ac descriptiones. Quędam herbę in duo extrema declinant, ut holus quod regium dicitur. Alię sunt quę eadē & herbę dicuntur, & holera. Alię per initia dum nascuntur spicarum formam uidentur habere: postmodum in arbores euadunt, uelut Benteli arabicę, & quod Helioscopion dicitur. Myrtus et quoq; malus ac pirus & eiusmodi reliquę arbores sub hoc genere continentur, ē quibus multę superfluę sunt stipites eradicibus earum nati, eodq; determinare illas operę precium est, ut exemplum præsent & ratiocinationem. Neque enim omnium definitiones sunt perscrutandę. Plantarum quoque alia domestica est, alia hortensia, et alia syluestris. Ad quem modum uerō pirus & alia eiusmodi plantarum species, syluestres appellare consueuimus, quia culturam nullam acciperunt. Rursus plantarum alię fructum faciunt, alię non faciunt, ueluti salices, & nonnulla quercuum species. Quędam oleum faciunt, quędam non: & alię folia producunt, alię non: & aliarum folia decidere solent, aliarum non solent. Et de diuersitate plantarum in magnitudine et paruitate, in pulchritudine & deformitate, bonitate fructuum ac malitia, multa dicere licet. Item arbores syluestres magis fructificant quā hortenses, sed hortensium fructus meliores sunt quā syluestrium. Et alię plantarum in locis siccis nascuntur, quędam in mari, in fluminibus alię, quędam in mari rubro. Item nonnullę in locis quibusdam magnę sunt, in locis alijs paruę. Et alię in fluminum ripis nascuntur, alię in stagnis. Et quę in locis siccis nascuntur, alię nascuntur in montibus, alię in planitie: & alię in locis aridissimis uiuunt, ut in regione Aethiopum, & illic melius proueniūt, quā alibi. & quędam in locis altis uiuunt, quędam contra, & quędam in locis humidis uiuunt, quędam in aridis: alię in utrisque, ut salix. Plantę igitur magnam diuersitatem habent pro locorum differentijs: quapropter horum quoque differentię sunt inspicendę. Plantarum itidem alię terrę ita affixę sunt, ut separari ab ea nolint: alię in meliora loca transferri possunt. Eodem modo fructuum alię meliores sunt in uno loco quā in alio. Et quarundam plantarum folia aspera sunt, quarundam lenia. Et aliarum folia sunt parua, aliarum scissa, ut uitis, & ficuum. Aliarum multas fissuras habent, ut pinus folia. Quędam totę cortex sunt, ut medianus quędam nodos habent, uelut cannę: quędam spinas, ut ramus. Quędam multos ramos habent, ut morus syluestris: quędam hæc non habent. Et alię multas differentias habent alię, sicut ex quibus prodeunt furculi, & ex alijs non: id quod non aliunde, quā ē differentia radicum prouenit. Quędam unam tantum radicem habent, ut squilla, hæc ē solo nascitur, et rare procedit, quia in inferius dilatando sese, & progressa, magis sole discernitur, cum enim accesserit, auget illam sol. Idemq; furculos ex infernis elicit. Succorum quoque qui in fructibus sunt, alię potabiles sunt, uelut uuarum succus, & malorum granatorū, & multorum aliorum. Quorundam non sunt potabiles. Et aliorum unctuosi sunt, ut oliuę succus, & nucis & pinei, quidā non sunt. Aliorum item dulces mellei, ut dactylorum & ficurū. Alię calidi & acuti, ut origani & synapis, alię amari, ut absinthij & centaurij. Quidam fructuum compositi ex carne sunt, & osse & grano, ac pruna. Alię ē carne & grano, ut cucumeres. Quidam ex humore & granis, ut mala granata. Et alię corticem foris habent, carnem intus, ut poma, pira. Quidam carnem foris, os intus. Sunt quoque alię, quibus statim semē fit cum tegumento quo operiuntur, ut dactyli & amygdala. Quidam non tales sunt. Et fructus alię edendo sunt, & per accidens non edendo sunt. Et alię fructus nobis non sunt edendo, alijs uerō sunt, uelut iusquiamus & helleboribus, quę hominibus sunt uenena, coturnicibus uerō alimentum. Item fructuum alię in

filiquis sunt, ueluti fabae grana: alij integumentis & ueluti telis, ut triticum uisitur, & ceteri: alij in carne: ut dactylorum fructus. quidam uelut in calis multis & tela ac testis, ut sunt nuges. Et quidam cito maturescunt, ut mora, cerasa: alij tardè, ut fructus agrestes aut omnes, aut plerique. Et alia plantarum cito producant folia ac fructus, alia tardè. Et earum quaedam hyemem consequuntur priusquam maturescant. Colores præterea & fructuum & florum, & quæ illis innascuntur operimentorum, admodum diuersi sunt. Et plantæ quaedam totæ, sunt atriores, quædã ad nigredinem uergunt, alia ad albedinem, ad rubedinem aliæ, ob calorem adurentem, eum qui partibus terreis commixtus est, aerem. Item figuræ fructuum, si fuerint syluestres, differentes habent positiones, neque enim omnes sunt angulares, neque linea recta omnes sunt. Arborum præterea aromaticarum, aliarum radix aromatica est, aliarum cortex, quarundam flos, quarundam lignum: aliarum uerò partes omnes sunt aromatica, ut balsami. Arbores rursus alia è semine nascuntur, alia ex sese ipsis. Et alia è radice euelluntur, & transplantantur alia è stipite, alia è ramis uel è semine. Quaedam per se paulatim extenduntur, quaedam in terra. Quaedam plantantur in arboribus, ut quæ inseruntur. Est autem insitio melior similitum in similia, est & alia quoque proportio, per quam optima committuntur dissimilia, uelut mali cum piris. in similibus uelut ficus cum ficu & uitis in uitem, & amygdalus cum amygdalo, est & alia insitio in generibus diuersis, uelut artemisia in artemisiam syluestrem, & oleæ satiuæ in syluestrem oleam, & mori in arbores multas. Item arborum syluestrium in hortenses, Et nulla planta semen producit simile semini à quo est orta. quaedam enim melius faciunt semen, quaedam peius. Et è quibusdam malis seminibus arbores bonæ proueniunt, ut ex amygdalis amaris, & malis granatis acidis. Quarundam arborum semen cum fuerint debiles, deficit, uelut pini & palmæ. Et non prouenit facilè è semine malo arbor bona, nec è bono semine mala arbor. Verum in animali multoties contingit, ut è malo bonum nascatur, & contra quoque. Arbor præterea dum corticem habet duram admodum, sterilis fit: & si scindatur radix eius, & fissuræ illius immittatur lapis, iterum fiet fertilis. In palmis quoque si folia uel foliorum puluis, uel palmæ masculinæ cortex folijs foemellæ palmæ apponantur, ut cohereant, cito maturescunt eius fructus, casusq; eorum prohibebitur. Discerniturq; masculus à foemella, quia prius pullulant eius folia, sunt que minora quam illius. itidem è fragrantia discernuntur. Alicubi uerò ex aliquo horum, uel ex omnibus istud contingit. Quod si forte est odore masculi, abduxerit qui piam uentus ad foemellam, sic quoque maturescunt ipsius fructus, quemadmodum cum folia masculi ex illa fuerint suspensa. Ficus quoque syluestres per terram expansæ, sicibus hortensibus conferunt. Eodem modo balauisticis oleis conducunt, quando una plantantur. Rursus plantarum nonnullæ in aliam speciem transmutantur, uelut nux dum senuerit. Sic dicunt, quod calamentum in mentam uertatur: & tragium item abscissum, & iuxta mare plantatum, silymbrium fiat. Triticum quoque & linum transmutari in aliam speciem aiunt. Belenium uerò, quod perniciosum est, in Persia natum, in Aegyptum transplantatum & Palaestina, fit edendo. Amygdala quoque & mali granata suam maliciam per culturam amittunt. Et mala granata stercore porcino radicibus iniecto, & aqua dulci frigida rigata, meliora redduntur. Sed amygdali clauis confixæ, gummi per multum tempus stillantes, meliores redduntur. Multæq; syluestres plantæ per hoc artificium hortenses fiunt. Locus uerò & cultura terre huic rei conferunt plurimum, & maxime anni tempus, quo quæ plantantur magis indigent. Et plantis plures in uere plantantur, in hyeme pauca, & autumno, paucissime estate, post ortu caniculæ. Nam in paucis locis eiusmodi plantatio fit, et nusquam, nisi Romæ, & perrarò eotempore. In Aegypto non fit platio nisi per annum semel. Arborum aliæ è radicibus suis folia producant, aliæ è gemmis, aut è ligno suo, quædã prope terram, quædam longè, quædam in medio. Et aliæ semel in anno fructum ferunt, aliæ sepius: sed non maturescunt fructus, earum, & crudi manent. Quaedam multum sunt fertiles, & multo tempore, ut ficus, quædam altero quoque anno fructum ferunt, altero reficiuntur: uelut oleæ, licet multos ramos producant quibus uelantur, quædam per iuuentam fertiliores sunt quam per senectam, aliæ contra: ut amygdali, piri, populi differentia quoque syluestrium plantarum & hortensium per masculos discernitur & foemellas, ubi quæque ipsarum per proprietatem, quæ eis inest, cognita fuerit, nam masculus spissior est ac durior, plurimis ramis abundans, minus humectus, celerior in maturationem, habetq; folia differentia, & surculos. Foemella uerò

rò omnia hæc minus habet: Oportet igitur ubi hæc cognouerimus, rursus coniecturam facere, quo pacto cognoscamus genera per se, & arbores itidem. Et eodè modo in herbis, quo pacto accipienda sint, quæ dixerunt de hisce antiqui, quomodo inspectis eorum libris quos scripsere, perscrutari queamus medullam harum rerum inquisitione compendiosa. Id est, ut consideremus herbas oleares, & herbas quæ solum semen habent, & quæ auxiliatum præstant, & medicinales & mortiferas plantas. Eodem modo arbores una cum herbis. Sed & ad cognoscendas causas ipsarum generationem inquirere debemus, & quare nonnullæ in quibusdam locis nascantur, in quibusdam non. Item plantationes earum & radices, & succorum differentias, atque odorem, & lacis & gummi bonitatem & malitiam cuiusq; ac durationem, quam ob causam aliarum fructus durent, aliarum non. Item cur quarundam fructus cito, quarundam tarde, Et inquirendæ plantarum proprietates, & radicem maxime, ut quo pacto aliarum fructus molles fiunt, aliarum nequaquam. Et quo pacto quidam uenerem prouocent, quidam somnum, alij etiam interficiant, & multas differentias alias. Item quo modo aliarum fructus lac emittunt, aliarum non emittunt.

FINIS LIBRI PRIMI.

ARISTOTELIS STAGIRITAE

DE PLANTIS LIBER SECVNDVS.

ARbor tres uires habet, primam è genere terræ, alteram ex aquæ genere, tertiam ex ignis genere. A terra enim fixio plantæ est, ab aqua coagulatio, ab igne fixationis unio. Videmus multa ex his, in fictilibus quoque. Sunt enim in illis tria: lutum, quod est tanquam cementum fictilis: deinde aqua, qua ununtur fictilia: postremum ignis, qui partes illius congregat, donec per ipsa absoluat eorum generatio. Manifestatio itaque totius illorum coniunctionis, ab igne est. Nam raritas inest fictilibus secundum suas partes. & cum ufferit illas ignis, finitur humoris materia, & conglutinantur limi partes, prouenit que siccitas in loco humidi, & propter uictoriam sequitur in omni animali & planta ac metallo, digestio. Est enim digestio, quando humor & calor proprium terminum consequuntur. Id autem in digestionem lapidis & metallorum manifestum est, in animali uerò & planta non item. Nam eorum partes non ita in unum compactæ sunt, ut in lapidibus. Et quia ab his profluuium quoddam prodit è metallis ac lapidibus non exit profluuium, quodpiam, neque sudor, quia partes earum non sunt raræ, idcirco nihil ab ipsis exit, ut ab animali & planta excrementa quaedam exeunt. Neque alius quispiam, præterquam à raritate, fit exitus. In quo enim raritas non est, ab eo nihil prorius exit. Idcirco solidum est, in quod augeri quidpiam non potest. Quod enim potest augeri, loco indiget, in quo dilatetur finitur que. Lapides autem & testæ, ac talia, uniusmodi semper sunt, & neque augentur, neque extenduntur. Rursus, plantæ secundo modo inest motus & attractio, quæ uis est è terrâ humorem attrahens, & est in attractione motus, qui ad locum tendit, finitur quodam modo digestio. Idcirco ut plurimum herbæ minutæ in una hora diei unius generantur. Id in animali non fit. Materia enim in animalibus per se & separata est. Neque est digestio, nisi in usu maxime è hæc sit. At plantæ materia illi uicina est. Et idcirco celerior est huius generatio, nascitur autem & crescit, quod subtile in ea est, citius quam quod spissum. Spissum enim multibugis indiget uiribus, tum propter diuersitatem suæ figuræ, tum ob distantiam inter se partium ipsius. Unde uelocior quoque est plantæ generatio, propter tenuitatem alterius ad alterum, & celerior profectio. Partes plantarum ut plurimum raræ sunt, quia calor humorem ad extrema plantæ trahit, spargiturq; nutriens materia per omnes ipsarum partes, quod autem super est, effunditur. Quemadmodum autem in balneis calor humor è trahit, & in uaporè conuertit, qui eleuatus quando superfluus fuerit, in guttas uertitur: sic in animalibus, quoque ac platis superfluitates ab infernis ad superna ascen-

dunt, & e supernis ad inferna descendunt. Eodem quoque modo fluunt, qui sub terra sunt, e montibus generantur. Horum enim materia sunt pluuia, & ubi auctae fuerint aquae, & in tus in angustias redactae, fit ex eis uapor copiosus, qui propter compressionem intus facta, terram scindit: quo modo fontes ac flumina apparent, quae prius non aparebant, sed oculabantur, uerum causas generationis fontium ac fluminum, in libro nostro De sublimib, exposuimus, quo loco ostendimus, quod & terramotus sepe numero fontes ostendit et flumina, quae prius non apparuerant, scissa scilicet terra per uapores. Saepem quoque fontes ac flumina coniuicta fuisse deprehendimus, facta terramotu, sed istud plantae non contingit, quia aer per raritatem partium eius est. Eiusdem quoque signum est, quod terramotus in locis harenosis non fit, sed in densis ac duris, qualia sunt aquarum loca & montium. Siquidem in talibus locis terramotus contingunt, quod aqua sit solida, ut et lapides quoque, aeris autem calidi natura sit ob suam lenitatem ascendere: cum ergo eius partes coierint, inualuerintque, impellunt locum, unde uapor mox uiolenter erumpit, quod si locus rarus fuisset, non ita propulsisset uapor, sed ut in harena sit, & qua ipsa quoque uapor egreditur, sed paulatim, eaque propter terramotus nullus tum editur. Id igitur in nullis corporibus quae solida sunt, fieri solet, scilicet ut aer paulatim exeat. Sed congregatus per suas partes, terram ipsam profcindere annixus ualet, quae sane terramotus in corporibus solidis, causa est. In partibus itaque plantae & animalis, terramotus non fit, in alijs omnibus fit & multoties, sic in fictilibus & in nitro & metallis reliquis. Sed in quo corpore multa raritas fuerit, ascendere conuenit uapor, subleuat enim ipsum aer. Multoties id uidemus, dum aurum in aquam proijcimus, aut aliud quippiam graue, quod fundum petit statim. Et rursum si lignum proijciatur rarum, aut paruum, supernat, neque petit fundum. Vnde propter non folia fundum non petit, quod sepe fundum petere solet lignum, nec propter grauitatem: sed quia aliud solidum est ac densum, aliud rarum. Quod itaque rarum est, prorsus fundum petere non solet. Hebenus uero, & quae illi sunt uicina, fundum petunt, quia in illis pauca est raritas, neque aer in illis est qui ea attollere possit. Merguntur autem, fundumque petunt, quia partes eorum multum densae sunt & solidae. Sed oleum omne, & folia omnia supernatant aquae, id quod ostendimus iam. Nouimus enim humorem illis inesse, & calorem: & quod humoris consuetudo est aquae partibus adhaerescere, calor autem humidum ascendere facit, quod quidem partes consequitur. Et aquae mos est, ut omnia ad suam superficiem eleuet. Aeris superficies mos est, ut ipsum ascendere faciat. Ipsius uero superficies aqua non conscendit, quia tota ipsius superficies cum aeris superficie est una. Idcirco oleum quoque supra aquam ascendit: Sunt & lapides, qui aquae supernatant, ut pumex & similes, propter inanitatem scilicet quae in eis maior est quam ipsarum partes. Vnde aeris locus, maior est loco corporis terrae. Aquae enim natura est supra terram ascendere, ut aeris super aquam. Aeris itaque in lapide inclusi natura, super aquam ascendit, ut aeri toti iungatur. Vnum quoque enim suum attrahit simile, sequiturque partis natura toti cum quo iungitur. Si ergo saxum aliquod leue sit, mergitur eius medietas in aquam, altera supernabit, quod maior sit qui ipso continetur aer, quam lapidis pars reliqua. Eapropter arboreas omnes talibus lapidibus, sunt grauiores. Qui in aqua sunt lapides, e forti undarum collisione fiunt. Nam primum spuma fit, mox coagulatur haec in molem lactis unctuosam non ablimilem. Dum uero unda harenae alliditur, congregat harena hanc ueluti unctuositatem spumae, & desiccata illam maris siccitas cum multa faldine, quo modo partes harenae coguntur, temporeque procedente lapides fiunt. Significatio uero, quod mare per sese harenam faciat, ea est, quod terrae omnes gustu dulces non sunt. Cum igitur in ea steterit aqua, prohibebitur aer ne ipsam alteret. Ceterum diutius immorante loco eidem, aqua, cum hanc sibi similem efficere aer non possit, excellent enim in ipsa terrae partes, quae salae sunt: necesse est plus exalfecta paulatim, ambo lutum efficiant natuum. Id ipsum in dulcibus fluuijs fieri non potest, quia in illis siccitas terrae obtinuit, & aut conuertit aquam in suam speciem, uel uicinam illi hanc rededit, & alterationem utrunque suscipit. Duriores quoque efficiens terrae durities, pro facultate scilicet propriae fixationis, aequae essentiam, lutum in partes exiguas diuidit. Quapropter terra mari uicina, harenosa est. Sic campi dum non habent quod a sole eos operiat, & ab aqua dulci procul absunt: siccata enim sol dulcis humiditatis partes, remanetque quod de genere terrae est, & quia sol in eo loco non tecto perseverauit, separantur lutum partes, & inde harena fit. Huius rei signum est, quod cum in eiusmodi loco in profundum foderimus, inueniemus lutum natuum, & erit is harenae radix. Nec harena fiet, nisi

nisi per accidens. Contingit autem istud, quia motus solis illic moretur distans, & ab aequis dulcibus, longa distantia est. Eodem modo de faldine aquarum maris est intelligendum. Radix enim aquarum omnium dulcis est, nec accidit eis faldedo aliter quam modo praedictio. Et signum sensatum hoc est, quod terra sub aqua, aqua uero super terra necessario & naturaliter est. Indeque propius aquae contingit ut elementum sit, quam terrae. Arbitrati uero sunt quidam, quod commune omnium elementum sit, quae plurima est aqua: est autem plurimum, aqua maris. Quare aquarum quoque omnium elementum id esse, existimatum fuit. Porro aqua per naturam super terram eminet, & tenuior ea est: ac per istud ostendimus, quod aqua dulcis omnino leuior sit quam faldia. Accipiamus itaque duo uasa aequalia, ponamusque in illis aquam dulcem & faldiam, postea sumpto ovo in aquam dulcem ponamus, & submergetur ilico, postmodum in aquam faldiam ponatur, & supernabit. Ascendet ergo super partes aquae faldiae, quia non ita distans sunt ut aquae dulcis partes. Haec enim ob tenuitatem, pondus istud sustinere non poterunt: illae uero ob crassitatem possunt: eaque propter fundum non petit, quod illi fuerit iniectum. Sic naturaliter in mari mortuo non mergitur animal, neque gignitur, quia uincit in eo siccitas: ut neque in alia, quae cunctae formae terrae prior est. Patet inde, quod aqua crassior sub tenuiore est, nam crassa e genere terrae est, tenuis autem & rara de genere aeris. Et ideo aqua dulcis aquis omnibus supereminet, est enim a terra ceteris omnibus remotior, iam igitur sciuimus, quod aqua quae a terra remotissima est, naturalis est, & quod dulcis maritimam excedit. Naturalem itaque illam esse, hoc signo certum est ac necessarium. Nascitur autem sal in lacunis quoque, quibus aqua dulcis faldia sit. Superat autem terrae faldedo, illam faldedinem, in illa enim aer inclusus remanet, in haec non ita, & idcirco non omnino est istud terrae corpus, dulcedine aliqua modis omnibus participans. Licet ex aqua hoc genus sit, quae e terra tanquam sudor exit, eodem modo cogoscere debemus, quod herbae earumque species non aliunde quam e compositione sunt, non e materia simplici, sed ut faldedo ex aqua maris, & substantia harenae est. Vapores enim ascendentes, cum fuerint coagulati, amplexi possunt causam herbarum substantiae. Excidit enim aer eod, & locum rore madefacit, prouenientque ex eo, uirtute stellarum scilicet, illorum feminum species. Sed materia necessaria, aqua est, quamuis differentia sit in aquae genere. Quod enim ascendit, aliud quam aqua dulcis non est. Faldia autem grauior est, nec una cum dulcia ascendit. Quod autem ascendit, id tenuius ex aqua est: quod cum attractum ab aere fuerit, attenuatur, magisque ascendit, & inde fontes fiunt ac flumina in montibus, & per longa spacia decurrunt. Et signum huiusce est pituita, & sanguis ad cerebrum ascendens. Ut enim ex alimento una cum uaporibus, ascendit quippiam, ita in aquis omnibus. Etenim faldiae aquae non nihil unam cum eo ascendit quod calor in aeris naturam siccari, qui supra aquam dulcem omnem ac faldiam exquisitae est. Cuius rei exemplum in balneis saepenumero deprehendimus. Nam cum aquam dulcem oppresserit calor, attenuabuntur partes eius, ascenditque uapor qui in fundo balnei erat, & recedunt densae partes faldedis: neque enim ex aeris sunt genere, ut sequantur uaporem qui unus post alium sursum pergit. Cum itaque multati accesserint, abforbet eos tectum. Inde coguntur, spissanturque, & redit deorsum guttatim stillans aqua dulcis. Sic in omnibus balneis faldis, aqua dulcis est. In aqua itaque faldia nascentes herbae non debent esse plenae, ob siccitatem. Etenim planta duobus indiget, materia scilicet, & loco naturae suae conuenienti. Cum itaque haec ambo adfuerint, prouenit planta. Vbi uero deprehenderimus materiam e temperamento esse remotissimam, inanis est, nam impedimento est, ut sit locus non temperatus. Ita fere non inuenitur planta in niue. Licet in ea uis sit non nunquam prouenisse, ut & animalia quaedam, praecipue lubrici, hi enim in niue gignuntur, & homines, & herbae amarae omnes. Sed nix non exijt progressum hunc, nisi alia quoque causa illi iuncta sit. Et hoc est quia nix descendit non nunquam fumo similis, & congelat uentus illam, astringitque aer. Est tamen raritas inter partes eius, retinetur enim in ipsa aeris aliquid pars calida, manetque de ea putrida aqua. Cum igitur aer inclusus, fuerit multae amplitudinis, affueritque sol, erumpit aer in niue comprehensus, apparebitque humiditas putrida, quae cum calore solis coagulabitur: ad quem modum herbae quaedam nascuntur. Quod si locus fuerit opertus, non fient in eo plantae, aut sine folijs fient: recessit enim inde terrae temperies, quae eiusdem cum illa generis est. Inde fit, ut flores & folia in herbis minutis mixtimum reperiantur in locis temperatis, aere & aqua. In alijs quae talia non sunt, ueluti in plantis, quae per niue nascuntur, rari sunt flores et folia. Eodem modo in locis multum faldis ac siccis, fere non appareret planta, quia eiusmodi loca a temperamento longe absunt. Minuitur enim terra, a qua longe absunt humor & calor, quae aequae dulcis sunt propria. Fit autem quandoque terra dulcis

mortua, & tum non nascuntur mox in ea plantę, sed in calidis locis ubi dulcis aqua est & calor multus, provenit concoctio ē partib. duab. tum ex loci dispositione, tum ex aere in eo existēte. cōcoctio uerō aeris, ē calore solis est, qui calor in eo loco est. Inde mōtes quoq; humores attrahūt, & adiuvāt illos aeris caliditas, acceleratq; cōcoctio. Et idcirco plantę ut plurimum in mōtib. nascūtur. In harenis, ut antē diximus, salsedo uincit, remanētq; inter harenę partes, raritates ad inuicem similes. Sol igitur uirtutem non habet ut continuationē substantię in istis efficiat, idcirco in harenis ferē non fiunt plātę; quōd si fiant, tum nō iuxta species proprias ac differentes, sed ad inuicē similes fiunt. Quę uerō per superficiē aque nascūtur plātę, non aliūde q̄ ē crassitie aque fiūt. Nam dum calor aquam attigerit, quę cursum nō habet quo moueatur, provenit super ea quiddā nubi simile, parumq; aeris continet, ac putrescit humor ille, attrahitq; ipsum calor qui per superficiem aque est expansus. Hinc planta fit, radicem uerō non habet; nam in duris terrę partibus fixę sunt radices, neque folia habet, nam ā temperie multum abest. & neq; partes ipsius inter se coherent. Hęc planta ad similitudinē foliorum nascitur. Quę uerō ē terra nascuntur plantę, quia terrę partes compactę sunt, ipsarum quoq; partes necessariō sunt tales. Quę itaq; in terra concalescunt plantę, ē putrefactione in humido loco & halituoso facta nascuntur. Nam putredinis aerem occupant. Et dum pluuia frequentes fiunt ac uenti, sol apparere illas facit, & ad siccitatem coagulationemq; cogit, & terrę siccitas radices earum facit, inde plantę fiunt, ac fungi & tubera, ac similia. Hęc autem omnia in locis proportionē calidis fiunt. Nam calor aquam in interioribus terrę concoquit, detinetq; illum sol. Fit igitur uapor, cōtingitq; inde in plantam alteratio. Eodem modo in locis calidis omnibus ut plurimum, absoluitur plantę artificium. Loca frigida uerō simile quandoq; faciunt, tamen per contrarium faciunt. Nam aer frigidus calorem deorsum comprimit, cogitq; ipsius partes, & locis elixationem patitur cum humiditate qui in eo præsens est. Absumptio deinde desiccatoq; humore superfluo, finditur locus, & prodit ex eo plāta. In dulcibus locis autem in quibus non admodum separatur aqua, cum aer terrę inclusus fuerit exiccatus, humiditasq; aquę concreuerit, aerq; in interioribus aquę manserit, prodeunt plantę, ut nenuphar medicum & species herbarum minutarum, quę eodem modo nascuntur, alię multę, uerum non sunt erectę, quia radices earum per terrę superficiem tantummodo hærent. In locis quoq; quibus aqua calida currit, multoties plantę nascuntur, quia aquę caliditas uapores attrahit recentes in terra, frigida uerō humoris aquei natura subitus manet, coagulaturq; aer in eo humore, & ubi concoctus fuerit aeris calor, rursus in eo planta fit, sed nō nisi per longum tempus. Herbarę uerō pusillę, quę in aquis sulphureis apparent, tum fiunt cum uenti uehementer flauerint, contrariosq; flatus fecerint, excitatusq; fuerit qui in eis est aer, & calefactus locus sit, excitatusq; inde ignis fuerit, postmodum nascitur quod in fundo est auripigmentum, quod ē fece aeris descendit, attrahiturq; ignis cum putredine; id enim auripigmentum est. Tum enim ex eo planta fit, & non habent multa folia hæ, ut antē quoq; diximus, quia temperies ab his abest procul, quę uerō fert, alumna arbor est, & in locis calidis nascitur, ac leuibus & altis, maximē uerō in climate tertio & quarto. Item quę uicinum quiddam alimento edit arbor, ea nascitur in locis excelsis ac frigidis. Idcirco frequentes sunt species in locis eiusmodi, ob humorum attractionem, & temperiem ē calore solis ac diebus uernis nascentem. Ita quoq; luctum natiuum plantas pingues statim producit; nam constrictio humoris eius in locis dulcibus fit, ut prædiximus. Planta itidem quę in solidis lapidibus nascitur, longo tempore contingit, qui enim in illis comprehensus aer est, ascendere nititur. dum autem uiam non inuenit ob lapidis fortitudinem, redit, secp; ipsum aer calefacit, & humorem qui in lapidibus est, reliquum trahit sursum, exit que uapor cum humore illo, cum partium lapidis minimarum resolutione. Etenim frequens mos lapidibus est, ut eos sol iuuat per suam concoctionem. Et ad hunc modum ex illis planta fit, quę non ascendit, si non propinqua terrę uel humori fuerit. Nam plantę substantia terra indiget, & aqua atq; aere. Consideretur itaq; planta, & si prope solem fuerit, nascetur celeriter: si uerō ad occasum sol sit, tardabitur. Et planta cum in ea excellat aqua, retinebit aerem, nec permittet eum ascendere, & ita non nutrietur planta. Eodem modo quando siccitas obtinuerit, uertetur calor naturalis ad extrema, & uias obturat, per quas aquę meatus erant. & inde non nutritur planta. In uniuersum autem quęuis planta quatuor quibusdam indiget, semine terminato, loco conueniente, aqua moderata, aere consimili. Cum itaq; omnia hæc perfecta fuerint, nascitur planta & crescit, quod si abscesserint, imbecillior pro abscessu scilicet, planta fit. Item quę in altis mōtib. provenit planta, si fuerit species, per-

perfectior erit & aptior ad medicinā. Fructus autē ad digerendū durior, ut plurimū nō alar. Loca uero ā sole remota, nō sunt multarū plātārū pductiua. Similiter dū sol lōgitudinē diei motu suo addit & humorē uicerit, uim habet plāta producēdi fructus et folia. Quid autē de plātis statuendū quę in locis aquosis nascūtur? In his dū aqua quieuerit, fit ueluti sex, nec est uis in aere ut aque partes attenuet. Detinebit enim in terrę interiorib. aer, prohibetq; aquę crassitiē ascendere, quōd si uētus ingruat in locū illū, & cōstringat terrā, reprimatq; se aer inclusus, & coagulet uētus humorē illū; proveniēt ex ea humiditate plāta nō multū in figura & forma differētes, ob perseverantiā scilicet & crassitudinē aquę, & solis calorē ē supernis incubentē. Rursus de plātis quę in locis humidis sunt, & quarū superficies in superficie terre re apparet uirescēs, id dico, quod in locis illis exigua sit raritas. Cū itaq; sol incidēs illius humiditatē mouerit, locūq; motu suo excalefecerit, calore itidem in interiora terrę compresso (id quod nō accidit in quibus locis plāta non habet unde crescat) humorq; sua expansio ne sit diffusus, tum fumus fit super terrā, ueluti tela uirescens, & inde planta gignitur non habēs folia, ē genere scilicet plantarū quę per superficiē aquarū uisuntur. Est autē maior q̄ illa, quia propior terrę est, licet ascendere & extendi non possit. Sape quoq; in plātis plāta alia nascitur, nō eisdē speciei & similitudinis absq; radice. Id ita fieri solet, dum plāta spinarum plurimū in pingui aqua mouerit se, aperiūtur enim partes eius tum, hauritq; sol ipsius putredines, & concoctionē præstat ei, & natura sua in locū putridū auxiliū suppeditat cum calore tēperato, & inde ita crescit plāta, ut ui latendi super totam extendi uideatur. Hoc principium plantis est in multis spinas habentibus. Sic itaq; linocostis gigni solet, & quę huic similes sunt cætere. Herbarę autem omnes, & quicquid super terra crescit, & in terra, ex aliquo quinq; istorū provenit: & sunt, semen, aquę humor, locus idoneus, aer, & plantatio. Et hęc quinq; ueluti radices plantarū sunt. Triplex itidem arborum fecunditas est, aut enim fructus producūt ante folia, uel unā cum folijs, uel post folia. Est quoq; plāta quę radicē nō habet, aut folia. Et est quę stipitē habet sine fructu & folio, ut chrysolomos, aut chrysitis, sed quę fructū ante folia producūt, multā habet unctuositatē. Cum itaq; digesserit eam calor, qui naturalis plantę est, accelerat eius maturatio, roburaturq; ac deestruelcit in ramis plātę, prohibetq; humorē ne ex eo ascendant, & inde procedūt fructus ac folia. In plātis autē quę citius folia producūt quid statuendū est? effectus humorū multi erūt. Cum itaq; solis calor aquę partes dispergere coeperit, sursum trahit sol illius humoris partes, & tardatur maturatio, quia fructus concoctio nō aliūde q̄ ē coagulatione est, & præcedūt folia, fructus, copiosi humoris appositione. Multoties uerō accidit ei unctuositas, ubi humor qui in planta est concoctionē acceperit, ascenditq; ab ea uapor densus, quem aer cum sole trahat. Tum enim ex humore illo pinguedo & fructus & folia prodeūt eadē expositione. Prisci autē sapientes folia omnia fructus esse asserēbāt. Sciendū igitur est, quod dum humor rātus est ut nō maturescat, nec coaguletur propter aeris explanationē & tractionis studium ā sole, tum humor in quem non perfecta digestio est, in folia alteratur, quę aliā intentionem præter humoris attractionem non habēt, & ut operimentum fructibus sint ā solis uehementia. Non igitur ita necesse est ut folia sint, quemadmodum fructus. Humor enim ascendens & alteratus, is folia est, ut diximus. Eodē modo in oliuis iudicium est, quę sepe fructu suo priuantur. Cum enim natura digestionē absoluerit, ascendit primo præ tenuitate id qd nō maturuerit, & est humor ille, folia, digestio uerō, flos est. Cū autē maturuerit altero anno, fructus nascuntur, & ad finem exhibit materia secundū locum qui in eis est. Spinę uerō eodem modo ē genere plātę sunt, nō tamē eiusdem naturę. Aio itaq; quod in plāta raritas est, & in principio naturę eius decoctio est, & ascendit humor frigidus, & cum ea parua discretio raritatē illā peruadens, facit itaq; sol illā coagulari, & inde spinę fiūt. Et idcirco earū forma pyramidalis est, incipiēs enim earū basis ā gracili, in crassitudinē procedit. Id autē fit, quia aer paulatim per plantā extensus, partes eius auget cum extēsiōne materie. Eodem modo omnis arbor uel plāta fit, cuius caput fuerit pyramidale. Color autem uirescēs, res communissima in arboribus esse debet. Videmus enim, quod quemadmodum cōmunis est albedo intus, ita uiriditas foris, & id est quia materia utuntur propinquoire ac magis concocta, oportet ergo ut sit uiriditas in plantis omnibus: quia materie attrahunt, & lignum arboris rarificant, breuemq; calor digestionē facit, remanetq; humor illic quispian foris apparens, et id est uiriditas in plātis, nisi maior in sit digestio. Debet autem media esse in folijs & in lignis potestate. Viriditas autem non corrumpitur, si humor in illa sit, qui de genere terrę est, ex ambobus igitur hisce color uiridis fit. Huius signum est, quod cortices arboris quum aruerint, denigrantur: intus autem albi sunt. In arboribus itaq; inter duos colores, uiridis color

fit per ipsarum superficiem. Figurarum autem plantarum tres modi sunt. quaedam enim sursum prodeunt, quaedam deorsum, quaedam inter haec modo medio. Quae igitur sursum tendunt, causam habent, quia natura ipsarum in medullis apparet, trahitque calorem, & comprimit in sese aera, qui iter raritatis ipsius est. in pyramidem uero exeunt, sicut ignis in materia propria in pyramidem tolli & leuari solet. Quae autem deorsum tendunt, earum meatus coguntur, cum enim digesta materia fuerit, inspissatur aquae materia in qua platae medulla est. In deorsum subtile sursum procedit, uertiturque humor ad partes illas deorsum. mouet etenim ipsum grauitas eius: quae uero inter has mediae sunt plantae, ita habent. attenuatur humor, quia temperiei natura digestionem uicina est, & sunt meatus medij, tenditque materia & sursum & deorsum. Est autem prima digestio sub planta, secunda in medulla quae a terra exit: est & in media planta. Postmodum diuisio fit, quae a secunda non prima digestionem fit, tertia uero digestio in animali est, quae sane non aliunde quam ob diuersitatem membrorum & distantiam naturarum inter se fieri solet. Sed plantae uicinae ad inuicem sunt, & ideo in locis multis abundant. Ut plurimum uero plantarum materia deorsum tendit. Fide igitur itaque plantarum in quantitate & natura seminum sunt. Flores autem plantarum & fructus, in aquis sunt & materij. Postus itaque est motus primus in omnibus animalibus, & maturatio quoque, neque recedunt inde animalia omnia. Sed in planta prima digestio est, deinde maturatio iuxta nutrimentum ipsorum. Quaelibet itaque arbor ascendit semper, donec compleatur, causa uero est, quia cuiuslibet animalis longitudini, latitudini suae propinquae est. In planta uero longe abest, quia radix eius, ignis scilicet & aqua, in ascensum festinat ut planta fabricetur. Diuersitas uero platae in ramis est, de superflua raritate. Cum enim compressi humores fuerint, calefit natura & in digestionem festinat, & inde rami formantur & apparent folia ut praediximus. Arborum autem folia cadere solent ob fluxibilitatem uelocis raritatis, cum enim digesta aqua fuerit cum materia, in pyramidem tollitur, postmodum gracilia fiunt, & quando apparuerit materia per digestionem absoluta, tum obturatur penitus extrema meatuum superius; unde cum folia materiam non habeant, sicantur & decidunt, quod si contra quam diximus contingat, non cadit planta in foliorum suorum priuationem. Cum autem planta frigus uicerit, calefacit eam inclusa illi caliditas, & manifestatio frigoris foris fit per ipsius extrema; inde folia glauca fiunt, & neque cadunt ut in oleis ac myrtis, similibusque. Sed cum habuerint arbores uel plantae uirtutem uehementer attrahentem, fructus quoque una editur, id quod fit, quia natura concoctione per successionem crebra uertitur, & per unamquamque concoctionem fructum multum producit. Et ideo quaedam plantae saepe in anno fructificant. Plata uero quae ueluti natura aquae est, uix fructificat propter dominium humiditatis suae, & meatuum amplitudinem, fluxibilitatemque radicem. Cum autem calor incaluerit, acceleratur eius digestio, & attenuatur humor, coagulaturque. Et istud inuenitur in herbis minutis omnibus, & in quibusdam holeribus. Color autem uentus in terris uehementer calidis fieri consuevit, et est in talibus exiguus fructus ex humore, quod meatus angusti sunt. Dum itaque natura concoctionem molitur, non habentem humorem qui materiae sufficiat, sciunt tum meatus angusti. Uertitur itaque digestio, continentemque eam calor facit, ut uidetur tum inter albedinem & nigredinem color medius. Et cum istud hoc pacto fiat, tum lignum in nigredinem properat, & quicquid colori ueneto fuerit uicinum. Istud uidere licet ab hebeno & ulmo. Eaque propter in aqua hebenus mergitur, quia partes eius compactae sunt, & meatus angusti, nec illos aer ingreditur. Quod uero in lignis albis mergitur, propter angustiam meatuum erit, et humorem superfluum qui ipsos obturat, ut non exeat aer. Flos est subtili materia tantum est cum digestio incipit, & ideo fructus in plantis praecedat, ut ostendimus. In eadem causam quoque docuimus, ob quam plantae folia prius producant, quam fructus, qui uero in planta stridentes meatus habent, color fit, sub caeruleo est, & quando partes eius comprimuntur, in albedinem declinat, cum fuerit mediocritas, glaucus erit, quod autem plantae quaedam flores non habeant, ut plurimum fit ob diuersitatem suarum partium, et subtilitatem ipsarum, asperitatemque & crassitatem. Flores autem non habent ficus, palma, & similes. Planta uero quae crassos habet cortices, pro extensione humoris & caloris impulsione extenditur, & hoc in primum est & palma. Sed plata quae lac emittit, in medio ipsum habet. Est & calor subdus fortis, manetque illic unctuositas. Cum itaque calor ille concoctionem inceperit, uertetur unctuositas in humorem proprium, & coagulat ipsum parua coagulatione, & dum locus calefit, humor unctuosus, lacti similis, leuaturque uapor ab humore trahente lac istud ad extrema, retinetque humor calorem apparentem, & ita lac istud cogitur. Natura enim caloris est, ut lac coagulet, quae lectaque uero lac sit, multam

tam coagulationem accipit cum frigus in arbore apparuerit. Coactum enim mox est proprio loco exit, & inde gumi nascitur. gumi uero calidum stillando procedit, ubi igitur aera contigerit, coagulatur. Et defluit in loco temperato, & aquae simile est. Aliud uero sursum dicitur, & coagulatur quo modo lapides & conchae. quae uero guttatim manat, in forma sua manens tale fit qualis est quam propolida dicunt, quod autem alteratur ut lapis, id ualde frigidum apparet, facitque calor ipsum tale. Cum autem per frigidam constitutionem manauerit, in lapidem abit. Arborum quaedam hyeme alterantur & quaedam uirides sunt, quaedam glaucae. Et non corrumpuntur nec earum folia, nec fructus. Nam arbores quibus hoc accidit supra colorem crassum habent, in radicibus humorem tenuem, unde progressu animi retinet humor illum colorem, propter aeris frigiditatem. Et quando accesserit calor ad frigus, impellit calor humiditatem foras una cum colore, quo arboris superficiem tinxerat. Dum uero rursus frigiditas & siccitas ad actionem uertuntur, et humor calorem detinet, tum color glaucus apparet. Fructus uero amarus fit, dum calor & humor non sunt in digestionem completi, nam frigus et siccitas perfectionem prohibent, uertuntur ita fructus in amaritudinem, huius signum est, quod amarum in ignem missum dulcescit. Arbores autem quae in acida nascuntur, fructum dulcem faciunt, quia acor trahit cum calore solis id quod propriae qualitatis est, & hoc frigus est, & siccitas. Inde humores exigui quidam dulces intus remanent, calefitque arboris uenter, quando super eo sol perseverauerit. Hoc modo succus qui in fructu est, astringens parumper fit. Et quando plus digestus fuerit, dissoluetur paulatim acor, donec absumatur, & dulcedo appareat. erit itaque fructus dulcis, folia autem eius & extrema acida. Cum autem perfecta magis fuerit maturitas, erit amarus fructus, & hoc est propter abundantem calorem cum humore pauco, absoluitur namque humor, facitque fructus calorem ascendere, eritque amarus fructus tum. Fiunt autem & nucleae pyramidis forma, propter attractionem caloris, et abundantem frigiditatem humiditatemque intus firmam, quae e genere sunt aquae acidae. Manet enim humor in medio, inspissaturque medium, & gracilia fiunt extrema. Arbores autem quae in terris temperatis stant, maturatio nem accelerant ante dies uernales. Nam dum calor prope temperiem fuerit, & humor manifestus, aerque clarus, nec egeat fructus multo calore in digestionem, accelerabit tum eius maturatio, & ante dies uernales prouenit. In omnibus itaque arboribus, cum primum platae fuerint, excellit amaritudo, uel sapor astringens. Causa est, quod humor, dum per extrema illarum fuerit, loca quae in medio arborum sunt, digerit; quibus materia quoque fructuum est, unde siccitas procedit, & humor consequitur, fitque digestio acida uel amara ita pruina, uel astringente sapore. Causa est, quia cum calore & humore digestio est, et cum humor uel siccitas calorem uicerit, erit inde fructus in initio non bene digestus. Idcirco generatio fructuum, in principio absque dulcedine est. Myrobalanorum uero arborum fructus cum initio apparuerint, dulces sunt, communiter autem astringente sapore sunt. Causa uero est, quod arbor ipsorum raras habet ramos. In hora concoctionis autem cum meatus amplii fuerint, sequitur calor humorem, & maturat fructum, & in principio dulces sunt. Postmodum consequenter per raritatem meatus suos arbor contrahit, uincitque frigiditas & siccitas calorem et humorem, unde fructus in astringentem saporum alteratur, uincitque sol rursus cum calore, per attractionem superfluae siccitatis in illo semine, quod in superficie arborum est: uincitque frigus siccitatem, & erit fructus uehementer astringentis saporis: Inde rursus sursum ascendit naturalis calor, iuuatque ipsum solis calor foris, uincitque calor & siccitas, & fructus amari fiunt.

FINIS LIBRI SECUNDI
DE PLANTIS.

N tibi studiose Lector, Indicem in opus Aristotelicum, in quo te uelim non solum literarum uocumq; sed & rerum ordinem obseruare. Id enim efficere studuimus, ut quantum omnino fieri in tali negotio posset, materiam duplicem & immensam haberes in quendam ceu *σύνολον* contractam, & serie aliqua digestam, ut rerum praestantissimarum amplitudo aestimari facilius, & earundem ex locorum collatione interpretatio expeditior elici posset. Atq; utinam id agere studiose cogites, quam aliena sententia apprehendas. Sic enim & compendio maiore hoc philosophiæ genus persecutus fueris, & Aristotelis mirandam industriam ceu ingenitã tibi, domesticamq; reddideris. Sed uale, & hisce fruiere.

Animaduerte, numero quolibet in hoc Indice, primo tomum, secundo paginam, tertio uersum significari.

Bedicatio patri licita non filio erga patrem. tomo 3. folio 68. linea 56
Abidus 3. 14. 2. 6
 ab ablatione locus 1. 176. 20
 abortiones 2. 408. 5
 abortus conceptuum complures to. 2. 544. 35
 abscissum purulentum esse quo argumento constat 2. 563. 1
 absurdum uno dato, cætera accidunt. 2. 1. 39
 ad abundantiam documenta quatuor 1. 174. 34
Accidens.
 Accidens consideratio ad substantiam rei cognoscendam utilis 2. 215. 26
 accidens scientiam esse impossibile. 3. 459. 40
 de accidente cur non scientia sit. tom. 3. 425. 22
 accidens quid 1. 6. 4. fol. 124. 12. 2. 3. 21. 3. 423. 36. & fo. 425. 25
 accidens entis quid proprie. tomo 3. 459. 44
 accidens propinquum aliquid non enti uidetur 3. 425. 18
 accidentium alia remotiora, alia propinquiora 2. 12. 10
 accidentia quæ de subiecto non per se dicuntur 1. 91. 31
 accidens duplex, & uaria ratio constructionis & destructionis eiusdem locus 1. 178. 19
 accidens separabile & inseparabile 1. 6. 5
 accidens inseparabile 1. 4. 36
 accidens ambiguum inesse, reliqua simpliciter 1. 131. 54
 accidenti cum genere communia 1. 7. 26
 accidentis et generis propria 1. 7. 28
 accidenti cum specie communia 1. 8. 47
 accidentis & speciei propria 1. 8. 49
 accidenti cum differentia communia 1. 8. 24
 accidentis & differentia propria.

1. 8. 126
 accidenti cum proprio communia. 1. 9. 1
 accidentis & proprii propria 1. 9. 4
 accidentium alio aliuã remotius. tom. 3. 412. 41
 accidens quatenus accidenti sit accidens 3. 407. 3
 ab accidente locus 1. 156. 13. & folio 168. 17
 ab ipso accidente relatiui locus. tom. 1. 169. 4
 accidentis nulla causa determinata 3. 423. 43
 eorum quæ secundum accidens sunt, finitq; causa quoq; secundum accidens 3. 425. 34
 accidentia nõ sunt necessaria 1. 93. 38
 accidentis, si non est syllogismus neq; elenchus 1. 196. 44
 ex accidenti fallacia 1. 195. 11
 circa accidens sophistica potissimum aucupatur 3. 425. 42
 de accidentis argutijs diluendis. tom. 1. 207. 46
Accipiter.
 Accipitrum genera numero decem. 2. 436. 24
 accipitrum genus, puteo 2. 436. 21
 accipiter palubrius 2. 432. 22
 accipitrum nidi 2. 393. 22
 accipitris nidi in saxosis 2. 431. 54
 accipitres ex fuluis nascuntur. tomo 3. 536. 34
 accipitrum pulli ualde suaues. tomo 2. 393. 21
 accipitres etiam specie diuersa coire putantur 2. 521. 42
 accipiter cor auium non edit. 2. 431. 55
 accipiter quando uideatur 2. 393. 9
 accipitrum opera homines aucupantur 2. 436. 30
 accretio quædam additio est. 3. 58. 53
 accretio & decretio quis motus. tom. 2. 41. 40
 accretio status & decretio in omnibus quæ orta sunt 2. 24. 6. 24

accretio ut fiat 2. 81. 41
 accretiones decretionesq; uolent. 2. 45. 27
 accumbere cur in latus sinistrum soleamus, in dextrum autem potius dormimus 2. 385. 45
Accusatio & accusator.
 Accusatio quid 3. 345. 16
 de accusatione & defensione. tomo 3. 291. 38
 accusatori quæ obseruanda. tomo 3. 345. 19 & sequentibus
 accusationis questionisq; præcepta. 3. 360. 40
 accusator qua ratione ueniat loci præcludat 3. 345. 30
 accusationes publicæ raro faciendæ in democratia 3. 156. 15
 accusatoribus falsis pœna grauis irroganda 3. 156. 16
 acerbus quis 3. 232. 18
 acetabula 2. 521. 16
 acetabulum quid 2. 336. 44
 acetabulis quæ careant 2. 521. 26
 acetabula decrescunt 2. 521. 20
 aceto quare singultus finiatur. tom. 2. 661. 51
 acharus unde oriatur 2. 388. 34
 achei, antropophagi & homicidæ 3. 175. 40
 achælus fluius 2. 172. 9
 acherdi spina uenosa 3. 542. 51
 achete cicadarum genus 2. 369. 19
 achilles 3. 317. 8
 achillis templum apud Tarentinos. 3. 540. 2
 acie 2. 384. 11
Acquisitio.
 Acquisitio naturalis est 3. 91. 21
 acquisitionis species secundum naturam 3. 91. 32
 in acquisitione, necessaria acquirèdo rum peritiam 3. 93. 26
 quæ acquisitio sit secundum naturam 3. 93. 15
 acquisitionis per translationem parues 3. 93. 32

Actio.
 Actiois tam bone quam male principium, uoluntas 3.191.39
 actiois finis cogitantis terminus est 3.238.11
 actionum fines 3.161.40
 actiones, ut habitus se ad inuicem habent 3.229.48
 actionibus externis qui proprie agant 3.162.3
 actio certæ ætati competit 3.235.1
 actiones non habent stabilitatem quia in singularibus 3.10.24
 actiones animalium communes aut proprie 2.453.3
 actionum principia immutari 3.191.38
 actionum quarundam principium solus homo 3.233.21
 ad actiones bonas et finem et modum agendi recte oportet institutum esse 2.168.28
 actiões civiles et bellicæ ceteris præstantiores 3.82.33
 actio præstantissima à uirtutibus præstantissimis 3.231.3
 actiones ex ira non uoluntaria. tom. 3.192.20
 actiones quæ inuitæ 3.192.2
 actiones adferentes propositiones quomodo et possibiliter connectantur 2.290.2
 ab actione locus 1.170.21
 actio inscripta etiam oratione. tom. 3.322.40

Actio & passio.
 Actio motus est 3.231.31
 actionis et passionis conditiones quot sint et quæ 2.140.53
 de actione et passione 1.20.36
 de actione et passione opiniones duæ 2.137.36. et sequentibus.
 actio et passio ut subiectam naturam requirat 2.136.42
 actio semper in duobus consistit. tom. 2.102.8
 actio passioque non in agente sed in patiente 2.238.42
 actuum quid 3.89.2
 actiua et factiua facultatum principia in quibus 3.424.23

Actus.
 Actus maxime motus 3.443.54
 actus et motio omnis ultima, iuxta materiam est 2.508.17
 actus motus eius quod est potentia. tom. 2.18.4
 actus ad potentiam ut se habeat. tom. 3.444.55
 actum rem esse non idem quod potestate 3.444.50
 actum potentia antecedit. tom. 2.93.4
 actus prior potentia est ratione et substantia. 3.445.4.5. et s. 4.46.7.

et sequentia.
 actus prior potentia est tempore. tom. 3.445.48. et s. 4.66.27
 actus præstantior quam potentia. tom. 3.446.55. et sequentibus.
 actus et finis deterior potentia in malis. 3.447.4
 actu omnia æterna sunt 3.446.39
 actuum principium est homo 3.18.54
 actuum procreator homo perinde ut liberorum 3.19.47
 actuum à principio ad finem dominus homo 3.28.54
 actus atque effectio diuersa 3.46.4
 actus non unus idemque duorum specie diuersorum 2.19.17
 actus dijs non tribuendi 3.82.24
 actum exquisitissimum homo habet animalium 2.262.34
 actus hominis ab ira cupiditateque fuit 3.17.24
 in actibus quibusdam non laus, sed uenia locum habet 3.16.18
 actus quidam nulla ex uia externa excusabiles 3.16.20

Aculeus.
 Aculei insectorum 2.369.51
 aculeus insectorum uarie geritur. tom. 2.484.26
 aculei apum et uespærum intus conditi 2.368.51
 aculeo apibus detracto nullus subnascentur 2.368.25
 aculeus scorpionis 2.368.52. et. 2.334.19
 aculei pilorum genus 2.552.20

Acus.
 Acus sero secatificat 2.398.51
 acus piscis ut rapiat 2.396.9
 acuum uerus debiscit præ ouorum malignitudine 2.529.19
 adamus Cotyi rebellis 3.147.36

Adeps.
 Adeps inter cutem carnemque consistit 2.359.8
 adeps et seuum concoctionis probæ finis 2.475.22
 adeps et seuum differunt. 2.359.5. et 2.457.47
 adeps et seuum non sentiunt. 2.458.6
 quæ adipe pinguescant 2.359.10
 adipe pinguescentia minus foecunda 2.359.27
 adeps et seuum si modum excedunt, corporibus nocent 2.458.3
 adipe pinguium liquida resstunt frigiditate 2.359.7
 adipeum tecur quibus sit. tom. 2.359.11.

Adolescentes & adolescencia.
 Adolescentes gymnastico et pædrotica tradendi 3.175.8
 adolescentes laboribus apud Lacones

exercitii 3.175.14
 adolescentuli cur concumbentes primo odio habent eas, quibus cum fuerint cõgressi 2.577.15
 ab adolescentia ad uirtutem institutio difficilis 3.84.38
 admiratio philosophandi causa. tom. 3.386.20
 admonere ex electione quid. tom. 3.352.38
 admonere ex interrogatione quid. tom. 3.352.42
 adrianarum auum partus. tom. 2.389.34
 adrianæ pullos sepe interimunt. tom. 3.89.35
 adtignum quid 3.463.25

Adulator.
 Adulator quis. 3.14.15. et s. 32.43. et 243.43
 adulator qualis 3.64.43
 adulator iucundum 3.294.3
 adultores quare amentur. tom. 3.64.43
 adultores apud tyrannos et populum in precio quare 3.149.44
 adulator nonnullis amico gratior. tom. 3.252
 omnes adultores seruales sunt et huiusmodi miles 3.30.43
 adulationis signa pudore habent. tom. 3.05.16

Adulter.
 Adulter unde uocetur 3.232.22
 non adulter qui adulterium admisit 3.4.19
 adulter non omnis qui congressus sit 3.232.24
 adulteri audaces 3.28.2
 adulterium interdictum 3.172.24
 adunca pauca pariunt 2.524.30
 adusta ferè omnia aliquid caliditatis habent 2.456.5

Aechinus.
 Aechini candidi circa coronam. tom. 2.367.37
 aechinorum genera plura 2.367.30
 aechinorum corpus. 2.367.54. et s. 365.38
 aechinis caro negata 2.367.29
 aechinorum os 367.45
 aechinorum dentes, gula, uenter. tom. 2.367.46
 aechinus à cibo ad annum euolutum abstinere 3.536.48
 aechinus non uidetur olfactum habere 2.371.10
 aechinorum oua 2.367.42
 aechini nunquam ouis carent. 2.378.20
 aechini cibo idonei 2.378.20
 aechini genus salubre contra urinae distillationes 2.367.36
 aechinometra 2.367.34
 Aedes

Aedes.
 Aedibus altis cur aer soleat uentilari et recipiari 2.629.48
 aedificiorum publicorum atque sacrorum exornatio 3.157.38

Aedilitas.
 Aedilitas ciuitatis 3.158.4
 aedilitatis partes plures 3.158.4

Aeditui.
 Aeditui 3.159.2
 aeditui 3.158.56. et s. 159.2
 aegipppus 3.317.54
 aegestas seditiones et delicta parit. tom. 3.100.16
 aegri uocem acutam cur emittant. tom. 2.599.50

Aegyptus.
 Aegyptus ueterum memoria Thebe uocabatur 2.173.29
 aegyptus caua secundum partes interiores est. 2.644.31
 aegyptia terra angustius rex quidam perfodere conatus 2.174.22
 aegyptus exaruisse magis indies singulos uidetur et Nilo adaggerata 2.173.25
 aegypti pyramides 3.149.32

Aegyptij.
 Aegyptiorum regio nuper facta et Nilus esse uidetur 2.274.19
 aegyptij omnium mortalium longe uetustissimi 2.174.18. et s. 166.24
 aegyptij cur blasphemis pedibus. 2.608.48
 aegyptij et Babylonij de stellis multa fide digna tradiderunt 2.101.42
 in Aegypto facta sedium mutatio. tom. 2.173.24
 amon 3.334.57

Aemulatio.
 De emulatione 3.309.20
 emulatio quid 3.309.23
 emulationi contemptus contrarius 3.309.42
 emulatio ob quæ bona sit. 3.309.34
 emulari qui soleant 3.309.28
 ad emulationem susinendam qui idonei 3.309.37
 emulatio probum quid et proborum 3.309.25
 enesidemus 3.295.52

Aenigmata.
 Aenigmatis firma quæ 3.376.6
 aenigmata metaphorica idonea. tom. 3.323.54
 aenigmata iucunda sunt 3.329.47
 aenochi anthropophagi et homicidæ 3.175.40

Aequabilitas.
 Aequabilitas ad conseruandam concordiam mirifice accommodata

3.492.42
Aequale.
 Aequale quid 3.451.46
 aequalia quæ 3.419.46
 aequale numero et proportione. tom. 3.255.8
 aequale medium inter excessum defectumque 3.12.27
 aequale in duobus saltem. 3.198.10. et s. 246.17
 aequale in iustis bifariam 3.64.28
 aequale in iustis et amicitia non similiter 3.63.26
 aequale repensum ciuitatem conseruat 3.96.15
 aequalis in amicitia ordo 3.64.29
 aequalis aequalem delectat 3.251.7
 aequalium inter se dilectio 3.67.17
 ab aequali specie generi locus. tom. 1.145.52
 aequale in duobus ad minus. 3.246.17

Aequalitas.
 Aequalitas in quantitate est 2.61.1
 aequalitas in æqualitate aut ex rei parte aut nostri respectu æstimanda est 3.12.26
 aequalitas iustum in æqualibus. tom. 3.114.34
 aequalitas non sine communi mensura 3.39.41
 sine æqualitate non permutatio. tom. 3.39.40
 aequalitatis usus in artibus omnibus necessaria 3.39.5
 ab æqualitate locus 1.172.15
 ab æqualiter existentibus locus. tom. 1.162.27
 æquanimitas 3.241.46
 æquinoctium hyemis atque æstatis conseruatum est 2.642.32
 æquifelis partus uere tati. 2.377.37

Aequitas.
 Aequitas et bonitas quid 3.43.46
 æquitatis loci 3.297.6
 æquitate partim arithmetica, partim secundum dignitatem iucundat. tom. 3.137.9
 æquitas in legibus quid spectet. tom. 3.297.7
 æquitas et æquus quis 3.102.42
 de æquo et bono 3.296.50
 æquum et bonum quid 3.296.50
 æquum medium quoddam 3.36.40
 æquum duplex numero et dignitate 3.137.16
 æquum et bonum et iustum idem. tom. 3.43.26
 æquum et bonum emendatio legitimi 3.43.28
 æquum et bonum num lege iustum iusti 3.43.28
 æquo et bono legis defectus emendandus 3.4.36

æqui et boni adiutrix lex 3.43.46
 æquum et bonum nū à iusto differat, dubitatio 3.43.16
 æquum et bonum, iustum, et iusto aliquo melius 3.43.25
 de æquo et iusto in dignitatibus contentio 3.137.20
 æquus et bonus homo quis. 3.43.45

Æquiuiocum.
 Æquiuioca quæ dicantur 1.11.20
 æquiuioci modi tres 1.194.34
 ab æquiuioco locus 1.164.27
 ad æquiuioca nulla simpliciter respondere conuenit 1.204.49
 ab æquiuiocis definitis latentibus locis 1.171.51
 ab æquiuioco subiecto locus 1.155.2
 ab æquiuiocatione locus. 1.147.37. et 171.40
 ab æquiuiocatione proprii locus. tom. 1.154.51

Aer.
 Aerem animam esse iuxta Diogenem 2.17.31
 aer principium rerum Diogenem et Anaximenesi 2.217.31. et s. 387.26
 aer principium corporum simplicium 3.387.27
 aeris materies aqua 2.29.23
 aer uniuersus locus est 2.27.52
 aer in æthere collocatur 2.29.11
 aer ad summum locum tendit. 2.207.22
 aer super omnia eminet, igne excepto 2.120.7
 aer semper super aqua est. 2.119.13
 aer et aqua leuitatem habent et pondus 2.120.6
 aer se ad cetera elementa habet, ut ignis 2.203.51
 aer natura humidus est 2.264.37
 aer calidus et humidus 2.144.49
 aer cum aquam tangit non humescit 2.638.2
 aer interdiu densus, noctu rarior est. 2.602.32
 aer non se exhibet alimento. 2.560.47
 aer in corpus non cogitur 2.266.7
 aer et aqua alba sunt 3.517.22
 aer colore prope inspectus carere uideatur 3.519.52
 aeris apud Indos splendor 3.535.50
 aeris qui respiratur duplex operatio 2.232.11
 aer qui expiratur callidus est. tom. 2.318.34
 aer ut sonet 2.231.15
 aer exiguus mobilior est 2.600.43
 aer calidus et incongelabilis est. tom. 2.512.41
 aer aqua non continetur. tom. 2.264.13
 aer quasi actus quidam aque 2.29.24
 a 2 aeris

I N D E X.

aer a frigore immobilior redditur. to. 2.606.42
aeris temperies bona non corporibus modo, sed intelligentia etiam prodest 2.608.39
aer et ignis cur non putreat. 2.639.36
aer cur non sursum feratur. 2.639.16
aeris plus cur magis quam minus calidius sit 2.639.33
aere sudato apertoq; cur frigus acrius quam nubilo 2.639.27
aer cur madere non possit, aqua, autem queat etiam in aerem translata. to. 2.639.9
aer cur altis aedibus soleat ventilari reciprocariq; 2.639.48
aer cur non omnibus astris orientibus occidentibusq; solcat commutari, sed cane precipue 2.641.19
aer cur per aque tactionem reddatur frigidus, sed non humidus. 2.638.66
aer cur solida permeare qui luce crassior est valeat, lux ipsa non valeat 2.638.50
aer bullis contentus aut de imis aque ascendens cur non madidus emergat 2.639.6
aeris diuisio perniciosa 3.156.29
Aes.
Aes et ferrum odora 2.264.23
aes eliquabile et tamen intinctile. to. 2.209.8
aes ab aqua non liquesit sed ab igne. to. 2.209.9
aes quamobrem sonitum precipue reddit 2.599.30
ex aere ambusta cur sanentur celeriter 2.563.21
aes natus in Demoneo 3.536.24
aeris diuisio mirabilis in Thalia Hertruria 3.538.30
aeris vulpi inimicus 2.427.52
aeschylus arcana Caesaris reuelat. to. 3.17.5
aeschynes 3.334.44
Aestas.
aestas et autumnus austrini pluuijsq; cur hyemem sequentem graue habeant 2.561.42
aestas secca, siccaq; autumnus aquilones habentes cur mulieribus et pituitosis salubris 2.560.34
aestas secca et aquilonia et autumnus sicca, aquilonijsq; cur mobilios infestent 2.560.39
aestas secca et aquilonia, autumnus humidus et austrinus cum hyeme dolores capitis, rauicitate, tumoremq; inducit 2.560.26
aestate cur magis aduersa ualetudine laboretur, per hyemem uero magis qui laborant emoriatur. 2.562.22
aestatio rerum decem que. 2.70.1

Aestus.
Aestus cur meridie accendatur. tomo 2.610.49
aestus cur fieri locis hybernis uehemetiores quam tepidis soleat. 2.609.28
asymmetria graecorum 3.130.23
Aetas.
Aetates que sint 3.309.53
aetates hebdomadibus male diuiduntur 3.173.20
aetas omnis labitur in frigiditatem. to. 2.554.16
aetate florentia cur robustiora 2.556.39
que aetate anima uigor 3.311.21
aetas generationi tantum inidonea que 3.171.36
que aetate corporis uigor 3.311.20
aetas septennaria dimensa numero. to. 3.
aeterna priora corruptibilib. (172.22)
Substantia sunt 3.446.31
Aether.
Aether quid 3.488.32
aether unde dictus 2.82.6
aether in caelo est collocatus. 2.29.11
aethere pro igne Anaxagoras dixit
aetherea natura. 3.488.57 (2.82.8)
Aethiopes.
Aethiopes genitura colore nigro pro mere Herodorus 2.361.47
aethiops niger alioqui dentes albus 1.195.23
aethiopum dentes cur candidi, ungues autem secus 2.598.11
aethiopum dentes et ossa cadent. to. 2.356.39
aethiopes crispo pilo sunt 2.553.8
aethiopes cur blestis pedibus 2.608.47
aethiopi in magistratibus honoribusq; distribuendis consuetudo. 3.125.35
affabilitas pro personarum ad quas congressio est conditione accommodanda 3.32.37
Affectiones & affectus.
Affectus quid 3.300.18
affectiones que dicantur 1.84.48
affectiones in uoluntarias et inuoluntarias et consuetas recte distinguuntur 3.237.16
affectiones partium animalis. tomo 2.549.20
affectionum in corporibus humor et siccas mitia sunt 2.205.22
affectionum uitiosarum species unde nomen trahant 3.232.14
affectus rationes materiales esse. to. 2.215.47
affectus qui uocentur 3.231.22
affectus quorum signa uoces et litterae iidem apud omnes 1.26.46
affectus anime inseparabiles ab animalium naturalium materia 2.216.11
affectus omnes diuisibiles dupliciter

2.108.6
affectum omnium densitas et raritas 2.71.10 (42)
affectum dignoscendorum ratio. 2.211
affecti recte ut habeant 3.190.4
affectuum definitioes uariae. 2.215.59
affectus qui sint. 3.189.55 et 11.54
affectus rationis expertes humani uidentur 3.17.24
affectus electione carent 3.12.7
in affectibus circaq; affectus mediocritates 3.14.16
in affectuum perturbationibus facile sensibus decipiuntur 2.281.49
in affectu constituti uerum non cernunt 3.122.15
ex affectibus nec studiosi nec uitiosi appellamur 3.12.8
affectus quorum uitium non in excessu et defectu 3.190.17
ob affectus neq; laudamur neq; uituperamur 3.12.8
affectibus moueri dicimur, non ite uirtutibus et uitijs, sed potius dispositionibus 3.12.9
affectus quidam cum prauitate conuincunt, actus quidem simpliciter prauit agendi recte, nec tempus nec modum admittentis 3.13.8
affectus non omnis mediocritatem suscipit 3.13.6
affectus praeter rem sunt rhetori. tomo. 3.278.50
affectus quatenus mouendi. 3.335.23 et 3.337.16
affectuum commotionem Areopagitarum cauebant 3.278.54
affectus quando mouendi 3.337.6
affinitatis amor 3.214.54
affirmatio quid 1.27.50
affirmationis cuiuslibet negatio et uultus negationi affirmatio opponitur 1.27.56
affirmationis unius unam esse negationem 1.28.44
affirmatio una et una negatio que. tomo 1.28.56
affirmationis et negationis ueritas aut falsitas non est causa euentuum affligens seipsum. 2.297.26 (1.29.47)
Agamemnon.
Agamemnon pastor populorum. 3.66.30
agamemnonis potestas quatenus et ubi 3.119.48
agamemnon non in uxorem peccauit propter Chriseidem 3.184.3
Agathon.
Agathon 3.204.13 et 3.113.4
agathonis flos 3.370.42
Agemon.
Agemon Thasius parodiarum autor. 3.366.46
Agema

I N D E X.

Agens & agere.
Agens duplici facultate genere agit 2.205.56
agens et aliquatenus, eandem aliquatenus diuersam obtinere naturam oportet 2.138.6
de agendi et patendi modo opiniones quatuor 2.138.52
agere et pati contrarietatem suscipit 1.20.37
agere et pati gradus suscipiunt. to. 1.20.39
agentia alia patibilia alia impatibilia 2.138.39
agentia impatibilia que 2.138.35
agere et facere specie differunt. to. 3.89.3
agricultura uina, uita pastoralis. to. 3.91.12
agere solius hominis esse 3.191.32
agendi ueritatisq; principia tria. 3.415.13
agere recte aut multa aut sepe difficile est 2.102.1
ad agendum imperiti quid et magis quam docti idonei 3.47.43
agibulum diuisio 3.169.55
Agnitio.
Agnitionis genera 2.372.45
agnitio ex parte rerum 3.373.10
agnitio per reminiscetiam. 3.372.56
agnitio per signa ingenita. 3.372.46
agnitio per signa aduentitia. 3.372.47
agnitio per syllogismum 3.373.2
agnitio per paralogismum 3.373.9
Agricola.
Agricolae rerum suarum dominos Socios facit 43.99.8
agricolarum aliud, aliud pugnantium genus 3.166.4
ex agricolis constans populus quare optimus 3.154.45
agricolae aliena non appetunt. to. 3.154.47
agricolae lucrum magis quam honorem appetunt 3.154.48
agricola tyrannides antiquitus pertulerunt 3.154.49
agricolis agri mensura certa constituita 3.155.14
agricultura num acquisitionis pars. 3.91.1
agricultura secundum naturam. 3.180.14
agricultura iusta est 3.180.16
agricultura ad fortitudinem confert. 3.180.20
agrorum partitio 3.166.37
Alax ad insaniam actus et loca deseruita persecutus est 2.652.27
Ala.
Ala quid 2.337.3
ala hominis cur maxime male oleant

2.608.16
alarum nostrarum locus cum mouetur cur in risum labamur. tomo 2.665.19
ab alis motus naturalis origo aibus est 2.300.1
alarum differentia pro uolucris conditione 2.322.40
ale aibus uice crurum priorum. to. 2.299.56 et 492.20
ale brachiorum uice 2.492.34
ale perinde inflectuntur ab aibus ut genua a quadrupedibus. 2.299.57
ale nuda apibus. et uespis. 2.297.47
ale integras uolatum desiderant et imbecillem faciunt 2.297.52
alis ablatibus ab aue, nec consistere nec procedere potest 2.300.2
Alauda.
Alauda nidu aure exponit. 3.89.44
alaudarum duo genera 2.434.13
albion insula 3.489.55
alba animalia ferre suauiora 2.555.36
albus et niger uisui officit. 2.659.10
albedinem facit aer perlucens. to. 2.555.31
alumen frigore magis humet. to. 2.390.40
albugo 2.335.14
alburnus et lenticula stirpium. 2.304.39
alceus 3.120.9
alcedonis nidus 2.432.54
alcedonis partus 2.433.5
alcedonis forma 2.432.51
alcedo piscibus uiuit 2.433.5
alceste Admeti uxor 3.182.51
alchmaeon 3.316.50 et 389.26
alchmaeonis matricidium 3.16.22
alcipteni Cybarite uestis stupenda magnificentia 3.538.43
alemanes poeta pediculari morbo interijt 2.388.10
alcyon raro uisa 2.377.14
alcyon circa prunam parere solita. 2.377.13
alcyon quinq; oua parit 2.377.10
alcydamas 3.296.19 et 317.39
alcydamantia frigida epitheta. to. 3.324.34
alceiores ab amicis lucratur. tomo 3.28.11
alexander 3.317.4
alga siccata qua ostrea alijq; pisciculi aluntur 2.396.20
alga ponti purgantium nomine Phycos 2.396.18
algulae 2.384.28
argentum cur cutis summa contrahitur 2.648.20
alica cur plus aque recipiat quam triticum unde confecta est. tomo 2.629.38

I N D E X.

Alimentum.
Alimentum corpus est quod tactu percipitur 2.246.47
alimentum ex dulci suppeditatur. 2.263.30
alimentum non mouet sensum. 2.457.9
alimentorum diuersitates 3.31.4
alimenta necessaria ciuitatis pars. to. 3.165.3
alimentum corpus est 2.30.6
alimenta composita esse oportet. to. 2.266.3
alimentum mistum est 2.263.21
alimentum aliud alijs neq; conueniens sanguis esse potest 2.321.55
alimentum extremum uniuersis sanguis est 2.318.12
alimentum natura porrigit 3.91.6
alimenti diuersa ratio ut nutrit et auget 2.228.14 et 520.20
alimenti duae qualitates 3.544.41
alimentum ut euenis in carnem distribuitur 2.321.15
alimentum omne additur cum sit simile simili 2.71.3
alimenti concoctio non nisi per calorem uim peragitur 2.456.40
alimenti motus uniuersus ferre ratione inquirendus 2.320.18
alimenti omnis excrementum aliquod est 2.318.18
alimentum animam habentibus appositum, conseruat ipsa, et maiora reddit 2.318.4
alimenti aut defectu aut excessu calorem naturalem extinguit. tomo 2.307.33
alimentum inutile quid 2.504.1
alio animalis perfectione et praedit et sequitur 2.320.34
que aluntur, etiam appetitu duci. to. 3.543.47
altrix facultas sine igne non consistit 2.312.33
altrix facultas tota sibi respondet et similis est 2.320.14
altrix facultatis origo in corde. to. 2.306.33
Ad aliquid.
Ad aliquid que dicatur. 1.16.14. et 201.47. et 3.419.31
ad aliquid secundum numerum que. 3.419.35
ad aliquid diuisio 2.17.50
que ad aliquid dupliciter dicuntur. 3.452.27
ad aliquid an etiam substantia. 1.17.40
ad aliquid non aliqua substantia aut ens aliquod primum. 3.481.44
ad aliquid secundum accidens. tomo 3.420.9
ad aliquid orationes quales tomo 201.46
ad ali-

I N D E X.

ad aliquid complura cum qualitatibus conueniat 1.20.23
ad aliquid secundum potentiam 3.419.52
ad aliquid dicuntur ad ea quae conuertuntur 1.21.48
quae ad aliquid non contraria sunt merito carent 3.452.54
ad aliquid simul natura esse uidentur 1.17.17
ad aliquid contrariorum susceptuum 1.16.26
ad aliquid gradus suscipiunt. 1.16.29
ad aliquid conuersionem ubique non admittit 1.16.38
Allium.
Allium calidum et acre 2.625.41
allia cum excandescunt, cur plenus, quam recens edita oleat. 2.626.25
allia et cepae cur quo sterciora ferantur, eo meliora possint euadere. tomo 2.626.14
allia tria efficit 2.608.4
allia uim iustificandi obtinent. tomo 2.565.6
allium uentrem inferiorem inflare potest 2.608.2
allia edentes cur urinam redolentem allium reddant 2.607.51
allia et cepae cur sole ex plantis recedite, germinare possint. 2.626.
alioide 3.487.48 (18)
alium fructificare in Creta 3.536.55
alium hesiboca 3.316.52
Alteratio.
Alterari quae dicantur 2.58.40
alteratio quid. 2.133.30. et fo. 41.44
alteratio mutatio in qualitate est. to. 1.24.19. et 2.81.44
alteratio ad contrarium est transitio 2.65.4
alterationes partim uolentiae partim naturales 2.45.30
quod alteratio omnis fit in sensibilibus et in parte animae sensitiua. to. 2.59.1
alteratio diuersus a ceteris motus est 1.24.4
alteratio a latrone motus genere diuersus est 2.42.41
alteratio a generatione quid differat 2.133.27
alterationem a generatione differre non possunt defendere, qui omnia unum esse aiunt 2.127.31
alterationes non esse circa habitus. to. 2.59.25
alterationes non circa uirtutes animi uirtutes 2.59.25
alteratio in quibus maxime esse uideatur 2.59.4
alteratio ad intellectum animae partem non accommodatur. 2.59.37
Anco 2.415.10

Aluus.
Aluus stercis excrementi conceptaculum est 2.332.31
aluus hominis sille similis est. tomo 2.338.54
aluo accommodata medicamenta colorifica sunt 2.648.21
aluum habentia non omnia uesciam habent 2.332.30
Amabile.
Amabile quid 3.212.24
amabile id quod absolute hominum. to. 3.63.30
amabile aut bonum aut iucundum aut utile 3.61.3
amabile solum amatur 3.61.3
amabile et amandum quid differant 3.212.25
Amantes.
In amando idem finis et actio. tomo 3.215.4
amantes mutuo ob utilitate. 3.61.86
amantes mutuo ob uoluptatem. to. 3.61.57
adamandi principium aspectus delectatio est 3.72.10
adamantibus aspectus amabilissimum 3.76.45
in amante non amato gaudium est. to. 3.250.11
amantes se nimium, nimium oderunt 3.164.35
Amare et amari.
Amare quid 3.302.44
amari id quicquid quod apparet bonum 3.61.39
amare melius est quam amari. 3.213.51
amare decet non quasi osurum. 3.315.10
amare contra amicitiam non solidum 3.240.26
an amare se ipsum liceat 3.73.27
num amet se probus an no. 3.215.30
quatenus se amet probus. 3.215.40
et sequentibus.
quatenus se amet malus 3.215.51
amari plerique cupiunt 3.64.41
amari quam amare malunt homines amari iucundum 3.294.51 (3.213.56)
amari et honore affici propinquum 3.64.44
amari quam honorari praestabilius. tomo 3.64.50
amari etiam animantis conuenit. tomo 3.250.12
Amari adfectuum.
Amari qui 3.31.53
amari homines sibi et alijs molesti 3.31.50
amari 3.94.20. et fo. 307.22
amatio est cum consuetudine. 3.72.6
Amator.
Amator qui semper amat 3.248.36

amator nemo qui non semper amat 3.314.37
amator sui quis maxime 3.73.54
amator sui bonus homo 3.74.6
amator sui uerus a praeposito ut differat 3.74.12
amatores sui ipsius praepositi qui 3.73.42
amatores hominum laudantur. 3.61.8
amatores ridiculi unde 3.65.12
amatorum querela quod non redamantur 3.69.22
amatorius quis 3.252.4
amata rei persecutio suauissima. to. 3.225.25
Ambiguus et ambiguitas.
Ambigui modi tres 1.194.34
ambiguitas uitanda nisi consulto usus petatur 3.225.37
Ambitio.
Ambitiosus quis. 3.13.47. et fo. 31.20. et fo. 252.5
ambitio quid 3.13.49
ambitiosi ceterorum sunt contemptores 3.30.18
ambitiosi inuidi 3.308.51
per ambitionem et auaritiam plerique iniuria committuntur 3.105.27
ambitiosus non nunquam laudatur. to. 3.13.51
Ambulatio.
ambulatio absque flexione fieri nequit 2.322.3
ambulationes cur minus laboriosae quam inaequales quam quae rectae. tomo 2.584.44
ambulationes prolixae per plana cur laboriosiores sunt, quam per incompta, breues aut leuiores. 2.580.30
ambulare cur difficilius locis arduis soleamus 2.585.9
anima ubi inueniantur. 2.419.17. et anima cibis. 2.414.34. fo. 437.10
Amicitia.
Amicitiae definitiones in orationibus non iuste 3.256.39
amicitia quid. 3.14.14. et fo. 61.45. et fo. 197.29. et fo. 243.42
amicitia communicata est 3.76.47
amicitia ciuili concordia uidetur. to. 3.72.36
amicitia aequalitas dicitur. 3.62.37. et fo. 73.36. 254.11
amicitia est aequalitas et similitudo 3.65.1
amicitia non similitudo 3.61.16
amicitia actio quaedam 3.215.44
amicitiae similitudo concordia 3.61.11
amicitiae omnis in societate consistit 3.67.2
Amicitiae species.
Amicitiae species quae 3.303.59
amicitiae 4

amicitia tot species quot et iustorum 3.214.20
amicitiae naturalis species 3.254.32
amicitia triplex 3.254.30
amicitiae tres species. to. 3.61.53. et 249.1
amicitiae species singulae in duo diuiduntur 3.255.2
amicitiam quae efficiant 3.303.32
amicitia ex contrarijs secundum quosdam 3.212.11
amicitia principium beneuolentia est. 3.72.9. et 215.14. et 253.40
amicitia cum beneuolentia quatenus conueniat et disconueniat. to. 3.253.34.
amicitia a beneuolentia differt. to. 250.27.
ad amicitiam, beneuolentia aperta pertinet 3.6.46. et sequentibus
amicitia non beneuolentis, sed eius cui is bene uult 3.253.37
amicitia iustitiae, aut idem aut cognata 3.247.49
amicitia iustum circa eadem et in eisdem 2.65.20
cum amicitia iustum crescit 3.65.31
amicitia in re, qualibet tamen uantum et iusti 3.66.27
Praesentia.
Amicitia honorum praesentis est 3.62.22
amicitia honestum 3.61.14
amicitia quaedam uirtus aut cum uirtute 3.60.53
amicitia per se ipsam expetenda. to. 3.64.50
amicitia summe necessaria in uita. 3.60.54
amicitia maximum bonum ciuitatibus 3.97.23
amicitia ciuitates continentur. 3.61.10
amicitia num sufficientes sibi, egeat. 3.215.55
amicitia simpliciter bonorum et iucundissimorum est 3.250.8
amicitia conciliare inter ciuilia officia potissimum 3.247.43
amicitiam Empedocles non recte bonum constituit 3.469.54
Amicitia quorum sit.
Amicitia non erga Deum nec inanimata 3.212.18
amicitia non circa inanimata 3.61.41
an amicitia erga se 3.214.11
amicitia erga se in bono 3.214.39
amicitia erga se ipsum iuxta analogiam est 3.252.46
amicitia erga se quatenus 3.214.30
amicitia uiri et uxori secundum naturam 3.67.29. et 254.52
amicitia patris et filiorum secundum numerum 3.254.32. et 53
amicitia paterna 3.66.31

amicitia gignenti erga genitum natura inest omni animanti 3.61.6
amicitia liberorum erga parentes et hominum erga deos ut ad bonum atque excellens 3.67.21
amicitia fratrum 3.254.54
amicitia fratrum iuxta proportionem 3.254.32
amicitiae fraternae quae conditio. to. 3.67.24
amicitiae fratrum similis sodalitis 3.66.39. et 67.18
amicitia cognatorum quales 3.253.29
amicitia consanguineorum 3.67.28
amicitia non apud seruum est 3.66.43
amicitiae perparum in tyrannide. to. 3.66.44
amicitia censu potentum similis fraternae 3.66.41
amicitia regis ad subditos in beneficentia 3.66.28
amicitia in popularibus potestatibus plurimum 3.66.54
amicitia socialis 3.254.33
amicitia hospitalis 3.214.23
amicitia ciuili ad aequalitatem comparata est 3.255.20
amicitia utriusque in aequalitate aut contra 3.213.26
amicitia in ipsa aequalitate 3.214.43
amicitia inter prorsus inaequales non est 2.64.30
amicitia inter similes est 3.212.7
ad amicitiam facit simul nutritos et aequalitas aetatis 3.67.17
Amicitia moralis et prima.
Amicitiae perfectae rarae 3.62.32
amicitia prima quali amore feratur et quali uoluptate afficiatur. to. 3.250.15
amicitia maxima quae 3.71.38
amicitia prima sola constant. 2.250.21
amicitia ob uirtutem prima est et optimorum 3.249.18
amicitia prima inter paucos. 3.250.38
amicitia multorum 3.285.24
amicitia bonorum perfecta est 3.62.20
amicitia ob uirtutem querelarum et rixarum expers 3.67.49
amicitia est aequalitas 3.73.36
amicitia proborum praesantissima propter uirtutem 3.213.2
amicitia utrum inter bonos tantum. 3.248.27
amicitia ob uirtutem non ad multos. 3.76.5
amicitia ob uirtutem sine pactis praesant beneficia 3.69.43
amicitia moralis secundum electionem. 3.256.3
amicitia moralis uoluntaria conuentio 3.255.33
amicitia morum permanet. 3.69.27

amicitia proborum per similitudinem perfecta 3.223.27
amicitia per accidens sunt, quae ad bonum aliquod aut uoluptatem sunt 3.62.3
amicitiae uerae a non ueris discrimen 3.64.10
amicitiae praeter primam, etiam inter prauos pueros et bruta 3.251.7
amicitia praeter uirtutem etiam feris inest 2.149.22
Amicitia ob utilitatem.
Amicitiae utilis duae species. tomo 3.55.20
amicitia utilitatis gratia legitima quae 3.68.5
amicitia quae utilitatem gratia alia moralis alia legitima 3.68.4
amicitia moralis quae utilitatem gratia in quibus consistat 3.68.10
amicitia moralis honestior, utilis necessaria magis 3.255.50
amicitia politica ob utilitatem. to. 3.234.34.
amicitia ciuili utilitati destinata 3.255.15
amicitia ob utilitatem plerorumque est 3.249.12
amicitia ob comodum maxime in senibus 3.62.8
amicitia utilis expositulaciones habet 3.255.28
in amicitia quae utilitatis gratia querele sunt 3.67.46. et 56
amicitia ob utilitatem fit ex contrarijs 3.65.9
amicitia dissimilium propter comodum 3.223.28
Amicitia ob uoluptatem.
Amicitiae ex iucundo comodo non proprie 3.212.37
amicitia ob uoluptatem et comodum inconstans 3.213.4
amicitia ob uoluptatem iuuenum est et inconstans 3.249.17
amicitia ob comodum et uoluptatem facile dissoluitur 3.62.5
amicitia ob uoluptatem querelas frequentes non habet 2.67.52
amicitia iuuenum ob uoluptatem constat 2.62.12
amicitiae amatoriae 3.62.17
amicitiae iuuenum 3.63.52
amicitia quae in excellentia consistit qualis 3.65.16
amicitiae in excellentia consistentes differunt 3.63.18. 251.24
amicitiae in excellentia consistentes comparationem rationum requirunt. 3.64.24
amicitia iusta excessum uera 3.251.44
amicitia iuxta excessum non nunquam uere proponitur 3.251.57

I N D E X.

amicitia tot species quot et iustorum 3.214.20
amicitiae naturalis species 3.254.32
amicitia triplex 3.254.30
amicitiae tres species. to. 3.61.53. et 249.1
amicitiae species singulae in duo diuiduntur 3.255.2
amicitiam quae efficiant 3.303.32
amicitia ex contrarijs secundum quosdam 3.212.11
amicitia principium beneuolentia est. 3.72.9. et 215.14. et 253.40
amicitia cum beneuolentia quatenus conueniat et disconueniat. to. 3.253.34.
amicitia a beneuolentia differt. to. 250.27.
ad amicitiam, beneuolentia aperta pertinet 3.6.46. et sequentibus
amicitia non beneuolentis, sed eius cui is bene uult 3.253.37
amicitia iustitiae, aut idem aut cognata 3.247.49
amicitia iustum circa eadem et in eisdem 2.65.20
cum amicitia iustum crescit 3.65.31
amicitia in re, qualibet tamen uantum et iusti 3.66.27
Praesentia.
Amicitia honorum praesentis est 3.62.22
amicitia honestum 3.61.14
amicitia quaedam uirtus aut cum uirtute 3.60.53
amicitia per se ipsam expetenda. to. 3.64.50
amicitia summe necessaria in uita. 3.60.54
amicitia maximum bonum ciuitatibus 3.97.23
amicitia ciuitates continentur. 3.61.10
amicitia num sufficientes sibi, egeat. 3.215.55
amicitia simpliciter bonorum et iucundissimorum est 3.250.8
amicitia conciliare inter ciuilia officia potissimum 3.247.43
amicitiam Empedocles non recte bonum constituit 3.469.54
Amicitia quorum sit.
Amicitia non erga Deum nec inanimata 3.212.18
amicitia non circa inanimata 3.61.41
an amicitia erga se 3.214.11
amicitia erga se in bono 3.214.39
amicitia erga se ipsum iuxta analogiam est 3.252.46
amicitia erga se quatenus 3.214.30
amicitia uiri et uxori secundum naturam 3.67.29. et 254.52
amicitia patris et filiorum secundum numerum 3.254.32. et 53
amicitia paterna 3.66.31

amicitia gignenti erga genitum natura inest omni animanti 3.61.6
amicitia liberorum erga parentes et hominum erga deos ut ad bonum atque excellens 3.67.21
amicitia fratrum 3.254.54
amicitia fratrum iuxta proportionem 3.254.32
amicitiae fraternae quae conditio. to. 3.67.24
amicitiae fratrum similis sodalitis 3.66.39. et 67.18
amicitia cognatorum quales 3.253.29
amicitia consanguineorum 3.67.28
amicitia non apud seruum est 3.66.43
amicitiae perparum in tyrannide. to. 3.66.44
amicitia censu potentum similis fraternae 3.66.41
amicitia regis ad subditos in beneficentia 3.66.28
amicitia in popularibus potestatibus plurimum 3.66.54
amicitia socialis 3.254.33
amicitia hospitalis 3.214.23
amicitia ciuili ad aequalitatem comparata est 3.255.20
amicitia utriusque in aequalitate aut contra 3.213.26
amicitia in ipsa aequalitate 3.214.43
amicitia inter prorsus inaequales non est 2.64.30
amicitia inter similes est 3.212.7
ad amicitiam facit simul nutritos et aequalitas aetatis 3.67.17
Amicitia moralis et prima.
Amicitiae perfectae rarae 3.62.32
amicitia prima quali amore feratur et quali uoluptate afficiatur. to. 3.250.15
amicitia maxima quae 3.71.38
amicitia prima sola constant. 2.250.21
amicitia ob uirtutem prima est et optimorum 3.249.18
amicitia prima inter paucos. 3.250.38
amicitia multorum 3.285.24
amicitia bonorum perfecta est 3.62.20
amicitia ob uirtutem querelarum et rixarum expers 3.67.49
amicitia est aequalitas 3.73.36
amicitia proborum praesantissima propter uirtutem 3.213.2
amicitia utrum inter bonos tantum. 3.248.27
amicitia ob uirtutem non ad multos. 3.76.5
amicitia ob uirtutem sine pactis praesant beneficia 3.69.43
amicitia moralis secundum electionem. 3.256.3
amicitia moralis uoluntaria conuentio 3.255.33
amicitia morum permanet. 3.69.27

amicitiæ in excellentia querere. tom. 3.68.33
 amicitiæ & contentio generationis u-
 niuersi causa 3.388.13
 amicitiæ obliuionem absentia diuor-
 na adfert 3.63.20
 amicitiæ taciturnitas dissoluit. tomo
 3.63.20
 amicitiæ aliæ magis aliæ minus to.3
 63.26
 amicitiæ compensatio 3.68.10
 amicitiæ magis in exhibendo quam su-
 scipiendo honorem 3.64.51
 amicitiæ ex manu in manu 3.255.17
 amicitiæ tempus declarat & infor-
 tunia 3.250.51
 amicitiæ tempore & consuetudine tem-
 pus habet 3.62.33
 amicitiæ experimento eget 3.250.24
 amicitiæ conferuat cõparatio ratio-
 num 3.69.16
 amicitiæ loca non absolunt tomo
 3.63.19
 ad amicitiæ neq; senes neque seueri
 sunt apti 3.63.21. & 39
Amicitia prauorum.
 Amicitia prauorū quatenus 3.252.22
 amicitiæ improborum flagitiosa qua-
 re 3.76.55
 amicitiæ prauorum nõ stabilis. 3.65.5
 amicitiæ simulationi decipientes accu-
 sandi 3.70.48
Amicitia dissolutio.
 Amicitiarum contentiones unde to.
 3.213.38
 in amicitijs accusationum ratio. tom.
 3.255.41
 amicitiæ cur dissoluantur 3.68.34
 69.25
 amicitiæ num soluenda 3.70.41
 amicitiæ nõ statim dissoluenda nisi ob-
 incurabilem prauitatem 3.70.55
Amicum adiectiuum.
 Amica utrum ex similibus an contra-
 rijs 3.247.56
 amicum contrarium contrario quate-
 nus 2.252.26
 amica num inuicem sint contraria. to.
 3.248.4
 amicum num utile tantum 3.248.19
 amicum simile simili 3.247.57
Amicus.
 Amicus quis 3.14.13. & 71.16. &
 197.32. & 286.25. & 243.45.
 & 302.45
 amicus maxime quis 3.73.32
 amici qui maxime 3.62.21
 amici acti qui 3.63.17
 amici habitu qui 3.63.18
 amici & uiri boni iidem 3.61.15
 amici socij uocantur 3.65.22
 amicus primus uerus & simpliciter

3.249.35
 amici non sunt nisi beneuoli fuerint.
 3.72.12
 amicus num sibi quisquam esse que-
 rit 3.252.42
Amici præstantia.
 Amicis num indigeat felix quæstio.
 3.74.27. & 74.44
 amicis qualibus indigeat beatus tom. 3
 74.55. & 78.32. & 63.54
 amici non iustitia sed iusti amicitiæ e-
 gent 3.61.12
 amicos quales expetant in eminentia
 constituti 3.64.1
 amicis etiam locupletes & summi ho-
 mines indiget 3.60.55. & 75.33
 amici in utraq; fortuna queruntur 3
 76.10
 amicis utrū in prosperis an in aduer-
 sis magis opus 3.74.37
 sine amicis prosperitas conseruari ne-
 quit 3.61.1
 amicis utilibus opus in aduersa fortu-
 na 3.76.13
 amici externorum bonorū maximum
 3.74.34. & 247.50
 amicorum copia honestum 3.61.15
 amici iuuenibus utiles & senibus qua-
 re 3.61.3. & 4
 amicus iucundum 3.293.57
 amicus & bonus & iucundus proba-
 tur 3.248.42
 amici in paupertate calamitatibusq;
 refugium 3.61.2
 amici in aduersa fortuna magis neces-
 sarij 3.76.12
 amicorum præsentia num dolores af-
 flicti minuat 3.76.18
 amicis cõuersari expetibile 3.76.57.
 & 75.28
 amicorum præsentia iucunda in utra-
 que fortuna 3.76.17. & 76.30
 amicus consolationem affert 3.76.22
 amicorum carentia malum grauissi-
 mum 3.247.51
 amici qui comparandi 3.365.18
 amicus studiosus natura studiose expe-
 titibilis 3.75.5
 amicos cõparare nõ facile 3.248.26
 amicus inuitus non faciendus. tomo 3
 63.16
 amici quibus esse soleant 3.302.46
 amicus nunquam est sibi malus. tom. 3
 214.40
 amici boni propter seipos sunt. to. 3.
 63.12
 amici num probus probus 3.212.50
 amici stabiles qui 3.64.57
Amici forma & officium.
 Amicorum proprium simul uiuere. 3
 63.25
 amicorum uirtus amare 3.64.56

amici cum electione se mutuo amant. 3
 63.33
 amicorum concordia circa que. to. 3.
 253.44
 amici una anima sunt 3.253.24
 amici ueri non una tantum amicitiæ
 iunguntur 3.253.9
 amicus par & similis 3.122.35
 amicus unus in diuisusq; 3.257.38
 amicus alter ipse 3.71.36. & 75.25
 & 216.13. & 257.35
 amicorum omnia communia 3.65.24.
 & 73.36
 amicus amico bona cupit 3.253.10
 amici ob uirtutem ad beneficia mutua
 prompti 3.67.48
 amicus amare potius quam amari cu-
 pit 3.252.8
 amicus amico bona non maxima op-
 tat 3.64.36
 amicorum est commori uelle. tom. 3
 253.14
 amicus amico congaudet 3.253.7
 amicus amico compatiitur 3.71.32
 & 253.5
 amicus ad calamitosum non uocatus
 accedat 3.76.36
 amicus ne potius an studiose subueni-
 endum 3.70.6. & 3.256.27
 amicis magis in moribus quam pecu-
 nijs ferendum auxilium 3.70.56
 amicos decet congregiendi audacia. 3.
 257.30
 amicorum obiurgatio 3.216.49
 amicus quomodo utendum 3.216.42
 amicus amico molesta non facile com-
 municat. tom. 3.258.4. & 16. &
 76.25
 amicus quando uocandi 3.76.35
 ut in amico nos ipsos cognoscamus. 3
 216.22
 amicum utrum operosum fieri an nõ
 3.212.14
 amicum ueterem non facile pro nouo
 commutes 3.250.42
 amicos multos non querendos 3.75
 36. & 55. & 216.30. & 75.40
 amicorum multitudo definita. tom. 3.
 75.149
 amici multis nemini amici 3.76.3. &
 63.45
 amicorum parium & impariū quod
 minus 3.67.44
 amicus ab adulatore differt 3.78.56
 amicorum imparium ut fiat æquabili-
 tas 3.68.51
 amici tyrannorum prauj 3.149.47
 amici ob uoluptatem pauci sint. tom.
 3.75.44
 amicus malo probus quatenus. 3.212.
 56. & bono malus. 3.251.12. &
 212.16. & 56 (252.28)
 amici inter se non sunt prauj. tom. 3.
 amicis

amicum prauum habere non est di-
 gnium 3.70.52
 amicus etiam abdicatis tribuenda ali-
 qua semper gratia 3.71.11
 amici non permanent qui moribus ni-
 mis distant 3.71.2
 amici distincti beneuolis magis quam
 amicis similes 3.63.
 amici morales ut dissentiant 3.69.17
 inter amicos accusationes unde. to. 3.
 256.7
 amici cito iuuenes sicut citoq; desistunt
 3.62.14
 ab amicis locus 1.140.34
 amonia regio Africa 2.174.27
 amor bifariam dicitur 3.249.56
Amor.
 Amor maxime amicitiæ similis. to. 3.
 357.31
 amor affectiui, amicitiæ habitui simi-
 lis 3.63.31
 amor generationis uniuersi causa 3.
 388.17
 amor in bonum fertur & iucundum.
 3.248.35
 amor etiam ad inanimata 3.63.32
 amoris initium quod 3.293.36
 amor sui non ex se quia nimis repre-
 henditur 3.98.18
 ad amorem refertur conuiuendi desi-
 derium 3.253.1
 amor pro dignitate æqualitatem facit
 3.64.25
 nec amor nec timor absq; uerecundia
 ab Homero laudata 3.183.51
 amor iucundus 3.293.33
 amor matrum erga liberos quam sin-
 cerus 3.64.52
 ad amorem pertinet condolentia. to. 3
 253.2
 amphareus 2.377.29
 ab amphibia loci 1.133.19
 amphipolia 3.139.2
Amplificatio.
 De amplificatioe & attenuatione. 3
 321.37
 amplificatio & attenuatio nõ elemen-
 tum enthymematis 3.321.38
 amplificatioes potissimum in gene-
 re demonstratio habentur. 3.345.9
 amplificatioes loci in laudibus. to. 3.
 291.17
 amplificatioes & extenuatioes le-
 ges in laudando 3.344.37
 amplificatio & attenuatio quatenus
 enthymemata 3.321.40
 amplificatioes loci 3.283.2
 amplificatioes quando utendum. to.
 3.337.2
 amygdali ut meliores reddantur. tom.
 3.343.40
 amyntas à Darda quare occisus to. 3.
 147.24

analogiam & anatomē in terminan-
 dis problematis momentum habe-
 re 1.118.37
 de anadyptosi & thesi sollogismo-
 rum 1.64.52
 anaphysemata 3.491.8
 anataria 2.435.8
Anaxagoras.
 Anaxagoras Clazomenius. 3.387.30
 anaxagoras mentem passionis exper-
 tem & non mixtam esse asserit. 2.
 67.48
 anaxagore sententia de mente mouen-
 te & segregante 2.62.26
 anaxagore diuersa ab Empedocle
 sententia 2.127.27
 contra Anaxagore & Empedoclis
 sententiam 3.388.22
 anaxagoras & Thales sapientes non
 prudentes 3.47.32
 anaxagore o pinio omnia falsa facit 3
 411.10
 androcles Pythius 3.318.49
 androdamus Rheginus Chalcedensiu
 legislator 3.108.53
 andromache Antiphontis 3.252.10
Anguilla.
 Anguilla nec per coitum creantur,
 nec pariunt oua. to. 2.397.36. &
 373.20
 anguille ex terræ intestinis tomo 2.
 397.45
 anguillarum differentia 2.373.26
 anguilla neq; ouum neq; semen habet
 2.396.57. & 356.54
 anguilla nec mas nec femina. 2.426.
 21. & 517.26
 anguillis branchiæ binæ 2.346.38
 anguillis binæ tantummodo pinna. 2.
 297.25. & 2.333.23. & 295.57
 anguilla laeues sunt 2.347.1
 anguillarum uita 2.414.55
 anguilla cur diu extra aquam uiuant
 2.494.35
 anguilla e lacubus & fluuijs in mare
 descendunt 2.397.1
 anguillarum cibus 2.414.41
 anguillis paucis inest pingue. tomo 2.
 414.48
 anguilla sine aquis diu uiuant. to. 2.
 414.49
 anguilla ut capitur. 2.370.29. &
 ubi 2.414.45
 anguim membrana uernationis qua
 senectus appellatur 2.382.47
Angius.
 Anguilla non superfluitant mortuae.
 2.414.47
 anguilla mutationem non tolerant. 2.
 414.51
 anguli oculorum 2.335.15
 angues uolantes circa Aethiopia. to.
 2.333.35

anguium ictus per loca plurimum dif-
 fert 2.425.44
Anima.
 De anima scientia præstantissima. to.
 2.214.46 (215.2)
 de anima tractationis methodus. to. 2
 animæ consideratio ad animalis co-
 gnitionem necessaria. 2.448.40
 de anima ne omni consideratio insti-
 tuenda naturam animalium uesti-
 gaturus? 2.448.50
 animæ naturam substantiam & acci-
 dentia cognoscere difficile est. to. 2.
 214.52
 anima uniuersi 2.219.3
 anima una 3.3.36
 de animæ definitionum differentia. 2.
 226.26. & sequentibus
 anima quid 2.224.23
 anima actus est 2.224.19
 anima actus est corporis uiuentis. to.
 2.227.21
 anima corporis alicuius substantia est
 2.515.10
 anima animati substantia est. 3.433.4
 anima motu, sensu, incorporeoq; ab
 omnibus definitur 2.217.48
 animam quodammodo uniuersa esse.
 2.243.51
 de anima opiniones antiquorum to. 2
 216.15. & sequent.
 animam in elementis esse quidam pu-
 tarunt 2.222.58
 de anima, Heracliti sententia. tom. 2.
 217.34
 animam aquam esse Hipp. censuit. to.
 2.217.41
 anima caelo posterior Platoni. tom. 3
 466.25
 anima numerus seipsum mouens. to.
 2.217.13
 animam & intellectum idem esse cen-
 suit Democritus 2.216.46
 animam numerum esse male asseritur.
 2.220.49
 animam uentis ferri cõsebat Orpheus
 2.222.37
 animam Democritus ignem & calo-
 rem esse censuit 2.216.25
 animam ignem esse arbitrari absurdū
 2.459.9
 animam mentem ipsam Anaxagoras
 asserit 2.216.50
 animam sanguinem esse iuxta Cry-
 thian 2.217.45
 animam non esse corpus. 2.221.24.
 & 224.15. & 305.36
 animam putantes corpus esse mouens
 & motum refutantur 2.128.2
 anima nõ sine corpore, nec corpus ta-
 men 2.225.57
 anima in magnete iuxta Thaletem. 2.
 217.29
 animam

animam ex elementis uniuersis cōstituta, Empedocles censuit 2.217.1
 animam ex elementis constare asserentes refutantur 2.221.39
 animam magnitudinem esse non recte dici 2.219.3
 animam harmoniam non esse tomo 2.219.57
 animæ subiecta 3.200.47
 animæ plena omnia 2.535.12.
 de anima motrice secundum locum 2.244.31.
 anima non mouetur motu ad locum 2.220.26
 anima principii rerum 2.216.57
 anima quædam plantarum principii 2.223.22
 anima generandi principium est. to. 2.228.24
 anima, quæ principium omnium animalium 2.214.49
 anima, pars animalis magis quam corpus 3.126.17
 anima inest femini potentia, non actu 2.513.50
 anima uiuimus 3.187.32
 anima uiuendi principii 2.227.20
 animæ opus quod 3.230.1
 animam, non sine discrimine quoduis corpus ingredi 2.219.45
 in anima quæ procreetur 3.189.54
 in anima formæ tantum, non res. to. 2.244.1
 animam cognoscere atq; mouere. to. 2.217.32
 animam ut Timæus dicat mouere corpus 2.218.52
 anima corpori motionis causa. to. 2.219.35
 animæ maxime proprium motum esse 2.216.42
 per animam alteratio & accretio. 2.227.27
 anima & corpus animal est. tomo. 2.244.47
Anima respectu corporis.
 anima ad corpus ut artifex ad instrumentum habet & seruus ad Dominum 3.254.15
 animæ habitus alteratus simul alterat corporis formam, et cōtra. 3.527.45
 animæ sequuntur corpora. 3.524.20
 anima corporis ministerio sensu afficitur 2.259.8. & 3.524.22
 animæ affectus omnes cum corpore esse uidentur 2.215.40
 anima & corpus cause plurimarum passionum ad inuicem 3.524.26
 animam in quoq; membro esse non est opus 2.202.4
 anima in insectis an diuisa 2.223.13
 anima ut inuisibilis se conspiciendam præbeat 3.495.3

anima trium causarum uicem obtinet in uiuentibus 2.227.15
 in anima tria quæ sunt affectus, potentia, & habitus 3.113.50
 de animæ potentijs 2.226.12
 animæ potentia per quam amamus. 3.
 animæ usus quis. 3.230.1. (164.25
 anima imaginaria 2.244.26
 anima in aere præstabiliior ea quæ in animalibus 2.222.47
 animam egressam corpore rursum ingredi, absurdum 2.218.36
 anima immortalis ex Alcmeonis sententia 2.217.38
 animæ ardor summus in cordis principatu consistit 2.315.45
 anima in aliqua corporis parte residet 2.305.37
 animæ operationes propriæ & communes animalium 3.527.57
 animæ facultates diuersæ 3.230.36
 animæ irrationalis pars antecedit rationem 3.171.12
 animam partibilem quidam dicunt. 2.223.6
 animæ partes quot 2.244.20
 anima secundum Platonem in tres partes distribuitur 3.274.44. & 271.51. & 186.10
Animæ partes.
 animæ partes due. 3.44.54. et 171.10. & 369.44
 animæ diuisio in rationalem & irrationalem 3.189.15
 animæ natura ratione uacans & particeps, tamen ex parte rationis. 3.9.4
 animæ pars melior et deterior. 3.200
 animæ partes due, rationis particeps 3.44.56. & 230.32
 quæ ex anima rationali, quæ item irrationali exoriantur uirtutes. to. 3.189.16
 animæ rationem habens partes consultatix et indagatrix. 3.200.43
 animæ partitio qualis morali negotio conueniat 3.8.50
 animæ partes non altrices 3.188.55
 animæ partium singularium uirtutes & uicia 3.274.45. & 46
 anima uegetalis seminibus, inest 2.513.12
 anima uegetatiua quæ 2.225.21. & 244.24
 animæ pars irrationalis cōmunis, & uegetatiua causa nutritionis incrementiq; 3.8.52
 animæ pars irrationalis duplex uegetatiua & appetitiua 3.9.16
 anima uegetabilis in omnibus plantis & animalibus est 2.517.17
 animæ pars altrix 3.188.52
 animæ partis altricis nō est uirtus. 3.
 animæ pars altrix nihil ad (189.3
 fecilitatem inuauat 3.189.7

animæ nutritiue operationes 2.227.4
 animæ nutritiue duplex instrumentum 2.228.25
 animæ nutritiue uis omnibus uiuentibus inest 2.227.3
 animæ altricis origo in corporis parte media 2.306.10
 animæ sensitiue altricisq; origo in corde 2.306.50
 animæ pars altrix igni similis. 3.189
 anima sensitiua 2.244.25 (4
 animam sentientem actu unam habent omnia 2.471.50
 anima appetitiua 2.244.29
 animæ pars appetitiua rationis quodammodo particeps 3.9.17. & 21
 animam num irasci uel timere recte dicitur 2.220.34
 animæ passionem quædam signis carent 3.525.16
 animæ impetus 3.259.44
 animæ uigor quæ ætate 3.311.21
 animæ uirtutisq; opus uita composita & honesta 3.230.3
 animæ deliquium quid 2.277.13
Animal.
 Animalium consideratio qualis apud ueteres 2.448.9
 animalium consideratio mire iucunda 2.452.22
 animalia etiam uili grauem considerationem postulant 2.452.26
 circa animalium considerationem Empedocles error 2.447.48
 animalia plantis præstantiora. tomo 3.545.41
 animal nobile cœlum sideriq; circueis 3.544.21
 animal simile ciuitati legibus bene instructa & temperata 2.291.56
 animalia hominum causa 3.91.26
 animalibus hominis imperium utile. 3.89.31
 animalium figura non satis animal explicat 2.448.22
 animalium nomen cur ita dicatur. to. 2.305.39
 animal nullum ex uno elemento constitui posse 2.247.20
 animal a non animal ut distinguatur 2.305.44
 animal omne corpus est animalium. 2.246.41
 animal ex anima & corpore constat. 3.89.23
 animal est parte animæ sensiu. tomo. 2.513.9
 animal quatenus animal, non uiuere, non est integrum 2.305.42
Animalium diuisio.
 animalium diuisio 3.496.18
 animalium differentias non per priuationes diuidendas esse 2.450.9
 Anima

animalium genus & species. tomo. 2.451.25
 animalium species qua ratione discernantur 3.125.49
 animalium differentia ut constitueda 2.330.43
 animalium corpora tripartita sunt. 2.306.3
 animalium differentia ex uita actionibusq; 2.331.20
 animalium differentia pro locorum uarietate 2.424.44
 animalia sex dimensionibus distinguuntur 2.293.45
 in animalibus multis multa communia uel simpliciter uel proportionate 2.452.46 (3.524.53
 animalia signa propria pauca habent. animalium compositio triplex. to. 2.453.26
 animalia bona & mala 3.209.11
Sexus.
 animalium distinctio in masculina & foemina formam 3.528.22
 animalia quæda sexu foemineo carentia 3.544.17
 in animalium genere cur alia maris ac foeminae creantur, alia concretis quibusdam proueniunt 2.591.36
Generatio & partus.
 Animalia cur alia coitu tantum, alia etiam sponte nature procreantur 2.598.4
 animalium generatio & obitus communis est, sed modi diuersi. 2.316.9
 animalium generatio diuersa. 2.374.18. & 445.52
 in animalibus procreationis desiderium 3.180.27
 animalium uita pars prima in officio procreandi consistit 2.412.35
 animalia cum stirpibus quid habeant commune in generatione 2.374.13
 de animalibus quoniam pacto nunc maris nunc foeminae gignantur, sententia uariorum 2.536.48
 animalia gignentia semē aut in se aut in aliud mittunt 2.332.35
 animal gignentia factu in utero non uentriculo continent 2.373.14
 animalia quædam non generantur. 3.544.18
 animalia è terra crescentia, aut arboribus 3.544.19
 animalia testis inclusa ferè è limo & putrescente nascuntur materia. 2.380.27. & 381.11
 animalia cur putridis rebus in nascantur 2.212.32
 animalia partum sibi dissimilem edentia 3.544.19
 animalia ceu plantæ diuise à conceptione 2.508.45

ex animali malo sepe bonum & contra nascitur 3.548.24
 animalia cur alia partu numerofo pariant, alia non 2.591.48
 animalia uiuipara quare alia perfectiua alia imperfectum animal pariant. 2.546.1 (2.543.6
 animalia maxima singulos pariunt. de animalium uiuiparorum seutura. 2.378.40
 animalia alia gignant perfectum, alia ouum, alia uermem 2.333.3
 animalia uiuipara quæ solipeda, paucipara, quæ bisulca multipara, quæ multifida 2.543.19
 animalia multifida multos pariunt. 2.543.3
 quæ animalia semel quæ ue pluries in anno pariant 2.377.10
 animalia cartilaginea quoties & quibus anni temporibus pariat. 2.377.30
 animalia carniuora semel anno pariunt 2.392.39
 animalia quæ citius aut tardius coeunt 2.497.41
 animalia siliceo infecta coitus experientia 2.380.22
 animalia superfoetantia quæ libidinosaf 2.545.28
 animalia quare alia superfoetant, alia non 2.545.3
 animalia superfoetantia alia foetus nutriunt alia non 2.545.3
 in animalium mixtione uires quoque sexuum miscentur 3.545.26
 animalia cursu solis autore augentur & diminuuntur 2.172.54
 animalium incrementa diuersa 2.343.8
 in animalium concoctionis administratio 2.456.43
 animaliam cur alia statim in lucem edita nutriri per se ipsa possint, alia non 2.597.23
 animalium educatio 3.91.25
Partes.
 In animalium partibus omnibus, nature numerus et præclarum ingenium 2.452.33
 animalium partes aut similes aut compositæ 2.330.5. & 3.546.2
 animalium partes similes & dissimiles 2.352.7. & 546.2
 animalis pars superior & inferior quæ dicitur 2.305.52. & 487.21
 animalium partes ceu mēbra 3.545.55
 animalis pars nulla inest materia. to. 2.450.40
 animalis partes indefinitæ sunt. to. 3.546.23
 animalium mollium partes exteriores 2.362.24
 animalia alia cornigera, alia mutila. 2.342.11 (2.343.18
 animalia alia dentata utrinq; alia nō

animalium quadrupedum magna pars caudam habet 2.341.22
 animalium quadrupedum crura offe neruog; abundant, carne deficiunt 2.341.56 (2.331.57
 animantes alia ofcines alia in ofcines animalia pulmonem habentia spirant omnia 2.309.8
 animalibus quibus membrum ad coitum comparatum & quibus non 2.497.47
 animalia nonnulla quam ob causam membro genitali careant 2.498.4
 animalia castratione mutantur. tomo. 2.446.3
 animalia ex hominis bouisq; partibus constantia 2.15.32
Qualitates.
 De animalium calore & frigiditate controuersia 2.455.15
 animal humidum & calidum. 2.303.46
 animalibus à uita rudimētis calor naturalis inest 2.307.18. & 459.11
 animalia quæ calidiora 2.455.15
 animalia præstantiora caloris copia maiorem habent 2.314.44
 animalia totipinnia ut refrigerentur. 2.277.44
 animalia alia sanguinem habent, alia exanguia sunt 2.332.53
 animalia quæ sanguinem habent. to. 2.334.2. & sequentibus. & 347.30
 animalia quæ sint exanguia. 2.332. et 55. & 362.10. & 334
 animalium sanguinum præditorum nullum in partes dissectum uiuere potest 2.295.26
 animal omne humorum continet. to. 2.332.45
Terrestria animalia.
 Animalium terrestrium diuisio 2.331.18
 animalium terrestrium duplex ordo. to. 2
 animal terrestre nullum statu (331.2
 immutabili uiuit 2.331.9
 animalia quædam nec terrestria, nec aquatica tantum 2.413.5
Aquatilia.
 animalium aquatiliu ordo duplex. 2.330.47
 animalium aquatiliu diuisio. 2.330.48
 animalia aquatilia sensum odoris habere uidentur 2.230.52
 animalia quæ in aquis diutius uiuant. animalia pedestria quæ (2.313.18
 sine aqua non uiuant 2.412.49
 animalia maris ambigua quædam. 2.412.20
 animalium marinorum diuisio 2.332.4
 animalia marina effigie insolent quædam 2.369.20
 animalia marina effigie genitalis uirilil 2.369.23 (369.22
 animalia marina scutorum effigie. 2. animalia

I N D E X.

animalia marina trabunculis proxima 2.369.21
animalibus quae motum adferant. to. 2.289.28
Motus animalium.
Animalium motus alij toto corpore, alij per partes sunt 2.293.29
animalium incessus diuersi. 2.447.13
animalium quadrupedum et multipedum motus per diametrum agitur 2.341.17
animalia quaedam noctu uagantur, quaedam non 2.331.50
animalium motus inuoluntarij. tomo 2.292.9
animalia fluctuantia ut moueantur 2.297.14
animalium testa intersectorum motus. 2.366.4
animalium salientium motus. tomo 2.297.20
animalium pedibus carentium motus cuiusmodi 5.295.37
animalia cur caput alia moueant, alia non 2.592.8
animalia nonnulla non mouentur loco 2.222.30. et 3.544.18
animalia motu carentia 3.544.18
animalia caetera quare prona sint. to. 2.487.36
animalium immutatio ab exiguae partit mutatione 2.413.25
Victus.
Animalium uictus differt 2.412.36
animalia sensum alimenti habent. to. 2.226.20
animalia cornigera quibus rebus pascuntur 2.416.49
animalia nonnulla piscibus uescuntur 2.331.43
animalium cortice intersectorum cibus 2.416.1
animalia quae ruminant 2.446.31
animalia quando soleant ruminare. tomo 2.446.35
animalia quae lambendo bibant. tomo 2.416.46
animalia quae sorbendo bibant. tomo 2.416.47
animalia quae morfu bibant 2.416.48
animalia quaedam uenantur, quaedam cibum recondunt 2.331.44. et 161.15
de animalium actionibus 2.418.5
animalium affectus ad actiones quid 2.453.11
animalia quae pro actionibus afficiantur, moribusque immutentur. to. 2.445.9
de animalium somno et uigilia. tomo 2.371.22
animalia pedestria et praedita sanguine dormiunt uigilantque. tomo

2.372.24
animalia ut edormiant 2.279.27
animal excepto homine nullum resupinum cubat 2.592.4
Vox.
De animantium uoce 3.555.51. et eius mutatione.
animalibus uoces propriae ad uenerem coitum 2.371.50
animalia magniuoca, paruiooca, grauiuoca et acutiuoca 2.556.21
animalia quae uocem, quae sonum, quae murmur edant, quae item loquantur 2.371.13. et sequentibus.
animalia quaedam uocem edunt, quaedam strepitum tantum 2.331.55
animalia cartilaginei generis stridunt, non uocem emittunt 2.371.34
animalia quaedam muta, quaedam secus 2.331.54
animalia uocis expertia 2.232.3
Color.
De animantium coloribus 2.555.14
animalia diuersorum colorum tomo 3.544.18
animalia uersicolora genere tomo 2.555.19
animalia uersicolora dupliciter. tomo 2.555.19
animalia uersicolora parte 2.555.20
animalia unicolora quae 2.555.15
animalia unicolora uentre plenus al bent 2.555.35
animalia alba pleraque infirmiora. to. 3.523.21
animantia cur alia colorem mutant, alia non 2.590.57
animalia transmutantia natuum colorem in album 3.523.26
animalia unde nigra fiant 3.523.32
animalia toticolora quae 2.555.17
Mores & ingenium.
In animalibus uestigia morum animi humani 2.412.3
animalium mares a foeminis differunt 2.426.40
animantes complures memoriae et disciplinae participes 2.332.17
animalia prouida quae 2.332.7
animantes ingeniose et timide. tomo. 2.332.10
quae animalia disciplinae capacia. to. 3.385.3
animalia alia alijs disciplinarum capacia 3.385.1
animalis munus ut cognitionis alicuius particeps sit 2.508.50
animalia complura mente rationeque uacant 2.222.33
animalium mores pro locorum diuersitate differre 2.425.36
animalia quaedam cicura, quaedam fera

animalia mansueta feris meliora. tomo. 3.89.33
animalia cicura etiam fera reperiri possunt 2.331.53
animalium cur quaecumque domestica, eadem etiam fera reperimus, non contra 2.595.10
animalia ciuilia quae 2.331.36
animalia inter se pugnant 2.427.2
animalia quaedam ad dimicandum ualent 2.332.5
animalium carniororum cum alijs pugna 2.427.6
animal fortissimum leo et aper. tomo. 3.525.38
animalia timidissima, ceruus, lepus, ouis 3.525.37
Sensus.
Animal sensum habere necesse est. to. 2.246.29
animalibus quibus insit sentiendi uis 2.369.27
quae animalia quinque sensus habeant 2.369.31
animalia perfecta sensus omnes habent 2.237.51
animalia non respirantia olfaciunt 2.233.11
animal appetitione mouetur. tomo 2.289.42
animalia secundum naturam uiuunt, homo secundum rationem 3.169.2
Magnitudo.
Animantia cur alia magno, alia paruo corpore constant 2.591.24
animalia in Aegypto quam in Graecia aliqua maiora, aliqua minora. to. 2.425.6
animalia sanguinem habentia, maiora non habentibus 2.509.43
animalia magna quae unipara. tomo 2.544.3
animalia maiora quare pauciora pariant 2.543.12
animalium excepto homine omnium forma pomilionis est 1.487.19
animalia parua, secundaria magnitudine 2.504.19
animantia omnia cur ad ea quoru stipes terra continentur, crescere potius in longitudinem soleant. tomo. 2.615.37
Aetas.
Animalium uita temporaque, numeris clauduntur 2.151.6
animalium quadrupedum aetatis indicium 2.403.34
animalia ad septentriones aquatilia et terrestria uita sunt breuioris. to. 2.304.24
animalia ephemera in Hispani flumio 2.385.1
animalia poetica ephemera. 2.483.52
animalium

I N D E X.

animalium uoletudines et morbi pro temporum diuersitate. 2.421.30
Loca.
Animalia quaedam domicilia sibi parant, quaedam non 2.331.45
animalia alia camporum alia montium incolae 2.332.1
animalia sedem mutantia aut secus. 2.331.40
animalia loca permutent. 2.418.9
de animalibus quadrupedibus hyme latentibus 2.420.46
animalia quaedam cauernis subeunt, quaedam non 2.331.48
animalia testa infecta omnia latent. 2.419.41
animalia cortice infecta ut lateant. 2.420.3
animalium terrestrium latibula. to. 2.419.40
animalium morsus pro locorum diuersitate differunt 2.425.29
animalium insectorum discrimen et species 2.362.19
Crusta infecta.
Animalia mollia et quae crusta testa ne operiuntur et in secta sensibus omnibus praedita esse. tomo 2.370.43
de animalibus crusta infectis. to. 2.363.40
animalia testa infecta ambigua inter animalia et plantas 2.509.2
de animalium crusta intersectorum partibus, quibus uel cum sanguine conueniant 2.365.12
animalia crustata palpebris quare canant 2.463.43
animalia crustata et testata ut extra se munita 2.460.14
de animalibus testa infectis, eorumque inter se differentijs 2.365.34
Ovipara.
Animalia ouipara pulmones fungos tenent 2.309.10
animalia ouipara diu sub aquis degere cur possint 2.309.15
animalium ouiparorum partes. to. 2.490.28
animalia ouipara quadrupeda quibus cum caeteris quadrupedibus conueniant, et quibus non 2.344.55
animalia quadrupeda et uiuipara pilosa sunt 2.341.24
animalium ex putredine nascentium conditio 3.91.24
animalibus mollibus caput uentrem pedesque habetur 2.362.17
animalia alia pedes habent, alia non 2.333.17
animal erectum necessario bipes et superiore corporis parte leuiori. 2.298.11

animalium cur nullum suauiter oleat, excepta panthera 2.607.28
animalia aluum fluentioris quae sint. 2.446.38
animalium ab inanimato differre motu et sensu 2.216.21
utrum inter animata et inanimatum medium constituatur. 3.544.12
Animus.
Animus harmonia uel habens harmoniam 3.177.13
animi in corpus dominici imperium. 3.89.29
animus Dominus est, libertatemque tuetur 3.164.28
animus quae conducant 3.365.48
animus disciplina et eruditione, ut corpus sanitate seruetur. tomo 3.339.32
animi motus uelocissimus. 3.511.11
animi luminibus cernere admirabile. 3.339.35
animus deficientes laboreque dissoluti, cur corpore contractiore sint, uocemque reddant acutiorem. to. 2.580.40
animositas signa 3.526.54
animositas cum calore est. 2.597.34
annus cur grauis tum, cum copia rarum pusillarum est 2.562.3
anseris uerecundi et cauti. 2.332.15
antipho 3.306.20. et 407.30
antiphopus simplex est. 2.618.33
antiphonum cur suauiter aequifonosit 2.621.7
antiphonum diapason consonantiae cur ita latiat ut unisonum esse uideatur 2.618.17
Ante.
Ante ad quod fit motio 2.95.18
ante altitudinis principium est. tomo 2.94.62.
ab his quae ante sunt motio quae fit sensu 2.94.55
ab antecedentibus et consequentibus locus 1.134.13
anteriora siue arista partus. 2.398.8
antheas piscis sacer 2.436.57
anthimenes 3.269.26. et 48.
anthiscus 3.264.46
anthocles 3.317.50
anthropophagi et homicidae gentes. tomo 3.175.19
antiphero Oretanus 2.272.39
antiscus 3.138.55
antiheses uirtutum et uitiorum uaria elucet 3.232.51
anus quibusdam coaluisse uisus. tomo 2.544.53
Aorta.
Aorta uena. 2.353.19. et 410.28
de aorta minore eiusque sede. 2.354.8
aorta nervosa est 2.355.3

ab aorta maiore uena ad renes deueniunt 2.354.33
aorta spine annectitur 2.354.27
ab aorta duo meatus ad uesciam. tomo 2.354.25
ab aorta nulla adiecur, aut lienem uenat 2.354.32
de apogoe deductioneque 1.83.33
Aper.
Aper piscis in Acheloo uocalis habitus 2.371.29
aprorum foeturae tempus. 2.379.48
aprorum syluestrium castratio. to. 2.403.56
apri castrati feroces 2.403.52
Apis bos Aegyptius 3.227.2
Apes.
De apum generatione et ortu, et sequentibus 2.532.28
de apum generatione uaria est sententia 2.385.23. et 2.532.32
apes sine coitu generant. 2.532.29
apes sine coitu fucos generant. tomo 2.533.8.
apum duo genera 2.385.29
apum genera solitaria tria. 2.439.2
apum genera nouem 2.438.57
apes urbanae et rusticae differunt. tomo 2.439.55
apes quae matres 2.385.32
apes foeminae sunt quae generant ratione 2.533.8
apes incubant auum more to. 2.386.10. et 440.7
apis foetus qualis 2.386.12
apum sobolem hymbres augent. tomo 2.385.48
apes nouella 2.441.14
apum prouentus pariorum quando. tomo 2.385.47
apum et oliuarum copia simul. tomo 2.385.49
apes sociale animal 3.88.5
apis mundissimum animal est to. 2.441.5
apibus alae nudeae 2.297.48
apes membrana sicca uolant to. 2.333.33
apis longiore uita quam nonnulla sanguine praedita 2.303.34
apum examen nouem aut decem annos durans 2.386.21
apes optime quae 2.385.40
et 439.52
apum cibus e dulcibus tantum tomo 2.370.53. et 418.1
apum cibus mel 2.440.48
apum cibus thymus 2.441.25
apes cibo sui generis utuntur. to. 2.331.42
apes quibus herbis utantur. tomo 2.441.39
apes etiam ceragine aluntur. 2.419.10
apes car-

I N D E X.

arborū folia unde cadant. 3.554.23
 aqua & terra cur putreant? non aer
 & ignis? 2.639.36
Aquatilia.
 Aquaticulus quid 2.336.40
 aquatiliū ordo duplex 2.330.47
 aquatiliū duo genera 2.413.12
 aquatiliū diuisio in species. tom.2.
 330.48
 aquatiliū uterus & partus. 2.397.53
 aquatilia quaedam spirant. to. 2.472.
 54.
 aquatilia sub aquis degentia non spi-
 rant 2.319.31
 aquatilibus alijs nandi facultas, alijs
 ambulandi 2.331.16
 aquatilia branchias habentia quæ ter-
 ram petant 2.413.21
 de aquatiliū uictu 2.412.47
 aquatile nullum & aquam recipit, et
 terram cibi causa petit 2.331.6
 aquatilia sola testata pedes habent. 2.
 322.43
 aquatilia quaedam saxis affixa uitam
 degunt 2.331.10
 aquatiliū somnus 2.372.29
 aquatiliū quam terrestrium uita bre-
 uior 2.304.31
Aquila.
 Aquila diuina sola omnium anim. 2.
 435.43
 aquilarum plura genera 2.435.4
 aquila genus gnesium 2.435.22
 aquilarum nidificatio 2.435.34
 aquila oua ternā parient, pullos bi-
 nos excludunt 2.392.43
 aquila tres pulli usi 2.392.45
 aquila pullū alterū expellunt, unum
 educant 2.392.45
 ex aquilarum paribus alternis halle-
 tus & aquila nascuntur. 3.536.33
 aquila pullos adultos exterminat. 2.
 435.36
 aquila quod tempus operandi, & uo-
 landi 2.435.27
 aquila uolant sublimes 2.435.42
 aquilarum uenatio 2.435.38
 aquila anguibus uestitur 2.427.15
 aquila cum ardeolo pugnat 2.427.
 38
 aquila cum dracone disidet. 2.427.15
 aquile uiuaces 2.435.46
 aquile fame intereunt 2.435.30
Aquilo.
 Aquilo uentus 3.490.53
 aquilo si pientronarius 3.490.54
 aquilones euaporosi sunt et frigidī. 2.
 180.27
 aquilo cur locis frigidis per hyemem
 uehemens spiret 2.646.44
 aquilones auioues sunt hybernæ tem-
 pestatis 2.169.7

aquilo cur cito post austrum spiret,
 non post Aquilonem Austrus? 2.
 644.45
 aquilo cur ut proxime nubilus, sic
 transuersum liquidus fertur atque
 illustris 2.646.45
 aquilones australibus in locis aquosi
 2.180.29
 aquilo Helesponto atque Cirene hym-
 brem adfert 2.646.10
 aquilo cur e nocte exorsus die tertia
 cesset 2.641.40
 aquilo cur interdū spirat ingenuus,
 nocte desistit? 2.646.34
 aquilones & Austri unde causam du-
 cant, & quaratione se mutuo re-
 spiciant 2.185.4
 aquilones cur anniuersarij fiant, Au-
 stri non fiant 2.640.15
 aquilo cur crebrius quā Austrus spi-
 ret 2.641.9.44. & 643.44
 aquilonibus spirantibus cur cibi aui-
 dios sumus quā Austris. to. 2.
 644.26
 aquilo cur ut magnus incipit, ita par-
 uus desistit Austrus contra. tom.2.
Araneus. (644.8)
 Araneorum plura genera. 2.438.25
 araneorum partus 2.386.56
 araneorū pratenstium partus. 2.387.5
 aranei textura 2.438.34
 araneus ut telam rearsiat. 2.418.40
 araneus mas non laborat. 2.430.44
 aranei uenatio. 2.438.37. & 439.4
 aranei uenatu muscarū uiuūt. 2.331.3
 araneus lacertos ut capiat. 2.438.52
 aranei a suis liberis interimuntur. 2.
 araxes fluuius. 2.171.47 (386.53)
Arbiter, arbitrium.
 Arbiter fidelissimus & medius. to. 3.
 332.21
 in arbitrio nostro bona malaq; face-
 re 3.191.3
Arbor.
 Arbores non aquarum, sed terræ uer-
 maculæ. 2.315.20 (10)
 arborum aromaticarū diuisio. 3.548
 arborum mascula à femella ut discer-
 natur 3.548.28
 arbor tres uires habet 3.549
 arboris partes 3.545.50
 arboris medulla, uenæ, & caro è qua
 tuor elemētis sunt. 3.547.1. & 2
 arbores quare annose fiāt. 2.304.41
 arbores bonæ ex seminibus malis, sed
 non facile in plantis 3.548.21
 arborum fecunditas triplex. 3.548.
 49. 3.553.23 (3.545.51)
 arborū quarundā fructus sub cortice
 arborum fructus unde maturescant.
 3.548.31
 arborū folia prisca fructus afferēbat
 esse 3.553.35

arbores folia diuersimodè producūt.
 3.548.46
 arbor unde sterilescat 3.548.25
 arbores ne reddatur odoratæ, in quas
 coelestis arcus incubuit tom.2.
 606.6
 arborum succus 3.545.49
 arborum lac 3.554.52
 arborū gumi unde nascatur. tom.2.
 3.555.2
 arborum maturatio unde. tom.3.
 555.26
 in arboribus omnibus cum plātæ fue-
 rint excellit amaritudo uel sapor
 astringens 3.555.29
 arborum sphalecismus 2.308.5
 arbores cur quaedam uirides hyeme.
 3.555.8
 arcades 3.96.14
 archanas æstate extenuatur. tom.2.
 422.5
 archelaus rex macedonum ex melan-
 cholia confidens 2.654.13
 archilochus 3.164.26
 archite tabella 3.177.21
 architecti præstantia. to. 3.202.17.
 & 385.26
 architectura duplex 2.11.16
 archytas 3.329.39
 ardeolarum tria genera. to. 2.427.
 47. & 433.34
 ardeolarum uita 2.433.32
 arena radix lutum 3.550.57
 arena ut in campis fiat 3.550.52
 arena ut in mari fiat 3.550.44
 areopagi consilium solo non fuit.
 3.108.13
 areopagi Ephialtes & Pericles inhi-
 buit 3.108.17
 argathylis 2.432.45
Argentum.
 Argenti copia in Tartesso. tom.2.
 3.542.20
 argentum apud Iberos possidere non
 licebat 3.538.16
 argentum & stagnum in quibusdam
 magis, in quibusdam minus odora-
 2.264.24
 argentum in Iberia ex incendio syl-
 uarum defluxisse 3.538.8
 argina Troicis teporibus ob palustre
 solum sterilitor 2.173.38
 argiuorum casus 3.23.20
 argiuorum cædes à Cleomene Spar-
 tiata 3.138.34
Argumentum.
 De argumento 3.349.31
 argumentum quid 3.349.33
 argumentum à signo quid differat.
 3.350.2
 argumentum unde sumatur. tom.2.
 3.349.34
 argyrus mons 2.172.9
 ariditas

ariditas stirpibus, quod animalibus
 mors 2.316.48
 arietes in Africa statim cornigeri ge-
 nerantur 2.425.4
 arietes uetustiores foeminas in eū pri-
 mum 2.379.46
 ariobarzanem Mithridates quare in-
 uaserit 3.148.3
 ariolari & futura prospicere homi-
 nes in imo loco consueuerunt. 2.
 285.22
 aristarum partus 2.398.23
 aristorum monumenta in Agilla. 3.
 539.46
 aristippus 3.317.52
Aristocrata.
 Aristocrata quæ. 3.113.45. & 128.
 32. & 289.16
 aristocratie finis disciplina & leges
 3.289.23
 aristocratie similis uiri & uxoris so-
 cietas 3.66.15
 aristocratiā sapientes respublicæ. 3.
 128.36
 aristocratie transgressio oligarchia. 3.
 124.24
 ab aristocratiā ad oligarchiā Cartha-
 ginensis respubliā inclinat. to. 3.
 107.24
 aristocratiā quibus causis subuertitur
 3.142.30
 aristocratiā nūm mixta gubernatio ef-
 se debeat 3.100.21
 aristogenes 3.318.25
 aristophanes 3.324.16
 aristophanes Sophocli in imitatione
 similis 3.366.55
 aristophan 3.317.15
 aristoteles Rhodius 3.265.44
 arithmetica proportio to. 3.38.6
Arma.
 Arma animalibus concessa. 2.467.9
 arma ut cæteris animalibus & homi-
 ni data. 2.488.1. & sequentibus
 arma necessaria ciuitatis pars. to. 3.
 165.4
 arma ut instituenda 399.53
 arma domi tenere Acharidemo inter-
 dictum 3.268.25
 armatura grauis diuitū magis quā
 pauperum 3.157.23
 armati quondam incedebāt Græci. 3.
 103.31
 aromata cur acrius, plenius, & dilu-
 tius oleāt, cinere suffusa quā igne
 2.606.44
 arcus quid 3.491.26
Arrogans.
 Arrogans quis tom.3.14.8. &
 33.16.27
 arrogans non in potentia sed electio-
 ne consistit 3.33.17

I N D E X.

arrogantes simulatores sunt. tom.3.
 33.20
 arrogans dissimulatore deterior. 32.
 33.29
 arrogans uituperabilis 3.33.6
 arrogantia cum dissimulatione. to. 3.
 33.27
Ars.
 Ars quid 3.46.9
 ars principium et formā eius quod ef-
 ficatur 2.511.56
 ars circa quæ 3.201.9
 artium & scientiarum est quid cuiq;
 generi conueniat considerare 3.
 123.24
 ars nulla considerat singularia. to. 3.
 281.3
 ars quomodo fiat 3.385.9
 artium inuentio 3.385.35
 artes aliæ necessarie, aliæ ad degen-
 dum 3.385.38
 ars saluti non manu facta, & securas
 quæ 3.339.22
 ars non deliberat 2.16.23
 ars effectionis non actus est tom.3.
 46.15
 artes omnes & factiue scientiæ, po-
 tentiæ sunt 3.443.7
 artis obiectum 3.46.10
 artis opus alicuius gratia 2.16.25
 artis ratio semper quod melius spe-
 ctet, & facit 2.655.50
 artis opus cuiusque causam nosse 3.
 278.44
 artem & ipsam formam esse. tom.2.
 210.22
 ars atque doctrina actus electio bonū
 appetunt tom.3.1
 quelibet ars & philosophia quoad
 possibile inuenta & corrupta. 3.
 68.34
 ars imitatur naturam 2.11.3. &
 205.5
 ars ad naturam differentia est. to. 2.
 323.6
 ars & disciplina, naturæ defectū im-
 plet 3.173.21
 arte superamus à quibus natura uin-
 cimur 497.31
 ars & fortuna circa eadem. 3.46.15
 artes omnes communibus quibusdā
 utuntur 1.200.41
 arti & experientia quæ propria. 3.
 385.10
 artium incrementa unde 3.5.11
 ab arte quæ sint, et qualis eorum con-
 ditio 2.9.33. & 430.37
 ab artibus quæ sunt bonum in seip-
 sis habent 3.11.35
 artes necessaria ciuitatis pars. tom.3.
 165.3
 ars operis ratio 2.447.57
 artes singulæ subiecta certo alligan-

tur 3.280.15
 artium diuersitas in ciuitate tom.2.
 3.126.3
 artes mathematicæ circa Aegyptum
 constitutæ 3.383.31
 artium mechanicarum necessitas &
 præstantia 3.497.18
 artes quaestuariæ 3.226.32
 artes uiles quæ 3.174.11
 artes odiosæ 3.226.30
 de arte celanda 3.326.39
 artis contrarium quid 3.46.18
 articulus quid 3.374.53
 arthopobanes Xerxem interfecit. to.
 3.147.46
 arthridites curator 3.269.37
 articulis carētia, breuioris uitæ sunt
 2.596.1
 articuli ut rectè constituantur. tom.2.
 3.354.18
Artifex.
 Artifex operis amans 3.33.8
 artificibus ut tribuat sapientia. to.
 3.47.9
 artifices ciuitatib. necessarij. 3.103.1
 artifices bacchanales cur improbis
 moribus magna ex parte. 2.656.8
 artifices ad rempub. peruenire pos-
 sunt 3.112.31
 in artificialibus peccata ut commit-
 tantur 2.15.57
 artifices non possunt ciues esse in ci-
 uitate optima 3.165.29
Arteria.
 Arteria quid 2.336.30
 Arteria & neruus quid differ. nt. to.
 2.321.7
 Arteria sua cuilibet uenæ adiuncta.
 2.321.17
 Arteria ante gulam posita 2.469.15.
 & 338.26
 Arteria ligule iungitur 2.338.31
 Arteriae cor uiculis iungitur 2.338.44
 Arteria in utraque pulmonis partem
 finditur 2.338.14
 Arteria cartilaginea est 2.338.28
 Arteriam omnia habet quibus est pul-
 mo 2.338.27
 in Arteria contenti spiritus motiones
 tres respiratio, pulsus & alimentū
 aduectio 2.320.6. & 338.47
 Arteria sola spiritum suscipit non ner-
 uus 2.321.5
 ex Arteria uenæq; magnæ lateribus,
 uenæ exiles utrinque deriuantur.
 2.321.16
 Arteria cibum potum ue non desert.
 2.469.17
 Arteria quadrupedum ut formata. to.
 2.314.7
 Arteria nulla in hepate 2.321.28
 Arteria caret branchijs instructa. to.
 2.314.12

I N D E X.

In arteria uis caloris ingens. tom. 2. 321.21
arteria non potest intendi, sed statim rumpitur ut uena 2.321.7
arundines in lacubus imbribus cre- sunt 2.421.44
aruspices non determinate loquuntur 3.325.43
ascardia tipula 2.384.25
ascardia lumbricorum genus. to. 2. 383.51
ascendentes cur genibus, descenden- tes femoribus laboramus. tom. 2. 582.44
asellus lateris solet 2.420.26
aselli pisces, ut piscetur 2.436.53
asella auicula uentri egest. 2.379.35
Asinus.
Asinorum uita 2.403.8
asini feitura tempus 2.379.33
asini coitus 2.402.54
asina & equa uterum fert annum 2.523.20
asini partus 2.402.57
asina continue parere potest. tom. 2. 402.43
asini semen frigidum. 2.523.21. et 26
asina genituram inieclam emingit. 2. 523.14
asinus frigidum animal est. 2.523.15
asinus locis frigidis gigni non potest 2.523.16
asini pashus & potus 2.417.20
asina quem equum recipiat. tom. 2. 403.17
asinae no ut equa in equinoctio adhi- betur admiffarius 2.523.19
asinae lac 2.403.4
asini parui ubi 2.425.13
asini dentes. 2.402.55
asinus selle caret 2.479.21
asini frigoris impatientes sunt 2. 424.22
cum asino praeliu salo est. 2.427.31
asinus & spinus inimici 2.428.1
asinus & pediculo & rediuo immu- nis est 2.388.16
asinis potica & Scythica terra caret 2.424.23. & 425.14
asinus indicus talum solus inter soli- pedes obtinet. 2.342.15. & 468. 15.
asini malida morbo unico laborant. 2.424.20
Asia.
Asiae descriptio 3.490.8
asiani magis ingenij quam animi ha- bent 3.164.14
asiam incolentes, Europam incolenti- bus ad seruitutem aptiores. to. 3. 119.56
Asilus.
Asilus uermiculus 2.422.16

asili generatio. 2.331.8. & 384.21. & 388.25
asili rostrum forte 2.466.30
asili lingua 2.368.48
asionum duo genera 2.434.25
aspectus adamantibus amabilis. to. 3. 76.45
aspectum cur simul diuertere dextro sinistroq; uersus & ad naves de- mittere posimus 2.657.31
aspectus cur solida corpora penetra- re nequeat, uox autem possit 2. 605.4
aspectuum societate distracta cur res una geminari uideatur. 2.658.19
asperum quid 1.119.34
aspidis icli nullum remediū. 2.425. 45
assatio 2.205.13
assentator quid. 3.197.30. et 231.54
assentatores populi in democratia grati 3.127.8
assimulatio quid 3.328.17
assuescentibus cur eadem suauia et ad modum crebro utentibus insua- uia sentiantur 2.625.51
assuetudo uirtutis durare in omnem uitam debet 3.84.43
Astra.
Quod astra sphaerica figurae sint. 2. 101.18. & sequentibus
quod astra non moueantur proprio motu secundum caeli circulum. 2. 99.19
astra eius naturae esse cuius corpus est in quo fixa rationi consenta- neum 2.98.56. & sequentibus
ex aspidem medicamentum putrificum 2.425.44
Astrologia pluralitatem latione sub- stantiae sensibilis & sempiternae considerat 3.467.54
astutus quis 3.201.38
astutus Mentor 3.201.40
astilus aculeum anteriore parte gerit 2.333.41
asymmetri ratione Pythagorici pri- mi inuenerunt 3.511.47
asymmetriae monarchae quales. tom. 3. 120.5
asymdeta 3.331.4
antandriae duo stuiij celebres. 2.358. 18
athenienses in plures gentes iniurij & tyrannici 3.119.10
athenienses & Lacedaemonios quare se inuicē superesse uoluerint cum delere potuissent 3.341.25
atoma & impertia parua ueteribus dicta 3.513.19
atlas cur in terra pedes habere fixos fabulis proditum sit 2.288.6

atlante caelum sustineri fabulosum & falsum 2.94.22. 3.421.47
atoma infinita 3.513.25
atoma iuxta Democritum et Leucip- pum 2.216.27
atramentum 2.363.5
atramentum mollia habent tom. 2. 481.7
atricapilla 2.415.16
atricapillae partus 2.433.10
atropos 3.496.39
atrennae insectorum 2.369.2
attendo & humerarius 2.355.14
attentio unde 3.364.48
attentio ut moueatur 3.332.40
atticus ager tenuis & siccus est. tomo 2.625.32
atticus aduena 3.315.5
Auaritia.
Auaritia quid. 3.275.32. & 276.59
auaritia species plures. to. 3.196.12. & 277.5
auaritia proprium quid 3.277.9
auaritia uel ex priuatis uel ex publi- cis rebus. 3.138.5 (3.27.50)
auaritia undecunq; lucrum quaerens. auaritia magis quam prodigalitas ho- minibus insita 3.27.27
auaritia & illiberalitas incurabilis est 3.27.36
auaritia & superbia Magistratum, seditionum causa 3.138.4
Auarus.
Auarus quis 3.13.35. & 196.5
auara uita qualis 3.277.10
auari senectute & imbecillitate effi- ciuntur 3.27.36
auari bona. 3.527.8 (2.133.47)
auctio & diminutio quando fiant. ad auctione qua requiratur. 2.135.4
aucupium accipitru opera. 3.541.1
Audax.
Audax quis. to. 3.10.36. & 13.28. & 21.54
audax ab audacia 3.238.42
audaces non idcirco fortes tomo 3.240.19
audaces & timidi iudicio decipiuntur 3.239.56
audaces ante pericula praecipites & in ipsis tergiuersantur 3.22.8
audaces simul & timidi 3.22.8
audaces adulteri propter libidinem. 3.23.1
audax arrogans & fortitudinis simi- lator 3.21.54
Auditio.
Audire cur melius soleamus spiritum retinentes quam reddetes. 2.603. 19. & 604.1
audiri cur strepitus extrinsecus ma- gis intus, quam intrinsecus foris soleat 2.603.3
ad audien-

I N D E X.

ad audiendum cur nox aptior quam dies. 2.602.29. & 598.45
cur audiant minus oscitantes aut spi- ritum reddentes accipientis ue. 2.551.52
audire nos uacuo ac personante, ue- teres dicebant 2.231.41
Auditor.
auditorum tria genera 3.282.24
auditus ut etiam in aqua habeatur. 2.231.35
auditus cur maxime abortu naturae offendi possit 2.598.24
audium quare animalia nonnulla in capite habeant 2.462.32
auditus instrumentum 2.369.44
Auditus.
Auditus usus 2.259.22
auditus & uox ab eodem initio pro- ficisci uidentur 2.598.25
auditus soni silentijq; 2.233.37
de auditu & subiecto sono tractatus. 2.231.11
auditoris animam cultam oportet ef- se ut terram 3.84.33
auditoris affectus in iudicij necessa- rius 3.300.2
auditorum magna uarietas 3.396.20
Auis.
Auium differentia 2.491.40
auium pisciumq; plures species. to. 2.330.20
aues bipedes, sed non erectae. 2.300.3
aues quibus cum ceteris animalibus conueniant 2.345.42
aues & pisces quatenus inter se ge- rant similitudinem 2.361.14
Auium feitura.
De auium feitura 2.378.26
auium pisciumq; idem ortus ex ouo. 2.394.3
auium generatio ex ouo ut deueniat. 2.527.7
auium coitus partusq; diuersis tempo- ribus 2.389.29
auium coitus diuersus 2.374.46
aues & pilosi homines cur libidine uehementer aguntur. 2.580.14
aues foeminae conceptus 2.390.10
auium magna pars celeriter imple- tur 2.390.50
aues quae concipiunt, omnia sunt in foecunda 2.374.27
aues quaedam uento oua concipi- unt 2.374.25
aues humi nidulantes 2.431.27
de auius quae nidum non aedificant. 2.430.49
aues omnes oua pariunt 2.389.28
aues a partu deterius afficiuntur. to. 2.527.29
aues paruae salaces sunt & presoc- cundae 2.524.32

ais nulla parit unum excepto cucu- lo 2.525.6
aues quaedam imperfectos caecosq; pul- los pariunt 2.546.17
aues unguibus aduncis parcius gene- rant 2.389.40
aues effectae fiunt 2.525.24
de auium incubitu 2.393.24
auium incubatio diuersa. 2.390.26
auius magnis tempus incubandi dies tricenti 2.392.50
aues quae inuicem oua excedant. to- mo 2.427.16
Auium partes.
aues & homines cur corpore sint du- riore 2.597.33
auium partes priores exuta & le- ues 2.300.3
auium cristae 2.346.20
aues terrestres non acuta oculorum acie 2.463.41
aues meatus tantū auditorios habent. 2.463.7. & 369.46
aues lacte mamisq; carent. 2.360.39
& 191.32 (346.3)
aues auriculis & naribus carent. 2. 346.3
aues rostrum habent 2.346.3
auium rostra inter se differunt. tomo 2.492.8
auium lingua 2.346.13
aues ut dentibus carentes cibum dige- rant 2.477.38
auium colla diuersa pro crurum fere- modo 2.492.1
auius collum porrectum. 2.491.56
auium pectus acutum & carnosum. 2.492.27
auium digiti quaterni 2.345.55
auius crura bina ut in homine. to. 2.492.19 (299.56)
auius alae loco crurum priorum. 2. 301.2 (2.301.6)
aues palmipedes quare gignantur. 2. 301.2 (2.301.6)
aues palmipedes crurib. breuib. sunt. aues nonnullae depedes uel apedes. 2. 301.2 (2.301.6)
auium calcar. 2.492.44 (331.23)
auius omnibus copia unguium est. 2.345.48
aues unguibus aduncis omnes carni- uorae 2.415.3
aues unguibus pede firmiore & cru- re crassiore sunt 2.524.41
aues nocturnae quae unguibus adun- cis 2.415.8
aues uncae nec salaces nec multiparae sed graues & uolaces. 2.523.22
auium aduincorum usus acutissimus. 2.463.39
auium suffragines 2.360.6
auium uropygia 2.297.39
auium cauda qualis 2.346.10
auius proprium pennatas esse. tomo 2.346.9. & 491.50

Auium uictus.
De auium uictu 2.419.1
aues quae frugibus uescantur. tomo 2.415.30 (21)
aues quae uermiculis gaudeat. 2.415
aues herbis uescentes 2.415.53
aues quae uictum ex aquis petat, quae item e terra. 2.415.37 (24)
aues quae culicibus gaudeant. 2.415.
auium ingluuies 2.477.36
aues parum bibunt & diu aquam de- mersa tolerant 2.473.16
auium potus 2.421.37
aues aduincae sine potu fere uiuunt. 2.421.36
aues aduincae no bibunt nisi parum et raro 2.415.59
aues cur non ut homines erectae sint. 2.298.30
Auium motus & uo- latus.
Aues quo nam modo quaternis notis sese moueant 2.297.28
aues crurum inflexus ritu quadrupe- dum agunt 2.299.55
auium foemur in posteriorem partem deflectitur 2.300.5
aues ad nandū aptae uropygio com- modo destituuntur 2.297.50
aues palmi pedes remigatione pedum natant 2.300.57
aues inflectunt alas ut quadrupedes genua 2.299.57
aues uolaces quae. to. 2.346.18. & 492.35
aues non uolaces 2.492.39
aues aduinci maxime in excelsum uo- lant 2.463.40
aues sine cruribus uolare nequeunt. 2.297.31
auis exomptis alis nec consistere neq; procedere potest 2.300.2
auium inflexus quales in cruribus & alis 2.341.11
aues non uolaces uropygium quale habeant 2.297.43
aues imbecilliores ut loca mutant. 2.413.21
aues nocturnae speciem gerentes superio- re palpebra conuient. 3.346.6
Auium uox.
Auium foeminarum & marium uox qualis 2.371.59
aues quando maxime uocem emi- tant 2.445.49
aues minores loquaciores. 2.371.56. & 465.50 (465.47)
auium loquacium qualis lingua. 2. 2.371.54
de auius quae apud aquas degunt. 2.432.11
b 4. aues un-

I N D E X.

aves unde colorem mutet. 2.358.10.
aves gregales quæ 2.418.4.3
aves timide uel fortes 3.525.38
aibus nulla sit mensurorum deces-
sio 2.525.22
aves lotrices 2.445.53
aves puluatices 2.445.52
aves quæ hyeme occultentur. tomo
2.420.34
aves qui inter se amici 2.428.4
auium genus in ponto non egerens et
insensibile nisi igne admoto. to.
3.536.43
auis scythica 2.435.48
aibus squaliores salubres sunt. tomo
2.421.32
aves pediculis infestantur. 2.388.15
aibus anni pluuij incommodi. tomo
2.421.34
auium egrotantium indicium. tomo
2.421.38
augentur quædam quæ non alteran-
tur 1.24.8
augmentatio quatenus ab alijs moti-
bus differat. 2.133.56. et sequent.
augurum disidia et confidia. tomo
2.427.7 (398.11)
aurate ubi pariant. 2.377.44. et
aurata hyeme laborat 2.422.4
aurate dormientes fusca capiuntur.
tomo 2.372.49
auræ quid 2.532.18
auræ quid 3.490.44

Auris.

auris quid 2.335.40
auricula quid 2.335.42
aures à latere in eodem orbe quo oculi
2.335.54. et 337.56
auris medium capitis obtinent. tomo
2.462.42
auris altera mas, altera femina mu-
lieribus uocata 2.660.49
aures homini soli immobiles tomo
2.335.47
aures natura calidissime et colorate
2.660.22 (531.21)
ex auribus nota morum. to. 2.336.1.
auris pars interior qualis. 2.335.43
auris semper sonat perinde ac cornu.
2.231.39
auricula longiores imbricatæ; audi-
unt melius 3.552.6
aures suas inscalpentes cur nonnulli tus-
siant 2.660.43. et 661.30
aures cur pudore rubescant cum sint
exangues adeo. tomo 2.661.12.
et 660.16
aures cur pudefactis rubescant, iratis
oculi 2.660.54
aures cur nemo suam oscitatis inscal-
pere audeat 2.661.17
auribus cur spongiæ urinantes alli-
gare soleant 2.660.30

aves cur urinātibz dum intra mare
sunt, rumpi soleant 2.660.25
aures cur urinātibz minus rumpā-
tur si oleum habeant instillatum.
tomo 2.661.7
aurium fontis cur strepitu ascito
cesset 2.661.2
auris sinistra cur perforata oculus cō-
solidari quam dextra possit. tomo
2.660.48
sine auribus et meatu delphinus au-
dit 2.335.52
in aurem aqua lapsa cur oleum quo
humor effluat instillamus. 2.661.3
auribus capras spirare Alcmæon sul-
so credidit 2.335.41 (32)
auriū sordes cur sint amaræ. 2.660.
auriculæ quadrupedum suspensæ qua-
re 2.463.3
auricularij Hieronis 3.149.27
auriculæ alijs animalibus sunt, alijs
desunt 2.335.47

Aurum.

aurum odoris expers 2.264.22
aurum diuinum 3.99.21
aurum desolium à priscis regibus in
Pieria excreuisse 3.535.42
aurum quod Apyrum uocant in Pæo-
nia 3.535.36
auri glebulæ ex Oro flumio 3.535.40
aurum ebulliens in Theodorunte cir-
ca littora 3.535.41
auripigmentum 3.552.36
aurora cur frigidior quàm uespera sit
2.639.20
auscultationes secundum consuetudi-
nes sunt 3.396.16

Auster.

Auster uentus 3.490.55
auster et magnitudine et flatu ma-
xime calidus est 2.180.33
austri cur hyeme et ineunt uere atq;
autumno cessante spirare soleant.
tomo 2.644.1.48
auster cur oriète canticula moueatur.
2.644.16
auster cur minus hybernis noctibus
quàm diebus spiret 2.644.12
auster cur paruus oriatur magnus de-
sistat, Aquilo contra. 2.644.8.
et 33
auster cur Aegypti oris non afflet, su-
per Memphim uero spiret. tomo
2.644.28
austri cur Aphricæ non minus frigidi
quàm regioni nostræ Aquilonis.
2.644.49. et 645.9 (2.180.29)
auster sudus et placidus in Aphrica.
auster alijs in locis temperem af-
fert 2.159.6
auster atq; Eurus cur cū flatibz sibi ob-
iectis calidiores sint, alter aquilone
alter Fauonio, aque sint fertilio-

res 2.642.42
auster ex mari prouectus cur commo-
dus ijs quorum stirpes continen-
tur. 2.641.57 (2.640.23)
auster cur post pruina spirare soleat
auster nubes et aquam largè colli-
git 2.644.41
auster cur non incipiens sed desinens
hymbræ adfert. 2.642.7 (10)
auster Lesbo hymbræ adfert. 2.646.
austri sicci nibilq; humetes cur febres
excitare soleat. 2.562.9 (641.55)
auster cur foetidus halitus causa sit. 2.
austri sicci et aquæ expertes cur fe-
bres contrahant 2.645.14
auster et Aquilo cur sepiissime spi-
rent 2.643.44
auster cum minor est, nubes nullas ob-
ducit, maior nubilus et diutur-
nior 2.642.11
austro spiranter cur mare ceruleum
fiat aquilone obscuro atriussq; 2.
ab autoritate loco 1.172.5 (644.1)
auxiliū nō negare humanū est 3.69.3
axis quid 3.488.28
axungie halitus 2.210.49

B

Abylonis magnitudo. 3.110.
Bacchæ unde fiat. 2.653.41
bacchanales artifices cur ipso-
bis moribus plerunq; 2.656.5
bactrus fluuus 2.171.47
balagri pisces 2.373.29
balborū ligua cōstructa est. 2.336.22
balbuties quid sit 2.602.14
balenarum partus 2.395.16
balenæ fistula data branchia desunt.
2.333.7. et 494.57
balenæ fistulā à frōte habet. 2.333.7
balenæ pulmonem quare habeant. 2.
314.18. et 495.5
balenæ dormiunt 2.372.52
baleri partus 2.396.50
balerus lubrico interit 2.422.36
balenæ calidæ cur sacræ habeantur.
2.637.40
barba homini data 2.593.4
barbæ color mutatur 3.522.53
barba non pari modo effunditur om-
nibus 2.357.53
barbari quàm Græci ad seruendum
magis apti. 3.119.55 (3.87.38)
barbarus et feruus idem natura. to.
bellica prouiso ad pacem referenda.
3.170.32
ex bello Lacedæmoniorum salus qui
otio peribant 3.105.44
bellum aduersus quos suscipiendum.
3.365.22
bellum contra inobedientes iustum.
3.91.31
in bello quibus rebus ad uictoriā per-
ueniatur 3.365.42. et 343.35
bellum

I N D E X.

bellum ut suadeatur 3.343.28
bellica exercitatio quare meditando.
3.170.27
eorum qui bello pro patria occubue-
runt honores et præmia. 3.342.46
ad bellicam uirtutem apud multos le-
ges prouocant 3.160.54
bellicæ uirtutis præmium apud Car-
thaginenses et Athenienses. tomo
3.160.55
bellicæ uirtutis præmium apud Hibe-
ros 3.161.1
bellica uirtus in multitudine 3.113.50
bella equitatu à quibus exercita. to-
mo 3.124.55
bellicæ ignauie nota apud Macedo-
nes Scythas 3.160.56
bellum ut dissuadeatur 3.343.40
à bello quibus ex causis summam ab-
stineatur 3.344.1
à bello instanti quiescendum ut doce-
atur 3.343.36
in bello ut pax persuadeatur uictori-
bus 3.343.52
bellicosi ad Venerē proni. 3.104.17
belua beluam cognoscit. 3.294.24
beluis et pueris naturales habitus in-
sunt 3.50.36
Beata uita, beatus.
De beata uita opiniones. 3.226.14.
beata uita sine quo nemini contingit.
3.225.52
beata uita in quo consistat. 3.158.51
beati qui dicendi 10.37.46
beate uiuere in tribus consistit. to. 3.
225.42 (3.261.10)
beatus simpliciter iucundissimè uiuit
beatus et felix nō breui tempore mo-
do existit 3.57
beatus qualibus amicis indigeat. to.
3.74.55
beatum solitariū facere, absurdum
3.74.40
nemo beatorum miser est 3.7.32
beatum negans uiuum, Solonis senten-
tia friuola 3.230.17
beatissimus quis iuxta Anaxagoram
3.226.39
beatorum insula 3.170.51
belenium ex Persia in Aegypti trans-
plantatum sit edendo. 3.548.37
bellaria cur edenda 2.630.50
bellorophon insanus loca deserta pro-
secutus est 2.652.28
Bellum.
De bello et pace consultatio. tomo
3.283.35
bellorum cause quæ sint. 3.343.27
bellum nemo propter bellum expetit
3.82.29
belli finis pax 3.170.41
bellum causa iusticiæ et temperantiæ
3.170.47

bellicæ rei studia quatenus bona. to.
3.161.19
bellica acquisitio secundum naturam
3.91.30
per bellicam disciplinam ciuitas non
statim felix 3.170.22
bellica prouiso ad pacem referenda.
2.170.32
ex bello Lacedæmoniorum salus qui
otio peribant 3.105.44
bellum aduersus quos suscipiendum.
3.365.22
bellum contra inobedientes iustum.
3.91.31
in bello quibus rebus ad uictoriā per-
ueniatur. 3.365.42. et 343.35
bellum ut suadeatur 3.343.28
bellica exercitatio quare meditando.
3.170.27
eorum qui bello pro patria occubue-
runt honores et præmia. tomo 3
342.46
ad bellicam uirtutem apud multos le-
ges prouocant 3.160.54
bellicæ uirtutis præmium apud Car-
thaginenses et Athenienses. to-
mo 3.160.55
bellicæ uirtutis præmium apud Hibe-
ros 3.161.1
bellica uirtus in multitudine 3.113.50
bella equitatu à quibus exercita. to.
mo 3.124.55
bellicæ ignauie nota apud Macedo-
nes Scythas 3.160.56
bellum ut dissuadeatur 3.343.40
à bello quibus ex causis summam ab-
stineatur 3.344.1
à bello instanti quiescendum ut doce-
atur 3.343.36
in bello ut pax persuadeatur uictori-
bus 3.343.52
bellicosi ad Venerē proni. 3.104.17
belua beluam cognoscit. 3.294.24
beluis et pueris naturales habitus in-
sunt 3.50.36
Bellicium, & bene-
ficentia.
Beneficentia conferre honestum, susci-
pere utile est 3.68.14
beneficium amplificantes. 3.68.24
beneficio sublato nihil prodest pro-
speritas 3.60.57
beneficium esse melius quàm secus. to.
3.213.54
beneficentia quæ potissima. 3.284.50
beneficentia grata quæ. tomo 3.302.52.
et 306.33
beneficium conferre et accipere iu-
cundum. 3.294.11 (3.73.12)
beneficium beneficio quare gaudeat.
beneficentes quàm beneficijs affecti
magis amant 3.254.4

beneficia conferentes cur magis amant.
quibus cōtulerunt quam redamen-
tur 3.72.48
beneficia officiaq; pro ratione exhi-
benda 3.256.34
benefici opus permanet 3.73.15
beneficio necessarius amicus. tomo
3.216.24
beneficium reddendum. to. 3.68.13.
et 20
beneficia plerunq; reddendam potius
quàm largiendum amicis. 3.70.11
beneficium qua mensura reddendum.
3.68.28
de beneficij compensatione inter ami-
cos 3.68.10
beneficium retribuere interdum non
æquum 3.70.17. et 24
beneficia suscipere, non conferre ple-
rinq; uolunt 3.69.4
benefactori ne an sodali reddenda ri-
tio quaestio 3.70.7
beneficium extenuantes 3.68.23
bene ualere, præstantissimum homini-
bus 3.314.36
Beneuolentia.
Beneuolus ab amico quid differat. to.
3.254.40
beneuoli qui 3.61.44
beneuolentiam uigor animi efficit. to.
3.164.24
beneuolentia sit repente 3.72.7
beneuolentia circa moralem amici-
tiam consistit 3.253.39
beneuolentia cum amicitia quatenus
conueniat et disconueniat. to. 3
253.34
beneuoli non tamen amici 3.83.43
ex beneuolentia conculcata amicitia.
3.214.6. et 215.14. et 253.46.
et 72.9
beneuolentia, amicitia principium est
3.72.9
beneuolentia amicitia similis non a-
micitia 3.72.3. et 215.18
omnis amicus beneuolus, non contra
3.253.41
beneuolentia non amatio est. 3.72.5.
beneuoli leuiter diligunt 3.72.8
beneuolentia inanimatis qua ratione
tribuat 3.253.38
beneuoli non continuo amant. tomo
3.72.13
beneuolentia appetitionis expers. to-
mo 3.72.8
beneuolentia ob uoluptatem et uti-
litatem non proprie beneuolentia
est in alium, sed in se. tomo 3.
72.18
beneuolentia ob uirtutem et bonita-
tem 3.72.28
beneuolentia à persona dicentis. to-
mo 3.364.46
beneuoli

beneuoli auditores quado. 3.363.88
 bentelus Arabica 3.547.17
 ad bene uiuendum adiumenta. tomo 3.168.31
Bestia.
 Bestia appetitu iracunditateq; ducuntur 2.656.24
 bestiole in igne nascuntur pennate in fornacib. ararijs Cypri. 2.384.53
 bestia quare non incontinentes. to. 3.53.29
 bestia in Asia efferaiores, in Europa fortiores, multiformes in Africa. 2.425.21
Bianis præceptum 3.310.39
 bibentes diluisculū, cur magis crapulam sentiant, quam qui merum ex toto bibunt 2.570.56
 bibitum uniuersum raptinūq; cur uentrem minus humectet 2.573.56
Bilis.
 Bilis atra uis uaria 3.654.41
 bilis atra partes concoctrices frigidas reddit 2.278.53
 bilis uitta cur per hyemem potius urgeant 2.559.30
 biliosus atra bili ad consultandum nō est idoneus 3.58.1
 biliosi atra bile medicamento egent semper 3.60.25
Bipes.
 Omne bipes parte priore pilosus. to. 2.596.20
 bipes quare homo sit 2.298.17
 bipeda quare eripere ac stare possint. 2.298.22
 bipedibus celeriora quadrupeda. to. 2.322.48
 bipeda clunem femori simile habent. 2.298.22
 bipedes tantummodo homines & aues 2.333.18
 bipes quare aues sint 2.298.20
 bis diapente aut bis diatessaron consonantia cur componi non possit, bis autem diapason potest. 2.620.7. & 621.25
 bisulca quæ 2.342.12
 bitumen & pix e terra nascens in Apollonia 3.54.128
 bivalue animal 2.365.43
 byzantium consiliū pro comparanda pecunia 3.264.16
 blesti & balbi 2.465.44
 blestias quid 2.602.13
Brachia.
 Brachij partes quæ 2.337.18
 brachium siue ulna quid 2.337.17
 brachiorum ad gipperum inflectitur. 2.337.22
 brachij & digitorum inflexus agitur in interiora 2.337.21
 brachiorum & crurum de uexa inter

se aduersa sunt 2.337.54
 brachia homini pedum uice sunt. to. 2.487.45
 brachiorum flexus quales homini & quale 2.488.21
 brachium quare in cauum contrahatur 2.299.2
 brachia cruraq; sibi homo in contraria torquet 2.293.8
 brachiale quid 2.337.23
 brachiale hominis incuruatur. tomo 2.299.27
Branchia.
 Branchiarum diuersitas in piscibus. tomo 2.494.30
 branchia uel intestia uel detecta. to. 2.494.2
 branchia intestia aut detecta quibus. 2.346.41
 branchia bine anguillis, mugilibus quibusdam & uitis 2.346.38
 branchiarum numerus & discrimen. 2.346.36. & sequentibus.
 branchia detecta mustelo & raie. 2.333.8
 branchia ad usum spirandi date. to. 2.494.28
 branchiarum usus in piscibus tomo 2.317.43
 branchiarum alijs simplices branchia sunt, alijs duplices. 2.346.45
 branchias moueri nequeunt ob morbum aut senectutem 2.316.8
 branchias & pulmones nullum animal simul habet 2.313.50
 brentibus montes colit 2.432.5
 brucorum ortus & interitus innotis 2.387.29
 brucorum foetura 2.387.26
 brutorum ratio refert uitæ humanæ similitudinem 2.430.14
 bruta hominibus demetiora quare. 2.487.33
 boetij inter se ipsos seditiosi. 3.325.15
 bolinthe feræ descriptio 3.533.18
Bombyx.
 Bombycis generatio 2.384.15
 bombycum foetus 2.443.24
 bombycum genus quoddam ut pariat 2.386.43
 bombycia mulieres in filum deducunt 2.384.17
 bombycia primū texta ubi 2.384.18
 bomugij cur paludibus iuxta fluuios positus fieri soleant 2.617.47
Bonafus.
 Bonafus 2.341.32
 bonasi species 2.444.6
 bonasi partus 2.444.24
 bonasi tergus maximum 2.444.8
 bonafus in Pæonia & Medica bisulcus est, iugum habet & cornua binā 2.342.23

bonafus se excrementis tuetur. tomo 2.468.11
 bonasi excrementa feruida. 2.444.21
Bonum.
 De bono sententia duplex. 3.19.14
 bonum ipsum quid 3.228.50
 de bono uniuersali considerat, non unius est scientiæ 3.186.50
 bonum quot modis dicatur. 3.187.30
 bonum toties dicitur quoties & ens. 3.228.33
 bonum duplex. 3.58.39. & 186.24
 boni idea. 3.186.25 (3.228.25)
 boni idea bona reliqua participant.
 boni idea competit & primum esse & causam bonorum 3.228.22
 boni ideam non posse constitui. tomo 3.3.21
 boni idea aut nulli aut omnibus utilis 3.229.12
 bonum, primū principii. 3.484.53
 bonum, finis artium & scientiarum. 3.117.19
 boni & entis non una scientia. 3.228.
 bonum in omnibus prædicamentis. 3.208.47
 bonum summum quid iuxta omnes. 3.228.21
 bonum optimum quod 3.228.21
 de bono summo quidam omnium consensus 3.228.20
 bonum sufficiens quā late patens. 3.4.30 (3.252.19)
 bonum simplex, est malum multiplex
 bonum natura omnibus iucundum. 3.75.12 (228.16)
 bonum agibile bifariam dicitur. 3.
 bonum per se & finis & causa est. 3.397.32
 bonū ipsum finis agibilū. 3.229.20
 bonum ab Anaxagora ponitur ut mouens 3.470.1
 bonum nō omne mouet, sed quod sub actionem cadit 2.245.27
 bonum humanum quid. 3.5.5
 bonum præstantissimum uirtutis operatio 3.230.7
 bonum hominis in opere ipsius consistat 3.4.44
 bonum commune non idem cum idea 3.228.53
 bonum rectumq; uitæ non expositum cognitioni 3.227.7
 bonum absolute amabile & expetibile 3.63.30
 bonum cuiuslibet artis actionisq; primum 3.4.16 (42)
 bonum & pulchri differunt. 3.472.
 bonū salubre. 3.187.41 (34. & 38)
 bonū summū uoluptas non est. 3.58.
 boni & utilis elementa 3.285.44
 boni gratia oia agūt omnes. 3.87.11
 ad bonum festinant omnia. 3.259.46
 bonum proprium unumquodq; expetit 3.229.8
 bonum

bonum uerum quod uoluntate expetit 3.168.46
 bonum quod sub actionem cadat. tomo 2.245.23
 in boni defectu non in fine peccatur. 3.194.2
 ex bonis bonum generari uult natura 3.90.19
 non de communi bono sed nobis bono dicendum 3.186.48
 bonum ad aliquid 3.187.2
 bonum honorabile 3.187.31
 bonum nihil quod præter naturam sit 3.161.51
 bonum non uniusmodi 3.228.39
 de bono maiore & minore. 3.287.1
 bonum omne artis est opus 3.58.31
 bonum apparet quod præter naturam 3.237.32
 bonum eminentum, boni locum tenet. 2.289.36
 a bono propter se locus 1.139.10
 & 13. & 150.24
Bona.
 Bonorum diuisio 3.359. & 30. 187.42
 bona uel simpliciter uel alicui bona. 3.248.43
 bona quatenus boni, idea participant 3.228.25
 bona alia fines, alia secus. 3.187.45
 bonorum tria genera 3.158.41
 bona expetibilia tria & his contraria tomo 3.10.13
 bona confessa. 3.228.55. & 285.56
 bonorum controuersorum enumeratio 3.286.20
 bonorum utilium excessus habenti notius 3.158.56
 bona non necessaria delectantia. tomo 3.53.49
 bona quæ optanda & quæ eligenda 3.244.55
 ipsum bonum & optimum ut in natura uniuersi 3.469.31
 bona efficiencia tripliciter. 3.285.52
 bonorum alia in anima, alia in corpore 3.187.16
 bonorum externorum honor, maximum est 3.29.38
 bonorum animi excessus utilis. tomo 3.158.157. & 188.19
 bonorum animi diuisio 3.229.43
 bona anime propriissime bona. tomo 3.5.34
 bona honorabilia, amulabilia sunt. 3.309.34
 bona externa aut animi 3.229.40
 bona necessaria to. 3.52.46
 bona alia homini agibilia, alia secus. 3.228.13
 bona excellentissima fines in animo constituti 3.230.5
 bona externa felicitatis causa putantur 3.230.8

3.168.46
 bonorum externorum fortuna, causa 3.187.39
 bona externa, potentia nuncupantur 3.187.37
 bona per se & quæ ea ipsa efficiunt. 3.3.40
 bona simpliciter optanda, quæ autem nobis expetenda 3.35.10
 bonorum externorum excessum infinitum sequitur homines. 3.158.49
 bona externa deteriores faciunt. to. 3.204.5
 bona consequentia 3.285.50
 bona laudibilia quæ 3.260.42
 bona quædam nonnullis noxia. tomo 3.260.47
Bonus.
 Bonus quis 3.260.45
 bonus perfectus per se sufficiens est 3.4.32
 bonus similis sibi est semper. 3.252.19
 bonus quoddam præter cetera per se & ceteris bona sint causa. tomo 3.2.27
 bonus sibispi unus indiuisibilis. tomo 3.253.16 (3.4.40)
 bonus malus semper magis expetibile bonus omnium mensura est. 3.81.11
 bonus duplex 3.186.24
 bonus ciuitatis quā unius hominis præstantius 3.1.46
 boni & studiosi ex tribus sunt natura, more, & ratione 3.168.55
 bonus humanum ciuili facultatis finis 3.1.46
 boni alij habitu, alij actu 3.63.16
 boni homines trifaria sunt 3.84.30
 boni & honesti quare prauos in media uitæ parte non antecellant. to. 3.230.25
 boreas cum cessat, cumq; auster surge re cepit 2.642.15
Bos.
 Boum uox qualis 2.379.12
 bos anicula peperit 2.379.36
 boum oculi nigri sunt 2.550.19
 bos pro seruo pauperibus est. tomo 3.87.37
 boues quidam osciculum in corde continere dicuntur 2.347.40
 boum societas mutua 2.428.52
 boues castrati quare cornua maiora gerant 2.597.21
 boues in Phrygia cornua perinde ut auriculas mouent 2.356.45
 boues circa Toronam lacte breuissimmo tempore carent 2.361.38
 boui syluestriū descriptio. 2.341.40
 boum uita 2.401.36
 boues syluestres differunt ab urbanis ut & sues syluestres ab urbanis. 2.341.40

bos aqua limpida delectatur. tomo 2.424.18
 boues syluestres apud Arachotus. tomo 2.341.39
 boues quibus rebus uestantur. tomo 2.417.9
 boues Syriaci scapularum nodos flectunt 2.425.3
 bos piscis animal generat. 2.395.13
 bosca anati similia 2.415.49
 bosphorus hodie in angustum conducitur 2.174.34
 boreas cum cessat, cumq; auster surge re cepit cur dicatur 2.644.19
 brassica quare crapulam sedet. 2.573.
 bubali sanguis. 2.355.34 (13)
 bubo specie noctuæ 2.415.9
 buccella grandior deuoratae cur stragulet 2.664.16
 buccinis idemq; purpuris gignendi modus, idemq; tempus. 2.380.56
 buccinæ annos sex uiuit. 2.381.5 (28)
 buccinis fauiscare in more est 2.380.
 buccula in regione Phasiana 2.361.20
 bullæ cur specie hemispherij exurgere soleant 2.612.44
 bulla ex bassis cur candidæ aqua insidit, & si soli exposita est, nullam efficit umbram 2.612.37
C
 Caduera frigida & sicca. tomo 2.303.47
 caduera hominum in Aegypto reseruari 3.248.23
 cadentia in terram atq; resiliētia, cur angulos ad planitiem reddant, similes utraq; ex parte puncti quod planum tetigerint 2.612.56
 cæbi partes interiores homini similes habet. 2.344.50 (2.344.28)
 cæbus simia est caudam gerens. tomo 2.344.50
Cæcias.
 Cæcias 3.490.50
 cæcias cur non sudas sit 2.187.4
 cæcias cur solus nubes ad se ducere possit 2.640.3. & 643.4
 cæcias uentus cur nubes ad se uocet. 2.643.4
 cæcilia serpentes 2.396.11
 cæci ab ortu nature quare calui nuntiam efficiantur 2.657.21
 de cæde lex Cumana 3.103.32
 cæres in Sicilia nata 3.537.46
 cæstias, imbecillitas est 2.550.29
 calamentum in mentem uertitur. to. 548.35.
 calcar 2.359.2
 calcar autium 2.492.44
 calcar mares habent feræ. 2.467.15
 calculi unde conficiantur. 2.358.48
 calcaia quæ alijs dygnida uocatur, morsus exitialis iumentis. 2.424.4
 calce

I N D E X.

calcis quæ erica pediculis interit. 2.
Calidum. (4.2.37
 calida aut suum aut externum calo-
 rem continens 2.455.46
 calidum multifariam dici 2.455.23
 calidius quibus modis dicatur. to.2
 455.32
 calidum aliud per se, aliud per acci-
 dens 2.455.50
 calido et frigido natura seruat et
 constat 2.653
 calidiora omnia angusta 2.639.33
 caligo quid 2.168.28
 callias Æthiopytes 3.323.39
 calliditas in acquirendo maxime sita
 est 2.616.34
 calidum cur oratorem, imperatorem
 et mercatorem appellare soleamus,
 tibicinem et histrionem non item.
 2.616.30
calippus 3.205.49
calistephanus olea 3.535.50
Calor
 calor ignis proprius est 2.263.7
 calor intestinus et naturalis anima-
 libus à uitæ initio inest tom.2.
 307.18. et 320.22
 calor insitius nobis quasi animans. 2.
 648.16
 calor naturalis origo in corde aut
 eius proportionali 2.307.22
 calor in animalibus nec ignis est, nec
 ab igne originem ducit. 2.513.42
 calor ab alimento capit originem. to.2.
 311.19
 calor non est ex spiritu 2.31.18
 calor in natura, per ipsum opus dis-
 funditur 2.323.8
 calor spiritus regioni non cõuenit. 2.
 321.23
 calor in corde et uicinis partibus ue-
 hementissimus 2.319.54
 calor animalium supernas partes sua
 natura subit. 2.278.18. et 607.49
 calor in neruo ei qui in uenis confi-
 nis est 2.321.22
 calor mouendi uim obtinet. 2.607.
 47
 calore natura ut instrumento et ma-
 teria utitur 2.323.7
 calore ut natura, citra partium adu-
 sionem utatur 2.323.10
 calor naturalis materiam qua conti-
 netur absument 2.304.30
 calore ars ut instrumento utitur. to.2.
 323.6
 calor naturalis refrigeratione requi-
 rit ut integer retineatur. 2.307.43
 calor in natura animalium et stirpium in
 suis quod efficiat. 2.263.29 (456.8
 calor uim cogendi et liquendi habet. 2.
 calor auget et alimentum parit. 2.263.27
 calorem naturalem ut stirpes conser-
 uent 2.307.54

calore naturali cibis concoquitur. 2.
 307.23
 calor laxat rarioraq; facit. 2.553.31
 calor salus uitæq; unã custodiuntur
 2.307.29
 calor pinguis utilis corporibus. to.2.
 304.4
 calor naturalis aut defectu alimentum
 aut redundãtia extinguitur. to.2.
 307.33
 caloris restinctio et macor mors. to.2.
 316.45
 calor solis cur summum adurere po-
 test, ignis non potest 2.667.13
 calculosum cur nullum animal nisi ho-
 mo fieri potest. 2.594.47
 calua pars capitis pilis interfecta to.2
 334.48.51. et 355.42
 caluæ uariæ 2.355.44
 caluaria homini sero cur induretur
 2.459.45
Calumnia.
 calumnie circa rem 3.361.18
 calumnie circa hominem 3.361.8
 calumnia trux et communis, et mul-
 torum malorum causa 3.356.4
 calumnie circa rem ut repellatur. 3.
 361.34
 calumnia ut dissoluatur. 3.355.44
 calumnie dissoluendæ loci 3.333.
 7. et sequentibus
Calui.
 caluus nemo parte posteriore. 2.357.
 33
 calui cur spadones effici nequeant. 2.
 597.19
 calui maxime homines aperti. to.2.
 553.35
 caluis cur nunquam pilus redeat. to.2.
 554.4
 calui cur non fiant pueri et mulieres
 2.697.22
 calui cur nunquam efficiantur cæci
 ab ortu nature 2.657.21
Caluities.
 caluitie causa quæ 2.553.40
 caluities priori capitis parte nonnullis
 accidit. 2.552.26. et 29. et 553.44
 caluescit nemo uel temporibus uel oc-
 cipite 2.552.30
 caluescunt uiri procedente ætate. 2.
 552.27
 caluitium nullum neq; salitium ante uene-
 reum coitum. 2.357.35. et 553.46
 caluescere qui minus soleant. to.2.
 357.50. et 358.2
 caluitij immunes mulieres, pueri, et
 spadones. 2.357.36.
 et 552.2. et 553.56
 caluities quædam plantarum, et animi.
 2.553.36 (34
 calybitum industria circa aurum. 3.534.
 calippi artificium 3.318.8
 calipides tragicus 3.379.54

calistratus 3.267.12
 calix pedis pars posterior 2.337.31
Camaleon.
 Camæ in locis arenosis oritur. to.2.
 281.8
 camaleonis descriptio 2.345.19
 camaleonis color mutatur in toto
 corpore 2.345.27
 camaleon multiformis ex metu. to.2.
 491.40
 camaleon colorem mutat inflatus. 2.
 345.26
Camelus.
 camelorum coitus 2.375.7
 cameli tempus coeundi in Arabia. 2.
 380.10
 camelus scuitte poret coitus. 2.398.56
 cameli matres suas non superueniunt
 2.444.37
 cameli foemine castratur. 2.446.27
 camelus fert uentrem menses duode-
 cim 2.380.12. et 403.18
 camelos in Arabia non inire matres
 suas 3.533.32
 cameli partus 2.40.46. et 543.
 7. et 380.12
 cameli pullus 2.493.48
 cameli ætas. 2.403.40. et 417.32
 camelus fel cõfusus habet. 2.479.21
 camelus tuber in dorso habet. to.2.
 341.44
 camelis parte ima singulatubera sunt
 2.341.46
 cameli Bactrianis ab Arabijs differunt
 quod illis bina his singula tubera
 sunt 2.341.45
 camelus bisulcum animal maximè in-
 ter reliqua. 2.341.52. et 543.23
 camelus bisulcum animal, et nõ utrin-
 que dentatum. 1.341. et 477.
 26. et 343.21
 camelorum genitale 2.375.10
 camelorum genua singula in singulis
 cruribus 2.341.49
 camelo cauda est similis asine. to.2.
 341.48
 camelus quare capillos habet modo
 uacæ 2.341.48. et 342.40
 cameli talus et clunes quales sint. 2.
 341.50
 cameli pes qualis 2.341.54
 camelo flexus artuum quare plures ni-
 deantur 2.341.49
 cameli celerius currunt quã equi Nis-
 sani 2.446.28
 cameli Pastranij at Arabij pedatim
 ingrediuntur 2.341.20
 cameli lac et caro 2.403.41
 camelus ruminat more cornigerorum
 7.26
 cameli potu turbulento delectantur
 2.417.25
 camelus ab auerso urinam reddit. to.
 2.380.10 camelum

I N D E X.

camelus et rabies prehedit 2.423.31
 camelus equis odio naturali aduer-
 satur. 2.398.57 (446.29
 camelos quã ad tria millia possident. 2.
 Cancellus. (380.30
 Cancelli generatio ex terra limoq; 2.
 cancellus seorsum per se nasci soli-
 tus 2.366.56
 cancelli forma. 2.367.2. et 366.56
 cancellus communis crustatorum et
 testatorum socius 2.366.55
 cancellus concharum hospes. 2.381.29
 cancelli domicilia 2.381.30
 cancellorum pedes 2.485.25
Cancer.
 cancer 2.363.43
 cancerum genus multiplex. 2.363.44
 cancerum coitus. 2.376.29 (381.16
 cancerum colore abido generatio. 2.
 cancerum scemia à mare differt 2.376.29
 cæcri littorales in Phœnicæ 2.363.47
 cancerorum et locustarum genus simi-
 lia inter se. 2.485.15 (2.365.17
 cæcri forceps dextra uel leua gradior.
 cancri pelagij 2.485.22
 cancri cur superiorem forcipem mo-
 ueat tantum. 2.491.14 (485.35
 cancerorum forceps dexter fortior. 2.
 cancerorum oculi ut possint 2.299.5
 cancerorum pedes 2.363.53
 cancri uim ambulandi habent. 2.332.18
 cancri in priorem quodammodo par-
 tem se mouere uidentur. 2.299.54
 cancri in latus mouentur. 2.299.52
 cancerorum incessus. 2.299.48 (56
 cæcer quaternis pedibus regitur. 2.333.
 cancri quando crusta exuantur. to.2.
 382.47. et 421.22
 cancri ut aquam egerant. 2.314.33.
 candidum quod per speculum atq; per-
 lucidum est 2.634.16
Canicula.
 Canicula oriente cur auster mouea-
 tur. 2.641.16 (dit. 2.641.23
 canis ortu præsigni nuncupati antecæ-
 nis.
 Canum genera plura 2.400.42
 canum partus. 2.401.10 (400.43
 canum feturæ tempus. 2.379.22.
 canum libido 2.400.52
 canes quadiu coeant 2.380.6
 canis quandiu uterum gerat. 2.379.24
 canis Laconicorum coitus. 2.400.42
 canis mensura. 2.400.50 (248.3
 canis foemella fidiliumcubens. to.3.
 canes qui præstantissimi. 2.426.45
 canes cynorastræ unde 2.388.19
 canes apud Indos ferri 2.595.12
 canes Indici ex cane et Tigride Gene-
 rantur 2.425.30. et 521.42
 canum genus moliticum. 2.426.45
 canes Laconici ex uulpe et cane ge-
 nerantur. 2.425.30 (3540.16

canes in templo Mineræ Achaicæ
 canis Vlyssis 2.401.15
 canum lac 2.400.55
 canes num dentes mutant. 2.343.28
 canes pilos hybernos amittunt. to.2.
 592.26
 canum medicina ex herba. 2.429.40
 canini dentes quando mutantur. 2.
 401.17
 canum uita 2.401.13
 canum et as dentibus iudicatur. to.2.
 343.42
 canibus senescentibus uox grauior. 2.
 379.3
 canes cur flante Fauonio uestigia mi-
 nus possint comperire 2.642.22
 canis in eadem tegula dormians. 3.
 212.8
 canes animosi amatores, et assentato-
 res 2.332.14
 canum morbi 2.423.28
 canes canire dicuntur 2.399.39.
 et 400.50
 canum rabies 2.423.28
Canities.
 Canities quid 2.551.12
 canities pili ægritudo est. 2.554.15
 canities senectutis situs et pruina poe-
 tis dicitur 2.554.32
 canities ueluti putredo quædam 2.
 594.5
 canities unde comittatur. 2.357.23
 canities putredine efficitur 2.554.
 56. et 594.5
 cani nonnullis ex morbis. 2.357.25
 canities quare non fit ariditas. to.2.
 554.57
 canescit solus homo 3.551.11. et
 (554.10
 552.27
 canities quare hominibus accidit. 2.
 canities quare ceteris animantibus
 non æque ut homini cuemat 2.
 554.46. et 597.52
 canities celerius sentiunt tempora ho-
 minis. 2.357.27. et 554.40. et
 552.29
 canescunt celerius pili aperti. 2.554.
 57 (2.554.48
 canities in equis maxime innotescit
 canities quare alba 2.554.26
 canities causa 3.523.20
 canities prohibet olei aquæ mixti per-
 usctio 2.555.2 (54.1.10
 cantharolethros locus in Chalcide. 3
**Cantare et can-
 tilena.**
 Cani quare aptius de acuto in grate,
 quàm in cõtrario soleat. 2.620.3
 cantantes cur multi melius numeros
 seruant quàm pauci 2.619.14.
 cantantes grauius si absontant, quare
 deprehendi facilius possint, quàm
 qui cantant acutius. tom. 2.619.9

cantari quare facile hypate possit.
 2.617.35
 in cantando par hypatem cur uox
 rumpi non minus soleat quàm in
 Nete supremisq; 2.617.30
 cantantes aut uociferantes cum alijs,
 cur longius sentiri idem uoce ear-
 dem quàm solus potest. 2.617.23
 in cantando cur immutatio et uarie-
 tas tragicum sit 2.617.45
 cantare cur febrientes aut qui febrie-
 runt nequeant 2.601.4
 cantantis sine sermone uox cur non
 suauior proueniat, sed tibia byrã
 ue suauis sonat 2.618.3
 cantari 2.484.22
 cantaris numeris et modulis cur ob-
 lectari soleamus 2.620.42
 cantilenæ cur pleræq; leges appellen-
 tur 2.619.43
 cantilenam cur suauis audimus cum
 ad tibiam quàm cum ad lyram can-
 tatur 2.621.53
 cantilenam notam cur suauis audi-
 re soleamus, quàm eam quæ igno-
 ramus 2.617.40. et 621.20
 cantilenas solitarias cur suauis audi-
 re soleamus, si ad tibiam aut ad ly-
 ram unam cantantur. 2.617.55
 cantaridæ unde gignatur. 2.384.46
Capilli.
 Capillamenta 3.363.10
 capilli hominum longissimi unde. to.
 2.552.53 (2.552.48
 capilli hominum crassissimi quare. to.
 capillo crispo homines, cur plerumq;
 resimiores 2.663.27
 capillorum aquamentum. 2.334.54
Capito.
 Capitonis partus 2.398.9
 capitonum cibus 2.414.14
 capitonum oua 2.414.23
 capitones somniculosi 2.278.47
 capitoni imbres nocent. 2.421.56
 capparum cur locis peruenire cultis
 haud facile possit 2.623.57
Capra.
 De caprarum coitu factiq; 2.400.19
 caprarum uita 2.400.23
 caprarum pastus 2.417.36
 capra magis quàm oues quiescunt.
 2.428.44
 capris et ouibus cur lac plurimum
 demulgeatur 2.590.48
 caprae frigoris impatientes. 2.428.45
 caprae robustiores ouibus. 2.417.51
 caprae ut cubare soleant. 2.428.49
 caprae redios habent, pediculis ua-
 cant 2.388.18
 capris nullus dux 2.400.38
 caprae syluestres ut transfixæ medici-
 nam querant 2.429.39
 caprae hircinæ 2.542.49
 capræ

I N D E X.

capra in Sicilia ton dentur. tom. 2. 425. 4
caprae oves felle exuperant in Na xo 2. 479. 26
ex capris uenerem non passis lac elicitum 2. 360. 50
capra cornu in crure habere usfa. 2. 542. 50
capras auribus spirare Alcm. eo falso credidit 2. 335. 41
capra Cephalea sine potu quotidiana no hausto uento reficiuntur. to. 3. 533. 53
caput habet omnia animalia sanguine praedita 2. 486. 53
caprarum Syriacarum aures. tom. 2. 425. 2
caprae Creticae Dielami uirtute expertae 3. 533. 41
capra miraculum in solennitate Iouis 3. 542. 27
ex capro lac emulsum in Lemno. 2. 360. 54
caprire 2. 406. 14
caprae 2. 163. 23
caprea minimum cornigerorum 2. 468. 4
capriceps auis Irene omnino caret 2. 347. 45
captionum modos non bene sic diuidi ut uel ad nomen uel intellectum referantur 1. 199. 1
de captionibus nugationis, et solacisimi 1. 201. 39
captiuorum custodia alijs atque alijs demandanda 3. 158. 35
Caput.
Capitis forma uaria 2. 338. 16
capitis partes 2. 334. 48
caput et oculi factus maxime internumtia apparent 2. 518. 26
caput osium futuris non neruis continetur 2. 355. 17
in capite homo plurimas iuncturas habet 2. 459. 47
caput sine sutura usum to. 2. 334. 53
capitis foramina permulta sunt. to. 2. 665. 42
caput cur hominum pilosius reliquo corpore, caeterorum contra 2. 597. 44. et 464. 16. 595. 54. et 341. 26
caput humorem suum plurimum habet 2. 665. 40
caput puerorum madet abunde et pediculos habet 2. 561. 10
caput ad sudorem pronum. to. 2. 665. 39
caput hominis macilentum quare. 2. 462. 7
capitis pars prior et posterior car-

ne uacat 2. 462. 28
caput cerebri gratia 2. 486. 56
capitis pars posterior inanis et caua omnibus est 2. 338. 15
ex capite signa animi 3. 531. 16
capite minore praediti homines caeteris prudentiores 2. 654. 57
capite praeciso cur alia protinus moriantur, uel paulo post, alia minime 2. 598. 18
caput cur alia animalia moueant, alia non 2. 592. 8
capita summa cum celeritate abscindunt Barbari 2. 476. 24
caput sex ossibus constat. to. 2. 355. 48
ex capite ut destillationes fiant. to. 2. 459. 22
capite detracto corpus progredi potest 2. 476. 28
caput abscissum locutum fuisse, fabulo sum est 2. 476. 16
in carbones quae conuertantur cremabilia 2. 210. 54
carcerum custodia prauis non demandanda 3. 158. 33
caricae quare bisida tantum, dulcissima sint 2. 631. 9
carini pisces 2. 373. 29
Carmen.
Carmen res dulcis 3. 176. 18
carmina facilius quam soluta oratio memoria tenentur 3. 27. 40
carmina expiantia 3. 178. 37
carmina purificatiua 3. 178. 41
Caro.
Caro quibus fit 2. 358. 53
caro principium, et corpus per se animalium est 2. 460. 4
caro non est sine materia. to. 2. 241. 45
carnis gratia caeteras partes haberi 2. 460. 9
caro inter cutem et ossa to. 2. 358. 53
caro ut circa ossa consistat. tom. 2. 460. 54
carni cur ossa adhibita 2. 460. 11
carnem e uena atque arteria ali. to. 2. 321. 46
caro humore alitur, non quodlibet, sed leni et copioso 2. 571. 24
caro cur calidum facilius quam frigidum sentiat, dentes e contrario. 2. 663. 42
caro diuisibilis undique to. 2. 358. 54.
caro dura insensibilem significat. 3. 525. 47
caro mollis ingeniosum et instabilem significat 3. 525. 47
caro et carni proportionalia uim sen-

tiendi obtinent 2. 458. 3
carnis soliditatem cur frictions siccae moliantur 2. 666. 23
caro cur solis calore nigrescat, oleum et cara candescat 2. 666. 36
caro cur frictionibus augetur. to. 2. 666. 6
caro in pingue uertitur 2. 358. 57
caro quibus multa 2. 359. 1
carnis parum quibus 2. 359. 2
caro ut aboleatur gracilescit animalia 2. 358. 56
carnes asse laxis humidiores sunt. 2. 565. 49
caro bivaluorum et univaluorum. to. 2. 366. 2
caro aquatiliu purpurarum, buccinarum et cochlearum 2. 365. 41
caro molliu et insectorum qualis. 2. 460. 25
cartamus, gnicis semen 2. 383. 41
cartaginensis respublica quae habeat cum Lacedaemonijs similia. 3. 107. 4
Cartilago.
Cartilago in quibus medullam continet, in quibus non 2. 356. 27
cartilago humorem in medulla speciem continens 2. 356. 29
cartilaginei generis ora infra parte supina 2. 494. 39
cartilago pro spina 2. 356. 12
cartilago ab osse quid differat. 2. 56. 2356. 26
Cartilaginea.
Cartilaginea enumerantur. tom. 2. 375. 35
de cartilagineorum et uiper. e generatione 2. 498. 54
cartilagineum genus semine non abundat 2. 530. 52
cartilagineorum coitus 2. 375. 36
cartilaginea superfoetant. to. 2. 394. 54
cartilagineorum partus. tom. 2. 394. 54
cartilaginea spinam ex cartilagine habent 2. 461. 16
cartilagine extrema nonnullorum ossium constant 2. 356. 30
ad casum conficiendum reponendumque quod lac accommodatissimum 2. 361. 6
caesus Phrygius 2. 361. 7
Castrare.
Castrandi modus 2. 446. 20
castrationis modi duo. tom. 2. 351. 19
castrati quare nequeant generare. 2. 497
castratio

I N D E X.

castratio omnia dum crescunt, elegantiora facit 2. 446. 15
castrati hominis in pueritia uox non mutatur 2. 446. 10
castratur apria scropharum to. 2. 446. 24
Casus.
Casus et fortunam aliquid esse. 2. 13. 15
casu et fortuna est aliquid praeter id quod semper aut plerumque est aut fit 2. 93. 13
casus brutis et inanimatis etiam competit 2. 14. 14
casuum diuersitas 3. 375. 6
casu ortum caeli, et diuinitima sensibilitum, quidam tradunt. 2. 13. 1
casus et fortuna quomodo differant 2. 14. 1
casus et fortuna per accidens in quibus casus 2. 13. 55 (2. 13. 4)
casu nihil in caelo fieri, absurdum est casu eadem et frustra fiunt. 2. 14. 25
a casibus locus 1. 171. 32
a casibus coniugatis locus tom. 1. 160. 46
de cata syllogismo falsag, ratiocinatione, et elencho 1. 80. 43
cataplasmata cur mutari debeant. 2. 564. 43
cataplasmatis quae uirtus sit. tom. 2. 562. 57
cataracta auis 2. 432. 15
cati in locis propinquis, altero gignuntur, altero non 2. 424. 50
catelli caeci gignuntur 2. 400. 45
catelli Melitenses 2. 591. 34
caucalus montium omnium maximus ad ortum aequum 2. 171. 51
Cauda.
Caudarum differentia plures. tom. 2. 489. 54
cauda quare homines careant. tom. 2. 489. 47
cauda pilis ornata 2. 464. 12
caudam habet magna pars quadrupedum 2. 341. 22
cauda nonnullis tam exigua ut uix dignosci queat 2. 341. 44
cauda exigua, quibus corpus pilosum 2. 464. 14
cauda piscium non omnibus similis. 2. 493. 40
cauda animalium pili corporis modum imitantur 2. 341. 42
cauda animalium 2. 489. 34
cauda auium qualis 2. 346. 10
caurus 3. 490. 12
Causa.
De causis et effectibus 1. 119. 9
causa speculati, utrius unius aut multarum scientiarum. 3. 396. 51. et 397. 28
causa que 3. 18. 26
causa que dicantur 2. 277. 20
causa unde principium mutationis. 3. 412. 12
causa prima scienda in tractationibus 2. 11. 31. et 3. 18. 43
causa prima, in inuentione ultimum est 3. 18. 43 (3. 4. 18. 41)
causa prima definitio propria quae causa differentiae 3. 388. 41
causa rerum quae eiusdem speciei multiplicitate dicuntur 3. 4. 12. 36. et sequentibus
causarum modi multiplices 2. 12. 3
causa quot modis dicatur 3. 4. 12. 9. et sequentibus
causa quadrifariam dicuntur. tom. 3. 386. 42
causa quatuor sunt 2. 11. 34. et 14. 49
causa et principia quatuor. tom. 3. 466. 16
causa partim tres, partim quatuor 3. 465. 20
causa alia ut potentes, alia ut operantes dicuntur 2. 12. 12
causa acti et potentia differunt inter se 2. 12. 20. et 3. 4. 12. 51
causa secundum potentiam, et agentes sex sunt 3. 4. 12. 48
causa ex qua insita aliquid fit. tom. 3. 412. 9
causa tanquam subiectum. to. 3. 412. 30
causa efficiens. 2. 11. 38. et 138. 41. et 3. 4. 30. 27. et 412. 32
causa, species et exemplar. tom. 3. 412. 10
causam tanquam quod quid erat esse 3. 4. 12. 30
causa formalis 2. 11. 35
causa omnibus operationibus communes 3. 225. 57
causa instrumentalis 2. 11. 42
causa propter quid 2. 14. 43
causa propter quid ad quae a physice referatur 2. 15. 1
causa finalis 2. 11. 40. et 3. 4. 12. 14. et 33
causa cuius gratia, principatum obtinet 2. 447. 23
in causis omnibus quaerenda est causa ultima, in qua fit status. 2. 12. 23
omnes causae principia sunt. 3. 4. 12. 3
causa toties, quoties et principia dicuntur 3. 4. 12. 3
causa, notiora et priora sint oportet 1. 89. 38
causarum quae sunt eiusdem generis alia prior, alia posterior 2. 12. 5
causa proximae et remotiores. to. 3. 292. 11
causa proxima et propria. 3. 441. 6

causa que sibi mutuo 2. 11.
causa singulari ad suos effectus referenda sunt 2. 12. 25
causa num sint unius plures. 1. 119. 9
causa tres in unum plerumque conueniunt 2. 14. 52
causa eiusdem rei plures non secundum accidens 3. 4. 12. 19
causa rerum quae fuit natura, ars et casus 3. 4. 30. 24
causa quorundam efficiens, ars et casus quorundam minime. 3. 4. 31. 56
causam quaeunque rei eiusdem obtinent, utrum eandem uim habeant ad agendum, an non 2. 589. 33
causa idem contrariorum. 2. 1. 50. et 4. 12. 24
in causarum numero etiam fortuna et casus recensentur 2. 12. 31
causa a fortuna indeterminata 3. 460. 8
causa alia per se, alia per accidens. 2. 13. 22. et 3. 460. 6
causa per se definita, per accidens uero indefinita 2. 13. 24. et 42
causa non per accidens 2. 11. 46
causa per accidens, causam per se non antecedit 2. 14. 37
causa per accidens alia alijs propinquoires 2. 13. 48
praeter causas proprias et secundum accidens, alia potentia, alia agentes 3. 4. 12. 46
causa hominis naturales 3. 4. 4. 13
causarum tria genera 3. 282. 24. et 340. 3
de causarum genere demonstratio 3. 344. 19
causarum genera quatuor. 2. 495. 43
de causarum genere iudiciali. 1. 345. 11
causa propositi cuiusque propria tenenda 3. 315. 41
causarum generibus omnibus quae communi 3. 346. 29
a causis locus. 1. 141. 59. et 161. 15
a causis per se locus 1. 139. 28. 15
a causis efficientibus locus. 1. 148. 29
a causis et effectibus locus. 1. 140. 14
Cepe.
Cepe cur crommyon Graecis dictum 2. 625. 27
cepe unum cur tam acriter mordere oculos possit 2. 625. 27
cepe cur suspensum floreat solstitij tempore 2. 625. 21
cepe ad motum oculis lachrymas mouet 2. 625. 30
cepe oculis prodest 2. 658. 15
cephisodotus 3. 329. 6
cephisodotus thuri similis. 3. 325. 19
cenarea urbs Hetruriae munitissima 3. 538. 34

I N D E X.

centipedes. 2.295.30. & 2.368.44
centipeda 2.437.44
census ut in democratia partiendi. 3.154.14
census pro ratione augendus aut relaxandus 3.144.19
census ciuitatis considerandus. 3.144.15
celeritatem ipsam in tempore esse. 2.53.49
Celte masculorum concubitus palam receperunt 3.104.16
celte mulieribus non obnoxij. 10.3.104.16
cera ex lachryma arborum fingitur 2.385.52
cerago 2.439.11
cera & oleum cur solis calore candefiant, caro nigrescat. 1.2.666.36
cercion 3.56.26
certhia mores & natura. 10.2.433.27
Cerebrum.
Cerebrum quidam medullam esse & originem medulle putarunt. 10.2.458.47
cerebrum sanguine priuatum omnibus est. 2.338.17. & 354.4. & 458.56. & 459.15
cerebrum inter partes continuas non enumerandū, sed sui generis est. 2.458.57
cerebrum datum animalibus ad naturam totius salutem. 10.2.459.4
cerebrum & nucha sunt cuius gratia etiam cetera. 10.2.322.8. & sequentibus
cerebrum calorem cordis temperat. 2.459.17
cerebrum somni precipua causa. 2.279.19
cerebrum sanguineis & mollibus omnibus est. 10.2.338.10. & 459.15
cerebrum magnum & humidissimum homo habet. 2.338.11. & 265.20. & 459.40
cerebrum primo multum, deinde subfidet. 2.519.41
cerebri sedes rem cum pulmone communem habet. 10.2.661.27
cerebri situs & homini & reliquis animantibus in priore capitis parte. 2.338.8
cerebrum omnium bipartitum est. 2.338.13. & 473.32
cerebrum membranis duabus continetur. 2.338.12
cerebrum syncipiti subditum. 2.334.51
cerebrum uenis tenuibus ambitur. 2.459.20
ad cerebrum calorem uenae deferunt. 2.459.18
cerebrum uenis caret. 2.338.18
cerebrum naturam obtinet aquae & terrae communem. 10.2.459.15. & 36
cerebrum squalore oblitum atq; horridum est. 2.458.56
cerebrum pinguiusculum pinguescente adipe. 2.359.17
cerebrum humidum & frigidum. 2.462.25. & 665.41
cerebrum minorū natu humidius est. 2.550.56
cerebrum omnium membrorum frigidissimum est. 2.279.19. & 2.553.46. & 458.50
cerebrum ad tactum frigidum est per naturam. 2.338.18
cerebrum frigidum destillationes capitis parit. 10.2.459.22
cerebrum sensus expers. 2.462.14. & 358.37. & 459.3
cerebrum facile afficitur. 10.2.553.48
cerebrum inualidum quibus os capitis densum est. 2.595.51
cerebrum nimis humidū uel siccum, morborum & mortis causa. 10.2.459.49
cerebellum. 2.338.14
cetes fluminis circa Cumam mira uirtute. 3.538.41
cereris Eleusine templum. 10.3.541.33
cernua. 2.337.43
ceruix quid. 2.336.31
certaminum gymnicorum praemium praestantius certamine ipso. 2.656.20
ceruleus auis qua forma. 10.2.433.49
Ceruus.
Ceruorum coitus. 2.494.1
ceruorum partus. 2.404.7
cerui a partu inuolucrum statim exedunt. 2.439.28
ceruarum purgatio. 2.404.9
ceruus salax animal. 2.404.19
cerui castrati. 2.446.17
ceruae prudentia in pullis edendis. 2.429.2
cerui uita. 2.404.12
ceruorum aetas unde dinoscatur. 2.429.17
ceruae stabulum. 2.404.10
cerui uermes uiuos continent in capite. 2.347.27
ceruis tantummodo cornua solida praesag; in ramos & decidua. 10.2.356.42. & 468.23. & 342.27
ceruo soli cornua decidua omnibus annis. 2.342.29
cerui cornua ubi amittant. 10.2.429.8
cerui cornu sinistrum non inuentum. 2.429.10
cerui dextrum cornu in Epiro defodiunt. 3.537.11
cerui Achaici cornua amissuri, uoloca difficilia petant. 10.3.533.43
ceruinum cornu incensum fugat insecta. 2.370.48
ceruus hederam uiridem cornibus natam gerens. 10.2.429.25
ceruae cornibus quare careant. 10.2.468.52. & 373.50. & 467.13
ceruus erectis auriculis accerrime sentit. 2.429.32
ceruae scissa aure in Elapho monte. 2.404.14
cerui felle carent. 2.347.55. et 479.21
ceruis Achais fel in cauda. 10.2.347.49
ceruorum intestinum tenue. 10.2.404.26
cerui intestinum amarissimum. 10.2.347.56
ceruarum uera. 2.404.16
cerua ut hinnulum doceat. 10.2.429.5
ceruorum sanguis emissus non conrescit. 2.359.41
ceruorum caro libidine uitatur. 10.2.404.22
ceruorum inter fugiendum industria. 2.404.24
cerui subulones. 2.429.14
cerui a phalangio morfi caneros edunt. 2.429.26
cerui sibilu & cantu uenantium capiuntur. 2.429.30
Choaspes fluminis. 2.171.47
cholago quid. 2.336.42
chonnidas poeta. 3.367.3
coracis ars. 3.320.40
chori summa penes unum tantummodo histrionem. 3.374.14
coriorum, pennarum & pilorum colores. 3.522.29
chrysofolla oculis medicandis utilis. 3.536.23
chrysofocomos stipitem habet sine fructu & folio. 3.553.25
cheri-

I N D E X.

cherilus. 3.332.10
chiron. 3.240.14
chius Democritus. 3.327.52
chabrias. 3.269.44
chelarum color. 3.522.45
chenalopeces. 2.390.24
cheremon Pentheus. 3.319.25
cheremonis Cento. 3.366.32
chalcidis pugna cum aquila. 2.432.27
chalcis auis. 2.432.21
chasmata. 3.491.54
chaones ubi habitarint. 3.166.16
chaos ab Oenotris orti. 3.166.17
chaos iuxta Hesiodum. 2.25.42
charadrium. 2.431.53
chares, Parius. 3.93.44
charicles. 3.141.38
charidemus Orites. 3.268.26
charundas. 3.87.38
charundas Carthaginensis legislator. 3.108.28
catægis quid. 3.491.6
ehoricus alter mobilis, alter stabilis. 3.370.51
Cibus.
Cibus non medicina. 3.181.19
cibus animalia omnia cupiunt. 10.2.466.20
cibi sectio in ore concoctionem promouet. 2.456.43
cibi concoctio elixationi similis est. 2.205.5 (307.23)
cibus calore naturali concoquitur. 2.2.2
cibus in semen conuerti in ijs quae abunde fecundant. 2.525.9
cibus spiritus & largus redditur & feruidus. 2.601.6
cibi cur cetera animalia sepius siccum quam humidum capiunt, homo uero contra. 2.597.16
ciborum mutatio cur minus quam a qua grauis. 2.560.52
cibus cur a medicamento aut exercitatione non protinus assumi debeat. 2.583.53
cibus alijs cur sine fastidio uti possumus, alijs uero licet suauioribus non possumus. 2.628.29
cibi & aquae mutatio cur grauis. 10.2.560.54
cibus uarius grauis. 2.560.57
cibi excessus duplex. 2.472.34
cibi potusq; excessus noxij. 3.189.26
cibus cur immuere & laborem augere salubre sit. 2.564.45
cibus num inter initia morborū, an post afferre melius. 2.565.16
cibo sui generis utuntur apes & ranæ. 2.331.42
Cicada.
Cicada non nascuntur ubi arbores defunt. 2.387.36
cicadarum coitus. 2.387.40
cicada in locis propinquis, altero gi-gnuntur, altero non. 2.424.47
cicadae mares ante, foeminae post coitum dulciores. 2.387.51
cicadarum copia ex imbribus. 10.2.387.46
cicadarum partus. 2.387.42
cicadarū oua gustu grata. 2.387.51
cicadarum plura genera. 2.369.17. & 387.31
cicada ore caret. 2.369.14
cicadae ut exuant senectute. 2.421.16
cicadarum cantus. 2.371.22
cicadae canora quae. 2.387.33
cicadae lingua. 2.369.16
cicadae cur canant. 2.313.4
cicadae humi canentes. 3.329.46
cicadae post solstitia demum canentes. 3.536.47
cicadae mingere creduntur. 2.387.53
cicadae mares canunt, silent foeminae. 2.387.50
cicadarum genus maxime ieiunū est. 2.483.51
cicadae oleas amant. 2.387.38
cicadarum copia in Cyrenensi agro. 2.387.43
cicadae excrementum nullum in aluo. 2.369.16
cicadastrae. 2.369.19
Cicatrix.
Cicatrice cur pili equis & asinis nascantur, non homini. 2.593.13. et 3. & 590.14
cicatrice cur atra sit si hylcus sepius in eodem loco extiterit. 2.590.7
cicatrices cur nigrae hominum sint, qui uitio lienis tenentur. 2.589.25
cicatrices cur reliquo corpore nigrae oculis albae inducantur. 2.589.4. & 40
ciconiae genitorem educant. 2.432.
ciconiarū cultus apud Thessalia. 3.
cicura animalia. 2.331.53 (534.38)
cicures perpetuo homo & mulus. 2.2.435.53 (331.51)
Cilium.
Cilium quid. 2.335.13
cilium quae animalia habeant. 10.2.463.56
cilio palpebrae inferioris quae careant. 2.341.29
cilia uenularum clausulis inuoluntur. 2.464.30
cilia adiumenti gratia. 2.464.26
cilijs inferioribus reliquae quadrupes carent. 2.344.30
cinadon. 3.142.39
cinædi signa. 3.527.4
cicindele. 2.384.23
cinices unde generentur. 2.388.6
cinis aquam non aqua cinerem admittit. 2.638.43
C

cinis Phrygius oculis medicantis effi-cax. 3.536.29
cinnamomus Arabicus. 2.432.47
cineres & aquae tantundem uas idem capere cur possit. 2.638.34
cyprius mas oua custodit. 2.396.45
circuitus temporum qui. 2.548.50
circumscripta probè, facillè explicantur. 3.5.10
circumscriptor alieni iniustus est. 3.2.44.53
in circumstantijs personarū defectus sit. 3.292.21
ex circumstantia locus. 1.140.38
Circulus.
De circulari ofensione in figuris tribus. 1.73.20. & sequentibus
circulus, prima figurarum planarum. 2.96.31
circuli linea maxime una. 3.415.18
circulus sine et principio caret. 10.2.615.56
circulo unitas tribuitur. 2.96.43
circulum simul duobus contrarijs moueri motibus. 3.497.50
circulorū cur plures sint lationes. 2.195.51. & sequentibus
circulus cur si spiciatur, primam lineam rectam ducat, deinde cochleam siue clauiculam agat, dum decedit. 2.614.50
In circuli motionibus multa miracula. 3.498.3
circuli quadratura iuxta Antiphonem. 1.200.23
circuli quadratura iuxta Hippocratem & Bryssonem. 1.200.2
cirri ut generentur. 2.384.24
Ciuitas.
ciuitas natura est. 3.87.54
ciuitas multipliciter dicitur. 3.110.33
ciuitas quid. 3.87.52. & 110.3. & 115.20. & 164.52. & 165.10. & 180.2. & 109.21 (58)
ciuitas, communitio quaedam est. 3.95.
ciuitas omnis societas quaedam. 3.87.9. & 110.45
ciuitas est liberorū societas. 3.313.31
ciuitas non communicatio loci tantū. 3.115.18
ciuitatum diuisionem inuenit Hippodamus Euryphontis Milesius. 3.102.25 (166.3)
ciuitas per genera distinguenda. 3.
ciuitas in uirorū & mulierum multitudinem diuiditur. 3.104.16
Ciuitatis partes.
Ciuitatis partes non satis complexus Socrates. 3.126.8
ciuitatis non statim partes, sine quibus existere nequeat. 3.164.43
C

I N D E X.

ciuitas omnis partes plures habet. 3. 125. 48 (165. 1)
in ciuitate necessariæ partes quæ. 3.
in ciuitatibus omnibus partes tres. 3. 130. 45
ciuitatis partes circa quæ 3. 126. 1
ciuitas ex domibus constat. 3. 124. 4. 7
ciuitatis pars non est possessio. 10. 3. 164. 50
ciuitas prima quæ 3. 162. 31
ciuitas prius natura quam domus et singuli nostrum 3. 88. 13
ciuitatis identitas ex rei publicæ forma colligenda 3. 110. 50
ciuitas ex quali et quanto 3. 132. 2
ciuitas ex hominibus constat necessario 3. 165. 12
ciuitas ex dissimilib. constat. 3. 111. 23
ciuitas feruorum et aliorum animalium esse nequit 3. 114. 4. 9
ciuitatis uni partii quale quod alteri quantum 3. 132. 4
ciuitatē ex omnibus studiosis esse impossibile 3. 111. 18
ciuitas non ne cessariorū tantum gratia, sed et honesti 3. 126. 12
ciuitis societas uiuendi gratia. 3. 113. 7
ciuitas bene uiuendi gratia. 3. 87. 52. et 115. 24. et 114. 48
ciuitatum quarundam finis, dominatio finitiorum 3. 160. 50
ciuitas studiosa, non est fortune opus 3. 168. 51
Ciuitas.
Ciuitas beata 3. 99. 21. et 160. 12
ciuitas eadem et non eadem. 3. 110. 31
ciuitas num eadem habitatoribus mutatis 3. 110. 40 (96. 5)
ciuitas tota una esse non potest 3.
ciuitas beata una et seorsim esse potest 3. 161. 16
ciuitatē unam domumque, quatenus esse oporteat 3. 9. 37 (98. 40)
ciuitas una quibus rebus faciendā. 3.
ciuitas una non incenibus definitur. 3. 110. 35 (126. 7)
ciuitas uera non est natura serua. 3.
ciuitas à gēte quid differat. 3. 96. 14.
ciuitas magis gentis que ciuitatis circumscriptionem habens 3. 110. 28
in ciuitatibus magnis plures magistratus quare conueniant. 3. 134. 4. 5
ciuitatis in magnitudine mensura est. 3. 162. 43
ciuitatis optima mensura quæ. 3. 163. 5
ciuitatem quam magnam esse deceat 3. 162. 24
ciuitas quæ maxima esse existimanda 3. 192. 28 (3. 162. 35)
ciuitas magna et populosa non idem ciuitas populosa uix recte gubernatur 3. 162. 36
ciuitates magnæ paræque, sæpe magi

stratibus et legibus eisdem indigent 3. 134. 50
in ciuitatibus paruis magistratus paruici quare 3. 134. 4. 8
ciuitū multitudinē procreandā respexit legislator Spartanus 3. 104. 4. 8
ciuitatis multitudinē qualem esse deceat 3. 162. 30 (105. 16)
ciuitatis senectus ut et corporis 3.
Ciuitatem conseruantia.
Ciuitatē obseruat equalitas. 3. 96. 16
ciuitatibus maximum bonum amicitia 3. 97. 24
ciuitates amicitia continet. 3. 61. 10.
ciuitates retributione iusta conseruantur 3. 38. 40 (tur. 3. 25. 4. 22)
ciuitates communicationibus continet ciuitatibus commensationes utiles. 3. 166. 31
à ciuitate quando soleant hominum certa genera excludi 3. 112. 37
ciuitatis partes præcipuè diuites et pauperes 3. 129. 33
ciuitati opus nobilibus, ingenuis et opulentis 3. 117. 4. 7
ciuitas quatenus opes nobilitatemque, quatenus item uirtutem præstare requirat 3. 117. 51
ciuitas uera uirtutis curam gerit 3. 115. 2
ciuitatem temperatam et fortem esse decet 3. 170. 43
ciuitatibus fortune mediocri possessio saluberrima. 3. 130. 4. 7. 131. 10
ciuitatibus fortune excessus in alteram partē damnosus. 3. 130. 4. 9
ciuitates pecunijs indigent. 3. 94. 8
ciuitatis celsus consideradus. 3. 144. 15
ciuitati quanta qualisque, naturalis potentia conueniat 3. 163. 4. 7
ciuitates mercatum præbentes omnibus male faciunt 3. 163. 40
ciuitatis situs qualis esse conueniat. 3. 163. 22
ciuitatis regio quæ commoda. 3. 163.
ciuitatibus num maris communitio expedit, an secus 3. 161. 30
in ciuitatibus loca munita quatenus conueniant 3. 167. 15
ciuitatis Epidamnijs status ex nuptijs mutatus 3. 139. 4. 1
ciuitatis uirtutes eandē formā habent quā singulorū hominū. 3. 160. 25
ciuitatis dominationem leges ferre respiciunt 3. 3. 160. 51
ciuitatis et regiæ domesticæque gubernationē confundentes. 3. 87. 15 (87. 4. 2)
ciuitates primò sub regibus erant. 3.
ciuitatum gubernatio quòdam paucorum, et regia fuit. 3. 133. 6 (115)
in ciuitate quib. plus iuris cõpetat. 3.
an ciuitatis operib. omnes participare possint 3. 165. 19

in ciuitatem admissi pecunia ex altero tantum parente ciue genui. 10. 3. 264. 25
ciuitates Græcorum bene gubernari dicuntur 3. 164. 10
Ciuis.
Ciuis quis 3. 110. 4. et 3. 118. 36
ciuis simpliciter quis 3. 109. 33
ciuis maximè quis dicatur. 3. 112. 40
ciuis bonus quis 3. 365. 5
ciues alij simpliciter, alij ex oppositione 3. 112. 17
ciuium diuisio Socratica. 3. 99. 34
ciuium subditorum plures species. 3. 112. 25
ciuium diuersitas pro diuersitate rerum publicarum 3. 109. 49
ciues unus ciuitatis socij 3. 95. 52
ciues quæ non faciunt. 3. 109. 26
ciuis uirtus ad rempub. 3. 111. 13
ciuium non omnium una uirtus. 10. 3. 111. 26
ciuis boni et boni uiri eadem ue uirtus sit. 3. 111. 4. et 123. 10
ciuis et præsidens non eadem simpliciter uirtus 3. 111. 35
ciuium etiam dissimilium opus commune quoddam 3. 111. 12
ciues quales esse oporteat. 3. 164. 9
ciuium bonorum multitudo utilis. 3. 365. 50
ciuis bonus præesse et subesse potest. 3. 111. 55
ciues qui non possint esse in ciuitate optima 3. 165. 29
ciues non possunt agricolæ esse in optima ciuitate 3. 165. 30
in ciuitate optima neque artifices neque mercatores ciues esse possunt 3. 131. 17
ciuium facultates mediocres ad tranquillitatem utiles 3. 131. 17
Ciuiilis facultas.
Ciuiiles institutiones antiquæ sunt. 3. 166. 24
ciuiilis facultatis præstantia et officium 3. 140
ciuiilis optima facultas 3. 186. 19
ciuiilis facultatis munus 3. 6. 42
ciuiilis facultatis finis nõ cognitio, sed actio est 3. 2. 10
ciuiilis facultas de quibus primum dicitur 3. 162. 22
ciuiilis facultati quæ subsint 3. 142
ciuiilis facultas circa uirtutem occupata 3. 8. 38
ciuiilis iusti diuisio 3. 40. 43
ciuiilis uita negociosa est 3. 83. 32
ciuiilis habitudo quædam 3. 260. 53
ciuiiles curæ dispensatiue et ministratiue 5. 134. 35
ciuiilis facultas à quibus cum fructu percipiatur 10. 3. 2. 13
ciuiilis

I N D E X.

ciuiilis facultas incontinentibus non congruit. 3. 2. 13 (19)
ciuitatis facultatis finis bonus 3. 186.
Ciuiiles.
Ciuiiles qui reuera 3. 227. 16
ciuiilem uirum ex parte animæ peritiā habere oportet 3. 8. 43
ciuiiles multi nomine tantū. 3. 227. 15
ciuiiles animantes quæ 2. 331. 36
ciuiilem regimūque et bonum uirum eadem disciplina efficit. 3. 123. 12
claudus cur homo omnium animalium oriri potest 2. 594. 34
claudi homines cur salaciores. tomo 2. 593. 1
clauus osium ad committendū claudendūque partes 2. 322. 9
clauus clauo 3. 149. 4. 9
clazomenij 3. 139. 7
clepsidre ratio 2. 613. 57
clepsidram cur humor ingredi nequeat. 2. 614. 18
clerus siue pyraules fauis nocet. 2.
cleomenes Alexandrinus præfectus Aegypti 3. 268. 51
cleophon 1. 203. 1. et 3. 366. 45
clotho 3. 496. 40
clunus auium 2. 493. 17
clunus et femoris discrimen in bipedibus 2. 298. 24
clijthenes 3. 110. 14. et 151. 33
coactus et non ui quis faciat. tomo 3. 235. 36
Coagulum.
Coagulatio determinatio 2. 205. 55
coagulum quid 2. 361. 15
coaguli usus in lacte 2. 207. 48
coagulum quæ habeant, quæ non. tomo 2. 473. 36
coagulum habent ruminantia et lepus. 2. 361. 17 (361. 19)
coagulum hinnuli laudatissimum. 2.
coagulum quo uetus, eo præstantius 2. 361. 18
coagulum uetus alui profluuiio medetur 3. 361. 18
coagulabilem alia esse aquam, aut species aquæ, alia aquæ et terræ. 2. 206. 23 (2. 208. 21)
coalescunt corpora calore et frigore coarmentari quid 2. 399. 35
cochlearum genus unum coire usum 2. 535. 20
codrus 3. 146. 47
Cœlum.
Cœlum quot modis dicatur. 2. 88. 51
cœlum maximè appellamus corpus ultimum superumque 2. 88. 54
cœlum quare et quare 3. 495. 24
cœlum Dei sedes 3. 495. 28
cœlum dijs tribuerunt ueteres, quia immortale est solum 2. 94. 10
cœlum deorum domiciliū. 3. 488. 19

cœlum corpus diuinum 2. 95. 57
cœlum solum est immortale. 2. 94. 17. et 288. 30
cœlum incorruptibile et ingenerabile esse 2. 94. 18
cœlum neg. factum esse neg. corruptipi possit 2. 94. 2
cœlum celestiaque genitoris nomine appellata 2. 496. 35
cœlum factum esse solum Plato asserit 2. 63. 7
cœli eternitas. 2. 94. 9. et 3. 460. 43
cœlum sempiternum non ab anima cogente 2. 94. 29
cœlum atlante sustineri fabulosum et falsum 2. 94. 22
cœlum principium eternitatis uersa nõ habens, infinitum autem habens et continens in seipso tempus 2. 94. 5
cœlum in Timeo Platonis ortum asseritur, nõ tamē caducū. 2. 90. 31
cœlum et diuinitatis sensibilem causam orta quidam ferunt 2. 13. 1
cœlum singulare est, et ex materia constat. 2. 88. 46. et 27
cœlum unum ac sempiternū. 2. 94. 3
cœlum unum esse necessario probatur 2. 88. 2
cœlum aliquod præter sensibile cœlum, secundū quosdam. 3. 398. 41
cœlum unum, non plures. 3. 468. 42
cœli cur plures esse non possint. 2. 86. 46. et sequentibus (29)
cœli hoc et simpliciter cœli. 2. 88.
cœlum sine labore et nullius indiget. 2. 94. 19
cœlum ab Atlante haberi iuxta poetas 3. 421. 47
cœli lationem quæ prima est regularem esse censendam. 2. 98. 1. et sequentibus
cœlum quod agitatur num motus expers, aut cœli pars, aut in cœlo condatur 2. 287. 50
cœli motus sempiternus. 3. 488. 21
cœli motus omnium motuum celeritatem est 2. 97. 5
cœlum cum syderibus semper in actu 3. 446. 42
in actu semper cœlum cum syderibus citra fatigationem. 3. 446. 42
cœlestis corpus summum neque calidū esse neque ignoscere 2. 162. 33
cœlum rotundum esse. 2. 97. 8. et 29. et 96. 27
cœli corpus quare rotundū. 2. 195. 57
cœlum finitum esse 2. 83. 57
cœli longitudo, distantia inter polos. 2. 195. 30
cœlum ipsum nullo in alio corpore ulterius collocatum 2. 29. 11

cœli latera quæ 2. 95. 33
cœlo dextrum et sinistrum sine differentijs sursum et deorsum nequeunt aptari. 2. 94. 40. et sequentibus
cœlum dextrum et leuimum quod. 10. 2. 95. 38
cœli uertices et signa duo immobilia 3. 488. 24
cœli conuersionis principium id unde oriuntur stellæ 2. 95. 37
cœlum est calidum 2. 639. 28
extra cœlum non est ullum corpus, nec esse potest. 2. 89. 3. et 86. 12
extra cœlum non locus, uacuum aut tempus 2. 89. 21
extra cœlum posita, nullis alterationibus et passionibus subiecta. 10. 2. 89. 28
cœlum, causa effectrix impressionū, apparentiumque 3. 160. 38
cœlum cur maxime nocte media et meridie soleat tranquillari. 2. 638. 7
cœlum purum placidumque, cur serenum indicat, tempus turbulentum hanc pronunciat. 1. 640. 33
cœlum nubilum cur tepidius aperto et placido 2. 639. 44
cœlestia perpetuo ordine ornataque disposita 3. 495. 37
in cœlestibus ordo certusque status magis quam in nobis 2. 449. 11
cœlestium corporū motus quare multiplicentur iuxta distantiam à primo orbe. 2. 101. 30. et sequentibus
cœlestia corpora rotatu sonum harmoniamque, efficere præter rationem esse, contra Pythagoricos. 2. 110. 24
coenese talos mille proijcere, impossibile est. 2. 102. 1 (11)
cogitationis principii finis est. 3. 238.
cogitandi uim homo unus obtinet. 3. 332. 16
cognata distant ab ijs quæ eiusdem generis sunt 2. 266. 16
cognatis quid debeatur 3. 70. 39
Cognitio.
Cognoscere melius quam cognosci. 3. 213. 53
cognitio rerum inferiorum excellentiam habet 2. 452. 19
cognitio utilitatis per rationem, arte salutis 3. 339. 22
cognosce teipsum 3. 315. 6
cognoscere seipsum, difficultimum et suauissimum 3. 216. 19
cognitio hominum inter se fidem generat 3. 149. 22
cognitione priora, secundum sensum singularia 3. 417. 36
cogi quæ dicantur 3. 192. 37

I N D E X.

Coitus. Coitus tempora per etates animalibus distributa. 2.379.14. et 376.43. coeunt animalia etiam diuersi generis 2.521.39. coire cur alia animalia saepe, alia semel, alia anni tempore certo, alia nullo certo soleant 2.595.41. ad coitum opus calore et humore. 2.592.57. coitus non omnium similes. 2.374.40. coitum homini oim teporū. 2.376.54. coitus externarum mulierum. 3.180.51. de coitu piscium 2.375.26. coitus piscium celerissimus. 2.530.11. de coitu insectorum 2.500.39. de coitu piscium crusta oportorum. 2.376.23. de coitu insectorum 2.376.34. de coitu mollis generis piscium. 10. 2.376.12. ex coitu cur pleriq; tristiores. 654.4. coles quid 2.337.4. collatio quid 3.331.42. Collum. Colli motus an ab uno offe sit. 10. 2.322.17. collum gruis optabat Philoxenus. 2. 649.19. collum aubus porrectum. 2.491.56. ex collo signa animi 3.530.19. colonem Pythagorici summam partem uocabant 2.261.14. ex colli clauu coniunctis signa animi. 3.530.14. collum quid uocetur 2.491.21. colli partes, guttur et gula. 2.336.28. colliquamentum quid 2.502.49. colliquamenta praeter naturam sunt. 2.503.56. columella oris 2.336.25. Color. Color quid 2.261.23. color uel summo corpore continetur. 2.261.13. color uentus unde fiat in arboribus. 3.554.36. colorum causa princeps lux solis, ignis, aer et aqua 3.518.45. colorum natales et procreaciones. 3.518.45. color usui subiectus 2.230.2. colorum multitudo multiformis et infinita unde 3.518.33. colores uarij rerum naturalium qui una cum maturitate variantur. 3.520.20. colorum diuersitas etiam a natura. 3.519.17. colorum differentiam temperaturae lucis et umbrarum uaria efficiunt 3.518.54.

colores uarij a fulgoribus ignis, lunae, lychnorum 3.519.33. colores simplices qui. 3.517.21. et 3.518.1. color purus a nobis nullus, sed omnes mixti a nobis spectantur 3.519.29. colorum tincturae uariae 3.519.57. colores mixti. 3.518.2. colores mixti ex tribus constant. 3.519.45. colorum genera proportionem comprehendit aut secus. 2.261.35. colorum temperamentum mutuum. 3. de coloribus animantium. 2.555.14. colores differentes etiam a lapidibus fiunt 3.519.10. colores acuti calidum et sanguineum significant 3.525.34. color niger tribus modis occurrit. 3.517.31. color opacus 3.518.17. color albus et niger usui officit. 2.659.10. color niger elementa consequitur cum transmutantur inuicem 3.517.29. color puniceus 3.518.6. color purpureus 3.518.9. color flammineus 3.518.29. color uinosus 3.518.30. color pullus siue fuscus 3.518.5. color porraceus 3.520.41. color xanthus quid 2.519.6. color herbaceus plantarum omnium 3.520.25. color ignis, lux 3.517.44. coloris quid susceptiuum. 2.210.22. colorem defluuium esse asserere absurdum 2.261.50. colore quae uacent 2.230.23. colorum mutatio per attritum 3.519.8. colorum mutatio in fructibus. 3.521.15. colores mutant aues et quadrupedes quae, a, p anni tepora. 2.555.44. colorum muuus ad aliquam mixtorum rationem habere 3.518.22. ex coloribus signa animi 3.531.23. colores albi cum rubore bonam indolem significant 3.525.34. colote hostis, asinus 2.427.46. colum intestinum 2.478.12. colubri Thebani cornuti quodammodo 2.342.26. Columba. Columbaici generis plures species. 3.378.32. columbae coitum ab osculo exordiantur 2.391.2. columbae mutuo degunt amore. 10. 2.430.29. columba decies anno parit. 2.389.38. et 392.26. columbae tota aestate foecant. 2.378.30. de comete

columbae pariunt omnibus anni temporibus 2.378.37. columbae pugnax animal. 2.430.30. columbae Aegyptiae duodecies pariunt 2.392.26. columbarum incubatio 2.430.34. columbarum industria 2.430.23. columbacea pleraque bina oua pariunt 2.392.13. et 525.5. columbus mas ut foeminae parturienti adsit 2.430.26. columbis facultas oui retinendi est. 2.390.56. columbae uicissim incubat. 2.392.22. columbae marem et foeminam generant pl. r. unq; 2.392.20. columbarum proles praestantior uere quam auimino 2.378.38. columbarum circa foetum iuncta opera 2.392.23. columbae ut bibunt 2.430.32. columbarum atas 2.430.39. columbarum senescentium unguentum 2.430.37. columna uetus circa Hyparam. 10. 542.22. columna ex guttis destillantibus in Glaphyra 3.536.30. collurio auis 2.434.4. comam nutrire apud Laconas Lauda bile 3.290.35. comaeatus penuriam in exercituum, ut iarsit Timotheus 3.267.29. Commentarij, commentatio. Commentarij quid 2.272.43. de commentationibus 3.348.44. commentationes ut usurpandae. 10. 3.348.46. commentationes memoriam conseruant 2.272.42. commentatio a coniectura quid differat 3.349.48. commentationes a sententijs quid differat 3.349.53. Commercium. Commercium cl. uel destina 3.36.33. commercia non spontanea. 3.36.32. commercia uiolenta 3.36.34. commercia spontanea quae. 3.36.29. Comestiones. Comestionum institutio. 3.166.7. comestiones utiles esse ciuitatibus. 3.166.31. comestiones apud Cretenes melius, quam Lacedaemonios habent. 10. 3.106.20. ad comestiones ciues omnes admittendi 3.166.33. comestiones quaedam in mœnibus constituendae 3.167.46. communes comestiones in Crete. 3.98.43. de comete

I N D E X.

de cometis et earum causis et differentia. 2.165.31. et sequentibus. de cometis priscorum opinionones, atque solutiones ipsarum. 2.164.22. et sequentibus. comitis et urbanus quis. 3.33.38. et 14.10. comitas quid 3.14.11. commiseratio quid 3.306.50. erga quos commiserari soleamus. 10. 3.307.20. commiseraturus quis et qualis. 10. 3.306.52. comitali morbo infantes cur tententur 2.278.35. comitalis morbus dormientes complures ab initio uexat. 2.278.37. comitalis morbus quodammodo somnus 2.278.36. compar. quid. 3.328.17. et 354.42. comparabilia cuncta quae non aequiuoca 2.266.17. comœdia peiorum imitatio est. 10. 3.367.51. comœdia unde dicta 3.367.4. comœdia et Tragedia principio rudes paulatim auctae. 3.367.40. comœdia a Tragedia quid differat. 3.366.48. comœdia norman Homerus primus tradidit 3.367.30. comparatio Geometrica. 3.37.26. a comparatione locus. 1.142.13. et 169. et 137.10. et 140.55. et 176.16. a comparatio locus. 1.137.39. et 139.40. a commodiore locus 1.140.42. Compositio. Compositio prima quae ex uirtutibus elementorum conficitur. 2.453.28. Compositio triplex rerum. 2.453.26. compositio animalium secunda ex simularibus partibus 2.453.32. de compositioe nominum. 3.353.39. copositio ut capto fiat. 1.194.39. copositio corpora quae. 2.209.47. compressalium corporum quaedam distilla, quaedam non 2.210.6. Communio, & communicatio. Communia anima et corporis in animalibus quae sint 2.258.51. communium sensus communis. 10. 2.238.8. communis utilitas, societatis finis. 3.113.5. communitas et conuictus rerum humanarum difficilis 3.97.57. communia quae esse in ciuitate conueniunt 3.95.50. communia usu quae in Lacedaemone. 3.98.13.

communicationes ciuitatum seu baroniae 3.254.23. communio soli cum fructuum partitione apud Barbaros 3.97.52. communia Socratica 3.96.46. communio uxorum, liberorum et scullatum Platonica 3.95.55. communio mulierum et filiorum agricolis potissimum conueniens. 3.97.18. in communione negligentia obtinet. 3.96.46. communione Socratica temperantia erga mulieres tollitur. 3.98.22. communione rerum beneficentia tollitur 3.98.21. communio seruorum inuentorumque in Lacedaemone 3.98.43. communione Socratica beneuolentia minuitur 3.97.32. communionis a Socrate perperam asserite quae causa 3.98.36. communicatio ex proportioe. 3.256.19. communicatio iusti secundum numerum et proportionem. 3.254.26. communicantibus unum quid commune 3.164.45. a communicatione speciei locus. 10. 1.147.34. comius mons in Carthagenensium ditione floribus refertus. 3.540.38. commutationes omnium aut spontaneae aut uiolentae 3.365.41. concentus olim septem neruis conflabant 2.619.30. Conceptio. Conceptus quod principium in mare 2.535.26. conceptio semen maris et menstruorum excrementum requirit. 10. 2.515.34. conceptionem raro fieri in fluxu menstruorum 2.506.5. conceptus mulieribus alijs a menstruorum profluio, alijs secus. 2.407.13. a conceptione quae soleant euenire mulieribus 2.408.18. a conceptu nonnunquam effluere menstrua 2.506.13. conceptio fit interdum sine foeminae uoluptate 2.506.3. conceptu principio perturbatur mulier 2.546.57. conceptionis indicia 2.407.40. concepti maris aut foeminae signa. 10. 2.407.56. conceptus indicium in uaccis et equibus 2.399.50. conceptio perdicum ex afflatu marium 2.376.6. conceptus plurium animalium quare uno iniu fiat 2.543.28. conceptus subuentanei et Zephyrei

aium quorundam 2.623.17. conceptio perdicum ex uoce maris 2.376.7. concessiones in disceptationibus quales 3.363.24. Concha. Concharum genera duo. 2.363.32. de cœcha polypi dubitatio. 2.438.15. concha locis uarijs nascuntur. 10. 2.381. et 21. et 12. cœcha quae pictoribus usui. 2.381.27. conchis dentes bini 2.480.5. conchylija, planta et animalia. 10. 3.344.13. conciliant homines mala. 2.286.23. concio ut omnium domina in Democritia 3.153.51. conclusione non necessaria, medium nequit esse necessarium 1.93.17. conclusio necessaria ex non necessarijs, quemadmodum et uera ex falsis fieri potest 1.93.14. conclusiones sunt infinitae, termini finiti 1.107.24. Concoctio. Concoctio omni calore efficitur. 2.538.18. (ficitur. 2.312.21. cœcoctio sine anima et calore non concoctionis probae finis adeptus, et seuum 2.475.22. concoctio cibi in corpore elixationi similis est 2.205.6. concoctionis loca 2.477.41. cœcoqui aliquid duabus ex causis nequit 2.364.22. concoctio leuis elixationi contraria est 2.205.11. Concordia. Concordia non simpliciter dicitur. 3.253.49. concordia proprie quid. 3.253.54. concordia in quibus sit. 3.215.21. et 72.19. concordies esse quid sit 3.72.33. concordia mundi est 3.492.43. concordia est amicorum. 3.235.43. concordia et amicitia quid differat. 3.72.25. (24. concordia ad amicitiam attinet. 2.72. concordia similis amicitiae. 3.61.11. concordia amicorum circa quae. 3.253.44. cœcordia amicitiae confinis. 3.215.19. concordia affectatur 3.61.11. concordia prima et natura recta non malorum 3.233.30. concordia inter bonos uera et permanens. 3.72.37. (30. concordies ciuitates quae. 3.72.27. et concordies esse prauos impossibile. 3.72.40. concordia prauorum 3.253.51. cœcordia prauorum circa quae 3.253.53. Concu

I N D E X.

Concubitus.
Cōumbere posse cum homo incipit,
quare pubescat 2.576.33
concupiscencia res quaedam. 3.17.20
condemnanes & condemnationem
exigentes diuersi sunt. 3.158.28
condolere quare soleamus cum sece-
ri aliquem, aut torqueri, aut tetra
re affici uidemus 2.586.8
Confidens & confidentia.
Confidens quis. 3.231.48 et 238.4.1
confidere bene sperantis est. 3.22.5
confidetes q & quales sint. 3.304.45
confidentia ex quibus oritur ex quan-
do 3.304.41
confidentia uera fortis uiri. 3.21.45
confidentiam ira habet. 3.304.56
Confirmatio.
De cōfirmatione. 3.335.1. et 357.40
in cōfirmatione quatenus enthyme-
matis utendum 3.335.19
cōfirmationis collocatio. 3.361.42
cōfutatō aduersarij iustitūda. to.
3.335.51
conglutinatio Empedoclis. 2.205.29
confirmatio in cōsultationibus ut
iustitūda 3.357.43
congregatio & segregatio. 2.58.24
de cōgressionis cōiugalī usū lex. 3.
cōgruū fectura. 2.398.37 (180.51
cōgrīs pinnule dūt ax. t. bin. 2.295.
congrī leues sunt. 2.347.1 (57
congrōs locuste uincunt. 2.4.13.56
congrīs bin. solummodo pinn. sunt. 2.
331.23
congrī polypos superant. 2.4.13.57
coniectatio siue ratiōe & cito fit.
3.48.34
coniectura. 3.3.10. et 348.36
coniectura quid 1.84.42. et 548.17
coniectura a cōmentatione quid diffe-
rat 3.349.46

Coniugium.
coniugale natura magis homo quam
ciuile 3.67.29
inconiugio societate uitae & procrea-
tione liberorum nihil minus san-
ctiusq; 3.182.45
de coniugij prouidendum legibus. 3.
171.13 (3.67.33
coniugatorum officia distincta sunt.
coniugatorum iustum, ciuile est. to.
3.198.55
coniugium quare subeat. 3.67.32
in coniugio morum similitudo. tomo
3.180.53
coniugum consensus in honestis tan-
tummodo 3.184.28
coniugatorum cōcordia nihil melius.
3.184.16
coniugatorum certamen in rebus ho-
nestis 3.184.31
in coniugali societate inspicenda etas
generationi idonea 3.171.25
coniugium adolescentum puellarūq;
fectum pusillum & inutile edit.
3.171.42 (3.180.55
coniugum ornatus qualis esse debeat
coniugum pudicitia 3.184.15
coniugalis concubitus qualis esse de-
beat 3.183.34
coniugium adulterio non uiolandum.
3.183.31
a coniugatis & contrarijs locus. to.
1.170.44. et 140.55
a coniugatis casibus & oppositis lo-
cus 1.175.44. et 177.22
coniunctio quid. 3.374.49 (3.25.35
coniunctionum dispositio debita. 3
connexio in Tragœdia qd. 3.373.45
conon 3.318.1
consanguineorum amicitia. 3.67.28
consanguinea amicitia multiplex. to.
3.67.5
Consequens.
Consequens quid 3.463.20
consequens accidit 1.197.6
consequens accidentis quaedam pars
1.197.49
de consequentiarum regulis. 1.67.2
consequentia in enthymematis rhe-
toricis 1.195.50
consequentie modalium enunciatio-
num 1.34.1
consequentia bona 3.285.50
ex consequenti fallacia 1.195.45
a consequentibus locus. 1.139.45.
et 149.46 (134.39
a consequentium inuentione locus. 1.
conseruatores legū, Aristocratiæ ma-
gistratus est 3.159.17
consideratio de ijs quæ ad finem par-
tim artificiosa, partim inartificia
lis 3.237.24

Consilium.
Consilio quæ sint cum laude commu-
nia 3.334.1
consilium Eubuliti prudens. 3.102.1
consilium, oligarchiæ Magistratus
est 3.159.18
consolatio ab amicis aspectu & uer-
bis 2.76.22
in consonantia diapason cur graue
acuti antiphonum accipi potest,
grauis uerò acutum non potest.
2.618.14
in consonantia diapason sola cur ma-
gadari solitum sit. 2.621.6 (52
consonantia quare demulceat. 2.620.
Conuetudo.
Consuescere ab adolescentia plurimū
refert 3.10.12
cōsuetudo nō adferit dolorē. 3.84.4.1
cōsuetudo & consuetudo, iucunda sunt
3.292.38
cōsuetudo res magna cuiq; 2.648.37
cōsuetudo iucunda. 3.293.3 (55
cōsuetudo uim naturæ obtriet. 2.273.
cōsuetudo similis naturæ. 3.58.11
cōsuetudo quàm natura facilius mu-
tatur 3.58.10
cōsuetudinis quanta uis sit leges de-
clarant 3.396.19
cōsuetudine quæ fiant. 3.292.32
cōsuetudinem mutare difficile est.
3.58.11 (3.140.49
consulatus apud Miletum potens. to.
3.158.43
consules
Consultatio.
cōstata studiosa laudabilis est 3.51.7
consilians & mollis circa uoluptates
& dolores uersantur. 3.53.44
consultatio omnis perquisitio est, nō
contra 3.18.46
consultatione uti rerum humanarum
augustissimum 3.339.14
consultatio, non est scientia. 3.48.31
consultatio non est coniectatio. tomo
3.48.31
consultatio non est opinio. 3.48.37
consultationem & actiones tollit, ex
necessitate omnia euenire affirmā-
tes 1.29.42
in consultatione omni ratiocinatio
est 2.274.39
cōsultatix & indagatrix partes ani-
mæ inter se differunt. 3.200.44
cōsultatix pars animæ circa sensi-
lia uersatur 3.200.50
in consultatione quatenus finis confi-
deretur 3.257.28
consultatio magis in artibus quam
scientijs 3.18.33
consultatio bona quid 3.48.38
consultatio longū tempus requirit. 3.
48.19
consultatio longa cita 3.48.54
consulta-

I N D E X.

cōsultationi exēpla seruūt 3.314.12
consultationis progressus ad causam
primam 3.18.42
consultatio ex proprijs & presenti-
bus quæ ad sunt, petēda. 3.315.56
consultatio in gubernadi facultate. 3.
consultare quid sit. 2.48.29 (18.31
consultatores, necessaria pars ciuitatis.
3.126.19 (3.18.35
ad consultationē adhibemus & alios.
ad consulendum magistratus collecti
ueniunt 3.133.29
consultatores plures sint 3.122.23
ad consulendum bene quis aptus. 3.
47.39 (3.237.11
consultationi non idonei qui. tomo
ad consulendum multum est situm in
autoritate dicentis 3.299.57
consulendi autoritas uel omnium ci-
uium uel quorundam 3.133.25
ad consulendum bilioso atra bili non
idonei 3.58.1
consultoris mali peccatum grande.
tomo 3.287.37
consultabile & eligibile idē. 3.19.2
consultatio de quibus fiat. 3.236.28.
et 281.11. et 341.31. et 18.16.
et sequentibus (37
consultari de quibus nō solet. 3.47.8
consultatio nō de æternis est. 3.18.18
consultatio non circa scientias exa-
ctas 3.18.28
consultatio nō de fine, sed ijs quæ ad
finem 3.18.27
consultatio non de fortuitis. 3.18.22
consultatio non de humanis omnibus
3.18.22
consultatio in impossibilibus desistit.
3.18.48
consultatio non de factis, sed de con-
tingentibus est & futuris. 3.45.30
consultatio non est de ijs quæ aliter
non habere possunt. 3.46. et 28
consultatio eorum quæ a nobis qui-
dem, sed non semper eodem modo
fiunt 3.18.29
cōsultatō impossibilibus plerūq; sed
euentium incertum habentibus. 3.
18.33
consultatio de ijs quæ in nostra pote-
state 3.18.25
consultatio non de ijs quæ eodem mo-
do semper fiunt, ex eæ naturæ le-
gibus 3.18.19
consultatio de medijs uel pluribus uel
de uno 3.18.41
consultatio & oratio de septem pro-
positionibus insituitur. 3.34.1.38
consultatio de sacrificijs ut institua-
tur 3.34.1.43
consultatio de legislatione. 3.283.52
consultatio de bello & pace. 3.283.
35. et 343.26

consultatio de foederibus & socijs. 3.
343.13
consultatio de regionis custodia. to-
mo 3.283.44
consultationis de facultatibus ratio.
3.383.30
consultatio de pecunijs comparandis
in repub. 3.344.1
consultatio de ijs quæ inferuntur uel
efferruntur 3.283.48
in consulendo peccatum duplex. to.
3.48.19
Contemplatio.
Contemplandi & docendi duo habi-
tus præcipue sunt 2.446.38
contemplatione homo summe felix.
3.83.34
per contemplationem felicitas inest.
3.83.40.
contemplatiua operatio Dei est. to-
mo 3.83.10.33
contemplatiua operatio continua ma-
ximè 3.82.13
contemplatiua uita diuinum quippi-
am 3.82.4.1
contemplatiua operatio iucundissi-
ma 3.82.16.2.635.36
contemplatione rerum diuinarū qua-
re oblectamur 2.452.11
contemplatiua operatio ex sufficien-
tibus bonis est 3.82.19
contemplatio propter seipsam ama-
tur 3.82.24
contemplatur opus externis bonis.
3.83.42
contemplari etiam solus potest sapi-
ens 3.82.22
contemplatio animalis depicti qualis
sit 2.272.26
Contemptus.
Contemptus quid 3.300.36
contemptus species tres 3.300.28
contemptus æmulationi contrarius.
3.309.42
contemptus seditionū causa. 3.138.17
contemni qui soleant 3.309.45
Contentio.
De contentionibus 3.354.29
contentio quid 3.354.31
contentio non magis corruptionis q̄
ipsum esse causam 3.401.3
contentio uel in rebus & in nomi-
ne 3.354.35
contentio nominibus solis. 3.354.34
contentiosi qui 1.200.8
contentiosi syllogismi pugna iniusta.
1.200.7
contentiosa oratio ut se ad Dialecti-
ca habeat 1.200.15
a cōtentiosis hominibus sophistici qd
differant 1.200.8
Continens.
Continens eligens est sed cupiens. to-
mo 3.17.38
continens quis. 3.56.41. et 205.8.
et 207.23
continens & incontinens circa uolu-
ptates uersantur 3.53.43
continens & temperans quid diffe-
rant inter se 3.57.41
continens & pertinax quid ab inui-
cem differant 3.57.22
continens num quandoq; uisuperan-
dus 3.205.11
Continentia.
Continentia quid. tomo 3.272.10.
et 275.5
continentia uirtus est 3.234.16
continentia non est uirtus. tomo 3.
34.27
continentia & incontinentia circa
iram quoq; 3.234.21
continentia & incontinentia circa
corporis cupiditates uoluptatesq;
uersatur 3.55.28
continentiæ proprium quid. tomo 3.
276.2
continentiæ officium quod. tomo 3.
272.54
continentia quid à reliquis uirtutibus
differat 3.204.22
continentia ut à constantia differat.
3.56.18
continentia & tolerantia quid diffe-
rant 3.206.44
continentiæ cupiditates uehementes
& prauæ 3.52.15
continentia laudabilis est 3.51.37
continentia magis expetenda quam
constantia 3.56.19
continentia non absolutè. 3.54.47
continentiam & temperantiam cur
in iuuenibus & diuitibus maxi-
mè recensemus, insitiam uerò in
pauperibus 2.649.4
a continente subiecto locus. 1.151.17
Contingens.
Contingentia corruptibilia sunt. to.
3.446.35
contingere duobus modis dicitur. to.
1.48.14
in contingentibus futuris quatenus
regula contradictionum habeat.
1.29.13
de contingentibus non necessario in syl-
logismis 1.47.51
Continuum.
Continuum quid. tomo 2.17.43.
et 42.22. et 75.79.41. et 3.
414.35 et 463.17
continui pars nulla parte caret. tomo
2.49.12
continua secundum se quæ sint. to.
3.414.37
continuum nullum ex indiuisibilibus
componi 2.46.44.
in conti-

I N D E X .

in continuo insunt dimidia infinita.
tomò 2.73.37
continuum omne tale ut inter fines
sit aliquid uniuocum 2.49.23
continuum omne in semper diuisibilia
diuisibile 2.47.9
continuum non indiuiduū. 2.48.57
continuum omne fortasse diuisibile.
3.44.8.5
contractuum sponte actorum usitata
in quibusdā locis iudicia. 3.69.5
contractuum cura Magistratibus sit.
3.152.34
Contrarium.
Contraria quæ proprie. to. 1.15.57.
3.416.55
contrariorū species plures. 3.450.51
contrarietas prima habitus & priua-
tio eaq; perfecta 3.451.2
contrarietas omnis priuatio est, non
contra 3.541.16
contrariorum alterum semper secun-
dum priuationē dicitur. 3.451.25
contrarium contrarij nutrimentum
dicitur esse 2.71.3
contraria secundum naturam & le-
gem quæ 1.201.23
contrario fieri omnia & in contra-
rium corrupti uel in medium. to.
2.5.16
inter contraria fieri commutatio po-
test. 1.22.15 (4.41.23)
contraria nō omnia sunt uicissim. 3.
contrarij cui nihil incidit, nullusq;
contrarius locus est, id ab interitū
immune 3.303.9
ex contrarijs sanus Ciuitas Gene-
ratio & artes constant. 3.492.15
& sequentibus (4.4)
contraria qui faciunt principia. 2.4.
contrariorum nullum proprie prin-
cipium est 3.480.56
contraria non in omnibus qualitati-
bus 1.19.53
contraria specie quæ 3.417.10
contrarietates in ratione specie diffe-
rentiā solam faciunt 3.453.30
contrariorum facultas necessaria. to.
3.279.45 (3.44.7.2)
contraria simul posse licet non esse.
contraria eadem simul esse potentia
non actu contingit. 3.408.38. &
4.47.2. & 312.41
contrarium unum uni. 2.80.34. &
451.39
contraria simul in eodem & indiui-
duo esse nequeunt. 2.268.7. & 3.
410.35.458.2
contraria non plura uni. 3.450.49
contraria eidem fere tribus refutatur
prolixè 3.458.2
contraria sibi ipsis exitiosa. 2.303.7
contrariorum materia quō nam mo-

do ad utrunq; se habeat dubita-
tio 3.441.27
contrarium appeti contrarium non
per se, sed per medium. 3.65.15
contraria mutuo non patiuntur 2.
7.14 (cies. 3.430.39)
contrariorū quodammodo eadem spe
in contrarijs mediatis non necessum
alterū inesse susceptiuo. 1.21.54.
contraria mediata 1.21.12
contraria immediata 1.21.7
contraria quædam secundum accidēs
insunt 3.454.16
contraria magis medio quæ plus ab
eo distant 3.14.56
contrarium secundum locum quid.
3.463.19 (37)
contrariorū cōtrarij effectus. 3.143.
contraria sunt medium maius & mi-
nus 3.237.42
contrariorum mediā quædam nomen
habent, quædam non 1.21.19
contrariorū eadem sciētia. 2.655.52
contrariorum eadem disciplina est.
1.125.50
contraria enunciations quæ. 1.28.9
d contrario genere locus. 1.147.31.
& 159.50. & 64.55
Contradictio.
Contradictio 1.27.57
contradictio quid. 1.89.50 (451.6)
contradictio primam contrariorū. 3.
contradictionis partes affirmatio &
negatio 1.89.51
inter contradictionem nihil medium.
3.410.40. & 451.12
contradictionis medium Anaxagoras
statuere uidetur 3.411.10
contradictionis regula quatenus in si-
turis contingentibus locū habeat.
1.29.13 (sibile. 3.407.13)
cōtradictiones simul prædicari impos-
sibile. 1.28.19
cōtribulibus quid debeat. 3.70.25
copulatio ultima in generatione est.
2.42.31
contumax quis 3.231.56
Contumelia.
contumelia unde 3.300.45
cōtumelia quid. 3.273.52. et 300.45
contumeliæ partes plures. 3.147.16
cōtumeliæ utupatio ppriā. 3.300.50
cōtumeliæ causa uoluptas. 3.300.47
cōtumeliæ exemplū. 3.147.22 (27)
contumeliarū amatorū signa. 3.527.
Conuersatio.
Cōuersari amicis expetibile 3.76.57
conuersatio cum sanis fortibusq; cur
non ad corporis uigorē proficiat,
cum uirtute autem præditis, mo-
res informet. 2.650.24. & 77.1
cōuersatio iuuenibus grata. 3.62.13
cōuersatio improborū nox. 3.76.57.

76.55
Conuersio.
Conuersio lationem omnium prima.
tomò 2.75.8
de conuersionibus terminorum in syl-
logismis 1.82.16
de conuersione propositionum abso-
lutarum 1.41.14
de cōuersione absolutarū propositio-
num 1.41.29
d conuersione locus 1.157.13
ex conuictu bonorum uirtutis exerci-
tatio 3.75.8
conuitia quædam legibus prohiben-
tur 3.33.52
coniuuendi desiderium num ad amo-
rem pertinet 3.251.1
conuulsio puerorum 2.421.47
Cor.
Cor quasi focus & arx corporis. to.
2.474.1
in corde aut eius proportionali calo-
ris naturalis origo est. 2.307.22
cor ueluti alterum animal ijs quæ cor-
de uitalem originem continent. to.
2.470.55 (2.292.18)
cor tanquam abiectum est animal. to.
corde carens nullum animal ortum
est 2.542.52
cor primū quare gignatur. 2.519.26
cor primo formatur in generationē
aut eius proportionale 2.366.42
& 518.43. & 470.28. & 516.
19
cor principium naturæ eorum quæ
sanguinem habent 2.470.36
cor uitæ, sensus & motus principū.
2.312.23. 2.469.41. 2.277.27.
& 2.470.46 (45)
in corde anima ardor consistit 2.315.
cor principium motus lætitiæ ac tristiti-
æ sensuumq; & terminus. tomo
2.470.29
cor & iecur stat in sanguinis quam-
libet exiguis animalibus deprehen-
dit 2.469.55. & 5.470
cor quibus sit 2.347.37
cor & iecur omnibus animalibus ne-
cessaria 2.473.56
cordi tria attribuitur 2.316.56
cor sanguinis origo & fons. 2.279.
31. & 317.15. & 547.54. & 2.
470.44
cor sanguinē habet intra se. 2.339.30
cor uenarum principium. 2.460.
44. 2.516.24. & 278.3. & 2.
471.9. & 2.312.30. & 2.454.
34 (21)
cor uenarū pars et principū. 2.470.
cor, calidissimum omnium partium
est 2.260.51
in corde & uicinis partib. calor uehē-
mentissim⁹. 2.319.54 et 2.470.19
cordis

I N D E X .

cordis pulmonisq; locum homo cali-
dissimum & sanguine refertissimū
habet 2.459.42
cor similare et dissimulare. to. 2.454.
29
cor principium simularium & dissimi-
larium partium 2.516.20
cor dissimilantia ueruos habet. tomo
2.322.32
in corde neruorum copia 2.470.53
Cordis forma.
Cordis forma qualis 2.339.15
cor uentriculis distinguitur. 2.473.33
cordium sinus triplex omnū. 2.353.
25. & 2.339.5
cor animalium maiorum triplicem,
minorum duplicem uentriculum
habet 2.471.2
cordis sinuum quantitas 2.339.17
cordis uentriculus dexter sanguinem
plurimum & calidissimum habet
2.471.13
cor cauum & spissum est 2.470.22
cordis uentriculus sinister modicum
& frigidissimum sanguinem ha-
bet 2.471.14
cor mucronis sui partem carnosam et
spissam habet. 2.339.12. & 2.
470.46
cor nerulos suis incauis continet. to.
2.339.12
cor opertum membranæ inuolucro
pingui & corpulento. 2.339.6
cor excitationem quandam habet
2.471.16
cor sine offe omnium præterquā equi
et generis bouū cuiusdā. 2.470.57
in corde bouum quorundam osciculum
contineri aiunt 2.347.40
cordis discrimina ad mores pertinere
aliquatenus 2.470.20
cordis uentriculos ampliores habentes
non sunt obese 2.471.31
Cordis situs.
Cordis situs 2.470.10
cordis situs in terrestribus & piscibus
non eodem loco 2.315.51
cor cerebro opponitur 2.260.51
cor in medio pectore omnibus est. 2.
339.19. & 2.348.22
cor mucrone suo priorem in partem
tendit omnibus præterquā in pi-
scibus 2.348.23. & 2.339.10
cor parte gippa superiora corporis
spectat 2.339.11
cor homini in sinistram partem uer-
git potius. 2.339.14. & 2.470.
49
cor arteriæ iungitur 2.338.44
cor & pulmone paulo superius ad ar-
teriæ fissuram 2.339.5
cor cū aorta mucronato turbine iun-
gitur 2.339.8. & 20

cor medium in pulmonibus locum te-
net 2.317.10
d corde meatus ad pulmonem ducun-
tur perpetui 2339.21
corde elata pulmones efferuntur. to.
2.317.30
corde prædita & pulmonum exper-
tia, branchiarum ministerio refri-
gerationem suscipient 2.315.46
cor magnum quibus animalibus pro-
portione sit 2.471.25
Cordis motus.
Cordis motus assiduus 2.317.20
cordis pulsus quid 2.317.22
cordis pulsus qualis 2.317.5
cordis pulsus perpetuus 2.317.13
cordis pulsus unde agatur. 2.317.11
cordis palpitatio quid 2.316.57
cor soli homini palpitat 2.473.5
cor in iuuenibus magis palpitat quā in
senibus 2.317.17
cor affectum uiolentum nullum pati-
tur 2.471.34. & 479.52
corde exempta quædam uita protra-
hunt 2.316.24
corde frigido animalis sequitur inte-
rius 2.307.26
coracis liber 3.339.51
Cordulus.
Cordulus 2.413.22
cordulus piscis unus omnium pedibus
subnititur & branchias gerit. to.
2.313.42
cordula pedibus natat & cauda. to. 2.
333.30
coriscus niger 3.230.57
corinthij ilio non mali 3.286.35
cornix pullorum curam post educatio-
nem gerit 2.392.4
Cornu.
Cornuum constitutio 2.467.51
cornua capiti recte madata. 468.24
cornua plurima parte caua sunt à ra-
dice 2.356.40
cornua cuti potius quā osi adhaerēt
2.356.44
cornua in mucronem solidum exeunt
2.356.41
boum cornua ut flexibilia fiant. to. 2.
417.14
cornua quare animalibus grandiori-
bus data. 2.468.41
cornua habent bisulca pleraq; & non
nulla solipeda 2.468.2
cornua ceruo solida cæteris caua qua
tenus 2.342.27. & 2.356.
468.33
cornu fissio ex defectu naturæ. to. 2.
468.23
cornua ceruo soli decidua 2.342.30
cornua ceruorum quare decidua. to. 2.
468.34
cornua in Phrygia mouent ut auricu-

las 2.356.44
cornua Bolintheij amplissima 3.533.22
cornuum color 3.522.45
cornuum colores cutis & pilorum co-
lores sequantur 2.356.35. & 2.
520.37
cornua igne molliuntur 2.518.55
cornuum usus 2.468.48
cornigera animalia non utriusq; den-
ta 2.468.48
cornuta quæ sunt eadem quadrupeda
quosq; 2.342.24
cornibus caret nō uiuipara 2.467.52
cornibus destituitis animalib. alia pro-
uisa auxilia 2.468.44
corona quid 3.491.28
corona uictoria in Olympio certami-
ne ex dea 3.536.3
corona caelestis unde 2.167.28
Corpus naturale.
Corpus quid 2.79.43
corporis diuisio. 2.85.13. & 2.22.
49
corpus omne aut compositum aut sim-
plex 2.82.55
corpus simplex esse in rerum natura
2.80.26
corpora simplicia quæ 2.80.20
quod corporum simplicium mutua sit
generatio 2.145.28
corpus simplex neq; augmentum su-
scipit neq; decrementum neq; alte-
rationem 2.81.35
corporum simplicium aliquem motū
naturalem esse 2.108.52
corporis simplicis motus simplex est
2.85.17
corporis simplicis unus motus secun-
dum naturam 2.80.30
corpus simplex esse quoddam, quod
suapte natura circulo conuertitur
2.80.47
corpus simplex ingentium & incor-
ruptibile 2.81.33
corpus nullum extra caelum. 2.86.12
corpus simplex neq; graue neq; leue
esse 2.81.8
corpus naturale motionem habere ne-
cesse est 2.85.18
corpora similia unde constituantur
2.211.21
corpus an infinitum sit quoddam dis-
serendum esse 2.82.43
corpus infinitum 2.20.29
corpus infinitum non esse 2.85.3
corpus infinitum quod 2.21.25
corpus uniuersi infinitum non esse. to.
2.86.42
corpus infinitum nullū statuendū neq;
simplex neq; compositū. 2.82.42
quod corpus nullum circulo motū infi-
nitum esse possit 2.83.17
corpus circulare sempiternum & ir-
requiescibile

I N D E X.

requiescibile 3.467.47
corpora naturalia & magnitudines
mobiles per se loco sunt 2.80.10
corpora naturalia pondus & leuitate
habere 2.108.47
corpora naturalia facultate quadam
agenti aut patienti prescribi solent
2.213.20
corpora sublimia diuina 3.493.28
interca duo corporum genera consti-
ciuntur 2.200.45
corpus ex superficiebus componi non
posse 2.107.60
corporum constitutiones naturales ta-
les sunt qualia loca in qua recipi-
tur 2.315.23
corpus omni ex parte dimensionem
habet 2.21.24. & 2.35.30
corporis dimensiones 3.402.21. et
3.516.12
corporibus perfectis dimensiones tres
inesse, superum, dextrum, ante. 2.
94.51
corpora simularia que 2.211.16
corpus compositum nullum infinitum
2.21.19
corpus circumscriptum humore &
siccitate constat 2.205.30
corpora circumscripta omnia absque
terra & aqua non sunt. 2.205.32.
& 2.12.36
corpus nullum sensibile simplex infini-
tum esse. 2.84.4. & 2.86.10
corpora duo in eodem simul non sunt
2.30.7. & 2.230.16
corpora que sunt in loco omnia se nisi
bilis esse 2.86.10
corpus sensibile omne in loco est. to. 2.
22.29
corpus sensibile omni in loco 2.86.14.
corpus sensibile omne actiuum aut pas-
siuum aut utriusque potentiam ha-
bet 2.86.9
corpus omne tangibile est. 2.246.4.2
corpus omne uel durum uel molle esse
necessum 2.205.49
corpora diuidua que 2.210.15
corpora que dam ductilia 2.210.2
corpora ductilia, impressilia sunt. 2.
210.5
corpora subactilia que 2.210.23
corpora alia flexibilia, alia rigida. to.
2.209.18
corpora tractilia que 2.209.54
corpora compressilia que. 2.209.47
corpora cremabilia que 2.210.25
corpora alia fissilia, alia non. 2.210.7
corpora que dam ruptilia & fragilia,
aut fragilia non ruptilia. 2.209.27
corpora friabilia 2.210.22
corpora inflammabilia 2.210.51
corpora que dam impressilia. 2.209.33
corpora unde concrecant & indurentur
2.208.45

corpora que feruntur, quamobrem ubi
aliqui occurrerunt, resilire partem
in contraria soleant 2.615.9
corpora leuia quare supernantent. to.
3.550.19
in corporibus animatis dimentiones, su-
perum, dextrum, &c. 2.94.57
corpora prima etate, magnitudine
summarum partium excedunt. 2.278.33
corpus animalis natura & preter na-
turam moueri potest 2.65.49
Corpus hominis.
Corpus instrumentum cognitum. 3.254
corpora naturalia uniuersa ani- (18
ma instrumenta sunt 2.227.24
corpus totum anime gratia conditum
2.452.57
corpus totum gratia actionis pleni-
oris 2.452.55
corporum diuersitas ex natura. to.
3.89.43
corporis nostri partes principales
tres 2.662.12. & 2.334.46
corpus hominis quinquennio ad dimi-
um magnitudinis peruenit. to. 2.
504.38
corporis uigor qua etate 3.311.20
corporum educationi legibus prou-
idendum 3.171.17
corporum exercitijs cur premium pro-
positum, sapientie nullum. 2.656.10
corporis exercitatio cur oculorum acu-
mini incommoda 2.658.33
corpora que conducant 3.365.49
corpora temperata quare in morbum
sepius incidunt & facilius curan-
tur 2.583.4
corpus cui ualetudo secunda concili-
anda, cur non densum, sed rarum
reddendum sit 2.565.30
corpus cur magis frictione quam cur-
su impleri soleat 2.666.29
corporis extrema cur maxime rige-
ant 2.587.3
corpore immodico constantes homi-
nes, cur maiores tunc esse uidentur,
cum appositi modicis inspicuntur
2.615.26
corpora cur cum aestas calida, hyems
frigidissima sit, tactu frigidiora per-
etatem sint quam per hyemem. to.
2.665.1
corpus anime passionibus affici. to.
2.215.4.2. & 3.524.23
corpore alterato animam alterari pro-
batur curatione manie. 3.527.51
corpus imperat animo in prauis. to. 3.
89.27
ex corporibus paruis uel magnis ani-
mi signa 3.532.28. & 51
corporis forme uirtutibus anime si-
miles sunt 3.527.54
corporis uirtutes 3.285.2

corporis habitudo in natis qualis con-
ueniat 3.172.2
corporis fortis signa 3.526.23
corporis prius quam animi cura ne-
cessaria 3.171.14
corpore prestantium estimatio. to.
3.89.46
corporis uoluptate nomen boni qua-
re uendicariunt 3.59.46
corruptores, rationales, scrutatores,
procuratores, rationibus exigen-
dis deputati 3.158.50
Corruptio.
Corruptio non est motus 2.40.46
corruptio qualis mutatio sit. 2.40.
33. & 2.63.19. & 2.40.3
corruptio ex ente in non ens est. to. 2.
517.40
corruptionis causa contentio, iuxta
Empedoclem 3.400.52
corruptionis omnis finis est. 2.20.17
quod corrupitur subiecta materia,
& a contrario ad contrarium cor-
rumpitur 2.81.36
corruptio contrarium generationi. to.
2.40.46
corruptio simplici generationi oppo-
sita communi nomen non habet,
sed putrefactio dicitur 2.202.35
corruptio quatenus corruptioni con-
traria 2.45.35
corruptio in contraria & media. to.
3.237.39
Corruptibile.
Corruptibile quid 2.91.50
corruptibile quibus modis dicatur.
2.90.51
corruptibile & incorruptibile modo
diuersa specie. 3.454.10. & se-
quentibus.
corruptibile eorum est que necessaria
insunt 3.454.20
corruptum esse quippiam ingenera-
bile absurdum 2.92.49
cortice que animalia integantur. to.
2.356.52
Coruus.
Coruus 2.415.50
coruos non ore coire 2.530.25
coruorum genus coire usum. to. 2.
530.32
coruinum genus non libidinosum. to. 2.
530.31
coruina specie animantes raro coire
solent 2.332.4
coruorum nidificatio & sectus. to.
2.434.55
corui partus 2.392.58
corui duo tantum in Cranone Thessa-
lie 3.541.24
corui locis Atbenarum & Pelopona-
si deserunt aliquando 2.435.2
coruus uulpi amicus 2.427.54
CORUUS

coruus tauo & asino aduersarius
2.427.37
coruulis piscibus annus squalens con-
ducit 2.422.5
coruycus 3.330.24
Cosmi.
Cosmi Cretenfisbus quod Lacedemo-
nijs Ephori 3.106.15
cosmi decem sunt 3.106.16
Cosmoru apud Cretenfes quam Ephe-
rorum apud Lacedemonios deter-
rior ratio 3.106.30
Costræ.
Costis pectus est impostum 2.355.53
costaru ordo a spina oritur. 2.355.53
costæ octonæ hominis 2.337.8
costæ quadam aduersæ inter se co-
eunt 2.355.54
costis septenis feruntur creatur dorum
gentis aliquos 2.337.9
cotabia oppidum 3.295.52
cotys Thrax 2.268.6
cotti ut capiantur 2.370.18
Coturnix.
coturnices copia libidinis gaudet. to.
2.431.25
coturnices non in nidis parunt 2.38.43
coturnices ægre uolant 2.418.37
coturnicibus maribus tantummodo da-
tus cantus 2.372.4
coturnicibus uox in pugna. 2.371.57
coturnices ut locum mutant. to. 2.
418.32
coturnix colorem mutat 3.523.17
Coxa.
Coxe animalium quales 2.342.1
coxa & acetabulum quid. 2.336.44
ex coxis signa animi 3.529.26
Crabro.
Crabrones 2.439. & 2.44.3.5
de crabronum factura 2.386.31
crabronum quam uespasum fuisse lau-
tior 2.386.35
crabronum duces 2.443.8
crabronum alui 2.443.10. & 21
cranginis cauda & pinna 2.364.3
crapula feruor quidam & inflamma-
tio desinens 2.573.23
crapule & temulentie differentia
2.573.23
crates poeta fabulosus 3.368.3
cratei aduersus Archelaum impetus
3.147.27
cratillus 3.390.7
crea pars prior tibiæ 2.337.28
credendum cur potius homini quam
cuiquam ex cæteris animalibus. to.
2.655.14
non credibilia que facta non sint, eti-
amsi possibilia 3.370.1
cregis natura et mores 2.433.22
cremabilia corpora 2.210.49

I N D E X.

cremetes fluiuis 2.172.8
creontis lex 3.297.55
Creta.
Cretæ situs 3.106.8
creta mari imminet euncto 3.106.7
in Creta potentatus externus nullus
quondam 3.106.51
creta ad principatum Græciæ nata et
preclare sita 3.206.7
cretica institutio cum Laconica conue-
nit 3.106.11
in Creta ferae noxiæ nullas nasci. to.
3.537.47
cribro haurire 3.181.30
criminiibus obnoxij qui 3.361.16
criniæ 3.489.3
criniæ stelle multe, cum ultra solsti-
tiales circulos ardere soleant. to.
2.167.34
cripsitudo ueluti pilorum blastus est
2.608.50
crisæ auium 2.346.20
crisæ rutila 2.415.17
cur crocæ circa litora sint figura ro-
tunda 3.503.10
Crocodilus.
Crocodili fluuiatilis descriptio. to.
2.345.10
crocodilus fluuiatilis oua sexaginta
parit 2.389.5
crocodili ouum anseris magnitudine
ex quo foetus crescens in immensum
2.389.6
crocodili sua oua terræ committunt. to.
2.389.3
crocodilus fluuiatilis unus superioræ
maxillam mouet. 2.336.16. & 2.
355.50. & 2.491.7. & 2.466.
16
crocodili maxilla inferior immobilis
2.466.10
crocodilum tandiu augeri quændiu ui-
uat 2.349.7
crocodili fluuiatiles longæui. to. 2.
389.5
crocodilus more piscium agit cum sit
terrestris 2.466.14
crus quid 2.337.26
crocodilis dentes a trochilibus auibus
purgantur. 2.429.48. & 3.533.
50
a crocodilo puer raptus 3.298.57
crocodilo regulus auis amicus. to.
3.240.22
crocodili mansueti sacerdotibus in Æ-
gypto 2.427.13
crocodilus pro deo habitus. 3.269.56
crocodilus deus pecunia redemptus
3.269.2
etefias non fide dignus 2.424.55
croci prouetus in Peloro Siciliæ pro-
montorio 3.546.28
cromis audit liquide 2.270.23

Crus.

Cruru origo spina capitis. 2.219.22
crura hominis femore & suris car-
nulentia 2.489.37
crura homini maxima & firmissima
sunt 2.298.15
crura homo in eorum contrahit. to.
2.299.25
crus homo in ambitum deflectit. to. 2.
293.7
crura brachiaque sibi homo detorquet
2.293.18
crurum & brachiorum deuexa inter
se aduersa sunt 2.337.54
crura & lacerti hominum contrari-
os uicissim inflexus agunt. to.
2.299.26
crura quadrupedum offe neruorum abun-
dant, carne deficiunt 2.341.56
crura priora quadrupedibus brachio-
rum uice 2.340.30
crura inflectendi quatuor modi pares
2.299.18
crura in quadrupedibus cur inflectan-
tur 2.299.17
crura posteriora cum prioribus cur
in motu per transversum consen-
tiant 2.299.32
crurum inflexus obliquant quadrupe-
da ouipara 2.293.11
crurum inflexus in auibus ritu quadru-
pedum 2.290.55
cruribus per transversum gradiuntur
etiam multipeda 2.299.47
cruribus breuibibus sunt aues palmi-
pedes 2.301.6
crura que a lateræ adiuncta habeant
2.300.18
crura quibus extrorsum inflectantur
2.300.24
ex cruribus signa animi 3.529.20
crus sinistrum quam ob causam diuti-
us persicere cuique difficultus sit,
quam dextrum 2.584.11
crura exanguium cruscula & a late-
re affixa 2.300.26
crura ouiparis quadrupedibus ut in-
flectantur 2.341.2
Crustata.
Crustatorum genera quatuor. 2.485.
13
crustata sanguine carent, & natura
frigida sunt 2.534.35
crustacea omniura 1.423.58
crustaceorum modus in uescendo. to. 2.
413.52
crustatorum uulua bifida. 2.497.17
crustata optima cum gerunt uterum
2.505.57
chrysalides quasi aurelie. 2.383.56
cubitus brachij pars 2.337.18
in cubitu facile quem usum habeat
2.322.14
d 2 Cubare

I N D E X.

ebare cur inflexo corpore melius sit 2.585.23
cubantibus dextra corporis parte cur somnus magis accedat 2.585.35
Cuculus.
Cuculi nidificatio 2.389.47
cuculus parum generat 2.525.2
cuculorum in Helice mira in generando natura 3.533.35
cuculus in nido alieno parit. 2.434.
cuculus oua aliena esu absumit, 33
sua substituit 2.393.18
cuculi foetus 2.434.31
cuculi pullos nemo uidit 2.393.16
cuculi forma 2.393.11
cuculum ex accipitre fieri opinio. to. 2.393.7
cuculus ab accipitre interemptus. to. 2.393.15
cuculus quando abdatur et appareat 2.445.20
cuculus hyeme non cernitur. 2.393.10
cuculus pauidus est 2.525.4
cuculus color et uocem ut mutet. 2.445
cuculus uocalis habitus. 2.371.30
cucum: res cognomento pepones, cur optimi palustribus locis proueniunt 2.626.37
cucumeres aut cucurbitae in terram conditae, cur maiores multo efficiuntur 2.623.41
cucurbitae aut cucumeres, cur in puteum demissi, uirides per totum annum feruentur 2.624.28
Culex.
Culicis generatio 2.384.31.2.388.5
culicum, uermium, et formicam generatio, et quoe diebus peragatur. to. 2.385.16
culices ex ascaridibus generantur. to. 2
culice aculei anteriore parte gerit 2.333.41
culices acriter pungunt 2.368.50
culices sentiunt muliones odore. to. 2.370.45
culices palustres primum in humore, deinde foris uiuunt 2.331.8
culices acida, non dulcia gustant. 2.370
culices ficarij unde 2.388.46
culicilega 2.415.29
culina 2.356.2
cultus circa rem diuinam necessaria ciuitatis pars 3.165.7
cur cuneo paruo magna scindantur pondera 3.503.29
cuniculi ingeniosi et timidi 2.332.10
cunicula plagas auium sanat 2.429.56
cunila testudo edit 2.429.51
Cupiditas.
Cupiditas naturalis indigentiae est repletio 3.24.40
cupiditatum diuisio 3.293.9
cupiditas in consultationem, irascens

am et cupiditate diuisa. 3.233.57
cupiditatum species 3.24.32
cupiditas incundorum est. 2.466.21.
et 2.596.27. et 3.234.6. et 3.248.36
Naturalis.
Cupiditas a naturate in omnibus. to. 3.235.19
cupiditas alimenti naturalis est. to. 3.24.33
cupiditas concubitus naturalis. 3.24.
cupiditatis naturalibus pauci (34) peccant, nisi excessu 3.24.37
cupiditates naturales sequenti ignoscendum magis 3.55.21
cupiditates rationales quae. 3.293.13
cupiditates aliae honestae, aliae secus. 3.54.11
cupiditates honestarum uoluptatum laudabiles, et contra 3.80.49
cupiditates temperatis neque uehementes neque praue 3.52.13
cupiditate pueri uiuunt 3.25.31
cupiditas rationis pedagogia regatur 3.25.38
cupiditates mediocres, per paucas et rationi obediens esse conuenit
cupiditates magis exequenda 3.25.36
quam patrimonia 3.101.30
Irrationalis.
Cupiditates irrationales quae. 3.293.
cupiditatum non necessariarum exempla 3.55.24
cupiditas aduersatur electio. 3.17.39
cupiditas temperanda atque castiganda 3.25.30
cupiditas rationem non sequitur. to. 3.55.19
cupiditates magna ratione extrudunt 3.25.35
cupiditas occulta et insidiosa est. to. 3.55.29
cupiditas citra persuasionem trahit 3.235.9
cupiditatis actus auget id quod est eiusdem generis 3.25.34
cupiditas in infinitum ex paruis incrementis 3.102.9. et 3.92.43
cupiditas uoluptatum insatiabilis. to. ad cupiditatis expletionem 3.25.34
plurimi uiuunt 3.102.10
cupiditati neque semper dolor iungitur 3.235.19
in cupiditatibus etiam honestis excessus uiciosus 3.54.19
cupiditas magis iniusta quam ira. to. 3.55.31
cupiditas quam ira turpior 3.55.19
circa cupiditates proprias commune delictum 3.24.42
cupiditate quae fiant 3.29.238
per cupiditatem quae fiunt, uoluptatem habent 3.17.21

quicquid iuxta cupiditatem idem et inuoluntarium 3.234.2
cupiditati cupiditas non repugnat. 3
cupiditum imagines aligerae. (17-39) 2.298.32
cupressus annosam maxime fit. 303.39
Currere & cursus.
Currere cur difficilius quam ambulare 2.583.58
in cursu pes sinister magis proiectur 2.294.20
cursus cur nam tam corpus implere potest quam frictio 2.666.29
currentes cur potius cadamus quam ambulantes 2.582.42
cursus quem nudo corpore agimus calor praestat antecorae. 2.666.52
cursus quem induit agimus et olei ueste perunctio cur pallidulos reddet 2.666.46
currentes non admodum concitate numerose respirant 2.582.26
inter currentem quare aer in flatu commoueri nobis uideatur 2.582.36
cursus uelox cur in homine et ceteris animantibus capitis morbum inducat 2.581.27
cursus uelocior sit ob quatiendis manibus 2.293.38
cursus equo arripientes cur minus decidunt 2.585.19
cursus concitate agentes quare conuulsis maxime corripiantur, ubi quis inter currentes eis substituerit 2.584.38
custodes principum ut habendi. 3.150.
de custodia Dionysij Syracusa (48) ni consilium 3.121.40
custodes sacrarum pecuniarum. 3.159.3
Cutis.
Cutem habent omnia, quibus est sanguis 2.357.19
cutis uena arteria et neruo ut consistet 2.321.7
cutis constat perpetuo contextu. 2.357
cutis hominis tenuissima. 2.357. et (17)
cutis hominis ueluti affectus (2.552.11)
carnis exultat 2.593.14
cutis natura terrena 2.552.37
cutis hominis praesua imbecillitate facile mutatur 2.555.11
cutes diuiores crassioresque; senescunt etate 2.553.38
cuti omnium lentior quidem muscosus inest 2.357.13
cutis non habet sensum 2.357.14
cutis pilorumque color sequitur cornuum, unguium et unguularum color. 2.356.38
cutis sine carne non coit uulnerata. 2.357.16
cyathus et thapsia licet contraria, cur pariter possint uibices discuere. 2.589.50
cydias

I N D E X.

cydias 3.306.9
cygnus inuulnerabilis 3.315.15
cyllax apud Indos 3.169.17
cylinder propulsus cur feratur in directum, suisque terminantibus orbibus lineas rectas describat, turbo uero suo manente mucrone circumferatur, atque in suo terminante orbe orbem describat 2.613.19
cymindes 2.432.23
cynocamus coturnicum dux. 2.418.
41
cynocephalus simia qualis. 2.344.22
cyprinorum partus 2.396.32
cyprino carnosum pro lingua est. to. 2.369.49
cyprinus sideratur 2.422.35
cypselidarum donaria 3.149.32
cypserus Corinthi tyrannus. 3.146.
41
cyrus contra Astyagem insurgit ex contemptu 3.147.58
citharocodus demulcens 3.174.52
cythysus lae auget 2.361.29
cythysus florens urit 2.361.30
D
Daemonia natura est non diuina 2.285.21
daemonia somnia dici posse. to. 2.285.20
dama felle caret 2.479.21
damarum sanguis emissus non concreuit 2.359.41
damnatorum bona sacra esse debere non publica 3.156.12
dambius fluiuis 2.172.1
danubius et Nilus uelutissima fluminum omnium 2.178.20
dasquillorum cibus 2.414.14
darius Aegypti angustias interciedere conatus, cur a proposito deslitterit 2.174.25
daunij atratis tantum uestibus utitur 3.540.18
definitio quid 3.435.27
deambulationes breues cur laboriosiores 2.584.17
debitores uolunt creditores suos non esse 3.72.51
debitum simpliciter reddendum. to. 3.70.15
decentia bona 3.261.4
deceptio est similitudine est 1.197.46
dechaunichus necis Archelai princeps 3.147.41
decimae expensarum et operum. to. 3.267.52. et 56
decimae apud Babylonios omnium quae inferbantur 3.269.28
decorum quid 3.243.27
de decoro eloquutionis 3.226.18
decepti cur uocem acutam reddant 2.600.14

de doli statum in ictorum insulam miraculose abiisse 3.537.39
deductio quid 1.83.34
Defensio.
Defensio quid 3.345.17
defensionis species tribus praecipuis constat 3.245.41
defensor ut accusationis uerisimilitudinem infirmare debeat. 3.347.30
a defensore ut iniuria et imprudentia defendenda 3.345.47
Definitio.
Definitio quid 3.411.9. et 3.435.27
definitio multipliciter dici. tomo 3.428.38
de definitione quid est, et propter quid 1.114.15
definitio numerus quidam est. 3.440.33
definitiones non esse suppositiones nec postulationes 1.95.22
definitiones optime, quae actus et speciem expriment cum materia 3.439.50
definitio quid a suppositione differat 1.90.2
definitio solius substantiae est. 3.429.24
definitio et definitorum principia genera sunt 3.399.23
definitio est ex differentijs ratio. tomo. 3.435.13
definitionis conditio 3.186.31
definitio uniuersalis est et speciei. to. 3.433.50
definitionis momentum 1.182.45
per definitionem singula cognoscimus 3.399.22
de definitionibus quae secundum diuisiones fiunt. 3.435.4. et sequentibus.
definitionis cum demonstratione cognatio 1.94.12
definitionem non monstrari, sumendo definitionem definitionem, neque de definitione contrarij 1.112.21
definitio et demonstratio non sunt eiusdem 1.110.31
quod definitionis difficilis sit constructio, et facilis destructio. 1.177.44
definitio facilius species quam genera definiendi usus temporibus Socratis increuit 2.449.45
definitiones omnes finitae ac terminatae 2.219.26
definitiones complures ut conclusiones uidentur 2.225.2
definitio quo pacto uestiganda. 1.116.
definitioni perspicuitate inesse (44) oportet 1.118.31
definitio ex additione tractatur. 3.429.9

definire in perpetuis atque unicis non licet 3.437.15
definitum quare unum, cuius ratione definitionem esse dicimus. 3.434.50
a definitione locus 1.170.3
a definitione accidentis locus. 1.145
a definitione communi locus. 1. (18) 172.27. et 43
a definitione correlatiui locus. 1.170
a definitionibus per haec, et ex (54) his, locus 1.173.58
ex definitionis defectu elenchus. tomo. 1.196.56
deinceps quid sit 2.42.14
Delectatio.
Delectator quis 3.197.6
delectamur praeteritorum uiciorum memoria et spe futuri boni. 2.655.32
delectat nulla res eadem semper. 3.60.32
delectationum inanium exempla. to. 3.54.36
delectantia praeter naturam. 3.54.33
Deliberatio.
Deliberatio non est de fine. 3.237.21
deliberatio in iudiciali causa difficilior 3.335.31
deliberatiua facultas quae 3.237.3
deliberatiua praecipio quam iudicialis utilior 3.279.19
deliberatio de quibus esse solet. 3.283
in deliberationem cadentia quin (11) que numero 3.283.28
deliberatio non est de cunctis contingentibus 3.283.13
delictum anime quid 2.277.15
delictio anime succumbentes multa non nunquam pronunciant et referunt 2.278.15
delicati gulosi et uinolenti qui. tomo. 3.232.29
delicta uoluntaria alia, alia inuoluntaria 3.246.8
delictis magnis magna supplicia statuta 2.651.7
Delphinus.
Delphicus gladius 3.87.31 (39)
delphinorum coitus. 2.375. et 2.530.13
delphinorum partus 2.395.15. et 31
delphini proles decem annis ad summam magnitudinem peruenit. to. 2.395.22
delphinorum charitas erga gnatos. tomo 2.395.25
delphini os infra parte supina. tomo 2.494.38
delphinus lingua libera et absoluta caret 2.371.42
delphinus audit sine cauernis, quae aurium uice sunt 2.335.52
delphinus pulmonem et arteriam habet 2.371.41
delphinus pulmonem habet. 2.314.18
et 2.348.1
d 3 delphinus

I N D E X.

delphinus pulmonem quare habeat. 2. 495. 5
delphini, balenae, & reliqua cetera, non
branchias sed fistulas habent. 2. 395. 12. & 2. 494. 56
delphinus fistula data branchiae desunt
2. 333. 6. & 2. 494. 57
delphinus cur mamas habeat. 2. 346. 6.
delphini papillae quales 2. 346. 33. (30)
delphinus lac habet 2. 395. 20
delphinus non spinas sed ossa habet. 2. 461. 12. & 2. 356. 10
delphini genitalis intus est. 2. 342. 43
delphinus selle caret 2. 479. 22. 2.
delphino natura superflua & (2. 48. 2)
peculiaris 2. 413. 4
delphinus ut loca mutat 2. 419. 16
delphini cur in terra erupant. 2. 445. 5
delphinus malos nauigiorum super
siliunt 2. 444. 57
delphinorum celeritas. 2. 444. 55
delphinus ut strideat 2. 371. 40
delphinorum masuetudo. 2. 444. 47
delphinorum amor 2. 444. 49
delphinorum etas 2. 395. 36
delphini uenatio 2. 414. 38
delphinorum captura 2. 370. 2
delphinus retibus apprehensus statim
strangulatur 2. 413. 9
delphinus in ponto non magnus. tom.
2. 419. 15
delphinus modo nocte intempesta, mo-
do ante lucem oritur 2. 16. 7
delphini mons 3. 539. 36
demagogi ubi locum habeant. 3. 127. 1
demagogi adulatores tyrannorum fi-
miles 3. 127. 11
demagogi ut potentes fiant. 3. 127. 14
demens non fortis quis 3. 189. 29
Democratia.
Democratia quid. 3. 224. 6. & 3. 113.
16. & 3. 125. 31. & 3. 289. 15
democratiae definitio uitiosa 3. 125. 25
democratiae plures species. 3. 124. 33
3. 126. 37. & 3. 127. & 52. & 3.
152. 56
democratiae quare plures existant. to.
3. 153. 17
democratiae propria quae 3. 153. 44
democratiae species prima maxime se-
cundum aequalitatem. 3. 126. 46
democratia duob. definitur. 3. 146. 11
democratia unde orta. 3. 121. 26. & 3
democratiae finis libertas. 3. (132. 8)
153. 31. & 3. 289. 22
democratiae finis secundus. 3. 153. 41
democratiae et oligarchia eadem res sub.
dici potest 3. 129. 51
democratia forma prima & antiquis-
sima 3. 154. 41
democratia ab oligarchia quo differat
3. 114. 20
democratiae modi in consulendo qui

3. 133. 25. & sequentib.
democratia non proprie ubi decretis
agitur 3. 127. 22
in democratia etiam spurij ex ciuibus
nati recipiuntur 3. 155. 41
democratiae iudicia qualia 3. 153. 49
in democratia qualib. legibus opus. 3.
342. 31
Democratia bona.
Democratia ubi potissimum. 3. 66. 23
democratia quae optima 3. 365. 28
democratia laudabilis in quali situ re-
gionis 3. 155. 30
democratiae quam oligarchia tutiores
3. 131. 27. & 3. 137. 30
democratia non parua est. 3. 66. 8
democratiae consequentia 3. 153. 22
democratiae iustum quod. 3. 153. 34
ad democratiam ut speciem ultimam per-
ueniatur 3. 140. 57
democratia seruare quam constituere
difficilius 3. 156. 3
democratia lex diuites pauperibus
aequat 3. 116. 47
in democratia deliberatione populii
nobilibus coniunctum esse decet. 3.
134. 5
in democratia ut seius partitici. 3. 154.
democratia reddit. caris, quales (14)
conclones qualiaq. iudicia habere
debeat 3. 156. 24
in democratia parcendum diuitibus
3. 144. 54
in democratia egestas populi cauenda
3. 156. 31
in democratia pauperes officijs ampli-
ficandi 3. 156. 39
democratij dignitate superexcellen-
tes intolerabiles 3. 118. 14
Democratia uitiosa.
Democratia quae non legitima, rei-
pub. species 3. 127. 19
democratiae licentia 3. 146. 13
democratia quaedam tyrannis. 3. 148
democratiae & tyrannidi quae (20)
communia 3. 147. 4
in democratia populus sine lege ty-
ranno similis 3. 127. 9
democratiae mutatio unde. 3. 140. 20
democratia prauam egestas reddit. 3
democratia quaedam non est (156. 32)
quae tamen populariter gubernatur.
3. 127. 37
in democratia ut peccetur dignitatis
affectatione 3. 136. 50
ad democratiam leges dolo excogita-
tae 1. 132. 43
democratia ut apud Thebanos mala
gubernatione interierit. 3. 318. 20
democratia a Lacedaemonijs uictio
euerfa 3. 143. 31
democratia ut apud Coem, Rhodum,
Heracleam, Megarenfes, Cumas

interierit. 3. 140. 24. & sequent.
Demonstratio.
Demonstratio, ratiocinatio est scien-
tia efficiens 1. 89. 29
demonstratio ex necessarijs ratiocina-
tio est 1. 91. 13
demonstratio syllogismus quidam est,
non contra 1. 42. 2
demonstratio, persuasio quaedam. 3. 279
demonstrationes ex principio & sic (29)
ne quodammodo habent rationem aut
conclusionem 2. 219. 22
demonstrationis principia ex primis
& in demonstrabilibus 1. 89. 36
demonstratiua scientia ex principijs
necessarijs 1. 92. 44
demonstrationis principia, propria
sunt 1. 89. 35
demonstrationum principia sunt causa
1. 89. 38
demonstrationis principium ipsum
quid est 2. 215. 25
demonstrationis principium praepo-
sitiu medio uacans 1. 89. 47
demonstratio non ipsius quid est. to. 3
398. 27
demonstrationis principia uera sunt
1. 89. 34
demonstratiua scientia ex quibus. to.
1. 89. 31
demonstratio ex ijs quae per se insumt
1. 92. 45
demonstratiuam ratiocinationem ex
necessarijs esse oportere probatur
demonstratio ex prioribus et (1. 93. 4)
notioribus est 1. 79. 38
demonstrari per quodlibet genus cau-
sa posse 1. 114. 44
demonstratiua scientia per medium neces-
saria 1. 43. 2
ca tria uer fatur 1. 95. 5
demonstratio non est intereundum. 1. 94.
demonstratiua scientia necessario (6)
rum est 1. 91. 13
demonstratio etiam sempiternorum esse
potest 2. 518. 33
demonstrationes contrariorum sunt dis-
tinctiones de contrarijs. 2. 89. 46
demonstratio non est in sensu functione
demonstrationem omnium (1. 107. 35)
esse impossibile 3. 405. 54
eorum quae demonstrantur omnium unum
genus subiectum quoddam. 3. 398. 11
demonstratio non eorum quorum prin-
cipia aliter habere possunt. 3. 46. 30
demonstratio quae ad scientiam magis
idonea sit 1. 104. 24
demonstratio non est fortuitorum. 1. 107
demonstratio affirmatiua praestit (29)
tior quam negatiua 1. 106. 1
demonstratio ostensiu praestantior ea
quae ducit ad impossibile. 1. 106. 38
demonstratio uniuersalis praestantior
est

I N D E X.

est particulari 1. 105. 36
demonstratiua propositio a dialectica
quid differat 1. 40. 47
demonstrationes mathematicae quate-
nus de magnitudinibus sensibili-
bus 3. 472. 8
demonstrantem non licet, ex uno ge-
nere discipline in aliud transire. 2
93. 43
demonstrantem qualibus exemplis uti
oporteat 3. 187. 6
demonstrationes plures eiusdem esse
posse 1. 107. 18
demonstrare a redarguendo quid dif-
ferat 3. 406. 3
demonstratio iusta & quae ad impossi-
bile quo pacto differant. 1. 77. 49
demonstrationem circulari in ijs esse
quae circulo gignuntur. 1. 116. 26
demonstrationem resolutio non abit
in infinitum 1. 100. 30
demonstrationem non circuli modo co-
uertit 1. 90. 38
demonstrationis quosdam tædet. tom.
3. 396. 23
demonstratiuum genus quid sit. to. 3.
344. 20
in demonstrationibus amplior oratio
3. 335. 39
democritus 3. 403. 48. & 3. 88. 136
democritus in insula Carthaginiensi in
qua aurum pulcherrimum & es
natis 3. 536. 22
democritus administratio malorum
causa 3. 320. 26
denarius numerus perfectus. 2. 610. 19
denarius numerus sors atque prin-
cipium est 2. 610. 21
denominatiua quae 1. 111. 30
a denominatiuis locus 1. 151. 18
densum quid 1. 19. 33
densitas & raritas omnium affectiuum
principium 2. 71. 9
Dentes.
dentes maribus plures quam feminis
2. 343. 49
dentium generatio non uiolenter eue-
nit 2. 557. 35
dentes ex ossibus gignuntur. tomo 2.
520. 36
dentium os firmissimum 2. 355. 52
dentes ostium naturam emulantur. to-
mo 2. 356. 38
dentes non eandem naturam quam cae-
tera ossa habent 2. 520. 49
dentes soli omnium ostium accrescunt
tota uita 2. 520. 40
dentium forma & numerus talis in
homine, locutionis gratia. tomo 2.
466. 53
dentata alia utrinque, alia non. tom. 2
343. 19
dentibus caret homo cum uenit in lu-

cent 2. 520. 56
dentes hominis ad usum communem
probe facti 2. 466. 49
dentes maxillis inheret 2. 355. 51
dentes priores acuti 2. 15. 26
dentes priores prius lati oriuntur. to-
mo 2. 557. 37
dentes quare ante tempus gignantur
Democriti ratio 2. 557. 26
dentiui ocuis lacte utentes calidiores
2. 557. 43
dentes primores secant 2. 466. 50
dentes mutantur homini & alijs qui-
busdam 2. 343. 33
dentes primi quare decidant. 2. 557.
44. & 2. 557. 24
dentes cum deciderint denuo possunt
oriiri 2. 520. 51
dentes quare denuo nascantur. to. 2.
557. 49
dentes canini. tomo 2. 466. 50. & 2.
401. 17
dentes maxillares qui gemini uocan-
tur quae aetate gignantur homini. 2
343. 54
dentes maxillares senescuntibus qui-
busdam prodierunt. 2. 557. 51. &
2. 343. 55. & 2. 557. 50
dentes maxillares molunt. 2. 466. 50
dentes maxillares nullum animal nu-
tat 2. 343. 55
dentes primores maxillaribus mino-
res sunt 2. 557. 40
dentium usus & officium uarium. 2.
466. 43. & 2. 557. 20
dentium priorum officium prius. to. 2
557. 37
dentium usus in quibusdam 2. 461. 32
dentes insecta plerumque non uictus, sed
armorum gratia habet 2. 480. 56
depilator quis 3. 242. 10
depositum cur paruum etiam de nega-
re turpius est, quam debitum ma-
gnum 2. 650. 14
depositum cur denegare iniquius sit,
quam mutuum 2. 649. 39
dentes animalium ceterorum multi-
pliciter differentia 2. 343. 16
dentes cur candean 2. 598. 14
dentes pectinatim coeuntes, ad pu-
gnam dati 2. 467. 2
denticis cibus 2. 414. 26
dentes triplici ordine maticorae apud
Indos 2. 343. 29
dentes nigrorum hominum & Aethi-
opum candent 2. 356. 39
dentes Aethiopum cur caedidi, ungues
aut secus 2. 598. 11
dentes exerti suum 2. 466. 56
dentes exerti alijs quidem, alijs non 2
343. 21
dentes in lingua quibusdam piscibus.
2. 347. 3

dentes ferrati alijs continui 2. 343. 28
dentes piscium ferrati 2. 477. 44
dentes ferrati piscibus omnibus exce-
plo scaro. 2. 467. 16. & 2. 347. 2
dentes quam pluribus in piscibus in
lingua & palato 2. 467. 17
dentes ferrati quadrupedum ouiparo-
rum 2. 490. 46
dentes equi senectute candidiores red-
duntur 2. 343. 47
dentes gnomones asini 2. 402. 56
dentes quibus plures ea magna parte
uiuaciores, & contra 2. 343. 51
dentes raris homines cur magna par-
te, uita breuioris sint. 2. 595. 50.
& 2. 66. 334
dentes rari densum capitis os arguunt
2. 595. 51
dentes cur frigidum amplius sentiant
quam calidum, caro e contrario. 2
663. 42
dentes cur frigus amplius sentiant quae
ro licet solidiores 2. 663. 39
cur dentes denti forcis onere facili-
us quam sola manu extrahantur. 3
504. 25
dentium stuporem cur porulaca her-
ba aut sal tollat 2. 563. 31
dentium stupor cur lixiuio nitroae
non tollatur 2. 563. 36
Deus.
Dei nomina ab effectibus 3. 496. 20
deus uita 3. 467. 20
deus sibi sufficiens 3. 216. 5
deus lex in nos iusa 3. 496. 8
deus uiribus accerrimus, specie eximius,
uita immortalis, uirtute praestantis-
simus 3. 495. 7
deus sempiternum optimumque uiuens
3. 467. 19
dei operatio contemplatiua est. tomo
3. 83. 33
deus summum bonum habet. 3. 71. 28
deus omni uirtute praestantior. tomo
3. 204. 34
deus uita & aeuum continuum aeter-
numque inest 3. 467. 20
deus ut in mundo sit 3. 495. 21
dei locus 3. 495. 24
dei sedes caelum 3. 493. 27
deus quid agat 3. 216. 7
deus, causa omnibus & principium
quoddam 3. 386. 39
a deo & per deum omnia. 3. 493. 19
dei gubernatio per imagines. tomo 3.
495. 50
deus perpetuus motus inest 2. 56. 95
dei neque uirtus neque uitium est. tom.
3. 51. 25
dei operatio immortalitas est. tom. 2.
198. 55
deus sine labore administrator omni-
um 3. 493. 23
4 4 deo

I N D E X.

à deo uno ut regantur uniuersa, exem-
plo artificum 3.494.10
dei gubernatio & potestas exemplo
regis Persarum explicatur. tomo
3.493.41
deum cur malorum gerere non est
sus 3.210.42
deus & natura nihil faciunt frustra. 2
82.39
deus felicissimus minus sapiens ceteris
iuxta Empedoclem. 3.400.56
deus cur simplici semper unaq; uolun-
tate gaudeat 3.60.36
deus ut inuisibilis ex operibus cogno-
scatur 3.495.7
deus ut iubeat 3.261.23
deus non habet opus amico. 3.256.53
Dij.
De dijs omnes homines existimatio-
nem habent 2.81.53
de dijs antiquorum sententia. tomo. 3.
468.48
dij primæ substantiæ rectè existiman-
tur 3.468.53
dij tota uita beata 3.83.35
dij maximè beati 3.83.23
dij in locis omnibus 2.452.3
deorū omnia plena, iuxta Thaletem
2.222.44
dij supremus locus cur tribuatur. 2.
81.54
dij cœlum ueteres tribuerunt. tomo. 2
94.16
dij formæ & uitæ humanæ tribuun-
tur 3.87.47
deos esse secundum quosdam, sed for-
ma humana 3.398.37
de dijs fabulæ ueterum 3.468.49
dij actus non tribuendi 3.82.24
deos uiuere & operari 3.82.30
apud deos nihil mutabile 3.40.50
deorum filios esse, deos uero non esse
quosdam arbitrari 3.336.26
deos solus homo ueneratur & colit. 2
655.26
dij regem habere cur putentur. tomo
3.87.46
deorum & heroum ab hominibus dif-
ferentia 3.169.17
dij quibusdam lasciua tribuitur. to.
3.173.5
in descendendo cur scœmora tibie in-
ascendendo laborent 2.583.19
destillationes ex capite unde oriatur.
2.459.21 & 2.279.23
destillationes cur homini potissimum
accidant 2.596.45
destillationes cæteris animantibus mi-
nime decidunt 2.596.43
destruere quàm construere facilius. 1
58.10
à determinatione definiti loci. tomo
2.171.54

à determinatione loci, uel accidentis
locus 1.168.45
Dextra & dextrum.
Dextra fit defensio 2.294.23
dexteritas quæ 3.33.44
dextrum & sinistrum animalib. com-
petunt 2.94.46
dextri & sinistri ratio in animalibus.
2.294.5
dextrum & sinistrum cœlo Pythago-
rici tribuunt 2.94.40
dextrum & læuum quid 2.95.6
dextrum latitudinis principium est. 2
94.52
dextrum et sinistrum principia solum
Pythagoricis 2.95.9
dextrum & sinistrū ex similibus par-
tibus constant 2.337.11
à dextra parte motionis originem tra-
hi 2.294.14 & 2.95.18
dextræ partes omnibus eadem affor-
manur 2.294.23
dextra pars mouere, sinistra moueri
apta est 2.294.17
dextra pars & abiuncta potior est si-
nistra 2.294.32
dextræ partes calidiores sinistris. 2.
538.9 & 2.471.14
dextra sinistris commodiora habemus
2.658.23
dextræ corporis partes mobiliiores
sunt sinistris 2.659.43
dextrum læuūq; plantis non inest.
2.95.14
dextri sensus cur nihilo sinistris præ-
stantiores 2.658.23
dextri qui 3.33.44
Dialectica.
Dialectica principio incognita. tomo.
1.211.42
dialectices inuentioni gratia debetur
1.211.56
dialectices autores ordine Tisias,
Thrasymachus, Theodorus. 1.
211.40
dialecticæ facultas quibus autoribus
creuerit 1.211.40
dialectica ars in amplum creuit. tomo.
1.211.42
dialectica ueterum rudior 3.473.2
dialectica disceptatio ex quibus, &
quot constat 1.123.19
dialectica & sophistica de entis acci-
dentibus quatenus tractent. tomo
3.456.46
dialectica propositio à demonstrati-
ua quid differat 1.40.47
dialectorum & tentatiuorum oratio-
nes non esse ad determinatum ge-
nus 1.200.27
dialecticum orationis genus quod. to-
mo 1.193.51
dialecticæ æquipollet Rhetorica. to-

mo 3.277.38
dialectica & Rhetorica quid ab alijs
artibus differant 3.279.47
de dialectices utilitate 1.123.1
dialectica et sophistica idem cum phi-
losophia genus subeunt. 3.404.43
dialecticus arte syllogistica subit ten-
tatq; 1.200.45
dialectica & tentatrice omnes illite-
rati quodammodo utuntur. 2.00.42
à dialectico cauillator quid differat. 3
280.4
diameter quid 2.610.4
diameter cur appellatus sit 2.610.10
diameter incommensurabilis. tomo. 3.
312.46
dianæ templum in Peucetinis. tomo. 3.
540.24
dianæ seruum æreum 3.540.24
Diapason.
Diapason cur sola consonantia cante-
tur 2.618.42
diapason cur consonantia omnium pul-
cherrima sit 2.620.10
diapason cur consonantiam dicamus,
non ratione numeri diaocto, ut
dia tessaron, ut Diapente. tomo 2.
619.56
in diapente & Diatessaron consonan-
tias cur nunquam antiphonis can-
tetur 2.618.52
dicastes 3.247.12
dicaster unde dicatur 3.247.12
diclannus sagittas extrahit 3.533.41
diclanno spicula eijs è corpore. to-
mo 2.429.30
Dicere.
Dicere uoti, euenire fortunæ est. to-
mo 3.168.15
dicendi facultas principem ornat. to-
mo 3.338.48
dici cum complexione aut sine com-
plexione 1.11.34
dici de subiecto, in nullo uero subiecto
esse 1.11.36
dicendi genus forense 3.330.46
de dicendi diuersis generibus. tomo. 3.
330.40
dicendi genus deliberatiuum picturæ
simile 3.331.12
dicendi genus demonstratiuum histo-
ricum maximè 3.331.18
dicendi genus historicum quod. to. 3.
330.45
dicendi genus historicū à forensi quid
differat 3.330.50
Dictio.
Dictio quid 3.369.2
dictionis partes quæ 3.374.38
dictionis uirtus quæ 3.376.1
circa dictionem unum speculationis
est genus 3.374.3
dictionibus cõpositis quatenus uten-
dum

I N D E X.

elum 3.324.45
ad dictionis perspicuitatem quæ con-
ferant 3.376.12
dictio in membro alia opposita, alia
non 3.327.55
dictionum priscarum nimius usus. to-
mo 3.324.27
dictiones similes 3.364.52
à diuisione locus. to. 1. 134.15 & 1.
174.5
dictiones prisca heroicis conueniunt
3.324.47
dictiones metaphoricæ iambicis con-
ueniunt 3.324.48
dictio inuitata iucunda 3.323.7
in dictione frigida quæ 3.324.21
dictio alia orationis, alia poësis. to. 3.
322.47
dictio Gorgiæ poeticæ 3.322.46
in dictione fallacia 1.196.34
dictionum figuræ fallacia 1.194.55
dictionum orationis genus quod.
1.193.51
dies alcyonei 2.377.7
dies cur orionis exortu maximè ua-
rient 2.641.34
dies principium & mensura est in
musica 3.448.52
Differentia.
Differentia quid 1.5.21 & 26
differentia quæ 3.416.41
differentia est generis diuersitas. to. 3
453.18
differentia ultima rei substantia est, et
definitio 3.435.21
differentia alia simpliciter, alia spe-
cificæ 1.4.41
differentia cõmuniter proprie et pro-
prijsimè dicitur 1.4.31
differentia alia separabiles, alia inse-
parabiles 1.4.48
differentia inseparabiles per se. tomo.
1.4.52
differentia separabiles 1.4.49
differentia & generi communia. to-
mo 1.6.27
differentia & generis proprium. to. 1
6.40
differentia cum specie cõmunia. 1.81
differentia & speciei propria 1.8.4
differentia cum proprio communia.
1.8.15
differentia proprij & propria. tomo
1.8.19
differentia & accidentis propria. to-
mo 1.8.26
differentia cum accidenti communia
1.8.24
differentia eadem partim constituti-
uæ, partim diuisiuæ, uniuersæ spe-
cificæ sunt 1.5.18
differre proprie ut aliqua dicantur,
1.4.35

differentia proprijsimè aliud faciunt.
356.46
differre communiter ut res dicantur.
1.4.40
differentia à genere quæ 3.450.29
differentia à specie quæ 3.450.30
differentia generum priores contra-
riæ sunt 3.453.1
differentiarum genera principia exi-
stentia sunt 3.439.32
differentia maxima quæ contrarietas
est 3.450.38
differentia uniuersalis species habet.
2.450.13
differentia differentia diuideri oportet
3.435.14
differentia specificæ quæ 1.5.48
differentia diuisiuæ & constitutiue.
1.5.6
differentia separabiles, alia per se, a-
lia per accidens 1.4.51
differre proprijsimè ut aliqua dicantur
1.4.37
differentia inseparabiles per accidens
quæ & remissionem & intentio-
nem suscipiunt 1.4.55
differentijs quæ faciunt aliud diuio-
nes & definitiones assignantur. 1.
4.44
differentia communes diuersum fa-
ciunt 1.4.43
à differentia eiusdem diuisionis, lo-
cus 1.166.53
à differentia quæ posterior est quam
species, locus 1.168.31
de differentiarum inuentione. tomo
1.129.18
à differentia subiecta locus. 1.146.59
à differentia locus 1.150.30
à differentia prædicante locus. tomo. 1
146.53
à differentiarum dissidio locus. tomo
1.176.15
à differentiarum prædicatione locus.
1.147.25
differentia contrariorum 3.450.31
à differentia speciei subiecta locus. to-
mo 1.147.16
à defectu differentia apparentis. to.
1.170.35
à differentia locus 1.167.31
Difficile.
Difficile quid 3.286.41
difficilis quis 3.14.15
difficiles & contentiosi qui. 3.32.42
difficultatis uestigandæ ueritas diffici-
lis, modis duobus 3.395.13
à difficiliore locus 1.140.26
diffinitores 3.158.8
Digiti.
Digestio quid 3.549.29
digiti sunt omnib. animalibus qui pe-
des habent, excepto elephantæ. 2.
1.4.35

digitus pollex 2.337.26
digiti quinq; numero, manus partes. 2
337.19
digitus nouissimus quare paruus. to.
2.488.16
digitus medius cur longus. 2.488.16
digiti manus longi & pedum breues.
2.490.16
digiti pedum quinq; 2.337.31
digiti pars modus siue articulus. tomo.
2.337.19
digiti autium quaterni 2.493.28
digitorum flexus ad quid utilis. to. 2.
488.10
digitorum inflexus agitur in interio-
ra 2.337.22
Dignitas.
Dignitas quid in demonstratione. to-
mo 1.89.56
dignitates, ea sunt ex quibus fit demõ-
stratio 1.93.45
dignitas non eadem habetur. 3.365.0
dignitates, & officia publica uenalia
3.264.37
dignitates largitionib. uenales, lucrè
studium pariunt 3.107.40
dignitas alia alijs æstimatur pro rerū
publicarū diuersitate. 3.246.26
à dignitate locus 1.140.25
à recto, digressionis difficilis æstima-
tio 3.15.367
diluuiū Deucaliõis tẽpore. 2.173.57
dimensiones tres corporibus inesse.
diminutio quid. 3.324.15 (2.94.58)
diogenes Apolloniata medicus. 2.352.
diogenes 3.387.26 (26)
diomedes & sociorum arma in tẽplo
Achaicæ Mineruæ 3.540.15
diomedon publicanorum princeps 3
316.45
dionis propositum ad tollendum Dio-
nysum 3.148.14
dionysius 3.336.41
dionysius tyrannus 3.146.41
dionysius ut tyrannidem obtinuerit. 3
140.55
dionysium posteriorem cur inuaserit
3.147.51
dionysius posterior à Dione propter
cõtemptum interfectus. 3.147.50
dionysii clientela 3.143.13
dionysius templa spoliavit. 3.266.56
item 3.276.6
dionysius sacrilegus 3.266.56
dionysii templum 3.541.15
dionysii lebetes in Eilde 3.541.20
dionysius tyrans tabe laborauit quod
à potu cõsuetu cessasset. 2.648.36
dionysii technicæ cur improbis mori-
bus plerunq; 2.656.5
diopibes 3.307.18
directio quid 2.296.37
Discere

I N D E X.

Discere. Discere & intelligere facilliter, natura omnibus suaue 3.28.34. discere incundum 3.29.4.9. discere cur tam multa homo, & natura possit 2.65.27. discere cur ociosiores soleamus, mens autem senioribus potius contingat 2.65.20. discitem credere oportet. 1.193.54. Disciplina. Disciplina reipub. que 3.14.6.5. disciplina in rep. necessaria. 3.14.6.3. discipline equalitas in repub. tomo 3.101.24. disciplina inter magistratus utilis. tomo 3.155.7. disciplina familiaris ab acquisitione diuersa 3.90.53. disciplina iuuentutis ad reipub. formam accommodanda 3.173.39. Disciplina que est institutio. Disciplina que certior sit 1.107.7. disciplina ab antegresso quodam principio emanat 2.273.10. disciplina quid uocetur 3.289.17. disciplina omnis per præcognita aut aliqua aut omnia 3.394.37. disciplina ex minus notis natura ad magis nota procedit 3.428.5. Disciplina. In disciplinis quot soleant queri. tomo 1.109.46. discipline liberales cuius gratia discende 3.174.17. discipline liberales quatenus discende 3.174.14. discipline in duas ætates diuiduntur. 3.173.18. discipline uiles que 3.174.11. discipline spectare quando pueri debeant 3.173.18. discipline iuuentutis non negligenda tomo 3.173.36. discordia excellentium uirorum nota 3.139.24. per discordiam omnia fieri Heraclitus tradidit 3.61.24. à dissimilitudine intentionis locus. tomo 1.169.4.6. à dissimili locus 1.173.4.1. Dispensatio. Dispensatio ciuilis 3.263.50. dispensationum diuisio & accidentia 3.263.25. dispensationis regie species quatuor. 3.263.31. dispensatio regia circa inferenda effe rendaq; 3.263.33. dispensatio regia circa sumptus. tomo 3.263.35.

dispensatio regia circa numum. tomo 3.263.32. dispensationis præterite species sex. 3.263.37. dispensatio prætoria à capite ad manum 3.163.45. dispensatio prætoria à terra prouentum suscipiens 3.263.39. dispensatio prætoria ex prouentibus peculiaris regionis 3.263.40. dispensatio prætoria à pecoribus & frugibus 3.263.44. dispensatio prætoria à tributis. tomo 3.263.43. dispensationes Persicæ & Laconicæ utiles 3.181.35. dispensatio prætoria ab emporijs & mercatu 3.263.42. dispensatiue curæ 3.134.37. dispositio quid 3.421.2. à dispositione habitus quid differat. 1.18.21. disputatio dialectica ex quibus consistet 1.125.73. in disputationibus cur cõtentio sit, in gatio nunquam incidat 2.617.9. disputatio contentiosa cur ingenia exerceat possit 2.616.16. de differendi speciebus 1.126.43. Dissimulatio. Dissimulatio quis. to. 3.14.10 & 3.243.50. & 3.197.39. & 3.231.54. & 3.32.56. & 3.33.23. dissimulantes parua manifesta; malitiosi & arrogantes 3.33.26. dissimulatio quid 3.14.9. dissimulatio Socrates 3.33.25. dissimulatione utitur magnanimus ad multitudinem 3.30.4.1. dissimulatio moderata gratiosa est. 3.33.28. à dissimulatione locus 1.140.4.6. dissolui que aqua, que igni possint. 1.208.4. dissonantia medij nerui in instrumento cur cæteris modulandi partibus angat aures 2.618.56. dissolubilitas & indissolubilitas que causa 2.207.56. dissonantium copulatio quod antiphonum nominamus, cur suauior quam consonum sit 2.618.37. dissuadendi ratio 3.358.47. dissuasio quid 3.340.13. dissuasoris officium 3.340.17. distinguere non est multitudinis indolentia 3.77.29. à distinctione differentiarum locus. 1.169.55. à distinctis finibus partium locus. tomo 1.174.10. à distinctis finibus totius & partium locus 1.174.14.

Diuersa.

Diuersa que 3.416.39. diuersum & dissimile multipliciter dicuntur 3.450.19. diuersitas generis, differetia est. tomo 3.453.18. diuersa specie que dicantur. 3.417.8. & 3.453.34. diuersa specie in eodem genere sunt. 3.453.22. diuersum specie ab aliquo 3.453.21. à diuerso genere locus 1.146.10. à diuersis finibus medij, locus. tomo 1.139.30.

Diuisio.

Diuisio diuisio pluribus differentijs quod unum est 2.451.8. diuisio diuisio ijs rebus que sitæ in substantia sunt 2.450.4.2. diuisio & similia eadem quadam. 2.210.17. diuisio corpora que 2.210.15. diuisibile fortassis omne continuum. 3.162.6. de diuisione & eius syllogismo. tomo 1.62.6. diuisio compositorum usq; ad incomposita 3.87.21. per diuisionem non idem syllogismo effici posse 1.111.49. ex diuisione generis locus 1.142.52. ex diuisione prædicati locus. tomo 1.142.54. diuisione ut captio fiat 1.194.4.6. à diuisione definitionis que per hoc cum illo datur locus 1.174.16. à diuisione relatiuorum locus. tomo 1.149.23. ab his que sunt eiusdem diuisionis locis 1.160.27. ab eiusdem diuisione locus tomo 1.176.31. ex diuisionis defectu Elenchus. tomo 1.196.56. diuina & æterna difficulter uestigantur 2.452.5. diuina natura non inuida 3.386.35. de diuortijs, Cretensium leges. tomo 3.106.27. Diuitia. Diuitia quid 3.92.20. & 3.92.37. diuitia precium aliorum 3.311.4.9. diuitiarum partes 3.284.4.9. diuitem esse in quo 3.284.4.6. diuitia ueræ ex quibus consistit. tomo 3.92.35. diuitia unde 3.283.33. diuitia uiles & ob aliud queruntur tomo 3.3.10. diuitia potestatesq; propter honorem expetuntur 3.30.6. diuitia infinite que 3.92.31. diuini.

diuitia in infinitum augentur. tomo 3.92.37. diuitia non infinite contra Solonem. 3.92.37. diuitiarum mores amantis & felicitis mores sunt. 3.311.4.9. diuitia non bonum ferunt 3.3.9. diuitia que inuitiles 3.92.25. diuitia cur à prauis potius quam à bonis habeantur 2.650.20. diuitijs cuncta uenalia 3.311.4.1. diuitijs bene & male uti possumus. 3.6.10.

Diuites.

Diuites ubiq; pauciores in opibus. tomo 3.114.24. de diuitum moribus 3.311.37. diuitum iniuria quales 3.311.51. diuites contumeliosiores & superbi. 3.311.39. diuites arrogantes 3.311.42. diuites delicati 3.311.41. urum diuitem & sapientem melius, Simonidis dictum 3.311.45. ditati nuper 3.311.51. ditati recenter indignationi obnoxij. 3.308.20. ditabyambi imitationis partibus omnibus utuntur 3.366.34.

Doctrina.

Doctrina methodus materiae propositæ accommodanda 3.5.14. doctrina omnis ex antea notis. tomo 3.45.48. doctrina & disciplina omnis intellectiua ex præexistente cognitione 1.88.40. doctrina quædam tantum esse aliquid, probasse contenta est 3.5.19. doctoris eruditio est tractationis formam pro materia qualitate instituitur 3.2.3. documentum, locus 1.177.37.

Dolor.

Dolor refrigeratio pectoris est. tomo 2.599.52. dolor simpliciter uel ex parte malus. 3.59.3. dolor malum & fugiendum. tomo 3.59.21. dolorem per se omnib. fugiendum Eudoxus censuit 3.77.43. dolores ferre difficilior quam à uoluptatibus abstinere 3.23.28. doloris uacuitatem prudens persequitur 3.58.27. dolore uacans quis 3.231.47. dolentes cur clament, & metuentes sileant 2.648.4.

Dominatio.

Domesticum omne melius est. tomo 3.595.24.

I N D E X.

domestica animalia omnia principio fera potius, quam domestica esse solent 2.595.16. domicilia cur resonent amplius dolijs & lagenis & figulinis inanibus obrutis 2.599.24. dominatio finis disciplina ciuilis male statuitur 3.161.10. dominatus per se bonum sed non omnibus 3.203.31. dominari bonos & equos oportet. 3.115.50. dominari non hominem sed rationem docet 3.40.29. dominatur natura quod mente prospicit & paret contrarium. 3.87.28. domini negligentis negligentes uicarij. 3.18.46. dominatio utilitatem domini quatenus, & quatenus serui respiciat. 3.113.12. dominatio definit deficiente seruo. 3.113.13. domini uestigia sterquilinum optimè agro 3.181.41. dominatio præter naturam quibusdam uidetur 3.88.45. dominicum & ciuile imperium in animalibus 3.89.28. dominicum imperium animi in corpus. 3.89.29.

Domus.

Domus uariæ definitiones 2.215.54. domus quid 3.87.33. domus prima ex duabus societatibus. 3.87.36. domus ex seruis & liberis perficitur 3.88.33. domus partes primæ que 3.88.35. domus partes 3.180.9. domus pars uir & uxor 3.104.9. domus omnis regitur à seniore. tomo 3.87.43. domus magis necessarium & prius quam ciuitas 3.67.30. domus ab uno regitur 3.90.30. domus administratio alia uiri, alia mulieris 3.112.4. domus amicitia quædam 3.254.49. domus cuiusq; duas male tribuit Socrates 3.100.25. domus ut paranda 3.181.56. domorum edificatio uetus securior. 3.167.20. domorum priuatorum forma. tomo 3.167.18. domus nuper illita cur magis resonet. 2.599.18. domuum magnarum ianitores. tomo 3.182.5. dona cur amentur 3.285.1. donare & testamento relinquere, ut apud Lacedæmonios concessum.

to. 3.104.37. dorica harmonia ratio 3.179.3. Dormire. Dormiendi que causa 2.663.7. dormientibus sensitiua facultas concupiscensq; imperfectiores. tomo 3.230.29. dormientibus ima partes calidiores redduntur, & spiritus abundat. tomo 2.662.54. in dormientibus sanguis interiora petit 2.360.4. dormiens cur oculos submittat. tomo 2.576.5. nec dormire, nec uigilare illum animal mal 2.276.5. dormire aliquem eadem parte qua uigilat 2.275.49. dormiunt pueri nati bonam temporis partem 2.550.5. dorsum pone pectus est 2.337.7. dormire cum animalia minus temporis quam uigilare soleat, cur uicissim modo uigilando, modo dormiendo, somnum suum perficiant. tomo 2.593.40. inter dormiendum multi mouentur. tomo 2.277.52. dormientes quidam resurgunt & ambulat & uident 2.550.9. dormiens neq; omnino est, neq; non est 2.549.52. dormire animalia omnia pedestrata & sanguine prædita 2.372.24. dormientes grauius et suauissime cur nihil somniet 2.656.27. dormire etiam pisces 2.276.26. dormientes in Sardijs apud heros. tomo 2.34.30. inter dormientes nihil discriminis. tomo 3.230.26. dorsi partes scapulae & spina. tomo 2.337.7. doratijs 3.121.70. dorso animalia sanguinem habentia ossio aut spino consistunt 2.556.19. draconis leges rigide 3.108.43. de doro unde dictum 3.366.56. dualitas triangulo tribuitur. 2.96.44. dualitas numerus minimus absolutus. 2.35.49. Dubitatio. dubitatio duplex 1.210.47. dubitantes ligatis similes sunt. tomo 3.396.40. dubitare bene, operæ precium ad consequendam facultatem aliquam. tomo 3.396.41. dubitationes & solutiones tragediæ quales fieri debeant 3.378.16. dubitationis solutio est intentio. 3.52.35. dubitationes de contrarijs sunt. tomo 3.89.46.

diffilia quaedam corpora, quaedam non
2.210.2
diffilia omnia impressilia sunt tomo
2.210.5

Dulce.

Dulce plus terra continet. 2.634.28
dulcia cur minus dulcia sentiantur
calida quam refrigerata. 2.631.25
dulcib. quare oculus quam acribus im-
pleamur 2.630.24
dulcibus cur oculus quam acribus sa-
tiemur 2.630.31
dulce magnopere alit & redundanti
facultatem habet 2.263.32
dulsege 3.99.9
duo sunt multa 3.452.6
duritas quid 2.205.37
dura non omnia fissilia sunt. tomo 2.
210.12

Ebrius.

Benus nigra in aqua non fluitat
2.108.14
Ebriorum scientia prostrata. 3.
205.53
ebrij leuiter qui sunt, cur potius qua
qui uehementer delirare soleat. 2.
570.50
ebrij cur sint amentes 2.656.32
ebrioforum semen cur magna ex par-
te infecundum 2.571.5
ebriari cur minus soleant, qui calice
amplo faecudoq; hauriunt. 2.572.36
ebriofis cur solis calore maxime gau-
deat 2.575.11
ebriofis cur tremant, & eo magis quo
liberalius merum hauserint 2.571.
8. & 574.22
ebrij spe pleni sed meticulosi. tomo 3.
23.10
ebriofis qui morbi cueniat. 2.571.33
ebrij omnes, marisq; operam dantes,
cur libenter solis tepori se de-
dunt 2.575.32
ebriofis leuiter cur magis delirant qua
si grauius sese ebriarint aut sobrij
manent 2.574.55
de ebrio um poena lex Pythaci. tomo.
3.321.6
ebrij quatenus iniuriam committant. 3.
199.30
ebriorum poena si quem pulsarint le-
ge Pythaci 3.108.51
ecclesiastica bona Dionysius inuasit.
3.270.6
elementa singula singulis qualitatibus
praecipue insignuntur. 2.145.12
elementis non commune quoddam cor-
pus esse diuersum ab ipsis quo ge-
nerentur 2.113.10. & sequent.
elementa praeter terram sensus instru-
menta fieri possunt 2.247.16
elementa non posse aeterna esse. 2.112.
49. & sequent.

I N D E X.

ex elementis intelligibilibus nulla sit
magnitudo 2.26.2
elementa similia subseruit Anaxagorae.
2.127.22
de elementis opiniones antiquorum, &
earum incommoda. 2.111.50. &
sequent.
elementa corporum quae sint iuxta Ana-
xagoram 2.110.46
de elementis diuersa Anaxagorae et Em-
pedocli sententia 2.117.27
de elementis Platonis in Timeo opi-
nio non sufficiens 2.143.19
elementa rerum, numeri Pythagorici
3.388.50
elementa omnium eadem esse non pos-
sunt 3.464.57
elementorum non omnium una mate-
ria 2.110.26
quod elementa non sint materia rerum
naturalium neq; elementum ele-
mento 2.146.19. & sequent.
ex elementis ut ex materia uniuersa na-
tura componuntur 2.212.56
elementorum generatio ex seipsis mu-
tua constat. 2.113.25. & sequi.
elementa animam esse iuxta Empedo-
clem 2.217.1
elementa non iuxta grauitatem & le-
uitatem sumenda esse 2.144.10
elementa nec transfigurationum, nec
superficierum resolutione, ex se mu-
tuo fieri 2.113.45
elementa utrum potentia sint an mo-
do alio 3.402.56
ut elementorum motus uelocior aut tar-
dior sit figuris esse causas 2.120.52
elementorum infecabilitas etiam sen-
su refellitur 3.514.40
elementa ut infecabilia colligantur. 3.
510.54
elementa entium sit ne possibile inue-
nire 3.394.25
elementis, figura praeter ratione ac-
commodantur. 2.114.22. & seq.
elementa corporum esse 3.399.16
elementa natura dicuntur. 3.413.30
ex elementis duo mouentia. 2.127.21
elementa materiei similia 2.222.23
ex elementis nulla substantia aeterna.
3.482.3
ex elemento nullum animal constitui
posse 2.247.20
in elementis motuum diuersorum quae
sit causa 2.120.30
elementa omnia igne excepto putre-
scunt 2.102.44
Elementa disciplinarum.
Elementum dictionis quid. 3.374.39
elementa figurarum quae 3.399.15
elementa uocis 3.412.57
elementum metaphoricum 3.413.8
elementa figurarum 2.413.5

elementa demonstrationum. 3.413.6
elementa genera dicuntur magis qua
differentia 3.413.14
elementa utrum uniuersalia an singu-
laria 3.403.4
elementa eadem omnium ut analogi-
ce dicantur 3.465.10
elementa quae maxime uniuersalia. 3.
413.10

Elenchus.

quid 3.349.33
elenchus est syllogismus 1.197.23
& 1.199.23
elenchus, oppositorum collectio est.
3.323.16
elenchus cum cuiuslibet disciplinae co-
siderare eius artis periti est. tomo
1.198.4.7
de elencho cata syllogismoq; & falsa
ratiocinatione 1.80.48
elenchus syllogismus contradictionis
est 1.198.50
elenchus & superelenchus. 3.331.4.6
elenchus ex diuisionis defectu. tomo 1.
196.56
elenchus ex propositionibus. 1.197.24
elenchus apprensus 1.197.28
elenchorum dialecticorum tantum su-
mendi loci 1.198.4.4
elenchus aut unus aut duo syllogismi
contradictionis 1.98.51
ad elenchi ignorantiam sophistica re-
dargutiones reuocantur. 1.196.28

Elephantus.

Elephantorum coitus. 2.375.11. & 2.
403.44
elephantus mas quando coeat. tomo 2.
380.15
elephanti ad coitum esse ferri solent.
2.399.9
de elephantorum genitura male Cle-
stus scripsit 2.361.54
elephantus statim natus dentes habet.
2.344.7
elephantus quam grauidam reddidit
non tangit postea 2.330.16
elephantorum foetus magnitudine ui-
tuli bimestris aut trimestris. to. 2.
545.9. & 2.380.18
elephantus foemina coit anno 12. aut
decimoquinto 2.380.14
elephas singulos parit 2.543.7
elephantus utrum biennio gerit. to. 2.
380.17. & 2.548.48
elephantum mares a foemina dentibus
distant 2.344.4
elephanto digitum in diuisi 2.356.4.7
de ecclesiasticis facultatibus inuaden-
dis, Chabriae consilium. 3.267.4.7

Echinus.

Echinorum plura genera tomo 2.
482.7
echinorum omnia 2.482.22
echinus

echinus maxime a natura munitus. 2.
481.4.8
echini testa 2.482.26
echini in altissimo gurgite oriuntur. 2.
553.21
echinorum dentes 2.481.57
echinorum uenter quinquepartitus.
2.482.40
echini exigui aculeos grandes du-
rosq; gerunt 2.553.22
echini pelagici contra urinae stillicidia
ualent 2.553.20
echo unde fiat. to. 2. 601.10. & to. 2.
604.12
echo cur diapason consonanti resulet,
si parium similitudinumq; doliorum al-
terum inane, alterum dimidiatum
sit 2.622.53
echi cur alia elixa, alia assa melius pos-
sint 2.623.13
de Ethebi terminorum compositorum
& obliquorum syllogismi. 1.64.6
Educatio.
Educatio recta liberis praestanda. to-
mo 3.183.10
educatio legibus instituta esse
oportet 3.84.41
educatio cura apud Lacedaemoni-
os solos ex legibus 3.85.3
educatio liberorum apud Lacedaemo-
nios communis & publica. tomo 3.
129.56
Effectio, effecta.
Effectio causa, ars, potestas, intel-
lectus, casus & fortuna. 3.430.35
ab effectibus corruptiuis locus. tomo 1.
175.46
effectio finis & principium, h
potestis 3.238.9
ab effectibus locus 1.140.53
effectio opificii praecedat 2.289.18
de effectibus & causis 1.119.9
ab effectibus locus 1.168.52
efficientia bona tripliciter 3.285.52
efficientis causa 2.11.38
effigere cur facies soleant. 2.665.36
efflatio quid ab exhalatione differat.
664.9
effluxiones 2.408.4
effectus aues & plantae fiunt. tomo 2.
525.14
Electio.
Elaterium utrumq; uentrem soluit. 2.
563.55
eledona polypi species 2.363.19
electio non est opinio. 3.17.50. & 3.
236.24
electio quid 3.237.1
electio quid non sit 3.17.35
electio non est uoluntas 3.17.42
electio neq; molesti neq; incundi. to-
mo 3.17.40

I N D E X.

electio non id plane quod sponte fit. 3.
17.32
electio non opinatio quaedam. 3.17.54
electio non opinio rerum penes nos si-
tarum 3.236.27
electio non appetitus 3.236.15
electio non est ira 3.17.41
electio non est finis, sed eorum quae ad
finem 3.17.48. & 3.236.28
electio non est rerum factarum. tomo
3.45.29
electio non est impossibile. 3.17.43
electio rerum penes nos sitarum est. 3.
17.50. & 3.236.23
electio non animantium caterorum,
nec hominis per omnem aetatem. 3.
17.33. & 3.237.5
electio principium est appetitus. 3.
45.22
electio ex opinione consultatiua con-
sistitur 3.236.54
electio ut principium actus 3.45.21
electio & uoluntas differunt. 3.236.20
quae eligimus, ea uolumus, non contra-
3.237.2
eligit nemo mala 3.238.25
eliguntur maxime cognita 3.18.4
electio non absque mente est. 3.18.10
&
2.13.35
eligit nemo ex improviso 3.236.50
&
2.234.39
electio minus, finem rectum praesi-
gere 3.238.17
eligenis uult finem 3.236.32
electio & error a medio ad contraria
fit 3.237.41
electio studiosa rationem ueram &
appetitum rectum requirit. tomo 3.
45.37
electio communis est cogitationis &
appetitionis 2.289.32
electionem rectam efficit uirtus. tomo
3.50.17
electio uirtuti familiarissima. 3.17.30
electio mores diiudicat 2.17.31
electio unde laudetur 3.18.2
quae cum electione & sine electione fi-
ant 3.41.32
electio qualis sit, ex operibus perspi-
citur 3.238.26
electio nec uera nec falsa 3.236.26
electioni aduersatur cupiditas. tomo 3.
17.39
electrum ex populis arboribus destil-
lat, & lapidis instar indurefcit. 3.
537.35
Eligibile.
eligens est continens, non cupiens. to-
mo 3.17.38
non eligi in continens 3.17.38
ira electione caret 3.17.41
eligibile id cuius consultatio anteces-
sit 3.18.10

eligibile unde dicatur 3.18.14
eligibilia etiam eligibilia 3.236.44
omne eligibile uoluntarium, non con-
traria 3.237.14
ab electionibus magistratum quare
non excludenda multitudo. tomo 3.
116.44
ab eligibili propter se locus. tomo 1.
140.57
ab eligibilibus diuisione locus. 1.141.19
ab eligendo locus 1.150.15
Elietium res publica qualis 3.137.11
Elementa naturalia.
Elementum quid 2.110.38
elementis omnibus quid commune. 3.
413.16
de elementorum ortu sententia. tomo
2.136.32
elementa corporum 3.413.3
elementa sensibilibus corpora sunt. to-
mo 2.26.1
elementorum corpora tria sunt. tomo 2.
88.3
elementa corporea tria sunt. 2.6.9
&
2.88.2
elementa multitudine finita & singu-
la 2.21.19
elementa non esse infinita similarium
partium 2.111.4. & sequi.
elementa analogice tria 3.465.18
elementa infinita Anaxagorae statuit
2.127.21
quod elementa sint quatuor. 2.120.10
& 2.143.20. & 2.144.44
elementa quatuor materiam uniuersi
Empedocles statuit 3.391.37
elementorum naturalium initia, cali-
dum, frigidum, humidum, siccum.
2.455.29
Elephantum promiscis manus uice. to-
mo 2.464.37
elephantum naris qualis sit 2.340.47
elephantus nare uice manus utitur. 2.
340.44. & 491.55
elephantum nasus proluxa ualidaq; to-
mo 2.336.12
elephantus nare sua in fluminis respirat
3.40.46
elephantus nare arbores prostermit. 2.
2340.46
elephantum lingua exigua est. 2.344.9
elephantum dentes utrumq; quatuor ad
conficiendum cibum 2.344.3
elephantum pedes digitati 2.464.55
elephantum crura priora multo poste-
rioribus longiora 2.340.43
elephas poplites posteriores modo ho-
minis flectit 2.341.2
elephantorum incessus sine crurum in-
flexione 2.296.53
elephantus digitos quinq; indiuisos le-
uiterq; discretos habet. 2.340.42
elephantus mammas duas habet pau-
e lo ef

I N D E X.

to citra pectus. to. 2. 340. 51. & 2. 488. 48
elephantorum uterus 2. 403. 45
elephanto iecur sine felle 2. 347. 57
elephantus genitale habet equo simili, sed paruum 2. 342. 47
elephanti testes circa renes conditi. 2. 342. 48
elephantus minime hirtus est. tom. 2. 341. 42
elephantus uox 2. 372. 20
elephanti terram concedunt. tom. 2. 424. 26
elephanti lapides interdum deuorant 2. 424. 27
elephanti alij oleum bibunt, alij non. 2. 424. 31
elephantes mites & mansueti. tom. 2. 332. 14
elephantus rectori narcm erigit & of fert 2. 340. 45
elephas animalium maximum & multitudine 2. 543. 23
elephantus simul terrestre et palustre animal 2. 464. 41
elephanti ingenium mite & sagax. 2. 444. 28
elephanti facile mansuescunt. 2. 331. 52
elephantus amat amnes 2. 444. 33
elephantus frigoris imparens est. to. 2. 444. 32
elephanti morbis inflatione contractis laborant 2. 424. 25
elephanti inflatione alui infestantur ceteris malis immunes. 2. 423. 31
elephanti morbi ut curentur. tom. 2. 424. 28
elephantur ut aedificia euertat. tom. 2. 428. 13
elephanti indici bello idonei 2. 428. 11
elephanti inter se pugnant. 2. 428. 8
elephanti uicti ab altero mira coesternatio 2. 428. 10
elephantis ut spicula eiciantur. tom. 2. 424. 31
elephas & homo maxime longeuus. 2. 303. 41
elephanti et as. tom. 2. 417. 34
elephantorum uenatio 2. 428. 14
eliquatio simul & gelatio 2. 206. 28
eliquabilium & ineliquabilium alia tinctilia, alia non 2. 209. 6
elis urbs 3. 141. 52
elixa cur alia, alia assa melius edi possunt 2. 623. 12
Elocutio.
De elocutione 3. 322. 56
elocutioni translationes congrue proprieque conueniunt 3. 323. 21
elocutionis decorum quod. 3. 326. 19
elocutio affecta quae 3. 326. 22

elocutio accommodata quae. tom. 3. 326. 20
elocutionis amplitudinem quae faciunt 3. 326. 2
de elocutionis amplitudine. 3. 326. 1
elocutionis figurae numerus rhythmus est 3. 327. 3
elocutionis ratio necessaria 3. 322. 16
elocutionis uirtus diluciditas. tom. 3. 322. 57
elocutio id facit quod pronuntiatio. 3. 322. 36
elocuentia sapientiae coniuncta humana uita gubernatrix 3. 339. 37
elocuentia abusus 3. 279. 52
elutiones ex siderum traiectionibus. 2. 173. 55
Empedocles.
Empedocles Agrigentinus mundum factum asserit 3. 39. 53
empedoclis concordia 3. 215. 20
empedocles physicus potius quam poeta 3. 366. 30
empedoclis de motu quieteque sententia 2. 63. 22
emptions uenditionesque necessariae sunt 3. 157. 56
empedoclis errores 2. 147. 29
Enami quae uirtus sit 2. 563. 5
encomium quid. to. 3. 230. 23
encomium a laude & praedicatione differt 3. 230. 23
encomiosus apud genus 2. 397. 32
endymionem dormire 3. 83. 31
Ens.
de ente quatenus tractet philosophia prima 3. 456. 12
entis species omnes speculari unius est scientiae 3. 403. 51
de ente quatenus tractet physica. tom. 3. 456. 45
de entis accidentibus in dialctica & sophistica tractet 3. 456. 46
ens non commune genus omnium. tom. 3. 31
ens unum, idque corporale ponentes, ab sur de facere 3. 391. 15
ens quatenus unum asseratur 2. 2. 11
entium genus neque unum neque ens potest esse 3. 399. 34
ens multipliciter dici 3. 426. 36
ens bifariam dicitur 3. 415. 43
entium quaedam sensibilia, quaedam non 3. 392. 6
entia mathematica, praeter ea quae circa astrologiam, sine motu sunt. tom. 3. 392. 11
ens aliud per se, aliud per accidens. 2. 13. 22
ens per se quid 3. 415. 52
ens primum in rebus quod quid est et

substantiam significat 3. 426. 38
entium causa non infinita 3. 395. 32
ens & unum nisi substantiam significent, quomodo separabilia sint, quaeritur 3. 455. 45
entium non eadem principia neque causa 3. 400. 49
non ens multipliciter dicitur. tom. 3. 482. 30
non ens tripliciter dicitur. tom. 3. 464. 17
ens actu & potentia. to. 2. 8. 8
416. 7
ens duplex actu & materia. tom. 3. 472. 40
ens potentia & non ens differunt. to. 3. 482. 57
non ens & potentia ens ut differant. 3. 482. 57
ex non ente nihil fieri, physicorum dogma 3. 457. 52
ex non ente aliquid fieri, quatenus possibile. 3. 408. 36. et 3. 482. 36
ens primum aut simpliciter. tom. 2. 131. 15
ens simul idem esse & non ens, quatenus possibile 3. 408. 37
entia non omnia omnibus insunt. to. 3. 397. 30
ens secundum accidens quid & quare dicitur 3. 415. 43
de ente secundum accidens, nullius scientiae speculatio 3. 425. 5
entis secundum accidens causa infinita & inordinata 3. 460. 4
entia caetera unde dicantur. tom. 3. 426. 42
ens proprie non accidit cuiquam. to. 2. 3. 9
de ente Parmenidis ratio 3. 401. 41
entium nullius natura, sed mixtio iuxta Empedoclem 3. 413. 34
entium quorundam usus quibus applicari possit 3. 237. 39
ens infinitum Melissus asserit 2. 2. 6
entium natura inesse magis & minus 3. 408. 10
ens unum quare a Parmenide asserit. 3. 509. 20
ens quod secundum substantias dicitur, quomodo multa sit. tom. 3. 482. 41
enthusiasmus sine ratione sunt. tom. 3. 260. 26
Enthymema.
De enthymemate 3. 315. 30
enthymema quid 1. 84. 23
enthymematum differentia tom. 3. 281. 57
enthymematum species duae. tom. 3. 316. 20
enthymemata quae gratissima. tom. 3. 219. 27

inter enthymema & exemplum quid inter sit 3. 280. 49
enthymematicus quis maxime. tom. 3. 279. 34
enthymemata Rhetorica plerumque contingunt sunt 3. 281. 29
enthymema Rhetorica persuasio. to. 3. 279. 30
enthymemata iudicialibus causis conueniunt 3. 291. 31
enthymemata uulgaria non probantur 3. 328. 43
enthymematis quatenus utendum in confirmatione 3. 335. 19
de enthymematum locis 3. 316. 32
enthymematum elementa, loci sunt. 3. 316. 19
enthymematum omnium fontes quatuor 3. 321. 8
enthymema approbatum quod. to. 3. 316. 23
enthymema apparens, non simpliciter probabile 3. 320. 34
enthymema elenchicum 3. 316. 24
enthymemata elenchica magis quam demonstratiua laudantur 3. 319. 25
Enunciatio.
Enunciatiua una prima oratio, affirmatio, deinde negatio 1. 27. 38
enunciatiua oratio omnis ex uerbo aut casu uerbi 1. 27. 39
enunciatio simplex 1. 27. 49
enunciatio composita 1. 27. 49
enunciatio diuisa & coniuncta. tom. 1. 31. 49
enunciationes infinitae 1. 30. 34
enunciatiua oratio quae 1. 27. 34
de enunciationibus modalibus. tom. 1. 32. 27
enunciationum modalium consequentiae 1. 34. 1
enumerare quid 3. 352. 35
enunciationes contrariae quae. tom. 1. 28. 9
enunciatio contradictionis utraque pars 1. 89. 50
enunciationum infinitarum oppositiones 1. 30. 39
enunciationum necessarii ratio. tom. 1. 33. 33
enunciationes contrariae quae magis apte dicantur 1. 35. 1
Ephori.
Ephori quinque sunt 3. 106. 16
ephororum potestas 3. 104. 52
epar bipartitum aperte 2. 473. 37
de Epagoge, id est inductione. tom. 1. 83. 1
epe instrumenta 3. 540. 11
ephemerum animal 2. 333. 51
ephororum in caeteros nimia asperi-

tas 3. 105. 12
ephororum magistratus reliquos corripit 3. 105. 20
ephororum uita mollis 3. 15. 11
ephorum ex plebe sumpti 3. 100. 35
ephoros Theopompus regibus addidit 3. 149. 10
ephoros Pausanias tollere conatus. 2. 137. 9
epidamnij 3. 102. 20
epidamni respublicae in parte mutatae 3. 137. 10
epicliniae 3. 491. 52
epicharmus poeta 3. 367. 3
epipetrum 2. 483. 4
Epilogus.
De epilogo 3. 336. 50
in epilogo repetitio dictorum qualis. 3. 337. 11
epilogus non omnis orationis est. to. 3. 331. 38
epilogus ex quatuor constat. tom. 3. 336. 52
epifodum quid 3. 370. 52
epifodia exornata 3. 367. 50
epifodita fabula quid 3. 370. 13
Epitheton.
epitheton & compositum simul. to. 3. 324. 41
epitheta frigida 3. 324. 29
epithetorum delectus 3. 324. 10
epithetis ceu bellarijs utendum. tom. 3. 324. 35
epimenides Cretensis. 3. 87. 39. et 3. 335. 32
ex epomide signa animi 3. 530. 7
in epiro praecipuae magnitudinis quadrupes 2. 361. 24
epitrapeae pisces 2. 373. 28
Epopoeia.
Epopoeia tragicae quatenus similis. 3. 368. 4
epopoeia iisdem quibus tragediae consistat 3. 377. 12
epopoeiae cotextus a tragico quid conserat 3. 377. 20
epopoeia qualis imitatio 3. 366. 21
Equus.
Equae grauidae coitum patiuntur. tom. 2. 409. 10
equa quem asinum recipiat. tom. 2. 403. 17
equus salacissimum animal, homine excepto 2. 401. 57
equi foeminas suas norunt. tom. 2. 399. 29
equi admissarij in Creta a foeminis non femouentur 2. 399. 11
equorum ducum zelus in Syria. tom. 3. 533. 55
equa natura libidiosa 2. 545. 25
equarum libido quibus extinguantur.

tom. 2. 399. 28
equarum libidine accensarum signa. 2. 399. 17
equae euentari dicuntur 2. 399. 11
equa ut exodon abortum faciat. tom. 2. 424. 8
equi foeturae tempus 2. 379. 27
equus multum generat 3. 431. 48
equabus grauidis Scythae equant. tom. 2. 402. 15
equorum coitus 2. 401. 54
equorum partus 2. 401. 54
equae equiunt 2. 399. 9
equus tardius homine parit. tom. 2. 591. 11
equus singulos parit 2. 543. 7
de equi partu & potu 2. 417. 20
equi regis Scytharum prudentia. tom. 2. 444. 42
equum ouemque tot morbis quot et hominem infestari 2. 424. 6
equae proli amore miro teneri. tom. 2. 428. 54
equa facillime parit 2. 399. 48
equa secundas a partu deuorat. tom. 2. 402. 47
equa nunquam superfecerat. tom. 2. 409. 12
equa stans parit 2. 402. 18
equus quando ad procreandum idoneus 2. 402. 12
equus ad sterilitatem idoneus. tom. 2. 523. 33
equini pulli parentibus suis paulo submissiores 2. 487. 28
equorum incrementum 2. 402. 24
equa non est menstruosa 2. 523. 13
equorum dentes 2. 402. 6
equi ut dentes amittant 2. 402. 7
equi interdum oculis caesij proueniunt 2. 335. 31
equi nonnunquam altero oculo caesij nascuntur 2. 550. 23
equus fille caret 2. 479. 21
equarum societas mira 2. 428. 53
equus uterum habet durum. tom. 2. 591. 12
equis os in quo cerebri, reliquis pro magnitudine tenuius est. tom. 2. 554. 48
equi uocem agnoscunt equorum cum quibus pugnantur 2. 424. 13
equorum uoces differre 2. 379. 4
equus pilo albescit per senectutem cui dentibus. 2. 551. 11
equis & asinis cur pili e cicatrice nascantur, homini non. tom. 2. 593. 13
equus balneum adamat & aquae deditus est 2. 424. 16
equis aquae turbidae gratiae. tom. 2. 424. 14
equo uicti cur quo longius equus decurrerit

I N D E X.

fabulas receptas mutare non licet. to. 3.371.53
fabularum longitudo qualis esse debeat 3.369.22
fabulis et exemplis cur homines potius in orando gaudeant quam commentis 2.616.22
fabulam ut necessarijs partibus compactam esse deceat 3.369.42
faces ardentes non ardentibus ictum cur faciant imbecilliorē. 2.599.39
facere multis modis dicitur. 3.42.45
facere et agere specie differunt. tom. 3.89.3

Facetia.

Facetijs quis recte utatur 3.33.49
de facetijs et prolixitate orationis. to. 3.353.2
ad facetiam orationem quae obseruanda 3.353.25
faceta dicendi locus ubi sit 3.353.4
facetiae conuitia quaedam 3.33.52

Facies.

Facies rara est et humida. 2.665.48
facies in homine quae sit 2.335.2
faciei partes 2.335.3
ex facie praecipue qui simus agnosci potest 2.665.37
facie cur maxime sudare soleamus. 2.665.38
in facie cur maxime tubercula oriri solent quos uaros uocamus. tom. 2. 665.47
facies animi index 2.665.36. et 3. 530.44
facilia quae 3.340.37
facies in homine duntaxat 2.335.2
faciem cur effigiare consueuerunt. to. 2.665.36
facile quid 3.286.40
facinorosi homines uitam odio habent et fugiunt 3.71.43

Factum.

Facta esse omnia, impossibile Democritus censuit 2.63.6
facti ab inuito exemplum illustre. to. 3.192.56
factum non factum esse non contingit 3.45.31
quae factum probent 3.313.8
factorum omnium cause 3.292.2

Ferae.

ferae neque uitium neque uirtus est 3.51.25
ferae nec temperates nec intemperantes 3.55.42
ferae quare non fortes dicantur. 3.22.56
feris moribus et aspectibus cur sint qui nimio uel aestu uel frigore colunt 2.608.38
ferum atque soluestre, praua natura est 2.595.24
ferribula non uidentur olfactum ha-

bere 2.371.10
uertibula a plantis differunt 2.482.52
ferulae ictus cur dolorem moueant amplius, quam aliquod duriorum. to. 2.589.43
ferula cur oras siue ambitu plage ruidi, mediu, albidu facit. 2.589.9

Ferum.

ferrum popanium 3.538.33
ferrum satum et crescens in Cipro. 3.535.32
ferrum et aes odora 2.264.23
ferrum liquefit arte domitum. tom. 2.206.53
ferru ut defecatu reddatur 2.206.53
ferrum a calore liquefactum frigore induratur 2.208.11
ferri Chalybici praestantia. 3.535.44
ferri Chalybici generatio peculiaris. 3.535.44

Fibra.

Fibrae inter neruum et uenam natura 2.355.26
fibrae in sanguine 2.355.28
fibrae terra opera sunt 2.207.52
fibrae tendunt a neruis ad uenas. to. 2. 355.27
fibrae quaedam sanie continent 2.355.26
fibrae quorundam animalium sanguini defunt. 2.355.31. et 2.457.16
sine fibris non concreuit sanguis. to. 2. 350.42. et 2.355.29
sine fibris sanguis quare non coeat. 2. 207.53
fibula a spina oritur 2.355.53
fictile ineliquabile cur sit 2.208.15
ficedulae et atricapillae uicibus mutantur 2.445.42
fictile terrae potius opificium est. to. 2. 207.16
fictio quid 3.14.8
ficus quare dentes offendant. 2.631.3
ficus cur in furno siccata duriores efficiantur, quam si exemptae foris refrigerentur 2.631.14
fides omnem opinionem sequitur, per suasio fidem, ratio persuasione. 2.240.37
fidibus grauioribus cur semper actus modulandi committatur. 2.618.9
fiducia timori contraria 3.304.38
fieri multis modis dicitur 2.643
fieri simpliciter multifariam dicitur. 2.652.
fieri aliud ex alio multifariam dicitur 2.503.21
fieri quae posse dicantur 3.18.50
fieri aliquid ex alio dupliciter dicitur 2.6.24. et 2.655.55
fieri omnia ex uniuerso 3.432.8
quae sunt omnia ex aliquo et aliquid

fiunt 3.430.29
quae sunt, alia alicuius gratia sunt, alia non 2.13.17
quod sit omne semper oppositum esse 2.6.56
figulus figulum. 3.243.8. et 3.303. 19. et 303.9

Figura.

Figurae plane 2.96.29
figurarum omnium principium triadum gulus 3.191.22
figurarum omnium mobilissima, rotunda 2.217.24
cur figurae rotundae et circinatae facilius moueantur 3.502.3
figurae quae cunctis inest in solido. tom. 3.402.23
eorum quae sunt, ab ijs quae aguntur, discrimen 3.201.3
figuras interpretandi duas partes. to. 3. 353.40
figura orationis optima quae nec metrica, nec sine numero. 2.326.54
figurae terciae sillogismi non uniuersales sunt 45.6
figurae dictionum fallacia 1.194.59
figuratio figurati non contraria uidetur 2.264.43

Filius.

Filius pars ipsius patris 3.40.37
filius ceu membrum patris. 3.198.50
filiorum partitio secundum similitudines formae 3.97.6
filij ut parentu uincula et nexu sint 3.67.36
filios parentibus similes fieri ratio extigit 2.505.21
filij non nimium uicini sint. etati paterna 3.171.30
filij non nimium ab etate paterna distent 3.171.29
filiorum bonorum praestantia. tom. 3. 183.9
filios epulandos proponentes. tom. 3. 54.59
filius ius nullum apparet 3.198.48
simus fossilis in Vtica Libyae nascens 2.542.16

Finis.

finis duplex 3.188.22
finis quid 3.369.12. et 2.449.15
finis principium et fundamentum. 3. 237.22
finis optimus perfectum aliquid. tom. 3.4.23
finis ciuilis facultatis ceteraru fines continet 3.1.44
finis rerum agendarum qui propter seipsam expetitur. 3.1.35
finis summus homini, uirtutis cognitio 3.227.27
finitus perfectus quis 3.187.49
finis

I N D E X.

finis perfectus, qui propter se semper, nunquam propter alium expetitur 3.4.25
finis perfectus, felicitas 3.187.56
finis imperfectus 3.187.50
fines in animo constituti, bona excellentissima 3.230.5
finis tam bono quam malo proponitur natura 3.20.42
fines quaedam operationes, quidam opera 3.1
fines artium et scientiarum bonum 3.117.19
fines cognitio ad uitam humanam. 3.1.36
fines cognitio consideratio ad facultatem pertinet 3.1.39
fines affectatio non in nostra potestate est 3.20.36
fines effectiois ab affectione diuersus 3.46.35
fines actus quidam et operationes. 3.5.35
fines multos esse 3.1
finem aliquem ultimum omnino esse 3.1.33
fines non omnes perfecti 3.4.23
fines optimi ratione tenet. 2.277.27
fines gratia cuius et qui principium a ratione et definitione sumitur 2.16.55
fines quodammodo et nos sumus. 2. 11.
fines gratia cetera sunt. 2.15.55
fines causa inferiorum 3.229.23
finalis causa 2.11.40
finali causa num caret aliquoties natura 2.15.20
fines fini praestat. 3.1.25.3.187.48
fines non quoduis ultimum est. 2.11.9
fines bonum uerum aut apparens. to. 3.4.12.34
fines extremum omnibus 3.92.34
fines semper natura bonus. 3.237.29
fines prae positus 3.168.26
ad finem media instrumenta aut opera 3.4.12.18
finitum omne quouis consumitur definito 2.23.8
finita loca sunt et totum 2.22.2
ob finem aliquem in brutis animalibus fieri omnia 2.15.48
finitorum nihil infinitam potentiam habet 2.86.22
a fine locus 1.139.28
a fine meliore locus 1.139.35

Fissile.

Fissile quid 2.210.8
fissilia corpora quaedam, quaedam non 2.210.7
fissilia et diuidua eadem nonnulla. to. 2.210.17
fissile nullum est molle 2.210.11
fissile per longum, dimidium per latum est 2.210.18

Fistula.

Fistulae situs 2.314.27
fistulam quare habeant maxima quaedam 2.314.26
fistulam gerentia, pulmonem habent 2.314.18
Flagitiosi.
Flagitiosi seipsos fugiunt 3.71.47
flagitiosorum ara in seditione est. to. 3. 71.50
flagitiosi nunc dolent, nunc letantur 3.71.53

Flamma.

Flammae cur in summo aere apparent 2.163.2. et sequent.
Flamma ex humore et siccitate quae assidue commutantur, suboritur 2.177.7
Flammabilia corpora quae 2.210.51

Flatus.

Flatus quid 2.210.33
Flamma spiritus sicci feruor. 2.163.19
flatus non nisi motus aeris est. 2.640. 22
flatus tropaeos quid moueat. 2.640. 49
flatus cur anni uersarij eodem tempore modoque afflare semper soleant 2.645.19
ex flatibus quae impressiones. 3. 491. 6. et sequent.
flatus putredinem prohibent. 2.555.1
flatus cur apud Arcadiam loco excelso nihil frigidiore quam alibi sentiantur 2.646.24
flatus frigidi cur ueniant, cum e. iloris commotione orientur. 2.644.48
flatus futuri cur detur indicium, cur per aerem multae feruntur araneae 2.645.38
flatus cur hiberno tempore de ortu spire rare mane aestiuo, de occasu post meridiem consueuerit 2.645.40
flatus anni uersarij cur de sinente die desinant, noctuque non spirant. to. 2. 645.20
flatus cur tempore hyberno parte ueniunt exortiuus, aestiuo occidua. to. 2.642.16

Flexio.

Flecti et dirigi quid sit 2.209.20
flexio quid sit 2.296.36
flexibilia corpora quae 2.209.19
flexus introrsum usum habet necessarium 2.322.12

Fientes.

Fientes quare acutiorem uocem emittat 2.604.9
fientes quare uocem emittant acutiorem, qui rident grauiorem. 2.599. 46. et 690.9
fientes in tendendo contrahendoque os

uociferantur 2.600.9
flomus in niue gignitur 3.551.46
Flores.
Florus 2.415.18
florus auis 2.422.14
florum generatio 3.554.45
florus odio equum habet 2.427.42
flores in nonnullis fructibus concoloris 3.531.43
florum mira fragantia circa Aetnam Siciliae 3.537.40
flores triti hebetius olent 2.607.4
flores contusi cur hebetius oleant. 2. 607.26
flores tinctorij 3.522.9
flores et suffimenta cur suauius e longinquo olent, e propinquo autem herbam alia potius redolent, alia sumum 2.606.33

Fluctuatio & fluctus.
Fluctuatio flexuosus est impulsus. 2. 297.11
fluctuantia animalia ut motum exercent 2.297.14
fluctus cur ante quem flatus erumpat 2.633.4
fluctus cur prius interdum eueniat, et uenti. 2.631.48. et 2.634.35
fluctus altioris pelagi cur tardius desistant quam breuioris. 2.633.38
fluctus pelagi praeterea cur superfrangi non ualeant, sed parui tantum et breues 2.631.39. et 634.23

Flumina.
Flumina prurima amplissimaque de montibus fluunt 2.171.32
fluuiorum subterraneorum e montibus generatio 3.550.1
flumina quaedam absorbentur et alijs locis redduntur 2.172.26
flumina quare perennia, alia non perennia sint 2.174.6
fluminum omnium uastissima Danubius et Nilus 2.178.20
fluminae fugiunt odorem sentientes. tom. 2.370.32

Fluuus.
De pluuiorum ortu 2.171.6
factu homo exactissimum habet. to. 2. 232.40
facultates acquisite amatur 3.27.42
falcula pennis ualet, pedibus degenerat 2.331.25

Fallacia.
Fallacia per figuram dictionis. 1.194.4
fallacia in dictione. 1.196.34 (58)
fallacia non ob dictionem, sed ob rem quoties contingat 1.195.5
fallacia a simpliciter dicto ad non simpliciter 1.195.20
fallacia ex accidenti 1.195.7
fallacia secundum profodia. 1.194.49
e 4. fallacia

I N D E X.

falla: i. à non causa ut causa. 1.196.2
 fallacia ex consequenti 1.195.45
 fallacia ex eo quod non simpliciter ad
 dictum si pliciter 1.195.17
 fallere deceptio est 1.202.32
Falsum.
 Falsum quot modis dicatur 3.423.12
 falsus homo quis 3.43.27
 falsa omnia esse, impossibile. 3.4.11.
 falsum non propter hoc accidere (24
 quid 1.80.10. & seq.
 ex falsis uera colliguntur 3.228.4
 sanatici ut fiant 2.633.41
 fantasia non idem quod sensus. 3.409
 fantasia si pientum in somno effi (33
 caciore 3.220.30
Farina.
 Farina aqua subacta cur melius coeat
 oleo subacta 2.629.23
 fames canina cur tempore frigido ma
 xime, & hyberno potius quam æ
 stiuo incidat 2.587.9
 farina multo subacta quare rigidior
 reddatur ubi decocta est, quam a
 qua subacta 2.628.10
 farina tritici cur rescicata minus con
 stipetur quam hordei 2.630.9
 farina tritici massata pertrita; cur
 longe amplius reddatur quam hor
 dei 2.629.44
Fatigatio.
 Fatigari cur in itinere media foemoris
 parte potissimum soleamus. 2.582.5
 fatigationes cur melius cessent, cum
 quis aqua se oleo permixta perfu
 dit 2.580.52
 fatigatio cur locis æqualibus potius
 quam inæqualibus. 2.581.36. &
 2.583.13
 fati appellationes 3.496.32
 fatium quid 3.496.31
 fauago purpurarii qualis. 2.380.24
Fauis.
 Fauces, oris pars 2.336.18
 faui è floribus cõstruuntur. 2.383.32
 faui sub terra in quibus mel est, uer
 mis nullus 2.386.29
 faui ut casrentur 2.441.57
 faui ut cõstruantur 2.430.16
Faunius.
 Faunij 3.490.51
 faunius ex occasu uenit 2.642.48
 faunius cur uere & autumnu. cumq;
 uesperascit potissimum spirat &
 te ram attingit 3.645.25
 faunius cur horis postmeridianis spi
 rare soleat 2.643.40
 faunius cur, serenus, & iucundissi
 mus uentorum 2.643.10
 faunius cur illustris, serenus atq; gra
 tissimus uentorum est 2.646.1
 faunius cur horis postmeridianis, nõ
 mane soleat spirare 2.643.26
 faunius cur uentorum lenissimus &
 frigidissimus est 2.645.24
 faunius cur nubes maximas agat. 2.
 faunio flante cur canes mi (642.27
 nus possint uestigia comperire. to.
 faunius aeris temperiem obtinet. to
 mo 2.643.12 (2.642.22
Febri.
 Febrium ardores cur potius in frigi
 dissimis terris fiant 2.608.45
 febres ardentes cur per hyemem & au
 tumnum potius, rigores autè per
 etatè magis infestent 2.762.44
 febrilentibus cur potio sepe & paula
 tim administranda 2.565.53
 febris quartana imbecilla est. 2.566.
 febribus quartanis quod curatio (15
 nis genus conueniat 2.576.13
Fel.
 fel maior pars animalium habet. 2.479.
 fel purgamentum est & inutilis (14
 materia 2.479.45
 fel iccori adiunctum, excrementum esse
 uidetur 2.479.35
 fel uel nullum uel exiguum habet sa
 lubris constitutio 2.479.39
 fellis uacuitas, longæ uitalis causa. to.
 2.479.47.
 fel morborum acutorum causa est, iu
 xta Anaxagoram 2.479.30
 fellis situs in animalibus. 2.347.47.
 & 2.348.4
 fel piscium longe remotum à iccore. 2
 479.29
 fel piscium intestinis annexum. 2.479.
 fel amia serpentibusq; plerisque to (17
 to intestino prætextu 2.479.17
 fel confusum cameli 2.479.21
 fel quæ animalia habeant. 2.348.2
 fel grande quadrupedibus in Maxo. 2
 339.46
 felle exuperant oues & capræ in Na
 xo 2.479.27
 fel in cauda coruis Achænis. 2.347.
 felle quæ careant. 2.347.48 (49
 felle quidam homines carèt in iccore
 quidam non 2.479.24
 felle quædam carent omnino. 2.479.
 felle quædam caruerunt, cum ha (20
 bere deberent 2.542.55
 fel nullum pecori in parte agri Chal
 cidisi Eubœæ 2.339.46
 felle carent oues & capræ in Chalci
 de 2.479.28
 fellis priuatio in uicinis quibusdam
 animaduersa 2.339.45
Felis.
 Felium coitus 2.375.4
 felis partus 2.405.21
 feræ non fortes 3.139.32
Peritas.
 Peritas quid 3.204.30
 peritatis nomen unde 3.207.5

feritas minus sed terribilius malum
 quam uitium 3.55.45
 ferini habitus 3.54.40
 feritas non in fera, sed in homine. 3.
Feri. (207.5
 Feri homines aliquibus locis cerni
 tur 2.595.11
 feri et immanes homines raro. 3.51.
 feri & inanes inter Barbaros (28
 sunt 3.51.29
 felium morsus letalis in Sicilia et Ita
 lia 3.543.5
 feri & immanes unde fiant 3.51.29
 feræ non ruminant præter ceruicem. to. 2
 446.33
 felicitas non in ludo iocõq; consistit
 3.81.46
 felicitas in lætando posita quibusdam
 3.227.12
 felicitas in ocio uidetur consistere. to.
 3.82.28
 num ad felicitatem maiorum pertine
 at posteriorum conditio. 3.7.2
 felicitatem parentum ex posteriorum
 conditio pendere 3.7.10
 felicitas in senectute amissa. 3.6.49
 felicitatis animantia bruta quare ex
 pertia 3.6.43
Felix.
 Felix quis dici proprie possit. 3.7.42
 felicem esse, est bene agere & bene ui
 uere 3.188.35
 felicem esse, in uiuendo & operando
 consistit 3.74.51
 felix & beatus per seipsum, non per
 externa 3.160.8
 felix non locuples ac potens, iuxta
 Anaxagoram 3.83.53
 felices ex sese sibi sufficere. 3.74.29
 felici homini bona adesse omnia opor
 tet 3.158.42
 felix nun amicis indigeat. 3.74.27
 felix futurus externis bonis, non mul
 tis opus habet 3.83.44
 felix nunquã miser, beatus tamẽ nõ erit
 si calamitates sequantur. 3.37.37
 felices à miseris in dimidio uitæ non
 differre 3.9.1
 nemo felix in omnibus 3.314.31
 felix diu uiuit 3.6.52
 felix in somnis nemo 3.188.48
 felices non sunt dicendi mortui. 3.6.55
 felices pueri quare non sint 3.64.5
 felix nõ nisi ingentibus cladibus à sta
 tu dimouetur 3.7.40
 felix Solon ait medioriter externis
 præditos 3.83.50
 felicem studo & disciplina quam for
 tuna esse melius 3.6.34
 felicia non sunt animantia 3.228.8
Fœmina.
 Fœmina quod semen in se mittat ap
 pellatur. 2.332.36. 2.496.33
 fœmina

I N D E X.

fœmina & mas genus non habeat, ex
 seipso generare possunt. 2.517.22
 fœminæ crebrius quam mares gignun
 tur 3.171.39
 fœminas generat magis nouella & se
 nescens ætas 2.539.22
 fœminam gigni, initium primum de
 generandi est 2.540.1
 fœmina in lucem edita mare perfici
 tur 2.546.36
 ex fœmina corpus esse, animã ex ma
 re 2.515.9
 fœminarum corpus in longitudinem
 crescere solet 2.594.25
 fœmina ut ad mare, sic uirgo se ha
 bet ad mulierem 2.594.23
 fœminæ quare non similiter ut ma
 res perficiantur in genere hominũ
 2.546.31
 fœmina quasi mas læsus. 2.513.56. &
 2.546.36
 fœmina est quada impotentia. 2.506.
 fœminæ corpora à masculis (33
 quid differant 3.528.33
 fœminarum corpora quam marium
 minora 2.505.46
 in fluuium eundem ne semel quidem in
 trare licere 3.409.17
 fluuius lapides deferens ardens cir
 ca Scythas Medosq; in Thracia
 3.540.46
 fluuius apud Ligynos, qui in sublime
 litur 3.533.28
 fluuiorum in Antandria mira uis. to. 2
 358.18
 fluxiones pituitæ imbribus similes. 2.
 459.25
 fluxus ab excrementis profectus cur le
 uari nõ possit, nisi exsudet. 2.665.
 fœcundi minus, uiri & mulieres (53
 pingues 2.504.47
 fœdera pactaq; quorum gratia inean
 tur 3.114.53
 fœdera pactaq; non faciunt concines
 3.114.53
 fœdera ut fiant 3.343.14
Felicitas.
 Felicitas qua ratione definienda. 3.
 226.26
 felicitas quid 3.6.29.3.230.11
 de felicitate uariæ sententiæ 3.5.38
 de felicitate inter uulgus & sapientes
 disconuenit 3.2.21
 de felicitate quid sit sepe unus idemq;
 homo diuersum statuit 3.2.24
 felicitas bonum 3.286.4
 felicitatis partes 3.284.20
 felicitatis species duæ 3.260.31
 felicitas actio est 3.188.46
 felicitas actio, non habitus est. 3.211.
 53. & 161.39
 felicitas actio bona 2.14.7
 felicitas in usu et actione est. 3.188.38

felicitas operatio quaedam. 3.74.49
 felicitas operatio est perfecta 3.59.34
 felicitas non est potentia 3.8.11
Felicitatis præstantia.
 Felicitas finis perfectus. 3.4.28. & 3.
 felicitas proceum finisq; (81.49
 uirtutis 3.6.31
 felicitas principium & causa honorũ
 3.8.30
 felicitas diuinissimum bonum. 3.6.30
 felicitatem deorũ munus esse. 3.6.27
 felicitatem fortunæ ascribere, absurdũ
 felicitas inter humana bona (3.6.35
 maximum et præstantiss. 3.228.7
 felicitas inter agibilia bona præstantis
 simum 3.228.18
 felicitas, optimum, pulcherrimum &
 iucundissimũ. 3.6.9. & 3.225.26
 felicitatis tantum cuiq; cõtingit quan
 tum uirtutis 3.160.6
 felicitas in ætate perfecta & tempore
 perfecto 3.188.40
 felicitas ex honorabilib; potius quam
 ex laudabilibus 3.8.28
 felicitas nullius indiget 3.81.29
 felicitas in uiuendo ex uirtutib; 3.188.
 felicitas ciuitatis & singulorum (40
 eadem 3.160.26
 felicitati uirtus & prudentia iungun
 tur à præstantioribus 3.227.24
 felicitas ad tria uitæ genera transfer
 tur 3.227.18
 de felicitate ac sine deliberantium. to.
 3.284.9
 felicitas à quib; cõparari queat 3.6.32
 felicitas sit per uirtutem 3.165.45
 felicitas cõtemplatio quaedã. 3.83.41
 felix uita in uirtute consistit. 3.81.53
 felicitas fortunam fert moderatè &
 æquabiliter 3.7.24
 felix uita iucunda 3.59.32
 fœminæ minus uenose quam mares.
 to. 2.505.43
 fœmina sanguine abundat quibusdam
 locis ob frigiditatem 2.538.19
 fœminam mare calidiorum quidã sal
 so opinantur 2.538.21
 fœmina in cartilagineo genere ma
 ior quam mas 2.375.33
 fœminæ partes quæ propriæ. 2.498.
 45
 fœminarũ uestica remotior. 2.592.21
 fœmina infirmior est pilum habet te
 nuorem quam mas 2.373.43
 fœminæ cur intèro corpore mingant,
 mares minime 1.592.21
 fœminarum uirtus 3.284.36
 fœmina & seruus natura distincta. to
 mo 3.87.30
 fœmina & seruus barbaris eodè gra
 du habentur 3.87.33
 fœmina ut carne cruribus, pedibus,
 uoce differant 2.373.45

fœminea animalia masculis malefica
 magis & proteruora 3.528.29
Fœmur
 Fœmur hominis cauatur 2.299.28
 fœmur biceps 2.337.26
 fœmora cur magis quam tibia fatigã
 tur 2.583.38
 fœmur auium in posteriorem partem
 deflectitur 2.300.5
Fœnus.
 Fœnoris nomen unde 3.93.21
 fœnus maxime præter naturã 3.93.22
 fœnus seipsum auget 3.91.21
 fœminarum superfundi parte aliqua
 lege Oxili uetutum 3.155.17
 in fœnore nummus nummum parit
 3.93.22
Fœtus.
 Fœtũ in utero situs qualis 2.410.27
 fœtus quando in utero formetur. tom.
 2.408.10
 fœtus humanus ante septimum men
 sem non uitalis 2.408.43
 fœtus mensis octauo ubi uitales sine
 ubi non 2.408.48
 fœtus unde cohæreant 2.542.10
 fœtus alimenta in utero 2.156.26
 fœtus incrementum per umbilicum
 2.516.39
 fœtus partibus aut deficiet aut abun
 dantes unde 2.542.44
 fœtum mors in utero qui exitalis ma
 ribus 2.408.53
 fœtus quando fundatur 2.408.3
 fœdior urina quæ diutius in corpore
 manet 2.607.18
 fœtus membranis & secundis obuolu
 tus continetur 2.521.31
 fœtus augetur per umbilici annexum
 fontes & flumina in motib; (2.521.9
 ut fiant 3.551.30
 fœtus et qui in animalib; et qui in eius
 principio, uita plãtæ uiuunt 2.528.1
 fœtura humanæ tempus. 2.379.38
 fœtura caprarum caprura 2.379.19
 foliorum generatio 3.553.35
 folia quare supernatet aqua 3.550.27
Fontes.
 De fœtibus orbis 3.172.12
 fontes in terra uarij 3.491.40
 fontium situs sub montibus 2.172.18
 fontes maxima parte motibus, locisq;
 eminentiorib; propinquat. 2.171.33
 fontes in supremam fluminum partẽ
 non profundi 1.178.13
 fontes cillidi aquarum 3.491.44
 fontes & flumina ex terræ motib; sepe
 apparuerunt prius nõ uisa. 3.550.5
 fons iuxta Comũ montẽ oleo fluens. 3
 fons circa Iapygia cruore (540.40
 defluens 3.538.50 (491.46
 fontes ex quibus inediæ tolerantia. 3
 fontes ex quib; uaticinia. 3.491.47
 fons

I N D E X.

fons in cotulis Thessaliae mire vulne- ribus medendis efficac 3.540.50 fons in Pallide Cyciliae iureiurando sacer 3.536.16 fons apud Cyclopa Thracenses latis 3.541.12 fontes ex quibus interitus 3.491.47 Forma. Formam esse 3.400.20 forma est unum 2.7.10 formam esse naturam 2.10.27 forma & natura dupliciter dicitur 2.10.27 forma in naturalibus & artificialibus aliud ipsa per se ipsam, & quae est cum materia mixta 2.88.20 formam forma intellectus. 2.244.3 formalis causa 2.11.35 forma quae materia praestator. 2.509. Formica. (31 De formicarum coitu et partu. 2.386. formica stratum 2.438.27(48 formicae nihil ueniantur 2.439.4 formicae nulli imperio subditi sunt. to mo 2.331.39 formicae quae equites dicuntur non sunt in Sicilia 2.424.53 formicae organum sulphuric; puluiscullo in perso cavernas suas relinquunt fortis 3.168.2 (2.370.47 forum duplex 3.168.9 fortitudo species 2.200.50 fortitudo unde oriatur 2.200.49 Fortis. Fortis quis proprie dicitur. 3.21.27. 3.195.10. 3.109.30 Fortis circa maxima terribilia. 3.21.20 Fortis in subitis casibus interitus. tom. 3.23.13 Fortis metu uacat ut plurimum. 3.238. 48 3.21.13 Fortis quatenus metuat. 3.238.53. & 239.14. 3.195.14 Fortis qua ratione timore uacat. 3.21.30. 3.21.40 Fortis circa quod genus mortis sit. to. 3.21.23 Fortis ex morte dolet & uulneribus 3.23.33 Fortis potentia opus est. 3.83.14 Fortis uita maxime dignus 3.23.36 Forti honestum finis 3.21.48 Fortes ante opera quieti, in ipsis feru- di 3.12.9 Fortes calida natura sunt 2.509.6 Fortes quare qui loca gelida incolant Fortes qui habitant ad Septem (2.509.5 trionem, secus qui ad meridiem. 3.525 Fortis comparatione nunc audax (41 nunc timidus 3.14.36 Fortium honor & timidorum infamia ex Homero 3.22.21

Fortis non uere. Fortes ob metum Magistratus coacti. to mo 3.21.28 Fortes ignorantes 3.23.16 Fortes efficit peritia in bellis. 3.22.39 non Fortes sed pugnaces 3.23.5 Fortes a perturbationibus non uere. to mo 3.194.53 Fortes ob spem non uere. 3.195.7 Fortes homines cur magna parte uino si sint 2.647.27 Fortes irati habentur 3.22.49 Fortes non uere ab inexperientia. 3.194 Fortis ex ignorantia non proprie (51 3.240.3 Fortes experientia non uere Fortes. to. 3.194.44 Fortes ob increpationes legum & pro- bya 3.22.19 Fortes non sunt ferae 3.22.56 Fortitudo uera. Fortitudo quid. 3.289.54. 3.272. 238.43. 3.22.10. 3.13.26. 274. 57.6 Fortitudinis species 3.239.22 Fortitudo ciuilis 3.239.23 Fortitudo militaris 3.239.24 Fortitudinis proprium quid 3.275.48 Fortitudinis officium quod. 3.272.44 Fortitudo in metibus atq; audacis con- sistit 3.194.47 Fortitudo circa metus est 3.189.32 Fortitudo circa mortem proprie. 3.239. Fortitudo magis in ferendis terribi- libus q; moderata confidentia 3.23.24 Fortis non omnia mala contemnit. 3.21.10 Fortitudo cuius gratia horribilia susti- net 3.240.31 Fortitudines comites. 3.272.47. & 3.275.51 Fortitudine & constantia opus ad ne- gotium 3.170.45 Fortitudinis iucunditas dolorum in cur- su obscuratur 3.23.29 Fortitudo non sine perturbatione gi- gnetur 3.195.11 Fortitudo cur maximo in honore in re- pub. publicis licet uirtutum non praecipua sit 2.647.40 Fortitudo non uera. Fortitudinis non uere quinq; modi. to. 3 Fortitudo scientia a Socrate ha- bita 3.22.36 Fortitudo non est scientia. 3.194.48 Fortitudo peritia rerum 3.22.35 Fortitudo ex peritia non uera. tom. 3. 240.16 Fortitudo per ignorantiam 3.239.25 Fortitudo ignorantium inconstans Ar- guorum exemplo 3.23.16 Fortitudo ex affectuum impotentia 3.239.28 Fortitudo ex spe 3.239.27

fortitudo ex uerecundia 3.240.25 Fortitudo ex spe ob antea factos succes- sus non uera 3.23.7 Fortitudo ex ira maxime naturalis. to mo 3.239.34. & 3.23.3 Fortitudo ex ira non uera. 3.240.6. et 3.240.4 Fortitudo cui potetia superbia est. to. 3 Fortitudo ciuilis ob infamiam (148.5 non uera 3.194.57 Fortitudo non uera eorum qui uita ha- bent uenalem 3.23.40 Fortitudo nauarum qualis. 3.21.30 Fortitudo Celtarum furiosa. 3.240.4 Fortitudo coacta 3.22.33 Fortitudo non esset sed mansuetis & leoninis moribus. adest. 3.175.18 Fortuna. An fortuna in uniuersum aliqua. to. 3 de fortuna & casu an sint (259.34 dubitatur 2.12.33 fortuna et casum aliquid esse. 2.13.15 fortuna & casus inter causas numerat- tur 2.12.31 fortuna causa quibusdam sed obscura menti humanae uidetur 2.13.7 fortuna non omnium causa quorum exi- stimatur 3.260.12 fortunam negantium rationes. 2.12.34 fors fortuna & infortunium quid. to. 3.460.11. & 397.3 fortuna quae esse dicitur 2.13.21 a fortuna quae pati dicitur. 2.14.12 fortuna quae fiat 3.292.26 fortuna et mes circa idem uersatur. 2. fortuna quorum causa 3.285.27(13.35 fortuna in quibus sit 2.14.3 fortuna & casu quae sint 2.93.13 fortuna indefiniti causa 2.13.37 fortuna & casu multa fieri. 2.12.43 fortuna & casus quomodo differant 2.14.1 fortuna diuinum quoddam & excel- lens 2.12.8 fortuna secunda num ut deorum pro- uidentia 3.210.35 fortuna secunda ubi locum habeat. to mo. 3.260.7 fortuna mediocri possessio omnium optima ciuitatibus 3.130.46 fortunam secundam requirit felicitas 3.210.26 fortuna secunda unde contingat. to. 3. 259.24 fortuna & casus in quibus sint cause per accidens 2.13.55 fortuna prosperitas & felicitas idem quibusdam falso 3.59.38 fortuna prosperitas & infortunium quid. 2.13.50. & 2.13.48. & 346.10 fortuna prospera & aduersa quae. to. 3.309.53. 3.285.27. 3.41.84 fortuna

I N D E X.

fortuna secunda rationis expertis. 3.210 fortunae prosperitas incerta non (56 sneratione 2.13.53 fortuna secundam sine uirtute mo- derate ferre non est facile. 3.30.15 fortuna prospera petulantes facit. 3. 170.48 fortuna bonis abundantes ad obedi- tiam non idonei 3.130.55 fortunam aduersam moderate perfer- re celsi est animi 3.182.48 fortuna aduersa uir studiosus recte ui- tur 3.168.44 fortunam decore perfert uir bonus 3.7.33 fortuna successus magnanimos facit fortunam in alterutram partem (3.20.11 excessus ciuitatibus. danosus. 3.130 fortuna prospera etiam solidum ui- tur 3.259.17 fortuna prosperitas non semper ex be- neuolentia dei 3.18.36 ex fortuna nemo uirtute praeditus. 3. 160.11 fortuna non a prudentia. 3.259.12 a fortuna quae sunt ut differant ab his quae a natura 2.14.28 fortuna bona a felicitate diuersa. 3. fortuna in quibus causa per (160.10 accidens 2.13.34 fortuna in iis est quae non in nostra po- testate sunt 3.210.44 fortuna in quibus esse uidetur. 3.210. in fortuna nec bene nec male uiue (32 restum 3.7.15 fortuna indiget uita humana. 3.7.19 fortuna mala quae 3.307.15 fortuna bona quae 3.285.31 fortuna Empedocles ceterisq; etiam na- turalia multa adscribit. qui tamē fortuna negant causam 2.13.49 fortuna secunda posterorum beatos maiores non faciunt si non sint. ne que non beatos si sint 3.8.3 fortuna dignos non locupletat. 3.26. a fortuna non agunt inanimata. (45 bellae & pueri 2.14.8 fortuna prosperitate indigni. honores sibi immerito uolunt. 3.30.14 ex fortuna indignorum secunda. bono- rum dolor & indignatio. 3.14.21 fortuna domina 3.168.50 fortuna caeca est 2.650.21 fortuna incerta est 2.13.53 fortuna saepe reuoluitur 3.7.13 fortuna in alia lusu 3.259.18 fortuna mutationis causa in repub. 3 Fortunatus. (138.31 Fortunatus quis 3.210.50 fortunati num a natura homines. to. 3 fortunati qui 3.259.50 (259.4 fortunatus aut infortunatus quis. to. 2 13.51

fortunati. pij erga deum 3.312.9 fortunatorum gubernatorum genus. 3. fortunatorum mores. 3.312.5 (259.22 fortunati superbi 3.312.8 Fortuita. Fortuitorum cause indefinitae 2.13.36 fortuita bona homines optant & per- sequuntur 3.35.9 fortuita aduersa premunt laeduntq; ui- tam beatam 3.7.29 fortuita nec semper nec magna ex par- te 2.284.21 fortuita non necessario eueniunt. 1.29 fortuitorum non est demonstratio (32 1.103.2 fortuitorum num cause fuerint nec ne. dubitauerit quispiam 2.13.47 fortuitis felix indiget 3.59.35 fortuita multa secunda grandiaq; be- atioem uitam efficiunt. 3.7.25 fortuita exigua non faciunt ad uitam in fortuitis perferendis hone- (3.7.27 stas perluet 3.7.30 fortuiti exemplum 2.284.18 fractio & ruptura quid differant. to. 2.209.29 fragilia corpora quaedam. 2.209.227 Frater. Fratrare 2.106.20 fraterna amicitia qua conditione sit fratrum societas oligarchiae (3.67.24 similis 3.66.21 frater frater sese mutuo obligant. 3.67 fratrum ira acerbissima. 3.164.35(34 fraus in repub. duplex 34.140.10 frubum una cum luna intumescit & subsidet inter Siciliam & Italiam 3.536.13 Frictio. Frictio cur amplius quam cursus cor- pus implere potest 2.666.29 frictions quam ob causam carne au- geant 2.666.6 frictions sicca cur carnis soliditatem moliantur 2.666.23 friabilia corpora quae 2.210.22 Frigidum & frigus. Frigentes uehementer quare inole- scant. si statim copioso igne conca- lescent 2.588.16 frigidum multipliciter dici. 2.456.16 frigiditas aliqua. natura. non priua- tio in omnibus 2.456.11 frigus quatenus agens sit 2.206.6 frigus aliquoties calefacere & combu- vere dicitur 2.206.8 frigus magis ad patibilia quam ad a- gentia 2.206.5 frigus cur tempore matutino acrius. cum tamen sol propius adsit. 2.588.5 frigus non modo durat. sed densat etiam frigus cur acrius aere sudo (2.553.31 apertoq; quam nullo 2.639.27

frigus cur exercitati uehementius sen- tiant quam in exercitati. 2.587.30 frigidus affuctudo a pueritia. 3.172. fringilla 2.415413 (35 fringilla qualibus locis degat. 2.410 fringillago 2.415.14(47 Frons. Frons quid 2.335.3 ex fronte animi signa 3.531.5 fronte magna segnes. parua mobiles. lata insani. rotunda iracundi. 2.335 frons prima et maxime sudat. 2.665. Fructus. (44 Fructuum diuersitas unde. 3.555.13 & sequent. fructuum figurae uariae 3.548.8 fructus maturi quare lauescat. 3.522. fructus decidui cur colore xanthi (22 3.522.19 fructus amari unde fiant 3.555.13 post fructuum estationem ue cur ui- num merum ue aquam superbiberi debeamus 2.630.56 fructus arborum & carnes. ceteraq; id genus cur uiribus uehementer inflatis ualeant incorrupta educa- re 2.630.48 fructu cur aliqua uacent. cum florent habeant 2.633.6 fructus quare alij parte radici proxi- ma habeant amariorem. alij posse- mam superiorem 2.625.37 frugilega 2.415.20 Frumentum. Frumentum quare apud Scythas diu- in terra maneat 2.265.25 frumentum in ponto frigori exposi- tum. cur diu reseruari integrum pos- sit 2.608.42 frumentaria rei inopia Byzantium co- frustra quid. 2.14.22 (silius. 2.64.27 frutices inter arbores et herbas medie- fua nidu sibi sternit. et in (3.547.6 fragula parit 2.426.9 fuaa cibus 2.414.31 fuaa pisces bis paviit in anno. 2.396 Vucus. (7 Fucus. 2.385.42. et. 2.439.1. et 28 fuci carent aculeo 2.385.36 fucos ociosos esse conuenit. 2.533.43 fuci ut exemptis pennis. in alio rell- quorum pennas erodant. 2.386.20 fuci quando expellantur 2.440.19 fuci & fures paenam dant. 2.45.12 fuci ubi gignantur 2.439.45 fulgur quid 3.491.30 fulgurum species 3.491.30 fulgur post tonitru edii 3.491.14 fulguratio propter frigus suboritur 2.187.21 fulicarum aucupatio 2436.17 ex fulcis accipitres uulturesq; gene- rantur 3.536.34 fulmen

fulmen quid 3.491.19
fulminum species 3.491.21
fullonis attenuæ 2.369.2
funus quid 2.211.5 & 2.210.35
funo cur homo maximè afficiatur. tomo 2.506.9
funus cur oculos potius infestat. tom. 2.277.51 (2.659.23)
non fur qui furatur 3.40.19
furtum balneo, palestra, foro, etc. cur morte mulctetur, ex domo priuata aut precium furti exoluatur 2.651.33
furto cur damnum capitale, non item contumeliæ statutū sit. 2.652.14
fusanei pisces 2.377.21
fusanei ut migrant aut quiescant. tom. 2.419.29
futurorum prætorumq; nõ est sensus 2.271.24
futura memoria nequeunt repeti, sed opinione præhendit, & spe præsumi possunt 2.271.21
in futuris contingentibus regula contradictionis quatenus locū habeat 2.29.13
G
Atades conchæ 2.365.50
Gamarus.
Gamari ubi gignantur. 2.382.
gamarorum foreipes 2.485.39(39)
gamari ut senectutē exuat. 2.421.19
galena aquæ oleoūe mixta sustum efficit 2.512.33
galerucæ 2.384.36
galerucis pima in uaginata inclusa est 2.415.27 (2.297.47)
Gallus gallinaceus.
Galli gallinacei effeminati 2.445.15
Gallinacei salaces sunt. 2.524.25. & 2.332.3
Gallinacei se inuicem subigunt. tom. 2.431.14
gallinaceis datus cantus solummodo 2.372.4
gallinaceis uox post pugna. 2.372.2
gallinaceus cristæ peculiarē habet. 2.346.21
gallinacei ut castrentur 2.446.6
Gallina.
Gallinæ iuuenæ quando pariant. to. 2.390.46
gallina toto anno parit, exceptis duobus mensibus brumæ 2.389.30
gallinæ quædam pariunt gemina oua 2.392.6
gallinæ uulgares fecundiores sunt generosis 2.524.36
gallinæ quædam præ fecunditate perierunt 2.525.13
gallinæ Hadriane fecundæ 2.524.34
gallarum partus sepe monstrofi. 2.
gallinæ cucurietes. 2.445.12(54)2.8
gallinago 2.434.17

gallinago hominē mirè diligit. 2.434.
gauiæ partus 2.377.12 (18)
gaudere quibus oportet, maximū esse ad uirtutē consequendā. 3.77.17
Gaudia & dolores instituenda tenentur etas 3.10.56
Gelatus & gelu.
Gelatus quid 2.144.37
gelata frigora quæ ad aquā referantur aut terram 2.211.38
gelu quid 3.490.28
gelu sic cum actū & per accidens, potētia, et per se humidū. 2.456.20
gelu, densitas humoris & frigoris. to. 2.145.12
gelon tyrannus 3.148.24
Gemini.
Gemini serē similes 2.410.8
gemini pauci seruantur, si diuersus sit sexus 2.409.9
gemini sexus utriusq; cur in cæteris animalibus seruētur, non in homine 2.503.28
geminatio partus homini contra naturæ suæ legem accidit 2.593.30
gemini nati infantes cur minus seruentur 2.546.40
genæ præcisæ coalescere nequeunt. 2.336.47
Generatio.
Generatum motuumq; alia intellectio, alia effectio est 3.430.47
generatiōe necessario esse. 2.96.19
quod generatiōis et corruptiōis series sit perpetua 2.150.46
generatiōe rerum perpetuā esse. 2.
generatiōes rerū quare sem (150)35 per durēt. 2.131.43. & sequentib.
generatiōem & corruptiōem quidam tollunt 2.107.37
generatio quid 2.316.42
generatio & interitus quid. 2.133.34
generatio substantiæ est, non contrā. 2.
generatio, alterius corruptio (447)48 pio est 2.132.7
generatiōe primā esse, impossibile. 2.
generatio ex non ente ut statuenda 2.133.13
generatio est ex nõ ente in ens. 2.517.
generatio simplex 2.40.32 (40)
generatio non infinita sursum uersus 3.395.55
in generatiōe naturali causa efficiens, materialis et formalis. 3.430.
generatiōis princeps & rector (26) primus, Iupiter poetis. 3.484.44
generatiōem fieri ex finitū existimare præstat 2.539
generatiōem et corruptiōem causas inquit suis expedit. 2.149.42. et seq.
de generatiōe corruptiōeq; rerum, antiquorum opiniones 2.107.34
de generatiōe & corruptiōe Plato

nõ sufficientē determinatiōe excutitur est 2.128.26. & seq.
generatiōem, qui alteratiōem esse dicant 2.127.14
de generatiōe Hesiodi sententiā. 2.107
generari simpliciter et interire (45) quā ob causam quædā dicantur. 2.
generatiōi et interire nõ ali (132)10 quid simpliciter cōtineat. 2.131.7
generatiōe posteriora, natura priora sunt, & contrā 2.453.35
generatiōe posteriora, specie & substantia priora sunt 3.446.7
generatiō simplex & naturalis, cui opposita naturalis corruptio, primarum qualitatum opus est. 2.202.30
quod generatur, ex contrario & subiecto quodam sit 2.813.5
generatio & corruptio in ipsis contrariis est 2.81.40
ut generetur hoc ex hoc, dupliciter fit in generatiōe animalium (3.395)45 tura pictoris officio fungitur. to. 2.
quibus corporib. generatio (519)24 conueniat, cum prima sint corporum elementa 2.110.34
generatiōe neq; omnium neq; nullius simpliciter corporis esse. 2.110.24
quod generatio mutua corporum simplicium 2.145.26
generatio substantiam sequitur, nõ contrā 2.549.35
quæ generantur, omnia etiam corruptioni obnoxia sunt 2.89.55
generatio ab alteratiōe quid differat generatiōes ab effectiōib. (2.132)27 quid differant 3.430.34
generatiōe ab alteratiōe differre, non posse defendere, qui omnia unum esse aiunt 2.127.31
generatio nulla idē qd finis eius. 3.58
generatiōes & ipsam nasci quare natura dicantur 3.413.46
Generatio animalium.
Generatiōis animalium cause plures 2.447.21
generatio & obitus omnium animalium communis est, sed modi diuersi. 2.
ingenerabile et incorruptibile (216)10 le nihil casu esse potest. 2.93.12
de generatiōib. et corruptiōib. locus geniti et ingentii corrupti (1.148)26 bilis et incorruptibilis cognoscendi modos esse. 2.90.36. & sequent.
generosum quid 3.311.30
generosum quod a natura sua non de generari 2.332.12
Genitale.
Genitale membrum tanquam adiutum est animal 2.296.18
genitalia membra non eadē omnibus animalibus esse 2.492.35 (55)
genitalis differētia numerosa. 2.345.
geni

de generatiōe qua similes aut dissimiles nati si maioribus fiant alijs uel sententia ueterum. 2.541.13
generantur ex laesis laesi. 2.409.53
ad generatiōem moderatiōe coitus opus. 2.539.42
generatio in testaceis & stirpibus sine maris officio. 2.373.31
generatiōis etas matura quæ signa habeat. 2.378.49
Generabile.
Generabile quibus modis dicatur. to. 2.90.47
generabile quomodo prius nõ esse potest. 2.91.53
generatiōi et corruptiōi solimodo hæc inferiora obnoxia. 3.409.26
generabile & corruptibile se mutuo sequuntur. 2.92.30
generatum quippiam incorruptibile, absurdum. 2.92.49
genitalium geminorum quæ causa, & qualia sint. 2.544.26
ingenerabile & incorruptibile nichil casu esse potest. 2.93.12
de generatiōib. et corruptiōib. locus. 1.148.26
geniti & ingentii, corruptibilis et incorruptibilis cognoscendi modos esse. 2.90.36. & sequent.
generosum quid. 3.311.30
generosum quod a natura sua non de generari. 2.332.12
Genitale.
Genitale membrum tanquam adiutum est animal. 2.292.18
genitalia membra nõ eadem omnibus animalibus esse. 2.496.55
genitalis differētia numerosa. tom. 2.342.55
de genitalium membrorum situ & forma in animalibus omnibus. tom. 2.350.21. & 234.11
genitale marium alijs foris, alijs intus. 2.342.43
genitale excrementum cur non omnibus maribus sit, cum sit omnibus feminis. 2.515.4
genitura quid. 2.503.38
ad genituram maris femina non genituram sed materiam confert. 2.507.28
Genus.
Genus & poples commune feceris & tibia. 2.337.36
genus patella imposta. 2.322.18
genus hominis incuruatur. 2.299.28
Genus.
Genus multipliciter dici. 1.1.18
genus quomodo dicatur. 3.422.52
genus quid a proprio differat. tom. 1.2.10

genus quid. 1.2.1. & 1.124.4
genus est sub quo species collocatur. to. 1.1.43
genus materia speciei suæ. tomo 3. 453.39
genus est quoddam totum. 1.4.24
genus singulare in duas differentias diuidentes resutatur. 2.449.54
genus quid ab alijs prædicabilibus differat. 1.2.7
genus specie prius. 1.23.48
genera specieb. suis nomina dant & definitiones. species uero suis indiuiduis. 3.544.14
genus quid a specie differat. 1.2.9
genus a specie ut differat prædicatiōe. 1.4.4
genus absq; suis speciebus esse nequit. 3.399.36
generis & speciei cōmunia. 1.6.56
generis & speciei propria. 1.7.2
genus quid a differentia differat. tom. 1.2.15
genus quid ab indiuiduis differat. to. 1.2.7
generi & differentia communia. tom. 1.6.27
generis & differentia propria. tom. 1.6.40
generi cum proprio communia. tom. 1.7.11
generi & proprio propria. 1.7.17
generi cum accidente communia. 1.7.26
generis & accidentis propria. 1.7.28
genera prima decem quasi principia. 1.3.33
genera generalissima & species specialissima in quolibet prædicamēto. 1.2.45
genus generalissimum quid. tomo 1.2.48. & 1.3.22
genus generalissimum de generibus et speciebus & indiuiduis omnibus prædicatur. 1.4.15
genus generalissimum ad inferiora respectum habet, non ad superiora. 1.3.16
genera species subalterna. 1.2.50
genera & species subalterna quid. 1.3.26
generum subalternorū differentia eadem esse possunt. 1.12.8
genere diuersa quæ. 3.423.6
generum diuersorum & non subalternatim positorum diuersæ sunt species & differentia. 1.12.5
de genere locus. 1.139.1. & 1.147.21. & 1.156.54. & 1.168.6. & 1.167.21
de genere & a specie locus. 1.133.46
de genere subiecto locus. 1.133.45
de genere subiecto speciei. 1.147.4
de genere differentia subiecto locus. to. 1.147.19

de generis distinctione locus. 1.168.59
de generis cōmuniōe locus. 1.150.26
de generis absentia locus. 1.167.5
de generis medijs diuortio locus. tom. 1.176.14
de generis permutatione locus. to. 1.172.27
de genere & specie in consideratione animalium. 2.451.25
gentes regionum frigidarū animo magis quam ingenio præstāt. 3.164.11
generibus causarum quædam communia omnibus. 3.312.15
generū singulorū tempus. 3.282.33
generum singulorum officium. tom. 3.282.29
genera prima sunt ens & unum. tom. 3.455.11
Genera causarum.
genera causarum tria. 3.282.24
genera elementa dicuntur. 3.413.14
generans in quibusdā generato simile, nec tamen idem, nec unū numero, sed specie. 3.431.46
generum singulorum finis 3.282.38
geodesia & geometria quid differat. 3.398.48
geometria rationes quæ ex principijs geometricis. 2.523.4
geometer & faber diuersimode de angulo inquirunt. 3.5.15
germinare cur aliqua non terra contenta, sed abscessa aut reuulsa uel reconuulsa, possunt. 2.626.6
gibba squilla. 2.382.38
gibber brachij pars. 2.337.18
gibber hominis caudatur. 2.299.27
gigni aliquid aliquatenus ex nihilo, aliquidatenus e re. 2.131.24
cur gignendi facultas ijs tollitur qui a uariis tenentur. 2.578.42
gingiua bifida oris compago. tom. 2.336.23
ginnus ex equo & asino. 2.523.47
gladij a silo agitantur. 2.422.15
gladiolus. 2.363.12
gladiolus Polyopi. 2.460.27
glandes in rimis cauernisq; saxorum generantur. 2.381.14
glandes non uidentur olfactum habere. 2.371.10
glandes suum cibum. 2.423.24
glanus siue hyena. 2.416.23
glanus canes capit. 2.416.24
glanus sepulchra effodit. 2.416.25
glaphyra spelunca. 3.536.30
quod glaciati cur putredinē non concipiunt 2.202.56
glaucoma senescentibus magis euenit. 2.550.54
glaucoma scitatis oculorū. 2.550.54

I N D E X.

glaucoma caesij potius accidit. 2. 550.53
glauco Diomedis permutatio. to.3. 42.30
glauco etiam aestate latet. 2.420.26
gloria quid. 3.284.47
gloriosus quis. 3.197.38
gloriosus et iactabundus quis. 3. 196.38
glutinum ex bubulo tergo quidam facere solent. 2.357.14
glutinum ex piscibus nonnullis excoqui. Ibid.
gobionum partus. 2.396.3
gobiones apud Creta pinguescunt. 2. 419.4
gorgias sophista. 1.211.44
gorgias Leontinus. 3.110.7
graculi partus. 2.377.42
graculus graculo asidet. 3.212.7
graculi a Venetis ut abacti. 3.541.6
Gracia, & Graeci.
Graecia uetus. 2.174.2
Graecia lusca. 3.328.56
Graeci omnes circum mare positi sunt. 3.106.7
Graeci ueteres qui nunc Hellenes. to.2. 174.4
Graecos barbaris dominari oportet. 3. 87.34
Graeci ingenio et animis praestant. 3.164.16
Graeci quondam emebant uxores inuicem. 3.103.31
Graeci armati incedebant quondam. 3.103.30
Graecorum gentes inter se natura differunt. 3.164.19
Grammarus.
Grammari facies. 2.363.41
Grammari dentes. Ibid.18
Grammari cornua. Ibid.26
Grammari collum. Ibid.32
Grammari pectus. 2.364.35
Grammari pedes. Ibid.14
Grammari feminae a mare nullum differunt. Ibid.37
Grammari color. Ibid.13
Grammari quid a locusta differat. 1.363.41
Grammatica pueris discenda. 3.174.26
Grando.
Grando gelu est. 2.169.36
Grando ut gignatur. 3.490.37
Grandinis ortus et causa. 2.169.47
Grandinum ortus non in locis excelis. Ibid.51
Grandines locis clementioribus formantur. Ibid.38
Grando in loco terre proximo concipitur. 2.169.29

pitur. 2.169.29
Grandinum ortus Vere potissimum et Autumnno, fructumque temporibus. 2.169.36
Grandinat minus aestate, quam Vere et Autumnno. 2.170.26
Grandines cur aestate, tepidioribusque prouincijs magis ruat. 2.170.10
Grandinum copia ingens, magnitudine incredibili, et forma minus rotunda. 2.169.57
Grando ut iuxta Anaxagora conficiatur. 2.170.15
Grando morbus quid. 2.663.52
Grandines cur lingua contrahat. 2. 663.51
Gratia.
Gratia quid. 3.306.27
In gratia qui et quales. Ibid.34
Gratiosus sibi ipsi lex in loco. to.3. 33.54
Gratia dantem, non accipientem sequitur. 3.26.18
Gratia magna quae. 3.306.29
Gratiarum templum in media ciuitate quare. 3.38.42
Gratia alicuius quae sint. 2.13.20
Id cuius gratia in immobilibus est. 3. 466.53
Graue.
De graui leuique non recte ueteres determinasse. 2.117.6
De graui et leui non sufficienter Timaeum determinasse. 2.116.4, 2. 116.4, 2.
Graue et leue potentia pluribus modis est. 2.66.41
Graue absolute, uel ad aliquid. to.2. 120.24
Graue et leue quid sit, et quae utriusque natura. 2.116.9, et seq.
Graue aliquod simpliciter, et leue simpliciter esse. 2.119.4, et seq.
Graue quid. 2.81.14
Graue simpliciter quid. 2.119.5
Graue in medio quiescit. 2.22.16
Grauia leuique non eadem ubique uideri. 2.119.18
Grauia omnia ad similes angulos feruntur. 2.106.26
Grauissimum quid. 2.81.16
Grauis quis. 3.197.7
Grauedo.
Grauedine detenti cur neque sternuere neque olfacere possint. 2.597.1
Grauedine maxime homo cur tentetur. 2.596.35
Grauedine etiam aues sentiunt. 2.597.9
Graueolentia quorum sit. 2.211.6
Grandis labor utilis. 2.546.48
Grandiarum purgatio nonnullis euenit, sed noxia foetui est. 3.545.47
Grauida minus auida Venetis euadunt. 2.595.47

graudiarum appetitus. 2.408.29
grauitas quid. 3.197.3, et 3.243.45
grauitatem habent omnia suo in loco praeter ignem. 2.119.23
grauuoca. 2.556.22
Grues.
Gruum peregrinatio. 2.418.13
gruum prudentia. 2.431.42
grues sub duce degunt. 2.331.38, et 431.44
gruum somnus qualis. 2.431.49
grues senescentes effici nigriores. 2. 554.54, et 2.358.9
de gruum lapide figmentum est fabulosum. 2.418.29
gruum pugna inter se. 2.432.29
grui cum Pygmaeis pugna. 2.418.14
gruis collum optabat Philoxemus. 3. 649.19
Gubernatio.
Gubernatio non omnis dominatio est. 3.161.36
gubernatio liberorum a dominatione seruorum distat. 3.161.37
gubernationes reipub. differunt. 3. 90.28
gubernatio reipub. ad utilitatem ciuium per se, ad suam autem per accidens, exemplo nauae et gymnastis. 3.113.20
gubernatio temperata durabilior. 3. 132.21
gubernari ab optimis quam ab uno non optabilius. 3.121.18
Gula.
Gula. 2.469.6
gula pulmonem habentibus necessaria. Ibid.8
gula posterior colli pars. 2.336.28
gula constat ex neruo et carne. to.2. 469.12
gula carnis speciem refert. 2.338.50
gula ad uentrem perfertur transiens septum transuersum. 2.348.38
gula ab ore dependet spine arteriaeque continua. 2.338.49
gula intra collum est. Ibid.25
gula in longum latumque distendi potest. Ibid.51
gula in paucis piscibus est. 2.348.29
gumi unde nascatur. 3.555.2
Gustus.
De gustu et sapore tractatus. 2.233.22
gustus quare datus animalibus. to.2. 259.14, et 2.247.42
gustus quidam tactus est. 2.465.41, et 2.260.50, et 2.246.46, et 2.262.35
gustus alimenti sensus est. 2.246.47
gustus saporis iudicium habet. 3.24.18
gustu tactusque animantia praedia omnia nisi imperfecta. 2.276.44
gustum

I N D E X.

gustum quam odorem homo habet exaestorem. 2.232.38
gustus tactusque sensorium in corde constituitur. 2.260.51
gustus gustabilis est et ingustabilis. to. 2.233.43
gustus nec in lingua ualde sicca neque in mium humida. 2.233.51
gustus instrumentum et saporum non omnibus idem. 2.466.22
gustus et saporum instrumentum quale insectis. 2.466.25
gustus instrumentum oportet humidum esse potentia et humectari actu. 2.223.47
gustabile est sapor. 2.233.50
gustabile non per medium externum corpus. 3.233.23
gutta. 2.168.39
Guttur.
Guttur. 2.469.4
guttur prior colli pars. 2.336.28
guttur cartilagineo corpore constat. 2.469.14
guttur quare ante gulam positum. to. 2.469.40
gymnastica ut exercitatione distribuat. 3.123.30
gymnastica pueris discenda. 3.174.27
gymnaste in sulae. 3.338.12
gyrus. 3.146.48
H.
Habere quot modis dicatur. to. 3.421.40
habendi octo modi. 1.24.24
Habitus.
habilitas a prudentia quid differat. to. 3.57.52
habitus quot modis dicatur. 3.421.7
habitus qui sint. 3.231.26, et 3.12.11
habitus quid sint. 3.190.1
habitus dispositionisque qualitates species. 1.18.20
habitus a dispositione quid differat. to. 1.18.21
habitus uocari solent quae diuturniores sunt. 1.18.31
habitus proprium. 3.190.11
habitus omnes ex operationibus similibus fieri. 3.10.10
habitus sequitur differentias operationum. 3.10.11
habitus actiuus et effectiuus diuersi. 3.46.5
habitus laudabiles, uirtutes appellatur. 3.9.27
habitus praestantissimus is cuius usus operose. 3.229.44
habitus medius laudabilis. 3.15.38
habitus medius ut acquiratur. 3.15.38
habitus naturales pueris ac beluis in sunt. 3.50.36
habitus omnis animi ex uoluptatibus

et doloribus formatur. 3.11.4
habitus contrarius non est contrariorum. 3.34.48
habitus uel ex contrarijs uel subiectis cognoscitur. 3.34.50
ex habitu contrario contrarius cognoscitur. 3.244.41
habitus signum, uoluptas et dolor qui in actionibus. 3.10.50
in habitu et priuatione non potest commutatio fieri. 1.22.23
ab habitu et actu locus. 1.14.9.37
ab habitu et priuatione locus. 1.160.3
ab habitudine posteriore locus. to.1. 169.14
hebenus fundum petit. 3.550.24
heliocopion. 3.547.17
halecum partus. 2.398.15
halecum foetura. 2.397.33
de hereditatis primae uinditione lex. 3.155.15
de hereditatu pluralitate lex. 3.145.5
herens quid. 2.42.20
Hesione. 3.331.30
hesitas quid. 2.202.15
halicetus aquile species. 2.435.20
ex halietis fulica nascitur. 3.536.34
halituum duo genera. 3.490.17
halitus cur ex ore cum calidum, tum frigidum reddere possimus. 2.664.4
halofachme. 2.433.2
Harmonia.
de harmonijs Socratis sententia. to. 3.178.52
harmonia quid. 2.219.57
harmoniarum natura distincta. to. 3.176.57
harmoniarum duae species. 3.125.15
harmoniae doricae ratio. 3.177.3, et 3.179.3
harmonia Phrygia. 3.177.4
harmonia Phrygia et tibia correspondent. 3.178.53
harmonia Lydia. 3.177.2
harmonia ex contrarijs constans. to. 3.248.14
harmonijs omnibus utendum. 3.178.31
sed non eodem modo. 3.178.32
harmonia sanitati et uirtutibus corporis rectius quam anima competit. 2.220.3
harmonicae et perspectivae ratio. to. 3.472.30
harundinum marinarum stridor. 2.371.37
hebenus in aqua mergitur. 3.554.42
Hector heroica uirtute praeditus. to. 3.51.20
hectoris fortitudo non uera. 3.195.2
hector Troianorum fortissimus. to. 3.316.15
hectici acutam proferunt uocem. to. 2.620.38
hederae flos xanthus, fructus niger. to. 3.521.48

cx hedera apes mel capiunt. 2.386.27
hederae copia apud Themiscyram. to. 2.386.26
Hellanocrates Larissaeus. 3.147.33
helleborus hominibus uenenum, coturnicibus alimentum. 3.547.36
hellepontias uentus terra Attica uicinisque insulis inbre adfert. 2.646.9
helenae Theodecti. 3.90.16
hepar nullam habet arteriam. 2.321.28
heraclea olim Plios et Sigium appellata. 3.540.4
Heracitus.
Heracitus. 3.151.8, et 3.387.28, et 3.234.24
heracitus Ephesus mundum factum esse asserit. 2.89.53
heraciti dubitatio. 3.409.16
heraciti Ephesij de fluxu rerum sententia. 2.107.48
heracito omnia sensibilia fluunt. to. 3.472.55
heracitus uniuersa semper moueri aut quiescere uult. 2.64.32
heraciti opinio de ueritate et falsitate orationis. 3.457.33
heraciti sententia de discordia. 3.61.23
heraciti obscuritas. 3.325.50, et 492.30
heraciti opinio de igne. 2.21.38
heracitus opinioni suae haerens. 3.52.53
heraciti scitu responsum. 2.452.28
heraciti de odore sententia. 2.264.27
heracleotici. 2.485.23
heracleotici, caecorij species. 2.363.46
Herbae.
Herbarum generatio. 3.551.25
herbae et omnia in terra crescentia ex quinque rebus sunt. 3.553.22
herbae earumque species non est materia simplici, sed compositione sunt. to. 3.551.24
herbarum diuisio. 3.547.2
herbae medicae prima falx uitiosa. to. 2.417.24
Hercules.
Herculis matris uotum. 3.258.1
hercules cur ab Argonautis relictus. 3.119.57
herculis uestigia circa Iapygiae Pondoiam apparent. 3.538.53
hercules foemina unam genuit inter septuaginta duos liberos. 2.409.49
ab herc. herculeus morbus. 2.652.24
herculus arcus in A pollinis Halij templo consecrati. 3.540.7
hercules duce foemina Elm occupauit. 3.556.27
herinacei coitus. 2.374.51

herinaceorum coitus celer. 2.498.1
de herinaceorum sensu. 2.430.2
hermotimus Clazomenius. 3.388.1
herodicus. 3.285.4
Herodotus. 3.249.23
herodotus fabulator. 2.530.17
herodotus Brysonis rhetoris pater. to. 2.392.35
herodoti historia poesi similis. tom. 3.369.48
heroes infania morbo correpti. tom. 2.652.31
Heroicus.
Heroicus numerus. 3.327.6
heroicus numerorum omnium stabilissimus et turgidissimus. 3.377.36
heroica uirtus feritati opponitur. to. 3.51.24
heroicae uirtutis exemplum Hector. heri in seruos tyrannicum (3.51.20 imperium. 3.66.13
heserius mons Peoniae. 3.333.17
hesiodus. 3.148.20. et 3.388.5
hesiodi de generatione sententia. 2.107.
hiatulae. 2.373.33 (45)
hiatulae omnes grauidae capiuntur. to. 2.395.49
hinularia. 2.435.5
hipar. 3.141.41
hippardium fera. 2.341.35
hippasus Metapontinus. 3.387.27
hippees, cancri ueloces. 2.363.48
hippelaphus. 2.341.33
hippelaphus apud Arachotas gignitur. 2.341.36
hippelaphi descriptio. 2.341.37
hippelaphi cornua caprae proxima. 2.341.41
hippocratis quadratura. 1.200.2
hippomanes. 2.399.15
hippon philosophus. 3.387.25
hippothele. 2.403.18
hirci pingues minus foecundi. 2.379.
hircifecere. 2.379.45 (44)
hircire quid. 2.556.53. et 2.504.47
hirsutia. 2.545.52
hirci, homines et aues cur Veneris sint audiores. 2.592.56
Hirundo.
Hirundo bis anno nidificat. 3.392.39
hirundinum industria in nido construendo. 2.430.16
hirundo bis parit. 2.378.27
hirundo pennis uadet, pedibus degenat. 2.331.25
hirundines uoluationibus utuntur. 2.297.12
hirundo, falcula et riparia moribus et uolatu inter se proxima. 2.331.26
hirundines locum mutant. 2.418.32
hirundo colorem mutat. 3.523.17
hirundinis pullorum oculi stimulo puncti

refanescent. 2.392.40. et 2.546.21
historias eas cur libentius audiamus quae rem unam exponant, quam quae plures. 2.617.13
histrion simul certator et simulator. to. 2.618.35
histrionis Theodori uox apposta. to. 3.323.15
hoc, neutrum significat. 1.202.7
holus regium. 3.547.15
Homerus.
Homerus legitimus poeta. 3.366.29
homerus praeter ceteris diuinus. 3.377.1
homerus oculatissimus. 3.369.36
homerus effingit praestantes. 3.336.45
homerus heroicis comediae norma tradidit. 3.367.28
homerus ex persona sua pauca dicit. 3.377.46
homerus testis de Salaminae Atheniensibus. 3.298.17
homerum Chij honorarunt. 3.317.40
homeri Odyssea humanae uitae speculum. 3.324.53
homeri Odyssea ex duplici personarum genere composita. 3.371.33
homerus non omnia Vlyssis completus. 3.369.38
homeri Margites. 3.367.24
Homo.
Homo hominem generat, atque Sol. to. 2.11.24
homines non iisdem numero semper sunt, sed specie iisdem seruari possunt. 2.615.50
homo quatenus mensura. 3.458.5
homo animal praefecundus. 2.545.21
homo animal uniparum, pauciparum et multiparum. 2.544.8
hominis situs in utero qualis. tom. 2.410.28
hominum tempus gestandi uterum enorme. 2.544.12
homo septimo mense et decimo nascitur. 5.544.13
homo mense octauo natus, etsi minus, tamen uiuere potest. 2.544.14
homo imperfectissimus omnium perfectorum partium nascitur. 2.550.15
homo imperfectus in lucem nascitur. 2.595.38
homo nudus et inermis creatus, non tamen idcirco animalium deterrimus. 2.487.57
homo a natiuitate nisi alieno beneficio seruari nequit. 2.595.40
homo natura armatus. 3.88.24
homines praefici ex terra geniti. tom. 3.103.34
homini uiuere cum plantis commune. 3.4.50
Hominis partes.
homo maxime celsus et rectus. 2.487.

12. et 2.298.14. et 2.314.48. et 2.462.7. et 2.459.43. et 2.294.50.
homo nudissimo omnium animalium corpore est. 2.521.2
humani corporis partes summae quae. 2.334.46
homo superiorem partem ad similitudinem orbis uniuersi sustinet. to. 2.314.49
homines et aues et animans forte quodlibet cur corpore sint durior. 2.597.33
hominum partes priores infirmiores. 2.596.33
homo etate teneriore parte superiorē habet maiorē inferiore. 3.343.9
homo tenera etate ingredi cur nequeat. 2.343.11
homo capite minimo ad sui corporis proportionem. 2.654.55
homo inter omnia animalia plurimum cerebri habet. 2.459.40
homo exiguis pilis integritur nisi in capite. 2.341.25
homo maxime pilo capite. 2.464.15
homini cur nulla iuba data. 2.593.4
homo solus canescit. 2.551.11
hominem pennigerum esse non posse. 2.298.34
homo cur inter animantes oculorum pro sua magnitudine minimum interuallum habet. 2.591.52
homo pulmonis et cordis locum calidissimum et sanguine refertissimum habet. 2.459.42
homo brachia in cauum, crura in curuum contrahit. 2.299.15
hominis gibber cauatur, brachiale incuruatur, et humerus in curuum conuertitur. 2.299.27
homo solus ambidexter est. 2.340.48
hominum crura maxima et firmissima sunt. 2.298.15
homines cruribus tenuioribus saliores sunt. 2.524.38
hominis substantia diuina est. 2.487.13
homo membrorum inflexu eodem e contrario agit. 3.341.5
in homine lacerti et crura contrarios uicissim inflexus agunt. 2.299.26
hominis incessus sine humerorum motu fieri nequit. 2.297.33
homo sanguine purissimo et plurimum utitur. 2.314.47
homo cur plus excrementi humidigenit quam sicci, contra aequum et est nus. 2.597.26
hominibus per etatem euenit, uer, aestas, autumnus, hyems. 2.554.7
homo plus teporis quam quoduis animal uiuit, excepto elephato. 2.548.40
hominis quam equi uita diuturnior. 2.302.19

homo

homo et elephas maxime longevi. to. 2.303.41
Hominis industria et mores.
Homo mente et ratione magna parte uiuit. 2.656.24
homini sensus cum omnibus animalibus communis. 3.4.52
homo pro magnitudine minime omnium procul sentire potest. 2.552.8
homo unus uim cogitandi obtinet. to. 2.332.16
homo solus ex animantibus numerare nouit. 2.655.25
homo principium eorum quae contrariē euentre possunt. 3.233.40
hominis solius est agere. 5.191.35
homo principium actiuum est. 3.18.54
homo quorum causa laudari et uituperari solet. 3.233.46
homo uoluntariorum tantum eligibilem causam. 3.233.50
homo solus oratione utitur. 2.556.3
homini erga seipsum amicitia, non in reliquis animantibus. 3.253.26
homo solus deos ueneratur et colit. to. 2.655.26
hominis natura anceps, societatis ac similitudinis. 2.331.35
homo ciuile et economicum animal. 3.254.45. et 403.88.1. et 3.74.41
homo natura coniugale magis quam ciuile animal. 3.67.29
homo homini iucundissimus. 3.250.4
homo animalium ceterorum praestantissimum. 3.47.29
homo diuinitatis particeps aut unus aut maxime. 2.462.2
homo optimum et pessimum omnium animal. 3.88.22
hominem praefecisse iubens adiungit etiam bestiam. 3.122.7
non hominem, sed rationem dominari decet. 3.40.29
homo prudentissimus animalium. to. 2.487.46. et 2.519.50
homo solertia naturali omnium maxime constat. 2.591.53
homo cur discere tam multa et uaria possit. 12.655.27
homo imitandi uim maxime obtinet. 2.655.26
homo animalium omnium sapientissimus. 3.489.13
homo cur omnium animalium prudentissimus sit. 2.654.54
homo cur maxime aliud intelligat, aliud faciat. 2.656.22
homini cur potius quam cuiquam ex ceteris animalibus credendum. 2.655.24
homo cur iniustissimus omnium animalium sit. 2.650.17
homo malus quauis fera improbius.

3.207.7. et 3.55.50
homo prauus facile mutabilis. 3.60.39
homines praeficos neque nobis priores, neque nos ipsi esse. 2.615.56
noui homines. 3.308.17
homines praefici imperiti et rudes. to. 3.103.35
homines perire Alcmaeon inquit, quod suum initium fini coniungere nequeant. 2.615.54
homocapni. 3.87.39
de homicidijs iudicia ut fiant. 3.136.6
honestum quid. 3.289.43
honesti quae. 3.340.35
honesti bona quae. 3.260.52
honesti iustitiam quae ciuili uulgo legitur, non natura constare existimantur. 3.1.54
honesti utilibus praeferenda. 3.140.4
honestum diuturnum est. 3.73.16
honestus et bonus quis dicatur. tom. 3.211.18. et 23. et 3.260.51
honestatis uoluptatisque ueritate rationem uulgus non habet. 3.84.25
honor quid. 3.284.49
honoris partes. 3.284.53
honorabilis reuera solus bonus est. to. 3.30.12
Honor.
Honores magistratus potestatesque uocantur. 3.115.52
honor maximum bonorum externorum. 3.29.36
honor et gloria iucundissimum. 3.292.50
honor finis ciuili uitae. 3.2.53
honoris appetitio moderata et caeca. 3.13.46
honorem quare persequantur homines. 3.2.57
honor a prudentibus corumque familiaribus propter uirtutem quaeritur. 3.3.1
honorari a bonis et prudentibus cur appetatur. 3.64.48
propter honorem potestates diuitiaeque expectantur. 3.30.6
honorem sectantur elegantes et industrij homines. 3.2.53
honore affici a magnatibus cur appetatur. 3.64.48
honoribus incumbunt etiam ignaui. 3.101.38
honor a quibus praeficitur iucundissimus sit. 3.293.52
de honoribus in republica correptio. 3.138.20. et 142.37
honoris affectatio seditionum causa. 3.138.6. et 3.142.37
honore suo se priuari quisque grauius fert. 3.183.29
honoris appetitione carens mediisque sine nomine. 3.13.48
honor in ijs potius qui afficiunt, quam qui afficiuntur. 3.2.54

honor parentum, uxoris et liberorum reputandus. 3.183.27
honor uirtutis et beneficentiae premium est. 3.68.44
honor uirtuti dignus haberi non potest. 3.29.56
honor non omnis omnibus tribuendus. 3.70.32
honores parui et diuturni principio exhibendi. 3.144.25
honor a reipublica quibus conferatur. to. 3.68.45
honor magnus et paruum bifariam capiuntur. 3.242.36
circa honorem paruum dispositio. 3.13.45
qui honorentur. 3.284.49
honor secundum dignitatem, uel contra. 3.138.8
honores paulatim aufferendi. 3.144.27
ab honorando propter se locus. 1.141.17
hordeum attritantes pistores aut alij cur imbecillitate afficiantur et desillationibus. 2.630.2
hordeum quoddam quod non hominibus esui. 3.540.50
hospitalitatis amicitiae species. 3.62.12
hospitum non plurimum esse decet. 3.75.38
Horrescere.
horribile bifariam dicitur. 3.238.57
horribilia quae dicantur. 3.239.38
horrescere cur magis soleamus cum tangimus ab alio modo quoad quam cum nos ipsi tangimus. 2.664.44
horrescere cur non iisdem in rebus omnes soleamus. 2.664.52
horrescere cur, ut aqua frigida, sic etiam calida infusa, soleamus. 2.587.37
horrescere cur ingestio cibo sapenimero soleamus. 2.665.28
horrescentibus quare pili erigantur. 2.588.36
horror pulsus frigoris fieri solet. tom. 2.588.37
hostium liberi occidendi. 3.315.3
hudor quid. 2.144.32
humerorum ossa. 2.355.56
humerus hominis in curuum conuertitur. 2.299.27
humanae res circuli uocant. 2.615.49
humanae res distinctae in contrarietates ab Alcmaeone. 3.389.18
humana nequeunt continue operari. 3.80.1
humilitate irafedatur. 3.302.8
Humor.
Humidum uetustescens et excalescens nigrescit. 3.520.32
humidorum in corpore uasa sunt. 2.360
humor quid. 2.144.36 (23)
humor similibus facile describitur. to. 2.205.26
humor non suis sed alienis similibus circumscribitur. 2.144.37

humori siccitas et gelatus opponitur. 2.144.30. humor spiritus opus habet, et contra. 2.321.20. humor omne animal continet. tom. 2.332.45. humor proferus. 2.410.22. humor aliter huic, aliter illi inest animal. 2.332.47. humor aquosus proliuiss ad interitum. 2.304.33. humor frigidus calori sicco contrarius est. 2.207.9. humor calidus accretionis et vite causa est. 2.304.13. humore calida que parum temporis madere, cur timeat, que multum, ea collabuntur. 2.636.53. humor cur in dolio pleno contentus, diffusus in utres, et cum utribus recipi ab eodem dolio possit, et locum tam uacuum relinquere. 2.638.26. humectandi modus. 2.206.26. humus crescens in Mylo. 3.535.35. hyemem glaciale fieri Boream si dixerit Auster. 2.644.40. hyems aquilonia, et uer austrinum pluuiumque, estas siccitas, autumni perniciosis habet, et pueris potissimum. 2.551.26. hyems uentis septentrionalibus occupata, uer austris pluuiis, cur aestatem febribus grauem et lipitudinibus habeat. 2.559.43. hyems austrina et pluuiosa, uer sicca et aquilonia, corpora uere et estate morbis uexat. 2.560.9. exhydrice qui. 3.490.48. Hyane. De hyenes natura. 3.404.49. hyena foemina raro capitur. 2.404. hyenis genitalia maris et foeminae. 2.404.50. hyena inire et iniri alternis. 2.530.41. hygienon. 3.333.24. hymbrem cur non idem uenti ubique essent. 2.640.31. hymbre quid. 3.490.30. hymnorum ante Homerum nulla monumenta. 3.367.23. hypenemia que pariant. 2.390.22. hypenemia Zephyria appellata. tom. 2.390.28. hyperbata longiora uitanda. 3.325.48. hypochondrion quid. 2.336.40. hippocrates geometer praestantissimus, in ceteris stupidus. 3.259.14. hippolochus Harmonio et Aristogitonis statuam posuit. 3.251.23. hip pomanes a ueneficis peti. 2.402. hystricis natura. 2.404.34. (50) hystrices hyeme latent. 2.420.47. ex hypethribus non bonis impossibile

bene dicere. 3.479.42. ex hypothesi locus. 1.176.23. I. Actabundus quis. 3.231.54. et 3. iam, quid. 2.37.45. iambicus numerus. 3.327.6. in ianua urceum. 3.286.30. iapex uentus. 3.490.52. iason thessalus. 3.295.55. iasonis ar.e. 3.539.42. apud Iberos non licebat argentum possidere. 3.538.16. ibium duo genera. 2.434.21. ibis ore non coit. 2.530.25. iberi in mulieres proueniunt. 3.558.14. ichneumo cum phalage dissidet. 2.427. ichneumonius partus. 2.405.21. (15) ichneumo ut aduersus anguem armetur. 2.429.46. ichniusa insula olim fertilis, hodie steriles quid. 3.346.50. (15) ictis genus mustelae rustice. 2.430.7. ictidai gentile oseum. 2.343.1. ictus cur tumorem luoremque suscipiat. 2.590.16. Idea. Idea nulla defini potest. 3.437.1. eorum que ideam unam habent, una scientia est. 3.328. ideae magnitudines indiuiduae ueteribus. 3.514.14. ideae, uniuersali et generi copulatur. 3.438.50. (3) 392.34. ideas afferentium sententia quidam, to. idea seu forma res inanis. 3.347. idea in omnibus communis non est. 3.323. ideae non in ijs in quibus prius et posterius. 3.319. et 3.228.45. idea absoluti boni inutiliter inquiruntur. 3.4.6. et 3.228.30. ideae nihil ad uitam honestam uel actiones conferunt. 3.228.32. idearum usum nec ad sempiterna sensibilia, nec ad corruptibilia esse. 3.393.7. ideas exemplaria afferere quibus participetur, uanum est. 3.393.14. ideas non esse si numeri non sint. 3.475. idea numerorum nulla. 3.320. (10) ideae si numeri sint non posse causas esse. ab idea locus. 1.171.34. (5) 3.393.28. ab idea subiecti locus. 1.161.28. idealis homo, equus etc. 3.398.35. Idem. Idem quot modis dicatur. 1.124.44. identitas quid. 3.416.38. idem secundum accidens quot modis dicatur. 3.416.28. idem secundum accidens, cum utriusque hoc et huic utriusque accidit. 3.416.30. idem secundum accidens quum alterum alteri accidit. 3.416.29. idem secundum accidens que eidem accidunt. 3.416.29. Iecur. Iecur omnibus sanguine praeditis inest. 2.470.38. iecur sanguine uenis inclusum habet. 2.470.42. iecur et lien num bipartita, ambigua. 2.473.35. iecinorum diuersitas. 2.476.45. iecinoris situs. 2.339.39. iecur parte dextra positum. 2.475.19. iecur in latere sinistro, lien in dextro uisus est. 2.542.56. iecore toto carens nullum animal uisum. 2.542.53. iecur uene maiori adnexum est, et aortam non attingit. 2.339.48. iecur plerumque selle caret. 2.339.43. iecur adipium quibus sit. 2.359.11. iecinora a quibusdam quodammodo bina habere uidentur. 2.473.40. iecur hominis rotundum est, et simile bubulo. 2.339.44. iecur et lien iuuant cibi concoctionem. 2.473.55. iecur ad temperie et sanitatem corporis plurimum confert. 2.476.51. iecur non totum habens animal uisum. 2.542.54. icium longiorque inedia calcit et sitim adfert. 2.307.57. ignauta quid. 3.275.19. ignaue proprium. 3.276.37. ignaue comites. 3.276.39. Ignis. Ignis principium rerum a quibus dictus. ignis inter elementa maxime incorporeus. 2.217.20. ignis natura sicca. 2.263.6. ignis calidus et siccus est. 2.144.49. ignis calor proprius est. 2.263.7. ignis color lux. 3.517.44. ignis, iouis custodia. 2.102.54. ignis artificum instrumentum. 2.322.56. ignem gigni multiplici ratione Cereus aiebat. 1.96.39. ignis quare nullum animal generet. 2.513.38. ignis uacuum. 2.120.37. ignis nullum pondus habet. 2.119.36. ignis semper in actu. 3.446.46. ignis ut in corporibus agat. 2.322.52. ignis et aer quomodo ordinetur ad caelum. 2.161.45. ignis differentiae iuxta magis et minus. 2.323.18. ignis aeri, aer corpori calorem indit. 2.141.4. ignis et aer cur non putrescant. 2.639.36. ignis putrilaginis omnis expers, tom. 2.303.51. cur ex igne fiat aqua, et ex hac rursus ignis

cidunt. 3.416.29. Icur. Icur omnibus sanguine praeditis inest. 2.470.38. iecur sanguine uenis inclusum habet. 2.470.42. iecur et lien num bipartita, ambigua. 2.473.35. iecinorum diuersitas. 2.476.45. iecinoris situs. 2.339.39. iecur parte dextra positum. 2.475.19. iecur in latere sinistro, lien in dextro uisus est. 2.542.56. iecore toto carens nullum animal uisum. 2.542.53. iecur uene maiori adnexum est, et aortam non attingit. 2.339.48. iecur plerumque selle caret. 2.339.43. iecur adipium quibus sit. 2.359.11. iecinora a quibusdam quodammodo bina habere uidentur. 2.473.40. iecur hominis rotundum est, et simile bubulo. 2.339.44. iecur et lien iuuant cibi concoctionem. 2.473.55. iecur ad temperie et sanitatem corporis plurimum confert. 2.476.51. iecur non totum habens animal uisum. 2.542.54. icium longiorque inedia calcit et sitim adfert. 2.307.57. ignauta quid. 3.275.19. ignaue proprium. 3.276.37. ignaue comites. 3.276.39. Ignis. Ignis principium rerum a quibus dictus. ignis inter elementa maxime incorporeus. 2.217.20. ignis natura sicca. 2.263.6. ignis calidus et siccus est. 2.144.49. ignis calor proprius est. 2.263.7. ignis color lux. 3.517.44. ignis, iouis custodia. 2.102.54. ignis artificum instrumentum. 2.322.56. ignem gigni multiplici ratione Cereus aiebat. 1.96.39. ignis quare nullum animal generet. 2.513.38. ignis uacuum. 2.120.37. ignis nullum pondus habet. 2.119.36. ignis semper in actu. 3.446.46. ignis ut in corporibus agat. 2.322.52. ignis et aer quomodo ordinetur ad caelum. 2.161.45. ignis differentiae iuxta magis et minus. 2.323.18. ignis aeri, aer corpori calorem indit. 2.141.4. ignis et aer cur non putrescant. 2.639.36. ignis putrilaginis omnis expers, tom. 2.303.51. cur ex igne fiat aqua, et ex hac rursus ignis

ignis. 2.148.33. et seq. quomodo ex igne fiat aqua, et reliquis elementis fiat mixtum aliquid, ut caro, neruus. 2.148.51. ignis mixtus aut immixtus. 2.323.19. ignis duplex interitus. 2.307.30. ignis duobus modis corrumpitur. 2.113.5. ignis immodicus decurrit, exiguus non coquit. 2.539.41. ignis opera que crassescunt. 2.207.15. ignis non propriam formam habere uidetur, sed in alio corpore. 2.534.43. ignis superiore loco uagans ab interitu immunis. 2.303.5. ignis in tenebris et lumine uisibilis. 2.230.42. ignis cur hominem nigrum non reddat, sed fictile, fol contra. 2.667.16. ab igne diuersa quaedam luce reddunt. 3.517.46. ignis succensus nullum recipit alimentum. 2.177.13. ignis secundum quosdam nutritionis et accretionis causa. 2.227.40. ignem tandem omnia fieri censuit Heraclitus. 2.213.8. ignis ab arte adhibitus, non est pars operis. 2.323.7. ignis et terra in opposita feruntur. 2.87.39. ignis maior tardius sursum, terra maior deorsum fertur. Ibid. 51. ignis maior minorque absumit. 2.661.41. ignis ad ignem accessio. 2.310.44. ignis iugiter ardens. 3.541.30. ignis non circa Cyaneas, sed iuxta fretum Siculum. 3.539.54. ignium incendia extra columnas Herculis perpetua, alia noctu tantum. 3.535.18. ignes estuantes iugiter in Media Persiantie. Ibid. 13. ignis estuaria sine flamma in Pitheculis. Ibid. 21. ignium crater in Sicilia. Ibid. 25. ignis feruor caloris est et siccitatis. 2.145.12. ignis circa Aetianam latens, et superinfuso oleo exardescens. 3.535.17. ignes emergentes circa Lydiam, septemque diebus ardent. Ibid. 24. Ignorantia. Ignorantia sibi causa. 3.236.7. per ignorantiam que fieri dicantur. 3.199.27. ab ignorantia factum quid. 3.16.40. et 3.236.1. ignorantia naturalis. 3.199.35. ignorantia uniuersalis reprehenditur. 3.16.53. cum ignorantia peccata que. to. 3. 41.34. ignorantio que deceptio fit. 1.98.40.

ignorantia que sanabilis. 3.408.27. ignorantio sensibilibus scientie. 1.100.20. ignorantio paenalis cuius quis sibi causa. 3.20.1. ob ignorantiam et ignorantem agere ut differant. 3.16.46. ignorantia paenalis legum rerumque scientia necessarii et facilius. 3.20.4. ignorantia singularium commiserationem ueniamque habet. 3.16.54. ignorantiae cum quis sibi causa. to. 3. 199.28. ignorantia per negligentiam. 3.20.5. ab ignorate quod fit, inuoluntarij est. 3.236.1. ab ignorantibus et ob ignorantem facta ignoscenda. 3.41.55. ex ignorantia agens non sponte neque inuitus. 3.16.42. ex ignorantia et inuitus agens quis. Ibid. 44. ignorans facit inuitus. 3.236.4. ignorantio propositionum mediatorum, ut per syllogismum generetur. 1.99.36. ex ignorantia iniusti iudicij. 3.42.47. ignorat prauius que agere oporteat. 3.16.49. ut ignoret aliquis id quod agit. 3.17.3. ignorat nemo actionum circumstantias. 3.17.1. ab ignotiore conuenientia locus. to. 1. 154.41. ab ignotiore locus. 1.165.52. 1.154.31. ab ignotiuscure cur ad extremam urine missionem soleamus. 2.587.44. inhorreere cur ubi sternimus uel miximus, plerumque soleamus. 2.588.14. ut inhorrescamus cur quada in actionibus efficiant. 2.586.29. ileos in equis domesticis. 2.423.45. illa quid. 2.336.39. illius parua. 3.377.10. Illiberalitas. Illiberalitas quid. 3.233.33. et 3.272. 29. et 3.277.7. illiberalitatis tria genera. 3.274.1. illiberalitatis comites. 3.274.9. et 3.277.11. illiberalitatis proprium quid. 3.274.5. illiberalis quis. 3.232.5. et 3.13.35. et 3.241.51. illiberalitas turpe uitium. 3.274.6. illiberalitatis indicia pudore habent. 3.305.15. illiberalis alij nemini, nec sibi prodest. 3.27.23. illiberales aleatores, fures et latrones. Ibid. 56. hilotes a Lacedaemonijs defecere. 3.106.51. hilotes Lacedaemonijs in casibus aduersis infesti. 3.103.56. illustro scurrilitate magis idonea. to. 3.

336.49. Illyrij qui Taulantij. 3.534.31. Imaginatio. Imaginatio qualis motio fit. 2.240.53. imaginatio non est sensus. 2.240.24. imaginatio et existimatio non idem. 2.240.8. imaginatio non idem quod opinio. Ibid. 34. imaginatio non est opinionis sensusque coniunctio. Ibid. 42. imaginatio deliberatiua in solis rationalibus est. 2.246.9. per imaginationes bestiae et homines multa agunt. 2.241.11. imaginatio bestiarum non inest. 2.240.27. imaginatio in nostra potestate est. to. 2.240.9. imaginatio sensitiua brutis etiam inest. 2.246.8. per imaginationem multa aguntur, et uera falsaque esse potest. 2.240.54. Imago. De imagine. 3.325.1. imago quod a metaphora differat. Ibid. 2. imagines ad urbanitatem quatenus conferant. 3.330.15. imagines orationi solutae, sed rarius ac commodantur. 3.325.5. imagines orationis laudantur. 3.330.15. imagines et picturae quare grate. 3.367.13. imaginum coelestium causa. 2.163.56. ab imminutione locus. 1.167.10. immobile non omne quiescit. 2.36.48. immortalitas est perpetua uita. to. 2. 195.55. immanitas quid. 3.276.55. immanes ex morbo morbofi. 3.54.55. ab immanitatis affectu non superati. 3.54.52. immania facta ob insaniam. 3.54. morbum. 41. consuetudine. 42. imbres ex uaporum exhalatione. to. 2.459.26. imber a gutta quid differat. 2.168.39. Imitatio. Imitatio tota in actione uersatur. to. 3.368.19. imitatio iucunda. 3.294.15. utrum imitatio tragica uel epopoeica melior. 3.379.39. imitatio fit uel meliorum uel simillium uel deteriorum. 3.366.40. imitatio hominibus a natura insita. 3.367.9. imitatio nudis sermionibus metrisque constans epopoeica est. 3.366.21. imitatio exercetur numero, sermone, harmonia. Ibid. 16. de imitatione narratiua et per numeros. 3.376.6. imitandum homo omnium maxime

I N D E X.

obinet. 2.655.26
 imitatio harmonia sine numero usur-
 pans saltantium est. 3.366.19
 que imitatio harmonia simul & nume-
 ro utatur. Ibid. 17
 immortalitas dei operatio est. 2.95.55
 immortales nos ipsos facere decet. to.
 3.82.46
 immobile quot modis dicatur. 3.463.
 11. & 2.41.50
 impar medium numeri obinet. to.2.
 2.65.50
 cum imperitis ratione contendere ab-
 surdum. 3.226.12
 imperiti syllogismos secundum accidens
 contra peritos struunt. 1.196.49
Imperium.
 Imperium declarat uirum. 3.245.20
 imperium cuius gratia. 3.169.36
 imperium patrumfamil. in uxores ci-
 uile. in filios regium. 3.94.15
 imperare & parere necessarium &
 uilium sunt. 3.89.15
 imperaturos prius paruisse imperio
 decet. 3.169.35. & 3.111.54
 imperium dominici animi in corpus
 3.89.29
 ad imperium dei ut moueantur omnia
 exēplo ducis militaris. 3.494.46
 imperium liberorum seruili melius.
 3.170.20
 an qui imperant. alios. & alios qui pa-
 reant esse oporteat. 3.169.15
 qui imperat uirtutem perfectam ha-
 bere debet. 3.94.50
 imperantis & subditi differentia in
 pluribus. Ibid. 19
 imperantis opus iubere & iudicare.
 3.162.55
 imperium in expertibus uita quoddā.
 3.89.21
 imperantis & subditi utrius eadē uirtus
 an alia. 3.94.36
 impietas. 3.276.53
 impietas quid. 3.273.49
Impossibile.
 Impossibile natura quale. 3.349.38
 impossibilia quibus modis dicantur.
 3.418.28
 impossibile dupliciter dici de genera-
 tione. 2.90.45
 impossibile & falsum non idem est sup-
 ponere. 2.91.42
 impossibile ex impossibili accidit. Ibid.
 impossibile cuius contrarium uerum.
 3.418.30
 impossibile est quempiam putare. idē
 esse. & non esse. 3.405.38. & 50
 impossibile & falsum non idem signifi-
 cant. 2.91.34. & 3.444.9
 impotentia quid. 3.418.24
Impressio.
 Impressio quid. 2.209.34
 impressio apparentiumq; causa
 effectrix cœli. aqua uero & terra
 prebet materia. 2.160.35. & seq.
 impressio ex flatibus species enu-
 meratur. 3.491.6
 impressiones manentes & formabiles.
 aut secus. 2.209.41
 impressio aeriarum species enu-
 meratur. 3.491.23. & seq.
 impressilia alia corpora. alia non. to.
 2.209.33
Improbis.
 Improbi ut iumenta castigadi. 3.84.50
 improbi inemendabiles exterminandi
 Ibid. 48
 improbi pœnitentia referti sunt. to.3.
 71.54
 improbitas hominum insatiabilis est.
 3.102.8
 improbine erga se quidem amici sunt
 3.71.54
 improbi odiendi nimis. 3.315.15
 imprudentia quid. 3.275.15
 imprudentie propriū quid. 3.276.27
 imprudentie comites. Ibid. 29
 impubes & infecundi quidam. to.2.
 406.34
 impudens quis. 3.197.13. & 3.14.20
 impulsio quid. 2.58.15
 inachus fluuius. 2.172.10
 inæqualitas iustum in quibus. 3.114.5
 inæqualitas nimia democratijs intole-
 rabilis. 3.119.16
 inanimosi signa. 3.527.1
 inartificialia probatia que. 3.297.48
 incastratum quod. 3.240.40
 ex inessu animi signa. 3.532.13
 incessus animalium uarij. 2.447.13
 inconcretilia que. 2.208.53
Incontinentia.
 Incontinentia quid. 3.272.24.
 & 3.275.27
 incontinentiam Socrates esse negauit.
 3.204.44
 incontinentia absoluta que pro priē.
 3.55.4
 incontinentie duæ species. 3.207.14
 incontinentiarum alie ualetudinarie.
 alie naturales. 3.206.8
 incontinentia & mollities quid differe-
 rant. Ibid. 46
 incontinentia proprium quid. 3.273.
 45. & 3.276.47
 incontinentie comites. 3.276.50.
 & 3.273.47
 incontinentia non à quauis opinione
 dimouet. 3.52.17
 incontinentia non est uitium nisi ex par-
 te. 3.56.50
 de incontinentia num scienter agat. du-
 bitatio. 3.51.50
 incontinentia aperta est. 3.56.45
 incontinentia ex cupiditate uolupta-
 tem habet. 3.206.32
 incontinentia circa iram qualis. Ibid.
 incontinentia iræ quam cupiditatis mi-
 nus iniusta. 3.55.32
 incontinentia per iram dolorem ha-
 bet. 3.206.41
 incontinentia circa iram utrum magis
 quam que circa uoluptates repre-
 hendenda. 3.206.31
 incontinentia temeraria atra bili re-
 dundantes laborant. 3.56.37
 incontinentia praua. 3.51.38
 incontinentia non ut delictum modò.
 sed uitium habetur. 3.53.55
 incontinentia & fugienda & uitupe-
 randa est. 3.54.23
Incontinens.
 Incontinens quis. 3.206.48. &
 3.57.12. & 3.51.40. & 3.53.
 36. & 3.205.35
 incontinens absolute. 3.52.32
 incontinens non simpliciter. 3.53.50
 incontinens circa uoluptates & egri-
 tudines corporis. 3.206.24
 incontinens uolens agit incontinenter.
 incontinens preter uo- (3.199.56
 luntatem agit. 3.42.28
 incontinens quatenus coactus. 3.192.38
 incontinens ab intemperante quid diste-
 rat. 3.52.47. & 3.57.44. &
 3.206.50. & 3.207.36
 incontinens & intemperans circa ea-
 dem. sed non eodem modo. 3.54.7
 incontinens intemperante melior. to.
 3.57.6
 incontinente intemperans deterior.
 3.207.4
 incontinens scientia uniuersali prædi-
 tus tantum. 3.205.49
 incontinentes ignoranter agere Socra-
 tes censuit. 3.51.53
 in continente principii conseruatur
 incontinens scientia ut dor- (3.57.7
 mientes habet. 3.205.37
 incontinens astutus. 3.207.54
 incontinens num peritiam habeat ma-
 lorum. 3.204.49
 incontinens & prudens nō simul idem
 3.52.8
 incontinens quatenus sciens & igno-
 rans. 3.53.31
 incontinentibus quidam opinione non
 scientiam tribuunt. 3.52.3
 incontinens similis ciuitati decerenti
 recta. sed non præstanti. 3.58.2
 incontinens sponte sua in se iniurius. 3.
 incontinens persuaso ad uo- (4.2.21
 luptates deterior. 3.52.26
 incontinentes cur duorum tantum sen-
 sum ratione dicamus. 2.648.50
 incontinentes cur appellemus qui uo-
 luptate contractandi aut gustandi
 exuberant. 2.649.16
 incontinens

I N D E X.

incontinentium cupiditates uehemen-
 tes. 3.205.7
 incontinens nō eligens est. sed cupiens.
 3.17.38
 incontinens cupiditatis à cupiditate nō
 ratione uincitur. 3.55.20
 incontinentes cur ratione tantum cupi-
 ditatis dicamus. cum etiam in ira-
 scendo incontinentia sit. to.2.
 648.56
 incontinentium appetitiones ad cōtra-
 ria feruntur. 3.9.10
 incontinens circa que bona ueretur.
 3.206.17
 incontinentium actio spontanea est. 3.
 192.8. & 23
 incontinentem non sponte agere ratio
 Ibid. 5. & 15
 incontinens à ratione & opinione
 agitur. 3.52.27
 incontinens iræ an à ratione quodam-
 modo uincatur. 3.55.20
 in incontinentem ratio cohibens. tom.
 3.207.21
 incontinens nō persistit in ratione ob
 uoluptates. 3.57.35
 incontinens dormienti aut uiolento
 similis. 3.205.53
 incontinentes nō sunt quibus causa na-
 tura. 3.54.44
 incontinentes similis ijs qui facile ebrij
 fiunt. 3.56.49
 incontinentes. non iniusti. iniuriam fa-
 ciunt. 3.56.53
 incontinentē uoluptatibus additum
 hominē uituperamus. 2.648.54
 incontinens non prudens. 3.207.50
 incontinentes prudensq; idem nō est si-
 mul. 3.57.48
 incontinens temulenti instar iudicio
 singularium destituitur. 3.53.34
 incontinentes furentibus ebrijs & dor-
 mientibus similes sunt. 3.53.13
 incontinentes nec temperantes sunt nec
 intemperantes. 3.241.20
 incontinentes ad agendum non idoneus
 3.57.50
 incontinentes etiam sententias ut dice-
 re possint. 3.53.18
 incontinens semimalignus & non ini-
 iustus. 3.57.56
 incontinens non absolute prauus est
 3.57.7
 incontinens num quandoq; laudabilis
 3.205.10
 incontinens circa honorem non simpli-
 citer. 3.206.20
 incontinens iræ. honoris & lucri per-
 similitudinem. 3.54.30
 incontinens circa honorem laudatur.
 3.206.20
 incontinentibus quatenus uenia debea-
 tur. 3.52.8
Inductio.
 De inductione. 1.83.1
 inductio quid. 3.45.50.
 & 1.126.46
 inductionis & syllogismi discrimen.
 1.126.47
 inductio quodammodo syllogismo op-
 ponitur. 1.83.15
 inductio orationi oratorie raro ido-
 nea. 3.314.15
 inductio corporum unde fiat. to.2.
 208.45
 inductio tum calore tum frigore eue-
 nit. 2.553.28
 inductus quis. 3.201.34
 indus fluuius. 2.171.48
Incorruptibile.
 incorruptibile quod. 2.92.20
 incorruptibile propriissime quod.
 unde dicatur. 2.91.8
 incorruptibile quibus modis dicatur.
 2.90.56
 incorruptibile aut ingenerabile nihil
 casu esse potest. 2.93.12
 incorruptibile est ingenerabile & con-
 trā. 2.92.22
 incorruptibile quippiam generatum.
 absurdum. Ibid. 49
 ingenerabile quippiam corruptū ef-
 se. absurdum. Ibid.
 infamiam timere probi est. 3.211.11
Infantes.
 infantium uita somno similis. to.3
 227.6
 infantes nati uocem edunt statim. to.2.
 411.11
 infantes primis diebus quadraginta ne-
 que ridet uigilantes nec lachry-
 mantur. Ibid. 20
 infantes more brutorum uociferantur
 causa imbecillitatis. 2.602.12
 infantes quare serpant & iaceat. to.2.
 487.25
 infantes non sunt iniusti. 3.199.36
 infantibus pars superior. grandior in-
 feriore. secus adultis. 2.487.23
 infantibus nuper natis nulla somnia.
 2.373.4
 infantes plurimam temporis partem
 dormiunt. 2.411.22
 infantes somniant. Ibid. 23
 infantes quando dentire incipiunt. to.
 2.411.27
 infantes forma pomilionis sunt. to.2.
 487.24
 infantum sinciput molle. 2.411.25
 infantes non sugere carunculam in u-
 tero. 2.521.32
 ab inferioribus locus. 1.166.56
 infensi qui. 3.31.57. & 231.55
 infensi ut apti ad dominandū laudan-
 tur nonnunquam. 3.32.8

Infinitum.
 De infinito determinasse ad physio-
 logum pertinet. 2.19.40
 infinitum sit magnitudo sensibilis, phy-
 siologus considerare debet. tomo
 2.20.34
 de infinito opiniones antiquorum. to.
 2.19.43
 infinitum Melissus totum appellat. to.
 2.23.35
 infinita duo Plato facit. 2.19.52
 infinitum immortale & incorruptibi-
 le iuxta Anaximandrum & alios
 2.20.20
 de infiniti quiete Anaxagoras absur-
 de dicit. 2.22.6
 infinitum ignotum. 1.90.26. &
 2.4.11. & 3.396.7. & 3.3
 infinitum quot modis dicatur. to.2.
 20.37
 infinitum quid. 3.461.2
 infinitum quod sine fine extensum est
 a dimensione. 2.21.24
 infinitum materia perfectionis, magni-
 tudinis est. 2.23.39
 infiniti esse & infinitum, idem. to.2.
 20.57
 infinitum quod in additione & diui-
 sione consistit, idem quodammo-
 do. 2.23.2
 infinitum, cuius aliquid semper est ex-
 tra. Ibid. 24
 infinitum similitudinem ad totum ha-
 bet. Ibid. 39
 infinitum in quibus consistat. 2.20.41
 infinitum in quantitate est. 2.2.7
 infinitum aut indivisibile, aut in infini-
 ta diuisibile. 2.21.1
 infinitum potentia & actu. 2.23.9
 infinitum, principium cum ratione, to-
 mo 2.20.12
 infinito contineri & gubernari omnia
 Ibid. 18
 infinitum ab infinito nullo tempore mo-
 ueri potest. 2.86.6
 infiniti non est principium. 2.20.14
 infinitum ingenitum & incorruptibi-
 le. Ibid. 15
 infinitum in seipso quiescit. 2.22.17
 infiniti uires infinite sunt. 2.86.20
 infiniti nulla pars que metiatur ipsu.
 2.53.10
 infiniti partes omnes medice sunt. to.
 3.395.41
 infinitum magis partis quam totius ra-
 tionem subire. 2.23.43
 infinitum partim esse, partim non esse
 2.22.43
 infinitum esse simpliciter. Ibid. 40
 infinitum in ratione reru esse, quin-
 que rationibus probatur. 2.20.21
 infinitum corpus, & infiniti mundi.
 Ibid. 29

infinitum in continuo ipso primu ap-
 parer. 2.17.41
 infinitum non esse corpus. 3.461.30
 infinitum corpus nullum in ratione re-
 rum. 2.21.17
 infinitum natura uitat. 2.496.14
 infinitum actu esse non posse. tomo.
 3.461.13
 infinita multa idem esse, impossibile.
 Ibid. 16
 infinitum non in sensibilibus est. to.3.
 461.21
 infinito tam in longitudine quam in
 tempore inest simili modo. to.2.
 73.28
 infinitoru nihil finitam potentiam ha-
 bet. 2.86.23
 infinitum ad finitum nullam rationem
 subit. 2.85.50
 infinitum nullum rationem habet ad
 infinitum. 2.63.26
 infinitum separabile a sensibilibus nul-
 lum esse. 2.20.43
 infinitum ex finitis equalibus, & non
 equalibus non constat. 2.53.11
 infinitum non mouebit finitu ullo tem-
 pore. 2.85.50
 infinitum non subit quantitatis ratio-
 nem. 2.22.34
 infinitum a finito pati non posse. to.2.
 85.40. & 2.86.1
 inflammationes eadem cur ab alijs fri-
 gesciendo sanantur, ab alijs ca-
 lesfaciendo concoquantur. tomo.
 2.564.40
 infortunium quod. 3.41.38
 infortunatus, sed non iniustus. to.3.
 199.21
 ingurgitantes se cibo potuq, in uentre
 furiant. 3.24.41
 inguen quid. 2.337.3
 ingenia acuta dociliaq, remisscentia
 excellunt. 2.271.19
 ingeniosi signa. 3.526.34
 ingenia tarda acutae memoria minus
 ualent. 2.272.15
 ingenia excellentia rebusq, gestis illu-
 stria cur ferè melancholica. to.2.
 652.21
 ingenium bonum quod proprie. to.3.
 20.37
 ingenerabile quibus modis dicatur.
 2.90.40
 ingenerabile est incorruptibile, & con-
 trã. 2.92.22
 infra quid. 2.25.36
 infra quis finis sit. 2.28.44
 infra & supra sunt ea, que in loco sub-
 eunt oppositionem. 2.87.40
 ingenerabile quod. 2.92.19
 ingenerabile quod propriissime dica-
 tur. 2.91.10
Inimicus, inimicitia.

inimicitia ab ira quid differat. 3.303.35
 inimicitiam efficiantia. Ibid.
 inimicus insensus quis. 3.197.31
 cum inimicis nulla communicatio. to.
 3.131.6
Iniquus, iniquitas.
 iniquum iniustumq, differunt. 3.36.10
 iniquus quis. 3.33.13
 iecur sinistro, lien dextro latere ali-
 quando prodigiose uisum. to.2.
 348.36
 cur circa idem iugum maiores quam mi-
 nores colopes facilius moueantur.
 3.502.55
 iucundi sibi iniucem mali. 3.213.18
 in certaminibus honestas, non firmitas
 commendabilis. 3.175.25
 insensati signa. 3.526.40
 insensati qui. 3.13.33
 a partibus indeterminatis locus. to.
 1.174.21
 insensatus quis. 3.10.37
 iniquus cur sit denegare depositum
 quam mutuum. 2.649.39
 iniquitatis proprium quid. 3.273.53
 iniquitatis comites. 3.273.56
Iniuria.
 iniuriari quid. 3.291.42
 iniurie definitio perfectior. 3.42.25
 iniuria quid. 3.41.40. & 3.297.5
 de iniuria iureq, factis. 3.296.7
 iniuria & imprudentia ut a defensor
 de finiendae. 3.345.47
 iniuria & nocumentum quid. tomo.
 3.203.15
 iniuriarum modus. 3.147.11
Iniuriam facere.
 iniuriam facere simpliciter quid. tomo.
 3.42.19
 iniuriam inferre quid. 3.203.14
 iniuriam sponte quis faciat. 3.43.33
 iniuria afficere spontancum. 3.234.
 32. & 3.200.13. & 3.41.4
 iniuria ab inuito non fit. 3.41.4
 iniuria etiam propter iucunda. tomo.
 3.101.39
 iniuriam sine iniusto faciens. 3.42.46
 iniuriam faciens, & tamen non iniu-
 stus quis. 3.40.15. & 3.41.44
 qui iniuriam inferre soleant. tomo.3.
 294.45
 cum iniuria non semper coniuncta in-
 iustitia. 3.40.27
 iniurius electio, iniustus & prauus.
 3.41.44
 iniurij omnes ad aliquod uitium redi-
 guntur. 3.35.58
 ab iniuria aliena inuadendi metu qui-
 dam abstinent. 3.27.47
 quibus iniuria inferri soleat. tomo.3.
 294.49
 iniuria se nemo sponte afficit. 3.200.
 14. &

14. & 3.200.8. & 3.42.36.
 & 3.44.11
 iniuriam sibijpsius quidam faciunt. to.
 3.42.23
 iniuria cur maior pecunie aestimetur
 quam honoris. 2.649.36
 iniuria grauior ex consulto quam non
 consulto. 2.651.21
 iniurie cur non quemadmodum in pe-
 cunijs amplificatur, ita ceteris e-
 tiam in rebus ualeant augeri. 2.
 650.9
 de iniuria maiore & minore. to.3.
 297.16
 iniuria minor pati, maior facere iniu-
 riam. 3.40.10
Iniuriam pati.
 iniuriam pati quid sit. 3.296.26
 iniuria pati sine uitio & iniustitia est.
 3.44.17
 iniuria pati per se minus, per accidens
 maius aliquando malum. Ibid. 18
 iniuria uexatis Deus opitulari creditur.
 3.304.56
 iniuria num sponte afficiantur. 3.
 199.40
 iniuriam an sponte nemo patiat. 3.
 42.8
 iniuriam patiuntur sponte ob inconti-
 nentiam quidam. Ibid. 21. & seq.
 iniuriam sponte neminem pati colligi-
 tur. 3.42.34
 iniuria non in nequam hominem cadit
 3.203.34. & seq.
Iniustitia.
 iniustitie tria genera. 3.273.49.
 & 3.276.53
 iniustitia quid. 3.275.30. 3.289.53.
 3.272.27
 iniustitie proprium quid. 3.276.57
 iniustitia uniuersalis. 3.291.47
 iniustum distributiuum quale. 3.37.41
 iniustitiam particularem esse probat-
 tur. 3.35.46
 iniustitie comites. 3.277.2
 iniustitia est extremorum. 3.140.2
 iniustitia qualis habitus. 3.34.45
 iniustitia exuperatio & defectus est
 commodi & incommodi. 3.14.7
 de iniustitia spontanea quam nequeas
 deponere, simile a morbofo & la-
 pide proiecto. 3.20.16
 ubi iniustitia ibi iniuria, non contrã.
 3.40.27
 iniustitia peculiare uitium. 3.245.35
 iniustitia armata seuisima est. to.3.
 88.24
 iniustum quid. 3.35.5
 iniustus quis. 3.199.20. & 3.35.3
 iniustus quot modis dicatur. to.3.
 244.51
 iniustitia totum uitium. 3.35.30
 iniustitia & iniustum quid differant.

3.245.52
 iniustum & iniuria differunt. to.3.
 199.14
 iniustum ante iniuriam est. 3.41.7
 iniusta agere & iniurias differunt. 3.
 412.6
 iniusta pati & iniurias differunt. 3.
 42.17
 iniusta sponte, no iniuriam, patiuntur
 homines. Ibid. 28
 non iniustus iniuriam faciens. to.3.
 40.14
 iniustum committens, non iniuriam. 3.
 199.23
 iniustum esse non facile neque in homi-
 ne. 3.42.53
 iniustissimus cur homo omnium ani-
 mantium sit. 2.650.17
 iniustum iudicium per ignorantiam.
 3.42.47
 inopes nimis deieci & uiles. 3.131.1
 iniustus quatenus peritus rerum, & se-
 cus. 3.203.20. & seq.
 iniustus circa bona fortuna tantum.
 3.35.6
 iniustum per accidens. 3.41.30
 iniusti cur potius homines in re pecu-
 niaria esse uideantur. 2.649.37
 iniquus & aduena quis. 3.112.42.
 & 3.138.50
Infantia.
 infanti cur sint amentes. 2.656.32
 infantia iucunda. 3.535.3
 infanti ferè principes uiri. 2.652.32
 ob infantiam facta immania. 3.54.41
 infans noctu caupo Tarentinus, &
 sapiens interdum. 3.535.8
Insecta.
 insecta que dicantur. 2.331.4
 insectorum species plures. 2.368.33
 insectorum genus quoddam innomine
 2.438.55
 insectorum generatio. 2.383.39.
 & seq.
 de insectorum generatione triplici. 2.
 551.50
 insectorum generatio quando pererat
 plurima. 2.385.20
 insecta aut ex animalibus eiusdem ge-
 neris, aut non ex animalibus spon-
 te nascuntur. 2.383.44
 insecta quaedam sponte nature gignun-
 tur. 2.510.2
 insecta quaedam ex ceno fumoq, putre
 sente. 2.383.48
 insecta quaedam ex rore qui frõdibus
 insudat. Ibid. 46
 insecta quaedam in excrementis. to.2.
 383.49
 insecta quaedam in animalium pilis.
 Ibid.
 insecta quaedam in lignis stirpium aut
 caesis. Ibid. 48

insectorum coitus & generatio. to.2.
 500.40. & 502.56. & 2.376.
 34. & 2.377.18
 insecta uermiculum pariunt. 2.510.
 34. & 2.385.40
 insectis & exanguibus refrigeratio qua
 in parte. 2.277.42
 insecta quaedam uolucres sunt. to.2.
 334.8
 insecta quadrupennia, bipennia, &
 multipennia. 2.484.10
Insectorum partes.
 Insectorum partes tres communes. 2.
 368.36
 insectorum & mollium caro qualis. 2.
 insectorum caro. 2.369.5 (460.25
 insectorum partes interiores. Ibid. 10
 insecta & mollia offe carnosiora, &
 carne offatiora. 2.460.32
 insecta & mollia quid habeant spinis
 proportionale. Ibid. 26
 insecta & mollia naturam inter carnẽ
 & neruum obtinent. Ibid. 21
 insectorum cutis. 2.369.9
 insecta quaedam aculeis armantur. 2.
 484.25. & 2.368.50
 insectorum præter oculos partes sensu-
 riae non manifeste. 2.368.45
 insectorum lingua. 2.368.46.
 & 2.484.28
 insecta que dentes habent. 2.484.30
 insectorum uolucru penne. 2.368.54
 insectorum crura. 2.369.2
 insectorum quorundam pedes priores
 longiores sunt. 2.484.45
 insecta pedes multos habent. Ibid. 45
 insecta quibus penne uagina incluse
 continentur. 2.368.35
 insectorum atteme. 2.369.1
 insecta quaedam uentrem habent. 2.
 369.12
 insecta teguntur duritie sua sine testa.
 Ibid. 5
 insecta omnia sanguine carent. 2.334.
 6. & 2.312.49
 insecta non spirant. 2.371.21
 insectorum passus. 2.417.55
 insecta minimo cibo contenta sunt. 2.
 483.48
 insectorum potus. 2.418.1
 insecta somno breui utuntur. 2.276.28.
 & 2.372.55
 insectis nec uocis nec locutionis facil-
 tas est, sed sonum edunt. 2.371.20
 insecta olfaciunt. 2.265.28. 2.465.15
 de insectorum ingenio. 2.438.18
 insecta quo tempore abscondantur, aut
 aestus aut hyemis impetu. 2.419.48
 insecta senectutem exuunt. 2.421.13
 insecta non sunt uice diuturna. to.2.
 304.51
 insectis multis annua tantum uita. 2.
 303.32

insecta post dissectionem sensu uigent. 2.306.22
 insecta diuulsa uiuere quae possint. to. 2.368.39
 insecta aliquot post dissectionem uiuunt. 2.316.23
 insecta diuulsa quae uiuant diutius. to. 2.363.42
 insecta quare praecisa uiuere possint. 2.483.36
 insectorum morbi. 2.424.34
 insidiosus magis iniustus. 3.55.28
 insidias faciens. 3.41.50
 insolentes qui. 3.196.29
 insomnia recta subitae melancholico rum. 3.260.30
 insomnia uenosos tenent. 2.278.49
Inspiratio.
 Inspiratio frigida admissio, exspiratio caloris emissio est. 2.600.2
 inspiratorem ex expirationem finem habere aliquem. 2.320.30
 inspiratio ultra pulmonem non pergit. 2.319.2
 inspirationem illico exspiratio sequitur. 2.328.32
 inspirationis causam antegredi causam expirationis. 2.310.56
 inspiratibus pectus frequenter sursum attollitur, et deorsum deprimitur. 2.316.2
Instantia.
 De instantia quam instasim dicunt. to. 1.83.45
 instantia quid. 1.83.46
 instantia duobus modis fertur. tomo 1.83.49
 instantia a propositione quid differat. 1.83.46
Institutio.
 Institutio utriusque ratione prius, an moribus faciendae. 3.171.4
 institutio puerorum et mulierum ad reipublicae institutionem confert. 3.85.20
 institutio recta non cuiusuis. 3.85.30
 institutio ad uirtutem singulos decet. 3.85.7
 institutio priuata utilis. 3.85.18
 institutio priuata a publicis differunt. 3.85.15
 ad institutionem priuatae legum notitia utilis. 3.85.21
Instrumenta.
 Instrumenta uera et nomine tantum. 2.215.16
 instrumentorum diuisio. 3.88.50
 instrumenta manuum et mentis quae. 2.655.11
 instrumenta duo homini data, quorum opera extraneis instrumentis uti possunt. 2.655.2
 instrumenta quandoque, quandoque et u-

sus ipsorum queritur. 3.18.51
 instrumenta oeconomiae necessaria. to. 3.88.49
 instrumenta factiua. 3.89.2
 instrumentum animatum seruus et minister. 3.88.54
 instrumenta idonea. 3.87.32
 instrumenta quorum priora, eorum de facultates priora. 2.655.15
 instrumentorum separatio in oeconomia. 3.181.53
 instrumentum omne alicuius gratia. 2.452.53
 instrumenta artium quaedam ad plura utilia. 2.558.1
 instrumentorum in oeconomia utilis usus. 3.182.6
 instrumentalis causa. 2.11.40
 insulae plures. 3.489.17
 insulae memoria dignae. 3.489.35
 insulae extra columnas Herculis a Carthaginensibus inuenta. 3.537.49
Intellectio.
 Intellectio quid. 2.219.6
 intellectio est actus. 3.447.16
 intellectio terminum et fines. to. 2.219.20
Intellectus.
 Intellectus principium scientiae est. to. 1.108.47
 intellectus mixtus iuxta Anaxagoram. 2.241.24
 intellectus non est mixtus. 2.241.23
 intellectus praestantissimus et naturae dominus. 2.222.23
 intellectus diuinum quid, et passione uacans. 2.220.47
 intellectus facultas et speculatio diuini quid et delectabile. 3.467.15
 intellectu sine, quam cum corpore esse praestabilius. 2.219.32
 in intellectu bonum et malum est quod in sensu uoluptas et dolor. to. 2.243.12
 intellectus a corpore separabilis est. 2.241.38
 intellectus noster ad manifestissima, ut oculi uespertilionum ad lumen dici. 3.395.14
 intellectus primam actionem uersari circa simplices terminos, deinde circa compositionem. 2.242.30
 intellectus in natura causa mundi et ordinis. 3.387.56
 quomodo intellectus et sensus persequatur aliquid aut fugiat. tomo 2.243.39
 intellectus principium et finis sententiae. 3.49.40
 intellectus formarum forma. 2.244.2
 intellectu et sensum ueteres idem existimauerunt. 2.239.47
 intellectus est principiorum. 3.47.6

intellectus est uniuersalium. 3.49.36
 intellectus seipsum intelligit assumptione intelligibilis. 3.467.12
 intellectus ex natura. 3.49.38
 de intellectu potentiae. 2.241.15
 intellectus potentiae ab intelligibilibus ut sensus a sensibilibus patitur. to. 2.241.33
 intellectus potentiae nullam propriam formam habet. 2.242.1
 intellectus agens necessarius ad intellectum potentiae perficiendum. 2.242.14
 intellectus actiuum et appetitum uentim causam esse motus animalium. 2.245.10. et seq.
 intellectus nullum instrumentum. to. 2.241.30
 intellectus unus et continuus est. to. 2.219.6
 in intellectu ut in tabula nihil actum esse oportet. 2.242.4
 intellectuale omne et intelligibile mens aut affirmat aut negat. 3.410.50
 intellectuum ipsas formas in phantasmatibus ipsis intelligit. 2.243.34
 intelligere non licet sine imaginibus. 2.271.40
 intelligere cur non sine continuo liceat, nec comprehendere animo sine tempore, tempore non subiecta. 2.271.48
 intelligere nequit animus assiduo motu concitatus. 2.656.41
Intemperantia.
 Intemperantia quid. 3.275.23
 intemperantia circa quae uersetur. to. 3.241.6
 intemperantiae proprium quid. to. 3.276.42
 intemperantia unde dicta. 3.25.27
 intemperantiae comites. 3.276.44
 ad intemperantiam magis quam ad modum inclinamur. 3.15.2. et 3.190.39
 intemperantia magis quam timiditas nostra sponte comparatur. 3.25.16
 intemperantia quam timiditas reprehensione dignior. 3.25.20
 intemperantia magis contraria temperantiae. 3.15.4
 intemperantia aquae intercuti et tabi similis. 3.56.43
 intemperantia quaedam malitia. 3.234.8
Intemperans.
 Intemperans quis. 3.231.30. et 3.234.9. et 3.54.8. et 3.10.37. et 3.56.16.
 intemperans multifariam dicitur. to. 3.240.38
 intemperans ut circa dolores habeat. 3.24.48
 intemperantium uoluptates sunt quae gustu tactuque sentiuntur. tomo 3.24.17

Intem-

intemperantium uoluptates ferinae et ferules 2.478.19
 intemperantes furentes circa uentrem, ad intestina et uentrem uenas arteriasque committi 2.321.13
 intemperantium desiderium insanum, intestini laxitas cibi auaritatem auget 3.24.22
 intemperans, incontinens, et contra 3.51.43
 intemperans in continente deterior 3.56.15
 intemperans et incontinens quid differant 3.206.50. et 3.207.36
 intemperans in continente improbius 3.207.39. et 3.207.4
 intemperans in continente incurabilior 3.207.45
 intemperans num poenitens 3.56.8
 intemperantem non poenitentem 3.56.8
 intemperans, non poenitens, non curabilis 3.56.9
 intemperans in continente curatu facilius uidetur 3.206.54
Interitus.
 Interitus aliarum rerum ex accidenti naturalibus consequuntur interitus 2.302.53
 ab interitu ignis supremus immunis est 2.303.5
 interitus causa summa, frigus atque cessus 2.561.14
 intercalaris concentus in Tragodia 3.374.16
 inter mouentia ordo usque ad primum per exempla 3.466.45
 internodium quid 2.337.20
Interrogatio.
 Interrogationes cuius discipline propriae quaedam sunt 1.96.13
 quando interrogandum 3.336.17
 interrogatio quare fiat 1.93.30
 ad interrogationem ut responsio in sita 3.336.33
 interrogatioes geometricae 1.96.23
 interrogandi ordo, locus 1.179.40
 interrogatio differentis, quaedam responsionis postulatio 1.31.43
 pro interrogatione propositioinum necessarium documenta, locus. 1. 180.4
 interrogantis et respondentis opus 1.183.10
 interrogaciones multae quando una fiant 1.195.16
 de interrogatione tetatua 1.199.49
 interrogaciones plures ut unam facientes 1.197.18
 de Interrogandi occasione 3.336.16
Intestina.
 Intestinorum situs 2.478.4
 intestina terrae 2.535.40
 intestinorum diuersitas 2.478.5

intestinum ieiunum 2.478.19
 intestinum caecum 2.478.12
 ad intestina et uentrem uenas arteriasque committi 2.321.13
 intestini laxitas cibi auaritatem auget 3.24.22
 intestinum simplex flexuosis orbibus est 2.338.53
 intestinum rectum quibus est, ea uocantur sunt 2.407.30
 inueniendi facultas quae inuenitis addere et supplere cuiusuis est 3.511
 inuerecundi signa 3.526.46
 de Inuidia 3.308.43
 inuidia ab indignatione quid differat 3.307.47
 inuidia improbum, et improborum 3.309.25
 ad Inuidiam ut concitetur auditor 3.309.13
 inuidi qui sint, et quales 3.308.49
 inuidere quibus soleant 3.309.2
 inuidio contrarius 3.232.7
 Inuidus quis 3.243.36. et 3.232.6. et 3.196.54. et 3.14.23
 Inuisibile etiam dicitur quod ualde splendidum 2.233.35
 Inuisibile multifariam dici solet 2.233.39
Inuitus, et inuitum.
 Inuitum quid 3.192.52
 inuitum facere quid 3.192.54
 ab Inuito quod fiat 3.41.25
 inuitus quis agere dicatur 3.16.50
 ab Inuito factum quid 3.16.41
 inuitus quae quispiam agat 3.16.27
 inuitus quae dicatur facere quispiam 236.16
 in ira uoluptas 3.300.30
 quae ab Inuitis, sunt ueniam et misericordiam inueniunt 3.15.54
 ab Inuitis facta dolor habent 3.17.21
 ab Inuitis facta alia digna uenia, alia non digna 3.41.55
 non ab Inuitis sunt quae per iram et cupiditatem 3.17.16
 Inuoluntarium. 3.235.38
 Inuoluntaria quae dicantur 3.235.38
 Inuoluntarium omnino uolentum 3.147.17
 Inuoluntaria clancularia quae 3.234.2
 Inuoluntarium, quod ab electione non Inuoluntarium, quod contra cupiditatem fit 3.234.34
 Inuoluntaria bona non laudantur 3.238.23
 Inuoluntaria turpia non uituperantur 3.238.22

ab nominibus Inuistitatis locus 1. 164.45
Iocus.
 Iocus requietis similis 3.81.51
 iocum finem humanum esse, absurdum 3.81.47
 iocus liberalis et eruditus hominis quid differat ab alijs 3.33.46
 per locos recreatio 3.33.33
 iocus et requies necessaria in uita 3.34.2
 iocari ut liceat 3.81.50
 iocus cuius gratia 3.174.34
 ad iocum propensior mollis 3.56.13
 iocis praestabiliora seria sunt 3.81.54
 ioci nouarum et antiquarum comediae diarum 3.33.47
 Iolaus Iphicis filius Sardiniam occupauit 3.539.6
Ip.
 Iphicrates Atheniensis 3.268.3. et 317.8
 ipodamius mos nouus 3.167.19
 ipurus latere solet 2.420.17
Ira.
 Irae uariae definitiones 2.215.51
 ira quid 3.300.27
 ira et odium quid differant 3.303.37
 ira feruor cordis suffusus sanguinis est 2.568.49
 ira ab amicitia quid differat 3.303.35
 ira affectus quidam est 3.31.33
 ira causa efficiens 3.41.47
 ira confidentiam habet 3.304.56
 ira uoluptatem habet 3.240.6
 ira mansuetudini opponitur 3.233.8
 ira cupiditasque etiam ferarum est. 3.236.16
 in ira uoluptas 3.300.30
 iram efficientia multa et diuersa 3.31.33
 ira doloris, cupiditas uoluptate habet 3.55.33
 ira magis naturalis quam cupiditates non necessariae 3.55.23
 ira impetuosa est, et uires inicit. 3.22.51
 ira odio interdum efficator 3.148.37
 ira ad ultionem properat 3.55.15
 irati ultionis causa impetum faciunt 3.147.17
 ira perciti homines cur feruidi, furibundiue reddantur, metuentibus contra accidat 2.647.3
 ira uelocibus ministris et canibus latratoribus comparatur 3.55.12
 ira ut rationem non perfecta, sed ex parte audiat 3.55.14
 ira uicti 3.528.27
 ira cum dolore fit 3.148.40
 ira concitatus descriptio 3.22.52
 ira iniuncta 3.139.34
 g ira

I N D E X.

ira que fiant 3.292.35 tur 3.15.31 index medio iustus 3.247.7
ira inminime blanda 3.233.11 Iratus. index quasi argenti aurique cognitor 3.298.2
ex ira facta 3.41.45 Iratis calor in oculos totamque faciem 3.298.2
ad iram contumelie cocitant 3.147.17 reuocatur 2.660.57 iudices, magistratus necessarii, et dif-
ad iram prouocans iniurie etiam cau- 3.158.16 ficillimus 3.158.16
sa 3.41.46 defactis aures 2.657.11. et 2.660. iudici quid relinquatur potestatis. to.
ad iram ut cocitetur auditor 3.359.11 54 3.279.12
ira aduersus singulos competit 10.3. inter Iudicem et legem discrimen
300.29. De iridis accidentibus 2.196.22 3.279.3
ira in mortuos non competit 3.302. iridis proprietates aliquot 2.198.42 per Iudices que debeant iudicari. to. 3.
35 et sequentibus. 122.4
contra iram durum pugnare 3.151.8 iridis flos colore distinctus 3.521.57 iudices ex uulgo secundum leges iudi-
ira uacillans 3.13.56 ironia quid 3.352.47 care expedit 3.105.10
ira uacans quis 3.13.56 Isocrates 3.291.24 iudices de magnis rebus homines uul-
in ira mediocriter habet mansuetus 3. 3.335.40 ad Iudicem ire 3.37.56 gares 3.105.9
195.53. aiebat Gorgias 3.335.40 iudicium sententia cur si pares aduer-
ira non seruanda a mortali 3.314.41 Istri diuisio 3.539.40 sarijs fiant, reum uincere solitum
ira repressio molesta et difficilis 3. 234.24 166.11 sit 2.652.12
ad irae concoctionem tempore opus 3.31.56 3.166.12 Italus agriculturam Oenotros docuit iudicium qualis quisque sit, ex operibus
est 3.31.56 spectatur 3.230.20
Iracundia. apud Iudicem cur reo dexter locus de-
Iracundia quid 3.272.19. et 3.13.35. Itali pro Oenotris uocati 3.166.10 tur 2.650.36
et 3.275.17 Italus Oenotria rex 3.166.9 index quisque bonus est rei quam no-
Iracundie tria genera 3.273.27 Iteratio 3.352.29 uit 3.2.5
Iracundie species 3.276.31 Iteratio quid 3.352.29 ex Iudice arbitrium fieri non decet. to.
Iracundi hominis proprium quid 3. 273.28 iterationis modi 3.352.30 3.103.13
Iracundie comes 3.273.30. et 3.276. de iteratione in disceptationibus 3. iudices plures esse conuenit 3.158.23
363.31 Iteratione ubi utendum 3.352.29. iudices plures sint 3.122.19
Iracundia non inuidiosa, sed aperta 3. de Iteratione tractatus 3.352.28 iudices inter se non debere colloqui
55.28 iter cur loquens uideatur ignarus, quam 3.103.14 3.122.15
peritis 2.583.29 iudicis beneuolentia ut concilietur 3.
Iracundus. itinere longo aut cursu peractio si quis 363.41.
Iracundi quis 3.251.43. et 3.31.49 se super summo constituerit, calces 3.321.4
Iracundi proprium quid 3.276.32 pedum coquantur, pronique deor- 3.341.9
Iracundi summe bilis homines 3.31.13 sum labuntur 2.582.17 index in inuidia et odium contra ad- 3.363.52
Iracundi cito desistunt 3.31.50 iuba cur homini nulla data 2.593.4 uersarium excitandus 3.363.52
Iracundi manifesti sunt, et celeres 3. 31.51 iudicibus salaria Pericles induxit 13. iudicium quid 3.40.26
Iracundi, quibus frons rotunda 2.335.5 iucunda simpliciter que 3.248.46 iudiciorum species octo 3.336.3
Iracundi uox acuta ob duplicem cau- iucundum quid 3.292.55 iudiciorum differetie in tribus 3.135.57
sant 3.526.13 iucunda que 3.340.36 iudicium et iustitia necessaria ciuita- 3.
Iracundi signa 3.527.12 iucundum ementiti bonum 2.289.37 tis pars 3.165.8
Iracundorum signa 3.531.34. et 39 iucundum id cuique quod amat 3.5.53 iudiciorum questio quadruplex 3.
Iracundus quis 3.123.46. et 3.13. iucunda simpliciter uel alicui 3.248.54 iudicium et iustitia necessaria ciuita- 3.
55 iucunda et preciosa, que bono talia. 3. 335.4
Iraci. 81.44 iucunda prae dispositis non simplici- 3.35.4 iudicium non minus expertis quam
Qui irasci soleant 3.301.4 ter iucunda 3.78.48 scientibus tribuitur 3.116.37
Iraci iucundum 3.293.28 iucunda tristificatque res, sepe omnes 3.248.40 in Iudicij omnibus duo elementa com- 3.361.21
Iraci quibus soleant 3.301.17 iucunda tristificatque res, sepe omnes 3.248.40 munita 3.361.21
Iraci nemo potestioribus 3.293.29 cum calore et frigore occurrunt 2. 335.4 iudicia in Oligarchia 3.134.3
Iraci quare irascamur notis magis, quam 290.39 iudicium non minus expertis quam 3.134.3
alijs 3.164.33 iucundum, concupiscibile et apparens 3.248.40 iudicia in Oligarchia 3.134.3
Iraci magis contra familiares, bonum 3.248.40 in Iudicij omnibus duo elementa com- 3.361.21
quam ignotos ob contempum 10.3. iucundorum sensus omnibus congeni- 3.248.40 iudicia in Oligarchia 3.134.3
164.26 tus 3.240.51 iudicia in Oligarchia 3.134.3
Iracundum pro quibusdam 3.17.20 Iudex. iudicia democratica qualia 3.153.49
non irascens omnino fatui 3.31.44 Iudices necessaria pars ciuitatis 3. iudicium in Pheati 3.136.9 (56
de irascendi modo legitimo difficile 126.18 iudicij est, rationes distinguere 3.227.
est determinare 3.32.6 iudex ubique necessarius 3.126.15 iudicatio quid 3.88.27
Iracundum quomodo, et pro quibus, et iudex iustum animatum et mediator 3.226.4.5 iudicatio recta et sincera difficilis uo- 3.226.4.5
quanto tempore sit difficile explicata 3.37.57 big 3.226.4.5 iudicia
Iudicia

I N D E X.

iudicia multorum sepe meliora quam 3.41.8 4.4. et 3.246.20.
unius 3.121.8 ius ante iustum 3.41.8 4.4. et 3.246.20.
iudicia de peregrinis 3.136.10 ius agentes sponte agant 3.42.10 iustum ad alterum diuersum a iusto ex
iudicia plura esse conuenit 3.158.23 ius inuitus non agit 3.41.4 lege 3.197.56
de iudicarijs quam deliberatiuis qua- 3.41.4 iustum respectu rei aut accipientis 3.
re ueteres maluerint precepta tra- 255.38
dere 4.2.13 ius patiuntur non omnes sponte 3.
3.279.20 ius iniurie emendatio 3.41.9 iustum in distributione secundum di-
iudicantes de proprijs recti iudices ple- 3.41.8 iusti distributiui ratio 3.37.4. et se-
runque non sunt 3.114.38 iuris actio iustum commune 3.41.8 quentibus, et 39
iudicans iniuste per ignorantiam 3.42. ti iniuriam 3.39.56 de iusto proportionali 3.198.14
47 iustum proportionabile quid 3.246.
ad iudicandum iuste quid requiratur 3.351.1 27. et 40 (50)
3.162.56 iusturandum quid 3.351.3 iustum proportionem arithmetica 3.24.6
iudicare non secundum legem scriptam, iusturandum deorum 3.387.21 iustum in commercijs arithmetica co-
periculosum 3.106.36 iusturandum regum per sceptri eleua- paratione 3.37.4. et 3.246.45
iudicandum non tantum ex necessarijs, tionem 3.120.19 iusti et amicitie comunicatio secundum
sed etiam ex probabilibus 3.321.22 de iureiurando quadripartita ratio numerum et proportionem 3.254.26
in iudicij legum necessitas et usus 3.299.15 iustum omne ad amicum pertinet 3.254.
3.279.4 iuramentum uitiosum oligarcharum (20)
ad iudicandum separatus quisque im- 43
perfectus est 3.116.30 quorundam 3.145.55 iusta determinata dupliciter 3.29.6
iudicia de paruis rebus 3.136.12 pro iureiurando ut dicatur 3.351.4 iniustum natura uel instituto 3.41.6
iudicium iniustum scientis 3.42.4.9 iusturandum ut detrectet testis susci- bit 3.36.52
iudicium in damnatione de capite post- pere 3.299.20 iusto similia que 3.340.4.4
errorem emendari nequit 2.651.8 iusturandum non offerre ut dicat Opa- iustum inter eos quoddam, quibus lex
in iudicij si suffragia pari numero ac- tor 3.299.18 ponitur 3.40.25
cufatori et reo fuerint, reum uince- pro iureiurando non repellendo iustum populare 3.154.6. et 19
re fandum sit 2.650.40 3.299.27 iustum rei familiaris 3.40.41
iudicat de omnibus absolute, qui in om- 3.299.27 iustum coniugatorum ciuile est 3.198.56
nibus eruditus est 3.2.7 iustum quid 3.35.5. et 3.340.23 iustum ad uxorem 3.40.49
iudicantes de proprijs uitiose iudicant iustum et iniustum quid 3.244.52 iustum herile uel rei familiaris 3.44.23
3.122.15 iustum iuxta Pythagoricos quod 3. 3.40.35
iudicia affectibus corrumpuntur 3. 198.33 iustum oligarchis quod habeatur 3.
279.10 154.20
iudicium irra corrumpitur 3.121.10 63.34 iusti et equi custos magistratus 3.
iudicatur alter ab amantibus, et odio 3.199.3 40.30
habentibus 3.300.4 iustum duplex 3.197.48 iustum quod a claris uiris iudicatum
de iudiciali genere 3.345.11 iustum primum et naturale 3.41.4.9 ut capitur 3.34.50
ingale a spina oritur 2.355.53 iustum naturale quod 3.4.43 iustum magistratum gerenti et subdi-
ingulum quid 1.337.2 (33) iustum equum esse 3.363.39 tis 3.44.26
iuniorum in Illiys foecunditas 3.54.1 iustum a natura praestat ei quod ex le- 40.57
iuniores. ge 3.199.12 iusta quaedam a lege ordinata ex omni
iuniores quare ocyus discamus, mentem 2.655.20 iustum ciuile quod 3.40.22. 3.198.45 uirtute 3.43.51
acquiramus seruius 3.165.40 iustum ciuile simpliciter iustum. 3.40. 43.2 iustum et iustificatio non idem 3.199.16
in iunioribus uires sunt 3.165.40 22. iusta ex instituto mensuris similia 3.
iuniores cur ocyus discamus, seniores 22. 40.57 iustum per accidens 3.41.20
amplius mente ualeamus 2.655.1 iustum ciuile non natura, sed ex lege 3. iusta quam salubria scire difficultis 3.
iuniorum ulcera promptius copaginan- 199.13. 43.2
tur, quam seniorum 2.660.52 iusti ciuilis diuisio 3.40.43 iustum et iniustum natura quoddam 3.
iuniores a spectaculis tragicis arcen- 3.173.7 iurale 3.42.48 296.13
di iustum legitimum quod 3.40.44 Vide titulos Iusticia, Iudicia, Leges.
Iupiter. iustum legitimum quod 3.35.20 Iustus.
Iupiter pater 3.94.23 iustum uniuersale 3.35.20 Iustus quis 3.198.9. et 244.54
Iupiter planeta 3.488.48 iusta uniuersalia que 3.245 Iustus quando, aut secus 3.199.17
Iupiter pater quare Homero dicatur iustum et legitimum ut uniuersale 3. iustus agens ius electione 3.41.53
3.66.12 41.4 iusta in quibus sint 3.43.11
Iupiter hoplosmius 2.476.20 iustum medium quoddam 3.36.40 iusta humana non eadem ubique 3.41.2
Iupiter in Creta natus perhibetur 3. iustum emendatiuum 3.37.55 iusticia iustus actiuus dicitur 3.40.2
537.48 iustum in alterum quid 3.198.2 iuste agere quid 3.36.4.5
Ius. iustum et iniustum semper inter plu- iuste agere, uoluntarium est 3.234.17
Ius quid 3.88.27 res 3.44.6 iusta agere et iuste agere, non idem 3.11
Ius domesticum 3.198.54 iustum in quatuor consistere. 3.36. 37 g 2 iustis

I N D E X.

in iustis passionibus non laudabiles semper 3.290.10
iusta et iniusta cognoscere, arduum 3.42.56
iusticia quid 3.198.6. et 289.52. et 275.8
iusticiae proprium quid 3.276.5
iusticiae officium quod 3.272.57
iusticiae species 3.276.7 (36.24)
iusticiae species in distributione 3.
iusticiae species in commercijs hominum aucupata 3.36.28
iusticiae partes 3.273.3
iusticia particularis 3.35.4.4. (24.6.5)
iusticia particularis una species 3.
iusticia ut peculiaris virtus quae 3.
iusticia tota virtus 3.35.38 (24.5.30)
iusticiae comites 3.276.9. et 273.5
iusticia perfecta virtus 3.35.16 (50)
iusticia perfecta quaedam virtus 3.197.
iusticia reliquarum virtutum praestantissima 3.245.16
iusticia ab alijs virtutibus distincta 3.245.30
iusticia civile quiddam 3.88.27
iusticia et iustus circa civile iustum 3.199.3
iusticia luciferi instar praecleara 3.35.27
iusticiae cultus res plucherrima 2.225
iusticia qualis habitus dicatur 3.34.43
iusticia ceteraeque virtutes magis minusque capit 3.78.18.
iusticiam et iniusticiam aequivoce dici 3.244.4.7
iusticia et iustum erga quosdam, et in quibusdam 3.198.12
iusticia et iniusticia pluribus modis dicitur 3.34.56
iusticia est medij, id est aequi 3.40.1
iusticia alienum bonum 3.40.33. et 3.245.22
iusticia sola ex virtutibus bonum alienum 3.35.34
iusticia in alios etiam exeritur 3.35.132
iuvencae ut augeantur 2.417.15
iuvencae sethaure 2.417.17
Iuventus.
Iuventutis disciplina non negligenda 3.173.56
iuventute in civitate ablata quanta deformitas 3.288.4.2
iuventus est accretio, quam prima refrigeratrix pars suscipit 2.316.4.3
iuventutis disciplina non privata, sed publica esse debet 3.173.4.7
iuventus seu uer in anno 3.328.54
iuventus ad uoluptates propensior est 3.60.24
iuuētus adolefcētulus spe bona afficit 2.654.21
iuuentus spe plena 2.654.22
Iuvenes.
iuuenum mores quales 3.309.55
iuuenis etate, uel moribus 3.2.10
iuuenes non esse prudentes 3.48.12
iuuenes non experti 3.48.14
iuuenum cupiditates quae et quales 3.309.56
iuuenes iracundi 3.310.2
iuuenes ad commiserationem prompti 3.310.26
iuuenes ad amores prouiti 3.62.16
iuuenes citò amici fiunt, citoque desistunt 3.310.8
iuuenes simplices 3.310.8 (3.62.14)
iuuenes ambitiosi et cōtēctiosi 3.310.4.
iuuenes fortiores 3.310.14
iuuenes ad emulacionē prouiti 3.309.
iuuenes citò fiunt amici 3.63.4.1
iuuenes inconstantes sunt 3.62.16
iuuenes spei bonae 3.310.9
iuuenum uirtutes 3.284.35
iuuenes magnanimi 3.310.17
iuuenes amicorum studiosi 3.310.21
iuuenes uerecundi laudantur 3.310.6
iuuenes non amari 3.310.6
iuuenibus modestia continentiaque incunda 3.84.4.0
iuuenes affectu uiuunt, et incundum sequuntur 3.62.13
iuuenes rudes actuum uitae 3.2.8
iuuenes ciuilibus disciplinæ parui idonei auditores 3.2.8
iuuenes quare non prudentes 3.48.13
iuuenes conuersari simul semper cupiunt 3.62.13
iuuenibus amici utiles 3.61.3
iuuenibus quatuor descendenda 3.174.15
iuuenes uoluptate atque dolore erudituntur et gubernantur 3.73.15
iuuenes potius quam senes laqueo se interimunt 2.654.25
L.
ex Labijs signa animi 3.530.25
Labor.
Laborare mente et corpore simul, non conuenit 3.175.38
labore quaesita magis diliguntur 3.73.
laboribus minus quam uoluptatibus capimur 3.233.5
à Labore astutus, cur humidi natura facitile strangulantur 2.582.55
ex Labore quare ulcera et tubercula nonnullis proueniant 3.583.48
laborantibus, cur pingue absumatur, caro nullatenus emaceretur 2.580.47
laboriosi homines senescunt celerius labor exsiccat 2.304.15 (2.304.14)
laboriosus cur sit, brachio inanem ita classe manū cum lapide 2.581.21
Labra
Labra quid 2.336.16
labra homini mollia et carnosia 2.4.65
labrorum usus 2.4.65.22
labrorum duplex usus 2.
Labra humida et agilia quare 2. (665.15)
Labris cur maxime intilletur 2.
Lac
Lac sanguis concoctus est, non corruptus 2.548.17
Lac et sanguis communia aquae et terrae 2.207.43
Lac omne sanie habet et caseū 2.360
Lac mammae continetur 2.360.35
Lac non gigni maribus 2.360.52
Lac etiam in maribus fieri potest 2.336.34
Lactis natura eadem quae 548.22
Lactis ex mēstruorū eadem natura 2.360.16
Lactis natura eadem quae 548.22
Lactis excrementi genitalis 2.548.15
de Lactis muliebri bonitate 2.409.29
Lacti inest pinguedo 2.361.2
de Lactis in muliere aduentu 2.411.31
Lac non ante uterum 2.360.46
Lac e quibusdam non praegnantibus fit etu eductum 2.360.47
Lac mulierum septimo mense utile redditur 2.547.38
Lac quādū in muliere duret 2.411.36
Lac mulierum quod uilium, ac salubrius 2.361.39
Lac quae animalia habeant 2.547.33
Lac in quibus diutius duret 2.361.36
Lactis mammasque caret pisces et aues 2.370.39
Lactis copiam pabulum aliud extinguit, aliud auget 2.361.28
Lac ut maturescat 2.547.4.1 (12)
Lactis concoctio unde peragatur 2.548.3
Lac augeri fabarum cibo 2.361.34
Lactium usus 2.480.21
Lactis nutrimentum corporibus praestantissimum 3.172.31
Lactis copia quae faciant 2.361.20 (35)
Lactis copia futuræ indicium quod 2.361
Lac cur plurimum capris et ouibus demulgetur 2.590.48
Lac ex capris uenerem non passis indistria illicitum 2.360.50
Lac quo ad caseum conficiendum accōmodatissimum 2.361.6
Lac crassius plus casei habet 2.360.41
Lac quorū animalium coccat, aut nō 2.36
Lac caprinū ouillo Sculi miscet 3.361.
Lac bubulum caseo fertile 2.361.8
Lac uaccinum 2.401.43
Lac tenuissimum cameli, mox aequae, de laboriosis homines senescunt celerius labor exsiccat 2.304.15 (2.304.14)
Lac uinumque dulce, cur quoties cum farina ordei bibitur, dulcius sentitur 2.629
Lac ut cogatur 2.361.12 (43.31)
Lac frigore nō coit, sed igne 2.360
Lac crassescit 2.206.46 (360.54)
Lac ex capro emulcium in Lemno 2.
Lactantes

I N D E X.

Lactantes non concipiunt, aut si conceperint, lac extinguitur 2.548.21
Lactantibus non sunt purgationes fecundum naturam 2.548.21
Lacedaemonij.
Lacedaemoniorum respublica, ad bellum destinata 3.170.10
Lacedaemonij bello gerendo salui 3.105.4.4
Lacedaemoniorum finitimi omnes inimici 3.104.2
Lacedaemoniorum legislator educatio nis curam habuit 3.85.4
Lacedaemonios in multis guber natrix mulieres 3.104.19
Lacedaemoniorum in mulieres indulgentia unde 3.104.25
Lacedaemoniorum uestitus cum dissimulatione 3.39.27
Lacertis lingua bifida, et extrema parte pilosa 2.496.4.4
Lacertarum foetura 2.389.2
Lacertae cauernas subeunt 2.331.48
Lacertarum uita semestris 2.389.3
Lacertae in Arabia magna 2.425.14
Lacertus.
Lacertorum origo spina capitis 2.291.22
Lacerti hominum et crura contrarios uicissim inflexus agunt 2.299.26
Lacertus brachij pars 2.337.18
Lacertus 3.496.40
Lachryma.
Lachrymam homo maxime mittit 2.506.9
Lachryma cruda est eorum qui oculorum ualeitudine laborant 2.659.37
Lachrymae quas moriendo emittimus, cur calide sint: quas oculis laborantibus, frigide 2.659.35
Lactes.
Lactes quid 2.339.12. 480.18. et 2.168.8
de Lacte sidere ueterum sententia 2.167.4. et sequent.
Lacteus orbis maximus 2.167.36
Lactuca syluestris succus draconis contra nauseam medicina 2.429.54
Lactium ortus 2.480.20
Lacus.
Lacus cur arenam nullam faciat, uel minus quam mare et fluuius 2.635.11
Lacus circa Ligusticam piscium multitudinem ebulliens 3.538.19
Lacus cum diminutus uel exsiccatus est, frumentum in campo acrius gelat deurit 2.635.16
Lacus Caucaeso monti subiectus, quem accolere mare nominant 2.172.33
Lacus Cumani puritas 3.539.24
Lacus in Electridis insulis feruens aqua calida, foetidusque 3.537.31
Lacus Pesa qui potu idoneus est, cur lauat simul et purgat uestimenta 2.635.53
Lactia gestis concalsactio 2.665.24
Lactia tristitia, e ratione omnia prosequimur, aut fugimus 2.655.38
Lactiores cur sint pueri 2.654.30
Lelapsus 3.491.7
Lestio extra rationem infortunium 3.41.
Lestio sine uitio peccatum 3.41.38
Lestio in societatibus triplex 3.41.33
Lampon lana et terra tinctiles 2.209.9
Languor omnis ex cruditate proficiscitur 2.659.36
Lapis.
Lapides unde et quo pacto fiunt 3.550.40
Lapides, ex aqua dulci siccati et cocerunt generari, iuxta Heraclitum 2.635.1
Lapides et saxa feruentium aquarum opera cofici, iuxta Empedoclem 2.637.5
Lapides quidam ex coactis humoribus producuntur 2.207.45
Lapides terrae potius opificium sunt, quam aquae 2.207.16
Lapides non aluntur 3.188.53
Lapides et teste cur in mari rotunda reddantur 2.635.28
Lapides cur aquis calidis potius quam frigidis concrescant 2.637.3
Lapides indurata uasa in metallis 3.536.9
Lapis inodorus 2.164.21
Lapidum quaedam genera non diuiduntur 2.207.6
Lapides quidam quare aquae supernatent 3.650.33
Lapis Herculis plaustrali magnitudine digito uno mobilis 3.538.54
Lapidum ardentium in fluuijs Thraciae mira natura 3.540.47
Lapis scaevos 3.519.20
Lapis spinis ardens defectus 3.535.27
Largitionibus frere principum 3.150.17
Largitionibus quare utantur 3.365.38
Larissa urbs 3.142.5
Larissae 3.110.9
Lassitudo uim liquidam obtinet 2.278.28
Lassitudinis aetuis cur balneo, hybernus unctioe mederi conueniat 2.563
Latacis pilus et forma 2.416.4.4 (38)
Latacis cibus 2.416.4.1
Laterum ossa functionem habent ut claudant 2.322.5
Latinitas.
Latinitas in quibus consistat 3.325.28 (37)
Latinitas in non ambiguis uocibus 3.325.
Latinitas in proprijs uocabulis 3.325.
Latinitas conuentionum ordinata 36
Latinitas constitutione 3.335.29
de Latona fabula 2.405.18
Lactia in aluearijs gignuntur 2.384.20
Lattitudo quid 3.418.48
Latio.
Latio quid 2.414.2
Lationes simplices duae sunt 2.111.45
Latio triplex 2.75.9
Latio prima quae sit 2.71.51
quod Latio primus motus sit 2.70.51 et sequentibus
Latio prior generatione 2.71.37
Latio difformis remissionem, intentionem ac flatum habet 2.98.6
Latio circularis recta prior 2.75.11
Latioes omnes unius generis motus sunt 2.42.41
Latio omnis est in loco 2.53.42
Latio primus motuum 2.58.11
Lationes contrariae sunt rerum contrariarum 2.81.38
Laudabilia & laudans.
Laudabilia quae sunt 3.274.42
Laudabilia bona quae 3.260.42
Laudae digna quae sint 3.344.23
Laudabile ex qualitate et ad aliquid laudari 3.8.11
Laudanda pulchra, uituperanda turpia 3.271.46
Laudandi uituperandi species 3.359.20
Laudantis officium 3.344.25. et sequent.
Laudantes aut uituperantes electionem magis quam facta intuemur 3.238.24
Laudantis amplificationes et extenuationes quales esse debeant 3.344.37
Lauri flos xanthus, fructus niger 3.521.48
Laus.
Laus quid 3.230.24. et 3.291.3. et 3.333.31
Laus a predicatione et encomio differt 3.230.28
Laudes cum deliberatione communem speciem habent 3.291.10
In laudibus ut de uirtutibus dicendum 3.260.20
Laus quid habeat cum consilio communis 3.334.11
Laus uirtutis propria est 3.8.25
Laus propria uirtutis est 3.359.32
Laudes ex proprijs actibus petendae 3.315.47
Laus bonis, uituperatio malis debetur 3.339.11 et sequentibus (290.46)
In laudibus spectandū apud quos 3.
Laus non est optimorum: felicitas non laudatur, quae laude omni maior 3.8.20
Laudes deorum 3.8.16
Laus a genere qualis esse debeat 3.359.
Laus ignobilium hominum 3.359.52 (39)

I N D E X.

laus ab etate 3.380.2 leonum duo genera 2.443.50 ad legumlationem quid conferat 3.528.50 284.2
laudatio maligna 3.333.30 leonis incessus 2.443.41 legislator ad totius ciuitatis utilitatē respiciat 3.118.32
laudibus oratio splendida & magnifica 3.360.26 leo qualis in uenatu 2.443.37 legem in re publica ponens ad medios respiciat 3.132.13
ra conuenit 3.360.10 leo parte illum infirmus contra ictus 2.443.34 legumlatoribus uoluntarij et inuoluntarij consideratio utilis 3.155.56
laudum amplificatio per comparationem 3.360.10 leo partus mitis est 2.443.42 legumlatorum errata quedam toleanda 3.103.42
laus uiri boni ob opera & actiones 3.813 leonis maris corpus quale 3.528.52 randa 3.103.42
Lebdines 3.318.55 leonis maris ingenium 2.443.52 legumlatores grecorū utilitatem impensius spectarunt 3.170.6
lectio cur alijs somnum inducat, alijs uigiliam 2.616.3 & 4.2. eod. leo suem fugiens 2.443.45 legumlatores Cretensum & Lacedaemones urbes adeunt, & homines inuadunt 2.443.47 legumlatorum longeuitas 2.443.47
Lentitudo. Lenti. 42
Lentitudo 313.42 de Leporum coitu, et foetura 2.405.1
Lentitudo quid 3.243.2 lepores aduersi coeunt 2.374.43 Lex quid 3.35.1 et 3.338.57 et 340.26 & 3.342.29
Lentus quis 3.29.27 leporum foemina sepe marem prior 2.374.43 lex quid, iuxta Lycophronē 3.115.4
Lenti solidi sunt, & ostentatores 3.314 lepores superfoetant 2.489.12 lex opinio multitudinis est 1.201.37
Leodamas 3.287.37 lepus habet coagululum 2.361.18 damum 3.102.35
Leo. lepori coagululum unde 2.478.41 legum diuisio in propriam et communem 3.291.43
Leonum generatio 2.533.52 leporis lac 405.7 lex communis quid 3.291.44 & 3.296.12
leones aduersi coeunt 2.374.43 lepori uni pili in bucca intus et sub pedibus 2.358.20 296.12
de Leonum partu 2.404.37 leporum pili breues 2.553.13 lex propria alia scripta, alia non scripta 3.115.4
leo rarum animal 2.404.41 lepus iam candidus factus, est aliquando niger uisus 3.523.15 lex propria quid 3.296.11 & 3.299.12
leo plures quam duos parit interdum 2.488.46 (16 leporis ingentiosi & timidi 2.332.10 legis propria diuisio 3.296.12
leorum pulli 2.404.44 leporis in lthaca nequeunt uiuere 2.332.10 leges scriptae non meliores si immutabiles 3.103.36
leena ut sterilecat per gradus 2.525.42 leporum in Bisaltorum regione bina 3.541.14 lex in quibus esse queat 3.40.30
leoni ceruix offe uno rigida costat, nec uertebris ullis iungitur 2.340.37 lecinora 3.541.14 lex in summa non competit 3.118.50
leo quos dentes mutat 2.404.45 leobia regula 3.43.40. & 3.278.56 lex in summa non competit 3.118.50
leonis collum offe perpetuo riget 2.487.9 legati inimici à Lacedaemonijs simul 3.150.32 lex accipit quod fit plerumque 3.43.31
leo duas tantum mammas medio uentre habet 2.488.46 (47 legationis renunciandae ratio 3.356.52 ueniunt 3.122.28
leo quare minus lacte abundet 2.488.46 legitimum. leges generaliter scribuntur 3.103.38
leena iuba caret 2.404.41 Legitimum iustum quod 3.40.44 lex de uniuersali et futuris 3.279.8
leo osibus solidis 2.356.9 legitima omnia iusta 3.35.16 lex uniuersaliter tantum statuit 3.43.29 & 3.120.51
leonis ossa sine medulla propemodum legitima à uirtute uniuersali profecta sunt 3.245.56 lex ex malis moribus 3.297.32
leonis osibus ignis excutitur 2.461.11 legitimum ut à iudicatis astruatur 2.319.12 lex iniustus ponitur 3.40.16
leo interiora omnia canibus similia habet 2.349.37 legitimum ut ex contrarijs clarum fiat 3.341.4 leges bonae quomodo fiant 3.119.12
leonis cibus 2.416.32 Legislatio leges utilitatem spectant 3.35.18 & 3.245.7
leo in ediam ferre potest 2.416.34 legis positio bona ordinatio est 3.182.39 leges pro uarietate rerū publicarum uarie 3.117.9. & 3.124.3
leo parum bibit 2.416.35 de Legislatione consultatio 3.263.52 leges ad reipub. formam accommodat 3.117.10. & 3.123.57
leonis excrementa, sicut, & urina 2.416.35 leges longo tempore feruntur 3.124.6
leo mingit crure elato 2.416.38 leges ferendarum facultas, pars ciuili 3.123.55
leones omnes sunt fului 3.555.16 legis positio bona ordinatio est 3.182.39 leges eadem non omnibus rebus publicis 3.124.6
leones pedatim gradiuntur 2.341.19 legis positio bona ordinatio est 3.182.39 legum in reipub. consideratio qualis 3.123.55
leones ubi sint potissimum 2.425.19 legis positio bona ordinatio est 3.182.39 leges oligarchiae quales esse conueniunt 3.342.49
leones liberales, fortes, & nobiles 2.332.11 legumlator unde, & quomodo euadet at 3.342.49
leo & lupus ceruarij inimici sunt 2.428.7 quispian 3.85.32 leges quales in Democratia condenda 3.342.31. & 3.38.53
leones domestici nusquam 2.595.12 legislatores ex mediocribus ciuibus sunt 3.131.31 Legis praestantia.
leonicidum animal in Syria 3.542.57 legislator quid respicere debeat 3.429.55 legis quanta uis in reipub. sine Legum gubernatione non est res publica 3.127.20 lex num
leontini agri ubertas in Sicilia 2.359. & 3.161.20 & 99.51 lex num

I N D E X.

lex num dominari debeat 3.115.55 non adducenda 3.340.54 Liberorum susceptio qua etate fiat 3.171.51
legem potius quam regem in ciuitate leges reprehense 3.318.49 de liberorum multitudine nimia 3.314.28
libera dominari debere 3.121.57 leges ex consuetudine ualidiores ijs quae ex literis 3.122.17 172.13
lego ne an hominis gubernatio praerenda 3.120.50 contra legem aliquam ut dysuasio fieri possit 3.343.9 re nequeunt 3.68.57
à Lege optima, an ab optimo uiro, utrum praestet gubernari 3.122.27 leges contrariae 3.298.4 liberos non nimis in sapientia erudieris dos quare 3.314.28
legum domina male est multitudo 3.124.51 leges ambiguae 3.362.9. & 3.298.5 legibus non omnia comprehendi possunt se 3.43.40 nemo Liber hominum 3.314.31
lex medium est 3.122.16 legibus singula comprehendendi nequeunt ex more 3.103.44 3.103.17 libertatis opus quod 3.153.41
legis uis nulla ut obedatur ipsi, nisi ex Lege melius quam hominū uoluntate iudicia fieri, exemplo medici probatur 3.122.10 legi opus esse legibus corrigentibus 3.318.50 libertatis pars una, imperium per uices 3.153.33
iuxta Leges & literas indicare quofdam, expedit 3.105.10 Leucippus 3.388.35 de Libidine quadrupedū quae animala libidinosiores cur hirti homines, & aues sint 2.592.56
inter Legem & iudicem discrimen 279.3 leue quid 2.119.14. & 2.81.15 libidinosi pili alij citius desuunt, alij citius nascuntur 2.588.1
lex non molesta est 3.85.3 natura 2.116.9. & seq. libidinosi cur melancholici 2.580.11
leges operibus similes 3.85.52 leue simpliciter quid 2.119.6 libidine cur aues & pilosi homines uehementer agantur 2.580.14
leges domini ad seruos 3.18.17 de Leui et graui non sufficienter Timē quae Leges colendae sint 3.342.31 um determinasse 2.116.42. & seq. libido praematura 2.406.30
leges patriae non facile mutandae 3.103.23 leue & graue potentia pluribus modis est 2.66.41 libido uiros etiam optimos obliquos agit 3.122.3
legum quam artium mutatio periculosior 3.103.44 leuissimum quid 2.81.16
leges & instituta non mouenda 3.141.40 Liberalis. libido immodica cur morbis pituita contractis proficit 2.565.13
leges nullas esse, & non uti, nihil differt 3.298.11 liberalis dando exciperat ut pauciora contra moueatur 3.501.37
lege una soluta, soluuntur & cetera sibi relinquat 3.26.16 librae maiores, cur exactiores minores 3.498.22. & 499.50
leges quasdam & quandoque mutandas esse 3.103.39 liberalis res suas non negligit 3.108.20 ut ad Licentiam peruenerit 3.108.20
legum transgressio omnem iniusticiam continet 3.35.14 liberalis honestatis causa erogat 3.26.24 Lienis situs 2.339.30
contra Legem latens ut sponte iniuri liberalis cui uoluptate erogat 3.26.26 lien icinori oppositus 2.470.40
libi 3.43.52 liberalis circa pecunias 3.196.17 lien quare icinori adhibitus 2.47.3
in Legibus conditis seueritate opus in liberalis in rebus pecuniarijs, lenis siue ciuis est 3.27.4 lien per accidens necessarius est 2.474.5
transgressores & iniurios 3.342.44 liberalis pecunias non magnificat 3.264.44 lien exiguus rigidus & remis similis quibus sit 2.474.16
lex ut ab oratore commendari possit 3.343.5 à Liberali magnificus quid differat 3.13.38 liberalis etiam tenuis esse possunt 3.26.41 lien hominis sullo similis 2.339.42
Lex de seruis 3.89.54 liberalem diuitem esse, non facile est 3.26.43 lien in dextro latere uisus est 2.543.75
leges antiquae rudes & Barbarae 3.103.50 liberales etiam tenues esse possunt 3.26.41 lien quibus sit humidus 2.474.19
lex de caede apud Cumas 3.103.32 26.4 lien quibus animalibus sit 2.347.43
leges draconis rigidae 3.108.48. & 319.23. liberalis quatenus accipiat, & unde lenem duplicem habes animal, uisum 2.542.53
lex Oxyli de fenore 3.155.16 liberales potissimum qui aliunde possident 3.26.41 lienis & icinoris locus in quibusdam permutatus 2.339.36
lex Aphicalorum 3.155.17 dent 3.26.41 liene carens animal uisum 2.542.53
lex Locrensis de patrimonijs 3.101.22 liberales maxime laudantur 3.26.22 lien quibusdam animalibus exiguus 2.474.8
leges proletariae à Philolao latae 3.108.41 Liberalitas. liene uolucres quaedam caret 2.474.7
Contra Leges. liberalitatis proprium quid, 27.6.12 lienosis uetres praeduri sunt 2.474.13
pro Legibus, uel contra leges ut in iudicio dicendum 3.361.53 liberalitas potius in dando, quam in accipiendo 3.26.14 Ligdamis Naxij industria 3.264.13
contra Legem scriptam ut dicendum 3.297.51 liberalitas pro facultatibus exercenda 3.337.13 lig. cauda sfragidis conficiendis idonea 3.337.13
Lex & legis scripta similia in ora Liberi. 208.12 ligna

I N D E X.

Ligna.
 Ligna odora 2.264.21
 ligna quare cremabilia, non eliquabi-
 lia, aut emollibilia 2.203.13
 cur Ligna quanto longiora, tanto im-
 becilliora 3.503.20
 ex Lignis albis cur mergantur quaedam
 3.554.43
 lignum quare diductis & extremis ma-
 nibus facilius, quam cōiunctis genu-
 frangantur 3.503.5
Ligula.
 Ligula 2.336.23
 ligula arterie superposita 2.314.7
 ligula aues & quadrupeda quaedam ca-
 rent 2.314.8
 Linguisticorum industria in funda agri-
 tana 3.538.24
 limariae in Ponto pariunt 2.377.43
 limax testā detracta hebetescit 2.388.
 44
 limacium caro inclusa 2.365.40
 limus est qui non eodem de puncto ra-
 dios depromit 2.657.54
 limitas oculorū ut eueniat 2.657.42
 limitate cur homo solus oculis depra-
 uetur 2.959.54 & 57
Linea.
 in Linea minimum quid 3.516.47
 linea omnis est inter puncta 2.42.36
 lineam ex punctis non componi 3.
 516.33
 non in Linea qualibet punctum 3.515.
 44
 linea omnis diuiditur semper 2.35.51
 lineam diuidi posse, consentiunt phi-
 losophi 3.510.20
 lineam non indiuiduam esse 2.48.56
 lineae indiuidibiles iuxta Platonem 3.
 394.3
 linea infecabilis à celeritate & tardi-
 tate motus probatur 3.511.8
 lineas infecabiles Plato asseruit 3.510.
 34
 linea p̄r̄h̄ unde dicatur 3.512.24
 linea atomos inter duo puncta consti-
 tuti nequit 3.515.48
 linea irrationalis positione 3.512.33
 linea symmetra quae 3.511.16 (54)
 linea finis ac terminus punctū 3.515.
 linea recte semper additio fieri po-
 test 2.96.33
 linearum symmetrarū una mensura
 3.511.23
 linea cur de angulo ducta in angulum
 secans figuram rectilinas bipartito,
 Diameter uocetur 2.610.3
 linea superficiei & corporis ideā 3.
 510.14
Lingua.
 Linguam perinde ac partem exterio-
 rem putandum 2.555.42
 lingua carne soluta rara & fungosa
 2.336.22
 lingua sita 2.465.36
 lingua rara sua natura cur sit 2.
 (664.2)
 lingua praetenui cute integitur 2.
 & inabsoluta 2.465.47
 lingua, aut lata, aut angusta, aut me-
 diocris 2.336.21
 lingua fissura distinguitur 2.462.50
 lingua hominis non ut reliquorum a-
 nimalium 2.465.25
 lingua aut absoluta, aut constricta 2.
 lingua hominis absoluta mollis & la-
 ta 2.465.37
 lingua mollis, lata et absoluta ad sermo-
 nis quare accommodatio 2.465.42
 lingua quibus nō absoluta liberaq; ijs
 nec uocis, nec sermonis facultas, sed
 sonum edunt 2.371.19
Vfus.
 Linguae usus 2.247.43
 lingua cur index rerum plurium esse
 possit 2.663.47
 linguae humanae duplex usus 2.465.
 linguae usus ad gustum & locutionem
 (5)
 lingua sensum mouet saporū 2.490.
 lingua ministra saporum percipien-
 dorum 2.369.47
 lingua sentiendi uim primore parte
 praecipue obtinet 2.336.18
 lingua sentire omnia potest quae caro
 2.336.19
 lingua uim tangendi praecipue obti-
 net 2.265.40
 lingua geminum uestigium tactus ha-
 bet 2.462.48
 lingua cur salua, amara, & acida fieri
 potest 2.663.55
 lingua mediocris optima 2.336.21
 lingua cur totidem coloribus euariet,
 quot cutis 2.663.57
 lingua cur gradines cōtrahat. 2.663.
 lingua affici ex potione maxime po-
 test 2.664.3
 lingua quare in aqua sinitat. 2.208.14
Defectus.
 Linguae uicia, blebitas, balbuties, haesi-
 tas 2.602.13
 lingua cur haesitans solus homo oritur
 (604.34)
 lingua haesitantes cur aliqui fiant. 2.
 lingua haesitatio mutitas quaedam 2.
 lingua haesitantes cur me-
 lancholico habitu consent 2.603.7
 lingua cur haereant trepidantes ijdem
 magis quam uiolenti 2.602.55
 lingua haesitantes, cur uoce submissa
 loqui nequeant 2.602.50
 lingua haesitare quid faciat 2.605.30
 lingua cur pueri magis quam uirib; ha-
 sitent 2.602.9
Lingua animalium.
 Lingua cur nullius animalis pinguis
 sit 2.592.19
 lingua quadrupedum sanguineorum
 & animal parientum dura, crassa
 & inabsoluta 2.465.47
 lingua terrestrium ouiparorum inu-
 tilis ad uocem 2.465.53
 lingua uersicolorum & simplicium
 inter se differunt 2.555.39
 lingua serpentum & lacertorum lon-
 ga & bifida 2.465.55
 lingua piscium nō explanata. 2.466.
 & 2.490.35
 lingua imperfecta, osea 2.369.48
 lingua carentia quae, & quare 2.662.
 lingua caret pisces & crocodilus Ae-
 gypti 2.345.4
 lingua Crocodilus caret 2.490.32
 lingua Crocodili inferiori maxilla an-
 necitur 2.466.11
Lingula.
 Lingula arteria operimētum 2.469
 lingula officium 2.469.33 (6)
 lingulam quae habeant 2.469.28
 lingula quare animalia quaedam ca-
 reant 2.469.35
 à Lippitudine cur nonnulli acutius ui-
 deant 2.658.13 (637.7)
 lippitudine etiā frigore nimio fieri. 2.
Liquefcere, liquida.
 Liquefcere quae soleant 2.206.48
 liquefcencia humore quae 2.208.50
 liquefcere quae aqua soleat 2.209.14
 liquida corpora quae 2.211.27
 lirim cur suspensum floreat solstitij
 tempore 2.625.21
Literae.
 Literae nō eadē apud omnes 1.26.45
 literae partim lingua producuntur,
 partim labris cōprimuntur 2.465.30
 literis uocalibus & consonantibus om-
 nis locutio perficitur 2.371.18
 Literarum uocalium & consonantiū
 ut discreta pronuntiatio 2.371.17
 litigantis quod officium 3.278.57
 luttora cur fluctuosiora, solida sepe
 efficiantur 2.634.39
 lituus niger 2.418.54
 liuae loca mutant 2.418.31
 liuidi quid à columba differat 2.378.32
 liuidi qui rigent, qua de causa efficiantur
 2.586.56
 lixiuum flauum 3.517.27
Locus.
 Locus quid 2.26.17
 & sequentib; 2.25.23
 locus esse unde pateat 2.26.10
 locus an sit, dubitatur 2.531.36
 de Locustarum ortu 2.25.38
 locus quid sit, complures dubitationes
 sunt 2.25.38
 locus

I N D E X.

locus non elementum, neq; ex elemen-
 tis 2.25.56
 locus non ipsum caeli, sed aliquid eius
 locus forma quaedam 2.26.13
 locus finis quidam 2.26.18
 locus & receptaculum idem Platoni
 2.26.27
 locus nihil est ipsius rei 2.35.27
 loci partes & species 2.25.31
 loci omnis differentia supra & infra
 2.27.37
 loca in summum, infimū, & medium
 distinguuntur 2.294.43
 locus à uase quid differat 2.26.36
 locus magnitudinem habet, nullum au-
 tem corpus est 2.26.1
 locus primus neq; minor, neq; maior
 2.27.36
 locus non extra coelum 2.89.21
 locus id cōtinet cuius est locus 2.27.35
 locus alicui est, sed non ut in loco
 2.9.16
 locus loci est iuxta Zenonem 2.26.6
 in Loco sunt uniuersa 2.38.22
 in Loco quaedam potentia sunt, quae
 dam actū 2.28.56
 in Loco contrarium quid sit 2.42.12
 in Loco corpus quod sit 2.28.50
 in Loco omni corpus esse potest 2.89.
 in loco omne corpus sensibile 2.25.41
 locus aliquid praeter corpora 2.25.41
 in Loco proprio quoduis manet sua-
 pte natura cum ratione 2.29.20
 in Loco quare maxime coelum esse pu-
 tetur 2.27.45
 locus separari potest à re 2.26.33
 locus simul cum ipsa re quodammodo
 2.28.46
 locus non ab unoquoq; relinquatur 2.
 locus non est maior quam corpus, &
 ediuerso 2.22.4
 ad Locū suum ferri quid sit 2.118.24
 ad Locum suum quodcuq; fertur cum
 ratione 2.29.17
 ad Locos proprios unumquodq; sua
 pte natura fertur 2.27.38
 loca finita sunt 2.22.2
 loca elementorū 2.88.3 & sequentib;
 locum summum bipeda, medium mul-
 tipeda, pedibusq; casta, infimum stir-
 pes obtinent 2.294.44
 locus non est separabilis 2.27.37
 loci dimensiones tres 2.25.50
 locus alius communis, alius proprius
 2.26.14
 locorū extra ciuitatē diuisio 3.168.10
Loci Dialectici & Rhet.
 Loci Enthymematum 3.282.18 & 3.
 361.32
 loci species & differentiae 2.22.29
 locis uis admirabilis et omnibus prior
 2.25.45
 loci generales 3.282.6
 loci contrarietates quae 2.82.35
 locus à definitione 3.317.21
 locus à partitione 3.317.30
 loci à speciebus quid differat 3.282.19
 locus à partibus 3.318.2
 loca totius & partis eiusdem speciei
 sunt 2.22.20
 locus à distinctione multiplicis cogni-
 ti 1.133.15
 locus ab inductione 3.317.32
 locus à causa 3.318.34
 locus ab oppositis 3.318.9
 locus ex contrarijs 3.316.35, 1.335.57
 locus à contrarijs 2.26.1
 locus à contrarietatum coniugationi
 bus 1.135.1
 locus à contrarijs mediatis 1.135.39
 locus à subiecto contrarij 1.135.46
 locus à contradictorijs 1.135.57
 locus ex coniugatis 3.316.41
 locus à coniugatis cōtrarijs. 1.136.44
 locus à coniugatis casibus 1.136.33
 locus ex connexis 3.316.44
 in Loco ex connexis fallacia ex perso-
 narum circūstantia 3.316.47
 locus à relatis 1.136.24
 locus comparationis 3.316.55
 locus à comparatione 1.141.42
 locus ab ipso magis 1.169.54
 locus à proportionē 1.137.1
 locus à correlatiuo 1.170.10
 locus ex analogia 3.318.19
 locus à pronuntiatis 3.317.47
 locus à priuantibus 1.136.20
 locus à consequenti 3.318.24
 locus à consequentibus 3.318.4
 locus à causis & effectibus 1.136.50
 locus à causa efficiente tale 1.141.41
 locus à tempore 3.317.7
 loci amplificationis 3.282.2
 locus à polyonymis. 1.134.15
 loci positionis triplex differentia 1.
 loci de possibili & impossibili & ne-
 cessario 3.282.54
 loci interrogationum triplex modus
 1.133.55
 loci ad interrogationes obscuras, si-
 ne simplicis siue multiplices insitue
 1.134.14
 locus, de recta solutione 1.184.47
 omnes loci aliorum praedicatorū de-
 structiui 1.178.23
 locus à frequenter dicto 1.155.17
 locus ex duplici hominum opinione
 3.318.16
 locus ex eo quod non idem ab ijsdem
 semper eligitur 3.318.33
 locus ex ijs quae quispiam dixit in sei-
 plum retectis 3.317.13
 locus ab incredūbilibus, quae tamē fiant
 locustarum 2.363.40
 locustae quibus locis fiant 2.387.23
 locustae asperis saxosisque locis proue-
 niunt 2.382.39
 locustae circa Sigeū et Athon 2.382.41
 locustae genus quod scorpionum machinā
 uocatur 3.542.38
 locustarum generatio qualis 2.382.18
 locustarum coitus 2.387.13
 locustarū partus 2.378.14, 2.382.30
 locustae uere terra emergūt. 2.387.22
 locustarum foetura mollis 2.387.17
 locustae à partu moriuntur strangu-
 lata à prole 2.387.21 (364.6)
 locustae maris à foemina discrimen 2.
 locustae mares foeminae minores 2.387.
 locustae gramari & cancri com-
 munis forma 2.364.50
 locustarum ouium arenidum in ostra
 partes diductum 2.382.21
 locustae à cancri quid differat 2.485.
 locustarum cornua 2.364.10 (19)
 locustarum

I N D E X.

locustarum oculi 2.364.11
locustarum dentes & lingua 2.364.42
locusta latus partii posteriori simile 2.300.50
locustarum pedes 2.484.51
locustarum & cancrorum forceps de- xter grandior 2.485.35
locustarum uulua bifurcis 2.531.35
locustarum cauda 2.485.20
locustarum cauda & pinnae 2.364.2
locuste oropygium 2.300.49
locustarum cibus 2.414.12
locustarum sonus 2.371.25
locuste ut aquam egerant 2.314.33
locuste latent 2.421.22
locuste quando exantur crusta 2.382.46
locustis uita diuturnior 2.382.48
locustis polyphi superiores & inimici 2.413.53
locuste congress uincunt 2.413.56
Lolligo.
Lolligo quid a sepia differat 2.362.47
lollius quid a lolligine differat 2.362
lolligines ubi pariunt 2.383.29
lolliginum ona gemina 2.531.32
lolliginis coitus 2.376.19
lolligi mas et foemina quid differat. 2.
lolliginum alueus 2.486.21
lolliginum promiscides 2.486.27
lolliginum uulua bifida 2.531.31
lolliginum pedes 2.485.15
lolliginum pedes breues 2.486.24
lolliginum crura, barba, os 2.362.54
lolligo alto gaudet 2.481.16
lolligo pisces maiores uincit 2.414.7
lolligini uita breuis 2.383.30
Longauitas, longaeui.
Longeuitas 3.285.23
longeui cur non sint, quibus rari den- tes 2.663.34
longeuius calidarum quam frigida- rum regionum indigens 2.304.18
longeui maxime homo & elephas 2.
longitudo quid 3.418.48
longitudo latitudinem antecedit 2.95.15
Loquutio, & loqui.
Loquutio species uocis 2.598.26
loquutio perfici difficillime potest 2. 598.26
loqui homo sero potest, et uix 2.598.
loqui solus homo potest 2.598.32
locutus pueros recens natos 2.601.30
loquendi principiu facile destrui po- test 2.598.31
loqui uoce submissa cur nequeant lin- gua hesitantes 2.602.50
sic loquitur uultus; qualis quisque est 2.427.34
loquendi turpiter licentiam sequuntur turpia facta 3.172.55
locutiones uocesque differunt tractus ratione & regionis 2.372.110
Lucrum.
Lucri cupidus quis 3.231.52
lucrum indigentie auxilium 3.68.45
lucrum negligentes qui 3.231.53
lucrum & damnum ex spontaneis tra- ctibus deducta 3.38.20
lucrum & damnum in iusto commu- tatiuo 3.37.52
qui Lucrari aut damnum pati dicantur 3.38.24
lucubrations ceu partus amantur 3. 339.40
in lectu stictus; uoluptas quaedam 3.293.
Ludi.
Ludi iucundi 3.293.45
ludi iucundi per se expetibiles 3.81.32
ludi puerorum quales debent esse 3.172.
ludicrum Lampadarchia 3.356.18
lumbi e regione uentris 2.337.7
ex lumbis signa anime 3.529.32
lumbicorum tria genera 2.383.50
lumbri in niue gignuntur 3.551.45
Lumen.
Lumen quid 2.230.9
lumen est actus perspicui 2.320.9
luminis natura infinita perspicuitate continetur 2.261.10
lumē tenebris contrarium 2.320.16
lumen semper refringitur 2.231.21
sine lumine usio negt fieri 2.241.10
de luminis extinctione error Empedo- clis 2.230.18
Luna.
Luna quasi alter Sol minor 2.548.55
luna circuitus 2.548.51
lunam cur, que in sphaera facie con- globatur, rectam cum semiplena est, cernimus 2.611.17
luna quam solis plures defectiones 2.
luna decrescente tempus humidius & frigidius 2.539.30
Lupus.
Luporum coitus 2.375.4
lupi partus 2.398.12
lupi ubi pariunt 2.377.44
lupi ceruarij partus 2.405.24
lupi canarij partus 2.405.23
lupi cum canibus in agro coeunt 2.425.30
lupi collu offe perpetuo riget 2.487.
lupo genitale ofium 2.343.1
lupi cibus 2.414.34
lupi terra comedunt 2.416.19
lupi herbas ut canes comedunt 2.416.
lupi generosi feroces et insidiosos 2.332
lupus semper ferus 2.331.52
lupus asino, tauro et uulpi, hostis est lygdamis 2.427.34
lupus asino, tauro et uulpi, hostis est lygdamis 2.416.21
lupi qui hominem petant 2.416.21
lupi aurata & mugiles dormientes su- scina capiuntur 2.372.49
Luscina.
Luscina quando pariat 2.377.17
luscina pullos suos docere modullos ui- sa 2.372.16
luscina foemina cantu quado cessat. 2.
luscinae mares perinde ut foeminae ca- nunt 2.372.2
Lusciosus.
Lusciositas humoris copia 2.550.51
lusciositas nigris oculis accidit 2.550.52
lusciositas minorib. natu accidit 2.550
lusciosis cur palpebris contra- ctis uideant 2.658.45
lusciosi contradiis palpebris scribunt 2.658.9
lusciosi cur literas minutas scribere so- leant 2.658.6
lusciosus et senex cum paru oculis ualeat, cur alter e propinquo, alter e lōgin- quo res inspicere solet 2.659.47
luteu ouu pullis pro cibo est 2.527.47
luteola 2.415.13
lutris hominem mordet 2.416.43
lutum & terra liquefit 2.207.4
Lux.
Lux tertia cur nunquam nocturno- aquilone laborare dicatur. 2.641.4
lux quare tenuior, uelocior & dedu- ctior est, corpora de sa penetrare non- possit, posit aut strepitus 2.604.4
lux amplior refleret in leuib. 2.601.
lux cur penetrare solida ualeat, (2) sed aer luce tenuior 2.638.50
luxuriosi cur cessantes a luxuria de- grotent aliqui 2.648.35
luxuriosorum signa 3.527.37
Ly.
Lybia superioris populi consuetudo in filioru partitione 3.97.5
lycij Lacedaemonioru coloni 3.106.
lycij casarie ferre amates 3.265.40
lycimnius 3.325.57
lycophron 2.2.28
Cyrenensis lycophron arte lyram commendare proposuit 1.203.4
lydia Harmonia 3.177.2
lycurgus & Zaleucus Thaletis auditio res fuisse male putantur 3.108.32
lycurgi peregrinatio 3.106.3
lycurgus in Creta plurimum uersatus 3.106.3
lynxes auersi coeunt 2.374.43
lygdamis 3.141.10
lygander regiam potestate tollere con- natu est 3.137.9
M
Mador quid 2.144.33
meotis in Pontum, hic in Aegeum ex- estuat

I N D E X.

estuat 2.176.12
ad meotim lacum alluiones flumi- num 2.174.31
mage cancrorum species 2.363.45
magorum de primo generante senten- tia 3.484.47
ab ipso Magis tali locus 1.173.42
ab ipso Magis & minus locus 1.169. 44
a maiori interpretatione locus 1.140
Magistratus.
Magistratus qui sint nuncupandi 3. 134.31
abfq; Magistratib. ciuitas esse nequit 3.112.5
magistratus ceu specula erga mores ciuium 3.144.31
inter Magistratus que iniuria nume- retur 3.134.33
magistratus in ijs que legibus ex- electionem 3.156.44
magistratus per sortem tribuere, De- mocraticum 3.15.46
magistratus propria uirtus 30
prudencia 3.112.5
magistratus non sibi, sed alijs laborat 3. 40.38
magistratus se recte erga ciues & ex- trarios gerentes, stabiles 3.143.48
magistratus non sibi, sed alijs laborat 3. 40.38
magistratus se recte erga ciues & ex- trarios gerentes, stabiles 3.143.48
magistratus disciplina utilis 3.155.7
magistratus differre a subiectis oportet 3.169.72
magistratuū concordia stabilitatem habet 3.141.46
magistratus duplices 3.157.49
magistratus magni & parui 3.135.9
magistratus singulis operibus in ciui- tatibus magnis deputandi 3.134.45
magistratus seniores asistere decet 3. 167.49
magistratumu comedationes quo lo- co haberi debeant 3.168.5
ex Magistratibus lucra ne proueniat cauendum 3.144.40
magistratus breui teporis populares esse 3.153.49
magistratus quales & quot necessarii ciuitati 3.134.42
magistratus plures esse in ciuitate, magis ciuile est 3.107.47
magistratus plures in magnis, contra- in paruis ciuitatibus 3.157.51
magistratus plures geri ab uno, pra- uum 3.107.44
magistratus per uicē agere, uisitatū 3. 167.49
magistratus plures paucis committē idonei 3.134.48
di in ciuitatibus paruis 3.134.48
magistratus rationibus numerum exi- gendis deputatus 3.158.50
magistratib. eisdē et legib. saepe magna- paruaque ciuitates indigent 3.134.50
magistratum praesentia reuerenti- am parit 3.168.1
magistratum comedationes locum idoneum habeant 3.167.49
magistratus per quos recte geratur 3. 134.31
Magistratus electio.
de Magistratibus constitutōdis 3.135.23
magistratu petere, uisiofum 3.105.32
magistratu constitutōdi modi 3.135.29
in Magistratus constituendorum di- uersitas 3.135.31
magistratus constituentes 3.135.16
ad Magistratus distribuendos quid re- quiratur 3.163.57
ad Magistratus quos eligi solum san- cterat Solon 3.108.25
magistratus creandi potestas populo a Solone cur concessa 13.108.23
magistratus in quibusdam ciuitatibus non a populo eliguntur 3.154.53
magistratus alij per sortem, alij per electionem 3.156.44
magistratus per sortem tribuere, De- mocraticum 3.15.46
magistratus per suffragia multitudi- nis electio commoda 3.242.32
in Magistratus electione quid spectan- dum 3.145.23
in Magistratibus deligendis que com- paratio conueniat, uirtutum an ce- terarum rerum 3.117.27
magistratus eosdem non nisi semel ab eodem geri posse 3.152.48
magistratus eosdem quare Socrates faciat 3.99.20
magistratum eosdem gerere, praesti- tit 3.96.21
magistratum assumere uolentem & non uolentem, non decet 3.105.74
magistratus omnes ex omnibus esse, Democraticum 3.153.45
ad Magistratus requiritur iusticia et magnanimitas ornamentum uirtutuū uirtus bellica 3.117.50
ad Magistratus alicubi non simul filius & pater, alicubi duo fratres recipi- untur 3.141.17
magistratus a nullo censu esse, popula- ritas conducit 3.153.47
a magistratib. nec excluditur tuto, nec admittitur ad eos, inopes, et sine uir- tutis existimatioe homines 13.116.19
in Magistratus ditissimos eligebant Carthaginenses 3.107.26
in Magistratus diuites tantum eligen- dos, uisiose apud Carthaginenses co- stitutum 3.107.34
ad Magistratuū extremē inopes non magnanimitas in dicendo & de- gen do liber 3.30.39
ad Magistratum creati militantes a- pud Melienses 3.132.55
ad Magistratus opus est nobilibus & opulentis 3.117.47
ad Magistratus asciti equites 3.133.1
magistratus ex seruis manumissis Ceranea tyrannidis metu 3.538.36
magistratus multitudinis in ingenios

magnanimitas

I N D E X.

ra magnitudine sunt. 2.304.22 mare rubrum cum Oceano paulum confundi uidetur 2.176.3 mare rubrum excelsius terra Aegyptio 2.174.24 mare rubrum 2.174.20 in Mari mortuo nec mergitur, nec gignitur animal 3.551.14 mare Ponticum quare candidius quam Aegeum sit 2.632.29 mare Sardinum & Tyrrhenum altissima omnium sunt 2.176.16 mare Atlanticum 3.489.18 margaritae arbores Aegypti. 3.546.44 maritas lapis 3.535.29 mars communis 3.315.3 massa cur tota leuior sit, quam seorsum humor & farina. 2.629.27 massa triticea cur candidior per tritica efficiatur, hordeacea nigrior. 2.629.20

Mas.

Maris & foemina origo unde. 2.538.52 mares aquilonijs quam austrinis flatibus gignuntur 2.539.26 mas & foemina potentia quadam & impotentia definiuntur. 2.538.13 maribus usquequo generandi facultas. 2.409.38 mas perficit generationem. 2.517.29 ex Mare animam, ex foemina corpus esse 2.515.9 maris & foemina coniunctio generandi rationem diuersam habet 2.409.40 in Maris & foemina coniunctio appetitus naturalis est 3.87.26 mas & foemina generationis gratia in rerum natura 2.509.31 maris & foemina discrimen etiam in exangibus 2.496.47 mares quam foemina longeuiores. 2.304.16. & 2.595.54 mas quam foemina praestantior. 2.509.34 mas animam sensualem dat. 2.517.29 mas quod in alio gignit 2.496.33 maris concepti signa 2.407.56 mares potius quam foemina oblesi in genere hominum nascuntur. 2.546.27 mas quod semen in alterum mittit. 2.332.36 mas et foemina sepe in eadem uteri parte 2.537.15 mas est ut agens, foemina ut patiens in generatione 2.507.27 mas foemina maior, fortior. 3.525.56

Mater.

matrum amor erga liberos. 3.248.18 matrum amor erga liberos sincerus. 3.64.52 matres quare filios plus ament patribus 3.73.24. & 3.254.7 matres cur magis diligant liberos, quam diligantur ab ipsis 3.67.12 matricidium Alcmaeonis 2.16.22 matrimonium qua etate recte contrahatur 3.171.48 matrix quid 2.351.27 matricem generant coitu 2.534.9 matrix auis 2.418.42

Materia.

Materia ut consideretur 3.427.43 materiam esse 3.401.18 materia quid proprie 2.8.37 materia corporum. 2.143.16. & 2.303.48 materia quare natura dicatur. 3.441.10 materialium differentie in quibus. 3.439.21 materia potentia, actus forma est. 2.224.7 materia est potentia 3.446.14 materia actu non est, sed potentia. 3.455.34 materia pars est totius 2.23.44 materiam substantiam esse. 3.439.6. & 3.427.36 materia quodammodo substantia. 2.8.20 materia in ratione 3.431.5 materia prima dupliciter dicitur. 3.413.39 materiale principium cuius substantiae proprium unum, aut plura. 3.440.50 materia una nulli contrarium est. 3.469.49

Mathematica.

Mathematica speculatiua facultas. 3.424.37 mathesis diuina 2.161.8 mathematica circa quae ueretur. 3.454.57 mathematicas artes circa bonum & pulchrum uersari 3.472.43 mathematica quaedam immobilium & separabilium 3.424.38 mathematica inter sensibilia & speciales res media 3.390.18 mathematica oratio non potest esse

et

I N D E X.

ita esse. 3.334.29 mathematica certitudo non in omnibus quaerenda 3.396.27 mathematicis Pythagorici primi operam dederunt 3.388.48 mathematicas artes Aristippus spernebat 3.397.38 Mathematicus. Mathematicus circa abstracta speculatur 3.456.36 mathematicus quatenus communia consideret 3.456.57 mathematici sapientes, sed non prudentes 3.48.1 mathematicus a naturali philosopho quid differat 2.110.32 mathematicorum principia elementa & cause sunt 3.424.11 Mausous Carie tyrannus. 3.265.23 Maxilla. Maxilla duplex est 2.336.14 maxilla ossa duo a capite. 2.355.50 maxillae partes, mentum & mandibula 2.336.15 maxillae os a latere latum in ore angustum est 2.557.40 maxillam inferiorem animalia omnia mouent, excepto crocodilo. 3.355.50. & 2.336.15 maxillarum motus etiam in latera homini tantum & uipariorum quadrupedum 2.491.11 medica herba lac extinguit. 2.361.28 Medicamentum. Medicamentum concoctionis immunne, sed motus efficiens esse debet. 2.564.57 medicamentum cibo contrarium est. 2.564.26 medicamenta per contraria fiunt. 11.3 medicamenta cur alia uentrem superiorem moueant, alia inferiorem. 2.563.54 medicamenta cur alia aluum soluant, uesciam autem minime. 2.563.46 medicamenta quare amara sint, & foetida 2.564.48 medicamenta & res amara aut foetida odoris, cur magna ex parte purgare possint 2.564.47 medicamenta cur purgare ualeant, cum alia amariora, et ceteris eiusmodi qualitatibus, insigniora, id facere nequeant 2.564.11 medicamenta acerbitas, acor, malusque odor comitantur 2.564.25 medicari secundum literas, an ex arte, melius 3.122.10 num Medicina pars rei familiaris. 3.93.20 medicina composita quare in usu. 2.563.11 Medicus. Medicus quis 3.116.35 medici non ex libris fiunt. 3.85.54 medicus salutis gratia est. 2.306.53 medicus ad sanitatem usque cur tantummodo suam operam praestet. 2.655.40 medici diligentes etiam de natura agunt, & principia inde petunt. 2.317.53 medici in deliberationem ponunt quae scientia complectuntur. 3.236.46 medicus in sanando corpus in alium statum transfert 2.655.45 Medietas. medietates esse 3.195.45 medietati extrema opposita. 3.190.31 Medulla. Medulla duplex est 2.458.17 medulla non uis geniturae feminalis. 2.458.17 medulla quaedam sanguinis natura est. 2.458.17 medulla adipem trahens, aut secum praefereus 2.360.26 medulla calida suapte natura. 2.458.50 medulla sensu caret 2.358.37 medullam non ossa omnia continent. 2.360.28 medulla in quibusdam animalibus nulla prope modum 2.458.30 medulla ossibus leonis uel nulla, uel exigua inest. 2.360.29. & 2.458.32 medulle parum in suillis ossibus. 2.360.31 medulla pinguis in pinguis animalibus 2.458.23 medulla seuo similis in quibus animalibus 2.458.24 medulla cruenta nouellis animalibus. 2.360.25. & 2.458.18 medulla dorsi tantum ijs qui spinam habent 2.458.39 medulla spinae dorsi qualis. 2.458.26 Megacles Penthalidas interfecit. 147.39 Megarensium ostentatio 3.29.9 Mel. Mel opus terrae est 2.207.43 mel ex rore aeris efficitur. 2.385.52 mellis

I N D E X.

mellis & uini temperamentum per subiectum differt 2.323.25
mellis conficiendi tempora duo. 2. 441.30
mel autumno detraclum no reparatur. 2.335.56
mel cracescit concoctum tempore. 2. 386.2
mel arenosum in Tracia 3.534.24
mella circa fauos circa Capadociam. 3.334.18
melanthinum circa melli zymidumq. 3.534.16
ex Mellibus uina apud illyrios. 3.534.21
ex Melle pastilli in Lydia. 3.534.22
ad Mella conficienda utilis herba Calcidica & Amigdala. 3.534.26
mel non fit ante uergillarum exortu. 2.385.54
mel in arboribus sine sauo, ad Amisum urbem & in Ponto 2.386.28
mel candidum ad Amisum urbem. 2. 376.27
mellis e buxis producti circa Trapezontem mirauit 3.534.19
Melancholia.
Melancholia uitia flatuosa corporis attribuantur 2.653.5
melancholia calidissima & frigidissima reddi potest 2.653.26
melancholiam modum excedens aut incallescens, quos mores & que uitia corporibus inuehat 2.653.32
melancholia flatum ciet 2.653.4
Melancholicus.
melancholicus habitus inaquabilis est 2.653.50
melancholici temperate prestantes sunt 2.653.45
melancholicus habitus, morbos uarios creat 2.653.49
melancholici mortem conseruunt. 2. 654.16
melancholici ferre omnes ingenij Philosophia artibus rebusq; gestis illustres 2.652.21
melancholici imaginibus maxime agētibus, acribus & insignitis agitantur 2.274.44
melancholici in somnis crebro excitari solent 2.656.53
melancholici instinctu lymphatico infervescunt, ex quo Sybille & Bacche efficiuntur 2.653.41
melancholici ferre libidinosi. 2.653.10
melancholici cur libidinosi. 2.580.11
melancholici cur uarij & inaequales. 2.654.40
melancholici magna parte durimifq; tumidi 2.653.20
melancholici perspicaces in collimant

I N D E X.

mens sola diuina 2.513.32
mens principium omnium 2.217.27
mens mouens & segregas omnia quiescentia tepore infinito, iuxta Anaxagoram 2.62.26
mens principium motus, iuxta Anaxagoram 2.67.48
mens circa que 3.201.14
mentis officium plura contingit. 656.23
mens & fortuna circa idem uersatur. 2.13.35
mens quid intelligat 3.469.8
mens non deficit in cogitando. 2.20.27
mente & ratione homo magna parte uiuit 2.656.24
mens sola extrinsecus accedit. 2.515.31
mente opus ad uirtutis institutionem. 3.84.35
mens absq; appetitu lex est. 3.122.8
mens & ueritas actiua 3.45.18
mentis actione nihil comunicat actio corporalis 2.513.32
mens uidet, mens audit 2.602.37
mentis actiue ueritas consentanea refo appetitui 3.45.20
mens mole parua, sed ui & precio excellens 3.82.43
mens passionis expers, & non mixta, iuxta Anaxagoram 2.67.48
mens, nature donum, in senectute potissimum contingit, & absoluitur. 2.655.8
mens optimum sibi expetit. 3.74.10
mentis instrumentum scientia. 2.655.12
mens quare senioribus potius contingat, discamus autē ocyus iunioribus. 2.655.19
mentis in appetitum ciuile et regium imperium 3.89.29
qui mente operatur, dijs amicissimus est 3.84.4
mentis lapsus 2.277.14
mentis facultas posterior, quam manuum obuenit 2.655.11
mens opus nature, artes nostrum. 655.5
mentis instrumenta, posteriora manuum instrumentis 2.655.11
mensium fines quam media frigidiores sunt 2.514.41
mensura numeri certissima est. 3.44.8
mensura purgationes a conceptione ad partum 2.407.49
mensura quid 2.489.19
mensura semen sunt, sed non purum. 2.513.56
mensura sanguinis profluua sunt. 2. 506.37
mensura mensibus decrecentibus potius fiunt 2.539.29
mensura cur decrecente Luna magis moueantur 2.514.39
mensura nullo circuitu certo describuntur 2.514.38
mensura uero natura, pro materia prima in generatione 2.507.29
mensura esse excrementa, omniaq; sanguinea ea emittere 2.505.7
mensura purgatio nulli animali adeo ut mulieri 2.399.41
mensura in mulieribus plurima. 2. 360.12
mensura prima 2.406.21
mensura copiosiora in foeminis sanguinis 2.514.54
mensura muliebrium tempus. 2. 407.6
mensura muliebrium finis. 2. 409.34
mensura alba 2.406.22
mensura alba frequentiora & nimia, puellarum incrementum auferunt. 2.514.43
mensura alba puellis proueniunt. 2. 514.43
mensura semen non purum & conceptionis indigens 2.506.39
mensura aut immodica, aut nulla, morborum causa sunt 2.514.46
mensura secessus modicus, salubris 2.514.44
mensura excrementi abusus ad generationem 2.514.51
mensura et lactis eadem natura. 2.515.56
mensura non omnibus animalibus esse 2.407.26
mensura decessio non fit auib. 2.525.22
mensura nulla piscibus sunt. 2.525.24
mensura sanguis num calorem arguat 2.538.21
mensura initium quo signo colligatur 2.507.4
mensura purgatio, ut oui, & capreae fiat 2.399.42
mensura saepe citata 2.407.22
mensura pregnantum 2.407.19
mensura purgatio, ut uacca, & asinae fiat 2.399.45
mensura feminea genitur & marium respondent 2.505.35
mensura & principium unum quidem & indiuisibile est. 3.448.42
mensura omnium unum est. 3.449.1
mensura rerum scientia, & sensus. 4.48.10
mensuram cunctorum hominum Protagoras atebat 3.448.13
mensura non semper numero est. 3. 448.55
mensura communi nulla equalitas 3.30.41
mensura semper cogenia est. 3.448.5
mensura communi remota differentia non coueniunt, sed indigentia suppletur 3.39.42
mensura emptionis & ueditionis inaequales 3.41.1
mensura inaequales 3.40.57
mensura locis accommodantur. 3.40.57
mentha belli tempore neq; edito, neque serito, cur in prouerbis sit. 2. 623.3
mentiens captio dubitatio est. 3.52.20
mentiri Neoptolemum, Vlysses persuaserat 3.57.38
Mentor 3.268.11
mentum maxille pars prior. 2.336.18
qui Mentis sunt bipartito, minus caluescunt 2.357.56
Mercatura.
Mercatura pars acquisitionis. 3. 93.32
mercatura partes 3.93.32
mercatores apud Thebanos non admissi ad honores reipublice. 3.112.33
mercatores non possunt ciues esse in ciuitate optima 3.165.29
mercatorum prebentes omnibus ciuitates 3.163.30
mercenaria 3.51.44
mercurius passionis 3.446.17
mercurius communis 3.319.51
mergorum partus 2.377.12
meridia cur aestus accendatur. 2.610.49
Merope.
Meropis forma 2.432.40
meropes parentes suos alunt. 2.432.37
meropes filium hoste esse rati. 3.17.6
meropes sub terra edificat. 2.389.45
Merula.
Merula prima omnium auium parit. 2.378.28
merularum duo genera 2.433.40
merula bis parit 2.378.28
merum multum haurientes, ante extenuati, cur morte occumbant. 2. 574.4
merula colorem mutat, uocemq; 2. 445.33
merule cadide circa Cyllem Arcadiae 3.534.13
merula semper ad merulam. 3. 294.24
mete ferrum deuorantes in Cypro. 3. 534.42
h 2 meta

metachorus porcorum 2.523.48
 metachorus 2.400.11
Metallum.
 Metallum cerulium in Demoso. 3.535.31
 metallorum ramenta crescentia, aurumq; productia 3.535.31
 metallica unde orientur 2.200.52
Metaphora.
 Metaphora iuxta Theodorum quid. 3.329.47
 metaphorarum species 3.375.26
 metaphora non longè petenda. 2.323.50
 metaphoris idonea enigmata. 3.323.54
 à Metaphora locus 1.164.30
 metaphora ex proportione ducta. 3.325.22
 metaphora à pulchris transferenda. 3.324.8
 metaphorarum delectus habendus. 3.323.32
 metaphora secundum proportionem maxime probantur 3.328.53
 metaphorarum usus 3.323.21
 ex Metaphreno signa animi. 3.329.53
Meticulosus.
 Meticulosus quis 3.189.30
 meticolus circa spem peccat. 3.22.4
 meticolosi in bellis periculis quidam qui fortes in erogando 3.21.17
 metra quæ orationi similis. 3.322.49
Metus.
 Metus quid, secundum veteres. 3.218
 metus refrigeratio est. 2.597.34
 2.603.2. et 2.664.46
 metus refrigeratio partis superioris est. 2.317.2. et 2.569.22
 metus caloris defectio ex locis superioribus 2.647.45
 metus quorum malorum 3.239.42
 metus uitiorum et turpitudinis probum decet 3.21.18
 metum sitim posse adferre. 2.647.14
 ex Metu genitura profluuium. 2.648.32
 quæ in Metu sunt, quomodo sese præcedant 2.51.50
 metus ut seditionum causa. 5.138.14
 metus militum ex crescente periculo. 3.22.44
 metuenda quædam mala esse. 3.21.11
 in Metuendo ut delinquatur. 3.21.41
 quæ Metuantur 3.21.7
 metuuntur omnia mala 3.21.9

Metuentes.
 Metuentibus locus cordis refrigeratur 2.602.24
 metuentes cur uocem acutam, trepidantes grauem reddat. 2.602.23. et 2.604.26
 metuentes cum algeant et sitiunt. 2.647.57
 metuentes cur nonnulli sitiunt, ut qui tormenta sunt adituri 2.646.53
 metuentium alui sepe funduntur. 2.568.48
 metuentibus cur alui fundantur, libidinisq; urinae lacescat 2.648.16
 metuentes cur suos testiculos contrahant 2.648.25
 metuentium uenter obrepere solitus est 2.648.8
 Metuentes sileant, et dolentes clament 2.648.4
 metuentes cur uoce, mambus, et labro inferiori tremant 2.647.44
 metuentium uox cur obtremiscere soleat 2.602.19
 metuentes cur tremant 2.646.51
 metuentes pallent. 2.647.45
 604.28
 nihil Metuens, insanus, uel stupidus. 21.52
 miculi fauificare soliti 2.381.7
 Mide aurum 3.92.26
 Milesij non insipientes, sed agunt quæ insipienter 3.56.52
 in Milesios Demodoci dictum. 3.56.52
 militaris disciplina apud prisicos nulla 3.133.3
Militaris, & Milites.
 Militaris uita uirtutis partes multas continet 3.104.17
 milites necessaria pars ciuitatis. 3.126.18
 milites uitam uenalem habentes. 3.23.40
 miluorum partus 2.392.51
 milui latent 2.420.45
 miluus cum coruo pugnat. 2.427.14
 miluus Aetolius 2.392.52
 Minerua Græcæ templum circa Calabriam 3.540.10
 Minerua Achaicæ templum. 3.540.15
 mingunt ex auerso femine. 2.342.54
 mingere cur femina intento corpore soleant, mares minime. 2.592.21
 à Mixtu cur membra inhorrescant. 2.663.13
 mingentem uidentes, cur ad mingendum moueamur 2.585.50
 ministri Barbari 3.166.49
 Minos maris imperium obtinuit. 3.140.56

Miseratio.
 Miserabilia quæ sint 3.307.11
 miserabile à terribili quid. 3.307.24
 miserari erga quos soleant. 3.307.20
 ad Miserationem index ut adducatur. 3.363.46
 miserationem quæ excludant. 3.308.6
 misericordie erga aliquos excitande ratio. 3.358.32
 misericordia erga quos moueri soleant 3.358.40
 misericordie signa 3.527.28
 Mithridates quare Ariobarzane inuaserit 3.148.3
 Mitylenensis seditio arumnosa. 3.139.33
 Mixidemus 3.317.51
Mixtio, & Mixtum.
 de Mixtione et mixtibili inquirendum esse 2.141.30
 admistio quid 2.142.54
 mistio Anaxagoræ 2.4.7
 mixtio quid à generatione et contriptione differat 2.141.39
 mixtionem diuisione non confici. 2.142.18
 mixtum quoduis quod circa medium mundum sit, ex congressu omnium elementorum gigni. 2.149.18
 sequentibus.
 mixtionem non esse iuxta positionem paruorum 2.142.5
 mixtorum perfectiorum passionum merantur 2.208.36
 mixtorum perfectarum passionum. 2.208.20
 mixtio syllogismi ex necessitate et contingente, in secunda figura. 1.53.26
 mixtio syllogismi ex contingenti et inesse in 3. figura 1.54.41
 de Mixtis syllogismis ex altera necessaria, altera absoluta, in 2. figura. 1.46.23
 mixtio syllogismi ex necessaria et contingente, in 3. figura. 1.55.7
 mixtio syllogismi ex absoluta et contingente, in secunda figura. 1.53.4
 de Mixtis syllogismis ex altera necessaria, altera absoluta, in prima figura 1.46.1
 de Mixtis syllogismis ex altera necessaria, altera absoluta, in 3. figura. 1.40.56

mixtio necessarij et incontinentis mollis ad iocum propensior. 3.56.13
 in prima figura 1.51.12
 Mnastibius Opuntius 3.379.52
 Mnedei 3.277.5
 mobile alicunde mouetur, et aliqub pergit 2.266.55
 mobile natura quod 2.66.22
 de Modalibus enunciationibus. 1.32.27
 modalium enunciationum consequentia 29
 de Modalium propositionum conuersione 1.41.29
 moderati signa 3.526.50
 modestia quid 3.202.51
 modestus quis 3.202.51
 modeste continenterq; uiuere. 3.84.39
 modestus non magnanimus. 3.29.24
 modulus grauis incitato præstantior. 2.556.14
 de Modis syllogisticis aut asylogisticis prima figure 1.42.2
 plures Modi defectus in dando quam exuperationis 3.27.40
 ab eodem modo habentibus locus. 1.161.3
 mœniorum usus in ciuitatibus quis. 1.67.24
 mœnia ad ornatum et robur extruenda 3.167.38
 mœnibus carens ciuitas, male disposita 3.167.32
 mola quid 2.337.27
 mola quam ob causam in utero mulierum gignatur. 2.547.12
 mola per tres aut quatuor annos gestata 2.547.16
 molarum durities 2.547.25
 molaris partus 2.398.12
 omne molestum uolentum. 3.234.4
Molle & Mollia.
 Molle quid 2.205.38
 mollium animalium coitus, et generatio 2.500.26
 de Mollium animalium partu. 2.531.24
 mollium partes exteriores quales. 2.485.46
 mollium nulla uiscera, sed mutam habent 2.363.4
 mollium pinnæ quales 2.486.40
 Mollia sanguine uacant, et natura frigida sunt 2.534.34
 mollia carniuora omnia sunt. 2.414.1
 mollia crustataq; optima cum gerunt uterum 2.508.57
 mollia annuam uitam habent. 2.30.35
 mollia Crotoniatis 3.540.6
 mollis quis. 3.206.47
 mollis et delicatus quis 3.56.28

Mollities.
 Mollities et incontinentia quid differt 3.206.46
 mollitie signa pudorem habent. 3.305.20
 mollities regum Scytharum. 3.56.29
 Momus Aesopicus 2.468.25
Monarchia.
 Monarchia quid 3.289.19
 monarchia inter similes et pares nec utilis, nec iusta 3.122.41
 contra Monarchas qui insurgere soleat 3.148.3
 monarche autocratores apud Barbaros 3.130.21
 monarchia propter contemptum subuersa 3.147.48
 monedularum tria genera. 2.434.9
 monedule ubi degant 2.419.8
 monedule ubi capiuntur. 2.419.32
 monenti acquiescat, qui non prospicit ipse 3.2.40
 monstifringilla 2.415.19
 monentem contemnens imperitus, idem demens, et inutilis 3.2.33
Monstra.
 Monstrum qua ex causa generetur. 2.540.6
 monstra qua ex causa gignantur. 2.541.40
 monstrorum et oblesorum animalium rationes propinquæ 2.541.52
 monstra peccata nature 2.16.4
 monstra crebro fiunt in ijs quorum partus est numerosus 2.542.7
 monstra qua ex causa fiunt, iuxta Democritum 2.541.56
 monstra etiam aues edere possunt. 2.597.41
 monstra cur paruè quadrupes pariunt, homo autem grandæq; minus 2.597.37
 monstrofi partus auium unde. 2.542.13
 monstra ut agnationes sint. 2.544.36
 monstra multimembra 2.541.51
 monumentum aristotorum quod ad Calculos uocatur 3.559.46
 moralis tractatio non contemplationis, sed actionis est 3.10.16
Morbi.
 Morbi et salutis causas explicare, non medici solum, uerum etiam Physiologi 2.317.50
 morborum alij ab igne, alij à rore creatur 2.566.20
 morbi cur sepe curentur ubi quis ab undè excessit 2.559.4
 morbus longus quasi senectus. 2.561.18
 morbus rectè aduentitia senectus dicitur 2.554.39
 morbi cur per hiemem minus, quam per æstatem, sed perniciosius insistant 2.562.37
 morbi cur perniciosi res fortibus quam imbecillibus 2.562.41
 morbi cur uere et autumno infestentur 2.562.34
 morbo comitiali maxime homo in peritua obnoxius 2.596.7
 ex Morbo et consuetudine facta immania 3.54.42
 mordax araneorum genus. 2.438.25
 mordellæ 2.384.46
 morphna 2.435.8
 mormuris partus 2.398.12
 morostatis ex gloria cupiditate excedit plum 3.102.26
 morosus quis 3.197.27
 morosus unde dicitur 3.197.5
 morsus et uulnera à leonibus illata ut curentur 2.443.54
Mori.
 Mori bonum, antequam sis dignus mori 3.330.45
 moriens cur oculos attollat. 2.576.4
 mori cur post utrumlibet solstitium per centum dierum spacium maxime contingat 2.562.38
 morientia expirant 2.311.1
Mors.
 Mortem ut Democritus definiuit. 2.310.24
 mors caloris interioris refrigeratio est 2.509.16
 mors metaphoricè finis dicitur. 3.420.25
 mors putredo quædam 2.509.15
 quod Mors animalibus, id stirpibus accidit 2.316.48
 mors altera uiolenta, altera naturalis. 2.316.12
 mors naturalis quæ 2.316.47
 mortem, malum esse 3.317.52
 mors senum dolore uacat. 2.316.36
 mortem optauit Chiron ob dolorem 3.240.15
 mortem sibi consciscere, non est fortis 3.240.12
 mortem qui celeriter sibi consciscant 2.654.27
 mortem sibi contiscunt facinorosi et prauis 3.71.46

I N D E X.

mortē sibi consciscens, quatenus iniu- riam faciat 3.43.54
mortem sibi consciscendum poena uni- de 3.43.57
mors quae in bello fit, pulcherrima est. 3.21.26
mors omnium maximē terribilis, et ul- timum uitae 3.21.21
mortalis mortalia curet 3.31.43
mortui num beati sint 3.6.55
mortui num malis tangantur. 3.6.57
mortuis opem ferre, cur iustius habi- tum sit quam uiuis 2.650.22
mortuos spoliates, canibus cuiusmodi similes 3.325.10
Mores.
Mores quales, iuxta quas animae affe- ctiones dicantur 3.231.18
mores actionum conditiones quatuor requirunt 3.372.20
circa mores sugienda tria 3.51.16
mores ut corpora motionibus discer- nuntur 3.33.40
morum prauorum exempla. 3.372.26
Mos.
Mos quid 2.363.55
mos cutus rei pars 3.125.44
mos temporis longitudine fit. 3.103.45
mos à consuetudine incrementum ca- pit 3.2.1.13
Motio, motor.
Motio quae generatio sit 2.40.29
motius natura, et praeter naturam quae 2.66.20
motionem habere corpus naturale, ne- cesse est 2.85.18
motionum opera sunt pulsus et tra- ctus 2.291.49
motio in localium initia pulsus et tractus 2.293.25
motor rem mobilem praecedat. 2.289.17
motor animalium princeps necessa- riò in aliquo initio situs. 2.290.54
MOTUS.
Motus cognitio physologo necessa- ria 2.17.33
motum omnes statuunt qui de natura dicunt 2.62.18
motum negans Zenonis ratio utiofa. 2.54.29. et sequentibus
motus uariè consideratur. 3.462.8
de Motu quieteq; Empedoclis senten- tia. 2.63.22. item. 2.62.27
motus definitionem recte ab Aristote- le assignatam 2.18.31
motus quid 2.62.37
motus actus mobilis est imperfectus. 2.63.25. et 2.18.43. et 2.227.48
motus actus rei possibilis prout possi- bilis 3.460.33
motus continuum quippiam. 3.231.31
ea Mutatio motus est, quae ex subiecto in subiectum itur 2.44.26
motus specie differunt 3.79.20
motus et mutationis tot species, quot entis 3.460.11
motus species sex 1.23.55
motus qui ab alio afferuntur, quatuor sunt 2.58.14
motus quatuor species 2.213.19
motus triplex. 2.70.56. et 2.40.53. et 2.80.13. et 2.27.46
motus omnis aut ui fit, aut natura. 2.31.14
motum quèpiam naturalem esse, et quempiam uiolentum 2.109.21
motus uiolentus praeter naturam. 2.31.16
motus uiolentus posterior eo qui est secundam naturam 2.31.15
de Motus specie, una dubitatio. 2.42.43
motum diuidi in partes quantas. 2.46.44
motus idem numero, genere, et spe- cie 2.57.31
motus unus multifariam dicitur. 2.42.39
motus unus quid 3.414.36
motus unus et continuus quis. 2.72.28
motus unus genere 2.42.40
motus unus specie 2.42.42
motus unus absolute quis. 2.42.53
in Motu an sit primum 2.50.45
in Motu primum multipliciter dici potest 2.71.15
quod Motus primus, latio. 2.70.5. et sequentibus
motus de genere continuorum est. 2.17.41
motus continuus est 2.34.46
motus continuus continui est. 2.73.37
motus super linea recta non posse con- tinuum esse 2.72.37
motus indefinitus 3.460.46
motus cur indefinitum quoddam esse uideatur 2.18.41
de Motu finito, et infinito. 2.52.47
motus infinitus in tempore finito quo modo 2.57.43
motiones alie simplices, alie mixtae. 2.80.22
motus simplex est simplicis corporis. 2.85.17
motus simplices non sunt infiniti. 2.111.44
motus uniformis et difformis. 2.43.41. et 43
motus rectus quis 2.80.15
motus circularis quis 2.80.15
motus circularis in finitum, et unus, et continuus 2.72.20
an Motus circularis solus possit conti- nuus esse. 2.72.20. et sequenti- bus.
quod Motus circularis possit conti- nuus in infinitum esse, ac primus. 2.75.7
in Motu circulari neq; principiu est, neq; finis 2.75.40
motui circulari motum non esse con- trarium 2.82.15
motus circularum diuersorum non est se contrarios, si ab ipsam signis uer- sus eadem fiant 2.82.21
motus primi quippiam primus motor. 2.57.22
motus principium uel quod motu se- ipsum ciet, uel quod alio agitur. 2.63.15
motus principium multis ipsum bonu et malum 3.412.7
motum quod ciet, nulla eius pars est, quod mouetur 2.287.53
motus perpetuus Deo inest. 2.95.56
quod Motus utrinque sit aternus. 2.62.15. et 2.63.13. et sequentibus.
motum aeternum esse negantur, con- futatio. 2.63.48. et sequentibus.
motum non posse corrumpi. 2.63.14
ante Motum mobilium et motiuo- rum mutationem motumq; fuisse. 2.62.43
motus utrum in mouente sit, an in mo- bili 2.18.55
motu potius dicitur ex eo in quo itur, quam ex quo fit mutatio. 2.44.21
motus omnis ex quopiam in quippiam. 2.39.54
motus circa tria uerfatur. 2.42.54
motui omni propria celeritas tardie- tas ue 3.78.29
motus celerior tardiorq; in omni tem- pore fieri potest 2.48.12
in Motibus singulis necessum ut alia quid ocietur 2.287.12
in Mutatione quae in loco tam quies, quam motus secundum naturam sunt, praeterq; naturam 2.45.18
motus in loco sunt 2.218.22
motus non sine loco uacuo et tempo- re 2.17.44
motus et tempus potentia simul et actu 2.33.23
motum tempusq; simul sentimus. 2.34.39
motum et tempore, et tempus motu metimur 2.36.13
motus numerum habet 2.35.4
motus nullus praeter res ipsas. 5.17.289.28
sine Motu non constat generatio et corruptio 2.62.20
motus uel in magnitudine, uel loco, uel forma 2.118.17
motus magnitudinem sequitur. 2.34.45
motus natura et praeter naturam. 2.65.51. et 3.460.16
motus praeter naturam multi cuiusli- bet 2.109.1
motus sine naturali corpore nullus est 2.89.24
motus non entibus non tribuitur. 3.443.54
motus non est substantia 2.40.56
motus non est in his quae ad aliquid sunt 2.40.52
motus esse inter se comparabiles. 2.59.55. et sequentibus
motus quomodo inter se comparatur. 2.61.20. et sequentibus
motus non omnis comparandus. 2.60.5
motui quies contraria 2.44.48
motibus singulis singulis opponitur. 1.24.11
motus oppositus quis 2.74.42
motui motus contrarius est aut qui- es 2.40.46
motui contraria quies 2.41.54
motus quieti contrarius 1.24.10
motus contrarij qui 2.71.57
motus motui absolute contrarius est. 2.44.49
motus magis motui contrarius quam quies 2.45.56
motus contrarij qui sint et qui non. 2.44.5. et sequentibus
motus sursum motui deorsum contra- rius 2.45.37
motus quibusdam secundum naturam et praeter naturam quomodo op- positi 2.46.5
ut Motus elementoru tardior aut ue- lotior sit figuris esse causis. 2.120.52
motuum in elementis diuersorum quae sit causa 2.120.30
quae Motu cietur dupliciter mouen- tur per aliud aut per se. 2.218.12
MOTUS ANIMALIUM.
in Motu animalium tria 2.245.41
motus animalium causam intellectus actus et appetitus iudicium sunt. 2.245.13. et sequentibus
motus inuoluntarij animalium. 2.292.7
motus animalis, etiam extra aliquid requirit cui imitatur. 2.237.31
motum quae adferant animalibus. 2.289.28
motus animalium exitu terminatur et sine 2.289.26
de Motu animalium quae imperfecta sunt 2.246.6.1. et sequentib.
motus per locu in animalibus uel per totum corpus uel per partes fit. 2.293.29
motus natura et praeter naturam. 2.65.51. et 3.460.16
de Motus partium ordine. 2.50.45. et sequentibus
ad Motum peculiarem animalib. sua instrumenta cuiq; attributa. 2.322.36
motus animalium quadrupedum et multipedum per diametrum agi- tur 2.34.17
motionis originem ad dextra parte trahi 2.294.15
motus instrumenta in animalibus. 2.290.18
motus in somnis animalis unde. 2.74.25
motus tardi mollem intellectum acuti callidum significat 3.525.50
à Motu et indefinito locus. 1.66.40
Mouens.
Mouens ut diuidatur 2.39.51
mouens duplex est. 2.67.3. et 33. et 2.245.42
mouens bifariam dicitur. 2.138.23
mouens primum. 3.462.7. et 3.465.22. et 2.58.5
mouens primum id unde principium motus 2.58.5
mouens primum à seipso mouetur. 2.67.17
mouens primum in motione praestan- da immotum. 2.138.27. et 3.411.39
mouens primum ab omni motu ua- cuum 2.67.47. et 2.287.7
quod mouet primum indiuisibile et nullam prorsus magnitudinem ha- bere. 2.67.5. et sequentibus.
mouens non motum aeternum est sub- stantia et actus 3.466.44
mouens mobili contiguum esse. 2.58.5. et sequentibus
mouens et id quid mouetur simul sunt et nihil inter ipsa medium. 2.58.31
mouendi et quiescendi principium utrum inanima habeant. 2.288.53
mouens primu incorruptibile et ne- que per se neq; per accidens mou- ri. 2.69.25. et sequentibus
mouens quaedam unice quaedam moti bus contrarijs 2.62.50
Moueri.
nec Moueri omnia nec quiescere. 3.411.32
moueri semper uniuersa aut quiesce- re uult Heraclitus 2.64.32
quicquid Mouetur in semper diuisibi- lia diuisibile est 2.68.18
quod Mouetur omne ab aliquo moue- ri necesse est. 2.67.10. et 2.57.1
id quod Mouetur tria sunt. 2.72.30
mouetur alia per se, alia per accides. 2.27.47
moueri natura quae dicatur. 2.65.48
moueri uel praeter naturam idem. 2.108.54
quid Moueatur continuè 2.42.9
quicquid Mouetur per se continuum est 2.68.20
moueri in non tempore nihil potest. 3.79.35
cur Moueantur leuia et graua ad sua loca 2.66.39
non Moueri indiuisibile aduersus De- mocritum. 2.55.27. et sequentibus.
quod Mouetur è quiescente est. 2.322.7
cur Moueatur commotū facilius quā manens 3.508.25
moueri celerius quod dicatur. 2.38.8
quod Mouetur celerius plus magnitu- dinis in aequali tempore et mino- re transit 2.47.50
mouentur animalium partes sapenu- mero praeter naturam. 2.65.52
mouetur totum animal natura à seip- so, corpus tamen natura et pra- eter naturam moueri potest. 2.65.49
quae Mouentur omnia notis aut qua- ternis aut pluribus mouentur. 2.333.44
moueri quae notis quaternis soleat. 2.333.45
Mugiles.
Mugiles limo arenā ue nasci. 2.377.53
mugilis partus 2.398.10
mugiles ubi pariant 2.377.44
mugilum genus nec mas nec foemina. 2.517.27
mugilis in metu caput abscondit. 2.414.26
mugilibus in lacu Ciphrarum brana- chie binæ 2.346.39
mugilibus pinnulae duntaxat binæ qui in latu Ciphariū nascuntur. 2.295.57
mugilis uentriculū habet auium more et carnosum 2.477.50
mugilis cibus 2.414.16
mugilis gulosus 2.414.24
mugiles dormientes, fuscina capiuntur. 2.372.49
mugiles è mari in lacus et flumines ascē- dunt 2.397.1
mugili himbres non conducunt. 2.421.55
mugilis

I N D E X.

411.32
moueri semper uniuersa aut quiesce- re uult Heraclitus 2.64.32
quicquid Mouetur in semper diuisibi- lia diuisibile est 2.68.18
quod Mouetur omne ab aliquo moue- ri necesse est. 2.67.10. et 2.57.1
id quod Mouetur tria sunt. 2.72.30
mouetur alia per se, alia per accides. 2.27.47
moueri natura quae dicatur. 2.65.48
moueri uel praeter naturam idem. 2.108.54
quid Moueatur continuè 2.42.9
quicquid Mouetur per se continuum est 2.68.20
moueri in non tempore nihil potest. 3.79.35
cur Moueantur leuia et graua ad sua loca 2.66.39
non Moueri indiuisibile aduersus De- mocritum. 2.55.27. et sequentibus.
quod Mouetur è quiescente est. 2.322.7
cur Moueatur commotū facilius quā manens 3.508.25
moueri celerius quod dicatur. 2.38.8
quod Mouetur celerius plus magnitu- dinis in aequali tempore et mino- re transit 2.47.50
mouentur animalium partes sapenu- mero praeter naturam. 2.65.52
mouetur totum animal natura à seip- so, corpus tamen natura et pra- eter naturam moueri potest. 2.65.49
quae Mouentur omnia notis aut qua- ternis aut pluribus mouentur. 2.333.44
moueri quae notis quaternis soleat. 2.333.45
Mugiles.
Mugiles limo arenā ue nasci. 2.377.53
mugilis partus 2.398.10
mugiles ubi pariant 2.377.44
mugilum genus nec mas nec foemina. 2.517.27
mugilis in metu caput abscondit. 2.414.26
mugilibus in lacu Ciphrarum brana- chie binæ 2.346.39
mugilibus pinnulae duntaxat binæ qui in latu Ciphariū nascuntur. 2.295.57
mugilis uentriculū habet auium more et carnosum 2.477.50
mugilis cibus 2.414.16
mugilis gulosus 2.414.24
mugiles dormientes, fuscina capiuntur. 2.372.49
mugiles è mari in lacus et flumines ascē- dunt 2.397.1
mugili himbres non conducunt. 2.421.55
mugilis

I N D E X.

mugilis audit liquidè 2.370.23
mugilis cauda à lupo absconditur. 2.
mugiles quibusdam sponte oriri videtur
Mulier.
Mulier quasi mas infemina est.
mulieres media pars hominum liberorum sunt
mulier inter foeminas maximè abundat sanguine
mulier plurimum excrementi menstrui emittit.
mulier grauida coitum patitur.
mulieres grauidæ egrè degunt.
mulieres grauidæ uino infestantur.
mulierum purgationes partum anticiantes periculose
mulierum abortus
mulierum dolores uehementissimi in partu
mulierum Ligusticarum partus facilis et expeditus
mulieres quæ facillè et difficulter pariunt
mulier quot uno partu parere possit.
mulieri tempus pariendi multiplex.
muliebris foetura terminus annus quadragesimus quintus.
mulier anno quinquagesimo generare potest. sed rarò
mulier quædam anno quinquagesimo peperit
mulierum superfectiones.
mulier aliquando superfectauit.
mulierum fecundarum probatio.
mulierum fecunditas in Vmbriis insulis
mulieres quædam quinos pariunt.
mulieris uox
mulieres cur uocem acutam reddant.
mulieres non possunt redundare pilis
mulierum crura putrida quare.
mulieres sanguinis morbis minus infestantur
mulier ex geminis alterum marito alterum adultero similem peperit.
mulierum mores, ut à uiri moribus differant
mulieres uiris calidiores, iuxta Parmenidem
mulier uiro deterius, sed magis domesticum, æqualitatisq; particeps.
mulieribus uiri obnoxij apud milites gentes
mulieris cum pudore dilectio.
mulieribus et pueris tanquam ministris pauperes utuntur.
mulier magno precio empta uiro fuit
mulierem cur occidisse iniquus sit, quam uirum
in Muliere lenitas uitiosa.
ex Muliere bona procreare liberos, optabile
mulierum disciplina malè in ciuitate negligitur
mulierum et puerorum disciplina non popularis est
mulieris probæ leges.
mulieribus quentibus
mulieri bonæ lex uitæ uiri mores.
mulier proba dominetur familie.
mulierem decet taciturnitas.
mulierem ornatus qualis deceat.
mulieribus aurum gestare interdicitur apud Ephesios
mulieribus pugnandi usum Socrates imponit
mulierum insolentia in frugifera.
mulierem curiositas dedecet.
mulieres sacerdotes in Caria.
mulieres uiragines et uiri foeminares gignuntur
mulier foetus recisus grauidis deuorans
muliercule et muliebres condolentibus delectantur
muliones ex ascaridis generantur.
mulus piscis ter in anno parit.
Multipeda.
Multipeda notis pluribus mouentur.
multipeda per transversum cruribus gradiuntur
Mundus quid

I N D E X.

mundus quare Cosmus.
mundus ut ex principijs contrarijs constare possit
mundum ex segregatis elementis constitutum esse
mundus an factus sit, antiquorum opiniones
mundum factum esse et perpetuum, ex impossibilibus esse
mundum Anaxagoras ex immobilibus conficit
mundus uniuersus ex sua tota materia constat
mundi materia naturale est ac sensibile corpus
mundi præstantia
mundus uerè pulcher et mundus.
mundi ordo perpetuus est
mundi harmonia
mundus urbs magna
mundus umbilico lapidi in fornice comparatus
mundi pars summa, ædiorum domicilium
mundi pars infima
mundi infiniti
mundos plures non solum non esse, sed nec esse posse.
mundos non esse plures.
munita loca quatenus in ciuitatibus conueniant
Murena.
Murena coitus qualis
murenarum partus numerosus, et cito crescit
murena omnibus temporibus anni pariunt
murena mari utitur, ut terra serpentes
murena pinnis caret
murenae pinnæ nullæ, nec brachia in tegre
murino imbres nocent
murus quid à murena differat.
Mures.
Murius uaria generat.
de Murius generatione
in Mure foemina recisa foetus prægnans
murius partus
mures quidam sel partim habent, partim non
muris araneæ morsus inuenientis perniciosis
murius agrestium redundancia.
murius agrestium interitus.
mures in Arabia quales
mures Pontici ruminant.
mures in Arcadia fonte quodam terrestres natæ, et uitam degere.
mures Aegyptij
muris aquatilis siue testudinis lutariae foetura
Musæus
Musca.
Musca
Muscarum coitus
Muscarum coitus uermiculi nascitur.
Musca aculei anteriori parte gerit.
Musca cruorem mouent
Muscarum quarundam morsus lethalis in Sicilia et Italia
Musculus piscis pilos in ore habet uice dentium
Musica.
Musica ueteres inter disciplinã collocant
musica an in ioco reponenda, uel non.
musica utrum discenda iuuenibus.
musica cunctis ætatibus moribusq; accepta
musica nature congruit
musica cuius gratia discenda.
musica non unius, sed multarum gratia utilitatum discenda.
musica uoluptatis gratia addiscitur.
musica usus quis
musica an ad degendi rationem conferat
musica morum effectrix
musica naturalem uoluptatem habet.
musica molestia medicina.
musica iudicatio tantum oblectatioq; non exercitatio conuenit.
musica num usu uocis manuumq; discenda
musica instrumenta antiquorum.
musica usus in quibus instrumentis conueniat
ad Musicam disciplinam utrum omnibus harmonijs utendum.
musicam audierunt potius, quam exerceuerunt Persarum Medorumq; reges.
musica exercitium dijs non tribuitur.
Mustela.
Mustela ore parere falso indicata.
mustela genitale offensum
mustela uulua ut in alijs quadrupedibus
mustela ut aues capiat
mustela serpentem impugnat.
mustela dimicatura aduersus serpentes, rutam comedit
mustela inimica cornicis
mustela suisq; inimicus
Mustelus.
Mustelorum partus
musteli ut foetum edant
mustelo brachia detecta
Mutatio.
Mutatio ex subiecto in subiectum tantummodo motus
mutatio à motu differt
mutatio sine motu quæ
mutatio entis ex ente potentia in actu ens
mutatio ex non subiecto in subiectum
mutatio non subit rationem subiecti.
mutatio non est quopiam ad quippiam.
mutatio fit è medio
mutatio semper è contrario efficitur.
mutationes tres esse.
quod Mutatur, quatuor modis mutari potest
mutationem omnem motumq; in tempore esse
mutatio omnis natura est dimotua.
in Mutatione omni celerius et tardius est
mutatio omnis finita est
mutatio per accidens
mutatio nulla perpetua
mutatio rerum per accidens, secundam partem, et per se
mutatio non per accidens in quibusdam
quæ Mutantur, etiam ueritatem habent in ipsa mutatione.
mutari secundum quantitatem et qualitatem, non idem
mutatio iugis ut in eundem fluuium ne semel quidem intrare liceat.
mutationes rerum publicarum ut fiant.
mutationum causa perfidia.
mutatio dulcis homini ob prauitatem

I N D E X.

fit 3.17.1 mutationum in rebus publicis & mo narchijs eadē principia. 3. 147.9 mutuum quid dicitur 3.422.38 mutis quid 2.483.24 mutis sub ore est 2.363.7 muti per nares uocem emittunt. 2. 598.35 Mutuum. Mutuum reddendum potius, quam dan dum sodali 3.70.11 mutuam soluere detrectantur ex- casatio 3.110.23 mutuum negare, cur minus iniquum quam depositum 2.649.39 mutuant non semper uicissim mutua dum 3.70.19 Mycenæa Troicis temporibus copia rerum florebat, nunc squalida. 2. 173.39 myniscus 3.379.45 myla liquefunt 2.207.2 myrobalarum fructus ab initio dul ces 3.555.35 myrrha medicinalis suauior est. 2. 605.55 myrta cur enucleatiora sint, quæ mi- nora 2.625.50 myrti nigrae, cur fronde sint frequen- tiorē quam albæ 2.627.10 myrta cur in manu collisa dulciora sentimus, quam integra. 2.625.43 myrtorū fructus non conditarum, cur magis quam filia desuāt. 2.626.30 myrtoꝝ præda 3.295.34 Narratio. Nana statuta cur homines proue- niunt 2.591.23 de Narratione tractatus 3.336.50. & 3.332.49 narratio rerum necessariorum ut in- stituenda 3.377.21 narratio probabilis 3.557.19 narratio breuis. 3. 337.16. & 3.333. 48 narratio uerisimilium qualis debeat esse 3.334.36 narrationi modum nisi mediocritate præscribi non posse 3.334.9 narratio, prænarratio, & supernar- ratio diuersa 3.331.45 narratio morata & affecta ut fiat. 3.334.25 ubi narrandum 3.334.50 narratio defensoris breuior. 3.334.20 narrationi quæ annectenda. 3.334.15 narratio solummodo generis iudicia- lis est 3.331.34 de Narrationum ordine 3.357.29 narratio in demonstratiuis diuisa. 3. 333.42 narratio rerum cur oblectet quæ nec

I N D E X.

nimum ueteres sunt, nec admodū nouæ 2.617.16 narratio partim artificialis, partim non 3.333.42 narratio dilucida aut à nominibus, aut à negotijs 3.357.10 narratio sceleris dilucida & uerifi- milis quæ 3.364.52 narratio ficta 3.334.22 Nares. Nares ut in animantibus collocati. 2. 464.35 naribus breuissimis homo est. 2.592. 16 nares quare inter oculos collocatæ. 2.462.45 nares mobiles sunt 2.326.10 narium foramina homini latiora sunt 2.622.22 Nares cur surdi magna parte lo- quantur 2.662.45 naribus penna tentatis cur sternuta- mentum moueatur 2.665.21 nares porrectæ longius ualent olfa- ctu 2.552.4 nares permultis animalibus datæ. 2. 369.46 naribus carent non spirantia. 2. 465.14 nares animum & serpentum quales. 2.465.5 nares non in aurbus, sed foramina. 2. 465.13 Nasus. Nasus, & eius usus 2.336.3 naso spiritus trahi in pectus, & inde reddi potest 2.336.6 naso olfactus administratur. 2.336.9 naso resimato sunt pueri omnes. 2. 663.31 naso resimato cur sint, quibus capil- lus crispus 2.663.27 nasi interseptum & inane quod. 2. 336.11 nasus bipartito distinctus. 2.336.12 nasus elephanti prolixa, ualidaq; 2. 336.12 ex naso signa animi 3.530.33 nasus ad cœlum collatus 2.88.40 naso respublica comparata. 3.145.37 nasurcū cum editur, lachrymas ex- trudere potest 2.625.32 Nasci. Nasci quæ dicantur 3.413.22 quæ nascuntur, sine necessario habet. 2.20.16 non nasci, quam uite difficultates ex- periri, melius 3.226.49 Natatio. Natationem natatiliū per pinnulas agitatā fieri 2.297.22 mutatio rerum publicarum bifariam

natant caudis celerrimeq; retrorsum crusta infecta 2.333.29 natantia quæ pedibus carent, pinnis utuntur 2.333.22

Nates.

nates quid 2.336.43 nates carnosæ quare 2.489.44 nates unus homo habet 2.489.36 nates 2.367.18 nates silentio capiuntur 2.371.7

Natura.

Naturam esse offendere conari, ridi- culum 2.9.49 natura quid. 2.449.15. & 3.413.27 naturam rerum quidam terram, qui- dam aquam, quidam omnia puta- runt 2.10.3 natura prima, & proprietas natura, quid proprie sit 3.413.43 natura duplex 2.15.55 natura bifariam dicitur 2.10.8 natura quorū modis dicitur. 3.413.19 natura quorū causa 3.259.26 secundum Naturam quæ sint. 2.9.26 natura quæ sint 2.9.26 natura quæ consistunt 2.16.14 eorum quæ Natura sunt diuisio. 2. 79.41 natura quæ sunt, ut differant ab ijs quæ non sunt natura 2.9.29 à Natura quæ inesse dicantur. 3. 235.20 natura quæ fiant 2.392.28 naturam quæ habeant 2.9.43 naturam habere quando res dicantur. 2.413.37 natura substantia 3.413.38 natura metaphoricè omnis substantia dicitur 3.413.42 natura bifariam uel ut materia, uel ut substantia 2.448.46 natura ad artem differentia. 2.323.6 natura quare materia dicitur. 3. 413.45 natura ex numero causarum est. 2. 15.15 & sequentibus. natura ordinis causa uniuersis. 2. 2.14.28 natura fieri, ut differat ab eo quod à fortuna 2.14.28 à Natura forma & species quarū re- rum 2.10.16 eorum quæ Natura, & secundum natu- ram, nihil ordine uacat 2.63.25 natura non in nostra potestate. 3. 84.31 naturalia alicuius gratia sunt et fiūt. 2.15.39 natura & Deus nihil faciunt frustra 2.82.39 natura nihil frustra facit, sed ad pos- tuius & melius respicit. 2.298.44 natura

I N D E X.

natura nihil præter suam ipsius for- mam fingit, & molitur 2.298.36 natura nihil uacuum aut frustra facit 2.519.55. 3.91.28 ex Natura hominibus morum semina 3.50.3 natura parens & autor omnium 2. 452.20. & 2.6.55 naturam quandam immobilem esse 3. 409.29 natura constantia non omnia immuta- bilia 3.40.51 natura principium cor, aut propor- tonale est 2.515.3 natura dæmonia est, non diuina 2.285. 21 natura, & non natura, aliud 3.40.52 natura talium procreatrix, qualis ip- sa 3.191.10 natura praua plura, quam proba fa- cit 2.595.23 præter Naturam nihil sempiternum 2.96.5 naturalia omnia aut contraria ex con- trarijs 2.5.18 naturalium inferiorum notitia per la- boreū comparatur 2.452.8 natura peccatum cum alicuius gratia aggreditur facere, non assequitur au- tem 2.16.3 naualis potentia quanta et qualis esse debeat 3.163.47 nauibus hyberno uentos dat terra se- cundo, &c. cur dici soleat 2.646. 17 nauigia cur onustiora in portu, quam in alto esse uideantur 2.631.41 & 2.287.39 Nauis. cur Nauis gubernaculum in extremo nauigio tantas uires habeat ab exi- guis uiribus, & paruo temone 3. 501.5 cur Nauem maxime moueant remi- ges qui in medio nauis 3.498.51 Nauta. Nauta conchæ species 2.363.32 nauta uirtus propria 3.11.7 nautarum abundantia ubi necessaria 2.164.1 Nebula quid 3.490.24 Necessarium. Necessaria quæ 3.340.38 necessarium in quibus sit 3.192.46 necessarium non aliter habere contin- git 3.409.48 necessarium in doctrinis & rebus na- turabilibus similiter quodammodo 2. 161.41 necessariorum demonstratio est 3. 414.9 necessarium latius syllogismo patet

1.63.10 necessarij & contingentis ratio in pri- ma figura 1.451.12 necessaria iuxta similitudinem qua- dantenus 3.414.3 omne Necessariū molestum 2.234.4 necessarium omne triste 3.413.56 Necessitas. Necessitas quid 3.496.30 necessitas quo pacto sit in rebus natu- ralibus 2.16.28 necessitas absoluta & ex hypothesi ut insit 2.447.30 necessitas inuitabile quiddam 3. 414.1 negatio quid 1.27.51 negotiantem quibus instructus esse oporteat 3.263.21 Nemesis dea ueterib. habita 3.243.39 nepotes similes auis 2.410.4 Neruus. de Neruis, eorumq; origine 2.355.2 neruus & arteria quid differant 2. 321.7 neruus è mucosibus adherente ali- nerui & ossa calore interiore confici- untur 2.518.55 ingens 2.321.21 neruus siccus natura 2.321.36 neruorum alimentum 2.355.19 num- ex ossibus 2.321.31 inde nerui etiam in corde suspensi 2.321. 33 nerui diducti ad artus flexusq; ossium 2.355.10 nerui & uena ut ad ossa quoq; finiāt 2.321.17. item in carnem 2.321. 34 neruus ignem non patitur 2.355.20 neruus omnia habent, quibus sanguis est 2.355.22. item motum perfici- entia 2.322.19 neruorum natura non continua de eo dem initio procedit ut uenarum 2.355.6 nerui plurimi in pedibus & scapulis 2.355.22 neruis uires omnium continentur 2. 556.39 Neruus uenter & cor texuntur 2. 322.31 neruus tendi potest 2.322.7 nerui natura fissilis 2.355.17 neruo carentes partes stupore non tentari 2.355.21 nerui prætenues quibus sint 2.355.24 neruus incisus solidari non potest. 2.355. 20 nerui piscium 2.355.24 nerui senescentiū laxantur 2.556.41

nerui recentiorum nondum intendū- tur 2.556.40 neruum medium cur in concubibus ap- pellemus 2.619.29 Nestes flumius 2.172.10 netem si quis pulsatam apprehenderit, hypatē solā resonare cur. 2.619.26 nete duplo acutior, quam hypatē 2. 619.17 Nicocharis poeta 3.336.46 nichatio uolucrum 2.463.32 item quadrupedū ouiparorū 2.463.36 nidor quorum sit 2.211.7 Niger. Niger color quādo efficitur 3.517. 49 niger color trib. modis occurrit 3.49 niger & albus color uisui officit 2. 659.10 Nigrum Nigrum priuatio albi 3.448.37 & 2.263.42 nihil nimis 3.318.7 Nilus & Danubius uastissima omniū flumina 2.158.20 Nilii ortus 2.172.9 Nilii ostia canopico excepto, manu ad dita uideri 2.173.27 nymphæ ex apibus, crabonibus & ue- spis 2.384.7 Niobe contra deos contendens 3.54. 19 Nitrum ad terram magis pertinet 2. 274.21 nitrum terre officium 2.207.16 nitru quo humore soluitur 2.207.7 nitrum cur tabescat, non tingatur 2.209.16 Nix. Nix ut fiat 3.490.34 in Niue quedam animalia & plantas gigni 3.551.47 nix & pruina frigidum tempus & lo- cum declarant 2.169.25 nix & pruina idem quadantenus 2. 169.19 nix in locis editis conficitur 2.169.52 nix uetustate rubescit 2.384.51 Nobilitas. Nobilitas quid 3.311.27 & 90.1 nobilitas generis uirtus 3.118.4 nobilitatis differentia 3.124.52. et 57 nobilitas gentis & ciuitatis 3.284.28 nobilitas priuata 3.284.30 in Nobilitatū generibus fertilitas quæ dam, ut agrorum 3.311.32 nobilitas Atheniensis pugnis attenua- ta 3.138.35 nobilitas apud omnes in honore, & quare 3.118.3 de nobilitatis moribus 3.311.23 nobilitatē & uirtutem uerbis pleriq; usur-

INDEX

usurpant 3.137.24
nobilitas quedam genera in mores su-
riosos, aut in segnitiam degenerant
3.311.34
nobilitas ambitiosa 3.311.26
nobilitas contra plebem Rhodi 3.138.16
Nobile, Nobiles,
Nobile quid 3.311.30
nobile et generosum quid differant 2.
332.12, 3.311.30
nobiles in Aristocratijs plurimum
possunt 3.143.11
nobilitas est egenos suscipere et foue-
re 3.156.40
nobiles dignitates sibi uendicant 3.136.
56
nobiles ubiq; 3.90.15
nobiles uere, boniq; pauci 3.137.15
nobilitum contentiones precauenda
3.144.8
noctua 2.435.53
noctuum auicule die circumuolant 2.
427.20
noctua inimicus rex auium 2.427.22
nodi inflexio ad incessum necessaria
2.298.38
nodi caradimis uice in animalibus
2.287.14
Nomen,
Nomen quid 1.26.57, 3.375.1
nominum diuisio 3.375.20
nomen triplex et quadruplex 3.375.19
nomina generum ut a Protogora dis-
tributa 3.325.45
nomina significare unum, non multa
3.437.20
nomina positione 1.127.2
nominum interpretationis duae par-
tes 3.353.40
nomen commutatum 3.375.50
nomen peregrinum 3.376.20
nominum productum 3.375.45
nominibus qualibus utendum rariis
3.323.19
nominum ordines quatuor 2.353.33
nominis Metaphora 3.375.25
nominis generu aliud simplex, aliud
duplex 3.375.17
nominum et uerborum transpositio-
rum significatio 1.31.27
nominibus contrarijs res appellare 3.
352.53
de Nominum compositione 3.353.39
nominum positiones tres 3.353.31
nomen fictum 3.375.44
nominum figurae tres 3.353.30
nomen propriu 3.375.22
nomen propriu 3.375.47
nomen masculina, feminea 3.375.53
notitia ad sensuam eandemq; prin-

Numerus

de Numerorum generatione 2.484.
27
Numerus omnium substantia 3.389.
54
numeri entia pythagoricis 3.483.31
elementa entium 3.388.50
rabiles 2.19.46
Numerus idealis et mathematicus au-
idem 3.479.35
numeri rerum formae 2.217.12
Numerus duplex 2.35.7
Numeros substantias separatas esse et
entium causas, refutatur 3.473.15
Numerus quilibet habet finitas diui-
siones 3.514.7
Numerum non esse infinitum 3.477.
41
Numerus ex indiuisibilib. componitur,
magnitudines nequaquam 3.479.8
numeri partium nullus terminus com-
munis, quo copulantur 1.14.43
numeri an ideae 3.467.38
ex Numeris multis unus, no ita de ide-
is 3.393.37
numeri mensura certissima 3.448.
45
numeri elementa, par impar 3.389.10
ex Numeris corpora esse composita,
impossibile 3.477.23
numeri ueri non substantia, neq; cau-
se forma 3.485.50
Numerus mutari, atq; inutilis fieri po-
test 3.30.17
numeri et unitatis differentia qualis
3.476.48
Numerus minimus, absolutus 2.35.49
numerare solus homo ex animantibus
nouit 2.655.25
Numerus denarius perfectus 2.3.610.
19. 3.89.4
numerare cur homines barbari graeci
ciq; ad decem usq; consueuerint, dein
de repetant 2.610.13
numerandi serie gens Thraciu ad qua-
tuor terminant 2.610.26
numeri ternarij in deorum sacrificijs
celebrandis usus 2.79.49
Nunc,
Nunc ipsum continuatio temporis est
2.37.19
nunc, temporis pars non est, neq; di-
uisio motus 2.35.41
Numerus orationis,
Numeri quare oblectent 2.620.44
numeri Musici et modi, cur moribus
similes 2.619.47
Numerus heroicus 3.327.6
Numerus iambicus 3.327.6
numeri pœanes ut in oratione usurpa-
di 3.327.10
Numerus Trochaicus tripudij aptus
3.327.8

Nuptiarum

INDEX

nuptiarum tempus 3.171.54
nuptia immaturae 3.171.44
Nutritio,
Nutrit anima, nutritur corpus, in-
strumentum, alimentum 2.228.20
nutriendi facultas animalibus neceffa
ria 2.246.22
nutrix facultas in somno efficiaciore
3.230.28
nutrimentum digeri posse opus 2.
228.27
nutrimentum contrarium contrario
2.227.50
nutricibus uini usus no cofert 2.278.40
Nuceratus 3.330.21
nymphæ 2.532.19
nymphetos 3.490.37
Obduratus quis 3.232.1
obeliscolychnium 3.484.43
obesa omnia steriliora 2.458.11
obiectiones ex quatuor locis petuntur
3.320.54
obitus ut in imperfecta ingruat 2.
316.15
oblato sacerdoti Palladis ex lege san-
cita 3.264.40
ex oblatione locus 1.141.45
obscœnitas uerborum exterminanda
3.172.54
obscœnitas sit lucis deliquio 3.517.31
obscœnitas non color, sed lucis priua-
tio 3.517.42
obsequetia quare prestetur 3.365.40
obstetricis officium 2.410.56
obtus ingenia magna ex parte me-
moria ualent 2.271.13
occaso et tempus opportunum, quid
differant 1.64.39
occaso deo est, non tempus opportu-
num 1.64.40
occidisse mulierem, cur sit iniquius,
quam uirum 2.650.32
Occiput,
Occiput 2.334.50
occipitis os tenuissimum et infirmis-
simum 2.338.21
occiput inane 2.334.51
occiput inane ut uenis uacuis 2.462.41
occiput et sinciput quare seruis cane-
scant 2.554.41
occultatio sophistica fallendi gratia
1.202.32
ad Occultationem documentum, locus
1.180.17
oceani descriptio 3.489.38
oceanus et Thetys generationis pa-
rentes 3.387.20
oceanus qui extra Columnas, non ma-
gnopere profundus 2.176.17
Oculus,
Oculi 2.335.11
oculos habere omnia animalia, pre-
terquam testa insecta, et imperfecta
2.335.18
oculos quatenus habeant etiam cœca
2.335.20
oculus solus propriu corpus pre cete-
ris habet sensorijs 2.519.36
oculi maximi principio 2.519.30
oculus primum magnus, deinde consti-
dit 2.519.41
oculi omnium partium ultimi perfici-
untur 2.519.31
oculi natura uenosi 2.281.29
oculus superuenula positus 2.335.46
oculorum fedes maxime seminales 2.
522.16
oculorum initia ex eodem pendent
2.657.17
oculorum situs modicus, morum op-
timorum indicium 2.335.34
oculi in cerebrum finiunt 2.335.46
oculorum humanorum distantia 2.
337.57
oculus frigidus et humidus 2.519.40
oculi quare humidi 2.463.19
oculi album in sanguinem adeptis ani-
malibus obsumunt et nitidum 2.260.
10
oculi pars intima translucida et lu-
cis capax 2.260.37
oculi facultas uisoria aquae aptatur 2.
260.43
oculus et pupilla cur ad aquam refe-
ratur 2.260.17
oculus inter omnes partes a frigore
maxime alienus 2.260.21
oculorum anguli 2.335.15
oculi nigrum caprinum prestantissi-
mum 2.335.28
oculus quare sinister expeditius quam
dexter, contrahatur 2.659.43
oculus sinister cur nibilo imbecillior
dextro 2.659.3
oculo altero diuerso homines gigni 2.
550.24
oculos uarios solus homo habet 2.335.
30
oculi hominum uarij, et uersicolores
2.550.20
oculi animalium unicolores in suo cu-
i usq; genere 2.550.18
oculi cadidum fere simile in omnibus,
sed nigrum uariat 2.335.37
oculi nigri noctu acutè cernere neque-
unt 2.550.43
oculus nigris quare potius uersus meri-
diem homines nascantur 2.609.33
oculus nigros plus aque quam ignis
habere 2.550.31
oculus nigris lusciofitas potius accidit
2.550.53
oculi in animalibus in alijs molles, in
alijs duri 2.233.23
oculi animalibus exanguibus quadre
duriores 2.260.22
oculi modici, optimi 2.335.32
oculi prominentes procul nequeunt
cernere 2.551.32
oculi conditi clarissime cernunt 2.335.
33
oculi insectorum quare moueantur 2.
463.46
oculi cancrorum ut positi 2.299.53
oculi piscium lubrici quare 2.463.
49
ex Oculorum habitu signa animi 3.
530.51
in Oculis pudor 3.305.43
ex Oculi nigro et angulis morum ani-
mi indicium 2.335.16
oculi mediocriter conuientes 2.335.
36
oculo cur uno exquisitius cernatur,
quam duobus 2.657.7
oculo altero appreheso, cur alter con-
stantius cernat 2.657.17
oculo uno uidere, cur impatibilis 2.
658.17
oculo in latum uerso, cur no res una ge-
minari uideatur 2.658.50
oculus perfricatus lachrymam emittit
2.657.3
oculus cur sternutationem se dat.
2.661.38
oculus cur solus omnium membrorum no
rigeat, cum sit infirmissimus 2.659.
31
oculis cur maxime irati erubescant, pu-
defacti auribus 2.657.11
Oculorum defectus,
Oculorum ægritudines 2.550.52
oculi hominum cur maxime de pra-
uentur 2.596.6
oculorum languor ex usu immodico
ueneris 2.522.17
oculus cur sumus potius infestat 2.
659.23
oculorum acumini cur exercitatio
corporis incommoda 2.658.33
oculi puerorum statim a partu casti-
sculi 2.550.16
oculus castus plus ignis habere 2.550.
30
oculis cur alibi tam homines, quam ea-
qui magna parte castis 2.591.15
oculis castis glaucoma accidit potius
2.550.53
oculis castis homines uersus Aquilo-
nem 2.609.35
oculi casti quare interdum nequeant
acutè cernere 2.550.43
oculis castis equi 2.335.31
oculorum limitas ut eueniat 2.657.42
oculi acutius uideant 2.658.13
oculorum

I N D E X

oculorum fluxiones ut medici sanare odor ligna 2.264.21...
oculorum fluxiones ut medici sanare odor ligna 2.264.21...
oculorum fluxiones ut medici sanare odor ligna 2.264.21...

I N D E X

oligarchia in quibus ciuitatibus anti- Olympi edificatio à Pifistratidis fa- re nequit 3.112.28...
oligarchia in quibus ciuitatibus anti- Olympi edificatio à Pifistratidis fa- re nequit 3.112.28...
oligarchia in quibus ciuitatibus anti- Olympi edificatio à Pifistratidis fa- re nequit 3.112.28...

I N D E X.

aliquid opponuntur 121.44
in Oppositis priuatiue no est necesse alteru ipsorum susceptio inesse 1.20.54
opposita ad aliquid 1.20.54
opposita ut contraria 1.21.1
de Oppositorum regulis 1.28.34
opposita subcontraria simul uere esse possunt 1.28.35
oppositae locutiones de eodem uere non sunt 3.4.57-34
ex Oppositis ut ratiocinatio fiat 1.166.44
ab Oppositis, locus 1.166.44
ab Oppositis secundum priuationem locus 1.148.35
ab Oppositis uel simul natura, uel posterior locus 1.156.6
ab Oppositis contradictorie, locus 1.148.41
per Opposita, locus 1.176.53
optimatibus qualis populus conueniat 3.112.47
ex optimatu potestate ad paucoru potestate ut fiat transgressio 3.6.6.3
optimus quis 3.35.37
opulencia et dominatus non omnibus bonum 3.203.31
Opus.
Opus bifariam dicitur 3.229.52
opus hominis propriu quod 3.4.4.7
opus negotij, uirtutis opus 3.229.56
opus habitu prestat 3.229.4.9
opus uniuscuiusq; finis 3.229.4.9
opus hominis quid 3.4.56
opera in quibus operationibus prestant 3.1
opera alia alijs honestiora 3.90.35
opera cuiusq; iucunda 3.29.4.28
opera sua quisq; amat 3.26.42
de Opera uniuersa natura Empedoclis testimonium 3.49.5.10
Oracula.
Oracula ambigua 3.325.40
oraculum Lemnium 2.360.56
oraculorum interpretes testes sunt 2.98.22
oraculum Themistoclis de muris lignis 3.298.12
Oratio, uel sermo.
Oratione solus homo utitur 2.556.3
Orationis usus homini magis qua corporis proprius 3.279.52
orationis materia uox est 2.526.4
oratio prudens ut uita iucunda eligenda est 3.339.8
oratio quid 1.27.28
oratio bene uiuendi dux 3.339.30
Oratio ciuilib, & Rhetor.
oratio et consultatio omnis in senatu populisq; de septem propositionibus 3.340.40
orationis partes necessarie propositio et probatio 3.331.40
de Orationis partibus orationis partes, propositio et probatio, siue problema et demonstratio 3.331.32
oratio ex tribus constituitur 3.282.25
in oratione tria requiruntur 3.322.8
orationem rebus antea 3.339.19
orationis genera quatuor 1.193.50
oratio ad rem conformanda cum merito 3.323.2
oratio dilucida 3.327.37
tractatus 3.354.4
oratio ante oculos ponens quid 3.329.23
orationem dilucidam que efficiant 3.323.3
oratio facilis que 1.211.3
de Oratio facili, difficili et acuta 1.210.30
oratio clara et prisca que uideatur 3.323.24
de Orationibus urbanis 3.328.30
oratione uaria ut utendum 3.336.9
oratio mediocris ut fiat 3.353.20
orationem grauiorem reddunt inuitata 3.323.5
de Orationis prolixitate 3.353.2
oratio prolixior ut fiat 3.353.11
uior 3.353.15
oratio pendens que 3.327.29
oratio moderata, eiusdemq; confidentio 3.334.31
Oratio affecta que 3.315.24
oratio mathematica non est affecta 3.334.31
orationis commote forma 3.326.45
oratio conuoluta que 3.327.33
ad Ornatum orationis, inductione et diuisione opus 1.181.14
de Orationis numero 3.326.53
oratio numerum habeat, non metrum 3.327.4
in Oratione insidiata ut uerantur, ut uina mixta 3.323.14
orationis calumnia ut preoccupetur 3.356.38
orationum scriptorum recitatio ut excusetur 3.363.2
Oratio dialectica.
Oratio uera non rerum causa, sed res poris proprius 3.279.52
orationis uere 1.23.33
oratio institutione significat 1.27.32
oratio quare discreta quantitas 1.14.4
oratio enunciativa que 3.27.34
oratio enunciativa omnis ex uerbo aut casu uerbi 1.27.39
oratio ex nominibus et uerbis constat 3.323.17
oratio una coniunctione 1.17.39
oratio duob, modis una dicitur 3.375.

I N D E X.

in Orchomenia Boeotia meatus sub terraneus mirus 3.538.56
orcine ubi pariant 2.377.45
Ordo.
Ordinatione natura uiresq; seruatur et augentur 2.620.48
ordo natura suauis 2.620.53
ordo in natura rerum omnium 3.469.35
ordo omnis ratio est 2.63.27
ordine nihil eorum uacat que natura et secundum natura sunt 2.63.25
ordinis et numeri bona 3.228.56
Orestes et Aegisthus reconciliati in fabula 3.371.36
Origanum.
Origanum oculis infestum 2.658.16
origani efficacia 2.370.4.7
origanus cur musto innecta, unum dilice efficiat 2.627.3
orionis ex ortu cur dies maxime uariant, statuasq; importuni mouentur 2.641.34
Orpheus 2.222.37
orsodagnarum que mordelle appellatur generatio 2.334.45
oryx unicornis et bisulcus est 2.342.15
oryx cornu singulari armatus 2.468.8
oscitantes cur minus audire ualeamus 2.603.34
Os, oris.
Oris partes, palatum et fauces 2.336.17
oris forma pro muneris diuersitate diuersa in alijs 2.467.28
oris officium 2.306.4.7
oris magnitudine animalia discrepant 2.344.13
ex Ore cur halitum tum calidum, tum frigidu reddere possimus 2.664.4
ora hominum ieiunorum cur grauius oleant, quam eoru qui comederunt 2.608.9
oscitantes quare minus audire possunt 2.602.4
oscitantes minus audiunt 2.551.52
oscitanti oscitando cur respondemus 2.535.57
oscitans cur nemo aurem suam infcalpere audiat 2.661.17
Os, ossis.
Os quid 2.336.17
os ex elementis constare, Empedocles censuit 2.221.50
os omne terrenum 2.468.45
osibus et uenis similis natura 2.460.556.44
os natura neruorum requiritur 2.556.44
osbaneris ligantur 2.355.16
ostium principium, sicutina dorsa 2.460.44
ostium ceterorum initium spina 322.6
ostium cum spina proportionem respondet 2.330.32
ossa non omnia medulam continent 2.360.28
ossa cotegentia et capientia 2.322.4
ossa que ad motum instituta 2.322.1
osibus cartilaginee partes inferuntur 2.460.53
ossa cur carni adhibita 2.460.11
os capituli quod calua dicitur 2.355.42
ossa humerorum 2.355.55
ossa femoris et brachiorum dependent a spina dorsa 2.460.28
ossa laterum a spina originem ducunt 2.322.6
ossa laterum functione habent ut claudant 2.322.5
ossa crurium 2.356.1
ostium incrementum terminum habet 2.520.26
ossa decrescunt cum corpore et membris 2.520.34
ossa ab igne resolu non possunt 2.518.56
os prescisum nunquam recrescit 2.355.26
os nullum flecti uel findi potest 2.356.34
ab Osse cartilago quid differat 2.356.25
os separatum officio caret 2.460.38
ossa fortiora maiorasq; quibus animalibus sint 2.461.4
ostium alia medullam habent, alia secus 2.356.6
Osisfraga.
Osisfraga marina pullu aduersus sole m intueri cogit 2.436.8
osisfraga 2.435.55
osisfraga aquila pullum erectum accipit et educat 2.392.49
osisfrage consideratio 2.435.
osisphys quid 2.336.42
ostentator quis 2.332.2
ostracifinus 3.118.53
ostreorum origo, ubi caenum 2.381.7
ostreae nihil genitalis partis emittunt 2.536.12
ostreae absoluta moueri nequeunt 2.331.15
ocium negocij finis 3.170.41
ocij prestantia 3.174.37
ociu cu pace petulantes facit 3.170.48
ab ociofo locus 1.155.49
otus autis 2.418.43
Oues.
de ouium coitu sectusq; 2.379.15
oues et caprae selle caret in Chalcedonicibi 2.479.28
ouium pastus 2.417.36
ouibus pabuli ubertas noxia 2.359.23
ouium potus 2.417.44
ouibus sal conuenit 2.417.39
oues unde pinguescant 2.417.37
ouibus et capris cur mulgetur lac plerimum 2.590.45
ouiu oculi aquini sunt 2.550.19
ouibus expilatis, cur mollior pilus sub nascitur, homini durior 2.502.34
ouium pili cur eo duriores, quo prolixiores, hominum contra 2.592.48
ouium pili summae cuti coherent 2.592.35
oues rediuos habent, pediculis uacant 2.388.13
ouium color unde 2.400.35
oues flauae ob potum squamandi 2.358.19
ouium ualidarum signa 2.417.48
oues renibus pinguisimis intereunt 2.359.22
ouem tot morbis quot et hominem infestari 2.424.7
oues boum gregalium duo morbi 2.423.34
oues sideratione celeriter intereunt 2.475.44
ouium a lupis occisurarum uellera 2.417.52
oues recentes uellera molliora gerunt, quam uetule 2.592.54
ouis capite bouis nata 2.541.43
ouib, cornua non nascuntur, per proci uinciam Scythicam 2.425.6
oues Aethiopicæ 2.400.26
oues Syriæ 2.425.2
oues in Magnesia et Aphrica bis pariunt 2.595.45
oues Pyrrhicæ maximæ in Epiro 2.361.27
ouille genus amens et stultum 2.428.38
ouillum duces 2.400.28
ouipara num dormiant, incertum 2.372.28
ouipara quadrupeda cortice omnia muniuntur 2.334.14
Ouorum partus contra quam animalium 1.527.4
oua perfecta aulium et quadrupedum ouiparorum 2.498.42
oua perfecta et imperfecta quoriam 2.333.8
ouium non est animatum 2.514.4
ouorum incrementum 2.326.44

I N D E X

oua hypenemia 2.390.17. & 30. 2.507.53
oua subventanea 2.517.12. & 2.525.21. & 526.19
ex Ovo ut animal gignatur 2.499.4
in Ovo animal celerius diebus tepidius perficitur 2.527.30
oua coitu concepta, infecunda fieri 2.390.31
ouorum grandines nihil ad generatio nem conferunt 2.390.42
in Ovo quot dierum spacio pullus ge neretur 2.391.10
ouorum foramen 2.366.49
oua gemina binis constant vitellis 2.392.4
ex Ouis geminis gemini fetus exclu duntur magnitudine inaequali 2.392.8
oua non albumen, sed vitellum lac est 2.527.12
oua candida calore solidescit. 2.527.45
oua vitellu pullis pro cibo est. 2.527.13
ouum luteum terrae naturae est ut cera 2.527.43
oua luteum & candidum membranis inter se distinguuntur 2.527.48
oua vitellus & albumen naturam ha bent contrariam 2.390.38
oua luteum & candida naturam con trariam habent 2.527.49
oua luteu gelu duratur & coit, calo re humescit 2.527.41
ouorum putamina humore liquefcunt 2.518.54
ouum omne duro putamine constat 2.389.53
ouorum discrimina in forma 2.390.2
oua parte superiore durius 2.526.39
oua unde deprauentur 2.517.32
ouum egressum, statim duratur 2.526.51
oua urina unde fiant 2.527.32
oua unguicuum sepe urina fiunt 2.527.37
oua frangunt mares complures 2.392.4.6
oua pariunt nonnulla etiam infocun da 2.392.2
oua uermis discrimen quod 2.500.48
oua perfecta cartilagineorum 2.528.23
ouum cartilagineorum cute molli. 2.528.27
oua cartilagineorum cute molli & unicolora 2.333.15
oua quadrupedu ualidiora 2.527.21
oua quadrupedum eodem modo quo auum gignuntur 2.527.19
Ouum auum.
de Ouis auum 2.389.51

I N D E X

palpebras simul distingui & moueri posse 2.520.1
palpebris quae careat animalia. 2.268
palpebra inferiori ouiparae quadrum pedes conuenit 2.463.18
palpitatio cordis qd. 2.317.21. & 2.317.17
palpitare cor in iuuenibus cur magis soleat 2.317.17
palpitare uena uniuerse simul cum corde solent 2.317.19
Palumbis.
palumbes 2.378.35. & earum etas 2.430.35. item uita ad quadragin ta annos durat 2.392.32
palustria colentes sub pallidi sunt 2.609.27
pamphila Platis filia prima bombyce texuit 2.384.18
Pancratiasta quis 2.285.18
Panem.
Panem frigidum humefacti, cur se inuice tangant, non cohaereant, calidi cohaereant 2.627.39
panis bis coctus cur refrigeratus mitius duritiem praeseferat. 2.628.14
panes saliti, cur plus ponderet, quam saliti 2.627.33
panis tostus cur durior, tabefactus hu midior reddi aliquantisper possit 2.630.6
panes frigidi cur albiores 2.627.27
quam calidi
Panthera.
Panthera semper fera 2.331.52. eius sua uolentia 2.607.38
panthera domestica nusquam. 2.595.12
panthera in Asia, in Europa nulle 2.425.20. earum mammae quaternae in ventre medio 2.342.40
Papauer.
Papauer mutis appellata 2.566.39
papaueris flos puniceus, fructus niger 3.521.50
papauericulum infantum excrementum 2.411.12
papilla 2.336.34
papilionis antennae ex erucis nascuntur 2.369.2
de Paradigmate, id est ex emplo. 1.83.18
paralogismi 1.122.42
Parca tres 3.496.36
parcus quis 3.242.8
parcitas quid 3.274.8
pareliorum & uirgarum causa generatio 2.100.5. seq. 2.315.8
Pardalis.
Pardalis auis 2.434.2
pardalis corpus quale, ingeniu, color, uenenum, uenatio mira 3.528.58
de Pardali femina 3.528.54
Pardaliarum autor primus Aegemon Thasius 3.366.46
Par

I N D E X

Par, & Paritas
a Paribus nihil componere potentibus, locus 1.173.27
a Paribus & similiter inexistentibus, locus 1.162.18
paritas & imparitas quorum sit, cuius lem philosophiam habet 3.117.24
Parmenides & falsa sumit, et nihil concludit 2.251
Parmenidis & Melisi rationes falsa sumunt, & forma sunt uitiose 2.1.35
ex Parnasso monte, frequentissimi amplissimiq; suuij decurrunt 2.171.44
Parentes.
Parentibus similes liberos gigni 2.501.20
parentes sobole magis diligunt quam diligantur uicissim 3.254.6. & 67.8
parentes olim liberis rationem reddiduri gubernationis 3.184.17
parentibus liberi beneficia componere nequeunt 3.68.56
parentibus honorem ut dijs liberi debent 3.70.31
parentes cur alia animalia statim se quantur, alia sero 2.59.34.9
cur natos diligant & uicissim 3.67.593.49
parentis trium aut quatuor filiorum immunitas 3.104.50
parentu exempla erga liberos pernitiosissima 3.182.11
paterni sermones & mores legum instar sunt domesticis 3.85.13
paterium iussum ab herili differre 3.40.35
Paron Pythagoricus 2.37.50
Paron Heraclides 3.147.35
parentari Tarentini quibus soleant 3.539.57
pars quot modis dicatur 3.422.12
partes in loco quando potentia & quando actu 2.28.57
partes animae complures iuxta potentias 2.245.31
partium differentiae in animalibus 2.330.21
partes plurimae affectuum qualitate differunt 2.330.21
partium diuersitas in situ 2.330.36
partes animalium spiritu distinguuntur 2.517.49
partes corporis quare distendende sint 2.58.21
partes naturales hominis unius secundum naturam dispositae 2.462.5
partes animatorum 3.437.28
partis cuiuslibet hominis opus proprium est 3.4.48
partes animalis non simul generari 2.511.16
pars summa animalis initium est 2.293.52
pars superior animalis per generationem distinguitur 2.519.21
partes summae humani corporis quae 2.334.
pars animalis praecipua quae supra se ptum est 2.347.49
partes animalis maxime necessariae duae 2.461.48
pars superior & inferior animalis quae dicatur 2.305.52
partes inferiores contra quam superiores se mouent in homine 2.299.29
partes quae priores & quae posteriores res 3.433.8
pars infima stirpibus potius ac nobilius unitijs 2.293.52
partes hominis interiores incertae atque incognitae 2.338.6
partes omnes ex humore alimenta capiunt 2.454.50
partes molles quae 2.330.38
partes quae proportione tantum conueniant 2.320.30
pars hominum quae propriae 3.434.16
partes animalium aut compositae, aut similes 1.330.5
partium simularium gratia est, materiae elementorum. 2.453.45. earum ordo discrepat. 2.454.43
partium simularum aliae molles & humidae sunt, aliae durae & solidae. 2.454.39
partes similes ex dissimilibus non conficiuntur 2.454.5
partium simularium conditiones. 2.453.454
partes dissimilares non modo partes, uerum etiam membra 2.330.9
partes animalium ceterorum aut com munes omnium, aut aliquorum generum propriae 2.340.30
partes animalium, uel eadem sibi omnes uel diuersae 2.330.14
partes animalium quae uice armoru, uel patrem 2.373.48
partes organicae 2.453.56
partes siccae & solidae quae 2.330.41
partes animalium quae in foeminis, quae in uiris solidiores 2.373.40
partes superuacuae agnationes sunt. 2.544.43
partium excrementa 2.454.50
an partium rationem oporteat esse se in rationem totius 3.432.32
ab Partis additione toti facta locus. 1. 165.47
a Partium destructione toto destruetio locus 1.173.38
Parchemae apud Lacedaemonios. 3.104.41

I N D E X

particularia construere, facilius est. 1. 58.6
particulare simplex semel destruit, destruit dupliciter locus 1.142.30
partitio generis demonstratiua. 3.359.29
Partus, & Parere.
Pariendi difficultatem quae pariant. 2.499.15
partus quare quibusdam animalibus in caput uersis fiat 2.548.30
pariendi tempus mulieri uarium. 2.408.41
partus piscium quibus mensibus. 2.377.46
partus iuueniles imperfecti. 3.171.39
a Partu cur alia animalia seuire so leant, alia non 2.594.8
partus omnibus in caput secundum naturam 2.410.31
parturigo laboriosa est 2.546
peruum quod dicatur 3.513.20
Parij 3.339.43
Passer.
Passeres pisces. 2.373.33. eoru piscatio. 2.436.53. & etas. 2.430.43.
Passio et Passiue qualitates.
Passio quot modis dicatur 3.431.16
passiuae qualitates et passiones etiam in anima 1.19.17. unde ducatur 1.18.53
Pastinaca piscis 2.436.49
Pastores populus 3.155.22
pastoribus cum agricultura in multis conuenit 3.155.22
Patella.
Patella genu imposta 2.322.18
patella saxis absolutur, & fertur in passum 2.365.57
patellae duplex 2.229.8
Pater.
Pater cuius causa fit 3.66.32
patrum similitudo in nepotibus 2.501.38
patris in filios regium imperium 3.94.21
pater cur filium magis amet, quam filius patrem 3.214.54
patris ad Persas tyrannicum imperium est 3.66.13
patria etiam inculta & aspera, dulcis Vlyssi 3.184.11
patria principiu generationis 1.1.37
patrimonio ac facultatibus uiuitur 3.26.8
patrimonia sua alienare leges uetanae 3.101.22
Patroclus 3.317.4
paucitatis nomen quando usurpetur 3.513.7
paucitas hominum apud Lacedaemonios unquam 3.104.41
Parus

I N D E X.

Pauidus quis 3.14.19 56
Paupertas. 3.14.19 56
Paupertas cur apud bonos potius, quam prauos esse soleat 2.64.9.55
pauperibus munera assignanda in Democratia 3.156.39
pauperes in magistratu propter egestatem uenales fiunt 3.104.54
Pauo.
Pauonis partus 2.393.37 (56)
pauoni Vropygi nullo usui. 2.297.
pauones inuidi ornatus & politura 2.332.15
pauo uiuit annos uiginti quinq; 2.393.37
Pausanias 3.142.45
pauanias figura 3.176.55
pauon 3.366.40
Peccatum & peccare.
Peccatum quid 3.41.39
peccatorum diuersitas 3.296.29
peccata cum ignorantia 3.41.34
peccata per imprudenciam ut grauentur in iudicio 3.362.20
peccata ternos fructus in Umbria edunt 3.537.25
Peclei Milefij respublica 3.133.29
ad Pecoris scoturam refert, si in coitu respiciat, aquilonem, aut austrum 2.539.35
Pectines.
Pectines in locis arenosis oriuntur 2.381.8
pectines uolare aiunt 2.365.54.20.3
rum motus 2.437.26
pectines ad motu digito dehiscunt 2.371.6.
in Euripo aliquando dehiuerunt 2.422.53
ex Pectine signa animi 3.529.28
Pectus.
Pectus hominis inter lacertos 2.488.32
pectus costis impositum est 2.355.53
pectus hominis latum 2.483.33
ex Pectore signa animi 3.529.55
pectora animalium humano proportionata sunt 2.340.49
Pecunia.
Pecunijs indigent ciuitates 3.94.8
pecunia necessaria ciuitatis pars 3.165.6.
adificationis specie extorta 2.392.31
3.265.27. Lacedaemoniorum publicanulla 3.105.49.
oblacionum specie à Dionysio extorta 3.266.20
pecunia non habentur sine acquirendi diligentia 3.26.47
pecunias nonnulli acquirere non impendere consueuerunt 2.656.25
in Pecunijs comparandis Atheniensium, aliorumq; consilia 3.264.42
Pecunia nomine quid ueniat 3.25.
peditatus sine ordine et disciplina inutilis 3.132.2
Pediculi.
Pediculis pueris in capillo magis quibusdam 2.388.12
Pediculorum copia ex morborum neribus quibusdam 2.388.10
pediculi foeminae quam maribus plures 2.388.13
pediculi genus marinum 2.388.24
pediculis etiam cetera animalia infestantur 2.388.14
pedicularis morbus unde 2.388.8
pediculari morbo quidam interiere 2.388.9
pediculorum copia unde 2.388.7
pediculis piscis 2.388.27
pelare quando capiuntur 2.380.42
pelagi flos 2.380.49
pelecanorum cibus conchae fluuiales 3.534.11
peliadis poculum 3.235.56
pella cum aquila, uulpe & alauda bellum gerit 2.427.50
penis 2.336.196.48
Penna.
Penna cum squama respondet 2.330.33
penna omnes caule constat 2.346.9
pennis quae ualeant pedibus degenerant 2.331.25
pennis auium nulle per aetates mutantur praeter quam gruuum 2.358.9
pennarum color unde mutetur 2.358.10
pennis insectorum 2.363.54
pentathlon quae perca partus 2.396.28
Perdix.
Perdix afflatu maris concipit 2.390.51.
eius oua quod 2.431.11 & in uenatione industria 2.430.56
perdices salaces sunt 2.524.25
perdicibus olfactus exquisitus inest 2.390.53
perdicibus uox ante pugnam 2.372.1
perdicum pugna 2.431.17
perdices mares se inuicem subigunt 2.431.11
perdix colorem mutat 3.523.17
perdicum aetas 2.430.40.
Perdix uenator 2.431.16
de Peregrinis iudicia 3.136.20
peregrini in ciuitate alicubi attrahuntur 3.112.34.
Byzantio expulsi 3.138.54
pernocterus aquile species 2.435.14
perturbationes quid 2.96.32
perfectus secundum uirtutem & uisum, aliorumq; consilia 3.420.15
perturbatio non uerbis, sed uicedit perfectum nihil quod sine careat 2.384.35
perfectum secundum finem 3.420.22
perfectione cur cetera membra pleniora euadant, uenter autem soleat extenuari 2.582.3
Periander Ambraciae tyrannus quare causa deletus 3.147.21
periculum quid 3.304.2
Periandrus tyrannus 3.151.37
Pericles prudens 3.46.3
laria induxit 3.108.18
peritium non est deceptorum 3.299.34
peripetiarum exempla 3.370.32
peripeta quid 3.370.30
Pericles areopagi consilium inhiuit 3.108.18
Periodus.
Periodi quid 3.327.33
periodus supina 3.327.46
periodus, ex membris constans qualis 3.327.44
antiperistasis 2.77.7
periti hominis officium quod 2.446.54
periti ab imperitis arguuntur 1.196.48
Permutatio.
Permutatio in omnibus ab initio 3.91.55
permutatio per minimum, unde & quomodo 3.92.10
permutatio antequam nummus esset, fuit 3.39.54
perne 2.356.1
perioeci Cretensium 3.104.2
Perodothus 3.334.19
perioeci apud Cretenses agriculturam exercent 3.106.12
Perfarum regis in Medos Assyriosq; uiolentia 3.119.12
Per se.
Per se & necessarium sunt quae sub scientiam simpliciter cadunt 1.91.37
Per se inesse quid in ratione quid 1.91.21
per se inexistentia necessario component 1.92.45
per se ut causa necessaria 1.91.36
per spicuum quid 2.230.5
per spicuitas quid 2.261.6
persuadent maxime qui ipsi maxime affecti sunt 3.373.22
Pertinaces.
Pertinaces qui 3.57.20
pertinaces quae sententia sunt 3.57.35
Perturbatio.
Perturbationes quae sint 3.90.15
perturbationis actio in Tragedia 3.37.2
per ignorantiam ut fiat 3.37.2
perturbationes irae & cupiditatum furentibus facit similes 3.53.10
perturbatio non uerbis, sed uicedit perfectum nihil quod sine careat 2.384.35
Pes.

I N D E X.

Pes.
Pedis diuisio & partes 2.337.30
pedes cur animalia pares habeant 2.593.7. & 37
pes multiplici offe constat 2.337.30
pedes hominum multifidi, & breui di gitati sunt 2.490.22
pedes hominis maximi proportione 2.490.14
pede digitato multifida manibus respondent 2.340.40
pedem sinistram in cursu, & stantes magis proiciunt 2.294.20
pes in caui nititur 2.299.28.
praecedes situ, per leuis est in incessu 2.298
Pede cur magis tunc rigent cum suspensi tenentur 2.587.6
pedes pari miro habeant quaecunq; ambulant 2.332.20.
uolucris ad diti alimentum gratia, & ut recte starent 3.322.41.
nulli animalium quam homini carnosius 2.341.57
pedibus blefis, cur Aethiopes & Aegyptij 2.608.47
ex Pedum digitis signa animi 3.529.13
pedibus quare pisces careant, cum habeant uolucres 2.301.9
ex pedum forma signa animi 3.529.10
pedibus quae arguentur animalia, eos 3.365.12
pedes quadrupedum inter se differunt 2.489.56.
pedum usus in digitatis duplex 2.488.24
pestilentia morbus 2.559.29.
cur contagiosa, & quando homines inuadat 2.561.55
de Peititione principij 1.79.34. & 1.195.2
phaeton stella 3.488.49
phanon 3.488.47
Phoenicusa insula 3.541.55
phoenices unde dicti 3.541.57
phoedi circulus 3.334.25
phoedi color 3.513.5
phalangiorum coitus & partus 2.376.45
phalangiorum partus numerosus 2.387.8
phalangia foemina mare maior 2.373.37
phalagia diu uiuit sine cibo 2.416.14
phalanga à prole eicitur 2.387.9
Phalaris 3.54.40
Phaleas Carthaginensis legislator 101.9
phalerica piscis 2.397.30
Phaletias tyrannus in Leontinis 146.40
phanatici quod dicunt non in manu habent 3.235.43
phantasia quid 2.240.20.
ab affirmacione & negacione aliud est 2.244.8
phantasmata ueluti sensibilia sunt, sed sine materia 2.244.8
Pharfallus urbs 3.141.47
phasianae pedicis etiam intereunt 388.15
Phasis fluuius 2.171.51
Phebol insula 3.489.57
Pherecydes de principio primo non fabulose diseruit 3.484.46
Phidias sculptor lapidum 3.47.9
Phidiae simulacrum artificiosum 3.495.18
phiditia Lacedaemoniorum uitiosa 105.33
Phido Corinthius legislator 3.100.17
Phidela liberi patris scutum 3.325.33
Philegiae carmina 2.286.6
Philemon 3.330.24
Philemon histrio 3.330.56
Philippus Comicus 2.218.46
Philoctetes 3.56.25
Philolaus 3.235.47
Philolai & Dioclis sepulchra apud Thebanos 3.108.37
Philolaus Corinthius Thebanorum legilator 3.108.34
Phyloxedus 3.179.1
Philo Xenus poeta 3.365.48
Philo Xenus uulturis guttur optabat 3.241.13
philosophia ueritatis scientia 3.395.12
philosophia alia prima, alia sequens 3.404.8.
prima circa quae ueretur quaestio 3.454.38. & seq.
prima circa separabile ens & immobile 3.459.17
philosophia prima quatenus circa ens & unum ueretur 3.455.14.
prima quatenus una de ente considerationem habeat 3.456.12. & per totum tractatum
philosophia prima diuina honorabilis & uniuersalis 3.424.47
philosophia prima consideratio qualis 3.424.54.
speculatiuae tres 3.424.45.
speculatiuae finis, ueritas 3.395.22
philosophia & dialectica quid differant 3.404.44.
mentem ducenti nacta omnia penetrant 3.487.48
philosophia molestiarum remedium 3.101.45
philosophia opus ad otium 3.170.46
uoluptates mirabiles habet 3.82.27
ingenua, causas intelligens, mirum in cunda 2.452.20
philosophiae practicae finis opus 395.22
philosophi est, de dignitatibus & substantia peculiari 3.405.12
philosophandi studium propter fugam ignorantiae 3.386.15
philosophi, omnibus de rebus confidere rare 3.404.29
philosophi, substantiarum principia & causas tenere 3.403.49.
priorum res dialectices. expertes fuerunt 390.30
philosophus etiam de principijs sologisticis considerat 3.405.26
philosophus naturalis à mathematico quid differat 2.10.32
philosophus amator fabularum 386.24
philosophorum priscorum simplicitas 3.380.55
philosophantium quorundam pusillanimitas 3.487.56
philosophus ab oratore, cur differre putetur 2.616.35
philosophus cur differre ab oratore putamus 2.655.57
philosophi Thebanis praesuerunt 317.46
philosophantes sine uirtutis actione egrotis erga medicum inobedientibus similes 3.11.46
phocas captus coagulum uomit efficitur 3.537.12
phocini partus 2.396.38
phocence hoc est tirsioni partus 2.395.17
Phocylides 3.131.12
phoede 2.667.15
phoicis natura 2.433.37
Pholacrates 2.302.22
pholis piscis 2.437.25
phopheae 3.480.3
phrenes unde dicti 2.476.5 (56)
Phrygia Harmonia 3.177.4.3.178.
Phrynicus, ceteriq; eius aetati musici, cur modulandi potius scientia exerceuerint 2.619.54.
physica sapientia quaedam, sed non prima 3.405.22.
speculatiua facultas est 3.424.26
physicae definitiones cum materia reddende 3.459.9
Phrynicus 3.141.29
physicae hypothesis est, naturam principium motus esse 2.64.43.
nec actiua, neq; factiua facultas 3.424.23.
scientia à practica & effectiua diuersa 3.459.2
ad Physicum spectat de utraq; natura materia & forma considerare 2.11.6
physici definitiones nomina materia aut formam aut motum importantia ponunt 2.10.45
physica circa res materia non experites 3.424.35 (45)
physicus quatenus consideret 3.456 physica

I N D E X.

Phyfica consideratio quid à Mathe- matica, Medica et Metaphyfica dif- ferat 2.216.51
Phyfica temporibus Socratis defijt 2. 449.45
Phyfiognomia quid 3.525.22
Phyfiognomia regule 2.625.53
Phyfiognomia facultas 3.524.31
Phyfiognomoni hominis potius quam animalium figna contueri 3.525.5
Phyfiognomon ex quibus generibus figna capiat 3.525.25
Phyfiognomiam quibus modis exer- cere liceat 3.524.41
Phyfiognomonum prifcorum difcipli- na diuerfa 3.524.32
Phyfiologia circa magnitudines, mo- tum tempusq; uerfatur 2.19.37
ad Phyfiologum pertinet, de infinito determinaffe 2.19.40
picare 2.408.30
picarum partus 2.432.35
picturae ueteres rudes 2.595.21
picturae ftatuq; turpes prohibende 3.173.4
pici Martij tria genera. 2.431.35. eius lingua mafcula 2.431.32
picus arboreis excauando fterit 2. 431.39
picus Martius amygdalum tertio icu- pertudit 2.431.39
pietatis in parentes fructus miraculo- fis 3.495.47
pigargus aquila fpecies 2.435.4
picarum uoces 2.432.34
picum Martium totos ftipites tunden- do perforare 3.534.8
Pili:
Pilos quae habeat 2.552.19. et 2.356.51
pilofa funt omnia quadrupeda uiuipa- ra 2.341.24
pili congeniti et poftgeniti. 2.357.29
pilofa capite cur maxime homo fit 2.595.54
pili hominis partim fimul, partim po- ftea gignuntur 2.357.28
pili hominum altius inheret 2.592.38
pilorum ad radicem lentus humor 357.50
pilos femper augeri 2.520.31 (56.50)
pilorum naturalia quae dicantur 2. 2.557.8
pili quibusdam in morbis crefcunt 2. 357.56
pili exigui hominis, nifi in capite 2. 341.25
pilofor cur hominis pars prior po- ftiore, animaliu contra. 2.596.28
pili in fenefcure et defuncto augetur et aurefcunt 2.357.57
pili in mento mulieris non prodeunt 2.357.38
pilis neq; ftadones, neq; mulieres re- dundare poffunt 2.594.45
pilis oppletae ale et pubes hominis 2. 341.28
pili palpebrarum non plus iufto na- fcuntur 2.357.47. in bucca et sub pedibus uni lepori 2.358.20
pilofor homo etate prouecta 2.552. 25
pili defectis augentur, fed nafci nequeunt 2.520.35
pilofitas circa uentrem, loquacitatem fignificat 3.525.43
pilofa homines libidinoft 2.580.14. et 2.545.54
pilorum differentiae 2.552.31
pilorum difcrimina unde eueniant 2.356.55
pili in hominum genere per etates di- fcrepant 2.552.18
ad Pilorum mutationem cutis nihil ualet 2.555.10
pili ex morbis cani 2.357.25
pili operi celerius canefcunt 2.554.57
pili candefcunt ex parte fui poftrema 2.357.22
pili palpebrarum lentiffime canefcunt 2.357.49
pilis quibusdam caniffie egrotanti- bus, nigriiffe etiam ualetudine refti- tutis 2.554.33
pili ex utiligine canefcunt 2.357.24
pilorum color in fenefcure mutatur 2.357.20
Pilorum diuerfitas.
pili uerficolores cutem mutant 2. 357.52
pili ex morbo aut etate aut natura al- bi differunt 2.555.33
pili colorum cum cute mutant 2.520.37
pili ex locorum uarietate uariantur 2.357.4
pili funt nigri homines albi 2.555.9
pili rufi celerius quam nigri canefcunt 2.554.52
pili rufi cur nonnunquam diu maneant in corpore 3.522.56
pilo fimplici qui funt 2.553.5
pili duri qui 2.357.6
pili crippi duriores reftis 2.553.5
pili hominum ad meridiem habitan- tium cur duriores 2.592.43
pili duriores natu grandioribus 2. 553.32
pilorum craffitutinis tenuitatisq; cau- fa cutis eft 2.552.35
pili molles qui 2.354.6
pili molles tumidum, duri fortem figni- ficant 3.525.16
pili hominum fub Aquilonem habi- tantiu cur molles et lafcui 2.591.45
pilos crippos unde oriatur 2.552.64
pilo crippo funt Aethiopes 2.553.8
pilo promiffio fimplitatis funt Scythae et Thraees 2.553.6
pili congeniti maturius libidinofti dea- ftuant, poft geniti celerius nafcuntur 2.358.12
pili palpebrarum defluunt ex uene- ris ufu 2.357.48
pili cur equis et afinis e cicatrice na- fcuntur, non homini 2.593.13
pilos cur ouibus expilatis mollior fub- nafcatur, homini durior 2.592.34
pili quare erigantur, quoties in horre- fcimus 2.588.36
pili herinaciorum 2.357.10
Pindus mons 2.172.10
Pinguetere.
qui Pinguetere 2.359.3
pinguetunt uentre pleraq; animalia 2.359.17
Pinguetentia adipe, minus fecunda 2.359.27
pinguetere cur alia fub cutem, alia utroq; modo cofueuerit 2.590.30
Pinguis.
pingue omne exanguie eft 2.359.50
pinguia parum fanguinis habent 2. 438.8. et 2.339. 49
Pinna.
Pinnae 2.412.21
pinnae erectae unde proueniunt 2.381.9
pinnae radici immittuntur 2.381.22
pinnae uulfe nequeunt uiuere 2.381.24
pinnae quod genus pifcium careat 2. 493.57. et 2.333.25
pinnae natant pedibus. carentia 2.333.21
pinnae binae anguillis et congris 2. 335.23
pinnulae pifcium 2.453.55
pinnulae ad nandum utiles 2.301.12
pinnulae alijs binae, alijs quaternae 2. 297.22
pinnulae binae duntaxat congris an- guillis et mugilibus 2.295.57
pinnotherae 2.381.17
pinnotherae pifcatio 2.381.41
piper fi large fumatur, cur ueficam foluat: fi parce, aluum 2.564.30
pippeo in uicinis ardeole 2.427.30
Pifcis.
Pifcium generatio ex ouo ut fiat 2. 306.11
pifcium autiq; plures fpecies 2.320.20
pifcium quorundam origo 2.397.3
pifces quibus menfibus pariant maio- re ex parte 2.377.46
pifcium genus praefecundum 2.529.17
pifcium foeminae maribus uiuaciores 2.373.39
in Pifcibus fexus difcrimen maris ac foeminae 2.530.8
de Pifcium coitu 2.375.26
in pifcibus ouiparis foeminae maiores maribus 2.509.50
pifcium genus totum ouiparum. to. 2.529.25
pifces plurimi pariunt femel. to. 2. 377.20
pifcium coitus celerrimus. 2.530.11
pifcium plura genera maritimis lacu- bus prouenire 2.419.6
pifces mares omnes femine genitale habent praeter anguila. 2.396.57
pifcium generatio et auium differen- tia 2.395.37
Pifcium oua.
Pifcium oua ut a mare fecundemur. 2. 395.56
pifcium oua non omnia fecunda. to. 2.305.55
pifciumq; auiumq; idem ortus ex ouo 2.394.2
pifcibus affluentia eft feminis genita- lis tempore foetus 2.394.47
pifces alij oua pariunt, alij animal. 2. 347.9
Pifcium partes.
Pifcibus quare oculi lubrici. to. 2. 463.49
pifcibus fensus omnes inefte. to. 2. 370.40
inter pifces qui nam audiant. to. 2. 360.23
pifcium lingua qualis 2.347.4
pifcium os quale 2.347.5
pifces uoces expertes quomodo fonent. 2.371.27
pifces quare uoces non fundant. to. 2. 232.24
pifcibus fere omnibus dentes ferr. ei. 2. 343.27
pifcibus paucis gula eft eaq; exigua. 2.348.29
pifces fpiritus extrinfecus non haurit. 2.309.50
pifces et oftrea ut fpirent, Diogenis Apolloniata et Anaxagorae fen- tentia 2.309.23
pifcium cor 2.348.24
pifces lacte mamisq; caret. 2.360.39
pifces pulmone caret 2.347.41
pifcibus non eft uefica 2.478.56
de pifcium partibus exterioribus. to. 2.493.37
pifcium omne genus fanguinis parti- ceps 2.347.8
pifcium cutis 2.494.47
pifces ftomachum alij nullum omni- no habet, alij breuem 2.477.49
pifcium genitales meatus maris et fe- minae ut differant 2.394.51
in pifcibus teftium uice meatus. to. 2.350.43
pifces teftibus caret 2.375.42
pifcium unius 2.393.52
pifces quare pedibus careant cum ba- beant uolucres 2.391.9
pifces complures latere folent. to. 2. 420.6
pifces odoribus euocantur. 2.370.28
pifcibus imbres conducunt. to. 2. 421.33
pifcibus gregatiles qui 2.331.34
pifces qui gregatim amicitia uiuant. 2. 428.24
pifcibus ami feci incommodi. to. 2. 421.35
pifces egrotare putantur. 2.422.29
pifcibus, morbi praefilentes non pof- funt incidere 2.422.27
pifces pelagij qui 2.418.57
pifcium et auium quanam fimilitudo 2.301.14
pifcibus loca quae pro natura fua co- moda 2.422.7
pifcium genera quo tempore in cibum praefantiora 2.425.54
pifces qui carniuori tantum. to. 2. 414.12
pifces qui mutantur colore 2.426.5
pifces menftruis caret 2.525.24
pifces fanguinis fui odoratum aufugiunt 2.379.34
pifciculorum circa Babyloniam indu- ftria in uenatione 3.536.57
pifces omnes dormire 2.276.25
pifces non eifdem efcarum genere ca- piantur 2.370.26
pifces quid a reliquis animalibus dif- ferant 2.346.25
pifces ftitulum habentes fperant. to. 2. 395.19
pifcium genus omne uorax et gulo- fum eft 2.477.56
pifces Acheoli fluuij, Brachij foni- tant 2.232.5
pifces qui nunquam capiuntur nifi tem- poribus certis 2.420.8
pifcationis modus apud accolae Pon- ti 2.170.32
pifces circa Phoenicem mutuo afpectu capi dicuntur 2.376.1
pifcium fluuiatium et lacuftrium mor- bi proprij 2.422.33
pifciculorum fluuiatium captura. 2.370.18
pifcium lacuftrium et fluuiatium par- tius 2.396.23
pifces faxatiles coniugatim latent. 2. 420.10
pifces faxatiles bis pariunt. 2.377.24
pifcium complura genera in terra de- gunt 2.313.22
pifces littorales qui 2.418.56
pifces littorales pelagicis praefat. to. 2.418.58
pythagorici malum infinitum bonum finitum putant 3.12.52
Pithon Epamenes 3.256.11
pituita alimenti primi excrementum eft 3.504.6
placendi ftudiofus quis 3.243.47
inter placidum et difficilem habitus medius amicitiae fimilis 3.32.25
placidi ciuilitate multis amici. to. 3.76.4
planctus in fule 3.539.45
Planeta.
Planetae feptem 3.488.44
planetarum fitus 3.488.45
planetarum motus 3.488.40
planetarum fingulorum curfus quan- to fpacio perficiatur 3.449.28
planetae 3.448. per totum plani dormientes capiuntur. to. 2. 372.48
in planis cur laboriofius incumba- mus quam in concauis 2.581.43
Planta.
Planta creata propter animal. 3.545. 38. et 3.91.26
planta generatio duo requirit, mate- riam et locum 3.551.41
plantarum generatio et incrementum. 3.549.48
plantarum minus generatio feminis. 2.508.47
planta in arenis cur non fiant. to. 3.552.5
plantarum mater terra, fol pater. to. 3.545.16
plantarum e terra generatio qualis. 3.552.14
planta in niue nonnunquam proue- nerunt 3.551.44
planta uiuunt et aluntur 2.320.5
plantarum incrementis caufam non debitam assignauit Empedocles. 2.227.31
plantarum generatio in locis uarijs. 3.552.19
planta ut ad fuperficiem aquarum na- fcantur 3.552.8
planta quare ut plurimum in monti- bus nafcantur 3.552.3
in plantis fepe planta alia nafcitur. 3.553.15
Plantae anima uita, fenfus.
In planta portio quaedam animae. to. 3.544.32
plantarum genus primum ab anima- tium genere 2.412.16
plantarum principiu anima quaedam 2.223.22
planta quare uiuere dicantur. to. 2.225.10
planta nifi fpiritu habeat. 3.544.47
k planta

I N D E X.

de pifcium coitu 2.375.26
in pifcibus ouiparis foeminae maiores maribus 2.509.50
pifcium genus totum ouiparum. to. 2.529.25
pifces plurimi pariunt femel. to. 2. 377.20
pifcium coitus celerrimus. 2.530.11
pifcium plura genera maritimis lacu- bus prouenire 2.419.6
pifces mares omnes femine genitale habent praeter anguila. 2.396.57
pifcium generatio et auium differen- tia 2.395.37
Pifcium oua.
Pifcium oua ut a mare fecundemur. 2. 395.56
pifcium oua non omnia fecunda. to. 2.305.55
pifciumq; auiumq; idem ortus ex ouo 2.394.2
pifcibus affluentia eft feminis genita- lis tempore foetus 2.394.47
pifces alij oua pariunt, alij animal. 2. 347.9
Pifcium partes.
Pifcibus quare oculi lubrici. to. 2. 463.49
pifcibus fensus omnes inefte. to. 2. 370.40
inter pifces qui nam audiant. to. 2. 360.23
pifcium lingua qualis 2.347.4
pifcium os quale 2.347.5
pifces uoces expertes quomodo fonent. 2.371.27
pifces quare uoces non fundant. to. 2. 232.24
pifcibus fere omnibus dentes ferr. ei. 2. 343.27
pifcibus paucis gula eft eaq; exigua. 2.348.29
pifces fpiritus extrinfecus non haurit. 2.309.50
pifces et oftrea ut fpirent, Diogenis Apolloniata et Anaxagorae fen- tentia 2.309.23
pifcium cor 2.348.24
pifces lacte mamisq; caret. 2.360.39
pifces pulmone caret 2.347.41
pifcibus non eft uefica 2.478.56
de pifcium partibus exterioribus. to. 2.493.37
pifcium omne genus fanguinis parti- ceps 2.347.8
pifcium cutis 2.494.47
pifces ftomachum alij nullum omni- no habet, alij breuem 2.477.49
pifcium genitales meatus maris et fe- minae ut differant 2.394.51
in pifcibus teftium uice meatus. to. 2.350.43
pifces teftibus caret 2.375.42
pifcium unius 2.393.52
pifces quare pedibus careant cum ba- beant uolucres 2.391.9
pifces complures latere folent. to. 2. 420.6
pifces odoribus euocantur. 2.370.28
pifcibus imbres conducunt. to. 2. 421.33
pifcibus gregatiles qui 2.331.34
pifces qui gregatim amicitia uiuant. 2. 428.24
pifcibus ami feci incommodi. to. 2. 421.35
pifces egrotare putantur. 2.422.29
pifcibus, morbi praefilentes non pof- funt incidere 2.422.27
pifces pelagij qui 2.418.57
pifcium et auium quanam fimilitudo 2.301.14
pifcibus loca quae pro natura fua co- moda 2.422.7
pifcium genera quo tempore in cibum praefantiora 2.425.54
pifces qui carniuori tantum. to. 2. 414.12
pifces qui mutantur colore 2.426.5
pifces menftruis caret 2.525.24
pifces fanguinis fui odoratum aufugiunt 2.379.34
pifciculorum circa Babyloniam indu- ftria in uenatione 3.536.57
pifces omnes dormire 2.276.25
pifces non eifdem efcarum genere ca- piantur 2.370.26
pifces quid a reliquis animalibus dif- ferant 2.346.25
pifces ftitulum habentes fperant. to. 2. 395.19
pifcium genus omne uorax et gulo- fum eft 2.477.56
pifces Acheoli fluuij, Brachij foni- tant 2.232.5
pifces qui nunquam capiuntur nifi tem- poribus certis 2.420.8
pifcationis modus apud accolae Pon- ti 2.170.32
pifces circa Phoenicem mutuo afpectu capi dicuntur 2.376.1
pifcium fluuiatium et lacuftrium mor- bi proprij 2.422.33
pifciculorum fluuiatium captura. 2.370.18
pifcium lacuftrium et fluuiatium par- tius 2.396.23
pifces faxatiles coniugatim latent. 2. 420.10
pifces faxatiles bis pariunt. 2.377.24
pifcium complura genera in terra de- gunt 2.313.22
pifces littorales qui 2.418.56
pifces littorales pelagicis praefat. to. 2.418.58
pythagorici malum infinitum bonum finitum putant 3.12.52
Pithon Epamenes 3.256.11
pituita alimenti primi excrementum eft 3.504.6
placendi ftudiofus quis 3.243.47
inter placidum et difficilem habitus medius amicitiae fimilis 3.32.25
placidi ciuilitate multis amici. to. 3.76.4
planctus in fule 3.539.45
Planeta.
Planetae feptem 3.488.44
planetarum fitus 3.488.45
planetarum motus 3.488.40
planetarum fingulorum curfus quan- to fpacio perficiatur 3.449.28
planetae 3.448. per totum plani dormientes capiuntur. to. 2. 372.48
in planis cur laboriofius incumba- mus quam in concauis 2.581.43
Planta.
Planta creata propter animal. 3.545. 38. et 3.91.26
planta generatio duo requirit, mate- riam et locum 3.551.41
plantarum generatio et incrementum. 3.549.48
plantarum minus generatio feminis. 2.508.47
planta in arenis cur non fiant. to. 3.552.5
plantarum mater terra, fol pater. to. 3.545.16
plantarum e terra generatio qualis. 3.552.14
planta in niue nonnunquam proue- nerunt 3.551.44
planta uiuunt et aluntur 2.320.5
plantarum incrementis caufam non debitam assignauit Empedocles. 2.227.31
plantarum generatio in locis uarijs. 3.552.19
planta ut ad fuperficiem aquarum na- fcantur 3.552.8
planta quare ut plurimum in monti- bus nafcantur 3.552.3
in plantis fepe planta alia nafcitur. 3.553.15
Plantae anima uita, fenfus.
In planta portio quaedam animae. to. 3.544.32
plantarum genus primum ab anima- tium genere 2.412.16
plantarum principiu anima quaedam 2.223.22
planta quare uiuere dicantur. to. 2.225.10
planta nifi fpiritu habeat. 3.544.47
k planta

I N D E X.

plantae animalia iuxta Anaxagoram 3.543.33
in plantis omnibus calor et humor naturalis 3.545.47
plantae et animalium alimentum. to. 3.544.39
plantae intra se sexum maris ad foeminae habent 2.533.9
plantis mentem et cognitionem Democritus et Empedocles tribuerunt 3.543.51
plantas desiderio duci, sentire et affici, qui afferant 3.543.30
plantas appetitu duci, iuxta Platonem 3.543.35
plantas nec appetitum nec sensum habere, probatur 3.543.52
plantae quaedam in aliam speciem mutantur 3.548.34
plantarum figura in quantitate et natura seminum 2.554.15
plantarum in suis partibus differentia ut cognoscatur 3.546.38
plantarum partibus magna diversitas inest. 3.546.31. et sequentibus
plantarum diversitas pro locorum differentijs colligenda 3.547.34
plantarum fursum deorsumque simul tendentium causa 3.554.9
plantis supra et infra solum competunt 2.94.47
plantis figurarum tres modi. tomo 3.554.1
plantae diversitas in ramis 3.554.21
plantarum incrementum per radices. 2.516.39
plantae radix vitae causa 3.546.50
plantarum radices ut diuidantur. to. 3.546.5
plantae quaedam sine ramis et folijs. 3.546.56
plantarum fructus diversi. 3.547.50
plantarum flores, fructus et folia iuxta tempus diuiduntur. 3.546.18
plantae quare aliae facilius, aliae frequentius frugiferent 3.854.32
plantae minores, fertiliores interdum 2.524.33
plantarum munus unicum sibi simile facere 2.411.27
plantarum acrium cur semina acriora sint, quam radices et folia. to. 2.623.50
plantae somno cur non indigeat. 3.545.35. 2.549.59
plantae motum ex se non habent. to. 3.544.22
plantae effetae sunt 2.525.14
plantarum morbi et senectus. to. 3.545.48
plantarum colores unde fient. to. 3.554.47
plantis omnibus, communis uiriditas

tomo 3.553.48
plantationis tempus 3.548.43
plantarum insitio duplex 3.548.15
planta quaelibet quatuor indiget. to. 3.552.55
planta pedis pars media 2.337.31
Plato.
Plato duo infinita facit 2.19.52
plato solus tempus cum caelo ortum coelumque factum esse asserit. tomo 2.63.6
platonis disciplina 3.390.5
platonis legibus quae propria. tomo 3.108.44
plebis species quae 3.126.38
ploratus puerorum non cohibendus 3.172.50
plumbi apud Indos mirabilis. tomo 3.536.37
Pluuia.
Pluuia et ros idem quadamtenus. to. 2.169.19
de pluuiae causis 2.168.19
pluuiae aquae aestate, non hyeme, in Arabia et Aethiopia mittuntur. 2.170.36
Poesis, poetica
Poesis omnis imitatio est 3.366.10
poesis uniuersalia spectat 3.369.52
poesis historia, sapientior et praestantior quare 3.369.50
poetices a duabus causis origo. tomo 3.367.8
poetica uel uerfatilis uel furore perciti, ingenij est 3.373.23
poetica facultates tribus inter se differunt 3.366.12
in poetica oratione, inusitata congruunt 3.323.8
poetica dictio non orationi accommodata 3.323.2
poetica dictio grata 3.322.46
poeticum peccatum duplex. 3.378.23
Poeta.
Poetam ut uniuersale considerare debeat 3.373.27
poetae secundum metrum appellantur 3.366.26
poetae a natura instructi 3.373.24
poetae poemata sua amant 3.73.4
poetae multa mentiuntur 3.386.35
poetae Marcus Syracusanus praestantior cum insaniret 2.653.45
Poena.
Poena et ultio quid differant. to. 3.292.36
poenae medicamentum quaedam. tomo 3.11.3
poenae et castigationes inobedientibus constituendae 3.84.43
poenitentia referti sunt improbi. tomo 3.71.454

pogonia 2.165.48
pollex quare breuis 2.337.20. et 4.88.10.15
Polus.
Polus 3.319.22. et 4.48.30
polorum alter sursum, alter deorsum. 2.195.31.
poma quare non ita prius ut postea editata in repletionis mole respondent 2.630.18
policratis opera circa Samum. tomo 3.149.33
policrates rerum Sicularum scriptor 3.540.31
polybius medicus 2.352.55
polycletus statuarius sapiens omnino 3.47.12
polynices sepultura 3.296.15
Polypus.
Polyporum genera plura 2.363.27
polyporum coitus 2.376.14. et 2.500.26
polyphi foeminae a maribus quid differant 2.363.17
polyphi ut ex ouis ruptis excerpant. 2.382.56
polyppus ubi ouum edat 2.382.52
polyphi ouum quale 2.378.13
polyppus oua fouet 2.378.16
polyppus animal foecundum. 2.378.14. 2.378.14.
polyphi ut a ceteris mollibus differant 2.362.44
polyphi caput quale 2.362.42
polyppus brachijs suis ut manibus et pedibus utitur 2.362.33
polyphi aluius paruus 2.486.21
polyphi et septia aquam per cauam respuunt 2.314.35
polyphi esca ex odori adhaerescunt tenaciter 2.370.50
polyphi fugantur pulicaria herba. to. 2.370.51
polyppus atramentum fundens. tomo 2.362.39
polyppus colorem mutat 2.437.46
polyphi gladiolus 2.460.27
polyphi promiscuae carent. tomo 2.486.29
polyphi acetabulum 2.486.27
polyppus qualis oeconomus. tomo 2.437.42
polyppus nauta 2.438.8
polyppus fistula causa utatur. tomo 2.362.36
polyppus in sicco exit 2.438.4
polyphi cibus 2.414.8
Pomilio.
Pomilio quid. tomo 2.487.20. et 91.27.31
pomiliones somniculosi sunt. tomo 1.278.46
politiae

I N D E X.

politiae omnes iusti quaedam species. 3.254.12
politiae disciplina qualis 3.180.1
politica et oeconomica quomodo differant 3.179.53
polygnotus 3.366.40. 176.56
polytana 2.263.31
Populus.
Populi diuisio 3.124.49
populus optimus ex agricolis. tomo 3.154.43
populus secundum quid pares. tomo 3.136.47
populorum internitiones et migrationes incoepert nobis. 2.173.10
populus semen non adfert. 2.504.50
pontifices maximi 3.159.5
Pontus.
Ponti descriptio 3.489.46
ponti aer crassius et albidus. tomo 2.622.30
in ponto neque mollia neque testacea animalia 2.424.57
in ponto cur aestus et frigora intentius fiant 2.638.16
porrum cur proficit ad uocem sonoram 2.603.13
porrulaca cur dentium stuporem tollat 2.563.31
Positio.
Positio quid 1.89.55. et 1.126.25
positio omnis problema est non eorundem 1.126.31
positio iisdem redditur quibus et locis 2.137.3
portae iecoris 2.339.50
Possessio.
Possessio 3.88.47. et 180.13.14.
possibile quid et quot modis dicatur. 3.418.32
posterius potentiam habet non essendi 2.93.13
Postulatum.
Postulatum praeter leges et secundum leges 3.352.24
potio cur eadem minus mera appareat si farina hordei in spersa bibatur 2.629.25
potator Syracusanus 2.390.7
Potentia.
Potentia quid et quotuplex 3.417.52. et sequentibus
potentia actum antecedit 2.93.4
potentia entis determinatio quando fit 3.445.15
potentia alia in patiente, alia in faciente 3.442.50
potentia faciendi inefficax sine facienti potentia 3.444.38
potentia esse, multipliciter dicitur. 2.66.26
potentia quando fit unumquodque et

quando secus 3.445.11
potentia simpliciter est quod incorruptibile 3.446.37
potentia nihil eternum est 3.446.31
potentiae praestantissima cuius usus. 3.229.44
potentia ad operationem reducitur. 3.75.10
potentia naturalis et impotentia qualitatis species 1.18.40
potentiae quae dicantur 3.231.24
potentiae aliae natura, aliae consuetudine, aliae doctrina nobis insunt. 3.444.23
potentiae quaedam aequi uoce dicuntur 3.442.37. et 1.34.26. et 443.6
potentiae et habitus affectionum sunt. 3.232.32
Potentes.
Potens quot modis dicatur. tomo 3.418.9
de potentum moribus 3.311.55
potentes honestiores quam morosiores 3.312.3
potentes ambitiosi 3.312.1
potentum iniuriae 3.312.5
potentes diligentes sunt 3.312.2
Potestas.
Potestas paucorum durabilior reliquis 3.149.7
potestas determinatae aut in determinatae 3.109.35
prandere large, coenare parce. tomo 2.575.42
praecipis animo quis 3.232.14
praeconsultores 3.135.13
praedicabilium cognitio necessaria ad praedicamentorum tractationem. 1.1.10
Praedicamenta.
Praedicamentorum enumeratio. tomo 1.12.11
de praedicamenti distinctione locus. 1.145.22. et 1.176.10
Praedicari.
Praedicari quid de aliquo ut de subiecto 1.12.1
praedicari de omni et in toto inesse idem 1.41.7
praedicari de omni quid 1.41.8
Praedicatio.
Praedicatio quid 3.230.24
de praedicatione locus 1.151.45
de praedicatione generis superioris locis 1.146.21
praedicatio a laude et encomio differat 3.230.23
Praefectus.
Praefecti siue memoriales 3.158.15
praefectus cohortis 3.158.48
praefecti equitum 3.158.45

praefecti legionum 3.158.45
praefecti nauales 3.158.45
praefectus triremis 3.158.46
praegnantium dieta 3.172.6
praemium praestantius esse certamine debet 2.656.19
praenotio duplex 1.88.49
Praeoccupatio.
Praeoccupatio 3.358.21
praeoccupatio contra aduersarium qualis 3.351.57
praeoccupatio in genere deliberatione 3.351.23
praeoccupatio in iudiciali genere. to. 3.351.32. et 3.363.50
praeoccupatione ut sit occurrendum turbis et tumultuationibus auditorum 3.351.45
praeoccupanda auditorum existimationes 3.351.18
praeputium quod 2.336.49
praesagium futura nonnulli ad Hericulis columnas et ad Porysibemem. 2.284.14
praesagire cur quidam futura soleant, qui mente emoti sunt 2.285.56
praesilia quare et qualia habenda. 3.365.23
precio res definitas oportet esse. tomo 3.39.38
praetor aere similis 3.329.39
praetores 3.158.43
praetores urbani 3.158.26
praetura quinquennalis apud Turios. 3.143.20
Prauitas & prauus.
Prauitas nostra sponte comparatur. 5.19.46
prauitas totis uiribus fugienda est. to. 3.71.56
prauus sui gratia cuncta agit. tomo 3.73.29
prauus sibi et propinquis noxius. to. 3.74.7
prauus stultusque sibi dispar. 3.71.42
prauus 3.252.20
prauus 3.286.23
primitiae 3.65.43
primum idem quod principium. tomo 1.89.46
primum mouens per se immobile. to. 3.467.44
prima omnia magis delectat. 3.173.15
Princeps.
Principis uita et oratio, subditis exemplum 3.339.10
principem quorum familiaritas delectat 3.151.18
principem bene consultandi industria decet 3.339.16
principis oratio, legis instar. tomo 3.318.54
principem ornat eloquentia 3.338.48
h 2 prin-

I N D E X

Principium. Principium etiam rerum sempiternarum quæri posse 2.518.38 principium perfectum difficilimum. 1.211.36 principia quàm uarijs modis perspiciantur 3.5.20 principium omne aut est, aut fit, aut cognoscitur 3.412.4 principium quid 3.369.11 principium à quo primo nõ in sito fit. 3.411.54 principium terminus quidam, sed nõ omnis terminus principium. tomo 3.420.38 principium corporum simplicium aer 3.387.27 principia qui contraria faciant. tomo 2.4.44 principium reru natura, potius quàm materia 2.449.36 principium rerum aer, Diogeni. tom. 2.217.31 principium mobile alijs immobile. 3.389.51 principium quod seipsum moueat, Plato dicere nequiuit 3.466.24 principia naturaliter mouentia duplicia sunt 2.15.4 principium & ars mouens ut eadem 3.441.1 principium motus multis ipsum bonu & malum 3.412.7 principia substantie 3.464.24 principia rerum infinita Anaxagore 3.387.31 principia naturalium non possunt esse infinita 2.5.37 principia sunt perpetua 2.63.46 principiorum enumeratio. tomo 3.412.5 principia duo Pythagorici dixerunt 3.389.50 principium rerum naturalium nõ potest unum esse 2.5.35 principium unum materia contraria differentie & forme 2.3.48 principia plura in rebus quæ sunt, sed modo diuerso 2.518.41 principia generationum omnium quæ. 3.225.40 principiorum non est alia causa. tomo 2.63.46 Principium primum. Principijs omnibus commune esse primum 2.412.4 principium ex se 3.2.37 principium primum cuius substantia estus 3.466.12 principia prima 3.46.37 principium & elementum differunt. 3.465.14 principium potestate ualidissimū, mo-

le minimum 1.211.36 principia incrementis aduentibus utiliora 1.211.34 principium scientie est intellectus. 1.108.47 principia quomodo cognoscantur, & quis principiorum sit habitus. to. 120.30 circa principia non scientia sed mens 3.201.26 principia ex quibus communita sunt, circa quod, propria 1.108.40 principium non posse genus summum esse 3.399.30 principia circa indemonstrabilia. to. 3.201.15 principia demonstratiua quæ. tomo 3.398.1 principia demonstrationis propositionis immediata 1.89.47 principia demonstrationis uera sunt. 1.89.34 principium aliquod circa quod nunquam false semper uere dicitur. 3.457.9 principia demonstrationis propria sunt 1.89.33 principium necessarium quoties dicitur 3.467.5 principia ac nullo subiecto dici oportet 2.5.49 principia analogice 3.465.27 principia specierum ipsa genera sunt 3.399.24 principia magis sciuntur & creduntur quàm ea quæ ex principijs. to. 1.90.9 principia nõ eadem omnium syllogismorum 1.108.3 principia propria quæ 3.233.22 Principia cuiuslibet artis. Principia cuiusq; artis propria. tomo 1.61.53 principia propria in doctrina qualibet usurpanda 3.187.16 principia unius scientia non contraria 3.397.29 principia non multo pauciora conclusionibus sunt 1.108.22 principijs magis quàm conclusioni creditur 1.90.13 principia & conclusiones uariarum disciplinarum uarie 1.198.39 principij petiti exemplum 3.514.30 Prius. Prius multiplex est 2.518.5 prius secundum naturam & substantiam 3.417.40 prius natura quod generatione posteriorius 2.71.39 prius nihil est à seipso 2.289.18 prius quid 1.23.23 prius ordine & cognitione 1.23.18

prius in specie 1.23.48 prius tempore 1.23.12.3.417.20 prius natura 3.417.18 prius secundum potentiam 3.417.27 prius loco 3.417.19 prius secundum locum 3.417.25 Priuati. Priuati homines res bonas agere possunt 3.83.48 priuatio quot modis dicitur. tomo 3.421.23 priuatio & habitus circa idem quippiam dicitur 1.21.23 priuatio per se non ens est 2.7.56 priuatio nullo modo substantia. tomo 2.8.20 priuatio accidens 2.7.10 priuatio principium est 2.7.27 priuatio quædam contradictio. tomo 3.451.8 Priuatum. Priuatum esse quid sit 1.21.25 Priora. Priora notiora; dupliciter dicitur 1.89.41 priora & notiora nobisq; 1.89.43 Probabile. Probabile quid 3.281.30 probabilis tres species 3.347.1 probabilis species lucrum. 3.347.10 probabile ut soluiatur 2.362.36 probabili ut utendum defensori. tomo 3.347.26 probabile contra res & contra homines ut usurpandum 3.347.15 probabile ab aduersarijs si queas incendum 3.347.20 probabile à similibus ut usurpandum 3.347.20 Probatio. Probationum ordo 3.357.57 probationis diuisio 3.280.17 probatio communis duplex genere. 3.313.33 probationum defectus 3.364.56 probationes uel ex uerbis negotijs, & hominibus. uel appositæ. 3.346.45 Probitas & probus. Probitas honesta 3.211.18 probitas ab actione dijudicatur. tomo 3.194.29 probus ab improbo quid differat. tomo 74.8 nec probi nec mali spontanei, ex Socratis opinione 1.19.52 probus an citra actione cognoscatur. 3.194.30 probus aliorum commoda querit. tomo 3.215.33 probus esse difficile 3.190.43 probissimum esse non ex uoluntate sine natura 3.191.48 Pro-

I N D E X

Problema. Problematum diuisio 1.131.45 de problemate dialectico 1.126.12 problemata mechanica cuiusmodi sint 3.497.33 problematum loci quod in sit quicquam uel non in sit 1.132.12 problemata constructiua & destructiua 1.131.49 procellæ quid. 3.490.47 procellæ uenti cur imbre superueniente ocuis cessant 2.640.29 procerosi homines ceruui & obstipi incedunt 2.295.45 proconsules 3.158.54 Procreatio. Procreandi facultas eternitatis causa 2.227.7 procreationis desiderium ut in animalibus & homine 3.180.29 procreatione sempiternitas impletur 3.180.36. & 3.183.20 prodicus 3.332.44 prodicus medicus 3.256.13 Prodigalitas. Prodigalitas in dando non in capiendo excedit 3.27.11 Prodigus. prodigus quis. 1.196.4. & 3.13.34. & 3.232.4. & 3.26.4 prodigi bifariam sunt 3.24.210 prodigi quare non tyranni dicantur. 3.26.52 prodigorum erogatio sine ratione erga indignos 3.25.30 profusus quis 3.232.3 profunditas quid 3.418.48 proiectio quid 2.58.29 prologus quid 3.370.53 promptitudo quid 3.203.5 promissiones non præstantes. tomo 3.69.40 promiscides 2.362.20 pronuntiationis consideratio triplex 3.322.25 pronuntiationis leges in uoce. tomo 3.322.22 propensio nostra consideranda. tomo 3.15.21 Proportio. Proportio quid. 3.246.28. & quotiuplex 3.246.37 proportionale iustum in quatuor. tomo 3.198.14 de proportionibus iusti apud Platonem. 3.198.20 Propositio. Propositio quid 1.40.41 propositio diuisio 1.127.30 propositio & problematum partes tres 1.127.18 propositio immediata qua nulla prior 1.89.48

propositio demonstratiua à dialectica quid differat 1.40.47 propositio affirmatiua mediata media non esse infinita 1.102.5 propositio terminus 1.40.57 de propositionu sumptione 1.127.3 propositio, altera enunciationis pars est 1.89.48 propositio contradictionis unius pars 1.31.44 propositio syllogistica quæ 1.40.51 Propositum. Propositum appetitus ne an non. to. 3.193.7 propositum cum ratione est. 3.193.9 propositum ab appetitu quid differat 3.193.8 Proprium. proprium quid 1.123.53 proprium habere iucundum ualde. 3.98.16 proprium quatuor modis dicitur. to. 15.51 proprio et generi communia. 1.7.11 proprium per se locus 1.154.7 propter consequens ab accedente quid differat 1.197.6 proprium 2.467.47 protarchus 2.14.11 Proteruitas. Proteruitas quid 3.272.22 proteruitas proprium quid tomo 3.273.40 Protagoras. Protagoras 3.448.13 protagoras sententia de opinione. 3.408.19 protagoras estimationem precij discipulo permittit to. 3.69.35 Prouentus. Prouentus optimus qui à terra. tomo 3.263.53 Prouerbia. Prouerbia testimonia sunt. 3.298.23 Prudens. Prudens quis 3.46.3 prudens nem o nisi sit bonus. 3.50.28 prudens non proprie absque uirtute. 3.50.52 prudentis opus bene consulere. tomo 3.47.37 prudentes ueruti dicuntur. 3.50.22 Prudentia. Prudentia quid 3.46.49 prudentia partes 3.47.57 prudentia comites 3.275.40 prudentia opus quod 3.272.33 prudentia proprium quid. 3.275.37 prudentia quid efficiat 3.50.9 prudentia quæ maxime uideantur. 3.47.55 prudentia circa quæ bona uersetur. 3.47.36

prudens & sapientia quatenus differant 3.201.22 prudentia ciuilibus 5.47.52 prudentia utrum sub actionem cadat. 3.202.15 prudentia non de necessarijs 3.46.31 prudentia non scientia 3.48.22 prudentia sapientie non præest. tomo 3.51.2 prudentia oculi instar 3.50.37 prudentia opus esse 3.50.57 prudentia species legum ferendarum facultas 3.47.52 prudentia quàm sapientia deterior. 3.201.29 prudentia Atrienfis similis. tomo 3.202.29 prudentia propria uirtus præfidentis 3.112.5 prudentiam beluæ quædam habere dicuntur 3.47.24 prudentia non est obliuio 3.46.52 prudentia non uirtus subditi, sca opinio uera 3.112.7 cum prudentia simul insunt omnes uirtutes 3.50.56 prudentia iniustum non comitatur. 3.203.19 prudentiam impediunt uoluptates. 3.58.27 prudentia architectonica quædam. 3.202.16. & 23 sine prudentia homo non proprie bonus est 3.50.50 Pruina. Pruina quid 3.490.29 pruina magis quàm nix armentis infesta 2.417.15 pruina causa 2.168.43 Pufana. pufana hordeacea utrius leuior et morbis accommodatior quàm triticea sit 2.563.23 puficus anis Indica loquax. tomo 2.418.47 Pubertas, pubes, pubescentes. Pubertas cæteris animalibus negata. 2.378.53 non pubescentes steriles sunt in gignendo 2.337.42 pudor in oculis est 2.657.12 Puella. Puella qua etate nubere debeant. tomo 3.171.48 puella quando potissimum custodien da 2.406.27 Puer. Puerilis uite conditio misera. tomo 3.226.50 pueri semper fere dormiunt. tomo 2.549.47

I N D E X.

puerorum nascentum manus ad co-
stas porrecte 2.411.10
pueri caput continere nequeunt. to. 2
519.51
pueros ut plurimum ante septimum
diem conuulsione interire. tom. 2.
411.46
pueri omnes sunt naso resimato. tom.
2.663.31
pueri morbo comitali obnoxij. tom.
2.596.7
pueri incrementi partis superioris ex-
uperant 2.550.15
pueri ad perferendum frigus idonei. 3
172.38
pueri quare erecti nequeant incedere
2.298.16
puerorum capita quare ab initio ru-
fa 3.522.48
puerorum balbuties unde 2.372.8
pueriles ploratus corporibus utiles.
3.172.48
pueritia quiescere nescit 3.177.22
Puerorum conditio iuxta
animam.
Puerorum animam nihil ferè bellua-
rum differre 2.412.12
pueri cur sint amentes 2.656.32
pueris & beluis naturales habitus in-
sunt 3.50.36
pueri cur letiores sint 2.654.30
pueri pugnaces 3.239.24
Puerorum educatio.
pueros gelido anni immergere Bar-
barorum consuetudine 3.172.37
pueris exercitatione opus. 3.177.21
pueris motus quicunq; utiles. tomo 3.
172.32
puerorum exercendorum disciplina.
3.175.12
pueris utri usus non confert. tomo 2.
278.40
puerorum institutio qualis esse debeat
3.173.56
puerilis disciplina honestum respiciat
3.170.5
pueros quas fabulas et narrationes au-
dire conueniat 3.172.44
pueris quare discenda musica. tom. 3.
176.20
pueriles iudi quales esse debeant. to. 3
172.43
pueri ob scenitatem uerborum ne au-
diant 3.172.54
pulegium cur suspensum floreat sol-
stitij tempore 2.625.21
Pulchritudo:
pulchritudo ad aliquid est 2.69.21
pulchri homines reuera aut specie. 1.
193.18
pularia herba polypi fugantur. 2.
370.51

pulium 2.424.13
pullus quo ordine in ouo creetur. to. 2
391.12
Pulmo.
Pulmo quare pneumon appellatus. 2.
313.46
pulmones bipartiti discreti quare. 2.
317.29
pulmo corde posterior in ortu primo
2.511.21
pulmo hominis simplicior & inequa-
bilis 2.338.36
pulmo sanguinis plurimum continet.
2.339.26
pulmo non intra se sed in uenis sangui-
nem continet 2.359.31
pulmones sanguinolentos habetia cur
maximè spirent 2.315.40
pulmones quare animalia obtineant.
2.314.43. 2.472.48
pulmones cum moueri nequeunt aut
ob morbum aut senectutem. tomo
2.316.8
pulmo articulatur antequam animal
spiret 2.517.54
pulmonem habetia calidiora sunt. to.
2.510.16
pulmones cum mouere nequeunt ani-
malia moriuntur 2.316.8
pulmo quibus sit 2.347.35
pulmonem sanguine uacuum asseren-
tes errant 2.339.28
pulmonibus aucta cur aerem admit-
tant & spirent 2.315.32
sine pulmone non est uocis facultas. 2
371.17
pulmo uenae maiori & aortae coniecti-
tur 2.338.40
pulmo serpentibus datus 2.478.54
pulmo uolucrum cui similis. tomo 2.
473.15
pulmo ouiparorum ualde diffusus. to.
2.338.33
pulmones animalcula sponte proue-
niunt 2.381.27
Pulsus.
Pulsus motus peculiaris & quadante-
nus accidentarius 2.320.18
Pulsus cordis quid 2.317.22
pulsus statim in cõstitutione emergit.
320.41
pulsus motio qua parte fit sensu patet
2.320.8
pulsus respiratori non respondere
probatur 2.320.24
pulsus arteriarum similis idemq; sem-
per manet 2.320.25
Punctum.
Punctum principium lineae. 3.394.1
punctum & unum principia sunt. 3.
413.10
punctum non moueri 2.56.2

punire iucundum 3.293.41
Pupillae.
pupilla quid 2.335.15
pupillas omnibus animantibus esse. 2.
359.26
pupillae cutis obtensa translucida. to.
2.551.3
purgationes muliebres quando leuio-
res 2.411.49
Purpura.
Purpurarum genera. tom. 2.380.23.
& 37
purpure lingua 2.368.47
purpuris lingua digito longior. tom.
2.381.3
purpurae tinctura 3.521.7
purpureus calor 3.518.9
Pusillanimitas.
pusillitatis comites 3.274.7
pusillitatis proprium quid. 3.274.12
pusillitas defectus circa decorat eroga-
tionem 3.28.16
pusillanimitas quid 3.272.30
pusillanimitas non mali homines. 3.30.
55
putredo quid 2.202.45
putredo seu putridum excrementum
rei concoctae est 2.535.8
putrefactionis ratio 2.202.39
putredinem status prohibet. 2.555.1
pindarus 2.184.38. & 379.46
pissistratus 3.146.42
pissistratus ad tyrannidem ut peruene-
rit 3.140.53
pissistrati mansuetudo 3.151.34
pygargus aquila species 2.392.52
pyriphlegethon locus circa Epirum.
3.539.30
pittacus legum conditor 3.108.50
pittacus Mitilenorum tyrannus ho-
mo obscurus 3.120.8
pyrenis mons 2.171.57
pythocles Atheniensis 2.269.42
pyrimachus lapis ut liqueat. tomo
2.207.1
pyrimachus lapis 3.535.47
Quadrupedes.
Vadrupedes paruae grandibus
fecundiores 2.597.38
quadrupedes animal genera-
tes uice brachiorum crura priora
habent 2.340.39. & 2.372.5
quadrupedes ouiparæ cortice integri-
tur 2.463.28
quadrupedia edaciora ad possidendum
meliora sunt 2.361.31
Quaestio.
Quaestio quid. tom. 3.346.10. & 3.
350.42
de quaestione 3.346.9
de quaestione speciebus 3.364.9
qua-

quaestiones disciplinaria quot. 1.109.
46
quaestionum Metaphysicarum enu-
meratio 3.396.50
quaestiones quatuor in iudicio. 3.335
quaestio nulli mihi mansuetog; insti-
tuenda 3.364.28
quaestores & receptores 3.158.11
Quale, & qualitas.
quale secundum duos modos dici pos-
se 3.419.20
qualitatis subiectae affectus qui. 2.58.
39
qualitas substantiae differentia to. 3.
419.12
qualitas quid 1.18.19
qualitati nomen positum, sed non ad
id denominatiue ad quod quale di-
citur 1.19.46
qualitatibus coplura eorum quae sunt
ad aliquid quatenus adnumerentur
1.20.23
qualitates passiuæ unde dicantur. 1.
18.53
qualia non omnia gradus suscipiunt. 1.
20.18
qualibus quibusda nomina desunt. 1.
19.50
qualitas contrariorum susceptra est
1.19.50
Quantum & quantitas.
Quantum quid 3.418.44
quantitas quid 14.40
quanta per accidens 3.419.1
quantitatis cõtinuae species. 1.14.42
quantitates asymmetrae quae. tomo 3.
511.42
quantitatis proprium 1.16.5
quantitatis contrarietas maxime cir-
ca locum uersatur 1.15.54
quercina cortex antidotum contra ue-
nenum 3.538.4
Quies.
Quies mutationis uacuitas. 2.45.10
quies priuatio motus 2.62.49
quies causa aliqua 2.62.48
quies motui contraria 2.44.48
quies aut ui, aut secundum naturam
2.109.2
quies omni in tempore est. 2.36.46
Radix.
Radices stirpium instar oris a-
nimalium sunt 2.306.1
radices regerminat. 2.104.45
radiculae tenues cur aciores sint. 2.
623.55
Rata.
Rata non parit animal 2.394.43
ratarum natatio 2.297.26
ratarum piscatio 2.436.53
ratarum foetus numerosus 2.398
Rami.
Rami qui sint 3.546.52

I N D E X.

Ratio.
Ratio in anime intellectu gignitur
3.186.6
rationis diuisio 3.169.50
ratio & mens nobis finis naturae. 3.
171.8
Rex.
Rex ex quibus fiat 3.146.28
rex quis proprie 3.65.55
rex non uere quis 3.65.56
reges pastores populorum. 3.66.30
reges belli duces et rerum diuinarum
administrari 3.120.17
rex prauus fit tyrannus 3.66.3
regis & tyrannis obiectum diuersum
3.146.52
regem potentia instructum esse decet
3.121.33
reges populares facti 3.104.57
reges quos esse perpetuos decet. 3.
119.33
regis amicitia erga subditos in bene-
ficientia 3.66.28
reges Molossorum diu durauerunt. 3.
149.9
regis Persarum imperium admiran-
dum 3.493.41
rex apud Lacedaemonios secundum le-
ges 3.119.43. 149.9
reges belli duces apud Lacedaemo-
nios 3.105.41
Regia.
Regia potestas quae 3.113.44
regia potestas ad quid reperta. to. 3.
146.27
regiae potestatis quatuor species. 3.
120.30
regia potestas apud Lacedaemonios li-
mitata 3.119.44
regia munia 3.493.48
regia gubernatio prima & diuini-
ma 3.124.21
regere plures non bonum, iuxta Ho-
merum 3.127.5
regium & ciuile imperium mentis in-
appetitum 3.89.30
Regio.
Regionis diuisio apud Milesios. to. 3.
102.32
regionis custodia 3.283.44
Regnum.
Regnum ab extrarijs minus corrumpitur
3.148.43
regnum per amicos seruatur. 3.149.
38
regnum duobus modis corrumpitur
3.148.45
regna amplius non sunt. 3.148.47
regula indefinita rei indefinita. 3.43.
40
a reuatijs penes casus similes. to. 1.
148.59

Reminisci & remi-
niscencia.
Reminisci quid a disciplina differat
2.273.10
Renes.
Renes cuius gratia habeantur. to. 2.
473.56. & 474.22. et 475.15.
33
renes secundum odorem reddunt. 2.475.
11
renes maxime pinguescunt. 2.559.19
reprehensorum signa 3.527.18
representationes iucundae sunt. to. 3.
176.39
requies & recreatio per iocos. to. 3.
33.33
respiratione num pulsus prior statu-
endus 2.320.34
respirationis motus in qua parte sit
sensu aliquo usque manifestum. 2.
320.9
respirationis initium a pulmone est
2.319.40
republica stabilitur mediocrii mul-
titudine 3.132.16
Rerum publicarum
mutationes.
Rerum publicarum mutationes. to. 3.
113.52
rerum publicarum mutatio propter
uerecundiam 3.138.38
reipublicae transgressio quae determi-
ma 3.124.20
rerum publicarum corruptio ut fiat. 3.
283.55
reipublicae mutata fortuna. to. 3.
138.31
republica bello intentis et consultan-
tibus committenda 3.165.32
republicam Lacedaemoniorum qui-
dam popularem cur dicant. to. 3
129.53
reipublicae quantas facultates esse o-
porteat 3.101.52
reipublicae Lacedaemoniorum guber-
natio permixta 3.100.32
reo cur dexter apud iudicem locus dar-
tur 2.650.36
Rhetorica.
Rhetorica iudicij causa est. 3.299.
54
rhetorica & dialectica omnes parti-
cipes aliquatenus 3.278.40
rhetorices antiqua praecepta, non ite-
dialectices 1.211.50
rigentium pili cur erigantur. to. 2.
587.55
riparia rara auicula est 2.331.28
ripei montes 2.172.4
risus ex uerberatione in sede praecor-
diorum 2.665.12 (11)
risus cur ex titillatu pueniat. 2.476.
k 4

I N D E X.

visus & radice iucunda 3.294.36
in risum cur labamur moto alarum no-
strarum loco 2.665.19
risum in prelijs ex traiectione præcor-
dij ortum 2.476.11
robur ad aliquid est 2.59.21
robustus 3.28.13
robustiora ætate florentia quare.to.
2.556.39

Ros.

Ros austrinis temporibus gignitur
2.169.3
ros in ponto, aquilonijs temporibus
gignitur 2.169.3
ros quid 3.490.27
rosis casue 2.168.43
rosis et pluvie differentia. 2.169.20
rosarum folia ut colores mutant. to. 3.
521.35
rostra avium maiora in senectâ red-
duntur 2.358.6
rostrorum color 3.522.45
rostrum avium 2.465.8
rubelliones pisces 2.373.33
rubecula 2.415.16
rubicilla 2.415.16
rusticus quis S 3.14.12

Sacerdotes.

Sacerdotes 3.158.56
Sacerdotis Palladis oblatio consti-
tuta 3.264.40
sacerdotium comestationum locus
saceri partus 2.398.11 (3.168.4
sacrorum cura quibus demandanda
3.165.53
sacrificia sacerdotum requirentia. to.
mo 3.120.18
sacrificiorum sumptus 3.365.12
sacrificia in presenti statu servanda
esse ut probetur 3.341.46
sacrificuli 3.159.2
sacrificiorum sumptus minuendos ut
probetur 3.342.11
sacrificium capræ 3.40.46
sacrilegium Menalopi 3.297.19
seuus quid 3.232.17

Sagacitas.

Sagacitas & bona intelligentia idem
3.49.14
sagacitas de quibus 3.49.10
sagax 3.49.28
sagitta in aere ignitur 2.99.9

Sal.

sal terre potius opificium est. 2.207.
16
sal exiguus cur ocyus crepat & exi-
liat, nelementius autem qui plani-
or est 2.603.25
sal parum humoris intra se continet
2.601.24
sal quo humore solvatur. 2.207.7
sal cur dentium stuporem tollat. tomo
2.563.34

Salax.

Salaces ocyus senescunt 2.304.9
salaces sunt hirti homines 2.592.56
sali partus 2.433.13
salire ut uolantia & natantia soleant
2.297.22
salientia in terra flectuntur 2.297.
20

Salpa.

salpæ partus 2.398.10
salpa semel parit 2.377.26
salpa audit liquidè 2.370.23
salpa sterco esca piscium. 2.370.27
salpilago 2.179.30
salso succo inest pinguis 2.632.51
saltantium imitatio qualis 3.366.20
saltus ut fiat 2.293.53
saltu continentem motum agere diffi-
cile 2.299.37
sana quæ dicenda 3.49.52
sanies quid 2.360.19. & 2.
457.44

Sanguis.

Sanguis ex uno originem ducit. tomo
2.471.55
sanguinem animam esse Crythie. to.
2.217.43
sanguis putrescens 2.360.7
sanguis utilitatis acrior est 2.358.28
sanguis ad cutis uulnus quod libet ef-
fluit 2.358.37
sanguinis è naribus profluuium unde
2.360.6
sanguinis sinceri & salubris secessio
resoluerè potest 2.505.20
sanguis cervorum & leporum ut spif
sari solvat. 2.355.33. & 359.41
sanguis bibuli spissatur 2.355.34
sanguis tauri & asino crassissimus et
integerrimus 2.359.53
sanitas bonum 3.286.8
sanitas præstantissima 3.225.24
sapiens circa principia 3.47.17
sapientes iuxta naturam ueritatemq;
dicunt 1.201.37
sapiens natura nemo 3.49.37
sapientum honoratorum exempli. to-
mo 3.317.39
sapientiam uirtutem esse 3.201.27
sapientia utrum scientia una aut plu-
res queritur 3.454.36
sapientia non est sensus 3.385.33
sapientia circa quæ uersetur. 3.385.45
sapientia circa principia 3.201.27
sapientia ipsius finis & boni est. tomo.
3.397.47
sapientia substantiæ fuerit. 3.397.48
sapientia summa, honorabilium rerum
3.47.19
sapientia est de manifestis causam quæ
rere 3.394.5
sapientie possessio non humana est. to
mo 3.386.31

sapientia quare maxime diuina. tomo
3.386.38
sapientia scientiarum exactissima. to.
3.47.16
sapientiam nõ querere indigni homi-
ni 3.386.32
sapientia inquirendæ qualis debeat
intentio esse 3.386.42
sapientia ex scientia & mente. tomo
3.201.26
sapientia & prudentia quatenus dif-
ferant 3.201.22
sapientia felicem efficit 3.50.7
sapientia deterior est prudentia. tomo.
3.201.29
sapientia num utilis 3.49.47
sapor affectio est partis degustatricis
2.259.15
sapore ex cõcoctione dulcis & amara
2.263.34
saporum species 2.233.55
saporis & odoris eadem est defectio
2.262.31
sapor in aqua habetur 2.264.42
saporum genera in stirpibus cur ma-
ximè creentur 2.263.5
sappho 3.290.22
sardi pisces 397.32

Senes.

Senes inuerecundi 3.310.49
senes loquaces 3.310.54
senes accusandi studiosi 3.310.46
senes utilium studiosi 3.310.48
senibus amici conferunt 3.61.4
senes & seueri ad amicitiam non apti
3.63.21. & 39
senes ad commiserationem qua ex cau-
sa idonei 3.311.3
senum ira acuta, sed infirma. 3.310.55
senes ad modestiam apti 3.310.57
senes cur sint tristiores 2.654.30
senes cur laboriosius sternutèt. tomo
2.662.38
seni mors dolore sepe uacat. 2.316.
36
seniorum sententiæ demonstrationum
instar 3.49.42
seniores cur amplius mente ualentur,
iuniores ocyus discimus 2.655.2
seniori honor tribuendus est. tomo 3.
70.33
senum uespera uitæ aut occasus. tomo
3.375.37

Sensuum.

Sensus quid 2.235.26
sensum & intellectum ueteres idem
esse existimant 2.239.47
sensus actus singularium est. 2.229.22
sensus qui ut actus est quid. tomo 2.
275.53
sensus ratio quædam est. 2.239.9. &
508.52
sensus sensibilibus forma 2.244.3
sensus

Sensus.

Sensus quid 2.235.26
sensum & intellectum ueteres idem
esse existimant 2.239.47
sensus actus singularium est. 2.229.22
sensus qui ut actus est quid. tomo 2.
275.53
sensus ratio quædam est. 2.239.9. &
508.52
sensus sensibilibus forma 2.244.3
sensus

I N D E X.

sensus alteratio quædam 2.228.35
sensus nullus sapientia est 3.385.33
sensus ab intellectu differre probatur
2.240.1
sensus animalium ex natura. tomo
3.384.56
sensus ad elementa ut referantur à qui-
busdam 2.259.33
sensus uitæ illustrandæ causa. tomo. 3.
544.4
sensus nonnulli ad cordis principatū,
nonnulli ad cerebrum pertinent. to-
mo 2.307.6
sensus initium ab eadem parte à quo
etiam motus 2.277.35
sensuum principium in anima unū, &
idem numero rerum omnium. to.
2.269.6
cor sensuum principium 2.462.18
sensuum principium cor est. tomo 2.
462.18
sensus principium in corde. 2.277.
37
sensus princeps in animantibus sangui-
ne præditus in parte media. tomo
2.306.54
sensu aliquid prius mouens ipsum. to.
3.409.54
sensibilibus scientia deficit, sensu defi-
ciente 1.100.20
sensibilis exuperatio cuiusuis sensus
destruit instrumentum. to. 2.247.
35.36
sensibilia sincera ad rationem reducta
iucunda sensui 2.239.5
sensibilia non corrumpunt nisi tactui
iuncta 2.247.30
à sensibili locus 1.156.33

Sensituum.

Sensituum ratio diuersa à ratione prin-
cipij sentiendi 2.225.38
sensituum non est sine corpore. tomo.
2.241.37
sensitua facultas in somno imperfecti-
or 3.230.29
sensitua sonorum facultas ad aerem
refertur 2.260.43
anima sensus & intellectualis pri-
us potentia quam actu habetur. to.
2.513.23

Sensorium.

Sensorium unumquodq; bipartitum
2.473.32
sensorie sedes gemine quare. 2.462.
46
sensoria in parte capitis tantum. to. 2.
462.39
sensoriorum singularium unum com-
mune sensorium 2.305.47
sensoriorum meatus ad cor tendunt,
aut ad cordis proportionale. tomo
2.551.47
sensorie partes in quibusdam late pa-

rent 2.369.43
sensorium sincerum minimeq; terre-
num homo habet 2.552.10
sentire actu & potentia 2.228.43
sentire & sapere, idem ne 2.239.47
sentire nec animæ nec corporis pro-
prium munus 2.275.52
sentire nullum inanimatum corpus po-
test 2.275.56
sentiri contraria simul non possunt
2.268.8
sentiendi uis quibus animalibus insti-
tuitur 2.369.27
sentiri ne simul complura possint, nec
ne 2.268.42
sentit, ut sic loquar, unus homo. to. 2.
265.21
sentire homo procul minime omnium
potest 2.552.9
sentientem omnem uigilare & contrã
2.275.49
sentiendi officium sanguinis calidio-
ris agitatione intercipitur. tomo.
2.462.26
sentiendi instrumentum non potest ter-
reum esse 2.247.22
sentiendi uis nullius partis exanguis
est 2.462.35

Sententia.

De sententia tractatus 3.348.55
sententia quid. 3.368.27. & 53. et 3.
45.20. & 148.56. & 3.314.23
singultus cur sternutamento, retentio
ne spiritus, & aceto finiatur. to. 2.
661.47
singultus cur sternutamento sedari que-
at ructus nequeat 2.661.25
sinistra pars maxime homini refrige-
rata 2.470.50
sinistra partes humidiores & calidio-
res 2.660.49
singultus leui aceto & retentione spi-
ritus finitur 2.661.33

Sinistra.

Sinistra omnia sunt imbecilliora. tomo.
2.337.12
sinistram distinctam & agilem etiam
homines obtinent 2.294.30
sirenis maior & minor 2.439.2
bombyx 2.439.3
sipomenes 2.424.10

Sitis.

Sitis cur minus quam famem tolera-
re possimus 2.649.7
siti amplius contristamur quam fame
2.649.12
sitientes suauis bibimus quam esuri-
entes comedamus 2.649.8
siti cur minus quam famem patia-
mur 2.649.12

Situs.

Situs caries est corporis terreni. to. 2.
554.25

situs quasi pruinæ respondens est. to.
2.554.29
situs à positionibus dicitur. 1.20.42
suum mores 2.423.23

Sobrietas.

Sobrietas quid 3.272.8
sobrietatis officium quod 3.272.49
sobrietatis comites 3.272.52

Societas.

Societas quando faciendâ aut obmit-
tendâ 3.365.32
societas ciuilibus utilitatis gratia consti-
tuitur 3.65.34
societas maris & scemina maxime,
secundum naturam 3.180.25
societatis ac solitudinis hominis natu-
ra anceps 2.331.35
societas principalissima ciuitas. to. 3.
87
societas amicabile quiddam 3.131.6
societates utilitatis gratia in ciuitati-
bus fiunt 3.63.3
societatem ineundam esse qui rationi-
bus persuadetur 3.343.18
societates per partes, utilitates appe-
tunt 3.65.35
societate nonnullæ gratia uoluptatis
3.65.28
societas non sine repastione. 3.39.23
societas repastione constat & æquo.
3.39.3. & 12
societatem uitæ homo natura appe-
tit 3.113.3
societas ut dissuadeatur 3.343.28
socij quando sint faciendi. to. 3.343.
15
socij qui faciendi 3.365.20
in societate omni uidetur amicitia esse
3.65.21
socij quare derelinquendi. 3.365.45

Socrates.

Socrates dissimulator 3.33.25
socrates sermones quales 3.99.46
socrates uirtutes rationes esse arbitra-
tus est 3.50.50
socratis de incontinentia sententia. to.
3.51.42
socrati uerè tribuuntur duo. tomo
3.473.7

Sociales.

Sociales inuicem diliguntur. tomo. 3.
67.18
sodalibus fratribusq; quid debeamus
3.70.34
sodalitates sacrorum quales in demo-
cratia constituendæ 3.155.58

Sol.

Solis duplex cursus 3.494.39
sol pedalis apparet qui terra maior
2.240.45
de solis & lunæ errantiumq; ratione
Calippi sententia 3.468.27
sol

stirpes excrementi uice femina & fru-
ctus effundunt 2.461.52
stirpes aqua tepida rigatae, duriores
euadunt 2.597.36
stolidus quis 3.232.5

Studiosus.

studiosum esse, quid 3.185.47
studiosus homo iucundus & utilis. 3.
64.5
studiosum esse, difficile 3.15.11
studiosi actiones 3.64.11
studiosus ut sui amator 3.74.18.23
studiosi a uulgi hominibus ut disse-
rant 3.116.10
studiosus amicis indiget beneficia ac-
cepturis 3.74.36
studia cur delecta, etiam si praua, ma-
gis quam honesta delectent. to. 2.
616.38

Stultitia.

stultitia quid 3.272.18
stultitia comites 5.273.23.25
stupidus seu attonitus quis. 3.197.14.
sturnus 2.434.18
sturnus latere solet 3.420.45
stratonicus 3.141.16

Streptus.

streptus uel aer, uel aeris affectio est.
2.602.6
streptus est aer propulsus ab aere. 2.
599.14
stridere quae animalia dicantur. to. 2.
371.34

strobillus 3.491.7
struma in boue 2.423.46
struthiones 2.495.20. & 527.27
stromy fluiuis 2.172.10
stryacis suffitus fugat insecta. tomo 2.
370.49

styx aqua 3.387.22
sua cuique quae dat, precio multo di-
gna uidentur 3.69.57
suadendi species 3.358.31
ut suadeatur ferendum auxilium. 3.
358.33

Substantia.

substantia simplicia corpora. tomo 3.
416.15
substantia est materia 3.427.37
substantia ens primo & simpliciter.
3.426.32
substantia sempiterna 3.463.52
de substantia immobili & aeterna opi-
niones 3.470.39
substantia immobilis & perpetua. 3.
455.37
substantia aeterna nulla ex elementis
constatur 3.482.13
substantia prima sine magnitudine im-
partibilis et inuisibilis. 3.467.27
substantiae primae absque materia, to-
mo 3.466.13

in substantiarum perpetuarum ratio-
ne non ubique materia. 3.441.9
substantia qua ex materia & forma
posterior & manifesta. 3.427.52
de substantiarum generatione quomo-
do accidat quoque modo impossi-
biles 3.440.10. & sequen-
tur

substantiae sola simpliciter fieri dicun-
tur 2.6.46
in substantia non est motus. 2.40.56
substantiae omnes principia quaedam.
3.233.19

substantia subiectum primum maxi-
me 3.427.30
substantiae naturales omnes aut corpo-
ra sunt, aut cum corporibus sunt.
2.107.17

substantiae naturales, aliae immorta-
les ingenitaeque, aliae corruptibiles.
2.452.4
substantia principium generationis.
3.432.14

substantia & species actus est. tomo
3.446.28
substantiam separata & cuius sub-
stantia est impossibile esse. 3.393.23
substantia si separata aliqua & prin-
cipium cur sub eo posita alia eter-
na alia non quaritur 3.455.39

substantia sola ratione separabilis. 3.
426.54
substantia quocumque causa existen-
tia 3.416.18
substantiarum cause principia & ele-
menta quaeruntur 3.438.43

substantiae cuique sua quaedam prima
materia 3.440.46
substantiam esse materiam refutatur.
3.427.49
de substantijs Speusippi sententia. 3.
427.17

substantiae definitionem in animalibus
Democritus primus tetigit. tomo
2.449.43
substantijs nihil contrarium. 1.13.49
substantia sui mutatione contrariorū
susceptrix 14.27

substantia non suscipit magis & mi-
nus 1.13.55
substantia de nullo dicitur 2.303.8
substantia nec in subiecto est, nec de
subiecto dicitur 1.13.14
substantia nihil contrariū est. 2.40.56
substantia sola de nullo subiecto dici-
tur 2.6.46

Sudor.

super excrementum uaporis humidū.
2.472.26
sudor sanguineus unde 2.472.29
sudor cur saluus sit 2.175.14. &
566.32
ad sudorem propensiora quae humida
sunt

& laxa 2.665.34
sudores calidi cum frigidis meliores
habentur 2.569.57
sudor cur magis parte superiore quā
inferiore erumpat 2.566.39
sudare cur magis tergo quā priore
parte soleamus 2.567.30
sudare cur non possimus ea parte qua
iacemus 2.567.38

sudor cur magis detergenti profuatur,
quā residere sinenti 2.567.24
sudor cur facie potissimum fiat. tomo
2.567.8
sudare cur facie maxime soleamus. to-
mo 2.665.38
sudare cur facie soleamus, maxime citē
in ea minimū carnis sit. 2.567.45

sudores cur in capite pedibusque, in ca-
lescentibus maxime excitantur. 2.
567.57

Supercilia.

supercilia & cilia aduenienti gratia.
2.464.26
supercilia in compagine osium posi-
ta 2.464.28
supercilium dextrum magis attolli-
tur sinistro 2.475.27

supercilia quibusdam per senectutem
hirsuta 2.357.46
supercilia senescentibus quibusdam cre-
scent immo dicitur 2.464.29
superum id unde est motio, dextrum
a quo aut ad quod 2.95.18

superum prius generatione est dextra.
2.95.15
superæ 2.384.12
superum, dextrum, ante & contraria
in corporibus animatis. 2.94.57

superum dextrumque, in animalibus di-
cimus ad nos ipsos referentes. 2.95.4
superum longitudinis principium. 2.
94.51
a supero accretio est 2.94.54
superfectantia qualia enutrire conce-
ptum possint 2.545.48

superficiem non indiuiduum esse. to-
mo 2.48.57
superstitiones 3.330.29
superlaciones pueriles 3.330.34

Suppositio.

suppositiones quales esse debeant. to-
mo 3.99.50
suppositio quid 1.90.1
supra quid 2.25.35. & 28.45
futura 2.355.45
sine futura caput usum 2.334.53
future quot sint in calua uiri. tomo
3.335.46

suis concipientis signum 2.380.5
suum foeturae tempus 2.379.17
sues agrestes cur semel concumbant
domestici sepe 2.595.43
sues

Tactus.

De tactu tractatus 2.234.3
tactui quod obiectum 2.234.15
tactus instrumentum 2.235.10
tactus primus sensuum 2.460.5
tactus modi quatuor. 2.136.55. & se-
quentibus

tactus utrū plures an unus. 2.234.5
tactus omnium maxime necessarius.
2.225.24
in tactu medium est caro 2.235.6
tactus gustusque animantis omnes praedi-
tae exceptis impletis. 2.276.44
sine tactu ne agere neque pati quicquid
posse 2.136.46
tactus necessario ad meritionem inest
2.246.40

tactus in parte similare consilii. to.
2.332.49
tactus multas contrarietates obiecti
habet 2.454.17
tactus, sensus homini exquisitissimus
deinde gustus 2.338.1
tactus sensus omnia animalia habent.
2.369.42

in tactu acutum atque obtusum. 2.231.53
ex tactus instrumentis signa ingenio-
rum. 2.232.42
tactus a uisu audituque, eatenus differit
quod ille eminens hic cominus sen-
tit 2.234.51
tactus usum emulatur & sequitur.
2.659.1
tactus omnibus animalis inest commu-
nis 2.332.40
a tactu quid differat conuascencia. to.
3.413.22

inter tactus instrumentum & res tan-
gibile medium corpus corpula-
tum 2.234.28
tactus sedem similem, sed minime
simplicem sortitur. 2.454.16
tactus ad terram refertur. 2.260.50
tactus priuata animalia necessario mo-
riuntur 2.247.27
absque tactu nullus alius sensus haberi
potest 2.247.14
tale quidque magis ob quod unum-
quodque tale 1.90.7

temperans non idem qui continens,
& contra 3.52.12
temperanti quaedam cupiditates pro-
positae 3.240.53
temperans quae & ut cupiat 3.25.40
temperantis cupiditates nec prae-
nec uehementes 3.52.13
temperantem continens committatur
3.207.32
temperans est continens, sed non con-
tinens 3.207.28 & 34
temperans, continens atque constans.
3.51.41

Temperans.

temperans non idem qui continens,
& contra 3.52.12
temperanti quaedam cupiditates pro-
positae 3.240.53
temperans quae & ut cupiat 3.25.40
temperantis cupiditates nec prae-
nec uehementes 3.52.13
temperantem continens committatur
3.207.32
temperans est continens, sed non con-
tinens 3.207.28 & 34
temperans, continens atque constans.
3.51.41

tabem efficit & inedia & uir-
tiosum alimentum 2.559.28
tabificis pili crescent. to. 2.
357.56
taciturnitas amicitias complures dis-
soluit 3.63.20
taciturnitas mulieri decus affert. to.
3.95.3

temperans quibus & quatenus dele-
ctetur & gaudeat 3.25.4
temperans ut agere uidetur. 3.235.4
temperans & intemperans non ut sed
uolentes agunt 3.235.14

Temperantia.

Temperantia quid 3.13.30. &
3.275.2. et 3.289.55. et 3.195.24.
temperantia qualis habitus. tomo 3.
241.21
temperantiae proprium quid. tomo
3.275.54

temperantiae comites 3.275.56
temperantia circa uoluptates & agra-
tudines uersetur 3.195.30
temperantia & intemperantia non cir-
ca omnes corporis uoluptates uer-
santur 3.24.2

temperantia circa quas uoluptates uer-
setur 3.195.39
temperantia & intemperantia non cir-
ca animae sed corporis uoluptates
est. 3.233.57
temperantia & intemperantia circa
tales uoluptates uersantur, quae
sunt cum ceteris animantibus com-
munes 3.24.15

temperantia non cetera animantia
sunt 3.195.37
temperantia conseruatrix prudentiae
3.46.3
temperantia in temperato suauis, prae-
sertim si sensibile sit 2.620.54
templa locum idoneum habere debet
3.167.49

templosum per agros distributio. 3.
168.13
templum Plato solus ortum esse ait.
2.63.6
templa a Didali Perfa spoliata. tomo
3.267.41
in templo Dionysii futurorum denun-
ciatio 3.541.16

tempus an sit 2.33.44
tempus quid sit opinionones uariae. to-
mo 2.34.12
tempus proprie quid 2.35.3
tempus continue rei numerus. tomo 2.
151.43
tempus quatenus numerus 2.35.8
tempus non esse motum 2.34.18
tempus nec motus nec absque motu.
2.34.37
tempus numerus quidam. 2.35.6. &
2.36.1

tempus motus numerus est 2.89.23
tempus non motus se numerus motus.
2.36.47
tempore motum metimur & motu tem-
pus 2.36.12
tempus, mensura, motus & quietis.
2.36.18 & 57
tempus qualis motus sit numerus, an
qua-

I N D E X.

qualifuis 2.38.30
tempus motum definit 2.36.8
cur temporibus finitimae partes maxi-
me canescant 3.523.13
temulentia et crapula quid differant.
2.573.23
temulenti cur aquas salvas uitiosasq;
magis quam sobrijs sentiamus. to-
mo 2.571.51
tenacitas quid 3.274.4.3.277.7
tenaces 3.27.42
tendo 2.355.13
tenebrae priuatio lucis 3.448.37
tenebrae sunt inuisibiles, sed a visu
discernuntur 2.233.34
tentatiua dialectica est quaedam. tomo.
1.199.51
tentatiua pars dialecticae 1.198.7
de tentatiue interrogatioe. 1.199.49
tentatiuorum & dialecticorum ora-
tiones non esse ad determinatum
genus 1.200.27
tergus pars corporis per se. 2.593.14
Terra.
de Terra figura antiquorum opinio-
nes 2.103.16
terra mater 2.496.34
terra animalium mater & hospitium
3.488.18
terra prima corporum, iuxta Hesto-
dum 3.391.30
terra ens est 2.133.19
de terra situ & motu opiniones anti-
quorum 2.102.41
terra in medio quiescit 2.96.7
terram in medio esse 2.105.39
terra mundi media pars 3.488.17
terra in aqua collocata 2.29.10
terram seipsam firmare 2.22.15
terrae figurae sphaericam partem esse.
2.105.53
terra natura sua alba 3.517.24
terrae partem inferam, infinitam qui-
dam dixerunt 2.103.32
terra uarijs generibus naturarū abun-
dans 3.489.9
terra frigida & sicca 2.144.51
terra leuitate nullā habet. 2.119.37
terrae magnitudo ad ceterarum stel-
larum magnitudinem non magna.
2.106.3
terrae magnitudo nihil est ad uniuersum
caelum 2.173.53
terrae magnitudo a mathematicis mē-
sa 2.106.45
terrae quiescendi causa latitudo iuxta
quosdam 2.103.49
terra plenum 2.120.37 (2.160.48
terra & aqua materia impressionum
terrae siccitas proprie est. 2.263.7
terra semper in actu 3.446.48
terrae praestantia 3.493.1
quod terra in medio sita non mouea-

esthetys Ioui beneficia non enarrat. to.
3.30.29
thesus 3.317.4
thesphrades Herculis nepotes. tomo
3.539.7
theucus 3.317.15
thracis pilo promisso sunt simplici;
2.553.7
thrasia uentus 3.490.54
thrasylbulus 3.319.21
thrasippi tabula 3.177.52
thrasymachus Dialecticus. 1.211.40.
& 3.319.21
thygella quid 3.491.6
thurgij 3.143.5
Thunnus.
Thunnus mas a femina ut differat.
2.377.28
thunnorum & scombrorum coitus.
2.398.26
thunnorum copia 3.542.25
thuna circa solstitium parit. 2.377.50
thunna semel parit 2.377.26
thunni in ponto pariunt. 2.377.44
thunni cibus 2.414.34
thunni tempore gaudent. 2.422.19
thunni a silo agitantur. 2.422.15
thunni ut latant 2.420.11
thunni cuiusdam capti magnitudo.
2.426.17
thunnus post arcturum melior. tomo
2.419.4
thunni leues sunt 2.347.3
thunni ut migrent 2.419.26
thunni praepinguedine debescunt, nec
plus biennio uiuunt 2.398.24
thunni quando prodeat et capian-
tur 2.420.16
thunni dormientes circumretium-
tur 2.372.43
thunni fenestrate uitantur. 2.426.15
thymus apum cibus gratissimus. tomo
2.441.25
Tibia.
Tibiarū usus reprobatus. 3.177.46
tibia cur tam in laborando quam
in fruendo solatio adhibere solea-
mus 2.617.21
tibia quatenus utendum. 3.177.41
de tibijs fabula 3.178.1
tibia quid 2.337.27
tibiae partes crea, fura, caro. to. 2.
337.28
ex tibiarum pilositate aliarumq; par-
tium animi signa 3.531.50
tibia genu propinquior 3.73.36
thibron bellica Lacedaemonij exerci-
tia probauit 3.170.14
tillo lubrico interit 2.422.36
Timere.
qua timeantur mala 3.303.56
non timeantur omnia mala. 3.303.52

I N D E X.

qui timere soleant, & quomodo affe-
cti 3.304.24
qui timere non soleant 3.304.28
tinea unde oritur 2.388.32
Timiditas.
Timiditas quid 3.272.20
timiditatis proprium quid 3.273.34
timiditatis comites 3.273.37
timiditas uiolēta uidetur esse. 3.25.23
timiditas serina 3.54.52. & 53
Timidus.
Timidus quis. 3.22.2. & 3.238.40.
& 231.49. & 13.29. & 10.34.
& 3.238.48
timidi & audaces iudicio decipiuntur
3.239.56
timidi hominis signa 3.526.29
timidi cur sint qui loca habitant cali-
da, fortes qui frigida. 2.509.5. &
2.609.52
timidi mortem magis quam dedecus
metuunt 3.22.48
Timor.
Timor quid 303.50
timoris species duae 3.183.40
timor frigiditas quaedam. 3.310.45
timor ad consulendum inducit. tomo
3.304.132
ob timorem alius pleriq; effundi so-
litus 2.646.52
in timorem quomodo auditor induca-
tur 3.304.34
non timendo exuperans 3.13.27
timotheus poeta. 3.366.47. & 3.
267.16
timotheus Musicus 3.395.18
timunculus foecundissimus est adunco-
rum 2.389.41. & 2.524.42
timunculus fere solus adunorum bi-
bit 2.524.43
tipule celerius & copiosius in aquis
proueniunt 2.384.33
Titillare, & titillatio.
Titillari cur maxime labris soleamus
2.665.15
titillari cur in alis & pedum uestigij
soleamus 2.664.50
titillare cur nemo seipsam ualeat. to.
2.665.9
titillatione cur unus homo mouea-
tur 2.476.17
titillatus cur risum moueat. 1.476.11
tropaei cur de mari spirēt. 2.640.54
tropaeos flatus quid sit quod moueat.
2.640.49
tubera 2.412.25
tumorem & liuorem cur ictus susci-
pian 2.590.16
turba accensus quid 3.491.20
Turbinata.
Turbinatorum promiscides firmissi-
mae 2.366.17
turbinatorum gula 2.366.22
tribunus militum 3.158.46
turbinatorum caro 2.366.13
turbinatorum os 2.366.20
turbinatorum membranē. 2.366.29
turbinatorum natura similis magnitudi-
dine uariant 2.366.10
turbinatorum caput 2.366.14
turbinatorum genus omne mouetur
& serpit 2.365.56
turbinis rostrum forte 2.466.30
turbinatis quid uniuersae & binaluae
genus simile aut dissimile habeat.
2.366.36
turbo in genere testato 2.486.9
Turdus.
Turdorum tria genera 2.433.45
turdus colorem mutat 2.445.35
turdo exinde ex luto in excelsis ar-
boribus 2.389.45
turdus latet 2.420.44
turpis lucri cupidus quis 3.242.9
turpilucrum quid 3.274.1
turpis quae sit 3.277.5
Turtur.
Turtur terna oua parit plerumq; to-
mo 2.392.14
turtur aestate tantū uidetur. 2.415.32
turtur hyeme latet 2.420.41
turtures qualibus in locis degant. 2.
430.46
turturum aetas. 2.430.39
turtures & Luteus pugnat. tomo 2.
427.28
turtur loco mutant 2.418.32
turtur minimum ex columborum ge-
nere 2.378.37
turturis crepitus solius est 2.445.55
turturum respublica ut mutata. tomo
3.145.19
tyndaridae 3.317.4
Tyrannis.
Tyrannis quid 3.113.54. et 3.114.4
tyrannis proprie quae 3.130.26
tyrannidis species 3.130.19
tyrannis unde orta 3.121.25
tyrannis unde componatur. 3.146.23
tyrannis minime respub. 3.128.55
tyrannis contraria regno est. tomo 3.
65.57
tyrannis & democratia contrariae.
3.148.19
tyrannis pessima est 3.66.1
tyrannis deterrima transgressio. to.
3.124.24
tyrannis inuoluntaria est. tomo 3.
130.29
tyrannica & regia potestates simul
quondam & quatenus. tomo 3.
130.24
tyrannis etiam in democratia & o-
ligarchia 3.118.6
tyrannidis finis custodia. 3.289.23
l 2 tyrann

I N D E X.

tyrannica imperia quare secura. tomo 3 119.57
tyrannidis conseruatio que proprie. 3.150.12
tyrannides seruantur modis duobus. 3.149.13
tyrannidis per popularitatis speciem obtentæ exempla 3.140.53
tyrannides cur olim frequentiores quam nunc 3.140.47
tyrannidi quare regia potestas infusa 3.148.21
in tyrannide perparum aut nihil amicitie 3.66.44
tyrannidis crudelissima propter pecuniam exemplum 3.268.46
tyrannis Hieronis, Ieloni & Thrasi bulli breuis 3.151.45
tyrannis Orthogone & filioru diuturna 3.151.28
tyrannis Cypselidarum diuturna. tomo 3 151.37
tyrannis in tyrannidem mutatur & in Oligarchiam & Democratiam & Aristocratiam 3.151.11
tyrannis in Oligarchiam quare transferat 3.152.19
tyrannis Pysistratarum deleta. tomo 3 148.39
tyrannide Pysistratus bis pulsus. tomo 3 151.42
tyrannides multis Lacedæmonij & Syracusani euerterunt. 3.148.22
in tyrannide quare & quo pacto infurgatur 3.147.13
tyrannides ut corrumpantur. tomo 3.148.16
tyrannidis in tyrannidem & in reliquis formas reipub. mutatae exemplum 3.152.12
tyrannides per mulierum contumelias perire 3.150.33
Tyrannus.
Tyrannus quis 3.65.52
tyrannus unde habeat originem. tomo 3 146.29
tyranni ut plurimum ex Demagogis 3.146.31
tyranni ex popularibus hominibus facti 3.140.42
tyrannus a rege quid differat. tomo 3.65.53
tyrannus etiam nolentium. 3.148.55
tyrannus proprium commodum respicit 3.146.52
tyranni quos præficiant gubernationibus 3.122.31
tyrannicorum consiliorum fines. tomo 3 350.6
Vacca.
Vaccarum lac 2.401.43
uaccae tauriunt 2.399.22
uaccae tauris grauius sonant.

2.556.4
uaccae grauius mugit quam mores. 2.601.18
uaccae Eproticæ magnæ et lacte diuites 2.361.21
Vacuum.
Vacuum quid. 2.25.40. & 30.16
de uacuo opiniones 2.30.15. & seq. sine uacuo non esse motu. 2.29.52
quod uacuum non sit in situ corporibus quod asserbant aliqui ob ratione maquantium. 2.32.40. & seq.
uacuum id in quo corpus non est sed esse potest 2.89.23
uacuum non omnis motus causa. tomo 2 32.51
uacui inquisitio ut instituenda. tomo 2.29.47
uacuum quatenus quidam esse, quidam non esse dicunt 2.29.40
de uacuo considerare ad physiologum pertinet 2.29.32
uacuum ut sursum moueat. 2.32.54
uacuum non est extra cælum. tomo 2.89.22
uacuum a physiologis maxime uero Pythagoræis inductum. 3.509.32
uacuum non recte per motum esse astruitur, quando posito uacuo tollatur motum. 2.30.52. per totum.
ualetudinarius non foelix. 3.285.21
ualetudinarij & infirmi 3.239.21
Valetudo.
Valetudinis habenda ratio cum tempera euariant 2.559.17
ualetudine aduersa cur magis perestatem laboretur, hyeme autem laborantes magis emoriantur. tomo 2.562.22
ualetudo secunda mediocritas quædam 2.559.11
uanus quis 3.33.15
uapor terrenus omnium habet aeris crassioris 2.554.28
uarices pueri, mulieres, & spadones non habent 2.594.32
uarices habentes minus caluescunt. 2.358.2
uari quid sint 2.665.48
uari cur maxime in facie oriri solent 2.665.47
uaticinia ut a diuersis usurpantur. 3.260.29
uaticinatio sceleris & durabilis quorum 3.26.28
uas quid 2.26.36
uas terebratum 3.181.31
ubera fungosa tota 2.411.33
uectæ cur exiguo pondere ingentia moueantur. 3.497.37. et 500.35
uectio in tribus motibus est. 2.58.17
Vena.
Venarum natura ut se habeat. 2.353.

17. & sequentibus
uena ex corde, modo riuorum diducta 2.518.44
uenarum origo cor est. 2.278.5. et 2.51. & 470. & 460. & 353
uena ex corde pendit. 2.317.19
uenarum ortus a capite & cerebro male asseritur 2.353.14
uenarum origo non recte capiti tribuitur 2.470.17
uena uniuersa simul cum corde palpitare solent 2.317.19
uena ex corde primæ recipiunt sanguinem 2.471.46
uena principales duæ 2.471.6
uena duæ quare sint 2.471.56
uena quare duæ sint, & de eadè origine in corpus discurrat. 2.471.48
uena sanguinis uasa & receptacula. 2.471.48. & 278. & 457.338
uena quare in omnes corporis partes digerantur 2.472.5
uena totius corporis distribuunt sanguinem 2.355.8
uena portæ 2.410.38
uena magna arteria & lateribus uenæ exiles utrinque deriuantur. tomo 2.321.16
uena maior præstantior est, quam aorta 2.472.1
uena maior & aorta superne spatio distant 2.472.38
uena maior & aorta infra mutatis uicibus tendunt 2.472.39
uena maiores ut in minimis tandem sanguinem non transmittentes procedant 2.472.22
uena hominis crassæ proportionem corporis 2.339.36
uena ut in carnem euascent. tomo 2.472.22
uena principales non facile conspiciuntur 2.352.16
uena in carnem per oscula more fistularum alimentum distribuitur. 2.321.14
uenarum examen in strangulatis solum animalibus haberi. 2.353.15
in uena uis caloris ingens. 2.321.22
uena quod foetui maiori aut minori. 2.410.36
uena & nerui ut ad ossa quoque finiuntur 2.321.17
uena cuilibet arteria sua adiuncta. 2.321.17
uena separata officio caret. tomo 2.460.41
uena aorta 2.353.19
uena aorta neruosa est 2.355.2
de uena aorta minore eiusque sede. tomo 2 354.8
uena iugulares 2.353.53
uena iugularibus correptis homines

nes stupidi redduntur. 2.277.14
de uenis Diogenis Apolloniata opinio 2.352.27
de uenis Polybij sententia. 2.352.55
de uenis Sygenis Cyprij opinio. tomo 2.352.22
Ventus.
Ventus quid 3.490.41
de uentorum situ. 2.185.7. & sequentibus
de uentorum natura & complexionibus 3.14.17
uentorum tractatus qua methode instituentus 2.171.2
uenti etiam in terræ paludibus oriuntur 2.162.30
uenti qui procellæ 3.490.47
uenti qui contrarij inter se. 2.185.55
uenti duo 3.125.10
de uenis ueteri sententiæ 2.170.45
uenti cur siccat cum frigidis sint. tomo 2.643.1
uenti cur amplius siccent quam sol. 2.643.2
uenti cur ad postremum uehementissime spirant 2.642.29
uentus si mane in coeperit cur edurare diutius potest 2.646.31
uentus cur maxima ex parte ante lunæ defectus excidetur initio noctis 2.642.3
uenti cur alij locis alij imbrem adferant 2.646.9
uenti uulturni qui 3.490.49
uenti apogei qui 3.491.5
uenti qui Exhydriæ 3.490.48
uenti Fauonij 3.490.21
uentus Lybanothus 3.491.1
uentus Thrasæia 3.490.54
uentus Cæcias 3.490.50
uentus Cæcias cur solus nubes ducere ad se possit 2.640.3
uentus Eurothos 3.490.57
uentus Aphricus 3.490.53
uentus Caurus 3.490.52
uentus Austus 3.490.55
uenti ijdem imbrem ubique efferant. 2.640.31
Venus.
Venus dea amentia præfecta. 3.319.24
uenus dolosa & fraudulenta. 3.55.30
uenus Baccho iuncta 2.653.10
uenus comes satiæ 2.595.44
uenus immodica morbis quibusdam pituitosis cur comoda. 2.578.24
uenus Marti ex fabulis qua ratione coniuncta 3.104.17
uenus masculinum est iuxta Leunium. 1.102.3
ex Venere debilitatio 2.504.33
ad Venere mas hyberno, sæmina æ-

stiuo tempore magis prouocatur. 2.377.1
ueneris usus refrigerat 2.553.47
uerecundia ob turpia est. 3.290.20
uerecundia iuuenes decet. 3.34.13
uerecundia ex quibus malis. 3.305.8
uerecundia affectui magis quam habitui similis 3.34.8
uerecundia non est puerorum & bestiarum 3.306.3
uerecundia & uerecundus laudatur. 3.14.17
qui uerecundari & quales soleant. 3.306.5
uerecundari erga quos soleant. tomo 3.305.36
Verecundus.
Verecundus quis. 3.197.16. 3.14.20
uerecundi senes quare non laudentur 3.34.16
uerecundus a probo non conuenit. 3.34.18
a Vergiliarum ocafi ad Fauonij usque statum cur morbo longo laborantes & senes potissimum pereant. 2.561.11
ex ueris salum non colligitur. 1.73.4
uerisimile & signum quid differant. 1.84.19
uerisimilem orationem que faciant. 3.334.36
uerisimum quid 3.395.26
Veritas.
Veritas quid. 3.197.37. & 3.14.8
ueritas opus intellectus partis ueritatisque 3.45.34
ueritas amicitia & honori præferenda est 3.3.18
ad ueritatem nati homines. tomo 3.279.36
a ueritate paruus discessus progressus maximus 2.82.47
ueritatis confessio apud omnes aliquid 3.227.45
ueritatem non res sed ueritas ad res consequi solet 3.447.22
ueritatem omnino aliquam esse rerum qualescunq; sint sensus & opiniones. 3.409.32
de ueritate speculatio partim facilis partim secus 3.395.6
ueritas ex operibus iudicatur & uita de externis 3.84.1
ueritas etiam in rebus que mutantur 3.409.18
Vermis.
Vermis quid 2.333.10
vermis & oui discrimen quod. tomo 2.509.48.
uermium incrementum ut fiat. tomo 2.536.3
uermes apum, crabronum & uespærum ut proueniant & crescant;

2.384.6
in uermibus inferior pars superiore magis crescit 2.517.45
uermes in niue nati 2.384.50
uermes generationis initium aut a sole aut spiritu habent 2.384.33
uermiculi nati per se augentur. tomo 2.529.9
uermes aut mobiles continuo aut immobiles 2.333.15
Vestitus.
Vestitus uilis & indecens. tomo 3.102.28
uexatio quid 3.300.41
uia Heraclea 3.537.55
uibicibus cur æneis quibusdam admotis reprimi possint 2.590.2
uibicibus cur cyathos admoueri soleamus 2.590.12
uicedula 2.415.16
uicistudo iucunda 3.294.5
ad uictoriam quibus rebus perueniuntur 3.343. & 3.365.42
uictoria paucorum contra plures exempla aliquot 3.348.10
uictoribus ut pax persuadatur. tomo 3.343.52
uidendi acumen bisariam ferè dicitur 2.551.18
Videndi, uidere.
In uidendi ratione cur tantum fieri possit ut res una geminari uideantur, si quodammodo oculi locentur, in cæteris sensibus non fiat. 2.658.53
uidendi uires ut afficerentur, non ut afficerent factum 2.659.6
uidendi acutè eminus causa oculorum situs 2.551.30
uidendi acutè cominus causa in oculis est 2.551.28
uidere oculo uno cur incompatibilis sit 2.658.17
uidere cur obtusius natu grandes soleant 2.658.35
uidere cur melius possimus manu præ lucerna aut sole obiecta. tomo 2.660.7
Vigilia.
Nec uigilare nec dormire semper uilum animal 2.276.5
uigilia sensus remissio atq; relaxatio. 2.276.34
uigilia potissimum uiuitur propter sensum 2.549.52
uigilia & sensus opposita sunt. tomo 2.275.44
uigiliam & sensum ad idem animal referri 2.275.43
uigilia somnoque nullum animal carere simul 2.276.6
uigilia contemplationi somnus scientiæ operanti similis 2.224.21

2.384.6
in uermibus inferior pars superiore magis crescit 2.517.45
uermes in niue nati 2.384.50
uermes generationis initium aut a sole aut spiritu habent 2.384.33
uermiculi nati per se augentur. tomo 2.529.9
uermes aut mobiles continuo aut immobiles 2.333.15
Vestitus.
Vestitus uilis & indecens. tomo 3.102.28
uexatio quid 3.300.41
uia Heraclea 3.537.55
uibicibus cur æneis quibusdam admotis reprimi possint 2.590.2
uibicibus cur cyathos admoueri soleamus 2.590.12
uicedula 2.415.16
uicistudo iucunda 3.294.5
ad uictoriam quibus rebus perueniuntur 3.343. & 3.365.42
uictoria paucorum contra plures exempla aliquot 3.348.10
uictoribus ut pax persuadatur. tomo 3.343.52
uidendi acumen bisariam ferè dicitur 2.551.18
Videndi, uidere.
In uidendi ratione cur tantum fieri possit ut res una geminari uideantur, si quodammodo oculi locentur, in cæteris sensibus non fiat. 2.658.53
uidendi uires ut afficerentur, non ut afficerent factum 2.659.6
uidendi acutè eminus causa oculorum situs 2.551.30
uidendi acutè cominus causa in oculis est 2.551.28
uidere oculo uno cur incompatibilis sit 2.658.17
uidere cur obtusius natu grandes soleant 2.658.35
uidere cur melius possimus manu præ lucerna aut sole obiecta. tomo 2.660.7
Vigilia.
Nec uigilare nec dormire semper uilum animal 2.276.5
uigilia sensus remissio atq; relaxatio. 2.276.34
uigilia potissimum uiuitur propter sensum 2.549.52
uigilia & sensus opposita sunt. tomo 2.275.44
uigiliam & sensum ad idem animal referri 2.275.43
uigilia somnoque nullum animal carere simul 2.276.6
uigilia contemplationi somnus scientiæ operanti similis 2.224.21

I N D E X.

uigor et firmitas quid. 2.316.45
uils quis 3.196.40
uilli lanae ue quadrupedum prolixius
augentur senectute 2.358.5
uinago 2.378.36
uinago ut capiat 2.415.32
uinarij culices unde gignantur. tomo
2.384.48
uincere iucundum 3.293.43

Vinolenti.

ad uinolentiam usq; potare cur in-
exercitati magis et uino facilius
solui quam exercitati possint. to-
mo 2.572.53
uinolenti cur rigere soleant, lateruq;
dolore ceterisq; huiusmodi uitij
excipi 2.571.39
uinolenti quam sobrii fortiores sunt.
2.647.39
uinolenti cur res omnis circumferri
uideantur, et nequeunt procul po-
sita cernere 2.573.43
uinolenti cur nequeant concumbere.
2.572.28
uinolenti cur res una plures inter-
dum esse uideatur 2.572.19
uinolenti cur non caleant, sed frige-
ant, lateruq; dolore et ceteris
incommodis excipiantur. tomo 2.
570.46
uinolenti cur somnus oriri nequeat.
2.574.16
uinolenti cur potius quam sobrijs
frangi uox solet 2.603.51
uinolenti cur multa interdum appa-
ret quod unum est 2.575.14
uinolenti cur aquas salvas uitiosasq;
melius quam sobrii sentire possi-
mus 2.573.38
uinolenti cur sint ad lachrymandum
propensiores 2.574.13
uinolenti cur concumbere nequeat.
2.575.36
uinolentorum lingua cur oberret. to.
2.575.22
uinolenti multi se interimunt. tomo
2.654.17
in uinolentis humor sublimia petit.
2.278.44
uinofitas humoris cuiusdam libido est
2.571.49
uinofis cur pueri non sint. 2.571.46
uinofis cur omnia circumferre uide-
antur, et res remotas cernere ne-
queant 2.572.1

Vinum.

Vinum nouu magis ad terra refertur
quam uetus 2.211.33
uini et mellis temperameta per sub-
iecta differunt 2.323.25
uinum dulce nomine uinum, non re-
et opere est 2.210.44

uinum dulce inconcretile est. tomo
208.54
uinum dulce pinguiusculu est. tomo
2.210.42
uinum dulce halitu aptum. 2.210.42
uinum dulce inodorum 2.572.44
uinum spirituosum est maxime atru.
2.278.42
uina post uaporationem in aqua con-
uertit 2.180.42
uinum recens crassescit potissimum,
frigore minus gelatur. tomo 2.
211.34
uina ex mellis apud Ulyrios. tomo 3.
534.3
uini usus neq; pueris neq; nutritibus
conferit 2.278.40
uinum caliditate sua calorem mace-
rat naturalem 2.574.10
uinum cur ab acerbis, aut aqua epo-
ta dulcior sentiatur 2.631.18
uino Carthaginenses abstinent dum
militant 3.181.10
uinum et melancholia pari propen-
dum efficacia 2.653.7
uinum reddit melancholicis similes.
2.652.36
uinum uarios mores ut in homine effi-
ciat 2.652.40
uinum amplius quam aqua situm re-
stringit 2.647.34
uinum sese pro moribus utentium ap-
plicat 2.573.5
uiolentum uoluntario et persuasione
opponitur 3.234.46
uiolentum omne acerbum. 3.234.2
ad uinolentiam arcendam cur oleum
ualeat 2.576.1

Vipera.

Viperae partus 2.389.13
uipera una animal gignit. 2.334.16
uipera animal edit postquam oua in-
tra se peperit 2.351.59
uipera e serpentibus una erit anima.
2.389.11
uipera ut discrepent 2.479.4
uipera uino capiuntur ebris. tomo
2.416.7
uiperae ouum 2.389.11
uiperae domesticae nusqua. 2.595.13
uiperae sub saxis coduntur. 2.421.6

Vir.

Viri partes proprie quae. 2.496.45
uiris geniturae plurimum. 2.548.7
uiri cur grauem uocem reddant. to.
2.600.15. et 602.42
uiri non calidi solum, sed etiam sicci
sunt 2.571.47
uir ad annum septuagesimum usque
generare potest 2.379.38
uiri qui pomiliones mente deficiunt
et quare 2.487.34

uir diuus iuxta Lacones 3.51.26
de uirilis aetatis moribus. tomo 3.
311.12
uiri boni officium 3.71.24
uiri mores lex uitae mulieribus a deo
imposita 3.182.35
uirum bonum et ciuem bonum non
idem 3.36.24
uir a muliere cur non specie differat.
3.453.44
uiri et mulieris diuersus habitus et
corporis animiq; conditio. tomo
3.180.39
uiri et mulieris diuersae uirtutes. to.
3.112.2
uiriles homines ad lucum non pro-
pensi 3.76.27
uiri et mulieris societas. tomo 3.
180.25
uiri et mulieris societas diuinitus or-
dinata 3.180.38
uiri et uxoris societas Aristocratiae
similis 3.66.15
uiri ut cum uxore uiuendum quere-
re quid sit 3.67.38
uiri ad uxorem leges 3.180.48
uiri et uxoris leges communes. tomo
3.184.28
uir in omnibus uxori dominatur praer
ter dignitatem 3.66.17
uir uxoris parentes foueat. tomo 3.
184.31
uiri erga mulierem fides et dilectio
quid efficiat 3.183.24
uiri iniuria quae 3.180.50
uiri foeminares 2.522.8
uiri mulieribus obnoxij in militari-
bus genibus 3.104.15

Virtus.

Virtus morum in uirtutibus dolori-
bus consistit 2.59.33
uirtus moralis ab assuetudine nomen
habet 3.9.42
uirtutes morales partis irrationalis
ut sint 3.230.50
uirtus moralis circa media uersatur
3.231.36. 13.3
uirtus alia uiri alia mulieris. tomo 3.
112.2
uirtus praesidentis et subditi diuer-
sa 3.112.2
uirtutis opera et indicia 3.290.7
uirtutem non sat est scire nisi exer-
ceatur 3.84.17

Virtutis operatio.

Virtutis operationes non sunt quali-
tates 3.78.14
uirtutum contemplatiuarum opus.
3.232.28
uirtutem habens nihil agere et la-
borare aduersis potest. tomo 3.
3.4

uirtus

I N D E X.

uirtus et praedita ipsa et opus exor-
nat instruitq; 3.12.18
Virtus ut comparetur.

uirtus naturalis 3.201.50
uirtutes neq; natura neq; praeter na-
tura efficiuntur in homine. 3.9.47
uirtutes et uita in nostra potestate
sunt 3.19.37. 191.42
uirtus humana non corporis sed ani-
mae 3.8.40
uirtus moralis assuetudine compara-
tur 3.9.41. 189.45
uirtutes suscipientes per consuetudi-
nem perficimur 3.9.28
uirtutes acquiruntur prius operando
3.9.52
uirtutis possessione et exercitatione
augetur uirtus 3.10.43
uirtus intellectiua experientia tempo-
re q; indiget 3.9.41
ad uirtutem comparanda otio opus
3.185.31
uirtus intellectiua generatio et incre-
mentum ex doctrina habet. tomo
3.9.40
in uirtute ut et in artibus et ab exer-
citatione habitus 3.10.1
uirtus moralis a natura nulla. tomo
3.9.43. 189.45
uirtutis dux perturbatio. 3.210.14
uirtus quibus persuaderi possit. to-
mo 3. 84.20
ad uirtutes naturales referuntur af-
fectiones modestae. 3.24.4.11
uirtus nec uitium ne ferarum neq; dei
est 3.51.25

Virtutis praestantia.

Virtutes maxime quae. 3.289.49
uirtute laudabiles sunt. 3.187.35
uirtute conseruatur principiu, uitio
corrumpitur 2.56.56
uirtutem deteriores non facere, sed
meliores 3.204.8
uirtus nunquam corrumpit id quod
eam habet 3.115.45
uirtute non licet abuti 3.210.13
uirtutum legibus in omni uita opus
est 3.84.44
uirtus honorabile bonum. 3.187.34

Visibile.

Visibile quid 2.229.55
uisibile nihil absq; luce 2.230.3
uisibilia tangibilibus potiora. tomo
2.144.5
uisibilia non in uniuersa in lumine
sunt uisibilia, sed proprius color.
2.230.26
uisibilia quaedam non in lumine sed in
tenebris 2.230.26
uisto non fit sine lumine. 2.260.31
uisto ne quid fieri sine lumine. tomo
2.241.10.

uisionem ut Empedocles fieri existi-
marit 2.260.1
uisionem Democritus aquam esse ait
et uisionis causam imaginem. to-
mo 2. 260.8
uisionis facultas non in summa. sed in
ma oculi parte consistit. 2.260.36

Visio uisus.

Visus in capitis parte priore. tomo
2.462.43
uisus sedes 2.369.44
uisus in capite est 2.462.21
uisus apud cerebrum 2.462.24
uisus ut fiat aliae sententiae. 2.260.14
uisus sensus omnium gratissimus. to-
mo 3. 384.52
uisus tacta potior est 2.144.5
uisus per directum est 2.462.44
inter uisum et colorem non uacuum
esse, sed mediu optere contra De-
mocritum 2.230.36
uisus maxime sensus est. 2.241.9
uisus optimus quis 2.550.57
uisus cur duo esse iudicet quod digi-
tis uice mutata implicatis circua-
gitur 2.665.30
uisionem multiplici genere melan-
cholicis et garruli tenentur. tomo
2.285.23
uisus est uisibilem et inuisibilem.
2.233.34
uisus aquae naturam obtinet. tomo
2.462.25
uisus tactus emulatur et sequitur.
2.659.1
uisum quare animal habeat. tomo
2.247.41
uisus in alba et nigra intendi cur non
possit 2.659.9
uisus siue ualidus siue inualidus ne-
quit res splendidas cernere. tomo
2.550.51
uisum ad ignem pertinere statuunt
2.259.33
uisus quare debilitetur ex sole in opa
cum translatus 2.550.50
uisorum formandorum facultas et
sensu eadem 2.280.37
uisus cur uiridium et berbesecium
conspicuum reficiatur 2.659.7
uisus acutissimus animi aduitorum.
2.463.39
uisus deest talpis 2.369.33
uisus utilitas 2.259.21

Vita.

Vitae initium in corde 2.312.23
uita animalium communis causa sen-
sus 3.544.25
uita ex terra 3.91.15
uita actio est non factio 3.89.5
uita calore fouetur seruatq; tonio
2.561.15

uita mansio altricis animae cum calo-
re 2.316.43
uita in spiratione et expiratione con-
sistit 2.317.43
uita natura bonum 3.75.22
uitae tria genera 3.226.35
uita et in animalibus et in plantis.
3.543.17

uita plantarum occultior. tomo
3.543.28
uita beata quonam modo constet. to-
mo 3. 225.32
uita bonorum beatissima est. tomo
3.75.18
uita felicissima quae a mente profici-
scitur 3.82.50
uita optima et beata quae. 3.130.41
uita actiua optima 3.161.56
uita actiua hominis 3.4.54
uita actiua num contemplatiuae praer-
ferenda 3.160.39
uita actiua per se iucunda. 3.5.52
uita diuisio in negotium et otium,
bellum et pacem 3.169.54
uita ut iuxta habitudinem et actio-
nem imperantis instituentia. to-
mo 3. 261.18
uita et perfecta et imperfecta. to-
mo 3. 230.9
uita corporis et animi sponte sepe
comparantur 3.20.22
uita actiua uisibus comparata. tomo
3.230.15
uita actiua proprie uita dicenda. to-
mo 3. 4.55
uita liberi quam dominando occupa-
ti melior 3.161.34
uita ciuiliis quid expetat 3.226.36
uita praua et corrupta non aciscen-
da 3.75.14
uita scopus propositus omnibus. to-
mo 3. 225.58
uita proposito carere stultitiae signum
3.225.51
uita optima externis facultatibus ad-
iuuatur 3.160.19
uita optima priuatum unicuiq; et ci-
uitatibus eadem 3.162.9

Viuer.

Viuer actu quid 3.257.7
uiuer iuxta quosda compositio cor-
poris et animae 3.442.10
uiuer quod dicatur potissimum 2.
225.8
uiuer bonu et iucundu est. 3.78.16
uiuer bonis maxime expetibile. 3.
75.17
uiuer utru in repub. an seorsim ex-
pediat 3.160.32
uiuer simul amici et beati affstant
3.63.26
uiuer hominum et animaliu ut de-
finiatur 3.75.8

4 uiuer

I N D E X.

uiuere nullum animal sanguine praeditum in partes dissectum potest. 2.295.26
uiuere quaedam praecisa possunt praeter insecta 2.306.15
uiuendi cupiditate multa asperatolerantur 3.113.8
uiuerrimum genitalia remedium stranguria laborantibus 3.534.5
uiuerrimum genitalia dura instar ossium 3.534.5
Vicus.
Vicus melancholicum Lisandri obitu praecessit 2.652.27
ulcera iuniorum promptius compinguntur quam seniorum. 2.660.52
ulceribus tetrus impurisq; cur sicis, atribus, acerbisq; medicamentis utendum, sanescitibus uero humida imponantur 2.565.8
ulcera capitiscur in plenis impurisq; corporibus facile, tibiariu egre sanentur 2.561.22
ulcera capitis cur locis palustribus curari celeriter possint, curium autem tarde 2.608.53
Vltio.
Vltio et poena quid differant, tomo 3.292.37
ultio poenaeq; remedium 3.297.23
ultio comes numinis 3.496.44
ulscisci incundum 3.293.40
ultio modum irae ponit et uoluptatem efficit 3.31.54
ultio iuxta Radamanthi iusticia pars 3.38.32
ultiois omisio omnimoda seruilis est 3.31.45
ulula natura et mores 2.433.25
ulyssis fides erga uxorem. 3.184.13
ulyssis ut erga Penelopem se gesserit. 3.184.2

umbrae ut logae efficiantur sole oriente et occidente 2.611.42
umbrae cur lunae quam solis maiores sint 2.611.52
Vncunguia.
Vncunguii uolatus pernix. 2.298.2
uncunguium nullum gregatile est, tomo 2 331.33
uncunguib; caput paruum et colulum non crassum aut succulentum 2.298.4
uncunguib; pectus ualidum et acutum 2.298.5
unicornia 2.468.19
unguentum cum lenticula non permiscendum 2.264.56
unguenta cur pleraq; sudori permixta male oleant, alia uero suauiora reddantur aut nihil deteriora. 2.608.26
Ungula.
Ungularum color 3.522.45
et 2.356.35
ungularum idem quod unguii incrementum 2.358.7
ungulae maiores in senecta redduntur. 2.358.6
ungulae fistio ex defectu naturae, tomo 2 468.23
ungulae igne molliuntur 2.518.53
Ungues.
Ungues 2.412.21
ungues hominis 2.356.48
unguium usus 2.488.19
unguium color 2.356.35
ungues in quibusdam nihil ab ossibus differunt 2.357.11
ungues ex cute proueniunt. 2.598.13
ungues adunci 2.356.48
ungues habent quibus sunt digiti, tomo 2 356.46
ungues digitis pedu quare. 2.490.23
ungues minimos homo pro magnitudine habet 2.521.2
ungues colorem cum cute mutant, 2.520.37
ungues igne molliuntur 2.518.53
unguis cum solida ungula respondet. 2.330.32
ungues in locis arenosis oriuntur, tomo 2 381.8
unguem Empedocles per congelationem e neruo constituisse ait, tomo 2.321.49
uni multa opposita dicuntur, tomo 3.415.38
Vnitas.
Vnitas quid 3.415.25
unitates ab inuicem non differunt. 3.476.22
unitas numerorum materia, tomo 3.478.30
unitas circulo tribuitur 2.96.43

unitates neq; corpus facere copositae neq; potius habere possunt, tomo 2.108.43
unitas dualitate prior. 3.478.30
uniualue animal 2.165.44
Vniuersale & Vnifalia.
Vniuersale quid 1.28.5
Volucres.
Volucrum nidatio 2.463.32
uolucru agrestiu domicilia 2.431.50
uolucres aliae penna, aliae membrana, aliae cute uolant 2.333.32
uolucres quaedam uaginantipes. 2.333.
uolucris alae et pedes cur (38) attributi 2.322.39
uolucra cur pedes habeant cum careant pisces 2.301.9
uolucrum pectora incisa saniem emittunt non sanguinem 2.321.49
Voluntaria.
Voluntaria delicta in quibus. 3.246.9
uoluntariu magis quod a uoluntate, quam a cupiditate et irascentia. 3.234.27
uoluntarij et inuoluntarij consideratio legumlatoribus uilis 3.15.56
Voluntas.
Voluntas quid 3.292.8
uoluntas quidam appetitus est, tomo 2.245.23
uoluntas est finis. 3.192.14. 3.17.47
uoluntas quid differat a proposito. 3.193.10
uoluntas et electio non idem. 3.236.20
uoluntas immortalitatis est. 3.17.44
uoluntas hominis mutabilis est. 3.191.41
uoluntas hominum non secunda regum la 2.106.44
uoluntates non sunt manifesta. to. 3. 83.14
uoluntas et propositu, actionu omnium principiu est. 3.191.40
uoluntas secundu naturam boni est, praeter naturam uero mali. 3.237.
uoluntas et opinio finem spectat 3.36.34
uoluntas uel uiri boni uel apparentis 3.19.14
uoluntate affectabile uerū bonum stitiosus est, uitiosus corra. 3.19.21
uoluntas circa ea quae uolens non ageret 3.17.45
uoluntas etiā impossibilis est. 3.193.11
Voluptas.
Voluptas quid. 3.58.25. 3.58.57. 3.78.36. 3.292.51
uoluptas non est motus. 3.79.18
uoluptas in quiete, potius quam in motu 3.60.37
uoluptas non generatio 3.79.37
uoluptas non repletio est. 3.78.40
uoluptas quoddam totum. 3.79.16
de uoluptate sententiae uariae. 3.38.

quaedam 3.80.47
uoluptates magis operationis proprie, quam cupiditates 3.80.50
uoluptates alienae corrumpunt operationes 3.80.44
uoluptas ut operatione perficiatur 3.79.53
uoluptates augent operationes, to. 3. 80.12
uoluptates aliae honestae, aliae sicut 3.54.12
uoluptates honestarum actionum et contra 403.80.48
uoluptatis affectu arduum est extrudere 3.11.18
uoluptati quam irae repugnare difficultus 3.11.21
uoluptatis est ars nulla 3.9.30
uoluptatis effectrix scientia. 3.209.53
uoluptas in agendo, recordando, et sperando efficitur 2.59.33
uoluptatem efficientia necessaria. 3.53.46
uoluptatem efficientia duplicia. 3.53.45
uoluptatum quaedam efficientia, quaedam morbos partunt 3.58.33
uoluptates eadem alios atq; alios dolore afficiunt 3.81.6
uoluptates quaedam sine dolore. 3.78.44
uoluptates et dolores proprii, qui sint 3.80.43
uoluptatem dolere persimile ab surdo est 3.24.56
ob uoluptatem multitudo decipitur 3.19.30
uoluptas in deligendo bono errorem parit 3.194.5
de uoluptate non incorrupti iudicamus. 3.15.26
circa uoluptatem mali positissimum peccant 3.11.15
uoluptatibus Gelonis filium Thrasibulus perdidit 3.148.25
uoluptates fugit temperans, to. 3. 58.27
uoluptatibus dediti contemptibiles fiunt 3.148.34
a uoluptate in uniuersum cauendum maxime 3.15.25
uoluptates prudentiae impedimento sunt 3.58.28
uoluptas non impedimentum 3.209.35
a uoluptate locus 1.139.56
uoluptuaria uita quid expetat, to. 3. 226.37
Volutio.
Volutio quid 2.58.25
uoluationibus quae utantur, tomo. 2. 297.11

de uoluptate sententiae uariae. 3.38.
uoluptatem quidam summū bonum dicunt, quidam prauum, tomo. 3. 77.20
uoluptatem quidam felicitatem existimant 3.222.3.59.33
uoluptatem ut summum bonum Eudoxus putauit 3.77.34
uoluptas secundum Eudoxum laude omni superior 3.3.23
uoluptatem qua ratione Plato summum bonum negauit. 3.77.51
uoluptas uulgo summum bonum habetur 3.2.48
uoluptas non eadem omnibus, to. 3. 174.44
uoluptatem aliae alijs adferunt, to. 3. 24.35
uoluptas cuiusq; animantium propria 3.80.57
uoluptas non est summum bonum. 3. 58.34
uoluptas secundum quosdam non in bonorum numero 3.208.12
uoluptatem bonum negantes, rationes refutantur. 3.208.19. 3.286.1
de uoluptate rationum improbatio 3.58.38. per totum caput
uoluptas cur non temerere uituperanda 3.77.27
uoluptas bonum quoddam, to. 3. 59.24
uoluptatem bonum esse aliquod Eudoxij rationes probat. 3.77.49
uoluptas genere bonum est. 3.209.9
uoluptas bonum non est, nisi apparens 3.19.30
uoluptates uerae quae bona uidentur 3.81.11
uoluptas uisionis similis perfectae. 3. 79.14
uoluptates apparentes. 3.58.43
uoluptas perficit ipsum uiuere, to. 3. 8.10
uoluptates inter se differant 3.58.51
uoluptates specie differunt inter se 3.208.52. 3.80.16
uoluptates specie non differant, to. 3. 78.53
uoluptates in hominibus mediocriter discrepant 3.81.5
uoluptates mentis inter se diuersae 3.80.56
uoluptas conuersae naturae et conuertentis 3.209.22
uoluptates differunt ut et operationes 3.80.54
uoluptas et operatio idem uidetur quibusdam 403.80.52
uoluptas operationem perficit, to. 3. 79.47
uoluptas unicuique actioni propria

uomitibus magis quam sudores corpora leuant 2.568.22
uomitibus cur lassus corporibus praecipitur 2.581.1
uomitibus cur maxime temporum immutatione citari debeant 2.559.24
uoracium signa 3.527.34
uortex quid 3.491.20
uotum Cypseli Corinthij. 3.364.7
Vox.
Vox quid sit 2.232.16. 3.88.7
uox aer quidam uinctus humori est. 2. 603.40
uox aer quidam formatus est, tomo. 2. 601.9
uox alijs animalibus quoque communis 3.88.7
in uoce contrarietates 2.234.13
uoces non eadem apud omnes. 2.26.45
uocis affectioes literae habitae sunt. 2. 605.2
in uoce non semper uerum et falsum 1.26.50
uocum copia omnis finita est. 1.193.32.33
upuae nidificatio 2.389.46.2. 4.33.8
upupa montes colit 2.432.5
upupa colore et specie mutatur. 2. 445.23
Urbanitas, urbanus.
Urbanitas quid. 3.197.21. et 3.14. et 3.24.52
urbanus quis. 3.197.23. et 3.14.10. et 3.33.39
urbanus duobus modis est. 3.197.35
urbanitas duplex in ferendo et exhibendo loco 3.244.3
urbanitas unde constet 3.329.20
ad urbanitatem orationis quatenus conferant imagines 3.30.15
de urbanis orationibus 3.328.30
urbana dictio et enthymemata quibus 3.328.41
urbis situs qualis 3.166.56. et sequentibus
urbis situs ad sanitatem et bellum. 3. 167.1
in uribus aquarum et stagnorum copia 3.167.8
urida quae, quae ue incidenda. 3.563.3
Urina.
Urinam mouetia calida sunt. 2.648.20
urinam odorata ciere. 2.607.8
urina cur foetidior reddatur quo diutius manserit in corpore, siercus autem minus 2.607.18
ad urinae extremam missionem inhorrescere cur soleamus 2.587.44
urina quadrupedum 2.399.54
urina

uomitibus magis quam sudores corpora leuant 2.568.22
uomitibus cur lassus corporibus praecipitur 2.581.1
uomitibus cur maxime temporum immutatione citari debeant 2.559.24
uoracium signa 3.527.34
uortex quid 3.491.20
uotum Cypseli Corinthij. 3.364.7
Vox.
Vox quid sit 2.232.16. 3.88.7
uox aer quidam uinctus humori est. 2. 603.40
uox aer quidam formatus est, tomo. 2. 601.9
uox alijs animalibus quoque communis 3.88.7
in uoce contrarietates 2.234.13
uoces non eadem apud omnes. 2.26.45
uocis affectioes literae habitae sunt. 2. 605.2
in uoce non semper uerum et falsum 1.26.50
uocum copia omnis finita est. 1.193.32.33
upuae nidificatio 2.389.46.2. 4.33.8
upupa montes colit 2.432.5
upupa colore et specie mutatur. 2. 445.23
Urbanitas, urbanus.
Urbanitas quid. 3.197.21. et 3.14. et 3.24.52
urbanus quis. 3.197.23. et 3.14.10. et 3.33.39
urbanus duobus modis est. 3.197.35
urbanitas duplex in ferendo et exhibendo loco 3.244.3
urbanitas unde constet 3.329.20
ad urbanitatem orationis quatenus conferant imagines 3.30.15
de urbanis orationibus 3.328.30
urbana dictio et enthymemata quibus 3.328.41
urbis situs qualis 3.166.56. et sequentibus
urbis situs ad sanitatem et bellum. 3. 167.1
in uribus aquarum et stagnorum copia 3.167.8
urida quae, quae ue incidenda. 3.563.3
Urina.
Urinam mouetia calida sunt. 2.648.20
urinam odorata ciere. 2.607.8
urina cur foetidior reddatur quo diutius manserit in corpore, siercus autem minus 2.607.18
ad urinae extremam missionem inhorrescere cur soleamus 2.587.44
urina quadrupedum 2.399.54
urina

I N D E X.

urina, ouium caparumq; feminariū 2.399

urina asinæ 2.399.56

Vrinatores.

Vrinatores 2.445.6
urinatorum instrumentum 2.464.46

urinarius meatus 2.340.6
urinantes cur spongas auribus alligare soleant 2.660.30
urinantes cur aures dum intra mare sunt rumpi soleant. 2.660.25

Vropigyum.

Vropigia carentia 2.297.44
vropigyum ad uolatum pertinet. 2.297.397.39
vropigyum ad natatum usui est. to. 2.300.49
vropigyum ineptum habent non uolantia 2.297.42

Vrfus.

Vrforum coitus 2.404.29
urfe coitus 2.374.50
vrforum partus 2.404.30
vrforum pulli 2.404.32
urfus latens nihil edit 2.420.54
urfs cur lateat incertum. 2.421.3
urfi hyeme latent & pinguescunt. 2.420.48
urfs colorem mutat 3.523.16
urfi ligna conscendunt 2.429.37
urfi pugna cum tauo 2.416.30
vrforum somnus dum latent. 2.420.52

urfo egresso latebra, ara herba cibus 2.420.56
urfarū fuga cum catulis qualis. to. 2.429.35

urfa grauida raro capta. to. 2.420.51

urfam grauidam capi difficile 2.404.35

urfa quando pariat 2.420.49
urfa quando catulos producat. to. 2.420.50

urfarum mammæ quaternæ. 2.342.346

urfe adeps hyemis tempore frigore concreta crescit 3.536.51

urfa quando cibo idonea. 2.382.46
urfa que Arctos appellatur quod parienti tempus habeant. to. 2.382.44

Vrtica.

urtica 2.412.25
urticæ os 2.368.20
urtica corpore carneo 2.368.19
urticæ ut gignantur 2.381.35
urticarum duplex genus. 2.368.25
& 2.381.37
urticarum cibus 2.413.43
urticæ cibus unde 2.368.21 (24
urtica excremento caret. to. 2.368.

urticæ hyeme tantum cibo idonea. 2.368.27

urtica plantæ & animalis natura prædita 2.481.13

urtica ex uertibularum genere. to. 2.368.17

urtica quasi ostreorum caro. 2.413.45

urtica & adherere solet, & quoties libet absolui 2.331.13

urticæ estate rarefcunt 2.368.28
uterus quid 2.351.26
uteri bipartiti sunt omnium. 2.497.11

uterus aut uulua pars fœminæ propriæ 2.336.44

uterus ad conceptum idoneus aut securus 2.407.43

uterus humidus infœcundus. 2.407.24

uteri situs 2.497.12
uteri situs uarius 2.500.2

de uteri ferendi tempore. 2.548.36
in utero ferendo homines cum ceteris animalibus disident. 2.546.44

uteri parte dextra fœmina contineri uisa, & mas leua 2.537.54

uereri os fœminis nullis cõpressum. 2.544.45

uteri ferendi tempora pro magnitudine animalium quæ generantur 2.548.44

pisces inter se ratione uteri ut differant 2.394.12

uteros cur animalia intus, testes uerò alios intus, alios foris habeant 2.199.24

uterum cur alia animantia diu gestent, alia breui tempore pariant 2.591.9

uteros cur alia multos habeant 2.591.49

uterus excitus est uenarum multarum 2.521.13

uteri non similes dati omnibus 2.340.19

uteri ferendi tempora certa cuiq; animalium 2.548.36

utribus inflatis aut uasis bene operatis contenta cur incorrupta diuare possint 2.639.25

utres inflati cur ualeant fluitare 2.639.12

Vtile, utilitas.

Vtile quid 3.340.20
utile est quod ciuitatem conseruat & tuetur 3.389.10
utile ciuitati 3.340.33
utilia animo quæ 3.365.48
utili sepe naturæ cursus contrarius 3.497.16
utilia corpori quæ 3.365.47

utile corpori & animo. 3.340.30
ex utilibus discenda necessaria. to. 3.174.8

utilia honestis præponuntur 3.68.13
utile ut ex contrarijs eluceat. to. 3.341.20 (24.

utile à iudicato ut probetur. 3.341.15
utilium similia ut adferenda in oratione 3.341.15

utile priuatorum 3.340.30
amicitia ob utilitatem etiam inter dissimiles moribus 3.62.52

ob utilitatem & uoluptatem quatenus durent 3.61.44

uua collumella, inflata uua uocatur 2.336.26

Vulgus.

Vulgus affectibus uiuit. 403.84.24
uulgus mancipij simile. 3.2.50 (30
uulgus ob uoluptatē decipitur 3.19

uulgus honestatis uoluptatisq; ueræ rationem non habet 3.84.25

uulgus non uerbis sed poenæ metu ad probitatem incitatur 3.84.22

uulgus de rebus omnibus pronunciat. 3.226.11

Vulpes.

Vulpes astute maliciose & callide. 2.332.13

uulpes cum serpente amicus. 2.428.6
de uulpis coitu & partu. 2.405.10

uulpi genitale osium 2.343.1
uulpes pisces 2.437.7
uulpecula cute uolat 2.333.33

Vultur.

Vultur rubibus in excelsis parit. tomo 2.432.3

uulturis nidificatio 2.392.34
uulturis pullum aut nidum nemini ut sum 2.431.57

uulturis nidus uisus aliquando. tomo 2.392.38

uulturis magni nidū nemini unquam uisus 3.536.36

uultures grandes eosq; steriles uultures gignunt 3.536.35

uultures unguentorum odore exanimari 3.543.3

uulturum duo genera 2.415.7
uultures 3.536.34

uultures ex orbe incognito aduolare uanum est 2.392.36

uultures oua bina semel in anno pariunt 2.392.38

Vulua.

Vulua siue uteri situs & forma. 2.351.21

uulua omnes carnosæ 2.499.29
uulua pars interior loci & uteris. 2.351.26

uuluarum strangulationes & crepitationes 2.407.13

uulua bifida crustatorū. 2.497.17
uulua

I N D E X.

uulua piscium. 2.529.33. & 394.13
uulua auium forma 2.351.35

Vxor.

Vxor quali metu regenda. 3.183.40
uxor tanquam filiorum uitæq; socias. 3.183.5

uxor uiri parentes foueat. 3.184.31
uxor concilianda & deuincenda. to. 3.183.43

uxor bona 3.284.39
uxoris delicta ut emēdada. 3.183.36

uxoris disciplina sancte custodienda. 3.183.14

uxori præstanda sancta & intemerata societas 3.183.30

uxorem negligens deos negligit. to. 3.183.21

ad uxorem iustum quoddam. 2.40.1
circa uxorem dispositio prouisiōq;. 3.190.12

uxores dominatur interdū. 3.66.19
uxores celebres Alceste & Penelope 3.182.51

uxores emebant Græci quondam uicem 3.103.31

uxorum cõmunio Platonica 3.95.56

X

Xanon 3.295.11
xanibus pro Squamandro. 2.358.19

xenophanes 3.389.34
xenophantes risum effundens. tomo 3.56.27

xylophthori tegumēto fistucæ ut nature inhaerent 2.388.39.43

Z

Zanon 3.511.3
Zaleucus Locrensiū occidentium legumlator. 3.108.28

Zanclci 3.138.56
zephyro uenti duo 3.125.10

zephyrus uentus borealis. 3.125.14
zeuxis pictor à Polignoto ut differat 3.358.49

unde Zimpheri apud Athenienses. 3.158.30

zodiacus signifer 3.488.38

F I N I